

TÜRK PARLAMENTO TARİHİ

TBMM - VII. DÖNEM
(8 MART 1943 - 5 AĞUSTOS 1946)

II. CİLT

İsmet BİNARK

TBMM KÜLTÜR, SANAT VE YAYIN KURULU YAYINLARI No.: 134

TÜRK PARLAMENTO TARİHİ

TBMM - VII. DÖNEM
(8 MART 1943 - 5 AĞUSTOS 1946)

II. CİLT

İsmet BİNARK

Araştırmacı - Yazar

TÜRK PARLAMENTO TARİHİ ARAŞTIRMA GRUBU

ISBN : 978 - 975 - 6226 - 54 - 4 (Tk. No.)

ISBN : 978 - 975 - 6226 - 57 - 5 (II. Cilt)

ÖNSÖZ

Türk Parlamento Tarihimiz, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemine kadar uzanır. Birinci Meşrutiyet'in 1876 yılında ilan edilmesiyle birlikte, Anayasanın (Kanunu Esasi) kabulü, Türk milletini Parlamenter sistemle tanıştırdı.

Kabul edilen Anayasaya göre Osmanlı Meclisi, bir kanadını halkın seçtiği Meclis-i Mebusan, diğer kanadını Mebusan üyelerinin üçte birini geçmemek üzere Padişahın atadığı Meclis-i Ayan'dan oluşmaktaydı. Meclis-i Mebusan ve Meclis-i Ayan'dan oluşan Meclisin ortak adı ise Meclis-i Umumi idi.

Bu Meclis, yirmi dokuz seçim çevresinden seçilen Milletvekillerinin ve devlet erkanının katılımıyla Dolmabahçe Sarayında yapılan bir törenle, 19 Mart 1877 tarihinde İkinci Abdülhamit tarafından açıldı. Birinci Meşrutiyet Döneminde iki devre görev yaptıktan sonra, yine İkinci Abdülhamit tarafından Osmanlı - Rus Savaşı bahane gösterilerek kapatıldı.

İkinci Meşrutiyet Döneminde ise Meclis, 1908 yılında açıldı ve İtilaf devletlerinin İstanbul'u resmen işgal etmesi sonucunda, dört devre görev yaptıktan sonra kapatıldı.

Osmanlı Meclisi'nin dördüncü devresinde Meclis-i Mebusan'ı oluşturan üyelerin 112'si, 23 Nisan 1920 tarihinde açılan Büyük Millet Meclisi'nde de hazır bulundular. Kurtuluş Savaşında bir nefer gibi çalışarak ve Büyük Millet Meclisi'nin oluşumunda çeşitli kademelerde görev yaparak, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasına giden yolda büyük hizmetler yaptılar. Yurdun dört bir tarafından seçilerek gelen milletvekilleriyle beraber, bu gün de iftiharla milletine hizmet eden Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin temellerini attılar.

Bir tarafta sarığına sardığı beyaz örtüyü Milli Mücadele boyunca çıkarmayan Lazistan (Rize) Mebusu Mustafa Necati Bey (Memişoğlu), bir tarafta saçını ve sakalını büyük zafere kadar kesmeyen ve elbise değiştirmeyen Ergani Mebusu Nüzhet Bey (Saraçoğlu) gibi Milletvekillerinin bulunduğu Birinci Meclis, Türk Parlamento tarihine altın harflerle yazıldı. Eğer günümüzde halk, Milli Hâkimiyetini Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne seçtiği üyelerle sürdürebiliyorsa, işte bu Birinci Meclis'in attığı temeller sonucunda oldu.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, 1961 - 1980 yılları arasında yine Osmanlı Meclisi'nde olduğu gibi iki Meclisli hale dönüştürüldü. Bu yıllar arasında Millet

Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu ile görevini sürdürdü. 1981 yılından sonra Cumhuriyet Senatosu kapatıldı ve yine Parlamentomuz tek Meclisli hale geldi. Günümüzde de Türkiye Büyük Millet Meclisi tek Meclisli olarak görevine devam etmektedir.

Türk Parlamento Tarihini ve bu Mecliste görev yapan Milletvekillerini anlatan, onların özgeçmişlerini günümüze kadar taşıyan ve yine “Türk Parlamento Tarihi” ismini taşıyan çalışma, günümüze kadar sürdü.

Türk Parlamento Tarihi Araştırma Grubu tarafından hazırlanan ve hizmetimize sunulan bu çalışma, Türk Parlamento Tarihine ışık tutacak ve gelecek nesillere Parlamento Tarihini tanıtacak bir kaynak olarak ileride yapılacak Parlamento çalışmalarına yol gösterecektir.

Ben, bu vesile ile, Türk Parlamento Tarihi inceleme ve araştırma çalışmalarını başlatan, 18. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı İ. Kaya Erdem’e ve bu çalışmaları teşvik ederek günümüze kadar sürdürülmesini sağlayan bütün Sayın Meclis Başkanlarına teşekkür etmeyi bir vazife bilirim.

Bu çalışmaların sürdürülmesinde çabaları olan görevlileri ve Türk Parlamento Tarihi Araştırma Grubu çalışanlarını kutlarım.

Ayrıca Parlamento Tarihi çalışmalarının günümüze kadar getirilmesi isteğiyle, bu çalışmaları sürdürenlere başarılar dilerim.

Köksal TOPTAN

Türkiye Büyük Millet Meclisi
Başkanı

SUNUŞ

Türkiye Büyük Millet Meclisi, millet irâdesinin yönettiği meclistir. 'Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir' ilkesi, 23 Nisan 1920'de açılan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kararlarında temel dayanak olmuştur. Cumhuriyetimiz de, millî egemenlik ilkesinin tabîî sonucudur.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin, Türk milletinin kolektif şuûrunda çok ayrı ve özel bir yeri vardır. Yakın dönem Türk siyasî hayatında ve kültüründe, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Türk'ün Kurtuluş Savaşı, Türk inkılâbı, millî egemenlik ilkesi ve Cumhuriyetle özdeşleşmiştir.

*

Cumhuriyet döneminin, bilindiği gibi en eski partisi Cumhuriyet Halk Partisi'dir. Bu partinin kuruluşu, ilkeleri ve partideki gelişmeler, Atatürk'le, Millî Mücadele ve Cumhuriyet tarihimize doğrudan bağlantılıdır. Cumhuriyet rejimi ile CHP bir noktaya kadar özdeşdir.

Cumhuriyet Halk Partisi, Cumhuriyet döneminin ilk siyasî partisidir. 1923-1950 arasında aralıksız iktidarda kalmış ve 1946'ya kadar tek parti yönetimi ülkeyi idare etmiştir.

Atatürk'ün cumhurbaşkanlığı döneminde modernleşmeyi hedef alan Türk siyasî eliti, genelde birlik içinde hareket etmiş ve Cumhuriyet Halk Partisi saflarında toplanmıştır.

Atatürk'ün 10 Kasım 1938 tarihinde, vefâtından bir gün sonra toplanan Türkiye Büyük Millet Meclisi, cumhurbaşkanlığına İsmet İnönü'yü seçmiştir. Atatürk'ün vefâtı ile boşalan parti genel başkanlığına tüzük gereğince seçim yapmak için, 26 Aralık 1938 tarihinde Ankara'da CHP Birinci Olağanüstü Kurultayı toplanmıştır. Bu kurultayda CHP Tüzüğünde yapılan değişikliklerle, Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanlığına 'Değişmez Başkan' sıfatıyla İsmet İnönü getirilmiştir.

Atatürk'ün ölümünden hemen sonra başlayan ve çok partili sisteme geçilmesine kadar geçen bu dönemde, Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı ve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye 'Millî Şef' denilmiş ve bu döneme de genellikle 'Millî Şef Dönemi' adı verilmiştir. İsmet İnönü'nün 'Cumhurbaşkanı' ve 'Millî Şef' olmasından kısa bir süre sonra II. Dünya Savaşı başlamıştır. Türkiye bu savaşa girmemeyi başarmış olmakla birlikte, II. Dünya Savaşı yıllarındaki ekonomik ve toplumsal sıkıntılar, dönemin unutulmayan mirâsı olarak kalmıştır.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra pek çok totaliter sistemlerin yıkılması ve demokrasinin gündeme gelmesi, bütün bu değişiklikleri gören Türk halkının siyasî haklarını talep etmeye başlaması üzerine, Cumhuriyet Halk Partisi, halkın bu isteklerini yerine getirmek mecburiyetinde kalmıştır.

II. Dünya Savaşı yılları, dış siyasî olay ve etkilerin en yoğun olduğu yıllar olarak ayrı bir dönem özelliği göstermektedir. Bu dönem, geçmiş yılların birikimiyle kaçınılmaz sonuçlar doğuracak, ülkemizde çok partili hayata geçilmesini sağlayacaktır.

Şüphesiz, Türkiye'de çok partili hayata geçişimizde iç ve dış tesirlerin büyük rolü olmuştur. Gerek iç bünyedeki ekonomik, sosyal ve siyasî; gerekse dış politik gelişmelerin tesir ve baskısıyla çok partili hayata geçmede toplumun tercih ve kararının önceliği tartışılmaz.

Türk parlamento tarihinde her dönemin kendine has bir görünümü ve hususiyeti vardır. Bu dönem, tek partili otoriter bir yönetimin hâkim olduğu bir devredir.

*

Türkiye'nin tek partili bir yönetimden çok partili bir siyasî rejime geçişi, yakın dönem siyaset tarihimizin şüphesiz en önemli siyasî reformlarından.

Ünlü tarihçi ve yakın doğu uzmanı Prof. Dr. Bernard Lewis'in bu konudaki tespit ve değerlendirmesi dikkat çekicidir:

"Atatürk sonrası Türkiye'nin demokratik gelişiminde belki en önemli tek olgu, 1950 Mayıs'ında muhalefetin iktidara karşı ezici bir zaferiyle sonuçlanan gerçekten serbest ve dürüst bir seçimin yapılmasıdır."

Tarihçi, Prof. Dr. Mim Kemal Öke, 1950'li yıllar ve Demokrat Parti'nin iktidar olmasını ve 1954-1957'li yılları değerlendirirken, şu tespiti yapar:

"Demokrat Parti'nin demokrasi hayatındaki yeri, merkez ağırlıklı siyasal bir düzenden, toplum ağırlıklı siyasal sürece geçişin en önemli kilometre taşı olarak anılmaktadır. Demokrat Parti'nin siyasal serüveni, halkçılığı seçkinci, hattâ jakoben diyebilir miyiz, bir tarihsel proje olmaktan çıkarıp, kitlelerin istek, özlem ve desteklerine yönelik ve halkın siyasal katılımından kaynaklanan popülist bir ideolojiye dönüştürme şeklinde özetlenebilir... Fakat, bu ... popülizm, 1957'den sonra ekonomik krizle beraber, 'otoriter bir popülarizme' doğru tırmanmıştır. Başka bir deyişle, Türkiye'yi Millî Şef'in vesâyetinden 'Yeter artık, söz milletindir!..' diyerek kurtaran DP, giderek 'millî irâdeyi tek başına ve doğrudan temsil ettiğine inanmaya başlamıştır. Sonuçta, siyaset bilimi terminolojisiyle, Demokrat Parti yoğunlaşan muhalefet ve siyasal bunalım içinde son çâre olarak

1 Bernard Lewis: "Demokrasinin Gelisi" *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Ankara, 1970, 302. s.

anayasal hak ve özgürlükleri sınırlamaya; muhalefet, basın, üniversiteler ve bürokrasi üzerinde, popüler destekten aldığı güçle baskıyı artırmaya başlayınca, popülist demokrasi, 'plebisiter bir otoriterliğe' dönüşmüştür." ²

Demokrat Parti'nin iktidara gelişinin sebeplerini, Cem Eroğul şu şekilde açıklar:

DP'nin doğuşuna yol açan en önemli sebep, CHP'ye duyulan muhalefetin çok yaygın ve köklü bir duruma dönüşmesidir. Yazara göre bu muhalefet, başlıca iki kaynaktan besleniyordu: (a) Egemen sınıfların artan iktidar arzusu, (b) Halkın yaygın bıkkınlığı.³

Konuyla ilgili olarak, Doç. Dr. Cemil Koçak'ın tespit ve değerlendirmesi de bundan farklı değildir:

Koçak'a göre, ülkeyi savaşa sokmama konusunda büyük yetenek gösteren CHP yönetimi, 1945 yılında geniş halk yığınları ile ticaret ve tarım sermayesi açısından çoktan gözden düşmüştür.⁴

14 Mayıs 1950 seçim sonuçlarını 'Beyaz İhtilâl' olarak değerlendirenler de bulunmaktadır. Buna göre, 14 Mayıs ihtilâli ile Türk milleti, kendisine 'hukukî' tanınmış olan 'egemenlik hakkını', bu hakkı kendisinden fiilen gasp etmiş olanlardan geri almasıdır.⁵

DP hareketini 'kitlelerin isyânı' olarak niteleyenler de olmuştur.⁶

Demokrat Parti'nin 1950'de iktidara gelmesi, tek parti döneminde ülkeyi yöneten kentli elitin iktidardan düşmesi sonucunu doğurdu; dolayısıyla bürokrasinin toplum üzerindeki gücü ve baskısı azalmaya başladı. Bu dönemde bürokrasi ikinci plâna itildi; siyaset ve siyasetçiler ön plâna çıktı. Toplum siyasete ağırlığını koydu.⁷

Akademisyen Erdinç Yazıcı, bu dönemin demokratikleşme hayatı ile ilgili olarak şu tespitte bulunur:

"1950-1960 arasında geçen yıllar, Türkiye'de altyapı çalışmalarının ve sanayileşme bakımından en köklü atılımların gerçekleştirildiği bir zaman periyodu olarak hemen belirginleşmektedir. Bu periyot, diğer taraftan Türkiye'de çok partili döneme geçiş ve demokratikleşme yönündeki gelişmeleri de içermektedir.

2 Mim Kemal Öke-Erol Mütercimler: *Yalnızlıktan Saygınlığa; Demokrat Partinin Dış Politikası*. Ankara, 2000, 280-281.ss.

3 Cem Eroğul: *Demokrat Parti Tarihi ve İdeoloji*. 4. bs. Ankara, 2003, 46. s.

4 Cemil Koçak: *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*. Ankara, 1986, 379. s.

5 Turgut Omay: *Beyaz İhtilâl*. Ankara, 1950, 15. s.

6 H. Bayram Kaçmazoğlu: *Demokrat Parti Dönemi Toplumsal Tartışmaları*. İstanbul, 1983, 143-150. ss.

7 Bilâl Eryılmaz: "Bürokrasi ve İktidar". *Yeni Türkiye*, 3, 14, Mart-Nisan 1997, 1360-1361. ss.

DP dönemi (1950-1960), sanayileşme çabaları ve asker-sivil bürokratlara karşı geleneksel yapıların kısmi bir inisiyatifte sahip olabilmeleri bakımından Türk sosyo-kültürel sisteminde çok hızlı bir dönüşüm sürecini başlatmıştır.”⁸

Akademisyen Ömer Çaha, 1950’li yılların Türkiye Cumhuriyeti için yeni bir dönemin başlangıcı olduğunu ifade ederek, cumhuriyet ve demokrasi konusunda şu tespit ve değerlendirmeyi yapar:

“1950 yılına geldiğimizde Türk Cumhuriyeti için yeni bir dönem başlamak-
taydı. Gerçekte modern dünyada cumhuriyete yüklenen ‘tahakkümsüzlük, özgür-
lük, anayasal hükümet, halka dayalı yönetim’ gibi ilkeler ilk defa bu tarihten
itibaren yürürlüğe girerek cumhuriyet gerçek manâda halka dayanmaya başla-
maktaydı. Bundan önceki dönemde ne yönetim, ne de hukukun topluma dayan-
ması gibi bir durum söz konusu değildi. CHP Türkiye’de herşeydi. Yasama,
yürütme ve yargıyı elinde bulundurmanın yanı sıra, devletin elindeki ekonomik
kaynakların tümüne de mutlak anlamda hükmetmekteydi. Demokrat Parti’nin
yönetime gelmesiyle birlikte cumhuriyet demokratik bir yöne doğru çevrilerek
Türk cumhuriyeti için yeni bir milât başlamış oldu.”⁹

G.Ü. öğretim üyelerinden Doç. Dr. Vedat Bilgin ise, Türkiye’deki demokrasi
ve toplumsal değişim konusunda şu tespit ve değerlendirmede bulunur:

“Türkiye 1950’ye doğru giderken âdeta siyasal manzara, değişme dinamizmi
olmayan geri bir köylü toplumunun üzerine kurulu memurlar hegemonyasını yan-
sıtmaktadır.. 1950’li yıllarda süren dış konjonktürün getirdiği siyasî değişme...
toplumsal, entelektüel kaynak ve dayanaklardan yoksun olsa da görece bir siyasî
farklılaşmanın, bir anlamda demokrasinin ‘d’si diye adlandırdığımız olayın bile
ne kadar etkili olduğunu göstermiştir. Türkiye’nin bu on yılda başardıkları belki
büyüklük ölçülerıyla çok fazla bir keyfiyet ifade etmeyebilirler, fakat çok önemli
bir nitelik değişimini ifade etmektedirler. Türkiye, toplumun devletten farklı bir
varoluşa sahip olduğunu, devletle arasında bir siyasî mesafe bulunduğunu öğren-
miştir.”¹⁰

Araştırmacı-Yazar Tevfik Çavdar, DP’nin iktidara gelmesini şöyle yorumlar:

“1950-1960 dönemi, toplumbilimci Prof. Mübeccel Kıray’ın anlatımıyla,
‘Anadolu’nun bin yıllık durağan yaşamından uyandığı, devinmeye başladığı
zaman aralığıdır.”¹¹

8 Erdiç Yazıcı: “Türk Sosyo-Kültürel Yapısında Gözlenen Değişmeler: Karmaşık Bir Dönüşüm Hikâyesi”. *Yeni Türkiye*, 4, 23-24 (III), Eylül-Aralık 1998, 1843-1844. ss.

9 Ömer Çaha: “Cumhuriyet ve Demokrasi”. *Yeni Türkiye*, 4, 23-24 (III), Eylül-Aralık, 1998, 1078. s.

10 Vedat Bilgin: “75 Yıl Sonra Bir Değişim Programı İhtiyacı”. *Yeni Türkiye*, 4, 23-24 (III), Eylül-Aralık 1998, 1818-1819. ss.

11 Tevfik Çavdar: *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi, 1950-1995*. Ankara, 1996, 55. s.

Bir başka akademisyen, Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi ile ilgili olarak, şu tespit ve değerlendirmeyi yapar:

"Demokrat Parti'nin ortaya çıkışı, bürokrasi-halk ve siyasal iktidar ilişkilerinde önemli farklılaşmalara yol açmıştır. Geçmişte, halktan kopuk, âdeta ondan tecrit edilmiş bir ortamda yaşayan seçkinler, artık halkın ayağına gitmeye başlamışlardır.

Aslında Demokrat Parti, siyasî ve iktisadî görüşler bakımından, CHP'den çok farklı şeyler getirmekten çok, 'halktan gelen bir kuvvet yaratarak hükûmeti ve idareyi denetim altına almayı' vadederek iktidara gelmiştir."¹²

Prof. Velidedeoğlu, DP'nin iktidara gelişini şu tespit ve yorumla açıklar:

"DP iktidarı, bir yandan CHP iktidarının özellikle ekonomi alanındaki statükoculuk ve durgunluk politikasına karşı, halk yığınlarına dönük bir kalkınma sloganı, öbür yandan da, evvelce aydınlara uygulanmış olan hürriyetsizlik ve baskıya karşı bir tepki görünümü ile ortaya çıktı."¹³

Akademisyen Suavi Tuncay, Demokrat Parti dönemine ait değerlendirmesini şu şekilde ifade eder:

"1950-1960 dönemine damgasını vuran Demokrat Parti'nin gerek ekonomik, gerekse siyaset anlayışı, parti içi demokrasi olgusu açısından oldukça önem taşımaktadır.

Demokrasinin gelişmesi, refah düzeyinin artırılması ve genel oy prensibinin uygulanmasıyla geniş kitlelerin benimsediği bir rejim olma sonucunu doğurduğu dikkate alındığında, Demokrat Parti'nin ekonomik ve siyasî anlayışının Türkiye demokrasisi açısından önemli bir yeri vardır."¹⁴

Prof. Dr. Turan Güneş, DP'nin iktidara gelmesini, şu tespit ve yorumu ile değerlendirir:

"Türkiye çok partili hayata girerken, CHP'nin halkla bağlantısı çoktan kesilmiş bulunuyordu. Sonuç olarak, çok partili yaşama girmeye karar verdiğimiz dönemde Türkiye'nin siyasal ve sosyal yapısı şöyle görünüyordu:

İktisaden geri kalmış bir ülke, var olan tek siyasal partinin, devrimlerini başarmak için örgütlendirdiği kesimler yaşlanmış ve toplumu çerçeveleyemez bir duruma gelmiş; partinin halkla ilişkisi oldukça kesilmiş ve halkın gözünde bir çeşit 'devlet aristokrasisi' izlenimini bırakır duruma gelmiştir."¹⁵

12 Veysel Bozkurt: "Cumhuriyet Döneminde Bürokrasi-Siyasal Elit Halk İlişkileri". *Yeni Türkiye*, 4, 23-24 (V), Eylül-Aralık 1998, 3574-3575. ss.

13 Hıfzı Veldet Velidedeoğlu: *Türkiye'de Üç Devir. I.C.: Eleştiriler-Uyarılar*. İstanbul, 1972, 149. s.

14 Suavi Tuncay: "Türkiye'de Parti İçi Demokrasinin Gelişimi ve Bu Gelişimi Engelleyen Faktörler". *Yeni Türkiye*, 4, 23-24 (II), Eylül-Aralık 1998, 984. s.

15 Turan Güneş: "CHP Halktan Nasıl Uzaklaştı". *Türk Demokrasisinin Analizi*. haz.: Hurşit Güneş. Ankara, 1996, 76-80. ss.

Bu dönem ile ilgili olarak yapılan değerlendirmelere göre:

"14 Mayıs 1950, Türk demokrasi tarihinde bir 'dönüm noktası'dır... Demokrat Parti 408 milletvekili ile ezici bir çoğunlukla Meclis'e girecekti. Bu onlarca, 'Millî irâdenin zaferiydi'. Ak devrimdi".¹⁶

2 Mayıs 1954 seçimlerinde, Demokrat Parti 1950'den çok daha büyük ve ezici bir çoğunlukla iktidara gelmiştir.

Tevfik Çavdar, "1954 yenilgisi partide [CHP'de] tam bir çöküntü ve dağılma yaratmıştı", der.¹⁷

Şevket Süreyya Aydemir, DP iktidarının 1954-1957 devresini şöyle değerlendirir:

"1954-1957 arası DP iktidarının, hem zaferinin zirvesini, hem yenilgisinin başlangıcını verir. Yâni bu devrede Menderes ve arkadaşlarının kader diyagramı, hem son mertebesine yükselmişti, hem de inmeye başlamıştı. Öyle sanıyorum ki bu iktidarın çok sert bir şekilde ve pek çok hayal kırıklıkları ile göz yaşlarına mal olan tasfiyesi, bütün sebep ve unsurlarını bu devrede örmeye başladı. Ve iktidar bunu hiç de değerlendiremedi. Gene öyle sanıyorum ki Menderes ve arkadaşları, kendilerini asıl 1954 seçimlerinin Millet Meclisi çatısı altına getirdiği % 93 çoğunlukla DP mebuslarının baş döndürücü kalabalığı ve alkışları karşısında kaybettiler. Ve bunun mânâsını, hiç de gereği gibi değerlendirmediler."¹⁸

Demokrat Parti'nin 1950-1960 iktidar dönemi ile ilgili bir başka değerlendirilmede, şu hususların altı çizilmiştir:

"1950-1960 döneminde, DP iktidarına yöneltilen eleştirilere baktığımızda, bu eleştiriler, halkın çıkarlarına ve temel politikalarına yönelik değildir. Eleştirilerin içeriği, bir anlamda, devleti yöneten ve iktidar nimetlerinden pay alan grupların iktidar mücadelesidir. DP iktidarını eleştirenlerin kimliklerine baktığımızda, bunların önemli bir kısmı eski prestijlerini yitiren ve tekrar eski prestijlerini kazanma, iktidara ortak olma mücadelesi veren bürokrat ve seçkin aydınlardan oluşmaktadır. Hattâ bu aydınlardan eleştirileriyle birlikte, önerdikleri yeni sistemin unsurlarına baktığımızda, kendi ayrıcalıklarını hukukileştirmek istedikleri görülmektedir."¹⁹

*

16 Mim Kemal Öke-Erol Mütercimler: a.g.e., 34. s.

17 Tevfik Çavdar: a.g.e., 49. s.

18 Şevket Süreyya Aydemir: *İkinci Adam, III. c.*, (1950-1964). İstanbul, 1983, 155. s.

19 H. Bayram Kaçmazoğlu: a.g.e., 167. s.

1957 seçimlerinden sonra muhalefet kuvvetlendi ve muhalefet partileri arasında iktidara karşı bir cephe birliği kuruldu. Bu durum, Demokrat Parti yöneticilerini siyasî ve iktisadî alanda baskı tedbirlerine zorladı. İktidar ve muhalefet arasındaki anlaşmazlığın ağırlık merkezini siyasî rejim konuları teşkil ediyor, git-tikçe ağırlaşan iktisadî sıkıntılar muhalefete halkın desteğini kazandırıyordu. Basın da büyük kesimiyle muhalefet safında yer aldı. Bunun başlıca sebebi Basın Kanununda yapılan değişiklikti ve ispat hakkı tartışmaları devam etmekteydi. Siyasî havanın giderek ağırlaşması karşısında hükûmet basın ve muhalefet hakkında soruşturma yapmak üzere bir Meclis Tahkikat Komisyonu kurmaya karar verdi ve 18 Nisan 1960 günü Meclis'ten bu konuda bir karar çıkarttı. Komisyonun görev ve yetkilerine ait 27 Nisan 1960 tarihli ve 7468 sayılı Kanunun görüşülmesi sırasında muhalefet bunu anayasa dışına kayan bir teşebbüs olarak niteledi, basın bu görüşü geniş ölçüde destekledi. Kanunun çıkması neticesi, tepki sokağa intikal etti ve önce İstanbul Üniversitesi'nde (28 Nisan 1960), arkasından Ankara Üniversitesi'nde (29 Nisan 1960) geniş öğrenci gösterileri ve protestolar oldu. Bu şekilde iktidar ve muhalefet münasebetlerinde meydana gelen olaylar, yer yer tekrarlanan gösterilerle 27 Mayıs 1960'a kadar devam etti. Bu tarihte Türk Silâhlı Kuvvetlerinin müdahalesi ile Demokrat Parti iktidarı sona erdirildi. Bu hareket 'Anayasa ve hukuk dışı tutum ve davranışlarıyla meşruluğunu kaybetmiş bir iktidara karşı milletin direnme hakkını kullanması' olarak belirtildi.

*

Bu çalışmanın hedefi, 14 Mayıs 1954 - 1 Kasım 1957 tarihleri arasındaki 'X. Dönem Türk Parlamento Tarihi'ni noksansız olarak ele alıp, değerlendirmektir.

Bu hedef doğrultusunda çalışma sürdürülürken, konuyu, bu dönem Türk siyaset ve toplum hayatına damgasını vurmuş olan iktidardaki Demokrat Parti ve ana muhalefetteki Cumhuriyet Halk Partisi'nin etkinlikleri çerçevesinde bir yaklaşımla değerlendirmek ve bunun ilk elden belge ve kaynaklarını ortaya koymak kaçınılmaz olmuştur. Aksi takdirde, çalışma noksan kalmış olurdu.

Bu çalışma ile, T.B.M.M.'nin X. Dönemi, bu dönem Meclis çalışmaları, Türk parlamento hayatı ve bu dönem Türk siyaseti, hükûmet icraatları geniş bir çerçevede ve birbirini tamamlar şekilde ilgililerin dikkat ve yararlanmasına sunulmaktadır.

Türk parlamento tarihi ile ilgili yayınlar, parlamenterlerimizin, konu ile yakından ilgilenenlerin ve Türk aydınının, siyaset tarihimiz ve kültürümüz konusundaki temel başyuru kaynaklarıdır.

X. Dönem T.B.M.M. çalışmalarını ve Türk siyasî hayatını çeşitli yönleriyle dün-den bugüne aktaran ve özellikle birinci el kaynaklara dayandırılarak yapılan bu çalışma, araştırmacılara ve gelecek kuşaklara bu hususiyeti ile rehber olacaktır.

Şüphesiz bu çalışma, bu dönem üzerinde dikkat çekici yeni araştırmaların yapılmasına da yol açacak, Türk siyaset hayatına ve demokrasi tarihimize ışık tutacaktır.

Türk parlamento tarihimize ilgili çalışmalar ve yayınlar, T.B.M.M.'yi daha yakından tanıtacak, demokratikleşmeyi hızlandıracak, parlamento geleneklerimizin ve kültürümüzün kökleşmesini sağlayacaktır.

Ortaya konan çalışmanın noksansız olduğunu söylemek şüphesiz mümkün değildir. Bununla birlikte, muhtemel eksikliklerine rağmen, bu dönem T.B.M.M. çalışmaları ve Türk siyasî hayatı konusunda kaynak eser olma özelliğini taşıdığını da rahatlıkla ifade edebiliriz.

*

Bu dört ciltlik eser, 6 Haziran 2005 tarihinde tamamlanmıştı. Ancak basımı 2009 yılına kalmıştır. Çalışmamıza destek veren T.B.M.M. eski Başkanı Sayın Bülent Arınç'a ve çalışmamızı önsözleriyle değerlendirmiş olan T.B.M.M. Başkanı Sayın Köksal Toptan'a teşekkürlerimizi sunmayı, yerine getirilmesi gereken zevkli bir görev bilmekteyiz.

Türk parlamento tarihi üzerindeki çalışmalarımızı başından itibaren destekleyen T.B.M.M. eski Genel Sekreteri Sayın Rauf Bozkurt ve T.B.M.M. Genel Sekreteri Ali Osman Koca'ya teşekkürlerimizi ifade etmek isteriz.

Diğer taraftan, hazırlanan metinleri bilgisayar ortamında yazan ve fotokopi çekimlerini yapan Türk Parlamento Tarihi Araştırma Grubu personeline Sayın Şerife Bardakçıoğlu, Ünzile Arıcı ve Satı Yaşar'a ve görevli Nurettin Yurtlu'ya, T.B.M.M. Kütüphanesinden yararlanmamıza imkân sağlayan Kütüphane eski Müdürü Sayın İsmet Baydur'a ve kütüphane personeline, T.B.M.M. Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu eski Müdür Yardımcısı eski Ercan Durdular ve Genel Koordinatör Yardımcısı Sayın Erbay Kücet'e kitabın en mükemmel şekilde basılması için gayret gösteren başta Basımevi Müdürü Sayın Hakkı Anıl Kandaz olmak üzere, T.B.M.M. Basımevi çalışanlarının tamamına teşekkürlerimizi sunarız.

Eserin, Sayın Parlamenterlerimiz başta olmak üzere, parlamento tarihimize üzerinde çalışacaklara ve ilgililere yararlı olması samimî dileğimizdir.

11 Mayıs 2009, Ankara

İsmet BİNARK

Araştırmacı - Yazar

KİTAP HAKKINDA AÇIKLAMA

Kitabın hazırlanışında şu yol takip edilmiştir:

1. Çalışma ağırlıklı olarak birinci el kaynaklara dayandırılmıştır. Araştırmada takip edilen bu özellik, çalışmanın sübjektif değil, objektif olmasına imkân hazırlamıştır.

VII. dönem Türk parlamento tarihi hakkında ilk elden doğru bilgi edinmek isteyecek ilgililer için, ifade edildiği üzere, birinci el kaynaklara, belgelere doğrudan yönlendirme yapılmıştır.

2. Birinci el kaynaklara dayandırılarak verilen bilgiler, tarihî olaylar; ciddi araştırmalarla ve akademik çalışmalarla desteklenmiştir. Dolayısıyla, çalışmada ortaya konan tespit, değerlendirme ve sonuç, birinci ve ikinci el malzeme ile temellendirilmiş olmaktadır.

VII. dönem Türk parlamento tarihi ile ilgilenenler, kitapta yer alan bilgilerin doğruluğunu bu kaynaklar ışığında görmek, doğru tespit, değerlendirme ve yorum yapma imkânına sahip olacaklardır.

3. Belge ağırlıklı metinde, belgelere müdahale edilmemiş ve herhangi bir kısaltma yoluna gidilmemiştir. Dolayısıyla, çalışma geniş kapsamlı, çok ayrıntılı bir araştırma metnidir.

4. Çalışma, dipnotlarında ve bibliyografyada görüleceği üzere, TBMM Zabıt Ceridesi, TBMM Kavanin Mecmuası, TBMM Yıllığı gibi birinci el kaynaklara dayandırılarak yapılmıştır.

CHP'nin tüzük, program ve kurultay zabıtları ile, bu dönem ve olaylarla ilgili her türdeki araştırma ve akademik çalışmadan yararlanılmıştır. Yararlanılan kaynaklar, kitabın sonunda müstakil bir bölümde, bibliyografya başlığı altında topluca gösterilmiştir.

5. Kitabın başında, 'Önsöz', 'Sunuş', 'Kitap Hakkında Açıklama', 'Kısaltmalar' ve 'İçindekiler' kısmı yer almıştır.

6. Kitap XII bölümden meydana gelmiştir:

I. Bölümde;

- 28 Şubat 1943 - 5 Ağustos 1946: VII. Dönem Türkiye'deki ve Dünyadaki Olayların Kronolojisi,

II. Bölümde;

- 1943 Genel Seçimi ve Seçim Sonuçları, 1946 Erken Seçimi ve Seçim Sonuçları,

III. Bölümde;

- VII. Dönem Büyük Millet Meclisi'nin Açılışı, Meclis Reisi, Riyâset Divânı, Reisicumhur ve Encümen Seçimleri,

IV. Bölümde;

- Reisicumhur İsmet İnönü'nün Büyük Millet Meclisi'ni Açış Konuşmaları,

V. Bölümde;

- VII. Dönemde Kurulan II. Şükrü Saracoğlu Hükûmeti, Hükûmet Programı, Programın Mecliste Okunması, Müzakereler ve Güven Oylaması,

VI. Bölümde;

- Cumhuriyet Halk Partisi Altıncı Büyük Kurultayı ve Cumhuriyet Halk Partisi Olağanüstü Büyük Kurultayı,

VII. Bölümde;

- II. Şükrü Saracoğlu Hükûmetinin İç ve Dış Politikası,

VIII. Bölümde;

- I. Şükrü Saracoğlu Hükûmetinin Ekonomi Politikaları ve Bütçe Kanunları,

IX. Bölümde;

- 28 Şubat 1943 - 5 Ağustos 1946 Tarihleri Arasında Türkiye'nin Eğitim, Kültür, Fikir ve Toplum Hayatı ve Bu Dönemde Türkiye'nin Gündeminde Yer Alan Önemli Olaylar,

X. Bölümde;

- Büyük Millet Meclisi'nin VII. Dönem Yasama ve Denetleme Faaliyetleri,

XI. Bölümde;

- Büyük Millet Meclisi'nin VII. Dönemdeki İdarî Yapısı, Büyük Millet Meclisi Memurlarının Teşkilâtı Hakkında Kanun, Personel ve Kadro Durumu, Bu Dönemdeki Meclis Bütçeleri,

XII. Bölümde;

- "Bibliyografya",
yer almaktadır.

7- Yararlanılan kaynaklardan yapılan iktibaslar "....." içinde verilmiş, sayfanın altında iktibas yapılan kaynaklara dip not şeklinde atıfta bulunulmuştur.

8- İktibaslarda, alınmayan kısımlar (.....) noktalama ile belirtilmiş; ayrıca, iktibas edilen metnin devamının olduğu da, noktalama işaretiyle ifade edilmiştir.

9- Aynen yapılan iktibaslarda, çok bâriz dizgi yanlışlıkları dışında, dil, üslûp ve imlâ yönünden metin üzerinde herhangi bir düzeltme yapılmadığı ve müdahalede bulunulmadığı gibi; hükûmet programlarının Mecliste okunması ve Meclis müzakereleri sırasındaki tasvip veya yerme ifadeleri de olduğu gibi alınmıştır.

İktibas edilen metinlerde dilde hiçbir şekilde sâdeleştirme yoluna gidilmemiştir.

İktibasların hiçbir değişikliğe uğratılmadan aslî muhtevası içinde yorumsuz verilmesi, ilmî olduğu kadar; Türk parlamento tarihinin kaynaklara bağlı kalarak doğru yazılmasını ve doğru değerlendirilmesini mümkün kılacaktır.

Zirâ, başvuru birinci el kaynaklardan yapılan iktibaslar, Türk parlamento, siyaset, idare, kültür ve yakın dönem tarihimizin dünden bugüne ve yarınlara kalacak otantik belgeleridir.

10- Metinde yer alan terim, deyim, ad ve unvanlar, kanun ve yönetmelik adları, alındıkları kaynaktaki şekliyle aynen verilmiştir.

Alındığı kaynağa bağlı kalınarak metinde ismi geçen mebuslardan bâzılarının, nüfus kayıtları dışında isim kullandıkları ve isimlerin de metinlerde bu şekliyle yer aldığı tespit edilmiştir. Bu sebeple, isimlerin doğru şekilleri için "T.B.M.M. İsim Defterleri" ile "Nüfus Kayıtlarında" geçen doğru şekilleri için, bu çalışmanın mebusların özgeçmişlerini ihtiva eden cildine bakılmalıdır.

11- Yararlanılan ve iktibas edilen kaynaklar dışından temin edilen tamamlayıcı bilgiler, metinde [...] parantez içinde gösterilmiştir.

12- Kitapta kullanılan kısaltmalar, kısaltmalar listesinde gösterilmiştir.

13- Çalışmada, bölüm, ana ve alt başlıklar altında verilen muhtevaya ait bilgiler, içindekiler tablosunda ayrıntılı olarak gösterilmiştir.

KISALTMALAR

a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale
a.g.y.	: adı geçen yer
a.y.	: aynı yer
A.Ü.	: Ankara Üniversitesi
bkz.	: bakınız
bs.	: basım, baskı
Bid.Mah.	: Bidâyet Mahkemesi
B.M.	: Birleşmiş Milletler
Bşk.	: Başkan
Bşk.V.	: Başkanvekili
C.	: cild
C.H.P.	: Cumhuriyet Halk Partisi
çev.	: çeviren
derl.	: derleyen
Doç.Dr.	: Doçent Doktor
düzen.	: düzenleyen
ed.	: editör
En.	: encümen
fask.	: fasikül
F.	: fevkalâde
G.Ü.	: Gazi Üniversitesi
Gl.	: General
genişl.	: genişletilmiş
haz.	: hazırlayan, hazırlayanlar
ilv.	: ilâveli
İ.Ü.	: İstanbul Üniversitesi
ks.	: kısım

krl.	: kurul
MMK.	: Millî Korunma Kanunu
neşr.~ neşr.ed.	: neşreden
No.~ Nu.	: numara
ol.~ olğ.	: olağanüstü
Org.	: Orgeneral
Pş.	: Paşa
Prof.Dr.	: Profesör Doktor
sâdel.	: sâdeleştirilen, sâdeleştirilenler
s.	: sayfa
ss.	: sayfalar arası
S.B.F.	: Siyasal Bilgiler Fakültesi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği
t.y.	: tarih yok
terc.ed.	: tercüme eden
topl.	: toplayan
T.B.M.M.	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
Üniv.	: üniversite
VVK.	: Varlık Vergisi Kanunu
vd.	: ve diğerleri; ve devamı
yay.krl.	: yayın kurulu
yay.	: yayınlayan
y.y.	: yayın yeri yok
yay.haz.	: yayına hazırlayan
y.	: yaprak
yaz.	: yazan

İÇİNDEKİLER

Sayfa

II. CİLT

ÖNSÖZ	III
SUNUŞ	V
KİTAP HAKKINDA AÇIKLAMA	XIII
KISALTMALAR	XVI

V. BÖLÜM

VII. DÖNEMDE KURULAN II. ŞÜKRÜ SARACOĞLU HÜKÛMETİ, HÜKÛMET PROGRAMI, PROGRAMIN MECLİS'TE OKUNMASI, MÜZAKERELER VE GÜVEN OYLAMASI

- Yeni Meclis ve II. Şükrü Saracoğlu Hükûmeti	1053
- Yeni Hükûmetin İzmir Mebusu Şükrü Saracoğlu Tarafından Teşkili Hakkında Riyâseti Cumhur Tezkeresi	1053
- İcra Vekilleri Heyeti'nin İstifasının ve Başvekilliğe Tekrar İzmir Mebusu Şükrü Saracoğlu'nun Tâyin Edildiğine Dâir Riyâseti Cumhur Tezkeresi	1054
- Başvekil Şükrü Saracoğlu Tarafından Teşkil Olunan İcra Vekilleri Heyetinin Tasdik Kılındığına Dâir Riyâseti Cumhur Tezkeresi	1054
- İcra Vekilleri Heyeti	1054
- Hükûmet Programı	1058
- Başvekil Şükrü Saracoğlu Başkanlığında Kurulan İkinci Saracoğlu Hükûmetinin 17 Mart 1943 Tarihinde Meclis'te Okunan Hükûmet Programı, Program Üzerinde Görüşmeler ve Güven Oylaması	1062
- İkinci Saracoğlu Hükûmeti ve Hükûmet Programının Basındaki Yankıları	1083
- 1945 Yılı Yedi Aylık Bütçe Kanununun Kabulü ve Bakanlar Kuruluna Güven Oyu Verilmesi	1112

VI. BÖLÜM

CUMHURİYET HALK PARTİSİ ALTINCI BÜYÜK KURULTAYI VE CUMHURİYET HALK PARTİSİ OLAĞANÜSTÜ BÜYÜK KURULTAYI

- Cumhuriyet Halk Partisi Altıncı Büyük Kurultayı	1115
- Cumhurreisi ve CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'nün Altıncı Kurultayı Açış Konuşması	1129
- İsmet İnönü'nün Altıncı Kurultayı Kapayış Konuşması	1129
- Altıncı Kurultayın Değerlendirilmesi	1129
- Müstakil Grup	1130

	<u>Sayfa</u>
- CHP Meclis Müstakil Grubu	1133
- Cumhuriyet Halk Partisi VI. Kurultayı'na Sunulan Cumhuriyet Halk Partisi Müstakil Grubu Raporu	1134
- CHP Altıncı Büyük Kurultayı'nın Basındaki Yankıları	1142
- CHP Olağanüstü Büyük Kurultayı	1171
- Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün CHP Olağanüstü Büyük Kurultayında Yaptığı Konuşma	1180

VII. BÖLÜM

II. ŞÜKRÜ SARACOĞLU HÜKÜMETİNİN İÇ VE DIŞ POLİTİKASI

- II. Şükrü Saracoğlu Hükûmetinin İç Politikası	1189
- Reisicumhur İsmet İnönü'nün Büyük Millet Meclisi'nin VII. İntihap Devresinin Birinci Yılı Açış Konuşmasında İç Politika ile İlgili Olarak Söyledikleri	1189
- Reisicumhur İsmet İnönü'nün Konuşmasının Basındaki Yankıları	1194
- Başvekil Şükrü Saracoğlu'nun Hükûmetin İç Politikası Hakkındaki Beyanâtı (17.III.1943)	1195
- Konuşmanın Basındaki Yankıları	1203
- Cumhurreisi ve CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'nün Altıncı Kurultayı Açış Konuşmasında İç Politika ile İlgili Olarak Söyledikleri	1205
- Başvekil Şükrü Saracoğlu'nun CHP Altıncı Kurultayında İç Politika Konusunda Söyledikleri	1206
- Başvekil Şükrü Saracoğlu'nun Konuşmasının Basındaki Yankıları	1213
- CHP Müstakil Grup Reisi Ali Rana Tarhan'ın, 17.III.1943 Tarihinde TBMM Yedinci Toplantı Devresinde Yaptığı Konuşmada İç Politika ile İlgili Olarak Söyledikleri	1214
- Reisicumhur İsmet İnönü'nün Büyük Millet Meclisi'nin VII. İntihap Devresinin İkinci Yılı Açış Konuşmasında İç Politika ile İlgili Olarak Söyledikleri	1214
- Reisicumhur İsmet İnönü'nün Konuşmasının Basındaki Yankıları	1224
- Reisicumhur İsmet İnönü'nün Büyük Millet Meclisi'nin VII. Döneminin Üçüncü Toplantısını Açış Konuşmasında İç Politika ile İlgili Olarak Söyledikleri	1234
- Reisicumhur İsmet İnönü'nün Konuşmasının Basındaki Yankıları	1239
- Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş	1252
- CHP'deki Hızıpleşmeler	1268
- Muhalif Partilerin Kuruluşu ve Çok Partili Hayat	1272
- Demokrat Partinin Kuruluşu	1273
- Demokrat Parti Programı	1276

- Demokrat Parti'nin Kurulmasının Basındaki Yankıları	1279
- Hikmet Bayur Meselesi	1283
- Demokrat Parti'nin Teşkilatlanması	1285
- Demokrat Parti'nin Hızla Teşkilatlanması Karşısında İktidarın Tutumu	1286
- Belediye Seçimlerinin Öne Alınması	1286
- Belediye Seçimlerine İştirak Nisbeti	1293
- Büyük Millet Meclisi Seçiminin Yenilenmesi Hakkında Meclis Müzakereleri ..	1294
- Büyük Millet Meclisi Seçiminin Yenilenmesi Hakkında Kırklareli Milletvekili Nafi Kansu ve İki Arkadaşının Önergelerine Verilen Oyların Sonucu.....	1304
- Demokrasiye İlk Adım	1310
- II. Şükrü Saracoğlu Hükûmetinin Dış Politikası	1312
- İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye	1312
- Fransa'nın Yenilmesi Karşısında Türkiye'nin Politikası	1312
- İtalya'nın Yunanistan'a Saldırması ve Türkiye.....	1312
- Almanya'nın Balkanlar'daki Faaliyeti ve Türkiye'nin Dış Politikası.....	1312
- Türk- Sovyet Münasebetleri	1313
- Türkiye Üzerinde Almanya Baskısı.....	1313
- Türkiye Üzerinde Müttefiklerin Baskısı	1314
- Yalta Konferansı	1316
- Postdam Konferansı	1317
- Soğuk Savaş Dönemi	1319
- Reisicumhur İsmet İnönü'nün Büyük Millet Meclisi'nin VII. İntihap Devresinin Birinci Yılına Açış Konuşmasında (1.XI.1943), Türk Dış Politikası Konusundaki Görüşleri.....	1322
- Reisicumhur İsmet İnönü'nün Büyük Millet Meclisi'nin VII. İntihap Devresinin İkinci Yılına Açış Konuşmasında (1.XI.1944), Türk Dış Politikası Konusunda Görüşleri	1323
- Reisicumhur İsmet İnönü'nün Büyük Millet Meclisi'nin VII. Döneminin Üçüncü Toplantısını Açış Konuşmasında (1.XI.1945), Türk Dış Politikası Konusundaki Görüşleri	1326
- Cumhurreisi ve CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'nün Altıncı Kurultayı Açış Konuşmasında Türk Dış Politikası Konusundaki Görüşleri	1331

- Başvekil Şükrü Saracoğlu Başkanlığında Kurulan İkinci Saracoğlu Hükûmetinin 17 Mart 1943 Tarihinde Meclis'te Okunan Hükûmet Programında, Başvekil Şükrü Saracoğlu'nun Dış Politika Konusundaki Görüşleri ve Bu Konudaki Müzakereler ..1331
- Başvekil Şükrü Saracoğlu'nun CHP Altıncı Kurultayı'nın Son Toplantısında Yaptığı Konuşmada, Türk Dış Politikası Hakkında Söyledikleri1336
- Başvekil ve Hariciye Vekil Vekili Şükrü Saracoğlu'nun, Alman Hükûmetiyle İktisadî ve Siyasî Münasebetlerimizin Kesilmesi Hakkındaki Beyanâtı ve Meclis'teki Görüşmeler1338
- Hariciye Vekili Hasan Saka'nın Japonya ile Siyasî ve İktisadî Münasebetlerimizin Kesilmesi Hakkındaki Beyanâtı ve Meclis'teki Görüşmeler1354
- Hariciye Bakanı Hasan Saka'nın, Almanya ile Japonya'ya Harp İlânına ve 1 Ocak 1942 Tarihli Birleşik Milletler Beyannamesine Türkiye'nin Katılmasına Dâir Beyanâtı ve Meclis'teki Görüşmeler.....1359
- Avrupa'da Harbin Kazanılması Münasebetiyle Başbakan Şükrü Saracoğlu'nun Konuşması1369
- 26 Haziran 1945 Tarihinde San Fransisko'da İmza Edilen Birleşmiş Milletler Anayasası ile Milletlerarası Daimî Adalet Divanı Statüsünün Onanması Hakkında Kanun Tasarısı ve Dışişleri Komisyonu Raporu1377
- Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu Sözleşmesi'nin Onanması Hakkında Kanun Tasarısı ve Dışişleri ve Millî Eğitim Komisyonları Raporları1410
- Bu Dönem Türk Dış Politikası Hakkında Yerli ve Yabancı Basındaki Görüş ve Değerlendirmeler1422
- Boğazlar Meselesi1482
- İkinci Dünya Harbi'ndeki Türk Dış Politikası Hakkında Siyaset Bilimcilerin Görüş ve Değerlendirmeleri1506
- 8 Mart 1943 - 5 Ağustos 1946 Tarihleri Arasında Türkiye'nin İmzaladığı Antlaşmalar.....1513

VIII. BÖLÜM

II. ŞÜKRÜ SARACOĞLU HÜKÛMETİNİN EKONOMİ POLİTİKALARI VE BÜTÇE KANUNLARI

- Cumhuriyetin İlk Yıllarında ve Tek Parti Döneminde Uygulanan Ekonomi Politikaları1529
- 1. 1923 - 1931 Liberal Ekonomi Politikası Dönemi1529

- 2. 1932 - 1939 Dünya Ekonomik Bunalımı ve Devletçilik.....	1530
- 3. 1940 - 1950 Savaş Ekonomisi Dönemi.....	1531
- Şükrü Saracoğlu Hükûmetlerinin Takip Ettiği Ekonomik Politikalar	1539
- Uygulanan Vergi Politikaları.....	1541
- Hükûmet Programında Yer Alan Ekonomi Politikaları	1543
- Varlık Vergisi.....	1547
- Başvekil Şükrü Saracoğlu'nun Hükûmet Programını Açıklamasının Basındaki Yankıları	1548
- Cumhuriyet Halk Partisi VI. Kurultayına Sunulan Cumhuriyet Halk Partisi Müstakil Grubu Raporunda, Sürdürülen Ekonomik Politikalarla İlgili Görüş ve Değerlendirmeler.....	1558
- Başvekil Şükrü Saracoğlu'nun CHP Altıncı Kurultayında, Sürdürülen Ekonomik Politikalarla İlgili Olarak Söyledikleri.....	1558
- Başvekil Şükrü Saracoğlu'nun Konuşmasının Basındaki Yankıları	1561
- Reisicumhur İsmet İnönü'nün Büyük Millet Meclisi'nin VII. İntihap Devresinin Birinci Yılı Açış Konuşmasında, Sürdürülen Ekonomik Politikalarla İlgili Olarak Söyledikleri.....	1562
- Konuşmanın Basındaki Yankıları	1563
- Reisicumhur İsmet İnönü'nün Büyük Millet Meclisi'nin VII. İntihap Devresinin İkinci Yılı Açış Konuşmasında, Sürdürülen Ekonomik Politikalarla İlgili Olarak Söyledikleri.....	1564
- Konuşmanın Basındaki Yankıları.....	1568
- Reisicumhur İsmet İnönü'nün Büyük Millet Meclisi'nin VII. Döneminin Üçüncü Toplantısını Açış Konuşmasında, Sürdürülen Ekonomik Politikalarla İlgili Olarak Söyledikleri.....	1569
- Savaş Yılları ve Vergiler	1570
- 1942 Varlık Vergisi.....	1570
- 1945 Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu.....	1574
- Çiftçiye Toprak Dağıtılması ve Çiftçi Ocakları Kurulması Hakkında Kanun Tasarısı ve Geçici Komisyon Raporu.....	1574
- Çiftçiyi Topraklandırma Kanununa Verilen Oyların Sonucu.....	1654
- II. Şükrü Saracoğlu Hükûmetinin Bütçe Kanunları ve Bütçe Uygulamaları	1660
- 1943 Yılı Bütçesi (1.6.1943 - 31.5.1944).....	1660

- 1943 Mali Yılı Bütçe Kanunu'nun Meclis'te Müzakeresi.....	1665
- 1943 Mali Yılı Muvazenei Umumîye Kanunu	1705
- 1943 Mali Yılı Bütçesinin Basındaki Yankıları.....	1820
- 1944 Mali Yılı Bütçesi	1821
- 1944 Mali Yılı Bütçe Kanunu'nun Meclis'te Müzakeresi.....	1826
- 1944 Mali Yılı Muvazenei Umumîye Kanunu	1924
- 1944 Mali Yılı Bütçesinin Basındaki Yankıları	2040
- 1945 Mali Yılı Bütçesi	2048
- 1945 Mali Yılı Bütçe Kanunu'nun Meclis'te Müzakeresi	2049
- 1945 Mali Yılı Yedi Aylık Bütçe Kanunu Gerekçesi	2122
- Millî Savunma Bakanlığı Bütçesinin Meclis'teki Müzakeresi	2124
- İçişleri Bakanlığı Bütçesi Hakkında Bakan Hilmi Uran'ın Konuşması	2127
- Adalet Bakanlığı Bütçesinin Meclis'te Görüşülmesi Münasebetiyle Adalet Bakanı Ali Rıza Türel'in Konuşması	2129
- Millî Eğitim Bakanlığı Bütçesi Münasebetiyle Milletvekillerinin Konuşmaları	2136
- Millî Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel'in Millî Eğitim Bakanlığı Bütçesi'nin Meclis'teki Müzakeresinde Yaptığı Konuşma	2138
- Bayındırlık Bakanlığı Bütçesinin Meclis'teki Müzakeresinde Söz Alan Milletvekillerinin Yaptığı Konuşmalar.....	2152
- Bayındırlık Bakanlığı Bütçesi Münasebetiyle Bayındırlık Bakanı Sırrı Day'ın Meclis'teki Konuşması	2157
- Ekonomi Bakanlığı Bütçesinin Müzakeresinde Söz Alan Milletvekilleri	2167
- Ekonomi Bakanı Fuat Sirmen'in Bakanlık Bütçesi Üzerindeki Konuşması.....	2170
- Sağlık Bakanlığı Bütçesinin Meclis'te Görüşülmesi	2173
- Ekonomi Bakanı Fuat Sirmen'in Bakanlık Bütçesi Görüşmelerinde İleri Sürülen Görüşlere Cevabı	2177
- Gümrük ve Tekel Bakanlığı Bütçesi Görüşmelerinde Söz Alan Milletvekilleri.....	2191
- Ekonomi Bakanı Fuat Sirmen'in Bütçe Müzakereleri Münasebetiyle İkinci Defa Açıklamada Bulunması	2192

ISBN : 978 - 975 - 6226 - 54 - 4 (Tk. No.)

ISBN : 978 - 975 - 6226 - 57 - 5 (II. Cilt)

TBMM BASIMEVİ MÜDÜRLÜĞÜ
ANKARA - 2009

V. BÖLÜM

**VII. DÖNEMDE KURULAN
II. ŞÜKRÜ SARACOĞLU HÜKÛMETİ,
HÜKÛMET PROGRAMI,
PROGRAMIN MECLİS'TE OKUNMASI,
MÜZAKERELER VE GÜVEN OYLAMASI**

YENİ MECLİS VE II. ŞÜKRÜ SARACOĞLU HÜKÛMETİ

Büyük Millet Meclisi'nin VII. döneminin ilk birleşimi, en yaşlı üye Kocaali Mebusu Subhi Artel'in başkanlığında açılmış, mebusların and içmesinden sonra; Meclis Reisliği için reyler toplanmış ve reylerin tasnifi neticesinde (427) reyle Çankırı Mebusu Mustafa Abdülhalik Renda reisliğe seçilmiştir.

Daha sonra Riyaset Divanı seçimi yapılmış ve neticede Aydın Mebusu Dr. Mazhar Germen, Bursa Mebusu Refet Canitez, Sivas Mebusu Şemsettin Günaltay'ın reis vekilliklerine; Ağrı Mebusu Halid Bayrak, Çankırı Mebusu Avni Doğan ve Mardin Mebusu İrfan Ferid Alpaya'nın İdare Âmirliklerine; Gaziantep Mebusu Bekir Kaleli, İsparta Mebusu Kemal Turan, Kütahya Mebusu Vedit Uzgören, Malatya Mebusu Nasuhi Baydar, Samsun Mebusu Naşit Fırat ve Tunceli Mebusu Necmeddin Sahir Sılan'ın kâtipliklere seçildikleri tebliğ olundu.

Reisicumhur seçimi için de reyler toplandı ve sonuçta Ankara Mebusu İsmet İnönü'nün (435) reyle ve oybirliği ile Reisicumhurluğa seçildiği bildirilmiştir.

İkinci birleşiminde Reisicumhur İsmet İnönü kürsüye gelerek and içmiş ve Mart'ın 15 inci Pazartesi günü toplanılmak üzere toplantıya ara verilmiştir.¹⁰⁹

Yeni Hükûmetin İzmir Mebusu Şükrü Saracoğlu Tarafından Teşkili Hakkında Riyaseti Cumhur Tezkeresi¹¹⁰

“Ankara, 8 Mart 1943

İzmir Mebusu Şükrü Saracoğlu'na:

8 Mart 1943 tarihli ve 6/754 sayılı yazı karşılığıdır:

Büyük Millet Meclisinin yeniden seçilmesi dolayısıyla vukubulan istifanız kabul olunmuş ve yeni hükûmetin yine tarafınızdan teşkili tensip edilmiştir. Teşkilâtı Esasiye Kanunu gereğince İcra Vekilleri Heyetinin seçilerek teklif edilmesini rica ederim.

Reisicumhur
İsmet İnönü”

109 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VII, İçtima: F, Cilt: 1, Birinci İnikad, 8.III.1943, 8. s.

110 Ayın Tarihi, Sayı: 112, 1-31 Mart 1943, 1. s.

**İcra Vekilleri Heyeti'nin İstifasının ve
Başvekilliğe Tekrar İzmir Mebusu Şükrü Saracoğlu'nun
Tâyin Edildiğine Dâir Riyaseti Cumhur Tezkeresi¹¹¹**

Yeni seçim dolayısıyla hükûmetin istifası üzerine, yeni hükûmetin İzmir Mebusu Şükrü Saracoğlu tarafından teşkili hakkında Riyaseticumhur tezkeresinin sureti aşağıdadır:

“Büyük Millet Meclisi Reisliğine

Büyük Millet Meclisinin yeniden seçilmesi dolayısıyla İcra Vekilleri Heyetinin vukubulan istifasının kabul ve Başvekilliğe tekrar İzmir Mebusu Şükrü Saracoğlu'nun tâyin edilmiş olduğunu saygı ile arz ederim.

Reisicumhur

İsmet İnönü”

**Başvekil Şükrü Saracoğlu Tarafından Teşkil Olunan
İcra Vekilleri Heyetinin Tasdik Kılındığına Dâir
Riyaseti Cumhur Tezkeresi¹¹²**

“Büyük Millet Meclisi Reisliğine

8 Mart 1943 tarihli ve 4/126 sayılı yazıya ektir.

Başvekil Şükrü Saracoğlu tarafından teklif edilerek kabul ve tasdik olunan yeni İcra Vekilleri Heyeti listesinin bilece sunulduğunu saygı ile arz ederim.

Reisicumhur

İsmet İnönü”

İcra Vekilleri Heyeti¹¹³

Başvekil : Şükrü Saracoğlu (İzmir)

¹¹¹ a.g.e., 10. s.

¹¹² a.g.e., 10-11. ss.; Nuran Dağlı-Belma Aktürk: *Hükümetler ve Programları*, 1. Cilt: 1920-1960. Ankara, 1988, 107. s.

¹¹³ *TBMM Zabıt Ceridesi*, a.g.y., 10-11. ss.; Nuran Dağlı-Belma Aktürk: a.g.e., 107. s.; Kâzım Öztürk: *Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri ve Programları*. İstanbul, 1968, 263. s.; Cemil Koçak: *Türkiye'de Millî Şef Dönemi (1938-1945)*. Cilt: 2. İstanbul, 1996, 298-299. ss.; Osman Akandere: *Millî Şef Dönemi; Çok-partili hayata geçişte rol oynayan iç ve dış tesirler 1938-1945*. İstanbul, 1988, 95-96. ss.; *Ayın Tarihi*, Sayı: 112, 1-31 Mart 1943, 12. s.; İsmail Arar: *Hükümet Programları, 1920-1965*. İstanbul, 1968, 522-523. ss.; Çalışma Bakanlığı 3271 numaralı kanuna göre ilk defa kurulmuştur. bkz.: *Tutanak Dergisi*, Dönem: 7, C: 18, 188. s.; Nuran Dağlı ve Kâzım Öztürk'ün kitaplarında 13.9.1944 tarihinde Maliye Bakanlığına getirilen Nurullah Esat Sümer yanlışlıkla Malatya Mebusu olarak gösterilmiştir.

Adliye Vekili	: Ali Rıza Türel (Konya) Mümtaz Ökmen (Ankara) 6.4.1946
Millî Müdafaa Vekili	: Ali Rıza Artunkal (Manisa)
Dahiliye Vekili	: Recep Peker (Kütahya) Hilmi Uran (Seyhan) 20.5.1943
Hariciye Vekili	: Numan Menemencioğlu (İstanbul) Hasan Saka (Trabzon) 13.9.1944
Maliye Vekili	: Fuat Ağralı (Elazığ) Nurullah Esat Sümer (Antalya) 13.9.1944
Maarif Vekili	: Hasan Âli Yücel (İzmir)
Nafia Vekili	: Sırrı Day (Trabzon)
İktisat Vekili	: Fuat Sirmen (Rize)
Sıhhat ve İçtimai	
Muavenet Vekili	: Dr. Hulûsi Alataş (Aydın) Dr. Sadi Konuk (Bursa) 19.1.1945
Gümrük ve İnhisarlar Vekili	: Suat Hayri Ürgüplü (Kayseri) Tahsin Coşkun (Kastamonu) 19.2.1946
Ziraat Vekili	: Şevket Raşit Hatipoğlu (Manisa)
Münâkâlât Vekili	: Ali Fuad Cebesoy (Konya)
Ticaret Vekili	: Celâl Said Siren (Bolu) Raif Karadeniz (Trabzon) 31.5.1945
Çalışma Vekili	: Dr. Sadi Irmak (Konya) 7.6.1945

İkinci Şükrü Saracoğlu Hükümetinde tam altı üye değişmiştir. Adliye Vekili Hasan Menemencioğlu, Gümrük ve İnhisarlar Vekili Raif Karadeniz, Münâkâlât Vekili Emekli Amiral Fahri Engin ile Ticaret Vekili Dr. Behçet Uz, yeni kurulan II. Saracoğlu Hükümetinde yer alamamışlardır. Adliye Vekili Konya Mebusu Ali Rızâ Türel, İktisat Vekili Rize Mebusu Fuat Sirmen, Gümrük ve İnhisarlar Vekili Kayseri Mebusu Suat Hayri Ürgüplü ve Ticaret Vekili Bolu Mebusu Celâl Sait Siren ise hükûmete yeni katılan isimler olmuşlardır. I. Saracoğlu Hükümetinde Nâfia Vekili olarak görev alan Konya Mebusu Ali Fuat Cebesoy, yeni hükûmette Münâkâlât Vekili olarak yer alırken, Sırrı Day, yine Nâfia Vekili olarak görev yapıyordu. II. Saracoğlu Hükümetinde 1945 yılına kadar bazı değişiklikler olmuştur.¹¹⁴ Bu değişiklikler, İcra Vekilleri Heyeti listesinde gösterilmiştir.

114 Cemil Koçak: *a.g.e.*, 298-299. ss.

Şükrü Saracoğlu, hükûmette yapılan değişiklikleri, hükûmet programını okurken şu cümlelerle açıklar:

“Devletimizin başı İnönü yeni Kabinenin teşkili vazifesini arkadaşımız Saracoğlu’na verdi. O da teşkil ettiği Hükûmeti, bugün huzuruza getirmiş bulunuyor. Cumhuriyetin kurulduğu günden beri iktidar mevkiine gelen Hükûmetler nasıl birbirinin devamı idiyse ikinci Saracoğlu Hükûmeti de birinci Saracoğlu Hükûmetinin tam bir devamıdır.

Bu böyle olduğu gibi Hükûmetin değişen âzalarıyla yer değiştiren âzalarının vaziyeti de tamamen nöbet değiştiren askerlerin vaziyetidir. Bu değişmelerde başka bir mâna aramak doğru değildir.

Şefin emriyle ve bu defaki intihaplar dolayısıyla tutulan yol, Hükûmeti Meclis’in olduğu gibi, partiyi de milletin tam malı yapan yoldur...”¹¹⁵

Millî Şef dönemi hükûmetlerinin dikkati çeken bir özelliği de, kurulan hükûmetlerde görev yapan vekillerle ilgilidir. Bazı vekâletlerde görev yapan vekiller, kurulan hükûmetlerde uzun yıllar yer alarak yerlerini korumuşlardır. Buna karşılık bazı vekâletlerde her hükûmet değişikliğinde vekil değişikliği olmuş, bazen aynı hükûmet döneminde arka arkaya birden fazla vekil değişikliği yapılmıştır.

Bu dönem kurulan hükûmetlerde dikkati çeken bir başka hususiyet de, bazı kişilerin kurulan hükûmetlerde farklı vekâletlerde görev almalarıdır.

Bu dönemde hükûmetler değişmesine rağmen, bazı kişiler yerlerini uzun yıllar korumuşlar veya farklı vekâletlerde görev alarak, hükûmet içinde yerlerini korumuşlardır. Bu durum Millî Şef dönemi hükûmetlerinin bir özelliği olmuştur.¹¹⁶

Konu ile ilgili bir değerlendirme yapan Orhan Cemal Fersoy, “sayıları, 40-50 kişiyi geçmeyen ve idarede defalarca denenmiş ve âdeta memleketimiz için klâsikleşen şahısların, başarısızlıklarına rağmen bu gün bir vazifede yarın başka bir vazifede görev aldıklarını belirtmekte ve ‘C.H.P.’nin idarecileri bu klâsikleşen şahıslardır’ denmektedir. Yine yapılan bir başka değerlendirmede de ‘C.H.P.’de görülen gevşekliğin ve monotonluğun, hükûmet mekanizmasına da sıçradığını ve bu suretle birbirinden ayırt edilemeyen parti hükûmetlerinin kurulduğu”¹¹⁷ ifade edilmektedir.

115 İsmail Arar: *a.g.e.*, 148. s.; Kâzım Öztürk: *a.g.e.*, 265. s.; Cemil Koçak: *a.g.e.*, 299. s.; *Aydın Tarihi*, *a.g.e.*, 13. s.; Nuran Dağlı-Belma Aktürk: *a.g.e.*, 108. s.

116 Osman Akandere: *a.g.e.*, 96. s.

117 Orhan Cemal Fersoy: “C.H.P.’nin Durumu” *Yolumuz Demokrasiye Doğru*, (9), 10.5.1947. 8. s.; Recep Bilginer: “Yeni Hamleler İçin”. *Düşünce*, I, (2), 7.12.1946, 3. s., bkz: Osman Akandere: *a.g.e.*, 96-97. ss.

Siyaset bilimeci Akandere'ye göre; "Hükûmetlerde yapılan vekil atamalarında ve değişikliklerde ülkenin o günkü iç ve dış politika şartlarının göz önünde tutulduğu görülmektedir. Nitekim, I. Saracoğlu Hükûmetinde yapılan bir değişiklikle Dr. F. Fikri Tüzer'in yerine Dahiliye Vekilliğine getirilen Recep Peker'in bu göreve atanmasında ülkenin o günkü iç politika gelişmelerinin rolü olmuştur. Faik Ahmet Barutçu'ya göre bu atama, iç gelişmelerin bir sonucu olarak yapılmıştı. Ülke içindeki otoritesizliğin, yolsuzluğun önünün alınabilmesi için, Recep Peker gibi otoriter yönetim taraftarı bir kişiye ihtiyaç duyulması bu atamanın gerçek sebebiydi. Barutçu'ya göre bu tür atamalarda, yalnızca iç politika gelişmeleri etkili olduğu gibi, dış politika gelişmeleri de rol oynamıştır. Aynı şekilde Recep Peker'in Dahiliye Vekilliğinde istifası da Millî Şef İnönü'nün isteği doğrultusunda gerçekleşmişti. Uran değişiklikle ilgili olarak, 'Peker'in sert ve dürüst hareketlerinin İnönü'nün sabrını taşırdığını ve bunun sonunda Peker'in istifa ettirildiğini' söylemektedir.

Millî Şef dönemi hükûmetlerinde dikkati çeken bir hususiyet de kurulan kabinelerin mütecanis fikir ve yapıda olmamalarıdır. Çoğu kez hükûmette yer alan vekiller arasında görüş ve tutum birliği mevcut olmamıştır. Aynı zamanda kurulan hükûmetler üyeleri yönünden zayıf hükûmetler görüntüsü vermiştir. Bu dönemin hükûmetleri ile ilgili ilginç tespitlerde bulunan Barutçu'ya göre 'Hükûmet, üyeleri yönünden zayıf bir kuruluş durumunda, güçsüzlük ve beceriksizlik içindedir. Öyle ki, vekillerin kişilikleri üzerinde durulmakta ve bir ikisi dışında, kabine üyelerinden Büyük Millet Meclisinde daha iyisi değil daha fenası kaç tane bulunabilir diye sorulmaktadır'. O günleri yaşamış olan bir kişi olarak Refik Halit Karay da anılarında hükûmet ve politika adamları yetiştirme sanatının accemisi olduğumuzu belirtmekte ve İsmet Paşa'nın yıllarca sürüp giden iktidarı zamanında hükûmet adamı yetişmediğini söylemektedir. Karay'a göre 'İsmet Paşa'nın kabine reisliğine getirdiği dört zattan hiç biri o meslekte alalededen bir parmak bile yukarı çıkamamışlardı.'

İnönü'nün, hükûmetlerin teşkil edilmesinde oynadığı rol düşünüldüğünde, bu yapıdaki hükûmetlerin teşkil edilmesinin onun tarafından istendiği bilinen bir gerçektir. İnönü, hükûmetleri kurdururken gerek başvekilin ve gerekse hükûmetteki vekillerin zayıf, dirayetsiz ve kendisine körü körüne bağlı kişiler olmasına dikkat etmiştir. Nitekim Nadir Nadi, İnönü'nün iyi bir çalışma ekibi kuramadığını, memleket davalarını; kişiliği olan, üstün yetenekli adamlarla tartışmaktan hoşlanmadığını, bu nedenle yanına daha ziyade, emirlerine tartışmasız boyun eğecek memur yaratılışlı kişileri topladığını belirtmektedir. Konuyla ilgili yapılan değerlendirmelerde de, İnönü'nün uzun yıllar Atatürk'ün yakın arkadaşı, danışmanı ve silâh arkadaşı olduğu, fakat İnönü'nün başka hiç kimsenin ken-

disinin sahip olduğu güce yaklaşmasına izin vermediği, bu nedenle ‘İnönü’nün başka bir İnönü’ye’ sahip olmadığı belirtilmiştir.

Hükûmet Programı

Millî Şef dönemi hükûmetlerinin diğeri bir hususiyeti de, hükûmetlerin programları ve programların dayandığı esaslardır. Bu dönemde kurulan bütün hükûmetlerin icraat programları, CHP programlarına dayanmıştır. Nitekim kurdukları hükûmetlerin programlarını TBMM’de okuyan bu dönemin Başvekilleri bunu açıklıkla dile getirmişlerdir. Mesela II. Bayar Hükûmetinin programını TBMM’de okuyan Celâl Bayar şöyle demektedir:

“ ‘... Aynı zamanda, bize daima hakikî yolu gösteren ve içinde milletin nurlu irâdesi olunan Cumhuriyet Halk Partisinin programı bizim rehberimizdir.’

Yine Refik Saydam, birinci hükûmetinin programını mecliste okurken, kabinesinin programının şimdiye kadar olduğu gibi, mensup olunan Cumhuriyet Halk Partisinin programını tahakkuk ettirmek gâyesine dayandığını belirterek konuşmasını ‘biz CHP’nin programına sâdik ve onun tahakkukuna çalışan insanlarız. Partimizin bize çizdiği hatlar dahilinde... çalışmalarımızı tanzim ve inkişaf ettirmek gayesiyle birleşmiş, ideali ve birbirine itimadı tamam bir kabine olarak huzuruza çıktığımız itikadındayız...’... demiştir.

İkinci defa kurduğu hükûmetin programını TBMM’de okurken Refik Saydam şunları söylemektedir:

‘Bu kabine de, şimdiye kadar olduğu gibi mensup olduğumuz Cumhuriyet Halk Partisinin programını tahakkuk ettirmek için çalışacaktır.

Vekâletlerin iş programlarında bir değişiklik yoktur. Kabinenin programında olduğu gibi, vekâletlerin iş programlarında CHP’nin programı esastır.’

... 1938-1945 yılları arasında son iki hükûmeti kurmuş olan Şükrü Saracoğlu’nun da, hükûmetlerinin programını meclise sunarken aynı hususu dile getirdiğini görmekteyiz. Nitekim birinci hükûmetinin programını TBMM’de okurken Saracoğlu, ‘Yeni hükûmetimiz de evvelkiler gibi CHP programını hassasiyetle ve dikkatle tatbikata çalışacaktır’ diyerek, hükûmet programının dayandığı esasları belirtmiştir.

Cumhuriyetin kuruluşundan beri kurulan hükûmetlerin birbirinin devamı olduğu ve kendisi tarafından kurulan ikinci kabinenin de birincisinin bir devamı olduğunu söyleyen Saracoğlu, hükûmetinin programını okuduğu bu konuşmasını şöyle sürdürmüştür:

‘Arkadaşlar, İkinci Saracoğlu Hükûmeti, tıpkı kendinden evvelkiler gibi Halk Partisi Programını tahakkuk ettirmeye, büyük milletimize lâıyk olmaya çalışacaktır.’

Görüldüğü gibi bu yıllarda kurulan bütün hükûmetlerin icraatlarının temeli CHP programı olmuştur. Hükûmetler veya hükûmetlerde görev yapan üyeler değişse bile, değişmeyen bir şey vardır, o da CHP programının, hükûmetlerin programının esasını oluşturmaları, Millî Şef döneminde TBMM’de programı belli olan bir tek parti, yani CHP vardır. Ayrıca CHP’nin prensipleri devlet tarafından da benimsenmiş ve ‘Anayasa’ya girmiştir. Yine bu yıllarda ‘parti-devlet birliği’ esasını korunmaktadır ve fiilen parti-devlet iç içedir. Yine bu yıllarda görev yapan hükûmetler, bünyelerinde ‘siyasî iktidara sahip partinin, yani CHP’nin liderlerini de’ bulundurmışlardır. Bu durum, bu liderler tarafından kurulan hükûmetleri, mensup oldukları partinin programını uygulamaya sevk etmiştir...

Hüseyin Cahit Yalçın’a göre, ‘İktidar mevkiine hangi kabine gelse Cumhuriyet Halk Partisi’nin muayyen ve malûm olan siyasetini takip ettiğinden, arka arkaya gelen kabineler siyasetlerde bir değişiklik getirmemiştir.’ A. E. Yalman, ‘Bekleyeceğimiz Müjdelere’ adlı makalesinde hükûmetlerin icraat ve vaatlerini ‘her vekâletin evrak dolaplarında demirbaş diye bekleyen yıllanmış düşünceler’ olarak görmekte ve her hükûmet kuruluşunda bunlardan gelişi güzel bir buket yapılarak TBMM’de okunduğunu belirtmektedir.

Millî Şef dönemi hükûmetlerinin diğer bir hususiyeti de, bu hükûmetlerin TBMM’de hiç bir güçlük ve engelle karşılaşmamalarıdır. Bu yıllarda TBMM’nin işlevi bir yerde CHP Meclis Grubu tarafından yerine getirildiği için, hükûmetlerin politikaları ve icraatları üzerindeki tartışmalar ve eleştiriler daha ziyade ‘Parti Meclis Grubu’nda olmaktadır. Hükûmetlerin, TBMM’ye getirdiği kanun ve tasarıların ittifakla kabul edildiği ve yine hükûmetlerin eleştiriye açık olmadıkları bilinen bir gerçektir...

Millî Şef dönemi hükûmetlerinin diğer bariz bir vasfı da, hükûmetlerin TBMM’de yapılan tüm ‘güven oylamalarında’ ittifakla güven almalarıdır.

Millî Şef Hükûmetleriyle ilgili olarak söylenilmesi gereken bir diğer husus da, Millî Şef ve hükûmetler arasındaki ilişkinin boyutlarıdır.

Millî Şef döneminin 1939-1945 yılları arası aynı zamanda İkinci Dünya Savaşı yıllarıdır. Bu nedenle dış politikayla ilgili gelişmeler ve meseleler daha önemli, esaslı ve sürekli olmuştur. İç politikayla ilgili gelişmeler ve meseleler de önemli olmakla birlikte, Millî Şef İnönü’nün ilgi sahası daha ziyade dış politikaya kaymıştır. Millî Şef İnönü, temel esaslarını belirlemekle birlikte iç politika konularında hükûmetleri daha serbest bırakmış ve hükûmetlerce alınan kararlara fazlaca müdahale etmemiştir. İnönü, iç politika konusundaki gelişmeleri yakından izlemektedir. Ancak, belirlenen politikanın uygulanmasını hükûmetlere ve ilgili bakanlara bırakmıştır.

Genellikle durum böyle olmakla birlikte İnönü zaman zaman hükûmetlerin politikalarına müdahalelerde de bulunmuştur. Nitekim N. Nadi, 'İnönü, zaman zaman ilgili bakanları ve müsteşarları aşarak doğrudan umum müdürlere direktif vermiştir' derken, İnönü'nün bu özelliğini belirtmeye çalışmıştır.

Millî Şef İnönü, iç politikaya yönelik düşüncelerini ve hükûmetlerin politikalarını daha ziyade TBMM'nin her yıl yapılan açılış içtimalarında dile getirmiştir.¹¹⁸

İkinci Şükrü Saracoğlu Hükûmeti hakkında bir değerlendirme de, siyaset bilimci Cemil Koçak tarafından yapılmıştır.

"Yeni hükûmette ilk önemli değişiklik, hükûmetin kurulmasının üzerinden yaklaşık olarak sadece ikibuçuk ay geçtikten sonra, 20 Mayıs'ta, Dâhiliye Vekili Recep Peker'in yerine CHP Meclisi Grubu Reis Vekili Seyhan Mebusu Hilmi Uran'ın atanmasıyla olacaktır.

Hilmi Uran, bu atamadan çok kısa bir süre sonra, CHP Meclis Grubu Reis Vekillikinden ayrılacak ve yerine, Atatürk döneminde, TBMM'nin üçüncü, dördüncü ve beşinci dönemlerinde, uzun zaman TBMM Reisliği yapmış olan, emekli Orgeneral Kâzım Özalp atanacaktır. Kâzım Özalp'ın, İkinci Celâl Bayar Hükûmetinde Millî Müdâfaa Vekili olarak görevli olduğunu, ancak Ekrem Hamdi König Dâvası nedeniyle, bu görevinden istifa ederek ayrılmak zorunda kaldığını burada hatırlamak gerekir.

Şükrü Saracoğlu'nun, Recep Peker'i, muhtemelen İsmet İnönü'nün ısrar ve baskısıyla, ilk hükûmetine gönülsüz almak zorunda kaldığı hatırlanırsa, Recep Peker ile Şükrü Saracoğlu arasındaki çekişme ve çatışmanın, Peker'in görevinden ayrılmasına dek sürdüğü kendiliğinden anlaşılır.

118 Osman Akandere: *a.g.e.*, 101-108. ss., Akandere'den yapılan iktibasda atıfta bulunulan kaynaklar için bkz.: Faik Ahmet Barutçu: *Siyasî anıtlar (1934-1954)*. İstanbul 1977, 259-264. ss.; Hilmi Uran: *Hatıralarım*. Ankara, 1959, 391-392. ss.; Refik Halî Karay: *Bir Ömür Boyunca*. İstanbul, 1990, 208-209. ss.; Nadir Nadi: *Perde Aralığından*. İstanbul, 1979, 186. s.; Selim Deringil: *Turkish Foreign Policy During The Second World War*. Cambridge, 1989, 49. s.; *TBMM Zabut Ceridesi*, Dönem: 5, İçtima: 4, Cild: 27-28 (16.11.1938); Kâzım Öztürk: *Türkiye Cumhuriyeti Hükûmetleri ve Programları*. İstanbul, 1968, 221. s.; *TBMM Zabut Ceridesi*, Dönem: 5, İçtima: 4, Cild: 29 (27.1.1939); Kâzım Öztürk: *a.g.e.*, 229-234. ss.; *TBMM Zabut Ceridesi*, Dönem: 6, İçtima: Fevkalâde. Cild: 1-2 (10.4.1939); Kâzım Öztürk: *a.g.e.*, 239-240. ss.; *TBMM Zabut Ceridesi*, Dönem: 6, İçtima: 3, Cild: 27 (5.8.1942); Kâzım Öztürk: *a.g.e.*, 247. s.; *TBMM Zabut Ceridesi*, Dönem: 7, İçtima: Fevkalâde, Cild: 1 (17.3.1943); Kâzım Öztürk: *a.g.e.*, 266. s.; Yavuz Abadan-Bahri Saveri: *Türkiye'de Anayasa Gelişmelerine Bir Bakış*. Ankara, 1950, 78-79. ss.; Hüseyin Cahit Yalçın: "Kabinenin Değişmesi". *Yeni Sabah Gazetesi*, 27 Son Kanun 1939; Ahmet Emin Yalman: "Bekleyeceğimiz Müjdelər". *Vatan Gazetesi*, 18 Ağustos 1946; Ahmet Şükrü Esmir: "Yeni Hükûmetin Beyannamesi". *Ulus Gazetesi*, 6 Ağustos 1942; *TBMM Zabut Ceridesi*, Dönem: 5, İçtima: 4, Cild: 29 (27.1.1939); Mahmut Goloğlu: *Millî Şef Dönemi (1939-1945)*. 6-7. ss.

Recep Peker, muhtemelen yönetimden uzaklaştırılmış olması nedeniyle, bundan sonra özel olarak Saracoğlu Hükûmetine ancak siyasî alanda, genel olarak yönetime karşı eleştirel bir tutum takınacak ve parti içinde de muhalefette kalacaktır. Bu ayrılığın, Peker'in siyasî tutumunu sertleştirdiğini düşünmek de mümkündür.

Ancak Recep Peker'in, tek partili dönemin sonunda, yeni ve son bir siyasî atılımı daha olacaktır. 1946 yılında, Şükrü Saracoğlu'nun Başvekâletten ayrılmasından hemen sonra, 5 Ağustos 1946 tarihinde, Recep Peker Başvekâlete getirilecektir. Ancak bu dönemde Başvekil Peker'e CHP Genel Başkan Vekilliği verilmeyecek, bu görev, yine eski Başvekil Şükrü Saracoğlu'nda kalacaktır. Yani bu kez hükûmet Peker'e teslim edilmekle birlikte, parti Peker'e teslim edilmeyecektir. Recep Peker'in kurduğu hükûmete de eski Saracoğlu Hükûmetinden hiçbir vekilin alınmayacak olması ayrıca ilginçtir. Peker, 9 Eylül 1947 tarihinde, Başvekâletten istifa ederek ayrılacaktır.

Hilmi Uran, anılarında, bu değişikliği açıklıyor ve şöyle değerlendiriyor:

“İnönü, sebebinden hiç bahsetmeksizin, daha bir kaç gün evvel, bana Recep Peker'in Dâhiliye Vekilliğinden çekileceğini söylemiş ve (Gümrük ve) İnhisarlar Vekili Suat Hayri Ürgüplü'yü Dâhiliye Vekilliğine getirmek istediğinden bahisle fikrini sormuştu.

Bu, bir bakıma Peker'in istifaya dâvet edileceği demektir.

Sebebinin ne olabileceğine gelince: Recep Peker, Antalya Vâlisi Hâşim İşcan'ın bâzı hoşgörmediği hallerini yüzüne karşı tenkit edeceği beyanıyla, kendisini o günlerde Ankara'ya çağırmıştı. Fakat Hâşim İşcan, bir haftadan beri Ankara'da otelde kalmakta ve Dâhiliye Vekili tarafından hergün için kabulünü beklemekte ve istemekte iken, Peker, merhum Hâşim İşcan'ı bir türlü kabul etmemekte ve bekletmekte idi. İnönü, zaten öteden beri Peker'in sert ve dürüst hareketlerinden şikâyet eder, dururdu. Sonra Hâşim İşcan'ı da sever ve takdir ederdi. Binaenaleyh Peker'in istifa ettirilmesi için o vakte kadar birikmiş sebeplere bunun da son bir sebep halinde katılarak İnönü'nün sabrını taşımış olması çok muhtemeldi. Çünkü, 19 Mayıs 1943 günü, stadyumdaki gençlik bayramı töreninde, beni bir kenara çekerek, yine aynı mevzuu açan ve Suat Hayri [Ürgüplü] hakkında yeniden mütâlâamı isteyen İsmet İnönü, bir aralık, müphem tâbirlerle, Peker'in artık Vâlileri bile huzûruna kabul etmez olduğundan şikâyet etmişti.

Garip bir tesâdüf olarak, biz Cumhurreisi ile birlikte, stadyumda, bir kenarda, kendisine Dâhiliye Vekilliğinde bir halef ararken, Peker merhum da, biraz ilerimizden, o kendisine mahsus olan serbest vaz ve hâliyle, olup bitenlerin hiçbirisinden haberi olmayan bir adam edâsı ile geçip gitmişti ve bu geçiş, o vakit benim pek hissime dokunmuştu.

Ben [Suat Hayri] Ürgüplü'nün Dâhiliye Vekilliği hakkında her defasında müsbet mütâlâada bulunmuştum ve bu mesele hakkında tabii başkasıyla da hiçbir fikir teâtisinde bulunmamıştım. Binaenaleyh 19 Mayıs akşamı, o günkü törenden sonra, Çankaya'ya çağrıldığım zaman, yine [Suat Hayri] Ürgüplü üzerinde bir konuşma ile karşılaşacağımı sanmıştım, köşke vardığımda, İnönü, alt katta, en ileri salonda idi ve yanında Başvekili [Şükrü] Saracoğlu vardı. Oturur oturmaz, bana Dâhiliye Vekilliğini teklif etti. Bu, benim için hakiki bir sürpriz olmuştu.

İnönü, niçin [Suat Hayri] Ürgüplü'den vazgeçerek, teklifi bana yaptığını izah etmek istemedi. Fakat anlaşıyordu ki, benim için istimzaçta bulunduğu arkadaşların bir kısmından, [Suat Hayri] Ürgüplü için müsbet cevap alamamıştı. Ben teklife müsbet cevap verdikten sonra, (...) ertesi gün sabahleyin [Recep] Peker'e, evine uğradım. Onunla birlikte vekâlete gittik. Ben, o gün, 20 Mayıs 1943 tarihinde, Dâhiliye Vekilliği vazifesinde işe başladım.'

İkinci Şükrü Saracoğlu Hükûmeti hakkında yapılması gereken son değerlendirmeler, hükûmet üyeleri arasında bir görüş ve tutum birliği olmadığıdır."¹¹⁹

**Başvekil Şükrü Saracoğlu Başkanlığında Kurulan
İkinci Saracoğlu Hükûmetinin 17 Mart 1943 Tarihinde
Meclis'te okunan Hükûmet Programı,
Program Üzerinde Görüşmeler ve Güven Oylaması¹²⁰**

"1. - Başvekil Şükrü Saracoğlu'nun harici ve dahili politika hakkında beyanatı.

REİS - Yeni kurulan Şükrü Saracoğlu Hükûmeti iç ve dış siyasetinde takibedeceği eseslar hakkındaki beyannamesini Yüksek Meclise arzedecektir. Söz Başvekilindir.

(Başvekil Şükrü Saracoğlu alkışlar arasında kürsüye geldi).

17.III.1943

Türk milletinin değerli Vekilleri;

Devletimizin başı İnönü yeni Kabinenin teşkili vazifesini arkadaşınız Saracoğlu'ya verdi. O da teşkil ettiği Hükûmeti, bugün huzuruza getirmiş bulunuyor. Cumhuriyetin kurulduğu gündenberi iktidar mevkiine gelen Hükûmetler nasıl birbirinin devamı idiyse ikinci Saracoğlu Hükûmeti de birinci Saracoğlu Hükûmetinin tam bir devamıdır.

119 Cemil Koçak: a.g.e., 300-302. ss.; Hilmi Uran ve Kâzım Özalp'ın atanmaları ile ilgili olarak bkz.: *Ulus Gazetesi*, 21.5.1943; *Vatan Gazetesi*, 2.6.1943; Hilmi Uran: a.g.e., 391-392. ss.

120 *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: VII, İçtima: F., Cilt: 1, Üçüncü İnikat, 17.III.1943, 22-33. ss.; İkinci Saracoğlu Hükûmetinin Programı için ayrıca bkz.: Kâzım Öztürk: a.g.e., 265-277. ss.; İsmail Arar: a.g.e., 148-161. ss.; Nuran Dağlı-Belma Aktürk: a.g.e., 108-116. ss.; *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem 7, Cilt: 1, 22-26. ss.; *Ayın Tarihi*, Sayı: 112, 1-31 Mart, 10-21. ss.

Bu böyle olduğu gibi Hükümetin değışen âzalarıyla yer değıştiren âzalarının vaziyeti de tamamen nöbet değıştiren askerlerin vaziyetidir. Bu değışmelerde başka bir mâna aramak doğru değildir.

Şefin emriyle ve bu defaki intihaplar dolayısıyla tutulan yol, Hükümeti Meclisin olduğu gibi, Partiyi de milletin tam malı yapan yoldur. Böylece varlığımızın dayandığı birlik kuvveti her gün daha millî ve daha şuurlu ve daha keskin bir durum almaktadır.

Tuttuğumuz yollar ve kurduğumuz esaslar sayesinde Atatürk'le başlıyan ve her gün biraz daha kökleşen rejimimizin insanî ve medenî gayeler için örnek olacağına inanıyoruz.

Mâmûr bir Türk vatani, mesut bir Türk milleti, kuvvetli bir Türk Devleti; işte bizim hedefimiz bunlardır. (Alkışlar). Atatürk bizden bunları istedi. İnönü bizden bunları istiyor. Biz de, hepimiz beraber ve canla başla bu yolda çalışmak kararındayız. (Alkışlar).

Arkadaşlar;

İkinci Saracoğlu Hükümeti, tıpkı kendinden evvelkiler gibi Halk Partisi programını tahakkuk ettirmeğe, büyük milletimize lâıyk olmaıya çalışacaktır.

Yapacağımız işlerin en başında Türk ordusunu daima hazır tutmak vazifesi vardır. (Bravo sesleri, alkışlar). Bunun için ordumuzdan, biraz sonra göreceğiniz veçhile, hiç bir şey esirgenmiyor. Çünkü sırası gelince bu kahraman ordunun vazifesini yapacağına bütün milletçe eminiz. (Bravo sesleri, alkışlar).

Arkadaşlar;

Harbin dördüncü yılı başlarında memleketimiz iki büyük sıkıntı ile karşı karşıya bulunuyordu: İaşe sıkıntısı, para sıkıntısı.

Bu iki sıkıntıyı yenmek için o zamana kadar bir çok tedbirler almış, sert kararlar vermiş ve bir çok mallara el koymuştuk. Bütün bunlar sıkıntıyı azaltmak şöyle dursun, koskoca bir karapazarın memlekette yerleşmesine sebep oldu.

Bunun üzerine herkeste, eğer biraz serbestlik verilecek olursa her şeyin daha iyi olacağı kanaati hüküm sürmeğe başladı. Bunu da tecrübe ettik. Bu usul de bizi bilhassa yiyim ve giyim maddelerinde bir fiyat yarışı ile karşı karşıya bıraktı.

O zaman meseleyi biraz daha yakından tetkik ederek gördük ki, bütün bu darlıklarda harbin, ihtikârın hissesi kadar, diğer hâdiselerin de hissesi vardır. Çünkü memleketimiz yiyim ve giyim noktasından kendi kendine çok zor kifayet edebilir bir durumda da olduğu halde koskoca bir orduyu beslemek ve giydirmek zaruretiyle karşılaştığı gibi bu orduları teşkil etmek için de tarlası ve işi başında bulunan gençleri işlerinden ayırmak zarureti hâsıl olmuştur. Daha kısa bir cümle

ile bir milyona yakın genç istihsal cephesinden alınarak istihlâk cephesine verilmiştir.

İşte bütün bu vaziyetleri yakından tetkik eden Hükûmet, yeniden bir çok kararlar aldı. Bu kararlara göre, mücadeleyi en ufak köşe ve cephelere kadar teşmil, beklenen neticeyi veremeyeceği için cepheyi kısaltmak ve kuvvetimizi dar sahada daha müessir kılmak icabediyordu.

Yine bu kararlara göre, darlığın en müessir ilâcı istihsalı çoğaltmak ve saklı malları meydana çıkarmak olduğu için, fiyatların artmasında fayda görülmüştür.

Yine bu kararlara göre, istihsalin bir kısmı Devletçe tayin edilen fiyatla Devlete satılmak icabediyordu.

Yine bu kararlara göre, Hükûmet bu muayyen fiyatla alınan malları mahdut ve muayyen bir sahaya tahsis etti. Bunları evvelâ ordunun, saniyen dar ve mahdut gelirli vatandaşların ihtiyaçlarına tahsis eyledi ve geri kalan miktarla da tanzim satışları yapmayı düşündü ve böylece başlıbaşına bir program vücut buldu.

Bu programa göre:

1.- 140 liradan fazla ücret ve maaş alan geniş manasiyle bütün memur ve müstahdemlere birer kat elbiselik kumaş;

140 liradan aşağı olanlara ikişer kat elbiselik kumaş;

70 liradan aşağı maaş ve ücret alanlara da ayrıca birer ayakkabı vermeyi vâdetmiştik.

Elyevm bütün bu vaatler icra safhasındadır ve derpiş edilen zamanı içinde tamamen yapılacaktır.

2.- Ekmek; bunun müstahsili köylüdür. Onun için fiyatın yükselmesi sadece şehirlinin dar ve mahdut gelirli kısmını muztarip eder. Bu dar ve mahdut gelirli nüfusu tesbit ettik. 1 600 000 rakamını bulduk. Bunlara, nispeten çok ucuz yani bize malolan fiyata üç aydanberi ekmek vermekteyiz ve ekmek vermekte devam edeceğiz. Bundan maada İstanbul, İzmir, Ankara, Zonguldak şehirlerine de orta fiyattan hububat ve ekmek vermekte devam ediyoruz. Bu sayede mevcut telâş tamamen söndü, hattâ yer yer bazı genişlikler kendini göstermeye başladı.

Bunlardan başka bu sene Toprak ofisinin tohumluk için Ziraat vekili emrine verdiği ve tahsis ettiği tohum kışlık olarak 34 000, yazlık olarak 14 000 ki ceman 48 000 tondur. Bu kadar çok miktar hiç bir sene tohumluk olarak dağıtılmamıştır.

Bir aralık 150 gram ekmek verdiğimiz düşünülür ve yine bir aralık buğday fiyatının yüz kuruşu aştığı gözönüne getirilecek olursa, bugüne nispetle geniş bir hava içinde bulunduğumuzu anlarız. Bugünkü neticeyi bir taraftan aldığımız tedbirlerdeki isabete, diğer taraftan da devam etmekte olan İngiliz ve Amerikan yardımına borçluyuz.

3.- Bulgur için yaptığımız vaadi bulgur olarak yerine getiremedik. Çünkü Ankara'da kurulacağını umduğumuz fabrika, bazı sebeplerden dolayı kurulamadı. Fakat bulgur yerine son günlerde değişmez gelirliyle nüfus başına ikişer kilo un vermiye başladık.

4.- Pirinç vâdimizi pirinç olarak yerine getiremiyoruz. Çünkü aldığımız % 15'ler umduğumuzdan çok az oldu ve bu azı da ordu ile hastaneler arasında taksim etmek icabetti. Fakat pirinç yerine makarna tevzi etmeyi düşünüyoruz.

5.- Yağ, zeytinyağı mahsulü henüz tamamen elimize geçmemiştir. Elimize geçecek miktarın sekiz, dokuz milyon kilo olacağını tahmin ediyoruz ve değişmez gelirli vatandaşlara yağ hakkında vâkı olan vâdimizi yakında yerine getirmeye başlayacağız.

6.- Şeker; dar ve mahdut gelirlilerin beher nüfusuna 600 gram şekeri her ay muntazaman vermekteyiz. Resmî fiyatlara nazaran çok ucuza verilen bu miktarı önümüzdeki aylar için arttırmayı bile düşünüyoruz.

Bundan maada, şayet yerine getiremediğimiz vaadler kalırsa bunları da fasulye vermek suretiyle ödemiye çalışacağız.

Biz böylece bir taraftan dar ve mahdut gelirli insanların bir kısım sıkıntılarını bertaraf etmeye çalışırken, diğer taraftan da muhtekirleri şiddetle takipte devam ediyoruz ve devam edeceğiz. (Bravo sesleri, alkışlar).

Arkadaşlar;

Buraya kadar söylediklerim gözönüne getirilecek olursa bundan dört ay evvel yiyim ve giyim hakkında almış olduğumuz kararların birer, birer beklenen neticeyi vermekte oldukları görüldü.

Bizi bu güzel neticeye vardırان bilhassa vali ve kaymakamların % 25'leri tesbit ve tahsil hususunda gösterdikleri gayret ve faaliyetler. Onun için huzurunuzda bu arkadaşlara teşekkür etmeyi vazife bilirim.

Arkadaşlar;

Dar ve mahdut gelirli vatandaşlara yapmakta olduğumuz yardımı gördünüz. Şimdi bir de dünyanın en zengin memleketlerinden birinde ve bir madde hakkınca tatbik edilen kaideyi söyleyeceğim. Bu kaideye göre bir adamın kendisine bir kat elbise yapmak hakkını verecek olan kuponları biriktirmek için tam on sekiz ay beklemesi lâzımdır. Kezalik bu memlekette okunmuş olan bir gazeteyi herhangi bir yere atmak bir israf cürmüdür. Bunu yapan hakkında derhal takibat başlar.

Bizim memleketimiz bütün sıkıntılara rağmen hâlâ bahtiyar bir yurt olmakta devam ediyor. Fakat bir gün Türk milletinden ağır fedakârlıklar istenecek olursa Türk fedakârlığının hudut tanımadığını bütün dünya bir kere daha öğrenecektir (Bravo sesleri, alkışlar).

Arkadaşlar;

Şimdi karşılaştığımız ikinci sıkıntıya, para ve maliye sıkıntısına geçiyorum. Vakıa âdi bütçelerimiz inkişaf etmekte ve mütevazın olmakta devam ederek 1938 de (250) milyon iken, 1942'de (394) milyonu buldu. Böylece Devlet hizmetlerini ve müesseseler işlerini mütemadiyen inkişaf ettirmek mümkün oldu. Varidat kaynaklarımızın normal artması sayesinde elde edilen bu inkişafın önümüzdeki yılda da devam edeceği kanaatindeyiz. Onun için içinde bulunduğumuz bütçe 394 milyonluk bir bütçe olduğu halde gelecek sene bütçesi 480 milyon lira olarak hazırlanmıştır.

Fakat bu âdi ve mütevazın bütçenin yanı başında ordu masraflarını derpiş eden fevkalâde tahsisatların malî cephemizde yarattığı zorluklar çok serttir.

Çünkü istiklâl ve hürriyetimiz için ayakta tuttuğumuz orduya her sene âdi bütçe ile verdiğimiz 100 milyon liraya ilâveten 1939'da 84 milyon, 1940'da 220 milyon ve 1941'de 280 milyon liralık fevkalâde tahsisat verdiğimiz gibi 1942 yılı için bugüne kadar verdiğimiz fevkalâde tahsisat yekûnu 313 milyonu aşmıştır. Görülüyor ki, bu senenin fevkalâde tahsisat yekûnu 400 milyondan daha az olmayacaktır.

Buna âdi bütçedeki 100 milyon lira ilâve edilecek olursa millî müdafaa masraflarının bu sene 500 milyon lirayı bulacağı anlaşılır.

Ordumuzun asıl teçhizat ve teslihatının daha evvel yapılan mukavelelere tevfiқан hariçten alınmakta olması ve malzeme bedelinin taksitlerinin maliye bütçesinde bulunması gözönüne getirilecek olursa modern bir ordunun ne kadar pahalıya mal olduğu hakkında bir fikir edinilebilir.

Filvaki, maliyemiz, bulduğu malî tedbirler, istikrazlar, harp zamları ve müdafaa vergileriyle bu büyük açığın mühim bir kısmını kapatmaya muvaffak olmuştur. Ancak bütün bu tedbirler aynı zamanda tedavüldeki para hacminin de artmasına mâni olamamıştır.

Nitekim Merkez Bankamızın açılmasını takibeden ilk 7 sene içinde emisyon miktarı 150 - 200 milyon lira arasında dalgalandığı halde bu miktar 1939 yılında 396 milyon, 1940'da 417 milyon, 1941'de 521 milyon ve 1942'de 744 milyon liraya baliğ olduğu gibi bir aralık bu rakam 767 milyon liraya çıkmıştır.

Arkadaşlar;

Bir taraftan ordunun her gün artan yüksek masraflarının ne vakit hitam bulacağıнын belli olmaması diğer taraftan da Merkez Bankasının yükselen emisyon miktarı hep bir arada gözönüne getirilecek olursa Hükûmetin ne kadar sert bir darlıkla karşı karşıya kaldığı anlaşılır. İşte bu darlık karşısında çalıştık, çabaladık ve tesirli bir tedbir bulduk.

Varlık vergisi:

Bu vergi bugüne kadar Hazineye 225 milyon lira verdi. Bu vergi sayesinde ufuktaki bulutlar dağıldı. Bu vergi sayesinde maliyemiz genişledi. Hesapsız ve zararlı sarfolunan birçok para, yerinde olarak, pazardan çıkarıldı. Emisyon miktarı artırılmadı. Hattâ bu miktar 767 milyondan 720 milyona düştüğü gibi Merkez Bankamız, mühim kısmı son aylarda olmak üzere 35 ton da altın aldı. Bununla merkez bankasındaki altınlar bildiğiniz altınlardan 15 milyona varmıştır. Dikkatinizi celbederim, banka bunlardan maada son bir kaç ay içinde (12) milyon İngiliz lirası biriktirdi. Böylece Türk parası hiç bir zaman bu kadar sağlam olmadı ve böylece paramız çok memlekette gibda uyandıracak bir duruma yükseldi.

Dünya muharebesi dördüncü yılını yaşarken bu vaziyette bulunmanın çok memnuniyet verici olduğunda şüphe edilemez.

Arkadaşlar;

Eski dertlerimizden biri de kömürdür. Çünkü kömür istihsali, artan ihtiyaçla muvazi olarak artmıyor. Bundan maada geçen sene iki ay kadar çalışılmadı. Bu iki sebepten memleketin her tarafında kömür ihtiyacı tatmin edilemedi.

Kömürün en yüksek iki istihsal senesinden biri 1941'dir. O sene istihsal 3 milyon tonu biraz geçmiştir. 1942'de bu miktar arzettiğim sebebi binaen 2,5 milyon tona düşmüştür. Fakat yapılan gayretler neticesinde geçen senenin son aylarındaki günlük kömür istihsali daima sekiz bin tonun üstünde kalmıştır. Bundan maada içinde bulunduğumuz senenin ilk ayı içinde yapılan istihsal çok ümit vericidir. Belki de en yüksek bir rakam bu senenin istihsali olacaktır.

Bundan başka, bir ihtiyat ve yardımcı tedbir olarak garp linyitlerini daha esaslı, daha cezri işletmek için tedbirler alıyoruz. Ve bu iş icabeden parayı bütçeye koyduk.

Yiyim, giyim, para ve kömür sıkıntılarından sonra alelûmum nakliye işlerindeki zorluklarla karşılaşmaya başladık. Bu zorlukları yenmek veya hiç değilse azaltmak için salâhiyettar makamlar çalışmaktadırlar.

Arkadaşlar;

Şimdiye kadar yapılan veya yapılmakta olan işlerimizden bahsettim.

Şimdi de, müsaadenizle, gelecek sene yapacağımız işler hakkında mâruzatta bulunacağım. Yapılacak işlerde de kuvvetimizi dağıtmaktansa onu birkaç noktada toplamayı daha müsmir bulduk. Esasen gönderdiğimiz bütçeye atılacak bir göz bizim bu kararımızı ve umumiyetle çalışma programımızı vazıhan ifade eder.

En büyük ilâveyi Maarife yaptık. Buraya konan para geçen seneye nazaran 14,5 milyon lira fazladır. Diğer bir tâbirle on sene evvel on milyon lira olan Maarif bütçesi gelecek sene 43 milyon lira olacaktır (Alkışlar).

Bundan maada, hususî idarelerin Maarif işlerine tahsis ettiği paralar on sene evvel 12 milyon lira iken bu miktar içinde bulunduğumuz yılda 19 milyon lirayı bulmuştur. Bunlara mukabil yüksek tahsil talebesi on sene evvel 7 000 iken bu sene 16 600'ü bulmuştur. Lise talebesi on sene evvel 6 800 iken bu sene 30 000'i bulmuştur. Orta okul talebesi de on sene içinde 35 000'den 100 000'e çıkmıştır.

İlk tahsil talebesi de on sene içinde 525 000'den 970 000'i bulmuştur.

Bundan başka güzel sanatlar akademisinde on sene evvel 157 talebe mevcut iken bu rakam bugün 547'yi bulmuştur. Altı yıl önce 68 talebesi olan Konservatuvar da bugün 147 talebeye maliktir.

Bunlardan maada, teknik öğretim talebeleri üç sene içinde 9 000'den 14 500'e çıkmış, Köy Enstitüleri talebesi de dört sene içinde 3 000'den 12 000'e varmıştır.

Son senelerde halkımızda ve maarifimizde gördüğümüz hamleleri takviye etmek ve biran evvel bilgili ve verimli vatandaş adedini arttırmak için bütün kuvvetlerimizle bu cereyana katılmakta vatan ve millet için büyük faydalar gördük ve bu cereyanın hızını azaltmamak için önümüzdeki senenin Maarif Bütçesine 14,5 milyon lirayı ilâve ederken cidden haz duyduk. (Alkışlar).

Maariftten sonra en büyük rakamı istihsal kaynağımız olan Ziraate ayırdık.

Bundan evvel Koordinasyon emrindeki paralardan 4,5 milyon lirayı Ziraî Donatım Kurumuna vermiştik. Bu kurum, doğrudan doğruya çiftçilerimizin her çeşit dertleriyle boğuşmak için kurulmuştur. Tohum, ilâç, alât ve edevat, gübre gibi bütün ihtiyaçları temin ederek köylüyü yetiştirecektir. Bu 4,5 milyona son günlerde beş buçuk milyon daha ilave ettik.

Bundan başka, doğrudan doğruya Ziraat vekâletinin bütçesine ayrıca 4 milyon 800 bin lira ilâve eyledik. Bu para ile altı teknik okul açılacak bunlardan üçü umumî ziraat için, diğer üçü de bahçeler ve meyvalar için olacak. Bu okullardaki köy çocuklarına teknik bilgiler öğretilecek ve böylece bu çocuklar kendilerine ve memlekete daha faydalı bir hale sokulacaktır.

Ziraat vekâleti kendi vasıtalarıyla bu sene yarım milyon dönümden fazla zeriyaat yapmıştır. Bu miktarı her sene süratle arttırmak kararındayız.

Bundan başka bu sene fiyatların teşviki ile halk zeriyaatında % 20-30 bir fazlalık görülmüştür ve yıl bugüne kadar iyi gitmiştir. Bundan sonra da iyi giderse bu senenin bir bolluk senesi olması ihtimali çok kuvvetlidir (İnşallah sesleri).

Ziraat sahasında bizi dört gözle bekliyen en esaslı kanun köylüyü toprak sahibi yapacak kanundur (Bravo sesleri). Bu Meclisin bu işi behemehal halledeceğine kanî olduğumuz gibi bu işin hallinden bir kaç sene sonra da Türk yurdunun her köşesinin ileri insanlar yuvası halini alacağına eminiz (Alkışlar).

Maariftten, Ziraatten sonra en büyük parayı borçlar faslına koyduk. Buraya koyduğumuz paranın 15 milyonu ile Türk Milleti için tarihî ve acı hâtıralar teşkil eden ve Düyunu umumiye denilen bir borcu kökünden kazımak istiyoruz (Bravo sesleri, alkışlar). Çünkü aramızdaki mukaveleye nazaran bu borcu satın almak zamanı geliyor ve bu borç frank olarak ödeneceği için 15 milyon lira ile tamamen bertaraf edilebiliyor. (Bravo sesleri). Böylece İmparatorluğun bize bıraktığı miraslardan zamanında pek ehemmiyetli ve elemli olan birisini daha dirilmemek üzere gömmüş olacağız. (Bravo sesleri, alkışlar).

Bütçede mühim para alacaklardan birisi de Sümerbank ve Etibank'tır. Bu iki bankanın kurduğu müesseseler, imtiyazlı şirketlerin mubayaalarından ve satın alınan ve yapılan demir yolları ve denizyollarından sonra, Devletçilik vasfımızı en sağlam temeller üzerine kuran ve onu yaşatan ve canlandıran müesseselerdir. Bu iki müessesenin tabii seyrini devam ettirmek için ne lâzımsa yapılacaktır. (Bravo sesleri).

Bunlar gibi Nafiamızın yollar, sular, köprüler, demiryolları ve iskelelere dair mevcut programı aynen tatbik edilecek ve her yerde bu işlerimiz faal yürüyüşlerini muhafaza edeceklerdir. (Alkışlar).

Diğer vekâletlere bunlar derecesinde zamlar yapılamamışsa da bu sene verilen tahsisat her sene verilenden fazladır. Bu sahalarda da işlerin daha iyi yürütmesi için yetecek kadar para verilmiş bulunuyor.

Dahiliyeye gelince:

Bu yıl köylerimizde ihtiyar heyetleriyle muhtarlar, şehir ve kasabalarımızda da belediye meclisleriyle belediye reisleri yeniden seçilmiş ve vilâyet umumî meclisleri seçimi de her tarafta yenilenmiştir. Bütün bu seçimlerde ve bilhassa son Türkiye Büyük Millet Meclisi intihabında yurddaşların gösterdiği düşünce ve irade beraberliği ve vatandaşların reye iştirak nisbetinin çokluğu varlığımıza temel olan millî birliğin yeniden tezahürüne vesile olmuştur.

Arkadaşlar;

Harb, dahilî ve zabıta işlerimizi çok arttırmıştır. Buna rağmen bu işler her gün biraz daha iyi işlemek yolundadır. Bugün memleketimizin her yerinde tam bir emniyet ve sükûn havası hâkimdir. Âdi zabıta vakalarından ve münferit hâdiselerden başka bir şey yoktur. Bu böyle olmakla beraber idare ve zabıta makinelerimizi biraz daha iyi işler bir hale koymak istiyoruz. Bunlar hakkındaki düşüncelerimizi pek yakında ve birer birer tasvibinize arzedeceğiz.

Dış politikamıza gelince:

Müttefik ve dost Devletlerle olan politikamızı ve münasebetlerimizi aramızdaki muahedelerle tanzim etmiş bulunuyoruz.

Bir taraftan Şefin uzağı gören kudretine, diğer taraftan kuvvetli bir orduya dayanan hariciyeniz bugüne kadar çok parlak neticeler elde ettiği gibi bugünden sonra da Türk'ün topraklarını, Türk'ün haklarını ve Türk'ün menfaatlerini tamamen koruyacaktır. (Bravo sesleri, alkışlar).

Bu politika artık yalnız Hariciyenin, Hükûmetin ve hattâ Meclisin politikası değil tamamen Türk Milletinin ve Türk çocuklarının malıdır. (Bravo sesleri).

Politikamızın umumî hatlarını gösteren bu sözlerden sonra bilhassa tebarüz ettirilmesi lâzım olan bir cihet vardır ki, o da İngiliz-Türk dostluğudur.

Mister Çörçil'i Adana mülâkatlarından sonra daha yakından tanıyarak, daha çok sevmiye başladık. Etrafımızda, Mister Çörçil başta olmak üzere, bütün İngiliz Devlet adamlarının bize uzattıkları samimî elleri görüyor ve yine bu Devlet adamlarının samimî sözlerini işitiyoruz. (Alkışlar). Lortlar Kamarası dün yine bu dostluğun yeni bir tezahürüne şahit oldu. İngiliz dostlarımız emin olsunlar ki bize uzatılan elleri samimiyetle sıkıyor. İngiltere'den gelen samimî sözleri de bizim Londra'ya gönderdiğimiz yürekten sözlerin bize akseden sadaları addediyoruz. (Bravo sesleri, şiddetli alkışlar). Çünkü bizim kanaatımıza göre İngiliz-Türk dostluğu yalnız karşılıklı menfaatlerin emrettiği bir dostluk değil, iki memleketin hayati zaruretlerinin en başında gelen bir ihtiyaçtır. (Alkışlar).

Arkadaşlar;

Biliyorsunuz ki İsmet İnönü'nün Devlet Reisliğine intihabı haberini Amerika Meclisine bildirdiler. Amerika Meclisi de bu haberi alkış tufanıyle karşıladı.

Şimdi ben de bu yüksek kürsüden sizin namınıza Cumhuriyetçi ve Demokrat Türkiye'nin Demokrat ve Cumhuriyetçi Amerika'ya selâmlarını, sevgilerini ve saygılarını gönderiyorum. (Bravo sesleri, sürekli ve şiddetli alkışlar).

Arkadaşlar;

Sizlere yaptığımız, yapmakta olduğumuz ve yapacağımız işler hakkında izahat verdim. Harici ve dahili politikamızın yürüyüşüne dair maruzatta bulundum. Şimdi sıra sizlere, reylerinize geldi. Eğer beni ve arkadaşlarımı kendinize ve Devlet işlerine lâyık görüyorsanız bunu itimadınızla göstermenizi rica ederim. (Şiddetli ve devamlı alkışlar).

REİS - Müstakil Grup Reisi Ali Rana Tarhan.

ALİ RANA TARHAN (İstanbul) - Türkiye Büyük Millet Meclisinin yedinci toplantı devresinde Müstakil Grup adına söze başlarken, Büyük Türk Milletinin değerli vekillerini derin saygı duygularıyla selamlarım. Eşsiz Şefimizin nurlu yollarında, hepimizin millete iyi hizmet ederek itimadına lâyık olduğumuzu göstermeğe muvaffak olmamızı dilerim.

Muhterem arkadaşlar; yeni seçimden sonra İcra Vekilleri Heyetinin yine, sevilen ve güvenilen Devlet adamı Şükrü Saracoğlu başkanlığında kurulmuş olmasını hakikî memnuniyetle karşıladık. Geçen devrede faaliyetlerini Grubumuz siyanesinde murakabe ve tenkide hasretmiş olan üç kıymetli arkadaşımız şimdi Parti Grubu saflarında İcra mesuliyeti almış bulunuyorlar. Tenkitlerinde ne derece ciddî, samimî ve yapıcı idi iseler icrada da o derece uyanık ve verimli olmalarını kendilerinden bekliyoruz ve güveniyoruz.

Başvekilimizin iktisadî ve malî işler hakkında verdikleri izahat, Hükûmetin bu hayati meseleler üzerinde ne büyük zorluklar içinde ve ne büyük azimle çalıştığını ve günün icaplarına göre lâzım olan bütün tedbirleri almağa ne kadar azimli olduğunu gösterir.

Varlık vergisi hakkındaki rakamlar memnuniyet vericidir. Bu verginin tatbikatında, bilhassa İstanbul'da, müzminleşmek istidadı görülmektedir. Bunun hakikî sebeplerini bularak tedbir almak çok yerinde olacaktır.

EMİN SAZAK (Eskişehir) - Bravo...

ALİ RANA TARHAN (Devamla) - Gelecek yıl faaliyetleri hakkında verdikleri izahat, daima ileri götürmek isteyen bir partiye lâyük bir programı ihtiva ediyor. Bütçe ile de alâkadar olduğu için, bu bahislere bütçenin tetkikından sonra daha faydalı olarak avdet etmek imkânı olacaktır.

Dahilî politika hakkında beyanları tamamiyle emniyet vericidir.

Haricî politikayı, haklı olarak Türk Milletinin malî diye vasıflandırdılar. Hatta dünyanın malıdır bile denilebilir. Hakikaten bütün sahalarda birbirleriyle boğuşmakta olan muharipler yalnız bir noktada birleşebiliyorlar: Türk Politikasının isabetinde. (Güzel sesleri). Bu bahiste bir noktada tevakkuf etmeyi faydalı buluyorum. Harbin ne kadar süreceği bilinmemekle beraber, harp sonrası için faaliyetler göze çarpıyor. Hükûmetimizin bunları yakından takip ettiğine şüphemiz yoktur. Harp sonrası, yurdun içinde ve dışında, çıkabilecek iktisadî, malî, içtimai, siyasî meselelerle hazırlıksız karşılaşmamıza meydan verilmemesini temenni ediyoruz.

Sayın Başvekilimizin İngiliz-Türk dostluğu ve Türk-Amerikan dostluğu hakkında sözlerine Meclis büyük tezahürü ile nasıl iştirak etti ise bizim de kalbî iştirakimizi benim ağızından ve tekrar ifade ediyorum.

Sayın Başvekilimizin beyanları hakkında grubumuzun noktaî nazarını kısaca arzettim. Harbin daha yıllarca sürebileceğini ve bir gün bizim de harbetmek zorunda kalabileceğimizi daima gözönünde tutarak ve geçmiş günlerin tecrübelerinden istifade ederek, İcra Vekillerinin milletimizi koruyucu ve yükseltici hizmetler ifasına muvaffak olmalarını candan temenni ederiz.

Müstakil grup, Saracoğlu Hükûmetine itimadını beyan eder. (Bravo sesleri, alkışlar).

REİS - Emin Sazak.

EMİN SAZAK (Eskişehir) - Saracoğlu'nu görünce hepiniz gibi bende 18 milyon Türk'ün birleşmiş aksini onda görür gibi gelir de iman ederim. Şimdi Hükûmetin haricî meseleler hakkında Allaha bin şükür dostumuz da, düşmanımız da memnun, biz dünden memnunuz. Muvaffakiyet temennisinden başka hiç bir dileğimiz yoktur. Bendeniz de bir iki temennide bulunduktan sonra hakikaten göksümüzü, ruhumuzu emniyetle dolduran ve genç anasırla mücehhez Saracoğlu Hükûmetine candan muvaffakiyetler dilerim.

Kömür işinde ve diğer madenler işinde ve biraz da ziraat işinde temenniyatta bulunacağım. Kömür işinde ve bazı işlerde bilhassa Başvekilimizin sıkı, sıkı kendi demir elini uzatması lâzım gelecek. Memleketin altı kömür, üstü odun iken ve bu işe 50 bin 100 bin kişi tahsis etmek mümkünken, halâ falan yerde şu oldu demek, biraz hazmı güç olan bir şeydir. Ümit ederim ki, Hükûmetle, bu hazmı güç olan şeyi tatlı tatlı yutacağız.

Diğer madenler meselesi: Krom ve bakır gibi on bin senede bir milletin şansına düşmiyen büyük bir şans karşındayız, verimli bir şey olan bu madenlerimizden hesaplı kitaplı, hesabın üstünde, çılgınca bir mesai sarfetmenin lâzım olduğu kanaatındayım. Bunun için kamyonumuz yok, benzinimiz yok demek doğru değildir. Çünkü ben sana krom, bakır vereyim deyince bütün etrafımızdaki milletler, bütün varlıklarını vermeğe âmadedirler. Söylediğim gibi, on bin senede bile rastlanmıyan böyle bir fırsattan âzami derecede istifadeyi düşünerek, krom ve bakır maden işlerini hesabın ve kitabın üstünde tutarak, fazla bir mesai sarfedilmesini bilhassa Hükûmetimizden rica edeceğim.

Ziraat işleri: Hakikaten iftihar ettiğimiz ve memleketimizin yakında âsarı ile iftihar edeceği faal ve düzgün, durbin bir Ziraat vekilimiz var. Bendeniz kendisini biraz daha teşci etmiş olmak ve ileride tenkit edeceğimizi hatırlatmak için söylüyorum, geçen sene her ihtimale karşı alınmış olan tedbirlerin sıkı sıkıya tutulmasını kendilerinden bilhassa rica ve temenni edeceğim.

Ali Rana Beyin işaret ettikleri şey şahsen benim de dimağımdan geçiyordu. Dünyaya hükmetmek isteyen insanlar, harp sonrası ne yapacağız derken, henüz o kudreti olmayan bizim gibi insanlar harpten sonra istihsalimizin ne olacağının, şimdiden hangi işe daha çok ehemmiyet vermek lâzımgeldiğinin, dünya piyasasına hangi malı kolayca arzedebileceğimizin şimdiden, üç beş kafadan müteşekkil bir heyet tarafından tesbiti lâzımgelir. Hamı hamına alırsak, gördük mütareke zamanında başımıza gelenleri. Harbî umumiden evvel biliyorsunuz ki, Avrupa'da

Almanya ve İtalya gibi büyük devletler kendilerine lâzım olan maddelerin % 60-70'ini dışarıdan getirirken bu senelerde bu güçlüğü gören milletler, taşın üstüne bile ektirip ihtiyaçlarının miktarını % 5'e kadar indireceklerdir. Bu noktadan bunun şimdiden, ahval ve vaziyete göre, şöyle olursa, böyle yapacağız, böyle olursa şöyle yapacağız hattâ sulh masasında bile bunu şu şekilde getireceğiz diye kâğıt üzerinde hazırlanmış bir şeyimiz olmalıdır. Çok kuvvetli devletler çalışırken bizim de çalışmamız lâzımgelir. Hiç şüphe etmiyorum ki, bu milleti, Büyük Millî Şefimizin idaresinde, Şükrü Saracoğlu Hükûmetinin, asırlar kazandıracak kadar çalıştıracağına kaniim. Allahtan muvaffakiyetler dilerim. (Alkışlar).

BERÇ TÜRKER (Afyon Karahisar) - Sayın arkadaşlar; Yüce Millî Şefimizin yüksek tasvipleri ile, tekrar Kabineyi teşkil etmiş olan çok sayın Saracoğlu, Başvekil olarak, bugün bizden itimat rey'i almak arzusunda bulunuyorlar.

Çok sayın Şükrü Saracoğlu, ötedenberi Devlet işlerini Yüce Millî Şefimizin yüksek ve kıymetli direktifleri dairesinde büyük bir liyakat ve dirayetle tedvir etmiştir. Bu suretle daima bilgisini ve kuvvetli zekâsını ispat eylemiş ve bu değerli hizmet ve meziyetleri dolayısıyla de hepimizce sevilmiş ve takdir edilmiş mümtaz bir Devlet adamıdır. Kabinesi arkadaşları da çok iyi seçilmiş dirayetli ve liyakatli muhterem şahsiyetlerdir.

Binaenaleyh, çok sayın Başvekil ve Kabine erkânı, bütün Meclis arkadaşlarımızın itimadına, alkışlarla mazhar olacaklarında hiç şüphe yoktur.

Sayın arkadaşlar;

Sayın Cumhuriyet Halk Partisinin nurlu irşadı ile, yurdda kökleşen ve yüksek Millî birlik, Yüce Millî Şefimizle, Kahraman Ordumuzla yekpâre bir kuvvet teşkil ediyor. Millî birlik, Millî sağlığını ve Cumhuriyet rejiminin sağlam temeli olarak, Millet'in huzurunu ve tamamîyetini temin ediyor. İşte çok sayın Saracoğlu Hükûmeti, böyle kudretli ve şerefli bir vaziyet içinde tekrar işe başlamıştır ve şimdiye kadar olduğu gibi, Devlet işlerinde büyük muvaffakiyetler kazanacaktır.

Sayın arkadaşlar;

Harbin dışında kuvvetli, azimli, her sahada, her mânasiyle hür bir Millet olarak kalmış bulunmak, Türklük câmiyası için, cidden çok büyük bir niymettir. Biz bu büyük niymeti, Türk Milletinin şanlı mâzîsinden, fazilet ve kudretinden ilham alan Yüce Millî Şefimizin yüksek ve nurlu siyasetine ve bu siyaseti rehber edinmiş olan Hükûmetimizin dirayetli idaresine medyun bulunuyoruz.

Sulh ve selâmet içinde yaşamak istediğini fakat icabında kendi vatanının istiklâlini korumak için kahramanca ölmesini de bilen bu necip milletin hayat hakkı ebedidir.

Sayın ve aziz arkadaşlarım,

Kalbimden gelen bir duygu ile, tekrar arz etmek isterim ki, hepimiz, harpten evvel olduğu gibi, harbin bu korkunç devrelerinde, hâkimane tedbir ve siyasetiyle bütün âlemin tazim ve takdirini kazanmış Yüce Millî Şefimiz gibi bir şanlı Öndere malikiyetimizden dolayı ne derecelere kadar iftihar etsek azdır ve kahraman ordumuzun kuvvet ve kudretine ve Hükümetimizin müdebbirane hareketine ne kadar güvensek yerindedir.

Mukaddes yurdumuzun istiklâli ve yükselmesi için, ve aziz yurddaşlarımızın refahı ve terakkisi için elbirliği ile çalışmak, bizim için vatani ve ulvi bir borçtur.

Çok sayın Başvekilimize ve çok sayın kabine arkadaşlarına candan başarılar dilerim (Alkışlar).

Dr. OSMAN ŞEVKİ ULUDAĞ (Konya) - İlk Büyük Millet Meclisinde Saracoğlu'nu nasıl dinamik ve enerjiyle gördümse bugün de Saracoğlu'yu aynı enerjiyi gösteren bir Devlet adamı olarak görüyorum. Onun okuduğu beyanname, ifade ettikleri veçhile, milletin kendi beyannamesidir. Bunun muhakemesine girişmiyeceğim. Yalnız bir noktayı kaydedeceğim; varlık vergisi burada müzakere olunurken kendileri çok çalıştılar, hep konuştuk, varlık vergisi varlıklı olanların Devlet varlığına yardım vergisidir. Evet varlık vergisi varlıklı vatandaşların Devletin varlığına yardım vergisidir. Fakat Müstakil Grup Reisi Tarhan arkadaşımızın söylediği veçhile bu varlık vergisi İstanbul'da müzminleşiyor. Vergiyi veren vatandaşlar çoktur. Fakat vermiyen vatandaşlar da vardır. Kendileri bu vatanda yaşadıkları halde iyi niyet sahibi olmadıklarını göstermektedirler. Varlık vergisi Devletin varlığı vergisi olduğu halde bunda mutlaka sert davranmalıdır, vatan işleri sıkı tutulmalıdır. Gevşek davranıyoruz. Şimdiye kadar varlık vergisinin arkası alınmak icabederken hâlâ İstanbul'da bu vergi yarı yarıya bile toplanmamıştır ve hâlâ bu suiniyet erbabı cezalarını görmemişler, Aşkale'ye yollanmamışlardır. Sürat istiyoruz, millet sürat istiyor, biz sürat istiyoruz. (Bravo sesleri, alkışlar).

BEHÇET KEMAL ÇAĞLAR (Erzincan) - Genç Saracoğlu Kabinesini sevgiyle, güvenle selamlıyoruz.

Bu genç Kabine Büyük Meclisin yetiştiriciliğini bir daha meydana koyacaktır ve dünya mikyasında bir daha belirtecektir ki, İnönü Türk gençliğinin hem şefkatli Babası, hem dikkatli mürebbisidir. (Bravo sesleri, alkışlar) Genç Kabineden büyük başarılar bekliyoruz. Nasıl beklemiyelim ki dünyanın yıkıntıları ortasında tek başına ayakta duran Atatürk Türkiyesinin, Cumhuriyet Halk Partisi Türkiyesinin genç ve seçkin vekilleridirler. Nasıl muvaffakiyet beklemiyelim ki dünyanın en büyük, en isabetli ve en insani inkılâpçısı Atatürk'ün yolundadırlar.

Nasıl muvaffakiyeti mukadder görmiyelim ki, yollarına ışık tutan dünyanın en şefkatli, en dikkatli şefi İsmet İnönü'dür. (Alkışlar). Bu muvaffakiyeti emniyetle görüyoruz. Çünkü başlarında bu asıl milletin öz çocuğu Saracoğlu vardır. Bu mazhariyetlerden yalnız birisi olsaydı bir adamı muvaffak etmek için kâfi gelirdi. Halbuki işte dört mazhariyet birbiri arkasından temin edilmiş bulunuyor. İş, kendi cevherlerine ve gayretlerine kalmıştır.

Ne mutlu Türk Milletinin, İnönü Devletinin ve Saracoğlu Hükûmetinin vekili olabilene. (Bravo sesleri, alkışlar).

ALİ MUZAFFER GÖKER (Konya) - Sayın arkadaşlar, Saracoğlu Hükûmetinin beyanatını dikkatle büyük bir zevkle, inşirahla dinledik. Hükûmet beyanatında geçmiş aylara doğru kısa bir nazar atfettikten sonra istikbale ait olan karar ve tasavvurlar hakkında bizi tenvir etti. Milliyetçi ve realist Saracoğlu Hükûmeti vaziyetin icaplarını ve imkânlarını gözönünde bulundurmak suretiyle bundan kısa bir zaman evvel alacağını bize tebşir ettiği tedbirleri tahakkuk ettirmiştir. Bu muvaffakiyet meydanda olunca onun bundan sonra gelecek aylar için vadettiği şeylere şimdiden inanmak gayet kolay bir şey olur. Ben bilhassa harici siyaset mevzuu üzerinde duracağım. Nutkun harici siyaset mevzuuna dokunan kısımlarını hepimiz gibi ben de dikkatle dinledim. Bu sözlerde gördüğüm esas vasıf şudur: Hükûmetin harici siyasetinde hiç bir değişiklik yoktur. Realist bir Hükûmet için memleketin menfaatlerini gece gündüz kendi icraatına düstur ittihaz etmiş olan bir Hükûmet için bundan başka yapılacak bir şey yoktur. Çünkü bu siyaset Şefinin etrafında sarsılmaz bir kütle halinde birleşmiş olan millet tarafından tamamiyle benimsenmiş olan bir siyasetti. Memleket menfaatlerine taallûku itibarıyla isabeti herkes tarafından teslim edilmiştir, hattâ evvelce zannediyorum ki birkere daha yüksek huzurunuzda ifade etmek fırsatını bulmuştum, bazan halk toplantılarında bundan bahsetmek fırsatını bulduğumuz zamanlarda bize çok defa beni dinliyenler, zahmet etmeyiniz, bu hepimizin kolaylıkla anladığımız bir iştir diye bu siyaseti kendilerine mal ettiklerini ifade etmişlerdir.

Realist bir Hükûmet için milletin tasvibine mazhar olmuş, Yüksek Meclisinin bir çok defalar tasvibine mazhar olmuş olan bir siyasete devam etmekten başka bir yol olamazdı. Hükûmetimiz bu yolu seçmiş bulunuyor. Daha ilerisi var. Ekseriya Hükûmetlerin siyaseti kendi memleketleri muhitinde bir mâkes bulur. Fakat bizim siyasetimizin mazhariyeti şu ki, bütün dünyanın her tarafında, nerede Türk siyasetinden bahseden bir ses çıkıyorsa bu ses Türk siyasetini alkışlamak yolunda aksediyor. Bütün dünya bu siyaseti hem Türkiye'nin hem de dünyanın umumî menfaatlerine uygun buluyor. Bu hakikaten büyük bir mazhariyettir. Böyle büyük bir mazhariyetle takdir gören bir politikanın devam etmesinden daha tabii bir şey olamaz. Bu yolu tekrar seçmiş olduğundan dolayı da Hükûmeti tebrik etmek lâzımdır.

Sayın Başvekilimize bir noktada bize tekaddüm etmiş olmalarından dolayı hususi surette teşekkür ederim. Son zamanlarda Millî Şefimizin intihabı suretiyle Amerika Parlamentosunda ve yine son zamanlarda muhtelif vesilelerle İngiliz Parlamentosunda Türkiye; Türkî siyaseti, Türk Milleti ve onun büyük Şefi hakkında güzel duygulara şahit olduk; bunlara münasip bir şekilde cevap vermek hepimiz için bir borçtu. Hepimiz namına bunu ifade etmiş olduğundan dolayı kendilerine teşekkür ederim.

Bu siyasetin daha büyük ve çok güzel bir tarafı var. Bütün bir tarih boyunca büyük bir Türk kuvveti Avrupa'da başlıca bir müvazene unsuru oldu. Dünyada demiyorum, fakat Avrupa kıtasında sulhu tesis etmek isteyenlerin Türk kuvvetine ya doğrudan doğruya veya bilvasıta müracaat ettikleri bir hakikattir. Ne güzel bir mazhariyettir ki, takip ettiğimiz dürüst siyaset, milletimizin ve diğer milletlerin haklarını ve menfaatlerini gözönünde bulundurmak suretiyle tespit edilmiş olan siyasi prensiplere istinaden dış siyasetimiz sayesinde bugün gene Türk Milleti ve Türk Devleti Avrupa muvazenesinde kendisinin müzaheretinden, yardımından ve teşriki mesaisinden hiç bir suretle feragat etmek kabil olmayan bir millet ve Devlet halini almış bulunuyor. Ne mutlu bunu görmüş olan bizlere. Bunu muvafakiyetle temin edenlere candan ve gönülden tekrar teşekkür etmeği bir borç bilirim (Bravo sesleri, alkışlar)

REİS - Başka söz isteyen yoktur.

Başvekil beyannamesinin sonunda iç ve dış siyasette takip ettiği esasın Büyük Millet Meclisince tasvip edilip edilmediğinin izhar buyurulması arzusunu gösterdiler. Bu itimat talebini yüksek reyinize arzedeceğim. Kura ile tayin edilen intihap dairesinden başlayarak isimler okunacaktır. Kürsü önüne konulacak olan kutuya arkadaşların reylerini atmak suretiyle kanaatlarını izhar buyurmalarını rica ederim.

(Seyhan seçim dairesinden başlayarak reyler kutulara atıldı)

REİS - Rey vermemiş arkadaş kaldı mı? Rey toplama işi bitmiştir.

Reylerin tasnifi neticesini arz ediyorum. İtimat talebi hakkındaki reye (425) mebus iştirak etmiştir. Nisap vardır. Büyük Millet Meclisi (425) reyle ve mevcudun ittifakiyle Şükrü Saracoğlu Hükûmetine itimat beyan etmiştir. (Şiddetli ve sürekli alkışlar)

BAŞVEKİL ŞÜKRÜ SARACOĞLU (İzmir) - Gösterilen itimat için gerek kardeş Gruba, gerek kendi Grubuma, kendi namıma ve arkadaşlarım namına teşekkür etmeme müsaadenizi rica ederim.

Arkadaşlar önümüz görülen ve görülmiyen tehlikelerle doludur. Fakat biz bu tehlikelerin hepsini yeneceğimize kaniiz. (Bravo sesleri, şiddetli alkışlar). Çünkü bu itimat meselesinde olduğu gibi Türk çocukları elele verecek olurlarsa bu kuvvetin önünde yerle serilemez bir zorluk yoktur. (Bravo sesleri, şiddetli alkışlar)

Başvekil Şükrü Saracoğlu Hükûmetine verilen itimat reylerinin neticesi

(Kanun kabul edilmiştir)

<i>Âza adedi</i>	: 455
<i>Reye iştirak edenler</i>	: 425
<i>Kabul edenler</i>	: 425
<i>Reddedenler</i>	: 0
<i>Müstenkifler</i>	: 0
<i>Reye iştirak etmiyenler</i>	: 30
<i>Münhaller</i>	: 0

[Kabul edenler]

<i>Afyon karahisar</i>	Arif Baytın	Dr. Rıza Levent
İsmail Hakkı Baltacıoğlu	Arif Çubukçu	Adnan Menderes
Haydar Çerçel	Hıfzı Oğuz Bekata	<i>Balıkesir</i>
Ali Çetinkaya	Reşit Börekçi	Muzaffer Akpınar
Mebrure Gönenç	Fevzi Daldal	Osman Niyazi Burcu
Dr. Ahmed Hâmid Selgil	Muammer Eriş	Hacim Çanklı
Ali Taşkapılı	Mihal Kayaoğlu	Pertev Etçioğlu
Berç Türker	Halil Naci Mihçioğlu	Hayrettin Karan
Suad Yurdkoru	Mümtaz Ökmen	Hulûsi Küçükler
<i>Ağrı</i>	Ziya Yörük	Hikmet Onat
Halid Bayrak	<i>Antalya</i>	Süreyya Örgcevre
Rıfkı Refik Pasin	Numan Aksoy	Gl. Kâzım Özalp
Hüsametdin Tugaç	H. Turhan Dağlıoğlu	Fahrettin Tiritioğlu
<i>Amasya</i>	Dr. Galip Kahraman	İ. Hakkı Uzunçarşılı
Nafiz Aktın	Dr. Hüsametdin Kural	<i>Bilecik</i>
Zeki Tarhan	Tayfur Sökmen	Ahmed Esen
Esad Uras	Nurullah Esad Sumer	M. Şevket Esendal
Ali Kemal Yeğitoğlu	Dr. Cemal Tunca	Kasım Gülek
<i>Ankara</i>	<i>Aydın</i>	Dr. Muhlis Suner
Mebrure Aksoley	Dr. Hulûsi Alataş	<i>Bingöl</i>
Gl. Nihat Anılmiş	Gl. Refet Alpman	Tahsin Banguoğlu
Falih Rıfkı Atay	Nuri Göktepe	Feridun Fikri Düşünsel
Belkis Baykan	Agâh Sırrı Levend	

Bitlis

Muhtar Ertan
Bülent Osma

Bolu

Hasan Şükrü Adal
Hasan Cemil Çambel
H. Raşit Öymen
Cemil Özçağlar
Celâl Sait Siren
Dr. Zihni Ülgen

Burdur

İbrahim Necmi Dilmen
Şekip Engineri
Dr. A. Ruhi Yeşilyurt

Bursa

Atıf Akgüç
Gl. Âşir Atlı
Refet Canitez
Aziz Duru
Ahmed Münir Erhan
M. Fehmi Gerçeker
Dr. Refik Güran
Fatın Güvendiren
Dr. Sadi Konuk
Muhittin Baha Pars
Dr. M. Talât Simer
Gl. Naci Tınaz

Çanakkale

Sadık Tahsin Arsal
Selâhattin Batu
Rusuhi Bulayırılı
Hilmi Ergeneli
Reşat Nuri Güntekin
Atıf Kamçıl

Çankırı

Dr. Akif Arkan
Avni Doğan
Atıf İnan
Talât Onay
M. Abdülhalik Renda

Çoruh

Ali Rıza Erem
Mazhar Müfid Kansu
Atıf Tüzün
Asım Us

Çorum

Hasan Akdoğan
Eyüb Sabri Akgöl
Dr. Cemal Alper
Naim Atalay
Dr. Mustafa Cantekin
Münir Çağıl
İsmet Eker

Denizli

Faik Asal
Dr. Hamdi Berkman
Haydar Günver
Naili Küçüka
Dr. S. Kâmil Tokgöz
Emin Aslan Tokad
Dr. Behçet Uz

Diyarbakır

Rüştü Bekit
Osman Ocak
Dr. İ. Tali Öngören
Gl. Kiazım Sevrüktekin
Kemal Şedele
Şeref Uluğ

Edirne

Memet Edip Ağaoğulları
Fuad Balkan
Ekrem Demiray
M. Nedim Gündüzalp
Dr. Fatma Memik

Elâzığ

Fuad Ağralı
Fazıl Ahmed Aykaç
Hasan Kışoğlu
Sabit Sağıroğlu
İhsan Yalçın

Erzincan

Behçet Kemal Çağlar
Abdülhak Fırat
Feyzi Halfegil
Aziz Samih İlter
Şükrü Sökmensüer

Erzurum

Aziz Akyürek
Salim Altuğ
Gl. Pertev Demirhan
Raif Dinç
Nafiz Dumlu
Nakiye Elgün
Münir Hüsrev Göle
Şükrü Koçak
Gl. Zeki Soydemir

Eskişehir

Yavuz Abadan
İzzet Arukan
İzzet Ulvi Aykurd
İstamat Özdamar
Emin Sazak

Gazianteb
Ömer Asım Aksoy
Cemil Said Barlas
Dr. Muzaffer Canbolat
Bekir Kaleli
Dr. Abdurrahman Melek
Şefik Özdemir
Memed Şahin

Giresun
Münir Akkaya
Fikret Atlı
İsmail Sabuncu
Ayet Sayar
Dr. H. Vâsîf Somyürek
Gl. İhsan Sökmen
Necmi Osten
Ahmed Ulus

Gümüşane
Hasan Fehmi Ataç
Şevket Erdoğan
Recai Güreli
Cabir Selek
Edib Servet Tör

Hakkâri
Ali Reşat Göksidan

Hatay
Ali Şelhum Devrim
Hasene Ilgaz
Bekir Sıtkı Kunt
Hamdi Selçuk
Abdülğani Türkmen

İçel
Dr. Muhtar Berker
Turhan Cemal Beriker
Ferit Celâl Güven

Emin İnankur
Refik Koraltan
Şefik Tugay
Gl. Şefik Türsan
İsparta
Kâzım Aydar
Mükerrem Karaağaç
Hüsnü Özdamar

Kemal Turan
Cemil Tüzemen
İstanbul
Ali Kâmi Akyüz
Celâl Esad Arseven

Dr. Galip Ataç
Atıf Bayındır
Gl. Refet Bele
A. Hamdi Denizmen
Dr. Hayrullah Diker
Ahmed Şükrü Esmer
Galib Bahtiyar Göker
İbrahim Alâettin Gövsa
Ferit Hamal
Gl. Kâzım Karabekir
Ziya Karamursal
Hüsnü Kortel
Numan Menemencioğlu
Şükrü Âli Ögel
Fakihe Öymen
Vehbi Sarıdal
Ali Rana Tarhan
İsmail Hakkı Ülkmen
Memed Emin Yurdakul
İzmir
Benal Arıman
Münir Bırsel

Mahmud Esad Bozkurd
Dr. Hüseyin Hulki Cura
Esad Çınar
Sadettin Epikmen
Rahmi Köken
Halil Mentеше
Halid Onaran
Ekrem Oran
Dr. Kâmrân Örs
Şükrü Saracoğlu
Şehime Yunus
Hasan Âli Yücel

Kars
Eşref Demirel
Cevat Dursunoğlu
Gl. Hasan Durudoğan
Şerafettin Karacan
Fuad Köprülü
Dr. Esad Oktay
Esad Özoğuz

Kastamonu
Abidin Binkaya
Tahsin Coşkan
Hamdi Çelen
Hilmi Çoruk
Dr. Fahri Ecevid
Ziya Orbay
Rıza Saltuğ
Nuri Tamaç
Tezer Taşkıran

Kayseri
Faik Baysal
Ahmet Hilmi Kalaç
Reşid Özsoy
Mustafa Kemal Şatır

Muhittin Taner
Ömer Taşcıoğlu
Nazmi Toker
Suat Hayri Ürgüblü

Kırklareli

Zühtü Akın
Korgrl. Kemal Doğan
Nafî Atuf Kansu
Şevket Ödül
Dr. Fuad Umay

Kırşehir

Faik Selen
Şevket Torgut
İbrahim Turan

Kocaeli

Ragıp Akça
Subhi Artel
Gl. Mürsel Bakû
Dr. F. Şerefeddin Bürge
Ali Dikmen
Refik Fenmen
Sedad Pek
İbrahim Tolon
Salâh Yargı

Konya

Vehbi Bilgin
Muhsin Adil Binal
Gl. Ali Fuad Cebesoy
Sedat Çumralı
Ahmet Hamdi Dikmen
Şevki Ergun
Ali Muzaffer Göker
Dr. Sadi Irmak
Hulki Karagülle
Kâzım Okay

Naîm Hazım Onat
Tevfik Fikret Sılay
Ali Rıza Türel
Dr. O. Şevki Uludağ

Kütahya

Besim Atalay
Dr. Ali Süha Delilbaşı
Muhlis Erkmen
Sadri Ertem
Salâhattin Kutman
Hâmid Pekcan
Alâettin Tiridoğlu
Ömer Bedrettin Uşaklı
Vedit Uzgören

Malatya

Emrullah Barkan
Nasuhi Baydar
Muttalip Öker
Dr. Cafer Özelçi
M. Şevket Özpazarbaşı
Mihri Pektaş
Hâlet Sağıroğlu
Kemal Sayın
Osman Taner
Tevfik Temelli
Mahmud Nedim Zabcı

Manisa

Korg. A. R. Artunkal
Hikmet Bayur
Rıdvan Nafiz Edgüer
İsmail Ertem
Şevket Raşit Hatipoğlu
Dr. Sâada Kâatçılar
Kâni Karaosman
Faik Kurdoğlu

Yaşar Özey
Haldun Sarhan
Feyzullah Uslu

Maras

Dr. Kemali Bayizit
Rasih Kaplan
Hasan Reşid Tankut
A. Hamdi Tanpınar
Abdullah Yayıcioğlu

Mardin

İrfan Ferid Alpaya
Gl. Seyfi Düzgören
Edip Ergin
Rıza Erten
Hasan Menemencioğlu
Dr. Aziz Uras
Lutfi Ülkümen

Muğla

Sadullah Güney
Cemal Karamuğla
F. Osman Menteşeoğlu

Niğde

A. Galantı Bodrumlu
Rifat Dolunay
Halid Mengi
Faik Soylu
Dr. Rasim Ferid Talay
Hüseyin Ulusoy

Ordu

Şevket Akyazı
Dr. Vehbi Demir
Dr. Zeki Mesud Sezer
Hamdi Şarlan
Selim Sırrı Tarcan
Hamdi Yalman
Muammer Yarımbıyık

Rize

Tahsin Bekir Balta
 Hasan Cavid Belül
 Dr. Saim Ali Dilemre
 Kemalettin Kamû
 Fuad Sirmen
 Ali Zırh

Samsun

Hüsni Çakır
 Zühtü Durukan
 Amiral Fahri Engin
 Nasuhi Erzurumlu
 Naşit Fırat
 Sabiha Gökçül
 Nail Öztuzcu
 Memed Ali Yörüker

Seyhan

Damar Arıkoğlu
 Kemal Çelik
 Gl. Naci Eldeniz
 Şemsa İşcen
 Cavid Oral
 Dr. Kemal Satır
 Hilmi Uran
 Ali Münif Yegena

Siird

Ressam Şevket Dağ
 Ali Rıza Esen
 Saffet Tuncay
 Behçet Türkay

Sinob

Cemil Atay
 Cevdet Kerim İncedayı
 Dr. Bahattin Kökdemir
 Hulûsi Oruçoğlu
 İsmail Habib Sevrük

Sivas

İsmail Hakkı Başak
 Ziya Başara
 Mitat Şükrü Bleda
 A. Naci Demirağ
 Atıf Esenbel
 Şemsettin Günaltay
 Hikmet Işık
 Kâmil Kitapçı
 Necmettin Sadak
 Reşat Şemsettin Sirer
 İsmail Memed Uğur
 Abidin Yurdakul

Tekirdağ

Rahmi Apak
 Emin Ataç
 Fayık Öztrak
 Ekrem Pekel
 Cemil Uybadın

Tokad

Sabri Çelikkol
 Muammer Develi
 Resaî Erişken
 Halid Nazmi Keşmir
 Cemal Kovalı
 Galib Pekel
 Nazım Poroy
 Refik Ahmet Sevengil

Trabzon

Salise Abanozoğlu
 Mitat Aydın
 Faik Ahmed Barutcu
 Halil Nihad Boztepe
 Sırrı Day
 Daniş Eyiboğlu

Temel Göksel

Raif Karadeniz
 Hasan Saka
 Lutfi Yavuz
Tunceli
 Necmeddin Sahir Sılan
 Hasan Üçöz

Urfa

Kâzım Berker
 Hüseyin Sami Coşar
 Razi Soyer
 Ahmet Kutsi Tecer
 Esad Tekeli
 Suud Kemal Yetkin

Van

İbrahim Arvas
 Münib Boya

Yozgad

Mahmut Alpak
 Celâl Arat
 Ziya Arkant
 Sırrı İçöz
 Y. Duygu Karşioğlu
 Salim Korkmaz
 Ahmed Sungur

Zonguldak

Şinasi Devrin
 Emin Erişirgil
 Ahmet Gürel
 Hasan Karabacak
 Hâzım Atıf Kuyucak
 Yusuf Ziya Özençi
 Şeref Tansan
 Halil Türkmen
 Rifat Vardar

<i>Ankara</i>	<i>Bolu</i>	<i>Gazianteb</i>
İsmet İnönü (R. C.)	Fethi Okyar	Dr. Memed Ali Ağakay
<i>Aydın</i>	<i>Çorum</i>	<i>Hatay</i>
Dr. Mazhar Germen (R. V.)	Nuri Kayaalp	Gl. Eyüp Durukan
<i>Balıkesir</i>	<i>Denizli</i>	<i>İstanbul</i>
Memed Demir	Yusuf Başkaya (Hasta)	Salâh Cimcoz
Yahya Sezai Uzay (Hasta)		

[Reye iptirâk etmiyenler]

<i>Hüseyin Cahit Yalçın</i>	<i>Kütahya</i>	<i>Ordu</i>
<i>İzmir</i>	Receb Peker (V.)	İsmail Çamaş
Celâl Bayar	<i>Manisa</i>	<i>Samsun</i>
<i>Kars</i>	Osman Erçin	S. Necmi Selmen
Zihni Orhon	<i>Muğla</i>	<i>Seyhan</i>
<i>Kayseri</i>	Orgrl. İzzeddin Çalışlar	Selâhattin Çam
Sadettin Serim (Hasta)	Hüsnü Kitabcı	<i>Tekirdağ</i>
<i>Kırşehir</i>	<i>Muş</i>	Nazmi Trak
Fuad Çobanoğlu	Hakkı Kılıcoğlu	<i>Trabzon</i>
<i>Kocaeli</i>	Kâmil Kotan	M. Süreyya Anamur
İbrahim Süreyya Yiğit	<i>Niğde</i>	<i>Van</i>
<i>Konya</i>	Hazim Tepeyran	Hakkı Ungan
Mustafa Ulusan		

İKİNCİ SARACOĞLU HÜKÛMETİ VE HÜKÛMET PROGRAMININ BASINDAKİ YANKILARI¹²¹

Saracoğlu hükûmetinin yeni kuruluşu

Yazan: Falih Rifki Atay

11 Mart 1943 tarihli “Ulus” Ankaradan:

Cumhurreisi İsmet İnönü, hükûmeti kurmak vazifesini tekrar sayın Şükrü Saracoğluya verdi. Aynı hafta içinde üç yenileme olmuştur : Yeni Meclis açılmıştır; Millî Şef İsmet İnönü yeniden cumhurreisliğine seçilmiştir ve Şükrü Saracoğlu yeniden Başvekil olmuştur.

Eski Meclisten bir hayli mebus ve eski hükûmetten bir kaç vekil değişti.

Bu yenileme ve değişmelerle, Cumhuriyet Halk Partisi iktidarı, ancak kuvvet tazelemekte, Türk demokrasisi, yerleşme ve kökleşme şartlarını tamamlamaktadır. Bizim Partimiz, Halk ve onun davaları ile, bizim Meclisimiz, Parti ve onun prensipleri ile, bizim hükûmetimiz, bunların hepsini nefsinde temsil eden Büyük Meclisle, tam ve devamlı bir uyumlaşma halini, her gün daha fazla muhafaza ve müdafaa etmeği, rejim nizamının ve istikrarının başlıca dayanağı sayar.

Temel, halk ve onun itimatıdır: Bu itimat, Partide ve onun namzetlerinde Mecliste ve onun vekillerinde hakikî ifadesini bulmadıkça, kendimize güvenmemiz boş olur. Millî Şef, Cumhuriyet Halk Partisinin değişmez başkanı sıfatı ile, her yeni seçim devresinde, en yüksek vazife ve mesuliyet makamından halka doğru giden yolları daha açmakta, ve ferahlatmakta ve genişletmektedir.

Şükrü Saracoğlu, ilk mebusluğundanberi, Türk demokrasisi davasının başlıca liderlerinden biri olmuştur. O aldatılmıyan, aldatılmasına, sömürülmesine ve avlanmasına müsaade olunmıyan halkın, bilhassa, iyiyi ve doğruyu görmekte müstesna bir sağduyu gösteren nice imtihandan geçmiş Türk halkının, en ileri hareketleri için ancak bir kuvvet kaynağı olduğuna, bir demokrasi nazariyecisi olarak değil, bu halkın çocuğu olarak eskidenberi inanmıştır. Gene o, Atatürkün ve Millî Şefin dersine sadık kalarak, halk itimatını kazanmanın tek sırrı, çalışmak ve iş başarmak olduğunda şüphe etmemiştir. Yeni hükûmeti kurarken, sayın Saracoğlunun gene aynı kaygı ile hareket etmiş olduğunu görüyoruz.

Hükûmetin yeni âzaları, hemen tamamıyla cumhuriyet gençliği içinden seçilmiştir. Bunlar memlekette yüksek tahsillerini bitirdikten sonra, garp üniversitelerinde tahsillerini tamamlayan, yahut garp müesseselerinde staj gören, bundan başka, gerek hükûmette, gerek Mecliste, iş ve politika tecrübeleri yapan aydınlardır. Eski arkadaşlarının vasıflarını tekrarlamaya lüzum yok! Fakat yeni-

¹²¹ *Ayın Tarihi*, No. 112, Mart 1943, 35-59 ss.

lerinin tam bir muvaffakiyetle kendisine yardım edeceklerinden ve Saracoğlunun “hamlelerle ileri atılma” idealinin gerçekleşmesine hizmet edeceklerinden hiç şüphe etmiyoruz. Yetişenler ve yetiştirilecekler birbirlerine katılarak, cumhuriyet Türkiyesini daima ileriye doğru götürecektir.

Türkiyede siyasî hayata mektep ve hizmet yolundan girmiş olanların, ilim ve tecrübelerinden bu memleketi ve bu halkı faydalandırmaları için bütün yolları açık bulundurmak, Millî Şefin ve onu Şef tanıyanların bir değişmez amacıdır. İkinci bir amaç da, mektep ve hizmet, ilim ve tecrübe, akıl ve karakter hassalarına her zaman üstünlük vermek, Türk gençlerine kolay, fakat çıkmaz olan yolu değil, güç fakat çıkar olan yolu göstermektir. En iyi dersler, misallerdir.

Saracoğlu hükümetini yeni âzalarına, bizzat Saracoğluyu misal gösterir ve kendilerine bütün gönlümüzle muvaffakiyetler dileriz.

Yeni Meclis

Yazan: Hüseyin Cahid Yalçın

11 Mart 1943 tarihli “Yeni Sabah” İstanbuldan:

Yeni Millet Meclisi ilk içtimasını yaparak Meclisin faaliyeti için elzem olan imtihanları bitirdi. Artık gelecek haftadan itibaren yeni Mecliste muntazam ve mutad çalışmalar başlayacaktır.

Bu seneki Meclis ve onu tevlit eden umumî intihabat çok dikkate değerli bir yenilik arz ediyor. Bu intihaptaki yenilik bir çok intihap dairelerinde ikinci mün-tehiplere Parti namzetleri arasında bir tercih yapmak salâhiyeti verilmesindedir. Müntehibi saniler kendi fırkalarının listesine otomatik surette rey vermemişlerdir. Bu liste elâstiki bir mahiyet alıyor, müntehipler bazı namzetleri diğerlerine tercih hakkına malik bulunuyorlardı.

Bu yenilik pek büyük bir nisbette değil, bilâkis mahdud bir çerçeve içinde olmakla beraber, memlekette büyük bir alâka ve memnuniyet uyandırdığı göze çarpmıştır. İşte asıl ehemmiyette bu alâka ve memnuniyetten geliyor. Çünkü memleketin siyasî terbiyesinde bir inkişaf vukua gelmese idi, halkta devlet işlerine alâka göstermek itiyadı teessüs etmese idi intihapta lâkayt kalması zarurî idi. Halbuki halkın Teşkilâtı Esasiye kanunu mucibince kendisine temin edilen intihap hakkını kullanmak istediği ve kullanmağa da kadir olduğu meydana çıkıyor.

Bundan şu anlaşılıyor ki Türkiyede liberalizm prensip ve nazariyelerine karşı müşahade edilen aykırılık büyük bir zümrenin yahut mahdud şahısların keyif ve hevesleri, hırsı cahları neticesi değildir. Bu, 1908 inkılâbındanberi geçirdiğimiz tecrübenin ve bu tecrübenin telkin ettiği bir ihtiyat zaruretidir.

Yeni Mecliste yemin eden mebuslar milletin hâkimiyetine kayıtsız ve şartsız riayet edeceklerine ve cumhuriyet esaslarına sadık kalacaklarına and içmişlerdir.

Türkiyede otoriter ve totaliter rejimlere yer yoktur. Türkiyede faşizm ve nazizm nazariyelerine iltifat edilmemektedir ve edilmeyecektir. Fakat liberalizm, yani millî hâkimiyet rejimi kanun vazının sadece bir temennisi, uzak bir hülya ve ideali halinde kalmıyor. Elimizin yetiştigi, elimizle tuttuğumuz ve kullanmasını bildiğimiz bir mekanizma halinde ruhlara sınıyor, kalplerin ve dimağların malı oluyor.

İlân edilen millî hâkimiyetin rejimi Teşkilâtı Esasiye kanununun sayfalarında defnedilmiş değildir, Memlekette yaşıyor ve halkın iradesi arasına giriyor. Rejim yürüyor, hayat kesbediyor ve çok ümit veriyor.

Yapılan işin kolay olduğunu zannetmemelidir. Birinci cihan harbinden sonra, Avrupanın hemen her tarafında parlamantarizm rejimleri ilân edilmişti. Fakat bunlar yaşayamadılar.

Faşizm ve nazizm bu yaşayamayan, çürüyen rejimlerin üzerinde türemiş birer hastalıktır. Çünkü bu memleketler parlamantarizmi bir ecnebi metaı halinde alıyorlardı. İstiyorlardı ki İngiliz sosyetesinde yaşamış ve asırlarca bir gelişme neticesinde son mükemmeliyet haddine erişmiş bir rejim icap eden siyasî terbiyeyi almamış bir halk içinde gayri müsait şartlar ve durumlara rağmen iyi netice versin. Buna imkân yoktu.

Yalnız Türkiye bir istisna teşkil ediyor denilebilir. Çünkü Türkiye’de bazı hafif beyinlilerin bir aralık meylettikleri otoriter rejimden Cumhuriyet Halk Partisi ciddi ve samimî surette kaçmıyordu. Hedef ve gaye millî hâkimiyet rejimi idi. Cumhuriyet Türkiyesi sabretmesini, şartları temin ettikten ve ayağının altında sağlam bir zemin bulacağına kanaat getirdikten sonra ileriye adım atmasını bildi. İşte semeresini de aldı. Halka gösterdiği itimada halk daha ziyade itimada lâyık olduğunu isbat eden bir anlayış ve olgunluk ile cevap verdi.

Yeni Mecliste bazı değerli simalar eksilmiştir. Bazı kıymetli namzetler muvaffak olamamışlardır. Fakat bunlar namzet tesbitinde eskidenberi cari olan usulün bir neticesidir. Evvelce namzetler ile intihap daireleri arasında sıkı bir temasa lüzum hissedilmiyordu. Binaenaleyh, kıymetli namzetlerin namzet gösterildikleri intihap dairelerinde iyi tanınmamış olmaları mümkündü. Elindeki intihap hakkını tam bir vicdan serbestisi ile kullanan müntehip bazı yerlerde tanıyamamaktan ve takdir edememekten şüphesiz müteessif olacağı isimleri bertaraf etti. Bu misal gelecek dört sene içinde siyasî hayatta bir rol oynamak isteyen zatları intihap daireleriyle daha sıkı teması tesis etmeğe ve halkın hissiyat ve ihtiyacını daha iyi anlayıp onlara kulak vermeğe sevkedecektir. Bunun da memleket için ne kadar hayırlı olacağını izaha lüzum görmeyiz. Muhakkak ki gelecek intihap daha ileriye doğru bir terakki kaydedecek ve müntehiplerin salâhiyeti daha geniş bir çerçeve içinde kendisini hissettirecektir.

Bu neticeye varmak için yapılan iş kolay olmadığı gibi nazariyata daha yaklaşmak ve millî hâkimiyetin tecellisini daha göze çarptırmak gayesile yapılacak iş de kolay değildir. En birinci şart vekar ve ciddiyetin, sükûnet ve itidalin muhafazası, ihtirastan, demagojiden çekinilmesi ve millî tesanüdü bozabilecek telkin ve propagandalardan bir veba gibi müctenip davranılmasıdır.

İhtirasın verdiği zararı ve Türk davasına indirdiği darbeyi bütün hazin ve feci hakikatleri ile ölçebilmek için pek yakın tarihteki meşrutiyet hayatımıza bir göz çevirmek kâfidir.

Bu hayata göz çevirelim, fakat yalnız ibret almak, için gözlerimiz ileriye ve daima daha yükseklerle dikilmiş olsun ki yürüyeceğimiz yol uzundur, zahmetlidir, fakat muhakkak ki bugünkü tesanüt ve anlayış dairesinde devam edildikçe bu yol emindir.

Yeni Saracoğlu hükûmeti

Yazan: Yunus Nadi Abahoğlu

11 Mart 1943 tarihli “Cumhuriyet” İstanbuldan:

Türkiye Büyük Meclisinin umumî seçimle yenilenmesi üzerine istifa ederek yeni hükûmeti teşkile memur olan Başvekil Şükrü Saracoğlu, siması yenileştirilmiş bir kabine vücade getirdi. Böylelikle siyasi hayatımız baştanbaşa yenilenmiş oluyor: Meclis yeni, devlet Şefi Cumhurreisimizin dört yıllık yeni bir kanunî müddet için daha intihabı tazelendi ve nihayet hükûmet bazı vekâletlerdeki değişikliklerle, bazı çıkanlar ve girenlerle yeni Sayın Şükrü Saracoğlu pek yakında Meclisin huzuruna bu yeni heyetle gelerek program - nutkunu okuyacak. Bu program - nutkun ihtiva edeceği en esaslı işlerimizin nelerden ibaret olacağını anlamak için onun okunacağı zamanı beklemek ihtiyacında olmasak gerek.

Bir kere hükûmette Başvekinden başka Dahiliye ve Hariciye Vekilleri temeltaşları gibi yerlerindedirler. Yurdda huzur ve rahat ve yurdumuza nisbetle dışarda barış, cumhuriyet hükûmetinin üzerinde durduğu en esaslı iki cephedir ki Saracoğlu hükûmeti onları düne kadar olduğu gibi bugün de, yarın içinde hattâ arttırılmış bir kuvvetle öylece ayakta tutmakta devam edecektir. Dikkate lâyıktır ki ikinci dünya harbi ilerledikçe Türkiye Cumhuriyetinin kendi âleminde bir sulh vahası olarak kalmasını temin eden Türk siyasetinin de kıymet ve ehemmiyeti artmaktadır.

Onun için Başvekilimizin yeni hükûmet heyetile yeni Meclis huzuruna gelerek harici vaziyetimizi bir daha izah ve ilân etmesini milletimizle beraber bütün dünya önemle karşılayacaktır.

Şimdiye kadar dünyanın gittikçe artan hayranlığını kendi üzerine çekerek yürüyen harici siyasetimizin tekâmül safhalarını tafsilâtiyle tekrarlamağa lüzum yoktur. İngiltere ve Fransa ittifakları ile başlarken dâhi hariçte hiç bir tarafın bir

karışık toprağında gözü olmadığını ve fakat kendi topraklarımızın tek karışına hâlel gelmek ihtimaline karşı Türk milletinin aziz Şefî İnönü etrafında kenetlenmiş yekpâre bir kaya savletiyle atılacağını açık söyleyen bu siyaset, Almanya ile de bir dostluk ve saldırmazlık anlaşması akdettikten sonra en vazîh manasını kazanmıştır.

Haricî siyasetimizin tekâmülündeki son safhayı Adana mülâkatı vesilesile İngiliz Başvekili Churchill en doğru tabiriyle ifade etti: Tarafsızlık, Filhakika Fransa'nın sukutundan sonra hâdiselerin tevalî şekilleri Türk siyasetini, aslındaki şartları asla ihlâl etmeksizin, bu duruma götürmüştür: Hakikî, yani müsellâh tarafsızlık.

Bir durum ki memleketimize nisbetle hikmeti, nereden gelirse gelsin ancak Türk topraklarına yönelebilecek saldırıyı karşılamak maksadını gütmekte ve bunun dışında dünya sulhunun bir an önce gerçekleşerek beşeriyetin çekmekte olduğu ıstırapların sükûn bulmasını en halis temennileriyle beklemektedir. Siyasetimiz, muharip iki tarafın her ikisince kendi menfaatlerine uygun bulunuyor. Her iki tarafla da kelimenin en pürüzsüz manasıyla dostuz. Kendi hesabımıza biz bu siyaseti silâh elde yürütüyor, yani bu yüzden hemen hemen yarıdan fazla bir nisbetle büyük külfetleri ihtiyar ediyoruz: Ne yaptığımızı ve ne yapacağımızı bilerek.

Dahilî siyasetimize gelince burada yurdda barış düsturunun en dikkatli ve en pürüzsüz cereyan ettiği bir zaman yaşamaktayız. Emniyet tedbirlerimiz millî müdafaa yolundaki hamlelerimizle omuz öpüşerek yürüyor.

Buna anlayışlı bir milletin vakarlı çalışmalarını da katarsak aziz Türkiyemizin canlı bir istihkâm olduğu nazariyesiyle karşılaşmaktan göğüslerimizin haklı kabartılarını duyarız.

Adliye, İktisat, Ticaret, Münakalât ve Gümrükler gibi değişikliklerin vuku bulunduğu diğer Vekâletlerimiz ise bize yeni Vekillerle ancak yeni hamlelere hazırlandıklarını ifade ederler. Hükûmetten çekilen vekillerin en ileri iyi niyetleriyle çalıştıklarını biliyoruz. Hiç şüphemiz yoktur ki Başvekil program nutkunda dünkü arkadaşlarına teşekkür edecektir. Yeni vekiller üzerlerine aldıkları hükûmet şubelerine genç kabiliyetlerinin azamî enerji kudretlerini getirmektedirler. Kendilerine bütün bir samimiyetle ancak muvaffakiyetler temenni edebiliriz.

Görülüyor ki Şükrü Saracoğlu yeni hükûmetiyle haricî ve dahilî siyasette daha azimli bir istikrarla birlikte memleket işlerini daha ileri hamlelerle yürütmenin en ciddî niyet ve kararlarıyla karşımıza çıkmaktadır. Sayın Başvekil, geçirilmiş tecrübelerinde memlekete ve millete güvenmek esasında çok samimî olmakla beraber aksaklıkları düzeltmekte şakası olmıyan bir devlet adamı olduğunu isbat etmekten geri kalmamış olan devlet adamımızdır. Hükûmet kudretinin en iyi tecellî şekli de ancak bundan ibarettir denilebilir.

Yeni Şükrü Saracoğlu hükûmeti

Yazan: Asım Us

11 Mart 1943 tarihli “Vakit” İstanbuldan:

Yedinci Büyük Millet Meclisinin toplanması münasebetile istifa eden Şükrü Saracoğlu hükûmeti yeniden eski Başvekilin başkanlığı altında teşekkül ederken bir kısım vekâletlere tamamiyle yeni uzuvlar geldi, bazı vekillerin de yerleri değişti. Adliye vekili, Konya mebusu Ali Rıza Türel, İktisat vekili Rize mebusu Fuat Sirmen, Gümrük ve İnhisarlar vekili Kayseri mebusu Suat Hayri Ürgüplü, Ticaret vekili Bolu mebusu Celâl Siren kabineye giren yeni uzuvlardır. Eski iktisat vekili Trabzon mebusu Sırrı Day Nafia, eski Nafia Vekili Konya mebusu Ali Fuat Cebesoy da Münakalât vekâletine geçmiştir. Kabinede bunlardan başka olan vekillerin hepsi de yine eski mevkilerini muhafaza etmektedir. Bu itibarla kabine dışarıdan yeni olarak giren vekillerle hükûmetin siyasî çehresinde değişiklik olmamıştır.

Yalnız Şükrü Saracoğlunun yeni kabineyi teşkil ederken Cumhuriyet Halk Partisi değişmez Başkanının intihap vesilesiyle neşretmiş olduğu beyannameden ilham almış olduğu anlaşılıyor. Filhakika aziz Millî Şefin o beyannamesinde şöyle bir cümle göze çarpmakta idi:

“Yeni Mecliste memlekette muvazeneyi ve zamanın öğretebileceği isabetli tedbirleri koruyacak tecrübelerle memleketin gelecek idaresinde mesuliyet his-selerini alacak gençler beraber çalışsınlar.”

Seçimin neticesinde Meclise yeni giren yüz kırka yakın âzanın çoğu gerek devlet ve gerek parti teşkilâtında değerlerini gösteren gençlerden ayrılmış olduğu gibi Başvekilimiz de hükûmete arkadaş olarak seçtiği yeni vekilleri Büyük Millet Meclisinin geçen devrelerinde kendilerini sevdiren genç mebuslardan almıştır. Böylelikle Şükrü Saracoğlu hükûmetinin esasen gençliğe meyleden karakteri daha ziyade kuvvetlenmiştir.

Her memlekette hükûmet teşkilâtı iş bölümü bakımından muhtelif dairelere, vekâletlere veya nezaretlere ayrılır. Her birinin başında müstakil bir âmir, bir vekil veya nazır bulunur. Her daire, vekâlet veya nezaret teşkilâtı o âmirin, o vekil veya nazırın idaresi ve mesuliyeti altında çalışır. Bununla beraber birbirinden ayrı olan ve hepsi de başka başka noktalardan millî emniyet ve refah maksatlarına çalışan türlü devlet teşkilâtları bir bütündür. Herhangi bir yerinde bir bozukluk, bir sakatlık olursa diğerlerinin hareketleri üzerine tesir eder ve umumî vaziyetin icapları ile zaman zaman bu dairelerden, vekâletler veya nezaretlerden birinin veya bir kaçının salâhiyetleri dahiline giren işler daha ziyade ehemmiyet alır, diğerlerinin onlara karşılıklı surette yardım etmeleri lâzım gelir.

Nasıl ki harp dolayısıyla millî müdafaa, iktisat, ticaret, münakalât vekâletlerinin işleri birinci plâna geçmiştir. Bu vekâletler arasında sıkı bir işbirliği ve karşılıklı yardım ihtiyacı kendini göstermiştir. Maliye vekâletinin vazifesi ise her vakit olduğu gibi bütün devlet işlerinin başındadır.

Hülâsa yedinci Büyük Millet Meclisi ile açılan yeni iş devresinde Maliye vekâletinden beklediğimiz, harbin doğurduğu darlıklar içinde mümkün olduğu kadar iktisadî hayatı az sıkacak şekilde bütçemizin muvazenesini ve millî para kıymetinin muhafazasını temin etmektir. İktisat vekâletinin işi, yüz milyon liradan fazla bir devlet sermayesi dökülmüş olan fabrikalarla madenlerin ve diğer servet kaynaklarının verimli surette işletilmesi, en küçük kıymet israfına meydan verilmemesi, millî sanayiimizin inkişafına hizmet edecek tedbirlerin alınmasıdır. Ticaret vekâletinin vazifesi cihan iktisadî buhranının zorlukları arasında mübadele mekanizmasının ve işe işlerinde istihsal ile istihlâkin düzenlenmesidir. Nihayet Münakalât vekâletinin vazifesi deniz ve kara taşıtlarının gerek millî müdafaa, gerek halk ihtiyacını tamamiyle karşılayacak surette işletilmesidir. Millet Meclisinin genç unsurları ile kuvvetlendirilmiş olan yeni Şükrü Saracoğlu hükûmetinin kendisine bağlanan ümitleri gerçekleştireceğinden şüphe etmiyoruz.

Başvekilimizin program nutku

Yazan: Falih Rifki Atay

18 Mart 1943 tarihli “Ulus” Ankaradan:

Başvekil Şükrü Saracoğlunun program - nutkunda üç esaslı vasıf hemen göze çarpıyor: 1- Harbin her tarafta gittikçe artan türlü buhranları içinde, Türkiye'nin malî ve iktisadî çetin sıkıntılarını yenecek tedbirler aramak, hazineyi ve millî geçimi çıkmazlara sürünmekten korumak ve bütün bu tedbirlerde sadece millî menfaatçi kalmak, 2- Bu çetin sıkıntılara rağmen, millî müdafaa hazırlıklarından hiç bir şey esirgememek, Türk ordusunu, Türkiye istiklâlinin tam ve katî inancası olarak kuvvetlendirmek, 3- Gene bu çetin sıkıntılara ve ordunun her yıl artan ağır masraflarına rağmen, Türkiye'nin kalkınma ve ilerleme davasına sekte vermemek, kültür ve ziraat işlerine yeniden hamle vermek, nafia işlerini aynı hızda tutmak ve öteki vekâletleri tabîî işlemelerinden alıkoymamak!

Bunlar dile kaleme kolay gelir şeylerdir. Bu devirde bunlardan herhangi birinin mesuliyeti altında belî bükülmiyecek bir hükûmet, ancak, faziletli bir millete zamanın zaruretlerini anlatabilecek, böyle bir milletin yardımına, fedakârlığına dayanabilecek itibarda bir hükûmet, yani bugünkü Türkiye'nin hükûmeti olmalıdır. Ordu yüz milyonluk bütçesinin dışında 939'da 84, 940'ta 220, 941'de 280, 942'de 313 milyon fazla para isteyebilir. 150 ve 200 milyon arasında dalgalanan para miktarı, 939'da 396 ve gittikçe artarak, nihayet son sene 767 mil-

yonu çıkabilir. Fedakârlık hissi duymıyanlar, yahut, şuurları hırsla körleşenler, veya, talihlerini bu halk talihine bağlamak istemiyenler, hükûmete yardım etmek yerine, ona zorluk gösterebilirler. Öyle bir hal olur ki gönüllere, orduyu nasıl ayakta tutacağız, veya aç mı kalacağız, kaygıları çöker gibi olur. İsmet İnönü ve Millet Meclisinin hükûmetleri hepsinin çaresini bulurlar. Bu çareler bulunmazsa, tehlikeye girecek şey nedir? İstiklâl mi?

Bu millet onu kazanmak için nelere katlanmışsa, onu korumak için o kadarına ve daha fazlasına katlanacaktır.

Bu kadarı da yetmez: On sene içinde bir kaç misline çıkan Türk talebelerinin bir tek mektebini kapamak değil, onlara yeni terbiye tesisleri kurarız.

Ziraat için yeni kalkınma tedbirleri alırız, Sulamalara, demiryolu ve yol işlerine, istihsal şartlarının düzeltilmesine yeni yeni milyonlar veririz. Gene bunlar arasında piyasadaki parayı azaltmak yolunu bulur, Türk parasını sağlam tutmak için altın stoklarımıza altın ekler, döviz biriktirir, nihayet, imparatorluk devrinden kalma en ağır belâyı, Türkçesini arayıp bulmamakla ve Osmanlıca bırakmakla çok iyi ettiğimiz Düyunu-Umumiye belâsını ortadan kaldırmak için 15 milyon lira buluruz.

Bütün bunlar millet birliğini, millet bütünlüğünü sağlıyan yüzde yüz bir itimat rejimi içinde mümkün olabilir.

Millî Şefin yüksek kılavuzluğu ve Millet Meclisinin asil yardımı ile, ikinci Saracoğlu hükûmeti de birincisi gibi muvaffak olacaktır. Çünkü yüreklerinden Türk olanlar, onun muvaffak olmasına sadece hizmet etmek azmindedirler. 1939'danberi devam eden halk itimatı ve halk fedakârlığı eseri ne olduğunu görmiyen hiç bir Türk yoktur. Bu eseri sonuna kadar sürdürmekten başka nasıl bir vazife alabiliriz?

Sayın Saracoğlu nutkunun dış politikaya temas eden kısmında, Amerika Senası ile Avam Kamarasındaki dostluk tezahürlerine karşı, Millet Meclisi kürsüsünden, minnet duygularımızı söyledi. Bütün Türk vatandaşları candan sevdikleri Millî Şeflerine, rejimlerine ve hükûmetlerinin politikasına karşı gösterilen saygı ve itimatı o kadar kendilerine almışlardır ki Saracoğlunun her sözü Türk vatandaşlarının yüreğinden kopmadır.

Hükûmetin değil, milletin programı

Yazan: Ekrem Uşaklıgil

18 Mart 1943 tarihli "Son Posta" İstanbuldan:

Başvekilimiz dün Millet Meclisinde hükûmetin programını okudu.

Bu programı hükûmetin idaresini ele alan her yeni kabinenin çizip anlattığı mutad programlardan ayırd etmekliğimiz gerektir.

Hükûmetin idaresini ele alan her yeni kabine istikbalde yapmayı tasarladığı işleri anlatarak Meclisten tasvip bekler, beklediği tasvibi aldığı takdirde ise dümenin başına geçer.

Saracoğlu kabinesi ise eski vekillerden dördünü değiştirip değişenlerin yerine dört genç uzuv almış olmasına rağmen yeni değil, eskidir. Böyle olduğu halde Millet Meclisinin huzuruna çıkarak programını okuması kendisinin değil, fakat Millet Meclisinin yeni bir seçim sonunda yenilemiş olmasının bir neticesidir.

Fark meydandadır:

Başvekil Saracoğlu programında hem geçmişte yaptığı işlerin hesabını verdi, hem de gelecekte yapmayı tasavvur ettiği işlerin ana hatlarını anlattı. Bu suretle son bir yıl içinde ne yaptık, gelecek zamanlarda ne yapmak isteğindeyiz, göz-lerimizin önünde daha canlı bir şekilde belirmiş oldu.

Başvekil Saracoğlunun programını dinlerken veya okurken o programı yazanın eski bir hoca, eski bir iktisat mütehassısı, eski bir Adliye Vekili ve tecrübeli bir devlet adamı olmaktan doğan muhtelif sıfatlarının bir yere toplanmasından çıkmış şahsiyeti derhal göze çarpıyor.

Program bir ders kadar açık, bin banka bilânçosu kadar net, bir mahkeme ilâmı kadar vuzuhludur, hemen daima hesaba ve olaya dayanmıştır.

Meselâ para meselelerini ele alalım:

Türkiyenin kâğıt para mevcudu 150 milyonla 200 milyon arasında dalgalanırdı. Millî Müdafaa'nın gittikçe artan kaçınılmaz ve elzem masrafları gibi bazı sebeplerle yer alacak kâğıt paramızın yekûnu 720, hatta 767 milyonu buldu. Bu, önüne derhal geçilmesi gereken bir vaziyetti.

Baş vurulacak tedbiri varlık vergisinde bulduk. Bu verginin şimdiye kadar temin ettiği yekûn 225 milyon liradır, bu sayede hazinenin eli genişlemiş, Cumhuriyet Merkez Bankasının tedavül mevkiinde bulunan kâğıt parasının miktarı artmak tehlikesinden kurtulmuş, bunun aksine olarak eksilerek 720 milyon sularına inmiştir.

Kâğıt paradan bahsederken kâğıt paranın karşılığını da düşünmek icap eder.

Bugün Cumhuriyet Merkez Bankasında elinde 15 milyonu geçen altın vardır.

Başvekilimiz bu altınlardan bahsederken çok hoşumuza giden bir tâbir kullanarak, şu bildiğimiz altınlardan dedi.

Cumhuriyet Merkez Bankasının son zamanlarda eriştiği kudretin derecesini anlatmak için yeniden 35 ton altın satın almış ve ayrıca 12 milyon İngiliz lirası biriktirmiştir.

Başvekilimiz bütün bu rakamlardan bir netice çıkararak;

– Türk parasının hiç bir zaman bu kadar sağlam olmadığını söylemiştir ki hakikatin tam bir ifadesidir.

Saracoğlu maliye işlerinden bahsederken yaptığı gibi ziraat işlerinden bahsederken de gene rakam kullandı.

Ziraat Vekâleti bu yıl içinde yalnız kendi vasıtaları ile 500 bin dönüm ekim yaptığını söylemiş ve önümüzdeki yıllar içinde bu miktarın arttırılacağını temin etmiştir.

Hangi vilayetimizin bire kaç getiren topraklarında çalışıldığını bilmediğimiz için bu ekinden hasadda ne miktar mahsul alınabileceğini tahmin edememekle beraber bir dönümden ortalama bir hesapla 120 kilo alınacağı farzedilecek olursa yekûnun 60 bin tonu bulduğu görülür. Bu rakam bizim nüfusu 10 binden yukarı olan büyük şehirlerimiz ve büyük teşekküllerimizin iki aylık ihtiyacının karşılığıdır.

Şevket Hatipoğlu Ziraat Vekâletine geçip te devlet eliyle ekine azamî ehemmiyet verdiği anlaşıldığı zaman çok doğru bir yola gidildiğini söylemiş, aynı zamanda neticeyi görmek için en aşağı bir yıl sabırlı olmanın gerektiğini kaydetmiştik, ziraat meselesi yalnız üzerinde çalışılan toprağın sathı meselesi değil, aynı zamanda tohumun, toprağın, vasitanın ıslahı meselesidir, bütün bunlar da bir değil, bir çok yılların işidir, fakat neticeden bir kısmının şimdiden görünmesinden büyük bir zevk duyduğumuzu söylemek isteriz.

Kış aylarını yiyecek bakımından arızasız geçirdik, bahara giriyoruz, üç dört ay sonra sıcak bölgelerimizde hasad başladığı zaman toprak mahsullerimizde nisbî bir bolluk ile nisbî bir ucuzluk görülecektir.

Başvekillerimiz yiyecek bahsinde memleketimizin komşu memleketlerle mukayesesini yapmadı. Fakat biz düşündük ki, Türkiye her ferdine 300 gramı muntazaman temin etmiş iken ve bu miktarı arttırmak ihtimalleri ile karşılaşmış iken komşularımız arasında vaktiyle buğday ihraç edenlerden bir tanesi günlük miktarı 200 grama, öteki ise 150 grama indirmiştir.

Kabinenin programında yiyecek bakımından memleketimizin komşuları ile mukayesesini yapılmamasına karşılık giyim eşyasında istifade ettiğimiz mesut vaziyetin ehemmiyeti anlatılmak için Türkiyede her şeyin serbest olmasına mukabil bir Avrupa memleketinde bir kostüm alabilmek için 18 ay müddetle kupon biriktirmek lâzım olduğuna bir satırla işaret edilmiş; bu arada fiyat meselesine dokunularak ihtikârın takibine devam edileceği vadolunmuştur.

Başvekilimiz programının sonunda kısaca dış politikamıza geçerek ittifaklarımıza ve dostluklarımıza sadakatimizi kaydettikten sonra İngiliz - Türk dostluğunun karşılıklı menfaatlerin uyarlığından ziyade hayati zaruretlerin başında gelen bir ihtiyaç olduğunu pek yerinde olarak söylemiş, İngiliz Başvekili Mister Churchill ve diğer İngiliz devlet adamlarını Adanada yakından tanımış olmakla artan sevgiden bahsetmiş ve geçenlerde Millî Şefin Cumhurreisliğine tekrar seçilmesi münasebetile Amerika senatosunda yapılan tezahürlerin Türk kalbinde bıraktığı minnettarlığı anlatmıştır.

Türkiyenin dış politikasının başlıca iki dayanağı vardır, evvelâ Millî Şefin yüksek ve derin görüşünden gelen ilham, sonra da Türk ordusunun büyük kuvvetinden doğan güven.

Bu sayede Türkiyenin dış politikası hükûmetin, hatta Meclisin olmaktan çıkmış, milletin malı olmuştur.

Başvekilimize ve arkadaşlarına millet yolunda yeni başarılar dileriz.

İkinci Saracoğlu hükûmetinin programı

Yazan : Ahmet Emin Yalman

18 Mart 1943 tarihli “Vatan” İstanbuldan:

Başvekil Şükrü Saracoğlu dün Büyük Millet Meclisinin kürsüsünde ilk kabinesine ait vâadlerinin hesabını verdi ve yeni hükûmetin tasavvurlarını anlattı.

Başvekil her vakitki gibi açık ve samimi konuştu. Bu noktayı her şeyden evvel belirtti ki, ikinci Saracoğlu hükûmeti birincinin devamıdır, yalnız bazı vekiller nöbet değiştiren askerler gibi gitmiş, yerlerine diğerleri gelmiştir. Zaten Cumhuriyet devrindeki bütün hükûmetler birbirinin devamı sayılabilir.

Bununla beraber bir takım ideallerimiz var ki, onlara doğru bir düzüye yol almağa çalışıyoruz. Bu yolun her merhalesini bir evvelkinden daha şuurlu, daha hızlı ve daha keskin bir hale vardırmak tabîî bir emelimizdir. Gerçekleştirmek istediğimiz idealler de: İnsanî ve medenî gayeler bakımından dünyaya örnek olmak, vatani kuvvetli bir hale getirmek, hükûmeti mamur, milleti mesut, Türk devletini Meclisi ve Partiyi milletin malı yapan yolda ilerlemektir. Atatürk bunu istemiştir, İnönü bunu istiyor. Hep beraber çalışarak bu iki büyük Şefin kararını yerine getirmek, vatanî vazifemizdir.

Başvekil, işlerimizin en başı; Türk ordusunu daima hazır tutmak, ordunun ihtiyaçlarından hiç bir şey esirgememek olduğunu belirtmiş ve sırası gelince kahraman ordunun vazifesini yapacağına milletin emin bulunduğunu söylemiştir. Bu noktada bütün millet, tam ve samimî bir imanla hükûmet ve ordu ile beraberdir. Başvekilimizin dediği gibi haricî siyasetimizin sağlam ve emin seyrini her şeyden evvel Millî Şefimizin basiretli ve uzak görüşlü sevk ve idaresine ve ordumuzun daima vazifeye ve fedakârlığa hazır bir halde yurdun sınırlarını beklemesine borçluyuz.

Başvekil, ilk programındaki vâadlerin yerine getirildiğini ve aynen getirilmesi mümkün olmıyanların yeri de ikâme şeklinde doldurulduğunu anlatmakla beraber işe ve para işini harbin dördüncü yıl başlarında iki büyük sıkıntı mevzuu diye göstermiştir.

İaşe meselesinde eskiden sert tedbirlere başvurulmuş, bir çok şeylere el konulmuştu. Netice, malların ortadan kaybolmasından ve geniş bir kara pazar yaratılmasından ibaret kaldı. Bunun üzerine herkese: "Acaba daha hafif tedbirlere başvurulsa daha iyi mi olurdu?" diye bir tereddüt geldi. İlk Saracoğlu hükûmeti bu tereddüdü tecrübeden geçirmek arzusunu duydu, bunu yaptı fakat yeni bir fiyat yarışı karşısında kaldı. Bunun üzerine her köşeye yetişmekteki zorluğu olduğu gibi görmeğe ve cepheyi kısaltmağa karar verdi. Ekmek meselesi bakımından köylü kendi ihtiyacını temin ettiğine göre, sıkıntı içinde bulunan dar gelir sahiplerini tesbit etmeğe koyuldu ve 1.600.000 rakamına vardı.

Hükûmet bunlara ucuz ekmek, şeker ve diğer erzak dağıtmak yolunu tuttu. Bir taraftan da istihsali çoğaltmağa gayret etti. Amerika ve İngiltereden gelen erzakın da yardımıyla daha bugünden dört ay evvelsine nisbetle epeyce iyileşme vardır. Tohumluk olarak 48.000 ton ayrılabilmiştir ki, şimdiye kadar böyle bir şeyin vakit ve zamaniyle yapılması hiç müyesser olmamıştı. Yeni mahsul % 20 ila % 30 fazla ekilmiştir. Bütün şartlar şimdiye kadar iyi gitmiştir. bu böyle devam ederse bu sene bir bolluk yılına kavuşmamız ümidi vardır.

Para meselesinde Başvekil 1938'de 250 milyon olan bütçenin 1942'de 394 milyona, bu sene 480 milyona çıkarıldığını söyledikten sonra bu bütçedeki yüz milyonluk âdi askerî tahsisattan başka ordumuza 1939'da 84 milyon, 1940'da 220, 41'de 280, 42'de 313 ve bu sene 400 milyondan fazla fevkalâde tahsisat ayırmak ihtiyacını duyduğumuzu anlatmıştır. Adî bütçeyi gelirlerin tabii gelişmesiyle denk bir halde tutabildik. Fakat fevkalâde ihtiyaçlar, para mevcudunun artmasına sebep oldu. Tedavüldeki para Merkez bankasının kuruluşundan sonraki ilk yedi senede 150 ile 200 milyon arasında dolaşırken 39'da 396, 940'da 417, 41'de 520, 942'de 744, hattâ bir aralık 767 milyona çıkmıştır.

Varlığımızı ve istiklâlimizi korumak vazifesini taşıyan ordunun ihtiyaçlarını karşılamaktan vazgeçemeyeceğimize göre, para hacminin alabildiğine artmasını önleyecek sert ve esaslı tedbirlere ihtiyacımız vardı. Varlık vergisi bu ihtiyaçtan doğmuştur. Bu tedbir gayesinde bugüne kadar 225,5 milyon gelir temin edilmiş, ufuktaki bulutlar dağıtılmış, para mevcudu 720 milyona inmiş, bir taraftan da, büyük bir kısmı son zamanlarda olmak üzere; otuz beş ton altın alınmıştır. Bununla beraber altın mevcudumuz, on beş milyon altın lira miktarını bulmuştur ki, buna Merkez bankasının biriktirdiği 12 milyon İngiliz lirasını katarsak Türk parasının hiç bir zaman bugünkü kadar sağlam bir nisbette karşılığı bulunmamış olduğunu görürüz.

Başvekil, yeni hükûmetin gelecek sene için düşündüğü işlerin başında; bütçedeki artış miktarı sırasıyla Maarif işi bulunduğunu söylemiştir. 10 sene evvel on

milyondan ibaret olan maarif bütçemiz bu sene, geçen malî yıldan 14,0 milyon fazlasıyla 43 milyon liradır. Ayrıca 10 sene evvel 12 milyon olan hususî idarelerin maarif tahsisatı bu sene 19 milyonu geçmiştir. Harp zamanının türlü türlü sıkıntıları arasında maarife bu kadar alâka gösterebilmemiz, gözümüze kestirdiğimiz asil gayelerin neler olduğu hakkında en canlı bir alâmetidir. Yalnız orta, lise ve yüksek tahsil talebesinin miktarları hakkında programda gösterilen artışı mutlak bir nikbinlikle karşılamıyacağız. Bunlar kısmen Barem kanununun zararlı bir tesiridir ki, miktarların daha az, fakat kalitenin daha yüksek olması memleket hesabına çok arzu edilecek bir şeydir.

Maariften sonra en büyük alâkanın ziraate gösterilmesi, Türk çiftçisinin teçhizat ihtiyacı bakımından yapılan yardımın artması ve köy çocuklarının teknik bilgisini yükseltmek için altı ameli mektep açılması memnuniyetle karşılanacak hazırlıklardır.

Başvekilin program vesilesiyle verdiği mühim bir haber, eski imparatorluğun en ağır ve tatsız miraslarından biri olan yabancı borçlar yükünün tasfiyesi için on beş milyon lira ayrıldığı ve bu paranın borçları tamamiyle ödemeğe kâfi geleceğidir.

Bütün millet için çok acı bir hatıra olan cenebi borçların bu şekilde tarihe karışması, yurdda umumî bir ferahlık uyandıracaktır.

Haricî meselelerde Başvekilimiz, haricî siyasetimizin bütün millet çocuklarının malî olan umumî hedeflerinden ve müttefik ve dost devletlerle olan münasebetlerin muahedelerle tanzim edildiğinden bahsettikten sonra İngiliz - Türk dostluğuna ait meseleler üzerinde alâka ile durmuş ve bu dostluğu karşılıklı menfaatlerin bir neticesi diye değil, hayati zaruretlerin en başında gelen bir ihtiyaç diye göstermiştir. Zaten tarihî hakikat de bu merkezdedir. İki taraftan hangisi ne zaman bu hakikati unutmuşsa mutlaka zararını görmüştür. Öyle görülüyor ki, her iki hükûmet ve millet, acı tecrübelerden ders almışlar ve tarihî hataların bir daha belirmemesi için sağlam dostluk ve anlaşma sedleri kurmağa koyulmuşlardır.

Başvekil İnönü'nün Cumhurreisliğine intihabı münasebetile Amerikan kongresinde yapılan dostluk tezahürlerine bütün Meclis namına en samimî ve hararetle bir mukabelede bulunmuştur.

Programı şöyle umumî bir şekilde gözden geçirdikten sonra bir nokta üzerinde duracağız. başvekilimizin iâşe ve para diye işaret ettiği sıkıntılar muvakkat şeylerdir. Memleketin daha esaslı bir takım sıkıntıları vardır ki, zaman israflarına, idarî usullere, kırtasi muamelelere, plânlaşma ihtiyacına ve yarın için hazırlanmak zaruretlerine aittir. Bir kat daha gençleşen hükûmetin, seçimde tatbik edilen

usullere göre, bir kat daha milletin malı olan ve bir kat daha gençleşen yeni Meclisin huzurunda okuduğu programda bu meselerden tenkitli bir ruhla bahsedilmesini beklerdik.

Bununla beraber bunlardan sarahatle bahsedilmemesini, hükûmetin yeni çığlara ve usullere doğru gitmiyeceğine bir alâmet diye kabul etmiyoruz.

Programın başında umumî surette işaret edilen millî ideallerde; aradıklarımızın hepsi zaten zımnî surette ifade edilmiştir.

Yeni Saracoğlu hükûmetinden; zaman ve emek israflarını önlemek, idarî mekanizmanın verimini arttırmak teftiş ve mürakabeyi daha esaslı ve daha tesirli bir hale koymak, carî işlerden başka esas ihtiyaçlarımızda plânlaşmaya doğru gitmek yolunda hamleler ve himmetler bekliyebileceğiz ve buna ait ümitlerimizin mutlaka gerçekleşeceğine şüphe etmiyoruz.

Yeni hükûmetin iç ve dış siyaseti

Yazan: M. Zekeriya Sertel

12 Mart 1943 tarihli “Tan” İstanbuldan:

Ankara, 17 (Başmuharririmizden telefonla) – Saracoğlu, bugün Mecliste yeni ve genç hükûmetinin iç ve dış siyaseti hakkında verdiği izahat üzerine Meclisin umumî itimat ve tasvibini kazanmıştır.

Saracoğlunun izahatını dört kısma ayırabiliriz:

İaşe siyaseti, para siyaseti; yeni icraat ve dış siyaset.

Başvekil hükûmetin iaşe siyasetinin istinat ettiği esasları şöyle tesbit etmiştir:

Hükûmet bütün cephelere birden yetişmiyeceği için cepheyi kısaltmak ve dar bir sahada daha müessir bir surette çalışmak ihtiyacını duymuştur.

İlk müessir ilâç olarak istihsali çoğaltmak ve stokların meydana çıkmasını temin etmek üzere fiyatları serbest bırakmağı tecrübe etmiştir. Fiyatlar yükselince de dar ve mahdut gelirli bir milyon 600 bin vatandaşın ihtiyaçlarını temin etmek yoluna gitmiştir.

Aynı zamanda elinde bulunan stoklarla tanzim satışları yaparak fiyatları muayyen bir hadde tutmağa çalışmıştır. Birinci Saracoğlu hükûmeti şimdiye kadar bu siyaseti takip ettiği gibi, yeni hükûmeti de bu yol üzerinde yürütecektir. Bu program dahilinde dar ve mahdut gelirli kumaş, kundura, ekmek, bulgur, pirinç; yağ ve şeker teminine çalışmaktadır ve çalışacaktır.

Bu programa göre, yeni Saracoğlu hükûmeti de istihlâkin tanzimine lüzum görmemektedir. Fiyatların yükselmesi belki istihsale tesir yapmış ve stokların kısmen meydana çıkmasına sebep olmuştur. Fakat piyasaya çıkan stoklar ancak geniş gelirli vatandaşlar tarafından satın alınabilmiş, kazancı dar ve mahdut kimseler için yaşama güçlüğü her gün biraz daha artmıştır.

Hükûmetin dar ve mahdut gelirlilere yapabildiği yardım onları yaşatmağa kâfi gelmediği için, bu vatandaşlar fiyat yükselmesinden, gördükleri yardımla kıyas edilemeyecek derecede zarar görmüşlerdir. Başvekilin bahsettiği tanzim satışları da fiyatları durdurmağa kâfi gelmemiştir. Fiyatların bugünkü yükseliş temposunu ancak halkın satın alma kabiliyetinin azalması durdurabilecektir. Bu ise vatandaşların zarurî ihtiyaçlarını dahi temin edemeyecek vaziyete düşmesi demektir. Her şeyden evvel halkçı bir siyaset takip eden Saracoğlu hükûmetinin fiyat ve istihlâk işlerini ergeç tanzim etmek ihtiyacını duyacağını zan ve ümit ediyorum.

*
* *

Saracoğlu hükûmetinin malî siyaseti, memleketin istiklâlî ve müdafaası zaruretiyle muvazi olarak gitmektedir.

Adi bütçede muvazene ve istikrar mevcut olmakla beraber fevkalâde şartların icap ettirdiği senevî 500 milyon liraya yakın fazla masrafları karşılamak için hükûmet vergileri arttırmak, dahili istikrazlar yapmak gibi her memleketin baş vurduğu çarelere müracaat ettiği gibi, vatandaşları bir defaya mahsus olmak üzere büyük bir fedakârlığa davet eden varlık vergisi gibi fevkalâde bir tedbiri tecrübe etmeğe sevketmiştir : Başvekilin beyanatına göre, bu tedbir meyvalarını vermiş, bu vergi sayesinde maliyemiz genişlemiş, mühim bir miktar parayı tedavülden çekmek mümkün olmuş, yeni emisyonlar yapmağa lüzum hissedilmiştir. Aynı zamanda Merkez Bankası 35 ton altın almak suretiyle paramızın temelini kuvvetlendirmiştir.

Fakat fiyat yükselmesinin önüne geçmedikçe inflasyondan kurtulmak mümkün olmayacağı için paramızın kıymetini korumak üzere yeni bazı tedbirlere ihtiyaç olduğuna şüphe yoktur.

*
* *

Saracoğlu hükûmeti, harp şartlarından doğan sıkıntılara çare aramakla kalmayarak vaziyetin fevkalâdeliğine rağmen yeni sene içinde bir çok işleri yapmayı üzerine almıştır. Bu sahada bilhassa maarif ve ziraat işlerine verilen ehemmiyet ve dikkat şükranla kaydedilmek icap eder. Bu işlerde yapılan yeni hazırlıklar Saracoğlu hükûmetini mühim hamleler yapmaktan harp şartlarının dahi menedemediğini göstermek itibariyle fevkalâde bir ehemmiyeti haizdir.

Başvekilin her beyanatında gördüğümüz yeniliği her vakit olduğu gibi alkışlamaktan başka yapacak bir şey yoktur. Hükûmet takip ettiği dış siyasette her vakit olduğu gibi bu defa da milletin arzu ve ihtiyaçlarına tam manasiyle tercüman olmuştur.

Kabinenin programı

Yazan : Abidin Daver

18 Mart 1943 tarihli “İkdam” “Gece Postası” İstanbuldan:

Muhterem Başvekil Saracoğlu, ikinci kabinesinin programını ihtiva eden beyannameğini Millet Meclisine okudu ve ittifakla itimat reyini aldı. Beyanname, hükûmetin işe, para, iç siyaset, dış politika gibi dört esaslı kısma ayrılmıştır.

Birinci Saracoğlu hükûmetinin ve Şükrü Saracoğlunun genç kabinesi de, daha evvelki Cumhuriyet Halk Partisi kabinelerinin bir devamı olduğu için, programında, ana hatlar itibarıyla hiç bir değişiklik yoktur. Başvekilin de söylediği gibi, değişen vekiller de, sadece bir asker gibi nöbet değiştirmişlerdir.

Muhterem Saracoğlu, programında parlak, fakat bugünkü şartlar içinde tatbiki imkânsız vâadlerde bulunmuştur. O her zaman olduğu gibi realist bir görüşle hakikatlere temas etmiş, aslâ hayallere kapılmamıştır. Harbin sebep olduğu işe ve para sıkıntılarını, kömür azlığı gibi diğer darlıkları hiç bir kaçamak yolu aramaya ve kelime oyunu yapmaya lüzum görmeksizin açıkça ifade etmiş, bunlara karşı aldığı tedbirleri ve bunların neticelerini, muvaffakiyet derecelerini şişirmeksizin anlatmıştır.

Başvekilin “yapacağımız işlerin en başında, Türk ordusunu daima hazır tutmak vazifesi vardır” sözünü en büyük memnuniyetle karşılarız. Çünkü, her işin başı kahraman Türk ordusunun varlığına ve kuvvetine dayanmaktadır. Onun için, ikinci Saracoğlu kabinesinin de bütün işlerin en başında orduyu daima hazır tutmayı en mühim vazifesi addetmesini bütün heyecanımızla alkışlarız.

Kabine işe, para ve kömür güçlüklerini hergün biraz daha salâha doğru götürmektedir. Bunların en cezâri ve en iyi şekilde hallinin ancak bunları doğuran harbin ortadan kalkmasına bağlı olduğunu bütün Türk milleti bilmektedir. Hükûmetin, uğradığı bütün zorluklara rağmen, bu arada Osmanlı imparatorluğundan miras kalmış olan Dünyu Umumiye belâsını ortadan kaldırmak kararını almış ve buna imkân hazırlamış olması da, en büyük takdir ve teşekküre lâyık bir muvaffakiyettir.

Bu korkunç dünya harbi içinde, devletin dış politikası da, çok büyük önemi haizdir. Dış politikamız, Millî Şef büyük İsmet İnönünün çok uzağı gören basiretkârlığı sayesinde, bu sütunlarda, üç yıldır söylediğimiz gibi; artık bir Parti; bir hükûmet politikası olmaktan çıkmış; yüzde yüz Türk siyaseti; bizim millî siyasetimiz olmuştur. Bütün Türk milleti; Başbuğunun bayrağı altında; bu millî siyaset etrafında toplanmıştır. Bu memlekette dış siyasetimizi beğenmeyen, tenkit eden tek Türk yoktur. Fakat asıl iftihara değen cihet şudur ki bütün dünya dahi ittifakla bu siyaseti beğenmektedir. Müttelikler, mihevçiler, tarafsızlar, herkes bu dürüst politikayı gıpta ile, hayranlıkla takdir etmektedir.

Başvekilimiz, Türkiye'ye samimi bir surette dostluk elini uzatmış olan İngiltere ile Amerikadan diğer devletlerden ayrı olarak heyecanla bahsetmiş ve Meclis, bu iki büyük dost milleti ve şeflerini şiddetle alkışlamıştır.

Muhterem Saracoğlu, iki demokrat devlete teşekkür etmekte ve Büyük Millet Meclisi de, onun bu hislerine candan ortak olmakta haklıdır. Çünkü, Türkiye, harbin başındanberi bu iki memleketten sadece dostluk ve yardım görmüştür. Türk - İngiliz ve Türk - Amerikan dostluğu, bu harbin en kuvvetli ve en sarsılmaz dostlukları olmuştur.

Yeni Saracoğlu kabinesi, Büyük Millet Meclisi gibi büyük Türk milletinin de tam itimadını kazanmıştır; ona büyük İsmet İnönü'nün bayrağı altında başarılar ve zaferler dileriz.

Program - Nutukta geçim meselesi

Yazan : Kemal Turan

19 Mart 1943 tarihli "Ulus" Ankaradan:

Başvekilimiz, evvelki günkü program-nutkunda yurttaki iki sıkıntının, işe, ve para sıkıntılarının kaynaklarını herkesçe kavranır bir açıklıkla gösterdi. Tedbirlerini vazifesini başaran bir insanın viedan serbestliğiyle anlattı. Sayın Başvekil Avrupada harp başlıyalıberi memlekette çekilen işe zorluğuyla bunların giderilmesi yolundaki tecrübeleri hazırlatarak ilk hükûmeti zamanında alınan kararların tatbikinden doğan neticeler üzerinde durdu. Onun prensibi "mücadeleyi en ufak köye ve cephelere kadar teşmil, beklenen neticeyi vermiyeceği için cepheyi kısaltmak ve kuvvetimizi dar sahada daha müessir kılmak" idi.

Sekiz ay içinde bu cephenin hangi çetin güçlükleri karşıladığını belirtmek ikinci Saraçoğlu hükûmetinin programında şüphesiz önemli bir yer alacaktı ve öyle olmuştur.

Darlığın en müessir ilacı istihsalı çoğaltmak ve saklı malları meydana çıkarmak olduğundan, bilhassa geniş köylü kütlesini, yetiştirdiği mahsulle satın alacağı mamûllerin fiyatlarında serbest bırakmak faydalı idi. Aksi halde - kısa tecrübe göstermişti - memlekette nizam ruhu yıpranacaktı. Ancak bu serbestlik değişmez gelirlieleri gerçekten zor bir durumda bırakırdı.

Bu sebeptendir ki sayın Başvekil, ilk hükûmeti zamanında kısa cephede mücadeleyi, dar gelirli vatandaşların geçimlerini kolaylaştırıcı tedbirlerle birlikte kabul etmişti. Evvelki günkü program - nutkunda bu tedbirlerden hangilerinin-başarıldığı, daha hangi vaadlerin yerine getirileceği, bazı maddelerin ne gibi zaruretlerle değiştirildiği genişçe anlatıldı. Bazı yardım hadlerinin de, mesela şekerde olduğu gibi, yakında arttırılabileceğinden bahsolundu. Ancak değişmez

gelirliler yalnız yiyim ve giyim işlerinde devlet tedbirlerinden faydalanmakla kalmıyorlar. Bütün vatandaşlarla birlikte bunların da her nevi vurgunculuğun zararlarından korunulmasına çalışılmaktadır. Sayın Başvekilimizin ikinci sırayı verdikleri para sıkıntısını karşılama tedbiri de gene değişmez gelirlili vatandaşların geçimleri üzerinde hayırlı tesiri olan mühim hâdiselerdendir.

İkinci Saracoğlu hükûmetinin devam edeceği millî geçim politikası, büyük mahrumluklar içinde bunalan insanlığın ıstıraplarından hiç birini bize tattırmamak davasında değildir. Kızıl ışığı sakın ufuklarımıza vuran dünya yangını her milleti en aşağı bizden bir kaç misli sıkıntı içinde kıvrandırıyor.

Sayın Başvekilimiz dünyanın en zengin memleketlerinden birinin ıstıraplı halini anlatan iki misal vermiştir. Burada vatandaş 18 ayda biriktirdiği kuponlarla bir kat elbise yapabiliyor.

Ekmekten başka her şeyi istenildiği kadar satın aldığımız bu yurttaki, bizde ihtiyacımızı bu zengin memleketteki tedarik imkânına göre âyarlıyorsak, bugünkü mahrumluğumuzun gerçek bir değeri olmadığını görürüz.

Böyle bir görüş harp içindeki değil, tarafsız memleketlerdeki acıklı yaşayışla Türkiye'deki nisbeten rahat hayatı ölçmek fırsatını bulamayanlar için her zaman mümkün olmadığından bu sayfalarda sık sık bunlardan bahsedilmeğe çalışılıyor. Ancak Türk halkı geniş bir hizmet ve feragat devrinde olduğumuzu derin anlayışla tamamen kavramıştır. O büyük bir yangından korunan memleketi için gerekirse her fedakârlığı yapmağa hazır bulunuyor. Bu kararını son seçimle belirten Türk milleti, en taze itimadını taşıyan vekillerin ittifak halindeki reyleriyle aziz Şef'inin yüce varlığına inanını ve Saracoğlu hükûmetinin muvaffakiyetine güvenini bir daha ifade etmiş oldu.

En güzel program

Yazan: Hüseyin Cahid Yalçın

19 Mart 1943 tarihli “Yeni Sabah” İstanbuldan:

Muhterem Başvekil Şükrü Saracoğlu teşkil ettiği ikinci kabinenin programını Millet Meclisinde izah etti.

Bu vesile ile memleketin bütün dahilî ve haricî meselesini bir heyeti mecmua halinde gözden geçirmek imkânını buldu ve efkârıumumiyyeyi de durum hakkındaki aydınlatmış oldu.

Saracoğlu hükûmetin ve memleketin karşılaşmakta olduğu zorlukları hiç saklamıyarak ve hafifletmek istemiyerek bütün hakkikatıyla gözönüne koyuyor. Bu hem kendisine ve kabinesine, hem Türk milletine karşı kuvvetli bir itimada delâlet eder.

Başvekilimizi dinlerken ve okurken iâşe ve para zorlukları yerine getirilemeyen vaatler, ihtiyar olunan malî fedakârlıkları, hepsi birer birer gözümüzün önünden geçiyor ve bizi hayatın realitesi ile karşı karşıya getiriyor. Hattâ başvekilimiz ileride bizi daha büyük fedakârlıkların ve mahrumiyetlerin bekleyebileceğini de gizlememiştir.

Fakat bütün bu sıkıntılardan ve darlıklardan bahseden nutkun üzerinde sağlam esaslara dayanan bir nikbinlik havasının ferahlı serinliğini duyuyoruz. Saracoğlu yüklenmiş olduğu vazifenin kutsiyeti ve ciddiyeti altında çelik gibi sinirlerle, sarsılmaz bir azim ve irade ile vatana müfit olmak ve hizmet etmekten haz ve iftihar duyuyor denilebilir. Başvekilin kuvveti, cesareti, ümidi ve nikbinliği hakikî ve şahsî bir temele istinat etmektedir. Bu da Türk milletinin kabiliyeti, anlayışı ve hudutsuz vatanseverliğidir.

Biliyoruz ki bugün biz sıkıntı içinde isek dünya çok daha ağır dertler altındadır. Bir çok memleketlerden Türkiye'ye çevrilmiş olan nazarlarda, gıpta, hayret ve takdir ifadeleri parlamaktadır. Nasıl hükûmet Türk milletinin sonsuz enerjisine ve mukavemetine, birliğine ve tesanüdüne emin bulunuyorsa Türk milleti de hükûmetin şu buhranlı devrede memleketi azami surette korumak ve asgarî fedakârlıklarla işin içinden kurtarmak yolundaki bilgili ve düşünceli gayretlerine, kabiliyet ve ehliyetine inanmaktadır.

Bugüne kadar Türk vatani macera kasırgalarına atılmaktan, yahut durduğu yerde tedbirsizlik yüzünden bir musibete uğramaktan meneden şey muhakkak ki halkımızdaki bu uyanıklık, hükûmetimizdeki bu ihtiyat ve basirettir. Azami derecede emniyet içinde kalmanın en birinci şartı bu karşılıklı sevgi ve hürmetten ileri geldiğini anlamamış bir kimsenin içimizde bulunacağına ihtimal vermiyoruz. Dünün semereleri yarının aynı muvaffakiyetle tecelli edeceği hakkında bir garanti teşkil ediyor.

Türlü türlü siyasî ve askerî, malî ve iktisadî zorluklar içinde hükûmetin en esaslı memleket işlerine kendi meşguliyetleri arasında bir yer vermeği bize vaatetmesi kalbleri gerçekten inşirah ve iftihar ile dolduruyor.

Umumî harp içinde 1943 yılındaki Türk bütçesi en çok maarif işlerine tahsisat ayırıyor. Hükûmet bütün köylüyü toprak sahibi yapmak azmiyle icraata girişiyor ve Osmanlı İmparatorluğunun bıraktığı Düyunu Umumîyeyi tamamen ödeyerek bu müesseseyi de tarihin karanlıklarına atıyor. En sakın zamanlar için bile bir hükûmetin icraati arasında daima büyük bir takdir ile anılacak bu icraatın 1943 senesi içine sığdırılması Saracoğlu kabinesinin memlekette çok büyük bir hizmeti olacaktır.

Muhterem Başvekilimiz, harici ve siyasetten bahsettiği sırada, müttefik ve dost memleketlerle münasebetlerimizin iyiliğini ve bu münasebetlerin mevcut taahhütlere göre inkişaf ettiğini temin ettikten sonra bilhassa İngiliz ve Amerikan dostluğu üzerinde büyük bir memnuniyet ile durmuştur.

İngiliz ve Amerikan dostluğundan ve bu büyük demokrasilerle Türk Cumhuriyeti arasında günden güne samimiyet ve kuvvet kesbeden münasebetlerden Başvekilimizin memnun olmağa hakkı olduğu gibi bütün Türk milletinin de buna iştirak etmekten hususi bir zevk duyduğu şüphesizdir.

Bu dostluklar Saracoğlunun dediği gibi, hükûmetler ve hükûmet adamları, yahut mahdud zümreler arasında inhisar etmekten çıkarak milletlerin malı olmuştur. Asıl sağlamlıkları da bundan ileri gelmektedir. Menfaat bağlarına ideal iştirakinin de inzıam etmesi Türk - İngiliz - Amerikan dostluğuna dünya politikası bakımından büyük bir kıymet vermiştir. Her halde bütün dünya bu münasebetlerde hiç bir millet aleyhine çevrilmiş bir fena niyet ve fikir bulunmadığına, bu münasebetlere hâkim olan prensibin sadece milletler arasında sulh içinde bir işbirliği ve tesanüt rejiminin teessüsü gayesinden ibaret olduğuna emin olabilir.

Başvekilin izahatı

Yazan : Şevket Bilgin

19 Mart 1943 tarihli “Yeni Asır” İzmirden:

Başvekil Şükrü Saracoğlu, ikinci defa olarak teşkil ettiği hükûmetin programını B. M. Meclisinde izah etmiştir.

Onu yürekten bir sevgi ve güven halesi içinde dinliyen millet vekilleri kadar, bütün Türk milleti, kendisinin meçhulü olan bir program beklemiyordu. Zira, Saracoğlunun bizzat söylediği gibi cumhuriyetin kurulduğu günden bugüne değin iktidar mevkiine gelen hükûmetler, nasıl birbirinden devamı olarak C. H. Partisinin programını gerçekleştirmekten başka bir şey düşünmemişlerse, ikinci Saracoğlu kabinesi de, aynı emeli ve aynı davayı tahakkuk ettirmek azmîle işe koyulmuştur.

Bu emel ve bu dava, Saracoğlunun söylevinde şu güzel cümle içinde ölküleştirmiştir:

“Atatürkle başlayan ve her gün daha çok kuvvetlenen rejimimizin insani ve medenî gayeler için, bir gün örnek olacağına inanıyoruz”

C. H. Partisinin, cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, devletçi ve lâyük umdelerden fıskıran programının çeyrek asra yaklaşan bir devre içinde, bu memleketin iç ve dış bünyesini dünyaca takdir edilen bir varlık haline koymak için ne kadar büyük hamleler yaptığını biliyoruz. Yine biliyoruz ki, bu program ve siyasetin başlıca muvaffakiyet sırrı doğrudan doğruya Türk milletine mal edilmiş olmasındadır.

En büyük kuvvet, en büyük yaratıcı halktır. Tükenmek nedir bilmiyen kudretler hep onun şuurunda ve vicdanında saklıdır.

Programlar, sadece vaadeden, fakat gerçekleşme ümidi olmayan bir mahiyet taşıdıkları zaman ne kadar ölü ve zavallı bir manzara arzederlerse, realiteci vasıfları tecrübe edilmiş programlar da o nisbette canlı ve ümitlidirler. Biz bugün, böyle bir bahtiyarlığa sahip bulunmaktayız. Gözyaşları, kan selleri içinde yüzen koskoca bir âlemin hudutsuz acılarına ve ıstıraplarına mukabil, dostların da bilinmiyen düşmanların da, gıpta ettikleri bir durumdayız. Bunu inkâr edecek dudak tasavvur etmiyoruz.

Gerçi sıkıntıları olmayan bir millet değiliz. Dünyayı kaphıyan savaşta, yurdumuzun dört köşesi birbirinin canına kasdetmiş milletlerle sarılı bulunurken hiç sıkıntımız olmamasını beklemek veya istemek boş bir hayale kapılmaktan başka bir şey olmazdı.

Başvekilimizin nutkunu dikkatle okuyan her vatandaş, iâşe durumumuzla malî sıkıntılarımızın mahiyetini ve bütün bunlara rağmen istikbale azalmıyan bir güvenle bakabilecek halde olduğumuzu pek güzel anlamışlardır.

Yine anlamışlardır ki bugünün ve yarının tehlikelerine karşı en ağır vazifeler millete tereküp etmektedir.

Hükûmeti tedbirlerinde muvaffak kılacak olan bizim sağduyumuz, bizim yardımlarımız, bizim şuurlu çalışmalarımız, bizim nasıl bir dünyada yaşadığımızı iyice anlamamızdır. Muhakkaktır ki bugün her zamandan ziyade uyanıklığa, her zamandan ziyade birliğe muhtacız. Yürekerimizi coşturan heyecanlarımız gibi, kişisel menfaatlerimizi de vatanseverlik süzgecinden geçirirsek birlikte yenilmiyecek zorluklar mevcut olmadığını göreceğiz.

Hükûmet, güzel yurdumuzu harbîn felâketlerinden masun tutmak maksadile kendisine düşen vazifeleri yapmaktadır. Milyonlar genç hudutlarımızı bekliyorlar. Bir gün bu gençlik ordusu vatan ve istiklâl davamız uğrunda kanlarını akıtmağa davet edilirse, dünya bizim nelere kadir olduğumuzu daha bir defa görecektir.

Şimdilik vaziyet, dış politikamız bakımından müsaittir. Hattâ ikinci dünya harbinin sonuna kadar bu badireden uzak kalmamız ihtimalleri kuvvetlidir.

Her taraftan yükselen seslerde, insanlığa karşı büyük vazifesini yapmağa daima hazır olan Türkiyenin bir gün en mühim ve en şerefli bir rolü görmeğe davet edileceğinden bahsedilmektedir.

İnsanlığın yeniden sulha kavuşacağı günlerde ve harp sonrası dünyasının kuruluşunda sesimizi duyuracak kuvvet ve kudrette olacağımız şüphesizdir.

Görülüyor ki, bugüne ve yarına ait vazifelerimiz büyüktür. Bu sebeple millî yapımızı mütemadiyen kuvvetlendirmeğe, zaaf unsuru sayılan her türlü hareketten, hodgâmlıktan katî surette sakınmağa mecburuz. Savaş meydanlarında kahraman olmayı bilen büyük milletimiz, sulhsever çalışmalarile de medenî ve insanî varlığın en güzel örneklerini yaratabilir ve yaratacaktır.

Hükûmetin programı

Yazan : H. R. Öktem

19 Mart 1943 tarihli “Anadolu” İzmirden:

Başvekilimiz Şükrü Saracoğlu ikinci defa olarak teşkil ettiği kabinesinin programını Büyük Millet meclisinde izah etti ve Meclisten ittifakla itimat reyini aldı.

Sayın başvekilimizin programını anlatan nutuklarında yapılan ve yapılacak işlerden bahseden kısımları üzerinde uzun uzadıya durmakta bir fayda görmüyoruz. Nutkun asıl şayanı dikkat ve memnuniyet olan cihetleri önümüzdeki sene ve seneler için yapılacak işlerle ilgili olanlarıdır. Başvekilimiz diyor ki:

“Yapacağımız işlerde kuvvetlerimizi daha iyi toplamayı faydalı bulduk.

Bütçe üzerinde mahdud ve muayyen noktalarda muvaffak olmak kararımızdır.”

Kuvvetlerimizi, gayretlerimizi en önemli işlerimiz üzerinde toplamak ve ahenkleştirmek şüphesiz ki muvaffakiyetlerimizin en mühim âmillerinden olacaktır. Başvekilimizin bu vaatlerinden dolayı büyük bir memnuniyet duyduğumuzu söylemeliyiz.

Başvekilimiz maarif işlerine verilecek ehemmiyetten bahsetmişler ve bu işlerin gelişmesine fazla tahsisat koymak suretile çalışılacağını:

“Bütçede en büyük masrafı maarife verdik. Geçen seneye nazaran maarif bütçesine koyduğumuz bu sene on dört buçuk milyon lira fazladır.”

Sözleriyle izah ettikten sonra bu fazla tahsisatın maarif işlerinin hangilerine sarfedileceğini rakamlar vererek anlatmışlardır.

Başvekilin ziraat işlerimiz hakkındaki sözleri memnuniyet vericidir. Koordinasyondan dokuz buçuk, ziraat bankasından dört milyon sekiz yüz bin, yani on beş milyon liraya yakın bir tahsisat ayrıldığı ve yurttan altı teknik ziraat okulu açılacağı bu beyanattan anlaşılmaktadır.

Başvekil: “Ziraat sahasında bizi dört gözle bekleyen bir kanun vardır: Köylü toprak sahibi yapacak kanun.”

Demiş ve bu kanunun bu sene Mecliste müzakere edilerek çıkarılmasını temenni eylemiştir.

Başvekilimiz, imparatorluğun bize bıraktığı borçların tamamile ortadan kaldırılması için on beş milyon lira verilerek herkesin kalbinde acı hisler yaşatan (düyunu umumiye)’nin bir daha dirilmemek üzere görüleceğini tebşir eylemiştir. Bu hâdise cümhuriyet idaresinin kuruluşundanberi uğraşılan ve ikinci Saracoğlu hükûmeti tarafından katiyen bertaraf edilmiş olan tebrike ve takdire lâyık şerefli ve tarihî bir başarıdır.

Dahilî işlerimizden bahseden başvekilimiz demiştir ki:

“Harp idare ve zabıta işlerimizi kısmen müteessir etmekle beraber, bu işler her gün biraz daha iyi işlemektedir. Bugün memleketimizin her yerinde âdi ve münferit vakalardan başka bir şey yoktur ve olmamıştır.”

Başvekilin bu beyanatını teşekkürle ve takdirle kaydederiz ki yüz ağartıcı bir hakikatten dahiliyemiz, idarecilerimiz, zabıtamız bu sözler karşısında ne kadar övünseler haklarıdır.

Haricî işlerimiz için beyanatta bulunan Saracoğlu bütün devletlerle olan münasebatımızın muahedelere ve dostluklara dayandığını söylemiş ve dış politikamızı:

“Bir taraftan Millî Şefîn uzağı gören kudreti, diğer taraftan kuvvetli bir orduya dayanan hariciyemiz bundan sonra da Türkün toprak, hak ve menfaatlerini behemehal koruyacaktır.

Bu politik yalnız hükûmetin, hattâ yalnız Meclisin olmaktan çıkmış, tamamen Türk milletinin ve memleket çocuklarının malı olmuştur.”

Sözlerle izah eylemiştir.

Saracoğlu dış politikamız hakkındaki sözlerini şu şayanı dikkat ve memnuniyet beyanat ile bitirmiştir:

“Etrafımızda ve başta Çörçil olmak üzere İngiliz devlet adamlarının bize uzattıkları dost elleri görüyor ve her gün yeni sözlerini işitiyoruz. Lordlar kaması daha dün bu dostluğun tezahürüne sahne ve şahit olmuştur.

İngiliz dostlarımız emin olsunlar ki bize uzattıkları bu elleri samimiyetle sıkıyor ve İngiltereden gelen sesleri de bize atfedilen dostluğun kanaati addediyoruz, çünkü bizim kanaatimize göre, İngiliz - Türk dostluğu yalnız menfaatler için değil, iki memleket arasında hakiki bir ihtiyaç halini almıştır.”

Biliyoruz ki; İsmet İnönünün tekrar devlet reisliğine ittifakla seçilmesi, Amerikan meclisine bildirildi ve Amerikan meclisi de bu haberi alkışla alkışladı.

Ben de size sizin namınıza büyük kürsüden cumhuriyetçi ve demokrat Türkiyenin, cumhuriyetçi ve demokrat Amerikaya sevgilerini, saygılarını ve selamlarını gönderiyorum.”

İngiltere ve Amerikanın bize karşı aldıkları çok samimi dostluk tezahüratının Saracoğlu diliyle selamlanması ve saygılarla anılması şüphesiz ki çok yerinde bir hareket olmuştur.

Programı anlatan nutuk bütün yurttaşlar tarafından memnuniyetle telâkki edilmiştir. Saracoğlu hükûmetine parlak başarılar dileriz.

Saracoğlunun sözleri politikaya verilen kötü manâyı değiştirmiştir

Yazan: Nevzat Güven

19 Mart 1943 tarihli “Türk Sözü” Adanadan:

Dün, Saracoğlu yeni kabinesinin programını millet vekillerine izah etti.

Bu münasebetle iç ve dış politikamızı bir kere daha ilân etmek fırsatını bulan başvekilimizi dinlerken, hiç şüphe yok ki, bütün memleket de bir kere daha derin bir iç rahatlığı duydu.

Memleketin sıkıntılarını, hükûmetin karşı karşıya bulunduğu güçlükleri yaptığı ve yapamadığı işleri millet huzurunda bu kadar açık bir dille bu kadar geniş bir açık yüreklilikle anlatan bir hükûmet reisinin millet üzerinde bırakacağı tesir kendisine karşı beslenen itimadın hudutsuz bir şekilde genişlemesinden başka bir şey olamaz.

Bunun içindir ki, Saracoğlunun yapılmış işlere dair verdiği malûmat ve adetler ne kadar ferahlık verici mahiyette ise, yapılacak işlere dair yaptığı vaadler de o kadar emniyet verici ve inandırıcıdır.

Devletin bu kadar sıkıntılı bir zamanda, memleket işlerindeki inkişafı biran gözden uzaklaştırmadığını ve hükûmetin parasını ve çalışmasını (muayyen ve mahdud) işler üzerinde toplayacağını da başvekilin sözlerinden öğrendik. Bu da, bize Saracoğlu hükûmetinin ne kadar metodlu, ne kadar realitelere uygun bir niyet ve düşünce ile çalışacağını göstermesi bakımından ayrıca sevinç verecek bir noktadır.

Dış politikamıza temas eden başvekilimiz, artık Türk politikası hakkında dünyada kimsenin içinde şüphe ve tereddüt bırakmıyacak sözler söyledi.

Denilebilir ki, Saracoğlu bu sözlerle diploması âleminde (politika) ya verilen manayı değiştirmiştir. Uzun zamandanberi katî bir ifadesi olan bu sözler dünyaya isbat etmiştir ki, doğruluk, mertlik ve açık yüreklilik politikanın esas unsurları olabilir.

Bir milletin politikasında bu vasıflar üstün unsur olunca, muvaffakiyet tam ve sürekli olur.

Biz, ittîfaklarımıza, müttefik milletlerin en kötü günlerinde bile bağlılığımızı ilan ettik. Harbin şu veya bu şekilde cereyanlar aldığı zamanlarda aynı şeyi söyledik. Bugün de bu bağlılığımızda ısrar ediyoruz.

Tarafsız dedik. Tarafsızlığımızı en titiz bir şekilde koruyoruz. Dövüşen iki tarafla da dost münasebetleri sürdürmemiz bunun en güzel delilidir.

Dün dış politikamızı ve bugün memleket işlerini daha geniş bir salâhiyetle idare eden Saracoğlu, Türk milletinin karakterinde ana vasıflar olan mertliliğin sembolü olmuştur. Ve bu yüksek vasıfları Türk politikasına ana kaynak yapmakla diploması dünyasında inkılâp yapmış büyük çapta bir devlet adamı olarak tanınacak ve övülecektir.

“Düyunu umumiye” nin sonu

Yazan: A. Ş. Esmer

21 Mart 1943 tarihli “Ulus” Ankaradan:

Başvekil sayın Şükrü Saracoğlu, geçen gün Meclis kürsüsünden, Hükûmetin programını izah ederken, Osmanlı İmparatorluğundan Cumhuriyet Türkiye'sine intikal eden kötü bir mirasın tasfiye edilmek üzere bulunduğunu bildirdi. Başvekil, bu mesele hakkında dedi ki:

“Buraya - borçlar faslına koyduğumuz paranın onbeş milyonu ile tarihî ve acı hatıralar teşkil eden ve Düyunu Umumiye denilen borcu kökünden kazımak istiyoruz... Böylece İmparatorluğun bize bıraktığı miraslarından, zamanında pek ehemmiyetli ve elemli olan birisini daha dirilmemek üzere gömmüş olacağız.”

Saracoğlu'nun hakkıyla, “elemli miras” diye vasıflandırdığı Düyunu Umumiye'nin tasfiyesi her Türkü sevindirecektir.

Bugün bütçeye konan on beş milyon Türk lirası gibi bir meblağla kolayca tasfiye edilen Düyunu Umumiye, Osmanlı İmparatorluğunun son yarım asırlık tarihinde Devletin iktisadî, malî ve siyasî istiklâline aykırı vaziyetler ihdas etmiş ve Lozan'da sulhun müzakeresinde de büyük zorluklara sebep olmuştu. Düyunu Umumiye'nin Millî Şefimiz İsmet İnönü'nün Cumhurreisliği ve Başvekil Şükrü Saracoğlu'nun Başvekilliği zamanlarında tasfiye edilmiş olması bir tesadüf eseri değildir. Çünkü Millî Şefimiz, Lozan'da onun tasfiyesini temin edecek çetin mücadeleyi yaparak ona ağır darbeyi indirdiği gibi, bu yolda birer merhale olan 1928 ve 1932 anlaşmaları da Saracoğlu tarafından yapılmıştı. Bugün, bu çalışmalar en son muvaffakiyet merhalesine varmış bulunuyor.

Düyunu Umumiye'nin uzun ve Türkler için çok acıklı bir tarihi vardır. Osmanlı İmparatorluğu ilk Düyunu Umumiyeye istikrazını 1854 senesinde yapmıştı. Kırım muharebesinin malî yükünü karşılamak için yapılan bu yüzde altı faizli ve seksen ihraç fiyatlı istikrazdan sonra, Osmanlı İmparatorluğu sık sık para borçlanmaya başladı.

Bu sıralarda Garp Avrupa'da bol para vardı. Tasarruf erbabı paralarını yatıracak yer arıyorlardı. Borçlanmak isteyen İmparatorlukla borç para vermek isteyen garplı tasarruf erbabı arasında bu muamele yüzünden büyük kazanç temin eden bankacılar ve komisyoncular, aracılık vazifesi görüyorlardı. Bunların kazançları o kadar büyüktü ki, imparatorluğu borçlanmaya teşvik ediyorlardı. Hatta Palmer adında bir bankacının, para borçlanmakta tereddüt gösteren bir sadrazamı azlettirerek, yerine başka birisini tayin ettirdiği rivayet edilmektedir. Abdülmecit zamanında başlayan istikrazlar, Abdülaziz devrinde daha büyük ölçüde devam etti. Borç olarak alınan para verimli işlere sarfedilmiyor, israf ediliyordu. İmparatorluğun kredisi gittikçe düştü. Ve düştükçe de istikrazların şartları ağırlaştı.

O kadar ki İmparatorluk 1860 senesinde elli üç ve üç çeyrek üzerinden para borçlanıyordu. Sonra Osmanlı Bankası vasıtasıyla kırk üç buçuktan kırk milyon İngiliz lirası borçlanılmıştı. Bunun komisyonları da hesaba katılacak olursa, hazineye ancak istikrazın üçte biri giriyordu.

Bu hesapsız borçlanma 1874 senesine kadar devam etti. Bu sırada İmparatorluğun senelik varidatı yirmi iki milyon liraya baliğ iken, borçlarının faiz ve mürettebatı on iki milyon liraya çıkmıştı. Nihayet Osmanlı İmparatorluğu borçlarını ödemiyeceğini bildirdi. Bu İmparatorluğun siyasî münasebetleri üzerinde mühim akisler hasıl etti. 1881 senesinde borçların miktarı indirildi. Fakat İmparatorluğun haciz altına alınması gibi bir netice veren Düyunu Umumiye Meclisi kuruldu. Hükûmet Düyunu Umumiye Meclisine, yedi çeşit vergiyi toplayıp alacaklılara dağıtmak salâhiyetini verdi. Bu kararla, Devlet vazifelerinden en ehemmiyetlilerinden biri olan vergi almak salâhiyeti, yabancılara verilmiş oluyordu.

Düyunu Umumiye, Devletin kadrosu dışında memleket içinde, yeni bir devlet kuvveti belirdi. Osmanlı İmparatorluğu, sömürgeleşiyordu. İşte Lozan'da Millî Şef'imiz böyle kötü bir miras karşısında kalmıştı. İsmet İnönü bu çetin meselenin ballı için çok uğraştı. Önce Düyunu Umumiyenin ana sermaye üzerinden taksimine razı olmak istemediler. Yalnız senelik mürettebatının taksimi kâfidir dediler.

İsmet İnönü sermayenin taksimini kabul ettirdi. Ödenecek olan paranın cinsi üzerindeki anlaşmazlık bir türlü halledilemiyordu. Birlik halinde hareket eden muarızlar, ısrar ettiler. Onların görüşünü kabul etmek Türk'ü, tahammülünün üstünde bir malî yükün altına koymak ve hatta kanı pahasına elde ettiği siyasî istiklâlini de takyid etmek demek olacağını anlayan İsmet İnönü bu noktada hiç bir fedakârlıkta bulunamayacağını anlattı. İsmet İnönü'nün, yalnız başına, o zamanın en büyük diplomatlarıyla haftalarca ve aylarca süren mücadelesi, Lozan konferansının en çetin bir safhasını teşkil etmiştir. Konferansın Şubat 1923'te inkitaa uğramasının en ehemmiyetli sebebi bu Düyunu Umumiye meselesiydi. İsmet İnönü'nün, görüşlerini kabul etmiyeceğini anlayan muarızlar, nihayet meselenin muahdeden ayrılmasına ve sonra yapılacak görüşmelerle halledilmesine razı oldular.

İşte Lozan'dan sonra yapılan bu görüşmeleri de Başvekilimiz Şükrü Saracoğlu idare etmiştir. Saracoğlu, büyük Şef'in Lozan'da gösterdiği hassasiyet ve metaneti bir direktif bilerek Paris'te Türk'ün menfaatlerini koruyacak bir anlaşmanın temini için büyük bir azim ve imanla çalıştı. İşte önce Büyük Şef'in Lozan'da ve sonra da Başvekilimizin Paris'teki neticesindedir. Şimdi bu kâbus-tan kurtulmuş oluyoruz. Türk milleti, İnönü'nün ve Saracoğlu'nun bu yoldaki gayretlerini daima hayırla anacaktır.

İki nutuktan fıkralar

Yazan: Halih Rifki Atay

22 Mart 1943 tarihli “Ulus” Ankaradan:

Başvekil Şükrü Saracoğlu son nutkun da şöyle diyordu : “Bu politika artık yalnız hariciyenin, Hükûmetin ve hatta Meclisin politikası değil tamamen Türk milletinin ve Türk çocuklarının malıdır.”

Bir millet için iç ve dış politikada ayrılık ve anarşi unsurları tasfiye edilebilmek, can alıcı esaslarda anlaşabilmek, bir olgunluk eseri olduğu kadar, millî birliğin de öz mayasıdır. Bizim dış politikamızın âdeta bir nesil ömrü süren bir geleneği vardır. Bu politikanın halkın şuuruna kadar işliyen prensiplerini, Atatürk ve İnönü, kurtuluş harbinin sonundanberi, hiç bir fırsatı kaçırmaksızın, ve yorulmaksızın, telkin ettiler. “Ulus”un ikinci sayfasında, her gün, 20 yıl önceki Hâkimiyeti Milliye’den fıkralar alıyoruz: garip bir tesadüfle, Saracoğlu’nun nutkundan üç gün sonra, bu sütunda ve “Yurt içinde” başlığı altında şu satırları okuyoruz: “Gazi Paşa Hazretleri Tarsus’ta vaki beyanatlarında harbe de temas ederek demiştir ki: “Behemehal şu veya bu sebepler için milleti harbe sürüklemek taraftarı değilim.

Harp zaruri ve hayati olmalıdır. Hakikî kanaatim şudur: milleti harbe götürünce azap duymamalıyım. Öldüreceğiz, diyenlere karşı ölmeyeceğiz diye harbe girebiliriz. Lâkin hayatı millet tehlikeye maruz kalmayınca harp bir cinayettir.”

Bu cümlelerde, o günden bugüne kadar devam eden millî emniyet ve milletlerarası barış politikamızın değişmez esaslarını bulmuyormuyuz? Böyle bir politikanın temellerini atmış olanların, kurtuluş harbi Başkumandanı olarak, istilâyı Türk topraklarından kovduktan sonra, Devlet Reisi ve Başvekil sıfatı ile, Büyük Millet Meclisi rejiminin en yüksek vazife ve mesuliyet makamlarına geçen iki Şef olduğunu düşünmek ders verici bir şeydir. Onlar ki harp sanatını herkesten iyi bilirler, sıkı ve zor devirlerde bütün dünyada pek az kimsenin yüklenebileceği mesuliyetleri göze alarak, kendilerini ve milletlerini ileri atarlar, yeryüzünde bu milletin tek başına kaldığını görmek dahi, onları şeref ve hürriyet mücadelesinde en küçük bir tavizde bulmağa razı edemez. Fakat gene, onlar bir harbin bu halka neye mal olduğunu herkesten iyi bilirler ve halktan böyle bir fedakârlığı istemek bir zaruret olmadıkça, her barış yılının, bir büyük zafer değerinde olduğunu herkesten iyi ölçerler.

Bir millet harp yapmaz değil, yapar. Hele Türk milleti onu sırası gelince şevk ile aşk ile, ve sonuna kadar yapmasını bilir. Harp asırlarca onun âdeta mesleği olmuştur. Eğer yeni Türkiye barış ülküsüne sarılmışsa bunun sebebi, kendi menfaatlerimizin bunu gerektirmiş olmasında ve gelecek zamanlar dünyasında harbi

ortadan kaldırabilmek ve yeni bir milletlerarası itikadının ruhlarımıza yerleşmesindedir. Eğer harp meydanlarında başlarında zafer iklili ile dönen iki Türk Şefi, Atatürk ve İnönü, harp sonrasında daha iyi anlaşılabilmiş olsalardı, hatta bu harpten sonra yeni nizâmlar dâvasında onların misali kılavuzluk edebilse, geçen bu asır insanîyetçilerinin rüyaları hakikat haline gelebilirdi ve gelebilir.

Birinci cihan harbinin ilk yıllarına bir büyük muharrir, “— Bu harp, harbi öldürecektir!” diyordu aynı harp, kargaşalık ve anarşilerle dolu 20 yıllık bir mütarekeden sonra devam ediyor. Şüphesiz onun yenmişleri ve yenilmişleri olacaktır. Fakat kazanmışları olmayacaktır. Harabeleri hiç kimse başkaları hesabına tamir edemeyecek, akla hayale gelmedik masrafları kimse başkasından alamıyacaktır. Belki o vakit, zaferin daha faydasızlığı, insanları harp ihtiraslarını pek daha ciddi tedbirler aramağa sevkedecek, 1914-1944 nesilleri tarihte misli olmayan ısırapları ve fedakârlıkları ile belki insanlık tarihine büyük bir hizmette bulunmuş olacaktır.

Program - Nutukta maliyemiz

Yazan : Kemal Turan

25 Mart 1943 tarihli “Ulus” Ankaradan:

Son iki yıl içinde, zaman oldu, sınırlardaki kahramanlarımız, bitişik topraklarda birbirlerini kovalıyan orduların haşin soluklarını, tunç yüzlerinde duydular. Kıyılarımızda Türk neferi, aylarca, derinden gelen top seslerini dinliyerek nöbet bekledi. Harp şimdilik Türkiye’den, yalnız kulaklarımızın işitemeyeceği kadar uzakta. Ancak devamlı kovalaşmalar, çarpışmaları ne zaman gene sınırlarımıza kadar getirip götürecektir bilmiyoruz. Yakınlarımızdaki bu boğuşmaları, Türk neferi nöbet yerinde elinde silâhiyle, onun babası ve kardeşi de geride bütün uyanıklığıyla takibediyor, Türk ordusunun sınırları bekleyişi ve Türk milletinin herhangi saldırmaya karşı hazır olması şüphesiz bir emek ve külfet işi idi. Memleket buna katlandı yüz binlerce genci tarladan ve tezgâhtan ayırarak ordu safalarına gönderdi. Onların, bir gün gerekirse mücadeleyi başarmaları için her fedâkarlığı yaptı. Bu büyük yurt hizmetine Türk maliyesi de bütün gücüyle katıldı.

Bunun birkaç rakkamını sayın Başvekil son program - nutkunda millete bildirmiş oldular.

Az çok normal sayılacak devirlerde her yıl devlet bütçesinden millî müdafaa için yüz milyon lira harcanırdı.

Ancak dünyada emniyetsizlik artalıdanberi bu rakkam yetmemeğe başlamıştı. Avrupa’da harp başlayıp yayılma ihtimalleri çoğalınca millî müdafaa masrafları daha hızlı yükseldi.

Meselâ bu yüz milyondan başka 1939 yılında 84 milyon, 1940'ta 220 milyon, 1941'de 280 milyon lira sarfedildi. Mayıs sonunda bitecek olan 1942 malî yılın-da ise gene yüz milyondan başka 400 milyon liraya yakın bir para harcanılmış olacak.

Harbe tutuşmuş olsun olmasın, her memleket maliyesi, son yıllarda devlet masraflarını, normal bütçe gelirleriyle karşılamıyor. Büyük boğuşmaya atılan-lar neleri varsa, yenilmemek için harcıyorlar harp dışında kalabilenlerse bütün takatleriyle silâhlı olarak kendilerini korumak istiyorlar ve bunun ağır masrafını halk, fevkalâde ödiyerek istekli, isteksiz devlete ödünç para vererek karşılıyor.

Türk maliyesi, yukarda rakkamları verilen millî müdafaa masraflarını kar-şılama için yeni vergi ve ödünç tedbirlerine baş vurmamış değildir.

Ancak bunlar yetemediği müddetçe para hacmini arttırmağa mecbur kalmış, böylece tedavüldeki para 1939 Mayıs sonunda 214 milyon lira iken 1942 sonun-da 742 milyon olmuştur.

Bu rakkam bir ara 767 milyona da çıkmıştır. Para hacminin bu artışı, derhal fiyatlara aksetmişti. Bundan en çok değişmez gelirliker muztarıptı.

Devlet için de pahalılığın zoriyle tedavül hacmini arttırmağa gitmek ve oraya girildikçe de daha pahalı ile karşılaşmak mukadderdi. Saracoğlu Hükûmeti, Büyük Millet Meclisinin ittifakla kabul ettiği Varlık Vergisi ile para mekaniz-masının bu tehlikeli ilerleyişini durdurdu.

Varlık Vergisi, şimdiye kadarki 250 milyon liralık hacmiyle tedavüldeki paranın bir miktar azalmasına yaradı.

Bu azalışın kendi rakkamı kadar olmaması verginin gene günlük müdafaa masraflarına hasredilmesinden ve böylece bu aylar için mukadder olan artışı alıkoymasındadır. Yukardaki rakkamlar hatırlanırsa verginin âzami geliri ne zaman biteceği bilinmeyen harp masraflarının aşırılığı yanında mahdud kalırsa da sayın Başvekilimizin hatırlattıkları gibi “Ordumuzun asıl teçhizat ve teslihatının daha evvel yapılan mukavelelerle hariçten alınmakta olması ve malzeme bedelinin Maliye bütçesinden taksitle ödenmesi modern Türk ordusunu, her türlü saldırışı karşılayacak bir kuvvet tutmaktadır. Kaldı ki büyük kurucu Atatürk'ün tabiriyle fakrû zaruret içinde harap ve bitap düşmüş” olduğu bir devirde kurtuluşunu başaran Türk milleti, şartlarda daha ne kadar ağır olsa, gerekince bir defa daha yurdunu kurtarmayı bilecektir.

Türk maliyesinin büyük yangın ortasında sulhumuz için ödedikleri, halka yüksek fiyat ve bir yığın mahrumluklar halinde intikal etti. Böyle olması da zaruri idi. Ancak mahrumluğu her kesin aynı ölçüde katlanmasına, vatandaşların, nimet-

te olduğu gibi külfette de birleşmelerine halkçı rejimimiz bütün samimiliği ile çalışmaktadır. Katlandıklarımızın başka memleketlere göre gerçekten hafif olduğunu her zaman tekrara, bilmeyizi hacet var mıdır? Meselâ para hacmi için en basit bir misal vermek lâzımgelirse komşu Bulgaristan'da tedavülde 1940 sonunda dört milyon 240 bin leva varken bunun 1941 sonunda sekiz milyon 461 bin levaya ve malûm olan son rakamın ise on sekiz milyon 292 bin leva olduğunu hatırlatmamız yeter (o). Kıyaslamayı tamamlamak için 1938 yılında Bulgaristan'da para hacminin iki milyon 800 bin leva olduğunu da ilâve edelim. Bütün bu rakamların Bulgaristan'daki yaşama şartlarına nasıl tesir ettiğini düşünebiliriz. Ancak şurasını da hemen söyleyelim ki yalnız İsviçre'de dörtte biri aşmamak üzere hemen her memlekette tedavül hacmi harpten önceye göre iki ile on kat arasında artmış bulunuyor. Durumumuzun sayın Başvekilimizin şu iki cümlesi çok iyi belirttiğinden bahsimizi onlarla kapıyalım: "Bizim memleketimiz, bütün sıkıntılara rağmen hâlâ bahtiyar bir yurt olmakta devam ediyor. Fakat bir gün Türk milletinden ağır fedakârlıklar istenecek olursa Türk, fedakârlığın hudut tanımadığını bütün dünyaya bir kere daha gösterecektir." »

1945 Yılı Yedi Aylık Bütçe Kanununun Kabulü ve Bakanlar Kuruluna Güven Oyu Verilmesi

1945 yılı yedi aylık bütçe Kanununa (5)'i ret, (368)'i kabul olmak üzere, (378) milletvekili oy vermiştir. 1945 yılı yedi aylık bütçesi (368) oyla kabul edilmiştir.

Başbakan Şükrü Saracoğlu Bakanlar Kuruluna güven oyu verilmesi üzerine 29 Mayıs 1945 günü TBMM'de bir konuşma yapmış ve Meclise şu sözlerle teşekkür etmiştir:

"Ben Saracoğlu Hükûmetine Büyük Heyctinizin göstermiş olduğu itimattan dolayı teşekkürlerimi arz ederken, gerek benim, gerek arkadaşlarım bundan sonra bu teveccühe daha ziyade ehliyetli olmaları için ve ancak bu şekilde borcumuzu ödeyebileceğimize kanî bulunduğumuz için huzurunuzda saygı ile eğilir ve sözlerime nihayet veririm."¹²²

122 *TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VII - Toplantı: 2, Cilt: 17, Altmış beşinci birleşim, 29.V.1945, 506-509. ss.*

VI. BÖLÜM

**CUMHURİYET HALK PARTİSİ
ALTINCI BÜYÜK KURULTAYI
VE
CUMHURİYET HALK PARTİSİ
OLAĞANÜSTÜ BÜYÜK KURULTAYI**

CUMHURİYET HALK PARTİSİ ALTINCI BÜYÜK KURULTAYI

Cumhuriyet Halk Partisi'nin tek parti döneminde yaptığı son kurultay olan Altıncı Büyük Kurultay, seçimlerden kısa bir süre sonra, 8 Haziran 1943 tarihinde Ankara'da Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nde toplanmış ve bir hafta sürmüştür.

Kurultay, 15 Mayıs 1943 tarihinde, CHP Genel Başkanı İsmet İnönü tarafından yayımlanan bir tebliğ ile toplantıya çağırılmıştır.¹²³

CHP kurultaya İsmet İnönü'nün genel başkanlığı, Şükrü Saraçoğlu'nun genel başkan vekilliği ve Memduh Şevket Esendal'ın genel sekreterliğinde gitmiştir.

CHP Altıncı Büyük Kurultayı'na ait zabıtlar yayınlanmadığından, kurultayla ilgili bilgileri dönemin basın organlarından derleme mecburiyetinde kaldık. Kurultaya ait bilgileri ve kurultay çalışmalarını 'Ayn Tarihi'nden takip edelim: ¹²⁴

«— Ankara:

Cumhuriyet Halk Partisi altıncı büyük Kurultayı bugün Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi konferans salonunda toplanmıştır. Kurultayın açılış celsesinde bütün vekâletler erkânı ile büyük ve orta elçiler ve kalabalık bir davetli kütlesi hazır bulunmuştur.

Saat tam 10'da Parti Genel Başkanvekili Başvekil Şükrü Saraçoğlu başkanlık yerine alarak Kurultay konuşmalarına başlanmadan önce parti iç nizamnamesi gereğince yoklama yapılacağını bildirmiştir.

Yoklama neticesinde bütün delegelerin hazır bulundukları belirtilmiş ve genel başkan vekili partinin altıncı büyük kurultayının açıldığını bildirerek sözü genel sekretere vermiştir.

Bunun üzerine parti genel sekreteri ve Bilecik mebusu Memduh Şevket Esendal kürsüye gelerek Kurultay birinci reis vekilliğine Büyük Millet Meclisi reisi Abdulhalik Renda'nın, ikinci reis vekilliğine de Hasan Saka «Trabzon»un seçilmesini teklif eylemiş ve bu önerge oy birliğiyle kabul edilmiştir.

Aynı suretle genel sekreter Memduh Şevket Esendal'ın teklifi üzerine Kurultay riyaset divanı kâtipliklerine Velit Uzgören «Kütahya», Tahsin Banguoğlu «Bingöl», Adnan Menderes «Aydın», Mahir Erkmen «Afyon delegesi», Necmettin Sahir Sılan «Tunceli», Aziz Perkün «Konya delegesi» seçilmişlerdir.

Riyaset divanının bu suretle teşekkülü üzerine parti genel başkanvekili Başvekil Şükrü Saraçoğlu, arkadaşlar şimdi değişmez genel başkan İnönü'yü din-

123 Cemil Koçak: *Türkiye'de Millî Şef Dönemi, (1938-1945)* 2.c., 303.s.

124 *Ayn Tarihi*, No: 115, Haziran 1943, 7-16.ss.

lemeğe hazır olunuz dedi. Ve bütün delegelerin sürekli ve şiddetli alkışları ve bütün salonu kaplıyan yaşa, varol sesleri arasında Parti değişmez genel başkanı İnönü salona girmiş ve riyaset makamını işgal ederek açış nutkunu söylemiştir.

Derin bir dikkat ve alâka ile takip edilen ve sık sık alkışlarla karşılanan bu açış nutuklarını takiben riyaset makamından ayrılan değişmez genel başkan İnönü gelişlerinde olduğu gibi aynı heyecan havası içinde salondan çıkarak localarında yer almışlardır.

Bundan sonra Kurultay Başkanvekili Abdülhalik Renda alkışlar arasında riyaset yerine gelmiş ve ruznamedeki maddelere geçilmiştir.

İlk olarak hesap, program- nizamname ve dileklere ait raporların Kurultaya sunulduğuna dair genel sekreterlik tezkereleri okundu ve aza seçimi yapılarak Perşembe günü saat 10'da toplanmak üzere ıçtımaa son verildi.

– Ankara:

Cumhuriyet Halk Partisi Altıncı Büyük Kurultayının bugün açış celsesinde birçok imzalarla verilen bir takrir ile partinin bânisi Ebedî Başkanı, Türkiye Cumhuriyetinin müessisi olan Aziz Atatürk'ün muvakkat kabrinin büyük Kurultay adına seçilecek bir heyet tarafından ziyaret edilerek bir çelenk koymak suretile mânevî huzuruna minnet, sevgi ve saygılarının sunulması teklif edilmiş ve bu teklif sürekli alkışlarla karşılanmıştır.

– Ankara:

Cumhuriyet Halk Partisi Altıncı Büyük Kurultayını bu sabahki açılış celsesinde kabul edilen bir takrir üzerine vilâyetler delegeleri arasından seçilen bir heyet saat 15'te Kurultay ikinci başkanı Hasan Saka'nın başkanlığında olarak Kurultay adına Atatürk'ün muvakkat kabrini ziyaret ederek bir çelenk koymuş ve Partinin bânisi ve Cumhuriyetimizin müessisi Ebedî Şef'in mânevî huzurunda bir tazim vakfesinde bulunmuştur.

– Ankara:

Cumhuriyet Halk Partisi Altıncı Kurultayı tarafından bugünkü toplantıda seçilmiş olan encümenler saat 15'den itibaren çalışmalarına başlamışlardır. Bunlardan nizamname ve program encümeni ile dilek encümeni Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesinde kendilerine ayrılmış salonlarda ayrı ayrı yaptıkları toplantılara encümen azalarından başka diğer delegeler ve mebuslarda iştirak eylemekte, Ankara mebusu Mümtaz Ökmen'in başkanlığında teşekkül eden program ve nizamname encümeni müzakerelerini takip eyleyenler arasında parti genç sekreteri Memduh Şevket Esendal ile Hariciye Vekili Numan Menemencioğlu da bulunmakta idi.

Nizamname projesi ile kaldırılması ve yerlerine konulması ileri sürülmüş olan maddeler üzerinde geçen görüşmeler sonunda projenin bir kısım maddeleri kabul edilmiş ve geri kalan maddelerin müzakeresi de yarınki encümen toplantısına bırakılmıştır.

Raif Karadeniz (Trabzon) başkanlığındaki Dilek Encümeni toplantısında ise dört yıl içinde nahiye, kaza, vilâyet ocak kongreleri ve idare heyetleri tarafından tespit edilerek Parti umumi idare heyetinde toplanmış ve oradan ayrılarak tasnif olan dilekler üzerinde durulmuş ve bunlar incelenmiştir.

Encümenin bugünkü toplantısında gerek bu dilekler ve gerek encümende hazır bulunan delegeler tarafından sorulan suallere başvekâlet müsteşarı Cemal Yeşil ile Evkâf umum müdürü Fahri Kiper, Matbuat umum müdürü Selim Sarper ile diyanet işleri reis muavini Hamdi Aksekili ve hava kurumu başkanı Şükrü Koçak tarafından cevaplar verilmiştir.

Genel sekreterlik binasında toplanan hesap encümeni de başkanlığına Süreyya Örgüevren «Balıkesir»i, mazbata muharrirliğine Esat Tekeli «Urfâ» ve kâtipliğine de Mihri Bektaş «Malatya»yı seçerek geç vakte kadar hesapların tetkiki ile meşgul olmuştur.

Her üç encümen yarın da öğleden önce toplanarak müzakerelerine devam edileceklerdir.

9 Haziran 1943

— Ankara:

Cumhuriyet Halk Partisi Altıncı Büyük Kurultayı encümenleri bu sabah da çalışmalarına devam etmişlerdir.

Dilekler encümeni Raif Karadeniz'in başkanlığında yaptığı toplantıda Kurultaya gönderilmiş olan dileklerden Adliye Vekâletini ilgilendiren meseleler üzerinde görüşmelerde bulunmuş ve bunlar hakkında Adliye Vekili Ali Rıza Türel tarafından verilen izahatı dinlemiştir.

Mümtaz Ökmen'in başkanlığında toplanan ve program ve nizamname encümeni de nizamname üzerinde tetkiklerine devam etmiştir. Süreyya Örgüevrenin başkanlığındaki hesap encümeni bugün öğleden önce yapmış olduğu toplantı ile mesaisini bitirmiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi Altıncı Büyük Kurultayı encümenlerinin bugünkü toplantılarında tetkik ettikleri ve etrafında alâkadar vekillerden izahat aldıkları meseleler arasında bilhassa şunlar bulunmakta idi:

Dilekler encümeninde dileklerin tetkiki esnasında temas edilen nüfus memurlarının kadrolarının artırılması hususuna mütedair dileğe karşı dahiliye vekili-

miz 916 nahiymizden 238'inin nüfus teşkilatı bulunduğunu, teşkilâtın imkân nispetinde artırıldığını ve artırılacağını söyledi. Afyon'da Şuhut, Denizli'de Karaman, Samsun'da Alaçam, Tokat'da Turhal, Yozgat'da Yerköy ve Hacıköy, Zonguldak'ta Çaycuma, Niğde'de Çamardı, Çankırı'da Şabanözü nahiyesinin kazaya çevrilmesi dileği hakkında da Vekil izahat verdi. Bu dileklerden bir kısmının yerine getirilmiş olduğunu, bir kısmının da tetkik mevzuu olabileceğini bildirdi. Ve tam teşkilli nahiye haline konması istenen 13 nahiye ile başka kazaya bağlanması istenen nahiye ve köyler hakkında da izahat verdi.

Mahalli idareler bankasına köyler tarafından yatırılan yüzde beşlerin geri verilmesi hakkındaki dilek üzerine 940'a kadar köy bütçelerinden kesilen yekûnun altıyüz bin lirayı aştığını, bu parayı geri vermektense bir köy bankası kurulması temennisinin daha yerinde olacağını ileri sürdü. Ve komisyon bu temenninin çok faydalı olacağı mütaleasında bulundu.

Arhavi nahiyesi ile Yalvaç, Bayındır, Gediz, Kelkit, Acıpayam kazalarında polis teşkilâtı kurulması hakkındaki dilek üzerine bunun bir tahsisat meselesi olduğu, tahsisat alındıkça tercihan hudutlarda ve siyasi ehemmiyeti olan yerlerde polis teşkilâtı kurulacağı anlatıldı.

Bazı kaza, nahiye ve köy adlarının değiştirilmesi dileği muvafık görülmedi. Belediye hudutları içinde oturanların yol vergisinin o vilayet kaza belediyesine terki dileği de yerinde görülmedi.

Muhtar ve ihtiyar heyetleri seçiminin her iki yılda bir tazelenmesi dileği, bu seçimin de diğer seçimlerle mütenazır olması icap ettiği izah edildi. Lâğvedilen muhtarlık teşkilâtı yerine yeni bir teşkilât ihdası etrafındaki dilek üzerine bu hususta bir kanun lâyihası hazırlandığı, kanunun mecliste bulunduğu söylendi. Bekçilerin yeniden kurulacak olan mahalde teşkilâtına bağlanması hakkında da bu lâyihada hüküm bulunduğu ilave edildi.

Sinemalarda yabancı dillerle yapılan reklamların yasak edilmesi dileği encümence iyi karşılandı.

Maliye vekilliğini ilgilendiren dilekler arasında hükümet binaları inşaatı hakkında on kaza ve nahiyesinin dileği vardı. Maliye vekili hükümet konakları inşaatı için 936'da bir program yapıldığını ve tercihen Doğudan başlamak üzere 17 vilayetle 208 kazada 925 hükümet konağı inşasına lüzum gösterildiğini anlattı. 11 vilayetle 87 kazada 98 hükümet konağının inşasına başlandığını ve bugüne kadar 86'sının ikmal edildiği, bugünkü zorlar karşısında diğerlerinin inşasının mecburen durduğunu bildirdi. Olağanüstü haller geçince yeni inşaata devam edileceğini ilâve etti.

Adliye vekâletini ilgilendiren dilekler üzerinde konuşulurken toplama kanununun bir an evvel yürürlüğe girmesi kadastro heyetlerinin faaliyet çerçevesinin genişletilmesi, cezaevlerinin durumu, evlenme ve boşanma işleri, kumar cezaları ve umumiyetle davaların çabuk görülerek neticelendirilmesi için muhakeme usullerinde kolaylık sağlanması gibi çeşitli mevzular etrafındaki dilekler de müzakere edilmiştir.

– Ankara:

Büyük Kurultayın nizamname ve program encümeni bugün Ankara mebusu Mümtaz Ökmen'in başkanlığında toplanarak partinin meclis dahilindeki teşkilatına ait hükümleri ve bu arada parti grubu ile parti müstakil grubuna ait maddeleri müzakere etmiştir.

Encümen, müspet ve verimli faaliyeti arasında müstakil grup aza sayısının 21'den 35'e çıkarılması mevzuu üzerinde konmuştur. Encümenin nizamnameye ait mesaisi bugün bitmiştir.

Bu müzakerelere parti genel sekreteri Memduh Şevket Esendal ile umumi idare heyeti azaları, parti grubu reisvekili Hasan Saka ve müstakil grup reis vekili Ali Rana Tarhan iştirak etmiştir.

Encümen, yarın program üzerindeki tetkiklerine başlayacaktır.

10 Haziran 1943

– Ankara:

Cumhuriyet Halk Partisi değişmez genel başkanı Reisicumhur İsmet İnönü bugün saat 17'de Altıncı Büyük Kurultayın toplanmakta olduğu Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesine gelerek encümenlerin çalışmaları ile ilgilenmişler ve parti genel sekreteri Memduh Şevket Esendal'dan bu hususta malûmat almışlardır.

– Ankara:

Cumhuriyet Halk Partisi değişmez genel başkanı Reisicumhur İsmet İnönü Cumartesi günü saat 17'de Çankaya köşkünde Kurultay âzası şerefine evinde bir çay ziyafeti vermiştir.

– Ankara:

Cumhuriyet Halk Partisi genel sekreteri Memduh Şevket Esendal Kurultay âzaları şerefine bugün Halkevinde bir çay ziyafeti vermiştir.

Ziyafette Millet Meclisi Reisi Abdülhalik Renda ile Başvekil Şükrü Saraçoğlu, vekiller, vekâletler ileri gelenleri ile müesseseler müdürleri de hazır bulunmuşlardır.

– Ankara:

Cumhuriyet Halk Partisi Altıncı Büyük Kurultay delegelerinden bir kısmı bütün harp okulunu ve fişek fabrikasını gezmişler ve harp okulu talebeleri tarafından yapılan tatbikatı takip etmişlerdir.

– Ankara:

Bugünkü ikinci toplantısını yapan Parti Altıncı Büyük Kurultayının müzakerelerinden sonra encümenler toplanarak kendilerine tevdi edilmiş olan meseleler üzerinde görüşmelerine devam etmişlerdir.

Bunlardan Raif Karadeniz'in başkanlığındaki dilek encümeninde gümrük ve inhisarlar vekâletini ilgilendiren meseleleri görüşmüş ve bunlar hakkında gümrük ve inhisarlar vekili Suat Hayri Ürgüplü ile Maarif Vekili Hasan Âli Yücel'in verdikleri izahatı dinlemiştir.

Mümtaz Ökmen'in başkanlığındaki program ve nizamname encümeni bugünkü toplantılarında parti programı projesi üzerinde tetkiklerine devam etmiştir.

11 Haziran 1943

– Ankara:

Cumhuriyet Halk Partisi Altıncı Büyük Kurultayı encümenleri bugün öğleden önce toplanmışlardır.

Dilekler encümeni Raif Karadeniz'in başkanlığında yaptığı toplantıda Nafia vekâletini alâkadar eden meseleler üzerinde tetkiklerde bulunmuş ve bunlar etrafında Nafia vekili Sırrı Day'ın verdikleri izahatı dinlemiştir. Program ve nizamname encümeni Mümtaz Ökmen'in başkanlığında parti genel sekreteri Memduh Şevket Esendal'ın iştiraki ile yaptığı toplantıda parti program projesi üzerinde müzakerelerine devam etmiştir. Bu toplantıda programın sıhhi işlerle ilgili kısımlar üzerinde geçen müzakereler esnasında yapılan bir teklif üzerine programın buna ait maddelerinin günün icapları göz önünde tutularak vatan ölçüsünde daha geniş bir şekle sokmak maksadı ile bir rapor hazırlamak üzere delegelerden Dr. Fazıl Şerafettin Bürge, Dr. Adnan Ataman, Dr. Şemsettin Dora ve Dr. Talat Simer'den mürekkep bir tâli komisyon teşkil etmişti.

Dr. Fahrettin Kerim Gökay'ın da iştirak mahiyette iştirak eylemekte olduğu tâli komisyon, derhal toplanarak kendisine verilmiş olan esaslar ve bu mevzua ait dilekler üzerindeki tetkiklerini yapmış ve vardığı neticeleri tespit ederek raporunu encümene tevdi etmiştir.

Program ve nizamname encümeni tâli komisyonun raporunu tetkik ettikten sonra program projesi üzerinde müzakerelerini bitirmiştir. Dilek encümeni öğleden sonra da toplantısına devam etmiş iktisat ve ticaret vekâleti ile ilgili dilek-

leri görüşerek iktisat vekili Fuat Sirmen ve ticaret vekili Celâl Sait Sirmen'i dinlemiştir. Encümen bu toplantıda Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankasına ait dilekleri de görüşmüştür. Bu akşam saat 21.30'da tekrar toplanarak ziraat, münakalât vekâletleri ile ilgili dilekleri görüşecektir.

– Ankara:

Parti kurultayının dilek encümeni bu gece saat 21.30'da Raif Karadeniz'in başkanlığında tekrar toplanarak münakalât vekaleti ile ilgili dilekler üzerinde münakalat vekili general Ali Fuat Cebesoy'u dinlemiştir.

12 Haziran 1943

– Ankara:

Cumhuriyet Halk Partisi Altıncı Büyük Kurultayı bugün saat 10'da birinci reis vekili Abdülhalik Renda'nın başkanlığında üçüncü toplantısını yapmıştır.

Müzakereye başlarken geçen toplantının zaptı okunmuş ve muhtelif yerlerden gelen iyi dilek telgraflarından kurultaya malûmat verilmiştir.

Bundan sonra kurultay gündeminde bulunan maddelerden program ve nizamname encümeninin nizamname projesini ve buna ait raporu müzakere ve kabul eylemiştir.

Nizamname projesi üzerinde görüşmeler esnasında general Kâzım Sevüktekin «Diyarbakır» parti teşkilâtı olmayan vilayetlerde yapılacak teşkilâtın zamanla mukayyed bulunması dolayısı ile bu teşkilâtın kurulmasında gözetilecek sıranın ne suretle tayin edileceğini sormuştur. Program ve nizamname encümeni reisi Mümtaz Ökmen verdiği cevapta vaktiyle bazı yerlerde parti teşkilâtı yapılmamış olduğu ve buralardaki yurtdaşların bundan hakikaten müteessir bulundukları ve yeni nizamname ile bu hususta ileri bir adım atıldığını işaret ederek bu teşkilâtın mümkün olduğu kadar sûratle bu yerlerde de kurulmasının başlıca bir hedef olduğunu bildirmiştir.

Ordu delegesi Ali Rıza Gürsoy tarafından kaza idare heyetlerinin her sene değiştirilmesindeki mahzurları kaydeylemiş, program ve nizamname encümeni reisi buna karşı verdiği cevapta kongrelerin parti teşkilâtının halk ile temasını temin eden en sağlam ve şumullü bir vasıta olduğunu ve kongrelerin toplantısı ile beraber idare heyetinin de yenilenmesi tabii olduğunu söylemiştir.

Çanakkale delegesi Halil Dilman vilayet ve kazalarda parti idare heyeti reisliği ile belediye reisliğinin aynı şahıs üzerinde birleşmesinin işlerin yürütmesinde bir mahzur teşkil eylediğini söyleyerek bu iki vazifenin birleştirilmemesini istemiştir. Bu mesele üzerinde verdiği izahatta program encümeni mazmata muhariri Mümtaz Ökmen, bir istismar meselesi mevzuubahis olmadığını partinin

başında bulunan bir şahsın aynı zamanda halkın da başında bulunmasının bazı yerlerde zarurî olduğunu ve her iki vazifenin belediye itibarı ile devletin, parti itibarı ile de genel sekreterliğin kontrolü altında bulunduğunu bildirmiştir.

Bu müzakerelerin sonunda parti nizamname projesi kabul edilmiş ve toplantıya son verilmiştir.

Kurultay gelecek toplantısını pazartesi günü yapacaktır.

– Ankara:

Cumhuriyet Halk Partisi Altıncı Büyük Kurultayı encümenlerinden dilek de dün gece geç vakte kadar devam eden toplantısında dilekler üzerindeki tetkiklerini bitirmiş ve bunlar etrafında alâkadar vekiller ve müesseseler umum müdürleri tarafından verilen izahata ait raporunu kurultay riyaset makamına vermiştir.

Kurultay pazartesi günü saat 10'da yapacağı toplantıda program projesinin müzakeresine başlayacaktır.

– Ankara:

Cumhuriyet Halk Partisi değişmez genel başkanı reisicumhur İsmet İnönü bugün saat 17'de Çankaya köşkünde Altıncı Büyük Kurultay şerefine bir çay ziyafeti vermiştir.

Ziyafette Büyük Millet Meclisi reisi Abdülhalik Renda ile başvekil Şükrü Saracoğlu, vekiller, parti genel sekreteri Memduh Şevket Esenal, parti meclis grubu ve müstakil grup reis vekilleri, parti merkez idare heyeti âzaları, mebuslar ve kurultay delegeleri hazır bulunmuşlardır.

Cumhuriyet Halk Partisi Altıncı Büyük Kurultayı bugün öğleden önce reis vekili Hasan Saka'nın başkanlığında dördüncü toplantısını yapmıştır.

Müzakereye başlarken başkanlığa verilmiş olan bazı dileklerin genel sekreterliğine verilmesine karar verilmiş ve gönderilmiş olan tebrik ve iyi başarı telgraflarından kurultaya malûmat verilmiştir.

Bundan sonra program nizamname encümeninin program projesi üzerinde müzakere açılmıştır.

Bu münasebetle söz alan İsmail Mehmet Uğur «Sivas» kurultayın köylünün okutulması hususunda almak üzere bulunduğu güzel kararlardan dolayı köylü adına teşekkür etmiştir.

Ali Rıza Gürsoy «Ordu» da partinin köylerde köy gençlik örgütleri yapması, dileğinde bulunmuştur.

Bundan sonra maddelere geçilmiş ve Galip Bahtiyar Göker «İstanbul» un yedinci maddede okullar hakkındaki «normal ilk öğretimin beş yıldır» kaydı hakkın-

da izah verilmesini istemiş ve Maarif vekili Hasan Âli Yücel, sebeplerini izah ederek «normal» tabirinin beş yıllık ilk okullarla üç yıllık eğitimli köy okullarından ayırmak için konulduğunu ve böylece de Türkiye’de normal ilk tahsilin beş yıl olarak tesbit edilmekte bulunduğunu söylemiş ve madde aynen kabul edilmiştir. 19 uncu maddenin müzakeresinde general Kâzım Karabekir «İstanbul» ailesiz olduğu halde bazı çocukları daha mesut bir himaye gördüklerini ileri sürerek maddedeki ailesiz tabiri yerine bakımsız tabirinin kullanılmasını ve bakımsız çocukların devlet himayesine alınması kaydının da ilavesini istemiş ve bu isteği «hem ailesiz, hem bakımsız» şeklinde tadilen ve bakımsız çocukların devlet himayesine alınması teklifi de aynen kabul edilmiştir.

24 üncü maddenin müzakeresinde doktor profesör Fahrettin Kerim Gökay «İstanbul» talebe cemiyetlerinin adını taşıyan kurumların siyasetle iştigal etmemelerinin yerinde olmakla beraber talebe cemiyetleri teşkilâtının ve yüksek tahsil kurumlarındaki talebelerin terbiye ve memleketin büyük siyaset davaları bakımından parti ile daha ilgilendirmenin lazım geldiğini, talebe yurtlarının bir esasa bağlanmasını, halen İstanbul’da mevcut beş bin gencin okul dışında başıboş bırakılmamasını istemiş ve parti genel sekreteri Memduh Şevket Esendal partinin bu mesele ile bilhassa son zamanlarda yani kurultaya takaddüm eden zamanlarda yakından meşgul olmaya başladığı bu işler üzerinde meşguliyetini artırdığını söylemiş ve demiştir ki: Fakat buna nasıl bir şekil vereceğimiz henüz tebellür etmediği için bu programda zikrini yerinde bulmadık. Eğer müsaade buyurursanız partiniz bu işin üzerindedir, bu cihet mütebellir bir şekil aldıktan sonra gelecek kurultayda programımıza ithal ederiz ve icap eden şekilleri veririz. Maddeler üzerinde görüşmelerle program projesine ait müzakereler tamamlanarak dilek encümeninin raporuna geçilmiştir. Dilek encümeni raporu üzerinde geçen müzakere ileri sürülen bazı dileklere karşı ziraat vekili Şevket Raşit Hatipoğlu memleketin muhtelif yerlerinde amelî ziraat okulları açılacağını ve muntazam bir program halinde mümkün olduğu kadar kısa bir zamanda gerçekleştirilmeğe çalışılacağı, donatım kurumunun kısa bir zamanda teşkilâtını tamamlayacağını söylemiş ve bu donatım kurumunun ve bir taraftan memleket içinden makineler temin ederek çiftçilere dağıtılacağını, ziraat bankasının çiftçi lehine krediler açmak ve bunu tamamlıştırmak için tedbirler alındığını bildirmiştir. Ticaret vekiliğine ait dileklerin müzakeresinde encümen mazbata muharriri Hüsnü Kitapçı «Muğla» Vehbi Koç «Ankara»nın ticaret ve iktisat derslerine ehemmiyet verilmesi, ticarî neşriyata girmi verilmesi ve satıcı yetiştirilmesi, yabancı lisan öğrenilmesi ve millî korunmanın suçlandığı işlerde müddei umumî ve mahkemenin mütalealarına müracaat ettikleri encümenlerde tüccarın dahi bulunması ve ihtikâra mesnet teşkil edecek kâr hadlerinin vazıh bir şekilde ticaret vekâletine

tayin edilmesi hakkındaki takrirlerinin dilek encümeni tarafından nazarı dikkate alındığını bildirmiş ve bunlar üzerinde ticaret ve maarif vekillerince müştereken çalışılacağını söylemiştir.

Kemal «Kocaeli» nin ileri sürdüğü mütalealara cevaben de Adliye vekili Ali Rıza Türel millî korunma kanununun tecrübelerin gösterdiği ihtiyaçları tehdit edecek şekilde tadilinin düşünüldüğü cevabını vermiştir. Umumî heyet, dilek encümeni raporunu kabul ile ruznamesindeki maddelerin müzakeresini bitirdiğinden toplantısına son vermiştir.

Altıncı Büyük Kurultayın kapanış toplantısı yarın saat 16'da yapılacaktır.

– Ankara:

Cumhuriyet Halk Partisi Altıncı Büyük Kurultayı bugün saat 16'da Türk Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi salonunda yaptığı beşinci toplantısı ile çalışmalarına son vermiştir.

Kurultayın birinci başkanvekili Abdülhalik Renda'nın başkanlık ettiği bu toplantıya zabtı sabık hülâsasının okunması ile başlamış ve bunu, partinin değişmez ve genel başkanı millî şef büyük kurultayın derin minnet, sevgi ve saygılarının arzı, devletimizin yüksek bünyesinin sarsılmaz temeli ve millî yurdun, millî devrim ve ülkünün kollayıcı ve koruyucusu ordumuza inanç ve sevincin ıblığı, başkanvekili başvekil Şükrü Saracoğlu ve iş arkadaşları ile partinin genel sekreteri Memduh Şevket Esendal ve iş arkadaşlarına kurultayın saygı ve sevgilerinin sunulması hakkında verilmiş olan takrirler takip eylemiştir.

Alkışlar arasında kabul edilen bu takrirlerden sonra parti umumî idare heyeti ile parti müstakil grup azalıklarına namzet gösterilen üyelerin isimlerini bildiren parti genel başkanlık divanı tezkereleri kurultayın daha önce almış olduğu bir karara uyularak reyî işarı ile ve ittifakla tasvip edilmiştir.

– Ankara:

Cumhuriyet Halk Partisi Altıncı Büyük Kurultayı bugünkü toplantısında parti idare heyeti azalıklarına aşağıdaki zatlara seçmiştir:

Rahmi Göken «İzmir», Ridvan Nafiz İyigören «Manisa», Tevfik Fikret Sılay «Konya», Nafia Atıf Kansu «Kırklareli», Cevat Dursunoğlu «Kars», Fatma Memik «Edirne», Alâettin Tiritoğlu «Kütahya», Emin Erisgil «Zonguldak», Memduh Şevket Esendal «Bilecik», Münir Hüsrev Göle «Erzurum», Bekir Kaleli «Gaziantep», Kasım Gölek «Bilecik», Atıf Akgüç «Bursa», Faik Ahmet Baruten «Trabzon», Kudsi Tecer «Urfa», Hüsnü Kitapçı «Muğla»

– Ankara:

Cumhuriyet Halk Partisi Altıncı Büyük Kurultayı bugünkü toplantısında par-

ti müstakil grubu azalıklarına aşağıdaki zatlar seçmiştir:

Rıfki Refik Pasinler «Ağrı», Hıfzı Uğur Bekata «Ankara», Ziya Yürük «Ankara», Tahsin Bangioğlu «Bingöl», Muhtar Vertan «Bitlis», Bülent Osman «Bitlis», Hıfzırahman Raşit Ökmen «Bolu», Şekip Engineri «Burdur», Selâhattin Batu «Çanakkale», Şükrü Sökmensüer «Erzincan», General Zeki Oydemiş «Erzurum», Necmi Osten «Giresun», Kâzım Aydar «İsparta», Dr. Hayrullah Diker «İstanbul», Ali Raha Tarhan «İstanbul», Münir Birsell «İzmir», Tezer Taşkın «Kastamonu», Muhittin Taner «Kayseri», Fuat Çobanoğlu «Kırşehir», Şevket Turgut «Kırşehir», Refik Fenmen «Kocaeli», Ali Nazif Gökar «Ankara», Habit Pekcan «Kütahya», Nasuhi Baydar «Malatya», Haldun Saruhan «Manisa», Feyzullah Uslu «Manisa», Dr. Kemal Bayazıt «Maraş», Lütfü Ülkümen «Mardin», Sabiha Gükcül «Samsun», Süreyya Anamur «Trabzon», Esat Tekeli «Urfa», Suut Kemali Yetkin «Urfa», Yusuf Duygu «Yozgat», Şinasi Devrim «Zonguldak».

Cumhurreisi ve CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'nün

Altıncı Kurultayı Açış Konuşması¹²⁵

«Büyük Kurultayın sayın üyeleri:

Partimizin altıncı kurultayını açmakla bahtıyırım. Sayın üyeleri sevgilerle selâmlarım. Partimizin en büyük selâhiyetini şerefle temsil eden siz arkadaşlarımla beraber onun büyük kurucusu ebedi Şefimiz Atatürk'ü, yüreklerimizden taşan şükran ve minnet duyguları ile anarım. Tarihte yer alan eşleri gibi bu kurultayın da milletimizin ilerleme ve yükselme çalışmalarında kıymetli bir hatıra bırakacağına eminim.

Sayın üyeler:

Memleketin geçen dört yıllık idaresini heyecanla ve vicdan rahatı ile hatırlayabiliriz. Büyük Millet Meclisi, vatanın yüksek menfaatlerini çetin şartlar içinde kudretli elinde tutmuştur. Millet işlerini ciddi ve vicdani bir vazife duygusu ile yürütmek gayreti, Büyük Millet Meclisini ruhunda daima hâkim kalmıştır. Millet'in her derdi, Büyük Millet Meclisini derinden ilgilendirmekten, müteessir etmekten geri kalmamıştır. Büyük Millet Meclisi, bir taraftan millet meseleleri üzerinde hakikî mürakabesini tereddütsüzce gösterirken, diğer taraftan umumî siyasetin doğru istikâmetlerde bulunması başta Cumhuriyet hükümeti olmak üzere bütün yapıcı kuvvetlerin pürüzsüz işlemesi için kendi ruhunun müspet ve yardımcı tesirlerini bütün memlekete duyurmuştur. Türk milletinin kuvvetlerini,

¹²⁵ a.g.e., 31-34. ss.

hususiyile dünyanın bu karışık ve çlgın zamanlarında, muhafaza etmek muvaffakiyeti, Büyük Millet Meclisinin şerefli hizmetidir. Fevkalâde tedbirlere en ileri memleketlerde bile kolaylıkla karar verildiği bir zamanda memleketin sansürsüz, cebirsiz ve her türlü anarşiden uzak olarak yaşatılmasını, her şeyden evvel Büyük Millet Meclisinin yüksek şahsiyetine borçluyuz. Gelecek zamanların hâdiselerini müsamaha ile ve geniş yürekle karşılamak, fakat icap ederse memleket hayrına salim ve keskin çareleri bulmakta tereddüt etmemek meziyetlerini de, yürekte güvenerek, Büyük Millet Meclisinden bekliyoruz. Büyük Millet Meclisinde Parti gruplarımızın çalışması, hükümetleri muvaffak etmek için, samimi dikkate ve işbirliğine istinat etmiştir. Ancak bu sayededir ki Cumhuriyet Hükümetleri, sağlam millî bünyeye dayandıklarını bilerek, sırtlarındaki ağır yükleri, taşımaya muvaffak olmuşlardır. Parti müstakil grubunun ilk tecrübe olarak dört senelik çalışması, verimli ve iyi neticeli sayılır. Kurultaydan aldığı vazifeyi ifa ederken Mecliste ahengi muhafaza eden, hükümete millet karşısında fikirlerini söylerken memlekette iyi geçinmeyi ve hükümete yardımcı olmayı gözönünde tutan müstakil grubun üyelerine, teşekkür etmeyi borç bilirim. Bu yeni teşekkülün iyi bir istikbali olduğuna, tek parti içinde yeni bir mürakabe teminatı getireceğine inanıyoruz.

Büyük Millet Meclisinin ana çizgilerle göstermeye çalıştığım varlığı ve çalışması, milletimizin kolay ve güç zamanlarda mukadderatını idare etmek için, onun ne kadar sağlam ve kuvvetli olduğunu gözlerimiz önünde canlandırıyor. Gelecek zamanlar için de Büyük Millet Meclisimizin, millet idaresi için hakiki muvaffakiyet ve selâmet kaynağı olacağına yüreğimizden inanmış bulunuyoruz.

Aziz arkadaşlar,

Cumhuriyet hükümetinin geçen devrede karşısında bulunduğu meseleleri hep biliyoruz. Bu meseleleri bugün içinde bulunduğumuz vaziyete getirmenin ne kadar güç olduğunu, engin tecrübelerinizle kolayca takdir edersiniz. Her şeyden evvel millî emniyetin ve millî selâmetin sağlam temeller üstünde bulunması, hükümetin zihnini en çok işgal etmiştir. Cihan harbinin ve siyasetinin türlü dalgaları ortasında Türk milletinin itibarı ve kuvveti şerefle yükselmiştir. Cumhuriyet hükümeti için bu noktayı iftiharla kaydederken içinde bulunduğumuz türlü sıkıntıların türlü tesiri altında bu neticeyi yürek rahatıyla hatırlamalıyız. Bu esnada, bu mühim devre zarfında bütün emeklerini ölünceye kadar harcamış olan rahmetli Dr. Saydam'ı takdir ve hürmetle anmak vazifemdir.

Arkadaşlarım,

Hükümetin bütün gayretleri ana meseleler üzerinde toplanmıştır. Harici emniyetin muhafazası, memleketin müdafaası, esas istihsal meseleleri ve bize çok ısıtırap veren geçim zorluğuyla iktisadî ve idarî yollarda uğraşma, ve şimdiye kadar

gördüklerimizin en ağır şekilde bir hazne ihtiyacını giderme, hükümet işlerinin başlıcalarıdır. Hükümet güç şartlar içinde çalışıyor. Fakat milleti her ana mesele ile ilgilendirmek, vaziyeti soğukkanlılıkla takdir edip karşılaması için onu daima bilgili ve uyanık bulundurmak sayesinde ki hükümet, sıkıntıları hafifletecek ve giderecek, millî varlığı kuvvetlendirecek ve koruyacak tedbirleri güvenle takip etmeye muktedir oluyor. Gelecek zamanları, kuvvetli ümitler ile beklemeye hakkımız vardır.

Aziz arkadaşlar;

Cihan Harbinin bugününde de yurttaki sulhü muhafaza etmek hedefini güdüyoruz. Memleketin emniyeti ve müdafaası için hazır ve kararlı bulunuyoruz. Milletten varlığı için icap ederse, onun insanca ve paraca bütün kaynaklarından istifade etmeğe mecbur olduğumuzu biliyoruz. Büyük cihan afetinin ne vakit ve nasıl biteceğini kimse tahmin edemez. Hatta bitinceye kadar olduğu gibi bittikten sonra da, milletin kendi varlığını doğrudan doğruya alâkadar eden ne gibi yeni meseleler çıkacağını takdir etmek de güçtür. Her halde bugünkü kan davalarının yatışarak ve unutulurken milletlerin, müstakil varlıkları ile yanyana gelip geçinmeleri için çok zaman geçecektir. Bütün bu ihtimalleri hesaba katan iyi niyetli ve siniri kuvvetli milletler, selâmete ereceklerdir. Türk milletinin bu sağlam milletlerden olduğuna kesin olarak inanıyoruz.

Sayın arkadaşlarım,

Partimizin geçen devredeki faaliyetini memnun olarak gözden geçirebiliriz. En evvel Büyük Millet Meclisinin son seçimindeki parti çalışmasını överek anmak isterim. Geçen seçimde deneme suretiyle başladığımız yenilik, bu seçimde daha geniş ölçüde hususiyle seçmenlerin kesin kararına müracaat edilerek daha ileri bir usulde tatbik olunmuştur. Vatandaşların yeni sistemden memnun kaldıklarını görmek bizim için iftihar olunmağa değer bir neticedir. Partimiz, vatandaşların güven ve sevgisini daha ziyade kazanmak ve memleketin siyasî olgunluğunu genişletip artırmak için gelecek zamanlarda bu bakımdan daha geniş davranmak yolundadır.

Partinin kendi içindeki seçimlerde de idare ve iktidar mevkilerini işgal edecekler için bu usulün geniş ölçüde takip olunmasını istiyoruz. Bir siyasî parti içinde küçük büyük hiçbir iktidar mevkinin, seçicilerin yürekten güvenine dayanmaksızın elde edilmeyeceğini, hakiki bir hedef olarak bilmek ve bildirmek istiyoruz. Parti kongrelerini, milletin siyasete ilgisini canlı tutan çok faydalı kurumlar gözü ile görüyoruz. Kongrelere geniş ölçüde girilmesini ve kongre çalışmalarının bütün hükümet makamlarınca sempati ile takip olunmasını arzu ediyoruz. Kongre dileklerinin hükümet makamlarında ne kadar ciddi olarak

gözönünde tutulduğunu, Kurultay esnasında yakından göreceksiniz. Cumhuriyet Halk Partisinin, vatanın büyük menfaatleriyle, en küçükten en büyüğe kadar bütün teşkilât içinde yakından ve candan ilgili olması, başlıca vasfımız ve çok iftihar ettiğimiz başlıca meziyetimizdir. Yeryüzünde hiçbir parti Cumhuriyet Halk Partisi kadar, kendisini, hususi ve şahsi kaygılar üstünde vatanın büyük siyasetine bütün gayretiyle bağlanmış değildir. Partimizin, yeryüzünün en ileri bir kurumu olduğunu söylemeye hakkımız vardır.

Halkevleri ve halk odaları, partimizin çok sevgili yuvalarıdır. Az zamanda bütün memleketin bu teşkilâtını tamamlamak bütün partili arkadaşlarımın candan arzusu olmalıdır. Cemiyetimizin kültürel ve içtimai eğitimde halkevleri ve odalarının büyük kıymetini iyice anlatmaya muvaffak olursak, resmî teşebbüslerle hususi gayretler büyük mikyasda birbirine eklenmeğe çalışırlar. Bu şekilde halkevleri ve odalarının, hızla tamamlamamız kolayca mümkün olur.

Aziz arkadaşlarım!

Parti nizamnamesi ve programı için huzuruza getirilen projeleri yakın ilgi ile karşılayacağınızı umuyorum. Çetin şartlar ve büyük meseleler ortasında da partimizin memleket imarı ve millet ihtiyaçları için yapıcılık ülküsüne ne kadar bağlı olduğunu göreceksiniz: Millî öğretim ve eğitim meselelerine daha geniş mikyasda devam etmenin ana çizgileri açık olarak belirtilmiştir. Köylümüzün meseleleri, etraflı olarak ele alınmıştır. Köy okulları, ebeleri, köy sağlık memurları, ziraat teknik teşkilâtı kısa zamanda gerçekleştirilecek hedefler sırasına girmiştir. Kurma ve hazırlama mahiyetinde olan bugünkü tedbirlerin el ile tutulur neticelerinde, gelecek Kurultayın zevk ile bahsedebileceğini düşünmek bana heyecan veriyor. Cumhuriyetin ilk gününden beri takip ettiğimiz imar politikasına geçen devrede ara vermemeğe çalıştığımızı ve önümüzdeki senelerde de ara vermemek kararında olduğumuzu söylerken, Kurultayın büyük zevk duyduğunu kabul ediyorum: Millî dilin ve millî kültürün gelişmesinde görülen ilerlemeler, siz arkadaşlarımın takdirinize layıktırlar: Teşkilâtı esasiye kanununun vatandaşın çok daha kolay anlayacağı açık Türkçe ile yazılmasını, en yakın zamanda gerçekleştireceğimizi umuyorum. Senelerden beri hususi alandaki millî dil çalışmaları, devletçe büyük resmî şeklini bu suretle vatandaşların gözleri önüne koymuş olacaktır. Ondan sonra millî dilin gelişmesi daha büyük bir hız alacağına şüphemiz yoktur.

Aziz arkadaşlarım;

Bugün için olduğu gibi gelecek zamanlar için de bizim en büyük meselemiz, Türk milletinin ileri ve kudretli bir insan cemiyeti olarak ihtiyaçlarını sarsılmaz

bir azimle hiçbir engel karşısında yılmadan, çabuk bir surette temin etmektir. Gelecek zamanlar için çalışma kararımız, hem usulde hem vasıtada en geniş fedakârlıkları göze almak esasına dayanmalıdır. Büyük Kurultay, Türk milletinin aziz ülküleri için tükenmez bir kaynaktır. Hizmetinde bulunduğumuz büyük milletin faydasına yaramayı ve onun memnurluğunu kazanmayı hayatımızın tek bahtıyarlığı sayıyoruz.”

İsmet İnönü’nün Altıncı Kurultayı Kapayış Konuşması¹²⁶

“Aziz arkadaşlarım, Büyük Kurultay vazife görmede örnek sayılacak bir özenle işlerini tamamlamıştır. Altıncı Büyük Kurultayın elde ettiği neticeler yurdumuzun her tarafında takdir kazanmıştır ümidindeyim.

Nizamnamede ve programda kararlaştırdığınız esaslar partimizin çalışmasında daha ileri, daha verimli istikametler göstermiştir. Gelecek Kurultaya açık alınla hesap vermek dileği başlıca amacımız olacaktır. Sayın arkadaşlarımı sevgilerle, saygılarla selamlarım.

Altıncı Büyük Kurultayı kapıyorum. (Sürekli ve şiddetli alkışlar.) »

Altıncı Kurultay’ın Değerlendirilmesi

Altıncı Kurultay 275’i delege ve 420’si mebus olmak üzere 695 delege ile toplanmıştır. Bu durumda Kurultay delegelerinin % 60’ını mebuslar teşkil etmiştir.¹²⁷

Siyaset Bilimci Öz’e göre:

«...taşranın temsilcileri olarak nitelendirebileceğimiz delegelerin Büyük Kongrelerdeki oranı, milletvekillerinin oranına göre, oldukça düşük bir düzeydedir. 1930’larda görülen yükselme, 1931 tarihli tüzükten itibaren, üye sayısı ile orantılı olarak illere tanınan birer delege daha fazla gönderme hakkı ile üye sayısındaki artıştan kaynaklanmaktadır. Bütün bunlara rağmen, delegelerin oranı, tek parti dönemi boyunca % 40’ı aşamamıştır.

Bu düzenleme bir anlamda, parti yönetiminin kendi mahalli örgütüne yeterince güvenmediğini gösterir. İllerden gelen delegeler arasında yer alan İl Başkanlarının önemli bir kısmının merkezden atanmalardan oluştuğunu düşündüğümüzde, Büyük Kongre’nin TBMM’de pek farklı bir yapıya sahip olmadığı anlaşılmaktadır.

¹²⁶ a.g.e., 46. s.

¹²⁷ Cemil Koçak: a.g.e., 2.c., 305. s.

Mahalli parti örgütlerinin (ve temsilcilerinin) partinin yetkili karar ve yönetim organlarındaki temsil hakkının oldukça sınırlandırılmış olması, tabanın, dilek ve isteklerini, parti hiyerarşisi çerçevesinde bile, etkin bir şekilde duyurma imkânlarını ortadan kaldırmıştır. Ancak yine de mahalli parti kongreleri ile Büyük Kongreler, mahalli çıkarların temsil edildiği en önemli organlardan biridir. Büyük Kongreler’de, tüzük ve program görüşmeleri ağırlıklı bir yer tutmasına rağmen, zaman zaman delegelerin ülke ve bölge sorunlarını da dile getirdiği olmuştur.»¹²⁸

Müstakil Grup

“İnönü döneminin uygulamalarından biride ‘Müstakil Grup’ uygulamasıdır. Aslında bu uygulama, Atatürk döneminden beri (1931 sonrasında) uygulanmakta olan ‘Müstakil Mebusluk’ uygulamasının bir devamı ve geliştirilmiş şeklidir. Bunun amacı; Meclis’te eleştiri ortamı yaratmak ve tek parti yönetiminin kontrol-süzlüğünü gidermektir. Ancak, bu uygulama pek başarılı olamadı ve bir muhalif partinin eksikliğini dolduramadı. 1945-46 yıllarında, önce Millî Kalkınma Partisi (MKP), sonra da Demokrat Parti (DP) kurulmasıyla, 1946 yılında Müstakil Grup uygulanmasına son verildi.»¹²⁹

“1931 ve 1935 seçimlerinde, ikinci seçmenlere nispeten tercih yapabilme imkânı sağlayan ve CHP üyesi olmayan adayların seçilebilmesine fırsat yaratan ‘Müstakil Mebuslar’ uygulaması, 1939 seçimlerinden hemen sonra toplanan V. Büyük Kurultayın aldığı bir kararla değişir. Yeni düzenlemeyle partili milletvekilleri arasından Büyük Kurultayın seçeceği ve CHP Meclisi Grubu dışında faaliyet gösterecek olan bir ‘Müstakil Grup’ oluşturulmuştur. Millî Şef döneminde başlayan bu uygulamaya rağmen, yapılan iki seçimde de (1939 ve 1943) sayısı çok az olmasına rağmen müstakil adaylara rastlanmaktadır.

1939 seçimleri öncesinde diğer seçimlerden farklı olarak İnönü, 28 ilin ikinci seçmenleriyle görüşmeler yaparak (22 Mart) yeni milletvekili adaylarıyla ilgili olarak düşüncelerini sormuştur. İnönü, daha sonra Parti Divanı Üyelerinin görüşlerine başvurmuş ve bir beyanname yayınlarak adayları kamuoyuna açıklamıştır. Bu seçimlerde müstakiller için de 4 bölgede 1’er mebusluk kontenjan (Afyon-karahisar 1, Ankara 1, Eskişehir 1, Niğde 1) ayrılmıştır.»¹³⁰

128 Esat Öz: *Tek-Parti Yönetimi ve Siyasal Katılım (1923-1945)*. Ankara, 1991, 188-189.ss., bkz.: Cemil Koçak. *a.g.e.*, 305-306.ss.

129 Hakkı Uyar: *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*. 2.bs., Ayukat, 1999, 85.s.

130 Esat Öz: *Otoriterizm ve Siyaset; Türkiye’de Tek Parti Rejimi ve Siyasal Katılma (1923-1945)*. Ankara, 1996, 154-155.ss.

«CHP'nin 29 Mayıs 1939 tarihinde toplanan Beşinci Kurultay'ında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü yaptığı konuşmada Müstakil Grup'un kurulmasına ilişkin şunları söylemektedir: '*Büyük Kurultaya takdim ettiğimiz nizamname projesinde, Büyük Millet Meclisinde, Cumhuriyet Halk Partisinin birde Müstakil Grubunu düşündük. Büyük Kurultaydan vazife alan ve Parti Genel Başkanının farksız başkanlığında çalışacak olan, intizam ve inzibat içinde, şuurlu ve çalışkan, bir Müstakil Grubun; İcra mevkiinde olan Millet Vekilleri ekseriyetine ve hükümetine esaslı bir yardım temin ederken büyük milletimize de kendi işleri için yeni bir teminat hazırlayacağını ümit ediyoruz*'.¹³¹

İnönü'nün isteği üzerine CHP tüzüğünde yapılan değişiklikle, CHP örgütüne 21 kişilik bir Müstakil Grup eklendi. 21 CHP'li milletvekilinden oluşacak olan Müstakil Grubun üç kişilik yönetim kurulu bulunuyordu. Müstakil Grup üyeleri CHP Meclis Grubu toplantılarına katılabilirler, ancak oylamaya katılamaz, konuşamaz ve hükümete giremezlerdi. TBMM toplantısında ise, görüşlerini kendi gruplarında alınan karara göre, belirtirler ve oylarını kullanabilirlerdi. Müstakil Grup üyelerini CHP Büyük Kurultayı seçerdi. Müstakil Grup'un bir '*Başkan*'ı yoktu, '*Müstakil Grup Reis Vekili*' vardı. Çünkü, Müstakil Grup Başkanlığı da Cumhurbaşkanı ve '*CHP Değişmez Genel Başkanı*' İsmet İnönü'ye aitti. Müstakil Grup Reis Vekili, İnönü adına Grup'u yönetir ve O'ndan emir alırdı. Müstakil Grup Reis Vekili bizzat Değişmez Genel Başkan tarafından seçilmekteydi ve Müstakil Grup'un boşalan üyeliklerine de değişmez Genel Başkan tarafından üyeler atanmaktaydı.¹³²

CHP'nin 1939 Nizamnamesi'nde 128. maddesinde '*parti müstakil grubunun vazifesi*' şöyle belirtilmektedir:

a) Devlet işlerinin iyi cereyanını, parti nizamname ve programının ve büyük kurultay kararlarının en iyi tatbikini, meclis grubu kararlarına tabi olmaksızın murakebe etmektir. Bu grup dört senelik faaliyeti hakkında gelecek kurultaya rapor takdim eder.

b) Müstakil Grup, umumi heyetinin kararıyla, İcra Vekillerinden sual ve istihzah yapabilir. Ve İcra Vekilleri için mecliste itimat reyî tahrik edebilir. Kezalik hükümetten herhangi bir meselenin mecliste alenen müzakereye konulmasını talep edebilir.

131 *CHP Beşinci Büyük Kurultay Zabıtları, 29 Mayıs 1939-3 Haziran 1939. Ankara, 1939, 20.s.; İnönü'nün Söylev ve Demeçleri, I. TBM Meclisinde ve CHP Kurultaylarında (1919-1946). İstanbul, 1946, 336.s.*

132 Cemil Koçak: *a.g.e.*, 229-230.ss.; Mahmut Goloğlu. *a.g.e.*; 17-18.ss.; Esat Öz: *a.g.e.*, 175-179.ss.

c) Müstakil Grup Reis Vekili parti hükümetinin muvaffakiyetine yardım etmek, nifak, ihtiras ve şahsiyete mani olmaya bilhassa dikkat eder. ⁽¹³³⁾⁾ 134

1943 seçimlerinde ise, önceki uygulamalardan biraz farklı bir politika izlenmiştir. “İnönü, ikinci seçmenlerle yapılan görüşmelerden sonra¹³⁵, 23 Şubat’ta bir beyanname yayınlayarak milletvekili adaylarını ilan etmiştir.

“İsmet İnönü söz konusu beyannameye şunları söylemektedir:

‘CHP’nin yeni namzetlerini size sunarken düşünüyoruz ki, yeni meclis’te memlekette muvazeneyi ve zamanın öğretebileceği isabeti koruyacak tecrübelerle, memleketin gelecek idaresinde mesuliyet hislerini alacak istidatlı gençler beraber çalışsınlar, şüphe yoktur ki en zor iş mesuliyet mevkiinde bulunanların omuzlarındadır... Birçok yerlerde namzetler, mebus sayısından fazladır. Aralarında bugün mebus olanlar ve olmayanlar bulunan namzetler, mebus sayısından fazladır. Aralarında bugün mebus olanlar ve olmayanlar bulunan namzetler için, küçük hislerden kendinizi koruyarak ve büyük bir vazifenin zevkini ve ağırlığını ruhunuzda duyarak reylerinizi kullanacaksınız. Bu temiz reylerle meydana getireceğimiz meclis, memleket için kuvvet ve muvaffakiyetin en büyük kaynağı olacaktır.’ ¹³⁶

Beyannameye göre birçok ilde aday sayısı seçileceklerden daha fazladır. 24 ilin aday sayısı ile milletvekili sayısı eşitken, 38 ilde, bu illerin çıkaracağı toplam milletvekili sayısının 334 milletvekili 78 fazlasıyla 412 aday gösterilmiştir.⁽¹³⁷⁾ İlk aşamadan sonra, fazla aday gösterilen illerde, adayların kişisel propaganda yaparak, ikinci seçmenleri kendilerine oy vermeleri için ikna etmeye çalıştıkları görülmüştür.⁽¹³⁸⁾⁾ 139

Başlangıçta müstakil milletvekilleri, bilâhare müstakil grup olarak, “hem sayısal olarak hemde çalışma ortamı açısından bir ‘parlamento içi denetim organı’ gibi faaliyet gösterebilme yerini sağlayacak imkânlardan yoksun olmuşlardır. Zaten önlerinde Serbest Fırka deneyimi gibi, olumsuz bir örnek bulunmaktaydı. Serbest Fırka deneyiminin müstakiller açısından bir psikolojik baskı ve fren unsuru oluşturduğu rahatlıkla söylenebilir. 1939 yılından sonra sayıca güçlendirilen müstakillerin, partinin bir yan organı biçiminde örgütlenmesi, meclis içi denetim işlevini ‘idari’ olarak da güçleştirmiştir.

.....

133 *CHP Beşinci Büyük Kurultay Zabıtları*, 76.s., Cemil Koçak: *a.g.e.*, 229.s.

134 *Hakkı Uyar: a.g.e.*, 124-125.ss.

135 *Ulus Gazetesi*, 9 Şubat 1943.

136 *Kadri K. Kop: a.g.e.*, 150-154.ss.

137 *Ulus Gazetesi*, 24 Şubat 1943.

138 *Cumhuriyet Gazetesi*, 27 Şubat 1943.

139 *Esat Öz: a.g.e.*, 154-155.ss.

VI. Büyük Kurultaya (1943) sunulan Parti Müstakil Raporu'nda önemli bir faaliyet göze çarpmaz, oldukça kısa olan Rapor, rejime övgü dolu ama aynı zamanda öğretici olan şu cümlelerle bitmektedir:

'Grubumuz tek partili Türk halk idaresinin dehasından doğmuş yepyeni bir murakabe cihazıdır, ve bu sıfatla dört yıllık hayatının hesabını vermiş bulunuyor. Aldığımız emaneti sahibine teslim edeceğimiz şu anda milletimizin büyük bir siyasi tecrübesinde feragatli piyadeler olarak çalışmış olmasının sevinci ve heyecanını duymuş olmaktadır.' ^{(140) »(141)}

CHP Meclis Müstakil Grubu

“8 Haziran 1943 tarihinde toplanan CHP 6. Büyük Kurultayı'na sunduğu 'rapor'da, 4 yıl boyunca yürüttüğü çalışmalar hakkında bilgi verdi. ⁽¹⁴²⁾ CHP Nizamnamesi'nin 128. maddesi gereğince, CHP Büyük Kurultayı'na sunulan raporda; 21 kişilik Müstakil Grup'un üye sayısının bazı nedenlerle 17'ye indiği ve Müstakil Grup'un 'hususiyeti' nin 'Parti Mebuslarından Kurultayın seçtiği 21 arkadaşın mecliste müstakil bir hüviyet taşımasında, yani partili her mebustan beklenen bir murakabenin, ayrı bir disipline bağlı arkadaşlarca, Meclis Grubu kararına tabi olmaksızın yapılması' olduğunu açıkladıktan sonra, Müstakil Grup'un 4 yıl boyunca, 'parti çerçevesinde' ve 'Mecliste' çalıştığı anlatılmaktadır.”⁽¹⁴³⁾

Cumhurbaşkanı ve millî şef İsmet İnönü, VI. Kurultayı'ı açış konuşmasında:

“Müstakil Grup'un 4 yıllık çalışmasını 'verimli ve iyi neticeli' olarak nitelemekte; Müstakil Grup'un 'aldığı vazifeyi ifa ederken mecliste ahengi muhafaza eden, hükümete millet karşısında fikirlerini söylerken memlekette iyi geçinmeyi ve hükümete yardımcı olmayı gözönünde tutan' bir politika izlediğini ve bu grubun 'iyi bir istikbali olduğun'u, 'tek parti içinde yeni bir murakabe teminatı getireceği'ni belirtmekteydi.”^{(144) »(145)}

140 *Ulus Gazetesi*, 12 Haziran 1943.

141 Esat Öz: *a.g.e.*, 158-159. ss.

142 Rapor daha önce CHP Genel Sekreterliği'ne 3 Haziran 1943 tarihinde CHP TBMM Müstakil Gruba İdare Heyeti adına CHP Müstakil Grubu Reis Vekili İstanbul Mebusu Ali Rana Tarhan tarafından sunulmuştur.

143 Hakkı Uyar: *a.g.e.*, 130. s.

144 Cemil Koçak: *a.g.e.*, 338. s.

145 Hakkı Uyar: *a.g.e.*, 131. s.

Cumhuriyet Halk Partisi VI. Kurultayı'na Sunulan

Cumhuriyet Halk Partisi Müstakil Grubu Raporu¹⁴⁶

“Cumhuriyet Halk Partisi Altıncı Büyük Kurultayı'nda Parti Müstakil Grubu Raporu

Altıncı [Büyük] Kurultay Yüce Başkanlığı'na,

Cumhuriyet Halk Partisi Müstakil Grubu, dördüncü çalışma yılını doldurmuş bulunuyor. Parti nizamnâmesini 128. maddesi, Grubumuzu dört yıllık faaliyeti hakkında Büyük Kurultay'a rapor takdimi ile mükellef tutmaktadır. Mârûzâtımız, bu ödevi yerine getirmek içindir.

Beşinci Büyük Kurultay'ın Parti Müstakil Grubu'na seçtiği 21 arkadaşın Bursa mebusu Fazlı Güleç, Valiliğe tayini üzerine, mebusluktan istifa ederek, gruptan ayrılmış ve yerine sayın Genel Başkan, nizamnamenin 33. maddesine uyarak, Bolu mebusu Celâl Sait Siren'i seçmiştir.

Türkiye Büyük Millet Meclisinin intihabı yenileme kararı üzerine yapılan umumi seçimde Zeki Mesut Alsan seçilmemiş ve yeni seçim münasebetiyle hükümet teşkilinde Başvekil'in istifade edeceği muhiti genişletmeyi lüzumlu gören Genel Başkanlık Divanı, nizamnamenin 31. maddesine dayanan kararı ile, Bolu mebusu Celâl Sait Siren, Konya mebusu Ali Rıza Türel ve Rize mebusu Fuat Sirmen'i Parti Grubuna nakletmiştir.

Bu suretle Grubumuz, Altıncı Büyük Kurultay huzuruna 17 arkadaşla çıkmaktadır.

Vazife ve faaliyetlerimizin hududu, Değişmez Genel Başkan'ın Beşinci Kurultay'daki açış nutukları ve parti nizamnamesinin Müstakil Gruba ait hükümleriyle çizilmiştir. Millî Şef'in nutuklarında Grubumuz için direktif teşkil eden şu iki kıymetli cümle vardır:

Büyük Millet Meclisinde millet haklarının açık murâkabesi ideali ile nifak ve anarşiye mahâl vermemek zarûretlerinin beraber yürüyebileceğine inanıyoruz.

Büyük Kurultay'dan vazife alan ve Parti Genel Başkanı'nın farksız başkanlığında çalışacak olan, intizam ve inzibat içinde, şuurlu ve çalışkan bir Müstakil Grubun, icra mevkiinde olan milletvekilleri ekseriyetine ve hükûmetine esaslı bir yardım temin ederken, büyük milletimize de kendi işleri için yeni bir teminat hazırlayacağını ümit ediyoruz.

Parti nizamnamesinin 125 [ila] 128. maddelerinde tasrih edilen ve Beşinci Kurultay'ın karar ve seçimi ile bize tevdi edilen vazife, Devlet işlerinin iyi cereyanını, parti nizamname ve programının ve Büyük Kurultay kararlarının en iyi tatbikatını, Meclis Grubu kararına tâbi olmaksızın, murâkabe etmektir.

¹⁴⁶ *Ulus Gazetesi*, 12 Haziran 1943; Ayrıca bkz.: Cemil Koçak; *a.g.e.*, 311-316.ss.

Bilindiği üzere, teşekkülümüzün hususiyeti, parti mebuslarından Kurultayın seçtiği 21 arkadaşın, Mecliste müstakil bir hüviyet taşımasında, yani partili her mebusun beklenen bir murâkabenin, ayrı bir disipline bağlı arkadaşlarca, Meclis Grubu kararlarına tâbi olmaksızın yapılmasındadır.

Raporumuz, geçen dört yıl içinde, bu murâkabe vazifesini;

a) Parti çevresinde,

b) Mecliste nasıl teşkilâtlandırdığımızı ve başarmaya nasıl çalıştığımızı belirtecektir.

Bu vesile ile Büyük Kurultaya arzında fayda gördüğümüz teklif ve mütâlâalar da rapora eklenmiştir.

A) Grup Çalışmaları:

Devletin işkolları ve Meclis Encümenleri ile mütenâzir olarak, arkadaşlar arasında ihtisasa dayanan bir işbölümü yapılmış, önemli işlerin, Grupça müzakerelerinden önce, 3-5 kişilik tâli komitelerce tetkiki usul tutulmuştur.

Grubumuzun, haftalık muntazam toplantılarından başka, icap ve ihtiyaca göre, mahsus toplantıları olmuş, Büyük Grup içtimâları bütün arkadaşlarımızca, parti tâli komisyonlarının çalışmaları da ilgili ve memur edilen arkadaşlarımızca intizamla takip edilmiştir.

Grup çalışmalarında, bir yandan, Meclisteki mesaimiz için hazırlanılmış, bir yandan da, Parti Büyük Grubu'nda konuşulan işler ile hükümetin karar ve icraatından lüzumlu görülenler müzakere ve münâkaşa edilmiştir.

İcap ettikçe, Başvekil ve Vekillerin huzuru ile yapılan müzakerelerde, hükümetten yeni ve tamamlayıcı izahat alınarak, arkadaşların aydınlatılması ve buna mukabil, müspet ve yapıcı tenkit ve temennilerle, hükümetin ittılası sağlanmıştır.

Grubumuzda, tâli komisyonlara tetkik ettirilerek, üzerinde chemmiyetle durulan mevzular arasında;

- * Mebusların teşrii masuniyeti,
- * Mali senenin takvim yılı ile birleştirilmesi,
- * Arzuhal Encümeni kararlarının sınırlanması,
- * Cephe gerisi ve pasif korunma,
- * Harp maliyesi,
- * Maarif işleri,
- * Nesebi gayri sahih çocuklar,
- * Ticaret Odaları ve meslek teşkilâtı,
- * Hayat pahalılığı,
- * Sıhhi durum ve sosyal yardım gibi meseleler kayda değer(dir).

Üzerinde karara varılan mevzulardan Arzuhal Encümeni ile ilgili olanın tâşriî sahada tâkip ve tahakkuku için bir arkadaşımız tarafından, Dâhilî Nizam-nâme’de tâdil teklifi yapılmıştır. Malî yılın takvim yılı ile birleştirilmesi de Grubumuzca kabul ve tasvip edilmiştir. Fakat bunun tahakkuku, Teşkilâtı Esâsiye Kânununun Meclisin açılma tarihini tespit eden maddelerinde de değişiklik yapılmasını istilzâm ettiğinden ve Teşkilâtı Esasiye’de tâdil teklifinde bulunabilmek için kafi ekseriyetimiz olmadığından, müzaharetleri ricâsıyla Meclis Grubu Reisliğine arz edilmiştir.

Çok faydalı bulduğumuz bir usûl de, muayyen bir Vekâletin faaliyetinin ana hatları üzerinde, mütehasıs arkadaşlardan mürekkep bir komiteye incelemeler yaptırmak olmuştur. Grubun âzâ ve mütehasıs sayısı artınca, bu usûlden çok faydalı neticeler alınabilecektir.

Parti Müstakil Grubu Umûmî Heyetinin Büyük Kurultay huzûruna çıkmadan önce son toplantısı, kuruluşundan beri yaptığı toplantıların yüzotuzaltıncısıdır.

Meclis Çalışmaları:

Bu çalışmalar Grupta hazırlanır. Encümenlerde başlar. Grup âzâlarının encümenlerdeki faal vaziyetleri, kânun lâyhâlarının daha encümenlerde iken tâkip edilmelerini mümkün kılarak, meclisteki çalışmalarımızın hazırlığını kolaylaştırmıştır.

Gerek kânun lâyhâlarının daha encümenlerden tekemmül ederek çıkması, gerek(se) mühim mevzular üzerinde Gruba dâvet edilen Vekillerle önceden fikir teâtisi ve mutabakat temini, Mecliste Grup adına sık sık müdahalede bulunmaya lüzum bırakmamıştır.

Bu müdahalelerin yerinde olmasına ve Grubumuzun müşterek görüşünü aksettirmesine bilhassa itinâ edilmiştir.

Hükûmetin program ve beyannameleri, bütçe müzakereleri, harici siyâsî antlaşmalar, memurlar baremi, Millî Koruma, Varlık Vergisi, teknik öğretim gibi ehemmiyetli mevzularda müşterek görüşlerimiz millet kürsüsünden ifade edilmiştir.

Avrupa dış siyasetimiz hakkında Hariciye Vekilinden, dış ticaret ve hayat pahalılığına dair Ticaret Vekilinden, mektep kitapları ve ders saatleri ile programlarda istikrar üzerine Maarif Vekilinden suallerde bulunulmuştur.

Meclisteki müdahalelerimize mevzu teşkil eden ehemmiyetli meselelerden ikisi üzerindeki görüş ve kanaatlerimizi, günün işlerine taallûku itibarıyla, Büyük Kurultaya arz etmek vazifemizdir.

1) Grubumuz, devlet memurları aylıklarında tevhid ve teadülün kanunî esaslara bağlanmasını doğru ve yerinde bulmakla beraber, bu sırada;

a) Müstesna liyakat ve kabiliyet gösterenlere süratle yükselme imkânı vermek suretiyle, memurlar arasında teşebbüs fikrinin gelişmesini sağlamak,

b) Ücret usulünün yalnız muvakkat ve müteferrik işlere hasrı ile daimi devlet hizmetlerinde çalışanların maaşa geçilmesi ve bu sayede, bütün memurlarda vazifeye bağlılık ve geleceğe emniyet duygularını kökleştirmek,

c) Devlet İktisadî Teşekküllerinde, bu kurumlardan her birinin bünye ve hususiyetlerine uygun ayrı esaslar gözetebilmelerine imkân vermek,

d) Çok çocuklu memurların terfileri için mahsus hükümler koymak lüzumunu ifade ve müdafaa ettik.

2) Millî Korunma Kanununu, tehlike zamanlarında milletin bütün kuvvetlerini ve yurdun bütün iktisadî hareketlerini umumi selâmet hedeflerine tevcih için, hükümete yeni vazifeler ve istisnai salâhiyetler vermesi bakımından çok yerinde bulduk.

Ancak, gerek bu kanunun ve eklerinin müzakeresinde, gerek(se) bütçeler vesilesiyle, bütün iktisadî faaliyet sahalarına şâmil, ahenkli, insicamlı, birbirini tamamlayıcı tedbirleri ihtiva eden bir harp ekonomisi planının tespit ve tatbiki, devlet şubeleri arasında sıkı bir işbirliği temini, bütçelerin tanzimine harp zamanına uygun bir tasarruf zihniyetinin hâkim olması, devlet mübayaalarının mümkün olduğu kadar birleştirilmesiyle, mübayaaa, tesellüm ve sarf işlerinin müessir bir kontrole tâbi tutulması, maaş ve teşkilât bahislerinde kemiyet yerine keyfiyet gözetilmesi gerektiğini her fırsatta ifadeden hali kalmadık.

Baş Düşüncelerimiz:

Grupta ve Meclisteki çalışmalarımız sırasında daima gözönünde tuttuğumuz ana düşünceleri şu suretle hulâsa edebiliriz:

1- Büyük Kurultayca bize emanet edilen vazifeyi Genel Başkan'ın direktiflerine uygun bir intizam ve inzibat içinde başarmaya çalışmak,

2- Partinin Meclis Grubunu tamamlayıcı bir cüzü olduğumuzu bir an (için olsun) unutmamak,

3- Her türlü şahsî mülâhaza ve münâkaşaların üstünde kalmak,

4- Tek ve toplu tenkitlerimizin bilgi ve tetkike dayanmasına, müspet ve yapıcı olmasına dikkat etmek,

5- Teşriî hayatımızda nezih ve temkinli bir müzâkere ve münâkaşa havasının gelişmesine hizmet etmek,

6- İcra makamlarının fevkâlâde şartlar içinde karşılaştığı büyük güçlükleri takdir ve idrak etmek,

7- İçeride ve dışarıda en büyük kuvvetimizi teşkil eden millî birlik mülâhazaları...

Dört yıllık çalışmalarımıza önderlik eden bu ana düşünceler, umar ve dileriz ki, Altıncı Büyük Kurultaydan vazife alacak olan arkadaşlarımızın da yollarını aydınlatsın...

Büyük Kurultaya sunmak istediğimiz mütâlâa ve tekliflere gelince:

A) Programla İlgili Mütâlâalar:

Parti programının en iyi tatbiki konusunda maruzatımız, daha çok içinde bulunduğumuz çetin şartların belirtilmesine inhisar edecektir.

Bu dört yıllık devre İkinci Dünya Harbine rastlamıştır. Devletin başlıca meş-gâlesi, memleketin silahlı müdâfaasına hazırlanarak, harp âfetinin yurdumuza yayılmasını önlemek olmuştur. Dış politikamızın açık, dürüst ve millî menfaatleri koruyucu mümtaz vasıflarıyla, yurdumuzu bir sülh kalesi yapan büyük başarılarını şükranla övmek ve parti hükümetlerini bundan dolayı kutlamak, bizim için zevkli bir vazifedir.

Parti programının tam tatbikini güçleştiren âmillerin başında, milletlerarası vaziyetin iktisadî ve malî hayatımıza olan menfî tesirleri bulunmaktadır. Bunları sayıp dökmeye hâcet yoktur. Programdan tahakkuk ettirilen hususlara âit olarak Vekaletlerce Büyük Kurultaya geniş mâlûmat verileceği şüphesiz.

Nizamnameye Âit Teklifler:

Müstakil Gruptan beklenen hizmetlerin daha iyi yapılabilmesi için dört yıllık deneme ve tatbikattan edindiğimiz kanaatleri de Büyük Kurultayın yüksek tet-kikine sunmayı vazife bildik.

Bu konudaki mâruzâtımız, parti nizamnamesinin Müstakil Grup ile ilgili bir maddesinde yapılmasını faydalı gördüğümüz bir değişikliğe dair olacaktır.

Müstakil Gruba seçilen âzâ sayısı, çeşitli devlet kolları ve Meclis encümen-leri çalışmalarının yakında ve aralıksız tâkip edilebilmesini mümkün kılacak surette artırılmalıdır. Grup, büyük encümenlerde üçer, diğerlerinde ikişer ve birer arkadaş bulundurma mecburiyetindedir. 125. maddede değişiklik yapılarak, âzâ sayısının 21'den 35'e çıkarılması yerinde olur.

Büyük Partinin Büyük Kurultayı,

Grubumuz, tek partili Türk halk idâresinin dehâsından doğmuş yepyeni bir murâkabe cihazıdır ve bu sıfatla dört yıllık hayatının hesâbını vermiş bulunuyor.

Aldığımız emâneti sâhibine teslim edeceğimiz şu anda, milletimizin büyük bir siyasî tecrübesinde ferâgatli piyâdeler olarak çalışmış olmanın sevincini ve heyecânını duymaktayız.

Geçen dört yıl içinde yüksek yardımlarını bizden esirgemeyen Büyük Baş-kanımız ve Şefimiz, kardeş Meclis Grubuna, sayın Başvekile, İcrâ Vekilleri ar-

kadaşlarımıza ve Büyük Millet Meclisi Reislik Divânına şükran duygularımızı arz eder ve Büyük Kurultay önünde saygı ile eğiliriz.

(CHP Müstakil Grubu)

Reis Vekili
İstanbul Mebusu
Ali Râna Tarhan

Raportör
Rize Mebusu
Kemâlettin Kamu »

“Kurultaya sunulan CHP Müstakil Grubu Raporu, hem Müstakil Grubun kendisini ve işlevini nasıl gördüğünü açığa çıkarıyor, hemde dört yıllık çalışmasının bir özetini veriyordu.

Rapor, aslında Müstakil Grubun gerek parti, gerekse Meclis içi faaliyet ve işlevinin yine bizzat kendisi tarafından yapılan bir açıklamasıydı.”¹⁴⁷

“Kurultay ruznamesindeki maddelerden birini teşkil eylemekte bulunan Parti müstakil grubu raporunun okunmasını müteakip başkanvekili Hasan Saka, müstakil grubun kendisine tevdi edilen vazifeleri daha iyi başarabilmesi için raporda ileri sürmüş bulunduğu dileklerin program ve nizamnâme encümeninde nazarı itibari alınarak yerine getirildiğini bildirmiş ve söz alacak delege bulunup bulunmadığını sormuştur.

Bunun üzerine söz alan Feridun Fikri Düşünsel «Bingöl» müstakil grup çalışmalarının tek parti ile çalışan memleketimiz demokrasisi içinde esaslı ve güzel bir cihaz olarak düşünülmüş bir hüviyet bulunduğunu bu grubu ileride daha kâmil verimli bir işleyişine mazhar olacağını kaydettikten sonra rapor üzerindeki düşüncelerini bildirmiştir.

Feridun Fikri Düşünsel, bu arada raporda temas edilen millî korunma kanunu ile harp ekonomisi mevzuları üzerinde durarak grubun harp ekonomisi plânı diye tasavvur ettiği plânın ortaya koymasını müstakil gruptan istemiştir.

Doktor Talât Simer «Bursa» raporun program ve nizamnâme encümeni mazbatasının müzakeresi esnasında tetkikinin daha muvafık olacağı mütaleasında bulundu. Refik Tenmen «Kocaeli» de müstakil grubun murakabe ve tenkit olan asıl vazifesini daha iyi görebilmesi etrafında temennilerde bulunmuştur.

Meclis müstakil grup reis vekili Ali Rıza Tarhan, muhterem Feridun Fikri Düşünselin sözlerine kısaca cevap arzetmeme müsaadenizi rica edeceğim. Evvelâ grubun encümenlerde çalışmaktan ziyade ve grubun kendi toplantılarında çalışmaktan ziyade umumî heyetinde faaliyette bulunmasını tavsiye buyuruyorlar. Müstakil parti grubu diğer parti grubu gibi mebuslardan müteşekkildir. Mebus-

147 Cemil Koçak: a.g.e., 316.s.

ların çalışma yolu da malûmdur. Bunlar evvelâ encümenlerde çalışırlar ve icap ederse heyeti umumiye de söz alırlar.

Şimdi müstakil grup teşekkül etti diye onlara bunun haricinde bir mesai yolu tayin etmekte isabet olması gerekir. Parti gruplarında birçok şeyler görüşülüyor. Halk haberdar olmuyor buyurdular. Ben bu kanaatte değilim. Halkın haberdar olması lâzım gelen ve faideli olan bütün meseleler yine parti grubu âzası tarafından pek alâ mecliste ifade edilmektedir ve halk bu suretle tenvir edilmektedir. Müstakil grup, binaenaleyh müstakil grubun ayrı bir mesai tarzı bulmasına ve onun yürümesine lüzûm yoktur zannediyorum ve bunda bir faide de görmüyorum. Sözlerinden maksat şu ise, geçen devrede umumî heyette müstakil grup az konuştu, gelecek devrede çok konuşsun. Bunu böyle umumî bir şekilde ifade etmek istiyorlarsa bu olabilir. Gelecek devrede daha çok fırsat olur ve daha çok konuşulabilir. Bu gelecek senelerin hâdisatına ve memleket işlerinin cereyanına tâbi işlerdi.

Vekâletlerin faaliyetlerini tetkik hakkındaki fıkradan ne kastettiğimizi anlamak istediler. Hiç şüphe yok ki bu tetkiklerde icraya karışmak katiyen mevzu bahis değildir. Mesela biz bunu maarif işleri için yaptık. Maarif mütehasşislarımız vardır onlardan rica ettik. Parti programı malûm. Bu programa göre Maarif Vekâleti işleri nasıl gidiyor? Bunu tetkik ettik, bize bildirin dedik. Onlarda parti programını gözönünde tutarak Maarif Vekâletinin bu programa ne dereceye kadar uyduğunu tetkik ettiler ve söylediler. Onun üzerine Maarif Vekilini çağırdık. Programdan şimdiye kadar yapılan ve bundan sonra yapılacak şeyler hakkında görüştük ve mutabık kaldık. Bu suretle grup Maarif işleri hakkında daha sarîh bir kanaate vardır. Bu tetkikleri diğer, vekâletler işlerinde de yapsak ve tetkik neticesinde onların bazı işlerinin programa nazaran geri kaldığını görürsek umumi heyette söylersek zannederim bundan ancak faide hâsıl olur.

Millî Korunma Kanununun tatbiki hakkındaki mütalealarımız üzerine şöyle buyuruyorlar. Parti grubu çalıştı, güzel bir millî korunma kanunu vücuda getirdi. Güzel bir eserdi. Onlar, böyle bir eser yapmadılar. Bari harp ekonomisi planı yap-sınlar. Sözlerinin kısaca hulâsası budur zannederim. Millî Koruma Kanununun parti grubunun büyük mesaisi ile vücuda geldiğini bizde biliyoruz ve takdir ediyoruz. Naçizâne müstakil grup âzası da o Millî Korunma Kanunu üzerinde çalıştı ve mütalâalarını söyledi ve Millî Korunma Kanununun lüzûmuna da tamamı ile kaniiz. Yalnız bunun tatbikini kâfi görmedik, harp ekonomisinin tatbik edilmediğini müşahade ediyoruz ve bunu daima söylüyoruz. Harp ekonomisi nedir? Bunun tarifi mevcuttur. Yani bu, herhangi bir grubun oturupta yapmasına hacet yoktur. Bunun, ne olduğunu herkes biliyor. Binaenaleyh şudur, budur demeye lüzûm yoktur. Biz diyoruz ki harp ekonomisinin iktisadî ve mali cihetleri, hepsi gözönünde tutulsun birbirini tamamlayıcı şekilde tatbik edilsin. Bunun mali ciheti ve iktisadî ciheti malûmdur. Yapılmayan birşey var bunları insicamlı olarak tat-

bik etmektir. Bu, yapılmadığı için nasıl mecliste söyledikse, raporumuzda dercettik. Zaten bunu gerek Millî Korunma gerek baremden raporumuzda bahsedişimizin sebebi başlayıp da henüz neticesini alamadığımız meseleleri Kurultaya arz etmektir. Bu meseleleri bundan sonraki müstakil grubun da ehemmiyet verecek netice alıncaya kadar takip etmesine işaret etmek içindir. Program hakkında: Program nasıl tatbik edildi? Hulâsaten diyoruz ki, program malûm. İktisadî, ziraî birçok kısımları vardır. Bu program bu devre içinde yüzde yüz tatbik edilmiş değildir. İktisadî ziraî, malî hulâsa birçok kısımları vardır. Bu program bu devre içinde yüzde yüz tatbik edilmiş değildir. Amma bunun da sebebi vardır. Çünkü ahval, fevkalâde ahvaldır. Hükûmet bu devre içinde bütün kuvvetini Millî Müdafaa işlerine hasretmiye mecbur oldu. Böyle büyük dertler içinde artık programın bütün hatlarını istediğimiz kadar tatbik edemezdi, mağdurdu, bunu söylemek istiyoruz.

İktisadî teşekküller hakkında bunların inkişafına hizmet edecek ne gibi tedbirler varsa tavsiye etsinler dediler, rapor okununca görürler ki bizim bundan bahsedişimiz Barem Kanunu dolayısıyladır. Barem Kanununun esasını kabul ediyoruz, fakat bazı yerlerine iliştiriyoruz. İliştığımız nokta iktisadî teşekküllerin çalışmalarına bu Baremin müsait olmadığıdır. Bunlar için hususi kanunların yapılması faidelidir diyoruz. Sözlerine cevabım bundan ibarettir «alkışlar»

Reis, müstakil grubumuzun raporu hakkında söz alan arkadaşlara mütalealarını söylediler.

Kurultay, müstakil grup reis vekilinin izahatını müteakıp ruznamesinin diğer maddesini teşkil eyleyen hesap encümeni mazbatasına geçmiş ve bunu kabul eylemişti.

Kurultay ruznamesinde maddelerin böylece sona ermesi üzerine Başkan Hasan Saka, encümenlerin devamlı ve şayanı şükran mesaisine rağmen encümenlerden riyasete gönderilmiş bir madde olmadığından yarın için umumî bir toplantı mevzuu bulunmadığını ve bundan dolayı Kurultay içtimainı Cumartesi gününe bırakmak teklifinde bulunmuştur. Bu teklif kabul edilerek toplantıya son verilmiştir.¹⁴⁸

“Müstakil Grup yeni dönemde de (1943-1946) hükûmetle uyum içinde çalıştı. Gerçek anlamda denetim işlevi göremeyerek kuruluş amacına ulaşamayan grup, 1946’da toplanan CHP 2. Olağanüstü Kurultayı’nda, çok partili yaşamda artık işlevini yitirdiği gerekçesiyle kaldırıldı.”¹⁴⁹

148 *Ayın Tarihi*, No: 115, Haziran 1943, 35-37.ss.

149 “Müstakil Grup”, *Cumhuriyetin 75 Yılı*, Cilt: 1, 1923-1953, 2.bs. İstanbul, 1999, 255.s.; Ayrıca bkz.; Osman Akandere: *a.g.e.*, 132-141.ss.

CHP ALTINCI BÜYÜK KURULTAYI'NIN BASINDAKİ YANKILARI¹⁵⁰

“ 6 ncı Büyük Kurultay

Yazan: Falih Rifki Atay

8 Haziran 1943 tarihli “Ulus” Ankara’ndan

Cumhuriyet Halk Partisinin 6 ncı Büyük Kurultayı bugün toplanacaktır. Herhangi bir memleket halkını bu kadar tam temsil edebilecek bir başka millî toplantının başka hiç bir yerde mümkün olmayacağını söylemekle boş yere övünmüş olmayız.

Demokrasilerde ayrı ayrı partilerin bir millî müdafaa dâvası uğruna arasına birleştiklerine tesadüf olunabilir. Demokrasiyi reddeden rejimlerde ise, yeni bir nizam ve ihtilâlin prensiplerini temsil eden, ve, büyük halk yığınlarına kapalı, sınıksı bir iç disiplin kuran partiler vardır. Bizim partimiz, yepyeni bir inkılâp nizamı etrafında, her gün daha genişliyen, daha derinleşen, daha köklenen bir halk birliği meydana getirmiştir. Böyle birlik zordan doğamaz, ancak iki şatttan doğar: İnanmak şartı, hürriyet şartı!

Cumhuriyet Halk Partisi, bütün memleket halkını, kendi dâvasının millî kurtuluş dâvası olduğuna inandırmıştır. Köy ocağından Büyük Kurultay’a kadar, açık kapalı, bütün toplantılarında serbest söyleşme ve görüşmeyi, inandırmanın tek vasıtası saymıştır.

Bir memlekette ayrışıklık olmazsa, orada söz ve fikir hürriyetinin olmadığına hükmetmektense, söz ve fikir hürriyetinin bir memlekette anlaşıklık yaratmağa muvaffak olmamasının sebeplerini araştırmak daha doğru olur. Eğer bir memlekette sınıflar varsa, iktidar ve kanunlar ister istemez bu sınıflardan birini tutuyorsa, söz ve fikir hürriyetini menetmiyen demokrasi, bir partiler mücadelesi rejimi demektir. Bu mücadeleyi sınıflardan herhangi biri lehine ve ötekiler aleyhine tatil eden rejimlere ise diktatorya adını veriyoruz. Ebedî Şef 1923 te İzmir’de diyordu ki: “Bizim milletimiz, yekdiğerinden çok farklı menafî takibeden ve bu itibarla yekdiğeri ile mücadele halinde buluna gelen muhtelif sınıflara ayrılmış değildir. Binaenaleyh Halk Fıkrası, mesaisini bütün sınıfların haklarını ve esbabı terakki ve saadetlerini temine hasredecektir.”

Türk demokrasisinin de, istisnasız herkesi kendi bağliyan bir prensipler disiplini vardır. Herhangi siyasî parti, zaten böyle bir disiplin demektir. Kurtarıcı prensiplerde, birleşik olmaktan doğan siyasî parti, herkesi günü gününe hususî ar-

¹⁵⁰ *Ayın Tarihi, a.g.e.*, 60-83, ss.

zularına göre işliyen anarşik bir mekanizma olamaz. Ancak, siyasî bir partinin kadrosu içinde çalışan yüz binlerin görüşmelerinden, söyleşmelerinden ve tecrübelerinden sırası geldikçe faydalanmak, tadiller ve tamamlamalar yapmak lâzımgelir. Bir parti ideolojisi ancak, bu suretle, kalıplar içinde donmaktan, cansızlığa ve ifadesizliğe düşmekten kurtulabilir, yaşarlığını koruyabilir. İşte Kurultaylarımız bizim millî hayatımızda bu kemalleşme konaklarımızdır.

6 ncı Kurultay, Türkiye Cumhuriyetinin yirminci barış ve kalkınma yılı ve ikinci cihan harbinin dördüncü yılı içinde toplanmaktadır. Bugün hepimizin ilk vazifemiz, Partimizin kurucusu ve Ebedî Şef'i Atatürk'ü anmak, ve Millî Şef'e sarsılmaz bağlılığımızı göğüslerimizin bütün kuvvetiyle haykırmak olacaktır. Millî Şef, millî birliğin, millî basiretin, millî karar ve iradenin bütün dünyada timsali olmuştur.

Millî Şefin yüksek sevk ve idaresi altında, Türk milletinin her zamandan daha kuvvetli birliğini ilân edecek olan 6 ncı Kurultay, her gün daha güç, daha zorlu ve çetin hale gelen büyük cihan faciası içinde, millî müdafaa dâvamızı yürütecek olan Hükûmete en sağlam muvaffakiyet inancasını vermiş ve yeni kararları ile, durmaksızın yürüyen millî kalkınma faaliyetlerimize yeni istikametler göstermiş olacaktır.

Millî Şefi dinlerken...

Yazan: Ekrem Uşaklıgil

9 Haziran 1943 tarihli "Son Posta" İstanbul'dan

Cumhuriyet Halk Partisinin 6 ncı kurultayı dün sabah toplandı.

Bu toplanış dünya buhranının en sivri noktaya vardığı bir zamana rastlamıştır.

Genel durumu Şefin hiç yanılmamış sezişi ile şöyle görebiliriz:

"Büyük cihan afetinin ne vakit ve nasıl biteceğini hiç kimse tahmin edemez. Hattâ bitinceye kadar olduğu gibi, bittikten sonra da, milletin kendi varlığını doğrudan doğruya alâkadar eden ne gibi yeni meseleler çıkacağını taktir etmek de güçtür."

Şu halde...

Şu halde Türkiye Cumhuriyeti dört yıl boyunca bir taraftan kasırgaya kapılmak tehlikesinden uzakta durmaya, bir taraftan bütün gayret ve isteğine rağmen kasırgaya tutulduğu takdirde kendini korumak için her gün biraz daha kuvvetli olmaya, en nihayet de iç memlekette normal hayatı mümkün olduğu kadar eski halinde alıkoymaya çalıştı.

Gayretimizin verdiği neticeler meydandadır:

Kasırgaya tutulmak tehlikesinden uzakta kaldığımız gibi kuvvetimizi başlangıçtaki ile ölçü kabul etmez bir seviyeye ulaştırmıya da muvaffak olduk. İç memlekette normal hayatı muhafaza edebilip edemediğimiz bahsine gelince, suali cevaplandırırken en küçük bir tereddüde kapılmak bile caiz olamaz.

Meselâ İstanbul ile yakınlarında üç şu kadar yıldanberi örfî idare hüküm sürmektedir. Bu, bir fevkalâdeliktir.

Bu fevkalâdeliği tesis edildiği zaman işitmiş, arada bir müddeti otomatik surette uzatılmak vesilesile gazetelerde de okumuşuzdur. Fakat bu fevkalâdeliğin herhangi bir tesirini hususî hayatımızda hangimiz duymuşuzdur?

“Fevkalâde tedbirlere en ileri memleketlerde bile kolaylıkla karar verildiği bir zamanda cebirsiz ve her türlü anarşiden uzak olarak” yaşayıp gidiyoruz.

Bir vakitler “Serbest” denilen Avrupa ile kayıdlarla bağlı olduğu vehmedilen Türkiye arasında son bir tezat: Basınımızda sansür bile yoktur.

Başvekilimizden kaç defa:

“Tek direktifimiz yurdun menfaatidir” cümlesini işitmişizdir. Bazan meslekdaşlar arasında düşünce ve his ayrılıkları olsa bile bu nokta etrafında derhal ve mutlaka birleşmişizdir.

Dört harp yılı memleket için olduğu gibi basın için de tesirini gittikçe daha fazla hissettiren bir olgunlaşma dersi, hem de imtihanı teşkil etmiştir. İmtihanın dersten istifade ettiğimizi gösterdiğini söyleyebiliriz.

Fakat bugün ihtiyatın verdiği müsaade nisbetinde geniş bir nefes alarak belirttiğimiz bu duruma erişmek kolay olmadı.

“Haricî emniyetin muhafazası, memleketin müdafaası, esas istihsal meseleleri ve bize çok ızdırap veren geçim zorluğu ile iktisadî ve idarî yollarda uğraşma ve şimdiye kadar gördüklerimizin en ağır şeklide bir hazine ihtiyacını giderme” gibi birçok meseleler daima birbirine karışarak hep birden hükûmetin önüne dikildi.

Bu meseleleri çok güç şartlar altında, sıkıntıları hafifleterek hükûmetin bulunduğu çok sağlam ve çok yerinde bir tedbir milleti her ana mesele ile ilgilendirmek ve onu daima “Bilgili ve uyanık tutmak” olmuştur, her sahada da Büyük Millet Meclisinin tam müzaheret ve desteğini daima kendi yanında bulmuştur.

Milleti her ana mesele ile ilgili bulundurmak...

Geçen dört yıl içinde karşılaştığımız çetin muadeleleri hallederken hükûmetin daima göz önünde bulundurmuş olduğu bu prensibi vatandaşların güven ve sev-

gisini daha ziyade kazanmak ve memleketin siyasî olgunluğunu genişletip arttırmak maksadile Cumhuriyet Halk Partisi de bir başka alanda ele almış ve bundan da geçen mebus seçiminde bazı seçim bölgeleri için bir misli fazla namzed göstermek suretile yapılmış olan yenilik doğmuştur.

Bu yeniliğin ikinci seçmenlere direkt mes'uliyetlerini, aynı zamanda da şahsî ve ferdî tesirlerini daha iyi anlatmak neticesinde ilgilerini arttırmakta oynadığı rolü şahsen birçoklarımız yakından görmek fırsatını bulmuşuzdur. Şefin sözlerinden anlıyoruz ki, bu yenilik gelecek zamanlarda daha geniş ölçüde tatbik edilecek olduktan başka Partinin kendi içindeki seçimlerde idare ve iktidar mevkillerini işgal edecekler için de yürürlüğe geçirilecektir.

Milleti her ana mesele ile ilgili bulundurmak..

Seçmenleri çok düşünülerek yapılacak bir vazife karşısında bırakmak suretile memleketin siyasî olgunluğunu genişletip arttırmak..

Bu iki prensip Cumhuriyet devrinin 2 nci yıldönümünü kutlama günlerine yaklaştığımız sırada bize gelecek günlerin yolunu daha iyi ve daha nurlu görmeye yardım edecek iki meşale olarak selâmlanabilir.

Cumhuriyet Halk Partisinin 6 ncı kongresine yurd için hayırlı başarılar temenni ederiz.

Millî Şef ve Büyük Kurultay

Yazan: Yeni Sabah

9 Haziran 1943 tarihli "Yeni Sabah" İstanbul'dan

Cumhuriyet Halk Partisinin Altıncı Kurultayı dün Millî Şef Reisicumhur İsmet İnönü'nün tarihi nutkuyla açıldı. Radyo vasıtasile bütün dünyaya yayılan bu nutukta, sevgili Cumhurreisimiz, Cumhuriyet Halk Partisinin dört yıllık mesaisi hakkında açık bir hesap verdi ve yapılacak işler hakkında da yeni irşatlarda bulundu.

Defalarca candan alkış tufanlarıyla kesilen bu nutkun her parçası, ne yaptığını bilen ve uzağı gören bir şefin yüksek şahsiyetini bütün parlaklığıyla belirtmekte ve millete de kazanılan büyük bir imtihanın gururunu duyurmaktadır.

Filhakika son dört sene zarfında dünya muazzam ıstıraplar geçirdi. Hâlâ da tarihte misli görülmemiş bir boğazlaşma dünyanın her tarafını kasıp kavuruyor. Bu dünya yangının alevleri zaman zaman bizim hudutlarımıza da yaklaştı. Fakat harp zebanisi, Türkiye'nin kapısına her varışında cennete giremeyen şeytan gibi sendeledi ve geri döndü.

İşte bu eşsiz mucizenin sırrı, her şeyden evvel Şefine inanan ve etrafında sar-sılmaz bir çelik kale vücuda getiren Türk milletinin imanındadır.

Cumhuriyet Halk Partisi Türk milletinin bağrından kopmuş bir partidir. Ve temsil ettiği kütle bütün Türk milletidir. Dün toplanan büyük kurultay bu itibarla bütün Türk milletinin kurultayıdır. Milli Şef, kurultay kürsüsünden konuşurken bütün Türk milletine hitap etmiştir ve ortalığı çınlatan alkışlar bütün Türk mil-letinin candan alkışlarıdır.

Milli Şefin nutkunda göze çarpan en büyük hususiyet, büyük samimiyet edasıdır. Şef, milletin en büyük azmini en sade cümlelerle ifade etmesini bilmiş-tir. Bugünkü cihan durumu karşısında Türk milletinin vaziyet ve vazifesini izah ederken demiştir ki:

“Milletin varlığı için icabederse onun insanca ve paraca bütün kaynaklarından istifade etmiye mecbur olduğumuzu biliyoruz. Büyük cihan âfetinin ne vakit ve nasıl biteceğini kimse tahmin edemez. Hattâ bitinceye kadar olduğu gibi bittikten sonra da milletin kendi varlığını doğrudan doğruya alâkadar eden ne gibi yeni meseleler çıkacağını takdir etmek te güçtür. Her halde bugünkü kan davalarının yatışarak ve unutularak milletlerin müstakıl varlıklarıyla, yanyana gelip geçin-meleri için çok zaman geçecektir. Bütün bu ihtimalleri hesaba katan iyi niyetli ve siniri kuvvetli milletler, selâmete ereceklerdir. Türk milletinin bu sağlam millet-lerden olduğuna kesin olarak inanıyoruz.”

Bu sözler, Türk milletinin başında bulunan Şefin uzağı görmek kabiliyetinin ne kadar yüksek olduğunu en açık bir şekilde gösterir.

Bu sözler içinde aynı zamanda şimdiye kadar takip ettiğimiz haricî politika-da vazıh bir şekilde görünmektedir. Hiç bir hayale kapılmamak, icabında millet-çe en büyük fedakârlığı yapmağa her an için hazır bulunmak ve dünya için, bütün milletler için samimi surette istiklâl ve iyi komşuluk münasebatı temenni etmek!

Milli Şefin yurdun kalkınması yolunda yapılması gereken işler hakkında ver-diği direktifler de üzerinde uzun uzadıya durulmaya değer bir kıymet taşımak-tadır. Şüphe yok ki en çetin şartlar altında olsa bile bütün bunlar yapılacak ve hakikat sahasına çıkacaktır. Daha evvel girilen büyük işlerin de hepsi tamam-lanacaktır. Yirmi yıllık inkılâp tarihimizde sayısız büyük kültür ve medeniyet hamleleri yaptık. Cumhuriyet Halk Partisi bütün bu inkılâpların bekçiliği ve ön-derliği vazifesini ifa etti. Bu gayeler uğrunda sonsuz emekler sarfedildi. Bu sahalardaki faaliyet ve gayret asla gevşemeyecek, aynı azimle daha ileriye, daha yükseğe doğru götürülecektir.

Türk milleti ve Cumhuriyet Halk Partisi, Millî Şeflerinden aldığı imanla kendisine düşen tarihî vazifeyi ifa etmekte bir saniye bile gayretsizlik göstermiyecektir.

Devlet Reisimizin mühim nutukları

Yazan: Tasviri Efkar

9 Haziran 1943 tarihli “Tasviri Efkar” İstanbul’dan:

Cumhuriyet Halk Fırkasının yeni büyük toplantısı münasebetile değişmez Genç Başkan İsmet İnönü çok mühim, çok etraflı yeni bir nutuk irad buyurdular.

Hemen bütün dünya milletlerinin şuurlarını tamamilе kaybetmiş gibi birbirlerinin boğazına sarılarak beşeriyeti girdaba sürükledikleri böyle azgın ve çılgın bir devirde, Türkiyeden yükselen bu kuvvetli ve idrakli ses milletlere dahil ve hariç siyasetleri için çok kıymetli dersler vermektedir.

Filhakika Devlet Reisimizin dahilî siyasetimizin ana hatlarını tarif ederken koydukları esaslar, sulh içinde veya dışında olsun bütün milletlere, bir memleketin iyi niyetle nasıl idaresi kabil olabileceğini canlı misaller ile göstermektedir.

Muhterem Cumhur Reisimiz “Fevkalâde tedbirlere en ileri memleketlerde bile kolaylıkla karar verildiği bir zamanda memleketin sansürsüz, cebirsiz ve her türlü anarşiden uzak olarak yaşatılmasını, her şeyden evvel Büyük Millet Meclisinin yüksek şahsiyetine borçluyuz.” diyorlar.

Hakikaten şu dört harp senesi zarfında, dahilî idaremizin mümtaz vasfı, fevkalâde tedbirlerden mümkün mertebe kaçınarak tabii şartlar içinde imişiz gibi hareket olunması ve milletin de büyük bir olgunluk göstererek en ufak bir karışıklığa bile meydan vermemesidir. Devlet Reisimiz bu iyi idareyi Büyük Millet Meclisinin kararlarındaki isabetine borçlu olduğumuzu söylüyorlar. Şurası muhakkaktır ki, bu hususta bütün memlekete rehber olan hükümet te Devlet Reisimizden aldığı ilhamlar sayesinde bu buhranlı devirleri sarsıntısız geçirmek imkânlarını elde etmektedir. Bu sayededir ki, yine Devlet Reisimizin veciz ve belîğ bir surette ifade ettikleri gibi “Türk milletinin bütün kuvvetlerini, hususile dünyanın bu karışık ve çılgın zamanlarında muhafaza etmek muvaffakiyetleri” hasıl olmaktadır.

Hakikaten bu karışık ve çılgın zamanda, tarihte misli görülmemiş müthiş bir fırtınanın azgın dalgaları arasında Devlet gemisini yürütmek ve selâmete erdirmek, ancak Türk milletinin maddî ve manevî bütün kuvvetlerini muhafaza etmekle kabil olabilir. Bu kuvvetlerin muhafazası da ruhî ihtiyaçlarımızın tatmini kadar, maddî ihtiyaçlarımızın da teminine bağlı bulunmaktadır. Hükümet, bilhassa maddî ihtiyaçlarımızın kolaylıkla elde edilmesi için elinden gelen tedbirleri almak is-

temektedir. Meselâ son günlerde Ticaret Vekâletinin, bu sene mahsul bolluğundan bilistifade etmek istihkaklarını arttırmak hususunda uğraşmakta olduğunu her gün gazetelerde okumaktayız. Ticaret Vekâleti iyi tetkikat neticesinde günlük ek-mek miktarını hakikaten beşyüz grama çıkarabilirse bunun diğer bütün erzakın fiatları üzerinde tesir edeceğini iktisat mütehassısları bir ağızdan söylüyorlar.

Harice nisbetle umumî vaziyetimize gelince Devlet Reisimiz o vaziyeti şu kısa ve derin mânalı düstur ile çok güzel tesbit eylemektedirler: “Cihan harbinin ve siyasetinin türlü dalgaları ortasında Türk milletinin itibarı ve kuvveti şerefle yükselmektedir.”

Hakikaten dört senedir uzak ve yakın bir çok tehlikelere, hiç ardi arası kesil-miyen türlü ilhah ve ibramlara rağmen sarsılmaz bir azim ve metanet ile çiz-diğimiz yoldan ayrılmamış olmamız, tarihin ileride büyük hayretlerle kay-deedeceği bir büyük ve şerefli muvaffakiyettir.

Avrupada bizim gibi tarafsız bulunan birkaç devlet daha vardır. Fakat bu dev-letlerin hiç biri bizim vaziyetimizde değildir. Millî tarih ve nasip bizi, kurul-duğumuz gündenberi iki büyük kıt'anın iki büyük âlemin birbirine kavuştuğu ve birbirile çarpıştığı noktaya düşürmüştür. Biz bu noktada asırlarla şarkın ve garbın bin bir sademesine göğüs gererek yaşadığımız gibi, bilhassa bugün yeni iki büyük kuvvetin, iki büyük zıt kuvvetin arasında sıkışmış bulunuyoruz. En ufak bir ted-birsizlik, en ufak bir ihtiyatsızlık, en ufak bir temayül, iki zıt kuvvetin her gün biraz daha arttırarak saçtıkları ateşin mülkümüze sıçramasına sebebiyet verebilir. İşte Devlet Reisimiz büyük bir basiret, büyük bir ruh ve azim kuvveti ile hükümet ve memlekete rehber olarak bu güç vaziyette memleketin selâmet ve emniyetini muhafazada eşsiz bir muvaffakiyet gösteriyorlar. Bundan dolayıdır ki muharip iki zümre nezdinde şeref ve itibarımız artıyor. Her kararımız, her sözümüz Berlin'de ve Roma'da olduğu kadar, Londra ve Vaşington'da da aynı takdir ve hararetle karşılanıyor ve alkışlanıyor. Bundan dolayı ne kadar iftihar etsek ve bu şerefli siyasetin mürşidi olan Devlet Reisimize ne kadar minnettar olsak azdır.

Devlet Reisimiz son söz olarak: “Hizmetinde bulunduğumuz büyük milletin faydasına yaramayı ve onun memnunluğunu kazanmağı hayatımızın tek bahtiyar-lığı sanıyoruz” diyorlar.

Türk milletinin faydasına çalışmak ve hele onun memnunluğunu kazanmak yine millet efradı için arkasından koşulacak şerefın en yüksek payesidir. Bu hakikati Devlet Reisimiz bir düstur şeklinde tekrarlamakla hepimize en kıymetli vazifemizi bir defa daha hatırlatmış oluyorlar.

Millî Şefin söylevi

Yazan: Haydar Rüştü Öktem

9 Haziran 1943 tarihli “Anadolu” İzmir’den

Cumhuriyet Halk Partisinin altıncı kurultayını Millî Şef ve değişmez başkan İnönü çok değerli bir nutukla açtılar.

Ebedî Şef Atatürk’e hürmet duygularını belirtmekle başlayan bu nutuk, vazifesi başında can veren Refik Saydam’ı da rahmetle anmağa vesile vermiştir.

Millî Şefin bu hürmet ve rahmet ifadesi Türk milletinin Ebedî Şefe ve Refik Saydam’a karşı beslediği hürmet hislerinin bir tecellisidir.

Millî Şef, Türkiye Büyük Millet Meclisi, çalışmalarından, dahilî ve haricî işlerde en buhranlı zamanlar da icaplara karşı aldığı kararlardan ve tedbirlerden dolayı övmüş, Cumhuriyet hükûmetinin meclisle bir arada memleket ve millet işlerini başardığını da işaret buyurmuştur.

Değişmez genel başkan köyün imarı, köylünün bilgisi ve sağlığı için tedbirler alındığını müjdelemiş ve köylere ziraat, sıhhat memurlariyle ebe yetiştirilerek her köyün bu elemanlara malik olmasından dolayı gelecek kurultayda zevk ile bahsedilebileceğini ifade buyurmuştur. Milletın temeli olan köylünün bu müjdeden ötürü ne kadar sevinse hakkı vardır ve bu sevince bütün millet ortaktır.

Mebus seçiminden bahis buyuran aziz Şef, son seçimde tatbik edilen usulün iyi neticeler verdiğine işaret ederek ileride yapılacak seçimlerde daha fazla namzed gösterilmek suretiyle seçicilere daha geniş bir seçme imkânı verileceğini de belirtmişlerdir.

Parti kongrelerinin memleket ve millet işlerinde ne kadar faydalı bir teşekkül olduğu, Kurultaya sunulan ve hepsi de meclisin, hükûmetin, Parti genel heyetinin tedkikinden geçen dileklerden anlaşılacağı nutukta işaret buyurulmuştur. Büyük Şef, bu ifadelerine Parti, Halkevi, Halkodası teşkilâtını yurdun her tarafına yaymak kararında bulunduklarını da ilâve eylemiştir.

Genel başkan, Parti teşkilâtımızdan ve bu teşkilâtın mesaî tarzından bahsederlerken bu teşekküllerin ve çalışma usullerinin dünyada mevcut partilerden hiç birisine benzemediğini ve ancak kendi millî bünye ve hüviyetimize uygun ve dünyanın en ileri bir kurumu olduğunu beyan buyurmuşlardır.

Darlıklar, zorluklar içinde geçen dört sene zarfında yurdda imar faaliyetinin durdurulmadığı ve durdurulmayacağı da bellibaşlı cümlelerinden biridir.

“Herşeyden evvel millî selâmet ve emniyetin sağlam temeller üzerinde bulunması hükûmetin zihnini en çok işgal etmiştir.”

Diyen aziz Cumhurreisimiz nutuklarına devamla:

“Cihan harbi ve siyasetin dalgaları üzerinde Türk milletinin itibarı ve kudreti şerefle yükselmiştir. Hükûmet için bu noktayı iftiharla kaydederken gelecek sıkıntıların türlü tesirleri altında yürek rahatlığı ile hazır olmalıyız.” buyurmuşlardır.

Bu harp karşısındaki durumunuzu, takip ettiğimiz ve edeceğimiz siyaseti büyük Şef şu beyanatiyle ne güzel hulâsa buyurmuşlardır:

“Cihan harbinin bugününde, böyle bir devrede de sulhu muhafaza hedefini gözönünde tutuyor, devletin emniyet ve müdafaası için hazır ve kararlı bulunuyoruz. Varlığımız için icap ederse devletin para ve insanca bütün kaynaklarından istifadeye mecbur olduğumuzu biliyoruz.

“Bütün ihtimalleri iyi bir suretle karşılayabilen ve sınırları kuvvetli olan milletler selâmete erecektir. Türk milletinin bu sağlam kuvvetlerden olduğuna kesin olarak inanıyoruz.”

İki kurultay arasındaki zamanı dolduran bütün yapılmış işleri tebarüz ettiren bu nutuk bugünkü siyasî vaziyetimizi anlatmış ve bundan böyle yapacaklarımızı işaret etmiş olmaktadır.

Nutuk her bakımdan yüreklerimize ferah doldurmuş, azmimizi, irademizi çelikleştirmiş, gideceğimiz yolu aydınlatmıştır.

Başımızda o olduğu halde mes’ud Türk milleti sağ olsun!

Millî Şefin nutkundan çıkan yarınki Türkiye

Yazan: M. Zekeriya Sertel

10 Haziran 1943 tarihli “Tan” İstanbul’dan:

Dünyanın bu kanlı ve çılgın devrinde memleketin bugünkü ve yarınki vaziyeti hakkında programlar ve plânlar hazırlamak üzere Ankara’da toplanan parti kurultayında Millî Şefin irat buyurdukları nutuk, gözümüz önünde yarınki demokrat müreffeh ve kuvvetli Türkiye’yi canlandırmıştır.

Millî Şefin nutuklarında en büyük ve şerefli payı Millet Meclisi almıştır. Bu bir tesadüf eseri değildir. Millî Şef, memleketin idaresinde Büyük Millet Meclisine ayırdığı büyük şeref payile, demokrasiye olan bağlılığını ve Büyük Millet Meclisini bu memleketin en kuvvetli teşekkülü devletin en sağlam mesnedi olarak görmek arzusunu ifade etmişlerdir. Büyük Millet Meclisi millî hâkimiyetin tam mânasiyle bir mümessilidir. Hükûmetin kuvvet kaynağı odur. Cumhuriyet rejiminin şahısların varlığı ve yokluğu ile değişmiyen en sağlam temelidir.

Millî Şef, Cumhuriyet rejiminin, halkın siyasî olgunluğuyla mütenasip ve ahenkli bir surette daha ziyade demokrasiye doğru gitmesini de özlemektedir. Bu maksatla geçen mebus seçiminde tatbik edilen yeniliği ilerletmek lüzumuna kani- dir. “Vatandaşların güven ve sevgisini daha ziyade kazanmak ve memleketin siyasî olgunluğunu genişletip arttırmak için gelecek zamanlarda bu bakımdan daha geniş davranmak lüzumuna işaret etmişlerdir.

Hattâ Millî Şef yalnız mebus seçiminde değil, parti içinde de seçim usulünün daha ziyade demokratlaşmasını ve partide iktidar mevkiine geçecekler hakkında da bu usulün geniş ölçüde takip olunmasını istemektedir.

Millî Şef, hakikî bir demokrat idarenin halkın sevgi ve güvenine dayanması lâzımgeldiklerine kani bulundukları için, “milleti her ana mesele ile ilgilendir- mek, vaziyeti soğukkanla takdir edip karşılaması için onu daima bilgili ve uyanık bulundurmak” lüzumuna işaret etmişler ve “hükûmetin ancak bu sayede sıkın- tıları hafifletecek ve giderecek, millî varlığı kuvvetlendirecek ve koruyacak ted- birleri güvenle takip etmiye muktedir olduğunu söylemiştir.

Yer yüzünde muhtelif telâkkilerin çarpıştığı ve tecrübe edildiği bu devirde, Millî Şefin demokrasiye bu bağlılığı dikkate değer mühim bir hâdisedir. Türkiye yirmi senedenberi kabul ettiği ve bunda her sene biraz daha ilerlediği demokrasi rejimini kendine en uygun bir sistem olarak benimsemektedir. Yarınki Türkiyenin siyasî bünyesi, halkın sevgi ve güvenine dayanan ve tuttuğu yolda demokrat ve halkçı bir Cumhuriyet olacaktır.

*
* *

Millî Şefimizin, en büyük dileği, yarınki Türkiyeyi “ileri ve kuvvetli bir insan cemiyeti” olarak görmektedir. Bunun için de en ziyade ehemmiyet verdikleri şey, maarifî köye götürmek, ve köylüyü ilgilendiren meseleleri ele almaktır. Köyü ve köylüyü bir an evvel, ileri bir cemiyet seviyesine çıkarmak için, köy okullarına, köy enstitülerine, köy ebe ve sağlık memurlarına ehemmiyet vermekte, ziraatin teknikleşmesine lüzum görmektedirler. Dünyayı kaplıyan büyük akının hudut- larımıza kadar gelmiş olmasına ve hükûmetin müşkül meseleler karşısında bulun- masına rağmen, yarınki müreffeh, mesut ve yüksek medeniyet seviyesine çıkmış bir Türkiye için çalışmalarımıza bugün dahi bütün hızıyla devam azmimizin sırrı bundadır.

Türkiye, dört buçuk senedenberi devam eden harpten uzak kalmak saadetiyle iktifa etmiyerek, kendinde yarın için de çalışmak kudret ve kuvvetini buluyor- sa, bunu Millî Şefimizin isabetli görüşüne, memleket sevgisine ve yorulmak bil- mez enerjisine borçluyuz.

Aziz Şefin millete yol gösteren nutku

Yazan: Asım Us

10 Haziran 1943 tarihli “Vakit” İstanbul’dan

Millî Şef İsmet inönü altıncı kurultayı açarken söylediği nutukla yalnız beşinci kurultaydanberi geçen dört senelik hesabını vermekle kalmadı, Türk milletine bundan sonrası için gideceği yolu da aydınlık olarak gösterdi. Vatanın yüksek menfaatlerini tarihin hiç bir devrinde görülmemiş ve belki bundan sonra da bir daha görülmiyecek derecede çetin şartlar içinde elinde tutan Cumhuriyet Halk Partisinin millet işlerini ciddî ve vicdanî bir vazife duygusile yürütmek için dört senedenberi nasıl gayretler sarfettiği ve nasıl muvaffak olduğu bu nutuktan daha iyi anlatılamaz.

Gerçekten bütün cihan böyle ucu bucağı belirsiz bir kargaşalık ve buhran içinde bulunurken partimizin aziz değişmez genel başkanı İsmet inönü gibi bir önderin millî mukadderata rehber olması bir nimet ve bahtiyarlıktır. Fakat Cumhuriyet Halk Partisinin teşkilâtlarında çalışan particilerle onlara yardım eden bütün vatandaşlar da bu nimet ve bahtiyarlığın bütün kıymetini takdir ettiklerini pürüzsüz itimatlarla isbat etmişlerdir. Bu sayede Türk milletinin kuvvetleri bu umumî çılgınlık zamanında muhafaza edilmiş, en ileri memleketlerde bile fevkalâde tedbirlere kolaylıkla karar verildiği bir sırada Türkiye sansürsüz, cebirsiz ve her türlü anarşiden uzak olarak yaşanan bir memleket olmuştur.

Cumhuriyet hükûmeti bu idare tarzını hiç bir zaman değiştirmek niyetinde değildir. Gelecek zamanların hâdiseleri de yine müsamaha ile ve geniş yürekle karşılanacaktır. Fakat Millî Şefin nutkunda çok isabetli bir surette işaret ettikleri gibi zaruret görülürse memleket hayrına salim ve kesin çareler bulmakta da aslâ tereddüt edilmeyecektir.

Etrafını ateş sarmış olduğu halde yangın içindeki insanlar nasıl havasızlıktan, alevlerin verdiği sıkıntıdan ızdırıp duyarlarsa bütün hudutları harp ateşile çevrilmiş bu memleketin de her suretle geniş rahatlık içinde olmasına imkân yoktur. Dünyanın bugünkü felâketli devrinde büyük fedakârlıklar pahasına muhafaza edilen sulhu tabîî bir hal imiş gibi telâkki edip sadece sıkıntılardan şikâyet etmek vatansever bir insan vicdanına sığmayacak bir insafsızlık olur. Türk milleti mukaddes topluluğu ile bunu tamamilen takdir etmektedir.

Acaba bütün cihanı sayısız değerlerle yakıp kavuran ateş ne vakit ve nasıl sönecek? Bunu tahmin etmek kimsenin iktidarında değildir. Onun için bütün gayretile sulhu muhafaza maksadını güden cumhuriyet hükûmeti memleketin millî emniyeti ve müdafaası için her vakit hazır ve kararlı bulunmak, milletin varlığı için icap ederse onun insan ve malî kaynaklarına başvurmak mecburiyetindedir.

Acaba yarın bu harp bir sulhla sona ermiş olsa milletlerarası emniyet şartları bizim rahat döşegine yatıp kaygısızca uyumamıza müsait olacak mıdır? Gene Millî Şefin nutkunda çok haklı olarak söylediği gibi harp bittikten sonra milletin kendi varlığını doğrudan doğruya alâkadar eden ne gibi meseleler çıkacağını şimdiden tayin etmek güçtür ve bugünkü kan davalarının yatışıp bir sükûn devrinin gelmesi için daha çok zaman geçecektir. Bu ihtimaller gözönüne getirilince gene Türk milletinin sulhtan sonra dahi sinirlerine hâkim olması lâzım geleceği takdir edilir.

Ancak şurasını unutmamalıdır ki bütün bu ağır şartlar meydana olmasına rağmen Cumhuriyet hükûmeti gerek memleketin imarına, gerek millî değerlerin halk içinde gelişmesine ait işlerden hiç birini geri tutmuyor. Sanki bütün dünya sulh içinde imiş gibi elinden geldiği kadar her sahada noksanları tamamlamağa çalışıyor.

Kurultayın altıncı toplantısı münasebetile Cumhuriyet Halk Partisi tarafından hazırlanarak kurultay üyelerine verilen vesikalar arasında hükûmetçe programından tahakkuk ettirilmiş işlere ait 147 sayfalık bir rapor, sonra vilâyet kongrelerinden gelmiş iki binden fazla dileği hülâsa eden 150 sayfaya yakın gene bir rapor olduğu gibi Cumhuriyet Halk Partisinin programile nizamnamesine ait tadilât projeleri de vardır. Ayrıca Cumhuriyet Partisi Müstakil Grubunun bir raporu bulunmaktadır.

Bütün bu vesikalar Cumhuriyet Halk Partisi ile hükûmetinin memleket işlerinde ne derece titizlikle uğraştığını, dört senelik icraatı içinde memleketin en uzak bir köşesindeki bir köyün bile ihtiyaçlarını ihmal etmediğini göstermek için inkâr edilemez bir delil teşkil eder.

Altıncı Büyük Kurultayda Değişmez Başkanı dinlerken

Yazan: Sadri Ertem

10 Haziran 1943 tarihli “Vakit” İstanbuldan

C.H.P. altıncı büyük kurultayı değişmez başkanı Millî Şef Cumhurreisi İsmet İnönü'nün bir nutku ile işine başladı.

Türk devlet bünyesini halkçı esaslara göre murakabe eden, direktif veren en büyük millet organı Büyük Kurultay değişmez başkanının dört yıllık parti ve devlet faaliyetini inceleyen ve istikbal levhalarının ana hatlarını milletimize has bir görüşle tesbit eden nutuklarını dinledi.

Türk milletini temsil eden muazzam bir heyet bu nutku heyecan, sevgi ve kalbden gelen sevginin ifadesi olan alkışlarla karşıladı. Çünkü kendini İnönü'de bulan millet onun her hareketinde, her sözünde kendi iradesini kendi arzusunun

sezdiği için büyük kurultayda İnönü milletin sevgisini, otoritesini tek insanda şahıslaşmış görüyor. Geçen günlerde olduğu gibi gelecek günler için de onu iyi tasavvurlarla istikbali sağlayacağına inanıyor.

Dünya bütün hesaplarının altüst olduğunu görmüştür. Bütün nazariyelerin bütün felsefelerin bütün istikbale ait tasavvurların çöküverdiği bir âlem içinde Türk milleti yalnız ona, onun kararlarına inanmaktadır. Nutkun coşkun tezahür-lere vesile olması bu psikolojik hususiyetin en göze çarpan tarafıdır.

İnönü dünya tarihi mikyasında iddia edilebilir ki istikbal tasavvurlarında hata etmiyen ve harp sonrası gibi hata etmenin bir gündelik iş haline girdiği devirde milleti dünyaya karşı o aldanmayan adam vasfı ile dünya tarihine mal olmuştur.

Şefin en büyük sıfatı budur. İstiklâl harbi, Lozan sulhunun çizdiği Türk sulhu devri, ikinci cihan harbi Millî Şefin istikbal tasavvurlarında daima Türk milletin ve beşeriyetin lehine aldığı kararlar şahit olmuştur.

İstiklâl harbinde yanında ve onun saflarında dövüşen millet onu harp meydanında denedi. Ve kalbini orada ona verdi. Sulh onu idare başında müsbet verimli devlet adamı olarak buldu. Ona inandı, cihan harbi başladıktan sonra onun sağ duyusuna, tecrübesine, zekâsına itimat etti ve idealinin onun vasıtasile gerçekleşmekte olduğunu gördü.

Harpte ve sulhta onun saflarında yer almak millet için bir şeref oldu.

Altıncı büyük kurultayın gösterdiği ruhi tezahürler bu hislerin, bu millet hâfızasına mal olan hâtıraların ifadesinden başka bir şey değildir.

Şefini bulan bir milletin sevinç duyması kadar tabii ne olabilir? Şefini bulan millet ümitsizlikten endişeden, korkudan uzaktır. Ümitlidir, neşelidir, istikbalin levhası önünde çizilmiştir, iyi ve kötü âkıbetlerin şartlarını yüzde yüz bilir. Bunun için sükûn ve itimat ruhuna hâkimdir. Milletimiz bu ruh sükûnu içinde milletlerin şaşırdığı devletlerin hayat hakkında ümitlerini kaybettiği dünyayı vuzuhla görebilmektedir.

Milletimizin bu psikolojik bünyeye sahip oluşu onun tarihi seçmesinden ve kendini temsil eden büyük şefine kavuşmuş olmasındandır.

Altıncı kurultay bu ruhla işe başlıyor. Millî Şefin millî bir heyecan içinde dinlenen nutku geçen dört yılın iç ve dış politikasını dört yılın tâbi olduğu şartlarını izah ettiği gibi, Büyük Millet Meclisinin, hükûmetinin aldığı kararları memnuniyetle bildirmiş hürriyet ve müsamaha memleketi Türkiyenin bunu teşriî hayatında tebarüz ettiren safhalarında kazandığı muvaffakiyetler övmüş, istikbalde bu usulün daha geniş mikyasta tatbik edileceğini millete müjdelemiştir.

Dünyanın bir çok yerlerinde müsamaha ışığının sönüp, insanlık hürriyetinin ve şahsiyetin sifra indiği bir zamanda Türkiye'nin insana verdiği yüksek kıymet her gün yeni misalleri ile kendini hissettirmektedir. Türkiye'nin teşriî hayatta ileriye doğru attığı adımların mânâsını anlamak isteyenler günümüzde hudutlarımızdan uzakta yaşayan bir çok insanlarla Türkiye halkını mukayese edebilirler.

Millî Şef nutuklarında dünyanın harp sonrası şartlarından bahsettiler istikbalin meçhullerine işaret buyurdular. Harbin ne zaman ve hangi şartlarla biteceği malûm olmadığı gibi harpten sonra doğacak dünyanın da ne gibi meselelerle karşılaşacağını şimdiden tahmin müşküldür. Bunun için yeni doğacak bir dünyanın hendesei nasıl tasavvur edilebilir?

Realist bir devlet adamı olan Millî Şefin bu ihtar, Türk milletine olduğu kadar dünya milletleri için de yerinde bir hatırlatmadır. Türk milleti dünyanın bu meçhul istikbali önünde ancak kendi kudretine, kendi varlığına, kendi askerlik, kültür, maliye ve ekonomi istiklâllerine dayanarak Millî Şefin bayrağı altında tek kalb halinde iyi ve güzel günlere kavuşacaktır. Buna inanıyoruz.

Türkiye'nin bitaraflık politikasının ruhu bütün

Millî Müdafaa kudretinin tek hedefi olan hürriyet ve istiklâl kaygısıdır

Yazan: Necmeddin Sadak

12 Haziran 1943 tarihli "Akşam" İstanbuldan:

Bir memleketin milletlerarası hayatta ehemmiyeti, orada söylenen ve yapıların dünyada uyandırdığı akislerle, bu akislerin çabukluğu ve derinliğiyle belli olur.

Son yıllarda Türkiye Devlet adamlarının, cihan politikasile uzaktan yakından ilgili olarak ağızlarından çıkmış hiç bir söz yoktur ki her tarafta hemen bir çok anlam ve anlatımlara yol açmamış olsun. Bu tez duyarlığın bir sebebi de, hiç şüphesiz, bugünkü ahval ortasında milletlerde alınganlığın artmış olması, herkesin her lâkırdıdan kendine elverişli ahkâm çıkarmak hevesine düşmesidir. Fakat Türkiye mevkiinde bir devletin bugünkü ve yarınki politikasını anlamak ve bu politikanın uygunluğunu belirtmek arzusunun, Türkiye'de çıkan seslere verilen ehemmiyette en büyük rolü oynadığı inkâr edilemez.

Millî Şefin Parti Kurultayında söylediği nutuk, mahiyeti bakımından daha ziyade memleketin teşkilâtına ilişkin olmakla beraber, nutukta dış politikaya dokunan tek cümle bile eski ve yeni dünya gazetelerine sürekli mevzu oldu. Türkiye'nin, harbin bu devrinde de yurd içinde sulhu korumak kaygısında olduğu hak-

kındaki cümle, her yerde nasıl bir anlayışla ve hak verişle karşılandıysa, bu uzun harbin sonunda doğabilecek kargaşalıklardan ancak sağlam milletlerin kendilerini koruyabilecekleri düşüncesi de hertarafta o derece büyük takdirler uyandırdı. Türkiye tarafsızlığının, Millî Şefin ağzından ve bu vesile ile bir kere daha kısaca teyit edilmiş olmasının bilhassa Amerika'da uyandırdığı akislerde dikkate değer bir samimilik ve açıklık göze çarpıyor. Türkiye'nin güttüğü dürüst politikanın Müttefikler çevresinde ancak minnettarlıkla karşılandığının ve Türkiye'nin harbe girmesi esasen hiç kimse tarafından istenmediğinin Amerika'da söylenmiş olması, -bilhassa bugünlerde- herkesin bildiği bir hakikatin tekrar edilmesinden daha büyük bir mâna kazanıyor.

Eğer bu harb bir menfaat ve yağma kavgası değil de milletleri saadete eriş-tirecek yeni bir dünya yapısı uğruna mücadele ise bu hedefe hizmet etmek için her milletin ateşe atılması, her memleketin kana bulanması mutlaka şart değildir. Böyle bir savaşta, hususî emeller gütmeyen, kimsenin malında gözü olmıyan, kendisinden de kimsenin bir şey istemeyeceği bir memleketin kendi hürriyet ve istiklâlini korumaktan başka kaygısı olamaz. Türkiye'nin yaptığı da bundan ibaret-tir. Bundan dolayı yalnız kendisine değil, dünyaya da hizmeti büyüktür. Bazı mil-letler kendi hürriyetleri için kan döküyorlar. Türkiye, milletlerin büyüme ve genişleme sevdasına kapıldıkları bir devirde, küçülmüş millî hudutları içinde ken-di kendine ilerleyip yükselmek azmle koskocabir imparatorluğu feda ettikten sonra dahi hürriyeti ve istiklâli uğruna yıllarca kan dökmek zorunda kaldığı için-dir ki bugünkü salgın karşısında, hiç bir tehlikeyi yadırgamadan, ayakta kudretle seyirci durabiliyor. Hürriyetin değerini çoktan ödemiş olan Türkiye'nin politikası, hususî bir çok menfaatleri sulha feda edebilen, fakat icabında hürriyet için sulha yine kıymağı bilen bir milletin yoludur. Çığrından çıkmış insanlık âlemini yola getirmek, dünyayı baştan başa düzeltmek uğruna ateşe atılmağı kendi bakımından da başkaları için de faydasız ve verimsiz bulan Türkiye, sarkıntılığa uğramış hür-riyetin başka türlü elde edilemeyeceğini de ezelden bilir. Bunun içindir ki, Lon-dra'dan dün gelen bir telgrafta okuduğumuz: "Bu fedakârlık olmayınca hürriyetin değer biçilmez nimetlerinin elde edilmesi ümit olunamaz" cümlesindeki derin mânayı pek iyi anlıyoruz. Bu telgrafta, Churchill'in son nutkunda bahsettiği as-ker kayıpları ve harbin İngiliz millete yüklediği ağır fedakârlıklar dolayısıyla "İngilizlerin refah ve emniyetinin ancak çok pahalı bir bedelle elde edileceğini anlamakta birlik oldukları ve bu fedakârlık olmayınca hürriyetin paha biçilmez nimetlerinden istifade edilemeyeceği" Londra'da da söylendiği bildirildikten son-

ra deniliyor ki: “Kemal Atatürk ve Cumhurreisi İnönü aynı zihniyetlerle Türkiyenin kudretini teyit etmişlerdir.” Londra’daki bu anlayış tam yerindedir ve hiç şüphe yok ki Türkiye efkârını çok memnun edecektir. Atatürk ve İnönü bir millet için hürriyetin değerini en önce görmüş ve göstermiş olan Büyük Millet kahramanlarıdır. Atatürk ve İnönü yıllarca bu uğurda çarpıştılar ve Türk milleti onların arkasında bu uğurda bol bol kan döktü. Bugün Türk milletinin başında bulunan İnönü hürriyetin değerini çok iyi bildiği içindir ki Türkiye hükûmeti, her şeyden fazla millî müdafaaya ehemmiyet veriyor ve millet bu yoksulluğu içinde bin bir fedakârlığa katlanıyor. Ancak, hürriyeti bu derece kıskanan milletler, bir gün icabında onun uğruna dökülecek kanların da değerini ölçerler, kazanç hırsına kapılıp onu harcamazlar, hiç bir menfaati, boşuna hiç bir macerayı bu hürriyet aşkından üstün tutmazlar, harbi ancak bir müdafaa vasıtası diye kullanırlar. Türkiyenin bugün güttüğü, yarın ayrılmıyacağı bitarafılık politikasının ruhu da, bütün millî müdafaa kudretinin tek hedef tuttuğu bu hürriyet kaygısıdır.

Millî Şefin Kurultay nutku münasebetile bu ana düşüncenin dost ve müttefik memleketlerde anlaşıldığını ve anlaşıldığının açıkça tekrarlandığını görmek bizim için ayrıca bir bahtiyarlıktır.

Parti programının yeni noktaları

Yazan: Esat Tekeli

Urfâ Mebusu

13 Haziran 1943 tarihli “Ulus” Ankaradan

Partinin Altıncı Büyük Kurultayının Parti programı üzerinde de çalıştığını biliyoruz. Türk milletinin kurduğu büyük bir imparatorluğu, inkıraz uçurumunun kenarına kadar götüren içtimai âmilleri, o imparatorluğun harabesi üstünde yükselen millî varlığın bünyesinden silerek Türk milletine asrî bir hüviyet vermek dâvasının şeref ve mesuliyetini üzerine alan Partinin, İstiklâl Mücadelesi sırasında ve onu takibeden inkılâp hareketlerinde beliren ana prensipleri üzerinde bir değişiklik bahis mevzuu olamayacağı şüphesizdir. Fakat yürüyen hayatın, olgunlaşan hâdiselerin gösterdiği yeni ihtiyaçlar karşısında yeni şeyler düşünmemek, yeni tedbirler almamak bizzat inkılâbın ruhuna uygun düşmeyecek bir durgunluk olurdu. İşte program üzerinde yapılması düşünülen değişiklikler, hâdiselerle birlikte olgunlaşan düşüncelerin ve (az zaman içinde Türk milletini ileri medeniyet seviyesine erdirmek) ihtirasiyle yanan bir gönlün ilham ettiği yeni adımlar, yeni direktiflerden ibarettir.

Tahlili değil, sadece anlatılması bile uzun izahlar isteyen bu değişiklikleri, biz burada izaha girişmekten ziyade başlıca noktalarına pek kısa şekilde temas ederek programın yeni kısımları hakkında umumî bir fikir vermek istiyoruz.

Eski programda sekiz kısımda anlatılan esas ve maksatlar, yeni programda altı kısma sığdırılmıştır. Bir parti programı, daha ziyade ana prensipleri toplıyan bir plândır. Eski programda, prensip noktası sayılamıyacak ve daha ziyade bir hükûmet programında yer alabilecek iktisadî ve malî bazı icra tedbirleri de bulunduğu için bunlar yeni programdan kaldırılmış ve içinde bulunduğumuz zamanların ekonomi ve maliyeye getirdiği yeni düşünceler ise henüz kıvamını bulamadığı için programdan çıkarılan kısımların yerine yeni esaslar da konularak harp ekonomisi ve maliyesi icaplarına ve harp sonrası durumuna işaretle iktifa edilmiş ve böylece program kısaltılmıştır.

Yeni programda, Türk milletinin insan cemiyetleri karşısındaki düşüncesine ve yerine işaret edilmiş, Partinin (insanlık cemiyetini, müstakil ve eşit milletlerden mürekkep bir büyük aile ve Türk milletini bu ailenin esaslı birliği “unite” olarak tanıdığı) kaydolunmuş, Türk milliyetçiliğinin (hiç bir millet için zarar düşünmediği, her milletin insanlık için değerli hasletlerini takdir ve teşvikeden iyilik unsuru olarak kullandığı) ifade edilmek suretiyle bu milliyetçiliğin insani maksatları belirtilmiştir.

Devletçilik bahsinde (millet menfaatinin zaruri kılmadığı hiç bir şekilde hususî menfaatlerle mücadele edilmez) denilerek devletçiliğimizin hududuna yeni bir vuzuh verilmiş, âmme menfaati dolayısıyla Devletçe yapılmasına karar verilen işlerin, ferdî teşebbüsler elinde bulunması takdirinde, bunlara verilecek istimlâk ve tazminat bedellerinin ödenmesi, kanunî teminat altında bulunduğu için yeni programda bu noktaya taallûk eden fıkralar kaldırılmıştır.

Din hürriyetinin ve kanunun müsaade ettiği çerçeve dahilindeki tatbikatının her türlü taarruz ve müdahaleden masuniyeti ifade edildikten sonra, yabancı dillerin din yoluyla millî dil ve kültür üzerinde yaptıkları tesirlerin kaldırılması, yepyeni bir inkılâp hamlesi olmak üzere ele alınmıştır.

Millî eğitim ve öğretim (talim ve terbiye) bahsinde, (kültürün her dalı ile bir bütün olarak takibedileceği) kaydedilerek ilk, orta ve yüksek tahsilin, ilim, felsefe ve güzel sanatların birbirine tercihi bahis mevzuu olmaksızın hepsinin aynı ehemmiyetle takibolunacağına işaret olunmuş, terbiyenin (fikirde, karakterde, bedende) birbirinden ayrılmaz surette güdülen bir esas olduğu yazılarak terbiyenin ferdin şahsiyetini inkişaf ettirmeğe ve onun cemiyet içindeki vazifesini yapabil-

mesini sağlamağa matuf vasıfları belirtilmiştir. Yüksek öğretimde profesörlüğün bir meslek haline gelmesini temin için akademi mesleği (kariyer akademik) hakkında bir kanun lâyihası hazırlanmasına Hükûmetçe esasen başlanmış olmakla beraber bu hazırlıkların çabuk tamamlanması dileği, programa da geçirilmiştir. Bu bahiste, ilmî araştırmaların ehemmiyetine işaret edilmiş, orijinal ilim ve fikir eserlerinin Partice teşviki düşünülmüştür. Memleketin asırlık simasını değiştirecek bir yenileşme unsuru olan teknik öğretim, yeni programda ihtirasla sarılan bir mevzu olarak ele alınmakta ve tekniği köylere kadar yaymak için (binlerce gezici kız ve erkek sanat kursları açılması), Partiye bir hedef olarak gösterilmektedir. Halkevleriyle odalarının kurulmasından beklenen maksadın tahakkuk edebilmesi için (kadın, erkek vatandaşlar için bir arada toplanma salonu, kütüphane salonu tedarik edilmedikçe ve güzel sanatlar üzerinde çalışma esası temin olunmadıkça Halkevi açılmıyacağı) yeni bir esas olarak ortaya konmaktadır.

(Dünya harbi içinde idare) başlığı altındaki yeni kısımda, memleketin bütün dünyaca bilinen barış prensipi bir defa daha teyid edildikten sonra, millî emniyet ve ekonomi mevzularına temas olunmakta, istihsalin, ilerisi hiç düşünülmeden artırılması, münakale işlerinin kolaylaştırılması, seferberliğin cephe arkasına taallük eden kısmının sivil idarece saat gibi işletilmesinin temini, yurttaşlar arasında tam bir birliğin korunması tavsiye edilmekte, ve maliyemizin ehemmiyeti ve ağır yükü üzerinde durularak Devlet ihtiyaçlarının vergi ve istikraz gibi muntazam vasıtalarla temini lüzumu ileri sürülmektedir.

Harp sıkıntılarına rağmen hiç durmadan yapılacak işlerin sayılmasına da ehemmiyet verilmiştir.

- 1) Ziraatte, endüstride ve madenlerde her nevi istihsal işleri,
- 2) İmar ve münakale, demiryolu, liman, su ve elektrikleendirme işleri,
- 3) Her nevi öğretim ve eğitim işleri. Dar gelirlilerin ve köylülerin ayrı bir itinaya lâyık olan durumları, ayrı maddelerde belirtilmiştir.

Harpten sonraki devrede, millî emniyet ihtiyaçlarıyla maliye işlerinin ehemmiyetlerini muhafaza edecekleri kaydedildikten sonra, bu devrede millî ve iktisadî kalkınmanın en kısa bir zamanda tahakkuk ettirilebilmesi için geçmiş zamanlara ait ihtimallerin de telâfisi kabil olacak şekilde modern ve mekanik vasıtalarla baş vurulacağına, yepyeni esaslar üzerinde gevşeme tanımayan bir faaliyet ahengi kurulacağına işaret olunmaktadır.

Harp sonrası devresine kadar uzanan keskin bir görüşün çizdiği bu programın tahakkukunu görmek, Türk milletinin en tatlı dileğidir.

Kurultay Haftası

Yazan: Hüseyin Cahid Yalçın

13 Haziran 1943 tarihli “Vatan” İstanbuldan

Parti Kurultayının açılması münasebetile muhterem Millî Şefimizin irat ettiği nutuk milletin hâkimiyeti prensibine istinat eden rejimimizin gelişmesinde mesut bir merhalenin ölmez âbidesi olarak karşımızda yükseliyor. Nutuk bu müstesna dünya devresinin heyecanlı günleri içinde bütün ecnebi memleketlerin dikkatlerini kendine çekti. İlhamını Millî Şefin yüksek dehasından ve Türk milletinin selim hissiyatı ile temiz emellerinden alan Türk diplomasisinin basiretli hareket tarzı cihan durumunda Türkiye'ye hususî bir ehemmiyet izafe ettiği için Türk hükûmetinin takip edeceği yolun muhariplerce büyük bir alâka ile karşılanması ve bilhassa haricî siyasete taallük eder nutuk kısımları üzerinde durulması tabiidir.

Halbuki aziz Millî Şefin nutku; dahilî siyaset ve bilhassa Türk milletinin rejim ve Teşkilâtı Esasiye meselelerinde iman ettiği ideal bakımlarından da bizleri çok büyük duygular ve emellerle karşılaştırmıştır.

Birinci cihan harbinden sonra bütün Avrupada millî hâkimiyete dayanan rejimlere karşı bir temayül âdeta moda haline gelmişti. Fakat bu muhtelif demok-rasi müesseseleri ne kadar süratle bina edilmişlerse onlardan daha süratle yıkıldı. Bir çok memleketlerde millî hâkimiyet ideali türlü türlü sosyal ve siyasî teşevvüşlere meydan açan bir harabe manzarası arzederken Türkiye'de hürmet ve itibarını muhafazadan geri kalmadı ve harap, yorgun, yaralı Türk vatanından nisbetle çok mamur, çok diri ve çok sağlam bir Türk Cumhuriyetinin yükselmesine sebep oldu.

Başka memleketlerde millî hâkimiyet bir ecnebi ithal metaı olarak milletlerin ruhuna yabancı kaldı. Çünkü siyasî rejim kör körüne taklit kabul etmez. Tarihi mirasın, geleneklerin, millî karakter ve kabiliyetin mahsulü olmıyan bir rejim bir memleketin ruhuna ve ihtiyacına intibak edemez. Türkiye Cumhuriyeti millî hâkimiyet rejimine iman ve bağlılığını ilân ederken bu uğurda bir asra yakın bir zamandan beri mutlakîyet idaresile mücadele etmiş millî bir cereyana istinat ediyor, millî bir ideale son zaferi getiriyordu. Türk inkılâbı millî hâkimiyet rejimini kurarken onun beşiği olan başka memleketlerde takip ettiği gelişme merhalelerini, iktisap ettiği şekilleri aynen tatbik ve taklide kendisini mecbur görmedi. Her şeyden evvel Türk vatanının hususiyetlerine ve icaplarına uymak lüzumunu gözönünde tuttu.

Bundan dolayıdır ki uzak ve ecnebi bir müşahit için yahut kitaplar ve nazariyeler içinde yaşayan mütefekkirler için millî Türk rejimi belli bir tereddüt

ve şüphe uyandırabiliyordu. Fakat Türkiye Cumhuriyeti kurulalıdanberi millî hâkimiyet prensipinin tatbikinde görülen inkişaf gözden geçirilecek olursa bilhassa son dört senelik devrede Millî Şefin yüksek bir feragat ve vatanseverlikle bu gelişmeye verdiği hız sayesinde atılan adımların ne kadar memnuniyet ve itimat telkin edici bir mahiyet arzettikleri teslim olunur. Millî Şefin son nutku bu hususta yeni bir ziya serpmiş ve bizi millî hâkimiyet yolu üzerinde daha mesut ve yüksek neticelere erdirmek müjdesini ortaya koymuştur.

Millî Şef, sözlerine Büyük Millet Meclisinin memlekete ifa ettiği hizmetleri takdir ile başlıyor. Millet meseleleri üzerinde Meclis tarafından gösterilen hakikî murakabeden memnuniyet beyan ediyor. Büyük Millet Meclisi içinde ilk tecrübe olan Müstakil Parti Grubunun hizmetlerini zikreliyerek bu grubun daha iyi bir istikbale namzet olduğunu belirtiyor ve gelecek zamanlar için Millet Meclisinin millet idaresi hususunda hakikî bir muvaffakiyet kaynağı olacağına imanını bildiriyor. Aynı zamanda mebus intihabatında ve parti içindeki intihabatta milletin hürriyetini kullanmasına daha geniş ölçüde imkân temin edileceği vaadini veriyor.

Bunlar, bir diktatör sözü değildir. Milletinin selâmet ve saadeti ve vatanının istiklâl ve tamamıyeti üzerinde bir baba şefkatile uyanık bulunan, millî hâkimiyet gayesine doğru candan bir itina ve itiyat ile yürüyen büyük bir devlet adamının elde edilen neticelerin verdiği memnuniyet ve iftihar hissile daha ileriye doğru adımlar tebsir eden sıcak sesidir. Bu ses kalbimize kadar nüfuz ediyor ve orada hudutsuz bir şükran ve muhabbet dalgalandırıyor. İşte Parti Kurultayı bu defa böyle müstesna bir bayram havası içinde çalışmakta ve bütün memleketin heyecan ve muhabbeti arasında yeni adımlarımızı tesbit etmektedir.

Başvekilin nutku

Yazan: Falih Rıfkı Atay

16 Haziran 1943 tarihli “Ulus” Ankaradan

Cumhuriyet Halk Partisinin Değişmez Genel Başkanı, Millî Şef İnönü 6 ncı Kurultayı kapamazdan önce, Başvekil Şükrü Saracoğlu birçok fıkraları alkışa tutulan büyük nutkunu söylemiştir. Bu nutuk, bugünkü ve yarınki dış ve iç meselerimiz hakkında 6 ncı Kurultay âzaları kadar, bütün memleket efkârını da aydınlatacaktır.

Bizim birleşmemiz, bilişmemizden, dayanışmamız, inanışmamızdan gelir; Başvekilin nutkunda, katılığı, sezinti ile değil, batarak ve acıtarak hissolunan hakikatler vardır. Vaktiyle düşünüp hesaplasak, nasıl katlanabileceğimize ve altından nasıl kalkabileceğimize bizim de şaşıp kalacağımız fedakârlıklarda bulun-

muşuzdur. Yükümüz, ancak Türk omuzlarını çöktüremiyecek kadar ağır olmuştur. Fakat bu nesil ki millî kurtuluşu, maddî varyoğunun hemen hepsini vererek ödemiştir; bu kurtuluşu müdafaa etmek için elbette bugünkü fedakârlığından çekinmiyecekti, Şeref ve hürriyeti koruyarak harbi önliyeleyen her şey, harpten ucuzdur.

Dış politikamız, Başvekilin bir defa daha belirttiği üzere, antlaşma ve sözleşmelere asıl bir bağlılık temeline dayanmaktadır. Rusya ile münasebetlerimiz bahsinde, iki memleketin bütün dünyada tek başlarına kaldıkları zamanki hâtıralara kadar gitmekle, Şükrü Saracoğlu, bu dostluğun, gelip geçici hâdiseler altında eğilip bükülmiyecek kadar köklü olduğunu anlatmıştır. Milletlerin geçirebileceği en çetin imtihan günlerinde kurulup, harp sonrasının yirmi küsur yıllık türlü buhranlar devrinde iki taraf için ancak faydalılığını ispat eden bir dostluğun, münasebetlerimize daima hâkim kalması kadar tabii ne olabilir? Başvekilin İngiliz-Türk ittifakı üstünde duran sözleri, Türkiyede bütün halk düşünüşünü ve anlayışını ifade etmektedir. Şurası doğrudur ki ittifak, altüst edici hâdiseler karşısında, sade iki memleket menfaatlerinin ne kadar uzlaştığını göstermekle kalmamış, iki memleket menfaatleri arasındaki bu uzlaşmanın pek geniş ve nazik bir coğrafya bölgesinde barış nizamına ve insaniyet hayrına ne kadar hizmet ettiğini de ispat etmiştir. İngiliz Türk ittifakı, barış ve güven düzeni kurmak dâvası güdenler için, daima, tesirini, faydasını ve ihtiyacını hissettirerek kuvvetlenecek ve gelişecektir. Nutuk, Alman ordularının Balkanlara inmiş olduğu günlerde, harbin Türkiye ve ötesine bulaşmasını önliyen Alman-Türk sözleşmesinin ciddî değerine samimî bir yer vermiştir. Almanya ile Türkiye arasında bir karşılıklı emniyet kurulmuş olmasının, iki milleti mânasız bir çalışmadan uzaklaştırdığı kadar, Türkiyeye giren harbin mutlaka bulaşacağı memleket ve bölgeleri facialardan korumuş olmasındaki büyük ehemmiyeti inkâr edilemez.

Sayın Saracoğlu'nun millî müdafaa ile maliye ve endüstri işlerimiz, ve umumî kalkınma meselelerimiz hakkında söyledikleri o kadar açık ve canlıdır ki lüzumsuz hulâsa ve izahlarla onların bütünlüğüne hıyanet etmek istemiyoruz. Ancak Varlık Vergisi etrafındaki kara niyetli dedikodulara cevap verirken, Başvekilimizin azınlıkların bol kazançlarından alınan hisse ile, Türk halkın katlandığı fedakârlık arasında yaptığı kıyaslamanın, herkes tarafından iyice kavranmasını istemeden geçemiyoruz.

Sayın Saracoğlu'ya 6 ncı Kurultay âzalarına bu kadar doyurucu bir ikramda bulunduğu için teşekkür edelim: ne yaptığımızı, ne olduğumuzu ve ne olacağımızı biliyoruz. Başlıca kuvvetimiz millî birliğimiz ise, millî birliklerin başlıca dayancı şuurları sarıp kavriyan bu aydınlanma değil midir?

Başvekilin yeni nutku

Yazan: Tasviri Efkar

17 Haziran 1943 tarihli “Tasviri Efkar” İstanbuldan

Başvekil Şükrü Saracoğlu içtimaların sona ermesi münasebetile yeni ve büyük bir nutuk irad eylemiştir.

Başvekil kendisine mahsus olan açık lisanlılık, serbest ve samimî konuşma ile bu nutkunda haricî ve dahilî vaziyetlerimizi umumî surette gözden geçirmiş ve zaten malûm ve muayyen olan siyasetimizin ana hatlarını bir defa daha hiçbir yanlış anlama ve tefsire mahal bırakmıyacak surette tesbit eylemiştir.

Haricî siyasetimizde Şükrü Saracoğlu bilhassa büyük ve dost devletlerle olan münasebatımızın mahiyetini, o devletlerin hepsini de memnun ve müteşekkir edecek surette tarif eylemiştir.

Haricî siyasetimizin esas düsturu ise mutlak sulh ve mutlak insanlıktır. Muhterem Başvekil, bu düsturu şu cümlelerle çok açık, çok güzel ve çok samimî surette tasrih eylemektedir.

“Biz harbî insanlık için bir âfet addediyoruz. Biz insanların insanlık yolunda buluşabileceklerine inanıyoruz, biz insanların yekdiğerine zannedildiğinden daha yakın olduklarına inanıyoruz.”

Dört harp senesi zarfında işte hep bu hislerden ilham aldığımız içindir ki haricî siyasetimizde daimî surette büyük bir dürüstlük, büyük bir temizlik gösterdik ve bu temizlik sayesinde birbirlerinin kanına ve canına susamış olan muhاریplerin hepsinin de itimat ve hürmetini kazandık. Muharipler arasında eskidenberi dost olduklarımız, daha yakın muahedelerle bağlandığımız devletler vardır. Bu dostluklara azamî derecede sadık kalıyoruz, muahedelerin hükmüne riayetkârız, bu sadakat ve riayet bizi her şeyden ziyade M. Churchill’in de Adana seyahatinden avdetini müteakip itiraf eylediği veçhile “Sulha ve insanlığa âşıklık” payesine çıkarmıştır. Bu harpte bitaraf hiçbir devlete, hiçbir millete bu kadar doğru ve yerinde vasıf verilmemiştir.

Başvekil Rusya’dan bahsederken bu devletin İstiklâl Harbinde bize el uzattığını hatırlatıyor, bu hatırlatmak en büyük meziyeti ve vefakârlık ve cıvanmerdlik olan Türkün, Rusyanın bu güç günlerinde, takip ettiği ve edeceği siyaseti izah ve tesbit için kâfidir.

İngiltere ile olan bağlılığa gelince bunun harpten sonra uzun seneler için de faydalı olacağını Saracoğlu tekrarlıyor. Almanya’dan bahsederken de, muhterem Başvekil Almanların Balkanlara indikleri vakit bize el uzattıklarını ve bu sayede yapılan misakın da iki tarafın ihtiyacına tekabül eylediğini tebarüz ettirmektedir.

Harp tehlikesinin bu suretle hududumuzun kapısına kadar geldiği sıralarda bu tehlikeyi yalnız bertaraf etmekle kalmıyarak bilâkis bir de dostluk misakı ile karşılıklı münasebatı kuvvetlendirmek, siyasetimiz için hiç şüphesiz bir muvaffakiyettir.

Gayeleri de, örfleri de, lisanları da, siyasî ve dinî akideleri de birbirine zıd olan birçok devletleri, Türkiye'ye karşı dostluk hisleri beslemekte birleştirmek, herhalde dünya siyaset tarihinde sık sık görülen bahtiyarlıklardan değildir.

Biz bu muvaffakiyetleri ise Başvekilin ehemmiyetle tebarüz ettirdiği dahilî birlik ve beraberliğimize borçluyuz. Hakikaten Türk milletinin en kudretini, tehlikeli zamanlarda daima birleşmesi ve yekpare olması teşkil eder. Bu ruh kudreti her türlü maddî kuvvetten, silâhtan, toptan ve tüfekten üstündür. Birliğini muhafaza eden millet, daima her güçlüğü yener ve neticede kendini selâmete isal eder.

Saraçoğlu dahilî siyasetimizin bu sene için en mühim icraatından olan varlık vergisinin bugüne kadar olan verimi ve neticesi ile bundan sonra muhtemel olan yeni inkişafı hakkında rakamlara müstenit izahat vermiştir. Bu izahat kâfi derecede sarahatî havi olduğu cihetle o hususta fazla mütalaa yürütmeğe hacet yoktur.

Türk milleti için haricî siyasetinde, dahilî işlerinde de muvaffakiyetin yegâne sermayesi birliktedir. Bu birliği ise daima muhafazaya ahdetmiş olduğumuz cihetle, dünya buhranının bundan sonraki tezahürleri karşısında da, uyanıklığı asla elden bırakmıyarak mukadderatımızı hüsnü idare edeceğimizden eminiz.

Bir nutuk ki, ne bir cümlesi fazla, ne de bir noktası eksik

Yazan: Ekrem Uşaklıgil

17 Haziran 1943 tarihli "Son Posta" İstanbuldan

Cumhuriyet Halk Partisi Kurultayının çalışmalarını sona erdirmesi münasebetile Başvekilin verdiği demec gazete sütununa geçince ilk bakışta çok uzun gibi görünüyor.

Fakat ilk satırlarını okumıya, yahud da radyoda ilk kelimelerini dinlemeye başladığımız zaman derhal çekici kuvvetinin tesirine kapılarak sürükleniyorsunuz, bitince de söyleneni az buluyorsunuz..

Bununla beraber Saracoğlu'nun demeci iç ve dış politikada Türk kitlesini ilgilendiren ne kadar mesele varsa hepsini de içine almış, hepsine de hakkını vermiştir. Ne bir cümlesi fazla, ne de bir noktası eksiktir.

Nutkun iç memlekette uyandıracağı tepkiden bahse hiç lüzum yok.

Parti Kurultayı millet kurultayı, kurultay kürsüsü millet kürsüsü sayılır. Saracoğlu Millet kürsüsünde söylerken sözü sıklıkla kesilerek alkışlandı. Son cüm-

leleri ise radyonun getirdiği akislerden anlıyarak söylüyoruz ki, âdeta bir vecd havası uyandırdı, fakat imkân olsa da 18 milyon Türk bir yere gelerek nutku dinleyebilseydi, netice aynı olacaktı.

Saracoğlu'nun nutkunun son cümlelerinden birini bütün dünyaya duyurulması lâzım gelen dört hakikatten biri olarak şu cümle teşkil ediyordu:

“Türküz, Türkçüyüz ve hergün biraz daha Türkçü olacağız.”

Kurultaya vecd havasını veren son cümlelerin biri de işte bu cümleydi. Ve Türkü yükselme yolunda şahlandırarak tek hakikati en büyük kürsümüzün bu devresinde bu kadar kesin olarak tesbit etmek şerefi Ödemişliye nasip oldu.

Meşrutiyet yıllarının bin bir ırkı temsil eden bin bir klüb ve cemiyetleri karşısında Türklüğünü gururla ilân edememenin acılığını çok yakından duymuş olanlar artık geniş bir nefes alabilirler. Geçen 35 yıldan alınan ders yabana gitmemiştir.

Nutkun dış memlekette uyandıracığı tepkilerin kaynağına gelince:

Bizim dış politikamız ötedenberi sabittir, bu politikada herhangi bir değişiklik veya yenilik bahis mevzuu olamaz, olsa olsa siyasetimizi ifade ederken kullanılan cümle biraz fark gösterebilir. Nitekim bu defa Saraçoğlu bu bahiste söze Sovyetler Birliği ile olan münasebetlerimizi ele alarak başlamış, cumhuriyetimizin teessüsü anında büyük komşumuzun bize el uzattığı, bizden de karşılık gördüğünü hatırlıyarak o vakitten beri Türk-Rus dostluğunun sağlam bir temel üzerinde kalacağını anlatmış, sonra iki memleketi uzun seneler için çok geniş sahalarda birbirine bağlayan Türk-İngiliz ittifakına geçmiş iki memleketin karşılıklı menfaatlerine uyan Türk-Alman dostluğuna dokunmuş, ve en nihayet de Vaşington'da gelecek dünyanın istikbali münasebetile öne atılan fikirleri tamamen benimsemiş olduğumuzu kaydetmiştir.

Bir defa işaret edelim ki, Türk politikası ötedenberi sabittir, değişiklik gösteremez, fakat mademki nutkun yabancılar arasında uyandıracığı tepkilerden bahsediyoruz, o halde Saraçoğlu'nun üç beş ay evvel söylemiş olduğu nutukta kullandığı ifade şekline bakarak, bundan Türkiye'nin mukadderatını artık tam olarak İngiltere'ye bağlamış olduğu neticesini çıkarmakta kendilerini haklı görmüş olan yabancı gazetecilerin şimdi son nutkun ifade şeklinde tahmin edebiliriz.

Fakat yabancı gazeteciler bir düşünceden öbürüne geçce dursunlar bizim kat'iyetle bildiğimiz nokta Türk menfaatinin Türk gözünde daima sabit kaldığı, ve en küçüğünden en büyüğüne kadar bütün memleketin katlanmaya her dakika hazır olduğu ölçüsüz ve sonsuz fedakârlıklardan sarsılmaz bir bekçiye malik bulunduğu.

Saracoğlu'nun sözleri

Yazan: Yeni Sabah

17 Haziran 1943 tarihli "Yeni Sabah" İstanbuldan

Parti Altıncı Kurultayının kapanması münasebetile Başvekil uzun ve etraflı bir nutuk söyledi ve böylece dış ve iç bütün meseleler gözden geçirilerek ve durumumuz vuzuh ile tesbit edilmiş bulundu.

Bu geniş hulâsada -çünkü Saracoğlu dört harp yılının aşağı yukarı bir bilân-çosunu yapmıştır- aydınlık ve gölgeli taraflar vardır.

Serapa vuzuh ve nur olan kısım dış siyasete ait olan parçadır. Bugün yekdiğerile savaş halinde bulunan bütün büyük devletlerle münasebetlerimizin tablosu tarih ve hâdiseler sırasile çizilmiştir. Bu itibarla Rusya ile olan münasebetimiz başta gelmektedir. Filhakika Moskova, Anadolu'nun daha kurtuluş mücadelesine atıldığı ilk anlarda bize elini uzattı. Millî hislerle beslenerek emperyalist ve kapitalist kuvvetlere karşı açtığımız isyan ve feveran bayrağı Sovyet hükûmetini yakından ilgilendirdi. Takriben tecrit edilmiş bir halde bulunan millî hükûmet te bu eli sıktı. Bu ilk temas yavaş yavaş gelişerek en ileri muahedelerle sağlam esaslara bağlandı. Bugün de her iki taraf bu anlaşmalara samimî bir sadakat göstermekte, bunların isabetini takdir etmektedir. Bütün dünyanın alâkasını çeken Türk-Rus münasebetlerinin bu kadar berrak bir halde tasviri eminiz ki bulanık suda avlanmak isteyen birçok merkezleri pek te hoşnut etmiyecektir. Bunu takiben İngiliz-Türk ittifak muahedesi imzalandı. Daha Atatürk'ün sağlığında temelleri atılan ve İngiltere Kralı Haşmetlû Sekizinci Edvard'ın ziyareti ile inkişafa başlıyan an'anevî ve tarihî dostluk yepyeni ve sıcak manzara gösterdi.

İngiliz-Türk dostluk ve hattâ dünün veya bugünün müceddet bir olayı değildir. Şarktan kuvvetli bir Türkiye vücudunu istilzam eden Büyük Britanya politikasının daimî umdesidir. Kırım seferinde, 93 harbini bağlayan Ayastafanos muahedenamesinde Londra'daki kabinelerin değişmez ibreleri hep Türk dostluğunu göstermiştir. Binaenaleyh içinde bulunduğumuz devre nihayet bu tarih icaplarının doğurduğu zaruretlerin son bir gösterisidir. Coğrafi ve tarihî olan bu keyfiyet o kadar tesirlidir ki Başvekilin tekrarladığı gibi "İki devletin menfaatleri bu iki devleti yalnız mahdut ve muayyen yıllar için değil, hattâ mahdut ve muayyen işler için de değil, çok uzun yıllar ve geniş sahalar için birleştirmektedir.

Kökler iki memleket ve millet tarihinde bu kadar uzaklara kadar giden iki devlet arasındaki dostluğun geleceğe de mesut dallarını uzatması kadar tabii bir hâdisce olamaz.

Umumiyetle devletlerin dış politikaları, hükûmet ve rejim değişimleriyle bile tebeddül etmiyecek kadar, kesin ve siyasiler üzerinde âmirdir. Bunun misalleri pok çoktur. Faraza Çarlık Rusyası Büyük Britanya ile ittifak halinde olduğu gibi Bolşevik Rusya da nihayet Londra ile uzlaşma halindedir ve hattâ bu ittifak harpten sonra yirmi seneye kadar da devam edecektir. İngiliz ittifakı haricî siyasetimizin, tarihimize uygun olan, geleneklerinden biridir. Başvekil başka bir noktadan da İngiliz muhabbet ve dostluğunu Kurultay âzasına hatırlatmak istedi. O da Londra hükûmetinin, memleketimizin iâsesi için ihtiyar ettiği fedakârlık ve gönderdiği (80.000) tona yakın buğdaydır.

Büyük Britanya bilhassa harp gücü ve öz adaların beslenmesi ile son derece meşguldür. Denizaltı harbinin sıkışık ve zorluklarla dolu anlarında en ufak bir gemi tonajını bile savaş gayesinden başka bir gayret için kullanmanın caiz görülemeyeceği günlerde Türk hükûmet ve halkına gösterdiği bu ilgi ve değerli yardım bütün heyet âzasında bir şükran hissi uyandırmıştır. Saraçoğlu işte buna ancak tercümanlık etmiştir. Mister Edenle İmparatorluk Başvekili Mister Churchill'in ziyaretleri ve samimî bir hava içinde yapılan konuşmalar iki memleketin dünya durumunu görüş hususunda geniş bir birlik ortasında bulunduklarını göstermiştir. Bu vahdetin verimli neticeleri her zaman görülmektedir.

Bir milyona yakın vatan çocuğunu uzun yıllardır silâh altında tutan Türk hükûmeti harbi insanlık için bir âfet saymaktadır. Bu itibarla Amerikalıların fikirlerini, Amerika devlet adamlarının sözlerini benimsiyecek kadar kendimizi yakın buluyoruz ve milletlere hak, müsavat ve hürriyet tanıyan cereyanlara bütün kuvvetimizle yardım etmek istiyoruz. Bunun aksine bir istikamet ve gaye kovalıyanları alkışlamamamız çok tabiidir.

Mamafih Balkanlara inan Almanya bize elini uzattı. Bir dostluk ve ademi tecavüz muahedesi imza ettik. Hâdiseler gösterdi ki bu muahede iki tarafın hakikî ihtiyaçlarına cevap vermektedir. Fakat çalışılarak meydana getirilen bu politika binası kuvvetli bir orduya ve birleşmiş bir millete dayanmaktadır ve bu sayede biz bugüne kadar harp tehlikesinin dışında kaldık. Fakat bindiğimiz politika atının dizginlerini hiç bir vesile ile gevşetemeyiz.

Harbi istememek ve sevmemek, fakat gözünü kırpmadan onu kabule hazır olmak ve bunun maddî vasıtalarını, ne kadar pahalı ve güç olursa olsun, elde bulundurmak.. İşte Türk dış politikası.

Dört senelik tecrübeye dayanmış nurlu, açık bir politika.

Son nutuk ve dışardaki tesirler

Yazan: Falih Rifka Atay

19 Haziran 1943 tarihli “Ulus” Ankaradan

Başvekil Saraçoğlu'nun son nutku dışarı memleketlerde ve bilhassa Anglosakson âleminde pek iyi bir akis bırakmıştır. Hâdiseyi ilk defa görmüyoruz: Millî Şefin Türkiye dış politikasını katî ve açık prensipleriyle belirten nutku, ve gerek Başvekil, gerek Hariciye Vekilimizin, fırsat düştükçe, bu prensiplere bağlılığımızı gösteren demeçleri, hep aynı yankıyı uyandırmıştı.

Bazı zihinler bir suale takılmışlardır: Herkes harp cephelerinde yeni ortaklar ararken, bir memleketi etrafını harp facialarından korumak amacını güden bir politikanın bu kadar iyi karşılanmasının sebebi nedir? Fakat bu soru, Türk dış politikasının asıl ruhunu kavramayıştan ileri gelir. Türk dış politikası hiç şüphesiz bu memleketin yüksek menfaatlerine uygun olmayı esas tutar. Fakat aynı politikanın, bu menfaatleri, milletlerarası tam bir güven ve anlaşma nizamının kurulması ile ahenkleştiren, millî hürriyet ve emniyetlere karşı hiçbir tehlike ve tehdit olmadıktan başka, millî hürriyet ve emniyetleri müdafaa ederek her türlü teşkilatlanma faaliyetlerine yardım etmeyi gaye edinen insanîyetçi ve barışçı bir vasfı vardır. Unutmamak doğru olur ki, bugün genelkurmaylar harbi zafere erdirmek için ne kadar çalışıyorlarsa, başka mesul makamlar, harb sonrası anarşi ve buhranlarını önlemek, yeni harplere artık imkân bırakmamak, yirminci asra bir milletler kardeşliği çağı şerefini kazandırmak için o kadar uğraşmaktadırlar. Bu dâvaya samimî bağlanmış olanlar, Cumhuriyet Türkiyesinde asla caymaz ve sapmaz, tabii bir müttefik bulmaktadırlar. Harbi kendisi için bir menfaat olmaktan çıkaran Türkiye, onu bütün milletler için menfaat olmaktan çıkarmak isteyenlerin yardımcısı olmuştur ve öyle kalacaktır.

Dış politikamızın içtenliğine ve dürüstlüğüne herkesi inandıran bir sebep de, Türk milletinin askerî vasıflarından asla şüphe edilmemekte olmasıdır. Bu millet, cihanın imkânsız gördüğü harpleri dahi, tınmadan ve göz kırpmadan, hattâ yaptığıının bir fedakârlık olduğunu düşünmeksizin, kabul etmeyi bilmiştir. Dış politikamız, insanî tarafının kuvvetini, bir harp gerektiği vakit ona ezelden karar vermiş olmak iradesinden alır.

Garp âleminin son yirmi beş yılda iki defa geçirdiği ağır tecrübeyi, bizde son bir iki asır içinde her nesil bir iki defa geçirmiştir. Biz, hak ve toprak bütünlüğünü sağlayan milletler için yalnız barışın kurtarıcı olduğuna, milletlerarası harpsiz bir nizam kurmak isteyenler gibi inanmışızdır. Esasen harp, yıkılmış olduğu zaferin bile ödiyemeyeceği bir vasıtalar şiddeti aldığı gibi, millî uyanışlar, ortaçağ hegemonyalarının en şiddetli vasıtalarla dahi devam edemeyeceği bir olgunluğa

varmıştır. Cihanın, bir esaretlerden kurtuluş ve hür milletler arasında bir dayanışma nizamına doğru ilerlediğini görmemekte yalnız gaflet vardır. Politikalarını bu iki hakikate uydurmayan veya uydurmıyacak olanlar, zaman gerisinde kalmış olmanın zararlarını ödemiye mahkûmdurlar.

Barışa inanan bir milletin, bütün dünyayı kendisi gibi görmek istemesinde hiçbir özcüllük ayıbı yoktur. Bir gün istatistik masaları başında ikinci cihan harbinin hesaplarını yapanlar, dünya halkına, artık zaferin bile kaç neslin altından kalkamayacağı kayıplara mal olduğunu anlatacaklardır.

Kurultaydan sonra

Yazan: Hüseyin Cahid Yalçın

19 Haziran 1943 tarihli “Vatan” İstanbuldan

Cumhuriyet Halk Partisinin umumî kurultayı büyük bir faaliyet ile vazifesini bitirdikten sonra, dağıldı. Toplantıyı Millî Şefimiz asîl ve yüksek bir nutuk ile açtı. Türk inkılâbının hedefleri, memleketin rejimi ve siyaseti üzerine vazih ve vecîz beyanat ile nur saçtı. Toplantı Başvekilin etrafı, açık ve samimî bir nutku ile nihayetlendi.

Başvekil, dahilî ve haricî siyasetin teferruatına varıncaya kadar her meseleyi olduğu gibi Kurultay ve millet huzurunda deşti. Kurultay, bütün dünya ile beraber bizim de aynı nisbette olmamakla beraber her halde az çok ıstırap ve mahrumiyet içinde geçen hayatımızda bir itminan, ferahlık ve memnuniyet havası yaratmıştır.

Günlük hayatın dağdağları ve teferruatı arasında gözden kaçan, mahiyeti iyice anlaşılamadığı için tereddütler uyandıran bazı hâdiseler böyle en yüksek makamlardan esaslı bir muhasebeye tâbî tutulup izahat verilince efkârı umumiyecce derhal kavranıyor ve milletin ruhuna sinerek bütün milletin malı oluyor. Türk Birliğinin hür bir tefekkür temeli üzerinde vicdanî bir kanaate istinat etmesidir ki ona sarsılmaz bir kuvvet ve ciddî bir ehemmiyet vermektedir. Niçin birbirimize sıkı sıkı bağlandığımız, hükûmetin esaslı tedbirleri niçin ve ne tarzda ittihaz ve tatbik ettiğini nereye doğru gittiğimizi anlıyoruz, beğeniyoruz, ve bütün bir programı kalbimizde gerçekten takdir ve tasvip ettiğimizden dolayıdır ki onu bütün milletin programı haline sokuyoruz. Bu hakikati bir kere daha müşahade etmek kalblerimizi, bizi doğru yolda gittikçe daha iyiye ve daha emniyete götüren Millî Şefe ve ilhamını ondan alan hükûmete daha candan bağlıyor. Üzerimize düşen vazifeleri daha memnuniyetle, daha soğukkanlılıkla yükleniyoruz, durumu daha açık bir nazarla kavırıyoruz ve çizilmiş millî yolda yürümek için ruhumuzda yeni kuvvetlerin canlandığını hissediyoruz. Bugünkü Türkiye için denilebilir ki aziz Millî Şeften başlayarak hükûmet ve millet uhdelerine düşen vazifeleri idrâk

etmekten, birbirlerine karşılıklı ve hudutsuz bir itimat duymaktan ileri gelmiş ahenk içinde birbirlerine lâyıktırlar.

Başvekilin temas ettiği her biri diğerinden mühim esaslı meseleler arasında varlık vergisi vardır ki, Kurultayda dinlediğimiz izahattan sonra hakikî çehresi ve mahiyeti ile meydana çıkıyor ve bir çok yanlış telâkkilere ve dedikodulara kâti bir darbe indiriyor. İtiraf etmelidir ki varlık vergisinin hırpaladığı menfaatlerin daire-si pek genişti. Dünyanın her tarafı ateş ve kan içinde akla sığmıyacak kadar müt-hiş felâketlerden inlerken bizde ticaret, iktisat ve istihsal sahasında hâkim sınıf hükûmetin kendilerini rahat içinde yaşatan politikasından sadece sitayişlerle bah-setmekle borçlarını ödemiş zannediyor ve doymak bilmez bir hırs ile anormal kârlar temin etmekten başka bir şey düşünmüyordu. Memleketin üzerine yük-lenen yük, durumun icap ettiği fedakârlık sanki yalnız onları rahat yaşatmak ve zengin etmek içindi. Sıkıntı ve yokluk başkalarının, kâr onların olacaktı. Bu sınıf-tan bahsederken ırki hiç bir ekalliyete bilhassa işaret etmek katiyen aklımızdan geçmez. Burada bahis mevzuu olan şey ırk değil, Türkiye'deki bütün ırklardan ve mezheplerden hissesini alan hususî bir sınıftır ki insafsızca kârpeşinde koşmaktan ve insanî ve vatanî vazife mefhumunu tanımamaktan suçludur. Bu sınıf içinde herhangi bir unsurun adetçe çok bulunması varlık vergisinin mahiyetini tahrif et-mek için bir sebep teşkil edemez. Başvekil, bu hususta çok kanaat verici bir hakikatten bahsetmiştir. Varlık vergisinin tahsilâtı şimdiye kadar 270 milyonu geçmemiştir ki bundan sonraki tahsilât ile beraber çok daha yüksek bir yekûnu ol-mıyacağı aşîkârdır. Bu kadar gürültü yapan bu verginin yanısıra hükûmet toprak mahsullerinden yüzde yirmi beş hisseyi almak suretile köylü sınıfından 480 mil-yon lira fevkalâde bir vergi almış bulunuyor.

Harp vergisi içinde, insanların her teşebbüslerinde olduğu gibi, esef edilecek yanlışlıklar bulunduğu inkâr kabul etmez. Meselenin genişliği ve müstaceliyeti dolayısıyla bu yanlışlığın normalden biraz fazla çıktığını da kabul edelim. Fakat bu yanlışlıklar bin bir icat ve ilâve ile o kadar istismar edildi ki, şimdi hakikat an-laşıldıktan ve bir gün evvel kendilerini parça parça etseler tarhedilen vergiyi ödemiyeceklerini söyleyenlerin vergilerini ödedikten sonra keyiflerinden bir şey eksik olmaksızın tekrar faaliyetlerine koyuldukları görüldükten sonra hükûmetin tedbirindeki isabet her göze çarpıyor. Bu varlık vergisi nasıl azlıklar aleyhinde bir hareket değilse, onun hemen iki misli olarak köylüden alınan mahsul vergisi de Türk unsuru aleyhinde bir hareket değildi. Yalnız şu fark var ki köylü büyük bir feragat ve vatanseverlikle vergilerin en ağırına katlandı ve ağızını bile açmadı. Fakat insafsız para kazanmayı kendilerinin bir hakkı addeden sınıf, cins ve mez-hep farkı olmaksızın, dünyayı telâşa vermekte bir kurtuluş çaresi aradı, parayı vatandan ziyade sevdiği intubainı verdi.»

CHP OLAĞANÜSTÜ BÜYÜK KURULTAYI

CHP Olağanüstü Büyük Kurultayı, 10 Mayıs 1946 günü Ankara'da çalışmalarına başlamıştır. Olağanüstü Büyük Kurultay'da İnönü, "serbest seçim hedefimizdir." demiştir.

Olağanüstü Kurultay'da "Millî Şef" unvanı CHP tüzüğünden çıkarılmıştır.

CHP Büyük Kurultayı, Parti Genel Sekreteri tarafından verilen bir önerge ile parti programının dördüncü maddesinin (C) fıkrasında yapılacak değişikliklerle programın yirmi ikinci maddesinin çıkarılmasını görüşmek üzere seçilen 25 kişilik program ve tüzük komisyonu, 10 Mayıs 1946 günü Millet Meclisi kitaplığında toplanmıştır.

"Komisyon, görüşmelere başlamadan önce, Başkanlığına Konya Milletvekili Fikret Sılay'ı, sözcülüğe Bingöl Milletvekili Feridun Fikri Düşünsel'i, kâtipliğine de Kastamonu Milletvekili Tezer Taşkıran'ı seçmiş ve sonra kendisine verilmiş olan önergeleri incelemeğe geçmiştir.

Bunlardan programda yapılacak değişikliklere ait bulunan önerge gerekçesinde şöyle denilmekte idi. Değiştirilmesi istenen hüküm, programımızın dördüncü maddesinin (C) fıkrasıdır. Bu fıkra da Milletvekilleri seçimlerinin iki dereceli olarak yapılmasının "amelî icaplara" uygun olduğu yazılıdır. Büyük Kurultayın sayın üyelerince bilindiği gibi, Partimiz kurulduğu tarihten itibaren tek dereceli seçimi prensip olarak kabul etmiş ve ancak memleketin şartları bu prensibin gerçekleştirilmesine imkân vermemesi yüzünden iki dereceli seçimi zarurî görmüştür.

Bugün artık iki dereceli seçimi gerektiren "amelî icaplar" önemini kaybetmiş olduğundan, tek dereceli seçim hakkındaki emelimizin gerçekleştirilmesi doğru olacaktır. Büyük Kurultay bu teklifi kabul buyurursa, memleketin demokrasi alanında gelişmesine engel olan her şeyi kaldırmağa çalışan Partimiz, seçim kanunu tek dereceli seçim esasına göre değiştirmeğe delâlet etmek suretiyle üzerine düşen şerefli bir ödevi de yapmağa imkân bulacaktır.

Programımızın 22 nci maddesinin de büsbütün kaldırılması teklif edilmiş bulunmaktadır. Programımızın diğer maddeleri cemiyetler hakkında görüşümüzü açıklıkla ifade etmektedir.

22 nci maddenin kaldırılmasıyla bunlara uyarak vatandaşların cemiyet kurma hürriyetleri genişletilmiş olacaktır.

Genel Sekreterlik bu gerekçeye dayanarak Parti programının yurttaş haklarına ait bugünkü dördüncü maddesinin "yurdumuzun umumî şartlarına göre vatandaşın yakından tanıdığı ve emniyet ettiği kimselere rey vermesini temin eden iki dereceli seçimi amelî icaplara uygun buluruz" şeklindeki (C) fıkrası yerine aşağıdaki fıkranın konulmasını istemekte idi.

“Milletvekilliği seçimlerinde tek dereceli seçim taraflısıyız.”

Yine Parti programının: “Türkiye’de cins ve sınıf ve rejyonel fikirleri koruma ve yayma, sınıf mücadelesi uyandırma maksatlariyle cemiyet kurulamaz. Devlet, hususî idare ve belediyelerle devlete bağlı müesseselerden hizmet karşılığı aylık ve ücret alarak bulundukları vazifenin sıfat ve hüviyeti ile cemiyet kurulmaz” hükmünü ihtiva eden 22 nci maddenin ise kaldırılması teklif ediliyordu.

Bundan başka genel sekreterlik Parti tüzüğünde de dördüncü ve beşinci maddelerin aşağıdaki şekilde değiştirilmesi ve tüzüğe geçici bir madde eklenmesi talebedilmekte idi.

Madde 4- Parti Genel Başkanı, Büyük Kurultay tarafından dört yıl süre için Partili Milletvekilleri arasında seçilir.

Madde 5- Partinin Genel Başkanlığı süresi içinde aşağıdaki üç halde inhilâl edebilir:

- a) Ölüm,
- b) Vazife yapmıya mâni bir hastalığın sabit olması,
- c) İstifa.

Bu üç halden biri dolayısıyla inhilâl vukuunda Parti Büyük Kurultayı derhal toplanarak Partiye mensup Milletvekilllerinden bir zatı Genel Başkanlığa seçer.

Geçici ek madde:

1- Tüzükte yazılı olan değişmez genel başkan sözü, genel başkan olarak değiştirilmiştir.

2- 16 ncı maddenin (G) fıkrasile 118, 119, 120, 121, 122, 123 üncü maddeleri kaldırılmıştır.

3- Tüzükteki müstakil grup hakkındaki bütün hükümler mülğadır.

Program, tüzük komisyonu, Parti Başkan vekili Başbakan Şükrü Saraçoğlu ile Parti Genel Sekreteri Nafî Atuf Kansu’nun hazır bulundukları bu toplantısında, program ve tüzükte yapılması teklif edilen değiştirilmeleri uzun süren tartışmalardan ve yapılan açıklamalardan sonra onaylamıştır.

-Ankara:

Cumhuriyet Halk Partisi Büyük Kurultayı olağanüstü toplantısını bugün saat 10.00’da Büyük Millet Meclisinde yapmıştır.

Bu münasebetle Millet Meclisinin önü, Parti Genel Sekreterliği binası millî renkler ve parti bayraklarile donatılmıştır.

Büyük Kurultayın bu olağanüstü toplantısına davetli olarak iştirâk eden şahsiyetlerle, dinleyiciler, toplantı salonunda, localarda yer almışlardı. Kordip-

lomatige mahsus localarda büyük ve orta elçilerle bu elçilikler erkânı bulunmakta idiler. Cumhuriyet Başkanlığı localarına Yargıtay, Danıştay ve Sayıştay başkanlarıyla, Yargıtay başsavcısı, Genel Kurmay birinci ve ikinci başkanları, basına ayrılmış yerlerde de yerli ve ecnebî basın ve ajanslar temsilcileri, Büyük Kurultayın bu olağanüstü toplantısını takibediyorlardı.

Saat tam 10.00'da Parti Genel Başkan vekili Başbakan, yoklamayı yaptırmak üzere başkanlık kürsüsüne gelmiş ve "Bir, arkadaşımız adları okumak suretiyle, yoklama yapılacaktır" demiştir.

Bunun üzerine kâtiplik yerinde bulunan Tunceli Milletvekili Necmeddin Sahir Silan, delegelerin isimlerini okumuştur.

Yoklama sonunda Büyük Kurultaya 336 delege ve 450 Partili Milletvekilinin iştirâk cylemekte olduğu anlaşılması üzerine, Başbakan Büyük Kurultayın açıldığını bildirmiştir.

Söz alan Parti Genel Sekreter yardımcısı Trabzon Milletvekili Faik Ahmet Barutçu, Büyük Kurultay Başkanvekilliğine Büyük Millet Meclisi Reisi Abdülhalik Renda'nın ve ikinci Başkan Vekilliğine de Gaziantep delegesi Cemil Alevli'nin seçilmesini ileri sürmüş ve bu teklif kabul edilmiştir.

Başkanlık divanı kâtipliklerine de verilen bir önerge ile Tunceli Milletvekili Necmeddin Sahir Silan, Hatay Milletvekili Hasene Ilgaz, Afyon delegesi Kemal Asgar, Kütahya Milletvekili Vedit Uzgören, Erzurum delegesi Ömer Olgun ve Kocaeli Milletvekili Sedat Pek ayrı ayrı reye müracaat edilerek seçilmişlerdir.

Kurultay Başkanlık divanının böylece kuruluşundan sonra Parti Genel Başkanvekili Başbakan Şükrü Saracoğlu:

-Şimdi yerimi, değişmez Genel Başkanımız İsmet İnönü'ye bırakıyorum.

Diyerek, başkanlık kürsüsünden ayrılmış ve değişmez Genel Başkan Millî Şef İnönü delegelerin sürekli ve coşkun alkışları ve varol sesleri arasında salona girerek Başkanlık yerini işgal buyurmuşlardır. Bu esnada kâtiplik yerlerinde Necmeddin Sahir Silan, Vedit Uzgören bulunuyorlardı.

Değişmez Genel Başkan Millî Şef İnönü, siyasî hayatımızda daima büyük ve tarihî bir önemi haiz olacak nutuklarını iradederlerken delegelerin sık, sık coşkun ve samimî tezahürleriyle karşılanmış ve bilhassa nutkun, partilerin seçimlere iştirâk etmekten imtina edeceklerini ümideylemediklerini, ölünceye kadar Cumhuriyet Halk Partisinin üyesi olarak kalacaklarını bildiren ve kökü dışarda, yabancı âleti olan cemiyet ve partilere, dini siyasete âlet eden partilere kanun yolu ile karşı konulacağını belirten ifadeleriyle dış politikamızın bugünkü manzarası etrafındaki izahları sürekli alkışları toplamış ve "yaşa, varol" sesleriyle tasvibedilmiştir.

Millî Şef İnönü, nutuklarını verdikten sonra Başkanlık yerinden ayrılmışlar, toplantı salonuna girişlerinde olduğu gibi, delegelerin sevgi tezahürlerine vesile olmuştur.

Bundan sonra Büyük Kurultayın Başkan vekilliğine seçilmiş olan Büyük Millet Meclisi Başkanı Abdülhalik Renda, başkanlık yerini almış ve Kurultayın başkanlık vekilliğine seçilmek suretiyle hakkında gösterilmiş olan teveccühe teşekkür eylemiş ve gündemin diğer maddelerinin görüşülmesine geçilmiştir.

İlk olarak Parti Genel Sekreterinin Parti programının dördüncü maddesinin (C) fıkrasının değiştirilmesine ve 22 inci maddesinin kaldırılmasına ait önergesi okunmuştur.

Başkan Abdülhalik Renda, bu önergenin incelenmek üzere 25 kişilik bir program ve tüzük komisyonunun kurulması hakkındaki diğer bir önergeyi okumuş ve böylece tâdil önergesi incelenmek üzere komisyona tevdi edilmiştir.

Müstakil Grup çalışmalarına dair Kurultay Başkanlığına sunulan rapor okunmuş ve daha sonra büyük kurultayın olağanüstü toplantısı dolayısıyla Parti ve Belediyeler başkanlarıyla muhtelif kurullardan ve özel kişilerden geldiği bildirilen telgraflara başkanlık divanınca karşılık verilmesi muvafık görülmüştür.

Müteakiben de alkışlar arasında aşağıdaki önerge okunmuştur:

“Partimizin kurucusu ve ebedî başkanı Türkiye Cumhuriyetinin müessisi büyük Atatürk’e kurultayın derin saygısını ve tükenmez sevgisini belirtmek üzere muvakkat kabrine başkanlıkça delegeler arasından seçilecek bir heyetin ziyarette bulunmasını ve bir çelenk koymasını arz ve teklif ederiz.”

Büyük Kurultayın bugünkü açılış toplantısına son verilirken bundan sonra Kurultay toplantılarının açık olması hakkında yapılan bir teklif de oybirliğiyle kabul edilmiştir.

11 Mayıs 1946

-Ankara:

C.H.Partisi Genel Başkanı Millî Şef İnönü, bugün Parti Büyük Kurultayının çalışmalarını bitirmesini müteakip, Büyük Millet Meclisi salonlarında parti kurultayı delegelerini kabul buyurarak ayrı ayrı iltifatlarda bulunmuş ve kendilerile görüşmüştür.

-Ankara:

Cumhuriyet Halk Partisi Büyük Kurultayının bugün yapılan üçüncü oturumunda Parti Genel Başkanı İsmet İnönü ve Başkan vekili Şükrü Şaraçoğlu tarafından verilen bir önerge ile parti genel idare kurulu üyeliklerine şunlar seçilmişlerdir:

Nafî Atuf Kansu (Kırklareli), Faik Ahmet Barutçu (Trabzon), Ali Rıza Erem (Siirt), Rahmi Güken (İzmir), Emin Erişirgil (Zonguldak), Sedat Çumralı (Konya), Bekir Kaleli (Gaziantep), Dr. Fatma Memik (Edirne), Kemal Turan (Isparta), Atıf Akgüç (Bursa), Tahsin Banguoğlu (Bingöl), Feyzullah Uslu (Manisa), Hüsnü Kitapçı (Muğla), Ali Taşkapılı (Afyonkarahisar), Münir Hüsrev Göle (Erzurum).

-Ankara:

Cumhuriyet Halk Partisi Büyük Kurultayının toplantısının sona ermesini müteakip Büyük Millet Meclisindeki dairelerinde Cumhurbaşkanlığı ve Parti Genel Başkanı Millî Şef İnönü, Millet Meclisi Başkanları ile başkanlık divanının, Bakanların ve Parti İdare Kurulu üyelerinin tebriklerini kabul buyurmuşlardır.

-Ankara:

C.H.P. Büyük Kurultayı olağanüstü toplantısının ikinci oturumunu bugün saat 10'da Başkan vekili Büyük Millet Meclisi Başkanı Abdülhalik Renda'nın başkanlığında yapmıştır.

Kâtiplik yerlerinde Bingöl Milletvekili Necmeddin Sahir Sılan ve Kocaeli Milletvekili Sedat Pek bulunuyordu. Büyük kurultayın dünkü açılışı oturumunda olduğu gibi, davetliler bugün de, kendilerine ayrılmış olan yerlerde, localarda, dinleyici olarak bulunmakta idiler.

Genel Başkan Millî Şef İnönü, büyük kurultay görüşmelerini sonuna kadar localarından takib buyurmuşlardır.

Başkan vekili Abdülhalik Renda, oturumu açtığını bildirdikten sonra Bingöl Milletvekili dünkü oturuma ait tutanak özetini okumuş ve kabul olunmuştur. Bunun üzerine parti program ve tüzüğünde yapılması Parti Genel Sekreterliği tarafından ileri sürülmüş olan teklife ait komisyon raporu okunmuştur.

Program ve tüzük komisyonunun tümü üzerinde ilk olarak Bursa Milletvekili Muhiddin Baha Pars söz alarak, Atatürk'ün, İsmet İnönü'nün bayrağı altında Türk milletinin yıllardanberi zaferden zafere, inkılâptan inkilâba ulaştığına işaret ederek büyük Türk vatanının bu iki büyük şefi idaresinde şereften şerefe koşmasında ve vatanın harb badiresinden yarasız, beresiz çıkmasında Partiye düşen payı anlatmış ve büyük kurultayın bugün almak üzere bulunduğu tek dereceli kararlar Partinin tarihine yeni bir şeref kaydeyleyeceğini söylemiştir.

Değişmez genel başkan tâbirinden "değişmez" kaydının kaldırılması için Millî Şef tarafından yapılan teklifin delâlet ettiği mânâyı heyecanlı ifadelerle belirten Muhittin Pars, İnönü'nün her biri ayrı ayrı birer şeref safhası teşkil eden hayatından, tasarılarından bahsederek demiştir ki:

“Değişmez” vasfının kaldırılmasını istiyor. Onu kaldıracacağız. Parti tüzüğünden sileceğiz. Fakat kalpleri hâkedilmiş olan büyük hakikatler, büyük minnetler, büyük şükranlar, hele o kalb, Türk milletinin kalbi olursa, ebediyen yaşar. İnönü değişmez başkanlıktan ayrılıyor, fakat bırakılmaz başkan mevkiine yükseliyor. Hayatta oldukça hiç kimse onun bu yerden ayrılmasını bir an için olsun hatırına getiremez.”

Sürekli alkışlarla karşılanan bu sözlerden sonra kürsiye gelen Diyarbakır delegesi Muhittin Çağın, büyük kurultayın, kıymetli ve mânası bütün dünyaca bilinmesi lâzım gelen tarihî bir toplantı halinde bulunduğu işaretlerle “Bütün devlet teşkilâtında millî iradenin mutlak hâkimiyeti halk ve yurt menfaatinin, her mülâhazasının üstünde kurulması başlıca şiarımızdır. Hürriyeti hudutsuz severiz. Fakat zararlı hürriyeti dikkat ve hassasiyetimizden asla ayıramayız.” demiştir.

Hatip, “değişmez başkanlık” vasfı üzerinde de durmuş ve alkışlarla karşılanan şu sözleri söylemiştir: “İnönü ve değişmez başkanlık vasfını ayrı ayrı mütalâa edemeyiz. Bu tek kelime ve tek mefhum halindedir. “İnönü” mefhumunda bütün vasfı ve faziletleriyle Türk milletinin maskesini ve hattâ kendisini buluruz. Değişmez başkanlık bu milletin makûs talihinin yenilişi, kurtuluş savaşının bir mânasıdır. İnönü, her unvanı, her liyakatin fevkinde, bugün de, yarın da, gelecek nesillerin her yarınında. Türk milletinin daimî değişmez başkanıdır.”

İzmir Milletvekili Ekrem Oran, tek dereceli seçim kararına işaretlerle demiştir ki:

“Demokrasi yolunda bu ileri adımda muarrızlarımız, seçimdeki mağlûbiyetlerini örtmek için bizi yalnız bırakmalarını, mesuliyeti kendilerine ait, geri bir hareket olarak tavsiften kendimi alamam. Bu, eğer seçimden hariç kalacak bazı tarafsız vatandaşlarımızı kendilerinden olduğunu göstermek ve saymak ve kendilerinin bir çoğunluğa sahibolduğunu farzettirmek için bir manevra ise, bütün milletin şuurlu milletimizin kitle halinde seçime iştirâk etmek suretiyle bu manevrada da kendilerini behemehal yalnız bırakacaklarından kuvvetle eminim.

Ekrem Oran, değişmez başkan vasfına da temas ederek o, demiştir, bütün milletin değişmez başkanıdır. Yazıda ister değişmez densin, ister değişir densin, bunun hiçbir ehemmiyeti yoktur. Bu gibi mefhumların hakikî tecellisini, milletin samimî kalbinde aramak lâzımdır.

Elâzığ delegesi Fahri Karakaya, program ve tüzük komisyonundaki mütalâalara temasla bu görüşmelerde bazı delegelerin programın cemiyet ve partilerin kuruluşlarına ait 22 inci maddesinin kaldırılması takdirinde millî birliğin zayıflatıcı veya bozucu ve ülke bütünlüğünü dağıtıcı fikir ve maksatla dernek kurulmaması cihetinin teminini istediklerine işaret ettikten sonra demiştir ki:

“Kanun ve nizamlarda bu gibi fena hareketlere meydan verilmemesine dair memnuat ve müeyyideler bulunmakla beraber, bir an için böyle bir müeyyide bulunmadığını kabul edelim. Türk milleti, en son ikinci dünya harbinin ve bilhassa ikinci dünya harbinin fiilen bittiğinden bugüne kadar geçen hâdiseleri çok dikkatle ve çok yakından takibetmiştir. Hepimiz söyleyebiliriz ki, bu millet ve bu memleketin millî birliğimizi, bütünlüğümüzü dağıtacak tek bir cemiyet kurulmasına imkân ve müsaade vermiyeceğine inanıyoruz. Çünkü, bu millet bilir ve anlar ve her tehlikeyi vaktinde sezer. Onun içindir ki, bu maddenin kaldırılmasına taraftarız.

Çanakkale delegesi Halil Dilmarç, son zamanlarda bölgesindeki siyasî durum hakkında müşahadelerini ve intibalarını ve zümre demokrasisi diye ifade ettiği son hareketleri anlatarak siyasî olgunluk seviyesiyle, şuur seviyesiyle, millî duygu seviyesiyle ahenkli olarak yürümiyen demokrasinin faydasından daha ziyade zarar getireceğine kani bulunduğunu söylemiş ve demiştir ki:

İşte bunun içindir ki, Partimiz bir yandan ilk öğretim savaşı açmış, diğer taraftan yurdun bütün bucaklarında binlerce halkevi ve halkodası açmış, ilk öğretim çağındaki nesli yetiştirirken diğer taraftan da öğretim çağı dışındaki neslin millî kültüre uydurulması için savaflara başlanmıştır. İşte bugün bu savaşın başarıları neticesidir ki, tüzüğümüzde üç dört maddenin değiştirilmesi kararını almış bulunuyoruz. Fakat bu kararlar, Partimizce bugün alınmış kararlar değildir. Bizde bunlar yıllarca evvel doğmuştur. Bizim muarızlarımız ise bunların şimdi doğduğunu söylüyorlar. Benden evvel söz söyleyen çok kıymetli arkadaşımın ifade ettiği gibi bizde çift dereceli seçim, hakikatte hiçbir zaman olmamıştır. Sınıf farkını da tahdideden elimizde nizamname olduğu halde bunu tatbik etmemişizdir. Ne olurdu, bizde de cereyan eden ve kusurların elbirliğiyle düzeltilmesini isteyen bir grup çıksaydı. Biz Türk birliğinin dediği gibi “Bir cemiyeti derecelendirmek için ferdin veyahut o cemiyetin iyiliklerini ve kusurlarını almalı, tartmalı, iyiliklerini takdir etmeli bir avucuna almalı, kusurlarını bir avucuna almalı”. Arkadaşlarım teessürle söylüyorum, muhitimden aldığım duygularla söylüyorum, bizde doğan muhalefet bu samimî insanlara asla yakışmayan bir durum arz etmektedir. Nasıl doğmuştur? Yüksek huzurlarınızda hakikat olarak arz ediyorum ki şimdiye kadar, bilhassa ikinci cihan savaşında yapılan ne kadar iyilikler varsa, meselâ, savaşa girmemekliğimiz, aç kalmamaklığımız, darlık çekmemekliğimiz, ıstırap çekmemekliğimiz, denizlerimizdeki ve karalarımızdaki istiklâllerimiz hep birer tesadüf eseri imiş. Fakat bu müddet zarfında ne kadar fenalıklar varsa, hepsi partimizin imiş arkadaşlar, işte muarız grubun yaymak istediği propaganda budur. Fakat muhitimden dilime gelen bir duygu ile ifade ediyorum ki bu muhalif propagandalar hangi taraftan eserse essin, müteessir olmayacağız. Büyük Millî

Şefimizin gösterdiği hedefe ulaşmak için hiç bir fedakârlıktan sakınmayacağız. Hatip sözlerine devam ederek program ve tüzükte yapılan değişiklikler üzerinde komisyonda geçen tartışmalara işaretle bu tartışmalar demiştir “dünyanın en müttekâmil devletlerinde de olmuştur. Bunların hepsi Partimizin özü ve kökü bakımından demokrasi ve halkımızın yüksek menfaatlerini koruma bakımından olmuştur.

Erzincan delegesi Mehmet Eti, Partinin remzi olan okların dinamik vasfına işaret eylemiş ve bugün büyük kurultayın almak üzere bulunduğu kararları Türk milletinin ve Halk Partisinin inkılâpçı bir hamlesi olarak selâmlamıştır.

Hatiplerin bu söylevlerinden sonra komisyon raporu üzerindeki görüşmeler kâfi görülerek tâdiller okunmuş ve kurultayın umumî tasvibiyle onaylanmıştır.

Parti tüzüğünde yapılan değişiklikle parti müstakil grubunun kaldırılması üzerine kürsüye gelen müstakil grup başkan vekili Ali Rana Tarhan, şunları söylemiştir:

Sayın arkadaşlarım,

Büyük Kurultayın şimdi aldığı kararla, Cumhuriyet Halk Partisinin Müstakil Grubu tarihe karışmış bulunuyor. Bu grup, millî murakabenin inkişafına hizmet etmek emelinden doğmuştur. Yakınlarında çalışmak bahtiyarlığına nail olduğum zamandanberi, Büyük Şefimizin daima emirlerini ve müşahede etmek fırsatını bulduğum büyük vasıflarından ikisini belirtmek istiyorum:

Keyfî idareden nefret, tarihe karşı mesuliyet duyguları.

Şefimiz, tek partinin mürakabesini kâfi görmüyorlar, fakat esaslı, büyük farklardan doğmayacak olan siyasî partilerin yalnız şahsiyat yaparak memleketin bünyesini sarsacağından ciddi endişe duyuyorlar. Bunun için partimizi, içinden kendisine kontrol ettirmeyi geçici bir tedbir olarak ileri sürdüler ve büyük kurultayın tasvibiyle müstakil grup vücut buldu. Şimdi başka siyasî partilerin kurulmuş olmasıyla, bu grubun rolü bitmiş oluyor.

Müstakil grup vazifesini nasıl yapmıştır? Sayın arkadaşlarım, Müstakil Grubun kusurları, eksikleri olmuş olabilir. Yalnız vazifesinde ciddilikten, samimilikten hiç bir zaman ayrılmamıştır.

Yeni siyasî partileri esaslı program farkları mı doğurmuştur. Yoksa aradan yıllar geçmiş olmasına rağmen, arzettiğim endişeye yer verecek ve milletin bünyesini sarsacak mahiyette ihtiras partileri midirler? Bunun için hüküm vermekte acele etmiyelim. Samimî dileğimiz şudur ki, ciddi olarak kurulsunlar, çalışsınlar, millî murakabeyi kuvvetlendirsınlar.

Sayın arkadaşlarım,

Sözlerimi bitirirken, Büyük Kurultayın üyelerine benim ve bütün arkadaşlarımın içten saygılarımızı arz ederim. Müstakil Grupta vermiş olduğunuz vazifeleri bugün bitmiş olan bu arkadaşlarınız, C.H.P. içinde ülkü adamı, vazife adamı olarak vatanın selâmet ve saadetine bütün kudret ve kuvvetlerini vermeğe devam edeceklerdir. (Bravo sesleri, alkışlar).

Bundan sonra Başkan Abdülhalik Renda, Parti Genel Başkanı seçimi yapılacağını bildirerek bu seçim tasnifini yaparak dokuz kişilik heyeti kur'a ile ayırmış ve oyların toplanmasına başlanmıştır. Oylar toplanırken, muhtelif iller, kurullar ve şahıslardan gelen telgraflarla bazı önergeler okunmuştur.

Daha sonra başkan Abdülhalik Renda, Parti Genel Başkanlığı için yapılan seçimde mevcut 708 üyenin oybirliğiyle Milli Şef İnönü'nün Genel Başkan seçildiğini bildirmiştir.

Bu netice karşısında bütün delegeler ayağa kalkarak sürekli alkışlar ve varol sesleriyle localarında bulunmakta olan İnönü'ye karşı içten tezahürlerde bulunmuşlardır.

Genel Başkan Milli Şef İnönü, kendilerine karşı gösterilen bu sarsılmaz bağlılık ve sevgi tezahürlerini ayağa kalkarak delegeleri selâmlamak suretiyle karşılamışlardır.

Abdülhalik Renda'nın başkanlığında ikinci Başkan kısa bir dinlenme için oturma son vermiş ve yine Abdülhalik Renda oturum açıldığı zaman, genel başkan vekilliğine Şükrü Saraçoğlu'yu seçtiklerini bildiren genel başkan tezkeresi okunmuştur.

Bunun üzerine Şükrü Saraçoğlu şiddetli ve sürekli alkışlar arasında kürsüye gelerek şu demeçte bulunmuştur:

Arkadaşlar.

Büyük şefimiz, ben arkadaşınızı başkan vekilliğine tayin buyurdular. Bundan dolayı hepinizin huzurunda şükranlarımı arz ederim. Bu işin hakkından geleceğiz, yalnız bu işin değil, bir çok işlerin behemehal hakkında geleceğiz (alkışlar). Çünkü arkadaşlar, siz bize inanıyorsunuz, biz de size güveniyoruz (alkışlar). Biz size güvendiğimiz, siz de bize güvendiğiniz, Türk milletinin her zorluğunu kolaylıkla yeneceğimize kaniiz (şiddetli ve sürekli alkışlar).

Daha sonra da parti genel idare kurulu üyeliklerine seçilen üyelerin isimlerini bildiren parti genel başkan ve başkan vekilliği tezkeresi okunmuş ve muvafakiyet temennileriyle onaylanmıştır.

Türk ordusuna büyük kurultayın selâm ve muhabbetlerinin bildirilmesi hakkındaki önerenin alkışlarla kabulünden sonra Başkan Abdülhalik Renda şu sözleriyle büyük kurultayın çalışmalarına son vermiştir:

“Olağanüstü toplantımızın gündeminde bulunan bütün işlerin görüşülmesi bitmiştir.

Bütün arkadaşlarımızın, milletimize, devletimize, partimize, bundan sonra da daima iyi hizmetler görmesini diler ve olağanüstü toplantıyı kaparım (sürekli alkışlar. »¹⁵¹)

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün

CHP Olağanüstü Büyük Kurultayı'nda Yaptığı Konuşma¹⁵²

“ Büyük Kurultayın sayın üyeleri;

Cumhuriyet Halk Partisinin Büyük Kurultayının fevkalâde toplantısını açıyorum. Sayın üyeleri sevgiler ve saygılarla selâmlarım.

Türk halk idaresinin yeni bir hamlesine karar vermeniz için sizi davet ettim: Tek dereceli seçim meselesi.

Esasen, seçimi, tabîi olarak 1947 için düşünüyorduk. Dış ve iç politika gerekleri memleket idaresini bir an önce kararlı kılmak mecburiyetini gösterdi. Dünyanın hali, geçen sene tahmin edebildiğimizden daha bulanık ve karanlık olarak, uzun bir sürünceme yolunu tutmuştur. Bu yolda, ne ihtimaller karşısında kalacağımızı kestiremiyoruz. Gelecek sene, bu ihtimalleri, temsil müddeti bitmiş bir Büyük Millet Meclisi ile karşılamak gibi bir durumda bulunmaktan sakınmak isteriz. Bir seneden beri, memleket içinde de Büyük Meclisin otoritesi üzerinde saygılı olmayan tartışmalar olmuştur. Seçim Kanununu Meclise göndermekte geciktiğimiz kanaatinde olanlar vardır. Hattâ, yeni partiler, seçime hemen girecek durumda olduklarını da söylemişlerdir. Zaten, yeni Seçim Kanunu bir defa çıktıktan sonra, artık, Büyük Meclis, kendi temsil kudretinin zayıflığına kendisi hükmetmiş durumda kalacaktır. İçerde ve dışarda, hiç bir politika, otoritesinden şüphe edilen bir Büyük Millet Meclisi ile yürütülemez. Demek istiyorum ki, yeni Seçim Kanununun karar altına alınmasının tabîi neticesi, süratli bir seçime gitmek olacaktır.

Tek dereceli Milletvekili seçimini, ilk defa tecrübe edeceğiz. Tecrübenin bize neler göstereceğini şimdiden tahmin edemeyiz. Her halde, yeni seçimin maksadı temin etmesi için, mümkün olan hazırlıkları yapacağız ve tedbirleri alacağız.

151 *Aynı Tarihi*, No: 150, Mayıs 1946, 7-15. ss.

152 *a.g.e.*, 32-37. ss.

Bu mülâhazalar gösteriyor ki, eğer bir iki ay içinde olağanüstü bir engel çıkmazsa, yeni seçime gitmek kararındayız.

Seçimin tek dereceli olması kadar ehemmiyetli olan nokta, vatandaşın serbest seçim yaptığına ve verdiği oyların muhterem ve masun tutulduğuna kanmış bulunmasıdır. İktidarda kalacaksak, veya kalmıyacaksak, bunun, ancak vatandaş oylarının çokluğu ile kararlaştırılmış olduğuna, hepimizin inanmamız lâzımdır.

Bu maksatla, bir sürü tedbir düşündük. Eski kanuna göre, eylül başında başlayıp, ekim ortasında bitecek Belediye seçimlerinin, mayısta başlayıp haziran başında bitirilmesi tedbiri de, bunlardandır. Bugünkü Belediye meclisleri, büyük çoklukla, Cumhuriyet Halk Partisi üyeleridirler. Belediye Meclisleri, Milletvekili seçiminde vazifeli olduklarından, yazın yapılacak genel seçimin, kendi Partimizin eskiden seçilmiş üyelerinin elinde yapılmış olması ithamına düşmek istemedik. İlk genel seçimde, her tedbiri almış olma için Belediye Meclislerinin daha önce seçime arzedilmesi, iyi niyetimizin bir delili olarak kabul edileceğini ümit etmek hakkımızdır.

Seçim sandıklarını, köylere kadar götürmeğe çalışacağız. Kadın ve erkek seçmenlerin, tamamiyle ve kolaylıkla oy sandıklarının başına gelmelerini, milletin iradesini belirtmek için, büyük çokluğun seçime katılmasına imkân vermek tedbiri saydık.

Seçim teftiş heyetlerine, mümkün olan yerlerde, karşı partilerin iştirâk ettirilmesini iltizam ediyoruz. Atılan oyların muhterem ve masun bulunması için, bütün dikkat ve gayretimizi harcıyacağız.

İdare âmirlerinin, kanun dışında, seçime karışmaları ihtimali yoktur. Kanuna karşı hareket, idare âmirlerinin iktidarında değildir. Bizim içinse, memleket çoğunluğunun oylarının meydana çıkması, dâvanın temelidir. Bu sözlerim, seçim sırasında resmî vazifeli olana ve olmıyan bütün vatandaşlarıma, kanun hükümlerine dikkatle riayet için bir tebliğidir. Bununla beraber, idare âmirlerinin, kanunca vazifelerini yaparken, müdahale ettikleri tehdidi ile yıldırılmalarını ve ürküntüye düşürülmeğe çalışılmasını da, tasvibedemeyiz.

Şüphe etmek istemem ki, şimdiye kadar kurulmuş olan partiler, seçime parti olarak gireceklerdir. Şimdilik hiç bir partiye mensup olmayan siyaset adamlarımızın da, seçime katılarak memlekete hizmet imkânını arıyacaklarını umarım. Milletın iradesinin açık bir surette belli olması için, bu kadar dikkat gösterdiğimiz halde, partilerin veya bağımsız olanların bir bahane bularak seçime girmekten kaçınacaklarını farzetmek istemem. Son zamanlarda, bazı memleketlerde, seçime iştirâk etmemek taktiği görülmüştür. Bunun mânası, yabancı devletlere karşı, memleketin iç idaresini itham etmektedir. Kendi iç idaremizi, yabancı devletlere

karşı kötölemek teşebbüsünü, Türkiye denilen memlekette vatandaşların hoş görmeyeceklerine eminim. Bundan başka, iktidara karşı siyasî parti teşkil edip, samimî olarak bizim idareimizi beğenmiyen vatandaşları topladıktan sonra, onları, oy sandığı başına gitmekten menetmek, vatandaşları, meşru mücadele yolundan ayırmak demektir. Böyle vatandaşlar, fikirlerini yürütmek için, meşru olmayan yollara teşvik edilmiş olurlar. Siyaset hayatımızın gelişmesini, eski Balkan komitacılığına yönletmek ve sürüklemek vebâline, siyasetçilerimizin sakınacaklarını umarım. Bütün bu mülâhazalardan sonra, şunu da açık olarak söyleyeyim ki, vatandaş oylarını kazandığımız yerde, haksız ve kanunsuz hareket ettiğimiz; ve kaybettığımız yerde, lâıyk olduğumuza uğradığımız propagandasından da, ürkmiyeceğiz. Serbest ve samimi bir seçim, hedefimizdir. Kazanırsak, vazifemizi yapmakta devam edeceğiz. Seçimi kaybedersek, karşıya geçerek, fikirlerimizi ve siyasetimizi savunmağa çalışacağız; ve bu yolda da, iktidara karşı dost kalarak, onun muvaffâkiyetlerini ve hizmetlerini takdir ve teşvik etmekten zevk alacağız.

Büyük Kurultay, tek dereceli seçim için karar verdikten sonra, benim “Değişmez Genel Başkan” vasfım üzerinde de, bir karar almağa davet olunacaktır. Teklif, benimdir, ve şudur: Her büyük seçimden önce, Büyük Kurultay, Partimizi seçime götürecek olan başkanı tayin edecektir. Arkadaşlarımın, bana muhabbetlerini bilirim. Ancak, bir büyük partinin çalışmasında, birinci derecede tesirli olan adamın, yine Parti tarafından değiştirilmek imkânının, esas kaide olarak kabul edilmesinde gelecek için iyi bir teminat görürüm.

Halk idaresinde herkesin, serbest oyların tesirinde bulunmasını, bir örnek olarak geleceği devretmekten zevk alacağım. Bu münasebetle, benim şahıs olarak ve Cumhurbaşkanı olarak, Parti başkanlığından çekilmem üzerinde yürütülen fikirleri de tahlil etmek istiyorum. Bu fikirlerin ehemmiyetli ve itibara lâıyk olanı, iyi niyet sahibi ve demokrasiye hakkiyle inanmış olanlardan gelendir.

Devlet başının Parti başkanlığını muhafaza etmesi takdirinde, onun, vatandaşlara ve partilere karşı tarafsız surette adaletli bulunması gereken durumlarda hata etmesinden korkulabilir. Bizim anayasamız, devlet başı seçilmiş adamın, vazifesi gerektirdiği zaman, tarafsız ve adaletli olacağına inanmıştır. Bütün mekanizma ona göre kurulmuştur. Devlet başı, milletvekilleriyle beraber seçilir; ve onlarla beraber düşer. Biz de, bu usulün, ihtiyaçlarımıza uygun olduğuna inanıyoruz. Seçimi kaybedersek, kazanan partinin başkanının, devlet başı olmasını tabîi göreceğiz; ve onu, samimî bir hürmetle karşılaştacağız. Seçimi kazanmış olan partinin başkanını değil, üyelerinden biri, devlet başı seçmesi, onun, daha kuvvetli ar-

kadaşlarının tesirine mahkûm olmasını intaç edebilir. Sanırım ki, bu daha büyük mahzurdur. Devlet reisinin, partiler dışında olması tezi üzerinde durmak istersek, anayasayı değiştirmeliyiz. Cumhurbaşkanı, milletvekillerinden başka bir seçime, başka bir müddete tâbi olmak, ve bugün olduğundan daha başka yetkileri bulunmak gerekli olur. Bu kaideyi kabul etmiş olan memleketlerde, hal böyledir.

Zamanın, bizde de ne ihtiyaçları meydana çıkaracağını kestiremeyiz. Belki bizde de, bir gün, Cumhurbaşkanı seçimi için, anayasada değişiklik lüzumu ileri sürülecektir. Bu gelecek nesillerin işidir. Ben, daha geniş müddetli ve yetkili bir devlet reisi olmak tekliflerine karşı koyacağım. Bunu, benden sonra geleceklerin işi sayarım. Benden sonra geleceklere de bugünkü tertibin bünyemize uygun olduğunu söylemekte ısrar ederim.

Herhalde, ben ölünceye kadar, çalışmalarımıza bu kadar vefalı bir yardım ve kusurlarım bu derece tahammül ve hoşgörülük bağışlamış olan Cumhuriyet Halk Partisinin üyesi olarak kalacağım; ve kabul ettiği müddetçe, başkanı olarak, onun siyasetine hizmet edeceğim. Benim parti başından çekilmemi, Cumhuriyet Halk Partisinin zayıflatılması için tesirli bir çare görüp de, bu maksadı saklıyarak, propaganda yapanların fikirlerini tahlil etmekten sakınıyorum.

Sayın üyeler!

Partimizin programı, sınıf esası üzerine cemiyet kurulmasını menetmiştir. Bu maddenin kaldırılmasını, tetkik edeceksiniz, biz, kendi programımızda, sınıf mücadelesini isteyen ve sınıf menfaatleri arasında ahenk arıyan esasta kalacağız. Vatandaşlardan, sınıf menfaatleri üzerine cemiyet ve parti kurmak isteyenlere, kanun yolu ile, mani olmayacağız. Bizim, kanun yolu ile de menetmeğe çalışacağımız cemiyet ve partilerin kökü dışarıda, yâni yabancı âleti olan cemiyet ve partiler ve onlardan mülhem olanlardır. Bunun gibi, dini siyasete âlet eden cemiyet ve partilere de kanun yolu ile karşı koymakta devam edeceğiz.

Bir de, Partimizin Meclisteki Müstakil Grubu için karar vermenizi isteyeceğiz. Memlekette, partimize karşı çalışma olmadığı zamanlarda, bir teminat cihazı olarak düşündüğümüz Müstakil Gruba, bugünkü siyasî gelişmeler karşısında, lüzum kalmadığını sanıyoruz.

Kurultayın toplantısından istifade ederek, Parti Genel İdare Kurulunun da yeniden seçilmesi, parti vazifemize uygun olacağını sanırım. Fevkalâde toplantımızın gündemini bitirmiş oluyorum. Hulâsa edeyim:

a) Tek dereceli seçim hakkında karar,

- b) Parti Başkanlığının, dört senede bir seçime tâbi tutulması,
- c) Cemiyetler kanununda bazı yasakların kaldırılması.
- ç) Büyük Mecliste bulunan, Partinin Müstakil Grubu hakkında karar verilmesi.
- d) Genel İdare Kurulunun seçilmesi.

Aziz arkadaşlarım;

Büyük Partimiz, ilk günden beri, memleketi ilerletmek ve halk idaresinin merhalelerini yerleştirmek için çalışmıştır. Yeni kararlarınız, memleketi daha ileriye götürecektir. Partimiz, hususile son bir sene zarfında, ehemmiyetli bir devre geçirmiştir. Bir senedenberi, çeşitli hücumlar karşısında bulunduk.

Basın hürriyeti, memleketin huzurunu alt üst edecek bir şekilde kötü kullanıldı. Memleket durumunu karıştırmak, ateş çıkarmak gibi bir insafsızlığı meslek olarak takibeden gazeteler cephesi kuruldu. Bunlar, her şeyden önce, Cumhuriyet Halk Partisini kötüleyip ortadan kaldırmağa çalıştılar. Bu gayretlere bir de, bazı yabancı propagandaların devamlı haksızlıklarını eklerseniz, karşısında bulunduğumuz ihtimallerin mânasını tekrar hatırlayabilirsiniz. Bu durum içinde, Parti ve hükûmet olarak, şiddet tedbirleri göstermekten sakındık. Soğukkanlılığımızı, nihayet vatandaşlar takdir ettiler. Gazetelerimiz, bozguncu gazetelere karşı memleketin huzurunu canla başla korumağa çalıştılar. Gerek bozgunculara, gerek dışardan gelen baskılara karşı, vatandaşlar, kesin bir uyanma ve karşı koyma gösterdiler. Bu suretle, Türk milleti, büyük bir imtihanı, muvaffakiyetle geçirdi. Bu netice, hükûmette ve iktidarda olanlarımızdan birinin değil, doğrudan doğruya Türk milletinin eseridir. Zaten, bu hakikat anlaşıldıktan sonradır ki, milletimiz, dünya gözünde, büyük bir kıymet olarak muamele görmeğe başlamıştır.

Cumhuriyet Halk Partisi, asıl güçlüğü açıktan açığa karşısına geçen gazeteciler ve siyasetçiler önünde uğramamıştır. Bizim, Mecliste ve Parti içinde en çok sıkıntı çektiğimiz hal, Meclis Grubu veya Parti içinde üye olup da, partiyi kötülemeğe çalışılmasıdır. Kendi içimizde, taktik yapan bu siyasetçilere karşı, temiz yürekli Parti arkadaşlarımızın tereddüde düştükleri görülüyordu. Bir kalenin içinden fetholunması ne kadar tehlikeli ise, bir parti için de, artık ondan olmiyanların kötüleyici oyunları o kadar tehlikelidir. Muhaliflerimiz, bu taktiğe o kadar ümit bağlamışlardır ki, bağımsız olduklarını söyleyen senetli siyaset hasımlarımız, Partimizin ıslahı ve kuvvetlenmesi için, hergün bir teklif yapmaktan çekinmez oldular. Böyle oyunlar, siyasî telâkkisi olgunlaşmamış farzolanın muhitlerde, cemiyetin anlayışına karşı hürmet hissinden mahrum olan gazeteci ve siyasetçiler

tarafından yapılır. Cumhuriyet Halk Partisinden bir milletvekili veya serbest vatandaş, Partimizi yıkmak isteyen bir gazete ile fikir ve yazı yakınlığı yaparsa ve bunu, bize kabul ettirebileceğini sanırsa, kendini aldatır. Nihayet bu oyunlar da, siyasî hayatımızın gelişmesi tarihinde bir merhaledir. Bu merhalenin imtihanlarını da, milletçe geçirmeğe mecburuz.

Dış politikada, memleketimiz durumunun türlü güçlükler geçirdiğini, bütün vatandaşlarımız bilirler. Memleketin emniyet ve selâmeti bakımından, bugün çok daha iyi durumda bulunduğumuzu da, vatandaşlarımız farketmişlerdir. Cihan harbi sonunda, bize karşı beliren haksız istekler ve propagandalar karşısında, bir aralık, insanlık âleminin kadirbilir ve adalet tanır zihniyetinden şüphe eder bir halde idik. Yalnızlık havası, vatandaşlarımızı üzüntü içinde bırakıyordu. İnsanlık âlemi, Türkiye'nin haklı durumunu süratle kavradı. Bugün, Birleşmiş Milletlerin şerefli bir üyesi, Büyük Britanyanın hiç bir şüpheye mahal bırakmayan müttefiki, Birleşik Amerika'nın yakın dostu bulunuyoruz.

Dış politika, tabii olarak, hükûmetlerin eseridir. Fakat, yukarıda da söylediğim gibi, hususile son yıl içinde, dış politikamızdaki iyi gelişmeler, esas olarak milletimizin şuurlu ve sağlam bünyeli olmasını ispat etmesi sayesinde elde edilmiştir. İçerde çöküntü gösterseydik, bozguncuların zehirleri milleti çürütebilseydi, bizden çok daha merhametli olan devlet adamları da, memleketimize bu itibarı temin edemezdi. Millet in doğru yolda, sağlam anlayışta sebat etmesi için, Cumhuriyet Halk Partisi adını taşıyan Partimizin çok çalıştığını iftiharla söylerim. Bunu söylerken, tevazu dışına çıkmış olursam, vatandaşlarımızın bizi hoş görmelerini dilerim. Dış politika alanında, memleketin hakkı olan itibarın ve emniyetin kaynağı, esasta, yalnız milletin kendisidir.

Sayın üyeler!

Cumhuriyet Halk Partisi için iktidar mevkiini elde tutmak arzusu, her mülâhazanın üstünde değildir. İktidar mevkii, milletin serbest iradesiyle tayin ve teyid edilmek şartıyla, ancak vatana hizmet vasıtası olarak kıymetlidir. Memleketi ilerletici, yükseltici teşebbüslerimizi ve tasavvur-dünya milletleriyle kıyaslanamayacak derecede olmakla beraber, bir çok ıstıraplarımızı, millete her vesile ile söylüyoruz. Memleketimizin, pek çok ıstırapları ve hallolunacak meseleleri de vardır. Nihayet, Türk milleti bizim eksiklerimizi ve kusurlarımızı da, şimdiye kadar denemiş, öğrenmiştir. Yeni seçimde, aziz milletimizin, bizi bir bütün olarak göz önüne almasını dileriz. Büyük milletin her kararı, yürekten makbulümüzdür.»

VII. BÖLÜM

II. ŞÜKRÜ SARACOĞLU HÜKÛMETİNİN İÇ VE DIŞ POLİTİKASI

II. ŞÜKRÜ SARACOĞLU HÜKÛMETİNİN İÇ POLİTİKASI

Millî şef döneminin 1943 ve 1945 yılları arası, bilindiği gibi İkinci Dünya Savaşı yıllarıdır. Bu sebeple, dış politika ile ilgili gelişmeler ve meseleler Türkiye'nin gündeminde daha ön planda ve sürekli olmuştur.

“İç politikayla ilgili gelişmeler ve meseleler de önemli olmakla birlikte, Millî Şef İnönü'nün ilgi sahası daha ziyade dış politikaya kaymıştır. Millî Şef İnönü, temel esaslarını belirlemekle birlikte iç politika konularında hükûmetleri daha serbest bırakmış ve hükûmetlerce alınan kararlara fazlaca müdahale etmemiştir. İnönü, iç politika konusundaki gelişmeleri yakından izlemektedir. Ancak, belirlenen politikanın uygulanmasını hükûmetlere ve ilgili bakanlara bırakmıştır. Genellikle durum böyle olmakla birlikte İnönü zaman zaman hükûmetlerin politikalarına müdahalelerde de bulunmuştur. Nitekim N. Nadi, ‘İnönü, zaman zaman ilgili bakanları ve müsteşarları aşarak doğrudan umum müdürlere direktif vermiştir.’ derken İnönü'nün bu özelliğini belirtmeye çalışmıştır.

Millî Şef İnönü, iç politikaya yönelik düşüncelerini ve hükûmetlerin politikalarını daha ziyade TBMM'nin her yıl yapılan açılış içtimalarında dile getirmiştir.”¹⁵³

Reisicumhur İsmet İnönü'nün Büyük Millet Meclisi'nin VII. İntihap Devresinin Birinci Yılı Açış Konuşmasında İç Politika ile İlgili Olarak Söyledikleri¹⁵⁴

“Büyük Millet Meclisinin sayın Âzası!

Yedinci İntihap Devresinin birinci yılını açıyorum. Siz arkadaşlarımı sevgilerle selamlarım. (Alkışlar) Millettin ehemmiyetli meselelerini halletmekte Büyük Millet Meclisin gösterdiği muvaffakiyetler, her toplandığımız yıla özel bir kıymet vermiştir. Bu sene de ümitlerimiz kuvvetli olarak hevesle ve azimle çalışmaya başlıyoruz.

Arkadaşlar!

Geçen sene, zor şartlar ve meseleler içinden geçtik. Cihan harbinin siyasi ve iktisadi tesirleri, milletimizin yaşayışı üzerinde de geniş intizamsızlıklar yaptı.

¹⁵³ Osman Akandere: *a.g.e.*, 108-109. ss.

¹⁵⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VII - İctima: 1, Cilt: 6, Birinci inikat, 1.XI.1943, 3-5. ss.

Millet hayatından düzeni ve türlü tehlikelere karşı gücü ve kudreti koruyabilmek için ehemmiyetli tedbirler almağa mecbur oldunuz. Cumhuriyet Hükûmetimin istihsalı artırmak ve cihanın ve memleketin yeni şartlarına göre iktisadî çareler bulmak için sarfettiği gayrete, yakından yardım ettiniz. Bütün bu çalışmaların neticesi, hulâsa olarak, müspet sayılır. Eski güçlükler henüz tamamiyle düzelmemiş ve yenileri meydana çıkmış olmakla beraber milletin yaşayışında ve geçiminde geçen seneden daha iyi bir haldeyiz. Manevî huzurumuz ve sükûnetimiz, daha açık ve bellidir. Bu vaziyet, uğraştığımız meseleler için isabetli tedbirler almakta bize kolaylık verebilir. Birçok sıkıntılarımızın en ilerisinde olarak göze batanları, aylıklıların ve dar gelirliilerin geçimde çektikleri zorluk ve bazı zayıf karakterli memurlarda hissolunan doğru yoldan sapma istidadıdır. Bunlar, büyük cihan felâketinin meydana getirdiği hastalık halleridir. Halk hükûmetleri onlarla uğraşmak için iki tedbirle değil, bileşik birçok tedbirler ile çalışmağa mecburdurlar. İdarede doğru yoldan sapmağa karşı en keskin ve tesirli silâh, büyük salâhiyet sahiplerinin şuurlu ve temiz kalmasıdır. (Alkışlar) Bu silâh mevcut oldukça küçük fenalıklar daima suç olarak kalır ve suçlar mutlaka ortadan kaldırılınca kadar takip olunur. (Bravo sesleri) Cumhuriyet idaresi, ana vasıflarını korudukça, ortaya çıkacak içtimai ve idarî hastalıkları tedavi etmek güç olmayacağı kanaatindeyim. Şu noktayı memnunlukla zikredebilirim ki her çeşit ıstıraplarımız en çok birkaç büyük merkezde kendini hissettiriyor. Memleketin büyük kütlesi, daha elverişli geçim şartları içindedir; bünyesi de cihan buhranının hastalıklarına karşı daha kuvvetli bir haldedir. Hepimiz, memleketin meselelerini yakından tanıyıp öğrenmek için çok gayret sarfediyoruz. Umumî vaziyet için söylediklerimiz, yakından görüşlerimizin neticesi olduğunu takdir buyuracaksınız.

Değerli Milletvekilleri!

Devlet ve millet işleri, pek çok alanlarda eldekini muhafaza etmekten ileri bir şekilde, artma ve yeni şeyler yapma şeklinde yürümüştür. İcra Vekillerinden tafsilâtlı bilgiler aldığınız zaman memnun olacağınız pek çok ilerlemeler bulacağınızı umuyorum.

İktisat vekâletinin işletmelerinde verimler, terakki kaydediyor. Bazı yeni tesisler de yapılmıştır. Kömürde hiss olunur bir iyilik vardır. İktisat vekilliğinin gerek kendi işletmelerinde, gerekse memleketin bütün iş hayatında sosyal tedbirlerle ilgilenmesi iyi neticeler vermektedir. Sosyal tedbirlerin, durmayan bir ilerleme ile genişlemesi esaslı hedefimizdir.

Ziraat vekilliğinin çalışmaları da çok ümit vericidir. İstihsal için alınan tedbirler genişletilmiştir. Memleketin teşkilâtında teknik ziraat memurları, halk ile

amelî olarak iş birliği yapmağa başlamışlardır. Şimdi üç vilâyette tecrübe ettiğimiz bu usulü süratle genişleteceğiz. Orman muhafazası ve işletmesinde uzun senelerdenberi geçirdiğimiz sıkıntılardan sonra mahsul alma devrine giriyoruz. Muhfaza altına alınan ormanlar göze çarpacak bir canlılık göstermeğe başladılar. İşletmelerimiz kendilerini hissettirecek kadar çoğalıyor. Memleketin ormanlarını kurtarmak yolunda Cumhuriyetin koyduğu temel prensipleri anlatabilmek için uzun seneler zahmet çektik. Birkaç sene içinde, fennî tedbirler tekemmül edince, asırlarca çektiğimiz orman felâketlerinin ne beyhude çekilmiş olduğu apaçık meydana çıkacaktır. Ziraatta teknik öğretim için aldığımız tedbirler de durmadan genişliyecektir.

Münakale vekâleti işlerini tertiplemek Cumhuriyet Hükümetinin bugün en nazik bir konusudur. Demiryollarımız, takdire değer gayretler göstermektedir. Deniz işleri daha iyi tertiplenme yolundadırlar. Bütün iktisadî ve askerî meselelerin intizam temeli, münakale işlerine dayandığı gözönünde tutulmalıdır. Cihan harbinden evvelkinden daha çok verimler alındığı halde münakalede çektiğimiz sıkıntılar, ihtiyaçların pek ziyade artmasındadır. Münakale işlerinde daha ileri güç elde etmek için alacağımız bütün tedbirler yerinde olacaktır.

Nafîadaki çalışmalarımız hiç durmamıştır. esaslı işlerimiz, az süratle de olsa ilerliyor. Yeni işlere ve yeni konulara teşebbüs ediyoruz. Bu sene depremler yüzünden yıkılan yerlerimize Nafianın yardım tarzı ve vasıtası daha muvaffaktır. Yer sarsıntısı çok sayılan bir memleketin, bu yüzden gelecek her zamanki kazalara karşı hazırlıklı bulunmasındaki faydayı deneyerek anlıyoruz. Elektriklenme işlerimizde yeni teşebbüslere girişmeyi ve demiryolu yapısında çok zamana ihtiyaç gösteren ağır işlere başlamayı arzu ediyoruz. Birden çok masrafa lüzum göstermeyen bu işler, gelecek için bize çok zaman kazandıracaktır.

Ticaret vekilliğinin işleri, en zor işlerimiz arasındadır. Memleket içinde ve memleket dışında ticaret, bildiğimiz umumî kaidelerden ayrılmıştır. Olağanüstü ve sık değişir şartlar içinde geçen ticaret faaliyeti üzerinde Hükümet, vazifesini yapmak için çok gayret sarfediyor. Büyük müstehlik mütlelere ihtiyaçları olan gıda maddelerini temin etmek suretiyle piyasadaki baskıyı hafifletmeye, kıt ve ehemmiyetli maddeleri en faydalı istihlâk alanlarına dağıtmaya çalışıyor. Fiyat murakabe sistemini iyileştirerek bunu pratik ve faydalı hale getirmek istiyor. Bunlar Hükümetin başlıca çalışma konularıdır. Vatandaşları en çok kızdıran şey, ticarete insafsızların fiyat murakabesine karşı meydan okumalarıdır. Hükümet, bu tedbirlerle yorulmaz bir surette uğraşmakta devam edecektir. Amansız tedbirler gerekli olursa bunda da tereddüt edilmeyecektir. (Bravo sesleri) Bu gibi hal-

lerin vatandaki zararları maddî olduğundan ziyade ruhî ve manevîdir. Onun için ehemmiyetleri ve tesirleri de daha genişler.

Milletvekilleri!

Bu geçen senemiz, maarifin her alanında ve her dalında yeni çalışmalarla doludur. Kabul buyurduğunuz büyük programlar, gayret ve aşk ile tatbik ediliyor. Yurdun her köşesinde öğretimin her türlüünü yakından görmiye çalışıyoruz. Eksiklerimiz pek çoktur. Ancak Büyük Meclis emin ve müsterih olabilir ki maarif mensuflarımızın kabiliyet ve gayretleri çok ümit vericidir. Farkına varılan hiçbir kusurda ısrar edilmiyor. Daima düzeltme ve iyileştirme fikri esas tutulmuştur. Büyük Meclis, halimize göre, göze aldığı büyük fedekârlıkların meyvelerini yakın senelerde toplıyacaktır. Her öğretim için ayrı tafsilât aldığınız vakit çok memnun olacağımızı tahmin ediyorum. Büyük Meclis iftiharla düşünebilir ki, bu memleket en geniş hudutlarında iken maarife sarfedilen paranın, hiç olmazsa, dört mislini bugün harcamaktasınız. Yani devrin, Cumhuriyet devrinin, Türk milletinin ilerleme ve yükselme devri olduğuna bundan daha maddi bir delil göstermek güçtür.

Arkadaşlar:

Millî müdafaa meselesi Cumhuriyet Hükümetinin ve Büyük Meclisin ana meselesi olmakta devam ediyor. Ordumuzun talim ve terbiyesini bütün dikkatimizle takip ediyoruz. Ordumuzu yeni silâhlar ve vasıtalarla cihazlamak için her imkândan istifade ediyoruz. Cumhuriyet ordularını, manen ve maddeten yüce vazifelerinin ehli olan bir yükseklikte tutmak meselesi, başlıca düşüncelerimizdir. (Bravo sesleri) (Şiddetli alkışlar). Cumhuriyet ordularının vatana karşı vazifelerini şerefle ifa edeceklerinden emin olabilirsiniz. (Bravo sesleri) (Şiddetli alkışlar).

Arkadaşlar:

Cumhuriyet maliyesi, kolay tasavvur olunacak ağır vazifelerini kudretle ifa etmekte devam etmiştir. Memleket müdafaasının taşkın ihtiyaçlarını temin etmiye çalışırken altüst olmuş iktisadi şartların tesirlerini karşılamak Hazine için zor oldu. Memleket ve milletin ilerlemesine esas olan masrafları göze almak sebebi ise, maliyemizi gerçekten büyük sayılacak vazifeler karşısında bırakıyor. Milletimiz, bu vaziyeti iftihar edeceğimiz bir anlayışla kavramıştır. Büyük Meclisin istediği yeni vergileri, milletimiz yürekten ödemeğe çalışıyor. Büyük dâvalar içinden selâmetle çıkmanın bedeli, kan fedakârlığı kadar da vergi tahammülüdür. Öz selâmeti için kanı ile ve vergisi ile sıkıntıyı göze alamıyan milletler, düşman boyunduruğu altında daha çok kan ve daha çok mal kaybını yüklenmiye mecbur olmuşlardır. (Doğru sesleri). İkinci cihan harbi esnasında, Hazine ihtiyaçlarını

kendi kaynaklarından ve bu intizam içinde kapayabilmesi, Türk milletinin daima övüneceği bir başarı olarak anılacaktır.

Gümrük ve inhisarlar işlerimiz iyilik yolunda ve ilerleme halindedirler. Hudutlardaki gümrük kaçakçılarından ıstırabımız artıyor. Kesin tedbirler almak icabedecektir. İnhisarların geliri ve memleket piyasalarına tesirleri ve inhisarların kendi alanlarında memlekete faydalı bir endüstri kurmaları ümit verici yollar-dadırlar.

Arkadaşlarım:

İşte başlıca işlerin iyi ve eksik taraflarını anlattığım memleketimizin iç siyasetini hürriyet, nizam ve adalet içinde hulâsa etmekten zevk duyuyorum. (Bravo sesleri). Sıhhat ve içtimai muavenet vekilliğimiz bu sene salgın hastalık-lara karşı geniş uğraşma içine girdi. Şimdiye kadar geçirdiğimiz birkaç salgında, takdirinize lââyık neticelere vardık. Önümüzdeki ihtimaller için uyanık ve hazır bulunmayı, milletçe ve Hükümetçe temin etmek lâzım olacaktır. Büyük Millet Meclisine, Adliye cihazımız için bazı teklifler sunulacaktır. Temyiz teşkilâtımızın kuvvetlendirilmesi bu cümledendir. Adliyede, geniş bir bilim edebiyatının kurul-masından ve hüküm giyenlerin çalışma yerlerinde ruhları iyileştirilmeye uğraşıl-masından çok ümitleniyoruz.”

REİSİCUMHUR İSMET İNÖNÜ’NÜN KONUŞMASININ BASINDAKİ YANKILARI

Falih Rıfki Atay, Reisicumhurun bu konuşmasıyla ilgili olarak şunları ifade eder:¹⁵⁵

“İç işlerde, nutku dinleyenler, aylıklı ve dar gelirli vatandaşların geçim zorluğu ile zayıf karakterli memurlarda hissolan doğru yoldan sapma istidatları hakkındaki fıkranın ciddî mânası üstünde durmuşlardır. Bunlar ‘büyük cihan felâketinin meydana getirdiği hastalık halleri’dir ve bu cemiyete ıstırap veren bütün hastalıklar gibi, devamlı ve sebatlı bir savaş mevzuudurlar. Sıkıntı çekenler, halk sıkıntısını hafifletmekten başka kaygısı olmayan Hükûmetin yardım tedbirlerine itimad ettikleri kadar, sapıtkanlar, aynı hükûmetin bir dedikodu lekesi bile bulaşmayan, şuurlu ve temiz salâhiyat sahiplerinin elini daima yakalarına yapışmış bulacaklardır.”

Hüseyin Cahit Yalçın Tanin de, bu konuşma ile ilgili olarak şunları söyler:¹⁵⁶

“Millî Şef, iç politikanın ve istikbali için hazırlanan projelerin umumî hatlarını çizerken görülen tasavvurlara işaret etmekte tereddüt etmemiş ve bu samimiyet ile dertlerin çaresi bulunacağı hakkında kalplere emniyet vermiştir.”

Nadir Nadi Cumhuriyet Gazetesindeki “Millî Şefi Dinlerken” başlıklı makalesinde şunları ifade eder:¹⁵⁷

“Harp vaziyetinin doğurduğu sayısız güçlükler rağmen, iktisat, ziraat, münakale, ticaret gibi millî faaliyetimizin özü ile ilgili muhtelif devlet şubeleri, bir yandan o güçlüklerle savaşırken, bir yandan da hayat seviyemizi daha ileri götürecek casaretle tedbirlere sırası geldikçe başvurmaktan kaçınmıyorlar.

.....

Cumhur Reisimizin son olarak ‘hürriyet, nizam ve adalet’ kelimeleriyle hülâsa ettiği sağlam temelli iç politikamızı, yurd selâmeti ve yurd refahı uğruna böylece yürütürken...”

¹⁵⁵ *Ayın Tarihi*, sayı: 120, 1-30 II. Teşrin 1943, 46. s.

¹⁵⁶ *a.g.e.*, 47-48. ss.

¹⁵⁷ *a.g.e.*, 49-50. ss.

Başvekil Şükrü Saracoğlu'nun

Hükûmetin İç Politikası Hakkındaki Beyanatı (17.III.1943)¹⁵⁸

Başvekil Şükrü Saracoğlu, Hükûmetin iç politikada takip edeceği esaslar hakkında 17.III.1943 tarihinde Meclis'te aşağıdaki konuşmayı yapar:

“Türk milletinin değerli vekilleri;

Devletimizin başı İnönü yeni kabinenin teşkili vazifesini arkadaşınız Saracoğlu'ya verdi. O da teşkil ettiği Hükümeti, bugün huzurunuzda getirmiş bulunuyor. Cumhuriyetin kurulduğu gündenberi iktidar mevkiine gelen Hükümetler nasıl birbirinin devamı idiye ikinci Saracoğlu Hükümeti de birinci Saracoğlu Hükümetinin tam bir devamıdır.

Bu böyle olduğu gibi Hükümetin değişen âzalarıyla yer değiştiren âzalarının vaziyeti de tamamen nöbet değiştiren askerlerin vaziyetidir. Bu değişmelerde başka bir mâna aramak doğru değildir.

Şefin emriyle ve bu defaki intihaplar dolayısıyla tutulan yol, Hükümeti Meclisin olduğu gibi Partiyi de milletin tam malı yapan yoldur. Böylece varlığımızın dayandığı birlik kuvveti her gün daha millî ve daha şuurlu ve daha keskin bir durum almaktadır.

Tuttuğumuz yollar ve kurduğumuz esaslar sayesinde Atatürk'le başlayan ve her gün biraz daha kökleşen rejimimizin insanî ve medenî gayeler için örnek olacağına inanıyoruz.

Mâmûr bir Türk vatani, mesut bir Türk milleti, kuvvetli bir Türk Devleti; işte bizim hedefimiz bunlardır (Alkışlar). Atatürk bizden bunları istedi. İnönü bizden bunları istiyor. Biz de, hepimiz beraber ve canla başla bu yolda çalışmak kararındayız (Alkışlar).

Arkadaşlar;

İkinci Saracoğlu Hükümeti, tıpkı kendinden evvelkiler gibi Halk Partisi programını tahakkuk ettirmeğe, büyük milletimize lâyük olmaya çalışacaktır.

Yapacağımız işlerin en başında Türk ordusunu daima hazır tutmak vazifesi vardır. (Bravo sesleri, alkışlar). Bunun için ordumuzdan, biraz sonra göreceğiniz veçhile, hiçbir şey esirgenmiyor. Çünkü sırası gelince bu kahraman ordunun vazifesini yapacağına bütün milletçe eminiz. (Bravo sesleri, alkışlar).

¹⁵⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VII - İçtima: F., Cilt:1, Üçüncü inikat, 17.III.1943, 22-25. ss.

Arkadaşlar;

Harbin dördüncü yılı başlarında memleketimiz iki büyük sıkıntı ile karşı karşıya bulunuyordu: İaşe sıkıntısı, para sıkıntısı.

Bu iki sıkıntıyı yenmek için o zamana kadar birçok tedbirler almış, sert kararlar vermiş ve birçok mallara el koymuştuk. Bütün bunlar sıkıntıyı azaltmak şöyle dursun, koskoca bir karapazarın memlekette yerleşmesine sebep oldu.

Bunun üzerine herkeste, eğer biraz serbestlik verilecek olursa her şeyin daha iyi olacağı kanaatı hüküm sürmeğe başladı. Bunu da tecrübe ettik. Bu usul de bizi bilhassa giyim ve yiyim maddelerinde bir fiyat yarışı ile karşı karşıya bıraktı.

O zaman meseleyi biraz daha yakından tetkik ederek gördük ki, bütün bu darlıklarda harbin, ihtikârın hissesi kadar, diğer hâdiselerin de hissesi vardır. Çünkü memleketimiz yiyim ve giyim noktasından kendi kendine çok zor kifayet edebilir bir durumda da olduğu halde koskoca bir orduyu beslemek ve giydirmek zaruretiyle karşılaştığı gibi bu orduları teşkil etmek için de tarlası ve işi başında bulunan gençleri işlerinden ayırmak zarureti hâsıl olmuştur. Daha kısa bir cümle ile bir milyona yakın genç istihsal cephesinden alınarak istihlâk cephesine verilmiştir.

İşte bütün bu vaziyetleri yakından tetkik eden Hükümet, yeniden birçok kararlar aldı. Bu kararlara göre, mücadeleyi en ufak köşe ve cephelere kadar teşmil, beklenen neticeyi veremeyeceği için cepheyi kısaltmak ve kuvvetimizi dar sahada daha müessir kılmak icabediyordu.

Yine bu kararlara göre, darlığın en müessir ilacı istihsalî çoğaltmak ve saklı malları meydana çıkarmak olduğu için, fiyatların artmasında fayda görülmüştür.

Yine bu kararlara göre, istihsalin bir kısmı Devletçe tâyin edilen fiyatla Devlete satılmak icabediyordu.

Yine bu kararlara göre, Hükümet bu muayyen fiyatla alınan malları mahdut ve muayyen bir sahaya tahsis etti. Bunları evvelâ ordunun, saniyen dar ve mahdut gelirli vatandaşların ihtiyaçlarına tahsis eyledi ve geri kalan miktarla da tanzim satışları yapmayı düşündü ve böylece başlıbaşına bir program vücut buldu.

Bu programa göre:

1.- 140 liradan fazla ücret ve maaş alan geniş mânasiyle bütün memur ve müstahdemlere birer kat elbiselik kumaş;

140 liradan aşağı alanlara ikişer kat elbiselik kumaş;

70 liradan aşığı maaş ve ücret alanlara da ayrıca birer ayakkabı vermeyi vâdetmiştik.

Elyevm bütün bu vaitler icra safhasındadır ve derpiş edilen zamanı içinde tamamen yapılacaktır.

2.- Ekmek; bunun müstahsili köylüdür. Onun için fiyatın yükselmesi sadece şehirlinin dar ve mahdut gelirli kısmını muztarip eder. Bu dar ve mahdut gelirli nüfusu tespit ettik. 1.600.000 rakamını bulduk. Bunlara, nispeten çok ucuz yani bize malolan fiyata üç aydanberi ekmek vermekteyiz ve ekmek vermekte devam edeceğiz. Bundan maada İstanbul, İzmir, Ankara, Zonguldak şehirlerine de orta fiyattan hububat ve ekmek vermekte devam ediyoruz. Bu sayede mevcut telâş tamamen söndü, hattâ yer yer bazı genişlikler kendini göstermiye başladı.

Bunlardan başka bu sene Toprak Ofisinin tohumluk için Ziraat Vekili emrine verdiği ve tahsis ettiği tohum kışlık olarak 34.000, yazlık olarak 14.000 ki ceman 48.000 tondur. Bu kadar çok bir miktar hiçbir sene tohumluk olarak dağıtılmamıştır.

Bir aralık 150 gram ekmek verdiğimiz düşünülür ve yine bir aralık buğday fiyatının yüz kuruşu aştığı gözönüne getirilecek olursa bugüne nispetle geniş bir hava içinde bulunduğumuzu anlarız. Bugünkü neticeyi bir taraftan aldığımız tedbirlerdeki isabete, diğer taraftan da devam etmekte olan İngiliz ve Amerikan yardımına borçluyuz.

3.- Bulgur için yaptığımız vâdi bulgur olarak gerine getiremedik. Çünkü Ankara'da kurulacağını umduğumuz fabrika bazı sebeplerden dolayı kurulamadı. Fakat bulgur yerine son günlerde değişmez gelirli nefe nüfus başına ikişer kilo un vermiye başladık.

4.- Pirinç vâdimizi pirinç olarak yerine getiremiyoruz. Çünkü aldığımız % 15'ler umduğumuzdan çok az oldu ve bu azı da ordu ile hastaneler arasında taksim etmek icabetti. Fakat pirinç yerine makarna tevzi etmeyi düşünüyoruz.

5.- Yağ; zeytinyağı mahsulü henüz tamamen elimize geçmemiştir. Elimize geçecek miktarın sekiz, dokuz milyon kilo olacağını tahmin ediyoruz ve değişmez gelirli vatandaşlara yağ hakkında vâkı olan vâdimizi yakında yerine getirmeye başlayacağız.

6.- Şeker; dar ve mahdut gelirli nelerin beher nüfusuna 600 gram şeker her ay muntazaman vermekteyiz. Resmî fiyatlara nazaran çok ucuza verilen bu miktarı önümüzdeki aylar için artırmayı bile düşünüyoruz.

Bundan maada, şayet yerine getiremediğimiz vaitler kalırsa bunları da fasulye vermek suretiyle ödemiye çalışacağız.

Biz böylece bir taraftan dar ve mahdut gelirli insanların bir kısım sıkıntılarını bertaraf etmeye çalışırken diğer taraftan da muhtekirleri şiddetle takipte devam ediyoruz ve devam edeceğiz (Bravo sesleri, alkışlar).

Arkadaşlar;

Buraya kadar söylediklerim gözönüne getirilecek olursa bundan dört ay evvel yiyim ve giyim hakkında almış olduğumuz kararların birer, birer beklenen neticeyi vermekte oldukları görüldü.

Bizi bu güzel neticeye vardırان bilhassa vali ve kaymakamların % 25'leri tespit ve tahsil hususunda gösterdikleri gayret ve faaliyetir. Onun için huzurunuzda bu arkadaşlara teşekkür etmeyi vazife bilirim.

Arkadaşlar;

Dar ve mahdut gelirli vatandaşlara yapmakta olduğumuz yardımı gördünüz. Şimdi bir de dünyanın en zengin memleketlerinden birinde ve bir madde hakkında tatbik edilen kaideyi söyliyeceğim. Bu kaideye göre bir adamın kendisine bir kat elbise yapmak hakkını verecek olan kuponları biriktirmek için tam on sekiz ay beklemesi lâzımdır. Kezalik bu memlekette okunmuş olan bir gazeteyi herhangi bir yere atmak bir israf cürmüdür. Bunu yapan hakkında derhal takibat başlar.

Bizim memleketimiz bütün sıkıntılara rağmen hâlâ bahtiyar bir yurt olmakta devam ediyor. Fakat bir gün Türk milletinden ağır fedakârlıklar istenecek olursa Türk fedakârlığının hudut tanımadığını bütün dünya bir kere daha öğrenecektir (Bravo sesleri, alkışlar).

Arkadaşlar;

Şimdi karşılaştığımız ikinci sıkıntıya, para ve maliye sıkıntısına geçiyorum. Vakıa âdi bütçelerimiz inkişaf etmekte ve mütevazın olmakta devam ederek 1938'de (250) milyon iken, 1942'de (394) milyonu buldu. Böylece Devlet hizmetlerini ve müesseseler işlerini mütemadiyen inkişaf ettirmek mümkün oldu. Varidat kaynaklarımızın normal artması sayesinde elde edilen bu inkişafın önümüzdeki yılda da devam edeceği kanaatindeyiz. Onun için içinde bulunduğumuz bütçe 394 milyonluk bir bütçe olduğu halde gelecek sene bütçesi 480 milyon lira olarak hazırlanmıştır.

Fakat bu âdi ve mütevazın bütçenin yanı başında ordu masraflarını derpiş eden fevkalâde tahsisatların malî cephemizde yarattığı zorluklar çok serttir.

Çünkü İstiklâl ve hürriyetimiz için ayakta tuttuğumuz orduya her sene âdi bütçe ile verdiğimiz 100 milyon liraya ilâveten 1939'da 84 milyon, 1940'da 220 milyon ve 1941'de 280 milyon liralık fevkalâde tahsisat verdiğimiz gibi 1942 yılı için bugüne kadar verdiğimiz fevkalâde tahsisat yekûnu 313 milyonu aşmıştır. Görülüyor ki, bu senenin fevkalâde tahsisat yekûnu 400 milyondan daha az olmayacaktır.

Buna âdi bütçedeki 100 milyon lira ilâve edilecek olursa millî müdafaa masraflarının bu sene 500 milyon lirayı bulacağı anlaşılır.

Ordumuzun asıl teçhizat ve teslihatının daha evvel yapılan mukavelelere tevfikân hariçten alınmakta olması ve malzeme bedelinin taksitlerinin maliye bütçesinde bulunması gözönüne getirilecek olursa modern bir ordunun ne kadar pahalıya mal olduğu hakkında bir fikir edinilebilir.

Filvaki, maliyemiz, bulunduğu malî tedbirler, istikrazlar, harp zamları ve müdafaa vergileriyle bu büyük açığın mühim bir kısmını kapatmaya muvaffak olmuştur. Ancak bütün bu tedbirler aynı zamanda tedavüldeki para hacminin de artmasına mâni olamamıştır.

Nitekim Merkez Bankamızın açılmasını takibeden ilk 7 sene içinde emisyon miktarı 150-200 milyon lira arasında dalgalandığı halde bu miktar 1939 yılında 396 milyon, 1940'da 417 milyon, 1941'de 521 milyon ve 1942'de 744 milyon liraya balığ olduğu gibi bir aralık bu rakam 767 milyon liraya çıkmıştır.

Arkadaşlar;

Bir taraftan ordunun her gün artan yüksek masraflarının ne vakit hitam bulacağını belli olmaması, diğer taraftan da Merkez Bankasının yükselen emisyon miktarı hep bir arada gözönüne getirilecek olursa Hükümetin ne kadar sert bir darlıkla karşı karşıya kaldığı anlaşılır. İşte bu darlık karşısında çalıştık, çabaladık ve tesirli bir tedbir bulduk.

Varlık vergisi:

Bu vergi bugüne kadar Hazineye 225 milyon lira verdi. Bu vergi sayesinde ufuktaki bulutlar dağıldı. Bu vergi sayesinde maliyemiz genişledi. Hesapsız ve zararlı sarfolunan birçok para, yerinde olarak, pazardan çıkarıldı. Emisyon miktarı artırılmadı. Hattâ bu miktar 767 milyondan 720 milyona düştüğü gibi Merkez Bankamız, mühim kısmı son aylarda olmak üzere 35 ton da altın aldı. Bununla Merkez Bankasındaki altınlar bildiğiniz altınlardan 15 milyona varmıştır. Dikkatinizi celbederim. Banka bunlardan maada son birkaç ay içinde (12) milyon İn-

giliz lirası biriktirdi. Böylece Türk parası hiçbir zaman bu kadar sağlam olmadı ve böylece paramız çok memlekette gıbda uyandıracak bir duruma yükseldi.

Dünya muharebesi dördüncü yılını yaşarken bu vaziyette bulunmanın çok memnuniyet verici olduğunda şüphe edilemez.

Arkadaşlar;

Eski dertlerimizden biri de kömürdür. Çünkü kömür istihsali artan ihtiyaçla muvazi olarak artmıyor. Bundan maada geçen sene iki ay kadar çalışılmadı. Bu iki sebepten memleketin her tarafında kömür ihtiyacı tatmin edilemedi.

Kömürün en yüksek iki istihsal senesinden biri 1941'dir. O sene istihsal 3 milyon tonu biraz geçmiştir. 1942'de bu miktar arzettiğim sebebe binaen 2,5 milyon tona düşmüştür. Fakat yapılan gayretler neticesinde geçen senenin son aylarındaki günlük kömür istihsali daima sekiz bin tonun üstünde kalmıştır. Bundan maada içinde bulunduğumuz senenin ilk ayı içinde yapılan istihsal çok ümit vericidir. Belki de en yüksek bir rakam bu senenin istihsali olacaktır.

Bundan başka, bir ihtiyat ve yardımcı tedbir olarak garp linyitlerini daha esaslı, daha cezri işlemek için tedbirler alıyoruz ve bu iş için icabeden parayı bütçeye koyduk.

Yiyim, giyim, para ve kömür sıkıntılarından sonra alclümum nakliye işlerindeki zorluklarla karşılaşmaya başladık. Bu zorlukları yenmek veya hiç değilse azaltmak için salahiyyetlar makamlar çalışmaktadırlar.

Arkadaşlar;

Şimdiye kadar yapılan veya yapılmakta olan işlerimizden bahsettim.

Şimdi de, müsaadenizle, gelecek sene yapacağımız işler hakkında mâruzatta bulunacağım. Yapılacak işlerde de kuvvetimizi dağıtmaktansa onu birkaç noktada toplamayı daha müsmir bulduk. Esasen gönderdiğimiz bütçeye atılacak bir göz bizim bu kararımızı ve umumiyetle çalışma programımızı vazihan ifade eder.

En büyük ilâveyi Maarife yaptık. Buraya konan para geçen seneye nazaran 14,5 milyon lira fazladır. Diğer bir tâbirle on sene evvel on milyon lira olan Maarif bütçesi gelecek sene 43 milyon lira olacaktır (Alkışlar).

Bundan maada, hususî idarelerin Maarif işlerine tahsis ettiği paralar on sene evvel 12 milyon lira iken bu miktar içinde bulunduğumuz yılda 19 milyon lirayı bulmuştur. Bunlara mukabil yüksek tahsil talebesi on sene evvel 7.000 iken bu sene 16.600'ü bulmuştur. Lise talebesi on sene evvel 6.800 iken bu sene 30.000'i bulmuştur. Orta okul talebesi de on sene içinde 35.000'den 100.000'e çıkmıştır.

İlk tahsil talebesi de on sene içinde 525.000'den 970.00'i bulmuştur.

Bundan başka Güzel Sanatlar Akademisinde on sene evvel 157 talebe mevcut iken bu rakam bugün 547'yi bulmuştur. Altı yıl önce 68 talebesi olan Konservatuvar da bugün 147 talebeye maliktir.

Bunlardan maada, Teknik öğretim talebeleri üç sene içinde 9.000'den 14.500'e çıkmış, köy enstitüleri talebesi de dört sene içinde 3.000'den 12.000'e varmıştır.

Son senelerde halkımızda ve maarifimizde gördüğümüz hamleleri takviye etmek ve biran evvel bilgili ve verimli vatandaş adedini artırmak için bütün kuvvetimizle bu cereyana katılmakta vatan ve millet için büyük faydalar gördük ve bu cereyanın hızını azaltmamak için önümüzdeki senenin Maarif bütçesine 14,5 milyon lirayı ilâve ederken cidden haz duyduk (Alkışlar).

Maariften sonra en büyük rakamı istihsal kaynağımız olan Ziraate ayrıldık.

Bundan evvel Koordinasyon emrindeki paralardan 4,5 milyon lirayı Zirai Donatım Kurumuna vermiştik. Bu kurum, doğrudan doğruya çiftçilerimizin her çeşit dertleriyle boğuşmak için kurulmuştur. Tohum, ilaç, alât ve edevat, gübre gibi bütün ihtiyaçları temin ederek köylüyü yetiştirecektir. Bu 4,5 milyona son günlerde beş buçuk milyon daha ilâve ettik.

Bundan başka, doğrudan doğruya Ziraat Vekâletinin bütçesine ayrıca 4 milyon 800 bin lira ilâve eyledik. Bu para ile altı teknik okul açılacak bundan üçü umumî ziraat için, diğer üçü de bahçeler ve meyvalar için olacak. Bu okullardaki köy çocuklarına teknik bilgiler öğretecek ve böylece bu çocuklar kendilerine ve memlekete daha faydalı bir hale sokulacaktır.

Ziraat Vekâleti kendi vasıtalarıyla bu sene yarım milyon dönümden fazla zeriyyat yapmıştır. Bu miktarı her sene süratle artırmak kararındayız.

Bundan başka bu sene fiyatların teşviki ile halk zeriyyatında % 20-30 bir fazlalık görülmüştür ve yıl bu güne kadar iyi gitmiştir. Bundan sonra da iyi giderse bu senenin bir bolluk senesi olması ihtimali çok kuvvetlidir (İnşallah sesleri).

Ziraat sahasında bizi dört gözle bekliyen en esaslı kanun köylüyü toprak sahibi yapacak kanundur (Bravo sesleri). Bu Meclisin bu işi behemehal halledeceğine kani olduğumuz gibi bu işin hallinden birkaç sene sonra da Türk yurdunun her köşesinin ileri insanlar yuvası halini alacağına eminiz (Alkışlar).

Maariften, Ziraatten sonra en büyük parayı borçlar faslına koyduk. Buraya koyduğumuz paranın 15 milyonu ile Türk milleti için tarihî ve acı hâtıralar teşkil

eden ve Düyûnu umumiye denilen bir borcu kökünden kazımak istiyoruz (Bravo sesleri, alkışlar). Çünkü aramızdaki mukaveleye nazaran bu borcu satın almak zamanı geliyor ve bu borç frank olarak ödeneceği için 15 milyon lira ile tamamen bertaraf edilebiliyor (Bravo sesleri). Böylece imparatorluğun bize bıraktığı miraslardan zamanında pek ehemmiyetli ve elemli olan birisini daha dirilmemek üzere gömmüş olacağız (Bravo sesleri, alkışlar).

Bütçede mühim para alacaklardan birisi de Sümerbank ve Etibank'tır. Bu iki bankanın kurduğu müesseseler, imtiyazlı şirketlerin mubayaaalarından ve satın alınan ve yapılan demiryolları ve denizyollarından sonra, Devletçilik vasfımızı en sağlam temeller üzerine kuran ve onu yaşatan ve canlandıran müesseselerdir. Bu iki müessesenin tabii seyrini devam ettirmek için ne lâzımsa yapılacaktır (Bravo sesleri).

Bunlar gibi Nafiamızın yollar, sular, köprüler, demiryolları ve iskelelere dair mevcut programı aynen tatbik edilecek ve her yerde bu işlerimiz faal yürüyüşlerini muhafaza edeceklerdir. (Alkışlar).

Diğer vekâletlere bunlar derecesinde zamlar yapılamamışsa da bu sene verilen tahsisat her sene verilenden fazladır. Bu sahalarda da işlerin daha iyi yürümesi için yetecek kadar para verilmiş bulunuyor.

Dahiliyeye gelince:

Bu yıl köylerimizde ihtiyar heyetleriyle muhtarlar, şehir ve kasabalarımızda da belediye meclisleriyle belediye reisleri yeniden seçilmiş ve vilâyet umumî meclisleri seçimi de her tarafta yenilenmiştir. Bütün bu seçimlerde ve bilhassa son Türkiye Büyük Millet Meclisi intihabında yurddaşların gösterdiği düşünce ve irade beraberliği ve vatandaşların reye iştirak nispetinin çokluğu varlığımıza temel olan millî birliğin yeniden tezahürüne vesile olmuştur.

Arkadaşlar;

Harp, dahilî ve zabıta işlerimizi çok artırmıştır. Buna rağmen bu işler hergün biraz daha iyi işlemek yolundadır. Bugün memleketimizin her yerinde tam bir emniyet ve sükûn havası hâkimdir. Âdî zabıta vakalarından ve münferit hâdiselerden başka birşey yoktur. Bu böyle olmakla beraber idare ve zabıta makinelerimizi biraz daha iyi işler bir hale koymak istiyoruz. Bunlar hakkındaki düşüncelerimizi pek yakında ve birer birer tasvibinize arz edeceğiz.»

KONUŞMANIN BASINDAKİ YANKILARI

Yunus Nadin 11 Mart 1943 tarihli Cumhuriyet Gazetesinde, Saracoğlu Hükûmetinin iç politikası konusunda şunları ifade etmektedir:¹⁵⁹

“Dahilî siyasetimize gelince burada yurdda barış düsturunun en dikkatli ve en pürüzsüz cereyan ettiği bir zaman yaşamaktayız. Emniyet tedbirlerimiz millî müdafaa yolundaki hamlelerimizle omuz öpüşerek yürüyor. Buna anlayışlı bir milletin vakarlı çalışmalarını da katarsak aziz Türkiyemizin canlı bir istihkâm olduğu nazariyesiyle karşılaşmaktan göğüslerimizin haklı kabartılarını duyuyoruz.

.....

Görülüyor ki Şükrü Saracoğlu yeni hükûmetiyle haricî ve dahilî siyasette daha azimli bir istikrarla birlikte memleket işlerini daha ileri hamlelerle yürütenin en ciddî niyet ve kararlarıyla karşımıza çıkmaktadır.”

Hüseyin Cahit Yalçın ise, 19 Mart 1943 tarihli Yeni Sabah Gazetesinde ‘En Güzel Program’ başlıklı yazısında şunları ifade etmiştir:¹⁶⁰

“Muhterem Başvekil Şükrü Saracoğlu teşkil ettiği ikinci kabinenin programını Millet Meclisinde izah etti.

Bu vesile ile memleketin bütün dahilî ve haricî meselesini bir heyeti mecmua halinde gözden geçirmek imkânını buldu ve efkârı umumiyeyi de durum hakkında aydınlatmış oldu.

Saracoğlu hükûmetin ve memleketin karşılaşmakta olduğu zorlukları hiç saklamayarak ve hafifletmek istemiyerek bütün hakikatiyle gözönüne koyuyor. Bu hem kendisine ve kabinesine, hem Türk milletine karşı kuvvetli bir itimada delâlet eder.”

Şevket Bilgin, 19 Mart 1943 tarihli ‘Yeni Asır’ gazetesinde şunları kaleme almıştır:¹⁶¹

“C.H. Partisinin, cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, devletçi ve laik umdelerden fişkırان programının çeyrek asra yaklaşan bir devre içinde, bu memleketin iç ve dış bünyesini dünyaca takdir edilen bir varlık haline koymak için ne kadar büyük hamleler yaptığını biliyoruz. Yine biliyoruz ki; bu program ve siyasetin başlıca muvaffakiyet sırrı doğrudan doğruya Türk milletine mâl edilmiş olmasındadır.

.....

¹⁵⁹ *Ayın Tarihi*, No: 112, Mart 1943, 39. s.

¹⁶⁰ *a.g.e.*, 50. s.

¹⁶¹ *a.g.e.*, 51-52. ss.

Gerçi sıkıntıları olmıyan bir millet değiliz. Dünyayı kaplıyan savaşta, yurdumuzun dört köşesi birbirinin canına kasdetmiş milletlerle sarılı bulunurken hiç sıkıntımız olmamasını beklemek veya istemek boş bir hayale kapılmaktan başka bir şey olmazdı.

Başvekilimizin nutkunu dikkatle okuyan her vatandaş, iâşe durumumuzla malî sıkıntılarımızın mahiyetini ve bütün bunlara rağmen istikbale azalmıyan bir güvenle bakabilecek halde olduğumuzu pek güzel anlamışlardır.

Yine anlamışlardır ki bugünün ve yarının tehlikelerine karşı en ağır vazifeler millete terekküp etmektedir.”

H. R. Öktem ise, İzmir’de neşredilen ‘Anadolu’ gazetesinin 19 Mart 1943 tarihli nüshasında şunları yazmaktadır.¹⁶²

“Dahilî işlerimizden bahseden başvekilimiz demiştir ki:

‘Harp idare ve zabıta işlerimizi kısmen müteessir etmekle beraber, bu işler her gün biraz daha iyi işlemektedir. Bugün memleketimizin her yerinde âdi ve münferit vakalardan başka bir şey yoktur ve olmamıştır.’

Başvekilin bu beyanatını teşekkürle ve takdirle kaydederiz ki yüz ağartıcı bir hakikatten dahiliyemiz, idarecilerimiz, zabıtamız bu sözler karşısında ne kadar övünseler haklarıdır.”

Adana’da neşredilen ‘Türk Sözü’ gazetesinin 19 Mart 1943 tarihli nüshasında, Nevzat Güven imzalı yazıda şu satırları okuyoruz:¹⁶³

“Dün, Saracoğlu yeni kabinesinin programını milletvekillerine izah etti.

Bu münasebetle iç ve dış politikamızı bir kere daha ilan etmek fırsatını bulan başvekilimizi dinlerken, hiç şüphe yok ki, bütün memleket de bir kere daha derin bir iç rahatlığı duydu.

Memleket sıkıntılarını, hükûmetin karşı karşıya bulunduğu güçlükleri, yaptığı ve yapamadığı işleri millet huzurunda bu kadar açık bir dille, bu kadar geniş bir açık yüreklilikle anlatan bir hükûmet reisinin millet üzerinde bırakacağı tesir kendisine karşı beslenen itimadın hudutsuz bir şekilde genişlemesinden başka bir şey olamaz.”

Ahmet Şükrü Esmer, Ankara’da çıkan ‘Ulus’ gazetesinin 21 Mart 1943 tarihli nüshasında şunları ifade etmiştir:¹⁶⁴

“Başvekil Sayın Şükrü Saracoğlu, geçen gün Meclis kürsüsünden, Hükûmet programını izah ederken, Osmanlı İmparatorluğundan Cumhuriyet Türkiye’sine intikal eden kötü bir mirasın tasfiye edilmek üzere bulunduğunu bildirdi.

¹⁶² a.g.e., 52-53. ss.

¹⁶³ a.g.e., 54. s.

¹⁶⁴ a.g.e., 55. s.

Saracoğlu'nun hakkıyla, 'elemli miras' diye vasıflandırdığı Düyumu Umumiye'nin tasfiyesi her Türk'ü sevindirecektir."

Fatih Rıfka Atay, 22 Mart 1943 tarihli 'Ulus' gazetesinde şunları kaleme almıştır.¹⁶⁵

"Bir millet için iç ve dış politikada ayrılık ve anarşi unsurları tasfiye edilebilmek, can alıcı esaslarda anlaşabilmek, bir olgunluk eseri olduğu kadar, millî birliğin de öz mayasıdır."

Cumhurreisi ve CHP Genel Başkanı

İsmet İnönü'nün

Altıncı Kurultayı Açış Konuşmasında

İç Politika ile İlgili Olarak Söyledikleri¹⁶⁶

"Aziz arkadaşlarım!

Parti nizamnamesi ve programı için huzurunuzda getirilen projeleri yakın ilgi ile karşılayacağınızı umuyorum. Çetin şartlar ve büyük meseleler ortasında da partimizin memleket imarı ve millet ihtiyaçları için yapıcılık ülküsüne ne kadar bağlı olduğunu göreceksiniz: Millî öğretim ve eğitim meselelerine daha geniş mikyasta devam etmenin ana çizgileri açık olarak belirtilmiştir. Köylümüzün meseleleri etraflı olarak ele alınmıştır. Köy okulları ebeleri, köy sağlık memurları, ziraat teknik teşkilâtı kısa zamanda gerçekleştirilecek hedefler sırasına girmiştir. Kurma ve hazırlama mahiyetinde olan bugünkü tedbirlerin el ile tutulur neticelerinde, gelecek kurultayın zevk ile bahsedebileceğini düşünmek bana heyecan veriyor. Cumhuriyetin ilk günündenberi takip ettiğimiz imar politikasına geçen devrede ara vermemeğe çalıştığımızı ve önümüzdeki senelerde de ara vermemek kararında olduğumuzu söylerken, Kurultayın büyük zevk duyduğunu kabul ediyorum: Millî dilin ve millî kültürün gelişmesinde görülen ilerlemeler, siz arkadaşlarımın takdirinize lâyıktırlar. Teşkilâtı esasiye kanununun, vatandaşın çok daha kolay anlayacağı açık Türkçe ile yazılmasını, en yakın zamanda gerçekleştireceğimizi umuyorum. Senelerdenberi hususî alandaki millî dil çalışmaları, devletçe büyük resmî şeklini bu suretle vatandaşların gözleri önüne koymuş olacaktır. Ondan sonra millî dilin gelişmesi daha büyük bir hız alacağına şüphemiz yoktur.

¹⁶⁵ a.g.e., 56. s.

¹⁶⁶ *Ayın Tarihi*, No: 115, Haziran 1943, 34. s.

Aziz arkadaşlarım;

Bugün için olduğu gibi gelecek zamanlar için de bizim en büyük meselemiz, Türk milletinin ileri ve kudretli bir insan cemiyeti olarak ihtiyaçlarını, sarsılmaz bir azimle hiçbir engel karşısında yılmadan çabuk bir surette temin etmektir. Gelecek zamanlar için çalışma kararımız, hem usulde, hem vasıtada en geniş fedakârlıkları göze almak esasına dayanmalıdır. Büyük Kurultay, Türk milletinin aziz ülküleri için tükenmez bir kaynaktır. Hizmetinde bulunduğumuz büyük milletin faydasına yaramayı ve onun memnurluğunu kazanmayı hayatımızın tek bahtıyarlığı sayıyoruz.”

Başvekil Şükrü Saracoğlu’nun

CHP Altıncı Kurultayında

İç Politika Konusunda Söyledikleri¹⁶⁷

“Arkadaşlar;

Harici politikayı burada kapatarak dahili işlerimize geçiyorum. Dört yıldır cihanı saran harp, harple beraber seferber olmıya başladığımız için ve yine harple beraber bir milyona yakın vatan çocuklarını silâh altında tuttuğumuz için, bizi en ziyade malî cephemizde hırpaladı. Biz de pek tabii olarak bütün gayret ve faaliyetimizi daha ziyade bu cephede topladık. Dört sene evvel adî bütçemiz 260 milyon idi. Bu miktar süratle artarak bu sene 486 milyona varmıştır. Kezalik, dört sene evvel ordumuzun sıfır olan fevkalâde bütçesi daha seri adımlarla koşarak 500 milyona yaklaşmıştır. İşte her sene bu mühim açıklara karşılık bulmak lâzım geliyordu. Bu açıkların ilk üç seneliğinin mühim bir kısmını ihdas ettiğimiz vergiler, yeni zamlar ve istikrazlarla kapadık. Diğer kısmını altın mukabili tedavüle çıkarılan 250 milyon lira ile ve müşkilâtla kapayabildik. Dördüncü yılın başında ise bütün imkânları kullandıktan sonra fevkalâde bütçemizi 140 milyon liralık bir açıkla karşı karşıya bulduk. İşte hem bu açığı kapamak, hem de elde bir miktar para bulundurmak için varlık vergisi ihdas ettik. Filvaki bu vergi bize umduğumuzu verdi. Fakat ara yerde fevkalâde bütçenin açığı 250 milyona çıktı. Böyle varlık vergisinin hazineye getirdiği milyonlar sadece fevkalâde bütçenin açığını kapayabildi. Ve yine böylece 1942 senesi millî müdafaa masrafları 452 milyon lirayı buldu. Bu büyük rakam dahi hakikatın tam ifadesi değildir. Çünkü evvelâ veresiye alınan harp malzemesinin bedelleri maliye bütçesinden ödenir, saniyen ordunun hububat ihtiyacı hemen kâmil, diğer gıda ihtiyaçları kısmen halktan ucuz fiyata aldığımız yüzde 25’lerle ve maliyet fiyatı ile temin edilmiştir.

¹⁶⁷ *a.g.e.*, 39-45. ss.

Eğer ordu bunları hariçten satın almış ve bedellerini carî fiyatlarla ödemiş olsaydı, Millî Müdafaa masraflarının yekûnu 800 milyona çok yaklaşırdı. Bu böyle olmakla beraber biz bu milyonları seve seve vermekte devam edeceğiz.

Geçen harp yıllarının açıklarını kapamak için bugüne kadar yeni vergilere yeni zamlara yeni istikrazlara, altın karşılığı çıkarılan paralara ve varlık vergisine birer birer baş vurduktan sonradır ki başlıyan yılın açığını kapamak için toprak mahsullerine vergi koymak zarureti duyduk. Ve bu vergi ile her iki bütçemizin müvazenesini temine çalıştık. İstiyoruz ki bu vergi de birbirine inanan ve birbirine güvenen insanların alış veriş olsun. Bu bahsi kaparken varlık vergisi hakkında birkaç söz söylemek zarureti duyum.

Bundan sonra daha sıkı takibedilebilecek olan varlık vergisi bütün vatan çocuklarının zarureti takdir ederek, seve seve verdiği bir vergi olmuştur. Nitekim bugüne kadar bu verginin bize temin ettiği para 270 milyon lirayı geçmiştir. Bu böyle olduğu halde bazı yerlerde çatlak sesler duyuldu. Bu çatlak seslere göre, gûya bu vergiyi biz azlıkları ezmek için koymuşuz. Bu adî bir çirkin iftiradır. Filvaki bugüne kadar bu vergiden elde edilen 270 milyon liranın 105 milyonu azlıklar ve yabancılar tarafından ödenmiştir. Yalnız bu nisbet bile azlıkların hanları, hamamları, apartmanları ve kazanç kaynaklarını elde tuttıkları gözönüne getirilecek olursa insana derhal makul görünür. Fakat işin dahası var. Bu varlık vergisiyle birlikte diğer bir nevi vergi tatbik edildi ki bu vergi devlete 600 bin tona yakın hububatla bir miktar pirinç, yağ vesaire temin eylemiştir. Bu malların serbest piyasadaki fiyatlarla tutarı 600 milyon lira ediyor. Bu 600 milyona mukabil devlet yalnız 120 milyon lira verdi. Demek bu yoldan biz 480 milyon lira bir vergi tahsil etmiş olduk. Bu verginin cesim yekûnu arasında ne bir yabancımla ne de bir azlığın bir santimi bile mevcut değildir.

Bundan maada, önümüzdeki yıl için bu usulü bütün toprak mahsulüne teşmil ediyoruz. Ve bu teşmilden 500 milyonla bir milyar arasında bir menfaat bekliyoruz. Bu geniş rakamda da ne yabancıların ne de azlıkların bir santimi bulunmayacaktır.

Ben bu izahatı bilhassa şu cümleyi söylemek için verdim. Şayet birgün hayatın zorlukları bizi diğer vatandaşlar arasında azlıklara da müracaât zaruretiyle karşı karşıya bırakacak olursa biz bu zarureti yerine getirmek için bir dakika bile tereddüt etmiyeceğiz.

Mevcut harp, maliyeden sonra sıkı mücadelelerimize rağmen bizi ticaret, fiyat ve işe cephelerimizde hırpaladı. Harple beraber bu cephemiz için tedbirler ve kararlar almaya başladık. İlk alındığı zaman müessir olan bu kararlar gün geç-

tikçe kâfi gelmemeye başladı. Ve her karar yeni ve daha sert bir kararı davet etti. Ve böylece birçok mallara el koymak zaruretine kadar gittik. Bütün bunlara rağmen geçen sene bu günlerde geniş bir buhranla karşı karşıya kaldık, ordunun stokları tükenmiş ve şehirlerin ekmeği kalmamıştı. Bu buhrandan harbin ve onun öz oğlu olan ihtikâr ve hırsın hissesi çok olmakla beraber ithalât ve ihracat zorlukları da hesaba katılacak âmillerdendi. Yine bu işte takriben bir milyon gencin istihsal sahasından alınarak istihlâk cephesine geçirilmesinin hissesi az değildir.

Harp rejiminin başındanberi her tedbirimizi ya tamamen veya kısmen memnun edici neticeler elde edebiliyorduk. Fakat bütün memleket için pahalılık mücadelemizde bütün tedbirlerimiz ve faaliyetimiz daima kısır kalıyordu. Onun için son buhrandan sonra topyekûn pahalılıkla mücadele etmektense bu pahalılığın en çok yere serdiği vatandaşlara yardım etmeyi daha mümkün ve daha faydalı bulduk. Elimize geçen yüzde yirmi beşlerle evvelâ ordumuza, ondan sonra tesbit ettiğimiz bir milyon 600 bin vatandaşa maliyet fiyatına hububat ve ekmek kararını aldık. Bunu takiben fıkara pek çok olan üç büyük şehrimizle Zonguldağa orta fiyatla hububat vermek kararına vardık... Bu kararlarımız bir saat gibi işledi. Ve böylece üç buçuk milyon Türk açlık tehlikesinden kurtuldu. Bundan başka memurlarımıza meccanen elbiselik kumaş dağıttık ayrıca bir milyon 600 bin nüfuza ucuz şeker verdik ve yine bunlara pek az miktarda un, fasulye vesaire vermiye çalıştık. Bizi bu çalışmalarımızda muvaffak eden iki âmilden biri elimize 600 bin tona yakın hububat geçiren yüzde yirmibeşler diğeri de İngilizlerin bu sene içinde gönderdiği 80 bin tona yakın buğdaydır ki bu değerli yardım için İngiltere'ye huzurunuzda şükranlarımı izhar ederim.

Aldığımız bu tedbirler tamamen muvaffak olmuştur denilebilir. Onun için bu işlerde çalışan büyük, küçük bütün arkadaşlarıma da huzurunuzda teşekkür etmeyi bir borç bilirim. Bu sene pahalılıktan müteessir olan insanlar için düşündüğümüz yol muvaffak olduğunu gördüğümüz yine bu yol olacaktır. Geçen defa birkaç şehre verebildiğimiz hububatı bu sene bütün şehirlerimize teşmil karındayız. Geçen sene bir milyon altıyüz bin olarak tesbit edilen dar ve mahdut geliri insanların adedini artıracacağız. Geçen sene lafzı murat olarak verdiğimiz gıdaları, toprak mahsulleri vergisinin yaratacağı genişliği gözönüne alarak bu sene hakiki ihtiyaçları karşılayacak miktarlara yaklaştırmak niyetindeyiz.

Arkadaşlar;

Memleketimiz dahili emniyet noktasından uzun yıllardanberi huzur ve sükûn içindedir. Vatandaşlar Büyük Millet Meclisinin kanunlarına riayetkâr kalmak şartile tamamen serbesttir ve bu serbestlik yurdun çocukları tarafından yerinde kullanılmaktadır.

İdare teşkilâtımızı bugünün ihtiyaç ve icaplarına ve iş hacmine göre ayarlayarak daha verimli ve daha faydalı bir tarzda işletmek için vekâletin merkez ve vilâyetler teşkilâtında lüzumlu tadilat yapılmasına dair bazı bazı kanun lâyiha ları Büyük Millet Meclisine sunulmuş ve bazılarının da hazırlanmasına çalışılmakta bulunmuştur.

Mahallî idareler ve belediyelere çok ağır vazifeler verilmiştir. Bu müesseselerin gelirleri bu vazifeleri kusursuz yapmaya müsait değildir. Önümüzdeki yıllarda bunları yeni varidatlarla beslemeye çalışacağız.

Cumhuriyet rejimi adliyemizi müstakil ve avkur hâkimlerle medenî ve ileri kanunlarla şerefli bir mevkie çıkarmıştır. İşten yılmayan ve yorulmak bilmeyen bu abidemizi selâmlarım.

Cumhuriyet maarifî uzun seneler hesaplı ve tedrici hareketler yapmıştır. Buna mukabil son senelerdeki yürüyüşü daha ziyade bir inkılâbı andıran hamleli hareketlerdir. Tahsilin her derecesinde bulunan okul ve talebenin adedi son yıllarda 3-5 defa artmıştır. Bundan maada, köy enstitülerine ve teknik bilgilere geniş sahalara ayrılmış ve güzel sanatlar kendini gösterecek bir dereceye yükselmiştir. Bunlardan başka köylerimize yine köylülerimizden yetişecek ebeler ve söy sıhhat memurları vermek kararındayız. Bu maksadı temin edici kanun lâyihası bugünlerde Büyük Millet Meclisine tevdi edilmiş bulunuyor.

Köylerimizin içtimaî seviyelerini yükseltecek ve köylülerimizi görünmeyen tehlikelerden koruyacak olan bu işe bütün dikkat ve itina mızı sarfedeceğiz. Maarif işlerimize attığımız ehemmiyeti bu sene Maarif bütçesine yapılmış olan 14,5 milyon liralık ilâve daha vazih olarak gösterir. On sene evvel 10 milyon lira olan Maarif bütçesi bu sene 43 milyon lirayı bulmuştur. Buna hususî idarelerin Maarif işlerine sarfettikleri 20 milyonla diğer vekâletlerin keza lik Maarif işlerine tahsis ettikleri milyonlar ilâve edilecek olursa memleketimizin maarif işlerine 70 milyon lira vermekte olduğu görülür. Bu rakam Cumhuriyetin bilgiye, ilme verdiği kıymeti gösterir. Gelecek nesiller için yaptığımız bu masraf yerinde bir masraf ve bunu artırmaya çalışacağız.

Son seneler içinde sanayi hayatımızı inkişafı için sarf olunacak gayretlere hızla devam etmek kararındayız. Filvaki harp birçok işlerimizi durdurdu. Bir çok larını ağırlaştırdı. Fakat biz sanayi ve fabrika işlerimize bir durgunluk gelmemesi için gayri mümkünü dahi yapmaya çalışıyoruz. Netekim bu gayretler sayesinde son yıllarda tevsî, ilâve, yeni yapma mahiyetinde on kadar müessese işletmiye açılmış ve bir o kadarının biran evvel işletmeye açılması için üstünde çalışılmakta bulunulmuştur. Bunlardan başka bu işimizin inkişafının devamı için yeni müzakerelere ve yeni teşebbüslere girişilmiştir.

Bir rakam bu hususta size daha vazih bir fikir verebilir. O da bu işlerin getirdiği kazançlar kâmilten kendilerine terkedildikten başka 31 milyon liranın önümüzdeki yıl için bu işlere ayrılmış olmasıdır.

Toprak altı servetlerimizin inkişafı, gün geçtikçe hepimize emniyet veren bir yolda yüründüğünü gösteriyor.

Fabrikalarda, madenlerde ve diğer yerlerde çalışan Türk işçilerini lâıyk olduğu mevkie çıkarmak ve onlara haklarını âdilâne ödemek için iktiza eden tedbirleri süratle tamamlamak yolundayız.

Demiryolu, yol ve liman inşa işleri ağır olmakla beraber yürümekte devam ediyor. Memleketin bu müesseselere ihtiyacı çok büyüktür. Onun için elimize geçecek ilk fırsatları bu işlerin süratle inkişafına tahsis edeceğiz.

Bugün için Nafia işlerinde en çok dikkatimizi çeken şube büyük ve küçük su işleridir. Bu işler çizilen program dahilinde yürümektedir. Ziraî, iktisadî ve sıhhi kalkınmamızda en büyük âmil olacağı muhakkak olan bu işler üstünde çok hassas ve bu iş için her fedakârlığı göze alacağız. Çünkü bu sayede bütün hastalık ve tahribat yuvası olan vahşi sularımızın pek yakın bir atide medenî ve faydalı kuvvet ve servet kaynağı olacağına inanıyoruz.

Türk çocuğunu her yerde sağlam ve sıhhatli görmek istiyoruz. Onun için iç-timaî hayat ve umumî sıhhat meselelerini ilgilendiren mesaimiz gün geçtikçe artmakta, hastahanelerimiz, doğum evlerimiz gibi bütün sağlık müesseselerinin adedi çoğalmaktadır.

Umumî sağlığı koruyacak hijyen tedbirleri de her gün biraz daha inkişaf ve tekâmül etmektedir. Bunlardan maada tifüs hastalığı için de sert tedbirler hazırlamaktayız.

İki geniş gelir kaynağımız Gümrük ve İnhisarlardır. Bunların her ikisinde de sarsıntılara meydan vermeden halkı ve devleti memnun edici islâhat yolundayız. İstiyoruz ki gümrük sistemimiz daha sağlam ve verimli bir vaziyete geçsin. Gümrük memurlarımız da hudutlarından giren ve çıkanlara saygı ve iftihar duyuran bir teşkilât haline gelsin.

Kezalik istiyoruz ki değerli yurt mahsullerimiz inhisarlar elinde dahilde ve hariçde hergün biraz daha fazla aranan nefasete erişsin.

Bunlardan maada yine istiyoruz ki sert ve haşin içkiler yerlerini yavaş yavaş daha yumuşak içkilere bıraksın.

Münakale işlerimiz harple beraber sıkışmaya başladı. Her gün artan bu sıkıntı bizi âdeta bir buhrana götürdü. Çünkü harpten evvel her sene yirmi üç küsür

milyon yolcu taşıyorduk. Bu rakam 37 küsur milyona çıktı. Eşya nakliyatı da 4 küsur milyondan 6 küsur milyon tona yükseldi.

Son günlerde aldığımız tedbirler nisbî bir salâh husule getirdi. Biz İngilizlerin verdiği vapurlar sayesinde daha geniş bir salâh bekliyorduk. Fakat toprak mahsul-lerinde ve pancarlarda görülen geniş bolluğun bizi yeni münakale buhranı ile karşılaştıracağı anlaşıyor. Biz şayet bu buhranı yenmek için daha sert kararlar ve tedbirler almya mecbur kalacak olursak bunu sizlerin ve halkımızın mazur göreceğine eminiz.

Cumhuriyetten evvel ve Cumhuriyetin ilk yıllarında en çok ihmal gören işimiz maalesef Ziraat Vekâleti işleri olmuştur. Buna mukabil uzun yıllardanberi bu mevzu üstünde en çok dikkat ve faaliyet gösterilen bir mevzuumuz olmuştur. Bu sayede geniş ve modern bir bilgi ocağı kuruldu. Yine bu sayede tohum ve tohum ıslah işleri ileri götürüldü. Her çeşit hastalıklarla mücadele daha verimli bir hale geldi. Bilhassa meyvacılık ve fidancılık işlerimiz çok ilerledi ve bugünkü Türk meyvaları hepimizi sevindiren bir seviyeye çıktı. Onun için biz de bundan sonra bu sahalarda bütün işleri ilerletmek, genişletmek için bütün kuvvetimizle çalışacağız.

Bu sene köylüye dağıttığımız tohum miktarı, içinde kıvrandığımız sıkıntılara rağmen her sene dağıtılandan birkaç misli fazladır.

Ziraat Vekâletimiz fennî ve modern vasıtalarla geniş miktarda fiilen çiftçiliğe başlamıştır. Bu sene ektiğimiz toprağın genişliği 500 bin dönümü geçti. Gelecek senelerde bunu birkaç milyona çıkarmak ümidindeyiz.

Topraksız köylüyü toprak sahibi yapmak için yeni bir kanun lâyihası hazırlamakla meşgulüz. Bunun devlet topraklarına ait olan kısmı tamamen hazır bir haldedir. Kurmuş olduğumuz zirai donatım kurumundan büyük ve müsbet neticeleri bekliyoruz.

Arkadaşlar;

Buraya kadar günlük, aylık ve yıllık işlerimizin ana hatları üstünde acı ve tatlı izahat arzettim. Bunların bir arada ve yakından tetkiki kuvvetlerimizin ve gayretlerimizin daha ziyade orduya takviye, bilgiyi artırma, istihsali çoğaltma, köyleri ve köylüleri kalkındırma etrafında toplanmış olduğu vazıhan görülür.

Şimdi de, müsaadenizle istikbale ait bazı ümitlerimizden, bazı düşüncelerimizden ve bazı hazırlıklarımızdan bahsedeceğim.

Açık maruzatım göstermiştir ki harp bizi her işimizde az veya çok hırpalamıştır. Bu hırpalanmadan tek işimiz yalnız masun kalmış değil, hattâ bu işimiz iyi bir

safhaya intikal etmiştir. Bu iş döviz işidir. Harple beraber elimizdeki döviz miktarı artmış ve bize mühim bir altın stoku yapmak imkânını vermiştir. Biz bunu zamanı gelince kullanmak için toplanmış bir kuvvet sayıyoruz. Bundan maada, bu yılın güzel yürüyüşü toprak mahsullerinde bize geniş bir bolluk vadetmektedir. Onun için, bu yıl ümit ediyoruz ki bu senenin mahsulü ile yıllık ihtiyaçlarımızı tatmin ettikten maada anbarlarımızı da hububat ve gıda maddelerile doldurmak imkânını elde edeceğiz. Bu da lüzumunda kullanılmak üzere daha mühim bir kuvvet yığını demektir.

Bunlardan başka da bugüne kadar fevkalâde bütçemizin açığını kapamak için birçok muvakkat gelirlere başvurduktan sonra bugün bu fevkalâde masrafın kâffesini daha ziyade normal addedebileceğimiz varidatlarla temin eden daha emin ve sağlam bir vaziyete geçmiş bulunuyoruz. Biz bu yolda yürürken dünya harbi hitam bulacak olursa bu fevkalâde varidatların yüz, yüz elli milyonunu yine orduya versek ve yüz, yüz elli milyonunu da bazı vergilerin kaldırılması veya azaltılması işlerinde kullansak bile bize her sene lâakal iki yüz milyon liralık bir varidat kalır ki bu da ledelhace kullanılacak mühim ve devamlı bir kuvvet kaynağı olabilir. Onun için eğer harbin son gününe altın torbamız dolu, gıda anbarlarımız dolu, maliyemizin kasaları arzettiğim iki yüz milyonlarla dolu olarak varabilirsek mahdut seneler içinde İnönünün istediği biçimde mamur bir Türk vatani mesut bir Türk milleti yaratmak fırsatını ele geçirmiş olacağız.

Bu düşünce ve hazırlıklar şüphe yok iyimser düşünceler ve iyimser hazırlıklardır. Bunlara karşı kötümser bir düşünce bütün bunları bir hayal sayabilir. Benim bu son düşünceye cevabım şudur: Yer yüzündeki büyük hakikatlerin çoğu ilk önce hayal gibi görünmüştür.

Arkadaşlar:

Sözlerim sona ererken bütün dünyanın şu dört hakikatı bir kere daha duyması lâzımdır.

- 1- Türküz, Türkçüyüz ve hergün biraz daha Türkçü olacağız.
- 2- Her işimizde hâkim bir ruh olacak: Terakki ve medeniyet ruhu.
- 3- Türk milletinin irade kaynağı olan Ebedî Şef Atatürk aramızda yaşıyor ve daima yaşıyacaktır.
- 4- Devletimizin ve Partimizin başı Millî Şef İnönü bütün varlığımızın hem başı ve hem de kalbidir.»

BAŞVEKİL ŞÜKRÜ SARACOĞLU'NUN KONUŞMASININ BASINDAKİ YANKILARI

Falih Rıfki Atay, 'Başvekilin nutku' başlıklı ve 16 Haziran 1943 tarihli 'Ulus' gazetesinde yayınlanan yazısında şunları ifade eder¹⁶⁸

"Sayın Saracoğlu'nun millî müdafaa ile maliye ve endüstri işlerimiz, ve umumî kalkınma meselelerimiz hakkında söyledikleri o kadar açık ve canlıdır ki lüzumsuz hulâsa ve izahlarla onların bütünlüğüne hıyanet etmek istemiyoruz. Ancak Varlık Vergisi etrafındaki kara niyetli dedikodulara cevap verirken, Başvekilimizin azınlıkların bol kazançlarından alınan hisse ile, Türk halkının katlandığı fedakârlık arasında yaptığı kıyaslamasının, herkes tarafından iyice kavranmasını istemeden geçemiyoruz."

Ekrem Uşaklıgil 17 Haziran 1943 tarihli 'Son Posta' gazetesinde, 'Bir Nutuk ki, Ne bir Cümlesi Fazla, Ne De Bir Noktası Eksik' başlıklı yazısında der ki: ¹⁶⁹

"... Saracoğlu'nun demeci iç ve dış politikada Türk kitlelerini ilgilendiren ne kadar mesele varsa hepsini de içine almış, hepsine de hakkını vermiştir. Ne bir cümlesi fazla, ne de bir noktası eksiktir.

Saracoğlu'nun nutkunun son cümlelerinden birini bütün dünyaya duyurulması lâzım gelen dört hakikatten biri olarak şu cümle teşkil ediyordu:

"Türküz, Türkçüyüz ve hergün biraz daha Türkçü olacağız"

Hüseyin Cahid Yalçın, 19 Haziran 1943 tarihli 'Vatan' gazetesinde şunları yazmıştır: ¹⁷⁰

"... Başvekil, dahili ve harici siyasetin teferruatına varıncaya kadar her meseleyi olduğu gibi Kurultay ve millet huzurunda deşti.

Bugünkü Türkiye için denilebilir ki aziz Millî Şef'ten başlayarak hükümet ve millet uhdelarına düşen vazifeleri idrâk etmekten, birbirlerine karşılıklı ve hudutsuz bir itimat duymaktan ileri gelmiş âhenk içinde birbirlerine lâyıktırlar."

¹⁶⁸ *Aynı Tarihî, No.: 115, Haziran 1943, 77. s.*

¹⁶⁹ *a.g.e., 78-79. ss.*

¹⁷⁰ *a.g.e., 82-83. ss.*

**CHP Müstakil Grup Reisi Ali Rana Tarhan'ın,
17.III.1943 Tarihinde TBMM Yedinci Toplantı Devresinde
Yaptığı Konuşmada İç Politika ile İlgili Olarak Söyledikleri** ¹⁷¹

“Başvekilimizin iktisadî ve malî işler hakkında verdikleri izahat, Hükûmetin bu hayati meseleler üzerinde ne büyük zorluklar içinde ve ne büyük azimle çalıştığını ve günün icaplarına göre lâzım olan bütün tedbirleri almağa ne kadar azimli olduğunu gösterir.

Varlık vergisi hakkındaki rakamlar memnuniyet vericidir. Bu verginin tatbikatında, bilhassa İstanbul'da, müzminleşmek istidadı görülmektedir. Bunun hakikî sebeplerini bularak tedbir almak çok yerinde olacaktır.

Gelecek yıl faaliyetleri hakkında verdikleri izahat, daima ileri götürmek isteyen bir partiye lâıyk bir programı ihtiva ediyor. Bütçe ile de alâkadar olduğu için bu bahislere bütçemiz tetkikından sonra daha faydalı olarak avdet etmek imkânı olacaktır.

Dahilî politika hakkında beyanları tamamiyle emniyet vericidir.”

**Reisicumhur İsmet İnönü'nün Büyük Millet Meclisi'nin
VII. İntihap Devresinin İkinci Yılıni Açış Konuşmasında
İç Politika ile İlgili Olarak Söyledikleri** ¹⁷²

“Büyük Millet Meclisinin Sayın Äzası: Yedinci İntihap Devresinin İkinci Yılıni açıyorum. Büyük Millet Meclisinde şerefle oturan siz aziz arkadaşlarımı engin sevgilerle selâmlarım (Alkışlar). Devlet idaresinin zor senelerinden birini dikkatli, verimli çalışmalarımızla geçirdik. Önümüzdeki senenin şartları da çok nâzik olacaktır. Büyük Meclisin, içerde ve dışarda raslayacağımız ehemmiyetli vaziyetleri doğru kavrayışla ve isabetli tedbirlerle kıymetlendireceğine emniyetim vardır,

Muhterem Arkadaşlar:

Son senelerimizin başlıca kaygısı memleket içinde beslenmenin güçlüğü ve ihtikâr belâsının zararları olmuştur. Milletlerin bugünlerinin ve geleceklerinin emniyetleri büyük ölçüde başlıca kaygıları iken memleket içindeki beslenme meselesi, ayrıca bir ehemmiyet kazanmıştır.

Maliye bakımından, ağır bir yükle, büyük bir ordunun türlü ihtimallere karşı heran hazır bulundurulması, Türk Milletinin yaşamak kabiliyetinin temel meselesi olarak devam etmiştir. (Alkışlar)

¹⁷¹ *Ayın Tarihi*, No.: 112, Mart 1943, 21-22. ss.

¹⁷² *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: VII - İçtima: 2, Cilt: 14, Birinci İnikat, I.VI.1944, 2-6. ss.

Büyük harp ve siyaset devrelerinin fena arkadaşı olan salgın hastalıklar da memleketimizi tehdit etmekten geri kalmamıştır.

Mahrumiyetler, ağır fedakârlıklar ile beraber Cihan Harbinin bütün siyasi emniyetsizlikleri ve kararsızlıkları, her millet içinde eksik olmayan zayıf karakterler üzerinde iktisadi ve siyasi bakımdan tesirlerini göstermiştir.

İşte bu vaziyet içindedir ki, Cümhuriyet Hükümeti ve Büyük Millet Meclisi geçen seneyi başarılı sayılabilecek surette geçirmiştir. Her isabetli tedbirin daha iyisi daima söylenebilir. Milletler hayatında hiç bir iyiliğin yeter görülmemesi tabiidir. Ancak durumun nisbî olan iyileşmesini takdir edebilmek, millî yaşayışların temeli olan kendine güvenme duygusunun beslenmesi için şarttır. Türk milleti kendi çalışkanlığı ve fedakarlığı ile memleketinin daima iyiliğe götürüldüğünden ve içinde bulunduğu durumlar ne kadar dolaşık olursa olsun, isabetli tedbirleri bulabilecek bir Millet Meclisine malik olduğundan emin olabilir. (Alkışlar).

Hükümet geniş ölçüde müspet iktisadi tedbirlere ehemmiyet vermekte tamamiyle haklı çıkmıştır. Millet ekonomisinin her dalında çalışan Vekillerimiz daha geniş istihsal etme, kısa ve uzun vâdeli daha esaslı cihazlanma işlerinde büyük gayretler göstermişlerdir.

Ziraat Vekilliği, bu memleketin en çok vatandaşını ilgilendiren bir alanda, her konuyu kavrayan geniş bir programa girmiştir. Teknik çalışmayı öğretmek, teknik âletlerin elde edilmesini mümkün kılmak için esaslı kanunlar kabul ettiniz. Ziraî Donatım Kurumunca daha ilk senesinde 167.000 parça ve 8.000 tona yakın malzeme dağıtılmıştır. Ziraat âletleri için elde bulunan fabrikalar verimli bir hale getirilmiştir. Ziraat makinalarını daha geniş ölçüde memlekette yapmak için çalışıyoruz. Ziraat mütehassısları ile köylüye kadar yaklaşacak surette geniş bir ziraat teşkilâtına bu sene başladık. Üç vilâyette giriştiğimiz tecrübeden hüküm vermeğe yarayacak neticelerin alınabilmesi için, bunu hiç olmazsa türlü iklimde on vilâyette yaymak mecburiyetindeyiz. Eğer kuvvetle ümit ettiğim gibi bu sene Toprak Kanununu çıkarırsak, ziraat bakımından büyük neticeler verecek ve içtimai bünyemizin esas bir meselesi olan dâvayı temel bir tedbire bağlamış olacağız (Alkışlar).

Devlet eliyle yaptığımız ziraat işleri verimli bir şekilde ilerlemektedir. 1942 senesinde 21.000 dekarla başladığımız işletmeye 1943 senesinden 780.000 dekarla devam ettik. Bu sene 1.000.000 dekar işleyeceğiz.

Bu işletmeler memlekette tohum ıslahının büyük kaynağı, memlekette teknik ziraatı yaymanın geniş örneği ve olağanüstü zamanlarda milletçe beslenmenin kıymetli yardımcısı olacaktır.

Hayvancılık işleri, büyük gayretle ele alınmıştır. Memleketin ekonomisinde hayvan zenginliğimiz küçük görülmeyecek bir derecededir. Fakat gerek sayı,

gerek değer bakımından daha çok ihtiyaç karşısındaız. İptidai şekilde hayvan yetiştirme, teknik şekilde iyileştirilecektir. Hele bu memleketin en esaslı bir derdi olan hayvan bakımı meselesi, şuurda ve usulde temelinden düzeltilmek lâzımdır. Milletçe ve Hkmete bu hususta çok çalışmağa mecburuz.

Orman işleri iyi yolda ve geniş adımla ilerliyor. Bugün Türkiye ormanlarının % 83'n karşılayan 8.770.000 hektar, 73 Devlet işletmesinin eline geçmiştir. Önümüzdeki yıl daha 14 işletmenin açılmasıyla bütün Devlet ormanlarının içinden, özel kazancından başka bir şey düşünmeyen yok edici baltalar tamamıyla sklp atılmış olacaktır. Hususi ormanların meselesinin de kanun yolu ile çözülmesiyle, bütün milletin kıymetli varlığı olan ormanlarımız tam kurtuluşa ermiş olacaktır. Yeşil ve güzel Türkiye'yi kurmakta olan geniş mühendislerimiz mit verici bir hevesle çalışmaktadırlar. Onları, şimdi, yeni dikmelerle orman varlığımızı arttırmak ve ağaçsız köylerimizi ağaçlandırmak gibi büyük bir vazife bekliyor. Uzun senelerde neticesi görülecek bu vazifeyi hakkıyla yerine getirmek için bir gün kaybetmeden işe koyulacağız.

Memleketin büyük bir meselesini daha şimdiden Ziraat Vekilliğinin mesuliyeti sahasında yerleştirmek istiyoruz. Memleket, sıhhi bir surette yaşamanın gerekli kıldığı yağ istihlâk etme derecesinden çok az miktarda yiyecek yağı kullanıyor. Hayvani ve nebatı yağ istihsalimiz ihtiyacımıza yeter miktarda değildir. Bu konuda etraflı tedbirler almağa başlamalıız.

İktisat Vekilliğimizin mesuliyetinde olan endüstri ve maden işletmeleri verimlerini arttırmışlardır. Hususi endüstrinin çalışmaları da iyi haldedir. Harpten evvelki istihsalin ilerisinde olan geçen seneki kömür verimi bu sene daha ziyade arttırılmıştır. Bir aralık, bütün memleketin hayatını tehdit eder bir darlığa düşmüş olan kömür meselesini, iki senelik çalışma ile bugünkü haline getirmek hakikî bir başarıdır.

Linyit istihsalimiz büyük ölçüde harp zamanında başlamıştır denilebilir. Bu sene de verim az sayılmayacak kadar artmıştır. Memleketi geniş ölçüde ve her alanda linyit kullanmağa alıştırmak umumî hayat için lüzumlu bir tedbirdir. Gelecek seneler için ümitli olmamıza sebepler vardır.

Karabük Demir ve elik fabrikalarımız, güçlükleri öğrenip yenmekte ve verimini arttırmaktadır. Memleket endüstrisinin temeli olacak olan bu konuyu geliştirip mükemmel hale getirmeğe sebatla devam edeceğiz.

Maden aramalarımızda yeni kükürt ve bakır yatakları bulmuş olmaktan seviniyoruz.

Petrolde mdimiz kuvvetli olarak devam ediyor.

Kğit fabrikasını bu sene yeni tesislerle genişlettik.

Selüloz endüstrisi, ana tesislerini kurmuştur. Bundan, ilerisi için bir çok alanda geniş faydalar bekliyoruz.

Memleketin dokuma müesseseleri, emniyetli bir halde kurulmuş ekonomi cihazı olarak memleketin bünyesinde sağlam bir yer tutmuştur. Verimler, teorik kabiliyetlere kadar yükselmiştir. Pamuk mahsulümüzün büyük mikyasta alıcısı olan dokuma endüstrimiz yakın gelecekte memleketin bütün ihtiyaçlarını karşılamak amacındadır.

Şeker endüstrisi, İkinci Cihan Harbi Devrinde memleketi büyük bir sıkıntıdan kurtarmıştır. Bu konuda eksik kalan ihtiyacımızı süratle tamamlayacağız.

Yapı malzemesi endüstrimiz, memleketin imarını kolaylaştırmaktadır. Bu konuda memleketin her köşesine dağılmış kirece ve tuğlaya kadar en küçük malzemeyi bol ve ucuz veren bir sisteme şiddetle muhtacız. Hususi, resmî bütün teşebbüsler için temiz ve sağlam yapı malzemesi tedarik etmekte gelirli bir çalışma alanı vardır.

Kimya endüstrisine bu cihan harbinde bazı kurumlarla girmiş bulunuyoruz. Bunun eksikliğinden çok sıkıntı çekiyoruz. Bu endüstrinin temel maddelerini elde etmek için süratle ve cesaretle işe girişmek zorundayız.

Ekonomi hayatımızda kooperatifleri çoğaltmak ve iyileştirmek için Hükümet her teşviki yapmaktadır.

İş hayatının hukuki münasebetler, sosyal ve sıhhi icaplar bakımından düzenlenmesi, Cumhuriyetin en çok ehemmiyet verdiği konulardan biridir. Hükümet, kendi elindeki kurumlarda çalışan işçilerin hallerini ve yaşayışlarını iyileştirmek için büyük gayretler göstermiş, ve büyük masraflar yapmaktadır. Bu emeklerin müsbet neticelerini alıyoruz. İş kazaları meslek hastalıkları ve analık sigortası kanunu ile sigorta idaresi teşkilâtına bakacak kanun projeleri yürürlüğe girince, iş ve işçi hayatının düzelmesinde yeniden kuvvetli adımlar atmış olacağız.

Ticaret Vekilliğinin çalışma konuları, büyük ehemmiyetlerini muhafaza etmektedirler. Hükümet, Cihan Harbi devresinde, her memleketin başlıca varlığı olan stokları vücade getirmek için, bu sene takdire değer neticeler elde etmiştir. İki sene evvel büyük şehirlerimizi günü gününe beslemek darlığında iken, bu gün Ticaret Vekilliğinin kontrolü altında stoklar biriktirmiştir. Bu stoklar bu memlekette hiç bir zaman görülmemiş derecede ehemmiyetli miktardadır. Günü gününe beslenmek kaygısını çekmiş olan şehirlerimiz, kesiksiz bir intizamla ve uzun zamanlara yetecek ambarlarla beslenmektedir. Hükümetçe dağıtılan yiyecek tayınlarının arttırılabilmesi de, kaydolunmağa değer bir muvaffakiyettir.

Pahalılıkla uğraşma başlıca Hükümet meselesi olmakta devam ediyor. Dış ticaret işi, Hükümetin üzerinde çok çalıştığı bir konudur. Hemen bütün Avrupa piyasasının kapanması ile güçleşen ticaret durumunu yeni tedbirlerle kolaylaştırmak ümidini muhafaza ediyoruz. Vatandaşlarımız bilmelidirler ki, bütün istihsallerimizde fiyat ve maliyet meselesi, dış ticaretimizin başlıca konusu haline gel-

miştir. Cumhuriyet Hükümeti, harp sonu ve harp sonrası devrinin memleket ekonomisi bakımından bu büyük meselesini düzenlemek için, bütün malî ve ekonomik alanlarımızda gerekli tedbirleri alacaktır. Henüz ne şekil alacağı belli olmıyan dünya ekonomisi icapları ile ve fiyatları ile olduğu kadar, kendi iç ve dış malî borçlarımız ve millî ekonomimizle ilgili olan bu meselenin tedbirlerini tedrici olarak ihtiyatla bulup tatbik etmeğe çalışacağız. Millî ekonomimizde müstahsili şimdiden her memlekete nispetle daha serbest bırakmak sayesinde geçirdiğimiz bir çok sıkıntılara karşılık olarak, biz harp sonrasının ekonomik sarsıntılarına daha sağlam bir surette dayanabileceğimize inanıyoruz.

Sayın Arkadaşlar:

Münakale işlerinin memleket hayatının her alanında gösterdiği kesin tesir, geçirdiğimiz senelerde yüksek dikkatinizi çekmiştir. İkinci Cihan harbi esnasında münakale teşkilâtımızı arzu ettiğimiz kadar genişletip cihazlamak inkânlarımız mahdud olmuştur. Geçirilen tecrübelerin, geniş imkâna kavuştuğumuz ilk zamanlardan itibaren faydalı ve tesirli olacağını umuyoruz. Büyük Meclisin ilk imkânında kara deniz ve hava taşıtlarında, posta, telgraf, telefon ve radyo işlerinde süratle genişleme ve cihazlama yoluna gireceğine eminim. Elimizdeki vasıtaların kullanılması, ihtiyaçların nispetsiz derecede arttığı gözönünde tutularak düşünülmelidir. 1938 senesinde kara ve deniz vasıtalarıyla taşınan yolcu adedi 21 634 000 idi. Aynı vasıtalarla ve aynı senede 3 900 000 ton eşya taşındı 1943 senesinde taşınan yolcu 44 800 000 ve eşya 8 600 000 tonu geçmiştir. 1944 rakamları daha artmış olacaktır. Büyük askerî taşımalar araya girince, münakale cihazımızın ne büyük mesuliyetleri başarmağa çalıştığı anlaşılır.

Postada, 1939'da taşınan 87 000 000 mektuba karşılık, 1943 senesinde 114 000 000 mektup götürülmüş ve 1939 senesinin 6 000 000 telgrafına karşılık, 9 600 000 telgraf çekilmiştir. Telefon hatlarımızın çalışması aynı şekildedir. Bütün bu hatlar gelecek tasavvurlarımıza ve ihtiyaçlarımıza göre çok azdır.

Havayollarımız ise, bütün memleketi kaplıyacak surette ve süratle kurulmak lâzımdır.

Radyoda şiddetle hissolunan ihtiyacı karşılamak için esaslı tedbirler aldınız. Yeni istasyonları süratle meydana getirmek için Hükümet dikkatle çalışıyor.

Münakale vekilliğimiz, kendi işlerinin yalnız her türlü taşıt ağlarını genişletmek olmadığını takdir etmiştir. Ehliyetli ve emniyetli personel yetiştirmek için gerekli tedbirleri almak yolundadır. Yeni kanunlar Büyük Meclise sunulacaktır. Münakale işleri bir de büyük millî ilgi meselesidir. Zamanın icapları olan kısımlar ve nizamlar milletçe, hepimizin faydası için alınmış zaruri tedbirler olduğunu kabul etmeliyiz. Hele bütün münakale vasıtalarımızın kendi öz malımız olduğunu düşünerek onları bu gözle değerli tutmalıyız. Bir şehirde kaldırım üstünde yürümekten, hava seferlerine kadar bütün münakale usullerine severek kendimizi

uydurmak anlayışına varmalıyız. Bu hususta eksikli kaldıkça, yeni ve her çeşit münakale vasıtalarından ne kadar çok elde etsek de, yine medenî bir memleketin temel kudreti olan münakale intizamını meydana getiremeyiz. Gerek terbiye ve telkin ve gerek kanun bakımından çok gayrete ihtiyacımız vardır.

Sayın Arkadaşlar!

Nafia işlerini Türk milletine söylerken kullanacağım kısa cümlelerin ehemmiyetleri takdir olunacaktır ümidindeyim. Elazığ-Van demiryolunun 70 kilometrelik bir kısmında inşaata devam ediyoruz. Yakında döşemeğe başlayacağız. Daha ilerideki tünelde ve köprülerde inşaat artmıştır.

Diyarbakır-Cizre hattında 159 uncu kilometrede Kurtalan istasyonuna vardık.

Tavşanlı şube hattı ile Zonguldak-Kozlu inşaatı tamamlanmıştır.

Sivas-Erzurum hattının uzatılmasına yakında başlıyoruz.

Yeni demiryollarının geçecekleri yerleri şimdiden tesbit ediyoruz.

İskenderun limanının inşaatı yakında bitecek ve bir iki ay içinde işletmeğe açılacaktır.

Trabzon ve Ereğli limanlarının önümüzdeki aylarda inşasına başlanacaktır.

Su işlerinde, son defa kabul buyurduğunuz 40 000 000 liralık ek tahsilatla eldeki program aksamadan devam ettiriliyor. Bu sene Salihli, Menemen, Nazilli, Tarsus, Adana ve Tokat bölgelerinde sulamağa geçilmiştir. Şimdiye kadar yalnız masraf etmekle geçen bu işlerimiz, artık verimli devresine girmiş bulunuyor. Eskişehir, Bergama ve Samsun dolaylarında dereleri düzeltme ve bataklık kurutma işleri tesirlerini göstermeğe başlamıştır. Binlerce dekar toprağımız işlenmek için meydana çıkmış ve millî sıhhatte iyilikler görülmüştür.

Şose ve köprü işlerinde meydana getirilen eserler de az değildir.

Yapı ve imar işleri geniş ölçüde devam ediyor. Geçen sene yapı işleri için 20 000 000 liradan fazla para harcanmıştır. Şehir ve köylerimizin plânlaştırılması geniş ölçülere varıyor.

Canımızı yakan deprem yıkıntılarını tamir etmek için memleket çok takdire değer gayret göstermiştir. Bir çok felâket yerlerinde % 90'a yakın yapılar vardır. Nafiamız, deprem bölgelerindeki yeni yapıları fennî şekle sokmak için faydalı tedbirler almaktadır. Deprem felâketlerine karşı ilk ve acele yardımları devamlı surette hazır bulunduracak bir iktidara geliyoruz. Bütün bu işlerin dar zamanlarda ve Devletin büyük malî yükler altında bulunduğu sıralarda yapıldığını düşünmek, Cumhuriyetin verimli idaresini anlamak için yetecektir.

Nafiamızın, bildiklerimizden başka olan yeni, acele meselelerini hulâsa etmek isterim. Bunların başında elektrik işleri gelir. Memleketin endüstriyel, ekonomik, sosyal bakımdan büyük ihtiyacı olan elektrik kaynaklarını geniş öl-

çüde ve bir an evvel vücade getirmeliyiz. Bir defa bu teşebbüslere başladıktan sonra, bütün memleket hayatındaki derin tesirlerini hayretle göreceğiz.

Yol inşaatı şimdiye kadar olandan daha başka bir görüşle ele alınmak lâzımdır. Motörlü vasıtalarla karşı dayanıklı olan, demiryolları gibi memleketin her köşesine ulaşan ve daimî bakım ve tamir teşkilâtı üzerine oturan yol ağı, memleketin başlıca meselelerindenidir.

Nafiamızda yapı işlerinin kontrolü ve düzenlenmesi çok genişletilmek ve çok kudretli bir hale getirilmek lâzımdır. Bu memlekette uzun zamanlar sürecektir. Nafianın yapı işlerinde toplanan Devlet kontrolü, bu engin millî çalışmayı çabuk ve faydalı kararları ve tedbirleri ile kolaylaştıracak şekilde cihazlanmalıdır.

Nafiamızın ilk fırsatta sağlamağa mecbur olduğu bir büyük mesele de, bütün işçilik hayatımızı teknik vasıtalarla donatmaktır. Yeni teknik vasıtalarla bezenmiş bir işçi takımı şimdiye kadar kullandığımız şekilde on kat işçiden daha çabuk ve daha çok eser vücade getirir. Yeni tertiplenmenin masrafları da, göze alınmayacak kadar çok değildir. Gelecek zamanların engin bayındırlık hamlelerini, ancak teknik vasıtalı işçi takımları ile başarabileceğimizi esaslı olarak gözönünde tutmalıyız.

Arkadaşlar:

Sihhat teşkilâtımız bir aralık korkulu şekil almış olan salgın hastalıklarla muvaffakiyetle savaşmıştır. Önümüzdeki sene ve harp sonrası seneleri de, salgınlar ihtimali, ilâç darlığı içinde geçecektir. Sıhhiye teşkilâtımızın ileriye gören ve vatandaşları telkinleri ve tedbirleriyle hazırlayan çalışması yanında, vatandaşların da sıhhat tavsiyelerine yürekten yardımı esirgememelerine birinci derecede muhtacı. Milletın sıhhatini umumî kanunlara ve geniş tesislere bağlamak politikası, Cumhuriyetin anlayışıdır. Önümüzdeki senelerde sıhhat politikamıza büyük gelişmeler sağlamak, kıymetli hedefimizdir. En uzak köşelerine kadar memleketi kavriyacak doktor teşkilâtı kurmak niyetindeyiz. Her nevi sıhhat kurumlarının istediği masrafları, bir programa bağliyerek, göze alacağız. Bütün köylerimizde ebe ve sağlık memuru bulundurmak için etraflı tedbirlere başvurdük. Yeni okullardan ve yeni fakülteden ihtiyacımızı karşılamak için esaslı yardımlar bekliyoruz.

Malarya ve öteki içtimai hastalıklarla mücadeleyi en yakın fırsatta bütün memleketi kapliyacak bir mikiyasta genişletmeliyiz.

Arkadaşlar:

Gümrük ve İnhisarlar Vekilliğimizin işleri gelişme ve ilerleme yolundadır. Gümrük işlerinde ehliyetli personel yetiştirmek için tesirli tedbirler alınacaktır. Gümrük tarifesı meselelerini yeni ihtiyaçlara göre çözebilmek için şimdiden hazırlıklara başlanmıştır. Gümrük işlerimiz, kaçakçılıkla uğraşmak için teknik vasıtalar, memurların yetişmesi için kurslar ve dersler, bir çok yapı ve kurumlar şeklinde ve Gümrük Tarife Kanununda yeni hükümler halinde, bütün olarak ele alınmıştır.

İnhisarlar, Devletin büyük kurumu haline gelmiştir. Ehemmiyetli endüstri dalları kurmak, çiftçilerimizi korumak ve onlara yardım etmek bakımından inhisarlar takdir olunacak kıymet göstermiştir.

Bira ve şarap endüstrisinde ileriye ait ümitler kuvvetlidir. Bira yapımı 7 000 000 litreden 20 000 000 litreye, şarap 2 000 000 litreden 6 500 000 litreye yanaşmıştır. Yeni bira fabrikaları ve memleketin her tarafında nümune şaraphaneleri kurulmaktadır. Yemiş usareciliği ümit verici yoldadır. Ağır içkilerin kullanılmasını azaltmak ve bu yolda çalışarak büsbütün kaldırmak siyaseti, fennî ve içtimai tedbirlerle ve dikkatle takip olunuyor.

Tuz dağıtımında iyileşme vardır. Kahve ve çay ihtiyacı oldukça karşılanmaktadır.

Kibrit endüstrisinde yapım kusurları düzeltilmek için muvaffakiyetle çalışılıyor. İhtiyaç tamamıyla önlenmiş gibidir. Önümüzdeki zamanda sıkıntıya uğramamak için stok tedbirleri de alınmıştır.

Devlet İnhisarları 1939'da 8 500 000 lira masrafa karşı 50 000 000 lira alırken, 1944'de 17 000 000 lira masrafa karşı 185 000 000 lira tahmin edilmiştir ki, bunların Devlet bütçesindeki ehemmiyeti kolay anlaşılabilir.

Arkadaşlar:

Adliye işlerimiz yeni hamlelerle gelişme yolundadır. Teşkilâtın genişletilmesine ve onlara yeni vasıtalar verilmesine çalışılıyor.

Adli Sicil Kanunu ile hâkime yeni imkânlar hazırlanacak, Adli Tıp Kurumu kuvvetlendirilecektir.

Mahkûmları ıslâh etmek için, iş esası üzerine kurulmuş cezaevleri ehemmiyet verilecek bir muvaffakiyet göstermiştir. Gelecekte daha geniş ve daha verimli neticeler bekliyoruz.

Suçlu çocukların terbiyesine bakan kurum daha kudretli hale getirilecektir.

Ehliyetli adliye mensubu yetiştirmek için her türlü tedbirler bir arada takip olunacaktır.

Aziz Arkadaşlar:

Maarif işlerimiz yakın alâkanıza cevap verecek bir gelişme içindedir. İlköğretim meselesini memleketin büyük bir dâvası olarak ele almış bulunuyoruz. Köylerde bu seneki programa konan 1750 okulu meydana getirmek için vatandaşlar ve idare mekanizmamızın bütün değerli unsurları var kuvvetiyle çalışmaktadırlar. Neticeler, yakın bir zamanda milletin takdirine arz olunacaktır. Köy okulları programının gelecek seneye düşen kısmını yapmak için şimdiden işe girilmiştir.

Bu sene ilkokulların birinci sınıfına giren çocuklarımızın sayısı ehemmiyetli bir artma gösterecektir. Her halde 300 000 sularına varacağız.

İlkokullarda devam meselesini milletçe ve idarece daima gözönünde tutmak için bütün dikkatler uyandırılmıştır.

Yine bu sene köyler için meslekî teknik öğretimi verecek 200'e yakın bölge okulu açılmasına çalışılıyor. Bu, yeni bir ilerlemenin başlangıç müjdesidir.

İlköğretimde şehir ve kasabalarımıza dokunan okul yapısı meselesi kanun projesi halinde yüksek himmetinize sunulacaktır. İçtimai ve millî bütün gelişmelerin temeli olan ilköğretim işinin bu esaslı kanununu da yürürlüğe geçirmenizi yürekten dilerim.

Orta öğretimin geleceği için bir öntasarı hazırlanmıştır. Değerli öğretmenleri süratle yetiştirmek orta öğretimin istediği tesisleri ve vasıtaları sağlamak mühim masrafa ihtiyaç gösterecektir. Milletçe bu fedakârlıkları göze almak için esas unsur, ihtiyacın hakkıyla takdir olunmasıdır. Bugün orta öğretim programları, zamanın ilerlemesi ve ihtiyaçlarıyla ilgili olarak çok ağırlaşmıştır. Çocuklarımızın öğrenimde en yüklü çalışmaları, orta öğretim devrindedir. Büyütmeden söyleyebiliriz ki, bugünkü orta öğretim programı, bizim öğrenme çağımızdakinden iki seneye yakın daha zengindir. Bu öğretimi hakkıyla verebilmek için değerli ve yeter sayıda mütehasşıs öğretmenlerin az öğrenciyi karşlarına aldıkları, iyi vasıtalı okullara ihtiyaç vardır. Ancak bu suretle, bilgisi temelli ve az kayıp veren öğrenci kütlesi elde edebiliriz.

Yüksek öğretim kurumlarımızın eksiklerini tamamlamak için dikkatle çalışılıyor. Memleketin şiddetle muhtaç olduğu yeni kurumları vücade getirmek, geriye bırakılmaz bir ehemmiyet almıştır. Bu sene üniversite öğretim meslekî kanun lâyihası yüksek tetkikinize arz olunacaktır.

Teknik öğretim, kararlaştıran programı takip ediyor. Üç dört sene içinde, üç dört misli fazla neticeler aldığımız halde henüz ihtiyacı bir dereceye kadar karşılayacak dereceden çok uzaktayız. Bir ehemmiyetli başlangıç olan eldeki programı önümüzdeki iki üç sene içinde tamamıyla yerine getirdikten sonradır ki, memlekette teknik öğretim temel atmış ve geniş bir ihtiyacın içine girmiş olacağız. Kız ve erkek, şehirli ve köylü teknik öğretim kurumları ve akşam sanat okulları, bütün orta öğretim kurumlarının ve öğrencilerinin bir çok misli olması lazımdır. İş bu görüşle kavranırsa meselenin büyüklüğü gözönünde canlanabilir.

Güzel sanatlara Maarifimizin verdiği ehemmiyetin millî eğitimde büyük yeri vardır. Güzel sanatlar Türk milletinin iyi kabiliyetlerini meydana çıkartıp yükseltmek, büyük amacımızdır.

Maarifin yazı eserleri ve her alanda yayınları, çok muhtaç olduğumuz bir çalışmadır. İnsanlığın büyük mahsulleriyle millî kütüphaneyi zenginleştirmek, onları, her seviyenin ve her kesenin erişebileceği bir şekilde yapabilmek, millî

eğitimde en verimli tedbirlerdir. Maarif Vekilliğimiz, genç öğrencilerimizin insanca terbiye ile, geniş vazife ve vatan sevgisiyle yetişmeleri için yumuşak ve sert bütün tedbirleri gözönünde bulunduracaktır. Eminiz ki, Türk milletinin büyük istikbali, çocuklarının en geniş sayıda ve en değerli yükseklikte yetişmelerine, bir de vatanda bayındırlık ve yeni zamanın ihtiyacına göre cihazlanma gayretlerinin en dar zamanlarda da kesiksiz olarak devam etmesine bağlıdır.

Sayın arkadaşlar;

Cumhuriyet Maliyesi yüklü ve verimli senelerinden birini daha muvaffakiyetle geçirdi. İçinde bulunduğumuz yılın malî ödevleri de hafif değildir. Bu sene takdire değer en ehemmiyetli maliye işimiz, âdi ve fevkalâde bütçelerin bir arada ve bir cetvelde gösterilmesidir. Bütçe masrafları, milletin vergileriyle ve iç istikrazlar ile karşılanmağa çalışılmıştır. Türk milletinin İkinci Dünya Harbinde Devlet maliyesi için gösterdiği kabiliyet, felâketlerden korunmasının ve millet hayatını emniyet ve ilerleme yolunda yürütmenin başlıca temeli olmuştur. Ne kadar ehemmiyetli vergiler ve ödevler konduğunu biliyoruz. Ancak Büyük Milletimizin vatanseverliği ve vergi ödemenin müstakil millet olarak yaşama şartlarından birisi olduğunu bilmesi sayesinde bugünün sert vazifelerini karşılayabiliyoruz. Maliyemiz, millet fedakârlığının cevabı olarak ihtiyaca yetişme, düzgün ödeme, içerde ve dışarda Devletin malî itibarını koruma muvaffakiyetlerini gösterebilir. Devlet tahvilleri, vatandaş nazarında büyük kıymetini muhafaza etmiş olmasından iftihar duyuyoruz. Şüphe yoktur ki, memleket müdafaasının ve her türlü gelişmenin öz kaynağı, hazinedir. Vatandaşlar, hazine kuvvetini bugün için ve gelecek için başlıca dayanak tuttukça vatan daima daha ileri ve daha yüksek olacaktır. (Alkışlar).

Büyük Meclis, önümüzdeki sene içindeki sağlam bir maliye nizamını korumak yolunda gerekli tedbirleri alacaktır.

Hükümet, maliyede vukufu ve geniş islâhat için bütün gayretlerini sarfedecektir. Ödevini iyi yürekle yerine getiren vatandaşa kolaylık göstereceği ve vergi borcunun tam ödemekten kurtulmak isteyenlere tesirli olarak karşı koyucu usuller durmadan aranacak ve düzeltilecektir.

Aziz arkadaşlar;

Cumhuriyet Ordusunun maddi ve mânevi kudretini arttırmak için bu sene harcadığımız emekler de çok verimli olmuştur. Yüksek bir vazife aksile Ordularımız yetişme ve cihazlanma yolunda takdirinize değer yeni kıymetler kazanmışlardır. (Alkışlar).

Cumhuriyet Ordularının vatana karşı en yüksek vazifelerini ifa etmelerini emrettiğiniz zaman, onların başarılarından büyük iftihar duyacaksınız. (Şiddetli ve sürekli alkışlar)."

REİSİCUMHUR İSMET İNÖNÜ'NÜN KONUŞMASININ BASINDAKİ YANKILARI

Falih Rıfki Atay, 1 Kasım 1944 tarihli 'Ulus' gazetesinde, 'Devlet Reisinin nutku' başlıklı yazısında, konuşma ile ilgili aşağıdaki değerlendirmeyi yapmıştır.¹⁷³

"Cumhurreisimiz ikinciteşrin başındaki her nutku ile bize iç ve dış memleket durumunu, olanca hakikati ile ve doyurucu bir müspetler mantığı ile izah eder. Yalnız bir çok yeni şey öğrenmekle kalmayız, birçok tereddütlerimizden de sıyrılırız. Önümüz ardımız daha aydınlık yarınki vazifelerimize uyarız.

Bu nutuklarda hiçbir güçlüğü ve hiçbir tehlikeye dokunulmaktan çekinilmez. Bir cumhuriyet vatandaşı soğukkanlılıkla düşünebilmek ve yılmaksızın karar vermek için, memleket dâvalarını olduğu gibi bilmelidir. İnönü'nün Devlet adamlığı geleneği, halkı avutmak değil, halkı inandırmak, halka karşı değil, halk ile beraber düsturları üzerine kurulmuştur. Milli hâkimiyet fikri milletin mesuliyeti fikrinden ayrılmaz. Gurur okşamaktan ne çıkar, vatandaşlarda vazife ve mesuliyet duygusunu kuvvetlendirmek lâzımdır.

Biz büyük bir savaş içindeyiz: Her savaş yorucu, feda ettirici, rahat bozucu bir şeydir. Demagog tenkitçi işlerin yalnız bu tarafını sömürür. Alnımızdaki ter tanelerini sayar, fakat size çıkmış olduğumuz yokuşu göstermez. Bugün milyonlarca Türkün 6 ncı harp yılında, bu güzel vatan üstündeki sebatı sanki tabii bir şeydir, çekmiş, çekmekte ve çekecek olduğumuz sıkıntıların karşılığı değildir!

Sarsılmışızdır, aksıyan işlerimiz olmuştur, tenkid sanatının hiçbir hususû kabiliyete ihtiyaç göstermediği müstesna zamanlarda yaşıyanların başına gelecek olanlar, başımıza, gelmiştir. Fakat iç ve dış politikada, İkinci Dünya Harbinin 6 ncı yılında, şu iki kelimeyi söyleyebilecek durumdayız:

"Muvaffak olmuşuzdur!" Eksiklerimizde, noksanlarımızda güdümü elimizde olmıyan hâdiselerin payı ne kadar büyük olduğunu haydi münakaşa etmiyelim: Şu var ki muvaffakiyetimiz yalnız bizimdir.

Herkesin anlıyacağı rakamlarla, herkesin kavrayacağı fikirlerle, kimseyi başkasının tefsirine muhtaç etmiyecek cümlelerle örülmüş olan nutku, vatandaşlarımızın olduğu gibi okumalarına serbest bırakıyoruz. Yalnız hepimizin unutmayaacağımız nokta, büyük vazifeler devrinin bitmiş olduğu kanaatindeyiz uzak kalmamız Devlet Reisimizin, Meclis ve Hükûmetin etrafında daha uzun müddet,

¹⁷³ *Aynı Tarihi*, No.: 132, *İkinciteşrin 1944*, 38-39. ss.

dünyaya bir inkılâp getireceği vadolunan barış günleri gelinceye kadar, vazife üstü, mesuliyet üstü bulunamamız gerektiridir.”

2 İkinci teşrin 1944 tarihli ‘Tanin’ gazetesinde, ‘Millî Şefin Büyük Nutku’ başlıklı makalesinde Hüseyin Cahit Yalçın şunları kaleme almıştır: ¹⁷⁴

“Dahilî ve haricî vak’alar ve haller ne kadar karışık ve zor bir şekil alırsa, Türk azim ve iradesinin ve faaliyetinin de bunları karşılayacak bir vasıf iktisabet-tiğine Millî Şefin nutkundan belîğ bir delil olamaz.

Muhterem İsmet İnönü’nün nutku dahilî ve haricî siyaset ile idare işlerinin ve hükûmetinin icraat politikasını içine alan üç kısmı ihtiva etmektedir:

Dahilî siyasette en göze çarpan nokta Türk milletinin ruhundan doğmuş olan rejimin takviyesi lüzumu hakkındaki kuvvetli imandır. Vatandaşlar hakkında mûsavi adalet, vicdan ve tefekkür hürriyeti ve tam mânasiyle halk hükûmeti Tür-kiye Cumhuriyetinin temelini, varlığını ve hedefini teşkil etmektedir.

Memleketin mukadderatını elinde tutmak suretiyle millî mücadeleyle idare eden Büyük Millet Meclisi, en hakikî mânasiyle millî bir ihtiyaçtan hayat almış bulunuyordu.

Yakında başlayacak harp sonrası hayatında da Türk milleti aynı rejimi kuv-velendirmek suretiyle yolunu takibedecektir.

Bu noktada Büyük Millî Şefin taklitlerden içtinap edileceği ve edilmesi lüzumu hakkındaki irşatları Meclisin sürekli ve hararetle alkışlarıyla karşılanmıştır. Muhak-kak surette görüyoruz ki “taklit” kelimesi altında ifâde edilen ve başka sosyetelerin an’ane, gelişme cereyanlarıyla ruhî istidatlarının ve içtimâî telâkkilerinin mahsulü olan yabancı rejimler bizde de yabancı olarak kalacaklar ve hiç iltifat görmeyecek-lerdir. Türkiye Cumhuriyeti bu memleketin geçirdiği muhtelif tecrübelerle nazaran fikir hürriyeti prensibinin fena bir tefsire uğrayarak memleketin bir teşevvüş ve anarşi kaynağı ve müşevviki olmasına müsaade etmeyecektir. Büyük Millet Mec-lisi Büyük Şefin bu nokta üzerindeki beyanatını alkışlarken bütün milletin istek-lerini ve hislerini ve bunlardaki birliği göze çarptırmıştır.”

Nadir Nadi, ‘Cumhuriyet’ gazetesindeki ‘Şef’i dinlerken’ başlıklı makalesin-de, Millî Şef İnönü’nün konuşmasını şöyle değerlendirir: ¹⁷⁵

“Dünkü büyük nutuk, çalışkan ve gayretli Türk çocuklarını yeni inanç ham-lelerine ulaştıran bir kaynak sayılmalıdır. Her şeyi olduğu gibi gören, gördüğünü ve düşündüğünü açık ve aydınlık bir ifade ile daima olduğu gibi gösteren Millî Şefimiz İnönü dünkü sözlerle, doğduğu gündenberi hep ileri adımlar uğrunda gayret harcayan rejimimizin gür sesini bize bir daha aksettirmiş oldu.

174 Hüseyin Cahit Yalçın: “Millî Şefin Büyük Nutku.” *Tanin Gazetesi*, 2 İkinci teşrin 1944,

175 *Ayın Tarihi*, No.: 132, İkinciteşrin 1944, 40-42. ss.

Yedinci Büyük Millet Meclisi, harp şartları içinde işbaşına gelmiş bir meclis-
tir. Ondan evvelki altıncı Büyük Millet Meclisi, birinci toplantısını harp hazırlığı
sıralarında yapmış ve bu harbin ilk üç buçuk yılı boyunca, millet adına devlet
idaresinin ağır yükünü sırtında taşımıştı. Bu zorlu yıllar içinde hissesine düşen
hiçbir fedakârlıktan kaçınmıyan Türk milleti kendisini temsil eden Büyük Mec-
lisin ve kahraman şefin ileri görüşlü, aydın idaresi sayesinde o fedakârlıkların
boşa gitmediğini yarın iftiharla söyleyebilecektir.

Bugüne kadar doğrudan doğruya savaşmak zorunda kalmamakla beraber,
harp yüzünden nelere katlandığımızı hep biliyoruz. Altı yıldır günden güne
değişen, bazan önlenmesi imkânsız bir hale gelen son derece güç dünya şartları
içinde yaşıyoruz. Sadece bunlarla uğraşmak mecburiyeti bile diğer sahalarda bir
duraklama, hattâ bir gerileme hâdisesini meşru kılabilirdi.

“Maliye bakımından, ağır bir yük, büyük bir ordunun türlü ihtimallere kar-
şı her an hazır bulundurulması, Türk milletinin yaşamak kabiliyetinin temel
meselesi olarak devam etmiştir.

Büyük harp ve siyaset devrelerinin fena arkadaşı olan salgın hastalıklar da
memleketimizi tehdit etmekten geri kalmamıştır.

Mahrumiyetler, ağır fedakârlıklarla beraber Cihan Harbinin bütün siyasî em-
niyetsizlikleri ve kararsızlıkları, her millet içinde eksik olmıyan zayıf karakterler
üzerinde iktisadî ve siyasî bakımdan tesirlerini göstermiştir.

İşte bu vaziyet içindedir ki, Cumhuriyet hükûmeti ve Büyük Millet Meclisi
geçen seneyi başarılı sayılabilecek surette geçirmiştir. Her isabetli tedbirin daha
iyisi daima söylenebilir. Milletler hayatında hiç bir iyiliğin yeter görülmemesi
tabiidir. Ancak durumun nisbî olan iyileşmesini takdir edebilmek, millî yaşayış-
ların temeli olan kendine güvenme duygusunun beslenmesi için şarttır. Türk mil-
leti, kendi çalışkanlığı ve fedakârlığıyla memleketin daima iyiliğe götürüldüğün-
den ve içinde bulunduğu durumlar ne kadar dolaşık olursa olsun isabetli tedbir-
leri bulabilecek bir Millet Meclisine malik olduğundan emin olabilir.”

Millî Şefimizin, özünü Türk tabiatından alan bu olgun ve yürekten sözleri,
muhtelif faaliyet sahalarımızdaki bir yıllık faaliyetlere dair rakamlara dayalı daha
aşağıdaki beyanatını okuduktan sonra bize daha açık görünüyor. Rejimimizin
parolası olan (her zaman daha her şeye rağmen daha iyi) prensibi sayesinde başa-
rdığımız bu hamlelerin yarın normal şartlar geri geldiği zaman daha mükemmel-
lerini, daha verimlilerini yapacağımıza güveniyor, kendimize ve milletimize kar-
şı beslediğimiz inancın içimizde kaynadığını duyuyoruz.

Ziraat, iktisat, münakale, nafia gibi asırlarca müddet geri kaldığımız teknik ve
medeniyet alanlarında şu geçen harp yılı içinde başardıklarımız eski rejimin elli

yıl ile mukayese edilecek olursa bu güvenin ve bu inancın ne kadar kuvvetli bir temele dayandığını görmemeğe imkân yoktur.

Bugünkü ve yarınki hedeflerimiz arasında millî kültüre verdiğimiz ehemmiyetin yeri yirmi bir yıldanberi ön plânda bulunuyordu. Büyük Şefin aydınlık direktiflerle bu yer şimdi her zamandan ziyade ön plândadır. İlk öğretim seferberliği uğrunda harcanan yorulmak bilmez gayretler daha şimdiden yemiş vermeğe başlamış bulunuyor. Gelecek yılların ileri duygulu, ileri düşünceli genç nesillerinin sayısı dev adımlarıyla artan kültür yuvalarına bakarak bugün görmek artık bir hakikat olmuştur.

Bu hakikatlerin kurucusu ve koruyucusu kahraman Türk ordusu, Cumhuriyet Türkiyesinin bütün bir güvenle dayandığı sonsuz bir kudret kaynağıdır. Orduya her zaman iftihar edeceğimiz zaferler kazandıran Büyük Şef:

“Cumhuriyet ordularının vatana karşı en yüksek vazifelerini ifa etmelerini emrettiğiniz zaman onların başarılarından büyük iftihar duyacaksınız.”

Derken, bu sözlerde, büyük küçük hepimiz, yürekten duygularımızın en temiz ifadesini buluyoruz.”

Necmeddin Sadak, 3 İkciteşrin 1944 tarihli ‘Akşam’ gazetesinde, ‘Devlet Reisinin Yıllık Nutku’ başlıklı yazısında, Cumhurreisinin iç politika konusundaki görüşlerine yer verir: ¹⁷⁶

“Devlet Reisinin yıllık nutku.

1- İç politika

Yazan: Necmeddin Sadak.

3 İkciteşrin 1944 tarihli “Akşam” İstanbul’dan:

Cumhurreisinin her yıl Millet Meclisini açarken Devlet Reisi sıfatile söylediği nutuk, hükümetin geçen sene içinde yaptıkları ile gelecek çalışmaları hakkında Meclisi ve o yoldan millet efkârını aydınlatmak hedefini güder. Bu bakımdan, Cumhurreisinin ikinciteşrin nutku, Devlet adına hem bir hesap verme, hem bir programdır. Nutkun temel unsurları da bütün hükümet şubelerinin bir araya toplanmış iş ve düşünce plânlarıdır.

Fakat nutkun bütün bu hazırlık malzemesi, her yıl, Devlet Reisinin kendi görüş ve düşüncülerinin öz çerçevesi içine girer. Her zaman olduğu gibi bu yıl da, Cumhurreisinin nutkunda, hükümet icraatını anlatan tafsilât, İsmet İnönü’nün heyecan veren tok ve kavrayıcı asalet üslûbuna büründüğünü ve normal hükümet işlerine, günün en ehemmiyetli meseleleri ve memleketin en derin dertleriyle ilgili

¹⁷⁶ a.g.e., 45-46, ss.

büyük dâvaların katıldığını görüyoruz. Bu yıl dinlediğimiz nutuk da hem şekil, hem esas bakımından Devlet Reisinin yüksek şahsiyetinin göze çarpan müstesna damgasını taşıyor.

Nutku okumak, herkes için hemen anlamağa yeter. Ayrıca tefsire muhtaç hiç bir noktası yoktur. Devlet Reisi her şeyi olduğu gibi anlatmış, düşüncelerini de hiç bir şüpheye yer vermiyecek derecede açık söylemiştir. Dildeki bu berraklık ancak, düşünce ve kararlarda duruluktan, kesinlikten doğabilir.

Bize kalan vazife, Cumhurreisinin bu seneki nutkunda, bilhassa ehemmiyetli sandığımız bazı noktalar üzerinde dikkati uyanık tutmaktır.

Nutkun ilk kısmı iç politikaya ayrılmıştır. Devlet Reisi, bu kısımda milletlerin bugünkü ve yarınki emniyetleri ve varlık müdafaaları için büyük ölçüde kaygılara düştükleri, yiyim ve geçim meselelerinin büyük dert halini aldığı, uzun harp devirlerinin ayrılmaz, kötü arkadaşı olan salgın hastalıkların ortalığı korkuttuğu beşinci harp yılında hükûmetin giriştiği veya başladığı işleri uzun uzadıya anlattı.

Bu kısımda öğrendiklerimiz pek çoktur: Ziraat işlerinde atılan büyük adımlarla daha şimdiden elde edilen neticeler arasında, memleketin en büyük, başarılması güç dâvalarından orman işinin hemen hemen halledildiğini önümüzdeki yıl, bütün devlet ormanları içinden özel kazancından başka bir şey düşünmiyen yokediciler baltaların tamamen sökölüp atılmış olacağı müjdesini işitiyoruz.

Endüstri ve maden istihsalinde verimin bu yıl arttığını, ticaret hayatımızda pahalılıkla uğraşmanın başlıca hükûmet meselesi olduğunu, dış ticaretimizde fiat ve maliyet meselesinin gözönünde tutulduğunu harp sonrası devrinin ekonomik sarsıntılarını karşılayacak malî ve iktisadî tedbirlerin alınması gerektiğini Büyük Şef'in ağzından dinliyoruz.

Münakale işlerinde şehir kaldırımları üzerinde yürümekten hava seferlerine kadar bütün usul ve vasıtalarla kendimizi seversen uydurmak lüzumunu vatandaşlara hatırlatan Devlet Reisi, yol inşaatının şimdiye kadar olandan başka bir görüşle, daha sağlam ve dayanıklı bir teknik ile ele alınması lâzımgeldiğini, memleketin başlıca meselelerinden biri olarak ortaya attığını sevinerek görüyoruz.

Elektrik kaynaklarının geniş ölçüde ve bir an önce yayılmasını, salgın hastalıklarla mücadelenin genişletilmesini isteyen Cumhurreisi diğer hükûmet şubelerinde ve bilhassa maarifete ve ilk öğretimde yapılan ve yapılması gereken bütün ehemmiyetli işlerde elde edilen başarıları belirterek, fakat eksiklerden hiç birini unutmuyarak nutkunda birer birer sayıp dökmüştür.

Nutkun iç politika bakımından bize öğrettiği bütün dünya için büyük felâket olan, memleketimizi de çetin yoksunluk ve zorluluklarla karşılaştıran bu harp yıllarında Cumhuriyet hükûmetinin, her şeye rağmen kurucu, yapıcı karakterini korumuş ol-

masıdır. Harp yıllarının çeşitli güçlükleri arasında Türkiye'de, her sahada ilerleme durmamış, bir çok işlerde büyük adımlar atılmış, yeni yeni şeyler yapılmıştır.

Bütün sıkıntılar giderilmiş, her derde çare bulunmuş mudur? Bu suale Cumhuriyeti, nutkunun başında şu güzel cevabı veriyor: "Her isabetli tedbirin daha iyisi daima söylenebilir. Milletler hayatında hiç bir iyiliğin yeter görülmemesi tabiidir. Ancak, durumun nisbî olan iyileşmesini takdir edebilmek, millî savaşların temeli olan kendine güvenme duygusunun beslenmesi için şarttır."

Halinden memnun olmağa varan tevekkül zihniyeti, ilerlemenin bir derece düşmanıdır. İnsanlar gibi milletler de daima daha iyiyi ararlar. Fakat daha iyiye varmak gayreti, nasıl bir çalışma ve başarıma âmili ise, her olanı kötü görmek huyu da o derece bozucu ve yıkıcı bir ruh haletidir.

Büyük sıkıntılara katlandığımız doğrudur. Fakat bir memleketin refah ve saadet derecesini ölçerken mutlak ve ideal durumla gözönüne getirilmez. Kendi halimizi, içinde bulunduğumuz ahval ve şartlara memleketin ve milletin vasıtalarına imkânlarına göre, başka memleketlerin bugünkü ve kendimizin geçmişteki hali ile mukayese ederek hüküm verilir. Bu mukayese hiç şüphe yok ki sevindiricidir ve Cumhuriyet idaresine şeref vericidir. Devlet Reisinin nutkunda iç politikamızın dün ve bugün için öğünülecek, yarın için ümit verici bir bilân-çosunu buluyoruz.

Nutkun ikinci kısmı dış siyasete ayrılmıştır. Bu yıl için en ehemmiyetli gördüğümüz son kısmı da Türkiye'de rejim meselesini anlatıyor.

Bunlar üzerinde ayrı ayrı durmağı zevkli bir vazife bildik.¹⁷⁷

Abidin Dav'er, 'Cumhuriyet' gazetesinde yayınlanan 3 ikinciteşrin 1944 tarihli ve 'İlham, feyiz ve ders alınacak nutuk' başlıklı makalesinde, Millî Şefin konuşmasıyla ilgili şu değerlendirmeyi yapar:¹⁷⁷

"İlham, feyiz ve ders alınacak nutuk

Yazan: Abidin Dav'er.

3 İkinciteşrin 1944 tarihli "Cumhuriyet" İstanbuldan:

Aziz Millî Şefimiz İsmet İnönü, Büyük Millet Meclisinin içtima devresini, her yıl olduğu gibi, bu sene de tarihî bir mahiyet ve kıymeti haiz nutuklarla açtılar.

En büyüğümüzün, Millet Meclisini açış nutukları, her sene söylenmesi mutad bir tören söylevi değildir. Bu nutuk, yurtdaki bir yıllık faaliyetlerin bir bilânçosu ve yeni bir yılın çalışma programıdır. Bu nutuk, aynı zamanda, feyizli bir ilham kaynağı. Coşkun bir inan pınarıdır ki derinliklerinden İnönünün dehası ve onun temsil ettiği büyük Türk milletinin kudret ve iradesi fişkirir.

¹⁷⁷ a.g.e., 51-52. ss.

Büyük Millî Şefin nutkunda, bir kurmay subayın en büyük dikkat ve itina ile hazırladığı harekât plânının bütün kavrayışı ile büyük bir serdarın yüksek sevk ve idare ruhu, mündemiçtir. Bu nutukta, rejimin ana prensipleri, devletin dış politikası; hükûmetin iç siyaseti, millî hayatın her sahasındaki çalışmaların ferah verici bir hulâsası, başlıyan faaliyet yılında yapılacak yeni işlerin direktifleri vardır. Onun gür ve sıcak sesile söylediklerini dinleyince, en karanlık ve sıkıntılı zamanlarda bile, yüreğiniz bir inşirah havasile dolar; ruhunuz bir ümit ve ülkü güneş ile aydınlanır; varlığınız bir azim ve inan rüzgâr ile dalgalanır.

Bu nutuk, sadece güzel bir siyasî edebiyat örneği değildir. Bütün milleti coşturan bütün gönüllere heyecan veren, hepimize “Yürü, çalış, başar ve övün!” diyen canlı ve ateşli bir yıllık emirdir.

Millî Şefimizin bu nutku, yalnız iyi işleri öven bir fahriye de değildir; tenkide lâyık kusurlarımıza da işaret etmektedir.

Şu sözler, büyük küçük her Türkün kulağına küpe olmağa değer: “İdaremiiz, bütün mânası ile halk idaresidir. Bu idare, demokrasi prensiplerini Türkiyenin bünyesine ve hususî şartlarına göre tekâmül ettirmektedir. Türkiye halk idaresinin amelî tedbirlerini bulurken ilk günden itibaren, taklit bir idareye düşmekten sakındık ve daima sakınacağız. İki Cihan Harinin başındanberi türlü değişmelere uğramış, mahdud ve kararsız vatandaşlarda uyanan taklit prensiplere Türk milleti şiddetle ve muvaffakiyetle karşı koydu. Harp sonunda ve sonrasında uyanmak istidadını gösterecek yeni taklid arzularına da kesin olarak karşı koyacağız. Türkiyede halk idaresi kesiksiz bir tekâmül yolunda yürüyerek durmadan yükselecektir. Emniyetle söyleyebiliriz ki Büyük Millet Meclisi ve Cumhuriyet hükûmeti, özel menfaat kaygılarının daima üstünde kalarak, bütün kudretlerini milletin menfaat ve faydası yolunda harcamak ehliyetini göstermişlerdir.”

En Büyüğümüz, bu güzel sözlerle taklit prensiplerden kaçınmağı, Türk bünyesine uygun bir Türk Halk İdaresinden başka hiç bir yabancı ülküye kapılmamağı ve milletin menfaatlerinden başka hiçbir özel fayda peşinde koşmamağı hepimize emrediyor. Onun bu emrinde, Türkiyenin yarını, yükselmesi, saadeti mündemiçtir. Taklit rejimin kalp akçeden farkı yoktur.

Hususî menfaatî milletin menfaatine üstün tutmak ise, bir ihanetten başka bir şey değildir. Millî vicdan ve tarih, her ikisini de kabul etmez, nefretle karşılayarak reddeder.

Aziz Başbuğumuzun en rakid ruhları bile coşkun ve dalgalı bir deniz haline getirebilecek bir heyecan kudretini haiz olan nutku ile açılan teşriî yılda, Büyük Millet Meclisine ve hükûmete büyük başarılar dilerken her yurddaşın da ondan ilham, feyiz ve ders alarak yürümesini temenni ederiz.”

Esat Tekeli, 5 İkinciteşrin 1944 tarihli ‘Ulus’ gazetesinde, ‘Nutka göre malî meselelerimiz’ başlıklı yazısında şunları ifâde eder: ¹⁷⁸

“İcra kuvvetinin yıllık çalışmalarını Cümhurreisimizin düşünce ve ifade süzgecinden geçerken yeni bir vuzuh ve kuvvet alarak her yıl Millet Meclisinde anlatan ve Devlet Reisinin memleket meseleleri hakkındaki görüş ve işaretlerini de izahlarına katan yıllık nutuklar, Devlet işlerinin millet önünde açık bir muhasebesidir. Bu nutuklarda geçen yılın bilânçosunu, geleceğin de şemasını buluruz. Altıncı harp yılına rastlayan 1 Sonteşrin 1944 nutku, beş yıllık bir buhran devresinin güçlüklerini elden geldiği kadar yenen faaliyetlere ve harp sonrasının bütün dünyayı şimdiden kaygılandıran pürüzlü meselelerine dokunduğu için memleketçe daha geniş bir ilgi ile karşılanacaktır.

Cumhurreisimizin bütün memleket meselelerini kucaklayan geniş izahları arasında maliye işleri de mühim bir yer tutmaktadır. İktisadî meseleler arasında yer alan fiyat konusu, para ile ilgili olduğu için bu da malî mevzular arasında sayılabilir. Yalnız fiyat ve para meselesi teknik izahlara ihtiyaç gösterdiği için bunu başka bir yazıya bırakarak bugün doğrudan doğruya maliyeyi alâkalandıran kısımlar üzerinde durmak istiyoruz. Nutukta, 1944’de Devlet gelirleriyle masraflarının tek bütçede toplanması takdire değer bir iş olarak kaydedilmiştir. Gerçekten, bu yıla kadar bütçe dışında bırakılan ve fevkalâde denilen gelir ve masrafların 1944’te bütçe içine alınması, Devlet masraf ve gelirlerinin tek bütçede toplu şekilde görünmesinden beklenen idarî ve teşrîî faydaların elde edilmesine hizmet etmiştir. Fakat daha ziyade mühim olan nokta, bu yıl büyük kısmı böyle tek bütçede toplanan masrafların yüzde doksan beşinin vergilerle ve yüzde beşinin de iç istikrazlarla karşılanmasıdır. 1944 bütçesi, henüz tatbik devresinde bulunduğu için bütçenin hazırlanması sırasında yapılan tahminlerin malî yıl sonunda gerçekleşme nisbeti ne olacağı kestirilemezse de köylümüzün katlanmakta olduğu yeni fedakârlıkların verimli olması beklenebilir.

Millî varlığın desteği olan vergi fedakârlığı ve Devlet idaresinin manivelâsı olan hazine kudreti hakkındaki izahların, halkımızın uyanık şuurunda müsbet intibalar bırakacağı şüphesizdir.

Maliyemizde “vukufu ve geniş ıslâhat için hükûmetçe bütün gayretlerin sarfedileceği” yolundaki işaret, şümüllü olmakla beraber en ziyade vergi ile ilgili görünüyor. Vergi yükünün yurtdaşlar arasında adaletle tevzii, maliye idarelerinin en nazik işidir. Çünkü mükellefin kudretini tartmak güç bir şeydir. Bununla

¹⁷⁸ a.g.e., 52-53. ss.

beraber Ulus'un 26 Birinciteşrin 1944 tarihli nüshasındaki yazımızda izah ettiğimiz gibi alınacak tedbirler de yok değildir. Hükümetçe Meclise gönderilen yeni kazanç vergisi kanun projesinin bu bakımdan gözden geçirilmesi yerinde olacaktır. Gene vergi bahsinde temini gereken bir nokta da vergi usullerine, vatan-daşa güçlük çıkarmak zihniyetinden kendini kurtaramıyan bazı vazifelerin takdirine ve indî muamelelerine yer vermiyecek, mükellefi üzmiyecek, bezdir-miyecek basit şekiller verilmesidir. Usulleri sadeleştirirken vazifeliler de vazife gayretini, yurtdaş sevgisini, onun işini kolaylaştırmaktan haz alma duygusunu kuvvetlendirmeğe de çalışırsak maksada daha emniyetli bir yoldan ulaşmağa im-kân buluruz.

Gerek vergi işinde, gerek öteki malî mevzularda yapılacak ıslahların ehem-miyet sırasına göre programlaştırılması, Millî Şef'in işaretlerini gerçekleştirme yolunda ilk adımı teşkil edecektir.”

Asım Us'da 'Vakit' gazetesinde, 7 İkinciteşrin 1944 tarihinde çıkan 'Rejimde taklitçilik' başlıklı makalesinde şu görüşlere yer verir: ¹⁷⁹

“Sayın Cümhurreisimiz İsmet İnönü bu sene ikinciteşrin nutuklarında rejim-de taklitçilikten bahsetti ve Türk rejiminde taklitçiliğin yeri olmadığını söyledi.

İnsanların hayatında taklidin mühim bir mevki vardır. Yeni doğan her çocuğun ilk hareketleri etrafında gördüklerini taklit ile başlar. Yürümek için atılan ilk adım taklittir; konuşmak için ağızdan çıkan ilk ses taklittir. Çocukların hayatında bu suretle başlayan taklit uzun sürer. Büyüyerek kendine mahsus bir şahsiyet alıncaya kadar devam eder. Hattâ pek çok hareketler büyüdükten sonra taklit şeklini muhafaza eder. Haricî hareketler gibi fikir ve ahlâk sahasında da karakter insanlarda böyle zaman ile ve zorlukla teşekkül eder.

Fakat bir cemiyeti teşkil eden insanlar fert fert tetkik edilecek olursa bunların içinde gerçekten şahsiyet sahiplerinin pek nâdir olduğu görülür. Büyük kalabalık nâdir olan şahsiyetler etrafında toplanmış taklitçi kütlelerden ibarettir. Bir cemiyet içinde moda, şahsiyet sahibi olan insanların arkasında peyda olan kalabalık taklit hareketlerinden başka bir şey değildir.

Bu bakımdan aynı dille konuşan aynı tarihe sahip olan, aynı kanunlarla uzun zaman idare edilmiş bulunan her millet de kendi başına şahsiyeti haiz içtimâî bir varlık demektir ki bu sıfatla diğer milletlerden ayrılır. Bunun için “her millet ken-dine lâıyk olan idareyi bulur”, sözü bir sosyoloji kaidesi olarak kabul edilmiştir. Bu düstur “her milletin idaresi kendine göre olur” cümlesi ile de ifade olunabilir.

¹⁷⁹ a.g.e., 53-54. ss.

Ayrı ayrı şahsiyetler demek olan muhtelif milletlerin muhtaç oldukları idare şekilleri de tabii olarak birbirinden ayrı olur.

Bir memleketin idaresinde iyi neticeler veren bir idare şeklinin diğer bir memleket tarafından aynı ile taklit edilmemesi, taklit edildiği takdirde aynı şekilde iyi neticelerin alınmaması bundandır.

Osmanlı İmparatorluğu inhitat devresine girdiği zaman fenalıklara karşı tedbirler arayanlar iptida taklit yoluna girdiler. Tanzimat devri bu taklitçiliğin ilk safhasıdır. Son safhası da 10 temmuz inkılâbı ile meşrutiyetin ilânı olmuştur. İmparatorluk devrinde meşrutiyet idaresinin kabulü garp memleketlerindeki demokrasi sisteminin en samimi bir taklidi idi ve bu rejimi kuranlar vatansverliklerinden kimsenin şüphe etmediği genç Türkler nesli idi.

Bununla beraber bu idare de tatbikat sahasında muvaffak olamadı. Bunun neticesinde imparatorluk inkıraz buldu. Büyük felâketten kurtulmak için başlayan millî mücadele, Türk milletinin aynı zamanda taklitçilikten çıkarak kendi benliğini bulmak hareketi olmuştur. Atatürk'ün millî mücadele ile memlekette kurulan Büyük Millet Meclisi rejiminin nasıl bir idare olduğunu, hangi memleketin idare şekline benzediğini soranlara:

– Büyük Millet Meclisi Türkiye'nin kendine göre olan rejimidir. Bizim kendimize mahsus bir idare şeklimiz var. Biz sadece kendi kendimize benziyoruz” diye verdiği tarihî cevap meşhurdur.

Büyük zaferle kurtuluştan sonra cumhuriyet ilânı ile gerçekleştirilen siyasî ve içtimai inkılâplar yeni Türk rejimine hususî karakterini vermiştir. Fakat Türkiye'nin kendine mahsus bir rejimi vardır demek zamanla usulleri, kanunları asla değişmez; gökten inmiş kalıplarla şekillenmiş bir rejimdir demek değildir. Bunun içindir ki Millî Şefimiz Türkiye'nin idaresinde taklitçiliğin yeri olmadığını ve olmayacağını söylerken şöyle demiştir:

Bizim idaremiz bütün mânasiyle halk idaresidir. Bu idare demokrasi prensiplerini Türkiye'nin bünyesine ve hususî şartlarına göre tekâmül ettirmektedir. Türkiye, halk idaresinin amelî tedbirlerini bulurken ilk günden itibaren taklit bir idareye düşmekten sakındık ve daima sakınacağız. İkinci dünya harbinin başındanberi türlü değişmelere uğramış mahdut ve kararsız vatandaşlarda uyanan taklit prensiplere Türk milleti şiddetle ve muvaffakiyetle karşı koydu. Harp sonunda ve sonrasında uyanmak istidadı gösterecek yeni taklit arzularına da kesin olarak karşı koyacağız. Türkiye halk idaresi kesiksiz tekâmül yolunda yürüyerek durmadan yükselecektir.”

**Reisicumhur İsmet İnönü'nün Büyük Millet Meclisi'nin
VII. Döneminin Üçüncü Toplantısını Açış Konuşmasında
İç Politika ile İlgili Olarak Söyledikleri** ¹⁸⁰

« Sayın Milletvekilleri!

Büyük Millet Meclisinin yedinci döneminin üçüncü toplantısını açmakla bah-tiyarım. Dışarda ve içerde, bütün güç şartların yaman etkilerine karşı, Türk mil-letinin kaderini selâmet yolunda yürütmek için, Büyük Millet Meclisinin har-cadığı engin gayretlere şükranlarımı sunmak ilk borcumdur. (Alkışlar). Yeni top-lantı yılının candan çalışmalarımızla daha verimli olacağına güvenerek hepinizi sevgilerle selâmlarım. (Alkışlar, sağıl sesleri).

Geçen toplantıda, uzun ve geniş tartışmalardan sonra, Toprak Kanununu kabul buyurdunuz.. Çalışan çiftçinin kendi işliyeceği toprağın kendi malı olması prensipi, bu memleket için uzum zamandanberi kıymetli bir hayal idi. Toprak Kanununun adaletli, vukufu ve mümkün olduğu kadar çabuk tatbiki ile bu kıy-metli hayalin memleketi yükselten bir gerçek olduğu anlaşılacağı günleri ümitle bekliyoruz. (Alkışlar).

Yine geçen toplantıda kabul buyurduğunuz Orman Kanunlarıyla Türkiye'de orman rejimi fennî esaslar üzerine kesin olarak kurulmuş bulunuyor. Devamlı olarak ağaçsızlaşan vatanımızın hiç olmazsa altmış senedenberi beliren orman dertleri, zamanımızda asıl dâvalara, bağlanmıştır.

İleride memleketimizi yeşil yurt haline getirecek olan tedbirleri alan ve teşek-külleri kuran sizleri, ve yarınki nesiller için geçici sıkıntılara katlanan bugünkü Türk nesillerini, gelecek Türk evlâtları şükranla anacaktır.

Millî eğitim için sarfettiğimiz gayretler geniş verim devrine girmiştir. Millî eğitim alttan ve üstten her dalında Cumhuriyet Hükûmeti kavrayıcı, geniş tedbir-ler almaktadır. Millet yakıcı bir susuzlukla millî eğitimin her safhasına büyük bir hasret gösteriyor. Sekiz on sene içinde Türk milletinin kültür ve eğitim işlerinde çok ileri bir dereceye erişeceğine kesin kanaatim vardır. Her şeyden evvel bu harp ve darlık yıllarında köylülerimizin okullarını meydana getirmek için harcadıkları gayretleri iftiharla gururlanarak huzurunuzda yâdetmek isterim. (Alkışlar). Köy-lü vatandaşlarımıza, gösterdikleri anlayıştan, gayretten dolayı minnetlerimiz hesapsızdır.

180 *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: VII -Toplantı:3, Cilt: 20, Birinci birleşim, I.XI.1945, 3-4; 7-9. ss.

Sayın Milletvekilleri!

Şimdi, müsaadenizle size iç politika durumunuzu arz etmek isterim.

Türkiye Cumhuriyeti, yirminci asırda, önceden hiç kimsenin ihtimal vermiyeceği ve tahmin edemiyeceği surette kurulmuş büyük ve kıymetli bir eserdir. Her mânasiyle bir ortaçağ kurumu olan imparatorluktan, modern, medeni ve bütün insanlık prensiplerini temel tutan bir Cumhuriyet doğmuştur. (Bravo sesleri, alkışlar). Devletin karakterinin, bu kadar büyük değişiklikleri meydana getirebilmek için devrimci olması zaruridir. Bunun yanında bir temel olarak Cumhuriyetin bir halk idaresi olarak kuruluşu, yani demokratik karakteri esas tutulmuştur. (Bravo sesleri, alkışlar). İlk devirlerinde fesh yerine şapkanın giyilmesini ve Devletin Laik bir Cumhuriyet olmasını ve lâtin harflerini, bütün bunları, açık ve uzun tartışma ile kabul ettirmemizi insaflı hiç kimse bekliyemezdi. Bütün bu devrimler yine bir diktatörlük rejiminin eseri olarak meydana gelmemiş, hepsi Büyük Millet Meclisinin kanunlariyle kurulmuş ve tepkileri Büyük Millet Meclisinin denetleri ve hesap sormaları önünde yenilmiştir. (Alkışlar). Türkiye’de demokrasi usullerinin geçmişe ait hesapları yapılırken, bütün büyük devrimlerin 1923 ten 1939’a kadar meydana geldiği; ve altı seneden beri de bir Cihan harbi içinde bulunduğumuz unutulmamalıdır.

Demokratik karakter bütün Cumhuriyet devrinde prensip olarak muhafaza olunmuştur. Diktatörlük, prensip olarak, hiçbir zaman kabul olunmadıktan başka, zararlı ve Türk milletine yakışmaz olarak daima itham edilmiştir. (Bravo sesleri, alkışlar).

Büyük Meclisin her deneti yanında milletin vergileri ve harcadıkları üzerindeki deneti, en ileri demokratik milletlerin hiçbirinden eksik kalmıyacak kadar kesin ve kavrayışlıdır. Bizim tek eksigimiz, Hükümet Partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır. Bu yolda, memlekette geçmiş tecrübeler vardır. Hattâ iktidarda bulunanlar tarafından teşvik olunarak teşebbüse girişilmiştir. İki defa memlekette çıkan tepkiler karşısında teşebbüsün muvaffak olmaması bir talihsizliktir. Fakat memleketin ihtiyaçları sevkiyle, hürriyet ve demokrasi havasının tabii işlemesi sayesinde, başka siyasi partinin de kurulması mümkün olacaktır.

Bununla beraber, Mecliste çokluğu teşkil eden Parti üyelerinin Hükümeti tenkitte Devlet ve millet işlerini denetlemede, hiçbir kayda hattâ hiçbir ölçüye bağlı bulunmadıkları herkesin gözü önünde bir gerçektir. (Bravo sesleri). Memleketimizin hürriyet ve güvenlik içinde halk idaresini bütün şartlariyle geliştirebilecek bir yolda ilerlediğini inanla söyleyebiliriz. Bu gelişme için her vatan-
daşın vazife ve sorum duygusuyla ilgili olması birinci şarttır.

Demokrasinin her millet için müşterek prensipleri olduğu gibi, her milletin karakterine ve kültürüne göre birçok özellikleri de vardır. (Bravo sesleri). Türk milleti kendi bünyesine ve karakterine göre, demokrasinin kendi için özelliklerini bulmağa mecburdur.

Söz ve yazı hürriyeti, şüphe yoktur ki, her halk idaresinin söz götürmez ortak temelidir. Her milletin kendi karakterine göre de, bir konuşma ve söze dayanma ölçüsü vardır. Bu ölçüyü hiçbir kitapta bulamayız ve hiçbir kitaba yazamayız. (Bravo sesleri). Ancak, uygulanırken milletin neye dayandığını ve neye dayanmadığını öğrenebiliriz. Son zamanlarda tartışmalarımız, Alman harbinin bitmesiyle daha dünyada hiçbir şey kararlılık bulmadan, geniş bir ölçü almıştır. Günün pahalılığı ve dertleri üzerinde süren şikâyetler, doğrudan doğruya Devletin temel idaresi üzerinde bir mesele şekline girmiştir. Gazetelerimizde en nazik dış meseleleri ve memleketin karşısında bulunduğu ağır ihtimaller önünde milletin mâneviyatını zayıflatacak, Devletin varlığının kanuni temeli olan Büyük Millet Meclisi üzerinde bile saygılı denilemeyecek surette dil uzatılmıştır. Bu durumun vatandaşların haysiyet ve şerefini, ölçüsüzlerin oyuncağı haline getireceğinden ve dış politikanın fena ihtimallerine karşı memleketi zayıf göstereceğinden şüphe edilemezdi. Bu durumun, memleketi, içerdeki endişeli vatandaşlara ve dışardan seyreden Devletlere zayıf göstermesi, tabii bir şeydir. Bu memleketin aşırı ve ölçüsüz sözlere dayanamıyarak, mutlaka şurasından ve burasından ateş çıkarması, tarihte geçirdiğimiz hakikatlerdendir. Türkiye'nin kuvveti ve istikrarı hakkında bir hüküm verebilmek için memlekette ne çıkacağını beklemek, seyirciler için anlaşılır bir şeydi. Bütün bu ıstırap verici ihtimallere karşı, Hükümetin ve Meclisin soğukkanlı ve sabırlı olması, ve memleketin yüksek anlayış göstermesi çok faydalı olmuştur. (Bravo sesleri, alkışlar).

Geçirdiğimiz devrin geçirilmesi zaruri idi. Söz ölçüsünde rol alan vatandaşların faydalıyı ve zararlıyı kendilerinin anlaması için tatbik edilmesi ve zaman geçmesi gerekti. Hürriyet ölçüsünün başlıca muvazenecisi olan halk efkârı da, ancak tatbikatı görerek ve vazife hissini kendi yüreğinde duyarak takdirini ayarlayabilirdi. Hürriyete tecavüzün ve anarşinin cemiyet duygusu ile ve kanun yoluyla sınırları ancak zaman içinde bulacaktır. Hürriyet ve demokrasi havasının yerleşmesinde cemiyetin vazife duygusu birinci unsur olduğunu söylemekte ısrar etmek isterim.

Cumhuriyete kadar Anadolu dağlarında eşkıya çoktu. Cumhuriyette eşkıyadan eser kalmaması, yalnız kanun ve takip kuvvetlerinden ileri gelmemiştir. Vatandaşa tecavüz edenlere kayıtsızlık ve yataklık etmek, vatandaş için yakışmaz

olduğu anlaşıldıktan sonradır ki, eşkıyanın barınması ve yaşaması mümkün olmamıştır. (Bravo sesleri, alkışlar). Vatandaş hakkına ve kanun inançlarına saldırış etmek istiycek olanlar, yazı, cemiyet ve siyaset âlemine de girebileceklerdir. Cemiyetin vazife duygusu; eğer iyi ve doğru işlerse, bu güçlüklerle uğraşmak çok kolaylaşacaktır.

Şimdi, hürriyet ve demokrasi ile tecavüz ve anarşi arasındaki unsurların kanun yolu ile bulunmasına geliyorum. Bir defa, hiçbir kanunun gürültü ile ve zorla Büyük Millet Meclisinden çıkarılamayacağını her propaganda ve siyaset adamının bilmesi lâzımdır. (Bravo sesleri, alkışlar). Kanunlar, Büyük Millet Meclisinde tam huzur içinde çalışarak ve bunun için ne kadar zaman geçerse, hiç kimşenin birşey söylemeğe hakkı olmuyarak, vicdani kanaate çıkacaktır. Ancak o zaman kanun memleketin ihtiyacına cevap olabilir. (Bravo sesleri).

Sayın Milletvekilleri!

Bir ehemmiyetli devir geçiriyoruz. Benim görüşüme göre, bu devri önceden tahmin edemeyeceğimiz kadar kısa ve zararsız geçiriyoruz. Açık konuşmalara, tek veya toplu olarak alışacağımızı kuvvetle umuyorum. O zaman, millet hayatımızda geçirmek zorunda olduğumuz yolları arkamızda bırakmış olacağız ve kendimizde çok kuvvet ve güven hissedeceğiz. (Bravo sesleri, alkışlar).

Son zamanlarda Basın Kanununun bir maddesinden ve diğer bazı kanunlardan çok bahs olunmuştur. Basın Kanununun maddesi, Hükümetin umumî politikasına aykırı olan yayınlardan dolayı, Hükümete gazeteyi kapatmak hakkını vermektedir. Nazari olarak düşünülürse, Hükümeti serbestçe tenkit etmek hakkı gibi yazı hürriyetinin ilk şartı olan bir hak, Hükümetçe kapanma cezasına uğratılmak yüzünden, hakikatte mevcut değil demektir. Bu maddenin bu mânâsiyle kalması savunulamaz. Onun kaldırılması ve gerekiyorsa, diğer tedbirler düşünülmesi zaruridir. Ancak, diğer taraftan, aynı maddenin Hükümet aleyhinde en insafsız ve ölçüsüz sözlerin söylenmesine fiiliyata mâni olmadığı göz önüne alınırsa, meselemin ilk bakışta görüldüğü kadar sade olmadığı, bir incelemeye lüzum olduğu kabul edilmek, hiç olmazsa, ihtimal verilmek lâzımdır. (Bravo sesleri). Ben zannedirim ki, bu maddenin konulması devrim günlerinde Hükümeti tenkitten kurtarmaktan ziyade, dış ve iç büyük meseleler karşısında bir savunma vasıtası olarak düşünülmüştür. Zamanında düşünülen ihtiyaçların bugün aynı ehemmiyette keskin olduklarını sanmıyorum. Herhalde, Büyük Meclisin esas prensipi kurtaracak ve bugün mevcut olduğu nispette savunma ihtiyacını koruyacak bir incelemeye girmesinde zaruret ve fayda görürüm. Bu maddenin konduğundan beri, hangi hallerde ve nasıl uygulandığını araştırmak, aydınlatıcı bir yoldur. Hattâ

Büyük Meclis, yazarlarımızın geçmiş hâdiselerden örselenmeleri mahzurunu görmezse, şikâyet edilen maddenin uygulanma tarihçesini tek tek misallerle memlekete de neşredebilir.

Cemiyetler Kanununda ve Ceza Kanunlarında, sözü edilen maddeler 1938 Haziran kanunlarında konulmuştur. Diğer bazı kanunlarda da değışilecek yerler her zaman bulunabilir. Bu maddelerin iyileştirilmesinde, Partiler teşkiline, toplanma ve güvenlik haklarına karşı koyması ihtimali olan hükümler değıştirilmelidir. Bütün bu değışmelerde, memleketin güvenliğine, bünyesine ve ihtiyacına göre doğru ölçüler aranmalı ve bulunmalıdır. Meclis, tam bağımsızlık ve huzur içinde kendi vicdanî kanaatinin verimi olan doğru ölçüleri kanun şeklinde Hükümetin eline vermelidir. Bu ehemmiyetli işlerin tecrübeli ve vatansever ellerinizde iyi ölçülerle kararlaştırılacağını kuvvetle umuyorum.

Memleketin iç hayatında bu tedbirleri aldığınızdan sonra, yeni seçim için tabii olarak bir buçuk sene kadar geçecektir. Bu zaman, milletin yeni seçime bir hazırlık devri olacaktır. Tek dereceli olmasını dilediğimiz 1947 seçiminde, milletin çoklukla vereceği oylar gelecek iktidarı tâyin edecektir.

O zamana kadar bir karşı paritinin kendiliğinden kurulabilip kurulamayacağını ve kurulursa, bunun Meclis içinde mi, Meclis dışında mı, ilk şeklini göstereceğini bilemeyiz. Şunu biliriz ki, bir siyasi kurul içinde prensipte ve yürütmeye arkadaşlarına taraftar olmıyanların hizip şeklinde çalışmalarından fazla bunların, kanaatleri ve programları ile açıktan durum almaları siyasi hayatımızın gelişmesi için daha doğru yol; milletin menfaati ve siyasi olgunluğu için daha yapıcı bir tutumdur. (Bravo sesleri, alkışlar).

Siyasi kanaat aykırılıklarından dolayı vatandaşlarımızın arasında düşmanlık olmaması için bütün kuvvetimizle çalışacağız. (Bravo sesleri, alkışlar).

Sayın Milletvekilleri!

Memleketimizin siyasi hayatında gelişmeyi bu şekillerde düşünüyoruz. İç idaremizin hiçbir safhasını, içerde gürültüden korkarak ve dışarıya gösteriş ve kendimizi beğendirme gayretine düşerek düzene koymıyacağız. (Bravo sesleri alkışlar). Büyük Millet Meclisinden çıkacak her kanun ve Türkiye’de yürüyecek her nizam, Türk milletin kendi iradesinden ve ihtiyaçlarından doğacak ve bütün vatandaşlar için adalet ve şefkat hislerine dayanacaktır. (Bravo sesleri, alkışlar). Türk milletin daima daha iyi ve daha ileri yollarda yürüyeceğine kesin olarak inanıyoruz. Büyük Millet Meclisi ileri ve daha iyi yolların daima birinci kılavuzudur. (Bravo sesleri), (Ayakta sürekli ve şiddetli alkışlar). »

REİSİCUMHUR İSMET İNÖNÜ’NÜN KONUŞMASININ BASINDAKİ YANKILARI

Asım Us, 2 Kasım 1945 tarihli (Vakit) gazetesinde neşredilmiş ‘Siyasi edebiyatımızda şaheser nutuk’ başlıklı yazısında şu görüşleri ifade eder: ^[81]

“Yedinci Büyük Millet Meclisi sayın Cumhurbaşkanımız ve Millî Şefimiz İsmet İnönü’nün Türk milletinin siyasî edebiyatında şaheser olarak yer edecek çok güzel bir açış nutku ile üçüncü toplantısına başladı. 1 Kasım nutku ile Büyük Meclisin ilk faaliyetleri her sene devletin milletler arasındaki durumunu ve millî siyasetimizin umumî istikametini göstermek bakımından bir barometre hizmetini görür. Memleketin içinde ve dışında bütün gözler Ankarada Büyük Millet Meclisindeki hareketlere, bütün kulaklar meclisin kürsüsünden akseden seslere çevrilir.

İsmet İnönü gerek hükûmet başkanı, gerek devlet başkanı olarak şimdiye kadar birçok güzel nutuklar söylemiştir. Bunlar arasında millî tarihimize mal olanları vardır. Fakat bu defaki nutku millî tarih bakımından olduğu kadar milletlerarası siyaset âleminde silinmez izler bırakacaktır. Zira Cumhuriyet Türkiyesinin ikinci dünya harbi içinde aldığı ve bugüne kadar muhafaza ettiği durumu bu nutuk kadar canlı şekilde tasvir eden bir vesika olamaz. Bu sözler gözlerimiz önüne sadece mantıktan ve haktan kuvvet alan ilâhî bir zekâ projektörü tutuyor. Bizi Cumhuriyetin kuruluşundan bugüne kadar binbir türlü hâdise yığınları arasından geçiriyor. Bilhassa 1939 senesinde patlayan harpten sonra memleket ve milletin nasıl korkunç tehlikeler arasından ve ne gibi tedbirler ile kurtularak bugünün emniyet sahasına getirilmiş olduğunu gösteriyor. Devlet gemisinin daha barış limanına varmak için geçirilecek tehlike bölgeleri bulunduğuna işaret etmekle beraber istikbal için yeni yeni hizmetler vad ediyor.

Bugüne kadar Cumhuriyet hükûmetinin elde etmiş olduğu başarılarla bir tesadüf veya mucize diyenler bulunabilir. Fakat İsmet İnönü’nün Millet Meclisi kürsüsünden milletvekillerine hitabeden sözlerini dinliyenler ve anlayanlar kabul ederler ki ortada ne tesadüf, ne de mucize denilecek birşey yoktur. Bu başarılar kendi varlığını millet hizmetine vakfetmiş olan yüksek bir dehanın rehberliği altında çalışan Cumhuriyet idarecilerinin sabır, metanet ve kıyasat ile yarattıkları bir eserdir. İşin içinde tesadüf denilen şeyler hep hesap, hep tedbirdir. Bu hesap ve tedbirlerin kıymetini takdir edenler Türk milletinin istikbalinden de emin olabilirler.

181 Ayın Tarihi, No: 144, Kasım 1945, 31-32. ss.

Türkiyenin harp içinde takip ettiği hareketleri yabancı memleketlerde zaman zaman tenkit edenler oldu, hâlâ da oluyor. Bu gibi tenkitlere şimdiye kadar Türk yazarları dillerinin döndüğü kadar cevap veriyordu. Bu tedbirler bu defa en salâhiyet ile ensusturucu cevabı Millî Şefimizin ağzından aldılar. Bu cevap karşısında susmak istemiyen ancak safsata ve hezeyandır.

Memleket içindeki tenkitçilere gelince bunlar yalnız susturucu değil, hattâ kahredici cevabı almışlardır. İktidarda olan Cumhuriyet Halk Partisi hükümetini sadece bir diktatörlük rejiminin himayesi altında yerinde durabilecek bir heyet gibi gösterenler hemen her gün dillerinden düşmeyen kanunî kayıtların kalktığını ve genel seçimlerde bir derecelik sistem takibine bağlandığını göreceklerdir.

Cumhuriyet Halk Partisi hükümeti hakikî bir halk hükümetidir ve bunun böyle olduğu diktatörlük vasıtası gibi gösterilen kanunî kaygılar kalktıktan sonra da görecektir.»

Nadir Nadi, 2 Kasım 1945 tarihli ‘Cumhuriyet’ gazetesinde, ‘Millî Şef’i dinlerken’ başlık yazısında, Cumhurreisin iç politikaya yönelik konuşmalarını aşağıdaki şekilde değerlendirir: ¹⁸²

“Cumhurreisimizin iç polita bünyemize dair B. M. Meclisi önünde söylediği sözler, aylardanberi gazete sahifelerinde bitmez tükenmez bir şekilde tartışması yapılan demokrasi bahislerini aydınlatmaya yarayacak fikirlerle doludur. Türkiye Cumhuriyeti, en müşkül dünya şartları ortasında Türk milletinin yaşama iradesinden doğmuş, tam manasiyle halkçı ve Türkçü bir rejimdir. İlk on dokuz yılını tarihte eşi görülmemiş derecede yorucu ve cesaretli devrim hamleleriyle geçiren bu rejim, son altı yılını bir dünya kasırgasının ortasında yaşamıştı. Kendi öz şartlarımıza uygun bir demokrasi idaresini yurdumuzda gerçekleştirmek ilk gündemberi bizim amacımızdır. Orta çağdan artakalan sosyal tortuları üzerimizden atmak, yirminci yüzyıl medeniyetinin ileri cemiyetleri arasında bütün gayretler hep millî demokrasimizi adım adım kuvvetlendirmeğe yarayan samimî hamlelerdi. Bunları kendi oluş tempoları içinde bugünkü neticeleriyle birlikte görmek mümkündür. Bir aralık söz ve yazı hürriyetini kısan bazı kanunlar çıkarmak gerekti ise, bu, her şeyden önce Türk inkılâbının özünü korumak, yani Türk demokrasisine karşı girilen suikastlere engel olmak maksadiyle yapılmıştır. Fakat bir otoritenin zoru ile olmamıştır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, ilk günü olduğu gibi bugün de Türk halkının gerçek temsilcisi olarak millî mukadderatımızın yürütücülük vazifesini görmüş-

¹⁸² *a.g.e.*, 33. s.

tür. En büyük eksiğimiz Halk Partisine karşı bir muhalefet partisi bulunmamasıdır. Bu uğurda şimdiye kadar girişilen teşebbüslerin başarı vermemesine Millî Şef teessüf ediyor. Bununla beraber, içinde bulunduğumuz dünya şartları ne olursa olsun, gerçek halk idaresini yurttan geliştirmek uğrunda bundan sonra daha büyük bir gayretle çalışmaktan bıkmamalıyız. Milletten alınan ilham sayesinde yaptığımız inkılâpların korunmasını da doğrudan doğruya halka bıraktığımız gün şüphesiz en büyük inkılâp hamlesini başarmış olacağız.”

Hüseyin Cahit Yalçın, 2 Kasım 1945 tarihli ‘Tanin’ gazetesinde, ‘Millî Şef’in beklenen nutku’ başlıklı makalesinde, İnönü’nün konuşmasını ve iç politika konusundaki görüşlerini değerlendirir: ¹⁸³

“ Bu, hakikaten beklenen bir nutuk oldu ve beklendiği kadar da mühim ve şumüllü oldu. İsmet İnönü sarîh ve samimî sözleriyle harici ve dahili bütün meseleleri milletin gözü önüne döktü. Bu sözler Türk inkılâbında yeni ve mesut bir devrin başlaması tarihini ilân ediyor. Bir asırdan belki ziyade bir zamandan-beri kendi kendini arıyan, hakkını, hürriyetini ve istiklâlini bulmağa ve mukadderatını tayin salâhiyetini kendi eline almağa uğraşan Türk milleti, nihayet, gayesine emellerinin son merhalesine erişmenin eşiğine gelmiştir.

Milletin bu mücadelesi tarihimizin gürültü ve çağılıtlı akışı içinde, türlü sebeplerle sektelelere uğrarak, muhtelif safhalar geçirdi. Fakat bundan 22 sene evvel tesisine muvaffak olduğumuz Cumhuriyet rejimi artık nihâî zafere yolu hazırlamıştı. Bugün işte bu zafere kavuşmak için son hamlenin başlayacağını Millî Şef memlekete müjdelemiştir.

İsmet İnönü’nün Cumhurbaşkanı sıfatıyla ilk siyasî hareketleri millî hâkimiyet rejimi üzerine inkılâp atılışlarının yüklemek zorunda kalmış olduğu kayıtları hafifletmek azminin birer işaret ve delili olarak kendilerini göstermişlerdir. İkinci Cihan Harbi dahilî politika ve rejim islâhatını bizzarure durdurdu. Bu harp karşısında Türk politikasının tesbit ve idaresi hususunda gösterilen maharet, elde edilen muvaffakiyet, Türk vatani için temin olunan emniyet ve selâmet artık millî hâkimiyet rejiminin geliştirilmesi vazifesini büyük bir şevk ve îman ile ele almayı bizler için imkân sahasına sokmuştur.

Millî Şef’in nutkuda, gayeye erişmek için yapılması lâzım işlerden bahsettiği sırada, en göze çarpan hususiyet iyimser uzun bir müşahade ve tecrübenin verdiği

¹⁸³ a.g.e., 33-35. ss.

derin görüşle, yolumuz üstünde tesadüf edeceğimiz bütün zorluklara işaret etmiştir. Fakat inkılâp hamlesini millî hâkimiyet rejimini bütün kuvvet ve samimiyet ile kurup işletmeğe muvaffak olmaktan bizleri menedemiyecektir. Zorlukların hepsi mağlûp edilecek ve Türk milleti kendi siyasî terbiyesinin ve liyakatinin temin ettiği seviyeye yükselecektir.

Millî Şefin nutkunda göze çarpan en mühim nokta bütün bu işlerde cebir ve şiddete değil, milletin hissi selimine güvenmekte olmasıdır. Filhakika, modern hükûmetlerde millî hakimiyet denilen rejim pek çapraşık, nazik bir mekanizmadır ki acemi ve tecrübesiz ellerde bir memleket için çok kargaşalık hattâ anarşi kaynağı olabilir. Fakat bu ihtimal, Türk Cumhuriyetinde islâhat teşebbüslerini tereddüde uğratmak, gevşetmek ve akim bıraktırmak için bir sebep teşkil edemiyecektir. Çünkü Türk efkârı umumiyesi en zor ve buhranlı zamanlarda gösterdiği şuurlu, vakarlı ve vatansever tepkilerle siyasî rûştünü ispat etmiş bulunuyor.

İslâhat yolunda atılacak adımların tek bir şahsiyetin bir heves ve hayali eseri olduğu zannını verecek, isticlal ve telâştan uzak bir tarzda, teemmül ve tetkike müstenit kanunları hazırlamak suretiyle, 1947 umumî intihabatına kadar ikmal edileceği hakkındaki beyanat teşebbüsteki ciddiyetin ve neticede muvaffakiyetin en kuvvetli garantilerinden birini teşkil etmektedir.

Millî Şefin nutkunda iç politikaya taallük eden parça rejim bakımından ne kadar ferah verici ise dış politikaya temas eden kısım da aynı ciddiyet, metanet ve samimiyetten ruh alarak Türkiye'nin harp esnasında takip ettiği politikayı cihan efkârı umumiyesi nazarında izah ediyor. Harp içinde başları sıkışık bir halde bulunan bazı alâkalıların Türkiye hakkında gösterdikleri memnuniyet harptalihi değişince, Türkiye aleyhindeki eski düşmanlık hırslarının tessiri ile, bir şikâyet ve itham şeklini aldığını biliyoruz. İsmet İnönü, hükûmetler arasında kalması zarurî olan siyasî sırları ifşa etmeden, verdiği izahat ile bu kötü niyetli ağızları tıkamıştır.

Bugünkü buhranlı duruma yakından temas ve onu teşrih etmemiş gibi görünen nutuk Türkiye'nin kendisinden hak, menfaat ve toprak istenemiycek bir memleket olduğunu hiç tereddütsüz ve pervasız beyan etmek ve hakkımızı müdafaada şerefli insanlar sıfatıyla mücadele edeceğimizi ve icabederse şerefli insanlar gibi ölmesini bileceğimizi anlatmak söylenebilecek şeylerin kâffesini en canlı ve en belâgatli bir tarzda anlatmış demektir.

İsmet İnönü'nün nutku, iç ve dış politikada muhakkak ki bütün Türk milletin derin alâka, teşekkür ve müzahareti ile karşılanacaktır. Çünkü bu nutuk bize beklediğimizi vermektedir. »

Necmettin Sadak, 2 Kasım 1945 tarihli ‘Haber’ gazetesinde yayınlanan ‘Geçirilmesi zarurî bir devir geçiyoruz’ başlıklı yazısında, Cumhurbaşkanının iç politika ile ilgili görüşlerini şu şekilde değerlendirir: ¹⁸⁴

“ Cumhurbaşkanı bu yıl nutkunda iç politikaya geniş yer verdi. Bunu bütün millet efkârı sabırsızlıkla bekliyordu. Kayıtsız şartsız basın hürriyeti, memleket rejimi etrafında tartışmalara yol açmıştı. Cumhuriyet idaresinin tatbikat şekillerinde eksikler, hattâ uygunsuzluklar olduğunu ileri sürenler, dünya gidişi ortasında Türkiye’nin demokraside geri kaldığını iddia edenler oldu. “Günün pahalılığı ve dertleri üzerinde süren şikâyetler, doğrudan doğruya devletin temel idaresi üzerinde bir mesele şekline girdi. Gene Cumhurbaşkanının dediği gibi “gazetelerimizde en nazik dış meseleler, ve memleketin karşılaştığı ağır ihtimaller önünde, milletin mâneviyatını zayıflatacak, devletin varlığının kanunî temeli olan Büyük Millet Meclisi üzerinde bile saygılı denilemeyecek surette dil uzatıldı.”

Türkiyede hürriyet ve demokrasi alanında bir gelişme, bir ilerleme lüzumunu ileri sürenlere karşı, bir rejimin baştan partisini ve hükûmetini tenkit ederken bir partinin şerefle dolu tarihini, Cumhuriyet idaresinin bugünkü şeklinde yirmi yılda başardığı büyük eserleri inkâr yoluna sapanlar görüldü. “Diktatörlükten, vesayet idaresinden kurtulmak” isteyenler çıktı.

Cumhurbaşkanı Millî Lider sıfatiyle bütün bu hücumlara cevap vererek, tutulması lâzım gelen yolu Millet Meclisine ve onun vasıtasıyla millet efkârına açıkça anlatmıştır.

1923 te kurulan Cumhuriyet, Osmanlı İmparatorluğunun Orta Çağ Kurumu yerine modern ve medenî bir devletin temellerini atmıştır. Devrimci ve halkçı olan bu devlet, ilk devirlerde büyük inkılâplar yaptı. Şeriat kanunları yerine lâik devlet esaslarını, arap harfleri yerine lâtin alfabesini, fes yerine şapkayı kabul ederken, cemiyetin bünyesini derinden derine değiştiren bütün ihtilâllerde olduğu gibi, imparatorluğu ve Hilâfeti yıkan, vatani kurtaran istiklâl savaşından doğma millet iradesiyle iş başına geçmiş olanların otoritesine dayandı. Millî Şef’in dediği gibi, bütün bunları yaparken halk çoğunluğunun açık ve uzun tartışmalarına başvurmak gerektiğini hangi akıl ve insaf ileri sürebilir? Bunun içindir ki “Türkiye’de demokrasi usullerinin geçmişe ait hesapları yapılırken bütün büyük devrimlerinin 1923 den 1939 yılına kadar meydana geldiği ve altı yıldan-beri de bir cihan harbi içinde bulunduğumuz unutulmamalıdır.

¹⁸⁴ a.g.e., 37-39. ss.

Bugün memlekette yapılması beklenen hareket, kötülüğü veya kısırlığı sabit olmuş bir idare şeklini bırakarak yeni bir rejime kavuşmak değil, verimi ve faydaları yirmi yıllık eşsiz eserleriyle denenmiş halkçı Cumhuriyet idaresini daha ileri demokrasi usullerine götürmektir. Bir değişme değil, bir gelişme bekliyoruz.

Bu değişme, memleketin ihtiyaçlarına, milletin bünyesine uygun şekilde, zoraki olmıyan tabii yollardan gerçekleşecektir. Cumhurbaşkanının pek güzel söylediği “ İç idaremizin hiç bir safhasını içerde gürültüden korkarak, dışarıya gösteriş ve kendimizi beğendirmeye gayretine düşerek düzene koymıyacağız.”

Demokrasi usullerini daha ileri götürmek için neler yapılmalıdır?

Cumhurbaşkanı, bu bakımdan Meclise değerli irşatlarda bulunmuştur.

Demokrasinin her millet için müşterek prensipleri olduğu gibi, her milletin karakterine ve kültürüne göre birçok özellikleri de vardır. Türk milleti kendi bünyesine ve karakterine göre demokrasinin kendisi için özelliklerini bulmağa mecburdur.

İlk ve büyük eksikimiz, C. Halk partisi karşısında başka partiler bulunmamasıdır. Bu yolda yapılan eski tecrübelerin muvaffak olmamasını “bir talihsizlik” sayan Cumhurbaşkanı bir karşı partinin kendiliğinden, Meclis içinde veya Meclis dışında doğmasını lüzumlu buluyor, fakat parti içinde hizip şeklinde ayrılıklar çıkmasını faydasız, hattâ zararlı görüyor.

Söz ve yazı hürriyetinin, her demokrat idarenin söz götürmez ortak temeli olduğunu açıkça belirten İsmet İnönü, bilhassa bu hürriyetin ölçüsü üzerinde ısrarla durmuş, hürriyet ve demokrasi ile tecavüz ve anarşi arasındaki sınırın, en iyi şekilde ancak tatbikat ile ve “hürriyet ölçüsünün başlıca müvazenesi olan halk efkârının” vazife hissi ve cemiyet duygusu ile ayarlanacağını söylüyor.

Cumhurbaşkanı, başka partilerin kurulması, yazı hürriyetinin güven altına alınması için gereken kanunî değişikliklerin yapılmasını, bütün bu değişmelerde memleketin güvenliğine, bünyesine ve ihtiyacına göre doğru ölçüler aranmasını ve bulunmasını Meclisten istiyor.

İsmet İnönü’nün iç politika hakkındaki sözleri, iki defa kurtardığı vatanın tekrar anarşiye dönmesi kaygısından başka bir endişe taşımayan, tam demokrat bir zihniyetin ifadesidir. “Geçirdiğimiz devrin geçirilmesi zarurî idi” diyen İsmet İnönü, yirmi yılda mamûreye dönmüş Türk vatanında, bütün medenî insan haklarına malik, söz hürriyetine sahip, fakat ‘açık konuşmalara, tek veya toplu olarak alışmış”, söz hürriyeti ve demokrasi ile tecavüz ve anarşi arasındaki hududu bulmuş modern bir millet görmek hasreti içindedir. Milletin bütün aydınları, düşünen yazar ve konuşanları, bu zor görevde kendisine yürekten yardımcı olmalıdırlar.

Cumhurbaşkanımızın nutku memleketin iç politikasında yeni bir ilerleyişin başlangıç işaretidir. Türkiye tarihinde müstesna yer tutacaktır. »

Esat Tekeli, 4 Kasım 1945 tarihli 'Ulus' gazetesinde, 'Dünya önünde bir muhasebe' başlıklı makalesinde, İnönü'nün konuşmasındaki iç politikaya yönelik görüşlerine yer verir: ¹⁸⁵

« İç politikada meydan alan demokrasi tartışmaları, bizi böyle bir durum içinde bulmuş ve bulmaktadır. Bu tartışmaların aldığı ölçünün bize hiç zarar getirmeyeceğini iddia etmek ve demokrasi alanında en çetin çatışmalara sahne olan İngiltere, Birleşik Amerika, Fransa ve Yunanistanı örnek göstermek, gaflet değilse büyük bir görüş yanlışdır. Dış güvenlikleri ve tarih içindeki gelişmeleri bize benzemiyen topluluklar, bize bu yolda örnek olamaz.

Cumhuriyet rejimine temel olan hürriyet ve demokrasi prensiplerinin daha güvenli bir hava içinde "tabii işlemesi" bizi dilediğimiz bizi dilediğimiz tekâmüle götürecektir. Tekâmüle doğru yol alırken de hürriyetin sınırını, iki unsur tayin edecektir. Biri topluluğun vazife duygusu, ikincisi de kanun. Gazete sütunlarında gürültülü isteyişler, halkın temsilcilerinin tartışma hürriyetini zorlamıyacaktır.

Türk demokrasisinde tek partili bir sistem olarak kabul edilmiş değildir. Bununla beraber toplanma serbestliğini az çok kayıtlıyan hükümler varsa bunlar kaldırılacaktır. Gene basın hürriyetini ve güvenliğini uzaktan, yakından gölgeliyebilecek noktalar da araştırılacak, gerekli değişiklikler yapılacaktır. Nitekim İçişleri Bakanlığımız, bu yoldaki hazırlıklarını şimdiden tamamlamış bulunmaktadır. Dış ve iç durumumuzu açıklayan nutuk, bir gerçeğin dünyada yayılmasına hizmet edecek bir millet topluluğunun yürüdüğü yola ümidin ve güvenin ışığını saçacaktır. »

Necmettin Sadak, 5 Kasım 1945 tarihli 'Akşam' gazetesinde 'Geçmişle ilgimizi kesmek değil, yarını güven altına almak' başlıklı yazısında, iç politika ve demokrasi konusunda şu görüşleri ifade eder: ¹⁸⁶

« Hükûmete karşı geniş ölçüde, bazan ölçüsüz muhalefete girişen arkadaşlarla aramızdaki birinci fark şudur: Biz, Cumhuriyet Halk partisinin ve hükümetlerinin, bazı eksikliklerine ve yanlışlıklarına rağmen yirmi yıldır memlekette imar, medeniyet ve kültür bakımından -şimdiye kadar tarihimizde eşi görülmemiş eserler başardığını, içerde ve dışarda milleti ilerletip yükselttiğini iddia ediyoruz ve yeni başlayan, başlaması gereken hareketin kötüden iyiye bir geçiş değil, hiç

¹⁸⁵ a.g.e., 39. s.

¹⁸⁶ a.g.e., 40-41. ss.

bir fenalığını görmediğiniz, bilâkis yirmi yıllık tarihi şan ve şerefle dolu bir rejimin daha ileri ve demokratik usullere doğru bir gelişme olduğuna, mazi ile ilgilimizi kesme olmadığına inanıyoruz.

Bundan başka, memlekette sıkıntı ve darlık doğuran, şikâyet ettiğimiz bir çok ahvalin, bugünkü rejimin temeli ile alâkalı olmıyan, yani daha sathî ve geçici bir hükûmet ve idare meselesi olduğunu sandığımız için pahalılıktan yahut ticaret zorluklarından, kırtasiyecilik hastalığından, irtikâp ve irtişadan şikâyet edilirken bunların bir rejim dâvası yapılmasını hem yanlış ve lüzumsuz, hem de zararlı buluyoruz. Hattâ, bir rejim değişikliğini, demokrasinin şu veya bu şeklini bir kaç ay, bir kaç yıl içinde sıkıntılarımızı giderecek bir sihirbaz değneği gibi göstermek, bizce, en yakışsız bir demokrasidir.

Bazı arkadaşlarla aramızda ikinci bir fark daha var:

Onlar, otoriter rejim, yahut “vesayet” devri adını verdikleri geçmiş yirmi yılı adeta bir kâbus gibi gösteriyorlar, bundan kurtulmak ister gibi görünüyorlar. Seçimlerde, partilerde, kanunlarda özledikleri değişmeler bunun içindir.

Biz de daha geniş, bilhassa daha temelli bir demokratik Cumhuriyet idaresini sağlayacak kararlar, tedbirler istiyoruz. Seçimlerin bir dereceli olmasını, C. Halk partisinin daha verimli, daha kuvvetli, daha idealist ve bu ideal peşinde daha tesanütlü bir zümre olması için çalışmasını bekliyoruz. Fakat bunun sebebi, çok kötü geçmiş yirmi yıllık karanlık bir “vesayet” devrini kapayarak yeni bir devir açmak arzusu değil, Türkiye için “Altın devir” olan geçmiş zamanı devam ettirebilmek kaygısıdır.

Bu memlekette, iki Şef Cumhurbaşkanı yetişti: Atatürk, İsmet İnönü. Bunları Millî istiklâl savaşı doğurdu. Her ikisi de yüksek otoritelerini, zorla ve cebirle tahakküm ederek değil, doğrudan doğruya milletin arzu ve iradesinden aldılar. Bunlar bir “vesayet” değil, tam mânasıyle bir “Vekâlet” idaresi idi. Atatürk’ün, bu memleketin başına hangi şartlar içinde, nasıl geçtiği unutulmadı. Onun birden-bire boş kalmış yerine İsmet İnönü’nün nasıl tam millet dileğinin sevinç ve heyecanile geçtiği de hatırdadır.

Fakat, bu şekilde otoriteli Şefi, bu millet her zaman bulamayacaktır.

Bundan kurtulmak için değil, bir daha bunu bulamayacağımız içindir ki Cumhuriyeti, milletin uzun istikbalinde sağlam bir Kurul halinde, bu devletin başına sadece Meclisin çoğunluğu ile seçilmiş Cumhurbaşkanlarının geçeceği zamanlarda yaşatmak dileğiyle şimdiden, demokratik müesseselerin, kendi kendilerine yaşar ve işler olmasını, sağlam temellere dayanmasını özlüyoruz.

Nasıl ki söz ve yazı hürriyetinin, demokrasi usullerinin gelişmesi hareketi harp biter bitmez Millî Şef'in işaretiyle başladı.

Bu hareket nasıl olacak?

Bunun ilk safhasını Cumhurbaşkanının Meclisi açış nutkunda açıkça anlatılmış buluyoruz.

İleri hareketin ilk prensip noktası şudur: İçerde çıkarılan ve çıkarılacak gürültülerin hiç değeri ve tesiri olmayacak, dışarıya yaranmak gayreti hiç bir rol oynamıyacaktır. Her kanun, her nizam "Türk milletinin kendi iradesinden ve ihtiyaçlarından doğacak, bütün vatandaşlar için adalet ve şefkat hislerine dayanacaktır." Cumhurbaşkanı, bu sözlerle, vatandaşlar arasında hiç bir fark gözetilmeyeceğini, hiç bir sınıf ve zümre imtiyazı olmayacağını bir daha açıklamış oluyor ve yeni gelişmelerin ancak Millet Meclisinden çıkacak kanunlarla gerçekleşeceğini belirtiyor.

İkinci prensip noktası: "Hiç bir kanun gürültü ile ve zorla Millet Meclisinden çıkarılamaz. Kanunlar, tam huzur içinde çalışılarak, vicdanî kanaatle çıkacaktır." Bu prensiplere göre Millet Meclisinden Cumhurbaşkanının dilediği yol kısaca şudur:

Bir buçuk yıl vakti olan şimdiki Millet Meclisi Basın Kanununda, Cemiyetler kanununda, diğer başka kanunlarda yeni partiler kurulması, toplanma ve güvenlik, söz ve yazı hürriyeti için gerekli görülen bütün değişiklikleri yapacaktır. Meclis "tam bağımsızlık ve huzur içinde kendi vicdanî kanaatinin verimi olan doğru ölçüleri kanun şeklinde hükûmetin eline verecektir."

Tek dereceli seçimle gelecek yeni Meclis ve onun güvenini kazanacak yeni hükûmetler, her sahada olduğu gibi, demokrasi alanında her istediği kararı alabilecek tek hâkim kuvvettir.

Yeni seçimlere kadar ciddi bir parti doğarak C. Halk partisinin karşısına çıkacak mı?

Bunu kestirmek güçtür. Kendi hesabımıza böyle bir ihtimali olağan görmüyoruz. Fakat bir çok vatandaşların seçimlere girişmesi, hattâ bazı yerlerden muhalif olarak seçilmeleri mümkündür. Bununla beraber, kanunların değişmesi, hürriyet ve demokrasi havasının genişlemesi, yeni partilerin kurulması beklenirken, en büyük dikkat ve himmetin, memleketin tarihî devrim partisi olan C. Halk partisini ideal ve tesanüdü kuvvetli, bugün olduğu gibi yarının da güvenilir bekçisi bir zümre haline sokacak çalışmalara verileceği muhakkaktır. »

Cavit Oral, 7 Kasım 1945 tarihli 'Bugün' gazetesinde neşredilen 'Devlet Başkanımızın Söylevi' başlıklı makalesinde takip edilen iç politika ile ilgili olarak şu değerlendirmeyi yapar.¹⁸⁷

“ Herkes bekliyordu ve hepimiz bekliyorduk. Bu bekleyiş tatil günlerini bile sıkıntılı bir hale sokmuştu. Çünkü içeride iç politikamız, dışarıda dış politikamız, haksız, yersiz ve ancak maksatlı tenkidlere uğruyordu. Hakkımızda uydurma haberler çıkarılıyordu. İşte bunlara kesin bir cevap vermek lâzım geliyordu. Ve bunu da yapacak tabiatıyla en kudretli otoritemiz bulunan başımız, Devlet Başkanımız İnönü olacaktı. Onun için Büyük Millet Meclisinin açılış günü olan 1 Kasım günü yaklaştıkça sabırsızlığımız daha çok artıyordu. Nihayet 1 Kasım günü geldi. Büyük Şefimiz Meclisin sevgi ve saygısının bariz bir tezahürü olan alkış tufanları içinde Büyük Millet Meclisi kürsüsünde göründü. O söyledi, biz dinledik. Onu bizimle beraber bütün dünya da dinledi. Çünkü İnönü bu tarihî söyleviyle Türkiye'nin altı yıllık harp devresi içinde takip ettiği memleket menfaatine en uygun düşen, müttefik milletlere çok yardım eden doğru, dürüst ve başarılı dış siyasetini izah ettiriyordu. Harbin içinde sonunda Türkiye aleyhine istismar edilmek istenen kötü niyetli propagandalara en salâhiyetli ve en kat'î bir şekilde cevap veriyordu. Bu müddet zarfında hepimizden iyi ve hepimizden daha çok inanılır bir tarzda tesbit ettiği dış siyasetimizin bir bilânçosunu yapıyordu. Bunun için Devlet Reisimizin bu yılki senebaşı nutkunun tarihî mânasının ve tarihî değerinin büyük bir önemi ve hususiyeti vardır.

Fakat İnönü'nün bu yılki nutku yalnız dış politika bakımından değil, onun kadar ve belki de ondan fazla iç politika bakımından da büyük bir ehemmiyet ifade eder. Zira aylardanberi bir takım İstanbul gazeteleri tarafından demokrasi mevzuu bahane edilerek bize karşı çeşitli tenkitler yapılmakta ve insafsızca hücumlara girişilmektedir.

Sanki bu memlekette hürriyet yokmuş, sanki bu memlekette kalemler kırılıyormuş ve sanki bu memlekette fikir ve vicdan serbestisi Abdülhamid devrini andıran bir hava içinde boğduruluyormuş gibi yazılar yazılıyor ve makaleler intişar ediyordu. Neredeyse Türkiye; Allah korkusu olmadan ve vicdan üzüntüsü duyulmadan dünyanın en kızıl veyahut da en mutaassıp faşist idaresinden farksız bir memleket olarak gösterilmek isteniyordu.

İşte Şefimiz en yetkili bir dille ve kendisine yakışan vakur edasıyla bu iç politika dedikodularına en güzel bir şekilde, en makûl bir surette cevap vermiş bulundular.

¹⁸⁷ a.g.e., 41-42. ss.

Demokrasinin millî bünye ve uygun bir tarzda ne surette gerçekleşmesi icap ettiğini belirttiler. Ehemmiyetle söz ve yazı hürriyeti üzerinde durdular.

Basın kanununun yeniden ele alınmasına temas ettiler. Ve demokraside seçim usullerinin ideâl bir şekli olan tek dereceli reyin 1947 Milletvekili seçiminde tatbik sahasına konacağına işaret buyurdular.

Hulâsa denilebilir ki, Devlet Başkanımız bu defaki nutuklariyle gerek milletimizin kanıksadığı ve gerekse dünya efkârının dinlemekte sabırsızlandığı iç ve dış siyasetimize ait mevzuları, fikirleri ve vicdanları tatmin edecek bir şekilde açık ve çok kuvvetli olarak ve inkılâp tarihimizin ve inkılâp edebiyatımızın sahifeleri içinde şaheser denecek ve müstesna bir tablo halinde yaşayacak bir kalem ve ifade kudretiyle anlatmış oldular.”

Hüseyin Cahit Yalçın, 11 Kasım 1945 tarihli ‘Tanin’ gazetesinde yayınlanmış ‘Cumhurbaşkanı İnönü’ başlıklı makalesinde, İnönü’yü, İnönü’nün takip ettiği politikaları değerlendirir: ¹⁸⁸

“Harpler içinde yetişmiş, istidat ve dehâsını vatanının selâmetini temin uğrunda kullanmış olan General İnönü, bir devlet şefi sıfatile Türkiyenin mukadderatını ele alınca, memleketi harp felâketinden uzak tutmak için imkânsız imkân dahiline sokacak bilgiyi, dirayeti, tutumu gösterdi. Büyük Millet Meclisinin açılışı gününde irat ettiği nutuk Türk politikasının dürüstlüğünü ispat bakımından bir şaheserdi.

Harp meydanlarında, Atatürk’ün unutulmaz sözlerine göre, milletin makûs talihini yenen İsmet İnönü siyaset sahasında da Türk devletinin asırlardanberi mahrum kaldığı itibar ve ehemmiyeti tekrar iktisaba muvaffak olmuştu. Bugün bir çok tehlike ile dolu şu tarihî dakikalarda, ufuklarda şimşekli kara bulutlar yığılırken, onu başımızda görmek Türk milleti için inanma, emîn olma ve ferahlık duyma kaynağı oluyor. Onun içindir ki Cumhurbaşkanlığına intihabının bu yedinci yıldönümü yurdun her köşesinde hakikî sevinç ve neşe içinde kutlanacaktır.

İsmet İnönü’nün telkin ettiği bu hürmet ve muhabbet gün geçtikçe kuvvetlendi. Çünkü Cumhuriyet Başkanlığına geldiği gün, mazisinin temin ettiği bir vaad idi. Bugün icraatının teyit ettiği bir hakikattir. İsmet İnönü sulh içinde bir sene bile Cumhurbaşkanlığı edemedi. Altı senedir. Türkiye harp içinde addedilebilir. Hattâ harp biteli altı ay olduğu halde Türk ordusu vatan vazifesini ifa etmekte devam ediyor. Bu altı harp senesi içinde, Türk ordusu, sulh devrelerindekiinden daha

188 a.g.e., 50-51. ss.

büyükbir gayretle teçhizatını, talim ve terbiyesini ikmale muvaffak oldu. Bugün ona yalnız iftihar ile değil, nefesine topladığı millî kudret ve mükemmeliyet namına gurur ve itimat ile de bakıyoruz.

Harp içinde, her türlü mahrumiyetler arasında, memleketin imarı ve maarifi bakımından temin ettiğimiz muvaffakiyetler,bizim memleketimizin mutat yürüyüş süratine göre, hayret verici bir mahiyettedir. En uzak vilâyetlerde bile hangi şehre gidilse bir kalkınma ve imar hareketi müşahade edilir. Zorluk ve imkânsızlık Türkiye hudutlarının içinde mânalarını kaybetmişe benziyor. Her günkü meşgaleler, endişeler ve didinmeler arasında gözden kaçan bu realite, onu heyeti mecmuasile gözümüzün önüne getirdiğimiz zaman, çok ümit ve itminan verici bir çehre bize tebessüm eder.

Bunu dış siyaset alanında da aynı kuvvetle müşahade edebiliriz. Son asırların tarihinde Türkiye hiç bir zaman bu kadar metîn, sağlam ve sempatik bir durumda bulunmadı. Türkiye İngilterenin müttefiki ve Birleşik Amerikanın sağlam bir dostu bulunuyor. Türkiye'nin adı hangi memlekette anılsa, onun dünya sulhü ve milletlerarası hak ve adaletin hükümlerine namına sair milletlerle işbirliği yapmağa hazır bulunması akla geliyor. Sevr muahedesine tabi tutulmak istenen yıkılmış. Osmanlı İmparatorluğundan böyle canlı, muhterem ve emin bir millî Türk hükûmeti çıkarmak bir harika idi. Bu işi Millî Mücadele ile Atatürk temin etti. İsmet İnönü başka bir harbin zorlukları arasında onu tekemmül ettirdi. Bu hizmetler Türk milletinin tarihinde de, kalbinde de yaşıyacaktır.

Şimdi, İsmet İnönü, bir kurtuluş âbidesi gibi dünya tarihi arasında yükselen bu eseri ikmal edecek son gayretlere sarılmış bulunmaktadır. Son nutkunun iç rejim hakkında tavsiye ettiği esaslar Türk Cumhuriyetine hakikî simasını verecek ve cihan demokrasileri arasında çalışkan, namuslu ve sulhçü bir Türk Cumhuriyetine nihai ve katî şeklini temin edecektir. »

Asım Us da, 11 Kasım 1945 tarihli 'Vakit' gazetesinde 'İnönü' başlıklı makalesinde Millî Şef İnönü'yü ve onun Cumhurbaşkanlığındaki Türkiye'yi şöyle değerlendirebilir: ¹⁸⁹

« 11 Kasım 1938 Atatürk'ün ölümünün ertesi günü. Büyük Millet Meclisi bir taraftan Ebedî Şefin matemini tutuyor, diğer taraftan onun yerine yeni bir devlet başkanı seçmek gibi ağır mesuliyetli bir vazife yapmak üzere toplanmış bulunuyor.

Atatürk'ün yerine Türkiye Cumhuriyeti için yeni bir başkan seçmek. Bütün milletvekilleri öğleden sonra bu mühim vazifeye hazırlanmıştır. Acaba kim

¹⁸⁹ a.g.e., 51-52, ss.

seçilecek? Herkes bunu merak ediyor. Fakat hiç bir kimse bundan bahsetmiyor. Hiç bir milletvekili hiç bir arkadaşına bunu sormuyor. Yalnız her milletvekili kendisinin kime oy vereceğini biliyor.

İsmet İnönü o gün iktidar mevkiinde bulunsaydı herkesin Atatürk'e tabii bir halef olarak kendisini düşüneceği şüphesizdi. Fakat tarihî hâdiseler onun hükûmet başkanlığından çekilerek sadece bir milletvekili kalmasını icabettirmişti. Hattâ Cumhurbaşkanlığı için seçim yapılacağı o gün kendisi Meclis salonunda hazır değildi. Onun için yapılacak seçimin nasıl bir netice vereceğini herkese bir kat daha merak oluyordu.

Merak edilen noktalardan biri Devlet Başkanlığı için aday gösterilip gösterilmeyeceği meselesi idi. Başbakan Celâl Bayar kürsüye çıktı. Devlet Başkanlığı seçimi yapılacağını söyledi. Bundan sonra bütün milletvekilleri gizli oy ile vicdanî kanaatlerini bildirdiler. Seçim neticesi alındı: Oybirliği ile İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı seçildiği anlaşıldı.

İsmet İnönü'nün bu şekilde Cumhurbaşkanı seçilmesi Atatürk'ten sonra Türk milletinin muvaffakiyetle verdiği ilk olgunluk imtihanıdır. Bu suretle "Atatürk'ün ölümünden sonra acaba Türkler ne yapacaklar?" diye şüphe edenlere en susturucu cevap verilmiştir.

Seçimde Büyük Millet Meclisinin oybirliği Türk milletinin en büyük ümidi İsmet İnönü'nün şahsında toplandığını gösteriyordu. Ve bu sebepsiz değildi. Millî Mücadele hareketinde kanun ve nizam unsurunu hâkim kılan İsmet İnönü idi. Eğer İsmet İnönü Atatürk'ün yanında en çok güvendiği bir ideal arkadaşı olmasaydı ve eğer Millî Mücadelenin ilk devrindeki millî kuvvetler Çerkes Edhemlerin ve benzerlerinin elinde kalmış olsaydı muntazam ordu kurulamazdı ve bağımsızlık savaşının muvaffakiyetle ve büyük zafere götürmek mümkün olamazdı.

İsmet İnönü Türk milletinin kendisine bağladığı ümitleri boşa çıkarmadı. Bilhassa memlekete İkinci Dünya Harbî içinde bütün millî tarih boyunca hayır ve minnetle anılacak olan büyük hizmetler yaptı. Türkiye Cumhuriyetinin bugün birleşmiş milletler arasında şerefli bir mevki almış olmasını ona borçluyuz. Aziz Cumhurbaşkanımızın millet hizmetine vakfettiği muhterem varlığını daima sağlıkta ve saadette görmek en samimi dileğimizdir. »

Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş

Cumhuriyetin ilânından, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Fırka hâriç tutulursa, Türkiye 1945’e kadar tek partili bir idare ile yönetilmiştir. 1945’de çok partili hayata geçişin başladığını görmekteyiz.

Yakın dönem Türk Siyaset tarihimiz konusunda araştırmaları olan eski parlamenter Rıfki Salim Burçak, çok partili hayata geçişimizi şu sebeblere bağlar: ¹⁹⁰

“Türkiye, savaş yıllarını büyük sıkıntılar içinde geçirdi ve savaşın sonucunda ülkemizde bir fikir oluştu:

İnönü, izlediği çok başarılı ve isabetli bir dış politika ile ülkemizi savaşın dışında tutmuş, bütün dünya yanıp yıkılırken, Türkiye bu tahribatın dışında kalmıştı. Buna rağmen ülkemiz, savaşa katılan devletlerde bile görülmeyen ölçülerde iktisadî sıkıntılara uğradı. Bu, neden böyle oldu? Biz, harbe fiilen katılan ülkelerde bile görülmeyen böylesine şiddetli bir buhranın içine neden yuvarlandık?

Çünkü, rejimimiz bundan sorumludur. Tek partili murakabesiz hayat bunun sebebidir. Çok partili ve murakabeli bir hayata geçmedikçe bu aksaklık düzeltilemez ve bu kötü gidiş önlenemez. Tek partili rejim iflas etmiştir; çok partili ve millet iradesine dayalı murakabeli bir rejim bizim için bir zaruret olarak belirmiştir. II. Dünya Harbi bizi işte böyle bir aşamaya getirdi ve Demokrasi halkımızın artık vazgeçilmez bir davası haline geldi.

Ülkemiz böylesine bir görüşe vardığı bir sırada, Demokratik rejim hakkında bütün dünyada da yeni görüşler ortaya çıkmıştı... Savaş sonu, demode denilen demokrasinin, tek partili diktatörlükten üstün olduğu artık sabit olmuştu. Şimdi bütün dünyada demokrasi rüzgârları esiyordu.

Dünyayı altüst eden bu gelişmenin Türkiye’ye tesir etmemesi mümkün mü idi? Türkiye bu yeni dünyada, bunca ıstırapını çektiği tek partili bir rejimde nasıl ayak direyecekti. Bu, imkânsızdı; bizzat iktidarı elinde tutan insan, bu imkânsızlığı görmüş ve dile getirmiştir.

.....

Görülüyor ki, II. Dünya Savaşının getirdiği büyük değişiklikten sonra Türkiye’nin de rejim değiştirmesi gerçekten bir zaruret haline gelmişti. İsmet İnönü, bu zarureti, aradan çeyrek yüzyıla yakın bir zaman geçtikten sonra, 1969 yılında parlamentoda ilk defa açıkladı: ‘1945 ve 1946’da demokratik rejimi getirmeseydik asıl kanlı ihtilâl o zaman olacaktı. Bugünkü pek kıymetli Atatürkçüler ağır-

¹⁹⁰ Rıfki Salim Burçak: “Çok Partili Hayata Geçişimiz Üzerinde II. Dünya Savaşının Etkisi”, *Yeni Türkiye*, 3, 17, Eylül-Ekim 1997, 648-650. ss.

larına geleni söyleyip, bir büyük harp bâdiyesinden selamete çıkmış olan memleketi ayaklarıyla isyâna itiyorlardı' (CHP lideri İsmet İnönü'nün 17 Aralık 1969 tarihinde T.B.M. Meclisindeki konuşması).

İnönü'nün bu sözleri, demokrasiye geçiş sürecinin izahı bakımından büyük bir önem taşıyor ve aynı zamanda, rejim yönünden 1945 yılında ortada artık başka bir alternatif bulunmadığını da açıkça gösteriyor, Demokrasimizin kuruluşu sırasında kalkınmamız işte bu derece önemli bir rol oynamıştır. Türk demokrasisi, sadece savaş sonu ortaya çıkan bir takım dış politika ile ilgili zorlamaların sonucunda değil, bizzat halkımızın zorlamalarının da sonunda kurulmuştur.

.....

Türkiye II. Cihan Harbi'nin sonunda tek partili murakabesiz rejimini artık değiştirmek ve çok partili hayata geçmek sorumluluğunu duymuş ve kudreti elinde tutan insan, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü bu geçişe yeşil ışık yakmıştır.

İnönü, savaş sonunun öğrettiği acı dersleri değerlendiremeyecek bir insan değildi. O, tek partili otoriter idareyi sürdürmenin, yurdumuzun iç şartları bakımından olduğu gibi dünya şartları bakımından da artık imkânsız bir hale gelmiş olduğunu görüyordu. Ona göre, sadece Türk vatandaşının değil, dünyanın da gözünde prestij ve itibarı kalmamış olan otoriter rejimi sona erdirmenin tam zamanı idi. Böylece İnönü, 1945 yılının baharında suyu yukarıya doğru akıtmayı denemedi; bu zarureti kabul etti.

Çok partili hayata geçişimiz sırasında İnönü'nün oynadığı rolü belirtirken şu gerçeği ifade etmek gerekir ki, Türkiye'de demokratik rejim iç ve dış şartların zorlaması sonunda kurulmuş olmakla birlikte, Milli Şef'in, tek partili otoriter yönetimi devam ettirme hususunda bir inat ve mukavemetiyle karşılaşmadı. Tersine olarak, Millî Şef, otoriter rejimin devam ettirilmesi yolunda CHP'nin aşırı kanadı tarafından kendisine yapılan ısrarlı telkinlere uymamış olmak gibi bir basiret de gösterdi. Aşırı kanat, yüzde 10 okur-yazarı olan bir ülkede demokrasi olamayacağı görüşünü savunuyor ve çok partili hayata geçmeye yanaşmıyordu. İnönü'nün tutumu, tek partili otoriter idareden çok partili sisteme şartıtsız bir surette geçişi sağlamakta başlıca etken olmuştur.

.....

Gerçek şudur ki, CHP, çok partili hayata geçerken, bunun zarurî sonuçlarına katlanmayı da göze almamış, tersine olarak, bu dönemde de gene iktidarı koruyacağını hesap etmişti; Türkiye'de siyasî kavgâ burada çıktı.

Çok partili hayata geçiş dönemiyle ilgili olarak bu ülkede yıllarca tartışılan ve partilerarası ilişkilerde tehlikeli bir gerginlik yaratan olay, 1946 seçimleridir.

Demokrat Parti'nin hızlı gelişmesi karşısında CHP iktidarı, DP'lilerin yurdun her tarafına yayılmalarından önce, bir dört yıllık iktidar dönemini daha garantilemek için, 1947 Eylülünde yapılması gereken seçimleri öne aldı.

21 Temmuz 1946 günü yapılan bu seçimler şaibelidir.”

Siyaset bilimci Akandere, Türkiye'nin, tek-parti yönetiminden çok partili yönetimine geçişinin temellerinde, 1938-1945 yılları arasındaki iç bünyemizde meydana gelen gelişmelerin ve bu gelişmelerin ortaya koyduğu siyasî sonuçlarının önemli tesir ve izleri bulunduğunu ifade eder ve şu değerlendirmeyi yapar:

“İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı ve bilâhare Millî Şef olmasından kısa bir süre sonra başlayan II. Dünya Savaşı bilindiği gibi 1939-1945 yılları boyunca devam etmiştir. Türkiye, her ne kadar bu savaşa girmeyerek tarafsız kalmak gibi bir politikayı başarmışsa da, bu savaşa katılmış ve taraf olmuş devletler kadar derinden etkilenmiştir. Savaşla birlikte başlayan ekonomik güçlükler ve sıkıntılar ülkede bir ekonomik bunalımın yaşanmasına neden olmuştur. Türk toplumunun geniş bir kesimi bu bunalımdan olumsuz yönde etkilenmiştir. Bunun yanında savaş yıllarında yaşayan sıkıntıları bir fırsat bilen ve bundan istifade eden toplumsal sınıflar da olmuştur.

Hükûmetlerin savaş yılları boyunca uyguladıkları başarısız ekonomik politikalar ve alınan sert tedbirler, toplumun geniş kesimlerinde yönetime karşı hoşnutsuzluk ve tepkiler yaratmıştır. Ayrıca iç bünyede takip eden anayasaya aykırı, sert ve baskıcı politikalar ile bunların uygulanmasında görülen keyfî icraat ve tutumlar yönetime karşı duyulan hoşnutsuzluk ve tepkileri artırmıştır. Geniş halk kesimlerinin her türlü temel hak ve hürriyetlerinden mahrum kaldığı bu yıllar, halkın, ülkesinin yönetimini elinde bulunduran CHP ve ona dayanan tek-parti yönetimine duyduğu tepkilerin arttığı yıllar olmuştur. Nitekim, II. Dünya Savaşının son yıllarına gelindiğinde tek-parti yönetimi, kuvvet ve itibarını kaybetmiş, her yönüyle tükenmiş ve toplumun her kesiminde tenkit, itham ve hoşnutsuzluk tepkileri almaya başlamıştır.”¹⁹¹

Akandere, toplumun geniş kesimlerini, tek-parti yönetimine karşı harekete geçirerek, ona cephe almaya yönelten bu iç tesirleri şu şekilde sıralamaktadır:

“1.- *Ekonomik Politikalar ve Hayat Şartlarının Ağırlaşması*: Hükûmetlerin takip ettikleri ekonomik politikaların hayat şartlarını ağırlaştırması ve bu şartların geniş halk kesimleri üzerindeki menfî etkisi ve bu etkinin yönetime yansımaları.

2.- *Uygulanan Vergi Politikaları ve Bu Politikaların Geniş Halk Kesimleri üzerindeki Menfî Etkisi*: İkinci Dünya Savaşı yıllarında tek-parti yönetimince

¹⁹¹ Osman Akandere: a.g.e., 145-146. ss.

takip edilen ve uygulanan vergi politikaları, Türk toplumunun her kesimi üzerine intikal eden ağır bir yük olmuştur. Geniş halk kesimlerinin CHP'den ve ona dayanan tek-parti yönetimden uzaklaşmasında ve tepki duymasında bu vergi politikalarının büyük rolü olmuştur.

3.- *Toprak Mahsulleri Vergisi*: Bu vergi, Varlık Vergisini tamamlamak düşüncesiyle çıkartılmışsa da, aksine bu vergi büyük ve küçük çiftçi arasında bir fark gözetmemiş, verginin esas ve ağır yükünü, savaş şartları sebebiyle üretimi düşmüş küçük çiftçi ve köylünün sırtına binmiştir. Sonuç olarak bu vergi, bu kesimlerin hayat şartlarını çok olumsuz etkilemiş ve CHP'ne yönetimine kin duymalarına ve tavır koymalarına yol açmıştır.

4.- *Varlık Vergisi*: Varlık Vergisi bilindiği gibi, Türk siyaset ve toplum hayatımızda olumsuz izler bırakan bir uygulamadır. Bu vergi doğurduğu siyasî ve toplumsal neticeler itibariyle içte CHP'ye ve onun tek parti yönetimine çok büyük bir tepkiye yol açtığı gibi, dış siyasî münasebetlerimizde de savaşın son yıllarında Türkiye'nin bir sarsıntı geçirmesine sebep olmuştur.

5.- *Yol Vergisi*: Türkiye'de 2 Haziran 1929'dan itibaren belirli yaş sınırları arasındaki bütün erkeklerden 'Yol Mükellefiyeti' veya 'Yol Parası' adıyla bir vergi alınmaktaydı. Buna göre, yol mükellefiyetine tâbi olan erkekler her yıl '10' gün süreyle bedenî çalışma yapacaklar, çalışma yapmak istemiyenler belirlenen bir miktar parayı 'nakden' ödeyeceklerdi. Bu uygulama ile devletin vatandaşlarına ağır bir angarya getirdiği söylenebilir. Bunun neticesi olarak geniş halk kesimleri bu vergiye ve bu uygulamayı getiren CHP'ye ve tek parti yönetimine çok büyük hoşnutsuzluk duymuş ve CHP'den uzaklaşmışlardır.

6.- *Anayasaya Aykırı Uygulamalar ve Kanunlar ile Bunların Toplum Hayatımızda Doğurduğu Neticeler*: Otoriter karakteri pek çok siyaset bilimci tarafından ortaya konan tek parti yönetimince, 1938-1945 yılları arasında Anayasaya aykırı uygulamalar yapılmış, anayasanın ruhuna aykırı kanunlar çıkartılmış ve uygulamaya konulmuştur.

1924 tarihli Teşkilât-ı Esâsiye Kanunu'nun 103. maddesi 'Hiçbir Kanun Anayasaya aykırı olamaz' hükmünü taşımaktadır. Buna karşılık, Millî Şef dönemi öncesi ve bu dönemde kabul edilerek yürürlüğe giren ve uygulanan 'Millî Korunma Kanunu', 'Köy Kanunu', 'Matbuat Kanunu', 'Polis Vazife ve Salâhiyet Kanunu' gibi kanunlar, Anayasanın 103 üncü maddesiyle, temel hak ve hürriyetlere aykırıdır. Bu dönemde, çalışma, mülkiyet ve ticaret hürriyetlerine yönelik keyfî uygulamalar da yapılmış, vatandaşların Anayasa ile belirlenmiş temel hak ve hürriyetlerine kısıtlamalar getirilmiştir. Bütün bunların sonucu olarak, toplumun her kesiminden tek parti yönetimine karşı sessiz tepkiler doğmuştur.

7.- *Devletin El Koyma Kararları:* İkinci Dünya Savaşı yıllarında hükümetler, Millî Korunma Kanunu'na dayanarak çıkardıkları kararnamelerle köylünün ve üreticinin ürünlerine, tüccarların mallarına, iş adamları ve sanayicilerin fabrikalarına, sanayi tesislerine ve madenlerine el koymuşlardır. Bu uygulama, uygulamanın yapıldığı bütün toplum kesimlerinde CHP ve tek parti yönetimine giderek büyüyen bir tepki ve memnuniyetsizliğin ortaya çıkmasına yol açmıştır.

8.- *Fazla Mesai Uygulamaları ve Mecburî Çalışma Mükellefiyeti:* Devlet, Millî Korunma Kanunu ile çalışanlar üzerinde bir baskı kurmuş, onların kanunlarla belirlenen haklarına kısıtlamalar getirmiştir. Vatandaşların temel hak ve hürriyetlerine yönelik bir başka uygulama da 'Mecburî Çalışma Mükellefiyeti'dir. CHP yönetiminin vatandaşlara yönelik bu uygulaması, tek parti yönetimine ve yöneticilerine karşı memnuniyetsizlik yaratmıştır.

9.- *Millî Korunma Kanunu:* 1940-1945 yıllarının en önemli iktisadî kanunu olan Millî Korunma Kanunu'na dayanarak, önemli fakat bir çok yönleriyle yürürlükteki Anayasaya aykırı, temel hak ve hürriyetleri kısıtlayıcı ve baskıcı hüviyette kararlar alınmış; bunlar uygulamaya konulmuştur. Bu, tek parti yönetimine ve CHP idarecilerine karşı giderek büyüyen bir hoşnutsuzluğun ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

10.- *İş Kanunu ve Buna Aykırı Olarak Alınan Karar ve Uygulamalar:* Tek-partili dönemde, katı bir devletçilik esasına dayanan ekonomik rejime uygun olarak İş Kanunu giderek artan otoriter yapı göstermiştir. Bu kanun, işçilerin örgütlenmesini, sendika kurma hak ve hürriyetini ve grevi de yasaklamıştı.

Savaş yıllarında, dar ve sabit gelirli bir sosyal grup olan işçiler hayat şartlarının ağırlığı altında ezildikleri gibi, İş Kanunu'nun kendilerine tanıdığı haklardan bile mahrum edilmişlerdir.

Yürürlükteki İş Kanunu'nun işçi sağlığı, iş güvenliği, iş kazaları, sosyal sigorta ve sosyal yardım gibi konularda ciddi bir takım esaslar getirmemiş olması işçileri zor duruma sokmuştur. Bunun yanında, Millî Korunma Kanununa dayanılarak işçilere mecburî çalışma mükellefiyeti getirilmiş, işçilerin sınırlı da olsa İş Kanunu ile sahip oldukları bazı hak ve hürriyetlerine kısıtlanmalar konmuş veya bunlar askıya alınmıştır.

Bu dönemde, tek-parti yönetiminin ve CHP'nin, işçi meselelerine uzak kaldığı görülür. Bu sebeple işçi kesimi, bu kanuna ve tek-parti yönetiminin keyfî tasarruflarına tepki göstermiştir. Bu tepki, çok -partili hayata geçişte önemli bir iç tesir olmuştur. İşçi kesimi politikayla ilgilenmiş ve bu ilgisini de çok-partili hayata geçişte CHP'ye muhalif olarak kurulan DP'yi destekliyerek göstermiştir.

11.- Matbuat Kanunu ve Basın Üzerine Konulan Sansür, Kısıtlama ve Yasaklar: Tek-parti yönetimini basına kısıtlamalar getiren Matbuat Kanunu'nun en önemli maddesi, 50. maddeydi. Bu madde: 'Memleketin umumî siyasetine dokunacak neşriyattan dolayı İcra Vekilleri Heyeti kararı ile gazeteler, mecmualar muvakkaten tatil olunabilir. Bu suretle kapatılan bir gazetesinin mesulleri, tatil müddetince başka bir isim ile gazete çıkaramaz.' demektedir.

Bu madde ile hükûmet, gazete ve gazeteciler üzerinde bir baskı unsuru olmaktadır.

Diğer taraftan Matbuat Kanunu'nda 28 Haziran 1938'de bazı değişiklikler yapılmış ve hükûmete daha geniş yetkiler tanınmıştır.

Ayrıca, hükûmet basın üzerindeki denetimini artırmak ve basını tamamen tek-parti idaresinin tasarruf ve kontrolü altına almak için, gazetecilerden müteşekkil 'Matbuat Cemiyeti'ni tasfiye etmiş ve hükûmete bağlı bir 'Basın Birliği' kurmuştur.

Diğer taraftan, İkinci Dünya Savaşı yılları boyunca devam eden 'sıkıyönetim' uygulaması, basın üzerindeki kısıtlamaların ve yasakların bir başka boyutunu teşkil etmiştir.

Millî Şef döneminde Türkiye'de basın ve gazeteciler, Matbuat Kanunu'nun getirdiği yasaklayıcı ve kısıtlayıcı hükümlerin yanı sıra, sıkıyönetim idaresinin baskısı altında susturulmuştur.

O yıllarda büyük gazete sahiplerinin aynı zamanda CHP mebusu olarak TBMM'de yer almaları, tek-parti idaresinin basın üzerindeki denetimini kolaylaştıran bir başka unsur olmuştur. 'Ulus' gazetesinde Faliş Rıfkı Atay, 'Cumhuriyet' gazetesinde Nadir Nadi Abahoğlu, 'Vakit' gazetesinde Asım Us, 'Tanin' gazetesinde Hüseyin Cahit Yalçın ve 'Akşam' gazetesinde Necmettin Sadak gibi başyazarlar, hem gazeteci hem de TBMM'de mebuslar.

Basın üzerinde çok etkili bir denetim organı olarak 'Matbuat Umum Müdürlüğü'nü görmekteyiz. Bütün savaş yılları boyunca, gazeteler Matbuat Umum Müdürlüğü'nün, hükûmetlerin ve CHP'nin verdiği emir ve direktiflerle yönetilmiştir. Basın, idarenin denetimi ve tasarrufu altına sokulmuştur. Basın üzerinde sıkça uygulanan bir yaptırım da, gazete kapatma cezaları idi. Bunun yanı sıra, gazeteler ve gazeteciler aleyhine dâvâ açılmış, gazeteciler sıkıyönetim bölgesi dışına çıkartılmış ve yazı yazmaktan men edilmiş, gazete ve kitaplar toplattırılmıştır.

O yıllarda gazete sahipliği ve yazarlık yapan Ahmet Emin Yalman, Nadir Nadi, Sabiha ve Zekeriya Sertel, Abidin Nesimi, Cihat Baban gibi isimler, hâtıralarında, basın yılları boyunca ‘ciddî bunalımlar geçirdiği’, ‘tehdit ve güç şartları altında görev yaptıkları’, ‘yazı yazma hak ve hürriyetlerinin ellerinden alındığını’ anlatmışlardır.

Millî Şef döneminde muhtelif gerekçe ve sebeplerle defalarca kapatılan gazeteler olmuştur. Gerek hükümetçe ve gerek sıkıyönetimce hakkında kapatma cezası verilen gazetelerin başında Vatan, Tan, Tasvir-i Efkâr ve Cumhuriyet gelmektedir. Bunun yanında Vakıf, Yeni Sabah, Son Posta, Haber ve Akbaba gibi gazete ve mecmualar da kapatılanlar arasındadır.

Gazetesi hakkında verilen bir kapatma cezasıyla ilgili olarak Nadir Nadi şunu anlatır:

‘... ertesi günü, Ankara’da gazeteyi görünce Millî Şef maksadımı anlamış, fakat tahminimi çok aşan bir hiddete kapılmıştı. Ben babama yaptığı muamelenin haksızlığını anlayarak üzüleceğini sanmıştım. O ise büsbütün içerliyordu 10 Ağustos sabahı ilgilileri çağırarak:

‘- Bu adamlar benimle uğraşmak istiyorlar. Kapatın şu gazeteyi’, demiş. Basın Yayın Müdürlüğü kapama emrini o gün telefonla matbaaya bildirdi.

... Cumhuriyet ailesi için bir işkence devri başlamıştı. Cezamız ne kadar sürecekti? On gün mü, on beş gün mü, bir ay mı, üç ay mı, bir şey bilmiyor, bir şey kestiremiyorduk.’

Savaş yılları boyunca bu tür ceza, yasaklama ve kısıtlamalar çok sıkça görülmüştür. Matbuat Kanunu ve uygulanan basın rejimi karşısında, İkinci Dünya Savaşı yıllarında suskun ve güdümlü bir yapı içerisinde olan basın, çok-partili hayata geçişte ilk hamlelerin öncüsü olacaktır. Yönetimdeki demokratikleşme çabalarının başlamasıyla basın, her yönüyle tek-parti yönetimini, CHP’yi ve yöneticileri eleştirecek, muhalefet hareketinin başlamasında önemli rol üstlenecektir.

12.- *Cemiyetler Kanunu*: Türkiye’de ‘Cemiyet Kurma’ hak ve hürriyetleri 1924 Anayasası ile Türk vatandaşlarının sahip olduğu hak ve hürriyet olarak kabul edilmiş ve cemiyetlerin hürriyetlerinin kanunlarla sınırlandırılmayacağı hükme bağlanmıştır. 28.6.1938’de yeni Cemiyetler Kanunu kabul edilerek yürürlüğe girmiştir.

Cemiyet kurma hak ve hürriyetleri açısından 1938’e kadar olan yıllar, ‘Serbestlik Sistemi’nin yürürlükte olduğu dönem olmuş, 1938’den sonra ise

‘Müsaade Sistemine’ geçilmiştir. 1938 tarihli Cemiyetler Kanunu, ‘Siyasî cemiyetlerin ana nizamname ve beyannamelerini Dahiliye Vekâleti’ne vermelerini ve faaliyete geçebilmek için tescil olduklarına dair vesika almak zorunda olduklarını’ belirtmektedir. 1938’de getirilen bu hüküm, 1924 Anayasasını ihlâl eden bir hükümdü. Dolayısıyla 1938 Cemiyetler Kanunu anayasaya aykırı bir kanun hüviyetindedir.

1938 öncesi dönemde her ne kadar uygulanan sistem ‘serbestlik sistemi’ ise de, fiiliyatta bu uygulanmamıştır. 1938’den sonraki dönemde ise, Cemiyetler Kanunu’na göre siyasî bir teşekkül ya da parti kurmak hukuken iktidarın müsaadesine tâbidir. Yani tek-parti olan CHP iktidardaki parti ülkede çok-partili hayata geçişi kontrol yetkisini haizdir. Bu durum, çok-partili hayatın kurulmasını hukuken imkânsız hâle sokmuştur.

Millî Şef döneminin öncesinde ve bu dönemde, CHP’nin halkın bir bölümünü değil, daha doğrusu toplumsal bir sınıfı değil, halkın tamamını temsil ettiği görüşü hâkimdi. CHP’nin bütün milletin partisi olduğu öne sürülerek, başka siyasî partilerin kurulmasına izin verilmemiştir. Bu sebeple Millî Şef öncesi ve Millî Şef döneminde siyasî maksatlı cemiyetlerin kurulmasına tek-parti yönetimi sıcak bakmamıştır. Ancak CHP’nin şehirlerde ve köylerde oluşturduğu birer uç cemiyetleri olan ‘Halkevleri ve Halk Odaları’ bu yıllarda artan sayılarda açılmıştır. 1945 yılında Türkiye’de faaliyette bulunan Halkevi sayısı 438, Halk Odası sayısı 2688’dir.

Diğer taraftan Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumu, Yardımı Sevenler Cemiyeti, Tayyare Cemiyeti gibi kamu yararına ait cemiyetler ile hayır cemiyetleri, CHP idarecileri ve mebusların görev yaptıkları yerlerdi. Oysa, yürürlükteki Memurin Kanununun 9 uncu maddesi gayet açık bir şekilde ‘Memurların siyasî cemiyet ve kulüplere intisabını’ menetmişti.

CHP ve tek-parti yönetimi ‘amme intizamını temin maksadıyla tedvin edilmiş olması lâzım gelen Cemiyetler Kanununu’, partinin ve yönetimin menfaatlerine hizmet edecek şekilde anlamış ve uygulamıştır. İleride kendilerine ufak da olsa bir muhalefet yapması ihtimalini gördükleri cemiyet ve müesseselere hayat hakkı tanımamışlardır.

CHP’nin ve ona dayanan tek-parti yönetiminin cemiyetlere bakış açısını göstermesi bakımından, CHP’nin 20 nci yılı kutlamaları sebebiyle basında çıkan parti tebliğindeki ifadeler oldukça dikkat çekicidir. Tebliğde, ‘Sınıf menfaatlerine dayanan partiler olmaksızın ve bunlar arasında mücadeleye lüzum kalmaksızın

demokrasinin temel fikri olan 'hürriyetin' korunabileceğini partinin gösterdiği belirtilerek şöyle denilmiştir:

'Sınıfları teşkilâtlandırma, onların menfaatleri arasında tezdâdı belirtecek sınıf mücadelelerine meydan verme, cemiyetin enerjisini beyhude yere israf etmekten ve işin ve işi sahiplerinin huzurunu gidermekten başka bir işe yaramaz.

Türk Milletini türlü sınıflardan mürettep telâkki etmemeli, meslek erbâbının bir araya gelmesi şeklinde görmeli ve birbirini istismar eden sınıfların meydana gelmesine asla meydan verilmemelidir? (Ulus Gazetesi, 9 Eylül 1943)

Tek-parti yönetimi, savaş yıllarında fikir ve ideoloji maksatlı hareketlere fazla müsamaha göstermemiş, aksine gerek 'sol' görüşlü veya 'komünizm' sempatisini aydın, yazar ve gençlere, gerekse 'sağ' görüşlü, yani 'Türkçü' aydın, yazar ve gençlere karşı takipçi ve yasakçı bir politika uygulamıştır.

*13.- Polis Vazife ve Salâhiyet Kanunu ve Kişi Dokunulmazlığının Sınırlan-
dırılmasına Yönelik Uygulamalar:* Millî Şef döneminin geniş kitleler üzerinde olumsuz tesirler bırakan ve tek-parti yönetimine karşı iç muhalefetin ve hoşnutsuzluğun oluşmasında önemli bir rolü olan kanun 'Polis Vazife ve Salâhiyet Kanunu'dur.

Savaş yıllarında tek-parti yönetimi bu kanuna dayanarak, yönetime muhalif olarak gördükleri şahısları, gazetecileri, yazarları takip ettirmiş, bunları fişlemiş ve haklarında raporlar tanzim ettirmiştir.

Millî Şef döneminde bir 'polis rejimi ve polis devleti'nin kurulduğu, haberleşme hürriyetinin ihlâl edildiği, kapılar ardındaki konuşmaların dinlendiği ve bazı tanınmış siyasilerin arkasında hafiyeler dolaştırıldığı ve şahsî evrak ve mektuplarının açıldığına ait anlatımlar o dönemle ilgili hâtıratlarda yer almaktadır.

Tek-parti yönetiminin, savaş yılları içerisinde bulunduğu bahanesiyle, yasaklayıcı ve baskıcı ve o ölçüde de keyfî icraatları 'Polis Vazife ve Salâhiyet Kanunu' ile daha da sert bir görünüm taşımıştır. Bu da, yönetime ve CHP'ye karşı olan tepkiyi artırmıştır.

14.- Vicdan ve İnanç Hürriyetelerini Sınırlamaya Yönelik Uygulamalar: 1924 Anayasası, vicdan hürriyetini Türk vatandaşlarının tabîi bir hakkı olarak kabul ettiği gibi, 75 inci madde ile de kişilerin felsefî inancından, din ve mezhebinden dolayı kınanamayacağı, güvenliğe, ahlâk törelerine ve kanun hükümlerine aykırı olmamak kaydıyla her türlü dinî âyinlerin serbest olduğu hükme bağlanmıştır. Buna karşılık, savaş yıllarında, tek-parti yönetiminin uygulamaları bunun tam aksî istikamette olmuştur. Halkın vicdanına ve inancına gerek kanunlarla ve gerekse keyfî tutum ve icraatlarla yasaklar ve kısıtlamalar getirilmiştir. Özellikle idarî

mevkilerdeki görevlilerin keyfî tutumu ile halkın dinî ve millî duyguları baskı altına alınmıştır.

Çok-partili hayata geçişte halkın tek-parti yönetimine ve CHP'ye büyük tepki duymasının temelindeki diğer bir sebep de, Köy Enstitülerinin içinde bulunduğu yapı ve eğitim durumudur. Bu enstitüler, bir süre sonra halkın inancına, örfüne, tarihine aykırı eğitim veren müesseseler olmuştur. Burada verilen eğitim ve öğretimle milliyet ve mâneviyat düşmanlığı aşılanmaya çalışılmış; din, ahlâk ve aile gibi kavramlara tecavüz eden eğitim verilmeye özen gösterilmiştir. Bu enstitülerde öğretmen olarak dönemin namlı sosyalist ve komünistlerine görev verilmiştir.

Millî Şef döneminde CHP'nin din aleyhtarlığı şekline dönüşen din karşıtı politikası, Türkiye'de çok-partili hayatın başlamasıyla birlikte muhaliflerinin ve özellikle DP'lilerin CHP aleyhinde kullandıkları bir propaganda konusu olmuştur.

15.- *Yönetim Kadrolarının Suiistimalleri, Keyfî İcraat ve Tutumları:* İkinci Dünya Savaşı yılları, Türkiye'de, yönetim kadrolarının ve siyasî kadroların 'siyaseti ticarete âlet ederek' suiistimal yaptıkları, şahsî ve parti menfaatlerini milletin menfaatlerinden üstün tuttıkları yıllar olmuştur.

Bir memur devleti görünümünde olan Türkiye'de, devletin çeşitli kademelerinde görev yapan bir kısım küçük ve orta halli memurlar, savaş yıllarında büyük sıkıntılar çekmişlerdir. Gittikçe güçleşen hayat şartları karşısında çaresiz kalarak, aldıkları aylıklarla geçinemez duruma gelmişlerdir. Bir kısım memurlar açlık ve geçim endişesiyle kanunsuz uygulamalara göz yummak, bahşiş almak ve rüşvet kabul etmek mecburiyetinde kalmışlardır.

Ahmet Emin Yalman, 9 Temmuz 1946 tarihinde 'Vatan' gazetesinde yayınlanan 'Memur Vatandaş' başlıklı makalesinde şöyle demektedir: 'Türk memuru son yıllarda çok çile çekmiştir. Geçim masrafı korkunç bir şekilde artarken, en ıptidâî mânâsı ile geçime kâfi gelebilecek bir maaş ve ücret almamışlardır. Karın doyurmak için ihtiyaçlarını sarf etmeye, varını yoğunu satmaya, ailesinin fertlerini çalıştırmağa mecbur kalmıştır. İşlerini kolaylaştırmak ve hızlaştırmak mukabilinde vatandaşın bahşişini, geçim belâsı, kabul etmek mevkiinde bulunan mahdud memurların da izzeti nefisleri yaralıdır.'

Sabiha Sertel'in 17 Mayıs 1944 tarihli 'Tan' gazetesinde neşredilen 'Suiistimallerin Kökünü Kurutmak Lâzımdır' başlıklı yazısında ifade ettiği gibi; küçük memurların bir yerde mecburiyet karşısında yaptıkları suiistimallerin yanı sıra 'iltimaslı memurlar' olarak bilinen ve daha çok üst yönetim kadrolarında görev yapan memurlar da savaş ortamını bir fırsat bilerek haksız kazançlar elde etme ve büyük servetler biriktirme peşine düşmüşlerdir.

CHP'li veya CHP'li yöneticilere yakın olan çeşitli kademelerdeki siyaset ve yönetici kadroları, sermaye çevreleriyle yani tüccar, müteahhit, ithalatçı ve ihracatçılarla sıkı bir işbirliğine girmişlerdir. Taner Timur, 'Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş' adlı eserinde (21. s.) bunu ifade eder.

Millî Korunma Kanunu çerçevesi dahilinde oluşturulan İaşe Müdürlükleri, Dağıtma Ofisi, Ticaret Ofisi, Toprak Mahsulleri Ofisi, Fiyat Murakabe Komisyonları gibi teşkilâtlarda çalışanlar, zamanla sahip oldukları geniş yetkileri şahsî menfaatleri için kullanmışlardır.

Hükûmetin, Toprak Mahsulleri Ofisi ve Ticaret Ofisi gibi teşkilâtlarda iç ticareti, İthalat Birlikleri gibi teşkilât ve İhracat Vergisi gibi yollarla dış ticareti denetlemesi, bu çevrelerde tüccar-memur işbirliğinin gelişmesine zemin hazırlamıştır. Nitekim bu teşkilâtlarda görev yapan memurlar arasında rüşvet, suiistimal ve haksız kazançlara ortak olma gibi yollarla büyük paralar kazanma, diğer teşkilâtlara göre daha fazla olmuştur.

Ahmet Emin Yalman, 6 Mayıs 1946 tarihinde 'Vatan' gazetesinde yayımlanan 'Hakikat peşinde' başlıklı makalesinde; 'Mutemetler vasıtası ile vilâyetlere tevzi edilen mallardan pek azı doğru yoldan müstehlikin eline varmış, muayyen zümreler arasında pay edilmiştir... Vekâletlerce tertip edilen tevzi listelerinde ihtimaslar çok yer etmiş, asıl ihtiyaç sahibinin eline mal geçmezken, karaborsacı mutavassıtlar malların büyük sıkıntısı içerisinde olan az maaşlı memurların, karaborsacıların âlet olduklarını, suiistimal ve rüşvet aldıklarını' belirtmektedir.

Devletin yüksek düzeydeki yöneticileri de dahil olmak üzere her kademede ki memurlar arasında görülen bu suiistimal, rüşvet ve yolsuzluk gibi hâdiselerin çoğalmasına üzerine Millî Şef İnönü, 1 Kasım 1943'de TBMM'nin açılışı münasebetiyle yaptığı konuşmada bu konulara da temas etmiş ve şunları söylemiştir:

'Bir çok sıkıntılarımızın en ilerisinde olarak göze batanları, aylıklıların ve dar gelirlilerin geçimde çektikleri zorluk ve bazı zayıf karakterli memurlarda hissolunan doğru yoldan sapma istidadıdır. Bunlar, büyük cihan felâketinin meydana getirdiği hastalık halleridir. Halk hükûmeti onlarla uğraşmak için bir iki tedbirle değil, birleşik bir çok tedbirle çalışmaya mecburdurlar. İdarede doğru yoldan sapmağa karşı en keskin ve tesirli silâh, büyük salâhiyet sahiplerinin temiz kalmasıdır. Bu silâh mevcut oldukça küçük fenalıklar daima suç olarak kalır ve bu suçlar mutlaka ortadan kaldırılınca kadar takip olunur.'

Savaş yıllarında tüccar-memur işbirliğinin en açık ve canlı örneklerini 'Varlık Vergisi' uygulamalarında görmekteyiz. Bu yıllarda İstanbul Defterdarlığı görevinde bulunan Faik Ökte, 'Varlık Vergisi Faciası' adlı kitabında politikacı-

bürokrat-tüccar ilişkisinin hangi boyutta olduğuna ve yapılan suiistimallerle ilgili çeşitli örnekler vermiştir.

Taner Timur'un ifadesiyle, 'sayıları epeyce kabarık olan bir memur grubu, bazen ticaret çevreleri ile işbirliği yaparak bazen de doğrudan iş hayatına atılarak savaş zenginleri sınıfına girmişlerdir (22 s.).

Siyasî kadroların ticaret çevreleriyle olan ilişkisini gazeteci-yazar Hikmet Bila, 'CHP Tarihi, 1919-1979' adlı eserinde: 'Bir avuç zenginin su yüzüne çıktığı Ankara'da, nüfuzlu milletvekillerine dayanmadan iş çıkarmak olanaksız hale gelmiştir. Milli Savunmanın bir ihalesine katılan iki rakip firmanın temsilciliğini, aynı milletvekilinin alması gibi olaylar yadırganamaz olmuştur...' sözleriyle belirtmektedir.

Gümrük ve İnhisarlar Vekili olarak görev yapan Suat Hayri Ürgüplü, vekilliği sırasında yapmış olduğu yolsuzluk ve suiistimallerden dolayı hakkında 'Meclis Soruşturması' ve bir süre sonra da yargılanmak üzere Divân-ı Âli (Yüce Divan)'ye sevk edilmiştir. Hakkında soruşturma açılan Suat Hayri Ürgüplü, şâyet Yüce Divan'da yargılanırsa kendisinin de eski Vekiller Heyeti'nde yapılan yolsuzlukları açıklıyacağını belirtmiştir. (Vatan Gazetesi, 20 Ağustos 1946). Bu hâdisede görüldüğü gibi savaş yıllarında yapılan yolsuzluk, suistimal, rüşvet gibi hâdiselerin bâzı memurlar ve üst düzey yöneticileri ile sınırlı kalmadığını, bizzat hükûmetlerde görev alan vekillerin de bu işlerle yakından ilgilendikleri gerçeğini bir kere daha ortaya koymaktadır.

CHP'ye dayanan tek-parti yönetiminin kanatları altında, siyasî kadrolar savaş yılları içerisinde tüccar ve eşraf kesimiyle menfaat dayanışması içerisinde olmuşlardır. Servetlerini CHP ve tek-parti yönetimine dayandıran politikacı bürokrat ikilisinin belli bir kesimi CHP içinde kalmıştır. Ancak bir kısım bürokrat ve memur kesimi ise, hükûmetlerin savaş yıllarında gerek iş çevrelerine ve gerekse geniş halk kesimlerine karşı takındığı olumsuz politikalardan etkilenmiş ve CHP ile onun yöneticilerinden ürkmelerine sebep olmuştur. Bunlar giderek CHP'ye ve tek-parti yönetimine güvensizlik duymaya başlamışlar ve çok-partili hayata geçişte bu düşünce içerisindeki memur ve bürokrat kadrolar Demokrat Partiye girmişlerdir.

16.- Keyfî Uygulama ve Tutumlar: İkinci Dünya Savaşı yıllarında geniş halk kesimleri karşılaştıkları ağır ekonomik ve sosyal meseleler ile siyasî ve hukukî kısıtlamaların yanında, bir de yöneticilerin keyfî tutum ve davranışlarıyla mağdur ve mazlum duruma düşmüşlerdir.

Devletin resmî makamları, özellikle mülkî ve idarî makamlar kendilerini CHP'nin valisi, kaymakamı, nahiye müdürü, jandarması, zabıtası ve polisi olarak görmüşler, icraatlarını da bu doğrultuda gerçekleştirmişlerdir.

Devletin resmî makamlarının bu tutum ve icraatlarının sebebini, CHP'nin kuruluş yapısına dayandırmak mümkündür. Bilindiği gibi, CHP bütün partiler gibi tabii bir seyir takip ederek halk arasında teşekkül etmiş, sonra seçimlerle Meclise girmiş bir parti hüviyeti taşımaz. CHP'yi millî mücadeleden sonra iktidarı elinde bulunduran Mustafa Kemal Paşa başta olmak üzere bir kaç kişi kurmuş, o sırada Meclis'te bulunan mebuslar da bu fırkaya girmişlerdir. Bu şekilde tepeden inme bir meclis ekseriyeti sağlayarak iktidar muhafaza edilmiştir. Devlet Başkanının aynı zamanda CHP'nin de genel başkanı olması en tepede devlet-parti bütünleşmesine yol açmıştır. Bu durum, daha sonraki meclislerin teşekkülünde ve hükûmetlerin teşkilinde devlet ve aynı zamanda parti başkanının tek yetkili kişi olmasına imkân tanımıştır.

Bu arada, devlet teşkilâtında görev yapan görevlilerin de partili olmasına çalışılmış, bunun tabii neticesi devlet ve parti bütünleşmesi ortaya çıkmıştır.

Millî Şef döneminde, üst düzey devlet görevlilerinin atanmalarında, 'Şef'in büyük rolü olmuştur. Bu durum, bu görevlilerin, kendilerini bu mevkilere getiren kişilere büyük bir sadakatla bağlamaları neticesini doğurmuştur. Tek-parti döneminde bu durum devam etmiş ve zamanla devlet ve parti özdeşleşmiştir.

Tek-parti yılları boyunca, memurların CHP'ye kayıt olmaları, hatta partide faal görev üstlenmeleri çok tabii karşılanmıştır. Ziyad Ebüzziya, 25 Temmuz 1946 tarihli 'Tasvir' Gazetesinde yazdığı makalede, 'Devleti Partiden Kurtarmak Lâzım' geldiğini yazmıştır. Bu durum, başta mülkî ve idarî amirlerin partinin bir uzvu haline gelmesine imkân tanımış, istikbal ve mukadderatlarını CHP'nin mevcudiyetinde görmelerine yol açmıştır.

Tek-parti döneminde her kademedeki yönetici ve memurlar, Cihad Baban'ın 15.7.1946 tarihli Tasvir ve Cevdet Hamdi'nin 17.7.1946 tarihli Tasvir gazetelerinde ifade ettikleri gibi, kendilerini 'milletin memuru değil, partinin ve hükûmetin hizmetkârı' olarak görmüşlerdir. Bu anlayış ve zihniyetteki yönetici ve memurların tutum ve icraatları tabii olarak CHP'nin ve onun yöneticilerinin arzu ve beklentileri doğrultusunda olmuştur.

Kenan Öner, 'Demokrasi Muhasebesi' başlıklı yazısında şunları yazmıştır:

'Tek partili idare sisteminin -ki oligarşiden başka bir şey değildir- kökleşmesi millî menfaati parti ve partililerin istifadesiyle idare ruhunu çerçevelediği için millet hakları denildikçe yalnız fırka menfaatleri anlaşılmağa başlanmış ve bu telâkki devlet icraatında millet olarak yalnız vazife tanıyarak, zaman geçtikçe daha geniş adımlarla bütün hakları çiğnemekten başka bir kabiliyet göstermemiştir' (Yolumuz Demokrasiye Doğru, 2, 22.3.1947, 1. s.)

Gerek üst düzey yöneticilerinin ve gerekse küçük memurların terfilerinde, partiye sadakat ve parti menfaatleri doğrultusunda hizmet etmeleri esas alınmış-

tır. Bu durum, Cevat Baykal'ın 'Partici Memurlar' başlıklı yazısında belirttiği gibi, 'her kademedeki memurun CHP'yi gereğinden fazla tutmalarına yol açmıştır'. (Millet Mecmuası, 6. C., 139. Sayı, 7 Ekim 1948, 11. s.) Diğer taraftan görevlerini parti menfaatlerine âlet etmek istemeyen memur ve görevlilere karşı da taziyik ve tehdit usullerine başvurulmuştur.

Milli Şef döneminde yönetici ve memurların her sahaya yönelik keyfî tutum ve icraatları olmuştur. Vali ve kaymakamların Milli Şef ve hükûmete yaranmak, kendilerini göstermek ve adlarını yaşatacak bir eser bırakmak için özel idare ve belediye mecraları haricinde ve tamamiyle keyfî gelir kaynakları yaratmış, ölçüsüz bir şekilde para toplanmış ve toplanan bu paralar ölçüsüz ve kontrolsüz bir şekilde sarf edilmiştir.

Vali ve kaymakamların, hükûmet nüfuzunu ve ellerindeki tazyik imkânlarını rahat bir şekilde kullanmak için bazı cemiyetler kurdukları ve bu cemiyetlere iane ve yardım toplamak gibi gerekçelerle halkı haraca bağladıklarını görmekteyiz. Bu tür uygulamalara bir kaç örnek vermek gerekirse Antalya, İzmir, Bursa, Mersin gibi vilâyetlerde valilerin yaptıkları ilk akla gelenler olacaktır.

Antalya Valisi Haşim İşcan, valiliği sırasında, 'Antalya'yı Güzelleştirme Cemiyeti' adıyla bir cemiyet kurmuş ve bu cemiyet namına yaklaşık yarım milyon aşkın bir tahsilat yapmıştır. Vali bu parayı, 'Vilâyet emrine gelen gaz, benzin ve yağ tenekelerinin gerek merkez ve gerek kazalar nakil vasıtalarına tevziinde 5 ile 20 lira arasında bir para almalı, vilâyete ayrılan otomobil ve kamyon lastiklerini alacak olanlardan 1000-2000 lira almak, vilâyet emrine gönderilen çuvalların tevziinde belli bir miktar para almak, Antalya'da ihraç alınacak tüccar eşyasından sandık ve çuval başına ve malın maliyetine göre 5 ile 10 lira arasında bir para almak ('Antalya'daki Kanunsuz Hareketlerin Umumî Levhası', Serbest Kürsü, Vatan Gazetesi, 19.1.1945) gibi yollardan toplamıştır.

Yine Mersin Valisi tarafından, Mersin'de bir Halkevi yaptırılması teşebbüsü olmuş; bunun için de 'Toprak Mahsulleri Vergisini' ödeyecek her mükelleften vergisini bir misli nisbetinde hububat zorla alınmıştır. Vilâyet genelinde bütün kaymakamlar ve jandarmalar bu iş için vali tarafından görevlendirilmiştir. Ayrıca, Mersin'den yapılan ihracat ve ithalatın ve yine hükûmetçe tevzii edilen eşyaya vali tarafından keyfî vergiler konulmuş, 'iane' ödemeyen tüccarın eşyası naklettirilmemiştir. Toplanan paralarla Mersin'de lüks bir Halkevi yaptırılmıştır (Ahmet Emin Yalman: 'Sebepler ve Netice'. Vatan Gazetesi, 7.11.1945).

Yukarıda bir kaç örneğini verdiğimiz bu tür keyfî uygulamalar ile halkın keyfî vergiler, resimler ve piyango gibi yollarla haksız ve usulsüz para toplanmış ve bu toplanan paralara da 'Gönül Hoşluğu' ile verilen para denilmiştir.

Ahmet Emin Yalman bu uygulamalarla ilgili olarak, halktan alınacak vergilerin kaynaklarını, şekillerini, sarf tarzlarını anayasa ve diğer kanunlar sıkı sıkıya belirlediği halde, idâre âmirlerinin devlet nüfuzu ile dilediği gibi vergiler, resimler, ianeler topladığını belirtmekte ve bu uygulamaların ‘memlekette devlet otoritesi, kanun mefhumu, kanun saygısı, güven ve ölçüyü’ ortadan kaldırdığını ve ‘Böyle usullerle, böyle zihniyetlerle, daha doğrusu böyle usulsüzlüklerle bu asırda modern bir memleket idare edilemez... Hükümeti halka hâkim birhalden çıkarıp hâdim bir hâle koymak, Türk Milletinin ana dâvasıdır’ denmektedir (‘Ana Dâvamız’, Vatan Gazetesi, 23.11.1945).

Bazı kaymakam, nahiye müdürleri ve diğer resmî görevlilerin keyfî tutum ve davranışlarının sıkça görüldüğü bir diğer saha da ‘Ormanlardan elde edilen odun ve kömür’ işidir. Özellikle Orman Revir İdarelerinin bulunduğu yerlerde, resmî görevlilerin ellerindeki geniş salâhiyetler keyfî tutum ve icraatlara yol açmıştır. Bu görevliler, Orman İşletmesi tarafından tek bir müteahhide verilen odun ve kömür imtiyazı içinde, müteahhitle işbirliği yapmışlar, orman köylüsünün haklarını gasbetmişler ve keyfî uygulamalarla bu köylüleri mağdur etmişlerdir.

Keyfî uygulama ve tutumların sıkça görüldüğü bir diğer saha da Toprak Mahsulleri Ofisine gerek vergi ve gerekse mallarını mecburen satmak zorunda olan köylü ve üreticilerin mâruz kaldıkları durumlardır. Toprak Mahsulleri Vergisinin tahmin yoluyla, köylünün ve üreticinin tarlasının başında, ofis memurlarınca belirlenmesi bu konuda keyfî uygulamalara yol açmıştır. Ofis memurları keyfî olarak rastgele tahminler yapmışlar, bazıları ise eksik tahmin göstermek karşılığında köylüden ve üreticiden rüşvet istemişlerdir (Ali Rauf, ‘Toprak Mahsulleri Vergisi, Nasıl Tahsil Ediliyor’. Tan Gazetesi, 22.2.1944).

Yöneticilerin yapmış oldukları bu suiistimal, keyfî tutum ve icraatlar için, haklarında hiç bir işlem yapılmadığı gibi çoğu zaman partili yönetici ve memurların bu tür davranışları adetâ makbul sayılmıştır.

Ahmet Emin Yalman, ‘Halk Partisi’nin Âzasıyla Bir Hasbıhal’ başlıklı makalesinde, tek-parti yönetiminin ve hükûmetin kendi adamları tarafından yapılan kötülükleri örtbas ettiğini, yapmış olduğu suiistimal ve keyfî icraatın hesabını veremeyen ve kötülük üzerinde yakalanan yönetici ve memurların ‘bugün işten çıkarılıp yarın daha mühim bir işte görevlendirildiğini’ (‘İç Manzaramız 3. Vatan Gazetesi, 24.3.1946), belirtmektedir.

Türkiye’de tek-parti yönetiminin sona ermesine tesir eden faktörler arasında yukarıdan beri vermeye çalıştığımız yönetici ve memurların keyfî tutumlarının inkâr edilemez bir rolü olmuştur. Geniş halk kesimleri yıllara mâruz kaldıkları haksız ve keyfî uygulamalara karşı sessiz, ancak büyük tepki duymuşlar, çok-partili hayata geçişte bu tepkilerini Demokrat Partiyi desteklemekle göstermişlerdir.

17.- *Çok Partili Hayata Geçişte Rol Oynayan Dış Tesirler:* İkinci Dünya Savaşının sona erdiği 1945 yılıyla birlikte Türkiye’de yeni bir dönem başlamıştır. 1938-1945 yılları boyunca uygulanan ‘Tek Partili Millî Şeflik Rejimi’, savaşın son yılında sona ermiş ve çok-partili siyasal hayata geçilmiştir.

İkinci Dünya Savaşının sona erdiği günlerde Türkiye’de siyasî muhalefetin başlaması, savaş yıllarında alınan sert ve kısıtlayıcı tedbirlerin sona ermesi ve çok-partili hayata geçilmesi konularında bir dış tesir ve baskının olduğu muhakkaktır.

Çok partili hayata geçişte dış tesir ve baskıların rolünü üç ana esasta toplamak mümkündür. Bunlar; 1- İkinci Dünya Savaşında Türkiye’nin takip ettiği ‘dış politika’nın savaşın sonlarına doğru ve sonunda doğurduğu olumsuz neticeler, 2- İkinci Dünya Savaşı sonunda Türk-Sovyet münasebetlerinin bozulması ve Türkiye üzerinde yoğunlaşan Sovyet Rusya baskısı ve tehdidi, 3- İkinci Dünya Savaşını müttefiklerin, yâni ‘demokrasi cephesi’nin kazanmasının, Türk siyasî rejimi üzerindeki etkisi.”¹⁹²

192. Osman Akandere; *a.g.e.*, 146-267. ss.; Bu ara başlıkla ilgili olarak Akandere’den aldığımız seçme bibliyografya için bkz.: Korkut Boratav; *Türkiye’de Devletçilik*. Ankara, 1982; Hüsnü Mengi; *Millî Korunma Kanunu ve Kararları*, II C. Ankara, 1945; Sedat Çumralı; *Millî Korunma Kanunu*. Ankara, 1942; Mahmut Goloğlu; *Millî Şef Dönemi. (1939-1945)*. Ankara, 1974; Cemil Koçak; *Türkiye’de Millî Şef Dönemi (1938-1945)*. Ankara, 1986; Taner Timur; *Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş*. İstanbul, 1991; Abidin Daver; ‘En Mühim ve Acil İşiniz’. *Cumhuriyet Gazetesi*, 29.7.1946; Ahmet Emin Yalman; ‘Ebedî Bir Tecrübe Tahtası’. *Vatan Gazetesi*, 13.9.1945; F. Neumark; ‘Türkiye’de Harp Sonrası Maliye Meseleleri’. çev.: Orhan Dikmen. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 8, 1-4 (Ekim 1946 - Temmuz 1947); Metin Toker; *Türkiye Üzerinde 1945 Kâbusu*. Ankara, 1971; Fahir Giriltioğlu; *Türk Siyasî Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisinin Mevkii*. 2 C. Ankara, 1974; Feridun Ergin; ‘Türkiye’de Harp Maliyesi’. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 4, 2 (İkinci Kanun 1943); Refik Halit Karay; ‘İlk Çatırdılar’. *Akşam Gazetesi*, 6.2.1946; İsmail Cem; *Türkiye’de Geri Kalmışlığın Tarihi*. İstanbul, 1989; Fatik Ökte; *Varlık Vergisi Faciası*. İstanbul, (t. y. 3); Bernard Lewis; *Modern Türkiye’nin Doğuşu*. Ankara, 1984; H. Kemal Karpaz; *Türk Demokrasi Tarihi (Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller)*. İstanbul, 1967; Feroz-Bedia Turgay Ahmad; *Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi*. Ankara, 1976; Hilmi Uran; *Hâtralarım*. Ankara, 1959; Altay Kabacalı; ‘Millî Şef Döneminin Örtülü Sansürü’. *Tarih ve Toplum*, 38 (Ocak 1987); Tekin Erer; *Basında Kavgalar*. İstanbul, 1965; Nadir Nadi; *Perde Aralığından*. İstanbul, 1979; Fuat Süreyya Oral; *Türk Basın Tarihi, 1919-1965 Cumhuriyet Dönemi, II. Kitap*. Ankara, 1968; Ziyad Ebüzziya; ‘Demokrasi Memleketlerinde Bulunmayan Şey Matbuat Kanunu’. *Tasvir Gazetesi*, 22 Nisan 1946; Doğu Perinçek; *Türkiye’de Siyasî Partilerin İç Düzeni ve Yasaklanma Rejimi*. Ankara, 1968; Ali Fuad Başgil; ‘Çeyrek Asır Devam Eden Zulüm Devri’. *Sebilürreşad Mecmuası*, IV, 85 (Ağustos 1950); Osman Turan; *Türkiye’de Siyasî Buhranın Kaynakları*. İstanbul, 1969; Haluk Ülman-Oral Sander; ‘Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenler, 1923-1968’. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, XXII, 1 (Mart 1972).

CHP'deki Hizipleşmeler

İkinci Dünya Savaşı yıllarında CHP milletvekilleri içerisinde Almanya yanlısı (Mihver yanlısı) bir dış politika takip etmekten yana olanlar olduğu gibi, İngiltere yanlısı (Müttefikler yanlısı) dış politika izlemekten yana olanlar da vardı. Savaş yılları süresince izlenmiş denge politikasında temelde birleşilen husus, milletvekillerinin büyük bir bölümünün Sovyet düşmanlığında birleştikleridir.

Milletvekillerinin her iki gruptan hangisine eğilimli olduğunun anlaşılmasının bir yolu da gazetelerdir. Zirâ, yayımlanan gazetelerin büyük bölümünün başyazarları, CHP milletvekilidir. Düşüncelerini de gazetelerine yansıtmışlardır.

CHP'nin resmî yayın organı olan 'Ulus'un başyazarı ve CHP Milletvekili Falih Rıfkı Atay yazılarında Almanya'yı eleştirmektedir. Almanya'ya karşı açıkça tavır alanların başında 'Yeni Sabah' gazetesinin başyazarı ve CHP milletvekili Hüseyin Cahit Yalçın da bulunmaktadır.

Basında, İngiltere'den yana politika takip eden gazeteciler arasında milletvekili olmamakla beraber, kamuoyunda tesiri büyük olan 'Vatan' gazetesinin başyazarı Ahmet Emin Yalman'ı, zikredebiliriz.

'Akşam' Gazetesi başyazarı ve CHP milletvekili Necmettin Sadak ılımlı bir politika takip etmiştir.

CHP milletvekili Yunus Nadi'nin sahibi olduğu Cumhuriyet Gazetesi İkinci Dünya Savaşı yıllarında Almanya yanlısı olarak biliniyordu.

Bu dönem milletvekillerinden Mahmut Esat Bozkurt, savaşı İngiltere'nin kazanacağını ve Faşizm'in yenileceğini belirten yazılar yazmıştır.

Bu dönemin milletvekillerinin farklı eğilimlerde olmaları, homojen olmayan tek parti yönetiminin özelliklerinden biri olarak değerlendirilmelidir.

CHP içindeki bir başka hizipleşme örneği, Millî Şef döneminde CHP'de önemli tartışmalara yol açan Köy Enstitüleri Kanunu (1940) ve Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'dur (1945). Köy Enstitüleri Kanunu, TBMM'de görüşülürken (17 Nisan 1940) bazı milletvekilleri kanuna yönelik tenkitler getirmişlerdir. Bunlardan biri Kâzım Karabekir'dir. Karabekir konuşmasında özetle şunları söylemiştir:

'... Bendeniz bu kanunda bir noktayı mahzurlu görüyorum; o da 3. madde hükmile köy enstitüleri yalnız köy ilkokullarını bitiren çocuklara hasrediliyor. Şehir ve kasaba çocuklarının köylerle temasını kesiyor... Şu halde 40-50 sene sonrakı hayatı tasvir edersek memleketimiz ikiye ayrılmış olacaktır. Biri köylünün kendi ruhile terbiyesi, biri de şehirli kısmı... Biz şehir ve köy çocuklarına böyle

birbirleri ile kaynaştıracak yerde bir safiyeti fikriye ile ayırırsak, sonra acaba bu köylere başka taraflardan yapılacak telkinlerle günün birinde biz bu şehirlilerin karşısında başka fikirlerle onları mücehhez bulmaz mıyız?’

Kâzım Karabekir’in yanı sıra, Feridun Fikri Düşünsel de 3. maddenin bu yönüne karşı çıkmıştır.

Köy Enstitüleri Kanunu’nun TBMM’deki oylamasına 278 milletvekili katılmış ve bu milletvekillerinin oy birliği ile kanun kabul edilmiştir. Söz konusu oylamaya 148 milletvekilinin katılmadığı görülmektedir. Bu durum, CHP içinde, önemli sayıda milletvekilinin Köy Enstitüleri Kanunu’na karşı sessiz muhalefet politikası takip ettiğini göstermektedir. Parti içi muhalefetin TBMM’de açıkça ortaya konmadığı düşünülecek olursa, milletvekilleri Köy Enstitüleri Kanunu’na karşı muhalif tavırlarını oylamaya katılmamakla göstermişlerdir.

Milletvekillerinin tavırlarını açıkça ortaya koymaları, daha sonraki yıllarda İkinci Dünya Savaşı’nın sona erdiği günlere rastlamaktadır. Muhalefetin açık bir şekilde ortaya çıkması, bütçe görüşmeleri sırasında gerçekleşti ve görüşmeler sırasında hükûmet sert bir şekilde eleştirilmiştir.

Bu muhalefetin ve CHP içindeki hizipleşmenin bir diğer örneği, yukarıda ifade edildiği gibi, Çiftçiyi Topraklandırma Kanununda görülmüştür. Bu kanunun hazırlandığı karma komisyonda yer alan Adnan Menderes, hükûmetin getirdiği tasarıda istediği değişiklikleri yapamayınca; Celâl Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koralan 7 Haziran 1945 tarihinde CHP Meclis Grubu Başkanlığı’na meşhur ‘Dörtlü Takrir’i verdiler. Takririn muhtevası, ülkede ve CHP’de siyasî liberalleşmeye gidilmesi isteklerini barındırıyordu. Bu arada, TBMM 10 Haziran 1945 günü 4753 sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu’nu kabul etti.

CHP Meclis Grubuna verilen ‘Dörtlü Takrir’, İnönü’nün de isteği ile kabul edilmedi. Dörtlü Takriri verenlerin tamamı 1945 yılı sonlarında CHP’den ayrılacaklardır. Bu hareket toplumsal muhalefetin de odak noktası olmuştur.

CHP içindeki bir başka hizip kaynağı da, sağ ve sol olarak tanımlanabilecek farklı ideolojik eğilimleri taşıyan milletvekillerini barındırmış olmasıdır. Bunun örneklerini İkinci Dünya Savaşı yıllarında görmek mümkündür. Eski solculardan Nurullah Esat Sümer ve Mehmet Vehbi Sarıdal, İnönü döneminde milletvekili olmuşlardır. Ayrıca, sol eğilimli olarak bilinen Memduh Şevket Esendal, İkinci Dünya Savaşı yıllarında CHP Genel Sekreterliği görevinde bulunmuştur.

Aynı dönemde, Ankara’da ‘Dönüm’ dergisini çıkaran ve başlarında Şevket Raşit Hatipoğlu’nun bulunduğu Anadolucu grup TBMM’ne çok sayıda milletvekili sokmuştur ki; bu, milliyetçilerin solculara karşı zaferi olarak değerlendirilmiştir.

Solcuların teşkilâtlandığı ve üst kademelerde yer aldığı yerlerden biri de Millî Eğitim Bakanlığı'dır. Hasan Ali Yücel'in bakanlığı döneminde (30 Aralık 1938 - 12 Ağustos 1946) solcuların, komünistlerin korunduğuna dair çok yaygın iddialar ortaya atılmıştır. Nihal Atsız, 'Orhun' dergisindeki yazılarında Millî Eğitim Bakanını gaflet içinde olmakla suçlamış ve dönemin (1944) Türkçü Başvekili Şükrü Saracoğlu'nu önlem almaya dâvet etmiştir.

Bu yıllarda komünistlikle suçlananlar arasında Devlet Konservatuvarı öğretmenlerinden Sabahattin Ali, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Doçenti Pertev Naili Boratav, Pedagoji Enstitüsünün başında bulunan Sadrettin Celâl Antel, Türk Dil Kurumu üyesi ve CHP eski milletvekillerinden Ahmet Cevat Emre bulunmaktadır.

Komünistlerin devlet görevlerinden uzaklaştırılmasını isteyen Türkçülerin bu arzuları İkinci Dünya Savaşı yıllarında gerçekleşmemiş, ülke içindeki ve dışındaki dengeler sebebiyle tasfiyeye uğrayan Türkçüler olmuştur. Ancak, İkinci Dünya Savaşının sona ermesi, Sovyetlerin Türkiye'den toprak talep etmesi, değişen ülke ve dünya konjonktürü sonucu, 1946 yılında kurulan Recep Peker hükûmetine Hasan Ali Yücel alınmamış, Millî Eğitim Bakanlığı'na onun yaptıklarını düzeltilecek biri olarak Reşat Şemsettin Sirer getirilmiştir. Sirer'in bakan olmasından sonra ilk görevden uzaklaştırılan biri Köy Enstitüleri'nden sorumlu İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç olmuştur.

CHP içindeki sol grubun eseri olduğu ileri sürülen Köy Enstitüleri ve Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun Meclis'de kabulü üzerine ortaya çıkan Demokrat Parti harekâtı, CHP içinde kopmalara yol açmış, CHP içindeki sağ grup parti içinde egemen olan sol grubun iktidarına son vermiştir. Bu çerçevede 1945 yılında Esenalp CHP Genel Sekreterliğinden alınmış, 1946 yılında da Yücel Millî Eğitim Bakanlığı görevinden uzaklaştırılmıştır.

CHP içindeki sol gruba karşı, yine CHP içinden Kâzım Karabekir, Fahri Kurtuluş ve Demokrat Parti'den Kenan Öner tarafından Köy Enstitülerinde komünist propagandasının yapıldığı ileri sürülmüştür. Daha sonra bu iddialar, 1947 yılı boyunca Kenan Öner - Hasan Ali Yücel dâvâsı olarak mahkemeye de yansımıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemin belli başlı özelliklerinden biri de Amerikan hayranlığıdır. Bu dönemde İlhan Lüttem tarafından kaleme alınan 'Amerikayı Tanıyalım' (2. bs., Ankara, 1946) adlı kitaba bir önsöz yazan CHP'li Nihat Erim şunları ifade eder; 'İkinci Cihan Harbi sonunda milletlerarası münasebetlerin nâzımı olarak ortada kalan en büyük kuvvet Amerika Birleşik Devletleridir... Bilhassa maddî ilerleme yurttaşların en fakirine dahi sağlanmış

olan yaşama imkânları bir Avrupalının daha uzun yıllar hayalden hakikate geçiremeyeceği hallerdendir.

Yeni dünya, gerçekten yepyeni ve bambaşka bir dünyadır. Orada herşey gelişme halindedir. Amerikalılar, kendi kendilerine o kadar yeter durumdadırlar ki...

... memleketimizde de anglo-sakson âlemine karşı ilgi artmaktadır. Bu oluşu teşvik etmek her aydının ödevidir.'

Sovyet ve sol düşmanlığına karşı, CHP içinde Amerikan hayranlığının arttığı da gözlenmektedir.

1942-1946 yılları arasında başbakanlık yapan ve bu süre içerisinde yıpranan Şükrü Saracoğlu'nun yerine 1946 yılında Recep Peker başbakan olmuştur. 1945 yılındaki bütçe görüşmeleri sırasında Saracoğlu hükûmetine güvenoyu vermeyen Recep Peker'in Saracoğlu'nun yerine başbakanlığa getirilmiş olması dikkat çekicidir. CHP'nin radikal kanadına mensup Peker'in başbakanlığa getirilmiş olmasının arkasında, İnönü'nün Recep Peker ile Demokrat Parti yöneticilerini karşı karşıya getirmek ve bilâhare uzlaştırmacı rolünü bizzat üstlenerek tarafsızlık politikasını üstlenmek istemesi yatmaktadır.

Demokrat Parti ile münasebetleri kısa zamanda gerginleştiren bir politika takip eden Peker, bir süre sonra CHP'nin ılımlı ve genç milletvekillerinin tepkisine muhatap olmuş, 35'ler hareketi olarak tanımlanan girişim Recep Peker hükûmetini sarsmıştır.¹⁹³

Sonuç olarak şu ifade edilebilir ki, tek-parti döneminde uygulanan ekonomik ve siyasî iç politikalar, yukarıda da etraflı olarak belirtildiği gibi, geniş halk kesimleri tarafından desteklenmemiş, aksine hoşnutsuzluklara yol açmıştır. Savaş yıllarında yaşanan sıkıntılar halk kitlelerinde CHP iktidarına karşı parti dışı muhalefetin doğmasına sebep olmuştur. Bu hoşnutsuzluğun iktidarı zorlayacak siyasî bir harekete dönüşmemesinin tek sebebi, Ergun Özbudun'un dediği gibi, yüzyılların bu kesimlere kazandırmış olduğu devlet otoritesine itaattır.¹⁹⁴

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde gerçek anlamda tartışmalar 1945 yılının Mayıs ayında başlar. Daha önce de ifade edildiği gibi, özellikle Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, 1945 yılı Meclis Bütçe müzakereleri, bunu takip eden 'Dörtlül Önerge' ile CHP'de parti içi muhalefet ve mücadele su yüzüne çıkmıştır. 1945 Eylül'ünden itibaren partiden ihraç ve istifalar başlayacaktır.

193 Hakkı Uyar: *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*. 2. bs. İstanbul, 1999, 343-355. ss.

194 Ergun Özbudun: *Türkiye'de Sosyal Değişme ve Siyasal Katılma*. Ankara, 1975, 37-38. ss.

Muhalef Partilerin Kuruluşu ve Çok Partili Hayat

CHP içinde ve TBMM'de başlayan muhalefet kısa bir süre içerisinde partileşme çabalarına dönüşecek ve yeni siyasî partiler kurulacaktı.

CHP'ye ve tek-parti yönetimine karşı ilk muhalefet partisi CHP'nin ve TBMM'nin dışında gelişmiştir. Türkiye'de çok-partili hayata geçişin ilk muhalefet partisi olma özelliğini, 'Millî Kalkınma Partisi' adıyla Türk politika tarihine geçen 'Millî Kalkınma Partisi' kazanmıştır.

18 Temmuz 1945 tarihinde kuruluşuna izin verilen¹⁹⁵ Millî Kalkınma Partisi, İstanbul'un zengin iş adamlarından ve sanayicilerinden Nuri Demirağ ile Osmanlı Meclis-i Mebusânı'nda 4 üncü dönem Erzurum ve TBMM I inci dönem Erzurum Mebusu ve TBMM Başkanvekili olan Hüseyin Avni Ulaş ve emekli asker ve yazar Cevat Rifat Atilhan tarafından kurulmuştur.¹⁹⁶ Partinin kuruluşu ile ilgili haberler 8-9 Temmuz 1945 tarihleri arasında burada yer almıştır.¹⁹⁷

Devletçiliği reddeden, Rus tarafıslı gördüğü CHP'yi tenkit eden bu parti, dış politikada İslâm Birliği ve Şark Federasyonu projesinin tahakkukunu istemekteydi. Millî Kalkınma Partisi, milletvekili seçimlerinin tek dereceli yapılmasını, basının hür olmasını ve Türk geleneklerine uygun siyasî, idarî ve iktisadî bir siyaset takip edilmesini programına esas almıştı.¹⁹⁸ Parti programında ayrıca sefaletin önleneyeceği, yolsuzluklarla mücadele edileceği de yer almıştı. Partinin görüşlerini basına aktarma maksadıyla tertiplenen 'kuzu ziyafeti', basının bu partiyi 'kuzu partisi' olarak adlandırmasına sebep olmuş ve ciddi bir siyasî kuruluş olarak görülmemiştir.¹⁹⁹ Partinin, kurucuları arasında bir süre sonra anlaşmazlıklar başgöstermiş, kuruculardan Hüseyin Avni Ulaş ve Cevat Rifat Atilhan partiden ayrılmak mecburiyetinde bırakılmışlardır. Aynı durum partinin kurucusu Nuri Demirağ'ın da başına gelmiş, Demirağ ancak mahkeme kararıyla yeniden parti başkanı olabilmıştır. Millî Kalkınma Partisi'nin CHP karşısında kurulan ilk muhalefet partisi olma özelliğinin dışında, Türk siyaset tarihinde önemli bir yeri ve tesiri olmamıştır.²⁰⁰

195 T.C. İçişleri Bakanlığı: *Türkiye'de Siyasî Dernekler II*, Ankara, 1950, 109. s.; Tarık Zafer Tunaya: *Türkiye'de Siyasî Partiler*. İstanbul, 1952, 638. s.; Osman Akandere: *a.g.e.*, 408. s.

196 Muzaffer Gökman: *Türkiye'de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri*. İstanbul, 1971, 200. s.

197 'B. Nuri Demirağ Bir Parti Kurmak İstiyor' *Akşam Gazetesi*, 8.7.1945 'Nuri Demirağ Parti Kurmak İçin Vilâyete Müracaat Etti.' *Tan Gazetesi*, 8.7.1945; 'Yeni Bir Parti'. *Cumhuriyet Gazetesi*, 8.7.1945, 'Millî Kalkınma Partisi'. *Ulus Gazetesi*, 8.7.1945.

198 Partinin programı için bkz.: T. C. İçişleri Bakanlığı: *a.g.e.*, 105-126. ss.; Tunaya: *a.g.e.*, 640-645. ss.;

199 *Cumhuriyet Gazetesi*, 2 Ağustos 1945, 1. s.; Mahmut Goloğlu: *a.g.e.*, 402. s.; Metin Toker: *Tek Partiden Çok Partiye*. 2. bs. Ankara, 1990, 72. s.; Osman Akandere: *a.g.e.*, 410. s.; Ahmet Yeşil: *Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş*. Ankara, 1989, 48. s.

200 Osman Akandere: *a.g.e.*, 411. s.

Demokrat Partinin Kuruluşu

Millî Şef İnönü 1 Kasım 1945'te TBMM'nin açılışı münasebetiyle yaptığı konuşmada der ki:

*Demokratik karakter bütün cumhuriyet devrinde muhafaza olunmuştu. Diktatörlük, prensip olarak, hiç bir zaman kabul olunmadıktan başka, zararlı ve Türk Milletine yakışmaz olarak daima itham edilmiştir.

Büyük Meclisin her demeti yanında milletin vergileri ve harcadıkları üzerindeki denetim, en ileri demokratik milletlerin hiç birinden eksik kalmayacak kadar kesin ve kavrayışlıdır. Bizim tek eksiğimiz, hükûmet partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır. Bu yolda, memlekette geçmiş tecrübeler vardır. Hattâ iktidarda bulunanlar tarafından teşvik olunarak teşebbüse girişilmiştir. İki defa memlekette çıkan tepkiler karşısında teşebbüsün muvaffak olamaması bir talihsizliktir. Fakat memleketin ihtiyaçları sevki ile, hürriyet ve demokrasi havasının tabii işlemesi sâyesinde başka bir siyasî partinin kurulması mümkün olacaktır.*²⁰¹

“Millî Şef İnönü'nün... bu konuşması, memlekette ve millet üzerinde büyük bir ferahlık yaratmıştı. Çünkü, CHP içindeki müfrit partilerin ve parti yayın organı olan gazetelerin ve gazetecilerin ortaya koydukları düşünce ve fikirlerinin aksine olarak İnönü, demokrasiyi müdafaa ediyor ve iktidar partisinin karşısında bir muhalefet partinin bulunmamasını tek eksik olarak görüyordu. Ayrıca kamuoyu ve basında yoğun eleştirilere yol açan bazı kanunların kaldırılacağı ve değiştirileceği vaadinde bulunuyor ve 1947 seçimlerinin tek dereceli olacağını belirtiyordu. İnönü'nün seçimlerle ilgili sözleri kamuoyu ve basında memnuniyet yaratmıştı. Çünkü Cumhuriyet tarihimizde ilk defa olarak, dolaylı olarak değil, halk bizzat kendi iradesiyle mecliste temsil edecek mebusları seçecekti.”²⁰²

Metin Toker'e göre, Cumhurreisinin bu konuşması, Bayar ve arkadaşlarını partilerini kurmaya açıktan dâvetti.²⁰³

İnönü'nün konuşması basında büyük bir ilgi ile karşılanmıştı. “Tanin” Gazetesinde Hüseyin Cahit Yalçın, “Yeni Parti” başlıklı makalesinde “... Bir demokraside en az iki parti olmazsa murakabe vazifesinin ifâ edilmesine imkân bulunamazdı. Bunun için en iyi çârenin mevcut fırka içinden bazı zatların ayrılarak esas programda müttefik kalmakla beraber bir kontrol partisi vücuda getirmeleri

201 *İnönü'nün Söylev ve Demeçleri*: 388-389. ss.; Mahmut Goloğlu: *a.g.e.*, 397-401. ss.; Mehmet Ali Birand: *Demirkırat, Bir Demokrasinin Doğuşu*. İstanbul, 1991, 30. s.; *Vatan, Tanin, Akşam ve Cumhuriyet gazeteleri*, 2.11.1945; Osman Akandere: *a.g.e.*, 413. s.

202 Osman Akandere: *a.g.e.*, 414. s.

203 Metin Toker: *a.g.e.*, 103. s.

olacağı işte şimdi bu yeni partiyi böyle bir kontrol partisi mahiyetinde telakki ediyor ve doğuşunu istikbal hakkında bir müjde gibi görüyoruz” diyordu.²⁰⁴

‘Vatan’ Gazetesinde ise, Ahmet Emin Yalman, Cumhurreisinin konuşmasıyla ilgili olarak, ‘Yeni Bir Sayfa Başlarken’ başlığı ile yazdığı makalesinde, devlet reisimizin yeni nutkuyla ülkede demokrasiye geçiş için yeni bir sayfanın açıldığı üzerinde durmaktadır.²⁰⁵

Nadir Nadi’de ‘Millî Şefi Dinlerken’ başlıklı makalesinde; “Cumhurbaşkanı İsmet İnönü dün çok mühim bir nutuk söyledi. Yalnız memleket için değil, dış dünya efkârında da derin akisler uyandıracak olan bu nutuk, etrafımızı çevreleyen politikâ şartlarının bugünkü durumu itibarıyla büyük değer taşımaktadır.” diyerek²⁰⁶ İnönü’nün konuşmasının önemine dikkat çekmektedir.

“Türkiye’de çok-partili hayata geçişte önemli bir adım olarak görülen nutukla İnönü’nün yeni bir partinin kurulmasını istediği söylenebilir. Ancak ülkede başlayan muhalefet hareketinin istediği demokratikleşme ile Millî Şef’in konuşmasında beliren ve yönetimin de görüşü olarak kabul edilen demokratikleşme anlayışları çok farklıdır. Her şeyden önce muhalefet yâni dörtlülük Takrir’ciler, Türkiye’deki mevcut siyasal düzenin eksik olduğunu, tam olmadığını ileri sürüyorlar ve bu eksikliği siyasal düzenin kendisinde, yani tek-parti zihniyetinde görüyorlardı. Oysa İnönü’nün konuşmasında da yer aldığı gibi, Millî Şef ve tek-parti yönetimi fiilî durumumuzun demokrasi açısından tam olmadığını kabul etmekle birlikte bunun nedenini siyasal sistemimizin temelinde görmüyorlardı. Çünkü, İktidara hâkim olan CHP, demokratik düzendeki muhalif partilere düşen görevi zaten yapmaktaydı. Hattâ bu görev yapılırken hükûmet, hiç bir sınır ve ölçü tanımadan eleştirilmekteydi. Tek-parti yönetiminin eksikliğini duyduğu tek şey iktidar partisinin tek-parti olan CHP’nin- karşısında başka bir parti bulunmamasıdır. Bu eksikliği gidermek için yapılacak olan şey ikinci bir partinin kurulmasını sağlamaktır.

Diğer taraftan muhalefet, Anayasa ile vatandaşlara verilen bazı hak ve hürriyetler üzerindeki kısıtlama ve yasaklamaların derhal kaldırılmasını istemekteydi. Oysa tek-parti yönetimi bu hak ve hürriyetlerin kullanılması ve kısıtlamaların kaldırılmasının zaman içerisinde halledileceği kanaatinde olup, toplumu henüz demokratik düzen için hazırlıksız görüyordu. Geçilecek demokratik düzenin Türk Milletinin karakterine uygun bir yapı kazanması arzu ediliyordu.

204 *Tanin Gazetesi*, 5 Aralık 1945, 1. s.

205 *Vatan Gazetesi*, 3.11.1945; Osman Akandere: a.g.e., 415. s.

206 *Cumhuriyet Gazetesi*, 2.11.1945; Nadir Nadi: *Muhalefet Yaratmak*. *Cumhuriyet Gazetesi*, 3.11.1945; Osman Akandere: a.g.e., 416. s.

Bütün bunlara rağmen Milli Şef İnönü'nün 1 Kasım 1945 günü TBMM'de yaptığı konuşma, Türkiye'de başlayan demokratikleşme ve çok-partili hayata geçiş çabaları için bir ümit olmuştur diyebiliriz.”²⁰⁷

7 Ocak 1946 günü, Dörtlülük Takrir'i verenlerin önderliğinde ve Celâl Bayar'ın genel başkanlığında Demokrat Parti kurulacak ve toplum yapımızda demokratikleşme başlayacaktır.

Yeni bir partinin kurulacağına dair haber ve yazılar 3 Aralık 1945 tarihli gazetelerde yer almıştı. CHP'nin resmî yayın organı olan 'Ulus' gazetesinde yazdığı makalede, başyazar Falih Rıfkı Atay, eski başbakanlardan Celâl Bayar'ın yeni bir parti kurmak üzere olmasını memnuniyetle karşıladıklarını, esasen İsmet İnönü'nün 1 Kasım tarihli nutkunda CHP'nin karşısında bir muhalefet partisinin bulunmamasının büyük bir eksiklik olduğunu ifade etmiş olduğunu belirtmektedir.²⁰⁸

Ahmet Emin Yalman da, kurulacak yeni partinin memlekette ihtiyacı hissedilen gerçek muhalefet özlemini gidereceğini, yeni partinin kuvvetini prensiplerde ortaya koyacağını yazmaktadır.²⁰⁹

Demokrat Parti'nin kurulması çalışmalarına katılan bir isim de Refik Şevket İnce'dir. Refik Şevket İnce, partinin kuruluş çalışmalarına İzmir'den gelerek katılmış ve uzun süren program ve tüzük çalışmalarında yararlı olmuştur.²¹⁰

“Basında yeni partinin kurulacağına ilişkin onca yazı çıkmasına ve hattâ kurumların parti program ve tüzüğünü hazırladıkları yakındaki açıklamalarına rağmen bir türlü partinin faaliyete geçirilememesi kamuoyunda tereddütlere ve şayialara yol açıyordu. Nitekim 22 Aralık tarihli bir gazete haberinde ‘Eski Başbakan Celâl Bayar ve arkadaşlarının kurmakta oldukları yeni partinin nizamnamesi taslak halinde hazırlanmış olmakla beraber, kurucular tarafından son defa gözden geçirilmektedir. Bu sebeptendir ki parti henüz hükûmete müracaat etmiş değildir,’ denilmektedir.

Bu gelişmeler üzerine Bayar, 28 Aralık'ta gazetelerde de yayınlanan bir beyanat verdi. Bu beyanatında Bayar, şunları söylemiştir:

‘Son siyasi hâdiseler dolayısıyla partinin kurulmasının gecikeceği veya bu teşebbüsten tamamen vazgeçileceği yolunda söylentiler asılsızdır. Bütün gayretimizle ve geceli gündüzlü denilecek şekilde çalışmamıza rağmen henüz hazır-

207 Osman Akandere; *a.g.e.*, 416-417, ss.

208 Falih Rıfkı Atay; ‘Muhalefet Partisi’. *Ulus Gazetesi*, 3.12.1945.

209 Ahmet Emin Yalman; ‘Yeni Parti Kurulurken’. *Vatan Gazetesi*, 3.12.1945; Osman Akandere; *a.g.e.*, 419. s.

210 *Vatan Gazetesi*, 4. .7.12.1945; Osman Akandere; *a.g.e.*, 427. s.

lıklarımızı ikmal edemedik. Yeni bir parti kurmanın ve teşkilâtlandırmanın basit ve kolay bir iş olmadığını takdir edersiniz, Çalışmalarımıza azamî hız vererek yakında eskârı umumiye karşısına program ve nizamnamemizle çıkacağız, son hazırlıklarımızın da bir haftaya kadar biteceğini sanıyorum.’

1946 yılının ilk günlerinde basın ve kamuoyu artık yeni partinin kuruluş açıklamasını her an için bekliyordu...

Bayar, 4 Ocak 1946 günü kurulacak partinin genel başkanı olarak şu açıklamayı yaptı:

‘Partimizin ismini tespit ettik: Demokrat Parti. Program ve nizamnamemiz tamamiyle hazırlanmıştır. 80 kadar madde etrafında toplanan programımızı neşretmek üzere, önümüzdeki pazartesi günü basına vereceğiz. Nizamnamemiz tamamiyle demokratik bir ruhla tanzim edilmiş bulunmaktadır. Partimizin merkezi Yenişehir’de Antalya Mebusu Cemal Tunca’ya ait apartmanın bir dairesidir.

Partinin kurulması 8 Ocak 1946 günkü gazetelerde büyük manşetlerle verilmişti. Bazı gazeteler Demokrat Parti’nin programını tam metin olarak vermişlerdir.

Demokrat Parti’nin kuruluşu, Türk toplumunda çok olumlu bir etki yapmış; tek-parti yönetiminin baskılarından bunalmış ve çok-partili bir yönetimin özlemini duymuş olanlar, Demokrat Parti’yi bir kurtarıcı olarak görmüşlerdir.

Türkiye’de çok-partili hayata geçerken kurulan Demokrat Parti, kısa zamanda halka mal olacak ve yakın tarihimizde gerçek bir halk hareketi olarak 14 Mayıs 1950’de seçimleri kazanarak ülke yönetimine talip olacaktı.”²¹¹

Demokrat Parti Programı

Demokrat Parti programında genelde liberelizmin hâkim olduğu görülür. Demokrat Parti’nin devletçi olması, Anayasada yer alan prensiplerden kaynaklanmaktadır.

Demokrat Parti programının, Celâl Bayar, Fuat Köprülü, Refik Koraltan ve Adnan Menderes basına verdikleri demeçte şu şekilde açıklamışlardır:²¹²

“Demokrat Parti programı biri umumî prensipler, diğeri adalet, millî eğitim, sanayi, ticaret, ziraat, orman, bayındırlık, ulaştırma ve umumî sağlık işlerine ait olmak üzere iki kısma ayrılmış bulunmaktadır.

²¹¹ Osman Akandere: *a.g.e.*, 430-436. ss.

²¹² *Ayın Tarihi*, Sayı: 146, 1 - 31 Ocak 1946, 8 - 9. ss.

Umumi prensiplere ait kısmında partinin gayesi, siyasi, içtimai umdeleri açıklanmaktadır.

Demokrat Partinin siyasi veçhesini tayin eden ilk kısma göre siyasi hayatımızın, birbirine karşılıklı saygı gösteren partilerle idaresi lüzumuna inanan Demokrat Parti, Türkiye Cumhuriyetinde demokrasinin geniş ve ileri bir anlayışla gerçekleştirmesine ve umumi siyasetin demokratik bir görüş ve zihniyetle yürütülmesine hizmet maksadiyle kurulmaktadır. Parti, demokrasi esaslarının en uygun devlet şeklinin Cumhuriyet olduğuna kanidir.

Parti demokrasiyi millî menfaat ve insanlık haysiyetine en uygun bir prensip olarak tanımakta ve Türk milletinin siyasi partiler kurulmasını, yani sadece siyasi sahada teşkilâtlanmış olmayı kâfi görememektedir. Milletimizin iktisadi ve içtimai sahalarda da süratle teşkilâtlanması ve daha şuurlu bir birlik tecellisi için işçilerin, çiftçilerin, tüccar ve sanayicilerin, serbest meslek mensuplarının, memur ve muallimlerin, yüksek öğretim talebesinin mesleki, içtimai ve iktisadi maksatlarla cemiyetler, kooperatifler ve sendikalar kurmalarını gerekli bulmaktadır.

Parti insanlık haysiyetine ve bu haysiyetin ancak insanlık, ana haklarının teminat altında bulunmasıyla korunabileceğine inanır ve bütün devlet mevzuatında bu prensipe aykırı hükümler bulunmamasına dikkat etmeği başlıca vazife sayar.

Demokrat Partinin diğer prensipleri şöyle ifade edilmektedir:

Millî iradenin tam tecellisi, seçimlerin her türlü müdahaleden uzak ve serbest olarak gizli reyyle yapılmasına ve sayisi partilerin eşit haklara sahip bulunmalarına bağlıdır. Seçimlerin serbestliğini bozacak hareketleri, millî hakimiyete karşı işlenmiş bir suç addederiz.

Memleketimizin istiklâlini veya toprak bütünlüğünü bozmayı, yurttaş ana haklarını kayıtlamayı gaye edinen, veya memleket dışındaki siyasi teşekküllere bağlı olan siyasi cemiyet ve partilerin kanun dışı sayılmasını isteriz.

Yurtdaşlar arasında müşterek bir tarihin yarattığı kültür ve ülkü birliğine dayanan ve her türlü ayırıcı temayülleri reddeden bir milliyetçilik telâkkisine bağlıyız.

Partimiz bütün yurddaşları, din ve ırk farkı gözetmeksizin, Türk sayar ve Türk olmanın bütün haklarına sahip tanır, kanuni vazifelerini yerine getiren her ferde iyi bir yurddaş gözü ile bakarız. Bu ana görüşlerin tatbikatta da yer bulmasına dikkatle çalışacağız.

Eğitim ve öğretim müesseselerimizi böyle bir milliyetçilik idealinin tahakkukunda vazifeli saymaktayız.

Partimiz lâıyıklığı, Devletin dinle hiçbir ilgisi bulunmaması ve hiçbir din düşüncesinin kanunların tanzim ve tatbikında müessir olmaması mânasında anlar, din hürriyetini, diğer hürriyetler gibi insanlığın mukaddes haklarından tanıır.

Dinin siyaset âleti olarak kullanılmasına, Devlet işlerine karıştırılmasına, başka dinler aleyhine propaganda vasıtası yapılarak yurddaşlar arasındaki sevgi ve tesanüdü bozmasına, serbest tefekküre karşı taassup duygularını harekete getirmesine asla müsamaha olunmamalıdır.

Devletçiliğı, iktisadi alanda uzun zamandanberi devam eden boşluğu bir an evvel doldurmak, iş hacmini genişleterek yurddaşların geçim ve refah seviyesini yükseltmek için, Devletin, gerek doğrudan doğruya iktisadi faaliyetlere girişmesi, gerekse nizamlama, teşvik ve yardım yollariyle hususi teşebbüs ve sermayenin umumi menfaate en uygun şekilde ve süratle gelişmesinde vazife alması mânasında anlıyoruz.

Özel teşebbüs ve sermaye faaliyet ve tasarruflarının Devlet tarafından nizamlanması, özel teşebbüs menfaatleriyle genel menfaatlerin telifi ve korunması zaruretinden ileri gelmektedir.

Bizim devletçiliğimiz iktisadi şartlarımızın ve ihtiyacımızın çizdiği yoldur.

Dış politikamız, milletlerin hukuk eşitliğine, milletlerarası siyasi, iktisadi ve kültürel işbirliğine, kolektif güvence, iyi komşuluk münasebetleri esasına dayanmalıdır. Millî varlığın ancak millî kuvvetle korunabileceğı kanaatine bağılı kalmakla beraber, milletler birliğı gayesini hedef tutacak barışçı ve açık bir dış siyasetin, memleket menfaatlerine en uygun ve realist yol olduğuna inanıyoruz.

İç işlerimizde, hükümeti ve teşkilâtını, halkın dışında ve üstünde bir varlık değıl, sadece, halk tarafından âmme vazife ve hizmetlerini görmek üzere kurulmuş bir idare cihazı saymak, esaslı bir prensipimizdir. İyi bir idarenin gayesi, Devletle bütün muamele ve münasebetlerinde yurddaşa tam bir emniyet verebilmektir.

Memurlara verilen kanuni salâhiyetlerin, idari otorite temini bahanesiyle, keyfi olarak kullanılması temayüllerini önlemeyi vazife edineceğiz.

İyi bir idare cihazı kurabilmek için, vazifenin icabettirdiğı salâhiyetle mesuliyet hudutlarını kesin olarak tayin eylemek şarttır. Bütün salâhiyetlerin mahdud ellerde toplanması ve mesuliyetin zaafa uğraması neticelerini doğuran bürokratik zihniyet ve usullerin terki lüzumuna kaniiz.”

DEMOKRAT PARTİNİN KURULMASININ BASINDAKİ YANKILARI

Fâlih Rifkî Atay, 8 Ocak 1946 tarihli 'Ulus' gazetesinde, 'Yeni Parti Kuruldu...' başlıklı yazısında şunları ifade etmiştir.²¹³

"Dün Demokrat Parti Lideri sayın Celâl Bayar, Türk basın temsilcilerini kabul ederek partisinin kurulduğunu kendilerine bildirmiştir. Okurlarımız, liderin söyledikleri ve parti programının bir özetini bugünkü gazetemizde bulacaklardır.

Demokrasi hayatımızın hep hissetmekte olduğumuz bir eksiği böylece ortadan kalkmaktadır. Bizim daima iki korkumuz ve bir dileğimiz olmuştur: İki korkumuz, devrim iktidarına karşı yabancı ideolojilere hizmet eden veya bizzat rejim düşmanı olanların, bir demokrasi memleketi vatandaşlarının en tabii hakkını, serbestçe tartışmak, beğendikleri prensipler etrafında toplanmak veya benimsedikleri topluluklardan ayrılmak haklarını sömürmeleri ve Türkiyede demokrasi tekâmülünü baltalamaları idi. Dileğimiz de, bu memlekette, garplı bir demokrasi düzeninin kurulması idi. Çünkü bu olmazsa, Türk devrimciliği, başlangıçtan beri yapmağı üstüne aldığı vazifeleri yerine getirmemiş olacaktı.

Bir devrimin tutup tutmadığı, kökleşip kökleşmediği, demokratik şartları ne kadar yerine getirebilip getiremediği ile ölçülür. Ancak hürriyet içinde yaşayabilir bir rejim, gerçek yaşama inancasını elde etmiş demektir.

Sayın Celâl Bayar'ın şahsı ve hayatı, cumhuriyetçileri, herhangi bir muhalefet cereyanı karşısında ilk duyulan iki korkudan da uzaklaştırır. Kurucular arasında meslekleri ve politikaları şüphe uyandırır unsurların bulunmamış olması, bu güvenimizi ayrıca kuvvetlendirmektedir.

Liderin demeci ve yeni partinin programı üzerinde ayrıca düşüncelerimizi yazacağız. Şimdilik söyleyeceğimiz şey, Demokrat Partiyi bütün iyi niyetimizle karşıladığımızdan ibarettir. Rejim düşmanlığı kaygısı olmadıkça, iki partinin hatipleri ve muharrirleri arasındaki tartışmaların ancak vatan ve halk faydasına olacağı asla şüphe götürmez. Bir taraf öbür tarafın kötü niyetini sabit bir fikir gibi kafasına saplamadıkça ve hakkını, sadece inandırmak yolunda aradıkça, fikir çarpışmalarının aşırı bir şiddet bağlaması ve insanları selâmlaşmaz, yahut birbirlerine adlarını andırmaz hale getirmesi mümkün mü? Karşılıklı iki iyi niyetin ve doğru olduğuna inanılan iki fikrin değil, rejim düşmanlığı ile rejim savunma, veya, düpedüz ihtirasların boğuşmasından kalma, medenî bir topluluğa yakışmaz geleneğin bu fırsatla nihayet bulacağını ummaktayız.

²¹³ *Ulus Gazetesi*, 8 Ocak 1946; ayrıca bkz.: *Aynı Tarihî*, Sayı: 146, 1 - 31 Ocak 1946, 16 - 17. ss.

Maksat vatana ve halka ve bu rejime, millî egemenlik rejimine hizmettir. Eğer maksat bu olmasaydı, istibdad usulleri aramak yaratmak, zoru kanun yerine koymak lâzımdı. Maksat, vatana hizmet oldukça, bu amaçta bir olanların hürriyet içinde tartışmalarından daha tabii bir sistem var mıdır?

Herkes kendi partisinin ve hepsi beraber memleketin hizmetinde; parolamız bu olmak lâzımdır.

Biz susmanın ve susturulmanın cezasını, hayatımız içinde, bugün yaşamakta olduğumuz vatanın bir iki misli ile ödemiş bir nesildeniz. Gene bizler, hürriyeti anarşiye ve demokrasiyi demagojiye soysuzlaştıran facialar içinde milyonlarca evlâtlarını kurban vermiş nesillerden gelmekteyiz. İkisinin ortası vardır; selâmet ondadır ve bu ortayı bulacağız.”

Necmeddin Sadak, 9 Ocak 1946 tarihli ‘Akşam’ gazetesinde ‘Demokrat Partiye hoş geldin deriz...’ başlıklı makalesinde şunları kaleme almıştır: ²¹⁴

«– Demokrat Partinin programını nasıl buldunuz?

Bu sualin akla gelen ilk cevabı şudur:

Her program iyidir. Hele, iyi olmasına özenilerek düşünce taşına yazılmış, üzerinde titizlikle durulup günlerce çalışılmış her parti programı iyi olmak gerek-
ti. Demokrat Partinin programı, işlerden ve tatbikattan çıkan düşünce ve nazariyelerin kâğıt üstüne konmasından doğmuş değildir. Yani memlekette var olan ayrı bir siyasi, sosyal ve ekonomik cereyanın ifadesi olmaktan ziyade, yeni kurulacak bir partiye yasa olarak kaleme alınmıştır. İlk okuyuşta yarattığı tesir, C.H. Partisi esaslarından farklı olmamasıdır. Halk Partisinin altı oku gibi, Demokrat Parti de Cumhuriyetçi, Lâik, İnkılâpçı, Halkçı, Devletçi, Milliyetçidir. Bu prensiplerin tarifinde bazı görüş ayrılıkları bulunmakla beraber vargıları hep birdir. Mesela milliyetçiliğin tarifi, Halk Partisi programından başka türlü ve daha geniştir. Fakat “bütün yurddaşları, din ve ırk farkı gözetmeden Türk saymak” Halk Partisinin de her vesilede ilân ettiği bir ana prensiptir. Buna karşılık yeni bir demokrat partide çok ehemmiyetli yeri olan devletçilik bahsinde iki program arasında hemen hemen bir fark yoktur. Aynı vuzuhsuzluk, aynı müphemlik yeni partinin programında da göze çarpıyor. Demokrat Parti de Devletçiliğe bize öz, hiçbir doktrinde görülmemiş bir mâna ve mahiyet veriyor, Devlet sermayesile hususî teşebbüs ve sermayeyi, hudutlarını iyice tayin edemeden yan yana yaşıyor. Programın diğer taraflarında “İktisadî hayatta özel teşebbüs ve sermayeye serbestlik ve güvenle çalışmak şartları, yeni yeni iş sahaları sağlanmalıdır” yahut: “Zaruret olmadıkça piyasalara karışılmamalıdır” gibi liberal bir ekonomi sistemi kabul

²¹⁴ *Akşam Gazetesi*, 9 Ocak 1946; ayrıca bkz.: *Aynı Tarihi*, Sayı: 146, 1 - 31 Ocak 1946, 17 - 19. ss.

edildiği halde, öbür yandan “özel teşebbüs ve sermaye faaliyetinin devlet tarafından nizamlanması” gibi bir müdahale sistemi öne sürülmektedir.

Yeni partinin 85 maddelik programını burada eleyp inceliyecek değiliz. Böyle bir iş, yorucu olduğu kadar lüzumsuzdur. Çünkü her program -normal meslekler sınırını aşmadıkça- iyidir. Parti programları yer yüzünde bugüne kadar edinilmiş tecrübelerle göre, ortaya koydukları prensiplerle değil, ancak iş başındaki tatbikatale ölçülebilir. Görüş ve düşünüş isabeti, millete adadığı refah ve saadet seviyesi bakımından birbirile yarışa çıkmıyacak parti programı yoktur. Bilhassa Demokrat Parti, memlekete yeni bir devlet sistemi, yeni bir sosyal meslek, bir devrim programı getirmek iddiasında değildir. Bu partinin hedefi, aynı ana prensipler çerçevesi içinde, hükümet ve idare makinesinde yenilik ve düzeltim istemektir. Demokrat Parti, C. Halk Partisine aykırı bir sosyal ve politik mezhep gütmekten, tatbikatta bir kontrol vazifesi görmek gibi millî bir kaygı ile doğuyor. Bu bakımdan programında: “Devletin girişeceği iktisadî işlerde kazanç maksadı gütmemesi” Devletin kendi işlerinde “basiretli bir tüccar gibi hareket etmesi, idare cihazının ticarî zihniyetle işlemesi” gibi çok güzel maddelere raslanıyor.

Yeni partinin programında göze çarpan başlıca noktanın, partinin adı olduğunun son düşünce olarak söylemeden geçmiyeceğiz.

Demokrat Parti, kendi kendisini şöyle tarif ediyor: Türkiye Cumhuriyetinde Demokrasinin geniş ve ileri bir anlayışla gerçekleşmesine hizmet etmek.

“Geniş ve ileri mânasile demokrasi, bütün Devlet faaliyetlerinde millî idareyi ve halkın menfaatini hâkim kılmak, yurddaşın ferdî ve içtimaî bütün hak ve hürriyetlerine sahibolmasını gerçekleştirmek, yurddaşlar arasında hukuk eşitliğini, karşılıklı sevgi ve saygıyı ve iktisadî menfaatlerde ahengi sağlamaktır.

Bize kalırsa, son asırda kendisini bu tarife sokmıyacak hiçbir devlet şekli yoktur. Bu tarife girmek için “geniş ve ileri Demokrasi şart değildir. Nitekim bugünkü mânasında ileri demokrasi ancak solcu partiler tarafından benimsenen bir sıfat olmuştur. Demokrat Parti ise, programına göre, ileri bir demokrasi partisi değil, mülkiyet hakkına, hususî teşebbüs ve sermayeye yer veren, Devletçiliği sadece “İktisadî alanda çoktandır devam eden boşluğu doldurmak” suretinde anlıyan liberal bir partiye daha çok benziyor. Temel olarak programın başına konulan İçtimaî adalet, insanî tesanüt, insanlık haysiyeti prensipleri on dokuzuncu asır filozoflarının ve “reformiste” sosyalistlerin bugünkü sosyal düzen altında bir türlü gerçekleşemiyen felsefe edebiyatı sınırını geçemiyen tâbirlerdir ki cemiyetler bünyesinde esaslı değişiklik olmadıkça hayal kalmaya mahkûmdur. Bu bakımdan programda dikkate değer bulduğumuz nokta, işçilere, çiftçilere, tüccar ve sanayicilere, serbest meslek sahiplerine cemiyetler kooperatifler ve sendikalar kurmak imkânının verilmesidir.

Programı hakkındaki düşüncelerimiz ne olursa olsun, memlekette demokrasi hayatının gelişimine başlangıç olan Demokrat Partiye “Hoş geldin” deriz ve çok güç fakat çok şerefli görevinde kendisine başarılar dileriz.”

Gazeteci Yazar Tekin Erer, Demokrat Parti’nin kurulmasını ve bununla ilgili olarak içte ve dıştaki yankıları şöyle değerlendirir: ²¹⁵

“Bir gazeteci Bayar’a şu suali sormuştur.

‘– Partiniz sağ mıdır, sol mudur?’

Bayar, bu suale şu cevabı vermiştir:

‘– Demokrattır. Programımızı inceleyiniz, yerimizi orada bulacaksınız.’

Adnan Menderes, Bayar’ın cümlesi biter bitmez, gazetecinin bu sualine, başka bir sualle şu müdahaleyi yapmıştı:

‘– Siz Halk Partisinin yerini tâyin edin. Biz ona inzimamen yerimizi tâyin edelim.’

Celâl Bayar konuşmasına devam etmektedir:

‘– Şimdiye kadar kendisinden kaçılmış bulunan ecnebi sermayesinden istifade etmek istiyoruz. İktisadî sahada süratli bir şekilde inkişaf etmek için bu faydalıdır. Biz bu safhanın başındayız. Bütün gâyemiz ve tek emelimiz, idealimize, halkın huzurunu bozmadan ulaşmaktır. Biz halka dayandığımız için, bilhassa buna dikkat edeceğiz. Bunun için her türlü fedakârlığı yapacağız. Bizce halkın huzuru herşeyin başında gelir. Bunu muvaffakiyetle başarmak karşımızdaki partilere de vazifeler yükleniyor. Siz gazetecilerin de, bu memleket dâvasını, halkın huzurunu bozmadan yürütmek için nâzik bir vazifemiz vardır. Hepinize şimdiden teşekkür ederim.’

Demokrat Partinin kurulmuş olduğunun ilanı gerek memleket dahilinde, gerek yurd dışında büyük tepkiler yaratmıştı. Partiye illerden bir an evvel teşkilât kurarak faaliyete geçmek için teklifler yağmaktaydı. Basın, yeni partiyi adetâ bağrına basmıştı. Gazeteler, Sayın Mevhibe İnönü’nün İstanbul’a teşriflerini üçüncü sayfaya koyduğu için Basın Yayın Umum Müdürü tarafından yapılan azarlama gibi, türlü müdahalelerden bıkmış usanmışlardı. Bazan, Devlet büyüklerine ait bir küçük ihmal bir gazetenin aylarca kapanmasına sebep teşkil ediyordu. Yeni Parti basına hürriyet getireceği için matbuat tamamıyla onun tarafına iltihak etmişti. Yalnız Tanin’de Hüseyin Cahit Yalçın, Son Telgraf’ta Ethem İzzet Benice, Akşam’da Necmettin Sadak, CHP ile beraber diler.

215 Tekin Erer: *Türkiye’de Parti Kavgaları*, İstanbul, 1963, 90 - 92. ss.

10 Ocak 1946'da dışarıdan da ilk haberler gelmeğe başlamıştı. Londra gazeteleri:

'- Yirmi senedir memlekette yegâne parti olan CHP'den sonra, şimdi eski Başbakanlardan Celâl Bayar ve üç saylav tarafından yeni 'Demokrat Parti' kurulmuştur. Yeni parti anayasaya inanmakta ve Halk Partisi ile anayasayı tefsir farkları olduğunu ileri sürmektedir. Halkın yeni partiye çok rağbet ettiği anlaşılmaktadır,' tarzında yazılar neşrediyorlardı.

Paris ve Roma gazeteleri şu şekilde neşriyat yapıyorlardı:

'- Türkiye'de ilk defa yeni bir muhalif parti kurulmuştur. Demokrat Parti adını taşıyan bu partinin lideri, Türkiye'nin kurucusu Atatürk'ün en yakın arkadaşı Bayar'dır. Partinin ileri gelenleri arasında, iktidar partisinden disiplin sebepleriyle çıkarılmış üç milletvekili daha vardır.'

Yabancı basın mensupları yeni kurulan partinin liderini sıkıştırıyorlar ve Türkiye'nin dış politikası hakkında 'Demokrat Parti'nin görüşünü öğrenmek istiyorlardı. Celâl Bayar 10 Ocak 1946 Perşembe günü onların bu taleplerine karşı bir basın toplantısı yaparak yerli ve yabancı basına şu demeci verdi:

'- İktidar Partisi ile iç meselelerde belki çok çatışacağız. Fakat memleketin kaderi dış politikada her iki partinin müşterek hareket etmesini icap ettirir. Bu bakımdan dış politikada CHP ile tamamen mutabıkız. Atatürk'ün Türkiye'nin istiklâlini ve dünya barışını hedef tutan siyaseti, partimizin de dâima sadakatle takip edeceği yoldur. Esasen, bir dış tehdit veya tehlike karşısında millî haysiyet ve şerefın emrettiği tek yolda yürümek için, gerek Halkçı; gerek Demokrat bütün yurttaşlar arasında en ufak bir düşünce farkı bulunabileceğine asla ihtimal verilemez.'

Bayar'ın bu beyanatı iktidar partisinin de hoşuna gitmiş ve devlet radyolarından yayımlandığı gibi, CHP'li gazetelerde de yer almıştı. Celâl Bayar ve Demokrat Parti dört senelik muhalefet yıllarında gerek Meclis içinde, gerek Meclis dışında yaptıkları bilûmum konuşmalarda bu prensipten ayrılmamışlar ve bir gün olsun dış politika konusunda iktidar partisi ile ihtilâf haline gelmemişlerdir. Dâima CHP'nin dış politikasını tasvip etmişlerdir."

Hikmet Bayur Meselesi

Demokrat Parti kurulduktan sonra, CHP içinde bir Hikmet Bayur meselesi ortaya çıkmıştır. Kendisine atıfta bulunduğumuz gazeteci yazar Tekin Erer, bu konuya şu açıklamayı getirmektedir:²¹⁶

²¹⁶ a.g.e., 92, s.

"Bayur, Mecliste ilk muhalefet bayrağını açtığı halde CHP'den istifa etmemiş ve yeni partiye de girmemiştir. Halbuki İsmet Paşa kendi taraftarlarının sağlam olmasını ve kendisine sadakatle bağlı bulunmasını arzulayan ve bunu her fırsatta açıklayan bir şahsiyettir. O halde Hikmet Bayur'un CHP'nin içinde ne işi vardır? Belki casusluk yapar, CHP grubu gizli toplantılarındaki konuşmaları Demokrat Partiye nakledebilir; yahut CHP içinde ikilik çıkarabilir; bazı mebusları ayartabilir; parti içinde yıkıcı faaliyette bulunabilir. Bütün bu ihtimalleri kendi kendilerine kurup düşünen CHP müfritleri bunu bir mesele yaparak gruplarına getirdiler. Grup, 22 Ocakta toplandı. Toplantı sonunda Bayur'un CHP'den ihraç edildiği bir tebliğle yayınlandı. Bayur ihracı hakkında kendisine sual soran basın mensuplarına şunları söyledi:

‘– Benim CHP içindeki muhalefetim ve ileri sürdüğüm düşünceler, partiye eşsiz ve dayanılmaz bir kuvvet verecek ve onun temellerini sağlamlaştıracak özellikte olmuştur. Bunu anlıyamamak siyasî bir hatadır. Benim gibi her düşündüğünü açık ve korkusuz söylemek yolunu tutmuş olan milletvekiline, böyle bir hareketle bulunmak ve onu partisinden uzaklaştırmak, ahlâkî bir anlayışsızlıktır.’

Hikmet Bayur meselesinin arka plânında, 1945 yılı Bütçe Kanunu Tasarısı üzerindeki görüşmeler yatmaktadır.

Bütçe görüşmelerinde Manisa Milletvekili Hikmet Bayur:

‘... ekonomik işlerin gelişmesi ve ülke bayındırlığının sağlanması için konulmuş olan ödeneklerden ötürü memnunluğunu belirtmekle söze başladı, Dünya Savaşına katılmadığı için Hükûmeti övdü ve sonra şunları söyledi: ‘Şimdi gelelim iç işlerimize: Özellikle ekonomik işlerimizde göze çarpan başlıca yön vurgunculuk (ihtikâr) ve hırsızlıktır. Bizi savaş dışı tuttuğu için Hükûmete teşekkür edenler bile, ekonomik işlerde tam bir beceriksizlik gösterilmiştir, diyorlar. Bize varlık içinde, yokluk çektirilmiştir. Bu da büyük ölçüde yeteneksizliğin ürünüdür. Memlekette hiçbir yararlı unsur korunmamıştır. Gidişattan yararlanan ve gelişen vurguncudur.’ Köylünün de vurguncu eline düştüğünü, pahalılığa karşı tedbir alınmadığını, pahalılıkta hırsızlıkla bilgisizliğin ve vurgunculuğun büyük rolü olduğunu, bu iş bu kadar yapılır demenin doğru olmadığını, Hükûmet bu kadar yapabiliyor demenin daha doğru olduğunu ileri sürdü, devlet dairelerindeki kötülüklerden söz etti, örnekler verdi; Ankara Numune Hastahanesinde genellikle bir yatakta iki kişinin yattığını, oysa ki hastahane tesislerinin daha çok yatak ve hasta alacak durumda bulunduğunu ve fakat az bir ödenekle bu büyük işin yapılmadığını anlattı. Bununla beraber Hükûmetin, yıl içinde övülecek iki büyük iş yaptığını, bunlardan birinin ilk öğretim dâvasını kudretle ele almak, ikincisinin dilde devrim yapmak olduğunu belirtti ve sözlerini şöyle tamamladı: ‘Devrim

atak ve aşamaları ulusların ilerleme ve gelişme yeteneklerini gösterdiğinden gurur okşayıcıdır. Fakat ilerisi için çalışırken günün sıkıntılarını ve yoksulluklarını görmeden yürümek tehlikelidir. Göğe bakarken ayağına takılan taşı görmeyen bilginler gibi, devrimleri yaparken halkın bugünkü durumunu unutmak doğru değildir. Bu nedenle devrimler için Hükûmete teşekkür ederken diyorum ki, bu yıl başarılı bir yıl olmamıştır.”²¹⁷

Bütçe hakkındaki oylamayı müteakip, Başbakan Saracoğlu söz alıp kürsüye çıkmış ve yaptığı konuşmada Hikmet Bayur ile ilgili olarak şunları söylemiştir.²¹⁸

“Hikmet Bayur arkadaşımızın, pek uzak zamanlardanberi, kendisince, hükûmete güveni olduğunu sanmıyorum. Nitekim, onun arkadaşlarından biri, Meclis koridorlarında, bütçeye kırmızı oy vereceğim cümlesini sık sık tekrarlıyordu. O arkadaşı ben haber veriyorum: Emin Sazak’tır.

Hikmet Bayur ayrıca iki Bakan arkadaşımızın da çekilmelerini istedi. Onlar da biraz duygulu davranıp karşı çıkmak istediler. Oysaki Hikmet Bayur çok daha öncelerdenberi hükûmetin aleyhindedir...

Hikmet Bayur, Başbakan Şükrü Saracoğlu’nun hücumlarını şöyle karşıladı: ‘Bana dönük sözlerin anlamını iyice anlayamadım. Ne vakit fırsat düşerse gerek partide, gerekse burada kanılarımı, düşüncelerimi açıkca söylüyorum. Genel olarak bu kanılarım ve düşüncelerim, kendi aklıma göre doğrudur. Gerek iç, gerekse dış sorunlarda iyi olanları iyi olarak gösteriyor, kötü gördüklerimde de kanımı açıklıyorum. Niçin gensoru vermediğimi sordular. Nasıl vereyim ki, bunun için belli sayıda imza gerekir. Bunu toplayabilir miyim, toplayamaz mıyım bilmem? Fakat ben dâima beğendiğime iyi, beğenmediğime kötü diyorum. Bu Mecliste kaldıkça böyle devam edeceğim. Beğenilirim beğenilmem, burada kalırım kalmam o başka bir şeydir. Ve bu gibi sözlerle benim hiçbir davranışım değişmeyecektir.”

Demokrat Parti’nin Teşkilâtlanması

Demokrat Parti’nin kurulması toplumda çok olumlu karşılanmış, tek parti yönetiminden bunalmış olanlar bir kurtarıcı gibi gördükleri Demokrat Parti’ye üye olup, siyasî faaliyetlerde aktif olarak rol almışlardır.²¹⁹

217 Mahmut Goloğlu: *Millî Şef Dönemi (1939 - 1945)*. Ankara, 1974, 346. s.

218 a.g.e., 352 - 353. ss.

219 Samet Ağaoğlu: *Demokrat Partinin Doğuşu ve Yükselişi*. İstanbul, 1990, 94 - 96. ss.

Demokrat Parti'nin kurulması Cumhuriyet Halk Partisi'nde önceleri olumlu karşılanmıştır. Bunun sebebi, kendi içindeki muhaliflerden kurtulmalarıydı. Geriye kalan muhalifler de kısa zamanda tasfiye edilebilirdi.²²⁰

Demokrat Parti kurulduktan kısa bir süre sonra il teşkilâtlarını kurmaya başlamış, 13 Şubat 1946'da Meclis'in çalışmalarına ara vermesiyle, teşkilâtlanma konusundaki teşebbüsler yurt sathında sürdürülmeye başlamıştır.²²¹ Partinin teşkilâtlanması beklenenden daha süratli olmuş, Mart 1946'da 16 il, 36 ilçede teşkilâtlanma sağlanmıştır.

Demokrat Parti'nin Hızla Teşkilâtlanması Karşısında İktidarın Tutumu

"Bir çığ gibi Demokrat Parti teşkilâtının kurulmağa başlaması yakında bütün yurdu kaplıyacağı ve milletin, Atatürk'ün en yakın arkadaşı bulunan Celâl Bayar'ın arkasından gideceği artık anlaşılıyordu."²²²

Celâl Bayar; "... CHP, DP'ye doğru başlayan akımı durdurmaya, ilerde devlet idaresini DP'ye karşı kullanmaya çalışıyordu. DP bütün Türkiye sathında yıldırım hızıyla gelişmeye devam etti. DP yurt düzeyinde geliştikçe CHP'nin mukavemeti de o derece açığa çıkıyordu. Bölgelere gönderdikleri parti müfettişleri kanalıyla, dünya barışının henüz kurulmamış olduğunu, milletçe birlik ve beraberlik içinde olmak günleri yaşandığını, DP'nin iktidarın teşvikiyle kurulduğunu..."(223) ifade etmekteydi.

DP'ye karşı yapılan çeşitli baskılar, bu arada telefon konuşmalarının dinlenmesi, mektupların açılıp okunması 1950'li yıllara kadar sürdürülmüştür.²²⁴

Demokrat Partiye karşı halkın gösterdiği aşırı alâka karşısında CHP, parti müfettişlerini yurdun dört bir tarafına dağıtarak yeni partiye iltihakları önlemeğe çalıştılar. Bütün propaganda vasıtaları iktidar tarafında olmasına rağmen, artık uyanmış bulunan halkı durdurmağa imkân bulunamıyordu.²²⁵

Belediye Seçimlerinin Öne Alınması

1947 yılında yapılacak genel seçimlerde iktidarın Demokrat Parti'ye geçeceği anlaşıncı, Eylül ayında yapılacak olan Belediye seçimlerini Mayıs'a almak,

220 R. Salim Burçak: *Türkiye'deki Demokrasiye Geçiş (1945 - 1959)*. Ankara, 1979, 63. s.

221 Kemal Karpat: *Türk Demokrasi Tarihi*. İstanbul, 1967, 135. s.

222 Tekin Erer: *a.g.e.*, 95. s.

223 Celâl Bayar: *Başvekilim Adnan Menderes*. İstanbul, 1975, 50 - 51. ss.

224 Tekin Erer: *On Yılın Mücadelesi*. İstanbul, 1963, 135 - 136. ss.

225 Tekin Erer: *Yasakçılar*. İstanbul, 1965, 82. s.

bunun arkasından da 1947 sonbaharında yapılacak genel seçimleri bir buçuk sene öne çekerek muhalefeti bozguna uğratmak CHP kurmaylarınca plânlandı.

Tekin Erer, belediye seçimleri ile ilgili olarak da şunları ifade eder:

“28 Nisanda toplanan CHP grubu Belediye seçimleri hakkında şu tebliği yayınladı:

‘– CHP Meclis Grubu genel kurulu 26 Nisan 1946 Cuma günü Konya Milletvekili Saffet Arıkan’ın başkanlığında toplandı.

Söz alan Başbakan Şükrü Saracoğlu, Belediye meclislerine temas ederek, yeni yapılacak Büyük Millet Meclisi seçimlerine hazırlanmak üzere kanun gereğince Eylülde yapılması icap eden belediye seçimleri başlangıcının bir defaya mahsus olmak üzere bu yıl 1 Mayıs tarihine alınmasını ve prensip olarak belediye seçimlerine oy vermenin bir günde bitirilmesinin kanunda yer almasını teklif etti. Teklif grupça oy birliği ile kabul edildi.’

Bu haberin 27 Nisan tarihli gazetelerde ilân edilmesiyle demokratlar tam bir şaşkınlığa uğramışlardı. Zira, 27 Nisanda, Belediye seçimlerinin yapılacağı tarih arasında, tam üç günlük mesafe bırakılmıştı. Demokrat Parti bu seçimlere girdiğini telgrafla teşkilâtına bildirse dahi, memlekette üç günde telgrafların gidemeyeceği yerler mevcuttu. CHP Meclis grubunda kabul edilen Belediye seçimlerinin öne alınma teklifi ise, ancak 30 Nisan günü Büyük Millet Meclisinde görüşüldü. Yani kanun kabul edildiğinin ertesi günü seçimlere başlanacaktı. Bütün Türkiye’de bir Mayısla otuz Mayıs arasında ihkmal edilecek olan bu seçimler üzerinde Büyük Mecliste yapılan müzakereler çok çetin cereyan etmişti. Cel-se açılır açılmaz İçişleri Bakanı Hilmi Uran’ın, onu müteakip de Adnan Menderes, Emin Sazak ve Refik Koraltan’ın söz istedikleri görüldü.”²²⁶

Hilmi Uran’ın seçimlerin öne alınması hakkındaki konuşmasının ardından kürsüye gelen Adnan Menderes şunları söyledi:²²⁷

“– Bugün siyasî hayatımızın en mühim olayı, Cumhuriyet Halk Partisinden başka siyasî partilerin kurulmakta olmasıdır. Yani Türk milleti şu aylarda siyasî alanda bu bahsedilen teşkilâtlanma gerçekleşmeden rey serbestliği ve millet irâdesinin gereği gibi tecellisi gerçekleşmez. Halbuki siyasî teşkilâtlanmanın henüz ilk aylarını yaşamaktayız. Seçimlerin böyle bir zamanda yapılması, yeni kurulmakta olan partimize birkaç ayın dahi esirgenmek istenmesi, millî irâdenin serbest tecellisini engelliyen bir karardır. Bu husus umumî efkârın gözünden kaçmayacaktır. Bu arzettiklerimden başka, seçimleri aceleye getirmenin daha mühim mahzurları da vardır. Bugün Halk Partisinden başka, diğer siyasî partiler ve matbuat türlü baskılar ve engeller altındadır.

²²⁶ Tekin Erer: *Türkiye’de Parti Kavgaları*. 102. s.

²²⁷ a.g.e., 102-103.ss.

Memlekette gerçek ve ileri bir demokrasiye yer verecek tedbirler alınmadıkça, demokratik hayatı engelleyen kanunlar değişmedikçe, hattâ bütün bunlar yapıldıktan sonra dahi, milletin yeni seçimlere hazırlanmış olması için muayyen bir zaman geçmedikçe, seçimlere girmenin çok hatalı bir hareket olduğunda ısrar ediyoruz. Memleketin iç hayatında bu tedbirler alındıktan sonra yeni seçim için tabîi olarak bir buçuk sene kadar geçecektir. Bu zaman milletin yeni seçime bir hazırlık devresi olacaktır. Tek dereceli olmasını dilediğimiz 1947 seçiminde milletin çoklukla vereceği oylar, gelecek iktidarı tâyin edecektir.

Böyle önemli bir karar alınırken sebeplerinin etraflıca milletçe bilinmesi gerekirdi. Aksi halde bu tasarının demokratik şekilleri muhafaza edilerek tek parti idaresinin idâme edilmek istenmesi maksadiyle hazırlanmış olduğuna hükmetmek malesef zarurî olur.”

Menderes’ten sonra söz sırası Emin Sazak’a gelmişti. Sazak konuşmasına şöyle başladı:

“Arkadaşlar, biz faniler, müstakâr, mürakabeli bir hükûmet kurulduğunu görmekle gözümüzü sevinerek yumacaktık. Halbuki netice tamamen başka türlü tecelli etmektedir. Partiler yeni kurulmaktadır. Kanunî müddetleri zarfında seçimlerin yapılmıyarak aceleye getirilmesi, bu partilere hakkı hayat vermemek demektir. (Homurdanmalar, patırdılar, gürültüler)

Eğer bu defa da bu millet hakkı kanun yolu ile tecavüze uğrarsa, kimbilir ne kadar geriye gidecektir? (Gürültüler)

Arkadaşlar, yapmayın, dinleyin!. (Bir ses: Bak daha neler yapacağız) Dinleyin arkadaşlar! Aldığınız mes’uliyet o kadar büyük ve ağırdır ki, siz değil, evlâtlarınız dahi, bu işe tahammül edemeyecektir. Ümit ediyorum ki, bu büyük vebali üzerinize almazsınız. Ve bu kanunu tekrar tetkik edersiniz.”²²⁸

Emin Sazak gürültüler ve aleyhte yapılan tezahürat sebebiyle daha fazla konuşmadan kürsüden indi.

Kürsüye gelen Recep Peker, muhalefete şöyle cevap verdi:

“– Adnan Menderes, sözleri arasında Halk Partisinin, yeni partilerin canlanmasında mâni olduğunu söyledi, Partimizin aklından böyle bir şey geçmemiştir. (Bravo sesleri ve alkışlar) Kurucu ve savaşçı Halk Partisi, Demokrat Partiyi engellemeyi ahlâkî bir noksanlık sayar. (Alkışlar) Biz bu hareketlerimizle Demokrat Partiyi teşvik ediyoruz.”²³⁰

228; 229 a.g.e., 103. s.

230 a.g.e., 103. s.

Söz alan Refik Koraltan şunları söyledi:

“– Muhterem arkadaşlarım! Demokrat Partinin kısa bir zamanda kurulup, memlekette büyük bir sempati ile yayıldığı şu anlarda (Gülüşmeler, hüsnü kuruntu sesleri arasında, Koraltan cümlesini tamamlayamadı).

Bana söz fırsatı verdiğiniz için, teşekkür ederim. Arkadaşlarım, mesele sâdece seçimlerin öne alınması olsaydı, üzerinde daha fazla durmazdık. Mesele millet irâdesinin hakkıyla tecelli ettirilebilmesi dâvâsıdır. Halk Partisi seçimleri öne almıştır. Seçimleri öne almadan evvel, tam bir demokrasi hayatına intibak edebilmek için değiştirilmesi lâzım gelen ve hattâ ortadan kalkması icap eder, sert hükümlü ve demokrasiye aykırı kanunları kaldırmak icap eder. Bu kanunlar Halk Partisinin elinde öyle bir silâhtır ki, her türlü inkişafa mâni olur. Meselâ, Demoklesin kılıcı gibi, hükûmete, cemiyetleri kapatabilme hakkını tanıyan o kanun (Bir ses: Hangi cemiyeti kapattık ki...) Arkadaşlar, rica ederim sözlerimi kesmeyiniz. (Gürültüler, patırdılar) Arkadaşlar 450 kişiye karşı üç kişiyiz. Birhak müdafaa ediyoruz. Rica ederim dinleyin, Süreyya Özgeevren arkadaşımız, elimizde selâhiyet var, istediğimiz anda Demokrat Partiyi kapatabiliriz, demişti. Bunlar hatırimızda ve delilleri elimizdedir. Sonra, polis kanununun 18 inci maddesi... (Sağdan bir ses: – O kanunları beraber yaptık değil mi?)

Evet beraber yaptık. Fakat günün şartları değişmiştir. Şimdi değiştirilmesini istiyoruz. İçtima-ı Umumiye Kanunu, Tecemmüat Kanunu, 2510 numaralı kanun, radyo, ajans bunlar hep iktidar partisinin elindedir. Ajans ilk günlerinde Demokrat Partiden bahsederdi. Bugün bundan çekiniyor, fakat Ulus’un başmuharririnin koskoca bir makalesini neşrediyor. Elimizde büyük bir dosya var. Ara sıra İçişleri Bakanına vaziyeti bildiriyoruz. Netice çıkmıyor. İşte iktidar partisinin elinde bu silâhları görünce, millî irâdenin tecellî edip etmeyeceğini sorabilir miyim?”²³¹

Refik Koraltan’a önce, Sedat Pek cevap verdi ve şunu söyledi:

“– Bizdeki kadar matbuat hürriyeti, dünyanın hangi devletinde var?” Sonra Recep Peker, Ulus Başyazarına temas etti:

“– Ulus Gazetesi partimizin gazetesidir. CHP’nin bayrağı ve memleketin en şerefli gazetesidir. Ben de vaktiyle o gazete içinde bir nefer gibi çalıştım. Buradaki başmakaleleri yayınlamak inkılâba hizmettir.”²³²

Bu konuşmalardan sonra, reye geçildi ve 450 kabul reyine karşı 3 muhalif reyile belediye seçimlerinin 1 Mayısta yapılmasına karar verildi.

²³¹ a.g.e., 104. s.

²³² a.g.e., 104. s.

Ertesi gün basında büyük tartışmalar başladı. Ulus Gazetesinin dâvayı müdafaa eden yazılarına mukabil bütün memleket basını böyle bir emrivakiyi kabul etmiyordu. Bilhassa Demokrat İzmir Gazetesinde Burhan Belge şiddetli bir surette iktidarın bu kararına çatmaktaydı.

Demokrat Parti Genel Başkanı Celâl Bayar, bir hafta sonra belediye seçimlerinin öne alınması hakkındaki görüşünü Türk basınına şu şekilde açıkladı:

“– Belediye seçimlerinin ânî olarak dört ay önceye alınmasının sebepleri üzerinde genel merkezimiz incelemeler yapmış ve neticede bu hareketin sâdece partimiz teşkilâtının ilerlemesine meydan vermeden seçimleri yapmak maksadına mâtufl bulunduğuna kanaatine varmıştır. Teşkilâtımız her türlü tahminlerin üstünde bir hızla gelişmektedir. Buna rağmen henüz müteşebbis heyetlerimizin kurulmadığı vilâyetler de vardır. Teşkilâtımızın en ücra köylere kadar yayılması tasavvur edebilirsiniz ki, bir zaman meselesidir. Eğer belediye seçimleri zamanında yapılsaydı, bütün zevkimizle girecektik. Lâkin ortada hiçbir sebep yokken bir günde çıkarılan bu kanunla seçimlerin dört ay önceye alınması, üç aylık bir parti ile, yirmi küsur yıllık partinin nasıl mücadele ettiği ve iktidar partisinden bundan gâye ve maksadının ne olduğu meydandadır. Böyle emrivakiler karşısında kalmak bizi çok düşündürmektedir. Belki de bir buçuk sene sonra yapılacak milletvekili seçimleri de aynı şekilde bir bahane uydurularak ve emrivaki yapılarak öne alınacaktır. Şurasını derhal ve açık olarak belirtiyim ki, Halk Partisinin bu hareketi durumumuzu zorlaştırmaktan ibâret bulunsaydı, üzerinde durmazdık. Fakat bu hareketin yurttaşın siyasî haklarını gereği gibi kullanabilmesini güçleştirici bir mahiyet arzemesi, partimizin bu mesele ile çok yakından ve önemle ilgilenmesini zarurî kılmaktadır.”²³³

8 Mayıs'ta basına bir demec vererek Demokrat Parti Genel Başkanı Celâl Bayar, Partisinin belediye seçimlerine girmeyeceğini şu sözleriyle ifade etmiştir:

“– Ne memleketimizin iç durumunda, ne de dünya siyasî vaziyetinde seçimleri öne almak için bir sebep mevcut değilken, belediye seçimlerinin öne alınması ve CHP Genel Başkanının Akşehirdeki nutku ile milletvekili seçimlerinde öne alınacağını ifâdesi Demokrat Parti Genel Kurulunda derin teessürle karşılanmıştır. Umumî efkârın daha ilk günden sezmiş olduğu gibi artık anlaşılıyor ki, Halk Partisi, Demokrat Partinin inkişafını durdurmak ve muhalif partiler şeklen mevcut olsalar dahi, bir devir daha siyasî fiilen tek kalmak hedefini gütmektedir.

Seçimlere girip girmemek hakkında karar verirken elimizde tuttuğumuz ölçü, parti menfaati ölçüsü değil, yalnız ve yalnız memleket menfaat ölçüsü, takip ettiğimiz tek gâye de, yurttaki millî irâde ve hâkimiyetin birden fazla partilerin var-

233 a.g.e., 105. s.

lîği ile teyit olunması ve yurttaş hak ve hürriyetlerinin daha esaslı teminat altına alınmasıdır. Partimiz bu gâyenin gerçekleştiğini görmekte, belediye meclislerinde ve Türkiye Büyük Millet Meclisinde tek yer kazanmamış olsa dahi kendini bahtiyar sayacaktır. İşte bugünkü durumu böyle bir ruhla tetkik eden Demokrat Parti, Hükûmet partisinin aldığı seçim yenileme kararlarını demokratik zihniyete ve görüşlere aykırı bulduğunu ve bu hareketlerin demokratik bir inkişâfa hizmet değil, bilâkis ve bu inkişâfı önlemek gibi bir netice vereceğini, bu şartlarda seçime iştirak ettiği takdirde, Türk demokrasisinin istikbâli hesabına bir hata işlenmiş olacağını açıkça ifade etmeği borç sayar.”²³⁴

Celâl Bayar’ın belediye seçimlerine girmemek kararı ve bu şartlar dahilinde genel seçime de girilmeyeceği hakkındaki konuşması üzerine, İnönü CHP Kurultayı’nda şu konuşmayı yapmıştır:

“– Sayın üyeler, sizleri Türk halk idaresinin yeni bir hamlesine karar vermeniz için dâvet ettim: Tek dereceli seçim meselesi.

Seçimi tabii olarak 1947’de düşünüyorduk. Dış ve iç politika gerekleri, memleket idaresini biran evvel kararlı kılmak mecburiyetini gösterdi. Dünyanın hali, daha bulanık ve karanlık olarak, uzun bir sürünceme yolunu tutmuştur. Bu yolda, ne ihtimaller karşısında kalacağımızı kestiremiyoruz. Bir seneden beri memleket içinde Büyük Millet Meclisinin otoritesi üzerinde saygılı olmayan tartışmalar olmuştur. İçeride ve dışarıda hiçbir politika, otoritesinden şüphe edilen bir Büyük Millet Meclisi ile yürütülemez. Bunun tabii neticesi, süratli bir seçime gitmek olacaktır. Bu mülâhazalar gösteriyor ki, eğer bir iki ay içinde olağanüstü bir engel çıkmazsa, yeni seçime gitmek karındayız. Seçimin tek dereceli olması kadar ehemmiyetli nokta, vatandaşın serbest seçim yaptığına ve verdiği oyların mahrem ve masun tutulduğuna kanmış bulunmasıdır. (Not: Buradaki kanmış kelimesi çok mânâlıdır.) Bu maksatla bir sürü tedbir düşündük. Eski kanuna göre, Eylülde başlayıp, Ekim ortalarında bitecek belediye seçimlerinin Mayısta başlayıp Mayıs sonunda bitirilmesi tedbiri de bunlar arasındadır. Seçim sandıklarını köylere kadar götüreceğiz. Kadın ve erkek seçmenlerin, tamamiyle ve kolaylıkla, oy sandıklarının başına gelmelerini milletin irâdesini belirtmek için, büyük çokluğun seçime katılmasına imkân vermeği tedbir saydık. Atılan oyların mahrem ve masûn bulunması için, bütün dikkat ve gayretimizi harcıyacağız. (Bu sözlerin ne kadar sahih olduğu aşağıda anlaşılabacaktır.) Şüphe etmek istemem ki, muhalif partiler, seçime parti olarak gireceklerdir: Partilerin veya bağımsızların, bir bahane bularak seçime girmekten kaçınacaklarını farzetmek istemem. Son zamanlarda, bazı memleketlerde, seçime iştirak etmemek taktiği görülmüştür. Bunun mânâsı, yabancı devletlere karşı, memleketin iç idaresini itham etmektir. Kendi iç idaremizi, yabancı devlet-

234 a.g.e., 106 - 107, ss.

lere karşı kötölemek teşebbüsünü Türkiye denilen memlekette vatandaşların hoş görmeyeceklerinden eminim. (Not: Bu cümlede de demokrat parti seçime girmediği takdirde kapatılmasına kadar gidilecek bir tehdit taşımaktadır.)

Bundan başka, iktidara karşı siyasî parti teşkil edip, bizim idaremizi beğenmeyen vatandaşları topladıktan sonra, onları oy sandığı başına gitmekten menetmek, vatandaşları meşrû mücadele yolundan ayırmak demektir. Böyle vatandaşlar, fikirlerini yürütmek için meşrû olmayan yollara teşvik edilmiş olurlar. Siyaset hayatımızın gelişmesini, eski balkan komitacılığına yöneltmek ve sürüklemek vebalinden, siyasetçilerimizin sakınacaklarını umarım.

Zamanın bizde ne ihtiyaçlar meydana çıkaracağını kestiremeyiz. Belki bizde de bir gün, Cumhurbaşkanı seçimi için, anayasada değişiklik lüzumu ileri sürülecektir. Bu, gelecek nesillerin işidir. Benden sonra geleceklere de, bugünkü tertibin, bünyemize en uygun şekil olduğunu söylemekte ısrar ederim.

Basın hürriyeti, memleketin huzurunu altüst edecek bir şekilde kötü kullanıldı. Memleketin durumunu karıştırmak, ateş çıkarmak gibi bir insafsızlığı, meslek olarak takip eden gazeteler cephesi kuruldu. Cumhuriyet Halk Partisi asıl güçlüğe, açıktan açığa karşısına geçen gazeteciler ve siyasetçiler önünde uğramamıştır. Bizim mecliste ve parti içinde en çok sıkıntı çektiğimiz hal, bize üye olanların partiyi kötölemeğe çalışmalarıdır. CHP'sinden bir milletvekili veya serbest vatan-daşa, partimizi yıkmak isteyen bir gazete ile fikir ve yazı yakınlığı yapar ve bunu bize kabul ettireceğini sanırsa, kendini aldatır. Sayın üyeler! İktidar mevkii, milletin serbest iradesi ile tayin ve teyit edilmek şartıyla ancak vatana hizmet vasıtası olarak kıymetlidir. Yeni seçimde aziz milletimizin, bizi bir bütün olarak göz önüne almasını dileriz.»²³⁵

İsmet İnönü'nün Kurultay'da yaptığı konuşmaya, Celâl Bayar, bütün il ve ilçe teşkilâtlarına gönderdiği şu beyanname ile cevap vermiştir:

“— CHP Genel Başkanı İnönü, Halk Partisi kurultayında söylediği nutukta, partimizin durumuna ve seçimlere girmemek hakkındaki aldığımız karara dokunmaktadır. İlk olarak seçimlerin öne alınması üzerinde durulmakta ve Dünya ahvalinin bulanık ve daha karanlık olarak sürünceme yolunu tuttuğu bildirilmektedir. Bundan önce de söylediğimiz gibi, dünya ahvalinin daha karışık ve daha endişe verici olduğuna kani olamıyoruz. Seçimlerin aceleye getirilmesini, dış durumunun icaplarına ve endişe verici olup olmamasına sıkı sıkıya bağlamak mümkün değildir.

Seçimlerin aceleye getirilmesine ikinci sebep olarak B. M. Meclisi üzerinde saygılı olmayan tartışmaların yapılmış olması ileri sürülüyor. Bu tartışmalar Mec-

²³⁵ a.g.e., 107 - 108. ss.

lisi açış nutkundan evvelki aylarda cereyan etmiş olacaktır. Şayet o zaman bu tartışmaların böyle bir tesiri bulunduğuna hükmetseydi, elbette o nutukta seçimlerin 1947'de yapılacağı ifade edilmiş olmazdı.

Hakikat şudur ki, yazı, söz, toplanma ve cemiyet kurma gibi hürriyetler, vatandaşın siyasi hakları yeter teminat altına alınmadan rey ve serbest seçimden bahsetmek müşkül olur. Seçimlerde acele edilmek suretiyle kullanılan taktik meydandadır. Bu gibi emrivâkileri kabul etmek partimizin müstakbel hürriyetini zedeliyecek bir uysallık çığrına gitmek demek olurdu.

Diğer ithamlara gelince, tekrar ifade etmek yerinde olurki, partimiz daima meşrû yollarda ve kanunî vasıtalarla mücadeleyi prensiplerinin en mukaddesi olarak tanımaktadır. Bunun böyle olduğundan kimsenin şüphe etmeğe hakkı olmaz.»²³⁶

Belediye Seçimlerine İştirak Nisbeti

26 Mayıs 1946'da alınan belediye seçimi neticelerine göre, iştirak % 43 - 50 arasında olmuş ve bütün memlekette tek başına seçimlere katılan C.H.P. adayları, bâzı yerlerde de müstakiller kazanmışlardı, Bu suretle yakında yapılacak olan Milletvekili seçimlerinde C.H.P. büyük bir avantaja sahip bulunuyordu. Bir ay önce Konya, Kayseri, Niğde üzerinde bir seçim seyahatine çıkmış bulunan İnönü, 26 Mayıs'ta da Erzuruma bir seyahat yapmış ve burada da halka hitaben yaptığı bir konuşmada:

«— Erzurumlular, iki gündür misafirinizim. Erzurumun en mâmur ve en zengin köşelerimizden biri olması bizim aziz emelimizdir. Erzurumun güzellikleri meydana çıkmağa başlamıştır. Yakında bütün memleketin hasretle bir defa olsun görmeğe hevesleneceği bir yer olacaktır. Sizi her zaman vatanın sağlam direklerinden biri saydım. Yakında olacak seçimde, vazifenizi yapmakta yarış etmenizi isterim. Millet, kendi irâdesine, kendi kudretine ilgi göstermek suretiyle, idaresini geliştirebilir ve feyizlendirebilir. Erzurumun anlayışını, kavrayışını iftiharla takip ettim. Sevgilerim ve iyi dileklerim daima sizinledir.»²³⁷ Diyerek burada da vatandaş reylerini toplamak gayretine düşmüştü. Halbuki ortada henüz yeni seçimlerin hangi gün yapılacağı hakkında ne bir tarih mevcuttu, ne de böyle bir mesele Büyük Mecliste görüşülmüştü.

Nihayet Halk Partisi 31 Mayıs'ta yeni seçim kanununu Büyük Millet Meclisine getirdi.

10 Haziran 1946 tarihinde, Nafi Atuf Kansu ve iki arkadaşının, Türkiye Büyük Millet Meclisi seçiminin yenilenmesine dair önergesiyle, seçimlerin yenilenmesi hususu, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde görüşüldü. Meclis görüşmelerini, aslına sadık kalarak, TBMM Tutanak Dergisi'nden iktibâs ederek veriyoruz:

²³⁶ a.g.e., 109 - 110. ss.

²³⁷ a.g.e., 110 - 111. ss.

Büyük Millet Meclisi
Seçiminin Yenilenmesi Hakkında
Meclis Müzakereleri

“ BİRİNCİ OTURUM

Açılma saati: 15

BAŞKAN – T. F. Sılay

KÂTİPLER: Necmettin Sahir Sılan (Tunceli), N. Fırat (Samsun)

BAŞKAN – Oturum açılmıştır.

3.- ÖNERGE

1.- Kırklareli Milletvekili Nafî Kansu ve iki arkadaşının Türkiye Büyük Millet Meclisi seçiminin yenilenmesine dair önergesi.

Bir önerge var arz ediyorum.

Yüksek Başkanlığa

Yeni Kanuna göre bir dereceli seçim yapılmak üzere Büyük Millet Meclisi seçiminin yenilenmesine karar verilmesini teklif ederiz.

Kırklareli Milletvekili	Kütahya Milletvekili	Konya Milletvekili
N. Kansu	R. Peker	S. Arıkan

BAŞKAN – Önerge hakkında mütalâa var mı?

E. SAZAK (Eskişehir) – Arkadaşlar; Teşriî hayatımın 27 nci yılıdır. Son defa olarak bugün kürsüye çıkıyorum. Bazı mâruzatta bulunacağım.

Ben bu kararın Çarşamba günü olacağını ümit etmişim de, hesaplı kitaplı çıkma için not edeyim demiştim. Fakat bu bugün oluyor. Kusur edersem affeder-siniz.

Mâruzatım gayet samimi ve ciddidir. Dar Particilik gayreti ve mutaassıp muhalefet zihniyeti taşımaz. Nihayet bunlar tabıma da uygun düşmez.

Arkadaşlarım, tek dereceli Seçim Kanunu kabul edildikten sonra matbuatta gördüğümüz teedidi intihabın mucip sebeplerinden biri harici vaziyetin kararsızlığıdır. Tek dereceli intihap kanunu ve seçimleri yenileme kararı ile Büyük Millet Meclisi kuvvetinin zaafa uğramış telekkisine karşı milletin taze iradesiyle Büyük Millet Meclisini teşkil etmek.

Bendeniz harici vaziyetin mucip sebep gösterilmesine iştirak edemiyorum. Türk milleti muhalif olsun, muvafık olsun harici tehlike karşısında kayıtsız şart-sız Hükümetle beraberdir. Bunu böyle telekki etmemek benim kanaatımcı bu millete hürmetsizlik olur.

Taze kuvvetle gelmek meselesine gelince: Taze kuvvetle gelmek için teşekkül halinde olan partilerin taazzuvuna imkân bırakıp hiç olmazsa üç dört ay sonra intihabı yapmak suretiyle millet iradesinin güzelce ve fiili tecellisiyle Meclisin tam manasıyla arzu edilen bir kuvvette sağlanmalı idi.

M. ÖKER (Malatya) – O senin hüsnü kuruntun.

E. SAZAK (Devamla) – Reis Bey, müdahale edilmemesini rica ediyorum. Son defa söylüyorum.

BAŞKAN – Müdahale yoktur, siz devam buyurun. (Devam, devam sesleri)

E. SAZAK (Devamla) – Yazamadım, notum da yok, karıştırırım. Mühim meseledir.

Bu da böyle olmadığına nazaran, yani yeniden tam manasıyla milletin iradesiyle kuvvetli bir Meclis kurulamayacağına nazaran -çünkü partiler yenidir- şu halde buna başka bir endişe saik olduğu gözükür. O da diğer partiler genişlerse Halk Partisi zaafa düşer endişesidir. (Öyle bir şey yok sesleri), (Gürültüler).

BAŞKAN – Siz devam edin.

E. SAZAK (Devamla) – Arkadaşlar, bu endişe vârit olabilir. 25 senelik iktidar mevkii nede olsa bir partiyi yıpratır. Bu çok görülmez, fakat milletin Hükümetten ayrı düşünmek, ayrı görmek, beğenmemek temayülü çoğaldıysa bu hiç kimseye Halk Partisinin şimdiye kadar yapmış olduğu icraata göz yumması için sebep teşkil etmez. Dünya öyle dev adımı ile ileri gitmiştir ki Cumhuriyet Halk Partisi bunu görmemiştir ve nihayet son zamanlarda alınan tedbirler ve kararlar da milleti bu partiden soğutmuştur. Milletin bu partiden soğumasının sebebi nedir?

Ben son defa olarak Halk Partisi lehine bazı mâruzatta bulunacağım. Ben, Halk Partisi muvaffak olsun diğer partiler yüz sene muvaffak olamasın razıyım; yeterki memleket işleri iyi yürüsün. Yalnız halkı cebren milletin sevmediği bu partiye ısındırmaya çalışmasınlar.

Arkadaşlar, müsaade buyurursanız millet, Halk Partisini neden sevmiyor, neden ondan soğuyor bunu anlatacağım. (Gürültüler)

BAŞKAN – Müsaade buyurun. Devam etsin.

E. SAZAK (Devamla) – Eğer konuşturmayacaksanız ineyim. Kabul etmezseniz, hata ediyorsam...

Ş. GÜNALTAY (Sivas) – Ahmet Emin de onu söylüyor.

E. SAZAK (Devamla) – Benim adım Ahmet Emin değil, benim adım Mehmet Emin'dir.

Ş. GÜNALTAY (Sivas) – Kendi partiden konuş, bizim partiden bahsetmeye hakkın yoktur.

E. SAZAK (Devamla) – Reisvekilliği vazifesine kadar çıkmış bir arkadaş benim sözlerime tahammül edemezse bu memlekette nasıl demokrasi vardır? Bu memlekette demokrasi teessüs etmez. (Gürültüler)

Efendim bir daha gelip de mücadele edemiyeceğimden vazife saydım, zatiâliniz vazife saymazsanız, atarsanız, herşeyi yapabilirsiniz.

Evvelâ teker teker arz edeceğim, ondan sonra da biraz genişleteceğim

Yerli mallar pazarları, kombinalar, mektep işlerinin tutumu. Orman işi, Tay-yare Cemiyeti meselesi memlekette hakkın emniyette bulunması, Ferdî teşebbüs-lere kıymet verilmemesi ve bu yüzden, Devlet teşebbüslerinin temelsiz küçük bir sarsıntı ile çökecek bir halde bulunması...

Şimdi arkadaşlar, mektep işini ele alalım. Bu memlekette tasavvur eder-misiniz ki, mektebin lüzumuna akıl erdirmemiş bir kimse bulunsun. İnsan bunu nasıl kendisine hasredebilir? Fakat iş öyle hale gelmiştir ki kimse mektebe taal-lûk edince arzuhal edemez, etse de ne kaymakam dinler, ne hâkim dinler, ne vali dinler. (Gürültüler). Elinizi vicdanınıza koyunuz Allah rızası için. Bunu gözümle gördüm. Mektep bina projelerinin dahi kötü olduğu öğretmenlere her yerde ken-dini doyuracak tarla verildiği vakit dahi öğretmen, çift başından ayrılamayacağından tabii mektepten uzak kalacağını bunların fakir olup Devletçe yardım edilmesi lâzım geldiğini bu sebeple bu işe ayrıca para ayrılması icabedeceğini defatla ar-zetmiştim. Ne olur bu adam ne haindir, ne şudur, ne budur; ne de mektep sevmez-dir. Bunun üzerinde biraz kafa yoralım. Diğer bir mesele; pek çokları, bilginler, eğitimcilerin yetişme tarzını iyi bulmuyorlar. Benim istediğim, bunun üzerinde bir tetkik yapılmasıdır. Hakikatı biliyor köylü, görüyor ki, şehir mektebi ne ile yapılıyor. Köylerde bedava tuğla verelim, kiremit verelim, tahta verelim. Ne olur? Hiçbir şey olmaz.

Ben diyorum ki, tek bu yollara gidilsin de bu parti yüz sene, payidar olsun, bu memleketin menfaatına aykırı olan işleri düzeltsin de bugünkü iktidar partisi var-sın yaşasın.

Orman işine geliyorum; arkadaşlar, dünyada herşey insanlar için hazırlanır, insanlar için yapılır, onlar için meydana getirilir. Ormanı muhafaza edeceğim diye, tutulan bu yanlış yolla ne orman muhafaza edilir, ne de keçi yaşar. Bu mem-leketin keçiden başka hayvan yaşamayacağı yerlerinde kabilse keçiyi icadetmek lâzımdır. Bu işlere dikkat ederseniz sever sizi millet canım. (Zaten seviyor sesi) Orman deyip geçmeyin başınıza 3-5 milyon göçmen yaratır.

Kombinalar işi işe; yanlış başlamış bir iştir. Hakikaten Ziraat Vekâleti çalışmıştır, bu çalışmayı millete yardım suretiyle yapsaydı, verim bunun 3-5 misli fazla olurdu. Ben rica ediyorum ki yanlış başlanmış olan bu işin hiç olmazsa sonu iyi gelsin. Eskişehirin çalışkan çiftçileri vardır. Onlardan ve dağlardaki bekçilerden toplayarak yeniden 50 köy, 100 köy kurulsun, bunlara arazi bedava verilsin, hayvanatı bedava verilsin, hiç olmazsa bu işin sonu böylece tatlıya bağlansın.

C. S. BARLAS (Gaziantep) – Sen öyle yap.

E. SAZAK (Eskişehir) – Biz iktidara gelirsek yapacağımız bunlardır. (Gülüşmeler).

Donatım kurumu işi; Arkadaşlar, donatım kurumu üzerinde durun. Faydalı olmuyor, zararlı oluyor, masraflı oluyor, ve millete yardım edilmiyor. Üzerinde duralım.

O. Ş. ULUDAĞ (Konya) – Bu dünya Sultan Süleyman’a da kalmamıştır, Sazak müteessir olma.

E. SAZAK (Devamla) – Tayyare Cemiyeti arkadaşlar, lüzumsuzdur, zaittir, zararlıdır. Tayyarenin dünyada en büyük silâh olduğu bir zamanda bunu cemiyetler âdeti eğreti olarak idaresi kadar gülünç bir şey olmaz. Eğer bunun başındaki arkadaş, kıymetli bir adamsa getirin onu vekil yapın. Bu iş büyük bir suüstimale sebep olmaktadır. Eğer bunu bilmeyen varsa, zannetmem olsun, hepiniz bilirsiniz.

Ş. KOÇAK (Erzurum) – Lütfen bir madde gösterebilir misiniz? Reis Bey tek-lif ediyorum, hatip lütfen bir madde göstersiz.

Dr. S. A. DİLEMRE (Rize) – Azizim, bunların hepsi kontrollu şeyler.

E. SAZAK (Devamla) – Geçen gün bir şeye şahit oldum. Bir adamın 150 000 liralık malını 10 000 liraya istimplâka kalkmış valinin biri; sahibi de avukatmış. Haklı olduğu halde tehiri icra kararı alamamış. Bunu duydum. Memlekette hak emniyeti sarsılırsa ve sarsılmış yerleri tamir edilmezse, bu derin vebal mesuliyetin altından kalkacak kimse tasavvur edemem. Emniyet mefhumunu, hak mefhumunu tamamen tesis etmeli.

Arkadaşlar, Devlet idaresi demek, halkın idaresine, ihtiyacına, işine bakmak demektir. Yerlimallar pazarı hakikatte Devlet fabrikalarının da aleyhinedir. Çünkü, diğer esnaf başka mallar satarak, yerlimallar pazarlarının müşterisini kaybet-tiriyorlar. Bunu defaatla toplantılarda arzettim. Devlet olarak bir bakkalın, bir esnafın hakkını yemeğe ve yaşama hakkını düşünmemeğe salâhiyetimiz yoktur. Her ferdin yaşayacağını düşünmek mecburiyetindeyiz.

Arkadaşlar; büyük bir iktisadi buhran arifesindeyiz, belki de içindeyiz. Devlet teşkilâtı gelecek vaziyete kulak asmamaktadır. Bu önümüzdeki buhran belki beş sene devam edebilir. Bu buhrana intibak için şimdiden bir çare bulamazsak işimiz çok kötüdür. Şu sırada bile bir köyü soysan soğana çevirsen 50 lira çıkmıyor. Bence söylenecek daha çok şey var. Fakat aceleye geldi. Onları da oğluma tenbih ederim o anlatsın.

Allah Türk Milletine zeval vermesin, (Amin sesleri) var olsun (Amin sesleri). Lâyık olduğu mertebeye çıksın. (Amin sesleri). Siz de sağ olun, Allahaismarladık arkadaşlar...

Dr. K. C. BERKSOY (İstanbul) – Kıymetli arkadaşlarım, iki seneden beri aranızda ve bu yüksek sakfın altında sizinle beraber millet uğruna çalışıyoruz. İlk defadır ki bugün kürsüye çıkıyorum ve Emin Sazak'ın bazı halleri üzerine çıkıyorum, duramadım. Memleketin uzun tarihini yaşamış bir insanım. Yalnız 44 sene üniversitede hayatım geçmiştir. Tecrübem var. Bize bugün Emin Sazak acele ediyorsunuz, intihabı öne almaktan maksadınız, Halk Partisini kazandırmaktır gibi sözler söylediler. Bugün Büyük Millet Meclisini teşkil eden zatların herbirisi nice memleket hizmetlerinde bulunmuş yüksek şahsiyetlerdir. Emin Sazak, partisinin gazeteleri (Efendiler, sizi millet seçmedi, tâyinle geldiniz, uşaksınız) dediler. Ben de sizin aranızdayım. Biz eğer Büyük Millet Meclisinin tecdidi münasebetiyle feshini istiyorsak işte bu adamların korktuğu milletin iradesine müracaat etmek için feshediyoruz. (Bravo sesleri) Hayır arkadaşlar, biz burada hiçbirimiz ne uşaktık, ne dalkavuktuk; fakat emindik ki ve yine eminiz ki, Cumhuriyet Halk Partisi ve Hükümeti en güzel işleri başarmıştır. Ufak tefek lakırdıları alıp, Yerlimallar Pazarı, şunlar ve bunlar... bunlar mahalle dedikodusudur. Memlekette, bakın ey millet, nemiz eksik. Yedi sene süren harb devresinde bulunduk. Hangi yabancı memleketten istikraz yaptık, hangi şimendiferleri ecnebiler elinde bıraktık?.. Yedi senedir sarfettiğimiz yedi milyar lira nereden çıktı? Yapılan bunca ilerlemeler, bunca kışlalar, mektepler... Bunlar yerden mi ürüyor? Bunlar Cumhuriyet Halk Partisini ve onun kıymetli Hükümetinin icraatıdır. Bu insanlar ben çok acıyorum. Eminim ki, mugalataya inanmayan yüksek milletim bu adamlara asla inanmayacaktır. Fakat eğer inanırlarsa çok acıyacağım. Çünkü yapılan bunca icraatı görmemek için insanın gözü kör, kulağı sağır olmalı veya mektepten çıkmamış, hususi tahsil görmüş olmalı. (Gülüşmeler)

H. ÇARIKLI (Balıkesir) – Arkadaşlar; burada okunan önerge ile Sazak arkadaşımızın konuştukları arasında huzurunuzda arz edeyim ki, maalesef bir münasebet bulamadım. Yani Sazak arkadaşımız yeni seçime geçmeyelim mi, demek istedi, yoksa önümüzdeki seçim için Millet vekilliği temin etmek maksadiyle kendisi için propaganda mı yaptı?

Arkadaşlar; şüphe yok ki, propaganda yaptı ve propagandayı yapma sistemini de 26 yıl içimizde bulunmakla öğrenmiştir. Yani bizden aldığını bize satmaya çalışıyor.

Aziz arkadaşlarım; Emin Sazak'la beraber bu arkadaşımız da 27 yıl bu çatının altında çalıştı. Emin Sazak arkadaşımız bugüne kadar hep içinizde idi. Parti toplantılarında, Mecliste birçok münakaşalarımız oldu. Hepimiz kendi kusurlarımızı açıkladık ve dertlerimize çareler aradık. Fakat bugün duyduğumuzu Emin Sazak arkadaşımızın şimdiye kadar ağzından duymadık. Yani bunları evvelden bilmiyordu da yeni mi öğrendi, yoksa eline verilen notta böyle mi yazıyor?

Şimdiye kadar içimizde bulunduğu halde bizden ayrıldıktan sonra Emin Sazak arkadaşımıza karşı teessürlerimi ve hüznlerimi bildirmeye mecburum. Şimdiye kadar beraber çalıştık. Hangi düşünce bunu ayırdı, hâlâ bunu anlayamadım. Bugün eline verilen notlar gibi daima kulağına ve kafasına söylenen fikirler ayrıldı ise o vakit hüznümü değil, teessürlerimi bildirmeğe mecburum. (Kâfi, kâfi sesleri).

S. TUNCAY (Siird) – Sayın arkadaşlar; muasır Devletin ayrıca vasfı halkın rızasına, iradesine istinat etmesidir. Zaten demokrasi de bu demek değil midir? İşte Meclislerin yenilenmesindeki esası hukukî de bundan ibarettir. Uzun zaman devam etmiş olan Meclislerde Milletvekilleri müntehipleriyle temaslarını kaybetmiş olabilirler. Bu teması yenilemek çok zaman zarurî olur. Bilhassa dünyanın, büyük Şefin dediği gibi, karanlık bir devreye girdili bir zamanda onun karşısına dim dik çıkabilmek için bu temasın yenilenmesine elbetteki zaruret vardır.

Bir de Meclisleri yenilemeden maksat, gaye millî fidanlıklarda yeni yetişip gelişen fidanlardan taze kalemler almak ve bunlarla yeni aşılar yapmaktan ibarettir. Millet Meclislerini bünyeleri ancak bu aşılar sayesinde tazelenebilir. Kezalik Hükümet içinde de bu tazelik yine yeni intihaplar neticesinde taayyün eder.

Yoksa bu aşılır olmazsa millî bünye yavaş yavaş çürür. Ona tazelik vermek elbetteki lâzımdır.

Muhterem Sazak'ın sözleri tevehhümden ibaret gibidir. Güya, Partimiz diğer partilerin taazzuvuna meydan vermeden mevkii iktidarı bir müddet daha elde tutmak için el çabukluğu ile yeniden intihaba gitmektedir. Demin arzettiğim gibi, eğer bu bir tevehhüm değilse bir bühtandan ibarettir.

Bendenize kalırsa yeni partiler hemen mevkii iktidara gelmezler. Bunların böyle bir muvaffakiyete erişebilmeleri için zaman geçmek lâzımdır. Arkadaşlar, milletin itimatı derhal kazanılmaz. Söz ve hareketlerin ciddiyetiyle, samimiyetiyle ancak bu itimat ihraz olunabilir. Ve ancak bu sayededir ki, iktidar mevkii kendilerine arzı cemal eder. Kaldı ki biz buraya eski seçimle gelmiş bulunuyoruz.

Yeni sistemde bir seçim ihtiyacı aşikârdır ve hukukî zarureti de ortadadır. Unutmamalldır ki, her yeni bahar ağaçlara taze taze dal budak verir.

Büyük demokrasilerde de millet meclislerini süreleri bitmeden yenilemek âdet olmuştur. Meselâ İngiltere’de meclisin süresi 7 senedir. Fakat daima 4 senede bir değıştirirler ve ona taze hayat verirler.

Millet huzuruna çıkarken yüzümüz kırmızı değildir, apaçıktır. Eğer hicaplı yüz varsa kendilerininindir. (Bravo sesleri).

E. ORAN (İzmir)- Sayın arkadaşlarım, Cumhuriyet Halk Partisi memleketi idare eden tam demokratik bir tarzda usuller takibetmediğini ileri sürerek teşekkül eden Demokrat Parti Halk Partisinin memlekette tam bir demokrasi tesisi için ne kadar kanun getirmişse hepsini itiraz ettiğini huzurunuzda tebellür ettirmek için kürsüye geldim.

Hepimiz tek seçimin şüphesiz ki, halkın noktai nazarını en iyi tebellür ettiren bir sistem olduğu kanaatindeyiz. Cumhuriyet Halk Partisi bugünkü çoğunluğuna dayanarak memlekette bunu tatbik edebilecek ve kanunlaştıracak tek bir partidir, kemali cesaretle bunu huzurunuzda getirdi. Demokrat Partinin itirazlarına uğradı.

Cemiyetler Kanunu, cemiyetler kurulmasında bazı müşkülleri ihtiva eden hükümleri havi idi. Onları kaldırmak, tam demokrasinin ruhunu ifade eden ve cemiyetlerin yalnız iki kişinin toplanıp da kurma arzularını göstermek suretiyle teşekküllerini temine yarayan hükümler koyduk. Demokrat Parti buna da itiraz etti.

Elde bir Basın Kanunu var. Bu kanunun icabı olarak, basın müntesiplerinden müteşekkil bir haysiyet divanı var. Bu haysiyet divanı herhangi bir basın mümes-silinin gazetede yazı yazması, yayın yapma memnuiyetini koyma salâhiyeti var. Buna mâni olmak için Basın ve Yayın Kanununun kaldırılması için, Hükümet kanun teklif etti. Yarın Demokrat Parti buna da itiraz edecek yer bulacak.

Matbuât Kanununda 50 nci madde diye barbar bağrılan bir madde vardır. C.H.Partisi kendi çoğunluğuna güvenerek bunu kaldırmak istemiştir. Ve bunun için kanun yapmıştır. Demokrat Parti buna da muterizdir. Demokraside ileri adım sayılabilecek ne varsa, biz ne yapmışsak, bu arkadaşlar her iyi şeyi kötü görmek için yemin etmişcesine mütemadiyen itirazlar yağdırmışlardır.

Şimdi biz tek dereceli seçime doğru gitmek üzere kanun getirdik ve çıkardık. O halde arkadaşlar; bizler tek dereceli seçimi kabul ettik, lâzım değil midir bu kabule göre, bundan sonra B.M.Meclisi tek dereceli seçimle memlekette hâkim olacağına göre icabetmez mi ki, biran evvel milletin noktai nazarı anlaşılsın, onun için yeni seçime gidelim. Bundan tabii ne olabilir?

Arkadaşlar Milletvekili seçiminde büyük rolü olan belediyeleri tamamen Halk Partisindendirler, seçime gidileceğine göre yarın o bir gün feryada mahal kalmamın diye bunları yenilemek kararını verdik, Demokrat Parti itiraz etti. Hayır belediye seçimlerini yapmamalı idiniz, dedi.

Arkadaşlar; kendisine büyük hürmetim olan Emin Sazak, daima Huzurunuzda çıkar ve kendisinin samimiyetinden bahseder. Ben de böyle inanmak isterim. Kendisi bu samimiyetle söz söylerken bir de kendisinin bilgisizliğinden bahseder. Bilmem, belki bu, tevazu eseridir, fakat bilgisizliğini söyleyen bu arkadaşım memleketin hayrına yapılan Kombinaların kötülüğünden, mekteplerin yapılmasının doğru olmadığını bilmem Donatım Kurumunun zararlı olduğunu, Tayyare Cemiyetinin faydasız olduğunu, hak durumunun bozuk olduğunu, Yerlimallar Pazarlarının yanlış yolda bulunduğunu söylüyorlar. Peki kendisinin bilgisiz olduğunu söyledikleri halde bunları bu kadar fena görüyorlarda, memleketin yüksek müesseselerinde yetişmiş, Avrupa'da tahsil görmüş ve bu işlerin başına getirilmiş adamlar onu fena görmüyorlar da, o fena görüyor. Benim buna aklım ermedi.

Ş. KOÇAK (Erzurum)- Arkadaşlar; Emin Sazak arkadaş, Halk Partisi aleyhine bu kürsüden propagandasını yaparken oldukça zehirlerini saçtı ve bu zehirlerini saçarken, Türk Hava Kurumunu da ele aldı. Madde göstermeden müphem ve meşkûk sözlerle Türk Hava Kurumunda bir suiistimal mevcut olduğunu söyledi. Kendisine, oturduğum yerden bir madde zikretmesini ve bu meşkûk sözlerini aydınlatmasını rica ettim. Fakat maalesef bunları yapmadı. Biliyorsunuz ki, kendi ifadesinden de anlıyoruz ki, 27 seneden beri bu kürsüde çalışan millet ve memleket işleri gören, inceleyen bu arkadaş, 27 sene zarfında ki takriben Hava Kurumu ile yaşıt olan teşrii hayatı içinde, bir gün olsun bu kürsüye çıkmış ve Hava Kurumu aleyhinde ve Hava Kurumunun çalışmaları hakkında hiçbir söz sarfetmiş değildir. Bu kürsüden açık Mecliste konuşmadığı gibi, parti içtimalarında da böyle bir ifade kendisinden işitilmemiştir. Binaenaleyh eğer kendisi şerefli bir arkadaş ve haysiyetli bir vatandaş ise, söylediklerini bu kürsüden açıklayarak madde zikrederler. Aksi halde aldığı talimatı burada ifade etmiş olmak için konuşmuş bulunuyor. (Alkışlar).

E. A. TOKAD(Denizli)- Sayın arkadaşlarım, iç ve dış durumun hassasiyeti ve nezaketi icabı demokrasinin gidişlerine daha iyi ayak uydurabilmek için ve memleketin demokraside tekâmülü bakımından ve Kamutayın daha kuvvetli ve yeni bir irade ile Devlet işlerine vaziyet etmesi gayesiyle tek dereceli seçimle teccidi intihaba karar vermesinin yerinde olduğu kanaatindeyim. Binaenaleyh tasarı hakkında fazla bir şey söyleyecek değilim. Yalnız Devletimizin yurdumuzun yükselmesi için hepimizin gözbebeği olan bir takım müesseselerimiz vardır ki, bun-

ların efkârı umumiye nazarında lekelenmesine doğru atılan çığırâ tahammül edemediğinden söz almış bulunuyorum. Bu hususta konuşan Emin Sazak'ın hissi konuştuğunu ifade etmek için bir iki misal vereceğim.

Bütçe müzakereleri münasebetiyle ben de burada Tarım Bakanlığına ait birçok işlerin iyi gitmediğini, islahâ muhtaç olduğunu söyledim ve icabederse yine de söylerim. Tarım Bakanlığının icraatı meyanında beğenmediğim işlerden biri de kombina işleri idi. Bundan evvelki seneler bütçe müzakereleri münasebetiyle bu hususta mâruzatta bulunurken, Emin Sazak bendenizi bir kenara çekerek...

BAŞKAN- Bu hususları bırakınız, önerge üzerinde söyleyiniz.

E. A. TOKAD (Devamla)- Peki.

Bana demişlerdi ki, kombinalar aleyhinde niye konuşuyorsunuz, iyidir bu teşki. Aradan altı ay geçiyor, burada şimdi de kombinaların fenalığından bahsediyorlar. Bilhassa bunu tebarüz ettirmek istiyorum. Yani altı ay içerisinde kombinalar fenaliğe mı uğramış oluyorlar? Bu itibarla sözlerinin ne kadar hissi olduğunu tebarüz ettirmek için söz almış bulunuyorum.

Emin Sazak arkadaşımız altı ay evvel kombinaların lehinde bulunuyordu. Demek ki o zaman kendi hususî işlerine yardım eden bu durum bakımından öyle konuşmak icabediyordu. Fakat bugün kombinaların aleyhinde bulunuyor. Bunu hissi konuştuğuna canlı bir misal olarak arz etmek istiyorum.

Dr. M. GERMEN (Aydın)- Muhterem arkadaşlar, hiç şüphe yok, mevzuumuz seçimin yenilenmesi mevzuudur. Hükümeti herhangi bir istizah veya sual takririne muhatap tutmuş bir vaziyet mevcut olduğuna hiç birimizin benimle beraber inanmadığına kaniim. Olsa olsa seçim yenilenmeli midir, yenilenmemeli midir, mevzuuna temas etmiş olmalarını kabul ederek bu hüsnü niyete makrun noktai nazarlarına belki cevap vermek lâzım gelebilir.

Kısaca arz etmek ihtiyacını duydum, söyledikleri sözlerden birisi harici vaziyetin ifadesidir, gazetelerde muhtelif zamanlarda bu mevzuâ temas ettiler, Büyük Şefin daha karanlık günlere girdiğimizi söylemesiyle daha emniyetli olduğumuzu söylemesi arasında tezat görerek hakikatte bunun bu yeni seçime mevzu sebep teşkil etmiyeceğini ifade ettiler ve bugün aşağı yukarı ona yakın bir sözü Emin Sazak söylemeğe çalıştı.

Hiç şüphe yok Türk Milleti kendisini emniyette görmek veya emniyette tutmak meselelerini düşünür ve konuşurken ona yalnız ve yalnız kendi iktidarını, kendi varlığını hesaba koyarak düşünen ve karar veren bir millet. Bu bakımdan her zaman için kendisini, yapacağı fedakârlıklarla emniyette görmek mevkiindedir. Ancak, emniyette görmek demek; millet olarak istihdaf ettiği gayeyi tam istihsal etmek azmiyle lâzım ve temini kabil her tedbiri ve inancı veren müsbet vasıta ve kaynaklara dayandığı hesaplar.

Bu itibarla Büyük Şef bir zamanlar “yalnız gibi idi” dediği cümlesi ile bu iki fikir arasında bir tredünyon konmazsa karışık ve kısa görüşle bu tezada belki kolay düşebilir. Bugün “daha emniyetleyiz” demek “dün yalnız gibi idik, bu gün büyük müttefik dostlarımızla beraberiz” cümlesinin ifade ettiği mânada aramak en basit görüşlü insanların varacağı bir netice ve mantık olur.

Bu itibarla kendimizi iyi müttefik ve dostların yanımızda olduğunu gördükten sonra duyduğumuz emniyetle dünya hayatının günden güne daha fedakârlıklar istediği, şeklini ihtiva ettiği mâna arasındaki farkı bulunca vaziyetin umumî olarak dünyada herkesi endişeye düşürecek mahiyette bir karanlığa doğru gitmekte olduğuna inanmak tabii ve zaruri olur. Bunun böyle olduğunu kabul edince demokrasi hayatı yaşıyan her milletin her zaman başvurduğu bir çare olarak hayatın karanlıklarının tahaddüsünü beklemeden kendi sağlar ve milletin muhtelif mevzularda iradesine başvurmuş olur.

Bu kısmı geçince ve böyle olduğunu kabul edip yeni seçime varmanın en makul ve mantikî bir iş olduğunu kabule karar verdikten sonra diğer kısımlar hakkında söylenen mevzuları ayrı ayrı bahis konusu yapmak ve bunlar üzerinde tartışma meydana getirmek, zannediyorum ki, bugünkü mevzuumuzun çerçevesi içerisinde cevaz verilecek hususattan değildir. En geniş mânasiyle, en demokratik ifadesi, şu kadarını söylemek mümkün olabilirki, bu arkadaşlarımızın uzun senelerden beri bu hayat, bu siyaset ve bu programın içerisinde yuvarlanıp gelmiş olmalarının, böyle bugün aykırı bir noktai nazar dermeyan ediyorlar gibi mânayı anlayışa hiç lüzum olmaksızın, bugünkü taze fikirleri olmakla karşılayabileceğimiz birşey varsa o da, evet bütün bunların bu saydıkları şeyler dahi yeni seçime gidilmesinin birer unsuru esasisi olsun. Millet hakikaten yol, köprü, mektep, şunu, şunu yapmanın, şu ve bu yolda çalışmanın doğru olup olmadığını, bu hayat ve istikbale inanıp inanmadığını, reye müracaatla, bütün milletin iradesinin izhar edilmiş olmasıdır. Bütün bu arkadaşlar, şahıs olarak veya küçük zümreler, akıllarında değişmiş olan noktai nazarlarını haklı veya haksız, milletin iradesi halletmiş bulunsun. Meclisin böyle bir işe başlamış ve böyle bir işe girişmiş olmasının Devlet ve millet için ancak faydalı olacağı âşikârdır. Binaenaleyh, bu bakımdan, saydıkları, C.H.Partisinin ve onun Hükümetinin yaptıklarını fena gösteren bütün fikirleri ayrı ayrı cevaplamak ve bunların mahiyetlerini herkese bildirmeğe çalışmak. İşte onların dedikleri ve yaymağa çalıştıkları fikirleri ve bakımları göstererek milletin oyunu ve fikrini izhar etmesini temin cylemek.

(Yeter sesleri).

BAŞKAN- Yeterlik hakkında bir önerge var. Aleyhinde söz istiyen yoksa önergeyi okutup oya sunacağım.

Yüksek Başkanlığa

Yeteri kadar konuştuk.

Yeterlik kararının verilmesini ve önergenin oya konulmasını teklif ediyorum.

Balıkesir

H. Çarıklı

BAŞKAN- Yeterliği oyunuzda sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Anayasanın nci maddesindeki tam sayının saltçokluğu olup olmadığını anlamak için önergeyi açık oyla oyunuzda sunacağım.

BAŞKAN- Önerge hakkında oy vermeyen var mı? Oy toplama muamelesi bitmiştir.

Gündeme geçiyoruz. » 238

**Büyük Millet Meclisi Seçiminin Yenilenmesi Hakkında
Kırklareli Milletvekili Nafi Kansu ve İki Arkadaşının
Önergelerine Verilen Oyların Sonucu** ⁽²³⁹⁾

“Büyük Millet Meclisi seçiminin yenilenmesi hakkında Kırklareli Milletvekili Nafi Kansu ve iki arkadaşının önergelerine verilen oyların sonucu

(Kanun Kabul edilmiştir.)

Üye sayısı	: 455
Oy verenler	: 381
Kabul edenler	: 381
Kabul etmeyenler	: 2
Oya katılmıyanlar	: 37
Çekinserler	: 0
Açık Milletvekillikleri	: 1

[Kabul edenler]

AFYON KARAHİSAR	Dr. A. H. SELGİL	AĞRI
İ. H. BALTACIOĞLU	A. TAŞKAPILI	H. BAYRAK
H. ÇERÇEL	B. TÜRKER	R. R. PASİN
M. GÖNENÇ	S. YURDKORU	H. TUGAÇ

238 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VII, Cilt: 24, Toplantı: 3, Altmış birinci birleşim, 10.VI.1946, 81-87.ss.

239 a.g.e., 125-131. ss.

AMASYA

N. AKTİN
Z. TARHAN
E. URAS
A. K. YİĞİTOĞLU

ANKARA

M. AKSOLEY
Gl. N. ANILMIŞ
F. R. ATAY
B. BAYKAN
A. BAYTIN
H. O. BEKATA
R. BÖREKÇİ
A. ÇUBUKCU
F. DALDAL
M. ERİŞ
M. KAYAOĞLU
H. N. MIHÇIOĞLU
M. ÖKMEN
Z. YÖRÜK

ANTALYA

N. AKSOY
M. ÇANKAYA
H. T. DAĞLIOĞLU
Dr. G. KAHRAMAN
N. E. SUMER

AYDIN

Dr. H. ALATAŞ
Gly. R. ALPMAN
Dr. M. GERMEN
A. S. LEVEND
Dr. R. LEVENT

BALIKESİR

O. N. BURCU
H. ÇARIKLI
P. ETÇİOĞLU
H. KARAN
H. KÜÇÜKLER

S. ÖRGEEVREN

Gl. K. ÖZALP
F. TİRİTOĞLU
İ. H. UZUNÇARŞILI

BİLECİK

M. Ş. ESENDAL
K. GÜLEK
Dr. M. SUNER

BİNGÖL

T. BANGUOĞLU
F. F. DÜŞÜNSEL

BİTLİS

M. ERTAN
B. OSMA

BOLU

H. Ş. ADAL
Korgl. A. ALPTOĞAN
H. R. ÖYMEN
C. ÖZÇAĞLAR
C. S. SİREN
Dr. Z. ÜLGİN

BURDUR

Ş. ERGİNERİ
M. SANLI
Dr. A. R. YEŞİLYURT

BURSA

A. AKGÜÇ
Gl. Â. ATLI
A. DURU
A. M. ERHAN
M. F. GERÇEKER
Dr. R. GÜRAN
F. GÜVENDİREN
M. B. PARS
Dr. M. T. SİMER
Gl. N. TINAZ

ÇANAKKALE

S. T. ARSAL
S. BATU
R. BULAYIRLI
H. ERGENELİ
R.N. GÜNTEKİN
A. KAMÇIL

ÇANKIRI

Dr. A. ARKAN
B. ERKİN
A. İNAN
T. ONAY
M. A. RENDA

ÇORUH

A. R. EREM
A. TÜZÜN

ÇORUM

H. AKDOĞAN
E. S. AKGÖL
E. ALPSAR
N. ATALAY
Dr. M. CANTEKİN
M. ÇAĞIL
İ. EKER
Dr. C. KAZANCIOĞLU

DENİZLİ

F. ASAL
Dr. H. BERKMAN
C. ÇALGÜNER
A. EGE
H. GÜNVER
N. KÜÇÜKA
E. A. TOKAD
Dr. B. UZ

DİYARBAKIR

R. BEKİT
Dr. İ. T. ÖNGÖREN
Gl. K. SEVÜKTEKİN
K. ŞEDELE

EDİRNE

M. E. AĞAOĞULLARI
F. BALKAN
E. DEMİRAY
M. N. GÜNDÜZALP
Dr. F. MEMİK

ELÂZİĞ

H. KİŞİOĞLU
S. SAĞIROĞLU
İ. YALÇIN

ERZİNCAN

B. K. ÇAĞLAR
A. FIRAT
A. S. İLTER
F. KALFAGİL
Ş. SÖKMENSÜER

ERZURUM

A. AKYÜREK
S. ALTUĞ
Gl. P. DEMİRHAN
R. DİNÇ
N. DURLU
N. ELGÜN
M. H. GÖLE
Ş. KOÇAK

Gl. Z. SOYDEMİR

ESKİŞEHİR

Y. ABADAN
İ. ARUKAN
İ. U. AYKURT
İ. ÖZDAMAR

GAZİANTEP

Dr. M. A. AĞAKAY
Ö. A. AKSOY
C. S. BARLAS
Dr. M. CANBOLAT
Dr. A. MELEK
Ş. ÖZDEMİR
M. ŞAHİN

GİRESUN

M. AKKAYA
İ. GÜRAK
N. OSTEN
İ. SABUNCU
A. SAYAR
A. ULUS
F. YÜZATLI

GÜMÜŞANE

H. F. ATAÇ
Ş. ERDOĞAN
R. GÜRELİ
C. SELEK
E. S. TÖR
HAKKÂRİ
A. R. GÖKSİDAN

HATAY

Gl. E. DURUKAN
H. ILGAZ
B. S. KUNT
H. SELÇUK

İÇEL

T. C. BERİKER
Dr. M. BERKER
F. C. GÜVEN
H. S. TANRIÖVER
Ş. TUGAY
Gl. Ş. TÜRSAN

İSPARTA

M. KARAAĞAÇ
H. ÖZDAMAR
K. TURAN
C. TÜZEMEN

İSTANBUL

C. E. ARSEVEN
Dr. G. ATAÇ
A. BAYINDIR
Dr. K. C. BERKSOY
Y. K. BEYATLI
A. H. DENİZMEN
A. Ş. ESMER
M. H. GELENBEĞ
İ. A. GÖVSA
Dr. Gl. N. İ. GÖZCÜ
Gl. K. KARABEKİR
Z. KARAMURSAL
Ş. Â. ÖGEL
F. ÖYMEN
A. R. TARHAN
İ. H. ÜLKEMEN

İZMİR

Ş. ADALAN
B. ARIMAN
M. BİRSEL
E. ÇINAR
S. DİKMEN
S. EPİKMEN
R. KÖKEN
H. ONARAN
E. ORAN
Ş. SARACOĞLU
Ş. YUNUS
H. Â. YÜCEL

KARS

E. DEMİREL
C. DURSUNOĞLU
Gİ. H. DURUDOĞAN
Ş. KARACAN
Dr. E. OKTAY
Z. ORHON
E. ÖZOĞUZ

KASTAMONU

A. BİNKAYA
H. ÇELEN
Dr. F. ECEVİT
R. SALTUĞ
N. TAMAÇ
T. TAŞKIRAN

KAYSERİ

F. BAYSAL
A. H. KALAÇ
R. ÖZSOY
M. K. ŞATIR
Ö. TAŞÇIOĞLU
N. TOKER
C. TÜZEL
S. H. ÜRGÜBLÜ

KIRKLARELİ

Z. AKIN
Korgrl. K. DOĞAN
N. KANSU
Ş. ÖDÜL
Dr. F. UMay

KIRŞEHİR

F. SELER
Ş. TORGUT
İ. TURAN

KOCAELİ

A. F. ABASIYANIK

S. ARTEL
A. DİKMEN
N. ERİM
R. FENMEN
Koramiral Ş. OKAN
S. PEK
İ. S. YİĞİT

KONYA

S. ARIKAN
V. BİLGİN
Gİ. A. F. CEBESoy
S. ÇUMRALI
A. H. DİKMEN
Ş. ERGUN
F. GÖKMEN (İ.)
Dr. S. IRMAK
H. KARAGÜLLE
N. H. ONAT
T. F. SILAY
A. R. TÜREL
Dr. O. Ş. ULUDAĞ

KÜTAHYA

B. ATALAY
H. BENLİ
M. ERKMEN
H. PEKCAN
R. PEKER
E. TOKTAR

MALATYA

E. BARKAN
N. BAYDAR
K. EVLİYAOĞLU
M. ÖKER
Dr. C. ÖZELÇİ
M. Ş. ÖZPAZARBAŞI
M. PEKTAŞ
H. SAĞIROĞLU

O TAMER
T. TEMELLİ
M. N. ZABCI

MANİSA

Korgrl. A. R. ARTUNKAL
R. N. EDGÜER
O. ERÇİN
İ. ERTEM
Ş. R. HATİPOĞLU
DR. S. E. KÂATÇILAR
K. KARAOSMAN
F. KURDOĞLU
Y. ÖZEY
H. SARHAN
F. USLU

MARAŞ

Dr. K. BAYİZİT
R. KAPLAN
A. H. TANPINAR
A. YAYCIOĞLU

MARDİN

İ. F. ALPAYA
Gİ. S. DÜZGÖREN
E. ERGİN
R. ERTEN
H. MENEMENCİOĞLU
Dr. A. URAS
L. ÜLKÜMEN

MUĞLA

A. ÇAKIR
Orgrl. İ. ÇALIŞLAR
H. KİTABCI

MUŞ

K. KOTAN

NİĞDE

A. G. BODRUMLU
R. DOLUNAY

R. GÜRSOY

Dr. R. F. TALAY

H. ULUSOY

ORDU

Ş. AKYAZI

Dr. V. DEMİR

Dr. Z. M. SEZER

H. ŞARLAN

H. YALMAN

M. YARIMBIYIK

RİZE

T. B. BALTA

Dr. S. A. DİLEMRE

K. KAMU

F. SİRMEN

A. ZIRH

SAMSUN

C. BİLSEL

H. ÇAKIR

Z. DURUKAN

Amiral F. ENGİN

S. ERBAY

İ. EZGÜ

N. FIRAT

N. ÖZTUZCU

M. A. YÖRÜKER

SEYHAN

D. ARIKOĞLU

K. ÇELİK

Gl. N. ELDENİZ

Ş. İŞCEN

C. ORAL

S. TEKELİOĞLU

H. URAN

SİİRD

A. R. ESEN

E. KILIÇCIOĞLU

S. TUNCAY

B. TÜRKAY

SİNOB

C. ATAY

C. K. İNCEDAYI

Dr. B. KÖKDEMİR

H. ÖRUCOĞLU

İ. H. SEVÜK

SİVAS

M. Ş. BLEDA

E. DİZDAR

A. ESENBEL

Ş. GÜNALTAY

H. IŞIK

K. KİTAPÇI

R. Ş. SİRER

A. YURDAKUL

TEKİRDAĞ

E. ATAÇ

F. ÖZTRAK

E. PEKEL

C. UYBADIN

TOKAD

S. ÇELİKKOL

M. DEVELİ

R. ERİŞKEN

H. N. KEŞMİR

C. KOVALI

G. PEKEL

N. POROY

TRABZON

S. ABANOZOĞLU

M. S. ANAMUR

M. AYDIN

F. A. BARUTCU

D. EYİBOĞLU

T. GÖKSEL

R. KARADENİZ

H. SAKA

L. YAVUZ

TUNCELİ

N. S. SILAN

H. ÜÇÖZ

URFA

K. BERKER

R. SOYER

A. K. TECER

E. TEKELİ

S. K. YETKİN

VAN

İ. ARVAS

N. BERKER

M. BOYA

YOZGAD

M. ALLIOĞLU

C. ARAT

Z. ARKANT

Y. D. KARSLIOĞLU

S. KORKMAZ

A. SUNGUR

ZONGULDAK

Dr. R. BARKIN

Ş. DEVRİN

A. R. İNCEALEMDAROĞLU

Y. Z. ÖZENÇİ

Ş. TANSAN

R. VARDAR

[Kabul etmeyenler]

KARS

F. KÖPRÜLÜ

MANİSA

H. BAYUR

[Oya katılmayanlar]

AFYON KARAHİSAR

A. ÇETİNKAYA (İ.)

ANKARA

İ. İNÖNÜ (Cumhurbaşkanı)

ANTALYA

T. SÖKMEN (İ.)

Dr. C. TUNCA

AYDIN

N. GÖKTEPE

A. MENDERES

BALIKESİR

M. AKPINAR

M. DEMİR

H. ONAT

Y. S. UZAY

BİLECİK

K. SUN (İ.)

BOLU

H. C. ÇAMBEL (Hasta)

BURSA

R. CANİTEZ (İ.)

Dr. S. KONUK (Bakan)

ÇORUH

M. M. KANSU

A. US

DİYARBAKIR

O. OCAK

Ş. ULUĞ

ELÂZİĞ

F. AĞRALI (İ.)

F. A. AYKAÇ

ESKİŞEHİR

E. SAZAK

GAZİANTEP

B. KALELİ

GİRESUN

Gl. İ. SÖKMEN

HATAY

A. Ş. DEVRİM (Ö.)

A. TÜRKMEN

İÇEL

R. KORALTAN (İ.)

İSPARTA

K. AYDAR

İSTANBUL

Gl. R. BELE

S. CİMCOZ (İ.)

Dr. H. DİKER

F. HAMAL

M. ÜSTÜNDAĞ

H. C. YALÇIN

İZMİR

Dr. H. H. CURA

H. MENTEŞE

Dr. K. ÖRS

KASTAMONU

T. COŞKAN (Bakan)

H. ÇORUK (İ.)

Z. ORBAY

KAYSERİ

M. K. ŞATIR

KIRŞEHİR

F. ÇOBANOĞLU (İ.)

KOCAELİ

Dr. F. Ş. BÜRGE

İ. TOLON

KONYA

M. A. BİNAL

K. OKAY

KÜTAHYA

Dr. A. S. DELİLBAŞI

S. KUTMAN

A. TİRİDOĞLU

V. UZGÖREN

MARAŞ

H. R. TANKUT

MUĞLA

C. KARAMUĞLA

F. O. MENTEŞEOĞLU (İ.)

MUŞ

H. KILIÇOĞLU (Hasta)

NİĞDE

H. MENGİ

H. TEPEYRAN (İ.)

ORDU

S. S. TARCAN (İ.)

RİZE

H. C. BELÜL

SEYHAN

DR. K. SATIR

A. M. YEGENA

SİVAS

Gl. F. ERBUĞ

Amiral H. GÖKDALAY

N. SADAK (İ.)

İ. M. UĞUR

TEKİRDAĞ

R. APAK

N. TRAK

TOKAT

R. A. SEVENGİL

TRABZON

H. N. BOZTEPE (İ.)

S. DAY (Bakan)

URFA

H. S. COŞAR

YOZGAD

S. İÇÖZ

ZONGULDAK

E. ERİŞİRGİL

A. GÜREL

[Açık milletvekillikleri]

Zonguldak : 1 »

Demokrat Parti seçimlere katılıp katılmama konusunu, il temsilcileriyle kuruculardan meydana gelen toplantıya götürmüş; üç gün süren toplantıdan sonra, kurucuların seçime katılmama eğilimine rağmen, il temsilcilerinin katılma eğilimi yönünde karara varılmış, toplantı sonunda yayımlanan bildiride:

“Bütün menfî belirtilere rağmen seçime katılma kararı alınmıştır.”²⁴⁰

Demokrat Partinin katılma kararı ile temsilcilerin ağırlığından başka İsmet İnönü ve Nihat Erim’in daha önce, “gerekirse çok partili demokratik hayatı geçici bir süre için rafa kaldırılabilceği yönündeki tehditlerinin”²⁴¹ tesiri olduğu söylenebilir. Ayrıca genel seçimler sonucu meclise girebilme imkânı olması ve politik mücadelenin mecliste sürdürülmesinin sağlayacağı faydaları Demokrat Parti’nin ileri gelenlerinin takdir ettikleri şüphesizdir. Zirâ, inkâr edilemez bir hakikattir ki, Mecliste temsil edilmeyen bir partinin halktan ve basından yeterli desteği görmesi nâdir görülen bir durumdur.

Demokrat Parti, Türkiye çapında teşkilatlanmasını sağlayamamış bir durumda, 49 ilde 273 aday göstererek seçime katılacaktır.²⁴²

Demokrasiye İlk Adım

Geç dönem Osmanlı İmparatorluğu ve modern Türkiye tarihi üzerinde uzman olan, ‘Türkiye’de çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi’, ‘Modern Türkiye’nin Oluşumu’, ‘Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-80’ adlı eserlerin de yazarı olan Feroz Ahmad, ‘Demokrasiye İlk Adım’ başlıklı yazısında, 1945 yılının dünyada olduğu gibi Türkiye’de de önemli değişikliklere yol açtığını şu şekilde ifade eder: “1945 yılı dünya tarihinde yeni bir çığır açtı. Almanya, İtalya ve Japonya’daki faşist rejimler, Sovyetler Birliği’yle müttefik olan İngiltere, Fransa ve ABD gibi demokrasilerce yenilgiye uğratılmıştı. Savaş Avrupa’yı yıkmış, siyasî ve askerî güç, bir yanda Atlas Okyanusu’nun batı kıyısındaki ABD’nin, diğer yanda da Sovyetler Birliği’nin eline geçmişti. Artık, Sovyetler Birliği’nin 1990’ların başında çökmesine kadar sürecek olan, iki kutuplu bir dünya vardı. Türk politikacıları da, kendi ülkelerinin siyasetini saptarken, bu ‘yeni dünya düzeni’ ni göz önünde bulundurmak zorundaydılar.

Dünya ölçeğinde meydana gelen bu dramatik değişikliğin yanı sıra, Türkiye’de de tek parti rejiminin pabucunu dama atan birçok değişiklik olmuştu. İlginç olan o ki, bu durumu ortaya çıkaran, tek parti rejiminin 1923’ten beri izlediği politikalar idi. Söz konusu rejim, devletçiliğin gelişmeye engel olduğuna ve artık yerini çok partili bir siyasî düzen ile daha liberal iktisat politikalarına bırakması gerektiğine inanan, küçük bir toprak sahibi ve girişimci sınıfı yaratabilmişti. İktidardaki Cumhuriyet Halk Partisi içinden çıkan ve kısa süre sonra Demokrat Parti’yi kuracak olan bu grup savaş yıllarının aşırı devletçiliğinden, özellikle de bu politikanın Milli

240 *Vatan Gazetesi*, 19 Haziran 1946, 1. s.; Tekin Erer: *Türkiye’de Parti Kavgaları* 115-116, ss.

241 *Ayın Tarihi*, Sayı: 146, Mayıs 1946, 35. s.

242 Kemal Karpat: *Türk Demokrasi Tarihi*. İstanbul, 1967, 141. s.

Korunma Kanunu ve Varlık Vergisi gibi sert uygulamalarından telâşa düşmüşlerdi. Bir yandan bu tür uygulamaların gelecekte de karşısına çıkmasını önlemek isterken, diğer yandan da savaş sonrası dünyasının gerektirdiği ölçüde bir iktisadî gelişme sağlayacak sermayenin ne devlette, ne de özel sektörde bulunduğu konusundaydılar. Böyle bir gelişmeyi ancak büyük çaplı bir yabancı sermaye girdisi sağlayabilirdi. Bunu gerçekleştirebilmek için ise ülkenin hem siyasî, hem de iktisadî yapısını, Türkiye'ye gelen Thornburg gibi Amerikalı uzmanların önerdiği yönde liberalleştirmek gerekiyordu. Yabancı sermayeye bel bağlama politikası da, yeni bir dış politika, yani Batıyla işbirliği ve Sovyet blokuna karşı soğuk savaşa etkin katılım demekti. Bütün bunların sonucu, Türkiye'nin 1952'de NATO'ya girmesi ve Bağdat Paktı sâyesinde bölgede etkin bir rol oynaması oldu.

CHP içinde, küçümsediği pazar ekonomisine herhangi bir ödün vermeye yanaşmadığı gibi, devlet denetimini daha da güçlendirmek isteyen Recep Peker önderliğinde bir hizip vardı. Ancak bu grup, İsmet İnönü'nün direnmesi sonucunda, parti içi iktidar mücadelesini kaybetti. CHP rejimin liberalleşmesini sağlayacak reformları yapmaya ve iktidarı elde tutabilmek için artık desteği gereken seçmeni hoş tutarak girişimlerde bulunmaya başladı. Böylece, çok partili siyasî sisteme geçişin sonuçları günümüzde de görülen, bir özelliği de Anadolu köylü ve kasabalısının uyanması oldu. Tek parti dönemi politikacıları cahil kitlelerin görüşlerini almaya tenezzül etmemişler, rejimin yaptığı reformların yararlarını görerek mutlu olduklarını sanmışlardı. Söz konusu reformların ne anlama geldiğini açıklamaya bile gerek görülmemiş, bunlar kırsal kesimde çoğu kez jandarmanın gücüyle uygulamaya konmuştu.

CHP 1946 seçimlerini DP'nin henüz tam anlamıyla örgütlenememiş olması ve seçime hile karıştırılması sâyesinde kazanabildi. Bürokrasi hâlâ iktidar partisinden yanaydı ve seçmenleri etkileyebiliyordu. Ancak, bu sorunlar da sonraki dört yıl boyunca ortadan kalktı. Seçmenler Mayıs 1950 seçimlerinde kızgınlık ve çaresizliklerini dile getirerek DP'ye ezici bir zafer kazandırdılar. İkisi de Mustafa Kemal Atatürk'ün mirasına sahip çıktığından, CHP'yle DP arasında önemli bir ideolojik fark yoktu. Ama halkın destek ve güveninin kendilerinden yana olduğuna inanan Demokratlar, toplumsal ve iktisadî reform programlarını Halkçı muhalefetin eleştirilerini hiçe sayarak uygulama hakkına da sahip olduklarını sanıyorlardı. Tek parti dönemine özgü anlayış ve kurumlarda herhangi bir değişiklik gerçekleştirmeyen DP'nin bu yaklaşımı siyasetin demokratikleşmesi yolunda ciddi bir engel oluşturdu. Ancak, partinin iktidarda kaldığı on yıllık sürede uyguladığı toplumsal ve iktisadî politikalar büyüme sürecini hızlandırarak Türkiye'yi köklü bir biçimde değiştirmiştir.²⁴³

243 Feroz Ahmad: "Demokrasiye İlk Adım". *Cumhuriyetin 75 Yılı, 1923-1953*. I.c., 2. bs. İstanbul, 1999, 286.s.

II. ŞÜKRÜ SARACOĞLU HÜKÜMETİNİN DIŞ POLİTİKASI

İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye

1 Eylül 1939 günü Almanya'nın Polonya'ya saldırmasıyla İkinci Dünya Savaşı başlamıştır. Savaşın başlaması karşısında Türkiye'nin temel endişesi milli egemenliğine ve toprak bütünlüğüne zarar gelmeden bu tehlikeyi en güvenli ve en az zararla atlatabilmektir.

Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'ndaki durumu, stratejik mevkiinin önemi dolayısıyla, gerek Müttefiklerin, gerek Mihver devletlerin Türkiye'yi kendi yanlarında savaşa sokmak için harcadıkları çabalar ve Türkiye üzerinde yaptıkları baskılar karşısında, savaşın dışında kalmak şeklinde bir dış politika takip etmesidir.

Fransa'nın Yenilmesi Karşısında Türkiye'nin Politikası

"19 Ekim 1939 Ankara İttifakına göre, Türkiye'nin savaşa katılma zorunluğu, ilk defa olarak, Almanya'nın 1940 Mayıs'ında Fransaya saldırması ve İtalya'nın da Fransaya savaş ilân etmesi üzerine ortaya çıkmıştır. Çünkü, İngiltere ve Fransa ile yapılmış olan bu ittifakın 1. maddesine göre, savaş şimdi Akdeniz'e de yayılmış olmaktaydı ve bu durumda da Türkiye'nin savaşa girmesi gerekiyordu. Bunu yapmadı; daha doğrusu yapamadı. Çünkü, 1925 Türk-Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Paktı'na uyarak meseleyi Sovyetlere açtığı zaman, Sovyetler, Türkiye'nin savaşa girmesi halinde, Türkiye'yi tehdit ettiler. Yani Türkiye savaşa girdiği takdirde Sovyetlerle bir çatışmaya maruz kalacaktı. Halbuki İttifakın 2 No.lu Protokolüne göre böyle bir duruma Türkiye Müttefiklerinin yanında yer almak zorunluluğunda değildi. Mamafih İngiltere ve Fransa da Türkiye'nin savaşa katılmasında fazla ısrar etmemişlerdir.

İtalya'nın Yunanistan'a Saldırması ve Türkiye

28 Ekim 1940'da İtalya'nın Yunanistan'a saldırması ise Türk-İngiliz-Fransız ittifakının 3. maddesinin işletilmesini gerektiriyordu. Çünkü İngiltere ve Fransa 13 Nisan 1939'da Yunanistan ve Romanya'ya garanti vermişlerdi ve ittifaka göre, bu garanti sebebiyle bu iki devlet Yunanistan veya Romanya'nın yardımına gidersen, Türkiye de savaşa katılacaktı. Gerçekten İngiltere de Türkiye'nin "mümkün olan en kısa zamanda" savaşa katılmasını istedi. Fakat bu sefer Türkiye Almanya'nın tehdidi karşısında kaldı. Bu tehdit Türkiye'yi savaşa katılmaktan alıkoymdu.

Almanya'nın Balkanlar'daki Faaliyeti ve Türkiye'nin Dış Politikası

1940 yılının sonu ile 1941'in ilk aylarında Almanya'nın Balkanlarda gösterdiği faaliyet ve özellikle Romanya ve Bulgaristan'daki faaliyetleri, İngiltere, Türkiye ve Sovyetler için endişe kaynağı oldu... artık bozulmaya başlayan Alman - Sovyet münasebetleri karşısında Sovyetler Türkiye'ye yanaşmaya başladılar.

İngiltere'ye gelince, Almanların Bulgaristan'a yerleşmesinin, bütün Orta Doğuya, özellikle İran ve Irak petroleri ile Süveyş'e giden yolu Almanya'ya açmasından korktu. Bunun için Türkiye'nin savaşa katılmasını istedi. Hattâ Churchill bu konuda Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye bir de mektup yazdı.²⁴⁴ Fakat Türkiye yine savaşa katılmaya yanaşmadı.

Türk-Sovyet Münasebetleri

Fransa'nın Almanya karşısında çabucak çökmesi, 1940 yazında Rusya'nın Romanya'dan Besarabya'yı alması, Macaristan'ın Transilvanyayı ve Bulgaristan'ın da Dobrucayı Romanya'dan almaları ve Almanya'nın Romanya'ya garanti vermesi, 1940 Kasımında Berlin'de Molotov-Hitler görüşmelerinde ganimetlerin paylaşılmasında uzlaşmaya varılamaması ve nihayet Balkanlarda Almanya'nın gösterdiği faaliyet, Alman-Sovyet münasebetlerinin bozulmasında önemli rol oynayan başlıca faktörler olmuştur.

1941 yılının başından itibaren artık Alman-Sovyet münasebetleri adamakıllı bozulmaya başlamıştı. 1 Mart 1941'de Bulgaristan'ın Üçlü Pakt'a katılması, Sovyetler harekete geçirdi. 25 Mart 1941'de Türk Hükûmetine başvurup, 1925 tarihli tarafsızlık ve saldırmazlık paktını teyid ettiler ve Türkiye'nin, Almanya'ya karşı savaşa girmesi halinde, Sovyet Rusya'nın tam bir tarafsızlığına güvenebileceğini bildirdiler. Balkanların Alman işgali altına düşmek üzere olduğunu gören Sovyetler, Türkiye'nin Almanya'ya karşı göstereceği mukavemetin kendileri için arzettiği önemi farketmişler ve 1939'da Dışişleri Bakanı Şükrü Saracoğlu'nun seyahatinin kötü hâtıralarını silmeye çalışıyorlardı.

Türkiye Üzerinde Almanya Baskısı

1941 Martı sonunda Türkiye ile Sovyetler arasındaki münasebetler iyileşmeye doğru giderken, yeni bir aday Almanya'nın Türkiye üzerinde baskıya geçmesine ve dolayısıyla Türkiye için bir Alman tehlikesinin doğmasına sebep oldu.

Almanya Irak'a göndermek üzere Türkiye'den, kamufle olarak, asker ve malzeme geçirmek istedi ve baskı yaptı. Türkiye ise buna karşı koydu. Türkiye'yi razı etmek için Almanya, Batı Trakya ile Ege adalarından toprak teklif etti. Türkiye yine karşı çıktı... Bu sırada Hitler Rusya'ya saldırmaya hazırlanmıştı. Türkiye'nin mukavemetini kıramayacağını anlayınca bu işten vazgeçti ve Türkiye ile 18 Haziran 1941'de bir saldırmazlık antlaşması imzaladı. 22 Haziranda da Rusya'ya saldırdı.

²⁴⁴ Churchill: *The Grand Alliance*, pp. 33 – 35; Türkçe metin için bkz.: Hüseyin Cahit Yalçın: "İkinci Cihan Harbi ve İsmet İnönü". *Ulus Gazetesi*, 5 Temmuz 1950.

Almanya, güney Rusya'yı işgal edip, Kafkaslar üzerinden Basra'ya indiği ve Afrika'da da Rommel Süveyş Kanalını eline geçirdiği takdirde, Türkiye her taraftan sarılmış olacak ve kendiliğinden Almanya'ya boyun eğecekti. Almanya'nın Rusya seferini açmadan dört gün önce Türkiye ile saldırmazlık paktını imzalamasındaki hesabı buydu. Fakat buna rağmen, Türkiye'yi kendi yanına çekmek için gerekli teşebbüs ve baskıyı yapmaktan da geri kalmadı. Amerika'nın savaşa katılmasından sonra bu baskının temposu daha da arttı. Bu baskıda çeşitli vasıtalar kullandı. Türkiye'nin Sovyetlerden duyduğu endişeyi istismar bunların başında geldi. Bunun için, 1940 Kasımında Molotov-Hitler görüşmelerinde, Molotov'un Türkiye ve Boğazlar hakkında ileri sürmüş olduğu istekleri açıkladı. Boğazların savunması bakımından Ege'deki önemli bazı Yunan adalarını Türkiye'ye vermeyi teklif etti.

.....
Türkiye'nin mukavemetini kıramayan Almanya, 1942 yılı sonunda, bu devleti kendi yanında savaşa sokmak hususundaki çabalarından vazgeçti.

Türkiye Üzerinde Müttefiklerin Baskısı

1942 yılı sonunda Türkiye üzerindeki Alman baskısı kalkmakla beraber, bunun yerine Müttefiklerin baskısı aldı... Savaş sırasındaki müttefiklerarası konferanslarda da gördük ki, Türkiye'nin savaşa katılmasının söz konusu edilmediği hemen hemen hiçbir konferans olmamıştır.

Roosevelt ile Churchill arasındaki 1943 Casablanca Konferansı'nda Türkiye'nin de savaşa katılmasıyla bir Balkan cephesinin açılmasına karar verilmesi üzerine, Başbakan Churchill, durumu Türk liderlerine açıklamak üzere, 30 Ocak-1 Şubat 1943 arasında, Adana'da Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ve Başbakan Şükrü Saracoğlu ile görüşmelerde bulundu ve Türkiye'nin en geç 1943 yılı sonunda savaşa katılmasını istedi. Buna karşılık Türk devlet adamları şu iki nokta üzerinde özellikle durdular: 1) Türkiye, Sovyet Rusya'dan emin değildir ve ondan çekinmektedir. Almanya'nın yenilmesiyle Sovyet Rusya Avrupa'ya egemen duruma geçecektir. 2) Türkiye'nin savaşa katılabilmesi için Türk ordusunun malzeme bakımından geniş ölçüde takviyesi gerekir.

Churchill, birinci noktaya verdiği cevapta, komünizmin artık belirli bir ölçüde değişmiş olduğunu, savaş sonrasında Rusya Türkiye'ye saldırırsa bile, kurulacak milletlerarası teşkilâtın (yani Birleşmiş Milletler Teşkilâtının) gereken tedbirleri alacağını bildirdi. İkinci noktaya gelince, İngiltere ve Amerika Türkiye'nin istediği yardımı yapacaktır. Saracoğlu ise, Churchill'e, Türkiye'nin filli garantiye sahip olmak istediğini, Avrupa'nın Slavlarla ve komünistlerle dolu olduğunu ve Almanya yıkıldıği takdirde, bütün yenilen memleketlerin Bolşevikleşeceklerini söyledi.

İkinci cephe meselesinin daha önemli oluşu, Türkiye'nin savaşa girmesi meselesini zayıflattı. Fakat şimdi Sovyetler, Türkiye'ye karşı hoşnutsuzluklarını açıklamaya başladılar. Türkiye'nin tarafsızlığının, Müttefiklerin değil, Almanya'nın işine yaradığını söylüyorlardı.

1943 Ekimindeki Dışişleri Bakanlarının Moskova Konferansında da Ruslar, Türkiye'nin savaşa sokulmasında ısrar etmişlerdir. Molotov'a göre, Türkiye'den savaşa girmesinin istenmesi, bir telkin şeklinde değil, bir emir şeklinde olmalıydı. Amerikalılara ve İngilizlere göre, Türkiye'ye böyle bir emir verildiği takdirde, kendisine silâh yardımı yapmak zorunluydu ki, o zaman bu yardım ikinci cephenin açılmasını geciktirebilirdi. Bunun için, 1943 yılı sona ermeden Türkiye'nin savaşa katılmasının istenmesine karar verildi.

İngiltere Dışişleri Bakanı Eden, bu kararları bildirmek üzere, Türkiye Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu ile Kahire'de görüştü. Eden'a verilen cevap, yeteri kadar yardım yapılmadıkça, Türkiye'nin savaşa katılamayacağı idi. Eden, Türkiye'nin olumsuz cevabının Türk-İngiliz münasebetlerini gerginleştireceğini söylediye de, Türkiye savaşa katılmayı reddetti.

1943 Kasımındaki Tahran Konferansında da Sovyetler Türkiye'nin savaşa sokulmasında ısrar ettiler. Hattâ Stalin, 'gerekirse enselerinden yakalayarak' Türkleri savaşa sokmak gerektiğini söyledi.²⁴⁵ Amerika ve İngiltere de Türkiye'nin savaşa girmesini istediklerinden, Churchill, 4-6 Aralık 1943 de Kahire'de Türkiye Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile görüştü. Bu sefer Müttefiklerin baskısı gayet ağır oldu. Onun için İnönü, 'prensip olarak' savaşa katılmayı kabul etti. Fakat Türkiye'nin savunma gücü için gerekli olan silâh ve teçhizat verilmedikçe savaşa girmeyecekti. Churchill bu isteği kabul etti ve Ocak-Şubat 1944'de Ankara'da Türk ve İngiliz askeri heyetleri arasında bu konuda görüşmeler yapıldı. Görüşmeler Şubat başında kesildi. İngilizlere göre Türkler çok fazla şey istemişlerdi. Bu silâh ve malzeme verilecek olursa, bunun sevkıyatı savaş sonuna kadar devam edecek ve bu arada Türkiye'de savaş dışında kalmış olacaktı. Askerî görüşmelerin kesilmesi Türkiye ile İngiltere ve Amerika'nın münasebetlerini gerginleştirdi. Churchill, barış konferansında Türkiye'nin sağlam bir mevkîye sahip olamayacağını söylüyordu.

Bu durum tabii Türkiye'nin hoşuna gitmedi. Onun için 1944 Mayıs ve Haziran aylarında Sovyetlerle bir yakınlaşmaya teşebbüs etmek istedi. Lâkin Sovyetler bu yakınlaşma için Türkiye'nin savaşa katılmasını şart koştular.

²⁴⁵ George Kirk: *The Middle East in the War (Survey of International Affairs, 1939-1953)*. p. 460.

1944 yılının Nisan ayı Müttefik devletlerin, Almanya'ya Türkiye tarafından yapılan krom ihracatının durdurulması konusunda Türkiye üzerindeki baskıları ile geçmiştir. Baskının bu ay içinde şiddetlenmesinin sebebi ise, Türk-Alman Ticaret Anlaşmasının 30 Nisan 1944'de sona ermesi idi. Sonunda Türkiye, ABD ve İngiltere'nin baskıları sonucu Almanya'ya krom ihracatını 20 Nisan 1944 tarihinde durdurdu.²⁴⁶

1944 yazında Almanya'nın askerî durumu artık adamakıllı kötüye gitmeye başladığından, Türkiye Müttefiklerle münasebetlerini düzeltmek için 2 Ağustos 1944 de Almanya ile diplomatik münasebetlerini kesti. Fakat bunu yaparken, barış konferansında tam bir müttefik muamelesi göreceğine dâir İngiltere ve Amerika'dan da teminat aldı.

Fakat Türk-Sovyet münasebetleri iyice soğumuştur. Türkiye üzerinde belirli bir Sovyet tehlikesi ortaya çıkıyordu. Onun için, 1944 sonbaharında İngilizler Yunanistan'a asker çıkardıkları vakit, Türkiye bundan çok hoşnut kaldı ve ayrıca Balkanlarda Yunanistanla yeniden bir işbirliği sağlamak için de, 1944 Kasımında, Oniki Ada üzerinde hiçbir talep ve iddiası olmadığını Yunan Hükûmetine bildirdi.

1945 yılına girerken Türkiye'nin başlıca endişesi Sovyet tehlikesiydi. Çünkü bütün Avrupa ve Balkanlar şimdi Sovyetlerin askerî işgali altına düşmüştü. Saracoğlu'nun Adana'da Churchill'e söyledikleri doğru çıkmıştı.

Yalta Konferansı

Boğazlar konusunda Stalin, Montreux Sözleşmesinin artık eskimiş olduğunu, değişmesi gerektiğini, bu sözleşmeye göre Japon İmparatorunun Boğazlarda Rusya'dan daha büyük bir role sahip bulunduğunu, Montreux Sözleşmesinin İngiliz-Rus münasebetlerinin iyi olmadığı bir zamanda yapılmış olduğunu, herhalde şimdi İngiltere'nin Japonya ile birleşerek Rusya'yı boğma niyetinde olmadığını ve Türkiye'nin Boğazlar vasıtasıyla Rusya'nın gırtlığına sarılmasına artık Rusya'nın tahammül edemeyeceğini söylemiştir.

Amerika ve İngiltere Boğazlarda Rusya'ya daha geniş bir geçiş serbestisi tanınmasını kabul ettiler. Bununla beraber, Amerikan Hükûmeti; Türkiye'nin Boğazlar üzerindeki egemenliğini ihlâl edecek bir statüye taraftar değildi. İngiltere de, bağımsızlığı konusunda Türkiye'ye garanti verilmesi gerektiğini belirtti.

²⁴⁶ Oral Sander; *Siyasî Tarih; Birinci Dünya Savaşının Sonundan 1980'e kadar*. Ankara, 1989, 159. s.

Konferans, Boğazlar meselesinin Dışişleri Bakanları tarafından ele alınmasına ve durumdan Türkiye'nin de haberdar edilmesine karar verdi.

Yalta Konferansının arkasından Sovyetler, 19 Mart 1945 de, 1925 tarihli Türk-Sovyet tarafsızlık ve saldırmazlık paktını feshettiler. Türkiye'ye verilen notada, 'özellikle İkinci Dünya Savaşı sırasında ortaya çıkan esaslı değişimler sebebiyle, bu antlaşma artık yeni şartlara uymamakta ve ciddi değişikliklere ihtiyaç göstermektedir' deniyordu. Türkiye bakımından bu olayın önemi, feshedilen antlaşmanın bir 'saldırmazlık' antlaşması olmasıydı ve fesih ile Sovyetlerin böyle bir taahhüden yakalarını kurtarıp serbest kalmalarıydı. Türk Hükûmeti 4 Nisan 1945 de verdiği cevabî notasında, antlaşmanın yenilenmesi için yapılacak teklifleri 'dikkat ve hayırhahlıkla' tetkike hazır olduğunu bildirdi. Fakat Sovyetler, 7 Haziran 1945 de Türk Hükûmetine verdikleri notada, bu ittifakın şartı olarak, Kars ve Ardahan bölgelerinin Rusya'ya terki ile Boğazlarda Sovyetlere üs verilmesini ileri sürdüler...

Almanya'nın yenilmesi ile Avrupa dengesinde meydana gelen boşluktan yararlanan Sovyetler, Avrupa'da olduğu gibi, Türkiye'ye karşı da emperyalist emellerini açığa vurmaktan çekinmiyorlardı. Artık Türk-Sovyet münasebetleri kritik bir devreye girmişti. Postdam Konferansı, Türk-Sovyet münasebetlerinin bu atmosferi içinde yapıldı.

Postdam Konferansı

Konferansın ilk gününden itibaren Sovyetler eski İtalyan sömürgelerinden biri üzerinde vesayete sahip olmak istediklerini bildirdiler. Bu, Sovyetlerin Akdeniz'e yerleşmek istediklerini açıkça gösteriyordu. Bunun üzerine Churchill, Boğazlar meselesini açarak, son Sovyet isteklerinin, Bulgaristan'a Sovyet kıtalarının yığılmasının ve Sovyet basınının Türkiye'ye karşı hücumlarının bu memleketi büyük bir korkuya sevkettiğini, Rusya'nın Boğazlar meselesini Türkiye ile başbaşa kalarak çözümlemeye çalışmasını tasvib etmediğini belirtti.

Molotov ise cevabında, Türkiye'nin kendisinin Rusya ile bir ittifak için teşebbüse geçtiğini, Rusya'nın da, şart olarak sınırlarının tashihini, yâni Kars ve Ardahan'ın, Rusların verilmesini ileri sürdüğünü, çünkü bu iki bölgenin 1921 Moskova Antlaşmasıyla Rusya'dan koparıp alınmış olduğunu söyledi.

Boğazlarda üs elde etmek için Türkiye ile anlaşma meselesine gelince, Molotov, bunda bir gariplik olmadığını, zirâ Türkiye'nin Çarlık Rusyası ile 1805 ve 1833 de de aynı nitelikte anlaşmalar imzaladığını söyledi.

Churchill, Molotov'un bu sözlerine verdiği cevapta, İngiltere'nin Türkiye'yi, bu Sovyet isteklerini kabule zorlayamayacağını belirtti.

Görülüyor ki, Sovyetler, Yalta'dan çok farklı olarak, Boğazlarda üs istiyorlardı. Bu, Sovyetlerin Türk toprağı olan Boğazlara gelip yerleşmesi demekti. Bunu da ne İngiltere ve ne de Amerika kabul edebilirdi. Bu sebeple, her üç devletin, Boğazlar hakkında görüşlerini, ayrı ayrı Türkiye'ye bildirmelerine karar verildi.²⁴⁷

"İkinci Dünya Savaşı'nın müttefiklerin, yâni demokrasi cephesinin zaferi ile sonuçlanması, tüm dünyâda tek-partili diktatörlük yönetimlerinin ve siyasal sistemlerin gözden düşmesi ve tüm ülkelerde serbest seçimlere dayanan demokrasilerin canlanması ile tamamlanıyordu.

.....

Bu, bir anlamda savaş sonrasındaki 'demokrasi patlaması'ydı.

.....

Bu sırada Türk-Sovyet ilişkilerinde artık bir kopma değil, hattâ savaş havası egemendi. Sovyet tehdidine karşı Türkiye, savaş öncesinde olduğu gibi, kendisine yine Batı ittifakında güvenli bir yer arıyordu. Ancak aradığı ilgiyi bulduğu da söylenemezdi.

.....

Ancak 1945 yılı Mayısında Avrupa'da savaşın sona ermesi, Türkiye açısından fazla bir önem taşımamıştı. Çünkü Türkiye, 1945 yılında savaşa yine çok yakındı.²⁴⁸

İkinci Dünya Savaşı boyunca Türk dış politikasının temel hedefi, mace-racılığa kaymadan, tek bir tarafa bağlanmadan ve mümkün olduğunca savaş dışı kalmaya çalışan bir denge politikası izlemektir. Bu dönemde, Türkiye'ye uzun vâdede güvenlik sağlayabileceğine inandıkları Batılı müttefiklere, ülkenin egemenliğinden ödün vermeden mümkün olduğunca yakın bir dış politika takip edilmiştir.

Bir başka ifade ile, Türk dış politikasının temel hedefi, savaş süresince Sovyet karşıtı gözükmeden Türkiye'nin güvenliğini sağlayacak Müttefik garantilerini sağlamak olmuştur.²⁴⁹

247 Fahir H. Armaoğlu: "İkinci Dünya Harbinde Türkiye". *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, XIII. C., 2. Sayı, 1958, 139-179. ss.; Fahir H. Armaoğlu: *20. Yüzyıl Siyasî Tarihi, 1914-1980*. 3. bs., Ankara, 1986, 407-416. ss.

248 Cemil Koçak: *Türkiye'de Millî Şef Dönemi (1938-1945)*. 2. C., İstanbul, 1945, 560 -561. ss.

249 Mustafa Aydın: "Savaş Sonu ve Türkiye". *Türk Dış Politikası, 1919-1980*. 1. C., 2. bs., İstanbul, 2001, 474-475. ss.

Soğuk Savaş Dönemi

İkinci Dünya Savaşı tarihin gördüğü en yıkıcı savaşlardan biri olmuştur. Bu savaş tam bir dünya savaşı olmuştur. Savaşın tesirlerini hissetmeyen hiçbir ülke ve toplum kalmamıştır. Altı yıl devam eden bu ızdıraplı dönemden sonra, dünyanın ve insanlığın barışa hemen kavuşabilmesi mümkün olmamıştır. Milletlerarası mücadeleler, büyük devletlerin çatışması ve mahallî savaşlar, insanlığı zaman zaman üçüncü bir dünya savaşının eşiğine kadar getirmiştir. Bir sıcak savaşın olmamasına karşılık, barış da sağlanamamış ve dünya bir 'Soğuk Savaş Dönemi' atmosferi içinde, bir onbeş yıl geçirmek zorunda kalmıştır.

"İkinci Dünya Savaşı'nın müttefiklerin zaferiyle sonuçlanması, Avrupa'da ve dünyada milletlerarası politika alanında güç dengelerinin değişmesine yol açmıştı. Avrupa'da savaş Almanya'nın yenilgisiyle sona ermiş ve Avrupa fiilen müttefiklerce işgal edilmişti. Savaşın sonunda o zamana kadar etkili olan ve milletlerarası politikada belirmiş olan Avrupa devletlerinin rolü zayıflamış ve güç dengesi Sovyetler Birliği ile ABD arasında paylaşılmıştır.

Savaşın bu şekilde sona ermesi, Türkiye gibi savaş yıllarında savaşan ülkelerin ve hattâ aynı ittifaka dahil ülkelerin kendi aralarındaki karşıt politikalarından yararlanarak tarafsız kalmış ve denge politikası takip etmiş ülkeler için bir şok tesiri yapmıştı. Savaş sonrası oluşan milletlerarası ortamda artık bir denge politikası oluşturmak mümkün değildi. Bu durumda en fazla şekilde olumsuz etkilenecek ülkelerin başında Türkiye gelmekteydi.²⁵⁰

"İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen ilk yılda Türkiye'nin dış politikasının en önemli sorunu, savaş içinde düştüğü yalnızlıktı. Savaş içinde Batılı müttefiklerin Birleşik Amerika'nın etrafında ve 'Birleşmiş Milletler' adı altında yapmış oldukları sıkı işbirliğinin savaştan sonra da devam ettirilebilmesi için birçok çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar sonunda alınan işbirliği kararlarına Sovyetler Birliği'nin de katılmış olması, bu devletin muhtemel tehditleri ve Türkiye aleyhine genişleme teşebbüsleri karşısında, Türkiye'nin diğer büyük devletlerin desteğini aramasını çok güçleştirmişti. Savaşın son anında Mihver devletlerine savaş ilân etmesi ile aslî üyeleri arasına girmeyi bir hak olarak kazandığı Birleşmiş Milletler Teşkilâtının kurulması amacıyla 25 Nisan 1945'de toplanan San Francisco Konferansı'nda, Türkiye, bu yalnızlığını belirli bir biçimde hissetmiştir.²⁵¹

250 Osman Akandere: *Millî Şef Dönemi, Çok-partili hayata geçişte rol oynayan iç ve dış tesirler, 1939-1945*. İstanbul, 1998, 334. s.

251 Mehmet Gönübol-Halûk Ülman: "İkinci Dünya Savaşından Sonra Türk Dış Politikası, 1945-1965". *Olaylarla Türk Dış Politikası*, Ankara, 1987, 191. s.

3 Ağustos 1944'te Almanya ile diplomatik ve ekonomik münasebetlerini kesen, 23 Şubat 1945'te Almanya ve Japonya'ya savaş ilân ederek Birleşmiş Milletlere katılma hakkını elde eden Türkiye, müttefik devletler tarafından 5 Mart 1945'te San Fransisco Konferansı'na dâvet edilmiştir.

San Fransisco Konferansı Türkiye açısından büyük bir önem taşımaktaydı. Türk devlet adamları Sovyet tehdidine karşı koymanın yegâne yolunun ABD ve İngiltere'nin desteğini kazanmak ve Birleşmiş Milletler Teşkilâtı'na katılmak olduğunu iyi bilmekteydiler.

.....

R. Salim Burçak, Türkiye'nin demokrasiye geçiş süreci incelenirken üzerinde önemle durulması gereken konunun, San Fransisco Konferansı sırasında demokrasiye geçeceğimize ilişkin verilen teminat olduğunu belirtmektedir.

.....

Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda karşılaştığı dış politikadaki olumsuzluklar, demokrasiye ve çok-partili hayata geçişimizi hızlandırmıştır. Dış olumsuzluklar, Türk devlet adamlarınca başta ABD olmak üzere, batılı devletlerle yakın ilişkiler kurulması ve batı demokrasilerine tamamiyle bağlı kalınması şeklinde ele alınmış ve uygulamaya konulmaya çalışılmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında milletlerarası ortamda en geçerli rejimin liberal demokrasiler olması ve Birleşmiş Milletler Anayasası'nın ortaya koyduğu temel ilkelerin, devletlerin demokrasiye geçmesini bir yerde zorunlu kılması, Türkiye'nin demokrasiye ve çok-partili hayata geçmesinde de etkili olmuştur.²⁵²

“İnönü'nün Millî Şef olarak Türkiye'nin kaderine hâkim olduğu 1938-1945 yıllarında iç politikada da güç, otorite ve nüfuz sahibi olduğu görülmektedir. İkinci Dünya Savaşı yıllarında, dış politika ile ilgili gelişmeler İsmet İnönü tarafından dikkatle takip edilmiş ve dış politika konularındaki önemli ve temel kararlar onun tarafından alınmıştır. Yâni dış politika hedefleri İnönü tarafından belirlenmiş ve hükümetler tarafından uygulanmıştır. Esasen Hükümetlerin dış politikada takip edecekleri ayrı bir hedefleri olmamış, Çankaya tarafından belirlenen hedeflerin sâdik birer uygulayıcısı olmuşlardır. Bu yıllarda hükümetlerde görev yapan Hariciye vekilleri, dış politika konularında belirlenen politikaların yürütücülüğünü yapan kişiler durumundadır.

Millî Şef döneminde, dış politika ile ilgili kararlar oldukça dar bir kadro içinde, fakat son sözü söyleme yetkisi daima İnönü'de kalmak kaydıyla, Çankaya'da

²⁵² Osman Akandere: *a.g.e.*, 334-344. ss.

alınmıştır. Bu kadro içinde Başvekil, Hariciye Vekili, Millî Müdafaa Vekili ve Genel Kurmay Başkanı yer almıştır... Millî Şef'in başkanlığındaki bu kadronun aldığı kararlar ve belirlediği dış politika esasları önce CHP'nin Parti Meclis Grubu'nda görüşülürdü. Burada zaman zaman ele alınan konularda tartışmalar olmakla birlikte, bu tartışmalar alınan kararları etkilemezdi. Çünkü, Parti Meclis Grubu'nda her zaman Çankaya'da belirlenen ve hükûmet tarafından önerilen kararlar kabul edilirdi.

Parti Meclis Grubu'nca kabul edilen kararlar, daha sonra görüşülmek üzere, TBMM'de ele alınırdı. Dış politika konusunda bir işleve sahip olmayan TBMM alınan kararları, üzerinde çoğu kez görüşme dahi yapmadan, ittifakla kabul etmiştir. TBMM'nin dış politika konulardaki işlevi ile ilgili olarak E. Weisband şunları söylemektedir:²⁵³

'...kararları Meclis'e, onaylanması için değil - çünkü bundan nasıl olsa kuşku-
kuları yoktu - meşruluğunun onaylanması için sunuyorlardı. Grubun, İnönü'nün
aldığı bir kararı kabul etmemesi düşünülemezdi. Meclis Dışişleri Komisyonu,
hükûmetin ve onun asıl başının, yani İnönü'nün çizdiği politikayı sürekli izleyen
bir komiteden başka bir şey değildi aslında...'

Hükûmetlerin dış politikalarının belirlenmesinde ve yönlendirilmesinde İnönü'nün bu derece rol oynaması, onun hükûmetler üzerindeki etkisini ve iliş-
kisini göstermesi bakımından önemli bir husustur."²⁵⁴

Bilindiği üzere, VII. dönem Türk Parlamento tarihi yakın tarihimizin önemli bir kesitini oluşturmaktadır. Asker, siyaset ve devlet adamı olarak, ülke yönetiminde çok büyük müessiriyeti olan İkinci Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün, bu dönemde, 1.11.1943 - 1.11.1945 tarihleri arasında Büyük Millet Meclisi'nde yaptığı yasama yılı açış konuşmalarını, parlamento tarihimizin en güvenilir kaynaklarının başında gelen TBMM tutanaklarından iktibasen aynen veriyoruz.

Bu konuşmaların ülkemizin bu dönem iç ve dış politikasını, II. Dünya Harbi içindeki Türkiye'yi, takip edilen dış politikayı ve yakın dönem siyaset tarihimizi yansıtmaları bakımından çok önemli olduğu, mevcut bilgilerimize yeni boyutlar kazandıracağı şüphesizdir.

253 Edward Weisband: *İkinci Dünya Savaşı'nda İnönü'nün Dış Politikası*. İstanbul, 1974, 59-60. ss.

254 Osman Akandere: *a.g.e.*, 109-110. ss.

**Reisicumhur İsmet İnönü'nün
Büyük Millet Meclisi'nin
VII. İntihap Devresinin Birinci Yılına
Açış Konuşmasında (1.XI.1943),
Türk Dış Politikası Konusundaki Görüşleri²⁵⁵**

«Sayın Millet Vekilleri!

Haricî siyasetimizde 1935 buhranındanberi tuttuğumuz yol, bizi, ikinci dünya harbinin beşinci senesine ulaştırdı. Ülkümüz, milletlerin hürriyeti ve istiklâli esasına dayanan bir medeniyetin temellerini sağlamlaştırmaktır. (Bravo sesleri, alkışlar). Faaliyetimiz, onu yıkmaya mâtuf bütün gayretlere karşı dikilmek olmuştur. (Bravo sesleri). Harbi önlemek için en cesur hareketlere tereddütsüz atılmış olan memleketimiz, milletlerin esir seviyesine düşmemesi için de tehlikeli zamanlarda metin bir durum almaktan çekinmedi. (Bravo sesleri, alkışlar). Bugünkü dünya buhranı, tahmin ettiğimiz gibi, gitgide yıkıcı, yakıcı bir şekil almaktadır. Göz açıp kapayınca kadar geçen kısa zamanlarda, harabe haline gelen şehirlerin yıkıntıları altına yalnız medeniyetin büyük eserleri değil, doğrudan doğruya kendisi gömülüyor. Tahakküm zihniyetinin sebep olduğu bu amansız mücadelenin, milletleri mevcudiyetlerinde tehlikeye soktuğu için, tabiatıyla şiddetini artıran sarsıntısı, insaniyetin dayandığı bütün mesnetleri kemirmektedir.

Arkadaşlar!

Biz dünyanın yarınki çehresi meydana çıkarken, her zaman düşmeğe mahkûm bir tahakküm zihniyetinin değil, büyük küçük bütün hür milletler arasında samimî işbirliğine dayanan bir nizamın teessüs edeceğine inanıyoruz. (Bravo sesleri) (Şiddetli ve sürekli alkışlar). Bu kanaatımızdan, herkesin ümitsiz olduğu zamanlarda bile şaşmadık. Bize vazifemizi yılmadan yaptıran bu kanaat oldu. Bundan böyle de tutacağımız yol, ülkemiz olan adalet nizamının kurulmasına yardım etmek olacaktır. (Alkışlar).

Türk milleti savaş haricinde kalmakla beraber dört senedenberi fedakârlıklar, ıstıraplar içinde dünya buhranının tepkilerini şiddetle hissetmiştir. Bu fedakârlıklara, hattâ bunların daha çok büyüklerine, dünyanın bağrından en büyük baskının kalkarak insaniyetin emniyet havası içinde geniş nefesler alabilmesi uğrunda, tereddütsüz tahammül edeceğiz. (Bravo sesleri) (Alkışlar).

²⁵⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VII - İctima: I. Cilt:6, Birinci İntikat, 1.XI.1943, 5. s.

Arkadaşlar!

Biz, bu cihan harbinin galibi insaniyet ve medeniyet olmasını istiyoruz. (Bravo sesleri) (Şiddetli ve sürekli alkışlar). Ona hizmet edeceklerin ayrılıklarında değil, tesanütlerinde umumî kurtuluş ve saadetin fecrini görüyoruz. (Alkışlar)

Milletin saygıdeğer Vekilleri:

Önümüzdeki senenin cihan buhranının kesin devri olması ihtimali vardır. Memleket içindeki sıkıntılar tesirlerini muhafaza etmekle beraber milletlerarası durum da bizim için çok ehemmiyetli olacaktır. İşte Cumhuriyet Hükûmeti ve Büyük Millet Meclisi, Türk milletinin mukadderatını bu şartlar içinde idare etmek vazifesindedirler. Büyük Millet Meclisinin tedbirlerine ve kararlarına Türk milleti, bütün yüreğinden yardımcı ve dinleyici olacaktır. Büyük millete karşı yüz akiyle vazife ifa etmek hepimizin tek kaygımız ve şerefimizdir. (Alkışlar).

Türk Milleti, insanca düşünceleri ve prensipleriyle büyük bir manevî varlıktır. Türk milleti, kendi içinde bir ve beraber olarak Büyük Millet Meclisinin etrafında toplanmış büyük bir kudrettir. (Alkışlar). Vatani imar etmeyi, cemiyeti ilerletmeyi, insanlığa hizmet etmeyi, hür ve müstakil milletler ailesinin faydalı bir âzası olmayı düşünen ve engin fedakârlıklara karar verebilen kahraman ve çalışkan Türk milletinin şeref ve itibarı, gelecek ihtimaller içinde daha ziyade yükselecektir. (Bravo sesleri) (Şiddetli ve sürekli alkışlar). »

Reisicumhur İsmet İnönü'nün

Büyük Millet Meclisi'nin

VII. İntihap Devresinin İkinci Yılımı

Açış Konuşmasında (1.XI.1944),

Türk Dış Politikası Konusundaki Görüşleri ²⁵⁶

«Arkadaşlar:

Dış siyasetimiz bu yıl içinde, ötedenberi kendimize çizdiğimiz umumî istikametini seyrini takip ederek yeni bir merhaleye varmıştır.

İngiltere ile ittifakımızın çerçevesi içinde olarak, Almanya ile ekonomik ve diplomatik münasebetlerimizin kesilmesine karar verdiniz. Bu tarihî karar, şümül ve tesiri itibarıyla, beklenen neticeleri vermiştir. Şüphesiz ki bu karar, millî iradenin çok önemli ve isabetli bir eseri olmuştur. (Alkışlar).

256 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VII - İctimâ: 2, Cilt:14, Birinci İnikat, 1.11.1944, 7-8, ss.

Cihan harbi müttefikler lehine kesin neticeli safhasına girmiş bulunuyor. Gelecek sulhun insanlığa adaletli, küçük, büyük her millet için emniyetli bir devir getireceğini umuyoruz. (Alkışlar).

Milletlerin istiklâlini ve emniyetini koruyan yeni bir düzen kurmak için büyük devletlerin elbirliğiyle çalışmaya muvaffak olacağına inanıyoruz. Türkiye, milletler ailesinde faydalı ve yardımcı bir uzuv olarak elinde olan her gayreti sarfedecektir (Alkışlar).

Büyük komşumuz Sovyet İttihadı ile münasebetlerimiz, yürürlüğünü karşılıklı olarak tanıdığımız ileri muahedelerin hükümleri içinde ve dost mahiyettedir (Alkışlar). Sovyet komşularımızın geçirdikleri fedakârlık ve kahramanlıkla dolu harp yıllarında, muahedelerle tespit edilmiş olan münasebetlerimize dikkatle riayet ettik. Gelecek senelerin münasebetlerinin de dost komşuluk duyguları ve şartları içinde gelişeceğini umuyoruz.

Birleşik Amerika ile münasebetlerimiz ve temaslarımız ikinci cihan harbi esnasında daha artmış ve daha dostane olmuştur (Alkışlar). İki memleket arasındaki münasebetlerin gelecekte daha geniş ve daha yakın olacağını ümit ediyoruz.

İngiltere ile ittifak münasebetlerimiz en güç imtihanlardan geçtikten sonra, taze ve canlı mahiyetini muhafaza etmektedir (Şiddetli alkışlar). Memleketimiz, ittifaka büyük değerini vermekte devam edecektir (Alkışlar). İki memleket arasındaki dostluk münasebetlerinin daima daha ileri olacağını umuyoruz.

Fransa'nın kurtuluşu memleketimizde umumî sevinçle karşılanmıştır (Alkışlar). İstikbalde de Fransız milleti ile münasebetlerimizin geniş ve samimî olacağına eminiz.

Diğer bütün komşularımızla münasebetlerimiz dostçadır. İstirap ve felâket geçirmiş ve geçirmekte olan memleketlere yürekten sempati besliyoruz. Komşularımızın sıkıntılarından kurtularak normal gelişme ve ilerleme devrine girmelerini büyük sevinçle karşılayacağız.

Kahraman Yunan milletinin süratle toplanıp kurtulduğunu ve büyük kabiliyetlerinin hakkı olan kalkınmayı tahakkuk ettirdiğini memnun olarak takip edeceğiz (Şiddetli alkışlar).

Fedakâr Yugoslavya'nın yakın bir zamanda tamamiyle kurtulmuş olmasını en iyi dostluk duygularıyla temenni ediyoruz (Alkışlar).

Balkan milletleri arasında eski ihtilâfların ortadan kalkarak sükûnetli ve itimatlı bir münasebet vücade gelmesini, elimizden geldiği kadar kolaylaştırmaya çalışacağız (Alkışlar).

Aziz arkadaşlar!

Hiç bir millete karşı gizli niyeti ve ihtilâflı meselesi olmayan Türkiye Cumhuriyeti, milletçe maddi ve mânevi alanlarda ilerleme gayretleriyle, milletler ailesi içinde dostluk ve iyi geçinme münasebetleri ile bir sulh ve istikrar unsuru olarak yaşamak azmindedir (Şiddetli alkışlar).

Arkadaşlarım!

Devlet işlerini size açık olarak söylediğim Türkiye Cumhuriyeti, iç idaresinde sağlam, demokratik ve millî bir siyaset takip eder. Bütün vatandaşlar için eşit bir adeleti, fikir ve vicdan hürriyetini samimî olarak esas tutan bir anlayıştayız. Kanunlarımız memlekette dirliği ve düzenliği korumak için kuvvetli ve tesirlidir. Hükümet işleri Büyük Millet Meclisinin kesiksiz kontrolü altında, iç ve dış politikada her yapılan, milletin gözü ve bilgisi önündedir (Alkışlar). Hiç bir hakikat Türkiye’de millettten gizlenemez.

Bu Devlet, en çetin bir harbi Büyük Millet Meclisinin daimî çalışması içinde bitirerek kurulmuştur. Büyük Millet Meclisi kürsüsünde Devlet ve millet işleri için Millet Vekillerinin söyledikleri, Büyük Meclisin kendi nizamnamesinden ve kanunlarından başka bir tesire tâbi değildir.

Bu kürsüden vakit vakit Hükümet icraatına karşı yükselen sözlerin her zaman tasvip ve takdir sesleri olmadığını gösteren örnekler sayısızdır. Millet murakabesinin şüphe götürmeyen delillerini, Büyük Millet Meclisinin çalışmalarında bol bol bulabiliriz. Türk milletinin sağduyusu ile Büyük Millet Meclisinin vatanseverliği, doğru yanlış bütün tenkitlerin içinden vatan için hayırlı ve faydalı kararları bulmamıza imkân vermektedir. İdareміz, bütün mânasiyle halk idaresidir. Bu idare, demokrasi prensiplerini Türkiye’nin bünyesine ve hususi şartlarına göre tekâmül ettirmektedir. Türkiye halk idaresinin amelî tedbirlerini bulurken, ilk günden itibaren taklit bir idareye düşmekten sakındık ve daima sakınacağız (Şiddetli ve sürekli alkışlar). İkinci Cihan Harbinin başındanberi türlü değişmelere uğramış mahdud ve kararsız vatandaşlarda uyanan taklit prensiplere, Türk milleti şiddetle ve muvaffakiyetle karşı koydu. Harp sonunda ve sonrasında uyanmak istidadı gösterecek yeni taklit arzularına da, kesin olarak karşı koyacağız. (Şiddetli ve sürekli alkışlar) Türkiye’de halk idaresi, kesiksiz bir tekâmül yolunda yürüyerek durmadan yükselecektir. Emniyetle söyleyebiliriz ki, Büyük Millet Meclisi ve Cumhuriyet Hükümeti özel menfaat kaygılarının daima üstünde kalarak, bütün kudretlerini milletin menfaat ve faydası yolunda harcamak ehliyetini göstermişlerdir.

Aziz Arkadaşlar:

Büyük Türk Milleti, kendi hizmetinde çalışan evlâtlarını daima yürekten ve takdirle anacaktır. (Bravo, sürekli alkışlar, yaşı, varol sesleri). »

**Reisicumhur İsmet İnönü'nün
Büyük Millet Meclisi'nin VII. Döneminin
Üçüncü Toplantısını Açış Konuşmasında (1.XI.1945),
Türk Dış Politikası Konusundaki Görüşleri ²⁵⁷**

« Sayın Milletvekilleri!

Cihan barışının kurulması için çalışmaları biz de heyecan ile takip ediyoruz. Bu kadar felâket ve ıstıraptan sonra insanlığın Birleşmiş Milletler tarafından ilân olunan esaslar üzerine barış içinde yaşama gayesine kavuşabilmesi, bütün milletler için bugün tek emel olmuştur. Bu kesinhesap günlerinde Türkiye, adalet hissi olan her insana ve her cemiyete karşı, alını açık ve temiz vicdan ile bakacak durumdadır. (Bravo sesleri, alkışlar). Türkiye'nin İkinci cihan harbindeki rolünü altı senedenberi türlü değişik durumlarda Birleşmiş Milletler, türlü açıdan görmüşler ve türlü teraziye vurmuşlardır. Müsaade buyurursanız, memleketimizin İkinci cihan harbindeki durumunu, henüz söylenemeyecek sırlara dokunmamağa çalışarak, bir kaç cümle ile tekrar gözönünden geçirmek isterim.

1939 ilkbaharında ufuklar karardığı zaman, Türkiye kendi benzerleri içinde tek millettir ki, idealin doğru istikametini görerek açıktan İngiltere ve Fransa'nın yanında mevki almıştır. (Alkışlar).

1940'ta Fransa düştüğü ve Britanya harbi başladığı zaman, İngiltere'nin kahramanlığını öven ve onun yanında bulunduğunu söyleyen tek millet, yine biziz. (Bravo sesleri ve alkışlar). Fransa ve İngiltere arasında siyasi münasebetlerin kesildiği ve Merselkebir ve Dakar muharebelerinin yapıldığı günlerde bulunuyoruz. Fransa ve İngiltere ile yaptığımız üçlü ittifak andlaşması, iki müttefikimiz arasındaki olaylar yüzünden bizi hukukça katî bir tarafsızlığa mecbur ediyordu. Buna karşı kendiliğimizden İngiltere ile ittifakımızın yaşamakta olduğunu ilân eden biz olduk. (Bravo sesleri, alkışlar). İttifak taahhütlerimizin bizi Sovyet Rusya ile hiç bir silâhlı ihtilâfa sevkedemeyeceğini, hususî bir protokolle kayıt altına almıştık.

1941 başında Rodos'tan Trakya'ya kadar, bütün Alman ve İtalyan kuvvetlerine karşı seferber olarak bekliyorduk. Hatırlamanızı isterim ki, bu zamanda Irak'ta bir Mihver Hükümeti kurulmuş ve Suriye'de Vişi Hükümeti İngilizlere karşı açıktan cephe almıştı. Her taraftan Mihverle sarılmış olan Türk milletinin, bütün Avrupa'yı ellerinde bulunduran mağrurlara karşı yalnız kendi insanlarıyla ve son malî kaynaklarını tüketircesine fedakârlıkla istilâ yollarını kapaması, insaf ile hatırlandığı zaman, milletimizin yaptığı hizmetler ve göze aldığı tehlikeler takdir edilmek lâzımgelir. (Bravo sesleri, sürekli alkışlar).

257 *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem VII-Toplantı: 3, Cilt: 20, Birinci Birleşim, 1.XI.1945, 7-9. ss.

Sovyetlerle Almanlar arasında harb başladıktan sonra, bu harb için tarafsız bulunduğumuzu iki savaştan tarafa hemen bildirdik. 1941 ve 1942 Sovyet Rusya ve İngiltere'nin, Mihverin zorlamasına karşı çetin günler geçirdikleri zamanlardır. Bizim durumumuz, bu zamanlarda ne kıymeti haiz olmuştur, bunu yetkili savaştanların dillerinden hikâye edeceğim.

Türkiye'nin durumunun Müttefikler için gerçekten faydalı olduğunu, Sovyet Hükümeti, Büyük Elçisi vasıtasıyla Dışişleri Bakanlığımıza, Sovyetlerin takdirlerini belirten tafsilât vererek 19 Ocak 1942 tarihinde resmen tebliğ etmiştir.

4 Aralık 1941 tarihinde Amerika Cumhurbaşkanı Türkiye'nin savunması, Amerika savunması için hayati bir ehemmiyette olduğunu beyan ederek, kendiliğinden ve bir sözleşme imza etmeksizin bize ödünç verme ve kiralamadan malzeme vereceğini ilân etmiştir. Amerika ile Ödünç Verme ve Kiralama Sözleşmesinin imzalanması 23 Şubat 1945 tarihindedir.

İngiliz Hükümeti ise, birçok defalar takdirlerini bildirmiş ve 1943 başında İngiliz Başbakanı Adana'da daima iyi hatırlıyacağımız demeçte bulunmuştur.

Şimdi Büyük Mecliste 1943 sonundanberi Türkiye hakkında başlıyan tenkitlere cevap vermek isterim.

Bilirsiniz ki, Milletlerarası münasebetlerde Devletler arasındaki sırlar tek bir Devletin malı değildir. Yalnız, basit bir hakikatin ifadesi olmak üzere bize yapılan isnatların haksızlığını huzurunuzda belirtmek isterim.

Almanlarla Sovyetler arasında harb çıkmazdan önce, bizim Almanlarla Dostluk Andlaşması yapmış olmamız tenkit olunmuştur. İstanbul'un kapısına gelmiş olan Almanlar, Sovyet Rusya ile Saldırmazlık Andlaşması ile daha önce bağlanmışlardı. (Bravo sesleri). Memleket, Mihverin bütün kuvvetlerine karşı yalnız başına dururken, Amerika harpte yokken, İngiltere bütün kuvvetlerini adaların Alman istilâsına karşı ayakta tutarken ve Sovyetler Almanlarla bir Saldırmazlık Andlaşması ile bağlı iken, Almanların bize saldırmıyacaklarını kâğıt üzerine koymayı reddetmemiz, bizden ne hakla beklenebilirdi? (Bravo sesleri, alkışlar). Hususiyle bu Andlaşmada Türkiye'nin ittifak ödevlerine bağlı bulunduğu açıkça zikredilmiş, önce ve sonra bütün görüşmelerde Türkiye'den geçerek Almanların Suriye ve Irak'a yardımları kesin olarak reddedilmiş ve bu şartlar Almanlara kabul ettirilmiştir. Bu Andlaşma Almanlar için Türkiye hareketinin arzu ettikleri tarihe kadar sadece bir geciktirilmesi mahiyetinde olduğu, sonraki ve bugünkü işlerle meydana çıkmıştır. Fakat bizim için de bütün askerî tedbirlerimizin ve millî fedakârlıklarımızın yanında, nazik zamanları kazanacak bir vasıta olmuştur. (Bravo sesleri).

Sovyet Hükümetinin, “İngiltere’nin ve Amerika’nın”, Türk durumunu takdir ettikleri tarihler, Almanlarla yaptığımız andlaşmadan sonradır. (Bravo sesleri). Demek ki, bu andlaşma, Müttefik milletlerin vicdanında da, zamanında, zaruri görülmüş ve tenkitler, karagünler geçtikten sonra suni olarak meydana çıkarılmıştır. (Bravo sesleri sürekli alkışlar).

Almanlar Volga’ya kadar ilerledikleri zaman, bizim de kuvvetlerimizi Doğu sınırlarımıza çekerek Sovyetlere sıkıntı verdiğimiz, birçok yerlerde söylenmiştir. Hakikat milletlerce malûm olmasa bile, resmî Müttefik makamlarınca teferrüatıyla bilinmek lâzımdır, ve hakikat bize isnat olunanların tamamıyla aksidir. (Bravo sesleri alkışlar). Almanlar Volga’ya kadar ilerleyince, bizim savunma cephemiz, Rodostan Hopa’ya kadar genişlemiştir. Almanların bütün Karadeniz cephemize karşı ansızın bir harekete geçmeleri ihtimali, kuvvetlerimizi bütün Karadeniz cephesine yaymamıza ve hattâ Ankara’nın savunulması için burada, Başkentte, kuvvet toplamamıza sebep olmuştur. Bu ihtiyat tedbirlerinin yersiz olmadığını, son günlerde meydana çıkan Alman plânları açıkça göstermiştir. (Bravo sesleri). 1942 yaz sonunda, Sovyet Hükümetine Almanların Kafkas cephesini arkadan vurmak için Trabzon’dan ve Hopa’dan çıkarma yapmaları ihtimaline karşı, buralarda kuvvet topladığımız ve memleketteki kuvvet yayımının sebebi bu olduğunu resmen tebliğ ettik (Alkışlar). Ve karşılık olarak Sovyetlerden memnunluk duyguları aldık. Harb sırasında kuvvetlerimizin yayımı yalnız mihvere karşı olduğunu daha inandırıcı bir surette söylemek mümkün değildir.

Şimdi, Almanlar ve Japonlarla harb haline girmemizin tenkitlerine geliyorum. Harb ilânımız tesirsiz ve müttefik zaferi kesin mahiyet aldıktan sonra yapılmış olduğu söylenmektedir. Harb ilânımızın tesiri hakkında bir iddiamız yoktur. Bizim iddiamız, harb ilân etmezden önce senelerce süren kâbus devrinde güttüğümüz hareket hattının müttefiklerimizin zaferine yardım ettiği merkezindedir ve bundan ibarettir. (Bravo sesleri alkışlar). Bizim, Almanlar ve Japonlarla harb haline girmemiz yalnız müttefiklerin isteği üzerine olmuştur. Onlar için herhangi bir ehemmiyeti var idi ki, bizden bunu istediler. (Bravo sesleri). Müttefik zaferi kesin olduktan sonra harb ilân ettiğimiz bize söylenemez. Karanlık günlerde beraberdik; zafer günlerinde, ganimetten bir hisse almak dâvamız yoktu ki fırsattan istifadeyi düşünelim. (Bravo sesleri sürekli alkışlar). Hareketimiz sadece müttefiklerin isteği üzerine ve onlarla beraberlik gereği yapılmıştır.

1944 Ağustosunda, münasebet kestiğimiz zaman, derhal harbe girmeyişimiz de tenkit olunuyor. Münasebet kestiğimiz anda, İngiltere ile aramızda yazı ile kararlaştıran durum şudur: Karar, fiili savaşılanlığa doğru birinci adımdır. Tür-

kıye'nin harbe girmesinin teferruatını Britanya Hükümeti sonradan bizimle görüşeceğini bildirmiştir.

O zamandan beri müttefiklerimiz bizden ellerindeki hazır kararın tatbikını istemediler.

Boğazlardan Rusya'ya gönderilecek yardım gemilerinin tarafımızdan geçirilmemesi isnadına gelince, bu tamamiyle boş bir iddiadır. (Bravo sesleri). Bütün İkinci cihan harbi boyunca Türkiye'nin bu bahiste bir kusuru yoktur. Eğer müttefikler boğazlar yoluyla birbirlerine yardım edemedilerse, bu bizim herhangi bir tesirimizden değil, mihverin Akdeniz yollarını denizden ve havadan 1945 senesine kadar kapalı tutabilmiş olmasındandır. (Bravo sesleri). Bu bahiste şunu arzetmeği de faydalı görüyorum ki, 1944 senesi Haziranında bazı Alman gemilerinin Karadeniz'den çıkmalarına İngiltere dikkatimizi çekti, Montrö Sözleşmesinin bir bağtıcısı sıfatıyla itiraz etti. Montrö Sözleşmesinin sarıh hükümleri üzerinde açılan hukuk tartışması nihayet bir hafta sürdü ve bizim, İngilizlerle ittifakımızı ve birleşmiş milletler dâvasını gözönüne alarak, kesin ve radikal kararımızla tartışma bitti. İkinci cihan harbinde Montrö sözleşmesinin herhangi bir şekilde zararlı olduğunu söylemeğe imkân yoktur. Boğazların emniyetli ellerde olduğu ve bütün milletlerin menfaatine serbest geçidin hiç bir engel karşısında bulunmadığı sabit olmuştur. (Bravo sesleri alkışlar).

Sayın Milletvekilleri!

Alman siyaseti, İkinci Cihan Harbini, Birincinin devamı saymıştır. Gerçek şudur ki, Birinci Cihan Harbinde merkezî grup tarafında bulunan bütün devletlerden yalnız Türkiye'den başkaları, İkinci harbde de aynı safta bulunmuşlardır. Türkiye ise, Birinci Cihan Harbini her memleketten fazla olarak, dört sene daha yüklenmiş, 1923'te barış yapabilmiş büyük bir imparatorluk kaybetmiş, hayatını ve millî sınırlarını kurtarabilmek için hesapsız felâketler geçirmiştir. İşte memleket onaltı sene sonra çıkan İkinci cihan harbinde türlü tehlikeleri göze alarak, açıktan açığa İngiltere'nin yanında ve Birleşmiş Milletler dâvasında kesin durum almıştır. Bu duruma karşı, eskiden kaybettiklerinden ve yeni ihtimallerden hiçbir şey istemeksizin, elinden geldiği kadar faydalı olmağa çalışmıştır. (Bravo sesleri). Her hangi bahane ile, toprağı ve hakları üzerinde Türkiye'den bir şey istemek, en ufak bir insaf ile izah edilemez. (Bravo sesleri, alkışlar). Biz geçen hâdiseleri ve haklarımızı Sovyet Milletlerine, İngiliz İmparatorluğu milletlerine ve Birleşik Amerika milletlerine anlatabilsek, milletlerin bizi haklı bulacaklarına asla şüphemiz yoktur. (Bravo sesleri, alkışlar). Bu imkânı bulabilmek için bir hayal yap-

miyorum. Sovyet, İngiliz ve Amerika milletlerinin içine girerek, bu geniş ummanlarda bir dâvayı işittirebilmek maddeten imkânımız dışındadır. Şu halde, büyük milletlerin bizim meselelerimizden doğru olarak haberli olabilmeleri, esaslı surette bu memleketlerde idarebaşında bulunanların adalet ve insaf hislerine bağlıdır. (Bravo sesleri, alkışlar). Eğer bu hisler hakikatten ayrılırsa, büyük milletler içindeki anlayışların mahiyetini kestirmek güçtür. Bütün bunlarla beraber, Birleşmiş Milletler Anayasasının prensiplerinin iyi ve samimi niyetlerle konulmuş olduklarına inanmak istiyoruz. Eğer insanlık hisleri gelecek dünya için temel tutulmak boş bir sözden ibaret değilse, Türkiye'nin yeni cihan barışı için faydalı bir unsur olduğunun teslim olunacağına inanıyoruz. (Bravo sesleri alkışlar). Açıkça söyleriz ki, Türk topraklarından ve haklarından hiç kimseye verilecek bir borcumuz yoktur. (Bravo sesleri, alkışlar). Şerefli insanlar olarak yaşayacağız ve şerefli insanlar olarak öleceğiz. (Bravo sesleri, alkışlar).

Sayın Milletvekilleri!

Dış münasebetlerimizin bugünkü hali şudur: Sovyetlerle aramızdaki Dostluk Andlaşmasının feshi üzerine, yeni esaslarda ve ciddi olarak iyileştirilmiş bir andlaşma yapmak için bütün gayretlerimizi sarfettik. Bu gayretlerimizin bugünkü neticesini biliyorsunuz. Hakikatlerin daha iyi anlaşılacağından, iyi komşuluk hislerinin galebe çalarak, iki memleket arasında iyi münasebetler kurulması ihtimalinden ümidimizi kesmiş değiliz. İmkânları daima iyi yürekle karşılayacağız.

İngiltere ile ittifak münasebeti ile bağlıyız ve İkinci cihan harbi sırasında geçen türlü hâdiselerden sonra, İngiliz Milletinin bizimle iyi ve müttefik münasebetlerini faydalı bulacağına inanıyoruz.

Amerika Birleşik Devletleri ile münasebetlerimiz artan bir dostluk içinde gelişmektedir. Amerikanın Birleşmiş Milletler Anayasasının prensiplerini samimi olarak her millet için takip edeceğine güveniyoruz.

Bulgaristan'dan başlayarak Irak'a ve İran'a kadar bütün komşularımızın, bağımsız milletler olarak yaşamalarını ve kendileriyle iyi münasebette bulunmamızı istiyoruz. Harp felâketinden sonra dost Yunanistan'ın kalkınması ve yaralarını iyileştirmesi yolundaki gayretlerini yakın bir sempati ile takip ediyoruz. Irak ile dostluk münasebetlerimizin gelişmesi ve derinleşmesi ihtimallerini memnunlukla karşılıyoruz. Arkadaşlar, Medeni bir millet ve Devlet olarak insanlık ailesinin çalışkan ve faydalı bir uzvu olmaktan başka bir siyasi hedefimiz yoktur. (Bravo sesleri, alkışlar). »

**Cumhurreisi ve CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'nün
Altıncı Kurultayı Açış Konuşmasında,
Türk Dış Politikası Konusundaki Görüşleri ²⁵⁸**

“Arkadaşlarım,

Hükûmetin bütün gayretleri ana meseleler üzerinde toplanmıştır. Harici emniyetin muhafazası, memleketin müdafaası, esas istihsal meseleleri ve bize çok ısıtırap veren geçim zorluğuyla iktisadî ve idarî yollarda uğraşma, ve şimdiye kadar gördüklerimizin en ağırı şeklinde bir hazne ihtiyacını giderme, hükûmet işlerinin başlıcalarıdır. Hükûmet güç şartlar içinde çalışıyor. Fakat milleti her ana mesele ile ilgilendirmek, vaziyeti soğukkanla takdir edip karşılaması için onu daima bilgili ve uyanık bulundurmak sayesinde ki hükûmet, sıkıntıları hafifletecek ve giderecek, millî varlığı kuvvetlendirecek ve koruyacak tedbirleri güvenle takip etmeğe muktedir oluyor. Gelecek zamanları, kuvvetli ümitler ile beklemeğe hakkımız vardır.

Aziz arkadaşlar;

Cihan Harbinin bugününde de yurttan sulhu mahafaza etmek hedefini güdüyoruz. Memleketin emniyeti ve müdafaası için hazır ve kararlı bulunuyoruz. Millet varlığı için icabederse, onun insanca ve paraca bütün kaynaklarından istifade etmeğe mecbur olduğumuzu biliyoruz. Büyük Cihan âfetinin ne vakit ve nasıl biteceğini kimse tahmin edemez. Hattâ bitinceye kadar olduğu gibi bittikten sonra da, milletin kendi varlığını doğrudan doğruya alâkadar eden ne gibi yeni meseleler çıkacağını takdir etmek de güçtür. Her halde bugünkü kan davalarının yatışarak ve unutularak milletlerin, müstakil varlıklarıyla, yanyana gelip geçinmeleri için çok zaman geçecektir. Bütün bu ihtimalleri hesaba katan iyi niyetli ve siniri kuvvetli milletler, selâmete ereceklerdir. Türk milletinin bu sağlam milletlerden olduğuna, kesin olarak inanıyoruz.”

**Başvekil Şükrü Saracoğlu Başkanlığında Kurulan
İkinci Saracoğlu Hükûmetinin 17 Mart 1943 Tarihinde
Meclis'te Okunan Hükûmet Programında, Başvekil Şükrü Saracoğlu'nun
Dış Politika Konusundaki Görüşleri ve Bu Konudaki Müzakereler ²⁵⁹**

“ Dış politikamıza gelince:

Müttefik ve dost Devletlerle olan politikamızı ve münasebetlerimizi aramızdaki muahedelerle tanzim etmiş bulunuyoruz.

²⁵⁸ *Aynı Tarihi*, No: 115, Haziran 1943, 32-33. ss.

²⁵⁹ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: VII-İçtima; F., Cilt: 1, Üçüncü İnikat, 17. III. 1943, 29-33. ss.

Bir taraftan Şef'in uzağı gören kudretine, diğer taraftan kuvvetli bir orduya dayanan hariciyeniz bugüne kadar çok parlak neticeler elde ettiği gibi bugünden sonra da Türk'ün topraklarını; Türk'ün haklarını ve Türk'ün menfaatlerini tamamen koruyacaktır. (Bravo sesleri, alkışlar).

Bu politika artık yalnız Hariciyenin, Hükûmetin ve hattâ Meclisin politikası değil tamamen Türk milletinin ve Türk çocuklarının malıdır. (Bravo sesleri).

Politikamızın umumî hatlarını gösteren bu sözlerden sonra bilhassa tebarüz ettirilmesi lâzım olan bir cihet vardır ki, o da İngiliz-Türk dostluğudur.

Mister Çörçil'i Adana mülâkatlarından sonra daha yakından tanıyarak, daha çok sevmiye başladık. Etrafımızda, Mister Çörçil başta olmak üzere, bütün İngiliz Devlet adamlarının bize uzattıkları samimî elleri görüyor ve yine bu Devlet adamlarının samimî sözlerini işitiyoruz. (Alkışlar). Lortlar Kamarası dün yine bu dostluğun yeni bir tezahürüne şahit oldu. İngiliz dostlarımız emin olsunlar ki bize uzatılan elleri samimiyetle sıkıyor, İngiltere'den gelen samimî sözleri de bizim Londra'ya gönderdiğimiz yürekten sözlerin bize akseden sadaları addediyoruz. (Bravo sesleri, şiddetli alkışlar): Çünkü bizim kanaatımıza göre İngiliz-Türk dostluğu yalnız karşılıklı menfaatlerin emrettiği bir dostluk değil, iki memleketin hayati zaruretlerinin en başında gelen bir ihtiyacdır. (Alkışlar).

Arkadaşlar;

Biliyorsunuz ki İsmet İnönü'nün Devlet Reisliğine intihabı haberini Amerika Meclisine bildirdiler. Amerika Meclisi de bu haberi alkış tufaniyle karşıladı.

Şimdi ben de bu yüksek kürsüden sizin namınıza Cumhuriyetçi ve Demokrat Türkiye'nin Demokrat ve Cumhuriyetçi Amerika'ya selâmlarını, sevgilerini ve saygılarını gönderiyorum. (Bravo sesleri, sürekli ve şiddetli alkışlar).

Arkadaşlar;

Sizlere yaptığımız, yapmakta olduğumuz ve yapacağımız işler hakkında izahat verdim. Haricî ve dahilî politikamızın yürüyüşüne dair maruzatta bulundum. Şimdi sıra sizlere, reylerinize geldi. Eğer beni ve arkadaşlarımı kendinize ve Devlet işlerine lâayık görüyorsanız bunu itimadınızla göstermenizi rica ederim. (Şiddetli ve devamlı alkışlar).

REİS- Müstakil Grup Reisi Ali Rana Tarhan. »

.....

“ ALİ RANA TARHAN (Devamla)- Gelecek yıl faaliyetleri hakkında verdikleri izahat, daima ileri götürmek isteyen bir partiye lâayık bir programı ihtiva ediyor. Bütçe ile de alâkadar olduğu için bu bahislere bütçenin tetkikinden sonra daha faydalı olarak avdet etmek imkânı olacaktır.

Dahilî politika hakkında beyanları tamamiyle emniyet vericidir.

Haricî politikayı, haklı olarak, Türk milletinin malı diye vasıflandırdılar. Hat-tâ dünyanın malıdır bile denilebilir. Hakikaten bütün sahalarda birbirleriyle boğuşmakta olan muharipler yalnız bir noktada birleşebiliyorlar: Türk Politikasının isabetinde. (Güzel sesleri). Bubahiste bir noktada tevakkuf etmeyi faydalı buluyorum. Harbin ne kadar süreceği bilinmemekle beraber, harp sonrası için faaliyetler göze çarpıyor. Hükümetimizin bunları yakından takip ettiğine şüp-hemiz yoktur. Harp sonrası, yurdun içinde ve dışında, çıkabilecek iktisadî, malî, içtimaî, siyasi meselelerle hazırlıksız karşılaşmamıza meydan verilmemesini temenni ediyoruz.

Sayın Başvekilimizin İngiliz-Türk dostluğu ve Türk-Amerika dostluğu hak-kında sözlerine Meclis büyük tezahürü ile nasıl iştirak etti ise bizim de kalbî iş-tirakimizi benim ağzımdan ve tekrar ifade ediyorum.

Sayın Başvekilimizin beyanları hakkında grubumuzun noktai nazarını kısaca arzettim.

Harbin daha yıllarca sürebileceğini ve bir gün bizim de harbetmek zorunda kalabileceğimizi daima gözönünde tutarak ve geçmiş günlerin tecrübelerinden ist-ifade ederek, İcra Vekillerinin milletimizi koruyucu ve yükseltici hizmetler ifasına muvaffak olmalarını candan temenni ederiz.

Müstakil grup, Saracoğlu Hükümetine itimadını beyan eder. (Bravo sesleri, alkışlar).”

.....

“BERÇ TÜRKER (Afyon Karahisar)- Sayın arkadaşlar; Yüce Milli Şef'imizin yüksek tasvipleri ile, tekrar Kabinayı teşkil etmiş olan çok sayın Saracoğlu, Baş-vekil olarak, bugün bizden itimat reyi almak arzusunda bulunuyorlar.

Çok sayın Şükrü Saracoğlu, ötedenberi Devlet işlerini Yüce Milli Şef'imizin yüksek ve kıymetli direktifleri dairesinde büyük bir liyakat ve dirayetle tedvir et-miştir. Bu suretle daima bilgisini ve kuvvetli zekâsını ispat eylemiş ve bu değér-li hizmet ve meziyetleri dolayısıyla de hepimizce sevilmiş ve takdir edilmiş müm-taz bir Devlet adamıdır. Kabinesi arkadaşları da çok iyi seçilmiş dirayetli ve liyakatli muhterem şahsiyetlerdir.

Binaenaleyh, çok sayın Başvekil ve Kabine erkânı, bütün Meclis arkadaş-larımızın itimadına, alkışlarla mazhar olacaklarında hiç şüphe yoktur.

Sayın arkadaşlar;

Sayın Cumhuriyet Halk Partisinin nurlu irşadı ile, yurdda kökleşen ve yüksek Millî birlik, Yüce Millî Şef'imizle, Kahraman Ordumuzla yekpara bir kuvvet teş-

kil ediyor. Millî birlik, Millî sağlığımızın ve Cumhuriyet rejiminin sağlam temeli olarak, Millet'in huzurunu ve tamamîyetini temin ediyor. İşte çok sayın Saracoğlu Hükümeti böyle kudretli ve şerefli bir vaziyet içinde tekrar işe başlamıştır ve şimdiye kadar olduğu gibi, Devlet işlerinde büyük muvaffakiyetler kazanacaktır.

Sayın arkadaşlar;

Harbin dışında kuvvetli, azimli, her sahada, her mânasıyle hür bir Millet olarak kalmış bulunmak, Türklük câmiası için, cidden çok büyük bir nimettir. Biz bu büyük nimeti, Türk milletinin şanlı mâzisinden, fazilet ve kudretinden ilham alan Yüce Millî Şef'imizin yüksek ve nurlu siyasetine ve bu siyaseti rehber edinmiş olan Hükümetimizin dirayetli idaresine medyun bulunuyoruz.

Sulh ve selâmet içinde yaşamak istediğini fakat icabında kendi vatanının istiklâlîni korumak için kahramanca ölmesini de bilen bu necip millet'in hayat hakkı ebedidir.

Sayın ve aziz arkadaşlarım,

Kalbimden gelen bir duygu ile, tekrar arz etmek isterim ki, hepimiz, harpten evvel olduğu gibi, harbin bu korkunç devrelerinde, hâkimane tedbir ve siyasetiyle bütün âlemin tazim ve takdirini kazanmış Yüce Millî Şef'imiz gibi bir şanlı Öndere malikiyetimizden dolayı ne derecelere kadar iftihar etsek azdır ve kahraman ordumuzun kuvvet ve kudretine ve Hükümetimizin müdebbirane hareketine ne kadar güvenssek yerindedir.

Mukaddes yurdumuzun istiklâlî ve yükselmesi için ve aziz yurddaşlarımızın refahı ve terakkisi için elbirliği ile çalışmak, bizim için vatanî ve ulvî bir borçtur.

Çok sayın Başvekilimize ve çok sayın kabine arkadaşlarına candan başarılar dilerim (Alkışlar). »

“BEHÇET KEMAL ÇAĞLAR (Erzincan)- Genç Saracoğlu Kabinesini sevgiyle, güvenle selâmlıyoruz.

Bu genç Kabine Büyük Meclisin yetiştiriciliğini bir daha meydana koyacaktır ve dünya mikyasında bir daha belirtecektir ki, İnönü Türk gençliğinin hem şefkatli babası, hem dikkatli mürebbisidir. (Bravo sesleri, alkışlar). Genç Kabineden büyük başarılar bekliyoruz. Nasıl beklemiyelim ki dünyanın yıkıntıları ortasında tek başına ayakta duran Atatürk Türkiye'sinin, Cumhuriyet Halk Partisi Türkiye'sinin genç ve seçkin vekilleridirler. Nasıl muvaffakiyet beklemiyelim ki dünyanın en büyük, en isabetli ve en insani inkılâpçısı Atatürk'ün yolundadırlar.

Nasıl muvaffakiyeti mukadder görmiyelim ki, yollarına ışık tutan dünyanın en şefkatli, en dikkatli şefi İsmet İnönü'dür. (Alkışlar). Bu muvaffakiyeti emniyetle görüyoruz. Çünkü başlarında bu asil milletin öz çocuğu Saracoğlu vardır. Bu mazhariyetlerden yalnız birisi olsaydı bir adamı muvaffak etmek için kâfi gelirdi. Halbuki işte dört mazhariyet birbiri arkasından temin edilmiş bulunuyor. İş, kendi cevherlerine ve gayretlerine kalmıştır.

Ne mutlu Türk milletinin, İnönü Devletinin ve Saracoğlu Hükümetinin vekili olabilene. (Bravo sesleri, alkışlar).

ALİ MUZAFFER GÖKER (Konya)- Sayın arkadaşlar, Saracoğlu Hükümetinin beyanatını dikkatle, büyük bir zevkle, inşirahla dinledik. Hükümet beyanatında geçmiş aylara doğru kısa bir nazar atfettikten sonra istikbale ait olan karar ve tasavvurlar hakkında bizi tenvir etti. Milliyetçi ve realist Saracoğlu Hükümeti vaziyetin icaplarını ve imkânlarını gözönünde bulundurmak suretiyle bundan kısa bir zaman evvel alacağını bize tebşir ettiği tedbirleri tahakkuk ettirmiştir. Bu muvaffakiyet meydana olunca onun bundan sonra gelecek aylar için vadettiği şeylere şimdiden inanmak gayet kolay bir şey olur. Ben bilhassa haricî siyaset mevzuu üzerinde duracağım. Nutkun haricî siyaset mevzuuna dokunan kısımlarını hepiniz gibi ben de dikkatle dinledim. Bu sözlerde gördüğüm esas vasıf şudur: Hükümetin haricî siyasetinde hiç bir değişiklik yoktur. Realist bir Hükümet için memleketin menfaatlerini gece gündüz kendi icraatına düstur itti haz etmiş olan bir Hükümet için bundan başka yapılacak bir şey yoktur. Çünkü bu siyaset Şef'inin etrafında sarsılmaz bir kütle halinde birleşmiş olan millet tarafından tamamiyle benimsenmiş olan bir siyasetti. Memleket menfaatlerine taallûku itibariyle isabeti herkes tarafından teslim edilmiştir. Hattâ evvelce zannediyorum ki bir kere daha yüksek huzurunuzda ifade etmek fırsatını bulmuştum. Bazan halk toplantılarında bundan bahsetmek fırsatını bulduğumuz zamanlarda bize çok defa beni dinliyenler, zahmet etmeyiniz, bu hepimizin kolaylıkla anladığımız bir iştir diye bu siyaseti kendilerine mal ettiklerini ifade etmişlerdir.

Realist bir Hükümet için milletin tasvibine mazhar olmuş, Yüksek Meclisinin bir çok defalar tasvibine mazhar olmuş olan bir siyasete devam etmekten başka bir yol olamazdı. Hükümetimiz bu yolu seçmiş bulunuyor. Daha ilerisi var. Ekseriya Hükümetlerin siyaseti kendi memleketleri muhitinde bir mâkes bulur. Fakat bizim siyasetimizin mazhariyeti şu ki, bütün dünyanın her tarafında, nerede Türk siyasetinden bahseden bir ses çıkıyorsa bu ses Türk siyasetini alkışlamak yolunda aksediyor. Bütün dünya bu siyaseti hem Türkiye'nin hem de dünyanın

umumî menfaatlerine uygun buluyor. Bu hakikaten büyük bir mazhariyettir. Böyle büyük bir mazhariyetle takdir gören bir politikanın devam etmesinden daha tabîî bir şey olamaz. Bu yolu tekrar seçmiş olduğundan dolayı da Hükümeti tebrik etmek lâzımdır.

Sayın Başvekilimize bir noktada bize tekaddüm etmiş olmalarından dolayı hususi surette teşekkür ederim. Son zamanlarda Millî Şef'imizin intihabı suretiyle Amerika Parlâmentosunda ve yine son zamanlarda muhtelif vesilelerle İngiliz Parlâmentosunda Türkiye; Türkî siyaseti, Türk milleti ve onun büyük Şef'i hakkında güzel duygulara şahit olduk; bunlara münasip bir şekilde cevap vermek hepimiz için bir borçtu. Hepimiz namına bunu ifade etmiş olduğundan dolayı kendilerine teşekkür ederim.

Bu siyasetin daha büyük ve çok güzel bir tarafı var. Bütün bir tarih boyunca büyük bir Türk kuvveti Avrupa'da başlıca bir müvazene unsuru oldu. Dünyada demiyorum, fakat Avrupa kıtasında sulhu tesis etmek isteyenlerin Türk kuvvetine ya doğrudan doğruya veya bilvasıta müracaat ettikleri bir hakikattir. Ne güzel bir mazhariyettir ki, takip ettiğimiz dürüst siyaset, milletimizin ve diğer milletlerin haklarını ve menfaatlerini gözönünde bulundurmak suretiyle tesbit edilmiş olan siyasi prensiplere istinaden dış siyasetimiz sayesinde bugün gene Türk milleti ve Türk Devleti Avrupa muvazenesinde kendisinin müzaheretinden, yardımından ve teşriki mesaisinden hiç bir suretle feragat etmek kabil olmıyan bir millet ve Devlet halini almış bulunuyor. Ne mutlu bunu görmüş olan bizlere. Bunu muvaffakiyetle temin edenlere candan ve gönülden tekrar teşekkür etmeği bir borç bilirim. (Bravo sesler, alkışlar).»

Başvekil Şükrü Saracoğlu'nun

CHP Altıncı Kurultayı'nın Son Toplantısında

Yaptığı Konuşmada, Türk Dış Politikası Hakkında Söyledikleri ²⁶⁰

«Arkadaşlar:

Dört yıldır dünyayı saran acı bir harple yanyana yaşıyoruz. Bu dört yıl içinde yurdumuz birkaç defa harp tehlikesi ile karşı karşıya kaldı. Fakat Atatürk'le beraber başlayan politikamızdaki isabet, Türk ordusunun İnönünde, Sakarya'da, Dumlupınar'da yeniden doğan ve hiç bir ölçüye sığmıyan kudreti ve nihayet ırkımızın çocuklarındaki birlik ve beraberlik ve onların hudut tanımayan fedakârlığı bizi bu tehlikelerden kurtardı. Bu tehlikeleri daha şimdiden azalmış veya

²⁶⁰ *Ayın Tarihi*, No: 115, Haziran 1943, 38-39. ss.

tükenmiş görmek altımızda ve idaremizde bulunan politika atının dizginlerini elimizden kaçırmak demek olurki böyle bir hata bizlerden asla sadır olmayacaktır. Bahsettiğim politikanın hulâsası şudur:

Kurtuluş harbi içinde Sovyetler bize el uzattı. Biz Sovyetlere el uzattık. Bu karşılıklı el uzatışı iki devleti birbirine yaklaştırdı. Ve yavaş yavaş iki devlet münasebetlerini en ileri muahedelerle sağlam esaslara bağladı. Bugün her iki taraf bu muahedelere samimî sadakat göstermekte ve bu muahedelerdeki isabeti takdir etmektedir.

Bunu takiben İngiltere ile Türk-İngiliz ittifak muahedesini imzaladık. Gün geçtikçe her iki tarafta hâsıl olan kanaat odur ki iki devletin menfaatleri bu iki devleti yalnız mahdud ve muayyen yıllar için değil, hattâ mahdud ve muayyen işler için de değil, çok uzun yıllar ve geniş sahalar için birleştirmektedir. Eden'in ve Churchill'in ziyaretleri ve vâki olan samimî konuşmalar bu hakikatı açıkca tebarüz ettirmiş ve iki taraf devlet adamlarını geniş bir görüş birliği ortasında buluşturmuş ve birleştirmiştir.

Balkanlara inmiş olan Alman devleti bize elini uzattı. Bir dostluk ademî tecavüz muahedesini imza ettik. Her iki tarafın samimî arzularından doğan bu muahede, hâdiseler gösterdi ki, iki tarafın hakikî ihtiyacına cevap veren bir muahededir. Samimî arzuların ve mütekabil ihtiyaçlarını yarattığı bu muahede her iki tarafa fayda vermekte devam etmektedir. İşte çalışılarak vücade getirilen bu politika binası aynı zamanda kuvvetli bir orduya ve birleşmiş bir millete dayanarak bizi bugüne kadar harp tehlikesinden kurtarmıştır. O ordu ki kumandanları, subayları, elleri ayrı ayrı birer kuvvettir ve bunlar bir araya geldiği zaman hiç bir ölçüye sığmaz bir kudret olur. O millet ki birlik ve beraberlikten başka inan bilmiyor ve fedakârlıkları hudut tanımıyor. Onun için yarınımızı emniyette görüyor ve bunu hesaplı bir iyimserlik addediyoruz.

Arkadaşlar:

Biz harbi insanlık için bir âfet addediyoruz. Biz insanların insanlık yolunda buluşabileceklerine inanıyoruz. Biz insanların yekdiğerine zannedildiğinden daha yakın olduklarına kani bulunuyoruz. Biz Amerikalıların fikirlerini Amerika devlet adamlarının sözlerini bizimseyecek kadar kendimizinkilere yakın buluyoruz. Onun için harp sonu çalışmalarında harp ihtimallerini ortadan kaldıran, insanlara ve insan cemiyetleri olan milletlere hak, müsavat ve hürriyet tanıyan cereyanlara bütün kuvvetimizle yardım etmek ve bu faaliyetlere her halde iştirak eylemek kararındayız.»

**Başvekil ve Hariciye Vekil Vekili Şükrü Saracoğlu'nun,
Alman Hükûmetiyle İktisadî ve
Siyasî Münasebetlerimizin Kesilmesi
Hakkındaki Beyanatı ve Meclis'teki Görüşmeler** ²⁶¹

“BAŞVEKİL VE HARİCİYE VEKİL VEKİLİ Ş. SARACOĞLU (İzmir)– Arkadaşlar Cumhuriyetimiz 21 senesini doldurmak üzeredir. Bu geçmiş yıllara bir göz atacak olursak bunların ayrı ayrı herbirinin, memleketimiz ve milletimiz için hayırlı olaylar ve mesut eserlerle dolu olduğunu görür ve göğsümüzün iftiharla kabardığını duyarız.

Asırların eskimiş, beceriksiz, idarelerine ve mütemadi harplerin harabeye çevirmiş olduğu bu vatanda nispeten kısa bir zaman zarfında bu kadar çok ve sağlam eserler kurulabilmiş olmasının bir tek sırrı vardır ki, o da ölmez Şef Atatürk'ün bir vecize olarak ifade ettiği «Yurtta sulh, dışarda sulh» düsturuna inanmış ve bu hakikatı geçmek istediğimiz her çetin yolun ucunda parlak bir ışık gibi görmüş olmamızdır.

Arkadaşlar,

Biz sulhu uyuşturucu bir refah gayesi olarak telâkki etmeyiz (Alkışlar). Biz sulhü her türlü saadete eriştiren, uğrunda her türlü fedakârlığı ihtiyar etmeye değer medeniyet ve ilerleme vasıtası olarak biliriz (Alkışlar).

Cumhuriyet rejiminin haricî siyasetine tâ ilk günlerdenberi bir göz atacak olursak, Türkiye'yi geçen büyük harp sonrası dünyasını milletlerarası bir barışa isal için temeller kurmağa çalışan iyi niyetli memleketlerin her halde ön safında görürüz. Daha Milletler Cemiyetine âza olmadan evvel silâhları azaltma konferanslarında samimiyetle çalıştık. Daha sonraları Milletler Cemiyetine, güdülen sulh gayesine inanarak girdik. Tecavüzün men'ine dair misaka imanla iltihak ettik. Bütün devletlerle akdettiğimiz muahedelerin bir tek ilham kaynağı, bir tek hedefi vardır: Sulh. Bundan başka, dahası var: İstisnasız bütün millî dâvalarımızı barış yollarından giderek hallettik ve bunlar uğrunda en çetin didinme devrelerimizde bile bir tek dakika bu yoldan ayrılmak aklımıza gelmedi. Çünkü uzlaşmanın daima yaratıcı, harbin daima yıkıcı olduğuna, ve medeniyetin harpten değil fakat sulhtan çıktığına kani idik.

Fakat, arkadaşlar biz bu saf ve tamamiyle insanî prensipler uğrunda çalışır ve bunların tahakkuku uğrunda uğraşırken dünya ufuklarında yer yer beliren endişe verici bulutları da dikkat ve uyanıklıkla takip etmekten geri kalmıyorduk.

²⁶¹ TBMM Zabıt Ceridesi; Devre: VII, Cilt: 13, İçtima: 1, Fevkalâde inikat, 2.VIII.1944, 3-11. ss.

Bir zaman geldi ki ufuklardaki bulutlar kopacak bir kasırganın şüphe bırakmaz birer öncüsü gibi karardı ve kalınlaştı. İhtiraslar, şimşekleştı, ve dünyaya korku salmaya başladı.

Böylece harp belâsı tekrar hortlamak yolunu tuttu. 1935 senesinin Teşrinievvel ayında İtalya harp ilân etmeden evvel kendi halinde yaşayan Habeşistan'a taarruz etti ve bu memleketi esareti altına aldı.

Arkadaşlar, bu hâdiseyi yalnız tarihî bir teselsül bakımından zikretmiyorum. Bunu o zaman İngiltere ve Türkiye'nin iş birliğinin ilk temel taşının atılmasına vesile veren bir hâdisе olarak kaydediyorum. (Alkışlar). O zaman Milletler Cemiyeti âzaları arasında mütearrız ilân edilmiş olan İtalya'ya karşı tatbik edilen sanetion'lar ve bunu takiben Nyon anlaşması Milletlerarası bir mahiyet arzederken Akdeniz emniyeti ile bilhassa alâkadar ve aynı sulh sevgisini güden Türkiye ve İngiltere birbirlerini daha iyi tanımak, daha iyi anlamak ve iş birliği yapmak imkânlarını bulmuşlardı.

Arkadaşlar,

Bundan sonra gelen yıllar takviminin hemen hemen her yaprağı milletler hukukunda bir leke diye tavsif edilebilecek maceralarla doludur. Senelerin seyrini takip ederek görüyoruz ki, 1938 mart ayında Avusturya Devleti Avrupa haritasından siliniyor. Biraz sonra Çekoslovakya'da endişe başlıyor, çünkü Südetler meselesi diye bir mesele baş göstermiştir. Az sonra, aynı yılın eylül ayında bu mesele de Çekoslovakya'nın bir kısım topraklarının Almanya'ya ilhakı ile neticeleniyor. Ertesi sene yani 1939 Mart ayında Çekoslovakya Devleti kaldırılıyor. Aynı senenin 7 Nisanında Arnavutluk Devletinin birdenbire İtalyan taarruzuna mâruz kalarak arazinin işgal edildiğine şahid oluyoruz.

Bu olaylarla beraber dünya huzursuzluğu artık baş döndürücü bir şekilde artıyor, çünkü taarruz zihniyeti korkusuz ortaklıkta at koşturmaktadır.

Bizim için ise endişe tehlike nispetinde büyüktü çünkü taarruz Balkanlara intikal etmek suretiyle tehlike kapımıza dayanmıştır.

İşte, arkadaşlar, bu andan itibaren ki, Cumhuriyet Hükümetinin sulhçu siyasetinin icabı olan bitarafılıktan ayrılarak taarruza karşı koymak için sulh uğrunda birleşmiş memleketler ile işbirliğine karar verilmiş ve 12 Mayıs 1939'da bugünkü Türk - İngiliz ittifakının başlangıcı olan Türk - İngiliz müşterek beyannamesi ve 23 Hazirandada Türk - Fransız müşterek beyannamesi yüksek tasvibinize iktiran etmiştir. (Alkışlar).

Hepinizin bildiği gibi nihai anlaşmaların akdini derpiş eden ve bunların akdine değin kendilerine karşı vukubulacak bir tecavüz halinde yekdiğeriyle bilfiil işbirliği ve yardım yapmayı mutazammın olan müşterek beyannameler hiç şüp-

hesiz ki, Türk - İngiliz ittifakının başlangıcıdır ve Türkiye bunu böyle telâkki ederek ilk gündenberi siyasetini buna bağladığı gibi bu siyasetin icabettirdiği bütün teyakkuz tedbirlerini almaktan da geri kalmamıştır. (Alkışlar).

Arkadaşlar,

Yukarıda arzettiğim müşterek beyannamelerin Yüksek Meclisimizce tasvibi tarihinden itibaren geçen zamanlar hâdisatı bundan önce arzemiş olduğum senelerin olaylarından çok daha hazin ve çok daha kanlıdır. Bu acı hâdiseler ortasında 19 Birinciteşrin 1939'da Türk - İngiliz Fransız ittifak muahedesi Ankara'da imza edilmiş ve bu suretle ikinci cihan harbinde Türk siyasetinin ne olması lâzımgeldiği katî olarak tâyin olunmuştur. (Alkışlar).

1939 Eylûlünde Almanya'nın Polonya'ya taarruzu neticesinde ikinci dünya harbi fiilen başlamış oluyor. Polonya, Danimarka, Belçika, Lüksemburg, Hollanda çok kısa bir zamanda istilâ ediliyor. Fransa'da harp tâlihi müttefikler aleyhine dönüyor. Fransız arazisi üzerinde müttefikler ricat halindedir. Fransız orduları mağlûptur. Müttefiklerimiz İngilizler harbe devam kararıyla Dünker'kin tahliyesine mecbur kalıyorlar. Tam bu sırada, 10 Haziran 1940'da İtalya'da zamanı müsait görerek Fransa ve İngiltere'ye harp ilân ediyor, Avrupa hemen hemen mütearrızların işgali altındadır. Fransa mütareke talep etmiş, silâhlarını bırakıyor. Fakat İngiltere sona kadar harp edeceğini dünyaya ilân ediyor.

Arkadaşlar,

Şimdi size kısaca çizdiğim bu levhanın o zamanın ifade ettiği mânâyı bilmem hatırlatmaya lüzum var mıdır? İttifakına ve yardımına güvendiğimiz iki Devletten biri kuvvetli bir düşman karşısında tamamen yenilmiş, diğeri ise Avrupa kıtasını terketmiş bulunuyordu. Muzaffer muharip Devletler ise ihtiraslarına artık hiç bir engel kalmadığı kanaatiyle dünyaya hâkim olmak iştihasında idiler.

Belki o zaman bu vaziyet karşısında Türkiye'nin ittifakından vaz geçeceğini, düşünmüş yabancılar olmuştur. Fakat hayır. Arkadaşlarım, Türk her zamankinden fazla müttefikine sadık kaldı, ve bu sadakatimiz büyük ve gürültülü bir yıkılmanın ferdasında yüksek huzurunuzda teyit ve ilân edildi. (Alkışlar). Ve her nereden gelirse gelsin, taarruza karşı koymak azim ve kararıyle Türk milleti mânen müttefikinin yanında tek başına dikildi. (Bravo sesleri alkışlar).

Fransa'nın yıkılmasından sonra şahit olduğumuz manzara harbin sistematik bir tarzda Balkanlara doğrultulması ve hedefi malûm olmaksızın genişlemesidir. Filhakika 1940'da Almanlar Romenlerle anlaşarak Romanya'ya külliyetli miktarda asker göndermiş idi.

Bu hâdiseler üzerinde dikkatle durulmakta iken/1940 birinci teşrin'in 28 inde sabah dost Yunan milletinin İtalya taarruzuna uğradığını öğrendik. Bu kahraman

millet müstevliye karşı çarpışa dursun, Alman orduları bir kaç ay sonra yani nisan 1941'de Bulgaristan üzerinden Yunanistan'a ve Yugoslavya'ya taarruz etmiş, kahramanca döğüşen bu memleketleri yenmiş, ve Yunanistan'a yardıma gelmiş olan müttefiklerimiz İngilizleri oradan ricata mecbur etmiş ve hemen akebinde adalara sığınyarak bunların kâffesini zabtetmişlerdi. Bu suretle önüne geçen her kuvveti yenmiş ve bu neşe ile kükremiş olan Alman orduları ile bir gün yapıyorsunuz karşı karşıya kaldık.

Balkanlarda taarruzun şu arzettiğim şekilde inkişafı esnasında üstümüze doğru sarkan tehlikenin ehemmiyetini müdrük olarak aldığımız karar şu oldu: Trakya'daki köprüleri uçurduk ve kendimizi müdafaaya karar verdik. Vaziyet bu merkezde iken Almanlar bize kendileriyle harp etmek tasavvurunda olup olmadığımızı sordular. Biz de cevaben kendilerine tarzı hareketimizi onların tavrı hareketlerine göre tanzim etmek kararında olduğumuzu bildirdik. (Bravo sesleri alkışlar). Buna cevap olarak Almanlar icabetmedikçe, bizimle harp etniyeceklerini ve ordularına herhangi bir yanlış anlayışa meydan vermiyecek şekilde Türk Hududlarından uzak kalmaları için emir verdiklerini bildirdiler. Ve bunu müteakip bize bir ademi tecavüz mikasının akdini teklif ettiler. Bu teklifi ve işin müteakip bütün safahatını müttefiklerimize haber vererek ve danışarak 18 hazi-ran 1941 tarihinde Alman - Türk muahedesini imzaladık.

Arkadaşlar,

Bu muahedeyi Meclisin yüksek tasvibine arz ederken tebarüz ettirmiş olduğum mühim bir noktayı huzurunuzda bir daha zikretmek isterim. Biz Almanlarla bu muahedeyi müzakere ederken bunun akdi için esaslı bir şart koştuk, o da mevcut taahhütlerimize riayet şartı idi. Bu kayıt kabul edilmiş olduğu içindir ki muahedenin imzası kabil olmuştur. O zaman huzurunuzda izah etmiş olduğum gibi bu kaydın mânası Türk - İngiliz ittifakının icabı olan taahhütlere her zaman ve her halde Türkiye'nin sadık kalacağı ve bunun Almanlarca böyle kabul edilmiş olmasıdır.

Arkadaşlar,

Alman ordularının bu suretle Bulgar hududlarından tevakkufunu intaç eden bu muahedenin akdinden sonra harp olayları büsbütün başka sahnelere sıçramıştır. Harp talihi kahramanca döğüşen İngilizler ve Ruslar için her zaman yaver olmamıştır. Hattâ çok sıkıntılı zamanlar bile olmuştur. Bu uzun sıkıntılı zamanlarda Türkiye'nin İngilizlere ve Ruslara karşı tavrı hareketi daima dürüst ve dostça ve aradaki muahedelerin metnine ve ruhuna uygun olmuştur. Diğer taraftan, huzurunuzda, belirtmek isterim ki İngiliz müttefiklerimiz en dar günlerinde bile, bize imkânlarının müsaade ettiği kadar her türlü malzeme yardımından geri kalmamışlar ve

onların yaptıkları yardımdan başka olarak Amerika'da bize icar ve iareden yardımlarda bulunmuştur. Bunu, huzurunuzda, ifade etmeyi bir borç bilirim.

Arkadaşlar,

Bu geçen senelerin karışık hâdiselerini tekrarlamaktan maksadım, bütün bu karanlık ve üzücü hava içinde ve her şeye rağmen, Türk - İngiliz ittifakının ne kadar sağlam ve metin kalmış olduğunu tebarüz ettirmektir. Sıkıntılı günlerinde, muhtelif harp sahnelerinde cereyan eden savaşlar esnasında Türkiye'nin coğrafi vaziyeti ve takınmış olduğu mutlak salâbetli durum ve bunun müeyyidesi olarak dünya savaşının başındanberi yarı seferber vaziyette tuttuğu ordusu sayesinde dostlarına ve müttefiklerine büyük yardımlar etmiştir dersem bunu kimsenin yersiz bir öğünme telâkki etmiyeceğine kaniim (Bravo, sesleri, alkışlar).

Arkadaşlar,

Seyrini yukarıdanberi size anlatmaya gayret ettiğim hâdiseler içinde yalnız kalmasına rağmen Türkiye'nin müttefikine yaptığı yardım ölçüsüdür. Esasen müttefikimiz de bu yardımlarımızı her zaman şükranla anmış ve değerini her zaman bihakkin takdir etmiştir. Şimdi arkadaşlar, müttefikimiz İngiltere ittifak çerçevesi dâhilinde bizden Almanya ve siyasi ve iktisadi bilcümle münasebatımızın kesilmesini istemiştir. Birleşik Amerika Hükümeti İngiliz talebini desteklemiştir. Hükümetiniz bu talebi inceden inceye tetkik ederek bunun ittifak çerçevesi dâhilinde ve haklı bulunduğunu görmüştür ve müspet cevabını Meclisin kabulüne arz etmeyi kararlaştırmıştır. Bu yüzden doğacak güçlüklerle karşı koymak için de iktiza eden iktisadi ve malî yardım ve askerî malzeme istenmiştir.

Müttefikimiz İngiltere'nin Hükümetin bu isteklerini müspet bir cevap vermesi üzerine Hükümetiniz İngiltere Büyük Elçisine çarşambayı perşembeye bağlayan gece yarısından itibaren Almanya ile siyasi ve iktisadi münasebetleri kesmeyi Büyük Millet Meclisine teklif edeceğini bildirmiştir.

Bu müspet cevabımızı Londra büyük bir memnunlukla karşılamıştır. İki gün sonra İngiltere Büyük Elçisi Hariciyeye imzalı bir mektupla bu kararımızın Türk - İngiliz ittifakının hayatiyet kudretini gösteren maddi bir delili olduğunu ifade etmiş ve bu suretle Türkiye'nin almakta olduğu kıymetli vaziyeti tebarüz ettirmiştir.

Arkadaşlar, alacağınız bu karar bir harp kararı değildir. Bunun bir harp kararına münkalip olması ve olmaması karşı tarafın alacağı tavra bağlıdır.

Türkiye Cumhuriyetinin mukadderatını elinde tutan Büyük Millet Meclisinin alacağı bu karar muhakkak ki tarihî ve büyük bir karar olacak ve vatanın hayrına ve selâmetine yarayacaktır. (Bravo sesleri, alkışlar)

A. R. TARHAN (İstanbul) – Muhterem arkadaşlar, bugünkü dünya harbini doğuran hareketler başladığı zaman Türkiye Milli mücadelesiyle, çizdiği sınırları içinde, kendini imar ve terakki hamlelerine vermiş bulunuyordu.

Haricî siyasette faaliyeti, milletlerarası barış hareketlerine açık yürekle iştirak etmekten; muhitinde itimat ve müsalemet unsuru olmaktan; ibarettir.

Fakat hâdiselerin tehdit edici inkişafı ve Balkanlara kadar sirayeti karşısında, esaslı emniyet tedbirleri almak zorunda kaldı.

Tek başına alacağı tedbirler kâfi gelemezdi. İngiltere ile aralarında, sulh ve emniyet gayelerinde görüş birliği tessüs etti; ve 12 Mayıs 1939 tarihinde, Türkiye Büyük Millet Meclisinin tasvip buyurduğu müşterek beyanname ile, bu iki Devlet «Kendi millî emniyetleri nefine olarak karşılıklı taahhütlere» girişmeyi kabul ettiler. Bu taahhütlerin katî vesikasını, 19 İlkteşrin 1939 tarihinde Ankara’da imzalanan karşılıklı yardım muahedesi teşkil eder.

Muhterem arkadaşlar;

Bu Devletlerin bu suretle birleştikleri cephe sulh cephesi idi. Fakat harbin önüne geçmek imkânı bulunamadı; ve silâhlar patladığı zaman Türkiyenin hangi tarafta olduğu taayyün etmiş bulunuyordu.

Beş senedir devam etmekte olan harp esnasında, Türkiye bütün milletlerarası münasebetlerinde, Ankara müahedesi esaslarına sadık kalmağa titiz bir itina göstermiştir.

Türkiye Cumhuriyeti ile Alman Reichi arasında 18 Haziran 1941 tarihinde imzalanan muahedenin de esas şartı - başta Türk - İngiliz ittifakı olmak üzere - mevcut taahhütlerimizin mahfuz tutulmasıdır.

Muhterem arkadaşlar; herhangi bir ihtirasın şevki ile değil, sadece emniyeti istihdaf ederek imzaladığımız İngiltere ittifakına bağlılığımızı, hiç bir sebep ve tesir sarsamadı. Karşı tarafın en kuvvetli, müttefikimizin en zayıf olduğu zamanlarda da bu sadakatimizi teyit ve ilân etmeği bir vazife bir şeref bildik.

İşte muhterem arkadaşlar, Sayın hükümetimizin yüksek tasvibinize arzettiği Alman Devleti ile siyasi ve iktisadi münasebetlerimizi kesmek teklifi bu ittifakın icaplarından doğmaktadır.

Grupumuz, ittifakımız icabı olduğu kanaatine iştirak ederek, Hükümetin bu teklifini tasvip ediyor.

Muhterem arkadaşlar; haricî münasebetlerimizin bu yeni safhasıyla durumdaki ciddiliğin artacağını kabul etmek lâzımdır. Hükümetimizin Yurdun her köşesinde ve bütün işlerinde, durumun ciddiliği ile mütenasip tedbirler alınması; halkımızın da bu tedbirlere, bütün kalbi ile bütün hareketleriyle, müzahir olması hayatî bir zarurettir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi hiç bir zaman sergüzeşt siyaseti yapmamıştır. Bu günkü kararını verirken de, tek hedefi, aziz yurdumuzun selâmetidir (Alkışlar).

M. ÖKMEN (Ankara) – Arkadaşlar; şimdi Hükümetin İngiliz - Türk ittifakının tabii bir neticesi olarak tasvibinize arzettiği kararın mahiyeti, olabilir ki, bizi daha ciddi, daha sert kararları almak neticesine götürebilir. Bu bir ihtimal de olsa uzak yakın ihtimal de olsa bu neticeyi göze alarak mütalâamızı ve kararımızı ona göre vermeliyiz. Arkadaşlar; bütün dünya bilir ki, Türkiye Cumhuriyeti denilen mevcudiyet kurulduğu günden bugüne kadar daima müstakil Devlet ve hür millet esasını dış politikasında prensip olarak ele almıştır. Devletimizin temeli bu esas üzerine kurulmuştur. Millî mücadelenin esası budur. Dış politikamızı tanzim ederken bu yoldan yürüdük. Balkan antantı, Cemiyeti Akvam, mütecavizin takbihine ve hattâ bir harbi göze alarak zecri tedbirlere iştirak kararlarımız bu esastan doğdu.

Bu itibara Millî bekayı, millî istiklâli, millî istikbali en titiz bir itina ile en sağlam teminata bağlamak isteyen Türkiye Büyük Millet Meclisinin ve Türk Milletinin Hükümetin bugünkü kararını içten ve derin ve samimî bir memnuniyetle karşılayacağına kaniim.

Arkadaşlar bir milletin, bilhassa Türk milletinin Millî bekası, Millî istiklâli ancak kendi kuvveti ve kendi kudretiyle temin edilebilir. Türk Milletinin istiklâl ve hürriyet aşkı, Türk milletinin bütün dünyanın üzerinde ittifak ettiği kahramanlığı bu istiklâli bu mevcudiyeti sağlamağa kâfidir. Fakat arkadaşlar, bir de hâdiseler vardır, bir de hakikat vardır. Hakikat şudur ki: Büyük Devletlerin, her rubu asırda bir dünyayı kan ve ateşe boyadıkları bir devirde yalnız kahramanlık, yalnız istiklâl aşkı, yalnız hürriyet aşkı bir milletin bekasını temin edememektedir, isimleri sayılamayacak kadar çok olan Devletlerin hiç bir kusurları olmadıkları, kahramanlıkta, memleket aşkına hiç bir noksanları olmadıkları halde bazı ihtiyatsız hareketleri yüzünden ne hale geldiklerini zaman ve hâdiseler bize gösterdi.

Arkadaşlar; Türkiye Büyük Millet Meclisi kurulduğu gündenberi hâdiselere tekaddüm etmesini bilen Türkiye Büyük Millet Meclisi her zaman olduğu gibi dünya ufuklarını kara bulutların sarmağa başladığı, günden itibaren takip ettiği siyasette tedbirli ve basiretli davrandı.

Arkadaşlar; biz müstakîl devlet dâvacısıyız, biz hür millet dâvacısıyız. Biz, insanlara hizmetin, insan cemiyetinin insani esaslar dairesinde idare edilmesi ile kabil olacağı kanaatindeyiz ve bu kanaatin cihana hâkim olmasını isteriz. Biz milletlerin eşit haklara malik olmasını güden bir dâvanın dâvacısıyız. Bu inanla bu kanaattedir ki, bu görüş ve sezişlerdir ki, her gün bir devletin olmuş armut gibi patır patır yere düştüğü o karanlık ve karışık günlerde bizim yerimizin neresi ola-

çağını Türk milleti aramış ve bulmuştur. O yer Türk milletinin istikbaline, hürriyetine ve hakkına hürmet eden manzumenin, yanısıdır İngiliz - Türk ittifakının bulunduğu yerdir. Arkadaşlar, bu siyaseti Türkiye Büyük Millet Meclisi aradı ve buldu ve millete bağışladı. Bununla tarih boyunca iftihar edebiliriz. Arkadaşlar, bu siyaset için, Büyük Meclisin muhtelif celselerinde senelerdenberi konuştuğumuz bu siyaset için Büyük Meclisi fazla tâciz edecek değilim. Fakat millet hakkına, millet hizmetine kendi hayatını hepiniz gibi vermeye, damarlarının bütün hamulesini onun uğruna akıtmaya yemin etmiş bir insan sıfatıyla diyorum ki, arkadaşlar bugün Türk milletinin bekasının istiklâlinin, istikbalinin teminat altına alınmış olmasının huzuru içerisindeyim. Arkadaşlar, harp makbul bir şey değildir. Arzu edilen bir şey değildir. Bilhassa imar ve inşa sahasında kendisini bir çok vazifeler, bir çok hizmetler bekleyen bizim neslin, harp, arzu edeceği bir şey değildir. Bizim harpten başka yapacak büyük işlerimiz, millet işleri, insani işlerimiz vardır. Fakat arkadaşlar, sulh, yalnız sulh olduğu için sevilmez, sulh bu gayelere hizmet ettiği için sevilir. Sulhun bu gayeleri temin etmediğini millî istiklâl ve istikbalî zâfa düşürdüğünü gördüğümüz gün harbi kabul bizim için bir millî vecibe olur. Millet mukadderatını omuzlarına almış olanlar için de bir vazife olur.

Bu itibarladır ki, netice bizi daha esaslı kararlara da götürse, Türk - İngiliz ittifakının bekasını sağlayan ve milletin istikbal ve istiklâlinin ve milletlerarası itibarının bir teminatı olarak kabul ettiğim Hükümet teklifinin kabulünü memleket için hayırlı ve faydalı görmekteyim.

Arkadaşlar, bu vicdan istirahatî ve bu huzur içinde sözlerimi bitirirken bir vazifeyi yapmazsam vazifemi eksik yapmış olurum. Meclis huzurunda, millet huzurunda, Atatürk'ün büyük ruhuna hitap edebiliriz; kendisi ebedî metfeninde rahat uyuyabilir. Onun bu kürsüden göz yaşlarıyla bize emanet ettiği mukaddes bayrak Büyük Millet Meclisinin elinde, kendisinin büyük halefinin elinde yere düşmemiştir ve yere düşmeyecektir (Bravo sesleri ve alkışlar).

Cihan hâdiselerinin, harp harekâtının her gün başka bir safha arzettiği, hergün karışık kararlar almaya insanları sevkettiği dünyanın şu son beş senelik devrinde Devlet Reisi sıfatıyla, Parti Başkanı sıfatıyla nihayet Türk milletinin şefi sıfatıyla bize çok iyi yol göstermiş olan Millî Şefi bir defa da bu son kararı dolayısıyla önünde hürmet ve tanzimle anmayı şahsan bir vazife addederim. (Alkışlar). Dün Parti içtimasında Sayın Receb Peker'in de bir vesile ile işaret ettiği gibi, bir çok milletlerin maceralara sürüklendiği bir devirde onun kadar sulha bağlı, onun kadar hakka bağlı, onun kadar hayatını sıhhatini millete vakfetmiş bir adamın bu milleti mecbur ve mukadder olmadıkça gayri tabii bir akibete götürmesine imkân yoktur. Türkiye Büyük Millet Meclisi denilen ve bu milletin idaresinde yegâne salâhiyet sahibi olan ve şimdiye kadar aldığı her kararın isabeti hâdiseleri

muhakkak surette taayyün eden Türkiye Büyük Millet Meclisinin de katî ve hayatî zaruretlere olmadıkça Türk milletini vahim bir yola sevketmesine imkân yoktur.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, Millî Şef, hükümet bugün bu kararı alıyorsa, inanıyor tereddütsüz iman ediyoruz ki, bu karar büyük Türk milletine karşı yapılması lâzımgelen bir vazifedir. Bu karar onun, bilhassa istikbali, şerefi, beynelmilel haysiyetini teminat altına alan bir karardır.

Arkadaşlar; itimat edelim, kararımız milletimiz için hayırlı olacaktır (Şiddetli ve sürekli alkışlar).

M. B. PARS (Bursa) – Aziz arkadaşlar, evvelâ Hükümete gördüğü büyük işten dolayı sözüme kalpten gelen teşekkürlerle başlayacağım.

Beş senedenberi dünyanın yerinden oynadığını tufanlar, yanar dağlar arasında her milletin kendine salım bir yol açmağa çalıştığını görüyoruz. Biz de bu dünya içinde kendisinin menfaatına muvafık yol arayan milletler arasında idik. Baktık bir tarafta dünyayı bin sene kendisine esir yapmak isteyenler var, bir tarafta dünyaya hürriyet, istiklâl ve refah vermek isteyenler var. Bizim tutacağımız yol elbette onların tuttuğu yol olacaktı. Senelerden beri sulhun aşığı olarak yaşadık. Fakat sulhu sulh olduğu için isteyenlerden değiliz. Bize bir millet şefinin bir zaman söylediği sözleri hatırlıyorum ve iki levhayı gözönüne getiriyorum. Bir milletin şefi demişti ki «Türk milletinden mi bahsediyorsunuz, çürümüş millet» O zaman onun cevabını verdik. Bize «Çürümüş» diyen milletin çürüyüp gittiğini gördük. Fakat Türk milleti istiklâlinin, hürriyetinin hâdimi ve muhafızı olarak bütün mevcudiyetiyle yaşamaktadır. Verdiğimiz karar belki bizi harbe götürebilecek bir karardır. Bu kararın mahiyetini ve kıymetini bilerek hareket eden bir millet olduğumuz için buna da hazır bulunmaktayız.

Arkadaşlar; burada evvelâ millete, sonra müttelik olan Devlet ve millete hitab etmek istiyorum. Millete diyorum ki; aziz vatandaşlar; B. M. Meclisinin kalpten vereceği bugünkü karar sizi mutlak saadete, refaha, istiklâle ve hürriyete götürecektir.

Millete diyorum ki; tereddüt etmeyiniz, düşünmeyiniz, acaba yanlış karar mı verdik? Acaba yanlış yola mı gidiyoruz? Acaba boşuna kanımız mı dökülecek? Acaba boşuna evlerimiz mi yanacak? Diye düşünmeyiniz.

Çünkü T. B. M. Meclisinin ne olduğunu 21 sene evvel siz gayet iyi gördünüz. Dünya Türkler battı, artık Türk namına bir şey kalmadı dediği zaman Türkiye Büyük Millet Meclisi size ey vatandaşlar, ey aziz kardeşlerim; size emanet edilmiş olan istiklâl ve hürriyetimizi, Türk namusunu kurtaracağımıza söz veriyoruz, dedi ve imkânsızlıklar içinde dünyada kimsenin inanmadığı müşkilâtı yenerek sizi kurtardı ve dünyaya, dünyanın en büyük milletlerinden biri olduğunu bin bir

harikalar göstererek isbat etti. Ona inandınız, bir şey kaybettiniz mi, Türk milleti diyorum. Diyorum ki, bugün de aynı kararı veren Türkiye Büyük Millet Meclisi sizi mutlaka refaha ve mutlaka saadete mutlaka istiklâle götürecektir. İşte o Büyük Millet Meclisi senelerdenberi sizin saadetinizi, sizin istikbalinizi nasıl temin edeceğini düşünmüş ve bugün nihai kararını vermiştir.

Ve İngiliz Devlet ve milletine diyorum ki, bugün size elini uzatan millet, yalnız kuvvetlilere değil hattâ zayıf olan dostlarına bile en zayıf zamanlarında sonuna kadar sözünü tutmuş bir millettir ve kendisinin gösterdiği samimiyeti sizden dahi bekler.

Bize zavallı Türkiye, Atatürk'ün kendisine emanet ettiği mamur olmağa başlayan vatani bugün tahrip ettirmek yoluna gidiyorlar diyenlere hitap ediyorum: Biz istiklâlimiz için memleketin yanması icabederse onu dahi göze alacak bir millettiz. Biz tehdit altında kararından dönecek millet değiliz. Biz, ne müttefikinin ne de düşmanın tazyiki ve tehdidi ile iş gören millet değiliz. Biz vatanın menfaati neyi icabettirirse yalnız onu yaparız. Sözümü bir beyitle bitiriyorum:

Ayla yıldız gibi göklerde durur bayrağımız, Onun altında kalırsak kalırız biz yalnız. (Bravo sesleri ve alkışlar)

R. KAPLAN (Maraş) – Aziz arkadaşlarım, Türk milleti, kendi mukadderatına hâkim olduğu gündenberi onu temsil eden Türkiye Büyük Millet Meclisi ancak bir şey düşünmüştür, o da; Türk milletinin ve Türk vatanının menfaati. Millî mücadeleyi bitirdikten, sulha erdikten sonra, başta Devlet Reisi Atatürk olduğu halde, Büyük Millet Meclisi daima Türk milletinin dünya milletleri arasında lâıyk olduğu üstün mevkiî elde etmesi için çalışmasını tanzim ederken, daima Türk Milletinin muasır milletler yanında, istiklâlini, varlığını koruması esbabını hazırlarken, Başvekilimizin tarihçesini yaptığı ve izah ettiği hâdiseler üzerinde kendisini teçhiz ederken, Türk milleti, dünyada kendi varlığı ve istikbali neyi icabettirirse onu yapmak üzere işlerini tanzim ederken, beynelmilel durumda kendi yolunu tesbit ederken, bu büyük harbe takaddüm eden senelerde kendini İngiltere ve Fransa ile iptida bir dostluk beyannamesi, bilâhare bir ittifak ahitnamesiyle bağladı.

Arkadaşlar, milletlerin tarih boyunca bir takım vasıfları vardır; bu vasıflarla anılırlar. Türk milleti tarihi boyunca ahde vefa ile anılan büyük bir millettir. Sözünde durmakla ad alan, şöhret alan büyük bir millettir. Türk milleti öyle milletler görmüştür ki: O milletler harbin yarı yolunda müttefiklerini bırakarak karşı tarafa geçmişlerdir. Türk milleti tarihine hiç bir vakit ihanet etmemiştir. Türk milleti sözünü sonuna kadar tutan bir millettir. Türk milleti onun namına hareket eden Büyük Meclis, İngiliz Devletiyle ittifakını yaparken her türlü ihtimalleri

düşünerek bu ittifakı yapmıştır ve bunu, bu ittifaka sonuna kadar sadık kalacağını bilerek kabul ve imza etmiştir. İşte arkadaşlar, bu ahitnamenin imzalandığı günden bugüne kadar Türk milletinin her ferdi, tıpkı millet namına hareket eden millet vekilleri gibi, haricî işlerin bugünkü durumunun ne olduğunu bilerek daima Meclisle beraber yürüdü. Bugün bu ahdin icaplarını yerine getirirken, Türk milletinin büyük vasfı olan, ahde vefa vasfına yine tevarüs ediyor. Büyük milleti idare edenler, Büyük Meclis, Devlet Reisi ve onun Hükümeti, Türk milletine yaraşan tedbirleri almakta hiçbir vakit kusur etmemişlerdir. Türk milleti icabederisi kendi istiklâlini, kendi yurdunu müdafaa etmekte hiçbir milletten ders almağa ihtiyacı yoktur. Kendi tarihi, kendi millî vasıfları, kendinin yüksek ahde vefa şıartı kendisine en büyük tarihî misallerle yol göstermekte ve yolunu aydınlatmaktadır. Onun için gelen Hükümet teklifini Türk milleti namına burada kabul ederken, Türk milletine hayırlı olmasını diliyerek sözüme nihayet veriyorum. (Alkışlar).

C. BİRSEL (Samsun) – Başvekil ve Hariciye Vekil Vekili Sayın Şükrü Saracoğlu'nu, Hariciye Encümenimizin bir üyesi sıfatıyla iftihar ve inşirah duyarak dinledim ve bu duygularımı ifade etmek içindir ki, söz aldım.

Sayın Saracoğlu; 21 yıllık haricî olayları, olduğu gibi anlatışından sonra Büyük Millet Meclisinden Almanya ile iktisadi ve siyasi münasebetlerin kesilmesine karar verilmesini istedi. Alacağımız bu kararla Türk milleti tarihin önüne azimle ve açık alınla çıkacaktır. Çünkü bu karar ister insanlığı biran önce beklediği devamlı ve iyi bir barışa ulaştırsın, ister doğrudan doğruya harp meydanlarına Türk milletinin de yeniden karışması suretiyle ulaştırsın, herhalde tarihin önemle anacağı ve yapacağı bir karardır.

Sayın Başvekilimiz, Türk - İngiliz münasebetlerinin kısa bir tarihine temas ederek bunu, İtalya, Habeş harbinde Sanksiyonların tatbiki kararı alındığı zamana ulaştıran bir temele dayandırdılar. Ben zannediyorum ki, tarihte çok eski izleri olan Türk - İngiliz dostluk ve ittifakının yeni izlerinin Lozandan başladığını iddia etmek haksız değildir. Lozanda Türk Başmurahtası ile İngiliz Hariciye Nazırı arasında sert, çetin, uzun ve sürekli münakaşalar olduğu zaman iki taraf birbirini tartmaya ve anlamaya tam muvaffak olmuştur. Nitekim harp meydanında iki taraf birbirini tartmaya ve anlamaya tam muvaffak olmuştur. Onun içindir ki, harp hâtasını Ebedi Şefimize en yüksek ibarelerle ithaf eden İngiltere Devleti Lozan'da Hariciye Vekilinin dili ile Türk Başmurahtasına memleketinin ve Hükümetinin dostluğunu vadetmiştir ve Lozan'dan sonra yine Hariciye Vekili Parlamentoda söz söylerken Lozan barışından sonra Türkiye'de itibarı en çok artan Devletin İngiltere olduğunu söylemiştir. İki tarafın birbirini bu tartma ve anlamasından kuvvet alan münasebetler hakikaten Başvekilimizin kuvvetle ifade ettiği gibi İtalya - Habeş harbinde sanksiyonların tatbikına başlanmasıyla tam bir

yaklaşma mahiyetini almıştır. Tarihte İngilizlerin ve Türklerin birbirlerine çok benziyen âdetleri vardır. 1914 harbine de yine İkinci dünya harbi gibi Almanya başlamıştı. O zamandada, bu zamandada İngilterenin bildiğimiz iki hareketini burada hatırlatmak isterim. İngiltere 1914’de bitaraflığını temin edebilmek için konuşmağa çağırıldığı zaman, muahedelere riayet edip etmiyeceğini sordu. Betman Holveg, Alman başvekili, Şansoliesi, onları kâğıt parçasına benzeten bir cevap verdi. İngiliz elçisi cevap olarak taahhütlerine sadakat İngiliz milleti için her şeyin üstündedir dedi ve taahhütlerine sadakat yolunda İngiltere o vakit harbe girdi. Dün Recep Peker arkadaşımızın kuvvetle belirttiği gibi bu harbin başında da aynı İngiltere tecavüze uğrıyan bir Devlete karşı verdiği teminatı tutmak için - harbe hazır olmadığını sonra gördük - hattâ harbe hazır olmadığı halde derhal müstevliye karşı yer almadı. Türk Milletinin de bütün tarihinde ahdine vefa, muhtelif hatiplerin tebarüz ettirdiği gibi, değişmez şimesidir. Bu muahedelere sadakat iki milleti bütün olayların üstünde bağliyan müşterek karakter vardır. Türk - İngiliz muahedesı 1939’da aktedildiği zaman, hattâ ondan evvel deklarasyon 12 mayısta yapıldığı zaman iki memlekette de şu tek hedef güdülyordu: Dünyayı barış içinde yaşatabilmek. Fakat harbi göze almadan barış içinde yaşayabilmenin sırrını daha tarih keşfetmemiş ve gösterememiştir.

Bu itibarla Türk milleti de İngiliz milletiyle beraber harbi göze alarak evvelâ deklarasyonu, sonra muahedeyi imzalamıştır.

Muahedelerin çiğnendiği, ademi tecavüz paktlarının yapıldığının ertesinde çiğnendiği bir zamanda sırf tecavüze uğramamak yahut onun gecikmesini temin etmek maksadiyle yapılmış bir muahedemizin üzerinde durmağa lüzum görmüyorum. Eğer vaziyet değişmiş olsaydı, eğer Moskovaya ilerleyen ordular oraya girseydi tekrar Şarka dönecek, bu orduların bu muahedeye riayet edip etmiyeceğini tarih bize söyleyecekti.

Bu itibarla biz ilk günden beri bağılı olduğumuz memlekete bağılı olarak yeniden kararımızı ahyoruz. Alacağımız büyük karar Türk milletini ve bütün insanlığı ister doğrudan doğruya barışa ulaştırsın, ister harp yolu ile barışa ulaştırsın herhalde Türk milleti tarihinin önemli kararlarından biri olacaktır. Ve onu tarih bu Meclise elbette şükranla kaydedecektir.

Arkadaşlar; bütün insanlığı gerçek barışa ve bahtiyarlığa ulaştıracak yolda yerimizi fiilen alıyoruz. Bu yolun amacını Milli Şefimiz bütün dünyaya bu kürsüden salâhiyetle ilân etmişti: Büyük Devletlerin küçükleri yutmasını kabul etmiyoruz.

Sayın Başvekilimize memleketi emniyet ve bütün insanlığı iyi bir barışa ulaştıracak olan tuttuğu güzel yolda uğurun açık olsun derim. (Alkışlar).

R. KORALTAN (İçel) – Muhterem arkadaşlar; Sayın Başvekilimiz Saracoğlu'nun Türk milletinin asıl ruhuna tercüman olan duruşunu vakarla devam eden sözünü dikkatle dinledim. Sözleri arasında, beni huzurunuzda çıkaran, bir cümleden heyecan duydum. O cümleyi şimdi tekrar huzurunuzda arzedeceğim. Saracoğlu, vakar içinde devam eden sözleri arasında, Fransa'nın çökmesini mütaakip İngilizlerin Dünkerk'i tahliye mecburiyetinde bulunduğu ve dünyanın da aşağı yukarı mütearrızların daha kuvvetlendiğine inandığı ve İngilizlerin tek başına kaldığı bir zamanda İngilizlerle yalnız barışı tutmak, yalnız milletlerin beka, selâmet ve istiklâline mâtuf olan esaslı prensipleri korumak için, dünyanın İngilizleri zayıf tanıdığı bir zamanda Türk milleti ve onu idare eden Baş, onun tarihine yaraşan bir metanetle Dünyaya karşı şunu söyledi: İttifakımıza ve İngiliz dostluğuna, onun sağlam karakterine, onun görüşüne inanarak barış yolunda ve sırf milletlerin emniyet ve selâmetleri yolunda devamlı olarak daima müttefikimiz İngilizlerle beraber olacağız, dedik.

Arkadaşlar, ikinci dünya harbinin ahlâki bakımdan, ahde vefa bakımından, milletlerin asalet ve doğruluğu bakımından tarihi tahlil edildiği zaman muhakkak olan bir hakikat vardır. Türk milletinin notu, en yüksek ve birinci derecede olacaktır. Arkadaşlar böyle bir milletin ferdi olmak ne bahtiyarlıktır. O gururu bütün dünyaya karşı bir defa daha ve böylece belirtmiş oluyorum.

Türk milleti söz verir ve sözünde sebat eder. Hele o söz kendi beka ve istiklâlini korumağı istihdaf eden ve milletlere huzur ve emniyet veren bir gayeye müteveccih bulunursa. Uzağa gitmeye ne lüzum var; rubu asra varan Millî Devletimizin şaşmadan takip ettiği ve inanarak aldığı tedbirler Dünyanın gözü önünde değilmi? Biz küçük, büyük milletlerin beka ve istiklâllerini esas tutan hangi tertipten geri kaldık. Biz tahakkümü, zorbalığı bertaraf eden, biz insanlığı emniyet ve sükûn içinde yaşatan biz hayat istiklâl ve becamız uğurunda hiç bir fedakârlıktan çekinmeyen hangi kararı almaktan geri kaldık.

Ebedi şef Atatürk'ün millete parolası bu değil mi? Bu olmadı mı? Onun aziz kardeş ve arkadaşı İnönü'nün sağladığı esaslar bu olmuyor mu? Hükümetimiz, kahraman milletimizin kanaatine tercüman olan muhterem Heyetiniz, bu insanî esasları koruyor.

Prensipleri tutmak için hangi kararı almakta geciktik? İşte bugün tasdikınıza arzedilen ve şimdi vereceğimiz kararı dahi, yani Alman Devleti ile siyasi, iktisadi münasebetin kesilmesi kararının dahi ittifakımıza sadık kalmak için, müttefiklerimize verdiğimiz sözü sonuna kadar dosdoğru tuttuğumuzu Dünyaya göstermek için ve nihayet arkadaşlar; insanlığın susadığı sabırsızlıkla beklediği barışı yakınlıştırmak için ve kendi selâmetimizin temini namına almış bulunacağız.

Biz Türkün asil ruhuna ve sağlam karakterine sadık kaldık. Beş yıldanberi olduğu gibi bundan böyle de bu yolda yürümekte devam edeceğiz. Bu gün bu tarihî kararı alacağız. İcabederse hayat ve istiklâlimizin korunması için daha ağırını da yapacağız.

Biz milletimize yaraşanı yaptık, yapıyoruz. Şimdi arkadaşlar, Türk milletinin bir mebusu olarak, sözlerine, sağlam karakterine güvendiğimiz asil İngiliz milletine ve onun kahraman müttefiklerine hitap ediyorum: “Siz de kendinize yaraşanı yapınız.”

S. ÖZGEEVREN (Balıkesir) – Sayın arkadaşlarım, milletimizin yegâne hakikî mümessili olan Türkiye Büyük Millet Meclisinin ilham ettiği fikirlerin ve zaman zaman verdiği direktiflerin ışığı altında, Türk vatanının yüksek hayati menfaatlerini korumak ve kurtarmak vazifesini; tam bir liyakatle gören Hükümetin tasvibinize sunduğu normal bir teklifle karşı karşıya bulunuyoruz.

Türk milletinin hakimane iradesini daima en iyi ve en isabetli olarak kullanan Büyük Millet Meclisi her zaman her meselede olduğu gibi, bu meselede de yalnız milletinin müşterek ve umumî arzusuna ve yüce menfaatlarına en uygun düşecek kararı serbestçe verecektir. Bence Büyük Millet Meclisinin vereceği bu kararın bütün diğer kararlar gibi Türk Milletinin seve seve, öve öve benimsediği kararlardan biri olacağı muhakkaktır. Bundan hiç bir kimsenin şüpheye, tereddüde, vehme düşmesine imkân yoktur.

Türk milletine ve onun mümessili olan bizlere gelince; vatanî ve millî işlerimizin hepsinde olduğu gibi bu işte de büyük ve derin bir ruh inşirahı ve vicedan istirahatı içinde millî ve vatanî menfaatlerin katî icaplarını yaptığımızdan ve yapmakta devam edeceğimizden eminiz.

Ancak; yüksek huzurunuzda bulunan meselenin etrafında, vatan dışından duyulan bazı seslerin, Türk milletini beş yıldır yürümekte olduğu hayırlı yoldan saptırarak kötü, karanlık ve çapraşık yollara döndürmek isteyen bazı gayretlerin karşısında, Türk milleti ve onun insaniyetçi ve adaletçi müttefiklerince malûm olan bir hakikati umumî tarih için kısaca ortaya koymak istiyorum.

Bu diyeceğim şey; besbelli olan bir hakikati tekrarlamak olsa da faydasız değildir sanıyorum.

Arkadaşlar; beş yıl önce bütün icaplarını bilerek, hesaplıyarak yalnız millî irademizi kullanmak suretiyle yaptığımız ve o günden beri bütün hükümlerini umumî imkânlar ölçüsü içinde tatbik sahasında bulundurduğumuz bir ittifakın bugün tatbiki gereken bir icabını yapmak durumunda işek elbette onu da yapacağız. Bütün tarih boyunca sözüne inanılan ve ahdine güvenilen bir milletin başka türlü hareket etmesine imkân tasavvur edenler isterlerse yine kendilerini al-

datmakta devam edebilirler. Fakat, biz ne aldatmaya ne de aldanmaya idrak ve suuru, ahlâk ve karakteri müsait millet değiliz.

Bu memleket ötedenberi fütühatçılığın, hegemonyanın, millî hürriyetlere karşı tahakkümlerin aleyhinde bulunmuş bir milletin, bir Devletin memleketidir.

Bu imanın samimileştirdiği ittifakımız bugüne kadar tabii işleyişini muntazam bir gidişle takip etmiştir. Bugün de ve bugünden sonra da işleme şartı değişmeyecektir.

Bugün alacağımız kararlar bu işleyişin prensip ve karakterinde hiç bir değişiklik olmayacaktır.

Eğer ittifakımıza güvenen ve ittifaklarına güvendiğimiz demokrasiler, bir çok sebeplerden dolayı maddî birleşikliğimiz olmamışsa şunu bilmek lâzımdır ki, mânevi ayrılığımız da hiç bir zaman olmamıştır, bundan sonra da olmayacaktır. Bu hakikati ve kanaati bütün milletimizin ve beşeriyetin gözü önüne sererek tasvibinize sunulan teklifin kabulüne şiddetle taraftarlığımı arz etmiş oluyorum. Bütün arkadaşlarımin da benden daha başka türlü düşüncelerine biran inanmıyorum.

2.- *Trabzon Mebusu Hasan Saka ve üç arkadaşının, Almanya ile siyasi ve iktisadi münasebetlerimizin kesilmesine dair takriri (4/28).*

REİS – Başka söz alan yoktur. Bir takrir vardır, onu okutacağım:

Yüksek Reisliğe

Almanya ile siyasi ve iktisadi münasebetlerimizin kesilmesi yolunda İngiltere Hükümeti tarafından vâkı talebin; İngiltere ile aramızda mevcut «19 İkinciteşrin 1939 tarihli» ittifak muahedesi icaplarına uygun olduğu, Hükümetin verdiği izahat ve yapılan müzakereler neticesinde anlaşılmıştır.

Binaenaleyh, Almanya ile siyasi ve iktisadi münasebetlerimiz «2 Ağustos 1944 çarşamba gününü 3 Ağustos 1944 perşembe gününe bağlayan gece yarısından itibaren» kesilmesi hakkındaki Hükümet teklifinin tasvibine karar verilmesini arz ve teklif eyleriz.

Trabzon

H. Saka

Balıkesir

K. Özalp

İstanbul

A. R. Tarhan

Bilecik

M. Ş. Esendal

REİS – Bunu açık reyle reyinize arz ediyorum. Buraya kutuları koyacağız. Her arkadaş kutuyu sağına alarak reylerini versin.

(Gazianteb Mebusu Bekir Kaleli'den itibaren reyler toplanmıştır).

REİS – Rey vermiyen arkadaş var mı?

Rey toplama muamelesi bitmiştir.

Reylerin neticesini arz ediyorum:

Rey veren arkadaşların sayısı (411)'dir.

Rey verenlerin tamam ittifakiyle Hükümetin teklifi kabul edilmiştir (Bravo sesleri, alkışlar).

BAŞVEKİL Ş. SARACOĞLU (İzmir) – Arkadaşlar; memleketimiz için mühim ve hayati bir karar aldık.

Hükümetin getirmiş olduğu teklifi kabul etmek suretiyle göstermiş olduğumuz yardımdan dolayı Hükümet namına size teşekkürlerimi arz ederim.

S. İÇÖZ (Yozgad) – Allah muvaffakiyet versin.

R. KAPLAN (Maraş) – Allah hayırlı etsin.

BAŞVEKİL Ş. SARACOĞLU (Devamla) – Şuna emin olalım ki; hep beraber oldukça ve hep beraber çalıştıkça yenemeyeceğimiz zorluk yoktur. Bu memleketin mesut olmaması için, kim ne yaparsa yapsın, bilekleri kırılacaktır ve biz behemehal mukadderatın çizdiği mesut gayeye hep beraber varacağız (Şiddetli alkışlar, bravo sesleri).

3.- *Eskişehir Mebusu Emin Sazak ve Çoruh Mebusu Mazhar Müfid Kansu'nun müttefikimiz İngiltere Parlamentosuna selâm ve muhabbet telgrafı çekilmesine dair takriri (4/29)*

REİS – Bir takrir var, okunacak:

Yüksek Reisliğe

Müttefikimiz İngiltere'nin Parlamentosuna aşağıdaki telgrafın çekilmesinin karar altına alınmasını teklif ederiz:

«Bütün samimiyetle milletlerarası hürriyet ve istiklâl dâvasına merbut olan ve harp başlangıcındanberi İngiltere ile ittifakına sadık kalan Türk milletinin, Almanya ile iktisadi ve siyasi münasebetlerini keserek müttefikinin yanında daha fiili vaziyet alması münasebetiyle, Türkiye Büyük Millet Meclisi, İngiliz Parlamentosuna selâm ve muhabbetlerini göndermekle kendini bahtiyar addeder.»

Eskişehir

Emin Sazak

Çoruh

Mazhar Müfid Kansu

REİS – Takriri tasvibinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmiyenler... Kabul edilmiştir. (Alkışlar). »

**Hariciye Vekili Hasan Saka'nın Japonya ile Siyasî ve
İktisadî Münasebetlerimizin Kesilmesi Hakkındaki
Beyanatı ve Meclis'teki Görüşmeler** ²⁶²

« HARİCİYE VEKİLİ H. SAKA (Trabzon) – Hariciye Vekili sıfatıyla Muhterem Başvekilimizin 2 Ağustos 1944 kararının müzakeresi esnasında Yüksek Heyetinize vâkı olan henüz hafızalarınızda canlı olarak yaşadığına şüphe etmediğim beyanatında izah olunduğu veçhile bugünkü dünya savaşı daha patlak vermeden evvel, siyasi hududlarda ağır ve tehlikeli bulutlar yığılmaya başladığı andan itibaren ve henüz dünya siyasi manzarasında hiç bir vuzuh olmadığı bir anda Türkiye'nin taarruza karşı koymak için bir sulh uğrunda birleşmiş memleketler ile işbirliği yapmaya karar verdiği malûmunuzdur. Bu kararın tekâmül etmiş en sarîh ifade şekli Türk-İngiliz ittifakıdır. Bu ittifakla Cumhuriyet Hükümeti, dünya sulhünü korumak için savaşan milletler ile, amaç birliği yapmak hususundaki kararını tesbit ve tevsik etmiş ve Yüksek Heyetinizce de, bütün tafsilâtı ile bilindiği üzere bu uğurda müttefiklere kıymetli yardımlarda bulunmuş ve yine bu ittifak icabı olarak, Yüksek Meclisinizin almış olduğu 2 Ağustostaki tarihî kararlar o zaman bütün avâkibini göze alarak Almanya ile siyasi ve iktisadi münasebetlerini kesmiştir.

Yukarıda da arzettiğim veçhile, bütün avakibini göze olarak ittihaz edilmiş olan ve Türkiye'nin durumu ile desteklenmiş bulunan bu kararın mahiyet, şümül ve tesir itibarıyla; müttefikler lehine ihdas ettiği netice, tefsire ihtiyaç bırakmayacak kadar açıktır ve bunu herkes böyle bilmelidir.

Bugün kendileriyle, uğrunda çalıştıkları gayenin; tahakkuku hususunda amaç birliği yapmış olduğumuz müttefiklere yeni bir yardım daha yapabilmek imkânı bize verilmiş oluyor. Müttefikimizin müttefiki olan ve bize harbin bîdayetinden beri, esaslı ve kıymetli yardımlarda bulunan Birleşik Amerika Hükümeti, Türkiye'nin Uzak Doğu harbine, müttefikler zaferine esaslı bir yardım yapmak suretiyle, harbi kısaltmak arzusunda bulunduğu takdirde, Japonya ile siyasi münasebetlerini kesmesini, 28.XII.1944 tarihinde telkin etmiş ve böyle bir münasebet kesmenin, Japonyayı, müttefik harp hazırlıklarını tarassuda mâtuf, mühim noktalardan birinden mahrum edeceğini tebarüz ettirmiştir. Müttefikimiz İngiltere Hükümeti de Hükümetimizi Japonya ile münasebatı kesmeye davet ederek Britanya Hükümetinin Türkiye'nin Uzakdoğu harbinde müttefiklerin zaferine esaslı bir yardım yapmasını çok faydalı telâkki ettiğini ve bu suretle dünya harbinin kısılacığını beyan ve münasebet kesmenin Japonları Müttefik harp

262 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VII, Cilt: 15, İçtima: 2, On dokuzuncu inikad, 3.1.1945, 8-11.ss.

hazırlıklarını tarassuda mâtu f mühim noktalardan birinden mahrum edeceğini tebarüz ettirmek suretiyle Amerika telkinini aynı mülâhazalarla ve aynı gün teyit etmiştir.

Arkadaşlar,

Bu suretle bize yapılan ve Müttefikler dâvasında esaslı bir yardım teşkil eden bu müşterek teklif üzerinde Cumhuriyet Hükümeti, icabeden tetkikleri yaptıktan sonra, vâkı bu talebi kabul etmekle Müttefikler dâvasına hakikaten esaslı bir yardımda bulunmuş olacağına kani olarak Amerikan ve İngiliz Sefirlerine Japonya ile siyasi ve iktisadi münasebetlerimizi kesmeyi Büyük Millet Meclisine teklif edeceğini bildirmiştir.

Sayın arkadaşlar,

Bundan evvel Almanya ile münasebetlerimizi kesmek hususunda almış olduğumuz tarihî kararlar mantıkan çerçevelenen ve veçhesi tamamen malûmunuz olan ana siyasetimize ve ittifakımıza uygun bulunan bu kararı almakla, her zamanki ve her mühim işimizdeki isabetli kararlarınızda olduğu gibi bir kere daha memleketimizin yüksek menfaatlerine uygun bir karar vermiş olacağınıza kani bulunuyoruz.

Takdir Yüksek Heyetinizindir. Mâruzatım bundan ibarettir. (Muvafık sesleri).

Yalnız şunu da ilâve edeyim ki, tabii siyasi münasebetlerimizin kesilmesi durumunun harp haline çevrilmesi, ilgili tarafın alacağı karara ve hattı harekete bağlıdır.

REİS – Münakale kanunu için açık reyeye iştirak etmiyen var mı? Rey toplama muamelesi bitmiştir.

Söz Ali Rana Tarhan'ındır.

A. R. TARHAN (İstanbul) – Muhterem arkadaşlar; Sayın Dış Bakanımızın demeclerinden öğreniyoruz ki, İngiltere Hükümeti ittifakımıza dayanarak ve dost Birleşik Amerika Hükümetinin de iştiraki ile, Hükümetimizden Türkiye ile Japonya arasında siyasi ve iktisadi ilişkilerin kesilmesini istemektedir.

Bundan 5 ay evvel, Almanya ile siyasi ve iktisadi ilişkilerinin kesilmesi dileği karşısında bulunduğumuz zaman, bunu ittifakımızın çerçevesi içinde görerek kabulde tereddüt etmemiştik.

O zamanki dileğin yalnız Almanya için olduğuna ve Japonya için aynı dileğin ancak bugün önümüze getirilmiş olmasına bakılırsa müttefikimiz İngiltere'nin olsun, dostumuz Amerika'nın olsun hakikî bir sebep ve maddi bir fayda olmadıkça bizden bu gibi dileklerde bulunmadıkları anlaşılmaktadır. Nitekim Sayın Dış Bakanın şimdiki beyanlarından da anlaşılıyor ki, bu yeni teşebbüslerini, harbîn

neticesi üzerinde faydalı olacağı kanaatiyle yapmış olduklarını her iki Hükümet de ifade etmiş bulunuyorlar.

Bu durum karşısında Gurupumuz, Hükümetin teklifini yerinde bulmakta ve tasvip etmektedir.

Sözümü, B. M. Meclisinin isabetli kararı, hakikî ve devamlı bir sulhun tees-süsüne yarasın, dileği ile bitiriyorum. (Alkışlar).

C. BİLSEL (Samsun) – Sayın Hariciye Vekilimiz açık sözlerle, Büyük Millet Meclisinin tasvibine Türk-Japon münasebetlerinin kesilmesine karar verilmesi teklifini arzetti. Bu dileğin benim duygularıma neden dolayı uygun olduğunu belirtmek için söz aldım. Arkadaşlar; hep biliriz ki Japonya geçen asrın ortalarında, 1853-1854, dünya ticaretine zorla açıldı ve zorun getirdiği kayıtlarla, imtiyazlarla, kapitilâsyonlarla açıldı. Japonya bundan kurtulmak için bir ayaklanma yaptı. Fakat zorun baskısı altında kaldı. Bundan sonra tarihin önünde övülmesi lâzım-gelen bir çalışma ile, batı metodunu ve batı tekniğini benimseyen ve kavrayan bir çalışma ile ilerledi. Geçen asrın sonlarında zordan ve zorun getirdiği bütün kayıtlardan kendini kurtardı. Dünya ticaretine aynı zorla açılmış olan kendinden on misli fazla nüfuslu bir Devletle harbe girdi, onu da aynı metodlarla yendi. Bu asrın başında 1902 de dünyanın en büyük deniz devletiyle müsavi bir ittifak akdet-ti ve nihayet 1904 de uzak doğuda genişleme imkânlarını arayan büyük Çarlık Rusya'sını yendi. Türk Milleti Japonyanın bu kalkınma ve ilerlemeği en yakın bir ilgi ve sempati ile karşıladık. Acaba Japonya, bu genel ilgi ve sempatiye nasıl cevap verdi. Biz Japonya ile Birinci Dünya Harbinin sonuna kadar resmî münasabetsinde bulunmadık. Çünkü Japonya her defasında bizden kendi kaldırdığını istedi ve nihayet Lozan'da da bizim bütün dünya karşısında müdafaa ettiğimiz prensipleri durdurmak içinde kuvvetli deliller vardı. İpliği çoktan pazara çıkmış olan imtiyazları kaldırmak için Türk Başmurahtası, tarihin övdüğü bir kuvvetle çalışırken, Japon Başmurahtası; biz bu imtiyazlardan kurtulmak için tam yirmi sene çalıştık, Türklerin bu arzularını anlıyoruz, aynı ızdırabı çeken bir millet sıfatıyla anlıyoruz. Fakat Türkiye sözle değil, fiilî teminat vermeli ve istenilen intikal devresini kabul etmelidir dedi. Diğer Devletler de; işte büyük bir Devletin okşayıcı misali dediler. Bereket versin azmine hiç eksiklik getirmeyen Türk Başmurahtası «Türkler yarım asırdan beri bu intikal devresini geçirmektedirler» diyerek ortaya atılan bu delili kesti attı. Japon delilini, Türk milletinin bir ferdi sıfatıyla, benim ve her Türk milliyetçisinin ruhumuzda bıraktığı büyük bir ızdırab vardı. Bundan ötürü bugünkü teklifi duygularımıza uygun buldum.

İdeal taşıyan bir insan sıfatıyla de bugün Hariciye Vekilimizin teklif ettiği kararın duygularına uygun olduğunu söyleyeceğim:

Dünün bir düzeni vardı. Bu düzenin belki aksayan yerleri vardı bu, fakat iyi kötü işliyordu ve biz de bu düzenin içinde onu iyi yürütmeye çalışan milletlerden biriydik. Hattâ 1937 Haziranında Türk Başvekili bu düzenin lehinde ve aleyhinde bütün söylenenleri ele alıp izah ederken o da bu düzenin lehinde bulunmuş ve orada çalışma fikrini terviç etmişti. Başvekilimizin bu sözleri İngiltere Parlamentosunda bizzat İngiliz Hariciye Veki Eden tarafından okundu; Vekil bu sözlere harfi harfine iştirak ettiğini söyledi ve dünün nizamını Başvekilimiz sözleriyle müdafaa etti.

İnsanlığa, aşağı yukarı, bugünkünden çok daha iyi bir hayat yaşatan bu nizamı ilk bozan, buna ilk meydan okuyan Devlet Japonyadır. İnsanlığı bugünkü harbe ulaştıran yolda ilk kesin adımı atan Devlet Japonyadır.

1931 Eylûlünde bir hâdiseyi vesile ederek Çin topraklarına saldıran Japonya resmî lisanla teminat veriyordu: ordumuz çekilecektir. Mülki bir gayemiz yoktur. Fakat askerî parti kudreti elinde tutuyordu. Hattâ Başvekilini, 1930 Londra deniz silâhsızlanma antlaşmasını tasdik ettirdiği için, öldürmüştü, ilerliyor, Çinde tam harp yapıyordu. Kendini takbih etmediler. O gün şiddetle hareket etmek suretiyle durdurmadılar, ilerledi ve nihayet dünya düzeninin bozulmasına âmil olan Çin istilâsı sonuna kadar devam etti.

Kesme teklifini üçüncü olarak, bir hukukçu sıfatıyla duyularıma uygun buluyorum. 1904 harbine Japonya Porartür'de Rus donanması üzerine habersiz atılarak ve bunu batırarak başlamıştı. O zaman harbe haber vererek mi başlanır yoksa saldırganlıkla mı başlanır diye bir kaide yoktu. 1907'de 44 Devlet La Haye'de toplandılar. Ve bir sözleşme imzaladılar. Bu sözleşmeye göre harbe ancak harp ilân ederek veya müddetli bir ültimatom verilerek başlanır. Japonya haber vermeyi kaide yapan bu sözleşmeyi hem imza etmiş hem de tasdik eylemiş bir Devlettir. Japonyanın bunu ve bundan başka kendisinin de bizim de imza ve tasdik etmemiz Briand-Kellog adıyla de anılan Paris paktını bozarak Pearl Harbour'de Birleşik Amerika üzerine habersizce nasıl saldırdığını hepimiz biliyoruz. Kaideyi ihlâl ederek ve imzasını çiğniyerek bu harbe böylece başlamış olmasından dolayı da bir hukukcu sıfatıyla Japonya'ya kırgınlık duyuyorum.

Japonya ile münasebetlerimizi kesmek kararını, sayın Hariciye Vekilimiz başta izah ettiği sebeplerle prensiplerimize de uygun görüyorum. Biz altıncı yılı içinde bulunduğumuz bu harbin yalnız vuruşmalarının dışındayız. Tesirleri, zorlukları ve tazyıkları içinde yaşamaktayız. Nihayet bir milyon askerimiz, ilk gündenbergi hudutlarımızda her an saldırganlığa karşı hakkı, millet ve memleketi müdafaa için tutmaktayız ve bunların duruşudur ki, belki ikinci cephenin Avrupa'da açılmasına, belki Stalingrad'da Sovyet taarruzlarının başarı ile bitmesine imkân ver-

miştir. Bu itibarlardır ki, bundan evvelki münasebetlerimizin kesimi, demin Sayın Hariciye Vekilimizin kuvvetle belirttiği gibi nasıl, birçok hayırlı neticeler doğurmuş ise ümit ediyorum ki, bugün Büyük Meclisin alacağı karar da Uzakdoğu'da Doğan güneş memleketine karşı olan savaşta aynı neticeleri doğuracak dünyayı ilerletecek ve herkesin beklediği iyi barışa biraz daha yaklaştıracaktır.

Ben Birleşik Amerika Devletler Hukuku Cemiyetinin bir üyesiyim. Bütün Amerika'daki meslekdaşlarıma söylüyorum ki, yürüdükleri yol hakkın, adaletin milletler arasında elde edilmesi yolu bizim de yolumuzdur ve buna varmak yolundadır ki, bu kararı duygularımıza uygun olarak alıyoruz. İki ay evvel toplantımızı açarken Cumhur Başkanımızın dedikleri gibi bütün insanlık için adaletli, küçük büyük her millet için emniyetli bir barışa götürecek yolda bu kararımız dilerim ki, dünyaya harbi biraz daha kısaltıcı olsun.

(Bravo sesleri, alkışlar).

5. – TAKRİRLER

1. – *Bilecik Mebusu Memduh Şevket Esendal ve iki arkadaşının, Japonya ile siyasi iktisadi münasebetlerimizin kesilmesine dair takriri*

REİS – Üç imzalı bir takrir vardır, okunacaktır.

3.1.1945

Yüksek Reisliğe

Japonya ile siyasi ve iktisadi münasebetlerimizin kesilmesi yolunda Birleşik Amerika ve İngiltere Hükümetleri tarafından vâkı talebin, İngiltere ile aramızda mevcut (19 İlkteşrin 1939) tarihli ittifak muahedesine ve takibedilen umumî siyasetimizin icaplarına uygun olduğu, Hükümetin verdiği izahat ve yapılan müzakereler neticesinde anlaşılmıştır.

Binaenaleyh Japonya ile siyasi ve iktisadi münasebetlerimizin (6.1.1945) Cumartesiye Pazara bağliyan gecenin yarısından itibaren kesilmesini teklif ederiz.

Bilecik

İstanbul

Tekirdağ

M. Ş. Esendal

Rana Tarhan

Fayık Öztrak

REİS – Efendim, takriri usulen açık reyinize arz ediyorum. Müsaadenizle yoklama suretiyle reylerinizi veriniz.

(Çanakkale) intihap dairesinden reylerin verilmesine başlandı.

REİS – Rey vermiyen arkadaşlar varmı?

Rey toplama muamelesi bitmiştir.

Açık reylerin neticesini arz ediyorum.

1944 mali yılı Muvazenei Umumiye Kanununa bağli (A) ve (D) işaretli cet-

vellerde değişiklik yapılması hakkındaki kanun lâyihası, lâyihayı kabul etmek suretiyle (347) zat rey vermiştir. Kanun bu miktar reyle kabul edilmiştir.

Japonya ile siyasi ve iktisadi münasebetlerimizin 6.I.1945 Cumartesi'yi Pazara bağlayan gecenin yarısından itibaren kesilmesi teklifinin kabulüne dair olan karar (399) Reyle ve ittifakla kabul edilmiştir.

HARİCİYE V. H. SAKA (Trabzon) – Yüksek Meclisin, tecelli eden reyleri ile, Hükümetimizin arz ettiği noktai nazarın tasvibine mazhar olmasından dolayı, Hükümetin minnet ve şükran hislerini arz ederken her meselede olduğu gibi bu meselede dahi Büyük Millet Meclisin tasvibine mazhar olan kararların millet ve memleket için hayırlı neticeler vereceğine ait sarsılmaz imanımızı tekrar ifade etmeği kendim için vazife telâkki ediyorum. (Alkışlar) »

**Hariciye Bakanı Hasan Saka'nın,
Almanya ile Japonya'ya Harp İlânına ve
1 Ocak 1942 Tarihli Birleşik Milletler Beyannamesine
Türkiye'nin Katılmasına Dâir Beyanatı ve Meclisteki Görüşmeler**²⁶³

« HARİCİYE BAKANI HASAN SAKA (Trabzon) – Sayın arkadaşlar,

Müttefikimiz İngiltere'nin Ankara Büyük Elçisi Sir Maurice Peterson 20 Şubat günü Hariciyeye gelerek benimle görüşmüş ve Hükümeti namına bir memorandum tevdi etmiştir. Bu muhtırada üç büyük müttefik şef arasında Kırım'da toplanan konferansta verilmiş bir karar gereğince 9 Şubat 1945 tarihinde halleriyle mevcut bulunan birleşmiş milletlerle «ortak milletler» adı verilenler arasından Mihver Devletlerine karşı 1 Mart 1945 tarihinden evvel harp ilân etmiş bulunacak olanların 25 Nisan 1945 de San Fransisko'da müstakbel dünya nizamını müzakere için toplanacak konferansa davet edilecekleri bildirilmekte ve bahsi geçen ortak milletlerin de Türkiye, Mısır, İzlanda, Şili, Ekvatör, Paraguay, Peru, Ürügüay ve Venezüela olduğu zikredilmektedir. İngiltere Büyük Elçisi, Hükümeti tarafından, Cumhuriyet Hükümetine, bu dünya nizamı konferansına hangi şeraitle davet edileceğini bildirmeğe memur edilmiştir. Sir Maurice Peterson; eğer Türkiye Cumhuriyeti 1 Mart 1945 den evvel harp ilânına karar verecek olursa bunu mütaakıp Birleşik Amerika Devletleri nezdinde müttefik milletler beyannamesine iltihak etmek arzusunu izhar etmesi icabedeceğini bildirmiş ve İngiltere Hükümetinin Birleşik Amerika Devletleri ile mutabık olarak Mısır ve İzlanda Hükümetlerine de aynı mealde tebligatta bulunduğunu ilâve etmiştir.

263 *TBMM Zabıt Ceridesi, Seçim Dönemi: VII, Toplantı Yılı: 2, Cilt: 15, Olağanüstü inikat, 23.11.1945, 126-135.ss.*

Sayın arkadaşlar,

Bütün milletlerin birbirleriyle samimî ve dostane münasebetler idame ederek tam bir emniyet ve istiklâl içinde yaşamaları gayesini daima hedef tutan Büyük Millet Meclisinin bu siyasi umde ve kanaatlerine uygun bir harici siyaset takibini şiar edinmiş olan Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, bu dünya harbi daha başlamadan önce siyasi ufuklarda belirmeğe yüz tutan tecavüz tehlikelerine karşı dünya sulh ve emniyetini muhafaza etmek yolunda çalışan sulhsever milletlerin yanında mevki almıştı. Altıncı yılına girmiş olan dünya harbinin başındanberi her türlü tehlikeler ve buhranlar karşısında tuttuğu bu yol üstünde hiçbir tereddüte düşmeden yürüyerek, aktetmiş bulunduğu ittifakların icaplarına sebat ve ısrarla riayete devam etmiş olduğu da siyasetin icabı olarak Yüksek Meclisinin 2 Ağustos 1944 ve 3 Ocak 1945 de vermiş olduğu iki kararla Müttefiklerle birlikte güdülen ulu dâva uğrunda evvelâ Almanya ve sonra Japonya ile her türlü münasebetlerini kesmiş bulunmaktadır.

Müttefiklerin son Kırım konferansında vermiş oldukları kararlar çerçevesi içinde İngiltere Devleti tarafından Cumhuriyet Hükümetine yapılan bu son telkin şimdi memleket ve milletimize müttefikler dâvasına kesin yeni bir yardımda bulunmak imkân ve fırsatını vermektedir. Bu telkini esaslı bir surette inceleyen Hükümetimiz bunun kabulünü gerek ittifakımıza, gerek ötedenberi göttüğümüz ve şimdiye kadar nice delil ve tezahürlerini gösterdiğimiz devamlı politikamızın mülhem olduğu yüksek menfaatlere tamamiyle uygun bulunduğu kanaat getirmiş ve Türkiye'nin Almanya ve Japonya'ya harp ilânını ve birleşik milletler beyannamesine iltihakını Yüksek Meclisinin tasvibine arzedeceğini Müttefikimiz İngiltere'nin Büyük Elçisine bildirmiş bulunmaktadır.

Aziz arkadaşlar,

Meclisinize bu teklifimizi arzederken biz bu hususta vereceğiniz kararın da milletin yüksek menfaatlerine taallûk eden her hayatî meselede olduğu gibi yine en uygun ve hayırlı neticeler doğuracağına ve milletin saadet ve selâmetine hadim olacağına sarsılmaz bir imanla inanıyoruz. (Bravo sesleri, alkışlar).

A. R. TARHAN (İstanbul) – Muhterem arkadaşlar; bugün Milletlerarası durum şöyle hulâsa edilebilir; kendilerini korumak için silâha sarılmak mecburiyetinde kalan devletler bir taraftan saldırganın kuvvetlerini ezmekle; diğer taraftan da harpten sonra bütün milletlerin barış ve emniyet içinde yaşamalarını temin edecek tedbirleri aramakla; meşguldürler. Nitekim Yalta konferansı gündemlerini harp işleri kadar sulh işlerinin de doldurmuş olduğunu görüyoruz. Artık ateşin kesilmesi, bu harbi çıkarmış olan ve bugün kuşatılmış bulunan kuvvetlerin teslim olmalarına bağlıdır. Bundan sonra harple geçecek her gün yeniden

birçok insan kanı akıtır, daha birçok yuvaları yıkıp söndürür, fakat neticeyi değiştiremez. Bu durum karşısında, dünyada barışı biran evvel kurmak ve korumak için çalışan kuvvetlerin safında bizim de yerimizi almamız lâzımdır. Bunun için, Sayın Hükümetin, Almanya ve Japonya'ya karşı harp ilân etmek ve Birleşik Milletler demecine iltihakımızı beyan etmek yolundaki teklifini Grupumuz yerinde bir teklif olarak kabul etmektedir.

Muhterem arkadaşlar; Birleşik Milletlere katılmak demek olan bu teklif münasebetiyle, bu milletlerin birleştikleri barış ve emniyet ülküsünde bizim de daima beraber olduğumuzu bugün tekrar tebarüz ettirmekte fayda görüyorum.

Ve yine bu münasebetle, kadın ve erkek yurtlarını terkedip karada, denizde, havada akla sığmıyacak mesafeler katederek yurtları için kahramanca dövüşen Birleşmiş Milletler ordularını ve bunlar arasında, bugün kuruluş yıl dönümünü kutlamakta olan, komşumuz Sovyetler Cumhuriyetleri Birliğinin genç ordusunu, takdirle yadetteği bir vazife bilirim.

Muhterem arkadaşlar; yıllardanberi dünyayı kasıp kavuran harbin önüne geçmek için, daha tehlikenin ilk anında kurulan sulh cephesini yaratanlardan biri de Türkiye Cumhuriyetidir. Saldırgan devletin en kuvvetli olduğu zamanlarda karşısına dikilip yolunu kapayan da şanlı Türk Ordusudur. (Bravo sesleri alkışlar).

Bugün alacağınız kararla yine aynı cephede şerefle mevkiimizi şerefle dolurmağa devam edeceğiz. Kararınız hayırlı ve uğurlu olsun. (Şiddetli alkışlar).

Ş. GÜNALTAY (Sivas) – Muhterem arkadaşlar, cihan tarihinin akışı, bugün bizi kesin bir karar vermek mesuliyeti karşısında bulunduruyor. Fakat hemen söyleyeyim ki, Hükümetin istediği bu karar, bugünün icabı değil, senelerce önce, yani bu harp patlamadan evvel, burada bütün milletin tasvibi ile aktedilen, muayyen bir siyaseti belirten bir ittifakın tabii neticesidir.

Avrupa'nın ortası ve güneyinde, Asya'nın doğusunda beliren ve gün geçtikçe şahlanan ihtiraslara karşı, sulhu korumak için karagün dostumuz Sovyet Rusya ile dostluğumuz ve ittifakımız çerçevesi içinde İngiliz ve Fransız'larla yapmış olduğumuz bu ittifak bize maddi ve manevi birtakım mesuliyetler ve mükellefiyetler yüklemiş bulunuyordu.

Bu ittifakta hedefimiz küçük büyük bütün milletlerin kendi mukadderatlarına kendilerinin hâkim olması, milletler arasındaki ahengin tahakkümsüz hak ve adil esasları dairesinde yürümesi keyfiyeti idi. Bugün de aynı yolda yürüyor, aynı amacı güdüyoruz.

Bizi, siyasetimizi, müttefiklerimize karşı taahhüt ettiğimiz maddi ve manevi mesuliyetleri gözönünde bulundurmak suretiyle hâdiselerin gelişmesine göre, bu hedefe erişecek surette inkişaf ettirdik.

Muzaffer Alman orduları önüne durulmaz bir çığ halinde Balkanlara inmeği, Musolini ordularının Arnavutluğu çiğneyerek eski Roma'lıların yolunu ve siyasetini takiben gözlerini ana yurdumuza diktiği zamanda da bu yolumuzdan şaşmadık. Muzaffer ordulara karşı dimdik durduk. (Alkışlar) Türkiye'nin geçilebilir bir geçit olamayacağını şanlı ordularımızı Trakya'ya toplamak suretiyle gösterdik. Bu suretle İstanbul Üniversitesi salonunda memleketin binlerce münevver halkına söylediğim bir hitabede «Firavunlar devrini yeniden yaratmak isteyenlere karşı Türk milleti canıyla, başıyla demokrasilerin yanında bulunacak, bu zihniyeti yıkmak için hiçbir fedakârlıktan çekinmeyecek» dediğim zaman, Büyük Meclisin bu siyasetine tercüman olmuştum.

O zaman bana ilham kaynağı nasıl İngiliz ittifakını, oybirliğiyle kabul eden Büyük Meclisin takibettiği amaç olmuşsa bugün beni kürsüye çıkaran sebep de aynı amaç, aynı ruhtur: Cihanda zulüm ve tecavüz siyasetinin yer bulmaması, demokrasi prensiplerinin hâkim olması.

Türkiye'nin bugünkü harbin çıkmasından önce, bütün dünya için ve kendi saadeti için amaç edindiği ve onun tahakkuku yolunda her fedakârlığı göze aldığı bu siyaseti, bugüne kadar hiç değişmemiştir. Hâdiselerin akışına göre siyasetimize daima bu amaca göre istikamet verdik, tedbirler aldık.

Büyük Meclisin önce Alman'larla, sonra da Japon'larla siyasi ve iktisadi münasebetleri kesmek yolundaki kararları bu değişmez siyasetin bir merhalesi idi. Bugün Hükümetin önümüze getirdiği teklif de onun tabii bir neticesidir. Görülüyor ki, bu harp çıkmadan önce Devletimizin çizmiş olduğu siyaset plânının ana hatları hiç değişmemiştir. Hâdiselerin inkişafına göre, gelişmekte devam etmiştir. Bu gelişme bizi katî bir karar vermek merhalesine getirmiştir. Bu kararı da tereddütsüz vereceğiz.

Arkadaşlar; cihan tarihinin akışını yakından incelersek kendimizi şu hakikat karşısında buluruz. Dünleri evvelki günler, bugünleri de dünler yaratmaktadır. Şüphesiz ki bugün de yarını yaratacaktır. Tarihte her hâdisе kendinden evvelki sebeplerin zarurî bir neticesidir. Mesuttur o milletler ki cihan tarihinin akışı içinde yarının nasıl olacağını yıllarca önce karanlıklar delerek gören engin dehalî şefleri bulmuştur. Bu itibarla Türkiye en bahtiyar milletlerden biridir. Hâdiselerin kasırgalı borası, şaşırtıcı akışı arasında yarının ufuklarını seçen ve ona göre yıl-laca önce bir siyaset plânı kuran B.M.M., bugün alacağı kararla da yarını kurtarmış olacaktır.

Arkadaşlar,

Tarihin değişmez hakikati karşısında bulunuyoruz. Yarının nasıl olacağını bugün vereceğiniz karar tâyin edecektir.

Cihan mukadderatının halledileceği konferanslarda söz sahibi olmak, amacımız olan zulüm ve tecavüz siyasetini yer yüzünden kaldırmak, demokrasi esasları içinde buna inanan küçük, büyük bütün milletlerin hürriyet ve istikballerini korumak hususundaki prensiplerimizi salâhiyetle müdafaa edebilmek bugün vereceğiniz karara bağlıdır.

Büyük Meclisin dünya düzeni içinde Türk milletinin varlığını ve selâmetini kurtaracak ve koruyacak olan bu kararı da tereddütsüz vereceğinden şüphe etmiyorum. (Alkışlar).

M. ÖKMEN (Ankara) – Arkadaşlar; şimdi Hariciye Bakanımızın okuduğu Büyük Meclisin tasvibine arzedilen Hükümet kararı hiç şüphe yok ki, bundan altı sene evvel uzun uzadıya düşünerek almış olduğumuz bir ana kararın, safha safha inkişaf eden bir ana kararın tabii neticesidir.

Arkadaşlar; bu kürsüden her vesile ile tekrar edilmiştir ki, Türkiye Büyük Millet Meclisinin dış politikada tek hedefi memleket içinde dış politikada tek gayesi memleket içinde milletin egemenliğini ve dünyada insanlık prensibinin hâkimiyetini, egemenliğini temin etmektir. Biz bu gayeyi iman haline getirdik, yurtta sulh, cihanda sulh, vecizesiyle prensipleştirdik ve nihayet Cumhuriyetin değişmez prensipleri olarak meyanına koyduk. Bunun içindir ki, arkadaşlar, bu harp başında Cumhuriyet her devletten önce doğrudan doğruya tecavüze uğrayan devletlerden önce vaziyetini açık ve kesin olarak tesbit ve ilân etti. Adına Faşist, Nazist denilen mütecaviz, kahhar, devletlerin küçük devletleri ortadan kaldırmağa teşebbüs ettiği zaman onların karşısında ayakta duran tek bir devletin İngiltere'nin yanında tek dost ve müttefik olarak yer aldı. (Bravo sesleri, alkışlar).

Arkadaşlar, bu beş senelik askerî ve siyasi hâdiseleri insafla, ızanla, vicdanla tetkik eden hiçbir insan çıkmaz ki, Türkiye'nin velev gayrimuharipte olsa, almış olduğu durum müttefikler için büyük müttefikler için büyük menfaatler, büyük yardımlar temin etmiş olmasın. Eğer arkadaşlar; mütecavizin bütün tehditlerine, bütün ihafelerine bütün vaatlerine, her türlü hile ve hud'alarına rağmen Türkiye diğer devletler gibi ona tebaiyet etmiş olsaydı, bu tehdidin önünde sağlam bir kaya gibi durmamış olsaydı, teknik ve askerî delillerle iddia edilebilir ki, bu harbin talihini değiştirmiş olan iki büyük zaferini Elâlemeyn ve Stalingrad zaferlerinin neticeleri meşkûk olabilirdi (Bravo sesleri).

Arkadaşlar; biz Türk-İngiliz ittifakını samimî olarak tarihin ve coğrafyanın zaruri kıldığı bir olay telakki ediyoruz. Biz inanıyoruz ki, kendi topraklarını muhafazadan başka hiçbir emeli olmıyan bir Türkiye, hiç bir toprakta gözü olmıyanların bir Türkiye İngiliz İmparatorluğunun tabii müttefikidir, biz yine inanıyoruz ki, dünya emniyetini dış politikasının esası olarak ilân eden ve bunu

ispat eden bir İngiltere de Türkiye'nin tabii bir müttefikidir. Bu inanışlardır ki biz dünya bu badireye atıldığı ve ilk alâmetlerini gösterdiği zamandan itibaren bu siyasete sadık kaldık ve zamanın müsaadesi nispetinde ona daha faydalı olmayı gözönünde bulundurduk. Arkadaşlar; hepimiz biliriz ki, bu Devletin kuruluşunda dış politikasında temel olan ana fikirlerden birisi de Türk-Sovyet dostluğudur. Cumhuriyet Türkiye'si bu beş sene içerisinde büyük komşumuz Sovyet Devletinin en çetin günlerinde, en kara imtihanları verdiği günler içinde, bu ana fikre sadık kalmıştır. Arkadaşlar; kendilerinin büyük uluvvücenabına sığınarak, huzurunuzda cesaretle söyleyeceğim ki, bu harbin kapkara günlerinde en karanlık hâdiseleri, bizlere görüşünün kuvvetli projektörüyle aydınlatmış bulunan Milli Şef İnönü, her hareketimizde, her hâdisede, bu, büyük ve kıdemli dosta karşı vefalı olmamızı ve buna dikkat etmemizi bize tavsiye etmişlerdir. (Alkışlar) Hükümette vazifeli olduğum zamanlar bu isabetli direktife çok kere muhatap oldum.

Arkadaşlar, biz de harici politikamızda, bu ana fikir ve bu ana direktifi dikkatimizin başında bulundurarak öyle hareket ettik. Soruyorum bütün dünyaya; Türkiye'den başka bu büyük dostumuzun hangi komşusu, istilâcı ordulara katılmadı? veya yol vermedi?

Büyük komşumuz Stalingrat'ta yapılmış bir halde düşmana karşı mukavemet etti ise bu büyük kahramanlıktan Boğazları ve cenup ve Kafkas sınırlarını bir kaya gibi tutan milletimizin de bunda bir iftihar hissesi vardır. Biz bu büyük Devletin genç ordusunun kahramanlığını daima iyi ve dikkatle takip ettik.

Fakat bunun yanında ben de millî bir gurur ile iddia ediyorum ki, Türkiye Cumhuriyeti idarecileri yalnız uzak görüşü değil, bunları Türk milletinin, Türk Cumhuriyetinin, idarecileri olarak öğrenmek için değil, hakikat olduğu için söylüyorum (Bravo sesleri, alkışlar).

Arkadaşlar; şimdi alacağımız karar etrafında Büyük Meclisi yoracak değilim, benim kanatımca, biz bu kararla Millet olarak Birleşmiş Milletler manzumesi içine yeni girmiş olmuyoruz, o manzumede herkesten evvel aldığımız yerin yeni bir icabını yerine getirmiş oluyoruz. (Bravo sesleri, alkışlar).

R. KAPLAN (Antalya) – Aziz arkadaşlar, Türk milleti, dünya durumunu Umumî harpten sonra kendi istiklâl savaşını yaptıktan sonra etüt ederken, dünya milletlerinin aralarındaki ihtilâfları birbirleriyle müzakere yoluyla, kanuni düşüncelerle halletmelerinin mümkün olduğunu senelerce iddia etmiş ve o iddiasını Montrö Muahdesiyle, Hatay İtilâfnamesiyle, misaller vererek dünyaya göstermiş bir millettir. Fakat arkadaşlar, şunu da itiraf ve ifadeye mecburum ki; beşer denilen mahluk, yaratılışı ile beraber kendisine haslet olarak verilen ihtirastan kurtulamamış, kurtulamıyor. Bu harpten evvelki senelerde de bunca iddialarımız-

la ve dünya milletlerine karşı verdiğimiz misallere rağmen beşer ihtiraslarından kurtulamadı. Harplerin başlamak üzere olduğu gürültüleriyle, tırakalarıyla, tınaneleriyle, orada burada sezilmeye başladı. İşte o günlerdedir ki beşerin yine ihtirası uğrunda harplere sürüklenmekte olduğunu gören Türk milletinin Büyük lideri Atatürk ve onun aziz arkadaşı İnönü, bu durum karşısında vaziyeti tesbit etmekte gecikmediler. Akdeniz İtilâfnamesi başlangıcı oldu. Bunu müteakıp Büyük Atamızı kaybettik. Fakat hayırlı halefi olan büyük arkadaşı İnönü bunu ikmalde gecikmedi. Fransa ve İngiltere ile Akdeniz İtilâfnamesini ittifaka götürdü. Bu ittifakla Türk milletinin mukadderatını idare eden Büyük Meclis, Türk milletinin mukadderatını tesadüfe bırakmayarak, o günün icaplarını gözönünde bulundurdu. Bilirsiniz ki arkadaşlar, Devletler harpten kaçmakla, milletlerinin ve kendilerini felâketten kurtarmış ve korumuş sayılamazlar. Misal mi ararsınız? Bu harp içinde birçok milletleri misal olarak kendiliğinizden bulur ve düşünürsünüz. Türk Milleti böyle yapmadı, harp geliyor, dünyaya şâmil bir harp geliyor, buna karşı tedbirli duracağını, harpten korkmayacağını harp karşısında duracağını bildirdi. Aldığı bu katî kararlardır ki, arkadaşlar bugün Türk milletine yaraşan, Çanak-kale'nin muzaffer ordusuna yaraşan, Afyon'un, İzmir'in muzaffer ordusuna yaraşan bir durumla bu harbin karşısına çıktı. Türk milletinin ve Türk vatanının müdafaası olmakla beraber, arkadaşlarımızın da temas ettiği veçhile müttefiklerimizin bu harbe hazırlık devrelerini teşkil eden iki sene içinde Türk Ordusu müttefiklerinin hesabına ve bu harp hesabına yaptığı hizmet ve faydaları arkadaşlarımız saydığı için tekrar etmiyeceğim.

Bugün arkadaşlar; ilân edeceğimiz bir kararla harbe giriyoruz, belki bu kanaatte bulunanlar olur. Fakat hakikati inkâr edenler belki o kanaatte bulunmayabilir. Hakikatta biz müttefiklerle ittifakımızı yaptığımız gün, müttefiklerimiz harbe başladığı gün Trakyada, Şarkta, Cenupta, her yerde ordumuzu hazır bulundurmak, silâh altına almak ve emre hazır bir vaziyette her nereden gelirse gelsin, tecavüze silâhla karşı koyacağımız emrini verdiğimiz gündenberi harptayız. Bunu gerek dostlarımızın ve gerekse düşmanlarımızın bilmesi lâzımdır.

Biz bugün alacağımız bir kararla, Türk milletinin, ilk aldığı karardan dolayı, harbe karşı harbe hazır bulunması kararından dolayı, kendisini ve yurdunu koruduğundan dolayı kutlarken, bugün alacağı kararın da Türk milletine mutlu olmasını, hayırlı olmasını diliyerek ve Hükûmete muvaffakiyetler diliyerek kararın kabulünü rica edeceğim. (Alkışlar).

E. ERİŞİRGİL (Zonguldak) – Arkadaşlar; Büyük Meclisin çok önemli bir kararla dâvet edilişi sırada iki noktayı belirtmek içindir ki, söz almış bulunuyorum.

Belirtmek istediğim noktalardan birisi şudur; içerde ve dışarda şimdi bizim vereceğimiz harp kararının sebebini bilmeyenler; iyi anlamayanlar var ise bunlar karşısında hepimizin ve bütün aydınların üzerine düşen bir vazifeyi belirtmektir. O da şudur; Niçin harbe giriyoruz, niçin harp ilân ediyoruz? Bunu açıkça anlatmaktır. Şunun için harp ilân ediyoruz: Cümhuriyetin ilk gününden beri takip ettiğimiz hür milletler camiası vucuda getirmek, daha mesut, daha iyi bir dünya vucuda getirmek olan siyasi idealimizi tahakkuk ettirmek ettirmek için bu idealde müşterek olan Müttefik milletlerle aynı programı takibetmek ve onlarla her alanda işbirliği yapmak içindir ki harp ilân ediyoruz.

İyi bir dünya kurmak, hür ve müstakil milletler camiası içinde yaşamak bizim idealimizdir. Cümhuriyetin ilk günündenberi bizim idealimizdi. Biz bu idealde çalışan milletlerle her ne pahasına olursa olsun yanyana bulunduğumuzu daha 1939 Mayısındaki beyannamemizle bunu bütün dünyaya ilân etmiş bulunuyorduk. Yani o beyannameyi imza ettiğimiz gün şunu demek istiyorduk: 1939 da başlayan harp yeni bir dünyaya doğru götürecektir. Bu dünyanın bizim idealimize ve hak temeline dayanması için bizim ideali takibeden müttefik tarafla yanyanayız. Bu deklarasyonun mânası bu idi. O tarihtenberi daima elimizden gelen bütün kuvvetle ve içimizin arzusu ve isteği ile bu ideale bağlı olduğumuzu gösterdik. Ve şimdi biz harp ilân etmekle bu birlik için aynı yolda çalışacağımızı bütün dünyaya ilân etmiş oluyoruz.

Temennim budur ki, her Türk aydını içeride ve dışarıda iddiamızı eğer yanlış anlayanlar bulunursa onlara tamamen anlatsın. Ve herkes bu nokta etrafında birleşmiş olsun. Bizim yeni ve daha mesut bir dünya için iştirâk etmeliğimiz lâzımdı, zaruri idi. Hem millet bakımından, hem de insanlık bakımından lâzım ve zaruridir. Çünkü milletimiz ötedenberi, bilhassa Cümhuriyet devrinde insani ülküler ve hak yolunda yürümek için kalb kuvvetini ve enerjisini ve icabettiği zaman, maddi kuvvetini göstermek terbiyesi ve emelini ülkü edinmiştir. Onun için müttefiklerle tam işbirliği dâveti karşısında katiyyen kayıtsız kalamazdık. Bugünkü nesil eğer kayıtsız kalsaydı gelecek nesil bizi ayıplardı, zaruridi, çünkü ne yakın şarkta ve ne de balkanlarda Türk milletinin iştiraki olmaksızın iyi hayat teessüs edemezdi ve etmesine de ihtimal yoktur ve yoktu. Bugün, biz iştirâk etmekle şu noktadan da sevinmeliyiz ki, insanlığa da, milletimize de yeni ve mesut bir hayat yolu açmak için bütün kuvvetimizi sarfetmek yolunda bulunuyoruz.

İkinci belirtmek istediğim nokta şudur. Arkadaşlar; bu hedefe, Hükümetimizin daima isabetli olan dış politikasının neticesi olarak vardık. Ne bir tesadüfün ne de her hangi bir suretle bize sadece yapılmış bir telkinin neticesi değildir bu. Bilâkis başındanberi düşündüğümüz, takibine karar verdiğimiz dış siyasetin adım adım tezahürünün en son neticesidir. Biz bunun böyle olduğunu, bizi buna dâvet edenlerin de teslim ettiklerine inanmış bulunuyoruz. Bizi müttefik milletler birliği beyannamesine iltihaka dâvet ediyorlar.

Beyannameye iltihak için şartlardan biri şudur; müttefiklerin ülküsüne, zaferine yardım etmiş veya hizmet etmiş olmak. Biz bu daveti o beyannameye yazılı olan bu fıkra hükmüne göre yapılmış addediyoruz. Yani şimdiye kadar Müttefiklerin zaferine yardım ettiniz, hizmet ettiniz, onun için bu konferanslarda da bulununuz şeklinde telâkki ediyoruz ve böyle olduğu içindir ki, şimdiye kadar yapmış olduğumuz hizmetlerin takdir edilmiş ve anlaşılmış olduğuna bütün yüreğimle inanmış bulunuyorum. Bu davetin bana verdiği inan budur ve zannediyorum ki bizi davet edenlerde bu maksatla davet etmiş oluyorlar. Onun için ben bütün harp yıllarında bizi bu yola götüren dış politikamızı övmeği vatan borcu addediyor ve Hükümetimize teşekkür etmeği de bir vazife biliyorum.

Arkadaşlar, eğer Müttefikler, Rusya, İngiltere ve Amerika yanında biz hak ve hür milletler câmiası vücuda getirmek için kurulacak konferansta ve bulunduğumuz yerlerdeki mesaimiz çok ümit ettiğimiz gibi semeresini verirse, milletimize büyük hizmet etmiş olacağımız gibi aynı zamanda insanlığa da büyük bir hizmet, şimdiye kadar Türk milletinin yaptığı hizmetlere ilâve olarak büyük bir hizmet ifa etmiş olacağız. Türk milletinin bunu yapacağına ve Müttefiklerimizle elbirliği yaparak daha iyi bir hayat yaratacak yeni bir dünyanın vücade geleceğine inanım vardır. Onun için Hükümetin teklifinin kabulünü ben de rica ediyorum. (Alkışlar).

F. ÖZTRAK (Tekirdağ) – Sayın arkadaşlarım, Cumhuriyet Türkiye'sinin doğduğu günden beri sulhe ve insanlığa hizmeti şiar edindiği bütün dünyanın malûmu olan bir hakikattir. Biz kendi menfaatımızı ve insanlığın menfaatını bunda gördük ve bunda bulduk. Büyük Türk milletini şerefle ve salâhiyetle temsil eden ve memleket işlerinde yüksek vazifesini bu şeref ve salâhiyetle uygun bir basiret ve isabetle yapmakta olan yüksek heyetiniz iç işlerde gösterdiği duyarlığı dünya siyasi cereyanlarının takip ve tetkında da göstermekten ve bu suretle yurdun menfaatlarını ve haklarını dikkatle korumaktan biran halî kalmamıştır.

Arkadaşlarım, geçen cihan harbinden sonra bir türlü istikrar bulamayan dünya siyasi vaziyeti karşısında birinci derecede sulhü buna muvaffakiyet elvermediği takdirde milletimizin haklarını ve insanlığın menfaatlerini koruyabilmek için hak ve adalet taraftarlarının yanında mevki almağa ve o yolda yürümeğe karar verdiniz. Ve bunun neticesi 1939 senesinde İngiltere ile ittifak aktedildi. Harbin devamı müddetince bugüne kadar ittifakımızın icaplarını sadakatle yerine getirdik. Hâdiselerin bugünkü halinde bize teveccüh eden ve Hariciye Bakanımız tarafından mucip sebepleriyle birlikte izah edilen vazifenin karşısındayız. Bunu da cesaretle ve kanaatla ifade etmemiz, hem bizim, hem de insanlığın menfaati icabıdır. Bu suretle birleşmiş milletler beyannamesine iltihak edeceğiz. Harp sonrası dünyasını kuracak ve ona nizam verecek olan konferanslara iştirak edeceğiz.

Bu nizamın bütün Dünya milletlerinin haklarını ve hürriyetlerini tanıyan ve teminat altına alan bir nizam olması için gayretimizi saflarında bulunacağımız birleşmiş milletlerin gayretine katacağız.

İşte bu düşüncelerle başkanlığa takdim ettiğimiz veçhile Hükümetin teklifini kabul buyurmanızı rica ederim.

Kararımızın yurdumuz ve insanlık için hayırlı olacağına şüphe yoktur. Aziz arkadaşlarım. (Alkışlar).

BAŞBAKAN Ş. SARACOĞLU (İzmir)- Arkadaşlar; İnsanlık tarihinin son yıllarında birtakım insanlar türedİ. Bunlar bayraklarını üstün ırk ve hayat sahası gibi saçmalarla süslediler. Bununla da kalmadılar, bütün hak ve adalet kaidelerini çiğniyerek küçük mâsum milletleri birer birer boyunduruk altına almağa başladılar ve dünyayı kapkara bir zindan haline koydular. Bu manzara karşısında insanlığı, medeniyeti, hürriyeti ve demokrasiyi kurtarmağa çalışan büyük Devletler birbiri ardınca silâha sarıldılar ve büyük, ağır ve uzun fedakârlıklar sayesinde dünyaya yeniden yaşamak ümidini verdiler.

Türkiye Cumhuriyeti ilk tehlike dakikalarından itibaren sözünü, silâhını ve kalbini demokrat milletlerin yanına koydu ve bugüne kadar Meclis olarak ve Hükümet olarak aldığı kararlarla aynı istikamette yol aldı. (Bravo sesleri). Bugün bir adım daha atarak insanlığı, medeniyeti, hürriyeti, istiklâli, demokrasiyi kurtarmak ve harp mücrimlerini şiddetle cezalandırmak isteyenlerin arasına katılmak ve harp ortakları içinde ötedenberi fiilen işgal ettiğimiz yeri bu defa da resmen doldurmak istiyoruz. (Alkışlar). Bunu temin için de dünya ve insanlık menfaatlerine uygun olduğu kadar millî menfaatlerimize de uygun olarak Almanya ve Japonya'ya harp ilân etmek istiyoruz. (Bravo sesleri).

Arkadaşlar; Büyük Meclisin bugüne kadar aldığı tarihî kararlar daima çok faideli ve uğurlu kararlar olmuş, bütün Türk milletinin ve bütün dünyanın takdirine mazhar olmuştur. Bu gün de tarihî bir kararla karşı karşıya bulunuyoruz. Bu iş için alınacak müspet kararın Türk Milletine büyük faydeler temin edeceğine Hükümetimiz candan kanidir. (Bravo sesleri).

Bu kanaatimizi Büyük meclisin tasvibine arz ediyoruz. (Bravo sesleri, sürekli alkışlar).

3.-TAKRİRLER

1.- Almanya ile Japonya'ya harp ilânına ve 1 Ocak 1942 tarihli Birleşik Milletler Beyannamesine Türkiye'nin katılmasına dair İstanbul Milletvekili Ali Rana Tarhan ve üç arkadaşının takriri.

BAŞKAN- Bir takrir var, okutuyorum.

Yüksek Başkanlığa

Başbakanın ve Hariciye Bakanının verdiği izahata teşekkür ederek, yerinde bulduğumuz ve tasvip ettiğimiz Cumhuriyet hükümetinin teklifi veçhile Almanya ve Japonya'ya harp ilânına ve aynı zamanda 1 Ocak 1942 tarihli Birleşmiş Milletler Beyannamesine Türkiye'nin iltihak etmesine karar verilmesini Büyük Millet Meclisinden dileriz.

İstanbul Milletvekili

Rana Tarhan

Tekirdağ Milletvekili

Fayık Öztrak

Balıkesir Milletvekili

K. Özalp

Bilecik Milletvekili

M.Ş. Esendal

BAŞKAN- Bunu açık oyla reyinize arzedeceğim. Lûtfen oy kutularını sağıınıza alarak geçiniz.

(Oyların toplanmasına Diyarbakır Milletvekili Kemal Şedele'den başlandı).

BAŞKAN- Oy vermiyen var mı? Oy toplama muamelesi bitmiştir. Oyların sonucunu arz ediyorum:

401 arkadaş oyunu kullanmıştır. Hükümetin; Almanya ve Japonya'ya harp ilânına ve aynı zamanda 1 Ocak 1942 tarihli Birleşik milletler beyannamesine, Hükümetimizin de iltihak etmesine karar verilmesi için verilen teklifi 401 oyla ve müttelikân Büyük Meclis tasvip etmiştir. (Şiddetli ve sürekli alkışlar).

BAŞBAKAN Ş. SARACOĞLU (İzmir)- Arkadaşlar; milletimizdeki ve vatanımızdaki büyük birliğin ve büyük beraberliğin derin mânasını taşıyan kararınızın önünde şükranla eğilirim. (Alkışlar). Ve bundan sonra da daima itimadınıza lâıyk olmak için bundan evvel çalıştığımızdan daha fazla gayretle çalışacağımızı vadediyorum. (Şiddetli ve sürekli alkışlar, bravo sesleri). »

Avrupa'da Harbin Kazanılması Münasebetiyle

Başbakan Şükrü Saracoğlu'nun Konuşması ²⁶⁴

« BAŞBAKAN Ş. SARACOĞLU - Arkadaşlar,

Dünyamızın en mamur ve en mesut bir köşesi olan Avrupa kıtası yıllarca ateş dalgası içinde yuvarlandıktan sonra nihayet iki gün evvel çok beklediği ateş kes emrini duyabildi ve bu duyuşla beraber yorgun ve yaralı yüzlerde yaşamak ve gülmek izleri yeniden belirmeye başladı.

Arkadaşlar,

Bugün bulunduğumuz yerden arkamıza dönerek bakacak olursak orada dostumuz ve müttelikimiz İngiltere'nin bir aralık dışlerine kadar silâhlı Nazi saldırı-

264 *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: VII, Toplantı: 2, Cilt: 17, Elli üçüncü birleşim, 11.V.1945, 44-48. ss.

ganlarına karşı yapayalnız kalmasına rağmen İngiliz Milletinin hiçbir ölçüye sığmayan fedakârlık ve mahrumiyetlere nasıl seve seve katlandığını ve İngiliz ordu ve donanmasının hesaplara sığmayan ne büyük kahramanlıklar gösterdiğini anlar ve böylece dünya tarihinde İngiltere'nin büyüklüğünü gösteren muhteşem bir âbidenin muhterem ve kudretli dikildiğini görürüz. (Bravo sesleri, alkışlar). Hiç şüphe yok bu âbidenin üstünde en üstünde Çörçil'in heykeli vardır. Ben bu heykeli derin mânasiyle daha şimdiden görüyorum.

Yine arkamıza bakınca görürüz ki dostumuz Amerika denilen Yeni dünya bu harp içinde bir taraftan bütün cephelerde kahramanca döğüşürken diğer taraftan geniş ve uzak gören dehası sayesinde yapılan ve hiçbir hesaba sığmayan maddi yardımlarıyla küçük milletler için derin, geniş ve sağlam kurucu ve kurtarıcı esaslar kuran insanî fikirleriyle insanlık dâvasının bugünkü ve yarınki mukaddes bir bayrağı olmuş ve hak, hürriyet, adalet, medeniyet ve insanlık dâvalarını kendisine minnettar bırakmıştır. (Bravo sesleri, alkışlar)

Gönül isterdi ki Amerika'da doğan bu insanlık güneşinin cesur ve dahî bayraktarı Ruzvelt bugünleri görsün ve kalplere dikilen insanlık âbidesinin gölgelerinde dolaşsın. Bu böyle olmakla beraber Amerikalıların elinde yükselmekte olan insanlık bayrağı Amerika Devlet Reisinin elinde hiç de daha az bir inan ve daha az bir haşmetle dalgalanmıyor. (Alkışlar)

Yine arkamıza dönüp bakacak olursak orada dostumuz ve komşumuz Sovyetler Devletinin bir boydan bir boya Nazi barbarları tarafından merhametsizce yakıldığını, yıkıldığını ve birçok masumların öldürüldüğünü görürüz. Bu harbin ağır tahribatına Sovyetler mâruz kalmış ve ağır yükünü yine Sovyetler taşımıştır. Bu korkunç manzara karşısında dahi cesaretleri kırılmayan halk çocukları yine bir halk çocuğu olan Stalin'in etrafında toplanarak onun dahiyane sevk ve idaresiyle bütün intikamlarını birer birer almışlar ve düşmanlarını kendi inlerine kadar sürerek onların barbar prensiplerini kendileriyle beraber bu inlerde boğmuşlardır. (Alkışlar)

Bu cihan harbinin bir çok parlak sayfalarını Sovyetler yazmıştır ve bu yazılan her sayfada daima Stalin'in diri yüzü görülmektedir. (Alkışlar)

Yine arkada kalan mühim bir hâdis de dost ve komşu Yunanistan'ın uğradığı felâket ve bu felâket karşısında kardeş Yunanlıların tarihe hediye ettikleri kahramanlık destanıdır. Hattâ denilebilir ki tecavüz ordularının Türk hudutlarında gösterdikleri tereddütte bu kahramanlığın hissesi vardır.

Arkadaşlar;

Biz, Millet olarak, Büyük Millet Meclisi olarak, Hükümet olarak ve bir tek kelime ile Devlet olarak, Alman milletine önyak olanların hazırlamakta oldukları faciaları daha hazırlanırken sezdiğimiz gibi hakkın, adaletin ve zaferin hangi cep-

hede bulunduğunu anlamakta zorluk çekmedik. (Alkışlar) Bu seziş ve anlayıştan sonra yavaş yavaş tedbirlerimizi almaya çalıştık ve dış politikamıza kat'î ve muayyen bir istikamet verdik. Biraz sonra bu defa harpten kurtulmanın harbi göze almakla mümkün olabileceğini gördüğümüz için harbin patlamasından dört ay kadar evvel evvelâ İngiltere ve Fransa ile Akdeniz'in sülhunu korumak için karşılıklı beyannameler ilân ettik. Bunu takiben de her iki Devletle ittifak muahedeleri akdettik. Harbin başlamasından itibaren Türk milleti, büyük darlıklar, ölçsüz zorluklar, uzun ve karanlık geceler, kapılarımıza dayanan çılgın harp ve ateş alevleri haşin tehditlerle karşı karşıya kaldı. Fakat bütün bunlar bizim karar ve irademizi milli varlık ve birliğimizi bozmak şöyle dursun milli varlık ve kararımızı yıkılmaz bir çelik kale haline getirdi. (Alkışlar) Bu sayede biz harbin her safhasında müttefik ve dostlarımıza elimizden gelen bütün yardımları yapabildik ve böylece sevinçle yaşamakta olduğumuz mesut günlere varabildik. (Alkışlar)

Görüşlerimizdeki isabet, kararlarımızdaki metanet bizi tam vaktinde hakkı, medeniyeti, hürriyeti ve adaleti muzaffer çıkaran Devletlerin arasına yerleştirdi. Buraya varabilmek için altı yıl önceden beri tuttuğumuz yolun ve aldığımız kararların ne kadar isabetli oldukları bugün tamamen meydandadır. Bu meydanda olan işler için birbirimizle sevişmek, öpüşmek, tebrikleşmek ve hattâ millet olarak, Büyük Millet Meclisi olarak ve Hükümet olarak ve bir tek kelime ile Devlet olarak öğünmek hakkımızdır. Ve hattâ vazifemizdir. (Alkışlar) Unutmayalım ki Atatürk'ün bize bıraktığı büyük miraslardan biri de Türk çocuklarının yaşamayı, gülmeyi, sevmeyi ve sevişmeyi öğrenmeleridir. Tekrar ediyorum, altı yıl önce bugünkü durumu görebilmenin gururunu daima yaşayacağız. (Alkışlar)

Arkadaşlar;

Avrupa'da harp bitti. Sıra sulhü ve emniyeti tanzime geldi. Daha evvel San Fransisko'da toplanan dünyanın belli başlı Devletleri harbi mezara sokmak, sulhü, medeniyeti, hürriyeti insanlığı neşe içinde yaşatmak için çalışmalara başladı. Harp safında yerini tutmuş olan Türk Cumhuriyetine gelecek nesilleri sulh ve neşe içinde yaşatmak için tedbirler arayan San Fransisko'da bir yer ayrıldı. Biz burada çoğalan tecrübelerimiz ve artan bilgilerimizle insanlık dâvasına faydalı olmaya çalışıyoruz. Çünkü inanıyoruz ki bu büyük heyet çok ve çok karışık düğümleri behemehal çözecek nesilleri neşe ve hürriyet havası içinde yaşatmak imkânlarını behemehal yaşatacaktır.

Arkadaşlar,

Bundan sonra Milletlerarası zorluklarını artan bilgi ve tecrübemizle yenmeye çalışacağız. Bu zor işde de muvaffak olacağımıza kaniyiz. Çünkü Türk Milleti kendi varlığına ve kuvvetine inanıyor. (Alkışlar) Çünkü Türkiye Büyük Millet Meclisi kendi varlığına ve kuvvetine güveniyor. (Alkışlar)

Arkadaşlar,

Harbin zaferle bitmesi şerefine Hükümetimizin derin saygılarını Büyük Millet Meclisine sunarak sözlerime son veriyorum. (Sürekli ve şiddetli alkışlar)

5. - ÖNERGELER

BAŞKAN - İki önerge vardır, birer birer okuyacağız.

1. - *Bolu Milletvekili Korgl. A. Alptdoğan ve arkadaşlarının Avrupa harbinin sona ermesi vesilesiyle izhar edilen dilekler hakkında önergesi.*

Büyük Millet Meclisi Başkanlığına

1. - Hür insan, bağımsız millet dâvasının zafer kazandığı büyük günde hak ve hürriyet sever Türk milletinin kalbi, bu uğurda canlarını veren kahramanlar için saygı ve minnetle çarpmaktadır.

2. - Türk milleti, kendi politikasını bu ulvi esaslara ve millî misakına uygun olarak idare eden ve birçok milletleri haksız yere kan ve ateşe boğan bir devirde millî beka ve millî vekarı muhafaza ve ilâya ve milletimizin hür ve birleşmiş milletler hakkında şerefli yerini almasını temine muvaffak olan Cumhuriyet Hükümetinin basiretli ve isabetli siyasetini sevgi ve takdir ile anmaktadır.

3. - Türk milleti, hak ve kanuna dayanan bir barışın sağlanmasını ve bundan böyle millî ve insani hakların bir daha çiğnenmemesi için sulhperver milletlerce yapılmakta olan gayret ve fedakârlıklara kendisinin de var kuvvetiyle iştirakini dilemektedir.

Milletimizin bu içten gelen duygularının en tabîî bir ifade olarak Büyük Millet Meclisi kararıyla ilân edilmesini arz ve teklif ederiz.

Bolu	Maraş	Edirne
Korgl. A. Alptdoğan	Dr. K. Bayazit	Dr. F. Memik
İsparta	Urfa	Çanakkale
K. Aydar	R. Soyer	S. Batu
Sinob	Bingöl	Balıkesir
H. Orucoğlu	F. F. Düşünsel	K. Özalp
Bursa	İzmir	Bitlis
A. M. Erhan	S. Epikmen	M. Erten
Tunceli	Kütahya	Ordu
N. S. Sılan	M. Erkmen	H. Şarlan
Malatya	Kütahya	Tekirdağ
N. Baydar	B. Atalay	F. Öztrak
Ankara	Kırklareli	İsparta
H. O. Bekata	Ş. Ödül	K. Turan

Edirne	Bingöl	Konya
M. E. Ağaoğulları	T. Banguoğlu	Ş. Ergun
Rize	Tekirdağ	Gazianteb
K. Kamu	C. Uybadın	C. S. Barlas
Mardin	Balıkesir	Çoruh
Gl. S. Düzgören	H. Çanklı	A. R. Erem
Ordu	Mardin	Manisa
H. Yalman	E. Ergin	F. Kurdoğlu
Balıkesir	Çoruh	Erzurum
S. Uzun	A. Tüzün	Ş. Koçak
Zonguldak	Ordu	Bitlis
R. Vardar	Dr. V. Demir	B. Osma
Ankara	Kütahya	Urfa
M. Ökmen	Dr. A. S. Delilbaşı	K. Berker
Elâzığ	Giresun	A. Karahisar
İ. Yalçın	N. Osten	A. Taşkapılı
İstanbul	Çorum	Erzurum
Dr. N. İ. Gözcü	M. Çağır	S. Altuğ
Denizli	Kayseri	Sinob
E. A. Tokat	R. Özsöy	C. Atay
Balıkesir	Sivas	Ankara
M. Akpınar	A. Yurdakul	M. Kayaoğlu
Kırşehir	İstanbul	Sinob
Ş. Torgut	Dr. G. Ataç	C. K. İncedayı
Amasya	Gazianteb	Tunceli
E. Uras	B. Kaleli	H. Üçöz
Sivas	Ankara	Bolu
H. Işık	R. Börekçi	H. Ş. Adal
Siirt	Kastamonu	Çorum
E. Kılıçcıoğlu	N. Tamaç	Dr. C. Kazancıoğlu
Erzincan	Niğde	Hatay
Ş. Sökmensüer	H. Ulusoy	Gl. E. Durukan
Tokad	Seyhan	Kayseri
G. Pekel	D. Arıkoğlu	A. H. Kalaç
Diyarbakır	İzmir	Manisa
R. Bekit	Dr. H. Cura	İ. Ertem

Kırklareli	Ankara	Tekirdağ
N. A. Kansu	A. Çubukçu	E. Ataç
İzmir	Kayseri	Ankara
Dr. K. Örs	M. Taner	Gl. N. Anılmış
Maraş	Siird	İçel
A. H. Tanpınar	B. Türkay	R. Koraltan
Yozgad	Manisa	Trabzon
A. Sungur	Dr. S. E. Kâatçılar	R. Karadeniz
Çoruh	Giresun	Kocaeli
M. M. Kansu	A. Ulus	R. Fenmen
Yozgad	İzmir	Antalya
S. Korkmaz	B. Arıman	H. T. Dağlıoğlu
Samsun	Konya	Bursa
N. Fırat	K. Okay	A. Akgüç
Balıkesir	İstanbul	Bursa
S. Örgöevren	F. Öymen	Dr. T. Simer
Ankara	Kütahya	Konya
Z. Yörük	A. Tiritoğlu	Dr. S. Irmak
Gümüşane	Trabzon	Yozgad
Ş. Erdoğan	T. Göksel	Z. Arkant
Bursa	Malatya	Balıkesir
Dr. R. Güran	M. Pektaş	F. Tiridoğlu
Antalya	Yozgad	Sivas
Dr. G. Kahraman	S. İçöz	E. Dizdar
Gazianteb	Erzurum	Rize
Dr. M. Canbolat	N. Elgün	Dr. S. A. Dilemre
Konya	A. Karahisar	Ankara
H. Karagülle	Dr. A. Selgil	F. Daldal
Zonguldak	Siird	Bursa
Ş. Tansan	A. R. Esen	A. Duru

BAŞKAN - Önergeyi yüksek tasvibinize sunuyorum. Kabul edenler... Kabul etmeyenler... Önerge Kamutayın oy birliği ile kabul edilmiştir. (Alkışlar)

2. - *Bolu Milletvekili Korgl. A. Alptogan ve arkadaşlarının siyasetimizin isabetli görüşle idare edilmesinden dolayı Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'müze Büyük Millet Meclisinin minnet ve şükranlarının sunulmasına dair önergesi.*

BAŞKAN - Öteki önergeyi okutuyorum:

Türkiye Büyük Millet Meclisi Yüksek Başkanlığına

Yurdumuzun yüksek idaresi üzerinde görüşülürken, düşüncelerimiz, tabii olarak en yüksek kumanda mevkiine şeref veren Yüce Cumhurbaşkanımıza müteveccih bulunmaktadır.

Tarihin en buhranlı bir devresinde siyasetimizin isabetli bir görüşle idare edildiğini müşahade ve tesbit etmemiz münasebetiyle, en çok ve en iyi çalışmakta bizlere ve bütün yurttaşlarımıza iyi örneği veren, iyi gören, doğru yolu gösteren, sevdiğimiz ve saydığımız en Büyüğümüze, Devletimizin başı Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye, Türkiye Büyük Millet Meclisinin minnet ve şükranlarının ve bütün kalbimizle duyduğumuz anlayış ve inanisimizla sağladığımız bağlılığımızın; Yüksek Başkanlıkça seçilecek yirmi milletvekili ağızından arz edilmesini teklif ediyoruz. (Alkışlar)

Bolu	Bingöl	Kütahya
Korgl. A. Alptogan	F. F. Düşünsel	B. Atalay
Bingöl	Edirne	Maraş
T. Banguoğlu	Dr. F. Memik	Dr. K. Bayizit
Tunceli	İsparta	Balıkesir
N. S. Sılan	K. Aydar	K. Özalp
Bursa	İzmir	Sinob
A. M. Erhan	S. Ekipman	H. Orucoğlu
Kütahya	Ordu	Çanakkale
H. Pekcan	H. Şarlan	S. Batu
Ankara	Bitlis	Kırklareli
H. O. Bekata	M. Ertan	K. Doğan
Malatya	Urfa	Gümüşane
N. Baydar	R. Soyer	H. F. Ataç
Rize	Kırklareli	İsparta
K. Kamû	Ş. Ödül	K. Turan
Kütahya	Gazianteb	Tekirdağ
M. Erkmén	C. S. Barlas	C. Uybadın
Edirne	Mardin	Maraş
M. E. Ağaoğulları	S. Düzgören	R. Kaplan
Malatya	Trabzon	Çoruh
H. Sağıroğlu	M. Aydın	A. R. Erem
Konya	Mardin	Ordu
Ş. Ergün	E. Ergin	Dr. V. Demir

Afyon K.	Bitlis	Çoruh
Dr. A. H. Selgil	B. Osma	A. Tüzün
Ordu	Erzurum	Urfâ
H. Yalman	Ş. Koçak	K. Berker
Zonguldak	Erzurum	Gazianteb
R. Vardar	A. Akyürek	Dr. M. Canbolat
Sivas	Ankara	Konya
E. Dizdar	M. Ökmen	H. Karagülle
Kars	Samsun	Trabzon
E. Özoğuz	N. Fırat	R. Karadeniz
İçel	Giresun	Yozgad
R. Koraltan	Ahmet Ulus	Z. Arkant
Çoruh	Manisa	İzmir
M. M. Kansu	Dr. S. E. Kâatçılar	Benel Arıman
Malatya	Trabzon	İstanbul
Mihri Pektaş	Temel Göksel	Fakihe Öymen
Balıkeşir	Konya	İstanbul
S. Örgceveren	Kâzım Okay	Z. Karamursal
Gümüşane	Bursa	Hatay
Ş. Erdoğan	A. Akgüç	E. Durukan
Erzincan	Bursa	Ankara
Ş. Sökmensüer	Dr. T. Simer	H. N. Mihcioglu
Bolu	Yozgad	Yozgad
C. Özçağlar	A. Sungur	S. Korkmaz
Antalya	Ankara	Sivas
H. T. Dağlıoğlu	Z. Yörük	K. Kitapçı
Çorum	Amasya	Afyon Karahisar
Münir Çağıl	Esat Uras	A. Taşkapılı
Seyhan	Elâzığ	Çorum
Damar Arıkoğlu	İ. Yalçın	Dr. C. Kazancıoğlu
Manisa	Sinob	Kocaeli
İ. Ertem	C. Atay	R. Fenmen
Giresun	Kayseri	Gazianteb
N. Osten	R. Özsoy	B. Kaleli
İstanbul	Kütahya	Kırşehir
Dr. Galip Ataç	Dr. A. S. Delilbaşı	Ş. Torgut

Sinob	Niğde	Balıkesir
C. K. İncedayı	H. Ulusoy	F. Tiridoğlu
Tunceli	Ankara	İstanbul
H. Üçüz	F. Daldal	Dr. Gl. N. İ. Gözcü
Sivas	Erzurum	Ankara
A. Yurdakul	S. Altuğ	M. Kayaoğlu
Denizli	Balıkesir	Ankara
E. A. Tokad	M. Akpınar	A. Çubukçu
Ankara	Siird	Kastamonu
R. Börekçi	E. Kılıçcıoğlu	N. Tamaç
Tekirdağ	İzmir	Zonguldak
E. Ataç	Dr. H. H. Cura	Ş. Tansan
Diyarbakır	Kayseri	Kayseri
R. Bekit	A. H. Kalaç	M. Taner
Maraş	Kırklareli	Bolu
A. H. Tanpınar	N. Kansu	H. Ş. Adal
Bursa	Tokad	İzmir
A. Duru	G. Pekel	Da. K. Örs
Ankara		Siird
Gl. N. Anılmış		B. Türkây

BAŞKAN - Önergeyi yüksek tasvibinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Önerge Kamutayın oy birliği ile kabul edilmiştir.

Gündeme geçiyoruz. »

**26 Haziran 1945 Tarihinde San Fransisko’da İmza Edilen
Birleşmiş Milletler Anayasası ile Milletlerarası Daimî
Adalet Divanı Statüsünün Onanması Hakkında Kanun Tasarısı ve
Dışişleri Komisyonu Raporu** ²⁶⁵

« DIŞİŞLERİ BAKANİ H. SAKA (Trabzon) - Birleşmiş Milletler Paktı Encümen tarafından incelenmiş ve raporu yapılarak huzurunuza takdim edilmiştir. Bu tasarının bugün gündeme alınarak müzakere buyrulmasını rica ediyorum.

BAŞKAN - Dışişleri Bakanının teklifini yüksek oyunuzda arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

DIŞİŞLERİ BAKANİ H. SAKA (Trabzon) - Muhterem arkadaşlar;

²⁶⁵ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VII, Toplantı: 2, Cilt: 19, Doksanıncı Birleşim, 15.VIII.1945, 156-176. ss.

Milletlerarası münasebetler tarihinde önemli bir dönüm noktası teşkil edecek bir eserin inşasına, memleketimiz adına iştirake bendeniz ve arkadaşlarım memur edilelidenberi dört ay geçti. Bu müddet esnasında filhakika hâdiseler umduğumuzdan da suratlı bir seyirle inkişaf ederek ikinci cihan harbi Avrupa sahasında sona erdi ve şu anda uzak şarkta da sona ermiş bulunmaktadır. Harbi kazanmak kadar yeni harbi önlemek ve milletlerarası münasebetleri umumî bir ahenk düzeni içinde devam ettirmek amacı bütün iyi niyetli ve insanlığın atisi üzerinde düşünen kafaların daimî meşgalesi olmaktan hali kalmadı.

Milletleri bu amaca götürecektel teşkilâtı ortaya koymak için Birleşik Devletlerin ruha kuvvet veren iklimi güzel beldesi San Fransisko'da toplanmış olan temsilciler bu zihniyet ve bu arzu ile işe başladılar. Ve elbirliğiyle müspet bir neticeye varmak hususunda umumî bir iyi niyet havası içinde geceli gündüzlü çalışarak, arasıra karşılaşılın ve bazan da konferansı akamete uğratmak tehlikelerini dahi arzetmiş olan buhranları da bertaraf etmek suretiyle yüksek huzurunuzda sunulmuş bulunan vesikayı ortaya koymaya muvaffak oldular.

Yüksek Heyetinizin malumu olduğu üzere, konferans çalışmalarına esas ittihaz edilen metin Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Kırallık, Sovyet Rusya ve Çin Cumhuriyetleri tarafından hazırlanmış olan ve Dumbarton Oaks projesi adı ile anılan metindir. Bu proje, Murahhas Heyetimizce daha Ankara'da iken esaslı surette incelenmiş ve gerek nazari ve hukukî bakımdan, gerekse siyasî istikametimiz zaviyesinden Hükümetimizin görüşleri tesbit edilerek yola çıkılmıştır. Temsilcileriniz Konferans Umumî Heyetinde beyanatta bulunurken veya komisyon ve komitelere tadil tekliflerini sunarken daima Hükümetimizin umumî politikada takibettiği istikameti gözönünde tutmuşlardır. Bunun içindir ki, Dumbarton Oaks projesinin ıslahı sadedinde öne sürdüğümüz mahdud fakat mâkul tekliflerden birini hemen hepsi -Biri müstesna- hepsini kabul ettirmeye muvaffak olduk, işte gerek Türk Heyetinin bu yapıcı mesaisi, gerek diğer Heyetlerin buna muvazi gayretleri sayesinde ki, birçok noksan ve kusurları ihtiva eden ilk Dumbarton Oaks projesi yerine daha az noksanlı ve daha az kusurlu San Fransisko vesikası kaim olmuştur.

Muhterem arkadaşlar;

Daha az kusurlu ve daha az noksanlı bir metin elde olunduğunu ifade ettim. Yalnız biz değil, yalnız diğer küçük milletler değil, bizzat Dumbarton Oaks'un hazırlayıcıları dahi büyük gayretlerle vücuda getirilen bu eserin mükemmel bir eser olmadığı hususunda müttefiktirler, içtimaî, siyasî hayatın tanzimi maksadiyle kurulan eserlerin hangisi ilk kuruluşlarında tam ve mükemmel, olarak yapılabılmıştır. Fakat bugünün politik realitesini gözönünde tutarsak sarfedilen gayretlerin hiç de boşa gitmediğini kabul ederiz. Zira malumdur ki, Milletlerarası münasebetlerde müsbet bir neticeye ancak karşılıklı fedakârlık ve faragat zihniyetiyle varılabilir. Herkes kendi görüşünde sonuna kadar ısrar edecek olursa bir

anlaşmaya varmak imkânı ortadan kalkar. Kurulacak teşkilâta bu harbin kazanılmasında emeği geçmiş bütün Devletin dâhil etmek için gâh davetçi Devletler gâh davetli olan Devletler kendi noktâi nazarlarından fedakârlıklarda bulunmuşlardır. Burada bu fedakârlıkların hangi taraftan daha ziyade yapılmış olduğu meselesi üzerinde duracak değilim. Dâva bir hesap pusulası dâvası değildir. Konferansın devamı esnasında, defalarca bütün devletler, dünya barışının hak ve adalet esasları üzerinde hiç olmazsa bu defa devamlı olarak muhafazası hedefini güttüklerini ifade etmişlerdir. Israrla tekrarlanmış olan bu eyi niyet tezahürlerine şimdiden inanmamak için hiçbir sebep yoktur. Bilâkis bütün insanlığı, ta en derin köklerine kadar sarsmış olan harp felâketinin acıları henüz tazeliğini muhafaza ederken bu duyguların samimiliğine inanç göstermek gerektir. Nitekim bizim gibi herkes bu inancı göstermiş ve âtiye ümitle baktığını ifade etmiştir.

Arkadaşlar;

Önemle belirtmeme müsaadenizi rica edeceğim bir nokta da yeni teşkilâtın milletler cemiyetinden bünye itibarı ile büsbütün farklı bir mahiyet arzemesi keyfiyetidir. Farklı kelimesini bilhassa kullandım. Yeni teşkilâtın milletler cemiyetine nazaran bir ilerilik mi yoksa gerilik mi teşkil ettiğini tecrübe gösterecektir. Şu anda muhakkak olan nokta Birleşmiş Milletlerin dünya güvenlik ve barışını Milletler Cemiyetinin akamete uğramış olan sisteminden büsbütün ayrı bir sistemle korumaya çalışmak istemesidir. Filhakika yeni andlaşma barış ve güvenliğin muhafazası hususunda salâhiyet ve mesuliyet ve mesuliyetleri iyice tesbit etmekte ve salâhiyetlerin, sahiplerini de göstermektedir. Barış ve güvenliğin korunması Güvenlik Meclisi adı verilmiş olan uzva düşmektedir. Bu uzuvda belli başlı mesuliyet ve vazifeyi silâh kuvveti ve kaynak zenginliği itibariyle önde gelen Devletler üzerlerine almışlardır. Bunun böyle olmasında hiç şüphe yoktur ki, Milletler Cemiyetinin muvaffakiyetsizlikleri ve bilhassa ikinci cihan harbinin inkişaf seyri âmil olmuştur.

Yeni sistemin ilk nazarda göze çarpan faydaları şunlardır: Saldırganlık siyaseti gütmek istiyecek herhangi bir Devlet, karşısında dünyanın kuvvet ve kaynak itibariyle önde gelen Devletlerini bulacağını önceden bilecek ve bu vaziyet onu maceraya atılmadan önce derin düşüncelere sevkedecektir. Her şeye rağmen, saldırganlık vukubulduğu takdirde ise adedi mahdut bir heyetin durum hakkında derhal karar alması ve yangını daha başlangıçta söndürmek için fiilî ve müessir bir tarzda bütün müşterek kuvvetleri harekete getirmesi kolay olacaktır. Mahzura gelince: Yeni sistem belli başlı vazife ve mesuliyeti yüklenmiş olan Devletlerin mutlak bir beraberlik ve anlayış zihniyeti içinde hareket etmeleri şartıyla ve yalnız bu şartla işleyebilecektir.

Kısaca, arkadaşlar, bu sistemde herşey bu Devletlerin iyi niyetine, aralarındaki ahenge ve tekrar tekrar izhar ettikleri teminatlarına bağlıdır.

İnsanlığın hayrı ve medeniyetin bekası için bu ümit unsurlarının gerçekleşmesini candan diliyor ve bu gerçekleşmeye inanıyoruz.

Muhterem arkadaşlar, Cumhuriyet Hükümeti ötedenberi kendi güvenliğini umurun güvenliği içinde tahakkuk ettirmeğe çalışmış ve bu uğurda hiçbir fedakarlıktan kaçılmadığını ve kaçınmayacağını ispat etmiş bulunmaktadır. Dünyaya milletlerinin refahta da felâkette de tek bir vücut gibi tesanüt içinde bulunduklarına inanımız tamdır. Dünyanın en uzak bir köşesindeki harp, hattâ sadece bir anlaşmazlık veya rahatsızlık, neticeleri itibariyle bütün milletlerin hayatı üzerinde tesirini yapmaktadır.

Bu hakikati ikinci Cihan harbinin altı yıllık tecrübesi sonunda görmeyecek birtek göz kalmamıştır. Bu itibarla kusur ve noksanları ne olursa olsun barış ve güvenliği dünya ölçüsünde korumak ve kurtarmak amacını güden her gayretin bizi kendisine katılmış bulmaktan tabii ne olabilirdi? İşte San Fransisko Konferansına iştirak ederken Hükümetimiz bu prensiplerden ilham almakta ve bu amaç uğrunda çalışmaya koşmakta idi. Bizim için cihanı her türlü bağlanmadan azade başıboş bir hürriyetten, yani anarşiden masun bulundurmak, gayelerin en mukaddesi idi.

Bunun içindir ki, yeni teşkilâtın hazırlanmasındaki mesaimiz sâdece yapıcı bir zihniyetin ifadesi olmuştur. En sıkışık ve buhranlı anlarda kendi kendimize şu suali sorduk:

Tesbit edilecek noksan ve kusurlu vesika anarşiden de fena mıdır? Bu sualle kaç defa karşılaştık ise cevabımız daima aynı olmuştur: Anarşi herşeyden kötüdür ve teşkilâtsiz, anarşi içinde bocalıyan bir dünyada yaşamaktansa kıymeti nispi de olsa bir teşkilâtle yaşamak muhakkak ki daha iyidir, işte bu mülâhazalardan kuvvet alan murahhas heyetiniz dâvetçi Devletlerin her vesile ile tekrarladıkları iyi niyetleri ve hak ve adalete bağlı kalma hususundaki katî azimleri hakkındaki teminatlarını da gözönünde tutarak Hükümetinden aldığı talimat üzerine Birleşmiş Milletler Andlaşmasını imzalamıştır.

Sayın arkadaşlar; bu maruzatımla, bizi, yeni teşkilâta can ve gönülden katılmağa sevkeden sebepleri ve mülâhazaları yüksek huzurunuzda tebarüz ettirmeğe çalıştım. Yirmi küsur yıllık milletlerarası münasebetlerimiz Türkiye'yi daima müşterek refah ve emniyetin öncüleri arasında tutmuştur. Bu gün tezahür edecek yüksek önemdeki kararınız da memleketimizin aynı yolda ve aynı eserin yapılmasında gayretlerine devam etmesine imkân olacaktır. San Fransisko Andlaşmasını bu inanç ve umutla yüksek tasvip ve tasdikınıza arz ediyorum. (Alkışlar).

BAŞKAN - Komisyon Sözcüsü Pasin.

DIŞİŞLERİ KOMİSYONU ADINA R. R. PASİN (Ağrı) - İvedilikle müzakeresini diliyorum.

BAŞKAN - Efendim, Komisyon, raporun ivedilikle müzakeresini teklif ediyor. Bu teklifi yüksek oyunuza sunuyorum. Kabul buyuranlar... Kabul etmiyenler... Kabul edilmiştir.

DIŞİŞLERİ KOMİSYONU ADINA R. R. PASİN (Ağrı) - Sayın arkadaşlarım; San Fransisko'da Milletlerarası münasebetleri yeniden teşkilâtlandırmak ve insanlığı yeni bir harp felâketinden korumak amacı ile toplanmış olan konferansta 51 Devletle beraber temsilcilerimizin de imzalamış bulunduğu Birleşmiş Milletler Andlaşması Dışişleri Komisyonunuzda incelenmiştir. Ayrıca Sayın Dışişleri Bakanımızdan ve mesai arkadaşlarından aydınlatıcı ve tamamlayıcı izahat ta alınmıştır.

Önümüzdeki barış devrinde Milletlerarası münasebetlerin ahengini bulacak olan Birleşmiş Milletler teşkilâtının 111 maddeden ibaret olan Andlaşmasının iki ay süren uzun ve çetin müzakerelerden sonra meydana getirildiğini hepimiz biliyoruz. Konferansa iştirak eden Devletlerden hemen herbiri türlü bakımlardan kendi görüşlerini ve temennilerini bildiren ve sayısı birkaç yüzü bulan tadil ve ıslah tekliflerini sunmuşlardır.

Bize verilen izahata göre, karşılaştıran tezleri genel çizgileriyle gruplandırarak olursak bütün münakaşa ve çekişmelerin iki nokta, etrafında tebellür etmiş olduğunu söyleyebiliriz.

Birinci tez Dumbarton Oks projesinde ifâdesini bulmuş olan tezdır, yani silâh kuvveti ve kaynak itibarıyla önde gelen Devletlere Milletlerarası barış ve güvenliğin korunmasında diğerlerine nazaran daha ağır bir mesuliyet ve mükellefiyet yüklemek, fakat bunun mukabilinde onların reyine diğerlerine nispeten daha üstten bir kıymet tanımak.

İkinci tez ki -hemen hemen bütün diğer milletlerce benimsenmiş olan tezdır- Mesuliyet ve mükellefiyetlerde olduğu gibi alınacak kararlara tesir bakımından da eşitlik isteyen tezdır. Hiç şüphe yok ki arkadaşlar, bu ikinci görüş Devletlerin mutlak eşitliği prensipine olduğu kadar Demokrasi esaslarına da diğerine nazaran daha uygun bir görüştür ve bu onun en kuvvetli tarafıdır. Lâkin Birleşmiş Milletler teşkilâtını vücade getirmekle güdülen amaç düşünülünce bu tez biraz zayıflamaktadır. Teşkilâtı korumaktan maksat dünya bânış ve güvenliğini korumaktır. Daha önce birinci cihan savaşından sonra yapılmış olan tecrübe, Milletler Cemiyeti teerübesi tam bir akamete uğramış ve milletleri ikinci bir yangın felâketinden koruyamamıştır. Milletler Cemiyetine dâhil bulunan 52 Devletin barış koruma yönünden mesuliyetleri müsavi idi. Bu ağır mesuliyet 52 parçaya bölünmekle hafıflemiş ve fecî hâdis vukubuluncaya kadar insanlığın ne müthiş bir akıbeta sürüklendiğini gören ve hattâ görse bile işin vahametini kavrayan olmamıştı. İşte San Fransisko konferansının davetlisi olan Barton Oaks projesini hazırlamış bulunan Devletler mesuliyet ve kararda müsavat tezine karşı biraz önce arzettiğim mütâlâaları öne sürüyorlar ve şu ciheti ilâve ediyorlar: İkinci cihan

harbi ancak ve sadece biz, bellibaşlı Devletler arasında mütecavize karşı birlik ve beraberlik elde edildikten sonra kazanılabilmektedir. İstikbalde de Milletlerarası güvenlik ve barışın, muhafazası bizim aramızda ahenkli işbirliği devam ettiği müddetçe mümkün olacaktır. Bundan dolayı tecrübesi fiilen yapılmış ve iyi netice vermiş olan bir usulü yeni teşkilâta maledelim, diyorlar.

Kısaca arkadaşlar, (bundan önce öteki usul tecrübe edildi. Kötü netice verdi Biz yeni bir metot getiriyoruz. Bunun da ilk tecrübesi bu harpte yapıldı ve bizi zafere götürdü. Bırakınız bu defa da teşkilât mesuliyetlerini kabiliyetlere göre tevzi etmek esasına dayansın) diyorlar.

İşte muhterem arkadaşlarım, okuduklarımızdan ve sayın Dışişleri Bakanımızla arkadaşlarının geniş izahlarından Komisyonumuzun San Fransisko'da hâsıl olmuş bulunan durum hakkında edindiği kanaat budur.

Bu durum muvacehesinde temsilcilerimiz Danbertenoks projesinin esasları baki kalmak üzere ıslah ve tadil edilmiş şeklini ona inanarak imzalamışlardır. Türkiye dış siyaseti ötedenberi bütün milletlerin birbirlerine bağlılığı, müşterek tesanüt istikametinde yürümüş ve yürütülmüş ve bu siyaset yüksek Meclisin devamlı müzaheretine nail olmuştur. Bu defa da aynı yolda gayret sarf edilmiş ve aynı amaca inanç gösterilmiştir.

Elimizdeki vesika birçok bakımlardan milletler cemiyeti misakına nazaran önemli ilerlemeler kaydetmektedir. Bilhassa insan haklarının en geniş ölçüde tanınması, sosyal ve ekonomik sahalarda milletlerin birbirlerine yardımları gibi hususlarda yeni antlaşmasının ihtiva ettiği hükümler takdirle karşılanmağa değer.

Muhterem arkadaşlarım; milletler bugün varılan merhaleye ulaşmadan önce yüz yıllar boyunca türlü tecrübeler geçirmişler, ileri geri bir çok bocalamalar kaydetmişlerdir. Fakat neticede varılan her yeni merhale bir evvelkinden daha ziyade müşterek iyiliğe hadim olmuştur. Bu defa da insanlığın maruz kaldığı bunca ıstıraptan, döktüğü bunca kan ve göz yaşından sonra sulha varmış olmasını ve istikbaldeki Milletlerarası münasebetleri bütün barışçı devletlerin iştirâk ettikleri bir teşkilât çerçevesi içine almağa muvaffak olmuş bulunmasını en iyi bir dilek ve umutlarla karşılar ve birleşmiş milletlerin biran önce faaliyete geçmesini candan temenni ederiz.

Sözlerime nihayet vermezden evvel; konferansta mesaisini bezletmiş olan ve barış ve güvenlik ve milletlerin saadeti bakımından antlaşmanın kelime ve ruhunda önemli tadilat meydana gelmesine amil olmuş bulunan temsil heyeti reisi Sayın Hasan Saka ve kıymetli arkadaşlarına teşekkürlerimi arz etmeyi bir vazife bilirim.

M. ÖKMEN (Ankara) - Arkadaşlar; bizim nesil, kısa bir zamanda iki defa bütün dünyayı boydan boya ateşe veren, on milyonlarca insanı, mâsum, genç, bigünah insanı ölüme sürükliyen hakikaten 20 nci asır için utandırıcı, yüz kızartıcı ve sorum yükletici iki büyük bâdireye şahit oldu. Bu, neden böyle olmuştur?

Kesin olarak iddia edilebilir ki, bunun tek sebebi milletler arasında, nüfus itibariyle, silah itibariyle, kuvvet itibariyle muvazene olmamasındadır ve bu muvazeneyi lehinde tutan bazı Devletler veya bazı zümreler her türlü insanî, millî ve beynelmilel hakları çiğniyerek, küçük milletleri yok etmek, yutmak hırsına kapılmalarıdır.

Demek ki, arkadaşlar, milletler arasında silâh itibariyle, nüfus itibariyle, kuvvet itibariyle muvazenesizlik mevcut oldukça bu feci akıbetlerin sık, sık teker-rür etmesi ihtimalini daima gözönünde bulundurmak ve bu âfetlere mâni olacak tedbirler almak gerekir, işte arkadaşlar, bizim anlayışımıza göre şimdi görüşmekte olduğumuz Birleşmiş Milletler Andlaşması, milletler arasında mevcut olan bu muvazenesizliğin, bütün dünyâyı bir daha kan ve ateşe boğmaması için hürriyete, hakka ve insanlığa inanmış demokrat milletlerin irâdelerini, azimlerini, kuvvetlerini bu uğurda birleştirmeleri mânasını taşır. Bu itibarla Ve hiç şüphe yok ki, Andlaşmanın umumî çehresi bizim için memnuniyet vericidir, sevgi uyandırıcıdır.

Andlaşmanın umumî çehresi nedir? Küçük, büyük her milletin istiklâli, top-rak bütünlüğü, bütün hukuku masun kılacak, tecavüz, harp menedilecek, millet-ler dahilî idarelerini kendi diledikleri gibi tâyin edecekler, beşerin kutsî haklarına hürriyetleri mahfuz kalacak ve milletlerarası anlaşmazlıklar barış yoluyla hal-ledilecek.

Arkadaşlar, dünya bilir ki bizim Cumhuriyetimiz, Türk Milletinin vatandaş hakkını millet hâkimiyetini ve Devlet istiklâlini temin etmek için ayaklanmasının, dış ve iç âlemin haksız ve geri kuvvetlerine karşı isyan etmesinin Devletleşmiş bir şeklidir. Hakikat odur ki; bu Cumhuriyetin ideali, vatandaş hakkını ve millet hâkimiyetini ve Devlet istiklâlini mahfuz tutmaktır, bizim iç politikamız bu olduğu gibi dış politikamızda da barış, iyi komşuluk, küçük büyük her milletin toprak bütünlüğüne ve istiklâline saygı esasına dayanır. Bunlar ana ve ulvî prensip olarak daha bundan 25 - 30 sene evvel bizim tarafımızdan ortaya atılmış ve kanunlaştırıl-mıştı. Bu itibarla gururla iddia edebiliriz ki San Fransiskoda 51 milletin müşterek azmiyle meydana gelmiş olan andlaşma Türk milletinin 25 sene evvel ortaya atmış olduğu ideallerin prensipleşmesi, mektup hale, beynelmilel bir hale gelmesidir. Bunun içindir ki bu andlaşmaya her hürriyetseven millet gibi biz de sevinerek oy veriyoruz, kendimize has olarak daha içten, daha samimî taraftar oluyoruz.

Arkadaşlar; andlaşmanın bu güzel ve insanî çehresini gölgeleyen bazı hüküm-ler vardır. Güvenlik konseyinin tarzı teşkili, büyük Devletlere verilen veto hakkı gibi şayanı arzu idi ki bunlar milletlerarasında bir müsavatsızlığa mahal veril-mesin. Fakat görülüyor, ki bütün gayretlere rağmen arzu ile imkânı bir araya getirmek, bu eseri meydana getirenler için müyesser olmamıştır. Yalnız Dışişleri bakanımızın ifadesine göre, bu veto hakkını istimal eden Devletler bu hakkı kötü istimal etmeyeceklerine dair bütün dünyâyı söz vermişlerdir. Arkadaşlar, şeref ve

namus üzerine verilen ve bir millete maledilen söze riayet edileceğine inanılmayıp, herhangi bir anlaşmaya nasıl inanılır? O itibarla ümit ediyorduk ki, inanıyoruz ki, büyük Devletler de dünyaya senelerdenberi vadettikleri, uğrunda milyonlarca insanları ölüme sevkettikleri prensipleri ihlâl edecek temayülleri, tecavüz ve taddileri hangi büyük Devletten gelirse gelsin, mukavelede sarîh bir hüküm olmasa dahi, önliyecekler, buna mâni olacaklardır.

Arkadaşlar, herhangi bir mukavele, hiç şüphe yok ki, akitlerin hüsnüniyeti, samimiyeti ile işler ve faydalı olur. Biz ümit ediyoruz ki, büyük Demokrasi âlemleri, hakikaten büyük idealler için çarpıştıklarına inandığımız büyük Devletler, samimi olarak bu mukaveleyle sadık kalacaklar, riayet edeceklerdir. Bizim dileğimiz, beşeriyet bundan sonra yeni bir hayal sükutuna uğramasın, andlaşmaya her millet saygı gösterson.

Hükümeti iyi ve verimli çalışmasından, ben de bir Milletvekili olarak, takdir ile yadederim.

Andlaşma bütün dünya için hayırlı olsun. (Alkışlar).

BAŞKAN - Nakiye Elgün.

N. ELGÜN (Erzurum) - Sayın arkadaşlarım, ben de bu mühim konu üzerinde kendi düşünce ve fikirlerimi kısaca arz etmek için yüksek huzurunuzda gelmiş bulunuyorum.

Bugün altı yıldır ihtiyar kürenin hiçbir örneğini kaydetmediği kan, ateş ve duman tayfunları yine zafer tarihinin bir eşini yazmadığı bir şekilde sona ermiş, yani Demokrasi ve hürriyet galebe çalmıştır. (Bravo sesleri, alkışlar) Bu mutlu durum bütün insanlık âlemine kutlu olsun. (Bravo sesleri, alkışlar)

Bu büyük günün aynı zamanda bizim bu yasayı kabul ve tasdik görüşmelerine tesadüf etmiş olmasını da ben büyük bir hayır ile yadederek onu da ayrıca yüksek huzurunuzda milletimizin sulhsevehlğine ve sağduyusuna bir işaret olarak bir mükâfat diye telakki ediyor ve onu da yüksek huzurunuzda açıklamakla haz duyuyorum. (Bravo sesleri)

Şimdi tasvip ve tasdikınıza arzolunan ve San Fransisko'da 51 milletin murahhaslarının iştirakiyle vücuda gelen bu Anayasanın temelini atan, benim parti umdelerimin esaslarının ve benim büyük şeflerimin duygu ve direktiflerini zaman, zaman onun da ağzından işiterek kendisini çok sevdiğim ve kaybına da o nispette yandığım eski Amerikan Başkanı büyük insan Roosevelt'in aziz hatırasını yüksek huzurunuzda saygı ile anarak insanlık vazifemi yerine getirdiğime kani bulunuyorum. (Şiddetli ve sürekli alkışlar)

Arkadaşlar; bu adı geçen Anayasada Dışişleri Bakanımız Hasan Saka'nın da söylediği gibi milletler için bilhassa, her defasında sinirlenerek söylüyorum, fakat son zamanın siyasî tasnifinde hemen hemen alem olmuştur. Küçük milletler için

ideal sayılamaz. (Bravo sesleri) ideal sayılamaz. Yalnız altı sene çok ıstırap çeken ve savaşta harap olan bölgelerin bahtsız evlâtları ilk defa dünya barışının düzenini ve o düzene sağlayacak emniyet tedbirlerini ele alan ilk müjdecidir diye buna fevkalâde ehemmiyet vermektedirler.

Türk Milleti ki şereflerin, istiklallerin, hürriyetlerin dostudur. Daha yirmi sene evvel arkadaşım Ökmen'in de dediği gibi Cumhuriyeti kurarken yurttan sulh, cihanda sulh diye temelini atmıştır.

Bu bakımdan bunun tasvibe değer bir olay olduğunu kabul etmeye ve bunun yüksek tasvibinizden muhakkak surette geçeceğini ümit ediyorum,

Arkadaşlarım, gönüllerinde dünya barışı için kötü düzenlemek için bin bir emel besleyen saldırganlara karşı bu emselleri doğdukları yerde boğmak azmiyle hatıra gelen ve gelmeyen fedakârlıkları ihtiyar eden müttefikler çok temenni ediyorum ki, Atlantik Paktında Dumbakton Oaks Anayasasında ve nihayet San Fransisko Anayasasında milletlere vadettikleri refah hürriyet ve istikbal prensiplerini hakikatlaştırmak için güvenlik kurmak isteklerine bütün insanlık aleminin hemen katılmasını ve elden gelen her yardımın, yapılmasını çok yerinde buluyorum.

Altı yılda bu çetin harbi zafere ulaştıran müttefiklerin yine temenni ediyoruz ki bundan kısa ve çok kısa bir zamanda büyük, küçük demiyerek bütün milletlerin tam istiklâllerine yarıyacak bir surette düzenlik ve güvenlik; prensiplerini de savaşta işbirliğini barışta da işleterek bütün insanlığın lehinde kullanmalarını temenni eder bu andlaşmanın yüksek huzurunuzda tasvible çıkmasını dileyerek sözlerime son veririm. (Bravo sesleri, alkışlar)

Y. ABADAN (Eskişehir) - Muhterem arkadaşlar; Sayın Nakiye Elgün'ün işaret ettiği gibi bu anayasayı Yüksek Meclisin müzakere ediş günü mutlu bir tesadüfle dünya badiresinin fiilen bittiği güne rastlıyor. Bunu başından beri yurttan ve dünyada barış ve güvenlik politikasını kendisine esas tutmuş olan Cumhuriyet Hükümetinin, bu insanî politikası ile tetabuk eden bir uğurlu olay saymaktayım. Birleşmiş milletler safında yer almamız da esasında bu politikanın tabii bir neticesi idi. Şimdi zorbalığı dünya yüzünden kaldırıp hak ve adaleti hâkim dâvasına bağlılığımızın, bu uğurda payımıza düşeni, elimizden geleni yapmak azim ve kararımızı, bu anayasaya oy vermekle, onaylamakla yeni bir delilini göstermiş olacağız. Ben yüksek huzurunuzda misakın mana ve ruhunu aydınlatacak olan prensipleri teşrih ederek bunu kabule bizi sevkeden düşünceleri kendi görüş zaviyeme göre belirtmek için söz almış bulunuyorum.

Bu anayasanın, birleşmiş milletler misakının gaye ve prensiplerini üç esas etrafında toplamak mümkündür. Birincisi barış ve güvenliği korumak ve devam ettirmek. Yani emperyalist siyasete alet olarak harbi ortadan kaldırmak.

Arkadaşlar; son kanlı faciaların belirttiği hakikat şudur : Bir milletin istikbal ve mukadderatını savaşla değil, sulh stratejisiyle tâyin etmek artık kesin bir zaruret olmuştur. Harp sistemi altında ne teşkilâtlı ve normal; bir iş hayâtı, ne demokratik bir yaşayış tarzı, ne de uzun ve devamlı bir ömür gerçekleşip gelişemez.

İkinci esas düşünce; milletlerin hak eşitliğine ve kendi kendilerine karar verebilmeleri esasına riayet suretiyle karşılıklı dostluk ve saygı hislerini kuvvetlendirmek. Bunun içindir ki, herhangi bir Devletin dahili yetkilerine asla tecavüz etmemek taahhüdünü, bu yasayı imzalamış olanlar bir mükellefiyet olarak yüklenmiş bulunuyorlar.

Üçüncüsü; insan haklarının ve ana hürriyetleri gerçekleştirecek liberal sosyal esaslara dayanan demokratik bir hayat çerçevesi içinde her alanda milletlerarası devamlı işbirliği. Bu maksatlara ulaştırmak için milletler arasındaki anlaşmazlıkları barış yolu ile çözmek. Aralarında herhangi bir devletin toprak bütünlüğünü asla tehdit etmemeyi imza eden devletler açıkça tâahhüt etmişlerdir.

Şimdi su esaslar etrafında topladığımız bu prensipleri San Fransisko Anayasası gerçekleştirmeye muktedir midir, bunları bağliayabilmek imkânına mâlik midir? Bunu anlayabilmek için bundan önceki tecrübelerden ilham ve ders aldığımız esas olarak kabul ettiğimiz bu yasanın belli başlı teşkilâtındaki esasları da mütalâa etmek icabeder. Dünya güvenlik teşkilâtının bir teşriî organı var. Genel Kurul. Bu kurul milletler arasında hukuk sayesinde barış ve güvenliği sağlayacak olan müesseseleri teşkil etmek hakkını haizdir. Binaenaleyh teşkilâta istikamet vermek bu Genel Kurulun yetkisindedir. Bu Genel Kurul, yasama salâhiyetini haiz olan bir organ halinde tecelli ediyor ve devamlı bir karakter taşıyor.

Bundan başka anlaşmazlıkları çözmek, harbi önlemek veya bastırmak tedbirlerini almağa yetkili bir Güvenlik Konseyi mevcuttur ki, bu da icra uzvunu teşkil ediyor. Burada biraz sonra temas edeceğim en çok itirazı mucip olan nokta iki organ arasındaki yetki kefesinin, teşriî organ mahiyetinde olan genel kuruldan daha ziyade, diğerine doğru ağması keyfiyetidir. Birinci dünya harbinden girişilen bir tecrübeye yani tam mânasiyle bahtsızlığa uğramış olan Milletler Cemiyetine göre, bu Anayasa ile kurulmuş olan teşkilâtın bariz vasıfları üzerinde bir iki söz söylemek isterim.

Bu teşkilâtın Milletler Cemiyetine nazaran daha üniversal bir mahiyet arzettiğine şüphe yoktur. Çünkü teşkilât başta Amerika olmak üzere bütün büyük Devletler ve oraya imza koymuş olan ve tasdik etmeleri beklenen diğer elli küsur Devleti içerisine almış bulunuyor.

Bu teşkilât Milletler Cemiyetine göre, daha çok sözünü geçirebilecek mahiyette kurulmuştur.

Yine Anayasanın vasıflarından birisi, bu sefer harbi doğuran iktisadî ve sosyal kötülükleri mahallinde tetkik edip ona göre tedbir almak imkânını bahşedecek olan bir ekonomik ve sosyal konseyin kurulmuş bulunması ve bu konseyde bütün üyelerin temsil edilmesi keyfiyetidir.

Çünkü: Devamlı bir barış dolayısıyla güvenlik ancak ekonomik refah ve sosyal adalet esaslarına dayanabilir telâkkisi artık itiraz kabul etmez bir kaide haline gelmiş bulunuyor.

Yani: Ya yeni bir harp yahut modern bir ilmin rejimi altında daima iktisadî refaha ve sosyal adalete doğru giden bir işbirliği rejimi... Son olayların aydınlatıldığı en açık hakikat budur.

Bu teşkilâtın Milletler Cemiyetine göre iyi taraflarından birtanesi de konseyin daimî oturum halinde bulunması keyfiyetidir. Yani periotik toplantı değil, daimî toplantı halinde bulunacak ve bu suretle heran vukuu muhtemel herhangi bir harp tehlikesini önlemek imkânına mâlik olacaktır. Bütün teşkilât doğacak bir harbi bastırmaktan ziyade harbi önlemek hedefine doğru yöneltilmiş görülüyor. Milletlerarası Adalet Divanı da Anayasanın bünyesi içine daha esaslı bir surette yerleşmiştir. Ve evvelki tecrübeden faydalanarak daha kuvvetlendirilmiştir. Buna rağmen kabul etmek lâzımgelir ki, bu Anayasanın ve buna bağlı teşkilâtın yüksek eksiklikleri vardır. Bu eksikliklerin zamanla düzeleceği ve tamamlanacağı gerek müteveffa Roosevelt ve gerekse Başkan Truman tarafından daima tekrar edilmiştir. Bu düzeltmeye müessir olabilecek hâdiselerin vaziyet ve zaman icaplarıyla taayyün edecek olan bazı tedbirleri davet edeceğine emin olmak lâzımdır. Bu teşkilâtta en büyük noksan demokratik prensiple uyuşmaz görünen cihet Güvenlik Konseyine büyük Devletlerin yetkilerinin genişliği cephesidir. Burada birçok arkadaşlar bu nokta üzerinde durdular. Bu noktayı tenkit edenler bütün Devletlerin iştirak ettiği bir misaktan ziyade büyük Devletlerin alyansını (ittifakını) gizliyen bir karakter göze çarptığını belirtiyorlar. Buna karşı ileri sürülen müdafaa şudur: Deniyor ki, garantiyi ancak büyük Devletler sağlayabilir. Bundan başka harpten sonraki intikal devri hususî tedbirlere ihtiyaç göstermektedir. Bu tedbirleri de ancak büyük Devletler almak imkânına maliktirler.

Neticede büyük Devletler bu tedbirleri aldıktan sonra, yani dünya hakikî huzura kavuştuktan sonra genel kurul zaten salâhiyeti icabı istediği değişiklikleri yapabilir ve icabına göre konseyin yetkisinde kısıntılar yapabilir. Bu mülâhazaların hakikate tetabük derecesi zamanla belirecektir. Şurası muhakkaktır ki, büyük Devletler, aldıkları geniş yetkiye karşılık ağır sorumluluk da yüklenmektedirler. Tabii dünya huzurunda, tarih huzurunda bu sorumluluğun icab ettirdiği tedbirleri de almak ödevindedirler.

Muhterem arkadaşlar; görülüyor ki bir noksan diye tenkid edilen hususun hakikî bir noksan olarak tecelli edip etmemesi büyük devletlerin iyi veya kötü

niyetlerine bağılı bir keyfiyettir. İyi niyet asıldır kaidesine uyararak eski diplomaside bir reform vücuda geleceğini ve artık prensiplerin benimsenmesiyle gizli politikden kaçınmak geleneğinin teessüs edeceğini umarız.

Kötü niyeti hakikatta hiçbir hukukî formül önliyeemez, onu kayıt altına alamaz ve onun tesirlerini bertaraf edemez. Onu önliyecek olan yine taktik kuvvetlerdir. Bu itibarla kötü niyetleri karşılayacak unsurlar şunlardır:

Bir defa Birleşmiş Milletlerin sembolik kuvveti. Madem ki, bunun için birleşmişlerdir, ülkü birliği etmişlerdir. Şu halde bu birlik bizatihi belirecek kötü niyetlere karşı bir garantidir.

İkincisi bilhassa Birleşik Amerikanın dünya barış ve güvenliğinde nâzım bir rol oynamakta ısrar etmesidir ve bu memleketin teknik ve iktisadî potansiyelinin teminat bakımından arzettiği büyük kuvvettir. Nihayet en mühim bir emniyet faktörü ve kötü niyet korkuluğu olarak, güveni tehdid eden, komşularının emniyetini tehdid eden herhangi bir Devletin, ne kadar büyük, ne kadar muazzam kuvvetlere malik olursa olsun herşeyden evvel kendi emniyetinin temellerini sarsması hakikati ve bunun neticesi olarak medeniyet ve hürriyete âşık bir insanlık câmiası ile karşılaşmayı göze alması zaruretidir. Böyle bir duruma düşen en kuvvetli milletlerin elim akibeti pek yeni bir misaldir. En nihayet yeni bir dünya harbinin bugünkü teknik imkânlar ve inkişaf karşısında getireceği korkunç felâket ve akibettir. Bununla beraber, biz gelecek dünya barış ve güvenliğinin temelini, dünyanın yıkılacağı korkusunun değil, insanlığı yaşatmak ve yükseltmek ülküsünün teşkil etmesini bütün gönlümüzle dilemekteyiz.

En iyi niyetlerle katıldığımız birleşmiş milletler anayasasının kâğıt üzerinde yazıldığından daha iyi tatbik edileceğini ve teşkilâtın beklendiğinden daha iyi işleyeceğini insanlığa mesut ve müreffeh bir barış ve emniyet devresi açacağını umuyoruz. Bu dilek ve ümitlerle Anayasada yerleşen ahlâki, insani prensiplerin büyük değerini yüksek huzurunuzda övüyor ve bunların gerçekleşmesiyle misakın milletimiz ve insanlık için hayırlı olmasını diliyorum. (Alkışlar).

C. K. İNCEDAYI (Sinob) - Sayın arkadaşlar; bundan beş yıl önce emperyalist bir zihniyetle bütün dünya nimetlerini kendine münhasır kılmak isteyen ve bütün beşeriyeti, kuvvetlerine güvenerek kendi emirlerine râm bir hayat içine koymak için ayaklanmış olan ve âdeta gafil avlama tâbirine tam uygun olarak dünya hazırlığının kendileri yanında çok geri bulunduğu bir anda bu savletin önünde yalnız, Türkiye, İngiltere ve Fransa olarak ve bütün bu dehşete karşı koyacak herhangi bir maddî hazırlık takati, emniyetli olmadığı anda çıkan milletiz.

Biz bunu, Türk rejiminin, milletlerin insanlık, hak, hürriyet hayatını esas bir inkılâp olarak alış terbiyesiyle ve yine Türk cemiyetinin, bu zihniyetini bütün dünyada teessüs edebilmesi ve insanlığın ancak bu yoldan insan gibi yaşaması kabil

olacağı düşüncesiyle aldık. Sonuna kadar mücadelemiz ümitsiz günlerin ümitli muzafferiyete erişeceği kanaatini hâsıl tutarak karar vermiş olmamızdandır.

Bunda o kadar samimî ve sadık kaldık ki hattâ Sovyet Rusyanın bu kadar takat ve kudretine rağmen Almanyayı ya çok kaadir görerek istiklâl ve tamamiyetini muhafaza kaygisiyle veyahut o anlarda kendince elzem saydığı ve terviç ettiği menfaatleri istihsal için Almanlarla müttefik bulunduğu bir anda.

Mihver Devletleri orduları peykleriyle bir taraftan Mısır kapılarına, bir taraftan da Türk vatanının Garp hududu olan Meriç boylarında vatani iterken biz yine bu karar ve bu insanî azmimizden kıl kadar ayrılmadık.

Bizi âşikâr ve gizli tehditlerle ve bir hayli cazip olacak menfaatlere kendi saf-larına iştirak ettirmek isteyerek üzerimize tek olarak yüklendikleri ve herkesin kendi başının çaresini düşündüğü anlarda dahi bugün idrak etmekte olduğumuz netice için pervasız, şuur ve cesaretle sadık kaldık. Bizim bundan beklediğimiz, bu arzettiğim rejimlerin yeryüzünden yıkılması, insanlığın her millete hak ve saadetini tanıyan halkçı bir tarzı idarenin teessüs edeceği zafer gününe erişmesi idi. İşte şimdi o cephenin son azmi olan Japonya'nın teslim olduğu ve zaferin bizim için de elde edildiği bir anda bu kanunu müzakere etmek bizim için bir bah-tiyarlık ve Türk Milleti için harbin ilk günündenberi güttüğü siyaset fedakârlık ve güttüğü politikanın zaferidir.

Arkadaşlar; beşeriyetin adeta cemiyet hayatına geçtiği günden itibaren daima kuvvetlinin zayıfın hak ve hürriyetine tecavüz eder şekilde bir seyyaliyet içerisinde kaldığı görülmüştür. Bunu zaman zaman bozacak bazı idrâklar hâsıl olmamış değildir. Lahey Sulh Mahkemesi, Cemiyeti Akvam gibi müesseseler kurulmuştur. Maalesef bunlar da, daima kavinin zâyıfa karşı maksadını kullandığı istihsal bir yol olarak kalmış ve daima yaşama ve çalışma hayatında kuvvetlinin üstünlüğünü temine yarayan ve onlara fayda verici bir müessese olmuştur. Nihayet bu yolda gidilirken ikinci bir cihan harbi âni ve korkunç olarak meydana gelmiştir işte şimdi bunun tekerrür etmemesi endişesi insanlığın yegâne üzerinde durduğu bir mesele ve bütün diğer düşüncesi hükmü altına almış ve bir hakikat olarak kafalara yer etmiş bir keyfiyettir. Bunun için Atlantik beyannamesiyle başlayan Kahire, Malta, Tahran ve Yalta'da alınan kararlar bütün milletlerin daima hak, hürriyet ve saadetlerini ve gelecek devirlerin beşeriyet için sulhü ve tamamiyetini sağlayacağı vaidleri ile doludur. Bunun için bütün milletler bu safta yer almışlardır. Bundan; zafer neşesi ve ümid edilmeyen fırsat ve imkânların zuhur edişi dolayısıyla değişmek veya içten bir samimi-yetsizlik taşıdığı düşünenler ve dönenler olursa hem gayri insanî olur, hem bir gün neticesi nereye varacağı bilinmeyen yeni hâdiselere meydan açabilir. Öyle bir felâket o milleti de nereye getirir şimdiden kestirilemez.

İşte dünyayı böylece kasıp kavuran bir badirenin sulhunda ve ondan sonra, aşîkâr ve gizli, kuvvetli veya zayıf, bu tarzda hareket edecek milletlerin kendi başlarına da en büyük belâyı getirebileceği tabîi olduğu gibi tarih huzurunda da cihan yaratılalıdanberi en alçakça bir hâdisenin faili olmuş olurlar.

Arkadaşlar; İngiltere hükümeti adına Attlee 14. VIII. 1941 de Atlantik beyan-
namesini radyoda bir beyanatiyle ilân ederken şöyle bir mukaddeme yapıyor.
“Müttefiklerin uğrunda çarpıştıkları hedefleri bildiren ve her milletin hak, hür-
riyet ve tamamiyeti esasına göre istikbalde daimî bir dünya sulhu prensiplerinin
temelini teşkil eden prensipleri gösteren bir müşterek İngiliz - Amerikan dek-
lerasyonunu açıklıyorum”.

Aziz arkadaşlarım; bütün insanlığın mevzuu olan bu meseleyi konuşurken
hepinizin bilmiş olmasına rağmen kısa olduğu için Atlantik beyannamesini Türk
Milletinin bu kürsüsünden bir daha hatırlatmayı kendimce yerinde ve lüzumlu
saydım. O beyânname sudur :

1. İki memleket hiç bir arazi genişlemesi veya başka bir genişleme
aramamaktadır;

2. İki memleket alâkadar milletlerin serbestçe ifade edeceği arzularına
tetabuk etmeyen hiç bir arazi değişmesini görmek arzu etmemektedir;

3. İki memleket bütün milletlerin idaresi altına girecekleri hükümet şeklini
seçmek hakkına hürmet etmekte ve cebirle hükümlanlık ve kendi idarî hakları
nczedilmiş bulunan milletler bu hakları iade edildiğini görmek arzu eylemek-
tedir;

4. İki memleket mevcut taahhütlerini nazarı dikkatte tutmakla beraber büyük
veya küçük, galip veya mağlup bütün devletlerin ekonomik refahları için ihtiyaç-
ları bulunan dünya iptidai maddelerine ve ticaretine müsavi şeraite iştiraklerini
teshile gayret edecektir;

5. İki memleket herkese daha iyi çalışma şeraiti, ekonomik terakki ve sosyal
emniyet temini için ekonomik sahada milletler arasında en tam işbirliği vücuda
getirmek arzusundadır;

6. İki memleket, Nazi tahakkümünün nihaî tahribinden sonra, bütün milletlere
kendi hudutları dâhilinde emniyette yaşamak vasıtalarını verecek ve bütün mem-
leketlerde bütün insanlara kendi hayatlarını korku ve ihtiyaçtan âri yaşayabilecek-
leri teminatını getirecek olan bir sulhun teessüsünü görmeyi ümidederler;

7. Böyle bir sulh, bütün insanlara açık denizleri ve okyanusları hailsiz geçmek
imkânını vermektedir;

8. İki memleket bütün dünya milletlerinin gerek maddî, gerek manevî sebep-
ler dolayısıyla kuvvet istimalini terketmeleri lâzım geldiği kanaatındadır. Kara,
deniz ve hava silâhlarını kendi hudutları dışında yaşayan milletleri tecavüzle teh-

dit eden veya tehdit edebilecek olan milletler tarafından istimale devam edildikçe hiçbir müstakbel sulh idame olunamayacağından bunun için icabeden tertipler alınacaktır.

"İki memleket, daha geniş ve daimî bir umumî emniyet sisteminin teessüsüne intizaren bu gibi milletlerin silâhtan tecridinin esas şartı teşkil ettiği kanaatındadır. Keza, iki memleket sulhu seven milletler üzerinde ezici silâhlanma yükünü hafifletici bütün diğer mümkün tedbirlere yardım edecek ve bu tedbirleri teşvik edilecektir."

Arkadaşlar; İngiltere ve Amerika milletleri gibi maddî takatları üstün olduğu kadar, beşeriyet ve insanlık bakımından manevî vasıfları da üstün olan bu iki millet temsil eden ve insanlığın büyük şahsiyetleri sayılan Churchill ve Roosevelt'in, milletleri adına, bu ahitnamede imzaları vardır.

Bütün insanlık bu harbin başındanberi bu gibi beyanlara, kararlara ümit bağlayarak ve bu cephede yer alarak müstakbel sulhun teessüsüne kanaat getirmiş bulunmaktadır.

İşte bugün müzakeresine başladığımız San Fransisko Milletlerarası ahitnamesi bütün bunlar artık müşahhas bir muhassaları olarak milletlerin eline verilmiş bulunuyor.

Sayın arkadaşlarımızın da izah buyurdıkları gibi, bu kadar büyük badireden sonra insan istiyor ki; bilhassa bizim gibi bu mücadelenin başındanberi bu işte emeği, hakkı ve fedakârlığı olan milletler arıyor ki, bu da Akvam Cemiyeti gibi eksik kalmasın da mütekâmil bir eser olarak beşeriyetin eline geçsin. Maalesef bu emniyeti tam vermiyecek zayıf noktalar vardır. Fakat ümit ediyoruz ki, bu eksiklikler büyük küçük bütün milletlerin basiretleri ve gelecekteki felâketleri kolayca görebilecek idrake getirmiş olmaları sayesinde yazılı maddedeki eksiği tatbikat-taki şuur ve idrak telâî etsin.

Türk inkılâbının, yeni Türk Devlet ve milletin siyâsî ve içtimaî sahalarda mesnedi olan esaslar, bugün bütün milletlerin vâsıl olmak için uğrunda muazzam fedakârlık yapmakta ve bizim yirmi yıldanberi yaşadığımız âleme kavuşmak ümidinde oldukları gayelerdir. Bu Türk inkılâbının içte ve dışta takip ettiği gayenin zaferidir.

Arkadaşlar, biz bu harbin galibini şu isimde, şu zümrede arayan bir millet değiliz. Biz bu harbin galibini akıl ve mantık ve insaniyet olarak bekliyoruz ve böyle olacağına ümit besliyoruz. İşte bu ümit ve emniyetle ve bu harbin galibinin insaniyet olarak zuhurunu kabul ediyoruz ve ondan dolayı bunu kabul ediyoruz. (Alkışlar).

M. BİRSEL (İzmir) - Arkadaşlar; dünya milletlerinin birleşerek vücuda getirdikleri Birleşmiş Milletler Camiasının Anayasası Türk Milleti namına tasvibiniz için önümüzdedir.

Dünyada insan denilen mevcudun değerine, insanın ve insan topluluklarının haklarının eşitliğine inanan, milletler münasebetlerinde adalet ve hak icaplarına saygı gösteren, dünyada harp denilen belâyı ortadan kaldırmağa, insanlar için daha iyi ve ileri yaşama şartları sağlamaya karar veren ve dünyadaki insan topluluklarının her bakımdan çoğunluğunu ve kudretini ifade eden 51 millet temsilcilerinin hazırladıkları büyük kanun, Birleşmiş Milletler Anayasası Türk Milletinin, vekilleri elile kabulü, tedkikiniz ve kararınız konusudur.

İnsanlık tarihi ve insanlığın gelecekteki hayatı için büyük bir dönüm noktası olacağına inandığımız bu teşkilâtın anayasası hakkında düşüncelerin arzına geçmeden evvel, dünya milletlerinin birleşme mefkuresini millet kürsüsünden tevkir etmeyi ve bu mefkure yolunda çok uzun yıllardır çalışanları ve bu yolda büyük acı ve ıstıraplara mal olan geniş fedakârlıkları için saygı ile anmayı vicdana derin bir haz veren vazife sayıyorum.

Aziz arkadaşlar, milletler birliği insanın ve insan topluluklarının yaşamalarını koruyabilmek için insan topluluklarının kurduğu nizamların mütekâmili ve topluluk hayatı gelişmesinin de zarurî bir mahsulüdür. İnsanın toplu yaşama ihtiyacının ilk kurduğu aile nizamı, insan münasebetleri gelişmesinin birbiri ardınca zarurî olarak vücuda getirdiği kabile nizamı ve onu takiben millet nizamından sonra son asırların bilhassa makine devrinin insan münasebetlerinde yaptığı gelişme karşısında bir dünya nizamının kurulması zarurî idi.

Ancak bu son nizam da bütün bu gelişmelerin geçirdiği safhalarda olduğu gibi, fakat hepsinden daha ağır ve acı zarar ve fedakârlıklara mal olmuştur.

Kendi mevcudiyeti ve nizamı dışındakilerle münasebetlerinde yalnız kuvvetin hâkim olduğu bu nizamlarda, bundan diğerine geçiş sırasıyla birçok insanların, birçok ailelerin ve birçok kabilelerin harp ve kavga yüzünden hayat ve mevcudiyetlerine mal olmuştur.

Millet olarak topluluk nizamı, kendi mevcudiyetleri dışındaki münasebetlerinde geçmişin geleneğine uymaktan kurtulamadı. Diğer milletlere tahakküm hırsı ve kuvvet; milletler münasebetlerinde de uzun yıllar tek hâkim oldu. Olayların gidişlerinin varacağı sonuçları sezen ileri görüş ve düşüncelerin heyecanlı bir çok ikazlarına rağmen, bu tahakküm hırsı, milletlerarası harplerle büyük yekûnda insan hayatı ve malın mahvına sebep olmakta devam ediyordu.

İnsan bilgisindeki ilerleyişin harp vasıtalarında vücuda getirdiği yenilikler ile, bütün cihanı saran birinci dünya harbinde, insanlığın maruz kaldığı ağır felâketler, harbin akabinde bir milletler cemiyetinin ve nizamının kurulmasını sağladı.

Bu kurulun ve üyesi bir çok devletlerin ciddi çalışmalarına rağmen denebilir ki; evvelâ, milletlerarası ahlâk ve kaide ve vecibelerinin bir kısım milletlerin idaresini eline almış olan zümrelerin ve hattâ bir kısım büyük insan kitlelerinin izan ve vicdanlarında yerleşmiş olması,

Saniyen; dünyaya, tahakküm ihtirasının, harbin ağır ve büyük felâketlerini unutturacak kadar bazılarının vicdanlarını ve izanlarını yormuş olması,

Bu büyük kurulun ikinci cihan harbinin çıkmasını önleyebilmesine mâni oldu.

Bu ikinci cihan harbinin insanlık ve medeniyet üzerinde yaptığı havsalaya sığmıyacak derecede müthiş tahrip, insanlık his ve vicdanı üzerinde yaptığı elem ve ıstırap o kadar feci olmuştur ki, milletlerarası dünya barışının bir daha sarsılmıyacak sağlam esaslara bağlanacak bir nizamın ve teşkilâtın kurulması emeli ve fikrinde bütün hür milletler fiilen ve derhal birleşmeği zaruri bulmuş ve bu yolda hemen çalışmalara geçmişlerdir.

Dünya milletlerinin birleşmesi, insanlık için bir defa maddî ve hayatî zaruretin icabıdır:

Harp, bütün insanlık ve medeniyetin mevcudiyet ve bekasını tamamen yok olmak tehlikesi karşısında, insanları bırakmaktadır.

Bu birleşme, insanlık için aynı zamanda manevî bir zarurettir de. Milletlerarasındaki münasebetlerin tıpkı medenî bir millet camiası içindeki fertlerin münasebetleri gibi kuvvet ve tahakküme değil, hak eşitliğine, adalet, icaplarına, dürüstlük, doğruluk, tesanüt ve yardımlaşma gibi medenî bir insana has olan ah-lâk kaide ve telâkkilerinin vücade getireceği hukuk esaslarına ve kaidelerine ve güvene dayanması lâzım geldiğine" akıl ve vicdan sahibi insanlık bir daha sarsılmıyacak şekilde, inandı.

Vicdanlardaki bu inanç hukuk kaidelerinin ortaya koymasını ve hükümranlığını elbet sağlayacaktı.

İşte elimizdeki Anayasa hayatın bu maddî ve mânevî zaruretlerinin; dünya durdukça devamı ve bakası isteğimiz olan bir mahsulüdür.

Bu yasada bütün dünyada devamlı bir barış ve güvenlik içinde insanlara ileri bir yaşayış sağlamak amacı ve bu aınaca ulaşmak üzere gerekli olan prensipler;

- İnsanların ana haklarına, milletlerin eşitliğine karşılıklı saygının kabulü;
- Uyuşmazlıkların barış yoluyla çözülmesinin taahhüdü;
- Hak arayanlar için adalet Divanının kuruluşu;

Yetkili kurullar tarafından verilen kararların yürürlüğünü ve yapılmasını sağlayacak ve icabında kuvvete dayanacak tedbirlerin derpiş edilmesi...

Tam ve ideal bir kemalde olmasa bile işin ve hakikati eşyanın icaplarına uygun amaç ve prensipler kabul edilmiş ve bunlar da geçmiş tecrübelerde gözönünde tutulmuştur. Bu Anayasanın ve prensiplerinin dünya milletleri için daima hükümran kalacağına Birleşmiş milletler camiasının bütün öbürlerince tam ve kesin bir inanç ile kabul edildiğine inanıyoruz.

Milletler münasebetlerinde, hukuk ve adaleti sağlayacak tedbirlerin bu Anayasaya tamamen uygun bir şekilde ve en iyi niyetlerle dolu bir ruh içinde uygulanacağına inanıyoruz.

Bir şeye daha inanıyoruz.. Milletlerarası hukuk kaideleri ve onun yürürlüğünü sağlayan kurullar, hayatın ve insanlık fazilet ve ahlâkının gelişmelerine uygun olarak insan saadetini tam sağlayabilmek üzere gerekli ve hayırlı inkişaf ve tekâmül yolunda canlı olarak daima yürüyecek ve ilerliyecektir.

Bütün tarih boyunca ve birçok yüz yıllarca dünya camiasında en ileri bir millet olarak yer almış olan Türk Milleti, gelecekte de Türk ülkesinde ve dünyada insanların huzur ve sükûn içinde refahla yaşamalarını sağlayacak milletler birliğinin en iyi bir uzvu olacaktır. Türkiye bunun iyi misalini geçmişte de vermiştir. Barış, istiklâl ve hürriyet Türkün asil ruhuna fazilet dolu hasletlerine, necip hislerine en uygun, en yaraşan esaslardır. Biz bunları candan benimseriz. Tarihinde yakın bir geçmişe kadar müteaddit defalar haksız tecavüzlere de mâruz kalmış olan bu millet, milletler arasında hak ve adalet güvenliğinin ve barışın kıymetini çok iyi bilir.

Dünyâ barış ve güvenliği içinde, memleketi bir mamure haline getirmek, halkımızı en ileri medeniyet ve refaha kavuşturmak en esaslı millî menfaatimizdir. İnsanlığın ve medeniyetin hayır ve selâmetinin, hak ve hürriyet ve adalet hislerinin, Birleşmiş milletler camiasında tam bir hâkimiyetiyle hükümlanlığına bağlı olduğuna içten inanıyoruz

Arkadaşlar harbin dünyada bittiğinin ilân edildiği güne rastlayan çok hayırlı ve uğurlu bir günde Büyük Meclisimizin kararı birleşmiş milletler camiasının insanlık, medeniyet ve Türk Milleti için evvelâ hayırlı ve sonra iyi feyizli bir mevcudiyet olarak varolması hakkındaki dileklerimiz ve buna inancımızın bir tezahürü olacaktır.

R. KAPLAN (Maraş) - Aziz arkadaşlar, bugün tasdikınızla tarihe hediye edeceğimiz ahitname dünya milletlerine müşterek tesanüt için bir misal daha veriyor. Türk Milleti sulhseverliğin birçok misallerini, bilhassa birinci cihan harbinin sonundan bugüne kadar takibettiği siyasetle dünya milletleri arasında başkasının egemenliğine, toprak bütünlüğüne, bağımsızlığına tecavüz niyetinde olmadığını kaç defa verdiği bu gibi misallerle göstermiş oldu. Umarız ki arkadaşlar, ahitname ile tesis edilen müessese, dünya milletlerinin, nasıl ki Türk milleti bu hususta âzami hüsnüniyet gösteriyorsa, dünya milletleri arasında birbirinin toprak bütünlüğüne, egemenliğine ve bağımsızlığına karşı olan ihtirasların önüne geçmekte âmil olsun. Umarız ki arkadaşlar, kurulan bu müessese, birinci cihan harbinden sonra kurulan müesseseler gibi nihayete ermesin. Arkadaşlar, bu müesseseyi kurmak için dünya milletlerine rehberlik eden Amerikan ve İngiliz milletleri, umarız ki bu müesseseyi, yalnız böyle eski Milletler Cemiyeti halinde bırakacak değildirler ve umarız ki, eşit haklara sahip, küçük, büyük milletlerin itifakı ile dünyaya sükûn, huzur getirecek olan bu tesisi, bu müesseseyi bir başlangıç yapsınlar.

Arkadaşlar; dünya milletleri, büyük Devlet, küçük Devlet halinde ayrıldığı müddetçe, gerek Amerika milletinin, gerek İngiliz milletinin çok âli esas, çok yüksek bir ruhla ortaya attıkları dünya demokrasisi, dünya milletlerinin hürriyeti, dünya milletlerinin egemenliği esası, zannetmem ki, ufak milletlerin istediği şekilde tecelli etsin, teessüs edebilsin. Onun için bu tesisin takviyesine en büyük âmil olacak, bütün bu gayede hüsnüniyetle birleşmiş milletlerin, eşit haklara sahip Devletler halinde ittifaklarının tahakkuk edeceğini görmemiz lâzımdır ve o günü dünya görürse en bahtiyar gününü görmüş olacaktır.

Arkadaşlar, arkadaşlarımız hep temas ettiler. Altı senedir devam eden harp bugün bitti, "altı senedir devam eden harp" diye söylemek bugün arkadaşlar kürsüde kolay geliyor. Arkadaşlar, bu harpte nice milletler ve Devletler yendi, gitti. Tarih tetkik edilirse ne zaman, nerede diktatörlük denilen şey hangi milletin başında teessüs etmişse onun başına bugün görmüş olduğumuz mağlup milletlerin başına gelen felâket daima gelmiştir, tarihte görürsünüz. Meclisini, 1947 senesine kadar açmıyacağım diyerek, 1939 da kapayan diktatör bugün ortada yoktur. Ama o Devleti, o milleti, hâkimiyetinden ve istiklâlinden de mahrum etmiştir.

Milletler kendi mukadderatında ferdi hâkim kıldığı zaman, kendi izmihlal hükmünün ilâmını kendisi imza etmiş demektir.

Arkadaşlar, onun için Türk milletine bugün bu kürsüden sözümü, kendisinin vekili olarak duyururken şunu söylerim ki; kendisinin buradaki Meclisi, kendisinin buradaki Devlet Reisi, kendisinin buradaki Hükümeti, bütün dünyanın geçirdiği bu altı senelik büyük badire içinde Türk Milletinin mukadderatı üzerinde karar alabilmek için, onun işleri üzerinde rey verebilmek için, onun hakkını korumak için, onun dünya milletleri arasında eşitliğini dünyada tutundurmak için elinden gelen gayreti sarfetmiştir.

Bu Meclis ve bu Devlet Reisi ve bu Hükümet bu altı sene içinde dünya milletlerine karşı Türk Milletinin hakkını müdafaa edenler, bu kürsünün ilk kurulduğu gün Türk Milletinin aldığı ahdi yerine getirerek yapmışlardır.

Misakı Milli ile tesbit edilen haklardan toprak eksikliği bırakmıyacağız, Türk Milletinin egemenliği, Türk Milletinin bağımsızlığı teessüs edinceye kadar, tek kalmazsak dahi, ölüm yolunda mücadeleye devam edeceğiz kararını almışlardır. Birinci mücadelede zaferi kazanan Türk Milleti bugünkü mücadelede de harp başladığı gün milletiyle, Meclisiyle kararını almış ve bütün dünyaya ilân etmiştir. Hiç kimseye karşı tecavüze niyetimiz yoktur. Fakat üzerimize tecavüz edene karşı da tereddütsüz tecavüze hazırız. (Bravo sesleri, alkışlar). Onun için arkadaşlar, Türk milleti kararını aldıktan sonra, korkacak ve çekinecek hiçbir şey kalmadığını bütün dünyaya ilân ettikten sonra, bugün bu ahitname ile bütün dünya milletleri arasında yerimizi alırken bizim de gelecekte bir şartımız vardır. Arkadaşlar; bizim toprak bütünlüğümüze, herkes riayet edecektir, hüküm-

lülüğümüze riayet edecektir, bağımsızlığımıza riayet edecektir. Bu esaslara, nereden gelirse gelsin, bir defa tecavüz edildi mi, ne Adalet Divanı bizim kararımızı bozar, ne de bir milletin tazyiki bozar. Onun için bugün Adalet Divanı üzerinde reyimizi verirken, dünyaya karşı sesimizi duyurmak istiyorum. Yasasın Türk Milleti, yaşasın "Türk hâkimiyeti, yaşasın Türk istiklâli. (Şiddetli alkışlar).

H. BAYUR (Manisa) - Arkadaşlar; bu andlaşmanın türlü yönleri üzerinde buraya gelen arkadaşlar uzun ve önemle durdular. Ben yalnız bir iki nokta üzerindeki tenkitlerimi yapacağım.

Bu tenkidi yaparken maksadım bunu tasdik etmemek veya edilmemesini söylemek değildir. Ben de bunun tasdiki için oy vereceğim. Esasen bu noktaları bazı arkadaşlar tebarüz ettirmişlerdir. Fakat ben de ayrıca tebarüz ettirmeyi faydalı gördüğüm için yapıyorum.

Ben de biliyorum ki ve hepimiz biliyoruz ki bu andlaşma olmazsa yerinde bir şey olmayacaktır, bu çok defa söylenmiştir. Binaenaleyh evvela bu hiçden iyidir. Ondan sonra bugün mevcut olabileceklerin en iyisidir. İşte bu yüzdendir ki 50 kadar millet bunu kabul etmiş ve tasdik de edeceklerdir. Dolayısıyla ben de tasdik taraftarıyım.

Fakat bu bir iki noktaya tebarüz ettirmek lâzımdır. Bundan önce şunu da söylemek gerekirdi ki bu andlaşmada büyük ülkü düşünceleri görülmektedir. Çok yüksek bir ülkü ile ele alınmıştır. Bu yüksek ülküyü tebarüz ettiren fıkralar hemen her bölümde vardır.

Milletlerin istiklâli, barış sevgisi, insanlığın yükselmesi ekonomik ve sosyal yardım, milletlerin her türlü haklarına riayet vesaire.. Hemen her yerde tekrar edilmektedir. Şimdi, bunun uygun ve iyi olmıyan tarafları bu yüksek ülkülü taraflarla karşılaştırılınca elbette insanın içine gelen şudur; yüksek ülkülü olarak ifade edilen hükümler zamanla diğerlerine galip geleceklerdir. Yani bunlar ötekilerle çatıştıkları vakit yavaş yavaş kötü olan, uygun olmıyan diyelim, cihet yıpranacaktır ve iyiler kalacaktır. Bu ümitle buna çalışmalıyız ve bu işi takip etmeliyiz. Bu andlaşmanın en yüksek ülkülerinden birisi ulusların çeşitliğini tanımasıdır, fakat bununla tezat teşkil eden hükümleri vardır. Bunlar üzerinde durmak istiyorum. Bu çeşitlikteki tezat eden büyük Devlet olarak tamamen beş devlete ve-rilen haklardır. Bunlara verilen hakların ötekilerinden başkalığı miktar ve nispet üzerinde değildir. Esas üzerindedir. Büyük devletler sanki başka cinsten devletlerdir. Başkalarından büyük oldukları için hakları da büyük olsun, bunlara verilen hak başkalarında hiç yoktur. Bunlardan birinin oyu olmadıkça hiç bir netice tecelli edemez ve bu her işi durdurabilir. Yani arada cins farkı vardır, miktar farkı değil.

Bunlara bu hakkı tanıyan bu Andlaşma yapılırken nasıl düşüncelere dayanabilmiştir, bunu inceleyelim.

Bu hususta iki düşünce vardır: Birincisi genel savaşı büyük Devletler kazanmıştır, barışı da büyük devletler koruyacaktır. Bence bu ikisi de yanlıştır. Nisbî, şeylerdir, katî şeyler değildir. Bir defa savaşın iki büyük kısmını gözönüne alalım. Alman savaşı, Japon savaşı, İtalya ve saireyi almıyalım. Alman savaşı nasıl kazanıldı? Alman savaşı, Almanya'nın yıpratılmasıyla kazanıldı, Japonya savaşı nasıl kazanıldı?

Japonyanın yıpratılması ve bir yandan da Atom bombasının ilka ettiği dehşetle kazanıldı. Bu o kadar ileri bir silâhtır ki, ona malik olan ordu, bugünkü öbür orduları ortaçağ orduları vaziyetine düşürmektedir. Bugünkü bir fırkanın karşısında nasıl ortaçağın en büyük ordusu mukavemet edemezse Atom bombasına malik ordunun karşısına da bu silâha malik olmayan ordu çıkamaz, ortaçağ ordusu vaziyetine düşer.

Şimdi asıl bizi ilgilendiren ve sırf yıpratma savaşı olan Alman savaşına gelelim: Bu yıpratma, müşterek eserdir. Her ulus kendine taarruz edildi mi, Polonya'dan başlıyorum, kendine taarruz edilen -Fransa ile İngiltere kendiliklerinden harbe girmişlerdir- her ulus kendilerine taarruz edildiği zaman elinden geldiği kadar dayanmıştır ya nefesi tükendiğinden yahut bütün toprağı istilâya uğradığından harpten çekilmiştir, muharip safından çıkmıştır veya çete hARBİNE başlamıştır. Bu duruma düşen küçük devletler de vardır, büyük devletler de vardır. Bunların bunda hiçbir suçu yoktur. Her biri sonuna kadar uğraşmıştır. Didinmiştir. Almanya'yı da o nispette yıpratmıştır ve onların onu yıprattıkları nispette de öbürlerinin yükü hafiflemiştir ve o suretle harp kazanılmıştır. Bu vuruşmalarda, yıpratışlarda bazı ulusların çok büyük önemi vardır. Şayet böyle yapılmısaydı, her taarruza uğrayan küçük devlet büyük kuvvet karşısında boyun eğseydi ve harbi büyük devletlere bıraksaydı bugün ne olacaktı? San Fransisko'da varılan neticeye göre bana öyle geliyor ki, şuna hükmolunmuştur ki: küçükler birşey yapmamıştır, herşeyi büyükler yapmıştır. Halbuki gerçekte küçüğün yaptığı boyuna göredir, büyüğün yaptığı da boyuna göredir. Bu nazarı itibara alınmayarak meselâ küçüğe bir, büyüğe üç oy vermek gibi bir yol tutulacağı yerde, her önemli meselede yalnız beş büyüğün oyu birleşince herşey hallolunmaktadır, ötekilerinkinin ehemmiyeti yoktur veyahut ehemmiyeti yok denilecek kadar azdır.

Şimdi birkaç örnek alalım: Belçika Alman saldırısına uğradığı zaman pes deseydi ne olurdu? Belki İngiliz ordusu Dönkerkten gemilere binip gidemezdi.

Yunanistan İtalya'nın ultiMATOMUNU aldığı zaman peki deseydi ne olurdu? Tahmin edilemeyecek kadar pek çok şeyler olurdu. Yunanistan'da uğraşan İtalyan ve Alman orduları daha o zaman her tarafta serbest olurlardı ve Mısır falan saldırabilirlerdi. Demekki Yunan ordusu aylarca mühim hizmet görmüştür.

Yugoslavya'yı ele alalım. Prens Pol ve onun bakanlarını düşüren devrim olmasaydı Rusyaya taarruz belki beş altı hafta evvel olurdu, kış başlamadan belki

Moskova düşerdi. Belki de düşmezdi. Amma düşmek ihtimali de vardı dolayısıyla zikrettiğim bu üç devlet yalnız boylarına göre iş görmüş değillerdir. Ondan da ziyadesini yapmışlardır. Bu gibi, birçok misaller alınabilir. Bugünkü misakta bugünkü antlaşmada bu gibi devletler bir şey yapmamış gibidirler: Ya Almanya hiç mukavemet etmese idiler ne olacaktı? Nazarı bir protesto ile iktifa etselerdi ne olacaktı? Dolayısıyla bu işte vicdanları tahriş eden bir haksızlık vardır.

İlerisi için deniyor ki, barışı büyük devletler koruyabilir. Bunu da böyle kesin olarak söylemek doğru değildir. Barışı büyük devletler, büyüklükleri ölçüsünde, küçük devletler de küçüklükleri ölçüsünde koruyacaklardır. Bazı 3-4 küçük ve orta ulus birleşince bir büyük ulus gücünde olur, halbuki beşler arasına alınanlar herhangi bir önemli iş için oy sahibidirler onların oyu olmasa iş görülmez, ötekiler ise sıfırdır.

Başka bir şey daha var. Barışı korumak işinde büyük devletlerin kazançları külfetleri nispetindedir, meselâ 200 milyonluk bir devlet alalım, o 200 milyonun çıkarabileceği askerde onun sanayii ile barışı koruyor amma, onun karşılığında da o iki yüz milyonun güveni, onların sanayiinin güveni korunuyor. Yani iki yüz milyonluk bir kitlenin güveni korunuyor, öbür taraftan 30 milyonluk bir millet yaptığı yardımla 30 milyonun güvenliğini koruyor. Amma San Fransisko anlaşması bunlar arasında bir nispet farkı değil bir esas farkı gözetiyor. Buna akıl ve mantık bir türlü ermez.

Bu işte bir iki istisna gösterilebilir. O da şudur: Bazı küçük devletler vardır ki, gerçekten savunma işlerine hiç önem vermemişlerdir. Hatta bazılarının büyük sömürgeleri de vardır. Fakat kendi servetleriyle, nüfuslarıyla mütenasip bir ordu ve donanmaları yoktur; yani askerî kuvvete ehemmiyet vermemişlerdir. Bunlar büyük devletler arasındaki rekabetten istifade etmediği düşünmüşlerdir, işte bu düşünce ile kendi savunma işlerine ehemmiyet vermemişlerdir ve dolayısıyla bu büyük savaşta bunlar müstesna bir durumdadır amma sayıları azdır. Tabii burada ad vermeğe lüzum yoktur belki gücenen olur. Fakat bunları gayet iyi biliriz.

Halbuki orta ve küçük ulusların bir kısmı vardır ki, birçokları böyledir, bunlar güçlerinin ve takatlarının üstünde silâhlanmışlardır, güçlerinin ve takatlarının üstünde vuruşmuşlardır. Güçlerinin ve takatlarının üstünde yurdları harabiye uğramıştır, Büyük devletlere nispeten hatta daha çok harabiye uğramışlardır. Amma San Fransiskoya göre onlar yine hiçdir. Beş büyük devletin herbirinin oyu herşeydir.

Bunu söylemekle şunu da demek istiyorumki silahlanma işi tahdit edilirken sade yukarıdan tahdit doğru değildir. Yani; her devlete denmeli ki senin şu kadar ordun, şu kadar silâhın ona göre savaş sanayiinin olacak fakat aynı zamanda denilmeliki şundan aşağı da olmayacaktır. Çünkü ondan aşağı ordu bulundurursa bir millet müşterek güvene tesiri olmaz. Dolayısıyla bir sığıntı bir tufeyli vaziyetinde kalır. Kâfi miktarda ordu, donanma besliyen bütün fedakârlığı yapacaktır öteki

benim ordum, donanmam yoktur diye ötekinin sırtından güvenini temin edecektir bu doğru olmaz. Bu bakımdan hem yukarıdan hem de aşağıdan tahdit olunmalıdır.

Özet olarak şunu demek istiyorum ki, büyük devletlere kesin bir üstünlük tanıyan onların oy birliği hükmü haksız bir hükümdür. Tabii bunu söylemekle bunu kaldırtacağım demek istiyorum. Fakat bunu tebarüz ettirmek lâzımdır demek istiyorum, keza bundan dolayı da bu andlaşmaya girmiyelim de demek istemiyorum. Bence bu işin daha âdilâne olması için büyük devletlere birkaç oy verilmelidir. Mademki güven sağlama işine daha büyük kuvvetle iştirak edeceklerdir o büyük kuvvetine göre oy sahibi olsunlar. Nasıl ki, nüfusu daha kalabalık olan illere de daha çok milletvekili seçme hakkı verilir. Bunun gibi bir şey olmalıdır.

Eski Cemiyeti Akvamunkile bu yeni antlaşmanın metinlerine bakılırsa daha iyi veya daha kötü tarafları bulunabilir; esas farkı metinde aramamalıdır. Eski Cemiyeti Akvam büyük ülkücü Vilson tarafından aşağı yukarı zorla öbür büyük devletlere kabul ettirilmiştir.

Halbuki bugün dünya milletlerinin canı yanmıştır. 20 - 25 yıl geçmeden çıkan ikinci genel savaştan milletlerin canı o kadar yanmıştır ki bu Andlaşmaya dört elle sarılacaklardır, öyle ki Cemiyeti Akvamın büyük mikyasta tereddiye uğramasına mukabil büyük devletler bunu samimi ve ciddi tutarlarsa bir yeni Milletler Birliği biteviye gelişir. Temenni ederiz ki, gelişsin ve daha da kuvvetli olsun. Bunun iyileşmesi ve gelişmesi için Andlaşma ile bağlı-her ulusun ödevi buna samimi olarak sarılmaktadır. Küskün durum almak değildi. Bu Andlaşmadaki haksızlığı tebarüz ettirmekle beraber onu düzeltmek için bütün uluslar ona dört elle sarılmalıyız. Biz ve bizim gibi buna iştirak etmiş kalabalık orta uluslar kütlesi buna sarılmalıyız. Bunu geliştirmeye çalışmalıyız. Kendi uluslarımızın vicdanında, bütün acunun vicdanında bugünkü haksızlıkları ıslah etmek lüzumunu, duygusunu yaratmağa, geliştirmeye çalışmalıyız. Bunu yaparsak belki ilerde zamanla bu suretle umumî vicdanın tezahürleri, umumî vicdanın istekleri en kötü vicdanlar üzerinde de müessir olur, onları boyun eğmeğe icbar eder.

Bu bakımdan Andlaşmayı eksikliklerine rağmen kabul etme ve ondan sonra ıslahına çalışmak bizim vazifemiz olmalıdır. (Alkışlar).

A. MENDERES (Aydın) - Muhterem arkadaşlar; Hükümetin yüce tasdikınıza arzetmekte bulunduğu Birleşmiş Milletler Anayasası milletlerin, ta 1935 yılında Habeşistan'a taarruz eden Faşist İtalya'nın karşısında o zamanki Milletler Cemiyetinin iflâsiyle açılan harbönü devresi ile 1939 yılında başlayan ve bugün sona eren ikinci cihan harbinin sonsuz facialarından ders aldıklarını gösteren ilk ve çok önemli bir vesikadır. Bu vesika milletler arasında sürekli olarak barış nizamını korumak, milletlerin birbirleriyle siyâsî, iktisadî hertürlü münasebetlerinde; her milletin hususî menfaatî ile milletler topluluğunun umumî ve müşterek men-

faatlerini ahenkleştirmek ve fertleri ve toplulukları gittikçe artan bir emniyetle tecavüzden ve zarurî ihtiyaçların tazyikından masun bulundurmak ideali ile vücade getirilmiş bulunmaktadır.

Arkadaşlar; Birleşmiş Milletler Anayasasını bir kere gayet süratle gözden geçirelim. Görülüyor ki bu Anayasa gayelerinin tahakkukunu sağlayacak teşkilât olarak Emniyet Konseyi, Sosyal ve Ekonomik Konsey ve Asamble adlarındaki organları vücade getirmektedir. Emniyet Konseyi ile alâkalı olarak eski Milletler Cemiyetinde de mevcut olan ve o zaman da faydalı işler gördüğü yadımızda yaşayan Lâhey Adalet Divanını muhafaza edilmiş görüyoruz. Fakat asıl yenilik Breton Vuds Anlaşmasındaki malî müesseselerin Sosyal ve Ekonomik Konseyle irtibatlandırılması keyfiyetidir. Bu sayede barışı bozacak herhangi bir tecavüzün sadece vukuunu önlemek değil; milletler arasında tecavüz ve ihtilâflar doğurması muhtemel sosyal, ekonomik ve malî düzensizliklerin ıslahı suretiyle asıl ihtilâf ve tecavüze kaynak olacak şartları ortadan kaldırmak yolunda çalışmak mümkün olabilecektir.

Arkadaşlar; yine bu Anayasanın her milletin tek başına veya milletlerin ortaklaşa üzerlerine aldıkları taahhütlere dair olan hükümlerine de acele bir göz atarak şimdi kabul ve tasdik edeceğimiz bu vesika ile üzerimize alacağımız taahhütleri belirtmeye çalışacağım. Bu taahhütler, bir taraftan Milletlerarası ihtilâflarında Emniyet Konseyi kararlarının ve hakem, uzlaşma gibi barış usullerinin kabulünü ve herhangi bir tecavüze karşı Birleşmiş Milletlerle birlik hareket etmeyi, diğer taraftan da camiaya dâhil her memlekette Demokrasi prensiplerine uygun olarak yurttaşın şahsî hürriyet ve masuniyetleriyle siyasî haklarının mahfuz tutulmasını tazammun etmektedir.

İşte bugün tasvibinize arzedilen Birleşmiş Milletler Anayasasının yepyeni ve çok önemli hususiyeti budur. Bu misak her âza milletten eski Milletler Cemiyeti misakı gibi sadece haricî münasebet ve siyasetlerinde sulhun esas tutulmasını istemekle iktifa etmiyorum; Aynı zamanda her milletin dahilî idaresinde de millet hâkimiyetini istiyor, ve şahsî ve siyasî hak ve hürriyetlere riayeti karşılıklı taahhüde bağlıyor. Bunun sebebi nedir? ikinci cihan harbini doğuran, sebep ve hâdiseleri inceleyince açıkça görülür ki, İtalya'da Almanya'ya diktatörlükler kurulması sonra da bunlara peyk olarak başka memleketlerin de bu yola gitmeleri barışı tehlikeye koymuş olan âmillerin başında gelmektedir. Herhangi bir milletin idaresinin demokrasi esasına dayanmaması, diğer milletlerin de huzur ve emniyetini tehdit eden ve barışı heran tehlikeye mâruz bırakan çok kuvvetli bir âmil olarak kabul olununca hürriyeti ve barışı seven milletlerin kendi aralarında barışı tehlikeye koyabilecek diktatörlük idaresine katlanan âza bulunmamasını istemeleri ve dışta kalan diğer milletlerin de barışı tehdit edebilecek yollara sapmamasına dikkat etmeleri Birleşik Milletlerin barış ve emniyet ihtiyacından

doğan bir zarurettir. Bu böyle olmakla beraber istiklâline düşkün bir milletin ferdi olarak endişeli bir sual hatıra gelebilir. Diğer milletlerin veya bir milletler topluluğunun herhangi bir milletin iç idaresinin şöyle veya böyle olmasını istiyebilmesi, o milletin istiklâlini sakatlamaz mı? Birleşik Milletler Anayasasının istediği ve iştirak eden milletlerin taahhüt ve kabul ettikleri hususu rey serbetliği yolu ile millî iradenin hâkim kılınması olduğuna göre herhangi bir memlekette şayet varsa millî iradenin hâkimiyete mâni âmillerin bertaraf edilmesi milletlerin hürriyet ve istiklâllerinin kuvvetlendirdiği mânasını görerek ferahlamış bulunuyoruz.

Arkadaşlar; filhakika bir milletin istiklâli deyince o milleti teşkil eden yurddaşların hürriyetlerinin yekûnunu anlamakta hata yoktur sanırım. Onun için en büyüğünden en küçüğüne kadar bütün memleketlerde yurddaş hürriyetlerini milletlerarası karşılıklı taahhütlere bağlayan Birleşmiş Milletler Anayasası millî istiklâlleri sakatlamak şöyle dursun; bilâkis her milletin istiklâlini diğerlerinin istiklâlleriyle bir tutmak ve teyit etmek suretiyle yep yeni ve çok kuvvetli teminat altına almaktır.

Bize gelince; Anayasamızın ruhu tamamen millî hâkimiyet esasına dayanmakta bulunduğundan Birleşmiş Milletler Misakiyle tam tetabuk hâlinde bulunduğumuz bu fırsattan faydalanarak bir kere daha sevinçle ifade edebiliriz. Bu itibarla kabul etmekte bulunduğumuz Milletlerarası Anayasası ile kendi Anayasamızın dışında veya onun ruhuna aykırı bir taahhüt altına giriyor değiliz. Ancak olsa olsa fiili durum ile yazılı Anayasamız arasındaki bazı ahenksizliklerin bertaraf edilmesi lüzumu hâsıl olabilir ki, bu da esasen Ana Kanunumuzun milletimize karşı taahhüt etmiş olduğu hususların kemaliyle yerine getirilmesi demektir. Binaenaleyh, çok uzun yıllardan beri Türk inkılabının teveccüh ettiği gayelere tamamen uygun ve mutabık düşen Birleşik Milletler Anayasasına iştirakimizi içrahatlığı sevinç ve güvenle tasdik edebiliriz. (Alkışlar).

R. PEKER (Kütahya)- Muhterem arkadaşlarım, insanlık âleminin daha geniş güvenlik nefesi almasını sağlayacak olan bu eseri, -şöyle diyebilirim- bu büyük eseri, uzun yıllardanberi dünyayı kasıp kavuran zulüm, cebir, tahakküm ve istilâ kuvvetlerinin yere serildiği bir günde konuşmağa başlıyoruz. Bugün son savaş cephesinde ateş kesildi ve biz bugün insanlık ilerisinin başlıca teminatını, genel güvenliği vücade getirecek olan devamlı barış teminatını, inceleyerek bu eserin temeline en büyük taşlardan birini koyan bu milletler arası çalışmanın bize yüklediği vazifeyi yapmış olacağız.

Arkadaşlar, eser büyüktür ve insanlık hayatının birbirine dayanarak rahat yaşaması yolunda, bilhassa son yarım asır içerisinde gelişmiş olan fikrî, edebî, felsefî, askerî ve siyasî bütün anlayışların yekûnuna cevap veren bir mevki ve iddiada bir eserdir.

Biliyorsunuz arkadaşlar, içinde bulunduğumuz yüzyılın başlarında ileri düşünme sahasında dünyanın müşterek barış hayatı yaşamasını bozacak insanlığın huzuruna düşman olacak, insanlık kütlelerine milletlere fenalık yapacak unsurlara karşı yeni fikir temelleri atıldı. Bu fikir daha olgunlaşıp gelişme fırsatını bulmadan birinci cihan harbi geldi çattı ve birinci cihan harbinin sonu tasfiye edilirken bu fikir amelî sahaya sokuldu, ana maksat tam olarak temin edilmemekle beraber bu fikir tatbikatta şeklini buldu. Bu şekil eski Cemiyeti Akvamdır. Milletler Cemiyetidir. Bu cemiyet son devirlerinde hodgâm istila fikirleri besleyen bazı Devletler tarafından yaralanmış ise de müşterek güvenlik (Kolloktif emniyet) prensipi yaşamakta devam etti.

İki harp arası sarsılan bir fikir ikinci cihan harbinin sona yaklaştığı devirlerde milletlerarası çalışmalarla tekrar kuvvetlendi, Dambartınoks yapıldı ve bütün bunların yekûnu da bugün elimizde bulunan bu eseri verdi. Arkadaşlar, bu güzel eser çok teessüf olunur ki en mühim noktasından en ağır ve en derin bir surette yaralıdır. Ben bu yaranın bizim millî hayatımız için ıstırap verici olduğuna kaniyim. Bu noktayı söylemeye bir ruh ihtiyacı duymuş olmasaydım zaten bu mevzu da söz almazdım.

Bazı arkadaşların belirttiği diğer noktalar, bunun yanında üçüncü, beşinci derecede kalıyor. Bir kere bu eserlerin en bâriz hususiyeti, ve ehemmiyeti (kollektif güvenlik) denen esas sağlamaktan ibarettir. Üst tarafı bunun etrafında nispeten tâli sayılabilecek olan bir takım fikirleri derleyip, toplayıp güzel ve sevimli bir dekor içinde o ana fikri vüculandırmaktan başka bir şey değildir. Bu eser müşterek güvenlik, (kollektif emniyet) dediğimiz maksadı temin etme kabiliyeti bakımından arzettiğim büyük yarasından dolayı zayıftır, eksiktir. Bu önemli noktayı şöylece açıklayayım;

Biliyorsunuz arkadaşlar; yeni Birleşmiş Milletler Kurulunun Güvenlik Konseyi 11 üyeden mürekkep olacaktır. Bunun beşi büyük Devlet 6 sı da diğer küçük Devletler temsilcisinden ibaret olacaktır. Ve bu konsey her işi 11 in 7 siyle karar altına alacaktır. Fakat bütün eserin ruhunu teşkil eden milletlerin bekâsını, istiklâlini, şerefini, varlığını ve istidan masuniyetini sağlayacak olan kollektif emniyeti sağlayacak olan karardır. Bu kararı bu konsey verecektir. Elimizdeki andlaşma metnine göre, emniyeti saldırganlıkla bozanlar aleyhine müşterek askerî hareket kararı bu 11 oydan alelittak yedisi değil, 11 den beş büyük Devletin tamamı ve enaz iki küçük Devletin iltihakıyla sağlanabilecektir. Demek ki bunu aşağı yukarı halk diliyle vulgarize edecek olursak Konseyi teşkil eden 11 Devletten onunun aksi oyuna rağmen beş büyük Devletten yalnız birisi saldırgan aleyhine umumî bir askerî hareket icrası lehine oy vermezse saldırış hareketi cezasız kalacak ve istilâ hareketi serbestçe yapılacaktır. Yani beş büyük Devletten biri saldırgan olursa, bu Devlet kendi aleyhine oy vermiyeceği için cezasız kala-

caktır. Veyahut büyük Devletlerden birinin peyki olan ve onun dış politikasına dayanan bir küçük Devlet başka bir küçük Devlete saldırırsa hamî büyük Devlet kendi peyki aleyhine oy vermiyeceği için saldırgan küçük Devletin yaptığı fenalık yanına kalacaktır. İşte veto meselesinin açtığı yara budur. Elimizdeki bu andlaşma mucibince bölge andlaşmaları esasî üzerinden peykleşmiş olan Devletler zümresinin çenberi dâhilindeki bir Devlet bu çenberin merkezini teşkil eden büyük Devletin politikasına dayanarak o çenber dâhilinde olmayan başka bir küçük Devlete saldırdığı zaman kendisinin peyk olduğu büyük Devletin, konseyde veto hakkını kullanması yüzünden, saldırganlığını sonuna kadar, hiçbir kolektif ceza tehdidine mâruz olmadan götürebilecektir.

Arkadaşlar; meselenin özü, pürüzsüz bir kolektif emniyete güvenerek milletlerin güvenliğini sağlamak bulunduğuna ve bu güvenlik arzettiğim gibi 5 büyük Devletin 5 inin de iltihakı şartına bağlı kaldığına göre bir tek büyük Devletin herhangi bir politika sebebi ile veto hakkını kullanması ihtimali bütün insanlığın hizmetini daima bozacak ve bilhassa küçük Devletleri daima bir korunma kaygusu içinde yaşatacaktır. Şu halde bütün Devletlerin dayanışmasına bağlı ve emin bir güvenlik için kesin bir tatbik unsuru ortada yoktur.

İşte eserin büyük yarası bu noktadır. Bunun böyle olduğunu biz biliyor, biz söylüyor değiliz. Bunu vazedener, projeyi hazırlayanlar, konuşup münakaşa edenler ve nihayet kabul edenler de bu ciheti elbette biliyorlardır.

Andlaşmanın Anayasa kısmında peenbul (methal) kısmında Cihan Birleşmiş Milletleri Yasası olarak tesbit edilen yüksek prensiplerin içinde ifade edilmiş olan mânânın yekûnu arzettiğim bu mahzurla karşıkarşıya getirilince insan duraklıyor. Demekki uzaktan bilinemiyen amelî mücbir sebepler bu şeklin kabul edilmesini icabettirdi. Demekki bu hamuru yoğuran ve insanlığın faydalı bir eseri haline getirmeğe kendilerini verenler nihayet bu yaranın böyle işlemekte olduğunu görmelerine rağmen bugün için bu kadarını yapmak mümkün olduğundan dolayı onunla iktifa etmiş olacaktırlar ve bunun için geçirdiğimiz büyük harp devrinin bizi ulaştıracağı barış devrine girerken büyük bir ihtilâfın patlamasından endişe hissi bu eseri bu yara ile kabul etmiye büyük Devletleri sevk etmiş olacaktır. Benim sezîşim budur. Yoksa Anayasanın yüksek esasları ile bir veto meselesi arasındaki büyük tezat meydandadır.

Biz büyük Devletlerin yerinde değiliz. Bu eseri hiçbir itiraz ifade etmeksizin ve çağırıldığımız San Fransisko konferansında bilhassa bu veto işinde arzettiğim fikirleri söylemeksizin kabul etmiş olmamızı doğru bulmuyorum. Nüfusumuz ve teknik kabiliyetlerimiz yekûniyle biz büyük Devletler arasında değiliz. Binaenaleyh kendi üzerimize herhangi bir ihtirasla silâhlı bir saldırganlık tevcih edecek olan Devlete karşı, Emniyet Konseyi mekanizmasının pürüzsüz işlemesini istemek hususunda hak sahibi idik. Konferansta bunu istemek bizim vazifemiz-

di. Dışışleri Bakanımızın söylediklerine göre delege heyetimiz bazı teklifler yapmışlar. Bence yapılacak ve kuvvetle müdafaa edilecek en lüzumlu ve esaslı teklif bu idi. Bize verilen izahata göre anlıyoruz ki bazı küçük Devletler ve İngiliz Dominyonları buna itiraz etmişlerdir. Şimdi büyük Devletlerin veto hakkı ile beraber bu Anlaşmayı kabul eden küçük bir Devlet birgün kendine ya büyük bir Devletin yapacağı, veyahut kendisinden daha kuvvetli diğer bir küçük Devletin büyük Devletlerden birinin veto hakkını temin ederek tatbik edeceği bir istilâyı Birleşmiş Milletler Andlaşmasının teminatından mahrum olarak ve peşinen kabul ediyor demektir. Bundan dolayı bünyesinde büyük bir yara taşıyan böyle büyük bir dünya eserini vücade getirmek faaliyetine iştirâk ederken bu mahzura karşı durarak çalışmamız lâzımdır. Fakat şimdi Mecliste reddine taraftar değilim. Anladığıma göre bu işi büyük devletler bugün bu kadarı mümkün olduğundan aralarında bir ayrılık yapmamak için günün imkânı dâhilinde bu eseri böyle yapmışlardır. Bizim vazifemiz konferansta çalışmaktı hatırlıyorum, Stetinyüs bütün delegelere tebligat yaptı ve her delege heyetinin tadil tekliflerini, amodemanlarını ve mucip sebeplerini 7 Nisana kadar büroya göndersin dedi, merkez kongre bürosuna. Biz bu isteğimizi çok makul mucip sebepleriyle beraber büroya verebilirdik ve vermeliydik. Bunun yapılmamasını murahhas heyetimizin çalışması bakımından eksik addederim. Haydi biz bunu bizzat istemedik hiç olmazsa büyük devletlerin nota hakkında bihakkun itiraz yapan diğer küçük devletlerin tekliflerine katılmamız ve onlarla beraber veto aleyhine oy vermemiz yapılması elzem bir vazife idi. Bunda ekseriyet bulamasak bile bariz bir hakkı korumuş olurduk ve hem memleketimizin bakası için esaslı noktada uyanık bulunduğumuzu gösterecek hem de milletlerarası bir büyük eserin mükemmeliyetine çalışmakla Türkiye'nin şeref ve itibarı yükselmiş olurdu. Bu çalışmayı yaptıktan sonra teklifimizle müsbet bir netice olmasak dahi hiç olmazsa bir ihtiraz kaydı gibi fikirlerimizi belirttikten sonra tabîî eserin heyeti umumiyesini yine kabul ederdik.

Arkadaşlar; biz bu Birleşmiş Milletler Yasasını ve antlaşmasını kabul ederken onun yanında Milletlerarası Adalet Divanı Statüsünü de birlikte kabul edeceğiz. Bundan herhangi birşey istiyen büyük bir devlet veya benim birşey istediğim benden küçük bir devletle aramızda güçlükler, hudut dâvaları, siyasi ihtilâfları ve bu anlaşmanın ruhu olan sulh konuşması yolu ile halletmek icabederken bunu yapmadıktan maada milletlerarası Adalet Divanına da müracaat edip onun hâkemliğini ve hattâ oraya başvurduktan sonra Divanın kabul edeceği şekli kabul de etmiyerek büyük bir Devletin vetosunu kullanmak yoluyla veyahut büyük Devletlerden birinin peyki olarak vetodan faydalanmak yolu ile vukubulacak olan tecavüzü önleyecek meşru vasıtalardan mahrumuz demektir. Bu hal ağır bir tezat teşkil eder. Bir yandan Milletlerarası Adalet divanının hâkem yolunu mecburi kılan statüsü diğer taraftan, veto ile saldırganlık yollarının açık kalması divanın

var mı, veya yok mu? olduğunu şüpheye düşürecektir. Yani bu yüzden hâkem, sulh ve anlaşma yoluyla milletlerarası dâvaları halletmek pratikte yine kapıları kapalı kalacaktır.

Bütün baştanberi arzettiklerimi hulâsa etmek lâzımgelirse, şunu diyebilirim ki, bizim bu bapta küçük devletlerin haklarını büyük Devletin vetosu ile tehlikeye düşürecek olan bu unoktada düzeltici bir teklif sahibi olmamız lâzımgelirdi, böyle bir teklif sahibi olmamak vaziyetinde kaldığımızı göre hiç olmazsa buna itiraz eden küçük Devletler arasında bulunmak vazifemizdi. Bu eksiğe rağmen elimizdeki andlaşmalar bugün yapılabilecek olan eserlerin en büyüğüdür. Bunu reddetmek, hiçe saymak; aslâ buna taraftar değilim. Bilhassa Anayasa methalinde zikredilmiş olan büyük ve çok ileri insanlık için yüzgüldürücü vaitleri ihtiva eden unsurlar insanı sevindirmekte ve kendine çekmektedir, bu unsurların mânasına iyi intikal ederek ve büyük insanlık âleminin büyük insanlık anlayışına doğru gidişindeki hızın hararetini sezerek ve nihayet bu anlayışların yekûnu ile bir gün bu eserin arzettiğim yarısı da tedavi edilmiş, şifa bulmuş mükemmel bir eser haline geleceği günü ümitle beklিয়েerek bunun tasdik edilmesinin zaruri olduğuna kaniim. (Bravo sesleri).

Yalnız gönlümüz, bunun tatbikatında Türk rolünün, çalışmasının arzettiğim esaslardan mülhem bir istikamet takip etmesini istiyor.

Konu üstündeki ana fikirlerimi bitirdim bir son noktayı da şahsî mütalâa olarak arzetmek istiyorum. Amerika Hükümeti bütün dünyaya harp sonunun insani semerelerini bütün dünyaya saçıp genişletmek için çok evvelden ve derin bir uzak görüşle San Fransisko Konferansının toplanmasına baş olmuştur. Bu büyük Devletin medeni âleme yaptığı büyük hizmetlerin yanına San Fransisko çalışmalarını tanzim payında katmak lâzımdır. Yeryüzündeki Cumhuriyetin en eskisi, en kuvvetlisi bulunan ve bizim Devletimizin hizmet ve şeref timsali murahhas heyetlerimize orada geniş misafirperverlik ağışunu açan Amerika Devletine en sıcak teşekkürlerimi kaydetmekte sözlerimin sonu olacaktır. (Bravo sesleri, alkışlar).

M. ÖKMEN (Ankara)- Arkadaşlar, Milletlerarası bir Andlaşmanın Büyük Millet Meclisinde müzakeresine devam edildiği şu günde ben de "Birçok arkadaşlar gibi andlaşma hakkında söz almış ve görüşümü Büyük Millet Meclisine arzetmiştim. Ne isabetli bir iş yapmışım ki hak ve hakikate tercüman olarak bu andlaşmanın ruhunun bu Devletin kuruluşuna temel olan Anayasamızın beynelmilel bir hale gelmesi mahiyetinde olduğunu ifade etmiştim. Bütün bir insaniyetin canu gönülden alkışladığı bu prensipleri bu milletin 25 sene evvel kanunlaştırıldığı esaslardan olarak vatandaşlar arasında herhangi bir ırk vesaire gibi fark ve imtiyaz tanımayıp, her vatandaşı kanun muvacehesinde bir ve her imkândan istifadeye lâyık kıldığı ortada iken bir arkadaşımı neden bilmiyorum,

milletlerarası bir mevzuun mevzuubahis olduğu bir zamanda bizim fiili durumumuzun buna uygun olmadığını ileri sürdü. Bu Anayasanın dünyanın en ileri telakkilerini taşıyan bir anayasa olduğunda kendileri de mutabık olduğuna ve hiçbir kanun hiçbir nizam, mevzuat Anayasaya muhalif olamaz diye sarih bir hüküm olduğuna ve bunun teminatı münhasıran Büyük Millet Meclisine ait olduğuna göre, arkadaşımız şimdiye kadar sadıkane yemin etmiş olduğu Anayasaya burada muhtelif hüküm varsa niçin daha evvel ifade etmediler?

Bugün tekrar ediyorum, bizim Anayasamız dünyanın en ileri anayasası ve fiili vaziyette dahi bütün rejimlerin içerisinde en mütekâmilidir. Büyük Millet Meclisi Türk milletinin yegâne, tek ve hakikî mümessilidir. Türkiye milli hâkimiyetin en çok hâkim olduğu bir memlekettir. Bu itibarla arz etmek istediğim şudur ki, arkadaşımızın başka bir münasebetle her zaman tekrar etmek imkânına malik olduğu bir şeyi, hem de yerinde olmayarak, vâki olmayarak, burada tekrar etmiş olmasını cevapsız bırakmaya vicdanım razı olmadı. İftiharla her vakit tekrar ederiz ki, dünyanın en asil rejimine biz malikiz.” (Bravo sesleri, alkışlar).

F. KÖPRÜLÜ (Kars)- Arkadaşlar insanlık tarihinin adeta yeni bir devrini açacak olan ve bütün insanlara bunu açmasını temenni ettiğimiz milletlerarası bu andlaşma, Mecliste bahis mevzuu olurken arkadaşlarımızdan birinin söylediği herhangi bir mütalâa, herhangi bir fikri, Adnan Menderes’in sözlerini, Mümtaz Ökmen’in büsbütün başka bir şekilde ve açıkçası.. (Gürültüler)... Bu San Fransisko... (Kendisi söylesin sesleri)

Ş. KOÇAK (Erzurum)- Kendisi gelsin söylesin.

F. KÖPRÜLÜ (Devamla)- Burası Büyük Millet Meclisi kürsüsüdür, herkes istediğini söyleyebilir ve kimsenin hakkı müdahalesi yoktur. (Şiddetli gürültüler) Yerli yersiz, onu takdir bana aittir, siz kabul etmezseniz, etmiyebilirsiniz.

Efendiler, kemali teessüfle söyleyebilirim ki, işte gösterdiğiniz bu hal; şimdi tasdik ettiğimiz ve lehinde nutuklar söylediğimiz fikir hürriyetinin tam tersidir. (Gürültüler ve haşa sesleri)

M. ÖKMEN (Ankara)- On beş senedir nerede idin sen? (Şiddetli gürültüler).

BAŞKAN- Gayet serbesttir kürsü, serbest bırakıyorum. İstedığınız söyleyebilirsiniz, devam ediniz.

F. KÖPRÜLÜ (Devamla)- Hiç kimse oturduğu yerden bana sual sormak hakkına malik değildir. İsteyen buraya gelir, sualini sorar ve ben de istediğim gibi cevabını veririm. Siyasî terbiye, başkalarının fikirlerine hürmet lüzumu, onu dinlemek ihtiyacı, işte bizim bugün bütün dünyadan istediğimiz ve bütün dünyanın imzaladığı San Fransisko Paktını imzalamakla iştirak ettiğimiz şey budur. Her halde bir kaç arkadaş belki, olabilir ki, hatta fikir serbestisine de aleyhtardılar. Onlara da karışmıyorum. Yalnız bilhassa San Fransisko Paktını imzaladığımız

bugün hiç olmazsa başkalarının fikirlerine hürmet etmek, başkalarının fikirlerini fenaya tefsir etmemek lüzumunu anlamalıdır. (Ders mi veriyorsunuz sesleri).

F. KÖPRÜLÜ (Devamla)- Ben kaatimi söylüyorum.

M. ÖKMEN (Ankara)- Ben öyle demedim. Tahrif ediyorsunuz.

F. KÖPRÜLÜ (Devamla)- Tahrif edenlerin kim olduğu hakkında bütün dinleyenler, bütün millet hükmünü verebilir. Onun için çok teessüf ederim, Adnan Menderes, bütün bunları tamamiyle kabul ettiğimiz, bunun katiyyen ve asla yabancı olmadığını ve bunun milletin ruhundan, bu milletin hayatından doğmuş olan esaslara, şimdiye kadar olduğu gibi, hiç bir suretle bir yabancılık ve aykırılık olmadığını ifade ettiği halde, bunu aleni olarak, ters bir şekle, makûs bir şekle ifrağ etmek zannederim ki hiç te doğru bir şey değildir. O itibarla, arkadaşım Mümtaz epeyce sinirlendi, fakat ben sinirlenmiyerek sözümde devam edeceğim, herkes fikrinde hürdür. Esas itibariyle Adnan Menderes, San Fransisko Paktının bizim de iç ve dış siyasî ananalarımıza uygun olduğunu söyledi. Kendisi de aynı lâfı söyledi. Arada ufak tefek bazı görüş farkları olursa neden dolayı hücum etmeli? (Sana ne sesleri)

Herkes, hiçkimse, başkasının kendisi gibi düşünmesini istememelidir.

Onun için, çok rica ederim. Bugün San Fransisko Paktını imzaladığımız bu zamanda herkesin fikrine hürmet lüzumuna daha çok riayet edelim.

M. ÖKMEN (Ankara)- Başkanım, bir kelime... (Kâfi sesleri).

F. KÖPRÜLÜ (Kars)- Söylesin, cevabım vardır.

M. ÖKMEN (Ankara)- Söylemek hakkım değil mi?

İ. GÜRAK (Giresun)- Kâfi demek te bizim hakkımız.

M. ÖKMEN (Ankara)- Ben de tekrarettim ki Adnan Menderes bu Anayasanın, bizim Anayasamıza muvafık olduğunu söylediler. Fakat fiili vaziyetin buna aykırı tarafları bulunduğunu da söylediler. Bunun yerinde olmadığını söylemem benim için niçin günah oluyor? Adnan Menderes bu fikri tebarüz ettirdiği zaman benim burada verdiğim cevap, sadece bunun yerinde olmadığını söylemek oldu. Benim günahım nedir? Niçin beni hürriyeti fikriyeye tecavüz ediyor diye itham ediyorsunuz? Tahrif ediyorsunuz, efkârı umumiyeye yanlış aksettiriyorsunuz.

F. KÖPRÜLÜ (Kars)- Söz istiyorum.

M. ÖKMEN (Devamla)- Adnan arkadaşımız kendileri nerede? Haklı olan şeyi söylesinler. Büyük Millet Meclisi kürsüsünden söylenmez diye bir söz mü söyledim? Arkadaşımızın söylediğinin doğru olmadığını söyledim, günaha mı girdim. Muhakkak sizin dediğinizi cevapsız mı bırakmak lâzımdır? Ben Büyük Millet Meclisinin ve dolayısıyla milletin huzurunda söylüyorum. Soruyorum,

niçin münakaşayı mugalataya döküyorsunuz? Bizim Anayasamıza muvafık olduğunu Adnan Menderes de söylediler. Fakat fiili vaziyetimiz buna aykırıdır dediler. Beynelmilel bir meselenin müzakeresi sırasında hiç münasebeti olmadığı halde bunu doğru yapmadılar. Başka bir celsede görüşülür dedim, ne söylediğini bilen bir arkadaşınızım. Milletin hayatı menfaatına dokunur telâkki ettiğim her şey için, neye mal olursa olsun, mücadeleden çekinmiyeceğim. (Alkışlar).

F. KÖPRÜLÜ (Kars)- Söz istiyorum. (Müzakere kâfi sesleri).

BAŞKAN- Mevzu dâhilinde söyleyeceksiniz.

F. KÖPRÜLÜ (Kars)- Herkes her türlü fikrini burada söyleyebilir. Ortada mugalata filan diye bir birine isnatta bulunmak çok acı bir şeydir.

Sonra herhangi bir arkadaşımız, Adnan arkadaşımız, başka arkadaşımız fikirlerini söyledi. Evet, bazı meseleler arasında benimle, yahut başka bir arkadaşla görüş farkları olabilir. Yalnız dış işlerine ait umumî bir celsede, burada, bu meseleyi kendileri neye açtılar. (Sen açtın sesleri, gürültüler). O arkadaşı günahkâr addetmek, neden?

M. ÖKMEN (Ankara)- Günahkâr demedim, tahrif ediyorsun ifadem.

F. KÖPRÜLÜ (Devamla)- Aynen günahkâr dediler. Günahkâr demedinizse geri alıyorsunuz demektir. İkinizin de vaziyeti aynıdır. O da söz söylemiştir, o da fikrini söylemiştir, siz de fikrinizi söylemiş oluyorsunuz. Hiç kimsenin kimseye isnatta bulunmağa hakkı yoktur. (Gürültüler).

Arkadaşlar, bu kürsüde lâf söyleyen arkadaşlar birbirinin sözlerinden şüphe etmemelidir. Benim sözümden falan şüphe ederse onun sözünden de ben şüphe ederim.

M. ÖKMEN (Ankara)- Cevap vermek şüphemidir.

F. KÖPRÜLÜ (Devamla)- Cevap vermek haktır.

M. ÖKMEN (Devamla)- O halde?

F. KÖPRÜLÜ (Devamla)- O halde filânın fikrini, filânın mütalâasını burada söylemesine mâni bir şey yoktur.

Arkadaşlar, bu millet kürsüsünden herkes fikrini açıkça söyleyebilir. Bu kürsüde söylenmeyecek hiçbir hakikat yoktur. (Ayak vurmaları, şiddetli gürültüler ve bağırımlar).

Siz bağırın. Ben Millete hitaben söyleyeceğim. Bu kürsüden söylenmeyecek hiçbir hakikat yoktur. Ayak vurmakla hakikatları örtemezsiniz. Ayak vurmalar hakikatı örtmek içindir. (Hayır sesleri, gürültüler, ayak patırtıları).

Herkes fikrini söyleyebilir ve kimse kimsenin fikrinden şüphe edemez. Bir-birimizden şüphe ettiğimiz zaman serbest düşünmek ve serbest söylemek ortadan kalkar. Birbirimize hürmet edelim.

M. ÖKMEN (Ankara)- Namuslu bir adamsan söyle, nereden çıkarıyorsun benim Adnan'dan şüphe ettiğimi ve haksızlıkta bulunduğumu?

F. KÖPRÜLÜ (Devamla)- Herkes fikrini burada açıkça söyler. Buna kimse karışamaz. Ben senden ve senin emsalinden korkacak adam değilim, bunu bil.

(Kürsüden inerek aşağıda Ahmet Sungur'la münakaşaya devam ederken)

BAŞKAN- Fuat Bey yerinize oturunuz.

Maddelere geçilmesini oyunuzda arz ediyorum. Kabul buyuranlar... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

San Fransisko'da 26 Haziran 1945 tarihinde yapılmış ve imzalanmış olan Birleşmiş Milletler Andlaşması ile Milletlerarası Adalet Divanı Statüsünün onanması hakkında kanun

MADDE 1.- San Fransisko'da 26 Haziran 1945 tarihinde yapılmış ve imzalanmış olan Birleşmiş Milletler Andlaşması ile Milletlerarası Adalet Divanı Statüsü onanmıştır.

BAŞKAN- Madde hakkında söz isteyen var mı? Oyunuzda arz ediyorum. Kabul buyuranlar... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 2.- Bu Kanun yayım tarihinde yürürlüğe girer.

BAŞKAN- Maddeyi oyunuzda sunuyorum. Kabul buyuranlar... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 3.- Bu Kanunu Bakanlar Kurulu yürütür.

BAŞKAN- Maddeyi oyunuzda sunuyorum. Kabul buyuranlar... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Tasarının tümünü açık oyunuzda sunuyorum. Adlar okunmak suretiyle oylar toplanacaktır. (İzmir seçim çevresinden oy toplanmağa başlandı.)

BAŞKAN- Oy vermiyen arkadaş kalmadı.

Oyların toplanması bitti.

Oyların sonucunu arz ediyorum:

San Fransisko'da 26 Haziran 1945 tarihinde yapılmış ve imzalanmış olan Birleşmiş Milletler Andlaşması ile Milletlerarası Adalet Divanı Statüsünün onanması hakkındaki kanuna (332) Milletvekili oy vermiştir. Yetersayı vardır. Kanun (332) oyla ve hazır olanların oybirliğiyle kabul edilmiştir. (Sürekli ve şiddetli alkışlar).

DIŞİŞLERİ BAKANI H. SAKA (Trabzon)- Birleşmiş Milletler şartının tasdikı hususunda sunulmuş olan kanun görüşülmesi sonucunda yüksek heyetinizin oybirliği ile bu şartın müzakeresine iştirake memur bulunduğunuz Temsilci Heyetin imzasına şeref veren bu kararımızı minnetle karşılarım ve bu kararla dün-

ya sulhunu koruyacak yeni bir müessesenin teşekkülüne fiilen yardım etmek mahiyetini taşıyan bu tasvibinizle de dünya sulhuna ve büyük Türk milletinin hakikî menfaatlerine tamamen hâdim ve yerinde bir karar vermiş olduğunuza ve Temsilci Heyetinizin müdafaa edilmesi lâzımgelen her nokta hakkında, sizin verdiğiniz salâhiyetlere dayanarak, lâzımgelen hususî ve resmî her şekilde, her türlü müdafaayı yapmış olduğuna inanmanızı hürmetle arz ederim. (İnanınız sesleri, alkışlar). »

**Birleşmiş Milletler Eğitim,
Bilim ve Kültür Kurumu Sözleşmesi'nin
Onanması Hakkında Kanun Tasarısı ve
Dışişleri ve Millî Eğitim Komisyonları Raporları (1/572) ²⁶⁶**

« T.C.

Başbakanlık

Muamelât Genel Müdürlüğü

24.IV.1946

Tetkik Müdürlüğü

Sayı: 71/548 - 6/1078

Büyük Millet Meclisi Başkanlığına

Londra'da 16 Kasım 1945 tarihinde yapılmış ve imzalanmış olan Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu Sözleşmesinin onanması hakkında Millî Eğitim Bakanlığınca hazırlanan ve Bakanlar Kurulunca 18.IV.1946 tarihinde Yüksek Meclise sunulması kararlaştırılan kanun tasarısının gerekçe ve ilişkileriyle birlikte sunulduğunu arz ederim.

Başbakan

Ş. Saracoğlu

Gerekçe

Türkiye Büyük Millet Meclisinin 15 Ağustos 1945 tarihli ve 4801 sayılı kanunla onamladığı, 26 Haziran 1945 tarihinde San Fransisko'da yapılmış olan, Birleşmiş Milletler Anayasasının 57 nci maddesi, bu kuruluşa bağlı olarak "Fikir, kültür ve eğitim alanında da milletlerarası geniş yetkileri bulunan ihtisas müesseseleri" kurulacağını belirtmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, sözü geçen Anayasanın gerçekleştirmeye ödev bildiği milletlerarası barış ve insanlığın müşterek saadeti amaçlarını geliştirmek maksadiyle girişilen her teşebbüse katılmağı kendisi için daima yapılması

²⁶⁶ *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: VII, Toplantı: 3, Cilt: 23, Elli ikinci birleşim, 20.V.1946, 121-144. ss.

gerekli bir vazife bildiğinden, geçen 1 Kasım 1945 tarihinde Londra'da bir Birleşmiş Milletler Eğitim ve Kültür organizasyonu kurmak için yapılan toplantıya da iştirak etmiştir.

Kırkdört milletin eğitim, bilim ve kültür temsilcileri ile bu işlerle ilgili milletlerarası yedi kuruluş gözlemcilerinin katıldığı bu konferansta onbeş gün uzman komisyonlar ve genel kurul halinde yapılan çalışmalar sonucunda Türkçe tercümesi Fransızca aslıyla birlikte ilişik olan "Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu Sözleşmesi" hazırlanarak 16 Kasım 1945 tarihinde imzalanmış bulunmaktadır. Bu sözleşmenin on dördüncü maddesi gereğince Fransızca veya İngilizce metin esas olarak kabul edilmiştir.

Birleşmiş Milletler Anayasasının amaçlarını ve prensiplerini gerçekleştirmek üzere, genç nesillerin eğitim sorumluluğunu taşıyanların bu amaçlara varmak hususunda ellerindeki her türlü eğitim, bilim ve kültür imkânlarından ve araçlarından faydalanmada iş ve görüş birliklerini sağlayacak olan müşterek çalışmaları düzenliyecek bu sözleşme, esas gayesini başındaki demeçle belirtmektedir. Sözleşmenin öteki maddeleri kurumun kuruluş ve işleyişiyle ilgili hükümlerdir. Kurumun işe başlayabilmesi için sözleşmenin 15 inci maddesi gereğince üye devletlerin yirmisi tarafından onanması gerektiğinden, Türkiye Cumhuriyetinin bu ileri insanlık ülküsü uğrunda çalışmalara fiilen katılmasını biran önce sağlayacak olan bu onamanın yapılabilmesi maksadı ile ilişik kanun tasarısı sunulmuştur.

Dışişleri Komisyonu Raporu

T. B. M. M.

Dışişleri Komisyonu

13.V.1946

Esas No.: 1/572

Karar No.: 21

Yüksek Başkanlığa

Londra'da 16 Kasım 1945 tarihinde yapılmış ve imzalanmış olan Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu Sözleşmesinin onanması hakkında Millî Eğitim Bakanlığınca hazırlanan ve Bakanlar Kurulunca 18.IV.1946 tarihinde Yüksek Meclise sunulması kararlaştırılan kanun tasarısı Millî Eğitim Bakanının ve Dışişleri Bakanlığı temsilcisinin hazır bulundukları oturumda komisyonumuzda görüşülmüştür.

Yüksek Meclisin 15 Ağustos 1945 tarihli ve 4801 sayılı kanunla onanıldığı Sanfransisko Anayasasının 57 nci maddesinde bu kuruluşa bağlı olarak fikir, kültür ve eğitim alanında Milletlerarası geniş yetkileri bulunan ihtisas müesseselerinin kurulacağı yazılıdır.

Bu maddeye uygun olarak Londra'da 1945 Kasım ayında memleketimizin iştirakiyle toplanmış olan konferansta hazırlanan ve 16 Kasım tarihinde imzalanan Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu Sözleşmesinin onanması için bu kanun tasarısı Yüksek Meclise sunulmuştur. Sanfransisko Anayasasına bağlı olan Türkiye'nin Milletlerarası barışı ve insanlığın müşterek saadeti amaçlarını genişletmek maksadiyle girişilen bu teşebbüse katılması, dış politikamızın ana prensiplerine ve memleketimizin menfaatlerine uygun olduğundan tasarı aynen ve oybirliğiyle kabul edilmiştir.

Havalesi gereğince Millî Eğitim Komisyonuna gönderilmek üzere Yüksek Başkanlığa sunulur.

Dışişleri Ko. Başkanı	Sözcü	Kâtip
Konya	İstanbul	Ağrı
<i>S. Arıkan</i>	<i>A. Ş. Esmer</i>	<i>R. R. Pasin</i>
Ankara	Antalya	Gümüşane
<i>Z. Yörük</i>	<i>Dr. C. Tunca</i>	<i>E. Tör</i>
Gümüşane	Kocaeli	Manisa
<i>C. Selek</i>	<i>N. Erim</i>	<i>H. Bayur</i>
Samsun	Tokad	
<i>C. Bilcel</i>	<i>N. Poroy</i>	

Millî Eğitim Komisyonu Raporu

T. B. M. M.

Millî Eğitim Komisyonu

15.V.1946

Esas No.: 1/572

Karar No.: 6

Yüksek Başkanlığa

Londra'da 16 Kasım 1945 tarihinde yapılmış ve imzalanmış olan Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu Sözleşmesinin onanması hakkında Millî Eğitim Bakanlığınca hazırlanarak Bakanlar Kurulunun 18.IV.1946 gündemli kararıyla Yüksek Meclise arzı kararlaştırılan kanun tasarısı havaaleleri gereğince Komisyonumuzda Millî Eğitim Bakanının huzuru ile görüşüldü.

Tasarı, Birleşmiş Milletler Andlaşması esaslarına göre Hükümetimizin kültür ve eğitim alanında yüklendiği ödevlere ait sözleşmenin tasdikını hedef tutmaktadır. Birleşmiş Milletler Anayasası 4801 sayılı kanunla onanmış olduğundan işbu tasarıyı da kanunlaştırmak suretiyle "Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu Sözleşmesi"nin ivedilikle onanması Komisyonumuzca uygun görülmüştür.

Kamutaya arz edilmek üzere Yüksek Başkanlığa saygılarımızla sunarız.

Millî Eğitim Ko. Başkanı	Sözcü	Kâtip
Manisa	Sivas	Urfa
<i>R. N. Edgüer</i>	<i>R. Ş. Sirer</i>	<i>S. K. Yetkin</i>
Ankara	Aydın	Bolu
<i>B. Baykan</i>	<i>A. S. Levend</i>	<i>H. R. Öymen</i>
Çanakkale	Çankırı	Diyarbakır
<i>R. N. Güntekin</i>	<i>T. Onay</i>	<i>O. Ocak</i>
Eskişehir	İstanbul	İzmir
<i>İ. U. Aykurt</i>	<i>İ. A. Gövsa</i>	<i>E. Çınar</i>
İzmir	Kastamonu	Sinob
<i>Ş. Yunus</i>	<i>T. Taşkiran</i>	<i>İ. H. Sevük</i>

HÜKÜMETİN TEKLİFİ

Londra'da 16 Kasım 1945 Tarihinde Yapılmış ve İmzalanmış Olan Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu Sözleşmesinin Onanması Hakkında Kanun Tasarısı

MADDE 1. - Londra'da 16 Kasım 1945 tarihinde yapılmış ve imzalanmış olan Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu Sözleşmesi onanmıştır.

MADDE 2. - Bu kanun yayım tarihinde yürürlüğe girer.

MADDE 3. - Bu kanunu Bakanlar Kurulu yürütür.

Başbakan	Adalet Bakanı	Millî Savunma Bakanı
<i>Ş. Saracoğlu</i>	<i>M. Ökmen</i>	<i>A. R. Artunkal</i>
İçişleri Bakanı	Dışişleri Bakanı	Maliye Bakanı
<i>Hilmi Uran</i>	<i>H. Saka</i>	<i>N. E. Sumer</i>
Millî Eğitim Bakanı	Bayındırlık Bakanı	Ekonomi Bakanı
<i>H. A. Yücel</i>	<i>Sırrı Day</i>	<i>Fuad Sirmen</i>
Sağ. ve Sos. Yar. Bakanı	Gümrük ve Tekel Bakanı	Tarım Bakanı V.
<i>Dr. S. Konuk</i>	<i>T. Coşkan</i>	<i>Dr. S. Irmak</i>
Ulaştırma Bakanı	Ticaret Bakanı	Çalışma Bakanı
<i>A. F. Cebesoy</i>	<i>R. Karadeniz</i>	<i>Dr. S. Irmak</i>

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER EĞİTİM, BİLİM VE KÜLTÜR KURUMU SÖZLEŞMESİ

Bu Sözleşmeye katılan Devletlerin Hükümetleri Milletler adına bildirirler ki:

Harpler insanların dimağlarında başlar. Barışın savunma siperlerinin de insanların dimağlarında kurulması gereklidir.

İnsanların birbirlerinin âdet ve yaşayışlarını bilmemesi dünya milletleri arasında şüphe ve güvensizliğin müşterek bir sebebi olmuş ve dolayısıyla aralarındaki farklar çok kere bir harbin çıkmasıyla neticelenmiştir. Şimdi sona eren büyük ve korkunç harp insanların haysiyet, eşitlik ve birbirlerine saygı göstermelerini emreden demokratik prensiplerin inkârı ve insanlarla ırkların eşit olmadıklarını ileri süren doktrinin, cehalet ve peşin hükümler yardımı ile yayılması sayesinde mümkün olmuştur. Kültürün geniş ölçüde yayılması ve insanlığın âdetleri, hürriyet ve barış için eğitilmesi insan haysiyeti için elzem olduğu gibi bütün milletlerin karşılıklı yardım ve alâka anlayışı ile yerine getirilmeleri gereken kutsal bir ödevdir.

Yalnızca hükümetlerin siyasi ve ekonomik tertiplerine dayanan bir barış, dünya milletlerinin toplu, devamlı ve samimi bağlanmalarını sağlayan bir barış olmaz, bunun için başarısızlığa uğramaması için barışın insanlığın fikir ve manevi birliğine dayanması gerekir.

Bu sebeplerden ötürü;

Bu Sözleşmeyi imzalayan Devletler, nesnel gerçeğin hiçbir kayda bağlı olmadan araştırılması yolunda herkese tam ve eşit eğitim imkânları verilmesine, fikir ve bilginin serbestçe mübadelesi lüzumuna inandıklarından, milletler arasındaki münasebetleri geliştirip artırmak ve böylece karşılıklı anlaşmayı ve birbirlerinin yaşayışları hakkında daha iyi ve doğru bilgi edinmeyi sağlamak karar ve azmindedirler.

Bunun sonucu olarak;

Dünya milletlerin eğitsel, bilimsel ve kültürel münasebetleri yoluyla, uğrunda Birleşmiş Milletler Teşkilâtının kurulduğu ve anayasasının ilân ettiği milletlerarası barış ve insanlığın müşterek saadeti amaçlarını ilerletmek maksadiyle Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurulunu kurmuşlardır.

Madde - I

Amaçlar ve Görevler

1. Kuruluşun amacı ırk, cins, dil ve din farkı gözetmeksizin Birleşmiş Milletler Anayasasında dünya milletlerine tanınan insan hakları ve esas hürriyetlerine, kanunlara ve adalete müşterek bir saygı yaratmak için, milletler arasındaki işbirliğine eğitim, bilim ve kültür yoluyla yardım ve böylelikle barış ve güvene hizmet etmektir.

2. Bu amacı gerçekleştirmek için kuruluş:

a) Bütün yayım araçlarından faydalanarak milletlerin birbirlerini tanımalarını ve anlamalarını ilerletmek ödevinde işbirliği yapacak ve bu maksatla söz ve resimlerle fikirlerin serbestçe akışına yardım için lâzım olacak Milletlerarası Anlaşmaları tavsiye edecektir.

b) Eğitsel faaliyetlerin gelişmesi için arzu ettikleri takdirde üyelerle işbirliği yapmak, ırk ve cinse bakmaksızın, ekonomik veya sosyal hiç bir fark gözetmeksizin eğitim imkânlarının eşitliği idealini ilerletmek amacı ile milletlerarasında işbirliği kurmak, dünya çocuklarını hür insanın sorumluluklarına en iyi şekilde hazırlamak için en iyi eğitim metodlarını tavsiye etmek suretiyle halk eğitimine ve kültürün yayılmasına yeni bir hız verecektir.

c) Dünyanın kitap, sanat eserleri, tarih ve bilim anıtları mirasının muhafaza ve korunmasını sağlayıp ilgili milletler lüzumlu Milletlerarası Anlaşmaları tavsiye ederek,

Eğitim, Bilim ve Kültür sahasında faal şahısların Milletlerarası mübadelesi ve yayım, sanat ve bilim bakımından ilgi değer eşyalarla diğer bilge kaynakları da dâhil olduğu halde kültürel faaliyetin bütün kollarında Milletlerarası işbirliğini teşvik ederek,

Bütün memleketlerdeki milletlere, bu memleketlerin herhangi birinde çıkan yayımlardan edinmek imkânını sağlayacak Milletlerarası işbirliği metodlarını gösterip öğretmek,

Bilgiyi devam ettirmek, artırmak ve yaymaktır.

3. Bu kuruluşu üye olan Devletlerin kültür ve eğitim sistemlerinin hürriyet, tamamlık ve verimli özelliklerini korumak maksadiyle, kuruluş esas itibarıyla bu Devletlerin kanunlarının yetkisi içinde bulunan işlere karışmaz.

Madde - II

Üyelik

1. Birleşmiş Milletler kuruluşuna üye olanların, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür kuruluşuna da üye olmak hakları vardır.

2. Birleşmiş Milletler Kuruluşuna üye olmıyan Devletler, bu sözleşmenin 10 uncu maddesine uyularak onanmış bulunan Eğitim, Bilim ve Kültür Kuruluşu ile Birleşmiş Milletler Kuruluşu arasındaki Anlaşmanın şartlarına bağlı olarak Yönetim Kurulunun tavsiyesi ve Genel Kurulun üçte iki çokluğu ile Kuruluşu üye olarak kabul edilebilirler.

3. Kendilerinden Birleşmiş Milletler üyeliği yetkilerini kullanmak hakkı alınmış olan Kuruluş üyelerinden, Birleşmiş Milletler Kuruluşunun isteği üzerine bu Kuruluşun yetkileri de alınır.

4. Birleşmiş Milletler Kurulu üyeler otomatik olarak bu kuruluş üyeliklerini de kaybederler.

Madde - III

Kurullar

Kuruluşun bir genel kurulu, bir yönetim kurulu ve bir de bürosu vardır.

Madde - IV

Genel Kurul

A) Yapısı:

1. Genel Kurul, kuruluşa üye olan Devletlerin temsilcilerinden kurulacaktır. Her üye Devletin Hükümeti, sayısı beşi geçmemek üzere murahaslar tâyin edecektir. Bu üyeler, şayet kurulursa, Milli kurumla veyahut eğitim, bilim ve kültür heyetleriyle danışmadan sonra seçileceklerdir.

B) Görevleri:

2. Genel Kurul, kuruluşun çalışmalarının doğrultusunu ve ana çizgilerini tâyin edecektir. Yönetim kurulunun hazırlıyacağı programlar üzerinde karar verecektir.

3. Genel Kurul, uygun gördüğü zaman, eğitimin, bilimlerin ümanitelerin ve kültürün yayılması konuları üzerinde Milletlerarası konferanslar toplıyacaktır.

4. Genel Kurul, üye devletlere sunulmak üzere önergeler kabul ederken tavsiyelerle, onamalarına sunulmuş olan Milletlerarası sözleşmeler arasında fark gözeticektir. Birinci halde oy çokluğu yeter, ikinci halde ise üçte iki çokluk sağlanması gereklidir. Üye devletlerden her biri tavsiye veya sözleşmelerin kabul edildiği son genel konferans oturumunun bitmesinden sonra geçecek bir yıl içinde, yetkili makamlarına bu tavsiye veya anlaşmaları sunacaktır.

5. Genel Kurul, iki kuruluşun yetkili memurları tarafından kararlaştırılan şartlar ve usullere uygun olarak, Birleşmiş Milletler Kuruluşuna, bu kuruluşu ilgilendiren meselelerin eğitsel, bilimsel ve kültürel safhaları hakkında tavsiyelerde bulunacaktır.

6. Genel Kurul, 8 inci maddede söylenen şekle uygun olarak zaman zaman üye devletler tarafından sunulan raporları kabul edip inceliyecektir.

7. Genel Kurul, yönetim kurulunun üyelerini seçecek ve yönetim kurulunun tavsiyesi üzerine genel müdür tâyin edecektir.

C) Oy verme:

8. Her üye devletin kurulda bir oyu olacaktır. Kararlar, bu sözleşmenin üçte iki çokluk sağlanmasını emrettiği haller dışında çoklukla alınacaktır. Çokluk, mevcut olup oylarını kullanan üyelerin çokluğu olacaktır.

D) Usul:

9. Genel Kurul yılda bir kere normal olarak toplanacaktır. Yönetim kurulunun çağırımı ile olağanüstü toplantılar yapabilir. Her oturumda, ondan sonraki oturumun yeri genel kurul tarafından tâyin edilecektir. Bu yerler yıldan yıla değışecektir.

10. Genel Kurul, her oturumda bir başkanla diğer görevleri seçecek ve çalışma düzeni kabul edecektir.

11. Genel Kurul, özel ve teknik komiteler ve gayeleri için lüzumlu olan diğer yardımcı kurumlar teşkil edecektir.

12. Genel Kurul halkın toplantılarda hazır bulunması için koyacağı nizamla bağlı olan tertibatın alınmasını sağlayacaktır.

E) Gözlemci:

13. Genel Kurul, yönetim kurulunun tavsiyesi ve üçte iki oy çokluğu ile, çalışma düzenine bağlı olarak konferansın veya komisyonlarının oturumlarına, gözlemci olarak Milletlerarası teşkilâtların temsilcilerini dâvet edebilir. (9 uncu maddenin 4 üncü paragrafında anlatılan şekilde.)

Madde - V

Yönetim Kurulu

Yapısı:

1. Yönetim Kurulu, üye devletler tarafından tâyin edilen murahhaslar arasından genel kurulca seçilecek 18 üye ile danışman sıfatıyla konuşmalarda bulunacak olan kurul başkanından kurulacaktır.

2. Yönetim Kurulunun üyelerini seçerken, genel kurul sanat, hümaniteler, bilimler, eğitim alanlarında ve fikir yaymakta ehliyetli olan, tecrübe ve kabiliyetleriyle kurulun idare işlerini çevirebilecek nitelikte şahısları da almağa gayret edecektir. Ayrıca kültür çeşitlerine ve coğrafi bakımdan muvazeneli bir şekilde seçilmelerine dikkat edecektir. Kurul Başkanı dışarda kalmak üzere herhangi bir üye Devletin birden fazla murahhası yönetim kuruluna seçilemez.

3. Yönetim Kuruluna seçilen üyeler üç yıl süre ile hizmet görecekle ve ikinci bir dönem için seçilmek hakları bulunacaktır. Ancak ardı ardına iki dönemden fazla hizmet edemeyeceklerdir. İlk seçimde 18 üye seçilecektir. Bunlardan üçte biri, ilk senenin sonunda, üçte biri ikinci senenin sonunda seçilecektir. Çekilme sırası seçimden sonra ad çekmek suretiyle tâyin edilecektir. Bundan sonra her yıl 6 üye seçilecektir.

4. Üyelerinden birinin ölümü veya çekilmesi halinde, yönetim kurulu, ilgili üye Devletin murahhasları arasından bir vekil seçecektir. Bu zat Genel Kurulun ertesi oturumuna kadar hizmet görecekle ve bu oturumda dönemin geri kalan kısmı için başka bir üye seçilecektir.

B) Görevler:

5. Yönetim Kurulu, Genel Kurulun yetkisi altında hareket ederek kurul tarafından kabul edilen programın uygulanmasından sorumlu olacak ve gündem ile çalışma programını hazırlıyacaktır.

6. Yönetim Kurulu, Genel Kurula, kuruluşa yeni üyeler alınmasını tavsiye edecektir.

7. Genel Kurulun kararlarına uygun olarak, yönetim kurulu, kendi çalışma düzenini tâyin edecektir. Görevlilerini kendi üyeleri arasından seçecektir.

8. Yönetim Kurulu yılda normal olarak en az iki defa toplantı yapacaktır. Başkanın teşkili veya Kurul üyelerinden altısının isteği üzerine çağırılırsa olağanüstü olarak da toplanabilir.

9. Yönetim Kurulu Başkanı, düşüncesiyle birlikte veya düşüncesi olmadan Genel Kurula, kuruluşunu çalışmalarına dair Genel Müdürün hazırladığı yıllık raporunu sunacaktır. Bu rapor, daha önce Yönetim Kuruluna verilmiş olacaktır.

10. Yönetim Kurulu, kendi yetkisi içinde bulunan meseleler hakkında Milletlerarası kurumlara veya ehliyeti şahıslara danışmak için gereken bütün tertipleri alacaktır.

11. Yönetim Kurulu üyeleri, kendilerine Genel Kurul tarafından verilen yetkileri Hükümetlerinin temsilcileri olarak değil, Genel Kuruluş adına kullanacaklardır.

Madde - VI

Büro İşleri

1. Büro bir genel müdür ve gereği kadar memurdan kurulacaktır.

2. Genel müdürü genel kurulun belirteceği şartlar altında, yönetim kurulu tarafından aday gösterilerek, altı yıl süre için genel kurul tarafından tâyin edilecek ve tekrar seçilmek hakkını haiz bulunacaktır. Müdür kuruluşun başyönetim memuru olacaktır.

3. Genel müdür veya onun tarafından tâyin edilen bir vekil, oy verme hakkı olmaksızın genel kurulun, yönetim kurulunun ve kuruluş komisyonlarının bütün toplantılarında bulunacaktır. Genel müdür, genel kurul ve yönetim kurulu tarafından takibedilmesi gereken uygun tedbirler hakkında teklifler hazırlıyacaktır.

4. Genel müdür, genel kurul tarafından onamlanacak memur tüzüğüne uygun olarak büro memurlarını tâyin edecektir. Memurlar dürüstlük, en yüksek ehliyet ve teknik yetki gözönünde tutulmak şartıyla mümkün olduğu kadar geniş bir coğrafi yayılışa göre tâyin edileceklerdir.

5. Genel müdürle memurların sorumlulukları tamamiyle Milletlerarası nitelikle olacaktır. Görevlerini yapmakta herhangi bir Hükümet veya Kuruluş dışında

herhangi bir makamdan talimat istemiyecekler ve alamıyacaklardır. Memuriyetlerinin Milletlerarası niteliğine hâlel getirecek herhangi bir hareketten sakınacaklardır. Her üye Devlet genel müdürle memurlarının Milletlerarası vasfına saygı göstermeyi ve görevlerini yapma sırasında onlara tesir yapmamayı yükümlenir.

6. Bu maddedeki hiçbir hüküm; kuruluşu, müşterek işler, memurlar ve hizmetliler değiştirilmesi hususunda Birleşmiş Milletler Kuruluşu içinde de özel Anlaşmalar yapmaktan menedemeyecektir.

Madde - VII

Millî İşbirliği Kurulları

1. Her üye Devlet, eğitim, bilim ve kültür işleriyle ilgili bellibaşlı kurullarını kuruluşun çalışmalarıyla temasa getirmek maksadiyle özel şartlarına uygun tertibat alacaktır. Bu iş, tercihan Hükümeti ve bu gibi kurulları geniş ölçüde temsil eden bir millî komisyon teşkili yolu ile yapılmalıdır.

2. Millî komisyonlar veya millî işbirliği kurulları, kuruluşu ait meseleler hususunda, bulundukları yerlerde genel kuruldaki murahhaslarına ve Hükümetlerine danışmanlık edecekler ve kuruluşu ilgilendiren işlerde irtibat vasıtaları vazifesini göreceklerdir.

3. Kuruluş, bir üye Devletin isteği üzerine büroya mensup bir üyeyi, çalışmalarının gelişmesine yardım etmek maksadiyle o Devletin millî komisyonunda görev almak üzere geçici veya devamlı olarak murahhas sıfatıyla tâyin edebilir.

Madde - VIII

Üye Devletlerin Vereceği Raporlar

Her üye Devlet, genel kurulca belirtilecek şekilde, eğitim, bilim ve kültür hayatına ait kanunlar, nizamlar ve istatistikler ve 4 üncü maddenin 4 üncü fıkrasında sözü geçen tavsiye ve Anlaşmalar hakkında yapılan işlere dair kuruluşu vakit vakit raporlar verecektir.

Madde - IX

Bütçe

1. Bütçe kuruluş tarafından düzenlenir.

2. Genel Kurul, 10 uncu madde hükümleri uyarınca yapılacak Anlaşmaya göre Birleşmiş Milletlerle varılacak karara uyarak, bütçeyi ve kuruluşun üye Devletlerinin hisselerine düşecek malî ödevi onamlıyacak ve bunların kesin şeklini kararlaştıracaktır.

3. Genel müdür, yönetim kurulunun onamı ile Hükümetlerden, resmî ve özel kurumlardan, derneklerden ve özel şahıslardan doğrudan doğruya hediyeler, bağışlar ve yardımlar alabilir.

Madde - X

Birleşmiş Milletler Kurulu ile Olan Münasebetler

Bu kuruluş, Birleşmiş Milletler Anayasasının 57 nci maddesinde yazıldığı şekilde, özel kurumlardan biri olarak, Birleşmiş Milletler Kurulu ile münasebete geçecektir. Bu münasebet, Anayasanın 63 üncü maddesine göre Birleşmiş Milletler Kurulu ile bir Anlaşma yapılmak suretiyle işler hale getirilecektir. Sözü geçen Anlaşmanın bu kuruluş genel kurulunun onamından geçmesi gereklidir. Anlaşma, her iki kuruluş arasında müşterek gayenin uygulanması için verimli işbirliği sağlayacak, aynı zamanda bu sözleşmede tanımlandığı şekilde, yetkisinin alanı içinde bu kuruluşun özerkliğini tanıyacaktır. Öteki işler arasında, böyle bir Anlaşma Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kuruluş bütçesinin kabulü ve sağlanması için gereken maddeleri de ihtiva edebilir.

Madde - XI

Başka Milletlerarası Uzmanlık Kuruluşları ve Kurumlar ile Olan Münasebetler

1. Bu kuruluş, ilke ve çalışmaları kendi amacına uygun olan Hükümetlerarası Kuruluşlar ve Kurumlarla işbirliği yapabilir. Bu maksatla Genel Müdür Yönetim Kurulunun genel müsaadesi altında hareket ederek bu gibi kuruluşlar ve kurumlarla verimli münasebetler ve etkili işbirliği için gerekli olabilecek müşterek komisyonlar kurabilir. Bu gibi kuruluşlar veya kurumlarla yapılacak her türlü resmî Anlaşmaların Yönetim Kurulunun onamından geçmesi gereklidir.

2. Bu kuruluşun genel kurulu ile, amaç ve görevleri kuruluşun alanı içinde bulunan her hangi Hükümetlerarası uzmanlık kuruluş veya kurumları kaynak ve görevlerini bu kuruluşa devretmeyi isterlerse, Genel Müdür, Genel Kurulun onamı ile bu maksat için her iki tarafça kabul edilebilecek uyuşma yollarına başvurabilir.

3. Bu kuruluş, toplantılarda karşılıklı temsil edilmek imkânını sağlamak maksadiyle diğer Milletlerarası kuruluşlarla anlaşmalar yapabilir.

4. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurulu, yetkisine giren meselelerle ilgili, her hangi bir Hükümete bağlı olmıyan Milletlerarası kuruluşlarla danışma ve işbirliği maksadiyle anlaşmalar yapabilir ve onları belirli işleri yüklenmeğe dâvet edebilir. Böyle bir işbirliği, bu gibi kuruluşlar temsilcilerinin Genel Kurul tarafından kurulan danışma kurullarına katılmasını da sağlayabilir.

Madde - XII

Kuruluşun Kanuni Durumu

Birleşmiş Milletler Anayasasının, o kuruluşun kanuni durumuna dair olan 104 ve 105 inci maddelerinin hükümleri, imtiyazları ve dokunulmazlıkları aynen bu kuruluş için de yürür.

Madde - XIII

Değiştirmeler

1. Bu Sözleşme hakkındaki değıştirme teklifleri, Genel Kurulun üçte iki oyu ile onamı alındıktan sonra yürürlüğe girecektir. Ancak kuruluşun esas hedeflerinde değışikliği gerektiren veya üye Devletlere yeni ödevler yükliyen değıştirmeler, yürürlüğe girmeden önce bir defa da üye Devletlerin üçte ikisi tarafından kabul edilmesi gereklidir. Teklif edilen değıştirmelerin metin tasarısı Genel Kurulca görüşülmeden en az altı ay önce üye Devletlere gönderilecektir.

2. Genel Kurulun, üçte iki çokluk sağlanması ile bu maddenin hükümlerini uygulamak için çalışma düzeni kabul etmek yetkisi olacaktır.

Madde - XIV

Yorumlama

1. Bu Sözleşmenin İngilizce ve Fransızca metinleri eşit değerde sayılacaktır.
2. Bu Sözleşmenin yorumlanmasına ait her hangi bir mesele veya uyuşmazlık Genel Kurulun çalışma düzeni gereğince kararlaştıracığı şekilde halledilmek üzere Milletlerarası Adalet Divanına veya bir hakem meclisine verilecektir.

Madde - XV

Yürürlüğe Giriş

1. Bu Sözleşmenin onanması şarttır. Onama belgeleri Birleşik Kırallık Hükümeti tarafından saklanacaktır.

2. Bu Sözleşme Birleşik Kırallık Hükümeti arşivlerinde imza için açıkta bulundurulacaktır. Belge saklanmak üzere kaldırılmadan önce veya sonra imza edilebilir. Hiçbir onama, imza edilmeden muteber sayılamıyacaktır.

3. Bu Sözleşme, yirmi imza sahibi Devlet tarafından onandıktan sonra yürürlüğe girecektir. Sonradan yapılacak onamlar derhal yürürlüğe girecektir.

4. Birleşik Kırallık Hükümeti, bütün Birleşmiş Milletler üyelerine onama belgelerini aldığını ve bundan önceki paragraf gereğince Sözleşmenin yürürlüğe girdiği tarihi haber verecektir.

Bu itibarla, kendilerine bu hususta yetki verilmiş olan imza sahipleri, bu Sözleşmenin her ikisi de aynı derecede doğru olan İngilizce ve Fransızca metinlerine imzalarını koymuşlardır. Fransız ve İngiliz dillerinde tek nüsha olarak 1945 yılı Kasım ayının 16 ncı günü Londra'da hazırlanmıştır. Onama suretleri Birleşik Kırallık Hükümeti tarafından Birleşmiş Milletler üyelerinin bütün Hükümetlerine gönderilecektir.

Arjantin Cumhuriyeti	Canrado Traverso	Lübnan	Camille Chamoun
Avustralya		Liberia	J. W. Pearson
Belçika	A. Buisseret	Lüksemburg	A. Als
Bolivia	C. Salamanca	Meksika	J. T. Bodet
Brezilya	Moniz de Aragao	Holanda	V. D. Leeuw
Kanada	Vincent Massey	Yeni Zelanda	Arnold E. Campbell
Şili	Francisco Walker	Nicaragua	Esnesto Selva
	Linares	Norveç	Nils Hjelmteit
Çin	Hu Shih	Panama	E. A. Morales
Kolombiya	J. J. Arango	Peru	E. Letts
Küba	Luis Marino Pérez	Filipinler	Maximo M. Kalaw
Çekoslovakya	Jan Cpcensky	Polonya	Bernard Drzewieski
Danimarka	Alb. Miçhelsen	Saudi Arabistan	Hafız Wahba
Dominika Cumhuriyeti	A. Pastoriza	Suriye	N. Armanazi
Ekuvator	Alb. Puig	Türkiye	Yücel
El Salvador		Güney Afrika Birliği	G. Heaton Nicholls
Mısır	A. Fattah Ah. Amr.	Büyük Britanya ve Kuzey	Ellen Wilkinson
Fransa		İrlanda Birleşik Kırallığı	
Yunanistan	Th. Aghnides	Amerika Birleşik Devlet-	Archibald Macleish
Guatemala	M. Galich	leri	
Haiti	Leon Laleau	Uruguay	R. E. Maceachen
Hindistan	John Sargent	Venezuela (Gözlemci ile	A. Redriguez Azpurua
İran	A. A. Hekmat	temsil edilmiştir.)	
Irak	Naji Al Asil	Yugoslavya	Dr. Ljubo Leontic »

Bu Dönem Türk Dış Politikası Hakkında

Yerli ve Yabancı Basındaki Görüş ve Değerlendirmeler

Yunus Nadi Abalıoğlu, 9 Mart 1943 tarihli 'Cumhuriyet' gazetesinde, 'Cumhurreisi Millî Şef İnönü' başlıklı yazısında, Türk dış politikası hakkında şunları ifade eder: ²⁶⁷

« Bütün dünyanın hayret ve gıptasını celbeden haricî siyasetimiz, ortadaki müspet ve mes'ud fiilî vakıasile gözleri kamaştıran dahilen memleketin hattâ bayındırlık işlerine varıncıya kadar birçok ihtiyaçlarının muvaffakiyetle karşılamasına devam olunuyor. Bir şefimiz var ki gece gündüz kendi rahatını da as-

267 *Ayın Tarihi*, Sayı: 112, 1-31 Mart 1943, 29-30. ss.

la düşünmiyerek bütün faaliyetlerini memleketin selâmetine, huzuruna, refahına, ilerlemesine ve yükselmesine vakfetmiştir ve bu candan vatansever alâka yalnız bu son yıllarda görülen bir iş değildir. Millet aşkile büyük işler başaran Başvekil İnönü, tam ve kâmil bir istihkakla Büyük Atatürk'ü istihlâf eden Cumhurreisimiz Değişmez Millî Şef İnönü olarak da belki daha ziyade büyümüş mes'uliyetlerin daha büyük gayret ve himmetleriyle daha büyük işler başarmakta devam ediyor.

Alelâde zamanlarda bile böyle bir şefe malik olmak milletimiz için en büyük bahtlılık nişanesi olurdu. Üç buçuk senesi geçip daha ne zaman biteceği belli olmayan eşsiz dünya buhranı içinde bu mazhariyet hiç şüphesiz emsalsiz bir saadet olmuştur.

Her hal ve hareketinde ne yaptığını bilerek yürüyen Türk milleti dün büyük başbuğa aid seçimin nazarî bir iş olmadığını ve bilhassa bunda kendisine terettüb eden vazifeleri de pek iyi takdir etmektedir. Bu vazifelerin başında ise şu büyük kudret kaynağı vardır: Devlet Reisi Millî Şef etrafında sımsıkı toplanmanın ifade ettiği millî birlik. Dünya variyetleri ne kadar çetin ve hattâ korkunç olursa olsun Türk milleti kahraman başbuğu etrafında yekpâre bir haya birliği muhafaza ettikçe bizim için yenilmeyecek zorluk ve aşılmıyacak tehlike yoktur. İşte dün Türkiye Büyük Millet Meclisinde Başbuğumuza karşı teyid ve tekrar olunan pürüzsüz millî itimadın hakikî mânası budur. »

Etem İzzet Benice, 'Son Telgraf' gazetesinde, 'Reisicumhur ve Millî Şef: İnönü' başlıklı makalesinde, satır aralarında Türk dış politikasıyla ilgili olarak şunları kaleme almıştır: ²⁶⁸

« Dünya harbi geçirdiği kanlı safhalara rağmen tarafların hakikî ve topyekûn mücadele gayreti ile henüz başlayacak çağa girmiştir. Bu çağ içinde milletleri ve millî mukadderatları ne gibi sürprizler, hangi şartlar karşılayacak bilinmez. Fakat, yeryüzünde bu şartları, bu sürprizleri düşünmeyecek tek millet Türktür. Çünkü, o tek kalb, tek ruh, tek beden halinde İnönü'nün dehâsında kendi huzur ve emniyetini bulmuştur. İnönü düşünüyor, İnönü görüyor, İnönü idare ediyor. Millî bütünlüğün bayrağı halinde bu vatanın alem direğinde o. Onun adı, onun şahsiyeti dalgalanıyor.

Harbin üç buçuk yıllık sarsıntı ve savruntuları içinde Türk millî mukadderatını ve Türk vatanının bütünlüğünü en müşkül ânlar ve çetin şartlar karşısında selâmetle koruyan ve memleketimizi dünya cenneti halinde tutan, günden güne en emin, en kuvvetli millî müdafaa, tedbirlerine ulaştıran ve hiçbir iç kalkınmayı ihmal etmeyen Millî Şef hiç şüphe yok ki, millî dehâsının nurlandırdığı istikbal hataları karşısında da Türk vatanına büyük Türkiye oluşun mazhariyetlerini kazandıracaktır.

268 a.g.e., 30. s.

Türk milleti bu güvenle ve onun şahsında istikbale bakıştaki gururla en emin, en sağ ve en zinde hayat devrini yaşıyor, gücünden ve durumundan emin bulunarak iç işlerini sükun ve başarı ile görmiye çalışıyor.

Ufaktefek ârzalar, gelip geçici buhranlar, harbin tesirlerinden doğan engeller birer birer önlenir, savuşturulur ve Türk vatanının selâmetli durumu sağlanırken yine onun yüksek şahsında durmaksızın millî kalkınmamızı tamamladığımıza, inkılâp hamlelerimizi muayyen hedefler üzerinde merhale merhale teksif ettiğimize vâkıalarla ve eserlerle şahit bulunuyoruz. Millî tarihe İnönü adı Türk milletinin en yüksek gurur ifadesi halinde intikal etmiş bulunurken hiç şüphesiz yine onun devri de Türk milletinin en huzurlu, en saadetli, en hamleli ve başarılı bir devresi olarak yazılmış olacaktır.”

10 Mart 1943 tarihli ‘Tasviri Efkar’ gazetesinde yer alan ‘Yalnız Meclisin Değil, Bütün Memleketin İntihabı’ başlıklı başmakalede, dış politikamızla ilgili şu satırların yer almış olduğu görülür:²⁶⁹

“ Usulü dairesinde teşekkül etmiş olan yeni Meclis, dün tam bir ittifakla İsmet İnönü’nü tekrar cumhurreisliğe intihap eylemiştir.

Bu intihaptan tabîî bir şey olamaz.

Dört senedir Türkiye’nin mukadderatını eline almış olan muhterem cumhurreisimiz nasıl Halk Fırkasının değişmez başkanı ise, devletin de değişmez reisidir.

Bundan yirmi üç sene evvelki İnönü zaferlerindenberi, milletin makûs taliini yenmiye başlamış olan İsmet İnönü bu 23 sene zarfında istiklâl harbinin bin bir türlü dağdağalı safhalarını hep çiğneyip geçtikten sonra Lozanda siyasî sahada da askeri zaferlerden daha büyük yeni bir zafer kazanmış, orada, bütün dünyayı temsil eden en büyük siyaset adamlarına Türkiye’nin tam istiklâlini tasdik eden bir muahede imzalatmış ve bu muahedeyi takip eden sulh senelerinde de hükümet reisi sıfatıyla yeni Türkiye’nin mukadderatını idare eylemişti. Çeyrek asra balığ olan bu uzun tecrübeler sayesinde ki içinde bulunduğumuz harp senelerinde devlet reisimiz Lozanda temin etmiş olduğu sulha sadık kalmış ve Türkiye’nin harici herhangi yeni bir maceraya atılmasına mâni olmak kudretini göstermiştir.

Üç seneyi mütecevaz bir zamandanberi devlet reisimizin büyük bir basiret ve uzağı görüşle Türkiye’yi idarede gösterdiği muvaffakiyet artık bütün dünyanın hayret ve takdirini celbedecek dereceyi bulmuştur.

Daha geçenlerde bir Portekiz gazetesi, Portekiz’in de müşkül şartlar içinde bulunmasına rağmen sulhu muhafaza ettiğini yazdıktan sonra Türkiye’nin İspanya ve Portekiz ile kıyas edilemeyecek derecede güçlülere ve tehlikelere maruz bulunmasına rağmen dürüst ve sağlam siyasetinde asla sarsılmıyan bir sebat ile devamı karşısında cidden hayranlık hissetmek lâzım geldiğini söylüyordu. Bir

269 a.g.e., 34-35. ss.

tarafından dostlarımıza ve taahhütlerimize sadakat gösterirken, diğer taraftan şarkta sulhun muhafazasıyla ettiğimiz hizmeti M. Churchill de son nutkunda büyük takdirlerle methetmiş ve Türkiye için (insanlığın ve sulhun âşığı bir memleket) vasfını kullanmıştı.

Bütün bu sözler ve neşriyat, eski ve yeni dostlarımızın olsun, bitarafların olsun, devletimizin siyaseti karşısında samimî surette hayranlık duymayan yer yüzünde bir millet kalmadığını göstermektedir.

Maamafih dürüst ve sağlam siyasetimizin memleketimize temin ettiği menfaatler böyle söze ve yazıya inhisar etmekle kalmıyor. Amerika ve İngiltere gibi büyük devletler kayıtsız ve şartsız bize her türlü yardımda bulunmayı da vâdediyorlar. Diğer taraftan Avrupada Almanya, İtalya, Macaristan ve Romanya gibi harbin içinde bulunmak dolayısıyla dahili bir çok istihsal güçlüklerine maruz devletlerin, fırsat buldukça bizimle ticaret mukaveleleri akdederek, harp silâhlarından, şeker gibi en lüzumlu yiyecek maddelerine kadar bize bir çok muhtaç olduğumuz şeyleri göndermek hususunda birbirleriyle âdeta yarış ediyorlar.

Sulh siyasetimizde hulusumuzdan ve milletler arası münasebetlerimizde azamî dürüstlüğümüzden emin olmasalar, bu devletlerin, kendilerinin de şiddetle muhtaç oldukları bir çok maddeleri, bilhassa harp silâhlarını bize göndermiyecekleri muhakkaktır.

İşte bütün bu muvaffakiyetleri, dün Meclisin tam ittifakla ve pek tabii olarak tekrar cumhurreisliğine intihap eylediği devlet reisimizin hâdiseleri evvelden görerek ona göre tedbir almaktaki büyük muvaffakiyetine medyunuz.

Şu üç sene zarfında hükûmet riyaletinde değışiklik oldu. Fakat ilk gündenberi tutulmuş olan yolda bir zerre değışiklik olmadı. Bu da aynı nizam ve tedbirli kudretin millet mukadderatına hâkim olması sayesinde değil midir?

Ondan dolaydır ki, yeni Meclis de selefleri gibi devlet reisimize tehalük ve ıftiharla reyini vermekle bütün memleketin dileğine tercüman olmuştur. Hakikaten bu intihap, yalnız Meclisin resmî bir intihabı değil, fakat bütün memleketin samimî ve yürekten gelen bir intihabıdır. Memleket dün olduğu gibi, bugün, yarın da Millî Önderin etrafındadır ve daima onun gittiği yola giderek kendisine kayıtsız ve şartsız müzahir ve muin olacaktır.”

Yunus Nadi Abalıoğlu, ‘Cumhuriyet’ de 11 Mart 1943 tarihinde yayınlanan ‘Yeni Saracoğlu Hükümeti’ başlıklı yazısında, dış politikamızla ilgili olarak şu görüşlere yer vermiştir:²⁷⁰

“Haricî siyasetimizin tekâmülündeki son safhayı Adana mülâkatı vesilesile İngiliz Başvekili Churchill en doğru tabiriyle ifade etti: Tarafsızlık, fiîhakika Fran-

270 a.g.e., 38. s.

sa'nın sukutundan sonra hâdiselerin tevali şekilleri Türk siyasetini, aslındaki şartları asla ihlâl etmeksizin, bu duruma götürmüştür: Hakikî, yani müsellâh tarafsızlık.

Bir durum ki memleketimize nisbetle hikmeti, nereden gelirse gelsin ancak Türk topraklarına yönelebilecek saldırıyı karşılamak maksadını gütmekte ve bunun dışında dünya sulhunun bir an önce gerçekleşerek beşeriyetin çekmekte olduğu ıstırapların sükûn bulmasını en halis temennileri beklemektedir. Siyasetimiz, muharip iki tarafın her ikisince kendi menfaatlerine uygun bulunuyor. Her iki tarafta da kelimenin en pürüzsüz manasıyla dostuz. Kendi hesabımıza biz bu siyaseti silâh elde yürütüyor, yani bu yüzden hemen hemen yarıdan fazla bir nisbetle büyük külfetleri ihtiyar eyliyoruz: Ne yaptığımızı ve ne yapacağımızı bilerek.

Falih Rıfkı Atay, 'Ulus' gazetesinde yayınlanan 18 Mart 1943 tarihli ve 'Başvekilimizin Program Nutku' başlığını taşıyan yazısında; dış politika ile ilgili olarak şunları ifade eder: ²⁷¹

“ Sayın Saracoğlu nutkunun dış politikaya temas eden kısmında, Amerika Senası ile Avam Kamarasındaki dostluk tezahürlerine karşı, Millet Meclisi kürsüsünden, minnet duygularımızı söyledi. Bütün Türk vatandaşları candan sevdikleri Millî Şeflerine, rejimlerine ve hükûmetlerinin politikasına karşı gösterilen saygı ve itimadı o kadar kendilerine almışlardır ki Saracoğlu'nun her sözü Türk vatandaşlarının yüreğinden kopmadır. »

18 Mart 1943 tarihli 'Son Posta' gazetesinde, 'Hükûmetin Değil, Milletin Programı' başlıklı yazısında, Ekrem Uşaklıgil, dış politika ile ilgili olarak şunları söyler: ²⁷²

“ Başvekilimiz programının sonunda kısaca dış politikamıza geçerek ittifaklarımıza ve dostluklarımıza sadakatimizi kaydettikten sonra İngiliz-Türk dostluğunun karşılıklı menfaatlerin uyarlığından ziyade hayati zaruretlerin başında gelen bir ihtiyaç olduğunu pek yerinde olarak söylemiş, İngiliz Başvekilî Mister Churchill ve diğer İngiliz devlet adamlarını Adana'da yakından tanımış olmakla artan sevgiden bahsetmiş ve geçenlerde Millî Şefin Cumhurreisliğine tekrar seçilmesi münasebetile Amerika senatosunda yapılan tezahürlerin Türk kalbinde bıraktığı minnettarlığı anlatmıştır.

Türkiye'nin dış politikasının başlıca iki dayanağı vardır, evvelâ Millî Şefin yüksek ve derin görüşünden gelen ilham, sonra da Türk ordusunun büyük kuvvetinden doğan güven.

²⁷¹ a.g.e., 42. s.

²⁷² a.g.e., 44. s.

Bu sayede Türkiye'nin dış politikası hükümetin, hattâ Meclisin olmaktan çıkmış, milletin malı olmuştur.

Başvekilimize ve arkadaşlarına millet yolunda yeni başarılar dileriz.”

18 Mart 1943 tarihli ‘Vatan’ gazetesinde, Ahmet Emin Yalman ‘İkinci Saracoğlu Hükümetinin Programı’ başlıklı makalesinde dış politika ile ilgili olarak şunları kaleme almıştır: ⁽²⁷³⁾

“Haricî meselelerde Başvekilimiz, haricî siyasetimizin bütün millet çocuklarının malı olan umumî hedeflerinden ve müttefik ve dost devletlerle olan münasebetlerin muahedelerle tanzim edildiğinden bahsettikten sonra İngiliz-Türk dostluğuna ait meseleler üzerinde alâka ile durmuş ve bu dostluğu karşılıklı menfaatlerin bir neticesi diye değil, hayatî zaruretlerin en başında gelen bir ihtiyaç diye göstermiştir. Zaten tarihî hakikat de bu merkezdedir. İki taraftan hangisi ne zaman bu hakikati unutmuşsa mutlaka zararını görmüştür. Öyle görülüyor ki, her iki hükümet ve millet, acı tecrübelerden ders almışlar ve tarihî hataların bir daha belirmemesi için sağlam dostluk ve anlaşma sedleri kurmağa koyulmuşlardır.

Başvekil, İnönü'nün Cumhurreisliğine intihabı münasebetile Amerikan kongresinde yapılan dostluk tezahürlerine bütün Meclis namına en samimî ve hararetle bir mukabelede bulunmuştur. »

Abidin Daver, 18 Mart 1943 tarihli ‘İkdam’ gazetesinde, Kabinenin Programı başlıklı yazısında;

“Bu korkunç dünya harbi içinde, devletin dış politikası da, çok büyük önemi haizdir. Dış politikamız, Millî Şef büyük İsmet İnönü'nün çok uzağı gören basiretkârlığı sayesinde, bu sütunlarda, üç yıldır söylediğimiz gibi artık bir Parti; bir hükümet politikası olmaktan çıkmış; yüzde yüz Türk siyaseti; bizim millî siyasetimiz olmuştur. Bütün Türk milleti Başbuğunun bayrağı altında; bu millî siyaset etrafında toplanmıştır. Bu memlekette, dış siyasetimizi beğenmeyen, tenkit eden tek Türk yoktur. Fakat asıl iftihara değen cihet şudur ki bütün dünya dahi, ittifakla bu siyaseti beğenmektedir. Müttefikler, mihverciler, tarafsızlar, herkes bu dürüst politikayı gıpta ile, hayranlıkla takdir etmektedir.

Başvekilimiz, Türkiye'ye samimî bir surette dostluk elini uzatmış olan İngiltere ile Amerika'dan diğer devletlerden ayrı olarak heyecanla bahsetmiş ve Meclis, bu iki büyük dost milleti ve şeflerini şiddetle alkışlamıştır.

Muhterem Saracoğlu, iki demokrat devlete teşekkür etmekte ve Büyük Millet Meclisi de, onun bu hislerine candan ortak olmakla haklıdır. Çünkü, Türkiye, harbin başındanberi bu iki memleketten sadece dostluk ve yardım görmüştür. Türk-İngiliz ve Türk-Amerikan dostluğu, bu harbin en kuvvetli ve en sarsılmaz dostlukları olmuştur.

273 a.g.e., 46. s.

Yeni Saracoğlu kabinesi Büyük Millet Meclisi gibi büyük Türk milletinin de tam itimadını kazanmıştır; ona, büyük İsmet İnönü'nün bayrağı altında başarılar ve zaferler dileriz.”

Şeklinde bir değerlendirme yaptığı görülmektedir.²⁷⁴

Hüseyin Cahit Yalçın, 19 Mart 1943 tarihli ‘Yeni Sabah’ gazetesinde ‘En Güzel Program’ başlıklı makalesinde, dış politika ile ilgili olarak şunları kaleme alır:²⁷⁵

“Muhterem Başvekilimiz, haricî siyasetten bahsettiği sırada, müttefik ve dost memleketlerle münasebetlerimizin iyiliğini ve bu münasebetlerin mevcut taahhütlere göre inkişaf ettiğini temin ettikten sonra bilhassa İngiliz ve Amerikan dostluğu üzerinde büyük bir memnuniyet ile durmuştur.

İngiliz ve Amerikan dostluğundan ve bu büyük demokrasilerle Türk Cumhuriyeti arasında günden güne samimiyet ve kuvvet kesbeden münasebetlerden Başvekilimizin memnun olmağa hakkı olduğu gibi bütün Türk milletinin de buna iştirak etmekten hususî bir zevk duyduğu şüphesizdir.

Bu dostluklar Saracoğlu'nun dediği gibi, hükûmetler ve hükûmet adamları, yahut mahdut zümreler arasında inhisar etmekten çıkarak milletlerin malı olmuştur. Asıl sağlamlıkları da bundan ileri gelmektedir, Menfaat bağlarına ideal iştirakinin de inzimam etmesi Türk-İngiliz-Amerikan dostluğuna dünya politikası bakımından büyük bir kıymet vermiştir. Her halde bütün dünya bu münasebetlerde hiç bir millet aleyhine çevrilmiş bir fena niyet ve fikir bulunmadığına, bu münasebetlere hâkim olan prensibin sadece milletler arasında sulh içinde bir işbirliği ve tesanüt rejiminin teessüsü gayesinden ibaret olduğuna emin olabilir.”

Şevket Bilgin, 19 Mart 1943 tarihli ‘Yeni Asır’ gazetesinde ‘Başvekilin İzahatı’ başlıklı yazısında, Türk dış politikası ile ilgili olarak şunu ifade eder:²⁷⁶

“Şimdilik vaziyet, dış politikamız bakımından müsaittir. Hattâ ikinci dünya harbinin sonuna kadar bu badireden uzak kalmamız ihtimalleri kuvvetlidir.

Her taraftan yükselen seslerde, insanlığa karşı büyük vazifesini yapmağa daima hazır olan Türkiye'nin bir gün en mühim ve en şerefli bir rolü görmeğe davet edileceğinden bahsedilmektedir.

İnsanlığın yeniden sulha kavuşacağı günlerde ve harp sonrası dünyasının kuruluşunda sesimizi duyuracak kuvvet ve kudrette olacağımız şüphesizdir.”

²⁷⁴ a.g.e., 48-49. ss.

²⁷⁵ a.g.e., 51. s.

²⁷⁶ a.g.e., 52. s.

H. R. Öktem, 19 Mart 1943 tarihli İzmir’de yayınlanan ‘Anadolu’ gazetesinde, ‘Hükûmetin Programı’ başlıklı yazısında şunları yazmıştır:²⁷⁷

“ Haricî işleriniz için beyanatta bulunan Saracoğlu bütün devletlerle olan münasebatımızın muahedelere ve dostluklara dayandığını söylemiş ve dış politikamızı:

“Bir taraftan Millî Şefin uzağı gören kudreti, diğer taraftan kuvvetli bir orduya dayanan hariciyemiz bundan sonra da Türkün toprak, hak ve menfaatlerini behemehal koruyacaktır.

Bu politik yalnız hükûmetin, hattâ yalnız Meclisin olmaktan çıkmış, tamamen Türk milletinin ve memleket çocuklarının malı olmuştur.”

Sözlerle izah eylemiştir.

Saracoğlu dış politikamız hakkındaki sözlerini şu şayanı dikkat ve memnuniyet beyanat ile bitirmiştir:

“Etrafımızda ve başta Çörçil olmak üzere İngiliz devlet adamlarının bize uzattıkları dost elleri görüyor ve her gün yeni sözlerini işitiyoruz. Lordlar kaması daha dün bu dostluğun tezahürüne sahne ve şahit olmuştur.

İngiliz dostlarımız emin olsunlar ki bize uzattıkları bu elleri samimiyetle sıkıyor ve İngiltere’den gelen sesleri de bize atfedilen dostluğun kanaati addediyoruz, çünkü bizim kanaatimize göre, İngiliz-Türk dostluğu yalnız menfaatler için değil, iki memleket arasında hakikî bir ihtiyaç halini almıştır.”

Biliyoruz ki; İsmet İnönü’nün tekrar devlet reisliğine ittifakla seçilmesi, Amerikan meclisine bildirildi ve Amerikan meclisi de bu haberi alkışla alkışladı.

Ben de size, sizin namınıza büyük kürsüden cumhuriyetçi ve demokrat Türkiye’nin, cumhuriyetçi ve demokrat Amerika’ya sevgilerini, saygılarını ve selâmlarını gönderiyorum.

İngiltere ve Amerika’nın bize karşı aldıkları çok samimi dostluk tezahüratının Saracoğlu diliyle selâmlanması ve saygılarla anılması şüphesiz ki çok yerinde bir hareket olmuştur.

Programı anlatan nutuk bütün yurttaşlar tarafından memnuniyetle telâkki edilmiştir. Saracoğlu hükûmetine parlak başarılar dileriz.”

Adana’da yayınlanan ‘Türk Sözü’ gazetesinde, 19 Mart 1943 tarihli yazısında Nevzat Güven, Türk dış politikası ile ilgili olarak şunları ifade etmiştir:²⁷⁸

“Dış politikamıza temas eden başvekilimiz, artık Türk politikası hakkında dünyada kimsenin içinde şüphe ve tereddüt bırakmıyacak sözler söyledi.

277 a.g.e., 53-54. ss.

278 a.g.e., 54-55. ss.

Denilebilir ki, Saracoğlu bu sözlerle diplomasi âleminde (politika) ya verilen manayı değiştirmiştir. Uzun zamandanberi katî bir ifadesi olan bu sözler dünyaya isbat etmiştir ki, doğruluk, mertlik ve açık yüreklilik politikanın esas unsurları olabilir.

Bir milletin politikasında bu vasıflar üstün unsur olunca, muvaffakiyet tam ve sürekli.

Biz, ittifaklarımıza, müttefik milletlerin en kötü günlerinde bile bağlılığımızı ilân ettik. Harbin şu veya bu şekilde cereyanlar aldığı zamanlarda aynı şeyi söyledik. Bugün de, bu bağlılığımızda ısrar ediyoruz.

Tarafsız dedik. Tarafsızlığımızı en titiz bir şekilde koruyoruz. Dövüşen iki tarafla da dost münasebetleri sürdürmemiz bunun en güzel delilidir.

Dün dış politikamızı ve bugün memleket işlerini daha geniş bir salâhiyetle idare eden Saracoğlu, Türk milletinin karakterinde ana vasıflar olan mertliliğin sembolü olmuştur. Ve bu yüksek vasıfları Türk politikasına ana kaynak yapmakla diplomasi dünyasında inkılâp yapmış büyük çapta bir devlet adamı olarak tanı-nacak ve övülecektir.”

Ahmet Şükrü Esmer, 21 Mart 1943 tarihli ‘Ulus’ gazetesinde ‘Düyunu Umumiye’nin Sonu’ başlıklı makalesinde şunları ifade etmektedir: ²⁷⁹

“Başvekil Sayın Şükrü Saracoğlu, geçen gün Meclis kürsüsünden, Hükûmetin programını izah ederken, Osmanlı İmparatorluğundan Cumhuriyet Türkiye’sine intikal eden kötü bir mirasın tasfiye edilmek üzere bulunduğunu bildirdi. Başvekil, bu mesele hakkında dedi ki:

“Buraya -borçlar faslına koyduğumuz paranın onbeş milyonu ile tarihî ve acı hâtıralar teşkil eden ve Düyunu Umumiye denilen borcu kökünden kazımak istiyoruz... Böylece İmparatorluğun bize bıraktığı miraslarından, zamanında pek ehemmiyetli ve elemli olan birisini daha dirilmemek üzere gömmüş olacağız.

Saracoğlu’nun hakkıyla, “elemli miras” diye vasıflandırdığı Düyunu Umumiye’nin tasfiyesi her Türkü sevindirecektir.

Bugün bütçeye konan on beş milyon Türk lirası gibi bir meblağla kolayca tasfiye edilen Düyunu Umumiye, Osmanlı İmparatorluğunun son yarım asırlık tarihinde Devletin iktisadî, malî ve siyasî istiklâline aykırı vaziyetler ihdas etmiş ve Lozan’da sulhun müzakeresinde de büyük zorluklara sebep olmuştu. Düyunu Umumiye’nin, Millî Şefimiz İsmet İnönü’nün Cumhurreisliği ve Başvekil Şükrü Saracoğlu’nun Başvekilliği zamanlarında tasfiye edilmiş olması bir tesadüf eseri değildir. Çünkü Millî Şefimiz, Lozan’da onun tasfiyesini temin edecek çetin mücadeleyi yaparak ona ağır darbeyi indirdiği gibi, bu yolda birer merhale olan

²⁷⁹ a.g.e., 55-56. ss.

1928 ve 1932 anlaşmaları da Saracoğlu tarafından yapılmıştı. Bugün, bu çalışmalar en son muvaffakiyet merhalesine varmış bulunuyor.

Düyunu Umumiye'nin uzun ve Türkler için çok acıklı bir tarihi vardır. Osmanlı İmparatorluğu ilk Düyunu Umumiye'ye istikrazını 1854 senesinde yapmıştı. Kırım muharebesinin malî yükünü karşılamak için yapılan bu yüzde altı faizli ve seksen ihraç fiyatlı istikrazdan sonra, Osmanlı İmparatorluğu sık sık para borçlanmaya başladı.

Bu sıralarda Garp Avrupa'da bol para vardı. Tasarruf erbabı paralarını yatıracak yer arıyorlardı. Borçlanmak isteyen İmparatorlukla borç para vermek isteyen garplı tasarruf erbabı arasında bu muamele yüzünden büyük kazanç temin eden bankacılar ve komisyoncular, aracılık vazifesi görüyorlardı. Bunların kazançları o kadar büyüktü ki, İmparatorluğu borçlanmaya teşvik ediyorlardı. Hattâ Palmer adında bir bankacının, para borçlanmakta tereddüt gösteren bir sadrazamı azlettirerek, yerine başka birisini tayin ettirdiği rivayet edilmektedir. Abdülmecit zamanında başlayan istikrazlar, Abdülaziz devrinde daha büyük ölçüde devam etti. Borç olarak alınan para verimli işlere sarfedilmiyor, israf ediliyordu. İmparatorluğun kredisi gittikçe düştü. Ve düştükçe de istikrazların şartları ağırlaştı. O kadar ki İmparatorluk, 1860 senesinde elli üç ve üç çeyrek üzerinden para borçlanıyordu. Sonra Osmanlı Bankası vasıtasıyla kırk üç buçuktan kırk milyon İngiliz lirası borçlanılmıştı. Bunun komisyonları da hesaba katılacak olursa, hazineye ancak istikrazın üçte biri giriyordu.

Bu hesapsız borçlanma 1874 senesine kadar devam etti. Bu sırada İmparatorluğun senelik varidatı yirmi iki milyon liraya baliğ iken, borçlarının faiz ve mürettebatı on iki milyon liraya çıkmıştı. Nihayet Osmanlı İmparatorluğu borçlarını ödiyemeyeceğini bildirdi. Bu İmparatorluğun siyasi münasebetleri üzerinde mühim akisler hasıl etti. 1881 senesinde borçların miktarı indirildi. Fakat İmparatorluğun haciz altına alınması gibi bir netice veren Düyunu Umumiye Meclisi kuruldu. Hükümet Düyunu Umumiye Meclisine, yedi çeşit vergiyi toplayıp alacaklılara dağıtmak salâhiyetini verdi. Bu kararlar, Devlet vazifelerinden en ehemmiyetlilerinden biri olan vergi almak salâhiyeti, yabancılara verilmiş oluyordu.

Düyunu Umumiye, Devletin kadrosu dışında memleket içinde, yeni bir devlet kuvveti belirdi. Osmanlı İmparatorluğu, sömürgeleşiyordu. İşte Lozan'da Milli Şef'imiz böyle kötü bir miras karşısında kalmıştı. İsmet İnönü, bu çetin meselelerin hali için çok uğraştı. Önce Düyunu Umumiye'nin ana sermaye üzerinden taksimine razı olmak istemediler. Yalnız senelik mürettebatının taksimi kâfidir dediler.

İsmet İnönü sermayenin taksimini kabul ettirdi. Ödenecek olan paranın cinsi üzerindeki anlaşmazlık bir türlü halledilemiyordu. Birlik halinde hareket eden

muarızlar, ısrar ettiler. Onların görüşünü kabul etmek, Türk'ü, tahammülünün üstünde bir mali yükün altına koymak ve hattâ kanı pahasına elde ettiği siyasî istiklâlini de takyidetmek demek olacağını anlayan İsmet İnönü bu noktada hiçbir fedakârlıkta bulunamayacağını anlattı. İsmet İnönü'nün, yalnız başına, o zamanın en büyük diplomatlarıyla haftalarca ve aylarca süren mücadelesi, Lozan konferansının en çetin bir safhasını teşkil etmiştir. Konferansın Şubat 1923'te inkıtaa uğramasının en ehemmiyetli sebebi bu Düyunu Umumiye meselesiydi. İsmet İnönü'nün, görüşlerini kabul etmeyeceğini anlayan muarızlar, nihayet, meselenin muahhededen ayrılmasına ve sonra yapılacak görüşmelerle halledilmesine razı oldular.

İşte Lozan'dan sonra yapılan bu görüşmeleri de Başvekilimiz Şükrü Saracoğlu idare etmiştir. Saracoğlu, büyük Şef'in Lozan'da gösterdiği hassasiyet ve metaneti bir direktif bilerek Pariste Türk'ün menfaatlerini koruyacak bir anlaşmanın temini için büyük bir azim ve imanla çalıştı. İşte önce Büyük Şef'in Lozan'da ve sonra da Başvekilimizin Paris'teki neticesindedir. Şimdi bu kâbustan kurtulmuş oluyoruz. Türk milleti, İnönü'nün ve Saracoğlu'nun bu yoldaki gayretlerini daima hayırla anacaktır.”

Falih Rıfki Atay, 22 Mart 1943 tarihli ‘Ulus’ gazetesinde, ‘İki Nutuktan Fıkralar’ başlıklı yazısında şunları yazmaktadır: ²⁸⁰

“Başvekil Şükrü Saracoğlu son nutkunda şöyle diyordu: “Bu politika artık yalnız hariciyenin, Hükûmetin ve hattâ Meclisin politikası değil tamamen Türk milletinin ve Türk çocuklarının malıdır.”

İrk ve anarşi unsurları tasfiye edilen bir millet için iç ve dış politikada ayrı bilmek, can alıcı esaslarda anlaşabilmek, bir olgunluk eseri olduğu kadar, millî birliğin de öz mayasıdır. Bizim dış politikamızın âdeta bir nesil ömrü süren bir geleneği vardır. Bu politikanın halkın şuuruna kadar işliyen prensiplerini, Atatürk ve İnönü, kurtuluş harbinin sonundanberi hiç bir fırsatı kaçırmaksızın ve yorulmaksızın, telkin ettiler. “Ulus’un ikinci sayfasında, her gün, 20 yıl önceki Hâkimiyeti Milliye’den fıkralar alıyoruz; garip bir tesadüfle, Saracoğlu’nun nutkundan üç gün sonra, bu sütunda ve “Yurt içinde” başlığı altında şu satırları okuyoruz: “Gazi Paşa Hazretleri Tarsus’ta vaki beyanatlarında harbe de temas ederek demiştir ki: “Behemehal şu veya bu sebepler için milleti harbe sürüklemek taraftarı değilim.

Harb zaruri ve hayati olmalıdır. Hakikî kanaatim şudur: Milleti harbe götürünce azap duymamalıyım. Öldüreceğiz, diyenlere karşı ölmeyeceğiz diye harbe girebiliriz. Lâkin hayat-ı millet tehlikeye maruz kalmayınca harp bir cinayettir.”

280 a.g.e., 56-57. ss.

Bu cümlelerde, o günden bugüne kadar devam eden millî emniyet ve milletlerarası barış politikamızın değişmez esaslarını bulmuyormuyuz? Böyle bir politikanın temellerini atmış olanların, kurtuluş harbi Başkumandanı olarak, istilâyı Türk topraklarından kovduktan sonra, Devlet Reisi ve Başvekil sıfatı ile, Büyük Millet Meclisi rejiminin en yüksek vazife ve mesuliyet makamlarına geçen iki Şef olduğunu düşünmek ders verici bir şeydir. Onlar ki harp sanatını herkesten iyi bilirler, sıkı ve zor devirlerde bütün dünyada pek az kimsenin yüklenebileceği mesuliyetleri göze alarak, kendilerini ve milletlerini ileri atarlar, yeryüzünde bu milletin tek başına kaldığını görmek dahi, onları, şeref ve hürriyet mücadelesinde en küçük bir tavizde bulunmağa razı edemez. Fakat gene, onlar, bir harbin bu halka neye mal olduğunu herkesten iyi bilirler ve halktan böyle bir fedâkarlığı istemek bir zaruret olmadıkça, her barış yılının, bir büyük zafer değerinde olduğunu herkesten iyi ölçerler.

Bir millet harp yapmaz değil, yapar. Hele Türk milleti onu sırası gelince şevk ile, aşk ile, ve sonuna kadar yapmasını bilir. Harp, asırlarca, onun âdeta mesleği olmuştur. Eğer yeni Türkiye barış ülküsüne sarılmışsa, bunun sebebi, kendi menfaatlerimizin bunu gerektirmiş olmasında ve gelecek zamanlar dünyasında, harbi ortadan kaldırılabilmek ve yeni bir milletlerarası itikadının ruhlarımıza yerleşmesindedir. Eğer harp meydanlarından başlarında zafer ile dönen iki Türk Şefi, Atatürk ve İnönü, harp sonrasında daha iyi anlaşılabilmiş olsalardı, hattâ bu harpten sonra yeni nizâmlar dâvasında onların misali kılavuzluk edebilse, geçen bu asır insaniyetçilerinin rüyaları hakikat haline gelebilirdi ve gelebilir.

Birinci cihan harbinin ilk yıllarına bir büyük muharrir, “-Bu harp, harbi öldürecektir!” diyordu. Aynı harp, kargaşalık ve anarşilerle dolu 20 yıllık bir mütarekeden sonra devam ediyor. Şüphesiz onun yenmişleri ve yenilmişleri olacaktır. Fakat kazanmışları olmayacaktır. Harabeleri hiç kimse başkaları hesabına tamir edemeyecek, akla hayale gelmedik masrafları kimse başkasından alamıyacaktır. Belki o vakit, zaferin daha faydasızlığı, insanları harp ihtiraslarını pek daha ciddi tedbirler aramağa sevkedecek, 1914-1944 nesilleri tarihte misli olmayan ıstırapları ve fedâkarlıkları ile belki insanlık tarihine büyük bir hizmette bulunmuş olacaktır.”

“Cumhurreisi İsmet İnönü’nün yeniden intihabı

Amerikan Kongresinde dostane tezahürlere vesile teşkil etti.

Washington: 10. (A.A.) - United Presse bildiriyor:

Kongrede Türkiye Reisicumhuru İsmet İnönü’nün yeniden intihabı alkışlarla karşılanmıştır.

Âyan hariciye encümeni reisi M. Tom Connally şu beyanatta bulunmuştur:

Bu haberden çok memnunum. Yeni intihap isbat eder ki Türk milleti, Reisicumhur İnönü’nün Türkiye’ye yaptığı büyük hizmetleri tamamille takdir et-

mektedir. Her şey Türk milletinin bu azimli ve dikkatli siyasetinden dolayı İnönü'ye karşı en derin hislerle minnettar olduğunu göstermektedir. Türkiye'nin, şerefini, istiklâlini ve hürriyetini muhafaza lâzım gelirse, harbe hazır olduğuna dair Reiscumhur İnönü tarafından yapılan beyanat, mütearrız kurtları Türk hudutlarından hürmetle uzaklarda tutmağa mecbur etmiştir. Bizler, ordularımızla kanun tanımıyan bu adamları mağlûp ettiğimiz vakit daha iyi bir dünya kurmak, milletlerarası adalet, kanun, refah ve hürriyet esaslarına dayanan bir dünya vücuda getirmek için Türk devlet adamlarile işbirliği yapmakla kendimizi bah-tiyar addedeceğiz.

Âyan hariciye encümeni azasından bulunan M. Clod Pepper de şu sözleri söylemiştir:

Türlere samimî tebriklerimizi arzederim. Dünyanın en kıymetli devlet adamlarından biri olan İnönü'nün kendi milleti tarafından, dünya tarihinin en buhranlı saatlerinde kilit mevkilerinden birini elinde tutmakta olan Türkiye'nin mukadderatını idare için yeniden intihap edildiğini duyan ve hürriyeti seven bütün milletlerin zevklerine payan olmayacaktır. Büyük selefi Atatürk'ün parlak ülküsü ile tamamen aynı fikirde bulunan bu asker devlet adamı, bu harp esnasında hürriyet davasının tamamen lehinde bulunan millî bir politika takip etmektedir. Bunu bütün hâdiseler isbat etmiştir. Bu siyaset, aynı zamanda en büyük Türk menfaatlerinin de lehindedir. Atatürk gibi dinamik ve realist unsurların taraftarı olan İsmet İnönü her türlü taarruzları defetmeğe muktedir olan cesur Türk ordusunu, seferber halde tutmaktadır.

İngiltere ve Birleşik Amerika da Türkiye'nin müdafaasını hürriyet davasının müdafaası hususunda hayatî bir ehemmiyeti haiz gördükleri için Türkiye'yi ödünç verme ve kiralama kanunundan ve bu suretle harp malzemesinden istifade ettirmişlerdir. İki milletin yaptığı bu yardım, daha yakında, kıymettar Başvekil Saracoğlu tarafından takdir de edilmiştir.

Hürriyeti seven bütün milletler kararının şeref, vakar ve hürriyet meydanlarında durmak olduğunu açık bir surette ortaya atmış olan Türkiye'ye karşı minnettardırlar.

Amerikan Ayân Meclisi Demokrat Ekseriyeti Reisi Barkley, Millî Şef İsmet İnönü'nün tekrar Reiscumhurluğa intihabı münasebetile bir demeçte bulundu

Washington: 11. (A. A.) -

Âyan Meclisi demokrat ekseriyeti reisi ve hariciye encümeni azası M. Barkley, İsmet İnönü'nün Türkiye Cumhurreisliğine tekrar seçilmesi münasebetile, şu demeci yapmıştır:

Türk milleti, yeni Türkiye'nin kurucusu Kemal Atatürk'ün şanlı halefine bir kere daha imanını göstermiştir. Bütün Türklerin İsmet İnönü'ye derin bir şükran

beslediklerine hiç şüphe yoktur. İsmet İnönü Türkiye'nin, göz kamaştırıcı kalkınma yıllarında başvekil ve Atatürk'ün de en nüfuzlu iş arkadaşı idi. Bu iş arkadaşlığı yıllarında Türkiye olağanüstü ilerledi ve şimdi de İsmet İnönü'nün ilhamı ile böyle pek büyük ilerlemeler kaydetmektedir. Türkler bugün büyük bir endüstriye malik bulunmalarını İsmet İnönü'ye borçludurlar.

İsmet İnönü ileriye görmek hassası çok kudretli olan bir adamdır. Dünya harbi fırtınasının bütün şiddetile estiği şu anlarda, memleket dümeninde İnönü'ye malik olmak Türkler için büyük bir saadettir.

Cumhurreisi İsmet İnönü'ye en samimî tebriklerimizi, Türk milletine de hürriyet düşmanlarının korktukları ve modern milletlerin candan sevdikleri bu kahraman millete de, en iyi refah dileklerimizi sunarız.

Arap haberler ajansı mümessilinin Başvekilimiz Saracoğlu ile yaptığı mülâkat.

Kahire: 15. (A. A.)- (Britanova ajansı bildiriyor):

Arap haberler ajansı mümessili, yanında matbuat umum müdürü Selim Sarper olduğu halde, Adana görüşmesinden sonra Türkiye başvekili Şükrü Saracoğlu tarafından kabul edilen ilk yabancı muhabir olmak şerefini elde etmiştir.

Bu muhabir şöyle yazmaktadır:

Başvekil, beni büyük bir nezaketle kabul etti. Başvekil, insanın üzerinde büyük bir tesir yapan bir enerjiye malik bir zattır ve her jesti ve her sözü sarsılmaz bir azim ifade etmektedir. Bu sebeble kendisinin ve M. Churchill'in Adana'da karşılıklı olarak birbirlerini derhal takdir etmiş bulunmalarına hayret olunmaz. Başvekil, bana M. Churchill'in şahsiyetinden çok samimî ve takdîr kelimeleriyle bahsetmiştir.

Mülâkattan aldığım intibalar şudur:

Müttefiklerin Adana'da kuvvetli surette silâhlanmış bir Türkiye'nin bütün dünyanın nef'i için esaslı bir unsur olduğunu kabul etmelerini Türk hükûmeti büyük bir memnuniyetle kabul eylemiştir. Ve bugün İngiltere'den ve Birleşik devletlerden gelen silâh teslimatından tamamiyle memnundur. Şu cihet de takdir olunmaktadır ki karşılıklı tam anlayış sayesinde Türkiye, tedafî kudreti bakımından Adana konferansından hemen derhal kendisini gösteren en müsbet faydalar elde etmiştir.

Arab memleketleri hakkında, Türk hükûmeti, bu memleketlerin kültür ve iktisad alanlarında gelişmesini hararetle karşılamaktadır. Bu memleketler bu alanlarda Türkiye'den en samimî iyi niyet ve en pratik teşvikler göreceklerinden daima emin olabilirler. Bu memleketlerde demiryolu ve şose münakale hatlarının son zamanlarda kaydettiği gelişmeler, müstakbel ticaret mücadelelerinin büyük mikyasta genişlemesi bahsinde hayra işaret telâkki edilmektedir. Anadolu demiryolu servislerinin müşterek hudutlarda halen maruz bulunduğu tevhürlerin ve

mahzurların karşılıklı olarak faydalı ve pratik esaslar üzerinden halli için Türkiye'nin halen mevcut iyi niyetini belirtmeğe mezun bulunuyorum.

Şurası da büyük bir memnuniyetle kaydedilmektedir ki Türk hükûmetinin Arab memleketler karşısındaki siyaseti İngiltere'nin siyasetinin aynıdır ve Türk hükûmeti, Türkiye'nin bu memleketler hakkında daima pratik ve derin bir iyi niyet göstereceğini belirtmektedir.

Türk-Rus münasebetlerine gelince, bu münasebetler, mevcut muahedelere dayanmakta ve Türk hükûmet mahfilleri, bu münasebetlerin iki memleket tarihinin en nazik devrelerinden kalan bu temeller üzerinde karşılıklı olarak memnuniyet verici bir tarzda gelişmeler kaydedeceğini tahmin eylemektedir.

Bulgaristan hakkındaki Türk basını buradaki Türk aslından müslüman ekalinin güç bir durumda olduğunu son zamanlarda belirtmiştir. Türk hükûmeti mahfilleri hiçbir tefsirde bulunamamaktadır.

Türk-Mısır münasebetleri çok memnuniyet verici olarak vasfılandırılmakta ve ticaret münasebetlerine gelince Türk hükûmeti, bu mübadelelerin gelişmesini temin için yakın bir istikbalde lüzumu kadar vapur bulabileceği ümidinde bulunmaktadır.

Harp sonrasına gelince, Boğazların hakikî ve ebedî bekçisi olan Türkiye, bütün harpci niyetlere sarsılmaz bir tarzda daima karşı koyacak ve Kemalist ananelerine sadık olarak ticareti iktisat ve kültür terakkilerinin gelişmesi için hizmetlerden ve fedakârlıklardan çekinmiyecektir.

Türk hükûmetinin tahminlerine göre, Avrupa ile yakın ve orta şark arasındaki harp sonrası münasebetleri, en samimi itimat ve iyi niyetlerden mülhem olacaktır. Şu cihet belirtilmektedir ki Türkiye, Balkan antantına iltihakı ile bunun burhanını esasen vermiş bulunmaktadır.

Kemalist Türkiye, insaniyete karşı vazifesini yapmağa daima hazırdır.

**Birleşik Amerika Âyan Meclisi âzasından
Claude Repper'in Türkiye hakkındaki demeci.**

Washington: 19. (A. A.)-

Birleşik Devletler Âyan meclisi hariciye encümeni azasından M. Claude Repper, şu demecde bulunmuştur:

Türklerle ve Türklerin büyük reisi İsmet İnönü'ye hürmet hislerimi bildirdiğim zaman -ki, hürmet tezahürüne arkadaşlarım içten gelen büyük bir samimiyetle hemen derhal resmen iştirâk etmişlerdi-, çok yüksek Türk başvekili Şükrü Saracoğlu'nun Türkiye Büyük Millet Meclisinde konuşacağını, Türk milletinin Amerikan milletine karşı duyduğu dostluk hislerini ifade edeceğini ve bu hisleri bu derece heyecanlı bir belâgatle söyleyeceğini bilmiyordum. Bu kürsüden

Türk milletine ve başvekiline teşekkür eylemeyi kendime bir vazife telâkki ederim. Türk milleti, hürriyeti en çok seven milletlerden biridir. Türk milleti, terakkiyi sevdiğinden dolayı ve çok hâkim bir millet olduğundan dolayıdır ki hürriyeti sevmektedir.»²⁸¹

Hüseyin Cahid Yalçın, 10 Mart 1943 tarihli 'Haber' gazetesinde çıkan 'Türkiye'ye Karşı Macar-Bulgar Dostluğu' başlıklı yazısında şu değerlendirmeyi yapar:²⁸²

“ Bulgar hürriyet bayramı münasebetile, Peştedeki Macar-Bulgar dostluk cemiyeti bir müsamere tertip etmiş, toplantıda Macar matbuat cemiyeti reisi bir nutuk irad eylediği sırada bahsi Macar ve Bulgarların Türkiye'ye karşı besledikleri dostça hissiyata nakletmiş, telgraflar Macar gazetecisinin şu sözlerini de bildiriyor.

Türkiye gerek Bulgarlara, gerek vaktiyle altında bulunan sair milletlere karşı hiç bir düşmanlık hissi beslemiyor. Türk milleti hem Bulgarlara, hem Macarlara dostluk elini uzatmış, Bulgarlarla Macarlar da bu dostluk elini aynı derecede dostlukla sıkışmıştır.

Macar gazetecisi bizim vaktiyle idareimiz altında bulunan milletlere karşı hiçbir düşmanlık hissi beslemediğimizi ve onlara bir dost eli uzattığımızı söylerken hakikaten başka bir şey ifade etmemiştir. Bilhassa Macarlar Türkiye'de daima bir kardeş millet olarak sevilmiştir. Alman istibdadına nihayet vermek ve memleketlerine hürriyet getirmek için isyan eden bazı Macar şefleri Türkiye'de kendilerine ikinci bir vatan bulmuşlardır. İstanbul'da bir sokağımıza Macar adını vermek istediğimiz zaman bunu “Macar Kardeşler” şeklinde ifade etmek bizim için en tabii bir hareket tarzı olmuştur.

Fakat Macar gazeteci arkadaşımız Bulgarları da yanına alarak Macarların da Türkler tarafından uzanan dost elini aynı samimiyetle sıktıklarını temin ettiği zaman acaba realitenin kendisini tekzipettiğini düşünmemiş midir? Çünkü istisnaî olarak memleketimize karşı müşahede ettiğimiz gayri dostane temayüllerin Macar hudutları içinden gelen sızıntıları henüz hatırimızdan çıkmamıştır. Kolay kolay çıkmasına da imkân yoktur. Çünkü onlardan bu hiç beklemediğimiz bir tezahürdü.

Macar gazetesi elbette hatırlar ki, Macar radyosu Macaristan'ın Avrupa medeniyetine ifa ettiği hizmetlerden bahsederken barbar Türk istilâsını durdurmak şerefinden başka ileri sürecek bir şey bulamamış ve Osmanlılara karşı mücadelenin kıymeti üzerinde tekrar tekrar neşriyatta bulunmuştur. Aynı zamanda idareimiz altına düşün milletlere karşı bir çok zulümler yaptığımızı da iddia et-

281 a.g.e., 68-71. ss.

282 a.g.e., 73-74. ss.

miştir. Bütün Macaristan namına aleyhimizdeki bu neşriyat henüz kulaklarımızda çınlarken, Macar gazetecinin bu sözleri bizim dudaklarımızda hüzünlü bir gülümseme uyandırıyor.

Hele Bulgarların bizim dostluğumuza aynı suretle mukabele ettiklerine dair Macar gazetecinin şahadeti pek hayretimizi celbediyor.

Türklerin vaktiyle kendi idaresinde bulunan ve sonra istiklâl kazanan milletlere karşı hiç bir düşmanlık duymadıkları muhakkaktır, fiiliyatla sabittir; fakat o milletlerin hepsi ve bilhassa Bulgarlar bize aynı hissiyatla mı mukabele etmişlerdir? Bu dost Bulgarların geçen harpte yanımızda mevki almak için ilk yaptıkları iş Almanları sıkıştırarak bir pazarlığa girişmek ve bizden toprak koparmak oldu. Daha da millî ideallerinin tamamen tahakkuk etmemiş olduğunu söylerler. Bulgaristan'da yaşayan bir milyon Türkün Türk oldukları için ne hale getirildiğini biliyoruz. Macar dost ve kardeşimize açıkça anlatmak isteriz ki kuru kuru dostluk lâkırdıları kâfi değildir. Biraz da fiiliyat görmek isteriz. »

Falih Rıfki Atay, 13 Mart 1943 tarihli 'Ulus' gazetesinde, 'Dış Politikamız ve Dışarı' başlıklı makalesinde, Türk dış politikası ile ilgili olarak şunları ifade eder:²⁸³

« İki günden beri Amerikan Senatosunda söylenen bazı nutukların hulâsaları geliyor. Bu hulâsalar; yalnız yeniden cumhurreisliğine seçtiğimiz Millî Şef İnönü'nün yüksek şahsiyeti hakkında: Amerikan liderlerinin ve halkının duymakta olduğu hayranlığı bildirmekte değildir. Bu harbin başından beri götüğümüz dürüst ve şerefli dış politikanın her tarafta ne kadar iyi anlaşılmış olduğunu da gösterir yeni vesikalardır.

Biz bu politikaya ilk gündenberi söz ve taahhütlerini tutan bir millî emniyet politikası adını vermişizdir. Fakat bir dünya haritası üstünde Türkiye'nin mevkiine bakıldığı vakit; Türk millî emniyetinin; bir yandan Orta Asya ve Hindistan'a; bir yandan Yakın ve Ortaşarka doğru uzayıp giden koskaca bir âlemin emniyeti üzerinde ne derin nüfuz ve ehemmiyeti olduğu hemen göze çarpar.

İngiliz dili ile Bombayda çıkan en büyük Hint gazetesi 21 Şubat tarihli nüshasında diyordu ki: "Eğer Türkiye başka bir hareket hattı tutmuş olsa idi; Hindistan bunun vahim neticelerini çekecekti. Hindistan: Türkiye'ye gösterdiği sebatan dolayı her hangi diğer memleketlerden daha ziyade medyundur. Eğer Türkiye düşmanın oyununa iştirak etseydi; Hindistan bugün fena bir vaziyette olurdu. Şimal hudutları işgal edilebilir ve hattâ belki de düşman Hindistan topraklarına basabilirdi. Şurası muhakkaktır ki harbin sonuna kadar pek muhtemel olarak sağlam kalan bütün şehirleri; düşman bombaları için birer hedef teşkil edecekti. Ümit ederiz ki Türk gazetecileri memleketlerine döndükleri zaman Hindistan'ın bu

283 a.g.e., 75-76. ss.

mînnettarlık hislerini de beraberlerinde götüreceklerdir. Bu sözler samimidirler ve Türkiye sınırlarının ötesinde biraz aklı başında herkesin hükmü ve malıdır.

Bir çok milletlerin can ile uğraştığı varlığı için savaştığı bir kızıl faciâ içinde; harp dışı kalmak isteyen bir memleketin; aynı zamanda adeta bir küçük âlemin emniyetini de müdafaa etmekte olduğunu hemen anlatmak güçtür. Tereddütler, kaygılar, hattâ şüpheler olabilir; böyle bir politikaya sadece kendini düşürmek hükmü kolayca yapıstırılabilir. Fakat hâdiseler; böyle korkunç ve amansız buhranlar sırasında bile; nihayet soğukkanlı mantığı hâkim kılmak hassasını kaybetmezler. Bir politika doğru ve isabetli ise onun üstünden iğreti sisler bir gün sıyrılıp gider; hakikatin üstündeki bulanık su nihayet durulur.

Kendi memleketinin emniyetini düşünmek ve istemek; hiç şüphesiz; kimse için ayıp sayılmaz. Ancak milletlerarası münasebetlerde bir vazifeleri olduğunu bilen Türkler; başkalarının emniyetini istemekte ve onun şartlarını sağlamağa ellerinden geldiği kadar çalışmakta aynı derece samimidirler.

1943'ten geçen yıllara doğru bakıldığı vakit; yeni Türkiye devlet adamlarının kendi memleketlerine olduğu kadar; bir büyük insaniyet parçasına karşı da sadece faydalı değil; tek faydalı bir politika yolu tutmuş olduklarına şüphe edilemez.

Dileğimiz sonuna kadar vazifemizi yapmaktır. Ancak bu memlekette herkes biliyor ki bizim dileğimiz; milletlerarası hâdiseler üzerine hükmedemez. Yangının son alev parçası sönmedikçe; çatımıza sıçrayan bir kıvılcım evimizi ateşe vermiyeceğine asla inanamayız. Harbin son günü; Türkiye'yi millî müdafaa kudretinin en yüksek haddinde bulmalıdır.

Harbin altında kalan memleketlerin gitgide artan felâketlerii; bu felâketlerden kurtulmak için katlanılan külfetlerden en ağırı bile fedakârlık adı verilmesini haklı göstermiyecek yamanlıktadır. »

Etem İzzet Benice, 21 Mart 1943 tarihli 'Son Telgraf' gazetesinde yayınlanan 'Türkiye-İngiltere-Amerika Arasındaki Dostluğun Artışı' başlıklı yazısında şu görüşlere yer verir: ²⁸⁴

« Başvekil Şükrü Saracoğlu'nun program nutku dünyanın her tarafında incelenmekte devam ediyor. İngiltere ve Amerika'daki tahlil ve tefsirler pek müsait ve pek sempatiktir. Mihver basınının görüşleri de bir değişiklik ifadesi içinde değildir. Ancak, İsveç'te çıkan Svenska Pressent gazetesinin bir yazısı büyük bir konserde falso veren çatlak bir ses gibi bu umumî ahenk ve tasvibin dışında kalmıştır.

İsveç'te çıkan ve mal bulmuş mağribi gibi bir iki Fin ve Rumen gazetesine günün havadisleri arasında naklolunan bu çatlak ses şöyle demektedir.

284 a.g.e., 78-80. ss.

“Saracoğlu’nun nutku bir İngiliz âşıkının Britanya İmparatorluğuna karşı hürmet ve Amerika’ya karşı temenni hisleri ile müteradif sarih bir demecidir. Bu demeçten sonra Türkiye’nin durumu yeniden günün meselesi mahiyetini almıştır.”

Umumî temponun ve aynı zamanda gerçeğin dışında kalan bu çatlak ve fal-solu ses hakikat halde herhangi bir müdafaadan ve cevaptan uzak kalabilecek kadar çürük, sadece bir hafifmeşreplik ifadesidir. Fakat, Türkiye-İngiltere; yine Türkiye-Amerika arasında karşılıklı sempatinin gün geçtikçe arttığını ve yayıldığını ifadelendiren tezahürler arasında millî politikamızın harp içindeki durumunu bir kere daha tasrih etmekte zarar yok fayda vardır.

Aziz Millî Şef İnönü seçim beyannamesi ile Türk milletine dünya harbi karşısındaki durumumuzu ve hattı hareketimizi açıkça izah eyledikleri gibi Şükrü Saracoğlu da gerek 20 Şubat 1943 nutkunda, gerek program söylevinde kesin izahlarda bulunmuştur. Bütün bu durumu tek cümlede çerçeveleyip ifadelendirmek mümkündür: Her devletle ahidlerimiz ve ittifaklarımız dahilinde münasebetlerimiz devam ediyor. O halde, her nutukta mutlaka isimler saymaya, ayrı ayrı cemilelerde veya izahlarda bulunmaya ihtiyaç yoktur.

Şu hakikat göz önündedir ki, harbe girmemek elimizde bulundukça buna dikkat ve gayret göstereceğiz. Fakat bu durumumuz ve gayretimiz herhangi bir gün herhangi bir sebeple ihlâl edildiği takdirde de tarihteki eşitlerine üstün misal teşkil edecek derecede ve şekilde kahramanca harbedecek, millî şeref ve istiklâlimizi koruyacağız. Bunun içindir ki, tamamiyle tedafüi olarak ordumuzu her gün takviye ediyoruz, sapsağlam ayakta tutuyoruz, silâhlandırıyoruz. Ve bu yolda milletçe, devletçe hiç bir fedakârlıktan çekinmiyoruz. Bu durumumuz muhariplerin de menfaatine uygun geliyor. Saracoğlu’nun nutkunda bu hattı hareketimize tezat teşkil eden hiç bir nokta yoktur. İngiltere ve Amerika hakkındaki sempatik ve stayışkâr cümleler ise bu iki devlet ve iki millettten gördüğümüz alâka ve devamlı muhabbetin bir mukabelesidir. Türkiye ile İngiltere arasındaki karşılıklı münasebet ve dostluk zaman zaman haleldar olmuş bulunmasına rağmen pek eskidir ve yine iki millet arasındaki karşılıklı dostluk Saracoğlu’nun da muhtelif vesile ve fırsatlarla tebarüz ettirdiği gibi sadece bir ittifak muahedesinden ileriye gelmiş değildir. Karşılıklı menfaatlerle tetevvüc eden çok daha derin, çok daha hakikî, samimî ve hayatidir.

Amerika’ya gelince; dünya işlerine yeni yeni hakikî bir alâka iştiraki gösteren bu devletle münasebetlerimizin karşılıklı bir sempati artışı içinde bulunması kökünü ve kuvvetini hiç şüphesiz millî politikamızın dürüstlüğünden ve milletimizin yüksek tarihî mevkiinden ve kudretinden alıyor. Türk milleti muhafaza ettiği zihniyet ve istikrarla ancak bu ölçüde bir sempatiyle, büyük bir muhabbete lâyıktır. Amerika da bize bu muhabbeti, bu takdiri izhar ediyor ve cumhuriyetçi

Türk halkından, Türk halkının ve Türk çocuğunun öz ve halis malî politikasının mümessilliğini yapan Türkiye Cumhuriyeti devletinden onun lâıyk mukabelesini alıyor. Binaenaleyh, bu karşılıklı takdir ve sempatinin ne teatisi, ne devamı Türkiye'nin tarafsızlıktan ayrıldığıнын aslâ bir delili sayılamaz ve tavrı hareketinde harp öncesine ve harp içine nazaran hiç bir değışiklik yoktur.

Türkiye ile İngiltere arasındaki dostluğun yeniden bütün hayatiyeti ile ihyası Ebedî Şef Atatürk'ün Majeste Sekizinci Edvard'ı İstanbul'da kabulünden başladığı gibi yine Amerikan-Türk sempatisi de bilhassa Atatürk ve Rooseveltin şahsî dostluklarını yekdiğerleri ile samimî ve hususî muhaberata fırsat verecek kadar ileri götürmeleri devresi içinde başlamış ve Millî Şefin yüksek rehberliği ile günden güne artmış, hazırlanmıştır. Binaenaleyh, harpten çok önce başlayan ve harp içinde hızlanan bu dostluklar hiç bir tezahür ifade etmediğı gibi Türkiye'nin hiç bir münasebet ve dostluk muvazenesini de bozar veya eksiltir bir ölçüye tâbi değildir. Türkiye muvazeneti dostlukları; ittifakları ve ahidleri içinde tarafsızdır ve daima kendi millî haklarını, millî istiklâlini ve topraklarını korumanın tedbirleri arasında insanlığa, beşer saadetine elinden gelebildiğı kadar hizmet etmek arzu ve kararındadır.

Saracoğlu'nun nutkundan hele şu zıpcıktı İsveç gazetesi gibi araya sokulup aksi manâ çıkarmak isteyenler her halde büyük bir hataya düşüyor ve realitenin tam zıddına düşmek mevkiinde kalıyorlar. Garip, garip olduğı kadar da tuhaf bir gazeteymiş şu İsveç gazetesi.”

Hakkı Tarık Us, 21 Mart 1943 tarihli 'Vakit' gazetesinde, 'Soğuk Bir Ses' başlıklı yazısında, Türk dış politikası hakkında şu değerlendirmeyi yapar: ²⁸⁵

"Helsinki'de Sıvenska Piressent adında bir gazete çıkar ki orada İsveçlilerin fikirlerini yaymakla tanınmıştır. Bu gazete bu defa kimin fikri olduğı değil, hatâ sadece fikir olduğı belirsiz bir haber yayılmasına fırsat vermiş, Türk basınına da bu uzak buz diyarından kendisini bir soğuk sesle tanıtmıştır.

Anadolu ajansının dün sabahki gazetelerde çıkan bir telgrafına göre bu gazete Saracoğlu hükümetinin Büyük Millet Meclisinde sınırlarını çizdiği, rengini, kokusunu belirttiğı dış politika bahsine dokunuyor!

Ne söylüyor? Demeyiniz; nasıl söylüyebiliyor? Deyiniz!

Zira Başvekilin Büyük Meclis kürsüsünden 7 inci devre mebuslarının şahsında büyük millete olan hitabı henüz kulaklarımızda çınlamaktadır ve bu ikinci Saracoğlu hükümetinin birinci Saracoğlu hükümetinden devir aldığı dış politika daha akisleri sönmeyen bu sözlerde apaçık iki cümleyle özleştirilmektedir:

"Müttefik ve dost devletlerle olan politikamızı ve münasebetlerimizi aramızdaki muahedelerle tanzim etmiş bulunuyoruz."

²⁸⁵ a.g.e., 80-81. ss.

Şükrü Saracoğlu'nun göğsünü gere gere söylediği gibi, "bir taraftan Şef'in uzağı gören kudretine, diğer taraftan kuvvetli bir orduya dayanan hariciyemiz bugüne kadar çok parlak neticeler elde ettiği gibi bugünden sonra da Türkün top-raklarını, Türkün haklarını ve Türkün menfaatlerini tamamen koruyacaktır."

"Bu politika artık yalnız hariciyenin hükûmetin ve hattâ Meclisin politikası değil, tamamen Türk milletinin mahdır."

İşte nutkun dış politikaya lisan veren cümleleri bunlardır. Hatırlardadır ki Saracoğlu nutkunu vermek için kürsüye geldiği günün sabahı, bir gün önce müt-tefikimiz İngiltere'nin Lordlar Kamarasından yeni bir dostluk tezahürü, Millî Şefimizin yeniden Reisicumhur seçilişi üzerine Amerika meclisinden akseden al-kışlara katılmış bulunuyordu ve bu tezahürler millet adına karşılanırken yaradılışındaki kıyaseti uzun hükûmet yıllarının tecrübesiyle bileyen Saracoğlu, dış politikamızı böyle kesip atarak o cümlelerin şeffaf mahfazasına toplamış, cümlelerin başını okuyup da sonunu okumayan hususî maksat sahiplerine de hiç bir fırsat bırakmamış bulunuyordu.

Buna rağmen Helsinki'de çıkan bu İsveçli gazete için nutkun bu açık manâlı parçası -asıl şaşılacak şeydir ki- hayret vericidir ve bu "bir İngiltere âşkının Britanya İmparatorluğuna karşı hürmet ve Amerika'ya karşı temenni hisleriyle müteradif sarih bir demecidir."

"Bu demeçten sonra Türkiye'nin hakikî bir tarafsızlığı artık bahis mevzuu olamaz."

Helsinki'yi temiz Türk yüreğinin dost çarpıntılarını en iyi duyabilecek kulaklardan biri biliriz. Tam tarafsız bir politikanın mahiyetini de şimdiye kadar halis bir İsveçlinin öğrenmiş olması lâzım gelirdi. Nutkun belki metnini ve onu teyit eden bütün hatiplerin sözlerini görmeden Türkiye'yi hakikî bir tarafsızlıktan ayrılmış göstermiye çalışmak için (Sivenska Piressent)'in sütunlarına sokulan bu şimal tefsiri, bereket versin, bizden evvel, aynı nutkun aynı parçası üzerinde Macar ve Alman basınında çıkmış tahlil ve tefsir hükümleriyle de istediği cevabı almış bulunuyor.

Şimalin bu kabil buzdan sesleri hakikat güneşi karşısında ne kadar dayana-babilir ki?..

Bizim artık mütearefe halini almış olan dış ve tarafsız politikamızı şark, garp öğrenmiştir cenubun da meçhulü değildir. Şimalde bilmiyen bir Sivenska Pires-sent kalmışsa o da Türkiye'yi, Türkü tanımalıdır.

Türkiye'de daima açık konuşan, konuştuğu gibi olan ve açık konuşmaktan korkmayan bir millet yaşıyor. Türkün öz politikasını güden Saracoğlu da işte böyle konuştu. Böyle konuşuyor ve böyle konuşacak!.."

Asım Us, 26 Mart 1943 tarihli 'Vakit' gazetesinde yayımlanan 'Von Paper'in Bir Söylevi' başlıklı makalesinde, Türkiye-Almanya arasındaki münasebetler konusunda şu değerlendirmeyi yapar: ²⁸⁶

“ Geçen pazar günü Almanya'daki kahramanlar günü münasebetiyle İstanbul'da Alman konsolosluğunda bir toplantı yapılmış; bu toplantıda hazır bulunan Alman Büyükelçisi Von Papen söylediği bir nutukta Avrupanın tesanüdü meselesinden bahsederek Türkiye'nin durumuna da temas etmiş ve memleketimizin bîtaraflik siyasetini överek bilhassa şu sözleri söylemiş:

"Avrupanın manevî tesanüdü meselesinde elbette tarafsız memleketler de vardır. Türkiye'de bulunan bizler bu devletin her türlü meseleler karşısında açık ve dürüst hareketlerini yakından biliyoruz. Herhangi bir konferans veya herhangi bir nutukta geçen dostluk sözleriyle ne endişeye düşeriz. Ne de hayal sukutuna uğrarız. Biz Türkiyenin kuvvetli bulunmak arzusunu pek iyi anlıyoruz ve bu kuvvetin Almanyaya veya Avrupanın menfaatlerine karşı olduğunu zannetmiyoruz.

Muhterem Alman büyük elçisinin bu sözleri bize ilk defa sefir olarak memleketimize geldiği günleri ve ondan sonra Türk - Alman dostluğunu Avrupa buhranının dalgaları arasından kurtarmak için gösterdiği faaliyetleri hatırlattı.

Hakikaten Von Papen cenapları Ankara'ya ilk ayak bastığı zaman Türkiyenin buhran karşısında takip ettiği siyasete ve diğer taraftan mihver memleketlerindeki umumî emellere göre vazifesinde muvaffak olacağına ihtimal verenler pek azdı. O sıralarda bir kısım Alman matbuatı Türkiyenin İngiltere ile akdettiği ittifakı Almanyaya karşı bir gün harbe girmek için ilk hazırlık gibi telâkki ediyorlardı.

Cumhuriyet hükümetini bu siyasetinden geri çevirmek için tehdit yoluna gidiyorlardı. Hattâ bir aralık bu tehdit Sovyet Rusyaya Basra ve boğazlar yolunu göstermeğe kadar varıldı.

Bu vaziyet karşısında tabii olarak Türk matbuatı sâkit kalamazdı. Millî siyasetimizin müdafaasını yaptı. Bu harpte bîtaraf kalmak arzusunun tecavüze uğramamak için kâfi teminat olamayacağı memleket eskârı umumîyesinde pek iyi anlaşılmıştı. Türk matbuatı hükümetin harbe karşı korunmak için tutmuş olduğu siyasetin isabetini tamamiyle takdir ediyordu. Eğer bu sırada Almanyayı Türkiyede temsil eden sefarette ikinci dünya harbinin Türkiye etrafında doğurduğu ahval ve şeraiti iyi takdir edemiyen ve bu ahval ve şeraite kendi memleketinin menfaatlerini telif etmek yolunu görmiyen bir şahsiyet bulunsaydı belki yakın şarkta hâdiselerin inkişafı bugünkünden çok başka olacaktı. Belki Türkiye'nin bütün dünya için iyi niyetleri anlaşılamayacak, bu anlaşılamamazlık aralarında hiç bir menfaat ihtilâfi bulunmayan memleketler arasında manasız çatışmalara doğru gidecekti.

286 a.g.e., 81-82. ss.

Her halde ikinci cihan harbinde İngilterenin müttefiki Türkiye ile Almanya arasında dostluğun kuruluşu nasıl mümkün olduğunu araştırarak olan tarih, Von Papen cenaplarının Ankara'daki çok nazik vazifesini ifade gösterdiği kıyaseti takdirle kaydedecektir.

Dikkate değer bir nokta şudur ki Türkiye ile Almanya arasında hiç bir menfaat çarpışması bulunmadığı her iki tarafta pek iyi anlaşılmış sandığımız bu sıralarda bile zaman zaman Berlin'den bazı falsolu sesler işitiyoruz. Ve memleketimizde Von Papen cenapları gibi cumhuriyet hükümetinin milletler arası siyasetini pek iyi anlamış bir büyükelçi bulunurken Türk - Alman dostluğunu bozacak mahiyette olmasa bile dost milletin devlet merkezinden böyle hatalı seslerin işitilmesine hayret etmekten kendimizi alamıyoruz.

Bugün artık herkes biliyor ki Türkiyenin cihan buhranı içinde bütün endişesi kendi varlığını ve istiklâlini muhafaza etmek, diğer taraftan dünya sulhuna elinden gelen hizmeti yapabilmektir ve Türkiyenin istediği şu veya bu memleketin yok olması değil, bir daha harbin avdetine imkân vermeyecek ve bütün milletlerin istiklâllerini koruyacak bir muvazene sulhunun kurulmasıdır.”

28 Mart 1943 tarihli 'Yeni Asır' Gazetesinde, 'Hakkı Ocakoğlu', 'Türk-İngiliz Dostluğu' başlıklı yazısında, bu konuda şu görüşlere yer verir.²⁸⁷

“Başvekil Şükrü Saracoğlu, ikinci defa kurduğu kabinesinin programını Büyük Millet Meclisinde izah ederken Türk - İngiliz dostluğunun ehemmiyetini bir kere daha belirtmişti. Bu nutuk dünya matbuatında muhtelif akisler uyandırdı. Hattâ, bazı ecnebî gazeteler nutukta Almanya ile Sovyet Rusyadan bahsedilmemesini İngiliz dostluğuna geniş yer verilmesini sui tefsire uğratmak istiyerek, artık Türkiyenin bîtarafıktan bahsedilmeyecek bir duruma girmiş bulunduğunu da iddia eylediler.

Bize göre bu şekil mütalaa yürüten gazeteler hâlâ Türkiyenin dış politikasının esaslarını ve samimiyetini kavramağa muktedir olamayanlardır.

Saracoğlu dış politika üzerinde söze başlarken her şeyden evvel taahhütlerimize ve dostluklarımıza sadakatimizi tasrih eylemiştir ki bunun manası bütün dünya milletleri ile olan münasebetlerimizde en küçük bir şümülün bahis mevzuu olamayacağının ifadesidir.

Hakikaten uzun zamandanberi İngiltere'nin müttefiki bulunan Türkiye'nin Almanya'nın da dostu olabileceğine bir çok kimseler akıl erdirememişlerdi. Fakat bugün ortada mevcut bir hakikat vardır ki Türkiye muharip devletlerin hemen hepsiyle normal ve dostane münasebetler tesisine muvaffak olmuştur. Çünkü gizli ve karanlık emeller peşinde koşmamış, topraklarını genişletmek hülyasına kapılmamış dürüst ve açık politikasıyla iki taraf muhariplerine emniyet ve itimat verebilmiştir.

287 a.g.e., 82-84. ss.

Bizim samimî bîtaraflığımız Büyük Britanya kadar Almanya'nın da Sovyet Rusya'nın da menfaatlerine uygun düşmüşlerdir.

Coğrafi vaziyetimizin bize bahsettiği bu imkânı hükümetimizin basiretkâr ve uzağı gören politikası her gün biraz daha kuvvetlendirmektedir.

Biz sergüzeşt peşinde koşan bir millet değiliz. Bütün milletlerin hayat ve istiklâl haklarını tanıyoruz, istediğimiz haklarımıza ve istiklâlimize hürmet gösterilmesidir.

Topraklarımızın bütünlüğüne tecavüz etmiyecek milletler asla bizden, husumet ve tecavüz görmeyeceklerdir.

Binaenaleyh tevehhüme kapılmağa şu veya bu şekilde tefsirlere kalkışmağa asla mahal yoktur. Saracoğlu'nun son nutku evvelki gün Avam Kamarasında da İngiliz matbuatında yeniden bazı dostane tezahürlere vesile teşkil eylemiştir.

Büyük Millet Meclisi Reisimizin mesajına cevap veren Avam Kamarası Saracoğlunun nutkuna hararetle dostluk duygularıyla mukabele etmiştir.

Milletler arasındaki dostluklar ve ittifaklar daima kuvvetini memleketlerinin hakikî ve hayatî menfaatlerinin birleşmesinden almazlar. Çok defa politika icapları veya emperyalist emeller, hayatî menfaatleri birbirine aykırı düşen milletleri de bir safta birleştirmekte hattâ omuz omuza harbe sürüklemektedir. Fakat bu şekilde kurulan dostlukların ömrü o kadar uzun sürmüyor. Menfaat çarpışmaları bu kabil dostlukları pek çabuk yıkabiliyor.

Yanyana kan döken milletlerin aradan çok zaman geçmeden birbirlerine karşı silâh çektikleri tarihin sık sık kaydettiği vakıalardandır.

Türk - İngiliz dostluğu memnuniyetle kaydedebiliriz ki bunlardan değildir. Çok eski bir tarihi olan bu dostluk bugün kelimenin tam manasiyle hakikî kıymet ve kuvvetini almış bulunmaktadır.

Gerçi 1914 harbinde İngilizlerle karşı karşıya idik. Muhtelif cephelerde savaştık. Bunun kabahatini iki milletin menfaat ayrılıklarından ziyade hâdiselerin seyrinde aramak lâzımdır.

İngiltere'nin hayatî menfaati Akdeniz de kuvvetli bir Türkiye'nin bulunmasını âmirdir. Halbuki İmparatorluk Türkiyesi bir asra yakın bir zamandanberi kuvvetini kaybetmiş çökmek yoluna girmiştir.

Zayıf ve çökmeğe mahkûm bir imparatorluğa Büyük Britanya bağlı kalamazdı. O kendi menfaatlerini korumak için Akidenizde kendisine yeni kuvvetler aramak zorunda idi.

Büyük Britanya bunu ararken imparatorluk panislâmizm siyasetiyle Hindistana ve Mısıra uzanmak hayalleri arkasından koşuyor, zaafına bakmayarak üzerine daha büyük husumet dalgaları çekiyordu.

Bugünkü Türkiye ise, hayale değil hakikate değer veriyor.

Cumhuriyet Türkiye'sinin tek ideali millî hudutları içinde kuvvetli bulunmak yalnız kendi istiklâlini ve kalkınmasını düşünmektedir.

Yeni Türkiye imtihanını vermiştir.

Kuvvet ve kudretini çöktüğü zannedilen günlerde bir kere daha ortaya koymuştur. O günden bugüne kadar geçen zaman zarfında millî müdafaasını bütün düşüncelerin üstünde tutmuş çok kuvvetli ordusunu daha kuvvetli yapmak davasında hiç bir fedakârlıktan çekinmemiştir. Bugün dünya biliyor ki Türkiye kuvvetli bir orduya sahiptir.

Bütün dünya inanıyor ki inkılâp hareketimizde samimiyiz. Mütecaviz bir millet olmak istemiyoruz. Bilakis dünyanın barışa kavuşması için elden geleni yapmağa hazırız.

Sulh yıllarında barış davasına sımsıkı bağlı kaldık. Harp yıllarında da barışı kendimize ideal yaptık.

Binaenaleyh hiç bir milletin bizden kuşkulanasına mahal yoktur. İngiltere'nin bu kadar açık ve dürüst bir politika takip eden kuvvetli Türkiye ile haki ki bir dostluk vücade getirmesi hayatî menfaatlerinin icabıdır.

Türkiye de kuvvetini arttırmak, memleketin kalkınmasını temin eylemek yolunda Büyük Britanya gibi zengin, sanayii ve denizciliği kuvvetli bir milletin dostluğuna ihtiyacı vardır.

Binaenaleyh Türk - İngiliz dostluğu ne bir politika manevrasının ne de emperyalist emellerin mahsulüdür.

Bu dostluk kuvvetini tarihten, coğrafi vaziyetlerinden ve iki milletin hayatî menfaatlerinin birleşmesinden almaktadır.

Necmeddin Sadak, 31 Mart 1943 tarihli 'Akşam' Gazetesinde, Türk dış politikası hakkında aşağıdaki değerlendirmeyi yapar:²⁸⁸

“Kavgaya seyirci kalıp bol akıl öğretmeye hevesli tarafsızlar sırasına girmek istemeyiz. Herkesin kendi aklını en çok beğendiği bir devirde sevimsiz görünmemenin sırrı bakmak ve susmaktır.

Harp için doğru bulduğumuz bu hareket tarzını tarafsızlardan, sulh işlerinde de beklemek haksızlık olur.

Harbe karışmayız, çünkü zaten ateşe girmek istemiyoruz. Fakat sulhu benimsersek çok görülmemelidir, zira sulha hizmet etmek kaygısıyla Allah bilir ne üzüntü ve eziyetle harbin dışında kaldık.

288 a.g.e., 84-85. ss.

Bundan başka, savaşıyan taraflar ne de olsa az çok buhran içindeydiler, olgunları açık görüp serinkanlı ayırtedemezler. Biz seyirciler, hırsla daha az kapılır, uzaktan daha iyi görürüz. İşte bu cesaretle söze karışmayı uygun bulursak diyebiliriz ki son günlerde sulh adına öne sürülen görüş ve düşünlşlerden pek azını, tasarlanan dünya saadetine elverişli sanıyoruz.

Bir kere, Avrupa işlerini güdüp yürütecek devletler sayıya binip sıraya girdi mi işkilleniyoruz. Avrupada Direktuvar idaresinin lâfinda bile uğursuzluk olduğı bu harpten önceki denemelerden meydana çıktı. Sonra, sataşıp saldıranlara karşı koymak için bekçilik zahmetine katlanacak bu sayılı silâhlı devletler sarkıntılığa kalkışınca kimin buna engel olacağını henüz kimse söyleyemedi.

İkinci nokta: Avrupa devletlerinin (Büyük) ve (Küçük) diye ikiye ayrılmasından, eskidenberi hiç hoşlanmayız. Hak ve adalette eşitlik bakımından devletlerin bedence irisi ve ufağı arasında fark gözetmemek şart olduğuna göre, milletler arası politika dilinden bu kelimeleri çıkarmak gerektir. Unutmamalı ki harp bundan çıktı. Çünkü birine büyük, ötekine Küçük denince Büyük, maddî ölçü hesabına kapılarak, kendinde küçükleri yutmak için daha büyük haklar görüyor. Nitekim Büyük devletler Küçük devletlerden bahseden İngiliz (Times) bile, yeni Avrupa nizamında Alman (Völkischer Beobachter)'den farksız oluverdi. Terminoloji bazen fikirlere hâkim olur, tehlikelidir. Bunun içindir ki İngiliz Başvekilinin (Devlet grupları) anlatımını daha çok beğendik.

Şimdilik, sulh hakkındaki düşünce, söz ve yazılarda göze çarpan, sadece bir kargaşalıktır. Ne gariptir ki harbin müttefikler bakımından biraz iyi gitmesi sulhu bozmak kaygısını uyandırdı. Almanya'yı yenerek ilerliyen Sovyet ordularının nerede duracağından, yahut nerede durmayacağından korkuluyor. Şu halde; harp, şimdiden sulha tesir ettiğı gibi; sulh ülküsü de harbin gidişini değiştirebilecektir. Müttefikler; Almanya'nın Sovyet Rusya tarafından değil kendilerinin gayretile yenilmesini kim bilir nasıl özlerler!

Tarafsız Türkiye için özlenen tek varğı harbin çabuk bitmesi, dünyanın bu felâketten bir an önce kurtulması, başka yangınlar çıkmasına engel olacak dayanıklı bir barış yapısı kurulmasıdır. Bu yapıda girintili çıkıntılı, acayip plânlar, anlaşılması zor teorilerden yana değiliz. Herkesin bizim gibi olması yeter, mesele o kadar sadedir. Nihayet, şimdiye kadar olduğu gibi şimdiden sonra da başkalarının işine karışmak, uzaklara elatmak niyetinde değiliz. Bugün gibi yarın da bizi ilgilendiren tek şey kendi emniyetimizdir. Bugün nasıl, sonuna kadar bu harbin dışında kalmaya karar verdikse, yarın da gene bizi harbe zorlamayacak bir durumdan başka hedefimiz yoktur. Bundan dolayı, sulh ve yeni Avrupa düzeni denince ancak Türkiye'yi ve Türkiye'nin emniyet sahalarını düşünüyöruz. Başlıca dileğimize Türkiye'nin Şark ve Garp sınırlarında, her türlü anlaşmazlık tohum-

larından sıyrılmışı, geçici, yahut sürekli her çeşit yabancı tesirlerden kurtulmuş, kendi hudutları içinde müstakil yaşayan, bizim gibi tehlikesiz komşulardan var olma güven sahalarıdır. Dört yıldır süren bu savaşta bin zorluk pahasına bunun için tarafsız kaldık, yarınki sulhte bu ülkü uğruna çok kuvvetli ve hazır bulunmaya çalışıyoruz. Çünkü görüyoruz ki, sulh, harpten daha az güç daha az kargaşalıklı olmayacaktır.”

Necmeddin Sadak, 12 Haziran 1943 tarihli ‘Akşam’ Gazetesinde ‘Türkiye’nin Bitarafılık Politikasının Ruhu Bütün Millî Müdafaa Kudretinin Tek Hedefi Olan Hürriyet ve İstiklâl Kaygısıdır’ başlıklı yazısında, dış politika ile ilgili olarak şu değerlendirmeyi yapar:²⁸⁹

“Bir memleketin milletlerarası hayatta ehemmiyeti, orada söylenen ve yapılanların dünyada uyandırdığı akislerle, bu akislerin çabukluğu ve derinliğiyle belli olur.

Son yıllarda Türkiye Devlet adamlarının, cihan politikasıyla uzaktan yakından ilgili olarak ağızlarından çıkmış hiçbir söz yoktur ki her tarafta hemen bir çok anlam ve anlatımlara yol açmamış olsun. Bu tez duyarlığın bir sebebi de, hiç şüphesiz, bugünkü ahval ortasında milletlerde alınganlığın artmış olması, herkesin her lâkırdıdan kendine elverişli ahkâm çıkarmak hevesine düşmesidir. Fakat Türkiye mevkiinde bir devletin bugünkü ve yarınki politikasını anlamak ve bu politikanın uygunluğunu belirtmek arzusunun, Türkiye’de çıkan seslere verilen ehemmiyette en büyük rolü oynadığı inkâr edilemez.

Millî Şefin Parti Kurultayında söylediği nutuk, mahiyeti bakımından daha ziyade memleketin teşkilâtına ilişkin olmakla beraber, nutukta dış politikaya dokunan tek cümle bile eski ve yeni dünya gazetelerine sürekli mevzu oldu. Türkiye’nin, harbin bu devrinde de yurt içinde sulhu korumak kaygısında olduğu hakkındaki cümle, her yerde nasıl bir anlayışla ve hak verişle karşılandıysa, bu uzun harbin sonunda doğabilecek kargaşalıklardan ancak sağlam milletlerin kendilerini koruyabilecekleri düşüncesi de her tarafta o derece büyük takdirler uyandırdı. Türkiye tarafsızlığının, Millî Şefin ağzından ve bu vesile ile birkere daha kısaca teyit edilmiş olmasının bilhassa Amerika’da uyandırdığı akislerde dikkate değer bir samimilik ve açıklık göze çarpıyor. Türkiye’nin güttüğü dürüst politikanın müttefikler çevresinde ancak minnettarlıkla karşılandığının ve Türkiye’nin harbe girmesi esasen hiç kimse tarafından istenmediğinin Amerika’da söylenmiş olması, -bilhassa bugünlerde- herkesin bildiği bir hakikatin tekrar edilmesinden daha büyük bir mâna kazanıyor.

²⁸⁹ *Ayın Tarihi*, No: 115, Haziran 1943, 71-73. ss.

Eğer bu harb bir menfaat ve yağma kavgası değil de milletleri saadete eriş-
tirecek yeni bir dünya yapısı uğruna mücadele ise bu hedefe hizmet etmek için
her milletin ateşe atılması, her memleketin kana bulanması mutlaka şart değildir.
Böyle bir savaşta, hususî emeller gütmeyen, kimsenin malında gözü olmayan,
kendisinden de kimsenin bir şey istemeyeceği bir memleketin kendi hürriyet ve
istiklâlini korumaktan başka kaygısı olamaz. Türkiye'nin yaptığı da bundan
ibarettir. Bundan dolayı yalnız kendisine değil, dünyaya da hizmeti büyüktür.
Bazı milletler kendi hürriyetleri için kan döküyorlar. Türkiye, milletlerin büyüme
ve genişleme sevdasına kapıldıkları birdevirde, küçülmüş millî hudutları içinde
kendi kendine ilerleyip yükselmek azmile koskoca bir imparatorluğu feda ettik-
ten sonra dahi hürriyeti ve istiklâli uğruna yıllarca kan dökmek zorunda kaldığı
içindir ki bugünkü salgın karşısında, hiç bir tehlikeyi yadırgamadan, ayakta kud-
retle seyirci durabiliyor. Hürriyetin değerini çoktan ödemiş olan Türkiye'nin poli-
tikası, hususî bir çok menfaatleri sulha feda edebilen, fakat icabında hürriyet için
sulha yine kıymağı bilen bir milletin yoludur. Çığrından çıkmış insanlık âlemini
yola getirmek, dünyayı baştan başa düzeltmek uğruna ateşe atılmağı kendi
bakımından da başkaları için de faydasız ve verimsiz bulan Türkiye, sarkıntılığa
uğramış hürriyetin başka türlü elde edilemeyeceğini de ezelden bilir. Bunun için-
dir ki Londra'dan dün gelen bir telgrafta okuduğumuz: "Bu fedakârlık olmayınca
hürriyetin değer biçilmez nimetlerinin elde edilmesi ümit olunamaz" cümlesin-
deki derin mânâyı pek iyi anlıyoruz. Bu telgrafta, Churchill'in son nutkunda bah-
settiği asker kayıpları ve harbin İngiliz milletine yüklediği ağır fedakârlıklar
dolayısıyla "İngilizlerin refah ve emniyetinin ancak çok pahalı bir bedelle elde
edileceğini anlamakla birlik oldukları ve bu fedakârlık olmayınca hürriyetin paha
biçilmez nimetlerinden istifade edilemeyeceği" Londra'da da söylendiği bildiril-
dikten sona deniliyor ki: "Kemal Atatürk ve Cumhurreisi İnönü aynı zihniyetler-
le Türkiye'nin kudretini teyit etmişlerdir." Londra'daki bu anlayış tam yerindedir
ve hiç şüphe yok ki Türkiye efkârını çok memnun edecektir. Atatürk ve İnönü bir
millet için hürriyetin değerini en önce görmüş ve göstermiş olan Büyük Millet
kahramanlarıdır. Atatürk ve İnönü yıllarca bu uğurda çarpıştılar ve Türk Milleti
onların arkasında bu uğurda bol bol kan döktü. Bugün Türk Milletinin başında
bulunan İnönü hürriyetin değerini çok iyi bildiği içindir ki Türkiye hükûmeti, her
şeyden fazla millî müdafaaya ehemmiyet veriyor ve millet bu yoksulluğu içinde
bin bir fedakârlığa katlanıyor. Ancak, hürriyeti bu derece kıskanan milletler, bir
gün icabında onun uğruna dökülecek kanların da değerini ölçerler; kazanç hırsına
kapılıp onu harcamazlar, hiç bir menfaati, boşuna hiç bir macerayı bu hürriyet aş-
kından üstün tutmazlar, harbi ancak bir müdafaa vasıtası diye kullanırlar. Tür-
kiye'nin bugün güttüğü, yarın ayrılmayacağı bîtaraf politikasının ruhu da,
bütün millî müdafaa kudretinin tek hedef tuttuğu bu hürriyet kaygısıdır. »

Falih Rifkî Atay, 'Başvekilin Nutku' başlıklı, 16 Haziran 1943 tarihli 'Ulus' Gazetesinde yayınlanan makalesinde, Türk dış politikası hakkında şu değerlendirmeyi yapar:²⁹⁰

" Dış politikamız, Başvekilin bir defa daha belirttiği üzere, antlaşma ve sözleşmelere asil bir bağlılık temeline dayanmaktadır. Rusya ile münasebetlerimiz bahsinde, iki memleketin bütün dünyada tek başlarına kaldıkları zamanki hâtıralara kadar gitmekle, Şükrü Saracoğlu, bu dostluğun, gelip geçici hâdiseler altında eğilip bükülmeyecek kadar köklü olduğunu anlatmıştır. Milletlerin geçirebileceği en çetin imtihan günlerinde kurulup, harp sonrasının yirmi küsur yıllık türlü buhranlar devrinde iki taraf için ancak faydalığını ispat eden bir dostluğun, münasebetlerimize daima hâkim kalması kadar tabii ne olabilir? Başvekilin İngiliz-Türk ittifakı üstünde duran sözleri, Türkiye'de bütün halk düşünüşünü ve anlayışını ifade etmektedir. Şurası doğrudur ki ittifak, altüst edici hâdiseler karşısında, sade iki memleket menfaatlerinin ne kadar uzlaştığını göstermekle kalmamış, iki memleket menfaatleri arasındaki bu uzlaşmanın pek geniş ve nazik bir coğrafya bölgesinde barış nizamına ve insaniyet hayrına ne kadar hizmet ettiğini de ispat etmiştir. İngiliz Türk ittifakı, barış ve güven düzeni kurmak davası güdenler için, daima, tesirini, faydasını ve ihtiyacını hissettirerek kuvvetlenecek ve gelişecektir. Nutuk, Alman ordularının Balkanlara inmiş olduğu günlerde, harbin Türkiye ve ötesine bulaşmasını önleyen Alman-Türk sözleşmesinin ciddi değerine samimi bir yer vermiştir. Almanya ile Türkiye arasında bir karşılıklı emniyet kurulmuş olmasının, iki milleti mânasız bir çalışmadan uzaklaştırdığı kadar, Türkiye'ye giren harbin mutlaka bulaşacağı memleket ve bölgeleri facialardan korumuş olmasındaki büyük ehemmiyeti inkâr edilemez. »

Ekrem Uşaklıgil, 17 Haziran 1943 tarihli 'Son Posta' Gazetesinde, Türk dış politikası hakkında aşağıdaki değerlendirmeyi yapmıştır:²⁹¹

" Bununla beraber Saracoğlu'nun demeci iç ve dış politikada Türk kitlelerini ilgilendiren ne kadar mesele varsa hepsini de içine almış, hepsine de hakkını vermiştir. Ne bir cümlesi fazla, ne de bir noktası eksiktir.

Nutkun iç memlekette uyandıracağı tepkiden bahse hiç lüzum yok.

Parti Kurultayı millet kurultayı, kurultay kürsüsü millet kürsüsü sayılır. Saracoğlu Millet kürsüsünde söylerken sözü sık sık kesilerek alkışlandı. Son cümleleri ise radyonun getirdiği akislerden anlayarak söylüyoruz ki, âdeta bir vecd havası uyandırdı, fakat imkân olsa da 18 milyon Türk bir yere gelerek nutku dinleyebilseydi, netice aynı olacaktı.

²⁹⁰ a.g.e., 76-77. ss.

²⁹¹ a.g.e., 78-79. ss.

Saracoğlunun nutkunun son cümlelerinden birini bütün dünyaya duyurulması lâzım gelen dört hakikatten biri olarak şu cümle teşkil ediyordu:

“Türküz, Türkçüyüz ve hergün biraz daha Türkçü olacağız.”

Kurultaya vecd havasını veren son cümlelerin biri de işte bu cümlelerin biri de işte bu cümleydi. Ve Türkü yükselme yolunda şahlandıracak tek hakikati en büyük kürsümüzün bu devresinde bu kadar kesin olarak tespit etmek şerefi Ödemişliye nasip oldu.

Meşrutiyet yıllarını bin bir ırkı temsil eden bin bir klüb ve cemiyetleri karşısında Türklüğünü gururla ilan edememenin acılığını çok yakından duymuş olanlar artık geniş bir nefes alabilirler. Geçen 35 yıldan alınan ders yabana gitmemiştir.

Nutkun dış memlekette uyandıracakı tepkilerin kaynağına gelince:

Bizim dış politikamız ötedenberi sabittir, bu politikada herhangi birdeğişiklik veya yenilik bahis mevzuu olamaz, olsa olsa siyasetimizi ifade edereken kullanılan cümle biraz fark gösterebilir. Nitekim bu defa Saracoğlu bu bahiste sözcük Sovyetler Birliği ile olan münasebetlerimizi ele alarak başlamış, cumhuriyetimizin teessüsü anında büyük komşumuzun bize el uzattığı, bizden de karşılık gördüğünü hatırlayarak o vakittenberi Türk-Rus dostluğunun sağlam bir temel üzerinde kalacağını anlatmış, sonra iki memleketi uzun seneler için çok geniş sahalarda birbirine bağlayan Türk-İngiliz ittifakına geçmiş, iki memleketin karşılıklı menfaatlerine uyan Türk-Alman dostluğuna dokunmuş, ve en nihayet de Vaşingtonda gelecek dünyanın istikbali münasebetile önc atılan fikirleri tamamen benimsemiş olduğumuzu kaydetmiştir.

Bir defa işaret edelim ki, Türk politikası ötedenberi sabittir, değişiklik gösteremez, fakat mademki nutkun yabancılar arasında uyandıracakı tepkilerden bahsediyoruz, o halde Saracoğlunun üç beş ay evvel söylemiş olduğu nutukta kullanıldığı ifade şekline bakarak, bundan, Türkiye’nin mukadderatını artık tam olarak İngiltere’ye bağlamış olduğu neticesini çıkarmakta kendilerini haklı görmüş olan yabancı gazetecilerin şimdi son nutkun ifade şeklini tahmin edebiliriz.

Fakat yabancı gazeteciler bir düşünceden öbürüne geçce dursunlar bizim kat’iyetle bildiğimiz nokta Türk menfaatinin Türk gözünde daima sabit kaldığı, ve en küçüğünden en büyüğüne kadar bütün memleketin katlanmaya her dakika hazır olduğu ölçüsüz ve sonsuz fedakârlıklardan sarsılmaz bir bekçiye malik bulunduğudur. »

17 Haziran 1943 tarihli 'Yeni Sabah' Gazetesinde, 'Saracoğlu'nun Sözleri' başlıklı başmakalede, Türk dış politikası hakkında şu değerlendirme yapılmıştır: ²⁹²

« Serapa vuzuh ve nur olan kısım dış siyasete ait olan parçadır. Bugün yekdiğerile savaş halinde bulunan bütün büyük devletlerle münasebetlerimizin tablosu tarih ve hâdiseler sırasile çizilmiştir. Bu itibarla Rusya ile olan münasebetimiz başta gelmektedir. Fil hakika Moskova, Anadolunun daha kurtuluş mücadelesine atıldığı ilk anlarda bize elini uzattı. Millî hislerle beslenerek emperyalist ve kapitalist kuvvetlere karşı açtığımız isyan ve feveran bayrağı Sovyet hükûmetini yakından ilgilendirdi. Takriben tecrit edilmiş bir halde bulunan millî hükûmet te bu eli sıktı. Bu ilk temas yavaş yavaş gelişerek en ileri müahedelerle sağlam esaslara bağlandı. Bugün de her iki taraf bu anlaşmalara samimî bir sadakat göstermekte, bunların isabetini takdir etmektedir. Bütün dünyanın alâkasını çeken Türk-Rus münasebetlerinin bu kadar berrak bir halde tasviri eminiz ki bulanık suda avlanmak isteyen birçok merkezleri pek de hoşnut etmeyecektir.

Bunu takiben İngiliz-Türk ittifak muahedesi imzalandı. Daha Atatürk'ün sağlığında temelleri atılan ve İngiltere Kralı Haşmetlû Sekizinci Edvardın ziyareti ile inkişafa başlayan an'anevi ve tarihî dostluk yepyeni ve sıcak manzara gösterdi.

İngiliz-Türk dostluk ve hatta dünün veya bugünün müceddet bir olayı değildir. Şarktan kuvvetli bir Türkiye vücudünü istilzam eden Büyük Britanya politikasının daimî umdesidir. Kırım seferinde, 93 harbini bağlayan Ayastafanos muahedenamesinde Londradaki kabinelerin değişmez ibreleri hep Türk dostluğunu göstermiştir. Binaenaleyh içinde bulunduğumuz devre nihayet bu tarih icaplarının doğurduğu zaruretlerin son bir gösterisidir. Coğrafi ve tarihî olan bu keyfiyet o kadar tesirlidir ki Başvekilin tekrarladığı gibi "İki devletin menfaatleri bu iki devleti yalnız mahdud ve muayyen yıllar için değil, hattâ mahdud ve muayyen işler için de değil, çok uzun yıllar ve geniş sahalar için birleştirmektedir.

Kökler iki memleket ve millet tarihinde bu kadar uzaklara kadar giden iki devlet arasındaki dostluğun geleceğe de mesut dallarını uzatması kadar tabî bir hâdise olamaz.

Umumiyetle devletlerin dış politikaları, hükûmet ve rejim değişimleriyle bile tebeddül etmeyecek kadar, kesin ve siyasiler üzerinde âmirdir. Bunun misalleri pek çoktur. Faraza Çarlık Rusyası Büyük Britanya ile ittifak halinde olduğu gibi Bolşevik Rusya da nihayet Londra ile uzlaşma halindedir ve hattâ bu ittifak harpten sonra yirmi seneye kadar da devam edecektir. İngiliz ittifakı harici siyasetimizin, tarihimize uygun olan, geleneklerinden biridir. Başvekil başka bir noktadan da İngiliz muhabbet ve dostluğunu Kurultay âzasına hatırlatmak istedi. O da Londra hükûmetinin, memleketimizin iaşesi için ihtiyar ettiği fedakârlık ve gönderdiği (80 000) tona yakın buğdaydır.

292 a.g.e., 80-81. ss.

Büyük Britanya bilhassa harp gücü ve öz adaların beslenmesi ile son derece meşguldür. Denizaltı harbinin sıkışık ve zorluklarla dolu anlarında en ufak bir gemi tonajını bile savaş gayesinden başka bir gayreti için kullanmanın caiz görülemeyeceği günlerde Türk hükümet ve halkına gösterdiği bu ilgi ve değerli yardım bütün heyet âzasında bir şükran hissi uyandırmıştır. Saracoğlu işte buna ancak tercümanlık etmiştir. Mister Edenle İmparatorluk Başvekili Mister Churchill'in ziyaretleri ve samimi bir hava içinde yapılan konuşmalar iki memleketin dünya durumunu görüş hususunda geniş bir birlik ortasında bulunduklarını göstermiştir. Bu vahdetin verimli neticeleri her zaman görülmektedir.

Bir milyona yakın vatan çocuğunu uzun yıllardır silah altında tutan Türk hükümeti harbi insanlık için bir âfet saymaktadır. Bu itibarla Amerikalıların fikirlerini, Amerika devlet adamlarının sözlerini benimseyecek kadar kendimize yakın buluyoruz ve milletlere hak, müsavat ve hürriyet tanıyan cereyanlara bütün kuvvetimizle yardım etmek istiyoruz. Bunun aksine bir istikamet ve gayet kovalıyanları alkışlamamamız çok tabiidir.

Mamafih Balkanlara inen Almanya bize elini uzattı. Bir dostluk ve ademi tecavüz muahedesi imza ettik. Hâdiseler gösterdi ki bu muahede iki tarafın hakikî ihtiyaçlarına cevap vermektedir. Fakat çalışarak meydana getirilen bu politika binası kuvvetli bir orduya ve birleşmiş bir millete dayanmaktadır ve bu sayede biz bugüne kadar harp tehlikesinin dışında kaldık. Fakat bindiğimiz politika atının dizginlerini hiç bir vesile ile gevşetemeyiz.

Harbi istememek ve sevmemek, fakat gözünü kırpmadan onu kabule hazır olmak ve bunun maddî vasıtalarını, ne kadar pahalı ve güç olursa olsun, elde bulundurmamak.. İşte Türk dış politikası.

Dört senelik tecrübeye dayanmış nurlu, açık bir politika. »

Falih Rıfki Atay, 19 Haziran 1943 tarihli 'Ulus' Gazetesinde neşredilen 'Son Nutuk ve Dışardaki Tesirler' başlıklı yazısında, Türk dış politikasını aşağıdaki satırlarla değerlendirebilir: ²⁹³

« Başvekil Saracoğlu'nun son nutku dışarı memleketlerde ve bilhassa Anglosakson âleminde pek iyi bir akis bırakmıştır. Hâdiseyi ilk defa görmüyoruz: Millî Şefin Türkiye dış politikasını katî ve açık prensipleriyle belirten nutku, ve gerek Başvekil, gerek Hariciye Vekilimizin, fırsat düştükçe, bu prensiplere bağlılığımızı gösteren demeçleri, hep aynı yankıyı uyandırmıştır.

Bazı zihinler bir suale takılmışlardır: Herkes harp cephelerinde yeni ortaklar ararken, bir memleketi etrafını harp facialarından korumak amacını güden bir politikanın bu kadar iyi karşılanmasının sebebi nedir? Fakat bu soru, Türk dış politikasının asıl ruhunu kavramayıştan ileri gelir. Türk dış politikası hiç şüphesiz

293 a.g.e., 81-82. ss.

bu memleketin yüksek menfaatlerine uygun olmayı esas tutar. Fakat aynı politikanın, bu menfaatleri, milletlerarası tam bir güven ve anlaşma nizamının kurulması ile ahenkleştiren, milli hürriyet ve emniyetlere karşı hiçbir tehlike tehdit olmadıktan başka, millî hürriyet ve emniyetleri müdafaa ederek her türlü teşkilatlanma faaliyetlerine yardım etmeyi gaye edinen insanîyetçi ve barışçı bir vasfı vardır. Unutmamak doğru olur ki, bugün, genelkurmaylar harbi zafere erdirmek için ne kadar çalışıyorlarsa, başka mesul makamlar, harp sonrası anarşi ve buhranlarını önlemek, yeni harplere artık imkân bırakmamak, yirminci asra bir milletler kardeşliği çağı şerefini kazandırmak için o kadar uğraşmaktadırlar. Bu dâvaya samimî bağlanmış olanlar, Cumhuriyet Türkiyesinde asla caymaz ve sapsamaz, tabîî bir müttefik bulmaktadırlar. Harbi kendisi için bir menfaat olmaktan çıkaran Türkiye'ye, onu bütün milletler için menfaat olmaktan çıkarmak isteyenlerin yardımcısı olmuştur ve öyle kalacaktır.

Dış politikamızın içtenliğine ve dürüstlüğüne herkesi inandıran bir sebep de, Türk milletinin askerî vasıflarından asla şüphe edilmemekte olmasıdır. Bu millet, cihanın imkânsız gördüğü harpleri dahi, tınmadan ve göz kırpmadan, hattâ yaptığığın bir fedakârlık olduğunu düşünmeksizin, kabul etmeyi bilmiştir. Dış politikamız, insanî tarafının kuvvetini, bir harp gerektiği vakit ona ezelden karar vermiş olmak iradesinden alır.

Garp âleminin son yirmi beş yılda iki defa geçirdiği ağır tecrübeyi, bizde son bir iki asır içinde her nesil bir iki defa geçirmiştir. Biz, hak ve toprak bütünlüğünü sağlayan milletler için yalnız barışın kurtarıcı olduğuna, milletlerarası harpsiz bir nizam kurmak isteyenler gibi inanmışızdır. Esasen harp, yıkılmış olduğu zaferin bile ödeyemeyeceği bir vasıtalar şiddeti aldığı gibi, milli uyanışlar, ortaçağ hegemonyalarının en şiddetli vasıtalarla dahi devam edemeyeceği bir olgunluğa varmıştır. Cihanın, bir esaretlerden kurtuluş ve hür milletler arasında bir dayanışma nizamına doğru ilerlediğini görmemekte yalnız gaflet vardır. Politikalarını bu iki hakikate uydurmayan veya uydurmayacak olanlar, zaman gerisinde kalmış olmanın zararlarını ödemeye mahkûmdurlar.

Barışa inanan bir milletin, bütün dünyayı kendisi gibi görmek istemesinde hiçbir özcüllük ayıbı yoktur. Bir gün istatistik masaları başında ikinci cihan harbinin hesaplarını yapanlar, dünya halkına, artık zaferin bile kaç neslin altından kalkamayacağı kayıplara mal olduğunu anlatacaklardır. »

**«Amerikan Ayân Adliye Encümeni Reisi Frederic Van Nuys
Hariciye Vekilimizin Nutkuna Dâir Beyanatta Bulundu**

Vaşington: 3 (A. A.) -

Âyan Adliye Encümeni Reisi Frederick Van Nuys şu beyanatta bulunmuştur:
Türkiye Hariciye Vekili Numan Menemencioğlu İstanbul Üniversitesinde

Devletler Hukuku Enstitüsünü açılması münasebetile dikkate değer bir nutuk söylemiştir.

Türk Devlet adamı bu nutkunda bilhassa şöyle demiştir:

Bizim mefkûremiz milletler arasında müsavâtın tahakkukunu temin etmektir. Biz her milletin hakkına inanıyor ve riayet ediyoruz. Her millet menfaatleri hakkında hususî bir telâkkiye sahip olmak ve kendi menfaatlerine uygun bir yaşama tarzı seçmek hakkını haizdir. Bir milletin kendi mukadderatı hakkında serbestçe karar vermek hakkı, cebir ve şiddetin hâkim olduğu bir dünyada yaşayamaz. Türkiye'nin dış politikada takibettiği gaye evvelâ Türklerin hak ve menfaatlerini korumak, sonra müttefiklerimize ve dostlarımıza karşı samimî durumumuzu muhafaza etmektir. Bize, dostlarımızla açık konuşmak imkânını veren bu samimiyettir. Biz son derece müşkül anlarda bile yarınki Türkiye'yi bugününden daha ileri görmek isteriz.

Türkiye Hariciye Vekilinin bu kuvvetli ve heyecanlı sözleri Türkiye'nin görüşünü belîğ bir şekilde ifade etmektedir. Türk Milletinin Ebedî Şefî Atatürk'ün ve halefinin yüksek sevk ve idaresi altında Türkiye haklarına ve hudutlarına kavuşmuş, komşularile iyi münasebetler tesis etmiş ve terakki yolunda süratle ilerleyerek kendilerini beşeriyetin hizmetine vakfeden milletler arasında şerefli ve muhim bir mevki almıştır.

Türkiye Hariciye Vekilinin izhar ettiği duygulardan ben çok mütahassis oldum. Birleşmiş Milletlerin bugün kahramanca müdafaa ettiği ve her zaman seveerek benimsedikleri milletlerarası münasebetlerin idamesine hizmet ettiği için Türkiye'yi tebrik ederim.

Menemencioğlu'nun nutku insanlık haklarını tanıyan ve benimseyen bütün milletlerin kalbinde bir makes olacaktır.»²⁹⁴

2 Haziran 1943 tarihli 'Tasviri Efkar' Gazetesinde, 'yine Boğazlar Meselesi' başlıklı başyazıda, aşağıdaki görüşlere yer verilmiştir:²⁹⁵

« Filistin Yahudilerinin çıkardığı bir gazete başka işi gücü yokmuş gibi son günlerde bir makale neşrederek Boğazlar meselesinin yeniden tekiki lâzımgeldiğini ve Rus harp ve ticaret gemilerinin Boğazlardan kayıtsız ve şartsız girip çıkması icap eylediğini yazmakta imiş.

Bu haberi veren Berlin Radyosu, Yahudi gazetesinin bu tarzda neşriyata başlamasının Bolşevik propagandasının Filistine de musallat olduğuna delâlet eylediğini ilâve etmektedir.

294 a.g.e., 96-97. ss.

295 a.g.e., 98-99. ss.

Filistin gazetesinin hakikaten Bolşevik tahrikâtı üzerine mi bu tarzda yazılar yazdığını tabîî bilemeyiz. Ancak gizli sebep ve saiki ne olursa olsun bir Yahudi gazetesinin durup dururken ortaya bir Boğazlar meselesi çıkarmasındaki küstahlığa ne kadar kızsak hakkımızdır.

Bir kere Filistin Yahudilerinin, tarihin en karanlık devirlerinden beri halis Arap toprağı olan Filistinde işleri nedir ve orada elân tamamilе yerleşmeli midir, yoksa bir gün Arap ittihadının tamam olması üzerine oradan süpürölüp çıkarılacak mıdır? Henüz bu fıraklı suallerin cevabını vermek mümkün olmadığı bu sıralarda Yahudilerin kendi dertlerini ve nasiplerini bırakıp da bizim Boğazlar meselesini karıştırmaya kalkışmalarındaki isabetsizliği ve hadnaşinaslığı içlerinde takdir eden yok mudur?

Saniyen bugün Avrupada Musevilerin refah ve emniyete sahip oldukları Türkiye'den başka memleket hemen kalmamış gibidir. Şu yanibaşımızdaki Bulgaristan'da bile bilhassa son zamanlarda Yahudilerin uğradıkları eza ve cefa görülüyor mu? Merkezî Avrupanın bütün memleketlerine sirayet etmiş olan hatta Fransa'da bile başlamış bulunan Yahudi aleyhtarlığı şimdiki seyrinde devam edecek olursa bir müddet sonra Avrupa Yahudileri için Türkiye'den başka düşman kalmayacaktır. Filistin Yahudileri, hiç olmazsa ırkdaşlarının Türkiye'de mazhar oldukları himaye ve masuniyete karşı bir şükran vazifesi olarak bizi üzecek neşriyattan tevakki etmeli değil midirler?

Vakia Türkler, bir gazetenin neşriyatına kızacak Yahudilere şimdiye kadar gösterdikleri âlicenabane sahabetten vazgeçecek insanlar değildirler. Bununla beraber mütemadi surette tahkikâta maruz kalırsak bunun karşısında ilânihaye sakit kalmak gafletini göstermek de işimize gelmez. Bunun her halde bilinmesi ve ona göre daîma edebli ve ihtiyatlı olmak katiyyen lâzımdır.

Boğazlar meselesine gelince bilen de, bilmeyenin de vakitli vakitsiz kurcaladıkları bu meselenin biz esas itibarile mevcudiyetini kabul etmiyoruz. Biz nasıl hiç bir milletin millî hudutları dahilindeki vaziyetine uzaktan yakından asla karışmıyorsak, nasıl şu veya bu millete, şu veya bu beynelmilel geçidi niçin elinde tuttuğunu sormağa lüzum görmiyorsak, beş asırlık bir hakkın bize bahşeylediği hâkimiyetin de o suretle bahis mevzuu olmasına müsaade edemeyiz.

Filistin gazetesini çıkaran Yahudiler acaba biliyorlar mı, ki biz İstanbul'u fetih ettiğimiz zaman Karadeniz sahillerinde bu fetihten müessir ve mutazarrır olan hiç bir millet yoktu? O fetihten ancak iki asır sonra Karadeniz sahillerinin bir kısmına yerleşmiş olanlara işe, bu sonradan yerleşmenin fazla bir hak bahşetmeyeceği münakaşa bile edilemeyecek meselelerdendir.

Kaldı ki biz Karadeniz sahilindeki komşularımızdan hiç birinin meşru haklarını en ufak bir takyide bile tâbi tutmuyoruz ve her memlekete her vesile ile azamî kolaylıklar gösteriyoruz.

Bizim bu dürüst ve hakkı tanıy siyasetimizden de asıl alâkadarların memnun olduklarından şüphe etmek istemeyiz. Filistin Yahudilerine de bu hakikati bildirmelerini ve durup dururken munafıklık edip ortaya mesele çıkarmamalarını ihtara lüzum görüyoruz. »

Nadir Nadi, 19 Haziran 1943 tarihli 'Cumhuriyet' Gazetesinde, 'Türk Alman Dostluğu' başlıklı yazısında, bu konuda aşağıdaki değerlendirmeyi yapmıştır: ²⁹⁶

“ İkinci yılını dün akşam tamamlayan Türk-Alman dostluk paktı, içinde bulunduğumuz harbin hiç şüphesiz en mühim vesikalarından biridir. O zaman Hariciye Vekili bulunan sayın Başvekilimiz Şükrü Saracoğlu ile Alman büyük elçisi ekselâns Von Papen'in beraber imzaladıkları bu vesika, yalnız iki milliyet arasındaki an'aneleşmiş eski dostluk bağlarını tazelemekle kalmamış, aynı zamanda harbin umumî karakterini belirtmek ve sınırlarını cenub doğudan olsun çizmek suretile, hem büyük bir dünya parçasını ateşten korumuş, hem de hükümlerinde hangi esasa dayanacağını bilemeyen dünya efkârına az çok aydınlık serpmiştir.

Millî kurtuluşunu millî gücünde bulan Atatürk ve İnönü Türkiyesi, evladlarının kanı pahasına kazandığı istiklâlini ilk günündenberi her şeyden üstün tutar. Bütün cumhuriyet hükûmetlerinin dış münasebetlerde güttüğü prensip bu değişmez temele bağlıdır. İstiklâlimizi sevdiğimiz için başkalarının istiklâline de saygı gösteririz. Ve millî hürriyetlerin garantisi olduğu müddetçe sulhu severiz.

Bu harb başladığı zaman, ilk düşüncemiz, en halis Türk nesilleri pahasına kazandığımız istiklâlimizin korunması oldu. Derin sebepleri itibarile bizi yakından ilgilendirmedığı halde, başlayan harbin, bütün dünyayı kaplayacak kadar bir yayılma sahası arayacağı belli idi. Yalnız bu ihtimal, millî hürriyeti uğrunda her fedakârlığa hazır bulunan bir milleti boş durmamaya zorluyordu. Cumhuriyet hükûmeti, millî çevremizin emniyeti bahsinde icab eden tedbirleri almakta tereddüt etmedi. Bu hususta her şeyden önce millî gücümüze güvendik, ordumuzu kuvvetlendirdik ve dünya ateş içinde kaldıkça silah kuvvetimizi hiç kısmamaya, bilâkis hergün daha mükemmel bir hale getirmeğe karar verdik. Bundan sonra İngilizlerle bilinen anlaşmayı imzaladık.

Bu anlaşmanın gayesini o zamanki Başvekil merhum Refik Saydam, Türkiye Büyük Millet Meclisi kürsüsünden bütün dünyaya hitaben açıkça ilân etmiş, Türk-İngiliz muahedesinin taarruz değil müdafaa ruhu taşıdığını, istiklâlimize hürmet duyguları besliyen diğer devletlerle dost geçinmemize bu muahedenin engel olamayacağını söylemişti.

Avrupa büyük bir harb meydanı haline geldikten sonra, stratejik zaruretler Almanya'yı Balkanlara indirdi. Acaba bütün Balkan milletlerinin maddî ve manevî durumu bizimki ile eşit olsaydı harb oralara kadar yayılır mıydı? Bu sorunun cevabı

²⁹⁶ a.g.e., 100-101. ss.

bını tarih versin. Biz şimdilik hâdiselere işaret etmekle kalamız. Balkanlara inen Almanya en büyük şahsiyetinin kalemile, En Büyüğümüz Millî Şef İnönü'ye müracaat ederek Türk yurdunun bütünlüğüne karşı beslediği yürekten saygı duygularını açığa vurdu. Devletimizin yukarıda anlattığımız ana prensiplerini temsil eden sayın İnönü bu samimi duygulara tabiatile aynen karşılık verecekti.

Ve böylece tarihte anane haline gelen eski Türk-Alman dostluğu, bütün dünyanın birbirine girdiği eşsiz bir boğuşma ortasında bir daha tazelenmiş ve dün iki yanını tamamlayan paktın temeli atılmış oldu.

Türkiye ile Almanya arasındaki kültür, ekonomi ve dostluk münasebetleri ötedenberi canlı bir gelişme halindedir. Harbden önce ve harb içinde hızından kaybetmeyen bu münasebetlerin harbden sonra da hiç bozulmadan devam etmesi, iki milletin de menfaatleri bakımından iyi olacaktır. Hiçbir harb ebediyen sürmediğine göre elbette bu boğuşma da er geç bir gün sona erecek ve şimdi ayrı ayrı bizim dostumuz olan milletler arasında barışacaklardır. Harbi kim kazanırsa kazansın, Amerika ile İngiltere'nin yer yüzünden kaldırılmasına imkân olmadığı gibi Avrupa ve dünya müvazenesini de Almanyasız kurmaya imkân yoktur. Bütün mesele, her milletin hayat hakkını tartışıp, hakiki ihtiyaçlara uygun bir barış dünyası kurabilmektedir.

O günlere kavuşan mesud bir milletler ailesi içinde Türk-Alman dostluğunun devamını görmek bizim halis temennimizdir. »

Hüseyin Cahid Yalçın, 29 Haziran 1943 tarihli 'Vatan' Gazetesinde, 'Başvekilimizin Beyanatı' başlıklı yazısında, Türk dış politikası hakkında şu değerlendirmeye yer vermiştir:²⁹⁷

« Dail Expres Gazetesinin siyasi müdürü Mr. Charles Foley ahiren Ankara'da Başvekilimizle yaptığı bir mülâkat hakkındaki intibalarını uzun bir telgrafla Londra'ya bildirmiştir. Tanınmış İngiliz muharririnin yazılarında mesleğinin ciddiyet ve haysiyetini pek güzel idrâk eden olgun bir gazetecinin nezaketi derhal göze çarpıyor. İngiliz gazetecisi Başvekilimizle mülâkatını Mihver memleketlerine doğrudan doğruya yahut dolambaçlı bir tarz vesilesi olarak kullanmağa kalkmamıştır. Halbuki Mihver kaynakların en ufak bir fırsatı bulsalar müttefiklerimizle münasebetlerimiz üzerinde fena bir tesir husule getirmek için gayret sarfetmekten geri kalmazlar. Bunun en son misalini Türk-Alman dostluk misakının yıldönümü münasebetile Berlin gezatelerinde yapılan neşriyat bize göstermiştir. Mr. Charles Foley Türkiye'nin sınırları kuvvetli olduğuna ve vazifesini cesaret ve enerji ile yapacağına kimsenin şüphesi bulunmadığına işaret ettikten sonra, Saracoğlu ile mülâkatını anlatmağa başlıyor.

297 a.g.e., 101-103. ss.

Başka memleketlerde bir kaç gün düşünöldükten sonra cevap verilebilecek suallere Başvekilimizin derhal mukabele etmesi muharrir üzerinde iyi bir tesir hasıl etmiştir. İngiliz muharriri için Saracoğlu, Milli Şefimiz İnönü'nün metin sevk ve idaresi altında İngiliz ittifakını vücade getirmiş ve en karanlık günlerde bile bundan zerre kadar ayrılmamış bir devlet adamıdır. Muharrir diyor ki:

“Muharip memleketlerle ihata edilmiş bulunan Türkiye sıkı bir tarafsızlık ilân etmişse de son cihan harbinde Britanya, Fransa ve Yunan kuvvetlerine meydan okumuş olan bu cengâver millet sözün kılıçtan kuvvetli olduğunu her zaman düşünmek itiyadında değildir. Atatürk tarafından başlanmış olan eserin nihayete ermiş olmaktan pek uzak bulunduğunu halisane teslim eyliyor ve her sahada Türkiye'yi en modern milletlerle müsavi bir mevkie çıkarmak vazifesini durup dinlenmeden takip ediyor. Bunun için, Saracoğlu demokratik devletlerle işbirliğine devam etmeğe azmetmiş bulunuyor. Türkiye'de artık infıratçılık mevcut değildir. Türkiye hudutları haricinde hiçbir “hayat saha”sı talep etmiyor. Fakat, bir “Balkan konfederasyonu”nda Türkiye'nin bir rol oynamayı arzu edip etmediği sualine Saracoğlu biran tereddüt etmeden şu cevabı verdi: “Evet”.

Şu beyanatın dahilî ve haricî siyasetimiz bakımından bütün bir programı hülâsa ettiği aşikârdır. Filhakika, Atatürk'ün daima hayranlık verecek bir derin ve berrak görüşle hayatî lüzum ve ehemmiyeti tanıdığım ve bütün bir azim ve samimiyet ile sarıldığı Avrupalılaşma yani her sahada Avrupa milletlerine yetişme gayesi Türkiye Cumhuriyetinin her zaman hedefi olmaktan hali kalmamıştır ve kalmayacaktır.

Türk Milleti Avrupalılaşmayı Avrupa medeniyetinin temelini teşkileden felsefî ve ahlâkî deolojiye muvafık bir yol takip etmekte aradı. Bu yol zaten Türk Milleti için de varlığının ilk dakikalarından beri hayatîyetini kaybetmiyen demokratlık ruhu ile tam ahenk içinde idi. Türk Cumhuriyeti hâkimiyetin millete olduğunu ilan ettiği ve bu düsturu kendi dirilmesi için en esaslı kanun olarak kabul eylediği dakikada dahilî ve haricî politikasını tayin ve tespit etmiş bulunuyordu.

Hâkimiyetin millete olduğuna iman eden ve Türk milletinin haklarını temsil ve müdafaa eyleyen Türk milliyetçiliği tabiatile başka milletlerin de aynı haklara malik olmaları prensibini kabul etmiş demektir. Binaenaleyh, milletlerarası münasebetler de tahakküm ve infırada değil, ancak müsavât ve işbirliğine taraftar olabilirdi. Türk Cumhuriyeti hakiki bir milliyetçi sıfatile, dünyanın ne tarafında hangi bir milletin istiklâl ve hürriyetine bir taarruz vuku bulsa bunu sanki kendi varlığına tevcih edilmiş bir darbe gibi duyar. Başka bir milletin hakkına tecavüze müsamaha edersek yarın bizim istiklâl ve hürriyetimize de taarruz edilebilmesine müsaade etmiş oluruz. İtalya Habeşistan'ı istilâya kalktığı zaman, bunda bizim doğrudan doğruya hiçbir zararımız yoktu. Fakat bağı bulunduğumuz milliyet prensibi bizi Habeşlilerin yanında yer almağa sevkederdi. Çünkü riyakâr ve mak-

yavelik değiliz. Etrafımızdaki dar düşünceli, hodgâm ve iki yüzlü bir milletlerarası siyaset taraftarları nazarında belki safderunluk ile itham edilecek kadar ideal ve ahlâk taraftarıyız. Çünkü milletler arası münasebetlerde nihayet ve noktai nazarın galebe çalacağına imanımız vardır ve galebe çalmasına hizmet için de azmimiz ve cesaretimiz vardır.

Bundan dolayıdır ki Saracoğlu hudutlarımız haricinde bir “hayat sahası” aramayı katiyetle reddederek başka milletlerin haklarına hürmetimizi ilân ederken müstakbel bir Balkan konfederasyonunda el birliği yapmak yani bir sulh ve sükûn politikasında âmil olmak emelini tereddütsüzce tasdik ediyor. ”

Necmeddin Sadak, 30 Haziran 1943 tarihli ‘Akşam’ Gazetesinde neşredilen, ‘Türkiye Niçin Bîtaraftır, Neden Hep Bîtaraf Kalacaktır?’ başlıklı yazısında, Türk dış politikasının tarafsızlığını şöyle değerlendirir: ²⁹⁸

“Türkiye’nin bir yandan kuvveti, öbür yandan coğrafya durumu, başka bîtarafklar arasında, kendine harbin her safhasında büyük ehemmiyet verdirmektedir. Çünkü harbin her devresinde Türkiye’nin bîtaraflığı gibi harbe girmesi de, zaman zaman şu veya bu taraf için faydalı görülmüş, yahut zararlı sayılmıştır. Demek istiyoruz ki bu harbin hiç bir safhasında Türkiye’nin harbe girmesi, yahut dışarda kalması harbeden taraflardan birinin, yahut öbürünün umurunda olmamış değildir. Bîtaraflığımızın değeri ve siyasetimizin güçlüğü bundan ileri geliyor. Bîtaraflığımızdan bazen şu, bazen bu istifade ettiği gibi harbe girmemiz de zaman zaman şunun veya bunun işine gelmiyor değildir.

Fakat ne var ki Türkiye’nin bîtaraflığı geçici bir pazarlık yahut korku politikası değil, bir devlet siyasetinin değişmez temelidir. Türkiye’nin bîtaraf kalması, harb ateşini yurdumuzdan uzaklaştırdığı için herşeyden önce pratik ve akıllı bir siyasetin neticesi sayılır. Bu görüş, Türkiye siyaseti hakkında en kolay hüküm vermektir. Mesele bu kadar basit değildir. Türkiye’nin bîtaraflığı bu harbin mahiyetinden doğmaktadır. Biraz izah edelim.

İğreti tarih bilgisine sığınan bazı hükümlere göre bu harbin derin sebebini bir ırk çarpışmasında aramalıdır: Anglo-Sakson, Lâtin, Cermen, Slâv ırkları arasında bir çeşit ölüm dirim kavgası. Bu görüş tamamilen nazardır, çünkü bu asrın en kuvvetli realitesi olan millet ve milliyet anlamile ırk arasında hiç münasebet kalmamıştır. Tek ırktan cemiyetlere ancak vahşi kabileler arasında raslanabilir. Almanya slavlığın değil, Rusya topraklarının düşmanıdır. İngiltere Cermenliği değil, Nazi idaresini yıkmaya çalışıyor. Irk iddiası altında toplanan emeller sadece emperyalistliği örten köhne bir ilim perdesidir.

Bazıları bu harbin, eski din muharebelerini andıran bir rejim, bir ideoloji mücadelesi olduğunu söylüyorlar: Demokrasi, Faşistlik, Komünistlik gibi yeni siyaset mezhepleri birbirini yok etmeğe çalışıyorlar...

²⁹⁸ a.g.e., 103-105. ss.

Bu görüş, sebepten ziyade neticeye bağlıdır. İtalyan faşizmi pekâlâ demokrasilerle yanyana politika yapıyordu. Nazilik, pek güzel komünistlerle uyuşmuştu. Şimdi de Bolşeviklik demokrasilerin müttefikidir. Bazı ideolojiler harbi çıkarmış değil, harb bu ideolojileri birbirine düşman etmiştir.

Milletlerin hürriyeti için kan döküldüğü sık sık söyleniyor. Gerçekten böyle felâketli bir harbi ancak bu derece güzel bir dâvâ haklı gösterebilir. Fakat, her millet kendi hürriyeti uğruna kan döktüğü halde başka milletlerin, bilhassa küçüklerin hakkı ve hürriyeti için durup dururken ateşe atılan devletler görülmüş değildir. Son yılların tarihi, bilâkîs, sulhu korumak gayesile küçük milletlerin hak ve hürriyetlerinin feda edildiğini gösterir. Hattâ bu harbin sonunda hak ve hürriyet anlamlarının ne şekil alacağı da belli değildir.

Harbi doğuran sebepler bunlar değildir. Bunlar her harbin edebiyatıdır. Bunları sebep olarak kabul etsek de Türkiye hiç birinde yoktur. Türkiye'nin ne ırk siyaseti vardır, ne ideoloji kavgası... Türkiye, milletlerin hürriyetine candan taraftar olmakla beraber başkalarının hürriyetini koruyacak kudrette değildir.

Muhakkak olan şudur ki her millet bir sebep, yahut bir gaye ile harbe girdi. Almanya, kendi varlığını korumak, kendine hayat sahalrı bulmak için savaştığını söylüyor. Rusya kendini müdafaa ediyor. İngiltere, Avrupaya tahakküm etmek isteyen ve kendisi için de ilerde büyük tehlike olmak istidadını gösteren bir rejimi yıkmak, imparatorluğunu sağlamak istiyor. Bu devletlerden her biri kendi iddiasında haklı olabilir. Onlar arasındaki bu kavga, bir hak veya menfaat kaygısından doğmuştur. Türkiye'nin, büyük devletler arasındaki bu dâvalarda hiç bir ilişkisi yoktur ki bitarafıktan gayri bir siyaset gütsün. İtalya gibi, son kertede pay kapmak emelinde beslemiyor.

Harbe girmiş diğer devletlere gelince, bunlar kendilerini elden geldiği kadar müdafaa etmişler düşman işgaline uğramışlardır.

Türkiye ne birincilerden, ne ikincilerden olmadığı için harbin dışında kalmıştır.

Bu düşünceler de bitaraflık siyasetimizin ancak yüzüstü bir tarifidir. Türkiye'nin politikası, daha derin sebeplere dayanıyor, bu harbin mahiyetinden doğuyor.

Bizce bu harbi yaratan asıl âmil, geçen sulhun istikrarsız olmasıdır. Bu harbi, geçen harbin tasfiye şekli hazırladı.

Geçen harbin tasfiye sisteminde bizim "Sevr" muahedesi de vardı. Bu şekli o zaman kabul etmeyen Türkiye, hürriyet ve istiklâl için en kötü hâlinde harbe atıldı, millî yurd içinde sulh uğruna koca imparatorluğu feda eden, fakat istiklâl kazandıran Lausanne sulhu ile harbi tasfiye etti. Milletlerin şimdi tasfiyeye uğraştıkları o harbin kefareti Türkiye, yirmi yıl önce, en büyük mirası dağıtarak, en

asıl kan vergisini vererek ödemişti. Bugünkü tasfiyede artık ne borcumuz, ne alacağımız olmadığı için bu harbin dışındayız. Bundan daha tabii, daha zaruri ne olabilir?

Bu politikamız zaruridir, çünkü kendi hakkı, hürriyeti, istiklâli tehlikeye uğramadan, hiç bir emel gütmeyen bir milletin kendisine yabancı davalar için durup dururken harbe girişmesi, netice ne olursa olsun, harb yangınına yurda bulaştırmaktan başka bir de millî ve siyasî istiklâlini önceden feda etmesi demektir.

Bitaraflik siyasetimizin tarih, ahlâk ve felsefe bakımından izahı budur sanırız.”

Falih Rıfki Atay, 1 İkinciteşrin (Kasım) 1944 tarihli ‘Ulus’ Gazetesinde ‘Devlet Reisimizin Nutku’ başlıklı yazısında, şu görüşlere yer verir:²⁹⁹

“Cumhurreisimizin İkinciteşrin başındaki her nutku ile bize iç ve dış memleket durumunu, olanca hakikati ile ve doyurucu birmüspetler mantığı ile izah eder. Yalnız bir çok yeni şey öğrenmekle kalmayız, birçok tereddütlerimizden de sıyrılırız. Önümüz ardımız daha aydınlık, yarınki vazifelerimize uyanırız.

Bu nutuklarda hiçbir güçlûge ve hiçbir tehlikeye dokunulmaktan çekinilmez. Bir cumhuriyet vatandaşı soğukkanlıkla düşünebilmek ve yılmaksızın karar vermek için memleket davâlarını olduğu gibi bilmelidir. İnönü’nün Devlet adamlığı geleneği, halkı avutmak değil, halkı inandırmak, halka karşı değil, halk ile beraber düsturları üzerine kurulmuştur. Millî hâkimiyet fikri milletin mesuliyeti fikrinden ayrılmaz. Gurur okşamaktan ne çıkar, vatandaşlarda vazife ve mesuliyet duygusunu kuvvetlendirmek lâzımdır.

Biz büyük bir savaş içindeyiz: Her savaş yorucu, feda ettirici, rahat bozucu bir şeydir. Demagog tenkitçi işlerin yalnız bu tarafını sömürür. Alnınızdaki ter tanelerini sayar, fakat size çıkmış olduğunuz yokuşu göstermez. Bugün milyonlarca Türkün 6 ncı harp yılında, bu güzel vatan üstündeki sebatı sanki tabii bir şeydir, çekmiş, çekmekte ve çekecek olduğumuz sıkıntıların karşılığı değildir!

Sarsılmışızdır, aksıyan işlerimiz olmuştur, tenkid sanatının hiçbir hususî kabiliyete ihtiyaç göstermediği müstesna zamanlarda yaşıyanların başına gelecek olanlar, başımıza, gelmiştir. Fakat iç ve dış politikada, ikinci dünya harbinin 6 ncı yılında, şu iki kelimeyi söyleyebilecek durumdayız: “Muvaffak olmuşuzdur!” Eksiklerimizde, noksanlarımızda güdümü elimizde olmayan hâdiselerin payı ne kadar büyük olduğunu haydi münakaşa etmiyelim: Şu var ki muvaffakiyetimiz yalnız bizimdir. Birçok hâdiseler, bizi bugün içinde bulunmaktan sevindiğimiz hale değil, bugün içinde bulunsaydık ne olurduk diye hayalinden bile ürktüğümüz hallere götürecek mahiyette olmuştur.

299 *Ayın Tarihi*, No: 132, İkinciteşrin 1944, 38-39. ss.

Herkesin anlayacağı rakamlarla herkesin kavrayacağı fikirlerle, kimseyi başkasının tefsirine muhtaç etmeyecek cümlelerle örölmüş olan nutku, vatandaşlarımızın olduğu gibi okumalarına serbest bırakıyoruz. Yalnız hepimizin unutmayacağımız nokta, büyük vazifeler devrinin bitmiş olduğu kanaatinden uzak kalmamız Devlet Reisimizin, Meclis ve Hükûmetin etrafında daha uzun müddet, dünyaya bir inkılâp getireceği vadolunan barış günleri gelinceye kadar, vazifeüstü, mesuliyetüstü bulunmamız gerektiğidir. »

Hüseyin Cahit Yalçın, 2 İkinciteşrin 1944 tarihli ‘Tanin’ Gazetesinde, ‘Millî Şefin Büyük Nutku’ başlıklı yazısında, Türk dış politikası hakkında aşağıdaki değerlendirmeyi yapmıştır:³⁰⁰

“Türkiye’nin haricî siyasetinde harp başlangıcındanberi takibetmiş olduğumuz İngiliz ittifakı Türk politikasının belkemiğini teşkil etmekte devam ediyor. İngiltere ile münasebetlerimizin gittikçe artması ve diğer milletlerle dostluğun daha kuvvetlenmesi, semereli bir işbirliğine imkân vereceğinde şüphe bırakmamıştır.

Bu ittifak icaplarına tevfikân Almanya ile münasebetlerimizin kesilmesi beklenen neticeleri hâsıl etmekte olduğunun Millî Şef tarafından temin edilmesi, itihaz edilmiş kararın isabetini inkâr kabul etmez bir vuzuh ile meydana koymaktadır. İngiliz ittifakının yanısıra Millî Şefin nutkunda büyük komşumuz Rusya ve Birleşik Amerika devletleriyle de sıkı bir dostluğun gelişmesine dair verilen teminat memleketin her tarafında memnuniyetle karşılanacağından şüphe yoktur.

Kimsenin toprağında gözü olmayan ve hiçbir devletle halletmediğimiz ihtilaf-ları bulunmayan Türkiye’nin en büyük gayesi ve en büyük kuvveti dünyada sulh-sever ve hak tanır milletlerin yanısıra bir istikrar ve çalışma âmil olmaktan ibarettir. Türkiye gerek kendi menfaatlerine, gerek büyük beşeriyet ailesinin umumî menfaatlerine uygun olan bu siyasetini büyük küçük bütün memleketlerle dostluk münasebetleri beslemekte ve kendi hakkına tecavüz ettirmemek hususunda gösterdiği titizlik kadar başkalarının haklarına tecavüz etmemeyi tatbik ettiği dürüst-lüğe istinadetirmektedir.

Balkanlı komşularımıza temas eden Millî Şef, bilhassa dost Yunan milletinin kurtuluşundan Türkiye’de duyulan derin memnuniyet üzerinde ısrar etmiş ve Millet Meclisi en kuvvetli ve devamlı alkışlarıyla bu memnuniyete hararetle iştirâk eylemiştir. Yugoslav dostlarımızın kurtulmaları da Türkiye’de ancak bir sevinç tezahürü ile karşılanabilir.

Türkiye, Balkan politikasında daimî barıştırıcı ve anlaştıracı bir siyaset taraf-tarı olacaktır.

³⁰⁰ a.g.e., 39-40. ss.

Hulâsa ettiğimiz şu dahilî ve haricî Türk siyaseti birbirleriyle tam bir âhenk içindedir. Türkiye yaklaşmış olan yani dünya nizamında büyüklerin yanısıra küçük- lere de hak ve adalet tanıyacak bir anlaşmayı en büyük sevinçle kabul edecek ve bu uğurda en samimî ve en iyi bir niyet ile işbirliği yapacak bir memleketdir.”

Nadir Nadi, 2 İkinci teşrin 1944 tarihli ‘Cumhuriyet’ gazetesinde yayınlanan ‘Şef’i Dinlerken’ başlıklı yazısında, Türk dış politikası konusunda aşağıdaki değerlendirmeyi yapmıştır: ³⁰¹

“Millet kürsüsünden millet adına bir yılın muhasebesini yapan Cumhur- reisimizin dış politikaya ait sözlerle, teker teker hepimiz gurur duyuyoruz; çün- kü harp başındanberi tuttuğu yoldan ayrılmıyan dış politikamız, milletçe inanıl- mış ve benimsenmiş prensiplerin zaferine doğru bizi adım adım yaklaştıran bir gelişme çizgisinin üzerindedir.

İngiltere ile imzaladığımız ittifak muahedesi, altı yıldanberi dış politikamızın temel dayanağıdır. Başta Cümhurreisimiz İsmet İnönü olduğu halde, ilgili devlet adamlarımız, bu büyük hakikat üzerinde altı yıldır her fırsatta uzun uzun durdular. Son derece değişik safhalar gösteren harp yılları boyunca, ne zaman yeni bir karar almamız gerekti ise, İngiliz ittikafını daima ön plânda tutuk, kararlarımızı ve hareketlerimizi bu çerçeve içinde ayarlamağa çalıştık. İngiliz ittifakına karşı bes- lediğimiz bağlılık duygusunu sık sık ve her fırsatta açığa vurduğumuz için, Türk politikasının gelişme istikameti hakkında şüphe besliyen bir millet yer yüzünde yoktu. Nitekim Almanya ile ekonomik ve politik münasebetlerimizin kesilmesi de kimse için bir sürpriz olmadı. Büyük Millet Meclisince alınan o tarihî karar, Cümhurreisimizin kısaca ifade ettiği gibi, şumulü ve tesiri itibarile beklenen neticeleri vermiştir. O karar olmasaydı, Almanyaya bağlı Mihver ortakları, ergeç belki gene bir çözülme buhranına tutulacaklardı. Fakat çözülüşler şüphesiz bu kadar çabuk ve bu kadar az sarsıntılı olmayacaktı. Bizim gevşek davranmamız ve işi uzat- mamız, Mihver ortağı memleketlerdeki faşist unsurlara kuvvet ve cesaret verebilir, hattâ iktidar yerini bütün bütün ele geçirmelerine yol da açabilirdi. Müt- tefikimizin isteği üzerine, vakit geçirmeden tam zamanında aldığımız karara Bal- kan yarımadasının ve Balkanlı milletlerin kurtuluşu yüzde yüz sağlanma yoluna girmiş bulunuyor.

Küçük, büyük bütün milletlerin hürriyet ve emniyet içinde yaşıyacağı yeni bir dünya düzenini nasıl bir tahassürle beklediğimizi altı yıllık söz ve hareketlerimiz ispata yeter. Bu husustaki millî duygularımıza, Cümhurreisi İsmet İnönü, 1939 yılındanberi her büyük nutkunda yorulmak bilmiyen bir ısrarla tercümanlık yap-

301 a.g.e., 42-43. ss.

miştir. Harbin zaman zaman çok ters, çok karanlık yollara sapan gidişi karşısında da, Büyük Önder, Türk milletinin yürekten benimsediği bu ideale gür sesle işaret etmekten bıkmamış, çekinmemiştir. İkinci Cihan Harbinin altıncı yılına rastlıyan son nutkunda Cumhurreisimiz, aynı gür sesle aynı temennileri ileri sürerken, biz Türkler hez zamandan daha kuvvetli bir inançla o ideale bağlı kalmağı kendimize bir hak biliyor ve İsmet İnönü ile beraber:

“– Milletlerin istiklâlini ve emniyetini koruyan yeni bir düzen kurmak için büyük devletlerin elbirliğiyle çalışmağa muvaffak olacağına inanıyoruz. Türkiye, milletler ailesinde faydalı ve yardımcı bir uzuv olarak, elinde olan her gayreti sarfedecektir.”

Diyoruz.

Bu büyük inancın bir gün gerçekleşmesi yolunda üzerimize düşen vazifeleri hep yaptığımızı ve daima da yapacağımızı iyi niyetli dost devletler yakından bilmektedirler. Büyük komşumuz Sovyetler Birliğiyle rejimlerimizin kuruluşu kadar eski, bir çok tecrübelerden geçmiş bir dostluğumuz vardır. Son harp yılları içinde tuttuğumuz pürüzsüz ve dürüst politika yolu, bu dostluğu bir kat daha sağlamlaştıracak mahiyettedir.

Amerika Birleşik Devletlerle münasebetlerimiz harp içinde daha sıklaşmış ve birbirimizi daha iyi, daha yakından tanımak imkânlarını hazırlamıştır. Gelecekte karşılıklı olarak bu imkânlardan istifade edildiği takdirde Türkiye - Birleşik Amerika dostluğunun Yakın Şark sulhunu perçinlemek hususunda büyük bir rol oynayacağına şüphe edilemez.

İngiltere ile hem dostuz, hem müttefikiz. Altı harp yılı içinde çok güç imtihanlardan geçen bu dostluğun ve bu ittifakın şimdi her zamandan daha canlı bir mahiyet aldığını görüyoruz. Yarın dünyaca yeni bir barış düzenine ulaşıldığı zaman İngiliz - Türk dostluğunun aynı tazeliği muhafaza etmesi yürekten temennimizdir.

Harb yüzünden zarar gören, yıllardır ıstırap içinde yaşıyan bütün milletlere karşı ne sıcak sempati duyguları beslediğimizi her fırsatta belli etmekten geri kalmamıştık. Fransanın çektiği felâketler karşısında acı duymamış bir Türk aydını tasavvur edilebilir mi? Bu büyük Avrupalı milletle beraber komşu Yunanistanın, dost Yugoslavyanın da tam bir kurtuluş gününe ulaştığını yakından görmek milletimiz için gerçek bir saadet olacaktır. Çünkü:

“– Hiç bir millete karşı gizli ve ihtilâflı meselesi olmıyan Türkiye Cumhuriyeti, milletçe maddî ve manevî alanlarda ilerleme gayretile milletler ailesi içinde dostluk ve iyi geçinme münasebetleriyle bir sulh ve istikrar unsuru olarak yaşamak azmindedir.” »

Necmeddin Sadak, 3 İkcinciteşrin 1944 tarihli 'Akşam' gazetesinde, 'Devlet Reisinin Yıllık Nutku' başlıklı yazısında, Cumhurreisi İsmet İnönü'nün dış poli-tika konusundaki görüşlerini şöyle değerlendirir:³⁰²

"Nutmunda dış siyasetimize ehemmiyetli yer ayıran Cumhurreisi, beş harp yılı süresince, türlü çetin tehlikeler atlatarak bugüne varan akıllı ve dürüst bir siyasetin şerefli neticesini görmüş bir Devlet adamı güveni ve rahatile konuştu.

Türkiyenin dış siyaseti bu harbin başındanberi, herkesin bildiğı tek, açık yol-da yürüdü. İngiltere ile ittifakımıza ve vatan topraklarına yapılacak her taarruzu silâhla karşılamak kararına dayanan bu siyaset, harbin henüz tamamille belirsiz ol-duğı, yahut düşmanların çok kuvvetli ve İngilterenin tek başına bizden uzak kal-dığı karanlık devirlerde sarsılmamış, hazırlıksız taarruz harbine kalkışmak gibi tehlikeli ve lüzumsuz maceralardan kaçındığı kadar, her ne pahasına olursa olsun kendini müdafaa azminden şaşmamıştır.

Alman selini, müttefiklerimizin en zayıf zamanında Balkanlarda durdurmak, harbi orta şarka bulaştırmamak suretile gerek İngiltereye, gerek Sovyet Rusyaya yaptığımız yardımlar üzerinde çok konuşuldu. Bugün denebilecek tek şey şudur ki, Cumhurreisinin nutkunda işaret ettiğı gibi en güç imtihanlardan geçen İngiliz ittifakının, bugün hâlâ ve bilhassa harp zafere yaklaşırken (taze ve canlı mahiyeti-ni muhafaza etmesi) Türkiyenin bu beş yıllık harp içinde oynadığı değerli rolün İngiltere tarafından iyice anlaşıldığını gösterir. Türkiye dış siyasetinin – türlü ten-kidlerden sonra – hak kazandığını gösteren deliller, hiç bir zaman bugünkünden daha çok takdir edilmiş değildir.

Devlet Reisinin dediğı gibi, dış siyasetimiz, ötedenberi çizdiğimiz istikametın seyrini takibederek bu yıl yeni bir merhaleye varmıştır. Bu merhale, Almanya ile ekonomik ve diplomatik münasebetlerin kesilmesinden doğan dikkate değer durumdur. Cumhurreisi, bu tarihî kararın, beklenen neticeleri verdiğini söylüyor.

Bu neticeler, gerçekten en alâkasız, Türkiyenin siyasetini en küçümsiyen göz-lerden kaçamıyacak derecede büyüktür.

Mihverden ayrılan, Almanyaya karşı dönen Romanya devlet adamları söy-lediler ki bu hareket ancak Türkiyenin kararı üzerine mümkün olmuştur. Bul-garistandaki değişim ise ancak bunun neticesi olmuştur.

Bu harp içinde, bilhassa harbin bu yılında Türkiyenin dış siyasetini kıymet-lendiren iki âmil vardır: Türkiye'nin bu harbin çıkmasında ne suçu, ne tesiri ol-muştur. Bu harp içinde hiç kimsenin tecavüzüne uğramıyan Türkiye yine siyasetine bağı kalmıştır ve harbin sonunda kimseden hiç bir şey beklemiyor. Bu şartlar içinde Türkiye durumunda, başka bir memleket yoktur. Türkiye harp is-

302 a.g.e., 46-48. ss.

tememiş, kimseye tecavüz etmemiş, işgale uğramamış, kimseye eziyet vermemiş, kurtuluş beklememiş, kimseden bir şey istemiyen fakat müttefiklere bağlı kalarak fedakârlığa hazır olan tek memlekettir. Bütün dileğimiz, Millî Şef'in dediği gibi (gelecek sulhün insanlığa adaletli, küçük büyük her millet için emniyetli bir devir getirmesidir.) Türkiye'nin siyaseti bir yandan müttefikler dâvasına yürekten bağlılık olduğu için, diğer taraftan Türkiye bu harbin sonunda hiç bir kazanç beklememiş için dış siyasetimizin hedefi Müttefikler arasında ayrılık değil, temelli sulh getirecek birlikte ve bu birliğe elden geldiği kadar yardımdır. Bundan dolayıdır ki hiç bir millete karşı gizli niyeti ve ihtilâflı meselesi olmayan Türkiye Cumhuriyetinin milletler ailesi içinde dostluk ve iyi geçinme münasebetleriyle bir sulh ve istikrar unsuru gibi yaşamak azminde olduğunu söyleyen Devlet reisi milletlerin istiklâlini ve emniyetini koruyan yeni bir düzen kurmak için büyük devletlerin elbirliğiyle çalışmalarına inanıyor. Türkiye'nin faydalı ve yardımcı bir devlet olarak elindeki her gayreti sarfedeceğini de ilân ediyor.

İngiltere ile ittifakımızı, Amerika ile dostluğumuzu anlatan Cumhurreisi komşumuz Sovyet Rusyaya karşı harp yıllarında aradaki muahedelerle tesbit edilmiş olan münasebetlerimize dikkatle riayet ettiğimizi söylemiş ve bu münasebetlerin ileride daha fazla gelişeceği ümidini belirtmiştir. Bu sözlerin, komşu ve dost memlekette iyi yankılar uyandıracığını umuyoruz.

Cumhurreisi Yunanistanın kurtuluşundan sevinçle bahsederken Millet Meclisi sürekli alkışlarla bu duyularla ortaklığını göstermiştir. Balkanlardan bahseden Devlet Reisi, Balkan milletleri arasında eski ihtilâfların ortadan kalkması, iyi münasebetler doğması için Türkiye'nin elden geldiği kadar çalışacağını söylemiştir. Bir kısmı düşman işgaline uğrayan Müttefikler tarafından kurtarılan, bir kısmı da Mihver yanında savaşmış olan Balkan memleketleri arasında ayrılıklar ve kinler bu harp içinde daha fazla artmıştır. Sulh, Balkan milletlerini hem perişan, hem birbirine daha fazla girişmiş bulacaktır. Hiç kimse ile ihtilâfı olmıyan, bütün arzusu sulh ve sükûnet içinde dostça yaşar bir Balkan zümresi görmekten ibaret olan Türkiye büyük devletlerle ittifakına ve dostluğuna dayanarak kendi emniyet bölgesinde hiç şüphesiz yatıştırıcı ve barıştıracı bir rol oynamaya namzettir.

Balkanlarda sürekli bir sulhün ilk şartı, harp sonu bakımından büyük devletlerin anlaşmasıdır. Moskova konferansında Balkanlar hakkında tam anlaşmaya varıldığını M. Churchil müjdelediği için çok seviniyoruz. Balkanlarda sürekli bir sulhün ve emniyetin ikinci şartı büyük devletler nüfuzunun Balkanlara girmemesidir. Ancak bu şartlarla Balkanlar, herkes için bir emniyet ve sulh bölgesi olabilir.

Cumhurreisi, nutkunda Türkiye'nin dış politikasını bir sulh ve istikrar siyaseti olarak tarif ediyor. Harbin sona yaklaştığı bu devirde sulhü özleyen milletleri bundan daha çok sevindirecek, Türkiye'ye bundan daha fazla ısındıracak bir vesile olamaz.

Türkiye Devlet Reisi, devletin siyasetile bugün ve tarih karşısında ebediyen öğüncibilir. Millet kendisine minnettardır.»

Hüseyin Cahit Yalçın, 20 İkinci teşrin 1944 tarihli ‘Tanin’ gazetesinde ‘Oniki Ada ve Türkiye’ başlıklı yazısında şu görüşlere yer vermiştir:³⁰³

“Dün gazetemizde, Büyük Britanyanın Akdeniz radyosuna atfen, Londra’dan verilen bir haberde Türk hükûmetinin, oniki ada üzerinde müddeiyatı bulunmadığına dair bundan üç ay evvel Yunan hükûmetine teminat vermiş olduğu Atina’da ifşa edildiği bildirilmektedir.

Bu haber Basın ve Yayın Umum Müdürlüğünün bülteninde kaydedildiği ve umumî müdürlükçe teyit veya tasrih edilmemiş bulunduğu için, esas itibarile doğruluğunda tereddüt edilemez. Türkiye’de Yunan milletine karşı beslenen itimat ve dostluğun bundan bariz bir delili olamazdı, zannederiz. Görülüyor ki Birinci Cihan Harbi ile İkinci Cihan Harbi arasında Yakın Şark’ta çok büyük değişiklikler vukua gelmiş ve sönmez zannedilen rekabet ve kinler ortadan kalkarak yerlerini karşılıklı bir anlaşmaya ve sulh ve muhabbet hislerine terkeylemiştir. Çünkü vaktile tasavvuru bile akla sığmayan şeyler şimdi bir realite haline girmiştir. Bundan evvel, Türk - Yunan mücadelesinin en hararetli bir aktörü sıfatile bugünkü bu anlaşmayı ve yakınlaşmayı pek samimî bir memnuniyetle karşılamaktan bahtıyarız. Bu neticeyi iki milletin yüksek görüşlü siyaset adamlarına borçluyuz. Burada en iyi ve yüksek mânasile bir realizm hüküm sürmüş ve en mesut neticelerini vermiştir.

Türk - Yunan münasebetlerinde bu kadar esaslı bir değişiklik vukua gelebileceğini hayallerinden geçiremeyenler ve şimdiye kadar bir tereddüt muhafaza etmiş olanların bile İkinci Cihan Harbi esnasında Türkiye matbuatında, eskânı umumiyesinde ve siyasi mahfillerinin icraat ve harekâtında göze çarpmış olan hakikatler karşısında Yakın Şark’taki Türk - Yunan mucizesine iman getirmiş olacaklarını ümidederiz.

Oniki ada Türkiye’yi pek yakından alâkadar edebilirdi. Tarih o adaları Yunanlı yapmıştır. Fakat tabiat ve coğrafya onları anadolu’lu olarak yaratmıştı. Bu iki zıt hakikat ya Türkler ile Yunanlılar arasında, iki taraftan biri mahvoluncaya kadar daimî bir mücadele ile hallolunabilirdi, yahut iki memleket arasında mânası gerçekten anlaşılmış ve lüzumuna iman edilmiş sıkı bir dostluk tesisi suretile telif edilebilirdi. Bir asır müddet birinci yolu tuttuk ve bunun iki millet için de bir zaaf kaynağı olduğunu gördük. Türk - Yunan ihtilâflarını tasfiye ettikten sonra, ikinci siyaseti takibe başladık ve dünün imkânsızını bugünün müktesep vakası haline soktuk. Bu adalar bir düşman elinde bizi daimî surette iz’âç edecek bir tehdit teşkil ederdi. Fakat bir dost elinde aradaki rabıtayı daha kuvvetlendirecek âmiller-

303 a.g.e., 85 -86. ss.

den biri hizmetini görür. Biz Yunan milletinin necip hislerine, dostluğu anlama kabiliyetine inanıyoruz. Onun bu Türk jestinden duyacağı hissiyatın iki millet arasında daima iyi tesirlerini göze çarptıracak bir kuvvet vücade getireceğinde şüphemiz yoktur.

Haber resmen teeyyüt etmemiştir. Gazetelere intikal ettiği şekilde tam addedilemez. Bu sütunlarda müdafaa ettiğimiz müşterek vatan zihniyetli dairesinde sair hudutlar gibi adaların müşterek tedbirler alınmış ve düşünülmüş olacağını tahmin ederiz. Herhalde, bizi şu sıralarda alâkadar eden nokta esasen kabul edilmesi ve yunan hükûmetine bulunduğu müşkül dakikalar esnasında imkânın azamî haddi dairesinde tarafımızdan dostluk ve emniyet gösterilmiş olmasıdır.”

Necmeddin Sadak da, On İki Ada konusunda, 21 İkcinciteşrin 1944 tarihli ‘Akşam’ gazetesinde, ‘Türkiye ve On İki Ada’ başlıklı yazısında şu görüşlere yer vermiştir:³⁰⁴

“Bir kaç gün önce gazetelerde bir haber çıktı: Türkiye hükûmeti On İki Ada üzerinde hiçbir iddiası olmadığı hakkında Yunanistana teminat vermiş.

Haber doğru mudur, bilmiyoruz. Bu teminat üç ay önce verildiği söylendiğinde ve o zaman, Yunan hükûmetini On İki Adadan fazla ilgilendiren çok daha ehemmiyetli meseleler var olduğuna göre, Türkiye’nin bu yoldaki teminatını gerektiren sebebi kestiremeyiz. İki dost memleket arasında teminata lüzum gösterecek bir mesele olmak için iki taraflı şüpheler bulunması şarttır. Türkiye bugüne kadar hiç bir toprak dileği ileri sürmemiş ve Yunan hükûmeti de bundan dolayı kuşkulananmamıştır. Adalar meselesi, iki dost devlet adamları arasında belki söz arasında geçmiş ve Türkiye görüşünün tekrarlanmasına bir vesile çıkmıştır.

Türkiye ne bu harbin başındanberi, ne daha önce, vatan sınırları dışında kim-seden hiç bir yer istemediği gibi Adaları geri almak düşüncesine de haklarımız arasında yer verilmemiştir. Fakat bu, Oniki Adanın Türkiye bakımından ehemmiyeti olmadığı mânasına gelmez. Bilâkis bu adalar, Türkiye Cumhuriyetinin on beş yıldır, sürekli surette dikkatini üzerlerine topladığı en sıkıntılı mesele olmuştur. Bunun sebebi, tarih bakımından değerleri, yahut ekonomik ihtiyaçlarımıza cevap vermeleri değildir. Anadolu kıyılarına çok yakın olan bu toprakların, vatanımıza göz koyacak bir düşman için basamak vazifesi görmeye elverişli olmalarıdır. Bu adalar, emperyalist emelleri bütün Akdenizi kaplıyan faşist İtalya elinde oldukça hiç rahat etmedik.

İtalya’da faşistliğin yıkılması, İtalya’nın adalardan çekilmesi ve bilhassa bu harpten sonra bir daha buralara yayılabilecek bir devlet olmaktan çıkması Türkiye’nin adalar hakkındaki düşüncesini değiştirmeye yetmiştir.

304 a.g.e., 86 - 87. ss.

Bizim isteğimiz, adaların bundan sonra Anadolu'ya karşı tehlikeli atlama taşı olmamalarıdır. Bunların Yunanistan eline geçmesi ise Türkiye bakımından en kuvvetli garantidir. Umarız ki bundan sonra Akdeniz'de sulhu ve emniyeti bozacak, Yunanistan'ı korkutacak istilâci bir kuvvet yeniden türemeyecektir.

Akdeniz'in ve Balkan'ların şarkında Yunanistan'la en sıkı işbirliğini siyasetinin temeli sayan Türkiye için Adalarda Yunan sivil idaresini yerleşmiş görmek, emniyetimizi arttıran bir âmil olmaktan başka iki memleketi birbirine yaklaştıran, ekonomik münasebetleri çoğaltan fırsatlara da yol açacaktır. Adalar meselesi, bizim için, Akdeniz'deki hâkimiyete bağlı, çok nazik bir dâva idi. Akdeniz'de Müttefiklerin zaferi, Yunanistan'ın kurtuluşu Türkiye bakımından, Adaları da, ittifak ve dostluk çerçevesi içinde düşünülecek çok sade bir mesele haline sokmuştur.”

Asım Us, 2 Kasım 1945 tarihli ‘Vakit’ gazetesinde yayınlanan ‘Siyasî Edebiyatımızda Şaheser Nutuk’ başlıklı yazısında, İkinci Dünya Harbi'nin sona ermiş olması münasebetiyle Türkiye'nin tarafsızlık politikası konusunda şu görüşlere yer verir:³⁰⁵

“Yedinci Büyük Millet Meclisi sayın Cumhurbaşkanımız ve Millî Şefimiz İsmet İnönü'nün Türk milletinin siyasî edebiyatında şaheser olarak yer edecek çok güzel bir açış nutku ile üçüncü toplantısına başladı. 1 Kasım nutku ile Büyük Meclisin ilk faaliyetleri her sene devletin milletler arasındaki durumunu ve millî siyasetimizin umumî istikametini göstermek bakımından bir barometre hizmetini görür. Memleketin içinde ve dışında bütün gözler Ankarada Büyük Millet Meclisindeki hareketlere, bütün kulaklar Meclisin kürsüsünden akseden seslere çevrilir.

İkinci dünya harbi Avrupada ve Asyada sona erdi. Fakat yeni dünya kurulunun nasıl kurulacağı henüz anlaşılamadı. Batıda ve doğuda Hitlercilerin istilâ sürülerini kahreden müttefik orduları karşı karşıya gelmiş, bekliyor. Gerçekten Birleşmiş Milletler ana yasasına göre milletler arasında sürekli bir barış kurulacak mı? Yoksa milletlerin mukadderatı dalmış olduğu engin karanlıklar içinde daha uzun zaman kalacak mı? Yahut birçok kimselerin haklı olarak korktukları üçüncü bir dünya harbi yeniden kopacak mı? Bu türlü endişeler içinde aziz Cumhurbaşkanımızın senelik nutkundan ziyade merakı tahrik edecek şey ne olabilirdi? İsmet İnönü gerek hükûmet başkanı, gerek devlet başkanı olarak şimdiye kadar birçok güzel nutuklar söylemiştir. Bunlar arasında millî tarihimize mal olanları vardır. Fakat bu defaki nutku millî tarih bakımından olduğu kadar milletlerarası siyaset âleminde silinmez izler bırakacaktır. Zira Cumhuriyet Türkiyesinin ikinci dünya harbi içinde aldığı ve bugüne kadar muhafaza ettiği durumu bu nutuk kadar canlı şekilde tasvir eden bir vesika olamaz. Bu sözler gözlerimiz önüne sadece mantıktan ve haktan kuvvet alan ilâhî bir zekâ projektörü tutuyor. Bizi cum-

305 *Ayın Tarihi*, No.: 144, Kasım 1945, 31-32, ss.

huriyetin kuruluşundan bugüne kadar binbir türlü hâdise yığınları arasından geçiriyor. Bilhassa 1939 senesinde patlayan harpten sonra memleket ve milletin nasıl korkunç tehlikeler arasından ve ne gibi tedbirler ile kurtularak bugünün emniyet sahasına getirilmiş olduğunu gösteriyor. Devlet gemisinin daha barış limanına varmak için geçirilecek tehlike bölgeleri bulunduğu işaret etmekle beraber istikbal için yeni yeni hizmetler vad ediyor.

Bugüne kadar cumhuriyet hükûmetinin elde etmiş olduğu başarılarla bir tesadüf veya mucize diyenler bulunabilir. Fakat İsmet İnönü'nün Millet Meclisi kürsüsünden milletvekillerine hitabeden sözlerini dinleyenler ve anlayanlar kabul ederler ki ortada ne tesadüf, ne de mucize denilecek birşey yoktur. Bu başarılar kendi varlığını millet hizmetine vakfetmiş olan yüksek bir dehanın rehberliği altında çalışan cumhuriyet idarecilerinin sabır, metanet ve kiyaset ile yarattıkları bir eserdir. İşin içinde tesadüf denilen şeyler hep hesap, hep tedbirdir. Bu hesap ve tedbirlerin kıymetini takdir edenler Türk milletinin istikbalinden de emin olabilirler.

Türkiyenin harp içinde takip ettiği hareketleri yabancı memleketlerde zaman zaman tenkit edenler oldu, hâlâ da oluyor. Bu gibi tenkitlere şimdiye kadar Türk yazarları dillerinin döndüğü kadar cevap veriyordu. Bu tedbirler bu defa en salâhiyet ile en susturucu cevabı Millî Şef'imizin ağzından aldılar. Bu cevap karşısında susmak istemiyen ancak safsata ve hezeyandır.

Memleket içindeki tenkitçilere gelince bunlar yalnız susturucu değil, hattâ kahredici cevabı almışlardır. İktidarda olan Cumhuriyet Halk Partisi hükûmetini sadece bir diktatörlük rejiminin himayesi altında yerinde durabilecek bir heyet gibi gösterenler hemen her gün dillerinden düşmeyen kanunî kayıtların kalktığını ve genel seçimlerde bir derecelik sistem takibine bağlandığını görecektir.

Cumhuriyet Halk Partisi hükûmeti hakikî bir halk hükûmetidir ve bunun böyle olduğu diktatörlük vasıtası gibi gösterilen kanunî kayıtlar kalktıktan sonra da görecektir.”

Nadir Nadi, 2 Kasım 1945 tarihli ‘Cumhuriyet’ gazetesinde, ‘Millî Şef’i Dinlerken’ başlıklı yazısında, Türkiye’nin İkinci Dünya Harbi’nde dünya politikasında oynadığı rol konusunda şu görüşlere yer verir:³⁰⁶

“Türkiye Büyük Millet Meclisinin yeni çalışma yılını açan Cumhurbaşkanı İsmet İnönü dün çok mühim bir nutuk söyledi. Yalnız memleket için değil dış dünya efkarında da derin akisler uyandıracak olan bu nutuk, etrafımızı çevreleyen politika şartlarının bugünkü durumu itibarıyla, büyük bir değer taşımaktadır. Millî Şefin dünkü sözleri; Cumhuriyet tarihinde her zaman için şerefli bir yer tutacaktır.

306 a.g.e, 32 - 33. ss.

Son altı yıl boyunca dünya politikasında Türkiyenin oynadığı rol nedir? Harp tarihinin iniş ve çıkış dalgaları ortasında bu hususta o kadar değişik iddialar ortaya atılmış ki, duyduğuna göre hüküm vermek zorunda bulunan bir insanın kendi başına bir karara varması adeta imkânsız bir hale gelmişti. 1939 yılında İngiltere ve Fransa hükûmetleriyle ayrı ayrı birer ittifak muahedesi imzaladığımız zaman dışarıda bizi alkışlıyanlar olduğu gibi bize kızanlar, surat edenler de vardı. Yaptığı anlaşmalarda şu veya bu devletin hoşuna gitmek düşüncesine yer ayırmıyan her kararında millî politikasının temel prensiplerinden ilham alan Türkiye Cumhuriyeti alkışlara da, söylentilere de lüzumundan fazla bir ehemmiyet vermemişti. Harbin kendisine mahsus gelişme seyri içinde türlü devletler ne beklenmedik sürprizlerle karşılaştılar? Ne umulmadık politika zikzaklarına saptılar? Bunları yıldan yıla, aydan aya bütün dünya efkârı bazan ibretle, bazan da hayretle gördü. Kötü ve felâketli günlerin dostluk değerini yüksek tuttuğu anlarda bize karşı vaktile surat asanlardan bir kısmının nasıl duygu değiştirdiklerini de unutanlar belki edindikleri iyi duygulara bağlı kalmalarını gönül isterdi. Fakat yazık ki öyle olmadı. Her şey yoluna girip de Müttefik zaferi ufukta belirmediği zaman; bazı çevreler yeni baştan Türkiyeyi beğenmez oldular. Harp hazırlıkları devrinde yer olmuştur. Tehlike havası bütün bütün oradan kalkınca bunların sonradan yeryüzünün ilk devleti olarak hürriyet cephesine katılmamızı doğru bulmazken, kendileri tecavûze uğrayınca bize kucak açanlar felâket bulutları dağıldıkça gene bizi tenkide başladılar. Her vasıtaya başvurarak yaptıkları propagandalarla harp yılları içindeki politikamızı betelemek hedefini güttüler.

Millî Şef İsmet İnönü'nün gerçek hâdiselere ve vesikalara dayanarak veciz ve toplu bir şekilde açığa vurduğu hakikatler son altı yılın tarihini iyi bilmeyenleri veya unutanları iyiden iyiye aydınlatacak bir kudrettedir. Haklarından emin olan milletler, her şeyden önce kendilerine güvenirlere ve sözleriyle hareketlerinde doğru olurlar. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, dünkü nutkunda, hakkına ve kendine çok inanan bir milletin gerçek temsilcisi olarak konuştu. Millî menfaatlerini adaletli bir dünya barışında gören Türkiye Cumhuriyeti, ilk gündenberi bu gayeyi güden hürriyetçi milletlerle beraber olmuş, müşterek hedefe bir an önce varılması için gücünün yettiği hiçbir gayreti esirgememiştir. Bizi zaman zaman alkışlayıp zaman zaman tenkide kalkanlara karşı ayrıca söyleyecek bir sözümüz yoktur. Karar ve hareketlerimizi başkalarının gündelik arzularına göre ayarlamayı akımızdan geçiremeyeceğimiz için bunların, hem kendileri, hem de dünya barışı hesabına, doğruyu eğriden ayırabilmelerini ancak temenni ederiz. Hak bildiğimiz yolda bugüne kadar nasıl şaşmadan yürüdükse bundan sonra da aynı metin adımlarla yürümekten vazgeçmeyeceğiz.”

Necmeddin Sadak, 3 Kasım 1945 tarihli ‘Akşam’ gazetesinde, ‘Alın Açık’ Viedanı Temiz Türkiye’ başlıklı yazısında, Türkiyenin tarafsızlık politikası konusunda şu değerlendirmeyi yapar: ³⁰⁷

“Üzerinde ısrarla durulan harb suçları arasında, Almanya’nın tecavüzünü mümkün kılmak suretiyle Avrupanın viraneye dönmesine sebep olmak varsa 1939 da Hitler’i saldırışa teşvik eden harp suçlusu devlet, her halde Türkiye değildir. Çünkü Türkiye o tarihte, Almanya ile savaşa giren İngiltere ve Fransanın müttefikleri idi. Hattâ başkaları muzaffer Almanya ile acele ganimet paylaşırken, yalnız başına kalmış İngiltere ile beraber olduğunu söyleyen tek devlet Türkiyedir.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü “henüz söylenmeyecek sırlara dokunmamağa çalışarak, Türkiyenin ikinci dünya harbinde Birleşmiş Milletler dâvasına hizmetlerini belirtti ve hükmünü, hâdiselerin çözülüp kırılmaz mantık zincirine bağladı.

Devlet başkanı, zaferle neticelenmiş bir harbin Türkiye bakımından bu geçmiş hesabını vermeğe neden lüzum gördü?

Türk milleti, Müttefiklerin bu zaferine ettiği hizmetleri hatırlatarak mükâfat dağıtımını gününde harcadıklarının karşılığını mı istiyor. Cumhurbaşkanı böyle bir iddiayı reddetti ve dedi ki: “Karanlık günlerde beraberdir. Zafer günlerinde ganimetten hisse almak dâvamız yoktur ki fırsattan istifadeyi düşünelim.. Eskiden kaybettiklerimizden ve yeni ihtimallerden hiçbir şey istemeksizin elimizden geldiği kadar faydalı olmağa çalıştık.”

Türkiyenin harpteki hizmetlerini açık hesabını veren, “adalet hissi olan her insana ve her cemiyete karşı Türkiyenin alın açık ve temiz vicdanla bakacak durumda” olduğunu söyleyen Devlet Başkanı, bir şey istemek için değil, Türkiye hakkında türlü emeller besleyenlerin bu geçmiş yakın hâdiseleri Türkiye aleyhine propaganda silâhı gibi kullanmalarını önlemek istemiş, bilerek bilmiyerek ileri sürülen haksız tenkitleri sıfıra indirmiştir.

Türkiyenin harp dışı durumunu, Almanya ile dostluk andlaşması imzalamış olmasını, işler iyiye doğru gittikten sonra tenkit vesilesi yapanlara karşı İsmet İnönü şu iki susturucu cevabı veriyor: 1- Biz Almanya ile andlaşma imzaladığımız zaman Almanlarla Sovyetler arasında harp çıkmamıştı ve Sovyet Rusya çok daha önceden Almanya ile bağlanmıştı. 2- Biz Almanya ile andlaşmayı imzaladıktan sonra dahî Sovyet Rusya, İngiltere, Amerika hükûmetleri bu siyasetimizin zarurî olduğunu söyleyerek Türkiyeyi resmen takdir etmişlerdir.

Cumhurbaşkanı diyor ki: “Tenkitler, kara günler geçtikten sonra sunî olarak meydana çıkarılmıştır.”

Niçin?

307 a.g.e, 35-36. ss.

Son zamanların bazı olaylarını hatırlatmak, uzun ve ince araştırmalara girişmeden, her vatandaşın bu sualin cevabını kendi kendine hemen bulmasına yeter sanırız.

Türkiyenin, müttefikler dâvasına, kara günlerde en değerli hizmetleriyle beraber, harp dışında kalmış olması memleketi ve milleti büyük felâketlerden kurtardı. Harbe girmiş, istilâya uğramış memleketlerin bugünkü manzarasına baktığımız zaman yalnız harabeleri ve sefaletleri değil, düşman işgalinden kurtarılan bu milletlerin, bu kurtuluştan çıktıkları harpten beter maddi mânevi cezaları görerek siyasetimizin isabetini bir kere daha anlıyor, bin kere şükrediyoruz.

Türkiyenin harpteki hizmetleri unutulmuş değildir. Türkiyenin suçu, Müttefiklere yardım etmek için harbe girmemiş olması değil, harbe girip harbe girmiş olanlara bugün benzemesidir. Bizi düşman istilâsından "kurtarmak" için o zaman yardıma gelmek fırsatını kaçıranlar, şimdi bu fırsatı harbe girmediğimiz bahanesile elde etmeğe çalışıyorlar. Bunun içindir ki Cumhurbaşkanı: "Her hangi bahane ile toprağı ve hakları üzerinde Türkiyeden bir şey istemek en ufak bir insaf ile izah edilemez" dedi.

Bu muhasebeyi bir defa, dünya efkârı karşısında açıkça yapmış olmanın faydası hiç şüphesiz çok büyüktür. Eğer imkân olabilse, bu hakikatleri milletlere duyurmanın değeri daha fazla olurdu. Fakat, İsmet İnönü Sovyet, İngiliz, Amerikan âleminin geniş ummanında ses duyurmak hayaline kapılmıyor. Türkiyenin meseleleri doğrudan doğruya, bu milletlerin başında bulunanların adalet duygularına ve mesuliyetlerine kalmıştır. Bu adalet hissi dünyaya hâkim olacak mı? Türkiye Birleşmiş Milletler anayasasına ve bu prensipleri güven altına alan Amerikaya inanıyor. Fakat, topraklarımızdan ve haklarımızdan hiç kimseye verilecek borcumuz olmadığı için, şerefle yaşamağı bilen Türkler, eğer gerekirse şerefle ölmeğı de bilecektir.

Cumhurbaşkanı her şeyi açık söylemiştir. Nutkunun cümlelerini kesen alkışlar, Millet Meclisinin kendisiyle birlik olduğuna alâmetti. Hiç şüphe edilemez ki Türk milleti, baştanbaşa Millî Şefle beraberdir."

Esat Tekeli, 4 Kasım 1945 tarihli 'Ulus' gazetesinde, 'Dünya Önünde Bir Muhasebe' başlıklı yazısında, İkinci Dünya Harbi İçindeki Türk dış politikasını değerlendirir: ³⁰⁸

"Cumhurbaşkanımız Büyük Millet Meclisinin bu toplantı yılı başında verdiği nutukta bu yıl İkinci Dünya Harbinin sona ermiş bulunmasından faydalanarak harp içindeki Türk dış politikasının bütün dünya önünde bir muhasebesini yapmış ve iç durumun bugünkü görüşünü, yarınki gelişmesini de Türk topluluğuna karşı açıklamıştır.

308 a.g.e., 39. s.

Dış politika üzerindeki izahlar, bir müdafaa ihtiyacından ziyade, her hangi bir isteği desteklemek için gerektirici sebep yaratmak gayretiyle gerçeklerin simasını değiştirmek teşebbüslerine karşı hakikati aydınlatmak maksadına dayanıyor. Çünkü harp içindeki Türk dış politikasının, hukuk formüllerine sığınarak haklı gösterilmeğe, müdafaa edilmeğe muhtaç bir durumu yoktur. Türkiye, hiçbir milletin naziliğe ve faşistliğe karşı kurulan cepheye katılmağa cesaret edemediği bir anda millî varlığının son kozunu da ortaya atarak hak ve adalet ideolojisini güden milletler safında yer almaktan çekinmemiştir ve altı harp yılının türlü bakışlarına ve tehlikelerine rağmen saf değiştirmemiştir. Harp sonu, Türkiye'yi, demokrasi cephesinin muhasımları arasında değil, müttefikleri arasında bulmuştur. Hakikî durumu bu olan bir memleketin hakları ve toprakları üzerinde bahis açılabilirdiği gün, milletlerarası hukuk ile birlikte Atlantik prensipleri ve milletlerarası anayasa esasları boş bir sözden ibaret kalır.

Hakkın, bütün kudretiyle bizim tarafımızda durmasına rağmen, nazilerin ve faşistlerin, bir memleketin hakkına el uzatmak istedikleri zaman buldukları bahaneler kabilinden, insan idrakiyle istihza eden sebepler ortaya atılarak bir saldırıya kalkışırsa, Türk topluluğu tarihinin şerefini korumağı bilecektir.

İç politikada meydan alan demokrasi tartışmaları, bizi böyle bir durum içinde bulmuş ve bulmaktadır. Bu tartışmaların aldığı ölçünün bize hiç zarar getirmeyeceğini iddia etmek ve demokrasi alanında en çetin çatışmalara sahne olan İngiltere, Birleşik Amerika, Fransa ve Yunanistanı örnek göstermek, gaflet değilse büyük bir görüş yanlışdır. Dış güvenlikleri ve tarih içindeki gelişmeleri bize benzemeyen topluluklar, bize bu yolda örnek olamaz.

Cumhuriyet rejimine temel olan hürriyet ve demokrasi prensiplerinin daha güvenli bir hava içinde "tabii işlemesi" bizi dilediğimiz tekâmüle götürecektir. Tekâmüle doğru yol alırken de hürriyetin sınırını, iki unsur tayin edecektir. Biri topluluğun vazife duygusu, ikincisi de kanun. Gazete sütunlarında gürültülü isteyişler, ne halkın temsilcilerinin tartışma hürriyetini zorlayamayacaktır.

Türk demokrasisinde tek parti bir sistem olarak kabul edilmiş değildir. Bununla beraber toplanma serbestliğini az çok kayıtlıyan hükümler varsa bunlar kaldırılacaktır. Gene basın hürriyetini ve güvenliği uzaktan, yakından gölgeliyebilecek noktalar da araştırılacak, gerekli değişiklikler yapılacaktır. Nitekim İçişleri Bakanlığımız, bu yoldaki hazırlıklarını şimdiden tamamlamış bulunmaktadır. Dış ve iç durumumuzu açıklıyan nutuk, bir gerçeğin dünyada yayılmasına hizmet edecek ve bir millet topluluğunun yürüdüğü yola ümidin ve güvenin ışığını saçacaktır.»

Hüseyin Cahit Yalçın, 11 Kasım 1945 tarihli 'Tanin' gazetesinde, 'Cumhurbaşkanı İnönü' başlıklı yazısında, Türk dış politikası hakkında şu değerlendirmeyi yapmıştır:³⁰⁹

"Bunu dış siyaset alanında da aynı kuvvetle müşahade edebiliriz. Son asırların tarihinde Türkiye hiç bir zaman bu kadar metin, sağlam ve sempatik bir durumda bulunmadı. Türkiye İngilterenin müttefiki ve Birleşik Amerikanın sağlam bir dostu bulunuyor. Türkiyenin adı hangi memlekette anılırsa, onun dünya sulhü ve milletlerarası hak ve adaletin hükümrânlığı namına sair milletlerle işbirliği yapmağa hazır bulunması akla geliyor. Sevr muahedesine tabî tutunmak istenen yıkılmış Osmanlı İmparatorluğundan böyle canlı, muhterem ve emin bir millî Türk hükûmeti çıkarmak bir harika idi. Bu işi Millî Mücadele ile Atatürk temin etti. İsmet İnönü başka bir harbin zorlukları arasında onu tekemmül ettirdi. Bu hizmetler Türk milletinin tarihinde de, kalbinde de yaşıyacaktır. Şimdi, İsmet İnönü, bir kurtuluş âbidesi gibi dünya tarihi arasında yükselen bu eseri ikmal edecek son gayretlere sarılmış bulunmaktadır. Son nutkunun iç rejim hakkında tavsiye ettiği esaslar Türk Cumhuriyetine hakikî simasını verecek ve cihan demokrasileri arasında çalışkan, namuslu ve sulhçü bir Türk Cumhuriyetine nihaî ve katî şeklini temin edecektir."

"Londra Büyükelçimiz Cevad Açıkalın'ın İngiliz basınına verdiği demeç:

Londra: 28, (A.A.) -

Anadolu Ajansının özel muhabiri bildiriyor:

Türkiye büyükelçisi M.Cevad Açıkalın, büyükelçilikte İngiliz basınına verdiği bir demeçte şunları söylemiştir:

"Harbin sonundan az evvel ziyaret etmiş olduğum Londra'ya dönmekle bahiyarım. Bu kahraman şehrin sınırları çelikten halkına ve genel olarak İngiliz milletine karşı büyük bir hayranlığım vardır. O İngiliz milleti ki, mihver devletlerin küstahlıklarını vahşet derecesine vardırıdıkları o karanlık günler zarfında, uçar bombalarla füzeler, mâsum ve kendi halinde vatandaşları öldürür ve yüz yılların çalışması ve medeniyeti mahsulü sanat hazinelerini tahrip ederken, vakur ve kahraman ruhunu asla kaybetmemiştir. Bereket versin, karartma denilen o korkulu rüya geçmiştir. Şimdi, zaferin parlak ışıkları bu kahraman şehri aydınlatmaktadır. Bütün kalbimle temenni ediyorum ki, önümüzdeki seneler bu memlekete ve felâket görmüş her eve saadet ve refah getirsin. Zira İngiliz milleti harpte harikulâde bir şekilde hareket etmiş, saadet ve refaha lâyık olduğunu göstermiş bir millettir. Evet, birleşmiş milletlerin en kıymetli evlâtlarının baha biçilmez fedakârlıkları sayesinde zafer kazanılmış, harp sona ermiştir. Fakat barış kurulmuş diyebilir miyiz? Zannetmiyorum. Zira, görüyorum ki, insanlığın bir eşine daha evvel rastlamadığı en muazzam ve korkunç bir harpten bize miras kalan teh-

³⁰⁹ a.g.e, 51. s.

ditler, güvensizlikler, endişeler ve sefaletler daha bir çok memleketlerde elân hüküm sürmektedir.

Şer kuvvetlerinin hâkimiyetine karşı bu kadar candan ve kahramanca dövüşmüş ve işbirliği yapmış milletlerin şimdi insanlığa karşı vazifesi, barışın kurulmasında da aynı şekilde hareket etmektedir. Ancak böyle samimî ve dürüst bir işbirliği sayesinde ki, güvenlik iade olunabileceği gibi barışa ve bahtiyarlığa da kavuşabilecektir.

İşte, İngiliz hükûmetinin âlicenap misafirperverliği sayesinde ki, şimdi eli bir millet Londra'da toplanmıştır. Karşılaşılan vazife şudur: Güvenliği kat'i olarak tesis etmek, kötü kalbli ve kötü niyetli kimselerin insanlığı bu son kanlı harbe sürüklemiş olan hareketlere bir daha baş vurmasına meydan vermemek yolunda temellerin en mükemmellerinden birini kurmak.

Şuna emin olabiliriz ki, bütün dünyanın birleşmiş milletler teşkilâtına bağlılığı iman, barış ve bahtiyarlık arzusu kadar büyüktür.»³¹⁰

19 Kasım 1945 tarihli 'Anadolu' gazetesinde, 'İnönü'nün Nutku ve Amerika'nın Genel Efkârı' başlıklı başyazıda şu görüşlere yer verilmiştir:³¹¹

"Bayram içinde gelmiş, fakat gazetelerin intişar halinde bulunmaması yüzünden okurlarımız tarafından iyice tetkik edilemediğini bildiğimiz için, bugünkü nüshamızda bilhassa belirttiğimiz önemli bir haber var:

Şefin nutku, Amerikan kongresinin zabıtlarını ihtiva eden bir mecmuada, salâhiyetli bir Amerikan saylavının beyanatıyla birlikte neşrolunmuş.

Saylavın beyanâtı, yalnız İnönü'nün nutkun ehemmiyetini bir daha belirtmekle kalmıyor, aynı zamanda çok değer verdiğimiz Amerikan genel efkârının, bizi bu ikinci dünya harbindeki rolümüzü pek bilmediği gibi, cidden bizi üzebilecek bir noktayı aydınlatıyor. Bu bakımdan, tam dünya hâdiselerinin büyük bir aydınlığa doğru yol almağa başladığı bir zamanda, Şef'imizin bir tarih muhasebesi ve hülâsası halinde verdiği açık izahatın, Türkiye'nin mukadderatı ölçüsüyle olan ehemmiyetini daha esaslı mütalâa etmek gerektir.

Her yıl Meclisin açılmasında bizde de Devlet Reisi bir nutuk verir. Fakat muhtevasını hatırlarsak anlarız ki, Şef, mutata olan bu açış nutku icaplarından faydalanarak, dünyanın dört köşesinde, henüz Türkiye'nin vaziyetini ve bu harpte müttefiklerin hürriyet ve demokrasi davasına yaptığı hizmetleri öğrenememiş, hattâ kendi menfaatleri bakımından bu parlak hizmetlerin duyulmasını istemiyenlerin menfî propagandalarına kapılmış veya kapılabilecek olanları da aydınlatmak istemiştir.

310 a.g.e, 64. s.

311 a.g.e, 65 - 66. ss.

Şef, bir çok milletlerin mukadderatının düğüme bağlanmağa başladığı bu tarihî devre içinde, bu suretile memleketine ve milletine büyük ve yeni bir hizmette daha bulunmuştur.

Mesafelerin ötesinde kalan yabancılar değil, hattâ biz Türk vatandaşları bile, geçirdiğimiz harp devresinin buhranlı, muhtelif tazyiklerle dolu hâdiselerinin mühim bir kısmından malûmattar değildik ve ara sıra, sözüne sadık, hürriyet ve demokrasiye âşık bir milletin çocukları olarak bundan üzüntüler de duyuyorduk. Nutuk, gerek harp içinde, gerek harp sonrasında sık sık adı geçen Türk devletinin takip ettiği siyaseti, başkalarına olduğu kadar bize de bildirmiştir.

Bunun Amerika'da bulunduğu ve daha da bulacağı akis ve tezahürlere çok büyük kıymet verdiğimizizi bilhassa belirtmek isteriz. Çünkü tarihî münasebetlerimiz, coğrafya zaruretleri dolayısıyla, pek fazla olmasa dahi, Türk milleti, büyük Amerikan milletine karşı ötedenberi derin bir sempati ve hayranlık taşır.

Bunun birinci ve asıl sebebi, Amerikalıların, hür doğup hür yaşamak ve hür ölmek şeklinde ve ifadesi caiz olan insanlık, demokrasi ve karakter olgunluklarıdır. Biz Türkler, hiç bir zaman hürriyeti sevenleri, hattâ aramızda hâdiseler geçmiş küçük milletler dahi olsalar, sevmekten, saymaktan kendimizi alamamışızdır. Çünkü yaradılışımız ve ruhumuz, hürriyete âşıktır. Hürriyetsiz milletlerde büyüklük ve şahsiyet olamayacağını da biliriz. Halbuki Amerikalılar, gerek birinci, gerekse ikinci dünya harbinde, en ileri insanlık hak ve ideallerinin gerçekleşmesinde bayrak açarak bütün dünya milletlerini derin şükran ve takdirlerini toplamış, tarihte kendilerine lâyık olan mevkii kazanmışlardır.

Biz, diğer topluluklar arasında elbetteki böyle bir milletin kendisiyle aynı safata beraber çalışmış ve bu uğurda zaman zaman tazyikler ve tehlikelerle karşılaşmış olan Türkiye'nin oynadığı rolleri bilmesine çok kıymet veririz. Müttefikimiz İngiltere, siyasetinin vefakâr olan tarafını Türkiye hakkında daima kullanmıştır. Bundan eminiz. Nihayet İngiltere, bizim coğrafi sahalarımızla da münasebettar ve menfaattardır. Fakat Amerika'nın da Türkiyenin harp içi realitesini bilmesi bizi çok memnun edecektir. Bu ruhî halet; namuslu ve samimî bir kaygıdan ileri gelir:

Biz, tarihin sahifelerinde, şunun bunun söylediği ve iddia ettiği gibi değil, olduğumuz gibi görünmek ve şerefli haklarımızı tanımak isteriz. Demokrasilerin davası, bu harp içinde bizden sadece ve yalnız sadakat görmüştür. Hiç bir dost ve müttefiki – hattâ tehlikeleri üstümüze çekmek pahasına – üzmemek, endişeye düşürmek istememiştizdir.

Yaptığımız fedakârlıkların karşılığı olarak, toprak mı istiyoruz, hayır!.. Üstünlük mü, hayır!.. İmtiyaz mı hayır!..

Bizim hiç bir milletin haklarında ve yerinde gözümüz yoktur. İsteddiğimiz sadece, bizim haklarımıza karşı saygı ve arasında bulunduğumuz dünya ailesinin

artık emniyete ve huzura kavuşmasıdır. Nutkun, Amerikayı da ihtiva ederek bütün dünya müvacehesinde resmî bir şekilde ve Büyük Millet Meclisinin açılışında verilmesi ve âlemşumul bir yayın kudretine sahip olan büyük Amerikan basını ve radyoları tarafından ayrıca kendi milletlerine sunulması hem bizim için çok sevindirici, hem de değer verdiğimiz umumî Amerikan efkârının daha iyi aydınlanması bakımından ayrıca bir kıymeti haizdir, bunu da bilhassa kaydetmek isteriz.”

Hüseyin Cahit Yalçın, 21 Kasım 1945 tarihli ‘Tanin’ gazetesinde, ‘Durumu Aydınlatan Bir Yazı’ başlıklı yazısında, Türk - Rus münasebetleri hakkında aşağıdaki görüşlere yer verir.³¹²

“Moskovada çıkan Pravda gazetesinin neşrettiği bir makalede, dolayısıyla Türk - Rus münasebetlerini de aydınlatmağa yarıyacak bazı mütalealara tesadüf ediyoruz. Pravda’nın imza atmıyan muharriri şart işlerine temas etmemekte, yalnız İngiliz - Fransız münasebetlerle meşgul olmaktadır. Rus muharririne göre, İngilizlerle Amerikalıların birleşmesi Avrupanın batı devletleri arasında bir blok tesisi olunması kadar Ruslara şüpheli görünebilir. Tarih Ruslara bu gibi bloklara karşı uyanık bulunmayı öğretmiş. Hattâ bu gibi bloklara taraftar olanlardan bazıları hedeflerinin Rusyayı tecrit etmekten ibaret olduğunu da söylemişler. Rus bakımından gerek batı bloku gerek İngiliz - Amerikan bloku hep harbden evvelki hataları diriltmek gayesini gütmektedirler.

Bu yazı, Sovyet politikasına dair ehemmiyetli bir vesikadır. Rusyada bütün dünyaya karşı o kadar derin ve şümüllü bir itimatsızlık vardır ki nerede bir ittifak yapılırsa bunu kendi aleyhine çevrilmiş bir silâh gibi görmektedir ve ona mâni olmak için memnuniyetsizliğini bildirmekten geri kalmamaktadır.

Türklerin Rusya ile neden arası açıldığını merak edenler için bu makale kendilerini hakikate götürecek bir iz sayılabilir. Türkiye, Milli Mücadeleden sonra, garb devletlerine karşı dargın bir tavır takip ederek münhasıran Sovyetlerle dost geçindiği zamanlarda, Sovyetler bizden memnun idiler. Fakat Atatürk vatanın istikbali ve emniyeti garplılaşmakta olduğunu gözönünde tutarak garp demokrasilerile de dost ve samimî münasebetler tesisine çalışmağa başladığı dakikadan itibaren Sovyetlerle münasebetlerimiz bozulmağa yüz tutmuştur. Atatürk’ün sağlığında iki vekilin Moskovaya kadar seyahatleri bu ayrılık başlangıçlarını önlemek maksadile ihtiyar edilmişti.

Atatürk’ün vefatını müteakip Alman tehlikesi günün meselesi haline gelince, kopacak fırtınada memleketin selâmetini korumak çarelerini düşünmek lüzumunu hisseden Türkiye, İngiltere ve Rusya ile sıkı münasebetler ve müşterek müdafaa tedbirleri temin etmek istedi. Türkiye’nin bu hareketi Bolşevik Rusya nazarında büyük bir kabahat teşkil etti. Çünkü onlar Almanlarla garp devletlerini

312 a.g.e, 66 - 67. ss.

tutuşturarak karşılarındaki bütün mukavemeti zayıflatmak ve parçalamak ve neticede dünyaya hâkim olmak fikrinde idiler. Bundan dolayı İngiliz ve Fransızlarla anlaşmadılar. Gizliden gizliye hazırladıkları Alman muahedenamesini imzaladılar, bizi de aldatarak gûya bir muahedename imzalanacakmış gibi Moskovaya çağırdıkları halde oradan eli boş döndürdüler. Fakat biz, Ruslara karşı gayet dost davranmak şartile İngiltere ve Fransa ile Ankara muahedenamesini imzaladık.

Bu andan itibaren, Türkiye, Bolşevikler nazarında bir düşman mevkiine geçti. İngiltere ile birleştiğimizden dolayı Molotofun aleyhimizdeki beyanatı bittabi unutulmuş değildir. Eğer biz de Bolşeviklere uyup Almanlarla birleşmiş olsaydık bugün mağlûplar arasında bulunacaktık. Rusya bir kurtarıcı sıfatile İstanbul'a ve Boğazlara yerleşmiş ve asırlardanberi takip ettiği muradına ermiş olacaktı. Onun içindir ki şimdi bize karşı elinden kaçmış şikâra hiddet ve kin ile bakan bir avcı mevkiindedir.

Bundan başka, Rusyanın Baltık denizinden Akdeniz'e kadar kurmak istediği muazzam dış müdafaa ve hücum hattında biz bir gedik teşkil ediyoruz. Bu kadarla da kalmıyor. Rusya'nın Ortaşark'a ilerlemek, Akdeniz'e yerleşmek emelleri karşısında da bir sed vazifesi görüyoruz.

Türkiye, İngiltere'nin müttefikidir ve bundan dolayı Sovyet Rusya nazarında suçludur. Sovyet Rusya Batıda tahammül edemediği blok, Sovyet Rusya'nın Atlantik ötesinde hazmedemediği bir İngiliz - Amerikan bloku Türk - İngiliz ittifakile Rusya'nın yanbaşına gelmiştir. Rusya'nın böyle bir durumdan kuşkulanmaması ve bizimle iyi geçinmesi için bütün tecavüz, istilâ ve tahakküm emellerinden vazgeçmesi ve dünya milletleri ile hakikaten dost geçinmeğe ve anlaşmağa karar vermesi lâzımdır. Fakat onda bu mütearrız ruh yaşadıkça bizimle meseleler çıkarmasından tabii ve zarurî bir şey yoktur. Rusya'nın bize karşı takınacağı tavır onun dünyaya karşı beslediği niyetler hakkında bir milyar teşkil edecektir.”

Hüseyin Cahit Yalçın, 26 Kasım 1945 tarihli 'Tanin' gazetesinde, 'Türkiye Ne Yaptı?' başlıklı makalesinde, Türkiye'nin İkinci Dünya Harbi'ndeki dış politikasını değerlendirir: ³¹³

“Türkiye ne yaptı? diyorlar. Harbe mi girdi? Kan mı döktü? Müttefiklere yardım mı etti? Harb zamanında, hakikatleri öğrenmeleri imkânsız olan Anglo-Sakson efkârı umumiyesinin bir kısmı harbin verdiği üzüntüler ve mahrumiyetler arasında az çok sinirlenirken, zaman zaman Türkiye'den şikâyet etmekte kendi bakımlarından haklı idiler. Düşmanlarımız işte bu mevzuu ellerine alarak bizim aleyhimizde istismar etmekten geri kalmadılar.

313 a.g.e, 67 - 68. ss.

Harbin nihayet bulması, hakikatlerin yavaş yavaş ortaya çıkması, düşüncelere itidal ve soğukkanlılık gelmesi harb zamanının bu bahsettiğimiz gölgelerini dağıtmak hususunda işe yaramıştı. Son defa Milli Şef'in nutku, Türkiye'nin sesini dünyanın her tarafına duyurdu ve aleyhimizdeki devamlı propagandanın tesirlerini hiçe indirdi.

Halbuki Türkiye müttefik dâvasına yalnız harb içinde hizmet etmek değildir. Bugün dünya gazetelerini açacak olursanız Türkiye'nin faal ve müsbet hareketlerine dair hemen hiç bir habere tesadüf etmezsiniz. Son zamanlarda Türkiye'nin adı geçmiş ise o da Boğazlar meselesi münasebetiledir. Yani Türkiye tarafından değil, Rusya tarafından yapılmış bir hareket dolayısıledir. Halbuki bu sessizlik ve sükûnet içinde Türkiye dünyada ne kadar insanî teşebbüsler, hak ve adalete müstenit dâvalar, sulhe ve işbirliğine matuf gayretler varsa hepsini, lâfla ve nazariye ile değil, fiiliyat ile takviye etmektedir.

Bugün Yakın ve Ortaşark'a bakınız. Her yerde bir hâdise vardır. Her memleket dünya sulhü ve nizamı ile alâkalı büyüklere endişe verecek pürüzlü meselelere kaynak olmaktadır.

Filistin işleri mahallî meseleler olmaktan çıkmış, bir dünya dâvası haline gelmiştir. Aynı zamanda, Arab Birliğini pek yakından meşgul ediyor. Mısır'da İngiliz - Mısır münasebetleri ve dahilî parti münasebetleri az çok bir meseledir. İranın ne kadar zor bir durumda olduğu gittikçe göze çarpmaktadır.

Bu meseleleri, taallük ettikleri memleketler için bir kusur ve kabahat telâkki etmiyoruz. Sadece, realiteyi müşahede ile kalıyoruz. Balkanlara geçerseniz:

Yunanistan'ın türlü türlü meseleleri var. Mr. Mac Neil anlaşılmayan partilere böyle devam ederlerse uçağa binip kaçacağını söyledi ve dediğini yaptı. Yugoslavya bütün garb dünyasının eskârı umumiyesini hiçe sayarak Sovyet nüfuzuna tâbi bir diktatörlüğün kazıklarını daha derinlere kakmakla meşgul. Bulgaristan Amerika'ya açıktan açığa meydan okudu. Romanya'da Groza hükûmeti garp kültür ve terbiyesi içindeki liberal partilerin kökünü kazıyor. Lehistan baştan aşağı bir facia hayatı geçiriyor ve bütün bunlar İngiltere ve Amerika için ciddi bir endişe kaynağı oluyor.

Büyüklerin başına açılan bu gailelerde Türkiye'nin ufacık bir hissesi var mıdır? Halbuki Türkiye akıllı, sâkin ve sulhsever bir millet olmasaydı bu bulanık hava içinde neler yapmazdı.

Türkiye çok şeyler yapabiliirdi ve hâlâ yapabilir. Bunun fena neticeleri iptida bize zarar vereceği şüphesiz. Fakat milletlerarası mevcut zorluklara ve ayrılıklara bir kat daha zehirli bir şekil vereceği de muhakkak. Bugün Yakın ve Ortaşark hakikî bir barut fıçısıdır. Türkiye'nin bir ters adımı, bir sabırsızlığı, kendisine hâkim olmakta azıcık kusuru bu barut fıçısına çoktan ateşe verirdi.

Türkiye ne mi yapıyor? Türkiye bütün tahrikler, fırsatlar, kargaşalıklar içinde müttefiklerinin ve garp demokrasilerinin sulh dâvasına her zamanki gibi en büyük bir samimiyet ve sadakat ile bağlı kalıyor ve Yakınşark'ta bir sulh ve sükûn vâhâsı oluyor. Türk politikasına entrika girmiyor, hırs ve tamah girmiyor, macera ruhu girmiyor. Kimseden bir şey istemiyor ve büyük devletlere yük olmuyor. Böyle bir Türkiye'nin sadece varlığı Yakın ve Ortaşark için en büyük bir nimettir."

Boğazlar Meselesi

" 4 Kasım 1945

– Nevyork:

Nevyork Times gazetesinin yetkili kaynaklara atfen bildirdiğine göre, Amerikan hükûmeti, Montrö andlaşmasında bazı yeni gözden geçirmeler yapılması teklifini havi olarak Türkiye Dışişleri Bakanlığına gönderdiği bir notada Boğazların fiilen Türklerin kontrolü altında kalmasını tavsiye etmektedir. Gazetenin ilâve ettiğine göre, bu, Birleşik Amerika'nın Potsdamda ele alınan Boğazların beynelmilleştirilmesi tasarısından vazgeçtiğini göstermektedir. Aynı kaynaklar, İngilterenin de buna benzer bir görüşe sahip olduğu, halbuki Sovyetler Birliği'nin, Boğazlardaki Seyrüseferi kontrol etmek imkânını verecek stratejik üsler istediğini tahmin etmektedirler. Üç büyük devlet, müzakerelerin akim kalmasından sonra Potsdamda alınan müşterek karar gereğince Ankara'ya ayrı ayrı birer nota göndermiştir. Diğer taraftan, Birleşik Amerika tarafından, Montrö andlaşmasında yapılması teklif edilen tadiller teknik mahiyette olup bilhassa azami gemi tonajına ait bulunmaktadır.

Nevyork Times gazetesine göre, Birleşik Amerika'nın Montrö mukavelesini imzalaması ve bu mukavelede imzası bulunan devletlerden biri olan Japonya'nın bundan çıkarılması muhtemeldir.

5 Kasım 1945

– Londra:

Times'in Vaşington muhabiri, Amerika'nın, Montrö mukavelesinin tekrar gözden geçirilmesini teklif için Türkiye'ye verdiği notada Çanakkale Boğazının Türklerin elinde kalması fikrini ileri sürdüğü hakkındaki haberi teyid etmektedir. Bu ise, Boğazların ve diğer Avrupa su yollarının beynelmilleştirilmesi hakkında Potsdamda ileri sürülen plânın terkedildiği mânasına gelmektedir. Amerika'nın, mukavelesinin tekrar gözden geçirilmesi hakkında ileri sürdüğü teklifi daha ziyade, harbde kullanılan çok sayıda küçük gemileri de ihtiva edebilmesi için harb gemisi kaydının tarifi gibi teknik hususlara taallük etmektedir. Bugün için mukavelenamede 100 tonluktan aşağı hiç bir gemi derpiş edilmemektedir. Mukavelenamenin esasları hakkında hiç bir tadilin teklif edilmediği söylen-

mektedir. Amerikanın, son defakının aksine olarak yeni mukavelenameye iştirâke hazır bulunduğu zannolunuyor.

M. Byrnes'in Londra konferansına hareket etmeden evvel notasının metnini Başkan Truman'a verdiği ve Bakan, konferanstan döndükten sonra notanın gözden geçirilerek gönderildiği bildirilmektedir.

7 Kasım 1945

- Vaşington:

Amerikan Dışişleri Bakanı M. Byrnes bugün gazeteciler toplantısında yaptığı demeçte, Çanakkale Boğazına ait Montreux mukavelesinin tadili hususunda Amerikan tekliflerini bildirmiş ve Amerika'nın mezkûr mukabeleyi imzaya hazır olduğunu söylemiştir.

- Vaşington:

Amerika Dışişleri Bakanı M. Byrnes, gazeteciler toplantısında Boğazlar mukavelesinin tadili için Amerikanın Türkiye'ye yaptığı teklifleri izah etmiştir:

1- Boğazlar her zaman ve bütün milletlerin ticaret gemilerine açık bulundurulmalıdır.

2- Bütün Karadeniz sahil devletlerinin harb gemilerine Boğazlardan transit olarak geçmek hakkı verilmelidir.

3- Karadeniz'de sahili olmayan devletlerin harb gemilerine geçmek hakkı tanımayacaktır. Ancak, sulh zamanına ait olmak üzere yapılacak anlaşmalara göre ve Karadeniz sahil devletlerinin muvafakatile, mahdut tonilatodaki harb gemileri bundan müstesnadır.

4- Yeni mukavele, Japonya'nın çıkarılması ve "Milletler Cemiyeti" yerine "Birleşmiş Milletler" ibaresinin konulması gibi bazı değişiklikleri ihtiva edecektir.

- Londra:

Reuter'in özel muhabiri bildiriyor:

Yirmi yaşında olan ve resmen feshi Moskova tarafından 25 Mart 1945 tarihinde Türk hükûmetine bildirilmiş bulunan Türk-Sovyet tarafsızlık ve saldırmazlık muahedesı bugün 7 Kasım tarihinde sona erecektir.

Eski muahedenin yerine iki devlet arasında yeni bir anlaşmanın imzalanmış olması, Türk-Sovyet münasebetlerinin gelecekteki münasebetleri ve bilhassa Boğazların milletlerarası statüsü hakkında yorumlara sebebiyet vermektedir. Hatırlardadır ki bu senenin Haziran ayında Sovyetlerin Ankara elçisi Vinogradof, Türk hükûmetine, dostluk muahedesinin bugünkü şartlar dairesinde tadili hakkındaki Rus şartlarını ihtiva ettiği sanılan bir nota vermiştir.

İtimat edilebilecek kaynaklara göre, bu notanın esaslı iki şartı şunlar olmalıdır:

Boğazlar idaresinde Sovyet Birliğine ruçhanlı bir vaziyet temin edecek tadilat ile Rusya tarafından Türkiye'ye terkedilmiş olan Kars ve Ardahan vilâyetlerinin Rusya'ya iadesi.

Türk hükûmeti, bu şartlardan ne birinin, ne de ötekini kabul edilmeyecek mahiyeti olduğunu açıkça bildirmiştir. O zamandanberi de, Türkiye ve Sovyetler Birliği arasında yeni bir anlaşmaya doğru bir terakkiden bahsedilmemiştir.

Boğazların gelecekteki milletlerarası vaziyeti hakkında İngiliz hükûmetinin görüşü, 20 Temmuz 1936 tarihli milletlerarası Montreux muahedesile tesbit edilmiş olan Boğazlar statüsünün, ancak bir milletler arası anlaşma ile değiştirileceği ve Türkiye ile diğer herhangi bir devlet arasında iki taraflı bir anlaşmaya mevzu olamayacağı şeklinde olduğu malûmdur.

Türk hükûmeti, Montreux anlaşmasında herhangi bir değişikliğin, ancak Türkiye'nin hâkimiyetine riayet edilmesile kabul edileceği noktasında birçok defalar ısrar etmiştir. Üç büyüklerin Potsdam'da toplanmalarından sonra da, üç hükûmetin Montreux anlaşmasında yapılacak tadilat hakkında karşılıklı görüşlerini bildirecekleri kararlaştırmıştı.

Geçen haftanın sonunda verilen bir nota ile yalnız Birleşik Amerika kendi görüşünü Ankara'ya bildirmiştir. Bu notanın metni henüz yayınlanmamıştır. Fakat Vaşington'dan gelen ve henüz teyit edilmeyen haberlere göre, Amerikan teklifi, Boğazların beynelmilleştirilmesinden ziyade Türkiye'nin elinde kalması lehindedir. Zannedildiğine göre, İngiliz hükûmeti, görüşünü bildiren bir notanın Türk hükûmetine verilmesi için meseleyi incelemektedir. Fakat her halde, İngiliz hükûmetinin durumu, Boğazların istikbali meselesinin beynelmilel müzakerelerle halli lehinde olacaktır.

Boğazlar meselesi, Türkiye-Sovyet münasebetlerinin yeni bir tarifi için kesin olarak bir temel taşı teşkil edeceği cihetle, Türk-Sovyet muahedesi meselesinin derhal hallini belirten hiç bir işaret mevcut değildir.

8 Kasım 1945

- Londra:

İngiliz yetkili çevrelerinde belirtildiğine göre, Boğazlar hakkındaki Amerikan notasının Türk hükûmetine tevdi, tamamiyle bir Amerikan teşebbüsünü teşkil etmektedir. Bundan, bu mesele hakkındaki İngiliz Dışişleri Bakanlığı görüşünün, Beyazsaray tarafından tevdi edilmiş olan notadan farklı olduğu mânası çıkarılmamalıdır. Bu nota muhteviyatını, kendilerine de bildirilmiş olan İngiltere ve Rusya ile diğer alâkalı devletlerin de görüşlerini Türkiye'ye bildirmeleri icabetmektedir.

Alâkalı tarafları tatmin edebilecek mümkün bir anlaşma esası bir kere bulunduktan sonra, Montreux mukavelesinin yerine geçecek yeni bir andlaşmayı hazırlamak işi milletlerarası bir konferansa terettüp edecektir.

Bu meselenin hallinin ilk nazarda göründüğünden daha kolay olacağı Londra'da gizlenmemektedir. Burada bu meselenin memnuniyet verici bir şekilde halli için belli başlı şartın alâkalı büyük devletler arasında güvenliğin tekrar kurulması olduğu kanaati mevcuttur.

- Londra:

Londra'nın siyasî mahfillerinde Montreux mukavelesinin değiştirilmesi için Amerika Birleşik Devletleri tarafından Türkiye'ye yapılan tekliflere dair Amerika Dışişleri Bakanı M. Byrnes'in dün akşam verdiği tafsîlât bahis mevzuu edilmektedir.

M. Byrnes, Türkiye'ye yaptığı tekliflere bu memleketten cevap almaksızın teklifleri neşretmek gibi usul dışı bir teşebbüse girişmiş olmasını, Amerikan tekliflerinin Boğazlar kontrolüne ait bazı garantileri tazammum ettiği yolunda yanlış intibaları tashih etmek maksadile izah eylemiştir.

Tadil teklifleri yeni şartlara cevap vermek için yapılmıştır. Bu teklifler, Boğazlar rejimini Süveyş ve Panama'da mevcut şartların çerçevesine daha iyi bir tarzda koyacaktır. Boğazların bütün milletlere ait ticaret gemilerine sulhte olduğu gibi, harbde de açık bulundurulması ve Karadeniz'de sahili bulunan devletlerin harb gemilerine de yine her zaman transit olarak geçmek için açılması teklif edilmektedir. Karadenizde sahili olmayan devletlerin harb gemileri ise, bunlardan Birleşmiş Milletler teşkilâtının müsaadesini haiz olanlar veya Karadenizde sahili bulunan devletlerin muvafakatini istihsal edenler ve yahut da mutabık kalınan tonilatoyu geçmiyenler müstesna olmak üzere, Boğazlardan geçmeleri menedilecektir. Mukavelede Birleşmiş Milletler ibaresi, Milletler Cemiyeti ibaresinin yerini alacak ve Japonya, imza edenler arasından çıkarılacaktır. Amerika Birleşik Devletleri mukaveleyi imzaya tamamilе hazırdır.

Bugün mevcut nizamlara bu teklifler arasında bir kıyaslama yapan M. Byrnes, şuna bilhassa işaret etmiştir ki, bugünkü nizamlara göre Türkiye, harbde olduğu zaman düşman memleketlere ait ticaret gemilerinin geçmesine mâni olabileceği gibi, harb tehlikesine maruz bulunduğu hallerde de bu geçişi bazı yollara ve seyrüseferleri yalnız gündüzlere de inhisar ettirebilir. Bu haklar Amerikan teklifleri ile kaldırılmaktadır. Keza, Türkiye tarafsız bulunduğu takdirde bütün muhاریplerin harb gemilerine Boğazların kapatılmasını derpiş eden hüküm de kaldırılmaktadır. Şimdi Karadeniz için bütün yabancı harb gemilerinin hacmi âzami 45 bin tonilato olarak tahdit edilmiş bulunuyor. Derpiş edilen tadil ile bu tahdit de kaldırılmaktadır.

- Vaşington:

Boğazlara dair Montreux andlaşmasında yapılacak değışmeler hakkındaki tavsiyeleri ihtiva ederek Birleşik Amerika hükûmeti tarafından Türkiye'ye verilen muhtıra hakkında izahat veren Dışışleri Bakanı M.Byrnes, şunları söylemiştir:

“Boğazların bütün milletlerin bütün ticaret gemilerine her an açık bulunması hakkındaki teklif, bugünkü rejimde hafif bir değışiklik teşkil eder. Bunun gayesi sadece Boğazları, Süveyş ve Panama kanalının vaziyetine sokmaktır.

Bu yolun Karadeniz sahillerinde bulunan bütün devletleri harb gemilerine her zaman açık bulunması hakkındaki teklif ise, bilâkis mühim değışiklikler meydana getirmektedir. Çünkü Boğazlar, Karadeniz sahillerinde bulunan devletlere yalnız sulh zamanında açık bulunmaktadır.”

Dışışleri Bakanı, İngiltere ve Sovyet Rusya hükûmetleri tarafından Boğazlar rejimine dair Türkiye'ye yapılan teklifler hakkında hiç bir bilgisi olmadığını ilâve etmiştir.

Bakan beyanatını Birleşik Amerika hükûmetinin, Montreux andlaşmasını imza eden devletler arasında bulunmayı çok arzu ettiğini söyleyerek bitirmiştir.

9 Kasım 1945

- Londra:

İngiliz sanai merkezlerini ihtiva eden kuzey İngilterenin mahafazakâr gazetesi Yorkshire Post, bugünkü başmakalesinde, Boğazlar meselesinde beynelmîl bir işbirliği lüzumu üzerinde durmaktadır.

Gazete, Birleşik Amerika Dışışleri Bakanı M.Byrnes'in, Montreux andlaşmasının tadili hakkındaki tekliflerinin, Karadenizde sahili olan devletlere -ki hakikatte bu Rusya demektir- ait harb gemilerinin Boğazlardan geçmesini kabul etmesi itibarile mezkûr andlaşmada ehemmiyetli bir değışikliği tazammum ettiğine işaret eylemektedir.

Filiyatta boğazlardan geçmek müsaadesini yalnız Kızıl donanmaya mensup harb gemilerine tanıyan bu teklifler Rusya'ya güvenlikle beraber hareket serbestisini de verecektir. Bu teklifler ancak makul olarak telâkki edilebilecek isteklere uygun olmakla beraber sulh dâvasına da hizmet edecektir.

Gazete şöyle devam ediyor:

Boğazların Karadenizde sahili bulunmayan devletlerin gemilerine kapalı kalacağı hakkındaki hükme ilâve edilecek ehemmiyetli bir kayıt ile Boğazlar, Birleşmiş Milletlerin, yani üç büyük devletin emrindeki harb gemilerine de açık tutulabilir.

Başka bir ifade ile denebilir ki, her meselenin, büyük devletler arasında işbirliği azminin mevcudiyetine dayanmış olması keyfiyeti kabul edilmektedir. Büyük devletler arasında bertaraf edilemeyecek ihtilâflar bırakıldığı takdirde hiç bir

mekanizma sulhü koruyamaz. Boğazlar için olduğu kadar dünyanın her hangi diğer bir bölgesi için de bu, böyledir.

- Londra:

Reuter'in siyasî muharriri yazıyor:

Türkiye'nin yeni Londra büyük elçisi Cevad Açıklan'ın dün akşam buraya gelişi, Boğazlar hakkındaki Amerikan notasının Ankara hükûmetine tevdiile aynı zamana tesadüf etmektedir.

Londra'daki resmî çevrelere göre, bu hususta İngiliz hükûmeti tarafından hiç bir nota gönderilmiş değildir.

1936 Montreux andlaşmasının tekrar gözden geçirilmesi bahsinde Vaşington'un siyaseti Amerikan notasında izah edilmiş bulunmaktadır. Nota, Londra'nın yetkili mahfillerinin mütalealarına göre, Türk-Sovyet güvenliğinin icaplarına daha uygun bulunan bir takım ehemmiyetli değişiklikleri ihtiva etmektedir.

Boğazlar statüsünün esas meselesi ticaret ve harb gemilerinin geçiş hakları meselesidir.

Boğazların kullanılması hakkındaki her hangi bir milletlerarası anlaşma, Karadenizde sahili bulunan ve bulunmayan devletlere ait ticaret ve harb gemilerinin barış veya savaş zamanında ve Türkiye'nin muharip veya tarafsız olması hallerinde hangi şartlar altında Boğazlardan geçebileceğini tesbit etmelidir.

Birleşik Amerika'nın teklifinde bazı esaslı tadiller görülmektedir. İleride çıkacak bir harbde eğer Türkiye muharip bulunursa, düşman ticaret gemilerinin geçmesine mâni olmak hususundaki şimdi mevcut hakkı kendisine tanınmayacaktır. Bundan başka, Birleşik Amerika, Türkiye ister tarafsız, ister muharip olsun, Karadenizde sahili bulunan devletlerin harb gemilerinin geçişlerinin teminat altına alınmasını teklif etmektedir.

Amerikan notası, barış zamanında harb gemilerinin Boğazlardan geçmeleri hakkında mevcut bazı tahditleri de ortadan kaldırmaktadır.

Bu nota, Boğazlar üzerindeki Türk hükûmranlığında da ehemmiyetli tahditler teklifler etmekte ise de, bu hükümlerin Sovyet isteklerini ne dereceye kadar tatmin etmekte olduğu malûm değildir.

Bazı İngiliz siyasî çevreleri, harb zamanında Boğazlardan geçit hakkına dair her türlü hal şeklinin zarurî olarak nazarî sahada kalması icabedeceği mütaleasındadırlar.

Belirtildiğine göre, harb zamanında kuvvet mülâhazaları hâkim olacak ve bu takdirde esas meseleyi, alâkalı taraftarların zorla girip çıkabilmeleri meselesi teşkil edecektir.

Bu bakımdan, üsler ve Boğazların tahkimi meselesi, buraların kullanış şeklini tanzim gayesini güden kâğıt üzerindeki plânlardan daha hayatî telâkki edilmektedir. Şurası muhakkaktır ki, Montreux mukavelesi meselesi iki taraflı müzakere safhasından milletlerarası müzakere safhasına intikal ettiği zaman, bu gözden geçirme işinin Türk-Sovyet münasebetlerinin genel bir tanziminin ışığı altında mı incelenmesi icabedeceği meselesi bahis mevzuu olacaktır. Türk-Sovyet dostluk paktının sona ermesi dolayısıyla böyle bir tanzim işi günün meselesidir.

- Vaşington:

Amerika Dışişleri Bakanı M.Byrnes'in gazeteciler toplantısında yapmış olduğu beyanat hakkında şu mütemmim malûmat alınmıştır:

M. Byrnes, Amerika hükûmetinin Türkiye'ye verdiği Boğazlarla ilgili nota hakkında Türkiye'den gelen bir haberin dikkat nazarına çarptığını söylemiş ve Amerikan notası hakkında gazetecileri tenvir etmekle hükûmetince hiç bir mahzur görülmediği kanaatinde olduğunu bildirmiştir. Dışişleri Bakanı, Türkiye'den gelen haberin hemen hemen baştan aşağı yanlış olması dolayısıyla keyfiyeti tasrihe lüzum gördüğünü, aynı zamanda gazetecilere malûmat verilmediği takdirde bu gibi hallerin tekerrür edeceğini de müdrik olduğunu ilâve etmiştir.

Daha şimdiden ticaret serbestisi bazı istisnalar hariç, sağlanmış olduğundan, Boğazların her zaman ve bütün milletlerin ticaret gemilerine açık bulundurulmasını derpiş eden birinci madde bugünkü rejimden pek az bir değişiklik arzetmektedir. Montreux mukavelenamesine göre, Türkiye harbde bulunduğu zaman düşmana ait ticaret gemilerine Boğazlardan geçit vermeyi reddedebilir. Bundan başka kendisini yakın bir harp tehlikesi karşısında bulduğu zaman, ticaret gemilerinin seyrüseferini muayyen rotalarda ve gündüzün yapılması şeklinde tehdit edebilir. Bizim tekliflerimiz bu istisnâ haller bertaraf edecektir. İleri sürülen değişiklik ticaret gemileri bahsinde, Boğazlarda tatbik edilmekte olan nizamlara Panama ve Süveyş kanallarında tatbik edilmekte olanlarla aynı esaslara bağlamaktadır.

İkinci maddeye gelince, Boğazlar; Karadeniz devletlerinin harb gemilerine her zaman açık bulundurulacaktır. Barış zamanında Boğazlar Karadeniz devletlerini harb gemilerine tamamen açık bulundurulurken Türkiye'nin bitaraf kaldığı bir harb sırasında savaşılan herhangi bir devletin harb gemilerine kapatılabilmektedir. Yine şimdi Türkiye kendinin tehdit edildiğini hissettiği herhangi bir zamanda Boğazları bütün harb gemilerine kapatabilir.

Üçüncü madde ile Boğazlar, Karadeniz devleti olmıyan bütün devletlerin harb gemilerine kapatılabilecektir. Mahdut tonilâtodaki gemiler bundan müstesnadır.

Bizim düşüncemize göre, bu notanın Karadeniz devleti olmıyan kuvvetler için hayatî bir mahiyeti yoktur. Yalnız ahengi muhafaza için bahis mevzuu tonajın

tahdidatı meselesinde, aramızda bir anlaşmaya varılabilir. Karadeniz devleti olmayan kuvvetlerin şimdiki halde herhangi bir zaman için Karadeniz’de bulundurulabilecekleri harb gemilerinin azamî tonajı 45 bin tondur.

Byrnes, bahsettiği tekliflerin hükûmeti tarafından derpiş edilen ve mukavelenameye ithali istenilen teklifler olduğunu söyleyerek, genel kaideye nazaran bir istisna olarak tonaj meselesi ile ilgili teferrüatın bilâhare kararlaştırılabileceğini belirtmiştir.

Bakan, mukavelenamenin yenileştirilmesi hususunu derpiş eden dördüncü maddenin sarihi olduğunu söylemiş ve Amerikan tekliflerinin birçok garantileri ihtiva ettiği hususundaki Türkiye’den gelen haberler üzerine, bu teklifi açığa vurmak lüzumunu hissettiğini bildirmiştir.

Byrnes, gazetecilere bildirmiş olduğu tekliften başka hiç bir teklifte bulunmadığını söylemiştir.

10 Kasım 1945

-Londra:

Montreux andlaşmasının tadili hakkındaki Amerikan notasında bahseden Birmingham Post gazetesi şunları yazmaktadır: 1920’den beri yürürlükte olan Türk-Rus andlaşmalarının Ruslar tarafından feshedilmesini endişe ile gören Türkleri, bu nota bir dereceye kadar müstarih etmiştir.

Amerikan teklifinin Montreux andlaşmasının tadilini istemesi, bir deniz devleti olmayı arzu eden Rusya’yı, Türkiye’nin tamamlılığına hanel getirmeksizin bir dereceye kadar tatmin etmek içindir.

Birleşik Amerika’nın teklifi, ilgili devletlerle görüşmelerden sonra, Boğazların beynelmilleşmesine doğru yeni tekliflere yol açabilir. Mamafih, Rusya’nın bu fikre muhalif olduğu zannedilmektedir.

18 Kasım 1945

-Vaşington:

“Vaşington Post” gazetesi, “Boğazlar” başlığı altında neşrettiği bir başmakalede şunları yazmaktadır:

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 1 Kasım’da Türkiye Büyük Millet Meclisi önünde söylediği nutukta, Montreux mukavelesinin tatbikatta müttefik dâvası için zararlı olduğunun ortaya çıkmış bulunduğuyolundaki bütün iddiaları reddetmiştir.

İsmet İnönü, eğer müttefikler birbirlerine karşılıklı olarak yardım edebilmek için Boğazlardan istifade edememişlerse bunun kabahati ne Türkiye’de, ne de onun yaptığı herhangi bir harekettir. Bu durum, Mihver devletlerinin Akdeniz’de Boğazın melhalini tıkamaya muvaffak olmalarından doğmuştur.

Ortada muhakkak bir vâkıa vardır: Sebebi ne olursa olsun Rusya bütün harb müddetince tıkalı kalmış ve bu hal, Rusya'nın Akdenize kadar uzanmak yolundaki asırlık isteklerine inzıam ederek, bu memleketi, Karadeniz'in giriş ve çıkışını kontrol eden bu hayati geçidin her iki sahilini de tahkim hakkı da dahil olmak üzere, Boğazların idaresinde derin değişiklikler istemeğe sevketmiştir.

Türkiye bu talebi reddetmiştir. Şimdi, Birleşik Amerika bir uzlaşma teklif etmiş bulunmaktadır. Bu teklif, Montreux mukavelesi hükümlerini tadil etmekle beraber, Rus isteklerini tatmin etmekten uzaktır.

Hulâsa, Amerikan teklifleri gereğince, Boğazlar bütün milletlerin ticaret gemilerine her zaman açık olacaktır. Harb gemilerine gelince, sadece Karadeniz'de sahili bulunan memleketler Boğazlardan her zaman istifadeye mezun olacaklardır.

Bu uzlaşma şeklinin -çünkü hakikatte bu bir uzlaşma şeklinden başka bir şey değildir- cidden iyi tarafları vardır.

26 Kasım 1945

-Londra:

Brilanova'nın siyasi muharriri şunları yazmaktadır:

İngiltere'nin, Türkiye'ye Boğazlar hakkında verdiği notada, daha önce M. Byrnes tarafından Türkiye'ye tevdi edilmiş olan Birleşik Amerika notasındaki görüşü bütün teferrüatle kabul etmiş olması ihtimali azdır.

İngiliz Dışişleri Bakanlığı sözcüsüne göre, bu vesika çok genel mahiyette kaleme alınmıştır. Zira, İngiltere, Boğazlar meselesi üzerinde milletlerarası mahiyetle tartışmalar olmadan önce bu hususta sarıh bir noktai nazar ileri sürmeye mütemayil değildir.

Yapılan izah Postdam anlaşmasına uygun olmakla beraber, Boğazlar meselesinin halli Rusya ve diğer ilgili memleketlerin de iştirâkile yapılacak milletlerarası müzakereler neticesinde elde edilmesi lâzım gelmektedir. Bu müzakereler de, diğer bölge anlaşmaları gibi Birleşmiş Milletler teşkilâtının çerçevesi içine girmekle beraber bu tartışmaların Birleşmiş Milletler çerçevesi dışında olması kuvvetle muhtemeldir.

Siyasi müşahitlerin kanaatine, her halde İngiltere, ilgili taraflar arasında bir uzlaşmaya varılması için mütehavvil anlaşmalar derpiş eylemektedir.

-Londra:

Daily Telegraph gazetesinin diplomatik muharriri yazıyor:

İngiliz hükümetinin Boğazların kullanılış tarzı ve statüsü hakkındaki görüşleri, Ankara büyükelçisi Sir Maurice Peterson'un tevdi etmiş olduğu bir muhtıra ile Türk hükümetine bildirilmiştir. Bu muhtırada İngiliz fikirleri, yalnız taslak

halinde bulunmaktadır ve bu fikirler Karadeniz Boğazı ile Çanakkale Boğazının kontrolü milletler arasında müzakere edildiği zaman daha kat'î bir şekil alacaktır.

Amerika Birleşik devletlerinin bu bahisteki durumu, daha evvel, Dışişleri Bakanı M. Byrnes tarafından bildirilmişti. Malûm olduğu üzere, M. Byrnes, Amerikan hükûmetinin Boğazların Türk, Rus, Bulgar ve Rumen ticaret ve harb gemilerine daima açık olması teklifini yapmış olduğunu söylemişti. Amerika Birleşik devletleri, aynı zamanda, Boğazlardan geçişin, harb halinde, Karadeniz'e sahil olmıyan devletlerin muayyen bir tonilâto miktarını tecavüz eden harb gemilerine memnu olması fikrini de ileri sürmüştü. Bu bahiste, yalnız bu devletlere Birleşmiş Milletler teşkilâtı tarafından hususî surette müsaade verilmesi bir şart teşkil edecektir.

Öğrenildiğine göre, İngiliz hükûmeti, bu Amerikan görüşleri ile mutabık bulunmaktadır.

-Cenevre:

Anadolu ajansının özel muhabiri bildiriyor:

"Tribune de Geneve" gazetesi, Boğazlara tahsis ettiği bir yazıda, Boğazların tarihçesini ve askerî durumunu inceledikten sonra 1914-1918 harbinde müttefiklerin Boğazları zorlayarak İstanbul'u işgal etmek ve donanmasıyla birleşmek için yaptıkları hücumların Türk askerlerinin Gelibolu'daki kahramanlıkları karşısında uğradıkları fecî akıbeti ve nihayet Lorh Kitohner'in kararla müttefik hücumlarından vazgeçildiğini kaydederek diyor ki:

Ruslar, Montreux ahkâmının tadilile Boğazlarda bazı üsler istiyorlar. Bu da Türk diplomasisinin bildiği hikâyedir.

Yazıcı, Boğazlar hakkındaki mukaveleye bazılarının top seslerini tercih ettiklerini söyliyerek diyor ki:

Boğazlardan geçit şartı, ancak böyle bir mukaveleyi imzalayanların samimiyetiyle kabildir. Toprak bütünlüğünü şuurlu şekilde müdafaaya karar veren genç Türk Cumhuriyetinin Boğazlarda kimseye üs vermiye niyeti yoktur.

Yazıcı, bitirirken diyor ki:

Son muharebede mahirane siyasetile Boğazların muhafazasını temin eden Türkiye'nin sulhta bu siyasetinden niçin vazgeçmesi lâzımgeldiği sorulabilir.»³¹⁴

314 a.g.e., 70-77. ss.

Ahmet Emin Yalman, 4 Kasım 1945 tarihli 'Vatan' gazetesinde 'Amerikan Notâsı Etrafında' başlıklı yazısında, Boğazlar meselesi hakkındaki değerlendirmelerine yer vermiştir.³¹⁵

"Evvelki gün saat üç buçukta Amerikanın sefiri B. Wilson, Hariciye Bakanlığına gitmiş Boğazlar hakkındaki Amerikan notasını Hariciye Bakanımıza vermiştir. Notada neler yazılı olduğu hakkında bu satırları yazdığımız sırada resmî ve katî birşey bilmiyoruz. Yalnız aksi sabit oluncaya kadar Birleşik Amerikaya tam kredi yaparak diyebiliriz ki, bu notada umumî prensiplere ve bizim haklarımıza aykırı noktalar bulunabileceğini tasavvur etmiyoruz. Birleşik Amerika, muayyen prensip ve hakların müdafaacısı sıfatile dünya yüzünde vaziyet almış bulunuyor. Türk Cumhuriyetinin haricî siyaseti de tâ iptidadanberi aynı prensiplere, insanlığın menfaatlerinde beraberlik bulunduğu hakkındaki aynı telâkkiye, imana göre ayarlanmıştır, hedeflerinden de hiç bir zaman şaşmamıştır. Bu itibarla Birleşik Amerika ve Türkiye Cumhuriyetlerinin milletlerarası davalar bakımından zıt cephelerde mevki almalarına imkân yoktur. Her ikisini tabîi yeri; millî menfaatleri insanlığın menfaatlerinde arayan insanca işbirliği cephelerinde arayan insanca işbirliği cephelerindedir.

Potsdam konferansı, Boğazlar meselesine dair müşterek kararlar vermemekle ve üç büyük devletten her birini; düşünce tarzını ortaya koymakta serbest bırakmakla çok isabetli bir yol tutmuştur.

Bu suretle bir taraftan Türk siyasetinin istiklâline saygı gösterilmiş, diğer taraftan da dünya bu kadar karışık bir halde bulunurken yeni bir çetin dava yaratmak tehlikesi önlenmiştir.

Prensip müdafaacısı sıfatile ortada duran Amerikanın, Boğazlar işinde öncü sıfatile hareket etmesini ve notasını diğer iki devletten evvel vermesini hoşnutlukla karşılarız. Bu suretle umumî hava; dürüst prensiplere göre ayarlanmış olacak ve şayet hususî menfaatleri namına bundan inhıraf edenler olursa inhırafların derecesini ölçmek ve belirtmek kolaylaşacaktır.

Müttefikimiz İngiltere; bu meselede yalnız prensip bakımından değil, aynı zamanda kendi deniz emniyeti hesabına da alâkalıdır. Görüşünün Amerikan görüşünden farklı çıkacağına ihtimal vermiyoruz.

Sovyet Rusyaya gelince, ikinci cihan harbinden sonra tuttuğu yol; insanlığın müşterek menfaatlerine değil, kendi emniyeti ve menfaatile alâkalı bir takım telâkkilere ve emellere dayanıyor. Bu gidişin çerçevesi içinde Boğazlara ve diğer hayatî Türk haklarına ve menfaatlerine ait bazı emeller belirmiş, fakat çok şükür bunları bir yoklama ve deneme mahiyetinden taşırmamıştır. Hiç şüphe etmiyoruz ki, eski Rus-Türk dostluğunun an'analeri fren vazifesini görmüş ve ihtiyat ve itidal yolu tercih edilmiştir.

315 a.g.e., 78-79. ss.

Sovyet siyasetinin realist görüşleri eksik değildir. Sovyetlerin yanlış yolda yürümekte devam etmeyeceklerini ve eski dostluğumuzun güvenli sahalarına dönmek ihtiyacını duyacaklarını umuyoruz. Eğer bunu yaparlarsa güleriyüzle karşılaşılacaklardır. İki komşunun, inkılâplarından evvelki tarihî münasebetlerinde bir takım devamlı hatalar vardı ki, her iki millet hanedan idarelerinin baskısından kurtulunca hataları görmüş ve düzeltme işine samimî bir tarzda girişmişti. Bu işin fasılaya uğraması yazık olmuştur. Dostluk münasebetlerinin yarattığı iyi an'anelere bir an evvel dönülmesi çok arzu edilecek bir şeydir.

Gözümüzün önünde bir dünya duruyor ki, boyuna kaynaşiyor. Bu dünyanın tek derdi; Sovyet Rusya ile garp âlemi arasında karşılıklı güven yaratmak zaruretiinden ibarettir. Hele tayyare ve atom kuvveti devrine girdikten sonra, insanlığın emniyetini; parçalanabilir bir mefhum diye telâkki etmeğe imkân kalmamıştır. Bu cihetle; Boğazlar diye ayrı bir mesele tasavvur etmek ve buna hususî bir hal çaresi aramak mânâsız birşeydir.

Dünyada halle muhtaç mesele mi yok? Büyük devletler, lüzumsuz davalar çıkarmak değil, ortalığa düzen vermek gayesini güdüyorlarsa varsınlar, halle muhtaç olan işlerle uğraşsınlar. Haklarından ve topraklarından kimseye ödenecek borcu olmayan ve kimseden birşey istemeyen Türkiye'ye karşı; bu uğraşmalar esnasında müşterek emniyet ölçüsile tam bir güven duyabilirler. İnsanlığın müşterek menfaati ve emniyeti namına neler yapılacaksa, müşterek menfaatler ve prensipler namına hususî menfaatlerden, hep birlikte olmak şartile, ne gibi fedakârlıklar göze alınacaksa biz mutlaka beraberiz, hissemize düşecek yükü severek taşırız. Fakat müşterek dümeni olmadığı için yürümeyen gemiyi yürütmek sevdaşile bizden hususî bir fedakârlık beklenirse biz orada yokuz. Çünkü çok acı tecrübeler gözümüzü dört açmıştır. Haklarımızdan en küçük bir fedakârlıkta bulunursak yarına ait tahakküm ve istilâ emellerine maskelenmek ve tutunmak için bir köprübaşı vermiş olacağımızı biliriz. Yarınki tehlikeyi bugünden karşılamağı ise tercih ederiz.”

Hüseyin Cahit Yalçın, 6 Kasım 1945 tarihli ‘Tanin’ gazetesinde, Boğazlar meselesi ile ilgili olarak, ‘Boğazlar Meselesinde Biraz Aydınlik’ başlıklı yazısında, şu görüşlere yer verir:³¹⁶

“Boğazlar meselesinin ayak izlerini, Berlin konferansından sonra, kaybeder gibi olmuştuk. Patırdı içinde dağılan Londradaki Beşler konseyinde neler konuşulduğunu bilmiyorduk. Yarı kalmış bu konseyden Boğazlara dair ittihaz edilmiş bir karar beklemek manâsız olurdu. İki arada, Birleşik Amerika hükûmetinin Boğazları milletlerarası bir rejime tâbi tutmak tasavvurundan vazgeçtiğine dair bir rivayet dolaşmıştı. Bunun da doğruluğu yahut yanlışlığı hakkında katî bir

316 a.g.e. 79-80. ss.

şey söylenemezdi. Nihayet, üç büyük devletin Türkiye'ye ayrı ayrı müracaat ederek Montreux mukavelenamesi hakkında müzakerelere girecekleri işitildi. Birleşik Amerika hükûmeti tarafından Ankaraya ahiren tevdi edilen nota bu havadisın doğruluğunu isbat etmiş oldu. Artık Boğazlar meselesi hakkında daha yakından bir fikir edinmek imkân dahiline girmiştir.

Amerikan notasının metni neşredilmemiştir. Fakat, iyi haber alan muhitlerde, Boğazları milletlerarası bir kontrol rejimine tâbi tutmak tasavvurundan fiilhakika vazgeçildiğine dair bir kanaat husule gelmiştir. Nevyork Times gazetesinin neşrettiği makale bu noktayı açıktan açığa teyit ediyor ve Boğazların fiilli surette Türk kontrolü altında kalmasını Amerikanın tasvip ettiğini bildiriyor. Bu makalaya göre, Amerikanın Montreux muahedesinde istediği değişiklik sadece teknik mahiyettedir ve geçecek gemilerin tonajı meselesine taallük etmektedir.

Boğazlardan geçecek gemilerin tonajları mahsinde mevcut asgarî ve âzâmî haddi değiştirmek pek münasip olacaktır. Çünkü bugünkü teknik yüz tonilâtodan daha az hacimdeki gemilerin de harbde bir rol oynamasına imkân hazırlamıştır. 15 bin tonilâtodan yukarı Rus harb gemilerinin Boğazlardan geçebilmelerine de bizim razı olmamız kabildir. Bu itibar ile Amerika hükûmeti ile anlaşmamızda hiç bir zorluk olmayacaktır. Yeni yapılacak anlaşmanın altında Birleşik Amerikanın da imzasını görmek bu anlaşmanın kıymetini bir kat daha arttıracasına eminiz.

Aynı mülâhazayı İngiltere hakkında da vârid görürüz. Vakıa henüz İngiltere tarafından bir nota almamışsak da bunun bir zorluk çıkarması ihtimali aklımıza bile gelmez.

Yalnız, Moskovanın hareket hattı ne olacaktır? Bir şayiye göre, Stalin'in Mr. Truman'a yolladığı cevap ile Amerika notası hakkında essalı bir münasebet vardır. Eğer bu doğru ise, Amerikan noktai nazarı Sovyetler Birliği hükûmeti tarafından da tasvip edilmiş demektir. Doğrusunu söylemek lâzım gelirse, bizim bugün böyle bir habere kolay kolay inanmamıza imkân olamaz. Sovyetler Birliğinin istekleri ile Boğazlar anlaşmasında teknik mahiyette yapılacak tadiller arasında bir münasabet yoktur. Sovyetler hükûmeti Boğazlarda üs istemekten ve şark vilâyetlerimizden üçünün verilmesi talebinde ısrar etmekten vazgeçmişlerse bu onların politikalarında esaslı bir değişiklik vukua geldiğine delâlet eder.

Halbuki Rusya ile Anglo-Saksonları ayıran ihtilâflar pek mütenevvidir ve pek ehemmiyetlidir. Boğazlar ve üç vilâyet meselesi bunlardan biridir. Rusların siyasetinde anlaşmaya doğru bir değişiklik görülecekse bu değişiklik bütün ihtilâfları ihtiva edecek bir şekilde vukua gelir, yalnız Boğazlara münhasır kalamaz, Rusların garp devletleriyle bu kadar esaslı bir anlaşmaya vâsıl olduklarına dair ortada hiç bir işarete tesadüf edemiyoruz ve bugünkü duruma göre bunu ümit etmek de şimdilik imkân haricindedir.

Fikrimizce, Boğazlar meselesinde İngiltere ve Amerika Türk haklarını ve menfaatlerini tamamiye anlamaktadırlar. İlk günlerdenberi ümit edilen bu netice bugün bir emrivâki şeklini almıştır. Şimdi müttehit Türk-İngiliz-Amerikan görüşü karşısında bir Rus görüşü vardır ki, bunun ne şekilde bir gelişme kaydedeceğini belki Stalin'in yarınki nutkundan bir dereceye kadar anlıyabiliriz.”

Necmeddin Sadak, 7 Kasım 1945 tarihli ‘Akşam’ gazetesinde, ‘Boğazlar Meselesinde Başlangıç’ başlıklı yazısında, yine bu konu ile ilgili olarak şu görüşlere yer verdiği görülür.³¹⁷

“Amerika Dışişleri Bakanı geçen hafta gazeteciler toplantısında, Boğazlar hakkında Amerikan görüşünün Türkiye’ye bildirildiğini söylemişti. Ankara’daki Amerika büyük elçisinin hükûmetimize bu yolda bir muhtıra verdiği haberi de bir kaç gün önce yazıldı. Bu Amerikan muhtırasının taşıdığı düşünceler hakkında henüz açığa vurulmuş bilgiler olmamakla beraber Birleşik Devletler Başkanı M. Truman’ın sözleri ve Amerika-İngiliz basınının yayınları bu mesele etrafında doğruya yakın neticeler çıkarmağa yeter sanırız. Esasen Boğazlar meselesinin geçirdiği safhalar hakkında üç hafta önce bu sütunlarda yazdıklarımızı değiştiren yeni bir hâdise olmadığını sanıyoruz.

Bilindiği gibi, Boğazlar meselesi, Türkiyenin isteğiyle değil, Sovyet Rusyanın ileri sürdüğü “yeni şartlara uygun andlaşmalar” teklifi üzerine ortaya çıkmıştır. Geçen ağustos başında Potsdam konferansından dönen Amerika Başkanı M. Truman söylediği uzun nutukla bütün Avrupa nehir ve deniz yollarının, bu arada Boğazların Milletlerarası serbest geçitler haline konulmasını ileri sürdüğünü ve bu fikri Amerikanın, Londra Beşler konferansında müdafa edeceğini anlatmıştı. Boğazlar hakkında devletler arası ilk görüşme bu suretle ortaya çıktı.

Londra Beşler konferansında bu mesele konuşulmadı. Sebebi anlaşılmamakla beraber, bir çok pürüzlü meseleler yüzünden dağılmış olan bu konferansın kavgalı masasına bir de Boğazlar meselesini sunmaktan çekinildiği akla gelmektedir. Fakat, Londra Beşler konferansında konuşulmayan Boğazlar meselesinin, Potsdam ile Londra arasında geçen altı hafta içinde bir değişmeye uğradığı, bir İngiliz gazetesinin verdiği ve doğru çıkan bir haberden anlaşıldı. Bu habere göre M. Truman, askerlerin kendisine anlattıkları bazı zorluklar karşısında Boğazların Milletlerarası serbest bir geçit haline konulması teklifinden vazgeçmişti. Bu zorlukların başında -evvelce de burada yazdığımız gibi- bugünkü silâhların tesirleri bakımından lüzumlu derecede geniş bir sahanın müdafaası gözönünde tutulunca imkânsızlığı geliyordu.

Bu ilk teklifinden vazgeçen M. Truman’ın, Montreux Boğazlar mukavelesinden Sovyet Rusyayı tatmin edecek bazı değişiklikler tavsiye edeceği ve bunun

317 a.g.e., 81-82. ss.

için de üç devletten her birinin Türkiye ile ayrı ayrı temasa girecekleri yazılmıştı. Hattâ "Tas" ajansı, bu yolda, mahiyeti pek iyi anlaşılamayan, fakat üç devletin ayrı ayrı konuşmaları kararında ısrar eden bir tekzip yayınlanmıştı.

Montreux mukavelesinin değişmesini gerektiren sebepler yok değildir. Bu mukavelede eski Milletler Cemiyetinin kararına yer verilmiş olması ve Japonya'nın imzası bulunması yeter sebeplerdir. Bu harbin yarattığı yeni hukukî şartlara uymak ihtiyacından başka bir de Sovyet Rusyanın daha fazla güven isteği vardır ve mesele asıl bundan çıkmıştır.

Montreux mukavelesinde Sovyetleri daha fazla tatmin edecek şekilde ne gibi değişmeler yapılabilir?

Sulh zamanında olduğu gibi harp devrinde de Boğazlar bütün devletlerin ticaret gemilerine zaten açıktır, yani Boğazlar Milletlerarası, ticaret yolu olarak her zaman serbesttir.

Boğazlar harp zamanında, savaşan devletlerin harp gemilerine kapalıdır. Diğer devletlerin Sovyet Rusyayı tatmin etmek için bulabildikleri çare, harp zamanında - tabîî Türkiye harbde olmadıkça- Boğazların Akdenizden kapalı, Karadenizden açık olmasıdır. Geçen altı ay İngiliz gazetelerinin yazdıkları da bu noktayı belirtiyordu.

Boğazlar hakkında Türkiye'nin görüşünde hiç birşey değişmemiştir. Boğaz suları Milletlerarası bir yoldur. Oradan gelip geçme yalnız Türkiye'yi değil, bütün büyük deniz memleketlerini ilgilendirir. Bunun içindir ki, Boğazlardan gelip geçme Türkiye'nin tek tarafî kararına değil, Montreux mukavelesinin çok tarafî hüküm ve ödevlerine göre düzenlenmiştir. Bu imza sahipleri, mukavelede de yazıldığı gibi, bir müddetin sonunda değişmeler isteyebilirler. Bu müddetin dolmasına az zaman kalmıştır.

Türkiye, Boğazların tek sahibi olarak bu yoldan gelip geçme işini, yeni şartlara uygun şekilde düzen altına almakta, ilgili devletlere zorluk çıkarmak niyetinde asla değildir. Türkiye'nin bu meselede, başka devletlerden farklı ve üstün olarak dikkat ettiği tek nokta, kendi ana vatan topraklarından geçen bu yoldan istifade edilmesi şekli düzen altına alınırken kendi emniyeti ve hükümlanlık haklarıdır. Türkiye her teklifi ancak bu derin kaygı ile inceler."

Necmeddin Sadak, 11 Kasım 1945 tarihli 'Akşam' gazetesinde, 'Boğazlar Meselesi Hakkında Amerikanın Teklifi' başlıklı yazısında bu konu ile ilgili olarak aşağıdaki görüşlere yer verir:³¹⁸

"Amerika Birleşik Devletleri Ankara büyükelçisi, geçen ay sonunda Dışişleri Bakanlığına bir memrandum vererek hükümetinin Boğazlar hakkındaki

318 a.g.e., 82-83, ss.

görüşlerini bildirdi. Bu suretle, Potsdam konferansında başlayan ve Amerika Başkanı M. Truman'ın dönüşte ağustos başlarında söylediği nutukla açığa vurulan Boğazlar meselesi ilk defa olarak Türkiye'ye resmen bildirilmiştir.

Türkiye hükümeti bu Amerikan muhtırasını, İngiltere ve Sovyet Rusyanın teklifleri de gelinceye kadar gizli tutmayı uygun bulmuş ve yayınlamamıştır. İki aydır İngiliz ve Amerikan gazetelerinde çıkan haberler, bu meselede bilinmedik nokta bırakmamış olmakla beraber Amerika Dışişleri Bakanı M. Byrnes iki gün önce, Ankaraya verilen muhtıra içindeki teklifleri tamamıyla açığa vurmuştur. M. Byrnes, bu açıklamaya sebep olarak, Türkiye'den gelen ve gûya Amerikanın çeşitli teminat verdiği hakkındaki yanlış haberleri göstermektedir. Gerçi, burada gazeteler Amerika'nın Türkiye'ye garanti verdiği hakkında bazı haberler yazmışlardır. Fakat bunlar, şimdiye kadar Boğazlar meselesi etrafına yazılan bütün haberler gibi yabancı kaynaklardan alınmıştır. Garanti haberini de Paris radyosu vermiş.

Amerikanın teklifi sadece Montreux Boğazlar antlaşmasının bazı maddelerinin değiştirilmesi olduğuna göre, bu yolda bir teklife garanti karıştırmak Montreux mukavelesini hiç bilmemektir.

Amerika hükümeti, Montreux Boğazlar mukavelesinde üç değişme teklif ediyor. Bunlardan biri, sulhda olduğu gibi harb içinde de ticaret gemilerinin Boğazlardan serbestçe geçmesidir. Montreux antlaşmasının altıncı maddesi Türkiye'ye kendisini bir harp tehlikesi karşısında gördüğü zanan, ticaret gemilerinin geçişini bazı kayıtlar altına koymak hakkını veriyor. Amerika, bu kayıtları da kaldırmayı, Boğazları, ticaret yolu bakımından, Süveyş ve Panama kanalları rejimine benzetmeyi teklif ediyor.

Montreux antlaşmasına göre, harb zamanında, savaşan devletlerin harp gemileri Boğazlardan geçemez. Amerikanın ikinci teklifi Karadeniz devletlerinin harb gemilerinin - Türkiye harbde olmadıkça- harb zamanında da Boğazlardan serbestçe geçmeleridir. Bu suretle yalnız Karadeniz devletlerine bir istisna yapılmış oluyor. Aynı şekilde Türkiye'ye, kendini bir harp tehlikesi karşısında görünce Boğazları bütün devletlerin harb gemilerine kapamak hakkını veren maddenin de kaldırılması teklif ediliyor.

Montreux antlaşmasına göre sulh zamanında bütün devletlerin harp gemileri, bazı kayıtlar ve şartlar altında Boğazlardan geçebilirler. Fakat Karadenizde bir anda bulunabilecek yabancı bir devlet donanması 45 bin tonilâtı geçemez.

Amerika, harbde olduğu gibi sulh zamanında da - çok küçük ve ehemmiyetsiz bir tonaj müstesna- yabancı devletler donanmalarının Karadenize girmemelerini teklif ediyor.

Amerikanın teklif ettiği değişmeler bunlardır.

Görülüyor ki, M. Truman Boğazları Milletlerarası serbes bir geçit haline sokmak fikrinden vazgeçmiş ve sadece Montreux mukavelesini değiştirmek kararına varmıştır. Bunun sebeplerini daha önceki yazılarımızda anlatmaya çalışmıştık.

Gene görülüyor ki, M. Trumanın kaygısı, bir yandan Boğazları daha serbes ve kayıtsız bir ticaret yolu haline koymak, diğer taraftan yalnız Sovyet Rusya harb gemilerine geçiş hakkı vererek Boğazları Akdenizden gelecek bütün donanmalara - harbde ve sulhte- kapamak, bu suretle Rusyanın şüphe ve korkularını yok etmektir. Amerikanın bu teklifi Sovyet Rusya için garanti olabilir, çünkü değişip yeniden yapılacak olan Boğazlar antlaşmasını bu sefer Amerika da imzalamak dileğindedir.

Montreux mukavelesinin bir maddesine göre Milletler Cemiyetinin karare, tecavüze uğrayan bir devlete yardım etmek için harb gemilerini Boğazlardan geçirmeye Türkiye mecbur tutulmuştu. Amerika görüşünde, eski Milletler Cemiyetinin yerini Birleşmiş Milletler Kurulu tutmaktadır.

Amerikanın bu dostane teklifleri hakkında şimdiden düşünce söylemeyi doğru bulmayız. Hükümet bunları incelemekte ve herhangi bir karara varmak için diğer iki ilgili devletin görüşlerini beklemektedir. İngilterenin ayrıca teklifte bulunmaması mümkündür, çünkü onun görüşü Amerikan teklifinden çok farklı olmayacaktır. Fakat Boğazlar meselesini ortaya atan Sovyet Rusyanın düşüncelerini öğrenmek, bir karara ve konuşmaya varmak için şarttır.

Hükümet bu teklifleri alıp inceledikten ve kendi görüşlerini bildirdikten sonra, prensipler etrafında anlaşma olursa, M. Byrnes'ün söylediği gibi, bir Boğazlar konferansı toplanacak, Amerika da davet edilerek, önceden kararlaştıran esas prensipler çerçevesi içinde, yeni bir antlaşma imzalanabilecektir.

Ortada şimdilik yalnız Amerikan görüşü olduğu için bir müddet daha beklemek lâzımdır.

Biz bir şey istemediğimiz ve halimizden memnun olduğumuz için acelemiz de yoktur.”

Asım Us, 14 Kasım 1945 tarihli ‘Vakit’ gazetesinde, ‘Boğazlar Meselesi İkinci Plânda’ başlıklı yazısında, bu konuyu değerlendirir:³¹⁹

“Amerikanın Boğazlar meselesi hakkındaki teklifini Ankaraya bildirmesi ve bu münasebetle Amerikan Dışişleri Bakanı Byrnes'ün gazetecilere açıklamada bulunması bu bahsin tazelenmesine sebep oldu. Vaşington'da bulunan İngiliz başbakanı Etli ile Cumhurbaşkanı Truman arasında da yine bu meselenin konuşulacağı anlaşılıyor. Bununla beraber Boğazlar meselesinin çözülme safhasına girebilmesi Sovyetler Birliğinin alacağı kararlara bağlıdır.

319 a.g.e., 83-85. ss.

Halbuki Sovyetler Dışışleri komiseri Molotofun 7 kasım nutkunda Boğazlar meselesine hiç temas edilmediğine göre Moskova hükûmeti bu meseleyi ikinci plâna almıştır denebilir.

Boğazlar meselesinden hiç bahsetmeyen Molotofun garp bloku projesine karşı şiddetle vaziyet alması da bunu gösterir.

İngilterenin garp bloku projesi meydana çıktıktan sonra Boğazlar meselesi niçin ikinci plâna geçen bir mesele oluyor? Garp bloku ile Boğazlar meselesi arasında nasıl bir münasebet vardır? Almanyanın mağlûbiyetinden sonra Avrupayı ikiye bölen Rus ve Anglo Sakson işgal bölgelerinin karşılıklı durumuna dikkat edilirse bunu anlamak kolaylaşır.

Filhakika Rus orduları Almanyanın doğu yarısı ile Orta Avrupayı ve Balkanları işgal etmiştir. Buna karşı İngilizler ile Amerikalılar da batı Almanya ile Danimarkayı ve Norveçi, Hollandayı, İtalyayı, Yunanistanı, On iki adayı ellerinde tutmaktadır.

İngiltere Akdenizde Boğazların dışındadır. Karadenizde Rus filosu kendi başına hakimdir. Fakat Almanyanın batı kısmının, Danimarkayı ve Norveçi işgal eden İngiltere ve Amerika bugün fiilen Baltık denizine girmiş bir vaziyettedir. Rus kuvvetlerinin bu denizdeki Bornholm adasını işgal ederek tahkim etmesi Moskovanın bu vaziyeti nasıl endişe ile gördüğünü isbat eder.

Eğer İngilterenin garp bloku teşebbüsü gerçekleşecek olursa Fransa, Belçika, Hollanda, Fransadan başka İsveç de Anglo Saksonlar tarafına geçmiş olacağı için Baltık denizinde Bornholm adasının müstahkem bir hale getirilmiş olması da kıymetini kaybedecektir. O zaman İngiliz donanmasının Baltık denizindeki hakimiyeti kuvvetlenecektir.

İşte bu vaziyet dolayısıyla bugün Rusya Boğazlar meselesinin hallinden evvel Baltık denizi tarafından emniyetini sağlamak ister.

Kaldı ki, atom bombasının korkunç bir harp silâhı olarak ortaya çıkması Rusların stratejik hudut plânlarını da bozmuştur. Müttefikler arasında birinci derecede ehemmiyet alan bu meseleler yanında Boğazların ikinci plâna düşmesi pek tabiidir. Bu itibarla Moskova hükûmetinin Boğazlar meselesindeki yeni düşüncelerini Ankaraya bildirmesi daha bir müddet gecikebilir.

Bu gecikme Türk-Rus münasebetleri üzerinde bir tesir yapabilir mi? Bizce bu ihtimal varid olamaz. Zira 1925 tarihli Türk-Rus dostluk paktı yürürlükten kalkmış ise de Rusya ile aramızda Kars muahedesi ile Türk-İngiliz ittifak muahedesinin 2 numaralı protokolunun hükmü devam etmektedir. Bu vaziyette Türk umumî efkârının dileği sadece müttefikler arasında adil ve sürekli bir sulh kurmak noktasında samimî bir anlaşmaya süratle varmalarıdır.”

Prof. Nihat Erim, 22 Kasım 1945 tarihli 'Ulus' gazetesinde, 'Amerika ve Boğazlar' başlıklı yazısında, Boğazlar meselesini değerlendirir ve aşağıdaki görüşlere yer verir:³²⁰

"Amerika Birleşik Devletleri büyük elçisi tarafından bu ayın başında, hükümetimize, Boğazların gelecekteki rejimine dair bir nota verilmiş olduğu türlü yayınlarla bugün herkesçe bilinmektedir.

Amerikan tekliflerinin mahiyeti hakkındaki mülâhazalardan ayrı olarak, şu noktayı önemle belirtmek isteriz. Birleşik Devletlerin, Boğazlarla ilgilenmiş olmasını, Türkiye memnunlukla karşılamıştır. Üç haftadır, Türk basınında yer almış olan tefsirler bu hususta memleket efkârında tam bir beraberlik olduğunu açığa vurmuştur.

Gerçekten, Amerika Birleşik Devletleri milletlerarası âlemde bağımsız bir varlık olarak yer aldığı tarihtenberi, onun milletlerarası münasebetler alanında oynadığı rol, her zaman için hayırla yâdedilecek bir rol olmuştur. Devletler arasında çıkan anlaşmazlıkların barış yolları için çözülmesini, muntazam bir usul haline, ilk defa 1794 tarihinde imzalanmış olan, Yay antlaşmalarının koyduğunu daima hatırlarız.

Daha ilk bağımsızlık yıllarında, dünya işlerinde birinci plânda yer almak istidadında olan bir devletle karşı karşıya bulunulduğu dikkatli müşahitlerin gözünden kaçmamıştı. Nitekim, bütün on dokuzuncu yüz yıl boyunca Amerika'nın sesi yükselmeğe devam etmiş ve bilhassa asrımızda, çözülmesine onun iştirak etmiyeceği milletlerarası ehemmiyeti haiz bir mesele tasavvur edilemez olmuştur.

Bunun içindir ki, hak yolunda yürümek azim ve kararını benimsemiş bulunan milletleri, bugün en büyük endişesi Birleşik Devletlerin, 1919 da olduğu gibi, tekrar inzivaya çekildiğini görmekten doğabilirdi.

İnsanlık adına şükranla kaydedilmelidir ki, Yeni dünyanın bu haksever devleti kendisine düşen ödevi yerine getirmek için ne cesareten ve ne de kuvvetten mahrum bulunmadığını her gün yeni belgelerle ispat etmektedir.

Milletlerarası münasebetlerde devlet siyasetine hâkim olan unsurun millî menfaat kaygısı olduğunu unutmuş değiliz. Lâkin, marifet, kendi menfaatini başkalarının hak ve menfaatleriyle makul ölçülere göre uzlaştırabilmektedir. Amerika Birleşik Devletleri bu bakımdan diğer birçok memleketlere numune olacak olgunluğa erişmiş bulunduğu içindir ki, her tarafta güven ve saygı kazanmıştır.

Biz, Boğazlar hakkındaki teklifler üzerinde yayınları yukardaki düşüncelerin ışığı altında ele aldık. Montreux sözleşmesinde yazılı hükümlerle Amerikan notasının derpiş ettiği yeni kayıtlar arasındaki başkalık ilk bakışta derin gibi

320 a.g.e, 84-86. ss.

görünür. Fakat, esasta büyük bir değişiklik yoktur. Montreux antlaşmasında şu iki prensibin uzlaştırılmasına muvaffak olunmuştu: 1 - Türkiye'nin ve Karadeniz devletlerinin güvenliği, 2 - Geçiş serbestliği.

Bu iki prensibi uzlaştırmak, geçişi, Türkiye'nin ve Karadeniz devletlerinin güvenliğini bozmıyacak şekilde düzene koymakla kabil olmuştur.”

Haydar Rüştü Öktem, 26 Kasım 1945 tarihli ‘Anadolu’ gazetesinde yayımlanan ‘Boğazlar İşi Konuşulacak’ başlıklı yazısında, şunları ifade eder:³²¹

“Boğazlar meselesinin konuşulması ve karara bağlanması işinde ikinci adımı da İngiltere hükûmeti attı. Bilindiği gibi geçenlerde Amerikanın Ankaradaki büyük elçisi Boğazlar hakkında Amerikanın düşündüklerini bir nota ile Dışişleri Bakanlığımıza bildirmişti. Gelen son haberlere göre evvelki gün İngiltere hükûmeti bu meseleye dair olan düşüncesini Ankaradaki büyük elçisi vasıtasıyla hükûmetimize bildirmişti.

Ankaradan bu meseleye dair olarak gelen haberlerden anlıyoruz ki, İngiliz hükûmetinin notasında ileri sürülen teklif mahiyet itibariyle daha evvel bize verilmiş olan Amerikan notasının bir benzeridir. İngiltere hükûmeti de (Montreux) antlaşmasının yeniden gözden geçirilmesini ve Boğazlar işinin bir milletler arası konferansında görüşülüp karara bağlanmasını istemektedir. İngiltere böyle bir konferansa iştirake hazır olduğunu da verdiği bu notada bildirmiştir.

Bu haberi bildiren muhabirimiz diyor ki: Siyasî mahfillerde hükûmetimizin bu muhtıraya da -Amerika notasına verdiği gibi- inceleyip cevap vermek için Rus notasını bekleyeceği ve bundan sonra her üç devlete Türk görüşünün bildirileceği teyid edilmektedir. Bu notalar incelendikten sonra ana prensipler üzerinde bir anlaşmaya varılırsa meselenin kurulacak olan bir Boğazlar konferansında konuşulmasına muvaffakat edilecektir.

Bilindiği gibi Boğazlardan geçme işini tanzim eden (Montreux) antlaşmasının değiştirilmesi lüzumuna biz de kani bulunmaktayız. Almanyanın, Japonyanın, İtalyanın da imzalarını taşıyan bu mukavele bugünkü olaylara ve yarınki şartlara göre tadil edilmek gerektir. Bu bakımdan bu muahedenin yeniden gözden geçirilmesi isteğinde İngiltere, Amerika ve Rusya ile aramızda bir görüş ve düşünüş birliği vardır. Yalnız boğazlara ait olmak üzere yeniden kurulacak statükonun mahiyeti hakkında henüz bir anlaşmaya varılmamış ve bundan dolayı da bu meseleye şimdiye kadar el dokundurulmamıştır. Çünkü Sovyetlerin, yeniden yapılacak olan Boğazlar mukavelesinde daha ziyade kendilerini tatmin edecek kayıtlar bulunmasını arzu ettikleri ve bu arzuyu da açıkladıkları görülmüştür. Bu Rus arzularının nelerden ibaret olduğu bütün dünyaca bilinmektedir. Boğazlarda üs!

321 a.g.e., 85-86. ss.

Bu isteğe mal sahibi olan bizlerin asla muvafakat etmiyeceğimiz gün gibi aşikâr olduğu gibi Boğazların böyle bir duruma düşmesine Boğazlardan gelip geçecek diğer bütün milletler ve devletler de rıza gösteremezler. Başkan Trumanın (Potsdam) dönüşünde yaptığı beyanat hatırlardadır. Amerika Cumhurbaşkanını bu demecinde bütün dünyada mevcut olan su yollarının yani kanalların, nehirlerin, boğazların milletlerarası bir kontrole tâbi tutulacağını söylemişti. Daha dün İngiltere, devlet bakanı Noel Baker:

“İngiltere, Boğazlar mukavelenamesinin tadilini daima müsaid karşılar. Fakat bu tadili, üsler verilmesini intaç edecek mahiyette telâkki etmez.”

Demiştir. Bu demeçlerden de anlıyoruz ki, (Montreux) antlaşmasının değiştirilmesi içinde olduğu gibi Boğazlarda hiç kimseye üs verilmemesi prensibinde de müttefiklerle aramızda mutabakat vardır. Ve yalnız Rusya henüz bu mesele hakkındaki en son noktai nazarını bildirmemiş bir durumda bulunuyor. Boğazlar işinin halli etrafında açıklanan bu İngiliz, Amerikan görüşü karşısında Sovyetler ne vaziyet alacak? Bunu bugünlerde bize verileceğini sandığımız Rus notasının ifadesi anlatacaktır.

Bu olay karşısında diyebiliriz ki: Askıda bulunan ve bizi çok yakından ve derinden ilgilendiren bu meselenin nihayet ele alınmış olmasından memnunuz.”

26 Kasım 1945 tarihli ‘Cumhuriyet’ gazetesinde, ‘Boğazlar Meselesinde İngiliz Görüşü’ başlıklı yazısında şu görüşlere yer verilmiştir:³²²

“Birleşik Amerikadan sonra, İngiltere de Boğazlar meselesi hakkındaki fikrini hükûmetimize bildirmiştir. İngiliz hükûmetinin görüşünü bildiren muhtıra resmen yayınlanmamışsa da Ankaradan gelen haberlere göre İngiliz hükûmeti, Montreux andlaşmasında bazı değişiklikler yapılması arzuya değer olduğu hakkında Amerika hükûmeti tarafından evvelce beyan edilen görüşe iştirak etmekte ve teferruata girmiyerek sadece bu konuyu görüşmek üzere, bir toplantı yapıldığı takdirde bu konferansa iştirake hazır olduğunu bildirmektedir.

Fakat İngiliz muhtirasını ve görüşünü aydınlatan başka bir olay vardır. Avam kamarasında dış işleri müzakere ve münakaşa edilirken Devlet Bakanı Mr. Noel Baker Boğazlar meselesinde, İngiliz hükûmetinin siyasetinde iki sarih noktanın mevcudiyetini belirtmiştir: “İngiltere, Boğazlar andlaşmasının tadilini müsaid karşılar. Fakat bu tadili üsler verilmesini intaç edecek mahiyette telâkki etmez.” Bu, demektir ki, İngiltere de, Amerika gibi, Sovyet Rusyanın Boğazlarda üsler kurmak yolundaki isteğini reddetmektedir. Esasen, İngilterenin bu Rus isteğini kabul etmiyeceği belli idi. Çünkü Sovyetler Birliğinin Boğazlara yerleşmesi demek, en hafif olarak Akdenize inmesi demektir. Kızılar, Boğazlara yerleştikten sonra ise daha neler, ne siyasî maceralar, hattâ Yakın ve Orta Doğuda ne

322 a.g.e., 86-88.ss.

facialar olacağını kestirmek güç değildir. Boğazlar meselesi ile bellibaşlı alâkadar dört devletten üçünün Boğazların sahibi Türkiye ile Amerika ve İngilterenin görüşleri anlaşılmıştır. Şimdi artık Sovyetler Birliğinin bu meseledeki görüşünü resmen bildirmesi kalmıştır. Sovyet Rusyanın da, Potsdam konferansında üçler arasında verilen karara göre, Boğazlar meselesi hakkındaki fikrini, münferiden Türkiye'ye bildirmesi lâzımdır. Fakat Sovyet Rusya, "Âdet böyledir, en sonra gelir bezme ekâbir" sözüne uygun olarak kendi düşüncesini resmen bildirmeği en sona bırakmıştır. Boğazlar meselesini Türkiye'nin Moskova büyük elçisi ve kendi Ankara büyük elçisi vasıtalarıyla şifahî surette ilkönce ortaya atan Sovyet Rusya olduğu halde, bu devlet, henüz resmî ve tahrirî olarak hiç birşey söylememiştir.

Boğazlar meselesi hakkında, şimdiye kadar Moskovadan işitilen tek ses, 14 ekimde Tass Ajansının kısa bir tavihi olmuştur. Potsdam konferansında bu meseleye dair verilen karar hakkında Amerikan basınında "Boğazların beynelmilleştirilmesi maksadile Montreux mukavelenamesinin tadilinden" bahsedilmesi üzerine Tass Ajansı "Salâhiyetli kaynaklardan aldığı malûmata göre" kaydile konferansta verilen kararda, Boğazların beynelmilleştirilmesi kaydının mevcut olmadığını belirtmişti. Bu suretle Sovyetler Birliği, Boğazların milletlerarası bir idareye tâbi tutulmasını istemediğini anlatmış oluyordu.

Sovyet Rusyanın, kendi ortaya attığı bir meselede hâlâ susması, öteki devletlerin düşüncelerini öğrenmek ve fırsat kollamaktan ileri geldiği anlaşıyor. Esasen Moskova, her ihtilâflı meselede açık konuşmamağı bir politika marifeti ve diplomasi inceliği telâkki etmek itiyadındadır, Rusya, kendi isteklerini bir esrar perdesile örterek açığa vurmadığı içindir ki, dünya barışına doğru, aylardanberi tek bir adım atılmamıştır. Gene bu yüzden İngiliz Devlet Bakanı "Sovyet Rusya ile yakın bir anlaşmaya varmamız, bir mucizeye bağlıdır" demek zorunda kalmıştır.

Sovyet Rusyanın sükût etmekte olmasına rağmen, Boğazlar meselesi, kâfi derecede aydınlanmış bulunuyor. Üç devlet, bu mesele hakkındaki görüşlerini açıklamışlardır:

1 – Türkiye, Montreux andlaşmasının tadiline razıdır; fakat Türkiye'nin istiklâlîne, hükûmranlığına, emniyetine halel getirmemek şartile. Türkiye, Boğazlarda milletlerarası bir idareyi de kabul edemez ve Sovyet Rusya üsler verilmesine kat'iyen razı olamaz.

2 – Amerika, bugünkü Boğazlar rejiminde değişiklikler yapılması lehinde ise de, Amerikan görüşünde de, milletlerarası bir rejimden bahis yoktur. Bu devlet de başkalarına, Boğazlarda üs verilmesini kabul etmiyor. Yapılacak tadillerin Türkiye'nin hükûmranlığına ve emniyetine uygun olmasını istiyor.

3 – İngiltere, Montreux andlaşmasının tadili için bir konferans toplanırsa iş-tirak edeceğini söylemekle iktifa ediyor ve bu tadilin Boğazlarda başkalarına üsler verilmesini intac edecek bir mahiyet almasına razı olmadığını söylüyor.

Bu üç fikir, esas itibarıyla birbirinin aynıdır.

Sovyet Rusyanın da Boğazların beynelmileleştirilmesini istemediğini, Tass ajansının 14 ekim tarihli tavrından anlıyoruz. Sovyetler, üç devletin kendisine Boğazlarda üsler vermek fikrinde olmadığını öğrendikten sonra, halâ bu isteğinde ısrar edecek mi? Yoksa, Montreux andlaşmasının beliren şartlar dairesinde tadilini ister istemez kabul edecek mi? Bunu, bize Moskovanın Türkiye'ye vereceği muhtıra gösterecektir.

Bize öyle geliyor ki, Sovyetler Birliği, kendi umumî siyasetini örten esrar perdesinin Boğazlara aid ucunu da kaldırmıyacak; zaman kazanmak ve fırsat kollamak yolunu tutacaktır.

Boğazlar meselesinin bugünkü manzarası şudur: Türkiye'nin bu yüzdeyüz haklı davasını, Anglo-Amerikanlar kabul etmemişlerdir. Amerika ve İngilterenin müzaharetini temin etmek, Türkiye için, siyasî bir zafer teşkil eder.”

Cihat Baban, 30 Kasım 1945 tarihli ‘Tasvir’ gazetesinde, ‘Boğazlar Meselesi ve Türkiye’ başlıklı yazısında, aşağıdaki değerlendirmeyi yapar:³²³

“Tribune de Geneve gazetesinin Türkiye'yi memnun edecek tarzda Boğazlar hakkında yazdığı makaleyi Anadolu ajansımızın Cenevre muhabiri vasıtasıyla öğrenmiş bulunuyoruz. Türkiye'nin dış âlemde haklarını tanıtmak hususunda gösterdiği lüzumsuz, tevazua, propaganda eksikliğine rağmen ciddi gazetelerin dâvamızı tutup, teşrih eylemeleri, gösteriyor ki kendi müdafaamızı dahi yapmadığımız halde, hukukan o kadar kuvvetliyiz ki, her iz'an ve insaf sahibi gazete, bu uğurda lehimizde kalem yürütmektedir.

Bizim için, dâvanın milletlerarası manzarası üzerinde ciddi olarak durulmağa değmez bir mahiyet taşımaktadır. Boğazlar rejimi sınıksız kayıtlarla ortada duruyor. Türkiye, kendi hükümlerle hukuku ile, dünya menfaatlerini pek güzel telif etmiş vaziyettedir.

Buralardan Rusya lehine üs isteneceği hakkındaki rivayetleri, sinir harbi tabiyesi olarak telâkki ediyoruz. Bu sinir harbine de altı yıldanberi o kadar alışmış bulunuyoruz ki, üzerimizde zerre kadar tesir yapmıyor.

Buna rağmen hafızaları tazelemek için bu konuya tekrar gelmek ve fikirlerimizi izah etmek faydasız olmayacağından Boğazlar meselesinin son vaziyetini yeniden gözden geçireceğiz.

İkinci dünya savaşından sonra, Boğazlar üzerinde Rusyanın üs talep etmesi hukukan imkânsızdır. Çünkü daha 1921 tarihinde Moskovada imzalanan ve bugün yürürlükte olan muahede ile, Boğazların durumu Rusya ile Türkiye arasın-

323 a.g.e., 88-89. ss.

da tesbit edilmiş ve Rusya Boğazlar üzerindeki Türk hükümlanlığını imzasile kabul etmiştir. 1921 den çok sonra imzalanan Montreux andlaşması ise, tamamiye 1921 Moskova muahedesinin zihniyeti içinde yapılmış ve ona uygun bir tatbik sahası bulmuştur. Bu itibarla, sözde samimi işbirliğine, dostluğa ehemmiyet verdiklerini, Molotofun ağzile beyan eden Sovyetlerin, eski sözlerini ve muteber imzalarını tanımiyacaklarına ve imza tanımaktan doğacak siyasî buhranlara yol açacaklarına ihtimal vermiyoruz.

İkinci dünya harbinden sonra, İtalyanın Akdeniz piyasasından yıkılıp gitmesile, ahval ve şartların değişmiş olduğunu gören Türkiye, hükümlanlık hukukumuz, ve Moskova muahedesinin mer'î şartları içinde Boğazlar rejiminde bazı teknik tadilâta rıza göstermiştir.

Amerika fikrini bildirmiş, İngiltere de noktai nazarını açıklamıştır. İstiklâlimize dokunmayan teklifleri bu hava içinde müzakere edebiliriz. Fakat, zaman zaman ortaya çıkan söylentilere veya sinir harbine uyararak, bizden bu hususta fedakârlıklar bekleyecek olanlar varsa, yanıldıklarını da şimdiden kendilerine teb-sir edebiliriz.

Türkiye Boğazların efendisi olduğunu, Boğazları, dünyanın en büyük kuvvetlerine karşı müdaafaya muktedir olduğunu geçen harpte isbat etmiştir. Bugün o günlerden çok daha kuvvetli olan Türkiyenin, taarruz ne taraftan gelirse gelsin, bu taarruzu önliyeceğini herkes ve başta bugün İngilterenin muhalefet partisi lideri olan, o zamanın Bahriye Nazırı Churchill, herkesten daha iyi bilir. Çanakkale muvaffakiyetsizlikleridir ki, müşarünileyhi müşkül duruma sokmuş ve hattâ amirallik birinci lordluğu makamını terke mecbur etmişti. Türk mukavemeti idi ki, ordunun ve donanmanın iki başı olan Lord Kiçiner ile Lort Fişeri, harp konseyi içtimalarında birbirlerini düşman etmişti.

Türkiye, hattı hareketini dümdüz bir ifade ile açıklamış, ne zaman neleri göze alacağını çekinmeden ifade etmiştir. Bu gibi meselelerde milletçe muayyen bir karara varmış bulunduğumuz için. herhangi bir emrivaki karşısında kalacak değiliz!

O itibarladır ki, Tribune de Geneve düşüncelerimize tam bir surette tercüman olmaktadır diyebiliriz. Türkiye'nin, değil üs, Boğazlar üzerinde, hükümlanlık hukukunu tahdit edecek manevî kayıtlara bile kulak asacağı ve bu neviden tekliflere yüz vereceği yoktur.

Ya bu meseleler devletler hukuku nizamı içinde görüşülür, bu takdirde kim-senin bizden bir şey istemeğe hakkı yoktur. Yahut, nizam haricî zor kullanılır o zaman da açıkça harp olur. »

İkinci Dünya Harbi'ndeki Türk Dış Politikası Hakkında Siyaset Bilimcilerin Görüş ve Değerlendirmeleri

Siyaset bilimci, akademisyen Baskın Oran, Türkiye'nin İkinci Dünya Harbi'ndeki dış politikasını şöyle değerlendirir:

"İkinci Dünya Savaşındaki Türkiye, bir Orta Büyüklükte Devlet'in olağanüstü bir ortamda ortaya çıkan dengeleri ve çelişkileri ustaca kullanarak ve 'ulusal çıkar' kavramını en çıplak biçimde uygulayarak ayakta kalabilmesinin en mümtaz örneği oldu. Bunda en büyük pay, kuşkusuz, bir ihtiyat ve dengeler ustası olan İnönü'nün idi.

Dört yanı ateşle çevrilen Türkiye bu dönemde, diğer bütün dönemlerin aksine, çeşitli ülkelerle ilişkiler yürütmesi; deyim yerindeyse Savaş'la ilişkiler yürüttü. Gerek iç gerekse dış politikasını savaşın dalgalanmalarına göre, günü gününe ayarladı ve kurtuldu.

Bununla birlikte, bu kurtuluş, savaş sonrası sorumlularının da ebesi oldu. Sonuna kadar her türlü bahaneyi kullanarak savaş dışında kalan ve böylece insanımı telef olmaktan kurtaran Türkiye (İnönü, muhalefete düştüğü zaman, kendisini 'Millete çayı [şeker yerine] kuru üzümle içirmek'le suçlayan birisine şu cevabı verecektir: 'Ama, çocuğunu babasız bırakmadım'), savaş sonunda yalnız kaldı.

Bu yalnızlık; bir yandan Sovyetlerin itişî ve Soğuk Savaş başlatmakta olan ABD'nin çekişî, diğer yandan da uluslararası sistemin iki kutuplu yapısının zorlamaları ile içteki sınıfsal gelişmelerin sürüklemesiyle; Türkiye'nin o güne kadar izlediği özerk politikaları tamamen ters döndürmesi sonucunu doğuracaktır.

.....
Üst düzey yöneticiler, eğilimleri ve ideolojileri ne olursa olsun, TDP'nin [Türkiye'nin dış politikasının] bu dönemdeki temel amaç ve stratejisi olan savaşa girmemeyi ve (Menemencioğlu'nun deyişiyle) 'aktif tarafsızlık', sürdürmeyi, hiçbir biçimde ihmal etmemişlerdir. Başta Saracoğlu olmak üzere, ideolojilerini dış politikaya karıştırmamışlar ve bunu, Alman üstünlüğünün dış ticarete o denli başat olduğu bir dönemde başarmışlardır."³²⁴

'İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye' konusu üzerinde çalışan, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası ilişkiler Doçenti Mustafa Aydın, bu dönem Türk dış politikasını şöyle değerlendirir:

"1 Eylül 1939 günü Almanya'nın Polonya'ya saldırmasıyla İkinci Dünya Savaşı başladığında Türkiye'nin temel endişesi ulusal egemenliğine ve toprak

324 Baskın Oran: 'Genel Değerlendirme'. *Türk Dış Politikası*, Cilt: 1; 1919-1980. 2. bs., İstanbul, 2001, 398. s.

bütünlüğüne zarar gelmeden bu badireyi en güvenli şekilde atlatabilmektir. Türkiye'nin savaştan işgale uğramadan ve en az zararla çıkmasını sağlamak için dönemin Türk karar vericeleri, büyük devletlerin güç ve çıkar mücadeleleri arasında küçük devletlerin kendi politikalarını nasıl yürütebileceğine ilişkin tarihteki belki de en başarılı örneği el yordamıyla oluşturmak zorunda kaldılar.

Türkiye savaşa giden süreçte zaman zaman çekişen dostluklarını bağdaştırmaya çalışırken özellikle olası bir savaş durumunda kendisini doğrudan savaşa çekebilecek düzenlemelerden kaçındı. Sadece karşılıklı saldırmazlık ve güvenlik taahhütleri içeren anlaşmalar imzalayarak Avrupa'da beliren gruplaşmalara dahil olmadan sınırlarının güvenliğini garanti altına almaya çalıştı.

Savaş boyunca Türk liderlerin temel hedefi maceracılığa kaymadan, tek bir tarafa baştan bağlılığı vurgulamayan ve mümkün olduğunca savaş dışı kalmaya çalışan bir denge politikası izlemektir. Bunun için Türkiye'nin sadece kendi kapasitesi ve olanaklarının ülke bütünlüğünü korumaya yetmeyeceğinin bilinciyle hareket ettiler. Bu nedenle, çatışan farklı taraflarla işbirliğini sürdürerek onları ülke sınırlarından uzak tutmaya çalıştılar. Bu orada, Türkiye'ye uzun vadede güvenlik sağlayabileceğine inandıkları Batılı müttefiklerine ülkenin egemenliğinden ödün vermeden mümkün olduğunca yakın durdular, ama bunu da savaş boyunca SSCB'yi karşılarına almadan yapmaya çalıştılar. Her ne kadar özellikle savaşın ilk yılında İtalyan endişesi öne çıktıysa da, bu ülkeden Türkiye'ye yönelebilecek olası girişimleri Almanya'ya yakın ilişkiler kurarak ve bunun beraberinde getirdiği yoğun ekonomik bağlantıları İngiltere'yi devreye sokarak dengelemeye çalışan Türkiye'nin kuzeydeki büyük komşusundan duyduğu endişe, savaşın her döneminde Demokles'in Kılıcı gibi Türk liderlerin tepesinde asılı kaldı.

Bu nedenle Türk dış politikasının temel hedefi savaş süresince Sovyet karşıtı gözükmeden Türkiye'nin güvenliğini sağlayacak Müttefik garantilerini sağlamak oldu.”³²⁵

Siyaset bilimci, akademisyen Osman Akandere, benzer bir değerlendirme yapmış; bu konudaki görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmiştir:

“Türkiye İkinci Dünya Savaşı'nda coğrafi mevkiinin önemi dolayısıyla, müttefiklerin ve mihver devletlerin kendi yanlarında savaşa sokabilmek amacıyla yoğun baskılarıyla karşı karşıya kalmıştır. Bu baskılara karşı Türkiye, çelişkilerle dolu bir dış politika izlemiştir. Bu politikanın temel amacı Türkiye'yi savaş dışı tutmak, toprak bütünlüğünü ve bağımsızlığını hiç bir taviz vermeden muhafaza etmek olmuştur.

³²⁵ Mustafa Aydın: “İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye, 1939-1945”. *a.g.e.*, 399, 475. ss.

Savaş yılları boyunca ne olursa olsun savaşa katılmamak ilkesine dayanan dış politikamızın stratejik hedefi de ülkenin savaştan uzak kalmasını sağlamaktır. Bu stratejik hedefe ulaşmak için değişik taktikler uygulanmış, ama temel taktik hiç değişmemiştir. Türkiye bütün savaş yılları boyunca bir 'denge' politikası izlemiştir. Takip edilen denge politikası; Mihver devletleri olan Almanya ve İtalya ile, müttefik devletleri oluşturan İngiltere, Fransa, Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri arasındaki güç ilişkilerini ve çatışmalarını kullanarak savaş dışı kalmayı gerçekleştirmeye çalışmayı hedeflemiştir. Türk dış politikasında takip edilen bu denge politikasının sürdürülmesinde, savaşın seyri önemli rol oynamıştır.

Savaş yıllarında takip edilen bu politika Türkiye'yi savaş dışında tutmuş ve istenilen hedefe ulaşılmıştır. Ancak hemen belirtilmesi gereken bir husus bulunmaktadır. O da, savaşın sonunda Türkiye'nin dış politikada karşılaştığı güçlüklerin savaş yıllarındaki dış politikayla doğrudan alakalı olduğudur.

İkinci Dünya Savaşı'nın müttefikler'in zaferleriyle sonuçlanması, Avrupa'da ve dünyada milletlerarası politika alanında güç dengelerinin değişmesine yol açmıştı. Avrupa'da savaş Almanya'nın yenilgisiyle sona ermiş ve Avrupa fiilen müttefiklerce işgal edilmişti. Savaşın sonunda o zaman kadar etkili olan ve milletlerarası politikada belirilmiş olan Avrupa devletlerinin rolü zayıflamış ve güç dengesi Sovyetler Birliği ile ABD arasında paylaşılmıştır.

Savaşın bu şekilde sona ermesi, Türkiye gibi savaş yıllarında savaşan ülkelerin ve hattâ aynı ittifaka dahil ülkelerin kendi aralarındaki karşıt politikalarından yararlanarak tarafsız kalmış ve denge politikası takip etmiş ülkeler için bir şok tesiri yapmıştı. Savaş sonrası oluşan milletlerarası ortamda artık bir denge politikası oluşturmak mümkün değildi. Bu durumdan en fazla olumsuz etkilenecek ülkelerin başında Türkiye gelmekteydi.

Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'nda izlediği dış politikanın savaşın son yıllarında, Türkiye'yi siyasal bir yalnızlığa ittiğini daha önce belirtmiştik. Türk devlet adamları savaşın sonuna doğru bir siyasal yalnızlıktan kurtulmak ve milletlerarası dengede batılı devletler safında yer alabilmek için, savaş yıllarındaki tarafsızlık politikasından uzaklaşarak batılı devletlerle işbirliğine başlamıştı.³²⁶

Siyaset bilimci Cemil Koçak da, benzer bir değerlendirme ile, bu dönem Türk dış politikasını şöyle özetler:

"Türk dış politikasının bu dönemde de temel ilkesi, bir saldırı olasılığına karşı, Türk Ordusu'nun modern askerî donanımını sağlamak, Türkiye'ye bir saldırı olmadıkça aslâ savaşa katılmamak ve savaş sonrasında oluşacak yeni güçler den-

326 Osman Akandere: *a.g.e.*, 270-271; 334. ss.

gesinde meydana gelebilecek yeni düzenlemelere karşı, Türk Ordusu'nun zayıflamadan ayakta kalmasına imkân hazırlamaktı. Bir uzlaşma barışı sağlanması ve Almanya'nın Sovyetler Birliği'nin olası yayılmasına karşı ciddi bir askerî güç olarak Orta Avrupa'da ayakta kalması da, Türk dış politikası açısından ideal bir sonuç olarak kabul ediliyordu.”³²⁷

Prof. Dr. Fahir Armaoğlu, İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin takip etmiş olduğu dış politikayı şu cümlelerle değerlendirir:

“Türkiye'nin 2. Dünya Savaşındaki durumu, stratejik mevkiinin önemi dolayısıyla, gerek Müttefiklerin, gerek Mihver'in Türkiye'yi kendi yanlarında savaşa sokmak için harcadıkları çabaların ve Türkiye üzerinde yaptıkları baskıların hikâyesinden başka bir şey değildir. Savaşan tarafların bu faaliyetleri karşısında Türkiye'nin politikası ise, savaşın dışında kalmak ve memleketi savaşın yıkıntılarından korumak olmuştur. Türkiye'nin idarecileri bu gayenin gerçekleşmesinde değerli bir başarı kazanmışlardır.”³²⁸

AKP Hükûmetinde Başbakanlık, Başbakanlık Yardımcılığı ve Dışişleri Bakanlığı görevlerinde bulunacak akademisyen Abdullah Gül, tek parti hükûmetinin dış politikasını şöyle değerlendirir:

“Atatürk'ün ölümünden sonra Türk dış politikasının pasif dönemi başlamış ve birkaç istisnai dönem dışında, bugüne kadar devam ede gelmiştir. Bundan sonra, Türk diplomasisine hareketsizlik disiplini hâkim olmuştur. Bunun anlamı, Türk diplomasisinin kendisini dünyadaki her türlü değişim ve gelişimin dışında kalmaya, neredeyse sözünün edilmesini bile engellemeye adanmasıdır. Elbette ki, bu pasif dış politika anlayışının faturasını, başkası değil yine bu ülke ödemştir.

Öte yandan, yine bu dönemde Türk halkı, ideolojik kaygıların dış politikada nasıl etkili olabileceğine şahit olmuştur. Tek parti iktidarının içeride, İslâm'a yaklaşımındaki nefret ve dini toplum hayatından silmeyi hedefleyen baskıcı zihniyeti, dış politikada da etkisini hissettirmiş; bu dönemde uygulanan pasifist politikalar sonucunda Batı dünyasıyla bile ilişkilerini asgari seviyeye indirgeyen Türk diplomasisi, âdeta İslâm dünyasını yok farz etmiş; bu da, istese de istemese de Ortadoğu'nun bir parçası, en azından komşusu olan Türkiye'nin, zaten o dönemde çok sınırlı olan dış politika açılımlarını iyice daraltarak, Türkiye'yi tek yönlü ve kusurlu bir dış politikaya mahkûm etmiştir.

Belirtmek gerekir ki, 1939 yılında 2. Dünya Savaşı'nın başlaması ile dünya bir kez daha topyekûn bir savaşa sahne olduğunda; CHP iktidarının, dış ilişkileri yürütmede temel aldığı, izolasyon ve her şeye rağmen ‘hiçbir şey yapmama’ (doing nothing) politikası, Türkiye'nin 2. Dünya Savaşı'nın dışında kalmasını sağlamıştır. Elbette ki, ülkenin, sonu bilinmeyen kanlı bir maceraya sürüklen-

327 Cemil Koçak: *a.g.e.*, 2.c., 163. s.

328 Fahir Armaoğlu: *20. Yüzyıl Siyasî Tarihi, 1914-1980*. 3. bs., Ankara, 1986, 407. s.

mesini engellemek, dış politika adına bir başarıdır. Ancak, ülke savaşa girmemesine rağmen, Türk halkı bütün bu süreç boyunca, belki de savaşa katılan ülkelerin halklarından çok daha ağır ekonomik ve sosyal şartlar altında yaşamak zorunda bırakılmıştır.

Öte yandan, Tek Parti iktidarının bu pasif dış politikası, savaşın hemen akabinde uluslararası konjoktür Türkiye adına oldukça uygun durumdayken pek çok önemli fırsatın da kaçırılmasının sebebi olmuştur. Bunlardan en önemlisi ve Türkiye'ye en pahalıya mal olanı, On İki Ada'nın İtalya'dan alınıp Yunanistan'a devredilmesine izin verilmesidir. Esasında, savaştan sonra kurulan yeni dünya düzeninin oluşmasında ve sınırların belirlenmesinde, Türkiye söz sahibi olamamış; muhalefet, olmak için de hiçbir çaba sarfetmemiştir. Bugün, Avrupa Topluluğu'na tam üyelik ve Kıbrıs gibi, dış politika ajandamızın en öncelikli konularında Yunanistan'ın, daha doğru bir ifade ile Yunanistan ile aramızdaki kıta sahanlığı sorununun, ne derece ciddi bir engel teşkil ettiği düşünülecek olursa; 1946'da On İki Ada'nın Yunanistan'a verilmesine göz yummanın, Türk diplomasisinin tarihi ve stratejik en büyük hatası olduğunu söylemek hiç de abartı olmayacaktır.

Tek Parti Dönemi, Türk bürokrasisi üzerinde olduğu kadar, belki daha fazla Türk diplomasisi üzerinde derin etkiler bırakmıştır. Öyle ki, 'Yurtta Sulh, Cihanda Sulh' ilkesini, Atatürk'ün bizzat kendi icraatının tam tersi olarak, kabuğuna çekilme, izolasyon, inisiyatif kullanmaktan sonuna kadar kaçınma ve sonuç olarak da, diplomasiyi sadece dünyaya karşı kendini savunma olarak yorumlayan ve her şeyi sineye çeken bir dış politika anlayışının dayanağı yapmışlardır. Bu hareketsizlik ve savunma esasına dayanan dış politika geleneği günümüzde de tüm ağırlıyla etkisini sürdürmektedir."³²⁹

Kırıkkale Üniversitesi İktisadî ve İdarî Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Ramazan Gözen, bu dönem Türk dış politikası hakkında şu görüşleri ifade eder:

"İkinci Dünya Savaşında 'aktif tarafsızlık politikası' izleyen İnönü Hükûmeti, İngiltere'nin Ege adalarına asker çıkarması karşılığında bu adaların Türkiye'ye hediye edileceğini ima etmesine rağmen, İkinci Dünya Savaşının aktif tarafı olmayı reddetmiştir. Aynı teklifi Yunan milliyetçileri kabul edip adalara asker çıkararak Almanya'ya karşı fiilen savaşınca, savaş sonrası toplanan Paris Konferansı'nda (1947) bu adalar Yunanistan'a verildi. Burada bu kararları veren Türk dış politikası yapıcılarını suçlamak doğru değildir. Çünkü, Türkiye'nin bu adalara asker çıkarması, Almanya ile savaş ve belki de ülkenin işgali ile karşı karşıya kalma riskini taşıyordu."³³⁰

329 Abdullah Gül: "Cumhuriyet Dönemi Türk Dış Politikası". *Yeni Türkiye*, 4, 23-24, Eylül-Aralık 1998, 1312-1313. ss.

330 Ramazan Gözen: "75. Yılında Türk Dış Politikasının Analizi ve Değerlendirilmesi". *a.g.e.*, 1343-1360. ss.

Emekli Büyükelçi, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı (OBİV) Direktörü İsmail Soysal ise, Türkiye Cumhuriyeti'nin ve bu dönemin dış politikası hakkında şu değerlendirmeyi getirir:

"Türkiye Cumhuriyeti'nin 75 yıldır sürdürdüğü dış politika bir çok yabancı tarihçilerin de belirttiği gibi, ulusal sınırlar içinde kalarak, maceradan uzak, gerçekçi ve barışçı bir çizgi izlemiş, saygınlık kazanmıştır. Kuşkusuz bunda Osmanlı döneminin bıraktığı deneyimler ve Atatürk'ün ortaya koyduğu ilkeler ve işaretler büyük rol oynamıştır.

1- Türkiye, Kurtuluş Savaşı sona erdiğinden beri hiç bir savaşa sürüklenmemiştir. Bu durum Osmanlı devletinin kuruluşundan beri ilk kez görülmektedir ki, barış ve istikrar bakımından övünülecek bir olgudur...

Cumhuriyetin son 70 yıllık yaşamında bir savaşa sürüklenmeyişinin nedeni, onun millî sınırlar içinde kurulmuş bulunmasında ve kurucusu Atatürk'ün yeni kuşaklara bıraktığı dinamik, ama barışçı politikaya bağlı kalınmasında aramak doğru olur.

2- Türkiye karşılaştığı uluslararası uyuşmazlıkları barışçı yollardan çözmesini bilmiş ve ahde vefa geleneğini sürdürmüştür.

1936'da Boğazlar sorunu, Boğazlar bölgesinin yeniden askerleştirilmesi ve geçiş rejiminin denetiminin Türkiye'ye bırakılması istemiyle ortaya atılmıştı. Sorun Montrö Konferansı'nda, o sırada, İtalya'nın Doğu Akdeniz'deki tehditlerinin yarattığı bir konjonktürde, hem İngiltere-Fransa'nın hem de, Sovyetler Birliği'nin Türkiye'yi desteklemeleri üzerine barışçı yoldan çözümlenmiştir.

1936-1939 yıllarında Hatay sorunu da, Avrupa'da Hitler'in yarattığı gerginlik içinde Fransa'nın Ankara karşısında fazla ileri gidemeyeceğini anlaması üzerine, gene barışçı yollardan çözüme kavuşturulmuş, Hatay Türkiye'ye bağlanmıştır.

3- Türkiye jeo-politik konumu gereği uluslararası ilişkilerdeki değişikliklere çok duyarlıdır. Stratejik alanda her zaman dengeleri gözetken bir politika izlemiştir...

Cumhuriyet dönemine baktığımızda, Ankara 1930'larda Batı ile ilişkilerini geliştirinceye dek Sovyetler Birliği'ne dayanmak, güvenceyi orada aramak zorunda kalmıştır. Ama 1935 yılında, özellikle Akdeniz'de İtalya'ya karşı, İngiltere ile siyasal işbirliği içine girmekle, yeni bir denge kurmuştur. O zamandan sonra Ankara, Sovyetler ve İngiltere arasında eşit uzaklıkta bir politika izlemiş, bu arada Almanya'nın Avrupa'da ortaya koyduğu tehlike artınca, İngiltere ve Fransa ile 1939'da üçlü ittifakı yapmıştır. 1941'de Almanya ile bir saldırmazlık paktı imzalamakla, savaşın dışında kalabilmek başarısını göstermişti. Bu başarıda İnönü baş rolü oynamıştır...

Cumhuriyet döneminde, 1945 Temmuz'unda Üç Büyüklerin Potsdam Konferansı'nda Boğazlar konusu üzerinde pazarlık yapılabileceği konusunda Ankara'da büyük kaygı vardı. Ama konferansta ABD ve İngiltere, Sovyet önerilerini yokuşa sürmeyi bilmişlerdi.

5- Türkiye her zaman barışçı bir politika gütmüştür. Hiç bir ülkenin toprağında gözü olmamıştır.

6- Türkiye'nin 1930'ların ortalarından bugüne değin güttüğü Batı yanlısı politikanın gerekçelerini düşündüğümüz zaman, akla önce bir güvence arayışının gelmesi normaldir. 1921-1935 döneminde Sovyet destek ve yardımından sonra, 57 senedir Türkiye'nin Batı'dan, özellikle ABD'den güvence yardım sağladığı bir gerçektir.

Türkiye 1946 yılına değin tek partili rejimle yönetilmiştir. Önce Atatürk daha sonra İnönü ve arkadaşları ülkenin toprak bütünlüğünü koruyucu, barışçı dostluk ilişkileri arayan millî bir dış politika gütmüştü. 2. Dünya Savaşının Batılı büyük demokrasilerce kazanılması Türkiye'nin siyasal düzenini etkilemiştir.”³³¹

Uluslararası ilişkiler uzmanı Doç. Dr. Oya Akgönenç, 1939-1950 arası Türk dış politikasına şu perspektiften bakar:

“İkinci Dünya Savaşı'nın yer aldığı ve bütün dünya dengelerinin tümden değiştiği bu dönem, Türkiye için hakikaten son derece kritik bir devre olmuştur. Birinci Dünya Savaşı'nda yapılan hataların tekrarlanmaması ve İkinci Dünya Savaşı'nın amansız çekişmesi içinde yer almaması için yoğun çaba harcanmıştır. Savaşa girmekle, girmemek arasında dikkatli bir politika izlenmiş, aynı zamanda savaş sonrası dönemde siyasî kayba uğramamak için de son derece yoğun bir diplomatik dönem yaşanmıştır. Tüm büyük baskılara, tenditlere ve zorluklara karşın Türkiye savaş sonuna kadar savaş'a katılmamış ve ancak savaşın son ayında sadece kurulacak Birleşmiş Milletler Teşkilâtı'nda yer alabilmek amacı ile Almanya ve onun müttefiklerine savaş ilân etmiştir. Bu dönemde Türkiye'nin en büyük hedefi mevcut statüko'yu muhafaza edebilmektir. Bütün tehdit, Rus-İngiliz baskısı ve tehlikenin inanılmaz boyutlarda yakın olmasına rağmen Türkiye direnmekte ve bitaraf kalmakta başarılı olmuştur. Dönem, içte bütünlüğü, dışa karşı da mevcut sınırları koruma çabalarının başarı ile yürütüldüğü tam bir statüko devri, yâni olanı muhafaza ve devam ettirme dönemi olarak tanımlanabilir.”³³²

331 İsmail Soysal: “Türkiye Cumhuriyeti'nin 75 Yıllık Dış Politikası”. *a.g.e.*, 1361-1367. ss

332 Oya Akgönenç (Muğisuddin): “Cumhuriyetin 75. Yıl Dönümünde T.C. Dış Politikasının Değerlendirilmesi”. *a.g.e.*, 1340. s.

8 Mart 1943-5 Ağustos 1946 Tarihleri Arasında

Türkiye'nin İmzaladığı Antlaşmalar³³³

Dostluk Antlaşmaları

Irak

Türkiye ile Irak Arasında Dostluk ve İyi Komşuluk Andlaşması 29 Mart 1946, Ankara 5 Eylül 1947 tarih ve 5130 sayılı Kanun 7 nci madde uyarınca onay belgelerinin Bağdat'ta teati edildiği tarih olan 10 Mayıs 1948'de yürürlüğe girmiştir.

Resmî Gazete, (12 Eylül 1947), No. 6705. Düstur, III, 28, 1501.

Uluslararası Kuruluşlar

Birleşmiş Milletler Teşkilâtı

Almanya ve Japonya'ya Harp İlânına ve 1 Ocak 1942 tarihli Birleşik (Birleşmiş) Milletler Beyannamesine Türkiye'nin Katılmasına Dair Genel Kurul Kararı 23 Şubat 1945 tarih ve 1452 sayılı T.B.M.M. Kararı Resmî Gazete, (24 Şubat 1945), No. 5940.

Düstur, III, 26, 214.

Birleşmiş Milletler Yardım ve Kalkındırma İdaresine Katılması ve Yardımda Bulunulması Hakkında Kanun

8 Mayıs 1946 tarih ve 4881 sayılı Kanun Resmî Gazete, (10 Mayıs 1946), No. 6303. Düstur, III, 27, 1066.

Birleşmiş Milletler Andlaşması

26 Haziran 1945, San Fransisko Türkiye 15 Ağustos 1945 tarih ve 4801 sayılı Kanun uyarınca 28 Eylül 1945 tarihinde onaylanmıştır.

Resmî Gazete, (24 Ağustos 1945), No. 6092.

Düstur, III, 26, 1382.

Birleşmiş Milletlerin Ayrıcalık ve Muafiyetlerine Dair Sözleşme

13 Şubat 1946

15 Mart 1950 tarih ve 5598 sayılı Kanun uyarınca Türkiye bazı çekincelerle 22 Ağustos 1950 de katılmıştır.

Resmî Gazete, (21 Mart 1950), No. 7462

Düstur, III, 31, 1763.

³³³ Gündüz Ökçün-Ahmet R. Ökçün: *Türk Antlaşmaları Rehberi, 1920-1973*. 2.bs., Ankara, 1997.

Lozan Anlaşmasının 99 uncu maddesinin 4 üncü fıkrası gereğince üyesi bulunduğumuz Roma Milletlerarası Tarım Enstitüsünün Kaldırılması, Görev ve Alacaklarının Birleşmiş Milletler Yiyecek ve Tarım Kuruluna Devri Hakkında Protokol

30 Mart 1946, Roma

9 Haziran 1947 tarih ve 5063 sayılı Kanun

Resmî Gazete, (17 Haziran 1947), No. 6634

Düstur, III, 28, 1255

Milletlerarası Çalışma Teşkilâtı Statüsü Tadilnamesi

5 Kasım 1945, Paris

27 Mayıs 1946 tarih ve 4907 sayılı Kanun

Resmî Gazete, (1 Haziran 1946), No. 6322

Düstur, III, 27, 1175

Milletlerarası Sivil Havacılık Teşkilâtı

Milletlerarası Sivil Havacılık Anlaşması (Sözleşmesi) ve Ekleri (Milletlerarası Sivil Havacılık Geçici Sözleşmesi, Milletlerarası Hava Ulaştırma Sözleşmesi, Milletlerarası Hava Servisleri Transit Sözleşmesi ve Nihai Senedi,

7 Aralık 1944, Şikago

5 Haziran 1945 tarih ve 4749 sayılı Kanun uyarınca 4 Nisan 1947 den itibaren hüküm ifade etmek üzere 20 Aralık 1945 tarihinde onaylanmıştır.

Resmî Gazete, (12 Haziran 1945), No. 6029

Düstur, III, 26, 1094

Avrupa Kömür Kurulunun Teşkili Hakkında Anlaşma

4 Ocak 1946, Londra

27 Mayıs 1946 tarih ve 4906 sayılı Kanun

Resmî Gazete, (1 Haziran 1946), No. 6322

Düstur, III, 27, 1171

Ceza İşlerinde Adli Yardım ve Suçluların Geri Verilmesi

Irak

Türkiye Cumhuriyeti ile Irak Krallığı Arasında Suçluların Geri Verilmesi Sözleşmesi (Türkiye ile Irak Arasında 29 Mart 1946 tarihli Dostluk ve İyi Komşuluk Anlaşmasına Ek)

29 Mart 1946, Ankara

5 Eylül 1946 tarih ve 5130 sayılı Kanun

17 nci madde uyarınca, onay belgelerinin Bağdat'ta 10 Mayıs 1948 tarihinde teati edilmesinden sonra 25 Mayıs 1948'de yürürlüğe girmiştir

Resmî Gazete, (12 Eylül 1947), No. 6705

Düstur, III, 28, 1523

Türkiye Cumhuriyeti ile Irak Krallığı Arasında Hukuk, Ceza ve Ticaret İşlerine İlişikli Adli Yardım Sözleşmesi

29 Mart 1946, Ankara

5 Eylül 1946 tarih ve 5130 sayılı Kanun 27 nci madde uyarınca onay belgelerinin 10 Mayıs 1948 tarihinde Bağdat'ta teati edilmesinden sonra 25 Mayıs 1948'de yürürlüğe girmiştir

Resmî Gazete, (12 Eylül 1947), No. 6705

Düstur, III, 28, 1530

Eğitim, Bilim ve Kültür

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu Sözleşmesi

16 Kasım 1945, Londra

20 Mayıs 1946 tarih ve 4895 sayılı Kanun uyarınca Türkiye tarafından 6 Temmuz 1946 tarihinde kabul olunmuştur.

Resmî Gazete, (24 Mayıs 1946), No. 6316

Düstur, III, 27, 1110

Ticaret, Ödeme, Kliring ve Takas

Almanya

Tasfiye Halinde Bulunan (A) Hesabı Hakkında Alman Sefaretiyle Teati Olunan Mektuba Bağlı 2 Numaralı Listede Yazılı Kontenjanların Değiştirilmesi Hususundaki Mektuplara Yapılan Anlaşma

24 Mayıs 1943, Ankara

29 Mart 1944 tarih ve 4534 sayılı Karamame

Resmî Gazete, (6 Nisan 1944), No. 5674

Düstur, III, 25, 198

28.7.1940 Tarihli Hususi Anlaşmaya Merbut A ve B Listelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Teati Olunan Notalar

6 Nisan 1943, Ankara

29 Mart 1944 tarih ve 4535 Sayılı Kanun

Resmî Gazete, (6 Nisan 1944), No. 5674

Düstur, III, 25, 199

9.10.1941 Tarihli Ticarî Mübadelelerin Tanzimine Dair Anlaşma Çerçevesi
İçinde Yapılan Prokinin-Afyon Mübadelesi Hakkında Anlaşma

12 Mart 1943, Ankara

7 Haziran 1943 tarih ve 4436 Sayılı Kanun

Resmî Gazete, (12 Haziran 1943), No. 5428

Düstur, III, 24, 1358

Türkiye ile Almanya Arasında Ticarî Mübadelelerin Tanzimine Dair Anlaşma

18 Nisan 1943, Ankara

29 Mart 1944 Tarih ve 4536 Sayılı Kanun

Resmî Gazete, (7 Nisan 1944), No. 5675

Düstur, III, 25, 203

Almanya ile Mevcut 18.4.1943 Tarihli Ticaret ve Tediye Anlaşmasının 1(A)
Listesinde Değişiklik Yapılması Hakkında Teati Olunan Mektuplar

23 Kasım 1943, Ankara

14 Haziran 1944 Tarih ve 4592 Sayılı Kanun

Resmî Gazete, (21 Haziran 1944), No. 5736

Düstur, III, 25, 1081

18 Haziran 1943 Tarihli Anlaşmalara Ek II No.lu Listeye 14 Milyon TL.'lık
Bir Kontenjan İlâvesi ve İncir ve Üzüm Kontenjanlarından Transfer Yapılması
Hakkında Alman Sefaretinin Notası

11 Şubat 1944, Ankara

18 Nisan 1943 Tarihli Ticaret Anlaşmasının 2 Maddesinin II Paragrafının Tat-
biki Hakkında Protokol

18 Temmuz 1944, Ankara

18.4.1943 Ticarî Mübadelelere ve Tediyelelerin Tanzimine Mütedair Anlaş-
malara Bağlı Listelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Teati Olunan Mektuplar

19 Şubat 1944, Ankara

10 Temmuz 1944 Tarih ve 4612 Sayılı Kanun

Resmî Gazete, (18 Temmuz 1944), No. 5759

Düstur, III, 25, 1180

Bu Anlaşmalar Esasları Dahilinde Tayyare Mukabili Türk Mallarının İhracı İçin Teati Olunan Mektuplar

19 Şubat 1944, Ankara

10 Temmuz 1944 Tarih ve 4613 Sayılı Kanun

Resmî Gazete, (18 Temmuz 1944), No. 5759

Düstur, III, 25, 1183

Amerika Birleşik Devletleri

Türkiye-Amerika 1 Nisan 1939 Tarihli Ticaret Anlaşmasına Bağlı (E) Numaralı Listede Değişiklik Yapılması Hakkında Mektuplar

14 Nisan 1944, Ankara ve 22 Nisan 1944 Washington

25 Nisan 1945 Tarih ve 4722 Sayılı Kanun

Teati Tarihi Olan 22 Nisan 1944 Tarihinde Yürürlüğe Girmiştir

Resmî Gazete, (4 Mayıs 1945), No. 5997

Düstur, III, 26, 346

Birleşik Krallık

3 Şubat 1940 Tarihli Türk-İngiliz Ticaret ve Ödeme ve Malî Anlaşmalarının Birer Ay Daha Uzatılması Hakkında Mektuplar

30 Nisan 1945, Ankara

9 Temmuz 1945 Tarih ve 4794 Sayılı Kanun

Resmî Gazete, (17 Temmuz 1945), No. 6059

Düstur, III, 26, 1342

3 Şubat 1940 Tarihli Türk-İngiliz Ticaret ve Ödeme ve Akçalı Anlaşmaları Sürelerinin Yirmi Gün Uzatılması Hakkında Mektuplar

30 Nisan 1945, Ankara

9 Ocak 1946 Tarih ve 4829 Sayılı Kanun

Resmî Gazete, (16 Ocak 1946), No. 6207

Düstur, III, 27, 810

Türk-İngiliz Ticaret ve Tediye Anlaşması

4 Mayıs 1945, Londra

16 Ocak 1946 tarih ve 4834 Sayılı Kanun

21 Mayıs 1946 yürürlüğe girmiştir.

Resmî Gazete, (23 Ocak 1946), No. 6123

Düstur, III, 27, 820

Bulgaristan

Türkiye ile Bulgaristan Arasında, Ankara'da 27 Mart 1942 Tarihinde imzalanan Ticaret Anlaşmaları ve Munzam Protokoller

27 Mart 1942, Ankara

3 Ağustos 1942 Tarih ve 4284 Sayılı Kanun

Resmî Gazete, (8 Ağustos 1942), No. 5179

Düstur, III, 23, 1671

Çekoslovakya

Türkiye ile Çekoslovakya Arasında Ticaret ve Tediye Anlaşması

22 Haziran 1945, Ankara

16 Şubat 1946 Tarih ve 4833 Sayılı Kanun

4 üncü madde uyarınca 10 Temmuz 1945 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Resmî Gazete, (21 Ocak 1946) No. 6211

Düstur, III, 27, 817

Finlandiya

Türkiye Cumhuriyeti ve Finlandiya Cumhuriyeti Arasında Ticaret ve Tediye Anlaşması

3 Nisan 1943, Ankara

7 Temmuz 1943 Tarih ve 4457 Sayılı Kanun

Resmî Gazete, (14 Temmuz 1943), No. 5455

Düstur, III, 24, 1476

3 Nisan 1943 Tarihli Ticaret ve Tediye Anlaşmasının Bir Sene Temdidi Hakkında Mektuplar

29 Nisan 1944, Ankara

4 Eylül 1944 Tarih ve 4660 Sayılı Kanun

Resmî Gazete, (11 Eylül 1944), No. 5805

Düstur, III, 25, 1384

Türkiye-Finlandiya Arasında Ticaret ve Ödeme Anlaşmasının Altı Ay Daha Uzatılması Hakkında Mektuplar

14 Nisan 1945, Ankara

9 Ocak 1946 tarih ve 4828 Sayılı Kanun

Resmî Gazete, (16 Ocak 1946), No. 6207

Düstur, III, 27, 809

Türkiye ile Finlandiya Arasında Ticaret ve Ödeme Anlaşmaları

15 Mayıs 1946, Helsinki

16 Haziran 1946 Tarih ve 4971 Sayılı Kanun

Resmî Gazete, (23 Aralık 1946), No. 6487

Düstur, III, 28, 101

İsveç

Türkiye-İsveç 4 Ağustos 1943 Tarihli Ticaret ve Tediye Anlaşmasının
Uzatılması Hakkında Notalar

25 Ağustos 1944, Ankara

8 Ocak 1944 Tarih ve 4694 Sayılı Kanun

Resmî Gazete, (15 Ocak 1945), No. 5905

Düstur, III, 26, 164

Türkiye ile İsveç Arasında Ticaret ve Ödeme Anlaşmaları

24 Nisan 1946, Stockholm

16 Aralık 1946 Tarih ve 4972 Sayılı Kanun

Resmî Gazete, (23 Aralık 1946), No. 6487

Düstur, III, 28, 108

İsviçre

Türkiye ile İsviçre Arasında Mevcut 28 Mart 1942 Tarihli Ticarî Anlaşmanın
Temdidi Hakkında Notalar

13 Nisan 1943, Ankara

10 Nisan 1944 Tarih ve 4544 Sayılı Kanun

Resmî Gazete, (17 Nisan 1944), No. 5683

Düstur, III, 25, 237

Türkiye Cumhuriyeti ile İsviçre Konfederasyonu Arasında Ticarî
Mübadelelerin ve Tediyelelerin Tanzimine Müteallik Anlaşma

4 Ağustos 1943, Bern

12 Haziran 1944 Tarih ve 4588 Sayılı Kanun

1 Eylül 1943 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Resmî Gazete, (17 Haziran 1944), No. 5733

Düstur, III, 25, 1075

Türkiye-İsviçre Ticaret ve Ödeme Anlaşmasının 1 Mart 1945 Tarihine Kadar Uzatılması Hakkında Kanun

30 Kasım 1944, Ankara

25 Nisan 1945 Tarih ve 4721 Sayılı Kanun

Resmî Gazete, (4 Mayıs 1945), No. 5997

Düstur, III, 26, 345

Türkiye ile İsviçre Arasında 4 Ağustos 1943 Tarihli Ticaret ve Ödeme Anlaşmasının Uzatılması Hakkında Mektuplar

28 Şubat 1945, Ankara

4 Temmuz 1945 Tarih ve 4783 Sayılı Kanun

Resmî Gazete, (10 Temmuz 1945), No. 6053

Düstur, III, 26, 1293

Türkiye-İsviçre Ticaret ve Ödeme Anlaşmasının Üç Ay Uzatılması Hakkında Notalar

30 Mayıs 1945, Ankara

9 Ocak 1946 Tarih ve 4830 Sayılı Kanun

Resmî Gazete, (16 Ocak 1946) No. 6207

Düstur, III, 27, 812

Türkiye-İsviçre 4 Ağustos 1943 Tarihli Ticaret ve Ödeme Anlaşmasının Bir Ay Uzatılması Hakkında Mektuplar

31 Ağustos 1945, Ankara

9 Ocak 1946 Tarih ve 4831 Sayılı Kanun

Resmî Gazete, (16 Ocak 1946), No. 6217

Düstur, III, 27, 813

Türkiye Cumhuriyeti ile İsviçre Konfederasyonu Arasında Ticarî Mübadelelere ve Tedyelerinin Tanzimine Mütteallik Anlaşma

12 Eylül 1945, Bern

16 Ocak 1946 Tarih ve 4835 Sayılı Kanun 1 Ekim 1945 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Resmî Gazete, (23 Ocak 1946), No. 6213

Düstur, III, 27, 827

Türkiye Cumhuriyeti ile İsviçre Konfederasyonu Arasında 12 Eylül 1945 Tarihli Ticarî Mübadelelere ve Ödemelerin Düzenlenmesine ait Anlaşmaya Bağlı Mektup Hükümlerine Uygun Olarak Satılacak Kömür Hakkında Mektuplar

18 Nisan 1946, Ankara

14 Haziran 1946 Tarih ve 4948 Sayılı Kanun

Resmî Gazete, (22 Haziran 1946), No. 6340

Düstur, III, 27, 1387

İtalya

15 Ekim 1938 Ödeme Anlaşması Gereğince Hesapların “Istituto Nazionale Per i Cambi con L'Estero” Müessesesi Adına Merkez Bankasında Açılmış Olan Hesapların “Ufficio Italiano Dei Cambi” Müessesesine Devri Hakkında Mektuplar

31 Mayıs 1946, Ankara

16 Aralık 1946 Tarih ve 4969 Sayılı Kanun

Resmî Gazete, (21 Aralık 1946), No. 6486

Düstur, III, 28, 91

Macaristan

Türk-Macar Ticaret ve Tediye Anlaşmalar ile Mektuplarının 2 Mart 1944 Tarihinden 31 Mayıs 1944 Tarihine Kadar Temdidi Hakkında Mektuplar

14 Mart 1944, Ankara

10 Temmuz 1944 Tarih ve 4614 Sayılı Kanun

Resmî Gazete, (18 Temmuz 1944), No. 5759

Düstur, III, 25, 1183

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Macaristan Krallık Hükümeti Arasında Ticaret ve Tediye Anlaşmaları

3 Mayıs 1944, Ankara

4 Eylül 1944 Tarih ve 4661 Sayılı Kanun

1 Haziran 1944 Tarihinde yürürlüğe girmiştir

Resmî Gazete, (11 Ekim 1944), No. 5805

Düstur, III, 25, 1386

Romanya

2 Şubat 1943 Tarihli Ticaret ve Tediye Anlaşmaları ile Merbutlarının Temdidi Hakkında Mektuplar

14 ve 17 Şubat 1944, Ankara

10 Temmuz 1944 Tarih ve 4616 Sayılı Kanun

Resmî Gazete, (18 Temmuz 1944), No. 5083

Düstur, III, 25, 1186

2 Şubat 1943 Tarihli Ticaret ve Tediye Anlaşmalarıyla Merbutlarının 15 Mayıs 1944 Tarihine Kadar Temdidi Hakkında Mektuplar

14 Nisan 1944, Ankara

4 Eylül 1944 Tarih ve 4662 Sayılı Kanun

Resmî Gazete, (11 Eylül 1944), No. 5805

Düstur, III, 25, 1395

Kliring Anlaşmalarından Mütchassıl Alacaklarımızın Tasfiyesi Hakkında Protokol

10 Aralık 1943, Bükreş

10 Temmuz 1944 Tarih ve 4615 Sayılı Kanun

Resmî Gazete, (18 Temmuz 1944), No. 5759

Düstur, III, 25, 1186 (Protokol metni yoktur)

Türkiye ile Romanya Arasında Ticaret ve Tediye Anlaşması

18 Mayıs 1944, Ankara

4 Eylül 1944 tarih ve 4663 sayılı Kanun

15 Mayıs 1944 tarihinde yürürlüğe girmiştir

Resmî Gazete, (11 Eylül 1944), No. 5805

Düstur, III, 25, 1396

Yunanistan

Türkiye ile Yunanistan Arasında Ticaret ve Tediye Anlaşması

1 Haziran 1945, Ankara

16 Ocak 1946 Tarih ve 4836 Sayılı Kanun

Resmî Gazete, (23 Ocak 1946), No. 6213

Düstur, III, 27, 838

Türkiye ile Yunanistan Arasında 1 Haziran 1945 Tarihli Ticaret ve Ödeme Anlaşmasının Üç Ay Uzatılması Hakkında Notalar

8 Ocak 1946, Ankara

20 Mayıs 1946 Tarih ve 4894 Sayılı Kanun

Resmî Gazete, (25 Mayıs 1946), No. 6316

Düstur, III, 27, 1108

Türkiye ile Yunanistan Arasındaki 1 Haziran 1945 Tarihli Ticaret ve Ödeme Anlaşmasının Altı Ay Daha Uzatılması Hakkında Mektup

20 Mart 1946, Ankara

27 Mayıs 1946 Tarih ve 4905 Sayılı Kanun

Resmî Gazete, (1 Haziran 1946), No. 6322

Düstur, III, 27, 1170

İktisadî İşbirliği, Kredi ve Yardım

Amerika Birleşik Devletleri

11 Mart 1941 Kanununda Derpiş Edilen Yardıma Müteallik Esaslara Dair Türkiye Cumhuriyeti ile Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti Arasında Anlaşma

23 Şubat 1945, Ankara

2 Temmuz 1945 Tarih ve 4780 Sayılı Kanun

IX uncu madde uyarınca, imza tarihinden itibaren geçerli olmak üzere 23 Şubat 1945'te yürürlüğe girmiştir.

Resmî Gazete, (10 Temmuz 1945), No. 6053

Düstur, III, 26, 1285

Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti Tarafından Türkiye Cumhuriyeti Hükümetine Verilen 10 Milyon Dolarlık Kredi Anlaşması

27 Şubat 1946, Kahire

8 Mayıs 1946 Tarih ve 4882 Sayılı Kanun

Resmî Gazete, (10 Mayıs 1946), No. 6303

Düstur, III, 27, 1067

Türkiye Cumhuriyeti ile Amerika Birleşik Devletleri Arasında Ödünç Verme ve Kiralama Mütalebelere Müteallik Anlaşma

7 Mayıs 1946, Ankara

20 Mayıs 1946 Tarih ve 4899 Sayılı Kanun VI ncı madde uyarınca 25 Mayıs 1946'da yürürlüğe girmiştir.

Resmî Gazete, (25 Mayıs 1946), No. 6316

Düstur, III, 27, 1314

Karşılıklı Taleplerin Tesviyesi

Birleşik Krallık

Lozan Andlaşmasının 3 üncü Kısım, 6 ncı Bölümü Uyarınca Kurulan Türk-İngiliz Karma Hakem Mahkemesi Tarafından Verilen Kararlarla İlgili Olarak Türk Hükümetine Yapılan Taleplerin Tesviyesine İlişkin Nota Teatisi ve Gilchrist, Walker and Company Lehine Verilen Kararın Bu Düzenlemenin Dışında Tutulmasına Dair Notalar

23 Mart 1944, Ankara

Teati tarihi olan 23 Mart 1944'te yürürlüğe girmiştir.

Ulaştırma

Hava Ulaştırma

Çok Taraflı

Milletlerarası Sivil Havacılık Anlaşması (Sözleşmesi) ve Ekleri 7 Aralık 1944, Şikago Türkiye 5 Haziran 1945 tarih ve 4749 sayılı Kanun uyarınca, 20 Aralık 1945 tarihinde, 4 Nisan 1947 tarihinden itibaren hüküm ifade etmek üzere onaylanmıştır.

Resmî Gazete, (12 Haziran 1945), No. 6029

Düstur, III, 26, 1094

Amerika Birleşik Devletleri

Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri Arasında Hava Ulaştırmalarına Dair Anlaşma ve Eki

12 Şubat 1946, Ankara

13 Mayıs 1946 tarih ve 4886 sayılı Kanun

Resmî Gazete, (18 Mayıs 1946), No. 6310

Düstur, III, 27, 1073

Birleşik Krallık

Türkiye Cumhuriyeti ile Birleşik Krallık Arasında Hava Ulaştırmalarına Dair Anlaşma

12 Şubat 1946, Ankara

13 Mayıs 1946 Tarih ve 4886 Sayılı Kanun

Onay belgelerinin teatisinden on iki ay sonra 21 Haziran 1947 tarihinde yürürlüğe girmiştir

Resmî Gazete, (18 Mayıs 1946), No. 6310

Düstur, III, 27, 1077

İsveç

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile İsveç Hükümeti Arasında Hava Ulaştırmalarına Dair Anlaşma ve Eki

26 Haziran 1946, Ankara

16 Eylül 1946 Tarih ve 4954 Sayılı Kanun

Resmî Gazete, (19 Eylül 1946), No. 6412

Düstur, III, 27, 1446

Posta-Telekomünikasyon

İki Taraflı

Irak

Posta, Telgraf ve Telefon Protokolü (Aynı Tarihli Türkiye ile Irak Arasında Dostluk ve İyi Komşuluk Anlaşmasına Ek

29 Mart 1946, Ankara

5 Eylül 1947 Tarih ve 5130 Sayılı Kanun

Resmî Gazete, (12 Eylül 1947), No. 6705

Düstur, III, 28, 1504

Deniz Hukuku

İki Taraflı

Fransa

Fransız Hükümeti ile Yapılan Gemi Satın Alınmasına Dair Mukavelename

26 Mayıs 1943, Ankara

15 Eylül 1943 Tarih ve 4491 Sayılı Kanun

Resmî Gazete, (22 Eylül 1943), No. 5514

Düstur, III, 24, 1684

Uyuşmazlıkların Barışçı Yollarla Çözümü

Milletlerarası Adalet Divanı Statüsü (Birleşmiş Milletler Andlaşmasına Ek)

26 Haziran 1945, San Fransisko

15 Ağustos 1945 Tarih ve 4801 Sayılı Kanun

Resmî Gazete, (24 Ağustos 1945), No. 6092

Düstur, III, 26, 1406

Savaş Hukuku

İki Taraflı

Almanlara Ait İhtira Beratları

Almanlara Ait İhtira Beratlarının Kamunun Faydalanmasına Konmasına İlişkili Olarak Tamirat Ajanlığında Üye Bulunan Devletler Arasında 27 Temmuz 1946 Tarihinde Londra'da İmza Edilen Anlaşma ve Nihai Sened

27 Temmuz 1946, Londra

4 Haziran 1947 Tarih ve 5059 Sayılı Kanun

Resmî Gazete, (12 Haziran 1947), No. 6630

Düstur, III, 28, 1202

VIII. BÖLÜM

II. ŞÜKRÜ SARACOĞLU HÜKÛMETİNİN

EKONOMİ POLİTİKALARI

VE

BÜTÇE KANUNLARI

CUMHURİYET'İN İLK YILLARINDA VE TEK PARTİ DÖNEMİNDE UYGULANAN EKONOMİ POLİTİKALARI

Cumhuriyet'in ilk yıllarından, çok partili döneme, 1950 yılına kadar geçen 27 yıllık süre içinde Cumhuriyet hükümetlerince uygulanan ekonomi politikaları;

“1- 1923 - 1931 Liberal ekonomik politika dönemi,

2- 1923 - 1939 Dünya ekonomik bunalımı ve devletçilik,

3- 1940 - 1950 Savaş ekonomisi dönemi, olarak bir ayrıma tabi tutulabilir.

II. Dünya Savaşının 1945 yılında sona ermesine karşın, savaş galiplerinin bu yıllardan sonra tutum ve davranışlarının ne olacağı konusunda Cumhuriyet hükümetlerinin kesin bir yargıya varamaması, Sovyetler Birliğinin Kars, Ardahan ve Boğazlar üzerindeki iddiaları, çok partili parlamenter düzen içine yeni girmiş Türkiye'nin, ekonomik politikasını uzun süre etkilemiştir. Bu nedenle, 1950 yılına kadar dış güvenliği sağlamağa yönelik giderler bütçe harcamaları içinde son bir kaç yıl dışında önemini korumuştur.

1- 1923 - 1931 Liberal Ekonomi Politikası Dönemi:

21 Kasım 1922'de Lozan barış anlaşmaları görüşmeleri başlamış, sekiz ay sürmüştür. Batılıların kendine bağımlı bir Türkiye yaratma çabalarında başarıya ulaşılmaması, Lozan barış görüşmelerinin bir sonuç olmadan dağılmasından hemen sonra İzmir İktisat Kongresi 17 Şubat 1923 tarihinde bütün illerden gelen binden fazla delege ile toplanmıştır. Delegeler çeşitli meslek guruplarının temsilcilerinden oluşmuştur. Kongrenin açış konuşmasının Millî Mücadele'nin Başkumandanı ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Başkanı Gazi Mustafa Kemal tarafından yapılması, siyasal ilişkiler yanında, yeni Türkiye Devletinin ekonomik konulara ilgisini kanıtlayan bir tutum olarak değerlendirilmelidir. Bununla beraber İstanbul tüccarının da bu kongrede ağırlığını belirtmek yerinde olacaktır. Daha sonraki yıllarda ortaya çıkan uygulamalarda görüldüğü üzere İstanbul gurubu 'millî bir ekonomi yaratmak' gibi çok ilgi toplayıcı bir iddia ile kongre çalışmalarına katılmıştır. İstiklâl Savaşından sonra Türkiye'yi terkeden rum, ermeni ve diğer Avrupalı ithalatçı - ihracatçı - sanayicinin yerini almak için bütün güçleri ile kongreyi etkilemişlerdir.

Gazi, kongreyi açış konuşmasında milletlerin iktisadî gücünün tarihî gelişmelerindeki önemi belirtmiştir. 'Tarih, milletimizin ittilâ ve inhitatı eshahını ararken bir çok siyasî, askerî, içtimai sebeplerde bulunmakta ve saymaktadır. Şüphesiz bütün bu sebepler hadisatı içtimaiyede müessirdirler... Bir milletin doğrudan doğruya hayatıyla alakadar olan o milletin iktisadiyatıdır. Tarihin ve tecrübenin teksif ettiği bu hakikat bizim millî hayatımızda ve millî tarihimizde tamamen mütecellidir. Hakikaten Türk tarihi tetkik olunursa itila, inhitat esbabının iktisadî meseleden başka bir şey yapmamıştır.

.....

Türkiye Cumhuriyetini kuran asker bürokrat sınıfının ekonomik düşünce yapısının kurulan devlet yapısına yansımaması düşünülemezdi. Genel olarak Fransız devriminden etkilenen, kültürel ilişkilerde büyük yakınlık içinde oldukları liberal ekonomi düşünce sistemi 1923 yılından önce, İzmir İktisat Kongresinden, 1931 yılına kadar Cumhuriyetin ekonomi politikasında egemen olmuştur.

.....

1929 dünya ekonomik bunalımının Türk ekonomisi üzerinde olumsuz etkileri, ermeni, rum ve diğer yabancı ithalatçı, ihracatçı ve sanayici gurubunun savaş sonrası yerini almak çabasında olan İstanbul sanayici ve iş adamlarının başarısız girişimleri, Türk ekonomi politikasında devlet müdahaleciliğini getirmiştir. Devletçilik olarak nitelendirilen bu politika 1932 yılından 1950 yılına kadar sürmüş, ancak II. Dünya Savaşının 1939 yılında başlaması ile Türkiye harp ekonomisi dönemine girmiş, devlet gelirlerinin büyük bir bölümü millî savunma giderlerine ayrılmıştır.

.....

2- 1932 - 1939 Dünya Ekonomik Bunalımı ve Devletçilik:

1929 yılında dünya ekonomisinde görülen büyük bunalım, özel girişimin başarısız deneyleri ve Serbest Fırkanın tutumu, 1932 yılından sonra Türk ekonomi politikasında görünür bir değişme meydana getirmiştir. Bu değişmeye Devletçilik diyoruz.

Devletçilik kavramı 1950 yılına kadar geçen süre içinde farklı şekillerde tanımlanmıştır. Ancak C.H.P. Genel Sekreteri Recep Peker'in 1931 yılında C.H.P. programını açıklamak amacıyla verdiği bir konferansta devletçilik üzerinde durmakta ve aşırı müdahaleciliğe cevaz vermediğini söylemektedir. 'Programımızda bütün istihsal vasıtalarını devletleştiren, serbest ticaret ve mülkiyet tanımayan, serbest sermayenin çalışmasına müsaade etmeyen ve bütün iktisat faaliyetlerini benimseyen aşırı devletçilik fikirlerine yol açmayacak bir vuzuh vardır.'

.....

Türkiye, sosyalist blok dışında dünyada ilk kalkınma plânı yapmış bir ülkedir.

Plânlama çalışmaları 1932 Ağustos ayında Profesör Orlof başkanlığında Sovyetler Birliği Plânlama Örgütünde çalışan bir grup uzmanın çalışması ile başlamıştır.

Orlof heyeti Türkiye'de kurulması gerekli sanayi tesisleri ile ilgili raporunu aynı yıl içinde hazırlayarak 'İktisat Vekâletine' vermiştir.

Ticaret Bakanlığınca benimsenen rapor Başkanlığa 'Sınaî Tesisat ve İşletme Raporu' adı altında 1933 yılında sunulmuştur. Bu rapor 17 Nisan 1934'te 'Birinci Beş Yıllık Sanayi Plânı' adı altında kabul edilerek, plânı uygulayacak Sümerbank'a teslim edilmiştir.

1931 - 1939 yılları arasında Cumhuriyet Hükûmetlerinin bir dizi devletleştirme girişimlerini izliyoruz. 1931 yılında Mudanya - Bursa Demiryolu T.A.Ş., 1933 yılında İstanbul Türk Anonim Su Şirketi, 1933 yılında İzmir Rıhtım Şirketi, 1934 yılında İzmir - Afyon ve Manisa - Bandırma hattı, 1934 yılında İstanbul Rıhtım, Dok ve Antrepo T.A.Ş., 1935 yılında Aydın Demiryolu Şirketi, 1936 yılında İzmir Telefon T.A.Ş., 1938 yılında Üsküdar ve Kadıköy T.A.Ş., 1938 yılında İstanbul Türk Anonim Elektrik Şirketi, 1939 yılında İstanbul Tünel T.A.Ş., 1939 yılında Ankara Elektrik Havagazı ve Adana Elektrik T.A.Ş.

1939 yılına gelindiğinde Avrupa'da bunalım her an bir savaşa dönüşüm noktasına gelmiştir. Avrupa'da hükûmetler bir yandan savaşın önlenebilmesi için gerekli diplomatik girişimlerini sürdürürken, sanayide savaş ekonomisine dönüşüm çabaları içindedir.

Türkiye'de I inci Dünya Savaşının kurmay kadrosu henüz işbaşındadır. Lozan Barış Anlaşmasını imzalayan ve batı diplomasisini, çok yakından tanıyan İsmet İnönü'nün Atatürk'ün ölümünden sonra Devlet Başkanlığı görevine gelişi, dış güvenliğin gerektirdiği akla gelebilecek her türlü önlemi, hiç bir dış yardım almadan, savaş süresince başarı ile uygulanması Türkiye'nin II nci Dünya Savaşına, hangi kamptan olursa olsun, katılmamasını ve bugünkü varlığını ve bağımsızlığın korunmasını sağlamıştır.

3- 1940 - 1950 Savaş Ekonomisi Dönemi

II nci Dünya Savaşının başlaması ile Türkiye seferberlik ilân etmiş, çalışabilir nüfusun büyük bir bölümü silâh altına alınmıştır. II nci Dünya Savaşının diğer ekonomik bir etkisi ithalâtımızda büyük düşüşün bu yıllar içinde devam etmesidir. Kalkınma ve üretimin gerektirdiği yatırım ve üretimin gerektiği yatırım ve ara malları % 60'ın üzerinde azalmıştır. Bunun doğal olarak, gümrük vergi, resim ve harçlarında ortaya çıkardığı düşüş, bütçelerin, temel bir gelir kaynağından, büyük ölçüde, yoksun kalması sonucunu ortaya çıkarmıştır.

Diğer taraftan tarımsal üretimde, vergi gelirlerinde büyük ölçüde düşüşler ortaya çıkmıştır.

Üretimin düşmesi, vergi gelirlerinin azalmasına karşın büyük bir ordunun beslenmesi, araç ve gereçlerinin sağlanması, ithalâtın kısılması, dört nala giden (galopant) bir enflasyonist ortamın yaratılması için yeter bir neden olmuştur. 1938 - 1950 yılları arası toptan eşya fiyatları incelendiğinde; 1938 100 olarak kabul edildiğinde 1938 101.3; 1940 126.6; 1941 175.3; 1942 339.6; 1943 590.1; ve 1950 452.1 olarak fiyat endeksleri bir gelişim göstermiştir.

Siyasal iktidar savaş ekonomisinin ortaya çıkaracağı enflasyonist gelişimi önlemek amacıyla 1940 yılı başlarında 'Millî Korunma Kanunu' Türkiye Büyük Millet Meclisinde kabul edilerek yürürlüğe konulmuştur. Millî Korunma Kanununun birinci maddesinde belirtildiği üzere; 'Umumî veya kısmî seferberlik', 'Devletin bir harbe girme ihtimali' ve 'Türkiye Cumhuriyetini' de alâkalandıran yabancı devletler arasındaki harp halidir.

Millî Korunma Kanunu hükûmete ekonomik hayatı düzenleyici çok geniş olanaklar sağlayan hükümleri içermektedir. Bu kanun ile üretim, dağıtım ve tüketim ilişkileri tümüyle devlet kontrolü altına alınmakta, gereğinde devlet, üretimi savaştıran işletmelere el koyabilme yetkisine sahip olabilmektedir. Bu kanun ile dış ticaretin düzenlenmesi, fiyat kontrolü gibi müdahaleleri yine devlet kontrolüne bırakılmaktadır.

18 Ocak 1940'da Millî Korunma Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden hemen sonra, iç ve dış ticarete devletin kontrolünü sağlamak amacıyla 'Ticaret Ofisi', 'İşe Müsteşarlığı' özel girişimi kontrol edebilmek için Ticaret Bakanlığı içinde kurulan birimler olarak ortaya çıkmaktadır.

Toprak Mahsulleri Ofisi, çiftçiye korumak, tarımda fiyat istikrarı sağlamak amacıyla kurulmuştur.

Ancak 1942 yılı sonuna doğru fiyat kontrollerinde bir gevşeme izlenmektedir. Hububat fiyatları geniş ölçüde serbest bırakılmış ve bunun üzerinde de fiyatlarda sürekli olarak artış devam etmiştir.

Bu konuda değinilmesini gerekli gördüğümüz bir vergi yasası 'Varlık Vergisi Kanunu'dur.

Savaş yılları içinde, millî savunma giderlerinde fert başına düşen yekûnun giderek ağırlaşması toplumun, özellikle memur, işçi gibi sabit gelir gruplarını ezerken, büyük toprak sahipleri, stokcu ve aracı gruplarda büyük servet artışlarına neden oldu. Diğer yünden, savunma giderlerine çok defa devlet bütçeleri içinde % 50'nin üzerinde bir pay ayrılmasına karşın yeterince tatmin edici görülüyordu. Savaşın ortaya çıkardığı bu zorunlu giderleri karşılamak için olağan dışı vergi önlemlerine başvurmak gerekirdi. Kaynak, harp zenginleri ve tarımsal üretime dayalı vergiler oldu. Bu vergilerden ilki 'Varlık Vergisi', diğeri ise 'Toprak Mahsulleri Vergisi'dir.

Varlık Vergisi'nin uygulandığı 1942 yılından günümüze kadar farklı açılardan eleştirisi yapılmıştır. Bu araştırmanın konusu dışında olması nedeniyle yapılan eleştirilere değinmeden 314.920.940 liralık bir tahsilâtın yapıldığını ve bu tutarın

tahmin edilen gelirin % 74'üne ulaştığını hemen belirtelim. 1943 yılında kabul edilen 'Toprak Mahsulleri Vergisi' ile de 600.000 ton hububat alınmıştır.

Büyük kazanç sahiplerini ve çiftçileri kapsamı içine alan bu iki vergi egemen sınıfları fevkalâde rahatsız etmiş vergilerdir. Çok partili siyasal hayata girildiğinde bu grupların hemen örgütlenerek siyasal iktidara el koyacakları göreceğiz.»³³⁴

Türkiye İkinci Dünya Savaşına katılmadığı halde, savaşın getirdiği milletlerarası ekonomik göstergelerden büyük ölçüde etkilenmiştir. Bunun sebebi, Türkiye'de sürdürülen savaş hazırlığının ekonomide büyük sarsıntılara yol açtığıdır.

"Bu arada ithalatın hacmi çok düşük düzeylere indi. İthalatın 1948 fiyatları ile değeri 1937 - 1939 arasında yılda 736 milyon TL'ndan 1940 - 1945 arasında yılda 348 milyon TL'na geriledi. İhracatın 1948 fiyatlarıyla değeri ise 1937 - 1939 arasında yılda 615 milyon TL'ndan 1940 - 1945 arasında yılda 348 milyon TL'na düştü. Askerî ithalat dış kredilerle karşılandığı için, savaş yıllarındaki ticaret fazlaları ile önemli bir altın ve döviz rezervi biriktirildi. O dönemdeki değerlere göre bu birikim 234 ton altın eşdeğerindeydi.

Savaş yıllarında ithalatın hacmi ve yapısı, daha çok dışsal etkenlerce belirlendi. Türkiye'nin ithal ettiği malların dünya piyasasındaki arzı, savaş nedeniyle büyük ölçüde daralmıştı. Deniz ve kara taşımacılığında önemli kesiklikler vardı. Öte yanda, Türkiye'nin ihraç edebileceği her mal için Almanya ve Müttefikler kıyasıya bir rekabet içindeydi. Ne var ki, uluslararası taşımacılıktaki kesintiler ihracatı da sınırladı.

Makina ve hammadde ithalatındaki daralma yurtiçi sanayi üretimini olumsuz yönde etkiledi. Ancak ithalat darlıkları, yurt içinde ithal mallarına rakip mal üretimi için fiili bir korumaya da yol açmaktaydı. Bu nedenledir ki, bu dönemde gümrük ve kambiyo kuru politikalarının ticaretin hacmi ve yapısı üstünde fazla etkili olduğu söylenemez. Gümrük ve kambiyo kuru politikalarının etkileri, dış ticaretten çok maliye ve para politikaları, enflasyon ve gelir dağılımı gibi konular açısından önem kazandı. Örneğin, yurt içinde fiyatlar genel düzeyinde büyük artışlar olurken ucuz dövizle ithalat yapılması, mal sıkıntısı ve karaborsa ortamında özel ithalatçılara büyük ticaret kazançları sağladı.

Ne var ki, 1942 ortalarında Refik Saydam'ın ölümünden sonra hükûmette ve savaş dönemi iktisat politikalarında ani bir değişiklik oldu.»³³⁵

334 Ertuğrul Baydar: *İkinci Dünya Savaşı İçinde Türk Bütçeleri*. Ankara, 1978, 9-14. ss.

335 Yahya S. Tezel: *Cumhuriyet Döneminin İktisadî Tarihi (1923-1950)*. Ankara, 1982, 162. s.

“ II. Dünya Savaşı’nın başlamasıyla birlikte Türkiye’de ‘Savaş Ekonomisine geçilmiş ve ülke savaş yılları boyunca savaş ekonomisi şartları içerisinde yaşamıştır. Bu yıllarda görev yapan hükümetler tarafından çeşitli ekonomi politikaları alternatif olarak denenmiş ve bu politikalarla savaş ekonomisinin uygulanmasına çalışılmıştır.

Ancak bu uygulamaların sonuçları bakımından başarılı olamadığını, ekonomik çöküntü ve güçlükler ile her gün giderek artan heyet şartlarının ağırlaşmasından ve bütün savaş yılları boyunca devam etmesinden anlamaktayız.

Savaşla birlikte, genç ve çalışabilir nüfusun teşkil ettiği, büyük bir ordu silâh altında tutulmuştur. Bu zorunluluk çeşitli yönlerden ülke ekonomisini olumsuz şekilde etkilemiştir. Her şeyden önce, orduda tüketici hale gelen genç nüfusun, savaş yılları boyunca üretimden uzaklaşması tarımsal üretimimizde gözle görülür bir düşüşe yol açmıştır. Büyük bir ordunun beslenmesi, ordunun ihtiyacı olan silâh ve askerî malzeme eksikliklerinin tamamlanması gibi nedenler savaş yılları boyunca savunma harcamalarını büyük ölçüde artırmıştır. Bu durum, o yıllarda bütçe imkânlarının savunma giderlerine ve Millî Müdafaa Vekâletinin harcamalarına ayrılmasına neden olmuş ve bütçelerin sarsılmasına yol açmıştır.

Savaş yıllarında, düzenli ve istikrârli bir ithalat politikası uygulanmamış ve bunun neticesinde ülkede; yatırım ve ara malları ile hammadde kaynakları konusunda büyük sıkıntılarla karşılaşmıştır. İhracat ise gözle görülür bir nispette büyümüş ve özellikle tarım ürünlerine dayanan ihracat artmıştır. İthalat imkânlarının savaş nedeniyle tıkanarak azalması, vergi gelirlerinin azalmasına neden olmuştur. İthalat yoluyla ülkeye sokulan mallardan alınan gümrük vergisi, gümrük resmi gibi vergilerin azalması, bütçe açığını artırmış ve devlet, bütçedeki bu açıkları karşılamak amacıyla toplumun değişik kesimlerine yönelik yeni vergiler koymuştur.

Genel çerçeve içerisinde düşünüldüğünde; sanayi ve madencilik alanlarında hem geri bir teknolojiye sahip hem de yetersiz bir üretimi olan, tarımsal üretimde geri, ithalat imkânları büyük ölçüde sınırlanmış ve azalmış, giderek artan savunma harcamalarımızın doğurduğu bütçe açıkları ve tamamen tüketici konumunda olan büyük bir ordunun beslenmesi gibi etkenler, Türkiye’yi savaşın ilk yıllarından itibaren büyük bir ekonomik sıkıntıya ve bunalıma itmiştir.

Ayrıca savaş yıllarında ülkeyi idare eden tek-parti yönetimi, gerek yöneticiler bazında ve gerekse teşkilâtlanma ve yönetim kadroları olarak ‘savaş ekonomisi’ şartlarına hazırlıklı değillerdi. Bu sebeple savaş yıllarında görev yapan hükümetler tarafından uygulanan ekonomik politikalarda vahim denecek düzeyde hatalar

yapılmış ve yanlış kararlar alınarak bunlar zorla uygulamaya konulmaya çalışılmıştır.»³³⁶

Cumhuriyet dönemi ve savaş yılları ekonomi politikalarını değerlendiren çeşitli görüşlere burada kısaca yer vermek istiyoruz:

“Cumhuriyet döneminde özel kesimde sermaye birikimi ve yönetici kadronun yetersiz olması nedeniyle devletçi bir politika izlendi. Devletçilik, dönemin iktisadî politikasını belirleyen ana unsurdur. Bu dönemde devletçi politikanın izlenmesinde 1929 dünya ekonomik krizinin yarattığı özel sektöre olan güvensizliğin de büyük payı vardır. İzlenen devletçi politikalara bu dönemde hem sanayileşme hızlandı hem de devlet eliyle zenginleşen bir özel sektör yaratıldı. Dönemi tek parti olması zaman zaman iş hayatına yaklaşımda keyfiliği ve baskıyı da beraberinde getirdi. Bu en net olarak 1942 yılında yapılan Varlık Vergisi uygulamasında görüldü.

Bürokrat kökenli yönetici kadro, Varlık Vergisi ile, toplumdaki varlıklı çevrelerle ilişkileri önemli ölçüde zedelemiş oldu.

İkinci Dünya Savaşı, yeni bir savaş zenginleri zümresinin doğmasına yol açtı. Ayrıca Varlık Vergisi de özel sektördeki sermaye birikiminin artmasına yol açtı. Savaş döneminin yol açtığı aşırı kazançlar ve milleti sömürme girişimleri halkta tüccara karşı bir tepki oluşmasına yol açtı.

Dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün, T.B.M.M. 1942 çalışma yılını açış konuşmasında: ‘Bunalım zamanını bir daha ele geçmez fırsat sayan çiftlik ağası ve elinden gelse teneffüs ettiğimiz havayı ticaret metası yapmaya yeltenen gözü dönmüş vurguncu tüccar büyük bir milletin bütün bir hayatına küstah bir surette kundak sokmaya çalışmaktadır!..’ suçlaması, iş âleminde uzun süre tartışılmış ve ilerleyen yıllarda İstanbul tüccarının İsmet Paşa’ya duyduğu güvensizliğin kaynağı olmuştur.»³³⁷

2003 yılında Sanayi ve Ticaret Bakanlığı görevini üstlenecek olan İstanbul milletvekili Ali Coşkun, bu dönem ekonomisini şöyle değerlendirir:

“1938-1950 yılları arasında bir taraftan İkinci Dünya Savaşının olumsuz etkileri, diğer taraftan yönetimin aşırı devletçilik saplantısına kapılarak tek parti

³³⁶ Osman Akandere: *a.g.e.*, 146 - 148. ss.

³³⁷ Mehmet Zencirkıran: “Cumhuriyet Dönemi İşadamları: Çalışma Hayatındaki Değer ve Tutunları”, *Yeni Türkiye*, 4, 23-24, Eylül-Aralık 1998, 3337. s.

döneminin halkı hiçe sayan resmî ideolojilerin üretilip uygulamaya koyulması sonucu tam anlamıyla sosyalist devletçi ekonomi modelinin uygulandığı, her yönde sıkıntılı yılların yaşandığı dönemdir.»³³⁸

Prof. Dr. Emin Çarıkçı, devletçi ekonomi politikasını şu satırlarla değerlendirebilir:

“1933 yılından itibaren devletçilik ilkesinin kabulü, KİT’lerin kurulmasını, devletin kalkınmaya daha çok kamu yatırımları ile müdahale etmesinin tabii neticesi olarak günümüze kadar gelen yapı içinde ülke ekonomisi, sosyalist ülkeleri hiç de aratmayacak bir yapıya dönüşmüştür. 1945’li yıllara gelindiğinde yapılan tercih yanlışlığının farkına varılmış, ancak geri dönülemezdir.”³³⁹

Prof. Dr. Sabri Orman da konuya şu değerlendirme ile yaklaşır:

“1930’ların başlarından itibaren, gerek özel teşebbüsten beklenen performansın elde edilememiş olması gibi iç nedenlerle, gerekse dünyadaki siyasi konjoktürün bilinen ekonomik, siyasi ve ideolojik gelişmelerden dolayı devletçilik iktisat politikalarında da bu son yönelişe paralel bir değişme görülemeye başlar. Devletçilik yönündeki iktisat politikası değişimi, 1933’te Birinci Beş Yıllık Sanayi Plânı’nın kabul edilmesi ve uygulamaya sokulmasıyla zirveye ulaşır ve kristalleşir. Beş yıllık sanayi plânlarının birincisini ikincisi takip eder, ancak araya 2. Dünya Savaşı’nın girmesi sebebiyle tam olarak uygulanma imkânı kalmaz. Savaş halleri olağandışı hallerdir ve eğer söz konusu olan bir Dünya Savaşı ise bu daha da böyledir. Türkiye savaşa fiilen katılmamakla beraber bu durumun fazla değişmediğini söylemek mümkündür.

Cumhuriyet dönemi Türkiye iktisat tarihinin yukarıda özetlenen evresi, yani ekonomik modernizasyon programının ilk hayata geçiriliş safhasına tekabül etmesi itibarıyla son derece öğreticidir. Türkiye’nin ekonomik modernizasyonunu karakterize eden bir çok kurumu, bu arada daha sonra KİT diye bilinen iktisadi devlet teşekküllerinin önemli kısmının temeli bu dönemde atılmıştır.

Daha sonra pek rastlanmayan dış ödemeler denkliği ve denk bütçe gibi -sürekli olmayan- bazı nicel başarılar da bu dönemin özellikleri arasında yer alır.”³⁴⁰

338 Ali Coşkun: “Cumhuriyet Dönemine Toplu Bakış ve Ekonomik Gelişmeler”. *Yeni Türkiye* (a.g.e), 3205.s.

339 Emin Çarıkçı: “Cumhuriyet’den Bugüne Türkiye’nin İktisat Politikaları ve Neticeleri.”, *Yeni Türkiye* (a.g.e), 3244-3245. ss.

340 Sabri Orman: “Türkiye’nin Ekonomik Modernizasyonu Üzerine Genel Bir Değerlendirme”. *Yeni Türkiye* (a.g.e), 3216. s.

Rıfki Salim Burçak, İkinci Dünya Harbi ekonomik sıkıntılarını şu şekilde ifade eder:

“ Türkiye, daha savaş başlamadan Batı ile, yani İngiltere ve Fransa ile işbirliğine karar vermişti. Savaş başladıktan sonra da, Berlin-Roma Mihverine karşı batı ile kesin bir ittifak antlaşması yaptı. Ama savaşa girmede. Önce ‘harp dışı’, sonra da ‘tarafsız’lıkla ifade edilen bir politika ile savaşın sonuna kadar geldi.

Türkiye, harbe fiilen girmede ve savaşın korkunç yıkıntılarının dışında kalmakla birlikte, harbin sıkıntılarını derinden yaşadı. Ülkemizin, o tarihlerde ekonomik ve endüstriyel cihazlanması henüz çok yetersizdi; ihtiyaç duyduğu maddelerin birçoğunu dışardan getirtiyordu, savaş bunu aksattı. Türkiye, kendi yağıyla kavrulmak durumunda kalınca müthiş bir bunalım başladı. Halk, en mübrem ihtiyaçlarını temin edemez oldu. İşsizlik, ihtikâr, karaborsa sonunda açlık ve sefalet baş gösterdi. Ölülerini kefensiz gömenler vardı.

CHP’nin Edirne Milletvekili Fahir Giritlioğlu savaş içinde yaşanan sıkıntıyı kitabında ayrıntılarıyla dile getirmiştir:

‘Bizzat Edirne’nin içinde fakir halktan açlık sebebiyle şişerek ölenler görülmeye başladı. Hububat bulamayan halk, sırf nefsinin körletmek amacıyla çeşitli şeyler ve bu arada küsbe yemek zorunda kalıyordu.’

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün Türkiye Büyük Millet Meclisi’ni açış konuşmalarından bir pasajı hatırlatmakla yetineceğim.

İnönü, 1 Kasım 1942’de şunları söylüyordu: ‘Şuursuz bir ticaret havası, haklı sebepleri çok aşan bir pahalılık belâsı bugün vatanımızı ızdırıp içinde bulunduruyor... Bulanık zamanı bir daha ele geçmez fırsat sayan eski batakcı çiftlik ağası ve elinden gelse, teneffüs ettiğimiz havayı ticaret metayı yapmaya yeltenen gözü doymaz ve vurguncu tüccar ve bütün bu sıkıntıları politika ihtirasları için büyük bir fırsat sayan ve hangi yabancı milletin hesabına çalıştığı belli olmayan bir kaç politikacı, büyük bir milletin hayatına küstah bir surette kundak koymaya çalışmaktadırlar.’

İnönü, ertesi yılın 1 Kasım konuşmasında da gene çok acı sözler söyledi. Memleket işte bu haldeydi. Tek partili idarenin bünyesinde mevcut olan zaafılar, milletin şikâyetlerini artırıyor. Basın, eleştiri yapamıyor, hükûmetlerin icraatları hakkında bir görüş ortaya koyamıyordu. »³⁴¹

341 Rıfki Salim Burçak: “Çok Partili Hayata Geçişimiz Üzerinde II. Dünya Savaşının Etkisi” *Yeni Türkiye (a.g.e.)*, 645. s.

Prof. Dr. Ertuna, Türk ekonomisinde devletçilik ilkesine dönülmesine biraz farklı yaklaşmış ve şu değerlendirmeyi yapmıştır:

“ Türkiye ekonomisi, Cumhuriyet döneminde hızla büyümüştür. Millî gelir artışında elde edilen başarı çok önemlidir.. 1923 yılından sonra bir süre serbest ekonomi sistemi uygulanmıştır. Ancak ülkede bir yandan sermaye birikimi kısıtlı olduğundan, öbür yandan yetişmiş insan gücü yeterli olmadığından devletçilik ilkesine dönülmüştür. Devletçi ekonomi politikası altında, devlet ekonomide önder olacak kuruluşları kurmuş, insan gücünün yetişmesine özen göstermiştir. Bu dönemin 1949 yılına kadar sürdüğü söylenebilir.”³⁴²

Prof. Dr. Kâmil Tüğen ise, ekonomik krizin etkileri karşısında, bu dönem Türk vergi sisteminde bazı değişikliklerin yapıldığını aşağıdaki şekilde ifade eder:

“... 1929 Dünya Ekonomik Krizi ülkemizi de etkisi içine almış, krizin etkileri karşısında vergi sistemimizde bazı değişiklikler yapılmıştır. Bina ve arazi vergilerinde değişiklikler gerçekleştirilmiş, İktisadî Buhran ve Hava Kuvvetlerine Yardım Vergileri yürürlüğe konulmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın hüküm sürdüğü yıllarda da ülkemiz sanki savaşa girilebilecek gibi hazırlıklarını sürdürmüş, malî yapının güçlendirilmesi amacıyla Varlık Vergisi ve Toprak Mahsulleri Vergisi gibi olağanüstü vergilere başvurulmuştur. Savaşın sona ermesini takiben bu vergiler uygulamadan kaldırılmıştır. Bununla birlikte, Varlık Vergisi uygulaması matrah takdirlerinde takdir komisyonlarının objektif kriterlere uygun hareket etmemeleri nedeniyle eleştirilmiştir.”³⁴³

Devletçi ekonomi politikasının yatırımları caydırıcı etki yaptığı konusundaki bir başka değerlendirmede de şu görüşlere yer verilmiştir:

“... 1942 yılında yürürlüğü son bulan Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun yerini yeni bir yasa almayınca, mevcut ve uygulayıcı kuruluşlar dağınıklığa terkedilmişlerdir. Teşvik-i Sanayi Kanunu yürürlükten kalktığı 1942 yılında siyasî iktidarın serbest biçimde el değiştirdiği 1950 yılına kadar yatırımları teşvik edici bir tedbir uygulanmamıştır. Aksine 1946'ya kadar uygulanan harp ekonomisi, 1947 yılına kadar şiddeti artarak devam eden devletçilik politikası yatırımlar için caydırıcı etki yapmıştır. Siyasî iktidar 1947'den itibaren ekonomik politikasında nisbî bir libelleşme başlatmıştır.”³⁴⁴

342 Özer Ertuna: “Cumhuriyet Döneminde Türkiye Ekonomisi ve Ekonomik Krizler”. *Yeni Türkiye* (a.g.e), 3362-3363. ss.

343 Kâmil Tüğen: “Cumhuriyetimizin 75. Yılı Çerçevesinde Verginin Gelişimi ve Demokrasi”. *Yeni Türkiye* (a.g.e), 3441. s.

344 Yusuf Kıldıç: “Türkiye’de Vergi Teşvik Politikalarının Gelişimi”. *Yeni Türkiye* (a.g.e), 3458. s.

ŞÜKRÜ SARACOĞLU HÜKÜMETLERİNİN TAKİP ETTİĞİ EKONOMİK POLİTİKALAR

İkinci Dünya Savaşı'nın olanca hızıyla devam ettiği 1942'de Başvekilliğe gelen Şükrü Saracoğlu'nun kurduğu hükûmetlerin takip ettikleri ekonomik politikaların temel esasları şöyledir:

“ İç ve dış piyasalarda savaş kısıtlıklarından doğan talep artışlarının kamçılayıcı etkisinden yararlanmak amacıyla fiyatlar ve piyasa şartları üzerindeki kontrollerden kaçınmak, üretimi teşvik edecek açık enflasyonist gelişimi sineye çekmek... Saracoğlu Hükûmetlerinin bu politikaları, önceki hükûmetlerce uygulanan ekonomik politikayla tamamen çelişen, taban tabana zıt bir politikaydı.

Bu dönemde ekonomi üzerindeki devletin denetimi ve müdahalesi azaltılmış, fiyatlar üzerindeki sınırlama ve denetime son verilmiştir. Böylece fiyatların ve tabii olarak da üretimin artırılması teşvik edilmek istenmiştir. Ayrıca önceki hükûmetler döneminde, ekonomi üzerindeki devlet denetimini artırmak amacıyla oluşturulan teşkilatların kaldırılması yoluna gidilmiştir.

Ancak, Saracoğlu Hükûmetlerinin uyguladıkları bu ekonomik politika beklenen sonuçları vermemiş, tam aksi şekilde fiyatların olabildiğince yükselmesine, hattâ karaborsa fiyatlarının da üzerine çıkmasına neden olmuştur. Alınan kararlar toplumun belli kesimlerinin aşırı kazanç ve serbest sahibi olmalarına buna karşılık geniş halk kesimlerinin de gittikçe ağırlaşan hayat şartlarının altında ezilmelerine, açlık ve sefalet çekmelerine yol açmıştır. Yukarıda genel esasları dahilinde belirttiğimiz savaş yıllarında uygulanan bu ekonomik politikaların ortaya koyduğu sonuçlarla ilgili yaptığı değerlendirmede Boratav: ‘Savaş ekonomisinin ağır yükünün geniş halk kesimlerine yüklendiğini, buna karşılık ekonomik güçlüklerin yarattığı verimli vurgun ortamını sömüren bir grup tüccar ve büyük çiftçinin olağanüstü kazançlar elde ettiğini, bazı yüksek yönetici ve bürokrasi kadrolarının bir bölümünün bu kazançlara ortak olduğunu’ belirtmektedir.

Savaşla birlikte başlayan ekonomik bunalım, hayat şartlarının gittikçe ağırlaşmasına yol açmış, toplumun geniş kitleleri hayat pahalılığı ve sefaletin pençesine düşmüştür. Hükûmetlerce uygulanan ekonomi politikalarının yanlışlığı ve alınan tedbirlerin istenilen amaçlara hizmet etmekten uzak kalışı, başta hükûmet üyeleri olmak üzere tüm yönetim kademelerini çaresizlik ve acz içerisine sokmuştur. Diğer taraftan ekonomik bunalımın, devletin imkânlarını yok denecek düzeye indirmesi, yöneticileri sert ve bazı yerde toplumun belirli kesimlerini cezalandırma amacı taşıyan tedbirlere yöneltmiştir. Devlet, elindeki siyasî, sosyal ve iktisadî baskı unsurlarını toplum bünyesindeki sosyal sınıflardan bir veya bir kaçının lehine kullanmış, diğerlerinin ise üzerlerinde aleyhlerine olacak bir tutumla baskı yapmak ve sınırlamalar getirmek gibi davranış içerisine girmiştir.

İthalat imkânlarının savaş nedeniyle yok denecek kadar azalması, ordunun tüm ihtiyaçlarının iç pazardan karşılanması mecburiyetini doğurmuştur. Bu durum, sivil halkın ihtiyacı olan bir çok malın devlet tarafından alınması ve stoklanması gibi bir neticeyi beraberinde getirmiştir. Yani piyasadaki arz talep dengesi bozulmuştur. Devletin takip ettiği bu politika, piyasada bulunan bir çok malın azalmasına, hattâ hiç bulunmamasına yol açmıştır. Birinci Dünya Savaşı yıllarında karşılaştığı açlık ve sefaletin acılarını unutmayan halk, savaşın başladığı ilk günden itibaren her türlü mala hücum etmiş, bir takım erzak ve eşya saklamağa çalışmıştır. Bu durum piyasadaki mala aşırı bir talebin olmasına neden olmuş ve zaten pek çok malın piyasadan çekildiği ve bulunmadığı bir ortamda halktan gelen aşırı talep, fiyat yükselmelerine yol açmıştır.

Devlet, kendi müesseselerinde üretilen her türlü mamulün fiyatlarına savaş yılları boyunca zam yapma politikasını takip etmiştir. Gerek inhisar maddelerindeki ve gerekse devlet sanayi mamullerindeki aşırı fiyat yükseltmeleri piyasadaki diğer mamul ve eşya fiyatlarının yükselmesine neden olmuş ve onlar için bir örnek teşkil etmiştir. Bu durum tüccarın elindeki malını saklamasına ve yüksek fiyatla piyasaya arz etmesine yol açmış, böylece karaborsa ve hayat pahalılığı devletin takip ettiği yüksek fiyat politikasıyla hortlatılmıştır.

Savaş yıllarında geniş halk kesimlerini büyük sıkıntılara sokan hayat pahalılığının ortaya çıkmasında hükümetlerin ekonomide takip ettikleri katı 'devletçilik' politikasının rolü büyüktür. Bu anlayış, devletin ekonominin her alanını yönlendirme ve denetime alma şekline dönüşmüş, yâni bu yıllarda bir 'devlet kapitalizmi' uygulanmıştır.

Savaş yıllarında CHP tarafından hayat pahalılığını, vurgunculuğu ve suiistimalleri incelemekle görevlendirilen komisyonunun hazırladığı raporda, 'harp içinde bulunan memleketlerde bile hayat pahalılığı yüzde 20-25'i aşmamışken bizde yüzde 500'ü bulmuştur' denilerek, ülkenin içinde bulunduğu acı gerçek dile getirilmiştir.

Hükümetlerin karaborsayı, ihtikârı ve stokçuluğu önlemek için aldığı tüm kararlar ve tedbirlere rağmen iâşe sıkıntılarına ve fiyat artışlarına çözüm getirilememiş, özellikle karaborsa ve ihtikârın önüne geçilememiştir.

Hükûmetlerin, köylünün ve çiftçinin mallarına değerinin altında bir fiyatla el koyması, gittikçe artan hayat pahalılığı ortamında bu kesimlerin fakirleşmesine ve sıkıntıya düşmesine neden olmuştur. Devlet kendisinin tek alıcısı ve satıcısı olduğu şeker, temel gıda maddeleri, tekel maddeleri ve sümerbank mamulleri gibi malların fiyatlarını piyasa değerinin sekiz on misli üstünde satmıştır. Buna karşılık buğday, fındık, üzüm, tütün, incir gibi ürünler devlet tarafından en fazla bir iki misli fiyatlarla alınmıştır.

Devlet, stoklamak amacıyla köylüden ve çiftçiden aldığı tarım ürünlerinin bedellerini ödemek amacıyla sık sık emisyonla giderek para basmış, hazine ve merkez bankası kaynaklarına başvurmıştır. Bu durum paranın değer kaybetmesine neden olmuş ve özellikle köylü ve üreticinin elindeki paranın alım gücü azalmıştır.

Savaş yıllarında geniş halk kesimlerinin karşılaştığı ağır hayat şartları; açlık ve yiyecek bulamamanın yanı sıra, bakımsızlıktan ve iyi beslenememekten kaynaklanan salgın hastalıklara ve ölümlere yol açmıştır. Çeşitli hastalıklara marûz kalan bu kesimler mağdur ve mazlûm duruma düşmüşler, doktor bulamamışlar ve ilaç sıkıntısı çekmişlerdir. »³⁴⁵

Uygulanan Vergi Politikaları

« İkinci Dünya Savaşı yıllarında tek-parti yönetimince takip edilen ve uygulanan vergi politikaları, Türk toplumunun her kesimi üzerine bindirilen ağır bir yük olmuştur. Geniş halk kesimlerinin CHP'den ve ona dayanan tek-parti yönetiminden uzaklaşmasında ve tepki duymasında 'vergi politikalarının' büyük rolü vardır.

Türk köylüsü ve üreticisi için savaş yıllarında hükûmetler tarafından konulan en ağır vergi 'Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu'dur. Bu vergi ilk olarak 15 Mayıs 1943'de TBMM'de görüşülerek Toprak Mahsulleri Vergisi adıyla 4 Haziran 1943'de kanunlaşmıştır. Ancak bu verginin tam olarak uygulanması 19 Nisan 1944'de TBMM'de görüşülerek kanunlaşan 'Toprak Vergisi Kanunu'yla olmuştur... Bu Kanun; 1944'den 1946'ya kadar üç yıl süreyle uygulanmış ve uygulandığı yıllar boyunca köylü ve üreticilerin büyük tepkilerine yol açmıştır. Bu vergi, çok-partili hayata geçtikten hemen sonra 23 Ocak 1946'da kaldırılmıştır.

³⁴⁵ Osman Akdere: *a.g.e.*, 146-161. ss.

Esas itibarıyla bu vergi, savaş şartlarından yararlanarak büyük kazançlara sahip olan büyük çiftçilere yönelik bir vergi olarak düşünülmüş ve konulmuştur. Devlet bu vergi ile, büyük çiftçilerin toprak mahsullerinden elde ettikleri aşırı kazançların bir kısmını bütçeye kazandırmayı amaçlamıştır. Dış görünüşü itibarıyla Toprak Mahsulleri Vergisi, savaş zenginlerine yönelik olarak konulan Varlık Vergisi'nin tamamlayıcısı durumunda olmuştur. Ancak Varlık Vergisi'nin aksine bu vergi; büyük ve küçük çiftçi arasında bir fark gözetmemiş, verginin esas yükünü piyasaya az açılmış ve savaş şartları nedeniyle üretimi düşmüş küçük çiftçi ve köylüler çekmiştir. »

.....

Siyasî ve toplum hayatımızda olumsuz izler bırakan bir diğer vergide, Varlık Vergisi'dir.

“Bu vergi doğurduğu siyasal ve toplumsal neticeler itibarıyla içte CHP'ye ve ona dayanan tek-parti yönetimine büyük bir tepkiye yol açtığı gibi, dış siyasal ilişkilerimizde de savaşın son yıllarında Türkiye'nin bir sarsıntı geçirmesine neden olmuştur.

Varlık Vergisi Kanunu 9 Kasım 1942 tarihinde Başvekâlet tarafından TBMM'e sunulmuş ve gerek Mecliste ve gerekse kamuoyu ve basında üzerinde herhangi bir tartışma olmaksızın 11 Kasım 1942'de kanunlaşarak uygulamaya konulmuştur. Devlet bu vergi ile, savaş ekonomisi şartlarından yararlanarak aşırı kazançlara ve servet birikimlerine kavuşan ‘savaş zenginlerini’ vergilendirmeyi ve böylece onların aşırı ölçüde sahip oldukları haksız kazançların bir bölümünü geri almayı amaçlamıştır. Böylece savaşın getirdiği ağır ekonomik sıkıntılar, toplum genelinde dengeli ve âdil bir şekilde paylaşılacak ve devletin büyük servet sahiplerinden alacağı yüklü vergilerle piyasadaki para miktarı azalacak ve gittikçe yükselen fiyat hareketlerinin doğurduğu enflasyon önlenecekti.

.....

Ancak uygulamada Varlık Vergisi, toplumun her sınıf ve zümresine şâmil bir hâle gelmiştir.

.....

Varlık Vergisi, uygulamada bir çok karışıklıklara ve güçlüklerle yol açmış, milletin geniş bir kısmının huzurunu kaçırmıştır.

.....

Varlık Vergisine itiraz hakkı bulunmamaktaydı. Kendisine vergi tarh edilmiş bir mükellef on beş gün içerisinde bu vergisini ödemek durumundaydı. Vergisini ödemeyenler için iki haftalık bir ek süre verilecekti. Mükellef bu süre içerisinde

de vergisini ödeyemezse zorunlu çalışma yükümlülüğüne tâbi olacak ve ‘çalışma kamplarına’ gönderilecekti. Devlet, vergi borcu olan mükellefin, eşinin, birlikte oturduğu ana ve babasının ya da çocuklarının mallarına verginin ödenmesini sağlamak amacıyla el koyacaktı.

Varlık Vergisi, 15 Mart 1944’de, yâni 16 ay yürürlükte kaldıktan sonra, 4350 sayılı ‘Varlık Vergisinin bakayasının terkinine dâir kanun’ ile kaldırılmıştır.

Tek-parti yönetiminin savaş yıllarındaki politikalarının temel bir karakteri olan ‘antidemokratik, baskıcı ve keyfî uygulamaların’ hangi boyutlara çıkabileceği Varlık Vergisi ile gösterilmiştir. »

“ Türkiye’de 2.6.1929’dan itibaren belirli yaş sınırları arasındaki bütün erkeklerden ‘Yol Mükellefiyeti’ veya ‘Yol Parası’ adıyla bir vergi alınmaktaydı. Bu uygulama ile yol mükellefiyetine tâbi olan erkekler her yıl ‘10’ gün süreyle bedenî çalışma yapacaklar, bedenî olarak çalışmak istemeyenler ise belirlenen bir miktar parayı ‘nakden’ ödeyeceklerdi.”

Tek-parti yönetiminin savaş yıllarında çıkardığı en önemli bir kanun olan Millî Korunma Kanunu, 18 Ocak 1940 TBMM’ye sunulmuş ve üzerinde yapılan görüşmelerden sonra kabul edilmiştir... 1940-1945 yıllarının en önemli iktisadî kanunu olan Millî Korunma Kanunu, hükûmete çok geniş yetki ve görev vermiş ve bu yetkilerin kullanımında kararnamelerle sağlanabileceği öngörülmüştür.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında uygulanan ve çok-partili hayata geçiş süresi olan 1945-1950 yılları arasında üzerinde yapılan bâzı değişikliklerle uygulanması sürdürülen bu kanun Demokrat Parti iktidarında da yürürlükte kalmıştır. Millî Korunma Kanunu 27 Mayıs 1960 ihtilâlinden hemen sonra 15 Haziran 1960 tarihinde yürürlükten kaldırılmıştır. »³⁴⁶

Hükûmet Programında Yer Alan Ekonomi Politikaları

Dönemin Başbakanı Şükrü Saracoğlu, TBMM’de okuduğu Hükûmet Programında, hükûmetinin ekonomik politikalarını ve sıkıntıları şu sözlerle ifade eder:

“Arkadaşlar!

İkinci Saracoğlu Hükûmeti, tıpkı kendinden evvelkiler gibi Halk Partisi programını tahakkuk ettirmeye, büyük milletimize lâayık olmaya çalışacaktır.

346- Osman Akdere; *a.g.e.*, 166-208. ss.

.....
Arkadaşlar!

Harbin dördüncü yılı başlarında memleketimiz iki büyük sıkıntı ile karşı karşıya bulunuyordu: İaşe sıkıntısı, para sıkıntısı.

Bu iki sıkıntıyı yenmek için o zamana kadar bir çok tedbirler almış, sert kararlar vermiş ve bir çok mallara el koymuştuk. Bütün bunlar sıkıntıyı azaltmak şöyle dursun, koskoca bir kara pazarın memlekette yerleşmesine sebep oldu.

Bunun üzerine herkeste, eğer biraz serbestlik verilecek olursa her şeyin daha iyi olacağı kanaati hüküm sürmeğe başladı. Bunu da tecrübe ettik. Bu usul de bizi bilhassa yiyim ve giyim maddelerinde bir fiyat yarışı ile karşı karşıya bıraktı.

O zaman meseleyi biraz daha yakından tetkik ederek gördük ki, bütün bu darlıklarda harbin, ihtikârın hissesi kadar diğer hâdiselerin de hissesi vardır. Çünkü memleketimiz yiyim ve giyim noktasından kendi kendine çok zor kifayet edebilir bir durumda da olduğu halde koskoca bir orduyu beslemek ve giydirmek zaruretiyle karşılaştığı gibi bu orduları teşkil etmek için de tarlası ve işi başında bulunan gençleri işlerinden ayırmak zarureti hâsıl olmuştur. Daha kısa bir cümle ile bir milyona yakın genç istihsal cephesinden alınarak istihlâk cephesine verilmiştir.

İşte bütün bu varyetleri yakından tetkik eden Hükûmet, yeniden bir çok kararlar aldı. Bu kararlara göre, mücadeleyi en ufak köşe ve cephelere kadar teşmil, beklenen neticeyi veremeyeceği için cepheyi kısaltmak ve kuvvetimizi dar sahada daha müessir kılmak icâbediyordu.

Yine bu kararlara göre, darlığın en müessir ilâcı istihsalı çoğaltmak ve saklı malları meydana çıkarmak olduğu için, fiyatların artmasında fayda görülmüştür.

Yine bu kararlara göre, istihsalın bir kısmı Devletçe tâyin edilen fiyatla devlete satılmak icâbediyordu.

Yine bu kararlara göre, Hükûmet bu muayyen fiyatla alınan malları mahdut ve muayyen bir sahaya tahsis etti. Bunları evvelâ ordunun, saniyen dar ve mahdut gelirli vatandaşların ihtiyaçlarına tahsis eyledi ve geri kalan miktarlar da tanzim satışları yapmayı düşündü ve böylece başlıbaşına bir program vücut buldu.

Bu programa göre:

1. 140 liradan fazla ücret ve maaş alan geniş mânasıyle bütün memur ve müstahdemlere birer kat elbiselik kumaş;

140 liradan aşağı olanlara ikişer kat elbiselik kumaş;

70 liradan aşağı maaş ve ücret alanlara da ayrıca birer ayakkabı vermeyi vâdetmiştik.

Elyevm bütün bu vaitler icra safhasındadır ve derpiş edilen zaman içinde tamamen yapılacaktır.

2. Ekmek; bunun müstahsili köylüdür. Onun için fiyatın yükselmesi sadece şehirlinin dar ve mahdut gelirli kısmını muztarip eder. Bu dar ve mahdut gelirli nüfusu tesbit ettik. 1.600.000 rakamını bulduk. Bunlara, nispeten çok ucuz yani bize malolan fiyata üç aydan beri ekmek vermekteyiz ve ekmek vermekte devam edeceğiz. Bundan maada İstanbul, İzmir, Ankara, Zonguldak şehirlerine de orta fiyattan hububat ve ekmek vermekte devam ediyoruz. Bu sayede mevcut telâş tamamen söndü, hattâ yer yer bazı genişlikler kendini göstermeye başladı.

Bunlardan başka bu sene Toprak Ofisinin tohumluk için Ziraat Vekili emrine verdiği ve tahsis ettiği tohum kışlık olarak 34.000, yazlık olarak 14.000'ki cem'an 48.000 tondur. Bu kadar çok bir miktar hiç bir sene tohumluk olarak dağıtılmamıştır.

Bir aralık 150 gram ekmek verdiğimiz düşünülür ve yine bir aralık buğday fiyatının yüz kuruşu aştığı gözönüne getirilecek olursa bugüne nispetle geniş bir hava içinde bulunduğumuzu anlarız. Bugünkü neticeyi bir taraftan aldığımız tedbirlerdeki isabete, diğer taraftan da devam etmekte olan İngiliz ve Amerikan yardımına borçluyuz.

3. Bulgur için yaptığımız vâdi bulgur olarak yerine getiremedik. Çünkü Ankara'da kurulacağını umduğumuz fabrika bazı sebeplerden dolayı kurulamadı.

Fakat bulgur yerine son günlerde değişmez gelirlere nüfus başına ikişer kilo un vermiye başladık.

4. Pirinç vâdimizi pirinç olarak yerine getiremiyoruz. Çünkü aldığımız % 15'ler umduğumuzdan çok az oldu ve bu arada ordu ile hastahaneler arasında taksim etmek icabetti. Fakat pirinç yerine makarna tevzi etmeyi düşünüyoruz.

5. Yağ; zeytinyağı mahsulü henüz tamamen elimize geçmemiştir. Elimize geçecek miktarın sekiz, dokuz milyon kilo olacağını tahmin ediyoruz ve değişmez gelirli vatandaşlara yağ hakkında vâki olan vâdimizi yakında yerine getirmeye başlayacağız.

6. Şeker; dar ve mahdut gelirlilerin beher nüfusuna 600 gram şekeri her ay muntazaman vermekteyiz. Resmî fiyatlara nazaran çok ucuza verilen bu miktarı önümüzdeki aylar için arttırmayı bile düşünüyoruz.

Bundan maada, şâyet yerine getiremediğimiz vâitler kalırsa bunları da fasulye vermek suretiyle ödemiye çalışacağız.

Biz böylece bir taraftan dar ve mahdut gelirli insanların bir kısım sıkıntılarını bertaraf etmeye çalışırken diğer taraftan da muhtekirleri şiddetle takipte devam ediyoruz ve devam edeceğiz.

Arkadaşlar!

Buraya kadar söylediklerim gözönüne getirilecek olursa bundan dört ay evvel yiyim ve giyim hakkında almış olduğumuz kararların birer, birer beklenen neticeyi vermekte oldukları görüldü.

Bizi bu güzel neticeye vardırان bilhassa vali ve kaymakamların % 25'leri tesbit ve tahsil hususunda gösterdikleri gayret ve faaliyetler. Onun için huzurunuzda bu arkadaşlara teşekkür etmeyi vazife bilirim.

Bizim memleketimiz bütün sıkıntılara rağmen halâ bahtiyar bir yurt olmakta devam ediyor. Fakat bir gün Türk milletinden ağır fedakârlıklar istenecek olursa Türk fedakârlığının hudut tanımadığını bütün dünya bir kere daha öğrenecektir.

Arkadaşlar!

Şimdi karşılaştığımız ikinci sıkıntıya, para ve maliye sıkıntısına geçiyorum. Vakıa âdi bütçelerimiz inkişaf etmekte ve mütevazın olmakta devam edecek 1938'de (250) milyon iken, 1942'de (394) milyonu buldu. Böylece Devlet hizmetlerini ve müesseseler işlerini mütemadiyen inkişaf ettirmek mümkün oldu. Varidat kaynaklarımızın normal artması sâyesinde elde edilen bu inkişafın önümüzdeki yılda devam edeceği kanaatindeyiz. Onun için içinde bulunduğumuz bütçe 394 milyonluk bir bütçe olduğu halde gelecek sene bütçesi 480 milyon lira olarak hazırlanmıştır.

Fakat bu âdi ve mütevazın bütçenin yanı başında ordu masraflarını derpiş eden fevkalâde tahsisatların malî cephemizde yarattığı zorluklar çok serttir.

Çünkü istiklâl ve hürriyetimiz için ayakta tuttuğumuz orduya her sene âdi bütçe ile verdiğimiz 100 milyon liraya ilâveten 1939'da 84 milyon, 1949'da 220 milyon ve 1941'de 280 milyon liralık fevkalâde tahsisat verdiğimiz gibi 1942 yılı için bugüne kadar verdiğimiz fevkalâde tahsisat yekûnu 313 milyonu aşmıştır. Görülüyor ki, bu senenin fevkalâde tahsisat yekûnu 400 milyondan daha az olmayacaktır.

Buna âdi bütçedeki 100 milyon lira ilâve edilecek olursa millî müdafaa masraflarının bu sene 500 milyon lirayı bulacağı anlaşılır.

Ordumuzun asıl teçhizat ve teslihatının daha evvel yapılan mukavelelere tevfikân hariçten alınmakta olması ve malzeme bedelinin taksitlerinin maliye büt-

çesinde bulunması gözönüne getirilecek olursa modern bir ordunun ne kadar pahalıya mal olduğu hakkında bir fikir edinilebilir.

Filvaki, maliyemiz, bulduğu malî tedbirler, istikrazlar, harp zamları ve müdafaa vergileriyle bu büyük açığın mühim bir kısmını kapatmaya muvaffak olmuştur. Ancak bütün bu tedbirler aynı zamanda tedavüldeki para hacminin de artmasına mâni olamamıştır.

Nitekim Merkez Bankasının açılmasını takib eden ilk 7 sene içinde emisyon miktarı 150-200 milyon lira arasında dalgalandığı halde bu miktar 1939 yılında 396 milyon, 1940'da 417 milyon, 1941'de 521 milyon ve 1942'de 744 milyon liraya balığ olduğu gibi bir aralık bu rakam 767 milyon liraya çıkmıştır.

Arkadaşlar!

Bir taraftan ordunun her gün artan yüksek masraflarının ve vakit hitam bulacağına belli olmaması, diğer taraftan da Merkez Bankasının yükselen emisyon miktarı hep bir arada gözönüne getirilecek olursa Hükûmetin ne kadar sert bir darlıkla karşı karşıya kaldığı anlaşılır. İşte bu darlık karşısında çalıştık, çabaladık ve tesirli bir tedbir bulduk.

Varlık Vergisi

Bu vergi bugüne kadar Hazineye 225 milyon lira verdi. Bu vergi sayesinde ufuktaki bulutlar dağıldı. Bu vergi sayesinde maliyemiz genişledi. Hesapsız ve zararlı sarfolunan birçok para, yerinde olarak, pazardan çıkarıldı. Emisyon miktarı arttırılmadı. Hattâ bu miktar 767 milyondan 720 milyona düştüğü gibi Merkez Bankamız, mühim kısmı son aylarda olmak üzere 35 ton da altın aldı. Bununla Merkez Bankasındaki altınlar bildiğiniz altınlardan 15 milyona varmıştır. Dikkatinizi celbederim. Banka bunlardan maada son bir kaç ay içinde (12) milyon İngiliz lirası biriktirdi. Böylece Türk parası hiç bir zaman bu kadar sağlam olmadı ve böylece paramız çok memlekette gıpta uyandıracak bir duruma yükseldi.

Dünya muharebesi dördüncü yılını yaşarken bu vaziyette bulunmanın çok memnuniyet verici olduğunda şüphe edilemez.»³⁴⁷

“II. Dünya Savaşının en hararetlili yıllarından biri olan 1943 yılında Başbakan Şükrü Saracoğlu'nun Türkiye Büyük Millet Meclisinde okunan Hükûmet Programı da o yıllarda ülkenin içinde bulunduğu ekonomik durumu belirlemesi yönünden belgesel bir değer taşımaktadır.»³⁴⁸

347 İsmail Arar: "İkinci Saracoğlu Hükûmetinin Programı, 17 Mart 1943". *Hükûmet Programları, 1920-1965*. İstanbul, [t.s.]. 148-155. ss.

348 Ertuğrul Baydar: *İkinci Dünya Savaşı İçinde Türk Bütçeleri*. Ankara, 1978, 17. s.

BAŞVEKİL ŞÜKRÜ SARACOĞLU'NUN HÜKÜMET PROGRAMINI AÇIKLAMASININ BASINDAKİ YANKILARI

Falih Rıfık Bey, 18 Mart 1943 tarihli 'Ulus' gazetesinde 'Başvekilimizin Program Nutku' başlıklı makalesinde, programda yer alan ekonomik politikalarla ilgili olarak şunları ifade eder;³⁴⁹

“ Başvekil Şükrü Saracoğlu'nun program-nutkunda üç esaslı vasıf hemen göze çarpıyor: 1- Harbin her tarafta gittikçe artan türlü buhranları içinde, Türkiye'nin malî ve iktisadî çetin sıkıntılarını yenecek tedbirler aramak, hazinayı ve millî geçimi çıkmazlara sürünmekten korumak ve bütün bu tedbirlerde sadece millî menfaatçi kalmak, 2- Bu çetin sıkıntılara rağmen, millî müdafaa hazırlıklarından hiçbir şey esirgememek Türk ordusunu, Türkiye istiklâlinin tam ve katî inancası olarak kuvvetlendirmek, 3- Gene bu çetin sıkıntılara ve ordunun her yıl artan ağır masraflarına rağmen Türkiye'nin kalkınma ve ilerleme davasına sekte vermemek, kültür ve ziraat işlerine yeniden hamle vermek, nafıa işlerini aynı hızda tutmak ve öteki vekâletleri tabii işlemlerinden alıkoymamak!

Bunlar dile kaleme kolay gelir şeylerdir. Bu devirde bunlardan herhangi birinin mesuliyeti altında beli bükülmeyecek bir hükûmet, ancak, faziletli bir millete zamanın zaruretlerini anlatabilecek, böyle bir milletin yardımına, fedakârlığına dayanabilecek itibarda bir hükûmet, yani bugünkü Türkiye'nin hükûmeti olmalıdır. Ordu yüz milyonluk bütçesinin dışında 939 da 84, 940 da 220, 941 de 280, 942 de 313 milyon fazla para isteyebilir. 150 ve 200 milyon arasında dalgalanan para miktarı, 939 da 396 ve gittikçe artarak, nihayet son sene 767 milyona çıkabilir. Fedakârlık hissi duymayanlar yahut, şuurları hırsla körleşenler, veya, talihlerini bu halk talihine bağlamak istemeyenler, hükûmete yardım etmek yerine, ona zorluk gösterebilirler. Öyle bir hal olur ki gönüllere, orduyu nasıl ayakta tutacağız, veya aç mı kalacağız, kaygıları çöker gibi olur. İsmet İnönü ve Millet Meclisinin hükûmetleri hepsinin çaresini bulurlar. Bu çareler bulunmazsa, tehlikeye girecek şey nedir? İstiklâl mi?

Bu millet onu kazanmak için nelere katlanmışsa, onu korumak için o kadarına ve daha fazlasına katlanacaktır. »

Ekrem Uşaklıgil, 'Hükûmetin Değil, Millet'in Programı' başlıklı, 18 Mart 1943 tarihi 'Son Posta' gazetesinde yayınlanan yazısında, dönemin ekonomik politikalarıyla ilgili olarak şunları kaleme almıştır;³⁵⁰

349 *Aynı Tarihi*, sayı: 112, 1-31 Mart 1943, 41-42. ss

350 *a.g.e.*, 42-44. ss.

“Başvekil Şükrü Saracoğlu programında hem geçmişte yaptığı işlerin hesabını verdi, hem de gelecekte yapmayı tasavvur ettiği işlerin ana hatlarını anlattı. Bu suretle son bir yıl içinde ne yaptık, gelecek zamanlarda ne yapmak istediğimizi, gözlerimizin önünde daha canlı bir şekilde belirmiş oldu.

Başvekil Saracoğlunun programını dinlerken veya okurken o programı yazanın eski bir hoca, eski bir iktisat mütehassısı, eski bir Adliye vekili ve tecrübeli bir devlet adamı olmaktan doğan muhtelif sıfatlarının bir yere toplanmasından çıkmış şahsiyeti derhal göze çarpıyor.

Program bir ders kadar açık, bir banka bilânçosu kadar net, bir mahkeme ilâmı kadar vuzuhludur, hemen daima hesaba ve olaya dayanmıştır.

Meselâ para meselelerini ele alalım: Türkiye'nin kâğıt para mevcudu 150 milyonla 200 milyon arasında dalgalanırdı. Millî Müdafaanın gittikçe artan kaçınılmaz ve elzem masrafları gibi bazı sebeplerle yer alacak kâğıt paramızın yekûnu 720, hattâ 767 milyon buldu. Bu, önüne derhal geçilmesi gereken bir vaziyetti.

Baş vurulacak tedbiri varlık vergisinde bulduk. Bu verginin şimdiye kadar temin ettiği yekûn 225 milyon liradır, bu sayede hazinenin eli genişlemiş, Cumhuriyet Merkez Bankasının tedavül mevkiinde bulunan kâğıt parasının miktarı artmak tehlikesinden kurtulmuş, bunun aksine olarak eksilerek 720 milyon sularına inmiştir.

Kâğıt paradan bahsederken kâğıt paranın karşılığını da düşünmek icap eder.

Bugün Cumhuriyet Merkez Bankasında elinde 15 milyonu geçen altın vardır.

Başvekilimiz bu altınlardan bahsederken çok hoşumuza giden bir tâbir kullanarak, şu bildiğimiz altınlardan dedi.

Cumhuriyet Merkez Bankasının son zamanlarda eriştiği kudretin derecesini anlatmak için yeniden 35 ton altın satın aldığını ve ayrıca 12 milyon İngiliz lirası biriktirmiştir.

Başvekilimiz bütün bu rakamlardan bir netice çıkararak:

– Türk parasının hiç bir zaman bu kadar sağlam olmadığını söylemiştir ki hakikatin tam bir ifadesidir.

Saracoğlu maliye işlerinden bahsederken yaptığı gibi ziraat işlerinden bahsederken de gene rakam kullandı.

Ziraat Vekâleti bu yıl içinde yalnız kendi vasıtaları ile 500 bin dönüm ekim yaptığını söylemiş ve önümüzdeki yıllar içinde bu miktarın arttırılacağını temin etmiştir.

Hangi vilâyetimizin bire kaç getiren topraklarında çalışıldığını bilmediğimiz için bu ekinden hasatta ne miktar mahsul alınabileceğini tahmin edememekle

beraber bir dönümden ortalama bir hesapla 120 kilo alınacağı farzedilecek olursa yekûnun 60 bin tonu bulduğu görülür. Bu rakam bizim nüfusu 10 binden yukarı olan büyük şehirlerimiz ve büyük teşekküllerimizin iki aylık ihtiyacının karşılığıdır.

Şevket Hatipoğlu Ziraat Vekâletine geçip te devlet eliyle ekine azamî ehemmiyet verdiği anlaşıldığı zaman çok doğru bir yola gidildiğini söylemiş, aynı zamanda neticeyi görmek için en aşağı bir yıl sabırlı olmanın gerektiğini kaydetmiştik, ziraat meselesi yalnız üzerinde çalışılan toprağın sathı meselesi değil, aynı zamanda tohumun, toprağın, vasıtanın ıslahı meselesidir, bütün bunlar da bir değil, bir çok yılların işidir, fakat neticeden bir kısmının şimdiden görünmesinden büyük bir zevk duyduğumuzu söylemek isteriz.

Kış aylarını yiyecek bakımından arızasız geçirdik, bahara giriyoruz, üç dört ay sonra sıcak bölgelerimizde hasad başladığı zaman toprak mahsullerimizde nisbi bir bolluk ile nisbi bir ucuzluk görülecektir.

Başvekilimiz yiyecek bahsinde memleketimizin komşu memleketlerle mukayesesini yapmadı. Fakat biz düşündük ki, Türkiye her ferdine 300 gramı muntazaman temin etmiş iken ve bu miktarı arttırmak ihtimalleri ile karşılaşmış iken komşularımız arasında vaktiyle buğday ihraç edenlerden bir tanesi günlük miktarı 200 grama, öteki ise 150 grama indirmiştir.

Kabinenin programında yiyecek bakımından memleketimizin komşuları ile mukayesesini yapılmamasına karşılık giyim eşyasında istifade ettiğimiz mesut vaziyetin ehemmiyeti anlatılmak için Türkiye’de her şeyin serbest olmasına mukabil bir Avrupa memleketinde bir kostüm alabilmek için 18 ay müddetle kupon biriktirmek lâzım olduğuna bir satırla işaret edilmiş; bu arada fiyat meselesine dokunularak ihtikârın takibine devam edileceği vâdolunmuştur.”

Ahmet Emin Yalman, ‘İkinci Saracoğlu Hükûmetinin Programı’ başlıklı ve 18 Mart 1943 tarihli ‘Vatan’ gazetesinde yayınlanmış olan yazısında, hükûmetin ekonomik programı ve politikalarıyla ilgili olarak şunları ifade etmektedir:³⁵¹

“ Başvekil, ilk programındaki vâadlerin yerine getirildiğini ve aynen getirilmesi mümkün olmayanların yeri de ikame şeklinde doldurulduğunu anlatmakla beraber iâşe ve para işini harbin dördüncü yıl başlarında iki büyük sıkıntı mevzu diye göstermiştir.

İâşe meselesinde eskiden sert tedbirlere başvurulmuş, bir çok şeylere el konulmuştu. Netice, malların ortadan kaybolmasından ve geniş bir kara pazar

351 a.g.e., 45.s.

yaratılmasından ibaret kaldı. Bunun üzerine herkese: “Acaba daha hafif tedbirlere başvurulsa daha iyi mi olurdu?” diye bir tereddüt geldi. İlk Saracoğlu hükûmeti bu tereddüdü tecrübeden geçirmek arzusunu duydu, bunu yaptı, fakat yeni bir fiyat yarışı karşısında kaldı. Bunun üzerine her köşeye yetişmekteki zorluğu olduğu gibi görmeğe ve cepheyi kısaltmağa karar verdi. Ekmek meselesi bakımından köylü kendi ihtiyacını temin ettiğine göre, sıkıntı içinde bulunan dar gelir sahiplerini tesbit etmeğe koyuldu ve 1.600.000 rakamına vardı.

Hükûmet bunlara ucuz ekmek, şeker ve diğer erzak dağıtmak yolunu tuttu. Bir taraftan da istihsalî çoğaltmağa gayret etti. Amerika ve İngiltereden gelen erzakın da yardımı ile daha bugünden dört ay evvelisine nisbetle epeyce iyileşme vardır. Tohumluk olarak 48.000 ton ayrılabilmiştir ki, şimdiye kadar böyle bir şeyin vakit ve zamaniyle yapılması hiç müyesser olmamıştı. Yeni mahsul % 20 ilâ % 30 fazla ekilmiştir. Bütün şartlar şimdiye kadar iyi gitmiştir. Bu böyle devam ederse bu sene bir bolluk yılına kavuşmamız ümidi vardır.

Para meselesinde Başvekil 1938’de 250 milyon olan bütçenin 1942’de 394 milyonu, bu sene 480 milyona çıkarıldığını söyledikten sonra bu bütçedeki yüz milyonluk âdi askeri tahsisattan başka ordumuza 1939’da 84 milyon, 1940’da 220, 41’de 280, 42’de 313 ve bu sene dört yüz milyondan fazla fevkalâde tahsisat ayırmak ihtiyacını duyduğumuzu anlatmıştır. Adı bütçeyi gelirlerin tabii gelişmesiyle denk bir halde tutabildik. Fakat fevkalâde ihtiyaçlar, para mevcudunun artmasına sebep oldu. Tedavüldeki para, Merkez bankasının kuruluşundan sonraki ilk yedi senede 150 ile 200 milyon arasında dolaşırken 39’da 396, 940’da 417, 41’de 520, 942’de 744, hattâ bir aralık 767 milyona çıkmıştır.

Varlığımızı ve istiklâlimizi korumak vazifesini taşıyan ordunun ihtiyaçlarını karşılamaktan vazgeçemeyeceğimize göre, para hacminin âlabildiğine artmasını önliyecek sert ve esaslı tedbirlere ihtiyacımız vardı. Varlık vergisi bu ihtiyaçtan doğmuştur. Bu tedbir sayesinde bugüne kadar 225,5 milyon gelir temin edilmiş, ufuktaki bulutlar dağıtılmış, para mevcudu 720 milyona inmiş, bir taraftan da, büyük bir kısmı son zamanlarda olmak üzere; otuz beş ton altın alınmıştır. Bununla beraber altın mevcudumuz, on beş milyon altın lira miktarını bulmuştur ki, buna Merkez bankasının biriktirdiği 12 milyon İngiliz lirasını katarsak Türk parasının hiç bir zaman bugünkü kadar sağlam bir nisbette karşılığı bulunmamış olduğunu görürüz.

Başvekil, yeni hükûmetin gelecek sene için düşündüğü işlerin başında; bütçedeki artış miktarı sırasıyla Maarif işi bulunduğunu söylemiştir. 10 sene evvel on

milyondan ibaret olan maarif bütçemiz bu sene, geçen malî yıldan 14,0 milyon fazlasıyla 43 milyon liradır. »

M. Zekeriya Sertel, 18 Mart 1943 tarihli 'Tan' gazetesinde 'Yeni Hükûmetin İç ve Dış Siyaseti' başlıklı yazısında şunları yazar:³⁵²

« Saracoğlunun izahatını dört kısma ayırabiliriz:

İaşce siyaseti, para siyaseti; yeni icraat ve dış siyaset.

Başvekil hükûmetin iaşce siyasetinin istinat ettiği esasları şöyle tesbit etmiştir:

Hükûmet bütün cephelere birden yetişemeyeceği için cepheyi kısaltmak ve dar bir sahada daha müessir bir surette çalışmak ihtiyacını duymuştur.

İlk müessir ilâç olarak ihtisali çoğaltmak ve stokların meydana çıkmasını temin etmek üzere fiyatları serbest bırakmağı tecrübe etmiştir. Fiyatlar yükselince de dar ve mahdut gelirli bir milyon 600 bin vatandaşın ihtiyaçlarını temin etmek yoluna gitmiştir.

Aynı zamanda elinde bulunan stoklarla tanzim satışları yaparak fiyatları muayyen bir halde tutmağa çalışmıştır. Birinci Saracoğlu hükûmeti şimdiye kadar bu siyaseti takip ettiği gibi, yeni hükûmeti de bu yol üzerinde yürütecektir. Bu program dahilinde dar ve mahdut gelirli kumaş, kundura, ekmek, bulgur, pirinç; yağ ve şeker teminine çalışmaktadır ve çalışacaktır.

Bu programa göre, yeni Saracoğlu hükûmeti de istihlâkin tanzimine lüzum görmemektedir. Fiyatların yükselmesi belki istihsale tesir yapmış ve stokların kısmen meydana çıkmasına sebep olmuştur. Fakat piyasaya çıkan stoklar ancak geniş gelirli vatandaşlar tarafından satın alınabilmiş, kazancı dar ve mahdut kimseler için yaşama güçlüğü her gün biraz daha artmıştır.

Hükûmetin dar ve mahdut gelirli kimselere yapabildiği yardım onları yaşatmağa kâfi gelmediği için, bu vatandaşlar fiyat yükselmesinden, gördükleri yardımla kıyas edilemeyecek derecede zarar görmüşlerdir. Başvekilin, bahsettiği tanzim satışları da fiyatları durdurmağa kâfi gelmemiştir. Fiyatların bugünkü yükseliş temposunu ancak halkın satın alma kabiliyetinin azalması durdurabilecektir. Bu ise vatandaşların zarurî ihtiyaçlarını dahi temin edemeyecek vaziyete düşmesi demektir. Her şeyden evvel halkçı bir siyaset takip eden Saracoğlu hükûmetinin fiyat ve istihlâk işlerini ergeç tanzim etmek ihtiyacını duyacağını zan ve ümit ediyorum.

* *

³⁵² a.g.e., 47-48.ss.

Saracoğlu hükûmetinin malî siyaseti, memleketin istiklâli ve müdafaası zaruretiyle muvazi olarak gitmektedir.

Adi bütçede muvazene ve istikrar mevcut olmakla beraber fevkalâde şartların icap ettirdiği senevi 500 milyon liraya yakın fazla masrafları karşılamak için hükûmet vergileri arttırmak, dahili istikrazlar yapmak gibi her memleketin baş vurduğu çarelere müracaat ettiği gibi, vatandaşları bir defaya mahsus olmak üzere büyük bir fedakârlığa davet eden varlık vergisi gibi fevkalâde bir tedbiri tecrübe etmeğe sevketmiştir. Başvekilin beyanatına göre, bu tedbir meyvalarını vermiş, bu vergi sayesinde maliyemiz genişlemiş, mühim bir miktar parayı tedavülden çekmek mümkün olmuş, yeni emisyonlar yapmağa lüzum hissedilmiştir. Aynı zamanda Merkez Bankası 35 ton altın almak suretiyle paramızın temelini kuvvetlendirmiştir.

Fakat fiyat yükselmesinin önüne geçemedikçe enflâsyondan kurtulmak mümkün olmayacağı için paramızın kıymetini korumak üzere yeni bazı tedbirlere ihtiyaç olduğuna şüphe yoktur.

* *

Saracoğlu hükûmeti, harp şartlarından doğan sıkıntılara çare aramakla kalmayarak vaziyetin fevkalâdeliğine rağmen yeni sene içinde bir çok işleri yapmayı üzerine almıştır. Bu sahada bilhassa maarif ve ziraat işlerine verilen ehemmiyet ve dikkat şükranla kaydedilmek icap eder. Bu işlerde yapılan yeni hazırlıklar Saracoğlu hükûmetini mühim hamleler yapmaktan harp şartlarının dahi menedemediğini göstermek itibariyle fevkalâde bir ehemmiyeti haizdir.

Başvekilin her beyanatında gördüğümüz yeniliği her vakit olduğu gibi alkışlamaktan başka yapacak bir şey yoktur. Hükûmet takip ettiği dış siyasette her vakit olduğu gibi bu defa da milletin arzu ve ihtiyaçlarına tam manasıyla tercüman olmuştur. »

Abidin Daver, 18 Mart 1943 tarihli 'İkdam' gazetesinde, 'Kabinenin Programı' başlıklı yazısında ekonomik sıkıntılarla ilgili olarak özetle şunları ifade eder:³⁵³

"Kabine iâşe, para ve kömür güçlüklerini hergün biraz daha salâha doğru götürmektedir. Bunların en cezrî ve en iyi şekilde hallinin ancak bunları doğuran harbin ortadan kalkmasına bağlı olduğunu bütün Türk milleti bilmektedir. Hükûmetin, uğradığı bütün zorluklara rağmen, bu arada Osmanlı İmparatorluğundan miras kalmış olan Düyunu Umumiye belâsını ortadan kaldırmak kararını al-

353 a.g.e., 48.s.

miş ve buna imkân hazırlamış olması da, en büyük takdir ve teşekkürü lâyık bir muvaffakiyettir. »

Kemal Turan, 19 Mart 1943 tarihli 'Ulus' gazetesinde 'Program-Nutukta Geçim Meselesi' başlıklı yazısında, ekonomik sıkıntılar ve II. Saracoğlu Hükûmetinin ekonomik politikaları konusunda şu değerlendirmeyi yapar.³⁵⁴

« Sekiz ay içinde bu cephenin hangi çetin güçlükleri karşıladığını belirtmek ikinci Saracoğlu hükûmetini programında şüphesiz önemli bir yer alacaktı ve öyle olmuştur.

Darlığın en müessir ilacı istihsalı çoğaltmak ve saklı malları meydana çıkarmak olduğundan, bilhassa geniş köylü kütlesini, yetiştirdiği mahsule satın alacağı mamûllerin fiyatlarında serbest bırakmak faydalı idi. Aksi halde -kısa tecrübe göstermişti- memlekette nizam ruhu yıpranacaktı. Ancak bu serbestlik değişmez gelirleri gerçekten zor bir durumda bırakırdı.

Bu sebeptendir ki sayın Başvekil ilk hükûmeti zamanında kısa cephede mücadeleyi, dar gelirli vatandaşların geçimlerini kolaylaştırıcı tedbirlerle birlikte kabul etmişti. Evvelki günkü program nutkunda bu tedbirlerden hangilerinin başarıldığı, daha hangi vaatlerin yerine getirileceği, bazı maddelerin ne gibi zaruretlerle değiştirildiği genişçe anlatıldı. Bazı yardım hadlerinin de, meselâ şekerde olduğu gibi, yakında arttırılabileceğinden bahsölundu. Ancak değişmez gelirliler yalnız yiyim ve giyim işlerinde devlet tedbirlerinden faydalanmakla kalmıyorlar. Bütün vatandaşlarla birlikte bunların da her nevi vurgunculuğun zararlarında korunulmasına çalışılmaktadır. Sayın Başvekilimizin ikinci sırayı verdikleri para sıkıntısını karşılama tedbiri de gene değişmez gelirli vatandaşların geçimleri üzerinde hayırlı tesiri olan mühim hâdiselerdendir.

İkinci Saracoğlu hükûmetinin devam edeceği millî geçim politikası, büyük mahrumluklar içinde bunalan insanlığın ıstıraplarından hiç birini bize tattırmamak davasında değildir. Kızıl ışığı sakin ufuklarımıza vuran dünya yangını her milleti en aşağı bizden bir kaç misli sıkıntı içinde kıvrandırıyor.

Sayın Başvekilimiz dünyanın en zengin memleketlerinden birinin ıstıraplı halini anlatan iki misal vermiştir. Burada vatandaş 18 ayda biriktirdiği kuponlarla bir kat elbise yapınabiliyor.

Ekmekten başka her şeyi istenildiği kadar satın aldığımız bu yurttan, bizde ihtiyacımızı bu zengin memleketteki tedarik imkânına göre âyarlırsak, bugünkü mahrumluğumuzun gerçek bir değeri olmadığını görürüz. »

354 a.g.e., 49.s.

Hüseyin Cahid Yalçın, 19 Mart 1943 tarihli 'Yeni Sabah' gazetesinde 'En Güzel Program' başlıklı yazısında der ki:³⁵⁵

« Türlü türlü siyâsî ve askerî, malî ve iktisadî zorluklar içinde hükûmetin en esaslı memleket işlerine kendi meşguliyetleri arasında bir yer vermeği bize vaadetmesi kalbleri gerçekten inşirah ve iftihar ile dolduruyor.

Umumî harp içinde 1943 yılındaki Türk bütçesi en çok maarif işlerine tahsisat ayırıyor. Hükûmet bütün köylüyü toprak sahibi yapmak azmiyle icraata girişiyor ve Osmanlı imparatorluğunun bıraktığı Düyunu Umumiye'yi tamamen ödiyerek bu müesseseyi de tarihin karanlıklarına atıyor. En sakin zamanlar için bile bir hükûmetin icraatı arasında daima büyük bir takdir ile anılacak bu icraatın 1943 senesi içine sığdırılması Saracoğlu kabinesinin memlekette çok büyük bir hizmeti olacaktır.»

19 Mart 1943 tarihli 'Yeni Asır' gazetesinde, Şevket Bilgin 'Başvekilin İzahatı' başlıklı yazısında, ekonomik sıkıntılarla ilgili olarak şunları kaleme almıştır:³⁵⁶

« Gerçi sıkıntıları olmayan bir millet değiliz. Dünyayı kaplayan savaşta, yurdumuzun dört köşesi birbirinin canına kasdetmiş milletlerle sarılı bulunurken hiç sıkıntımız olmamasını beklemek veya istemek boş bir hayale kapılmaktan başka bir şey olmazdı.

Başvekilimizin nutkunu dikkatle okuyan her vatandaş, iase durumumuzla malî sıkıntılarımızın mahiyetini ve bütün bunlara rağmen istikbale azalmayan bir güvenle bakabilecek halde olduğumuzu pek güzel anlamışlardır.

Yine anlamışlardır ki bugünün ve yarının tehlikelerine karşı en ağır vazifeler millete terekküp etmektedir.

Hükûmeti tedbirlerinde muvaffak kılacak olan bizim sağduyumuz, bizim yardımlarımız, bizim şuurlu çalışmalarımız bizim nasıl bir dünyada yaşadığımızı iyice anlamamızdır. Muhakkaktır ki, bugün her zamandan ziyade uyanıklığa, her zamandan ziyade birliğe muhtacız. Yüreklerimizi coşturan heyecanlarımız gibi, kişisel menfaatlerimizi de vatanseverlik süzgecinden geçirirsek birlikte yenil-meyecek zorluklar mevcut olmadığını göreceğiz. »

Nevzat Güven, Adana'da yayınlanan 'Türk Sözü' gazetesinin, 19 Mart 1943 tarihli nüshasında 'Saracoğlu'nun Sözleri Politikaya Verilen Kötü Manâyı Değiştirmiştir' başlıklı yazısında, ekonomik sıkıntılarla ilgili olarak şu görüşlere yer verir:³⁵⁷

«Memleketin sıkıntılarını, hükûmetin karşı karşıya bulunduğu güçlükleri yaptığı ve yapamadığı işleri millet huzurunda bu kadar açık bir dille, bu kadar geniş

355 a.g.e., 50. s.

356 a.g.e., 52. s.

357 a.g.e., 54. s.

bir açık yüreklilikle anlatan bir hükûmet reisinin millet üzerinde bırakacağı tesir kendisine karşı beslenen itimadın hudutsuz bir şekilde genişlemesinden başka bir şey olamaz.

Bunun içindir ki, Saracoğlunun yapılmış işlere dair verdiği malûmat ve adetler ne kadar ferahlık verici mahiyette ise, yapılacak işlere dair yaptığı vaadler de o kadar emniyet verici ve inandırıcıdır.

Devletin bu kadar sıkıntılı bir zamanda, memleket işlerindeki inkişafı bir an gözden uzaklaştırmadığını ve hükûmetin parasını ve çalışmasını (muayyen ve mahdut) işler üzerinde toplayacağını da başvekilin sözlerinden öğrendik. Bu da, bize, Saracoğlu hükûmetinin ne kadar metodlu, ne kadar realitelere uygun bir niyet ve düşünce ile çalışacağını göstermesi bakımından ayrıca sevinç verecek bir noktadır. ”

Kemal Turan, 25 Mart 1943 tarihli ‘Ulus’ gazetesinde yayınlanmış ‘Program-Nutukta Maliyemiz’ başlıklı yazısında, devlet maliyesi ile ilgili olarak şu tespitte bulunur: ³⁵⁸

“Az çok normal sayılacak devirlerde her yıl devlet bütçesinden millî müdafaa için yüz milyon lira harcanırdı.

Ancak dünyada emniyetsizlik artalıdanberi bu rakkam yetmemeğe başlamıştı. Avrupa’da harp başlayıp yayılma ihtimalleri çoğalınca millî müdafaa masrafları daha hızla yükseldi.

Meselâ bu yüz milyondan başka 1939 yılında 84 milyon, 1940 ta 220 milyon, 1941 de 280 milyon lira sarfedildi. Mayıs sonunda bitecek olan 1942 malî yılında ise gene yüz milyondan başka 400 milyon liraya yakın bir para harcanılmış olacak.

Harbe tutuşmuş olsun olmasın, her memleket maliyesi, son yıllarda devlet masraflarını, normal bütçe gelirleriyle karşılamıyor. Büyük boğuşmaya atılanlar neleri varsa, yenilmemek için harcıyorlar harp dışında kalabilenlerse bütün takatlarıyla silâhlı olarak kendilerini korumak istiyorlar ve bunun ağır masrafını halk, fevkalâde ödeyerek istekli, isteksiz devlete ödünç para vererek karşılıyor.

Türk maliyesi, yukarda rakkamları verilen millî müdafaa masraflarını karşılamak için yeni vergi ve ödünç tedbirlerine baş vurmamış değildir.

Ancak bunlar yetemediği müddetçe para hacmini arttırmağa mecbur kalmış, böylece tedavüldeki para 1939 Mayıs sonunda 214 milyon lira iken 1942 sonunda 742 milyon olmuştur.

Bu rakkam bir ara 767 milyona da çıkmıştır. Para hacminin bu artışı, derhal fiyatlara aksetmişti. Bundan en çok değişmez gelirli muhtarıptı.

³⁵⁸ a.g.e., 58-59. ss.

Devlet için de pahalılığın zoruyla tedavül hacmini arttırmağa gitmek ve oraya girildikçe da daha pahalı ile karşılaşmak mukadderdi. Saracoğlu Hükûmeti, Büyük Millet Meclisinin ittifakla kabul ettiği Varlık Vergisi ile para mekanizmasının bu tehlikeli ilerleyişini durdurdu.

Varlık Vergisi, şimdiye kadar ki 250 milyon liralık hacmiyle tedavüldeki paranın bir miktar azalmasına yaradı.

Bu azalışın kendi rakkamı kadar olmaması verginin gene günlük müdafaa masraflarına hasredilmesinden ve böylece bu aylar için mukadder olan artışı alıkoymasındandır. Yukardaki rakkamlar hatırlanırsa verginin âzami geliri ne zaman biteceği bilinmeyen harp masraflarının aşırılığı yanında mahdut kalırsa da sayın Başvekilimizin hatırlattıkları gibi “Ordumuzun asıl teçhizat ve teslihatının daha evvel yapılan mukavelelerle hariçten alınmakta olması ve malzeme bedelinin Maliye bütçesinden taksitle ödenmesi modern Türk ordusunu, her türlü saldırışı karşılayacak bir kuvvet tutmaktadır. Kaldı ki büyük kurucu Atatürk’ün tabirleriyle fakrû zaruret içinde harap ve bitap düşmüş” olduğu bir devirde kurtuluşunu başaran Türk milleti, şartlar daha ne kadar ağır olsa, gerekince bir defa daha yurdunu kurtarmayı bilecektir.

Türk maliyesinin büyük yangın ortasında sulhumuz için ödedikleri, halka yüksek fiyat ve bir yığın mahrumluklar halinde intikal etti. Böyle olması da zarurî idi. Ancak mahrumluğu herkesin aynı ölçüde katlanmasına, vatandaşların, nimette olduğu gibi külfette de birleşmelerine halkçı rejimimiz, bütün samimiliği ile çalışmaktadır. Katlandıklarımızın başka memleketlere göre gerçekten hafif olduğunu her zaman tekrara, bilmemize hacet var mıdır? Meselâ para hacmi için en basit bir misal vermek lâzım gelirse komşu Bulgaristan’da tedavülde 1940 sonunda dört milyon 240 bin leva varken bunun 1941 sonunda sekiz milyon 461 bin levaya ve malûm olan son rakamın ise on sekiz milyon 292 bin leva olduğunu hatırlatmanız yeter (o). Kıyaslamayı tamamlamak için 1938 yılında Bulgaristan’da para hacminin iki milyon 800 bin leva olduğunu da ilâve edelim. Bütün bu rakamların Bulgaristan’daki yaşama şartlarına nasıl tesir ettiğini düşünebiliriz. Ancak şurasını da hemen söyleyelim ki yalnız İsviçre’de dörtte biri aşmamak üzere hemen her memlekette tedavül hacmi harpten önceye göre iki ile on kat arasında artmış bulunuyor. Durumumuzun sayın Başvekilimizin şu iki cümlesi çok iyi belirttiğinden bahsimizi onlarla kapayalım: “Bizim memleketimiz, bütün sıkıntılara rağmen hâlâ bahtiyar bir yurt olmakta devam ediyor. Fakat bir gün Türk milletinden ağır fedakârlıklar istenecek olursa Türk, fedakârlığın hudut tanımadığını bütün dünyaya bir kere daha gösterecektir.” »

**Cumhuriyet Halk Partisi VI. Kurultayı'na Sunulan
Cumhuriyet Halk Partisi Müstakil Grubu Raporu'nda,
Sürdürülen Ekonomik Politikalarla İlgili Görüş ve Değerlendirmeler** ³⁵⁹

« Mülkî Korunma Kanunu'nu, tehlike zamanlarında milletin bütün kuvvetlerini ve yurdun bütün iktisadî hareketlerini umumî selâmet hedeflerine tercih için, hükûmete yeni vazifeler ve istisnâî salâhiyetler vermesi bakımından çok yerinde bulduk.

Ancak, gerek bu kanunun ve eklerinin müzâkeresinde, gerek[se] bütçeler vesilesiyle, bütün iktisadî faaliyet sahalarına şâmil, âhenkli, intizamlı, birbirini tamamlayıcı tedbirleri ihtivâ eden bir harb ekonomisi plânının tesbit ve tatbiki, devlet şübeleri arasında sıkı bir işbirliği temini, bütçelerin tanzimine harb zamânına uygun bir tasarruf zihniyetinin hâkim olması, devlet mübâyaaalarının mümkün olduğu kadar birleştirilmesiyle, mübâyaa, tesellüm ve sarf işlerinin müessir bir kontrole tâbi tutulması, maaş ve teşkilât bahislerinde kemiyet yerine keyfiyet gözetilmesi gerektiğini her fırsatta ifâdeden hâli kalmadık. »

**Başvekil Şükrü Saracoğlu'nun CHP Altıncı Kurultayı'nda Sürdürülen
Ekonomik Politikalarla İlgili Olarak Söyledikleri** ³⁶⁰

« Dört sene evvel adı bütçemiz 260 milyon idi. Bu miktar süratle artarak bu sene 486 milyona varmıştır. Kezalik, dört sene evvel ordumuzun sıfır olan fevkalâde bütçesi daha seri adımlarla koşarak 500 milyona yaklaşmıştır. İşte her sene bu mühim açıklara karşılık bulmak lâzım geliyordu. Bu açıkların ilk üç seneliğinin mühim bir kısmına ihdas ettiğimiz vergiler, yeni zamlar ve istikrazlarla kapadık. Diğer kısmını altın mukabili tedavüle çıkarılan 250 milyon lira ile ve müşkilâtla kapayabildik. Dördüncü yılın başında ise bütün imkânları kullandıktan sonra fevkalâde bütçemizi 140 milyon liralık bir açıkla karşı karşıya bulduk. İşte hem bu açığı kapamak, hem de elde bir miktar para bulundurmak için varlık vergisi ihdas ettik. Filvaki bu vergi bize umduğumuzu verdi. Fakat ara yerde fevkalâde bütçemiz açığı 250 milyona çıktı. Böyle varlık vergisinin hazineye getirdiği milyonlar sadece fevkalâde bütçenin açığını kapayabildi. Ve yine böylece 1942 senesi millî müdafaa masrafları 542 milyon lirayı buldu. Bu büyük rakam

³⁵⁹ *Ulus Gazetesi*, 12 Haziran 1943.

³⁶⁰ *Ayın Tarihi*, No.115, Haziran 1943, 39-41. ss.

dahi hakikatın tam ifadesi değildir. Çünkü evvelâ veresiye alınan harp malzemesinin bedelleri maliye bütçesinden ödenir, saniyen, ordunun hububat ihtiyacı hemen kâmilen, diğer gıda ihtiyaçları kısmen halktan ucuz fiyata aldığımız yüzde 25'lerle ve maliyet fiyatı ile temin edilmiştir. Eğer ordu bunları hariçten satın almış ve bedellerini carî fiyatlarla ödemiş olsaydı, millî müdafaa masraflarının yekûnu 800 milyona çok yaklaşırdı. Bu böyle olmakla beraber biz bu milyonları seve seve vermekte devam edeceğiz.

Geçen harp yıllarının açıklarını kapamak için bugüne kadar yeni vergilere yeni zamlara yeni istikrazlara, altın karşılığı çıkarılan paralara ve varlık vergisine birer birer baş vurduktan sonradır ki başlayan yılın açığını kapamak için toprak mahsullerine vergi koymak zarureti duyduk. Ve bu vergi ile her iki bütçemizin müvazenesini temine çalıştık. İstiyoruz ki bu vergi de birbirine inanan ve birbirine güvenen insanların alış verışı olsun. Bu bahsi kaparken varlık vergisi hakkında birkaç söz söylemek zarureti duyum.

Bundan sonra daha sıkı takibedilecek olan varlık vergisi bütün vatan çocuklarının zarureti takdir ederek, seve seve verdiği bir vergi olmuştur. Nitekim bugüne kadar bu verginin bize temin ettiği para 270 milyon lirayı geçmiştir. Bu böyle olduğu halde bazı yerlerde çatlak sesler duyuldu. Bu çatlak seslere göre, gûya bu vergiyi biz azınlıkları ezmek için koymuşuz. Bu adî bir çirkin iftiradır. Filvaki bugüne kadar bu vergiden elde edilen 270 milyon liranın 105 milyonu azınlıklar ve yabancılar tarafından ödenmiştir. Yalnız bu nisbet bile azınlıkların hanları, hamamları, apartmanları ve kazanç kaynaklarını elde tuttıkları gözönüne getirilecek olursa insana derhal makul görünür. Fakat işin dahası var. Bu varlık vergisiyle birlikte diğer bir nevi vergi tatbik edildi ki bu vergi devlete 600 bin tona yakın hububatla bir miktar pirinç, yağ vesaire temin eylemiştir. Bu malların serbest piyasadaki fiyatlarla tutarı 600 milyon lira ediyor. Bu 600 milyona mukabil devlet yalnız 120 milyon lira verdi. Demek bu yoldan biz 480 milyon lira bir vergi tahsil etmiş olduk. Bu verginin cesim yekûnu arasında ne bir yabancıların ne de bir azınlığın bir santimi bile mevcut değildir.

Bundan maada, önümüzdeki yıl için bu usulü bütün toprak mahsulüne teşmil ediyoruz. Ve bu teşmilden 500 milyonla bir milyar arasında bir menfaat bekliyoruz. Bu geniş rakamda da ne yabancıların ne de azınlıkların bir santimi bulunmayacaktır.

Ben bu izahatı bilhassa şu cümleyi söylemek için verdim. Şâyet bir gün hayatın zorlukları bizi diğer vatandaşlar arasında azınlıklara da müracaât

zaruretile karşı karşıya bırakacak olursa biz bu zarureti yerine getirmek için bir dakika bile tereddüt etmiyeceğiz.

Mevcut harp, maliyeden sonra sıkı mücadelelerimize rağmen bizi ticaret, fiyat ve iâşe cephelerimizde hırpaladı. Harple beraber bu cephemiz için tedbirler ve kararlar almaya başladık. İlk alındığı zaman müessir olan bu kararlar gün geçtikçe kâfi gelmemeye başladı. Ve her karar yeni ve daha sert bir kararı davet etti. Ve böylece birçok mallara el koymak zaruretine kadar gittik. Bütün bunlara rağmen geçen sene bu günlerde geniş bir buhranla karşı karşıya kaldık, ordunun stokları tükenmiş ve şehirlerin ekmeği kalmamıştı. Bu buhrandan harbin ve onun öz oğlu olan ihtikâr ve hırsın hissesi çok olmakla beraber ithalât ve ihracat zorlukları da hesaba katılacak âmillerdendi. Yine bu işte takriben bir milyon gencin istihsal sahasından alınarak istihlâk cephesine geçirilmesinin hissesi az değildir.

Harp rejiminin başındanberi her tedbirimizi ya tamamen veya kısmen memnun edici neticeler elde edebiliyorduk. Fakat bütün memleket için pahalılık mücadelemizde bütün tedbirlerimiz ve faaliyetimiz daima kısır kalıyordu. Onun için son buhrandan sonra topyekûn pahalılıkla mücadele etmektense bu pahalılığın en çok yere serdiği vatandaşlara yardım etmeyi daha mümkün ve daha faydalı bulduk. Elimize geçen yüzde yirmi beşlerle evvelâ ordumuza, ondan sonra tesbit ettiğimiz bir milyon 600 bin vatandaşa maliyet fiyatına hububat ve ekmek kararını aldık. Bunu takiben fıkârası pek çok olan üç büyük şehrimizle Zonguldağa orta fiatla hububat vermek kararına vardık... Bu kararlarımız bir saat gibi işledi. Ve böylece üç buçuk milyon Türk açlık tehlikesinden kurtuldu. Bundan başka memurlarımıza meccanen elbiselik kumaş dağıttık ayrıca bir milyon 600 bin nüfusa ucuz şeker verdik ve yine bunlara pek az miktarda un, fasulye vesaire vermiye çalıştık. Bizi bu çalışmalarımızda muvaffak eden iki âmilden biri elimize 600 bin tona yakın hububat geçiren yüzde yirmibeşler diğeri de İngilizlerin bu sene içinde gönderdiği 80 bin tona yakın buğdaydır ki bu değerli yardım için İngiltere'ye huzurunuzda şükranlarımı izhar ederim.

Aldığımız bu tedbirler tamamen muvaffak olmuştur denilebilir. Onun için bu işlerde çalışan büyük, küçük bütün arkadaşlarıma da huzurunuzda teşekkür etmeyi bir borç bilirim. Bu sene pahalılıktan müteessir olan insanlar için düşündüğümüz yol muvaffak olduğunu gördüğümüz yine bu yol olacaktır. Geçen defa birkaç şehre verebildiğimiz hububatı bu sene bütün şehirlerimize teşmil kararındayız. Geçen sene bir milyon altıyüz bin olarak tesbit edilen dar ve mahdut geliri insanların adedini arttıracacağız. Geçen sene afzı murat olarak verdiğimiz gıdaları. Toprak mahsulleri vergisinin yaratacağı genişliği gözönüne alarak bu sene hakikî ihtiyaçları karşılayacak miktarlara yaklaştırmak niyetindeyiz. ”

BAŞVEKİL ŞÜKRÜ SARACOĞLU'NUN KONUŞMASININ BASINDAKİ YANKILARI

Falih Rıfki Atay, 16 Haziran 1943 tarihli 'Ulus' gazetesinde, 'Başvekilin nutku' başlıklı yazısında şunları yazmaktadır:³⁶¹

"Sayın Saracoğlunun millî müdafaa ile maliye ve endüstri işlerimiz ve umumî kalkınma meselelerimiz hakkında söyledikleri o kadar açık ve canlıdır ki lüzumsuz hulâsa ve izahlarla onların bütünlüğüne hıyanet etmek istemiyoruz. Ancak Varlık Vergisi etrafındaki kara niyetli dedikodulara cevap verirken, Başvekilimizin azınlıkların bol kazançlarından alınan hisse ile, Türk halkının katlandığı fedakârlık arasında yaptığı kıyaslamanın, herkes tarafından iyice kavranmasını istemeden geçemiyoruz."

Hüseyin Cahid Yalçın, 19 Haziran 1943 tarihli 'Vatan' gazetesinde, 'Kurultaydan Sonra' başlıklı yazısında:³⁶²

"Dünyanın her tarafı ateş ve kan içinde akla sığmıyacak kadar müthiş felâketlerden inlerken bizde ticaret, iktisat ve istihsal sahasında hâkim sınıf hükûmetin kendilerini rahat içinde yaşatan politikasından sadece sitayişlerle bahsetmekle borçlarını ödemiş zannediyor ve doymak bilmez bir kurs ile anormal kârlar temin etmekten başka bir şey düşünmüyordu. Memleketin üzerine yüklenen yük, durumun icap ettiği fedakârlık sanki yalnız onları rahat yaşatmak ve zengin etmek içindi. Sıkıntı ve yokluk başkalarının, kâr onların olacaktı. Bu sınıftan bahsederken ırkî hiç bir ekaliyete bilhassa işaret etmek katiyen aklımızdan geçmez. Burada bahis mevzuu olan şey ırk değil, Türkiye'deki bütün ırklardan ve mezheplerden hissesini alan hususî bir sınıftır ki insafsızca kâr peşinde koşmaktan ve insanî ve vatanî vazife mefhumunu tanımamaktan suçludur. Bu sınıf içinde herhangi bir unsurun adetçe çok bulunması varlık vergisinin mahiyetini tahrif etmek için bir sebep teşkil edemez. Başvekil, bu hususta çok kanaat verici bir hakikatten bahsetmiştir. Varlık Vergisinin tahsilâtı şimdiye kadar 270 milyonu geçmemiştir ki bundan sonraki tahsilât ile beraber çok daha yüksek bir yekûnu olmayacağı aşîkârdır. Bu kadar gürültü yapan bu verginin yanısıra hükûmet toprak mahsullerinden yüzde yirmi beş hisseyi almak suretile köylü sınıfından 480 milyon lira fevkalâde bir vergi almış bulunuyor.

Harp vergisi içinde, insanların her teşebbüslerinde olduğu gibi, esef edilecek yanlışlıklar bulunduğu inkâr kabul etmez.

³⁶¹ *Ayın Tarihi*, No: 115, Haziran 1943, 77. s.

³⁶² *a.g.e.*, 83. s.

.....

Bu varlık vergisi nasıl azlıklar [azınlıklar] aleyhinde bir hareket değilse, onun hemen iki misli olarak köylüden alınan mahsul vergisi de Türk unsuru aleyhinde bir hareket değildi. Yalnız şu fark var ki köylü büyük bir feragat ve vatanseverlikle vergilerin en ağırına katlandı ve ağzını bile açmadı. Fakat insafsız para kazanmayı kendilerinin bir hakkı addeden sınıf, cins ve mezhep farkı olmaksızın, dünyayı telâşa vermekte bir kurtuluş çâresi aradı, parayı vatan ziyâde sevdiği intibasını verdi. »

**Reisicumhur İsmet İnönü'nün Büyük Millet Meclisi'nin
VII. İntihap Devresinin Birinci Yılı Açış Konuşmasında,
Sürdürülen Ekonomik Politikalarla İlgili Olarak Söyledikleri ³⁶³**

« Arkadaşlar!

Geçen sene, zor şartlar ve meseleler içinden geçtik. Cihan harbinin siyasi ve iktisadi tesirleri, milletimizin yaşayışı üzerinde de geniş intizamsızlıklar yaptı. Millet hayatından düzeni ve türlü tehlikelere karşı gücü ve kudreti koruyabilmek için ehemmiyetli tedbirler almağa mecbur oldunuz.

.....

Arkadaşlar!

Cumhuriyet maliyesi, kolay tasavvur olunacak ağır vazifelerini kudretle ifa etmekte devam etmiştir. Memleket müdafaasının taşkın ihtiyaçlarını temin etmiye çalışırken altüst olmuş iktisadi şartların tesirlerini karşılamak Hazine için zor oldu. Memleket ve milletin ilerlemesine esas olan masrafları göze almak sebebi ise, maliyemizi gerçekten büyük sayılacak vazifeler karşısında bırakıyor. Milletimiz, bu vaziyeti iftihar edeceğimiz bir anlayışla kavramıştır. Büyük Meclisin istediği yeni vergileri, milletimiz yürekten ödemeğe çalışıyor. Büyük dâvalar içinden selâmetle çıkmanın bedeli, kan fedakârlığı kadar da vergi tahammülüdür. Öz selâmeti için kanı ile ve vergisi ile sıkıntıyı göze alamıyan milletler, düşman boyunduruğu altında daha çok kan ve daha çok mal kaybını yüklenmiye mecbur olmuşlardır (Doğru sesleri). İkinci Cihan Harbi esnasında, Hazine ihtiyaçlarını kendi kaynaklarından ve bu intizam içinde kapabilmesi, Türk milletinin daima övüneceği bir başarı olarak anılacaktır. »

363 *TBMM Zabut Ceridesi*, Devre: VII-İçtima: 1, Cilt: 6, Birinci İnikat, 1.XI.1943, 3-5. ss.

KONUŞMANIN BASINDAKİ YANKILARI

Falih Rıfki Atay, 2 Senteşrin 1943 tarihli ‘Ulus’ gazetesinde ‘Cumhurreisimizin Nutku’ başlıklı yazısında şunları ifade etmektedir.³⁶⁴

“Cumhurreisimiz, yedinci intihap devresinin birinci yılını, bütün memlekette can kulağı ile dinlenen nutku ile açtı. Bu nutka dahi, halka haber veren, güçlükleri ve tehlikeleri saklamadığı kadar haksız ve köksüz söylentilere karşı koyan, millî birliği şef, Meclis Hükûmet ve halk arasındaki açık ve dürüst anlaşmada ve inanışmada aryan, boş ve tehlikeli eyimserliği kafalardan ve gönüllerden gidermeğe çalışan, nihayet, Türk milletinin ne düşündüğünü, ne istediğini ve ne yapmak istediğini kimsede şüphe bırakmaz, duru ve açık bir lisanla bütün âleme ilân eden İnönü prensipleri hâkim olmuştur.

Biz malî bir istiklâl, müstakil bir politika ve kuvvetli bir millî müdafaaya dayanmayan idarelerde çektiklerimizin, uğradıklarımızın ve ödediklerimizin hâtıralarını unutmamışızdır.”

Nadir Nadi, 2 Senteşrin 1943 tarihli ‘Cumhuriyet’ gazetesinde ‘Millî Şefi Dinlerken’ başlıklı yazısında şu görüşlere yer verir:³⁶⁵

“Harp vaziyetinin doğurduğu sayısız güçlüklerle rağmen, iktisat, ziraat, münakale, ticaret gibi millî faaliyetimizin özü ile ilgili muhtelif devlet şubeleri, bir yandan o güçlüklerle savaşırken, bir yandan da hayat seviyemizi daha ileri götürecek cesaretli tedbirlere sırası geldikçe başvurmaktan kaçınmıyorlar.

Millî varlığımızın bütünlüğünü sağlayan bu gayretlerin devlet maliyesine ağır vazifeler yüklendiğine şüphe yoktur. Bir yandan memleket müdafaasının icap ettirdiği masraflar, bir yandan milletin ilerlemesine esas olan masraflar, yalnız maliyemizin değil, topluluğumuzun gayretini isteyen vazifelerdir.”

Esat Tekeli, 4 Senteşrin 1943 tarihli ‘Ulus’ gazetesinde, ‘Çalışma ve Birlik Nizamı’ başlıklı yazısında şu tesbitte bulunur:³⁶⁶

“Millî Şefin, en özlü ve dolgun düşünceleri, en kolay, fakat yerine başka tür-lüsünün konması imkânsız olan en seçkin bir ifade ile anlatan nutuklarında ekonomi tedbirleri, mühim bir yer tutmaktadır. Millî Şefin işaretlerine göre, harbin, yaşama intizamını şaşırtan tesirleri arasında iktisadî sıkıntıyı imkân nisbetinde hafifletmeğe uğraşarak vatandaşa bir çalışma huzuru getirmek, hükûmetin başta gelen maksatlarından biridir.”

364 *Ayın Tarihi*, No: 120, II. Teşrin 1943, 46. s.

365 *a.g.e.*, 49-50. ss.

366 *a.g.e.*, 53-54. ss.

**Reisicumhur İsmet İnönü'nün Büyük Millet Meclisi'nin
VII. İntihab Devresinin İkinci Yılı Açış Konuşmasında,
Sürdürülen Ekonomik Politikalarla İlgili Olarak Söyledikleri**³⁶⁷

« Muhterem Arkadaşlar:

Son senelerimizin başlıca kaygısı memleket içinde beslenmenin güçlüğü ve ihtikâr belâsının zararları olmuştur. Milletlerin bugünlerinin ve geleceklerinin emniyetleri büyük ölçüde başlıca kaygıları iken memleket içindeki beslenme meselesi, ayrıca bir ehemmiyet kazanmıştır.

Maliye bakımından, ağır bir yük, büyük bir ordunun türlü ihtimallere karşı heran hazır bulundurulması, Türk Milletinin yaşamak kabiliyetinin temel meselesi olarak devam etmiştir (Alkışlar).

Büyük harp ve siyaset devrelerinin fena arkadaşı olan salgın hastalıklar da memleketimizi tehdit etmekten geri kalmamıştır.

Mahrumiyetler, ağır fedakârlıklar ile beraber Cihan Harbinin bütün siyasi emniyetsizlikleri ve kararsızlıkları, her millet içinde eksik olmayan zayıf karakterler üzerinde iktisadi ve siyasi bakımdan tesirlerini göstermiştir.

İşte bu vaziyet içindedir ki, Cumhuriyet Hükûmeti ve Büyük Millet Meclisi geçen seneyi başarılı sayılabilecek surette geçirmiştir. Her isabetli tedbirin daha iyisi daima söylenebilir. Milletler hayatında hiç bir iyiliğin yeter görülmemesi tabiidir. Ancak durumun nisbi olan iyileşmesini takdir edebilmek, millî yaşayışların temeli olan kendine güvenme duygusunun beslenmesi için şarttır. Türk Milleti kendi çalışkanlığı ve fedakârlığı ile memleketinin daima iyiliğe götürüldüğünden ve içinde bulunduğu durumlar ne kadar dolaşık olursa olsun, isabetli tedbirleri bulabilecek bir Millet Meclisine malik olduğundan emin olabilir (Alkışlar).

Hükûmet geniş ölçüde müspet iktisadi tedbirlere ehemmiyet vermekte tamamiyle haklı çıkmıştır. Millet ekonomisinin her dalında çalışan Vekillerimiz daha geniş istihsal etme, kısa ve uzun vadeli daha esaslı cihazlanma işlerinde büyük gayretler göstermişlerdir.

Ziraat Vekilliği, bu memleketin en çok vatandaşını ilgilendiren bir alanda, her konuyu kavrayan geniş bir programa girmiştir. Teknik çalışmayı öğretmek, teknik âletlerin elde edilmesini mümkün kılmak için esaslı kanunlar kabul ettiniz. Ziraî Donatım Kurumunca daha ilk senesinde 167 000 parça ve 8 000 tona yakın malzeme dağıtılmıştır. Ziraat âletleri için elde bulunan fabrikalar verimli bir hale getirilmiştir. Ziraat makinalarını daha geniş ölçüde memlekette yapmak için çalışıyoruz. Ziraat mütehasısları ile köylüye kadar yaklaşacak surette geniş bir ziraat teşkilâtına bu sene başladık. Üç vilâyette giriştiğimiz tecrübeden hüküm vermeğe yarayacak neticelerin alınabilmesi için, bunu, hiç olmazsa, türlü iklimde

367 *TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VII-İçtima: 2, Cilt: 14, Birinci İnikat, 1.XI.1944, 2-8. ss.; İsmet İnönü'nün TBMM'deki Konuşmaları, 1920-1973, Ankara, 1993, 41-53. ss.*

on vilâyette yaymak mecburiyetindeyiz. Eğer kuvvetle ümit ettiğim gibi bu sene Toprak Kanununu çıkarırsak, ziraat bakımından büyük neticeler verecek ve iç-timai bünyemizin esas bir meselesi olan dâvayı temel bir tedbire bağlamış olacağız (Alkışlar).

Devlet eliyle yaptığımız ziraat işleri verimli bir şekilde ilerlemektedir. 1942 senesinde 21 000 dekarla başladığımız işletmeye 1943 senesinde 780 000 dekarla devam ettik. Bu sene 1 000 000 dekar işleyeceğiz.

Bu işletme memlekette tohum ıslahının büyük kaynağı, memlekette teknik ziraatı yaymanın geniş örneği ve olağanüstü zamanlarda milletçe beslenmenin kıymetli yardımcısı olacaktır.

Hayvancılık işleri, büyük gayretle ele alınmıştır. Memleketin ekonomisinde hayvan zenginliğimiz küçük görülmeyecek bir derecededir. Fakat gerek sayı, gerek değer bakımından daha çok ihtiyaç karşındayız. İptidai şekilde hayvan yetiştirme, teknik şekilde iyileştirilecektir. Hele bu memleketin en esası bir derdi olan hayvan bakımı meselesi, şuurda ve usulde temelinden düzeltilmek lâzımdır. Milletçe ve Hükûmetçe bu hususta çok çalışmaya mecburuz.

Orman işleri iyi yolda ve geniş adımla ilerliyor. Bugün Türkiye ormanlarının % 83'ünü karşılayan 8 770 000 hektar, 73 Devlet işletmesinin eline geçmiştir. Önümüzdeki yıl daha 14 işletmenin açılmasıyla bütün Devlet ormanlarının içinden, özel kazancından başka bir şey düşünmeyen yok edici baltalar tamamiyle sökülüp atılmış olacaktır. Hususi ormanların meselesinin de kanun yolu ile çözülmesiyle, bütün milletin kıymetli varlığı olan ormanlarımız tam kurtuluşa ermiş olacaktır. Yeşil ve güzel Türkiye'yi kurmakta olan genç mühendislerimiz ümit verici bir hevesle çalışmaktadırlar. Onları, şimdi, yeni dikmelerle orman varlığımızı arttırmak ve ağaçsız köylerimizi ağaçlandırmak gibi büyük bir vazife bekliyor. Uzun senelerde neticesi görülecek bu vazifeyi hakkıyla yerine getirmek için bir gün kaybetmeden işe koyulacağız.

Memleketin büyük bir meselesini daha şimdiden Ziraat Vekilliğinin mesuliyeti sahasına yerleştirmek istiyoruz. Memleket, sıhhi bir surette yaşamının gerekli kıldığı yağ istihlâk etme derecesinden çok az miktarda yiyecek yağı kullanıyor. Hayvanî ve nebatî yağ istihsalimiz ihtiyacımıza yeter miktarda değildir. Bu konuda etraflı tedbirler almağa başlamalıyız.

İktisat Vekilliğimizin mesuliyetinde olan endüstri ve maden işletmeleri verimlerini arttırmışlardır. Hususi endüstrinin çalışmaları da iyi haldedir. Harpten evvelki istihsalin ilerisinde olan geçen seneki kömür verimi bu sene daha ziyade arttırılmıştır. Bir aralık, bütün memleketin hayatını tehdit eder bir darlığa düşmüş olan kömür meselesini, iki senelik çalışma ile bugünkü haline getirmek hakikî bir başarıdır.

Linyit istihsalimiz büyük ölçüde harp zamanında başlamıştır denilebilir. Bu sene de verim az sayılmayacak kadar artmıştır. Memleketi geniş ölçüde ve her

alandaki linyit kullanmağa alıştırmak umumî hayat için lüzumlu bir tedbirdir. Gelecek seneler için ümitli olmamıza sebepler vardır.

Karabük Demir ve Çelik Fabrikalarımız, güçlükleri öğrenip yenmekte ve verimini arttırmaktadır. Memleket endüstrisinin temeli olacak olan bu konuyu geliştirip mükemmel hale getirmeğe sebatla devam edeceğiz.

Maden aramalarımızda yeni kükürt ve bakır yatakları bulmuş olmaktan seviniyoruz.

Petrolde ümidimiz kuvvetli olarak devam ediyor.

Kâğıt fabrikasını bu sene yeni tesislerle genişlettik.

Selüloz endüstrisi, ana tesislerini kurmuştur. Bundan, ilerisi için birçok alanda geniş faydalar bekliyoruz.

Memleketin dokuma müesseseleri, emniyetli bir halde kurulmuş ekonomi cihazı olarak memleketin bünyesinde sağlam bir yer tutmuştur. Verimler, teorik kabiliyetlere kadar yükselmiştir. Pamuk mahsulümüzün büyük mikyasta alıcısı olan dokuma endüstrimiz yakın gelecekte memleketin bütün ihtiyaçlarını karşılamak amacındadır.

Şeker endüstrisi, İkinci Cihan Harbi devrinde memleketi büyük bir sıkıntıdan kurtarmıştır. Bu konuda eksik olan ihtiyacımızı süratle tamamlayacağız.

Yapı malzemesi endüstrimiz, memleketin imarını kolaylaştırmaktadır. Bu konuyla memleketin her köşesine dağılmış kirece ve tuğlaya kadar en küçük malzemeyi bol ve ucuz veren bir sisteme şiddetle muhtacız. Hususî, resmî bütün teşebbüsler için temiz ve sağlam yapı malzemesi tedarik etmekte gelirlî bir çalışma alanı vardır.

Kimya endüstrisine bu cihan harbinde bazı kurumlarla girmiş bulunuyoruz. Bunun eksikliğinden çok sıkıntı çekiyoruz. Bu endüstrinin temel maddelerini elde etmek için süratle ve cesaretle işe girişmek zorundayız.

Ekonomi hayatımızda kooperatifleri çoğaltmak ve iyileştirmek için Hükûmet her teşviki yapmaktadır.

İş hayatının hukukî münasebetler, sosyal ve sihhî icaplar bakımından düzenlenmesi, Cumhuriyetin en çok ehemmiyet verdiği konulardan biridir. Hükûmet, kendi elindeki kurumlarda çalışan işçilerin hallerini ve yaşayışlarını iyileştirmek için büyük gayretler göstermiş ve büyük masraflar yapmaktadır. Bu emeklerin müsbet neticelerini alıyoruz. İş kazaları, meslek hastalıkları ve anahlık sigortası kanunu ile sigorta idaresi teşkilâtına bakacak kanun projeleri yürürlüğe girince, iş ve işçi hayatının düzelmesinde yeniden kuvvetli adımlar atmış olacağız.

Ticaret Vekilliğinin çalışma konuları, büyük ehemmiyetlerini muhafaza etmektedirler. Hükûmet, Cihan Harbi devresinde, her memleketin başlıca varlığı olan stokları vücuda getirmek için, bu sene takdire değer neticeler elde etmiştir. İki sene evvel büyük şehirlerimizi günü gününe beslemek darlığında iken, bugün Ticaret Vekilliğinin kontrolü altında stoklar biriktirilmiştir. Bu stoklar, bu memlekette hiç bir zaman görülmemiş derecede ehemmiyetli miktardadır. Gün

gününe beslenmek kaygısını çekmiş olan şehirlerimiz, kesiksiz bir intizamla ve uzun zamanlara yetecek ambarlarla beslenmektedir. Hükûmetçe dağıtılan yiyecek tayınlarının arttırılabilmesi de, kaydolunmağa değer bir muvaffakiyettir.

Pahalılıkla uğraşma başlıca Hükûmet meselesi olmakta devam ediyor. Dış ticaret işi, Hükûmetin üzerinde çok çalıştığı bir konudur. Hemen bütün Avrupa piyasasının kapanması ile güçleşen ticaret durumunu yeni tedbirlerle kolaylaştırmak ümidini muhafaza ediyoruz. Vatandaşlarımız bilmelidirler ki, bütün istihsallerimizde fiyat ve maliyet meselesi, dış ticaretimizin başlıca konusu haline gelmiştir. Cumhuriyet Hükûmeti, harp sonu ve harp sonrası devrinin memleket ekonomisi bakımından bu büyük meselesini düzenlemek için, bütün malî ve ekonomik alanlarımızda gerekli tedbirleri alacaktır. Henüz ne şekil alacağı belli olmayan dünya ekonomisi icapları ile ve fiyatları ile olduğu kadar, kendi iç ve dış malî borçlarımız ve millî ekonomimizle ilgili olan bu meselenin tedbirlerini tedrici olarak ihtiyatla bulup tatbik etmeğe çalışacağız. Millî ekonomimizde müstahsili şimdiden her memlekete nispetle daha serbest bırakmak sayesinde geçirdiğimiz bir çok sıkıntılara karşılık olarak, biz harp sonrasının ekonomik sarsıntılarına daha sağlam bir suretle dayanabileceğimize inanıyoruz.

.....
Sayın arkadaşlar:

Cumhuriyet Maliyesi yüklü ve verimli senelerinden birini daha muvaffakiyetle geçirdi. İçinde bulunduğumuz yılın malî ödevleri de hafif değildir. Bu sene takdire değer en ehemmiyetli maliye işimiz, âdi ve fevkalâde bütçelerin bir arada ve bir cetvelde gösterilmesidir. Bütçe masrafları, milletin vergileriyle ve iç istikrazlar ile karşılanmağa çalışılmıştır. Türk Milletinin İkinci Dünya Harbinde Devlet maliyesi için gösterdiği kabiliyet, felâketlerden korunmasının ve millet hayatını emniyet ve ilerleme yolunda yürütmenin başlıca temeli olmuştur. Ne kadar ehemmiyetli vergiler ve ödevler konduğunu biliyoruz. Ancak Büyük Milletimizin vatanseverliği ve vergi ödemenin müstakil millet olarak yaşama şartlarından birisi olduğunu bilmesi sayesinde bugünün sert vazifelerini karşılayabiliyoruz. Maliyemiz, millet fedakârlığının cevabı olarak ihtiyaca yetişme, düzgün ödeme, içerde ve dışarda Devletin malî itibarını koruma muvaffakiyetlerini gösterebilir. Devlet tahvilleri, vatandaş nazarında büyük kıymetini muhafaza etmiş olmasından iftihar duyuyoruz. Şüphesiz ki, memleket müdafaasının ve her türlü gelişmenin öz kaynağı, hazinedir. Vatandaşlar, hazine kuvvetini bugün için ve gelecek için başlıca dayanak tuttukça vatan daima daha ileri ve daha yüksek olacaktır (Alkışlar).

Büyük Meclis, önümüzdeki sene içindeki sağlam bir maliye nizamını korumak yolunda gerekli tedbirleri alacaktır.

Hükûmet, maliyede vukufu ve geniş islâhat için bütün gayretlerini sarfedecektir. Ödevini iyi yürekle yerine getiren vatandaşa kolaylık göstereceği ve vergi borcunun tam ödemekten kurtulmak isteyenlere tesirli olarak karşı koyucu usuller durmadan aranacak ve düzeltililecektir. »

KONUŞMANIN BASINDAKİ YANKILARI

Esat Tekeli, 5 İkcinciteşrin 1944 tarihli ‘Ulus’ gazetesinde, ‘Nutka Göre Malî Meselerimiz’ başlıklı yazısında şu görüşlere yer verir:³⁶⁸

“Cumhurreisimizin bütün memleket meselelerini kucaklayan geniş izahları arasında maliye işleri de mühim bir yer tutmaktadır. İktisadî meseleler arasında yer alan fiyat konusu, para ile ilgili olduğu için bu da malî mevzular arasında sayılabilir. Yalnız fiyat ve para meselesi teknik izahlara ihtiyaç gösterdiği için bunu başka bir yazıya bırakarak bugün doğrudan doğruya maliyeyi alâkalandıran kısımlar üzerinde durmak istiyoruz. Nutukta, 1944’de Devlet gelirleriyle masraflarının tek bütçede toplanması takdire değer bir iş olarak kaydedilmiştir. Gerçekten, bu yıla kadar bütçe dışında bırakılan ve fevkalâde denilen gelir ve masrafların 1944’te bütçe içine alınması, Devlet masraf ve gelirlerinin tek bütçede toplu şekilde görünmesinden beklenen idarî ve teşrîî faydaların elde edilmesine hizmet etmiştir. Fakat daha ziyade mühim olan nokta, bu yıl büyük kısmı böyle tek bütçede toplanan masrafların yüzde doksan beşinin vergilerle ve yüzde beşinin de iç istikrazlarla karşılanmasıdır. 1944 bütçesi, henüz tatbik devresinde bulunduğu için bütçenin hazırlanması sırasında yapılan tahminlerin malî yıl sonunda gerçekleşme nisbeti ne olacağı kestirilemezse de köylümüzün katlanmakta olduğu yeni fedakârlıkların verimli olması beklenebilir.

Millî varlığımızın desteği olan vergi fedakârlığı ve Devlet idaresinin manivelâsı olan hazine kudreti hakkındaki izahların, halkımızın uyanık şuurunda müsbet intibalar bırakacağı şüphesizdir.

Maliyemizde ‘vukufu ve geniş ıslâhat için hükûmetçe bütün gayretlerin sarfedileceği’ yolundaki işaret, şumullu olmakla beraber en ziyade vergi ile ilgili görünüyor. Vergi yükünün yurtdaşlar arasında adaletle tevzii, maliye idarelerinin en nazik işidir.

.....

Gerek vergi işinde, gerek öteki malî mevzularda yapılacak ıslahların ehemmiyet sırasına göre programlaştırılması, Millî Şef’in işaretlerini gerçekleştirme yolunda ilk adımı, teşkil edecektir.”

³⁶⁸ *Ayın Tarihi*, No. 132, *İkcinciteşrin 1944*, 52-53. ss.

**Reisicumhur İsmet İnönü'nün Büyük Millet Meclisi'nin
VII. Döneminin Üçüncü Toplantısını Açış Konuşmasında,
Sürdürülen Ekonomik Politikalarla İlgili Olarak Söyledikleri:** ³⁶⁹

« Sayın Milletvekilleri!

Büyük Millet Meclisinin yedinci döneminin üçüncü toplantısını açmakla bah-tiyarım. Dışarda ve içerde, bütün güç şartların yaman etkilerine karşı, Türk Mil-letinin kaderini selâmet yolunda yürütmek için, Büyük Millet Meclisinin har-cadığı engin gayretlere şükranlarımı sunmak ilk borcumdur (Alkışlar). Yeni top-lantı yılının candan çalışmalarınızda daha verimli olacağına güvenerek hepinizi sevgilerle selâmlarım (Alkışlar, sağıl sesleri).

Cumhuriyet Hükûmetinin memleket ve milletin hayrına olarak aldığı cesur kararları takdir buyuracağınıza şüphem yoktur.

Toprak Mahsulleri Vergisinin kaldırılması teklifinden gerçek bir sevinç duy-dum. Türk Milleti dar zamanlarda kendinden istenen fedakârlıkların, ilk imkân belirir belirmez, hafifletilmesi için Büyük Meclisin ve Cumhuriyet Hükûmetinin gösterdiği dikkati farkedecektir.

İhracat vergisinin kaldırılması da, iyi bir teşebbüstür. Mahsullerimizin cihan piyasasında tutunması için Hükûmetin durmadan tedbir arayacağına güveniyoruz.

Yeni bütçede birikmiş dalgalı borçlara karşılık olarak ehemmiyetli bir ödenek konması, sağlam bir malî bünye için şifalı bir tedbirdir. Bütün bunlarla beraber, Cumhuriyet Hükûmetinin memleketin imarına ve millî donatıma ödenekler ayır-ması, muvaffakiyetli tertipler sayılır.

Geçen toplantıda, uzun ve geniş tartışmalardan sonra, Toprak Kanununun kabul buyurdunuz. Çalışan çiftçinin kendi işleyeceği toprağın kendi malı olması prensibi, bu memleket için uzun zamandanberi kıymetli bir hayal idi. Toprak Kanununun adaletli, vukufly ve mümkün olduğu kadar çabuk tatbiki ile bu kıy-metli hayalin memleketi yükselten bir gerçek olduğu anlaşılacağı günleri ümitle bekliyoruz (Alkışlar).

Yine geçen toplantıda kabul buyurduğunuz Orman Kanunlarıyla Türkiye'de orman rejimi fennî esaslar üzerine kesin olarak kurulmuş bulunuyor. Devamlı olarak ağaçsızlaşan vatanımızın hiç olmazsa altmış seneden beri beliren orman dertleri, zamanınızda asıl dâvalara, bağlanmıştır. İlerde memleketimizi yeşil yurt

369 *TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VII - Toplantı: 3, Cilt: 20, Birinci Birleşim, I.XI.1945, 3. s.; İsmet İnönü'nün TBMM'deki Konuşmaları, 1920-1973, 54. s.*

haline getirecek olan tedbirleri alan ve teşekkülleri kuran sizler ve yarınki nesiller için geçici sıkıntılara katlanan bugünkü Türk nesillerini, gelecek Türk evlâtları şükranla anacaktır. »

Savaş Yılları ve Vergiler

Ekonominin savaş yıllarındaki dengesini piyasa hareketleri ile sağlamak gerekçesiyle yola çıkmış olan Saracoğlu hükûmeti, fiyatlardaki fırlayış karşısında olağandışı yeni tedbirlere başvurdu. Yönetici siyasî kadroyla yerli varlıklı sınıflar arasındaki ilişkileri daha da bozan, CHP'nin dayandığı toplumsal taban açısından büyük çalkantılara yol açan bu tedbirlerin başında 1942 Varlık Vergisi ve 1945 Çiftçiyi Topraklandırma Kanunları gelmektedir.³⁷⁰

1942 Varlık Vergisi

“1942 yılında, savaş dönemi enflasyonundan yararlanarak büyük kazançlar elde edenlerin servetlerindeki artışların önemli bir bölümünü devlete aktarmak gerekçesiyle, bir kez uygulanacak bir varlık vergisi kanunu çıkarıldı. Ne var ki, bu verginin uygulanış biçimi, hükûmetin asıl amacının, resmen açıklanmasa da, İstanbul ve İzmir'deki yerli gayrimüslim tüccar ve sanayicilerin Türkiye ekonomisindeki güçlerini kırmak ve müslüman Türk işadamlarına özellikle dış ticaret sektöründe yer sağlamak olduğunu açığa çıkardı. Vergi matrahlarının takdir edilmesi ve vergi farkı işlemleri sorumsuz bir keyfilik içinde sürdürüldü. Vergi takdir komisyonlarının kararlarına karşı yasal itiraz yolu varlık vergisi yasasındaki bir maddeyle kapatılmıştı. Vergisini ödemeyenler ise Doğu Anadolu'daki çalışma kamplarına sürüldü.

.....

Öte yanda, ticaret ve sanayici çevreleri, savaş yıllarının özel koşullarını kullanarak vurgun vurma işini 1943-1945 arasında da başarıyla sürdürdü.”³⁷¹

³⁷⁰ Yahya S. Tezel: *a.g.e.*, 238. s.

³⁷¹ *a.g.e.*, 238-239. ss.

Varlık Vergisi, 15 Mart 1944'te, 4350 sayılı 'Varlık Vergisinin bakayasının terkinine dâir kanun' ile yürürlükten kaldırılmıştır.

S. Sayısı: 57

**Varlık Vergisi Hakkında Kanun Lâyihası ve Muvakkat
Encümen Mazbatası (1/219)**

T.C.

Başvekâlet

Muamelât Umum Müdürlüğü

6.III.1944

Kararlar Müdürlüğü

Sayı: 71-89/6-751

Büyük Millet Meclisi Yüksek Reisliğine

Varlık vergisi bakayasının terkinine dair Maliye Vekilliğince hazırlanan ve İcra Vekilleri Heyetince 6.III.1944 tarihinde Yüksek Meclise arzı kararlaştırılan kanun lâyihası esbabı mucibesıyla birlikte sunulmuş olduğunu arz ederim.

Başvekil

Ş. Saracoğlu

Varlık vergisi bakayasının terkinine dair olan kanun lâyihasının mucip sebepleri

1. 12.XI.1942 tarihinde mer'iyete giren 4305 sayılı Varlık Vergisi Kanunu hükümlerine tevfikân bütün vilâyetlerde (114 368) mükellefe (465 384 820) lira vergi tarhedilmiştir. Bu tarhiyatın (28 211 403) lirası maddi hata ve mükerrerlik dolayısıyla, (12 266 996) lirası da seyyar mükellefler ve hizmet erbabına ait olarak 4501 numaralı kanun hükümlerine tevfikân terkin edilmiş ve geri kalan (424 906 421) liradan şubat 1944 sonuna kadar (314 920 940) lirası tahsil olunmuştur.

Bu rakamlara nazaran verginin umumî tahsilât nispeti yüzde 74,11 e baliğ olmakta ve bu tarihte (109 985 481) lira tahakkuk bakiyesi kalmış bulunmaktadır. Bu bakiye, kanuni hükümler tatbik edildiği ve görünür varlıklarına müracaat olunduğu halde vergilerinin tamamen tahsili kabîl olmayan mükelleflere aittir. Bu bakiyenin alelâde vergi bakayasına gibi seneden seneye devredilerek uzun müddet takibine devam edilmesi, fevkalâde zaruretlerin doğurmuş olduğu Varlık Vergisi Kanununun mahiyetiyle ve maksadı vaz'ile telifi kabîl değildir. Bu sebeple mezkûr kanun neticelerinin de kısa bir zamanda tasfiye edilmesi zaruri bulunmakta olduğundan tahsil kabiliyeti kalmıyan bu bakayanın terkinini maksadiyle merbut kanun projesi izhar edilmiştir.

2. Kanunun tatbik mevkiine konulmasından bugüne kadar bir buçuk seneye yakın bir zaman geçmiş ve varlık vergisi tarhiyatı dolayısıyla Büyük Millet Meclisine ve muhtelif makamlara bu müddet zarfında yapılmış olan müracaatlardan ekserisi neticelendirilmiş olduğu gibi mükelleflerin de bütün iddia ve delillerini dermeyan eylemiş ve müracaatlarını yapmış bulundukları ve artık bu hususta her hangi bir müracaatta bulunmak ihtiyacında olmadıkları şüphesizdir. Tasfiyesinin icra edildiği sırada bu hususta yeniden yapılacak müracaatların kabulü ise tasfiyeyi ihlal ve idarî makamları lüzumsuz yere işgal edeceği cihetle bu kanunun mer'iyet mevkiine girdiği tarihten sonra yapılacak müracaatların dinlenmemesi zaruri görülmüş ve projeye buna ait hüküm konulmuştur.

Muvakkat Encümen mazbatası

T.B.M.M.

Muvakkat Encümen

14.III.1944

Esas No. 1/219

Karar No. 2

Yüksek Reisliğe

Varlık vergisi bakayasının terkinine dair Maliye Vekâletince hazırlanan İcra Vekilleri Heyetinin 6.III.1944 tarihli toplantısında Yüksek Meclise arzı kararlaştırılan kanun lâyihasının Adliye, Bütçe, İktisat, Maliye ve Ticaret Encümenlerince seçilecek beşer âzadan, müteşekkil bir Muvakkat Encümende tetkiki hakkında Yüksek Umumî Heyet tarafından 13.III.1944 tarihinde ittihaz buyurulan karara tevfikân toplanmış olan Encümenimiz adı geçen kanun lâyihasını Maliye Vekili Fuad Ağralı'nın huzuriyle tetkik ve müzakere eyledi.

Hükûmet mucip sebeplerinde de yazılı olduğu üzere 4305 sayılı Varlık Vergisi Kanunu hükümlerine tevfikân 114 368 mükellefe tarhedilmiş olan 465 384 820 liradan 28 211 403 lirası maddi hata ve mükerrerlik sebebiyle tenzil ve seyyar mükelleflerle hizmet erbabına ait olan 12 266 996 liralık kısmı 4501 sayılı kanun hükümleri dahilinde terkin olunduktan sonra geri kalan 424 906 421 liradan mart 1944 ayına kadar tahsil olunan miktar 314 920 liraya balığ olmuştur.Varlık Vergisi Kanununun mer'iyet mevkiine girdiği 12.XI.1942 tarihinden bugüne kadar yapılan devamlı ve ciddi takipler neticesinde elde edilen bu yekûn memnuniyet verici bir durumun ifadesidir. Filvaki, verginin umumî tahsilât nispeti yüzde yetmiş dördü aşmış ve bu nispete erişmek için kanunun tahsil ve icraya taallûk eden hükümleri bütün şumuliyle tatbik olunarak mükelleflerin görünür varlıklarına nazaran bakayanın artık tahsil kabiliyeti kalmadığı Encümenimizde verilen izahattan anlaşılmıştır. Bu vaziyette 109 985 481 liradan ibaret olan tahakkuk bakiyesinin alelâde vergi bakayasına gibi seneden seneye devri fevkalâde zaruretlerin doğurduğu istisnai bir vergi olan varlık vergisinin mahiyet ve hedefiyle

kabili telif olmadığından umumî bir tasfiyenin icrası bir zaruret olarak belirmektedir.

Encümenimiz bu tasfiyenin muhtelif şekilleri üzerinde durmayı ve bunlardan verginin bünyesine en uygun düşeni esaslı bir tetkika tabi tutmayı vazife bilmiştir.

Varlık vergisi Millî Müdafaa zaruretlerinin doğurduğu istisnai bir vergidir; tarh, cibayet ve tahsil şekilleri bu bakımdan mülâhaza olunduğu taktirde âzami verimini temin etmiş ve artık mükelleflerin görülür varlıklarına nazaran tahsil kabiliyeti kalmamış olan bu verginin şahıs itibariyle bir tasfiyeye tabi tutulmasından elde edilmesi melhuz bazı faydalara mukabil umumî bir tasfiyenin her itibarla tercihe şayan olduğu neticesine varılarak Hükûmet teklifinin aynen kabulüne reylerin ittifakiyle karar verilmiştir.

Lâyihanın, müstacelen müzakeresi Umumî Heyetin yüce tasvibine arz edilmek üzere Yüksek Reisliğe sunulur.

Muvakkat E. Rs.	Mu. E. M. M.	Kâtip
Kocaeli	Zonguldak	Kastamonu
S. Yargı	Ş. Devrin	H. Çelen
Afyon K.	Ankara	Balıkesir
S. Yurtkoru	A. Çubukçu	S. Örgüevren
Bilecik	Bingöl	Dişarbakır
K. Gülek	F. F. Düşünsel	K. Şedele
Eskişehir	Giresun	İçel
E. Sazak	A. Sayar	T. C. Beriker
İstanbul	İzmir	Kastamonu
G. B. Göker	E. Oran	H. Çoruh
Kırşehir	Manisa	Tokad
Ş. Torgut	F. Kurdoğlu	C. Kovalı
Trabzon	Rize	Urfa
F. A. Barutçu	T. B. Balta	E. Tekeli

HÜKÜMETİN TEKLİFİ

Varlık Vergisi Bakayasının Terkinine Dair Kanun Lâyihası

MADDE 1. – 4305 sayılı kanuna göre tarhedilmiş olan vergilerin henüz tahsil edilmemiş bulunan bakiyeleri terkin edilmiştir.

MADDE 2. – 4305 sayılı kanuna göre yapılmış olan varlık vergisi tarhiyatından dolayı yeniden müracaat kabul olunmaz.

MADDE 3. – Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

MADDE 4. – Bu kanun hükümlerini yürütmeye İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

6.III.1944

Bş. V.	Ad. V.	M. M. V.
Ş. Saracoğlu	R. Türel	
Da. V.	Ha. V.	Ma. V.
H. Uran	N. Menemencioğlu	F. Ağralı
Mf. U.	Na. V.	İk. V.
Yücel	S. Day	F. Sirmen
S. İ. M. V.	G. İ. V.	Zr. V.
Dr. H. Alataş	S. H. Ürgüblü	Ş. R. Hatipoğlu
Mü. V.	Ti. V.	
A. F. Cebesoy	C. S. Siren »	

1945 Çiftçiye Topraklandırma Kanunu

Yönetici kadronun İnönü'nün çevresindeki 'radikal' kanadının yerli varlık sınıflarla ilişkilerini daha da bozan olay 1945 Toprak Kanunu'nun çıkarılışı oldu. Büyük arazi mülklerini kamulaştırmaya yönelik hükümler taşıyan bu toprak reformu teşebbüsü Meclis'te Adnan Menderes, Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu ve Emin Sazak gibi büyük arazi sahibi milletvekillerinin şiddetli muhalefetiyle karşılaşmıştır. Bu isimler Demokrat Parti'nin kuruluşunda çok önemli bir rol oynamışlardır.³⁷²

Görüleceği üzere, savaş yıllarının olağanüstü şartlarında çıkartılan olağanüstü vergiler sayesinde devlet ihtiyaç duyduğu geliri elde etmeye çalışmıştır. Toplumun bütün kesimleri bu vergilerden etkilenmişlerdir. Bununla birlikte, savaş yıllarının ihtiyaçları da ancak bu şekilde giderilebilmiştir.

Çiftçiye Toprak Dağıtılması ve Çiftçi Ocakları Kurulması Hakkında Kanun

Tasarısı ve Geçici Komisyon Raporu³⁷³

« BAŞKAN – Tümü için söz isteyen var mı?

Müsaade ederseniz söz alanların isimlerini bir kere okuyayım. Yazılmamış olanlar varsa lütfen hatırlatsınlar.

372 a.g.e., 240. s.

373 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VII, Cilt.17, Toplantı: 2, Elli dördüncü birleşim, 14.V.1945, 59-84. ss.

Ali Rana Tarhan,
Cavid Oral,
Yavuz Abadan,
Refik Koraltan,
Hulûsi Orucoğlu,
Halil Menteşe,
Recai Güreli,
Emin Sazak,
Damar Arıkoğlu,
Feyzi Uslu,
Hamdi Şarlan,
Emin Aslan Tokad,
Hüseyin Ulusoy,
Lûtfi Ülkümen,
Ali Rıza Esen,
Ali Münif Yegena,
Adnan Menderes,
Osman Şevki Uludağ,
Sabit Sağıroğlu,
Emin Erişirgil,
Hıfzı Oğuz Bekâta,
Hıfzırahman Raşit Öymen,
Dr. Sadi Irmak.
Söz Tarım Bakanınındır.

TARIM BAKANİ Ş. R. HATİPOĞLU (Manisa) – Muhterem arkadaşlar; yüksek tetkinize arzedilmiş bulunan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu uzun zamanlardan beri Büyük Meclisinizin ve Milletimizin beklediği kanun tasarılarından birini teşkil ediyor.

Bendeniz bu kanunun ihtiva ettiği dâvanın mahiyetini ve bu dâvanın memleketin hangi gerçeklerine dayandığını ve bu gerçeklerin bugün için, yarın için yarattığı zaruretleri kanun tasarısı yüksek himmetlerinizle kanuniyet kesbettikten sonra memleket hayatında yapacağı tesir ve faydaları mümkün olduğu kadar sabrınızı tüketmemeye çalışarak kısaca ana hatlarıyla izaha ve arza çalışacağım. (İşitmiyoruz sesleri).

Yüksek tetkikinize arzedilmiş bulunan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu uzun yıllardan beri Büyük Meclisin beklediği ve milletimizin gözetlediği kanunlardan birisini teşkil etmektedir.

Arkadaşlar; çiftçiyi topraklandırma dâvası Cumhuriyet rejimiyle köylüye çevrilmiş olan büyük hareketinin asıl dâvalarından birisidir. Biliyorsunuz ki, Cumhuriyet rejimi, milletimizin geçmiş devirlerindeki Devlet hayatında görülmemiş bir sıcaklıkla köylüye doğru yönelme prensibini kendisine daha başlangıçta mal etmiş bulunmaktadır. Bu prensibin iş halindeki mevzuunu köylünün kalkınması şeklinde ifade edebiliriz. Bu memlekette köylünün kalkınması işinin ana dâvalarından birisi köylüyü topraklandırma dâvasıdır. İşte Yüksek Heyetinize arzedilmiş olan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu bu dâvayı halledecektir.

Arkadaşlar; bu kanunun ihtiva ettiği öz prensip ise topraksız olan ve toprağı yetmiyen köylüleri yeter toprak sahibi kılmaktır; yani onları mülk sahibi etmek şeklinde, kanunun dayandığı temel prensip ifade edilebilir. Burada şunu da arzetmek isterim ki, bu dâvanın ortaya çıkışı ile onun memleket içindeki vakıalarının belirişi arasında uzun bir zaman mesafesi vardır.

Hepiniz çok iyi bilirsinizki memleketimizde, topraksız çiftçiler ve toprağı yetmiyen çiftçiler Cumhuriyet devrinde ortaya çıkmış değil, Osmanlı İmparatorluğu devrindenberi mevcut bulunuyordu. Bunu, biz tarihi vesikalarla gördüğümüz gibi yaşı o devrin hayatını yaşamak imkânını bulmuş olanların müşahideleri ile teyit edilmiş görebiliriz. Ancak bunun İmparatorluk devrinden sonra hayatımızda bir vakıa olarak belirmesi, o devrin zihniyetinin köylü hayatı ile yakından yakına İmparatorluğun alâkadar olabilmesi imkânlarını vermemesinde aramak lâzımdır. Yoksa bizim rejimimiz yanında ve yeni hayatımızın seyri içinde Türkiye’de topraksız çiftçi ve toprağı yetmiyen çiftçiler hâsıl olmuş değildir. Bu vakıa, milletimizin asırlardanberi sürüp gelmekte olan hayatının bir nevi tarihî seyri içinde teşekkül etmiş, fakat sonradan göze çarpan vakalardan birisidir. Yani Cumhuriyet devri, hayatını ziraate vermiş olan ve toprakla boğuşmayı sanat olarak kabul etmiş insanların dertlerini dâva olarak ele alıncaya kadar memlekette bu gibi gerçekler açık olarak müşahade edilmiştir. Cumhuriyet rejimi, biliyorsunuz arkadaşlar, tarihten devraldığımız birçok eksiklikleri, dertleri büyük bir cesaretle gözönüne almış ve onlara bütün çıplaklığıyla elkoymuştur. Bu itibarla diyebilirim ki bugün huzurunuzda sevk edilmiş olan kanun tasarının mevzuu olan dâva halini almıştır.

Bir kere mesele dâva halini aldıktan sonra bunun benimsenişi şekli üzerinde de kısaca durmak isterim. Arkadaşlar, hakikaten yeni siyasi hayatımızın hüviyetine yaraşan bir sıcaklıkla memlekette topraksız veya toprağı yetmeyen çiftçilere toprak verip onları mülk sahibi etmek dâvası hepimiz tarafından benimsenmiştir. Bunun muhtelif organlara siyasi bünyemizin türlü müesseselerinde muhtelif organlara siyasi bünyemizin türlü müesseselerinde muhtelif şekillerde tezahürlerini tesbit edebiliriz. Bu benimseyişin yıllardanberi geçirdiği safhaları kısaca arzedeyim. Her şeyden evvel şunu belirteyim ki, Cumhuriyet Halk Partisi,

bu memlekette topraksız veya yeter toprağı olmayan çiftçilere toprak vererek onları mülk sahibi etme dâvasını kendisine maletmiştir. Parti, bunu kuruluşun ilk zamanlarındanberi millet işlerine ait program ve meseleleri tesbit gününden itibaren ele almış bulunmaktadır. Buna ait misalleri Parti kongrelerinde ve bütün parti dileklerinde birer birer bulmaya imkân vardır. Hattâ son parti kongrelerinde topraksız çiftçilere toprak vermek ve toprağı yetmiyen çiftçilerin toprağını yeter hadde çıkarmak dâvası bir defa daha âcil bir dilek olarak öne sürülmüştür.

Bundan başka arkadaşlar, yer yer, memleketimizin muhtelif köşelerinden gerek parti kanaliyle, gerek doğrudan doğruya Hükûmete müracaatlar yapılmaktadır. Hatırlarsınız arkadaşlarım; çatı altında yapılan Parti Grubu müzakerelerinde de muhtelif vesilelerle birçok arkadaşlarımız bu kadar gecikmiş olan, Çiftçileri Topraklandırma Kanununun biran evvel çıkarılmasını Hükûmetten istemiş bulunmaktadır.

Nihayet arkadaşlarım, bu memleketin yeni kuruluşunda ve milletimizin mutlak istiklâl kavuşmasında unutulmaz, tarihte ilelebet devam edecek ad bırakmış olan şeflerimiz de milletin bu öz dâvasını bizzat benimsemişlerdir.

Hatırlayacaksınız birinci Cumhurbaşkanımız Atatürk memlekette çiftçiye toprak sahibi etmek ve toprağı yetmiyenlerin topraklarını yeter hadde çıkarılmasını muhtelif vesilelerle, türlü şekillerle ifade etmişlerdir.

Fakat asıl mühim olan ve tarihi vesika mahiyetinde bulunan cihet 1936 yılında Meclisi açış nutuklarında söyledikleridir. Bununla da iktifa etmiyerek 1937 yılında keza Meclisi açış nutuklarında aynı derde temas etmiş ve buna ait kanunun kısa zamanda çıkarılmasını Büyük Meclisten istemiştir.

Yine uzun uzadıya izah etmeğe lüzum yoktur ki Millî Şefimiz ta Hükûmet Reislikleri zamanındanberi memleketimizin bu büyük gerçeği üzerinde durmuştur. Keza bunun bir kanunla halledilmesini istilzam etmişlerdir. Muhtelif vesilelerle söyledikleri nutuklarda bu mevzua temas etmişlerdi. En nihayet 1941 ve 1943 yılı Meclisi açış nutuklarında memleketteki topraksız köylüleri topraklandırmak ve toprağı yeter olmıyanlara toprak verilmesi meselesinin yakında Meclise sunulacak olan bir kanunla halledilmiş olacağını umduklarını tekrar etmişlerdir.

B. M. Meclisinin memleketimizin toprak dâvasını benimsediğı de muhtelif vesilelerle buradan beliren tezahürlerle sabittir. Hiç unutmuyorum; 1943 yılı bütçesinin müzakeresi esnasında burada muhterem arkadaşlarım bu derdin artık bir kanun lâyihasıyla çaresinin bulunmasını, mesul arkadaşınız olarak benden istemişlerdir. Şu halde arkadaşlar haddi zatında memleket içinde var olan realitelere dayanan bu dâva bizzat Partimiz, Parti Grubu tarafından B. M. Meclisi tarafından benimsenmiş ve çarelerinin araştırılması üzerinde durulmuştur. İş

bununla da kalmadı. Cümhuriyet Hükûmetleri memleketin bu toprak derdini hal-letmek için muhtelif zamanlarda, muhtelif şekillerde çalışılmıştır. Bir zaman Dahiliye Bakanlığımız da bu derde bir deva bumak için bir kanun lâyihası hazırlamıştır yine hatırlayacaksınız ki Sağlık Bakanlığı tarafından keza bu mevzuda bir kanun tasarısı hazırlanmıştır. Ondan sonra Ziraat Bakanlığı tarafından bu hususta memleketin bütün ziraatına ait reform tedbirlerini içine alangeniş bir ıslahat kanunu hazırlamıştır. Bunu müteakıp aynı bakanlıkta bir kanun lâyihası hazırlamıştır. Netice şunu gösteriyor ki, arkadaşlar, bu dâva huzurunuzda sevk edilmiş olan tasarının dayandığı dâva, milletimize malolmuş, Partimize malolmuş ve Büyük Millet Meclisimizin arzuları arasında belirmiştir. Hükûmetimiz de bunu halletmek için yıllardanberi bunun üzerinde durarak çalışmıştır. Ve bugün bu derdin çaresini, memleketimiz içinde gözetliyen birçok vatandaşlarımız bulunmaktadır. İşte tetkikinize arzedilmiş olan Çiftçiyi Topraklandırma Kanun lâyihası böyle inkişaf takip etmiş olan dâvanın lâyihasıdır.

Bundan çıkacak netice müsaade edersiniz, şu şekilde izah edilebilir; toprak dâvası, yıllardanberi üzerinde durulmuş ve olgunlaşmış ve muhtelif safhalardan geçerek bugün huzurunuzda, kanun lâyihası şeklinde arzedilmiş bulunmaktadır.

Arkadaşlar, milletlerin hayatında büyük tesirleri olacak kanunların memleketin özel hayatında ve umumî hayatında mevcut muayyen gerçeklere dayanmış olması, bu kanunların hayatiyetini temin eder. Bizim çiftçiyi topraklandırma kanunumuz da memleketimizde mevcut gerçeklere dayanmaktadır. Bizim çiftçiyi topraklandırma kanunumuzun dayandığı ilk gerçek, yurt içinde topraksız olan çiftçilerin varlığını, keza bu yurt içerisinde toprağı yetmiyen çiftçilerin varlığıdır. Buna sadece bir muntıkada değil memleketin her yerinde bazan kesif, bazan seyrek olarak rastlıyabiliriz, müşahade edebiliriz. Bir defa bu gerçeğe dayanarak memleketimizde çiftçiliği sanat edinmiş, hayatını ondan kazanma yolunu nesilleri boyunca devam ettirmiş olan kimseleri kendi maişetlerini, kendi mülkleri üzerinde kazanacak bir şekle getirmek esas gözettiğimiz vazifelerden birisidir. Bütün toprağı yetmiyen ve topraksız olan çiftçiler bizzat kendi mülkleri üzerinde çalışabilmek imkânını bulmak için toprak istiyorlar.

İkinci gerçek, bu birinci gerçeğin yanında belirmektedir. Bu da, memleketimizde topraksız, yeter topraksız çiftçilere kâfi derecede geniş toprakların var olmasıdır. Bunu mülkiyet ve aidiyet bakımından tasnif edecek olursak, Devletin elinde tapulu mülk olarak veya Devletin hüküm ve tasarrufu altında, diğer âmmeye teşekkülleri elinde, Evkaf elinde nihayet hususî şahıslar elinde büyük arazi vardı. Bunları hesaba katacak olursak topraksız çiftçilere verilebilecek arazinin varlığı hepinizce malûm bir keyfiyet demektir. Bu gerçeği diğer gerçeklerle yana getirecek olursak, memleketteki topraksız çiftçi ile yeter derecede toprağı bulunmayan çiftçinin dertlerinin halledilmesi dâvasının mesnetleri görülür. Fakat

arkadaşlar, çiftçiyi topraklandırma kanunu memleketimizde müşahade ettiğimiz üçüncü bir gerçeğe daha dayanmaktadır. Bu da ötedenberi yurdumuzda birçok toprakların işlenememekte olmasıdır. Hakikaten eğer kültüre yarayışlı araziye, memleketimiz içerisinde tetkik edecek olursak hepimiz de teslim ederiz ki bugün kültüre yarayışlı arazinin hepsi de henüz kültür alanına sokulmuş değildir. Bir yanda toprak üstünde çalışmak isteyen ve fakat toprak bulamıyan insanların mevcudiyeti, öteyandan da henüz işlenmemiş bulunan toprakların varlığı bizim hayatımızdaki gerçeklerdendir.

Nihayet arkadaşlarım dördüncü bir gerçek üzerinde daha durmama izninizi dilerim. Memleketimizde bizzat toprağa sahip olmak isteyipte elinde onu bulunduramıyan ve başkalarının toprakları üzerinde çalışan insanlar var. Filhakika ortakçılık, murabahacılık ve sair adlarla anılan bir işletme sistemi tarihten devraldığımız şekilde hâlâ hayatımızda devam edip gitmektedir. Bu toprakları ötedenberi şahsan işliyenler kendilerine mülkedinmeği çok istemektedirler. Halbuki çok iyi takdir edersiniz ki ortakçılık ile muvakkat şekilde işletilen toprakları hakikaten benimseyip mamurlaştırmak muhtelif sebeplerle hem fert menfaatına hem de millî iktisadın lehinedir. Memleketimizde toprak dâvasının yani çiftçiyi topraklandırma dâvasının dayandığı vâkıalardan birisi olarak da bunu almak gerektir. O halde bu yoldan hareket ederek diyebiliriz ki, toprağı hakikaten benimseyip mamurlaştırmak isteyenlerin toprak sahibi olmaları milletimiz ve yurdumuzun menfaatinadır. Bu o insanların inkişaf etmelerine imkân vermesinden dolayı da keza onların menfaatleri icabından bulunmaktadır.

Kanunun dayandığı dâvanın istinadettiği gerçekleri böylece belirttikten sonra hulâsa olarak Büyük Meclise şunu arzede bilirim ki, dâva; bizim zaruretlerimizden çıkmış bir dâvadır. Bugün huzurunuzda sevk edilmiş olan kanun tasarısının bizim yeni hayatımızın zarureti ve hayatımızı düzenleme gayretlerimizin bize telkin ettiği bir kanun lâyihası olarak telâkki edilmesi icabeder. Bu zaruretler, şüphesiz ki, arkadaşlar, bir bakımdan birazevvel arzettiğim gibi tarihten gelmektedir. Fakat tarihten devraldığımız bu zaruretlerin yalnız günlük hayatımız için belki o kadar ehemmiyetli addedilmeyebilir. Fakat asıl mühim olanı bu zaruretin memleketin yeni baştan yapılması ve memleketin âtisini sağlaması, emniyet altına alınması bakımından da ve milletimizin geleceğe taallük eden zaruretlerden birini teşkil etmesidir.

Arkadaşlar, Çiftçiyi Topraklandırma Kanununun hedefleri, tâli olan kısımlarından sarfinazar edecek olursa, belli başlı şu noktalarda toplanabilir: Birazevvel gerçeklerini ifade ettiğim derde çare olmak üzere memleketimizde çiftçiliği kendilerine sanat edinenlerden topraksız olanlara toprak verme ve yine çiftçiliği kendisine sanat edinmiş olanlardan toprağı yetmiyenlere kendilerini geçindirecek miktarda toprak vermektir.

İkincisi: Böyle toprağı yetmiyenlere toprak verip arazilerini yeter hadde getirmiş olanları veya topraksız olup toprak vermek suretiyle mülk sahibi ettiklerimizi aynı zamanda işletme kuracak şekilde takviye ve teşvik etmektir. Tasarıda, bunların tesis kredisi, onarma kredisi ve donatma kredisi gibi kredilerle techiz ve takviye edilmesini gözetliyen hükümler de mevcut bulunmaktadır.

Nihayet arkadaşlar, bu iki hedefi temin ederken yurt topraklarının hepsini de sürekli bir surette işleterek verimli bir hale getirmek de amaçtır. Bilirsiniz arkadaşlar, memleketin kabiliyetli olan topraklarının işlenerek kıymetlendirilmesi, yalnız onu işliyenlerin menfaatleri icabından değildir; bu aynı zamanda millî iktisadın gelişmesi ve umumî hayatın yavaş yavaş genişlemesi ve ferahlanması bakımından da gerekli şartlardan birini teşkil etmektedir. Arkadaşlar, Çiftçileri Topraklandırma Kanunu bu memlekette ana hatlariyle şu faydaları sağlayacaktır. Hemen şunu ilâve edeyim ki, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, ötedenberi devam edip gelen bir dâvanın halledilmesini gözettiği için esas itibariyle bizim eskidenberi benimsediğimiz bir parolanın gerçek haline gelmesinide temin etmektedir.

Biliyorsunuz arkadaşlar, bu rejim bu memlekette ilk temellerini atarken bize «köylü efendimizdir» parolasını vermiştir. Hakikatı araştırarak olursak köylünün gerçek efendi olabilmesi kendi iktisadi hayatını istiklâl içinde kendisinin yürütebilmesine bağlıdır. Binaenaleyh çiftçiyi topraklandırmak bugün bizim umumî olarak ötedenberi benimsediğimiz ve hakikaten milletimiz için lâıık gördüğümüz bu hedefe ulaşmanın bir yoludur.

Arkadaşlar; Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu esas itibariyle Devlete de, vatandaşa da bazı külfetler yüklemektedir. Kanunun muhtelif bölümlerindeki hükümlerden anlaşılacağı üzere Devlet çiftçiyi topraklandırmak için bazı malî yükler almaktadır. Gerek elindeki toprakları köylüye dağıtmak ve gerek çiftçinin kredi ile techiz edilmesi, onarılması ve tesis kredilerinin dağıtılması haddizatinde topyekûn ifade edilmek lâıımgelirse bu memlekette çiftçilik sahasına Devlet hazinesinden büyük bir malî kudretin akışına yol açılması demektir. Eğer bu malî kudret muhtelif yerlerde, plânlı surette memleket çiftçiliğine akıtılacak olursa bunun müspet tesirleri ve faydaları şüphesiz ki zamanla elle tutulacak şekilde görülecektir.

Arkadaşlar, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu tatbik edilip gerçekleşhtikten sonra memleketimizde birçok ekonomik faydaları peşinden sürükleyecektir. Bunlardan biri, demin de temas ettiğim gibi, işlenmiyen toprakların işlenmiş hale gelmesidir. Bu toprakların üzerinde birçok çiftçi ailelerin kendi maişetlerini sağlamak imkânını bulabilmesi büyük bir faydadır. Binnetice millî ekonomide istihsal kapasitesinin yükselmesi memlekette umumî refah seviyesini yükseltecektir.

İkincisi; ortaklıkla iş yapan bizzat kendi mülkleri üzerinde çalışmak fırsatını bulacaklardır. Bunlar kendi mülkleri olan topraklarda daha iyi çalışarak onları

daha verimli hale sokacaklardır. Kendi mülkü üzerinde çalışan, iktisadi kudreti yükselmiş büyük kuvvetli bir köylü tabakasının memleket iktisadiyatının temelini teşkil etmesi sebebiyle bu ayrıca bir kazanç olacaktır.

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, iktisadi faydalar yanında içtimai faydaları da yaratacaktır. Bir kere arkadaşlar, memleketimizin şurasında, burasında, fakat topeyekün cemiyet bünyesinde mülksüz birçok köylülerin bulunması, bugünkü telâk-kilerimize ve âtideki inkişafımıza göre hiç de arzu edilmeyecek bir şeydir. Bu cemiyetin muvazeneli olabilmesi için hakikaten mülk edinmek isteyen kimselerin, mülk edinmesi içtimai selâmet ve muvazene bakımından çok hayırlı ve faydalı olur.

Diğer taraftan mümkün olduğu kadar toprak sahibi edilmiş çiftçilerin müstakil işletmeler kurarak böylece yurttaki çiftçi ailelerinin çoğalması ve köylü tabakasının genişlemesi, bizim cemiyetin köylüye dayanan temelini, daha ziyade sağlamlaştırılması demektir. Hakikaten bazı milletlerin hayatını müşahade ettiğimizde gördüğümüz ve gelecek zamanda müşahade edebileceğimiz içtimai dalaletlere ve ihtilâtları en kudretli ve kuvvetli teminat kendi mülkü üstünde kendi hayatını koruyabilen bir köylü tabakasının mümkün olduğu kadar geniş ve kuvvetli olmasıdır. Bu bakımdan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu memleketimiz için aynı zamanda büyük, geniş içtimai faydalar sağlayan kanunlardan birisi sayılmalıdır.

Nihayet arkadaşlar, memleket nüfusunun çabuk üremesi, takdir edersiniz ki, köylü aileleri sayısının artmasına bağlıdır. Umumi surette milletlerin hayatında müşahade edilen vakıa şudur ki; ne kadar köylü ailesi fazla olursa o memleketlerde üreyiş kabiliyeti o nispette hızlı ve coşkundur. Bizim memleketimizde nüfusun kalabalıklaşması bakımından mümkün olduğu kadar köylü ailelerinin çoğalması bizim istikbalimiz zaviyesinden hedef alınacak ve ulaşılabilecek ve üzerinde durulacak mevzulardan birisidir.

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu böylece çiftçi ailelerinin kendi mülkü üzerinde müstakil varlık olarak çalışmalarını gözetken kanunlardan birisidir. Bu itibarla kanun memleketimizin nüfus kaynaklarını takviye ve mümkün olduğu kadar bu kaynakları daha coşkun bir hale getirme faydasını da peşinden sağlayacaktır.

Hülâsa arkadaşlar; Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, bize yerleşik bir millet olmanın uzlaşık bir cemiyet olmanın memleketimizde ve hakikî hürriyetin ve demokrasinin kökleşmesi yollarını genişleten bir kanundur.

Arkadaşlar; muhtelif memleketlerin toprak reformlarının tarihini tetkik ederken, bilhassa şu nokta üzerinde hepimizin durması icabeder. Eski zamanlarda, geçen Harbi umumiye gelinceye kadar olan zamanda da, memlekette toprak reformu yapmış olan Devletlerin bu reformları selâmetle ve sükûnetle yapamadıklarını müşahade ediyoruz. Alelekser bu memleketlerde toprak reformu veyahut çiftçilerin toprak alması büyük hâdiseler, büyük zorluklar ve ihtiyaçlar içinde olmuştur.

Umumî harpten sonra reform yapan, çiftçilerini topraklandıran birçok memlekelerde de keza bu dâvanın halledilişi pek o kadar kolay ve sükûnetli şekilde olmamıştır. Halbuki, bizim çiftçilerimizi topraklandırmak dâvamız, bildiğiniz gibi, demin de arzettiğim üzere, uzun yıllardanberi yavaş yavaş hepimiz tarafından benimsenen ve üzerinde uzun uzun durduğumuz ve nihayet, Hükûmet, Parti çalışmaları ile olgunlaştırdığımız ve B. M. Meclisinin kararına bağlanabilecek bir şekilde hallolmak yoluna ve yolunun çşiğine gelmiş bulunmaktadır. Bu, hiç şüphesiz bizim milletimizin, bizim rejimimizin hâkikaten en çetin dâvalarını selâmetle halletmek yolundaki bir nevi mazhariyettir. Bu kanun çıktığı ve tatbikat sahasına girdiği takdirde arzettiğim faydaları sağlayacaktır. Bunun büyük şerefi de sizindir, bu başarı Büyük Millet Meclisinin 7 nci devresinin tarihi hizmetleri arasına girecektir.

Biz, bu dâvanın gerçekleştirilmesinde sadece vazife almış ve bunu yerine getirmenin itminanını arzuliyan insanlarız. Şeref sizindir. Kanunu Yüksek tetkikinize arzederim.” (Alkışlar).

A. RANA TARHAN (İstanbul) – Her Türk çiftçisini yeter toprak sahibi yapmak gayemize bizi ulaştıracak olan bu kanunun görüşmelerine katılabilmekten Grup arkadaşlarımla duymakta oldukları sevinci belirtmek için Huzurunza çıktım.

Arkadaşlardan isteyenler, tasarı üzerindeki görüşlerini ayrıca arzederler.

Sayın arkadaşlarım; bir milletin nasıl bir rejime tâbi olduğunun aldatmaz miyarı, yürürlükte olan kanunları ve bu kanunların tatbikında hâkim olan zihniyettir. Cumhuriyetimizin temelini attığı, bağımsız, sınıfsız ileri Türkiye abidesinin esas sütunlarından birini teşkil edecek olan bir kanunun yapıcıları arasında bulunmak, hepimiz için bahtiyarlıktır.

Sayın arkadaşlar; bu kanunu Meclise getirmeği, Partimizin bütün Hükûmetleri emel edindiler. Çözülecek bir çok düğümlerin bulunması yıllarca çalışmağı gerektirdi. Nihayet bu şeref, Sayın Saracoğlu Hükûmetine, kıymetli Tarım Bakanı Şevket Raşit Hatipoğlu'na müyesser oluyor. Kendilerini tebrik ederim. Bundan daha büyük şerefi, kanunu isabetli ve verimli olarak tatbik etmekle kazanacaklardır. (Bravo sesleri). Bunun için bütün dikkat ve gayretlerini sarfedeceklerine eminim.

Sayın arkadaşlar; bu kanun tasarısı gelir gelmez Büyük Meclis, konunun önemine uygun, olağanüstü harekete geçti. Tasarıyı incelemek için hemen bir komisyon kurdu. Büyük Millet Meclisinin çalışmalarına ara verme zamanına rastlamış bulunmasına bakmıyarak Komisyonun çalışmaya devam etmesine karar verdi. Değerli Milletvekillerimizden seçtiğimiz Komisyon aralıksız çalıştı. Bu çalışmalara Komisyon üyeleri kadar başka milletvekilleri de katıldılar çiftçilerimiz, hukukcularımız, ticaretcilerimiz, idarecilerimiz arasında ateşli tartış-

malar oldu. Aylarca süren incelemeler sonucunda bugün tasarı yüksek huzurunuza gelmiş bulunmaktadır. İlk gündenberi vermekte olduğumuz önemden hiç eksiltmeksizin görüşmelerimizi yapacağız.

Sayın arkadaşlarım; Kamutay bugün günlük olayların üstünde Türkiye Cumhuriyetini kurucu inkılâp havası içindedir. Temel yasalarımızdan birini teşkil edecek olan bu tasarımı görüşürken, gözlerimizin önünde kendi tarlasını kendi emeğiyle ve ileri araçlarla işliyerek çeşitli ziraat yapan, tarlasından kalan vaktini ev sanatlerinde başarıyla kullanan, hali vakti yerinde, aydın, neşeli yurttaşların kesif kütleleri canlanacak ve hep beraber ülkü yolunda yürümek heyecanını duyacağız. (Bravo sesleri, alkışlar).

C. ORAL (Seyhan) – Muhterem arkadaşlar;

Büyük Meclise müzakere edilmek üzere sunulmuş bulunan Toprak Reformu Kanunu ile, Büyük Meclisin bu memleketin en mühim ve en hayati mevzularından birisini eline almış olduğuna hiç şüphe yoktur. Bu itibarla, köklü ve çok şümüllü ve memleketin mukadderatıyla ilgili bir toprak inkılâbı yapmak kararında olan Yüksek Meclis bugün gene tarihi günlerinden birisini yaşamaktadır.

Öyle zannederim ki Büyük Meclis tarihinde hiçbir kanun tasarısı, Toprak Reformu Kanun tasarısı kadar bir komisyonda, bu derece ne uzun bir müzakereye tâbi tutulmuş ve ne de bu derece sert, geniş ve etraflı müzakere ve münakaşalara mevzu teşkil etmiştir. Memlekete ait her mevzuu derin bir ilgi, yüksek bir hassasiyetle inceliyen Büyük Meclis bu kanun tasarısı üzerinde bilhassa titizlikle durmuştur. Geçici Komisyon üç ay süren çalışmasında 45 toplantı yapmıştır ve bu sayede Hükûmetin getirmiş olduğu, bağı ve bahçeyi parçalayan, kültür ziraatını 30 dönümlük hadde kadar indiren toptancı bir zihniyetle ziraatimizi şekillendirmek ve memleket realitesine uymıyan bir ocak sistemi ihya etmek istiyen ve ziraatte hiç doğru olmıyan mutaassıp bir müdahalecilik sistemine giden, had-dizatında çok nazari olan bir kanun tasarısını, oldukça zararsız ve faydalı bir şekle koymaya muvaffak olmuştur.

Eğer bu kanun tasarısı hakkında günlerce devam eden bir müzakerelerin gerek komisyon üyelerinin ve gerekse komisyon dışından müdahale eden milletvekillerinin Hükûmetle ve kendi aralarında yaptıkları ciddi konuşmalar esaslı fikir çatışmaları ve ortaya koydukları ilmi mütalâalar neşredilmek imkânı bulunsaydı, bu neşriyatın memleket hesabına her bakımdan büyük faydaları olacaktı.

Fakat arkadaşlarım uzun ve çetin olan bu müzakereleri ve komisyonca hazırlanmış ve ikinci müzakerelerde katılmış bulunan mâkul, müspet ve mutedil tasarısının neticesi ne şekil almıştır?

Ne yazık ki bütün bu kıymetli emeklerden sonra komisyonun, Hükûmet tarafından 17 nci maddenin tadili hakkındaki teklifi esaslı bir tartışmaya tâbi tutmadan alelacele kabul edivermiş olması komisyonun üç aylık emeğini kökünden baltalamış, tasarımı tezatlarla düşürmüş ve maddeleri birbirini nakseder bir hale sokmuştur. Onun için bu kanun tasarısını Meclise getirilmesinden sevinç duyan bir arkadaşınız olduğum halde bu tasarının en sonunda bu şekil almasından da acı duymakta olduğumu itiraf etmeliyim.

Toprak Kanununun mânâsı:

Arkadaşlarım,

Toprak Kanunu çeşitli zaruretlerin ortaya koyduğu bir mevzudur ve reform agrer şimdiye kadar birçok memleketlerin tecrübe ettikleri, tatlı veya acıklı, mesut veya yıkıcı tesirlerini gördükleri bir şeydir. Bu sebepten toprak reformu hakkında verilmiş olan müspet ve isabetli veya nazarı ve isabetsiz kararların her memleketin ekonomik ve sosyal hayatında hattâ politikasında büyük tesirleri görülmüştür. Şu halde bizim de vereceğimiz kararların memleket ölçüsünde büyük, mesut veya can sıkıcı neticeleri olacağına hiç şüphe etmemek gerektir.

Bendeniz şu hakikati itiraf etmek zorundayım ki bugün müzakeresine başladığımız bu Toprak Kanunu tasarısının, mevzuun mânâ ve ehemmiyeti derecesinde tatbikat sahasında nazarı kalacak ve bazı çok zararlı olacak maddeleri vardır ki, bu maddeler bendenizi memleket adına kaygılandırmaktadır. Bunun için bendenizce bu kanun tasarısının maddelerine geçmeden önce prensipleri üzerinde durmak kanunun evvelâ prensiplerini aydınlatmak, bu prensiplerde kararlara varmak ve bu kararlara göre de maddeleri incelemek lâzımdır.

Türkiye nüfus ve kesafeti:

Arkadaşlarım;

Bugün Türkiye’de 776 119 kilometre murabbai üzerinde yerleşmiş ve çalışmakta olan nüfusun miktarı 20 milyondur. Bu miktara göre takriben kilometre murabbaina 25 kişi ya düşmekte veya da düşmemektedir. Halbuki bu memleketin genişliğinin rahat rahat 75 milyon insanı barındıracağı bizzat Hükûmetin tasarısında kaydedilmiştir.

Diğer taraftan bu memlekette işlenmekte olan arazide işlenmiyen ve boş bir halde duran araziye nispetle yarıdan fazla değildir. Mubalâgasız olarak iddia olunabilir ki bugün Türkiyede işlenmekte olan araziye yine o miktarda kültür arazisi katmak imkânları vardır. Ve bu bir gerçektir. Bugün Türk milletinin yurt olarak üzerinde yaşadığı arazi, muhakkak ki kalabalık bir cemiyete ve sağlam bir ekonomiye ve kuvvetli bir Devlete temel olabilecek bir derecede hem geniş ve hem de zengindir. Ve Türk toprakları, üzerinde yaşayan ve ebediyete kadar yaşayacak olan Türk çocuklarına, çeşitli ve mütenevvi nebatlariyle, çeşitli ve zengin top-

rak formasyonu ile refahlı ve rahat bir yaşama sağlayacak bir durumda bulunmaktadır.

Şu halde Hükûmet tasarısında da belirtildiği gibi nüfusumuz inşallah yetmiş beş milyona çıkmış ve kilometre murabbına 97 kişi de düşmüş bulunsa yine de Türkiye'de bir toprak darlığı olmayacaktır. Demek oluyor ki Türkiye'de toprak yanından ve yönünden bir darlık ve sıkıntı bahis mevzuu değildir ve olamaz da. Ve bu hakikatin bâriz misali de Hükûmetin Devlet işletmelerinde istediği miktarda ve istediği yerde bol ve müsait arazi sahalarını bulabilmesidir.

Ve yine Türkiye'de toprağın keyfiyeti bakımından da bir kötümserlik olamaz. Evet Türkiye'de bazı kıraç ve step halinde verimsiz yerlerimiz vardır. Fakat geride kalan ve ıslah edildiği ekilecek hale getirildiği takdirde istifade edilecek arazedi de kat kat fazladır. Fakat önümüzde saha bu kadar müsait ve bu kadar genişken, ne iktisadi bünyemiz, ne teknik seviyemiz ve ne de ziraat sistemimiz bu müsait, bu geniş ve zengin topraklardan bugüne kadar istediğimiz bir şekilde faydalanmak imkânlarını bulamamıştır.

O halde Türkiye ziraatının ve millet ekonomisinin bugün içinde bulunduğu kifayetsiz durum ve toprağın darlığından ve ne de topraklarımızın verimsiz ve kısırlığından ileri gelme bir şey değildir. Bunu biraz da başka sebeplerde aramak ve her şeyden evvel ziraat siyasetimizin gayesi olması icabeden zeki, çalışkan Türk köylüsünün gerçek kabiliyetlerini inkişaf ettirecek ona teknik ve modern ziraat göreneklerini vermemiş, onu teknik vasıtalarla donatamamış ve Türk çiftçisinin büyük ekseriyetini halâ karasapandan pulluğa bile geçirememiş olmakta aramalıdır.

Toprak mülkiyeti:

Arkadaşlarım, ancak bu hakikati tebarüz ettirirken bunlara ilâve edeceğim diğer mühim bir şey de her memleketin ziraat, iktisat ve sosyal bünyesinde büyük rolü olan toprak mülkiyeti rejiminin çoktan ortaya atılmış bulunmasına rağmen biraz geciktirilmiş olmasıdır. Çünkü bir memleketin toprak kapasitesi, iktisadi bünyesi, ziraat sistemi ve arazi rejimi ahenkleştirilmez ve ahenkli ve düzenli bir kaynaşma sağlanamazsa, o memleket ziraat siyasetinin istediği gayeyi tahakkuk ettirebilmesi pek güçtür.

Bu bakımdan bir memleket ziraatının gelişmesinde ve iktisadiyatının gümrahlaşmasında toprak mülkiyeti rejiminin büyük rolü olduğu gibi yine bir memleketin ziraatının gerilik ve iptidailikte kalmasında ve körleşmesinde de arazi rejiminin önemi bâriz bir hakikat olarak belirir.

Bu ehemmiyet o derece büyüktür ki, iyi ve mütekâmil ve millet hayatına, memleket realitesine uygun bir arazi rejimi bir milletin ekonomik ve sosyal hayatını ne kadar kuvvetlendirmeğe muktedirse, kötüsüne, tersine ahenksiz ve yalnız bir

tarafı düşünce ile ve yalnız hissiyatla tatbik edilmeye kalkışılan bir toprak rejimi de o milleti didişmeden, sosyal nifak ve nizalardan kurtaramaz ve o memleketin iktisadiyatını sarsıntılara uğratar ve geliş güzel bir toprak rejimi bir Devleti felâkete sürüklemekten de alakoyamaz. Çünkü bir memleketin ziraatı olduğu kadar iktisadiyatı olduğu kadar sosyal hayatı, sosyal hayatı olduğu kadar politikası da toprak mülkiyeti rejimiyle sıkı sıkıya alâkadardır. Bunun içindir ki, toprak mülkiyeti rejimi dâvasında ilk önce gözönünde tutulması gereken şeyin bir memleketin kül halinde, umumî vaziyeti, iktisadi ve içtimai bünyesi ve umumi seviye durumu olduğu anlaşılır. Yoksa toprak rejimi yalnız bir yönden ve sırf hukukî bakımdan, yahut politika icabı gözönünde tutulamaz.

Arkadaşlarım; arazi mülkiyeti rejimi değişikliği: Bugüne kadar birçok memleketlerde tatbik edilegelmiştir. Ve eğer İngiltere ve Sovyet Rusya gibi iki ekstremitayı teşkil eden liberal ve kollektivist zihniyetli toprak reformu yapan memleketleri bir tarafa bırakırsak, bugün dünya milletlerinin kendi bünyelerine uyan makul ve mutedil bir toprak rejimi kabul ettiklerini görürüz.

Bizde,

Bize gelince; Osmanlı İmparatorluğunun İslâm dininden mülhem olarak rekabesi Devlete ve tasarrufu şahsa ait olan arazi mülkiyeti rejimi ve yine timar ve zaamet sistemi ve sonraları yer bulan hususi mülkiyet rejimi yüksek heyetinizce malûmdur.

Fakat Cumhuriyet Türkiyesi Medeni Kanunu kabul etmekle herşeyde olduğu gibi, arazi mülkiyeti rejiminde de bir değişiklik yapılmıştır. Daha doğrusu Osmanlı Devletinde timar ve zaametten sonra kuvvet bulan hususi mülkiyet rejimini daha çok takviye etmiştir. Zira Medeni Kanunla kabul ettiğimiz arazi mülkiyeti rejimi tamamiyle individualist -liberal bir hareket arzeder.

Bununla beraber bugün dahi Osmanlı Devletinin toprak rejiminin zihniyeti içinde yaşayan az da olsa bazı mıntakalarımız vardır. Tiftikâri, hâhnöbet usulleri bunun bâriz bir misalini teşkil eder. Tabiatıyla bir Medeni Kanunu İsviçre'den aldığımız için liberal rejimde mutlak bir mânası olan hususi mülkiyeti aynı mânâ ve ruh içinde kabullenmiş oluyorduk.

Halbuki Medeni Kanundan sonra memleketimizin çabuk yükselmesini hayırlı inkişafını temin için zaruri gördüğünüz etatizmi de Anayasaya aldık.

Bu suretle memleketin menfaati bakımından kâbul ettiğimiz Devletçilik sistemi âmmenin ve memleketin menfaatlerini ferdin menfaatlerine üstün gören Devletçi sistemi icabına göre mülkiyet işlerine karışıp ve mülkiyette bir hudut tâyin edecek müdahaleci bir sistemdir. Şu halde arazinin rasyonel bir şekilde işlenmesi, memlekette müstakil iktisadi varlıkların ihyası için Türkiye'nin arazi mülkiyeti strüktüründe bir değişiklik yapmak zarureti de bu suretle ortaya çıkmış bulundu.

Demek oluyor ki, tasarıda tebarüz ettirildiği gibi, esasen köylü ziraatına dayanan Türkiye’de ziraat sistemimizi daha uygun ve ahenkli bir şekilde düzenlemek ve bu sistemi kuvvetlendirmek için bir arazi mülkiyeti rejimi değişikliğine ihtiyaç vardır.

Sonra bu cemiyetin sosyal sarsıntılardan korunması ve Türk milletinin süratle çoğalması ve memleketteki göçebe halinde yaşayan insanları birleştirmek için de bu bir zarurettir.

Ve keza bugün toprak mülkiyeti rejiminin şuradan buradan gelecek propağanda ve tesirlerle spekülâtif bir mevzu yapılmasına fırsat vermemek bakımından da bu bir zarurettir.

O halde bütün bu hakikatler bize Türkiye’de rasyonel bir ekonomi, düzenli bir cemiyeti kurmak için yeni bir arazi strüktürü meydana getirmek zaruretinin göstermiştir ve göstermektedir.

Ancak bu zarureti karşılarken Parti programının tarif ettiği mutedil Devletçilik zihniyetiyle ve makulât dairesinde bu işi ele almak doğru olacağını da unutmamak lâzımdır.

Otarşi:

Arkadaşlarım; bugün elimizde bulunan toprak tasarısı acaba bu ihtiyaçları karşılayacak, memleket bünyesine ve realitesine cevap verecek bir mahiyette midir?

Ve acaba bu tasarının açık ve hakikatı ifade eden mucip sebepleri ile maddeleri arasında büyük bir tezat ve büyük bir uygunsuzluk gözlerimize çarpmamakta mıdır?

Evet arkadaşlarım, bendeniz bu tasarımı mühim bazı çok muğlak maddeleriyle ve bu tasarıda yer almayan mühim bazı işletme şekilleriyle bu memleket realitesini karşılayamayacak ve memleketin iktisadiyatını sarsıntılara uğratacak, sosyal nizamın da hiç yoktan çatlaklıklar doğuracak bir mahiyette görmekteyim.

Eğer bu kanun tasarısı dünya ekonomik ve sosyal nizamının başka türlü ve şekillenmekte olduğu, otarşinin ifrata doğru gittiği bir devirde getirilmiş olsaydı, dünya iktisadi nizamından hiç bir zaman tecerrüt edemeyecek bulunan Türkiye’nin dünyanın bu türlü iktisadi bir nizamına da uymasını pek tabii bulabilirdim.

Halbuki bugün demokrat rejimlerin zaferinin katileştiği ve onların kurmakta oldukları bol istihlal ve rekabet dünyasının yeni ve serbest sisteminde bizim bu kanunun zihniyetiyle otarşik bir rejime taassup göstermemizin nasıl bir manası ve ne gibi bir neticesi olacağını doğrusu kestiremiyorum.

Çünkü bu kanun bizi geniş topraklar üzerinde daralarak eski zamanın ve iktisadiyatına götürmektedir. Halbuki bugünkü Türkiye mümkün olan kuvvetiyle

çok ekmek, çok yetiştirmek, çok ucuza maletmek ve bol bir istihisalle dünya pazarlarına çıkmak, çok mal satmak ve memlekete çok döviz getirmek iktisadi zaruretleriyle karşı karşıyadır. Fakat bu tasarı ise bilâkis işleyecek, istihsal yapacak kaynakları huzursuzluğa sevketmekte ve düzenli işletmeleri de ortadan kaldırmak gayesini gütmektedir ve tamamiyle bir zaviyeden hareket etmektedir. Halbuki fazla istihsalın Türkiye iktisadiyatındaki manasını anlıyabilmek için bu harbin ilk yıllarından ziraat memleketi Türkiye'nin açlık tehlikesini hatırlatmak bile acı bir hakikati değil de nedir?

Evet arkadaşlarım, bugün Türkiye'de ziraatimizi plânlaştırmak, ziraat sistemimizi düzenleştirmek için mülkiyet rejiminde bir değişiklik yapmak bir realite şeklini almıştır. Bu memlekette çalışan ve fakat topraksız Türk köylüsünü topraklandırmak da bize düşen bir vazifedir. Buna karşı hiç bir kimsenin ne bir şey demeye ve ne de itiraz etmeye hakkı yoktur. Fakat bu arzu ve gaye yerine getirilmek istenirken aşırı fikirlere kapılmak ve bir ekstremiteye gitmek, memleketin zirai ve sosyal hayatını zedelemekten ziraatimizi ve istihsal kaynaklarımızı bozmaktan çekinmek de icabeder.

İşte arkadaşlarım, itiraf etmeliyim ki, 17 nci madde korktuğumuz bütün bu şeyleri yapmaktadır. Çünkü büyük işletmeyi tamamiyle ortadan kaldıran, büyük işletmeyi sırf Devlete ve iktisadi teşekküllere maleden tasarı, 17 nci madde ile de orta işletmeyi ortadan kaldırmaktadır.

Arkadaşlarım, bu asrın en bâriz vasıflarından birisi de Devletçiliktir ve bizde bu sistemin çok faydalarını gördük. Zamanımızda Devletin elkoymadığı, müdahale etmediği birşey yoktur. Fakat Devletin elkoymadığı, müdahale ettiği hiç iyi olmıyan bir şey de ziraattir. Devlet bir memleket ziraatını düzenleyebilir. Devlet bir memleket ziraatını güdümlü bir ekonomi sistemi ile kontrol edebilir. Keza Devlet nümune çiftliği yapar, üretme çiftliği yapar, fakat Devlet bizzat çiftçilik yapamaz ve Devlet çiftçilik yaptığı zaman zarardan kurtulamaz. Halbuki tasarı şahsa büyük ziraati menederken kendisi büyük ziraat yapmağı üzerine almaktadır ve hem de bazı mıntakaların bizzat toprak dağıtacağı köylülerin aleyhine olarak bu işi yapmaktadır. Bu hatalı bir şeydir arkadaşlarım. Devlet çiftçiliğinin maliyeti tasavvur edemiyeceğiniz derecede yüksektir. Buna emin olunuz. Geçirdiğimiz harp devresi içinde bu Devlet işletmeleri doğru görülebilir. Fakat artık bundan sonra zararlı ve hattâ günün birinde Devletin başında tehlikeli bir şey olacaktır. Onun için tasarı bu Devlet işletmelerini ve içine almalı ve bu işletmeleri istihsal kooperatifleri meydana getirerek köylülere dağıtmalıdır.

Orta ziraat:

Orta ziraate gelince; orta işletmeye ziraat bakımından bir lüzum vardır. Çünkü bilhassa küçük köy işletmeleri arasında bu işletmelerin yenilik, teknik ve küçük işletmelere ellerindeki traktör ve saire ile yardım bakımlarından çok fayda

sağladıkları ziraat ilminin de tesbit ettiği bi hakikattir ve hattâ bu hakikati Türkiye ziraatını ıslah için getirilen Prof. Kristiyonzen de raporunda (eğer bir memlekette orta işletme yoksa icadetselidir) sözleriyle ifade etmiştir. Amma Hükümet diyecek ki Mersin ovasında, kimsesiz Van ovasında orta işletme kurulsun. Ona denecek bir şey yoktur. Bir kere böyle kenarda köşede kalan bir orta işletmenin matlup faydası olamaz. Farzımuhal böyle bir yerde dahi olsa, amele getirip yerleştirmek mecburiyetinde kalacak, bu orta işletme de günün birinde dağılmaya mahkûm edilecektir.

Orta işletmeye iktisadi bakımdan da ihtiyaç vardır. Çünkü nispeten daha teknik çalışan ve makine ziraatı ile hem bol ve hem de ucuza maleden orta işletme bu vasıflarıyla memleket iktisadiyatına çok faydalı olmaktadır. Bu sözlerimin bir realite olduğunu Toprak Ofisi mubayaa cetvellerinden de tetkik etmek kabildir.

Orta işletmeye sosyal bakımından da ihtiyaç vardır; çünkü nüfusun % 80'i topraktan geçinen bu memlekette orta işletme bir çok insanların iş yeri ve geçim kaynağı olmaktadır. Meselâ Çukurova'da bu orta işletmeler sayesinde her sene 90-100 bin kişi iş bulmakta, faydalanmakta ve hattâ Devletin vergi mükellefiyetini de bu işletmelerden temin etmektedirler.

Keza bir memlekette arazinin entanzif veya ekstanzif işletme sisteminin de tesiri büyüktür. Henüz ekstanzif bir sistem içinde bulunan Türkiye'de bu bakımdan da orta ziraat işletmesi bir zaruret halindedir. Halbuki 17 nci madde bu güzel ve faydalı dağıtmaktadır ve topraktan hiç bir had ve hudut tanımlayarak ve çok ifrata giderek memlekette toprak emniyetini sarsmakta ve toprağını değersiz bir hale getirmektedir. Müstahsilin nazarında toprağı soğuk ve sevimsiz bir hale koymaktadır ve bu hüküm şimdiden yalnız arazi sahibini değil, bu memlekette toprakla ilgisi olan kredi müesseselerini, bizzat amele, tüccarı, esnafı, avukatı ve doktoru bile endişeye düşürmektedir.

17 nci maddenin hükümleri yalnız toprakla uğraşanları değil, bütün iş hayatını felce uğratacak bir durum yaratmaktadır ve hattâ bu huzursuzluk ve endişe şimdiden başlamış bulunmaktadır.

Sebebi şudur:

Toprağı hiç bir hudut tanımayan bu maddeye göre, memleketin bir ucunda kamulaştırma başladığı zaman diğer ucuna gelinceye kadar, yıllarca oradaki toprak sahibi ne olacağını bilmiyerek ve daimî bir emniyetsizlik içinde kıvranıp kalacaktır. Bu yüzden tarlasını imar etmeyecektir. Bu yüzden işine kredi bulamayacaktır. Bu yüzden kıymetsiz bir hale gelen tarlasını satamayacaktır.

Halbuki Geçici Komisyonun ikinci müzakeresinde kabul etmiş olduğu madde hem emniyet bakımından ve hem de adalet bakımından daha iyidir. Çünkü Komisyon, Hükümetin teklifine uyarak 5.000 dönümden fazla araziye orta işlet-

menin dışında bırakmış ve kamulaştırılmasına muvafakat etmiştir. Hatta komisyon dar topraklı yerlerde ve makine ziraatına az olmasına rağmen 2 000 dönüme kadar kamulaştırmayı da kabullenmiştir.

Komisyon bunu yaparken hem ehemmiyet ve hem adalet ve hem de işin psikolojisi tarafından hareket etmiştir ve insanı toprağından tamamı ile ayırmanın güçlüğüne takdir etmiştir.

Halbuki üçüncü defa olarak müzakere ettirilen 17 nci madde hiçbir hudut tanımadığı için 100 dönümle 200 dönüm arasındaki arazi sahiplerini bile endişelendirmektedir.

Şimdi arkadaşlarım enaz bir rakamla bu memlekette 80-100 bin ailenin hazine durumunu ve bunun memleketin sosyal ve ekonomik durumunda yaratacağı huzursuzluğu bir tasavvur buyurunuz.

Bugün Romanya gibi hangi şartlar içinde bulunduğu hepimizce malum olan bir memlekette bile bin dönümlük bir had tanınmış bulunmaktadır.

İstatistik:

Sonra bu derece ekistreye giden bu madde ile Hükümet kendisini haklı gösterecek bize hiç bir kanaat verici rakam da getirememiştir. Bu gün ne Hükümet ve ne de biz memlekette mevcut ne arazi miktarını, ne dağıtılacak arazi nispetini ve ne de toprağı muhtaç çiftçinin adedini kati olarak bilemiyoruz.

Hepsi de bu'du mücerretle kalıyor. Hepsı de bir gayri malum içindedir. Fakat buna rağmen Hükümet ifrata gitmekten de çekinmiyor.

Arkadaşlarım;

Bir memlekette toprak reformu yapabilmek için önce kadastro işlerinin tanzimi lâzımdır. Bu işte istatistikler esastır. Halbuki bu kadar şâmil bir reform yaparken ortada sahih hiç bir rakam bile mevcut değildir. Şu halde işi ezberden ve bir iş yapmak için mi yapıyoruz demektir.

Fakat Hükümet bu reformda ifrata gitmekten ise, işi biraz tevazu ile ele alsaydı Devlet elindeki araziye, hususi muhasebelerdeki araziye, boş araziye ve keza 5000 dönümden fazlasını yerine göre 2000 dönümden fazlasını kamulaştırsa, bu arazileri elinde vesaiti olupta ortakçılık yapan, elinde vesaiti olupta icarcılık yapan insanlara, köylülere dağıtsa ve bunları muvaffakiyetle başarsa ve o zaman bu başarılı neticeyi büyük kamutaya bildirse de ondan sonra bizden daha toprak istese olmaz mı?

Fakat sayın Hükümet böyle yapmak istemiyor. Elinde hiçbir hazırlığı olmadığı halde muazzam bir dâvayı ortaya atıyor. Mülkiyette bir hudut tanımlıyor. Bu hareketin memleket hayatında doğuracağı neticeleri de hesap etmiyor.

Arkadaşlarım; kanaatımca Hükûmetin bu hareketi hatalıdır, yanlışır, ifrata gitmektedir ve memleketin istihsaline ve sosyal hayatına büyük zararlar getirebilir. Çünkü bir memleketin mülkiyet rejiminde ilk esas emniyettir. Bu 17 nci madde ise bu emniyeti tamamiyle sarsmaktadır. Bu yalnız toprak sahiplerini değil, sair mülk sahiplerini de sarsmaktadır ve hiç kimse bu memlekette yarın iç-ten malının, mülkünün emniyet olduğuna inanamayacaktır.

Bunun için bendeniz memleketin tabii, iktisadi, kredi ve sosyal şartlarının ortaya koyduğu ve kendi emekleriyle yaşamakta olan bu orta işletmelerin yine memleket bakımından güvenlerinin bozulmasına değil, bilâkis nizamlanmasına gidilmesinde çok büyük fayda olduğu kanaatındayım.

Hükûmetin yapması lâzımgelen şeyler:

Arkadaşlarım, iktisadi işlerde her şeyleri, kanuni müeyyidelerle, nizam-namelerle, yapılabileceğine inanmak doğru olamaz. Bu hakikati kabul etmek lâzımdır ve bir memlekette de küçük veya orta veyahut da büyük işletmenin kanuni müeyyidelerle yaşatılabileceğine inanmak da doğru olamaz. Bu işletmeler daima iktisadi zaruretlerin ve şartların tesiri altındadır.

Onun için Hükûmetten bu işte memleketin iktisadi bünyesini gözönünde tutmalıdır. Bu memlekette ıslah edilebilecek birçok arazi mevcutken nüfusu muayyen mıntakalarda teksif etmekten ve araziyi çok parçalamaktan çekinmelidir. Son Hükûmetin millet ekonomisini kuvvetlendirmek için ziraat siyasetinin ana vasıtalarından birisi de iç iskân siyaseti olmalıdır. Hükûmet doğrusu şimdiye kadar iyi bir iç iskân siyaseti takip edememiştir. Bunu bundan sonra yapmalıdır.

Ve sonra sermayeyi, krediyi topraktan kaçırmamalıdır. Bu memleket ziraati için bundan tehlikeli hiçbir şey olamaz.

Ve sonra 17 nci maddenin mağdur edeceği seksen ilâ 100 bin ailenin yeni bir iş hayatına katılmaları ve onların ellerine verilecek bonolarla müstehlik hayatına icbar edilmemelerini zararlarını da gözönünde tutmalıdır.

Şimdi Hükûmetten soruyorum; aile geçimini bu toprakta temin eden bir ailenin elinden toprağı alınıp ve kendisine sermaye yapacak bir para verilmezse bu ailenin durumu ne olacaktır? Bu insanlar karşımıza çıkipta bu memlekette toprak sahibi olmak bir kabahat midir? derlerse ne demeğce hakkımız olacaktır?

Bunun için Hükûmet bu imkânlarla bu vatandaşlara daha mâkul ve munsifane bir şekilde bir bedel vermeğci göze almalıdır.

Adalet şiarı:

Arkadaşlarım; Cumhuriyet rejiminin en büyük şiarlarından birisi de vatandaşlar arasında ayrılık gözetmiyen hak ve adalete mefhumdur. Bu rejimin ilelebet dayanacağı en büyük kudretlerinden ve mesnetlerinden birisinin bu olduğuna hiçbir şüphe yoktur.

Ortaklık ve icarcılık:

Biz Toprak reformu kanunu hazırlanırken bu tasarıda ortaklık ve icarcılık hakkında en ufak bir fikir, en basit bir hüküm bulunmayışı cidden nazarı dikkati çekecek bir hâdisedir.

Arkadaşlar:

Ortaklık ve icarcılık nihayet iktisadi bir iş anlaşımıdır ve böyle olduğu için de ziraat alâminde esaslı bir yer almakta ve hattâ bütün dünya memleketlerinde bir usul edilegelmektedir.

Evet bir memlekette feodalite devri zihniyetiyle idame ettirilen bir ortakçılık varsa, bunu yıkmak icabeder. Fakat bunu yıkarken bunun yerine de medenî memleketlerde ve hattâ bizim bazı mıntakalarımızda çok iyi şekillerde tatbik edilen ortaklık ve icarcılık şekillerini alıp ve hattâ daha ve istihsal sahasında daha verimli usullere, nizamlara bağliyerek ihya etmek gerekir. Bu ortakçılığa bilhassa bizim gibi kredi teşkilâtları inkişâ edememiş ve zirai kredi müessesesi yalnız Ziraat Bankasına dayanan bir memlekette pek çok ihtiyaç vardır. Bu hakikatı ve kredinin mâna ve ehemmiyetini ancak benim gibi iş hayatında bulunmuş insanlardan nasıl müşkülâtla temin edildiğini anlıyabilirler ve bugün de istihsal sahamızdaki sermayenin şahsi kredilere dayandığını bilmek icabeder. Ortaklık memleketteki kredi darlığının bir neticesidir. Yoksa mal sahibi için çok kârlı bir iş değildir. Eğer ortaklık hakkında sarıh hükümler konulmazsa bu yüzden de memleketin ekonomik ve sosyal hayatında zarar görmesi muhakkak bir şeydir.

Arkadaşlarım, yine bu tasarının 54 ncü maddesinde kendisine arazi verilecek kimsenin 25 sene müddetle bu araziyi satmaması şart konmuştur. Bendenizce bu müddet hem memleket bakımından ve hem de müstahsil bakımından çok farklıdır. Memleket bakımından fazladır. Çünkü arazi verilecek insanı seçmekte daima isabetle hareket edileceği şüphelidir ve sonra bazı kabiliyetsiz insanlar da arazi edinmek imkânını bulacaklardır. Bunlar arazinin bedelini ödemek imkânını buldukları takdirde arzuya uygun bir tarzda işliyememeleri ihtimali de vardır. Onun için bu gibi insanların elinde arazi, uzun müddeti on beş seneye indirmek daha muvafikken on sene sonra satabilmelerine imkân vermek daha faydalı bir şey olur.

Keza müstahsil bakımından da müddeti daraltmak faydalıdır. Çünkü ziraat etmek istemiyen bir adamı zorla icbad etmek onu zarara sokmaktan ve faydasız bir hale getirmekten başka bir şey değildir. Bu sebeplerden 25 senelik müddeti on beş seneye indirmek daha muvafıktır.

Hulâsa:

Şimdi değerli arkadaşlarım; Yüksek Heyetinizden istirham ettiğim noktaları şu şekilde hulâsa etmek mümkündür:

1.- Bu kanun tasarısı altıncı maddesiyle beş yüz dönümle beş bin dönüm arasındaki araziye orta işletme kabul ettiği ve 16 ncı maddesiyle bu orta işletmeyi tarif ve izah eylediği halde 17 ncı maddesiyle bu hükümleri sıfıra indirmiş ve memleket ziraatı ve ekonomisi için hayati bir ehemmiyeti olan orta işletmeyi değersiz bir hale düşürmüştür.

2.- Aile düzeni çocuklarının geçimi ve tahsili mülkiyet ve tasarrufundaki toprağa bağlı olan bir adamın arazisi elinden alınırken o kimseye yeni bir geçim tarzı için yeni bir sermaye verilmekte ve ne de araziye değer bir kıymet verilmektedir.

3.- Bu memleket ziraatında gerek ferdî bakımdan ve gerekse istihsal bakımından çok önemi olan ortaklık ve icarcılık bahisleri bu kanunda yer almamış ve bunlar doğrudan doğruya feshedilmemişse de dolayısıyla her arazi sahibi için korkulu bir şekle konulmuştur.

4.- Verilecek arazinin 25 sene satılmaması hususunda 54 ncü maddenin hükümleri çok uzun müddetlidir. Bu müddeti de mâkul bir hadde indirmek lâzımdır.

5.- Büyük işletmeye de bir şekil vermek ve bu işletmeleri bir istihsal kooperatifi şekline koymak lâzımdır.

Bendeniz bu maddeler düzeltildiği takdirde kanunun daha iyice bir şekle gireceğine kani bulunuyorum. Büyük Heyetinizin yüksek şuurundan ve yüksek vicdanından bu memlekete en hayırlı ve bu memlekette hiçbir yurttaşı mağdur etmiyecek yüksek ve adilâne kararların çıkacağına katiiyetle inanıyorum (Alkışlar).

Y. ABADAN (Eskişehir)- Muhterem arkadaşlar; Yüksek huzurunuzda çok kısa sürecek mâruzatım kanunî hükümlere ait mütalâalara değil, daha ziyade bu kanunun kabulü vesilesiyle bu kürsüden belirtilmesi gerektiğine inandığım bir iki esasın izahına inhisar edecektir.

Hepinizin malûmu olduğu gibi tasarı Geçici Komisyonunuzun didişken ve çetin incelemeleri neticesinde huzuruza gelmiş bulunuyor. Bu kanunun sosyal ayrılıklardan temizlenmiş millî bünyemize aksettiren bir ahenk ve birlik içinde cümlemizin arzusuna ve millî menfaatlere uygun şekilde çıkmasını sağlayacak olan yüksek heyetiniz, şüphesiz ki, her madde üzerinde ayrı ayrı duracaktır. Yüksek hakemliğinizle şimdiden belirmeğe başlıyan ihtilâflı görüşlerin müspet kararlara varacağına güvenimiz kesindir. Benim bu kanunun müzakeresi dolayısıyla belirtilmesini ilk evvel şahsan temenni ettiğim bu mazbataya girmiş olmasını da arzu ettiğim en esaslî nokta, kanunun herhangi bir ideolojik temayülden uzak olarak hazırlanmış olduğu esasıdır. (Bravo sesleri).

Çünkü toprak rejimi, daima ideolojik telâkkilerle birlikte mütalâa edilmek ihtiyacı vardır. Bu ihtiyadın neticesi olarak belki de kanunumuzu mütalâa edenlerden sağ veya sol gözlüğü takanlar, kanun hükümlerinin kendi görüşlerine nazaran

prensipsizlikler içinde bulunduğunu da ifade edebilirler. Biz böyle bir vaziyete katî şekilde cevap vermiş olmak için mazbatamızda bu kanunu, bu tasarının; Türk halkçılık şuurunun millî meseleler üzerine çevrilmiş gerçekçi görüşünden ileri geldiğini, doğduğunu açıkça belirtmeli idik. Bu belirtme zarureti ifade etmemek için bir noktaya temas etmek lüzumunu huzurunuzda şiddetle duyuyorum.

Kanunda, bilhassa gerekçesinde sık sık yeni bir mülkiyet stürüktüründen veyahut yeni bir mülkiyet rejimi değişikliğinden bahsedilmiyor. Bu tâbirlerin kullanılması -velev ki edebi mahiyette de kalsa yanlış anlaşılmaya yolaçabilir. Hakikatte arkadaşlar, biz yeni bir mülkiyet stürüktürü, yahut bir mülkiyet rejimi değişikliği yapmıyoruz. Mülkiyeti sayan ve mülkiyeti müdafaayı esas tutan bir memleketin, yine kamu menfaati ile mülkiyete ait tahditleri ihtiva eden ve çiftçiyi topraklandırma esasını güden bir kanun tasarısı huzurunuzda gelmiş bulunuyor.

Bu kanun tasarısının kaynağını teşkil eden Anayasamızın 1937 tadilinde 74 ncü maddeye konan ikinci fıkrasının gerekçesindeki bir iki düşünceyi huzurunuzda tekrarlamayı faydalı buluyorum.

Hepiniz biliyorsunuz ki, bu değişiklik yani bugünkü kanunun esasını teşkil eden Anayasanın 74 ncü maddesinin ikinci fıkrası; bugün Devletimizin başı İnönü ile 153 arkadaşının imzasını taşımakta olan bir tekliften mülhemdir. Bu teklifte açık olarak Türkiye Devletinin mülkiyet haklarını masun bulundurmaya ve bütün kanunlarda bu hakları korumayı sağlaştırma hedefini vazgeçilmez bir esas diye daima güttüğü belirtilmektedir. Yalnız özel menfaatlerin, özel ihtirasların kamu menfaatlerini ihlal ettiği nispette müdahalelere cevaz veren umumî prensip de orada açığa vurulmak suretiyle doğrudan doğruya köylüyü topraklandırma mevzuunun esasen mülkiyet hakkını koruma düşüncesinden mülhem ifade edilmiş bulunmaktadır. Ben temenni ederdim ki, mazbatamız bir dereceye kadar bu unsurları ihtiva etsin ve bizde vâkı olan bir zihniyet değişikliği neticesinde bir üstrüktür tahavvülünün bahis mevzuu olmadığı, bilâkis bu tasarının başlangıçtan beri sadık olduğumuz millî inkilâpçılık prensibinin tabîî neticesi ve millî gerçeklerle verekerin bir tezahüründen ibaret olduğu açık bir şekilde belirtilsin.

Bu kanun vesilesiyle huzurunuzda belirtmek istediğim ikinci nokta da: tasarının bulunduğumuz dünya şartları içinde ifade ettiği mânâdır.

Muhterem arkadaşlar; yeni bir dünyanın kurulması dâvasını güdenler, şimdi devamlı bir barış yapısı ancak ekonomik bir refah dünyasında gerçekleşebilir kanaatinin müdafaacısıdır ve onun içindir ki insan haysiyetine yaraşır bir yaşama seviyesini yaratmak, yarınki barış ve dünya nizamının temeli olacaktır. Kanun bu bakımdan bir ilk adımdır. Vâkı bizim inkilâbımız bakımından biraz gec kalmış bulunmaktadır. Çünkü aradan yirmi sene geçmiştir. Fakat dünyanın bugünkü girmekte bulunduğu vaziyet bakımından ilk adım olarak mütalâa edilmeğe değer mahiyeti haiz bir tasarı karşısında bulunuyoruz. Benim anladığıma ve muhterem

Tarım Bakanımızın buradaki beyanlarından çıkardığıma göre, kanunun bütün hedeflerini prensiplere icra edecek olursak bunları iki esasta toplayabiliriz. Bunlardan biri sosyal adaleti gerçekleştirmek.

İkincisi de bu yoldan iktisadi refahı sağlamak, sosyal adaleti gerçekleştirmek keyfiyeti, şüphesiz ki, burada sadece çiftçiye münhasır olmak üzere bir tatbikat sahasına kavuşacaktır. Binaenaleyh sosyal adaleti gerçekleştirmek bakımından daha başka muvazi ve tamamlayıcı kanun ve tedbirlere ihtiyaç vardır. Bu arada bilhassa tatbikat bakımından unutulmaması icabeden nokta, sosyal adaletin, emniyet faktörüne istinat ettiğini hiç bir zaman hatırdan çıkarmamak zaruretidir. Ancak emniyet faktörüne istinat eden bir sosyal adalet bu yoldan giderek iktisadi istihsalı arttırmak ve refahı sağlamak neticesini doğurabilir. İktisadi refahı sağlamak bakımından kanunu bir dereceye kadar güdük telâkki etmekte olduğumu huzurunuzda açıkça söylemek isterim. Kanun daha ziyade toprak dağıtma meselesini ön plânda mütalâa etmiş, ekonomik faktörler üzerinde lâıyk olduğu ehemmiyetle durmamış görünüyor.

Muhterem arkadaşlar; iyi bir kanun kötü bir uygulama neticesi kötü neticeler doğurabilir, kötü bir kanun da iyi bir uygulama ile bir çok mahzurlarını göstermeyecek bir şekle girebilir. Bunun içindir ki bu kanunla birlikte Tarım Bakanlığının omuzlarına belki nesillerin omuzlarını çökertecek kadar ağır bir yük yükletilmiş bulunuyor. Bu yükü taşımak için şüphesiz ki, idare âmirleri ile ahenkli bir işbirliği yapma fırsatını bulacaklardır. Esasında Sayın Tahsin Balta arkadaşımın mazbatada da işaret ettiği bir noktayı ben de burada işaret etmek istiyorum, idare âmirlerinin rolü, kanunun tatbikatında çok ehemmiyetlidir. Tatbikatiyle bu kanunda tebarüz ettirilmemiştir. Fakat elbetteki Tarım Bakanlığı faydalı ve muvafakiyetli bir tatbik için sırf kendisine ayırmış olduğu salâhiyetleri kendi teşkilâtı vasıtasıyla kullanmağa kalkmıyacak daha ziyade idare âmirlerinin yardımından istifade edecektir.

Bu kanunun müzakeresi vesilesiyle sayın arkadaşlarımı yani ihtisas sahibi arkadaşlarımı dinlemeden evvel belirtilmesinde fayda hattâ zaruret gördüğüm noktalara işaret etmiş bulunuyorum.

Yüksek Meclisinizin tarihî rolünü ve mesuliyetini müdrik olarak, bu kanunu milletin menfaatlerine en uygun bir şekle koyacağına kanaatim katidir.

R. KORALTAN (İçel)- Muhterem arkadaşlar, Muhterem Tarım Bakanının ve sonra arkadaşlarımın değerli düşüncelerini dinledikten sonra çok önemli bulunduğum bu dâvanın bir defa da hukuki kaideleri bakımından tetkikinde fayda gördüğüm için sözlü bulunuyorum.

Arkadaşlar T.B.M.M. kendi varlığını yaratan çok esaslı, kökleri geçmişte olan büyük dâvalardan birisini daha ele almış ve kendi tarihine yaraşan kudretle

adaletin ve hakiki ihtiyaçların icaplarına uyarak o dâvayı da halletmek yoluna girmiştir.

Konu açıktır. Önemi de kendi yapısındadır. Topraksız veya az topraklı çiftçiyi yeter toprağa sahip kılmak.

Bir başka deyimle bu aziz yurttan oturan yurt çocuklarının hepsine çalışmak, refah ve saadet içinde yaşamak kolaylıklarını vermektir.

Yapısında bu kadar geniş anlam taşıyan bir kanunun esasına taraftar olmamak mümkün değildir.

O halde bu önemli işi nasıl düzenlemeli? ve en mühim olan tatbikat işini nasıl kolaylaştırmalı?

Arkadaşlar her şeyden evvel kimlere ve nerelerde toprak verileceğini kesin olarak bildirmek lâzımdır.

Eğer ihtiyacın hakiki miktarını bilemezsek ve hangi bölgelerden toprak dağıtılacağını söylemezsek toprağı alacaklar ve diğer taraftan da toprak verecekler bu mühim durumdan müteessir olurlar ve giderek endişe şeklini alacak bu halde zirai istihsal de müteessir olur.

Her gün toprağından bir parçanın alınabileceğı endişesi altında kalan çiftçinin istihsal alanında verimli, faydalı bir unsur olmasını beklemek güçtür.

Verilecek miktarın da bilinmesi esastır. Nitekim tasarı ehemmiyetle bu konuyu gözönünde bulundurmıştır.

Tasarımın en çok üzerinde durulmasını gerekli gördüğüm hükümlerine geliyorum. İhtiyacı anladık, yerini söyledik, miktarını belirttik. Şimdi bu yerinde ihtiyacı nasıl karşılayacağız, kimden ve nasıl alacağız? Arkadaşlar bunu cevaplandırmadan önce binlerce yıllardanberi üzerinde işlenilerek kurulmuş, kökleşmiş hukuk kaidelerini kıskançlıkla elde tutmak zorundayız.

Önemli bir konuyu halledeceğiz, bir yarayı saracak, ona ilaç koyacak ve o acıyı dindireceğiz derken bütün bünyeyi ve o bünyeyi dim dik yaşatan asıl temeli de sağlamak ve daima sağlam tutmak zorundayız. Medenî bir topluluğun her şeyden önce ve her şeyin üstünde ve büyük bir dikkatle üzerinde duracağım konu düşünmek, söylemek, yazmak, toplanmak, fikirlerini yaymak ve nihayet oturmak ve temellük etmek teminatının sağlanmasıdır.

Tarih boyunca insanların savaşı hep bu esasların teminata bağlanması üzerinde toplanır. Eğer bir kimse yaşadığı yerde serbest düşünemez, söyleyemez, toplanamaz, oturamaz, vicdanî duygularını serbest işletemez, mal edinemez, edindiğı malı elinde tutacak ve ondan sürekli olarak faydalanmak teminatından mahrum kalırsa öyle bir topluluğun devamlı olacağını sanmak güçtür.

Halbuki arkadaşlar, Türk Milletinin bugün her bakımdan kurduğu müessese medeni camiaların bile dikkatini çekecek, saygısını toplayacak durumdadır. Eksiklerimiz varsa, oluyorsa tek düşüncemiz, ileri görüşlerimizin hudud ve vüsatı içinde tertipleme kararındayız. Ben bu bakımdan bu tasarıda en mühim bir eksiğe işaret ederek onu tamamlamasını içtimâî adalet namına demokrasi esaslarına ve Türkiye Devletinin temel taşı olan anayasa hükümlerine dayanarak isteyeceğim.

Arkadaşlar, bu tasarının ruhu, kim ne derse desin, Ali'nin malını alıp Veli'ye vermektir. Bir vatandaş babasından ve ecdadından kalan bir mülkünü şahsi emekleriyle de artırdıktan sonra büyük bir gayret ve fedakârlıkla ve yıllar boyunca işlemiş, ilerletmiş ve böylece çocuklarına ve yuvasına, dolayısıyla içinde yaşadığı camiaya faydalı olmuş. Günün birinde bu adamın mülkünün bir kısmını elinden alıyorsunuz, yani hazıra konuyorsunuz. Böyle bir hareketin başka bir deyimle bu yolda yapılacak bir ameliyenin o vatandaşın hayatında, durumunda ve bütün ailesi efradı üzerinde yapacağı depremi düşünmek bile insanı içinden sarsmaz mı? Bu sarsıntıların hududunu genişletiniz. O insanların kurduğu cemiyetin bünyesine sağlam olarak bakılabilir mi? Meseleyi toplu olarak şöylece ifade etmek doğru olur; bir tarafta bir yığın ihtiyaç içinde bunalan insanlar, diğer yanda hayatını genişletmiş müreffeh ve varlık içinde insanlar. Meşhur sözdür, biri yer, biri bakar, kıyamet ondan kopar.

Biz Devlet olarak Millet olarak ve nihayet bütün ihtiyaçlara cevap vermek yetkisinde Milletvekili olarak ne yapacağız?

Şimdi: - ferdle cemiyetin sosyal hukuk bakımından menfaatlerini denkleştirmek gibi bir zaruret karşısında bulunuyoruz. Bu zarureti nasıl karşılayacağız?

Eski bir hukuk kaidesidir; zaruretlar miktarınca takdir olunur ve olunmalıdır. Aksi halde bir derdi tedavi edeyim bir yarayı kapayayım derken bütün bünyeyi tehlikeye koymak gibi bir duruma girilmiş olur ki, esasen hürriyet haklarını telif mevkiinde bulunan Devletin böyle bir ameliyeyi yapmağa hakkı ve salâhiyeti yoktur. Böyle bir düşünce her şeyin ve bütün hak hürriyetlerin temeli sayılan emniyeti sarsar. Ne ferdde ve nede ferdlerin muhassalası olan camiada yaşamak ve baka hakkı teminatı bırakmaz.

Demek oluyor ki, hak ve menfaatleri telif ölçüsünü kullanırken çok titiz ve çok dikkatli olmak zorundayız. Bu mülâhaza ile evvelâ toprağı kimlere vereceğiz? Filhal bunların takribi sayısı nedir? Bu bilinirse, kanuni olarak konacak ölçüde yanılamamak mümkün olur ve yine verilecek toprakları nerelerde ve hangi bölgelerde vereceğiz? Bunu kesin olarak söylemeliyiz ki, vatandaş sağlam bir teminat altında toprağını ıslah etmeye, işletmeye cesareti olsun ve böylece de umumî istihsal gelişmesinde bir durgunluk ve sarsıntı olmasın. Toprağının günün birinde elinden alınacağı tehdidi altında kalan bir vatandaşın istihsal alanında faydalı bir unsur ol-

masını beklemek güçtür ve nihayet arkadaşlar, bir vatandaşın babasından ve caddından miras yolu ile gelen ve alınteri ile edindiği toprağını kamu menfaati mülâhazasıyla elinden alırken ölçümüz ancak şu olacaktır: Değer pahasını vermek. İşte asıl yaranın üzerine parmağımı koymuş bulunuyorum.

Biliyorsunuz ki, bu kanun tasarısı aylarca Komisyonda incelendi ve uzun tartışmalara yol açtı. Bu tartışmaları toplarsak şunları görürüz.

1.- Verilecek toprağı vatandaşın alırken ölçümüz ne olacaktır?

2.- Ayıracağımız toprağı kamulaştırırken, kamulaştırma karşılığı olarak ne ödeyeceğiz?

Fikrimce zorluğun asıl düğüm noktası buradadır. Bir defa Anayasamız vatandaş mülkünün hiç bir suretle elinden alınamaz olduğunu tesbit etmiş bulunuyor. Ana prensip budur. Mutlak olan bu hükmü şu kayıtlarla kayıtlandırıyoruz.

Anayasanın 74 ncü maddesi: Kamu faydasına gerekli olduğu usulüne göre anlaşılmadıkça ve özel kanunları gereğince değer pahası peşin verilmedikçe hiç bir kimsenin malı ve mülkü kamulaştırılmaz.

Demek ki, bir vatandaşın mülkü elinden alınabilmesi için 1- Bir zaruret ve ihtiyaç olacak, 2- Bu zaruret ve ihtiyaç âmmen menfaati mülâhazasından doğacak, 3- Özel kanunlarına göre değer pahası peşin verilecek.

Uzun yıllar kaynağını değışmez hukuk kaidelerinden alan bu mefhumlar böylece devam edip giderken 1937 Şubat ayının 5 ncü günü o zaman Başvekil bulunan Sayın Cumhurbaşkanımız İnönü ve 153 arkadaşı taraflarından yapılan bir kanun teklifiyle Anayasanın 74 ncü maddesine şöyle bir fıkra konulması isteniliyor: (Çiftçiyi toprak sahibi kılmak ve ormanları Devletleştirmek için alınacak toprak ve ormanların kamulaştırma karşılığı ve bu karşılıkların ödeneşi özel kanunlarla gösterilir). Teklif edilen bu fıkranın mucip sebeplerinde görülen esasları birlikte okuyalım:

İsmet İnönü ve 153 arkadaşı tarafından verilen taktir Umumî Heyette 5 Şubat 1937'de müzakere edilmiştir.

Bu taktirin esbabı mucibesinden: Yurddaşların, mülkiyet haklarını masun bulundurmak ve bütün kanunların bu hakkı korumasını sağlaştırmak Türkiye Devletinin önemli takibettiği bir esas olmakla beraber özel bir menfaatin korunması düşüncesiyle halkımızın çokluğunu teşkil eden ve genlikleri ulusun ilerlemesi bakımından en lüzumlu olan çiftçilerimizin geçmiş devirlerde olduğu gibi hizmetkâr durumunda kalması inkılapçı Türkiye'nin ana siyasasına uyamıyacağından bu büyük menfaatin elde edilmesi emrinde hususi hakları da göze alarak (Menafii umumiye için) belediyelerin ve Hükûmetin tatbik ettikleri istimlâk kanunlarında o kanunlardaki şartlardan başka hükümlerle hususi istimlâk kanunları yapılmasının Ana Kanunumuzda yer tutması lüzumlu olduğu düşünülmüştür.

Teşkilâtı Esasiye Encümeni mazbatası: 3.II.1937 yurddaşları mülkiyet haklarını tamamiyle mâsun bulundurmak ve bütün kanunların bu hakların korunmasını sağlamlaştırmak Türkiye Devletinin önemli takip ettiği bir esas olmakla beraber özel bir menfaatin korunması düşüncesiyle halkımızın çokluğunu teşkil eden ve genlikleri ulusun ilerilemesi bakımından en lüzumlu olan çiftçimizin geçmiş devirlerde olduğu gibi hizmetkâr durumunda kalması inkılâpçı Türkiye'nin anayasasına uymıyacağından ilâ... Menafii umumiye için belediyelerin ve Hükûmetin tatbik ettikleri istimlâk kanunlarından ve o kanunlardaki şartlardan başka hükümleri muhtevi olmak üzere çıkarılacak ve saire...

Hükûmet namına tasarıyı müdafaa eden Dahiliye Vekili ve Genel Sekreter Şükrü Kaya geniş izahatı arasında şöyle konuşuyor: Çiftçiye toprak sahibi kılmak hakkındaki kanunun tatbikını kolaylaştırmak için Teşkilâtı Esasiye Kanununa bir kayıt koyduk. Bu kayıt büyük Başvekilimin de söylediği veçhile hiç kimsenin hukuku tasarrufiyesiyle taaruz teşkil etmez. Biz işlemiyen toprakları işlemek için işsiz kalan topraksız köylüyü topraklandırmak için kanun yapıyoruz.

Elbette toprağını işliyen ve işletebilen çiftçi bizim en büyük yardımımıza ve himayemize mazhar olacak bir elemandır. (Bravo sesleri).

Gümrük kanunlarımızın, ekonomi kanunlarımızın hedefleri hep budur. Eğer biz çiftçinin yüksek istihsal kabiliyetinden istifade ederek aynı zamanda müstehlik vaziyete koymazsak ekonomide yaptığımız işler dahili pazarda müşterisiz kalır. Bizde köylünün ocağı tütmezse bacası söner. Yaptığımız ekonomik hareketlerin verimli olabilmesi için behemehal Türk köylüsünü ve Türk çiftçisini müstahsil olabildiği kadar müstehlik vaziyete de koyabileceğiz. ilâ...) Koyduğumuz kayıt bundan ibarettir. Aynı celsede Halil Menteşe uzun beyanatı arasında şunlara işaret ediyor: Teşkilâtı Esasiyede yapılacak olan bu tadilât değer şeye parasını peşin vermek cihetinden bir tadili istilzam edecek kadar büyük bir mesele değildir. Yine Halil Bey devam ediyor; tasarruf emniyetinin inkişaf etmesi çok lâzım olan bu memlekette emniyetsizlik ve istikrarsızlık tevlit edecek vaziyetleri düşünmek lâzımdır. Arzettiğim gibi terakki yolunda hızlı yürümeye mecbur olan bir milletiz. Tasarruf ve mülkiyette emniyetsizlik ve istikrarsızlık verebilecek işlerden tevakkî etmek lâzımdır. Zira bu emaiyet her terakkinin hem kaynağı, hem de temelidir.

Teşkilâtı Esasiye Encümeni Reisi Şemsettin Günaltay; arazi meselesinde bir emniyetsizlik, bir itimatsızlık meselesi zannetmiyorum ki olsun. Memleket hakkının kutsiyeti Teşkilâtı Esasiye Kanunumuzda tasrih edilmiştir. Burada teklif edilen, bir adaletin icabının yerine getirilmesidir. Memlekette çalışan ve bu milletin asırlardanberi bârını çeken asıl halkın hakiki malına sahip olmasıdır. Bu iş yapılırken bugün birtakım şerait altında bu mallara malik olanların hukuku payıml edilecek değildir. Burada Teşkilâtı Esasiyede yapılan iş, bu malların çiftçilere

tevzii için kanuni bir müsaade vermektir. Bu kanun yapılacak, buraya gelecektir. O zaman mal sahibinin hukukunu temin edecek esaslar tabiatı ile derpiş edilmiş olacaktır.

Şükrü Kaya; muhtelif hatiplerin sözlerine cevap vererek tekrar toprak mevzuuna temas ederek mütalâasına aşağıdaki şekilde devam ediyor.

Toprak, çiftçiye toprak, esbabı mucibesinde söylendiği gibi bu bir defasında söylenecek iş değildir. Topraksızlık hissedildikçe de verilecektir. Kanun geldiği zaman esasları müzakere edilecektir. Bir taraftan bu iyilik yapılırken diğer taraftan hiç kimsenin hukuku tasarrufiyesine tecavüz etmek niyetinde değiliz. Hukuku tasarrufiyenin en mahfuz olduğunu bilhassa tekrar etmek isterim.

Hukuku tasarrufiyenin en çok mahfuz kaldığı yer Türkiye'dir ve bunu böyle tutmak mecburiyetinde olduğumuzdan Toprak Kanunu tatbik edilirken getirilecek kanunla da muhafaza edilecektir.

Görülüyor ve anlaşılıyor ki, bu ek kanunla istihdaf edilen tek düşünce hususi surette temellük edilen bir mülkü bir başka ferde temlik edilmesini kamu menfaati prensipine yaklaştırmaktadır.

Bu esası biraz daha tafsil edeyim; biliyorsunuz ki; istimlâk dediğimiz kamulaştırma işi, gerek bizim Anayasamızda gerek muasır Devletlerin mevzuatında ancak kamu menfaati bahis mevzuu olduğu zaman, ortaya sürülebilecek bir esastır. Bir gayrimenkulde mevcut bir fert mülkiyeti yerine diğer bir fert mülkiyetini ikame etmekte kamu menfaati dediğimiz esas bulunmayacağı için, Anayasada mevcut kamu menfaati için ileri sürülmüş oluyor. Zaten 74 üncü maddenin ikinci fıkrası olarak teklifin esasını teşkil eden hükümlerde yalnız bu esastan bir ayrılış bütün çıplaklığıyla görülmektedir. İşte bu düşünceyle ileri sürülen bu tadil teklifi böylece kabul edilmiş ve Anayasada yer almıştır. Ancak yine değişmez hukuk esaslarından temel bir kaide vardır ki her ne mülâhaza ile ve hangi ihtiyacı karşılamaya yararlı olursa olsun bir kimsenin mülkünün yalnız ve yalnız değer pahası verilerek elinden alınacağı umdesidir. Bu umdeyi ve esası hiçbir şekil ve surette tadil eden bir fikri huzur ortaya konmamıştır. Bir de yine eklenen fıkrada peşin verilmesi kaydı: Yeni getirilecek kanunda ödeniş, tediye kelimesiyle tâyin edilmiştir ve nihayet istimlâk karşılığı kamulaştırmada yine ileride getirilecek bir kanunda şu şekilde temin edilmiştir diye sarahat bulunacak denilmiştir.

74 üncü maddeye eklenen ikinci fıkranın ruhu da, metni de, muhtevası da budur. Bir kanun getirilecek, sonra söz ve hakem yine millet iradesinin temsilcileri olan sizlerin olacaktır ve böyle bir hüküm konması da yukarıdanberi arzedilen esası hukuk kaidelerine uygun olacak bir yığın formalitelerden kurtularak işin intizamla yürümesi, çabuk yürümesi nam ve hesabına istenilen bu salâhiyet hiçbir zaman alınacak toprağın değer pahasının verilmemesi mânasına alınamaz.

Buna hukukan imkân yoktur. Böyle bir mânâyı kabul etmek vatandaşların mülkü üzerindeki tasarrufunu ihlâl eder. Değerinden az bir para ile almak demek o vatandaşı yıkar, mahveder. Bir kısım vatandaşı koruyalım, müstahsil bir hale getirelim derken yüz yıllardır toprağa kendisini vermiş, hayatını ve ailesini geçindirmek yoluna girmiş işini düzenlemiş olan milyonlarca vatandaşı mutlak bir aciz ve ıstıraba sevk etmeye kimsenin hakkı yoktur. Yukarıda söyledik; zaruretler, miktarınca takdir olunur. Fazla varsa kendi geçiminden, çalışmasından fazla toprağı kalıyorsa kabul edilecek, adilâne ölçü içinde o kısmı ancak değer pahasını vermek suretiyle alabiliriz.

Değer paha söylenmese dahi bu mefhum tasarrufun bünyesinde mevcuttur. Filân zamanda vatandaş bir mülk edinmiş, aradan yıllar geçmiş, o zamanki paranın satınalma kudreti değişmiş, istihsal ve istihlâk kıymetleri artmış. Şimdi siz vatandaşın elinden diğer bir vatandaşın hususi hayat ve menfaati ve giderek cemiyet nizamı için emekle meydana getirdiği toprağının değer pahasını vermeden dilediğiniz formüllerle ve meselâ bilmem ne zamanda ve hangi şartlarla tahakkuk ettirilen vergi kıymetleri üzerinden almağa kalkarsanız bunun adı zorallım olur.

Demokrasi esasları üzerine kurulan ve kuruluşun esası ve mebnası halk için halkçı olan bir Devlet bünyesinde bu gibi telâkkilere zaten yer yoktur.

Olsa olsa değer pahanın tâyin ve tesbitinde bazı sistemlere ve meselâ tarafların tâyin ve intihap edecekleri ehli-vukuf tarafından veya otoritenin seçeceği bitaraf bir heyet tarafından yapılması usulüne gidilebilir ve hiç şüphesiz bu usulde dahi değer paha ruhu daima mahfuzdur. Bu mefhumu değiştirmeğe salâhiyetimiz yoktur. Anayasamıza ve Medeni Kanunumuzla kabul edilen hukuk kaidelerine aykırı olarak müekkilin aleyhine bir hareketi vekile vermiş oluyoruz. Bu iş üzerinde milletin ârâyı umumiyesine gittiğimizi ve şöyle bir intihap beyannamesini yaptığımızı farzedelim ve millete şunları açık söyliyelim, diyelim ki; bize salâhiyet veriniz, biz gidecek, Büyük Millet Meclisinde toplanacak, elindeki toprağını değer paha mevzuubahis olmaksızın alacak, topraksız vatandaşlara vereceğiz. Ne yapalım, siz de vatandaş hesabına fedakârlık yapınız. Zannetmem ki, gönül hoşluğu ile böyle bir salâhiyeti verecek hattâ tek bir vatandaş bulunsun. O halde hangi ve hangi içtimai adalet düşüncesidir ki, elinden malını aldığımız bir vatandaşa değer pahasını vermek için size müsaade etmiş ve mesağ vermiş olsun.

Cumhuriyetin fazilet ifade eden ana prensipleri ve demokrasi ruhunun şaşmaz hükümleri böyle bir fikri reddeder. Biz milletvekili olarak bizi seçenlere değer pahalı vermeden malınızı vereceksiniz, meselâ değer bedeli bir dönümün on lira iken bunu yüz kuruşa vereceksiniz, fedakârlık yapınız diyemeyiz. Vatandaşın kamunun selâmeti için mütesaviyen herşeyi, her hizmeti, her fedakârlığı istiyebiliriz. Yurdun selâmeti, hayat ve beka hakkı uğrunda hattâ can vergisi ve kan

vergisi isteyebiliriz. Amma bunu şu şekilde söyleyemeyiz. Muayyen bir kısım vatandaş askere gidecek, yurda saldıranları karşılayacak ve bu uğurda kanını dökecek, canını verecek diğer bir kısım vatandaş, şu veya bu mülâhaza ile bu fedakârlıktan istisna edilecek. Saadeti müşterek, hayatı müşterek, varlığı müşterek bir yurtda Türk yurdunda kimseye bu yolda bir teklif yapılabilir mi? Biliyorum muarızlarım bana şunları söyleyecekler: Yeni kurduğumuz millî Devletin ve câmianın iktisadî, malî, ticarî, içtimai ve siyasi her sahada gelişmesi için milletin bütün olarak Devletle elbirliği, işbirliği yapması zaruridir. İyi ya, bunun aksini söyleyen kim? Hizmette birlik, fedakârlıkta birlik ve tam müsavat. Topraksız vatandaşlara ve yeter toprağı olmıyan çiftçilere toprak vereceğiz. Nerede ve kimde fazla bulursak onu alacağız. Çok güzel. Bu, bir yurt ve insanlık borcudur. Pekalâ, toprağı olanlara yüklediğimiz bu yükten hiç toprağı olmadan yüzbinlerce ve milyonlarca liralara sahip olan bankalarda paraları yığılı duranlara han, apartman sahibi olanlara hisse yok mu? Neden bu kalkınma ve ilerleme hamlesini yaparken onlara da bir vazife ve bir fedakârlık yüklemiyoruz? Asıl içtimai adalet, asıl Devletçilik alınan ölçüler bu fikirlere dayanarak almayı gösterir. Tâki câmianın vicdanında yapacağı akisler uygun olsun.

Arkadaşlar, herşeyde müsavat, ya hep, ya hiç. Bu ölçülerdir ki, tatbik kudretini taşır.

Ve yine biliyorum ki, muarızlarım vaktiyle bana alınmış bazı hükümlerden ve meselâ Devlet Demiryollarına, Orman Kanununa, Askerî düşüncelerle bazı istimlâk işlerine ait konulan hükümlerden bahsedecekler. Onlar da değer baha mahfuz tutulmuştur. Meselâ 1505 numaralı kanunla da toprakların kamulaştırılması salâhiyeti verilmiştir. Arkadaşlar, bu kanunlarda dahi, söylediğim gibi, kamulaştırma muameleleri yapılırken değer baha hükmü titizlikle gözönünde tutulmuştur. Değer baha mevzuunda şöyle bir itirazın da yer alacağını sanırım: Alınması gereken toprak tasarı gerekçesinde de işaret edildiği gibi 10-15 milyon dönümdür. Beher dönüme, değer baha verilmesi icabetse en az yüz veya 150 milyon lira vermemiz lâzımdır. Ortalama 20 lira üzerinden tutsak on milyon dönüm toprak vereceğimiz faraziyesine göre 200 milyon, 15 milyon dönüm toprak vereceğimiz hesabına göre de 300 milyon lira tutar ki, bu mühim parayı nereden alacak ve hangi bütçeye yükliyeceğiz nereden alacak ve ne şartlarla ödiyecek onu maliyecî arkadaşlar, ihtisas ve salâhiyet mevkiindeki Maliye Bakanı düşünsün, formülünü bulsun. Bu mülâhaza elinden toprağını bu tasarının düşündüğü zorlama yani cebri istimlâk yolu ile almak istediğiniz çiftçi vatandaşı alâkadar eder mi? Madem ki Devlet adına ve Devlet görüşü ile cemiyet namına böyle bir kamulaştırmayı faydalı buluyorsak, bu mülâhazamızı gene Devlet eliyle kamuya müteveccih malî formüllerle telif ve kökünden halletmek elinizde değil mi?

Arkadaşlar, ben bu işin böyle astrenomik bir rakam ve yekûn olacağına da inananlardan değilim. Eğer elde hakikate yakın bir istatistik bulunsaydı ve mesela batı bölgesinde şu kadar ihtiyaca şuralardan şu miktar toprağa muhtacız, güneyde şuralarda bu miktar toprak alacağız, hulâsa doğuda, kuzeyde şuralardan bu kadar toprak alacağız diye elde bir hesap ve bir rakam olsaydı, bilfarz 15 milyon dönüm dağıtılacağı ihtiyacına göre her bölgenin değer pahasını ortalama bir hesapla daha güvenilecek ve elbet böyle büyük rakamların altında bizleri ürkütmiyecek bir yekûn ifadesi kolaylaştırırdı. Böyle mühim bir konuda bundan da mahrum bulunuyoruz. Kaldı ki, yukarıda tahmini olarak karşılaşacağımızı söylediğim 150 veya 300 milyon gibi oldukça mühim bir para tutsa dahi bunu 20 senede ödeyeceğimize ve gene bu parayı toprağı vereceğimiz çiftçilerden alarak ödeyeceğimize göre korkacak birşey yok demektir ve bu mühim mevzu böylece halletmek adaletin, Anayasa hükümlerinin icabıdır. Câmia menfaati daima ve kıskançlıkla umumî hayatın nizam ve bakası namına aranılan teminat bunu emreder.

Arkadaşlar, belki sizleri yordum. Dinlemek müsaadenizi iyi kullanmadım, Fakat yurdun ve yurttaşların bir derdine derman ararken daima ve çok titizlikle, kıskançlıkla gözönünde tutmağa ödevli ve borçlu bulunduğumuz millî bütünlüğü ve millî nizamı koruyan rejimin anaprensiplerinin sarsılmamasına büyük bir önemle dikkat edilmesi düşüncesi beni bu yolda konuşmaya mecbur etti. Hiç şüphesiz hepimizin emeli ve amacı budur. Bu sonucun gereğı gibi korunacağına ve bu tasarının bu esaslar içinde tamamlanacağına emin olarak sözlerime son veriyorum. İsabet yüce takdirinizdir.

H. ORUCOĞLU (Sinob) – Efendim; toprak işinin halledilmesi ve memlekette topraksız köylü bırakılmaması ötedenberi benim de idealim olan bir iştir. Buna şiddetle taraftar ve lüzumuna kailim. Bunda hiç birimizin tereddüdü olmasa gerek. Ekseriyetimizi teşkil eden ve bütün ağırlığımızı çeken köylümüzün büyük bir kısmının hâlâ topraksız yurtsuz kalmaları hiç bir suretle tecviz edilemez. Bu hususta ne kadar fedakârlık yapılsa yerinde olur.

Elimizdeki tasarıya gelince bu tasarı bazı kusur ve noksanlarıyla beraber bu işi az çok temin ediyorsa da tam ve mütekâmil değildir. Gönül isterdi ki bu tasarı ile beraber dahilî iskân işi de birlikte yürüsün. Zira bu tasarıya göre dağıtmalar mahalli oluyor. Bu cümleden olarak meselâ Karadeniz sahilleri gibi toprağı dar ve dağıtmaya kâfi gelmiyen bölgelerin köylüleri maalesef eskisi gibi gene topraksızdır.

Dahilî iskân işlerinin güçlüğüne takdir ediyorum, fakat her ne olursa olsun bu işi tamamlamak için ona doğru gitmek zarureti vardır. Bu eksiklik ancak bu suretle tamamlanabilir. Şu halde bu tasarı da mevzu bahis olan toprak reformunu bu iş için bir başlangıç ve bir adım atış sayarım. Temenni edelim ki, bu işi ileride daha iyi sağlamak için tam ve mütekâmil bir kanun getirilsin.

Mâruzatım bu kadardır. (Alkışlar).

H. MENTEŞE (İzmir) – Arkadaşlar; tasarı iki mühim hükmü ihtiva ediyor:

1. Topraksız çiftçiye toprak dağıtmak;

2. Memlekette Kanunu Medeninin tesis etmiş olduğu mülkiyet rejimini tasfiye edip bunun yerine yeni bir rejim koymak ve memleketin bünyesinde yeni bir mülkiyet rejimi ihdas etmek.

Ben mülâhazalarımı bu iki esaslı hüküm üzerinde umumî olarak söyledikten sonra esas mesele hakkında fikrimi arzedeceğim. Sonra da zaruret hududunu çok aşmış olan bu meselede zaruret hududunu rakamlarla tesbit ettikten ve hakikate yakın bir surette nazarımızda tebarüz ettirdikten sonra bu zarurete uyan yeni bir teklifi kanuni yapacağım.

Arkadaşlarım; meselenin önemi hepimizce takdir edilmiştir. Netekim hatipleri çok dikkatle dinlemek sabrımı ve müsaadesini gösteriyorsunuz. Bendeniz de hepimizden bu müsamahayı kendi hakkımda rica ediyorum. Çünkü mâruzatım belki uzun olacak, sonra rakamlara dayanacağı için belki sizleri biraz sıkacaktır.

Evvelâ çiftçiye toprak dağıtma hükmü üzerinde söze başlayacağım:

Refik Bey arkadaşımızın hatırlattığı gibi ilk Anayasanın 74 üncü maddesine, 1937 senesinde çiftçiye arazi dağıtmak hususunda yeni bir ilâve yapılırken hakikaten ben söz aldım ve o sözlerimin de şimdi söyleyeceğim sözlere faydası olacağı için lüzumlu kısmını burada tekrar edeceğim.

O zaman demiştim ki; Müslümanlık mülkiyeti akaidi diniye olarak kabul ettiği için bizim memlekette, başka memleketlerde olduğu gibi Kanunu Medeni haricinde Çarlık Rusya'da olduğu gibi bir mir sistemi kabul etmemiştir. Feodal zamanlardaki sarf sistemi de yoktur. Yani şahsi ve mameleki başkasının tasarrufuna tâbi insan tipi yoktur ve bizde, cebinde parası olan herkes dilediğini satın almakta hür olduğu için arazinin halk arasında yayılışı nizamı teessüs etmiştir. Tarihen de bu böyledir. Şükrü Kaya o vakit bana verdiği cevapta çiftlikler vardır, bir insanın, bir ailenin mülkiyetindedir, onun içinde köyler vardır, köylüler ortakçı olarak çalışırlar, onlara ortakçı olarak çalışanlara tarla vermek istiyoruz dedi, bu esasa ben de mutabıkım dedim, o vakit verdiğim cevapta. Yine o vakit verdiğim cevapta nitekim ben dört bin dönüm arazimi köylüye devretmiş bulunuyorum. Ziraat Bankası vasıtasıyla, demiştim. Sonra ilâve ettim, dedim ki hızlı yürümek mecburiyetinde olan bir millet olduğumuz için terakkinin temeli de kaynağı da tasarrufta emniyet olduğu için bunu haleldar edecek tedbirlerden mümkün olduğu kadar tevakkî etmeliyiz.

Arkadaşlar, o zaman elimde rakamlar yoktu. Bugün iki cepheden rakamlar vardır. Biri Hükûmet, o zamandan bu zamana kadar bu işin üzerinde durmuş, Hükûmet yer yer komisyonlar göndererek arazinin halk arasında dağılışı nispetini hakikate yakın bir surette tetkikatı neticesinde tesbit etmiştir. Diğer taraftan 1938 senesindenberi muhtelif kanunlarla büyük mikyasta arazi tevzii yapmıştır ve

büyük çiftliklerden bilhassa bizim garp ve Ortaanadolu'dan; şarkın hususiyeti vardır. Malûmu âliniz sosyal, ekonomik, siyasi birtakım düşüncelerle hareket zarureti vardır. Zannederim, Hükûmet de bunu kabul etmiştir. Benim düşüncem, batı, güney ve Orta Anadolu'ya taallûk eden kısımlardır. Buralarda 1938 den beri büyük çiftlikler ve arazi parçaları büyük mikyasta tasfiye edilmiştir. Şimdi bütün dairelerde, Millî Emlâkten, İskândan, Ziraat Bankasından, Evkaftan ve Ziraat Vekâletinden bu hususta aldığım rakamları arzedeceğim. Bu rakamları arzettikten sonra meselenin zaruret hududu, Yüksek Heyetinizin gözlerinde, hakikate yakın bir surette tebarüz edecektir. Ondan sonra da tedbiri ona göre alıp memlekette büyük bir rahatsızlık, huzursuzluk tevhit edecek böyle tehlikeli bir yoldan belki savuşmuş oluruz.

Şimdi evvelâ Hükûmet, 37 vilâyette, encümenin raporunda da vardır, Ziraat Enstitüsü öğretmenleri ve talebeleriyle yer yer tetkikat yaptırmıştır. Onun neticesinde 1 073 000 çiftçi ailesinin vaziyetini tetkik etmiştir, rakamlar şunlardır: Hiç toprağı olmyan 1 073 000 kûsur içinde 61 008 kişiden ibarettir.

40 dönüme kadar toprağı olan (10, 20, 30, 40 a kadar) 1 073 000 nin içinde 663 000 tutuyor ki, aşağı yukarı yarısı demektir. Bundan yukarısı, 40, 50, 100, 1000 dönüme kadar gidiyor. Bu 1000 dönümden fazlası da yalnız 1876 dan ibarettir.

Diğer taraftan Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, heyetleriyle Trakya da 1300 köyde tetkikat yaptırmış, onların vardıkları netice de şudur:

Çiftçinin % 87 si yeter derecede toprağı sahiptir. % 8 i yarı toprak sahibidir. % 5 i de hiç toprak sahibi değildir. Bununla da görülüyor ki, benim ilk müzakerelerde söylediğim hakikate uygun bir mülâhaza imiş. Bu yaptırdıkları tetkikat ile de Hükûmet bu rakamları benim elime vermiş oluyor. Bu rakamlar gösteriyor ki köylü mülkü hâkimdir.

Şimdi dairelerden aldığım malûmatı bütün teferruatıyla değilse de, Heyeti Celileniz yormıyacak şekilde arzedeceğim.

Millî Emlâkten aldığım: Maliye Bakanlığının mahsus heyetleri bugün arazi tevziyle meşgul oldukları anlaşılmaktadır. Tevzi edilen arazi miktarı 801 361 dekadır. 51 269 çiftçi ailesine 10 847 192 lira borçlandırılmak suretiyle tevzi yapılmıştır. Bu tevziat, İstanbul, Bursa, Kocaeli, Konya, Seyhan, Samsun, Ordu, Trabzon, Giresun ve Gümüşane illeriyle, bunlara bağılı ilçelerde olmuştur. 19.30 da illerden alınan malûmat Maliye vergi kayıtlarına istinaden 9487 köyde Devlete kabili ziraat 13 725 583 dönüm arazi olduğu anlaşıyor.

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının rakamları:

1924-1933 senesi Kasım ayına kadar Sağlık Bakanlığından yapılan umumî toprak tevziatı aile 99 709 verilen arazi dekarı 4 741 473 21 Kasım 1933 tarihin-

den 1944 senesi sonuna kadar Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı İskân Umum Müdürlüğünce tevzi olunan toprak muhacir ve mültecilere, aile, 56 689, 2 577 875, yerli çiftçilere 84 164 aileye 2 588 842. Mecmuu, yekûn 159 589 aileye 5 691 799 tevzi edilmiştir.

Evkaf, 35 büyük parçada hepsini birer birer okuyup yormıyayım, halka dağıtmış, bunun içinde 173 000 dönümlük çiftlikler de var. 571 802 liraya halka devretmiş.

Şimdi alt tarafında bu cetvelde yazılı gayrimenkullerden maada muhtelif yerlerde büyük kıtada 75 parça gayrimenkul arazi satılmış olup hangi köylerde kimlere tevzi edildiğine dair merkezde kayıt yoktur.

Nitekim Milâs'ta, benim kazamda, iki büyük vakıf çiftliği halka tevzi edilmiştir. Halk 100 bin lirasını yatırmıştır. Çünkü orası hayvan yeridir. Hayvanlar çok pahalı olduğu için hayvanlarını satmışlar, parasını vermişlerdir. Daha borçlu kalanlarda vardır. Şimdiye kadar yalnız Milâs'ta iskân müdiriyetinden beş çiftlik tevzi etmişlerdir.

Şimdi Ziraat Bankası:

Ziraat Bankası güzel bir sistem tutmuştur. Arazi istira etmek şartıyla ikraz seksiyonu diye bir seksiyon açmıştır. O arazi istira ediyor, halk veriyor, onları borçlandırıyor, ipotek ediyor. Bu suretle halk aldığı arazinin bazan yarısının parasını, bazan üçte birisinin parasını veriyor. Bazanda tamamen bedelini Ziraat Bankası veriyor. Bu rakamlar küçüktür. Fakat okuyayım; çünkü Ziraat Bankasının hattı hareketi şayanı dikkattir. İstanbul'da Cumhuriyet Çiftliği bedeli 89 674 lira. Bankadan alınan 31 bin lira. Dekarı 9998 dir. Büyükçekmece'de 159 çiftçiye 4 binden 40 bine kadar daha yirmi küsur bin kare arazi tevzi etmiş ve bunların bedeli 1 200 738 lira tutuyor. Daha 1 210 871 liralık küçük arazi borçlandırılmak suretiyle alınmış ve halka verilmiştir. Ziraat Bankasına ipotek edilmiştir. Şimdi arkadaşlar bir taraftan da hususi surette Ziraat Bakanlığı halka tevzi edilmek üzere birtakım çiftlikler almaktadır. Meselâ İsparta'da, Burdur'da, daha birçok yerlerde bu gibi çiftlikler alınmış halka dağıtılmıştır. Binaenaleyh bu gösteriyor ki, memlekette büyük mikyasta büyük arazi tasfiyesi devam etmektedir.

Ziraat Bankası bu işe devam ediyor. Efendim, iskân bir tarafta devam ediyor, bir taraftan Hükûmetin 13 milyon küsur arazisi -ki beş yüz bin aileye yetecek bir arazi demektir- taksim edilmektedir. Arazi durumu böyledir. Ben şuna eminim ki Hükûmet benim şu topladığım rakamları gözönüne alarak vaziyeti tetkik etseydi şimdi tehlikelerini arz edeceğim büyük, ağır ve tehlikeli bir teklifiyle Büyük Millet Meclisi huzuruna gelmezdi. Zaruretler kendi miktarlarınca ölçülür derler. Zaruretlerin icabı kadar bir kanun tasarısı düşünüldü. Bu suretle de Hükûmete bu takip edilen gayeye dair memlekete zarar vermeyecek surette yapılabileceği bir imkânı verebilirsem hakikaten çok bahtiyar olacağım.

Şimdi, diğer cepheye geliyorum. Hükûmet mülkiyet rejiminin memleketin sosyal, ekonomik ve politik vaziyetiyle sıkı sıkıya alâkasını uzun boylu izah ettikten sonra esbabı mucibesinde şöyle devam ediyor, kısa bir şeydir, okuyayım:

“Cumhuriyet devrinde Türkiye’de arazi mülkiyeti rejiminin karakter itibariyle yeni bir safhaya girdiği malûmdur. Bu safha Medenî Kanunun kabul ve tatbik edilmesiyle başlar. Medenî kanunun getirdiği arazi mülkiyeti rejiminde hususî mülkiyet asıldır. Bugünkü Türk Cemiyeti hususî mülkiyet prensipleri üzerine kurulmuştur. Şüphesiz arazi mülkiyeti rejiminin temeli de hususî mülkiyet prensibidir. Bu, milletimizin zaruretlerine uyduğu gibi, gelecek zamanlarda inkişafının şartlarını ve imkânlarını da vermektedir. Bu bakımdan bugün memleketimizde bir arazi mülkiyeti meselesi yoktur.” Yok dediği halde aşağıda mülkiyet rejimi tasfiyesinden bahsediyor. “Fakat bugün Türkiye’de varolan arazi mülkiyeti bünyesi rejimimizin ruhuna, milletimizin zaruretlerine uymadığı gibi, gelişmesini de hızlandıracak bir durumda değildir. Gerçekten memleketimizde şimdi varolan arazi mülkiyeti bünyesinde bazı büyük arazi mülkiyetlerinin bulunduğu göze çarpar.”

Neticede işte bu sebeplerden bugünkü var olan arazi mülkiyeti bünyemizin ...ve saire devam ediyor.

Şimdi iki kusur buluyor, biri büyük mülkiyet; ikincisi; ortakçılıktır. Bizim memleketimizde minelkadim, başka memleketlerde olduğu gibi dev malikâneler yoktur. Nihayet 30 000, 40 000, 50 000 dönümlük arazi belki vardır. Fakat beş yüz bin dönüm, bir milyon dönüm gibi büyük arazi yoktur.

Sonra şimdi arz ettiğim rakamlarla da sabit oluyor ki; mevcut büyük araziler büyük mikyasta tasfiye edilmiştir. Ben o kanaatleyim ki Orta ve Garbî ve Canup Anadolu’da bugün tasvir edilen şekilde büyük arazi yoktur. Olsa olsa bunların mevcudu 40-50’yi aşmaz. Binaenaleyh önde bulunan mesele Anayasanın da tarif ettiği gibi çiftçiye toprak verilmesi o günkü kararda tebarüz ettiğine göre. Bu çiftlikleri ortakçı suretiyle işlemekte olan halkı toprak sahibi yapmak istemek, önünde bulunduğumuz meseledir. Ortakçılık meselesine gelince, bu sistem hakkındaki bence bugün daha evvelki mahzurları Cumhuriyet Hükûmetinin terakkiperver, nizamperver otoritesi karşısında yani iktisadi ve sosyal tazyik meselesi mevzuubahis değildir. Binaenaleyh bu sistem bugün ve yarın için muhafazası lâzım olan ve tarihimizin çok iyi olarak bize hazırladığı bu sistemi idame etmek lâzımdır.

Şimdi fikirlerini söyleyeceğim: Deniliyor ki bu sistem iptidaîdir. Hayır arkadaşlar, bu sistem bizim hususî zaruretlerimizden doğmuştur. Arazisi geniş, nüfusu az, sermayesi kıt olan bu memlekette işle sermaye iştirak halinde çalışmışlardır, bugüne kadar böyle olmuştur ve elânda çalışmaktadır. Avrupa’da amelepatron kavgasının esası nedir? Ameleyi ecirlikten kurtarıp fabrikanın menfaatına iştirak ettirmek, fabrikanın idaresine iştirak ettirmek kavgasıdır. Bizde bu menfaat

iştiraki, idare iştiraki bu suretle güzel bir şekilde teessüs etmiştir. Bunu neden bozmak istiyoruz? Çiftlik meselesi başka, arzettiğim gibi ben de oradaki ortakçılara toprak vermek taraftarıyım. Amma ortakçılığı bertaraf edecek surette husumet göstermenin yeri yoktur.

İptidailikten bahsediliyor. Halbuki en müterakki Avrupa memleketlerinde bile bu rejim yaşamaktadır. Şu İngiliz çiftçisi kitabı İngiltere’de tabedilmiş. Gayet mükemmel tarlalar falân. Sanki bizim toprak şeyimiz de görsünler diye tabedilmiş. Tanesi 150 kuruşa imiş, bir tane aldım. Bundan bir noktayı okuyorum.

“Çiftçi kendisine has olan bu vasıfları şirket halinde yapılabilmesine imkân vermemektedir ve birkaç aile arası teşekküller istisna edilirse büyük surette şirketler tarafından çiftçilik yapıldığı işitilmemiştir. Buna mukabil toprak sahibi ile çiftçinin ve çiftçi işçisinin arasında bir nevi üçlü anlaşma vardır, bu anlaşmanın en basit şekline göre toprak sahibi çok ucuz bir faiz veya amortismanla başlıca demirbaşları, yani binalarının, çiftlik yollarının, su hendeklerinin ve sairenin bakımını temin ettiği gibi hayvanlarının ıslahına yardım etmeyi, ziraat metodlarını, mahsul vaziyetlerini veyahut da kendi topraklarında faydalı olabilecek ziraat sistemlerini tecrübe etmekte kullanılır. Çiftçi de alât ve edavatla çalışır. Fakat toprak sahibi ile yapılan ve ekseri hususları yazılı olan mukavele ahkâmında dilediği mahsulü ekmekte serbesttir.”

Arkadaşlarım, binaenaleyh, bu sistemi arzettiğim gibi müterakki memleketlerde sosyal ve ekonomik tazyik meselesi mevzuubahis değildir. Türkiye Cumhuriyetinde de böyle bir tazyik mevzuubahis olmadığına göre bu iştirak sistemine karşı husumet göstermeyi reva bulmuyorum. Muhafaza etmeli, yalnız toprak sahibi ile çiftçi ve çiftçi amelesi arasındaki münasebetleri nizamlandıracak tedbirler alınmalıdır.

Arkadaşlar; Cumhuriyettenberi Ziraati modernize edemedik. Asıl müsbet tedbirleri alamadık. Yani Ziraat işletmesini rasyonalize edecek tekniği köylere kadar götürmek ve köylüyü teşkilâtlandırarak, kendi menfaatlarını kendileri görmek üzere müsbet bir şekle koyamadık. Amma şu da sâbittir ki, Cumhuriyette, İmparatorluğa nispetle büyük bir inkişaf vardır. Nitekim harp başlamadan evvel evvelce 300 küsur bin ton hububat ve bakliyat ihraç ediyorduk. Bugün ise; Hükûmetin ve halkın elinde bulunanlarla beraber bir milyonluk bir stokla yeni seneye çıkmış bulunuyoruz. Memleketin ekmeğini temin ettikten ve ordusunu besledikten sonra. Halbuki İmparatorluk zamanında büyük şehirlerimiz, başlıca büyük şehirlerimiz hariçten gelen unlarla tagaddi ederlerdi.

Gümrük istatistiklerinde artık gıda maddelerini görmez olduk. Diğer taraftan pirinç, pancar, pamuk, tütün, meyvecilik ve saire de hakikaten bir inkişaf vardır. Bunun en büyük âmili Medeni kanunumuzdur. Kanunu Medenin ferdi teşebbüse verdiği emniyet ve açtığı büyük inkişaf imkânlarıdır. Binaenaleyh, arzet-

tiğim gibi böyle hafif sebeplerle Kanunu Medenimizin tesbit ettiği mülkiyet ve hürriyet rejimini tasfiye edip yeni mülkiyet rejimini memlekette kurmak bence bir cürettir ve çok tehlikelidir.

Güya müstakil çiftçi ailesini kurmak emeli ile ocak diye bir şey kurulmuş neyse Komisyonca o bertaraf edilmiş amma maalesef biraz daha tahdit edilmek sureti ile hükümler muhafaza edilmiş. Binaenaleyh, Kanunu Medenin bün-yesinde esaslı bir tadil yapılmış.

Arkadaşlar, ben çiftçiler içinde yaşayan bir arkadaşınızım. Ben onların içinde baba gibi evlat gibi yaşamış bir arkadaşınızım. Çiftçilik çok zor bir iştir. Bir kere düşünün yağmur yağar, kar yağar. Damın içinde bütün kış kasvetli hayat geçirmek lâzımdır, bir şehirli için buna tahammül mümkün değildir. Sonra çiftçi görürüz, yağmur yağarken yağmur altında çiftini sürer. Ve çiftçiliğin diğer iktisadî faaliyetlere nisbetle verimi azdır. Onun kendisine meslek yapmak herkesi ona bağlamak billhassa küçük çiftçi için yani toprağının bulunduğu köyünde yaşamak için buna tahammül etmek için köy damının ocağının başında doğmak o muhitte yaşamak, sonra toprağını sevmek köyünün havasını çevreleyen ufukları bir şair ruhla seyreden bir insan olması lâzımdır. İşte bu tip bizim köylümüzün tipidir. Yamama çiftçi yapamazsınız. Yaparsa köye ve çiftliğe bağlı duramaz.

Nitekim birçok insanları şarktan naklettik. İçlerinden çoban vesaire gibi toprağa bağlı olmıyan unsurlar tarlasını, yüzüstü bırakıp kaçtılar ve kasabada amelelikle uğraştılar. Bu muhacirlerden yalnız çiftçi olanlar toprakta çalıştılar. Çiftçi olmayanlar ne kadar varsa tarlalarını bırakıp kaçtılar ve daima alışmamış olanlar böyle kaçmaktadırlar. Binaenaleyh hukukunu, hüviyetini ve mülkiyetini takyit edecek zoraki tedbirlerle çiftçi tarlasında zaptedilemez. Bizim çiftçi bir kere tarlasına sahip olan çiftçi katiyen çiftçi ise tarlasını satamaz. Çünkü o onun âşığıdır. Çünkü o onun şairidir. Satmaz, binaenaleyh böyle başka memleketlerden ariyet şeylerle memleketimizin şeraitini nazarı dikkate almıyarak birtakım tehdidi; zoraki işlerle ova düzenimizi bozmıyalım.

Şimdi bu kanunun esas tehlikesine geliyorum: 17 nci maddeden bahsettiler, bu madde ile büsbütün umumileşmiştir. Bütün memleketin toprakları kamulaştırma tehdidi altına girecektir. Fakat ne kadar müddet? Bayrimuayyen... maddeleri burada. Ziraat Bakanlığı kamulaştıracağı araziye ölçecek, genişliğini, evsafını tâyin edecek, bina ve tesisatını tesbit edecek, krokilerini yapacak, valiye verecek, vali de ilân edecek... Arkadaşlar, senelerce parasını vererek kadastro yapıyoruz. Şimdiye kadar neler oldu acaba? Bunlar kolay işler değildir. Bir ayda mı bitecek? Bunlar bitecek, beş ayda mı bitecek, bir senede mi bitecek? Bunlar bittikten sonra beş senede kamulaştırma da bitecek. Ondan sonra da Tarım Bakanlığı iki sene serbest kalacak. İki seneye kadar alıcı bulupta veremezse o zaman sahibi alacak.

Sonra maddelerde bir kayıt gördük. Mesele burada da kalmıyor. Yani olağanüstü zaman içinde yapılmış olan bu tasarı memleketin normal kanunu haline gelecektir. Demin Refik Koraltan'ın söylediği gibi, o zorlama dedi, açık söyleyeyim, nevama müsadere tehdidi altında bu memleketin arazisi namütenahi kalabilir mi? Tarım Bakanlığındaki arkadaşların bilmesi lâzımgelir, bu memlekette kredisiz senelik işini gören çiftçi yok gibidir. Varsa da gayet mahduttur. Netice ne olacaktır? Kredi duracak, istihsal çok kısılacaktır. Sonra arazi alım satımı da duracaktır. Çünkü kamulaştırma tehdidi altında bulunan araziye kim alır, kim satar? Onun için ikinci tehlike, büyük tehlike, son tadil ile 50 dönüme kadar istimlak hakkı verildiğine göre buradadır. Yani elinde yüz dönümü olanın yanında ihtiyaç sahibi bunun 50 dönümünü alınıp kamulaştırılacaktır.

Arkadaşlar; memleketimizde bilhassa kasabalarımızda ufak işini tarlasına bağlamış memurlar vardır, halk vardır. Bunlar memleketin burjuva sınıfıdır, orta sınıfıdır. Bu halk menfaatiyle, kafasıyla gönlü ile Devletin nizamına bağlı sınıftır. Bu tasfiye edilir mi? Bir kere şahsi hukuk itibariyle geçimini yüz dönüme, iki yüz dönüme ve işine bağlamış bir ailenin 50 dönüm toprağını alacaksın, onu sefalete mahkûm edeceksin. Bu bir zulümdür. Sonra arzettiğim gibi bu sınıf tasfiye edilmez. Devletin âmme menfaati namına bu sınıf tasfiye edilmez. Bu sınıf, orta sınıf her demokrasi memlekette Devlet nizamının oturduğu temeldir. Bu, kuvvetlendirilir. Tasfiye edilemez. Nasıl olur bu iş?

Onun için size arzettim arkadaşlar; rakamlar şunu gösteriyor: 120 - 130 bin, şu yaptığım tetkikata göre, arazisiz halk var, nitekim 36 vilâyette 61 bindir, ona göre encümen demiştir ki, 130 bin. Bunları toprak sahibi yapmak için efendiler, bu tarzda tedbirlerle memleketin üstüne çökmek doğru bir şey olur mu? Bence doğru bir şey olmaz. Ziraat Bankası güzel bir şey açmıştı, muntazaman devam etse, Ziraat Bankasına yardım edilse daha güzel bir netice alınır. 100 - 200 dönüme hayatını verenleri istisna edince geriye büyük çiftlikler kalır. Bu da muazzam bir şey tutmaz. Ziraat Bankasına yardım ederek, Hazine'den bir para vererek, onu da teklif ediyorum.

Senede, bu muameleyi yapmak için, iki milyon lirası vererek, şunu da teklif ediyorum, Hükûmet elindeki 13 milyon küsuru da Ziraat Bankasına bilâbedel devredelim, bu suretle sermayesi artar. Sonra Hükûmetin verdiği şey ipotekli olduğu için istihsal kredisi bulamazlar. Onun için, arkadaşlar söylediler, arazilerini bırakıp kaçıyorlarmış, kredisiz iş yürümez. Ziraat Bankasına bunu devredersek, kredi verilir ve krediden istifade ederler.

Sonra arkadaşlar, daha hayati ve daha önemli bir mesele üzerinde nazarı dikkatinizi ve Hükûmetin nazarı dikkatini celb ederim. Bu harp bir kadastroik halinde dünyanın büyük bir kıtasını, Londra da dâhil olmak üzere bütün Avrupa'yı harabiye sürükledi. Hududumuzdan başlayarak, bütün Avrupa, bütün âlem bu

harabileri temizlerken ve yerlerine mamureler kurmakla uğraşırken biz bu memleketi diriltmeliyiz ve buna dair diriltecek tedbirleri süratle almalıyız. Alınacak tedbirler ne olabilir? Bizim hangi kaynağımız ve servetimiz vardır ki, diriltebiliriz ve memleketi zengin edebiliriz? Tabiidir ki topraklarımız, endüstrinin aleyhinde değilim, yalnız endüstri bizde dahili bir ihtiyaç içindir, iksitadi düzen işidir. Fakat beynelmilel grant endüstri bizim harcımız değildir. Ne nüfusumuz, ne de kabiliyetimiz müsaittir. Amma topraklarımızı işliyeceğiz. İşlenecek topraklarımız vardır. 40 milyona yakın çayır, mera vardır bu memlekette. Bunların 20 milyon hektarı hiç şüphesiz ziraate kabiliyetli topraklardır. Onun için işlenecek topraklarımız vardır. Bunları işlemeliyiz. Bunu nasıl yaparız, nasıl olur? Arkadaşlar, müterakim sermayeyi memleketteki bütün kudretlerin hepsini topraklarımıza kanallandırmalıyız. Bu kanalizasyonu yapabilmek için birinci şart tasarruf emniyetidir. Müsadere tazyığı altında memleketin en büyük serveti mahvolabilir. Çünkü tasarruf emniyeti yoktur ve olamaz, istihsal düşer, memleket fakirleşir, felâketli neticeler verebilir. Ben bu kanaattemim.

Bu mesele, demin de arzettiğim gibi şeyden ibarettir. Çiftliklerdeki çiftçileri toprak sahibi yapmak meselesidir. Bunun için Ziraat Bankasına 2 milyon lira yardım yapalım. Ziraat Bankası açsın seksiyonunu. Bunlara Devlet arazisini de verelim.

Hulâsatan teklifim şudur. Müsaade buyurursanız madde madde okuyayım:

Yüksek Başkanlığa

Toprak satın almak şartıyla ikrazat kanunu

Madde 1.- Arazisi olmıyan veya yetmiyen çiftçilere Ziraat Bankası senelik muayyen taksitlerle 15 senede yüzde üç faizle ödenmek üzere arazi satınalmak şartıyla ikrazda bulunur.

Madde 2.- Devletin hüküm ve tasarrufu veya hususî mülkiyeti altında bulunup kamu işlerinde kullanılmıyan arazi Ziraat Bankasına bedelsiz devir ve ferağ olunur.

Madde 3.- Banka kendisine devredilen Devlet arazisini birinci maddedeki şerait dairesinde arazisi olmıyan veya yetmiyen çiftçilere borçlandırma suretiyle tevzi eder.

Madde 4.- Bu görevleri başarmak için bankaya yardım olmak üzere her sene bütçeye iki milyon lira tahsisat konulur.

Madde 5.- Arazi satınalmak arzu eden çiftçilerle arazi sahipleri arasında ihtilâf varsa banka uzlaştırma tavassutunda bulunur.

Madde 6.- Uzlaştırma yoluyla ihtilâf halledilmezse banka bölge yargıcına müracaat eder.

Madde 7.- Bankanın talebi vukuunda yargıç değer bahayı tesbit etmek üzere yeminli dört ehli-vukuf tâyin eder ve bunların bildiricekleri bedel ile arazinin talip olan çiftçilere devir ve ferağına hükmeder. Bu hüküm katidir.

Madde 8.- Çiftçiler arazinin yalnız bir miktarını satınalmak isterlerse kalacak parçayı seçmekte mal sahibi serbesttir.

Madde 9.- Bu kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

Bunu teklif ediyorum. Takdir yüksek heyetinize aittir.

BAŞKAN – Recai Güreli.

H. MENTEŞE (İzmir) – Bir noktaya daha müsaade buyurunuz.

Arkadaşlar, kanunu niçin Komisyona teklif etmedim fikri gelebilir. Bu kanunun mesnedi olan rakamları ancak Cumartesi günü devaîrden alabildim. Onun için şimdi teklif ediyorum.

R. GÜRELİ (Gümüşhane) – Sayın arkadaşlarım; benden evvel söz alan değerli arkadaşlarımın kıymetli mütalâalarını kemali dikkatle dinledik. Bendeniz Komisyonda çalışmış bir arkadaşınız sıfatı ile mâruzatta bulunmak istiyorum.

Konuşan arkadaşlarımızdan bazıları çiftçiye toprak vermek safhasında mutabık olduklarını tebarüz ettirdiler. Bazı arkadaşlarımız Yüksek huzurunuzda sunulan toprak tasarısının bazı maddeleri üzerinde durarak bunların zor şeraiti haiz oldukları için kabiliyeti tatbikiyesinin güç olacağını ileri sürdüler.

Arkadaşlar; bendeniz söz değil fakat tarihi bir hâdiseden bahsedeceğim. Bu tarihi hâdisе şudur: İdare hayatında geçirdiğim bir Muğla ili vardır. Muğla ilinde gördüğüm bazı hâdiseleri yüksek huzurunuzda anlatmağa çalışacağım.

Bazı arkadaşlar, Devlete ait topraklar geniştir. Bu topraklarla belediyelere, vakfa hususi idarelere ait topraklar vardır, buyurdular. Ve evelâ bunları dağıtmaya başlayalım. Ondansonra gerekirse çiftliklere geçelim diye mütalâa ettiler. Şimdi bendeniz bu noktaya biraz ilişmek istiyorum. Arkadaşlar, Muğladan, Fethiyeden itibaren sahili takip eden son noktası olan Küllük liranına kadar olan topraklar tamamen çiftliktir. Bu çiftlikler nasıl elde edilmiştir. Bunları da arz edeyim. Bu çiftliklerden yalnız Köyceğiz kazasının topraklarını ele alacağım. Köyceğiz kazası 43 köydür. Bu 43 köy 18 çiftlik içinde oturmaktadır. Bu çiftlikler içinde oturan köylünün bir santim dahi toprağı yoktur.

Bu arazi çiftlik sahiplerinin ellerine nasıl geçmiştir. Zeamet ve Timar zamanında bu çiftlikler arazisi Dalaman çiftliği de dâhil, Bekir Ağa isminde bir mütesellime padişahlar tarafından hediye edilmiştir. Bu adam Devlete isyan etti. Bundan dolayı öldürüldü. Öldürüldükten sonra tabiatıyla arazi padişaha intikal etti. Bu sefer ahfadı İstanbulda başlarını şuraya buraya vurdular. Eski tabirle arz ediyorum. Süreyya Paşa isminde bir zatı buldular. Bu Süreyya Paşa Serkarini Padişahi idi. Bu adam Padişaha iltimasta bulunarak öldürülen Bekir Ağanın ah-

fadının bu topraklardan istifade ettirilmesini temin etti. Topraklar şu şekilde verildi. Evvelâ Mirîşah Sultan isminde bir kadına verildi, yani temlik edildi. Temlik edildikten sonra icarei vakıf diye ahfadına verildi. Ahfadi böylece araziye aldıktan sonra orada kırk üç parça köyün ki nüfusu o zaman fazlaydı yüz bin nüfuslu halka tahakküm ettiler. Arkadaşlar bu tahakküm şudur: Yakinen şahit oldum, tahakküm o kadar ileri gitmiştir ki bu toprakta ötedenberi sazdan yapılmış topraklar içinde oturan bu hayli kalabalık nüfus ağaç dahi dikemez vaziyettedir. Evinin akan damını çiftlik sahibine müracaat etmeden ve onun müsaadesini almadan yaptıramaz. Dahası var, fakat yüksek huzurunuzu rahatsız etmek istemem. Binaenaleyh Toprak Kanunu tasarısını gerek Komisyonda çalıştığım zamanda ve gerekse ondan sonra okuduğum vakit bunun biran evvel çıkarılmasını son derece lüzumlu buldum. Köylü, çiftçi bunu dört gözle beklemektedir. Bu bakımdan bu kanun tasarısının maddeleri üzerinde herhangi bir suretle rötüş yapılacak yerler varsa yapılabilir. Mâruzatım bundan ibarettir.

E. SAZAK (Eskişehir) – Arkadaşlar, bir Toprak Kanunu diye hayli zamandır matbuatta, şurada burada konuşulup en son resmî lisanlarda böyle bir şey yapılacak dedikten sonra bu kanunun çıkması zaruret haline geldi ve o kadar ıstırap verdi ki elinden toprağı giden adamlar da ne olacaksa biran evvel çıksın demiştir. Toprak Kanununun çıkmasına bugün bendeniz de taraftarım. Komisyonda da âza olarak bulundum, Komisyon şöyle çalıştı: Memlekete bir Toprak Kanunu lâzımdır. Kanunun şekli tanzimi vazifesini üzerimize alsaydık başka bir sahada, başka düşünce ile memleketin malî ve bilgi kudretini hususî şartlara göre bir şey düşünecektik. Bendeniz şahsen orada uğraştım. Çok zararlı gelen Hükûmet teklifinin zararını azaltmak için uğraştık, Encümen âzalarının üzerine hâkim olan zihniyet de bu idi. Zararı azaltarak hakkı tasarrufa hiç olmazsa kısmen riayetkâr zannını dahi hazmedecek bir kabiliyette olabilmesi ve bunda Hükûmetle mutabık olarak huzuru âlinize gelmesi için çok çalışan arkadaşlarınızdan biri de benim. Bütün Encümen arkadaşları da bunun için çok uğraştı.

Fakat arkadaşlar zihniyetin aslı iyi değildi ve o kötü olan zihniyetten Hükûmeti ayırmak imkânını bulamadık. Zihniyet şu idi: Ne yaparsa yapsın, 30 dönümden fazla; şehirde, kasabada oturan, başka iş tutan adama vermemek. Emeği varmış, sermayesi varmış, şusu varmış, busu varmış nazara alınmıyordu. Bir de ocak kuruyordu. İçinde hacrediyordu insanları, veraset hakkı yok, şu yok, bu yok. Yani Türk ruhuna uymayan bir şekilde bizi ürküten bu şekillerden kurtarıp zararı hafifletmek için uğraştık, didindik ve ümit etmiştik ki kanunun zararı hiç olmazsa % 60 hafiflemiştir.

Arkadaşlar, herşeyden evvel bazı arkadaşların hatırına gelebilir, toprak sahibidir, mâlûldür, elinde toprağı alınacak. Nerede idin, şimdiye kadar, feryat etmedin? Şu veya bu gibi şeyler.

Arkadaşlar, Heyeti Muhtereme gibi, bu memlekete faydalı olacağına kani olsaydım nasıl arkadaşlarım gibi, memleketin selâmeti için canlarını, varlıklarını vermekten çekinmezlerse ben de hiç çekinmezdim. Şahsi bir endişe ile söz söylemeyeceğime inanmanızı rica ederim. Şahsi bir endişe ile söylediğimi zannederseniz, iyi tarafını alır, kötü tarafını atarsınız.

Arkadaşlar, eski bir tâbir vardır, leş atlamış adamlarız. Padişah devirdik, halife kovduk, şapkayı giydik, lâtin harflerini kabul ettik, tekkeyi kapattık. En sonra bazı esbabı mucibelerle varlık vergisini de kabul ettik. Fakat bunu kabul edemiyorum. Sebebi ne? Beni üç ay rahatsız etti. En nihayet arkadaşlar; başkumandan devrini hatırlarsınız. Garp cephesinde, İzmir cephesinde gücümüzün yettiği kadar bütün varlığımızı verdik, ondan sonra artan şeyimizle buraya geldik. Bir, iki vagon mal kaçırdık. Bunları da başkumandanlığın emri yevmiyesiyle verdik.

Arkadaşlar, bu iktisadi işler şakaya gelmez. Kendi kafasını yormalı, şefim böyle emretti diye böyle gelinmez. Şefe hürmet etmesini Türk milleti bilir, hepimiz de biliriz. Amma biraz kendi kafasını yormalı, bu lâzım mıdır, değil midir? Ben Ziraat Bankamızın bundan 8 - 10 sene evvelki mütalâasını isterlerse huzuru âlinizde okurum ve zaten neşrettireceğim. O vakit tamamen tersine gördüğü şeyleri memleket için fena gördüğü şeyleri bugün şeflerine, büyüğüne gidipte bu yanlıştır, bu kötü olur demiyor. O vakit kötü olur diyen de kendisi idi.

Kusura kalmayın, ihtiyar adamım ve 64'c basmışım. (Daha çık sesleri). yegâne mesul de kendimi addediyorum. Çünkü çarık giyerek, kafa yararak, vücut yorarak bu işte uğraşmışım. Böyle Recai Bey arkadaşımın dediği gibi topraklar şuradan, buradan uydurma değildir. Ben ne mevkiimi suiistimal etmiş, ne de bir şey yapmışımdır, alnımın teri ile kafamın çalışmasıyla elde ettiğim toprakları verirken acı duymaz değilim. Hissim vardır. Herhangi biriniz böyle bir şeye uğrarsa ne yaparsınız? Tesadüfen Türk Milleti beni de aranızda koymuş. Burada hakkımı müdafaa edebilecek vaziyete koymuş. Amma araya bana benzer insarların menfaati giriyor. Bir tâbir vardır, el başından saç yolmak kolay, derler arkadaşlar. Başından saçı yolunmayan bunun acısını bilmez ki. Bu teklifi yapan arkadaşlar, 25 sene nısıf maaşla çalışacaklarını bilselerdi böyle bir teklif yapmazlardı ve hiç olmazsa benim duyduğum acının biraz hafifini onlar da duyardı. Amma onlara bir şey yok. Vur abalıya.

Arkadaşlar esas meseleye gireceğim amma, biraz müsaade buyurun, vallahi çok derin gördüğüm için biraz konuşacağım ve tafsilât vermeden esas meseleye giremeyeceğim. Sonra kötü gördüğüm şeyleri ayrı ayrı madde madde arzedeceğim.

Arkadaşlar bazı büyük çiftlikler vardır. Büyük de değil, orta çiftlikler. Halk; Hükûmetin nümune tarlalarına bakmaz. Çünkü oradaki ihtişamı görür, onu kendinin beceremeyeceğini bilir. Hayata daha uygun, mütevazi bir örnek varsa onlara bakar. Bence orta çiftlikleri kaldırmak memleket için muzırdır. Bu böyle olmak-

la beraber bilerek karar verirsiniz, siz de gidin daha iyi olur dersenez o başka. Yalnız ben istiyorum ki; Şef böyle istedi, falân bey böyle istedi diye değil. Hepimiz vicdanımıza müracaat ederiz, bu haktır, mülkü almak lâzımdır deriz ve bunu yapar, çıkarız.

Kötü zamanlar; buhranlı zamanlar oluyor, buhranlı zamanda bir parça yüzü gülen çiftçi yeni pazara intibak etmesinin çarelerini bulur. Gece sabaha kadar uğraşır durur, mevsime göre vaziyetleri karşılar ve bu halleriyle halka da çalışmakta örnek olur. Şimdi diyoruz ki bunları kaldıralım, bunu yerine koyalım. Şurada hangi arkadaş isterse beraber gideriz, Çubuk'a kadar Malıköyün'e kadar, hiç olmazsa 30 köyü ölümden kurtaracak şekilde sulama işi vardır. Beş parasız yapılabilir. Hangi arkadaş isterse yarın götürür gösteririm. Şimdiye kadar bunu yapmış değiliz.

Ne bileyim? Benim içim istemiyor amma böyle derdini açık konuşan bir milletin kendisi ne hâkim olduğuna ve bu milletin muhakkak selâmete çıkacağına kani olduğum için bildiğimi açık söylemekte bir beis görmüyorum. Şimdiye kadar bir adam gösterin ki, Ziraat Vekâleti ona, oğlum şu işi yapma da şu işi yap ve karnını doyur demiş olsun ve karnını doyurmuş bir fert gösterin bana, ben kendimi şuradan atarım.

Arkadaşlar; malî kudret, ben Encümende de arz etmiştim. Burada da arz etmeden geçemeyeceğim. Bizim köye civar köyde bir komşumuz var. Askerden gelmiş, 30 dönüm de tarlası var. Sulu da. Karısı nadas etmiş, bu adam askerden geliyor, tohumu yok, Kaymakam Lûtfi Beye rica ettik, askerden gelen bir adama da yardım etmezsen olmaz dedik. Buna bir çare bulun dedik. Kaymakamın cevabı, bana gelen tohumlar dolu vuran köylere tahsis edilmiştir, veremem şeklindedir. Bu adama askerden geldi orada tohum aradı, bulamadı. İşlerin iyi olacağını umuyorum. Fakat bir tarafta buğdaylarımız çürürken o bir tarafta halkımız ihtiyaç içinde.

Şimdi arkadaşlar bendenizin asıl halledilmesini istediğim şey şudur: Bir ana prensip var. Bu meseleyi başka memleketler çeşitli yollardan hallettiler. Bir kısmı, toprak sahibinin evlâdü ahfadını yok ederek taksim etmiş. (İşitmiyoruz sesleri). Efendim, bu topraklar başka yerlerde iki şekilde halledilmiş. Bir kısmı kestirme gitmiş - Bu tasarı geleli âlim de olduk - Evet kestirme gitmiş, toprak sahibinin evlâdü ahfadını yoketmiş, emlakini alıp istediği gibi dağıtmış. Bir kısmı da ben medeni insanım, hak tanıyorum demiş, vermiş parasını, almış. Bizim yolumuzsa üçüncü bir yoldu. Bunun adını koymak lâzımdır. Çünkü bütün dünyadan hariç bir şey. Biz hak diye bir şey tanıyorsak, tasarruf diye bir şey tanıyorsak, bunlar bütün Anayasamızda, kanunlarımızda vardır. Şu halde toprak hakkı, evlât hakkı, para hakkı, tasarruf senetleri hakkı diye ayrı ayrı bir birinden üstün hak düşünülemez. Hak varsa haklar aynıdır. Bundan sonra elinizi vicdanınıza koyunuz ve ne kadar verirsenez ona göre veriniz. Bu, şimdiye kadar yaptığımız kanunlar gibi değil.

Bu, toprağa husumet. Aklım ermiyor, bu husumete. Ben memlekette toprak dağıtılması mümkün yerleri de arzedeceğim. Mevcut toprak sahiplerinin vaziyetine tâ eskidenberi gördüklerimle şöyle bakıyorum tâ Çanakkale muharebesinden İstiklâl harbimize kadar, gördüğüm şunlardır: Çanakkale harbi sırasında bir telgraf geldi, Topal İsmail Hakkı Paşadandı, aman ordu, açtır, erzak yetiştirin diyordu. Çıktık, dolaştık, sen bir vagon, sen şu kadar ver, dedik ve o günkü ihtiyacı temin ettik, yolladık. Millî mücadele oldu. Millî Şefimiz Garp cephesi kumandanı idi, henüz Ankara'da Hükûmet'te taazzuv etmemişti, elimizden geldiği kadar çabaladık ve ihtiyacı karşılayacak miktarı yolladık.

Şu kadar elbise, bu kadar zahire istendi, birader hiç acı duymadan toprak sahipleri istenilenleri hem verdiler hem de gönüllü olarak bunun bekçiliğini yaptılar.

Ben diyorum ki; evet Devlet teşkilâtı içinde bir zümre bir sınıf olabilir, Devletin kanununa itaat etmez. Devletin sıkı zamanlarında Devlete yardım etmez. Böyle olsa dahi bu, imha edilmez, ıslahına çalışılır. Toprak sahibi Devletin yaşatması, koruması lâzımdır. Bir Varlık Vergisi çıktı, bunu verdiler. Şimdi de hergün zarar vergisi veriyorlar. Nasıl olur da insan Allahtan korkmadan bunların aleyhine böyle bir tasarı getirir.

Şimdi bu kanunun zararlı yerlerini arzedeceğim. Komisyon mesaisini bitirdikten sonra Hükûmetten son bir ilâve geldi. Toprak dağıtılması bu yerde oturan ameleye de kabul edildi. Ben havsalama sığdıramadım. Orada rica ettim, bu kötüye varır dedim. Çünkü çiftçi kanun çıktıktan sonra yanındaki ameleye izin verir.

Çünkü Hükûmet ta bilmem ne yapasıya kadar çiftlik sahibi onu bedava besleyecek, Hükûmet toprağı elinden alacak, o adama verecek, hem nasıl adama toprağı veriyor? En âciz, en miskin ve beceriksiz bir adama. Toprak sahibi ona orada iyi bir hale getirmiş, yaşatmış, ailesini barındırmış, olgun bir hale getirmiş, falan tarlayı sür deyince emniyetle sözünün yerine geleceğine, sula deyince sulayabileceğine inanılabilir bir hale getirmiştir. Buna fazla bir şey vererek refahını temin etmiştir. Bir arkadaşımız Muğla'dan bilmem şöyle imiş böyle imiş diye bahsetti. Allah rızası için, Meclisi Âli buradan Eskişehir kadar - Konya da böyledir zannederim - baksınlar, kim efendi, kim toprak sahibidir? Yarıcılıkla çalışanlar, bir bakın, daha müreffeh değil midir?

Şimdi burada ameleye toprak verelim diyoruz. Bu iş nereye varır? Bizzat Sayın Başbakanımıza dedim, tatbikat nereye varır diye? Yalvardım, yakardım, olmadı, çıktım. Bir köy var ki yüz hanelidir. Bu köyde 20 kişi vardır ki iyi çiftçidir. Köyde bir de binden beş yüz dönüme kadar toprağı olan 20 kişi vardır. 20 kişi de 200'den 500'e kadar toprak sahibidir. Diğer % 20 - 25 kadarının da toprağı yoktur, hizmetkârdır.

Arkadaş, meselâ senin dört oğlun vardır, birisini kendi kendine şef olur, patron olur, diğerleri de ameleliğe bile lâyık olmyabilir. Yaradılış bu, ne yaparsın. Koksoca Amerika, bütün malî kudretiyle bile harp sonunda beş, milyon işsiz kalacak diye düşünüyor, İngiltere bu kadar kudreti maliyesiyle ve sairesiyle şimdiden terhis edilecek askerlere iş yeri hazırlamakla meşguldür. Rusya da öyle. İnsanların çamurunu değiştiremeyiz ki. Birisi kumandan olur, mareşal olur, öbürü de nefer olur. Hepsini maraşal yapamayız.

Arkadaşlar, bu amele işi bütün köyleri altüst eder. Çiftçiler kendisini nispeten kurtarır. Amma bu prensip kabul edilince yarın amele şu apartımanın bir odasını da istemek hakkı olacaktır. Böyle bir prensip kabul ediyoruz birader. Ben zannetmiyorum ki, bilerek, düşünerek gidiyoruz. Bilerek, düşünerek yapılmış bir şey değildir. Çünkü bu memlekette ne kadar toprak var, kime vereceğiz? Bunu, biz de bilmiyoruz, Hükûmet de bilmiyor.

Arkadaşlar, Encümen bir şey yapmıştı. Onu arzettim ya, bu bir dâva değildir. 5 000 dönüme kadar bir misli, 2 000 dönüme kadar iki misli, 2 000'den 500'e kadar peşin para vereceğim diye. Bu kayıt bizim biraz vicdanımızı tatmin ediyordu. Anayasaya mugayir bir iş yapmadık diye. Hiç olmazsa 5 000 dönümünü filân aldık, oraya kadar geldik, orada da Devletin takati şudur, budur deriz diye içimizde az çok bir ferahlık duyuyorduk. Fakat şimdi bu kalkınca ve 50 dönüm gibi bir şeye inince, benim gibi acısını duyup da deli olmamanın imkânı yoktur. (Gülüşmeler), (Allah korusun sesleri). Deli olmamanın imkânı yoktur. Fakat diyorum arkadaşlar, hiçbir şeyde tereddüt etmedik. Halife işi vardı, hocalar bizi iğfale başladılar, aman dediler; ileride bu bize lâzım olur falan diye iğfale başladılar. Atatürk'ü dinledikten sonra çevirdik hocaları, Şeriye Encümeninde, işi hallettik. Çok büyük işler yaptık.

R. KORALTAN (İçel) – İşitmiyoruz, biraz mikrofona yaklaşınız.

E. SAZAK (Eskişehir) – Kardeş ne umarsın benden, işte o kadar olur.

R. KORALTAN (İçel) – Daha iyi duyar, faydalanırız.

E. SAZAK (Devamla) – Şimdi Hükûmetin tasavvur ettiği gibi; bu köylüye de sirayet edince ne oluyor? Şöyle oluyor; yani bir köyde berber var, nalbant var, amele var. Bunlar toplasa toplasa 3 000 - 5 000 dönüm toprak. Bunu bir taksim etsek arkadaşlar, hepsi bir kuşa döner. Böyle gördüğü ışık deliğine Hükûmet elini uzattı mı orada, o köyde yardımcı bir adam varsa bunları da sipsivri bir kuşa döndeririz. Arkadaşlar, benim arzetmek istediğim bu iş, memleketin bütün toprağını kalkayım, dağıtayım dersek, bu dağıtma mütekâmil memleketlerde dahi % 50 - 60'ı geçmez, biz de nüfus başına 5 ilâ 8 dönümü geçmez. Zaten mevcut paramızın da hepsini dağıtayım desek adam başına bir ayakkabı parası düşmez. Toprak da öyledir.

Arkadaşlar, benim asıl zihnime dokunan yer, fert varlığıdır, Devlet varlığıdır. Teşebbüsü şahsi denilen şey dünyada hiçbir kuvvetin yetişeceği bir şey değildir. Misal isterseniz gösteririm. Devlet vazifesinde çalışan ile kendi işinde çalışan arasında her sahada fark vardır. Çünkü o, kâr ve zarar kamçısı altındadır. Daima fikri inkişaf halindedir. Öteki memur vaziyetindedir.

Hükûmet cevap verir, hata ettiğim yer varsa dönerim, estağfurullah derim, fikrimi islah eder, minnettar olurum, kötü yaparsa seni istemeyiz deriz.

Amma arkadaşlar bugün görülen manzara bizde varlık düşmanlığıdır (Gürültüler). Bunun memleket için zararlı olacağına ve hattâ olduğuna kaniim. Sanayi sahamızı teşebbüsü şahsiye bırakmadık. Ticaret sahamızı da öyle. Dikkatli baktığımız zaman bunların hatalı işler olduğunu görürüz. Yarın daha kötü göreceğiz. Yoktan bir memleket yaratılmış, büyük hizmetler olmuş, şimdi niye bu yola gidiyoruz? Akıl erdiremiyorum, neden bu emniyetsizliğe doğru gidiyoruz? Allah rızası için emniyeti kırdık mı, kırmadık mı?

İngilizce bir kitap çıkmış, okudum. İngiliz çiftçiliği. Buhran senelerinde diyor; büyük çiftlikler işlerini bıraktılar, işçilere geçti. Derhal zekânın ve sermayenin yokluğu bu toprak üzerinde belli oldu diyor. İngiltere’de sermayenin ve zekânın yokluğu belli olur da biz buna arzı iftikar etmez miyiz?

Arkadaşlar, ben aklımın erdiği kadar ve çoğunuzdan fazla kendimi alâkalı addettiğim için arzedeceğim. Çünkü çarık giyerek. Akli seliminiz ve Türk milletinin vicdanı neyi emrediyorsa muhakkak hakkımızda hayırlısı o olacaktır. Allah encamımızı hayretsin. Bir şey daha hatırlatayım. Hükûmet te bu işin fena netice vereceğini tahmin ederek Ziraat Kombinalarını 10 milyon dönüme kadar çıkardığını işittim. Bu başka memleketlerde tatbik edilmiştir. Fakat iyi netice vermemiştir. Bazı fedakâr insanların çalışmasıyla bir şeyler olabilir, amma iyi zamanı, sulh zamanını düşünün; buğdayı getirdi, yüz paraya dayadı, o zaman bu çiftçi kütlesi ne hale gelecek? Acaba haklı, haksız birçok arazi alınarak ve Devletin yardım ve kuvveti teksif edilerek vücuda getirilen kombinalara yapılan masraf fertler üzerine teksif edilseydi neler olmazdı? Ben fazla arzedemeyeceğim, şu kadarını söyleyeyim: Ben Hükûmete siyasi sahada yaptığı işlerden minnettarım. Ancak son zamanda iktisadi sahada aldığı tedbirler kötüdür. Bu gidilen yolda yürünemez. Hükûmet bu yolda devam ederse ben şahsen ona inanmam, itimat edemem.

D. ARIKOĞLU (Seyhan) – Aziz arkadaşlarım; tasarının heyeti umumiyesi hakkında söz söylemezden evvel yüksek heyetinize şu mâruzatta bulunacağım.

Arkadaşlar, toprak sahibiyim, makineli teknik ziraat yapmaktayım. Bu ziraat bana ecdadımdan mirastır. Çocukluğumdan itibaren bununla meşgul olmuş ve bunun en ince teferruatını yakinen görmüş bir arkadaşınızım. Bu tasarının

müzakeresi esnasında Komisyonda gönüllü olarak bulundum. Âza değildim. Aklimin yettiği kadar, dilimin döndüğü kadar bildiğim noktalar üzerinde Komisyonu tenvire çalıştım. Bugün de yüksek huzurunuzda çıktım, bildiklerimi arzedeceğim.

Karar sizindir, hüküm sizindir. Verdiğiniz kararlar en doğru karardır.

Yalnız arkadaşlar, üzüldüğüm bir nokta vardır; müsaade buyurursanız onu da zikredeceğim. Bu tasarı müzakere edilirken gûya ben mevcut toprağımi gitmişim çocuklarımin üzerine ferağ etmişim. Aziz arkadaşlarım sizi temin ederim ki bu tamamıyla hilâfı hakikattir. Bugün değil geçmişte değil, ömrümün iptidasından bugüne kadar çocuklarımin üzerine bir dönüm toprak bile vermiş değilim. Bu Devletin resmî tapu kayıtlariyle müsbettir arkadaşlar.

Yine arkadaşlar burada aklımin yettiği kadar, fikrimin yettiği kadar Yüksek Heyetinize bildiklerimi arzedeceğim.

Toprak bizim memleketimizde hakikaten müşkül bir şeydir, arkadaşlar. Zordur, sonra hiçbir garantisi yoktur. Ancak bu toprakla uğraşanlar toprağa âşık olan insanlardır. Bu aşk olmasa toprakla uğraşılmaz arkadaşlar. Çok zor bir iştir. Aziz arkadaşlarım geçmişte olduğu gibi bu gün de memleketimin yüksek menfaati uğrunda değil yalnız toprağıni bütün servetini bütün evlâtlarımin, canımı dahi vermeye hazırım. Arkadaşlar, Memleketimin yüksek menfaati her şeyin fevkindedir. Arkadaşlar; Türk milletinin millî savaşıta yaptığı fedakârlıkları hepiniz bilirsiniz. Bu meyanda cenup vilâyetlerimiz de istilâya, işgal betbahtlığına uğrıyan cenup vilâyetlerinin nasıl çalıştığını nasıl döğüştüğünü hatırlayınız arkadaşlar. Senelerce çalışmışlar, boğuşmuşlar, ölmüşler ve öldürmüşlerdir. O vakıtta hiç kimse malına, mülküne, toprağına kıymet vermedi. Yegâne emelleri memlekettan düşmanı kovmak ve millî hâkimiyete hâkim olmaktı arkadaşlar.

Arkadaşlar bu yakın maziyi hatırlamaktan maksadım, memleketimin vatnının yüksek menfaati karşısında Türk milletinin göstermiş olduğu o yüksek fedakârlıkları gözönüne aldıktan sonra onun naçiz bir ferdi olmak sıfatıyla bu tasarı üzerindeki söyleyeceğim sözlerimi, şahsi mütalâalar, şahsi hislerden çok uzak olduğunu lütfen kabul buyurmanızı rica ederim.

Aziz arkadaşlar; bu Toprak Kanunu aleyhinde değilim, heyeti umumiyesi bence lâzımdır ve böyle bir Toprak Kanunu memleket için çok faydalıdır, hattâ geç kaldığımızı kani olanlardanım. Yalnız aziz arkadaşlar, bazı maddeler var ki, memleketin yüksek menfaatine uygun değildir. Bunu da huzurunuzda arzetmek bir vicedan borcu, bir vazifedir. Arkadaşlar, kanunun sert kısımlarını yumuşatacak olursak pekâlâ bir kanun olur. Aksi takdirde memleketin yüksek iktisadiyatını, yüksek bünyesini belki de belki değil, benim kanaatime göre rahnedar eder arkadaşlar.

Arkadaşlarım, 16 ncı madde ile 17 nci madde arasında büyük tezatlar vardır. 16 ncı maddede ortak çalışan bir araziye müsaade ettiği halde, 17 nci madde bunu

kökünden kaldırıyor. Arkadaşlar, orta çalışma ne demektir? Orta çalışma demek, verimi fazla, teknik, makineli, traktörlü ziraat demektir. Eğer şimdiye kadar biz bunu yapmamışsak kabahati başka yerlerde aramak lâzımdır. Bu makineli ziraat, sabit olmuştur ki arkadaşlar, sabanla, pullukla çalışan kollardan çok fazla mahsul kaldırıyor, dönüm başına randımanı çok yüksektir. Bizim gibi paraya çok ihtiyacı olduğu meydandadır. Millî iktisadiyatımızı rahnedar edecek şekilde tedbirlere tevessül edecek olursak, bilmiyerektan bizi fena yollara götürmez mi arkadaşlar? Orta arazinin işletmesinin arzettiği gibi bu şekilde gerek randımandan, gerek bol istihsal bıkımından mevkiî olduğu gibi memleketin müdafaasında da büyük mevkiî vardır. Bugün görüyorsunuz arkadaşlar topyekûn harp oluyor. Makineyi bilmeyenler, makinesi olmayanların hali hepimizin gözümüzün önündedir. Biz de makineyi kullanmak zaruretindeyiz. Bunu muhakkak millete vermek lâzımdır. Köylü makineye ülfet peyda etsin, makineye alışsın arkadaşlar. Bundan başka da bunun daha büyük menfaati vardır. Bugün Genel Kurmayla bizim Tarım Bakanlığı birleşerek memlekete girecek olan traktör yahut yapacağımız makine tipleri üzerinde bir tesbit yapsa millî savunma noktaî nazarından da bir harp vukuunda şoförü hazır, 15 günlük akaryakıtı var, memleketin içinde millî savunma emrine binlerce kuvvet gelir. Bu noktadan dahi orta ziraatin memleket için faydalı olduğuna kanî olanlardanım.

Şimdi muhakkak surette orta ziraatin çalışmasına müsaade edilmelidir. Arkadaşlarım tasaridan gayemiz, topraksız köylüye toprak tevziidir. Orta arazinin çalışmasına müsaade edersek topraksızlara verecek toprak bulabilir miyiz? Bulamaz mıyız? Böyle bir endişe hatıra gelebilir. Benim kanaatim odur ki katiyen böyle bir endişe vârit değildir. Çünkü benden evvel söz söyleyen arkadaşlar, Devletin elinde milyonlarca dönüm toprak bulunduğunu. Evkafın elinde toprak bulunduğunu ifade ettiler. Beş binden yukarısı kamulaştırmağa tâbi tutulmasını encümen kabul etmiş, hepimiz de kabul ediyoruz. Buradan hâsıl olacak topraklar, meralar, bataklıklar ve saire ve saire milyonlarca dönüm toprak vardır.

Arkadaşlar, evvelâ bu toprakları tevzi edelim bakalım netice ne olacak? Müspet mi, menfî mi? Yalnız bir insana yalnız toprak vermekle bu iş sökmez. Toprak vereceksin, tohum vereceksin, öküzü vereceksin, inek vereceksin, adamı müstahsil bir hale sokacaksın. Aksi takdirde yalnız toprak işe yaramaz; onun için toprak dâvası kolay bir dâva değildir. Bunun üzerinde çok durmak lâzımdır. Memleketin millî iktisadi bünyesini rahnedar eder diye korkarım.

Bugün ortada tesbit edilmiş katî, müsbet netice yokken bu toprakların birdenbire bütün şeyleri altüst edecek yola gitmesi memleketin menfaatine muvafık değildir arkadaşlar. Aziz arkadaşlar; 17 nci madde o kadar karışık ki bunun içinden çıkmaya imkân yoktur. Zenci saç gibi birbirine girmiştir. Okuyorsun, okuyorsun bir neticeye varamıyorsun. Meselâ bir karı koca toprakları var ve ikisi

beraber çalışıyorsa kamulaştırmanın içinde midir? dışında mıdır? İki kardeş bir arada çalışıyorsa ve topraklarını ortaya koyarlarsa bu kamulaştırma dışında mı değil mi? Bilmiyorum. Meselâ iki kimse arka arkaya verir, sermaye koyar ortak iş yaparlarsa bunların yaptıkları günden itibaren bu kanuna göre yakasına yapışılacaktır. Mademki sen ortakçılık yapıyorsun... Eğer böyle değilse maddeyi ona göre düzeltmek lâzımdır.

Sonra arkadaşlar, öyle şeyler yapmalı ki şahsi teşebbüslerin çalışmasına behemehal imkân vermeli. İki adama toprak veriyoruz. Birisi çalışkan, öteki değildir. Birisi zekâsını, kafasını işletiyor, büyük randıman alıyor. Ona diyoruz ki, verdiğimiz topraktan ilerisine gitmiyeceksin. Arkadaşlar, bunlar düşünülecek meselelerdir. Nihayet memleketin menfaati hususunda hepimiz vicdanen mesulüz. Buna iyi bir düzen, şekil verecek olursak netice daha hayırlı bir duruma girer. Bundan hiç şüphe etmiyorum.

Arkadaşlar, malî hükümlerde adalet yoktur. 45 inci madde malî hükümleri muhtevidir. Adamın elinden toprağı alıyoruz ve ondan sonra toprak tahvili veriyoruz. Toprak tahvili % 4 faizlidir. Halbuki Devletin çıkardığı diğer tahviller % 7 faizlidir. Bu ne demektir? Tabii piyasaya çıktığı zaman % 7 hesabiyle alınacak ve derhal aşağıya düşecektir. Bu da düşünülecek bir meseledir.

Arkadaşlar; bu toprağın değer kıymetinde vergi kıymeti esas tutulmuştur. Bu da doğru değildir. Hangi vergi kıymeti 1939 senesindeki kıymet. O zamanki para kuvvetini, iştirâ kabiliyeti gözönüne alınacak olursa aradaki fark kendiliğinden ortaya çıkar. Komisyonunda bulunan arkadaşlardan bazıları dediler ki; madem ki toprak fiyatları yükselmiştir, neden mal sahipleri gidip te vergi kıymetlerini yükseltmediler Biz bir toprak vergisi yaptık ya, öyle zannediyorum ki bunun yekûnu 120 milyon lira tutuyor. Eski toprak vergisinin yekûnu, tam hatırımda değil, 16 - 17 milyon lira idi. Hiç olmazsa bu hesap üzerinden yapalım. Nihayet bunlar da bu memleketin evlâdıdır. Bir taraftan topraksızlara toprak dağıtırken, toprak sahiplerini sızlattmak sizin vicdanınızın kail olcağına kani değilim. Değer pahasını bunlara verelim.

Eğer Muhakkak surette bu toprak sahibinden bir fedakârlık istiyorsak % 10 - 20 noksan verelim. Hiç olmazsa bu adamların topraklarını aldığımız zaman mallarının bedellerini peşin verelim. O yok bu yok. Onun için bunu sizin yüksek vicdanınıza havale ediyorum arkadaşlar.

Arkadaşlar bizden başka toprak tevzi eden milletler olmuştur. Bu milletlerin bir kısmı insafsız hareket etmiştir, bir kısmı da adalet bayrağını çekmiştir. Bunların ismini saymak memleketin yüksek menfaatına uygun olsaydı burada birer birer zikrederdim. Fakat geçiyorum arkadaşlar. Çünkü eminim ki Türk Milletinin asil ve necib mümessilleri olan sizler ikinci şıkkı kabul edersiniz.

Arkadaşlar bu kanuna İnkılâb Kanunu diyoruz. İnkılâp milletçe yapılır arkadaşlar. Milletin içinde bir sınıf adamlar üzerine bütün külfet yükletilmez. Neden bir toprak vergisi kanununu Hükûmet getirmemiştir? Herkes versin, iştirak etsin, nüfus başına asgari iki liradan 100 liraya kadar vergi isteyelim. Senede en aşağı 60 - 70 - 80 milyon lira eder. Bununla Tarım Bakanı istediği kadar toprak bulabilir ve herkes de seve seve toprağını verebilir. Kendisi, buna on senede, 20 senede, 30 senede yapabileceğine kani değildir, ben de kani değilim. Yavaş, yavaş yapacaktır. O zaman toprak sahipleri de teminat altında olur, toprağını alacaktır amma paramı da peşin verecektir diye. Yok böyle yapmazda toprak sahibi olduğun için mesulsün derse ve bunu kabul ederse vallahi ben bilmem. Onun için vereceğiniz karar en doğru karardır. Vereceğiniz kararın önünde hürmetle eğilirim. İnsanlar kendi notkai nazarlarının en doğru olduğuna kani olurlar. Fakat yanılabilirler. Fakat Yüksek Heyetiniz bu mesele üzerinde ittifak edip de karar verdikten sonra en doğru karardır o.

Arkadaşlarım, memleketimizi alâkadar eden bu mesele dünyaya karşı, milletimize karşı, tarihe karşı elimizi vicdanımıza koyarak vereceğimiz kararın en doğru karar olduğunu tekrar tekrar arz ederim.

En son temennim arkadaşlar; Tanrı bizleri verimli işğından uzaklaştırmasın. Bununla sözüme nihayet veriyorum.»

Çiftçiye Toprak Dağıtılması ve Çiftçi Ocakları Kurulması Hakkında Kanun Tasarısı ve Geçici Komisyon Raporu ³⁷⁴

« BAŞKAN – İkinci görüşülmesine başlıyoruz.

İ. M. UĞUR (Sivas) – Söz istiyorum.

BAŞKAN – Değiştirme teklifiniz var mı?

İ. M. UĞUR (Sivas) – Hayır.

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu

Birinci bölüm

Genel hükümler

MADDE 1.– Bu kanunun güttüğü başlıca maksatlar şunlardır:

a) Arazisi olmayan veya yetmiyen çiftçileri veya çiftçilik yapmak isteyenleri, aileleri ile birlikte geçimlerini sağlayacak ve iş kuvvetlerini değerlendirecek ölçüde araziye sahip kılmak;

³⁷⁴ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VII., Cilt: 18, Toplantı: 2, Yetmiş ikinci birleşim, 11.VI.1945, 213-235. ss.

b) Kendilerine arazi verilenlerle yeter arazisi bulunup istihsal vasıtaları eksik olan çiftçilerden muhtaç bulunanlara kuruluş, onarma ve çevirme sermayesi, canlı ve cansız demirbaş vermek;

c) Yurt topraklarının sürekli olarak işlenmesini sağlamak.

BAŞKAN – Maddeyi oyunza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 2.– Arazide ekim, dikim, bakım ve yetiştirme yollariyle nebat, hayvan veya hayvan mahsulleri istihsalinde bulunmaya veya bu mahsüllerin yetiştiricileri tarafından işlenip değerlendirilmesine «çiftçilik» ve bu işleri devamlı olarak yapanlara «çiftçi» denir.

BAŞKAN – Maddeyi oyunza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 3.– Çiftçiler tarım kuruluşunun bulunduğu yerlerde Tüzükte gösterilecek usul ve şekle göre tutulacak kütüklere kendilerini yazdırmak ve çiftçilikten vazgeçtiklerinde kayıtlarını sildirmek zorundadırlar.

Bu gereği yerine getirmeyenler bu kanunla çiftçilere tanınan haklardan faydalanamazlar.

BAŞKAN – Maddeyi oyunza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 4.– Bu kanunda yazılı araziden maksat, ormandan başka olan kültür arazisidir. Kültür arazisi; çiftçilikte kullanılabilen arazidir.

Kültür arazisi: Tarla, bağ, bahçe, ağaçlık, çayır ve mer'a çeşitlerine ayrılır.

Tarla arazisi: Tabiatı ve kuvveti yönünden üzerinde hububat, bakliyeler, yem ve sanayi nebatları yetiştirilebilen arazidir.

Bağ arazisi: Üzerine uzun çubuğu dikilip çubuk veya üzüm yetiştirilebilen arazidir.

Bahçe arazisi: Üzerinde bir veya türlü çeşitten meyva, sebze, çiçek, fidan ve benzeri faydalı nebatlar yetiştirilebilen arazidir.

Ağaçlık arazi: Tarla, bağ, bahçe, çayır halinde kullanılmağa iktisaden elverişli olmıyan ve üzerinde ağaç bulunan veya yetiştirilebilen arazidir.

Kavaklık ve okaliptüslük arazi: Kavak ve okaliptüs yetiştirilebilen arazidir.

Çayır arazisi: Tarla, bağ ve bahçe halinde kullanılması iktisadi olmıyan ve üzerinde biçilebilecek ot yetişen veya yetiştirilebilen arazidir.

Mer'a arazisi: Tarla, bağ, bahçe halinde kullanılmıyan ve üzerinde hayvan otlatılabilen arazidir.

BAŞKAN – Bu maddenin bir fıkrası hakkında bir önerge vardır, okuyoruz:

Yüksek Başkanlığa

Arzettiğim sebepten ötürü 4 üncü maddeden (Kavaklık ve okalıptüslük arazi: Kavak ve okalıptüs yetiştirilebilen arazidir.) ibaresinin çıkarılmasını arz ve teklif ederim.

Kastamonu Milletvekili

Abidin Binkaya

A. BİNKAYA (Kastamonu) – 4 üncü madde, kültür araziyi tasnif etmiştir. Bu tasnifin arasında kavaklık ve okalıptüslük arazi yoktur. Bu, her ne mülâhazaya binaen ise sonradan ilâve edilmiştir. Halbuki kültür araziyi kanun tarif etmiştir. Ağaçlık araziyi de, kültür arazi arasında saymıştır. Binaenaleyh, ayrıca «kavaklık ve okalıptüslük arazi» diye bir tarife lüzum yoktur. Çünkü bu ağaçlar da ağaçlık mefhumuna dahildir. Kanunun gerekçesini de okudum. Bundan bir şey anlayamadım. Eğer böyle tasnif yoluna gidilecek olursa kanun tekniğine uymıyan bir şekle gitmiş oluruz. Ağaçlık mefhumu şamildir. Okalıptüsü de kavaklığı da içine alır. Eğer tasnif etmeğe kalkışsınız akasyalık, yabancı kestanelik gibi ağaç çeşitlerini de tarif etmek lâzımdır. Eğer bunda çok ince bir mâna varsa anlayamamış olabilirim. Fakat tasarının başka taraflarından da anlayamadım.

Onun için bu fıkranın tayyına dair bir önerge verdim, takdir Yüksek Heyetinizindir.

GEÇİCİ KOMİSYON SÖZCÜSÜ C. TÜZEL (Kayseri) – Efendim, kavak ve okalıptüs gibi bazı ağaçlar her çeşit arazide yetiştirileceği için bunların yani kavak ve okalıptüslerin yetiştirilmesini daha ziyade teşvik etmek ve başka kültür nevelerine mahsus arazide bu nevi ağaçlarını da yetiştirilmesi maksadını gözönünde tutan Komisyonumuz böyle bir tarifi yapmayı faydalı görmüştür. Aynen kabulünü rica ederim; (Doğru sesleri).

(Kastamonu Milletvekili Abidin Binkaya'nın önergesi tekrar okundu)

BAŞKAN – Önergeyi oyunza sunuyorum. Nazarı itibara alanlar... Almıyanlar... Nazarı itibara alınmamıştır.

Maddeyi oyunza sunuyorum. Kabul edenler Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 5.– Bu kanunun uygulanmasında yüz ölçüsü olarak dönüm kullanılır.

Dönüm bin metre karelik yerdir.

BAŞKAN – Maddeyi oyunza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 6.– Arazi mülkleri yüz ölçüsü bakımından, küçük, orta ve büyük arazi olmak üzere üç boya ayrılır.

Küçük arazi mülkü, 500 dönüme kadar olan arazidir.

Orta arazi mülkü 501'den 5000 dönüme kadar olan arazidir.

Büyük arazi mülkü 5000 dönümü geçen arazidir.

Arazi mülklerinin boylara ayrılışında nerede olursa olsun bir kişiye ait bütün arazinin tutarı hesaplanır. Şüyulu olarak tasarruf edilen arazi mülklerinde her kişiye ait hisse ayrı ayrı hesap edilir.

BAŞKAN – Maddeyi oyunuza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 7.– Bu kanunda arazi işlenmesinden maksat türlü kültür arazisinin boş bırakılmayıp tabii ve mahallî şartlara göre ekim, dikim ve bakımla iktisadi bir şekilde değerlendirilmesidir.

Makbul bir özür olmaksızın üstüste üç yıl sürüm, ekim, dikim ve bakım görmeyen arazi işlenmiyor sayılır.

Arazinin işlenip işlenmediğini Tarım Bakanlığı belli eder. Bu karara karşı arazi sahibinin itiraz ve başvurma hakkı saklıdır.

BAŞKAN – Bir değiştirme vardır, okutuyoruz:

Yüksek Başkanlığa

Arzettiğim sebeplere binaen yedinci maddenin ikinci ve üçüncü fıkralarının aşağıdaki şekilde değiştirilmesini teklif ederim:

Üstüste beş yıl sürüm, ekim, dikim ve bakım görmeyen arazi işlenmiyorsa arazinin işlenip işlenmediğini Tarım Bakanlığı belli eder. Bakanlığın bu kararına karşı kanun yolları kapalıdır.

Kastamonu Milletvekili

A. Binkaya

A. BİNKAYA (Kastamonu) – Muhterem arkadaşlar; mazeretsiz üç sene üstüste kalan arazi, Tarım Bakanlığınca kamulaştırılacaktır. Mazeretli'de iki sene, üç sene olabilir. Birçok arazi vardır ki, iki sene, üç sene dinlenmeğe muhtaçtır. Buna arazi dinlendi denir, sonra köylünün öküzü ölür, bu sene ekemedim der. Başka sebepler; hasta olur, hastalandım der. Bu suretle mazeretler tevali eder. Şimdi üç sene mazeretli olarak kaldıktan sonra, mazeretsiz de kalacaktır. Bu defa mazeret ispat edilecektir. Bundan sonra mazeretsiz kalacaktır. Bu, beş altı sene devam edebilir. Halbuki muhterem arkadaşlar; biz yaptığımız kanunlarla dairelere, kişilere iş çıkarmadan ziyade daha kestirme yoldan gitmemiz doğru olur. Şimdi bu yolda kamulaştırılacak bir arazi için evvelâ Tarım Bakanlığına itiraz edecek. Bu kabul edilmezse ondan sonra Danıştaya gidecek, boyuna bu iş sürüncemede kalacak. Halbuki emeklerin ve vakitlerin kıymetini bilmeliyiz. Böyle olmaktansa zaten çiftçiye çok miktarda verilecek arazimiz vardır. O halde hiç

olmazsa mazeret ve saireden bahsedilmeksizin, zaten Hükûmetin ilk teklifinde de öyle mazeret kaydı yok idi, bunu beş sene yapalım. Beş sene mazeretli mazeretsiz bir müddet verip bu suretle kestirme yoldan gitmek daha doğru olur. Bu bir kanaat olduğu için arz ediyorum. Takdir Yüksek Heyetinizindir.

GEÇİCİ KOMİSYON SÖZCÜSÜ C. TÜZEL (Kayseri) – 7 nci maddenin ikinci fıkrasında bir yazılış aksaklığı vardır. «Makbul özrü olmaksızın...» deniyor. Bunun «Makbul bir özrü olmaksızın üstüste üç yıl sürüm, ekim, dikim ve bakım görmiyen arazi işlenmiyor sayılır» şeklinde düzeltilmesini rica ediyorum.

Binkaya arkadaşımızın teklifine gelince; buyuruyorlar ki, makbul bir özür olsun olmasın beş yıl bakım, ekim, dikim ve bakım görmiyen arazi kamulaştırılsın. Bir özre müstenit olmadığı halde beş yıl arazinin yüzüstü kalması bu kanunun güttüğü hedeflere aykırıdır. Maksut, yurt topraklarının sürekli bir şekilde işlenmesidir ve kabul buyurduğunuz birinci madde, yurt topraklarının sürekli olarak işlenmesini sağlamaktadır. Bu, böyle olduğu halde beş sene toprakların böyle ekilmeksizin, alâhalihi terkedilmesi, bu kanunun umumî bünyesine uygun değildir.

Kanun yollarının arazi sahiplerine kapalı bulunduğu keyfiyetine gelince, biz bu kanunla ve kanunun tatbiki ile alâkalı olan bütün vatandaşlara karşı kanun yollarını açık bulundurduk. Eğer bu kanun yolları idarî kazaya taallük ediyorsa alâkadarlar idarî kazaya müracaat edecekleri gibi adli kazanın teminatı da kendilerine verilmiş bulunmaktadır. Kaldı ki, Abidin Binkaya arkadaşımızın düşünceleri bir bakımdan vârit değildir. Çünkü herhangi bir arazinin kamulaştırmaya tâbi tutulması halinde Danıştaya ve diğer yetkili mercilere bu hususta yapılacak müracaatlar, kamulaştırma muamelelerini durduracak değildir. Eğer kamulaştırma lâzımgeldiği halde bu arazi kamulaştırılmış ise sahibinin hakkı bedele taallük edecektir. Bu bakımdan maddenin değiştirilmesine mahal yoktur.

BAŞKAN – Önergenizi geri mi alıyorsunuz? (Olmaz, olmaz sesleri).

A. BİNKAYA (Kastamonu) – Mutlak fayda verecek bir hüküm koymak gayri kabildir. Azçok mahzuru olabilecektir. Fakat maddenin bu şekilde kalmasında da mahzurlar görüyorum. Dairelerin işleri çoğalacak, işler sürüncemede kalacak üç sene, dört sene mazeret olmak, üç sene de mazeretsiz kalacak; yedi sene olacak ki, bu suretle mazeret bulmak için birtakım yollara tevessül edilebilecektir. Onun için bu bakımdan beş sene alehtlak bir sürede herkes arazisini işletmeye çalışsın. Böyle kanunun maddesine itiraz ve müracaat yolları koyduğumuz zaman, bazı memurlarımız vardır ki, Bakanlığa itiraz edecek, mademki, Danıştaya gidecek diye ben bu şekilde vazifemi yapayım evrakı vereyim diyecek, ve bu maddeye göre vazifesini dikkatle yapmasına sebep olabilecektir; bendeniz tatbikatta, teftişlerimde bazı memurlarda ve hâkimlerde gördüm ki, ben karar vereyim de, işin içinden çıkamıyorum, Temyiz Mahkemesi ne yaparsa yapsın diyor. Bu yoldan işler uzar, gider. Bunlara meydan vermeden her memurun vazifesini

dikkatli görmesi için kanun yollarının kapalı olması faydalı olabilir; elbette az çok mahzurları da olabilir. Mazeret beş sene sürmez. 5 sene içinde bu iş katiiyetle bitmelidir. Bu bakımdan arz ediyorum.

BAŞKAN – Önergeyi tekrar okutuyorum.

(Kastamonu Milletvekili Abidin Binkaya'nın önergesi tekrar okundu).

BAŞKAN – Önergeyi oyunuzda sunuyorum. Nazarı itibare alanlar... Alınmayanlar...

Maddeyi olduğu gibi oyunuzda sunuyorum.

Kabul edenler... Etmeyenler... Madde aynen kabul edilmiştir.

İkinci bölüm

Dağıtılacak arazi

MADDE 8.– Bu kanun hükümlerine göre dağıtılacak arazi şunlardır;

a) Devletin hüküm ve tasarrufu veya özel mülkiyeti altında bulunup kamu işlerinde kullanılmayan arazi;

b) Bir veya birkaç köy, kasaba veya şehrin ortamalı olan arazinin ihtiyaçtan fazla olduğu Tarım Bakanlığınca belirtilen parçası;

c) Sahibi bulunmayan arazi;

d) Devletçe kurutulan sahipsiz bataklıklardan kazanılacak arazi;

e) Göllerin kuruması ve nehirlerin doldurulmasıyla elde edilecek arazi;

f) Bu kanun hükümlerine göre kamulaştırılacak arazi.

BAŞKAN – Maddeyi oyunuzda sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 9.– Yapılacak yayım ve incelemeler sonunda sahibi bulunmadığından dolayı Hazine adına tescil olunan sekizinci maddenin (c) bendinde yazılı arazinin 10 yıl içinde hükümle sahibi belli olduğu takdirde elkoyma tarihindeki bedeli kamulaştırmadaki esaslara göre belli edilerek Devletçe ödenir.

BAŞKAN – Maddeyi oyunuzda sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 10.– Sekizinci madde gereğince dağıtılacak araziden aynı maddenin (a) bendinde yazılı olanlar bu kanunun yürürlüğe girmesiyle (b) bendinde yazılı arazi Tarım Bakanlığınca ayrılmasıyla, (c) ve (f) bentlerindeki arazi Hazine adına tapuya tescil edilmesiyle, (d) ve (e) bentlerindeki arazi meydana gelmesiyle Tarım Bakanlığı emrine geçer.

BAŞKAN – Maddeyi oyunuzda sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 11.— Bu kanunun 62 nci maddesi uyarınca kamulaştırma ve dağıtma işlerine başlanacak bölgelerde bu işlerin yapılacağı yer belli edilmek suretiyle bu iş o yerin bağlı olduğu il gazetesi ve mahallindeki diğer münasip vasıtalarla ilân olunur. Yerlerinde bu ilânın yapılmış olduğu Resmî Gazetede bir defa ve ayrıca Ankara, İstanbul ve İzmir’de çıkan ikişer gazetede enaz birer gün ara ile üç defa yayınlanır. Bu gazetelerde yapılacak ilk ilân Resmî Gazete ile yapılacak ilândan sonraya bırakılmaz. Resmî Gazete ile yayınlanma tarihinden başlayarak üç ay içinde özel idareler, belediyeler, her çeşit vakıflar, köyler ve o yerde oturan gerçek kişilerle özel hukuk tüzel kişileri tasarruflarındaki araziden sınırları belli olmayanların köşelerine taş dikmek, hendek açmak veya o yerde tedariki mümkün vasıtalarla faydalanmak suretiyle sınırlarını belirtmek ve arazilerine ve üzerindeki yapı ve tesislere ait örneği tüzüğünde gösterilen beyan kâğıtlarını doldurup tasarruf veya muhtarlarca onanmış benzerleriyle birlikte Tarım Bakanlığınca yetkilendirilecek yerlere vermekle ödevlidirler.

Şuyulu olarak tasarruf olunan arazide bu ödev her hisse sahibine düşer. Küçüklere ve kısıtlılara ait arazinin belli edilmesi ve beyan kâğıtlarının verilmesi işiyle kanuni temsilcileri ödevlidirler.

Tasarruf belgeleri olmayanlar, tasarruflarının dayandığı sebepleri beyan kâğıtlarına yazarlar.

Beyan kâğıtlarında tapuda yazılı miktarlar gösterilmekle beraber arazinin gerçek yüz ölçüsü buna uymuyorsa bilinen miktar, bilinmiyorsa gerçeğe en yakın tahmin olunan miktar yazılır.

Beyan kâğıtlarının kendilerince bilinen gerçeğe uygunluğu muhtarlar tarafından onanır.

Bölge dışında oturan arazi sahipleri beyan kâğıtlarıyla eklerini oturdukları yerlerin en büyük mülkiye üstüne verirler. Mülkiye üstleri verildiği tarihi belli ederek bunları vakit geçirmeksizin kanunun uygulanmasına başlanmış olan yerdeki yetkili yere verilmek üzere o ilin valisine gönderirler.

BAŞKAN — Maddeyi oyunuzda sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 12.— 11 inci maddede yazılı ödevleri yerine getirmiyen arazi sahipleri, kanuni temsilcileri ve Vakıf mütevellileri 50 liradan aşağı olmamak üzere hafif para cezasına çarptırılırlar. Yazı ile istendiği halde bu ödevleri yerine getirmekte direnenler hakkında bu ceza iki kat olarak hükmolunur.

BAŞKAN — Maddeyi oyunuzda sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 13.— Beyan kâğıtlarının gerçeğe uygunluğunu yetkili yerler tasarruf belge ve dayanakları üzerinde ve yerinde incelerler. Böylece özel kişilere ve Devlete ait arazi belli edilir. 25 ve 26 nci maddelerin hükümleri saklıdır.

BAŞKAN – Maddeyi oyunuza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Üçüncü bölüm

Arazi kamulaştırılması

MADDE 14.– Arazisi olmayan veya yetmiyen çiftçilere (tarım işçileri dâhil) dağıtılmak üzere aşağıda yazılı arazi üzerindeki zirai işletme ile ilgili yapı ve tesisleriyle birlikte Tarım Bakanlığınca kamulaştırılır:

a) Mülhak ve mazbut vakıfların tüzel kişilikleri namına Vakıflar Genel Müdürlüğü veya mütevelliler tarafından tasarruf edilmekte bulunan bütün vakıf arazisinin tamamı;

b) Özel idare ve belediyelere ait olupta kamu hizmetlerinde kullanılmayan arazi;

c) Gerçek kişilerle özel hukuk tüzel kişilerine ait araziden beş bin dönümü geçen parçaları;

(Kamu faydasına yarayan derneklerle, İktisadi Devlet kuruluşları ve müesseseleri ve sermayesinin yarısından fazlası Devlete ait ortaklıklar arazisinin beş bin dönümden yukarı kısmı işlenmek şartıyla ve Bakanlar Kurulu kararı ile kamulaştırma dışında bırakılabilir.)

d) Bu kanunun yürürlüğe girmesinden sonra işlenmiyen arazi.

e) Bu kanun hükümlerine göre kamulaştırmağa bağlı araziden bölünmek suretiyle 1944 yılı Ekim ayından sonra iktisap edilen ve yine sahipleri tarafından doğrudan doğruya işletilmiyen arazinin tamamı.

(56) ncı madde hükümleri bu arazi hakkında da uygulanır. Miras yoluyla intikal eden arazi bu fıkra hükmü dışında tutulur.

Kamulaştırılan arazideki yapı ve tesislerden kahve, han, dükkân, değirmen ve fabrika gibi zirai işletme ile ilgili olmıyanlar ile bağ ve bahçeler kamulaştırma dışında bırakılır.

BAŞKAN – Bu madde hakkında iki önerge var okutacağım.

Yüksek Başkanlığa

Çiftçiyi Topraklandırma Kanununun birinci görüşmesinde kürsüde arzettiğim sebeplerle ikinci görüşmede 14 üncü maddenin E fıkrasından sonra aşağıdaki cümlelerin eklenmesini teklif ederim:

«On beşinci maddenin son fıkrası gereğince yapılacak ilâna kadar sahiplerinin toprakları üstündeki her türlü tasarrufları mahfuzdur.»

Kütahya Milletvekili

R. Peker

R. PEKER (Kütahya) – Arkadaşlar, bu tasarının birinci konuşması bittikten sonra, ikinci konuşmadan evvel hâsıl olmuş olan yeni şekli mütalâa ederken bir mühim noktanın açık kaldığı kanaatine vardım. Bunu kapatmayı temin etmek için bu değiştirgeyi sayın Başkanlığa sundum. Tüzüğümüzün 117 nci maddesi mucibince önergem Komisyona gönderildi. Bu sabah Komisyonda Bakan arkadaşımız da beraber olduğu halde toplandık ve bunu konuştuk. Bir kere takririmde götüğüm maksadın ne olduğunu kısaca açıklıyayım:

Arkadaşlar; bu 14 üncü maddenin (E) fıkrası mucibince toprakları kamulaştırılacak olan yurttaşlardan bu kamulaştırma muamelesinin tatbiki zamanına kadar kendi ellerinde bulunan büyük araziyi bölüp diğerlerine verme yoluyla ve kendilerinin bunun üzerinde ayrıca asıl işletmeleri temin etmek maksadını takip ederek, kanunun genel yapısının istediğini önlemek teşebbüsünde bulunacaklar için kanuna bir tedbir konmuş oluyor. Bu tedbirde Kamutayca fayda görülerek bu (E) fıkrası kabul edildi. Fakat bu fıkrası ruhumun ihtiva ettiği mâna, herhangi bir suimaksatla Devletin kendi alacağı toprakları, bu kanunun derpiş ettiği topraksız veyahut toprağı yetmiyen çiftçilere vermek maksadını önlemek gibi bir fikre gitmeksizin, kendi arazisi üzerinde tasarruf hakkını kullanmak isteyenlerin haklarını kullanması ihtimalini göze alıyor, bilhassa bu, yalnız bu kanunun yürürlüğe girdiği zamanda değil, yürürlüğe girdiği zamandan itibaren 15 inci maddenin son fıkrası mucibince Hükümetçe yapılacak incelemelerden sonra nerede ve hangi toprakların kamulaştırılacağı ve hangi topraksızlara dağıtılacağı işinin tesbitine kadar geçecek zaman zarfında bu toprakların sahipleri kendi malları üzerinde tasarruf hakkından mahrum kalacaklardır. Şimdi farz buyurunuz ki, hiçbir suiniyeti, Devletin alma muamelesini önleyici hiçbir fikir, niyet ve maksadı olmayan bir yurttaşın yirmi bin, otuz bin dönümlük bir toprağı, bu kanunun tatbik sırası kendisine gelinceye kadar, 15 inci maddenin son fıkrasına göre Hükümetçe tesbit ve ilân edilecek belli bir tarihte, bu ilân tarihine kadar geçecek belli olmıyan uzun yıllar zarfında kendi malının üzerinde her türlü tasarrufu yapmak ihtimali, bu arzettiğim fikranın yazılmaması delâletiyle şüpheyne giriyor. Bu şüpheyne giriş, hem onu uygulayacak Devlet dairelerini hem de vatandaşları bir karanlık içerisinde bırakır ve yurttaşın toprağı Devlet istemediğı uzun zamanlar zarfında bunun ne vakit alınıp işleneceğı belli olmadığı için bu topraklardan satış yapmak, kredi tesisi için rehin yapmak, hattâ Medeni Kanun mucibince tesisler yapmak için insanın tabii hakkı olan tasarruf hakkından mahrum kalacak mı? suali insanı rahatsız ediyor. Onun için 14 üncü maddenin sonuna, (e) fıkrasına böyle bir fıkra eklenerek, Devletin yaptığı tebliğ ve ilâna kadar, uzun yıllar kendi malının tasarrufunun menedilmeyeceğinin belirtilmesini faydalı bulurum. Bu sabah, arzettiğim gibi, Komisyonda enine boyuna incelendi, birlikte tetkik edilerek şöyle bir neticeye vardık, vardığımız netice, bu fıkra eklenmeksizin takyidi hükümlerin,

yalnız Devletten toprak kaçırmak maksadiyle hareket edenlere ait olduğu ve toprağın, öz, hüsnüniyet sahibi evlâtlarının kendilerinin elinden Devlet tarafından bu topraklar alınincaya kadar bunun üzerinde her türlü tasarruf haklarının mahfuz bulunduğu neticesine vardık. Fakat bu neticenin bir madde şeklinde yazılmaktansa Sözcü tarafından, benim de, Bakan arkadaşımızın da ve bütün Komisyon üyelerinin de mutabık kaldığımız bir formül dâhilinde kürsüden açıklanması şeklinde mutabık kaldık. Sözcü arkadaşım şimdi Komisyon namına bunu burada belirtince benim maksadım tamamiyle hâsıl olmuş bulunacağından önergem de ayrıca muamele görmesine lüzum kalmaz. (Güzel, güzel sesleri).

GEÇİCİ KOMİSYON SÖZCÜSÜ C. TÜZEL (Kayseri) – Sayın Receb Peker arkadaşımız takrirî ne maksatla vermiş olduklarını izah ettiler. Kendilerinin de izah ettikleri gibi 14 üncü maddenin müzakere konusunu teşkil eden E bendi; gerek 1944 Ekim ayından ve bu kanunun yürürlüğe gireceği tarihe kadar, gerek bu kanunun yürürlüğe girmesinden sonra arazi sahiplerinin tasarruflarını önleyici, engelleyici bir hükmü muhtevi değildir. Bilâkis herhangi bir arazinin kamulaştırma muamelesi yapıncaya kadar, hattâ kamulaştırma muamelelerinin başladığı ilân edildikten sonra dahi, arazi sahipleri arazilerini kısmen veya tamamen satmak, hibe etmek hususunda tam bir serbestiye maliktirler.

R. PEKER (Kütahya) Rehnetmeğe?

GEÇİCİ KOMİSYON SÖZCÜSÜ C. TÜZEL (Devamla) – Rehnetmeğe kezalik salâhiyetlidir. Elverir ki, kamulaştırmaya tâbi araziden bölünmüş ve sahip değiştirmiş olan parçalar yeni mâlikleri tarafından bizzat işletilmiş olsun.

Fıkra münhasıran, kamulaştırmaya tâbi araziye, parçalara bölmek, ve bu parçaları yeni sahipleri adına kaydettirmek suretiyle kamulaştırma hadlerinin aşağısına düşürerek yine aynı toprakları işletmek istiycek olan sulhiyet sahiplerinin yol-suz ve nizamsız hareketlerini önlemek maksadı ile maddeye konmuştur.

Bu anlayışta Komisyon, Hükûmetle ve önerge sahibi arkadaşımızla tam bir mutabakat hâlindedir.

Kendileri de; maksatları bu suretle tatmin ve temin edilmiş olduğuna göre önergenin ayrıca, müzakere ve reye konulması arzusunda bulunmadıklarına nazaran bu anlayış ve bu izah dairesinde maddenin aynen kabul buyurulmasını rica ederim.

(Güzel sesleri).

BAŞKAN – Diğer önergeyi okutuyorum.

Yüksek Başkanlığa

Arzettiğim sözlü gerekçeden ötürü: 14 üncü maddenin (A, C, E) bendlerinin aşağıdaki şekilde kabul buyurulmasını teklif ederim;

a) Zürrî olmıyan ve zürrî olupta tevliyeti lehlerine meşrut bulunanları yokolmuş olan mazbut ve mülhak vakıfların tüzel kişilikleri adına Vakıflar Umum Müdürlüğü veya mütevellileri tarafından tasarruf ve idare edilmekte bulunan arazinin tamamı;

C) Gerçek kişilerle özel hukuk hükümlerine göre tüzel kişiliklere ait araziden beş bin dönümü geçen parçaları, (Kamu faydasına yarayan derneklerle, İktisadi Devlet Kuruluşları ve müesseseleri ve sermayesinin en az yarısı Devlete ait ortaklıklar arazisinin beş bin dönümden yukarı kısmı, işlenmek şartiyle ve Bakanlar Kurulu kararıyla kamulaştırma dışında bırakılabilir.)

e) Bu kanunun hükümlerine göre kamulaştırmağa tâbi araziden, miras yoluyla olmıyarak, 1944 yılı ekim ayından sonra iktisap edilipte yeni sahipleri tarafından doğrudan doğruya işletilmiyen arazisinin tamamı.

Kastamonu Milletvekili

Abidin Binkaya

A. BİNKAYA (Kastamonu) – Efendim, önergede zürrî olmıyan tâbirini gördük. Yeni vakıf terimlerinde karşılığını bulamadığım için böyle yazmağa mecbur kaldım. Yani evlâdiye demek. Şimdi bu maddenin birinci fıkrasına önergede eklenilen iki tâbirle şunu kasdetmek istiyorum. Muhterem arkadaşlar; sonradan çıkardığımız kanunla eski vakıfların ahkâmını mümkün merteye yeni tesislere de uygun şekilde idame ettik. Bir devrim yaşadık fakat. Devrim Kanunu demek olan Medenî Kanunumuzun 73 üncü maddesinden 81 inci maddesine kadar bu tesis hükümleri yazılıdır. Binaenaleyh, eski ahkâmı da teyit ediyor demektir. Yani eskiden bilirsiniz ki, evlâtlarım sefil olmasın diye bazı kimseler bazı vakıflar yaparlardı ve o vakfın bir kısmını hayra tahsis etmekle beraber bu vakıflar evlâdının evlâdına da geçsin ve elden çıkmasın ve intifa etsinler diye bir de şart koyarlardı. Şimdi bu vakıflar şahsın hukukuna taallûk etmektedir. Yani mazbut vakıflar değil, mülhak vakıflardır ki, Bunlar vakıflar Genel Müdürlüğü denetlemesi altında idare edilirler. Şimdi burada madde yazılı olduğu şekilde kabul edilirse bu kişilerin hakları da ihlâl edilmiş oluyor. Bu bakımdan bu bendi bu suretle yazdım. Takdir yüksek Heyetinizindir.

Maddenin (C) bendine gelince; burada (Kamu faydasına yarayan derneklerle, İktisadi Devlet Kuruluşları ve müesseseleri ve sermayesinin yarısından fazlası Devlete ait ortaklıklar...) deniyor. Anlıyorum ki, bu İktisadi Devlet Teşekküllerine ait 3460 sayılı kanuna muvazi olarak bu hükümleri buraya koymuşlardır. Fakat bu kanunun 41 inci maddesinde sermayesinin yarısından fazlası Devlete ait değildir», enaz yarısı kaydiyle mukayyettir. Ona müvazi olarak bu hüküm buraya konunca enaz yarısının denmesi lâzımgelir. Çünkü bu suretle kalacak olursa bu kanuna aykırı olarak enaz yarısı Devlete ait sermayeli olan teşekküller bu şeyin

haricinde kalıyor. Bunun bu suretle düzeltilmesine kani oldum bunun için (C) bendini bu suretle yazarak Yüksek Heyetinize sundum.

(E) bendine gelince: burada deniliyor ki, «bu kanunun ana hükümlerine göre kamulaştırılmağa tâbi araziden bölünmek suretiyle»... Bir defa burada «bölünme suretiyle» kaydı olduğuna göre bölünmeden toptan arazi alınacak olursa ona ilişilmeyeceği mânası çıkabilir. Halbuki bendenizce bu kanunun maksadı bu değildir. Binaenaleyh buradan «bölünmek suretiyle» kaydının çıkarılması lâzımdır ve o şekilde bu kanun hükümlerine göre kamulaştırılmağa tâbi araziden, aşağıdaki miras hükmünü de buraya alacak olursak miras yoluyla hükmü hariç olmak üzere maddeyi bu şekle koymak doğru olacaktır.

Sonra 56 ncı maddenin hükümleri bu arazi hakkında da uygulanır diye bir ibare de vardır. Şimdi burada arazinin kamulaştırılması diye bir üçüncü bölüm açılmıştır, yalnız kamulaştırılmağa aittir. 56 ncı maddede kamulaştırılıp ta verilen arazinin umumuna şamildir. Burada bunu ayrıca zikretmek faydalı değildir, yani kanun tekniğine uygun değildir. 56 ncı maddedeki hükümler kamulaştırılan arazinin umumuna şamildir. Bunun buradan çıkarılması lâzımdır.

Bendeniz fazla işgal etmemek için bu kadar arz ediyorum, anlaşılmadık birşey varsa tekrar arz ederim. Takdir Yüksek Heyetindir.

K. SÖZCÜSÜ C. TÜZEL (Kayseri) – Binkaya arkadaşımız önergelerini dört nokta üzerinde hülâsa ettiler. Tekliflerine göre, maddenin (A) fıkrasına, yani «mülhak ve mazbut vakıfların tüzel kişilikleri namına Vakıflar Genel Müdürlüğü veya mütevelliler tarafından tasarruf edilmekte bulunan bütün vakıf arazisinin tamamı» fıkrasına zürri vakıfların bundan istisna edilmesine ait bir hüküm ilâve edilmesini istediler.

C fıkrasını takibeden ve «kamu faydasına yarayan derneklerle, İktisadi Devlet Kuruluşları ve müesseseleri ve sermayesinin yarısından fazlası Devlete ait» ibaresinin «sermayesinin yarısından fazlası Devlete ait» olarak tashih edilmesini istediler.

Üçüncü olarak da (E) bendindeki hükmün yalnız kamulaştırılan araziye hasredilmiyerek, arazinin tamamı dahi devredildiği ve satıldığı takdirde fıkranın bunlara da şamil olacak şekilde yazılmasını ve bu «56 ncı madde hükümleri bu arazi hakkında da uygulanır» cümlesinin de burada yeri olmadığı için çıkarılmasını istediler.

Kendilerinin de izah buyurdıkları gibi zürri vakıflar, Vakıflar Genel Müdürlüğünün mürakabesi altında idare edilmektedir. Zürri vakıfların bundan istisnası lâzım olup olmadığı meselesi Komisyonumuzca uzun uzadıya müzakereyi mucip olmuştur. Zürri vakıflar üzerinde bir istisna tesisine mahal olmadığı neticesine varılmıştır.

Binaenaleyh bütün mülhak ve mazbut vakıflara ait arazinin tamamının kamulaştırılmaya tâbi tutulması, maddenin maksadına uygun görülmüştür. Çünkü bu zürrai vakıflar arazisi hâsılâtının bir kısmı hayrata, bir kısmı da evlâdüensaba meşrut vakıflardır. Bunların tamamının kamulaştırılmaması, zürrai vakıfların evlâdüensaba meşrut olanlarının hisseleriyle hayrata ait olanların tefriki, bizi bir çok ameli zorluklarla karşı karşıya bırakacaktır. Bunun için arazi hasılâtına göre ne miktarının hayrata, ne miktarının evlâda ayrılarak kamulaştırma hadlerini tayin etmek çok zor olacaktır. Bunun hayrata tahsis edilmiş olan kısımları daha çoktur.

Bu bakımdan arazi üzerinde ayrıca bir tefrika lüzum görülmemiştir.

Bölünme kaydının çıkarılması hakkındaki teklife gelince; bu kaydın çıkarılmasını şu bakımdan faydalı görüyorlar. Diyorlar ki; bu arazi bölünmüş olmaz da tamamen satılacak olursa, bu takdirde tamamı üzerinden yapılmış satış muamelelerinin bu fıkra hükmüne tâbi olmayacağı gibi bir zehap hâsıl olur. Halbuki; komisyonumuz, tamamen aksi kanaattadır. Arazinin tamamını dahi satabilir. Devir ve rehnedebilir. Fakat, şayet bu arazi, ihtiva ettiği miktara göre kamulaştırmaya tâbi araziden ise yine bu kanun hükümlerine tâbi olacaktır.

Hattâ o derece ki eğer bölünen ve kendi tasarruflarına kalan parça, bu kanunla kamulaştırmaya tâbi olan miktarda ise, o miktarın dahi yine kamulaştırmaya tâbi tutulması lâzım gelecektir. Binaenaleyh arazinin bütünün devrolunmuş olmasıyla bölünmüş olması arasında mahiyet ve hüküm bakımından hiçbir fark mevcut değildir. Buraya bölünmüş kaydının konmasının sebebi şudur; arazinin heyeti umumiyesi kamulaştırmaya tâbidir. Arazi sahibi bu araziye kamulaştırma haddinin dununa düşürmek maksadiyle parçalara bölmüş ve satmıştır. Eğer bütününü satmışsa arazinin sahib değiştirmesinden başka ortada bir şey yoktur. Eski sahibine ne muamele tatbik edilecekse yeni sahibine de tatbik edilecek muamele aynıdır. Binaenaleyh bölünmek suretiyle değil de, arazinin tamamı devredilmişse, bunun için kanunda ayrı bir hüküm düşünmeye mahal yoktur. Ancak bölündüğü takdirde bölünen parçalar, kamulaştırma haddinin dununa düştüğü takdirde, bunun için bir hüküm derişine ihtiyaç vardır ve bu fıkra bu maksatla konulmuştur.

56 ncı madde hükümlerinin bu arazi hakkında da uygulanacağı hakkındaki fıkra gelince: 56 ncı madde gereğince, kendilerine Devlet tarafından kamulaştırıldıktan sonra arazi dağıtılacak olan kimseler bu araziye bizzat işleteceklerinden, ortakçılık ve kiracılıkla işletemeyeceklerdir. Ancak makbul özür müsteniden kiraya verebilecekleri hakkında hüküm vardır. Fakat bunlar, arzettiğim gibi, kamulaştırdıktan sonra Devlet tarafından kendilerine arazi verilecek çiftçilere aittir. Halbuki burada mevzuubahis arazi Devlet tarafından dağıtılmış değildir. Binaenaleyh hatıra gelebilir ki, bir bütünden bölünme suretiyle bir parçaya tasarruf etmiş olan kimse o araziye Devletten almamış olduğu için kiraya verebilir. Böyle bir mülâhazayı bertaraf etmek maksadiyle, böyle kamulaştırmaya

tâbi araziden bölünmek suretiyle tasarruf olunan arazi sahipleri dahi 56 ncı madde hükümlerine tâbi olacaklarını teşriki lüzum görülmüştür. Bu arazi üzerindeki tasarrufu, bölünme ile iktisap etmiş olanlar bu araziyi bizzat işletmiyorsa bunun, araziyi kamulaştırma dışında bırakmak gibi bir maksatla yapılmış olduğuna delâlet edeceğini kabul ediyoruz. Bu delil maddede açıkça gözüktüyor. Yoksa 56 ncı madde ile bu hadisenin alakası yoktur. 56 ncı madde Devlet tarafından kendilerine toprak tevzi edilecekler aittir. Burada Devlet tarafından kendisine arazi tevzi edilecek olanlar zikredilmemekte, sadece sahipleri tarafından bizzat işletme hususu maddede tasrih edilmektedir. Binaenaleyh maddenin bu şekilde kabulünü rica ederim. (Kâfi, kâfi sesleri)

BAŞKAN – Müsaade edin, önerge sahibi maksadını bir daha anlatmak istiyor.

A. BİNKAYA (Kastamonu) – (C) bendindeki (yarıdan fazlası) kaydıyla sermayesinin enaz yarısı müesseseler burada hariç kalır. Bunun hilâfına bir şey düşünmeğe yer yoktur. Bunu cevaplandırmalıdır. Müsaade buyurun, buna cevap versinler. Diğer hususlarda da kanaatimde sabitim, fakat fazla tasdi etmek istemem.

C. TÜZEL (Kayseri) – İktisadi Devlet Teşekküllerine ait kanunda umumiyetle İktisadi Devlet Teşekkülleri sermayesinin yarısından fazla olan müesseseler hakkında hüküm mevcuttur.

Binaenaleyh bunda bu hükmün, yarısından fazlası Devlete ait olan ortaklıklara inhisar etmesini komisyonumuz uygun bulmuştur. Binaenaleyh sermayesinin yarısından fazlası Devlete ait ise ancak bu müesseseler sahip bulundukları toprakların beş bin dönümden yukarı miktarına dahi tasarruf edebileceklerdir.

A. BİNKAYA (Kastamonu) – 41 inci maddede enaz yarısı diyor. Enaz yarısı olan müesseseler ondan hariç kalacaktır. Yanlışlığa doğru gidiliyor. Kanunu açsınlar, baksınlar.

BAŞKAN – Önergeyi okutuyorum.

(Abidin Binkaya'nın önergesi tekrar okundu).

BAŞKAN – Önergeyi oyunuza sunuyorum.

A. BİNKAYA (Kastamonu) – Bentlerin birer oya konulmasını rica ediyorum.

BAŞKAN – Müsaade buyurursanız önergeyi yüksek heyetin oyuna sunarım, ondan sonra bir şeyiniz varsa söylersiniz.

A. BİNKAYA (Kastamonu) – Bentler ayrı ayrı hükümleri havidir. Binaenaleyh ayrı, ayrı reye konulmasını rica ederim. (Takriri anladık), (lüzumu yok sesleri).

BAŞKAN – Bentlerin ayrı ayrı mı reye konulmasını istiyorsunuz?

A. BİNKAYA (Kastamonu) – Ayrı ayrı hükümleri ihtiva ettiği için öyle istiyorum.

BAŞKAN – Bent bent oyunuzda sunacağım.

(A bendi tekrar okundu).

BAŞKAN – Nazarı itibara alanlar... Almıyanlar... Nazarı itibara alınmamıştır.

(C bendi tekrar okundu).

BAŞKAN – Nazarı itibara alanlar... Almıyanlar... Nazarı itibara alınmamıştır.

(E bendi tekrar okundu).

BAŞKAN – Nazarı itibara alanlar... Almıyanlar... Nazarı itibara alınmamıştır.

Maddeyi oyunuzda sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 15.– Bu kanunun yayınlandığı tarihten başlayarak her bölgede sekizinci maddenin a, b, c, d, e bentlerinde yazılı arazi ile 14 üncü madde gereğince kamulaştırılabilecek arazinin toprak dağıtıcılara yeter miktarda olup olmadığı Bakanlar Kurulu kararıyla belli edilerek geniş ve dar topraklı bölgeler ilân olunur.

Her il bir bölge sayılır. Özel bir durumda olan ilçeler ayrı bir bölge sayılabilir.

İl veya ilçe topraklarının geniş veya dar olduğunun belli edilmesinde 34 üncü maddenin a, b, c bentlerinde yazılı o yerde oturan çiftçilerle tarım işçileri aileleri esas tutulur.

Her bölgedeki incelemeler tamamlandıktan sonra yapılan ilândan sonra hemen o bölgede kamulaştırma ve dağıtma işlerine başlanabilir.

BAŞKAN – Maddeyi oyunuzda sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Madde kabul edilmiştir.

MADDE 16.– Geniş topraklı bölgelerde gerçek kişilerle özel hukuk tüzel kişilerine ait arazi kamulaştırmalarında 14 üncü maddenin c bendi hükümleri uygulanır.

Dar topraklı bölgelerde orta arazinin iki bin dönümden fazlası kamulaştırılabilir. Şu kadar ki mahallî imkân ve şartlara göre gerekli tesisleri ve donatımı olan ve düzenli bir şekilde sahibi tarafından işletilmekte bulunan orta arazi bu hükmün dışında tutulur.

Tarım Bakanlığı düzenli saymadığı bir işletmede gördüğü noksanları sahibine bildirir ve tamamlanması için iktisadî şartları ve sahibinin durumunu gözönünde tutarak munasip bir süre tâyin eder. Makbul özürü olmaksızın bu süre içinde noksanlar tamamlanmaz ise sahibi düzenli işletme hükmünden faydalanamaz. Tarım Bakanlığının bu husustaki kararlarına karşı ilgililerin başvurma hakları saklıdır.

BAŞKAN – Maddeyi oyunuzda sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Madde kabul edilmiştir.

MADDE 17.– Topraksız veya az topraklı olan ortakçılar, kiracılar veya tarım işçileri tarafından işlenmekte bulunan arazi o bölgede (39) uncu madde gereğince dağıtmaya esas tutulan miktarın kendi seçtiği yerde üç katı sahibine bırakılmak şartıyla yukarıda yazılı çiftçi ve işçilere dağıtılmak üzere kamulaştırılabilir. Sahibine bırakılacak olan arazi elli dönümden aşağı olamaz. Bu madde hükmünün uygulanmasında 15 ve 16 ncı maddelerin hükümleri işlemez. Geçici mevsim işçileri hakkında bu hüküm uygulanmaz. İşçinin geçici mevsim işçisi olup olmadığı Tarım Bakanlığı belli eder.

BAŞKAN – Maddeyi oyunuzda sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Madde kabul edilmiştir.

MADDE 18.– Kamulaştırılacak büyük ve orta arazide, kamulaştırma dışında kalacak parçaları kültür çeşitlerini içine alacak şekilde ve mümkün olduğu kadar semt bakımından toplu bir halde Tarım Bakanlığı seçer. Kamulaştırma dışında bırakılacak parçanın dahi kamulaştırılmasını sahibi isterse Tarım Bakanlığı bunu da kamulaştırmakla ödevlidir. Arazi sahibi bu hakkını, kamulaştırılacak arazinin belli edilerek kendisine bildirildiği tarihten başlayarak bir ay içinde kullanabilir.

BAŞKAN – Maddeyi oyunuzda sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Madde kabul edilmiştir.

MADDE 19.– Bu kanun hükümlerine göre kamulaştırma gereğini takdir etmek ve kamulaştırma kararını vermek Tarım Bakanlığına aittir.

BAŞKAN – Maddeyi oyunuzda sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 20.– Tarım Bakanlığınca kamulaştırılmasına karar verilen arazi ve üzerindeki yapı ve tesislerin sınırlarını, genişliğini ve niteliklerini ve değerini gösteren kroki ve tutanaklar kamulaştırma kararına bağlı olarak o ilin valisine gönderilir.

Kamulaştırma kararının bir örneği kamulaştırılan arazi ve üzerindeki yapı ve tesislerin bulunduğu yerde gazete veya herkesin kolaylıkla görebileceği yerlere asılmak yoluyla yayınlanır ve ilgililerin beyannamelerdeki adreslerine bildirilir. İlânın yapıldığı tutanak kâğıdıyla belirtilir. Bu ilân adresi belli olmıyan veya beyannamesinde yazılı adreslerde bulunmıyan ilgililere bildiri yerine geçer.

BAŞKAN – Maddeyi oyunuzda sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 21.– Kamulaştırılacak arazinin:

a) Beş bin dönümden fazla kısmında 1833 ve 2901 sayılı kanunlar gereğince takdir edilip 1944 bütçe yılı arazi vergisine matrah olan değer;

- b) Beş bin dönümden aşağı olan arazide aynı değerin iki katı;
c) İki bin dönümün aşağısında yapılacak kamulaştırmalarda aynı değerin üç katı;

Kamulaştırma karşılığına esas olur.

Kamulaştırılacak araziden gizli kaldığından veya diğer bir sebepten dolayı 1944 bütçe yılı başında kesinleşmiş değeri bulunmıyanlara çevrelerindeki en yakın benzeri arazinin sözü geçen yıl vergisine matrah olan değerlerine göre Arazi Vergisi Kanununun yetkilendirdiği komisyonlarca değerleri biçilir. Bu yolla bulunan değerler kesinleştikten sonra kamulaştırma karşılığına esas tutulur.

Bu fıkra gereğince tâyin olunacak değere Hazine ve mülk sahibi 3692 sayılı kanun hükümlerine göre itiraz edebilirler.

Hazinece taksitle satılmış olupta kamulaştırma tarihinde taksit bedelleri tamamen ödenmemiş olan arazinin, ihale tarihinden kamulaştırma tarihine kadar geçen her yıl için ihale bedelinden yüzde beş tenzil edildikten sonra kalan miktar, vergi kıymetinden fazla olduğu takdirde kamulaştırma bedeli olarak kabul edilir. 14 üncü maddenin (E) bendi gereğince kamulaştırılacak arazinin bedeli bölünmezden evvelki bütünün bağlı olduğu hükümlere göre hesaplanarak tapuda kayıtlı sahibine ödenir.

BAŞKAN – Maddeyi oyunuza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Madde kabul edilmiştir.

MADDE 22.– Vergide bir bütün olarak kayıtlı bulunan arazinin tamamı kamulaştırılmış değilse değerin kamulaştırılan parçalarla sahibine kalan parçaya ifrazı, tadilât komisyonları tarafından yapılır. Tadilât komisyonu kararına karşı arazi sahibi ile Hazine 1833 ve 3692 sayılı kanunlar dairesinde itiraz edebilirler.

BAŞKAN – Maddeyi oyunuza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Madde kabul edilmiştir.

MADDE 23.– Kamulaştırılacak arazi üzerinde bulunan yapı ve tesislerin takdir edilecek değerleri kamulaştırma karşılığına esas olur.

Bu takdir işlemi 1837 sayılı kanunun yetkilendirdiği komisyonlarca yapılır. Hazine ve mülk sahiplerinin 3692 sayılı kanun hükümleri gereğince itiraz hakları saklıdır.

BAŞKAN – Maddeyi oyunuza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Madde kabul edilmiştir.

MADDE 24.– 21, 22, 23 üncü maddelerde yazılı işlemlerle ödevli bütün yerler engeç bir ay içinde karar vermek zorundadırlar. Bu süre içinde özürsüz olarak ödevini yapmayan komisyonların başkan ve üyeleri hakkında kanun gereğince kovuşturma yapılır. Ödevli komisyonlar çalışma halinde değillerse yetkili makamlar tarafından hemen toplantıya çağrılarak ödevleri yaptırılır.

BAŞKAN – Maddeyi oyunza sunuyorum. Kabul buyuranlar... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 25.– Kamulaştırmada bu kanun hükümlerinin uygulanması ile ilgili itirazlar kamulaştırma kararının arazi sahiplerine gerekçesiyle birlikte 20 nci madde hükümleri dairesinde bildirildiği veya ilân edildiği tarihten başlamak üzere bir ay içerisinde Tarım Bakanlığına yapılabilir. Bakanlık itirazı haklı bulmazsa kamulaştırma işleminin, tamamlanmasına karar verir. Bu kararın yerine getirilmesi yargı yerlerince geri bırakılamaz.

BAŞKAN – Maddeyi oyunza sunuyorum. Kabul buyuranlar... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 26.– 25 inci maddeye göre itiraz haklı görülmiyerek kamulaştırma işleminin tamamlanmasına karar verilmesi halinde, kamulaştırma ile ilgili işlemlere karşı genel hükümler dairesince dâva açılabilir.

Gerek mahkemede, gerek Danıştay’da dâva, itirazın reddi hakkındaki kararın bildirimi tarihinden başlamak üzere en geç üç ay içinde açılır. Zamanaşımını durduran veya kesen sebepler varsa gözönünde bulundurulur. Dâva vazifesizlik veya yetkisizlik noktasından reddedildiği takdirde dâvacı, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun 193 üncü maddesi hükmünden faydalanır.

BAŞKAN – Maddeyi oyunza sunuyorum. Kabul buyuranlar... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 27.– Bu kanunun uygulanması ile ilgili olup görülmesi Sulh ve Asliye Hukuk Mahkemelerine ait dâva ve işleri yerinde görmek üzere Asliye Mahkemesi yetkisinde, gerektiği kadar gezici mahkemeler kurulur. Bu mahkemelerde şifahi muhakeme usulü uygulanır.

Danıştay’da görülecek dâvalar, cevaplar tamamlanır tamamlanmaz yapılacak başka bir işlem kalmamışsa hemen ve diğer işlerden öne alınarak karara bağlanır. Danıştay’ın gerekli göreceği yerinde yapılacak incelemeleri ve araştırmaları yetkili yerler kısa bir zamanda yapmakla ödevlidirler. Bu dâvalarda cevap süresi uzatılamaz.

BAŞKAN – Maddeyi oyunza sunuyorum. Kabul buyuranlar... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 28.– 21, 22, 23 üncü maddelerde yazılı işlemlerle bu kanunun uygulanmasıyla ilgili her türlü itiraz ve dâvalar kamulaştırma, Hazine adına tescil ve dağıtmayı durduramayacağı gibi bunların durdurulması hakkında yargı yerlerince de karar verilemez. 25 inci madde hükümleri saklıdır.

BAŞKAN – Maddeyi Oyunza sunuyorum. Kabul buyuranlar... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 29.- Haksız olarak kamulaştırıldığı anlaşılan arazi henüz dağıtılmamışsa kamulaştırma işleminin bozulmasına ve arazinin sahibine geri verilmesine, dağıtma işi tamamlanmışsa hakkının para ile ödenmesine karar verilir ve bu karar hiçbir harç ve gider istenilmeksizin hemen ilgililere bildirilir.

Dâvacı haklı çıkarsa hüküm anlatıldığı veya yazılı olarak bildirildiği tarihten sonra dâva mevzuu olan arazi dağıtılamaz.

Danıştay'da verilen kararlar derhal yerine getirilir ve mahkemeden verilen kararın kesinleşmesi beklenir.

BAŞKAN – Maddeyi oyunuza sunuyorum. Kabul buyuranlar... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 30.- Haksız olarak kamulaştırıldığı tahakkuk edilen arazi hükümden önce dağıtılmış ise bir ay içinde, Tarım Bakanlığı, ikisi mahallî idare kurulu ve biri Belediye Komisyonu tarafından seçilecek üç kişilik bir Komisyonun damşma düşüncesini alarak arazinin elkonma tarihindeki değerini belirtir ve sahibine bildirir. Sahibi bu değere razı olursa ayrıca hüküm almağa lüzum kalmaksızın alacağı derhal ödenir.

Bu değere razı olmayanlar yargıca başvurarak bedelin hüküm altına alınmasını isteyebilirler. Bu dâvalar dahi şifahi muhakeme usulüyle görüşülür ve arazinin kamulaştırma zamanındaki değer pahası hüküm altına alınır.

BAŞKAN – Maddeyi oyunuza sunuyorum. Kabul buyuranlar... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 31.- Kamulaştırma yapılan yerlerde arazi ile ilgili dâvalara Tarım Bakanlığı müdahil sifatiyle katılabilir. Tarım Bakanlığının bu dâvalarda taraflara bağlı olmaksızın delil göstermeğe, isteklerde bulunmağa ve kanun yollarına başvurmağa hakkı vardır.

BAŞKAN – Maddeyi oyunuza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 32.- Kamulaştırma karşılığı sahibine verilmek ve sahibi almaktan kaçındığı veya bulunmadığı yahut kanunlaştırılan gayrimenkul nizalı olduğu takdirde Ziraat Bankasına yatırılmak şartı ile gayrimenkule elkonur ve Tarım Bakanlığının isteği üzerine tapuca Hazine adına tescil yapılır.

Kamulaştırılan arazi, yapı ve tesisler tescil tarihinden başlayarak iki yıl içinde bu kanun gereğince dağıtılmadığı takdirde sahipleri almış oldukları bedelleri Hazineye ödeyerek bunları geri alabilirler.

21 inci maddenin ikinci fıkrası ile 22 ve 23 üncü maddelerde yazılı hallerde kamulaştırılacak arazi, yapı ve tesisler karşılıklarının sahibine verilmesi veya bankaya yatırılması beklenmeksizin Hazine adına tescil edilir ve kesinleşen karşılıklar bu kanun hükümlerine göre sahiplerine ödenir.

BAŞKAN – Maddeyi oyunuza sunuyorum. Kabul buyuranlar... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 33.– Kamulaştırma işlerinin başladığı bölgelerde kamulaştırılacak arazinin belirtilmesi ve ilgililere bildirilmesi işi 11 inci maddede yazılı üç aylık sürenin bitmesinden başlamak üzere, en geç beş yıl içinde tamamlanarak derhal ilân olunur. Bu ilândan sonra o bölgede bu suretle belirtilmiş bulunan arazinin dışında yeniden kamulaştırma yapılamaz. Sonraki edinmelerle arazinin o bölge için kamulaştırma haddi olarak belli edilen miktarın üstüne çıkması veya arazinin işlenmesi halleriyle 16 ncı maddenin son fıkrasında yazılı sebeple yapılacak kamulaştırmalar bu hüküm dışındadır.

BAŞKAN – Maddeyi oyunuza sunuyorum. Kabul buyuranlar... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Dördüncü bölüm

Arazi verilecekler

MADDE 34.– Bu kanun hükümlerine göre arazi, aile reislerine verilir. Arazi verilmesinde aşağıdaki sıra gözetilir:

- a) Hiç arazisi olmayıp başkalarının arazisinde ortakçılık, kiracılık yapanlar;
- b) Arazisi yetmiyen çiftçiler;
- c) Hiç arazisi olmayıp yerleşmiş bulunduğu yerde ötedenberi tarım işçiliğiyle geçinenler;
- d) Göçebeler ve göçmenler ve göçürülenlerden çiftçi olanlar;
- e) 59 uncu madde hükmüne göre miras ortaklığından ayrılanlar;
- f) Tarım ve Veteriner okullarını veya Tarım Bakanlığınca tanınmış Tarım kurslarını bitirenlerden arazisi olmayanlar veya yetmiyenler;
- g) Evvelce çiftçi olmayıp ta arazi edindiği takdirde çiftçilik yapacaklarına Tarım Bakanlığınca kanaat getirilenler.

Bu madde şümulüne giren kimselerden bağımsız bir işletme kuracak durumda bulunanlara, aile sahibi olmasalar dahi, arazi verilir.

BAŞKAN – Önerge var, okutuyorum.

Yüksek Başkanlığa

Arzettiğim sebepten ötürü 34 üncü maddenin (d) bendindeki (göçürülenler) kelimesi yerine (göçmen edilenler) konulmasını yüksek takdirinize sunarım.

Kastamonu Milletvekili

Abidin Binkaya

A. BİNKAYA (Kastamonu) – Muhterem arkadaşlarım, kanunun bazı maddeleri görüşülürken bulunamadım. Özür dilerim. Hiç olmazsa küçük bir önergem

olsun kabul buyurulursa sevinmiş olacağım. Belki Muhterem Komisyon da kabul edecektir. Şimali Anadolu’da göçürme, çökertme ve çökertme bunlar yıkma, yıktırma mânalarına gelir ki, mânaları iyiye gelmeyen kelimelerdir. Binaenaleyh buradaki (göçürülenler) yerine (göçmen edilenler) kelimesinin kullanılmasını teklif ediyorum. Komisyon bunu olsun kabul buyursun. Göçmekten göçmen olur. Fakat göçürtmek, çökertmek gibi geliyor.

GEÇİCİ KOMİSYON SÖZCÜSÜ C. TÜZEL (Kayseri) – Efendim, evvelâ (E) bendinde «58 inci madde hükmüne göre miras ortaklığından ayrılanlar» fıkrası vardır. Bu 58 değil, 59 olacaktır. Bu şekilde tashihiyi rica ederim.

«Göçmen edilenlerle göçürülenler» kısmına gelince; Hükûmet tarafından göçürölmeksizin kendiliklerinden bir yerden bir yere göçenlere «göçmen» diyoruz. Göçürölenler ise Hükûmet eliyle bir yerden bir yere göçürölenlerdir. Maddenin önceden söylediğim şekilde aynen kabulünü teklif ederim.

(Kastamonu Milletvekili Abidin Binkaya’nın takriri tekrar okundu).

BAŞKAN – Nazarı itibare alanlar... Almayanlar... Nazarı itibare alınmamıştır.

Maddeyi Komisyonun teklifi ile beraber aynen kabul edenler... Etmeyenler... Madde aynen kabul edilmiştir.

MADDE 35.– Arazi verilmesinde yukarıdaki maddenin her bendi için de aşağıdaki sıra gözetilir:

- a) Çocuk sahibi olanlar;
- b) Evi ve yeter miktarda istihsal araçları bulunanlar;
- c) Evi olup yeter istihsal araçları bulunmayanlar;
- d) Yeter istihsal aracı bulunup evi olmayanlar.

BAŞKAN – Maddeyi oyunuzda sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 36.– Arazi verileceklerin Türk olmaları ve medenî hakları kullanma yeterliğine sahip bulunmaları ve çiftçi olmaları veya çiftçilik yapmayı yüklenmeleri ve her iki halde de verilecek araziye kendilerinin işletmeleri şarttır.

Vasisi ister ve sulh yargıcı da izin verirse, velisi olmayan küçöklere de toprak verilebilir.

BAŞKAN – Maddeyi oyunuzda sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Beşinci Bölüm

Arazi verilmesi

MADDE 37.– Arazi, bu kanun hükümlerine uygun olarak Tarım Bakanlığınca verilir.

BAŞKAN – Maddeyi oyunza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 38. – Arazi isteyenler :

- a) Kimliklerini ve medenî durumlarını;
- b) Arazileri olup olmadığını, varsa çeşitlerini ve gerçek yüz ölçümlerini;
- c) Arazi üzerindeki yapı ve tesislerle tarım âlet ve vasıtalarını;
- d) Arazi istedikleri yeri;

gösteren o yerin ihtiyar kurullarından onanmış bir beyan kâğıdını Tarım Bakanlığınca yetkilendirilecek yerlere verilir.

BAŞKAN – Maddeyi oyunza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 39. – Hiç arazisi olmayanlara, bölgelere ve tarım çeşitlerine göre bir çiftçi ailesinin geçinmesine ve aile fertlerinin iş kuvvetlerinin değerlendirilmesine yetecek genişlik, kuvvet ve çeşitte olmak üzere küçük arazi haddi içinde arazi verilir.

Toprağı yetmiyenlerin arazileri yukarıki fıkra hükümleri dairesinde yeter miktara çıkarılır.

Verilecek arazinin imkân nispetinde bir yerde ve toplu olması gözetilir.

BAŞKAN – Maddeyi oyunza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 40. – Arazi dağıtımı bölgenin tabii ve iktisadi şartlarına göre çeşitli istihsal bölgelerini içine alan mürekkep işletmeler kurulabilecek surette yapılabileceği gibi istihsalatlarını bağcılık, meyvacılık, bahçecilik, fidancılık, tarla ziraatı ve hayvancılık gibi bir istihsal bölümünde toplayan basit işletmeler kurulabilecek şekilde de yapılabilir.

BAŞKAN- Maddeyi oyunza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 41.- Arazi isteyen kimseye, oturduğu yerde verilecek arazi bulunmadığı veya kalmadığı takdirde önce o bölge içinde başka bir yerde ve burada da verilecek arazi bulunmadığı veya kalmadığı halde yakın ve alıştığı iklim şartlarına uygun başka bir bölgede arazi verilir.

BAŞKAN- Maddeyi oyunza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 42.- Arazi ve üzerindeki yapı ve tesisler, bedel karşılığında borçlandırma yoluyla verilir.

BAŞKAN- Maddeyi oyunza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 43.- Sahip olduğu arazinin tümünü veya bir kısmını bu kanunun yürürlüğe girmesinden sonra herhangi bir suretle elden çıkaranlar bu kanunun tanıdığı haklardan faydalanamazlar.

BAŞKAN- Maddeyi oyunuzda sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 44.- Arazisi, işlenmemek yüzünden kamulaştırılan veya bu kanun hükümleri dairesinde geri alınanlara, yeniden arazi verilmez.

BAŞKAN- Maddeyi oyunuzda sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Altıncı Bölüm

Malî Hükümler

MADDE 45.- Kamulaştırma bedeli eşit taksitlerle ve kamulaştırmayı takip eden yıldan başlayarak yirmi yılda ödenecek “Toprak tahvilleri” adlı Hazine tahvilleriyle ödenir. Her taksite senelik % 4 faiz yürütülür. Her yılın kupon vâdesi 30 Eylüldür. Toprak tahvillerinin en küçük kupürü 100 lira itibari kıymetlidir. Kamulaştırma bedelinin 100 liradan aşağı kesri.

Toprak tahvillerinin tahvillerle birlikte ve 1000 liralık kısmı kamulaştırmayı takip eden yıl içinde para ile ödenir.

Her yıl yapılacak kamulaştırmalara göre Tarım Bakanlığının teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca belirtilecek miktarda tahvil çıkarılır. Bu tahvillerin ana ve faizini ihtiva eden kupon bedelleri vâdelerinden beş yıl sonra Hazine lehine zamanaşımına uğrar.

Toprak tahvilleri, ödenmemiş kupon bedelleri üzerinden diğer Devlet tahvillerine tanınan imtiyaz ve hakları tamamen haizdirler.

Yıllık amortisman taksitlerini, faizleri ve diğer giderleri karşılayacak ödenek her yıl Devlet borçları bütçesinde ayrı bir bölüme konur. Her tertipte çıkarma giderleri Devlet borçları bütçesinde açılacak ayrı bir bölüme ödenek kaydedilerek harcamır.

Maliye Bakanlığı her tertipte çıkarma için elli bin liraya kadar geçici harcamaya iznlidir.

29 uncu madde hükmü saklıdır.

BAŞKAN- Maddeyi oyunuzda sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 46.- Dağıtılacak arazi, yapı ve tesislerin karşılığı Maliye ve Tarım Bakanlıklarınca belirtilecek esaslara göre tâyin edilerek borçlandırmayı takip eden altıncı yılın Ocak ayından başlamak ve yirmi yılda, yirmi eşit taksitte ve faizsiz olarak ödenmek üzere Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası adına senede bağlanır ve senetleri bankaya verilir.

Borçlunun ilköğretim çağına giren her çocuğu için geri kalan taksitlerinden % 5 indirilir.

Vâdesinden önce, ödenen taksitlerden yıllık % 5 iskonto yapılır.

BAŞKAN- Maddeyi oyunuzda sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Madde kabul edilmiştir.

MADDE 47.- Arazi verileceklerle kuracakları işletme yapı ve tesislerini meydana getirmek, bunların onarılmasını ve işletmenin yıllık işletilmesini sağlamak üzere Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankasında kurulacak özel bir fondan kredi açılır.

Kuruluş ve onarma kredisi yirmi beş yıla ve yıllık işletme kredisi bir yıla kadar vâdeli olabilir.

Bu kredilerin açılma şekillerine ve miktarlarına ve %'i geçmemek üzere faizlerine ilgili esaslar Maliye, Tarım ve Ticaret Bakanlıklarınca birlikte belirtilir.

BAŞKAN- Maddeyi oyunuzda sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Madde kabul edilmiştir.

MADDE 48.- Yukarıdaki maddede yazılı özel fonun kaynakları şunlardır:

a) Her yıl bütçesine bu maksatla konacak ödenek;

b) 46 ncı maddede yazılı alacaklardan yapılacak tahsilât.

BAŞKAN- Maddeyi oyunuzda sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Madde kabul edilmiştir.

MADDE 49.- Küçük arazide işletme kuracaklara yetecek ölçüde canlı ve cansız demirbaş ve istihsal malzemesi Türkiye Zirai Donatım Kurumu tarafından tedarik edilerek taksitle ödenmek üzere verilir.

BAŞKAN- Maddeyi oyunuzda sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Madde kabul edilmiştir.

MADDE 50.- Tarım Bakanlığının ıslah istasyonlarında, fidanlıklarında ve hayvan yetiştirme müesseselerinde yetiştirilen iyi cins tohumluk, fidan ve damızlık hayvanlardan dağıtılacaklar yeğlikle bu kanun gereğince topraklandırılmış olanlara verilir.

BAŞKAN- Maddeyi oyunuzda sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Madde kabul edilmiştir.

MADDE 51.- Bu Kanun ile Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankasına verilen işler bankanın asli ödevlerinden olup banka bu işlerin yürütülmesi için kuruluşuna zarurî gördüğü servis ve kadroları ekleyebilir. Ek kuruluş giderleri özel fondan ödenir. Banka bu işler için yıllık ayrı hesap tutarak bilânço tanzim eder.

Özel fonun bilânçosu zarar gösteren yıllarda bu zarar, ertesi yıl Devletçe bütçeye konacak ödenekle karşılanır.

BAŞKAN- Maddeyi oyunuzda sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Madde kabul edilmiştir.

MADDE 52.- Dağıtılan arazi ile yapı ve tesislerden ve bu kanun hükümleri dairesinde açılan kuruluş, onarma ve çevirme kredilerinden doğan alacaklar vâdesinde ödenmediği takdirde Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankasınca borçlunun arazi, yapı ve tesisleri ile işletme vasıtaları dışında kalan haczi caiz mallarından Tahsili Emval Kanunu hükümlerine göre tahsil olunur.

Borçlunun arazi, yapı ve tesisler ile işletme araçları dışında başvurulacak malları olmadığı takdirde Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası bu araçlar üzerinde Tahsili Emval Kanununa göre haciz ve kovuşturma hakkını kullanmakla beraber 57 nci madde hükümleri dairesinde arazinin geri alınarak tapu kaydının Hazine adına değiştirilmesini mahkemeden isteyebilir. İsteğin mahkemece kabulü halinde ödenen taksitler ve yapılan zarurî veya faydalı giderlerle elde edilen intifa bedellerinin karşılıklı maksubunda aynı madde hükümleri uygulanır.

Zor durumda bu hükümler uygulanmaz. Zor durumun tâyin ve takdiri ve bu duruma göre alacakların ne süre geri bırakılacağı Maliye ve Tarım Bakanlıklarınca kararlaştırılır.

BAŞKAN- Maddeyi oyunuzda sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Madde kabul edilmiştir.

Yedinci Bölüm

Verilen Araziye Ait Hükümler

MADDE 53.- Bu kanun hükümlerine göre verilen gayrimenkuller, 42 ve 46 ncı maddeler gereğince borçlandırılacak miktar ile 47 nci maddeye göre Ziraat Bankasında kurulacak özel fondan verilecek kredinin ulaşabileceği miktarın tamamı için borçlandırma senedinde yazılı şartlar dairesinde Ziraat Bankasına ipotek edilmek suretiyle arazi verilen adına tapuya bağlanır.

BAŞKAN- Maddeyi oyunuzda sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Madde kabul edilmiştir.

MADDE 54.- Verilen gayrimenkullerin bedelleriyle 47 nci maddeye göre Ziraat Bankasında kurulu özel fondan açılan kredilerden doğan borçlar tamamiyle ödenmedikçe bu gayrimenkuller üzerinde temlikî hiçbir tasarrufla bulunulamaz ve başkaları lehine aynı bir hak ihdas edilemeyeceği gibi şahsî bir hak da bu gayrimenkullerin sicillerine kaydedilemez.

Bu gayrimenkuller tüzel ve gerçek kişilerin alacakları için haczolunamaz.

Yukarıki fıkralar hükümleri verilen işletme vasıtaları hakkında da uygulanır.

BAŞKAN- Maddeyi oyunuzda sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Madde kabul edilmiştir.

MADDE 55.- Toprakları yetmediğinden dolayı bu kanun gereğince kendilerine arazi verilenlerin evvelce tasarrufları altında bulunan arazi ile bu işletme içindeki yapı ve tesisler dahi bunların üzerinde arazi verilmesinden evvel üçüncü kişilerin teessüs etmiş aynı hakları ve mevcut hacizler saklı kalmak şartıyla bu bölüm hükümlerine bağlıdır.

BAŞKAN- Maddeyi oyunuzda sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Madde kabul edilmiştir.

MADDE 56.- Bu kanunla verilen arazi ortakçılıkla işletilemez ve kiraya verilemez. Askerlik ve belgelendirilen uzun hastalık gibi makbul sebepler varsa kira ile işletilebilir. Kira ile işletmeyi zaruri kılan sebepleri Tarım Bakanlığı takdir eder.

BAŞKAN- Maddeyi oyunuzda sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Madde kabul edilmiştir.

MADDE 57.- Bu kanunla verilen arazi sahibi tarafından işletilemeyerek terk edilir veya ortakçılıkla veyahüt özürsüz olarak kira ile işletilirse Tarım Bakanlığının, bu kanun gereğince ihtiyaç sahiplerine dağıtılmak üzere, gayrimenkullerin geri verilmesini ve tapu kaydının silinerek Hazine adına değiştirilmesini mahkemeden istemeğe hakkı vardır. Bu işlerde basit muhakeme usulü uygulanır.

Gayrimenkullerin geri alınması halinde ödenen taksitler ve yapılan zarurî veya faydalı giderlerle araziden elde edilmiş olan intifâkın bedelleri karşılıklı olarak hesap edilir. Değerlerde ziyade varsa fazlası geri alınır. Arazinin işletilmeyen yıllara ait ecrimisil tazminat olarak kendisinden alınır.

K. BERKER (Urfa) - Muhterem arkadaşlar, 57 nci maddenin son satırında "ecrimisil" tâbiri kullanılmıştır. Bu tâbir mecellenin meri olduğu zamanda bir ıstılah olarak kabul edilmiştir. Bunun mülga mecelleye göre de bir manası vardır ve şudur: Mecelle hükümlerine göre gasbedilen menfaatler tazmin edilemez. Bu esas o zaman, menafî mağsube mazmuu değildir, cümlesiyle ifade olunmuştu. Binaenaleyh akde dayanmayan bir işgalden dolayı tazminat isteyebilmek için mutlaka işgal edilen gayrimenkulün muaddün-lil iştigal olması şarttır, yani kiraya verilmek üzere tahsis edilmiş bulunması şarttır. Mecelle ilga edilmiş olduğuna ve ecrimisil tâbirinin de mecelleye göre bir mânası bulunduğuna, Borçlar Kanunumuzda olsun, Medenî Kanunumuzda olsun böyle bir ıstılah kabul edilmemiş olduğuna göre, artık tamamiyle ortadan kalkmış olan ecrimisil tâbirinin, yepyeni olan Toprak Kanununa girmesini bendeniz mahzurlu görüyorum. Kaldiki

maddede tazminat kelimesi yerine intifa bedeli tâbiri kullanılmıştır. İntifa bedeli son fıkrayı müsaadenizle okuyayım:

“Gayrimenkullerin geri alınması halinde ödenen taksitler ve yapılan zaruri veya faydalı giderlerle araziden elde edilmiş olan intifanın bedelleri karşılıklı olarak hesap edilir. Değerlerde ziyade varsa fazlası geri alınır. Arazinin işletilmeyen yıllara ait ecrimisli tazminat olarak kendisinden alınır” Burada ecrimisil yerine tazminat veya “intifa ücreti” tâbirinin kullanılması daha doğru olurdu. Fakat cümleyi bozmamak ve esasen son fıkrada “ecrimisil” kelimeleri intifa bedeli olarak kullanıldığına göre, bendeniz bu tâbirin kullanılmasını muvafık buluyorum ve bir önerge sunuyorum.”

BAŞKAN - Önerge okunsun sonra cevap verirsiniz.

Yüksek Başkanlığa

Tasarının 57 nci maddesinde kullanılmış olan ecrimisil tâbiri mecellede müstamel ve hususî mânası bulunan bir ıstılahtır. Borçlar Kanunumuz bu ıstılahı kabul etmemiş, bağıtsız işgalden doğan alacağa tazminat adı verilmiş ve bu da mahkeme kararlarına geçmiştir. Ancak maddede (Ecrimisli tazminat olarak alınır) ibaresi mevcut olduğu için cümlemin büsbütün bozulmaması düşüncesiyle (ecrimisil) yerine (intifa bedeli) tâbirinin ikamesini teklif ederim.

Urfa Milletvekili

Kazım Berker

SÖZCÜ C. TÜZEL (Kayseri) - Önerge sahibi arkadaşımız Urfa Milletvekili Kâzım Berker Komisyona dâhil olmak itibarıyla ve mazbatada bir muhalefet şerhi bulunmadığına göre önerge vermesine İchtüzük müsait değildir. (Bravo sesleri, doğru, doğru sesleri).

Ecrimisil kelimesinin kanunlarımızda kullanılmamış olması meselesine gelince; biz ecrimisili mahrum kalma, intifa karşılığı olarak kullandık. Bununla beraber Kanunu Medenin kabulünden sonra daha birçok kanunlarımızda bu kelime yer almıştır. Binaenaleyh, burada da kalmasında bir mahzur yoktur. (Doğru, doğru sesleri).

(Urfa Milletvekili Kâzım Berker’in önergesi ikinci defa okundu).

BAŞKAN - Önergeyi oyunuzda sunuyorum. Nazarı itibare alanlar... Almayanlar... Nazarı itibare alınmamıştır.

Maddeyi aynen oyunuzda sunuyorum: Kabul edenler... Etmeyenler... Madde aynen kabul olunmuştur.

MADDE 58. - Borç daha evvel ödenmiş olsa bile borçlanma tarihinden başlayarak 25 yıl geçmedikçe ilgili arazi, yapı ve tesislerle işletme vasıtaları bu bölümdeki hükümlere bağlı kalırlar.

BAŞKAN- Maddeyi oyunza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Madde kabul edilmiştir.

MADDE 59. - Arazi, yapı ve tesisler verilenin ölümünde mirasçılar araziyi iştirak halinde işletirler. Muristen kalan araziye idare ve işletmek için mirasçılar kendi aralarında uyuşarak ortaklığa terekenin açılmasından başlayarak üç ay içinde bir temsilci seçerler.

Bu süre içinde seçmedikleri veya uyuşamadıkları takdirde sulh yargıçlığınca mirasçılar arasından reşit ve yeterliklisi seçilir. Sulh yargıçlığı yeterliğin belli edilmesinde tarım kuruluşunun düşüncesinin alabilir.

Ortaklıktan ayrılmak isteyen mirasçılar kalmak isteyenlerle uyuşarak hisselerini mirasçılardan birine veya birkaçına satabilirler. Şu kadar ki, arazi bütünlüğünün bozulmaması ve arazi üzerindeki bütün yapı ve tesislerle işletme vasıtalarının dahi birlikte devredilmesi şarttır.

Ortaklıktan ayrılan mirasçıların miras hisseleri için dahi bu arazi ipotek edilemez.

54,55, 56, 57, 58 inci maddeler hükümleri mirasçılar tarafından katılma halinde işletilen araziye, yapı ve tesisler hakkında dahi uygulanır.

Borç tamamiyle ödenmedikçe ve ödense bile borçlanma tarihinden başlayarak yirmi beş yıl geçmedikçe taksim veya şuyunun giderilmesi istenemez.

SÖZCÜ C. TÜZEL (Kayseri) - "54, 55, 56, 57 ve 58 inci maddeler hükümleri mirasçılar tarafından katılma halinde işletilen araziye yapı ve tesisler hakkında dahi uygulanır" fıkrasındaki (araziye) kelimesinin (arazi) şeklinde düzeltilmesi lâzımdır.

BAŞKAN - Maddeyi tashih veçhile oyunza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Madde kabul edilmiştir.

Sekizinci Bölüm

Türlü Hükümler

MADDE 60.- Bu kanun hükümlerine göre verilecek arazinin yerini göstermekte, arazi miktarı ile demirbaş çeşit ve sayılarının belli edilmesinde Tarım Bakanlığı takdir hakkını haizdir.

BAŞKAN- Maddeyi oyunza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 61.- Bu kanun hükümlerinin uygulanması dolayısıyla yapılacak bütün başvurular ve verilecek dilekçe, bildirim, yüklenme, senet, tasarruf belgeleri veya benzerleri ve sair her türlü kâğıtlar ve bütün resmî yerlerce ve noterlerce yapılacak işlemler bütün vergi, resim, harçlardan ve pul ödevlerinden muaf-tır.

BAŞKAN- Maddeyi oyunza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 62.- Bu kanun hükümlerine göre dağıtmak için arazi kamulaştırma işlerinin ve arazi dağıtımının yapılacağı yerler Tarım Bakanlığının teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca kararlaştırılır.

BAŞKAN- Maddeyi oyunza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 63.- Bu kanunun uygulama suretini gösterir tüzükler yapılır.

BAŞKAN- Maddeyi oyunza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 64.- 716 sayılı Borçlanma Kanununun 3 üncü maddesi ve 2490 sayılı Artırma Eksiltme ve İhale Kanununun 56 ncı maddesinin 2 nci fıkrası ve 2510 sayılı İskân Kanununun 17 nci maddesine bağlı toprak tevzi cetveli ve bu maddenin sanatkârlara yarım istihkak toprak verileceğine dair olan fıkrası ile 20 ve 21 inci maddeleri ve 2644 sayılı Tapu Kanununun 6 ncı maddesi hükümleri ve arazi dağıtılması hakkındaki diğer makamların yetkileri kaldırılmıştır. Bu kanuna aykırı sair hükümler arazi hakkında cari olmaz.

BAŞKAN- Maddeyi oyunza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

GEÇİCİ MADDE - 2644 sayılı Tapu Kanununun 6 ncı maddesi yürürlükte bulunduğu süre içinde, Devletin özel mülkiyetinde veya hüküm ve tasarrufu altında bulunan ve belediye sınırları dışında ve kamu hizmetine ayrılmamış olan ham toprağı açanlarla kamu hizmetine ayrılmamış olan araziyi kütük ve ağaç dikerek bağ ve bahçe haline getirmiş olanların bu kanunun yürürlüğe girmesi tarihinden başlayarak altı ay içinde o yerin en büyük mülkiye üstüne başvurmaları şartıyla hükmü kaldırılan altıncı madde uyarınca ve iskân haddi içinde belli olacak hakları tanınır.

Belediye sınırları içinde arazi üzerindeki imar ve ihya iddiaları dinlenemez ve bu yerleri işgal edenler adına tapu verilmez. İdare yerleri bu başvurmaları en kısa bir zaman içinde sonuçlandırmakla ödevlidirler. İlgililer, idare yerlerinin istiyebilecekleri bilgileri ve gerekli giderleri bu yerlere belli edilecek önel içinde vermezlerse haklarından vazgeçmiş sayılırlar. Altı ay içinde başvurmayanların veya dilekleri kabul edilmeyenlerin işgalleri altında bulundurdıkları topraklarla iskân haddi üstündeki miktarlar ve Devletin özel mülkü olup belediye sınırları içinde bulunan ve işgal edenler adına tapuya bağlanmamış bulunan topraklar Gayri menkule tecavüzün menî hakkındaki kanunda yazılı usuller dairesinde süre ve şarta bağlı olmaksızın Tarım Bakanlığının isteği üzerine bu yerleri ellerinde bulunduranlardan geri alınır.

BAŞKAN- Maddeyi oyunza sunuyorum. Kabul edenler.. Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 65.- Bu kanun yayınlandığı tarihten başlayarak yürürlüğe girer.

BAŞKAN- Maddeyi oyunza sunuyorum. Kabul edenler.. Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 66.- Bu kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

BAŞKAN- Maddeyi oyunza sunuyorum. Kabul edenler.. Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Tasarının tümünü açık oyla oyunza arz ediyorum.

Kutular buraya konacaktır. Lütfen sıra ile gelerek oylarınızı kullanınız.

(Afyon Karahisar'dan başlanarak oylar toplanmıştır.)

BAŞKAN - Oy vermeyen arkadaş var mı?

Oy verme muamelesi bitmiştir.

Açık oy sonucunu arz ediyorum.

Çiftçiye Topraklandırma Kanununa (345) arkadaş kabul oyu vermiştir. Kanun (345) oyla kabul edilmiştir. (Şiddetli alkışlar)

TARIM BAKANI Ş. R. HATİPOĞLU (Manisa) - Muhterem arkadaşlar şimdi kabul buyurduğunuz Çiftçiye Topraklandırma Kanunu, Büyük Millet Meclisinin şimdiye kadar çıkarmış olduğu mühim inkılâp kanunlarından biridir diyebilirim. Bu kanun memleketimizin, Cumhuriyetin kuruluşundanberi sürüp gelen mühim bir dâvasını halledecek olan bir kanundur. Biliyorsunuz arkadaşlarım, ben de muhtelif vesilelerle arz ettim, şimdi kabul buyurduğunuz kanunun konusu üzerinde uzun yıllardanberi ciddi çalışmalar olmuştur. Daha ilk zamanlarda memleketin bu mühim dâvasını müşahade ederek bu konu üzerinde ciddi çalışma yapanları şimdi huzurunuzda hürmetle anarım.

Ondan sonra, mevzun bir kanun tasarısı mevzuu halinde Devlet dairelerinde ele alındıktan sonra da çalışmalara devam etmiştir. Gerek Muhtelit Bakanlıklardaki çalışmalarda bulunanlarla gerek Tarım Bakanlığı teşkilâtında bulunup ta bu mevzuda iş almış olanlar hakikaten yürekten bir mesai ile, kanun tasarısının iyileşmesi yönünde, elden gelen gayretleri göstermişlerdir. Onların bu çalışmalarını da yine huzurunuzda överek anarım.

Sonra arkadaşlar, kanun tasarısı Yüksek Meclise sunulduktan sonra, memleketimizin umumî hayatını ilgilendiren bir dâvayı ihtiva ettiği için Mecliste de çok devamlı çalışmalara mevzu teşkil etmiştir. Tek tek arkadaşlarımla tasarının

en mükemmel şeklini alması için esirgemedikleri gayretlerini şükranla karışladığımı bir defa daha ifade etmek isterim.

Nihayet arkadaşlarım, kanun tasarısı komisyondan çıktıktan sonra Yüksek Kamutayda da dediği ilgiyi gördü. Bu bizi çok sevindirdi. Bugün bu tasarının bir kanun halini almış bulunması benim Yüksek Kamutaya yüreğimde toplanmış olan minnet ve şükranlarımı ifadeye imkân vermiş bulunuyor. (Allah muvaffak etsin sesleri ve alkışlar).

Arkadaşlar; Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu hepiniz bilirsiniz; ben teferruatı üzerinde duracak değilim, yalnız şu noktalara işaret edeyim ki, gerek teknik, gerek ekonomik ve gerek sosyal bakımlardan, zaman içinde tatbik edildikçe, milletimiz için gerçekten hayırlı neticeler verecektir ve ben buna yüreğimden inanıyorum. Şunu da ilâve edeyim ki; top yekûn bütün bu faydalar milletimizin gelişmesi noktasından çok çabuk kendisini gösterecektir. Şüphesiz arkadaşlar bütün bu faydaların gerçekleşmesi, kanunun iyi, selâmetli ve isabetli tatbikine bağlıdır. Bu kanunun memleketimizde vatandaşları rahatsız etmeksizin en salim şekilde tatbikinin ne kadar güç olduğunu muhterem Başbakanım bir vesile ile burada ifade ettiler.

Hükûmetinizin, bütün bu güçlükleri yenerek kanunun millete azamî faydalar temin edecek şekilde selâmetle tatbiki için elden geleni yapacaktır.

Tarım Bakanlığı teşkilâtında bulunan genç ziraatçı nesiller bu kanunun çiftçilerimiz için ve umumiyetle memleketimiz için büyük verimler getirmesini sağlayacak bir şekilde tatbikatında canla, başla çalışacaklardır. (Bravo sesleri)

Bundan başka arkadaşlar, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, yalnız Tarım Bakanlığı teşkilâtında çalışanların himmet ve gayretleri ile en iyi şekilde bir neticeye varması emniyet altına alınacak bir kanun mahiyetinde değildir.

Biz, bu kanunu milletimizin en geniş hayat sahasını ilgilendiren bir kanun olarak ele aldığımız için bütün Devletler teşkilâtında bulunanların tatbikatta yardımcı ve destekleyici rolü oynayacaklarını umuyoruz.

Arkadaşlarım, kanunun muvaffak bir tatbikata erebilmesi için, hiç şüphe etmiyorum ve bunun için yüreğim ümitle dopdoludur, milletimiz de anlayış gösterecektir.

Nihayet arkadaşlarım bu kanun tatbikatında Büyük Millet Meclisinin sevgisine ve müzaheretine güveniyoruz. Çünkü inkılâp dâvalarını ihtiva eden kanunların gerçekleştirilmesinde Cumhuriyet Hükûmetlerinin tükenmez ilham ve yıkılmaz dayanağı gene Büyük Millet Meclisidir. (Bravo sesleri, alkışlar).

BAŞKAN - Bir önerge var, onu okutacağım.

4. - ÖNERGELER

1. - *Erzincan Milletvekili Behçet Kemal Çağlar ve arkadaşlarının Toprak Kanununun kabulü dolayısıyla, Atatürk'ün yüce adının saygı ile anılmasına, Yüce Şef İnönü'ye Büyük Millet Meclisinin saygılarının sunulmasına ve Saracoğlu Hükûmetinin kutlanmasiyle kendilerine başarılar temennisine dair önergesi.*

Yüksek Başkanlığa

Türk devriminin yüksek başarısı "Toprak Kanunu"nu çıkarmak şerefine ulaşan Yedinci Dönem Büyük Millet Meclisi üyelerinin bu tarihi anda aşağıdaki hususlara karar vermelerini dileriz:

1.- Büyük Millet Meclisi çiftçiyi toprağa kavuşturma dâvasının ilk sahibi Atatürk'ün yüce adını en derin saygı ile anar.

2.- Büyük Millet Meclisi, Anayasada çiftçiyi toprak sahibi kılmak için yapılan değişiklikten başlayarak bu devrim hareketini şu tarihî âna kadar azimle takibeden Yüce Şef İnönü'ye derin saygılarını sunar.

3.- Büyük Millet Meclisi, çiftçiyi toprağa kavuşturma tasarısını Meclise getirerek büyük dâvanın kanunlaşmasındaki tarihî hizmetinden dolayı sayın Saracoğlu Hükûmetini kutlar, ona sevgi duyguları içinde başarılar diler.

4.- Büyük Millet Meclisi, çiftçiyi toprak sahibi kılacak kanunu kabul ve tasdik tarihinden sonraki ilk pazar gününü her yıl bütün yurttaki toprak bayramı olarak kutlanmasına karar vererek milyonlarca Türk çiftçisinin sevincine şimdiden ve yürekten katılır.

B. K. Çağlar
Erzincan Milletvekili
R. Güreli
Gümüşane Milletvekili
N. Fırat
Samsun Milletvekili
Necmeddin Sahir Sılan
Tunceli Milletvekili
R. R. Pasin
Ağrı Milletvekili
S. K. Yetkin
Urfa Milletvekili

Ş. Sökmensüer
Erzincan Milletvekili
Z. Arkant
Yozgad Milletvekili
N. Baydar
Malatya Milletvekili
F. C. Güven
İçel Milletvekili
Dr. K. Bayizit
Maraş Milletvekili
K. Aydar
İsparta Milletvekili

H. Pekcan
Kütahya Milletvekili

BAŞKAN - Önergenin dördüncü fıkrası ayrıca bir kanun teklifine ihtiyaç gösterir. Onun için oyunuzda yalnız önceki üç fıkrayı sunacağım. Bu üç fıkrayı kabul edenler... Etmeyenler... Oybirliğiyle kabul edilmiştir. (Sürekli alkışlar).

Çarşamba günü saat 15'te toplanmak üzere bugünkü birleşime son veriyorum.

Kapanma saaati : 17.10

Çiftçiyi Topraklandırma Kanununa verilen oyların sonucu:

(Kanun kabul edilmiştir.)

Üye sayısı	:	455
Oy verenler	:	345
Kabul edenler	:	345
Kabul etmeyenler	:	0
Çekinserler	:	0
Oya katılmayanlar	:	104
Boşlar	:	6

(Kabul edenler)

AFYON KARAHİSAR

İ. H. Baltacıoğlu

Dr. A. H. Selgil

A. Taşkapılı

B. Türker

S. Yurdkoru

AĞRI

H. Bayrak

R. R. Pasin

H. Tugaç

AMASYA

Z. Tarhan

E. Uras

A. K. Yiğitoğlu

ANKARA

M. Aksoley

Gl. N. Anılmış

B. Baykan

A. Baytın

H. O. Bekata

R. Börekçi

A. Çubukçu

F. Daldal

H. N. Mıhçıoğlu

M. Ökmen

Z. Yörük

ANTALYA

N. Aksoy

M. Çankaya

H. T. Dağlıoğlu

AYDIN

Dr. H. Alataş

Gl. R. Alpman

Dr. M. Germen

N. Göktepe

A. S. Levend

BALIKESİR

M. Akpınar

O. N. Burcu

H. Çarıklı

P. Etçioğlu

H. Karan

H. Küçükler

H. Onat

Gl. K. Özalp

F. Tiritioğlu

Y. S. Uzay

İ. H. Uzunçarşılı

BİLECİK

K. Gülek

Dr. M. Suner

BİNGÖL

T. Banguoğlu

BİTLİS

M. Ertan

B. Osma

BOLU

H. Ş. Adal
Korgl. A. Alptogan
H. C. Çambel
H. R. Öymen
C. Özçağlar
Dr. Z. Ülgen

BURDUR

Ş. Engineri
Dr. A. R. Yeşilyurt

BURSA

A. Akgüç
Gl. Â. Atlı
A. Duru
A. M. Erhan
M. F. Gerçeker
Dr. R. Güran
F. Güvendiren
Dr. M. T. Simer
Gl. N. Tınaz

ÇANAKKALE

S. T. Arsal
S. Batu
R. Bulayırılı
R. N. Güntekin

ÇANKIRI

Dr. A. Arkan
A. İnan
T. Onay
M. A. Renda

ÇORUH

A. R. Erem
M. M. Kansu
A. Tüzün

ÇORUM

E. S. Akgül
N. Atalay
Dr. M. Cantekin
M. Çağır
Dr. C. Kazancıoğlu

DENİZLİ

F. Asal
A. Ege
E. A. Tokad
Dr. B. Uz

DİYARBAKIR

R. Bekit
O. Ocak
Dr. İ. T. Öngören
Gl. K. Sevrüktekin
K. Şedele
Ş. Uluğ

EDİRNE

M. E. Ağaoğulları
M. N. Gündüzalp
Dr. F. Memik

ELÂZİĞ

H. Kişioğlu
İ. Yalçın

ERZİNCAN

B. K. Çağlar
A. Fırat
F. Kalfagil
Ş. Sökmensüer

ERZURUM

A. Akyürek
S. Altuğ
Gl. P. Demirhan

N. Dumlu

N. Elgün
M. H. Göle
Ş. Koçak
Gl. Z. Soydemir

ESKİŞEHİR

Y. Abadan
İ. Arukan
İ. U. Aykurd
İ. Özdamar

GAZİANTEP

Dr. M. A. Ağakay
Ö. A. Aksoy
C. S. Barlas
Dr. M. Canbolat
B. Kaleli
Dr. A. Melek
Ş. Özdemir

M. Şahin

GİRESUN

M. Akkaya
İ. Gürak
İ. Sabuncu
A. Sayar

N. Osten

F. Yüzatlı

GÜMÜŞANE

Ş. Erdoğan
R. Güreli
E. S. Tör

HAKKÂRİ

A. R. Göksidan

HATAY

A. Ş. Devrim

Gl. E. Durukan

H. Ilgaz

B. S. Kunt

H. Selçuk

İÇEL

Dr. M. Berker

T. C. Beriker

F. C. Güven

Ş. Tugay

H. S. Tanrıöver

Gl. Ş. Türsan

İSPARTA

K. Aydar

M. Karaağaç

H. Özdamar

K. Turan

C. Tüzemen

İSTANBUL

C. E. Arseven

Dr. G. Ataç

A. Bayındır

Dr. K. C. Berksoy

A. H. Denizmen

Dr. H. Diker

Dr. Gl. N. İ. Gözcü

F. Hamal

Z. Karamursal

H. Kortel

Ş. Â. Ögel

F. Öymen

V. Sarıdal

İ. H. Ülkmen

A. R. Tarhan

İZMİR

Ş. Adalan

B. Arıman

M. Birscl

Dr. H. H. Cura

E. Çınar

S. Epikmen

R. Köken

H. Onaran

E. Oran

Ş. Saracoğlu

Ş. Yunus

KARS

E. Demirel

C. Dursunoğlu

Gl. H. Durudoğan

Ş. Karacan

Dr. E. Oktay

Z. Orhon

E. Özoğuz

KASTAMONU

A. Binkaya

T. Coşkan

H. Çelen

H. Çoruk

Dr. F. Ecevit

T. Taşkiran

KAYSERİ

F. Baysal

A. H. Kalaç

R. Özsoy

M. K. Şatır

M. Taner

Ö. Taşcıoğlu

N. Toker

C. Tüzel

KIRKLARELİ

Korgl. K. Doğan

N. A. Kansu

KIRŞEHİR

F. Seler

Ş. Torgut

İ. Turan

KOCAELİ

S. Artel

Gl. M. Bakü

Dr. F. Ş. Bürge

A. Dikmen

R. Fenmen

S. Pek

İ. Tolon

S. Yargı

İ. S. Yiğit

KONYA

S. Arıkan

V. Bilgin

M. A. Binal

Gl. A. F. Cebesoy

S. Çumralı

A. H. Dikmen

Ş. Ergun

Dr. S. Irmak

H. Karagülle

K. Okay

N. H. Onat

A. R. Türel

Dr. O. Ş. Uludağ

KÜTAHYA

B. Atalay
Dr. A. S. Delilbaşı
M. Erkmen
S. Kutman
H. Pekcan
A. Tiridoğlu
V. Uzgören

MALATYA

E. Barkan
N. Baydar
M. Öker
Dr. C. Özelçi
M. Ş. Özpazarbaşı
M. Pektaş
H. Sağıroğlu
K. Sayın
O. Taner
M. N. Zabcı

MANİSA

Korgl. A. R. Artunkal
İ. Ertem
Ş. R. Hatipoğlu
Dr. S. E. Kâatçılar
F. Kurdoğlu
Y. Özey
F. Uslu

MARAŞ

Dr. K. Bayizit
R. Kaplan
H. R. Tankut
A. H. Tanpınar
A. Yaycıoğlu

MARDİN

Gl. S. Düzgören
E. Ergin
R. Erten
H. Menemencioğlu
Dr. A. Uras
L. Ülkümen

MUĞLA

Orgl. İ. Çalışlar
C. Karamuğla
H. Kitabcı
MUŞ

K. Kotan

NİĞDE

A. G. Bodrumlu
R. Dolunay
H. Mengi
F. Soyly
Dr. R. F. Talay
H. Ulusoy

ORDU

Ş. Akyazı
İ. Çamaş
Dr. V. Demir
Dr. Z. M. Sezer
H. Şarlan
H. Yalman
M. Yarımbıyık

RİZE

T. B. Balta
Dr. S. A. Dilemre
K. Kamû
F. Sirmen
A. Zırh

SAMSUN

H. Çakır
Z. Durukan
Amiral F. Engin
S. Erbay
İ. Ezgü
N. Fırat
N. Öztuzcu
M. A. Yörüker

SEYHAN

K. Çelik
Gl. N. Eldeniz
Dr. K. Satır
H. Uran

SİİRD

A. R. Esen
E. Kılıçcıoğlu
S. Tuncay
B. Türkay

SİNOB

C. Atay
C. K. İncedayı
Dr. B. Kökdemir
H. Orucoğlu

SİVAS

M. Ş. Bleda
E. Dizdar
A. Esenbel
Ş. Günaltay
H. Işık
Amiral H. Gökdale
R. Ş. Sirer
İ. M. Uğur
A. Yurdakul

TEKİRDAĞ

R. Apak
E. Ataç
F. Öztrak
N. Trak
C. Uybadın

TOKAD

S. Çelikkol
M. Develi
H. N. Keşmir
C. Kovalı
G. Pekel
N. Poroy
R. A. Sevensil
TRABZON
S. Abanozoğlu
M. S. Anamur

AFYON KARAHİSAR

H. Çerçel
A. Çetinkaya (İ.)
M. Gönenç
AMASYA
N. Aktın (İ.)
ANKARA
F. R. Atay (İ.)
M. Eriş
İ. İnönü (Cumhur B.)
M. Kayaoğlu
ANTALYA
Dr. G. Kahraman
T. Sökmen
N. E. Sumer (Bakan)
Dr. C. Tunca

M. Aydın
F. A. Barutcu
S. Day
D. Eyiboğlu
T. Göksel
R. Karadeniz
L. Yavuz

TUNCELİ

N. S. Silan
H. Üçöz
URFA
K. Berker
H. S. Coşar
R. Soyer
A. K. Tecer
E. Tekeli

(Oya Katılmayanlar)

AYDIN

Dr. R. Levent
A. Menderes
BALIKESİR
M. Demir (İ.)
S. Örgcevre
BİLECİK
M. Ş. Esendal
K. Sun (İ.)

BİNGÖL

F. F. Düşünsel
BOLU
C. S. Siren
BURSA
R. Canıtez (Bşk. V.)
Dr. S. Konuk (Bakan)

S. K. Yetkin

VAN

İ. Arvas
N. Berker
YOZGAD
M. Allıoğlu
Z. Arkant
Y. D. Karşlıoğlu

A. Sungur

ZONGULDAK

Dr. R. Barkın
E. Erişirgil
A. Gürel
Y. Z. Özençi
Ş. Tansan
R. Vardar

M. B. Pars

ÇANAKKALE

H. Ergeneli
A. Kamçıl
ÇANKIRI
B. Berkin (İ.)

ÇORUH

A. Uş

ÇORUM

H. Akdoğan (İ.)
İ. Eker (Ö.)
DENİZLİ
Y. Başkaya (İ.)
Dr. H. Berkman
H. Günver
N. Küçüka

EDİRNE

F. Balkan

E. Demiray

ELÂZİĞ

F. Ağralı (İ.)

F. A. Aykaç (İ.)

S. Sağıroğlu

ERZİNCAN

A. S. İlter

ERZURUM

R. Dinç

ESKİŞEHİR

E. Sazak

GİRESUN

Gl. İ. Sökmen (İ.)

A. Ulus

GÜMÜŞANE

H. F. Ataç

C. Selek

HATAY

A. Türkmen

İÇEL

R. Koraltan

İSTANBUL

Gl. R. Bele (İ.)

S. Cimcoz (İ.)

A. Ş. Esmer (İ.)

G. B. Göker (Hasta)

İ. A. Gövsa

Gl. K. Karabekir

H. C. Yalçın

İZMİR

C. Bayar

H. Menteşe

Dr. K. Örs

H. Â. Yücel (Bakan)

KARS

F. Köprülü

KASTAMONU

Z. Orbay (İ.)

R. Saltuğ

N. Tamaç

KAYSERİ

S. H. Ürgüblü (Bakan)

KIRKLARELİ

Z. Akın

Ş. Ödül

Dr. F. Umay

KİRŞEHİR

F. Çobanoğlu

KONYA

F. Gökmen

T. F. Sılay

KÜTAHYA

H. Benli

R. Peker

Ö. B. Uşaklı (İ.)

MALATYA

T. Temelli (İ.)

MANİSA

H. Bayur

R. N. Edgüer (İ.)

O. Erçin

K. Karaosman (İ.)

H. Sarhan

MARDİN

İ. F. Alpaya (İ. Ü.)

MUĞLA

S. Güney (İ.)

F. O. Menteşeoğlu (Hasta)

MUŞ

H. Kılıçoğlu (İ.)

NİĞDE

H. Tepeyran (İ.)

ORDU

S. S. Tarcan (İ.)

RİZE

H. C. Belül

SAMSUN

C. Bilsel (İ.)

SEYHAN

D. Arıkoğlu

S. Çam (İ.)

Ş. İşcen

C. Oral

A. M. Yegena

SİNOB

İ. H. Sevük (İ.)

SİVAS

K. Kitapçı

N. Sadak

TEKİRDAĞ

E. Pekel (İ.)

TOKAD

R. Erişken

TRABZON

H. N. Boztepe (Hasta)

H. Saka (Bakan)

VAN

M. Boya (Hasta)

YOZGAD

S. İçöz

S. Korkmaz (Hasta)

ZONGULDAK

Ş. Devrin (İ.)

H. A. Kuyucak (İ.) »

II. Şükrü Saracoğlu Hükûmetinin Bütçe Kanunları ve Bütçe Uygulamaları

1943 Yılı Bütçesi (1.6.1943 - 31.5.1944)

Maliye Vekili Fuat Ağralı, 1943 Malî Yılı Bütçesinin Büyük Millet Meclisine sunulması münasebetiyle Anadolu Ajansına şu beyanatı vermiştir:

“ 1943 malî yılı adî bütçesi de, Teşkilâtı Esasiye Kanununun tayin ettiği miatta yüksek meclise sunulmuş bulunmaktadır. Bu bütçenin masraf yekûnu (480 383 349) liradır. Yeni bütçe, 1942 malî yılına nazaran (86 056 411) lira bir fazlalık göstermektedir.

Bu fazlalık mevcut vergilerimizin verimindeki artışla karşılanmakta ve adî bütçemiz, yine mütevazın olmak vasfını muhafaza etmektedir. İkinci dünya harbinin belki beşinci yılına sirayet edecek olan yeni bütçe senesine ait normal ihtiyaçların bu şekilde teminine imkân hasıl olmasını memnuniyetle kaydederim.

1943 yılı masraf bütçesindeki fazlalık, fiat tereffülünün tevhit ettiği artışlarla beraber, memleket için çok hayırlı ve müsmir hizmetlere tahsisat ayrılmasından ileri gelmektedir.

Bu sene devlet borçları bütçesine harici borçlarımızın mukavele mucibince vaktinden evvel itfası için on üç buçuk milyon liraya yakın tahsisat koymaktayız. Bu tahsisat, bir asra yakın bir tarih devresinin mirası bulunan ve memleketin istiklâl ve şerefine dokunan elim hatıraları henüz zihinlerden silinmemiş olan Düyunu Umumiyenin ortadan kalkmasını temin edecektir. Diğer taraftan aziz Millî Şefimizin son mebus seçimi münasebetile vâki beyanatlarında işaret buyurdıkları veçhile, ne gibi hal ve şartlar içinde bulunursak bulunalım ihmalini tecvîz edemiyeceğimiz halk maarifi için de mühim para ayırmaktayız. Köy enstitülerine bu sene yeniden alınacak 3 000 talebe ile meslekî ve teknik öğretim programının icap ettirdiği yeni masraflar için bütçeye yeter derecede tahsisat konmuştur. Bu arada, nafia, münakale gibi müsmir hizmetlerin tahsisatı da arttırılmış bulunmaktadır.

Millî müdafaamızın bu sene de, adî bütçe dışında bırakılan fevkalâde ihtiyaçlarının miktarı, geçen senekinden farklı değildir. Bu yıl da, ilk parti olarak (120) milyon liralık fevkalâde tahsisat kanunu ihzar ve yüksek meclise takdim olunacaktır.

Fevkalâde masrafları, yine evvelki gibi kendilerine has fevkalâde menbalarla karşılayacağız. Şu noktayı şükranla kaydederim ki varlık vergisi tediyesinde milletdaşlarımızın gösterdiği fedakârlık, nakit tedbirlerinin sahasını tahdide yardım etmiş ve geniş ölçüde fevkalâde mahiyette tedbirler ittihazına ihtiyaç bırakmamıştır.

Vergi tahsilâtının her sene tahminlere nazaran fazlalık arzemesi, vergilerimizin mükelleflerin ödeme kabiliyetile mütenasip olduğunu göstermesi itibarile ne kadar memnuniyeti mucip ise, yurtdaşların vatan mükellefiyetlerine karşı olan alâkalarının delilini teşkil etmesi bakımından da o derece şükranla lâyık bulunmaktadır. Bu şükran borcunu yerine getireceği vazife sayıyor ve aziz vatandaşlarımızın gösterdiği bu alâka ve fedakârlığın temadisi sayesinde gelecek 1943-1944 yılının fevkalâde ihtiyaçlarını karşılamakta da güçlük çekilmeyeceğine kani bulunuyorum.

1943 malî yılı bütçesine bağlı (a) cetveline nazaran bütçenin masraf kısmı muhtelif daire ve vekâletler arasında şu suretle tevzi edilmiştir.

(a) Cetveli

Daireler	1942 bütçesi	1943 bütçesi	Fazlası	Noksanı
B. M. Meclisi	4 206 872	6 206 872	-	-
Riyaseticümhur	528 363	528 363	-	-
Divanı muhasebat	851 721	851 721	-	-
Başvekâlet	1 256 039	1 301 301	45 262	-
Devlet Şûrası	391 638	392 286	648	-
Matbuat U. Müdürlüğü	1 688 685	2 289 192	600 507	- » 375

Maliye Bakanı Fuat Ağralı, 1943 Malî Yılı Bütçesinin Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulması münasebetiyle Mecliste yaptığı konuşmada:

“ ‘Aziz Türk Milletinin ve vatanın istiklâlini ve büyük neslimizin feyizli istikbalini muhafaza ve idame uğrunda bizim tarafımızdan da takip edilen ve Yüksek Meclis tarafından ötedenberi tasvip edilmiş bulunan bu yolun en hayırlı olduğunu ve Türk Milletinin bu büyük maksat ve gaye için alınan tedbirlerinin kendine tahmil ettiği külfetlere, sıkıntılara en yüksek kabiliyette bir anlayış ve kavrayışla katlanmakta ve Hükûmet tedbirlerin muvaffak olması için bütün kudretiyle çalışmakta olduğunu tebarüz ettirmeyi çok zevkli bir vazife sayarım.’ demektedir.

Savaş giderlerinin, savaş dışında kalan ülkelerde mevcut vergilere zam ve yeni vergiler konulması suretiyle veya istikraza başvurularak karşılandığını belirten Bakan, vergi artırımlarını, yeni vergiler konulmasını veya savunma giderlerini karşılamak için yapılan istikrazların doğal olduğunu söylemektedir.

1943 malî yılı bütçesi toplamı 486.717.349 lira olarak bağlanmıştır. Savaş dışında kalmakla birlikte savaşın tüm sınırlarımızda devam etmesi, bu savaştan ülkenin korunması, ‘emniyet ve selâmeti’ için gereken ağır yüklere ve ekonomide ortaya çıkardığı zorluklara ve fedakârlıklara katlanmak gerekmektedir.

375 *Ayın Tarihi*, Sayı: 112, 1-31 Mart 1943, 39-40. ss.

Gider bütçesi,

Gider bütçesi yukarıda da değinildiği üzere 486.717.349 liradır. Hükûmetce önerilen 480.383.349 liraya göre 6.334.000 lira fazladır. Bu fazlalık Hükûmetin Anayasa gereği Mart ayında hazırlamak zorunda olduğu bütçe tasarısı ile Bütçe Komisyonunun hazırlanan tasarayı görüşmesi sırasında elde bulunan gelir verilerinin değerlendirilmesi sonucu ortaya çıkmaktadır.

Bütçe denk olarak T.B.M.M.'ne sunulmuştur.

1942 yılına göre artış 92 milyon liradan biraz fazladır. Bu tutarın çeşitli daireler arasında dağılımı ise şöyledir. 10.880.000 lirası Maliye Bakanlığına, 21.198.000 lirası Devlet borçlarına, 14.595.000 lirası Millî Eğitime, 14.5 milyon lirası Millî Savunmaya, 11.558.000 lirası Jandarmaya, 4.560.000 lirası Tarıma, 2,5 milyon lirası Emniyete, 2.455.000 lirası Bayındırlık, 2.264.000 lirası Adalet, 1.986.000 lirası Gümrük ve Tekel, 5.900.000 lirası' da diğer bakanlıklara dağıtılmıştır.

Olağanüstü ödenek,

Maliye Bakanı olağanüstü ödeneğin gerekçesini şöyle açıklamaktadır. 'Başlangıçtan beri her sene sahasını biraz daha genişleten ve bugün cihanşumul bir mahiyet alan harbin icabı olarak almağa mecbur olduğumuz müdafaa tedbirlerinin istihzam ettiği masraf her yıl gittikçe artarak geçen sene, günde bir milyonu bulmuş ve içinde bulunduğumuz 1942 yılında bir buçuk milyona yaklaşmıştır. Önümüzdeki sene bu miktarı aşmayacağını ifade ve temin etmekte hiç kimse için imkân dahilinde görülmemektedir.' denmektedir.

Maliye Bakanı Ağralı, bu savaşın ne kadar devam edeceğini şimdiden hiç kimsenin takdir ve tayine kadir olmadığına göre bu fevkalâde masraflarımızın daha nerelere kadar yükseleceğini kestirmenin imkânsız olduğunu, bu olağanüstü masrafların emisyona dayanarak değil, yeni vergiler ihdâsı ve mevcut vergilere en son had ve kabiliyetlere kadar zamlar icrâsı ve uzun vâdeli istikraz akti suretiyle karşılanabileceği kanaatindedir: »

« Gelir bütçesi,

Gelir bütçesi Maliye Bakanlığınca sekiz aylık gelir verilerine göre 480.386.000 lira olarak saptanmış. Bütçe encümeninde tasarının görüşülmesi sırasında gelir tahminleri onbir ay gelir verileri gözden geçirilmiş ve gelir tahminleri 6.344.000 lira artırılmıştır. Ancak, hayvanlar vergisinde 1.736.000 liralık bir gelirin eksik toplanacağını saptıyan Bütçe encümeni bu tutarı toplam gelir tahminlerinden düşerek 1943 malî yılı Bütçesini 486.720.000 lira olarak bağlamıştır.

Bütçe tasarısının Türkiye Büyük Millet Meclisinde görüşülmeye başlamasından önce bazı vergilerin oranları artırılmıştır. Bu zamanlar muamele vergisine,

tapu ve kadastro harçlarına, ve kibritten alınan millî müdafaa vergisini kapsamaktadır. Yapılan zamların gelir toplamı 14.475.000 lira hesaplanmaktadır.

1943 malî yılı bütçesi 1942 yılına göre 92 milyon lira fazla bağlanmıştır. Vergilere yapılan son zamlar çıkarılırsa artış 77 milyon liradır.

1939 Ağustos sonunda tedavüldeki evrakı naktiye miktarı 288.5 milyon lira idi. Oysa 15.5.1943 günü tedavüldeki banknotların toplamı 734.8 milyon liraya ulaşmıştır. Savaşın başladığından anılan güne kadar geçen süre içinde artış 445.7 milyon lira olmuştur.

Maliye Bakanı konuşmasına şöyle devam etmiştir.

“Bu mevzuda herşeyden evvel iyice anlaşılması lâzım gelen hakikat şudur:

Tedavüldeki evrakı naktiye miktarında harbin zuhuratından beri hâsıl olan tezayüdün büyük kısmı musmîr işlerle ticarî ihtiyaçlara taallük etmektedir.

1.- Harbin zuhurundan evvel gerçekleşmesine başlanmış olan sanayi programı için harpten sonra tahsis olunan sermaye, bütçeden temin olunanlar hariç, 65.200.000 lira tutmaktadır.

2.- Harp başladıktan sonra Devletçe büyük su işlerine tahsis edilen para 35.600.000 lira tutmaktadır.

3.- Harp senelerinde fevkalâde hallere karşı koyma ve ziraat ve sanayi takviye maksadiyle millî korunma sermayesinden ifraz ile istimal olunan miktar 55.100.000 lirayı bulmuştur.

4.- Harp yıllarından devlet müesseselerinden bazılarının iştigal mevzuları dâhilinde iktisadî sahadaki müdahaleleri için tahsis olunan miktar 23.300.000 lirayı bulmuştur.

5.- Harbin başladığından beri ticaret âleminde harici kredilerin kesilmesi yüzünden ticarî ve ziraî senetlerdeki tezayüt miktarı Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankasının en son haftaya ait kayıtlarına göre 54.900.000 liradır.

Bu saydıklarımın hepsi sınaî ve ziraî istihsâlatın artırılmasına münakalatın tanzimine ve ticarî ve ziraî senetler mukabilinde kredi temin etmek hususunda Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasına düşen en esaslı bir vazifenin başarılmasına matuf olmak maksadiyle evrakı naktiye hacmindeki tezayüdü makul gösterecek mahiyette âmiller olup yalnız bunların yekûnu 234.100.000 lira tutmaktadır. »

« Dünya harbinin dördüncü senesi tamamlanmak üzere olduğu ve millî müdafaa masraflarımız harbe takaddüm eden müdafaa bütçelerinin beş mislini ve devlet bütçesinin iki mislini aştığı bir sırada tedavül hacmi bu masraflar yüzünden de bir miktar artmış ise bu sebeple vaki olan tezayüt miktarının çaresiz olduğunu teslim etmek insafa muvafık olur. Bununla beraber tedavül hacminin

lüzumundan fazlasını artmasını önlemek Hükümetimizce bir zaruret olarak telâk-ki edilmekte.. »

Kesin hesaplar,

1941 malî yılı bütçesi adi ve olağanüstü kaynaklardan 648.118.751 lira tahsil edilerek buna karşı 545.905.486 lira tediye olunmuş yıl sonunda 35.970.869 lira bütçe emanetine alınmıştır. Bu duruma göre 1941 bütçesi 66.242.396 lira fazla ile kapanmıştır.

1940 yılında, bütçeden ve olağanüstü kaynaklardan sağlanan 550.209.438 lira gelire karşı 516.235.833 lira nakten ödeme yapılarak 29.338.007 bütçe emanetine alınmış ve bu yılın hesabı da 4.635.597 lira fazlalıkla kapatılmıştır.

Tarım,

Millî korunma sermayesinden Tarım Bakanlığı emrine 1942 malî yılı içinde tahsis olunan meblağ bir önceki yıla göre 12.400.000 lira fazladır.

Bu paradan 8,5 milyon lirası tarım araç ve gereçleri ithali için Ziraî Donatım Kurumuna verilmiştir. 2.700.000 lirada ziraî kombina kuruluşlarının geliştirilmesi için ayrılmıştır.

Sanayi ve maden işleri,

Sümerbank tarafından yaptırılan çimento fabrikası işletmeye açılma durumuna gelmiştir.

Karabük demir ve çelik fabrikası haddehanesinin ülke gereksinimine daha yakından cevap verecek şekilde genişletilmesi, sülfirik asit fabrikası yapımı, yeni bir iplik fabrikası yapımı, ateş tuğlası üretimi için şamut fabrikası kurulması 1943 yılı programında yer almış bulunmaktadır.

Beykoz tutkal fabrikası, Karabük naftalin fabrikası 1942 yılında işletmeye açılmış, kundura ve pamuklu dokuma üretimi geliştirilmiştir.

Bayındırlık işleri,

Diyarbakır-Cizre-Van demiryolu yapımı devam etmektedir. Zonguldak-Kozlu demiryolu ise kısa bir süre sonra işletmeye açılacaktır.

Su işleri,

Bütçe tasarısının görüşüldüğü günlerde 47 milyon liralık inşaat ve tesisat taahhüde bağlanmıştır.

Bu işlerden 31 milyon liralık bölümü bitirilmiş 6 milyon liralık diğer bir bölümü de bir yıl içinde bitirilecektir.

Enerji taşıma işlerine gelince, Çağlayık-Eskişehir hava hattı projesiyle Ege bölgesi elektrik taşıma hatlarının bir yıl içinde bitirilmesi düşünülmektedir.

Dış Ticaret,

İthalâtta bir yıl önceye göre 72.8 milyon lira ihracatta ise 41.9 milyon liralık bir fazlalık sağlanmıştır.

Dış ticaretimiz kliring ve takas esaslarına göre işlemekle beraber serbest dövizli dış alım ve satımlara önem verilmektedir.

Döviz vaziyetimiz,

1941 takvim yılı sonunda 79.500.000 liraya ulaşan döviz gelirimiz 1942 yılı sonunda 145.100.000 liraya yükselmiştir.

Altın mevcudumuz Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının son haftalık bültenine (15.5.1943) göre 140.7 tona ulaşmıştır. Geçen yılın aynı haftasında altın mevcudu 95.7 ton kadardı.

1933 Türk borcu tahvilleri bu olumlu ortamdan yararlanılarak itfa edilmiştir.

Osmanlı borçlarından Cumhuriyet hükûmetine isabet eden hisseyi temsilen (% 7.5 faizli 1933 Türk borcu) adıyla beheri 500 Fransız Frangı itibarı kıymette 1.925.272 adet tahvil çıkarılmıştır.

İstikrazın itfâ süresi 50 yıl olmakla beraber itilâfnamede bu tahvillerin 1943 Haziran'ından sonra başka bir istikraza tahvili veya başabaş fiyat üzerinden erken ödemeye tâbi tutulabileceği kabul edilmişti.

Bu hükümden yararlanarak 25 Kasım 1943 kupon vadesinde tahvillerin ödenmesi sağlanacaktır.

Maliye Bakanı Ağralı, "Bu suretle imparatorluğun çok acı hatırasını yaşayan büyük bir borç ortadan kalkacaktır" demektedir.

Bankalar:

1940 yılı sonunda 293.600.000, 1941 yılı sonunda 401.900.000 lira olan bankalardaki mevduat 1942 yılı sonunda 462.500.000 liraya yükselmiştir.³⁷⁶

1943 Mali Yılı Bütçe Kanunu'nun Meclis'te Müzakeresi³⁷⁷

" 1.- 1943 malî yılı Muvazenei Umumiye Kanunu lâyihası ve Bütçe encümeni mazbatası (1/1) [1]

REİS- Söz Maliye vekilininidir.

MALİYE VEKİLİ F. AĞRALI (Elâzığ)- Aziz arkadaşlarım,

1943 malî yılı bütçesi Bütçe encümeninizin derin ve değerli tetkikleri neticesinde aldığı son şekli ile yüksek tasvibinizle arzedilmiş bulunmaktadır.

376 Ertuğrul Baydar; *İkinci Dünya Savaşı İçinde Türk Bütçeleri*, Ankara, 1978, 51-56, ss.

377 *TBMM Zabut Ceridesi*, Devre: VII, İçtima: F., Cilt. 2, Yirmi altıncı inikat, 24.V.1943, 154-175, ss.

Yekûnu 486 717 349 lira olarak tesbit edilmiş olan bu bütçe, cihanşümul harp yılında hazırlanan bütçelerin dördüncüsüdür. Dışında kalmakla beraber her taraftan hudutlarımızı saran bu ateşten yurdumuzun emniyet ve selâmeti için ihtiyarı icabeden büyük külfetlere, harbin cihan iktisadî hayatında ve tabiatıyla memleketimizde yarattığı zorluklar katılınca malî durumumuzun ve düzenimizin intizamını muhafazada mâruz bulunduğumuz müşkülât ve fedakârlığı uzun uzadıya izaha lüzum ve mahal görmemekteyim. Bütçemizin esaslı hatlarını tahlile başlarken ilk önce şu noktayı tebarüz ettirmeliyim ki harp yılları içinde hazırlanmış bütçelerimizde olduğu gibi bu bütçemizin tertip ve tanziminde de birinci sırada gözettiğimiz hedef, hudutlarımıza kadar gelen büyük harbin her türlü inkişaflarının ve bu arada en fena ihtimallerin icabı olarak yurt müdafaa tedbirlerini almak ve bu tedbirlerin iktiza ettirdiği bütün masrafları karşılamaktır.

Diğer taraftan şimdiye kadar harpten uzak kalabilmiş olan memleketimizin bu suretle mazhar olduğu müstesna sulh nimetinden umumî vaziyetin imkân verdiği derecede fazla faydalanabilmesi için aziz Türk milletinin ilim ve irfanı ve bu meyanda teknik bilgi ile teçhizleri uğrunda çizilen programlarımızın aksamadan yürütülmesini ve nafia, su, sanayi faaliyet ve hareketleri için harbe tekaddüm eden uzun yıllardan beri tesbit edilen projelerimizin tahakkukunu da aynı safta mütalâa ederek bunlar için ihtiyarı icabeden büyük masrafların karşılanması da ehemmiyetle gözönünde tutulmuştur.

Yine şu noktayı işaret etmeliyim ki harp içinde bulunan Devletlerin yüklenedikleri büyük masraflar ve her sene için değil, her gün ihtiyarına mecbur bulundukları büyük rakamlar ve bunların karşılanması için milletlerine tahmil ettikleri büyük külfetler üzerinde durmaksızın harp dışında kalan Devletlerin hemen hepsinin gerek memleketlerinin müdafaa tedbirleri, gerek iktisadî bünyelerinin korunması için ihtiyarına mecbur kaldıkları büyük fedakârlıkların neticesi olarak her sene, bir evvelkine nazaran mühim nispette kabaran bütçe masraflarını karşılamak maksadıyla aldıkları çeşitli tertipler arasında en salim ve emin olarak takip edilen yolun mevcut vergilere zam veya yeni vergiler ihdası veya istikraza müracaat şeklinde olduğu görülmektedir.

Aziz Türk milletinin ve vatanının istiklâlini ve büyük neslimizin feyizli istikbalini muhafaza ve idame uğrunda bizim tarafımızdan da takip edilen ve Yüksek Meclis tarafından ötedenberi hesap edilmiş bulunan bu yolun, en hayırlı olduğunu ve Türk milletinin bu büyük maksat ve gaye için alınan tedbirlerin kendine tahmil ettiği külfetlere, sıkıntılara en yüksek kabiliyette bir anlayış ve kavrayışla katlanmakta ve Hükümet tedbirlerinin muvaffak olması için bütün kudretiyle çalışmakta olduğunu tebarüz ettirmegi çok zevkli bir vazife sayarım.

Gerek bu bütçenin tanziminde, gerek fevkalâde tedbirlerin ve masrafların karşılanmasında hâkim olan bu ana düşünceye işaret ettikten sonra müsaadenizle âdi bütçe ve fevkalâde masraflarımızın tahlil ve mücmelen izahına çalışacağım.

Bugün Yüksek Meclisin müzakere mevzuu olan âdi bütçemizin yekûnu biraz evvel arzettiğim veçhile 486 717 349 liradır. Hükûmetçe teklif olunan 480 383 349 liraya nazaran 6 334 000 lira fazladır.

Teşkilâtı Esasiye Kanunumuzun emri veçhile Mart iptidasında Hükûmetçe hazırlanan ve Cumhuriyetimizin tesis ettiği değişmez kaideye göre denk olarak takdim edilmiş bulunan bütçemizi hazırlarken elimizde sekiz aylık varidat rakamları üzerinden yapılmış tahminlerimize uygun olarak masraflarımızı da çerçevelemiş bulunmakta idik. Bütçe encümeni tetkikleri sırasında on aylık varidat rakamlarımız elde edilmiş ve Hükûmetle encümen arasında tam mutabakat halinde varidatımız 486 720 500 lira olarak tahmin edildiği gibi tesbit olunan bu fazla ile de Bütçe encümeni tarafından masraf kısmında zaruri görülen bazı hizmetlere yine Hükûmetle mutabık olarak zamlar yapılmak suretiyle ve yine denk olarak huzurunuzda gelmiş bulunuyor.

1942 senesine nazaran bu bütçede görülen 92 küsur milyonluk farkın belli başlı hizmetler itibariyle tevzi şekli şöyledir:

10 880 000 lirası Maliyeye, 21 198 000 lirası Devlet borçlarına, 14 595 000 lirası Maarife, 14,5 milyon lirası Millî Müdafaaya, 11 558 000 lirası Jandarmaya, 4 560 000 lirası Ziraate, 2,5 milyon lirası Emniyete, 2 455 000 lirası Nafiaya, 2 264 000 lirası Adliyeye, 1 986 000 lirası Gümrük ve İnhisarlar, 5 900 000 lirası da diğer vekâletlerin muhtelif hizmetlerine, evvelce çıkarılmış kanunların icabet-tirdiği teşkilât tevsilerine ve bugünkü iktisadî durum icabı olarak idarî masrafların karşılanması için ayrılmıştır.

Şunu da hemen söylemeliyim ki Maliye bütçesindeki 10 800 000 küsur liralık farkın ancak 800 küsur bin liralık kısmı geçen sene Büyük Meclisin kabul ettiği hukuk müşavirliği ve varidat teşkilâtının karşılığı olarak verilmiş zammın ve 1 650 000 lirası kanunla muayyen aidat ve mahkeme harçları ile tediye gibi mukannen masraflar tertibine ilâve edilmiş, 1,5 milyon lirası hususi idarelere ve belediyelere yardım, 3,5 milyon lirası da bütün Devlet teşkilâtına dahil memurlara parasız verilecek giyim eşyası ve 1,5 milyon lirası da mülhak bütçelere ve hayır müesseselerine Devletçe yapılması lâzımgelen yardımlar ile Erzurum, Erzurum şehirlerinin imarı için hususi kanunu mucibince yapılacak ikrazlara ve 500 bin lira da Devlet ziraat işletmeleri kurumu sermayesine tahsis edilmiştir.

Devlet borçları bütçesinde görülen 21 küsur milyonluk fazlanın başlıcaları beş milyonu muhtelif kanunların verdiği salâhiyetlere istinaden çıkarılan Hazine bonolarının itfası karşılığı tertibine ilâve edilmesinden ve 15 milyon liranın da İmparatorluğun Cumhuriyete bıraktığı ve çok acı hatıralarını sinesinde yaşattığı büyük borç mirasının tamamen ödenerek bütçemizden silinmesi gibi hayırlı ve faydalı bir maksadın istihsalı için tahsisinden ibarettir.

Farkın mütebaki belli başlı büyük rakamları da demin arzettiğim gibi başta âdi bütçeye 14,5 milyon olarak ilâve edilen Millî Müdafaa bütçesi olduğu halde 11 milyon zammedilen Jandarma ve 14,5 milyon arttırılan Maarif bütçelerine ait bulunmaktadır.

Aziz arkadaşlarım; bu mücmel mâruzatım açıkça göstermektedir ki, bu bütçemizde 1942 bütçesine nazaran fark görünen ve sene gayesine kadar hâsıl olacağını tahmin ettiğimiz varidat fazlasıyla küçük bir nispette muhtelif vergilere yapılmasını tasvip buyurduğunuz zammın hasılası olan 92 milyon lira başta aziz Türk vatanının müdafaası olmak üzere Türk milletinin emniyeti ve teknik bilgilerle yükselmesi gibi büyük gayelere hasredilmiştir. Bütçenin tetkik ve müzakeresi sırasında görülecektir ki, diğer muhtelif hizmetlere yapılan ilâvelerde münhasıran memleket ve millete faydalı işlere ve Devlet mekanizmasının iyi işlemesi gibi maksatlara tahsis edilmiş, ve halktan aldığımız paraların yine halkımızın ve vatanımızın en yüksek menfaat ve maksatları için sarfedilmesinde en büyük dikkat ve ihtimam gösterilmiştir.

Masraf bütçesine dair mâruzatıma nihayet verirken eski tekaüt kanununa göre tekaüt edilmiş olan vatandaşlara bugünkü şartlarda mâkul bir yardımı huzuruza pek yakında teklif etmek kararında olduğumuzu arzedeceğim. (Alkışlar, teşekkür ederiz sesleri).

Şimdi Hükûmetçe derpiş edilen fevkalâde tahsisat hakkında da mücmelen düşüncelerimizi arz etmek suretiyle bu faslı kapatacağım.

Memleket müdafaası için alınması gerekli fevkalâde tedbirlerde ilk harp senesinden itibaren yürüdüğümüz yol, Yüksek Heyetin malûmu olduğu üzere cihanşümul harbin yürüyüş ve inkişafını dikkatle takip etmek ve durumun icabına göre tertiplerimizin bir seneliğini birden topyekûn önceden tesbit ve tâyin etmeğe imkân görülemediğinden bu masrafların istilzam ettiği tahsisata ait kanun lâyhalarını her sene üç dört aylık fasılalarla huzuruza getirerek tedbirlerimizi ve icaplarını yüksek tetkik ve tasvibinizden geçirmek suretiyle ihtiyaçlarımızı tatmin eylemekten ibaret bulunmaktadır.

Filhakika bugünkü fevkalâde şartlar içinde en uygun olan bu yolda yürümenin büyük faydaları görülmüştür.

Başlangıcındanberi her sene sahasını biraz daha genişleten ve bugün cihanşümul bir mahiyet alan harbin icabı olarak almağa mecbur olduğumuz müdafaa tedbirlerinin istilzam ettiği masraf her yıl gittikçe artarak geçen sene günde bir milyonu bulmuş ve içinde bulunduğumuz 1942 yılında bir buçuk milyona yaklaşmıştır. Önümüzdeki sene de bu miktarı aşmıyacağını ifade ve temin etmekte hiç kimse için imkân dahilinde görülmemektedir. Bu sebeptendir ki, bugünkü şartlara göre bir senelik tertipleri ve bunların karşılıklarını gözönünde bulundurmakla

beraber birinci kalemde ancak dört beş aylık bir tahsisat istenmektedir. Üst tarafı da önümüzdeki içtima devresinde muhtelif zamanlarda yeni şartlara ve icaplara göre Yüksek Meclise arz edilecektir.

Ancak şunu da ilâveten arz etmeğe mecburum ki dört senelik hayatını hemen hemen doldurmakta olan misli görülmemiş ve işitilmemiş beşer ıstırap ve sefaletlerini doğuran bu hailenin daha ne kadar devam edeceğini şimdiden hiç kimsenin takdir ve tâyine kadir olmadığına göre bu fevkalâde masraflarımızın daha nerelere kadar yükseleceğini kestirmek de imkânsız olduğundan bu gibi masrafların muvakkat tedbirlerle karşılanması yolu her Devletçe tamamen kapatılmış, daha cezri ve daha esaslı düşüncelere ve tertiplere yer verilmiştir. Biz de bu yoldan yürüyecek ve bu fevkalâde masraflarımızı emisyon dayanmakla değil, yeni vergiler ihdası, mevcut vergilere en son had ve kabiliyetlere kadar zamlar icrası ve uzun vâdeli istikrazlar akdi suretiyle karşılayacağız.

Şeker istihlâk vergisinden âdi bütçede yer alan 39 milyon lirasından üst tarafı ki -50-60 milyon lira olacağını tahmin ederim- müskirat ve tütün gibi inhisar maddelerinden alınan Millî müdafaa vergi zamları -ki bunların da 57 750 000 lira olacağını tahmin ederim. Fevkalâde masraflara karşılık tutulacağı gibi bu sene hususi bir kanunla verilen salâhiyete istinaden önümüzdeki sene çıkartılacak Millî müdafaa istikrazından elde edilecek paralar, varlık vergisinden 1942 senesinde devredilecek ve önümüzdeki sene de bu vergi bakayasından tahsil edilecek miktarlar, tamamen bu fevkalâde tahsisata karşılık olarak muhafaza edilecek ve bunların karşılamayacağı masraf kısmını da bugünkü şartların toprak mahsullerinde temin ettiği fazla menfaatlerden bir vergi almak ve kazançlardan mütehammil görülen sınıf ve sanatlar üzerinde zamlar yapmak suretiyle kapatılacak ve bu hareket tarzıyla külfetlerin millet arasında tevzii noktasından en uygun ve adalete en yakın bir karşılık temin edilmiş olacaktır.

Gerek bugünkü hayat ve şerefimizin korunması gerek Türk milletine mev'ud parlak bir istikbalin sağlanması için bundan başka düşünülecek ve yürünecek iyi bir yol olmadığını yüksek huzurunuzda aziz Türk milletine ifade etmek mecburiyetindeyim.

İsteyeceğimiz malî fedakârlıklar, istikbalin feyizli ve semereli hayat ve inkişafını sağlayacağından vatansever Türk milletinin seve seve bu yüksek vatan ödevlerini yapacaklarına inancım vardır. Bundan mutmain bulunuyorum.

Müsaadenizle şimdi varidat bütçesi hakkındaki mâruzatıma geçeceğim.

Varidat bütçesi:

Biraz evvel arzettiğim veçhile Hükûmetçe takdim olunan bütçe lâyihasının varidat muhammenatı bu lâyihanın takdimi sırasında 1942 senesinin malûm olan sekiz aylık tahsilât miktarına ve teklif edilmiş bulunan vergi zamlarının getireceği

varidata göre hesaplanmış ve 480 386 000 lira olarak tesbit edilmişti. Lâyihanın Bütçe encümeninde müzakeresi devam ederken 1942 yılının on aylık tahsilât rakamları belli olduğundan tetkikatını bu rakamlara göre yapan Bütçe encümeni 1943 varidat muhammenatını Hükûmetle mutabık olarak lâyihadaki miktara nazaran 6 334 000 lira fazlasiyle tesbit etmiştir.

Bütçe encümeninde varidat muhammenatı üzerinde yapılan bu tetkik sonunda hayvanlar vergisi tahmini de tebeddül ettiğinden bu hususta kısaca malûmat arzını faydalı görmekteyim.

Varidat bütçesinin encümünde müzakeresi sırasında tebeyyün eden bu seneki kayıt neticesine göre hayvanların umumî yekûnu 37 840 000 dır. Bu miktar geçen sene 40 milyon olduğuna göre hayvan adedinde yüzde 6.2 nispetinde bir tenakus olduğu anlaşılmaktadır. Bu cihet nazara alınarak hayvanlar vergisi tahmini lâyihadaki miktara nazaran 1 736 000 lira noksaniyle tesbit edilmiştir.

Huzurunuzda arzolunan şekliyle 1943 bütçe lâyihasının varidat muhammenatı yeni vergi zamlarından beklenen miktariyle birlikte 486 720 000 liraya balığ olmaktadır. Bir kaç gün evvel kabul buyurmuş olduğunuz kanun mucibince vergilerimize yapılan zamlar muamele vergisine, tapu ve kadastro harçlarına ve kibritten alınan millî müdafaa vergisine inhisar etmektedir.

Arzettiğim bu zamlardan 15 475 000 lira varidat beklenmektedir.

1943 varidat bütçesi yekûnu 1942 senesi muhammenatından 92 milyon lira fazla olduğuna göre bu fazlalıktan şimdiki arzettiğim zamlar tenzil edildiği takdirde aradaki farkı teşkil eden (77 milyon) liranın mevcut vergilerimizde husul bulan inkişafa ait olduğu tezahür eder. Bu hal vergilerimizi fevkalâde zamlarda dahi iktisadî bünyemize en uygun şekilde ayarlamak hususunda Büyük Meclisin gösterdiği basiret ve itinanın güzel hayırlı neticelerini ifade etmek itibariyle sureti mahsusada tebarüz ettirmeği vazife sayarım.

Harbe tekaddüm eden senelerde vergilerimizi imkânların müsaadesi nispetinde tahfif etmek suretiyle millî kalkınmayı desteklemek yolundaki malî prensiplerimiz, cihan harbinin harp dışında kalan milletlere de yüklediği büyük külfetler muvacehesinde sekteye uğramakla beraber, ilk fırsatta yine bu yola gireceğimizi ve müstahsillerimizin, kazanç erbabının bugünkü fedakârlıklarının lâıyk olduğu karşılıkları görececeklerini şimdiden müjdelemek isterim.

Yüksek Heyetinizce malûmdur ki 1929 senesinde başlayan dünya iktisadî buhranının memleketimizde ilk ve büyük tesirleri toprak mahsullerinin fiyat düşüklüğünde tezahür etmiş ve köylümüzün bu buhran muvacehesinde mâruz bulunduğu büyük tehlikeyi önlemek için köylü kalkınmasına ön plânda yer veren Cumhuriyet köylü elindeki buğday mahsulünü dünya ve iç piyasa fiyatlarının çok üstünde bir fiyatla Devlet hesabına satın almak kararını vermekte tereddüt et-

memiştir. O sıralarda Devlet bütçesinin varidatında üçte bire yakın bir tenakus olmasına rağmen köylümüzün başlıca mahsulü olan buğday fiyatını korumak yolundaki bu kararımızla birlikte diğer mahsullerimizin de fiyatlarını korumak için bir sürü tedbirler alınmış, ihracat primleri tesis edilmiştir. O zaman aldığımız bu yoldaki kararlardan doğan külfetlerin bir taraftan buğday müstehlikleri olan şehirliilere, bir taraftan da Devlet bütçesine tahmilinde en isabetli yol olduğunda şüphe yoktur. Değişen şartlar neticesinde ziraî mahsullerin fiyatlarının artmış olması, istihsalin çoğalması ve köylümüzün kalkınması bakımından çok faydeli olmuştur. Bugünkü fevkalâde şartlar karşısında alınması icabeden millî müdafaa tedbirlerimizin istilzam ettiği büyük külfetlerin vatandaşlarımız arasında âdilâne bir tevzii yapılırken büyük ekseriyetimizi teşkil eden köylümüzün kendi uhdesine terettüp edecek hisseyi memnunlukla üzerine alabilecek bir durumda bulunması nazara alınmış ve şehirlerdeki kazanç erbabının evvelce arttırılmış olan vergilerin bu defa tekrar tezyidi düşünüldüğü sırada toprak mahsullerinden de bir vergi alınması zarurî görülmüştür.

Bu verginin mevzuu, alclûmum hububat ve bakliyat ile diğer ziraî müstahsilâtın iç ve dış piyasalara mühim miktarlarda arzolunan maddelere inhisar etmektedir. Şu noktayı derhal tasrih etmeliyim ki, bu vergi fevkalâde hallerin devamına munhasır olduğu gibi aynen alınacak kısım da yüzde sekiz nispetinde olacaktır. Bu esaslar dahilinde hazırlanan kanun lâyihası Yüksek Meclise takdim edilmiş bulunmaktadır.

Külfetlerin tevziinde adalet tesisi bakımından toprak mahsullerinin vergi mevzuuna alınması düşünüldüğü gibi ticari kazanç erbabının vergileri üzerinde de durulmuş ve vergileri kazançlarına nispetle az olduğuna kanaat getirilen ticaret erbabının kazanç vergilerine bazı ilâveler yapılması derpiş olunarak bu bapta hazırlanan kanun lâyihası da Yüksek Meclise takdim edilmiştir.

Şunu da ilâveten arzedeyim ki bu fevkalâde zamandaki külfetlere kazançlariyle mütenasip şekilde iştiraklerini temin etmek üzere kazanç vergisinin gerek nispetlerinde gerek mükelleflerinin tâyininde esaslı ıslahlar yapılmasına mâtuftetkiklerimiz ayrıca devam etmektedir. Bu tetkiklerin tekemmülünde hazırlanacak kanun lâyihası Yüksek Meclise takdim olunacaktır.

Varidat bütçesi hakkındaki mâruzatıma nihayet verirken Türkiye Cumhuriyet Merkez bankasından temin olunan ve mezkûr banka kanununa tevfiikan evrakı nakdiye ihracına müessir olan bazı avans ve kredilere temas etmeği ve bu münasebetle tedavüldeki evrakı nakdiye miktarına dair bir kaç söz söylemeği faydalı bulmaktayım. Tedavüldeki banknotların miktarı hakkında endişeli bazı mütalâaları izale etmek maksadiyle geçen sene bütçesinin müzakeresi sırasında etraflı izahat vermiş ve bu mevzuda mübalâğalı telâkkilere mahal olmadığını arz etmiştim. Aynı izahatı tafsîlâtiyle tekrar ederek kıymetli vaktinizi almak istemem.

Esaslı bir kaç noktayı kısaca tebarüz ettirecek olursam munsif düşünenlerin ortada telâş ve endişeyi mucip olabilecek bir hal mevcut olmadığına kanaat getirecekleri muhakkaktır.

1939 Ağustosunda tedavüldeki evrakı nakdiye miktarı 288,5 milyon lira idi. Bugün (15.V.1943) tedavülde bulunan banknotların yekûnu 734.8 milyon liradır. Bu vaziyete göre piyasadaki evrakı nakdiye miktarında harbin başlangıcındanberi hâsıl olan tezayüt 445,7 milyon liradır.

Bu mevzuda her şeyden evvel iyice anlaşılması lâzımgelen bir hakikat şudur:

Tedavüldeki evrakı nakdiye miktarında harbin zuhurundan beri hâsıl olan tezayüdün büyük kısmı müsmir işlerle ticari ihtiyaçlara taallük etmektedir.

1.- Harbin zuhurundan evvel gerçekleştirilmesine başlanmış olan sanayi programı için harpten sonra tahsis olunan sermaye bütçeden temin olunanlar hariç 65 200 000 liradır.

2.- Harp başladıktan sonra Devletçe büyük su işlerine tahsis edilen para 35 600 000 lira tutmaktadır.

3.- Harp senelerinde fevkalâde hallere karşı koyma ve ziraat ve sanayii takviye maksadiyle millî korunma sermayesinden ifraz ile istimal olunan miktar 55 100 000 liraya varmıştır.

4.- Harp yıllarında Devlet müesseselerinden bazılarının iştigal mevzuları dahilinde iktisadi sahadaki müdahaleleri için tahsis olunan miktar 23 300 000 lirayı bulmuştur.

5.- Harbin başladığından beri ticaret aleminde harici kredileri kesilmesi yüzünden ticari ve zirai senetlerdeki tezayüd miktarı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının en son haftaya ait kayıtlarına göre 54 900 000 liradır.

Bu saydıklarımın hepsi sinai ve zirai istihsalâtın arttırılmasına münakalâtın tanzimine ve ticari ve zirai senetler mukabilinde kredi temin etmek hususunda Türkiye Cumhuriyet Merkez bankasına düşen en esaslı bir vazifenin başarılmamasına mâtufl olmak hasebiyle evrakı nakdiye hacmindeki tezayüdü makul gösterecek mahiyette âmiller olup yalnız bunların yekûnu 234 100 000 lira tutmaktadır.

Dünya harbinin dördüncü senesi tamamlanmak üzere olduğu ve Millî Müdafaa masraflarımız harbe takaddüm eden müdafaa bütçelerinin beş mislini ve Devlet bütçesinin iki mislini aştığı bir sırada tedavül hacmi bu masraflar yüzünden de bir miktar artmış ise bu sebeple vâki olan tezayüt miktarının çaresiz olduğunu teslim etmek insafa muvafık olur. Bununla beraber tedavül hacminin lüzumundan fazla artmasını önlemek Hükûmetinizce de bir zaruret olarak telâkki edilmekte ve piyasada ihtiyaçtan fazla bulunan evrakı nakdiyeyi geri çekmek çarelerine tevessül olunmaktadır. 1942 malî yılı içinde tatbikına başlanan yeni mükellefiyetler ve ezcümle varlık vergisi ve tahakkuk ettirilen 40 milyon liralık

millî müdafaa istikrazı vaziyeti tahfif etmek hususunda mühim nispetler de âmil olmuştur.

Devlet masrafları şeklinde ve bunun haricinde iktisadi sebeplerle piyasaya çıkarılan evrakı nakdiyenin vergi ve istikrazlarla geri çekilmesi yolundaki tatbikata bundan sonra da devam olunacağı cihetle teessüs etmeğe başladığı memnuniyetle görülen circuit'nin önümüzdeki yıllarda daha iyi yerleşeceğini ümit etmemek için bir sebep yoktur.

Hesabı katî:

Sayın arkadaşlarım,

1943 yılı bütçesinin müzakeresine başlarken hesabı katisi tanzim edilmiş olan en son seneye ait rakamları öğrenmek istemeniz tabiidir. Evvelâ şunu arz edeyim ki 1941 hesabı umumisi kanuni müddetinden yedi ay evvel takdim edilmiş bulunmaktadır.

Mezkûr senenin katî hesabına göre bütçeden ve fevkalâde membalardan 648 118 751 lira tahsil edilerek buna mukabil 545 905 486 lira tediye olunmuş ve sene sonunda 35 970 869 lira bütçe emanetine alınmıştır. Bu vaziyete göre 1941 senesi hesabı katisi 66 242 396 lira bir fazlalıkla kapanmıştır.

Halbuki 1940 senesinde bütçeden ve fevkalâde membalardan temin olunan 550 209 438 lira varidata mukabil 516 235 833 lira nakden tediye edilerek 29 338 007 lira bütçe emanetine alınmış ve o senenin hesabı ancak 4 635 597 lira fazlalıkla kapanmıştır.

1941 malî yılı hesabı katisinin böyle mühim miktarda bir fazlalıkla kapanmış olması Yüksek Meclisin bütçeyi tanzim hususunda ne kadar ihtiyatkâr ve basiretli davrandığını gösterdiği gibi bu buhranlı devrede ertesi senenin Devlet maliyesini takviyeye medar olmak bakımından da son derece faydalı olmuştur.

Nakit vaziyeti:

1941 ve 1942 yıllarının nakit vaziyeti mukayese edildiği zaman farkın lehte olduğu görülmektedir.

Filhakika 1941 malî yılında devrolunan mevcut 81 300 000 liradan ibaret iken 1942 malî yılı iptidasındaki mevcut 93 100 000 liraya varmıştır. Bu da istimali kabil nakit vaziyeti bakımından memnuniyeti mucip bir netice olarak kaydedilmeğe değer.

Hazine vaziyeti:

Hazine vaziyetimiz ancak Cumhuriyet devrine nasip olan ve fevkalâde şerait altında dahi şaşmıyan denk bütçe ve düzgün ödeme siyaseti sayesinde sağlamlığını muhafaza etmekte berdevamdır. (Bravo sesleri) Bu sebeptendir ki Hazine kredisini ifade eden Devlet tahvil ve bonoları en emin ve kârlı plâsman mevzuu olmaktadır.

Kapanmak üzere olan malî yıl içinde 40 milyon liralık millî müdafaa istikrazı akdine muvaffakiyet hâsıl olmuş, hasılatı Millî Müdafaa'nın fevkalâde masraflarına karşılık tutulan tasarruf bonoları âzami had olan 75 milyon liraya varmakla beraber bu civardaki seviyesini muhafaza etmekte bulunmuş ve Bütçe kanunundaki müsaadeye müsteniden çıkarılan % 5 faizli bonolar memleketimizdeki millî ve ecnebi bankaların rağbetine mazhar olmakta devam etmiştir.

Hazine kredisine karşı sarsılmaz itimadı gösteren bu mesut vakalardan cesaret alarak önümüzdeki yıl zarfında uzun vadeli iki istikraz akdini kararlaştırmış bulunmaktayız. Bunlardan biri Diyarbakır ve Elâzığ istasyonlarından İran ve Irak hudutlarına uzatılacak demiryolu inşaatına ait istikraz mezuniyetine istinaden üçüncü tertip tahvillerin ihracı suretiyle yapılacaktır. Diğer de 150 milyon liralık millî müdafaa istikrazının ikinci tertibini teşkil edecektir.

Aziz vatandaşlarımızın Millî Müdafaa'ya ve demiryolu inşaatı gayretlerimize zahîr olmak ve biriktirdikleri parayı en emin ve kârlı bir şekilde işletme arzularını birlikte tatmine yarıyacak olan bu istikrazlara büyük bir istekle iştirak edeceklerine eminim.

Evvelce de müteaddit vesilelerle arzettiğim veçhile Hazine kredisinin sağlamlığı malî itibarımızı harice karşı da yükseltmekte ve haricî krediler temin etmeliğimize yardım etmektedir.

Hazine vaziyeti etrafındaki bu maruzatım siyasi ve iktisadi buhranlar altında geçen son yıllar içinde iyi bir imtihan kazandığımızı ve fevkalâde şartların gittikçe ağırlaşmasına rağmen istikbale emniyetle bakmakta olduğumuzu izaha kâfidir.

Sayın arkadaşlar,

Devlet maliyesini gittikçe daha fazla tazyik eden umumî vaziyet hepinizin malûmu olduğu için bu vâdide uzun izahat arzına girişmiyeceğim. Yalnız şurası bir hakikattir ki dünyanın bugünkü buhranlı vaziyetinde ülkemiz nispeten ferah durumda bulunuyor. Yüksek Heyetinizi uzağı gören sevk ve idaresi Millî Şef'in başbuğluğu altında büyük Türk milletinin gösterdiği birlik maruz bulunduğumuz sıkıntıları ve müşküleri yenmek için güvendiğimiz ve aldanmıyacağımız en büyük kuvvettir. İctimai ve iktisadi sahada almakta olduğumuz tedbirler bu sıkıntıları bertaraf etmekte ayrıca müessir olmak tabiidir.

Bugünkü fevkalâde vaziyete karşı koymak için zirai ve snai istihsali arttırmak ve külfet ve nimetlerden bütün vatandaşları müsavi derecede hissedar edebilmek çarelerini araştırmaklığımız lâzımgeldiği herkesin ittifak ettiği bir mevzudur.

Bu sahalarda alınan tedbirlere malî cepheden temas ederek mücmel bazı izahat arz etmekle kıymetli vaktinizi ziyan etmiş olmayacağımı zannetmekteyim.

Geçen seneye kadar Millî Korunma Kanunu çerçevesi içinde kalmış olan tedbir ve müdahalelere bu senedenberi bütçeden yapılan yardımlar inzıam etmiş

bulunmaktadır. Değişmez gelirli lere bütçeden yapılan aynı yardımların içtimai adalet bakımından günün şartlarına en uygun bir tedbir olduğu hususundaki kanaatimiz azalmamış, artmıştır. Bu yardımlar devam edecek ve bu sınıfa dahil vatandaşlarımız ile dar gelirli lere başkaca yapılan yardımlardan da müstefit edileceklerdir.

Ziraat:

Zirai istihsalin tezyidi iktisadi sahadaki müşküllerin çoğu üzerinde hayırlı neticeler vereceğinden hükûmetiniz bu vâdide elinden geleni yapmaktan geri kalmamaktadır. Bu maksatla millî korunma sermayesinden Ziraat vekâleti emrine tahsis olunan mebalîğ 1942 malî yılı içinde 12 400 000 lira çoğaltılmıştır.

Bu paradan 8,5 milyon lirası çiftçilere satılmak üzere ecnebi memleketlerden ziraat âlâtı mubayaası için Zirai donatım kurumuna sermaye olarak verilmiştir. 2 700 000 lirası zirai istihsallerini çoğaltması için zirai kombinalara tahsis edilmiştir. Bir milyon lirası da müstahsillere satılmak üzere göztaş mubayaası için tefrik olunmuştur.

Ziraat işletmeleri kurumu 1941 yılında 48 bin dekar olan zeri yatını 1942 yılında 61 bin dekara yükselttiği gibi bu sonuncu yıl zarfında pulluk ve sair ziraat levazımı imalâtında ve iş tugal mevzuu olan diğer işlerde de terakkiler kaydetmiştir. Bu müesseseye istihsalini takviye için sermayesine mahsuben daha bir milyon lira verilmiştir.

Sanayi ve maadin işleri:

Devlet iktisadi teşekküllerinin tesisatı ikmal ve istihsali tezyit hususundaki çalışmaları müşküllere rağmen devam etmektedir.

Sümerbank'ın Sivas çimento fabrikası işletmeğe açılabilircek bir duruma gelmiştir. Karabük demir ve çelik fabrikası haddehanesinin memleket ihtiyacına daha yakından cevap verecek surette tevsii, asit sülfirik fabrikası inşası yeni bir iplik fabrikası tesisi ve memleket sanayiinin inkişafı nispetinde ihtiyacı artmakta olan ateş tuğlasının istihsali için bir şamut fabrikası kurulması 1943 yılı programında yer almış bulunmakta ve halen inşasına başlanmış olan diğer tesisatın ikmaline çalışılmaktadır.

Beykoz'da tutkal fabrikasıyla Karabük'te naftalin fabrikası 1942'de işletmeğe açılmış ve kundura, pamuklu dokuma imalâtı da bu yıl zarfında tezyit olunmuştur. Etibank'ın kömür istihsali önümüzdeki sene üç milyon tona iblâğ edilmek üzere tertibat alınmıştır.

Her iki bankanın malî vaziyetini kuvvetlendirmek üzere 1943 bütçesine 6 milyon lira tahsisat konmuş olduğu gibi birkaç gün evvel Yüksek Meclise takdim edilmiş olan bir lâyiha ile aynı maksat için bu iki bankaya (24 milyon) lira tediyesine mezuniyet verilmesi teklif edilmiş bulunmaktadır.

Nafia işleri

Demiryolu inşaatı:

Diyarbakır-Cizre, Elâzığ-Van hatlarının inşasına devam olunmaktadır. Zonguldak-Kozlu hattının inşası 1942 yılında devam etmiş ve tünel inşaatı dahi ahiren ikmal edilmiş olduğundan pek yakında bu hat üzerinde kömür nakliyatı başlayabilecektir.

Su işleri:

Büyük su işleri faaliyeti 1942 malî yılı zarfında da fevkalâde şartların müsaadesi nispetinde devam etmiştir. Bu yıl zarfında ihale olunan 20 milyon liralık kısım dahil olduğu halde şimdiye kadar 47 milyon liralık inşaat ve tesisat taahhüde bağlanmıştır. Bunlardan 31 milyon liralığı ikmal olunmuştur. 6 milyon liralık kısmında önümüzdeki sene bitirilmesine çalışılmaktadır. Ayrıca keşif yekûnu 16 milyon lira tutan inşaat ve tesisat etüdleri ikmal olunarak münakasaya konacak hale getirilmiştir.

Etüd işlerine devam olunmaktadır.

Elektrik işleri etüdleri:

Elektrik işleri etüd dairesi en ziyade hidroğrafik etüdlere ehemmiyet vermektedir. Yapılan ilk etüdler Sakarya nehrinden dört kademedede istifade edileceğini göstermiştir. Bunlardan ilk üç kademe bilhassa Ankara mıntakasının ve dördüncüsü İstanbul'un enerji ihtiyacını karşılamak bakımından mühim ve faydalı görülmektedir. İdare su ve rasat etüdlerinin yanıbaşında topoğrafik ve jeolojik etüdlere ve proje işlerine de devam etmektedir.

Önümüzdeki sene Çağlayık-Eskişehir hava hattı projesiyle Ege mıntakası elektrik taşıma hatlarının projeleri ikmal olunmak üzere tertibat alınmış bulunmaktadır.

Ticaret:

Dış ticaret:

Harp dolayısıyla dış ticaretin maruz bulunduğu müşkülli izaha hacet yoktur. Bu müşküllere rağmen haricî ticaretimiz 1942 yılında ondan evvelki seneye nispetle iyi neticeler vermiştir. İthalâtta 72,8 milyon lira, ihracatta da 41,9 milyon lira miktarında fazlalık elde edilmiştir. Bu yıl bazı Devletlerle mevcut ticaret ve tediye anlaşmalarımızda mübadelelerimizi tezyit maksadiyle bazı değişiklikler yapılmıştır. Sterlin sahasına dahil memleketlerle olan ticarî muamelelerimize ait tediyeleri tanzim etmek üzere İngiltere Hükûmetiyle 1940 da akdedilmiş olan anlaşma iyi işlemekte devam etmektedir.

Dış ticaretimiz kliring ve takas esaslarına istinat etmekle beraber serbest dövizli mübadelelere de ehemmiyet ve vüs'at verilmektedir. Lüzumlu mallara

serbest döviz verilmekte devam olunmaktadır. Bu yılın dış ticaretimizi alâkadar eden mühim hâdiselerinden biri primlerin ilgasıdır. Vaktiyle mallarımızın hariç piyasalarda tutunmalarını teminen ihracata prim verilmesi ve bu primin ithalâta aksettirilmesi yoluna gidilmişti. O zamanın icaplarına uygun olan bu politika, ihracat mallarımızın fiyatlarının kendiliğinden yükselmesi ve ithalâtın güçleşmesiyle tamamen makûs bir hal almıştır. İhracat mallarımız hariç piyasalarda satılmak için bir teşvika ihtiyaç messetmeyecek fiyatlara yükselmiş iken bunlara prim verilmesi ve bu primin esasen güçleşen ithalâta aksettirilmesi suretiyle ithalâtın bir kat daha pahalılaştırılması devam edemezdi.

Bu sebeple ihracata prim verilmesi ve ithalâttan prim alınması usulü prensip itibariyle kaldırılmıştır.

Tatbikına geçilmiş olan bu karardan ithalâtımızın faydalanması beklenir.

İç ticaret:

İç ticarete 1942 senesinin hususiyetlerinden biri de Hükûmetçe Millî Korunma kanununa tevfiқан ticari kredilerin murakabesine ilk defa bu sene başlanmış olmasıdır. Şimdiki tatbikatına göre bu kontrol esas itibariyle memleket mahsulât ve mamulâtının ve hariçten gelen malların piyasaya arzını tehire sebep olabilecek kredileri açmaktan bankaların menedilmesini Millî korunma ve Türk parası kıymetini koruma kanunlarına riayetsizlik yüzünden mahkûm olanların banka kredilerinden mahrum kalmalarını temine mâtuftur.

Döviz vaziyeti

İhracat mallarımızın hariç piyasalarda rağbet görmekte devam etmesi döviz vaziyetimizi gittikçe sağlamaktadır. Başlıca bu sayede döviz ve altın mevcudumuz 1942'de bir evvelki seneye nispetle hayli artmıştır.

1941 takvim yılı sonunda "79 500 000" liraya balığ olan döviz gelirimiz 1942 nihayetinde "145 100 000" liraya yükselmiştir. Altın mevcudumuz Türkiye Cumhuriyet Merkez bankasının en son haftalık bültenine (15.V.1943)'e nazaran 140,7 tona varmıştır. Geçen yılın aynı haftasındaki altın mevcudu 95,7 ton miktarında idi. Bu müsait vaziyet memleketimiz için çok hayırlı bazı kararlar alınmasını mümkün kılmıştır.

Bunların en mühimmi 1933 Türk borcu tahvillerinin itfası ameliyesidir. Yüksek Heyetinizin malûmu olduğu üzere 1933 senesinde aktolunan düyunu umumiye itilafnamesi mucibince Osmanlı borçlarından Cumhuriyet Hükûmetine isabet eden hisseyi temsilen (% 7,5 faizli 1933 Türk borcu) unvaniye beheri 500 fransız frangi itibari kıymette "1 925 272" aded tahvil çıkarılmıştır.

İstikrazın itfa müddeti 50 sene olmakla beraber itilâfnamede bu tahvillerin 1943 haziranından sonra başka bir istikraza tahvili veya başabaş fiyat üzerinden erken ödemeğe tâbi tutulabileceği derpiş edilmişti. İtilâfnamenin akdinden beri

vukubulan normal ve fevkalâde itfalarla tedavüldeki tahvil miktarı hayli azaltıldığı gibi erken ödeme hakkımız gözönünde tutularak yapılan devamlı mubayaalar ve bazı aranjmanlarla tahvillerin ekseriyeti memlekete celbedilmiş ve mühim bir kısım Devlet müesseselerinin eline geçmiş ve bu suretle 50 senelik itfa müddetinin hitamından evvel yapılacak malî operasyonun tahakkukunu mümkün kılacak şartlar temin olunmuştur.

Bu vaziyet nazara alınarak mümkün olan en yakın bir tarihte erken tediye yapılması kararlaştırılmıştır. İtilâfnameye göre haziran 1943'den sonra üç ay evvel ilân edilmek şartıyla ilk kupon vadesinde erken tediye yapılması mümkün olduğundan 25 teşrinisani 1943 kupon vadesinde bu ameliyeye tevessül olunacaktır. Bu suretle yapılacak erken tediye sayesinde gelecek bütçelerin faiz yükü azaltılmış olduktan başka İmparatorluk devrinin çok acı hâtıralarını yaşatan büyük bir borç ortadan kalkmış olacaktır.

Tahakkuk ettirilen diğer bir sureti tesviye de oldukça mühim bir harici borcumuzu bertaraf etmeği mümkün kıldıktan maada bir malî imtiyazı ortadan kaldırmak bakımından hayırlı olmuştur.

1930 senesinde kabul olunan bir kanun ile kibrit ve çakmak inhisarı işletme imtiyazını almış olan şirketten 25 senede ve elli taksitte ödenmek ve senevi % 6,5 faize tâbi olmak üzere 10 milyon dolarlık bir istikraz yapılmış ve mukabilinde beheri 407 302 doları natık 50 senet verilmişti. Şimdiye kadar bu senetlerden 25 adedinin tutarı olan 10 182 570 dolar tesviye edilmiştir. Geri kalan 25 senedin muhteviyatı 10 182 570 dolara baliğ olmakta ve bu senetlerin 1 Nisan 1943 tarihinde faizinden tecrit edilmiş kıymeti 7 010 942 dolar tutmaktadır. Henüz vadesi gelmemiş olan bu 25 kıta senedimizin şimdiki hâmilî olan şirket ile yapılan mukavelename mucibince maktuan 4 milyon dolar mukabilinde itfası ve bu suretle bahis mevzuu istikrazın tamamen tasfiyesiyle işletme imtiyazının ilgası ve kibrit fabrikasının bilâbedel Devlete intikali temin edilmiştir.

Bu baptaki mukavele tasdik için Yüksek Meclise arzedilmiş bulunmaktadır.

Bundan başka döviz hususunda sıkıntı çekilen senelerde döviz avansı şeklinde yapılan borçlardan bir kısmının ödenmesine de bu sene zarfında muvaffakiyet hâsil olmuştur.

Kezalik Devlet daire ve müesseselerinin döviz ihtiyaçları da dahil olmak üzere bilûmum döviz tediyleri bu hususta muvazene kanununda mevcut hükme göre tanzim ve İcra Vekilleri Heyetince tasdik olunan cetvelleri mucibince intizam içinde tamamen karşılanmıştır.

Bankalar:

1942 yılında bankalarımızın kâmil kârla kapattıkları bilânçolar millî ekonominin yaratıcı âmilleri meyanında bulunan hususi kredinin bu buhranlı zamanda

dahi metanetini muhafaza ettiğini gösterir. Bunun en bâriz ve kıymetli delili de halkın millî bankalarımıza olan emniyet ve itimadının gittikçe artmakta olmasıdır.

1940 sonunda (293 600 000), 1941 nihayetinde (401 900 000) lira olan mevduat yekûnu 1942 yılı kapandığı zaman (462 500 000) liraya yükselmiş bulunuyordu.

Millî para:

Millî paramızın fiili istikrarı mahfuz ve müemmen bulunduğunu yüksek huzurunuzda bir defa daha tekrar etmekle büyük bir haz duymaktayım.

Ticaret ve tediye muvazenesinin devamı, altın ve döviz mevcudumuzun artması millî paranın müstakar kıymetinin birer zımânıdır.

Geçen sene bütçesi münasebetiyle vâkı mâruzatım meyanında menfaatlerini vatandaşların zararında arayan madut bazı eşhasın birtakım asılsız haberler işaa etmek suretiyle altın fiyatını suni olarak yükseltmeğe ve sonra da bundan faidelenmeğe çalıştıklarını sayın yurttaşlarıma ikaz mahiyetinde olmak üzere bildirmiştim.

Bir zamanlar altını kambiyo ve nutuk borsasında alınıp satılır ve fiyatı resmen takarrür eder bir mal imiş gibi göstererek gayri meşru kazanç temini peşinde koşan bu şahıslar o yoldaki faaliyetleri önlendikten sonra bu defa da mecburi bir istikraz yapılacağına evrakı nakdiyenin ortasından kesilmek suretiyle herkesin servetinin yarısının müsadere olunacağına dair gizlice birtakım haberler işaa ederek vatandaşların rağbet nazarını altına çevirmek istedikleri duyulmaktadır. Bu tarzdaki hareketlerinin saiki ellerindeki altını yüksek fiyatla satmaktan başka bir şey olmadığı meydandadır.

Bu şaiyaların katiyen asıl ve esası olmadığını gizlice yapılan bu haberlere kapılarak hakikî kıymetinin üstünde bir fiyatla altın satın almağa heves edenlerin servetlerinden bir kısmını spekülâsyonlara kaptırmış olacaklarını bir kere daha bildirmeği faydalı görmekteyim.

Aziz arkadaşlarım,

1943 yılı bütçesinin arz ve izahına çalıştığım umumî hatları üzerindeki sözlerime nihayet verirken gerek eski seneler bütçelerinin samimî vukufu tahminlerinde ve tanzimlerinde gerek bu bütçenin aynı vasıf ve kuvvetini muhafaza hususunda çok ciddi ve kıymetli çalışmalarıyle Hükûmetinizi takviye ve teşvikte büyük yardımlarını gördüğüm Bütçe enümenine huzurunuzda şükranlarımı arz etmeği bir vazife bildiğim gibi bütün cihanın geçirmekte olduğu bu büyük siyasi, iktisadi ve malî buhran içinde, mukaddes vatan müdafaasının istilzam ettiği bütün tedbirleri almak, Maarif, Nafia ve sanayi programlarının tahakkuku yolundaki hızını muhafaza etmek, bütün bunları karşılayan malî membarları kendi bünyesinde bulmak gibi Türk Cumhuriyetinin elde ettiği büyük neticelerin de tamamen

büyük Türk milletinin değerli vekillerinden mürekkep olan Yüksek Heyetinizin çok feyizli direktif ve çok isabetli kararlarınızın muhassalası olduğunu tebarüz ettirmeği borç bilirim.

Mâruzatıma son verirken huzuruza takdim olunan bu bütçenin bugünkü şartların icapları olarak başta memleket müdafaası olmak üzere bütün Devlet hizmetlerinin çerçevelediğini ve tasvibinize lââyık samimî rakamları ihtiva ettiğini ifade eder ve müzakere sırasında vâkı olacak kıymetli irşat ve kararlarınızla bir kat daha tekâmül ederek geçen seneler bütçeleri gibi muvaffakiyetle tatbik edilecek en faydalı ve isabetli şekli iktisap edeceğine katî inancım olduğunu arz ederim (Alkışlar).

A. R. TARHAN (İstanbul)- Muhterem arkadaşlar, son üç yıl bütçelerinin Türkiye Büyük Millet Meclisi Umumî Heyetinde müzakereleri esnasında, grubumuz tarafından ifade edilmiş olan temenniler şu cümlede hulâsa edilebilir: “Harp ekonomisine uymak”.

Bu sistemin dayandığı başlıca tedbirlerden biri olan tasarrufu, Devlet bütçesinde tatbik etmek yolunu, bu sene de tutamadığımız görülmüyor:

Yüksek tasvibinize arzedilen masraflar yekûnu geçen senekinden 92 milyon lira fazladır.

Arttırılan masrafları karşılamağa, vergiler verimindeki inkişaf yetmemiştir.

Fevkalâde durumun doğurduğu fevkalâde ihtiyaçları karşılamak, için bazı vergilere yapılmış olan zamlardan bir kısmı, âdi masraflara karşılık tutulmaktadır.

Tabii hal avdet edip bu vergiler kaldırılınca bırakacakları boşlukları doldurmak için yeni çarelere başvurulacak.

Muhterem arkadaşlar, yeni bütçeyi incelerken en çok düşündüren -harpdışı memleketleri de tazyik etmekte olan- pahalılıktır.

Pahalılık artarsa, teklif edilen tahsisatın bir çoğu ihtiyacı karşılayamayacak ve -1942 bütçesinde olduğu gibi- sene içinde yeni gelir kaynakları aramak mecburiyeti hâsıl olacaktır.

Devlet bütçesini bu güç duruma sokan pahalılık, dar ve değişmez gelirli vatandaşların geçimini de tazyik etmektedir.

Yaptığımız bir incelemeye göre, normal ve hafif çalışmalar günde 2400 kaloriye muhtaçtırlar. Bu kaloriyi temin edecek en ucuz gıda maddelerinin Ankara’da tutarı günde bir kişi için 52,5 kuruştur. Ekmek sabit gelirli mahsus fiyat üzerinden hesap edilmiştir.

İstatistikler, Ankara’da memur ailesini beş kişilik tesbit ettiğine göre, günde 262,5 kuruş ayda, yuvarlak rakam 79 liradır.

Piştirme masrafı dahil değildir. Buna ailenin ev kirası, temizlik, ısınma, aydınlık, giyim, tedavi gibi hayatî ihtiyaçlarını da ilâve etmek lâzım.

Muhterem arkadaşlar, bu sene umduğumuz bereket işimizi kolaylaştırır, fakat meseleyi halletmez. Hesaplarımızı, tanzimini elimizde olmayan unsurlara istinad ettiremeyiz.

Harp ekonomisinin dayandığı iktisadî ve malî tedbirler manzumesini, ahenkli, inkisamlı ve birbirini tamamlayıcı surette tatbik etmekten başka çare yoktur.

Ne kadar güçlüklerle dolu olursa olsun, bu yoldan gitmeğe mecburuz.

Mecburuz, çünkü iktisadi cihetten harbin içindeyiz ve harbin daha ne kadar süreceğini, tabii şartların sulhtan ne kadar sonra avdet edeceğini, bilemeyiz. Yurdumuzu müdafaa için harbe girmek mecburiyetinde kalmamak da, yalnız bizim elimizde değildir.

Muhterem arkadaşlar, Devletin daimî hizmetinde çalışanlar arasından ücretli sınıfı kaldırarak bütün memurları aynı muameleye tabi tutmak meselesini, grubumuzun ehemmiyetle takibettiğini bilirsiniz.

Bunu temin edecek olan lâyiha'nın, salâhiyetli makamdan bize ifade edildiği gibi, bu günlerde Büyük Meclise sunulmasını bekleriz.

Grubumuzun üzerinde durduğu temennilerden biri de, Devlet mubayaalarının mümkün olduğu kadar birleştirilmesi, mutavassıtların kabil olduğu kadar azaltılması, mubayaa, tesellüm ve sarf işlerinin müessir kontrole tabi tutulmasıdır. Bu temenniyi tekrarlıyoruz.

Muhterem arkadaşlar,

Bütçe münasebetiyle Yüksek huzurunuzda söylenmesi Grubumuzca kararlaştırılmış olan noktaları arzettim.

Müzminleşmesindeki mahzura evvelce dikkatlerini celbetmiş olduğumuz varlık vergisini teklif ve tatbik etmekle -tesiri mahdut ve muvakkat da olsa- harp ekonomisinin en müessir tedbirlerinden birini ittihaz etmiş olan sayın Hükümetimiz, aynı hedefe varacak, fakat tesiri devamlı, yeni tekliflerini de Büyük Meclise sunmuş bulunuyor.

Diğer taraftan, başlıca gıda maddeleri piyasasından en büyük alıcıları çekmek teşebbüsündedir.

Fiyatları tesbit edilecek maddeler arasında bir ahenk tesisi, fiyatların kontrolünde pratik bir sistem tatbiki, bazı mühim maddelerin müstehliklere ulaştırmak imkânının temini kararında olduklarını da öğreniyoruz.

Bütün bunlar, harp ekonomisinin tatbikında atılmış ehemmiyetli adımlardır.

Zamanın ağır şartlarına mukavemetimizi ve her ihtimale karşı hazırlığımızı sağlamak için, lâzım ve mümkün olan diğer isabetli tedbirleri de alacaklarına şüp-

he etmiyoruz. Vekâletler arasında işbirliğini her gün biraz daha ilerletecek Devlet mekanizmasının verimini ve tesirini arttırmıya muvaffak olmalarını diliyoruz.

Muhterem arkadaşlar,

Başka memleketlerde olanı biteni günü gününe haber alan ve alâka ile takibeden, siyasetimizin muvaffak olmakta devam edebilmesi, hepimizin birden zindeliğine bağlı olduğunu takdirden, uyanık, olgun milletimiz, yurdun ve umurun selâmeti için alınacak her isabetli tedbirin -her ne pahasına olursa olsun- daima oldurucu müzahiridir.

Sözlerimi bitirirken, sayın Hükümetimize Grubumuzun itimadını yenilerim ve büyük Türk milletine daima iyi hizmet etmiye muvaffak olmalarını temenni ederim. (Alkışlar).

M. M. KANSU (Çoruh)- Arkadaşlarım, bütçemizin heyeti umumiyesi hakkındaki beyanatı bizi tenvir ve tatmin eder mahiyette olduğu için muhterem Maliye vekilimize teşekkür ederim.

Çok mühim olan bu beyanat sırasında benim en ziyade nazarı dikkatimi celbeden, Düyunu Umumiye denilen belânın imha ve tasfiyesi için bütçeye 15 milyon lira konması meselesidir. Diyebilirim ki 1943 bütçesinin mümtaz bir vasfı varsa o da bu Düyunu Umumiye belâsının imha edilmesi keyfiyetidir. Malûmu âlinizdir ki Osmanlı İmparatorluğu zamanında bir takım vergilerimizin idare ve cibayeti ecnebi dâyinlere verildiği zaman teşekkül eden bu Düyunu Umumiyenin millî iktisadımıza yalnız darbe vurmakla değil, hattâ siyasi sahalarda rol oynamak suretiyle de başımıza ne belâlar getirdiği cümlelerin malûmudur. Cumhuriyet Hükümeti, ticari mahiyette olan ve fakat bu Düyunu Umumiyenin himayesinde gelen ecnebi imtiyazlı şirketlerin birer birer tasfiye ve imhasına muvaffak oldu ve Lozan muahedesinden sonra Paris'te Dâyinlerden mürekkep toplanan kongreye sayın Başvekil Saracoğlu'nu intihap etti. Paris'te aylarca devam eden müzakere ve münakaşalardan sonra Saracoğlu bir mukavele akdine muvaffak oldu. Bu mukavele Mecliste müzakere olunurken, tamam 15 sene evvel, ben ve 30 kadar arkadaşım buna muhalif kalmıştık. Sebebi de; Osmanlı İmparatorluğunun bu ısraf ve eğlence ve sefahat borcunu Cumhuriyet evlâtlarına, yeni nesil üzerine yükletilmesini doğru görmüyordum ve daha doğrusu bu Düyunu Umumiye belâsının böyle 15 sene zarfında imha edileceğini ümit etmiyordum. Fakat çok şayanı şükrandır ki bizim bu zannımızı zaan tekzip etti. Buna çok memnunum. Binaenaleyh Düyunu Umumiye hakkında tarih bahsederken hiç şüphe yok ki bunun bidayetinde bulunan ve nihayetini de getiren Saracoğlu'ndan sitayişle bahsedecektir. Ben kendilerine teşekkürlerimi sunarım. Bu güzel vazifeyi ifadan sonra bütçenin sair aksamına gelelim.

Arkadaşlar, malûmu âliniz bütçenin tanziminde bir takım ilmi kavâit ve mühim esaslara riayet olunur. Bence bu esasların en mühimmi tasarruf meselesidir. Hiç şüphe yok ki Hükûmetimiz ve bilhassa Maliye vekilimiz bütçenin tanziminde bu tasarruf meselesi üzerinde çok titiz davranmışlardır. Fakat ben daha bütçeden büyük tasarruf icra edilebileceğine kaniim. Meselâ, 20-30 milyon belki daha ziyade bir tasarrufu mucip olacak bir mesele varsa o da, muhterem Müstakil Fırka Reisimizin (Grup Reisi sesleri) temas ettikleri gibi, mübayaatın bir elden icrası, yâni tevhidî mübayaat meselesidir. Hepiniz bilirsiniz. Misallerle tavzih etmek isterim. Bir vekâletin aldığı bir malı diğer vekâlet daha noksan veya daha fazla fiyatla almaktadır, zaruretlere veya gayri tabii ahvale binaen. Gayri tabii ahval nazarı dikkate alınarak mübayaatın mevsiminde ve zamana göre yapılması, mutlaka bir elden yapılması suretiyle kabil olacaktır. Geçen sene bu husustaki maruzatım üzerine muhterem maliye vekilimizi de buna az çok mütemayil bulmuştum. Kendileri de buna taraftardır. Şu halde asgarî 20-30 milyon bir tasarruf teminini mümkün kılacak bu güzel usulü tatbik etmemenin esbabı nedir? Bu sebep için bizi muhterem vekilin tenvîr buyurmasını bilhassa rica ederim.

Küçük dahi olsa, bütçede tasarrufu mucip olacak bir keyfiyet daha vardır. Bütçeye bakarsanız her vekâletin bir matbaası ve her vekâletin icraatını gösterir bir kitabı vardır. Bu kitaplarda yalnız icraat değil kıymetli makalât da vardır. Binaenaleyh ben yalnız bu kitaplar çıkmasını demiyeceğim. Yalnız bu matbaaların bir Devlet matbaası şeklinde birleştirilmesini temenni ediyorum. (Kanun var sesleri). Bir Kanun da varmış, geliyormuş, teşekkür olunur (Çıktı çıktı sesleri). Bu kitaplar bir az ihtisar edilmek suretiyle neşredilirse hem okuyan ve hem de Hazine için çok faydalı olacaktır.

Arkadaşlar, bugün zararı faydasına hemen hemen galip olan bir kanun vardır ki, bu kanunun da behemehal bir şekle sokulması lâzım gelir. O da Barem kanunudur.

Barem kanunundan maksat; muhterem Başvekilimiz daha evvel, Maliye vekili iken şu kürsüden demişlerdi ki; maaşattan bir çok tevkifat kesiliyor, memur eline ne geçeceğini bilmiyor, binaenaleyh bunu bir şekle sokmak lâzımdır. Nihayet bildiğimiz Barem kanunu yapıldı. Fakat bu, altı ay kadar devam etti. Ondan sonra bazı vergilerin ihdası dolayısıyla bir maaşı aslî, bir ele geçen para, bir ihtisas, bir yevmiye meseleleri, bir ücretler çıktı. Efendiler; bu usul memurlar için de, Hazine için de zararlıdır. Çünkü bazı vergiler memurun eline geçmiyen paralardan da kesiliyor. Kesiliyor amma onu memur esasen eline almıyor ki.

Sonra bu kanun aynı zamanda memurları faal bir vaziyetten düşürüyor. Çünkü o biliyor ki muayyen sene zarfında terfî edecektir. Binaenaleyh bu müddet zarfında kendisine yevmiye verilen işi fevkalâde bir enerji sarfıyla yapmaya lüzum görmüyor. Verilen işi akşama kadar yapar. Bu böyle olduğu gibi Hükûmeti de çok

müşkül mevkie sokuyor. Meselâ Hükûmetin ehil ve muktedir bir adamı iş başına getirmesine Barem mânidir. Getirmek mecburiyetinde olunca da kendisini Baremin yakasından kurtarmak için 40 kadar ek yaptı veya ihtisas mevkii diye bir şey kabul etti. Buna mecburdur. Çünkü Barem mâni oluyor.

Bundan başka her ay maaş bordrolarını tanzim etmek için her dairede kalemler tesis ettik. Çünkü her maaş şu kadardır, bundan şu kadar vergi kesilir. İtası şu kadardır. Bu ancak geniş teşkilatla görülebilir bir hale gelmiştir. Ne bakımdan bakılırsa bakılsın bu kanunun tutar yeri kalmamıştır. Bu hem memurun faaliyetine, hem kıymetli memurların tâyinine engeldir. Binaenaleyh bu Barem kanununun müfit bir şekle ifrağını rica ederim.

Bugün tasarrufu mucip bir cihet; geçen sene de arzettim, bizde bir müfettişi umumilikler vardır. 1934 senesindenberi 8-9 milyon lira verdik ve her sene de veriyoruz. Bu sene de bütçede gördüm, yalnız 80 bin lira müfettişlere devir harcırahı veriyoruz.

Efendiler, lütfen bir daha beni dinleyiniz: Bu şeklile müfettişi umumilerden hiç bir fayda memul değildir. Geçen sene bu mâruzatıma karşı merhum Başvekil Refik Saydam benim bu fikrime iştirak eder olduğunu ve fakat bu müfettişi umumiliklere başka bir şekil vermek mutasavver ise de ahvali malûme dolayisiyle âtiye terkedilmek mecburiyetinde kalındığını söylemişti. Arkadaşlar; ahvali malûme, gene o ahvali malûmedir. Âtiyi ölçecek isek elimizde mikyas yoktur. Binaenaleyh faydası olmadığı anlaşılan bu müesseselere, ahvali malûme ve âtiye irca ederek boyuna masraf edilmesinde mâna yoktur. Ya bu şekli tadil edip memlekete daha nafi bir şekilde bunları yeniden kurmak veyahut da derhal lağvetmek lâzımdır. Yani mümkünü, imkânı buluncaya kadar bunları lağvetmek lâzımdır.

Vergi meselesi hakkında söylenecek bir sözüm yoktur. Vergilerin çokluğu bugün mevzuubahis olamaz ve bence memleketin sanayii, imarı, şoseleri, şimendiferleri, limanları, şuşu busu ve maarifi inkişaf edebilmek için daha ağır vergi almağa Hükûmet mecburdur. Yalnız şu şartla ki o vergiyi tediye edecek mükellefi ve köylüyü, o vergiyi tediye edebilecek bir durum çıkarmalıyız.

Muhterem Maliye vekilinin bir tepşiratu daha vardır. Eski tekaütler hakkında derdesti takdim bir kanun bulunduğunu söylediler. Buna çok teşekkür ederim ve bütün arkadaşlar da alkışlamak suretiyle teşekkürlerini ifade ettiler. Yalnız bu kanunun biranevvel Meclise tevdiini muhterem vekilden rica ederim. Eski tekaütlerin durumları hakikaten derhal nazarı dikkate alınacak bir şekildedir.

Arkadaşlar; malûmunuzdur, Nizamnamei dahilî bütçe müzakeresinde bize her şeyi söylemek hakkını vermiştir. Ticaret, Nafia, İktisat gibi vekâletler ve Sıhhiye vekâleti gibi vekâletlere ait mütalâalarımı onların bütçelerinin müzakeresine bırakıyorum. Yalnız siyasi durumumuzdan bir nebze bahsetmek isterim.

Malûmu ihsanınız bizim siyasi durumumuzun hedefi; ittifaklarımıza sadık olmak ve dostlarımızla iyi geçinmektir ve hemen dört senedir devam eden bu harp belâsına, Allaha bin şükür, girmiyerek bu bâdireden uzak kaldığımızdan dolayı yalnız biz değil, bütün cihan hayranlıkla bizi takdir etmektedir.

Arkadaşlar, büyük dehasıyla bize bu yolu gösteren, Milli Şefimiz, Reisicum-hurumuz İsmet İnönü'dür. Onun gösterdiği bu halâskâr yolda metin adımlarla sar-sılmaz bir şekilde yürüyen Hükümetimizi tebrik etmekle beraber Büyük Milli Şefimize de bu durumdan dolayı, gerek kendi namına, gerek milletim namına ve müsaade buyursanız Heyeti Umumiyeniz namına arzı şükranı da bir vecibe bilirim. Bizim kimsenin mülkünde gözümüz yoktur. Amma bizim mülkümüzde de gözleri olmamak şartıyla. Eğer bizim mülkümüze göz dikenler olursa Türk ev-lâtlarının, Türk kahramanlarının, Türk erlerinin o gözleri çıkarmak için hudutta hazır ve müheyya olduğunu âlem bilmelidir.

Ne mutlu Türküm diyene (Alkışlar).

B. TÜRKER (Afyon Karahisar)- Sayın arkadaşlar,

Muhterem Maliye vekilinin nutkunu dikkatle dinledik ve içinde bulunduğumuz fevkalâde şartlara rağmen Maliye işlerimizin iyi yürüdüğüne muttali olduk.

Memleketimizin ihtiyacı çok. Vekâletlerin masrafları biteviye artmakta ol-duğu halde bunlar karşılanmış ve bundan başka daha ehemmiyetli olarak hudud-larımızı bekliyen kahraman Ordumuzun bakımı ve levazımı tamamen temin edil-miştir.

Millî paramızın kıymetini korumak, kanuni salâhiyetleri daima itina ile kul-lanarak, emisyonları mehmaemken tahdit etmek, ve altın ve döviz stokumuzun artırılmasına devam etmek için Sayın Vekilin gösterdiği gayret şayanı şükrandır. Emisyonları hafifletici en sağlam tedbir, mümkün olduğu kadar tasarruf bonoları ihracıdır. Tasarruf bonusu bir emniyet supapıdır.

Tasarruf bonoları ihraç etmek yahut dahilî istikrazlara vaktinde tevessül et-mek, elbette ki, ihtiyatlı malî bir siyasetin icabındadır.

Sayın Bütçe encümeninin mazbatasında da, zikredildiği veçhile vatandaşların ihtiyaçlarından artan paraların emilmesi için şumullü tedbirler alınması gerekli görülüyor ise de, bu malî tedbirler alınmadan evvel vatandaşların ihtiyaçlarını ve piyasanın vaziyetini arızâmik tetkik edildikten ve artan paraların nerelerde bulun-duğunu sarahaten anladıktan sonra faaliyete geçilmesi lâzımgelir.

Vergilere gelince: Vergilerin yurdumuzun iktisadi takatine uygun olması hususunda Sayın Maliye vekilimizin daima ehemmiyet verdiği şüphesizdir. An-cak mükelleflerin Hazineye borçlarını ferah ödemelerini mümkün kılacak kolay-lık tedbirlerinin alınması çok faydalı olacağına kaniim. Bence bu noktaya gerek maliyemizin ve gerek âlelûmum vergi tahsiliyle meşgul olan teşkilâtın dikkat et-meleri yerinde olur.

Samimî olarak söylemek isterim ki, bugünkü anormal ahvalde Maliyeye ait işlerimizi tereddütsüz yürütmek ve her vekâletin ihtiyacını kolayca tatmin etmek bir muvaffakiyettir. Bu mahareti, Sayın Fuad Ağralı gibi tecrübe sahibi bir Maliye vekilinin şahsında görebiliyoruz.

Bütçemizin heyeti umumiyesi müzakere edilirken bazı vekâletlerimizi alâkadar eden işler hakkındaki mütalâa ve ricalarımı da arz etmek isterim: Bugünün en önemli bir meselesini teşkil eden fiyat yükselişleri ve temevvüçleri ve dolayısıyla başgöstermiş olan geçim zorluğu vardır. Neçare ki, biz tam vak- tinde iâşe ekonomisini tanzim etmedik.

Amerika ve İngiltere gibi liberal ve zengin memleketlerde bütün iâşe mevad- dı gıdaiye ve havayıcı zaruriye işleri, pek sıkı bir kontrol altına alınmış iken, biz- de satışın serbest olması elinde malı bulunan herhangi bir satıcının dilediği gibi fahiş fiyatlar talebetmesine sebebiyet vermektedir. Bunun murakabesi mümkün değildir? Meselâ lâhana gibi, patates gibi sebzevatlar üzerine bile vurgunculuk yapılıyor. Yine meselâ bir çeki odunun ve mangal kömürünün fiyatları on iki lira olmuş. Geçen seneye nispeten bu fiyatlar bir misli artmış. Sebebinin bilmiyoruz. Bu parayı verenler olabilir. Zaten bu zümre refahlı zümredir, fakat dar ve sabit gelirliler bu fiyatlarla kömür, odun alamazlar. Daha bunun gibi de bir çok fahiş fiyatlı havayıcı zaruriye vardır. Âlicenap Hükûmetimiz dar gelirlilere yardım ediyor, Allah razı olsun. Fakat her madde için yardımda bulunamaz. Sayın Ticaret vekâleti satışta serbestlik prensibinin devam edip etmemesi meselesini esaslı surette ele almalıdır. Son günlerde bazı hububat fiyatlarında tenezzül görülüyor ise de buna güvenilmemelidir. Eğer Sayın Hükûmetimiz sıkı tedbir almazsa kışa doğru yine vurguncular işe başlarlar.

Korunma kanunu vurguncuları tamamen ortadan kaldırmadı. Bence bunlara karşı ameli surette mücadele yapmak için Devlet tarafından iâşe ve havayıcı zaruriye teşkilâtı yapılması lâzımgelir. Yani halkın şiddetle muhtaç olduğu ve vurguncunun elinde bir monopol teşkil eden mallara karşı Devlet kendi teşkilâtı ile rekabete kalkışırsa vurguncunun mumu çabuk söner. İsrafa karşı mücadeleye girişmek ve istihsale göre istihlâki ayarlamak nazariyesi kabul edildiği takdirde yine böyle bir teşkilâta lüzum vardır.

Hayat pahalılığı mevzuuna şu noktayı da ilâve etmek isterim ki, vurguncular ve karaborsacılar kendi gayirî meşru ve insafsız fiyat artışlarını haklı göstermek için Millî paramızı ve altın fiyatının temevvücünü âlet ederek menfî propaganda yapmaktadırlar. Bu muzır propagandalar her şey üzerine sui tesir icra ediyor. Bu hareketleri önlemesi için sayın Hükûmetimizin tedbir almasını temenni ederim.

Feyizli yağmurlar hamdolsun ekini kurtardı. Bu sayede vatandaşların bugün- kü ekmek istihkaklarının bir miktar arttırılmasına imkân hâsıl olacağını ümit ederim. En çok ekmek sarfeden memleketlerden biri de bizim yurdumuzdur.

Nafia vekâletini alâkadar eden işler içinde ezcümle bataklıkların kurutulması, Karadenizde ve Akdenizde limanlar inşası meseleleri vardır. Sayın Hükümetimizce buna dair alınan tedbirler nelerdir?

Hem nakil zorlukları hem de nedreti dolayısıyla büyük bir ehemmiyet kes-beden maden ve linyit kömürleri ve çimento işleri vardır. Bundan maada Karabük fabrikası, iplik meselesi ve millî mensucat fabrikalarına dair mevzular vardır. Bütün bunlara müteallik hususâtı, sayın İktisat vekilimizin yakından takip ederek icabeden tedbirlerin vaktinde alınmasını temin buyurmalarını temenni ederim.

Sıhhat ve içtimai muavenet vekâletine ait işlere gelince: Sayın vekilden rica etmek istediğim malûmat ise şunlardan ibarettir. Büyük şehirlerde birçok fakir ve serseri çocuklar aç ve biilâç dolaşüyor ve geceleri yatacak yerleri olmadığı görülüyor. Bu hususa dair Sayın vekâletin aldığı bir tedbir var mıdır? Bir de yurdumuzun nüfus meselesiyle alâkadar bir çocuk doğum meselesi de vardır. Bilhas-sa uzak yerlerde yeni doğan çocukların bakım işi nasıl gidiyor?

Sıtma mücadele heyetleri memleketin her tarafına gidemiyorlar. Bu mücadeleden hariç kalan mıntakalar sıtmadan çok muztarıptirler. Bu mücadelenin tevsii düşünülüyor mu? Trahom, verem, frengi gibi müzmin âfetlere karşı mücadele edilirken, Sıhhat vekâletinin şefkatli yardımını yurdun her tarafına yayılıyor mu? Tifüse, çiçek hastalığına karşı vaktinde alınan sıkı tedbirlerden dolayı Sayın vekâleti tebrik ederim.

Adliyeye dair mâruzatım şunlardır: İstanbul'da mahkemeler pek sıkışık halde iş görüyorlar. Sekiz senedenberi sürüncemede kalan adliye sarayının inşasına ne vakit başlanabilecektir? Her yıl bir seneden öbür seneye devrolunan neticelen-memiş binlerce dâva dosyaları vardır. Bunun neden ileri geldiğini bilmemekle beraber, eğer bu devirler hâkimler adedinin az olduğundan ileri geliyorsa bunun için bir tedbir alınacak mıdır? Hapisanelerin ıslahı için ne gibi tedbirler düşünülüyor? Muhterem Başvekilimizin kıymetli bir eseri olan İmrâli adası hapisanesinin bugünkü durumu hakkında muhterem Adliye vekili lûtfen bizi ten-vir buyururlar mı?

Bugün münakalât zorlukları bazı aksamalar tevhit ediyor ve hayat pahalılığına da müessir oluyor. Devlet Demiryollarıyla denizde seyrüsefer işleri, muhterem vekilin enerjik gayretiyle salâha doğru gitmesini temenni ederim.

Sayın arkadaşlar, mâruzatımı bitirirken şu önemli noktayı tebarüz ettirmeği bir borç bilirim.

Bütün dünya tarihinde emsali namesbuk bir harp felâketi hükümferma iken, aziz yurdumuz bu ateşin dışında kalmıştır. Dünyada pek az millete nasip olabilen bu büyük mazhariyeti, başta yüce Millî Şefimiz olduğu halde onun yüksek şah-siyetinde tecelli eden millî birliğe, Büyük Millet Meclisine ve milletin bizzat ken-

disi demekolan Kahraman Türk ordusuna ve kıymetli Başvekilimiz çok sayın Şükrü Saracoğlu ile Hükûmetine borçlu bulunuyoruz. Varolsunlar. (Alkışlar).

Gl. K. KARABEKİR (İstanbul)- Memleketimizin ve halkımızın kalkınması için gerek Maarif bütçesine ve gerek Ziraat bütçesine ve Düyunu umumiye belâsının söndürülmesi için ve ordumuzun harp kudret ve kabiliyetini bir düziye artırılması için konulan fazla tahsisatı memnuniyetle karşılıyoruz. Ancak dünyamızın yeni bünyesinde, harbin yaptığı, yeni bir tahavvülün getireceği sulhün daha mı mesut yoksa daha büyük facialarla mı dolu olduğunu şimdiden kimse kestiremez. Bunun için mahiyeti meydanda olan harbe nasıl ordumuzu ve milletimizi topyekûn hazırlıyorsak, mahiyeti kestirilemeyen sulh için de topyekûn hazırlıklı bulundurmayı lüzumlu görüyorum. Çünkü bugünkü harbin istediği topyekûn faaliyet, fedakârlık, fazilet ve feragati artık sulh devresi de aynen istiyecektir. Ancak bu suretledir ki, eğer harp mukadderse elbirliğiyle vatanımızı müdafaa edebiliriz, ve mahiyeti bilinmeyen sulha girerken de millî enerjimizden tamamıyla istifade olunarak yani vatanımızın maddi ve mânevi kuvvetlerini asla israf etmeyip teşkilâtlandırarak hızını arttıran hayat mücadelesinde topyekûn muvaffak oluruz. Bu esası şu suretle maddeleştiriyorum:

1.- Müstahsil vatandaşlarımızın işini bırakıp şehirlere dökülmek suretiyle müstehlik sınıfının sayısını arttırmalarının önüne geçilmelidir. Yani köylerden şehirlere başlamış olan akını tersine çevirerek şehirlere köylere doğru olmasını temin etmelidir. Bu suretle iş yapmak kudretinde olan her vatandaş âtıl, tembel ve boş bırakılmamalıdır.

2.- Az zamanda ve emeksizce servet sahibi olmak hırsına son verilmelidir.

3.- Bakımsız Türk çocuklarının mahv ve perişan olmalarının önüne geçmek-te daha çok gecikmemelidir.

4.- Devlet ve millet hizmetinde çalışmış ve yıpranmış olan emeklilerimizi sefaletten kurtarmanın, vatan ve millet uğrunda hayat yıpratmanın kıymetini takdir bakımından, vazifemiz olduğunu gözönünden ayırmamalıdır.

5.- İhtiyarlık ve hastalık yüzünden çalışamaz bir hale gelip de cemiyetin yardımına muhtaç vaziyette kalmış vatandaşlarımıza daha geniş mikyasta yardım müesseseleri kurulmalıdır.

6.- Devlet mekanizmasının, daha ahenkli, daha süratli ve daha da tasarruflu işlemesi temin olunmalıdır.

Şimdi arkadaşlar, bu maddelere bir kaç misal göstererek fikrimce yapılması mümkün olan şeyleri izah edeceğim.

Harbe girmedığımız halde pahalılığın bizim takatimizin çok üstünde olduğunu ve pek az müstesnasiyle bütün vatandaşların bu pahalılık altında ezildiğini hepimiz biliyoruz. Ne kendileri ve ne de çocukları lâzımı kadar gıda alamamaktadırlar. Hat-

tâ almış oldukları kendi hayat seviyelerinin yarısını dahi temin edememektedirler. Hükûmetimiz de bir takım tecrübeler yaptı ve kemali samimiyetle onların bazı yanlışlıklarını da burada izah etti. Ona göre yeni tedbirler alınacağı şühhesizdir. Bu yanlışlıkları bir kere gözönünden geçirmek faydalı olur.

Ne için bu hayat pahalılaştı?

A) Müstahsilin veyahut tüccarın kendilerine maliyet fiyatlarına ve meşru kazançlara bakmadan bazı şeylere keyfi fiyat biçildi.

B) Bu tehlikeden kurtulmak için Hükûmet serbesti ilân etti ve kendi alacaklarını muayyen bir fiyata tabi tuttuktan sonra herkesi büsbütün istediği gibi satış yoluna sevketti.

C) Belediyeler, ordular yer yer satın alma işiyle meşgul olarak aynı yerde bayağı müzayede yaptılar.

D) Herkese ticaret serbestisi verildi. Arkadaşlar, bu nokta o kadar acıdır ki İstanbul'da emniyet memurlarından dahi derhal vazifelerini bırakarak yağ ticareti ve saire işine atılanlar oldu. Bütün buhanelere eline geçirdiği ufak kredilerle herkes yağ idharına başladı. Zaten harp tehlikesi gelince hemen milletin büyük kısmı geçen harp felâketindeki açlığı bildiği için ve bilhassa İstanbul'da oturanlar bu açlık acısını ve gözü açıklığın kazanç neşesini tattıkları için onlar da bir çok erzak yığdılar. Bunun iki uçlu mahzuru oldu. Bir kere piyasadan ne mümkünse alındı ve piyasayı yükseltti. Diğer de vazifesinden ayrılmış emniyet memurlarına kadar insanların Hükûmet dairelerinde bulunan arkadaşları vasıtasıyla yaptırdıkları işlerde vaziyeti berbat etti. Binaenaleyh iki başlı olarak bir fenalık yapıldı.

E) Şeker gibi bazı maddeler fiyatlarının Hükûmetimiz tarafından mühim farklarla indirilip kaldırılması da bu ihtikârı epeyce kamçalamıştır.

F) İthalâtçılara da -ki çoğu gayri Türktür. Fazla kâr verildi, ve bunlar kendi aralarındaki bir cemiyetle kendilerini kontrol hakkını da aldıklarından ithalât maddeleri % 200, 300 fırladı. Tabii Anadolu köylüsü bir çok ihtiyacını ithalâttan temin ettiğinden o da kendi malını yükseltti.

Daha bir takım sebepler de bu ihtikârın yol almasına âmil olmuştur. Demek ki hayatımızın pahalılığı bir takım hatalardan doğdu. Mühim bir nokta daha var ki bendeniz -birinci madde olarak zikrettim- o da istihsalâtımızın azalmasına sebebiyet veriyor. Bugün biz silâh altına ne kadar çok efrat alırsak mecburuz o kadar çok kolu istihsalde kullanmağa. Halbuki bilhassa İstanbul, ikinci derecede, Ankara, İzmir gibi büyük yerler mütemadiyen dışarıdan bir takım kolları kendisine çekmektedir. Bunun bir çok tesirleri var. Bunlar şahsi olduğu gibi Hükûmet müesseseleri de ötedenberi buna biraz yardım ediyor. Tabii bazı müesseseler.

Her iki şikka da bazı misaller arzedeğim: İstanbul'da kayıkçı, arabacı, kundura boyacısı, hamal, seyyar satıcı gibi bir takım esnaf günden güne o kadar faz-

lalaşmıştır ki bunlar üzerinde bir tetkikat yapılırsa görülecektir ki, bunların yapacağı istihsal, büyük yekûn tutar. Bunların oradaki istiklâlini de düşünürsek, millet iki cihetten zarara sokmaktayız.

Bir misal arz ediyorum: Kadıköy'le Haydarpaşa arasında iş gören kayıkçılara baktım, tam 50 kişidir, bunlar üç saatte bir sıra geliyor, 15 dakikada müşteriyi götürüyor, ondan sonra deniz üstünde keyfine bakıyor. Fakat mesele burada kalmıyor, arkadaşlar. İstanbul'da bulunan aşçı ve işçi kadınların bir çoğu bu kabil kimselerin metresidir ve anormal dediğimiz bırakılmış çocukların çoğu da bunların mahsulüdür. Bu hususta bir çok yerlerde bizzat tetkikatta bulundum, salâhiyetli arkadaşlardan dinledim. Tevkifhane ve mahpushanedekilerin çoğu da bunlardandır. İstanbul'da kundura boyacılarının nereden geldiğine bakınca acaba Siird köylerinde insan kalmış mıdır, diye insana düşünme geliyor. Bunların hepsi müstehliktir ve tehlikelidir. Tehlikelerini 6. maddede izah edeceğim. Beni tanımadıkları için bir çoklariyle görüştüm. Çoğu rençberdir. Buraya neden geldin? diyince tarlamda yapamıyorum diyorlar. Ailen nerede diye sorunca köydedir diyorlar.

Ailesini köyde bırakmış, muhtelif yerlerden, Kastamonu'dan, Siird'den şuradan, buradan gelmişlerdir. Bunların çoğunun İstanbul'u evvelce nasılsa, ya askerliğinde, yahut herhangi bir suretle görmüş veyahut da methini işitmiş, meftun olarak geldiklerine şahit oldum.

Yalnız tahkikat ve tetkikat yapılırken bilhassa Tahtakale denilen, Mısır çarşısı arkasındaki sokaklardaki insanlara ve bu insanların nereli olduğunu gözden geçirmesini Hükûmetten rica ediyorum.

Şimdi Hükûmet müesseselerimizin bu akına nasıl yardım ettiğine geçiyorum. İstanbul'daki bırakılmış çocuklar müessesesi: Bu bırakılmış çocuklar İstanbul'da Darûlacezeye götürülüyor. Nihayet büyüyünce Yeşilköy'de bir müessese açılmış oraya alınıyor.

Anadolu'nun bir çok uzak yerlerinden, şifa bulacağım diye İstanbul'a dökülüyorlar. Sonra da çoğu gitmiyor. İstanbul halkına mahsus olan şifa müesseseleri bütün memlekete şâmil oluyor. Aceze için de İstanbul'da yer açılmıştır. Yani İstanbul eski Osmanlı devrinde, payitaht iken, umumî siyaset akıntısına kendini bırakmış bir halde ve düşüncesizce bir çok müesseseler orada kurulmuş ve yapılmıştır. O müesseseler, şimdi cezasını İstanbul halkına çektiyor. Hükûmetimiz de bunlardan sıkıntı çekiyor. Çünkü bir çok müesseseler İstanbul'a taşralardan halk çekiyor. Hepsisi de yiyicidir. Bundan başka meselâ Ankara'da, Nazilli'de çocuk ıslahevleri var, cürüm yapmış çocuklar buralarda duruyor. Bu çocuklara tatbik edilen program da katiyen doğru değildir. Yani çocukların haline uygun değildir. Meselâ Ankara'da bugün 80 mevcudun hemen hepsi köylüdür. Orada gösterilen iş ise katiyen köye ait değildir. Zeriyat ile, meyve ile, ağaç ile,

aşı ile, sütten şunu veya bunu yapmakla uğraştırılmıyorlar. Yani köy kalkınmasına yardım edecek işlerle iştigal yoktur. 38'i terzidir, makine ile dikeyor, 14'ü kunduracıdır, yine makine ile dikeyor, hariçten siparişler alıyor. 18'i marangoz, 4'ü demircidir. 6 tane de dokuma tezgâhı yeni kurulmuştur. Şimdi bu çocuklar Hükûmetin himmeti ile, masrafı ile köylülükten şehirliye inkılâp ediyor. Buradan çıkan ne oluyor? diye sordum, meessesenin haberi yok. Dediler ki biz müddeiumumilere gönderiyoruz, ailesine teslim edin diyoruz. Hiç birinden daha cevap alamadık.

Bu mühim bir mevzudur. Çünkü orada çocuklara feyz veriyoruz sanıyoruz. Halbuki o çocuğu hayatını artık ailesinin yanında geçiremez bir hale koyuyoruz. Demek ki bu Devlet müessesesi köylüyü şehirliye kalbediyor. Nazilli'dekiler de böyle görünüşte güzel bir şeydir. Fakat çoğu eski muhitine intibak ettirmek için kurulmuş bir müessese değildir. Çocuk yüksek makineler arasında feyzalıyor ama bundan sonra çocuk artık köyüne gidemez. Köyüne gitti mi ne sapan tutar ne yoğurt yapar. Şu halde çocuğun hayatı Nazilli'de veya buna benzer fabrikalarda geçecek demektir. İşte bu Hükûmet müessesesi de bu programla bu köylüleri şehirliye kalbetmiş oluyor.

Sonra çocuk kurumu müesseseleri burada da var onu da gördüm. Gerek burada gerek Darülacezedeki Amerika'nın bir modeli olarak yapılmış. Güzel camlar içinde çocuklar yüksek bakımla yaşıyorlar. Sağ kalan ayrılıyor, ölen de ölüyor. Fakat sağ kalan ne oluyor. İstanbul'da Yeşilköy'de bir müessese açmışlar. Bu müesseseye gittim acıklı hâdiseler gördüm. İyi dediler bir ay evvel gelipte görmediniz. Çünkü o zamanki vaziyeti göreceksiniz daha çok acıklı hâdiselere şahit olurdunuz. Oradaki çocukların bir kısmı anormal yani eli tutmaz, kolu tutmaz. Diğerleri geniş bir kadro ile hem ilk tahsil görüyor hem yine terzilik, kunduracılık vesaire. Orada çocuk biraz yetişimi, aklı başına geldi mi kaçıyor. Bu çocuklar eskiden Darülacezedeydi. Galata kulesinin yanında bir yere kondu. oradaki halk çok feryadetti. Yeşilköy'e naklolundular. Yeşilköy halkı da biz İstanbul mebuslarına feryat ettiler. Bizim çocuklarımız adeta anormal olmağa başladı dediler.

Niçin biz bunlara Anadolu'da toprak vererek müstahsil sınıfına sokmuyoruz. Biz bunlara eskiden kalmış, terzilik, kunduracılık vesaire öğretiyoruz. Yukarıya doğru gidersek, hatta Maarif mekteplerine kadar, müstahsil ruhu veremediğimizi görürüz. Bir çok kere fikrimi arzettiğim gibi, bizim tahsilimiz klâsik bir yolda zincirleme olarak gidiyor. İlk mektepten yetişmiş bir genç hayatta çok zor muvaffak oluyor. Hele ortayı ve liseyi bitirdi mi beceriksizliği şaheserdir. Gençlerimiz kendilerinde istihsal kudretini bulamıyorlar. Bizim şehir işlerimiz de çok mahduttur. Ve çıraklıktan yetişenler daha becerikli olarak o yerleri tutmuşlardır. Şehir çocuklarına her tahsil devresinde öyle bir terbiye vermelidir ki, hayatına sahip ol-

sun. Bugün İstanbul mekteplerinde aşı ile veya bir meyve ağacının bir bağı bakımını ile uğraşan veya bundan anlıyan bir kimseye rastgelemezsiniz. Bazı mektepler bahçe içinde bulunduğu halde bu böyledir. Halbuki bugün bir çok yerlerde mektepler arazi ve bahçe içindedirler. Gerçi eken biçen bazı mektepler gördüm, fakat bunu yapanlar çocuklardan başkadır. İşte bunun için mekteplerimizde yetişenlerin çoğu masa başında iş arıyor. Bu münasebetle Üniversitemiz üzerinde de duracağım.

Şehzadebaşı'nda Fen Fakültesi yandı, onu yeniden yapmak istiyorlar. Adliye Sarayı yandı, onun için de yer arıyorlar. Hatta bir arkadaşımız bu hususta istical edilmek lâzımdır diyor.

Topyekûn harp ve topyekûn sulh için topyekûn bir millet haline gelmek için büyük bir rolü olan üniversitelerin iki tipini huzurunuzda arzedeceğim. Yüksek mütehassıslarımız bunu ele alarak işi salim bir mecrağa götürsünler.

Arkadaşlar iki tip üniversite vardır. Birisi bizdeki müesseses tip. Yani bir şehrin kendi sanayiine, kendi içtimaiyatına, kendi iktisadiyatına uygun olarak yıllardan beri kurmuş olduğu bir hayatın içine; memleketin ta ücra köşelerinden saf, o muhitte hiç ünsiyet etmemiş, daha becerikli, daha istihsalcılığa yakın olan gençlerini tutup götürüp oturtmak. Meselâ bizim Bayazıt'taki Üniversite. Oraya giden bir Üniversitelinin geçtiği yollar sinema ilânları, barlar, içkili kahveler ve fuhuş avcılarının kaynaştığı yerler, bir çok siyasi, mizahi, şehvani neşriyat meşherleri ve saire. Sonra, ahlâk bozucu cemiyetlerin Beyoğlu'nda kurdukları batakhaneler. Ta Erzurum'un, Diyarbakır'ın, Gaziantep'in ve sair bu gibi yerlerin müstahsil çocuklarını liseden çıktıktan sonra getirip hiç ünsiyet etmemiş oldukları bir muhite koyuyoruz. İstanbul liselerinde yetişen çocuklar belki biraz o muhiti bilirler ve aileleri yanında belki biraz korunurlar. Fakat Anadolu çocuklarının bu yeni âlemde yani gerek İstanbul'un memleketin hiç bir tarafına benzemiyen tabii güzellikleri içerisinde, gerekse bu suni, kendi hayatına göre açmış olduğu bir içtimai bünye içerisinde bu çocukların ne hale geleceği tasavvur buyurulsun. Ne hale geleceğini diyorum. Çünkü daima gözümde istihsalciyi görüyorum. Yani oradan 3, 4 sene okuduktan sonra çıkan bir gençte acaba yaratıcı bir kudret kalır mı? Bu toprağın feyzinden ufak bir kudret almış mıdır? Hepsî gayet tabii olarak bir masa ve bir sandalyalı yer istiyorlar. Hükümet kadrolarına diğer memleketlerde Ziraat enstitüleri % 50'den fazlasını veriyor. Onların % 50'den fazlası kendi hayatı hususiyelerinde (privat) çalışıyor. Biz de ise % kaç bulduk bilmiyorum. Gerçi Hükümetinizin de bir çok boşlukları vardır. Fakat yetişen bütün gençleri kendi kadrosuna alırsa ordusu olmıyan bir subay kadrosu demektir. Bunun için millet de Hükümet gibi mücehhez olmalıdır ki idare edenle edilen aynı kudret ve kabiliyette olur.

Biz daima bir dâva güdüyoruz: Münevverlerimiz köye doğru! Fakat işte Üniversiteden misal arz ediyorum, bu tipteki bir Üniversitelinin köylerle alâkası olamaz. Böyle bir Üniversiteliyi köylerde yatıramazsınız.

İkinci bir tip Üniversite de şöyledir: Bir çok müterakki memleketlerde kurulmuş, kendi kendini yaratmıştır. Tabii oralarda bir çok Üniversiteler olduğu için, mintakalarının ortalarında istihsal kudreti çok, feyizli toprağı ve ormanı bol yerlerde kurulmuş; etrafında kendi profesörlerinin ve hattâ; bir çok emekli diğer meslek adamlarının, doktoru, baytarı, hukukçusu, subayı ve sairesi, bir çok pansiyonlarla bezenmiş, çocuklar da onların içerisinde sekizer, onar aile hayatı geçiriyor. Hattâ bir yurt dahi yapılırsa, kendi kendini yaratan yurtlarla şehir içindeki yurt arasındaki farkı söylemeğe lüzum yoktur. İstanbul Talebe yurdu gençleri tereddi ediyordu. Şimdiye kadar olanı söylüyorum, son günlerde biraz himmet edildi.

Şu halde yanan Üniversiteyi yeniden yapıp yine oraya nakledelim, Adliye binası yandı, yenisini yapalım demek doğru değildir. Biz yeni bir tip üniversite yaratabiliriz. Eski Harbiye Nezareti yani bugünkü Üniversite de pek âlâ Adliye Sarayı olabilir, yahut Babiâli pek âlâ Adliye Sarayı olabilir, vilâyet de başka bir yere taşınabilir.

Yeni bir Üniversite yaratacağımız zaman da düşünün türlü yeşil tarlaları, bağları, bahçeleri, bol bol süt ve et veren sürüleri, yoğurt, peynir, yağ imalâthaneleri, lâbaratuarları, eyi gıdalanmış ve giyinmiş işçileri ve bu arada becerikli üniversitelileri. Eğer pamuk mintakasında ise düşünün beyaz tarlaları... Dünyanın hiç bir yerinde hazır yiyecek üniversiteli yoktur. Eğer fakir ise alının teri ile çalışır, Devlet de onu besler. Yalnız süt mamulâtı bile mühimdir. Bunları yaratıcı bir muhite çıkarırsak içtimai bakımdan da iktisat bakımından da, çocukların istikbalini kurtarmak bakımından da ve milletle el ele çalıştırmak bakımından da çok kârlıdır.

Ben gerek cahil olan vatandaşlarla ve gerekse yüksek tahsil görmüş kimselerle hususi temaslarımda şu sözleri dinledim: "İstanbul cennet gibi bir yerdir. Burada az şeyle geçinmeyi tercih ederim, uzaklara, daha büyük bir muhassasatla, kârla gitmeye"

Yüksek feyizli olan -içimizde bir çok arkadaşlar vardır gücenmesinler.- Doktorlar, avukatlar ve saireyi de misal gösterebilirim. Yani herkes ufak bir büro kurarak İstanbul'da az kazanca razı oluyorlar. Bu hususta bir çok doktor arkadaşları teşvik ettim. Kendilerine Hâkkârî'den, Van'dan bahsettiğim zaman âdeta ürperiyorlar. Bugün Van gölünün etrafı âdeta bir İsviçre gibidir. Gidip bizzat görmek lâzımdır. Onun için ikinci tip üniversiteyi kurmadıkça bu dâva halledilemez. Bugün vatanımızın bir çok yerleri meselâ Diyarbakır, Bitlis, Siirt, Van mintakaları çok verimlidir. -Askerlik ettik ve buralarda vazife yaptık, biliyoruz-

buralarda boş yerler ve hattâ bir takım boş kafalı kimseler vardır. Münevverlerimizin bu mıntakalara vakit ve zamaniyle gelmemiş olduklarını 20 sene evvel gördük ve acıdık. Nitekim çok zararını da gördük. Gelecek sulhta mücehhez olmak için bu noktanın da tetkik edilip geçen felâketin akılda bulunmasını rica ediyorum. Böyle olmazsa arkadaşlar vatan mefhumu en yüksek münevverlerimiz arasında bile ancak coğrafik ve etnoğrafik bir mahiyette kalır. Çünkü toprağını tanımıyor, köylüsünü tanımıyor. Bunları tanımak için bizzat tatması lâzımdır. Onun için üniversitelerimizin muhit değiştirme faslı çok mühim bir mesele teşkil ediyor.

Sonra İstanbul'daki hastahanelerden bugün doktorlar bile şikâyetçidir. Çünkü İstanbul nihayet kendi bütçesiyle hastahaneler açıyor. Fakat memleketin her tarafından eline ufacık bir şey geçirince bilhassa İstanbul'u da göreyim diye geliyor ve orada da kalıyor. Eğer iklim itibarı ile ise, Marmara'nın Anadolu kıyıları, Ege kıyıları Anadolu sahilleri var. Bütün halk için buralarda müesseseler yapılır. Buralar yüksek üstatları göndermek için kanun mu lâzım, terfi mi lâzım, ne lâzımsa bunu da yapmalı. Bu suretle yeniden medenî merkezler kurmak ve bu suretle İstanbul'u yiyici ile doldurmamak lâzımdır.

Hulâsa birinci madde için; bir taraftan münevverlerimizi memleket içlerine gitmeğe teşhiz ederken, Hükûmet müesseselerimizde köylü çocuklarına verecek terbiyeyi yine oradaki muhitlerine intibak edecek esaslar temin ederken bir taraftan çoluk çocuğunu bırakıp yahut sırtlayıp İstanbul'a akanların önüne geçmeli bu hal diğer büyük şehirlerde de tatbik edilerek köyden şehre olan akın durdurulmalı, daha doğrusu tersine çevrilmelidir.

Mâruzatımın ikincisi az zamanda ve emeksizce servet sahibi olmak hırsına son verilmelidir.

Halk asgari yiyecek, giyecek ve mütevazî mesken bulmak zorunda iken görüyoruz ki vurguncularda acıma hisleri diye bir şey yoktur. Eskiden bir parça var idiye o da tamamiyle kalkmıştır. Artık orada yalnız nefrete lâyık bir hırs yarışı vardır. O halde bu memlekette bu hırs yarışının önüne tamamiyle geçilmezse ve bir zevk ve ıstırap muvazenesi kurulmazsa gelecek meçhul hüviyetli sulha topyekûn mücehhez çıkarmayız. Zevk ve ıstırap muvazenesi diyorum, çünkü herkesin ya baba, analarından kalma bir serveti vardır veya kendi kazancı vardır, ona göre ayağını uzatsın, olmıyan da kazancı nispetinde geçsin. Fakat fakir halkın elindekileri de ihtikârla alarak kendi zevkini arttırmak isteyenler diğerlerinin ıstırapını arttırmaktadır. Onun için zevk ve ıstırap tâbirini kullanıyorum. Her yerde yiyecekte, yakacakta olduğu gibi maateessüf Ankara'da yıllardanberi mesken işinde de ihtikâr vardır. Arkadaşlar İstanbul'da bir çokları ağıyarak müracaat etmişlerdir, mebus musunuz, çare bulun diye; "benim mütevazî bir tane evim var, onun kirasıyla geçiniyorum. Hükûmet emretmiş kirayı arttıramıyorum. Güzel,

fakat aynı apartman aynı ev Ankara’da dört misli kira getiriyor ve bu senelerden beri devam ediyor. Şimdi üstelik bir de hava parası alınıyor. Bu haksızlığa bir çare bulunsun. Bu yüksek kiralara Devlet, bütçesinden ödüyor. İşte bu bütçede de mil-yonu aşan bir para vardır.”

Arkadaşlar misal olarak arzettiğim az zamanda emeksizce servet sahibi olmanın bu şekli dünyanın hiç bir yerinde yoktur. Meşru değildir. Her yapılan apartman, han, servet ve emek ister. Yoksa bankadan borç para alalım yüksek fiyatla kiraya verelim, Devlet de borcunu ödesin, az zamanda, servet sahibi olalım. Buna apaçık ihtikâr derler. Bunun için Hükûmetin bu hususta dikkatini çekiyorum.

3- Bakımsız Türk çocuklarının mahv ve perişan olmalarının önüne geçmekte daha çok gecikmemelidir. Bunlara yardım olmak üzere kona kona 75 bin liralık bir para konmuştur.

Arkadaşlar aynı kürsüden yine bu mevzu üzerine 25 Şubat 1341 (yani 1925) tarihindeki acı sözlerimden bazılarını arzedeceğim ve çarelerini de söylemeğe çalışacağım. Bugün alınan tedbirler katiyen kâfi değildir. Bazı neşriyatımızın da hakikatle hiç alâkası yoktur. Bilhassa Ankara’nın biricik gazetesi olan ve Hükûmetimizin ve Partimizin büyük yardımına mazhar olan Ulus gazetesinin size çocuklar hakkındaki bir makalesini okursam göreceksiniz ki, birbirimizi biz anlamıyoruz. 20 Nisan 1943 nüshasında diyor ki: “Teşkilâtlıyız, Çocuk esirgeme kurumumuz, Kızılayımız var. Bunlara nasıl yardım edeceğimiz hakkında her gün bize gösteriyorlar, sokağa düşen, dilenen yahut sefaletle, açlığa düşen bir çocuğu hattâ kaç kuruş para yardımı ile kurtarmamız imkânı olduğunu ilân ediyorlar.

Bu yardımları bir defa bir kaç defa yahut devamlı olarak yapmak elinde olanlar, sokak çocuğu facialarından dolayı şikâyet etmekte haklı değildirler. Ancak bir mesuliyet duygusu altında ezilmekte haklıdır.

Hükûmetin ve belediyenin yükleri ve nispetlerde artmış olduğunu hep görüyor ve biliyoruz. İmkânsız istemekte insaf yoktur. Ancak Türk cemiyetinin şuurlu, titiz ve gevşemez yardımı, sokaklarımızın hepimize hüznü veren manzarasını hafifletmeğe hattâ ortadan kaldırmağa yeter”.

Bu mütalâa aslâ doğru değildir. Çocuk meselesi bugün çocuk dâvasıdır ve aslâ Çocuk esirgeme kurumunun veya Kızılay’ın vazifesi değildir. Onlar bu teşkilâtla bu işi yapamazlar. Ancak onlar entari giydirmek, veyahut 30, 40 çocuğa, yemek yedirmek gibi bir örnek veya bir fantazi şeklinde bir iş yapabilirler. Yalnız İstanbul’da geçen de tesbit ettiler, 3 bini aşkın, bakımsız çocuk vardır, hakikatte ise 5 binden fazladır. Bunlara anaları, babaları tarafından bakılamıyor. Bunların bir kısmı dışardan gelmiştir. Bir kısmı da İstanbul seknesidir. Her ne olursa olsun vatanın öz Türk evlâtlarıdır. İnsan söylemekten hayâ ediyor.

Her şeyini satıp öyle geçiniyor. Sonra maddi mânevi hasta oluyor. Arkadaşlar, çocuk vefiyatı bizde çok fazladır. % 60'dan fazladır. Bilhassa fakirler mütemadiyen doğuruyorlar, fakat bakamadıklarından çoğu ölüyor. Nüfus meselesi deyince bizde baş dâva, çocuk dâvası olmalıdır ve bu bir Devlet işidir. Devlet bu işi teşkilâtlı, bütçeli, mücehhez olarak yapmalıdır.

Şimdi kanunu medeninin iki maddesini okuyorum. Bu neşriyata göre hiç şüphe yoktur ki Ulus gazetesindeki makale bir çok fikirlerin mahsulüdür. Kanunu medeninin 272 nci maddesi aynen şöyledir: “Ana ve baba vazifelerini ifa etmedikleri takdirde hâkim çocukların himayesi için muktazi tedbirleri almakla mükelleftir.”

273 ncü madde diyor ki: “Çocuğun, bedenî veya fikrî tekâmülü tehlikede bulunur veya çocuk manen metrûk bir halde kalırsa, hâkim, çocuğu ana ve babadan alarak bir aile nezdine veya müesseseye yerleştirebilir. Çocuk şirretliği hasebiyle ana ve babanın emrine karşı gelmekte temerrüt ederse, müessir başka bir ıslah çaresi, bulunmadığı takdirde, aynı tedbirler, ana babanın talebi üzerine hâkim tarafından itihaz edilir. Bu tedbirlerin iltizam ettiği masraf ana baba ile çocuk, tediyeeden âciz iseler Devletçe tesviye olunur.”

Arkadaşlar, müterakki memleketlerde aile pansiyonları, gece mektepleri, çalıştırma müesseseleri bu gibi çocukları topluyor. Masrafları ana ve babalarından alınıyor. Eğer bunların vakitleri müsait değilse Hükûmet veriyor. Sonra çocuk büyüyünce bunu ödüyor.

Ana baba, ben bakamıyorum çocuğuma dedi mi müracaat edeceği yer hükûmettir, hâkimdir. “Alın bu çocuğu, yerleştirin bir yere” dedi mi çocuk Devletin malı oluyor. Biz de bunu behemehal temin etmeliyiz. Yani ailesi, anası, babası bakmadıymıydı çocuk devletin malı olmalıdır. Devlet onu müessesesine almalıdır. Fakat arzettiğim gibi o çocuğu müstehlik vaziyete koymamalıdır.

Bu kanunu medeninin müessese dediği tâbiri biraz tarihimize bakarak üzerinde işliyelim. Arkadaşlar, Türk tarihi hangi nam altında olursa olsun en ziyade çocuklara ehemmiyet vermiş bir milletin tarihidir. En kötü Osmanlı devrinin, en kötü senelerini gördük. İstanbul’da Tophane Sübyan alayı, Zeytinburnu Sübyan alayı, Bahriye Sübyan alayı vardı. Bakımsız çocuklar derhal oralara tevdi edilir. ayrıca ordu mensuplarının yetimleri için sınıfı mahsuslar vardı, Eyüp’de, Kuleli’de. Bunlar tahsili ilk senesinden itibaren Devletin himayesine alınırlardı.

Tabii bunları bir müesese olmaları itibariyle sayıyorum. Yoksa bugün bunları doğru telâkki etmiyorum. Bu gibi müesseseler başka yerlerde yeni tarzda kurulmamalıdır. Çünkü demircisi, kunduracısı, İstanbul’da bir sürü açlar alayıdır. Biz Meşrutiyette ve İstiklâl savaşı senelerinde binlerce çocuğu, bir takım müesseseler kurarak yaşattık. Şimdi ilk tahsilini bitirsin ver çocuğunu diyoruz. Halbuki bizim

dâvamız ilk tahsil kudretinde olan ve bakılan çocuklar değildir. İlk tahsil kabiliyetinde olmıyan binlerce çocuk vardır, okuyamıyor. Bunlara ana ve bababaları da bakamıyor, sokaklara dökülüyorlar. Zaten hayat pahalılığı da bunlara inzımam edince anası ve babası git diyor, boğazını kendin kurtar. İddia ettiğim iş şöyle böyle büyük şehirleri dolduran binlerce çocuk üzerindedir. Ankara'daki Çocuk Esirgeme Kurumunda 240 çocuk var, İstanbul'da da aşağı yukarı bunun gibidir.

Binlerce çocuk arasında bunlar ne ifade ederler? Çocuk meselesinde ötedenberi teklif ettiğim fikir şudur: istihsali yani toprak feyzi, ehli hayvanat feyzi esasları olmak üzere memleketin üç yerinde -İhtimal ki, ilk tecrübe olmak üzere bir yerinde bu yapılır- Sıcak, mutedil ve soğuk iklimlerde gayet mütevazı, bilhassa ormanlara yakın yerlerde kasabacıklar, yani büyük birer köy, tesis edilir. Orman yakın olunca Ordunun da yardımı ile hatta parasız meskenler ve müesseseler yapılır. Sarıkamış'ta ve civarında nümuneleri var. Sıvasız ve çivisiz çok güzel şeyler yapılır. Ağaçlar yanyana konur arası molozla, toprakla doldurulur.

Çocuklar oranın ihtiyacına göre teşkilâtlandırılır. Öğleye kadar ziraatla veya diğer işiyle uğraştırılır sonra biraz okutulur. Bunlar klasik tahsili yapamazlar fakat buna istidatlıları alınır başka yerlere gönderilir. Çocuğun ancak elleri işliyebilir kafası pek işlemez.

Bunların bir kısmı süt sağır, yağ, peynir ve yoğurt yapar. Kızlar daha ziyade süt işleri, ev işleri, ev sanayii (dokumacılık, dikiş, çocuk bakımı, hasta bakımı gibi) yaparlar ve ileride bunlar pekâla biribiriyle de evlendirilebilir. Bu suretle bu müessese de orada kurulmuş olur. Ve bu köyler ihtiyaca göre de çoğaltılır. Bu çocukları anası babası feda etmişti. Halbuki isterse onların anası babası da oraya nakledilebilir. Bu suretle de bilhassa İstanbul'daki fakir hazır yiyici bir çok zümre şchirden köylere doğru atılabilir. Bu programı kısaca arzederken, bu fikirde olmıyan arkadaşlarla anlaşmak için bir kaç söz arzedeceğim: Bugün içtimai muavenet hizmeti ve çocuklara yardım vazifesi ne demektir? bazı matbuatın iddia ettiği gibi artık lütuf ve atıfet gibi mefhumları değil, içtimai mesuliyet fikrine ve bunun bağlı bulunduğu halkcılığa dayanır. Bunun için bir Devlet vazifesi haline gelmiştir. Şahsi ianeleri herkes muhitinde yapıyor. Fakat kimse bunu ilâna mecbur değildir. Herkesin muhiti içinde para verdiği yardım ettiği fakir çocukları vardır. Böyle kanunlarla beş on lira vererek ismini yazdırmak istemiyen bir çok vatandaşlarımız bunu hoş görmiyebilirler. Tecrübelerin ne netice verdiği de meydandadır. Onun içni bu içtimai muavenet işini Hükûmet deruhte edecek ve bütçesine buna göre para koyacaktır, teşkilât yapacaktır ve bu çocukları teşkilâtı içine alacaktır.

Sıhhat ve içtimai muavenet vekâleti bu işle alâkadardır. Eğer bu vekâletin teşkilâtı noksansa ikmal edelim. Yok işleri çoksa başka yere verelim hatta mümkün-

se bir müdiriyeti umumiye ihdas edelim ve daha çok vakit kaybetmeden bakımsız çocukları kurtaralım ve müstahsil bir hale getirelim.

Bugün bunların büyükleri de feci bir vaziyettedir. Bugün İstanbul hapis-hanelerini dolduran kimselerin kaç bu kabil çocuklardandır? Tetkik edince insan hayretlere düşüyor.

Sonra İstanbul'da yine Anadolu'dan kaçıp gelmekte olan bakımsız kimseler de vardır. Burada da görüyoruz, hırpani kıyafetleri ve kirlilikleri fecidir. Hattâ Sıhhiye vekili bir kaç ay evvelki bir tamimde bunların tifüs ve sair hastalıkların tam potörleri olduğunu ve bunlardan kaçınılması lâzım geldiğini bildirdi. Bunların etüvü nasıl olur bilmiyorum, o vekâlet birtakım tedbirler söyledi. Arkadaşlar ben 1939 bütçesinde bunlara karşı şu tedbirlerin alınmasını arzetmiştim: "Bu hırpani elbiseler kâğıt fabrikalarımız için güzel mevaddı iptidaiye teşkil eder. Onları hırpani vaziyetten kurtarmak, benliklerine sahip etmek lâzımdır. "

Onun için bu zavallıları kurtarmalı, sırtlarındaki elbiseleri kâğıt fabrikalarına gönderip kendilerini giydirmeli, kollarından tutup istihsal müesseselerine atmalıdır. Ziraat vekâleti bir takım müesseseler yapıyor. Geçenlerde bilvesile arzetmiştim. Bunlar millî enerjidir. Bunları başlı başına bırakmaktansa biraz giydirmeli, biraz okutmalıyız; o vakit bunlar adam olurlar. Bugün meselâ Nafia vekâleti mütchassıs işçi bulamıyor. Çünkü köylerde halkımız lâzımı kadar gıda alamadıkları için bunları hiç bir zaman biz kudretli işçi haline koyamayız. Bunları da çocuklardan yetiştirelim, onlar bünyelerine göre yavaş yavaş evvelâ hafif işler görür. Fakat iyi yer, iyi içer. İstihsal mıntakalarında arkadaşlarının yaptığı istih-salden istifade ederler. Geliştigi zaman Nafia vekâleti istediği randımanı alacak kollara bu suretle mazhar olur. Onun için başta Ziraat vekâleti olmak üzere muhtelif vekâletlerin bu dâvayı ahenkli bir surette yürütmeleri çok lüzumlu bir şeydir.

4- Emekliler meselesi:

Buna çok teşekkür ederim. Maliye vekilimize, Başvekilimize ve hattâ İnönü'müze bu hususta mükerreren ricalarda bulunmuştum. Mümkün olanı yaparız vadinde bulundular. Ben ancak biraz malûmat arzedersen yapacakları işin daha salim bir mecrada olmasını zannederim temin ederiz.

Arkadaşlar; Meşrutiyetin ilânını mütaakıp bir Tekaüt kanunu yapıldı. 11 Ağustos 1325 tarihili. Bu 28 Nisan 1330'da değiştirildi. Amma nasıl değiştirildi? O zamanın bir modası vardı; Kanunu muvakkat. İki imzalı. Altında Sadrazam Mehmet Sait, Maliye Nazırı Cavit. 45 55'e çıkacak, 40 da 50'ye, iblâğ edilecek. Bu suretle % 20, yetim dullardan % 10 gitti. Haddi âzami maaş 75 idi. Bu kanunu muvakkat 50 liraya indirdi. Şöyle böyle % 50 bir çırpıda gitti. Bu kanunun son yedinci maddesi şöyledir: "Bu kanunu icraya Maliye Nazırı memurdur. Meclisi umuminin küşadında kanuniyeti teklif olunmak üzere işbu lâihayı kanuniyenin muvakkaten icraya vazı ve kavanini Devlete ilâvesini irade eyledim."

Fakat arkadaşlar; bu kanunu ne Meşrutiyet Hükûmeti, ne de Cumhuriyet Hükûmeti tasdik etmedi. Meşrutiyet tasdik etmedi, çünkü son meclisinde bir çok gürültüler ve harp mesulleri falân dendi. Cumhuriyet Hükûmeti de buna ehemmiyet vermedi. Fakat ehemmiyet vermediği halde çok feci bir şeyle karşılaştık. Karşılaştık diyorum, çünkü istiklâl harbinde vazife gören bir çok generallerimiz de bu muvakkat Tekaüt kanuniyle tekaüt olmuşlardır. Bunlardan içimizde bir tane değil bir çok arkadaşlar vardır. Ne zaman ki 10 Haziran 1930 kanunu çıktı, bu mütekaitleri terfih etti. Fakat makabline şümülü yoktur diye Maliye vekâletinin bir eski formülü vardır. Şimdi ne oldu arkadaşlar 10 Haziran'dan önce tekaüt olan bir generalimiz, hattâ eski devrin 75 lirasını alamıyor, 50 lira maaşı asli ile tekaüt edilmiş ve ayrıca % 20'de tenkihat. 11 Haziran'dan sonra tekaüt olan onun subayı hattâ daha aşağısı, ufak memurları bu kanundan istifade etti. Şimdi üzerine büyük mesuliyet almış, tabii büyük mesuliyet almış demek, dimağı ona göre yıpranmış demektir. Bunlar daha aşağıdaki, kendi emrindeki subayının yarı maaşını alamıyor ve ölülerinin aileleri de öyle. Bunlar bir zamanlar muhterem general ailesi idi. Onlar 29-30 lira maaşla sürünecektir amma, onun en ufak bir subayı ailesi iki mislinden fazla bir parayı alacaktır. Bu adelet değildir. Denilebilir ki biz bu yeni kanunu bütün mütekaitlere nasıl teşmil edelim? Arzettiğim gibi muvakkat kanunla Cumhuriyet Hükûmeti subaylarından tekaüt olanlar vardır. İstiklâl savaşında Hükûmet ikiye ayrılmıştı. İstanbul'da bir müesses Hükûmet vardı. Anadolu'da da bir millet Hükûmeti vardı. İstanbul'daki Hükûmete isyan edip milli Hükûmete iştirak edenlerin hepsinin bu memlekette bu milletin tarihinde elbette az çok biryeri olmalıdır. Ne olurdu iştirak etmeselerdi? Fecaat olurdu. İşte arkadaşlar bunlar kendi içlerinden çıkan bir baş etrafında toplanmışlar, mesuliyeti üzerlerine almışlar, vurmuşlar, çalışmışlar. Bunun karşılığı eski devrin bir iki imza ile asla kanuniyeti kabul edilmemiş bir şeyi ile azad ediyoruz mu? Yeni kanunda da neden dolayı fevkalâdelik yapıyoruz? Eğer mütekaitlerin bu suretle ezilmesi bu memleketi yaşatmak için lâzımsa herkese aynı şeyi tahmil etmek lâzımdır. Onun için ben çok rica ediyorum; eski mütekait arkadaşlardan hakikaten çok elim vaziyette olanlar vardır. Hattâ daha acı söyleyeyim, bunlar içinde acezeye verilen sıcak yemekten yemek alanlar vardır. Bunlara yardımda gecikilmemesi ve hiç olmazsa % 25 bir zam yapılması çok lâzımdır. Milli Hükûmetin ordusu için ise iki Tekaüt Kanunu, ayrı ayrı Tekaüd Kanunu tatbik etmesi asla adalet ifade etmez. Bunların zaten sayısı çok bir parayı da istilzam edecek kadar değildir. Onun için bu mesele çok mühimdir. Bu tesirin bu hizmet ve fedakârlık lâzımsa, istiklâlimiz tehlikede ise buna herkes koşmalıdır. Amma herkesi de teşvik edecek kanunlarımızdaki adalet olmalıdır. Bugün bir generalin ailesinin aylığı 30 liradır, etrafında 4, 5 çocuğunun hayatını yaşatamayacak bir halde iken, bir vakitler kendisinin emrindeki bir çok arkadaşların aileleri çok güzel yiyip, güzel içmesi sanıyorum ki intibah bakımından da çok tehlikeli bir şeydir. Bunun için muhterem

Maliye vekilimiz bu işi kanunlarken, çerçevelerken bu iki noktayı da dikkat bakışına almalıdır.

Sonra yine, malî kanunlarımızın son maddesindeki aynı sakatlığı olacak. 20 Nisan 1936'da bir kanun çıkıyor, mebuslardan tekaüt müddetini dolduranlar 125 liradan tekaüt olsunlar deniyor. Evvelki maaşı ne olursa olsun 20, 30, 40 vesaire, Sonra altta o madde var, bu kanun makabline şâmil olmuyor. Demek ki iki sınıf oluyor. Bir arkadaş takrir veriyor ki birinci ve ikinci Millet Meclisi âzası bundan istifade etsinler. Halikaten bilhassa birinci meclis âzası, ihtilâl meclisi idi, Hükûmet muvaffak olmasa idi, padişah hem mebusları, hem kumandanlarını köprüde ipe dizerdi, hayat pahasına girilmiş bir işti. Bu kabul ediliyor fakat deniyor ki eskiden tekaüt olanlar öyle kalsın. Şimdi ne oluyor?

Meclisin içerisinde valileriniz, müsteşarlarınız, kumandanlarınız vardı onlar yine kanunu muvakkata göre âzami elli lira ile tekaüt edildi. Bir şey yapıp nasılsa tekaüt olmamış olan hatta bir polis arkadaşımız dahi 125 lira ile tekaüd olmuştur. Binaenaleyh Tekaüt kanununun işlenmesi ve adaletsizliğin giderilmesi lâzımdır. Bunun mümkün olduğuna bir misal söylüyorum. Geçen gün bir kanun çıktı. Devlet Demiryolları ve Limanları İşletme Umum Müdürlüğünün 1943 bütçesi. II nci maddesini okuyorum: Mütareke eşnasında itilâf Devletleri tarafından mülga tahlisiye idaresine el konulduğu tarihlerde mezkûr idarede ilişkilerinin kesilmediği ve hizmete hazır bir halde bulundukları sabit olacak memur ve müstahdemlerden mezkûr tarihlere ait aylıkları ödenmemiş olanları istihkaklarını bütçenin; 10 neu (Geçen ve eski seneler borçları faslından ödenir. Bu fasla mevzu tahissat kifayet etmediği takdirde...) diyor. Demek ki, mümkünmüş. Herhalde ihtilâl savaşı müteakitleri ve birinci ve ikinci Millet Meclisi âzasından bu kanunlardan evvel tekaüt edilmiş olan arkadaşları da bu suretle pekâlâ terfi ettirilebilir. Bu takdirde gerek tarihe karşı gerek haldeki Türk câmiasına karşı ve gelecek nesle karşı adalet şiarını tamamiyle göstermiş oluruz.

5.- Şimdi arkadaşlar, mühim olan maddelerden; ihtiyarlık hakkındaki maddeye geliyorum. Hastalık ve ihtiyarlık yüzünden çalışamaz bir hale gelen vatandaşlarımıza daha geniş mikyasta yardım müesseseleri kurulmalıdır.

Arkadaşlar, bu, bütün cihanın üzerinde durduğu mühim bir mevzudur. Bizde maalesef, İstanbul'da yalnız bir Darülaceze vardır. Bu Darülacezedeki insanların halini tasvir edeyim. Bunların bir kısmı az da olsa çalışacak vaziyettedirler. Bunlar âtıl bir vaziyette bir koğuşun içinde oturmaktadır. Bunları mutedil ve havası iyi bir yerde güzel manzaralı, kuş sesi işitilir subaşlarında tabiatla karşı karşıya yaşatmalıyız. Bunların içinde bugün çıkarak çevirebilecek, dokuma yapabilecek insanlar vardır. İhtiyarlara gelince; herkesi hürmete mecbur olduğu bu insanların sayısı bir kaç yüzü geçmez.

İstanbul'daki bir kaç yüz kişiden de ibaret değildir. Pekâla köyünde veya şehirde ailesi efradı tarafından bakılmıyorsa, tıpkı çocuklar gibi metrûk yani maddi, manevi bitkin bir halde ise bunları toplamak, fakat dediğim gibi İstanbul'dan uzaklaştırmak çok lüzumludur.

6.-Şimdi en mühim olan altıncı maddeye geçiyorum: Devlet mekanizmasının daha ahenkli, daha süratli, daha tasarruflu çalışması.

Arkadaşlar, ahenkliden maksadım şudur: Herhangi bir vekâlet bir iş yaptığı zaman onunla ilgili olan vekâletler de ona muvazi olarak o işi itnam etmelidir. Meselâ Nafia vekâleti İstanbul şimendiferini yapmış amma onun etrafında hicab duyduğumuz yıkık, ağaçsız köyler var. Yıkık bir köprü, veya çamur içinde bir yol, sonra yalın ayak ve fena bir halde giyinmiş insanlar. Bunlar tanzim edilmek lâzımdır. O halde nereye bir demiryolu ve şose yapıyorsak, oraya umran götürmelidir. Bugün dünyanın dört bucağında Amerika'da, Avrupa'da her yerde bu yollar, bu şimendiferler oraları umrana kavuşturuyor. Onun için bu misali arzettim. Ziraat vekâleti de yardım etmelidir. Bizim Porsuk, Sakarya boyları bile ağaçsızdır. Ağaçsız köyler vardır. Oralara birer söğüt dalı daldırıverin iki sene sonra ağaçlık olur. Korular ve meyve fidanı ile de köylere yardım yapılabilir. Sonra arzettiğim gibi ikinci tip Üniversiteyi yapabilirsek genç Üniversiteliler bu işi daha iyi yaparlar.

En mühim olarak meselâ Müdafaa-i Milliyemiz İstanbul civarında bir ordu besliyor. Bu ordu muntazaman hazırlığını ve tahkimatını yapıyor. İstanbul iki boğaz arasında, yanı başında Çatalca mevki müstahkem... O halde İstanbul ne demektir? İstanbul bu müstahkem mevziin bir mihrak noktasıdır. Biz İstanbul halkını günlük beslemek demek alâkadar vekil onunla muvazi yürümüyor demektir. Yarın bir harp zuhur ederse şimendiferi de asker alacak o da hat sağ kalırsa, o halde halk aç kalacaktır. Halk için peksimet, erzak, yeraltı fırınları (çünkü mevcudu yandı mı iş tamamdır). Ankara için de aynıdır. Su mahzenleri, sonra her yıl fiçılara yedek balık stokları. Biz harbi umumide Ruslardan binlerce fiçi balık aldık. Fakat hiç kimse yemedi. Demek ki, denizlerden çıkan fakat fiçılara konan balığın yedirilmesi de bir meseledir. Demincek arzettiğim gibi İstanbul hasta dolu, aceze dolu, anormal çocuklarla dolu, hepsi bu mevki müstahkem içerisinde.

Bir de ordu gece gündüz feragat ve faziletle İstanbul'un yanbaşımda çalışıyor. Fakat onun yanbaşımda bir takım ahlâk düşkünleri ve causların sabahlara kadar vur patlasını doğru değil. Bunlarla Müdafaa-i Milliye meşgul olamıyorsa Dahiliye vekâleti meşgul olmalıdır. Sonra, birçok hastalık saçan insanlar, Bakırköy'ünde bulunan yüzlerce zavallı deliler... Arkadaşlar bir harp olursa ve bunlar İstanbul'a dağılırlarsa ne olur (gülmeler). Firarilerden bunların içerisine deli taklidi yaparak karışanlar olursa ne olur. Binaenaleyh, bunlar, diğer vekâletleri de alakâdar eden şeylerdir. Bugün değilse yarın düşünülecek işlerdir.

Şimdi daha süratli meselesine ve en büyük derdimize geliyorum: Kırtasiyecilik. Arkadaşlar, bu işin başında tapu gelir. Bunun hakkında çok söz söylemeyeceğim, başka yere bırakıyorum. Yalnız burada tapu dairesine ait bir misal arzedeğim; burada maliye Yeğenbey şubesine sorulan bir şeylere cevaplar 6 ay ile üç seneye kadar zamanda gelir. Bana temyiz evrakı hakkında şikâyet ettiler. Misal olarak bir kâğıdın tarihini söylüyorum. 17 Nisan 1943 tarihinde karar veriliyor, bunun mahkemeye tebliği 18 Mayıs 1943, yani bir ayda. Daha da çıkmamış eski evrak vardır.

Bakanlıklardan hattâ en düzgün olan ve olması lâzımgelen Nafia vekâletinden Ankara valiliğine evrak bir haftada geliyor. Bu acıdır. Amma bilmekliğimiz lâzımdır ve şimdi arzedeceğim çareleri de vardır. Osmanlı devletinin en büyük yolsuzluğu halkı Hükûmet kapısında bıktırmak idi. Biz bunu o zaman ordunun heyeti ıslahiyesi içinde çok güzel halletmiştik.

Müsaadenizle kırtasiyeciliği doğuran sebepleri arzedeceğim:

A) Bir kere dairelerimize bakın. Akşam mesai saati bitti mi mektep paydosu gibidir. İş bitmiş, bitmemiş, hekses çıkar.

B) Bazı dairelerimizde çok iş vardır, memur azdır, bazılarında az iş vardır, memur çoktur. Esasen iktisadi bir kaidedir. Herhangi bir işin başına lâzımı kadar memur konmadı mı, ister az olsun, ister çok olsun, hâsılası az olur. Bunlar ıslaha muhtaçtır.

C) Bir çok lüzumsuz sorgular, formaliteler işi uzattığı gibi mesulleri de kaybediyor.

Halbuki bazı işleri kısaca bir mesulden geçirmek mümkündür.

D) Daire müdürlerinin bazılarında kanun hükümlerine iyice vâkıf olmak işleri, gereği gibi kavramak, memurların mesaisini takip etmek yani masalarına, evrak odalarına dikkat etmek hassaları vardır. Fakat bunların bir kısmında yoktur. Sonra yine kanuna riayetsizlik, meselâ bir vali kanunla sarih olduğu halde rap diye bir emir veriyor ve her şeyi alt üst ediyor. Elbette o kanun bir çok tecrübelerden geçirilerek yapılmıştır. Ankara'da bunun daha iyi misalini görürsünüz. Tapu görüşmelerinde bu ciheti ariz âmik arzedeceğim.

A) Sırasıyla bu mahzurların çareleri şunlardır:

Bugünün işlerini bugün yapmak, modern hayatın cihan şümul en büyük bir telâkkisidir. Meselâ bir işçi tuttuğunuz zaman kaç metre mikâbi iş yapacaksa bunu tecrübe ettiniz biliyorsunuz. Buna göre bir buçuk metre mikâbını bir günde yapması lâzımdır, onu bitirmeğe mecburdur. Bunun gibi bir memura da şu kadar kâğıt getirmiştir, onu o gün tam olarak bitirmesi lâzımdır. Onu bitirmeden paydos vaktinde bırakıp gidiyorsa ertesi günü gelen iş de buna inzınam ederek üst üste biner. Bu, tıpkı borcu bini aşan adamın haline benzer. Ondan sonra ayağını uzatıp oturur.

O halde demek ki bu doğru bir kaide değildir. O arkadaş o işi bitirmekle mükelleftir. Biz gece yarlarına kadar çalıştık, yatsı ezanları okunurken dahi gitmeği düşünmezdik.

Evet bazı iş vardır ki onun sahası bir kaç yeri alâkadar ettiği için bir günde çıkmaz. Fakat böyle değilse, meselâ evrak kalemi ne diye tutar. Temyizden çıkarılmış orada kalıyor. Bu nasıl olur, alâkadar daire reisi neye kontrol etmiyor? İş sahipleri bu gıcirtının nereden geldiğini bilmediğinden bütün Hükûmetten şikâyet ediyorlar. Prensip şu olmalı: Bu günün işi bu gün bitmeli. Paydos ile işin alâkası yoktur. Çok çalışsın. Hele müdürler. Müdür meselesi çok mühimdir. O herkesten evvel allaha ismarladık derse iş tamamdır. Arzettiğim tarzda kontrolün bir faydası daha var. Bakılır ki birisi hergün gece yarlarına kadar kalıyor. Tetkik edilir, ya o işi yapamıyor yahut işe yetişemiyor, vaziyete göre kendisi ya değiştirilir veya bir yardımcı verilir.

B) Dimağı ve eli iyi işleyen az memur bir çok beceriksiz ve vukufsuz memurlardan çok iyi iş çıkarır. Yani kemiyetten ziyade keyfiyet nazariyesine ehemmiyet vermeliyiz. Eyi memuru eyi doyurmalı ki iyi çalışsın akşama ne pişireceğim dedi mi o vakit gıcirtı başlar.

C) Eskiden kalma usullerimiz varsa onları sadeleştirmeliyiz. Bazı dairelerde bu vardır. Şu bu vekâlet diye tasrih etmiyeyim bazı müsteşarlarla da temas ettim, onlar da yaka silkiyorlar. İş çıkaramıyoruz diyorlar. Dosya yığılmış. Kafası sersemleşmiş. Bunu başkası da imza eder diyorlar. Vekâletler bu hususta faaliyete geçmelidirler.

D) Değerli müdürlere ihtiyaç vardır. Bir daireden bir evrak çıksın da Evrak kaleminde haftalarca kalsın bu çok acı bir şeydir. Kontrola oradan başlanabilir. Müdür olmak kıdemden ziyade ehliyet meselesi olmalıdır. Bir orkestra şefi o orkestrayı nasıl bir ahenkle idare ediyorsa bir müdür de öyle olmalıdır beriki çalışmışsa çalışmış, öteki çalışmamışsa çalışmamış şu kâğıt burada kalmış, bu olmamalıdır. Biz vaktiyle masa takvimleriyle işleri gayet güzel kontrol edebiliyorduk. Meselâ Ahmet Efendi buraya dersin. Niçin bu iş çıkmamıştır diye sual sorabilirsin. Onun için daire müdürleri gerek kavrayış, gerek enerji itibarıyla becerikli insanlardan olmalıdır. Bu dördüncü maddeyi bu suretle düzeltebilirsek gâyemiz tahakkuk etmiş olur ve işlerimiz de bankalarda, fabrikalarda olduğu gibi muntazam surette yürür. Bankalar akşamları kapılarını kapar, eshabı mesalih almaz. Fakat memurları o günün hesaplarını yaparlar, işlerini bitirirler.

Daha tasarruflu bahsine gelince:

Biz fakir bir milletiz; bunun ayıbı yoktur. Ölçümüzü zengin memleketlerle değil halkımızla ayarlamalıyız. Mefruşatta olsun, harcırahta olsun, nakil

vasıtalarında olsun her şeyde bu elzemdir. Binaenaleyh, bunu bütün alâkadar memurların hatırdan çıkarmaması lâzımgeldiği gibi bütçelerin tanziminde lüzumsuz memur arttığını veya israfı gösteren her sene bir fazlalık değil, bilâkis bir tasarruf olmalıdır.

Şimdi burada hepimizi ıstıraba sevkeden bir meseleyi arzedeceğim: Zengin ve nüfusu çok olan Devletler kadar bizim de dairelerimiz vardır, fakat burada mükerrer ricalarımıza rağmen bu daireler hususi binaları ve apartımanları boşaltmıyorlar. Boşaltmayınca tasarruf zihniyeti sarsılıyor. Bir kere Hazinei Devletten onun kirası veriliyor. Sonra da mesken buhranı devam ediyor. Mesken buhranı kiralara arttırmış, bunu da Hükûmet ödeyip duruyor. Para meselesinden başka hukuki türlü türlü dâvaları icabediyor. Sonra vatandaşlar için de büyük bir müsavatsızlık oluyor. Neden Ankara'nın emlak sahipleri, Yozgad'ın, İzmir'in, İstanbul'un emlak sahiplerinden daha kârlı çıksın. Hükûmet eşhasa verdiği milyonları halk için sarfetse daha hayırlı olur. Teşkil edilen komisyon vesilesiyle bu iş çıkacak amma ben Hükûmetimizden rica ediyorum, bir odaya daha fazla memur soksunlar ve şu mesken buhranına bir parçacık olsun deva bulsunlar.

Hulâsa: ahenk, sürat ve tasarruf ferdin işinde, cemiyetin işinde ve Hükûmetin işinde bütün muvaffakiyetlerin anasıdır. Hükûmetimize tabii bir çok güzel işlerde bundan sonra da başarılar dilerken bizim mütalâalarımız üzerinde de biraz durmalarını rica ederim.

Gl. K. SEVÜKTEKİN (Diyarbakır)- Efendim, üç saattenberi söz dinlemekten çok yoruldunuz. Bendeniz seçim dairemin nüfusu sıhhat kültür, ziraat ve adli vaziyetleri üzerinde bazı mâruzatta bulunacaktım. Vicdani borç bildiğim bir sözü şimdi söylemek üzere huzurunuzda çıktım. Diğerlerinin bütçelerinin müzakeresinde arzetmeği münasip gördüm.

En müşkül zamanda Devletin malî siyasetini derin bir vukufîla, milletin şeref ve haysiyetine uygun bir şekilde idare eden Maliye vekilimizin bu maişet darlığı dolayısıyla çok ıstırap içinde bulunan eski emektarlar hakkındaki beyanatına ve Başvekilimiz Saracoğlu'na teşekkür edip bugün bu kadarla iktifa ediyorum.

REİS- Başka söz istiyen arkadaş yoktur. Müsaade buyurursanız tenkidata, her vekâlet bütçesinde alâkadar vekil arkadaşımız cevap versin. (Muvafık sesleri).

O halde heyeti umumiyesi hakkında müzakereyi kâfi görenler lütfen ellerini kaldırsınlar. Kâfi görmiyenler... Heyeti umumiyesi hakkındaki müzakere kâfi görülmüştür.

Maddelere geçilmesini kabul edenler... Etmeyenler... Maddelere geçilmesi kabul edilmiştir. »

“1943 Mali Yılı Muvazenci Umumiye Kanunu

Kanun No: 4420

Kabul tarihi: 27/5/1943

Madde 1 — Devlet bütçesine dâhil dairelerin 1943 mali yılı masrafları için bağlı (A) işaretli cetvelde gösterildiği üzere (486 717 349) lira tahsisat verilmiştir.

Madde 2 — Devlet bütçesine dâhil dairelerin 1943 mali yılı masraflarına karşılık olan varidat, bağlı (B) işaretli cetvelde gösterildiği üzere (486 720 500) lira tahmin edilmiştir.

Madde 3 — 1943 mali yılı içinde Osmanlı bankasıyla olan Hazine cari hesabından başka kısa vadeli avans ve cari hesaplar akit ve küşadına ve âzami bir yıl vâdeli Hazine bonoları ihracına Maliye Vekili mezundur. Ancak hususi kanunların verdiği salâhiyetler hariç olmak üzere tedavülde bulunacak Hazine bonoları (25 000 000) lirayı tecavüz edemez.

Banka ve şirketlerin tenmiye için Hazineye yatırmak istiycekleri fazla mevcutlarını kabule ve mukabilinde (100 000 000) liraya kadar Hazine bonosu vermeye Maliye Vekili mezundur.

Hazinede mevcut Mibli esham ve tahvilât karşılık gösterilmek suretiyle temin olunacak krediler veya bunların satış bedelleriyle uzun vâdeli Devlet tahvilleri mubayaasına veya bu bedellerle Hazinesinin ortaklığı bulunan şirketlerdeki iştirak hisselerini ödemeye ve İcra Vekilleri Heyeti kararıyle bu kabil şirketlere ait hisse senetlerini satınalmağa Maliye Vekili mezundur.

Madde 4 — Dairelerin, Devlet memurları aylıklarının tevhit ve tedülüne dair olan 3656 sayılı kanunun 19 uncu maddesine dâhil müteferrik müstahdemleriyle mezkûr kanunun mevzuu haricinde kalan memurları ve nakil vasıtaları, bağlı (D) işaretli cetvelde gösterilmiştir.

Faşıl numaralarıyla unvanları, bağlı (E) işaretli cetvelde yazılı tentiplerden 3656 sayılı kanunun 9 uncu maddesi gereğince, idaresi zaruri görülen muvakkat mahiyetteki hizmetler için aylık ücretli müstahdemler kullanılabilir. Bunların kadrolariyle 3656 sayılı kanunun 13 üncü maddesi hükümlerine tabi ihtisas mevkileri İcra Vekilleri Heyeti kararıyle tesbüt ve mütaakıp yıl bütçesiyle Büyük Millet Meclisine tevdi

olunur. Bu tertiplerden alınacak kadroların, bütçede mevcut diğer hizmetlere ait kadrolara ilâve mahiyetinde olmaması şarttır.

Madde 5 — Mahremiyeti veya amele yokluğu gibi hususi ve zaruri hallerde tahkimat işlerinde çalıştırılacak erlere (20) ve tahmül ve tahliye işlerinde çalıştırılacak erlere (30) kurusu geçmemek üzere yevmiye verilebilir. Verilecek yevmiyelerden hiç bir suretle tevkifat yapılmaz. Maliye Vekilliğince teşkil edilecek Toprak Tevzi Komisyonlarında çalışacak memur ve müstahdemlere yol masraflarıyla birlikte, vazifeten köylerde bulundukları günlere münhasır olmak üzere, seyahat yevmiyesi verilir.

Hayvanla ve muayyen tarifeli nakil vasıtalarıyla gidilen mahallere mücbir sebpeler müstesna olmak üzere komisyon memur ve müstahdemlerinin aynı nakil vasıtasıyla seyahatleri mecburidir. Dağıtılan topraklar 2510 sayılı kanunun 30 uncu maddesi ile 37 nci maddesinin 2 numaralı bendi hükümlerine tabidir.

Madde 6 — Devlete ait yaylalarda otlatılan hayvanlar için kira, ücret ve sair namlarla bir şey aranmaz.

Madde 7 — Muhasebe-i Umumiye Kanununun 29 uncu maddesi gereğince:

1. Varidat nevilerinden herbirinin müstenit oldukları hükümleri gösteren (C) cetveli;

2. Vatani hizmet tertibinden kanunla muhassas maaşların müfredatını gösteren (C) cetveli;

3. Gelecek yıllara geçici taahhütlere girişmiye mezuniyet veren kanunları gösteren (G) cetveli;

4. Maliye bütçesine konulmuş olan ihtiyat tahsisatından nakli caiz tertipleri gösteren (F) cetveli;

5. Gümrük Tarife Kanununun 14 üncü maddesi gereğince muvakkat kabul usulünden istifade edecek esyaya ait (I) cetveli;

Bu kanuna bağlıdır.

Madde 8 — Maarif Vekâleti tarafından idare edilecek mektep pansiyonları hakkındaki 1838 sayılı kanunun bazı maddelerini değiştiren

2005 sayılı kanunun 2 nci maddesi gereğince talebeden alınacak ücretler, bağlı (M) işaretli cetvelde gösterilmiştir.

Madde 9 — 1943 - 1944 ders yılı içinde ücret ve masrafları Devlet tarafından verilmek üzere, pansiyonu bulunan mekteplerde parasız yatılı okutturulacak talebenin adedi (1 500) olarak tesbit olunmuştur. Bu mekteplerde okutturulmak üzere, ders yılı zarfında Devlet hesabına ve 915 sayılı kanunun 2 nci maddesi hükümlerine göre alınacak parasız yatılı talebenin, Maarif Vekâletince tensip edilecek bir kısmı umumî müsabaka ile, bir kısmı da lise olmıyan vilâyetlerde imtihana talip olan ve hususi kanunun tâyin eylediği şartları haiz bulunan talebelerden müsabaka imtihanında aynı vilâyet talebeleri arasında en çok muvafak olanlardan tefrikikyle bu vilâyetlere de talebe isabet edecek şekilde alınır.

Madde 10 — 2005 sayılı kanunun 3 üncü maddesi gereğince, her yıl Muvazenei Umumiye Kanununa bağlanması lâzım gelen kadrolar, ilişik (N) işaretli cetvelde gösterilmiştir.

Madde 11 — 2005 sayılı kanun gereğince açılmış olan pansiyonlar gelirlerinden (60 000) lira alınarak varidatı müsait olmıyan pansiyonların açığını kapatmaya tahsis olunur.

Madde 12 — Bütçelerde geçen yıl borçları tertiplerindeki tahsisat fevkinda tahakkuk eden borçlar, taallük eyledikleri hizmetlere tekabül eden tertiplerden bu tertiplere Maliye Vekâletince nakledilecek tahsisattan ödenir.

1928 - 1941 malî yıllarına ait olup, Muhasebei Umumiye Kanununun 93 üncü maddesine göre müruruzamana uğramamış ve karşılıkları, yılları bütçelerinde mevcut borçlar, 1943 malî yılı bütçesinin masraf tertipleri tasarruflarından eski yıllar borçları fasıllarına Maliye Vekâletince nakledilecek tahsisattan ödenir.

Madde 13 — 1513, 2248, 2354, 2701, 2808 ve 3523 sayılı kanunlara tabi borçlardan, tediyesi tahakkuk edecek olanlarla evvelce tahakkuk ettirildiği halde henüz sahiplerine verilemiyen tahvillerin karşılıkları 1943 malî yılında dahi nakden ödenir.

Madde 14 — 459 sayılı Mahsubu Umumî Kanununa tabi borçlar için verilecek tahvillerin istihkak sahiplerine tevdiinden evvel müruruzamana uğramış kuponları bedelleriyle bunlardan (100) liraya kadar olan borçların tamamı ve bundan fazla olanların (100) liradan aşağı kesirleri 1943 malî yılında dahi nakden ödenir.

459 sayılı Mahsubu Umumi Kanununa göre verilen tahviller, Hazine'nin 1927 mali yılı sonuna kadar hakikî şahıslar zimmetinde tahakkuk eden alacaklarıyla mahsup edilebilir. Bu mahsuplar nâzım varidat ve masraf hesaplarında açılacak maddelerde gösterilir.

Madde 15 — Devlet memurları aylıklarının tevhit ve teadülüne dair olan 3656 sayılı kanunla zeyillerine bağlı cetvellerde yazılı kadrolardan bağlı (L) işaretli cetvelde gösterilenler 1943 mali yılı içinde mevkuf tutulmuştur. Kadroları bu suretle mevkuf tutulanlar hakkında Memurin Kanununun 85 inci maddesi hükmü tatbik olunur.

Madde 16 — Gerek Devlet daireleri, gerek kambiyo kararnamelelerinin hükümleri dairesinde tahakkuk edecek ihtiyaçlar için verilecek serbest dövizlere ait olmak üzere, takvim yılı itibarıyla tanzim olunacak cetveller İcra Vekilleri Heyetinin tasvibine arz olunur. Bu cetvellerin fasılları üzerinde değişiklikler ve münakaleler yapılması, yine İcra Vekilleri Heyetinin kararna bağlıdır. Kambiyo teşkilâtının mesaisi ve kambiyo muameleleri Başvekilin yakın murakabesi altında bulunur.

Madde 17 — Hazinece satılan emval bedellerini vaktinde vermiyenlerin borçları Tahsili Emval Kanunu hükümleri dairesinde tahsil olunur.

Madde 18 — Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsüne 2005 sayılı kanunun 2 nci maddesi hükmüne tevfi kan, yerli ve yabancı pansiyoner talebe dahi alınır.

Madde 19 — 738 sayılı Memurin Kanununu 20, 69 ve 88 nci maddeleriyle 912 sayılı Ordu, Bahriye ve Jandarma zâbitan ve memurini hakkındaki kanunun birinci maddesinin, Memurin Kanununun 88 inci maddesine mâtuf hükmü ve 2 ve 9 uncu maddeleri hükümleri 1943 mali yılında tatbik edilmez.

Madde 20 — Gümrük ithalât tarifesinin (328/A) pozisyonuna dâhil matbaa kâğıtlarından gazete ve mecmua tabında kullanılmak üzere 2465 tonu ile okul ders kitaplarının ve öğretmenler için Maarif Vekilliğince neşredilen kitap ve dengilerin basımında kullanılmak üzere (328/A, B) pozisyonlarına dâhil her nevi matbaa kâğıtlarından 1 100 tonundan 1943 malî yılı içinde alınacak gümrük resmi, kâğıtlarda beşer santimetre fasıllalı filigran çizgileri bulunmak şartıyla, 100 kiloda 50 ve istihlâk vergisi de 100 kiloda 80 kuruşa indirilmiştir.

Bu suretle memlekete girecek kâğıtlardan Maarif Vekilliğine ait olanları filigranlı olmak şartından müstesna olup, bunlar bu vekillik emrine verilir. Gazeteler ve mecmualara ait olanların tevzi sureti İcra Vekilleri Heyetince kararlaştırılır.

Madde 21 — 1980 sayılı Muvazene Vergisi Kanununun 10 uncu maddesinde yazılı müddet 1 haziran 1943 tarihinden itibaren bir sene daha uzatılmıştır.

Madde 22 — Devlet alacakları için tefevvüz veya teferruğ edilmiş ve edilecek emval bedellerinden bu alacaklara tekabül eden kısımların ait oldukları fasıllara irat ve Maliye bütçesi sonunda açılacak hususi bir fasla tahsisat kaydı suretiyle mahsubuna Maliye Vekili mezundur.

Madde 23 — İstanbul Liman Şirketinin tasfiyesinden tahakkuk edecek Hazine alacaklarını 1943 malî yılı Varidat bütçesinde açılacak hususi bir fasla irat kaydetmiye ve Hazine borçlarını Maliye bütçesinde açılacak rakamsız bir fasla tahsisat kaydederek ödemiye Maliye Vekili mezundur.

Bu suretle ödenecek paralar, hesabı katide ayrıca gösterilir.

Madde 24 — 3634 sayılı Milli Müdafaa Mükellefiyeti Kanununun 36 ncı maddesi gereğince Milli Müdafaa mükellefiyeti yoluyla alınacak hayvanların 1943 malî yılı fiatı (O) işaretli cetvelde ve 38 inci maddesi mucibince alınacak motörlü vasıtaların fiatı (P) işaretli cetvelde gösterilmiştir.

Madde 25 — 1933 Türk borcu tahvillerinin erken tediyesinde Hazineye, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasına, banknot karşılığı cüzdanına ve amortisman sandığına ait tahviller için ödenecek mebalîğ, Devlet borçları bütçesinin 270 nci faslının 2 nci maddesine mevzu tahsisata ilâve edilmek suretiyle bu tertibe masraf kaydolunur.

Bu suretle masraf kaydolunan mebalîğden Hazineye ait olan kısım, taallûk ettiği hesaba ve Amortisman sandığına ait bulunan miktar, mezkûr sandığa evvelce verilmiş olan avansa mahsup edilir. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasıyle banknot karşılığı cüzdanına taallûk eden miktara mukabil beş senede müsavi taksitlerle ödenecek senevi % 5 faizli Hazine bonusu verilir.

Madde 26 — Masraf tertiplerinden yapılacak sarfiyata ait formül, bu kanuna bağlı (R) işaretli cetvelde gösterilmiştir.

Madde 27 — Varlık vergisi hakkındaki 4305 sayılı kanun mucibince alınacak vergi, tahsil edildikçe, bu kanuna bağlı (B) işaretli cetvelde açılacak hususi bir fasla irat kaydolunur.

Madde 28 — Bu kanun 1 haziran 1943 tarihinden mer'idir.

Madde 29 — Bu kanunun hükümlerini icrâya Maliye Vekili me-murdur.

28/5/1943

A - Cetveli

Sıra No:	Daireler	Lira
1	Büyük Millet Meclisi	6 356 808
2	Riyaseti Cümhur	748 383
3	Divanı Muhasebat Reisliği	872 833
4	Başvekâlet	1 329 119
5	Devlet Şurası Reisliği	405 285
6	Matbuat Umum Müdürlüğü	2 328 191
7	İstatistik Umum Müdürlüğü	334 562
8	Devlet Meteoroloji İşleri Umum Müdürlüğü	899 206
9	Diyanet İşleri Reisliği	905 404
10	Maliye Vekâleti	53 241 507
11	Devlet borçları	121 790 289
12	Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti	9 662 591
13	Dahiliye Vekâleti	8 017 051
14	Emniyet Umum Müdürlüğü	13 192 279
15	Jandarma Genel Komutanlığı	26 778 164
16	Hariciye Vekâleti	4 215 308
17	Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti	15 474 588
18	Adliye Vekâleti	14 907 776
19	Tapu ve Kadastro Umum Müdürlüğü	2 100 452
20	Maarif Vekâleti	43 128 934
22	Nafia Vekâleti	22 621 642
23	İktisat Vekâleti	3 597 182
24	Münakalât Vekâleti	2 359 362
25	Ticaret Vekâleti	1 905 848
26	Ziraat Vekâleti	13 512 347
	Millî Müdafaa Vekâleti	116 031 238
	YEKÜN	486 717 349

B - Cetveli

F.	Varidatın nev'i	Lira
Birinci kısım		
<i>İrad ve Servet Vergileri</i>		
1	Kazanç vergisi	58 500 000
2	Hayvanlar vergisi	26 364 000
3	Veraset ve intikal vergisi	800 000
4	Madenler rüsumu	600 000
	Birinci kısım yekûnu	86 264 000
İkinci kısım		
<i>Muamele ve İstihlâk Vergileri</i>		
5	Gümrük vergileri	26 870 000
6	Muamele vergisi	83 500 000
7	Dahilî istihlâk vergileri	60 200 000
8	Su ve kara av vergileri	- 800 000
9	Nakliyat vergisi	5 500 000
10	Sefineler rüsumu	90 000
11	Damga resmi	14 500 000
12	Tapu harçları ve kaydiyeleri	3 500 000
13	Mahkeme harçları	2 000 000
14	Pasaport, kançılârya ve ikamet tezkeresi harçları	180 000
15	Noter harçları	1 100 000
16	Diğer harçlar	51 000
17	Hayvan sağlrlık zabıtası resmi	100 000
	İkinci kısım yekûnu	198 391 000
Üçüncü kısım		
<i>İnhisarlar hasılatı</i>		
18	Tütün, tuz, kahve, çay, ispiroto ve ispirotolu içkiler ve revolver, fişek ve patlayıcı maddeler	80 600 000

F.	Varidatın nev'i	Lira
19	Kibrit ve çakmak	7 720 000
20	Oyun kâğıdı	50 000
Üçüncü kısım yekûnu		88 370 000

Dördüncü kısım

Devlete ait emval ve emlâk hasılatı

21	Devlet ormanları hasılatı	300 000
22	Gayrimenkul icar ve ecrimisiller	3 420 000
23	Menkul ve gayrimenkul mallar satış hasılatı	3 720 000
Dördüncü kısım yekûnu		3 720 000

Beşinci kısım

Devletçe idare edilen müesseseler

24	Devlet demiryolları ve limanları	
25	Posta, telgraf ve telefon	
26	Darphane ve Damga matbaası hasılatı	50 000
27	Resmî matbaalar hasılatı	30 000
28	Mektepler hasılatı	25 000
29	Diğer müesseseler hasılatı	150 000
30	Konya ovası sulama idaresi hasılatı	60 000
31	Radyo hasılatı	1 100 000
Beşinci kısım yekûnu		1 415 000

Altıncı kısım

Umumî müesseseler ve şirketler hasılatından Devlet hissesi

32	İmtiyazlı demiryollarından alınan	—
33	Fenerler hasılatı mukabili alınan	50 000
34	Mükerrer sigorta şirketinden alınan	225 000
35	Mukavelenamesi mucibince Musul petrollerinden alınan	620 000
Altıncı kısım yekûnu		895 000

Yedinci kısım

Müteferrik varidat

36	Hazine muamelelerinden mütevellit varidat	1 750 000
37	Tayyare resmî	3 200 000
38	Askerlik mükellefiyeti	500
39	Kıymetli evrak	200 000
40	Muayyen masraflar karşılığı varidat	205 000
41	Eski alacaklar	280 000
42	Cezalar	3 750 000
43	İstanbul Üniversitesi hasılatı	80 000
44	Müteferrik hasılat	6 000 000
Yedinci kısım yekûnu		15 465 500

Sekizinci kısım

Fevkalûde varidat

45	İktisadi bûhran vergisi	26 600 000
46	Muvazene vergisi	26 000 000
47	Hava kuvvetlerine yardım vergisi	17 000 000
48	Binalardan alınan müdafaa vergisi	2 500 000
49	Posta, telgraf müraseleleriyle telefon abone bedellerinden alınan müdafaa vergisi	2 100 000
50	İhracattan alınan müdafaa vergisi	18 000 000
Sekizinci kısım yekûnu		92 200 000

51 Nâzım varidat

UMUMİ YEKÜN 486 720 500

C - Cetveli

Muvazenei Umumiye Kanunu: Madde - 7

(Varidat nevilerinden her birinin müstenit oldukları hükümler)

Vergilerin ve resimlerin ve sair
hasılatın müstenidatı

Nev'i	Tarihi	No.	Hulâsa
Birinci kısım			
İrat ve servet vergileri			
<i>Kazanç vergisi</i>			
Kanun	22/3/1934	2395	Kazanç Vergisi Kanunu
»	5/7/1934	2574	
»	23/5/1935	2729	
»	30/5/1935	2751	
»	24/4/1936	2957	Tadilleri ve ekləri
»	12/6/1937	3258	
»	20/6/1938	3470	
»	24/5/1940	3840	
»	17/5/1940	3828	Fevkalâde zam kanunları
»	29/5/1940	4040	
»	17/6/1938	3460	Sermayesinin tamamı Devlet tarafından verilmek suretiyle kurulan iktisadi teşekküllerin teşkilâtıyla idare ve mürakabesi hakkındaki kanunun 46, 47, 48 inci maddeleri
»	16/6/1939	3645	İstanbul Elektrik, Tramvay ve Tünel İdaresi teşkilât ve tesisatının İstanbul belediyesine devrine dair kanunun 12 nci maddesi
»	3/7/1939	3659	Bankalar ve Devlet müesseseleri memurları aylıklarının tevhit ve teadülü hakkındaki kanunun 18 inci maddesi
»	16/12/1942	4325	Ankara Elektrik ve Havağazı ve Adana Elektrik Müesseselerinin idare işletmeleri hakkındaki kanunun 26 nci maddesi
T. B. M. M. Kararı	11/6/1937	1010	Kanunun 3 üncü maddesinin 1 ve 21 inci fıkraları hakkında
<i>Hayvanlar vergisi</i>			
Kanun	20/1/1936	2897	Hayvanlar Vergisi Kanunu
»	23/3/1938	3343	Tadili
»	29/5/1941	4040	
»	27/5/1942	4226	Fevkalâde zam kanunları
<i>Veraset ve İntikal Vergisi</i>			
»	3/4/1926	797	Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu
»	4/7/1931	1836	Tadili
»	29/5/1941	4040	Fevkalâde Zam Kanunu
T. B. M. M. Kararı	30/6/1932	721	Mübadil ve muhacirlerle harikzedelere temlik edilen gayrimenkullerin vergisi hakkında
Madenler rüsumu			
Nizamname	26 mart 1322	—	Maadin Nizamnamesi
»	1 Kâ. evvel 1329	—	
Kanun	6 nisan 1334	—	
»	26/3/1931	1794	Ek ve tadilleri
»	14/6/1935	2813	
»	17/6/1942	4268	
Nizamname	16 mayıs 1317	—	Taşocakları Nizamnamesi
Kanun	24/3/1926	792	Petrol Kanunu
»	10/6/1927	927	Sıcak ve soğuk maden sularının istismarı ile kaplıcalar tesisi hakkında
»	14/6/1935	2809	Ek kanun

Vergilerin ve resimlerin ve sair hasılatın müstenidatı			Hulâsa
Nev'i	Tarihi	No.	
I. V. H. Kararı	23/5/1938	2/8830	Ereğli kömür havzasındaki ruhsatnameli ocaklardan istihsal edilen kömürlerden % 3 nispi resim alınması hakkında
»	26/5/1941	2/15858	Ereğli kömür havzasındaki kömürlerden % 1 resim alınması hakkında
Mukavelename	18 mayıs 1336	—	Ergani bakır madeni hakkında

İkinci kısım

İstihlâk ve muamele vergileri

A) Gümrük vergileri

I. Gümrük Tarife Kanunu ve ekleri

Kanun	Tarih	No.	Gümrük Tarifesi Kanunu
»	1/6/1929	1499	
»	5/12/1929	1535	
»	29/3/1930	1577	
»	2/6/1930	1669	
»	12/6/1930	1717	
»	26/3/1931	1795	
»	7/1/1932	1926	
»	31/5/1933	2255	
»	9/4/1937	3152	
»	29/6/1937	3264	Tadil ve ekleri
»	15/12/1937	3283	
»	20/4/1938	3369	
»	17/6/1938	3465	
»	27/6/1938	3506	
»	12/12/1938	3544	
»	12/6/1939	3641	
»	18/1/1940	3781	
»	17/1/1940	3775	
»	5/6/1942	4225	
»	25/4/1938	3373	
»	24/6/1938	3496	Bazı maddelerin gümrük vergileri hakkında Hükümetçe ittihaz edilen
»	29/6/1938	3528	kararların tasdikına dair
»	15/12/1939	3746	
»	19/1/1942	4172	
»	5/6/1942	4246	
»	6/7/1939	3702	Sinema filimlerinin gümrük vergileri hakkında
»	4/6/1942	4243	Bu husustaki kararın tasdikına dair
»	3/1/1941	3970	Yabancı memleketlerle muvakkat mahiyette ticaret anlaşmaları ve modüs vivendiler akdine ve bunların şümü-lüne giren maddelerin gümrük resimlerinde değişiklikler yapılmasına ve anlaşmaya yanaşmayan Devletler müvaridatına karşı tedbirler alınmasına salâhiyet verilmesi hakkında
»	12/6/1935	2785	Şeker istihlâk ve gümrük vergileri hakkında
Tefsir	3/12/1931	172	
»	11/6/1933	190	Tarife Kanunu hakkında
T. B. M. M. Kararı	12/2/1931	616	
»	8/11/1935	903	
I. V. H. Kararnamesi	9/1/1934	2/20	Maden kömürleri hakkında
»	30/4/1938	2/8672	Camdan fennî cihazlar hakkında
»	13/1/1939	2/10258	Çiçekler hakkında

II. Gümrük Kanunu ve ekleri

Kanun	Tarih	No.	Gümrük Kanunu
	11 nisan 1334	—	

Vergilerin ve resimlerin ve sair hasılatın müstenidatı			
Nev'i	Tarihi	No.	Hulâsa
Kanun	14 şubat 1340	414	
»	4/1/1926	705	
»	7/6/1926	905	
»	7/6/1926	906	
»	4/1/1930	1549	
»	15/2/1930	1560	Ek ve tadilleri
»	15/6/1930	1723	
»	7/4/1932	1940	
»	28/12/1933	2372	
»	23/6/1934	2533	
»	22/12/1934	2646	
»	20/1/1939	3567	
»	7/1/1932	1918	Kaçakçılığın men ve takibi hakkında
»	17/1/1940	3777	Tadili
T. B. M. M. Kanun	30/6/1941	1253	Gümrük Kanununun 35 inci maddesi hakkında

B) Gümrüklerde alınan diğer vergi ve resimler

I. Rıhtım resmi ve 3023 numaralı kanunla alınan maktu ücret

Kanun	10/6/1936	3023	İstanbul ve İzmir limanlarının sureti idaresi hakkında kanun
-------	-----------	------	--

II. Müdafaa vergisi

Kanun	28/5/1934	2456	Gümrüklerde istimal olunan bazı evraka müdafaa pulu ılsakı hakkında kanun
»	23/12/1934	2672	Ek ve tadilleri
»	17/1/1940	3776	
»	29/5/1941	4040	Fevkalâde Zam Kanunu

C) Gümrük vergilerine haizi tesir olan ve ahdi tarifeleri ihtiva eden Ticaret Mukavelelerinin tasdiki hakkında kanunlar

Kanun	31/5/1930	1671	Türkiye Hükümeti ile İsveç Hükümeti arasında münakit Ticaret ve seyrisefain mukavelenamesinin tasdiki
»	7/6/1930	1689	Türkiye Cumhuriyeti ile Almanya Hükümeti arasında münakit ticaret mukavelenamesinin tasdiki
»	21/1/1939	3569	Türkiye - Almanya Ticaret mukavelenamesine müzeyyel olarak Ankara'da tanzim ve imza edilen Üçüncü itilâfnamenin tasdiki
»	7/6/1930	1690	Türkiye Cumhuriyeti ile Macaristan arasında münakit Ticaret ve seyrisefain muahedesinin tasdiki
»	7/6/1930	1691	Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Hükümeti arasında münakit Ticaret ve seyrisefain muahedesinin tasdiki
»	26/3/1931	1799	Türkiye ile Çekoslovakya arasındaki Ticaret ve Seyrisefain mukavelesi hakkında
»	4/6/1934	2499	Türkiye - Bulgaristan arasında akit ve imza edilen Ticari itilâfnamenin tasdiki
»	3/6/1935	2756	2499 sayılı kanunla kabul edilen Bulgar Ticaret mukavelesinin bir numaralı cetvelinde yapılan değişiklik hakkında
»	28/5/1933	2237	Türkiye ile Polonya arasında münakit Ticaret ve Seyrisefain mukavelesinin tasdiki
»	29/1/1936	2909	Türkiye ile Yunanistan arasında münakit 30 ilk teşrin 1930 tarihli ikamet, ticaret ve seyrisefain mukavelesine ek Anlaşmanın tasdiki

Vergilerin ve resimlerin ve sair hasılatın müstenidatı			Hulâsa
Nev'i	Tarihî	No.	
Kanun	16/6/1939	3646	Türkiye Cumhuriyeti ile Amerika Birleşik Devletleri arasında imzalanmış Ticaret Anlaşmasının tasdiki
Muamele vergisi			
Kanun	28/5/1940	3843	Muamele Vergisi Kanunu
»	6/1/1941	3973	Ek ve tadilleri
»	10/8/1942	4290	
»	13/11/1942	4307	
»	17/5/1940	3828	Fevkalâde Zam Kanunları
»	29/5/1941	4040	
»	27/5/1942	4226	
»	17/5/1943	4415	
Dahilî istihlâk vergisi			
A) Şeker, glikoz ve mayi madenî mahrukât			
Kanun	12/6/1930	1718	Dahilî İstihlâk Vergisi Kanunu
»	12/6/1935	2785	Şeker ve glikoza ait hükümlerin tadilleri
»	25/1/1937	3101	
»	27/5/1942	4225	
»	15/1/1943	4385	
»	22/7/1931	1871	Mayi madenî mahrukata ait hükümlerin tadilleri
»	19/4/1934	2414	
»	26/5/1934	2448	
»	14/6/1935	2796	
»	14/6/1937	3263	Fevkalâde Zam Kanunu
»	17/5/1940	3828	
B) Elektrik ve havagazı			
Kanun	24/5/1934	2442	Elektrik ve havagazı istihlâk resmi hakkında
»	14/6/1937	3260	Tadili
»	29/5/1941	4040	Fevkalâde Zam Kanunu
Tefsir	11/6/1937	224	2442 numaralı kanunun 1 inci maddesinin (G) fıkrası hakkında
C) Bazı maddelerden alınan istihlâk vergisi			
Kanun	27/5/1935	2731	Bazı maddelerden istihlâk vergisi alınması hakkında kanun
»	29/6/1939	3536	Tadilleri
»	25/4/1940	3841	
»	17/5/1940	3828	Fevkalâde Zam Kanunları
»	29/5/1941	4040	
»	27/5/1942	4226	
T. B. M. M. Kararı	11/6/1937	1009	2731 numaralı kanunun 1 inci maddesinin 5 inci fıkrası hakkında
Su ve kara av vergileri			
Nizamname	19 nisan 1298		Dersaadet ve tevahîî Balıkthane Nizamnamesi
»	22 haziran 1305	—	Ek ve tadiller
Kanun	6 nisan 1340	465	
Nizamname	26 Kanunusani 1297	—	Zabıtaî Saydiye Nizamnamesi
»	22 haziran 1305	—	Ek ve tadiller
»	20 K. evvel 1318	—	
»	11 haziran 1322	—	
Kanun	16 nisan 1338	218	Zabıtaî Saydiye ve İstanbul ve tevahîî balıkhanesine mütâallik nizamnamelerin bazı maddelerini tadil eden kanun
»	18/1/1926	721	
»	22/4/1926	820	Kara Avcılığı Kanunu
»	5/5/1937	3167	
Nakliye Resmî			
Kanun	10 nisan 1340	472	Muayyen tarifeli vesaiti nakliye ile seyahat eden yolculardan alınacak nakliyat resmî hakkında kanun

Vergilerin ve resimlerin ve sair
hasılatın müstenidatı

Nev'i	Tacihı	No.	Hulâsa
Kanun	25/6/1933	2030	Ek ve tadiller
»	24/5/1940	3842	
»	17/5/1940	3828	Fevkalâde Zam Kanunları
»	29/5/1941	4040	
»	27/5/1942	4226	
»	31/5/1930	1667	Devlet Demiryolları ve Limanları idare-i umumîyesinin teşkilât ve vazifine dair kanuna müzeyyel kanunun 1 inci maddesi

Sefineler rûsumu

Kanun	15 nisan 1338	216	Merakibi bahriyeden alınacak rûsum hakkında kanun
»	6 nisan 1340	466	Ek ve tadilleri
»	6 nisan 1340	467	
»	13/12/1935	2864	Turist gemilerinden alınan resimlerden bazıların indirilmesi hakkında kanun

Damga resmi

Kanun	23/5/1928	1324	Damga Resmi Kanunu
»	14/12/1929	1541	Ek ve tadiller
»	28/5/1934	2455	
»	16/10/1935	2828	
»	22/6/1938	3478	
»	27/1/1939	3590	
»	6/7/1939	3702	
»	3/1/1940	3765	Fevkalâde Zam Kanunları
»	29/5/1941	4040	
»	27/5/1942	4226	Tütün ve Tütün İhtisarı Kanununun 112 nci maddesi
»	20/6/1938	3437	

Tapu harçları ve kaydiyeler

Kanun	16/5/1929	1451	Tapu Harçları Kanunu
»	15/12/1934	2613	Kadastro ve Tapu Tahriri Kanunu
»	22/12/1934	2644	Tapu Kanunu
»	4/7/1931	1836	Veraset ve Intikal Vergisini muaddil kanunun 50 nci maddesi
T. B. M. M. Kararı	29/12/1937	1023	Tapu Kanununun muvakkat maddesi hakkında
Nizamname	5/12/1935	2/3542	Kadastro ve tapu tahriri nizamnamesi
Kanun	17/5/1943	4415	Fevkalâde Zam Kanunu

Mahkeme harçları

Kanun	9/6/1934	2503	Adliye Harç Tarifesi Kanunu
»	20/12/1934	2629	Ek ve tadilleri
»	16/1/1939	3560	
»	10/8/1942	4289	
T. B. M. M. Kararı	28/6/1939	1059	33 üncü madde hakkında

Pasaport ve kanlılara ve ikamet tezkeresi

Kanun	23/6/1927	1143	Şehbenderlik Rûsumu Kanunu
»	12/5/1928	1260	İfâhiyet muamelelerinden alınacak harçlar hakkında
»	15/12/1941	4151	Tadili
»	23/5/1928	1318	Hariciye Vekâleti tasdik harçları hakkında
»	21/10/1935	2833	Tadili
»	28/6/1938	3519	Pasaport Kanunu
»	29/6/1938	3529	Ecnebilerin Türkiye'de ikamet ve seyahatleri hakkında kanun

Vergilerin ve resimlerin ve sair
hasılatın müstenidatı

Nev'i	Tarihi	No.	Hulâsa
<i>Noter harçları</i>			
Kanun	15/6/1938	3456	Noter Kanunu
»	24/6/1938	3494	Ek ve tadilleri
»	14/11/1942	4166	{
<i>Diğer harçlar</i>			
Kanun	14 ağustos 1330	—	Nüfus Kanunu
»	24/1/1927	964	Eczacılar ve eczaneler hakkında
»	2/3/1927	984	Ecza ticarethaneleri ile sanat ve zi- raat işlerinde kullanılan zehirli ve müessir kimyevi maddelerin satıldığı dükkânlara mahsus kanun
»	14/5/1928	1262	İспенçiyari ve tıbbi müstahzarlar hakkındaki kanun
»	17/6/1938	3458	Mühendislik ve mimarlık hakkında
Nizamname	11/5/1939	2/10941	3458 numaralı kanunun 6 ncı mad- desine tevfikân alınacak harçlar hak- kında
Kanun	9/10/1939	3728	Mühassıs tabipler, kimyagerler ve diğer sıhhiye memurlarıyla fennî göz- lükçülere ve hususi hastane açacak- lara verilecek ihtisas vesikası, şaha- detname ve ruhsatnamelerden alına- cak harçlar hakkında
Kanun	10 mart 1296	—	İhtira Beratı Kanunu
»	2/4/1932	1939	Tadili
Nizamname	28 nisan 1304	—	Alâmeti Farika Nizamnamesi
»	12 ağustos 1317	—	Ek ve tadili
Kanun	2/3/1929	1401	—
İrade	25 mart 1321	—	İhtira beratı ile alâmeti farika rüsu- munun taz'ifi hakkında
<i>Hayvan sağlık zabıtası resmi</i>			
Kanun	2 şubat 1340	405	Zabıta Sıhhiyeci Hayvaniye Kanunu
»	3/5/1928	1234	muvakkatini muaddil kanun
»	8/6/1930	1693	Hayvanların sağlık zabıtası hakkın- da kanun
»	23/3/1931	1775	{ Ek ve tadilleri
<i>Üçüncü kısım</i>			
<i>İnhisarlar sâfi hasılatı</i>			
<i>Tütün</i>			
Kanun	17/6/1938	3437	Tütün ve Tütün İnhisarı Kanunu
»	28/5/1934	2460	Tütün müdafaa vergisi hakkında ka- nun
»	17/5/1940	3828	{
»	29/5/1941	4040	{ Fevkalâde Zam Kanunu ve ekleri
»	27/5/1942	4226	{
<i>Tuz</i>			
Kanun	11/12/1936	3078	Tuz Kanunu
»	29/5/1941	4040	Fevkalâde Zam Kanunu
<i>İspirto ve ispirtolu içkiler</i>			
Kanun	8/6/1942	4250	İspirto ve İspirtolu İçkiler İnhisarı Kanunu
»	28/5/1934	2460	Müskirattan alınacak müdafaa ver- gisi kanunu
»	17/5/1940	3828	{
»	29/5/1941	4040	{ Fevkalâde Zam Kanunu ve ekleri
»	27/5/1942	4226	{
I. V. H. Kanunnamesi	1/8/1942	2/18435	İnhisarlar İdaresinin buz, gazoz, soda, malt hulâsası, asit karbonik ve kola- ya yapıp satabileceği hakkında

Vergilerin ve resimlerin ve sair hasılatın müstenidatı			Hulâsa
Nev'i	Tarihi	No.	
I. V. H. Kararnamesi	15/8/1942	2/18617	Dış memleketlerden getirilen ispirotolu mevaddın inhisar resmi miktarının ve yurt içinde satılan ispirotolu maddelerden alınacak inhisar resminin asgari ve âzami hadlerinin tesbiti hakkında
»	16/1/1943	2/19329	Bir kısım sıhhi müesseselerle eczanelere vorilecek ispirotoların fiyatı hakkında
<i>Barut ve patlayıcı maddeler, silâh ve teferuatı</i>			
Kanun	14/1/1943	4374	Barut ve patlayıcı maddeler, silâh ve teferuatı inhisarı hakkında
<i>Kahve ve çay</i>			
Kanun	25/5/1942	4223	Kahve ve Çay Inhisarı Kanunu
I. V. H. Kararnamesi	25/8/1942	2/18662	4223 sayılı kanunla inhisar altına alınan kahve ve çaydan alınacak asgari ve âzami inhisar resmi hakkında
<i>Kibrit ve çakmak</i>			
Kanun	1/6/1929	1503	Kibrit ve çakmak inhisarı hakkında
»	15/6/1930	1722	Kibrit ve çakmak inhisarı işletmesinin devrine mütasallik muamelenin tasdiki
»	17/5/1940	3828}	Fevkalâde Zam Kanunu ve eki
»	27/5/1942	4226}	
»	17/5/1943	4415 -	
<i>Oyun kâğıdı</i>			
Kanun	21/6/1927	1118	Oyun kâğıtları inhisarı hakkında
Dördüncü kısım			
<i>Devlete ait emval ve hâsılatı</i>			
Kanun	8/2/1937	3116	Orman Kanunu
»	13/6/1938	3444	Eki
»	17/6/1942	4268	Madenlerin aranma ve işletilmesi hakkında
Nizamname	9/8/1938	2/9634	Orman Umum Müdürlüğü memurlarının göreceği işlere dair nizamname
<i>Gayrimenkul icar ve ecrimisilleri</i>			
Kanun	2/6/1934	2490	Artırma, Eksiltme ve İhale Kanunu
<i>Menkul ve gayrimenkul mallar satış hasılatı</i>			
Kanunu muvakkat	13 eylül 1331	—	Ahar mahallere nakledilen eşhasın emval ve düyun ve matlubatı metrukesi hakkında
Kanun	15/4/1339	333	13 eylül 1331 tarihli kanunu muvakkatin bazı maddelerinin tadiline dair
»	21/4/1340	499	Ziraat Bankası matlubatı atıkaşının sureti tediyesine dair
»	14/1/1926	716	Borçlanma Kanunu
»	17/2/1926	743	Türk Kanunu Medenisinin Hazineye intikal edecek emval ve emlak hakkındaki hükümleri
»	22/2/1926	748	Emvali millîye ve metrukeden veya mazbut vakıflardan bazı müesseselerle belediyelere satılacak arazi ve arsalar hakkında
»	24/5/1928	1331	Mübadil, gayrimübadil, muhacir ve sairere kanunlarına tevflkan tefviz veya adiyen tahsis olunan gayrimenkullerin tapuya rapı hakkında
»	2/6/1929	1505	Şark menatığı dahilinde muhtaç zür-rata tesis edilecek araziye dair

Vergilerin ve resimlerin ve sair hasılatın müstenidatı				Hukuk
Nev'i	Tarihi	No.		
Kanun	7/4/1932	1943	Mazbut emlak, yurtluk, ocaklık maaşı mukabili verilecek emlak ve arazi hakkında	
»	27/6/1932	2033	Hazineden taksitle gayrimenkul satın almış olanlara mütedair 21 mart 1931 tarihli tecil kanununa müzeyyel kanun	
»	11/6/1933	2300	Devlete ait bir kısım binalar satış bedeliyle resmî daireler yapılması hakkında	
»	2/6/1934	2490	Artırma, Eksiltme ve İhale Kanunu	
»	28/6/1938	3524	Hazinenin taksitle sattığı bütün gayrimenkullerin satış bedellerinin tahsil sureti hakkında	
»	6/1/1941	3975	Ek kanun	
»	18/1/1939	3563	Ordudan çıkarılacak 12 yaşından yukarı hayvanların çiftçiye satılması hakkındaki kanunun 2 nci maddesi	
»	5/6/1939	3631	Devlet kinini mütedavil sermayesi hakkındaki kanunun 2 nci maddesi	
»	5/6/1939	3667	2510 sayılı İskân Kanununun 12 nci maddesini kısmen değiştiren ve 17 ve 23 üncü maddelerine birer fıkra ekliyen kanun	
»	9/6/1941	4062	İskân Kanununun 39 uncu maddesinin tadili hakkında kanun	
Kararname	24/11/1939	2/12374	3667 sayılı kanunun birinci maddesinin (B) fıkrasının sureti tatbikına ait talimatnamenin kabulüne dair	
»	17/8/1940	2/14177	Toprak Tevzii Talimatnamesinin meriyete konulmasına dair	

Beşinci kısım

Devletçe idare edilen müesseseler

Devlet Demiryolları

Kanun	23/5/1927	1042	D. D. Y. ve Limanları idarei umumiyesinin teşkilât ve vazâifine dair
»	31/5/1930	1667	Ek kanunlar
»	4/7/1941	4090	
»	31/12/1928	1375	Anadolu, Mersin - Tarsus - Adana demiryolu itilâfnamesi
»	28/12/1933	2376	Sıcak ve soğuk maden suları hakkında tenzilatlı tarife tatbik edileceğine dair
»	10/7/1940	3893	Erzincan sarsıntısından müteessir olan mntakaya yapılacak nakliyattan alınacak ücretlere dair

Posta, Telgraf ve Telefon

Kanunu muvakkat	23 şubat	1328	—	Teatî muhabberata hâdim hususi elektrik hututu hakkında
Kanun	26 T. Sani	1339	376	Posta Kanunu
»	11/6/1933	2298		
»	18/5/1935	2721		Tadilât ve ekleri
»	1/12/1942	4133		
»	4 şubat	1340	406	Telgraf ve Telefon Kanunu
				(Bu kanunun 33 üncü maddesi 835 numaralı kanunla kaldırılmıştır)
»	30/5/1926	876		
»	1/12/1928	1366		
»	7/1/1929	1379		
»	21/12/1931	1900		
»	21/12/1931	1901		
»	1/5/1933	2164		Tadilât ve ekleri
»	18/5/1935	2722		
»	10/6/1936	3026		
»	12/6/1936	3054		
»	25/4/1938	3375		
»	24/6/1938	3488		

Nev'i	hastatın müstenidatı Tarihi	No.	Hulâsa
Kanun	9/6/1937	3222	Telsiz Kanunu
»	15/5/1928	1253	P. T. T. İdaresince eñhase ait akümü- lâtörlerin doldurulması hakkında
»	17/5/1928	1265	Anadolu ajansı telgraf ücretleri hak- kında
»	16/6/1932	2009	(Eastern) Telgraf Kumpanyasıyla münakit Mukavelenamenin feshiyle (communication Imperial and Inter- national) Limited Şirketiyle bir mu- kavele akdi hakkında
»	22/12/1934	2640	Beynelmilel telekomünikasyon muka- velesiyle telli ve telsiz telgraf ve tele- fon nizamnamesinin tasdikına dair
»	10/6/1935	2772	Posta, telgraf ve telefon memurları hakkında
»	16/1/1939	3560	Adli evrakın P. T. T. İdaresi vasıta- siyle tebliği hakkında
»	7/5/1941	4023	Buenos Aires Posta kongresi kararla- rını havi senetlerin tasdiki
»	7/5/1941	4024	Milletlerarası Telekomünikasyon mu- kavelenamesine bağlı protokolların (Kahire 1938) revizyonlarının tasdiki hakkında
»	4/6/1937	3202	T. C. Ziraat Bankası Kanununun 53 üncü maddesi
»	24/6/1938	3491	Toprak Mahsulleri Ofisi Kanununun 25 inci maddesi
Kararname	27/12/1923	185	Romanya ile Türkiye arasında Kö- stence kablosunun işletilmesine dair yapılan itilâfnamenin tasdiki hak- kında
»	1/1/1928	6012	Amerika ile Türkiye arasında taati edilecek telsiz telgrafların ücretleri hakkında
»	1/10/1934	2/1364	Harici posta müraselâtından alınacak ücretler hakkında
»	24/4/1935	2/2393	Türkiye ile Amerika Birleşik Hükü- meti arasında posta paketleri teatisi- ne dair uzlaşma hakkında
»	31/10/1935	2/3422	Müraselâta yapıştirılacak reklâm eti- ketleri hakkında
»	20/12/1935	2/3732	Anadolu ajansının İran Pars ajan- sına yazacağı adi matbuat telgrafları hakkında
»	23/3/1937	2/6240	İstanbul telefon rehberine konacak reklâm ilânlarından alınacak ücret hakkında
»	30/4/1937	2/6483	Bükreş posta ve telekomünikasyon uzlaşması hakkında
»	14/6/1937	2/6823	Uçaklarla taşınacak evrak, kıymetli mektup ve kutu postaları ücreti hak- kında
»	20/7/1937	2/7138	Umumî telsiz telefon neşriyatını ar- mağa mahsus tesisattan her malî se- ne için alınacak ücretler hakkında
»	1/9/1937	2/7319	Marmaris - Rodos kablosunun işlet- me mukavelesi hakkında
»	2/11/1937	2/7598	İstanbul telefon talimatnamesinin ta- rife bahsinin (müteferrik âletler, te- sisat ve abônman ücretleri) kısmına uzun kordonlar için tesbit edilen üc- retlerin ilâvesi ve İstanbul telefon ta- rifesinde mevcut olup 376 numaralı kanunda gösterilmemiş olan ücretle- rin Ankara telefonu için de tatbiki hakkında

haslatım müstenidatı Nev'i	Tarihi	No.	Hulâsa
Kararname	19/1/1938	2/8072	Radio satışlarından alınmakta olan ücret miktarlarının, İzmir Enternasyonal Fuarında teşhir edilmek maksadiyle getirilecek radyo makineleri için iki buçuk liraya indirilmesi hakkında
»	19/1/1938	2/8077	İzmir telefon şirketi tesisatının satın alınması hakkında
»	14/7/1938	2/9250	Radio telgraf ücret tarifesinin tasdiki hakkında
»	15/8/1938	2/9441	Ankara otomatik telefon tarifesinin İzmir telefonları için tatbikına dair
»	15/11/1938	2/9884	İstanbul telefon abonelerinin riayete mecbur oldukları hükümler hakkında
»	9/2/1939	2/10342	Avrupa rejiminde çekilecek telgraflardan alınacak ücretlere dair
»	24/12/1939	2/10445	İzmir telefon rehberinde yapılacak negriyat, reklâm ve ilânlar için İstanbul rehberinden alınan ücret tarifesi'nin aynen tatbiki hakkında
»	27/4/1939	2/10866	Türkiye - Bulgaristan P. T. T. Mukavelesinin 15 inci maddesinin tadili hakkında
»	19/9/1939	2/11970	Sergi, panayır ve fuarlarda alınacak telefon tesisat masraf ve abonman ücreti tarifesi hakkında
»	13/10/1939	2/12145	Bükres'te toplanan Balkan birliği posta ve telekomünikasyon komitesinin içtimasında kabul edilen esaslar dairesinde tesbit edilen ücretler hakkında
»	8/1/1940	2/12585	Yabancı memleketlerle yapılacak posta muamelelerinden alınacak ücretler hakkında
»	3/4/1940	2/13231	Yerlerini değiştiren radyo abonelerinden alınacak veya kendilerine iade olunacak ücret farkları hakkında
»	10/8/1940	2/14141	Türkiye ile Fransız mandası altında bulunan yakın Şark Hükümetleri arasındaki telefon devrelerinin işletilmesine ait uzlaşma hakkında
»	28/9/1940	2/14460	Belgrad'ta toplanan Balkan birliği posta telekomünikasyon komitesince kabul edilen muaddel ücretler hakkında
»	17/12/1940	2/14856	İstanbul - Selânik telgraf irtibatındaki bozukluk dolayısıyla İstanbul - Atina arasındaki telsiz irtibatından alınacak ücretler hakkında
»	24/12/1940	2/14920	Telsiz ücret tarifesinde yapılan değişiklik hakkında
»	10/7/1941	2/16160	İstanbul telefon talimatnamesinde yapılan değişiklik hakkında
»	7/8/1941	2/16380	Radio ücretleri hakkında son nüfus sayımının esas tutulacağına dair
»	17/1/1942	2/17184	İstanbul telefon abonelerinin riayete mecbur oldukları hükümlere ait talimatnamenin 17, 18 ve 19 uncu maddeleri hükümlerinin Ankara'da da tatbiki hakkında
»	13/4/1942	2/17695	Posta, telgraf ve telefon ücretlerine dair tarifenin tasdiki hakkında
»	3/6/1942	2/18025	Posta idaresi vasıtasıyla tebliğ edilecek adli evraktan alınacak ücretlere ait tarifenin tasdiki hakkında

Vergilerin ve resimlerin ve sair hasılatın müstenidatı			Hulâsa
Nev'i	Tarihi	No.	
Kararname	3/6/1942	2/18026	Tarifedeki mektup ve haberalma kâğıdı ücretleriyle taahhüt maktu resminin indirilmesine dair
»	30/9/1942	2/18815	Telsiz ücretleri tarifesinde yapılan tadilâta dair
»	5/1/1943	2/19269	Posta, telgraf ve telefon ücretleri tarifesinde yapılan değişiklik hakkında (Beynelmîlî telgraf mukavelename ve buna merbut telgraf, telefon ve telsiz nizamnameleri

Darphane ve Damga Matbaası hasılatı

Kanun	2/5/1932	1951	Bu kanunun (Darphane mütedavil sermayesi) teşkiline mütedair üçüncü maddesi
-------	----------	------	---

Resmî matbaalar hasılatı

Kanun	11/1/1939	3558	Devlete ait matbaaların birleştirilmesi hakkında
»	27/1/1927	968	Millî matbaa tahsisatının mütedavil sermaye halinde istimali hakkında
»	1/4/1933	2133	Devlet kitapları mütedavil sermayesi hakkında
»	26/1/1939	3577	Tadili

Umumî mektepler hasılatı

Kanun	17/5/1928	1275	Yüksek mühendis mektebi hakkında ki kanunun 3 üncü maddesi
»	6/7/1931	1838	Maarif Vekâleti tarafından idare edilecek mektep pansiyonları hakkında
»	11/6/1932	2005	Tadili
»	4/6/1932	2000	Tıp Fakültesinden neşet edecek talebelerin mecburi hizmetleri hakkında
»	14/6/1935	2795	Ankara'da Tarih, Dil ve Coğrafya Fakültesi kurulmasına dair
»	23/3/1936	2923	Bu kanunun İstanbul Üniversitesine bağlı Radyoloji ve Biyofizik Enstitüsü ve Diş Hekimliği Mektebi mütedavil sermayeleri teşkiline dair hükmü
»	9/6/1937	3224	Maarif Vekâleti Prevariantoryom ve Sanatoryomu hakkında
»	7/7/1939	3704	Köy Eğitim Kursları ile Köy Enstitüleri idaresine dair kanunun 3 üncü maddesi
»	20/5/1940	3829	Devlet konservatuvarı hakkındaki kanunun 6 ncı maddesi
»	30/5/1940	3848	Ankara Hukuk Fakültesinin Maarif Vekâletine devri hakkında kanun
Talimatname	25/5/1936	—	2923 numaralı kanunun 2 ncı maddesi mucibince (İstanbul Üniversitesine bağlı Radyoloji ve Biyofizik Enstitüsü ve Diş Hekimliği Mektebi) mütedavil sermayelerinin kullanılması na dair talimatname
E. V. H. Kararı	3/6/1937	2/6763	Leyli Tıp Talebe Yurdu Talimatnamesinin 10 uncu maddesine bir fıkra eklenmesi hakkında

Diğer müesseseler hasılatı

Kanun	26/1/1341	549	Ziraat müesseselerine sermaye vaz'ına dair
»	17/5/1928	1266	Islahı Hayvanat Kanununun 28 inci maddesini tadil eden kanun
»	2/6/1930	1678	Ziraat mektep ve müesseselerinin sureti idaresi hakkındaki 867 numaralı kanuna müzeyyel kanun

Vergilerin ve resimlerin ve sair hasılatın müstenidatı			Hulâsa
Nev'i	Tarihi	No.	
Kanun	21/7/1931	1858	Distofajın tahsisatının mütedavil sermaye olarak kullanılması hakkında
»	10/6/1933	2291	Ankara'da Yüksek Ziraat Enstitüsü hakkında
»	21/6/1934	2526	Nebat ve hayvanlarla mahsulâtının muayene ve temizleme işleri için kurulacak fennî müesseseler hakkında
»	5/7/1934	2582	Merinos koyunları yetiştirilmesi ve ıslah edilmiş pamuk tohumu üretilmesi hakkında
»	23/12/1934	2654	Ziraat Vekilliği müesseselerinde yetiştirilen üretim vasıtalarının satılabilmesi ve işler sermaye ile idaresi hakkında
»	30/12/1940	3959	Türkiye Cumhuriyeti Refik Saydam Merkez Hıfzıssıhha Müessesesi teşkiline dair kanunun 4 ve 5 inci maddeleri
Talimatname	1340	—	Muayene ve tedavi evleri hakkında
»	28/11/1340	332	Sağır ve dilsiz ve körler müessesesi dahili talimatnamesi
»	19/6/1936	2/4858	Merinos koyunları yetiştirilmesi ve ıslah edilmiş pamuk tohumu üretilmesi hakkındaki 2582 numaralı kanunla verilen mütedavil sermayenin işletilmesi hakkında talimatname
Kararname	14/5/1941	2/15799	Hayvan Sağlık Memurları Mektehi Nizamnamesinin tasdikına dair kararname
»	7/10/1941	2/16666	Türkiye Cumhuriyeti Refik Saydam Merkez Hıfzıssıhha Enstitüsünce umumî sıhhatle taallük etmeyen ve bir ücret mukabilinde yapılan muayene tahlil ve tetkikler için hazırlanan tarife ile aşı, serum ve diğer maddelerin satış kıymetlerini gösterir cetvelin tasdiki hakkında
»	25/2/1942	2/14713	Hastaneler Talimatnamesi
<i>Konya Ovası Sulama İdaresi Hasılatı</i>			
Kanun	29/6/1938	3538	Konya Ovası Sulama İdaresi teşkilât ve vazifeleri hakkında
<i>Radio hasılatı</i>			
Kanun	9/6/1937	3222	Telsiz Kanunu
»	22/5/1940	3837	Başvekalâte bağlı Matbuat Umum Müdürlüğü teşkiline dair kanunun muvakkat 2 nci maddesi
Altıncı kısım			
Umumî müesseseler ve şirketler hasılatından			
<i>Devlet hissesi</i>			
İdare ve kanunlara müsteniden veya Hükümete verilmiş olan salâhiyete binaen aktolunan her nevi imtiyaz mukavelenameleri ve bunlara mütâallik mukarreratın varidata mütâallik hükümleri			
<i>İmtiyazlı demiryollarından alınan</i>			
Kanun	8/6/1933	2285	Cenup demiryollarının işletilmesine ait itilâfnamenin onuncu maddesi
<i>Fenerler hasılatından alınan</i>			
Kanun	30/6/1941	4076	Fenerler hasılatından Hazineye ödenecek miktar hakkında kanun

Vergilerin ve resimlerin ve sair hasılatın müstenidatı			
Nev'i	Tarihi	No.	Hulâsa
<i>Mükerrer sigorta sandığından alınan</i>			
Kanun	25/6/1927	1160	Mükerrer sigorta hakkındaki Kanunun 1 inci ve 4 üncü maddeleri
Kararname	27/6/1929	—	Millî reasürans Türk Anonim şirketi hakkında
<i>Musul petrollerinden alınan</i>			
Mukavelename	5/6/1926	—	Mukavelenamenin 14 üncü maddesine müsteniden Irak petrol şirketinden % 10 Hazine hissesi
Yedinci kısım			
Müteferrik varidat			
<i>Hazine muamelelerinden mütevellid varidat</i>			
Hazine portföyü geliri ile bankalar nezdinde açılan hesabı carilerden Hazine lehine tahakkuk eden faizler ve aloçe farkları ve Hazinesin iştirak ettiği teşebbüslerden hasıl olan gelirler			
<i>Tayyare resmi</i>			
Kanun	28/5/1934	2459	Tayyare Resmi Kanunu
>	23/12/1934	2647}	Ek ve tadilleri
>	25/12/1935	2877}	
>	25/5/1938	3401}	
>	6/7/1939	3702	Tiyatro ve sinemalarla konserlerden Devlet ve belediyelerce alınmakta damga, tayyare ve belediye resimleri ile darülaceze hissesinin miktarına ve sureti istifasına dair
>	27/5/1942	4226	Fevkalâde Zam Kanunu
<i>Askerlik mükellefiyeti</i>			
Kanun	21/6/1927	1111	Askerlik Kanunu
>	12/5/1932	1958	Tadili
<i>Kıymetli evrak</i>			
Kanun	11/4/1938	3356	Kira kontratolarıyla ferağ ve intikal ilmi haberlerinin ve nüfus hüviyet cüzdanlarının bedel mukabilinde satılması hakkında
>	29/5/1929	1473	Pasaport cüzdanlarının bedel mukabilinde satılması hakkında
>	5/7/1939	3686	Evlenme cüzdanları hakkında
<i>Muayyen masraflar karşılığı varidat</i>			
A) Kambiyo murakabesi mukabili T. C. Merkez Bankasından alınan			
Kanun	11/6/1930	1715	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanununun Hükümet hissesine mütaallik mevaddı
B) Şirketlerden ve mütaahhitlerden teftiş mukabili alınan			
Kanun	27/5/1939	3614	Ticaret Vekâleti Teşkilât Kanununun 19 uncu maddesi

Vergilerin ve resimlerin ve sair hasılatın müstenidatı Nev'i	Tarihi	No.	Hulâsa
--	--------	-----	--------

C) Teberrüat

Kanun	26/5/1927	1050	Muhasebei Umumiye Kanununun 55 inci maddesi
-------	-----------	------	---

Eski alacaklar

A) Tavizattan istirdat

Tâvizten verilen mebalığden istirdat, muhtelif senelerde muvazene ve takviyei ziraat kanunları ve diğer hususî kanunlar mucibince tavizden tevzi edilmiş olan mebalığden istirdat

B) Mülga vergiler bakayası

Muhtelif tarihlerde lağvedilmiş veya hükmü munkazî olmuş bulunan kanun ve nizamnamelerin meri bulundukları senelerde tahakkuk etmiş veya bu kanun ve nizamnamelere tevfiқан yeniden tahakkuk edecek olan her nevi vergi, resim, harç, ücret ve iltizam bedelleri ve zamları bakayası

Cezalar

A) Para cezaları

Umumî ve hususî bîlcümle kanunların para cezası alınmasını tazammun eden hükümleri

B) Zam cezaları

Umumî ve hususî bîlcümle kanunların zam cezası alınmasını tazammun eden hükümleri

İstanbul Üniversitesi hasılatı

Kanun	29/5/1934	2467	İstanbul Üniversitesinin muvazenei umumiyyeye alınmasına dair
-------	-----------	------	---

Müteferrik hasılat

Kanun	29/11/1336	66	İstiklâl madalyası hakkındaki kanunun harca mütaallik maddesi
»	30/12/1341	701	Mevcut evrakı nakdiyenin yenileriyle istibdaline dair
»	18/3/1926	788	Memurin Kanununun 30 uncu maddesi
»	26/5/1927	1050	Muhasebei Umumiye Kanununun 41 ve 125 inci maddeleri
»	26/5/1927	1149	Sigorta şirketlerinin teftiş ve mura-kabesi hakkındaki kanunun 3 ve 6 ncı maddeleri
»	17/5/1928	1271	Sıtma Mücadelesi Kanununa bazı maddeler tezyili hakkında
»	24/5/1928	1338	Maarif teşkilâtı hakkındaki 789 numaralı kanunun 8 inci maddesinin tadiline dair kanun
»	24/5/1928	1349	Fanvali metruke hesabı cartlerinin bütçeye irat kaydına dair

Vergilerin ve resimlerin ve sair hasılatın müstenidatı Nev'i	Tarihi	No.	Hulâsa
Kanun	16/5/1929	1447	Menkul kıymetler ve kambio borsaları hakkında
»	7/1/1932	1918	Kaçakçılığın men ve takibi hakkında
»	17/1/1940	3777	Bu kanunu tadil eden kanun
»	12/6/1933	2308	Şirketlerin müruru zamana uğrayan kupon, tahvilât ve hisse senedi bedellerinin Hazineye intikali hakkında kanun
»	2/6/1934	2490	Arttırma, Eksiltme ve İhale Kanununun 5, 25, 49 ve 73 üncü maddeleri
»	9/7/1934	2548	Cezaevleriyle mahkeme binaları inşası karşılığı olarak alınacak ücretler hakkında kanun
»	21/3/1938	3340	Müzelerle tören yerlerini ziyaret edenlerden alınacak ücret hakkında
»	27/6/1938	3499	Avukatlık Kanununun ruhsatnamelerden 25 er lira harç alınacağına dair olan 20 nci maddesi
»	17/4/1940	3803	Köy Enstitüleri Kanununun 4 ve 5 inci maddeleri
»	13/7/1940	3894	Denizde Zapt ve Müsadere Kanunu
»	2/6/1941	4060	Yüzde beş faizli Hazine tahvilleri ihracına dair kanun
Karar	23/9/1928		Balya - Karaaydın hattının buharla işletilmesi hakkında
Kanun	4/7/1941	4094	Hatay Ziraat Bankasının tasfiyesinde ipotekli ve müteselsil kefaletli ziraî alacakların taksitlendirilmesi hakkında
»	15/1/1943	4386	Tokat, Çorum ve Balıkesir vilâyetlerindeki yer sarımsından müteessir olan mıntakalarda zarar görenlere yapılacak yardım hakkında

Sekizinci kısım

Fevkalâde varidat

İktisadi buhran vergisi

Kanun	30/11/1931	1890	İktisadi Buhran Vergisi Kanunu
»	26/4/1934	2416	Tadil ve ekleri
»	23/5/1935	2728	
»	12/6/1937	3258	

Muvazene vergisi

Kanun	26/5/1932	1980	Muvazene Vergisi Kanunu
»	25/5/1938	3404	Tadil ve ekleri
»	26/1/1939	3588	
»	12/6/1937	3258	Kazanç Vergisi Kanunu ile 1890, 1980 ve 2882 numaralı kanunların bazı hükümlerini değiştiren kanun

Vergilerin ve resimlerin ve sair hasılatın müstenidatı Nov'i	Tarihi	No.	Hulâsa
<i>Hava kuvvetlerine yardım vergisi</i>			
Kanun	25/12/1935	2862	Hava kuvvetlerine yardım vergisi ka- nunu
*	17/5/1940	3828	Fevkalâde vaziyet dolayısıyla bazı vergi ve resimlere zam icrasına ve bazı maddelerin mükellefiyet mevzu- una alınmasına dair kanun
<i>Binalardan alınan müdafaa vergisi</i>			
Kanun	29/5/1941	4040	Fevkalâde, vaziyet dolayısıyla bazı vergi ve resimlere zam icrasına dair olan 3828 numaralı kanuna ek kanu- nun 31 inci maddesi
<i>Posta, telgraf müraseleleriyle telefon abone bedellerinden alınan müdafaa vergisi</i>			
Kanun	29/5/1941	4040	Fevkalâde vaziyet dolayısıyla bazı vergi ve resimlere zam icrasına dair olan 3828 numaralı kanuna ek kanu- nun 35 inci maddesi
*	27/5/1942	4226	Ek ve tadili
<i>İhracat vergisi</i>			
Kanun	29/5/1941	4040	Fevkalâde vaziyet dolayısıyla bazı vergi ve resimlere zam icrasına dair olan 3828 numaralı kanuna ek kanu- nun 36 ve 37 nci maddeleri
*	27/5/1942	4226	Ek ve tadili
T. B. M. M. Kararı	2/2/1942	1276	İhraç olunacak yaprak tütünlerin 4040 sayılı kanunun 36 ncı maddesi hükümünün şümulüne girdiğine dair
<i>Varlık vergisi</i>			
Kanun	11/11/1942	4305	Varlık vergisi hakkında kanun
<i>Nâzım varidat</i>			
Kanun	21/6/1928	1118	Oyun kâğıdı inhisarı hakkındaki ka- nunun ikinci maddesi mucibince Hi- lâliahmer Cemiyetine ait hisse
*	2/6/1929	1525	Şose ve Köprüler Kanunu
*	29/4/1933	2159	İnhisarlar Kanununa müzeyyfel kanu- nun 11 inci maddesi
*	23/12/1935	2871	Arazi ve bina vergileriyle binalardan alınan iktisadi buhran vergisinin hü- susî idarelere devri hakkındaki ka- nunun 8 inci maddesi
*	27/12/1937	3293	Sınai müesseselerle sigorta şirketle- rinde kullanılan ecnebilere mükabi Türk memur ve mütehasşıs yetiştiril- mesi hakkında kanun
L. V. H. Kararnamesi	8/1/1940	2/12627	Bu kanuna müstenit kararname

Vergilerin ve resimlerin ve sair hassatın müstesnası Nev'i	Tarihi	No.	Hukûka
Kanun	25/5/1938	3398	Devlet Demiryolları bir kısım işletme işlerinin sureti idaresine ve Demiryolları inşaat mukavelelerinden münbais gümrük resmiyle diğer vergilerin mahsubuna dair kanunun 3 üncü maddesi
*	11/8/1941	4109	Asker ailelerinden muhtaş olanlara yardım hakkında kanun
<i>Muhtelif vergi ve rûsûmu ve harçları ve sair varidatı alâkadar eden hükümler</i>			
Kanun	24/12/1937	3290	Devlet hesaplarında liranın esas itihaz edilmesi hakkında kanun
*	21/8/1940	3911	Bazı Devlet alacaklarının tahsil sureti hakkında kanun

Ç - Cetveli

Muvazeneî Umumiye Kanunu: Madde - 7

[Vatani hizmet maaşları]

Maaş sahibinin İsimleri	Maaş miktarı	Tahsis şartları	Müstenid olduğu kanunun No.	Tarihi
Usat tarafından şehit edilen Akdağ Madeni Kaymakamı Tahir:				
Zevcesi Memnune	2	}	25	23/9/1336
Kerimesi Mührünnisa	2			
» Nilüfer	2			
» Tahire	2			
Mahdumu Ertuğrul	2			
Dersaadette salben idam o- lunan Urfa Mutasarrıfı sa- bıkı Nusret zevcesi Hayriye	12,5	}	80	25/12/1336
			481	13/4/1340
Kütahya hâdisei isyanıyesin- de vazifesi uğrunda şehit edilen Bozkır Kaymakamı	10	}	107	19/3/1337
Demir Asaf zevcesi Samiye ve iki çocuğu				
Şehidi millî Boğazlıyan es- bak Kaymakamı Kemal:				
Zevcesi Hatice [*]	10	}	271	14/10/1338
Kerimesi Müzehher	5			
» Müşerref	5			
Mahdumu Adnan	5			
Ankara Mebusu sabıkı Atıf Gebze ve Havalisi Kuvayı Milliye Kumandanı iken şe- hiden vefat eden Yahya Kap- tan:	10		270	19/10/1338
Zevcesi Şevket	}	}	275	14/10/1338
Kerimesi Fikriye				
» Muzafer				

[*] 515 numaralı kanunla evvelce muhassas 5 lira maaşı 5 lira zamlı 10 liraya çıkarılmıştır.

Maaş sahibinin İsimleri	Maaş mita	Tahsis şartları	No.	kanunun Tarihi
Bahriye Nazırı esbakı Gene- ral merhum Ahmet Cemal: Zevcesi Seniha	15		478	13/4/1340
Sadri esbak merhum Talât zavcesi Hayriye	25			
Şehit Tefvik Sükûti hemşi- resi Seniye	10		479	13/4/1340
Damad Ferid tarafından idam edilmiş olan şehit Çarkçı Yüzbaşı Halil İbrahim:				
Zavcesi Fatma Belkis	10		480	13/4/1340
Kerimesi İclâl	5			
» Necibe	5			
Mahdumu Celâlettin	5			
General Abdüleziz hafidesi Naciye	4			
Şehiden vefat eden Binbaşı Muhtar hemşiresi Binnaz	15			
Mitat: Kerimesi Mesrure	9			
Babîali vakasında şehit edi- len Harbiye Nazırı esbakı General Nazım kerimesi Ati- ye	18			
Merhum Niyazi: Zavcesi Feride Hemşiresi Lâtife	10 10			
Esbak Diyarbakır Valisi Re- şid merhumun:				
Haremi Mazlûme	20			
Kerimesi Fikret	6	Tecihhülüne kadar		
Şeyhülislâm Hayri merhu- mun:				
Zavcesi Munise	20		481	13/4/1340:
Şehit Yüzbaşı Yörük Selim: Zavcesi Hikmet	10			
Kerimesi Zafer	5			
» Nimet	5	Tecihhüllerine kadar		
Akdağ Madeni Kaymakamı Tahir:				
Zavcesi Memnune	2			
Kerimesi Nilüfer	2			
» Tahire	2	Tecihhüllerine kadar		
Irak Şeyhülmeşayihî Uceymî	50			
Merhum Mehmet Ali zevce- si Belkis	4			
Gümüşane Mebusu Şehit Ziya: Zavcesi Ayşe	5			
Maraş Ulûmu Riyaziye Mu- allimi sabıkı Hayrullah: Zavcesi Ayşe	5			
Denizli Mebusu sabıkı Hak- kı Behiç	25			

Maaş sahibinin İsimleri	Maaş miktarı	Tahsis şartları	No.	Tarihi
Denizli Komiseri Hamdi:				
Zevcesi Fevziye	5	Teehhülüne kadar	481	13/4/1340
Kerimesi Perihan	5			
Validesi Firdevs	5			
Mustafa Necip hemşiresi Kevser	5			
Muş Mutasarrıfı merhum Ser- vet:				
Zevcesi Samiye	10			
Karamağara Nahiyesi Mü- dürü Tevfik:				
Zevcesi Hafize	5			
Kızılcıca Nahiyesi Müdürü Şe- h Adil:				
Zevcesi Havva İsmet	2	}	482	13/4/1340
Kerimesi İffet	2			
Şehit Erzincanlı Hafız Ab- dullah haremî Hatice	10			
Konya hâdisesi isyanıyesin- de şehit edilen Ali Kemal kerimesi Nefise	5	Teehhülüne kadar	515	24/4/1340
Ziya Gök Alp merhumun:				
Kerimesi Hürriyet	30	}	518	11/11/1340
» Türkân	30			
24 üncü Fırka Kumandanı Kaymakam Mahmut:				
Refikası Şaziye	40			
24 üncü Fırka Erkânıharbi Yüzbaşı Yakup Sami:				
Zevcesi Şahende	20			
Maraşlı Doktor Mustafa:				
Zevcesi Naima	10			
Maraşlı şehit Evliya:				
Zevcesi Şerife	10	Tekaüd, eytam ve eramıl maaşları var- sa katolunacaktır. Kız ve erkek çocuklara yirmi yaşına kadar verilir.	649	22/4/1341
Kozanlı şehid Saimin hem- şiresi Naciye	15		3291	24/12/1937
Şehit Jandarma Mülâzımı Evveli Süreyyanın validesi Hüsnîye	10			
Şehit Doktor Nafiz Tahir:				
Hemşiresi Sabiha	5			
Topçu Binbaşılığından müs- tafi merhum Rıza:				
Zevcesi Şükriye	10			
Nafia Vekili merhum Süley- man Sırrı:				
Zevcesi Ehliman	40	Eytam ve eramıl ma- aşı verilmemek aar- tıyla mahdumlarına ilemali tahsillerine ve diğerlerine izdi- vaçlarına kadar mak- tuan.	732	8/2/1926
Mahdumu Saruhan	30			
Kerimesi Gülbeğim	30			

Maaş sahibinin İsimleri	Maaş miktarı	Tahsis şartları	No.	Tarihi
Saruhan Mebusu merhum Reşat: Zevcesi Atiye Oğlu Mustafa Reşit	50 50	Eytam ve eramil maaşları verilmemek şartıyla zevcesine kaydı hayat suretiyle, oğluna ikmalî tahsiline kadar.	753	24/2/1926
İstanbul Mebusu merhum Abdurrahman Şeref: Kerimesi Hikmet	30	Eytam ve eramil maaşları kat'olunmak üzere teebbülüne kadar	1098	19/6/1927
Çorum Mebusu merhum Ferit Recai: Zevcesi Kâmuran Mahdumu Bahir	20 10	Zevcesine teebbül ettiği zaman kat'edilmek üzere kaydı hayat ile, mahdumuna yirmi yaşına veya ikmalî tahsiline kadar	1099	19/6/1927
Merhum Doktor Vasfi: Refikası Nazmiye	20	Refikasına teebbül ettiği takdirde kat'edilmek üzere kaydı hayat ile	1100	19/6/1927
Sivas Valii esbakı merhum Reşit: Zevcesi Melek Kerimesi Emine Fikret	20 10	Eytam ve eramil maaşları verilmemek şartıyla zevcesine teebbül ettiği takdirde kat'edilmek üzere kaydı hayat ile, kerimesine de teebbüllerine kadar	1102	19/6/1927
Mahkemei Temyiz Reisi Evveli müteveffa Hasan Fehmi zevcesi Kâmuran	30	Eramil maaşı verilmemek ve teebbül ettiği takdirde kat'olunmak üzere	1103	19/6/1927
Sabık İstanbul Mebusu Ahmet Salâhattin: Refikası Seza Mahdumu Halidün	40 10	Eytam ve eramil maaşları verilmemek şartıyla refikasına teebbül ettiği takdirde kat'edilmek üzere kaydı hayat ile, mahdumuna yirmi yaşına veya ikmalî tahsiline kadar	1104	19/6/1927
Kırşehir Mebusu Ali Rıza merhumun refikası Necmiye	20	Eramil maaşı verilmemek şartıyla teebbül ettiği takdirde kesilmek üzere kaydı hayat ile	1105	19/6/1927
General Celâl: Kerimesi Redife	2,5		1141	23/6/1927
Rize Mebusu Merhum Rauf: Zevcesi Binnaz Kerimesi Melâhat	30 10	Eytam ve eramil maaşları verilmemek şartıyla zevcesine teebbül ettiği takdirde kesilmek üzere kaydı hayat ile, kerimesine teebbül edinceye kadar	1171	25/6/1927
Mardin Mebusu sabıkı merhum Derviş zevcesi Meryem	30	Eramil maaşı verilmemek üzere teebbül ettiği takdirde kat'olunmak şartıyla	1174	26/6/1927
Şehid Binbaşı Ali Kabulinin kerimesi Fatma Bahire	15	Kaydı hayat şartıyla	2038	27/6/1932
Menemen hadisesinde şehid edilen Kubilây annesi Zeynep	30	Yaşadıkça ve mak-tuan	2364	27/12/1933
Menemen hadisesinde şehid edilen Bekçi Memetoğlu Hasan zevcesi Fatma	15	Evlendiği zaman kesilmek üzere mak-tuan	2432	17/5/1934

Muvazenei Umumiye Kanunu: Madde — 4

[Kadroları masraf tertibinden yapılacak hizmetlere ait tertipler]

F. M.

Muhassasatın nev'i

Büyük Millet Meclisi

- 25 3090 sayılı kanun gereğince yapılacak Meclis binasının inşaat masrafları ve istimalük bedeli

Başvekâlet

- 71 1 Ücret ve yevmiye
73 Muhtelif evrak hazinelerinin tasnif ve tevhidî umumî masrafları

Matbuat Umum Müdürlüğü

- 105 Neşriyat, turizm ve propaganda masrafları
107 1 Ankara Radyodifüzyon istasyonu ve stüdyoları
2 Sair radyodifüzyon istasyonu ve stüdyoları
109 1 Ücret

İstatistik Umum Müdürlüğü

- 130 1 Ücretler
153 Meteoroloji İşleri Umum Müdürlüğü
Meteoroloji istasyonları tesis ve tamirleri
154 Her türlü raset, telli ve telsiz muhabere ve dinleme alet ve cihazları ve malzemesi satın alma, tesis, kontrol, tamir ve işletme masrafları, seyyar istasyonların işletme, tamir ve karoseri imali masrafları
155 Kurs ve staj masrafları
156 Neşir, baskı, kitap, mecmua ve abone bedel ve masrafları

Maliye Vekâleti

- 180 3 Muvakkat müstahdemler ücreti
196 4 4307 sayılı kanun gereğince aynen alınacak nebati yağlar vergisinin her türlü tahsil masrafları
197 3 Kambyo işleri murakabe masrafları
5 Türk borçları idare masrafları
198 1 Tesbit, tevzi ve mübadil işleri
199 Tamir masrafları
205 1 Muallim ve idare memurları ücreti
214 4306 sayılı kanun gereğince Devletçe parasız verilecek giyim eşyası bedel ve her türlü masrafları
216 Yaşayan diller kursu bilûmun ücret ve masrafları
226 3827 sayılı kanun gereğince tesellüm olunan nakil vasıtaları bakım masrafları

Gümrük ve İhtisarlar Vekâleti

- 3 1 Muallim ücreti

Gümrük Muhafaza Genel Komutanlığı

- 330 1 Muallim ücreti

Dahiliye Vekâleti

- 356 2 Nüfus tabirî
359 1 Muallim, konferansçı, idare memurları ve müteferrik müstahdemler ücretleri

Emniyet Umum Müdürlüğü

- 389 1 Ücretler
392 3 Vilâyetlerde açılacak polis kursları idare masrafları ve öğretmen ücretleri

Hariciye Vekâleti

- 430 3 Muvakkat müstahdemler ücreti
443 Kongre, konferans ve komisyonlar umumî masrafları
448 Vekâlet kütüphanesinin tanzim ve ıslahı için istihdam edilecek mütehassıslar ücreti

Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekâleti

- 472 1 Umumî masraflar
473 1 Umumî masraflar
474 1 Umumî masraflar

- 477 1 Umumî masraflar
478 İskân işleri
479 İnşa, tesis ve tamir işleri
487 Yüksek Sıhhat Şurası Azaları huzur ücreti

Adliye Vekâleti

- 515 Ceza ve tevkifevleri inşa ve esaslı tamir işleri
Tapu ve Kadastro Umum Müdürlüğü
522 3 Muvakkat müstahdemler ücreti
536 1 İdare Heyeti ve muallim ücreti

Maarif Vekâleti

- 544 5 Konferans ve inkılâp tarihi dersleri ücreti
558 1 Tetkik ve Vekâlik Daireleri kütüphaneler masrafları
2 Derleme masrafları
3 Neşir masrafları
560 İstanbul Üniversitesi ve buna bağlı fakülte, müesseseler ve teşekküllerin umumî masrafları
562 4 Ankara Devlet Konservatuarı
565 1 Köy enstitüleri
2 Köy öğretmenleri kursları
6 Köy öğretmenleri ücretleriyle zaruri yol paraları, teçhizat ve istihsal vasıtaları bedelleri, tazminat
570 (Kütüphaneler umumî masrafları
574 Orta öğretim öğretmenleri kursları bîlûmum ücret ve masrafları
576 Meslek ve teknik okullar açılması ve mevcutların büyütülmesi hakkında 4304 sayılı kanun gereğince yapılacak hizmetler
578 Milletlerarası kongre, sergi ve müsabakalara iştirak ve ilmi tetkik için gönderileceklerin harcırahlarıyla yol masrafları
582 1 Lise, Gazi Öğretmen Okulu ve Terbiye Enstitüsü, Güzel Sanatlar Akademisi, Siyasal Bilgiler Okulu yabancı mütebassis ve öğretmenleri ücreti
2 Riyaseticumhur Filarmonik Orkestrası ve Devlet Konservatuarı yabancı mütebassis ve öğretmenleriyle muvakkaten getirtilecek yabancı orkestra ve virtüözleri ücreti
3 Meslek okulları yabancı mütebassis ve muavin ve tercümanlarıyla öğretmen ve ustaları ücreti
4 Üniversite yabancı profesörleriyle yardımcıları ücreti
5 Dil, Tarih - Coğrafya Fakültesi yabancı profesörleriyle lektörleri ücreti
6 Yüksek Mühendis Okulu yabancı öğretmenleri ücreti

Nafia Vekâleti

- 599 3 Muvakkat müstahdemler ücreti
613 3 İnşa bedel ve masraflarıyla her türlü makine ve âletler ve malzeme bedel ve masrafları
614 3 İşletme masrafları
5 Meriç su işleri masrafları
6 Taşkın sulara ve su baskınlarına karşı 4373 sayılı kanun gereğince yapılacak korunma masrafları
615 2 İnşaat ve işletme malzemesi bedelleriyle bu işlere ait her türlü masraflar
11 Antalya Limanı mendireğinin tamir ve temdidî ve rıhtım inşası masrafları
12 2214 sayılı kanuna göre yapılacak Ereğli limanı masrafları
616 Yapı ve imar işleri, inşaat, istimlak ve esaslı tamirat masrafları
617 Ankara lâğımlarının inşa masrafları
618 Ankara Gençlik parki masrafları
622 1 Ücretler
624 Hafriyat masrafları

İktisat Vekâleti

- 634 3 Muvakkat müstahdemler ücreti
650 Sanat modelleri satın alınması, dağıtılması masrafları
653 İşçi sigorta idaresi masrafı ile 3008 sayılı kanunun 89 uncu maddesinin tatbiki masrafı
654 El ve ev sanatları kooperatif kurslarının her türlü kurma, idare etme ve okutma masrafları ve öğretmen ücretleri
656 1 Ücretler

Münakalât Vekâleti

- 664 3 Muvakkat müstahdemler ücreti
 680 2 Limanları temizleme, tarama ve mendirek masraflarıyla şamandıra yaptırma, nakil ve yerine koyma, bakım ve onarma masrafları
 681 1 Liman idarelerinin deniz nakil vasıtalarının satınalma, yaptırma, işletme, onarma, bakım, kızığa çekirme masraflarıyla kızak bedelleri
 682 1 Umumî masraflar
 683 Devlet Reisine ait deniz nakil vasıtalarının her türlü yaptırma, satınalma ve işletme masraflarıyla sigorta ücretleri için Devlet Denizyolları İşletme Umum Müdürlüğüne
 687 1 Ücretler

Ticaret Vekâleti

- 693 2 Muvakkat müstahdemler ücreti

Ziraat Vekâleti

- 721 3 Muvakkat müstahdemler ücreti
 737 1 Mücadele umumî masrafları
 2 Merkez mücadele enstitüsü ve mücadele istasyonları
 738 1 Umumî masraflar
 739 1 Bahçe ziraatı işleri ve müesseseleri
 2 Zeytin işleri
 741 1 Umumî masraflar
 742 1 Umumî masraflar
 743 1 Ziraî kombinalar
 2 Tohum temizleme evleri
 744 1 Umumî masraflar
 745 1 Ağır depoları
 3 Sığır yetiştirme işleri ve müesseseleri
 746 1 Umumî masraflar
 747 2 Ziraat teknik okulları
 3 Teknik bahçe okulları
 4 Ziraat alat ve makineleri ihtisas okulu ve makinist okulları
 5 Ziraat kursları ve köy öğretmenleri
 748 11 Enstitü laboratuvarları ve tatbikat bahçeleri malzeme ve işletme masrafları
 Diğer masraflar
 754 1 Ücret
 762 1 Umumî masraflar

Millî Müdafaa Vekâleti

- 772 4 Askerî fabrikalar
 5 Harita
 Hava meydanları ile yolları ve depoları inşaatı
 815 Yabancı mütehassıs ve müstahdemlerle tercümanların ücretleri
 823 1 Kara
 2 Hava
 3 Deniz
 4 Askerî fabrikalar

F - Cetveli**Muvazenei Umumiye Kanunu: Madde — 7**

[Maliye Vekâleti bütgesinin 224 üncü faslına mevzu ihtiyat tahsisatının nakledileceği tertibler]

- 1 — Mahkeme masrafı
 2 — Mahkeme ilâmına müstenid deyin tahakkuk etmiş olan tertiblerden tahsisatı kalmıyanlar
 3 — Geçen yıl borçları tertibleri
 4 — Eski yıllar borçları tertibleri.

G - Cetveli

Muvazenei Umumiye Kanunu : Madde — 7

[Gelecek yıllara sâri mukavelât akdine mezuniyet verilen hizmetler]

Kanun No.	
944 }	Devlet Demiryolları inşaatı
1091 }	
1050	Muhasebei Umumiye Kanununun 50 ve 52 nci maddelerinde gösterilen hizmetler
1375	Anadolu, Mersin - Adana Demiryolları ve Haydarpaşa Liman ve Rıhtım Mukaveleleri
1391	Ford Mukavelesi
1722	Kibrit istikrazı
2173	Gölcük'te tamir limanı ve tersane yaptırılmasına dair
2182	Tababet ve şuaabatı sanatlarının tarzı icrasına dair 2 nisan 1928 tarih ve 1219 numaralı kanuna ek kanun
2876	Ankara Nümune Hastanesi için getirilecek üç ecnebi mütahassıs- sıyla beş sene için mukavele akdine dair kanun
2300 }	Devlete ait bir kısım binalar satış bedeliyle resmî daireler ya- pılması hakkında kanun ve bu kanunun 2 nci maddesini de- ğiştiren kanun
3276 }	
2397	İstanbul Üniversitesinde istihdam olunacak ecnebi mütahassıs- larla akdolunacak mukavelelere dair
2405	Fevzipaşa - Diyarbakır hattı inşaatının ikamli hakkında
2425	Millî Müdafaa Vekâletince gelecek senelere sâri taahhüt icra- sına dair
2510	İskân Kanununun 40 ıncı maddesinde gösterilen hizmetler
2519	İstanbul Adliye binası için 500 000 liraya kadar istikraz yapıl- ması hakkında
2557	Maarif Vekâletine bağlı mektep ve müesseselerde kullanılacak yabancı Devlet tebaasından muallim, mütahassıs ve ustalar hakkında
2594	Anadolu Ajansıyle 10 seneye kadar taahhüdât icrası için Ha- riciye Vekillîğine salâhiyet verilmesi hakkında
2664	Ziraat Vekâletine bağlı Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsüyle mek- tepler ve müesseselerde kullanılacak yabancı Devlet tebaası hakkında
2832	Millî Müdafaa Vekâletiyle bu Vekâlete bağlı teşekküllerde kul- lanılacak yabancı Devlet tebaasından mütahassıs ve ustalarla yapılacak mukaveleler hakkında
2917	Aydın Demiryollarında yapılacak tesisat ve tadilat için gelecek senelere sâri taahhüde girişilmesi hakkında
2980 }	Millî Müdafaa Vekâletince 67 milyon liralık gelecek senelere
3060 }	sâri taahhüde girişilmesi hakkında
2670 }	Amerika Birleşik Devletlerine 13 senede ödenecek paraların
3022 }	sureti tesviyesi hakkında
3090 }	Büyük Millet Meclisiyle Başvekâlet ve Hariciye Vekâleti bina- larının yapılması için taahhüt icrasına mezuniyet verilmesi
3403 }	hakkında
3132 }	Yeniden yapılacak su işleri için gelecek senelere geçici taahhüt
3483 }	icrasına mezuniyet verilmesi hakkında
4100 }	
3142	Anadolu Demiryolları ve Haydarpaşa Limanı Şirketleriyle ak- dedilen mukavelenamelerin bazı maddelerinin tadiline dair iki mukavelelerin tasdiki hakkında
3228	Ankara'da bir Tıp Fakültesi tesisi hakkında
3262 }	Diyarbakır İstasyonundan Irak ve İran hudutlarına kadar ya- pılacak demiryolları için sâri taahhüde girişilmesi ve 3262 sayılı
3813 }	kanunun birinci maddesinin tadiline dair
3395 }	Millî Müdafaa ihtiyaçları için 125,5 milyon liraya kadar taah- hüde girişilmesi hakkında
3587 }	
3698 *	Devlet Demiryollarına muharrik ve müteharrik edevat muba- yası için gelecek yıllara geçici taahhüde girişilmesi ve Hay- darpaşa - Sirkeci arasında feribot işletilmesi hakkında

Kanun

3715	Amasra'da dalgakıran tamir ve inşası için gelecek yıllara geçici taahhüt icrası hakkında
3879	Zonguldak-Kozlu Demiryolunun inşası için gelecek yıllara geçici taahhütlere girişilmesi hakkında
3892	Cezaevleri inşası için istikraz akdine ve sâri taahhüdât icrasına dair
3980	Münakalât Vekâletine 16 milyon liraya kadar taahhüde salâhiyet verilmesi hakkında
4099	Ankara Şehri lâğımlarının inşâ ve tesisi için gelecek yıllara geçici taahhüde girişilmesi hakkında
4251	Şose ve köprüler inşaatı için gelecek yıllara geçici taahhüde girişilmesi hakkında
4304	Meslekî teknik okullar açılması ve mevcutların büyütülmesi hakkında

İ - Cetveli

Muvazenei Umumiye Kanunu: Madde — 7

[Gümrük Tarife Kanununun 14 üncü maddesi mucibince kabulü muvakkat usulünden istifade edecek eşya]

Eşyanın cinsi ve nev'i	Ne halde geleceği	Ne gibi ameliyeler göreceği
1. İplikler:		
a) Kaskam iplikleri «senede 100 bin kiloyu geçmemek üzere»	Çile veya paket halinde	Halı dokunacak
b) Sâfi veya karışık gangarn iplikleri	Masura veya bobin üzerinde sarılı, çile veya paket halinde	Yün menücat, çorap, fanilâ vesair örme eşya dokunacak
c) Sâfi veya karışık pamuk iplikleri (her nevi)	Masura veya bobin üzerinde sarılı, çile veya paket halinde	Çorap, fanilâ vesair örme eşya ile sırma, klâptan ve kaytan yapılacak
d) Suni ipek iplikleri	Masura veya bobin üzerinde sarılı, çile veya paket halinde	Çorap, fanilâ vesair örme eşya örülecek
2. Kasarlı ve kasarsız pamuk mensucat (Amerikan bezi, tül-bend, salagpur, patiska ve benzerleri)	Top halinde	Yazma ve kalemkâri basmalar yapılacak
3. Sâfi keten mensucat	Top halinde	Antep işi çamaşır, örtü ve benzeri eşya yapılacak
4. Keten, kendir, jüt rami ve tarifede yazılı olmıyan sair nebatî maddelerden sargılık kaba mensucat (tabii renkli veya boyalı)	Top halinde	Çuval ve harar yapılacak
5. Türk ve Şark halı ve kilimleri	Halı ve kilim halinde	Yıkama, temizleme ve tamir gibi ameliyeler
6. Plâstik maddeler (Sellüloid, galalit ve bakelit ve benzerleri) ve oryantal halitaları fildişi, kemik ve boynuz, koroza cevizi	Külçe, levha, yapırak, çubuk, boru ve tane halinde	Tesbih, ağızlık ve kaşık gibi eşya yapılacak
7. Bakır:		
a) Levha	Levha halinde	Bakır eşya yapılacak

Eşyanın cinsi ve nev'i	Ne halde geleceği	Ne gibi ameliyeler görüleceği
b) Tel «her nevî»	Yuvarlak ve yassı, masura, makara veya bobine sarılı olarak	Sırma, klaptan, kaytan ve gelin teli yapılacak
8. Çinko:		
a) Külçe	Külçe halinde	Galvanizli düz veya oluklu saçlar yapılacak
b) Levha	Levha halinde	Ziynet pulu yapılacak
9. Demir:		
a) Saç	Levha halinde	Galvanizli düz veya oluklu saçlar ile demir fiçı vesair ambalaj eşyası yapılacak
b) Kalay galvanizli saç (teneke)	Levha halinde	Konserve ve benzeri yerli mahsul ve mamüllere mahsus ambalaj kutuları yapılacak
c) Profil demirleri		Demir fiçı vesair ambalaj eşyası yapılacak
10. Hamızı kibrit	Mayı halinde	Düz ve oluklu saçların galvanizi içinde kullanılacak
11. Nişadır	Toz veya parça halinde	Düz ve oluklu saçların galvanizinde kullanılacak
12. Saf kurşun	Külçe halinde	Sülyen (Minium) yapılacak
13. Bağırsaklar	Tuzlanmış halde	Temizleme ve ihzar anreli-yeleri
14. Kauçuk:		
a) Ham veya temizlenmiş	Her şekilde	Ayakkabı, oyuncak vesair kauçuklu eşya imal olunacak
b) Tel ve şerit	Tel ve şerit halinde	Kasık bağları imal olunacak
15. Ağaç kütükleri		Kontrplak ve kaplamalık ağaç yaprak yapılacak
16. Kereste		İhracata mahsus yerli mahsul ve mamüllerin ambalajı için
17. Şeker (tasfiye edilmiş)	Toz, kristal ve küp halinde	Aşağıda yazılı şekerli maddeler yapılacak Bu maddelerin ihracında şekerin miktarı aşağıdaki nispetlere göre hesap olunur: 1. Çikolatalar % a) Sütlü 40 b) Sütsüz 50 2. Şekerlemeler: a) Lokum 48 b) Badem şekeri 35 c) Diğer şekerlemeler 40 3. Bisküvi 15 4. Reçeller ve marmelatlar 60 5. Meyve konserveleeri 35 6. Tahan helvası 40

İhtar:

Bu cetvelde yazılı şekerden gayri eşya için hıızalarında gösterileğ ameliye ve işçilikler dolayısıyla girerken tesbit olunan ruiktarlarına göre ne nispetlerde fire veya artma payı kabul edileceği İktisat Vekâletince tayin olunur.

L - Cetveli

Muvazenei Umumiye Kanunu : Madde — 15

[1943 malî yılı zarfında mevkufl tutulacak memuriyetler]

Derece	Memuriyetin nev'i	Aded	Maas
Devlet Şûrası			
11	Mümeyyiz	1	30
12	Birinci sınıf kâtip	1	25
İstatistik U. M.			
6	Üçüncü Umumi Müfettişlik İstatistik Bürosu Müdürü	1	70
Devlet Meteoroloji İşleri U. M.			
5	Meteoroloji Müdürü	1	80
6	» »	1	70
13	Asistan	9	20
Maliye Vekâleti			
<i>Levazım ve Kıymetli Evrak Müdürlüğü</i>			
13	Memur	1	20
<i>Muntazam Borçlar Umum Müdürlüğü</i>			
13	Memur	1	20
<i>Vergi Temyiz ve İtiraz Komisyonları</i>			
7	Temyiz komisyonu raportörü	2	60
8	Temyiz komisyonu raportörü	3	50
9	Kalem Şefi	1	40
10	Birinci mümeyyiz	1	35
5	İtiraz Komisyonu Reisi	4	80
6	» » Azası	8	70
7	» » Raportörü	2	60
8	» » »	10	50
9	Kalem Şefi	4	40
10	Birinci Mümeyyiz	5	35
11	İkinci »	10	30
<i>Vilâyetler Varidat Memurları</i>			
11	Tahakkuk Şubesi Şefi	1	30
11	Tahakkuk Şubesi Memuru	3	30
14	» » kâtibi	2	15
9	Varidat Kontrol Memuru	2	40
12	Seyyar Yoklama ve Tahakkuk Memuru	1	25
<i>Vilâyetler Muhasebe Memurları</i>			
13	Muhasebe Kâtibi	2	20
<i>Vilâyetler Tahsilât Memurları</i>			
15	Tahsilât Kâtibi	3	10
Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti			
MERKEZ			
<i>Teftiş Heyeti</i>			
5	Birinci Sınıf Müfettiş	1	80
<i>Teftiş Heyeti Kâlemi</i>			
8	Müdür	1	50
<i>Tetkik Şubesi Müdürlüğü</i>			
13	Memur	5	20
TAŞRA			
<i>Muayene Memurları</i>			
13	S. 3 Muayene Memuru	42	20
<i>Memurlar</i>			
13	Memur	97	20
14	»	14	15

Derece	Memuriyetin nev'i	Aded	Maaş
<i>Hukuk Mezunları Kâtipleri</i>			
7	Başkâtip ve Muavinleri	1	60
8	»	2	50
<i>Kâtipler</i>			
9	Başkâtip, Başkâtip Muavinleri	26	40
10	Zabıt Kâtibi	41	35
14	Zabıt Kâtibi Muavinleri, Kâtip	25	15
15	»	99	10
<i>Adli Sicil</i>			
<i>Taşra Teşkilâtı</i>			
13	Kâtip	120	20
14	»	120	15
15	»	120	10
11	İlçera Memur ve Muavinleri	75	30
12	»	3	25
13	»	14	20
5	İkinci Umumi Müfettişlik Müşaviri	1	80
5	Üçüncü Umumi Müfettişlik Müşaviri	1	80
6	Üçüncü Umumi Müfettişlik Müşaviri Muavini	1	70
6	Vilâyet ve Komutanlık Mahakim Şubesi Muavini	1	70
<i>Tapu ve Kadastro U. M.</i>			
10	Müdür	5	35
6	Hâkim	3	70
7	»	3	60
11	Tapu Azası	4	30
10	Fen Âmiri	4	35
<i>Maarif Vekâleti</i>			
<i>Maarif Müdürleri ve Öğretmenlerle Memurlar</i>			
3	Öğretmen	10	100
4	»	14	90
5	»	161	80
6	»	86	70
7	»	90	60
8	»	159	50
9	»	116	40
11	»	1526	30
12	»	419	25
13	»	157	20
8	Dahiliye Şefi	4	50
9	»	5	40
10	»	4	35
11	»	6	30
12	»	15	25
8	İdare Memuru	6	50
9	»	8	40
12	»	78	25
13	»	240	20
14	»	57	15
<i>Bölge sanat Okulları ile Kız Enstitüleri ve Kız sanat ve diğer Meslek ve Akşam Okulları</i>			
2	Ord. Profesör	2	125
3	»	2	100
4	»	4	90
5	Profesör	6	80
6	»	15	70
6	Doçent	2	70
7	»	2	60
8	»	11	50
9	»	1	40
8	Asistan	2	50
9	»	2	40
10	»	3	35
3	Öğretmen	4	100
4	»	14	90
5	»	30	80

Derece	Memuriyetin nev'i	Aded	Maaş
6	Öğretmen	74	70
7	»	136	60
8	»	229	50
9	»	367	40
10	»	470	35
11	»	693	30
12	»	743	25
9	Kâtip ve Hesap Memuru	3	40
10	»	18	35
11	»	31	30
12	»	86	25
13	»	160	20
14	»	50	15
10	Ambar ve Deppo Memuru	23	35
11	»	39	30
12	»	44	25
13	»	62	20
12	Dahiliye Şefi	1	25
13	»	1	20
<i>Riyaseti Cümhur Filârmonik Orkestrası</i>			
3	Şef	1	100
6	Âza	1	70
11	»	1	30
12	»	3	25
<i>Güzel Sanatlar Akademisi</i>			
4	Öğretmen	2	90
<i>Yüksek Öğretmen Okulu</i>			
8	Müdür	1	50
11	» Muavini	1	30
<i>Kütüphaneler</i>			
9	Müdür	6	40
10	»	2	35
11	»	2	30
12	Memur	5	25
13	»	40	20
14	»	7	15
15	»	34	10
<i>İlk Tedrisat Müfettişleri</i>			
6	Müfettiş	9	70
7	»	14	60
8	»	12	50
9	»	64	40
10	»	32	35
11	»	18	30
<i>İstanbul Üniversitesi Tedris Heyeti</i>			
7	Başasistan	10	60
10	Üçüncü Sınıf Asistan	10	35
11	Dördüncü Sınıf Asistan	5	30
<i>Ankara Dil, Tarih - Coğrafya Fakültesi</i>			
3	Profesör	3	100
4	»	3	90
5	»	9	80
6	»	8	70
6	Doçent	6	70
7	»	1	60
<i>Konservatuvar</i>			
3	Öğretmen	1	100
4	»	2	90
5	»	2	80
6	»	1	70
7	»	5	60
8	»	3	50
<i>Köy Enstitüleri</i>			
4	Öğretmen	16	90
5	»	13	80
14	»	10	15

<i>Ankara Hukuk Fakültesi</i>			
2	Profesör	1	125
3	»	3	100
4	»	1	90
5	»	1	80
6	»	1	70
8	Doçent	3	50
9	»	2	40
8	Asistan	1	50
9	»	1	40
10	»	2	35
<i>Siyasal Bilgiler Okulu</i>			
6	Doçent	1	70
<i>Yüksek Mühendis Okulu</i>			
4	Müdürris	2	90
6	Muallim Muavini	6	50
9	»	16	40
Nafza Vekâleti			
MERKEZ			
<i>Teftiş Heyeti Reisliği</i>			
	Müfettiş	1	50
<i>Demiryollar ve Limanlar İnşaat Dairesi Reisliği</i>			
<i>Demiryollar İnşaat Fen Heyeti</i>			
6	Yüksek Mühendis	2	70
7	Yüksek Mühendis veya Yüksek Mimar	1	50
8	Yüksek Mühendis veya Yüksek Mimar	2	50
<i>Etüd ve Istikşaf Fen Heyeti</i>			
5	Yüksek Mühendis	1	80
9	Baş Fen Memuru	1	40
<i>Malzeme Fen Heyeti</i>			
6	Yüksek Mühendis	1	70
<i>Limanlar İnşaat Fen Heyeti</i>			
5	Yüksek Mühendis (Müdür Muavini)	1	80
6	»	1	70
<i>Şose ve Köprüler Dairesi Reisliği</i>			
<i>Köprüler Fen Heyeti</i>			
8	Yüksek Mühendis	2	50
<i>Soseler Fen Heyeti</i>			
6	Yüksek Mühendis	1	70
<i>Yapı ve İmar İşleri Dairesi Reisliği</i>			
<i>Şehircilik Fen Heyeti</i>			
	Yüksek Mühendis veya Yüksek Mimar	1	40
10	Mühendis veya Fen Memuru	1	30
<i>Su İşleri Dairesi Reisliği</i>			
<i>Fen Heyeti</i>			
6	Yüksek Mühendis	1	70
8	»	4	50
9	»	1	40
7	Mühendis	1	60
<i>Nafza Şirket ve Müesseseleri Dairesi Reisliği</i>			
<i>Fen Heyeti</i>			
4	Başmühendis (Müdür)	1	90
6	Yüksek Mühendis	1	70
<i>Tarife ve Hesap Tetkik Heyeti</i>			
6	Murakıp	1	70
10	Şef	1	35
<i>Hukuk Müşavirliği</i>			
10	Şef	1	35
<i>Zatışleri Müdürlüğü</i>			
<i>Okullar Bürosu</i>			
8	Şef	1	50
12	Memur	1	25
TAŞRA			
<i>Demiryollar ve Limanlar İnşaat Dairesi Reisliği</i>			
<i>İnşaat Başmüdürlükleri</i>			
5	Şube Mühendisi (Yüksek Mühendis)	4	80

		Adet	Maaş
6	Kısım Mühendisi (Yüksek Mühendis)	2	70
8	Yüksek Mühendis	1	50
8	İstımlâk Baş Fen Memuru	1	50
	<i>Şose ve Köprüler Yüksek Mühendisleri</i>		
6	Yüksek Mühendis (Mıntıka veya Nafia Müdürü olarak kullanılabilir)	5	70
8	Yüksek Mühendis	4	50
9	» »	10	40
	<i>Şose ve Köprüler Mühendis veya Fen Memurları</i>		
11	Mühendis veya Fen Memuru	10	30
12	» » »	26	25
	<i>Yapı ve İmar Yüksek Mühendis ve yüksek Mimarları</i>		
9	Yüksek Mühendis veya Yüksek Mimar	6	40
10	» » » » »	2	35
	<i>Yapı ve İmar mühendis, mimar, fen memuru veya ressamı</i>		
9	Mühendis, Mimar, Başfenmemuru veya Ressam	3	40
11	Mühendis, Mimar, Fen Memuru veya Ressam	1	30
12	Fen Memuru veya Desinatör	1	25
	<i>Sular Şube Müdürlükleri</i>		
9	Yüksek Mühendis	11	40
8	Mühendis	1	50
9	»	3	40
8	Rağ Fen Memuru	1	50
10	Fen Memuru	6	35
11	» »	3	30
12	» »	5	25
12	Desinatör	8	25
	<i>Nafia Şirket ve Müesseseleri Komiserlikleri</i>		
6	Komiser	2	70
12	Kâtip	7	25
	Münakulât Vekâleti		
	MERKEZ		
	<i>Hususi Kalem</i>		
12	Memur	1	25
	<i>Kara Nakliyat Dairesi Fen Heyeti Müdürlüğü</i>		
5	Mütehasıs veya Yüksek Mühendis	2	80
7	Mühendis veya Fen Memuru	1	60
9	» » »	2	40
10	Ressam	1	35
	<i>Deniz Nakliyat Dairesi Reisliği Fen Şubesi</i>		
10	Şef	1	85
	<i>Kabotaj İşleri Şubesi</i>		
11	Memur	1	30
	<i>Beynelmillet Deniz İşleri Şubesi</i>		
8	Müdür Muavini	1	50
10	Şef	2	35
12	Memur	1	25
	<i>Liman Hizmetleri Dairesi Reisliği Su Mahsulleri ve Avcılığı Şubesi</i>		
12	Memur	1	25
	<i>Tarife ve Ticaret Dairesi</i>		
5	Mütehasıs (Kara)	1	80
5	» (Deniz)	1	80
	<i>Zatışleri ve Sicil Müdürlüğü Muamelât Kalem</i>		
13	Kâtip	1	20
	<i>Tahakkuk Kalem</i>		
11	Tahakkuk Memuru	1	30
	<i>Sicil Kalem</i>		
13	Kâtip	1	20
	<i>Seferberlik Müdürlüğü</i>		
12	Memur	1	25
	<i>Neşriyat Müdürlüğü</i>		
10	Şef	1	35

Derəcə	Memuriyetin nev'i	Aded	Maas
TASRA			
<i>Trabzon Mıntaka Liman Reisliği</i>			
9	Liman Mıntaka Kontrolörü	1	40
<i>Samsun Mıntaka Liman Reisliği</i>			
9	Liman Mıntaka Kontrolörü	1	40
<i>Komiserlikler</i>			
6	Demiryolu Komiseri	1	70
Ziraat Vekâleti			
<i>Hususi Kalem</i>			
10	Şef	1	35
13	Memur	1	20
<i>Teftiş Heyeti</i>			
9	Birinci Sınıf Müfettiş Muavini	4	40
<i>Teftiş Bürosu</i>			
12	Memur	1	25
<i>Pamuk İşleri Müdürlüğü Merkez Teşkilâtı</i>			
9	Merkez Yazı İşleri Şefi	1	40
9	Merkez Propaganda, İstihbarat ve İstatistik İşleri Şefi	1	40
	Merkez Hesap İşleri Memuru	1	30
	Kâtip	1	20
<i>Ziraat İşleri Umum Müdürlüğü</i>			
6	Şube Müdürü	3	70
12	Memur	1	25
<i>Ziraat İşleri Umum Müdürlüğü Vilâyetler Teşkilâtı</i>			
13	Birinci Sınıf Kâtip	8	20
14	İkinci » »	12	15
<i>Zirai Mücadele</i>			
12	Mücadele Teknisyeni	2	25
<i>İslah ve deneme istasyonları, deneme tarlaları üretme ve örnek çiftlikleri ve yonca tohumu temizleme evleri</i>			
13	Mutemed ve Kâtip	1	20
14	Ayniyat Memuru	1	15
<i>Bağ ve bahçe ziraat enstitüsü ve istasyonları</i>			
12	Birinci Sınıf Mutemed ve Kâtip	4	25
13	İkinci Sınıf Mutemed ve Kâtip	3	20
<i>Makinist Mektepleri</i>			
12	Muallim muavini	1	25
13	Dahiliye Memuru	1	20
<i>Tavuk yetiştirme istasyonları</i>			
10	Asistan	4	25
<i>Pamuk İşleri Müdürlüğü vilâyetler teşkilâtı</i>			
5	Müdür	1	80
6	»	1	70
7	» Muavini	2	60
7	Pamuk Yetiştirme Eksperi	2	60
8	Birinci Sınıf Şef	6	50
9	İkinci » »	4	40
11	Birinci Sınıf Kontrol Memuru	16	30
12	İkinci » »	5	25
9	Birinci Sınıf Mesul Muhasip	2	40
10	İkinci » »	2	35
11	Birinci Sınıf Ayniyat Memuru	3	30
<i>Veteriner işleri Umum Müdürlüğü Merkez Teşkilâtı</i>			
5	Umum Müdür Muavini	1	80
5	Mutahassıs Müşavir	2	80
6	Şube Müdürü	3	70
7	»	5	60
9	Şube Müdür Muavini	6	40
10	Şef	1	35
12	Memur	1	25
<i>Veteriner İşleri Umum Müdürlüğü Vilâyetler Teşkilâtı</i>			
6	Veteriner Müdürü	1	70
9	Veteriner Müdür, Kıdemli Muavin Veteriner ve Fen Memuru	18	40
11	Veteriner, Muavin Veteriner ve Fen Memuru	53	30

Derece	Memuriyetin nev'i	Aded	Maaş
12	Muavin Veteriner ve Fen Memuru	70	25
13	Hayvan Sağlık Memuru	38	20
14	» » »	113	15
11	Veteriner	10	30
<i>Bakteriyoloji ve Seroloji ve Hıfzıssıhha Müesseseleri</i>			
4	Mutahassıs Müdür	1	90
5	» » »	1	80
6	Müdür Muavini	1	70
9	Üçüncü Sınıf Şef ve Birinci Sınıf Asistan	3	40
11	Muhasip ve Mutemet	1	30
12	Ayniyat Memuru Muhasip ve Mutemet	2	25
13	Muhasebe, Kültür, Ayniyat, Ambar Memuru ve Kâtip	7	20
14	Müvezzi	2	15
<i>Zootehni Müesseseleri</i>			
5	Hara Müdürü	2	80
6	Hara ve İnekhane Müdürü	1	70
9	Şef	3	40
10	Hara Şef Muavini	1	35
11	Hara Veteriner ve Lâboratuvar Memuru	1	30
11	Muhasip ve Ayniyat Memuru ve Kâtip	2	30
<i>Ayır Depoları</i>			
13	Mürebbi, Muhasip, Ayniyat Yardımcısı ve Kâtip	12	20
13	Muhasip	1	20
<i>Merinos Teşkilâtı</i>			
9	Merinos Yetiştirme ve Hastalıklar Mutahassısı	1	40
9	Merinos Yetiştirme Kontrol ve Muhasebe Memuru	2	40
12	Kâtip	1	25
<i>Orta Ziraat Mektepleri</i>			
4	Orta Ziraat Mektebi Muallimleri	1	90
6	» » » »	5	70
13	Orta Ziraat Mektebi Muhasebe Memuru ve Mutemet	2	20
14	Orta Ziraat Mektebi Ayniyat Memuru	2	15
<i>Yüksek Ziraat Enstitüsü</i>			
1	Ordinaryüs (Sınıf 1)	13	150
2	» (» 2)	19	125
3	Profesör (» 1)	10	100
4	» (» 2)	13	90
5	Doçent (» 1)	4	80
6	» (» 2)	17	70
7	Şef	17	60
9	Asistan (Sınıf 1)	12	40

M - Cetveli

Muvazene-i Umumiye Kanunu: Madde — 8 [Pansiyoner talebeden alınacak ücretler]

Okulun adı	Lira	Okulun adı	Lira
Adana erkek lisesi	345	Kayseri lisesi	345
» kız »	345	Konya »	330
Afyonkarahisar lisesi	300	Kütahya »	300
Antalya »	340	Sivas »	330
Balıkesir »	365	Trabzon »	330
Bursa »	345	Yozgad »	315
Çamlıca kız »	475	Bursa Kız Öğretmen Okulu	345
Denizli »	300	İstanbul kız » »	475
Diyarbakır »	345	Aydın Orta Okulu	315
Edirne »	330	Bilecik » »	300
Erenköy kız »	475	Bolu » »	315
Erzurum »	350	Buca » »	400
Galatasaray »	500	Çanakkale » »	330
Gaziantep »	315	Manisa » »	330
Haydarpaşa »	475	Maras » »	315
İzmir Atatürk »	400	Niğde » »	300
» kız »	400	Yalvaç » »	240
Kabataş »	475	İsmetpaşa Kız Enstitüsü	450
Kandırlı kız »	475	Üsküdar Kız Sanat Okulu	400
Kars »	330	Sanat Okulları	300
Kastamonu »	315		

N - Cetveli

Muvazenei Umumiye Kanunu : Madde — 10

[2005 sayılı kanunun üçüncü maddesine göre pansiyonlarda 1943 mali yılı içinde kullanılacak ücretli memurlar ve müstahdemler kadrosu]

Memuriyetin nev'i	Aded	Ücret
Müzakereci	120	40
»	30	35
»	40	30
İdare Memuru	1	130
»	1	120
»	6	100
»	10	85
»	20	75
»	40	60
»	40	50
»	30	40
Doktor	10	100
»	10	85
»	25	75
»	25	60
Aşçı (yamağı ile beraber)	10	80
»	10	70
»	20	60
»	20	50
Müteferrik Müstahdem	10	100
»	10	75
»	40	50
»	40	40
Hademe	75	40
»	75	35
»	100	30
»	150	25
»	350	20

O - Cetveli

Muvazenei Umumiye Kanunu : Madde — 24

[Ordu ihtiyacı için Millî Müdafaa mükellefiyeti yolu ile alınacak hayvanların asgari beden ölçüleri ve vasatî fiyat cetveli]

Asgari beden ölçüleri ve vasatî fiyat cetveli

Hayvanın Hizmeti	Nev'i	İrtifak Mt.	Göğüs çevresi Mt.	Vasatî fiat Lira
Suvarî saf bineği	Beygir	1,43	1,60	405
Top bineği	»	1,40	1,57	275
Sair binekler	»	1,38	1,53	250
Sahra top (dip) ağırlığı en aşağı (500) kilo	»	1,55	1,75	650
Sahra top (çengel ve şıvgar)	»	1,50	1,70	600
Dağ top	Katır 1,43-1,50	1,63	1,63	510
Suvarî makineli beygiri	Beygir	1,35	1,50	255
Nakliye koşumu	»	1,30	1,47	240
»	Katır	1,30	1,47	280
Makineli	Beygir	1,30	1,45	215
»	Katır	1,30	1,45	285
Mekkâri	Beygir	1,30	1,42	190
»	Katır	1,30	1,42	245
Top koşumu mandası	Manda			355
Araba koşumu mandası	»			315
Top koşumu öküzü	Öküz			330
Araba koşumu »	»			260
	Deve			440
	Eşek			70

P - Cetveli

Muvazenei Umumiye Kanunu : Madde — 24

[Motörlü vasıta takribî fiyat listesi]

Vasıtanın ismi	Takribî fiyatı Lira
Otobüs	9 000
Arazi binek otomobili	9 000
Arazi kamyonu	10 000
Arazi kamyoneti	8 000
Ziraî traktör	10 000
Seyyar tamirhane	20 000
Benzin tankı	12 000
Arazöz	10 000
Sepetli motosiklet	1 500
Sepetsiz »	1 000
Cadde kamyonu	10 000
Cadde kamyoneti	9 000
Küçük binek otomobili	5 000
Büyük » »	9 000
Yarım tonluk pikap (kapukağı)	4 000
Cerre mahsus ağır traktör	20 000

R - Cetveli

Muvazenei Umumiye Kanunu: Madde — 26

(Masraf tertiplerinden yapılacak sarfiyata ait formül)

F. M. Tahsisatın Nev'i Hangi hizmetlere sarf olunabileceği

Büyük Millet Meclisi

1	3	Divanı riyaset âzası tazminatı	Tediye 1757 sayılı kanun gereğince yapılır.
2	1	Muvakkat tazminat	Toptan verilir.
21	1	Beynelmilel Parlamentolar Türk grubunun müteferrik masrafları	Bu para grup resminin emrine verilir.

Riyaseti Cumhuriyet

36	Müstahdemler ücreti	Riyaset Divanınca tasdik olunacak kadroya göre sarf olunur.

Başvekâlet

71	4	Diğer işletme ve idare masrafları	İşçi gömlek ve tulumlarıyla (müteferrika, mefrusat, tenvir, teshin, kırtasiye, matbu evrak ve defterler, pul posta ve sevk bedel ücret ve masrafları ve kira bedelleri ve sair işletme masrafları bu tertipten verilir.)

Devlet Şûrası

82	3	Tenvir	(Asansör motörü sarfiyatı dâhildir.)

Matbuat Umum Müdürlüğü

103	Melbusat	Teknik memur ve atelye müstahdemlerinin dahili mesai gömlekleri ve iş elbiseleri bedelleri dâhil;
105	Nesriyat, turizm ve propaganda, masrafları	Nesriyat, telif, tercüme, makale, kâğıt, klişe tabii ücret ve bedelleriyle iç ve dış nesriyatı takip ve tesbit masrafları, kitap ve albom bedelleri, sinema ve fotoğraf makineleriyle filin ve plâk imali ve doldurulması ve bunlara müteferri echize, makine edevat ve sair mübayaası ve kirası ve plâk doldurma atelyeleri tesis ve kira masrafları, depo kirası ve filim stodyoları tesis ve kira masraflarıyla her türlü Stüdyo alet ve malzemesinin

- mübayaa ve kira bedelleri, filim senaryosu ile repertuvar ve plâkların kontrolü, senaryolar ve filimler hazırlamak ve hazırlatmak, Turizm işlerinin teknik, teşvik, tanzim ve murakabesi masrafları, her türlü propagandâ masrafları ve bu maksatla seyahat ettirilecek olanlara ve mühandarlara verilecek harcırah ve sair masraflarla misafirlere her türlü izaz ve ikram, nesriyat, Turizm ve propaganda işlerinin icabettirdiği diğer bilûnum masraflar, fotoğraf, filim gibi teknik işlerde vazifeleri sırasında kazaya uğriyacakların ve hastalanacakların tedavi ve mualece masrafları;
- 106/A Ajans dış muhbirleri her türlü ücret ve masrafları Toptan Anadolu ajansına verilir.
- 107 1 Ankara Radyodîfizyon istasyonu ve stüdyoları Ankara Radyodîfizyon ve stüdyoları her nevî işletme masraflarıyla tamiri, telefon ve elektrik cereyan bedelleri ve tenvir ve teshin masrafları, ses, saz ve temsil sanatkarlarıyla konferansların ve söz artistlerinin ve eenebi dillerle nesriyat için tanzif edilecek yevmiyeleri, umumî konserlerde kıvilmek üzere saz ve ses artistlerine mahsus stüdyo demirbaş elbiseleri, musiki ve temsil sanatkarlarının tedavi ve mualece masrafları ve bilûnum edüze, alât, fennî malzeme ve musiki eşyası mübayaa, tamir, nakil ve kiralama bedelleri, Radyo konferans, program ve saire nesriyatının malzeme ve tabii masrafları ve radyo işletmesine ve etüd ve plân işlerine müteallik her türlü masraflarla stüdyo ve istasyonların icabettirdiği sair masraflar ve istasyon ve stüdyodaki teknisiyenlerden vazifeleri sırasında kazaya uğriyacakların veya istasyondaki vazifelerinin mahiyeti icabı meslekî ârizaya mârûz kalacakların ve hastalanacakların tedavi ve mualece masrafları, radyo müsabakaları masrafları, müteferrika, mefruşat, kırtasiye, defterler ve matbu evrak bedelleri;
- 112 Kongre ve konferanslar ve milletlerarası temalar Memleket içinde ve dışında yapılacak matbuat ve turizm kongre ve konferanslarına ve temalarına memur edilecekleri verilecek harcırah ve sair masraflarla aynı sebeplerle davet olunacak kimselerin zararı ve sair masrafları ve beynelmünel matbuat, radyodîfizyon ve Turizm teşekkülleriyle meslekî temas ve münasebetlerin icabettireceği bilûnum masraflar.
- 115 Çeşitli yardımlar Turizm iş ve teşekküllerine, ailelûnum nesriyata filim ve plâk imaline, radyo müzik ve temsil daimî sanatkarları teavün sandığına yardım.

Devlet Meteoroloji İşleri Umum Müdürlüğü

- 149 1 Nakil vasıtaları masrafları Vasait işe kâfi gelmediği takdirde haricden tutulacak nakil vasıtalarının kira bedelleri de bu tertipten verilir.
- 151 Melbusat Teknik memur ve atelye müstahdemlerinin dâhilî mesai günlekleri bedelleri dâhildir.
- 153 Meteoroloji istasyonları tesis ve tamirleri Merkez ve taşrada yapılacak ve kurulacak sabit, muvakkat ve seyyar istasyonların tesisat masrafı olup yapılacak tesisata ait her türlü malzeme ve bu işlere ait alât mübayaa, nakliye, amballâj, tamir ve her türlü kimyevî ve şahhî ecza ve ilâçlarla bina ve

154

Her türlü rasat, telli ve telsiz muhabere ve dinleme alet ve cihazları ve malzemesi satılması, tesis, kontrol, tamir ve işletme masrafları seyyar istasyonların işletme tamir ve karoseri imali masrafları

arazi muhaya ve istimlak bedelleri ile yapılacak her nevî telefon ve elektrik ve su tesisatı masrafları ve diğer harç, pul, proje ve mukavele masrafları ve merkez ve taşrada yapılacak bîlûmum tamirat masrafları ve tesisata memuren gönderilecek müstahdemlerin yol masrafları ile bir günlük asıl ücretlerinin yarısını geçmemek üzere verilecek yevmiyeler bu tertipten verilir.

Merkez ve taşra için alınacak telsiz ve her türlü muhabere ve dinleme ve işaretlesme «heliyosta projöktör ve emsalî aletler» alât ve cihazlarının muhaya, tesis, nakliye, montaj, enstallasyon, tecrübe, işletme, tamir, tamirhane alât ve levazımı ve masrafları ile telsiz cihazları, rasat parkları istasyonları için lâzım olan barakaların ve siperlerin yaptırılması veya satın alınmasına ait masraflarla diğer her türlü rasat malzeme ve aletleri ile fennî malzeme ve aletlerin muhaya, tesis, tecrübe, kontrol, tamir ve nakliye masrafları ile bu işlerde kullanılan bîlûmum edevat, malzeme ve ecza bedelleri, «tamir ve atelye işlerinde haricîten çalıştırılacak amele yevmiyeleri, seyyar ve muvakkat meteoroloji istasyonlarında yatım, yiyim ve iş givimi ve çalışmalara müteallik esya ve edevatın muhayaası ve bunların nakil masrafları» telsiz cihazları ile rasat istasyonlarının ve rasat ve fen aletlerinin tesis, montaj, enstallasyon, işletme kontrol ve tecrübeyle tamirleri için izam olunacakların ve seyyar meteoroloji istasyonlarına memur edileceklerin hacirahları seyyar istasyonların nakil vasıtalarının işletme, nakil, sevk, muhafaza, temizlik masrafları. Seyyar istasyonların nakil vasıtalarının tamiri ve karoseri imali masrafları

155

Kurs ve staj masrafları

Meteoroloji teşkilâtı için merkez ve taşrada açılacak kursların idare ve imtihan masrafları, kurs ve staj görececek memurların azimet ve avdet zatî harcırahlarıyla kursta ve stajda bulundukları müddetçe kendilerine yevmiye 150 kuruşu geçmemek üzere maktu olarak verilecek yevmiye, kursta muallim olarak ders vereceklerin okutma ücretleriyle harcırahları, kursa ağıktan alınacakların harcırahlarıyla işe, ibate masrafları ve işe edildiklerini takdirde kurs müddetince kendilerine günde 150 kuruşu geçmemek üzere verilecek yevmiye, kursa ait idare işlerinde haricîten istihdam edileceklerin ücretleri ve kursa iştirak edeceklere verilecek kitap ve diğer tedris levazımı masrafları ve kurs için kitap yazdırma ve bastırma ücret ve masrafları, kurs için alınacak aletler ve her türlü nümunelerin muhaya, nakliye, tamir ve muhafaza masrafları ve meteoroloji bilgisiyle ilgili müesseselerdeki kurslarda tedrisat yapmak için izam edileceklerin harcırahları.

156

Negir, baskı kitap, mecmua ve abone bedel ve masrafları

Her türlü kitap, risale, gazete, mecmua muhaya ve abone bedelleri ile bastırılacak olan bütün broşör, kitap, risale, harita, levha, grafik, talimatname, izahname, günlük, haftalık ve aylık ve yıllık bülten ve müteferrik bütün neşriyat ile defter, cetvel ve sairinin tabı ve neşir masraflarıyla telif, tercüme, tersim, istinsah, taksir masrafları.

		Maliye Vekâleti
198	1 Tesbit, tevzi ve mübadil işleri	Millî ve mübadillerden metruk emvalin tesbit ve tevzi işlerinde çalıştırılacak memur ve müstahdemlerle vukuf ehlinin ücret, harcırah, yevmiye ve huzur hakları ve tesbit ve tevzi komisyonlarının fennî alât, malzeme, matbuat, kırtasiye, demirbaş, mahrukat, icar, nakliye ve sair bütün masrafları
	2 İstimlak ve satın alma masrafları	Vergi borçlarına karşılık Hazinece alınmış ve alınacak gayrimenkullerin nakden ödenecek bedelleriyle bunların icra, vergi ve diğer masrafları ve istimlak edilmiş ve edilecek gayrimenkullerin bedeli.
	3 Menkul ve gayri menkul malların umumi masrafları	Tahmin, ilân, satış ve tescile müteallik bütün masraflarla millî emval ve sahihsiz malların idaresine ait bütçümle masraflar (Hükümet konaklarıyla maliye şubeleri binalarının ve memur evlerinin plânları için açılacak musabaka ikramiyeleri ve masraflarıyla Devlet ve âmmeye malları ve sahihsiz malların idaresi hakkındaki kanunun ihzârı masrafları dâhil) tahakkuk etmiş ve edecek harc ve resimlerle tescil ve tescil için mahallerine gidecek memurların harcırah ve aruri masrafları ve millî emval ile sahihsiz malların idaresine müteallik müteferrik masraflar.
199	Tamir masrafları	Müstakil inşaat mahiyetinde olmamak üzere yapılacak ilâve, tadil ve tesislerle ilân ücretleri, sürveyyan, fen memuru, mühendis mimar ücret ve harcırahları, malzeme muhabevası, nakil ve muhafaza masrafları.
200	4 Vergi kanunlarının tatbiki için köylere gönderilecekler	Vergi kanunlarının tatbiki için köylere gönderilecek memurlar harcırahıyla hayvanlar vergisi yoklamasına ve kaçak hayvan takibine gönderilecek çavuş, onbaşı ve erlerin her nevi nakil masrafları;
205	1 Muallim ve idare memurları ücretleri:	İstanbul memurları kursunun tedris ücreti de dâhildir.
	2 Mektebe getirilecek memur ve talebe yevmiyeleri	Mektebe getirilecek memur ve talebenin yiyecek, giyecek vesair masrafları da dâhildir.
	3 İdare masrafları	Mualece, tedavi, spor ve imtihan masrafları ve mektep kitaplarının tahrir ve tabı masrafları da dâhildir.
		Devlet Borçları
206	Fevkalâde tahsisat karşılıklarından ve 1715 sayılı kanun ve ekleriyle diğer kanunların tesbit ettiği hadler dahilinde çıkarılan Hazine bonolarından doğan borçların faiz ve itfa bedelleri	Tasarruf bonoları için amortisman sandığının hesap hulâsaları üzerine bu sandığa verilecek ücret ve masraflar dâhildir.
276	Mükâat, dul, yetim maaş ve tahsisatları	İstiklâl harbi mülûmlerinin nakdî mükâfatı bu tertipten verilir.

Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti

236 3-4 Tenvir teshin

Muhafaza Genel Komutanlığı kısmı ile beraber binanın tenvir ve teshini ve odacılarla karargâh yerlerinin yıkanma ve temizliği ve asansörlerle su motörlerinin cereyan sarfiyatına ait elektrik mahrukat ve havagazi masrafları da bu tertipten verilir.

F. M. Tahsisatın Nev'i	Hangi hizmetlere sarfolunabileceği.
236 } 237 } 5 Mütferrika	Merkez ve vilâyetlerin mütferrik masraflarına ait olup vekâlet binasındaki Muhafaza Genel Komutanlığının şehir suyu ile donanma masrafları da bu tertipten verilir.
239 1 Posta, telgraf üc- retleri	Gümrük Muhafaza Genel Komutanlığı ücretleri de bu tertipten verilir.
293 Melbusat	Müstahdem ve kolcuların elbise, ayakkabı, kaput, muşamba, çizme, eldiven, iş gömleği, deri elbiseleri bu tertipten verilir.
295 Nakil masrafları	Merkez ve gümrüklerce nakledilecek olan eşyanın nakil ve bendiye ücret ve masrafları ile gümrük muamelelerinde kullanılmak üzere alınacak kursun mühür ve ip masrafları bu tertipten ödenir.
296 5 Kaçak esya satış masrafları	Kaçak eşyanın satışına ait her türlü masraflar ile 1918 sayılı kanunun 21 nci maddesi gereğince kaçak esya müzayede ve satışında hazır bulunacak âzaya ve eşyanın mahiyet ve kıymetini tayin ve takdir için davet olunacak ehlihübreye ticaret ve sanayi odaları nizamnamesi gereğince ticaret odası bulunmayan yerlerde belediyece takdir olunacak nispet ve miktar üzerinden verilecek ücretler de bu tertipten verilir.
298 2 Nisbetti kanunla tâ- yin edilmiş olan ik- ramiyeler	1918 sayılı kanunun 3777 sayılı kanunla değiştirilen 60 nci maddesi gereğince verilecek ikramiyeler.
299 İnşa ve tamir işleri	(A. 1 000 lira ve aşağı inşa, tesis ve tamir işleri, satın alınacak veya istisnâk edilecek arsa veya binaların bedelleri ile istisnâk ve harç masrafları dâhildir.) (B. Cenap demiryolları idaresince geçen yıl inşa edilerek Hazineye devrolunanlar ile bu yıl içinde inşası ikmal olunarak devredilecek gümrük memurlarının ikametlerine mahsus binaların inşa masrafları bir yardım olmak üzere bunların maliyet fiatlarına göre Münakalât Vekâletiyle müştereken tayin ve tesbit edilecek ve maktuan verilecek paralar da bu tertipten ödenir.)
300 4 Umumî masraflar	Bu tertipten Cenap Demiryolları Idaresine beher ev için üçer bin lira peşin olarak verilebilir.
301 Pasif koruma masrafları	Kurs kitaplarına ve bültenine ait baskı, cilt, kâğıt ve diğer malzeme ve neşir masrafları ile kurslarda talim ve tedrise ait film ve benzeri esya ve malzemeleri bedeli vesair masrafları, kursa müteallik eserlerin yazı ve yazdırma ve tercüme ücretleri ve imtihan masrafları bu tertipten verilir.
303 Kitap ve mecmua bedelleri ve yazma ve tercüme ücret- leri	Gümrük muhafaza Genel Komutanlığı teşkilâtına ait olan masraflar da bu tertibe dâhildir.
304 Staj masrafları	Bastırılacak kitap, mecmua ve genel yazıların baskı, cilt, kâğıt ve diğer masraflarıyla yazma ve tercüme ücretleri bu tertipten verilir.
315 Matbu evrak ve defterler	Staj için yabancı memleketlere gönderilecek nüfus ve müfettiş muavimleri ve yüksek tahsilini bitirmiş olup yabancı dil ve gümrük muamelelerini bilenlerden yabancı memleket gümrüklerine staja gönderilecek memurların harcırahları bu tertipten verilir.
320 1 Tayinat	Gümrük Muhafaza Genel Komutanlığı (Tabi ve teclit malzemesi, alât ve edevat ve müstchlek mevât mübayaası, tamir bedeli, kitap ve risaleler ve harita mübayaası, teclit ve kornej, telif ve tercüme masrafları dâhildir.) (Kara ve deniz subay, erat, Harbiye ve lise talebelerinin iâssesi, seyyar fırın ve mutfak

ve temizleme makinalarının satın alınması, yaptıırma, tamir ve işletme masrafları, iase maddelerinin temizlenme, havalandırma, ügütme, mutfak ve ambarlardaki iase maddelerinin muhafazası için dolap ve ranza yaptırılması ve tamini ve hava dolabı ve malzemesinin satın alınması, tesisi, tamir ve işletmesi ile hava dolabı olmayan yerlerde soğuk hava masrafları, ekmek saçı muhayaa ve tamirleri ile ekmek pişirme ve bulgur kaynatma ve sair masrafları, kavurma imal ücretleri, fırın, mutfak ve zephüye işlerinde kullanılacak malzeme ile iase maddelerinin muhafazasında kullanılacak çuval, sandık, bidon, tenekenin satın alınması ve tamir masrafları, iase maddelerinin ambalaj masrafları, mutfak ve yemek takımlarının kalay ücreti ve bunlar için satın alınacak kalay, nısadır, pamuk ve sair masrafları, erzakın muayene, tahlil masrafları ile levazımı muayene komisyonları ve kimyahaneleri için satın alınacak alât ve edevat ve ecza masrafları ve bunların tamir ve muhafaza masrafları ve su tasfiyesi için satın alınacak alât ve edevat bedelleriyle kurdurma ve tamir masrafları, hastane ve revirlerde bulunacak hastatratın masrafları, revir ve mutfaklardaki dolapların ve yemek kapları ile mutfak malzemesinin temizlenmesinde kullanılacak soda ve sabun masrafları bu tertibe dâhildir.

2 Yem

(Subayların zatî hayvanlarıyla minî hayvanların iasesi, arpa kırma ve ezme ve temizleme makinelereinin muhayaa, tesis ve tamir masrafları ve haricte kurdırılacak arpanın kıldırma ve ezdirme ücretleri, yem tevzi ölçeği, arpa ve saman çuvalları ile saman hararlarının satın alınma ve tamirleri, çayır biçme alât ve edevat ile ot, saman balya makinelere ile tellerini muhayaa, tamir ve kiralama ve çalıştırılacak işçilerin yevmiyeleri, 3310 sayılı kanun mucibince askeri hizmetlerde kullanılacak köpeklerle vavrularının iase masrafları, erat iasesi için ayaktan satın alınacak etlik hayvanların kesilinciye kadar iaseleri bu tertibe dâhildir.)

320 3 Mahrukat, tenvir ve teshin

(Harbiye ve lise talebesiyle eratın kanunî mahrukat istihkakları, subay, memur, ve muhafaza memurları odalarının tenvir ve teshini, soba, mangal ve teferruatının satın alınması, tamirleri ve kurdurma masrafları ile kurdurma için satın alınacak malzeme masrafları, ampul, bilûmum lâmba, fener gibi tenvirat malzemesi alımı tamir ve tesis masrafları, fırınlarda ekmek pişirme için kullanılacak her nevi mahrukat ve 3310 sayılı kanun mucibince askeri hizmetlerde kullanılacak köpeklerle bunların vavruları için lüzumunda sarf edilecek odun ve gaz masrafları bu tertipten verilir.)

321 1 Melbusat

(Harbiye ve lise talebesiyle kara ve deniz eratının ve muhafaza memurları ile bilûmum deniz vesaiti müstahdemleri ve kara telli ve telsiz muhabere makinistleri ile oda-ot, şoför ve bekçi melbusatı ve 3944 sayılı Teskilât Kanununun 7 nci maddesi mucibince sivil kıyafetle vazifelendirilen muhafaza memurları ile muntaka, kısım âmirlerine verilecek elliser lira elbise bedeli ve vapurların muayenesinde memurlara verilecek tulum elbise, çizme ve bilûmum melbusatın

		rafları, spor elbiseleri ve melbusatın muhafazasında kullanılmak üzere alınacak naftalin masrafları).
2	Teçhizat	(Harbiye ve lise talebesi ile kara ve deniz eratının ve 2893 sayılı kanuna göre muvazaf sınıfa geçecek subaylar ile harp okulunu ilmal edecekler ve verilecek yüz ellişer lira teçhizat bedeli, muntaka ve kısım âmirleri ile muhafaza memurlarının teçhizatı, spor teçhizatı, peksimet torbası, arka çantası, kilim, battaniye, kar gözlüğü, gemici feneri, palaska takımı, tüfek-kayışı, yatak ve karyola takımları, boru ve trampet, snatra, yangın söndürme alât ve malzemesi, mutfak ve sofratakımları ile yemek ve su kapları, dikis kundura ve araç makineleri ile yedek edevatı ve bunlara ait malzeme, çadırlar, hamam ve traş, kunduracı ve araç takımları ve heybesi, alelûmum tartı âletleri, aşbu teçhizatın ve malzemenin mübayaâ ve tamirleri ile müayene ve tahlil masrafları bu tertipten verilir).
322	Harbî levazım ve teçhizatı masrafları	(Pırıldak, ışıldak, telefon, santral, telsiz ve muhabere şebekelerinin bilûmum masrafları dürbün, paratöner, talim ve terbiyeye mütaallik demirbaş ve miadlı malzeme, kara ve deniz kuvvetlerinin bilûmum silâh, mühimmat ve teçhizatı harbiye ve fenniyelerinin mübayaâ, tamiratahîr ve sair masrafları, velense, eğer, koşum takımı, yem torbası, yular ve sapı, kaşığı, gebre, fırça, sünger, kolan, paybent, köstek nal ve mih, tavla halatı, belleme, çul, nalbant takımı ve heybesi ve ocakları, mekâri yük semerleri ve unganları, sıcak nal tatbiki için lüzum görülecek kömür mübayaası ve sair malzemenin mübayaâ ve tamirleri bu tertipten verilir.)
323	Ecza ve sıhhi malzeme masrafları	(Harbiye ve lise talebesi ile erat ve muhafaza memurlarının, deniz kaptan ve mürettebatının ecza ve sıhhi malzemesi, ecza ve malzeme konacak mevzuatı ve teferruatı, etüv makinesi ile sandığı, askerî hastanelerde tedavi edilecek subay, talebe ve eratın tedavi ve işçileri için Millî Müdafaa Vekâleti emrine verilecek 960 lira bu tertipten verilir.)
324	Veteriner ecza ve malzeme masrafları	(Kıtaat hayvanlarının veteriner ecza ve malzemesi ile sâri hastalıklarda tedabir ittihazı için icâbeden malzeme, ecza ve malzeme konacak mevzuat ve teferruat, hayvanların sıhhi temizliklerinde kullanılacak sabun ve sair temizlik malzemesi.)
325	Hayvan mübayaâ ve tazmini	(2409 ve 3310 sayılı kanunlara göre bilûmum binek, cer ve tahmil hayvanları ile hizmet köpeklerinin satın alınması ve 1841 sayılı kanuna göre subaylarla 3944 sayılı Teşkilât Kanununun 8 inci maddesi mücibince atlı memurların vazifeden mütevellit ölen ve sakatlanan zatî hayvanlarının tazmin bedeli.)
326	Nakil masrafları	(Eslîha, mühimmat, eşya, malzeme, erzak, mahrukat, ve bilcümle mevaddın nakliye tahmil ve tahliye masrafları, askerî talebe, erat ve hayvanların her nevi vesaitle nakliye masrafları, tedavi ve tebdilhava zamanında bir yere gidecek subaylarla, askerî memur ve talebe ile eratın yol masrafları ve memleket dâhilinde ücretli müesseselerde tedavi

			ve bunların hayvanlarının ahır masrafları, ardiye, bendiye, italya ve ambalaj masrafları ile üst subaylar ve subayların binmelerine mahsus hayvanlar hakkındaki 24 mart 1330 tarihli nizamnamenin 13 üncü maddesine göre verilecek hayvan nakliye ücreti ve askeri mahkemelere cebbolunacak subay, erbaş, er, memur ve müstahdemlerin yol masrafları bu tertibe dâhildir.)
327	2	İşletme ve tamir masrafları ve kira bedelleri	(Kara ve deniz vasıtalarının tamirleri, tamirata ait malzemeleri, yedek parçaları, demirbaş, mukannen ve müteferrik levazımına mütaallik masrafları, atelyeler için lüzumunda alınacak alât, edevat ve takımlarla atelyeler haricinde tamir ettirilecek kara nakil ve deniz muhafaza vasıtalarının tamirat bedelleri, atelyeler için haricîden tutulacak bilûmum usta, işçi çırak yevmiyeleri bu tertipten verilir. Vesaitin işletme malzemesi, tahlişiye ve nakliyesi, işletme malzemesinin muhafazası için satın alınacak yağ gemisi, layter, duba, ve bidonların mubayaa, kaçak takibinde kullanılmak için haricîden tutulacak nakil vasıtalarının kira, tamir ve tanzim masrafları.)
329		İnşa ve tamir işleri	(2500 lira ve daha aşağı inşaat, tesisat ve tamirat, kuyu, açtırılması ve temizletilmesi. Satın alınacak veya istimlak edilecek arsa ve binaların mubayaa, istimlak ve harç masrafları.)
330	3	Umumî masraflar	(Kurs kitaplarının ve bültenlerinin her türlü neşir masrafları ile talim ve tedrise ait film ve diğer her türlü levazımın mubayaa ve tamir masrafları.)

Dahiliye Vekâleti

344	2	Mefruzat ve demirbaş	Vilâyetler evinin tesisatıyla meydana tanzim ve tesviyesi masrafları dâhildir.
	3	Tenvir	Muharrik elektrik ceryan bedeli dâhildir.
359	3	İdare masrafları, ders notlarının yazdırma, çoğaltma, ve bastırma masrafları	İmtihan masrafları ve imtihanlarda bulunacak mümeyyizlerin ücretleri dâhildir.
		Mecmua masrafı	Kâğıt, baskı, klişe, yazı bedel ve ücretleri, diğer bilûmum masraflar dâhildir.

Emniyet Umum Müdürlüğü

384		Tamir işleri	5 000 liraya kadar karakollar, mektepler, polis âmir ve müdüriyet binaları ve diğer müesseselerin küçük yapıları, bina ve arsa istimlak ve satın alma bedelleri, tapu harçları ve bunlara ait diğer masraflar dâhildir.
388		Polis mecmuası	Emniyet bültenleri, meslekî eserler ve diğer neşir masrafları, telif ve tercüme, yazı ücretleri ve bunlara ait sair müteferrik masraflar dâhildir.
393		Prevantoryom ve sanatoryom masrafları	1 — Memur ve müstahdemler ücret ve harcırahları, amele yevmiyesi, işe masrafları, fennî tesisler ve aletler satın alma ve tamir bedelleri, ilâç masrafları, nakil vasıtaları, melbusat, teğhizat, tamirat vesair bilûmum idare masrafları. 2 — Umum Müdürlükçe hastaların resmî ve hususî sanatoryom ve pravantoryomlarda tedavileri tensip edildiği takdirde bu işler için yapılan zaruri her türlü masraflar da bu müesseselerle yapılacak mukavele esaslarına göre bu tertipten ödenir.

Jandarma Genel Komutanlığı

405	Matbu evrak ve defterler	Teclit malzemesi, her türlü kitap ve risale, harita mübayaası ve malzeme masrafı.
411	1 Tayinat	Eratin, mektep talebelerinin işe masrafı, fırınlarda kullanılacak alât, edevat ve levazım bedeli, hamurkâr, pişirici vesaire gibi işçi yevmiyeleri. İşletme ve zahire öğütme masrafları. Seyyar fırın ve ocak mübayaası ve tesis masrafları. İşe maddeleri muhafazalarına mahsus soğuk hava dolabı ve malzemesi bedelleriyle tamirleri masrafları. Mutfak ve yemek takımlarının kalaylanma masrafları. Su tasfiyesi için alât ve edevat bedelleriyle tamir masrafları. İşe maddeleri temizleme makineleri mübayaası, tamir ve tesis masrafları. Mutfaklara muktazi erzak dolapları. Levazım muayene ve tahlil masrafları. Muayene alât edevat ve ecza masrafları 2615 sayılı kanuna göre arınma masrafları. Hastane ve revirlerin eczanele-riyle kimyahaneye lâboratuvar ve diğer sıhhi teşkiller için muktazi her nevi yiyecek ve arınma masrafları. Köpeklerin işesi. Bütün hayvanların işe ve arpa kırma masrafları. Arpa kırma, ezme ve temizleme makineleri mübayaası masrafları bu tertibe dâhildir.
411	2 Yem	
	3 Mahrukat, teshin	Tenvir, teshin ihtiyacı için ocak, fırın, soba, boru tedariki ve tamirat masraflarıyla 2 000 liraya kadar elektrik tesisat ve tamiratı masrafları. Ankara'da bulunan subay ve askerî memurların ve mensuplarının er tayin istihkaklarındaki mahrukat ve tenvir bedelleri bu tertipten verilir.
412	1 Melbusat:	Dikimevi işçi yevmiyeleri dâhildir.
413	Harp levazım ve teçhizatı bedel ve masrafları	Her nevi eğer takımı, yük ve binek arabası, semer, koşum, mübayaası, tamir ve levazımâtı. Mevcut veya yeniden tesis edilecek olan telefon, helyosta, pırıldak ve telsiz malzemelerinin mübayaası, tesis, işletme ve tamir masrafları. Boru, trampet, musiki alât ve levazımâtı alım ve tamiri Atış levazımâtı. Tüfek kayışı, palaska takımı, balta, kürek, kazma ve emsali ve kılıfı alım ve tamiratı. Fişek tecrübe masrafları gibi harp teçhizatı ve subay hayvanlarından maada hayvanların nal, mih ve naklaına masrafları ve her nevi muayyatiye.
414	2 Tedavi	Hastalanan erlerle müsademede varalanan jandarma subaylarının askerî hastane ve revirlerinden gayri yerlerdeki tedavi ve işe masraflarıyla sıhhi levazım ve reçete bedelleri ve memleket dâhil ve haricinde ücretli sıhhi müesseselerde tedavi ettirilecek jandarma mensuplarının masrafları.
415	Veteriner ecza ve malzemesi masrafları	Askerî hastane ve revir bulunmayan yerlerdeki hasta hayvanlar için mükiye veterinerlerince verilecek reçete üzerine büzüm gösterilecek ecza ve baytarı malzeme masrafları bu tertipten verilir.
417	Nakil masrafları	Er ve hayvan nakliyesi, silâh, mühimmat, eşya ve malzeme, erzak, mahrukat ve sair bîcümle askerî maddeler nakliyatı, tahmil ve tahliye masrafları, tedavi muayene ve hava tebdili zımnında bir yere nakledilecek subayların ve askerî mensupların kanun mucibince verilecek yol masrafları. Yürüyüş halinde kıtalar erat ve subaylarıyla askerî memurların ve hayvanlarının ibate masrafları, her nevi ambalaj masrafları da bu tertibe dâhildir.

F.	M.	Tahsisatın Nev'i	Hangi hizmetlere sarfedilebileceği
419		Tamir işleri	5.000 liraya kadar karakol ve buna benzer küçük yapılarla bina ve arsa istimlak ve muayyana ve tapu harçları vesair masrafları, tamirleri bu tertipten verilir.
420		Mektepler umumî masrafları:	Mekteplerin tenvir, teshin, müteferrika ve mefruşat ihtiyaçları. Ocak, soba, fırın, horu tedariki ve tamirati 2.000 liraya kadar elektrik tesisatı ve tamirati bu tertipten verilir.
421		Müesseseler ve komisyonlar umumî masrafları	Tenvir, teshin, müteferrika, mefruşat ve sigorta ücretleri bu tertipten verilir.
422		Matbaa masrafları	Müteferrika, mefruşat masrafı bu tertipten verilir.
			Hariciye Vekâleti
435	1	Arsa, bina satınalma, yaptırma ve kira bedelleriyle sigorta, belediye vergi ve resimleri ve küçük tamirler	Devlet malı binaların sigorta ücretleriyle belediye vergi ve resimleri ve mukavelenameleri mucibince icarlı binaların küçük tamirleri bu tertipten verilir.
	5	Diğer masraflar	Tenvir, teshin, kırtasiye, matbu evrak ve defterler, melhusat, müteferrika masrafları ve gazete, kitap ve risale bedelleri bu tertipten verilir.
	2	Telefon ve diğer muhabere ücret ve masrafları	Elçilik ve konsoloslukların maas, elçilik ve konsolosluklardan gönderilecek kağıtlara hâsılâtı ile avans hakiyeleri ve emanet paralar için ihtiyar edilecek her türlü banka masrafları ve telgraf ve posta ücretleri ve vekâlet, elçilik ve konsoloslukların posta telgraf, telefon tesis ve mükâleme ücret ve her türlü masrafları bu tertipten verilir.
439	1	Vekâlet otomobili	Vekâlet otomobilinin her türlü işletme ve tamir masrafları bu tertipten verilir.
	2	Diğer nakil vasıtaları	Vekâlete ait ikinci otomobille kâtibî umumîliğe ait otomobilin ve vekâlet motosikletlerinin işletme ve tamir masrafları bu tertipten verilir.
440	2	Muvakkat memuriyet harcahı	Muvakkat memuriyetle veya kurye olarak harice gönderileceklerin harcahları bu tertipten verilir.
443		Kongre, konferans ve komisyonlar umumî masrafları	Hükûmetlerle muahede ve mukavele akdine memur edileceklerin harcahlarıyla kongre, konferans ve komisyonların bilûmun masrafları ve bu teşekküllerde hizmet edeceklerin ücret ve yevmiyeleri bu tertipten verilir.
444		Hakem mahkeme ve heyetleriyle uzlaşma komisyonları masrafları	Hakem mahkeme ve heyetleriyle uzlaşma komisyonlarına memur edileceklerin harcahlarıyla bu komisyonlarda vazife görececek müstahdemlerin harcahı, yevmiye ve ücretleri ve komisyonların bilûnum masrafları bu tertipten verilir.
445		Ecnebi elçilerle misafirlerin ağırlama masrafları	Ecnebi elçilerle misafirlerin izaz ve ikramına taallük eden bilûmun masrafları ibate ve ziyafet masrafları ve mihmandarlarının harcahlarıyla masrafları ve hariciye köşkünün bahçe ve tamir masrafları bu tertipten verilir.
446		İane ve iade	Ecnebi memleketlerde bulunan Türk tebasından kudreti olanlara işe ve yol masrafı olarak istirdat edilmek üzere verilen paralarla kudreti olmayanlara yardım olarak verilen paralar karşılığıdır.
449		Pasif korunma masrafları	3502 sayılı kanunun tâyin ettiği şekil ve masraflarla yapılan bilûnum masrafları bu tertipten ödenir.
450		Telif, tercüme, yazı neşir ve abone ücret ve masrafları	Telif ve tercüme ücretleriyle, yazı, tabi ve neşir masrafları, gazete, mecmua, kitap, risale albüm ve kışe bedelleri bu tertipten verilir.

- 451 Matbaa masrafları Vekâlet matbaasının demirbaş eşya ve iptidai madde satın alma tamir bedel ve her türlü masrafları ve işletme masrafları bu tertipten verilir.

Sihhat ve İctimai Muavenet Vekâleti

- 460 4178 sayılı kanun gereğince verilecek çocuk zammı Ücretleri iskân işleri faslından verilmekte olan diğer ücretli memurların yakacak ve çocuk zamları da bu tertiplerden ödenir.
- 461 4178 sayılı kanun gereğince verilecek yakacak zammı
- 471 1 Bulagıcı ve salgın hastalıklarla mücadele Amele yevmiyesi, hasta ve müstahdemler işçesi, fennî tesisat, demirbaş, makine, aletler ve edevat, malzeme, ilâç, idare masrafları, melbusat, nakil işleri, küçük tamir masrafları, telif, teröüne ve tabettirilecek veya satın alınacak kitap ve risale bedelleriyle sair bilûmum masraflar mücadelenin mevzuuna göre, yukarıda yazılı olan ilgili tertiplerinden ödenir.
- 472 Trahüm ile mücadele
- 473 Zührevî hastalıklarla mücadele
- 474 Sıtma ile mücadele
- 475 Hastaneler sülhi ve ictimai muavenet müesseseleri Amele yevmiyesi, hasta, talebe ve müstahdemler işçesi, fennî tesisat, demirbaş, makine ve aletler, nakliye masrafları, küçük tamir masrafları, ilâç ve malzeme, melbusat ve idare masrafları, vazifeten şehir dâhilinde dolaşacakların zaruri masrafları ve ders için müessesata gidecek talebinin yol masrafları, kitap, risale ve mecmua mübayaa ve tabî bedelleri, askerlik ve beden terbiyesi dersi vereceklerin ücretleri, yurt ve mektep idare heyetlerince fakirliği ve muhtaçlığı tasdik edilen talebeye senede on bin lirayı geçmemek üzere verilecek şehri ücret ve talebeden hasta ve mâlûl olanların memleketerine iadesi, talebenin tedavi ve ölenlerin cenaze masrafları, Tıp talebe yurdu nun Ankara'ya nakli lüzumu hâsıl olduğu takdirde nakil için ihtiyar edilecek bilûmum masraflar, hastanelerde cenebi hemşirelere işçilerine mukabil her ay maktûan verilecek para, akıl hastalarından taburcu edilenlerin yerlerine iadesi ve cüzamîların nakil masrafları, fakir veromlilere verilecek igtida maddeleriyle ilâç bedelleri muayene ve tedavi evlerine müracaat edecek fakir hastalara verilecek ilâçlar ile köy öğretmen ve öğretmenlerine hususi kanunu mucibince verilecek âcıl müdavaatı mahsus levazımı havi sihhat şantaları bedelleri, köy ebe mekteplerine getirilecek köylü talebenin işe, ibate, silbas masrafları ve ayda 75 kuruğu geçmemek üzere verilecek aylıklar ile diğer bilûmum masraflar hizmetin tallûkuna göre yukarıda yazılı fasalların ilgili maddelerinden ödenir.
- 476 4 Tekâmül tedrisatı Hıfzıssıhha mektebinde tekâmül tedrisatı görececek tababet ve şuaabatı sanatları mensuplarının haremshahlariyle tedris zamanına ait ikamet yevmiyeleri ve diğer bilûmum masrafları.
- 477 Refik Saydam merkez hıfzıssıhha müessesesi ve hıfzıssıhha mektebi Amele yevmiyesi, demirbaş, fennî tesisat, makine, aletler ve edevat, kimyevi maddeler ve diğer levazım mübayaa bedeli, melbusat, idare masrafları, küçük tamir masrafları, ve vazifeten şehir dâhilinde dolaşacakların zaruri masrafları, kitap ve risale ve mecmua mübayaa bedelleriyle tabî ücretleri, hayvan mübayaa ve işçesi, 3959 numaralı kanunun 6 ncı maddesi mucibince

478 İskân işleri

vücude getirilecek serum çiftçiliğinin tesia ve işletmesine müteallik masraflarla çiftlikte yapılacak barakalar inşaat bedeli bu fasıldan ödenir.

Ücret, bekçi ve amele yevmiyeleri, açık maası, muvakkat tazminat, daimî ve muvekkat memuriyet harcırahı, memurlar ve müstahdemler için müfettişler harcırahı, cenebi memleketlere gönderileceklerin harcırahları, 3335 sayılı kanun mucibince tedavi ve yol masrafı, merkez ve vilâyetler idare masrafları, melbusat masrafları, her nevi nakliyat, kitap, risale tabî ve mübayaâ, telif, ve tercüme masraflarıyla fotoğraf bedelleri ve harita bedel ve masrafları, hayır cemiyetleri tarafından iskân hizmetleri için bidayeten yapılan yardımların bu cemiyetlere geri verilmesi, muhacir ve mültecilerle naklolanın eşhasın sevk, iâşe, - insan ve hayvan - tenvir, teshin, ibate, iskân, tedavi ve giyimleri ve müstahsal hale getirilmeleri ve bunlara müteferri ihtiyaçlar ile 2510 ve 2848 sayılı kanunların hükümlerini yerine getirmek üzere yapılacak her türlü mübayaat ve sarfiyat, cenebi memleketlerden getirilecek muhacirlerin celp ve nakil ve hini hacette dış memleketlerden sevkleri esnasında iâşe, ibate ve hayvan besleme masrafları, Romanya'daki Türklerin muharecetine mütedair 4 eylül 1936 tarihli mukavele hükmüne göre Romanya'da teşekkül eden komisyondaki Türk âzaların yevmiye, ücret ve masrafları, geçen ve eski yıllar borçları ve sair bilûmum masraflar bu fasıldan ödenir.

479 İnşâ, tesis ve tamir işleri

Etüt, proje, aplükasyon, elektrik, havagazı, su kalorifer, asansör gibi sabit tesisat, istimlak ve tefevvüz masrafları, arsa bedelleri, sürveyyan ücretleri, muvakkat ve kari kabul ile tetkik için gideceklerin harcırahları.

480 Milli Türk Tıp kongresi

Toplanacak olan Türk Tıp kongresine ait zabıt, rapor ve sair tab'iyesi, sergi tesisi ve ziyafet masraflarıyla kongreye ait sair bilûmum masraflar.

481 1 Propaganda ve neşir işleri

Satın alınacak kitap ve risale bedelleriyle telif ve tercüme ücretleri, kanun, nizamname, talimatname sıhhi öğütler, afiş tabî ve neşri ve alûmum sağlık propagandası masrafları, pedal makinesi için alınacak harfler ile sair malzeme bedeli, sinema makineleri ve sıhhi film bedelleri, resim malzemesi ve bunlarla alûkalı diğer bilûmum masraflar.

2 Sağlık müzeleri

Fennî tesisat, demirbaş makine, aletler ve edevat, melbusat ve idare masraflarıyla küçük tamirler ve müzeye müteallik diğer bilûmum masraflar.

487 Yüksek Sıhhat Şûrası âzalarına huzur ücreti:

A) Lüzumu halinde içtima günlerini tahdid ve âza huzur haklarının tâyin ve takdîrinâ Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili salâhiyetlidir.

B) Yüksek Sıhhat Şûrası zabıtlarını tutmak için muvakkaten çalıştırılacak stenö ücreti de vekûletçe tespit edilecek şekilde bu tertipten verilir.

489 Hükümet tabiplikleri için alınacak tıbbî aletler ve malzeme bedeli

Satın alınacak tıbbî aletlerle levazımın satın alma bedeli ve tamirleriyle bunların tesis masrafları.

493 Çok çocuklu analara yardım

Umumî Hafızsıhha Kanunu mucibince madalya verilecekler için yaptırılacak madalya masrafları da bu tertipten verilir.

Adliye Vekâleti

508	2	Muvakkat memuriyet harcıraları	Amme hukuku para cezalarını takip edeceklerin harcıraları bu tertipten verilir.
509		Melbusat	Mübaşirlerle Ankara malikeme ve daireleri müstahdemleri melbusatı dâhildir.
511	1	Meshut suçlar masrafı	Meshut suçlara gidecek adli memurların ve tabiplerin harcıraları ehliyakukuf ve ehlihıbre ve şahitlerin yol masrafı, Polis Enstitüsü ekspertis işleri masrafları ve ücretleri ve ilk tedavi ve otopsi masrafları cürmün zâhire ihracı için ihtiyarı lâzım gelen sair masraflarla ihzarlı maznunların bir mahalden diğer bir mahalle sevk masrafları.
513	2	Demirbaş alât ve edevat otopsi sandıkları ve kimyevi ecza ve malzeme satınalma ve tamir vesair masrafları	Adli vazife gören tabiplere muktazi alât ve edevat ve lâboratuvar tesisi ve malzemesi bedeli.
514	3	İdare masrafı	Telefon mükâleme ve tesis masraflarıyla müstahdem ve mahkûmlara yaptırılacak melbusat bedelleri bu tertipten verilir.
515		Ceza ve tevkifevleri inşa ve esaslı tamir işleri	İhaleten veya emaneten yaptırılacak inşa ve esaslı tamirat bedeli ve masrafları inşa ve esaslı tamiratın kontrolü için lüzumu halinde merkezde veya inşaatta veya tamirat mahallinde çalıştırılmak üzere hariçten alınacak veya merkezden gönderilecek mura-kip, mimar, mühendis, ressam, süveyyan ve sairinin harcırah, ücret yevmiye masrafları ve bu işler için icabeden tersim levazımı ve kırtasiye ile tabi masrafları.
516		Mahkûm çocuk ıslah evleri masrafları	Mahkûm çocuklar ıslah evleri umum masrafları ve ıslah evlerinin işe, idare, müdavat ve sevk ve avdet masrafları bu tertipten verileceği gibi beher çocuk için mak-tu bir ücret verilmeğe suretiyle bu işin bedeliye çocuk ıslahhanelerine veya sair mü-nasip görülecek kurumlarda gördürülmesi caizdir. Gardiyan ve mahkûm çocuklara melbusat bedelleri bu tertipten verilir.
518		Adliye mecmuası ve temyiz kararları dergisi yazı tercüme ve baskı masraflarıyla hukuki eserler satınalma bedelleri	(Makale ücretleri ve mahkemeler içtihat dergisi ve neşriyate ait sevk ve bent ve hacna-hiyesi ve bilûmum sair masraflar ve telif hakkı bedelleri bu tertipten verilir.

Tapu ve Kadastro Umum Müdürlüğü

529		Matbu evrak ve defterler	Defterlerle cetvellerin kâğıt mukavva ve tabi ücretleriyle nakliye masrafları da bu tertipten verilir. Defterlerin tamir ve cilt masraflarıyla mü-cellihane için muktazi her nevi malzeme bu tertipten verilir.
535	3	İdare masrafları	Kadastro ve tapu tahrir heyetlerinin müteferrika, icar, mefruşat, demirbaş, tenvir, tes-hin, kırtasiye defterleriyle matbu evrak ve telefon tesis ve mükâleme bedelleri, nirengi ve poligon için muktazi bîlcümle mevat ve nakil masrafları bu tertipten verilir.
536	2	İdare masrafları	Tapu ve kadastro mektebinin müteferrika, icar, mefruşat, demirbaş, tenvir, teshin, kırtasiye, matbu evrak, telefon tesis ve mükâleme bedelleri ve tahattirilecek kitapların masraflarıyla nakliye bedelleri bu tertipten verilir.

- 538 **Hukuki ve mesleki eserler satın alınması, tercüme, baskı vesaire masrafları** Tapu ve kadastro idareleri için lüzum görülecek hukuki ve meslekî eserlerin, satın alınması tercüme ve telif haklarıyla tabetirilecek eserler ve umumî muharreratın kâğıt tabî ve sair masrafları bu tertipten verilir.

Muorif Vekâleti

- 558 **1 Tetkik ve vekillik daireleri kütüphaneler masrafları** Müsabaka ve yabancı dil imtihanları mümeyyiz ücretleriyle vekillikçe neşredilecek eserler ve tetkik ettirilecek her türlü vesailin tetkik masrafları.
Vekillik daire kütüphaneleri için satın alınacak eserlerle abone olunacak dergi ve gazetelerin masrafları, Vekillik dairelerinin her nevi kütüphane tesis ve idare masrafları bu tertipten ödenir.

- 2 Derleme masrafları** 2527 sayılı kanun hükümleri dairesinde yapılacak her türlü derleme, dağıtma, neşir işleri ve yabancı memleketlerle neşriyat mübadelesi masrafları, bu işleri yapmakla mukellef teşkilâtın bütün ücret ve tesisat masrafları ve harcırahlarıyla müstahdemlerin zivecekleri bu tertipten verilir.

- 3 Neşir masrafları** Hususî neşriyata yardım.
Her türlü neşir işleri, propaganda ve reklam, sergi, fotoğraf teksir işleri ve güzel sanatları ve neşriyatı teşvik hususunda yapılacak bilûmum masraflarla eser satıplarıne verilecek para mükâfatı (Her türlü baskı, telif ve redaksiyon telif hakları bu işler için muvakkaten çalıştırılacak mütehasıs, memur ve müstahdemlerin ücretleriyle harcırahları ve eonebi mütehasısların harcırah, izaz ve ibate masrafları, teşhîre ait tesis masrafları, satın alınacak veya teksir edilecek her türlü eser ve vesikuların alınması ve çoğaltılması için yapılacak bilûmum masraflar).

Nakil vasıtaları tamir ve işletme masrafları. Okullar ve müesseseler için bastırılacak ders ve terbiye vasıtalarıyla her türlü idare evrakının bütün masrafları (bu işler için çalıştırılacak mütehasıs, memur ve müstahdemlerin ücret ve harcırahları da dâhilidir.) İnönü Ansiklopedisi Bürosunun her türlü tesisat, kira, telefon malzeme ve neşir hazırlıklarıyla telif ve tercüme ve tetkik, ilmi kontrol masrafları ve müstahdemler elbisesi ve diğer her türlü masraflar ve kütüphaneye için alınacak kitaplar, tenvir ve teslin masrafları, mütehasıs ve müstahdemler ücretleri.

Okul kütüphaneleri ve umumî kütüphanelerle diğer Vekillik öğretim müesseseleri için satın alınacak kitap, harita ve ders levhaları masrafları, dergi abone masraflarıyla her türlü ambalaj ve sevk masrafları bu tertipten ödenir.

- 560 **İstanbul Üniversitesi ve buna bağlı fakülte, müessese ve teşekküllerin umumî masrafları**

Yakacak, aydınlatma, telefon mükâleme ve tesisatı, Üniversitenin merkez masraflarıyla Fakültelerin ve bunlara bağlı bütün müessese ve teşekküllerin, laboratuvarların, eczaları ve dışı okullarının kirasıye levazımı, müteferrika, maibur evrak, ilânat, tercüme, muhabere ve neşriyat, kira bedeli, nakil masrafları, mevkut ve gayri mevkut risale, mecmua ve gazete aboneleri, kütüphanelere alınacak kitap bedeli, sigorta, müstahdem melbusatı, müessesenin işletme ve idamesin-

dım ve diğer bütün masrafları ile temsil ve profesörlerle yardımcılarına ve talebenin ilmi araştırma masrafları, alât, edevat, ders levazımı, mefruşat, tamir ve sair masrafları okullara yabancı dil öğretmeni yetiştirmek üzere alınacak talebeye yapılacak yardım ve tedris yardımcıları ücretleri bu fasıldan verilir.

561 1 Dil - Tarih - Coğrafya Fakültesi

Elektrik, havagazı, su ve su tesisatı, telefon tesis ve mükâleme bedeli, temizlik işlerine ait bütün esya ve malzemenin mubayaası, ilmi ietkile seyahatları, harcırahlar, mefruşat ve demirbaş, kömür ve odun, telif, tercüme, tetkik, redaksiyon, bilûmum kitap baskı ve neşriyatı masrafları, kırtasiye, matba evrak ve defterler, inkilâp tarîhi enstitüsüne ait vesika ve kitapların mubayaasıyla enstitünün diğer bütün masrafları, Fakülte binası tesisatı ve levazımı, Hükümet hesabına okumak üzere evvelce alınmış ve yeniden alınacak olan talebeye yiyecek, yatacak ve giyecek ve sair masraflarına karşılık olmak üzere verilecek harçlık. (Tamirci, elektrikçi, bahçıvan, mücellit, kalöriferci ve marangoz) gibi müstahdemine ait esya ve malzemenin mubayaası, cilt masrafı, küçük tamirler, müstahdemnin giyim esyası, posta telgraf ücretleri, kitap, mecmua ve gazeteler mubayaası, ilânlar, idare masrafı, talebenin tedavi ve nakil masrafları, ilâç bedeli bu maddeden mahsup edilir. Türk İnkilâb Enstitüsü masrafları da dâhildir.

2 Hukuk Fakültesi

Yatılı talebenin iâşe bedeli ile tatil aylarında yemek ücreti, Fakültenin aydınlatma, ısıtma, temizleme ve su masrafları ve tesisat bedelleri, yatılı talobe ve müstahdemlerin giyim esyası, yatılı talebenin çamaşır yıkama ücretleri, ilâç ve tedavi bedeli ve hasta talebenin nakil masrafları yatılı talebenin kitap ve ders levazımı bedeli, telefon tesisatı ve mükâleme bedeli, posta ve telgraf ücretleri, kitap, mecmua ve gazete satın alınması, ciltlenmesi ve abone olunmasıyla Fakülte neşriyat ve dergisi ve talebeye lüzumlu kitapların basılması masrafları, ilmi araştırma ve tetkik masrafları, kırtasiye, defter ve evrak tabiyesi, ilân ücretleri Fakülte ve müstahdem bakım ve tamirâtı ile tesisat, demirbaş ve mefruşatı ve tamirleri bedelleri, müteferrika ve sair bilûmum idare masrafları, alolûmum harcırahlar bu tertipten mahsup olunur.

**562 1 Yüksek öğretmen okulu
2 Gazi öğretmen okulu ve eğitim enstitüsü
3 Siyasal bilgiler okulu**

Yiyecek, içecek, tatil aylarında yemek ücreti, yatacak, aydınlatma, temizlik, ilâç, makine yağı, benzin, hayvan yem bedeli, lâstik ve saire masrafları, hasta talebenin tedavi bedeliyle nakil masrafı, idare masrafı, lâboratuvar ve atelye masrafı, parasız yatılı talebenin kitap, defter ve sair ders levazımı, canlı modeller masrafı, neşriyat, hademelerin iş elbisesi, giyim esyası, hamam, traş, parasız yatılı talebenin harçlığı ve yol parası, telefon tesisat ve mükâleme bedeli ve talobe tetkik masrafı, derslâne, yatakhane, mutfak, hastane ve sair tesisat, mefruşat, demirbaş ve ders aletleri bedeli, elektrik havagazı ve su tesisatı, nakil vasıtaları hayvan ve levazım bedeli, kitap, mecmua bedeli

4 Ankara Devlet Konservatuvuru

mîrler, talebe seçme evrakını tetkik ücreti ile her türlü telif, tercüme hakları ve talebenin sıhhi muayene ücretleri bu tertipten ödenir.

Yiyecek ve içecek, tatil aylarında yemek ücreti, yakacak, aydınlatma, temizlik, ilaç, idare ve lâboratuvar masrafı, parasız yatılı talebenin kitap, defter ve sair ders levazımı, giyim esyası, hamam, tras, parasız yatılı talebenin harçlığı ve yol parası, telefon tesis ve mükâleme bedeli derslâne, yatakhane, mutfak, hastane vesair tesisat, mefruşat, demirbaş ve ders aletleri bedeli, elektrik, havagazı ve su tesisatı, müzik notları, kitap ve mecmua bedeli ve bunların teclit ve sair masrafları, küçük tamirler, Türk halk şarkılarının derleme ve armonizasyonu ile mahallî kıyafet ve rakısların filme alınması ve bu hususta lüzumlu her türlü vesait ve malzemenin temini ile yol masrafları ve batı koro, şarkı, opera ve sahne müzik ve metinleri ve müzik ile tiyatroya ait ders kitaplarından lüzumlu görülenlerin tükümüne adaptasyon, telif, tercüme, tetkik, ve her türlü neşir masrafları, Ankara Devlet konservatuvuru ve tâtbiyat sahnesinin bîlümüm ücret ve masraflarıyla konservatuvar talebesinin yaz temrinleri kampı masrafları ve kampta çalışacak memur ve öğretmenlerin ücreti, yol paraları, konservatuvar tâtbiyat sahnesinde bir sene staj yapacak olan talebeye verilecek kurs karşılığı, konservatuvardan mezun olacak yatılı talebeye verilecek giyim esyası bedeli, nakil vasıtaları mübayaası, işletme ve tamir masrafları bu tertipten verilir.

563 Lise ve orta okullar ile öğretmen okulları umumî masrafları

Nehari okulların yakacak, aydınlatma, yem bedeli ve benzin masrafı, idare ve lâboratuvar masrafı, telefon tesisatı ve mükâleme bedeli, beden terbiyesi hareket ve müsabakaları masrafları ve kitap, madalya, kupa ve para mükâfatı öğretmen okullarının yiyecek, içecek, yakacak, aydınlatma, temizlik, ilaç, hayvan yem bedeli benzin ve tatil aylarında yemek ücreti, öğretmen okulları idare ve lâboratuvar masrafı meccanî talebenin kitap, defter ve sair ders levazımı, öğretmen okulları meccanî talebesinin hamam, tras, harçlık, yol masrafı, telefon tesisatı ve mükâleme bedeli, öğretmen okulları talebe giyim esyası masrafları bu fasıldan tediye edilir.

**564 1 Yüksek Mühendis okulu
2 Teknik okulu
3 Yüksek İktisat ve ticaret okulu ile diğer meslek okulları ve enstitüler
4 Kurslar**

Yiyecek, tatil aylarında yemek ücreti, Ticaret Okullarına öğretmen yetistirmek üzere İstanbul Yüksek İktisat ve Ticaret Okuluna alınacak talebeye yiyecek, giyecek ve sair masraflarına karşılık olmak üzere verilecek harçlık, yakacak, aydınlatma, temizlik, çamaşır yıkama masrafı, ilaç hayvan yemi, benzin, makine yağı, lâtûk nakil vasıtaları işletme ve tamir masrafı temrin ve atelye masrafı, idare ve lâboratuvar masrafı, matbu evrak ve defterler, mesleki kitap, mecmua ve gazeteler mübayaası ve abone bedeli, talebenin kitap, kırtasiye, resim ve ozalât kâğıtları, pergel ve sair ders levazımı, bina kira bedeli, parasız yatılı talebenin giyeceği, gündüzlü talebenin iş elbisesi ve ayakkabısı hamam, tras, talebe harçlığı, profesör, öğretmen, muavin ve asistalarla talebenin memleket içinde ve dışında yapacakları fennî seyahat, staj, ders ameliyat ve tâtbiyatı, ha-

565

3238, 3704, 3803, 4274, ve 4357 sayılı kanunlar gereğince ödenecek bîlûmum köy okullarıyla enstitüleri ve köy öğretmenleri ücret ve masrafları

zırlık ve tatil pratikleri masrafları ile harırah, yol ve yiyecek masrafları, fakir talebeye yardım, yarım yatılı talebenin şehir içindeki yol paraları, mezunların ecdadi memleketlerde okul, lâboratuvar, enstitü ve şantiyelerde tetkik, tettebbü, tahsîlimi ikmal masrafı, telefon tesisatı ve mükâleme bedeli, ders-hane, yatakhane, mutfak, hastane tesisatı, mefruşat, deminbağ, ders aletleri, elektrik, havagazı ve su tesisatı, makine projeleri masrafları, bîlûmum tamirat, icarsız olarak Devletçe intifa olunan binaların tamir masrafı, okuldan mezun olacak talebeye hediye edilecek olan kullanılmış edevat bedellerinin mahsubu, bîlûmum istimlâk, kitap tetteki, tashühi, tercümesi, telifi ve tabi masrafları köy kursları öğretmenlerinin harırah ve zaruri masrafları.

İşe:

Her türlü işe maddeleri: (Her nevi yağlar, etler, kuru ve yaş sebzeler, kuru ve yaş meyvalar, ekin, ekmek veya un, hayvan ve nebat mahsulleri bu mahsullere ait sanat şubelerinde elde edilen yiyecek maddeleri, tuz gibi madeni gıdalar) talebe, memur, öğretmen, usta, öğretici ve müstahdemlerin işe maddeleri, her nevi hayvan ve yemleri, temizlik malzemesi.

Tesisat ders aletleri ve malzemesi:

Mahrukat, tenvirat, her türlü ders aletleri, lâboratuvar aletleriyle her çeşit malzemesi, gramofon, plâk, her türlü cins atelyeye ait alât, makine, vasıta ve malzeme, radyo, bisiklet, motosiklet, kayak, kızak motor, hayvan ve araba, tohum ve tohumluklar, fideler, fidanlar, her çeşit her cinsten damızlık hayvanlar, her nevi sanat şubelerine ait makine ve malzeme, askerlik derslerine ait alât ve malzeme, av silâhları, malzeme ve makineleri, balıkçılığa, tabaklığa, kunduracılığa, ciltçiliğe, matbaacılığa, halı, kilim, tezgâh, bez, biçki, dikiş ve terzi işlerine ait her türlü malzeme, makine ve alât, kayak ve tezgâh her çeşit ders aletlerinin türlü onarılmaları, istihsal aletleri ve vasıtaları çift ve hayvanları, ziraat makineleri ve aletleri, elektrik malzemesi her türlü lâmbalarla malzemeleri, her cins maden, tahta, mukavva ve kâğıt levhalar, her cins kuru ve yaş odunlar, enkaz, her cins kömürler her türlü akaryakıtlar, makine yağları, soba, kalorifer boru ve dirsek tamirleri, atelye lâboratuvar ve sanat, ziraat, tenvirat, tesisleri revire ait tesisler, yatak takımları, mutfak takımları, yemek takımları, derşanelere, bürolara, kütüphanelere, idare odalarına, öğretmen evlerine, ahır, ağıl, kümes, kovan ve tavla tesisi, bunlara ait eşya ve malzeme, yangın tertibatına ait her nevi alet makine ve malzeme masrafları pasif korunma malzemesi ve işleri, sinema tesisleri, matbaa işlerine ait tesisler.

Kitap:

Köy enstitülerine öğretmen kurslarıyla köy okulu ve öğretmenleriyle Eğitimlerle köylerle ilgili kitap, bürosür, resim tablo, levha, kolleksiyon masrafları, gezici ve daimi sinema makinelerinin işletilmesine ve kiralanmasına ait masraflar, Gramofon ve plâk cilt masrafları, talebeye ve öğretmenlere verilecek defter, kalem ve sair yazı malzemesi.

Matbu evrak:

İdarenin her şekline ait her nevî defter, makbuz, senet ve sair evrak.

İnşaat:

Her türlü inşaat masrafları, tamir masrafları, inşaat malzemesi aletleri, makine ve vasıtaları, inşaatla veya tamirle ilgili tadil ve tebdil masrafları, amele, usta, öğretici ve inşaat dersleri tatbikatına ait her türlü masraflarla, ücretler, yol paraları keşif ve ehlihibre yevmiye, harcırah ve masrafları, yol inşaatı, alet, malzeme, madde, usta, işçi ve nakil masrafları.

İlaç ve tedavi:

Her türlü tıbbi ecza malzeme ve aletler, cihaz, tel, hastalanan talebe, öğretmen, memur ve işçilerle eğitimcilerin mevcut kanunlarına göre muayene, hastanelere sevk ve tedavi masraflarıyla ücretleri, ölen talebenin teçhiz ve tekfin, ölül nakli masrafları. Yevmiye ve harcırahlar:

Talebe ve öğretmen harçlıkları, her türlü ücret ve yevmiyeler, nakil ve tayin harcırahları, muvakkat memuriyet harcırahları, amele, usta, usta öğretici, müteahhas öğretmen, askerlik dersi öğretmeni ücret ve yevmiyeleriyle bunların yol masrafları, köy enstitüleriyle öğretmen kursları, köy okulları teşkilâtıyla köy okullarına yardım meseleleri, köylerin tetkikiyle eğitimciler, köy okulları ve köy okulu inşasıyla ilgili her türlü tetkik, teftiş, kontrol, takip ve tahkik masraflarıyla yevmiye, işe ibate ve harcırahları.

Melbusat:

Her türlü yünlü, pamuklu, keten ve kenervirden, ottan veya ipekten yapılmış giyecekler, başlıklar, ayakkabı, terlik ve nalınlar, lastik ve deri çizmeler, üst giyilen pasif koruma malzemesi.

Diğer masraflar:

Talebe ve öğretmen seçim masrafları, her türlü müsabaka, yarış, koşu, sergi, ilân panayır masrafları, her nevî tahmil, tahliye, keşif, nakil, harita, kroki, plân, teksir, mukavele ve örnek fotoğraf masrafları, enstitü mezunlarına ve eğitimcilere verilecek her türlü âlet, arazi, yapı malzemesi, hayvan ve makine bedelleri, teçhizat bedelleri, köy öğretmenleri tekaüt ve yardım sandığı, her nevî sigorta masrafları bu fasıldan tediyel olunur.

- 566 Güzel sanatlar akademisi umumî masrafları
- 567 Riyaseti Cumhur Filârhmonik orkestraı umumî masrafları
- 568 İstanbul Kandilli rasathanesi umumî masrafları

Yakacak, aydınlatma, temizlik, ve ilaç idare masrafları, laboratuvar, atelye ve canlı modeller masrafları, talebenin müsabaka mükâfatı, talebe harçlığı ve temrin masrafları, telefon tesisatı ve mükâleme bedeli ve talebe tetkik masrafları, dersane levazımı, bîlûmum ders aletleri, mofruşat ve demirbaş, elektrik, havagazı ve su tesisatı, kitap, mecmua bedeli ve bunların teclit ve sair masrafları, küçük tamirler, negriyat, mimari tatbikat bölümünün bütün masrafları, giyim eşyası, müzik aletleri satın alınması ve tamir masrafları, nota, nota kâğıdı ve notaya müteallik sair masraflar bu fasıldan verilir.

İdare masrafları, fennî alat ve edevat mubayaa, tesis ve tamir masrafları, telefon tesis ve mükâleme bedelleri, hayvan satın alınması ve yem bedeli, rasathane negriyat masrafları ve ilmî tetkik seyahat masrafları, kitap, mecmua bedeli, atölye masrafları ve küçük tamirler, müstahdemlerin giyim eşyası bu fasıldan verilir.

F. M. Tahsisatın Nev'i

Hangi hizmetlere sarfolunabileceği

569	Preventoryum ve sanatoryumun umumî masrafları	Yiyecek, içecek ve giyim eşyası, demirbaş alet malzeme ve edevat satınalma ve tamir bedelleri, idare masrafı, nakil vasıtaları mubayaa, işletme ve tamiri, müessese arazisinin işletilmesi mütedavil sermayesi bu fasıldan ödenir.
570	Kütüphaneler umumî masrafları	Kütüphanelerin idare ve tesis masrafları, telefon tesis ve mükâleme bedeli, kitap, mecmua, gazete bedelleri ve hademe elbisesi ve kütüphanelerin nakil ve tevhid ve yeni eserlerle takviyesi, cilt atelyesiyle fotokopi atelyesi tesis ve levazımı masrafları, kira bedeli, kütüphanelerin tasnif, tesbit ve nakil masrafları, seyyar tesbit komisyono-ları âzasının zaruri yol paraları, yeni yapılacak kütüphane projeleri için müsabaka masrafı ve mükâfatı bu fasıldan verilir.
571	Müzeler ve âbideler umumî masrafları	İdare masrafı (Müzeler ve anıtları koruma komisyonu dâhil) müzelerle alınacak âsarı atika bedeli ve ikramiyesi, hafriyat ve müzelerle eser nakli masrafları, arkeolojik araştırmalarla hafriyat ve nakliyata gönderilecek memurların harcırah ve yevmiyeleri, müzelik eşya tamir masraflarıyla etnografya müzelerine alınacak eşya bedeli, telefon tesis ve mükâleme ücretleri ve hademe ve bekçi elbisesi ve müzelerin eser kataloğ neşriyatı, ihtisas kütüphanelerine mubayaa olunacak kitap bedeli, anıtları koruma komisyonu kira, fotoğraf ve malzemesi, vilâyetlerdeki anıtların tamir ve muhafaza masrafı, bu işlerle ilgili istisnâk bedeli bu fasıldan ödenir.
572 1-II	Yabancı memleketlere gönderilecek talebenin tahsil ve yol masrafları	Yabancı memleketlere gönderilecek ve memlekete avdet edecek talebelere maktuan verilecek yol masrafı ile aylık ücret, mektep ve lâboratuvar ücretleri ve bu gibi tahsil masrafları tedavi masrafları bu fasıldan ödenir.
573 1-2	Yabancı memleketlerdeki talebe müfettişliği masrafları	Yabancı memleketlerdeki talebe müfettişliği ve memurları gidiş ve geliş harcırahlarıyla idare masrafları, muhabere, mürasele, mükâleme bedelleri, talebe müfettişlerinin yabancı memleketlerde yapacakları teftiş ve tetkik seyahatlerine ait yol masrafları bu tertipten mahsup edilir.
574	Orta öğretim öğretmenleri kuraları bilûmum ücret ve masrafları	Talimatnamesi mucibince kursların bütün masraflarıyla harcırah ve ücretleri bu fasıldan ödenir.
575	Seyyar sinema satın alınmasıyla diğer masrafları	Seyyar sinema satın alınmasıyla buna müteallik bütün masraflar bu fasıldan ödenir.
576	Meslekî ve teknik okullar açılması ve meveatların büyü-tülmesi hakkındaki 4304 sayılı kanun gereğince yapılacak hizmetler	4304 sayılı kanunun istilzam ettiği masraflarla bu işlerle ilgili âlelûmum harcırahlar bu fasıldan mahsup olunur.
577	Resim ve heykel sergilerinin açılış masraflarına yardım ile mükâfat ve satın alınacak eserler bedeli	Memleketimizde açılacak bütün sergilerin açılış masrafı, mükâfat ve satın alınacak eserler bedeli bu tertipten ödenir.
578	Milletlerarası kongre, sergi ve müsabakalara iştirak ve ilmi tetkik için gönderileceklerin	Beynelmilel kongre, sergi ve müsabakalara iştirak ve ilmi tetkik için gönderileceklerin harcırahı, beynelmilel meslekî öğretim kurumlarına iştirak hissesi ve Cenevre'de milletlerarası terbiye bürosuna âzâlık aidatı ve aynı şehirdeki daimî maarif sergisinin Tür-

F. M. Tahsisatın Nev'i

Hangi hizmetlere sarfolunabileceği

579	harcırahlarıyla yol masrafları	kiye kısmı için icabeden vesait, malzeme ve eşyanın imali, tedariki ve sevki masrafları ve sergiye gidecek memur ve mütehassıs harcırah ve yevmiyeleri bu fasıldan ödenir.
580	Milletarası mesleki öğretim cemiyetine iştirak hissesi	
581	Okul kütüphanelerine alınacak kitap ve mecmua bedelleri ve bunlara ait masraflar	Okul kütüphanelerine alınacak kitap ve mecmua bedelleri ve bunlara ait teclit ve sair masraflar bu fasıldan ödenir.
581	Okul müzesi masrafları	Okul müzesi ve terbiyevî eserler masraflarıyla okul müzesi için satın alınacak eşya bedeli ve katalog neşriyatı, eşya ve sergi nakil masrafları ve seyyar sergilerde bulunacak memurların harcırah ve yevmiyeleri, müze temizliği ile malzemesi masrafları bu fasıldan tediye olunur.
582	Yabancı mütehassısların ücret ve masrafları	Hariçten memleketimize getirtilecek yabancı mütehassıs ve muavinleriyle öğretmen, usta, ve tercümanları ve muvakkaten getirtilecek yabancı orkestra gafi ve virtüozlara mukaveleleri gereğince verilmesi lâzımgelen ücretlerle geliş ve gidiş yol paraları, pasaport ve vize ücretleri, bunların memleket dâhilinde her hangi bir vazife ile geliş, gidiş seyahatlerine ait harcırah ve yevmiyeleri de bu tertipten verilir.
583	Kamp masrafı	Kampa müteallik bütün masraflar bu tertipten verilir.
584	1 Parasız yatılı talebenin pansiyon ücretleriyle sair masrafları	Meccani talebenin pansiyon ücretleri, giyim eşyası, kitap ve sair masrafları, memur çocuklarının pansiyon ücretlerinden yapılacak tenzilât karşılığı bu fasıldan verilir.
	2 Memur çocuklarının pansiyon ücretlerinden yapılacak tenzilât	
585	1 Dershane, yatak - hane, mutfak, hastanelere ait bilü - mum levazım, mefruşat, demirbaş ve ders aletleri bedeli	Yatakhane, mutfak, yemekhane, hamam levazımı, sobalar, alelûmum okul mefruşatı, elektrik tesisatı, bütün dolaplar, masalar okul bahçesine lâzım olan demirbaş eşya, okul sıraları, hastane alât ve tıbbî edevatı, ilâç, yazı tahtası, pergel ve buna benzer bütün ders aletleri, (fizik, kimya, tecrübe, biyoloji, beden terbiyesi ve sair derslere ait levazım) nakliye arabası koşım bedelleri ve tamir masrafları, hayvan bedeli, elektrik, havagazi ve su tesisatı ve yangın aletleri u - rumu masrafları
	2 Elektrik, havagazi ve su tesisatı ve yangın aletleri u - rumu masrafları	
	3 Nakil vasıtaları hayvan ve levazım bedel ve masraf - ları	
586	1 İstimlak ve satın - alma bedeli	Devlet malı olan veya Devletçe kirasız olarak intifa olunan binaların tamiri ile istimlak ve mubayaa olunacak arazi ve emlak bedeli ile istimlake müteallik sair masraflar bu fasıldan mahsup edilir.
	2 Devlet malı olan veya kirasız olarak Devletçe intifa e - dilen binaların tamir masrafları	
587	Staj için yabancı memleketlere gönderileceklerin tahsisat ve harcırah - ları	Yabancı memleketlere staj için gönderileceklerin yol masraflarıyla bunlara her ay makûtan verilecek ücret karşılığı bu fasıldan ödenir

Nafia Vekâleti

604	5 Mütferrika	Resmî ziyafetler, asansör, işaret tesisatı ve motörlerinin cereyan ve tamir ve işletme masrafları dâhildir.
613	1 İstikşaf, etüt, apli - kasyon ve istimlak	Bu işlere ait tabi ve ilân ücretleri, tapu harç ve masrafları, muhammin ve ehli vakuf ücret ve masrafları dâhildir.

2	Mütemadî tamirler	Yol ve köprülerin bakım, ağaçlama ve tamirlerinde ve atelye ve garajlarda kullanılan her nevi işçi ve nakil vasıtalarının bîlûmum masrafları ve daimî işçilerin giyecekleri ve bu işlere ait kira ve tesis masrafları, her türlü malzeme, aletler ve eşyanın mubayaa, nakil, tamir ve muhafaza masrafları dâhildir.
3	İnşa bedel ve masrafları; her türlü makine ve aletler ve malzeme bedel ve masrafları	Yol ve köprülerin ve tesislerinin inşa, imal ve esaslı tamirleriyle her türlü makine aletler ve malzeme mubayaa, nakil, tamir ve muhafazalarına ait bîlûmum masraflar, emanet usulüyle yapılan işlerde çalıştırılan işçilerin ve amele bölükleriyle mahkûmların bîlûmum masrafları, tabii ve ilân ücretleri, ağırlama töreni masrafları, inşaat dairelerinin telefon tesis ve işletme masrafları ile lüzumu halinde emaneten yapılacak inşaat ve tamiratta kullanılacak amele ve işçilerin işe ve sair gıda maddeleri masrafları bu tertibe dâhildir.
5	Nakil vasıtaları masrafları	(Nakil vasıtalarının işletme, tamir ve garaj masrafları.
614	1 İstikşaf, etüt, aplikasyon ve istimlak	Bu işlere ait tabii ve ilân ücretleri, tapu harç ve masrafları, muhammin ve ehli-vukuf ücret ve masraflarıyla bu işlerde kullanılacak amele yevmiyeleri.
2	İnşa ve tamir masrafları	Küçük su işleri inşa, tamir ve tesisatı için yapılacak masraflarla her türlü makine, aletler ve malzeme mubayaa, nakil, tamir ve muhafazası masrafları, ilân ücretleri ile lüzumu halinde emaneten yaptırılacak inşaat ve tamiratta kullanılacak amele ile işçilerin işe ve sair gıda maddeleri masrafları.
3	İşletme masrafları	3132 sayılı büyük Su İşleri Kanunu haricinde evvelce yapılmış ve yaptırılmakta bulunan barajlar, kanallar, seddeler ve imalatı sınıyenin işletmesiyle mütemadî tamir masrafları, muhafaza ve işletmeleri için istihdam edileceklerin ücretleri, bekçilerle, kanale ve savağçılarının melbusat masrafları, fidanlıkların tesisi için yapılacak bîlûmle masraflarla işletme işlerinde kullanılacak amele ve usta yevmiyeleri ve bîlûmum nakliye masrafları, işletmeye müteallik tenvir, kuvvei muharrike için sarfedilecek elektrik cereyanı ile müstail maddeler masrafı, elektrik tesisatı bedelleri, teslin ve telefon, tesis ve mükâleme masrafları.
5	Meriç su işleri	Yunanlı'larla yapılan itilâfname gereğince sarfedilecektir.
7	Nakil vasıtaları masrafları	İşletme tamir ve garaj masrafları dâhildir.
8	Konya ovası sulama idaresi işletme, bakım ve tamir masrafları	Tamirhaneler için alınacak her türlü malzeme, aletler, telefon makine ve levazımı ve telefon şebekesinin bakım masrafları ve tatbikat işlerinde kullanılacak usta ve amele yevmiyeleri, fidanlıkların idare ve tevsi masrafları dâhildir.
615	1 İstikşaf, etüt, aplikasyon ve istimlak	Bu işlere ait tabii ve ilân ücretleri, tapu harç ve masrafları, muhammin ve ehli-vukuf ücretleri, bu işlerde çalıştırılacak amele yevmiyeleri, inşaatı ikmal ve işletmeye devrolunan hatların istimlak bedelleri dâhildir.
2	İnşaat ve işletme malzemesi bedel - leriyle bu işlere ait her türlü masraflar	İnşaat ve tesisat, amelîyat, tamirat ve ferişyat, teçhizat, montaj masrafları, aletlûmum lokomotif, vagon ve sair her nevi makine ve alât ve edevat ile levazım ve malzeme, mefrûşat ve eşya mubayaa, tahmil ve teslim ta-

mir, muayene, tesellüm ve ekspertiz ve sigorta istalya ve ardiye, goma, ücret bedel ve masrafları, faiz ve komisyenlar, vergi ve resimler, tazminat, motörlü, motörsüz nakil vasıtalarının ve inşaat mahallerine konulacak telefonların mubayaa ve işletme masrafları, cenebi mühendis ve mütehasşislarla müteferrik müstahdemler ücreti, amele ve sair müstahdemler yevmiyeleri, taşra teşkilâtı tenvîr ve teslîm masrafları, kar siperleri ve karla mücadele ve heyelân ve tahkimat masraflarıyla kar tathiratında çalışan amele ve müstahdemine verilecek ısıtıcı, yemek ve içecek masrafları, icar bedelleri, inşaat ve ameliyat mahallerinde bulunan memur ve müstahdemlerin ve amelenin ibate masrafları aletümüm malzeme mubayaa ve nakliyatı, tahmil ve tahliye masraflarıyla 2256 numaralı kanun mucibince gümruklerce tahsil edilen belediye hisseleri karşılığı, aletümüm tören masrafları, hayvan kiralari ve yem bedelleri ile poz ve ameliyat katarları için Devlet demiryolları işletme idaresine verilecek ücretler, daimî bakım masrafları, tabî ve ilân ücretleri, kırtasiye masrafları ve merkezde otomobil işletme masraflarıyla telefon mükâlemesi ve mubahere ücretleri, alâtı hendesiye mubayaa ve hat güzergâhında zarar göreceklere verilecek tazminat, muvakkat işgal, demiryol ve limanlar inşaatında çalıştırılacak Nafia takımlarının işe ve sair bilûmum masrafları.

4 2200 sayılı kanuna göre yapılacak Sivas - Erzurum ve Malatya iltisak hatları inşaat bedel ve masrafları

5 3262 ve 3813 sayılı kanunlara göre yapılacak Diyarbakır-Cizre ve Elâzığ - Van hudut hatları Bitlis gube hatları inşaat model ve masrafları

6 3879 sayılı kanuna göre yapılacak Zonguldak - Kozlu hattı inşaat bedel ve masrafları

10 Kaza tazminatı, tedavi, ilâc, teçhiz ve tekfin masraflarıyla kilometre ikramiyesi

616 İnşaat istismlâk ve esaslı tamirat masrafları

Lüzumu halinde emaneten yapılacak inşaat ve tamiratta kullanılacak amele ve işçilerin işe ve sair gıda maddeleri masrafları.

İş vüzünden mâlûl kalan inşaat memur ve müstahdem ve amelesi ve bunlardan vefat edenlerin vârislerine verilecek tazminat, mualece, tedavi, hastane, teçhiz ve tekfin masrafları, ray fersiyatı kilometre ikramiyesi.

Yapılacak inşaat ve esaslı tamirat bedeli ve bu işlerin emanet ve ihale şekillerine göre lüzumu olan her nevi malzemenin ihtiyac halinde her vakit ve her miktarda evvelden satın alınması ve bu malzemenin muhafaza, nakil ve sair masrafları, Nafia memur ve müstahdemlerinin inşaat ve tamiratın keşif ve murakabe, kabul ve sairisi için vukubulacak seyahatlerine ait harcırahlar, eksiltmeye çıkarılacak işlerin ilân ve sair ücretleri her yapıya ait levazımı tersimiye ve kırtasiye ile tabirina lüzum görülecek evrakın tabii masrafı ve bu hususta istihdam edileceklerin ücretleri ve Üniversitenin laboratuvar ve kliniklerinin sabit tesisatı.

F. M. Tahsisatın Nev'i

Hangi hizmetlere sarfolunabileceği

617	Ankara lâğım-larının inşaa masrafları	Ankara gehri lâğım-larının inşaat ve tes-i-sat masraflarıyla bu işlerde istihdam edileceklerin ücreti ve harcırahlarıyla usta ve amele yevmiyeleri, alınacak alât ve edevat ve malzeme bedelleri, nakliyeleri, kırtasiye, matbu evrak ve tab'iye ve bilûmum masrafları.
620	Telif, tercüme, bas-kı ve neşir masrafları, kitap mecmua bedelleri	Kitap ve fennî risaleler bedeliyle fennî eser-lerin ve haritaların tabı ve teclit masrafları, alelûmum telif ve tercüme ve Nafia eserleri modelleri için verilecek ücret ve mükâfat, film mubayaa bedeliyle muktazî masrafları dâhildir.
624	Hafriyat masraf-ları	Türk Tarih Kurumunun lüzum göstereceği yerlerdeki hafriyatın icrası ve çıkan eser-lerin mahallinde tanzim ve müzelere nakli ve mubayaa edilecek alât ve edevat ve malzeme bedelleri ve müstahdemlerin ücret, yevmiye ve harcırahları ve sair bilûmum masrafları.

İktisat Vekâleti

648	1 Harcırahlar	Havza dâhilindeki ocaklara gidip gelecek memur, mühendis ve müstahdemlerin harcırahları bu tertipten verilir.
3	Diğer madenler masrafları	Ereğli kömür havzasından gayri madenler-de tetkikata memur edilenler tarafından bu tetkikatin icaplarına göre tediyesiyle mükef-fol kaldıkları amele hamaliye ve sair mas-raflar da bu tertipten verilir.
650	Sanat modelleri satılmasın, da-ğıtılmasın masraf-ları	El ve ev sanatlarında kullanılan bilûmum alât ve edevatın mubayaa, tevzi ve sevki, tes-i-satın inşası ve bunların işletme ve mu-ra-kabesi için kullanılacak lüzumlu memur ve ustaların ücret ve harcırahları ve bütün iş-letme, teşhir, propaganda masrafları ve bu hususta yapılacak her nevi yardımlar. (Bu tahsisatın lüzumu kadarı malzeme ve alâtın tedarik, mubayaa ve sevkiye sarfedilmek üzere Sümerbanka yardım olarak verilir.)
655	Yazı, neşir ve prop-aganda masraf-ları	İktisadi ve meslekî mecmualar, kitap, har-i-talar, telif ve tercüme ücretleri, tabı, neşir, teclit bedeli ve masrafları, film ve film makine mubayaa, ihzar ve kira bedelleri, istihbarat ve propaganda masraflarıyla bu maksatlara müteferri yardımlar.

Münakalât Vekâleti

671	3 Tenvir	Telefon tesisatı motörlerinin cereyan, tamir ve işletme masrafları da bu tertipten verilir.
672	3 Tenvir	Mühim limanlara rakzedilecek hava rasada-ını müşir işaret direklerinin elektrik mas-rafları da bu tertipten ödenir.
678	Melbusat	Liman reis ve liman kontrol memur-larıyla liman memurlarına ve merakip müstahdem-lerine verilecek muşamba, ayakkabı, kaput, şapka ve elbise ile merkez ve taşra odacı-larının ayakkabı ve melbusatı.
680	1 Mayın yoketme masrafları	Mayınları arama, tarama ve yoketme için lüzumgelen vesait kirası, akaryakıt bedeli, mayın imhasına lüzumlu bilcümle malze-menin mubayaa bedeli ve diğer masraflar bu tertipten verilir.
682	1 Umumî masraflar	Yiyecek, giyecek, yakacak, yatak ve lokanta takımları, ilâçlar, elektrik, su, telefon, ça-maşır yıkama, kırtasiye, talebeye yardım ve ilânat masrafları, fabrika malzemesi bedeli, müteferrik masraflar, gemi mürettebat üc-retleri, gemiler masrafları, lâboratuvarlar, atelyeler için alât, edevat ve malzeme mu-bayaa ve bunlara ait her türlü tesis mas-

F.	M.	Tahsisatın Nev'i	Hangi hizmetlere sarfolunabileceği
			rafları, kütüphane tesisi, kitap, risale, meslekî mecmua mübayaası ve bunların teclidiyesi, telif ve tercüme ve tabi ücretleri ve sair masraflar bu tertipten verilir.
695		Neşir ve propaganda masrafları	Meslekî mecmua, kitap, risale, gazete ve harita mübayaası ve abone bedelleriyle telif ve tercüme ücret ve mükâfatları, telif tercüme ve neşredilecek âsârın tabi teclit ve sair masrafları, filim ve filim makinesi mübayaası, filim developman ve saire masrafları, istihbarat ve propaganda masrafları bu tertipten ödenir.
			Ticaret Vekâleti
712		Yazı, neşir ve propaganda masrafları	İktisadî ve meslekî mecmualar, gündelik gazeteler, kitap, haritalar, telif tercüme ve cilt ücretleri, baskı ve neşir bedel ve masrafları, filim ve filim makine mübayaası, ihrar ve kira bedelleri ve istihbarat, propaganda masrafları.
			Ziraat Vekâleti
737		Zirai mücadele işleri	1 — Leyli talebenin vazifesinin mektepte kaldıkları müddetler için muallim, memur ve müstahdemlerin ve imtihanlarda bulunacak mümeyyizlerin ve tatil devresinde klinikleri açık olan mekteplerde memur ve muallimlerin işe ve ibate masrafları.
738		Tarla ziraatı, ıslah, deneme, üretme, temizleme, tohum tedariki ve tecrübe işleri	2 — Talebenin ders kitapları melbusat yatak, yorgan, komodin, karyola, elbise dolabı ve emsali bilûmum masrafları.
739		Bahçe ziraatı işleri	3 — Dershane ve yemekhaneye ait bilûmum masraflar.
740		Tavukçuluk, ipek böcekçilik ve arıcılık işleri	4 — Fakir talebeye yardım, her nevi merasim masrafları, mükâfat bedelleri.
741		Kauçuk bitkileri, ıslah, tecrübe, deneme üretme ve imal işleri	5 — Muallim ve talebenin teşvik seyahatları ve kamp masrafları, leyli talebenin mektepten mektebe nakil masrafları.
742		Pamuk işleri	6 — Talebenin tedavi, yol, cenaze masrafları, hekim ve diş hekimi ve veteriner vizite ücretleri.
743		Zirai kombineler ve tohum temizleme evleri umumî masrafları	7 — Kurslara devam edenlere verilecek kitap ve levazım bedelleri.
744		Veteriner mücadele tahaffuzhane, hastaneler, bakte-riyolojihane ve serum müesseseleri ve lâboratuvarları tesis ve idare işleri	8 — Kursları muvaffakiyetle idare ve ikmal edeceklerine verilecek aynî, nakdî mükâfat.
745		Veteriner zootekni ıslah ve üretme işleri	9 — Nebatat ve mahsullere ziyan yapan muzır hayvan, böcek ve hastalıklarla mücadele ve bunların imhası, itlâfı tedavi ve tetkiki hastalıklı ve böcekli nebat ve parçalarıyla mahsullerin kontrol, muayene, temizlenmesi için yapılması lâzım gelen bütün masraflar.
746		Merinos işleri	10 — Muzır böcek ve hastalıkların buluşması için kal, imha ve ihrak olunacak nebat ve parçalarıyla mahsuller için verilecek tazminat ve bu işler için yapılacak bütün masraflar.
747		Mektepler ve kurslar umumî masrafları	11 — Domuz öldürenlere verilecek para mükâfatı.

748	Yüksek ziraat enstitüsü umumî masrafları	12 — Muzır hayvanlarla mücadele esnasında ölenlerin ailelerine ve muzır hayvanlarla mücadele mükellefiyetini ifa sırasında malûl kalanlara İcra Vekileri Heyetince tesbit edilecek miktarda verilecek tazminatlarla yaralananların tedavi masrafları.
750	Yazı, tercüme, neşir ve propaganda işleri	13 — Domuz ve diğer hayvanların etleriyle derilerinden ve sairelerinden istifade maksadıyla müesseseler kurma masrafları.
755	İç ve dış kongreler ve teknik toplantılar umumî masrafları	14 — Köy eğitimcileri yetiştirme müesseselerinin bîlûmum masrafları.
756	Ziraat sergi ve meşherleri ve müsabakaları umumî masrafları	15 — Makine, alât ve edevat ve alelûmum teçhizat ile fennî levazım ve itlâf edevat ve levazımı ve alelûmum eczayı kimyeviye ve veteriner ilâğları.
757	Hayvan sergileri ve teşvik ikramiyeleri	16 — Motörsüz nakil vasıtaları ve teferruatı ve yedek edevatı ve hayvanat mubayaaı ve tamir masrafları ve hayvan teçhizatı ve müstahdeminin melbusatı ve çoban malzemesi.
761	Küçük su ve seyyar arteziyen işleri	17 — Sigorta, vergi ve resimler.
762	Köy kalkınma işleri	18 — Zirai makinelerin akaryakıt ve maddesi yağları, harita ve kadastro yaptırma ücreti ve buna muktazi malzeme mubayaaı, tesisat ve 250 liraya kadar tamirat ve küçük inşaat.
		19 — Çiftlik, tarla, yoncalık, çayırılık ve bahçe ziraatı müessesesi ve laboratuvarlarının islah, tecrübe, üretme, yetiştirme ve her nevi tatbikat masrafları.
		20 — Telefon tesis ve mükâleme ve tamir bedelleri.
		21 — Usta, işçi ve amele, çoban yevmiyeleriyle ecnebi mütehassıs ve ustabaşlarının yol masrafları ve ücretleri.
		22 — Nal imaline mahsus demir, kömür ve kauçuk mubayaa bedelleri.
		23 — Erkek ve dişi damızlık hayvanlarıyla tecrübe serum ve aşı için küçük ve büyük baş hayvanların mubayaaı.
		24 — Bîlûmum müesseselerin tohum ziraat, teşcîr, tefcîr, yol, kaldırın, kanal, kuyu, celvel ve arteziyen masrafları.
		25 — Hayvan hastalıklarıyla mücadele için her türlü taharriyat, ihtisas, kurs tetkikat, ihtira ve mubayaa masrafları.
		26 — Hayvan sağlık memurları mektebi talebesinin tatbikat masrafları.
		27 — Müesseselerin damızlık nakliye, hizmet, tecrübe, serum ve aşı hayvanlarının yem ve muayyatiye, nallama masrafları.
		28 — Suni tohumlamada toplanılan ahali koçlarından ve koruma tedavi banyolarında, aşı, serum ve ilâç tecrübelerinden, enemedden mütevellit ölüm vakalarında verilecek hayvan tazminatı.
		29 — Hayvan sağlık zabıtası kanununda zikredilen hastalıklardan itlâf edilen hayvan tazminatı.
		30 — Talimatnamesi mucibince yapılan sergilerde yetiştiricilere verilecek sergi ikramiyeleri ve organizasyon masrafları, kırkım, sağım ve banyo masrafları ve yapağı primleri.
		31 — Hayvan yemi ziraatını teşvik etmek üzere merinos yetiştiricilerine meccanen verilmesi gerekli tohum mubayaa ve nakliye bedelleri.

- 32 — Halk elindeki kıvrıkcık koyun ve koçların merinos koç ve koyunlarıyla mübadelesi, banyo ve enemenen telefat vukuunda hayvan sahiplerine verilecek tazminat.
- 33 — Pamuk tohumu temizleme ve ilâğlama, pamuk çırpılama ve linter ve prese makineleri selektör traktörler dinamo ve elektrik makineleri ve bunların yedek parçalarının satın alınması nakliye montaj, işletme ve tamir masrafları.
- 34 — Pamuk tohumu çırpılama, ayırma, tiriya, ilâğlama, pamuk tohumu satın alma ve dağıtma, sulama ve varyete denemeleri masrafları.
- 35 — Ziraat bankasıyla yapılan sâf pamuk tohumu tevziinden bankanın uğrıyabileceği zararlar karşılığı.
- 36 — Etütte çalıştırılacak talebe ve işçilerin zaruri yol masrafları ve yevmiyeleri, işçilere verilecek ubbi mualece ve her nevi fennî etüd levazımıyla resim alât ve edevatı.
- 37 — Her nevi neğriyat mubayaası tercüme ve telif hakları her türlü neğriyat ve istihbarat tabı istihsal ve tevzi masrafları öğretim ve propağanda resimleri ve filimleri mubayaası,istıcarı ve imali ile bunları göstermek ve yaymak için yapılacak her nevi masraflar.
- 38 — Kanunlarına göre lüzumunda satın alınacak hastalıklı ve böcekli nebat ve parçalarıyla zararlı böcek, yumurta, kurt, tırtıl ve krizalitlerin bedelleri.
- 39 — Dâhilde toplanacak kongre ve teknik toplantıların vekâletçe takdir edilecek bütün masrafları.
- 40 — Örnek olacak işlerde uğraşan köylülere vekâletin emriyle parasız verilecek ufak ziraat alât ve malzeme bedeli.
- 41 — Seyis ve çobanların işçileri.
- 42 — Su tesisat ve inşaat ve malzeme masrafları.
- 43 — Kauçuk bitkileri için işletme ve ham madde mubayaası.
- 44 — Nakliyat, müteferrika, kırtasiye, mefruşat ve demirbaş, matbu evrak ve defterler, icar, kitap ve faydalı eserler mubayaası, telif hakkı mubayaası tabı ve tercüme bedelleri, tenvir ve teshin masrafları.
- 45 — Enstitü ve lâboratuvarlar fennî alât, levazım ve işletmeleri ve umumî masrafları. Havagazı kuvvei muharrike, su, fennî alât, levazım tecrübe ve işletme hayvanatı bakım, yem mubayaa bedeli ve masrafları, bağ, bahçe masrafları enstitüler işletmesini taallük eden bilûmum materyal, tohum ve sair umumî ve müteferrik masrafları.
- Diğer masraflar:
- 1 - Tıbbi ve baytarî ecza.
 - 2 - Talebe tetkik, tetebbü, resim ve sergiler masrafları.
 - 3 - Usta, çırak ve amele yevmiyeleri.
 - 4 - Merasim ve müze masrafları ve mükâfat bedelleri.
 - 5 - Bahçe, ilân masrafları ve kira bedelleri.
 - 6 - Talebeye ait kitap, kırtasiye, kamp masrafları.
 - 7 - Su bedeli.
 - 8 - Hizmet hayvanı mubayaa, işe ve bakım masrafları, motörsüz nakil vasıtaları mubayaa, tamir masrafları.
 - 9 - İmtihanlarda bulunacak mümeyyizlerin masrafları.
 - 10 - Talebenin tedavî yolı teçhiz ve tekfiia masrafları.

- 11 - Resim tahnit, fotoğraf, camcılık ve mücelithane atelyeleri masrafları.
 12 - Hademe melbusatı ve kapların kalaylanması.
 13 - Bülümüm müteferrik masraflar.
 Idare masrafları:
 Müteferrika, mefruşat ve demirbaş, tenvir ve teshin, kırtasiye, matbu evrak bu tertibe dâhildir.

Millî Müdafaa Vekâleti

783	Tersim malzemesi	Bütçeye mevzu fasılların mahiyeti itibarıyla hangisi ile alâkadar olursa olsun tersim malzemesi ile bu işe ait kırtasiyeye müteallik her nevi maddenin haricinden tedariki.
785	Matbu evrak ve defterler	Tabi ve teclit malzemesi alât ve edevat müstehtek maddeler mübayaâ ve tamir bedeli kitap ve risaleler ve harta tabi masrafları.
795	Tayinat	Kanun ve nizamnamelere göre Devletçe işesi icabeden kimselerin yiyecek ve temizlik ihtiyaçlarına muktazi bütün maddelerin tedarik, imal, istihsal, muayene, nakil, muhafaza, ihzar, tevzi ve sigortasına muktazi bütün masraflarla bu işlerde kullanılacak bütün alât ve edevat ve tesisat masrafları.
797	Yem	Kanun ve nizamnamelere göre Devletçe işesi icabeden hayvanların işesi için gereken bütün maddelerin tedarik, imal, istihsal, muayene, nakil, muhafaza, ihzar, tevzi ve sigortasına muktazi bütün masraflarda bu işlerde kullanılacak bütün alât ve edevat ve tesisat masrafları.
798	Mahrukat, tenvir ve teshin	Kanun ve nizamnamelerine göre Devletçe eşhas ve müesseselerin ve bülümüm askerî binalarla orduevleri ve gazinoları ve fabrikaların mahrukat, tenvir ve teshin ihtiyaçlarına muktazi bütün maddelerin tedarik, imal, istihsal, muayene, nakil, muhafaza, ihzar, tevzi, ve sigortası için yapılacak bütün masraflar. 2 000 liraya kadar elektrik tesisatı ve tamirâtı. 1 000 liraya kadar hamam, ocak bulaşıkhanesi, çamaşırhane, mutfak tamiri ve arıtma masrafları.
799	Melbusat	Kanun, nizamname ve talimatnamelere göre orduca giydirilmesi icabeden kimselerin ve sıhhi müesseselerin giyecek ihtiyaçlarına muktazi bütün maddelerin tedarik, imal, işletme, temizleme, muayene, muhafaza, ihzar, tamir, tevzi ve sigortasına lüzumlu tekml masraflar ile bu işlerde kullanılacak bütün alât ve edevat, tesisat, tenvirat masrafları ve işçi ücretleri ile ambalaj masrafları, kurs ve benzeri ödevlerle ecnebi memleketlere gönderilecek erata verilecek sivil melbusat ve teferrüatı.
800	Teçhizat	Kanun, nizamname ve talimatnamelere göre orduca teçhiz edilmesi icabeden kimselerin ve sıhhi müesseselerin teçhizat ihtiyaçlarına muktazi maddelerin tedarik, imal, işletme, temizleme, muayene, muhafaza, ihzar, tamir, tevzi ve sigortasına lüzumlu tekml masrafları ile bu işlerde kullanılacak bütün alât, edevat, tesisat, tenvirat masrafları işçi ücretleri, ambalaj masrafları, ölenlerin teçhiz ve tekfin masrafları, levazım müesseseleriyle ambarlar için yangın söndürme alât ve malzeme masrafları, harp okul ve muadili okulları bitirenlere verilecek teçhizat bedelleri masrafları.

301

Harp levazımı ve
teçhizat ve tahki-
mat bedel ve mas-
rafları

Demirbaş ve miiatlı talim ve terbiye malze-
mesi ve levazımı harbiye ve fenniyeye ve tah-
kimatta çalışacak erlerin yevmiyesi ve buna
muktazı nakliye işlerini yapmak için nakil
vasıtaları mübayaa ve bunların işletme mas-
rafları ve Askerî Fabrikalara verilecek si-
pariş masrafları, gizleme malzemesi ve sıh-
hiye araba ve otomobilleri, cenaze arabaları
bruet ve emsali hasta ve yaralı nakline mah-
sus vasıtalar imali, mübayaa, tamir ve tamir-
e ait yedek malzeme mübayaa masrafları ve
bilûmum buna müteallik masraflar, tahki-
mat ve tahrip projelerinin icabettirdiği
umum tersim ve kırtasiye malzemesiyle tabi
ve teksir, makina ve işletme malzemeleri ve
vasıtaları ile projelerin muhafazalarında
kullanılan bîlcümle malzeme ve vasıtalar ve
bilûmum harp malzeme alımı ve bakımı ta-
mir ve işletme malzemelerinin alınması ve
bunlara müteallik masraflar, bilûmum esliha,
mühimmat ve muhabere aletlerinin kuilla-
nılmalarına ait tarifnamelerin tabi ve teksir
ve buna ait kırtasiye ve bîlcümle masraflar,
palaska takımı, bel kemeri, askı kayışı, ha-
fif makineli vîşek kılıfı ile şarjör ve edevat
çantaları, istihkâm edevatının kılıfları imal
ve tamir masrafları, yer ve teşhis bezleri ve
buna benzer bîlcümle harbiye ayniyatı mal-
zeme ve teçhizatının alımı, imali, tamiri, ba-
kımı ve ambalâj masrafları.

Harp malzeme ve teçhizatına mahsus cepha-
nelik ve depoların 2500 lirayı geçmemek
üzere yapılacak tamir ve tadil masraflarıyla
cephanelik ve depo yollarının inşaat ve ta-
mir masrafları, Yem torbosi, yular başlığı
ve sapı, zincir yularsapı, kaşığı, çebre, fır-
ça, kolan, sünger, paybend, köstek, nal ve
mih, tavlâ halatı, belleme, çul, nalbant ta-
kımı ve heybesi, seyyar valaklar, makara,
tevhit ve yük semerleri, organ bedelleriyle
bunların imal tamir ve ambalâj masrafları,
sıcak nal tatbiki için mahrukat masrafları,
kadrosunda nalbant olmayan ve bulunduğu
garnizonda kuta ve hayvan hastanesi bulun-
mayan birlik hayvanatının nallama ücretle-
ri, nal imali masrafları ve buna benzer bîl-
cümle müvtabiyenin alımı, bakımı, tamiri,
imali ambalâj ve emsali masrafları.

Hava birlik ve teşekküllerinin nakil ve mu-
habere vesaiti ve teçhizatı ve fabrikalar ile
atelyelerin makine edevat ve malzeme mu-
bayaası ve bunların işletme masarifi ve har-
riç atelyelere verilecek imal veya tamir üc-
retleri ve hariçten getirilecek malzeme ve
makinelere nakil ve gümrük masrafları.

303 1 Torpido, paravan,
sis cihazları, su
bombaları, deniz-
altı talim cihazları
su bombaları, de-
nizaltı talim cihaz-
ları

Donanma gemilerinin torpido, paravan, sis
cihazları, su bombaları topu ve su bomba-
ları ve denizaltı talim cihazlarıyla bunlara
ait teçhizatın hava kompiresleri ve atış va-
sıtaları talim ve tedariki ve bunların tamir
ve idamesi ve torpido talim atelyesinin işle-
me masrafı amele yevmiyesi ve bu atelyeye
lüzumu olan bakım ve tezgâhlarla alât ve
edevatın ve iptidai maddelerin temin ve te-
dariki, yeni inşa edilen veya hizmete alınan
gemilerin torpido, paravan, sis cihazı ve su
bombası toplarıyla teçhizi ve bunların ida-
me ve bakımları torpido atış tecrübeleri için
poligon tesisi ve bu tesisatın işletme mas-
rafı, torpido ve paravan sis cihazları ve su
bombaları için atış ve bakım malzemesinin

depodan donanmaya vermek için kara ve

2 Mayın arama ve tarama

deniz nakil vasıtaları temin ve tedariki ve bunların işletme ve idame masrafları porpido paravan sis cihazları ve su bombaları üzerine yapılması gerekli ve ıslâh için tecrübe ve işçilik masrafları.

Miknatıslı mayın arama ve tarama, Dekav-sing (Mayın ve arama tarama işleri atelye-sinin bir senelik işletme masrafı, tezgâh ve malzeme ihtiyacının temini, talim ve harp hizmetleri için mayın silâhlarının ve arama tarama cihazlarının imal ve tamir, ıslâh ve ikmal işleriyle yedek aksam ve malzemesi-nin istok edilmesi, bunlardan yeni tiplerin nümunelerinin ikmalî tecrübe masrafları ve bunların mayın sevk hatları, emniyet tertibi, nöbet kulübeleri, tenvir, cephaneye usul-lerine uygun şekilde emniyetli tarzda teslin ve yangın söndürme hizmetlerine gerekli ve-çaitin temin ve tehzizi, mayın arama tarama ve grup bölgelerinin talim ve harp hizmet-lerine müteallik ihtiyaçlarının temini, harp ve ticaret gemilerimizin miknatıslı mayınla-ra karşı emniyete alınmaları maksadıyla de-kavsing viping depenning tertibatıyla tec-hizi, bu maksatla vüping istasyonları tesis ve gerekli vasıtalarının hizmete müteallik ihti-yaçlarının temini, miknatıslı mayın arama tarama cihaz ve vasıtalarının imal ve tedariki ile hizmete yarar şekilde tadil ve tehziz edilmelerinin temini, serseri mayınlarla mü-cadele malzeme ve vasıtalarının imal ve te-dariki.)

3 Ağ işleri

Her tip mânia ağlarında gerekli tel halat, kilit, keçye ve sair teferüatıyla şamandıra, zincir ve demir ihtiyaçlarının dâhil ve ha-riçten temini, ağ. grup ve bölgelerinin ağ. hizmetlerine müteallik ihtiyaçlarının tedarik-i, ağ. pistlerin ihtiyaca göre inşa ve tamiri-i ağların denizde bulunduğu müddetçe idameleri için gerekli malzemenin mubaya-ası ve imalı.

4 Mühimmat

Tekmil silâhlara ait cephane, barut, mermi, tapa, funya, işaret fişekleri, türotil bosis, mermi boyası cephaneye müteallik muha-faza vasıtaları, kovan, cephane sandıkları, tapa, funya ve işaret fişek kutuları cepha-neye mahsus tesisat ve nakil vasıtaları ve malzemesi; cephanelik ve funyalık inşası ve bunlara lüzumlu olan mihanikî ve elektriki cer ve kaldırma vasıtaları, paratönerler, ha-latlar yol keçeleri, keçe ayakkabı, barut el-diveni barometre ve termometre baroğraf higrometreler, tebrüt ve teshin cihazları mür-mak, elektrik fenerleri, emniyet fenerleri, cephanenin muayenesi için lüzumlu olan cu-za teknil alât ve cihazlar cephane devoları satın alınması ve inşası, cephane nakline mahsus lüzumlu olan teknil cihaz ve tesisat, cephanelik atelyelerinin tesis ve işletme masrafları cephanelik dekovil hatları vagon lokomotifleri mubayaa ve tamiri ve imalı, cephanelik yollarının inşa ve tamiri, cepha-nelik iskeleleri inşası ve iskelelerde kaldır-ma tesisatı, cephane nakliyatı için kamyon, kamyonet araba, motosiklet yedek parçaları mubayaa ve tamiri, vasıta kiralama bedel-leri, topçluğa ait bilcümle defter, cetvel sat-ın alınma veya bastırma bedelleri bu ter-tipten verilir.

5 Tahkimat ve top iş-leri ve muvtabiye

Donanma, müstahkem mevkiiler ve sefer ge-mileri için top, makineli tüfek, her nevi ta-bancalar, mesafe aleti ve atış cihazları mu-bayaası esliha atelyesinin işletme masrafı

emele yevmiyesi atelye ve tezgâhlar, takımlar, ve mevaddı iptidaiye mubayaası topların ısıldaklarının cihazlarının tamir, tabya ve tadilleri motör, dinamo mubayaa tamir ve tadilleri ve bunlara ait yedek malzeme ve teferruatı atış idare mevkilerinin tesisi, telefon vasıtalarıyla tehzizleri, atış idare alât ve cihazları mubayaası, montesi, tamiri, sığınak inşası tahkikata ait bütün işler mesafe âletleri mubayaası topculuğa ait âlet ve cihazların mubayaası, tamiri ve tadili, hedef çekme için tel ve lif hatları, hedef ikmalî hedef çekme vasıtaları bu vasıtaların kiralama masrafları bileümle silâhlara ait kılif, palaska teferruatının imali ve lüzumlu olan malzeme atış ve tecrübeleri için poligon tesis bina âlet ve cihazlarının mubayaası veya imali, deniz ve hava atışlarına mahsus istasyonlarının tesisi ve bunlara ait vasıta ve malzemenin mubayaa ve montajı, topçuluk mektebi ve atış istasyonları için lüzumlu olan tezgâh, atelye, silâh ve lüzumlu diğer teferruatın mubayaası, topculuğa müteallik kitaplar satın alınması veya tabettilrilmesi, topculuğa müteallik resim ve hesabatın yapılması için resimhane tesis ve malzemesinin temini.

6 Gemi inşa ve tamiri

Deniz ordusuna ait harp ve mayın gemileriyle küçük merakibin inşa ve tamirat, havuzlanma masrafı, yeni gemi inşaatında geminin tekne, makine ve teknil tehzizatı mefruşat işleri hariç teknil tekne, makine merakibine lüzumlu tamir masrafları, gemilerin havuzlanma ücretleri ve havuzlanma için cer ve sigorta masrafları, deniz fabrikaları ve diğer birlikler emrindeki gemi tamir atelyelerinin işletme ve tehziz masrafları, fabrikaların faaliyeti için lüzumlu her nevi malzeme ve fennî vesaitinin mubayaa bedeli ve ambalaj masrafları bu tertipten temin ve tesviye olunur.

7 Telsiz, elektrik ve seyir işleri

Gemi ve sahil telsiz istasyonlarının idamesi ve bunların yeni cihazlarla tehzizi, su altı dinleme ve muhabere cihazlarının idamesi ve yenilerinin temini, su altı dinleme ve ihbar istasyonlarının idamesi ve yenilerinin temini hususu (P. T. T. nin verdiği değıl). Telefon şebekelerinin idamesi ve yenilerinin tesisi, dalgıç ve tahliye cihazlarının idamesi ve yenilerinin tedariği, su üstü muhabere cihazlarıyla seyir ait eşya ve âletlerin idame ve yenilerinin temini, saat tamir işleri ve burada çalışanların yevmiyesi.

8 Müteferrik malzeme

Gemi ve mevakiin ve silâhların temizlik malzemesi ve bakım masrafı bu tertipten verilir.

9 Devriçark

Harp ve muavin gemilerde ve merakibi bahriyede ve karadaki bilûmum deniz müesseselerinde ve her nevi nakil ve binek vasıtalarında her ne maksatla olursa olsun kulanılan her cins kömür, benzin, gaz, mazot, motorin ve bilûmum maden ve yalama yağlarıyla su, odun, çıra ve sair sulp ve mayı mahrukatın bedellerinin ve bu malzemenin muayenesine lüzumlu olan alât ve makinenin satın alınması ve tamiri masrafları ve işbu devriçark malzemesinin bir yerden diğer bir yere veya gemiye tahmil ve tahliyesi masraflarıyla keza bu malzemenin nakli için kiralananacak vapur, motör, romorkör, şalopa çekirme, mavna ve diğer vesaitin kira ücretleri, ve bunların muhafazasına muktazî iskele, tank, tanker, şilep, duba, motör,

			kamyon satın alınması, kiralanması ve tamirleri ve bu vesaitle lüzumu olan ve teferuatından bulunan malzemenin mubayaasıyla su isalesi için tesisat yapılması ve bu tesisatın idamesi masraflarıyla kömür, mazot, benzin, motorin maden ve yağlama yağlarıyla diğer bircümle devriçark malzemesinin gümrük ve istihlâk resimleri devriçark malzemesi vesaitine ait vapur, motör ve emsulinin harp ve âdi sigorta ücretleri bu tertipten ödenir.
804	1 İpudai madde ve müstehlek malzeme 2 Amele ücretleri 3 Demirbag 4 Nakil ücretleri		Her nevi makine, ve tezgâh alât ve edevat ve eşya ve levazımı ile bilûmum buharlı, motörlü, motörsüz vesaiti nakliye ve koşum hayvanatı ve bilûmum dahili vesaiti muhabere ve mubayaa bedelleri ile bilûmum tamir ve yedek ve tecdit masrafları.
806	Ecza ve sıhhi malzeme masrafları		Yalnız ücreti nakliye olarak sarfedilir. 273 sayılı kanunun şümülü haricinde kalan usta ve amelenin bir taraftan diğer tarafa izam ve nakillerinde yalnız yol masrafı verilir. Hastane, revir ve birliklerin sıhhi ihtiyaçlarında kullandıkları her türlü ilâğ, aletler, sıhhi teşhizat ile sıhhi evrakı matbus fennî kitaplar ve bu işler için muktazi her nevi ambalaj malzemesi mubayaa masrafları. Askerî tababet, eczacılık, Diğgillik daimî ofis aidatı sıhhi imalâthanelere muktazi makine cihaz mubayaası ve bunların kuvvei muharrike masrafları. Sıhhi ders ve tatbikatlar için projeksiyon, sinema, fotoğraf cihaz ve malzemesi ile levha, mulâj, maket, ve saire edevatı mubayaa ve tamir masrafları. Laboratuvarların zemininin muşamba ve duvarlarının fayans ve boya ile telvîn ve tefrişi masrafları. Sıhhiye depolara, hastane, eczane, ve laboratuvarlarında lüzumlu ilâğ, alet ve malzemenin muhafazasına mahsus her nevi sabit ve kabili nakil masa, dolâp, banko ve saire mubayaa ve tamir masrafları. Laboratuvarlara tecrûbe hayvanı mubayaa ve bunların muhafazalarına mahsus kümes, kafes ve saire mubayaa ve tamir masrafları. Eczane ve bakteriyoloji laboratuvarlarına muktazi soğuk hava tesisat ve dolabı mubayaa ve tamir masrafları. Avrupa'dan gelecek ilâğ, sıhhi malzamenin her nevi gümrük, dizbarko ve sigorta ve saire masrafları bu fasıldan ödenir.
807	Tedavi masrafları		Askerî hastane bulunmayan yerlerdeki ordu mensuplarının memleket ve idarei hususiye, belediye ve sivil hastanelerde tedavilerine lüzum görülenlerle sıhhat işleri dairesince Avrupa'da tedavilerine ve memleket dâhilinde sanatoryum tedavisine lüzum görülenlerin (Subay, er, okur, askerî memur) tedavilerine muktazi masraflar bu fasıldan ödenir.
808	Veteriner ecza ve malzemesi masrafları		Veteriner ecza ve malzeme ve serum ve tecrûbe hayvanları mubayaası meslekî neşriyat ve askerî veteriner okulu ile meslek gedikli okulundan feykalâde derece ile neşet edenlere geref ve tergip mükâfatı.
809	Hayvan mubayaa ve tazmini		Ordu kadrosuna dâhil bilûmum hizmet hayvanlarının, kongur, at ve kısraklarının, ordu için yetiştirilecek Remont taylarının ordu kadrosuna dâhil muhtelif hizmet köpeklerinin satın alınması, vekâlet Remont tay deposunun zirai aletlerle sair malzeme ve eşyasının tedarik ve tamirâtı, ordu subaylarının talimatı dâhilinde temlik edilmiş zatî hayvanlarından ve ordu hizmetine alınan ahali hayvanlarından kanunen muayyen

810 Gaz ve gazdan korunma masrafları

olan ahvalde ölen, öldürülen, sakat kalan, ve ziyaa uğrayanların mahsus kanununa tevfikân ve atlı sınıf subaylarına verilen hizmet hayvanlarının aynı kanundaki maddeler dahilinde tazmini 3563 sayılı kanunun tatbiki, 3634 sayılı Milli Müdafaa Mükellefiyeti Kanununun yoluyla ve peşin para ile mübayaâ edilecek hayvanlara lüzumlu muhtabiye (yular, torba, gebre, kaşağı, fırça, kıl kolan, balleme) ile hayvan yiyecek maddelerinin konulmasına ve nakline mukatazi çuval, urgan ve su içirme için kova tedariği ve mübayaası, hayvanların gerek mübayaâ edildikleri mahalde ve gerek ilk işe merkezine kadar işçeleri ve han ücretleri.

Koruyucu malzeme masrafı bilûmum insan ve hayvanı gazdan koruyucu malzeme, cihaz, elbise ve eşya teferruatları, Mamak gazdan korunma evi ve Gaz Komutanlığı emrindeki kimya birlikleri, Gaz Mektebi kursları, komutanlık kuruluşundaki depolar için yapılacak ve komutanlık tarafından yaptırılacak bilûmum tamirat ilâveler tesisat tamirhaneler, Ankara, İstanbul depolarının teshini, yakıcı gazlara karşı ilk tedavi masrafları ve erler nezdinde kullanılacak kutular talim ve terbiye malzemesi masrafı, kimya birlikleri, Gaz Mektebi, gaz kurslarında ve talim ve terbiyede kullanılmak üzere bilûmum gaz, sis atmaya mahsus cihaz ve silâhlar, alev cihazları ve bunların teferruatı yedek aksamı, mermileri gaz temizleyici arazözle arabalar ve saire, talim ve terbiye malzemesiyle umum ordu gaz talim ve terbiyesine yarayan bilûmum âlet, ecza, edevat, cihaz, levha, kitap ve benzeleri, gazdan korunma evine, gaz kurslarına, Gaz Mektebine, Gaz Komutanlığına ait fennî alât ve edevat ve ecza, kitap, risale ile mefrugat, tenvirat malzemesi, tamirat alât ve edevat, tedrisata ait sinema makinesi ve filimleri ve tecrübe hayvanları, bunların işe ve masrafları, Mamak gazdan korunma evinde çalışan amele ile komutanlık depolarında çalışan mütehassıs amele ve ustabaşların yevmiyeleri, Gaz Komutanlığı evinin, Gaz Mektebinin ve komutanlığını hizmet kamyon ve kamyonetleri, otomobilleri, arazi kamyonları, razörler, motosikletler ve yedek parçaları, tamir ve işletme masrafları. Komutanlık ile emrindeki tesisler ve teşekküller arasında muhabere irtibatı masrafları, Avrupadan getirilecek malzemenin nakliyesi, dizbarko, sigorta gümrük vesaire resimleri ile alınan malzemenin Komutanlık emrindeki Mağka ve Ankara gaz depolarına kadar nakil masrafları Komutanlık tarafından neşredilecek kitap masrafları.

811 Nakil masrafları

Nakliyatın istilzam eden her türlü canlı, cansız maddelerinin demir, deniz ve hava yolları ve kara nakil vasıtalarıyla nakilleri, levazım işlerine ait kara ve deniz vesaiti nakliyesinin mübayaâ, tamir ve her nevi malzemesinin mübayaâ ve işletme ve tamir masrafları ve bunların kaptan, şoför ve müstahdem ücretleri tahmil ve tahliyelerde istihdam edilecek amele ve hamal ücretleri ve yevmiyeleri, ardiye, tatili edevat, istalya, garaj, iskele rıhtım ücretleri, vasıtaların su ve hasar bedelleri ile vasıtaların her nevi işletme malzemesinin konmasına mahsus garaj, sundurma, depo, seyyar ve sabit tank inşa, tamir ve mübayaâ bedelleri, sivil ücretlilerden gayri ordu mensuplarının hava

		tebdili, muayene ve tedavi için sıhhi heyetlerce gönderilmelerine lüzum gösterilenlerin yol masrafları, askerî mahkemelere gelecek ve gidecek askerî okullar talebesiyle gedikli, erat ve bunların muhafızlarının yol masrafları, yürüyüş halindeki kıtaatın han, konak ve ahır masraflarıyla nakil vasıtaları ve hamulelerinin sigorta masrafları yalnız deniz ordusunun binek vasıtalarının mubayaa tamir bedelleri ve amele yevmiyeleri bu teripten verilir.
813	Nakil vasıtaları masrafları	Tamir ve tamire ait yedek malzeme mubayaası ve işletme masrafları ve motörlü harp, cer ve nakil vasıtaları ve bunlara ait bilcümle yedek ve iptidai madde ve malzeme mubayaası ile bakım, tamir ve işletmeye ait bilûmum masraflar benzin ve sair yağlar ve bunları koymağa ve muhafaza etmeğe yarayan kapların mubayaa masrafları, Askerî fabrikalardan yapılacak sipariş bedelleri ve motörlü vasıtaların istilzam ettiği bilcümle masraflar.
814	İnşaat, tamir işleri	İnşaat ve tamirat bunlara ait tesisat masraflarıyla istimlak işleri, mimar ve marangoz alât ve edevatları için lüzumlu olan tekmiil malzemei tersimiye, inşaata ait çıkan Türkçe ve yabancı dil kitap, mecmua bedelleri ve istimlak teffiz muamelâtı ve bu muamelâta pul ve muhammin ücretleri, etüt, proje ve keşif tanzim, teksir ve istinsah, daktilo işleri için tutulacak memurlara, yeni yaptırılacak veya tamir ettirilecek inşaat işlerine nezaret etmek Vekâletçe tâyin edilecek yüksek mühendis, sürveyyan ücretleri, bozulan kışlaların muhafazası için tutulacak bekçilerin ücreti, bilûmum malzemei inşaîyenin nakil masrafları, inşaat ambarına icabında tutulacak amele ve istifçi yevmiyesi, inşaat alet ve malzemelerinin bedelleri ve hava korunmalarına karşı garnizon etraflarının ağaçlanması ve bunlara muktazi alât ve fidan tohum mubayaası ile su ve sulama vasıtalarının temini masrafları ve mütehasşı ücretleri ve mebanii askerîyenin maskelenmesi masrafları, müteharrik barakalar inşası, bunlara muktazi malzeme mubayaası, sökölüp takılma ve nakil masrafları ve mebanii askerîyenin tesisat, bakım vesaire ordunun kışlık iskân ihtiyacını karşılamak üzere stok olarak malzemei inşaîye mubayaası ve bunların nakil masrafları memnu muntakaların istimlak bedeli ve masrafları, memleket iç ve dışındaki Türk şehitliklerinin tezkir ve ipkayı namı için yapılmış ve yapılacak şehitliklerin bilûmum levazım ve inşa masrafları ve bekçi ücretleri ve bekçilere senede bir takım elbise, ayakkabı ile iki senede bir kaput yaptırılması, şehitliklerin hüsnü halle ve millî gerefini vikaye için yapılacak diğer bilûmum masraflar.
815	Hava meydanları ile yolları ve depoları inşaatı	Meydanlarda çalıştırılacak muvakkat memur ve müstahidem ücretleriyle usta, amele yevmiyeleri ve istimlak ve inşaat ve tesisat bedelleri ve emaneten inşaatta keşifsiz malzeme mubayaa bedelleri ve bu inşaat işleri için mubayaa olunacak bilcümle makine, alât, edevat ve malzemenin bedelleri, nakliye, işletme kira ve nakliyeleri ve bu işler için yapılacak bilûmum etüt ve proje masrafları ile toprak tesviyesi meydanların kiru bedelleri dâhil.
818	Maske imalat masrafları (Kara)	Maske imalat ve 2815 sayılı Kanun hükümlerine göre tesbit edilecek fiyatlar üzerinden millî müdafaa vekâletine tevdi olunmak üzere katî sarfiyat şeklinde toptan Kı-

F.	M.	Tahsisatın Nev'i	Hangi hizmetlere sarfolunabileceği
			zılay kuramuna verilir.
819		Pasif korunma masrafları	<i>Pasif müdafaa bakımından talim ve terbiye, tatbikat, manevra, propaganda, neşriyat için her türlü masraflar.</i>
822		Staj ve tahsil masrafları	Staj için ecnebi memleketlere gönderilecek subay ve memurların tahsisat, harcırah, ve zarurî masrafları ve okur ücretleriyle dahilde lisan tahsil ettireceklerin yol ve tedavi masrafları ve tedris ücretleri dahilde ilim ve fen tahsil ettirilecek subay ve memurların ve askerî talebelerin kayıt ve tedris ücretleri, askerî mühendis ve fen memuru yetiştirmek üzere ecnebi memleketlere gönderilecek talebelerin aylık tahsisatlarıyla gidiş ve geliş maktu yol masrafları ve mektep ve lâboratuvarlar, tedavi masrafları, tahsil programı mucibince zarurî ve hakikî masrafları ve stajyer okurların teftişi için harcırah ve müteferrik masraflar bu tertibe dahildir.
825		Fen sanat umum müdürlüğü tecrübe ve muayene masrafları	Fen ve Sanat Umum Müdürlüğü ve müessesatın tecrübe ve muayene hizmetlerine müteallik bilûmum silâh, mühimmat, alât ve edevat muhafaza ve lüzum görülecek nümunelerin tedarik ve mezkûr Umum Müdürlüğe merbut resimhane, lâboratuvarlara mahsus ceza, yağ, pil ve sair gibi malzeme mubayaası ve yerli ve ecnebi âsar tedariki ve poligon ve kimya evinde vücuda getirilecek bilûmum tesisat ve vesaiti, poligon namına tedarik ve mubayaa edilen malzemenin mahalline kadar sevki ve bunlara mümasil masraflar bu tertipten verilir.
826		Askerî müzeler masrafları	Eğya, âsar, atelyelerin malzemesi, mubayaası bedeli fotograf ve tasnif işleri, tenvir masrafları.

Varidat Bütçesi

F.	M.	Varidatın nev'i	1943 senesi için tahmin edilen Lira
----	----	-----------------	-------------------------------------

BİRİNCİ KISIM

İRAT VE SERVET VERGİLERİ

1	Kazang vergisi		
1	Ruhsat ve unvan tezkereleri ve vergi karneleri	800 000	
2	Ticari ve sınai teşebbüslerle sair işlerden	38 500 000	
3	Hizmet erbabından	19 200 000	
	Fasıl yekûnu	58 500 000	
2	Hayvanlar vergisi		
1	Davar, develer ve domuzlar	21 119 000	
2	Diğer hayvanlar	5 245 000	
	Fasıl yekûnu	26 364 000	

F.	M.	Varidatın nev'i	1943 senesi için tahmin edilen Lira
3		Veraset ve intikal vergisi	800 000
4		Madenler rüsumu	600 000
Birinci kısım yekûnu			86 264 000

İKİNCİ KISIM MUAMELE VE İSTİHLÂK VERGİLERİ

5	Gümrük vergileri	26 500 000
1	Gümrük resmi	
2	Ardıye ücreti ve 3023 sayılı kanunla İstanbul ve İzmir liman idarelerinden alınacak maktu ücret	250 000
3	2456 ve 2672 sayılı kanunlar gereğince gümrüklerde kullanılan bazı evraka yapıştırılacak müdafaa pulu hasılatı	120 000
Fasıl yekûnu		26 870 000
6	Muamele Vergisi	
1	İthalât muamele vergisi	23 300 000
2	İmalât muamele vergisi	53 200 000
3	Bankalar ve sigorta şirketleri muamele vergisi	7 000 000
Fasıl yekûnu		83 500 000
7	Dahilî istihlâk vergileri	
1	Şeker ve glikoz istihlâk vergisi	39 000 000
2	Elektrik ve havagazı istihlâk vergisi	3 200 000
3	Ham petrol ve ondan çıkarılan maddeler istihlâk vergisi	2 500 000
4	İthalâttan alınan muhtelif maddeler istihlâk vergisi	4 500 000
5	İmalâttan alınan muhtelif maddeler istihlâk vergisi	11 000 000
Fasıl yekûnu		60 200 000
8	Su ve kara av vergisi	800 000
9	Nakliyat vergisi	5 500 000
10	Sefineler rüsumu	90 000
11	Damga resmi	14 500 000
12	Tapu harçları ve kaydiyeler	3 500 000
13	Mahkeme harçları	2 000 000
14	Pasaport, kağıtlara ve ikamet tezkeresi harçları	180 000
15	Noter harçları	1 100 000
16	Diğer harçlar	
1	Nüfus harçları	40 000
2	Eczane ve ecza depoları ve ihtisas vesika harçları	3 000
3	İhtira beratı harçları	8 000
Fasıl yekûnu		51 000
17	Hayvan sağlık zabıtası resmi	100 000
İkinci kısım yekûnu		198 391 000

ÜÇÜNCÜ KISIM İNHİSARLAR HASILATI

18	Tütün, tuz, kahve, çay, ispirto ve ispirtolu içkiler ve revolver, fişek ve patlayıcı maddeler	80 600 000
19	Kibrit ve çakmak	

F.	M.	Varidatın nev'i	1943
			senesi için tahmin edilen Lira
		1 Kibrit ve çıkmak hasılatı	1 390 000
		2 Maktu miktar	30 000
		3 Kibritten alınan müdafaa vergisi	6 300 000
		Fasıl yekûnu	7 720 000
20		Oyun kâğıdı	50 000
		Üçüncü kısım yekûnu	88 370 000

DÖRDÜNCÜ KISIM
DEVLETE AİT EMVAL VE EMLÂK HASILATI

21	Devlet ormanları hasılatı	
22	Gayrimenkul icar ve ecrimisilleri	
	1 İcar bedeli	250 000
	2 Ecrimisiller	50 000
	Fasıl yekûnu	300 000
23	Menkul ve gayrimenkul mallar satış hasılatı	
	1 Menkul mallar satış bedeli	1 000 000
	2 Peşin para ile satılan gayrimenkul satış bedeli	1 200 000
	3 Taksitle satılan gayrimenkul satış bedeli	1 000 000
	4 Borçlanma taksitleri satış hasılatı	220 000
	Fasıl yekûnu	3 420 000
	Dördüncü kısım yekûnu	3 720 000

BEŞİNCİ KISIM
DEVLETÇE İDARE EDİLEN MÜESSESELER

24	Devlet Demiryolları ve Limanları	
25	Posta, Telgraf ve Telefon	—
26	Darphane ve Damga matbaası	50 000
27	Resmî matbaalar hasılatı	30 000
28	Mektepler hasılatı	25 000
29	Diğer müesseseler hasılatı	150 000
30	Konya ovası sulama dairesi hasılatı	60 000
31	Radyo hasılatı	1 100 000
	Beşinci kısım yekûnu	1 415 000

ALTINCI KISIM
UMUMİ MÜESSESELER VE ŞİRKETLER HASILATINDAN DEVLET HİSSESİ

32	İmtiyazlı demiryollarından alınan	—
33	Fenerler hasılatı mukabili alınan	50 000
34	Mükerrer sigorta şirketinden alınan	225 000
35	Mukavellenamesi mucibince Musul petrolerinden alınan	620 000
	Altıncı kısım yekûnu	895 000

YEDİNCİ KISIM
MÜTEFERRİK VARİDAT

F. M.		Varidatın nev'i	1943 senesi için tahmin edilen Lira
	1	Hazine portföyü ve iştirakleri geliri	750 000
	2	Faiz	1 000 000
		Fasıl yekûnu	1 750 000
37		Tayyare resmi	3 200 000
38		Askerlik mükellefiyeti	500
39		Kıymetli evrak	200 000
40		Muayyen masraflar karşılığı varidat	
	1	Kambiyo murakabesi mukabili Cumhuriyet Merkez Bankasından alınan	125 000
	2	Teftiş mukabili şirketlerden ve mütaahhitlerden alınan	80 000
	3	Teberruat	—
		Fasıl yekûnu	205 000
41		Eski alacaklar	
	1	Tavizat ve ikrazattan istirdat	180 000
	2	Mülga vergiler bakayası	100 000
		Fasıl yekûnu	280 000
42		Cezalar	
	1	Para cezaları	750 000
	2	Zam cezaları	3 000 000
		Fasıl yekûnu	3 750 000
43		İstanbul Üniversite hasılatı	80 000
44		Müteferrik hasılat	6 000 000
		Yedinci kısım yekûnu	15 465 500

SEKİZİNCİ KISIM FEVKALÂDE VARİDAT

45		İktisadi buhran vergisi	
	1	Hizmet erbabından	22 000 000
	2	Sair kazanç erbabından	4 600 000
		Fasıl yekûnu	26 600 000
46		Muvazene vergisi	26 000 000
47		Hava kuvvetlerine yardım vergisi	17 000 000
48		Binalardan alınan müdafaa vergisi	2 500 000
49		Posta, telgraf müraseleleriyle telefon abone bedellerinden alınan müdafaa vergisi	2 100 000
50		İhracattan alınan müdafaa vergisi	18 000 000
		Sekizinci kısım yekûnu	92 200 000
51		Nâzım varidat	—
		UMUMİ YEKÛN	486 720 500

D -- Cetveli

Muvazeneî Umumiye Kanunu : Madde — 4

[Dairelerin barem harici müteferrik müstahdemleriyle
nakil vasıtaları kadroları]

Büyük Millet Meclisi

Memuriyetin nev'i	Aded	Ücret
Daktilo	1	100
»	3	90
Bütçe Encümeni Bürosu Daktilosu	1	90
Ser Hademe	1	80
» Muavini	2	75
1 inci Sınıf Hademe	6	70
2 » » »	28	55
3 üncü » »	8	50
4 » » »	17	45
Soför	1	120
»	1	100
»	1	90
Mühassıs Bahçıvan	1	250
Bahçıvan	2	100
»	2	70
Daimî amele	4	50
» »	5	45
Telefoncu	1	55
Kaloriferci	3	70
Makinist	1	95
Elektrikçi	1	110
Marangoz	1	110
Motosikletçi	1	75
Doktor Yardımcısı	1	75

Matbaa

Tertip Kısmı :

Sermürettip	1	160
» Muavini	1	130
1 inci Sınıf Operatör	3	120
2 » » »	2	100
1 inci Sınıf Mürettip	1	90
2 » » »	4	80

Baskı Kısmı :

Sermakinist	1	130
» Muavini	1	120
Makinist	2	90
» Muavini	2	60
İtörcü ve Elektrikçi	1	110

Cilt Kısmı :

Sermücellit	1	130
» Muavini	1	100
Mücellit	2	80
» Muavini	2	70
Kaloriferci	1	70

Millî Saraylar Müdürlüğü

Ayniyat Memuru	1	55
Malzemeî Tefrişîye Depocusu	1	70
Elektrikçi ve Elektrik Levazımı Depocusu	1	60
Muhafaza Memuru	1	80
Elektrikçi	1	70
» Refiki	1	70
Mefruşat Marangozu	1	95
Malzemeî İnşaiye Ambarcısı	1	55
Dölger	3	70
Doğramacı	1	70
Kursuncu	2	70
Tenekeci	2	70
Su Yolcusu	1	40
Garaj Hademesi	2	45
» »	1	40
Yorgancı	1	90
»	1	60

Memuriyetin nev'i	Aled	Ücret
Bekçibası	1	70
»	2	60
Bekçi	14	50
»	23	45
»	19	40
Kapıcı	1	50
»	1	45
»	2	40
Bahçıvanbaşı	1	70
»	2	55
Bahçıvan	7	45
»	29	40
Kaloriferci, Motörcü, İtfaiyeci ve sıva işleri müstahdemini	1	90
Kaloriferci ve İtfaiyeci	1	55
»	1	50
İtfaiye müfreze Erbaşı	1	60
» » Eri	1	50
» » »	3	45
Nakliyat Şoförü	1	70
Otomobil Şoförü	1	70
Telefoncu	2	60
»	1	55
»	1	50
Cilâcı	1	50
Kayıkhanе Bekçisi	1	45
Saatçi	1	45
Sofracıbaşı	1	80
Sofracı	3	55
Rençber	1	40
»	1	35
Boyacı	1	60
Kumaş Dokumacısı	1	70
» »	2	55
Kumaş Masuracısı	1	45
Dokumhane Ayniyat ve Hesap Memuru	1	90
Daktilo	1	55
Divanı Muhasebat		
Daire Müdürü	1	130
Şoför	1	100
Kütüphane Memuru	1	70
Müvezzi	1	45
Kaloriferci, Telefon ve Elektrik Tamircisi	1	80
Kaloriferci, Elektrikçi ve Telefoncu	1	65
Kapıcı	1	50
»	1	45
Odacı	1	55
»	1	40
»	30	35
Gece Bekçisi	2	45
Mahzen Hamalı	3	35
Başvekâlet		
Mutbâa İdare Memuru	1	170
Abone ve Sevk Memuru	1	75
Müvezzi	3	70
»	1	60
»	1	50
»	1	45
Başodacı (Aynı zamanda Heyeti Vekileye bakar)	1	100
Odacı	1	50
»	4	45
»	5	40
»	5	35
Kapıcı	2	45
Hazineci Evrak Odacısı	4	30
Şoför	1	150
»	2	100
»	1	90
»	1	80
Hizmet Kamyoneti Şoförü	1	90
Motosikletçi	2	70
Evrak Sevk Memuru	1	70

Memuriyetin nev'i	Aded	Ucret
Meydancı	2	45
Garaj Bekçisi	1	45
Devlet Şûrası		
Daktilo	5	80
Müvezzi	2	50
Odacıbaşı	1	50
Kapıcı	1	45
Odacı	4	40
»	5	35
»	5	30
Şoför	1	90
Matbuat Umum Müdürlüğü		
Başspiker	1	250
Spiker	3	200
»	2	150
» Namzedi	2	100
İdare Memuru	3	125
İmzacı	1	80
Kaşe Tevzicisi	1	150
»	1	120
Ambarcı	2	150
Depocu	1	120
Arşiv Tasnifçisi	1	150
v Fiğçisi	1	120
Kütüphane tasnifçisi	1	120
Başküpürücü ve tasnifçi	1	120
Küpürücü	1	60
Yabancı dil bilen Stano - Daktilo	1	200
Daktiloğraf	2	150
»	6	120
»	17	100
»	12	80
Atelye Şefi Muavini	2	175
Torna Ustası	1	150
Marangoz Ustası	1	150
Atelye Kalfası	1	100
Atelye Çırağı	1	60
Başmakiniist	2	200
» Muavini	2	175
Birinci Sınıf Makiniist	8	150
İkinci » »	12	125
Üçüncü » »	15	100
Stajiyer Makiniist	2	80
Antenci	2	150
Şoför	3	120
»	2	100
Garaj Bakıcısı	2	60
Kaloriferci	3	75
Ateşçi	1	60
M zzi	5	75
»	1	60
Gece Bekçisi	6	60
Telefoncu	4	75
»	2	60
»	1	50
Başfotografçı	1	300
Fotografçı	1	250
»	2	150
Fotograf Baskıcısı	1	120
» Kalfası	2	75
Filim Operatörü	2	250
» »	1	200
» » Muavini	2	150
» Sözcüsü	1	250
» Montajcısı	1	200
» Banyocusu	1	150
» Baskıcısı	1	150
Filimotekçi	1	125
Filim Kalfası	2	75
» Makinisti	1	150
Mizanpajcı	1	200
Ressam	1	200

Memuriyetin nev'i	Aded	Ücret
Müşahhîh	2	150
Aboneci	1	100
Bülten Teksir Makinisti	2	100
» » »	2	80
Muakkip	4	75
Başanbalajcı	1	100
Anbalajcı	2	75
»	2	60
Başbandcı	1	100
Bandcı	4	60
Motosikletçi	4	100
Bisikletçi	3	75
»	1	60
Bahçıvan	2	75
Kapıcı	6	50
Hamal	4	50
Başodacı	2	60
Odacı	10	50
»	45	40

İstatistik Umum Müdürlüğü
MERKEZ

Makinist	1	110
»	1	90
Kaloriferci, Tamirci	1	100
Kaloriferci Yamağı (yalnız altı aylık)	1	30
Müvezzi	2	50
Başodacı	1	50
Odacı	1	40
»	5	35
»	3	30
Gece Bekçisi	1	45

TAŞRA

1, 2, 3, ve Dördüncü Umum Müfettişlik müstahdemleri	4	30
---	---	----

Devlet Meteoroloji İşleri Umum Müdürlüğü
MERKEZ

Baştelsizci	1	150
Telsiz Başmakinisti	1	120
Telsiz Muhabereci	2	100
Ressam ve Grafiker	1	120
» » » yardımcısı	1	75
Yazıcı aletler işletme ustası	1	120
Motorcu Başustası	1	120
Makinist	1	100
Bülten müstahzırı	1	100
Motorcu	2	90
Şoför	1	75
Müvezzi	1	40
Bekçi	2	35
Hademe	3	35
»	8	30
Kaloriferci ve rüzgâr aletleri bakıcısı	1	45
Bahçıvan	1	50
Başhademe	1	50
Daktilo	2	85
»	1	80
Daktilo	1	75
Alet Sevkiyatçısı	1	75
Marangoz	1	75
»	1	65

VİLİYETLER

Baştelsizci	3	130
Telsiz muhabereci	2	100
» » »	5	90
» » Başmakinisti	3	120
Motorcu Başustası	3	100
»	6	75
Hademe	25	20
» » ve Bekçi	12	25
Baş Rasatçı	3	150

Memuriyetin nev'i	Aded	Ücret
Rasatçı	2	50
»	12	40
»	23	30
»	41	20
»	74	15
Diyanet İşleri Reisliği		
MERKEZ		
Müvezzi	1	50
Gece Bekçisi	1	45
Başodacı	1	45
Odacı	8	35
VİLÂYETLER		
Vaiz	7	Maas 15
»	245	10
Dersiam	2	30
»	4	25
»	6	20
»	18	15
»	44	12
»	168	10
Kur'an Öğreticileri	11	Ücret 40
»	10	30
»	7	25
»	10	15
Müftülükler Hademesi	5	30
»	6	25
»	2	20
»	50	15
Maliye Vekâleti		
Hususî Kalem		
Daktilo	1	90
Umumî Evrak Daktilosu	1	90
»	2	80
»	3	70
»	4	60
Malî Tetkik Heyeti		
Daktilo (Ecnebi lisan bilmesi şarttır.)	1	150
Teftiş Heyeti		
Daktilo	1	90
»	1	70
Hukuk Müşavirliği		
Daktilo	2	90
»	2	80
»	1	70
Murakkip	2	80
»	1	70
»	1	60
»	2	50
Bütçe ve Malî Kontrol Umum Müdürlüğü		
Daktilo	1	100
»	2	90
»	2	80
»	1	70
Muhasebat Umum Müdürlüğü		
Daktilo	1	90
»	2	80
»	3	70
»	3	60
Merkez Daireleri Muhasebe Müdürlüğü		
Daktilo	5	80
»	12	70

Memuriyetin nev'i	Aded	Ücret
<i>Hazine Umum Müdürlüğü</i>		
Daktilo	1	100
»	1	80
»	1	70
Bankalar Murakıplığı Daktilosu	1	70
Kambiyo Müvezzii	1	45
» Odacısı	2	40
<i>Muntazam Borçlar Umum Müdürlüğü</i>		
Daktilo	1	90
»	1	80
»	3	70
Fiş Memuru	2	70
»	3	60
<i>Levazım ve Kıymetli Evrak Müdürlüğü</i>		
Daire Müdürü	1	150
Daktilo	1	80
»	1	70
Evrak Müvezzii	5	60
»	8	50
»	10	40
Baş Marangoz	1	175
Marangoz	1	110
»	1	100
»	1	90
Marangozhane Makinisti	1	90
Doğramacı	2	90
Marangoz Çırağı	1	50
Marangoz İşçisi	1	60
Kaloriferci ve Tamiratçı	1	110
Kaloriferci ve Tamiratçı Muavini	1	50
»	1	35
Makine tamircisi	1	150
»	1	120
»	1	80
» Muavini	1	60
Şoför	1	150
Motosiklet Müvezzii	1	75
Otomatik Telefon Memuru ve Tamiratçı	1	150
Otomatik Telefon Memuru ve tamiratçı Muavini	1	50
Bahçıvan	2	100
» Muavini	1	50
Bahçe Amelesi	2	35
Baş Odacı	1	75
Odacı	5	45
»	10	40
»	27	35
»	33	30
Kapıcı	1	45
»	4	40
Gece Bekçisi	3	60
»	3	50
Tasfiyei Hesabat Odacısı	2	30
» » Kapıcısı	1	30
» » Hamalı	1	40
Yatakhane ve Tathirat için Kadın İşçi	6	35
İstanbul Sultanahmet Mahzeni Evrak Odacısı	2	30
Hamal	2	60
»	2	50
»	2	40
»	1	30
İstanbul Evrakı Matbua Ambar Hamalı	2	40
» » » Odacısı	1	30
» » » » Daktilosu	1	60
<i>Zat İşleri Müdürlüğü</i>		
Daktilo	2	80
»	3	70
»	3	60

Memuriyetin nev'i	Aded	Ücret
<i>Darphane ve Damga Matbaası</i>		
Sermürettip	1	150
Sermücellit	1	150
Çinkoğraf Ustabası	1	150
Ustabası	4	130
Muakkip	1	80
Daktilo	1	90
»	1	70
Kapıcı	2	50
»	1	40
Gece Bekçisi	2	60
»	2	45
Odacı	1	40
»	2	35
»	1	30
<i>Vasıtasız Vergiler Umum Müdürlüğü</i>		
Daktilo	1	100
»	3	90
»	2	80
»	1	70
Temyiz Komisyonları Daktilosu	6	90
»	4	80
»	2	70
»	2	60
Temyiz Komisyonları Odacısı	2	35
»	2	30
<i>Vasıtalı Vergiler Umum Müdürlüğü</i>		
Daktilo	1	100
»	1	90
»	1	80
»	1	70
<i>Millî Emlâk Umum Müdürlüğü</i>		
Daktilo	1	90
»	2	85
»	1	75
Elektrikçi	1	150
»	1	100
»	1	75
Bina Tamircisi	1	150
Bekçi ve Korucu	1	60
»	1	50
»	3	40
»	14	30
<i>Tahsilât Umum Müdürlüğü</i>		
Daktilo	1	90
»	1	80
<i>Nafıa İnşaat Muhasebesi</i>		
Daktilo	1	80
VİLAYETLER		
<i>Hukuk Müşavirliği</i>		
Muakkip	6	120
»	5	100
»	10	80
»	10	70
»	4	60
»	31	50
»	30	40
»	15	30
<i>Umumî Müfettişler</i>		
Maliye Müşavirliği Odacısı	4	30
<i>Varidat</i>		
Kolcu ve Kantarcı	5	75
»	13	60
»	19	50
»	2	40

Memuriyetin nev'i	Aded	Ücret
Daktilo	9	75
»	12	60
»	99	50
Tahakkuk Tebliğ Memuru	20	75
»	30	60
»	51	50
»	57	40
Tetkiki İtiraz Komisyonu Daktilosu	1	90
»	5	75
»	6	60
»	8	30
<i>İstanbul Av Vergileri</i>		
Odacı	3	30
Gece Bekçisi	2	35
<i>Tahsilât</i>		
Tahsil Tebliğ Memuru	41	50
»	80	40
Yaya Tahsildar	50	85
»	50	75
»	130	60
»	70	50
»	69	40
Atlı Tahsildar	150	85
»	150	75
»	460	60
»	297	50
»	262	40
Gece Bekçisi	51	30
Daktilo	1	40
<i>Vilâyet ve Kaza Odacıları</i>		
İstanbul Defterdarlığı Evrak Müvezzi	4	40
»	4	30
Başodacı	1	40
Vilâyet Odacıları	181	30
»	216	25
Kaza	375	20
<i>Kambiyo Müstahdemleri</i>		
Daktilo	1	80
»	2	60
Müvezzi	1	50
»	1	40
Odacı	2	40
»	2	35
»	2	30
<i>Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti</i>		
<i>MERKEZ</i>		
Daire Müdürü	1	150
Elektrik ve Telefoncu	1	150
Telefon Santralci ve Tamircisi	1	75
Kaloriferci (Makinist)	1	125
» Yardımcısı	1	75
Kalorifer Ateşçisi (6 aylık)	2	45
Asansörçü	1	50
»	1	40
Marangoz	1	120
» Yardımcısı	1	50
Şoför	1	120
Tamirat Ustası	1	75
Bahçıvan	1	75
Bahçe Amelesi	1	40
Müvezzi (Motörlü)	1	75
» (Bisikletli)	1	60
Başodacı	1	60
Odacı	1	50
»	2	45
»	2	40
»	5	40

Memuriyetin nev'i	Aded	Ücret
Odacı	10	35
»	10	30
Gece Bekçisi	4	60
Kapıcı	2	50
»	1	50
Meydancı	5	35
Dikici	1	30
Hamal	3	45
VİLÂYETLER		
Odacı	5	40
»	10	35
»	25	30
»	15	25
Kalöriferci	1	120
»	1	100
» Ateşçisi	1	45
Telefon ve Elektrikçi	1	120
Elektrik ve Santralci	1	100
Gümrük Muhafaza Genel Komutanlığı		
Birinci Makinist	12	120
İkinci »	18	100
Makinist	4	90
»	3	75
»	15	70
»	5	65
Motörcü	11	70
Lostromo	4	60
Yağcı	14	50
Ateşçi	2	50
»	2	45
Tayfa	23	50
»	49	45
Sandalcı	105	40
Atelye Baş Makinisti	1	210
Ustabası	1	100
Kızakçı	1	90
Tornacı	1	90
»	2	80
Tesviyeci	1	90
»	2	80
Marangoz Kalafat	1	90
»	2	80
Demirci ve Kazancı	2	75
Ambar Memuru	1	100
Dökümcü	1	80
Borucu	1	80
Elektrikçi	1	100
Bekçi	2	50
Amele	2	60
Silâh ve Depo Memuru	1	110
Muhabere Makinisti	6	110
Şoför	44	50
Başmakınist	1	170
Makinist	2	120
Telsiz Muhabere Makinisti	14	100
Amele	1	35
Levazım Depo Memuru	1	110
Başodacı	1	50
Odacı	13	40
»	3	30
Kapıcı	1	45
Ahçı	2	40
Hamal	1	45
»	4	40
Şoför	1	100
Dahiliye Vekâleti		
MERKEZ		
Mütercim	1	125
Daire Müdürü	1	175
Daktiloğraf	5	70
»	5	60

Memuriyetin nev'i	Aded	Ucret
Müvezzi (Motosikletli)	2	75
»	8	50
Muhasebe Muakkibi	2	60
»	1	50
Başodacı	1	75
Odacı	3	60
»	5	50
»	41	40
Kalöriferci	1	110
» Muavini	1	60
Bahçıvan	1	100
» Muavini	1	60
Bahçe Amelesi	2	40
Gece Bekçisi	4	60
Kapıcı	2	45
Telefoncu	1	150
» Muavini	1	50
Elektrikçi	1	150
Tamirci	1	120
Asansörçü	2	50
Boyacı	1	100
Şoför	1	120
Daktilo	4	80
Motosikletçi	1	75
Odacı	5	50
Müvezzi	1	50

VİLÂYETLER

Vilâyetler Müvezzileri	1	40
»	6	30
»	59	25
Vilâyetler Odacıları	23	30
»	115	25
Kaza	3	25
»	116	20
»	286	15
Nahiye	871	5

Umumî Müfettişlikler

Birinci Umumî Müfettişlik

Kalorifer Makinisti	1	100
Kaloriferci Muavini	1	35
Telefon Memuru	1	75
Bahçıvan	1	60
» Yamaşı	1	30
Evrak Dağıtma Memuru	1	35
Başodacı	1	40
Odacı	6	30
»	2	20
Şoför	1	80
»	1	60

İkinci Umumî Müfettişlik

Odacı	6	30
»	3	25
Şoför	1	80
»	1	60

Üçüncü Umumî Müfettişlik

Odacı	6	30
Şoför	1	80
»	1	60

Dördüncü Umumî Müfettişlik

Odacı	10	30
Şoför	1	80
»	1	60

Emniyet Umum Müdürlüğü

MERKEZ

Daire Müdürü	1	150
Müvezzi	4	50
Odacıbaşı	1	60
»	1	50

Memuriyetin nev'i	Aded	Ücre
Gece Bekçisi	3	50
Asansörcü	1	60
Kapıcı	1	45
Odacı	20	40
»	5	50
Makinist ve Silâhçı	1	120
Hademe	2	40
»	6	35
»	11	30
Enstitü Kapıcısı	1	40
Kaloriferci	1	60
Lisan Muallimi	4	140
»	5	120
»	7	90
Daktiloğraf	2	80
Çamaşırcı	3	40
Ütücü	2	40
Hademe	5	30
Aşçı	4	50
» Yamağı	2	40
Kaloriferci	1	100
Elektrikçi	1	100
Bulaşıkçı	1	40
Daktiloğraf	3	60
Başşoför	1	100
Şoför	1	80
»	1	75
»	2	60
VİLÂYETLER		
Daktiloğraf	1	80
»	2	60
Hademe ve Odacı	14	30
Polis Nezarethane Memuru	1	45
»	1	40
Sandalcı	52	40
Odacı	5	30
Hademe	3	25
»	114	20
Şoför	2	80
»	1	60
Makinist	8	50
Atlı Polis Binicilik Talimcisi	3	50
Hademe	3	25
»	9	20
Makinist Muavini	1	40
Tayfa	3	30
Odacı	8	20
Jandarma Genel Komutanlığı		
İbbaa Ambar Memuru	1	105
» Ressamı	1	110
» Mücellidi	2	105
» Makinisti	2	105
» Mürettibi	2	105
» İşçisi	3	75
Çamaşırcı	1	35
»	2	30
»	1	25
Başodacı	1	60
» Muavini	1	50
Odacı	25	40
Elektrikçi	1	100
Kaloriferci	1	70
Terzi Ustası	1	120
Makine Ustası	1	140
» ve Elektrik Usta Muavini	1	100
Kundura Ustası	1	130
» Makine Ustası	1	130
» Ambar Memuru	1	120
Melbusat Ambar Memuru	1	120
Teçhizat ve Harp Teçhizatı Ambar Memuru	2	120
Yapı Ustası	1	150
Şoför	1	120
»	1	100

Memuriyetin nev'i	Aded	Ucret
Şoför	4	30
Hamal	11	45
Telsiz Ustası	1	68
Şoför	3	55
Hamal	11	45

Hariciye Vekâleti

MERKEZ

Daktiloğraf	3	200
»	2	175
»	2	150
»	1	140
»	1	130
»	1	120
»	1	110
»	1	100
»	1	90
»	1	80
»	1	70
»	3	60
»	2	50
Daire Müdürü	1	120
Şoför	1	125
»	1	120
»	1	100
Elektrikçi	1	100
Telefoncu	1	60
Başodacı	1	60
Odacı	12	45
»	10	40
»	16	35
Baş Müvezzi	1	60
Müvezzi (Bisikletli)	2	55
»	3	50
Muhasebe Takip Memuru	1	75
Motorsikletli Müvezzi	2	80
Hazinei Evrak Muhafızı	2	50
Gece Bekçisi	2	60
Bahçıvan	1	70
Kaloriferci	1	100
Ateşçi	1	50
Kütüphane Memuru	1	300
» Muavini	1	140
Ambar Memuru	1	100
Matbaa		
Başmürettip	1	150
Makinist	1	100
Mürettip	1	100
»	1	75
» Yamağı	1	60
Musahhih	1	100
Mücellit	1	100
Hariciye Köşkü		
İdare Memuru	1	120
Aşçı	1	100
» Yamağı	1	50
Bahçıvan	1	100
» Yamağı	1	50
Sofracı	1	90
» Yamağı	1	50
Kapıcı	1	60
Kaloriferci	1	110
Ateşçi	1	50
Elçilik ve Ko. Müstahdemleri [*]		2831

[*] Haric teşkilâtında ücretle istihdam edilip istihkakları bu tahsisattan verilecek olanların aded ve ünvanı memuriyetlerinin tesbiti ve bu müstahdemlerin tâyinleriyle teşkilât itibariyle verilecek tahsisat dairesinde ücretlerinin tâyin ve tevzii Vekâlete veya Vekâletin tensip edeceği makamlara bırakılmıştır. 410 aded vergi tahakkukuna esastır.

Memuriyetin nev'i	Aded	Ucret
Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekâleti		
<i>Ecnebi Müstahdemler</i>		
<i>Refik Saydam Merkez Hıfzıssıhha Müessesesi</i>		
<i>Hıfzıssıhha Enstitüsü</i>		
Serum ve Aşı Şubesi Müdürü (Mütehassıs)	1	1303
Biyoloji Tetkikat ve İmalât Şubesi Müdürü (Mütehassıs)	1	1303
Kimya Mütehassısı (Altı aylık)	1	1150
<i>Hastaneler</i>		
Ankara Nümune Hastanesi Operatörü	1	1150
Ankara Nümune Hastanesi Fiziyoterapi Mütehassısı	1	1150
Ankara Nümune Hastanesi Çocuk Hastalıkları Mütehassısı	1	1150
Ankara Nümune Hastanesi Deri ve Tenasül Hastalıkları Mütehassısı	1	1150
Ankara Nümune Hastanesi Diyet Mutfağı Hemşiresi	1	110
Ankara Nümune Hastanesi Hemşiresi	1	110
Ankara Nümune Hastanesi Şef Makinist ve Aletler müte-hassısı	1	350
İstanbul Çocuk Hastanesi Hemşiresi	1	110
Haydarpaşa Emrazı Sâriye Hastanesi Hemşiresi	1	110
MERKEZ		
Başmakinist ve Aletler Tamir Mütehassısı	1	350
Kaloriferci	1	100
Santralci	1	90
Makinist	1	125
> Muavini	1	70
Marangoz	1	60
Bahçıvan	1	50
Müvezzi	2	50
Bağodacı	1	50
Odacı	2	45
>	22	30
Motosikletçi	1	85
Kapıcı	2	50
Gece Bekçisi	1	35
Hamal	1	30
Ambalajcı	1	30
İççi	1	50
Şoför	1	120
REFİK SAYDAM MERKEZ HIFZISSIHHA MÜESSESESİ		
Şoför	1	100
Daktilo	1	80
Baş Laborant	1	90
Birinci Sınıf Laborant	5	75
İkinci Sınıf Laborant	11	60
Sevk Memuru	1	80
Ambalajcı	1	60
Marangoz	1	60
Başbahçıvan	1	70
Bahçıvan	2	35
Kapıcı	1	40
>	1	35
Gece Bekçisi	3	35
Bağlademe	1	40
Hademe	46	30
Müvezzi	1	40
Boyacı ve Sivacı	1	60
Çamaşırcı ve ütücü	1	30
<i>Serum ve Aşı Şubesi</i>		
Aşı Danaları Hademesi	1	40
Kuduz Tavşanları Hademesi	1	50

Memuriyetin nev'i	Aded	Ücret
<i>Kimya Tahlil Şubesi</i>		
Daktilo	1	60
<i>Sihhi Ahırlar ve Immunoloji Şubesi</i>		
Yem Memuru	1	60
Baş Seyis	1	50
Seyis	10	30
Nalbant	1	35
<i>Makine ve Atelye Tamirat Kısmı</i>		
Elektrikçi	1	150
Kalöriferci	1	125
Kalöriferci Muavini	1	60
Makinist Muavini	1	80
Cam Aletler Tamircisi	1	60
<i>Hıfzıssıhha Mektebi</i>		
Müstahzır	3	60
Daktilo	1	80
Kapıcı	1	35
Hademe	10	30
<i>Merkez Sıtma Mücadelesi</i>		
Sıtma Müfettişlik Şoförü	1	100
<i>Kinin Komprime ve Ampulleri İmalâthanesi</i>		
Hademe	2	30
VİLÂYTLER		
<i>Ankara Nümune Hastanesi</i>		
Müracaat Memuru	1	65
» » Muavini	1	50
Makinist ve etüvcü	1	125
» » Muavini	1	50
Kalöriferci	1	100
Şoför	1	80
» »	1	60
Başbahçıvan	1	60
Bahçıvan	1	40
Ağçıbaşı	1	90
Aşçı	2	50
Aşçı Yamağı	5	30
Çamaşırcı	1	50
» »	1	45
» »	1	40
Bağterzi	1	45
Terzi	2	40
Boyacı	1	50
Marangoz	1	60
Berber	2	40
Lâborant	1	75
» »	5	50
Masajcı	2	60
Yetişmiş Hastabakıcı	10	50
Eczacı Kalfası	1	75
Başhademe	1	60
Hastabakıcı ve Müteferrik Müstahdemler	20	40
» » »	20	35
» » »	20	30
» » »	30	20
» » »	30	15
» » »	20	10
Kapıcı	2	40
Namzet Hademe	25	5
<i>İstanbul Muayene ve Tesellüm Komisyonu</i>		
Daktilo	1	50
Hademe	1	30
<i>İstanbul Sıhhat Müdürlüğü</i>		
Evrak Müvezzii	1	50
Gece Bekçisi	1	35
Kapıcı	1	35

Memuriyetin nev'i	Aded	Ucret
Şoför	1	60
İstimbət Kaptanı	1	75
Tayfa	2	40
<i>VİLÂYET VE KAZALAR</i>		
Odacı	8	30
»	70	20
»	215	15
»	1	25
»	6	15
<i>Hıfzıssıhha Müzesi</i>		
Sinema Operatörü	1	75
Kapıcı	1	35
Odacı ve Hizmetçi	7	30
<i>Kuduz Tedavi Müessesesi</i>		
Aşçı	1	50
Makinist	1	75
Bahçıvan	1	40
Hizmetçi ve saire	1	30
»	23	25
»	1	20
<i>Küçük Sıhhat Memurları Mektebi</i>		
Hizmetçi	2	30
Hizmetçi ve saire	1	30
»	1	25
»	5	20
»	3	15
<i>İstanbul Çocuk Hastanesi</i>		
Makinist ve Etüveci	1	75
Makinist ve Etüveci Muavini	1	60
Şoför (Kaloriferci)	1	50
Başbahçıvan	1	50
Bahçıvan	1	35
Boyacı	1	50
Aşçı	1	60
»	1	30
» Yamağı	1	15
Terzi	1	35
Arabacı	1	30
Marangoz	1	45
Kapıcı	1	35
Hizmetçi ve saire	4	40
»	6	35
»	18	30
»	10	25
»	11	20
»	10	15
»	11	10
Stajiyer Hüdeme	20	5
<i>Nümune Hastaneleri</i>		
Makinist ve Elektrikçi	1	100
Makinist ve Etüveci	1	100
»	2	75
» Muavini	3	40
Kaloriferci	1	60
Şoför	1	55
Terzi	1	30
Aşçıbaşı	1	45
Aşçı	2	40
»	3	50
Aşçı Yamağı	5	15
Marangoz	1	50
Bahçıvan	1	50
»	2	35
»	1	30
Çamaşırcı	1	40
»	3	25
Lâborant	2	50

Memuriyetin nev'i	Aded	Ücret
Berber	4	30
Kapıcı	1	40
İmam ve Cassal	1	45
Hastabakıcı Hizmetçi ve saire	7	40
» » »	5	35
» » »	27	30
» » »	49	25
» » »	76	20
» » »	25	18
» » »	30	15
Stajiyer Hademe	20	5

Zonguldak Hastanesi

Lâborant	1	50
Şoför	1	50
Aşçı (Yamağı ile Beraber)	1	60
Terzi	1	30
Kapıcı	1	35
Berber	1	30
Çamaşırcı	1	25
Hastabakıcı, Hizmetçi ve saire	3	30
» » »	1	25
» » »	7	20
» » »	4	15
Stajiyer Hademe	10	5

İstanbul Emrazı Akliye ve Asabiye Hastanesi

Dahili inzibat Memuru	1	80
Başmüstahzır	1	80
Makinist ve Etüvcü	1	75
Şoför	1	60
Mubassır	2	75
»	6	50
Aşçıbaşı	1	50
Bahçıvan	1	40
Hizmetçi ve saire	10	35
» » »	40	30
» » »	40	25
» » »	100	20
» » »	121	15
Stajiyer Hademe	20	5

Manisa ve Elâzığ Emrazı Akliye ve Asabiye Hastaneleri

Aşçı	2	50
Başmubassır	2	50
Mubassır	1	40
Elektrik, telefon ve Motörcü	1	40
Bahçıvan	1	40
Hizmetçi ve saire	7	35
» » »	12	30
» » »	8	25
» » »	29	20
» » »	8	17,5
» » »	11	15
Stajiyer hademe	20	5

Erzincan Hastanesi

Makinist ve Etüvcü	1	50
Şoför	1	50
Arabacı	1	40
Aşçı	1	35
Terzi	1	30
Kapıcı	1	25
Berber	1	25
Çamaşırcı	1	25
Hastabakıcı, Hizmetçi ve saire	1	30
» » »	2	25
» » »	6	20
» » »	4	15
Stajiyer Hademe	8	5

Memuriyetin nev'i	Aded	Ucret
<i>Heybeliada Verem Sanatoryumu</i>		
Santralci	1	50
Makinist ve Etüvcü	1	140
Kaloriferci	1	50
Aşçı	1	90
»	1	35
Aşçı Yamağı	2	15
Bahçıvan	1	40
» Yamağı	1	25
Marangoz	1	60
Boyacı	1	60
Arabacı	1	40
Berber	1	40
Terzi	1	40
Çamaşırcı	2	30
Kapıcı	1	35
Hizmetçi ve saire	4	35
» » » »	7	30
» » » »	12	25
» » » »	26	20
» » » »	13	15
Stajiyer Hademe	10	5
<i>Kemik ve Mafsals Veremlileri Hastanesi</i>		
Eczacı Kalfası	1	35
Makinist ve Etüv Memuru	1	85
Şoför	1	65
Aşçıbaşı	1	65
Aşçı	1	40
Kapıcı	2	40
Bahçıvan	1	40
Berber	1	30
Hastabakıcı	12	35
Hizmetçi ve saire	16	30
» » » »	12	15
<i>Antakya Hastanesi</i>		
Eczacı Kalfası	1	50
Makinist ve Etüvcü	1	50
Şoför	1	50
Aşçı	1	35
Aşçı Yamağı	1	15
Bahçıvan	1	40
Terzi	1	30
Kapıcı	1	25
Berber	1	20
Çamaşırcı	1	25
Arabacı	1	40
Hastabakıcı Hizmetçi ve saire	5	30
» » » »	2	25
» » » »	6	20
» » » »	4	15
Stajiyer Hademe	8	5
<i>İskenderun Hastanesi</i>		
Eczacı Kalfası	1	50
Bahçıvan	1	40
Aşçı	1	30
Aşçı Yamağı	1	10
Kapıcı	1	25
Arabacı	1	40
Hastabakıcı Hizmetçi ve saire	5	30
» » » »	1	25
» » » »	3	20
» » » »	3	15
Stajiyer Hademe	2	5
<i>Muayene ve Tedavi Evleri</i>		
Hademe	179	17,5
<i>Sağır, Dilsiz ve Körler Müessesesi</i>		
Başmürebbiye	1	75

Mamuriyetin nev'i	Aded	Ucret
Usta	4	75
»	2	40
Terzi kalfası	1	30
Bahçıvan	1	30
Çamaşırcı	1	35
Aşçı	1	45
Aşçı Yamağı	1	15
Kapıcı	1	25
Hizmetçi ve saire	3	30
»	2	25
»	3	20
<i>Leyli Tıp Talebe Yurdu</i>		
Elektrikçi	1	80
Daktilo	1	30
Şoför	2	50
» Muavini	2	25
Çamaşır Muhafızı	1	60
Berber	12	25
Ütücü	12	20
Bahçıvan	1	25
Külhancı	4	25
Aşçı	2	50
»	4	40
»	2	30
Hizmetçi ve saire	2	40
»	2	35
»	5	30
»	11	25
»	40	20
»	50	15
<i>Haydarpaşa Emrazı Sâriye ve İstîlâiye Hastanesi</i>		
Makinist ve Etüvcü	1	50
Şoför	1	50
Eczacı Kalfası	1	35
Aşçıbaşı	1	50
Aşçı	1	40
Hastabakıcı	12	35
Hizmetçi ve saire	17	30
»	12	15
<i>İzmir Emrazı Sâriye ve İstîlâiye Hastanesi</i>		
Makinist ve Etüvcü	1	50
Terzi	1	40
Arabacı	1	30
Aşçı	1	40
Hastabakıcı	6	35
Hizmetçi ve saire	15	30
Hademe	6	20
<i>Elâzığ Cüzam Hastanesi</i>		
Makinist ve tephirci	1	125
Kalöriferci	1	50
Çamaşırcı	1	40
Kapıcı	1	35
Aşçı	1	40
» Yamağı	1	15
Bahçıvan	1	35
Hastabakıcı Hizmetçi ve saire	5	30
»	5	25
»	5	20
<i>Doğum ve Çocuk Bakım Evleri</i>		
Makinist ve Kalöriferci	2	50
Hastabakıcı	27	30
Aşçı	12	40
Çamaşırcı	1	30
Hastabakıcı Hizmetçi ve saire	13	25
»	32	20
»	13	16
»	23	15
<i>Sıtma Mücadelesi Adana Sıtma Enstitüsü</i>		
Müstahzır	1	50
Bahçıvan	1	30
Hastabakıcı Hizmetçi ve saire	3	25

Memuriyetin nev'i	Aded	Ücret
<i>Sıtma Mücadele Mıntakaları</i>		
Müstahzır	16	50
Şoför	2	80
»	1	75
»	15	60
Hademe	9	30
»	131	25
»	1	20
<i>Trahom Mücadelesi</i>		
Hastabakıcı	75	30
Aşçı	15	30
Hademe	75	20
»	52	10
Şoför	1	60
»	1	50
<i>Cüzam Mücadelesi</i>		
Hademe	4	20
<i>Sâri ve Salgın Hastalıklarla Mücadele</i>		
Şoför	1	80
<i>Afyon Karahisar Tephirhanesi</i>		
Makinist	1	90
Hademe	1	25
<i>Ankara Emrazı Zührevîye Hastanesi</i>		
Hastabakıcı	2	30
Hademe	2	30
Çamaşırcı	1	35
Aşçı	1	40
<i>Ankara Deri ve Tenasül Hastalıkları Muayene ve Tedavi Evi</i>		
Hademe	2	30
<i>Izmir Deri ve Tenasül Hastalıkları Muayene ve Tedavi Evi</i>		
Hademe	2	30
<i>Frengi Mücadele Mıntakaları</i>		
Müstahzır	6	50
Hademe	22	20
<i>Verem Dispanserleri</i>		
Verem Dispanserleri Hademesi	10	30
» » Hastabakıcısı	2	40
<i>Etimesğut Sıhhat Merkezi</i>		
Şoför ve kalöriferci	1	70
Arabacı	1	40
Aşçı	1	35
Hademe	1	30
»	3	20
<i>Adliye Vekâleti</i>		
<i>Zat İşleri</i>		
Daktîlo	1	100
»	1	75
<i>Levazım ve Daire Müdürlüğü</i>		
Müvezzi	1	50
»	4	40
Motosikletli Müvezzi	1	60
Başodacı	1	50
Odacı	3	40
»	8	35
»	27	30
Gece Bekçisi ve Kapıcı	4	80
Meydancı	2	30

Memuriyetin nev'i	Aded	Ücret
Kaloriferci	1	110
» Muavini	1	50
Elektrikçi	1	110
Telefoncu	1	75
Şoför	1	100
Bahçıvan	1	60
2556 numaralı kanun mucibince kurulan Merkez Bürosu		
Daktilo	1	100
»	4	60
Temyiz Mahkemesi		
Müvezzi	12	40
Odacı	40	30
Gece Bekçisi ve Kapıcı	4	30
Kaloriferci	1	80
» Muavini	1	50
Elektrikçi	1	80
Telefoncu	1	60
Şoför	1	90
»	1	80
Adli Tıp İşleri Umum Müdürlüğü		
Kaloriferci	1	50
Müvezzi	1	30
Aşçı	1	30
Kapıcı	1	30
Gardiyan	3	40
»	2	30
Odacı	6	30
Şoför	1	70
Tıbbi Adli Odacıları	7	25
Vilâyet Müteferrik Müstahdemleri		
Mübaşir	428	40
Kaloriferci	1	60
»	1	40
Telefoncu	1	40
Kapıcı ve Gece Bekçisi	1	30
Meydancı	1	30
Odacı	60	30
»	59	25
»	439	20
Gece Bekçisi	6	35
Ceza ve Tevkif Evleri		
Baş Gardiyan	11	60
»	31	50
Birinci Sınıf Gardiyan	182	40
İkinci »	740	30
Gardiyan	257	25
Arabacı	1	30
Şoför	2	80
»	3	60
Elektrikçi	1	50
»	1	40
Makinist	1	70
Hademe	1	40
»	3	30
Memurini Ruhaniye	3	1
Aşçı	1	40
Aşçı, Çamaşırcı ve Hamamcı	3	30
Harici Hastane Hademesi	11	25
»	8	20
İmam	1	45
»	3	1
Usta	4	85
Tapu ve Kadastro Umum Müdürlüğü		
Mücellit	1	100
» Refiki	1	60
»	1	40
»	1	30

Memuriyetin nev'i	Aded	Ücret
Fotosta Memuru (Fotografçı)	1	120
» Refiki	1	60
Daktilo	9	60
»	3	50
»	1	45
»	11	40
»	22	35
»	4	30
Jalancı	3	30
Gece Bekçisi	2	30
Baş Odacı	1	40
»	1	35
Odacı	28	30
»	60	25
»	53	20
»	30	15
Kapıcı	2	30
Müvezzi (Birisı bisikletlidir)	4	35
»	4	30
Defterci	3	40
<i>Kadastro ve Tapu Tahrir Heyetleri</i>		
Daktilo	1	50
»	4	40
»	1	35
»	3	30
Jalancı	5	35
»	15	30
»	28	25
Müvezzi	1	40
Mübaşir	1	50
Odacı	1	30
»	15	25
Maarif Vekâleti		
MERKEZ		
Yabancı Memleketlerdeki Talebe Müfettişliği Kâtipliği [1]	2	7
Yabancı Memleketlerdeki Talebe Müfettişliği Kâtipliği [1]	1	14
Telefoncu	1	70
Tamirat Ustası	1	60
Müvezzi	2	60
»	1	55
Başodacı	1	70
Odacı	1	50
Gece Bekçisi	1	70
Odacı	34	35
Kapıcı	1	50
Bahçıvan	1	85
Takipçi	1	45
Şoför	1	120
Daktilo	1	100
<i>Neşriyat Müdürlüğü</i>		
Pedacı	1	90
Mürettip ve Mücellit	1	90
Çırak	1	30
Türk Tarih Kütüphanesi yardımcısı	1	50
Kütüphane Fiş Memuru	1	60
Şevk Memuru	1	60
Tevzi	1	60
Takip	1	60
Mecmua Musahhîhi ve İdare Memuru	3	75
Paketçi	4	40
Fotografçı	1	100
» çırağı	1	40
Araştırmacı	1	75
»	1	60
Musahhîh	2	100
»	2	75
Daktilo	1	75
»	6	60

[1] Ecnabi olabilir.

Memuriyetin nev'i	Aded	Ücret
Odacı	1	30
Müvezzi	1	40
<i>VİLÂYETLER</i>		
Müşavirlik Odacıları	4	20
Maarif İdareleri Odacıları	4	30
» » »	62	20
<i>Yüksek Öğretmen Okulu</i>		
Aşçı (Yamağıyle beraber)	1	60
Kalöriferci	1	75
Hademe	1	40
»	11	20
»	4	15
<i>Siyasal Bilgiler Okulu</i>		
Aşçıbaşı (5 yamağıyle beraber)	1	140
Hademe	1	30
»	7	20
»	26	15
»	4	10
Daktilo	1	60
Kalöriferci ve Elektrikçi	1	100
Bahçıvan	1	50
Tamirci	1	75
Not Teksir Memuru	1	75
» » »	1	40
<i>Gazi Öğretmen Okulu ve Eğitim Enstitüsü</i>		
Kâtip ve daktilo	1	80
Aşçıbaşı (Ecnebi olabilir)	1	120
Aşçı	1	75
Fennî Tesisatçı (Ecnebi olabilir)	1	150
» » Muavini	2	75
Demir İşleri Ustası	1	100
Tahta » »	1	100
Hademe	2	40
»	1	35
»	2	30
»	25	20
»	15	15
Şoför	1	90
Bahçıvan	1	60
Hastabakıcı	1	60
Daktilo	1	70
Aşçı	1	50
<i>Güzel Sanatlar Akademisi</i>		
Lâboratuvar ve Ders Âletleri Muhafaza Memuru	1	60
Resim Galerisi Hademesi	4	25
Hademe ve Kapıcı	3	40
» » »	5	30
» » »	2	25
» » »	9	20
Kalöriferci	1	50
<i>Rosathane</i>		
Hesapçı	1	70
»	1	65
Teknisyeni Çırağı	2	50
Kalöriferci	1	60
Bahçıvan	1	40
Bekçi	1	30
Hademe	5	30
»	2	25
<i>Cumhur Başkanlığı Filârmonik Orkestrası</i>		
Salon ve Caz Orkestrası Müzisyeni (Ecnebi olabilir).	4	150
Salon ve Caz Orkestrası Müzisyeni (Ecnebi olabilir).	4	140
Hademe	3	35
»	1	25

Memurîvetin nev'i	Aded	Ücret
<i>Ankara Devlet Konservatuarı</i>		
Daktilo	1	75
Elektrikçi	1	75
Enstrüman Tamircisi	1	75
»	4	60
İdare Memuru	1	50
»	2	40
Daktilo	1	40
Makyaj Stajyeri	1	40
Hademe	2	20
Daktilo	1	100
Bilet Satıcısı (Aynı zamanda daktilo olarak çalışacaktır)	1	100
Malzemeci	1	120
Erkek Frizörü	1	75
Kadın »	1	75
Erkek Terzi (Aynı zamanda sanatkarların giydircisi)	1	100
»	1	75
Kadın Terzi (Aynı zamanda sanatkarların giydircisi)	1	100
Elektrikçi (Enstallatör)	1	75
Bilet Kontrolörü	6	25
Gardıropçu	4	25
Sahne Gardıropçusu	2	40
Sahne ve Atelye İscileri	4	75
Hademe	1	30
»	8	25
»	2	20
»	8	15
»	6	12
Bahçıvan	1	50
Elektrikçi ve Kaloriferci	1	75
<i>Lise, Orta ve Öğretmen Okulları</i>		
Elektrikçi ve Kaloriferci	1	80
»	3	75
»	6	60
»	4	50
Müteferrik Müstahdem	18	50
Aşçı	3	75
»	3	60
»	5	50
Hademe	25	40
»	30	30
»	657	20
»	295	15
<i>Maarif Matbaası</i>		
Kapıcı	2	30
Gece Bekçisi	2	40
Hademe	1	30
<i>Derleme Müdürlüğü</i>		
Hademe	1	30
<i>Preventoryom ve Sanatoryom</i>		
Eczacı Kalfası	1	50
Kaloriferci	2	80
Elektrikçi	1	60
Tamirci	1	50
Daktilo	1	60
Şoför	1	80
» Muavini	1	40
Aşçıbaşı	1	80
Aşçı Kalfası	2	30
» Yamağı	2	20
Arabacı	1	50
Bahçıvan	1	60
» Yamağı	3	45
Hademe	4	40
»	24	30
»	14	20
»	5	15

Memuriyetin nev'i	Aded	Ücret
<i>Kütüphaneler</i>		
Mücellit	1	80
»	1	70
»	1	60
»	2	50
Hademe	5	40
»	10	30
» ve Bekçi	40	20
<i>İstanbul Arkeoloji Müzesi</i>		
Eski Eserlerin Muhafazası Encümeni Huzur Hakkı [1]	4	28
Bilet Memurlarıyla Salon ve Kütüphane Hademeleri	5	40
Eski Eserlerin Tamircisi	1	60
Hademe ve Bekçi	36	30
» » »	18	25
Kimya Lâboratuvarı Hademesi	1	35
Fotoğraf ve Lâboratuvar Hademesi	1	30
<i>Topkapı Sarayı Müzesi</i>		
Bahçıvan	1	40
»	1	30
Odacı	4	25
Mücellit	1	70
Marangoz	1	60
Kurşuncu	1	90
Duvarcı ve Sivacı	1	60
<i>Türk ve İslâm Âsarı Müzesi</i>		
Fotoğraf ve duhuliye Memuru	1	40
Hademe	4	30
Hademe ve Gece Bekçisi	5	25
Başhademe	1	35
<i>Ankara Etnoğrafya Müzesi</i>		
Gece Bekçisi	1	40
Başbekçi	1	35
Hademe	5	30
<i>Müzeler</i>		
Hademe ve Bekçi	1	40
» » »	8	30
Hafriyat ve Harabe Bekçisi	4	30
» » » »	44	25
» » » »	20	20
» » » »	3	15
» » » »	2	10
» » » »	6	5
<i>Ankara Arkeoloji Müzesi</i>		
Başhademe	1	35
Hademe	2	30
<i>İzmir Müzesi</i>		
Tamirci	1	50
Hademe	5	30
<i>Konya Müzesi</i>		
Başhademe	1	35
Hademe	4	30
<i>Anıtları Koruma Heyeti</i>		
Fotoğrafçı (Ecnebi olabilir)	1	170
» Yardımcısı	1	50
Odacı	1	30
<i>Ayasofya Müzesi</i>		
Bilet ve Fotoğraf Satış Memuru	1	60
Hademe	7	30
Bahçıvan	1	40
Gece Bekçisi	1	30

[1] Ayda sekiz ıktımar geçmemek üzere her ıktıma için maktuan üç buçuk lira.

Memuriyetin nev'i	Aded	Ücret
<i>Hatay Müzesi</i>		
Daktilo ve Kâtip	1	75
Hademe	1	30
Bekçi	2	30
<i>Bursa Müzesi</i>		
Hademe	1	30
<i>Rölöve Bürosu</i>		
Hademe	1	35
»	2	30
<i>Ticaret, Kız Sanat Okulları ve Enstitüleri, Bölge Sanat Okulları, Meslek ve bilûmum Akşam Okulları</i>		
Idare Memuru	3	120
»	12	100
»	20	85
»	77	75
»	24	60
Hastabakıcı	6	60
»	1	50
»	11	40
Usta	3	260
»	13	210
»	15	170
»	8	150
»	8	140
»	20	120
»	6	100
»	1	85
»	2	75
»	3	75
Şoför	6	80
Aşçı (Yamağıyle Beraber)	9	70
»	4	75
Kaloriferci	5	60
»	2	50
»	1	60
Bahçıvan	3	50
»	1	40
Hademe	22	50
»	105	40
»	482	30
»	80	20
<i>İstanbul Üniversitesi</i>		
<i>Idare Heyeti</i>		
<i>Mühassıs Müstahdemler</i>		
Camcı Ustası	1	120
Elektrik Makinisti	1	100
Kartograf Desinatörü	1	100
Elektrik Makinisti	1	80
Marangoz ve Tamirci	1	50
Radyoloji Enstitüsü Yardımcı Mekanisyeni	4	50
Dişçi Okulu Teknisyen Yardımcısı	1	90
Laborant	6	60
»	10	40
Teknisyen	2	60
»	3	50
»	1	40
Elektrikçi	1	50
Başhemşire	3	50
Hademe	10	60
»	9	55
»	33	50
»	12	45
»	40	40
»	61	35
»	116	30
»	63	25
»	217	20
»	31	15
»	3	10

Memuriyetin nev'i	Aded	Ücret
<i>Ankara Dil, Tarih - Coğrafya Fakültesi</i>		
İnzibat Memuru	2	100
Kaloriferci	1	120
Tamirci	1	100
Bahçıvan	1	100
Not Teksir Memuru	1	85
Elektrikçi	1	80
Müstahzır	1	75
Mütahassıs Müstahdem	1	75
Kütüphane Yardımcısı	1	50
Ciltci	1	100
»	1	60
Daktilo	1	100
»	1	80
»	1	75
Müteferrik Müstahdem	2	50
Hademe	1	60
»	1	50
»	4	40
»	10	35
»	19	30
Fars Dili Enstitüsü Ders Okutmanı	1	140
<i>Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü</i>		
Dosya Memuru ve Daktilo	1	100
Hademe	1	30
<i>Uzmanlar</i>		
Fotoğrafçı	1	150
Desinatör	1	150
Kartografçı	1	150
<i>Ankara Hukuk Fakültesi</i>		
Kaloriferci	1	100
Elektrikçi	1	80
Daktilo	1	75
Kalorifer Yardımcısı	1	60
Aşçı	1	50
Bahçıvan	1	50
Aşçı Yamağı	2	30
Hademe	3	40
»	6	30
»	10	25
»	10	20
»	10	15
<i>Yüksek Mühendis Mektebi</i>		
<i>Tedrisat</i>		
Dakik Aletler Tamircisi	1	125
Makine ve Demir Aletleri Ustabaşısı	1	125
» » » Ustaları	4	110
Marangoz	2	70
Montör (Telefon ve Telgraf Lâboratuvarları için)	1	100
Daktilo (Kütüphane için)	1	60
Matbaacı	1	70
<i>İdare</i>		
Daktilo (Pansiyon Âmirliği için)	1	60
» (Muamelât Kalemi için)	1	60
» (Muhasebe için)	1	60
» (Ayniyat Muhasıplığı için)	1	60
» (Mektep ve Pansiyon Âmb'arları için)	2	60
Aşçı (Kalfa ve yamakları ile beraber) [1]	1	200
Hasta Bakıcı	1	45
»	1	30
Kaloriferci	1	100
Kapıcı	3	40
Bahçıvan	1	45
Baş Hademe	1	50

[1] Tâyini mektep müdürüne aittir.

Memuriyetin nev'i	Aded	Ücret
Hademe	10	40
»	5	35
»	5	30
»	12	25
»	16	20
»	17	15
Teknik Okulu		
Makine Atelye ve Lâboratuvar Ustaları	3	150
Modelci	1	120
Daktilo	2	60
Kaloriferci	1	50
Marangoz	1	60
Şoför	1	60
Demirci	1	60
Hastabakıcı	1	45
Aşçı (Yamağıyle beraber)	1	120
Bahçıvan	1	40
» Yamağı	1	20
Berber (Çırak ve Kalfasıyle)	1	60
Kapıcı	2	35
Gece Bekçisi	2	40
Başhademe	1	40
Hademe	25	30
»	10	20
»	15	15
Leyli Talebe		
Siyasal Bilgiler Okulu	420	
Yüksek Öğretmen Okulu	192	
Gazi Öğretmen Okulu ve Eğitim enstitüsü	400	
Öğretmen Okulları	1700	
Köy Enstitüleri	15000	
Yüksek Mühendis Okulu	350	
Teknik Okulu	450	
Ankara Devlet Konservatuvarı	200	
Meslekî ve Teknik Öğretim Müsteşarlığına bağlı Yatılı Okullar	3000	
Nafın Vekâleti		
Hususi Kalem Müdürlüğü		
Daktilo	1	100
»	2	90
»	3	80
Şose ve Köprüler Reisliği		
Daktilo	1	75
Başmakineist	1	260
Demiryollar ve Limanlar İnşaat Reisliği		
Malzeme Sevk Memuru	1	75
Daktilo	1	105
»	2	90
»	1	80
»	1	70
Mavici	1	75
»	1	60
Bekçi	1	40
Hukuk Müşavirliği		
Daktilo	1	90
Zat İşleri Müdürlüğü		
Daktilo	1	90
Kayıt Memuru	1	90
Sevk Memuru	1	90
Fiş Memuru	1	90
Malzeme Müdürlüğü		
Daire Müdürü	1	150
Müracaat Memuru	1	90
Daktilo	1	90
»	2	75

Memuriyetin nev'i	Aded	Ücret
Elektrikçi	1	80
Santralci	2	60
Asansörcü	2	40
Kaloriferci	1	90
Ateşçi	1	60
Bahçıvan	1	80
» Muavini	1	40
Bahçe Amelesi	2	70
Başhademe	1	50
Hademe	4	45
»	13	40
»	40	35
»	6	75
Tevzi Memuru	1	70
»	5	60
»	2	100
Marangoz	1	60
»	1	45
Gece Bekçisi	4	120
Şoför	1	

Neşriyat Müdürlüğü

Fotoğrafçı	1	200
Desinatör	1	120
Daktilo	1	140
Daktilo	1	80
Mavici	1	120
»	1	80

Vekâlet Muhasebe Müdürlüğü

Daktilo	1	90
---------	---	----

VİLÂYETLER

Demiryollar ve Limanlar

Tesellüm ve Sevk Memuru	1	200
» » »	1	130
Gümrük Memuru	1	135
» Takip Memuru	1	100
Travers Tesellüm Memuru	1	115
» » »	4	110
» » »	1	160
Ambar Memuru	1	140
» » »	1	115
» » »	1	110
» » »	3	100
» » »	1	85
Ambar ve Sevk Memuru	1	110
Sevk Memuru	1	80
» » »	1	70
» » »	1	65
Mutemet	1	100
»	1	85
Daktilo	1	85
Mavici	1	50
Tevzi Memuru	1	45
Sıhhiye Hademeleri	2	50
Bekçi	20	40
»	1	35
Odacı	9	35
»	10	30

Şose ve Köprüler

Taşra odacıları	6	35
» » »	10	30

Transit Yolu Erzurum Mıntaka Müdürlüğü

Mutemet ve Ambar Memuru	1	60
Odacı	1	30

Memuriyetin nev'i	Aded	Ücret
<i>Transit Yolu Trabzon Mıntaka Müdürlüğü</i>		
Mutemet ve Ambar Memuru	1	60
Odacı	1	30
<i>Konya Ovası Sulama İdaresi Teşkilâtı Hesap İşleri Heyeti</i>		
Tahsildar [1]	4	60
<i>Su Tevzi Müstahdemleri</i>		
Kanal Kolcusu [1]	6	60
Savakçı	1	50
»	5	30
Baraka Bekçisi	4	30
<i>İdare Müstahdemleri</i>		
Telefon Makinisti	1	70
Marangoz Ustası	1	80
Demirci	1	75
»	1	30
Santral Memuru	1	35
Telgraf Hat Çavuşu [1]	2	40
Odacı	1	30
Gece Bekçisi	1	35
Bahçıvan	1	30
Şoför	1	60
Fidancı	1	50
<i>İktisat Vekâleti</i>		
Daire Müdürü	1	150
Şapiroğraf	1	90
Daktilo	4	120
»	3	110
»	3	100
»	7	90
»	10	75
Telefon Makinisti	1	130
Elektrikçi	1	110
Santralcı	1	80
Muakkıp	1	90
»	1	80
Müvezzi	2	70
Marangoz	1	80
Kalöriferci	2	75
Bahçıvan	1	75
Asansörcü	1	70
Başodacı	1	60
Odacı	1	50
»	2	45
»	20	40
»	25	35
Şoför	1	120
Motosiklet Şoförü	1	70
Gece Bekçisi	2	50
<i>VİLAYETLER</i>		
<i>Zonguldak Mıntaka İktisat Müdürlüğü</i>		
Daktilo	1	90
»	2	75
Telefoncu	1	80
»	1	70
Tezkere Memuru	1	50

[1] At mubayaa ve besleme masrafları kendisine ait olmak üzere süvari olacaklardır.

Memuriyetin nev'i	Aded	Ücret
<i>Mıntaka İktisat Müdürlükleri</i>		
Daktilo	6	75
Odacı	9	40
»	10	35
»	18	30
Seyyar Kolcu	5	50
»	6	40
Münakalât Vekâleti		
MERKEZ		
Hususi Kalem		
Daktilo	1	100
<i>Teftiş Heyeti</i>		
Daktilo	1	85
<i>Kara Nakliyat Dairesi Reisliği</i>		
Daktilo	1	100
»	2	75
<i>Deniz Nakliyat Dairesi Reisliği</i>		
Daktilo	1	100
»	2	75
<i>Liman Dairesi Reisliği</i>		
Daktilo	3	75
<i>Su Mahsulleri ve Avcılığı Müdürlüğü</i>		
Daktilo	1	75
<i>Tarife ve Ticaret Dairesi Reisliği</i>		
Daktilo	1	100
<i>Muhabere ve Mürasele Müşavirliği</i>		
Daktilo	1	85
<i>Hukuk Müşavirliği</i>		
Daktilo	2	100
<i>Zat İşleri ve Sicil Müdürlüğü</i>		
Daktilo	1	100
»	2	75
<i>Seferberlik Müdürlüğü</i>		
Daktilo	1	75
<i>Muhasebe Müdürlüğü</i>		
Daktilo	1	75
<i>Levazım Müdürlüğü</i>		
Daire Müdürü	1	140
Elektrikçi	1	100
Marangoz	1	100
Şoför	1	120
»	1	100
Daktilo	1	75
Müvezzi	6	60
Başhademe	1	60
Sıhhiye Hademesi	1	60
Hademe	9	50
»	10	40
»	10	35
»	6	30

Memuriyetin nev'i	Aded	Ücret
Kapıcı	2	40
Gece Bekçisi	4	50
<i>Neşriyat Müdürlüğü</i>		
Fotografçı	1	250
VİLAYETLER		
<i>İstanbul Mıntaka Liman Reisliği</i>		
Daktilo	1	60
»	2	50
Motör Makinisti	3	80
»	3	75
Serdümen	2	50
Telefoncu	1	50
Tayfa	10	40
Odacı	4	30
<i>İstanbul Gemi Muayene, Mesaha ve Tasnif Fen Heyeti</i>		
Daktilo	1	60
Odacı	3	30
<i>İstanbul Mıntakasına bağlı Tâli Liman Reislikleri</i>		
Motör Makinisti	1	75
Tayfa	2	35
<i>İzmir Mıntaka Liman Reisliği</i>		
Daktilo	1	50
Motör Makinisti	1	75
Tayfa	3	35
Odacı	1	30
<i>Mersin Mıntaka Liman Reisliği</i>		
Tayfa	2	35
Odacı	1	30
<i>Mersin Mıntakasına bağlı Tâli Liman Reislikleri</i>		
Tayfa	3	35
Odacı	1	30
<i>Samsun Mıntaka Liman Reisliği</i>		
Motör Makinisti	1	75
Tayfa	2	35
Odacı	1	30
<i>Trabzon Mıntaka Liman Reisliği</i>		
Tayfa	2	35
Odacı	1	30
<i>Zonguldak Mıntaka Liman Reisliği</i>		
Daktilo	1	40
Tayfa	3	35
Odacı	1	30
<i>Yüksek Deniz Ticaret Mektebi</i>		
Hademe	11	30
Aşçı	1	50
Kapıcı	1	35
<i>Nakıl Vasıtaları Müstahdemleri</i>		
Güverte Losromosu	1	50
Makine	2	50
Ateşçi	6	40
	6	35

Memuriyetin nev'i	Aded	Ücret
Güverte Lostramosu	1	45
Hademe	2	30
<i>Komisarlikler</i>		
Odacı	1	30
Ticaret Vekâleti		
MERKEZ		
Daktilo	3	120
»	9	100
»	8	80
»	15	75
Şoför	1	120
<i>Dış Ticaret</i>		
Ateşelik Daktilosu	4	150
»	10	100
<i>Zat İşleri Levazımı Müdürlüğü</i>		
Daire Müdürü	1	140
Telefon Makinisti	1	120
Elektrikçi	1	100
Kaloriferci	1	75
Başodacı	1	60
Bahçıvan	1	75
Odacı	20	45
»	20	40
Gece Bekçisi	3	50
Kapıcı	2	45
Evrak Tevzi Memuru	2	75
Motosiklet Şoförü	1	75
VİLİYETLER		
<i>Mıntaka Ticaret Müdürlükleri</i>		
Daktilo	4	100
»	3	80
»	5	70
»	4	60
»	1	50
Odacı	7	40
»	9	35
»	30	30
Ziraat Vekâleti		
MERKEZ		
Daire Müdürü	1	120
Elektrikçi ve Santralci	1	115
Elektrikçi Muavini	1	50
Makinist	1	80
Kaloriferci	1	120
Evrak Takip Memuru [1]	1	70
Muakkip [2]	2	50
Müvezzi	1	50
»	1	40
Bahçıvan	1	80
» Yamağı	1	35
Odacıbaşı	1	60
Odacı	11	40
»	20	35
»	7	30
Şoför	1	120
Motosikletçi	1	70
Tamirci	1	85

Memuriyetin nev'i	Aded	Ucret
Merkez Lâboratuvarları		
Makinist	1	120
»	1	100
»	1	80
Daktilo	1	65
Başhademe	3	50
Hademe	2	45
»	4	40
»	10	35
»	8	30
Bahçıvan	1	80
Arabacı	1	45
Marangoz	1	60
» Yamağı	1	40
VİLAYETLER		
Ziraat Servisleri		
Mühassıs Usta başı	2	175
»	4	150
»	1	100
»	1	80
»	2	60
Seyyar Öğretici	1	100
»	1	60
»	6	40
Odacı	40	30
»	43	25
Zirai Mücadele		
Makinist	1	100
Odacı	8	30
»	8	25
Mücadele Enstitüsü ve İstasyonları ve Fümigatuvar		
Fümigatuvar Makinisti	1	100
Bahçıvan	3	40
»	1	30
Odacı	1	35
»	7	30
İslâh ve Deneme İstasyonları, Deneme Tarlaları, Üretme ve Örnek		
Çiğlikleri, Yonca Tohumu Temizleme Evleri		
Makinist	4	80
»	2	75
»	5	65
» Muavini	1	60
»	5	50
Çiftçibaşı	1	80
»	1	75
»	5	65
»	3	60
»	8	45
Daimî İşçi	41	30
»	4	25
»	23	20
Bahçe ziraatî işleri ve müesseseleri		
Bağcı veya Bahçıvan	8	75
»	8	70
»	8	50
» Yamağı	8	45
Daimî İşçi	8	40
»	8	35
»	8	30
»	32	25
Zeytin Bakım Teşkilâtı		
Mühassıslık Muakkibi	7	40

Memuriyetin nev'i	Aded	Ücret
<i>Ipekböcekçilik Enstitüsü ve Kızlakları, Boğma ve Fızkırma Evleri</i>		
Makinist	1	75
Hademe	1	30
<i>Ipekböcekçilik İstasyonları ve Tohum Yetiştirme Evleri</i>		
Hademe	6	30
<i>Makinist Mektepleri</i>		
Motör Döküm Ustası	1	60
Demirci	1	50
Marangoz	1	50
Teaviyeci	1	50
Hademe	1	25
<i>Tohum Temizleme Evleri</i>		
Başmakinist	2	170
Makinist	15	100
»	142	50
»	1	30
<i>Orta Ziraat Mektepleri</i>		
Bahçıvan	5	60
Bağcı	4	60
Eşcar Bahçıvanı	5	60
Çiftçibaşı	4	60
Ağcı	5	50
Demirci	5	60
Marangoz	5	60
Makinist ve Şoför	5	75
Hademe	11	40
»	4	35
»	5	30
»	43	20
<i>Tavukçuluk Enstitüsü</i>		
Tavukçubaşı	1	40
Bahçıvan	1	35
Korucu	1	35
Tavukçu	4	35
Hademe	1	30
Şoför	1	100
<i>Veteriner Servisleri</i>		
Odacı	61	30
»	14	25
»	74	20
<i>Bakteriyoloji, Seroloji ve Hıfızasıhha Müesseseleri</i>		
Makinist	1	100
Bahçıvan	1	40
Arabacı	1	40
Hademe ve Gece Bekçisi	4	35
Hademe	2	40
»	15	30
»	18	20
Lâborant Hademesi	3	60
»	2	50
»	4	40
<i>Techizat Deposu</i>		
Sevkiyatçı	1	40
Hademe	2	25

Memuriyetin nev'i	Aded	Ücret
<i>Zootekni Müesseseleri</i>		
Hademe	4	40
»	2	35
»	2	30
»	7	25
»	7	20
»	3	15
<i>Ayır Depoları</i>		
Seyis	3	40
»	2	35
»	117	30
Nalbant	4	50
Başahırcı	2	50
Mürebbi Yamağı	2	60
<i>İnekhane ve Nümune Ağulları</i>		
Kâhya	5	50
Çoban	35	30
»	10	20
<i>Hayvan Sağlık Memurları ve Nalbant Mektepleri</i>		
Nalbantbaşı	1	100
»	1	80
Nalbant	1	80
Başhademe	1	40
Hademe	2	35
»	1	30
»	5	25
»	1	20
<i>Hayvan Hastalıklarıyla Mücadele</i>		
Suvari Gardiyanı	7	40
»	44	35
Piyade	10	25
<i>Umumî Müfettişlik Müzavirlikleri</i>		
Odacı	8	30
<i>Pamuk işleri</i>		
Makinist	6	100
Makinist Muavini	19	66
Şoför	6	66
Çırgır Ustası	6	66
Çiftçibaşı	2	50
»	5	40
İşçibaşı	20	30
Daimî İşçi	15	25
İşçi Yamağı	3	20
Korucu	2	30
»	2	25
Gece Bekçisi	4	30
Hademe	9	25
Arabacı	2	25
Seyis	4	25
Demirci	1	50
Bahçıvan	1	35
Ambar Hademesi	1	40
Odacı	1	35
<i>Merinos işleri</i>		
Şoför	4	75
<i>Yüksek Ziraat Enstitüsü</i>		
Kütüphane Daktilosu	1	70
Muhasebe Daktilosu	1	70
Muhasebe Müvezzii	1	60
Rektörlük Daktilosu	1	90
»	3	70

Memuriyetin nev'i	Aded	Ücret
Roto Makinisti	1	70
Evrak Postacısı	1	60
Daire Müdürlüğü Daktilosu	1	70
Talebe İşleri Daktilosu	1	70
Ayniyat Muhasebe Daktilosu	1	70
Müşavirlik Daktilosu	1	80
El İşleri Ustabaşısı	1	85
Elektrikçi	2	100
Fizik Enstitüsü Mekanisyeni	1	130
Sütçülük Ustabaşısı	1	60
Birinci Sınıf Lâborant	7	75
İkinci » »	41	60
Ustabaşı	3	50
Usta	2	30
Orman Fakültesi Daktilosu	1	70
Orman Fidanlık Ustabaşısı	1	150
Çamaşır Depo Memuru	1	50
Çamaşırcıbaşı	1	70
»	3	40
»	1	25
»	5	20
Soför	3	90
»	1	75
Gece Bekçisi	3	40
Nalbant	1	50
Orman Fakültesi Aşçısı	1	60
Hasta Bakıcı	1	75
» »	1	65
Başhademe	1	75
Hademe	10	40
»	13	35
»	48	30
»	59	20
Aşçıbaşı (3 yamağıyle beraber)	1	130
Aşçı Muavini	1	50
» Çırağı	7	20
Bulaşıkçı	4	25
Baş Garson	1	80
Garson	6	30
İşe Muamelât Memuru	1	70
İşe Ambar Memuru	1	60
Camcılık Atelyesi Şefi	1	90
» » Usta Muavini	2	80
Birinci Sınıf Tekniker	1	100
İkinci » »	1	50
Üçüncü » »	10	40
Dördüncü » »	2	30
İnekçi	1	50
Ahırçı	2	30
Santralci	1	50
Eczacı Kalfası	1	75
Foto Filim Memuru	1	85
Başmürettip	1	130
Mürettip	1	65
»	2	50
Matbaa Makinisti	1	85
Cilt Atelyesi Şefi	1	100
Cilt Atelyesi Usta Muavini	2	80
Enstallâtör	1	100
Suculuk Makinisti	1	90
» »	1	60
Birinci Sınıf Bahçıvan	1	200
» » »	1	150
İkinci » »	1	80

Memuriyetin nevi	Aded	Ücret
Üçüncü Sınıf Bahçıvan	1	70
Dördüncü »	3	50
Beşinci »	5	40
Ütücü	2	25
Örücü	1	30
»	1	25
Berber	1	50
»	1	40
Terzi	1	30
Kapıcı	6	30
Arabacı	3	40
»	3	35
Santralci	1	75

Mektepler Talebe Kadrosu

Aded	
800	Yüksek Ziraat Enstitüsü
150	İstanbul Orta Ziraat Mektebi
150	Bursa » » »
150	İzmir » » »
150	Seyhan » » »
60	Ankara Ziraat Alet ve Makineleri İhtisas Mektebi
60	Seyhan Makinst Mektebi
1000	Teknik Okulları
600	Teknik Bahçe Okulları »
90	Hayvan Sağlık Memurları Mektebi

1943 MALÎ YILI BÜTÇESİNİN BASINDAKİ YANKILARI

1 Mart 1943 tarihli 'Ulus' gazetesinde, Kemal Turan 'Yeni Meclis ve Yeni Bütçe' başlıklı yazısında şu görüşleri ifade eder:³⁷⁹

“ Yedinci Büyük Millet Meclisi'nin 8 Mart'ta başlayacak çalışmalarının esaslı bir mevzuu olan bütçe Anayasamıza uyularak hükûmetçe vaktinde hazırlanmış ve Meclis'e sunulmuştur. Sayın B. Fuat Ağralı'nın bu fırsatla bugün memlekete bildirdiği şeylerle gerçekten övünebiliriz. 1943 malî yıl bütçesi müdafaa kudretimizi artırmakta, kültür işlerine ayrı bir hız vermektedir. Yeni bütçe yakın bir tarihin kötü mirası olan genç cumhuriyeti ilk gündenberi manevî bir huzursuzluk içinde tutan Diyunu Umumiye'yi ortadan kaldırıyor. Böylece 1943 yılı bütçesinin malî tarihimizde şerefli bir yeri olacaktır. ”

Sadri Ertem ise, 6 Mart 1943 tarihli 'Vakit' gazetesinde 'Yeni Bütçe ve Türk Görüşü' başlıklı makalesinde şu değerlendirmeyi yapmıştır:³⁸⁰

“Maliye vekili Fuat Ağralı yeni bütçenin karakteri ve mahiyeti hakkında çok ehemmiyetli izahatlarda bulundu. Maliye Vekilinin izah ettiği 1943 bütçesi harp içindeki Türkiye'nin çehresini bütün teferrüatıyla tesbit etmekte ve yeni yıl bütçesinin profili böylece şahsiyet sahibi olmaktadır.

Yeni yıl bütçesinin hususiyetli bir yandan harp hâdiselerine karşı hazırlıklı bulunmak yani toprak bütünlüğünü ve istiklâli korumanın tek şartı milletin kendi kuvvetine dayanması ile mümkündür. Bunun için millî müdafaa bütçemiz milleti korumak için yapılması zarurî masrafların yekûnunu ihtiva ediyor. 1943 bütçesi ilk vasfı ile bir millî müdafaa bütçesidir. Siperde oturan, her gün bir tehlike ile karşılaşmak ihtimalini göz önünde tutan bir devletin başka türlü hareket etmesine imkân yoktur. Bilhassa harp âfeti öyle bir vâkıdır ki onların içine dalanların çoğu arzularının zıddına olarak harbin mahrekine katılmışlardır. Böyle bir hakikat ortada dururken Türk devletinin millî müdafaa bütçesini birinci plâna alması onun sulh siyasetinin zıddına bir hareket değil, bilâkis sulhu koruma işidir.

Bütçemiz millî müdafaa karakterini taşıırken sistemli bir şekilde istiklâl dâvasını daha derin safhalarından yakalamakta ve Türk milletinin ruhî bünyesini müstakil bir şahsiyet halinde nizamlamaya çalışmaktadır. Bütçede kültür faaliyeti için ayrılan rakamlar bunun bir misalidir. Türk maarifinin hedefi muasır milletler seviyesine çıkmış ve kültür hususiyeti muhafaza edilmiş Türk fertleri yetiştirmektir. Bu suretle kültür istiklâlini temin etmek millî müdafaa davasının iç cephesini, derûnî safhasını korumak, bir milleti ayakta tutmak hamlesini hızlandırmak demektir.

379 *Ayin Tarihi*, sayı: 112, 1-31 Mart 1943, 27. s.

380 *a.g.e.*, 27-28. ss.

1943 bütçesinde Maarif Vekâletine ayrılan bütçe istiklâlin bu derûnî safhasını tahakkuk ettirmek hususunda büyük destek olacaktır.

Maarif bütçesine ayrılan hatırı sayılır büyük masraflar Türkiye’de istiklâl davasının ne kadar derinden kavranılmış olduğunu gösterir.

Bütçenin bariz vasıflarından biri de Türkiye’nin imar işleri üzerinde hassasiyetle durmuş olmasıdır. Türkiye’yi idealizmdeki mesut vatan haline koymak için harp ve tehlike ânında bile imardan vazgeçilmemiştir.

Bütçe bu karakterleri ile Türkiye’nin harp içinde dünyayı nasıl anladığını ve kendisi için nasıl bir istikbal tasavvur ettiğini göstermektedir.

Türkiye’nin 1943 bütçesinin ifade ettiği mânâ 20 senelik tasavvurların iç ve dış politikada alınmış olan kararların birbirini nakzetmiyen prensiplerin sistemli bir şekilde tatbikinden ibarettir. 1943 bütçesini tetkik ederken insanın tezada düşmeyen, her hareketi bir başkasını besleyen bir siyasetin, sistemli bir hayat görüşünün ifadesi önünde haz duymaması mümkün değildir.”

1944 Malî Yılı Bütçesi

II. Dünya Savaşı’nın beşinci yılını tamamladığı bir dönemde, 1944 malî yılı bütçe tasarısı 22 Mayıs 1944 tarihinde TBMM’ne sunulmuştur. Bütçe ister istemez savaşın tesirlerini taşımaktadır.

Maliye Bakanı Fuat Ağralı, savaşın tesirleri ve 1944 Mâlî Yılı Bütçesi hakkında şu görüşleri ifade eder:

“(Şimdiye kadar beşer tarihinin kaydetmediği muazzam buhran içinde savaşılan milletlerin cemiyet ve fert itibarıyla hesaba sığmıyan can ve mal fedakârlıkları, ıstırapları, kayıpları savaş dışı bütün memleketler için de iktisadî, malî sıkıntıları ve mahrumiyetleri yaratmıştır.) sözleriyle savaşı tanımlamaktadır.

Ağralı, (Hudutlarımızı her taraftan saran büyük ateşin haricinde kalabilmek ve aziz vatanımızın müdafaası ve yüksek menfaatleri uğrunda bir gün bu haile içine girmemiz mukadder ise o gün için hazır bulunmak kaygısıyla 1939 Eylül’ünden başlayan ve zaman zaman artırılan tedbirlerimizin tahmil ettiği külfetler ve bundan doğan malî fedakârlıklar ve yaşama sıkıntısı ve mahrumiyetleri gözönüne getirilirse her gün biraz daha ağırlaşan umumî şartlar içinde başta memleket müdafaası olmak üzere Devlet ihtiyaçlarını karşılamak ve düzenimizi muhafaza etmek için maruz bulunduğumuz müşkül ve engelleri uzun uzadıya izaha hacet kalmaz sanırım) demektedir.

Bu açıklamalar, II. Dünya Savaşının toplum üzerindeki baskılarının Hükümetçe de açıkça bir kabulü anlamındadır.

1944 Bütçesinde masraflar Hükümetçe biri Devletin normal hizmetlerinin karşılığı olarak 547.857.925 lira diğeri Millî Savunma olağanüstü hizmetleri karşılığı olarak 376.000.000 lira olmak üzere iki bölümde gösterilmiştir.

Bütçe giderlerinin % 95'e yakın bölümü vergilerle karşılanacak % 5 oranında bir bölümü için ise uzun dönemli istikraza başvurulacaktır.

Ancak, Maliye Bakanlığı bütçesi üzerinde yapılan indirimler üzerine âdi bütçe 570.434.417 lira olarak tespit edilmiştir.

Savaşın ekonomimizi büyük ölçüde etkilemesi ve fiyatların artması sonucu kamu görevlilerine bir önceki yıl yapılan aynı yardım ve bir maaş tutarında dağıtılan ikramiyeye yeni bütçe yılında da devam olunacaktır.

Hükümet kamu personeline yapılacak yardımın 10 milyon liradan aşağı olmamasını ve gereğinde 35 milyon liraya kadar artırılmasını derpiş etmişti. Maliye Bakanı bugünkü şartların devamı halinde yardımın layihada derpiş edilmiş olan azami hadde çıkarılacağını ümit ederim" demektedir.

Ayrıca, yeni bütçe ile üç çocuktan fazlası için verilmekte olan 2.5 liralık çocuk zammının iki çocuktan itibaren ve her çocuk için beş lira olmak üzere bir artışa tabi tutulması ve terfi müddetlerini tamamlayan memurların terfilerinin sağlanması, aynı zamanda hastalık ve ölüm gibi hallerde daha geniş yardımlar yapılabilmesi için yasa tasarıları hazırlanmış ve Meclise sunulmuştur. Bu amaçla da Maliye Bütçesine 10 milyon lira konulmuş 15 milyona yükseltilmiştir.

Gider bütçesi,

1943 yılı masraf bütçesi 486.717.349 lira idi. 1944 yılının bu bölüm hizmetleri için teklif olunan tahsisat tutarı 570.434.417 liradır. İki bütçe arasındaki fark 83.717.068 liradır. Devlet borçları bölümünden tasarruf edilen 10.374.863 lira da eklenince gerçekte bir önceki yıla göre ödeneklerdeki artışın 94.061.931 lira olduğu görülür.

Ödenekleri artırılan başlıca hizmetler şunlardır.

23.651.112 lura Millî Savunma Bakanlığına eklenmiştir.

Millî Eğitim Bütçesine bir önceki yıla göre 19.385.650 lira fazla ödenek ayrılmıştır.

Maliye Bakanlığına 17.190.541 lira eklenmiştir. Bu tutarın 15.000.000 liralık bölümü kamu personeline aynı yardım için konulan ödenektir.

Bayındırlık Bakanlığına 13.937.000 lira bir önceki yıl bütçesinden fazla ödenek verilmiştir. Bu artışın 4 milyon lirası zelzele bölgesine, 2.5 milyon lirası da genel müfettişlikler bölgesinde yapılacak yol ve köprü, okul yapımına ayrılmıştır. Bir milyon lira Anıtkabir'in inşası için konulmuştur.

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı bütçesine de bir önceki yıla göre 5.671.801 lira fazla ödenek konmuştur.

Tarım Bakanlığı Bütçesinde bir önceki yıla göre artık ise 5.356.393 liradır.

Emniyet ve Jandarma bütçeleri 2.624.303 lira artmıştır.

Olağanüstü bütçe,

Gider bütçesinin olağanüstü bölümü 382 milyon liradır. Hükümet tasarısında bu bölüm için 376 milyon lira önerilmişse de bütçe komisyonu toprak mahsulleri vergisine ait cibayet masraflarının da genel bütçede gösterilmesi daha uygun olacağı düşünüldüğünden cibayet masraflarının da olağanüstü masraflar bölümüne geçilmesi uygun görülmüş ve bu iş için 6 milyon lira ayrılmıştır.

Olağanüstü bütçenin temel konusu millî savunma giderleri, 1943 yılında adi bütçede 116.031.238 lira konulmuş, aynı yıl içinde çeşitli yasalarla 442 milyon liralık olağanüstü ödenek bu Bakanlığa tahsis edilmişti. Millî Savunma Bakanlığına verilen ödenek böylece 558 milyon liraya ulaşmaktadır. Bu ödenekten 42 milyon lirası 1943 yılından devreden ve 1944 yılında ortaya çıkmıyacak bazı gider karşılığıdır. Bu tutar çıkarıldığında tüm ödenek 516 milyon liradır.

1944 yılı için Millî Savunma Bakanlığına 139.682.350 lirası gider bütçesinin adi bölümünden 376 milyon lirası olağanüstü bölümünden olmak üzere toplam 515.682.350 lira ödenek ayrılmıştır.

Bütçenin adi ve olağanüstü toplamı 952 buçuk milyon liraya ulaştığına göre bunun % 54'ünün millî savunmaya ayrıldığı anlaşılr.

Gelir bütçesi,

Gelir bütçesi elde bulunan sekiz aylık verilere dayanılarak 547.816.000 lira olarak saptanmış, ancak tasarının Bütçe Komisyonunda görüşüldüğü sırada gelir tahminleri onbir aylık verilere göre değerlendirilmiş, gelir tahminleri 22.574.000 lira artırılarak gelirler tutarının adi bölümü bu suretle 570.435.500 lira olarak belirlenmiştir.

Bu tutar bir yıl öncesine göre 83.715.000 lira fazladır. Bu yıl içinde yeni vergi zamlarından elde edilecek gelir 13.5 milyon lira hesaplanmıştır. Böylece 70.2 milyon lira yürürlükteki vergi gelirlerinin artışı ile sağlanmış olmaktadır.

Bir önceki yıl 37.5 milyon olan hayvan sayısı 39.6 milyona varmıştır. Yoklama sonucu bu sayının 40 milyona ulaşacağı sanılmaktadır.

Olağanüstü bölüm,

Hükümetçe 376 milyon lira olarak saptanan olağanüstü gelirler Bütçe Komisyonunda yapılan değişikliklerle 331.075.000 lira olarak saptanmıştır.

Kesin hesaplar,

1942 mali yılı Bütçesinin adi (olağan) gelirlerden 552.591.023 lira ve olağanüstü gelir ve kaynaklardan 455.542.266 lira olmak üzere toplam 978.133.289 lira tahsil edilmiş ve yıl sonunda bütçe emanetine alınan 106.105.086 lira dahil olarak adi (olağan) giderlere 430.591.527 lira, olağanüstü giderlere 483.159.822 lira ödenmiştir. Bu duruma göre 1942 yılı Kesin hesabı 91.999.496 lira fazlalıkla kapanmış ve bundan 27.617.556 lirası olağanüstü giderlere harcanarak adi kısım fazlası 64.381.940 lira olarak tahakkuk etmiştir.

1941 yılında adi gelirlerden 366.474.610 lira ve olağanüstü gelir kaynaklarından 281.644.141 lira olmak üzere toplam 648.111.751 lira elde edilmiş ve sene sonunda bütçe emanetine alınan 35.970.869 lira dahil olarak adi giderlere 299.578.134 ve olağanüstü giderlere 282.298.221 lira olmak üzere toplam olarak 581.876.355 lira ödeme yapılarak genel toplamda 66.896.476 lira gelir fazlası elde edilmiştir.

Devlet malıyesi-Devlet Borçları,

Devlet bütçesinden ödenecek borçlarımızın toplamı 1942 mali yılı sonunda 1.2 milyar liradır.

Katma bütçeli daireler tarafından ödenmesi gereken 92.3 milyon lira bu toplama dahil değildir.

Devlet borçları 1938 mali yılı sonunda 443.6 milyon liradan ibaret bulunuyordu.

Genel bütçeye konulacak ödeneklere ödenecek uzun dönemli iç ve dış borçlarımız 1938 mali yılı sonunda 261 milyon lira iken 1942 mali yılı sonunda 571 milyon liraya çıkmıştır. Bu borçların 330 milyon lirası iç, 241 milyon lirası dış borçlardır. 1938 yılı sonunda iç borçlar 206 milyon dış borçlar 35 milyon lira idi.

Maliye Bakanı Ağralı borçlanmaların nedenini söz konusu sunuş konuşmasında şöyle açıklamaktadır.

“Şu ciheti ayrıca kaydedeyim ki, 1938 senesinden beri yapılan harici istikrazlarımızın hepsi uzun vadeli dir. 1939’dan beri yaptığımız uzun vadeli borçlarımızın çoğu millî müdafaaya ve bir kısmı da demiryolu inşaatına hasredildiği malûmdur.”

“Tezayütten (artıştan) millî müdafaaya taalluk eden miktar 261 milyon liradır.”

Dalgalı iç ve dış borçlarımız, 1938 malî yılı sonunda 182 milyon lira iken 1942 malî yılı sonunda 648 milyon lira olmuştur. Bu borçlardan 625.2 milyon lirası iç, 22.8 milyon lirası dış borçtur.

1938 yılı sonunda iç 124.5 milyon dış borçlar ise 57.5 milyon lira idi.

Dış borçlanmalar 1938’den 1942 yılı sonuna kadar büyük ölçüde bir düşüş göstermiştir.

Osmanlı imparatorluğu borçları bu bütçe yılı sonunda tasviye edilmiştir.

Borçların ödendiği tarihte doksan yıla yakın bir geçmişi olan Osmanlı borçlanmaları 1854 yılında başlamıştır. Türkiye Cumhuriyetine kalan borçlar 2234 sayılı kanunla onaylanan 22.4.1933 tarihli itilafname gereğince yüzde 7.5 faizli Türk borcu tahvilleriyle değiştirilmiştir. Toplamı 962.636.000 Fransız Frangı ile ifade olunan

ve beher (500) franklık (1.925.272) tahvile bölünmüştü. Borcun yıllık faiz ve ana-para ödeme tutarı 4 milyon lira tutmak ve elli yıllık bir süre sonunda itfa edilecekti.

Ancak, Hükümet, Haziran 1943 tarihinden itibaren borcu erken ödemeğe tâbi tutmak hakkını itilafname ile sağlamıştır.

İmparatorluğun bu son mirasının tasviyesi amacıyla istenilen ödenek bir yıl önce TBMM onaylanmış ve 25.5.1944 tarihinden başlayarak borçların tasviyesine gidilmiştir.

Sanayi ve maden işleri,

Yapımı bitmiş ve montajı yapılmakta olan Karabük sülfirik asit ve İzmit Klor fabrikalarının bir yıl sonra faaliyete geçecekleri Maliye Bakanınca bildirilmektedir.

Dış ticaret,

1942 yılında 147 milyon lira olan ithalatımız 1943 yılında 203 milyon liraya ve aynı süre içinde 165 milyon lira olan ihracatımız 257 milyon liraya yükselmiştir. Bir yıl önceye göre 56 milyon lira ithalatla, 92 milyon lira ise ihracatta bir fazlalık elde edilmiştir. Ticaret dengesi lehimize 54 milyon lira bir farkla kapanmıştır.

İç ticaret,

Merkez Bankamız elinde toplanan dövizlerden yakın bir gelecekte kullanılacak olanlardan fazlasını altına tahvil edecektir.

Döviz tutarları 1942 yılı sonunda 50.5 milyon lira iken 1943 yılı sonunda 89.3 milyon liraya, altın tutarı bir yıl önce 143.07 milyon lira değerinde 101.7 ton iken 1943 yılı sonunda 201.7 milyon lira değerinde 143.3 tona yükselmiştir. Merkez Bankasının 13 Mayıs 1944 tarihli bilançosuna göre altın mevcudu 169.6 tondur.

Bankalar,

Tasarruf mevduatları toplamı 1942 takvim yılı sonunda 225.4 milyon iken 1943 yılı sonunda 295.9 milyon liraya yükselmiştir.

Tedavüldeki para, Merkez Bankasının 13.5.1944 tarihli haftalık cetvelinde;

	<u>Milyon Lira</u>
1- Deruhte edilen evrakı naktiye	128.984.671
2- Karşılığı tamamen altın olarak ilâveten tedavüle çıkarılan	131.053.000
3- Reeskont mukabili tedavüle çıkarılan	380.479.820
4- Hazineye yapılan altın karşılığı av.	<u>250.000.000</u>
	890.517.491 ³⁸¹

dır.

»

381 Ertuğrul Baydar: a.g.e., 56-61. ss.

“ BİRİNCİ CELSE

Açılma Saati : 15

REİS - M. A. Renda

KÂTİPLER : N. Baydar (Malatya), B. K. Çağlar (Erzincan)

REİS - Celse açılmıştır.

3. - MÜZAKERE EDİLEN MADDELER

1. - 1944 Malî yılı Muvazenei Umumiye Kanunu lâiyhası ve Bütçe Encümeni mazbatası (1/201) [1]

Söz Maliye Vekilidir.

MALİYE VEKİLİ F. AĞRALI (Elâziğ) -

Aziz Arkadaşlarım.

Büyük dünya harbinin beşinci yılını tamamlamak için bir kaç ay kaldığı sırada yüksek tetkik ve tasvibinize arzedilmiş olan 1944 bütçesinde, Bütçe Encümeninin çok dikkatli ve değerli tetkikleri neticesinde Hükümetle mutabık olarak yapılan değişikliklerle bu bütçenin aldığı son şekle ait tahlil ve izahlara girişmeden evvel bütçenin ana hatları hakkında mâruzatta bulunmak isterim.

Arkadaşlarım.

Şimdiye kadar beşer tarihinin kaydetmediği muazzam buhran içinde savaşılan milletlerin cemiyet ve fert itibarıyla hesaba sığmıyan can ve mal fedakârlıkları, ıztırapları, kayıpları savaş dışı bütün memleketler için de iktisadî, malî büyük sıkıntıları ve mahrumiyetleri yaratmıştır. Hudutlarımızı her tarftan saran bu büyük ateşin haricinde kalabilmek ve aziz vatanımızın müdaafası ve yüksek menâatleri uğrunda bir gün bu haliyle içine girmemiz mukadder ise o gün için hazır bulunmak kaygısıyla 1939 Eylülünde başlayan ve zaman zaman arttırılan tedbirlerimizin tahmil ettiği külfetler ve bundan doğan malî fedakârlıklar ve yaşama sıkıntı ve mahrumiyetleri göz önüne getirilirse hergün biraz daha ağırlaşan umumî şartlar içinde başta memleket müdafaası olmak üzere Devlet ihtiyaçlarını karşılamak ve düzenimizi muhafaza etmek için maruz bulunduğumuz müşkül ve engelleri uzun uzadıya izaha hacet kalmaz sanırım.

İşte arkadaşlarım, bu ağır şartlar içinde çerçevelediğimiz 1944 senesi bütçesinde Devlet hizmetlerini bütün bir senelik ihtiyaçlar üzerine bir arada mütalâa

[1] 120 sayılı basmayazı zaptı sonundadır.

382 *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: VII, İçtima: 1, Cilt: 10, Elli sekizinci inikat, 22.V.1944, 129-162. ss.; Ayrıca bkz.: *Ayın Tarihi*, No. 126, Mayıs 1944, 29-51. ss.

etmek imkânını araştırdık. Şimdiye kadar edindiğimiz tecrübelerden de istifade ederek dört harp senesinde Millî Müdafaa fevkalâde ihtiyaçları için her sene 3, 4 ayrı kanunla verilmekte olan tahsisatı da bu bütçenin Millî Müdafaa Vekâleti kısmında bir fasla ithal ederek Devlet ihtiyaçlarının bir senelik tutarını Yüksek nazarlarınıza arz etmiş oluyoruz.

Bununla Aziz Türk milletinin, mukaddes vatanını ve istiklâlini vikaye için ödemekte olduğu paraların nerelere tahsis olunduğu ve vatandaşın istenilen malî fedakârlıkların ne kadar yüksek maksatların istihsaline mâtuf olduğu bütün vatandaşların nazarında açıklanmak gibi bir fayda da istihsal edilmiş olacaktır. Şimdi müsaadenizle rakamların izah ve tahliline geçeceğim.

Yüksek tetkik ve tasdikınıza arzolunan bu bütçede masraflar Hükümetçe biri devletin normal hizmetlerinin karşılığı olarak 547.857.925 lira ve diğeri Millî Müdafaa fevkalâde hizmetleri karşılığı olarak 376 milyon olmak üzere iki kısımda gösterilmiş ve bütçe lâyihası bu esasa göre hazırlanarak kanunî miadında Büyük Meclise arz ve takdim edilmişti.

Hükümet bütçeyi hazırlarken elde ancak sekiz aylık tahsilât rakamları bulunduğundan tahminlerini bu rakamlara istinad ettirmiş ve âdi hizmet karşılıkları daimî vergilerle karşılanmak suretiyle Cumhuriyetin yarattığı bütçe tevazünü muhafaza edilmişti. Fevkalâde müdafaa masraflarını teşkil eden 376 milyon lira da fevkalâde varidatla karşılanarak bu kısım masraf ile varidat arasındaki 51 milyonluk açığın da 3.VI.1941 tarihli 4060 numaralı kanun mucibince bankalar ve anonim şirketler ihtiyaçlarıyla tekaüt sandıkları gelirlerinin tenmiyesi için Hazineye vuku bulacak mevduat ve 20.VI.1942 tarihli 4275 numaralı kanunla verilen salâhiyete istinaden 1944 senesi zarfında ihraç olunacak uzun vâdeli Millî Müdafaa istikrazı hasılatıyla karşılanması kararlaştırılmıştı.

Arkadaşlarım;

Hükümetin bu tertibi üzerinde biraz durmak ve bir kaç söz söylemek isterim. Yüksek Heyetinizin malûmudur ki, harp içinde ve dışında bulunan memleketlere bu büyük buhranın tahmil ettiği büyük masrafları hemen her Hükümet vergi tezyitleri, ihdasları yaptıktan sonra büyük nispette uzun vadeli istikrazlar ve dalgalı borçlar ve en nihayet emisyonlarla karşılamak mecburiyetinde kalmıştır ve şüphesiz ki, her memleketin en çok tercih ettiği vergi yoludur. Sırasıyla diğer tertiplere başvurulmaktadır.

Şunu da ilâve etmeliyim ki, umumî masraflarının yarısından fazlasını vergilerle kapayabilen memleketler çok azdır. Biz ise Yüksek Heyetinizin isabetli ve ileriye görür irşatlarına uyarak aldığımız tedbir ve tertiplerle bu sene için umumî masraflarımızın hemen % 95'ine yakın bir kısmını vergilerle ve ancak yüzde beşi

nisbetindeki kısmını kredi ve istikrazlarla kapatmış olacak ve emisyonu müracaat etmemiş bulunacağız.

Bu mâruzatımla işaret etmek istediğim mühim nokta şudur:

Dünyayı saran bu büyük harp âfedinin ne zaman sona ereceğini şimdiden kestirmek mümkün olmadığı gibi sulhün bütün memleketlere getireceği büyük iktisadî ve malî buhranların şiddet ve azametini şimdiden takdir etmek imkânsızlığı karşısında Devletin malî bünyesini sağlam bulundurmak ihtiyacını biran gözden uzak bulundurmadığımızdır. Hükümetçe hazırlanan bütçe rakamları biraz evvel arzettiğim gibi sekiz aylık tahsilât rakamlarına istinat etmiş ve bir taraftan âdi hizmetlerde muvazeneye riayet, diğer taraftan fevkalâde tahsisat kısmında ancak Millî Müdafaa hizmetleri için yer vermek prensip ve zarureti karşısında Hükümetçe mühim görülen ve fakat bu rakamlara sığdırılamayan bir kısım hizmetlerin bütçenin Encümenince tetkiki neticesinde elde edeceğimiz fazlalara göre teklifi tehir olunmuştur.

Filhakika Bütçe Encümeni tetkikatını on aylık varidat tahsilâtı rakamlarına istinat ettirmiş olduğundan tetkikat bu rakamlara istinat ettirilmiş ve bir kısım varidatta on bir aylık tahsilâtı da nazarı dikkate almak imkânını bulmuştur. Encümende bulunan varidat tahminlerindeki fazla, âdi varidatta olmak üzere 22,5 milyon raddesindedir. Fevkalâde varidat meyanına konulan Millî Piyango hasılâtı da âdi varidat meyanına alınmak suretiyle yapılan değişiklikler neticesinde elde edilmiş, bu fazladan Hükümetin teklifi üzerine âdi bütçede Maliye Vekâleti kısmında yeniden açılan memurlara aynî yardım faslına 15 milyon lira, zelzele mıntakasinda muhtaç halka yardım ve âmme hizmetlerine mahsus inşaat için de Nafia bütçesinde açılan hususi bir fasla 5 milyon lira konulduğu gibi 1 inci, 3 üncü, 4 üncü Umumî Müfettişlikler mıntakalarında memleketin bilhassa Şark vilâyetlerinde emniyet ve inkişafın icabettirdiği yol, karakol ve mekteb gibi inşaat ve tesisler karşılığı olarak 2,5 ve Anıt-Kabir için önümüzdeki sene sarfedilebilmesi mümkün görülen masarifi inşaiyesi karşılığı olmak üzere bir milyon konulduğu gibi çok çocuklu ailelere hususî kanunu mucibince verilmesi icabeden mebalîğ ile bazı vilâyetlerdeki natamam hastaneler inşaatı ve tesisatının ikmali için Sıhhiye bütçesine ve muhtelif mahallerde ve bilhassa köylerde açılacak halkodaları tesis ve inşası için de Maliye bütçesine birer milyon lira ilave edilmiş ve buna mukabil tahsis maksatlarına hâlel gelmemek üzere muhtelif bütçelerde ve bilhassa Maliye bütçesinde yapılan bazı indirmeler neticesinde âdi bütçe rakamı 570 434 417 lira olarak tesbit olunmuştur.

Bu mâruzatım sırasında temas ettiğim, memurlara aynî yardımlarla zelzele mıntakasındaki muhtaç halk yardımları ve bu mıntakaların âmme tesisi ve ihtiyaçları üzerinde bilhassa durmak isterim.

Yüksek Heyetinizin malûmu olduğu üzere bu büyük dünya harbinin memleketimizde yarattığı hayat pahalılığından birinci derecede mustarip olan memurlarımızın geçim şartlarının tahfîfi en mühim bir meşgalemizi teşkil etmektedir. İlk defa geçen sene karşılığı bütçeye konmak suretiyle aynî yardım yapılmış bu sene de bir maaş nisbetinde ikramiye tevzi olunmuştu. Geçen sene bütçesi münasebetiyle vâkı mâruzatım meyanında memurlara Devlet bütçesinden yapılacak en müecessir yardımın kendilerine ayniyat tevzii olacağını tebarüz ettirmiştim. Bu kanaatle Hükümetimizin yaptığı tetkikler ilerlemiş ve Partimizin tetkikatı da aynı kanaati teyit etmiş olduğundan ayniyat şeklinde yapılacak yardımın esas ve şekli hakkında bir lâhiya hazırlanarak Büyük Meclise takdim olunmuştur. Hükümet gerek içinde yaşadığımız günlerin ve gerek bu bütçenin tatbik edileceği devrenin çok mahmul inkişafı muvacehesinde ihtiyatlı düşüncenin tesiri altında bu yardımın en az 10 milyon liradan aşağı olmamasını ve her sene ehemmiyetli nisbetlerde görülmekte olan varidat inkişaflarından istifade edilmek üzere 35 milyon liraya kadar çıkarılmasını lâyhada derpiş etmiştir. Bugünkü şartların devamı halinde yardımın lâyhada derpiş edilen âzami hadde çıkarılacağını kuvvetle umarım.

Şu noktayı da ilaveten söylemeliyim ki memurların geçimlerini tahfif yolunda aldığımız diğer tedbirimizin istilzam ettiği 10 milyon liralık bir masraf için de bütçede yer verilmiştir. Bu tedbirimiz de şudur:

Şimdiye kadar çok çocuklu memurlara üç çocuktan fazlası için verilmekte olan 2,5 liralık çocuk zammının iki çocuktan itibaren beher çocuk için beş lira olmak üzere bir tezyide tabi tutulması ve terfi müddetlerini ikmal eden memurların terfilerinin temin olunması ve aynı zamanda memurların hastalık ve ölüm gibi hallerinde daha geniş yardımlara mazhar edilmesi düşünülmüş ve bu ahkâmı ihtiva eden kanunu tadilâtına müteallik lâyiha dahi Yüksek Meclise takdim edilmiş bulunmaktadır. Bu maksatla Hükümetin teklif lâyihasında Maliye bütçesine 10 milyon lira tahsisat konulmuştu. Bunun dört milyonu dairelerin maaş tertiplerindeki tasarruflardan karşılanabileceği düşünüldükten buradan alınmış ve aynı yardım tahsisatına ilâve edilmek suretiyle bu fasıl yekûnu demin arzettiğim gibi 15 milyona çıkarılmıştır.

Ancak gerek memurlara aynı yardım tahsisatı, gerek zelzele mıntakasındaki muhtaç halka yapılacak yardımlar yeni sene bütçesinin tatbikatı sırasında görülecek varidat inkişaflarının bahşedeceği imkânlar nisbetinde arttırılması birinci sırada düşünülecek mevzularımız arasında bulunacaktır.

Şimdi müsaadenizle 1944 senesi bütçesinin bir kaç gün sonra hayatını ikmal edecek olan 1943 bütçesi tahsisatıyla mukayeselerini ve bu iki bütçe arasındaki fazlanın ne gibi hizmetlere tefrik ve tahsis edildiğini mücmelen arzedeceğim.

Masraf Bütçesi

Âdi hizmetler kısmı

Devletin daimî hizmetlerini ihtiva eden 1943 senesi masraf bütçesi 486 717 349 lira idi. 1944 senesinin bu kısım hizmetleri için teklif olunan tahsisat miktarı 570 434 417 liradır. İki bütçe arasındaki fark 83 717 068 liradır. Buna Devlet borçları kısmından tasarruf edilen 10 374 863 lirayı ilâve edince hakikatta geçen sene tahsisatını 94 061 931 liralık arttırma imkânı elde edildiği görülür.

Tahsisatı arttırılan başlıca hizmetler sırasıyle şunlardır:

23 651 112 lira Millî Müdafaa Vekâletine zam yapılmıştır. Bu zamdan istihdaf edilen gaye Millî Müdafaa hizmetlerinin tabii yükselişini her sene bütçelerinde görülen fazla varidatlarla imkânların müsaadesi dairesinde desteklemek ve bu suretle tabii hayatın avdetinde bu hizmetlerin ifası için müşkilâta uğramaktan ve yeni yeni tedbirlere baş vurmaktan müstağni kalmaktır. İkinci numarada fazla zam gören hizmetler, Maarif Vekâleti hizmetleridir. bu bütçeye de geçen seneye nazaran 19 385 650 lira zam yapılmıştır. Bununla da gerek bu günün gerek yarınki sulh hayatının ağır şartları altında Millî hayatımızın kudret ve inkişafını muhafaza etmek, Türk Milletinin yüksek vasıflı ve teknik bilgili olarak yetiştirmek yolunda Büyük Meclisin ve Büyük Şefin verdiği direktiflerin tahakkuku için daha geniş hatveler atılmış bulunmaktadır.

Bundan sonra Maliye Vekâleti kısmında 17 190 541 liralık zam görülmektedir. Bunun 15 milyonu yukarda arzettiğim memurlara aynı yardım için konulan tahsisattır. Bundan başka yine bütün Devlet dairelerine şâmil olmak üzere barem kanununun tadilini istihzam ettiği altı milyon liralık tahsisat vardır ki her ikisi ceman 21 milyon lirayı bulur. Mukayese neticesinde görülen fazla ise 17 milyon 190 bin lira derecesinde olmasına göre aradaki farkta bu bütçenin Devlete ait hizmetler kısmında yapılan bazı indirmelerle kapatılmıştır.

Dördüncü zam sırasında 13 937 002 fazla ile Nafia Vekâleti yer almış bulunmaktadır. Bu zammın da 5 milyon lirası zelzele mıntakasında yapılacak yardımlar ve inşaat tahsisatı ve 2,5 milyon lirası umumî müfettişlikler mıntakasında yapılacak yol ve köprüler inşaatı, karakol ve mektep gibi tesisat karşılığıdır. Üç milyon lirasıda ekserisi şarkta olmak üzere evvelce başlanılmış olan hükümet konaklarının inşaatını ikmal içindir.

1 000 000 lirası da Anıt Kabir inşası karşılığı olarak konmuş ve mütebakisi de yol ve köprüler gibi inşaat karşılığına ilâve olunmuştur. Beşinci zam sırasında 5 671 801 lira ile Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti gelmektedir. Bu zamların başlıcası da hastaneler ihtiyaçlarıyla bazı vilâyetlerdeki hastane ve inşaatlarının ikmaline, bulaşıcı ve salgın hastalıklarla mücadele ve çok çocuklu ailelere yapılacak yardımlara aittir.

Altıncı zam sırasında 5 356 393 lira ile Ziraat Vekâleti gelmektedir. Bu zammın mühim bir kısmının Aziz Türk köylüsünün kalkınmasını ve ziraî mahsul istihlâtımızın arttırılmasını istihdaf eden teknik ziraat ve bahçıvan okullarıyla teknik merkezleri teşkilât masraflarının karşılanması ve mütebakisinin de tohum temizleme evleri, haralar ve muhtelif ziraî mücadele işlerinin takviyesi içindir.

Yedinci zam sırasını 2 624 303 lira ile memleketin dahilî emniyetinin muhafaza ve takviyesi için jandarma ve emniyet bütçelerine yapılan zam teşkil eder.

Şimdiye kadar yapıldığını arzettiğim zamlar 87 816 802 liradır. Geri kalan altı milyon derecesindeki zam da diğer Devlet dairelerinin muhtelif hizmetlerinin istilzam ettiği karşılıklara tahsis olunmuştur.

Fevkalâde kısım:

Masraf bütçemizin fevkalâde kısmı 382 milyon liradır. Hükümetçe takdim olunan lâyhada bu kısım yekûnu 376 milyon lira idi. Encümendeki görüşmeler neticesinde toprak mahsulleri vergisine ait cibayet masraflarının da umumî bütçede gösterilmesi daha uygun olacağı takarrür ettiğinden fevkalâde masrafların karşılığını teşkil eden bu varidatın cibayet masraflarının da fevkalâde masraflar kısmına ithalî muvafık görülmüş ve bu iş için altı milyon lira ilâve olunmuştur.

Şimdi fevkalâde kısmın asıl mevzuu olan Millî Müdafaa masraflarına geçiyorum.

Derhatır buyurulacağı üzere 1943 yılında Millî Müdafaa masrafları için âdi bütçeye 116 031 238 lira tahsisat konmuştu. Aynı yıl zarfında muhtelif kanunlarla 442 milyon liralık fevkalâde tahsisat kabul buyurulmuştur.

Binaenaleyh Millî Müdafaa bu sene âdi ve fevkalâde olarak verilen tahsisatın mecmuu 558 milyon liradır. Bunun 42 milyon lirası 1944 senesine maksur olarak ihtiyar olunan ve önümüzdeki yıl tekarrür etmiyecek bazı masrafların karşılığıdır. Bu miktar tenzil edildiği takdirde geriye 516 milyon lira kalır. Esasen 1943 yılı başında Millî Müdafaa'nın senelik masrafı bu miktar tahmin edilmişti. Önümüzdeki yıl için Millî Müdafaa (139 682 350) lirası masraf bütçesinin âdi kısmında 376 milyon lirası fevkalâde kısmında olmak üzere yine cem'an 515 682 350 lira tahsisat ayrılmıştır. Bu miktar Millî Müdafaa için üst üste günde 1,5 milyon lira raddesinde masraf yapıldığını gösterir. Muhtelif askerî kredilerden temin olunan levazım ve teçhizat bedelleri bundan hariçtir.

Bütçemizin âdi ve fevkalâde masarifi yekûnu 852 buçuk milyon liraya baliğ olduğuna göre bundan yüzde 54'ünün Millî Müdafaa tahsis edildiği anlaşılır.

Bu nispet, Millî Müdafaa tedbirlerinin istilzam ettiği malî külfetin azameti hakkında bir fikir vermeğe kâfidir.

Ancak, şurasını derhal ilâve edeyim ki, Millî Müdafaa tahsisatının miktarı umumî vaziyetin inkişaflarına muvazi bir seyir takip etmekte tabiatıyla devam edeceğinden Millî Müdafanın fevkalâde ihtiyaçlarına ait olarak bugünkü vaziyete göre tahmin ve tesbit olunan senelik tahsisat, bütçenin fevkalâde kısmına toptan konmuş olmakla önümüzdeki yıl zarfında inkişafların göstereceği ihtiyaca göre bu kısımdaki tahsisatın tezyit veya tenkisi yoluna gidilmesi pek tabiidir. Millî Müdafaa uğrunda bütün milletçe katlanılan fedakârlığın bir milyarı olan bu masraflar, şimdiye kadar nasıl umumî vaziyetin icaplarına muvazi bir seviyede tutulmuş ise bundan sonra da aynı seviyeyi muhafaza edecektir.

Arkada bıraktığımız müşkül yıllar içinde Millî Müdafaa masraflarımızdan uhdelerine düşen hisseyi severek ödemiş olan aziz vatandaşlarımızın, vatanımızın şeref ve istiklâli uğrunda icabederse daha ağır malî vecibeleri aynı fedakârlık ve vatanseverlik hisleriyle karşılayacaklarından tamamen emin ve mutmainim.

Varidat bütçesi

Âdi kısım

Biraz evvel arzettiğim veçhile bütçe lâyihasının takdimi sırasında 1943 yılının elde bulunan sekiz aylık tahsilât rakamlarına ve teklif olunan cüzi vergi zamlarından elde edilecek varidata göre varidat bütçesinin âdi kısmı muhammenatı lâyihada (547 861 500) lira olarak tesbit edilmişti. Bu muhammenatı tetkik eden ve bu tetkikat sırasında geçen senenin toplanan on bir aylık tahsilât rakamlarıyla mukayesesini yapan Bütçe Encümeni, lâyihadaki âdi varidat muhammenatını (22 574 000) lira tezyit etmiş ve bunda Hükümetle mutabık kalmıştır. Âdi varidat yekûnu bu suretle (570 435 500) lira olarak bağlanmıştır. Bu miktar geçen senenin varidat muhammenatına nispetle (83 715 000) lira fazladır. Bu meyanda bulunan yeni vergi zamlarından elde edilecek varidat tahminen 13,5 milyon liradır. Bu miktar varidat bütçesinin âdi kısmında geçen seneye nazaran görülen farktan tenzil edecek olursak geriye kalan 70.2 milyon liranın mevcut vergilerimizdeki inkişaftan ileri geldiği tezahür eder.

Harbe tekaddüm eden yıllarda Yüksek Meclisten aldığımız direktife uyarak umumî surette ve hassatan müstahsil üzerindeki vergilerimizi tahfif etmek yolunda tuttuğumuz ve harbin zuhuru üzerine bizzatır terkedilmekle kalınmıyarak akisini iltizam etmek ıztırarında kaldığımız bu usule tabii hayatın avdetinde yeniden rücu edeceğimizi şimdiden söyleyebilirim.

Geçen sene bütçesi münasebetiyle vâkı mâruzatım meyanında hayvanlar vergisi kayıtlarına göre hayvan adedinde görülen tenakustan bahsetmiştim. Memnuniyetle arz edeyim ki, bu senenin kayıtları neticesine göre hayvan adedi geçen seneki 37 buçuk milyonu hayli aşarak 39,6 milyona varmış ve bu suretle evvelki

senenin 40 milyonuna yaklaşmıştır. Yoklama neticesinde bunun 40 milyona varacağı şüphesizdir.

Varidat bütçemizin âdi kısmı hakkındaki bu mücmel izahatımdan anlaşılacağı üzere 1944 malî yılına girerken vergilerimize yapılan zam, mühimsenecek miktarda değildir. Mevcut vergilerimizin önümüzdeki yıl içinde kendiliğinden inkişaf göstereceğini ummaktayız. Vergilerimizin, iktisadî faaliyeti ve millî istihsali ak-satmayacak ve müstehlikleri mümkün olduğu kadar az tazyik edecek ve mükellefler arasında müsavâtı koruyacak şekillerde tanzim ve tensikı etrafındaki tetkiklerimiz devam etmektedir. Bu meyanda ele aldığımız mevzulardan biri kazanç vergisidir. Bu husustaki tetkikler bitmiş ve verginin gerek mükellefiyet usullerinde, gerekse nisbetlerinde yapılması gereken değişiklikler mevcut kanunun yeniden tedvini lüzumunu göstermiştir. Hazırlanmakta olan lâyiha pek yakında Yüksek Meclise takdim olunacaktır.

Fevkalâde kısım:

Hükümetçe takdim olunan lâyihada fevkalâde varidat muhammenatı 376 milyon lira olarak gösterilmişti. Fevkalâde kısma ait varidatla masraf arasında fark kalan ve yukarıda arzettiğim veçhile kredi ve istikrazlarla kapanacak olan 51 milyon liranın Muvazenei umumiye kanununda madde halinde gösterilmek üzere bu muhammenat meyanından çıkarılması, Millî piyango hâsılatının âdi varidat meyanına nakli ve toprak mahsulleri vergisinin cibayet masrafı olarak masraf kısmına yapılan ilâveye mukabil varidata da altı milyon liranın ilâvesi suretiyle yapılan değişiklikler neticesinde fevkalâde varidat 331 075 500 lira olarak tesbit edilmiştir.

Fevkalâde varidat kısmına ait fasıl ve maddelerin tetkikinden anlaşılacağı üzere bu varidatı teşkil eden vergiler arasında en mühim yeri Toprak Mahsulleri Vergisi işgal etmektedir. Geçen sene kabul buyurulan toprak mahsulleri vergisi kanununun ilk tatbik senesinden sonra tadilini istilzam eden sebepleri Nisan 1944 ayı içinde tedvin olunan yeni kanun münasebetiyle uzun uzadıya arz ve izah etmiş olduğumdan tekrar etmeyeceğim.

Fevkalâde vaziyet dolayısıyla aldığımız millî müdafaa tedbirlerinin istilzam ettiği masrafı kısmen karşılamak için cevaz verilen ve fevkalâde vaziyetin zevali ile ortadan kalkacak olan bu verginin çok kısa sürmesini tahmin ettiğimiz tatbik devresi içinde necip köylümüzün tarih boyunca verdiği fedakârlık ve vatanperverlik misallerine uygun yeni bir eser yaratmak fırsatını elde edeceğini ve mahsulünden ödeyeceği vergi ile hudutlarımızı bekliyen kahraman ordumuzun iâşe olunacağını düşünerek ve kanunun tatbikinde kendilerine ağır vazife ve mesuliyetler verilen idare âmirleri ve Hükümet memurları ile iş birliği yaparak yüksek vatanseverlik hislerinin parlak bir misalini vereceğine imanım vardır.

Masraf ve varidat bütçemiz hakkındaki mâruzatım burada bitiyor.

1942 hesabı katisi

Şimdi müsaadenizle 1942 malî yılı bütçesinin hesabı katisi rakamlarını izah edeyim.

Kanuni müddetinden altı ay evvel takdim edilmiş olan bu hesabı katiye göre 1942 senesinde âdi varidattan 522 591 023 lira ve fevkalâde varidat ve menbalar-dan 455 542 266 lira olmak üzere ceman 978 133 289 lira tahsil edilmiş ve sene sonunda bütçe emanetine alınan 106 105 086 lira dâhil olarak âdi masraflara 430 591 527 lira ve fevkalâde masraflara 483 159 822 lira ödenmiştir. Bu vaziyete göre 1942 hesabı katisi âdi kısımda 91 999 496 lira fazlalıkla kapanmış ve bun-dan 27 617 556 lirası fevkalâde masraflara giderek binnetice âdi kısmın fazlası 64 381 940 lira olarak tahakkuk etmiştir.

1941 yılında âdi varidattan 366 474 610 lira ve fevkalâde varidat menbaların-dan 281 644 141 lira olmak üzere ceman 648 118 751 lira elde edilmiş ve sene sonunda bütçe emanetine alınan 35 970 869 lira dahil olarak âdi masraflara 299 578 134 ve fevkalâde masraflara 282 298 221 lira olmak üzere yekûnen 581 876 355 lira tediye olunarak umumî yekûnda 66 896 476 lira varidat fazlası elde edilmiştir. 1942 hesabı katisinin bir evvelkine çok yakın ve mühim miktarda varidat fazlasıyla kapanmış olması Yüksek Meclisin bütçelerimizi tanzimde ne derece ihtiyat ve basiretle hareket ettiğini göstermektedir. Bu varidat fazlası 1943 malî yılı vaziyetini takviye etmek bakımından çok faydalı olmuştur.

Devlet Maliyesi

Devlet borçları:

Sayın arkadaşlarım

Önümüzdeki yılın malî programını teşkil eden 1944 bütçesi ve geçen sene malî programının tatbiki neticelerini gösteren 1942 hesabı katisi, hakkında arzettiğim izahattan sonra umumî surette malî durumumuzun izahı için bir kaç dakikanızı alacağım.

Mâruzatıma borçlarımızdan başlamak isterim. Devlet bütçesinden ödenecek bu borçlarımızın yekûnu 1942 malî sene sonunda 1,2 milyar liradır.

Mülhak bütçeli daireler tarafından ödenmesi gereken 92,3 milyon lira bu yekûna dahil değildir. Devlet borçları 1938 malî yılı sonunda 443,6 milyon liradan ibaret bulunuyordu. Şimdi müsaadenizle borçlarımızın harici ve dahili oluşuna uzun ve kısa vadeli bulunuşuna göre miktarlarını ve seyrini izah edeyim.

Mürettebatı umumî muvazeneden ödenen borçlarımız meyanında dahilî ve haricî uzun vadeli istikrazlarımız 1938 malî yılı sonunda 261 milyon lira iken 1942 malî senesi nihayetinde 571 milyon liraya yükselmiştir. Bunun 3330 mil-

yonu dahili, 241 milyonu haricidir. 1938 sonunda dahili kısım 206 milyon harici kısım 55 milyon lira idi. Bu tezayüt borçlanırken daha ziyade uzun vadeli istikrazlara ehemmiyet verildiğini gösterir.

Şu ciheti ayrıca kaydedeyim ki, 1938 senesindenberi yapılan harici istikrazlarımızın hepsi uzun vadedir. 1939 dan beri yaptığımız uzun vadeli borçlarımızın çoğu millî müdafaaya ve bir kısmı da demiryolu inşaatına hasredildiği malûmdur.

Tezayütten millî müdafaaya taallûk eden miktar 261 milyon liradır.

Dahili ve harici dalgali borçlarımıza gelince: Bunlar 1938 malî yılı nihayetinde 182 milyon lira iken 1942 malî yılı sonunda 648 milyon lira olmuştur. Bundan 625,2 milyonu dahili; 22,8 milyonu haricidir. 1938 sonunda dahili kısım 124,5 milyon harici kısım 57,5 milyon idi. Bu kısımda memnurlukla karşılanması lâzımgelen bir cihet vardır ki, o da harici dalgali borçlarımızın 1938 senesi sonunda 57 milyon lira olan yekûnunun 1942 nihayetinde 22,8 milyon liraya inmiş olmasıdır.

Şimdi de dahili dalgali borçlarımızı tahliledeyim: Bu meyanda Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasından temin olunan altın karşılıklı 250 milyon liralık avans en mühim kalemi teşkil etmektedir. Bunun karşılığı olan 78 milyon lira kıymetindeki Hazine malı altın mezkûr bankaya tevdi edilmiş bulunuyor. Geri kalan miktar içinde Hazinesinin bütçe kanunlarına tevfiikan bankalara borçlandığı mebaliğ, tasarruf bonoları, Millî korunma kredisi ve Hazinece Merkez Bankasına iskonto edilen bonolar yer almaktadır.

Malûmdur ki son senelerin bütçe kanunları Hazineye banka ve şirketlerden borçlanmak için salâhiyet vermektedir. Bu salâhiyet haddi tedricen yükseltilmiş ve 1943 malî yılı bütçe kanununda 100 milyon lira olarak tesbit edilmiştir. Maliyemiz bu salâhiyete dayanarak borçlandığı mebaliği kâmilen Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasına tevdi etmekte ve bu suretle tedavüldeki evrakı nakdiyenin azalmasını temin etmektedir.

Tasarruf bonoları:

Paralarını uzun vâdeli istikrazlardan ziyade kısa vadeli Hazine kıymetlerine yatırmak isteyen tasarruf sahiplerinden borçlanmayı temin için başka memleketlerde de tevessül edilen şekilde ihtiyar edilmiş borçtur. Bu borçlar kısa vade ile ikraz sahiplerini tatmin etmekle beraber tedavüldeki evrakı nakdiye miktarının azalmasına yardım etmektedir.

Bunların Millî müdafaai istikrazlarında para yerine kabulü esasının konmuş olması, bu borcun tahkimi yolunda şimdiden düşünülmüş bir tedbir teşkil etmektedir.

Hazinenin Millî Korunma işleri için kanununa tevfikân kısa vadeli borçlanma tarikiyle temin ettiği mebalîğden mühim bir kısmı katî sarf şeklinde olmayıp tahsis edildikleri mahallerde mütedavil sermaye halinde işletilmektedir. Tahsis mahallerinden peyderpey geri gelen ve ileride istirdat edilecek olan mebalîğin Hazinece itfaya tahsisi tabii olduğundan bu borç itfa bakımından bir hususiyet ve kolaylık irac etmektedir.

Bunlardan gayri Hazinece Merkez Bankasından yapılan borçlar da dahil olmak üzere bilumum dalgalı Devlet düyunu hakkında Maliyece takip olunan siyaset nazara alındığı takdirde bu borçlarımızdan dolayı endişeye mahal olmayacağı tebeyyün eder.

Her biri hakkında arzettiğim izahattan anlaşılmıştır ki, dalgalı borçlarımızın bir kısmı karşılıklı olmasından sarfı nazar çok az miktarı hariç olmak üzere bakiyesinin mahiyeti konsolidasyona müsait bulunmaktadır. Kaldı ki, bu borçları ilk fırsatta bütçemizden ödemek suretiyle ortadan kâmilten kaldırmak daima düşündüğümüz tedbirler arasındadır. Bu kararımızın maddî delili her sene Devlet borçları bütçesine konan ve kısmen bu borçların faizine kısmen de itfasına karşılık teşkil eden 40 milyonluk tahsisatın mevcudiyeti ve bu tahsisatın imkânların müsaadesi nispetinde seneden seneye tezyit edilmiş olmasıdır.

Bu tahsisat 1938 senesinde 10 milyon liradan ibaret iken 1943 yılında 40 milyon liraya yükselmiştir.

Devlet borçları bütçesinde vukubulabilecek tasarrufların başka bütçelere nakil olunmayacağına dair 1944 Bütçe kanununa konan yeni hüküm dalgalı borçlarımızın itfası işine Yüksek Meclisin atfettiği ehemmiyeti göstermek bakımından daima dikkatle takip edilecek bir direktif teşkil etmektedir.

Şu ciheti de ilâve edeyim ki, borçlarımız diğer devletlerin borçlarıyla kıyas kabul etmeyecek kadar azdır. Bunların senelik mürettebatı da bütçemizi tazyik etmeyecek raddededir. Bu cihet 1944 bütçesinde devlet borçları mürettebatının âdi bütçe yekûnuna nisbeti % 19,4'ten ibaret kalmasıyla anlaşılır.

Borçlarımız hakkındaki mâruzatımı bitirmeden evvel 1943 malî yılında yapılan ve malî tarihimizde bu yıla büyük bir ehemmiyet atfedilmesine vesile teşkil edecek olan Osmanlı İmparatorluğundan müdevver borcumuzu temsil eden 1933 tahvillerinin ödenmesinden bahsetmek isterim. Malûmdur ki, Osmanlı İmparatorluğu borçları doksan senelik bir maziye maliktir. 1854 senesinde başlayan borçlar işi muhtelif safhalar geçirmiştir. Nihayet bundan Türkiye Cumhuriyetine isabet eden hissenin 2234 numaralı kanunla tasdik olunan 22.IV.1933 tarihli itilâfname mucibince % 7,5 faizli Türk borcu tahvilleriyle temsili takarrür etmiştir. Yekûnu (962 636 000) Fransız Frangı ile ifade olunan ve beheri 500 franklık (1 925 272) tahvile taksim edilmiş bulunan bu borcun, senelik faiz ve itfa taksiti

yekûnu takriben 4 milyon lira tutuyordu. Borcun tamamı elli senede itfa olunacaktı. Bununla beraber Hükümetimiz Haziran 1943 tarihinden itibaren borcu erken ödemeğe tabî tutmak hakkını itilâfname ile temin etmişti. Bu borcun dahilî bir borç halini alması için ötedenberi sarfolunan mesai semeresini vermiş ve erken ödemeğe tevessül edilebilmek zamanı hulûl ettiği sırada tahvillerin yarısından fazlası memleketimize ithal edilmiş bulunuyordu. Bir taraftan bütçemizin mûnaadesi, diğer taraftan döviz imkânlarımız nazara alınarak imparatorluğun bu son mirasının tasfiyesi maksadiyle istenen tahsisat geçen sene Yüksek Meclisinizce de tasvip edilmişti. Hükümetinize verilen salâhiyet hududu dâhilinde erken ödemeğe 25.V.1944 tarihinden itibaren her tarafta tevessül edilmesi için muktazi tertibatın alındığını ve bu malî yıl sona ererken malî tarihimizin bir bölümü de bu suretle kapatılmış olacağını büyük bir memnunlukla arz ederim.

Hazine kredisi:

Bütçelerimizin Cumhuriyet devrinde kazandığı mütevazın vasfını fevkalâde hallerin hâkim olduğu senelerde dahi muhafazaya devam etmesinin ve yine bu devire nasip olan düzgün ödemenin değişmez kaide olarak tatbik edilegelmekte olmasının mesut neticesi olarak Hazine kredisi gün geçtikçe sağlamlaşmaktadır. Bu sayede Devlet tahvilleri ve tasarruf bonoları her yerde her zaman aranılan en emin ve en kârlı bir tenmiye vasıtası olmakta berdevamdır. Geçen Mart ayı içinde çıkarılan ikinci tertip Millî Müdafaa tahvillerinin gördüğü büyük rağbet bunun en yeni bir delilidir. Bu sonuncu istikrazda bilhassa nazarı çeken cihet tahvillerin küçük kasabalarda mukim vatandaşlarımız tarafından hararetle aranması olmuştur. Bu hal tasarruf ve Devlet kıymetlerine itimat fikrinin gittikçe yayıldığını göstermek bakımından âti için çok ümit vericidir.

Her sene Muvazene Kanunlariyle verilen salâhiyete dayanılarak çıkarılan ve biraz evvel arzettiğim veçhile emisyonun azalmasına yarayan Hazine bonolarına karşı hususi kredi müesseselerinin gösterdikleri alâka ve rağbet de devam etmektedir.

Nakit vaziyeti:

Cumhuriyet Maliyesinin ana prensiplerinden biri olan düzgün ödemeğe en büyük hassasiyetle devam olunmaktadır. Hazinenin nakit vaziyeti, istihkakların her zaman muntazaman ödenmesine müsait bulunmuştur. Ezcümle 1942 malî yılına devrolunan mevcut 93 119 590 liradan ibaret iken 1943 malî yılına devredilen mevcut 190 719 316 liraya yükselmiştir.

Bütçe vesilesiyle umumî durumumuzun Maliye ile yakından ilgili olan bahisleri hakkında kısaca mâruzatta bulunmakla Yüksek Heyetinizin kıymetli vaktini beyhude almamış olacağımı ümit ederim.

Ziraat:

Ziraî istihsalin çoğaltılmasını gerek ordu ve halkın iâşesi gerek iktisadî durumumuzun islahı bakımından en birinci vazife bilen Hükümetiniz bu uğurda müstahsile elinden gelen her türlü yardıma tevessül ettiği gibi Devlet eliyle ziraat işini de gittikçe tevsi etmektedir.

Ziraat işletmeleri kurumu geçen sene 61 bin dekar olan zeriyaatını 1943 yılında 94 bin dekara yükselterek 7 bin tondan fazla mahsul elde etmiştir. Kurumun diğer mevzulardaki çalışmaları da geçen seneden daha iyi neticeler alınmasını mümkün kılmıştır.

Önümüzdeki sene bütçesiyle sermayesine mahsuben kuruma 1 milyon lira daha verilmektedir.

Devletin bizzat istihsal yapmak veya müstahsile tohum ve istihsal vasıtaları temin etmek gayesiyle harbin başındanberi Millî Korunma Kredisinden tahsis ettiği miktar 1943 sonunda 26 milyon lirayı aşmıştır.

Nafia işleri:

(Demiryolları inşaatı).

1943 yılında demiryolu inşaatına mümkün olduğu kadar sür'atle devam edilerek Zonguldak Kozlu hattı ikmal olunmuştur. Diyarbakır-Cizre ve Elâzığ-Van hatlarının inşası devam etmektedir.

Önümüzdeki yıl devam etmek üzere lâzım gelen tertibat alınmıştır.

Su işleri:

Büyük su işlerine ait çalışmalar günün şartlarından doğan müşküllere rağmen devam etmektedir. Su işleri için kabul buyurulmuş olan 80 milyon liralık tahsisat tamamen taahhüde bağlanmış ve bu güne kadar tamamen veya kısmen ikmal olunan tesisat için 47 milyon lira sarfedilmiştir.

Elektrik işleri:

Elektrik işleri etüd dairesi bu yıl Çağlayık santralî ile hava hatlarının projelerini ikmal etmiştir. Önümüzdeki sene Ege mıntakasının elektrik ihtiyacını karşılayacak olan Gedizdeki Adala santralının projesini hazırlayacak ve bazı nehirlerimizin etüdlere başlanacaktır.

Sanayi ve maadin işleri:

Sümerbank ve Etibank'ın tesisatı ikmal ve istihsali tezyid hususundaki çalışmaları imkânların müsaadesi nisbetinde inkişaf etmektedir.

1943 yılı zarfında Sivas Çimento Fabrikası işletmeye açılmış ve Sapanca İzmit su yolu tesisatı ikmal olunmuştur. İnşaatı bitirilmiş ve montajı yapılmakta bulunmuş olan Karabük asit sülfirik ve İzmit klor fabrikalarının önümüzdeki yıl

faaliyete geçirilmesine çalışılmaktadır. Karabük haddehanesinin tevsi bazı güçlüklerle rağmen devam etmektedir. Sümerbank mamûlatında umumiyet itibariyle geçen seneye nisbetle artış vardır.

Yer altı servetlerimizden mühim bir kısmının Devlet eliyle işletilmesi vazifesini üzerine almış olan Etibank'ın normal zamanlarda dahi ifası çok güç olan bu işte günün fevkalâde şartlarına rağmen mahsus terakkiler elde ettiği görülmektedir.

Tesis işleri ilerlemekte ve maden istihsalâtı umumiyet itibariyle artmaktadır. Bilhassa taş kömürü ve linyit istihsali 1943'de geçen seneye nisbetle oldukça mühim miktar da artmıştır.

Kömür fiyatının artışı sanayi mamulâtının fiyatlarını ve münakâle ücretlerini arttırarak memlekete umumî bir pahalılık husule getireceğinden fiyatları tutmak için çalışan Hükümetimiz muhtelif tedbirlere tevessül ederek kömür fiyatlarını arttırmaktan ictinap kararındadır.

Her iki bankanın malî durumları takviye edilmek üzere sermayelerine mahsuben bu sene de geçen yıl olduğu gibi altı milyon lira verilmiştir. Bu meyanda Sümerbank'a ait olan dört milyon lira bütçede her ne kadar iki milyon olarak görünmekte ise de diğer iki milyon lirası geçenlerde munzam tahsisat olarak verilmiş bulunmaktadır.

Dış Ticaret:

Dış ticaretimizin harp yüzünden maruz kaldığı müşkilâta rağmen 1943 senesinde geçen yıla nisbetle inkişaf gösterdiği memnunklukla kaydedilmeğe değer. 1942'de 147 milyon lira olan ithalâtımız 1943 yılında 203 milyon liraya ve 165 milyon lira olan ihracatımız 257 milyon liraya yükselmiştir. Bu vaziyete göre geçen seneye nisbetle 1943 yılında ithalâtta 56 milyon ve ihracatta 92 milyon lira fazlalık elde edilmiştir. Binnetice 1943 ticaret muvazenesi lehimize olmak üzere 54 milyon liralık farkla kapanmıştır.

Dış ticaretimiz takas ve kliring esaslarına istinat etmekle beraber serbest dövizli mübadelelere dahi yer vermekte devam edilmektedir. Fakat piyasada ithalât mallarının darlığı zail olmuş değildir. Bunun sebebi hemen her memlekette ihracatın takyit edilmiş olması ve milletlerarası münakale müşkülâtının gittikçe artmakta bulunmasıdır. Hükümetiniz ithalâtımızı çoğaltmak için mümkün olan her tedbire tevessül etmekten hâli kalmamaktadır.

İç ticaret:

İç ticaretimizin tanzimi için bu yıl içinde Millî Korunma Kanunu hükümlerine dayanılarak alınan yeni kararlardan iyi neticeler bekliyoruz.

Altın ve döviz mevcudu:

Harcî ticaretimizin aktif vaziyette devam etmesi döviz ve altın mevcudumuzun çoğalmasını intaç etmektedir. Merkez Bankamız elinde toplanan dövizlerden yakın bir âtide kullanılacak olanlardan maadasını altına tahvil etmektedir.

Döviz mevcudumuz 1942 senesi sonunda 50,5 milyon lira iken 1943 yılı nihayetinde 89,3 milyon liraya, altın mevcudumuz geçen sene sonunda 143,07 milyon lira değerinde 101,7 ton iken 1943 sonunda 201,7 milyon lira kıymetinde 143,3 tona yükselmiştir. Bu mevcut Merkez Bankasının 13 Mayıs 1944 tarihli bültenine göre 169,6 tona yükselmiştir. Altın ve döviz mevcudumuzun bu müsait vaziyetinden bilistifade biraz evvel arz ve izah ettiğim veçhile en mühim haricî borcumuzun tasfiyesine tevessül edildiği gibi, döviz sıkıntısı çekildiği senelerde Hazinesin olbaptaki mukavele hükümlerine tevfikân Osmanlı Bankasından almış olduğu Sterlin avansının bakiyesi de bu yıl içinde tamamen ödenmiş bulunmaktadır.

Bankalar:

Bankalarımız, dürüst ve teknik çalışmaları sayesinde halktan kazandıkları emniyet ve itimadın mukâfatını bihakkın iktîtaf etmektedirler. Tevdiat gittikçe çoğalmaktadır. Eşhas ve tasarruf tevdiatı 1942 takvim yılı sonunda 225.4 milyon lira iken 1943 yılı sonunda 295.9 milyon liraya yükselmiştir. Bankalarımızın bu sene de kârla kapanan bilânçoları Cumhuriyet devrinde hususî kredinin muntazam ve verimli mesaisine müsbet yeni birer vesikadır.

Kredi sahasında Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının dikkatli ve verimli çalışmalarını yüksek huzurunuzda şükranla kaydetmeği vazife bilirim.

Millî Para:

Millî paramızın senelerden beri devam eden müstakar vaziyeti, dünyanın bu günkü nazik durumunda dahi müemmen bulunmaktadır.

Filhakika millî paranın kıymetini muhafaza etmesi için haizolması lâzımgelen bütün teknik şartlar Millî paramız lehinde toplanmış bulunmaktadır. Devlet maliyesinin intizamı, ticaret ve tediye muvazenesinin lehimizde inkişafı, karşılıkların kifayeti aşan miktarı ve bunların hepsinin fevkinde bütün milletçe gösterilen güven millî paranın kıymetini muhafaza etmesinin birer zamanıdır.

Millî paramızın bu sağlam vaziyeti sayesinde harp sonrası için şimdiden hazırlanan milletler arası tertiplere çok iyi şartlarla iltihak etmek mevki ve istidadında olduğunu cesaretle arzederim.

Sayın arkadaşlarım; beşinci senesi tamamlanmak üzere olan harbin cihan iktisadî nizamında husule getirdiği aksaklıkların tesirleri, iktisadî bünyemiz ve teş-

kilâtımız henüz gönüllerin arzu ettiği kemal derecesine varmadığından dolayı memleketimizde başka devletlerde olduğundan daha fazla bir pahalılık şeklinde tecelli etmektedir. Bunun kabahatini paramıza tahmil etmeğe meyleden bazı telakkilere tesadüf edildiğinden bu hususta biraz tevakkuf etmeği faydalı görmekteyim. Bu tarzdaki düşüncelere göre pahalılık münhasıran tedavüldeki evrakı nakdiyenin çoğalmasından ileriye gelmektedir. Halbuki evrakı nakdiye hacminde ticarî ihtiyaçlar yüzünden vaki olacak tezayüdün eşya fiyatlarını arttıрмаğa hiç bir veçhile saik olmadığı ve evrakı nakdiye miktarının çoğalması behemehal pahalılık getirmeyeceği bugün umumiyetle teslim edilen ve bir çok memleketlerde meşhut misalleriyle sabit olan bir hakikattir. Bu noktayı tebarüz ettirdikten sonra maruzatımı memleketimizde halen tedavül eden evrakı nakdiyenin hangi ihtiyaçlara tekabül ettiğini araştırmağa hasredeceğim.

Harbe tekaddüm eden Ağustos 1939 ayı sonunda tedavüldeki evrakı nakdiye miktarı 288,5 milyon lira idi. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının en son haftaya ait 13.V.1944 tarihli vaziyetine göre tedavüldeki evrakı nakdiye (890 517 491) liradır. Aradaki farkı küçümsemek doğru olmadığı gibi tedavüldeki evrakı nakdiyenin harpten evvelki miktarının bugünkü ihtiyaçlar karşısındaki kifayetsizliğini teslim etmemek de hatalı olur. Bu tezayüdün asıl sebebini iktisadî şartlardaki değişikliklerde aramak iktiza eder.

Bankanın 13.V.1944 tarihli haftalık cetveline nazaran tedavülde bulunan 890 517 491 liralık evrakı nakdiye dört kısımda şu veçhile toplanmaktadır.

	Milyon Lira
1. Deruhte edilen evrakı nakdiye	128 984 671
2. Karşılığı tamamen altın olarak ilâveten tedavüle çıkarılan	131 053 000
3. Reeskont mukabili tedavüle çıkarılan	380 479 820
4. Hazineye yapılan altın karşılığı avans	250 000 000
	890 517 491

Bu dört kısmın her birine ait rakamlar tedavüldeki banknotların hangi ihtiyaç ve sebeplerle çıkarıldığı hakkında toplu bir fikir edinmeğe kâfi olmakla beraber bunlardan her kalemin biraz tahlili hakikate daha iyi nüfuz edilmesine yardım edecektir.

1- İmparatorluktan müdevver 128,9 milyon liralık evrakı nakdiye üzerinde fazla tevakkufa lüzum yoktur. Bunun aslı 158 milyon olduğu Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu mucibince şimdiye kadar 29,7 milyonu itfa edilerek geriye kalan miktarın da aynı kanuna göre itfası devam ettiğini söylemekle iktifa edeceğim.

2- Karşılığı tamamen altın olarak ilâveten tedavüle çıkarılmış olan miktar 131 053 000 liradır. Bankanın aynı haftaya ait bülteninde 108 790 343 liralığı dahilde, 129 859 444 liralığı hariçte olmak üzere gösterilen 238 649 787 lira kıymetindeki altından başka malı olan miktar 153 510 772 lira değerindedir. Demek ki, banka sahip olduğu bu 153,5 milyon lira kıymetindeki altına mukabil 131 milyon liralık banknot çıkarmıştır. İzaha hacet yoktur ki, Merkez Bankamız altın karşılıklı bu emisyonu harice satılan mallarımızın bedelini ihracatçılarımıza ödemek zaruretiyle yapmıştır. Filvaki zamanımızın şartları ilcasiyle ithalâtın ihracatımızdan az olması emisyon müessesemizde külliyetli miktarda döviz veya altın terakümünü icabettirmektedir.

Harpten evvel ticaret muvazenemiz hiç bir zaman Merkez Bankamızda bu derece külliyetli miktarda altın birikmesini intaç etmemiştir. Binaenaleyh bu emisyon tamamen ticarî mahiyette olup Merkez Bankamızın en esaslı bir vazifesinin ifasından başka bir şey değildir.

Biraz önce harpten evvelki evrakı nakdiye miktarının bugünkü ihtiyaçlara kâfi gelmeyeceğine işaret etmiştik. Bankanın altın mukabilinde yaptığı emisyon bunun bir delilidir. Ufak bir mukayese bu ihtiyacın harpten evvel nispetle ne kadar arttığını gösterir. Filhakika son hafta içinde 131 053 000 liraya varan altın karşılıklı evrakı nakdiye miktarı harbe tekaddüm eden Ağustos 1939 ayı sonunda 19 milyon liradan ibaretti. Son haftanın altın karşılıklı emisyonu 131 milyon liradan daha fazla olabilirdi. Çünkü tarihte Merkez Bankasının malı olan altın mevcudu biraz evvel arzettiğim veçhile 153,5 milyon lira tutmaktadır. Banka aradaki farkı başka suretle telâfi ederek altın karşılıklı emisyonu azalmıştır.

Bu izahatım Merkez Bankamızın altın mukabilinde yaptığı emisyonun tamamen ticarî ihtiyaçlara cevap verdiğini ve âti için sağlam bir vaziyet hazırlandığını göstermeğe kâfidir sanırım.

Aşikârdır ki, ileride ithalât imkânları elde edildiği zaman birikmiş altınlarımızın sarfedilmesi mukabilinde memleketimize lüzumlu olan tesisat ve malzemenin celbi kabil olacak ve altın mukabili çıkarılmış olan banknotların miktarı azalacaktır. Tedavüldeki miktara ilâveten altın mukabili banknot çıkarılmasını zamanımızın fevkalâdeliğine binaen ticarî ihtiyaçların mevcudu olarak mütalâa etmek ve ileride evrakı nakdiye miktarında vukuu muhtemel tezayüdün sebebi araştırılarak bu maksatla yapıldığı anlaşılabilecek olan emisyonu da iyi nazarla karıştılamak yerinde olur.

3- Reeskont mukabili ilâveten tedavüle çıkarılan 380 479 820 lira üzerinde bilhassa tevakkuf etmek isterim.

Ticaret ve ziraat erbabının bankalarımız tavassutiyle ve iktisadi Devlet teşekküllerinin Hazine kefaletiyle Merkez Bankasına reeskont için getirdikleri senet-

lerin yekûnu son haftalık vaziyetin tanzim edildiği 13.V.1944 tarihinde 340,1 milyon liraya baliğ olmaktadır. Bu yekûnun müfredatını arz edeyim.

	Milyon Lira
Ticarî ve zirai senetler	79.-
Ziraat Bankası	110.1
Sümerbank	57.3
Etibank	29.5
İhisarlar Umum Müdürlüğü	41.-
Devlet Denizyolları Umum Müdürlüğü	1.4
Toprak Mahsulleri Ofisi	19.-
Devlet Limanları Umum Müdürlüğü	0.4
Muhtelif bankalar	2.4
	340.1

Bu rakamların hangi ihtiyaçlara tekabül ettiğinin tahlili ve harpten evvelki miktarlarla mukayesesi çok dikkate lâyıktır.

Harbe tekaddüm eden Ağustos 1939 ayı sonunda 12 milyon lira miktarında olan ticari ve zirai senetlerinin 79.- milyon lira yükseldiği görülmektedir. Bunun sebebi normal zamanlarda ticaret âleminde adet hükmünde olan vâdeli satışların harp yıllarında hemen hemen tamamen terkedilmiş olması, zirai ikrazların mahsulâtteki tezayüt seyrini takip ederek çoğalması ve emsali gibi kâmilten ticari mahiyetteki ihtiyaçlardır.

Biraz evvel isimlerini verdiğim İktisadî Devlet Teşekküllerimizin ve ticari usullerle idare olunan Devlet dairelerimizin Merkez Bankasına iskonto ettirdikleri Hazine kefaletini haiz senetler yekûnu Ağustos 1939 ayı sonunda 42 milyon lira iken halen 258.7 milyon liraya yükseldiği anlaşılmaktadır.

Bu senetlerin iskontosu mukabilinde ilâveten tedavüle çıkarılan evrakı nakdiyenin hangi ihtiyaca tekabül ettiğini anlamak müşkül değildir. Mezkûr daire ve müesseselerin bu suretle temin ettikleri kredileri, kendi iştilgal mevzularına dahil olan ticari mahiyetteki teşebbüslerinde mütemmim mütedavil sermaye olarak kullandıkları göznünde tutulur ve teşekküllerden her birinin sermayesi tahattur edilirse bu kredilerin tıpkı ticaret kredileri gibi tamamlayıcı sermaye hududunu geçmediği tezahür eder.

Bu mahiyetteki ihtiyaçlar için yardımcı sermaye hududu dâhilinde kredi temini ise emisyon müessesemizin en esaslı bir vazifesidir.

Bu arada Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankasının kanunları mucibince ilâve vazife olarak aldığı bazı işler münasebetiyle emisyon müessesemizden temin ettiği bir kısım kredinin de tamamen iktisadî ve ziraî kalkınmamıza yarayan müsmir işlere tahsis edildiği ayrıca kayda değer.

Reeskont mukabilinde ilâveten tedavüle çıkarılan 380 milyon liradan 340 milyonu İktisadî Devlet Teşekkülleri ile, muameleleri ticarî usullere tabi Devlet dairelerinin borç senetlerinin iskontosundan tevellüt ettiğine göre bu kısımda Hazine bonolarına taallük eden miktarın 40 milyon liraya inhisar ettiği anlaşılır. Harbin beşinci yılında Hazine ihtiyacı yapılmış emisyonun bundan ibaret kalmasını iyimser bir zihniyetle karşılamak yerinde olur, sanırım.

Reeskont mukabili ilâveten tedavüle çıkarılan kısım hakkında arzettiğim bu tafsilâtın, tedavülde mevcut evrakı nakdiye miktarında bu yüzden hâsıl olan tezayüdün hakiki sebebinin anlatmağa ve bu hususta hatıra gelebilecek tereddütleri gidermeğe kâfi geleceğini ümit ederim.

4. Altın mukabilinde maliyeye yapılan avans sebebiyle tedavüle çıkarılan evrakı nakdiye miktarı 250 milyon liradır. Bunun karşılığı olarak Merkez Bankasına tevdi edilmiş bulunan Hazine malı altının kıymeti 78 milyon liradır. Beşinci yılını bitirmek üzere olan harbin imtidadınca Hazinesinin fevkalâde millî müdafaa masraflarını kısmen karşılamak için yaptığı altın karşılıklı bu borç sebebiyle evrakı nakdiye miktarında hâsıl olan tezayüdü vehamet arzeder mahiyette görmek insafa sığmaz kanaatındayız.

Harbe giren ve girmeyen bilûmum Devletler emisyon müesseselerine borçlanmaktan vareste kalamamışlardır. Kaldı ki tedavüldeki evrakı nakdiyenin lüzumundan fazla artmasını önlemek Hükümetimizce de birinci derecede bir zaruret olarak kabul edilmekte ve bu maksada vusul için biraz evvel Devlet borçları münasebetiyle temas ettiğim veçhile Hazineden yapılan mühim fedakârlıklar bahsında bir çok tedbirlere tevessül edilmektedir.

Bu tedbirlerle varılmak istenilen gaye, (kapalı devre) denilen ve fiyatların artmasını temin edecek olan sistemin memleketimizde biran evvel tesis ve tatbikidir. Bu hedefe henüz varılmış değildir. Fakat kapalı devrenin temini için malî sahada sarfolan gayretlere diğer branşlarda alınan tedbirlerin de inzımanı ile bu hususta daha iyi neticeler alınacağına şüphe yoktur.

Bu bahiste altın fiyatına da temas etmeği faydalı görmekteyim.

Bugün dünyanın her tarafında bir meta olarak alınıp satılan altına biz de bu nazarla bakıyoruz. Geçen sene bütçesini yüksek huzurunuzda izah ederken sırf vatandaşlarımızı ikaz mahiyetinde olmak üzere bazı şahısların gizlice türlü türlü asılsız şayialar çıkarmak veya en ufak bir siyasi hâdiseyi izam ve istismar etmek suretiyle altın fiyatını yükseltmeğe ve bundan gayri meşru bir kazanç temin et-

meğe çalıştıklarını bildirmiş ve yüksek fiyatla altın satın alınmasının zarardan başka bir şey getirmeyeceğini ilâve etmiştim. Bugün de yine aziz yurttaşlarımın menfaatleri namına aynı beyanatı tekrar etmeği lüzumlu ve faydalı bulmaktayım.

Temin ederim ki bugünkü yüksek fiyatıyla altın satın almak, er geç bir zararı kabul etmek demektir.

Aziz arkadaşlarım;

Yüksek huzurunuzda umumî hatlarını arz ve izaha çalıştığım 1944 senesi bütçesi hakkındaki sözlerime nihayet verdiğim sırada bu bütçenin tetkiki esnasında çok değerli ve kıymetli çalışmalarıyla Hükümeti takviye yolunda büyük yardımlarını gördüm. Bütçe Encümenine teşekkürlerimi arz ederken bütün dünyayı kapsayan siyasi, iktisadi, malî, kudretleri kendi bünyesinde bulmak gibi büyük başarıların tamamen Büyük Türk Milletini temsil eden Yüksek Heyetinize ait olduğunu tebarüz ettirmeği vazife bilirim. Son söz olarak huzurunuzda tetkik ve tasdik edilmek üzere sunulmuş bulunan bu bütçenin bugünkü ağır şartların icabı olarak başta memleket müdafaası hizmetlerinin istilzam ettiği masrafları ve milletimizin kültürel ve sıhhi ihtiyaçlarıyla memleketimizin ümran ve inkişafına taallük eden programlarımızın tahakkuku ve diğer Devlet hizmetlerimizin ifası karşılıklarını ihtiva ettiğini ve müzakere sırasında feyizli bir direktif ve kıymetli irşadlarınızla bir kat daha tekâmül ederek alacağı son şekle önümüzdeki senenin umumî faaliyet istikametlerini en iyi gösteren bir eser haline geleceğine kati inancım bulunduğunu arz ederim.

REİS - Söz alan arkadaşların isimlerini sırasıyla okuyacağım:

Ali Rana Tarhan, Feridun Fikri Düşünsel, Celâl Bayar, Cemil Sait Barlas, Hikmet Bayur, Kâzım Berker, Emin Aslan Tokad, General Kâzım Karabekir.

İsmi kaydetmeyi unuttuğumuz kimse varsa lütfen işaret buyursunlar, kaydedelim.

A. R. TARHAN (İstanbul) - Muhterem arkadaşlar, Bütçe müzakerelerine bu yıl -iki gün de olsa- daha evvel başlamak imkânını bize veren Bütçe Encümenine ve kıymetli beyanlarıyla bizleri tenvir buyuran Sayın Maliye Vekiline teşekkürden sonra, Yüksek müsaadenizle, grubumuzun 1944 bütçesinin ana hatları hakkında görüşlerini arz edeyim.

Bu bütçenin gelir ve masraf maddelerinden bazıları ele alınarak tahminlerindeki isabet derecesi üzerinde ileri sürülecek mütalâaların, lehinde ve aleyhinde söylenebilir. Fakat yekûn itibarıyla tahmin isabetli esaslara istinad ettirilmiştir; ve yüzde beş kadar açığı, emisyonla değil, istikrazla karşılanacak olan 1944 bütçesi iyi bir bütçedir.

Bu bütçenin ehemmiyetli bir hususiyeti, âdi ve fevkalâde gelirleri ve masrafları bir yere toplamış olmasındadır.

Şimdiye kadar ihtiyaç görüldükçe Büyük Meclise arz edilerek ve fevkalâde kaynaklarla karşılanmakta olan Millî Müdafaa fevkalâde masraflarının bir senelik tahmini, bunları temin edecek gelirlerle, yüksek tetkiklerine arzedilmiş; ve bu suretle Grubumuzun, bütçenin tanzim sureti hakkındaki temennilerinden biri de yerine getirilmiş bulunuyor.

Şekle ait gibi görünen bu yenilik, Hazinesin malî yılı içinde yapacağı tahmin edilen bütün masrafları ve bu masrafların nasıl karşılanacağını bir arada tetkik etmek imkânını verdiği için esastır.

Dünyanın bugünkü şartları içinde bu elverişli durumlarda bütçe tanzimi bir muvaffakiyet sayılmalıdır. Hükümetin bu muvaffakiyetini tebarüz ettirmeyi bir vazife bilirim. Fakat aynı zamanda şunu da tebarüz ettireyim ki, günün icaplarına daha uygun bir tasarruf zihniyetinin hâkim olmasını görmekte esastır dileğimizdir.

Masraf maddeleri incelenirken, bunların tahminlerinde isabetsizlik olmadığı hatta birçoklarının arttırılması yerinde olacağı iddia edilebilir.

Fakat ehemmiyetli ihtiyaçlarımızdan bir kısmı bu bütçe ile de karşılanmamış olduğuna ve hepsini karşılamaya bugün imkân bulunmayacağına göre (İstikrazla da kapatılacak olsa, açık bütçe zamanı değildir. Yarın ne olacağını bilemeyiz. Gelirlerimizden bir santim fazla sarfedemeyiz) zihniyeti hâkim olduğu gün, Hükümet de Meclis de daha müsterih olacaktır.

Muhterem arkadaşlar; Bütçeden bahsederken, bunun gelirlerini temin eden mükellefleri yanımızda görüyoruz.

Fedakâr çiftçilerimiz, Devlet kadrosunun feragatlı mensupları türlü faaliyetleriyle milletin hayatında rol almış kıymetli vatandaşımız, elbirliği ile gaye birliği ile, yurdun ihtiyaçlarını temin etmektedirler.

Bunların bir kısmı dışından tırnağından arttırarak yurt ödevini şerefle yerine getirmeye çalışırken, bazılarından kolayca ödeyebilecekleri miktarı, eksik tahsil etmeye hakkımız yoktur.

Büyük Meclise sunulmak üzere olduğu anlaşılan yeni kazanç vergisi lâihasının, malî hükümlerin bu bakımdan ıslahı yolunda, esaslı bir adım teşkil edebilmemesini temenni ederiz.

Bu bahiste, vergilerin verimini arttırmakta en müessir rolü oynayacak olan mükellefin ve Hazinesin haklarını aynı derecede koruyucu, ehliyetli hesap mütehassısları yetiştirmek mevzuunu hatırlatırız.

Bu mütehassısları yetiştirmek için şimdiye kadar alınmış olan tedbirlerin ihtiyacı karşılamış olduğunu zannetmiyoruz. Değerli ve güvenilir kimselerin bu

mesleğe rağbetlerini arttırmak için daha ne lâzımsa biran evvel yapılması kanunların ıslahından beklenen faydanın tahakkuku için zaruridir.

Muhterem arkadaşlar;

Hükümet esbabı mucibesinde bahsı geçen (teadül kanunu üzerinde memurlar lehine bazı tadil teklifleri)nin Büyük Meclise sunulmuştur. Bu tekliflerin Büyük Meclisce lâıyk oldukları alâka ile inceleneceğine şüphe yoktur.

Bu münasebetle, ıslaha muhtaç olduğu Büyük Meclise senelerdenberi tebarüz ettirilmiş olan Memurlar Kanununu hatırlatmak yerinde olur.

Devlet ve müesseseler baremleri kanunlarını ve bunların mensuplarının faaliyetlerine müessir olan diğer kanuni hükümleri fenayı ve işe yaramayanları barındırmayacak, sadık ve faydalı Devlet hâdimlerini halde ve istikbalde koruyacak, bulunduğu işte terakki ve ıslah hamleleri yapmağa muktedir teşebbüs esbabını teşvik edecek ve yahut işlerinin iyi ve zamanında görülmesini her düşüncenin üstünde tutacak - surette düzeltmek, tamamlamak; bir taraftan da tatbikatta kemiyet yerine keyfiyeti ikâme etmek, Devlet mekanizmasının hepimizin istediği derecede iyi ve verimli işlemesini temin etmenin çaresidir.

Bütçe müzakeresinde müstakil gruptan istemeğe alıştığımız (ücretli memurları maaşa geçirmek) mevzuu, Hükümetine tevdi ettiği lâyiha üzerinde, Bütçe Encümeninde incelenmektedir. Âmme hizmetlerinde daimî vazife alan bütün vatandaşların aynı haklara ve aynı teminata malik olmalarını sağlayıcı bir lâyihaın yakında yüksek tetkikınıza arz edilmesini temenni ederiz.

Muhterem arkadaşlar,

1944 bütçe layihasının ana hatları üzerinde grubumuzun görüşlerini arzettim.

Müsaade buyurursanız şimdi de geçen hazirandan beri grubumuzun müzakerelerine mevzu teşkil etmiş olan mühim meselelerin bazılarında kısaca bahsederek, Sayın Hükümetimizden temennilerde bulunayım.

Bunlardan umurun sıhhatine taallük edenleri, tifüs ve sıtma ile mücadeledir.

Tifüsle mücadelenin muvaffakiyetle neticelenmiş olduğunu görmekle seviniyoruz. Bu mücadelenin devam edeceğinde şüphemiz yoktur.

Sıtma ile mücadeleye gelince; 5 ikinci kânun 1944 tarihinde Grubumuz adına Büyük Meclise sunulmuş olan bir sual takriri münasebetiyle vâkı beyanatımızı hatırlatarak, Sayın Sıhhat Vekilimizden, teşebbüslerinin bugünkü safhaları hakkında bizi aydınlatmalarını rica ediyoruz.

Öğrenmek istediklerimizin başlıcaları şunlardır :

1- Çeltik ekimi kanununu ıslah için Sıhhat ve Ziraat Vekâletlerince hazırlanmış olan iki ayrı lâyiha, İcra Vekilleri Heyetince birleştirilerek son şeklini almış mıdır? Bu lâyiha Büyük Meclise ne vakit sunulacaktır?

2- Sıtma mücadele teşkilâtının verimini arttırmak için hazırlanacak olan lâyiha ne safhadadır? Mücadelenin bu sene daha şümüllü ve daha müessir olması için tedbirler alınmış mıdır?

Grubumuz adına sorulmuş olan diğer bir sualde, Sayın Nafia Vekilimizin, yer depremi zararlarını mümkün mertebe önlemek için alınacak tedbirler hakkında, Büyük Mecliste beyanatta bulunmalarına vesile olmuştu.

O beyanlariyle ilgili iki lâyihayı takdim ettiler. Encümenlerde incelenmekte olan bu lâyihalar, mevzuu yüksek huzurunuzla getirecektir. Şimdilik yalnız son yer depremlerinde evsiz kalan yurttaşlarımızı barındırmak için girişilen teşebbüslerin mahiyeti ve verimi hakkında, bu kürsüden beyanatta bulunmalarını diliyoruz.

Muhterem arkadaşlar; pasif korunmada görülen umumî gevşemenin büyük mahzurları, Sayın Dahiliye Vekilinin huzuriyle Grubumuzda yapılan müzakerelerde de, tebarüz etmiştir.

İşin yeniden ele alındığını görüyoruz. Mümkün olan bütün ihtiyat tedbirlerinin alınmasını, pasif korunma cihazının işler bir hale gelmesi için, Hükümetimizin ve halkımızın, mevzuun ehemmiyetiyle mütenasip alakayı âzami dereceye çıkarılmalarını temenni ederiz.

Bu konuda, bazı yeni kanuni hükümlere ihtiyaç olduğunu Sayın Dahiliye Vekilimizin Grubumuza ifade buyurmuşlardı. Bunlara ait lâyihalar gelir gelmez, büyük Meclisin yakın alâkasını uyandıracak şüphesizdir.

İhtiyat tedbirlerinin tam olarak hepimiz tarafından alınmasını isterken , unutmıyoruz ki, en mükemmel korunma tertibatı olan yerler bile şiddetli her gün artan tayyare hücumlarının dehşetli tahriplerinden masun kalmıyor ve kalamaz, bütün bunlara millî azîm ve iradenin kuvvetiyle dayanılır.

Grubumuzda da çok alâka uyandıran ve esaslı müzakerelere ve tetkiklere konu teşkil eden toprak mahsulleri vergisinin cibayeti için yeni bir kanun kabul edilmiş bulunuyor. Hükümetin bu kanunu, mükellefi ve Hazineyi aynı derecede koruyacak surette tatbika muvaffak olmasını dileriz.

Muhterem arkadaşlar; memurlara yardım işi grubumuzca da incelenmiştir. Bu mevzuun rapörtörü tarafından hazırlanmış olan raporu diğer arkadaşlarımızın bu hususta ileri sürdükleri mütalâalarla birlikte, Sayın Hükümetimize tevdi ettik. Tatbik şeklini Hükümetin imkânları tayin edecektir.

Esas emelimiz, yardımın başlaması ve memurların aylıkları gibi bilinir ve muntazam verilir olmasıdır.

Bu münasebetle hayat pahalılığına temas etmemek mümkün değildir.

Bütçe Encümeni de (çok çetin ve önemli) vasıflarıyla vasıflandırdığı bu meselenin sebepleri ve tesirleri üzerinde durmuştur.

Bizim bugün ricamız, fiyat murakabesi konusunda alınmakta olan tedbirlerin tatbikatı ve tesirleri hakkında Hükümet tarafından mümkün olan izahların burada verilmesidir.

Harp ekonomisi yurdumuzda nasıl tatbik edilmelidir? Mevzuu incelemek için ayırdığımız arkadaşlarımızın tanzim ettikleri raporu bu raporun ihtiva ettiği maddeler üzerinde karar almayı teşrii bir teşekkül için mümkün ve muvafık görümlerle gözönünde bulundurulması faydalı olur mülâhazasıyla Sayın Hükümetimize tevdi ettik.

Esas olarak şunu tebarüz ettirmek isterim ki, bundan evvelki devrede müstakil grubun her fırsatta ifade ettiği gibi bugünkü arkadaşlarımızı da şu noktada birleştiriyorlar:

Yurdun bütün iktisadi faaliyetlerini aynı hedefe, umumî selâmet hedefine yöneltmek için, Hükümetin isabetli müdahalesine lüzum, zaruret vardır; ve bu müdahale ve tanzimin tedbirleri, ahenkli insicamlı, birbirini tamamlayıcı olmalıdır. Planlanmış bir tedbirler manzumesi teşkil eylemelidir.

Muhterem arkadaşlar; yurdumuzda sosyal yardım konusunu incelemek için, grup arkadaşlarımızdan bir komite teşkil etmiştik.

Sosyal yardım işini yurttan, köy ve kasabayı birbirinden ayırmayan bir kül halinde mütalâa eden komite, bu mevzuu:

Halen yardıma muhtaç olanları korumak.

Vatandaşın müstakbel hayatını teminat altına almak.

Olmak üzere ikiye ayırmış ve bunları tertipliyecek muayyen ve mesul bir tek teşkilâtın kurulmasını; ve mevcut mevzuata nazaran Devlet ve hayır müesseselerine yapılmakta olan yardım işlerinin bu teşkilât tarafından idare edilmesini; ve yardım işleri için icabeden malî vasıtaların bu teşkilât emrine verilmesini; zaruri görmüş mevzuun ehemmiyetine binaen işin bu zaviyeden Hükümet tarafından tetkiki doğru olacağı neticesine varmıştır.

Millî yardımlaşma işinin bütün şümüliyle ele alınabilmesi için her şeyden önce, ihtiyaçların ve bu ihtiyaçları karşılayacak kaynakların, bu işte halka ve Devlete düşecek vazifelerin, nelerden ibaret olacağını tesbite yarayacak esaslı tetkiklerin, ihtisas erbabı tarafından yapılması zaruri olduğu kanatındayız. Bu tetkikler yapılırken bazı memleketlerin son senelerde hazırladıkları projelerden bizim şartlarımıza göre faydalanmaya da çalışılması tabiidir.

Türk'ün geleneği olan dayanışma ve yardımlaşmayı, bugünkü ihtiyaçlarına uygun ve bütün yurttaşlarımıza şâmil bir şekilde gerçekleştirmek yolunu tutmak

için, esaslı tetkiklere biran evvel başlanmasını sayın Hükümetimizden rica ederim.

Muhterem arkadaşlar;

Bütçe müzakereleri münasebetiyle vâkı mâruzatımızı, İcra Vekilleri teşkilâtına ait iki mütalâa ile bitirmek istiyoruz.

Birincisi, iktisadî durumdaki fevkalâdeliğin istilzam eylediği tedbirler manzumesinin ahenkli ve insicamlı olarak zamanında alınmalarını takip etmek vazifesiyle mükellef herhangi bir vekâletin gündelik meşguliyetlerinden azade olarak toplu görüşle çalışmak imkânına malik vekâletsiz bir vekilin, vücudundan çok istifade edilebileceği mütalâasıdır.

Bu, Başvekil işidir denebilir. Fakat bir kaç umum müdürlük doğrudan doğruya kendisine bağlı dururken yeni bir kanun lâyihasıyla Genel Kurmay Başkanlığı işleri mesuliyetini de deruhte etmek üzere bulunan ve Hariciye ve Dahiliye işlerini yakından takip etmeği ihmal edemeyecek olan Başvekilin, iktisadî işleri toplayıp tanzim ve takip etmesine maddeten imkân göremiyoruz.

Arzını faydalı gördüğümüz ikinci mütalâa da siyasi müsteşarlıkların yeniden ihdasıdır. Siyasi müsteşar her vekâlete lâzım olmayacağı gibi bazı vekâletlere birden ziyade lâzım olabilir.

İyi seçilmek, vazifeleri ve salâhiyetleri isabetle tesbit edilmek şartıyla siyasi müsteşarların vekâletlerde çok verimli ve Mecliste de faydalı olacaklarına kaniiz.

Tam muvaffak olmuş bir siyasi müsteşarın şahsında, tecrübeli bir vekil namzedi bulunabileceği de kayda değer.

Seri ve isabetli hükümet kararları isteyen ve bu kararların en verimli surette hemen tatbikına her zamankinden ziyade ihtiyaç gösteren dünya şartları içinde yaşıyoruz. Böyle zamanlarda İcra Heyetini mümkün olan her yoldan kuvvetlendirmeye çalışmak kadar tabii bir şey olmaz. Dışarıdan görüşümüzle faydalı bulduğumuz bu iki fikri muhterem hükümet şefinin yüksek takdirlerine arzederiz.

Muhterem arkadaşlar, Cumhuriyet Halk Partisi Müstakil Grubu, sayın Saracoğlu Hükümetine bütçe müzakereleri münasebetiyle itimadını yeniler; Vatanımıza ve Milletimize iyi hizmet etmeğe daima muvaffak olmalarını candan temenni eder. (Alkışlar)

REİS - Feridun Fikri Düşünsel.

F. F. DÜŞÜNSEL (Bingöl) - Arkadaşlar, bütçe münasebetiyle erkamdan ziyade Hükümetin müstakbel, yani önümüzdeki sene içindeki umumî faaliyeti hakkında bazı maruzatta bulunacağım. Yalnız bundan evvel sayın Maliye Vekilimizin izahları esnasında işaret buyurdıkları bazı noktalar hakkındaki fikirlerini ifade edeceğim. Sayın Rana Tarhan'ın da beyan buyurduğu üzere, hakika-

ten bu seneki bütçemizin güzel bir vasfı; âdi ve fevkalâde bütçenin bir mecmua içinde toplanmış bulunmasıdır. Ki bu, ilerisi için ve bütün muamelelerimizin intizamla yürütülmesi için güzel bir tezahürdür. Sonra Maliye Vekilimizin yine bizi çok sevindiren bir mütalâaları da, bu sene zarfında hiç emisyon yapılamayacağı keyfiyetidir. Bu suretle Millet kürsüsünden önümüzdeki sene için hiç bir emisyon yapılmayacağıнын beyan edilmiş bulunması, paramızın umumî vaziyetini takviye edecek ve halkımızın da her suretle memnuniyetini mucip olabilecek ve muamelâtında kendisini daha tasarruflu, daha dikkatli harekete sevkedecek bir vaziyet olmak itibariyle bu da ayrıca mucibi memnuniyettir.

Yine lâyhada gördüğümüz, memurlara ayniyat yardımı keyfiyeti. Bunun da Parti Grubunda ne kadar ehemmiyetle arkadaşlar tarafından tebarüz ettirildiği ve netice itibariyle Hükümetin bir an evvel bu hususu tatbik etmesi hususunda yapılan tavsiyenin güzel bir neticesidir. Bundan dolayı da ayrıca memnuniyet tabiidir.

Yalnız sayın Râna Tarhan'ın kıymetli mütalâalarında beyan edildiği şekilde, bunun bilinir ve muntazam bir şekilde olması ve artık hiç bir vakit kaybına da meydan vermeden tam ve kâmil bir şekilde tatbik edilmesi lazımdır. Zaten sayın Maliye Vekilimiz 14 milyon lira raddesinde başlayacak olan bu işin 35 milyon liraya kadar gideceğini söylemişlerdir ki bu da umumiyet itibariyle memurlarımızı, tamamiyle değilse bile geniş bir ölçüde memnun edecek bir keyfiyettir. Bir taraftan emisyona gitmemek, diğer taraftan bu suretle ayniyat yardımı muntazam bir şekle gireceği için muhakkak ki memurlarımız üzerinde 1943 senesine nazaran 1944 senesinde herhalde iyice bir vaziyet husule getirecektir. Bu da memnuniyete şayandır.

Sayın Maliye Vekilimiz, toprak mahsülleri vergisi üzerinde durdular.

Biliyoruz ki, Büyük Meclis geçende, daha bundan 15 gün kadar evvel, Toprak Mahsulleri Vergisi Kanununu çıkardı. Geniş müzakerelere ve çok dikkatli tetkiklere mevzu teşkil eden bu kanunun, öyle umuyoruz ki, önümüzdeki yıl içinde çok semereli neticeleri olacaktır. Bunun güzel tatbiki neticesi olarak Devlet ambarlarına girecek geniş ölçüdeki mahsul, belki umumiyetle müstehlikimizin daha bol ve daha geniş mikyasta ekmek istihkakına nail olmasını temin edecektir. Bu noktai nazaradan Toprak Mahsulleri Vergisi Kanununun tatbikinde bütün alâkalıların en geniş ölçüde ihtimam göstermelerini büyük bir millet meselesi, halkın umumî hayatı için, hayat pahalılığı mevzuu için en esaslî bir vasıta teşkil edeceğini takdir etmelerini çok ehemmiyetli görürüm. Şunu da ifade etmek lâzımdır ki, 1943 senesi zarfında Toprak Mahsulleri Vergisi Kanununun, herhangi bir müessir altında olursa olsun güzel işlememiş olması keyfiyeti bugün şu andaki çekmekte olduğumuz hayat pahalılığı vaziyetinin tahakkukunun büyük bir müessiridir. Eğer müstahsil Devlete olan borcunu zamanında ve tamam olarak ödemiş olsaydı, eğer alâkalılar tam bir dikkat ve itina göstermiş olsalardı. Bugün

tahakkuklar başka türlü olurdu ve şimdiki etmek istihkakını da 300 gramda tutmak vaziyetinde kalınmaz ve binnetice bol bir tevziye doğru gidilmesi neticesi olarak memlekette ücretlerin de bir dereceye kadar inmiş, hayatın da bugünkü sıkıntısı kalmamış olurdu. Derhal söyleyeyim ki, asıl mütalâatımın sıklet merkezini, bilâhare arzedeceğim fiyat politikası teşkil edeceği için, bu husustaki mâruzatım bundan ibaret değildir. Şimdiki temasım, Toprak Mahsulleri Vergisi kanununa ilgisi bakımındandır.

Sayın Maliye Vekilimizin Düyunu Umumiyenin tasfiyesi hususundaki güzel sözleri, bütün Türk çocuklarını memnun ve mesrur eden bir şeydir. Acı bir mazinin bu kötü mirasının temizlenmesi keyfiyetinin Büyük Meclise ve bizlere nasip olmuş bulunması hepimizin kalbini fahr ile dolduracak bir vaziyettir. Bu cümlemiz için hakikaten derinliğimize kadar hissolunacak bir vaziyet vücade getirmektedir.

Hazine bonolarına halkımızın yaptıkları yardıma temas buyurdular. Bu da cidden mucibi memnuniyettir. Memlekette dahilî kredinin teessüsü, memleketi ecnebi sermayeye müracaattan müstağni kılabacak bir kuvvet teşkil ettiği ve milletimizin daima kendi menabii ile inkişaf edeceğini temin ettiği için, bundan dolayı duyduğumuz haz da cidden büyüktür.

Nakit mevcudunun ve devrinin artmış olmasından bahis buyurdular. Bu da cidden mucibi memnuniyettir.

Bu noktaları bu şekilde tebarüz ettirdikten sonra Bütçe Encümeninin yürüttüğü kıymetli mütalâalar; Encümeninde yaranın üzerine cidden parmağını basmış olduğunu gösterir. Bütçe Encümeni şöyle diyor; bir kaç senedenberi memleket müdafaasını sağlamak ve kuvvetli bir orduyu ayakta tutmak maksadiyle geniş ölçüde fedakârlığa katlanırken karşılaştığımız geniş ve önemli mesele fiyatlarda görülen devamlı yükselmelerdir.

Hakikaten, arkadaşlar bugünün en büyük derdi bu fiyat meselesidir. Bugünümüzün sıkıntısı budur, yarınımız için de bize endişeler vermektedir. Bugünümüzün sıkıntısıdır; halkımızın, gerek memur olsun, gerek dar gelirli vaziyette bulunsun, bir kısmı müstesna, umumiyet itibariyle halkın çekmekte olduğu müşkilât, sırf bu fiyat yükselmesi neticesidir. Sayın Maliye Vekilimiz güzel bir şekilde tebarüz ettirdiler ki bu fiyat yükselişi, yalnız memleket parasının artışından doğma bir vaziyet değildir. Geçenlerde de bir münasebetle arzetmişim, hepinizin de gördüğü gibi, her memlekette, memleket parasının umumî hayatta fiyatlara yaptığı tesir muayyen bir miktara vâsıl olmaktadır. Halbuki, bizdeki hayat endeksi, bugünkü pahalılık, paramızın artışı vaziyetiyle mütenasip olmayacak bir durum irae etmektedir. Bu sebepleri bulmak hususunda bir çok tetkikat yapıldı. Bütçe Encümeni bu bapta bir şey söylemiyor. Yalnız tahdit hakkında bir noktai nazar irae ediyorlar.

Nitekim sayın Râna Tarhan da beyanlarında bu noktaya iliştiler ve bu gibi iktisadi harp ekonomisine taallük eden, yani umumî fiyata müessir olabilecek mevzularda Devletin isabetli müdahalesine ve ahenkli, birbirini tamamlayıcı tedabir manzumesine ihtiyaç olduğundan bahis buyurdular.

Arkadaşlar, bendeniz vaziyeti kendi görüş penceresinden şöyle mütalâa etmekteyim. Eğer üç nokta esaslı şekilde tanzim edilecek olursa bu fiyatların vaziyetine tesir yapmak mümkün olabilecektir.

Bunlardan birincisi, ekmek ve buğday politikasının güzel kurulması ve işletilmesi,

İkincisi murakabenin temini,

Üçüncüsü münakale sisteminin iktisadi gayeye göre uydurulması.

Eğer biz bunları güzel yapabilirsek, öyle zannediyorum ki, ilerisi için en salim bir vaziyete girmiş oluruz. Halbuki bu hususlarda tam matlup vecihle bir ahenk kurulamadığı için -zaten Rana Tarhan da beyanlarının bir kısmında ahenk mevzuuna temas buyurdular- bu ahenk temin edilemediği içindir ki, murakabe, münakalede ve ekmek müsellesinde şimdiye kadar muvaffak olamamızın neticesi bugünkü sıkıntıya bizi düşürmüştür. Bugünkü sıkıntının bir tezahürü bu işin tanzim edilemeyişi gene ekmek ve buğday mevzuunun içindedir.

Sayın Münakalât Vekilinin verdiği izahlarından anlaşılıyor ki, şimdi şurada, burada çürümekte olan mallarımız yoktur. Belki vardır, fakat umumiyet itibariyle münakalât vaziyetinin bir düzene girdiğini ifade buyurdular. Lâkin bugünkü münakale mevzuunda büyük sıkıntılar çekilmekte olduğunu intihap dairelerinden dönen muhterem arkadaşlarımız ifade etmişlerdir. Fakat asıl mesele, tekrar ediyorum, bugün ekmek ve buğday vaziyetidir.

Arkadaşlar, bugün Mayısın 22'si olduğu halde henüz ekmek istihkakının artırılmış olduğu hakkında katî bir karara varılmamış olduğunu görmekteyiz. Bunun bütün müessirlerini en geniş bir anlayış zihniyetiyle, benden çok tecrübeli ve bilgili arkadaşlarımız, teknik olduğu kadar memleketin iç durumunu bilen ve daima intihap daireleriyle temas vaziyetinde bulunarak memleketin mahsul vaziyetini ve gelecek mahsulün vaziyetini en iyi şekilde kestirecek durumda olan çok kıymetli, tecrübeli ve malûmatlı arkadaşlarımla yapmakta olduğum görüşmeler neticesinde hâsıl ettiğim intiba şudur ki, artık bugün memleketin şu pahalılık vaziyetinde ve Haziran ayı içinde ekmek istihkakını geciktirmeden artırmak mümkündür.

Bugüne kadar geçen zaman üzerinde durmuyorum. Hiç olmazsa bundan sonra Haziran ayı içerisinde cesaretle arttırılabilirse bu memlekette hayat pahalılığına karşı iyi bir mücadele yapılmış olacaktır. Ekmek köylünün hem katığı hem de ekmeğidir. Şehirlerde dahi şimdi ekmek katık olarak yenmektedir. Bugün bir çok

aileler vardır ki, yalnız ekmek yemektedir. Bu vaziyette ekmek miktarının artırılması fiyatının artırılmasını söylemiyorum, miktarının artırılması hayat pahalılığı üzerinde % 100 geniş ölçüde müessir olacak bir tedbir olacaktır. Arkadaşlar bakınız bunun için ikinci bir vaziyet tasviri görüyorum o da şudur; memleketin bugünkü durumunda birmüselles tasavvur ediniz, müstehlik, müstahsil, Devlet otoritesi ve bütçe evvelâ müstahsili de alalım. Biliyorsunuz ki, geçen sene fiyatlar, buğday fiyatları yüz kuruşa yaklaştı ve geçti.

Hükümetimizin son bir sene zarfındaki birtakım tedabiri ile bu vaziyet tersine doğru, geriye alındı. Bunun bir muvaffakiyet olarak bendeniz şahsen kaydederim. Ancak bunun nereye kadar, gidebileceğini ve müstahsili ne dereceye kadar ızzar etmiyecek bir duruma getirilebileceğini iyice kestirmek ve hata etmemek lâzımgelir. Bu tıpkı tırnakla etin kesilmesi gibidir. Ben ki umumî hayatın ucuzlatılmasını istiyen bir arkadaşınızı, fiyatları ucuzlatmak ve aynı zamanda gelecek sene müstahsili daha çok istihsal yapacak bir duruma getirmek imkânı gözönünde tutulur ve bunun için en sert şekilde tedbirlerle bu muhafaza edilebilirse mesele kalmaz. Yoksa bendeniz gelecek sene ekimin azalmasından ve müstahsilin umumî masrafını koruyamayacağından bihakkın endişe ederim. Bu itibarla işi müstahsilin zaviyyesinden ciddiyetle ve esaslı bir şekilde mütalâa etmek lâzımdır. Arkadaşlarımızın vermekte olduğu malûmat ve bendenizin kendim edindiğim intiba odur ki, bugün memleketin bir çok yerlerinde müstahsilimizin elindeki mal kıymetlendirilememektedir. Bu önümüzdeki yıl bol bir mahsul olduğu takdirde müstahsilin umumî durumu çok sıkışık bir vaziyete düşebileceği görülmektedir. Yani şöyle de ifade edilebilir, bugün müstahsilin elinde Hükümete verebileceği serbest piyasaya değilse bile, Hükümetin serbest mübayaa üzerinden alabileceği vaziyet kendisini takviye edecek bir durumdadır, elinde mevcudu vardır. Bütün arkadaşlarımız, bilhassa yaylalı arkadaşlarımız bu hususta bir şey vermeyen, bir not vermeyen ayrı bir kanaattadır.

Gelelim müstehlikin vaziyetine; biliyorsunuz ki, müstehlik kara borsaya gayet kötü vergiler vermektedir. Yani bugün İstanbul şehrine günde takriben 300 çuval açıktan un girmekte olduğunu söylüyorlar. Zaten bu, bunu bilen arkadaşlarımızın gözle gördükleri bir keyfiyettir. Her yerde yufka satılmaktadır, kadayıf satılmaktadır, şu satılmaktadır. Bunlar nereden geliyor? Kara borsadan geliyor. Binaenaleyh diğer taraftan da müstahsil, meselâ demin arkadaşlarımızın birinin söylediği gibi, İzmir'in kenarında un kırk kuruş olduğu halde İzmir'in içinde 90 kuruşa satılmaktadır. Bu tanzime ihtiyaç messeden bir keyfiyettir. Görülüyor ki, bununla müstahsil mutazarrırdır, müstehlik mutazarrırdır, Devlet otoritesi mutazarrırdır.

Arkadaşlar: Hükümetin verdiği iki kilo unun böyle büyük şehirlerde hayata büyük tesiri olmuştur. Verdiği bir kilo makarnanın faydası olmuştur.

Demek ki verilecek unun, verilecek makamanın işde gösterilecek kolaylıkların muhakkak ki, hayatın ucuzlamasında tesiri olacaktır.

Onun için bendeniz Hükümetten sureti katiyede rica ediyorum. Bu mevzuu kati bir şekilde ele alarak, bugünkü duruma göre, vaziyeti tesbit ederek, en cesaretti bir surette, bu istihkakı arttırmak meselesini neticelendirsin.

Diğer taraftan şunu da ilâve edeyim ki, Hükümetin yapacağı tetkikat esnasında fakir halkın tam gıdası mahiyetinde olan bazlama, börek ve simit gibi şeyler üzerinde de Hükümetin bir tetkik yapmasını karara bağlamasını faydalı görüyorum. Çünkü arkadaşlar; bir kere tasavvur buyurunuz, yeni bir mahsul geliyor. Ambar zaten nakâfi bir vaziyettedir. Bu şekilde bu malın bir kısmını çürüteceğimize halkımıza enerji yapmağa elverişli olan bu unlu maddeler miletin, halkın vücudunu takviye edecektir. Bu millî menfaatimiz iktizasından değil midir? Düşünelim bir kere arkadaşlar; bu halde bu şekilde yaşamağı tasavvur ediniz. Üstelik bunlar şeker de yiyemiyor. Evet; memurlarımıza muayyen bedele şeker veriliyor. Fakat halkın umumî iâşe vaziyetinde şeker fiyatlarının bugünkü durumundan dolayı kâfi derecede şeker temin edemedikleri için, şeker ihtiyacını alamadıklarından kısmen olsun unlu maddelerle vücutlarını kuvvetlendirmeğe çalışıyorlar. Bu hususta sayın Rana Tarhan arkadaşımızın da bundan evvelki beyanlarında söylemiş olduğu gibi muayyen bir kalori miktarı doldurmalarında hayati mecburiyeti vardır. Binaenaleyh, bu mevzuu da o mevzua bağliyerek takdirlerine bırakıyorum.

Bu münasebetle fukaraya şeker tevzii için, Hükümetin bir çare bulmasını zaruri görürüm. Merhum Refik Saydam zamanında şeker tevzii hakkında bir prensip ortaya konmuştu. Sonra tatbik edilmedi. Fakat tatbik edilmemesi sebebi hakkında tam bir fikir edinemedik. Yalnız dendi ki, bu kabili tevzi değildir. Böyle bir mütalâa ileri sürüldü. Halbuki pekâlâ benzin ve gaz tevzi edilmektedir. Bu gibi şeylerin tevziinde bir itiyat ve mümarese hâsıl etmiş bulunmaktayız. Binaenaleyh, fukaraya şeker tevzii mevzuunda, Hükümetçe ehemmiyetle nazarı dikkate alınmasını ve bilhassa fakir çocukların vücutlarının şeker ihtiyacının takviye edilmesini ehem görmekteyim.

Arkadaşlar, fakir halka yardım hususunda, Hükümetin vermiş olduğu güzel bir karar vardır ki, O da Kızılay'ın gayretiyle inkişaf etmektedir. Bu sene Kızılay'daki tetkikatımız esnasında gördük ki, Hükümet Kızılay aşhaneleri için bir milyon liraya yakın bir kredi vermiş bulunmaktadır. Bu kredi tam kullanılmış olmadığı halde, izzeti nefislerini vikaye için, halktan bir kuruş alarak onlara sıcak yemek vermek imkânı hasıl olmuştur. Bu vaziyet bir çok hayat kurtarmıştır. Kıymetli doktor arkadaşlarımız daha iyi takdir ederler ki kupkuru yemek yemek yüzünden halkımızın umumî sıhhatinin hırpalanmasına meydan vermemek te hepimizin memnuniyetle üzerinde duracağımız bir şeydir.

Arkadaşlar, fiyat mevzuuna geçmeden evvel şunu da ifade edeyim ki, Hükümetin çıkardığı ihtikâr kararnamesi esas itibariyle faydalı bir teessüstür. Ancak bu kararnamenin tatbikatında bilhassa fatura vaziyetinde bir çok şekle gidilmesi, bir çok tatbikçi vaziyet vücade getirilmesi yüzünden bir çok sıkıntılı vaziyetlerin hâsıl olduğu görülüyor. Yanlış telâkki edilmesin, lüzumsuzdur demiyorum, lüzumsuz olduğuna kani olsam onu ifade ederim. Faydalıdır. Faydalı, iyi bir başlangıçtır. Zaten memlekette teşkilât namına, işletme namına ne yapılırsa iyi bir adımdır. Ancak fatura tanzimi bilhassa havayıcı zaruriye kalemleri üzerinde olursa çok müşkülâtı mucip olabileceği için bunların tanziminde, hassatan halkın gıda ihtiyaçlarına taallûk eden noktarlarda Hükümetin, İktisat ve Ticaret Vekâletlerinin, bu kararnameyi esaslı bir surette takibetmesi ve tashihi icabeden noktaları bir tatbikat safhası addederek düzenlenmesinde fayda ve zaruret vardır. İktisadi işleyişteki ahengi temin etmek için bunu bir zaruret olarak mütalâa ediyorum. Bir çok mütehasşis kimseler de böyle görmektedirler. Onun için ben Hükümetten rica ederim, bu kararnamenin tadili icabeden yerlerini, alâkalıların ve mütehasşisların da mütalâasını alarak tadil etme mevzuu üzerinde işlesinler.

Bu mevzuyla ilgili olmak bakımından kâr hadlerine de temas edeceğim. Camla mensucata aynı mahiyette hadler konması bir çok tenkidi mucip olmaktadır. Yani kâr hadlerine dahi bir revizyon icabetmektedir. Bugünkü durumda kırtılacak camların mala bindireceği fiyat vaziyetiyle, yerinde on sene dursa bile bir şey olmayacak olan bir top kumaşın kâr hadlerinin aynı ölçüde konmuş olması bittabi haklı tenkitlere sebebiyet vermektedir. Buna sebebiyet vermektense bunun daha esaslı bir revizyona tabi tutulmasında fayda gören arkadaşlarımız vardır. Demin arzettiğim murakabe meselesinin takviyesi pek lâzımlı bir keyfiyettir. Nitekim demin arzettiğim münakale, murakabe ve ekmek... Bugün murakabe kâfi derecede kurulabilmiş değildir. Şimdi görüyoruz ki yeni kararnamenin aldığı şekilde murakabe bir dereceye kadar işleme vaziyetine bağlanmış oluyor. Ancak bunun henüz ne netice vereceğini kestirememekle beraber sıkı takviye edilmesi ve eğer cezalar kâfi gelmiyorsa Millî Korunma Kanununda bu bapta hükümlerin takviye edilmesinde, bilhassa bu mekanizma sıkı kontrole tabi tutulmasında zaruret vardır. Çünkü bugüne kadar işi aksatan, Samî arkadaşımızın bir beyanatında işaret ettiği gibi, asıl bu mesele adliye ile iktisatçı unsurun birleşememiş olması keyfiyettir.

Dosya adliyeye natemam olarak geliyor. Adliye eksik gelen bir dosya karşısında hukuk esaslarından ayrılamıyarak indî ve takdirî bir takım hükümlere varamıyor ve adaletin muktazasına göre hareket ediyor. Halbuki vaziyet, bir çok defalar, hakikaten bir mücrimin işin içinden sıyrılıp gitmesine sebebiyet vermiştir. Delâili toplama mevkiinde ve hukuku âmme dâvasını açmak mevkiinde

bulunan, müddeiumumiden ziyade, iktisadî organların, adliyenin önüne serdikleri delâil ve cürmün unsurları tesbit edilmiş olmalı ve delâilî, iktisadî organlar toplu bir vaziyette getirmiş olmalıdır ki, adliye katî bir karara varabilsin. Halbuki bu eksik oluyor ve yürümüyor, netice vermiyor. Binaenaleyh takip cihazına çok ehemmiyet vermek lâzımgelir. Arkadaşlar, bir adamın üç seneye mahkûm olması mühimdir. Fakat üç seneye mahkûm olur, evrak noksan olur, temyize gider ve noksanından dolayı temyiz nakzeder neticede bu adam mahkûm olmazsa bu bir fecaattir.

Olagelmekte olan iş budur. Dosya geliyor, sevkedenler bir şey yaptık zannediyorlar, bir de bakılıyor ki, dosyanın içerisi bir bardak sudur. Onun için neticede vaziyet görüyorsunuz umumî şekilde şikâyeti mucip olan şekilde geliyor. Binaenaleyh, umumî takibin şeklini kuvvetlendirmek lâzımdır.

Şimdi fiyatlar mevzuunu bitirirken bizdeki fiyatların umumiyetle çok yüksek olduğunu görüyoruz. Arkadaşlar, bu sene Sümerbank, İktisadî Devlet Teşekküllerinin tetkikatını yaparken gördük ki, demir fiyatları; bir parça siyasi havanın durulması rüzgârı eser esmez, şuradan buradan yapılan fiyat teklifleri hemen, hemen tamamıyla harpten önceki fiyatlara yakındır. Hattâ öyle fiyat tekliflerine mâruz kalınmak ihtimalleri vardır ki bu teklifler karşısında bizim fiyatların hırpalanmaması imkânı yoktur. Milletlerarası fiyat düşüklükleri yüzünden bizim iktisadî müesseselerin zedelenmesi imkânı vardır. Binaenaleyh, Hükümetin bütün dikkatinin bu noktaya çevrilmesinde fayda görürüm. Dünya fiyatlarının muhakkak yakın bir zamanda çok düşeceği ve bizim iç fiyatlarımızla bu iki fiyat arasındaki farkın bizi çok müteessir edebileceğini ve iktisadî durumumuzda bir üzüntü mevzuu olduğunun esaslı şekilde gözönünde tutulmasını çok ehemmiyetle arz ediyorum.

Dünya arasındaki para politikasına temas edecektim, hakikaten mühimdir, şuraya, biz buna hazırlanıyor muyuz? Maliye Vekilimiz bizim yarın ki para politikasına iştirakimiz ve memleket iktisadiyatını koruma ve memleketin hayat seviyesini yükseltmek için ne düşünüyor, ne hazırlık yapıyor diye bir not koymuştum. Şâyânı memnuniyettir ki, sayın Maliye Vekilimizin sözlerinin sonunda bu üzüntümü?

İ. ARUKAN (Eskişehir) – Hallettiler.

F. F. DÜŞÜNSEL (Devamla) – Hallettiler değil, yalnız yüksek dikkatlerinin bu yola çevrilmiş olduğunu ifade buyurdular. Bu noktai nazardan kalbime biraz rahatlık geldi.

Bu mevzua girmişken, yani bu memleketin iktisadî yarınına temas etmişken bir nokta üzerinde duracağım. O da şudur: Kanunlarımızın yarınki milletlerarası mücadelede Türk milletinin güzel yer alabilmesini temin edebilecek bir durumda esaslı şekilde gözden geçirilmesi keyfiyetidir.

Arkadaşlar, fikrimi izah edeyim: Mesclâ; bunun bâriz misali Muamele Vergisi Kanunudur. Biliyorsunuz ki, beş kişiden fazla çalıştıranlar hakkındaki hüküm başka, beş kişiden az çalıştıranlar hakkındaki hüküm başkadır. Şimdi bu, iktisadi hayatımızda bir sıkıntı yapmaktadır. Binaenaleyh milletin, yarın milletlerarası başka bir mücadeleye, daha korkunç, bugünkü mücadeleden daha ağır ve daha çetin ve daha yıpratıcı bir mücadeleye atılabilmesi için, milletimizi tam mânasiyle hazırlayabilmek için, istihsal cihazımızı ve teşebbüsü şahsi cihazımızı takviye etmek lâzımdır. Binaenaleyh Sayın Maliye Vekilimizden, Hükümetten ve bütün iktisadi işlerle meşgul olan kıymetli arkadaşlarımızdan ricam şudur ki; memleket gençliğini, memleket enerjisini istihsal sahasında, iktisat sahasında, yarın milletlerarası mücadelesinde çarpışabilmek, Türk milletini takat sahasına götürmek için, onların bu yola girebilmeleri için; kanunlarımızdaki teşebbüsü şahsiyi kırayabilecek, istihsalı hırpalayacak kayıtları mümkün olduğu kadar kaldıracabilecek bir tertipleme, bir plânlama hakkında yüksek huzurunuzda bir esas getirsinler. Aynı zamanda düşünülecek bir mevzu da memurların vaziyetidir. Arkadaşlar; Parti Komisyonunda ve gazetelerde intişar etmiş olan ve binaenaleyh herkesçe ve bütün milletçe de malûm olan raporunda da tebarüz ettirildiği üzere bugün Devlet bütçesinden 300 000 aile beslenmektedir. Bu, milletimiz için çoktur ve bunun devam etmesine imkân yoktur. Bu fazladır. Binaenaleyh, Hükümetin esaslı bir şekilde bu mevzuu da ela alarak tedkik etmesini ve memur adedi üzerinde gereken incelemeyi yapmasını zaruri görüyorum. Nitekim bu noktaya temas etmemekle beraber Sayın Rana Tarhan, Memurin Kanununa da temas buyurdular ve kıymetli mütalâaları arasında memur baremleri, teadülleri, ücretlilerin maaşa geçirilmesi ve Memurin Kanununun düzenlenmesi bakımından esaslı mütalâalar dermeyan ettiler. Bendeniz de bu mütalâalara ek olarak kendi mütalâamı da ilâve etmek suretiyle diyorum ki, Hükümetimizden rica ediyoruz, umumî dünya düzeni başlamadan evvel bu memleketin iktisat mücadelesini yapabilmek için lâzımgelen seferberliğin bir malzemesi ve unsuru olmak üzere bu işe de yüksek dikkatlerini çevirsinler.

Son mâruzatım; bilhassa harp sonrası için, yüksek huzurunuzda bilhassa arz etmek istediğim budur, Hükümetin bütün dünyada görülen hazırlıklara iştirak etmesidir. Bugün bombalar dünyanın bir çok yerlerinde tahribat yapıyor. O kanaatleyim ki, harp bittikten iki sene sonra bütün bu düşmanlar birbirleriyle, iktisadi, teşekküller şeklinde, elele vererek birleşerek, harabiyeti kaldıracaklardır. Binaenaleyh biz de kendi bakımımızdan lâzımgelen iç hazırlığımızı yapsak, yarınki mücadeleye Türk milletinin, bugünkü dâvaları nasıl kazanmakta ise, yarınki dâvaları da kazanmak için hazırlık yapmasını temenniden ibarettir.

C. BAYAR (İzmir) – Sayın arkadaşlar; vaktiyle bütçe müzakereleri başladığı zaman, şunu hatırlıyorum, Riyaset Makamından mebuslara şöyle bir ihtar vâkı

olurdu ve derlerdi ki, Bütçe müzakereleri başladığı zaman sual ve istihzah takrirleri durur, bütçe en geniş mânasından sual ve istizah mevzuudur. Bununla o zamanın reisleri Bütçe müzakeresinin demokrasi bakımından, millî hâkimiyetin kullanılışı bakımından ne kadar önemli olduğunu mebuslar muvacehesinde tebarüz ettirmek isterlerdi. Hakikat te budur ki, bu mebus için millet namına Devletin varidat ve masrfinı kontrol etmek kadar önde gelen vazife yoktur. Bu itibarla bendeniz de mebusluk vazifemi yapmış olmak için sözaldım ve düşündüm ki, söz almadan ve mütalâalarımı, seçim dairemdeki müntehiplerimin dileklerini, hattâ şikâyetlerini bu kürsüden söylemeden evvel rey vermiş olsam vazifemi hakkiyle yapmış sayılamam ve aynı zamanda bütçeyi olduğu gibi kabul etmiş olurum, Hakikatte bütçe hakkında benim şahsıma olduğu kadar müntehiplerime ait te sözüm vardır. Bunları müsaadenizle kısaca arzedeceğim.

Diğer hatip arkadaşlarım da tebarüz ettirdiler, bu seneki bütçemizin bir hususiyeti vardır. O da fevkalâde varidat ve masraflarla âdi varidat ve masrafların bir arada gösterilmiş olması vazifemizi ifa bakımından elbette iyi bir şeydir. Şunu da yakinen biliyorum ki, Maliye Vekâleti bu usulü tatbik etmek için uzun senelerdenberi düşünmekte idi. Bu sene muvaffak olmuştur, bunu memnuniyetle ben de karşılarım.

Bütçenin masrafları ve masraf rakamları üzerinde kalemi elime alıp ufak bir hesap yaptım. Fakat evvelâ şunu söyliyeyim ki, ben ne muhasibim ne de yardımcı bir kâtibim vardır. Eğer hesaplarımda yanılmışsam berveçhi peşin beni mazur görmelerini alâkadarlardan rica ederim. Fakat bunu doğrudur kanaatiyle ifade ediyorum.

Âdi bütçelerimiz 1940 senesindenberi mütemadi bir yükseliş tandansı göstermektedir. Bunların şimdi rakamlarını arzedeceğim: Bu sene bunun yanı başında millî müdafaayı ilgilendiren masraflarımızda 35 milyon lira bir noksan gördüm. Âdi bütçelerimiz yükselirken millî müdaafaya taallük eden bir bütçenin noksan gösterilmiş olması günün ahvali dolayısıyla nazarı dikkatimi celbetmiştir. Fakat sayın Maliye Vekili bu hususta izahat verdiler ve düşünceme cevap verdiler.

Dediler ki, geçen sene sarfolunup bu sene tekrar edilmeyen masraflarla telâfi edilecekti ve aynı zamanda ilâve buyurdular ki, sene içerisinde tezayüt veya tenakusta olabilir. Şu halde bence netice şu oluyor ki, âdi bütçeler yükselirken Millî Müdafaaya taallük eden bütçe olduğu yerde kalıyor. Arkadaşlar eğer size burada millî mücadeleye ait bir hâtırayı tekrar edersem belki beni bir masalcı telâkki buyurmazsınız ve tarihi bir hâtırayı tekrar etmekle o zamanın şevk ve heyecanını size yaşatabilirim belki beni takdir edersiniz. İşte bu emniyetle o hatırayı burada tekrar ediyorum. Sakarya zaferi olmuş ve ordumuz müstakbel taarruz için bütün hazırlığa geçmişti. O zaman Büyük Millet Meclisi ve Büyük Millet Meclisinin Hükümeti ordunun taarruz kabiliyetini yükseltmek ve biranev-

vel neticei katiyeyi elde etmek için gayretleriyle çalışıyorlardı. Bir içtimada bir mebus arkadaşımız Ordunun taarruz kabiliyetinin noksanlığından bahsetti ve bunu; malî müşkilâtın ve parasızlığın yarattığı zorluğa bağlamak istedi. O zamanın Başkumandanı Gazi Mustafa Kemal Paşa derâkap söz aldı ve cevap verdi. Cevaplarını aşağı yukarı aynen şu şekilde hatırlıyorum: dediler ki, Bir ordunun mevcudiyetini mevcut paramızla mukayese edemeyiz. Paramız vardır, ordu vardır; paramız bitti, ordu inhilâl etti; benim için böyle bir şey yoktur. Para ister olsun, ister olmasın; ordu vardır, olacaktır; bu milletin istikbalini kurtaracaktır.

Biz bu şiar üzerine Millî Müdafaa bütçesini tetkik etmek niyetindeyiz. Bugün dünyanın kasaphaneye döndüğü bir zamanda bütün cihan birbiriyle boğuşurken istikbalin bizim için ne gibi sürprizler hazırladığını şu dakikada tahmin etmeğe imkân yoktur. Şu halde bütün millî gayretlerimiz ve bütün bütçe gayretlerimiz ordunun yükselmesine ve kuvvetlenmesine mâtuf olmalıdır. Bütün gayretlerimiz bu noktada toplandıktan sonradır ki, istikbale daha emniyetle bakabiliriz. Ordu için bence, ilâve edeyim ki, bütçe mevzuu ve mefhumu da yoktur. Ordu bu milletin istikbalini, bu memleketin kurtuluşunu ve bu memleketin emniyetini daimî olarak kurtarmakla mükellef bir kuvvet olduğu içindir ki, istediği her şeyi, icabında bütçemizin de üstüne çıkararak millî varlığımızla ödemeğe hazırız.

Bütçenin askerliğe taallük eden meseleleri üzerindeki noktaî nazarım budur. Bunu arzettikten sonra âdi bütçelere geliyorum.

Bu rakamı arzederken Büyük Milet Meclisinin kabul ettikleri bütçelerdeki masrafalara dayanıyor ve sonradan yapılmış olan zam ve nakilleri bir tarafa bırakıyorum ve aynı zamanda katî bir hesap verebilmek için mülhak bütçelerin sarfiyatını da bu rakamlara ilâve ediyorum.

Arkadaşlar; 1940 senesi bütçesinde 268 milyonu umumî, 87 milyonu mülhak bütçeler için masraf vardır ki, bunların yekûnu 355 milyon ediyordu. 1941 senesinde 418 milyon, 1940 senesine nazaran fazlası 63 milyon; 1942 senesinde 532 milyon fazlası 113 milyon, 1943 senesinde 669 milyon; fazlası 137 milyon lira; 1944 senesinde 802 milyon lira, fazlası 133 milyon liradır. Bunları cemettiğimiz zaman 447 milyon lirayı tutuyor ki Maliye bütçesinden mülhak bütçelere 17 milyon liralık yardım edildiği için bu yekûndan bunu indirdiğimiz takdirde 1940 senesinden itibaren âdi bütçelere yaptığımız zamların yekûnu 430 milyonu bulmaktadır. Az sonra bu mevzua tekrar avdet etmek suretiyle bu meseleyi bu noktada bırakıyorum.

Arkadaşlar; Maliye Vekili de borçlarımızdan bahsettiler. Ben geçen seneki bütçenin Bütçe encümeni mazbatasını okuduğum gibi bu seneki Bütçe Encümeni mazbatasını da okudum. Maliye Vekilinin beyanatına takaddüm eden bir fikrim vardır ve bence bu kanaat hâsıl olmuştu. Kendilerini dikkatle dinledim. Vaziyetimizin endişeli olmadığını ve olmayacağını söylediler. Böyle olmasını

bütün kalbimle temenni ederim. Fakat kendi noktaî nazarımı da Büyük Meclise dinletmeyi kendim için bir vazife sayarım.

Benim vaktiyle bulduğum rakama göre 1938 senesinde umumî borçlarımızın yekûnu 534 000 000 idi. Bunun 324 000 000 lirası konsolide, 210 000 000 lira dalgalı, kısa vâdeli veya vâdesiz borçlar idi. Yekûnu 534 000 000 lira tutuyor.

Şimdi 1943 senesine gelince; bu yekûn 1 480 000 000 a çıkmıştır. Yani 1,5 milyara merdiven dayamıştır. Bunun 593 000 000 u, konsolide, muntazam; 887 000 000 u dalgalı kısa vâdeli veya vâdesiz borçlardır.

Şunu da ilâve edeyim ki, bütçenin bir faslına bu borçların taksit ve faizleri ile beraber ödenmesi için 65 000 000 bir rakam konduğunu görmüş idim. Maliye Vekili izahlarında bunun 40 000 000 lira olduğunu söylediler. Şu halde ufak bir hesap yaparsak ve konsolide olan borçları da bir tarafa bırakarak 887 000 000 kısa vâdeli, dalgalı veya vâdesiz borçların faizi konulan bu 40 000 000 liranın ne kadar küçük kaldığını ve maksadı ne suretle temin edeceğini düşünmeğe bizi dâvet eden bir keyfîyet olur sanırım.

Arkadaşlar, hatırlarsınız ve hepiniz bilirsiniz dalgalı borçlardan maliyeciler korkarlar. Bunu adetâ bütçelerin intizamı namına bir veba telâkki ederler. Klâsik bir telâkkiye göre bütçenin tanziminde varidat ve masraflar sene içinde birbirini koruyorsa o bütçe denktir, mütevazindir, yerindedir. İkinci telâkkiye göre bir bütçe varidatı masraflarını ve masrafları için yaptıkları istikrazın yıllık taksitlerini yani annüitesini kapıyorsa o bütçe dahi denktir. Son zamanlarda bu telâkki kabul edilmiştir, bendeniz de bunu kabul edenlerdenim. Çünkü aksi takdirde ve bilhas-sa böyle zamanlarda bütçe yapmanın imkânı kalmaz. Fakat bütçenin annüitesi muntazam bütçeye girdiği takdirde bu nazariye tamamdır. Dalgalı borçlar bütçe haricinde kalmaktadır ve bunun karşılığı da 40 milyon liradan ibarettir. Şu halde bu mevzu üzerinde ehemmiyetli bir surette durmak lâzımdır ve sayın Maliye Vekilimizin bu hususta izahat vermelerini rica ederim.

Para meselesine geliyorum: Para meselesinde çok konuşmak niyetinde idim. Fakat Maliye Vekili çok şayanı şükrandır ki, bu elan'ımı kırdılar ve dediler ki: Son emisyon miktarı -ben de görmüştüm- 890 milyon liradır. Eğer iyi anlayabildimse bu 890 milyondan sonra emisyon yapılmıyacaktır. Eğer böyle ise kendilerini millet müvacehesinde tebrik ederim. Fakat emisyon 890 milyon liraya vardıktan sonra şu veya bu sebep tahtında devam edecekse memleketin âtisini malî ve iktisadi bakımımızdan tehlikeli telâkki ederim.

Para emisyonunun malûm olan bir takım esasları ve prensipleri vardır. (De fakto Devaluation), kanuni devalüasyon olduğu gibi kanun şekillerine ve usullerine uygun olarak ta fazla emisyon yapılmakta ve yapılabilmektedir. Ben bu ikincisini reddedenlerdenim. Emisyon teamüle, usule ve memleketin iktisadi bün-

yesine tevafuk etmelidir. Ancak bu şartla yapıldığı takdirde ki emisyon haddi zatında zararlı olmakla beraber zararları tahfif edebilir. Harp zamanında emisyon-
dan kaçınmanın mümkün olmadığını söylemekle bu işe bir miktar insaf payı ilâve etmek isterim.

Fakat arkadaşlar; emisyon yapmanın şartlarını hepimiz ve bir kere daha hepimiz bu meseleyi mütalâa edebiliriz. Emisyon altın mukabilinde yapılır, emisyon altına tahvili kabil olan dövizler mukabilinde yapılır, emisyon ecnebi tâbiriyle (Pürman komersiyal) dedikleri ticari senetler mukabilinde yapılır. Bununla memlekette para tedavül hacmi ile iş hacminin, istihsal hacminin mütevazın olması gayesi güdülür. Klâsik tâbire göre derler ki, eğer Merkez Bankası bütün vazifesini ihmal etse de sadece memleketin istihsal ve iş hacmi ile mütenasip para tedavül hacmini mütevazın olarak yürütürse vazifesini tam ve kâmil bir şekilde yapmış sayılır ve biliriz ki, piyasada iş hacmiyle istihsal hacminden fazla para bulunduğu zamanlar da bunun adına enflasyon derler ve yine biliriz ki, iş ve istihsal hacmine yetmiyecek kadar para bulunursa bunun adına deflasyon derler. Bunun her ikisi de birbirinden aşağı kalmamak üzere muzırdırlar. İş hacmi ve istihsal hacmiyle para hacmi mütenasip ve mütenazır olursa buna hakikî ve tabii vaziyet derler. Bizim çıkardığımız paraların miktarları üzerindeki rakamları bir defa gözden geçirelim. Harbe tekaddüm eden senelerden bir rakam alıyorum; 1938 senesinde para yekûnu 194 milyon lira idi. Bütün piyasamıza çıkardığımız paranın miktarı yani tedavül hacmi 194 milyon lira idi. Sayın Maliye Vekilinin izah ettiği veçhile bu hafta içerisinde Merkez Bankasının ilân ettiği rakam 890 milyon liraya çıkmıştır. Miktar nazariyesine ve tedavül hacminin iş ve istihsal hacmiyle mütenazır olması kaidesine bağlanılacak olursa ve istihsalimizin de bu miktara yaklaşmıyacak derecede az bulunmasına nazaran kolaylıkla, tereddüt etmeden memleketimizde enflasyon vardır diyebiliriz. Ve bunu cesaretle söyledığımız zaman millî muhitimize daha çok emniyet bahş olacağına kanaatım vardır. Çünkü cesaretle ifade edilen herhangi bir şeyin davası, tedavisi bulunabilir. Fakat bir takım nazariyelere bağlanarak dert hakikî bir şekilde ifade edilmezse paranın dayandığı diğer bir emniyet faktörü zedelenir ve bu zedelenildiği takdirde tedavisini bulmak çok müşkül olur.

Bizim son zamanlarda ve bilhassa son zamanlarda Merkez Bankamızda altın ve döviz stokumuz yükselmiştir. Bundan ben paramız noktasından değil, fakat ilân edildiği veçhile istikbalde yapılacak işlere yarayacağı için büyük memnuniyet duymaktayım.

Fakat bu paralar, dövizler ne mukabili toplanıyor? Bilhassa son zamanlarda, işaret ediyorum, sattığımız malların mukabilinde mal getiremediğimizden dolayısıdır ki, mal sattığımız memleketlerde dövizlerimiz kalıyor ve onun mukabilinde Merkez Bankası emisyon yaparaktan tediye ediyor ve bunu kendi

hesabında muhafaza ediyor, yani satın alıyor. Şu halde memleketimizde ve piyasada mal bolluğu olmadığına nazaran bu vaziyet aynı zamanda bir enfilâsyon vasıtası olduğuna göre bundan memnun olmak güç bir şeydir. Bunu mal almak suretiyle bir enfilâsyon vasıtası olmayacak şekilde halletmesini Hükümetten rica ediyorum. Güç bir iştir, fakat çaresi de bulunmaz değildir.

Altın mevzuuna gelince; şunu ilâve edeyim ki dünyada altın esasına dayanarak para sisteminde sebat eden yani konvertibl denilen sistemi muhafaza eden bahtiyar memleket kalmış mıdır kalmamış mıdır? bilmiyorum, zannetmiyorum ki, kalmamıştır. Altın paranın kâğıt karşılığı olarak ancak konvertibl olmasındadır ki, kıymet ifade eder. Götürüp kâğıdınızı verirsiniz, altınınızı alırsınız. Böyle bir rejim kalmamıştır. Hattâ altın esasına dayanan para sistemi, grubunun başında gelen İngilizler harp sonrası için bu esasa avdet etmeyeceğiz diye beyanatta bulunmaktadırlar. Bilmiyoruz, istikbal nasıl tecelli eder. Fakat hakikat olan şey şudur ki, para tedavül hacminin memleketin istihsal ve iş hacmi ile mütenazır olması lâzımdır. Bu yapılmadığı takdirde enfilâsyon vardır. Bunu bir misal ile teyit etmek isterim. Bunu yalnız zannediyorum ki, ben bu kürsüden, ilk defa olarak ifade etmiyorum. Benden daha çok salâhiyetli heyetler, aynı zamanda salâhiyetli zat olan Başvekilimiz dir ki, o da bu kürsüden bunu ifade etmişlerdir. Geçen sene, 1943 senesi bütçe mazbatasında Bütçe Encümenimizin şu değerli mütalâasını okumuştum; aynen arz ediyorum: “Paranın çoğalması ise istihsalin ve ithalâtın aynı tempo ile yükselmesi şöyle dursun, bilâkis yukarıda da arz edildiği veçhile bir kat daha düşmesi yüzünden, fiyatları alabildiğince arttırarak hayat pahalılığına saik olmaktadır.”

Sayın Başvekilimizin de ifadelerini bir hâtıra olarak, müsaadeleriyle arzedeceğim. 14 teşrinisani 1942 tarihli beyanatında şu esası tesbit ve ifade buyurmuşlardı: «Alelûmum eşya fiyatlarının bugünkü delice artışında filvaki istihsal azlığının, ithalât noksanının, yanlış tedbirlerin, bilhassa doymak bilmeyen hırsın ve ihtikârın geniş hisseleri vardır. Fakat bütün bunların tesiri rum ki ancak konvertibl olmasındadır ki, kıymet kadar diğer bir vakıa vardır ki o da tedavüldeki Türk parasının mütemadiyen artması ve 700 000 000 e çok yaklaşmış olmasıdır. Yani geçim zorluğunda hırsın, idhâlât azlığın ve sairenin heyeti mecmuasına muadil para fazlalığının tesiri vardır.

Bu çok yerinde olan mütalâalar, yürütüldüğü tarihte piyasadaki kâğıt paranın yekûnu 694 000 000 idi. Bugün ise 890 000 000 liradır. Tam 186 000 000 lira artmıştır. Bütün bu mâruzatım, paramızın emisyonu devam etmesine göredir. Sayın Maliye Vekilimizin beyan buyurdıkları veçhile eğer, bunu olduğu raddede tutacak isek bütün bunlar kendiliğinden bertaraf olabilir.

S. YARĞI (Kocaeli) – Tabii..

C. BAYAR (Devamla) – Ve bu günkü piyasadaki para miktarı zarar vermeyecek bir şekilde tamamen bel’edilir ve istikbal için büyük emniyet hasıl olur. Çünkü bu benim gördüğüme nazaran para meselesinin dayandığı birinci derecedeki faktör, emniyet faktörüdür. Bu faktörün zedelenmiş olması, paramızın hangi raddede ve hangi miktarda tutulacağına dair resmî bir beyanat yapılmamış olmasındandır. Çünkü mütamadiyen görülüyor ki, emisyon yapılmakta ve emisyon tandansı yükselmektedir.

Piyasadaki altın meselesinden bahsettiler. Eğer sizi yormuyorsam, altın meselesi hakkında ben de gördüklerimi arz edeyim. Altın meselesinin spekülâtlara ait olan payını bir tarafa bıraktığımız takdirde tesiri daha çok psikolojiktir, daha çok emniyet faktörüne dayanmaktadır; Memlekette hayat pahalılığı yükseldiği zaman altın aranıyor ve yükseliyor, psikolojik bir tesir memleketin harbe doğru yaklaştığı sanıldığı zaman para fiyatı yükseliyor, siyasi bir tesir. Mevsim sonu köylüler mahsülünü sattıktan sonra tasarruf etmek için altın alıyorlar, o zaman yükseliyor, ben buna tabii hal diyeceğim ve aynı zamanda kendilerinin paraya karşı olan noktayı nazarlarının bir işareti sayacağım. Bunları hepsinden daha önemli olan, bizim Merkez bankasının ilânını gördükleri ve para emisyonu arttığı zaman oluyor, herkes altına koşuyor, işte burada emniyet faktörü hâkim rolünü ifa ediyor. Dersek ki, emisyonu burada olduğu noktada tutacağız, emniyet teessüs eder. Ve o vakit hayat pahalılığı üzerinde de bunun tesiri olur, tahaffûf etmiş olur. Bilmiyorum, bundan sonra para çıkarmıyacağız sözünü Maliye Vekili, tekrar ediyorum, zabta geçmesi için bunu tekrar buyururlar mı?

Yani 890 milyon liradan bir para fazla emisyon yapmıyacağım, herhangi şekilde olursa olsun... Böyle midir?

MALİYE VEKİLİ F. AĞRALI (Elâzığ) – Hepsine birden arzı cevap ederim.

C. BAYAR (Devamla) – Peki teşekkür ederim. Deminki mâruzatımı bir esasa bağlamak için şunu da ilâve edeyim ki, paranın zaman zaman düşüşünde ve fiyat istikrarını muhafaza edişinde Almanlar’ın piyasamızdan mal mubayaası için getirtip bankaları vasıtasıyla sattıkları altınların da tesiri vardır. Bu bahisteki sözüm de burada bitiyor.

Şimdiye kadar olan mâruzatımla bir neticeye varmak istiyorum. Benim görüşüme göre 1940 senesindenberi âdi borçlar alabildiğine yükselmektedir. Fiyat ve hayat pahalılığı üzerinde çok kuvvetli bir tesiri olan kâğıt para emisyonu arzettiğim rakamlara vâsıl olmuştur. Borçlarımızın konsolide olan kısmı üzerinde durmuyorum. Fakat en çok korktuğum 887 milyonu ifade eden dalgali borçlardır. Bütün bunlar bir tarafta dururken vergi kaynaklarımız son haddine kadar zorlanmışken bizim yapacağımız şey bütçelerimize âzami surette ve radikal bir şekilde tasarruf yapmaktır. Ben bu hususta endişe duyduğumu bir vazife olarak muhterem Heyetinize arz ediyorum, şüphe yok ki, takdir tamamıyla sizindir, Büyük Milletvekillerininindir.

Geçenlerde Fırka müzakeresinde ve artık o Fırka müzakeresinin mahremiyeti kalmadığı için ben de ondan bahsetmekte kendimde cesaret görüyorum, uzunboy-lu görüştük ve Parti Encümeninin çok takdire değer bir mesai ile önümüze büyük bir muvaffakiyetle arzettiği raporları büyük takdirlerle okuduk. Parti Encümeninin heyeti memurlara yardım kısmını sadece memurların ıstıraptan kurtul-ması şeklinde telâkki etmedi, onu ayrıca irtikâp ve irtişanın hududunu bil-miyorum. Şunu ilâve edeyim ki, her şeyde olduğu gibi bence beraeti zimmet asıl-dır. İrtikâp ve irtişanın önüne geçecek ayrı bir tedbir olmak üzere de nazarı itibare aldı. Bize tavsiye ettiği şekil, memurlara para yerine ayniyat verilmesidir. Bende bu mütalâaya iştirak ediyorum ve aynı zamanda bize söylediği rakamlar içerisinde 302 bin 625 ailenin yardıma muhtaç olduğunu ve bunlara yardım yapılması lâzımgeldiğini işaret etti. Yalnız 302 bin 625 ailenin içerisinde 42 013 ailenin de ordu mensupları olduğunu beyan buyurdu. Bendenizce memur denildiği zaman ordu mensuplarıyla siviller arasında bir fark olmadığı için esas olarak 302 625 aileyi ele alıyorum. Bir aileyi ben de ortalama 4 nüfus kabul ediyorum. Bütçemiz-de gördüm, sayın Bütçe Encümeninin raporunda okudum. Maliye Vekili ar-kadaşımızın da kıymetli mütalâalarını dinledim. Bu iş için 15 milyon lira tahsis etmişler, ileride 35 milyona çıkaracaklar. Şu şartla ki, varidatımız artar, Millî Müdafaa ihtiyaçlarından bakiye kalırsa bu miktar ilk iş olarak memurların ay-niyatına tahsis edilecektir. Ben bu 15 milyon liranın daha fazla bir miktara çıkarılabileceğini şüpheli kabul ediyorum. Fakat bununla beraber 15 milyon lira ve 35 milyon lira üzerinden iki hesap yaptım, şu neticeye vardım arkadaşlar:

15 milyon lira:

15 milyon lirayı 302 625 aileye taksim ettiğimiz zamanda ayda bir aileye 4 lira 13 kuruş düşmektedir. Nüfus başına bir lira 3 kuruş demektir. Şu halde buna göre bir aileye ayda 4 lira 13 kuruş verme ve nüfus başına bir lira üç kuruş ver-mekle bu zavallıların halini terfih etmeğe imkân yoktur. Aynı zamanda 15 milyon liranın büyük bir para olduğunu da kabul ediyorum. Verileceğini şüpheli zannet-tiğim ve verilmesini bütün kalbimle tememni ettiğim 35 milyon liraya gelince: ayda bir aileye 9 lira 60 kuruş düşmektedir. Nüfus başına 2 lira 40 kuruş miktarın-da yardım isabet etmiş olacaktır. Bu dahi memurları terfih edecek bir kemiyette değildir.

Şu halde bu para daha ilk senesinde bizim gözettığımız maksadı temin edemeden ortadan kalkıp bertaraf edilmiş olacaktır. Bunun için düşündüğüm şey: Memurlar için esaslî bir kooperatif kurmak ve bu 15 milyon kooperatife ve memurlar hesabına mal etmek, mevcut kooperatifleri kuvvetlendirmekle beraber bunların başına geçecek olan kooperatifler birliği ve memurlar vasıtasıyla ken-dilerine muhtaç oldukları maddeleri tedarik etmektir.

Hükümet, elindeki ve istihsal ettiği maddeleri bunlara gayet ucuz bir bedele verirse ve Hükümetin elinde bulunan nakil vasıtaları bunları ucuz bir bedelle ve vakti zamanında naklederse mutavassıt payı olan kazanç ve kâr da kooperatife kalırsa piyasa fiyatına nazaran en az % 20 bir kâr tahakkuk edeceğini kabul ediyorum. Şu halde 100 lira alan bir memurun 30 lirasını kendisine dilediği gibi sarfedeceğini düşünürsek 70 liralık ihtiyacı için kooperatiften alış veriş ettiği takdirde 14 lirası kendisine kâr olarak, piyasa farkı olarak kalmış olacaktır. Şu halde bana öyle geliyor ki, iyi idare edildiği takdirde, bu kooperatif, 35 milyon liradan daha kârlı ve memurların menfaatine daha uygun gelecektir ve aynı zamanda bugün, fevkalâde zamanlarda olduğu gibi, yarın dahi memurlarımız için bir emniyet mesnedi olarak ellerinde bir kuvvet olarak kalacaktır. Bunu düşüncelerimi arkadaşlarımdan rica ederim.

Memurlar hakkındaki maruzatım bu raddeye gelmişken bir şeye daha işaret etmek isterim. Ticaret Vekâletinin çıkarttığı konjonktür bülteni elime geçti. Orada gördüm; diyor ki, Ankara'da 100 lira ile geçinen bir kimse veya bir aile 1942 senesi sonunda aynı şartlar altında, geçinebilmesi için (307) liraya ihtiyaç vardır. 1943 nihayetinde bu miktar (326) liraya yükselmiştir. Şu halde bunu bir sermayedara teşbih edersek, sermayesine kaybetmiş ve üç misli de borç ve zarara girmiş vaziyete gelmiştir. Memurların bugünkü halini bu şekilde tavsif etmek mümkündür.

Görüyoruz ki, bütçede, sermayesini kaybetmiş, zaruret içerisinde bulunan memurlardan kazanç vergisi alıyoruz. Geçim muvazenesizliği içindedirler, kendilerinden müvazene vergisi alıyoruz, buhranın içine düşmüşlerdir, kendilerinden buhran vergisi alıyoruz. Aynı zamanda bir de tayyare vergisi alıyoruz. Tayyare vergisinin memleket müdafaası ile alâkası olduğundan dolayı buna ilişmiyeceğim. 100 lira ve daha fazla alanlardan alınması lâzım geldiği kaanatını izhar edeceğim. Ondan aşağısını ihtiyarî bırakacağım. Şu halde, memurların terfihi düşünülürken ilk ve seri iş olarak bu vergilerin kendilerinden alınmaması muvafık olacağı kaanatını izhar ediyorum.

Fakat af buyurun; galiba gençliği kaptırmışız, gözlüğümün camını düşürmüşüm, notlarımı nasıl okuyacağım onun endişesi altındayım.

Parti Encümenimizin raporunda umumiyetle dokunduğu noktalardan biri de barem meselesidir. Arkadaşlar, ben barem meselesi hakkında şahsi noktai nazarımı arzedecek değilim. Benim tecrübeme ve kaanatıma göre barem bilhassa ticari ve sınaî şekilde teşekkül eden müesseselerde eyilik yerine zarar getirmiştir. Ve bu zarar halen devam etmektedir. Baremin, ticaret müesseselerine, sınaî müesseselere teşmi etmeden evvel ve teşmilden sonra memleketimize tetkik için getirmiş olduğumuz Avrupa'lı mütahassısların raporlarını okumalarını alâkadarlardan rica ederim. Parti Encümenimizin barem için söylediklerini delil olarak ta

huzurunuzda aynen okuyacağım: “Barem kanunu netice itibariyle keyfiyeti kemiyete feda eden bir ruh taşımaktadır. Bu sistemden vazgeçilerek adedi az keyfiyeti yüksek ve olgun memur kadroları vücuda getirecek esasları ele almak ve mevzuatı ona göre tanzim etmek ergeç gidilecek bir yoldur. Bu çok kıymetli tavsiyeye şimdi söyleyeceğim, fıkra ilâve edilmiştir.” Barem kanununda yapılması düşünülen değişikliğin iktisadi işleri bütün dünyaca mücerrep olan iktisadi işlere uygun olarak yürütmek düşüncesine göre yapılmalıdır.

Yani bir müessesenin kazancını artıracak surette çalışan ve bu maksatla mesuliyet yüklenmekten çekinmeyen âmir ve memurlar ona göre mükâfatlandırılabilir.

Ben de öyle zannediyorum ki, muhterem Parti Heyetinin bize verdiği bu direktif tamamen yerindedir ve gidilecek yolu isabetli bir surette tâyin etmiştir. Arzu buyurursanız maddi delilleriyle tevsik edebilirim.

Yüksek Murakabe Heyetinin bir raporunda resmen ifade ediliyordu; mali müesseselerimizin birindeki memur adedi hakkında bize malûmat veriyordu ve aynı zamanda yapılan masrafları ve tahsisatı raporunda gösteriyordu. 1939 da 202 olan memur adedinin 1943 te (513) e vardığını gösteriyordu ve ilk zamanlarda 554 bin lira olan tahsisatın bir milyon 19 bin liraya geçtiğini söylüyordu. Bu resmi olarak Murakabe Heyetinin etüdüne istinad eden bir keyfiyettir.

Arkadaşlar, malî ve sınai müesseselerde baremin iş randumanı üzerinde yaptığı menfî tesirin yanıbaşında ve aynı zamanda masraf yükselişleri vardır. Kifayetli memurların başka iş bulup diğer yerlere intikali dolayısıyla, mütchassis ve kifayetli memur yerine çok memur kulanmak suretiyle hem müesseselerin iş randımanı azalmış ve hem de çok pahalıya mal olmuştur. Mürakabe heyetinin bu arzettiğim rakamlarını sözlerimin müeyyidesi olarak gördüğüm için huzurunuzda serbestçe görüşmek için bana bir vesika olur mütalâasıyle arz ediyorum.

Mâruzatım daha devam edecekti. Fakat kısa kesmek niyetindeyim. Yalnız İzmir’de geçen sene ve bu sene bulunduğum sırada müntehiplerim bana şikâyetlerde bulundular. Kendilerine vaitte bulundum: Türkiye Büyük Millet Meclisi kürsüsünden arzularını dileklerini Büyük Millet Meclisine arzedeceğim dedim. Bu vaidi ifa etmek için mâruzatta bulunuyorum. İzmir ve tahsisen Ege mintakasının en mühim meselelerinden biri tütündür. Geçen sene İzmir’e gittiğim zamanlarda zürrain şu şekilde şikâyetine muhatap oldum. Şubatta aldıkları tütünü ve hattâ 260 kuruştan pazarlığını yaparak tesellüm ettikleri halde mayıs ayı zarfında idi henüz bedelleri tesviye edilmemiş ve aynı zamanda 260 kuruşa aldığı tütün bedelini 200 kuruştan ödemek için inhisar idaresi zaruri zorlamakta bulunmuştu. Bu hususi bir şikâyet.

Umumî şikâyet şekline gelince kendi kontenjanlarından fazla tütün aldıkları için tütünleri iyi muhafaza edememek suretiyle bir kısmını da ziyaa uğrattıklarını ifade etmişlerdi. Bunun hakikat olduğunu bildiğim için tekrar ediyorum. Bu seneye gelince vaziyet büsbütün başkadır. Şunu arzedeyim ki, Hükümetin alış verişler üzerindeki müdahalesini halk ve zürra memnuniyetle karşılamaktadır ve bunu bizzat beklemektedirler ve rica etmektedirler.

Nâzım rolünü ifa etmek üzere vücade getirilen şirketler şimdiye kadar kendilerine çok naî olmuşturlar ve Ticaret Vekâletinin ve gerekse diğer vekâletlerin zürra üzerindeki fiyat rolünü muvazenesini tesis etmek hususundaki gayretlerine karşı bu seneye gelinceye kadar çok ziyade beyanı memnuniyet etmekte idiler. Bu sene mahsulün piyasada satılacağı zamanda vaziyeti endişeli gördükleri için ilgili makamların dikkat nazarını celbetmişlerdir. Her nedense bu iş lâyiki veçhile nazara alınmadığı içindir ki, piyasa açıldığı zaman tütün fiyatlarında bir panik olmuştur. Bu panik haylıca devam etmiştir. Diğer mıntakalara nazaran ve geçen sene fiyatlarına nazaran İzmir'de tütünler binnisbe çok ucuza satılmıştır. Elimde gerek İzmir piyasası ve gerek diğer piyasalara ait rakamlar vardır. Bunları uzun uzadıya söyleme suretiyle sizi yormak istemiyorum. Hakikat olan şudur ki, piyasada nâzımlık rolünü ifade edelim derken zürra bundan mutazarrır olmuştur. Bana verilen rakamlara göre bu zarar 15 milyon liradan aşağı değildir. Zürrain bazıları ile konuştum. Kendileri bizzat çalıştıkları takdirde istihsal ettikleri tütünün ucu ucuna geldiğini ellerinde borçlarını ödedikten sona beş on lira gibi az bir para kaldığını söylediler. Fakat gündelikçi çalıştıran Zürrain umumiyetle değilse bile ekseriyetle zarar ettiklerini iddia ettiler. Geçen senelerde olduğu gibi Ticaret Vekâletimizin nâzımlık rolünde ve bilhassa bu tütün gibi memlekete büyük servetler getiren bir işte daha dikkatli bulunması için bu kürsüden bunları arzetmeği kendim için bir vazife saydım.

Sıtma meselesinden de bana bahsettiler. Fakat sıtmadan bahsetmeden evvel Sıhhiye Vekilimize bu kürsüden şahsım namına teşekkür etmekle söze başlayacağım. Cumhuriyet rejiminde hiç bir şey tesadüfe bırakılamaz. İyi olan da, fena olan da tedbirin neticesidir. Bu sene memleketimiz tifüs salgınından kendisini kurtarmıştır, böyle bir salgına mâruz kalmamıştır. Bu, şüphe yok ki Sıhhiye Vekâletimizin tedbiri neticesidir veyahut bu tedbirin iyi netice vermesinde büyük rolü vardır. Kendilerine ve vekâletlerine bu yolda büyük teşekkürlerimi izhar ettikten sonra müvekkillerimin şikâyetlerini ifade edeceğim. İzmir'de, o cennet gibi yerde sıtma, şimdiye kadar görülmemiş derecede tahribat yapmaktadır. Ölüm vakaları çoğalmaktadır. Bunu ilk hamlede kininsizliğe hamletmektedirler. Biliyoruz ki efendiler, harp başladığı zaman şimal memleketleri ve harbe girmiyen memleketler geçen harbin, 1914-1918 harbinin neticelerini görerek muhtaç oldukları maddelerini zamanında ithal etmişlerdi. Hususi sermaye ve resmi

sermaye ile muhtaç oldukları maddeler üzerinde memleket dahilinde stok yapmışlar ve aynı zamanda bunu tevzi için teşkilâtlandırılmışlardı. İaşe stoku ve memleketin istihsalâtı hakkındaki noktaî nazarımı ifade etmek isteseydim bunlar hakkında uzun boylu bahsedecektim. Fakat görüyorum ki, vakit geçmiştir, sözü uzatmayacağım ve bu bahis üzerinde durmayacağım. Yalnız kinin meselesi üzerinde duracağım. Bununla demek istiyorum ki, vaktü zamaniyle kininin memlekete getirilmesi mümkündü ve hâlâ da mümkün olduğunu zannedenler vardır. Biliyoruz ki, harbin bidayetinde ve yakın zamanlara kadar da mümkündü. Buna ilâve ettikleri diğer bir şey de T. C. işaretli yeşil bandrollü kininler karaborsaya dökülerek yüksek fiyatlarla satıldığını söylüyorlar. Ben görmedim kininlerin piyasaya, karaborsaya dökülerek yüksek fiyatlarla satıldığını bana ifade ettikleri zaman diyorlardı ki, siz bunu bahsettiğiniz zaman ilgili makamlar size bir çok mazeret serdedecekler. Siz kanaat getirirsiniz getirmezsınız. Fakat bizim kaybettiğimiz canlara ve içinde bulunduğumuz tehlike ve ıstıraba karşı bu mazeret asla para etmez.

Sözüm burada bitiyor.

Alacağım cevap bütçe hakkında vereceğim reyin rengini tâyin edecektir.

C. S. BARLAS (Gazianteb) – Bütçeye ait gerek sayın Maliye Vekili gerek diğer üç hatip arkadaşım izahlarını dikkatle dinledim. Maliye Vekilini verdiği izahatta eksik gördüğüm nokta. Hükümetin umumî bir iktisadî kalkınma plânı mevcut olmamasıdır.

Bir Hükümetin vazifesi memleketin harice karşı istiklâlini korumak olduğu kadar dâhilde de mesut müreffeh ve sıhhatli bir cemiyet seviyesine milletin çıkarılmasıdır. Bunun için de memleketin bütün iktisadî ve beşerî memba ve kuvvetleri seferber edilmelidir. Bunu yapabilmek için istihsalden istihlâke kadar ticarî, zirai, sınai ve umran sahalarında çalışmak memleket kuvvetlerini tek elden idare edilecek tarzda teşkilâtlandırmalı ve seferber edilecek beşerî ve tabii kuvvetlerini cemiyetin seviyesini yükseltmek için büyük bir iktisadî plân hazırlanmalıdır. Amma harp içinde bir iktisadî plân hazırlanmak ve tatbik edilmek imkânı olup olmadığı hatıra gelebilir.

Arkadaşlar; harp içinde olan milletlerin iktisadî plânları ve programları mevcuttur ve tek elden idare edilmektedir. Biz de bir plân tanziminden sonra bu plânı zamanın icaplarına göre programlandırabiliriz. Bugün memleketin sanayi kabiliyetini tesbit etmeden yapılacak verimsiz elektrik santralının ne faydası vardır. Yahut bu memleketin zirai ve iktisadî verimi meydana çıkarılmadan bir iskân ve toprak siyaseti takip etmek mümkün müdür? İktisadî hâdiselerin birbirinden alâkasını günlük hâdiselerde görmekteyiz. Bugün kömür dâvası İktisat Vekâletinin olduğu kadar Münakalat Vekâletinin de bir uğraşma mevzuudur. Ziraat meselesi tetkik edilmeden Ticaret Vekâletinin buğday ve toprak ofis

siyasetinin tatbik imkânı vardı mıdır? İşte iktisat, ticaret, ziraat, münakalât ve nafiaya ait beş muhtelif vekâletin mevzuu işığı olan fakat hakikatta tek iktisadi mevzu taallük eden birkaç misal verdim. Bunun için millî iktisat vekâleti kurulmalı. İcabederse işlerin envain göre bu vekâlet teknik muhtelif müsteşarlıklarla teşhiz edilmeli. Fakat Hükûmete ve Meclise karşı bütün iktisadi işlerden tek bir şahıs mesul olmalıdır.

Hükûmetten ikinci bir temennim: Memleketin mülki teşkilâtına taallük etmektedir. Liberal ve fertçi, Fransız Cumhuriyetinden alınan idareî umumiyeî vilâyat kanunu gözönünde tutularak memleket yalnız asayiş bakımından birliklere ayrılmıştır. Halbuki, Halkçı ve Devletçi Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti, memleketi iktisadi birliklere ayrılmalı ve mevzuat buna göre değişerek bu birliklerin başına yalnız asayişî temine memur değil. Devletin iktisadi programının nighbanı ve tatbikcisi memurluklar ihdas edilerek bu sıfatı haiz zatlar getirilmelidir. İşte benim bütçeye ait temennilerim bundan ibarettir.

H. BAYUR (Manisa) – Söyliyeceklerimin bir kısmı söylenilmiştir. Onları geçeceğim. Umumiyetle iktisadi ve mânevî durumumuz üzerinde durmak istiyorum. Ben bu kanaattayım ki iktisadi, içtimai ve mânevî denklik olmadıkça bütçe denkliği de esas itibariyle olamaz. Bu itibarla bu meseleler üzerinde durmak istiyorum ve Hükûmeti tenkit etmek istiyorum. Bu söyliyeceklerim sözler arasında çok kere söylenilmiş olanlar da vardır. Bu kısımları da büsbütün çıkarmıyacağım çünkü bir kül teşkil etmesi lâzımdır. Bu tenkitler bu kürsüden ne kadar çok yapılırsa halkın çektiği ızdıraplar ve sıkıntılar bu kürsüde ne kadar mâkes bulursa Büyük Meclisin halkın üzerindeki mânevî tesiri ve nüfuzu o kadar kuvvetlenmiş olur ve bu suretle şurada burada gizlice teşekkül ettiğini işittiğimiz şeylerin, iktisadi ve mânevî durumumuzun bozukluğu ile artması melhuz teşekküllerin faaliyetlerini o kadar baltalamış oluruz ve dolayısıyla biz burada halkın şikâyetlerini ne kadar çok aksettirirsek Hükûmete o kadar yardım etmiş oluruz, zahiren tenkit ediyor görüşmekle birlikte noktai nazardan hareket ediyorum.

Şimdi Hükûmeti tenkit ederken bir defa esaslı bir meseleyi gözönünde tutmak lâzımdır. O da içinde bulunduğumuz müşkülâttır. Bu müşkülâtı küçümsemiyeceğim. Biliyoruz ki, dış ticaretimiz mefluç denecek kadar azalmıştır, vâkıa rakam bakımından yüksektir, fakat fiyat yüksekliği dolayısıyla esas bakımdan hakikatte çok azalmıştır. Yine biliyoruz ki, deniz nakliyatı büyük mikyasta felce uğramıştır, yahut çok azalmıştır. Her şey demiryolu üzerine binmiştir. Aynı zamanda demiryolları üzerinde askerî nakliyat da vardır. Bütün bunların herbiri sıkıntı ve pahalılık âmilidir. Bundan başka bir kaç yüz bin kişi istihsal sahasından alınmış ve eskisinden daha büyük ölçüde müstehlik bir vaziyete konmuştur, o da askerlerdir. Bunların hepsi nazarı dikkate alınarak vaziyet mütalâa da etsek görürüz ki bugünkü muazzam pahalılık, % 500'ü bulan pahalılık bunlarla kabili

izah değildir. Kabili izah değildir, çünkü dünyanın hiç bir müstakil memleketinde böyle bir şey yoktur. Harp içinde oldukları halde dahi bugün müstakil memleketlerde % 20-30 hayat pahalılığı olduğunu kendi ajanslarımızla ilân ettik, dolayısıyla bugünkü ağır durumumuzdan hattâ tâbirden korkmamalı feci durumumuzda yanlış ve eksik tedbirlerin önemi çoktur. Bunu ancak kabul edersek, buna göre çalışırsak bir şey yapabiliriz. Yoksa bunu şöyle gizlemeğe, örtmeğe kalkışırsak bunun mânası yoktur. Bir iş göremeyiz. Başka bir mazeret daha serdediliyor, karaborsa mazereti. Deniliyor ki, her memlekette karaborsa vardır. Karaborsada şu veya bu pahalılıkta mal satılıyor. Bir defa esas meseleyi olduğu gibi almalıdır. En zengin kısımları yüzülmüş demek kadar tahrif edilmiş, üzerlerinden en az iki defa istilâ orduları gidip gelmiş olan yerler ve ülkeler müstesna hemen bütün müstakil ülkelerin savaşa katılmış olsun olmasın -piyasalarını alırsak şunları görürüz, oralarda vekisa usulü vardır. Bu vesika ile dağıtım bir adamın aşağı yukarı normal ihtiyacını karşılamaktadır, yahut bunun % 80, 90'ını karşılamaktadır. Bununla iktifa etmeyenler veyahut de fazlasını isteyenler olursa karaborsadan 10 mislini, 20 mislini vermek suretiyle mal almaktadırlar. Şimdi bunu örnek olarak getirdiğiniz vakit şunu da belirtmeliyiz: Bizde yalnız ekmek fiyatı makuldür. Bütün öteki şeyleri başka memleketlerin karaborsası fiyatlarına benzeyen fahiş fiyatlarla piyasadan alınmak mecburiyeti vardır. Beş misli, on misli fahiş fiyatla almağa mecburuz. Dolayısıyla bizim yanlış ve eksik tedbirlerimizi örtmek için bazı memleketlerde karaborsa vardır demek doğru değildir.

Oralardaki karaborsa ile, bizim memlekette akborsa birbirine benzer vaziyettedir. Çünkü oralardaki karaborsada hangi fiyatlarla satış yapılyorsa -ki, onların ihtiyacının fevkinde olan şeylerdir- bizim alalelâde borsada o fiyatla satılıyor ve bir çok kişi alamıyor. Dolayısıyla şunu açık olarak kabul etmeliyiz ki, Hükümetin başarısızlığı yüzünden ihtikâr alıp yürümüştür. Ancak bu böyle kabul edilirse, ona göre bir çare bulunabilir. Bunu serdetmek, bunu söylememek, yahut yarım yamalak söylemekle işin önüne geçilemez. Onun içindir ki, yanlış ve eksik tedbirimiz yüzünen ihtikâr almış yürümüştür diyorum. Şimdi umumiyetle fiyatları alamam, buğday fiyatını alalım. Bugün köylünün elinden buğday 25 kuruşa alınıyor, yapıt 25, 30 kuruş civarında alınıyor. Bu fiyatla müstahsilden alınan buğday müstehlike kaç paraya intikal ediyor. Ekmek şeklinde normal surette intikal ediyor. Fakat pek büyük ölçüde, küçümsenemeyecek şekilde, İstanbul'da, Ankara'da, İzmir'de hemen her bakkala yahut zengin mıntakaların bütün bakkallarında un satılmaktadır. Bugün İstanbul'da 120-180 arasında, un alınıyor. Beyaz ekmek, francala ekmeği her yerde bulunuyor. Bunlar yasaklara rağmen oluyor. Bu ne demektir? Her kilo buğday veya un başına muhtekirin cebine 100 ve küsur kuruş girmektedir. Bunu, kim kazanıyor? Müstehlik alabildiğine fahiş fiyat ödüyor, muhtekir kazanıyor.

Başka bir madde alalım kuru üzüm:

Müstahsilden kuru üzüm 37-45 kuruş arasında alınmıştır. Bakkallarda, kutu içinde değil avuçla alınıp teraziye konan kuru üzümden bahsediyorum; 95-100 arasında satılıyor. Yani % 150 kadar ticaret vardır.

Kuru fasulyeyi alınız: 40-45 kuruşa köylüden alınmıştır. Şehirlerde 80-90-100 kuruşa satılmaktadır. % 110-120 kadar bir kâr vardır.

Bütün kuru sebze ve yemişlerde vasati olarak % 100-150 miktarda kazanç olduğu kabul edilebilir.

Bütün yeşil sebze ve yemişlerde ise vasati olarak %200-300-400 arasında kazanç vardır.

Şimdi bütün bu mahsulleri yetiştirenlerin haleti ruhiyesini gözönünde tutalım. Bir adam bütün yıl çalışıyor, bütün varlığını ortaya koyuyor, yetiştireceği mahsul olacak mı olmayacak mı onu da bilmez; bin bir tehlikeye mâruzdur. Sel gelir; kuraklık olur, çekirge gelir, böcek gelir, kurt gelir, kelebek gelir. Mahsulü mahv olur. Bu adamın malından muhtekir % 100-400 kâr temin etmektedir. Bunu bu adam bilmekte ve görmekte bizi gördüğü zaman sızlanmaktadır. Tütün derdinden sayın Celâl Bayar bahsetti. Daha evvel Kurtoğlu da bahsetmişti. Ben de iki kelime söyleyeceğim. Bu yıl tütün yok pahasına panik halinde satılmıştır. Nasıl olmuştur? Bunu yetiştirenler kazandı mı? Gaip mi etti? Bir şey bilinmez. Sayın Celâl Bayar'ın dediği gibi kendi başına çalışan belki kendi gündeliğini gayet ucuzdan sayarsanız ancak masrafını çıkarmıştır. Gündelik kullanan zarar etmiştir. Amma ne olmuştur. Fiyatlar tâyin edileceği vakit tüccar ve komسیونcular Ankara'ya gelerek Hükümetle temas etmişler ve bir fiyat takarrür ettirmişlerdir.

Bu fiyat bir türlü müstahsile bildirilmemiştir. Bu işleri ilân edin dedik, şu oldu bu oldu, bu müstahsil kulağına götürülmedi. Hükümetten milyonlarla lira alan teşekküller vardır ki, bunlar tütün piyasasını tutmakla muvazzaftırlar. Hükümet verdiği milyonlarla şu veya bu teşekkülün tütün fiyatını tutmasını sağlamak istemiştir. Halbuki bu parayı alan teşekküller hemen hiç faaliyette bulunmamışlardır. Bazı yerlerde bunlar dükkânlarını bile kapamışlardır ve satışa iştirak etmemişlerdir. O vakit ne olmuştur? Komisyoncu ve tüccar oralarda bir iki hafta dolaşmış, bütün bir yıl bu işe emek vermiş, bazan afetlerle mahsulü yokolmuş müstahsil ve köylünün mahsulünü elinden almış ve kilo başına 50, 60, 70 kuruş kazanmıştır. Müstahsil bunu görüyor ve netice ne olacaktır? diyor.

Pamuk müstahsilini ele alınız. O da pamuğunu bin bir güçlüklerle eker ve mahsulü bin bir tehlikeye mâruzdur. Eğer bu tehlikelerden kurtulurda mahsul meydana gelirse beş kuruş ya kazanır veya kazanmaz. Ondan sonra bu pamuk ne olur. Bizim fabrikalara gider, orada kumaş olur Hükümet bunu 80-100 kuruşa muhtekire verir. Muhtekir bunu köylüye 250-300 kuruşa satar.

Müstahsilden fiyat tahdidi ile istersen sat, istersen satma diye pamuğu muayyen bir fiyatla alıyoruz ve ondan sonra muhtekire % 250 kârı kendi elimizle temin ediyoruz. Şimdi ne oluyor? Bize diyorlar ki niçin çalışalım, niçin sermayemizi istihsale bağlayalım, bu akıl kârı mıdır? Bizde böyle ticaret işlerine girişelim. Böyle bir haleti ruhiye vardır. Bunu bilhassa söylemekten maksadım hem bir vazife ifa etmek, hem müntehiplerimizden işittiklerimizi tekrar etmek. Hem de Hükümeti ikaz etmektir. Hükümet kati olarak demelidir ki müstahsili her ne olursa olsun muhtekirden fazla koruyacağım ona muhtekirden fazla kazandıracağım. Buna halkı inandırmalıdır. Beş seneden beri yapamadım, gayet kötü idare ettim, beceriksizlik gösterdim kifayetsizlik gösterdim amma ne olursa olsun bundan sonra yapacağım korkmayınız, paranızı istihsale yatırınız. Bu sözü bu kürsüden işittirmek lâzımdır. Yoksa para büyük ölçüde istihsalden çekilecek ve ihtikâra dökülecektir. Bu da umumî olarak millî bünyemizde bir zarar olacaktır. Bugünkü durum ne demektir? Köylerden şehirlere, şehirlerden köylere giden bütün mallar üzerinde bir sınıf vardır ki, muazzam bir muamele vergisi almaktadır. Ve yüzde yüzü ikiyüzü üçyüzü ve daha fazlayı bulmaktadır. Buna hangi iktisadi bünye dayanır? Hangi manevi bünye dayanır? Başka bir şeye de şaşıyorum ki, nasıl bu vaziyette Maliye Vekili bütçe yapabiliyor? Hakikaten kendisi şayanı tebriktir. Yine Hükümetin bir uzvu olarak iktisadi işlerin bu kadar kötü gitmesinde o da muhataptır. Onun da bir suçu vardır. Tâbiri biraz kuvvetli söylüyorum daha yumuşak söyleyeyim. Başarısızlığı ve kifayetsizliği vardır. Amma bütün bunları bir tarafa bırakıp ta Maliyeyi bu vaziyette yürütmesini şayanı hayret görüyorum; ve bunu tenkit yaparken kırk yılda bir defa işin iyi bir yerini bulabilmek için söylüyorum. (Handeler)

İyi bilmeliyiz ki, bu muazzam para, milletten çıkan bu muazzam para bize ordudan daha pahalıya mal olmaktadır. Bunun hesabını ben yapacak halde değilim. İstatistik Müdüriyeti Umumiyesi, bu muazzam muamelelerin bıraktığı kârı hesap etmesi güç bir şey değildir. Bu durum, bir yandan başlıca memurları ezmektedir. Tabii memur dediğimiz zaman yalnız kalemdede çalışanları kasdetmiyorum, bütün Devlette hizmet gören sivil ve askerî memurlar, öğretmenler ve saireler, önce bunları ezmektedir ve hepimiz biliyoruz ve görüyoruz ki, vasat derecedeki memurlar gayet ağır bir sıkıntı içindedir. Dört, beş çocuğu bulunan vasat derecedeki bir memur evinde yağlı yemeği güç yiyebilmektedir. Biraz peynir, ekmek ve zeytin yemektedir. Bunu böylece söylemelidir, bu bir hakikattir. Küçük memurların bir kaç çocuğu varsa bunların ne halde olduğunu hepimiz biliyoruz. Yine hep biliyoruz ki, Hükümet mekanizması memurlara dayanır. Bunları bu tarzda yıllarca ve yıllarca idare etmek ve idare etmeğe kalkışmak memleketin mukadderatı ile bir nevi kumar oynamaktır. Bu, çok büyük tehlikeli bir şeydir. Türk ulusunun yurtseverliği; fedakârlığı fevkalade büyüktür. Fakat bu, mütemadiyen suiistimal edilmemelidir.

Memurlar vasati olarak aldıkları aylığın satın aldıkları mala göre muhtekire bazan yarısını, bazan üçte ikisini bazan da dörtte üçünü vermektedirler. Şu zannedilmesin ki, yalnız dar gelirliyle değişmez gelirliye munhasırdır. Makinenin böyle işlemesi köylüyü dahi aynı derecede müteessir etmektedir. Köylü ve ufak müstahsil, belki büyük müstahsiller öyle değildir, esasen büyük müstahsil memlekette ekalliyettir, büyük kütle, küçük müstahsil ve köylüdür. Bu vaziyetten bunlar da müteessirdir. Bunların müteessir olmadıkları yalnız bir yıl olmuştur, bu da buğday fiyatlarının 100 kuruş civarına çıktığı senedir. O yıl istisna edilirse buğday müstahsili dahi bu gidişten zararlıdır.

Şimdi buğday müstahsilini alalım. Bugün vasati olarak buğdayını eskisine nispetle beş misli fiyatla satmaktadır. Amma şehirden aldığı her şeyi on, on beş, yirmi misli pahalıya almaktadır. Bir defa basmayı, pamukluyu eskisinden 10 misli pahalıya almaktadır. Amma Hükümet kendi mallarını üç misli pahalıya satıyor. Amma bu yine köylüye 10 misli pahalıya intikal ediyor.

Dolayısıyla köylü bu mal üzerinden % 200, % 150 nispetinde muhtekire haraç ödüyor. Başka mallara gidersek artış fiyatları daha çoktur. Dolayısıyla bugün buğday müstahsili, küçük müstahsil, vasatın altındaki müstahsil zarardadır ve fakirleşmektedir. Zararda olmadığı bir tek yıl olmuştur. Eğer öbür müstahsillere geçerseniz yani buğdayını kısmen dışarıdan alıp başka toprak mahsulleri yetiştiren müstahsillere gelirsek, bunlar açıktan açığa ezilmekte ve fakirleşmektedir. Çünkü bunlar hem şehirlerden aldıkları mallar için ağır muhtekir payı ödemekte ve hem de aynı zamanda çok pahalıya buğday satın almaktadır; hele satın aldığı buğday herhangi bir mutavassıtın elinden geçmişse. Bu vaziyeti böylece bütün çıplaklığı ile görmek ve ifade etmek lâzımdır. Ancak bu takdirde buna ciddî bir çare bulabiliriz. Yani bu kısmı hulâsa etmek lâzımgelirse şöyle denebilir. Köylerden şehirlere giden yüz binlerce ve belki de milyonlarca ton eşya üzerinde, keza şehirlerden köylere giden yüz binlerce ton eşya üzerinde, bir sınıf vardır. 20, 30, 40 bin -sayısını iyice bilmiyorum kaç bindir- muazzam bir vergi almaktadırlar ve bunlar hem köylüyü ve hem de şehirliyi aynı suretle ezmektedirler. Şimdi bu zümre, takım, sınıf, gürüh ne dersiniz, deyiniz, bunların eline geçen muazzam servet ne oluyor? Bir kısmı belki de mühim bir kısmı, fakat rakam söylemeğe imkân yoktur, dışarıya kaçıyor. Bir kaçakçı şebekesi yakalanmıştır. Bu gerçekten ne vakittan beri faaliyette idi. Kaç milyon kaçırmıştır? Bu gibi daha keşfedilmeyen kaç şebeke vardır? Buna kimsenin kat'î cevap vereceğini sanmam. Fakat her halde kaçırılan rakamlar ufak şeyler değildir. Birbirlerini gayet iyi bilirler. Filancanın kazandığı, para falan memlekete muntazaman gitmektedir, filancanın kazandığı para muntazaman falan memlekete gitmektedir diye birbirlerini ağızdan ağıza jurnal mı deyeyim, ne deyeyim, ihbar etmektedirler. Amma tabii bana şuna ve buna söylemişlerdir ne ispatı vardır ne bir şey. Amma öyle ifadelerdir ki bunların bir çoğuna inanılabilir.

Dışarıya çıkarılmıyan yani varlığımızdan emilip dışarıya çıkarılmıyan içerde kalan kısım ne olmaktadır. Onu küçük bir takım sefihane sarf etmektedir. Aynı zamanda anadan babadan kalma şuradan buradan birikme servetleri, mal ve mülkleri yani ihtikâr yapmıyanların mal ve mülklerini satın almaktadırlar. Çünkü o açıklıktan ve sıkıntıdan bu malları satmaktadır ve bu sınıfın eline geçmektedir. Harbin beşinci senesindeyiz biz hala bunun seyircisiyiz. Hakikat budur.

Memurlara yardım için konulan para üzerinde sayın Celâl Bayar bir hesap yaptı bunun bir hiç olduğunu gösterdi. Başka bir bakımdan bunun ne kadar az bir şey olduğunu ifade etmek ve göstermek istiyorum. On beş milyon lira nedir? Demin de söylediğim gibi İstanbul'a kaçak suretiyle, kaçak diyorum kaçak bir tabirdir. Yoksa açıktan açığa giren unun vasatı olarak bir kiloda bir lira kâr sağlıyorsa İstanbul'a giden bin vagon kaçak unun muhtekir kaçakçılara sağlayacağı kârdır. Bizim istediğimiz yüz binlerce vagonluk muamele üzerinde bu muhtekirlerin sağlayacağı muazzam kârın önüne geçilmesidir. Yoksa bu kadar ufak bir şeyde iyi bir netice çıkmıyacağı gayet tabiidir.

Şimdi mücadele lâzımdır. Mücadele yapılmaktadır, fakat şimdiye kadar bunun tam bir başarısızlıkla yapıldığını söyleyebiliriz. Bu mücadele başarılı olmalıdır. Diyeceksiniz ki, bunun için ne yapmak lâzımdır. Bir mahremiyeti kalmadı, gazetelerde neşredildi. Parti Komisyonu neşrettiği raporda ne yapılmak lâzım geldiğini göstermiştir. Bu raporun bir Hükûmete resmen verildiği zaman, bir de daha evvel kendisince bilindiği zaman vardır. Bunun malûm oluşundan beş altı ay geçmişse, Hükûmete resmen tevdiinden beri de iki üç ay geçmiştir. Çareler kısmında bir kısım küçük şeyler vardır, bir takım da büyük çareler bu güne kadar Hükûmet bu yolda önemli bir şey yapmadı.

Genel olarak bu ihtikârla mücadele işinde akla şu gibi şeylerde gelmektedir: Terkibi mahiyette cezalar, büyük ölçüde nazım satışlar Hükûmetin kırtası mahiyetten kurtulup daha işlek mahiyette çalışması, iktisadi işleri düzenlemek, tertiplemek için, bir iki arkadaşın dediği gibi, Başvekil muavini mi, ne deseniz deyiniz gibi birinin tayini...

Fakat esas olarak şunu söylemek lâzımdır ki, ihtikârla uğraşmak bir plân meselesidir. Bunu da ancak Hükûmet mekanizması, onun kocaman teşekkül yapabilir. Bir ferdin, bir encümenin bu plânı yapması abesle iştigal demektir. Bunların umumî fikirlerden ileri gidemezler. Bu plânın biran evvel yapılmasını ve getirilmesini bekliyoruz.

Sonra şunu da işaret etmek lâzımdır: Herhangi bir plân herhangi bir fikir herhangi bir program tatbikatı ile değerlendirilir. Eğer zayıf, beceriksiz surette tatbik edilirse hiç bir netice vermez. Şunu da kemali teessürle söylemek lâzımdır ki bugüne kadar mevcut Cumhuriyet Hükûmetlerinin en çok kırtasî mahiyette çalışanı bu günkü Hükûmettir. Bir çok işlerde bu görülmektedir. Toprak ofisinin

faaliyetini vilâyetlerde görmüş olanlar ne kadar gerçeklilere, fransızca bir tâbirdir ama artık umumîleşmiştir, realitelere uygun olmıyarak mahalli hiç bir şeyden haberi olmıyarak iş gördüğünü bilirler ve bunu kabul ederler. İçimizde hiç kimse yoktur ki, bu müessesenin hayret edilecek şekilde fena işlediğini kabul etmesin. Valiler telgraflarla kasabaların ekmeksiz kaldığını bildirirler ve şurada ve burada ekmeksiz kalmış kasabalar da olmuştur. Bunlar eğer Toprak Mahsulleri Ofisini bekliyecek olsalar aç kalabilirler. Bazan kıta birliklerinin unundan, ekmeğinden ödünç alan şehirler bilirim. Eğer verilmeseydi aç kalacaklardı. Bu yolsuzluktan değildir. Kırtasiyecilik tendir ve yine pamukluların köylüye dağıtılmaması da kırtasiyecilikten doğan başarısızlıktır. Halbuki Cumhuriyet devrimizde gayet başarılı olarak, yapıcı ve yaratıcı olarak çalışan Hükümetlerimiz vardır. Denebilir ki, şu işte acemilik göstermiştir, fazla masraf yapmıştır bu olabilir, ancak yeter ki, başarılı olsun, yapıcı ve yaratıcı olsun. Acemilik payını ödemesi tabii görülebilir. Hiçbir teşekkül başta acemilik payı ödemedi çalışmamıştır. Amma yeter ki, yapıcı ve yaratıcı olsun. Bunu hatırlatmaktan asıl maksadım şudur: Kötü ve öldürücü bir propaganda vardır: «Bizde bundan iyisi olmaz», bu mânen öldürücüdür ve kemiricidir. Hayır, bizde bunda iyisi olmuştur ve olabilir. Büyük Millet Meclisi âzalarının ana vazifesi bunu sağlamaktır. Bunu sağlamak Hükümet için ne kadar lüzumlu bir vazife ise bunu sağlamak ta bizim için o kadar büyük bir vazifedir.

Genel olarak şunu demek gerektir ki; esas dâva zahiren görüldüğü gibi, fiyatları düşürmek değildir, fiyatları denkleştirmektir. Ve aynı zamanda değişmez gelirlilerin satın alma kabiliyetini bu fiyatlarla denkleştirmektir. Esas dâva budur. Çünkü 1939 fiyatlarına geri gidelem diye uğraşmak abesle iştigaldir, boş şeydir. Bu, olamaz. Buraya gitmemeliyiz, fakat fiyatları ve maaşları denkleştirmek mümkündür, bu yapılabilir ve yapılmalıdır. Bugün buğdayını beş misline satan köylü eğer şehirden aldığı malı % 500-600 fazlaya alırsa kendini memnun sayar. Çünkü sattığı mallarını da yüzde 500 pahalıya satıyor. Hayat % 500 pahalılaşmış olduğunu gören memur gelirinin % 300-400 arttığını görürse, peki der. Aradaki bu farklar eskisine nispeten bir kaç yüz bin kişi fazla olarak beslenen ordunun masrafları beslenenler vardır, bu da ordudur, buna aittir der. Amma bugün derunu böyle değildir; demin de söylediğim gibi, bugün bu farklar fahiştir ve muhtekirlerin cebine gitmektedir.

Yine söylüyorum, müstahsilin kazanmasından korkmamalıdır. Müstahsil kazansın. Çünkü müstahsilin kazanması, zenginleşmesi Devletin ve ulusun zenginleşmesidir. Ondan biz daima istediğimiz vakit ve istediğimiz şekilde bunun gereken vergisini alırız. Bugün alıyoruz, hattâ onun nafakası üzerinden bile vergi alıyoruz. Dolayısıyla müstahsilin zenginleşmesi hiç bir tehlike arzetmez. O, daima elimizdedir ve ona daha çok itinan gelse; akli erse ve görse ki çalış-

malarının semelerinin pek büyük bir kısmı muhtekire gitmiyor, Hükümete gidiyor, daha canla başla verir. Şimdi görüyor ki semeresinin pek büyük bir kısmı muhtekire gidiyor. Bundan münkesir olmaktadır. Fakat sorarım Maliye Vekilimize bu devreden milyonlarca mal üzerinden bazan yüzde bir kaç yüz kazanç sağlayan yani müstahsilden alınıp müstehlike satılma fiyatları arasındaki büyük farkları ceplerine atanlardan gereken kazanç vergisini ve sair vergileri alabiliyor mu ve alabilir mi? Bence ve hepimizce alamaz. Çünkü alsa bütçemiz bir milyarda durmazdı ve hiç olmazsa Devletçe bir para sıkıntısı olmazdı.

Şimdi son vaziyetimize geliyorum; Parti Grupunda bir çok müzakereler oldu şu veya bu biçimde bir çok kısmı dışarıya aksetti. Çünkü dışarıda duyduk. Rapor da neşredildi. Bundan sonra Hükümet bazı tedbirler aldı. Son bir iki ay içinde bu tedbirleri gördük, bunlar şayanı şükrandır. Son bir iki hafta içinde hayatta bir miktar ucuzlama da oldu. Bu da şayanı şükrandır. Bu ucuzlamanın artmasını temenni etmeliyiz. Yalnız esas olarak, yani geçeceği tam ifade etmiş olmak için söylemek lâzımgelir ki, hayat % 500 olarak artmış iken bunu % 470 veya % 450'ye indirdim diye, diğer bütün unsurlar yerinde dururken, memur maaşları vesaire yerinde sayarken hayatı % 500'den % 450'ye indirdim diye övünmek doğru değildir. Bunu bilmeliyiz. Bununla beraber bu iniş şayanı şükrandır. Bu tedbirler keşke daha evvel alınsaydı. Ancak bu ucuzlama meselesini, son bir iki haftada gördüğümüz ucuzlama meselesini de incelemek gerekir. Şu bakımdan ki, 1943 mahsulü hemen tamamen satılmıştır. Muhtekirler bu mahsul üzerinden ne kazanacaklarsa kazanmışlardır. Dolayısıyla artık bugün ve bu haftalar da fiyatlar düşebilir. Nihayet ellerinde bir iki haftalık, bir aylık mal kalmıştır. İki aylık mal ise fahiş fiyat farkları temin edilerek satılmıştır. Şimdi biraz düşürebilirler amma bu düşürme müstahsile tesir edecek mi? Etmeyecek mi? Yani bu son bir iki hafta içinde müşahade ettiğimiz fiyat düşmeleri acaba % kaç nispetinde, Hükümetin tedbirleri yüzündendir. Acaba % kaç nispetinde de muhtekirlerin 1944 mahsulün ki piyasaya dökülmek üzeredir, müstahsilden daha ucuza almak ve dolayısıyla onu yine % 100 300-400 kârla satmak isteğinden doğmaktadır. Bu şimdilik bir muammadır. Hükümet dese ki, % 100 benim tesirim ile, inanmam, zaten diyemez de. Önümüzdeki bir kaç ay içinde bu fiyat düşüşünün, Hükümetin tedbirleri yüzünden mi olmuştur yoksa muhtekirin, 1944 mahsulünü ucuza almak için gönül rızasıyla yaptığı bir iş midir? Yahut ne nispette bu yüzdendir ve ne nispette öbür yüzdendir, anlaşılacaktır. Şuna emin olmalıyız ki, bu ucuzlama, müstahsilin malını ucuza almak maksadı ile yapılmış ise ve netice ona varacaksa yani buğdayı 25'ten 12-13 kuruşa ve üzümü 40'tan 20'ye düşürmek ve muhtekirin kârını temin için olmuş ise, bu işte hepimiz yararırız. Görünüşte değişmez gelirli ve memurlar kazançlı olur amma bu kazanç hakiki değildir. Çünkü istihsal o kadar düşer ki, hepimizin canı yarar. Dolayısıyla Hükümette hepimizde bir şey

üzerine titremeliyiz. Fiyat düşüşü % 50 ve daha büyük nispette olabilir. Çünkü muhtekirin kârı ondan fazladır. Fakat düşüş müstahsil üzerine tesir yapmamalıdır. Düşüş muhtekirin kârı üzerinden müstahsilla aksedecek ve muhtekire yine % bir kaç yüz kâr bırakacaksa bu düşüş sadece aldatıcı avutucu bir düşüştür.

Bu kısmı kapatmadan evvel şuna da işaret etmek isterim ki, muhtekir derken namus dairesinde bir kazanç temin eden tüccarları kasdetmiyorum. Fakat tabir veçhile soyguncuları kasdediyorum. Ancak bunların adedi fevkalâde çoğalmıştır. Hulâsa bu işte Hükümetin gayret ve himmetini bekliyoruz. Bu gayret ve himmet çok gecikmiştir. Fakat Hükümet müessir olacak tedbirler alacaksa yine şükretmeliyiz.

Mânevi durumumuza geçiyorum. Bir defa çok kötü olan bu iktisadi durumun mânevi durum üzerinde tesir yapmamasına imkân yoktur. Bunun aksini beklemek abestir. Efkârı umumiyemizde de bunu görüyoruz. Herkes nasıl konuşuyorlar. Seçim dairelerimize gittiğimiz zaman nasıl karşılanıyoruz. Nasıl gürültülü toplantılar oluyor, nasıl bağışmalar oluyor? Bize nasıl çıkışılıyor? Hep görüyoruz. Kahvede, trende şurada burada temas ettiğimiz herkes bizimle nasıl konuşuyor, buna şahit oluyoruz. Dolayısıyla bu durum maneviyatımız üzerinde tesir yapmaktadır ve yapması tabiidir. Bu durumu her türlü kötü ve yabancı propagandalara yol açmaktadır, bu da tabii bir şeydir.

Bundan başka beş yıldır bu işlerde gösterdiğimiz başarısızlık şu propagandanın yapılmasına meydan açmaktadır: Türklerin elinden bir şey gelmez, onlar iş başaramazlar. Biraz sonra arzedeceğim veçhile açıktan açığa veya sinsi sinsi yapılan bu propaganda manevi varlığımızı kemirmektedir. Yalnız şunu da söylemek lâzımdır: Bugün içinde bulunduğumuz manevi durum yalnız iktisadi durumun bir neticesidir demek doğru değildir. Bundan iktisadi durumun tesiri çok büyüktür, belki galiptir. Fakat propaganda sahasında, manevi sahada, içtimai sahada da pek çok yanlış ve eksik tedbirimiz ve ihmalimiz olmuştur. Bu iki âmil beraber işliyerek bu günkü manevi durumu yaratmıştır. Bu her iki âmil ile mücadele etmezsek netice alamayız.

Bazı ülkeler vardır, bu ülkelerde yabancı ordular dögüşürler. İsim söylemeğe lüzum yoktur. Bir kaç tanesi gözümüzün önündedir. Yerliler sanki yok gibidir. Ve bu işle alâkadar değildir gibidir. Mânevi propaganda sahasında maalesef biz son yıllarda bu vaziyetteyiz. Sağcı, solcu, öncü, arkacı her ne dersiniz deyiniz her taraftan gelen propagandalar bizim memleketimizde savaşmaktadır. Bütün bunların bir çoğu da doğrudan doğruya kendi hükümetimize çatmazlar, kendi hükümetimize şu veya bu fenalığı söyleyip düzeltilmesini istemezler. Birbirlerine çatarlar. Bizim mânevi propaganda vaziyetimiz o kadar zayıf ve gevşektir ki, onlar için çok kere bizim propagandamızla uğraşmağa lüzum görülmez. Onlar şöyle düşünüyorlarmış gibi davranırlar: Biz bir birimizin propagandasını yenerssek buraya propaganda bakımından sahip oluruz.

Bu propagandalar karşısında biz lakayt gibiyiz. Son günlerde biraz canlandık o da nasıl diyeyim? Bıçaklandıktan sonra iğnelendikten sonra. Bunları daha evvel yapabiliydik. Bir defa umumiyetle yabancı propagandası vardır bunu ayrıca söylemek lâzımdır. Bu propagandayı yapanlar hiç bir vakit samimi değildir. Böyle bir şey yoktur. Bütün dünyaya göz gezdiriniz, hangi devlet vardır ki, boyun-duruğu altına almış olduğu, işgal etmiş, sömürmüş olduğu yabancı uluslara yabancı ülkelerde kendi prensiplerini samimi olarak tatbik etmektedir. Bu yoktur. Bu prensipler o memleketleri içeriden yıkmak içindir ve samimi değildir. Şüphesiz kendi ülkelerinde kendileri için samimidirler. Fakat yabancı ülkelerde bu prensipler o ülkeleri içinden yıkmak, o ulusların maneviyatını bozmak ve onlara kolaylıkla egemen olmak içindir. Bunun istisnası yoktur. Şimdi buna bakarak kuvvetle söyleyebilirim ki, güvenle söyleyebilirim ki, yabancı ülkelerin yabancı ideolojilerini yapanlar ya çok saftır yahut satılmıştır.

Bunu hepimizin her fırsatta bağırmanın vazifemizdir.

Bunu söyledikten sonra esasa girmemekle beraber son günlerde gördüğümüz taşkınlıkları biraz incelemek, bunların temellerine doğru girmek bence gerekir. Bu taşkınlıklar bizde ilk defa olmuyor. Son senelerde bir kaç defa olmuştur. Ne vakit başlamıştır? İlk taşkınlık Atatürk öldükten biraz sonra olmuştur. Sinsicesine, bazan açıktan açığa Atatürk aleyhine propagandalar olmuştur. Gençlik coşmuştur. Fakat bütün bu propagandalar bütün ulusu, hepimizi ve Hükümetimizi o kadar iğrendirmiştir ki, vaktinde önlenememiş manen o kadar kusur sayılmıştır ki, coşkunluklar karşısında bir şey denememiştir. Tarih ve siyasi tecrübe bunu bize gösteriyor ki, en doğru hava; yanlış ve doğru olmıyan eğri yollardan gidildi mi sonunda zarar getirir. O vakit ses çıkarılmıyan taşkınlıklar öyle bir haleti ruhiy yaratmıştır ki, biz bunu daima yapabiliriz, ses çıkarmazlar, haleti ruhiyesini ister istemez yaratmıştır. Eğer bugünkü olayların ucunu orada aramazsak eksik düşünürüz. Ancak bu sefer bu coşkunlukları gençliğin samimiyetinden istifade eden, kime hizmet ettikleri belli olmıyan adamlar yaptırmıştır. Bunu kimler istismar ediyor? Yine gazetelerde okuduklarımıza ve az çok gördüklerimize göre, tabii gazetelerde okuduklarımız yanlışsa o vakit sözümüz yoktur, söylediklerimiz de yanlıştır. Bir adam ki, Atatürk öldükten sonra onun aleyhinde kitap yazmıştır ve kendisine bir şey denmemiştir; bugün Atatürk'ün adını kullanarak bir çok karışıklıklar çıkartıyor. Yine gazetelerde gördüm, bir adam ki, Atatürk tarafından kovulmuştur ve o öldükten sonra eski yerine getirilmiştir, bu da bu coşkunluğun içinde ele başı olan bir adamdır. Bu adamlar ne yapıyorlar? Atatürk'ün fikirlerine, düşüncelerine tamamiyle zıt olarak onların aksine olarak fakat onun adını kullanarak. Biz Atatürk'ün yolunda yürümek istiyenlere karşı, gençliği coşturmağa çalışıyorlar. Atatürk'ün adını kullanıyorlar. Bu bizim beceriksizliğimiz değil midir? Bu bizim başarısızlığımız değil midir? Bu mahiyetteki adamlara mevki verdik. Onların her yaptıklarına göz yumduk. Bu adamlar safları ve tecrübesizleri

kandırıyor ve bize karşı Atatürk'ün ismini kullanıyorlar. Bu bizim zafımız dolayısıyla, beceriksizliğimiz dolayısıyla yapılabilmektedir.

Atatürk büyük tarih inkilâbını yaptığı vakit öbür ilimler gibi bir ilim olan ırklar ilmini de aldı. Yani "Ahnologie" yi de ele almıştır. Amma bunu da bir ilim olarak ele almıştır ve onu ilmî ve mâkul olarak kullanmıştır. Onu kullanım tarzı nedir? O, göstermiştir ki, Türkiye içinde yaşayan uluslar, zahiri başlıklara rağmen, büyük bir çoğunluk bakımından aynı ırtandırlar. Bunların Türk ırkının şu veya bu tesir ile dillerini değiştirmiş kolları olduğunu göstermiştir. Bu ispat edilebilir. Dolayısıyla ırkçılık tâbirini kullanayım mı? Bilmem, ırk ilmini Atatürk söylediğim bu şekilde kullanmıştır. Bugün bir çok ulusların, Türkçe konuşmayan dışardaki bir çok ulusların, Türkle kan kardeşi olduğunu göstererek, onlarla dışarıda dostluklar tesis etti ve ırklar ilmini bunun için kullandı. Bunu bu şekilde kullandığı için başarı elde etmiştir. Gerek kâtibi sıfatıyla ve gerekse tesadüfen şu veya bu vesile ile bu gibi konuşmalarında bulunduğum zaman daima görmüşümdür.

Bir çok yabancı Devlet adamlarına "Siz de Türksünüz Türk ırkındansınız. Türk ırkının evsafını haizsiniz" diye söylerdi. Atatürk bunu birleştirici bir âmil olarak kullanmıştır. Amma bugün bizim propaganda zafımız ve beceriksizliğimiz dolayısı ile Atatürk'ün esastan düşmanı olanlar Atatürk'ün adını kullanarak bize karşı herkese karşı ırk işini tamamiyle tersine kullanıyorlar. İçerde ve dışarda fesat aleti olarak kullanıyorlar. Bunu yapanların ihanetleri olabilir.

Fakat bizim de beceriksizliğimiz ve propagandadaki zafımız vardır. Sabit olursa onların ihanetlerini cezalandıralım, fakat kendi beceriksizliğimizi ve zafımızı bilip tamir etmezsek, çaresini düşünmezsek terhibi tedbirlerin tek başına kıymeti kalmaz. Bir taraftan bunları düzenliyelim, bir taraftan da onların kafasını ezelim. Atatürk'ün çalışmaları üzerindeki söylediklerim, bunlar unutuluyor gibi görüldüğü içindir. Dolayısıyla Hükümetten ve Partimizden şunu soruyoruz. Bu propagandalar yıllardanberi sinsice veya açıkca gazete mecmua vesaire ile devam ediyordu. Bizim aklımız nerede idi? niçin bir şey yapmadık? niçin işin bu dereceye kadar gelmesine müsaade ettik? Niçin muhtelif propagandacılar kendi bayraklarını açmışken bunlar memleketimizde dalgalanırken kendi bayrağımızı açmadık? Bizim onların propagandasını karşılamağa kifayetimiz yok mudur? Bizim gördüğümüz işler onların övdükleri işlerden daha mı azdır? Bizim onlara göre ne eksiklerimiz vardır? Onu da bir gözden geçirelim. Bizim inkilâbımızın yaratıcısı öyle bi şahsiyettir ki, sağken ve öldükten sonra dünyanın en büyük adamları bunu ifade etmişler onu övmüşler ve örnek olarak göstermekte lezzet ve şeref duymuşlardır. Bunu onun yüzüne karşı söylemişler, arkasından da söylemişler, öldükten sonra da söylemişlerdir. En büyük misal olarak Bay Çorçil, Bay Hitler, Bay Heryo'u zikredebilirim. Biz 15-20 yıldanberi öyle inkilâplar yaptık, öyle işler gördük ki, içtimai, siyasi, iktisadi, kültürel vesaire bütün alanlarda öyle başarılar sağladık ki, meşhur bir tabirle asırları yıllar içine sığdırdık ve bizim kay-

dettiğimiz terakkileri herhangi bir ulusun, herhangi bir devirde kaydettiği terakkilerle göğsümüzü gere gere mukayese edebiliriz. Fakat bugün bunlar ağza alınmaz gibidir, yok gibidir. Bu kendi yaptıklarımız hiç söylenmez. Yabancı propagandacılar meydanı boş bulmuşlar, atıp tutmaktadırlar. Buna bir örnek vereceğim, ufak bir örnektir amma bâriz bir şeydir. Liselerde dört ciltlik tarih kitabı okutulurdu. Dördüncü cildi Cumhuriyet devrine aitti. İnkilâbımızı ve Türkiye Büyük Millet Meclisinin ve ondan sonra Cumhuriyet devrinin başarılarını anlatırdı. Bu kitap tabii resmen Tarih Kurumunca yapılmıştır; fakat Atatürk'ün yakın ilgisiyle; yakın alâkasiyle yapılmıştır ve onun bu kitabın yazılmasında payı çok büyüktür. Bu kitap hazırlandıktan sonra o zaman en yüksek mevkide bulunan üç zata, en yüksek mevkide bulunan ve inkilâbımızda en büyük tesiri, en büyük hizmeti etmiş üç büyüğümüze gönderilmiştir ve mütalâaları sorulmuştur. O mütalâalara göre değişiklikler azaltmalar, çoğaltmalar yapılmış ve ondan sonra bu kitaplar çıkmıştır. Atatürk öldükten sonra, bir kaç ay sonra bu kitap ortadan kalkmıştır, yoktur. Niçin? Biz Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti devrinde ve Cumhuriyet devrinde yaptıklarımızı arasında saklanacak bir şey mi var zannediyoruz? yoktur. Hepimiz en büyüğümüzden en küçüğüne kadar Atatürk ile inkilâbımızla övüne durmaktayız, övünmeğe lâyıyız. Bu kitap ortada yoktur. Ne kondu onun yerine? Orta mektepte okunan kitap bir çocuğun orta mektebi bitirdikten ve liseye geçerken okuduğu ve imtihan verdiği kitap konmuştur. Yani yeniden bir üç yıl daha aynı kitap okutulmaktadır.

Yabancı ve muhalif propagandacılar bunu görünce cesaretlenmezler mi? Bu, bizim için bir eksiklik değil midir? Tereddüt etmeksizin diyebilirim ki, iktisadi alanda ne kadar başarısızlık ve beceriksizlik göstermişsek propaganda ve mânevi alanda da aynı derecede başarısızlık ve beceriksizlik gösterdik ve bundan düşmanlarımız açık veya gizli herkes istifade etti. Bütün bunların sonucu olarak, bâriz olarak mânevi gevşeme görülmektedir. Yani kendimize olan güvenin, kendimize olan inanın azaldığını görüyoruz. Ben bir kazada bir toplantıda bulundum ve bunun misalini gördüm. Bir genç: “zaten biz bir şey yapamayız, bizim hal-kımız şöyledir, böyledir» diyordu. Haşlıyarak ve haşın olarak reddetmek mecburiyetinde kaldım. Sonra öğrendim ki, Üniversiteden bir genç imiş ve bu tarz konuşmalar kaza merkezlerine kadar yayılmaktadır. Bu bizim iş göremediğimiz, iş yapamadığımız propagandası tuhaf şekilde büyük büyük ağızlarda görülüyor. Osmanlı İmparatorluğu zamanında tatlısuların icat ettikleri bir tâbir vardır, eksik ve kötü işlerde kullanılır: “Alaturka”. Bu tatlısuların bizi küçük düşürmek için kullandığı bir tâbirdir. Bunu şimdi biz bazı ileri gelenlerin ağzından işitiyoruz, bu ayıptır. Hulâsa bu işte başarısızlıklarımızı, beceriksizliklerimizi, kifayetsizliklerimizi örtmek için her şeyi câmiaya, eksikliği Türk milletine atfetmek gibi bir kusura kaymaktayız. Böyle bir hava içinde yabancı propagandacıların kendilerini suda balık saymaları ve kemali gayretle çalışmaları gayet tabiidir. Bunu önlemek

için kendi propagandalarımızın tarzını değiştirmek lâzımdır. Nerede Atatürk'ün dediği: "Ne mutlu Türk'üm diyene" sözü, bu azalmıştır.

Ş. GÜNALTAY (Sivas) – Türk'üz ve onunla iftihar ederiz. Hergün söylüyoruz, hiç kimse menedemez. Böyle bir şey yoktur. Nereden çıkarıyorsunuz?

H. BAYUR (Devamla) – Ne mutlu Türk'üm diyenler maalesef bazı tabakalarda azalmıştır. Bunu maalesef tekrara mecburum ve öbür türlü söyliyenerler çoğalmıştır. Biz eğer bütün alanlarda muvaffak olmak istiyorsak Atatürk'e verdiğimiz Ebedî Şeflik vasfını bir söz mahiyetinde addetmemeliyiz. Her işimizde, idaremizde, siyasetimizde, içtimaiyatımızda, iktisadiyatımızda, mânevîyatımızda her sahamızda bir bayraktır, bir meşaledir. İlerisini aydınlatan bir meşaledir. Eğer biz daima öyle düşünürsek Ebedî Şeflik mafhumunu daima ziruh olarak, canlı olarak kafalarımızda gözümüzün önünde tutarsak bugünkü müşkülâtın içinden kolaylıkla çıkarız. Yoksa bugünkü gibi çekingen mütereddit bir durumda kalırsak hiç bir zaman bundan kurtulamayız. (Öyle şey yok sesleri, bir alkış).

K. BERKER (Urfa) – Arkadaşlar, benden evvel söz almış olan muhterem arkadaşlarımın temas etmiş oldukları mevzulara temas etmek niyetinde değilim. Mütalâalarımı mümkün olduğu kadar hulâsa etmek suretiyle ifadeye çalışacağım.

Her şeyden evvel hayat pahalılığını önlemek, ihtikâra mâni olmak ve bu pahalılıktan en çok ızdırıp çeken memurlar zümresine yardımda bulunmak hususunda Hükümetin ittihaz etmiş olduğu iki tedbir etrafında mütalâalarımı arzedeceğim.

Sayın Maliye Vekilimiz, memurlara yardım mevzuunu ele alırken bu yardım için bütçeye 15 milyon lira tahsisat ilâve edildiğini söylediler. Fakat bu yardımın ne şekil ve surette yapılacağı hakkında izahat vermedikleri için bu aynî yardım mevzuuna giyim eşyasının dahil olup olmadığı anlaşılmadı ve bu hususta bende bir tereddüt husule geldi. Giyim eşyası vermek suretiyle memurlara yapılacak yardımın ne kadar faydalı ve tesirli olduğunu hepimiz biliriz. Çünkü bu gün bir kat elbise yaptırabilmek için asgari 180, âzami 300 lira para sarfetmek mecburiyeti vardır. Halbuki senede bir defaya mahsus olmak üzere memurlara giyim eşyası verilecek olursa ve ayda eline geçen para miktarı 140 lirayı tecavüz etmeyen memurların âilelerine de yine bir kat giyim eşyası verilirse şüphesiz bu yardım çok müessir olacaktır. Binaenaleyh eğer aynî yardım mefhumunda giyim eşyası vermek suretiyle memurlara muavenet dahil değil ise, bu yardımın da yapılması için gereken tedbirlerin alınmasını Hükümetinizden rica ederim.

Memur bahsinde temas etmiş iken, subaylarımızın terfî edebilmeleri için beklemeye mecbur oldukları müddet üzerinde de biraz tevakkuf etmek lüzumunu hissediyorum. Bir teğmen, üsteğmen, olabilmek için 3 sene, bir üsteğmen yüzbaşı olabilmek için 4 sene, bir yüzbaşı ön yüzbaşı olabilmek için 6 sene bir önyüzbaşı

binbaşı olabilmek için 3 sene, bir binbaşı yarbay olabilmek için 6 sene beklemek mecburiyetindedir. Kendileri ile temasta bulunduğum subay arkadaşlarım ve tanıdıklarım terfî müddetlerinin çok uzun olmasından yana yakıla şikâyet etmektedirler. Binaenaleyh subay rütbeleri arasındaki terfî müddetlerinin diğer devlet memurların terfîleri için kabul edilmiş olan müddetlerle mukayese edilerek ona göre ayarlanması cihetine gidilirse çok iyi netice elde edileceğine kanaatım vardır. Diğer nokta da hayat pahalılığına mâni olmak ve ihtikârı önlemek için Hükümetçe tanzim edilmiş olan kararnamedir. Bu kararname etrafında gerek intihap dairemde gerek başka yerlerde kendileriyle temasta bulunduğum tacirler umumiyet itibarıyla kararnamenin ana hatlarının muvafık olduğunu söylemekte mütefiktirler. Binaenaleyh böyle bir kararnameyi tanzime muvaffak olduğundan dolayı hükümleri tebriğe şayan görüyorum. Ancak bu kararnamede aksayan bazı noktaların da mevcut olduğunu söylemektedirler. Temenni olunurki, bu cihet ele alınarak tatbikattan elde edilecek tecrübelerle göre bu gibi mahzurlar biran evvel ortadan kaldırılır.

Sonra küçük tacirlerimiz yani, parekende tüccarlarımız İstanbul, İzmir gibi büyük şehirlerde kararnamenin bütün şiddetiyle ve muntazam bir surette tatbik edilebilmesi için hiç bir fedakârlığın esirgenmemesini Hükümetimizden rica etmektedirler.

Eğer bu büyük merkezlerde murakabe sistemi muntazam olarak yürümiyecek olursa bu işde ezilecek olan bizleriz diyorlar.

Kararname ön safta tacirleri sınıflara ayırmak suretiyle hayat pahalılığını arttıran zincirleme usulüne mâni olmak istemiştir. Bir kere bu bakımdan kararnamenin faydalı olduğunu kabul etmek icabeder. Tabii tüccarlar sınıflara ayrılınca ve kâr hadleri tesbit edilince fiyatlar yükselmeyecektir. Elverir ki, kararnamenin tatbikatı esaslı bir murakabeye tabi tutulsun. Fakat bu murakabeyi yapacak olan memurlara tahsis edilmek istenilen aylık ücretler o kadar azdır ki, bu ücretle mahallinde mütehasıs memur bulmak kabil olamayacaktır. Bu az maaşla merkezden de vilâyetlere kontrol için memur gönderilemeyecektir. Binaenaleyh murakabe vazifesini göreceк memurlara verilecek maaşların arttırılması mütehasıs memur bulabilmek bakımından çok lüzumludur.

İhtikârın ve fiyat artışının önüne geçilmesi için Grup müzakeresi sırasında ileriye sürdüğüm bazı tedbirleri burada da kısaca arzedeceğim.

Başta istihsalin arttırılması tedbiri gelir. Hükümetimiz bu tedbire başvurmuştur. Fakat bu bapta alınan tedbirin biraz daha genişletilmesi lüzumuna kaniim.

İkinci tedbir istihlâkin tahdididir. İstihlâk tahdit edilecek olursa şüphesiz hayat pahalılığı ölçüsüz bir surette artmayacaktır. Üçüncü tedbir olarak Hükümetimizin bütün işlerinde âzami tasarrufa riayet etmesi herkesten önce kendisinin paraya kıymet vermesidir.

Dördüncü tedbir; halkın da israf etmesine mâni olacak tedbirdir. Bunun başında lüks ve fantazi eşyanın memlekete ithalini menetmek gelir.

İstanbul gazetelerinden birinde Ticaret Vekilimiz, bu mevzu etrafında beyanatta bulunurken hariçten lüzumlu olan bazı eşyayı memlekete ithal etmek mecburiyetinde bulunduğumuz için lüks ve fantazi eşyanın şimdilik memlekete girmesine mâni olamıyoruz demiştir. Acaba hariçten memleketimize ithal edilen mallar hayati ehemmiyette mallar mıdır? Bu nokta karanlık kalıyor. Bu tedbire muvazi olarak memleket dâhilinde lüks ve fantazi eşyanın alım ve satımının menedilmesi lâzımdır. Denebilir ki, lüks ve fantazi eşyayı alanlar servet sahibi olanlar, zenginlerdir. Halbuki servetleri haddi kifayede olmayanlar da bu gibilerini görerek gıdalarına sarfedecekleri parayı fantazi eşyaya sarfetmekte ve israfatta bulunmaktadırlar. Eğer bu iki tedbir muvazi olarak alınırsa bir kere fazla para kazanmak hırsı tahdit edileceği gibi mütevassıt sınıf ta israftan korunmuş olacaktır.

Sonra işçi ve iş ücretlerinin tanzimi de çok önemli bir meseledir. Bugün işçi ücretleri lüzumundan fazla artmış olduğu gibi, iş ücretleri de hayret verecek şekilde yükselmiştir. Bir misal arzedecek olursam bu artışın ne kadar fahiş olduğunu muhterem heyetiniz kabul edecektir. Bugün bir kat elbise yaptırmak için orta derecede bir terzi 120-130 lira fason ücreti istemektedir. Bu hal, ne zamana kadar devam edecektir? Terzilerimiz hiç bir kayda tâbi olmıyarak diledikleri kadar dikiş ücreti istemektedirler. Bilmem ki, hatırıma gelen bir tedbiri söylemekle fazla ileri gitmiş olur muyum? Bu harbin daha ne kadar süreceği malûm değildir. Bugün harbin beşinci senesinde bulunuyoruz. Harp belki daha bir sene, iki sene, üç sene devam edecektir.

Peki bu umumî sefalet harbe muvazi olarak böyle devam edip gidecek midir? Biz iktisadi hayatımızı, yaşayışımızı bu fevkalâde vaziyetin harbin uzamasından doğan durumlara uydurmayacak mıyız? Yoksa hepimiz ayrı ayrı iflâsa doğru mu gideceğiz? Bence bu tehlikeye karşı koymak için çok esaslı, çok radikal tedbirler almak mecburiyetindeyiz. Meselâ kadınlarımız için iki, erkeklerimiz için de iki olmak üzere dört tip elbiselik kumaş imal ettirerek giyim hususunu yalnız bunlara hasretmek imkânı yok mudur?

Sonra eşya fiyatları üzerinde müessir olan âmiller, paranın kıymeti üzerinde müessir olan âmiller birtakım iktisadi prensiplere ve kaidelere irca edilmiştir. İşte bu kaidelerin çerçevesi dışına çıkmamak ve yalnız bugünkü fevkalâde vaziyeti nazarı itibara almak suretiyle alınacak bu tedbirlerden başarı elde edileceğine katiyetle kaniim. Eğer bunda aldanyorsam Sayın Hükümetimizin beni bu hususta tenvir etmelerini rica edeceğim.

Memurlarımıza yardım, tacirleri sınıflara ayırmak, kâr hadlerini tâyin etmek suretiyle Hükümetçe alınmış olan tedbirlere zamimeten düzenleyici, ekleyici, tamamlayıcı, bu gibi tedbirlerle benim görüş sahamdan kaçmış olan diğer isabetli tedbirlerin alınması lüzumunu tekrar ederek sözlerime nihayet veriyorum.

REİS- Emin Aslan Tokad.

E. A. TOKAD (Denizli)- Muhterem arkadaşlar; hiç bir insan, hiç bir heyet kendisine verilen vazifeleri tam mânasiyle başaramaz. Çünkü insanlar nihayet peygamberane bir tılsımla mücehhez değillerdir. Bu itibarla bilhassa imkânlarla mukayyet olmak zaruretinde kalırlarsa bu gibi işlerde çalışanların başarılarını takdir etmek başaramadıkları hususâtı da tenkit etmek ve neticede onlara doğru yolu gösterir şekilde fikir ve mütalâalar bildirmek asıldır.

Bu sebeple ben, 1944 bütçesi müzakeresi münasebetiyle Hükümetin başardığı şeyleri takdir, yarım bıraktığı veyahut başaramadığı hususâtı tenkit ve bunlar için ne yapılması lâzımgeldiğini bildirir, hususi kanaatlerimi arzedeceğim. Tenkitlerimi ve mütalâalarımı sona bırakarak evvelâ, Hükümetin başarılarını takdir ile başlayacağım.

Bunun için notlarımın en sonunda söylemek istediğim cümleleri evvelâ takdir ile söylemek istiyorum.

O cümle şudur.

1944 bütçesi hakkında mütalâalarımı arzederken vatani koruyan ve yükselten ve Kemalizmin hâmisî ve koruyucusu millî birliğin hakikî senbolü olan aziz Cumhurreisimiz İnönü'ye sonsuz saygılarımı sunar ve başarılar dilerim. Bu cümle gösteriyor ki, Hükümetin icraatını aşağıda bazı hususata ait olmak üzere tenkit etmekle beraber heyeti umumiyesi itibariyle tasvip ediyorum ve kendilerine güven ve itimat veriyorum.

Cumhuriyet Halk Partisinin Hükümetleri şimdiye kadar geçen senelerde daima mütevazî ve samimî bir bütçeyi Meclisimize getirmişlerdir. Bu sene de aynı şekilde Saracoğlu Kabinesi keza mütevazî ve samimî olarak bütçeyi tanzim ve tertip etmiş ve müzakere edilmek üzere huzurunuzda getirmiştir. Maliye Vekilimizin beyanatından sonra, bütçeyi tetkikten sonra şu neticeye varmış bulunuyorum ki, hakikaten bütçeyi heyeti umumiyesi itibariyle takdire değer görmekteyim. Bütçenin % 5 nispetindeki açığı emisyonu varmadan istikrazî dahilî suretiyle kapatacağını Maliye Vekili tebşir ettiler. Bu itibarla bu ufak nispeti mevzu bahis edilmeye değer mahiyette görmüyorum. Hakikaten arkadaşlar, Partimiz ve Cumhuriyetimiz gerek memleketin imarı ve kalkınması ve gerekse büyük bir ordu kurmak ve beslemek ve bütün memurlarını az çok imkânların müsaadesi nispetinde terfih etmek bakımlarından takdire şayandır. Burada Partimizin ve Cumhuriyetimizin şimdiye kadar müsbet sahalarda gösterdiği başarıları teferruatıyla sayıp dökmek lüzumsuz gibi görünürse de maarif, nafia, iktisat, ziraat, münakale ve sair sahalarda memleketin inkişafına ve kalkınmasına taallük eden sahalarda gösterdiği başarıları, tâbiri diğerle memleket dahilinde ve hudutlarda emniyet ve asayişin muhafazası ve adaletin tevzii, iktisadi hareketlerin tanzimi, ziraatin tan-

zimi ve inkişafı, harici siyaset alanında vatanımızın her suretle menfaatlarına en uygun şekilde en doğru ve en dürüst yolu buluş seçerek yurdu harp felâketinden korumak vesair hususlardaki muvaffakiyetini takdir ve şükranla karşılamaktan da kendimi alamadım. Binaenaleyh, sayın arkadaşlarım, Hükümetimize huzurunuzda bu suretle takdir ve şükranlarımı arz etmeyi bir vicdan borcu bilirim. Bununla beraber bütçenin bu umumî memnuniyet bahş ve müsbet manzarasına rağmen maalesef yine bu bütçede Devletimizin mühim miktarda borçlanmış olduğunu görüyoruz. Bütçenin Devlet borçlarına müteallik kısmının tetkikinden anlaşılacağı üzere mülhak bütçeli dairelerle müstakil idarelerin dalgalı borçları hariç olarak (479 483 677) lira gibi mühim bir miktar Devlet borcu görülmektedir ki, üzerinde düşünülmeğe değer bir mâna ifade eder. Şu halde bu gün diğer borçlarımızın da hesabına bunu katarsak iki milyara yakın çok büyük bir borç yekûnu milletin omuzlarına yüklenmiş bulunmaktadır. Memleket her sene bu borcun faizini anası ile beraber ödemek mecburiyetindedir. Bu borçlar daha ziyade memleketin imarı ve kalkınması ve iktisadi, zirai sahalardaki verimli işlerine sarfedilmiş olsa idi şüphesiz bu borçların gerek itfası ve gerek faizlerinin ödenmesi o nisbette kolaylaşmış olurdu. Fakat ne çare ki, bu borçların mühim bir kısmı daha ziyade Millî Müdafaa gibi müstehlik bir şubeye sarfedilmiştir. Bundan da şüphesiz Partinin ve Hükümetin bir kusuru yoktur. Zira bu fedakârlıklar sırf cihan felâketinin üzerimize sıçramasına mâni olmak maksadı ile vatan müdafaa için tuttuğumuz ve beslemeğe mecbur olduğumuz büyük bir ordunun masrafına karşılık olarak sarfedilmiştir. Şu halde bu hareketimizde aslâ nadim olmamız icabeder. Memleketin selâmeti için hakikaten başka bir çıkar yol bulmak kolay değildir. Vatanın selâmeti ve onun yüksek menfaatlerini sağlamak gayesiyle sarfedilen bu muazzam yekûnu yine bu fedakâr millet bizim bu husustaki hüsnü niyetlerimizi takdir ederek göstereceği yüksek vatan severlik duyguları ile karşılayacaktır. Hayat gidiş ve pahalılığı karşısında görülen imkânsızlıklara rağmen bundan sonra olsun bu borç miktarının daha fazla artmamasını temin bakımından gelecek bütçelerde biraz da tasarruf cihetine ehemmiyet verilmesi hususunda Hükümetin nazarı dikkatini celbetmekte belki fayda mülâhazasıyla bu bapta burada bu kadarlık temas ederek başka mevzulara geçiyorum.

Kendimce mühim gördüğüm bazı mevzular üzerinde müsaadenizle görüş ve mütalâalarımı arzedeceğim.

Bu mâruzatımın en başında her defa tekrar edilen koordinasyon mevzuu gelmektedir. Plânsız mesai ve bu measiden koordinasyonun muhtelif vekâletlerde yürüyen, birbiriyle ilgili bir çok mühim işlerin salim bir surette çıkmamasına ve işlerin sürüncemede kalmasına sebebiyet vermektedir. Binaenaleyh biranevvel bilhassa İktisat, Ziraat, Ticaret, Nafia ve Münakalât Vekâletleri aralarında esaslı bir iş birliği tesis etmek lâzımdır. Bu koordinasyonun tesis ve temini bizde her

vakit lâzım olmakla beraber bilhassa fevkalâde hallerin devam ettiği şu sıralarda evlâbittarik lâzımdır.

Başvekillik işlerinin çokluğu yüzünden belki bu işler lâzımı veçhile koordine ve seri bir şekilde yürüyemiyor. Binaenaleyh bu hususun temini bir harp kabinesi konseyi kurmak suretiyle mi yoksa bir Başvekil muavinliği ihdası suretiyle mi, yoksa sandalyasız vekillikler veya siyasi müsteşarlıklar ihdası suretiyle mi olacaktır bu cihetin ehemmiyetle etüd edilerek bu ihtiyacın karşılanması hususunda Hükümetin ehemmiyetle nazarı dikkatini celbetmek isterim.

Diğer meseleye geçiyorum: Bugün memleketimizi ve halkımızı en çok işgal eden dert şüphesiz geçim zorluğu ve hayat pahalılığı dâvasıdır. Gerçi bu hususta Hükümetin son zamanda almakta olduğu bazı tedbirleri takdirle görmekteyiz. Hükümetin bu sahadaki başarılarını temenni ile beraber bu alanda daha cezri, daha seri bir tarzda yürümek icabettiğini sanıyorum.

1- Memlekette hayat pahalılığını ve geçim darlığını önlemek için alınması icabeden klâsik tedbirleri malûmu âliniz iki şekilde mutalâa edilebilir.

Bunlardan birisi istihsalî tezyit, ikincisi istihlâki tahdit olmak üzere iki büyük bölüm teşkil etmektedir. Bunlardan istihlâki tahdit daha ziyade fevkalâde günlerde tatbik edilmesi icabeden tedbirdir. Yani normal zamanlarda bu tedbire baş vurmak gayri tabiidir, beyhude yere vatandaşları kayıt altına sokmak ve onları darlık ve üzüntü içine almaktır.

Hattâ vatandaşın gerek kalorisinden tenzil ve gerekse hürriyetini ve zevkini tahdit yolundan başka bir mâna ifade için bu istihlâki tahdit yolu ekseriya zararlıdır bile. Çünkü bol istihsal yapıp bunu bol, bol istihlâk etmek asıldır. Yani yeyim ve giyim maddelerinin istihlâkinde gerek miktar ve gerekse nefaset ve zevk bakımından vatandaşın istediği şekilde hareket edebilmesi binnetice onun hem sıhhatını korur hem de zevkini temin eder ki bunun neticesini de memlekette tabiatıyla iş hacmi büyür, istihsal fazlaşır ve aynı zamanda istihsalâtın nefaseti de artar. Binaenaleyh bu tabii yol memlekette ve dünyada medeniyeti yükseltir.

Şu halde görülüyor ki, bu istihlâki tahdit ancak fevkalâde günler için tatbiki zaruri olan muvakkat ve geçici bir tedbir olarak mütalâa edilebilir. Hattâ fevkalâde günlerde bile daha ziyade istihsalî arttırma yoluna daha fazla ehemmiyet vermek suretiyle kabilse bu yola, yani istihlâki tahdit yoluna gitmemeğe çalışmak bile tercih edilir. Fakat ekseriya fevkalâde hallerin çetin şartları buna müsaade etmez. Bu yüzden istihsalât normal günlere nazaran azalık işte o vakit istihlâki tahdit yoluna gitmek zaruri olur ki, maalesef bugün her memlekette olduğu gibi bizim memleketimizde de bu tedbire başvurmak mecburiyeti hissedilmektedir. Bir memlekette zaruret halinde istihlâki tahdit tedbiri ancak, o memlekette harp ekonomisini kabul etmekle mümkündür. Şimdiye kadar bizim memlekette de

defatla bu tedbire kâmil ve tam olarak başvurulması şekli muhtelif vesilelerle Hükümete tavsiye edilmiş ise de her nedense Hükümet bir türlü bu tedbire tam ve kâmil olarak başvurmak cihetine yanaşmamış ancak bazı mahdut zaruri gıda maddeleri üzerinde tatbik etmiştir ve etmektedir ki, bu yarım tedbir tabiatıyla ihtiyacı tam mânasiyle karşılamamış, yani memlekette hayat pahalılığını ve ihtikâr mevzularını normâl bir hadde indirmek gayesini hiç bir vakit temin edememiştir. Binaenaleyh gerek halka biraz daha genişlik vermek ve gerekse tatbikattaki müşkülâtta dolayısı yarım tatbik edilen bu usulün memlekette hayat pahalılığını ve ihtikârı, kökünden kazımak ve kaldırmak maksadıyla hattâ tam ve kâmil bir surette tatbiki şimdiye kadar geç kalınmış dahi olsa hemen bugünden itibaren bütün memlekette cezri bir surette kabul ve tatbik etmek suretiyle işe başlamak her halde memleketimiz için bugün daha ziyade zaruret kesbetmiştir. Şu nazik ve fevkalâde zamanda memlekette ihtikârın men'i sureti ile hayat pahalılığının önüne geçilmesi ve bu sahada umumî olarak görülen bazı vicdansızların yaptıkları suiistimallerle yolsuzlukların önlenmesi bakımından kanunlarımızda daha şiddetli müeyyideli hükümler ihtiva eder esaslar kabul etmek zaruretinde bulunduğumuz da bu vesile ile burada tekrar hatırlatmak ve binaenaleyh, Hükümetin bu alanda cezri ve kuvvetli icraatını beklemekte olduğumuzu arz etmek isterim. Binaenaleyh, umumî ihtiyaca cevap verecek şekilde bazı tashih ve tadillerle de olsa bu usulün münakaşa ve kabulü hususunu daha ziyade kıymetli mütehassıs arkadaşların mütalâalarına ve Hükümetin kiyasetli ve isabetli teşebbüslerine bırakarak ben asıl istihsalin artırılması tedbirleri üzerinde duracağım. Şöyle ki; istihsali tezyit mevzuu gerek sanayi ve gerekse ziraat sahasında olduğu gibi denizden ve karadan çıkarılacak madenlerle sair gıda maddelerinin çoğalmasa sahalara kadar genişletmek lâzımdır yalnız bu vesile ile şu kadarlık münakale işlerimize temas edeyim ki; bu şubede esaslı ıslahat yapıp, münakale işlerimiz ihtiyaca cevap verecek şekilde tanzim ve ıslah edilmezse bu istihsali arttırma dâvasından bir şey çıkmaz. Binaenaleyh, müvazi olarak münakale işlerimiz tanzim edilmelidir.

Sanayi sahasında: İstihsalin tezyidi; fabrikalarımız esasen vakti ile bazı, hissî tesirler altında maalesef memleketin müsait yerlerinde kurulmamış olmasından ve mevaddı iptidaiyesi memlekette yetişir ve lüzumlu sanayi kurmak hususundaki ihmalden, normal mesai ile normal verimlerini verememeleri yüzünden maliyet fiyatları zaruri olarak çok yükseklerde bulunmaktadır.

Bu fabrikaların çalışmalarında bilhassa ihtisasa ehemmiyet verilerek amele ve teknisyenlerle kuvvei muharrike, makine ve sair tesisat ile ham madde ve nakil vasıtalarından âzami derecede istifade edilerek âzami fedakârlıkla mamul ve masnuat maliyet fiyatlarının mümkün olabildiği kadar ucuzlatırılması ve çalışmada rasyonel ve âzami mesaiye ehemmiyet verilerek fazla tenevvüa bakmıyarak

mamul ve masnuatın basit, mahdud tipler halinde çok miktarda elde edilmesi ve bu sahada çalışanların fazla çalışarak verilmelerini yükselttikleri nispette mükâfatlandırılmaları hususlarına dikkat edilmesi lâzımdır ki, zararların mümkün mertebe önüne geçilebilsin. Bütün bu takayyütlerden sonra elde edilen sınaî istih-salâtın müstehliklere tevzii şekilleri de harp ekonomisi kaidelerine göre tesbit edilmelidir. Bir kelime ile tek tip giyim yoluna gidilmeli ve asla bu istikametten lüks yoluna sapılmamalıdır.

REİS- Daha 4-5 arkadaş söz almış bulunmaktadır. Vakit te gecikmiştir. Yarın saat 15'te Bütçenin heyeti umumiyesinin müzakeresine devam etmek üzere bugünkü inikada nihayet veriyorum.

.....

DÜZELTMELER

Bu zaptın sonuna bağlı 120 sayılı basmayazıda (Bütçe lâyihası) aşağıdaki düzeltmeler yapılmıştır:

152 nci sayfanın karşısında numarasız sayfadaki:

A-Cetveli

A-Cetveli

Dairelerin isimleri

Dairelerin isimleri,

Âdi masraflar,

Aynı sayfanın sonuna:

M.

Lira

1 Toprak vergisi tahsil masrafları 6 000 000

2 Muhtelif müdafaa hizmetleri 376 000 000

Umumî yekûn 952 434 417

lira olarak düzeltilmiştir.

13 üncü sayfada, 37 nci fasılda (1) işareti ve sayfanın altındaki haşiye kaldırılmıştır.

72/7 nci sayfada 197 nci faslın (O) maddesi kaldırılmıştır.

216 nci faslın karşısındaki rakam 15 000 000 olmuştur.

217 nci faslın yanındaki (12) rakamı kaldırılmıştır.

72/11 inci sayfadaki üçüncü kısmın yekûnu (40 535 898) lira,

72/14 üncü sayfadaki üçüncü kısmın yekûnu (40 535 898) lira,

270 inci faslın encümence kabul edilen birinci madde 5 620 043 ve faslın yekûnu 6 939 369,

271 inci faslın encümence kabul edilen birinci maddesi 2 810 021 ve faslın yekûnu 3 810 021 ve birinci kısmın yekûnu 64 804 390 lira;

76/2 nci sayfadaki encümence kabul edilen birinci kısmın yekûnu 64 804 390 ve umumî yekûn 111 445 426 lira,

302 nci faslın ikinci maddesinin ünvanı talebe yevmiyeleri,

310 uncu faslın birinci maddesi subay ve memurlar ücreti.

447 nci faslın 6 ncı maddesi doğum ve çocuk bakımevleri, olarak düzeltilmişlerdir.

162 nci sayfada umumî yekûndan evvelki satırlar kaldırılmıştır.

517 nci faslın dördüncü maddesindeki (idare) kelimesi (iade) olarak düzeltilmiştir.

619 uncu faslın birinci maddesinde “etüt” kelimesinden sonra “ve aplikasyon” kelimesi ilâve edilmiştir.

Aynı faslın II nci maddesindeki (sayılı kanuna göre yapılacak) ve 12 nci maddesindeki (sayılı kanuna göre yapılacak) ibareleri kaldırılmış ve

Aynı sahifenin haşiyesindeki (50 000) rakamı (102 000) olarak düzeltilmiştir.

622/A faslının birinci maddesinin karşısındaki rakam (2 000 000), 2 nci maddesinin karşısındaki rakam (3 000 000) ve

fasıl yekûnu da (5 000 000);

231 inci sahifede üçüncü kısmın yekûnu (33 290 932) ve

232 nci sahifede umumî yekûn (36 558 644) lira,

719 uncu faslın unvanındaki (2384) kanun numarası (2834),

744 üncü faslın birinci maddesindeki (76 000) rakamı (150 000),

İkinci maddesindeki (7 000) rakamı (10 000) ve

Aynı faslın yekûnu da (160 000),

754 üncü faslın unvanındaki (2342) kanun numarası (4291) olarak düzeltilmiştir.

302 nci sahifedeki (Hususi fasıl muhtelif müdafaa hizmetleri) başlığına aşağıdaki haşye konulmuştur:

(Bu tahsisatın hizmetlere dağıtılması ve maddelere ayrılması ve maddeler arasında münakale İcra Vekilleri Heyetince yapılır)

307 nci sahifedeki Encümence kabul edilen dördüncü kısmın yekûnu (4 350 000),

D- cetveli altındaki satırda (14) rakamı (13) olarak

	Şoför	Ücret	Şoför	Ücret
D/2 sayfada	1	120	1	170

olmuştur.

D/6 sayfada Diyanet İşleri Reisliği vilâyetler kısmına şu ilâveler yapılmıştır.

	<u>Aded</u>	<u>Ücret</u>
Vaiz	10	15
“	10	261
Dersiam	2	30
“	4	25
“	15	20
“	40	12
“	142	10

D/10 sayfada Dahiliye Vekâleti kısmında:

	<u>Aded</u>	<u>Ücret</u>		<u>Adet</u>	<u>Ücret</u>
Telefoncu	1	150	Telefoncu	1	140
Elektrikçi	1	150	Elektrikçi	1	140

olarak düzeltilmiştir.

D/12 sayfada (Hariciye Vekâleti)’ne ait kadro kaldırılmış ve yerine aşağıdaki kadro konulmuştur:

Hariciye Vekaleti

<u>Memuriyetin nev’i</u>	<u>Aded</u>	<u>Ücret</u>
Daktiloğraf	4	200
“	2	175
“	2	150
“	1	140
“	1	120
“	1	110
“	1	100
“	1	90
“	1	80
“	1	70
“	3	60
“	2	50
Daire Müdürü	1	175
Şoför	1	150
“	1	140
“	1	130

Memuriyetin nev'i	Aded	Ücret
Elektrikçi	1	120
Telefoncu	1	80
Başodacı	1	70
Odacı	12	50
“	10	45
“	16	40
Başmüvezzi	1	75
Müvezzi (Bisikletli)	2	70
“	3	60
Muhasebe takip memuru	1	90
Motosikletli müvezzi	1	90
“ “	1	80
Hazinei evrak muhafızı	2	60
Gece bekçisi	2	70
Bahçıvan	1	80
Kaloriferci	1	110
Ateşçi	1	60
Kütüphane memuru	1	300
“ “ muavini	1	140
Ambar memuru	1	110
Matbaa		
Başmürettip	1	160
Makinist	1	110
Mürettip	1	110
“	1	90
“ yamağı	1	70
Müsahhih	1	120
Mücellit	1	110
Hariciye köşkü		
İdare memuru	1	120
Aşçı	1	100
“ yamağı	1	60
Bahçıvan	1	100
“ yamağı	1	60
Sofracı	1	100
“ yamağı	1	60

<u>Memuriyetin nev'i</u>	<u>Aded</u>	<u>Ücret</u>
Kapıcı	1	65
Kaloriferci	1	120
Ateşçi	1	60
Elçilik ve konsolosluk müstahdemleri ^[*]	410	2889

D/17 sayfada ikinci sütunda, 9 ncu satırda:

Boyacı ve badanacı

Marangoz

Demirci

Elektrikçi

Çamaşırcı

Terzi kadrosu,

Aynı sayfadaki Kemik ve Mafsal veremlileri hastanesi kadrosunun sonuna ve,

D/20 sayfada Adliye Vekâleti başlığından evvele aşağıdaki kadro eklenmiştir:

Bolu Nümune Hastanesi

<u>Memuriyetin nev'i</u>	<u>Aded</u>	<u>Ücret</u>
Kalorifer ve etüv ve asansör memuru	1	100
Ateşçi	1	40
Pansumancı	1	50
Eczacı kalfası	1	50
Laborant	1	50
Hastabakıcı	3	40
“	2	30
Başhademe	1	30
Hademe	1	30
Aşçı	6	20
Çamaşırcı ve ütücü	2	30
Kapıcı	1	20
Bulaşıkçı	1	20

[*] Hariç teşkilâtında ücretle istihdam edilip istihkakları bu tahsisattan verilecek olanların aded ve unvanı memuriyetlerinin tesbiti ve bu müstahdemlerin tâyinleriyle teşkilât itibarıyla verilecek tahsisat dairesinde ücretlerinin tâyin ve tevzii vekâlete veya vekâletin tensip edeceği makamlara bırakılmıştır. 410 aded vergi tahakkukuna esastır.

D/22 sayfada Maarif Vekâleti kısmındaki:

Yabancı memleketlerdeki talebe müfettişliği kâtipliğine (1) caizesi

D/23 Ankara Devlet Konservatuvârı kısmındaki:

Daktilo kelimesinin altına (elektrikçi),

Ankara Hukuk Fakültesi kısmındaki kaloriferci kelimesinin altına (elektrikçi) kelimeleri eklenmiştir.

D/29 sayfadaki (Konya Ovası Sulama İdaresi) başlığı kaldırılmıştır.

D/30 sayfadaki İktisat Vekâleti merkez kısmına ait:

	<u>Aded</u>	<u>Ücret</u>
Daktilo	7	120
“	2	140
“	5	120 ve

D/32 sayfadaki Ticaret Vekâleti dış Ticaret kısmına ait:

	<u>Adet</u>	<u>Adet</u>
Ateşelik daktilosu	2	4

olarak düzeltilmiştir.

D/36 sayfanın sonuna aşağıdaki kadro eklenmiştir.

Mektepler talebe kadrosu

Adet

800	Yüksek Ziraat Enstitüsü
150	İstanbul Orta Ziraat mektebi
150	Bursa Orta Ziraat mektebi
150	İzmir Orta Ziraat mektebi
150	Seyhan Orta Ziraat mektebi
60	Ankara Ziraat Alet ve Makineleri İhtisas mektebi
60	Seyhan Makinist mektebi
2100	Teknik Ziraat okulları
1350	Teknik Bahçıvanlık okulları
90	Hayvan Sağlık Memurları mektebi

D/39 Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü kısmına ait:

1	Otobüs
1	Kamyon

1 Kamyonet ve bunların karşılardaki satırlar kâmilten kaldırılmıştır.

D/41 sayfada 3

1	141	81.T.5,157,627	4650	3-5-1940
---	-----	----------------	------	----------

olarak düzeltilmiş ve aynı sayfanın sonuna;

1Kamyonet (yeniden alınacaktır) ibareleri eklenmiştir.

D/53 sayfanın onuncu satırında

Ford B.B. karşıdaki rakam 18-4807047 ve

12 nci satırdaki 284 rakamı, 279 ve

13 üncü satırdaki 283 rakamı, 280 olacaktır.

D/56 sayfanın sondan üçüncü satırındaki (yeniden alınacaktır) ibaresi kaldırılmıştır.

D/62 sayfanın 6 nci satırındaki (94 141) rakamı (42 141) olmuştur.

D/64 sayfada:

Zonguldak-Kozlu hattı kısmında:

1 (1) kamyonet, 1 (**) kamyonet olarak düzeltilmiş ve sayfanın altındaki haşiyeye kaldırılmıştır.

D/66 sayfanın 15 inci sütunundaki motor numaraları (18-4725190) ve

D/67 sayfanın 28 inci sütunundaki (11575) rakamı (11475) ve

sayfanın 29 uncu sütunundaki (2073025) rakamı (2079025) olarak düzeltilmiştir.

D/69 sayfanın 24 üncü satırından sonra:

(6469003) rakamının karşısına,

(1 » Siird-Kurtalan yolu) ve 28 inci satırından sonra:

(607561) rakamının karşısına,

(Trabzon-İran transit yolu) ibareleri eklenmiş ve

Son satırdaki (») işareti kaldırılmıştır.

D/97 sayfanın 10 uncu satırındaki:

(1 » mübayaa edilecek),

(2 » mübayaa edilecek olmuş ve

Sayfa sonunda (1) rakamının karşısındaki (») işareti kaldırılmış, yerine (Kamyonet) kelimesi konmuştur.

D/114 sayfanın 5 inci satırındaki:

(1180-1253) rakamı (1180-1153) ve

21 inci satırdaki: (Scania Vahis), (Scania Vabis) olarak düzeltilmiştir.

D/115 sayfanın 22 nci satırındaki (miadı) sütununa (4) rakamı eklenmiştir.

D/116 sayfadaki (Petrol Ofisi Umum Müdürlüğü) başlığı şu şekilde düzeltilmiştir:

(Petrol Ofisi Umum Müdürlüğüne ait nakil vasıtaları)

E/2 sayfadaki (Basın ve yayın U. M.) kısmından sonra şu ilâveler yapılmıştır:
İstatistik U. M.

F. M.

130 1 Ücret

E/3 sayfadaki (Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti) ibaresinden sonra (ve) kelimesi eklenmiştir.

E/6 sayfadaki (F. 829) (F. 828) olarak düzeltilmiş ve karşısındaki satırın (har-
cırâh ve sair zaruri masrafları) ibaresi kaldırılarak yerine (ücretleri) ibaresi konul-
muştur.

E- Cetvelinin altındaki ibarenin numarası (15) değil (14)'tür.

C/22 sayfanın sonuna şu kısım eklenmiştir:

(17.V.1944 4565 fevkalâde vaziyet dolayısıyla bazı vergi ve resimlere zam ic-
rasına dair olan kanunlara ek)

Ç/2 sayfanın 2 nci sütunundaki (25 23.IX.1336) rakamlarının altındaki
(481 13.IV.1930) ibaresi ve birinci sütunun sondan 4 üncü satırındaki (Paşa)
kelimesi kaldırılmıştır.

Ç/3 sayfanın birinci sütunundaki (Irak Şeyhülmeşayihî Uceymi)'den evvel şu
kısım girmiştir:

Akdağmadeni kaymakamı Tahir:

Zevcesi Memnune 2

Kerimesi Nilofer 2

“ Tahire 2

} Teehhüllerine kadar

Ç/4 sayfadaki: (Tekâüt, eytam ve eramil maaşları varsa katolunacaktır)
ibaresinden sonraki kısım kaldırılmıştır.

Ç/5 sayfanın 2 nci sütunun 5 inci satırındaki (Mahdumlarına) (Mahdumuna),
6 ncı satırındaki (tahsillerine) (tahsiline) olmuş ve

Aynı sayfanın 19 uncu satırının başındaki zevcesine ve

22 nci satırın başındaki (refikasına) kelimeleri kaldırılmıştır.

L/3 sayfanın 2 nci sütununun sonuna şu kısım eklenmiştir:

İstatistik U. M.

<u>D.</u>	<u>Aded</u>	<u>Maas</u>
6 Üçüncü Umumî Müfettişlik İstatistik bürosu müdürü	1	70

L/7 sayfada (Kütüphaneler) başlığı altındaki kısımda

D.

(11 memur) kaldırılmış yerine

(11 müdür ve müdür muavini) konmuş ve

(13 memur) ibaresi eklenmiştir.

R/5 sayfanın 31 inci satırdaki (kadaastro) kelimesinden sonra;

(ve fen) kelimesi konmuş,

32 ncı satırın nihayetinde de (ile öğretim ve idare masrafları) eklenmiştir.

R/8 sahifesinin 11 inci satırı şöyle olmuştur:

I (C.B. fıkrasının yaptırılabilir.)

R/9 sahifenin 28 inci satırında (iaşeleri) kelimesinden sonra (ve çoban yev-
miyeleri) cümlesi ile,

29 uncu satırın nihayetinde (ve) den sonra (lise) kelimesi eklenmiştir.

39 uncu satırdaki (memurlariyle) kelimesi yerine (memurları) ve son satırdaki
(tahvil) kelimesi (tahlil) olmuş ve,

R/10 sahifenin sondan 11 inci satırdaki (teferruat) kelimesi (teferruatı) olmuştur.

R/12 sahifenin son satırına (,erzak nakil masrafları) cümlesi eklenmiştir.

R/17 sahifenin sondan 10 uncu satırındaki (ilâm) kelimesi (ilân) olmuştur.

R/20 sahifenin 5 inci satırındaki (... ücretleri) kelimesinden sonra iki satır kal-
dırılmış, yerine (bu fasıldan verilir) cümlesi konmuştur.

12 ve 13 üncü satırlar kaldırılmış, yerine (evrak ve defterler, İnkılâp Tarihi
Enstitüsüne ait vesika ve) cümlesi konmuştur.

R/22 sahifenin sondan 4 üncü satırındaki (2132) rakamı (1000) ve yine son-
dan 2 ncı satırdaki (2710) rakamı (1580) olmuştur.

R/28 sahifede (F. 619. M. 1.) deki (etüt) kelimesinden sonra (,aplikasyon)
kelimesi ile,

R/29 sahifede 26 ncı satırdaki (tabı masrafından) sonra (,üniversitenin lâbo-
ratuvar ve klinikleri sabit tesisatı) cümlesi konmuştur. »

« 1.- SABIK ZABIT HULÂSASI

1944 malî yılı Muvazenei Umumiye Kanununun heyeti umumiyesi hakkında müzakere cereyan etti ve müzakerelere yarın da devam edilmek üzere inikada son verildi.

Reis	Kâtip	Kâtip
Çankırı	Malatya	Erzincan
M. A. Renda	N. Baydar	B.K. Çağlar

BİRİNCİ CELSE

Açılma saati: 15

REİS- M. A. Renda

KÂTİPLER: B. K. Çağlar (Erzincan), K. Turan (İsparta)

REİS- Celse açılmıştır.

2.- MÜZAKERE EDİLEN MADDELER

1.- 1944 malî yılı Muvazenei Umumiye Kanunu lâyihası ve Bütçe Encümeni mazbatası (1/201)

Söz Gl. Kâzım Karabekir'indir.

Gl. KÂZİM KARABEKİR (İstanbul)- Muhterem arkadaşlar, bütçe her vekâletin önümüzdeki yılda neler yapacağını rakamla gösterilmiş bir programı demektir. Bir Vekâletin yapacağı işin diğerine zorluklar çıkarmaması ve el birliği yapılması lâzımgelen işlerin sonradan bir takım kırtasi muamelelere dökülerek lüzumsuz vakit ve nakit sarfına yol açmaması ve halka zorluklar ve zararlar göstermemesi için Devlet mekanizmasının bilhassa bütçelerin tertip ve tanziminde yeniden ayarlanması lâzımdır. Bu Yüksek Müdafaa Meclisinde bütçe üzerinde işlenerek Vekillerin ve Genel Kurmay Başkanının birbirlerinin işiyle yakından ilgilenerek ve mütalâalarını beyan ederek geçen yılların programlarını bu yılın ihtiyaçlarına göre tesbitiyle olur.

Harp tehlikesi içinde bulunduğumuz şu yıllarda her zaman ileri sürdüğümüz veçhile Devlet mekanizmasının daha ahenkli daha süratli ve daha tasarruflu işlemesi temin bu daha çok lâzımdır.

Bu günün en ehemmiyetli iki meselesini misal olarak ele alıp bu lüzumu belirtmek isterim: Bunun biri hayat pahalılığı diğeri de bir harp zuhurunda hayat muhafazasıdır.

Hayat pahalılığı; halkımızın ve memurlarımızın büyük kısmının gıdasını çok eksik alması ve giyimini temin edememesi yüzünden büyük ıstıraplar doğurduğu gibi sulha kavuştuktan sonra da zaif düşen bünyelerin ıstırapı dinmiş olmayacak-

tır. Geniş torpağımız var. Fakat cephe gerisi seferberliği ve halk ekonomisi icapları yapılmadığından istihsal çoğaltılamıyor, nakliyat ve tevziat kontrol olunamıyor ve üstelik bazı hatalarda yapıldığından hayat gittikçe pahalılanıyor.

Hava tehlikesine karşı bir harp zuhurunda bilhassa büyük şehirler için yalnız ışık söndürmek ve şehirlerde bazı yardım talimleri yapılmakla kalındığından bir harp zuhurunda hayat muhafazası temin olunamıyacak aç susuz kalınacak ve birçok vatandaş ölecek veya mâlûl kalacaktır. Halbuki dağlık bir memleketin sahibiyiz. Beş yılda bir çok at nalı şeklinde mağaralar yapılabilir, büyük şehirler halkının uzak yakın yerlere dağıtılması esası üzerinde her şey hazırlanabilirdi. Pasif müdafaa, ışıkları karartıp yatmaktan ibaret kalmıştır.

Eğer birinci cihan harbinin ve onun ardı sıra geçirdiğimiz İstiklâl harbinin acı tecrübeleri gözönünde tutularak sulh hulyalarıyla oyalanacak yerde bir düzüye harp hazırlığı yapsaydık her yıl ambarlarımıza da bir şeyler atar ve bir taraftan da harp ekonomimiz hakkında programlar hazırlar ve ikinci cihan harbi çıkar çıkmaz bunun tatbikatına geçerdik.

Halbuki bu harp, ona bir türlü inanmıyanların da hayretle gözlerini açtığı halde onun icaplarına uygun tarzda harekete geçirememiştir. 1939'dan bugüne kadar gerek Parti Grubu zabıtlarında ve gerekse Meclis zabıtlarında ve hatta matbuatta bilhassa ele aldığım iki mesele hakkında çok faydalı fikirler ve tavsiyeler vardır. Bir gün bunları okuyacak olanlar eğer harbe de girsek nasıl olupta bu iki korkunç âfetin bu milleti sarstığına hayret edeceklerdir. Bugün hayat darlığı içinde kıvranılıyor, havaakınları tehlikesi de karşımızda korkunç heybetiyle duruyor.

Hayat pahalılığı halkın ve memurların büyük bir kısmını ezerken lüks hayatlarına aslâ halel gelmemiş yerlerimiz ve insanlarımız olduğu gibi, bir hava tehlikesine karşı da büyük bir kısım tehlikede iken kaçacak veya sığınacak yerleri hazırlanmış ve kaçma vasıtaları da mükemmel olanlar vardır.

Halk; bunları böylece gördüğünden ve bildiğindendir ki biz mebuslara karşı acı ve ağır söyleniyorlar.

Halbuki, bugün gerek şehirlerde belediyelerin ve gerekse umumî sahada Devletin sulh zamanında daha ucuz ve harp sonrası modasına daha uygun olacak imar işleri hâlâ Hükümetin muhtelif vekâletlerinde yer alıyor. Bu gidişlerle iktisadi ve diğer sahalardaki masrafları karşılamak için halktan alınan vergiler geçen sulh zamanlarımızda bile bir nesil için hayli sıkıcı yani fakir düşürücü olduğu halde bugünün şartları içinde bir taraftan vergilerin arttırılması diğer taraftan hayatı bir kat daha pahalılaştırması bakımından daha çok ezicidir.

En müterakki memleketlerdeki dairelerin, müesseselerin ve hattâ parkların plânlarını tatbik etmek görünüşte hoş fakat hakikatte ezicidir. Bugün köylerimize kadar en müterakki yerlerdeki mektep plânlarının tatbikına kalkışmışızdır. Çok

yerde bu yüzden işler yarıda kalmış veya halk çok ezilmiştir. Daha basit ve halimize uygun meskenlerde aynı şeyleri daha yüksek bir derecede yapabiliriz. Hele kadrolara gelince bu iş müterakki memleketlerden çok daha geniştir. Devlet müessese ve fabrikalarıyla hususi şahısların veya şirketlerin elindekiler arasında çok büyük farklar vardır. Devletçiliğin gittikçe her tarafa hoş gitmesi, istihsalin ucuza maledilmesindendir. Halbuki Devlet fabrikaları ve bunları idare eden bankalarda fazla insanlar bulundurdukça ve kâr hadleri de yüksek tutuldukça hayat pahalılığının artışı da bir âmil olacağı tabiidir.

Devletçiliğin esas vasıfları sulhta bile her türlü israftan kaçınmak ve istihsalı ucuza maletmektir. Yoksa kendi hususi bütçesiyle döşeyemediği evini, temin edemediği rahat ve zevkini Devlet bütçesinden yapmak ve kadroları alabildiğine genişletmek değildir.

Cihan harbi içine girmiş ve bize bu tehlikede bulunduğumuz zamanlarda Devlet işlerinde tasarruf ve ahenk daha çok ehemmiyet kazanır. Çünkü kendi hayat şartlarından daha iyi beslenmesi ve iyi giydirilmesi lâzımgelen ordu mevcudu yükselmiştir. Buna karşılık ise hariçten normal gelen şeyler bile azalmıştır, hiçe de inebilir.

Vekâletlerin yüksek müdafaa şûrasında birbirinin yıllık programını tetkik ve tenkidatları lüzumu belirtmek için arzettiğim iki mühim mesele üzerinde amelî misaller görebiliriz.

Hayat pahalılığı ihtikâr, suiistimal ve hırsızlık bahislerinde: Meselâ Ticaret Vekâleti, kendi yıllık yiyeceklerini kendi toprağından alamıyan İstanbul köylüsünden dahi kilosu 27 kuruştan Hükümet hissesi alıyor. Bu alım Dahiliye, Millî Müdafaa ve hattâ Genel Kurmay Başkanları tarafından önlenmesi icabeder. Çünkü bu iş İstanbul'da hayat pahalılığına ve her tarafa da ihtikâra ve suiistimallere yol açıyor. En mühimmi ordu ambarları bu köylerin arasındadır. Tasavvur edin ki, bazı köylüler de o civardaki kıtalardadır. Esasen yakınlarda ambarlar olan halk zaruretlerini herhalde oraya gelen gidenden temin eder. Çünkü hırsızlık şöyle dursun üniforma giymiş köylü askerin aç kalan köylüye merhameten bile yardımını tabii bir şeydir. Geçen cihan harbinde Şark mintakasında zaruret gören halkın ordu nakliyatından ve ambarlarından nasıl beslendiğini herhalde Millî Müdafaa Vekâleti bilse gerektir. Ağzı açılmamış, bir tarafı delinmemiş çuvallardan mükemmelen kilolarca un çalınıyordu. Zaruret; fırçaları vurup un çekmeyi onlara öğretmişti. Şekere, diğer erzaka taş parçaları karıştırılıyordu. Demek Ticaret Vekâletinin kendi başına yaptığı bir iş diğer vekâletler için zararlı neticeler verebiliyor. Bu işten husule gelen cürümlerde, Adliye cihazına, ahlâkî sarsıntıya ve diğer makamlarımıza tesir eder. Ticaret Vekâleti almak ve Ofis ambarlarına taşımak hususunda bütün gücünü sarfediyor. İdari ve adli kuvvetleri de emrine hazır

buluyor. Halbuki verme işine gelince; karşılık o kadar gayret sarfolunmadığı gibi halkın yardımcısı da yoktur. Meselâ tohumluk zamanı geçtikten sonra verilmeye kalkışılıyor. Tevziatta köylüye kolaylık gösterilmiyor. Ofisten halâ geçen yıl verdiği Hükümet hissesi mahsulâtının parasını alamıyanlar bile vardır. Zeytin ormanlarımızın mahsulâtından mûtat olan ihracat dahi yapıldığı halde görülmeyen pahalılığın artışına karşı da matbuatın yazdığı ve halkın söylediği çok ağırdır. Büyük kısımları mahdud ellerde bulunan ve mahsul halkın başlıca gıdasıdır. Eğer işçi gündeliği fazla deniyorsa İstanbul sokaklarında kabileler teşkil eden ve perişan halleri görenlere elem veren altı bin kadar çocuk dahi teşkilâtlandırılarak o sahalarda faydalı unsurlar haline konabilirdi. Bu mevzu uzun yılların ayrı bir elemidir.

Hayatı ucuzlatmak günün baş işidir. Devlet işlerinde her türlü israflardan ve sulh zamanı yapılması mümkün işlerden kaçınmak ve millî enerjiyi teşkilâtlandırarak istihsalı arttırmaktan başka çare yoktur.

Harp ekonomisi hakkında çok şeyler söylenmiş ve yazılmıştır. Bunlara riayet edilmedikçe yalnız kontrol ve ceza bir nevi pasif müdafaadır. Bugün bütçemiz bir milyara çıkarak halktan son fedakârlıklarını istediği halde harp ekonomisinin iki esası olan israftan kaçınmak ve istihsalı arttırmak hususlarında insana ferahlık verecek bir şey görülmüyor.

İstihsalı arttırmaya yaramayan imar ve inşa işleri beyhude bütçeyi kabarttığı kadar işçi ve malzeme buhranına da sebep olduğundan bunlar sulhtan sonraya bırakılmalıdır. O zaman herşey daha ucuzlayacağından ağırlığı da o kadar olmaz. İşçi ve malzeme halkevlerinin inşasına bırakılmalıdır. Hava tahribatını düşünmek dahi Devletin imar işlerini durdurmayı emreder. Vekâletlerin bütçesinde yeni tesis olunduklarından daha çok teftişler, müteferrikalar, kırtasiyeler, harcırahlar hattâ kira bedellerinin arttığı da görülmektedir. Koca vekâlet binaları hâlâ ana cad-delerin lüks apartmanlarındakilerin bile kendi bünyesine alamıyor. İstiklâlimizin emniyet altında bulundurulması için halkımız her fedakârlığı severek katlanır. Fakat fedakârlığı karşılığının lüzumsuz yerlerde israf edilmesi ona elem veriyor.

Hulâsa: Harp sonuna malî, maddî, manevî ve fikrî zayıf bir halde çıkmak büyük tehlike olacağını biran hatırimızdan çıkarmamalıyız.

Türk gücü her şeye yeter. Elverirki millî enerji ve millî serveti her türlü israftan koruyarak yerine sarfedelim.

H. T. DAĞLIOĞLU (Antalya)- Arkadaşlar bütçenin heyeti umumiyesine taalluku itibariyle bilhassa Devlet teşkilâtındaki teftiş şebekesi, teftiş teşkilâtı hakkında konuşacağım. Takdir buyurursunuz ki, Devlet teşkilâtında teftiş ve murakabe en büyük rolü oynar. Yani Hükümetin en büyük kuvvet kaynaklarından birisi teftiştir. Teftişin gayesi halk muamelâtının ve Hükümet işlerinin normal olarak sey-

rini sağlamaktır, amma görüyoruz ki, son zamanlarda bilhassa teftiş teşkilâtımız gevşemiştir. Yani memleket ve Hükümet muamelâtını hassasiyetle takip ve intaç edememektedir. Bunu bir çok misallerle teyit etmek, açığa vurmak, bir tablo halinde tasvir etmek mümkündür. Şurada suiistimal olmuş, şurada şöyle bir hal olmuş şurada şu olmuş, şurada şu mahsul çürürmüş diye hergün okuyoruz, gazete sütunları bunlarla doludur. Belki bunda ifrata kaçan cihetler vardır. Fakat muhakkak olan şudur ki, teftiş mekanizmasının bugün istediğimiz şekilde işliyememekte olmasıdır. Her vekâletin kendisine mahsus bir teftiş heyeti, bir teftiş teşkilâtı vardır. Adliye, Maarif, Dahiliye ve hatta Beden Terbiyesi teşkilâtının dahi müfettişleri vardır. Bütün bu teşkilâtın gayesi bir olduğu halde methodsuz ve plânsız çalıştıkları için kuvvetlerini heder etmektedirler, yani bir nevi enerji israfına doğru gidilmektedir. Bunun içindir ki, kanaatimce Hükümete, Devlete ait bütün teftiş teşkilâtının tek bir idareye bağlanması lâzımdır.

Bazan bir meseleyi ilgilendiren bir iş için bir yere iki müfettiş gittiğini gördük. Bu iki müfettişin anlayışları, usulleri, kaideleri o kadar birbirinden ayrı düşüyor ki, teftişten fayda yerine zararı görülüyor. Bilhassa idari işler, adli işler arasında teftiş meselesi mevzuubahis oldu mu mesele bir çıkmaza gitmekten başka bir netice vermiyor. Devlet muamelâtı ve bilhassa halkın işleri tam ve mutlak olarak görülebilmek için artık plânsız ve methodsuz teftiş teşkilâtına nihayet vermek lâzımdır. Bu teşkilâtı tek bir idareye meselâ ne bileyim, Başvekâlete bağlamak ve Devlet teftişlerini tek bir kanal yönünden ifade etmek bizim için çok faydalı olur. Muayyen yere gönderilecek müfettişler ne şekilde, ne ruhta hareket ederler. Bazen müfettişler tahkikat ve teftiş raporlarını ait olan makamlara verdikten sonra aradan aylar geçtiği halde işin semeresi görülüyor veya mesele ehemmiyetini kaybettikten sonradır ki tedbir alınıyor. E... bunları önlemek lâzımdır. Şu halde arkadaşlar halkın işlerini normal bir şekilde görmek ve Devlet muamelâtını esaslı bir şekilde bağlamak yani teftişten istihdaf ettiğimiz gayeyi elde etmek için bütün teftiş heyetlerinin tek bir idareye bağlanmasını faydalı görmekteyim.

İkinci mesele; memurların terfih ve ikdarı meselesi. Görüyoruz ki, Hükümet aynî yardım ve baremdeki tadilâta dair bize iki kanun lâyihası sunmaktadır. Bu takdire şayandır. Fakat bendeniz bunları kâfi görmüyorum. Eğer 1938 senesi bütçesine göz atarsak görürüz ki, masraf ve memur maaşatı aşağı yukarı ayrı ayrı bir nispet arzeder. Bugünün bütçesinde fark masraf lehine artmıştır, memur lehine azalmıştır. Memur sınıfı yaşayan canlı bir müessesedir. Devlet bunlara istinat eder. Ben diyemem ki, Devlet bunlara yardım etmemiştir. Öyle söylersem haksızlık etmiş olurum. Devlet memurunu düşünmemiş değildir, düşünmüştür, elbise vermiştir, maaşına % 25 zam yapmıştır, ara sıra aynî yardımlarda bulunmuş, elinden geldiği kadar memuru besliye bilmek için lâzımgelen yardımlarda bulunmuştur. Memuru ikdar etmek için elinden geleni yapmıştır. Bunu itiraf etmezsek haksızlık

olur. Amma bu kâfi değildir. Masraflarımızı kısıabiliriz. Büyük müesseselerin teşkilâtına, büyük müesseselerin tesisatına sarfettiğimiz parayı harp sonrasına bırakabiliriz. Amma memuru terfih etmek lâzımdır. Gazetelerde okursunuz; ben bu kanaatta değilim, memurları aceze güruhu büyük bir hatadır. Bazıları sanki memur sınıfı yalnız mürtekip ve mürteşilerden ibaret bir zümredir diye tasvir eder, yanlışdır. Memur sınıfı fedakârdır, faziletperverdir, vatanını sever, ıstıraba katlanır. Fakat muztaribtir. Bunları düşünmek lâzımdır. Şu halde arkadaşlar yaptığımız iyiliği, yaptığımız işleri tam yapalım. 15 milyon gibi bir para bugünün hayat şartları içinde büyük bir şey değildir. Mümkün olan fedakârlığı yapalım. Çünkü biz bunlara istinat ediyoruz. Memurlarımızı faziletli, dirayetli olarak elde tutabilmek için ve bunların mesaisinden istifade etmek için iyi bakmak icabeder. Yoksa bu insanlar günden güne perişan ve hattâ sefil bir vaziyete düşecekler ve ıstıraplarını işlerinde saklıyacaklardır. Elinizi vicdanınıza koyunuz, biz ne haldeyiz? Memleketin ufak memurları memur kütlesinin % 90'ını teşkil eder. Bunları bu muztarip vaziyetten kurtarmak lâzımdır. Lâzım gelen tedbirleri alalım.

R. KARADENİZ (Trabzon)- Arkadaşlar; ben, bütçenin umumî heyeti üzerinde mütalâa söylemek için huzurunuzu işgal etmedim. Yalnız dünkü celsede Celâl Bayar arkadaşımız bazı beyanatta bulundular, o beyanat beni huzurunza çıkmağa mecbur etti. Sayın arkadaşımız bütçenin umumî hatları üzerindeki mütalâalarını belirttikten sonra buyurdular ki müvekkillerimin bazı şikâyetleri vardır, onlara Büyük Millet Meclisine bu şikâyetlerini aksettireceğimi vadettim; onun için söylüyorum. Buna ilâveten de: Geçen sene bütün mübayaasında İnhisarlar idaresinin kontenjan haricinde mübayaada bulunduğu ve bu yüzden satın aldığı tütünlerin bedelini üç ay tevhürle verdiği ve hattâ 260 kuruşa pazarlıkla satın aldığı tütünün bedelini zürraa 200 kuruş üzerinden vermek için zorladıklarından ve bu tütünlerin çürütülmesinden ve bu seneki tütün mübayaası işinde dahi beceriksizlik yapıldığından ve bundan dolayı 15 000 000 lira kadar bir zarar tahmil edilmekte olduğundan bahsettiler.

Bu sözler arasında yalnız; geçen sene Ege mintakasında kontenjan haricinde, yani lüzumsuz ve icapsız yere fazla tütün mübayaası edildiğini ifade etmiş oldular.

Bendeniz, bu sözlerden yalnız bu kısmına müsaade buyurursanız cevap arzedeceğim. Çünkü bu yalnız, şimdi sayın arkadaşımız tarafından mevzu bahis edilmemiştir. Geçen senenin bütçesi müzakere edilirken Bütçe Encümeninde ve ondan sonra gazetelerde, bundan bir müddet evvel de müzakere edilen İnhisarlar Umum Müdürlüğü bütçesinin müzakeresi sırasında sayın İnhisarlar Vekili tarafından bahsedilmiştir. O halde bir mesele var. O da: Geçen sene Ege mintakasında, tütün lüzumsuz yere ve fazla fiyatla mübayaası edilmiştir, gibi bir mantalite ve kanaattir.

Bu işin Yüksek Heyetinizce meçhul kalması için hâdiseyi Yüksek huzurunuzda izah eylemeyi faydalı görüyorum.

Peşinen arz edeyim ki, geçen sene Ege mintakasında İnhisarların yapmış olduğu mubayaa ne lüzumsuz ve ne de icapsızdır. Arkadaşlar, hepinizce malûmdur, tütün denilen madde ne buğday gibi tarladan alınınca derhal öğütülüp pazara sevkedilebilen, ne de pamuk gibi tarladan alınıp hemen bez haline getirilerek müstehlike arz edilebilen bir madde değildir. Tütün tarladan alındıktan sonra hepinizce malûm olduğu üzere muayyen müddet beklemesi, bakılması muayyen fermantasyon devrelerini geçirmesi içilir bir hale geldikten sonra müstehlike arz edilmesi lâzımgelen bir maddedir. Bunun için bütün, dünya tütün kumpanyaları monopol-leri ellerinde büyük mikyasta stok tutmak mecburiyetindedir. Bu stok miktarı bazı memleketlerde üç sene, bazı yerlerde de dört senelik istihlâke yetecek miktardadır.

Bizde mülga reji idaresi de dört senelik istihlâke yetecek istok bulunduruyordu. Fakat Reji kaldırılıp Devlet inhisarı kurulunca Devlet inhisarı ne kadar tütün istoku bulundurmalıdır meselesi meydana çıktı. Çünkü istok epiyce para hap-seden ve büyük sermaye isteyen bir mesele idi. Teknisyenler toplandılar, tetkik et-tiler ve teknik imkânları zorlayarak bir neticeye vardılar. Dediler ki, başka mem-leketler 3-4 senelik stok bulundurabilir, fakat bizim memleketimizin vaziyetine göre biz de asgari 28 aylık stok bulundurmalıyız. Bu bir talimatla tesbit edildi ve İnhisar idaresine 28 aylık stok bulundurmak vazifesi tahmil edildi. Ancak muh-telif senelerde bu stok miktarı tam 28 aylık değil de 24, 20 aylık ve hattâ daha aza düştü, fakat hiç bir zaman 28 aylığın üstüne çıkmadı. Bu muhtelif iktisadi sebep-lerden ileri geliyordu. Ya tütün bulunamıyor, ya dışardan talep oluyor, tütün harice satılıyordu.

Bundan bir sene evvelki tütün mubayaasına başladığımız zaman yine bu gibi sebeplerin tesiri altında inhisar ambarlarında tam istok yoktu. Buna sebep 1941 yılında eşya fiyatlarının birden bire alıştığımızın üstüne çıkmağa başlamasıdır. Tabii bu meyanda tütün de yükselmeğe başladı. Bidayeten 1939 fiyatlarına % 40 zam yapmak kararını % 80'e çıkardığımız halde gene yetişmedi. Devlet parasını emanet olarak kullanan mesul memurlar bu fiyatın arkasından koşamadılar. Bin-netice ihtiyacımızı tamamen satın alamadık. Diğer taraftan bu fevkalâde zamanın tesirleriyle veyahut geniş halk tabakasının bu keyf maddelerini satın alamaz iken eline fazla para geçmiş olmasından istifade ederek satın almağa başlaması yüzün-den ve belkide daha başka sebeplerden geniş mikyasta istihlâk artışı oldu. 1939'dan itibaren tütün, 4 milyon kilo kadar bir istihlâk artışı gösterdi. İşte bir taraftan istihlâk artışı diğer taraftan istokun arzettiğim sebeplerle tamamlanması yüzünden geçen sene ambarlarımızda tütün hayli azalmıştı, hesaplarımızı yaptık, vaziyeti şöyle gördük; biz senede 17 milyon kilo tütün istihlâk ederiz. İlk mubayaa edilen tütün % 10 fire verdiği için 19 milyon kilo tütün almak lâzımdır.

2 senede 38 milyon kilo eder. 4 aylığı 6 milyon küsur kilo yapar. Binaenaleyh 44 milyon küsur kilo tütüne ihtiyacımız vardır. Ambarlarımızı tesbit ettik. İstoklarımızın mevcudu mubayaa mevsiminin sonunda ancak 16 küsur milyon kadar birşey kalacaktı, bu hesaba göre 29 milyon kiloya yakın tütün mubayaa etmemiz lâzım bunuda; 1943 yılı içinde mubayaa etmek mecburiyetinde bulunacağız, bunu nasıl tevzi edelim, hangi mıntakalardan alalım dendi. Tabii bu işlerin teknisyenleri, mutahassısları vardır. Bunlar toplandılar, harmanlara ne miktar tütün lâzımdır, hangi nevilerden tütün lâzımdır, bir tevzi cetveli yaptılar. Bu tevzi cetveli şöyle oldu:

Eğer mıntakasından 12 milyon kilo mubayaa edeceğiz dendi. 7 815 000 kilo Karadeniz mıntakasından, Marmara mıntakasından 8 075 000 kilo mubayaa edeceğiz, Şarktan ise -hemen hemen bütün mevcudu- 842 000 kilo alacağız. Mecmuu 8 732 000 küsur kilo eder. Daha iyi anlaşılmadığı için şunu arzedeyim ki, memleketin tütün mıntakaları dörde ayrılmıştır. Birisi Ege mıntakası, diğeri Marmara, Hendek, İzmir, Bursa, Düzce vesaire bu mıntakaya dâhildir. Birde Karadeniz mıntakası vardır ki, Hopa ve Artvin'e kadar gider. Bir de Şark mıntakası. İşte bu dört mıntakanın bir senede yetiştirdiği tütün miktarı 60-65 milyon kilodur. Bu 65 milyon kilo tütünün, hemen hemen yarısını, 30-35 milyon kilosu Ege mıntakasinda istihsal olunur.

Şimdi yine tevziata geçiyorum. İdarenin hazırladığı bu cetveli tetkik ettik ve bunu bir diğer bakımdan da çok isabetli bulduk düşündük ki madem Hükümet 28, 29 milyon kiloya yakın tütün alacaktır, bunu her mıntakaya yetiştirdikleri tütün nispetinde taksim etmek daha âdilâne bir şeydir. 12 milyon tütünün bu bakımdan Ege mıntakasından satın alınması yerinde idi. Hattâ 29 milyonun yarısından fazlasını oraya vermek lâzım gelirken yine Ege'nin aleyhine ve diğer mıntakalar lehine tesbit edilmiş bulunuyordu mübayaaya başladık. Ege mıntakasinda tütün satışı yıllardan beri Hükümeti işgal eden mühim bir mesele halini arzedelemiştir. Sebebi orada tütünler bir ay içinde, köylerde, muhtelif yerlerde her tarafta birden piyasa açılarak satılır. Bu piyasa vaktinde iyi ayarlanmaz, hesaplı tutulmaz ve tanzim edilmeyecek olursa muhtelif tesirler altında panikler zuhur edebilir ve memleketin bu değerli mahsulü heder edilmiş olabilir. Hükümet daima, bu meseleyi bildiği için, hesaplı davranır. Biliyorsunuz tütün piyasasını İnhisarlar idaresi değil doğrudan doğruya Ticaret Vekâleti idare etmektedir. Geçen seneye kadar bu vekâlet daima o mıntakaya hususi şirketleri memur ederek ve onlara müdahale mübayaası yaptırarak piyasada nâzımlık rolünü yaptırır. Biz de İnhisarlara, alacağınız tütünler için nâzım olmayıda unutmayın deriz. Bu piyasa alıcıları Almanlar, Amerikan kumpanyaları ve İngilizlerin müteahhitleri ve yerli tüccarlardır. Geçen sene tütün piyasasında bizden başka müdahale mübayaası yapacak yani Hükümet tarafından tavzif edilmiş bir şirket yoktu. O

zamanın Ticaret Vekili bulunan arkadaşım endişe etti, Almanlar kredi bulmak için çalışıyorlar, dedi; Almanlar belki piyasaya girer diye, çok evvel açılması lâzım gelen piyasa şubata kadar tehir edilmek mecburiyetinde kalındı. Arkadaşım bu endişesini yenememiş olmalı ki nihayet Başvekilimize müracaat ederek, tütün piyasasını idare etmek için 35 milyon lira istedi. O zaman Başvekilimiz, bihakkın ve yerinde olarak; endişeye mahal yoktur, İnhisarlar idaresi 12 milyon kilo mübayaatta bulunacaktır ve ayrıca yerli tüccarlarımız da piyasadan tütün alacaklardır. Binaenaleyh ayrıca bir teşebbüse girişmeğe lüzum yoktur dediler. Bu vaziyete göre İnhisarlar idaresi piyasayı hem tanzim edecek hem de ihtiyacı olan ve zaruri olarak tedarik zorunda bulunduğu 12 000 000 kilo tütünü mübayaadecekti. Piyasa Şubat içinde açıldı, devam etti ve biz 12 000 000 tütünü mübayaadık. Fakat satılacak olan tütünlerin miktarı daha 20 000 000 civarında iken bizim mürettebimiz ikmal edilmiş oldu. O zaman piyasadan çekilmek zorunda idik. Çekilecek olsak bu sefer ortaya koyduğumuz, müdafaa ettiğimiz, tanzim ettiğimiz, koruduğumuz fiyat sukut edecek; bir kısım zürra tütünlerini eyi fiyatla satmış olacaklar diğerleri zarar edeceklerdi. Piyasayı başı boş bir halde bırakmağa ne gönlümüz razı oldu, ne de vazifemiz buna müsait bulunuyordu. Onun için piyasadan mümkün mertebe çekilmemek, mürettebimiz doldu ise de bütün mahsul satılıncaya kadar alıcı görünmek ve bazı yerlerde de fiilen satın almak zorunda kaldık. Hakikaten 35.000 000'a yakın olan satış bitinceye kadar biz 12 000 000 kilonun üstünde 1 900 000 kilo tütün daha satın almak mecburiyetinde kaldık.

Bu 1 900 000 kilo tütün vasatı olarak 189 kuruşa bize mal oldu. Küsuratı bertaraf edip satın aldığımız tütünü 14 milyon diyelim. Bunun haricinde tüccarlar bizden daha çok aldılar. Onların da vasatı fiyatını bizimki ile mukayese yaptık, onlarınki 193 kuruş tutuyordu. Bu az bir fark olmakla, beraber bu bizim eksperlerimizin daha dikkatli, daha hassas, daha uyanık davranmış olmalarına bir delil sayılabilir.

Bu 1 900 000 kilo tütün ne oldu? İki ay sonra, geçen senenin tütün piyasası açıldı. 365 kuruştan İstanbul'da bulunan Amerikan kumpanyalarına satış yaptılar. Maliyet fiyatı; 189 buna 100 kuruş da işletme ve bekletme payı ilâve edecek olursak beher kilosunda 75 kuruş kâr vardır. Binaenaleyh, İnhisarlar idaresi fazla mübayaade ettiği iki milyon kilo tütünden 1 250 000 lira gibi mühim bir kâr temin etmiştir. İşte tütün piyasası bu şekilde ikmal edildi. Biz memnunuz, zürra memnundur. Zürra memnundur çünkü tütününü değer fiyatla satmıştır. Değer fiyatla diyorum, çünkü vasatı 189 kuruşa satılan bu tütünler ihraç piyasasına göre hemen hemen tüccar alım, satımına yakın bir fiyata satılmış oluyordu. Taraf taraf bütün mıntakalarda Umumî birliğe ve Vekâletimize teşekkürler geldi ve her taraftan işte ilk defadır ki, İnhisarlar idaresi Devlet namına bihakkın nâzım rolü oynadı ve

bunu yaptı dediler. Bu işte çalışan emektar inhisar memurlarımız ve eksperlerimiz de vazifelerini tamamiyle ve iyi yapmış olmanın vicdan huzuru içinde idiler.

Vaziyet bu iken ortada memnun olmıyan yalnız bir kaç kimse kaldı. Onlar şimdiye kadar Hükümetin verdiği paralarla müdahale mubayaası yapıyoruz diye piyasaya müdahale eden, tütün alan ve sonra bunu Hükümet hesabına satan, kârını paylaşan bazı şahsiyetlerdi. Bunlar propagandaya geçtiler. Bu güzel işi bal-talamak için ellerinden geleni yaptılar. Evvelâ şunu dediler: Efendim, İnhisar İdaresi şimdiye kadar Ege mıntukasında 2-3 milyon tütün alırken, bu ne biçim şey, 12 milyon kilo tütünü birden alıyor, bu mahza bize husumettir, bizi yıkmak için bir harekettir.

Dediler ki, efendim bu idarenin 63 milyon lira parası bunu hep tütüne verirse elinde müskirat işi var, tuz işi var, kahve işi var, çay işi var, onları nasıl idare edecek, sonra parayı nereden bulacak? Sonra Ege mıntukasına bu paranın hepsini birden verse diğer mıntakaların tütünleri ne olacak? Diğer mıntakalar bu işten zarar görecekler. Zürraa o kadar fazla para verdiler ki, zürra bu parayı ne yapacağını şaşırdı. Dahası var; o kadar fazla fiyat verildi ki, buğday eken zürra buğdayı bırakıp tütüne başladı.

Şimdi bu propagandaların, bu hareketlerin bir tanesini daha sayın arkadaşımız geçen celsede ifade ettiler. Onuda bunlara katmak lâzımdır. o da 260 kuruşa pazarlık yapıldığı halde sonradan 200 kuruşa para verilmek istenmesidir. Tütün alım satımı bir mukaveleye müstenittir. Bir taraftan idare diğer taraftan satıcı arasında imzalanmış bir mukavele vardır. Bu mukavelede 260 kuruşa olduğu halde nasıl 200 ödenebilir. Çok melhuzdur ki, bu da o nevi propaganda zümresinden biridir. Bu propagandayı yapanlar devam ettiler. Çünkü o günden bugüne kadar hiç bir ses Hükümetin mubayaayı hangi sebeplerle hangi icapların tesiri altında yaptığını ifade etmedi ve onlar alttan alta bu propagandayı yaptılar ve bu propaganda yürüdü ve neticede de arkadaşlar, fikrimce muvaffak ta oldular. Çünkü bu sene yine mudahale mübayaası kendilerine havale edildi. Netice ne oldu bunu ihtimal hepsini işittiniz, zürrain malını yüz kuruşa aldılar 200'e sattılar. Kendileri ekmedikleri biçmedikleri halde oturdukları yerde onun malına ortak oldular. Bayar arkadaşımızın söylediği on beş milyon zarar bu olsa gerek. Şimdi arkadaşlar, benim yüksek huzurunuzda tebaruz ettirmek istediğim bundan ibarettir. Yapılan mubayaa bu icapların ve bu zaruretlerin tesiri altında yapılmış ve muvafakiyetli bir iş olmuştur. Yapılan propagandaların değerini takdirinize bırakıyorum. Yalnız bunların inhisarlar parayı nereden bulacak sözüne cevap vereyim; idare şimdi biliyorsunuz aldığı tütünü müstehlike çok fiyatlı satmaktadır büyük kârlar yapmaktadır. Rakamla tahmini olarak söyleyeyim, 100 kuruşa mal ettiği tütünü müstehlike 700 kuruşa satmaktadır. Böyle bir vaziyette 100'e alıp 700'e satacağım ben, para verin dediğim zaman hangi Hükümet bu parayı

bulamıyacaktır. Böyle bir vaziyette Maliye Vekili hiç bir şey yapamazsa fesni satıp bu parayı muhakkak verecektir (Gülmeler).

Arkadaşlarım, sabrınızı suiistimal etmekten korktuğum için kısa söylüyorum. Ana hatlarını tebarüz ettirdiğim mesele budur. Daha fazla tenevvür etmek isteyen arkadaşlar varsa emirlerinize hazırım. Teferruata kadar size izahat vermek isterim. Yalnız şunu ifade etmek istiyorum ki, Celâl Bayar arkadaşımız bu şekilde nâzımlık rolünü yapmakta olan hususi şirketlerden şimdiye kadar fayda gelmiştir dediler. Onlara yine iş vermeli tarzında bir mütalâada bulundular, zannediyorum eğer yanlış anlamışsam tashih buyururlar. Dört sene bu işlerle uğraştığım için biliyorum, bu gibi şirketlerden asla fayda gelmemektedir. Prensip olarak şunu kabul edebiliriz ki, içinde hususi menfaatler takılı bulunan hiç bir müessese, hiç bir şirket âmme hizmetleri için faydalı olmamaktadır. (Bravo sesleri).

Sonra arkadaşlar, biliyorsunuz ki, bu mubayaa geçen sene şubat ayında başladı mart iptidasında ben vekâletten ayrıldım. Mubayaa edilecek miktar için karar verilirken vekâlette bulunuyordum. Onun için yalnız bu kısma cevap verdim. Mart ayından sonra paralar geç ödenmiş, tütünler çürütülmüş ve saire, tabii bunlara izahat verecek vaziyette değilim. Maruzatım bu kadardır. Huzurunuzu işgal ettiğimden dolayı affınızı rica ederim.

REİS- Emin Sazak.

C. BAYAR (İzmir)- Müsaade eder misiniz?

REİS- Zatı âlinizi yazdım, sıra ile söz veriyorum.

E. SAZAK (Eskişehir)- Bendeniz kısa keseceğim. (İşitilmiyor sesleri). Sabrınızı suiistimal etmiyeceğim.

Evvelâ para işinden başlayacağım. Bizim memlekette paramızın kudretine maalesef hepimiz nüfuz etmemiş gibi lâkayt kalıyoruz. Paramızın mesnedi altın karşılığı değildir. Bütün para, insanların varlığının mahsulüdür. Şöyle bakıyorum; Ankara Hükümetinin memlekete ilâve ettiği servetler elimizdeki paranın bir kaç mislidir. Şimendifer, tedavüldeki paranın fevkindedir, madenlerimiz dersin elimizdeki paranın miktarından fazladır. Ormanlarımız dersin, yine ondan fazladır. Sanayi müesseselerimiz dersin tedavüldeki paradan yine yüksektir. Şu halde emisyon yapılacak, yapılmıştır falan diye tereddüde düşmeğe degecek ve paramızı zâfa düşürecek bir şey yoktur. Parayı zâfa düşüren ve hayat pahalılığını icadeden şeyi başka yoldan aramak lâzımdır. Şimdi belki bir çok Devletlerde yoktur. Trene binersin, Devletindir, tuz alırsın Devletindir, basma alırsın Devletindir, orman alırsın Devletindir, maden Devletindir. Demekki; paranın karşılığını ödeyecek mübadele vasıtasının kısmı âzamı da Devletin elindedir.

Cenabı Hak insafsız bir sulha götürmesin, âdilâne bir sulh olursa, paramızın dünyanın en kıymetli parası olacağına, aklın, mantığın icabı olarak, hiç şüphe yoktur, hattâ bence altından da kıymetlidir.

Bazı meseleler var ki, Merkez Bankamızın yegâne faydalı yeri budur. Faydalı bir iş olur da buna karşılık koyarak 10-20 milyon emisyon yapılsın. Bunu kötü koyup aşağı görmek kadar hatalı bir şey olamaz.

Pahalılık meselesinde dünyanın yaptığı usul var, ne akıl işi, ne de keramet. Fakat harbin bu kadar sürmesi, bidayette bu işi böyle başlıyarak dünyanın yaptığı yola gidemedik. Kimin nesi varsa beyanname ile tesbit edip herkese karne ile dağıtmak, bunun için fazla akıllı olmağa lüzum da yok. Fakat nedense bu yapılamadı. Şimdi bugün yapılacak iş; şu ve bu şekilde değildir. Görüyoruz ki, bugün pahalılığın yegâne ilacı bolluktur. Geçen sene Allah bereket verdi, Hükümet te almasaydı arpa ve buğday fiyatları büsbütün perişan bir hale gelecekti. Demekki herşeyde bolluk olsa bu işler halledilecek, bendenizce vaziyeti böyle mütalâa etmek lâzımdır.

Bugünkü karamameyi hüsnü tatbik edecek şekilde tedbir almalı, yanlış yerlerini tashih etmelidir.

Memurin kısmına ayniyat mı verilecek? ne verilecekse onun da ihtiyacını temin etmeli, yapılacak iş bundan ibarettir.

Efendim, bu memurunin ıstırapı hepimizi hakikaten teessür ve acı içinde bırakmaktadır. Nihayet bu milletin evlâdıdır. Beş sene gibi uzun bir zaman içinde kendisini müdafaa için milyona yakın ordu tutan bir Devletin memurlarının ıstırap duymaması imkânsızdır, millet herşeye tahammül ediyor, Hükümet te buna yardım etmelidir.

Yoksa asude zamanlarda yapamadığımız bir işi, yani buhran ve muvazene vergilerini kaldırma işini hatıra bile getirmek doğru değildir. Bugün harp olmaktadır, yarın ne olacağı belli değildir, böyle bir zamanda böyle bir yola gitmeyi, zannederim memurlar da arzu etmez ve düşünmez.

Müstakil Grup Reisi Muhtereminin mütalâaları arasında bir iki nokta var ki, bendeniz iştirak edemiyorum. Siyasi müsteşarlık işine arkadaşlarımızdan bir ikisi de temas etti. Siyasi müsteşar ne bir vekildir, bir vekil salâhiyeti vardır, ne de işin içine girmiştir, işten haberi vardır. Fuzuli bir mevcudiyet gibi ortada durur. Meclise gelsin, işlerden haber versin desek malûmatı yoktur. İnşallah böyle bir yanlış yola gitmeyiz, eğer lâzımsa bence bunu başka şekilde halletmeli. Vekâletlerin çoğunda buna lüzum görmüyorum, vekâletleri esasen pek çoğalttık, fazla işi olan vekâletler kalmamış gibidir. Eğer lüzum varsa müsteşar muavinliği ihdas edilmeli. Böyle işler daha zaptu rapta girer, iş bölümü yapılır. Siyasi müsteşarlıklara lüzumsuz yere giderek kapısı açmıyalım. Sandalyasız vekili de kafama sığdıramadım. Yapacaksak Başvekil muavini yapalım, eğer lüzumu varsa. Bazı vekâletleri üçe ayırdık, gene işleri fazla ise bu arkadaşlar biraz zamana uyup fazla çalışsınlar.

Arkadaşlar; zirai mahsuller işine gelince: Müstahsil bu sene çok sıkıntıya girmektedir. Bu yaylanın fakir bir tiftik mahsulü vardı, masraf geçen seneye nazaran iki misli olduğu halde bu sene tiftik fiyatlarında düşüklük vardır, alan, satan yoktur. Almanlar ortadan tamamıyla çıktıktan sonra şimdi müttefikimizin niyeti pek iyi görünmüyor. Geçen sene 300 kuruştan daha ziyadeye satıldığı halde bu sene 200'e hatta 150'ye bile nazlanmaktadır ve maalesef köylünün elinden ucuz bir şekilde gitmektedir. Bununla hangisi alâkadardır. İktisat Vekâleti mi, Ticaret Vekâleti mi, bunun üzerinde durup köylünün elinden zararlı bir şekilde çık-mamasını temin etmelerini çok rica edeceğim. Hükümet buna bir çare bulsun. Masrafı geçen senenin iki mislidir ve beş altı vilâyetin yegâne medarı olan bir ihracat eşyasıdır.

Hububatın alıcısı yegâne Hükümettir. Vesaiti nakliye Hükümetin emrinde olduğu halde eğer bunu çok ucuzlatırsak Hükümetin köylüyü yükseltmek için şimdiye kadar yaptığı bütün mesai boşa gidecektir. Malûmu âliniz bu yayla kısmında yetiştirilen mahsul arpa, buğday mahsulüdür. Mahsulün verimi bire beşi geçinceye kadar masrafı korumuyor. Bire beşten fazla alınırsa o vakit para kazanıyor. Maatteessüf bu sene bir yerlerde kuraklık vardır. Bunun için fiyat meselesinde Hükümetin çiftçiyi koruması pek lâzımdır. Arkadaşlarımın da bu işte müzahir olmasını rica edeceğim.

Maarif Vekâletiylede temas ederek geçenki nümayişler hakkında bir iki kelime söylememe müsaadenizi rica edeceğim. Bizim bildiğimiz talebe hocasını babası kadar sever ve sayar. Sevmeli ve saymalıdır. Ben köyde idim, bunu gazetelerde okumuşlar. Dediler ki, talebeler gelmiş, bilmem ne yapmış, şöyle olmuş, böyle olmuş. Bu milletin köylüsü bu kadar şuurlanırdı ilimle yoğrulacak genci niye şuurlu olmasın? Böyle zamanlarda; köylüler dahi, aman ne yapıyorsunuz, şu zamanda bizde zaptu rapt lâzımdır diyorlar. Yemin ederim bunu bir Ali Dayı söylüyor ve o itiraz ediyor. Böyle lüzumsuz şekilde olan şeylerin kötülüğünü ben bu kafamda aradım. Maarif Vekâleti teşkilâtında buldum. Talebeye baba gibi kendini saydırmak lâzımdır. Bu neden yapılmamış? Bu, çocuklara neden anlatılmamış? Evet hepimiz Türklük ateşinin bunların içerisinde daima feveran halinde olduğunu görmek isteriz, amma şuurlu bir Türklük isteriz. Ben Maarif Vekâletinin sırası gelince bunu arzedecektim. Aceba talebe üzerinde hoca niçin müessir olamıyor? Niçin baba kadar onlara hem rahim olmuyor, hem de sözünü geçiremiyor? Kafamda cevabını bulamadığım şey budur. Yani bu memlekette ben Türküm diyene, Türk değilsin diyecek kadar şuursuz bir kafanın mevcut olduğuna inananlardan değilim. Çünkü kemale ermiş bulunuyoruz. Amma ne bileyim, o Atatürk'ün dediği "sıkıştığın zaman halis kana bak" onu da hiç bir zaman ihlâl etmem. Gerek benim acımla acınana, benim tadımla tad duyana ben Türkten başka bir şey diyemem. Millî mücadelede benimle beraber kan döğüşmüş, benimle bir-

likte askere gitmiş, buna nasıl başka türlü bir şey diyebilirim? Amma onun damarındaki kanın ulviyetini, onun kutsiyetini hiç bir vakit unutmam. Zaten Atatürk tavsiyesinde bize o asil kana müracaat et, sıkıştığın vakit demiştir. Binaenaleyh bunlar olabilir. Böyle yeniçeri ağası; Kabakçı Mustafa gibi memleketi başıboş kalmış bir manzara vermek doğru mu? Bu meselede pek sevdiğim Maarif Vekilimize sitem etmek istiyorum. Mâruzatım bundan ibarettir.

C. BAYAR (İzmir)- Arkadaşlar; Raif Karadeniz arkadaşımızın bütün münasebetiyle vâki olan ifadelerinde hassasiyet görmemiş olsaydım söz almayacaktım. Kendilerini tanırım, gayretli ve dikkatli bir arkadaşır. Ben bahsettiğim işde bir şahsı istihdaf etmedim. Ne kendilerinin şahıslarını, ne evvelki vekili ve ne de ondan sonraki arkadaşımızı... Tamamen mâruzatım gayri şahsidir.

Ben geçen sene Mayıs iptidasında İzmir'e gittim. Dairei intihabiyemde dolaşım ve hattâ Manisa'nın müteaddit kazalarına da uğradım. Mâruzatım kendilerinin zannettiği gibi umumî değildir, fakat vâkidir. Yani Mayıs iptidalarına kadar, Şubatta yapılan satışlardan, bir kısım zürra paralarını alamamışlardı ve bunlar yeni zeriya başlayacakları için paraya da ihtiyaçları olduğundan telâş etmekte idiler.

Pazarlık ve konturat meselesine gelince; 260 kuruşa sattığı halde kendilerine 200 kuruş üzerinden para verilmesi için icbar edilmiştir, isim de tasrih edebilirim, vaka Kırkağaç kazasında geçmiştir ve Kırkağaç kazası müstahsillerinden bu şekilde müracaatlar da olmuştur. Oradaki adam bunu bana ifade ettiği zaman kendisine sordum, senin gibi parasını alamayanlar var mıdır? Dedi ki: bir kısmı ihtiyacından dolayı parasını tenzil şeklinde lizaruretin almıştır, bir kısmı da mahkemeye gitmiştir, ben bizim mütalâanıza müracaat ediyorum, bana ne tavsiye edersiniz? Ben de kendisine; madem ki, elimde mukavele var ve bu mukavelelerin hükümleri dairesinde, İnhisarlar idaresi tütünlerini tesellüm etmiştir, şu halde dayanınız. Korekt olmak için vaziyetten Manisa valisine de haber verdim. Manisa'daki Müfettişimiz, rahmetli Doktora da anlattım ve bunlar meşgul oldular. Aynı zamanda Ankara'ya geldiğim vakit vaziyeti, Hükümete de olduğu gibi anlattım. Dedim ki, meselenin esasında propaganda yoktur, bir hakikattir ve bunlar da zaman, zaman vâkı olmaktadır.

Çürüme ve kontenjan meselesine gelince; İnhisar İdaresinin ne miktarda kontenjanı olduğunu bilemem. Bana vâkı olan ifade ve kabili ispat olmak şartıyla söylenen şey şudur ki, kendi kontenjanı dâhilinde alacağı tütünlere göre yer hazırlanmadığından dolayı mahsul depolara sıkışık bir surette konmuş, kıışırmıştır. Bu suretle mahsulde ziyan vâkı olmuştur. Bunun nispetini tâyin edemem, belki çok az küçük bir nispettedir, bunu alâkadarlar bilirler. Buna da, geldiğim zaman, bir vazife olarak Hükümetin nazarı dikkatini çektim. Bunun üzerine muhabere cereyan etti ve zannediyorum ki, vaka tamamiyle arzettiğim şekilde cereyan etmiştir.

Ben vakayı burada izah ettiğim zaman istihdaf ettiğim tek gaye şudur: Kendi nefsimde dahi vâkı olmuş olsa bu vaziyetin bundan sonra bir daha vâkı olmamasını temin etmek içindir. Yoksa Muhterem arkadaşların şahıs ve şahsiyetleriyle hiç bir surette alâkam yoktur. Mesele arzettiğim şekildedir.

Bu seneki tütünlere gelince: Ona ait cevap verildikten sonra icabederse ayrıca söz alarak konuşurum.

REİS- Başka söz alan kalmadı, söz Maliye Vekilidir.

MALİYE VEKİLİ F. AĞRALI (Elâziğ)- Muhterem arkadaşlar; dün bütçenin heyeti umumiyesi hakkında huzurunuzda mâruzatta bulunduktan sonra söz alan arkadaşlarımızın sözleri arasında Maliyeyi alâkadar eden noktalar hakkında arzı cevap etmek üzere huzurunuzda bulunuyorum.

Maliyeyi alâkadar edecek noktalara en ziyade temasta bulunan muhterem Celâl Bayar arkadaşımızın beyanatlarıdır. Binaenaleyh, ben de oradan başlayacağım. Beyanatlarını 5-6 kısma ayırarak hulâsa etmek kabil olacağını zannediyorum:

Millî Müdafaa tahsisatına temas ettiler, borçlarımıza temas ettiler, para hakkında beyanatta bulundular. Memurlara yapılacak ayni yardıma, memurlardan kesilen vergilere ve Teadül kanununa dokundular. Eğer aklımda iyi kalmışsa hulâsa edebildiğim cihetler bunlardır. Binaenaleyh, bunların her birine ayrı ayrı cevap arzedeceğim.

Evvelâ Millî Müdafaa tahsisatı için zaptedebildiğime göre şöyle buyurdular: “Âdi bütçemiz senelerdenberi tezayüt göstermekte iken Millî Müdafaaya ayrılan tahsisat olduğu yerde kalmaktadır”.

Bu tevakkufa sebep malî imkânsızlık olduğu zannını uyandıracak bir şekilde olmak üzere millî mücadele zamanına ait bir hâtırayı canlandırdılar ve bu bahiste netice olarak Millî Müdafaa masraflarının tahdit edilmemesini ileri sürdüler ve aynen şunu söylediler. “Bence ordu için bütçe mevzuu ve mefhumu yoktur ve olmaz, icabında bütçemizin de üstüne çıkmalıyız” buyurdular. Bu ifadeden ben-deniz kendilerine millî müdafaa tahsisatına ait mâruzatımı lâyıkı ile izah edemediğim kanaatine vardım. Bütçemizin tanziminde en başta tuttuğumuz hedef Millî Müdafaa masraflarına kâfi tahsisatı ayırmak olduğunu ve takdim ettiğimiz bütçeye de Millî Müdafaanın bugünkü vaziyete göre bir senelik ihtiyacına yeter derecede tahsisat koyduğumuzu açıkça arzetmiştim. Millî Müdafaa masraflarının umumî vaziyetin inkişafına muvazi bir seyir takip etmesi hasebiyle önümüzdeki yıl bütçesine konulmuş olan tahsisatın artması veya eksilmesi gayet tabii olduğunu vaziyetin inkişafına göre tezyit icabedecek olursa lâzımgelen miktarın karşılanması için de bütün tedbirlere baş vurulacağını ayrıca tebarüz ettirmiştim. Binaenaleyh, bu bahiste kendilerinin canlandırmak istedikleri hâtıraya beş

senedenberi Hükümetin takip ettiği hattı hareket kelimenin tam mânası ve mefhumla uygundur. Takip ettiğimiz hattı hareket budur. Eğer iyi arzedeemedimse af- larını rica ederim, tekrar arz ediyorum.

Âdi bütçenin artışı karşısında Millî Müdafaa tahsisatının sabit bırakıldığını söylediler. Zannederim ki, bir zühul eseridir. Bu masraflar yani Millî Müdafaa masrafları âdi bütçelerimizin inkişafıyla mütenasip bir seyir takip etmektedir. Bu hususta arzedeceğim şu rakamlar kâfi bir, fikir verir. 1941 bütçesinin yekûnu 309 milyondur. Orada Millî Müdafaa tahsisatı 77 milyon lira olarak gösterilmiştir. 1942 bütçesi yekûnu 394 milyondur. Orada Millî Müdafaa tahsisatı 101 milyondur. 1943 senesi Bütçe yekûnu 468 milyondur. O sen Millî Müdafaa tahsisatı 116 milyon lira tahsis edilmiştir. Takdim ettiğimiz bütçe ki, 570 milyondur bu bütçede geçen seneye nispetle Millî Müdafaa tahsisatı 24 milyon fazlasıyla 139 milyon küsur yani 140 milyon derecesine çıkarılmıştır. Ordumuzun almakta olduğu yeni silâhlar ve malzeme dolayısıyla ileride, hazaardaki masrafları harpten evvelki miktarda kalamıyacağını düşündüğümüz için âdi bütçelerde Millî Müdafaa masraflarını imkânın müsaadesi nispetinde mütemadiyen yükseltmekteyiz. Binaenaleyh, âdi bütçelerimizin inkişafı nispetinde Millî Müdafaa bütçesi dahi kendine isabet eden tezayüt hissesini almaktadır, sabit değildir.

Borçlar bahsine geçiyorum.

Celâl Bayar arkadaşımız borçlarımız dolayısıyla vaziyeti endişe verici mahiyette görmektedir. Bendeniz bunun aksini arzetmiştim, endişe verici mahiyette değildir demiştim. Kendileri ise endişe verici mahiyettedir dediler. Sebep olarak da şunları ileri sürüyorlar dalgalı borçlarımız için senelik mürettebata bütçemizde kâfi yer verilmemiştir. Bu yıl bütçesinde buna ait tahsisat 40 milyon liradır, bu azdır, binaenaleyh, 887 milyon olan dalgalı borçlar endişeli bir vaziyet irae etmektedir buyuruyorlar. Uzun vâdeli borçlarımızın hepsinin mürettebatı bütçeye konulmuştur. Borçlarımızın senelik tediye miktarını ihtiva eden Devlet borçlarının yekûnu umumî bütçe yekûnu ile nispet edildiği zaman bunun bütçemizin tazyik etmeyecek bir nispette olduğu görülmüş olduğu cihetle kendileri de bu noktaya itiraz etmekte olduklarından bu bahsi geçiyorum.

Dalgalı borçlar bahsine gelince: Öyle zann ediyorum ki bu bahse ait mâruzatımı bir daha tekrar edecek olursam belki kendilerinin endişelerini izaleye muvaffak olur ve birleşmek saadetine mazhar olurum. Evvelâ dalgalı borçları ele alarak verdikleri rakamlar üzerinde bir tashih yapmaları lâzım geleceğini müsaadelerine istinaden arzetmek isterim. Dahilî ve haricî, dalgalı borçlar dün de arzettiğim gibi 1942 senesi sonunda 648 milyon lira idi. Bugün yaptığımız tetkike göre, bugünkü tarihe nazaran miktarları ve nevileri aynen arzedeceğim tarzdadır.

250 milyon lira Merkez Bankasından altın karşılığı avans, 176 milyon lira Hazine bonoları ve bu mahiyetteki senetler, 90 milyon lira plâsman, 67 milyon lira

tasarruf bonoları, 47 milyon lira su işleri kredisi, 63 milyon lira Millî korunma kredisi, 22 milyon lira harici dalgalı borçlar. Yekûn 712 milyondur. 887 milyon değildir. Muhterem arkadaşımızın, bu borçların yekûnunu 887 milyon lira olarak göstermesi İktisadî Devlet Teşekküllerinin Hazine kefaletiyle borçlandıkları miktarı da buraya koymuş olmalarından ileri gelmiştir zannederim. Halbuki bu müesseselerin Merkez Bankasından temin ettikleri krediler tamamlayıcı sermaye mahiyetinde olarak, ticarî vasıfta oldukları aşikârdır. Bu müesseselerin sermayelerine, stoklarına göre her an ve zamanda likiditeleri vardı. Binaenaleyh, bunların Devlet borcu arasında gösterilmesi bittabi doğru değildir. Bu borçlar içerisinde, arzettiğim gibi haricî, dalgalı borç kısmını teşkil eden 22 milyon liradır. Bunlar vâdelere bağlanmıştır ve her sene vâdesi hulûl edecek bonoların karşılığı bütçemize konmakta ve ödenmektedir. Dün de arzettiğim gibi evvelce 57,5 milyon lira olan bu borçlar vâdeleri geldikçe ödenmiş ve bugün 22 milyon lira kalmış bulunmaktadır. Bu borçlar arasında bulunan plâsman bonolarıyla tasarruf bonoları yekûnu arzettiğim veçhile 154 milyon liradır. Bu 154 milyon lira istisna edilirse bu dalgalı borçlar kâmilten Merkez Bankasına yapılmıştır. Binaenaleyh anî bir talep karşısında bulunmak vaziyeti yoktur. Onun için bunlar endişe verici mahiyette telakkî edilemez. Yani borçlarımız efrada değildir. Şunu ilâve edeyim bu borçlar içerisinde en mühim kısmı teşkil eden 250 milyon liralık avansın 55,5 milyon liralık karşılığı altın, Merkez Bankası kasasındadır. Millî koruma kredisinin bir kısmı dün de arzettiğim gibi katî sarf mahiyetinde bir tediyeye bağlanmış değildir, tahsis edildikleri yerlerin mütedavil sermayesi olarak kullanılmaktadır. Bunlar âtiyen istirdat edilecek ve itfaya tahsis edileceklerdir. Dün demiştim ki, bu borç bu noktada hususî bir mahiyet, itfa bakımından bir kolaylık göstermektedir.

Su kredisine taalluk eden 47 000 000 borçtan tarife hasılatı ile istirdat edilemeyecek kısım, bütçeye konulacak tahsisat ile itfa edilecektir. Binaenaleyh burada da endişe edecek mahiyette bir şey görmemekteyim.

Muhterem arkadaşımın bu borçlar arasında endişeye mahal verecek diye göstermek mülâhazasını ileri sürebilecekleri iki rakam var. Tasarruf bonoları ve plâsman bonoları. Bunlar efrattan alınmıştır. Miktarı da 154 000 000 liradır. Bunların defaten istenileceğine ihtimal vermek müstebat olmakla beraber katî olarak şunu söyleyeyim ki, toptan istenmesi halinde dahi derhal ve tamamen ödenmesi imkânı Maliyece daima gözönünde bulundurulmaktadır. Binaenaleyh, maliye intizamının bu yüzden herhangi bir sarsıntıya mâruz kalmamasının emniyet altına alınmış olduğuna itimat buyurmanızı rica ederim. (Bravo sesleri).

Kaldı ki; dün de arzettiğim veçhile bu dalgalı borçların azaltılması için her türlü tedbir ve fırsatlardan istifade edilmektedir. Nasıl ki; tasarruf bonolarının, Millî Müdafaa istikrazında para yerine kabulü esasını koyduk. Bu suretle konsolidasyona ait bir tedbiri şimdiden ittihaz etmiş sayılırız.

Muhterem Celâl Bayar dalgalı borçlarımızın senelik mürettebatının bütçede tamamen yer almadığını ve arzettiğim gibi bütçede görülen 40 milyonun, bunların faizleri dahi nazarı itibare alınır, itfaya kâfi gelmeyeceğini ileri sürdüler. Her şeyden evvel şu noktayı tebarüz etmek isterim ki, dalgalı borçlarımızın uzun vâdeli borçlar gibi senelik mürettebatı bahis mevzuu olamaz. Ancak bunların ödenmesi mevzuubahis olabilir; bunların ödenmesi de bu suretle cereyan etmektedir. 40 milyondan faiz olarak verdiğimiz kısımdan maddesi itfaya tahsis edilmektedir ki, yarı yarıyadır. Bu tahsisatın artırılması gerek Maliyenin gerek Bütçe Encümeninin üzerinde ehemmiyetle durduğu bir mevzudur. Dünde arzettiğim gibi vaktiyle bu tahsisat on milyon liradan ibaretti. Tedricen 40 milyona çıkarılmıştır. Dalgalı borçların itfasına Büyük Meclisin dahi ehemmiyet vermekte olduğuna bir delil de dünki mâruzatım arasında arzettiğim veçhile düyünü umumiye bütçesinde vukubulacak tasarrufların başka bütçelere nakledilmemesi hakkında bu sene Bütçe Kanununa koyduğu yeni hükümdür. Binbir müşkilât içinde bulunduğumuz bugün bile dalgalı borçların faiz ve itfası için âdi bütçede 40 milyon lira kabul edildiği ve bunun tezyidi düşünüldüğü nazarı itibare alınır, ileride fevkalâde masraflarımız azaldığı zaman bu itfanın artmıyarak aynı temponun muhafaza edileceğini düşünmek zannederim yerinde olmaz.

Binaenaleyh dalgalı borçlarımızın endişe verici mahiyet arzettiğini tekrar teyit eder ve itimat buyurulmasını temenni ederim.

Celâl Bayar arkadaşım para hakkında istifadeyi mucip ilmî izahlarda bulundular, Başvekilimizin bir beyanatını da okudular, enflasyon mevcut olduğunu cesaretle itiraf edelim dediler, -Kendi tâbirleri veçhile- emniyet faktörünün zedelendiğini söylediler ve bazı tavsiyelerde bulundular ve ondan sonra şu veya bu sebeple tedavül hacmini arttırmamak hususunda Maliye vekilinden taahhüt istediler.

Kanaatlerine hürmet ederim. Fakat fikirlerinde mutabık olduğum ve olmadığım noktalar vardır, verebileceğim ve veremeyeceğim söz vardır. Bunları da sırasıyla arzedeceğim. Şurası hakikattir ki, tedavüldeki evrakı nakdiyeye harptenberi bir hayli artmıştır. Dün de izah ettiğim veçhile bunun sebepleri iki kısımda toplanır. Birincisi ve en mühimi iktisadi nizamın bozulması neticesi olarak ticari ihtiyaçların çoğalması ve ticari kredilerin azalmasıdır;

İkincisi, Devlet ihtiyaçlarının yine fevkalâde sebeplerle artmış bulunmasıdır. Tedavül hacmi bu iki faktörün tesiriyle artmış bulunmaktadır. Harbin zuhuruyla beraber istihsalin azalması, ihtiyaçların çoğalması yalnız harbe giren memleketlerde vâkı olmuş değildir. Millî müdafaa tedbirleri almak zorunda kalan diğer memleketlerde de fiyatların artması temayülünün görüldüğü açık bir hakikattir. Vaziyetin memleketimizdeki tecellisi de böyle olmuştur. Tüccarlarımız normal zamanlarda hariçte dâhilde alıcı ve satıcılar nezdinde malik oldukları krediyi

tamamen kaybetmiştir. İthalât bir çok zorluklara maruz kalarak azalmıştır. Buna mukabil ihracatımız devam etmiştir. bu yüzden elde edilen döviz ve altınlar Merkez Bankasında teraküm ederek bunların karşılıklarının ihracat tacirlerine ve binnetice mustahsile ödenmesi zarureti hâsıl olmuştur. Bundan içtinap etmenin emisyonun malûm olan tesirlerinden daha çok rahneler açacağı tabiidir. Bu yüzden emisyonda mühim bir artış olmuştur. Bütün bu sebeplerle artan para hacminin normal zamanlardaki miktarıyla mukayese edilerek bugünkü ihtiyaç miktarını kesin olarak tâyin etmenin imkânsız olacağı gibi normal zamanda piyasamızda tedavül eden 288 milyonluk banknotların bugün için de kâfi geleceğini söylemek doğru olmaz. Her halde eski miktarın bugünkü normal para hacmi olarak kabul edilmesinin ve bu eski miktarın fevkindeki artışın enflasyon olarak ifade edilmesinin doğru olacağını sayın arkadaşımın da kabul etmiyeceğini ümit ederim. Aksi halde eski miktara avdetin yani harpten evvelki 288 milyona avdetin, kendilerinin de haklı olarak mahzurlarına işaret buyurdıkları deflasyona düşmemizi intâç etmesinden korkarım.

Muhterem arkadaşım beyanatından bana taahhüt ettirmek istediği husustan anladığıma göre kendilerinin telâkkileri emisyonun bu kısımda Maliyenin bir hissesi bulunduğu merkezindedir. Çünkü tedavüldeki miktarın artık şu veya bu şekilde hiç bir veçhile arttırılmaması için benden söz almak istiyorlar. Halbuki dün uzun uzadıya arzettiğim ve şimdi de temas ettiğim veçhile ticari ihtiyaçlardan doğan emisyonları tahdit etmek Maliye Vekilinin elinde olan bir mevzu değildir. Bundan başka bu husustaki tahdidin bütün istihsalâtımızı alâkadar eden ve çok büyük buhranlar yaratacak olan bir mesele olduğunu sayın Celâl Bayar'ın da teslim edeceğine emin olarak bu mevzua bir şey ilâve etmeğe lüzum görmüyorum.

Evrakı nakdiyenin artmasında, fevkalâde masrafların dahlü tesiri olduğunu ve bu tesirin beş harp yılı içinde takriben 300 milyon lira civarında bir tezayüt getirdiğini dün de arzû izah etmiştim. Yine dün izah etmiştim ki, bugünkü fevkalâde şartlar içinde Millî Müdafaanın fevkalâde masrafları dâhil olduğu halde bütün Devlet masraflarının % 95'i vergilerle, ancak % 5'i de istikrazlarla temin edilmektedir ve bütçe hizmetleri için hiç bir suretle emisyona gidilmiyecektir. Bunu tekrar ederken sayın arkadaşımın benden istediği sözü, bütçe hizmetleri için teyiden vermiş oluyorum. (Bravo sesleri). Şu ciheti de kaydetmek isterim ki, muhterem arkadaşımızın bir cesaret mevzuu olarak ele almış olduğu tedavül hacminin genişlemesi keyfiyeti ilk defa temas edilen bir mevzu değildir. Gerek bu vaziyet, gerekse onu doğurduğu ve doğuracağı mahzurları önlemek için alınan tedbirleri sırası geldikçe Yüksek Meclisin huzurunda teşrih etmekten çekinmediğim gibi, Başvekilimizin nakledilen nutku dahi aynı mevzuu teşrih ve buna çareler aranmak yolunda söylenmiştir. Bu mevzu gerek Meclisin ve gerek Hükümetin ötedenberi üzerinde çok dikkatle ve hassasiyetle durduğu bir keyfiyettir.

Arkadaşlar, bu evrakı nakdiye artışı yalnız bizde değildir. Her Devlette olmuştur. Arzu ederseniz, eğer sizi usandırmazsam, liste yanımdadır, sırasıyle hepsini müsaadenizle okuyayım.

1939 senesini 100 itibar ederek ondan sonraki senelerdeki tezayüdü arzedeceğim:

Almanya:

31 Kânunuevvel 1940 tarihinde yani senenin sonunda	119
31 Kânunuevvel 1941 tarihinde	161
“ 1942 “	201
“ 1943 “	290

Amerika:

“ 1940 “	115
“ 1941 “	147
“ 1942 “	203
“ 1943 “	229

Bulgaristan:

“ 1940 “	153
“ 1941 “	317
“ 1942 “	446
“ 1943 “	530

Büyük Britanya:

“ 1940 “	119
“ 1941 “	140
“ 1942 “	175
“ 1943 “	184

Finlândiya:

“ 1940 “	137
“ 1941 “	181
“ 1942 “	238
“ 1943 “	225

İran:

“ 1940 “	114
“ 1941 “	157
“ 1942 “	300
“ 1943 “	381

İsveç:

“ 1940 “	104
“ 1941 “	120

	31 Kânunuevvel	1942	tarihinde	142
	“	1943	“	138
İsviçre enaz emisyon yapan mesut memleket:				
	“	1941	“	111
	“	1941	“	114
	“	1942	“	129
	“	1943	“	129
Japonya:				
	“	1940	“	131
	“	1941	“	173
	“	1942	“	207
	“	1943	“	213
Macaristan:				
	“	1940	“	142
	“	1941	“	203
	“	1942	“	303
	“	1943	“	328
Mısır				
	31 Kânunuevvel	1940	“	141
	“	1941	“	192
	“	1942	“	285
	“	1943	“	327
Portekiz :				
	“	1940	“	114
	“	1941	“	176
	“	1942	“	215
	“	1943	“	223
Romanya:				
	“	1940	“	132
	“	1941	“	198
	“	1942	“	240
	“	1943	“	251
Türkiye:				
	“	1940	“	144
	“	1941	“	182
	“	1942	“	261
	“	1943	“	260

Görülüyor ki, arkadaşlar, emisyonu müracaattan varesten kalan hiç bir Devlet yoktur.

Devletimiz bu okuduğum erkam içerisinde en ileri gitmiş vaziyette değildir. Dün de arzettiğim gibi bir defa daha tekrar edeyim ki, emisyonundan içtinap etmek için lâzımgelen tedbirlerin ittihazı Hükümetiniz için en başta gelen bir vazife telâkki edilmektedir. Dünkü izahatımda da tafsilen arzettiğim gibi, Hazineye pek pahalıya mal olmasına rağmen bu tedbirlere müracaattan geri kalınmamaktadır.

Bu mâruzatımı bitirmeden evvel ilâve edeyim ki; Devlet maliyesinin sağlamlığı ondan daha az kuvvetli olmıyan diğer teknik şartların mevcudiyeti, millî paranın sağlamlığına bir zaman olduğu gibi, Hükümetinizin de bu mevzuda evvel ve âhir aldığı bütün tedbirler ve tertipler paramızın haksız ve sebepsiz bir surette sarsılmasına ve zedelenmesine mâni olmağa mâtuftur. Emniyet faktörünün zedelenmeden azade olarak sapasağlam durduğuna en büyük delil de çıkarmakta olduğumuz tahvillerin dün arzettiğim gibi büyük bir rağbet ile her tarafta aranmakta olmasıdır.

Aynı yardım bahsi; muhterem arkadaşımın dünkü izahlarında memurların adedini 202 000 olmak üzere aldılar ve Devlet bütçesinden maaş alanlara yapılacak yardımın gayet cüzi bir miktar olacağını ifade buyurdular. Bize göre Devlet bütçesinden maaş ve ücret alan ve halen işe edilmeyenlerle umumî bütçeden yardım gören hususi idare ve belediyeler memurlarının 100 000 civarındadır.

Binaenaleyh, on beş milyon memur başına senede 150 lira yardım eder. Eğer haddi âzami olarak 35 milyonu ele alırsak o zaman memur başına senede 350 liralık yardım temin etmiş olacağız. Fakat bunun nakitle ifadesi, doğru netice vermez.

Eğer nakdi yardım iyi bir şey olsaydı bu sene yaptığımız gibi yine çıkarır maaş ve ikramiye olarak verirdik. Gerek Hükümetin tetkikatı gerek Partimizin tetkikatı memurlara yapılacak yardımın en müessir şeklinin ayniyat olacağı merkezinde tebellür ettiğinden dolayıdır ki, yardımı aynı şekle kalbetmiş oluyoruz. Binaenaleyh herhangi bir memura beş sekiz lira yardım ediyoruz demek o sekiz liranın mukabili olarak verdiğimiz ayniyatın piyasada rayiçte neye tekabül ediyorsa o kadar yardım yapılıyor telâkkisinde bulunmak zannederim hakikate daha yakın olur.

Yardım için bir kooperatif teşkilini tavsiye buyurdular. Bizim telâkkimize göre 61 vilâyet ve 400'ü müteceviz kazada toplanmış olan bu yardım görecektir

memurlara tevziat için bu vilâyet ve kazalarda kurulacak teşkilâtın kabiliyeti tatbikiyesi her halde muhtacı tetkik bir keyfiyettir. Bizim noktai nazarımıza göre Hükümetçe teklif edilen şekil en ziyade kabiliyeti tatbikiyesi görülen şekildir. Mamafih bu babta tanzim edilen lâyiha üzerinde yüksek Meclisin yapacağı tetkik neticesinde varacağı kararın en iyi şekil olacağına şüphe yoktur.

Yardım bahsine temas etmişken şurasını da arz etmek isterim ki, yalnız ayniyata taallük eden on beş milyon nazarı dikkate alınmaktadır.

Dünkü beyanatımda da arzettiğim veçhile Barem kanununun tadiline ait takdim edilen lâyiha tamamiyle memurların geçim vaziyetlerini tahfif edecek ahkâmı ihtiva etmektedir. Bunun tutarı 10 milyon liradır. Bunu hiç kale almıyorlar. Bunun içinde çocuk yardımı yalnız başına yedi milyona balığ olmaktadır. Terfi zamanı geldiği halde herhangi bir sebeple terfi edemiyenlere bunun temini dahi yardımdan hariç bir şey değildir. Dün de arzettim bugün de tekrar ediyorum, yardım bahsinde Hükümetin noktai nazarı; elimize geçecek inkişaflardan ne kadar maddî ve malî imkân hâsıl olursa bundan kabil olan miktarı bu paraya ilâve ederek bunu arttırmaktır.

Teadül kanununa temas buyurdular. Teadül kanununun iyi bir kanun olmadığı, mahzurlu olduğunu ve bilhassa İktisadî Teşekküller de mahzurlu bulunduğunu ifade buyurdular. Arkadaşlar; Teadül kanunu 15 senelik bir maziye maliktir. Konulduğundan bugüne kadar bir defa tadil görmüştür. İkinci defa da bu sefer sevkolunan lâyiha ile tadil olunacaktır. Bunun bilhassa İktisadî Teşekküllere teşmili muhterem arkadaşımın Başvekâleti zamanında kendileri tarafından vâkı olan teklifleri üzerinedir.

C. BAYAR (İzmir)- Hayır böyle bir şey yoktur, barem için teklif yapmadım.

MALİYE V. F. AĞRALI (Devamla)- Müsaade buyururlarsa aynen okuyayım:

3.I.1939

Başvekâlet

Kararlar Müdürlüğü

Sayı: 6/18

Büyük Millet Meclisi Yüksek Reisliğine

Mahsus bir kanunla Devletten bir hak temin eden veya sermayesinin yarısından fazlası Devlete ait olan banka ve müesseseler memurlarının maaş ve ücretleri ve hizmete giriş ve terfi usulleri hakkında hazırlanan ve İcra Vekilleri Heyetinde

31.XII.1938 tarihinde Yüksek Meclise arzı kararlaştırılan kanun lâyihası esbabı mucibesiyle birlikte sunulmuştur.

Başvekil

Celâl Bayar

Barem kanununun ikinci bir tekâmülü de bu kerre Yüksek Meclise arzolunan kanun lâyihasıdır. Gerek eski ve gerek yeni barem kanununda bilhassa ehliyeteye ehemmiyet verilmiştir. Teşvika ait hükümler de vardır. İcabında ikramiye tevzii, yer altında çalışanlara emsaline nazaran fazla prim ve tekaüdiye verilmesi mevzuubahistir. Böylece müessesatı iktisadiyeye teşmil edildikten sonra başta Ziraat Bankası olmak üzere bütün bankalarımızda inkişaf görülmüştür. Bu vaziyet karşısında barem yüzünden bir maniaya tesadüf edildiği iddiası ne kadar muvafıkı hakikat olur bilmiyorum.

Sayın arkadaşım bazı teşkilâtın tevsiini bahis mevzu ettiler. Yani barem olmasaydı muktedir arkadaşlar fazla para ile alınacaktı, bu suretle kadro genişliyecekti. Baremden sonra kadro tevsiine gidilmiştir yolunda beyanatta bulundular. Bu teşkilâtın müstahdemlere barem hükmüne göre verilen paranın azlığından mı? yoksa işlerin gelişmesinden mi? ileri geldiği ve tahsisatın ne sebeple arttığı tetkika değer bir mevzudur. İktisadî teşekküller üzerinde baremin fena tesir ettiğine dair mütehasşıs raporları olduğuna temas ettiler. Af buyursunlar, bunu ben kendilerinden evvel hiç kimseden işitmedim. Bendenizce bunun en pratik şekli Büyük Millet Meclisi âzasından herhangi bir zat ister bir raporla, ister bir konferans esnasında edindiği kanaatla kendisine malettiği fikri bu kürsüden ifade buyurulursa bizi daha iyi tenvir etmiş olurlar, lütfederlerse tenevvür etmiş oluruz. Arkadaşım, memurlardan kesilen vergilerin ilgası teklifinde bulunuyorlar. Memurlar zararda iken, sefalette iken kazanç vergisi, buhran içinde iken buhran vergisi alınıyormuş, bilmem muvazenesiz vaziyette iken muvazene vergisi alınıyormuş dediler. Bu meyanda tayyare resmine de iliştiler fakat o, tayyare resmi olduğu için kalsın, diğerlerini tamamiyle kaldırmalıdır teklifinde bulundular. Bu yoldaki izahatları bendenize bir şey hatırlatıyor. Aceba çoktanberi vücudu ortadan kalkmış yani nazariyatı maliyeden silinmiş olan tahsisi varidat usulünü ihya etmek mi istiyorlar. Arkadaşlar hava kuvvetlerine yardım denildiği zaman, bu mevzuda tahsil edilen paralar mutlaka hava kuvvetlerine mi sarfediliyor? Bu paraların hepsi varidatı umumiyeye geçmekte ve Millî Müdafaaya ait ihtiyaçlar için lâzım olan para yine varidatı umumiyeden ayrılmaktadır. Acaba buhran ver-

gisi denecek yerde meselâ deniz kuvvetlerine yardım vergisi densesydi bunu da mı istisna buyuracaklardı? Bunu tasrih etmeliğim lâzımdır. Yani hava kuvvetleri diye aldığımız vergi hava kuvvetlerine tahsis edilmiş, yani tahsisi varidat usulüne gidilmiş değildir. Şimdi bu vergilerin rakamlarını arz ediyorum. Bunların hepsinden alınan verginin yekûnu 116,5 milyon liraya baliğ olmaktadır. Kazanç vergisi 26,5; buhran vergisi 32, muvazene vergisi 36, hava kuvvetlerine yardım vergisi 22 milyon lira tutmaktadır. Eğer teklif buyurdıkları gibi memurların bu mükellefiyetini kaldırmak mevzuubahis olsaydı o zaman bunun üçte ikisi, yani 78 milyon liralık bir varidatın bütçemizden çıkarılması icabedecekti; bu, bir.

İkincisi; bendeniz tasavvur edemiyorum ki, bu vergi ile ilga edilmiş olsun da o vergi bir kısım vatandaşlardan alınsın. Buna maliye ilminde cevaz yoktur. Mesele müstahdemlerden şu vergi maliyedeki memurlardan alınmasın da İş Bankasındaki memurdan alınsın veyahut bunun aksisi; İş Bankasındakinden alınmasında Maliyedekinden alınsın. Buna imkân var mı? Büyük Meclisin defaatla ihtar ettiği ve maliyenin huzurunuzda defaatle arz ettiği ve benimde kazanç münasebetiyle arz ettiğim gibi en başta nazarı itibare aldığımız nokta mükellefler arasında mümkün olduğu kadar müsavâtı korumaktır. Kazanç vergisinde arkadaşların belli başlı itirazı da bunun temin olunamadığı merkezindedir. Onun için verginin tamamını ilga mevzuubahis olabilir. Bilmiyorum, zamanımız buna müsait midir? Fakat vergi kalırsa yalnız memurlar üzerinden kaldırılсын, bendenizce nazariyatı maliye noktasından bunun imkânı tatbiki yoktur.

Muhterem Celâl Bayar bazı tavsiyelerde bulundular.

Merkez bankasındaki altınların ilerisi için sağlam bir vaziyet yaratması iyidir demekle beraber ithalât imkânlarının aranması lüzumuna işaret buyurdular. Mâruzatım arasında arz etmiştim ki, Hükümet ithalâtı tezyit için mümkün olan her tedbire tevessül etmektedir.

Zannediyorum ki, Sayın Celâl Bayar'ın beyanatlarına tamamen cevap vermiş bulunuyorum.

Rana Tarhan arkadaşımızın bir teklifleri var; Kazanç Vergisi Kanununun tesrii ve bunda adaletin temini, hesap mütehassıslarının yetiştirilmesi için mevcut olan usullerin gayrı kâfi olduğu cihetle buraya lâzım gelen kayıtların konulması. Bilhassa teşekkür ederim. Lâyhada bu buyurdıkları nokta nazarı dikkate alınmıştır. Tetkik olunduğu zaman kendilerinin sureti mahsusada müzaheretlerine rica ederim.

Muhterem arkadaşlarımızın suallerine cevap verdim zannediyorum hulâsa olarak tekrar arzedeğim ki, gerek millî paranın emniyeti gerek borçlarımızın muntazaman ödenmesi gerek Millî Müdafaa hizmetlerine ait masrafların karşılıklarının temini hususunda yüksek Heyetinizin feyizli direktifleri tamamen gözönünde tutularak bütün dikkat ve hassasiyetimiz bu noktalarda teksif edilmiş bulunmaktadır. Yüksek müzaheretinizle şimdiye kadar müşkül yılları nasıl muvaffakiyetli geçirmişsek önümüzdeki devreye de yine yüksek itimadınıza güvenerek emniyetle bakmaktayız. (Alkışlar).

C. BAYAR (İzmir)- Bankaların Bareme girmesini ben teklif etmedim, ben, çekildikten sonra Bütçe Encümeni karar almıştır ve bir prensip koymuştur. Falan raddeye kadar sermayesi olan bankalar bareme girecek demek suretiyle Millî bankaları bareme ithal etmiştir. Bu bana ait bir keyfiyet değildir.

İkincisi; Dalgalı borçlar hakkında bir rakam söylediniz, bunun miktarını iyi anlayamadım, tekrar buyurur musunuz?

MALİYE V. F. AĞRALI (Elâzığ)- Yekûnu mu?

C. BAYAR (İzmir)- Dalgalı borçlar yekûnu.

MALİYE V. F. AĞRALI (Elâzığ)- 712 milyon.

C. BAYAR (Devamla)- Burada Devlet borçlarını tetkik eden heyetin raporundan müsaadenizle okuyayım. (Dalgalı dahilî borçlar 819 248 806 lira, dalgalı harici borçlar 67 636 492 ve yekûnu 886 milyon küsur eder ki bendeniz bunu arzettim.

MALİYE V. F. AĞRALI (Devamla)- Orasını bilmiyorum, bendeniz kuvvetle, ısrarla tekrar arzedeiyorum, bu okuduğum rakamlar bugünkü Maliye ve Merkez Bankasının kuyuduna mutabıktır.

C. BAYAR (izmir)- Bendenizde encümenin tetkikat yaparak Büyük Millet Meclisine arzettiği rakamları söylüyorum.

MALİYE V. F. AĞRALI (Devamla)- Pek âlâ. Mübayeneti tetkik eder, arzederim.

REİS- Heyeti umumiyesi hakkında başka söz istiyen yoktur. Yalnız arkadaşlarımızın diğer vekâletler hakkında mütalâaları vardır. Eğer tensip buyurulursa her vekâlet bütçesinde vekiller arzı cevap ederler. (Muvafık sesleri).

Maddelere geçilmesini reyinize arzedeiyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Maddelere geçilmesi kabul edilmiştir. »³⁸¹

" Kanun No: 4566

Kabul tarihi: 29/5/1944

Madde 1 — Devlet bütçesine giren dairelerin 1944 mali yılı masrafları için bağlı (A) işaretli cetvelde gösterildiği üzere (570.434.417) lirası adı ve (382.000.000) lirası fevkalâde masraflar için olmak üzere ceman (952.434.417) lira tahsisat verilmiştir.

Madde 2 — Devlet bütçesine giren dairelerin 1944 mali yılı adı masraflarına karşılık olan varidat bağlı (B) işaretli cetvelin birinci kısmında gösterildiği üzere (570.435.500) lira ve fevkalâde masraflarına karşılık olan varidat aynı cetvelin ikinci kısmında gösterildiği üzere (331.075.500) lira ki ceman (901.511.000) lira tahmin edilmiştir.

Madde 3 — Fevkalâde masrafların açığını teşkil eden (51.000.000) liranın (35.000.000) nu Millî Müdafaa Istikrazından ve (16.000.000) nu 4060 sayılı kanun gereğince elde edilecek paralarla kapatılır.

Madde 4 — 1944 mali yılı içinde Osmanlı Bankası ile olan Hazine carî hesabından başka yapılacak akitlerle kısa vâdeli avans almağa ve carî hesaplar açtırmaya ve en çok bir yıl vâdeli Hazine bonoları çıkarmaya Maliye Vekili mezundur. Ancak hususî kanunların verdiği salâhiyetler dışında olmak üzere tedavülde bulunacak Hazine bonoları (25.000.000) lırayı geçemez.

Banka ve şirketlerin Hazineye yatırmak istiycekleri paraları almağa ve karşılığında (100.000.000) liraya kadar Hazine bonusu vermeğe Maliye Vekili mezundur.

Hazinede bulunan millî esham ve tahvilât karşılık gösterilmek suretiyle elde edilecek krediler veya bunların satış bedelleriyle uzun vâdeli Devlet tahvilleri satın almağa veya bu bedellerle Hazinesinin ortaklığı bulunan şirketlerdeki iştirak hisselerini ödemeğe ve İcra Vekilleri Heyeti kararıyle bu türlü şirketlere ait hisse senetlerini satın almağa Maliye Vekili mezundur.

Madde 5 — Devlete alt yaylalarda otlatılan hayvanlar için kira, ücret ve sair namlarla bir şey aranmaz.

Madde 6 — 1944 - 1945 ders yılı içinde ücret ve masrafları Devlet tarafından verilmek üzere pansiyonu bulunan okullarda parasız yatılı okutturulacak okurların sayısı (1.650) olarak tesbît olunmuştur.

Parasız yatılı talebe 915 sayılı kanunun 2 nci maddesi hükümlerine göre alınır. Ancak lisesi olmayan vilâyetlerden imtihana talip olanlar,

384 T.C. Resmî Gazete, 1 Haziran 1944, Sayı: 5719, 6969 - 7026, ss.

müسابaka evrakı tetkik olunurken ayrı bir zümre addolunur ve bu vilâyet çocukları içinden de müسابakada en çok liyakat gösterenler parasız yatılı talebe olarak alınır.

Madde 7 — 2005 sayılı kanun gereğince açılmış olan pansiyonlar gelirlerinden (60.000) lira alınarak varidatı mülâzım olmayan pansiyonların açılığını kapatmağa tahsis olunur.

Madde 8 — Bütçelerde geçen yıl borçları tertibindeki tahsisat üstünde tahakkuk eden borçlar, ilgili oldukları hizmetlere tekabül eden tertiplerden bu tertiplere Maliye Vekilliğince nakledilecek tahsisattan ödenir.

1928 - 1942 mali yıllarına ait olup Muhasebel Umumiye Kanununun 93 üncü maddesine göre müruruzamana uğramamış ve karşılıkları yılları bütçelerinde mevcut borçlar, 1944 mali yılı bütçelerinin masraf tertipleri tasarruflarından eski yıllar borçları fasıllarına Maliye Vekâletince nakledilecek tahsisattan ödenir.

Madde 9 — 1513, 2248, 2354, 2701, 2808 ve 3523 sayılı kanunlara tabi borçlardan ödenmesi tahakkuk edecek olanlarla evvelce tahakkuk ettirildiği halde henüz sahiplerine verilemeyen tahvillerin karşılıkları 1944 mali yılında dahi nakden ödenir.

Madde 10 — 459 sayılı Mahsubu Umumi Kanununa tabi borçlar için verilecek tahvillerin istihkak sahiplerine verilmesinden evvel müruruzamana uğramış kuponları bedelleriyle bunlardan (100) liraya kadar olan borçların tamamı ve bundan fazla olanların (100) liradan aşağı kesirleri 1944 mali yılında dahi nakden ödenir.

Madde 11 — Gerek Devlet daireleri, gerek kambiyo kararnamelerinin hükümleri dairesinde tahakkuk edecek ihtiyaçlar için verilecek serbest dövizlere ait olmak üzere, takvîm yılı itibarıyla tanzim olunacak cetveller İcra Vekilleri Heyetinin tasvibine arz olunur. Bu cetvellerin fasılları üzerinde değişiklikler ve münakaleler yapılması, yine İcra Vekilleri Heyetinin kararına bağlıdır. Kambiyo teşkilâtının mesaisi ve kambiyo muameleleri Başvekîlin yakın murakabesi altında bulunur.

Madde 12 — 1980 sayılı Muvazene Vergisi Kanununun 10 uncu maddesinde yazılı müddet 1 haziran 1944 tarihinden itibaren bir sene daha uzatılmıştır.

Madde 13 — Dairelerin, Devlet memurları aylıklarının tevhit ve teadülüne dair olan 3656 sayılı kanunun 19 uncu maddesine giren müteferrik müstahdemleriyle mezkûr kanunun mevzuu dışında kalan memurları ve naklî vasıtaları bağlı (D) işaretli cetvelde gösterilmiştir.

Fasıl numaralarıyla unvanları, bağlı (E) işaretli cetvelde yazılı tertiplerden 3656 sayılı kanunun 9 uncu maddesi gereğince, idaresi zaruri görülen muvakkat mahiyetteki hizmetler için aylık ücretli müstahdemler kullanılabilir. Bunların kadrolarıyla 3656 sayılı kanunun 13 üncü maddesi hükümlerine tabi ihtisas mevkileri İcra Vekilleri Heyeti kararıyla tesbit edilir ve mütaakıp yıl bütçesiyle Büyük Millet Meclisine verilir. Bu tertiplerden alınacak kadroların bütçede mevcut hizmetlere ait kadrolara ilâve mahiyetinde olmaması şarttır.

Madde 14 — Muhasebeli Umumiye Kanununun 59 uncu maddesi gereğince;

1 - Varidat nevilerinden her birinin dayandığı hükümleri gösteren (C) cetveli,

2 - Vatani hizmet tertibinden kanunla bağlanmış maaşların müfredatını gösteren (Ç) cetveli;

3 - Gelecek yıllara geçici taahhütlere girişmeğe izin veren kanunları gösteren (G) cetveli;

4 - Maliye bütçesine konulmuş olan ihtiyat tahsisatından nakledilecek tertipleri gösteren (F) cetveli;

5 - Gümrük Tarife Kanununun 14 üncü maddesi gereğince muvakkat kabul usulünden istifade edecek eşyaya ait (T) cetveli;

Bu kanuna bağlıdır.

Madde 15 — Devlet memurları aylıklarının tevhit ve teadülüne dair olan 3656 sayılı kanunla eklerine bağlı cetvellerde yazılı kadrolardan bağlı (L) işaretli cetvelde gösterilenler 1944 mali yılı için de mevkuf tutulmuştur. Kadroları bu suretle mevkuf tutulanlar hakkında Memurin Kanununun 85 inci maddesi hükmü tatbik olunur.

Madde 16 — Maarif Vekâleti tarafından idare edilecek okul pansiyonları hakkındaki 1838 sayılı kanunun bazı maddelerini değiştiren 2005 sayılı kanunun 2 nci maddesi gereğince okullardan alınacak ücretler bağlı (M) işaretli cetvelde gösterilmiştir.

Madde 17 — 2005 sayılı kanunun 3 üncü maddesi gereğince her yıl Muvazene-i Umumiye Kanununa bağlanması lâzım gelen kadrolar bağlı (N) işaretli cetvelde gösterilmiştir.

Madde 18 — 3634 sayılı Millî Müdafaa Mükellefiyeti Kanununun 36 ncı maddesi gereğince Millî Müdafaa mükellefiyeti yoluyla alınacak hayvanların 1944 mali yılı fiatı (O) işaretli cetvelde ve 38 inci maddesi gereğince alınacak motorlû vasıtaların fiatı (P) işaretli cetvelde gösterilmiştir.

Madde 19 — Masraf tertiplerinden yapılacak sarfiyaya ait formül, bu kanuna bağlı (R) işaretli cetvelde gösterilmiştir.

Madde 20 — Bu kanuna bağlı (A) işaretli cetvelin Devlet borçları kısmındaki tertiplerinden başka tertiplere münakale yapılamaz.

Madde 21 — Gümrük ithalat tarifesinin (328/A) pozisyonuna dâhil matbaa kâğıtlarından gazete ve dergi basımında kullanılmak üzere 2465 tonu ile okul ders kitaplarının ve öğretmenler için Maarif Vekillliğince neşredilen kitap ve dergilerin basımında kullanılmak üzere (328/A, B) pozisyonlarına giren her türlü matbaa kâğıtlarından (1.100) tonundan 1944 mali yılı içinde alınacak gümrük resmi, kâğıtlarda beşer santimetre aralıklı filigran çizgileri bulunmak şartıyla, 100 kiloda 50 ve istihlâk vergisi de 100 kiloda 80 kuruşa indirilmiştir.

Bu suretle memlekete girecek kâğıtlardan Maarif Vekillğine ait olanları filigranlı olmak şartından müstesna olup, bunlar bu vekillik emrine verilir. Gazetelerle dergilere ait olanların tevzi sureti İcra Vekilleri Heyetinece kararlaştırılır.

Madde 22 — Bu kanuna bağlı (A) işaretli cetvelin fevkalâde kısmındaki (Toprak mahsulleri vergisi tahsil masrafları) tertibinde bulunan tahsisat kâfi gelmediği takdirde lüzumu kadar tahsisatın bu tertibe ilâvesine Maliye Vekili mezdur.

Madde 23 — Bu kanun 1 haziran 1944 tarihinden mer'idir.

Madde 24 — Bu kanunun hükümlerini icraya Maliye Vekili me-murdur.

30/5/1944

A Cetveli

Sıra No.	Dairelerin isimleri	Lira
<i>Adi masraflar</i>		
1	Büyük Millet Meclisi	8 392 082
2	Riyaseticumhur	883 091
3	Divanı Muhasebat Reisliği	892 725
4	Başvekalet	1 916 128
5	Devlet Şurası Reisliği	410 840
6	Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü	2 714 095
7	İstatistik Umum Müdürlüğü	335 753
8	Devlet Meteoroloji İşleri Umum Müdürlüğü	968 411
9	Diyanet İşleri Reisliği	927 044
10	Maliye Vekâleti	70 432 048
11	Devlet borçları	111 445 426
12	Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti	10 585 661
13	Dahiliye Vekâleti	8 538 931
14	Emniyet Umum Müdürlüğü	14 192 279
15	Jandarma Genel Komutanlığı	28 402 467
16	Hariciye Vekâleti	4 396 306
17	Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti	21 146 389
18	Adliye Vekâleti	15 732 776
19	Tapu ve Kadastro Umum Müdürlüğü	2 190 452
20	Maarif Vekâleti	62 504 584
21	Nafia Vekâleti	36 558 844
22	İktisat Vekâleti	3 941 182
23	Münakalat Vekâleti	2 487 363
24	Ticaret Vekâleti	1 890 848
25	Zirnat Vekâleti	18 888 740
26	Mülki Müdafaa Vekâleti	139 682 350
UMUMİ YEKÜN		952 434 417

Tevkalâde masraflar

1	Toprak mahsulleri vergisi tahsil masrafları	6 000 000
2	Muhtelif müdafaa hizmetleri	376 000 000
UMUMİ YEKÜN		952 434 417

B Cetveli

F.	M.	Varidatın nev'i	Lira
BİRİNCİ KISIM			
<i>Adi varidat</i>			
Birinci grup			
<i>İrat ve servet vergileri</i>			
1		Kazanç vergisi	
	1	Ruhsat ve unvan tezkereleri ve vergi karneleri	2 700 000
	2	Ticari ve sınıl teşebbüslerle sair işlerden	88 000 000
	3	Hizmet erbabından	26 500 000
Fasıl yekünü			117 200 000
2		Hayvanlar vergisi	
	1	Davar, develer ve domuzlar	21 500 000
	2	Diğer hayvanlar	5 000 000
Fasıl yekünü			26 500 000
3		Veraset ve intikal vergisi	800 000
4		Madenler rüsumu	1 000 000
Birinci grup yekünü			145 500 000

F.	M.	Varidatın nevi	Lira
İkinci grup			
<i>Muamele ve istihlak vergileri</i>			
5		Gümrük vergileri	
1		Gümrük resmi	31 000 000
2		Ardıye ücreti ve 3023 sayılı kanunla İstanbul ve İzmir liman idarelerinden alınacak maktu ücret	250 000
		Fasıl yekûnu	31 250 000
6		Muamele vergisi	
1		İthalât muamele vergisi	35 200 000
2		İmalât muamele vergisi	80 000 000
3		Banka, bankerler ve sigorta şirketleri muamele vergisi	9 500 000
		Fasıl yekûnu	124 700 000
7		Dahillî istihlak vergileri	
1		Şeker ve Glikoz istihlak vergisi	8 200 000
2		Elektrik ve havagazı istihlak vergisi	3 900 000
3		Ham petrol ve ondan çıkarılan maddeler istihlak vergisi	3 400 000
4		İthalâttan alınan muhtelif maddeler istihlak vergisi	8 700 000
5		İmalâttan alınan muhtelif maddeler istihlak vergisi	13 000 000
		Fasıl yekûnu	35 200 000
8		Su ve kara av vergileri	1 530 000
9		Nakliyat vergisi	12 000 000
10		Sefineler vergisi	90 000
11		Damga resmi	18 000 000
12		Tapu harçları ve kaydiyeler	5 200 000
13		Mahkeme harçları	2 500 000
14		Pasaport, kağıtları ve ikamet tezkeresi harçları	250 000
15		Noter harçları	1 200 000
16		Diğer harçlar	
1		Nüfus harçları	50 000
2		Eczaخانه ve ecza depoları ve ihtisas vesikaları harçları	5 000
3		İhtira beratı harçları	10 000
		Fasıl yekûnu	65 000
17		Hayvan sağlık zabıtası resmi	200 000
		İkinci grup yekûnu	232 185 000
Üçüncü grup			
18		İnhisarlar hasılatı	
1		Tütün, tuz, kahve, çay, ispirto ve ispirtolu içkiler ve rovelver, fişek ve patlayıcı maddeler	93 000 000
2		Kibrit ve çakmak	—
		Fasıl yekûnu	93 000 000
19		Oyun kâğıdı	50 000
		Üçüncü grup yekûnu	93 050 000
Dördüncü grup			
<i>Devlete ait emval ve emlak hasılatı</i>			
20		Devlet Ormanları hasılatı	

F.	M.	Varidatın nev'i	Lira
21		Gayrimenkul tear ve ecrimdsilleri	
	1	İcar bedeli	300 000
	2	Ecri mdsiller	100 000
		Fasıl yekûnu	400 000
22		Menkul ve gayrimenkul mallar satış hasılatı	
	1	Menkul mallar satış bedeli	1 700 000
	2	Peşin para ile satılan gayrimenkuller satış bedeli	1 000 000
	3	Taksitle satılan gayrimenkuller satış bedeli	1 000 000
	4	Borçlanma takatleri	250 000
		Fasıl yekûnu	3 950 000
		Dördüncü grup yekûnu	4 350 000
Beşinci grup			
<i>Devletçe idare edilen müesseseler</i>			
23		Devlet Demiryolları ve Limanları	—
24		Posta, Telgraf ve Telefon	—
25		Darphane Damga Matbaası	80 000
26		Resmî matbaalar hasılatı	50 000
27		Resmî mektepler hasılatı	50 000
28		Sulama idareleri hasılatı	200 000
29		Radyo hasılatı	1 400 000
30		Diğer müesseseler	200 000
31		Millî Piyango hasılatı	4 500 000
		Beşinci grup yekûnu	6 480 000
Altıncı grup			
<i>Umumî müesseseler ve şirketler hasılatından Devlet hissesi</i>			
32		İmtiyazlı demiryollarından alınan	—
33		Fenerler hasılatı mukabilî alınan	50 000
34		Mükerrer Sigorta Şirketinden alınan	225 000
35		Mukavele mucibince Musul petrolerinden alınan	750 000
		Altıncı Grup yekûnu	1 025 000
Yedinci grup			
<i>Müteferrik varidat</i>			
36		Hazine muamelelerinden mütevellit varidat	
	1	Hazine portföyü ve iştirakleri geliri	940 000
	2	Faiz	500 000
		Fasıl yekûnu	1 440 000
37		Askerlik mükellefiyeti	500
38		Kıymetli evrak	250 000
39		Muayyen masraflar karşılığı varidat	
	1	Kambiyo murakabesi mukabilinde Cumhuriyet Merkez Bankasından alınan	125 000
	2	Tefiş mukabilî şirketlerden alınan	70 000
	3	Teberruat	—
		Fasıl yekûnu	195 000
40		Eski alacaklar	
	1	Tavizat ve ikrazattan istirdat	200 000
	2	Mülga vergiler bakayası	100 000
		Fasıl yekûnu	300 000

F.	M.	Varidatın nev'i	Lira
41		Cezalar	
	1	Para cezaları	1 160 000
	2	Zam cezaları	3 400 000
		Fasıl yekûnu	4 560 000
42		Istanbul Üniversitesi hasılatı	100 000
43		Müteferrik hasılat	6 000 000
		Yedinci grup yekûnu	12 845 500

Sekizinci grup

Muvakkat Vergiler

44		İktisadi Buhran Vergisi	
	1	Hizmet erbabından	32 000 000
	2	Sair kazanç erbabından	7 000 000
		Fasıl yekûnu	39 000 000
45		Muvazene Vergisi	36 000 000
		Sekizinci grup yekûnu	75 000 000
46		Nâzım varidat	—
		Birinci kısım yekûnu	570 435 500

İKİNCİ KISIM

Fevkalâde varidat

Birinci grup

Müdafaa vergileri

47	2456 ve 2672 sayılı kanunlar gereğince gümrüklerde kullanılan bazı evrakta yapıştırılan müdafaa pulu hasılatı	250 000
48	İnhisar maddelerinden alınan müdafaa vergisi	71 825 500
49	Kıbritten alınan müdafaa vergisi	7 000 000
50	Posta, telgraf müraseleleriyle telefon abone bedellerinden alınan müdafaa vergisi	2 800 000
51	Binalardan alınan müdafaa vergisi	3 000 000
	Birinci grup yekûnu	84 875 500

İkinci grup

İstisnai varidat

52	Gümrük çıkış vergisi	25 400 000
53	Tayyare resmi	5 000 000
54	Hava kuvvetlerine yardım vergisi	22 000 000
55	Toprak mahsulleri vergisi	124 000 000
56	4385 sayılı kanun mucibince şekerden alınan münzam istihlak vergisi	70 000 000
	İkinci grup yekûnu	246 400 000
	İkinci kısım yekûnu	331 075 500
	Birinci kısım yekûnu	570 435 500

C Cetveli

Muvazenei Umumiye Kanunu : Madde 14

(Varidat nevilerinden her birinin müstenit oldukları hükümler)

Vergilerin ve resimlerin ve sair
hazretatın müstenidatı

Nev'i Tarih No. Hulasa

KISIM : I

Âdi varidat

Birinci grup

İrat ve servet vergileri

Kazanç vergisi

Kanun	22/3/1934	2395	Kazanç Vergisi Kanunu
>	5/7/1934	2574	
>	23/5/1935	2729	
>	30/5/1935	2751	
>	24/4/1936	2957	Tadilleri ve ekleri
>	12/6/1937	3258	
>	20/6/1938	3470	
>	24/5/1940	3840	
>	10/1/1944	4508	
>	17/5/1940	3828	
>	29/5/1940	4040	Fevkalâde zam kanunları
>	7/6/1943	4437	
>	17/6/1938	3460	Sermayesinin tamamı Devlet tarafından verilmek suretiyle kurulan iktisadi teşekküllerin teşkilâtıyla idare ve mürakabesi hakkındaki kanunun 46, 47, 48 inci maddeleri
Kanun	16/6/1939	3645	İstanbul Elektrik, Tramvay ve Tünel İdaresi teşkilât ve tesisatının İstanbul belediyesine devrine dair kanunun 12 nci maddesi
>	3/7/1939	3659	Bankalar ve Devlet müesseseleri memurları aylıklarının tevhit ve teadüfı hakkındaki kanunun 18 inci maddesi
>	16/12/1942	4325	Ankara Elektrik ve Havagazı ve Adana Elektrik Müesseselerinin idare işletmeleri hakkındaki kanunun 26 nci maddesi
T. B. M. M. Kararı	11/6/1937	1010	Kanunun 3 üncü maddesinin 1 ve 21 inci fıkraları hakkında

Hayvanlar vergisi

Kanun	20/1/1936	2897	Hayvanlar Vergisi Kanunu
>	23/3/1938	3343	Tadili
>	29/5/1941	4040	Fevkalâde zam kanunları
>	27/5/1942	4226	

Veraset ve İntikal Vergisi

>	3/4/1926	797	Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu
>	4/7/1931	1836	Tadili
>	10/1/1944	4509	
>	29/5/1941	4040	Fevkalâde Zam Kanunu
T. B. M. M. Kararı	30/6/1932	721	Mübadil ve muhacirlerle harikzedelere temlik edilen gayrimenkullerin vergisi hakkında

Madenter rûsumu

Nizamname	26 mart 1322	—	Maadin Nizamnamesi
>	1 Kâ. evvel 1329	—	
Kanun	6 nisan 1334	—	

Vergilerin ve resimlerin ve sair hasılatın müstenidatı			Hulâsa	
Nev'i	Tarihi	No.		
Nizamname	16 mayıs 1317	—	Taşocakları Nizamnamesi	
Kanun	24/3/1926	792	Petrol Kanunu	
»	10/6/1927	927	Sıcak ve soğuk maden sularının istismarı ile kaplıcalar tesisi hakkında	
»	14/6/1935	2809	Ek kanun	
V. H. Kararı	26/5/1941	2/15858	Ereğli kömür havzasındaki kömürlerden % 1 resim alınması hakkında	
Mukavelename	18 mayıs 1336	—	Ergani bakır madeni hakkında	

İkinci grup

İstihlâk ve muamele vergileri

A) Gümrük vergileri

I. Gümrük Tarife Kanunu ve ekleri

Kanun	1/6/1929	1499	Gümrük Tarife Kanunu
»	5/12/1929	1535	Tadil ve ekleri
»	29/3/1930	1577	
»	2/6/1930	1669	
»	12/6/1930	1717	
»	26/3/1931	1795	
»	7/1/1932	1926	
»	31/5/1933	2255	
»	9/4/1937	3152	
»	29/6/1937	3264	
»	15/12/1937	3283	
»	20/4/1938	3369	
»	17/6/1938	3465	
»	27/6/1938	3506	
»	12/12/1938	3544	
»	12/6/1939	3641	
»	18/1/1940	3781	
»	17/1/1940	3775	
»	5/6/1942	4225	
»	25/4/1938	3373	Bazı maddelerin gümrük vergileri hakkında Hükümetçe ittihaz edilen kararların tasdikına dair
»	24/6/1938	3496	
»	29/6/1938	3528	
»	15/12/1939	3746	
»	19/1/1942	4172	
»	5/6/1942	4246	Sinema filimlerinin gümrük vergileri hakkında
»	6/7/1939	3702	
Kanun	4/6/1942	4243	Bu husustaki kararın tasdikına dair
»	3/1/1941	3970	Yabancı memleketlerle muvakkat mahiyette ticaret anlaşmaları ve modüs vivendiler akdine ve bunların şümülüne giren maddelerin gümrük resimlerinde değişiklikler yapılmasına ve anlaşmaya yanaşmayan Devletler müvaridatına karşı tedbirler alınmasına salâhiyet verilmesi hakkında
»	12/6/1935	2785	Seker istihlâk ve gümrük vergileri hakkında
Tefsir	3/12/1931	172	Tarife Kanunu hakkında
»	11/6/1933	190	
T.B.M.M. Kararı	12/2/1931	616	
»	8/11/1935	903	Maden kömürleri hakkında
İ.V.H. Kararnamesi	9/1/1934	2/20	
»	30/4/1938	2/8672	
»	13/1/1939	2/10258	Çiçekler hakkında

Vergilerin ve resimlerin ve sair
haslatın müstenidatı

Nev'i	Tarihi	No.	Hulâsa
II. Gümrük Kanunu ve ekleri			
Kanun	11 nisan 1334	—	Gümrük Kanunu
Kanun	14 şubat 1340	414	Ek ve tadilleri
>	4/1/1926	705	
>	7/6/1926	905	
>	7/6/1926	906	
>	4/1/1930	1549	
>	15/2/1930	1560	
>	15/6/1930	1723	
>	7/4/1932	1910	
>	28/12/1933	2372	
>	23/6/1934	2533	
>	22/12/1934	2646	
>	20/1/1939	3567	
>	7/1/1932	1918	Kaçakçılığın men ve takibi hakkında
>	17/1/1940	3777	Tadili
T. B. M. M. Kararı	30/6/1941	1253	Gümrük Kanununun 35 inci maddesi hakkında

B) Gümrüklerde alınan diğer vergi ve resimler

I. Rıhtım resmi ve 3023 numaralı kanunla alınan maktu ücret

Kanun	10/6/1936	3023	İstanbul ve İzmir limanlarının sureti idaresi hakkında kanun
-------	-----------	------	--

C) Gümrük vergilerine haiz tesir olan ve ahdi tarifeleri ihtiva eden Ticaret Mukavelelerinin tasdiki hakkında kanunlar

Kanun	31/5/1930	1671	Türkiye Hükümeti ile İsveç Hükümeti arasında münakit Ticaret ve seyrisefain mukavelenamesinin tasdiki
>	7/6/1930	1689	Türkiye Cumhuriyeti ile Almanya Hükümeti arasında münakit ticaret mukavelenamesinin tasdiki
>	21/1/1939	3569	Türkiye - Almanya Ticaret mukavelenamesine müzeyyel olarak Ankara'da tanzim ve imza edilen Üçüncü itilâfnamenin tasdiki
>	7/6/1930	1690	Türkiye Cumhuriyeti ile Macaristan arasında münakit Ticaret ve seyrisefain muahedesiinin tasdiki
>	7/6/1930	1691	Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Hükümeti arasında münakit Ticaret ve seyrisefain muahedesiinin tasdiki
>	26/3/1931	1799	Türkiye ile Çekoslovakya arasındaki Ticaret ve Seyrisefain mukavelesi hakkında
>	4/6/1934	2499	Türkiye - Bulgaristan arasında akit ve imza edilen Ticari itilâfnamenin tasdiki
Kanun	3/6/1935	2756	2499 sayılı kanunla kabul edilen Bulgar Ticaret mukavelesinin bir numaralı cetvelinde yapılan değişiklik hakkında
>	28/5/1933	2237	Türkiye ile Polonya arasında münakit Ticaret ve Seyrisefain mukavelesinin tasdiki
>	29/1/1936	2909	Türkiye ile Yunanistan arasında münakit 30 ilkteğin 1930 tarihli ikamet, ticaret ve seyrisefain mukavelesine ek Anlaşmanın tasdiki

Vergilerin ve resimlerin ve sair hamlatın müstenidatı			
Nev'i	Tarihi	No.	Hulâsa
Kanun	16/6/1939	3646	Türkiye Cumhuriyeti ile Amerika Birleşik Devletleri arasında imzalanmış Ticaret Anlaşmasının tasdiki
<i>Muamele vergisi</i>			
Kanun	28/5/1940	3843	Muamele Vergisi Kanunu
»	6/1/1941	3973	Ek ve tadilleri
»	10/8/1942	4290	
»	13/11/1942	4307	
»	17/5/1940	3828	Fevkalâde Zam Kanunları
»	29/5/1941	4040	
»	27/5/1942	4226	
<i>Dahili istihlâk vergisi</i>			
A) Şeker, glikoz ve mayı madenî mahrukata			
Kanun	12/6/1930	1718	Dahili İstihlâk Vergisi hakkında
»	12/6/1935	2785	Şeker ve glikoza ait hükümlerin tadilleri
»	25/1/1937	3101	
»	27/5/1942	4225	
»	22/7/1931	1871	Mayı madenî mahrukata ait hükümlerin tadilleri
»	19/4/1934	2414	
»	26/5/1934	2448	
»	14/6/1935	2796	
»	14/6/1937	3263	
»	17/5/1940	3828	Fevkalâde Zam Kanunu
B) Elektrik ve havagazı			
Kanun	24/5/1934	2442	Elektrik ve havagazı istihlâk resmi hakkında
»	14/6/1937	3260	Tadili
»	29/5/1941	4040	Fevkalâde Zam Kanunu
Tefsir	11/6/1937	224	2442 numaralı kanunun 1 inci maddesinin (G) fıkrası hakkında
C) Bazı maddelerden alınan istihlâk vergisi			
Kanun	27/5/1935	2731	Bazı maddelerden istihlâk vergisi alınması hakkında kanun
»	29/6/1939	3536	Tadiller
»	25/4/1940	3841	
»	17/5/1940	3828	Fevkalâde Zam Kanunları
»	29/5/1941	4040	
»	27/5/1942	4226	
T. B. M. M. Kanarı	11/6/1937	1009	2731 numaralı kanunun 1 inci maddesinin 5 inci fıkrası hakkında
<i>Su ve kara av vergileri</i>			
Nizamname	19 nisan 1298	—	Dersaadet ve tevabii Balıkhane Nizamnamesi
»	22 haziran 1305	—	Ek ve tadiller
Kanun	6 nisan 1340	465	
Nizamname	26 Kânunusani 1297	—	Zabıtai Saydiye Nizamnamesi
»	22 haziran 1305	—	Ek ve tadiller
»	20 K. evvel 1318	—	
»	11 haziran 1322	—	
Kanun	16 nisan 1338	218	Zabıtai Saydiye ve İstanbul ve tevabii balıkhanesine mütaallik nizamnamelerin bazı maddelerini tadil eden kanun
»	18/1/1926	721	
»	22/4/1926	820	Kara Avcılığı Kanunu
»	5/5/1937	3167	

**Vergilerin ve resimlerin ve sair
hukukî müstenidatı**

Nev'i	Tarihi	No.	Hulâsa
<i>Nakliye Resmi</i>			
Kanun	10 nisan 1340	472	Muayyen tarifeli vesaiti nakliye ile seyahat eden yolculardan alınacak nakliyat resmi hakkında kanun
Kanun	25/6/1933	2030	Ek ve tadiller
»	24/5/1940	3842	
»	17/5/1940	3828	Fevkalâde Zam Kanunları
»	29/5/1941	4040	
»	27/5/1942	4226	
»	31/5/1930	1667	Devlet Demiryolları ve Limanları idarei umumiyesinin teşkilât ve vezâifine dair kanuna müzeyyel kanunun 1 inci maddesi
<i>Sefineler rûsumu</i>			
Kanun	15 nisan 1338	216	Merakibi bahriyeden alınacak rûsum hakkında kanun
»	6 nisan 1340	466	Ek ve tadilleri
»	6 nisan 1340	467	
»	13/12/1935	2864	Turist gemilerinden alınan resimlerden bazıların indirilmesi hakkında kanun
<i>Damga resmi</i>			
Kanun	23/5/1928	1324	Damga Resmi Kanunu
»	14/12/1929	1541	Ek ve tadiller
»	28/5/1934	2455	
»	16/10/1935	2828	
»	22/6/1938	3478	
»	27/1/1939	3590	
»	6/7/1939	3702	
»	3/1/1940	3765	Fevkalâde Zam Kanunları
»	29/5/1941	4040	
»	27/5/1942	4226	
»	20/6/1938	3437	Tütün ve Tütün İhtisarı Kanununun 112 nci maddesi
<i>Tapu harçları ve kaydiyeler</i>			
Kanun	16/5/1929	1451	Tapu Harçları Kanunu
»	15/12/1934	2613	Kadastro ve Tapu Tahriri Kanunu
»	22/12/1934	2644	Tapu Kanunu
»	4/7/1931	1836	Veraset ve İhtikal Vergisini muaddil kanunun 50 nci maddesi
T. B. M. M. Kararı	29/12/1937	1023	Tapu Kanununun muvakkat maddesi hakkında
Nizamname	5/12/1935	2/3542	Kadastro ve tapu tahriri nizamnamesi
Kanun	17/5/1943	4415	Fevkalâde Zam Kanunu
<i>Mahkeme harçları</i>			
Kanun	9/6/1934	2503	Adliye Harç Tarifesi Kanunu
»	20/12/1934	2629	Ek ve tadilleri
»	16/1/1939	3560	
»	10/8/1942	4289	
T. B. M. M. Kararı	28/6/1939	1059	33 üncü madde hakkında
<i>Pasaport ve kançılara ve ikamet tezkeresi</i>			
Kanun	23/6/1927	1143	Şehbenderlik Rûsumu Kanunu
»	12/5/1928	1260	Tâbiyyet muamelelerinden alınacak harçlar hakkında
»	15/12/1941	4151	Tadili
»	23/5/1928	1318	Hariciye Vekâleti tasdik harçları hakkında

Vergilerin ve resimlerin ve sair hasılatın müstenidatı	No.	Hulâssa
Nev'i	Tarihi	
Kanun	21/10/1935	2833 Tadili
»	28/6/1938	3519 Pasaport Kanunu
»	29/6/1938	3529 Ecnebilerin Türkiye'de ikamet ve seyahatleri hakkında kanun
<i>Noter harçları</i>		
Kanun	15/6/1938	3456 Noter Kanunu
»	24/6/1938	3494 Ek ve tadilleri
»	14/11/1942	4166
<i>Diğer harçlar</i>		
Kanun	14 ağustos 1330	— Nüfus Kanunu
»	24/1/1927	964 Eczacılar ve eczaneler hakkında
»	2/3/1927	984 Ecza ticarethaneleri ile sanat ve ziraat işlerinde kullanılan zehirli ve müessir kimyevi maddelerin satıldığı dükkânlara mahsus kanun
»	14/5/1928	1262 İspençiyari ve tıbbi müstahzarlar hakkındaki kanun
»	17/6/1933	3458 Mühendislik ve mimarlık hakkında
Nizamname	11/5/1939	2/10941 3458 numaralı kanunun 6 ncı maddesine tevfiқан alınacak harçlar hakkında
Kanun	9/10/1939	3728 Mühassas tabipler, kimyagerler ve diğer sıhhiye memurlarıyla fennî göz-lükçülere ve hususi hastane açacaklara verilecek ihtisas vesikası, şahadetname ve ruhsatnamelerden alınacak harçlar hakkında
Kanun	10 mart 1296	— İhtira Beratı Kanunu
»	2/4/1932	1939 Tadili
Nizamname	28 nisan 1304	— Alâmeti Farika Nizamnamesi
»	12 ağustos 1317	—
Kanun	2/3/1929	1401 Ek ve tadili
İrade	25 mart 1321	— İhtira beratı ile alâmeti farika rüsumunun taz'ifi hakkında
<i>Hayvan sağlık zabıtası resmi</i>		
Kanun	2 şubat 1340	405 Zabıta Sıhhiyesi Hayvaniye Kanunu
»	3/5/1928	1234 muvakkatini muaddil kanun
»	8/6/1930	1693 Hayvanların sağlık zabıtası hakkında kanun
»	23/3/1931	1775 Ek ve tadilleri
<i>Üçüncü grup</i>		
<i>İnhisarlar sâfi hasılatı</i>		
<i>Tütün</i>		
Kanun	17/6/1938	3437 Tütün ve Tütün İnhisarı Kanunu
<i>Tuz</i>		
Kanun	11/12/1936	3078 Tuz Kanunu
»	29/5/1941	4040 Fevkalâde Zam Kanunu
<i>İspirto ve ispirotlu içkiler</i>		
Kanun	8/6/1942	4250 İspirto ve İspirto lu içkiler İnhisarı Kanunu
İ.V.H.Kararnamesi	1/8/1942	2/18435 İnhisarlar İdaresinin buz, gazoz, soda, malt hulâsası, asit karbonik ve kolonyayı yapıp satabileceği hakkında
İ.V.H.Kararnamesi	15/8/1942	2/18617 Dış memleketlerden getirilen ispirotlu mevaddın inhisar resmi miktarının ve yurt içinde satılan ispirotlu maddelerden alınacak inhisar resminin asgari ve âzami hadlerinin tesbiti hakkında

Vergilerin ve resimlerin ve sair hasılatın müstenidatı			Hulâsa
Nev'i	Tarihi	No.	
I. V. H. Kararnamesi	16/1/1943	2/19329	Bir kısım sıhhi müesseselerle eczanelere verilecek ispirotoların fiyatı hakkında
<i>Barut ve patlayıcı maddeler, silâh ve teferruatı</i>			
Kanun	14/1/1943	4374	Barut ve patlayıcı maddeler, silâh ve teferruatı inhisarı hakkında
Kararname	21/1/1943	2/20244	Barut ve patlayıcı maddeler, silâh ve teferruatından alınacak inhisar resmi hakkında
<i>Kahve ve çay</i>			
Kanun	25/5/1942	4223	Kahve ve Çay Inhisarı Kanunu
I. V. H. Kararnamesi	25/8/1942	2/18662	4223 sayılı kanunla inhisar altına alınan kahve ve çaydan alınacak asgari ve âzami inhisar resmi hakkında
<i>Kibrit ve çakmak</i>			
Kanun	1/6/1929	1503	Kibrit ve çakmak inhisarı hakkında
"	23/5/1943	4426	Kibrit ve çakmak inhisarı işletmesinin kaldırılmasına ve bunların işletilmesi için muvakkat bir idarenin kurulması hakkında
"	17/5/1940	3828	Fevkalâde Zam Kanunu ve eki
"	27/5/1942	4226	
"	17/5/1943	4415	
Kararname	2/7/1943	2/20203	Bir kutu kibritin satış fiyatının 26/5/1943 tarihinden muteber olmak üzere iki kuruş olarak tesbiti hakkında
"	11/10/1943	2/20731	Parker markalı bakalit çakmakların satış fiyatının on liraya çıkarılması hakkında
<i>Oyun kâğıdı</i>			
Kanun	21/6/1927	1118	Oyun kâğıtları inhisarı hakkında
Dördüncü grup			
Devlete ait emval ve hâsılatı			
Kanun	8/2/1937	3116	Orman Kanunu
"	17/6/1942	4268	Madenlerin aranma ve işletilmesi hakkında
Nizamname	9/8/1938	2/9634	Orman Umum Müdürlüğü memurlarının göreceği işlere dair nizamname
<i>Gayrimenkul icar ve ecrimisilleri</i>			
Kanun	2/6/1934	2490	Arıtma, Eksiltme ve İhale Kanunu
<i>Menkul ve gayrimenkul mallar satış hasılatı</i>			
Kanun muvakkat	13 eylül 1331	—	Ahar mahallere nakledilen eşhasın emval ve düyun ve matlubatı metrukesi hakkında
Kanun	15/4/1339	333	13 eylül 1331 tarihli kanunu muvakkatın bazı maddelerinin tediline dair
Kanun	21/4/1340	499	Ziraat Bankası matlubatı atıkasının sureti tediyesine dair
"	14/1/1926	716	Borçlanma Kanunu
"	17/2/1926	743	Türk Kanunu Medenisinin Hazineye intikal edecek emval ve emlak hakkındaki hükümleri
"	22/2/1926	748	Emvali mi'liye ve metrukeden veya mazbut vakıflardan bazı müesseselerle belediyelere satılacak arazi ve arsalar hakkında

Vergilerin ve resimlerin ve sair hukukî müstenidatı	No.	Hukûs
Nev'i	Tarih	
Kanun	24/5/1928	1331
		Mübâdil, gayrimübâdil, muhacir ve sair kanunlarına tevfiğin teffiz veya adiyen tahsis olunan gayrimenkullerin tapuya rapı hakkında
	2/6/1929	1505
	7/4/1932	1943
	27/6/1932	2033
	11/6/1933	2300
	2/6/1934	2490
	28/6/1938	3524
	6/1/1941	3975
	18/1/1939	3563
	5/6/1939	3631
	5/6/1939	3667
Kanun	9/6/1941	4062
Kararname	24/11/1939	2/12374
	17/8/1940	2/14177

Beşinci grup

Devletçe idare edilen müesseseler

Devlet Demiryolları

Kanun	23/5/1927	1042	D. D. Y. ve Limanları idareî umumiyesinin teşkilât ve vazâifine dair
	31/5/1930	1667	
	4/7/1941	4090	Ek kanunlar
	31/12/1928	1375	Anadolu, Mersin - Tarsus - Adana demiryolu itilâfnamesi
	28/12/1933	2376	Sıcak ve soğuk maden suları hakkında tenzilatlı tarife tatbik edileceğine dair
	10/7/1940	3893	Erzincan sarsıntısından müteessir olan mıntakaya yapılacak nakliyyattan alınacak ücretlere dair

Posta, Telgraf ve Telefon

Kanun	5/7/1943	4154	Posta, Telgraf ve Telefon İşletme Umum Müdürlüğü teşkilât ve vazifeleri ve memurları kanununun 39 uncu maddesi
--------------	-----------------	-------------	--

Darphane ve Damga Matbaası hususları

Kanun	2/5/1932	1951	Bu kanunun (Darphane mütedavil sermayesi) teşkiline mütedair üçüncü maddesi
--------------	-----------------	-------------	---

Vergilerin ve resimlerin ve sair hasılatın müstenidatı Nev'i	Tarihi	No.	Hulâsa
<i>Resmî matbaalar hasılatı</i>			
Kanun	11/1/1939	3558	Devlete ait matbaaların birleştirilmesi hakkında
>	27/1/1927	968	Millî matbaa tahsisatının mütedavil sermaye halinde istimali hakkında
>	1/4/1933	2133	Devlet kitapları mütedavil sermayesi hakkında
>	26/1/1939	3577	Tadili
<i>Umumî mektepler hasılatı</i>			
Kanun	17/5/1928	1275	Yüksek mühendis mektebi hakkındaki kanunun 3 üncü maddesi
>	6/7/1931	1838	Maarif Vekâleti tarafından idare edilecek mektep pansiyonları hakkında
>	11/6/1932	2005	Tadili
>	4/6/1932	2000	Tıp Fakültesinden neşet edecek talebelerin mecburi hizmetleri hakkında
>	14/6/1935	2795	Ankara'da Tarih, Dil ve Coğrafya Fakültesi kurulmasına dair
>	23/3/1936	2923	Bu kanunun İstanbul Üniversitesine bağlı Radyoloji ve Biyofizik Enstitüsü ve Diş Hekimliği Mektebi mütedavil sermayeleri teşkiline dair hükmü
>	9/6/1937	3224	Maarif Vekâleti Preparatoriyom ve Sanatoryomu hakkında
>	7/7/1939	3704	Köy Eğitim Kursları ile Köy Enstitüleri idaresine dair kanunun 3 üncü maddesi
>	20/5/1940	3829	Devlet konservatuvarı hakkındaki kanunun 6 ncı maddesi
>	30/5/1940	3848	Ankara Hukuk Fakültesinin Maarif Vekâletine devri hakkında kanun
>	17/9/1943	4492	Ankara'da bir Fen fakültesi kurulması hakkındaki kanunun 4 üncü maddesi
Talimatname	25/5/1936	—	2923 numaralı kanunun 2 ncı maddesi mucibince (İstanbul Üniversitesine bağlı Radyoloji ve Biyofizik Enstitüsü ve Diş Hekimliği Mektebi) mütedavil sermayelerinin kullanılmasına dair talimatname
İ. V. H. Kararı	3/6/1937	2/6763	Leyli Tıp Talebe Yurdu Talimatnamesinin 10 uncu maddesine bir fıkra eklenmesi hakkında
<i>Diğer müesseseler hasılatı</i>			
Kanun	26/1/1341	549	Ziraat müesseselerine sermayevaz'ına dair
>	17/5/1928	1266	Islahı Hayvanat Kanununun 28 inci maddesini tadil eden kanun
>	2/6/1930	1678	Ziraat mektep ve müesseselerinin sureti idaresi hakkındaki 867 numaralı kanuna müzeyyel kanun
Kanun	21/7/1931	1858	Distofajin tahsisatının mütedavil sermaye olarak kullanılması hakkında
>	10/6/1933	2291	Ankara'da Yüksek Ziraat Enstitüsü hakkında
>	21/6/1934	2526	Nebat ve hayvanlarla mahsulâtının muayene ve temizleme işleri için kurulacak fennî müesseseler hakkında
>	5/7/1934	2582	Merinos koyunları yetiştirilmesi ve ıslah edilmiş pamuk tohumu üretilmesi hakkında

Vergilerin ve resimlerin ve sair hasılatın müstenidatı Nev'i	Tarihi	No.	Hulâsa
Kanun	23/12/1934	2654	Ziraat Vekilliği müesseselerinde yetiştirilen üretim vasıtalarının satılabilmesi ve işler sermaye ile idaresi hakkında
>	30/12/1940	3959	Türkiye Cumhuriyeti Refik Saydam Merkez Hıfzısıhha Müessesesi teşkiline dair kanunun 4 ve 5 inci maddeleri
Talimatname	1340	—	Muayene ve tedavi evleri hakkında
>	28/11/1340	332	Sağır ve dilsiz ve körler müessesesi dahili talimatnamesi
>	19/6/1936	2/4858	Merinos koyunları yetiştirilmesi ve ıslah edilmiş pamuk tohumu üretilmesi hakkındaki 2582 numaralı kanunla verilen mütedavil sermayenin işletilmesi hakkında talimatname
Kararname	14/5/1941	2/15799	Hayvan Sağlık Memurları Mektebi Nizamnamesinin tasdikına dair kararname
Kararname	7/10/1941	2/16666	Türkiye Cumhuriyeti Refik Saydam Merkez Hıfzısıhha Enstitüsünce umumî sıhate taallük etmiyen ve bir ücret mukabilinde yapılan muayene tahlil ve tetkikler için hazırlanan tarife ile aşı, serum ve diğer maddelerin satış kıymetlerini gösterir cetvelin tasdikı hakkında
>	25/2/1942	2/14713	Hastaneler Talimatnamesi
Sulama İdaresi Hasılatı			
Kanun	29/6/1938	3538	Konya Ovası Sulama İdaresi teşkilât ve vazifeleri hakkında
>	22/6/1938	3483	Muhtelif su işleri için sarfedilecek paranın sureti temini hakkındaki kanunun 3 üncü maddesi
Kararname	25/1/1944	3/324	İşletmeye açılmış bulunan Aydın ve Tarsus sulama tesisatları ücret tarifisinin tasdikına dair
Radıyo hasılatı			
Kanun	9/6/1937	3222	Telsiz Kanunu
>	16/7/1943	4475	Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü teşkilât, vazife ve memurları hakkındaki kanunun muvakkat 4 üncü maddesi
Millî Piyango hasılatı			
Kanun	6/7/1939	3670	Millî piyango teşkiline dair kanun
Altıncı grup			
Umumî müesseseler ve şirketler hasılatından			
Devlet hissesi			
İrade ve kanunlara müsteniden veya Hükümete verilmiş olan salâhiyete binaen aktolunan her nevi imtiyaz mukavelenameleri ve bunlara mütaallik mukarreratın varidata mütaallik hükümleri			
İmtiyazlı demiryollarından alınan			
Kanun	8/6/1933	2285	Cenup demiryollarının işletilmesine ait itilâfnamenin onuncu maddesi
Fenerler hasılatından alınan			
Kanun	30/6/1941	4076	Fenerler hasılatından Hazineye ödenecek miktar hakkında kanun

Vergilerin ve resimlerin ve sair hasılatın müstenidatı	Nev'i	Tarihi	No.	Hulâsa
<i>Mükerrer sigorta sandığından alınan</i>				
Kanun	25/6/1927	1160	Mükerrer sigorta hakkındaki Kanun 1 inci ve 4 üncü maddeleri	
Kararname	27/6/1929	—	Millî reasürans Türk Anonim şirketi hakkında	

Musul petrollerinden alınan

Mukavelename	5/6/1926	Mukavelenamenin 14 üncü maddesine müsteniden Irak petrol şirketinden % 10 Hazine hissesi
--------------	----------	--

Yedinci grup

Müteferrik varidat

Hazine muamelelerinden mütevellid varidat

				Hazine portföyü geliri ile bankalar nezdinde açılan hesabı carilerden Hazine lehine tahakkuk eden faizler ve akçe farkları ve Hazinenin iştirak ettiği teşebbüslerden hasıl olan gelirler
Kanun	6/7/1939	3702	Tiyatro ve sinemalarla konserlerden Devlet ve belediyelerce alınmakta olan damga, tavya ve belediye resimleri ile darülaceze hissesinin miktarına ve sureti istifasına dair	
>	27/5/1942	4226	Fevkalâde Zam Kanunu	

Askerlik mükellefiyeti

Kanun	21/6/1927	1111	Askerlik Kanunu
>	12/5/1932	1958	Tadili

Kıymetli evrak

Kanun	11/4/1938	3356	Kira kontratolarıyla fersâh ve intikal ilmühaberlerinin ve nüfus hüviyet cüzdanlarının bedel mukabilinde satılması hakkında
>	29/5/1929	1473	Pasaport cüzdanlarının bedel mukabilinde satılması hakkında
>	5/7/1939	3686	Evlenme cüzdanları hakkında

Muayyen masraflar karşılığı varidat

A) Kambyo murakabesi mukabili T. C. Merkez Bankasından alınan

Kanun	11/6/1930	1715	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanununun Hükümet hissesine mütaallik mevaddı
-------	-----------	------	---

B) Şirketlerden ve mütaahhitlerden teftiş mukabili alınan

Kanun	27/5/1939	3614	Ticaret Vekâleti Teşkilât Kanununun 19 uncu maddesi
-------	-----------	------	---

C) Teberrüat

Kanun	26/5/1927	1050	Muhasebei Umumiye Kanununun 55 inci maddesi
-------	-----------	------	---

Eski alacaklar

A) Tavizattan istirdat

Tavizen verilen mebalığden istirdat, muhtelif senelerde muvazene ve takviyei ziraat kanunları ve diğer hususi kanunlar mucibince tavizen tevzi edilmiş olan mebalığden istirdat

Vergilerin ve resimlerin ve sair
hasılatın müstenidatı

Nov'i	Tarihi	No.	Hulâsa
B) Mülga vergiler bakayası			
			Muhtelif tarihlerde lağvedilmiş veya hükmü munkazi olmuş bulunan kanun ve nizamnamelerin mer'i bulundukları senelerde tahakkuk etmiş veya bu kanun ve nizamnamelere tevfikân yeniden tahakkuk edecek olan her nevi vergi, resim, harç, ücret ve iltizam bedelleri ve zamları bakayası
Cezalar			
A) Para cezaları			
			Umumi ve hususi bileümle kanunların para cezası alınmasını tazammun eden hükümleri
B) Zam cezaları			
			Umumi ve hususi bileümle kanunların zam cezası alınmasını tazammun eden hükümleri
İstanbul Üniversitesi hasılatı			
Kanun	29/5/1934	2467	İstanbul Üniversitesinin muvazenei umumiyyeye alınmasına dair
Müteferrik hasılat			
Kanun	29/11/1336	66	İstiklâl madalyası hakkındaki kanun harca mütaallik maddesi
»	30/12/1341	701	Mevcut evrakı nakdiyenin yenileriyle istibdaline dair
»	18/3/1926	783	Memurin Kanununun 30 uncu maddesi
»	26/5/1927	1050	Muhasebei Umumiye Kanununun 41 ve 125 inci maddeleri
»	26/5/1927	1149	Sigorta şirketlerinin teftiş ve murakabesi hakkındaki kanunun 3 ve 6 ncı maddeleri
Kanun	17/5/1928	1271	Sıtma Mücadelesi Kanununa bazı maddeler tezyili hakkında
»	24/5/1928	1338	Maarif teşkilâtı hakkındaki 789 numaralı kanunun 8 inci maddesinin tadiline dair kanun
»	24/5/1928	1349	Emvali metruke hesabı carilerinin bütçeye irat kaydına dair
Kanun	16/5/1929	1447	Menkul kıymetler ve kambio borsaları hakkında
»	7/1/1932	1918	Kaçakçılığın men ve takibi hakkında
»	17/1/1940	3777	Bu kanunu tadil eden kanun
»	12/6/1933	2308	Şirketlerin müruru zamana uğrayan kupon, tahvilât ve hisse senedi bedellerinin Hazineye intikali hakkında kanun
»	2/6/1934	2490	Arttırma, Eksiltme ve İhale Kanununun 5, 25, 49 ve 73 üncü maddeleri
»	9/7/1934	2548	Cezaevleriyle mahkeme binaları inşası karşılığı olarak alınacak ücretler hakkında kanun
»	21/3/1938	3340	Müzelerle ören yerlerini ziyaret edenlerden alınacak ücret hakkında
»	27/6/1938	3499	Avukatlık Kanununun ruhsatname-lerden 25 er lira harç alınacağına dair olan 20 ncı maddesi
»	17/4/1940	3803	Köy Enstitüleri Kanununun 4 ve 5 inci maddeleri

Vergilerin ve resimlerin ve sair hasılatın müstemidatı	Nev'i	Tarihi	No.	Hulâsa
Kanun		13/7/1940	3894	Denizde Zapt ve Müsâdere Kanunu
Karar		23/9/1928		Balya - Karasydın hattının buharla işletilmesi hakkında
Kanun		4/7/1941	4094	Hatay Ziraat Bankasının tasfiyesin- de ipotekli ve müteselsil kefaletli zi- rai alacakların taksitlendirilmesi hak- kında
»		15/1/1943	4386	Tokat, Çorum ve Balıkesir vilâyetle- rindeki yer sarsıntısından müteessir olan mıntakalarda zarar görenlere yapılacak yardım hakkında

Sekizinci grup

Muvakkat vergiler

İktisadi buhran vergisi

Kanun	30/11/1931	1890	İktisadi Buhran Vergisi Kanunu
»	26/4/1934	2416	Tadil ve ekleri
»	23/5/1935	2728	
»	12/6/1937	3258	

Muvazene vergisi

Kanun	26/5/1932	1980	Muvazene Vergisi Kanunu
»	25/5/1938	3404	Tadil ve ekleri
»	26/1/1939	3588	
»	12/6/1937	3258	Kazanç Vergisi Kanunuyla 1890, 1980 ve 2882 numaralı kanunların bazı hü- kümelerini değiştiren kanun

Nâzım varidatı

Kanun	21/6/1928	1118	Oyun kâğıdı inhisarı hakkındaki ka- nunun ikinci maddesi mucibince Hi- lâliahmer Cemiyetine ait hisse
»	2/6/1929	1525	Şose ve Köprüler Kanunu
»	31/5/1943	4427	Şose Vergileri Kanununa ek kanun
»	29/4/1933	2159	İnhisarlar Kanununa müzeyyel kanu- nun 11 inci maddesi
»	23/12/1935	2871	Arazi ve bina vergileriyle binalardan alınan iktisadi buhran vergisinin hu- susi idarelere devri hakkındaki ka- nunun 8 inci maddesi
»	27/12/1937	3293	Sınai müesseselerle sigorta şirketle- rinde kullanılan ecnebilere mukabil Türk memur ve mütehasıs yetiştiril- mesi hakkında kanun
E. V. H. Kararnamesi	8/1/1940	2/12627	Bu kanuna müstenit kararname
Kanun	25/5/1938	3398	Devlet Demiryolları bir kısım işletme işlerinin saroti idaresine ve Demir- yolları inşaat mukavelelerinden mün- bais gümrük resmiyle diğer vergile- rin mahsubuna dair kanunun 3 üncü maddesi
»	11/8/1941	4109	Asker ailelerinden muhtaç olanlara yardım hakkında kanun

Muhtelif vergi ve rûsumu ve harçları ve sair varidatı alâkadar eden hükümler

Kanun	24/12/1937	3290	Devlet hesaplarında liranın esas it- tihaz edilmesi hakkında kanun
-------	------------	------	---

Vergilerin ve resimlerin ve sair hasılatın müstenidatı			
Nov'i	Tarihi	No.	Hulâsa
Kanun	21/8/1940	3911	Bazı Devlet alacaklarının tahsil sureti hakkında kanun
KISIM : II			
Fevkalâde varidat			
Birinci grup			
<i>Müdafaa vergisi</i>			
Kanun	28/5/1934	2456	Gümrüklerde istimal olunan bazı evrak müdafaa pulu ilsağı hakkında kanun
»	23/12/1934	2672	Ek ve tadilleri
»	17/1/1940	3776	
»	29/5/1941	4040	
Fevkalâde Zam Kanunu			
<i>İhtisar maddelerinden alınan müdafaa vergisi</i>			
»	25/8/1934	2460	Tütün ve müskirattan alınacak müdafaa vergisi hakkında
»	17/5/1940	3828	Fevkalâde Zam Kanunu ve ekleri
»	29/5/1941	4040	
»	27/5/1942	4226	
<i>Kibritten alınan müdafaa vergisi</i>			
»	17/5/1940	3828	Fevkalâde vaziyet dolayisiyle bazı vergi ve resimlere zam icrasına ve bazı maddelerin mükellefiyet mevzuuna alınmasına dair kanunun 13 üncü maddesi
»	29/5/1941	4040	Fevkalâde Zam Kanunu ve ekleri
»	27/5/1942	4226	
»	17/5/1943	4415	
<i>Posta müraaseleleriyle telgraflardan ve telefon abone bedellerinden alınan müdafaa vergisi</i>			
Kanun	29/5/1941	4040	Fevkalâde vaziyet dolayisiyle bazı vergi ve resimlere zam icrasına dair olan 3828 numaralı kanuna ek kanunun 35 inci maddesi
»	27/5/1942	4226	Ek ve tadili
<i>Binalardan alınan müdafaa vergisi</i>			
Kanun	29/5/1941	4040	Fevkalâde vaziyet dolayisiyle bazı vergi ve resimlere zam icrasına dair olan 3828 numaralı kanuna ek kanunun 31 inci maddesi
İkinci grup			
İstisnai varidat			
<i>Gümrük Çıkış Vergisi</i>			
Kanun	29/5/1941	4040	Fevkalâde vaziyet dolayisiyle bazı vergi ve resimlere zam icrasına dair olan 3828 numaralı kanuna ek kanunun 36 ve 37 nci maddeleri
Kanun	27/5/1942	4226	Ek ve tadili
T. B. M. M. Kararı	2/2/1942	1276	İhraç olunacak yaprak tütünlerin 4040 sayılı kanunun 36 ncı maddesi hükmünün şümulüne girdiğine dair Tasyire Resmi Kanunu
Kanun	28/5/1934	2459	Ek ve tadilleri
»	23/12/1934	2647	
»	25/12/1935	2677	
»	25/5/1938	3401	Hava kuvvetlerine yardım vergisi kanunu
»	25/12/1935	2882	
»	17/5/1940	3828	
»	26/4/1944	4553	Fevkalâde Zam Kanunu
»	15/1/1943	4385	Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu
			Şekerden alınan münzam istihlâk vergisi

Vergilerin ve resimlerin ve sair haslatın müstenidatı	No.	Hulâsa
Nev'i Tarih		
Kanun 17/5/1944	4565	Fevkâlâde vaziyet dolayısıyla bazı vergi ve resimlere zam icrasına dair olan kanunlara ek.

Ç Cetveli

Muvazenei Umumiye Kanunu : Madde - 14

[Vatanî hizmet maaşları]

Maaş sahibinin İsimleri	Maaş miktarı	Tahsis şartları	Müstenid olduğu kanunun No.	Tarihi
Usat tarafından şehit edilen Akdağ Madeni Kaymakamı Tahir:				
Zevcesi Memnune	2	}	25	23/9/1336
Kerimesi Mihrünnisa	2			
» Nîlüfer	2			
» Tahire	2			
Mahdumu Ertuğrul	2			
Dersaadette salben idam o- lunan Urfa Mutasarrıfı sa- bıkı Nusret zevcesi Hayriye	12,5	}	80	25/12/1336
			481	13/4/1340
Konya hâdisesi isyanîyesin- de vazifesi uğrunda şehit edilen Bozkır Kaymakamı Demir Asaf zevcesi Samiye ve iki çocuğu	10	}	107	19/3/1337
Şehidi millî Boğazlıyan es- bak Kaymakamı Kemal:				
Zevcesi Hatice [*]	10	}	271	14/10/1338
Kerimesi Müzehher	5			
» Müşerref	5			
Mahdumu Adnan	5			
Ankara Mebusu sabıkı Atıf Gebze ve Havalisi Kuvayi Milliye Kumandanı iken şe- hiden vefat eden Yahya Kap- tan:	10		270	19/10/1333
Zevcesi Şevket	}	}	275	14/10/1338
Kerimesi Fikriye				
» Muzaffer				
Bahriye Nazarı esbakı Gene- ral merhum Ahmet Cemal: Zevcesi Seniha	15		478	13/4/1340
Sadri esbak merhum Talât zevcesi Hayriye	25		478	13/4/1340
Şehit Tevfik Sükûti hemşî- resi Seniye	10		479	13/4/1340
Damad Ferid tarafından idam edilmiş olan şehit Çarkçı Yüzbaşı Halil İbrahim: Zevcesi Fatma Belkis	10	}	480	13/4/1340
Kerimesi İclâl	5			
» Necibe	5			
Mahdumu Celâlettin	5			

[*] 515 numaralı kanunla evvelce muhassas 5 lira maaşı 5 lira zamlı 10 liraya çıkarılmıştır.

Maaş sahibinin İsimleri	Maaş miktarı	Tahsis şartları	Müstenid olduğu kanunun No.	Tarihi
General Abdüleziz hafidesi Naciye	4			
Şehiden vefat eden Binbaşı Muhtar hemşiresi Binnaz	15			
Mitat:				
Kerimesi Mesrure	9			
Babıâli vakasında şehit edi- len Harbiye Nazırı esbaki General Nâzım kerimesi Atü- ye	18			
Merhum Niyazi:				
Zevcesi Feride	10			
Esbak Diyarbakır Valisi Re- şid merhumun:				
Haremi Mazlûme	20			
Kerimesi Fikret	6	Teahhülüne kadar		
Şeyhülislâm Hayri merhu- mun:				
Zevcesi Munise	20			
Şehit Yüzbaşı Yörük Selim:				
Zevcesi Hikmet	10			
Kerimesi Nimet	5	Teahhülüne kadar		
Akdağmadeni kaymakamı Tahir				
Zevcesi: Memnune	2}		481	13/4/1340
Kerimesi: Nilüfer	2}	Teahhüllerine kadar		
Kerimesi: Tahire	2}			
Irak Şeyhülmeşayih Uceymi	50			
Merhum Mehmet Ali zevce- si Belkis	4			
Gümüşane Mebusu Şehit Ziya:				
Zevcesi Ayşe	5			
Maraş Ulûmu Riyaziye Mu- allimi sabıkı Hayrullah:				
Zevcesi Ayşe	5			
Denizli Komiseri Hamdi:				
Zevcesi Fevziye	5			
Kerimesi Perihan	5	Teahhülüne kadar		
Validesi Firdavs	5			
Mustafa Necip hemşiresi Kevser	5			
Muş Mutasarrıfı merhum Ser- vet:				
Zevcesi Samiye	10			
Karamağara Nahiyesi Mü- dürü Tevfik:				
Zevcesi Hafize	5			
Kızılca Nahiyesi Müdürü Şe- hit Adil:				
Zevcesi Havva İsmet	2		482	13/4/1340
Kerimesi İffet	2			
Şehit Erzincanlı Hafız Ab- dullah haremi Hatice	10			
Konya hâdisesi isyanıyesin- de şehit edilen Ali Kemal kerimesi Nefise	5	Teahhülüne kadar	515	24/4/1340

Maaş sahibinin İsimleri	Maaş miktar	Tahsis şartları	Müstenid olduğu kanunun No.	Müstenid olduğu Tarihi
Ziya Gök Alp merhumun: Kerimesi Hürriyet Türkân	30 30	Tecihhüllerine kadar	518	11/11/1346
24 üncü Fırka Kumandanı Kaymakam Mahmut: Refikası Şaziye	40			
24 üncü Fırka Erkâniharbi Yüzbaşı Yakup Sami: Zevcesi Şahende	20			
Maraşlı Doktor Mustafa: Zevcesi Naime	10			
Maraşlı şehit Evliya: Zevcesi Şerife	10	Tekaüd, eytam ve eramil maaşları var- sa katolunacaktır.	649 3291	22/4/1341 24/12/1937
Kozanlı şehid Saimin hem- şiresi Naciye	15			
Şehit Jandarma Mülâzımı Evvelî Süreyyanın validesi Hüsnîye	10			
Şehit Doktor Nafiz Tahîr: Hemşiresi Sabiha	5			
Topçu Binbaşılığından müs- tafi merhum Ruza: Zevcesi Şükriye	10			
Nafia Vekili merhum Süley- man Sırrı: Zevcesi Ehlîman Mahdumu Saruhan Kerimesi Gülbeğim	40 30 30	Eytam ve eramil ma- aşı verilmemek sar- tıyla mahdumuna ikmalî tahsiline ve diğerlerine izdivaçla- rına kadar maktûn.	732	8/2/1926
Saruhan Mebusu merhum Reşat: Zevcesi Atiye Oğlu Mustafa Reşit	50 50	Eytam ve eramil ma- aşı verilmemek sar- tıyla zevcesine kaydı hayat suretiyle, oğlu- na ikmalî tahsiline kadar.	753	24/2/1926
İstanbul Mebusu merhum Abdurrahman Şeref: Kerimesi Hikmet	30	Eytam ve eramil ma- aşı kat'olunmak üze- re tecihhülüne kadar	1098	19/6/1927
Çorum Mebusu merhum Fe- rit Recai: Zevcesi Kâmuran	20	Tecihhül ettiği zaman kat'edilmek üzere kaydı hayat ile	1099	19/6/1927
Merhum Doktor Vasfi: Refikası Nazmiye	20	Tecihhül ettiği tak- dirde kat'edilmek üzere kaydı hayat ile	1100	19/6/1927
Sivas Valii esbaki merhum Reşit: Zevcesi Melek Kerimesi Emine Fikret	20 10	Eytam ve eramil ma- aşları verilmemek sa- retiyle zevcesine ta- cchül ettiği takdir- de kat'edilmek üzere kaydı hayat ile, ke- rimesine de tecihhü- lüne kadar	1102	19/6/1927
Mahkemelî Temyiz Reisî Ev- velî müteveffa Hasan Fehmi zevcesi Kâmuran	30	Eramil maaşı verili- memek ve tecihhül ettiği takdirde kat'o- lunmak üzere	1103	19/6/1927

Maaş sahibinin İsimleri	Maaş miktarı	Tahsis şartları	Müstenid olduğu kanunun No.	Taribi
Sabık İstanbul Mebusu Ahmet Salâhattin: Refikası Seza Mahdumu Haldûn	40 10	{ Eytam ve eramil maaşları verilmemek şartıyla refikasına tevhül ettiği takdirde kat'edilmek üzere kaydı hayat ile, mahdumuna yirmi yaşına veya ikmali tahsiline kadar }	1104	19/6/1927
Kırşehir Mebusu merhum Ali Rıza refikası Necmiye	20	{ Eramil maaşları verilmemek şartıyla tevhül ettiği takdirde kesilmek üzere kaydı hayat ile }	1105	19/6/1927
General Celâl : Kerimesi Redife	2,5		1141	23/6/1927
Rize Mebusu Merhum Reuf : Zevcesi Binnaz Kerimesi Melâhat	30 10	{ Eytam ve eramil maaşları verilmemek şartıyla zevcesine tevhül ettiği takdirde kesilmek üzere kaydı hayat ile, kerimesine tevhül edinciye kadar }	1171	25/6/1927
Mardin Mebusu sabıkı merhum Derviş zevcesi Meryem	30	{ Eramil maaşları verilmemek üzere tevhül ettiği takdirde kat'olunmak şartıyla }	1174	26/6/1927
Şehit Binbaşı Ali Kabuli kerimesi Fatma Bahire	15	Kaydı hayat şartıyla	2038	27/6/1932
Menemen hadisesinde şehid edilen Bekçi Memetoğlu Hasan zevcesi Fatma	15	{ Evlendiği zaman kesilmek üzere mak-tulan }	2432	17/5/1934

E Cetveli

Muvazene-i Umumiye Kanunu : Madde — 13

[Kadroları masraf tertibinden yapılacak hizmetlere ait tertipler]

F.	M.	Muhassasatın nev'i
Büyük Millet Meclisi		
28		3090 sayılı kanun gereğince yapılacak Meclis binasının inşaat masrafları ve istimalik bedeli
Başvekkâlet		
71	1	Ücret ve yevmiye
73		Muhtelif evrak hazinelerinin tasnif ve tevhid-i umumî masrafları
Basın ve Yayın U. M.		
105		Nesriyat, turizm ve propaganda masrafları
107	1	Ankara Radyodifüzyon İstasyonu ve stüdyoları
	2	Sair radyodifüzyon İstasyonu ve stüdyoları
109	1	Ücret
130	1	Ücret, İstatistik U. M. d.
Devlet Meteoroloji İşleri U. M.		
153		Meteoroloji İstasyonları tesis ve tamirleri
154		Her türlü rasat, telli ve telsiz muhabere ve dinleme alet ve cihazları ve malzemesi satınalma, tesis, kontrol, tamir ve işletme masrafları, seyir İstasyonlarının işletme, tamir ve karoseri imâlî masrafları
155		Meteoroloji meslek mektebi kurs ve staj masrafları
156		Neşir, baskı, kitap, mecmua ve abone bedel ve masrafları
Maliye Vekâleti		
180	3	Muvakkat müstahdemler ücreti
196	4	4307 sayılı kanun gereğince aynen alınacak nebatî yağlar vergisi.

F.	M.	Muhassasatın dev'i
197	3	Kambiyo işleri murakabe masrafları
198	1	Tesbit, tevzi ve mübadil işleri
199		Tamir masrafları
205	1	Ücretler
213		4306 sayılı kanun gereğince Devletçe parasız verilecek giyim eşyası bedel ve her türlü masrafları
214		Yaşayan dilfer kursu bîlûmum ücret masrafları
227	2	Bakım masrafları

Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti

Gümrük Muhafaza ve Genel Komutanlığı

302	1	Muallim ücreti
322	1	Muallim ücretleri

Dahiliye Vekâleti

358	2	Nüfus tahriri
361	1	Muallim, konferansçı, idare memurları ve müteferrik müstahdemler ücreti
	4	Dahiliye meslek kursu idare ve talim heyeti ücretleri
364	1	Ücretler

Emniyet U. Müdürlüğü

392	1	Ücretler
395	3	Vilâyetlerde açılacak polis kursları idare masrafları ve öğretmen ücretleri

Hariciye Vekâleti

432	3	Muvakkat müstahdemler ücreti
445		Kongre, konferans ve komisyonlar umumi masrafları
449		Vekâlet kütüphanesinin tanzim ve ıslahı için istihdam edilecek mütehassıslar ücreti

Sıhhat ve İctimai Musavenet Vekâleti

473	1	Umumi masraflar
474	1	> >
475	1	> >
476	1	> >
479	1	> >
480		İskân işleri
481		İnşa, tesis ve tamir işleri
488	1	Ücret
489		Yüksek Sıhhat Şûrası Azaları huzur ücreti
490		Kodeks komisyonu

Adliye Vekâleti

518		Ceza ve tevkif evleri inşa ve esaslı tamir işleri
-----	--	---

Tapu ve Kadastro Umum Müdürlüğü

525	3	Muvakkat müstahdemler ücreti
539	1	İdare heyeti ve muallim ücreti

Maarif Vekâleti

547	5	Konferans ve inkılâp tarihi dersleri ücreti
561	1	Tetkik ve Vakıflık daireleri kütüphaneler masrafları
	2	Derleme masrafları
	3	Neşir masrafları
563		İstanbul Üniversitesi ve buna bağlı fakülte, müesseseler ve teşekküllerin umumi masrafları
565	4	Ankara Devlet Konservatuvanı
568	1	Köy Enstitüleri
	2	Köy öğretmenleri kursları
	6	Köy öğretmenleri ücretleriyle zaruri yol paraları, teçhizat ve istihsal vasıtaları bedelleri tazminat.

573		Kütüphaneler umumî masrafları
577		Orta, Öğretim Öğretmenleri kursları bütümüm ücret ve masrafları
579		Mesleki ve teknik okullar açılması ve mevcutların büyütülmesi hakkındaki 4304 sayılı kanun gereğince yapılacak hizmetler.
580		Mahsus kanunu gereğince yaptırılacak İstanbul Üniversitesi inşaatı her türlü masrafları
582		Milletlerarası kongre, sergi ve müsabakalara iştirak ve ilmi tetkik için gönderileceklerin harcırahlarıyla yol masrafları
586	1	Lise, Gazi Öğretmen Okulu ve Terbiye Enstitüsü, Güzel Sanatlar Akademisi, Siyasal Bilgiler Okulu yabancı mütehasşis ve öğretmenleri ücreti
	2	Riyaseti Cümhur Filarmonik Orkestrası ve Devlet Konservatuvarı yabancı mütehasşis ve öğretmenleriyle muvakkaten getirilecek yabancı orkestra şef ve virtüozlara verilecek ücret
	3	Meslek okulları yabancı mütehasşis ve muavin ve tercümanlarıyla öğretmen ve ustaları ücreti
	4	Üniversite yabancı profesörleriyle yardımcıları ücreti
	5	Dil, Tarih - Coğrafya Fakültesi yabancı profesörleriyle lektörler ücreti
	6	Yüksek Mühendis Okulu yabancı öğretmenleri ücreti
	8	Ankara Fen Fakültesi yabancı profesörleri ücreti
	9	Ankara Hukuk Fakültesi yabancı profesörleri ücreti
590		İzmir Fuarında açılacak Maarif pavyonunun bütün masrafları

Nafaa Vekâleti

603	3	Muvakkat müstahdemler ücreti
617	2	Mütemadi tamirler
	3	İnşa bedel ve masraflarıyla her türlü makine, aletler ve malzeme bedel ve masrafları
618	3	İşletme masrafları
	6	Meriç su işleri
	6	Taşkın sulara ve su baskınlarına karşı 4373 sayılı kanun gereğince yapılacak korunma masrafları
	9	Şamram kanalı inşaat ve tamirat masrafları
619	2	İnşaat ve işletme malzemesi bedelleriyle bu işlere ait her türlü masraflar
	6	Antalya limanı mendireğinin tamir ve temdidî ve rıhtım inşası masrafları
	9	2214 sayılı kanuna göre yapılacak Ereğli limanı masrafları
	12	() sayılı kanuna göre yapılacak Trabzon limanı inşaat bedel ve masrafları
620		Yapı ve imar işleri inşaat, istimalık ve esaslı tamirat masrafları
621		Ankara lağınlarının inşaa masrafları
622		Ankara gençlik parkı masrafları
622 A	1	Resmî binalar inşaatı her türlü masrafları
	2	Yardımlar
622 B		Atatürk anıtı inşaatı her türlü masrafları
722 C		1 inci, 3 üncü ve 4 üncü Umumi Müfettişlikler mntakalarında yapılacak imar işleri her türlü masrafları
626	1	Ücretler
628		Hafriyat masrafları

İktisat Vekâleti

636	3	Muvakkat müstahdemler ücreti
654		Sanat modelleri satın alınması, dağıtılması masrafları
657		İçli sigorta idaresi masrafı ile 3008 sayılı kanunun 89 uncu maddesinin tatbiki masrafı
658		El ve ev sanatları kooperatif kurslarının her türlü kurma, idare etme ve okutma masrafları ve öğretmen ücretleri
660	1	Ücretler

Münakalât Vekâleti

668	3	Muvakkat müstahdemler ücreti
684	2	Limanları temizleme, tarama ve mendirek masraflarıyla şamandıra yaptırma, nakil ve yerine koyma, bakım ve onarma masrafları

F.	M.	Muhassasatın nev'i
685	1	Liman idarelerinin deniz nakli vasıtalarının satın alma, yaptırma, işletme, onarma, bakım, kızağa çektilme masraflarıyla kızak bedelleri
686	1	Umumi masraflar
687		Devlet reisine ait deniz nakli vasıtalarının her türlü yaptırma, satın alma ve işletme masraflarıyla sigorta ücretleri için Devlet Denizyolları ve Limanları İşletme Umum Müdürlüğüne
691	1	Ücretler

Ticaret Vekâleti

697	3	Muvakkat müstahdemler ücreti
-----	---	------------------------------

Ziraat Vekâleti

724	3	Muvakkat müstahdemler ücreti
740	1	Mücadele umumî masrafları
	2	Merkez mücadele enstitüsü ve mücadele istasyonları
741	1	Umumi masraflar
742	1	Bahçe ziraatı işleri ve müesseseleri
	2	Zeytin işleri
743	2	Tavukçuluk ve arıcılık
744	1	Umumi masraflar
745	1	Umumi masraflar
746	1	Tohum temizleme evleri umumî masrafları
747	1	Umumi masraflar
748	1	Ayır depoları
748	3	Sığır ıslah ve yetiştirme işleri ve müesseseleri
749	1	Umumi masraflar
750	2	Teknik ziraat okulları
	3	Bahçıvanlık okulları
	4	Ziraat Alet ve makineleri ihtisas okulu ve makinat okulları
	5	Ziraat kursları ve köy öğretmenleri
	6	Zirai muhasebe kursu
751	10	Enstitü laboratuvarları ve tatbikat bahçeleri malzeme ve işletme masrafları
	12	Diğer masraflar
753		Yazı, tercüme, neşir ve propaganda işleri
758	1	Ücret
766	1	Umumi masraflar

Millî Müdafaa Vekâleti

777		Muvakkat müstahdemler
	2	Askerî fabrikalar
	3	Harita
819		Hava meydanlarıyla yolları ve depoları inşaatı
827		Staj ve tahsil masrafları
	1	Kara
	2	Hava
	3	Deniz
	4	Askerî fabrikalar
829		Yabancı mütehassıs ve müstahdemlerle tercümanların harcırah ve sair zarurî masrafları

F — Cetveli

Muvazenei Umumiye Kanunu: Madde — 14

[Maliye Vekâleti Bütçesinin 225 inci faslına mevzu ihtiyat tahsisatının nakledileceği tertipler]

- 1 — Mahkeme masrafı
- 2 — Mahkeme ilâmına müstenit deyin tahakkuk etmiş olan ter-tiplerden tahsisatı kalmıyanlar
- 3 — Geçen yıl borçları tertipleri
- 4 — Eski yıllar borçları tertipleri

G - Cetveli

Muvazenei Umumiye Kanunu : Madde — 14

[Gelecek yıllara sâri mukavêlât akdine mezuniyet verilen hizmetler]

Kanun No.	
944 } 1091 }	Devlet Demiryolları inşaatı
1050	Muhasebei Umumiye Kanununun 50 ve 52 nci maddelerinde gösterilen hizmetler
1375	Anadolu, Mersin - Adana Demiryolları ve Haydarpaşa Liman ve Rıhtım Mukaveleleri
1391	Ford Mukavelesi
2173	Gölcük'te tamir limanı ve tersane yaptırılmasına dair
2182	Tababet ve şuaabatı sanatlarının tarzı icrasına dair 2 nisan 1928 tarih ve 1219 numaralı kanuna ek kanun
2876	Ankara Nümune Hastanesi için getirilecek üç ecnebi mütahassisla beş sene için mukavele akdine dair kanun
2300 } 3276 }	Devlete ait bir kısım binalar satış bedeliyle resmî daireler yapılması hakkında kanun ve bu kanunun 2 nci maddesini değiştiren kanun
2397	İstanbul Üniversitesinde istihdam olunacak ecnebi mütahasssilarla akdolunacak mukavelelere dair
2510	İskân Kanununun 40 nci maddesinde gösterilen hizmetler
2519	İstanbul Adliye binası için 500 000 liraya kadar istikraz yapılması hakkında
2557	Maarif Vekâletine bağlı mektep ve müesseselerde kullanılacak yabancı Devlet tebaasından muallim, mütahassis ve ustalar hakkında
2594	Anadolu Ajansıyle 10 seneye kadar taahhüdât icrası için Hariciye Vekillliğine salâhiyet verilmesi hakkında
2664	Ziraat Vekâletine bağlı Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsüyle mektepler ve müesseselerde kullanılacak yabancı Devlet tebaası hakkında
2832	Millî Müdafaa Vekâletiyle bu Vekâlete bağlı teşekküllerde kullanılacak yabancı Devlet tebaasından mütahassis ve ustalarla yapılacak mukaveleler hakkında
2917	Aydın Demiryollarında yapılacak tesisat ve tûdilât için gelecek senelere sâri taahhüde girişilmesi hakkında
2980 } 3060 }	Millî Müdafaa Vekâletince 67 milyon liralık gelecek senelere sâri taahhüde girişilmesi hakkında
2670 } 3022 }	Amerika Birleşik Devletlerine 13 senede ödenecek paraların sureti tesviyesi hakkında
3132 } 3483 } 4100 }	Yeniden yapılacak su işleri için gelecek senelere geçici taahhüt icrasına mezuniyet verilmesi hakkında
3142	Anadolu Demiryolları ve Haydarpaşa Limanı Şirketleriyle akdedilen mukavelenamelerin bazı maddelerinin tadiline dair iki mukavelenin tasdikı hakkında
3262 } 3813 }	Diyarbakır İstasyonundan Irak ve İran hudutlarına kadar yapılacak demiryolları için sâri taahhüde girişilmesi ve 3262 sayılı kanunun birinci maddesinin tadiline dair
3395 } 3587 }	Millî Müdafaa ihtiyaçları için 125,5 milyon liraya kadar taahhüde girişilmesi hakkında
3698	Devlet Demiryollarına muharrik ve müteharrik edevat mubayyası için gelecek yıllara geçici taahhüde girişilmesi ve Haydarpaşa - Sirkeci arasında feribot işletilmesi hakkında
3715	Amasra'da dalgakıran tamir ve inşası için gelecek yıllara geçici taahhüt icrası hakkında
3879	Zonguldak - Kozlu Demiryolunun inşası için gelecek yıllara geçici taahhütlere girişilmesi hakkında
3892	Cezaevleri inşası için istikraz akdine ve sâri taahhüdât icrasına dair
3980	Münakalât Vekâletine 16 milyon liraya kadar taahhüde salâhiyet verilmesi hakkında

Kanun

- 4099 Ankara Şehri lâğımlarının inşa ve tesisi için gelecek yıllara geçici taahhüde girişilmesi hakkında
4251 Şose ve köprüler inşaatı için gelecek yıllara geçici taahhüde girişilmesi hakkında
4304 Mesleki teknik okullar açılması ve mevcutlarının büyütülmesi hakkında
4499 İstanbul Üniversitesi binalarının yaptırılması hakkında

I Cetveli

Muvazeneî Umumiye Kanunu : Madde — 14

[Gümrük Tarife Kanununun 14 üncü maddesi mucibince kabulü muvakkat usulünden istifade edecek eşya]

Eşyanın cinsi ve nev'i	Ne halde geleceği	Ne gibi ameliyeler göreceği
1. İplikler:		
a) Kaskam iplikleri «senede 100 bin kiloyu geçmemek üzere»	Çile veya paket halinde	Hsli dokunacak
b) Sâfi veya karışık kamgarn iplikleri	Masura veya bobin üzerinde sarılı, çile veya paket halinde	Yün mensucat, çorap, fanilâ vesair örme eşya dokunacak
c) Sâfi veya karışık pamuk iplikleri (her nevi)	Masura veya bobin üzerinde sarılı, çile veya paket halinde	Çorap, fanilâ vesair örme eşya ile sıрма, klaptan ve kaytan yapılacak
d) Suni ipek iplikleri	Masura veya bobin üzerinde sarılı, çile veya paket halinde	Çorap, fanilâ vesair örme eşya örülecek
2. Kasarlı ve kasarsız pamuk mensucat (Amerikan bezi, tül-bent, salâşpur, patiska ve benzerleri)	Top halinde	Yazma ve kalemkârî basmalar yapılacak
3. Sâfi keten mensucat	Top halinde	Antep işi çamaşır, örtü ve benzeri yapılacak
4. Keten, kendir, jüt ramî ve tarifede yazılı olmıyan sair nebatî maddelerden saargılık kaba mensucat (tabii renkli veya boyalı)	Top halinde	Çuval ve harar yapılacak
5. Türk ve Şark halı ve kilimleri	Hala ve kilim halinde	Yıkama, temizleme ve tamir gibi ameliyeler
6. Plâstik maddeler (Sellüloid, galalit ve bakalit ve benzerleri) ve oryantâl hatâları fildişi, kemik ve boynuz, koroza cevizi	Külçe, levha, yaprak, çubuk, boru ve tane halinde	Tespîh, ağızlık ve kaşık gibi eşya yapılacak
7. Bakır:		
a) Levha	Levha halinde	Bakır eşya yapılacak
b) Tel «her nevi»	Yuvarlak ve yassı, masura, makara veya bobine sarılı olarak	Sırma, klaptan, kaytan ve gelin teli yapılacak
8. Çinko:		
a) Külçe	Külçe halinde	Galvanizli düz veya oluklu saçlar yapılacak

b) Levha	Levha halinde	Ziynet pulu yapılacak
9. Demir:		
a) Saç	Levha halinde	Galvanizli düz veya oluklu saçlar ile demir fıçı vesair ambalaj eşyası yapılacak
b) Kalay galvanizli saç (teneke)	Levha halinde	Konserve ve benzeri yerli mahsul ve mamûllere mahsus ambalâj kutuları yapılacak
c) Profil demirleri		Demir fıçı vesair ambalaj eşyası yapılacak
10. Hamuz kibrit	Mayı halinde	Düz ve oluklu saçların galvanizi içinde kullanılacak
11. Nişadır	Toz veya parça halinde	Düz ve oluklu saçların galvanizinde kullanılacak
12. Saf kurşun	Külçe halinde	Sülyen (Miniyum) yapılacak
13. Bağırsaklar	Tuzlanmış halde	Temizleme ve ihzar ameliyeleri
14. Kauçuk:		
a) Ham veya temizlénmiş	Her şekilde	Ayakkabı, oyuncak vesair kauçuklu eşya imal olunacak
b) Tel ve şerit	Tel ve şerit halinde	Kasık bağları imal olunacak
15. Ağaç kütükleri		Kontrplâk ve kaplamalık ağaç yaprak yapılacak
16. Kereste		İhracata mahsus yerli mahsul ve mamûllerin ambalajı için
17. Şeker (tasfiye edilmiş)	Toz, kristal ve küp halinde	Aşağıda yazılı şekerli maddeler yapılacak Bu maddelerin ihracında şekerin miktarı aşağıdaki nispetlere göre hesap olunur:
		1. Çikolatalar %
		a) Sütlü 40
		b) Sütsüz 50
		2. Şekerlemeler:
		a) Lokum 48
		b) Badem şekeri 35
		c) Diğer şekerlemeler 40
		3. Bisküvi 15
		4. Reçeller ve marmalatlar 60
		5. Meyve konserveleri 35
		6. Tahan helvası 40

İhtar:

Bu cetvelde yazılı şeklerden gayri eşya için hizalarında gösterilen ameliye ve işçilikler dolayısıyla girerken tesbit olunan miktarlarına göre ne nispetlerde fire veya artma payı kabul edileceği İktisat Vekâletince tâyin olunur.

L - Cetveli

Muvazeneî Umumiye Kanunu: Madde 15
[1944 mali yılı zarfında mevkuf tutulacak memuriyetler]

Devlet Şûrası

D.	Memuriyetin nev'i	Aded	Maaş
11	Mümeyyiz	1	30
12	Birinci Sınıf Kâtip	1	25

Basın ve Yayın U. Müdürlüğü
Büro Müdürlüğü

9 Büro Şefi
10 1 inci Sınıf Mümeyyiz
11 2 nci > >

Etüt Heyeti

4 Reis
5 Äza (İhtisas yeri)
7 Raportör
8 >
12 Memur

Hukuk Müşavirliği

10 1 inci Sınıf Mümeyyiz

Fen Heyeti

4 Äza (Yüksek Mühendis İhtisas yeri)
4 Äza (Yüksek Mimar İhtisas yeri)
6 Äza (Yüksek Mühendis İhtisas yeri)
9 Büro Şefi

Teftiş Heyeti

4 Reis
5 Başmüfettiş
6 Müfettiş
9 Büro Şefi
12 Memur

İç Yayın Dairesi

6 Şube Müdürü
7 Raportör
8 >
9 Büro Şefi
10 1 inci Sınıf Mümeyyiz
13 Memur

Dış Yayın Dairesi

6 Şube Müdürü
9 Büro Şefi
12 Memur

Radyo Dairesi

6 Şube Müdürü
6 Radyo İstasyon Müdür Muavini
7 Raportör
8 Büro Şefi
9 > >
10 1 inci Sınıf Mümeyyiz
11 2 nci > >
12 Memur
5 Radyo İstasyon Başmühendisi (Elektrik Yüksek Mühendisi) Teknik İşler Müdür Muavini (İhtisas yeri)
5 Elektrik Yüksek Mühendisi (İhtisas yeri)
6 Elektrik Yüksek Mühendisi (İhtisas yeri)
8 Baş Fennemuru (İhtisas yeri)
9 Fennemuru (İhtisas yeri)

Turizm Dairesi

6 Şube Müdürü
7 Raportör
8 Raportör
11 2 nci Sınıf Mümeyyiz

Basın ve Dağıtım Dairesi

6 Şube Müdürü
7 Raportör
8 >
9 Büro Şefi
10 Birinci Sınıf Mümeyyiz
11 İkinci > >
12 Memur
13 >

D.	Memuriyetin nev'i	Aded	Maaş
<i>Zat İşleri ve Muameleat Müdürlüğü</i>			
7	Müdür Muavini	1	60
10	1 nci Sınıf Mümeyyiz	2	35
11	2 nci » »	3	30
12	Memur	5	25
13	»	2	20
<i>Levazım Müdürlüğü</i>			
9	Büro Şefi	1	40
10	1 nci Sınıf Mümeyyiz	1	35
11	2 nci » »	1	30
12	Memur	2	25
13	»	2	20
9	Umumi Ambar Memuru	1	40
10	Ambar Memuru	2	35
11	» »	1	30
<i>Evrak ve İstatistik Müdürlüğü</i>			
9	Büro Şefi	1	40
11	2 nci Sınıf Mümeyyiz	1	30
12	Memur	3	25
13	»	1	20
<i>Mıntaka Müdürlükleri</i>			
5	Mıntaka Müdürü	3	80
<i>Basın Ateşelikleri</i>			
5	Basın Ateşesi	1	80
6	» »	2	70
7	» »	2	60
8	» » Muavini	3	50
<i>Büro Müdürlüğü</i>			
6	Mütercim	1	Ücret 210
<i>Fen Heyeti</i>			
6	Mütercim	1	210
<i>Dış Yayın Dairesi</i>			
4	Başmütercim	2	300
5	Mütercim	5	280
6	»	9	210
<i>Radio Dairesi</i>			
4	Radio Söz Yayınları Şefi (İhtisas yerl)	1	300
4	Radio Temsil Şefi (İhtisas yerl)	1	300
4	Redaksiyon Şefi (İhtisas yerl)	1	300
6	Radio Yayın Şefi Muavini (İhtisas yerl)	5	210
6	Mütercim	1	210
<i>Turizm Dairesi</i>			
6	Mütercim	2	210
<i>Basın ve Dağıtım Dairesi</i>			
6	Mütercim	2	210
6	Yabancı Dil Bilen Müsahhah	1	210
<i>İstatistik U. Müdürlüğü</i>			
6	3 üncü Umumi Müfettişlik İstatistik Bürosu Müdürü	1	70
<i>Devlet Meteoroloji İşleri U. Müdürlüğü</i>			
5	Meteoroloji Müdürü	1	Maaş 80
6	» »	1	70
13	Asistan	9	20
<i>Maliye Vekâleti</i>			
<i>Levazım ve kıymetliEvrak Müdürlüğü</i>			
13	Memur	1	20
<i>Muntazam Borçlar Umum Müdürlüğü</i>			
13	Memur	1	20

12.	Memuriyetin nev'i	Aded	Maaş
<i>Vergi Temyiz ve İtiraz Komisyonları</i>			
7	Temyiz Komisyonu Raportörü	3	60
8	» » »	3	50
9	Kalem Şefi	1	40
10	Birinci Mümeyyiz	1	35
5	İtiraz Komisyonu Reisi	4	80
6	» » Azası	8	70
7	» » Raportörü	2	60
8	» » »	10	50
9	Kalem Şefi	1	40
10	Birinci Mümeyyiz	5	35
11	İkinci »	10	30
<i>Vilâyetler Varidat Memurları</i>			
11	Tahakkuk Şubesi Şefi	1	30
11	» » Memuru	3	30
14	» » Kâtibi	2	15
9	Varidat Kontrol Memuru	2	40
12	Seyyar Yoklama ve Tahakkuk Memuru	1	25
<i>Vilâyetler Muhasebe Memurları</i>			
13	Muhasebe Kâtibi	2	20
<i>Vilâyetler Tahsilât Memurları</i>			
15	Tahsilât Kâtibi	3	10
Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti			
MERKEZ			
<i>Tetkik Şubesi Müdürlüğü</i>			
13	Memur	5	20
TAŞRA			
<i>Muayene Memurları</i>			
13	3 ncü Sınıf Muayene Memuru	42	20
<i>Memurlar</i>			
13	Memur	97	20
14	»	14	15
<i>Veznedarlar</i>			
13	Veznedar	2	20
<i>Muhasebe Memurları</i>			
13	Memur (Veznedarlık vazifesi de üzerlerindedir)	10	20
13	»	23	20
<i>İhtiyat Memurlar</i>			
13	Memur	4	20
<i>Kolcular</i>			
15	3 ncü Sınıf Kolcu	24	10
Gümrük Muhafaza Genel Komutanlığı			
15	Muhafaza Memuru	100	10
Dahiliye Vekâleti			
<i>Mahallî İdareler U. M.</i>			
13	Kâtip	3	20
<i>Levazım Müdürlüğü</i>			
13	Katip	1	20
Hariciye Vekâleti			
2		2	125
3		5	100
4		3	90
5		1	80
6		1	70
8		2	50
9		22	40
10		31	35
14		9	15

D.	Memuriyetin nev'i	Aded	Maaş
<i>Fürl kadro dışında kalan memurlara ait temsil tahsılatı</i>			
		1	100
		8	50
		6	40
		4	35
		5	30
		6	25
		23	5
Sıhhat ve İştımai Muavenet Vekâleti			
<i>Refik Saydam Merkez Hıfızısıhha Müessesesine bağlı serum çiftliği</i>			
6	Ziraat Mütchassısı	1	70
6	Muallım	1	70
<i>Köy Sağlık Memurları Tedrisat ümleri</i>			
<i>Köy Sağlık Memurları</i>			
			Ücret
Köy Sağlık Memuru		500	20
> > >		300	30
> > >		200	40
Birinci Sınıf Köy Ebesi		500	20
> > > >		400	30
Adliye Vekâleti			
MERKEZ			
<i>Ceza İşleri U. Müdürlüğü</i>			
			Maaş
6	Umum Müdür Muavini	1	70
<i>Teftiş Heyeti</i>			
4	Başmüfettiş	2	90
7	Üçüncü Sınıf Müfettiş	5	60
<i>Adli Tıp İşleri U. Müdürlüğü</i>			
7	Müşahedehane Müdürü	1	60
<i>Adli Sicil</i>			
6	Müdür	1	70
10	Mümeyyiz	1	35
11	>	1	30
12	Kâtip	1	25
13	>	3	20
VİLÂYETLER			
6	{Reis, hâkim, Aza, sulh hâkimi, müddelumumi ve	10	70
8	{muavinleri, icra hâkim ve muavinleri, sorgu hâ-	1	50
10	{kimleri, hâkim muavinleri ve temyiz raportörleri}	5	35
11	Hâkim namzedi ve stajiyer hâkim namzedi	129	30
<i>Hukuk Mezunu Kâtipler</i>			
7	Başkâtip ve Muavinleri	1	60
8	> > >	2	50
<i>Kâtipler</i>			
9	Başkâtip, Başkâtip Muavinleri	26	40
10	Zabit Kâtibi	10	35
15	> > Muavinleri, Kâtip	39	10
<i>Adli Sicil</i>			
<i>Taşra Teşkilâtı</i>			
13	Kâtip	120	20
14	>	120	15
15	>	120	10
11	İcra Memur ve Muavinleri	15	30
12	> > >	3	25
13	> > >	14	20
5	İkinci Umumi Müfettişlik Müşaviri	1	80
5	Üçüncü Umumi Müfettişlik Müşaviri	1	80
5	Üçüncü Umumi Müfettişlik Müşaviri Muavini	1	70
6	Vilâyet ve Komutanlık Mahakim Şubesi Muavini	1	70

D.	Memuriyetin nev'i	Aded	Maazı
Tapu ve Kadastro U. Müdürlüğü			
10	Müdür	5	35
6	Hâkim	3	70
7	»	3	60
11	Tapu Âzâmı	4	30
10	Fen Âmiri	4	35
Maarif Vekâleti			
<i>Maarif Müdürleri ve Öğretmenlerle Memurlar</i>			
4	Öğretmen	20	90
5	»	49	80
6	»	128	70
7	»	83	60
9	»	6	40
11	»	1505	30
12	»	588	25
13	»	159	20
8	Dahiliye Şefi	4	50
9	»	1	40
12	»	15	25
8	Idare Memuru	5	50
9	»	3	40
12	»	61	25
13	»	261	20
14	»	67	15
<i>Rölge Sanat Okulları ile Kız Enstitüleri ve Kız Sanat ve diğer Meslek ve Akşam Okulları</i>			
2	Ordinaryüs Profesör	2	125
3	»	2	100
4	»	4	90
5	Profesör	6	80
6	»	15	70
6	Doçent	2	70
7	»	2	60
8	»	1	50
9	»	1	40
8	Asistan	2	50
9	»	2	40
10	»	3	35
3	Öğretmen	4	100
4	»	14	90
5	»	28	80
6	»	67	70
7	»	130	60
8	»	218	50
9	»	349	40
10	»	422	35
11	»	571	30
12	»	592	25
9	Kâtip ve hesap memuru	3	40
10	»	17	35
11	»	20	30
12	»	70	25
13	»	144	20
14	»	47	15
10	Ambar ve depo memuru	23	35
11	»	39	30
12	»	41	25
13	»	57	20
12	Dahiliye Şefi	1	25
13	»	1	20
<i>Riyaseticumhur Flârmonik Orkestrası</i>			
3	Şef	1	100
6	Âza	1	70
11	»	1	30
12	»	3	25
<i>Güzel Sanatlar Akademisi</i>			
4	Öğretmen	1	90

D.	Memuriyetin nev'i	Aded	Maaş
<i>Yüksek Öğretmen Okulu</i>			
8	Müdür	1	50
11	» Muavini	1	30
<i>Kütüphaneler</i>			
9	Müdür ve Müdür Muavini	4	40
10	» » »	2	35
11	» » »	1	30
13	Memur	15	20
14	»	39	15
15	»	34	10
<i>İlk Tedrisat Müfettişleri</i>			
6	Müfettiş	7	70
7	»	3	60
8	»	8	50
9	»	50	40
10	»	11	35
11	»	72	30
<i>Ankara Dil, Tarih - Coğrafya Fakültesi</i>			
3	Profesör	3	100
4	»	3	90
5	»	9	80
6	»	8	70
7	Doçent	3	70
<i>Konservatuvar</i>			
3	Öğretmen	1	100
4	»	2	90
5	»	2	80
6	»	1	70
7	»	3	60
<i>Ankara Hukuk Fakültesi</i>			
2	Profesör	1	125
3	Profesör	3	100
4	»	1	90
5	»	1	80
6	»	1	70
<i>Siyasal Bilgiler Okulu</i>			
6	Doçent	1	70
<i>Yüksek Mühendis Okulu</i>			
4	Müderriis	2	90
8	Muallim Muavini	6	50
9	» »	16	40
<i>Nafia Vekâleti</i>			
<i>MERKEZ</i>			
<i>Teftiş Heyeti Reisliği</i>			
8	Müfettiş	1	50
<i>Demiryollar ve Limanlar İnşaat Dairesi Reisliği</i>			
<i>Demiryollar İnşaat Fen Heyeti</i>			
6	Yüksek Mühendis	2	70
7	Yüksek Mühendis veya Yüksek Mimar	1	60
8	Yüksek Mühendis veya Yüksek Mimar	2	50
<i>Etüt ve İstikşaf Fen Heyeti</i>			
5	Yüksek Mühendis	1	80
9	Baş Fenmemuru	1	40
<i>Malzeme Fen Heyeti</i>			
6	Yüksek Mühendis	1	70
<i>Limanlar İnşaat Fen Heyeti</i>			
5	Yüksek Mühendis (Müdür Muavini)	1	80
6	Yüksek Mühendis	1	70

D.	Memuriyetin nev'i	Aded	Maaş
	Şoseler Fen Heyeti		
6	Yüksek Mühendis	1	70
	Yapı ve İmar İşleri Dairesi Reisliği		
	Şehircilik Fen Heyeti		
9	Yüksek Mühendis veya Yüksek Mimar	1	40
11	Mühendis veya Fen Memuru	1	30
	Su İşleri Dairesi Reisliği		
	Fen Heyeti		
6	Yüksek Mühendis	1	70
8	»	4	50
9	»	1	40
7	Mühendis	1	60
	Nafia Şirket ve Müesseseleri Dairesi Reisliği		
	Fen Heyeti		
5	Yüksek Mühendis	1	80
6	»	1	70
	Tarife ve Hesap Tetkik Heyeti		
6	Murakıp	1	70
10	Şef	1	35
	Hukuk Müşavirliği		
4	İkinci Hukuk Müşaviri	1	90
	Zat İşleri Müdürlüğü		
	Okullar Bürosu		
8	Şef	1	50
12	Memur	1	25
	TAŞRA		
	Demiryollar ve Limanlar İnşaat Dairesi Reisliği		
	İnşaat Başmüdürlükleri		
5	Şube Mühendisi (Yüksek Mühendis)	4	80
6	Kısım Mühendisi (Yüksek Mühendis)	2	70
8	Yüksek Mühendis	1	50
8	İstimsak Baş Fen Memuru	1	50
	Şose ve Köprüler Yüksek Mühendisleri		
6	Yüksek Mühendis (Mintaka veya Nafia Müdürü olarak kullanılabilir).	5	70
8	Yüksek Mühendis	4	50
9	»	10	40
	Şose ve Köprüler Mühendis veya Fen Memurları		
11	Mühendis veya Fen Memuru	10	30
12	»	26	25
	Yapı ve İmar Yüksek Mühendis ve Yüksek Mimarları		
9	Yüksek Mühendis veya Yüksek Mimar	6	40
10	Yüksek Mühendis veya Yüksek Mimar	2	35
	Yapı ve İmar Mühendis, Mimar, Fen Memuru veya Ressamları		
9	Mühendis, Mimar, Baş Fen Memuru veya Ressam	3	40
11	Mühendis, Mimar, Fen Memuru veya Ressam	1	30
12	Fen Memuru veya Desinatör	1	25
	Sular Şubesi Müdürlükleri		
9	Yüksek Mühendis	11	40
8	Mühendis	1	50
9	»	3	40
8	Baş Fen Memuru	1	50
10	Fen Memuru	6	35
11	»	3	30
12	»	5	25
12	Desinatör	8	25

D.	Memuriyetin nev'i	Aded	Maaş
Münakalât Vekâleti			
MERKEZ			
Hususi Kalem			
12	Memur	1	25
Kara Nakliyat Dairesi Fen Heyeti Müdürlüğü			
5	Mühassıs veya Yüksek Mühendis	2	80
7	Mühendis veya Fen Memuru	1	60
9	» » »	2	40
10	Ressam	1	35
Deniz Nakliyat Dairesi Reisliği Fen Şubesi			
10	Şef	1	35
Kabotoj İşleri Şubesi			
11	Memur	1	30
Beynelmülel Deniz İşleri Şubesi			
8	Müdür Muavini	1	50
10	Şef	2	35
12	Memur	1	25
Liman Hizmetleri Dairesi Reisliği Şu Mahsulleri ve Avcılığı Şubesi			
12	Memur	1	25
Tarife ve Ticaret Dairesi			
5	Mühassıs (Kara)	1	80
5	Mühassıs (Deniz)	1	80
Zat İşleri ve Sicil Müdürlüğü Muamelât Kalem			
13	Kâtip	1	20
Tahakkuk Kalem			
11	Tahakkuk Memuru	1	30
Sicil Kalem			
13	Kâtip	1	20
Seferberlik Müdürlüğü			
12	Memur	1	25
Neşriyat Müdürlüğü			
10	Şef	1	35
TAŞRA			
Trabzon Mıntaka Liman Reisliği			
9	Liman Mıntaka Kontrolörü	1	40
Samsun Mıntaka Liman Reisliği			
9	Liman Mıntaka Kontrolörü	1	40
Komisericiler			
6	Demiryolu Komiseri	1	70
Ticaret Vekâleti			
5	Ticaret Müşaviri	1	80
6	» Ateşesi	1	70
7	» »	2	60
9	Ticaret Ateşesi Muavini	2	40
10	Kâtip	2	35
11	»	2	30
Ziraat Vekâleti			
Hususi Kalem			
10	Şef	1	35
13	Memur	1	20
Teftiş Heyeti			
9	Birinci Sınıf Mufettiş Muavini	2	40
Pamuk İşleri Müdürlüğü Merkez Teşkilâtı			
9	Merkez Propaganda, İstihbarat ve İstatistik İşleri Şefi	1	40
13	Kâtip	1	20

D.	Memurluğunun adı	Aded	Manş
<i>Ziraat İşleri Umum Müdürlüğü</i>			
6	Şube Müdürü	3	70
12	Memur	1	25
<i>Ziraat İşleri Umum Müdürlüğü Vilâyetler Teşkilâtı</i>			
14	İkinci Sınıf Kâtip	12	15
<i>Ziraat Mücadele</i>			
12	Mücadele Teknisyeni	2	25
<i>İslah ve Deneme İstasyonları, Deneme Tarlaları, Üretim ve Örnek Çiftlikleri ve Yonca Tohumu Temizleme Evleri</i>			
13	Mutemet ve Kâtip	1	20
14	Ayniyat Memuru	1	15
<i>Bağ ve Bahçe Ziraat Enstitüsü ve İstasyonları</i>			
12	Birinci Sınıf Mutemet ve Kâtip	4	25
13	İkinci Sınıf Mutemet ve Kâtip	3	20
<i>Makine Mektepleri</i>			
12	Muallim Muavini	1	25
13	Dahiliye Memuru	1	20
<i>Tavuk Yetiştirme İstasyonları</i>			
12	Asistan	4	25
<i>Pamuk İşleri Müdürlüğü Vilâyetler Teşkilâtı</i>			
7	Müdür Muavini	2	60
7	Pamuk Yetiştirme Eksperti	2	60
8	Birinci Sınıf Şef	6	50
9	İkinci Sınıf Şef	3	40
11	Birinci Sınıf Kontrol Memuru	10	30
12	İkinci Sınıf Kontrol Memuru	5	25
9	Birinci Sınıf Mesul Muhasip	2	40
10	İkinci Sınıf Mesul Muhasip	2	35
11	Birinci Sınıf Ayniyat Memuru	2	30
13	Üçüncü Sınıf Kontrol Memuru	5	20
<i>Veteriner İşleri Umum Müdürlüğü Merkez Teşkilâtı</i>			
5	Umum Müdür Muavini	1	80
7	Şube Müdürü	5	60
9	Şube Müdürü Muavini	6	40
10	Şef	1	35
<i>Veteriner İşleri Umum Müdürlüğü Vilâyetler Teşkilâtı</i>			
9	Veteriner Müdür, Kıdemli Muavin Veteriner ve Fen Memuru	18	40
11	Veteriner, Muavin Veteriner ve Fen Memuru	13	30
14	Hayvan Sağlık Memuru	195	15
11	Veteriner	10	30
<i>Bakteriyoloji ve Seroloji ve Hijyeniye Müesseseleri</i>			
5	Mühassıs Müdür	1	80
6	Müdür Muavini	1	70
9	Üçüncü Sınıf Şef ve Birinci Sınıf Asistan	3	40
13	Muhasebe, Kültür, Ayniyat, Ambar Memuru ve Kâtip	7	20
14	Müvezzi	2	15
<i>Zootekni Müesseseleri</i>			
9	Şef	3	40
10	Hara Şef Muavini	1	35
11	Hara Veteriner ve Laboratuvar Memuru	1	30
<i>Ayır Depoları</i>			
13	Mürebbi, Muhasip, Ayniyat yardımcısı ve Kâtip	12	20
13	Muhasip	1	20
<i>Merinos Teşkilâtı</i>			
9	Merinos Yetiştirme ve Hastalıklar Mühassısı	1	40
9	Merinos Yetiştirme Kontrol ve Muhasebe Memuru	1	40
<i>Orta Ziraat Mektepleri</i>			
6	Orta Ziraat Mektebi Muallimleri	5	70
13	" " " Muhasebe Memuru ve Mutemet	2	30
14	Orta Ziraat Mektebi Ayniyat Memuru	2	15

D.	Memuriyetin nev'i	Aded	Maaş
<i>Yüksek Ziraat Enstitüsü</i>			
1	Ordinaryüs (Sınıf 1)	13	150
2	» (» 2)	12	125
3	Profesör (» 1)	17	100
4	» (» 2)	13	90
5	Doçent (» 1)	2	80
6	» (» 2)	19	70
7	Şef	20	60
9	Asistan (» 1)	12	40

Teknik Ziraat ve teknik Bahçvanlık Okulları

4	Öğretmen	5	90
5	»	4	80
6	»	5	70
7	»	5	60
8	»	8	50
9	»	7	40
10	»	5	35
11	»	5	30
10	Memur	7	35
11	»	6	30
12	»	4	25
13	»	5	20

Pamuk İşleri Müdürlüğü

5	Mühassıs	1	Ücret
9	Mesul Muhasıp	1	260
13	Grafik Memuru	1	120
			60

M - Cetveli

Muvazenei Umumiye Kanunu : Madde — 16

[Pansiyoner talebeden alınacak ücretler]

Okulun Adı	Lira	Okulun Adı	Lira
Adana Erkek Lisesi	345	Kayseri »	345
» Kız »	345	Konya »	330
Afyonkarahisar »	300	Kütahya »	300
Antalya »	340	Sivas »	330
Balıkesir »	365	Trabzon »	330
Bursa »	345	Yozgat »	315
Çamlıca Kız »	475	Bursa Kız Öğretmen Okulu	345
Denizli »	300	İstanbul Kız » »	475
Dişarbakır »	345	Aydın Orta Okulu	315
Edirne »	330	Bilecik » »	300
Erenköy Kız »	475	Bolu » »	315
Erzurum »	350	Buca » »	400
Galatasaray »	500	Çanakkale » »	330
Gaziantep »	315	Manisa » »	330
Haydarpaşa »	475	Maraş » »	315
İzmir Atatürk »	400	Niğde » »	300
» Kız »	400	Yalvağ » »	240
Kabataş »	475	İsmetpaşa Kız Enstitüsü	450
Kandilli Kız »	475	Üsküdar Kız Sanat Okulu	400

N - Cetveli

Muvazenei Umumiye Kanunu : Madde — 17

[2005 sayılı kanunun üçüncü maddesine göre pansiyonlarda 1944 mali yılı içinde kullanılacak ücretli memurlar ve müstahdemler kadrosu]

Memuriyetin nev'i	Aded	Ücret
Müzakereci	120	40
»	30	35
»	40	30
İdare Memuru	1	130
»	1	120
»	6	100
»	10	85
»	20	75
»	40	60
»	40	50
»	30	40
Doktor	10	100
»	10	85
»	25	75
»	25	60
Aşçı (Yamağı ile beraber)	10	80
»	10	70
»	20	60
»	20	50
Müteferrik Müstahdem	10	100
»	10	75
»	40	50
»	40	40
Hademe	75	40
»	75	35
»	100	30
»	150	25
»	350	20

O - Cetveli

Muvazenei Umumiye Kanunu : Madde — 18

[Ordu ihtiyacı için Milli Müdafaa mükellefiyeti yolu ile alınacak hayvanların asgari beden ölçüleri ve vasatı fiyat cetveli]

Asgari beden ölçüleri ve vasatı fiyat cetveli

Hayvanın hizmeti	Nev'i	İstifa Mt.	Çekme servisi Mt.	Vasatı fiyat Lira
Süvari saf bineği	Beygir	1,43	1,60	405
Top bineği	»	1,40	1,57	275
Satır binekler	»	1,38	1,53	250
Sahra top (dip) ağırlığı en aşağı [500] kilo	»	1,55	1,75	650
Sahra top (çengel ve şıvgar)	»	1,50	1,70	600
Dağ top	Katır	1,43-1,50	1,63	510
Süvari makineli beygiri	Beygir	1,35	1,50	255
Nakliye koşumu	»	1,30	1,47	240
»	Katır	1,30	1,47	280
Makineli	Beygir	1,30	1,45	215
»	Katır	1,30	1,45	285
Mekkâri	Beygir	1,30	1,42	190
»	Katır	1,30	1,42	245
Top koşumu mandası	Manda			355
Araba koşumu mandası	»			315
Top koşumu öküzü	Öküz			330
Araba koşumu	»			260
	Deve			440
	Eşek			70

P - Cetveli

Muvazenei Umumiye Kanunu : Madde — 18 [Motörlü vasıta takribi fiat listesi]

Vasıtanın ismi	Takribi fiatı Lira	Vasıtanın ismi	Takribi fiatı Lira
Otobüs	9 000	Sepetli motosiklet	1 500
Arazi binek otomobili	9 000	Sepetsiz »	1 000
Arazi kamyonu	10 000	Cadde kamyonu	10 000
Arazi kamyoneti	8 000	Cadde kamyoneti	9 000
Zirai traktör	10 000	Küçük binek otomobili	5 000
Seyyar tamirhane	20 000	Büyük » »	8 000
Benzin tankı	12 000	Yarım tonluk pikap (kaptıkağı)	4 000
Arazöz	10 000	Cerre mahsus ağır traktör	20 000

R - Cetveli

Muvazenei Umumiye Kanunu : Madde — 19 (Masraf tertiplerinden yapılacak sarfiyata ait formül)

F.	M.	Tahsisatın Nev'i	Hangi hizmetlere sarf olunabileceği
Büyük Millet Meclisi			
1	3	Dıvanı rıyaset âzası tazminatı	Tediye 1757 sayılı kanun gereğince yapılır.
2	1	Muvakkat tazminat	Toptan verilir.
21	1	Beynelmilel Parla- mentolar Türk grupunun masraf- ları	Bu para grup resinin emrine verilir.
Rıyaseti Cumhur			
37		Müstahdemler üc- retü	Rıyaset Dıvanınca tasdik olunacak kadroya göre sarf olunur.
Rağveکہalet			
71	4	Diğer işletme ve idare masrafları	İşçi gömlek ve tulumlarıyla (müteferrika, mefruşat, tenvir, teshin, kırtasiye, matbu ev- rak ve defterler, pul, posta ve sevk bedel üc- ret ve masrafları ve kira bedelleri ve sair işletme masrafları bu tertipten verilir.)
Devlet Şûrası			
82	3	Tenvir	(Asansör motörü sarfiyatı dâhildir.)
Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü			
103		Melbusat	Teknik memur ve atelye müstahdemlerinin dahili mesai gömlekleri ve iş elbiseleri be- delleri dâhil;
105		Nesriyat, turizm ve propaganda mas- rafları	Nesriyat, telif, tercüme, makale, kâğıt, klişe tabı ücret ve bedelleriyle iç ve dış nesriyatı takip ve tesbit masrafları, kitap ve abone bedelleri, sinema ve fotoğraf makineleriyle film ve plâk imali ve doldurulması ve bun- lara müteferri echize, makine edevat ve saire mubayaası ve kirası ve plâk doldurma atel- yeleri tesis ve kira masrafları, depo kirası ve film stüdyoları tesis ve kira masrafla- rıyla her türlü Stüdyo alet ve malzemesinin mubayaa ve kira bedelleri, film senaryosu ile repertuvar ve plâkların kontrolü, senar- volar ve filimler hazırlamak ve hazırlatmak, turizm işlerinin tetkiki, teşvik, tanzim ve murakabesi masrafları, her türlü propagan- da masrafları ve bu maksatla seyahat ettiri-

106/A Ajans dış muhabir-
leri her türlü ücret
ve masrafları

107 1 Ankara Radyodü-
füzyon istasyonu
ve stüdyoları

108 1 Umumi masraflar

2 Daimi ve muvakkat memuriyet har-
cırahları

112 Kongre ve konfe-
ranslar ve millet-
lerarası temaslar

115 Çeşitli yardımlar

Devlet Meteoroloji İşleri Umum Müdürlüğü

149 1 Nakil vasıtaları
masrafları

151 Melbusat

lecek olanlara ve mihmandarlara verilecek harcırah ve sair masraflarla misafirlere her türlü izaz ve ikram, neşriyat, turizm ve propaganda işlerinin icabettirdiği diğer bilûmum masraflar, fotoğraf, film gibi teknik iş-
lerde vazifeleri sırasında kazaya uğriyacakların ve hastalanacakların tedavi ve mualece masrafları.

Toptan Anadolu ajansına verilir.

Ankara Radyodüfüzyon ve stüdyoları her nevi işletme masraflarıyla tamiri, telefon ve elektrik cereyan bedelleri ve tenvir ve teshin masrafları, ses, saz ve temsil sanatkâr-
larıyla konferansçıların ve söz artistlerinin ve ecnebi dil-
lerle neşriyat için tanzif edilenlerin yevmiyeleri, umumi konserlerde giyilmek üzere saz ve ses artistlerine mahsus, stüdyo demirbaş elbiseleri, musiki ve temsil sanatkâr-
larının tedavi ve mualece masrafları ve bilûmum eşyaya, alât, fennî malzeme ve musiki eşyası mübayaa, tamir, nakil ve kiralama bedelleri, radyo konferans, program ve saire neşriyatının malzeme ve tabii masrafları ve radyo iş-
letmesine ve etüd ve plân işlerine müteallik her türlü mas-
raflarla stüdyo ve istasyonların icabettirdiği sair masraf-
lar ve istasyon ve stüdyodaki teknisyenlerden vazifeleri sırasında kazaya uğriyacakların veya istasyondaki va-
zifelerinin mahiyeti icabı meslekî arızaya mâruz kalacak-
ların ve hastalanacakların tedavi ve mualece masrafları, radyo müsabakaları masrafları, müteferrika, mefruşat, kırtasiye, defterler ve matbu evrak bedelleri.

Basın ataşeliklerinin her türlü posta, telgraf, telefon, muhabere ve tesis masraflarıyla, melbusat, demirbaş, mefruşat müteferrika, tenvir, teshin masrafları ve kira bedelleri ve buna müteferri diğer idare masrafları.

Memur ve müstahdeminin daimi ve muvakkat memuriyetleri harcırah ve yevmiyeleri.

Memleket içinde ve dışında yapılacak matbuat ve turizm kongre ve konferanslarına ve temaslarına memur edileceklerle verilecek harcırah ve sair masraflarla aynı sebeplerle davet olunacak kimselerin zaruri ve sair masrafları ve beynelmilel matbuat, radyodüfüzyon ve turizm teşekkülleriyle meslekî temas ve münasebet-
lerin icabettireceği bilûmum masraflar.

Turizm iş ve teşekküllerine, alelûmum neşriyata, film ve plâk imaline, radyo müzik ve temsil daimî sanatkâr-
ları teavün sandığına yardım.

Vesait işe kâfi gelmediği takdirde harîçten tutulacak nakil vasıtalarının kira bedelleri de bu tertipten verilir.

Merkezin hademe, bekçi ve diğer müstahdemlerine alınacak elbise ve ayakkabı bedelleriyle teknik memur ve ayakkabı bedelleriyle teknik memur ve atelye müs-
tahdemlerinin dahili mesai gömlekleri ve taşra bek-
çilerinin elbise ve ayakkabıları bedelleri dâhildir.

F. M. Tahsisatın Nev'i

Hangi hizmetlere sarf olunabileceği

153	Meteoroloji istasyonları tesis ve tamirleri	Merkez ve taşrada yapılacak ve kurulacak sabit, muvakkat ve seyyar istasyonların tesisat masrafı olup yapılacak tesisata ait her türlü malzeme ve bu işlere ait alet mübayaası, nakliye, ambalaj, tamir ve her türlü kimyevi ve sıhhi ecza ve ilaçlarla bina ve arazi mübayaası ve istimlak bedelleri ile yapılacak her nevi telefon ve elektrik ve su tesisatı masrafları ve diğer harç, pul, proje ve mukavele masrafları ve merkez ve taşrada yapılacak bölümün tamirat masrafları ve tesisata memuren gönderilecek müstahdelerin yol masrafları ile bir günlük asıl ücretlerinin yarısını geçmemek üzere verilecek yevmiyeler bu tertipten verilir.
154	Her türlü raset, telli ve telsiz muhabere ve dinleme alet ve cihazları ve malzemesi satılması, tesis, kontrol, tamir ve işletme masrafları seyyar istasyonların işletme tamir ve karoseri imali masrafları	Merkez ve taşra için alınacak telsiz ve her türlü muhabere ve dinleme ve işaretleme «heliyosta projektör ve emsali aletler» alet ve cihazlarının mübayaası, tesis, nakliye, montaj enstallasyon, tecrübe, işletme, tamir, tamirhane alet ve levazımı ve masrafları ile telsiz cihazları, raset parkları istasyonları için lazım olan barakaların ve siperlerin yaptırılması veya satın alınmasına ait masraflarla diğer her türlü raset malzeme ve aletleri ile fenni malzeme ve aletlerin mübayaası, tesis, tecrübe, kontrol, tamir ve nakliye masrafları ile bu işlerde kullanılan bölümün edevat, malzeme ve ecza bedelleri «tamir ve atelye işlerinde hariçten çalıştırılacak amele yevmiyeleri, seyyar ve muvakkat meteoroloji istasyonlarında yatırım, vivim ve işgimi ve çalışmalara müteallik esya ve edevatın mübayaası ve bunların nakil masrafları» telsiz cihazları ile raset istasyonlarının ve raset ve fen aletlerinin tesis, montaj, enstallasyon, işletme, kontrol ve tecrübeyle tamirleri için izam olunacakların ve seyyar meteoroloji istasyonlarına memur edileceklerin harcırahları, seyyar istasyonların nakil vasıtalarının işletme, nakil, sevk, muhafaza, temizlik masrafları. Seyyar istasyonların nakil vasıtalarının tamiri ve karoseri imali masrafları
155	Meteoroloji Meslek Mektebi kurs ve staj masrafları	Meteoroloji meslek mektebi, kurs ve stajların idare, tedris ve imtihan masrafları ile mektebe alınacakların, kurs ve staj görecek memurların azimet ve avdet zati harcırahlarıyla mektepte, kursta ve stajda bulundukları müddetçe kendilerine yevmiye 225 kuruşu geçmemek üzere verilecek maktu yevmiye, mektepte ve kursta muallim olarak çalışacakların ücretleri ve bunlardan hariçten getirilecek olanların zati azimet ve avdet harcırahları, mektep ve kurs için kitap, broşür, harita ve grafik ve sair yazdırma, yaptırma ve bastırma bedeli ve masraflarıyla mektep ve kurs için alınacak alet ve her türlü levazım mübayaası, nakliye, tamir ve muhafaza masrafları. Meteoroloji teşkilâtının vazifeleriyle ilgili teşekküllerde meteoroloji bilgisi öğretmek üzere gönderileceklerin harcırahları da bu tertipten verilir.
156	Nesir, baskı, kitap, mecmua ve abone bedel ve masrafları	Her türlü kitap, risale, gazete, mecmua mübayaası ve abone bedelleri ile bastırılacak olan bütün broşür, kitap, risale, harita, levha, grafik, talimatname, izahname, günlük, haftalık ve aylık ve yıllık bülten ve müteferrik bütün nesriyat ile defter, cetvel ve sairinin tabi ve nesir masraflarıyla telif, tercüme, tersim, istinsah, teksir masrafları.

Maliye Vekâleti

198	1	Tesbit, tevzi ve mübadil işleri	Devlete ait gayrimenkullerin tesbit ve tevzi işlerinde çalıştırılacakların ücret, harcırah, yevmiye ve huzur hakları, tesbit ve tevzi komisyenlerinin fennî âlât, malzeme, madda, kırtasiye, demirbaş, mahrukat, kira, nakliye ve emsali masraflarını; tesbit ve tevzi işleri için kadastro fen memuru yetiştirmek üzere tapu ve kadastro ve fen kursunda okutulacak memurların harcırah ve yevmiyeleri ile öğretim ve idare masrafları.
	2	İstimlâk ve satın alma bedel ve masrafları	Vergi borçlarına karşılık Hazinece alınmış ve alınacak gayrimenkullerin nakden ödenecek bedelleriyle bunların icra, vergi ve diğer masrafları ve istimlâk edilmiş ve edilecek gayrimenkullerin bedeli.
	3	Menkul ve gayri menkul mallar umumî masrafları	Tahmin, ilân, satış ve tescile müteallik bütün masraflarla millî emval ve sahihsiz malların idaresine ait bircümle masraflar (İflû-kümet konakları ile maliye şubeleri binalarının ve memur evlerinin plânları için açılacak müşabaka ikramiyeleri ve masrafları ile Devlet ve âmmî malları ve sahihsiz malların idaresi hakkındaki kanunun ihzârı masrafları dâhil) tahakkuk etmiş ve edecek harç ve resimlerle tescil ve tescil için mahallerine gidecek memurların harcırah ve zaruri masrafları ve millî emval ile sahihsiz malların idaresine müteallik müteferrik masraflar.
199		Tamir masrafları	Müstakil inşaat mahiyetinde olmamak üzere yapılacak ilâve, tadil ve tesislerle ilân ücretleri, sürveyyan, fen memuru, mühendis, mimar, bina tamircisi, kaloriferci ve elektrikçi gibi müstahdemlerin ve dânyanların imar ve ihya işlerinde istihdam edileceklerin ücret ve harcırahları, malzeme mübayaası, nakil ve muhafaza masrafları.
200	4	Vergi kanunlarının tathiki için köylere gönderilecekler	Vergi kanunlarının tatbiki için köylere gönderilecek memurlar harcırahı ile hayvanlar vergisi yoklamasına ve kaçak hayvan takibine gönderilecek cavs, onbaşı ve erlerin her nevi nakil masrafları.
201	4	Mahkeme harçları	Mahkemelere ve icra dairelerine ödenecek harç, resim, vergi, her türlü masraflar, hakem ve ilân ücretleri, muvazenei umumiyeye dâhil daireler leh ve aleyhinde ikame olunan dâvaların ve icra takiplerinin istilzam edeceği her türlü masraflarla aleyhe neticelenen dâvalarda ilâm ile diğer tarafa ödemek mecburiyeti tahmil edilen mahkeme masrafları bu tertipten ödenir.
204	1	Ücretler	Okul öğretmen, idare memurları, müstahdem-min maaş ve ücretleriyle İstanbul memurları kurs tedris ücreti bu tertipten verilir.
	2	Umumi masraflar	Okul talebelerinin yiyecek, giyecek, içecekleriyle bunların icabetiirdiği nakil masrafları, okul talebelerinin harçlıkları kursa getirilecek memurlar yevmiyesi, okul talebelerinin defter, kalem, lâstik, ders levazımı, spor ve beden terbiyesi hareket ve müsabakaları, hamam, traş, ilâç, tedavi, cenaze, çamaşır için sabun, çivit, soda, mülûl talebelerin memleketine iade, tebdilhavâli talebelerin memleketlerine gidip gelme yol masrafları, Ankara'da yapılacak sözlü imtihana girmek hakkını kazananlardan sözlü imtihanda muvafak oluncuların yazılı imtihanlarının yapıldığı vilâyete kadar aydıt yol masrafları. Okul ve kurs talebelerinin kitap ve ders notları için kâğıt, teksir levazımı, derşhane, yatakhane, mutfak, eşya ve malzemesi, kitap telif

- ve tabii masrafları, neşriyat ve konferans ücretleri, idarenin kırtasiye, defter, tesisatıyla demirbaş eşya bedeli ve yeni bina mefruşatı, evrakı, matbuat, yakacak, elektrik, havagazı, telefon tesisatı ve masrafları, cüz'i tamirat ve tesisat ve müstahdeminin giyeceği, bilümmün temizlik ve korunma ve sair idare masrafları bu tertipten ödenir.
- Devlet Borçları**
- 269 Fevkalâde tahsisat karşılıklarından ve 1715 sayılı kanun ve ekleriyle diğer kanunların tesbit ettiği hadler dahilinde çıkarılan Hazine bonolarından doğan borçların faiz ve itfa bedelleri
- 278 Mütakaat, dul, yetim maaş ve tahsisatları
- Tasarruf bonoları için amortisman sandığına hesap hulâsaları üzerine bu sandığa verilecek ücret ve masraflar dâhildir.
- İstiklâl harbi mülklerinin nakdi mükâfatı bu tertipten verilir.

Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti

- 288 3 Tenvir
4 Teshin
- 288 } 5 Mütferrika
289 {
- 291 1 Posta, telgraf ücretleri
295 Melbusat
- 297 Nakil masrafları
- 298 5 Kaçak eşya satış masrafları
- 300 2 Nispeti kanunla tâyin edilmiş olan ikramiyeler
- 301 İnşa ve tamir işleri
- Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti (Muhafaza Genel Komutanlığı kısmı ile beraber binanın tevvir ve teshini ve odacılarla karargâh erlerinin yıkanma ve temizliği ve asansörlerle su motorlerinin cereyan sarfiyatına ait elektrik mahrukat ve havagazı masrafları da bu tertipten verilir.
- Merkez ve vilâyetlerin müteferrik masraflarına ait olup vekâlet binasındaki Muhafaza Genel Komutanlığının şehir suyu ile donanma masrafları da bu tertipten verilir.
- Gümrük Muhafaza Genel Komutanlığı ücretleri de bu tertipten verilir.
- Müstahdem ve kollarının elbise, ayakkabı, kaput, muşamba, çizme, eldiven, iş gömleği, deri elbiseleri bu tertipten verilir.
- Merkez ve gümrüklerce nakledilecek olan eşyanın nakil ve bendiye ücret ve masrafları ile gümrük muamelelerinde kullanılmak üzere alınacak kursun mühür ve ip masrafları bu tertipten ödenir.
- Kaçak eşyanın satışına ait her türlü masraflar ile 1918 sayılı kanunun 21 nci maddesi gereğince kaçak eşya müzayede ve satışında hazır bulunacak âzaya ve eşyanın mahiyet ve kıymetini tâyin ve takdir için davet olunacak ehlihibreye ticaret ve sanayi odaları nizamnamesi gereğince ticaret odası bulunmayan yerlerde belediyece takdir olunacak nispet ve miktar üzerinden verilecek ücretler de bu tertipten verilir.
- 1918 sayılı kanunun 3777 sayılı kanunla değiştirilen 60 ncı maddesi gereğince verilecek ikramiyeler.
- (A. 1 000 lira ve aşağı inşa, tesise ve tamir işleri, satın alınacak veya istimlak edilecek arsa veya binaların bedelleri ile istimlak ve harç masrafları dâhildir.)
- (B. Cenup demiryolları idaresince geçen yıl inşa edilerek Hazineye devrolunanlar ile bu yıl içinde inşası ikmal olunarak devredilecek gümrük memurlarının ikametlerine mahsus binaların inşa masrafına bir yardım olmak üzere bunların maliyet fiatlarına göre Munkulât Vekâletiyle müştereken tâyin ve tesbit edilecek ve maktuân verilecek paralar da bu tertipten ödenir.)

Bu tertipten Cenup Demiryolları

			İdaresine beher ev için üçer bin lira peşin olarak verilebilir. (C. B fıkrasındaki memurların ikametine mahsus binalar emanet suretiyle yaptırılabilir.)
302	4	Umumi masraflar	Kurs kitaplarına ve bültenine ait baskı, cilt, kâğıt ve diğer malzeme ve neşir masrafları ile kurslarda talim ve tedrise ait filim ve benzeri eşya ve malzemeleri bedeli vesair masrafları, kursa müteallik eserlerin yazı ve yazdırma ve tercüme ücretleri ve imtihan masrafları bu tertipten verilir.
303		Pasif koruma masrafları	Gümrük muhafaza Genel Komutanlığı teşkilâtına ait olan masraflar da bu tertibe dâhildir.
305		Kitap ve mecmua bedelleri ve yazma ve tercüme ücretleri	Bastırılacak kitap, mecmua ve genel yazıların baskı, cilt, kâğıt ve diğer masraflarıyla yazma ve tercüme ücretleri bu tertipten verilir.
306		Staj masrafları	Staj için yabancı memleketlere gönderilecek müfettiş ve müfettiş muavimleriyle yüksek tahsilini bitirmiş olup yabancı dil ve gümrük muamelelerini bilenlerden yabancı memleket gümrüklerine staja gönderilecek memurların harcırahları bu tertipten verilir.

Gümrük Muhafaza Genel Komutanlığı

317		Matbu evrak ve defterler	(Tabi ve teclit malzemesi, alât ve edevat ve müstehlek mevat mubayaa, tamir bedeli, kitap ve risaleler ve harita mubayaa, teclit ve kornej, telif ve tercüme masrafları dâhildir).
322	1	Tayinat	(Kara ve deniz subay, erat, Harbiye ve Harekât talebelerinin iasesi, seyyar fırın ve mutfak ve temizleme makinalarının satın alınması, yaptırma, tamir ve işletme masrafları, iase maddelerinin temizlenme, havalandırma, öğütme, mutfak ve ambarlardaki iase maddelerinin muhafazası için dolap ve ranza yaptırılması ve tamiri ve hava dolabı ve malzemesinin satın alınması, tesisi, tamir ve işletmesi ile hava dolabı olmayan yerlerde soğuk hava masrafları, ekmek sacı mubayaa ve tamirleri ile ekmek pişirme ücreti ve pişirmek için kullanılacak her nevi mahrukat ve bulgur kaynatma ve sair masrafları, kavurma imal ücretleri, fırın, mutfak ve zephire işlerinde kullanılacak malzeme ile iase maddelerinin muhafazasında kullanılacak çuval, sandık, bidon, tenekenin satın alınması ve tamir masrafları, iase maddelerinin ambalaj masrafları, mutfak ve yemek takımlarının kalay ırsadır, pamuk ve sair masrafları, erzakın muayene, tahlil masrafları ile levazımı muayene komisyonları ve kimyavahaneleri için satın alınacak alât ve edevat ve ecza masrafları ve bunların tamir ve muhafaza masrafları ve su tasfiyesi için satın alınacak alât ve edevat bedelleriyle kurdurma ve tamir masrafları hastane ve revirlerde bulunacak hasta eratin masrafları, revir ve mutfaklardaki dolapların ve yemek kapları ile mutfak malzemesinin temizlenmesinde kullanılacak soda ve sabun masrafları ve 4367 sayılı kanun hükümleri dâhilinde muhafaza ve muamele memurlarına verilmekte olan (25) lira tayin bedeli bu tertibe dâhildir.

2 Yem

(Subayların zafî hayvanlarıyla mini hayvanların iasesi, erpa kırma ve ezme ve temizleme makinelerinin mubayaa, tesis ve tamir masrafları ve haricte kurduracak arpa

			kırdırma ve ezdirme ücretleri, yem tevzi ölçeği, arpa ve saman çuvalları ile saman hararlarının satın alınma ve tamirleri, çayır biçme alât ve edevatı ile ot, saman balya makineleri ile tellerini mubayaa, tamir ve kiralamaya ve çalıştırılacak işçilerin yevmiyeleri, 3310 sayılı kanun mucibince askeri hizmetlerde kullanılacak köpeklerle yavrularının iase masrafları, erat iasesi için ayakta satın alınacak etlik hayvanların kesilinceye kadar işçileri ve çoban yevmiyeleri bu tertibe dâhildir.)
3	Mahrakat, ve teshin	tenvir	(Kara ve deniz subay ve askeri memurlarıyla harbiye ve lise talebesi ve eratin kanuni mahrakat istihkakları, subay, memur ve muhafaza memurları odalarının tenvir ve teshini, soba, mangal ve teferruatının satın alınması, tamirleri ve kurdurma masrafları ile kurdurma için satın alınacak malzeme masrafları, ampul, bilûmum lâmba, fener gibi tenvirat malzemesi alım, tamir ve tesis masrafları 3310 sayılı kanun mucibince askeri hizmetlerde kullanılacak köpeklerle bunların yavruları için bûzumunda sarfedilecek odun ve gaz masrafları bu tertipten verilir.)
323	1	Melbusat	(Kara ve deniz subay ve askeri memurları, harbiye ve lise talebesiyle kara ve deniz eratinın ve muhafaza memurları ile bilûmum deniz vesaiti müstahdemleri ve kara telli ve telsiz muhabere makinistleri ile odacı, şoför ve bekçi melbusatı ve 3944 sayılı Teşkilât Kanununun 7 nci maddesi mucibince sivil kıyafetle vazîfelendirilen muhafaza memurları ile mıntaka, kısım âmirlerine verilecek ellîşer lira elbise bedeli ve vapurların muayenesinde memurlara verilecek tulum elbise, çizme, ve bilûmum melbusatın muayene ve tahlil masrafları ve muayene için satın alınacak alât, edevat ve ecza masrafları, spor elbiseleri ve melbusatın muhafazasında kullanılmak üzere alınacak naftalin masrafları.)
	2	Techizat	(Harbiye ve lise talebesi ile kara ve deniz eratinın ve 2893 sayılı kanuna göre muvazaf sınıfa geçecek subaylar ile harp okulu nu ikmal edecekler e verilecek yüz ellîşer lira techizat bedeli, mıntaka ve kısım âmirleri ile muhafaza memurlarının techizatı, spor techizatı, peksimet torbası, arka çantası, kilim, battaniye, kar gözlüğü, gemici feneri, palaska takımı, tüfek kayışı, yatak ve karyola takımları, boru ve trampet, matra, yangın söndürme alât ve malzemesi, mutfak ve sofr takımları ile yemek ve su kapları, dikiş, kundura ve araç makineleri ile yedek edevatı ve bunlara ait malzeme, çadırlar, hamam ve tras, kunduracı ve araç takımları ve heybesi, alelûmum tartı âletleri, işbu techizatın ve malzemenin mubayaa ve tamirleri ile muayene ve tahlil masrafları bu tertipten verilir.)
324		Harp levazımı ve techizat masrafları	(Pırıldak, ıgıldak, telefon, santral, telsiz ve muhabere şebekelerinin bilûmum masrafları dürbün, paratoner, talim ve terbiyeye mütaallik demirbaş ve miadlı malzeme, kara ve deniz kuvvetlerinin bilûmum silâh, mühimmat ve techizatı harbiye ve fenniyelerinin mubayaa, tamir, tathir ve sair masrafları, velenese, eğer, koşum takımı, yem torbası, yular ve sapı, kaşığı, gebre, fırça, sünger, kolan, paybent, köstek, nal ve mih, tavla halatı, belleme, çul, nalbant takımı ve heybesi ve ocak-

F.	M.	Tahsisatın Nev'i	Hangi hizmetlere sarfolunabileceği
			ları, mekâri yük semerleri ve organları, ancak tatbiki için lüzum görülecek kömür mübayaası ve sair malzemenin mübayaası ve tamirleri bu tertipten verilir.)
325		Ecza ve sıhhi malzeme masrafları	(Harbiye ve lise talebesi ile erat ve muhafaza memurlarının, deniz kaptan ve mürettebatının ecza ve sıhhi malzemesi, ecza ve malzeme konacak mevzuatı ve teferruatı, etüv makinesi ile sandığı, askerî hastanelerde tedavi edilecek subây, talebe ve eratin tedavi ve iyeleri için Millî Müdafaa Vekâleti emrine verilecek 960 lira bu tertipten verilir.)
326		Veteriner ecza ve malzeme masrafları	(Kıtaat hayvanlarının veteriner ecza ve malzemesi ile sâri hastalıklarda tedabir itilâzı için icâbeden malzeme, ecza ve malzeme konacak mevzuat ve teferruatı, hayvanların sıhhi temizliklerinde kullanılacak sabun ve sair temizlik malzemesi.)
327		Hayvan mübayaası ve tazmini	(2449 ve 3310 sayılı kanunlara göre bilûmum binek, cer ve tahsil hayvanları ile hizmet köpeklerinin satın alınması ve 1841 sayılı kanuna göre subaylarla 3944 sayılı Teşkilât Kanununun 8 inci maddesi mücibince atlı memurların vazifeden mütevellit ölen ve sakatlanan zâtî hayvanlarının tazmin bedeli.)
328		Nakil masrafları	(Eslîha, mühimmat, eşya, malzeme, erzak, mahrukat ve bilcümle mevaddın nakliye, tahmil ve tahliye masrafları, askerî talebe, erat ve hayvanların her nevi vesaitle nakliye masrafları, tedavi ve tebdilhava zamanında bir yere gidecek subaylarla, askerî memur ve talebe ile eratin yol masrafları ve memleket dâhilinde ücretli müesseselerde tedavi masrafı ve yürüyüş halindeki kıtaların subayları ve askerî memurları ile eratin ibate ve bunların hayvanlarının ahır masrafları, ardiye, bendiye, ıstalya ve ambalâj masrafları ile üst subaylar ve subayların binmelerine mahsus hayvanlar hakkındaki 24 mart 1330 tarihli nizamnamenin 13 üncü maddesine göre verilecek hayvan nakliye ücreti ve askerî mahkemelere celbolunacak subay, erbaş, er, memur ve müstahdemlerin yol masrafları bu tertibe dâhildir.)
329	2	İşletme ve tamir masrafları ve kira bedelleri	(Kara ve deniz vasıtalarının tamirleri, tamirata ait malzemeleri, yedek parçaları, demirbaş, mukannen ve müteferrik levazımına mütaallik masrafları, atelyeler için lüzumunda alınacak alât, edevat ve takımlarla atelyeler haricinde tamir ettirilecek kara nakil ve deniz muhafaza vasıtalarının tamirat bedelleri, atelyeler için haricîden tutulacak bilûmum usta, işçi, çarık yevmiyeleri bu tertipten verilir. Vesaitin işletme malzemesi, tahlisiye ve nakliyesi, işletme malzemesinin muhafazası için satın alınacak yağ gemisi, layter, duba, ve bidonların mübayaası, kaşak takibinde kullanılmak için haricîden tutulacak nakil vasıtalarının kira, tamir ve tazmin masrafları.)
331		İnşaat ve tamirat işleri	(2500 lira ve daha aşağı inşaat, tesisat ve tamirat, kuyu açtırılması ve temizlettirilmesi. Satın alınacak veya istimlak edilecek arsa ve binaların mübayaası, istimlak ve harç masrafları.)
332	3	Umumi masraflar	(Kurs kitaplarının ve bültenlerinin her türlü neşir masrafları ile talim ve tedrise ait film ve diğer her türlü levazımın mübayaası ve tamir masrafları.)

Dahiliye Vekâleti

- 346 2 Mefrûsat ve demirbag
3 Tenvir
361 3 İdare masrafları, ders notlarının yazdırma, çoğaltma ve bastırma masrafları
5 Dahiliye meslek kursu talehesi umumî masrafları
- Vilâyetler evinin tesisatıyla meydanın tanzim ve tesviyesi masrafları dâhildir. Muharrik elektrik ceryan bedeli dâhildir. İmtihan masrafları dâhildir. İlbas, ayne ve nakden işe, harçlık, tenvir, teshin, kira ve diğer her türlü masraflar dâhildir.

Emniyet Umum Müdürlüğü

- 383 2 Merkez ve vilâyetlerde tesis edilmiş ve edilecek fotoğraf ve daktiloskopi teşkilâtına muktazi her türlü makinelerle teferruatı, fotoğraf camı, filmi, kâğıdı, eczası, tasnif dolapları, çantaları, elektrikli ve elektriksiz cihazların bedelleri bu tertibe dâhildir.
- 387 Tamir işleri 5 000 liraya kadar karakollar, mektepler, polis âmir ve müdüriyet binaları ve diğer müesseselerin küçük yapıları, bina ve arsa istimlak ve satın alma bedelleri, tapu harçları ve bunlara ait diğer masraflar dâhildir.
- 391 Polis mecmuası Emniyet bültenleri, meslekî eserler ve diğer neşir masrafları, telif ve tercüme, yazı ücretleri ve bunlara ait sair müteferrik masraflar dâhildir.
- 396 Prevanatoryom ve sanatoryom masrafları 1 — Memur ve müstahdemler ücret ve harcırahları, amele yevmiyesi, işe masrafları, fennî tesisler ve aletler satın alma ve tamir bedelleri, ilaç masrafları, nakil vasıtaları, melbusat, teçhizat, tamirat vesair bilûmun idare masrafları.
2 — Umum Müdürlükçe hastaların resmî ve hususî sanatoryom ve prevanatoryomlarda tedavileri tensip edildiği takdirde bu işler için yapılması zarurî her türlü masraflar da bu müesseselerle yapılacak mukavele esaslarına göre bu tertipten ödenir.

Jandarma Genel Komutanlığı

- 408 Matbu evrak ve defterler Teclit malzemesi, her türlü kitap ve risale, harita muhayaası ve malzeme masrafı.
- 414 1 Tayinat Eratın, mektep talebelerinin işe masrafı, fırınlarda kullanılacak alât, edevat ve levazım bedeli, hamurkâr, pişirici vesaire gibi işçi yevmiyeleri, işletme ve zahire öğütme masrafları. Sevyar fırın ve ocak muhayaası ve tesis masrafları. İşe maddeleri muhafazalarına mahsus soğuk hava dolabı ve malzemesi bedelleriyle tamirleri masrafları. Mutfak ve yemek takımlarının kalaylanma masrafları. Su tasfiyesi için alât ve edevat bedelleriyle tamir masrafları. İşe maddeleri temizleme makineleri muhayaası, tamir ve tesis masrafları. Mutfaklara muktazi erzak dolapları. Levazım muayene ve tahlil masrafları. Muayene alât edevat ve ecza masrafları. 2615 sayılı kanuna göre arınma masrafları. Hastane ve revirlerin eczaneleriyle kimyahaneye, laboratuvar ve diğer sahihi teşkiller için muktazi her nevi yiyecek ve arınma masrafları, Köpeklerin işesi, erzak nakil masrafları.
- 2 Yem Bütün hayvanların işe ve arpa kırma masrafları. Arpa kırma, ezme ve temizleme makineleri muhayaası masrafları bu tertibe dâhildir.

F.	M.	Tahsisatın Nev'i	Hangi hizmetlere sarfolunabileceği
	3	Mahrukut, tenvir, teshin	Tenvir, teshin ihtiyacı için ocak, fırın, soba, boru tedariki ve tamirat masraflarıyla 2 000 liraya kadar elektrik tesisat ve taşıratı masrafları, subay ve askerî memurların ve mensuplarının er tayin istisnâklarındaki mahrukut ve tenvir bedelleri bu tertipten verilir.
415	1	Melbusat	Dikimevi işçi yevmiyeleri dâhildir.
416		Harp levazım ve teçhizatı bedel ve masrafları	Her nevi eğır takımı, yük ve binek arabası, semer, koşum, mubayaa, tamir ve levazımâtı, Mevcut veya yeniden tesis edilecek olan telefon, helyosta, pırıldak ve telsiz malzemelerinin mubayaa, tesis, işletme ve tamir masrafları. Boru, trampet, musikî alât ve levazımâtı alım ve tamiri. Atrş levazımâtı. Tüfek kayışı, palaska takımı, balta, kürek, kazma ve emsalî ve kılıfı alım ve tamirâtı. Fişek tecrübe masrafları gibi harp teçhizatı ve subay hayvanlarından maada hayvanların nal, mih ve nallama masrafları ve her nevi muayyatiye.
417	2	Tedavi	Hastalanan erlerle müsademede yaralanan jandarma subaylarının askerî hastane ve revirlerinden gayri yerlerdeki tedavi ve işe masraflarıyla sıhhi levazım ve reçete bedelleri ve memleket dâhil ve haricinde ücretli sıhhi müesseselerde tedavi ettirilecek jandarma mensuplarının masrafları.
418		Veteriner ecza ve malzemesi masrafları	Askerî hastane ve revir bulunmayan yerlerdeki hasta hayvanlar için mülkiye veterinerlerinden verilecek reçete üzerine kizum gösterilecek ecza ve haytari malzeme masrafları bu tertipten verilir.
420		Nakil masrafları	Er ve hayvan nakliyesi, silâh, mühimmat, eşya ve malzeme, erzak, mahrukut ve sair bilcümle askerî maddeler nakliyatı, tahmil ve tahliye masrafları, tedavi, muayene ve ilaç ve tebdili zımında bir yere nakledilecek subayların ve askerî mensupların kanun mucibince verilecek yol masrafları. Yürüyüş halinde kıtalar erat ve subaylarıyla askerî memurların ve hayvanlarının ibate masrafları, her nevi ambalâj masrafları da bu tertibe dâhildir.
422		Tamir işleri	5 000 liraya kadar karakol ve buna benzer küçük yapılarla bina ve arsa istimlak ve mubayaa ve tapu harçları vesair masrafları, tamirleri bu tertipten verilir.
423		Mektepler umumî masrafları	Mekteplerin tenvir, teshin, müteferrika ve mefruşat ihtiyacı. Ocak, soba, fırın, boru tedariki ve tamirâtı, 2 000 liraya kadar elektrik tesisatı ve tamirâtı bu tertipten verilir.
424		Müesseseler ve komisyonlar umumî masrafları	Tenvir, teshin, müteferrika, mefruşat ve sigorta ücretleri bu tertipten verilir.
425		Matbaa masrafları	Müteferrika, mefruşat masrafı bu tertipten verilir.
Hariciye Vekâleti			
437	1	Arsa, bina satılma, yaptırma ve kira bedelleriyle sigorta, belediye vergi ve resimleri ve küçük tamirler	Devlet malı binaların sigorta ücretleriyle belediye vergi ve resimleri ve mukavelemeleri mucibince icarlı binaların küçük tamirleri bu tertipten verilir.
	5	Diğer masraflar	Tenvir, teshin, kurtasiye, matbu evrak ve defterler, melbusat, müteferrika masrafları ve gazete, kitap ve risale ve bisiklet bedelleri bu tertipten verilir.

F.	M.	Tahsisatın Nev'i	Hangi hizmetlere sarfolunabileceği
	6	İane ve İade	Ecnebi memleketlerde bulunan tebaadan kudreti olanlara memlekete avdetlerinde istirdat edilmek üzere verilen iade paralarıyla kudreti olmayanlara iase ve memlekete avdetleri için iane olarak verilen paralar ve ecnebi memleketlerde ölen tebaanın tecviz ve tekfini için ihtiyar olunan masraflar bu tertipten verilir.
440	2	Telefon ve diğer muhabere ücret ve masrafları	Elçilik ve konsoloslukların maaş, elçilik ve konsolosluklardan gönderilecek kanğılara hüsulâtı ile avans bakiyeleri ve emanet paralar için ihtiyar edilecek her türlü banka masrafları ve telgraf ve posta ücretleri ve vekâlet, elçilik ve konsoloslukların posta, telgraf, telefon tesis ve mükâleme ücret ve her türlü masrafları bu tertipten verilir.
441	2	Diğer nakil vasıtaları	Vekâlete ait ikinci otomobille kâtibi umumîliğe ait otomobilin ve vekâlet motosikletlerinin işletme ve tamir masrafları bu tertipten verilir.
442	2	Muvakkat memuriyet harcırahı	Muvakkat memuriyetle veya kurye olarak harice gönderileceklerin harcırahları bu tertipten verilir.
445		Kongre, konferans ve komisyonlar umumî masrafları	Hükûmetlerle muahede ve mukavele akdine memur edileceklerin harcırahlarıyla kongre, konferans ve komisyonların bîlûmum masrafları ve bu teşekküllerde hizmet edeceklerin ücret ve yevmiyeleri bu tertipten verilir.
446		Hakem mahkeme ve heyetleriyle uzlaşma komisyonları masrafları	Hakem mahkeme ve heyetleriyle uzlaşma komisyonlarına memur edileceklerin harcırahlarıyla bu komisyonlarda vazife görecek müstahdemlerin harcırah, yevmiye ve ücretleri ve komisyonların bîlûmum masrafları bu tertipten verilir.
447		Ecnebi elçilerle misafirlerin izaz ve ikramına taallük eden bîlûmum masraflarla ibate ve ziyafet masrafları ve mühmandarlarının harcırahlarıyla masrafları ve hariciye kışkının bahçe ve tamir masrafları bu tertipten verilir.	
450		Pasif korunma masrafları	3502 sayılı kanunun tâyin ettiği şokil ve masraflarla yapılan bîlûmum masraflar bu tertipten ödenir.
451		Bombardımanlar yüzünden binaları yanan, yıkılan ve zarar gören elçilik ve konsoloslukların her türlü masrafları	Elçilik ve konsoloslukların 437 ve 451 inci fasıllarla 440 inci faslın 2 nci maddesine taallük eden masraflar ve nakil vasıtaları izar bedelleri, sığınak inşaa masrafları ve harp halinin icabettirdiği sair her türlü masraflar bu tertipten ödenir.
452		Telif, tercüme, yazı neşir ve abone ücret ve masrafları	Telif ve tercüme ücretleriyle, yazı, tabı ve neşir masrafları, gazete, mecmua, kitap, risale, albüm ve kışçe bedelleri bu tertipten verilir.
453		Matbaa masrafları	Vekâlet matbaasının demirbaş eşya ve ipotidai madde satın alma tamir bedel ve her türlü masrafları ve işletme masrafları bu tertipten verilir.

Sıhhat ve İçtimai Musavenet Vekâleti

462	4178 sayılı kanun gereğince verilecek çocuk zammı	Ücretleri iskân işleri faslından verilmekte olan diğer ücretli memurların yakacak ve çocuk zamları da bu tertiplerden ödenir.
463	4178 sayılı kanun gereğince verilecek yakacak zammı	

473	1	Umumi masraflar	Amele yevmiyesi, hasta ve müstahdemler iagesi, fennî tesisat, demirbaş, makine, aletler ve edevat, malzeme, ilâç, idare masrafları, melbusat, nakil işleri, küçük tamir masrafları, telif, tercüme ve tabettirilecek veya satın alınacak kitap ve risale bedelleriyle sair bilûmunun masraflar mücadelenin mevzuuna göre, bu tertiplerden ödenir.
474	1	>	
475	1	>	
476	1	>	
477		Hastnâler sıhhi ve içtimai muavenet müesseseleri	Amele yevmiyesi, hasta, talebe ve müstahdemler iagesi, fennî tesisat, demirbaş, makine ve aletler, nakliye masrafları, küçük tamir masrafları, ilâç ve malzeme, melbusat ve idare masrafları, vazifeten şehir dâhilinde dolaşacakların zarurî masrafları ve ders için müessesata gidecek talebenin yol masrafları, kitap, risale ve mecmua mübayaaya ve tabii bedelleri, askerlik ve beden terbiyesi dersi vereceklerin ücretleri, yurt ve mektep idare heyetlerince fakirliği ve muhtaçlığı tasdik edilen talebeye senede on bin lirayı geçmemek üzere verilecek şehri ücret ve talebeden hasta ve mülûl olanların memleketlerine iadesi, talebenin tedavi ve ölenlerin cenaze masrafları, Tıp Talebe Yurdu'nun Ankara'ya nakli lüzumu hâsıl olduğu takdirde nakil için ihtiyar edilecek bilûmun masraflar, hastanelerde ecnebi hemşirelere işlerine mukabil her ay maktûan verilecek para, akıl hastalarından taburcu edilenlerin verilerine iadesi ve cüzamlıların nakil masrafları, fakir veremlilere verilecek gıda maddeleriyle ilâç bedelleri, muayene ve tedavi evlerine müracaat edecek fakir hastalara verilecek ilâçlar ile köy öğretmen ve eğitimcilerine hususî kanunu mucibince verilecek âcıl müdâvata mahsus levazımı havi sıhhat çantaları bedelleri, köy ebe mekteplerine getirilecek köylü talebenin işe, ibate, ilhas masrafları ve ayda 75 kuruşu geçmemek üzere verilecek aylıklar ile diğer bilûmun masrafları hizmetin taallûkuna göre bu fasulların ilgili maddelerinden ödenir.
478		Mektep, müessese, yurtlar	
479	4	Tekâmül tedrisatı	Hefzissıhha mektebinde tekâmül tedrisatı görecektaki tababet ve şuaabatı sınıfları mensuplarının harcırahlarıyla tedris zamanına ait ikamet yevmiyeleri ve diğer bilûmunun masrafları
479		Refik Saydam merkez hıfzıssıhha müessesesi ve hıfzıssıhha mektebi	Amele yevmiyesi, demirbaş, fennî tesisat, makine, aletler ve edevat, kimyevi maddeler ve diğer levazım mübayaaya bedelleri, melbusat, idare masrafları, küçük tamir masrafları ve vazifeten şehir dâhilinde dolaşacakların zarurî masrafları, kitap ve risale ve mecmua mübayaaya bedelleriyle tabii ücretleri, hayvan mübayaaya ve iagesi, 3959 numaralı kanunun 6 ncı maddesi mucibince vücutta getirilecek serum çiftliğinin tesis ve işletmesine müteallik masraflarla çiftlikte yapılacak barakalar inşaat bedeli bu fasıldan ödenir.
480		İşkân işleri	Ücret, bekçi ve amele yevmiyeleri, açık maaşı, muvakkat tazminat, dâimî ve muvekkat memuriyet harcırahı - memurlar ve müstahdemler için müfettişler harcırahı, ecnebi memleketlere gönderileceklerin harcırahları, 3335 sayılı kanun mucibince tedavi ve yol masrafı, merkez ve vilâyetler idare masrafları, melbusat masrafları, her nevî nakliyat, kitap, risale tabii ve mübayaaya, telif ve tercüme masraflarıyla fotoğraf bedelleri

		ve harita bedel ve masrafları, hayır cemi-yetleri tarafından iskân hizmetleri için bidayeten yapılan yardımların bu cemiyetlere geri verilmesi, muhacir ve mültecilerle naklolunan eşhasın sevk, iage, insan ve hayvan - tenvir, teslün, ibate, iskân, tedavi ve giyimleri ve müstahsul hale getirilmeleri ve bunlara müteferri ihtiyaçlar ile 2510 ve 2848 sayılı kanunların hükümlerini yerine getirmek üzere yapılacak her türlü mubayaat ve sarfiyat, cenebi memleketlerden getirilecek muhacirlerin celp ve nakil ve hini hacette dış memleketlerden sevkleri esnasında iage, ibate ve hayvan besleme masrafları, Romanya'daki Türklerin muhaceretine mütedair 4 eylül 1936 tarihli mukavele hükmüne göre Romanya'da teşekkül eden komisyondaki Türk âzaların yevmiye, ücret ve masrafları, geçen ve eski yıllar borçları ve sair bilûmum masraflar bu fasıldan ödenir.
481	İnşa, tesis ve tamir işleri	Etüt, proje, aplikasyon, elektrik, havagazı, su, kalorifer, asansör gibi sâbît tesisat, istimlak ve tefevvüz masrafları, arsa bedelleri, sürveyyan ücretleri, muvakkat ve kati kabul ile tetkik için gideceklerin harcırahları, ilân ücretleri ve sair masraflar.
482	Millî Türk Tıp kongresi	Toplanacak olan Türk Tıp kongresine ait zabıt, rapor ve saire tab'iyesi, sergi tesisi ve ziyafet masraflarıyla kongreye ait sair bilûmum masraflar.
484	1 Propaganda ve neşir işleri	Satın alınacak kitap ve risale bedelleriyle telif ve tercüme ücretleri, kanun, nizamname, talimatname, sıhhi öğütler, afiş tabi ve neşri ve alelûmum sağık propagandası masrafları pedal makinesi için alınacak harfler ile sair malzeme bedeli, sinema makineleri ve sıhhi film bedelleri, resim malzemesi ve bunlarla alakalı diğer bilûmum masraflar.
	2 Sağık müzeleri	Fennî tesisat, demirbaş, mukine, âletler ve edevat, melbusat ve idare masraflarıyla küçük tamirler ve müzeye müteallik diğer bilûmum masraflar.
489	Yüksek Sıhhat Şûrası âzaları huzur ücreti	A) Lüzumu halinde içtima günlerini tahdid ve âza huzur haklarının tâyin ve takdîrine Sıhhat ve İçtenai Muavenet Vekîli salâhiyetlidir.
490	Kodeks komisyonu	B) Yüksek Sıhhat Şûrası ve Kodeks Komisyonu zabıtlarını tutmak için muvakkaten çağırılacak memur ve steno ücretleri de vekâletçe tespit edilecek şekilde bu tertiplerden verilir.
492	Hükûmet tabiplikleri için alınacak tıbbi âletler ve malzeme bedeli	Satın alınacak tıbbi âletlerle levazımın satın alma bedeli ve tamirleriyle bunların tesis masrafları.
496	Çok çocuklu analara yardım	Umumî Hıfzıssıhha Kanunu mucibince maddalya verilecekler için yaptırılacak maddalya masrafları da bu tertipten verilir.
		Adliye Vekâleti
511	2 Muvakkat memuriyet harcırahı	Âmme hukuku para cezalarını takip edeceklerin harcırahları bu tertipten verilir.
512	Melbusat	Müşahirlere Ankara mahkeme ve daireleri müstahdemleri melbusatı dâhildir.
514	1 Meşhûr suçlar masrafları	Meşhûr suçlara gidecek adli memurların ve tabiplerin harcırahı, ehliyyukuf ve ehlihibre ve şahitlerin yol masrafı, Polis Enstitüsü

F. M. Tahsisatın Nev'i

Hangi hizmetlere sarfolunabileceği

- 516 2 Demirbaş alât ve edevat, otopsi sandıkları ve kimyevi ecza ve malzeme satılma, tamir vesaire masrafları
- 517 3 İdare masrafları
- 518 Ceza ve tevkifatları inşa ve esaslı tamir işleri
- 519 Mahkûm çocuk ıslah evleri masrafları
- 521 Adliye mecmuası ve temyiz kararları dergisi yazı, tercüme ve basım masraflarıyla hukuki eserler satılma bedelleri
- ekspertiz işleri masrafları ve ücretleri ve ilke tedavi ve otopsi masrafları, cümün mâ-hire ihracı için ihtiyarı lâzım gelen sair masraflarla ihzarlı masrafların bir mahalden diğer bir mahalle sevk masrafları.
- Adli vazife gören tabiplere muktazi alât ve edevat ve lâboratuvar tesisi ve malzemesi bedeli.
- Telefon mükâleme ve tesis masraflarıyla müstahdem ve mahkûmları yaptırılacak melbasat bedelleri bu tertipten verilir.
- İhaleten veya emaneten yaptırılacak inşa ve esaslı tamirat bedeli ve masrafları inşa ve esaslı tamiratın kontrolü için lüzumu halinde merkezde veya inşaat veya tamirat mahallinde çalıştırılmak üzere haricîten alınacak veya merkezden gönderilecek mura-kıp, mimar, mühendis, ressam, sürveyyan ve sairinin harcırahı, ücret, yevmiye mas-rafları ve bu işler için icabeden tersim leva-zımı ve kırtasiye ile tabir masrafları.
- Mahkûm çocuklar ıslah evleri umum mas-rafları ve ıslah evlerinin iaze, idare, mü-davat ve sevk ve avdet masrafları bu ter-tipten verileceği gibi beher çocuk için mak-tû bir ücret verilerek suretiyle bu için be-lediye çocuk ıslahanelerinde veya sair mü-nasip görülecek kurumlarda gördürülmesi caizdir. Gardiyan ve mahkûm çocuklara melbusat bedelleri bu tertipten verilir.
- Makale ücretleri ve muhakemeler içtihat der-gisi ve neşriyata ait sevk ve lemi ve hama-liyesi ve bilûmum sair masraflar ve telif hakkı bedelleri bu tertipten verilir.

Tapu ve Kadastro Umumî Müdürlüğü

- 532 Matbu evrak ve defterler
- 538 3 İdare masrafları
- 539 2 İdare masrafları
- 541 Hukuki ve mes-leki eserler satılma, tercüme, bas-kı vesaire masraf-ları
- 561 1 Tetkik ve vekillik daireleri kütüphane masrafları
- Defterlerle cetvellerin kâğıt, mukavva ve tabii ücretleriyle nakliye masrafları da bu ter-tipten verilir.
- Defterlerin tamir ve cilt masraflarıyla mü-cellüthane için muktazi her nevî malzeme bu tertipten verilir.
- Kadastro ve tapu tahrir heyetlerinin müte-ferrika, icar, mefruşat, demirbaş, tenvir, tes-hin, kırtasiye defterleriyle matbu evrak ve telefon tesis ve mükâleme bedelleri, sürengi ve poligon için muktazi bilcümle mevat ve nakil masrafları bu tertipten verilir.
- Tapu ve kadastro mektebinin müteferrika, icar, mefruşat, demirbaş, tenvir, tes-hin, kırtasiye, matbu evrak, telefon tesis ve mükâ-leme bedelleri ve tabettirilerek kitapların masraflarıyla nakliye bedelleri bu tertipten verilir.
- Tapu ve kadastro idareleri için lüzum gö-rülecek hukuki ve mesleki eserlerin satın alınması, tercüme ve telif haklarıyla tabetti-rilecek eserler ve umumî muharreratin kâ-ğıt tabii ve sair masrafları bu tertipten verilir.

Maarif Vekâleti

- 561 1 Tetkik ve vekillik daireleri kütüphane masrafları
- Müşabaka ve yabancı dil imtihanları mü-meyyiz ücretleriyle vekillikçe nesredilecek eserler ve tetkik ettirilecek her türlü vesa-i-kîn tetkik masrafları.

2 Derleme masrafları

Vekillik daire kütüphaneleri için satın alınacak eserlerle abone olunacak dergi ve gazetelerin masrafları, Vekillik dairelerinin her nevî kütüphane tesis ve idare masrafları bu tertipten ödenir.

3 Negir masrafları

2527 sayılı kanun hükümleri dairesinde yapılacak her türlü derleme, dağıtma, neşir işleri ve yabancı memleketlerle neşriyat mübadelesi masrafları, bu işleri yapmakla mukellef teşkilâtın bütün ücret ve tesisat masrafları ve harcırahlarıyla müstahdemlerin giyecekleri bu tertipten verilir.

Hususi neşriyata yardım.

Her türlü neşir işleri, propaganda ve reklam, sergi, fotoğraf teksir işleri ve güzel sanatları ve neşriyatı teşvik hususunda yapılacak bilûmum masraflarla eser sahiplerine verilecek para mükâfatı (Her türlü baskı, telif ve redaksiyon telif hakları, bu işler için muvakkaten çalıştırılacak mütehasşis, memur ve müstahdemlerin ücretleriyle harcırahları ve conebl mütehasşislerin harcırah, özaz ve ibate masrafları, teghire ait tesis masrafları, satın alınacak veya teksir edilecek her türlü eser ve vesikaların alınması ve çoğaltılması için yapılacak bilûmum masraflar.)

Nakil vasıtaları tamir ve işletme masrafları. Okullar ve müesseseler için bastırılacak ders ve terbiye vasıtalarıyla her türlü idare evrakının bütün masrafları (bu işler için çalıştırılacak mütehasşis, memur ve müstahdemlerin ücret ve harcırahları da dâhıldır.) İnönü Ansiklopedisi Bürosunun her türlü tesisat, kira, telefon malzeme ve neşir bazirlikleriyle telif ve tercüme ve tetkik, ilmi kontrol masrafları ve müstahdemler elbisesi ve diğer her türlü masraflar ve kütüphane için alınacak kitaplar, tenvir ve teshin masrafları, mütehasşis ve müstahdemler ücretleri.

Okul kütüphaneleri ve umumi kütüphanelerle diğer Vekillik öğretim müesseseleri için satın alınacak kitap, harita ve ders levhaları masrafları, dergi abone masraflarıyla her türlü ambalaj ve sevk masrafları bu tertipten ödenir. (Okullara ve müesseselere, öğretmenlere, talebeye ve idarecilere parasız dağıtılacak vekillik neşriyatının baskı parasları, telif hakları ve dağıtma masrafları.)

563

İstanbul Üniversitesi ve buna bağlı fakülte, müesses ve teşekküllerin umumi masrafları

Yakacak, aydınlatma, telefon mukâleme ve tesisatı, Üniversitenin merkez masraflarıyla Fakültelerin ve bunlara bağlı bütün müesses ve teşekküllerin, laboratuvarların, eczacı ve diğci okullarının kırtasiye levazımı, müteferrika, matbu evrak, ilânat, tercüme, muhabere ve neşriyat, kira bedeli, nakil masrafları, mevkut ve gayri mevkut risale, mecmua ve gazete aboneleri, kütüphanelere alınacak kitap bedeli, sigorta, müstahdem melbusatı, müessesenin işletme ve idamesinden mütevellüt bilûmum masrafları, daimi ve muvakkat harcırahlar fakir talebeye yardım ve diğer bütün masrafları ile temsil ve profesörlerle yardımcılarının ve talebenin ilmi araştırma masrafları, alât, edevat, ders levazımı, mefruşat, tamir ve sair masrafları, okullara yabancı dil öğretmeni yetiştirmek üzere alınacak talebeye yapılacak yardım ve tedris yardımcılarını ücretleri, bu fiisillardan verilir.

564 1 Dil - Tarih - Coğrafya Fakültesi

Elektrik, havagazı, su ve su tesisatı, telefon tesis ve mükâleme bedeli, temizlik işlerine ait bütün eşya ve malzemenin mubayaası, ilmi tetkik seyahatları, harcırahlar, mefruşat ve demirbaş, kömür ve odun, telif, tercüme, tetkik, redaksiyon, bilûmum kitap baskı ve neşriyatı masrafları, kırtasiye, matbu evrak ve defterler, inkilâp tarihi enstitüsüne ait vesika ve kitapların mubayaasıyla enstitünün diğer bütün masrafları, Fakülte binası tesisatı ve levazımı, Hükümet hesabına okumak üzere evvelce alınmış ve yeniden alınacak olan talebeye yiyecek, yatacak ve giyecek ve sair masraflarına karşılık olmak üzere verilecek harçlık. (Tamirci, elektrikçi, bahçıvan, mücellit, kaloriferci ve marangoz) gibi müstahdemine ait eşya ve malzemenin mubayaası, cilt masrafı, küçük tamirler, müstahdemin giyim eşyası, posta telgraf ücretleri, kitap, mecmua ve gazeteler mubayaası, ilânlar, idare masrafı, talebenin tedavi ve nakil masrafları, ilâç bedeli bu maddeden mahsup edilir. Türk İnkilâp Enstitüsü masrafları da dâhildir. Fakülteyi temsil için yapılacak masraflar.

2 Hukuk Fakültesi

Yatılı talebenin iâşe bedeli ile tatil aylarında yemek ücreti, Fakültenin aydınlatma, ısıtma, temizleme ve su masrafları ve tesisat bedelleri, yatılı talebe ve müstahdemlerin giyim eşyası, yatılı talebenin çamaşır yıkama ücretleri, ilâç ve tedavi bedeli ve hasta talebenin nakil masrafları, yatılı talebenin kitap ve ders levazımı bedeli, telefon tesisatı ve mükâleme bedeli, posta ve telgraf ücretleri, kitap, mecmua ve gazete satın alınması, ciltlenmesi ve abone olunmasıyla Fakülte neşriyat ve dergisi ve talebeye lüzumlu kitapların basılması masrafları, ilmi araştırma ve tetkik masrafları, kırtasiye, defter ve evrak tabiyesi, ilân ücretleri Fakülte ve müştemilâtı bakım ve tamirâtı ile tesisat, demirbaş ve mefruşatı ve tamirleri bedelleri, müteferrika ve sair bilûnum idare masrafları, alolûmum harcırahlar bu tertipten mahsup olunur.

3 Fen fakültesi

(Ankara Fen Fakültesi ve bu fakülteye bağlı bütün kurumların kütüphane, lâboratuvar ve atelyelerinin her türlü tesis, levazım, tamir ve mefruşat bedelleri, nakil, sigorta, muhabere, ilân, telefon tesisi ve mükâleme ücretleri, ısıtma, elektrik, havagazı, su tesisatı ve masrafları, fakülte yayınlarını temin edecek küçük bir tabir atelyesinin kurulması, idamesi ve her türlü tabir levazımının satın alınma masrafları, dergi ve kitap neşri masrafları, tercüme, telif ve tetkik ücretleri, kütüphaneler için satın alınacak kitap, dergi, gazete ve bunları ciltleme, lâboratuvar ve atelyeler için satın alınacak makine, malzeme, âlet, ecza ve ders vasıtaları bedelleri, talebe harçlık ve yardımları, fakültenin yurt içinde ve dışında temsil için gönderilecek profesörlere ait her türlü masraflar, tedris usulleriyle yardımcıların ve talebenin ilmi seyahat ve araştırma masrafı, harcırahlar, müstahdemlerin giyim eşyası, fakültenin nakil vasıtasının her türlü masrafları, müteferrik masraflar.)

F.	M.	Tahsisatın Nev'i	Hangi hizmetlere sarfolunabileceği
565	1	Yüksek öğretmen okulu	Yiyecek, içecek, tatil aylarında yemek ücreti, yakacak, aydınlatma, temizlik, ilaç, makine yağı, benzin, hayvan yem bedeli, lüştik ve sair masrafları, hasta talebenin tedavi bedeliyle nakil masrafı, idare masrafı, laboratuvar ve atelye masrafı, parasız yatılı talebenin kitap, defter ve sair ders levazımı, canlı modeller masrafı, neşriyat, hademelerin iş elbisesi, giyim eşyası, hamam, traş, parasız yatılı talebenin harçlığı ve yol parası, telefon tesisat ve mükâleme bedeli ve talebe tetkik masrafı, derşane, yatakhane, mutfuk, hastane ve sair tesisat, mefruşat, demirbaş ve ders aletleri bedeli, elektrik havagazı ve su tesisatı, nakil vasıtaları hayvan ve levazım bedeli, kitap, mecmua bedeli ve basın masrafı, cilt masrafı ve talebeye lüzumlu kitapların basın masrafı, küçük tamirler, talebe seçme evrakını tetkik ücreti ile her türlü telif, tereüme hakları ve talebenin sıhhi muayene ücretleri bu tertipten ödenir.
	2	Gazi öğretmen okulu ve eğitim enstitüsü	
	3	Siyasal bilgiler okulu	
	4	Ankara Devlet Konservatuvarı	Yiyecek ve içecek, tatil aylarında yemek ücreti, yakacak, aydınlatma, temizlik, ilaç, idare ve laboratuvar masrafı, parasız yatılı talebenin kitap, defter ve sair ders levazımı, giyim eşyası, hamam, traş, parasız yatılı talebenin harçlığı ve yol parası, telefon tesisat ve mükâleme bedeli, derşane, yatakhane, mutfak, hastane ve sair tesisat, mefruşat, demirbaş ve ders aletleri bedeli, elektrik, havagazı ve su tesisatı, müzik notları, kitap ve mecmua bedeli ve bunların teclit ve sair masrafları, küçük tamirler, Türk halk şarkılarının derleme ve armonizasyonu ile mahallî kıyafet ve rakısların filme alınması ve bu hususta lüzumlu her türlü vesait ve malzemenin temini ile yol masrafları ve batı koro, şarkı, opera ve sahne müzik ve metinleri ve müzik ile tiyatroya ait ders kitaplarından lüzumlu görülenlerin dilimize adaptasyon, telif, tereüme, tetkik ve her türlü neşir masrafları, Ankara Devlet konservatuvarı ve tatbikat sahnesinin bilûmum ücret ve masraflarıyla konservatuvar talebesinin yaz temrinleri kampı masrafları ve kampta çıkacak memur ve öğretmenlerin ücreti, yol paraları, konservatuvar tatbikat sahnesinde bir sene staj yapacak olan talebe verilecek burs karşılığı, konservatuvardan mezun olacak yatılı talebe verilecek giyim eşyası bedeli, nakil vasıtaları mubayaa, işletme ve tamir masrafları bu tertipten verilir.
566		Lise, orta okullar ile öğretmen okulları umumi masrafları	Nahari okulların yakacak, aydınlatma, yem bedeli ve benzin masrafı, idare ve laboratuvar masrafı, telefon tesisatı ve mükâleme bedeli, beden terbiyesi hareket ve müsabakaları masrafları ve kitap, madalya, kupa ve para mükâfatı öğretmen okullarının yiyecek, içecek, yakacak, aydınlatma, temizlik, ilaç, hayvan yem bedeli benzin ve tatil aylarında yemek ücreti, öğretmen okulları idare ve laboratuvar masrafı meccani talebenin kitap, defter ve sair ders levazımı, öğretmen okulları meccani talebesinin hamam, traş, harçlık, yol masrafı, telefon tesisatı ve mükâleme bedeli, öğretmen okulları talebe giyim eşyası masrafları bu fasıldan tediy edilir.

- 567 1 Yüksek Mühendis
okulu
2 Teknik okulu
3 Yüksek iktisat ve
ticaret okulu ile di-
ğer meslek okulları
ve enstitüleri
4 Kurslar

Yiyecek, tatil aylarında yemek ücreti, Tica-
ret Okullarına öğretmen yetiştirmek üzere
İstanbul Yüksek İktisat ve Ticaret Okuluna
alınacak talebe ile diğer meslek okullarına
alınacak talebenin yiyecek, giyecek ve sair
masraflarına karşılık olmak üzere verilecek
harcık, yakacak, aydınlatma, temizlik, çama-
şır yıkama masrafı, ilâğ, hayvan yemi, ben-
zin, makine yağı, lâstik, nakil vasıtaları iş-
letme ve tamir masrafı, temin ve atelye mas-
rafı, idare ve laboratuvar masrafı, matbu
evrak ve defterler, mesleki kitap, mecmua
ve gazeteler mübayaâ ve abone bedeli, tale-
benin kitap, kırtasiye, resim ve ozalit kağıt-
ları, pergel ve sair ders levazımı, bina kira
bedeli, parasız yatılı talebenin giyeceği, gün-
düzü talebenin iş elbisesi ve ayakkabısı, ha-
mam, tıraş, talebe harçlığı, profesör, öğret-
men, muavin ve asistanlarla talebenin mem-
leket içinde ve dışında yapacakları fenni
seyahat, staj, ders ameliyat ve tatbikatı, ha-
zırlık ve tatil pratikleri masrafları ile har-
cırah, yol ve yiyecek masrafları, fakir tale-
beye yardım, yarım yatılı talebenin şehir
içindeki yol paraları, mezunların ecnabi
memleketlerde okul, laboratuvar, enstitü ve
şantiyelerde tetkik, tetebbü, tahsilini ikmal
masrafı, telefon tesisatı ve mükâleme bedeli,
dershane, yatakhane, mutfak, hastane te-
sisatı, mefruşat, demirbaş, ders aletleri, elek-
trik, havagazı ve su tesisatı, makine proje-
leri masrafları, bilûmum tamirat, icarsız
olarak Devletçe intifa olunan binaların ta-
mir masrafı, okuldan mezun olacak talebe
hediye edilecek olan kullanılmış edevat be-
dellerinin mahsubu, bilûmum istimlak, ki-
tap tetkiki, tashihi, tercümesi, telifi ve tabı
masrafları. Köy kursları öğretmenlerinin
harcırah ve zaruri masrafları. (Üçüncü mad-
dedeki tahsisattan 788,650 lirası, 1000 talebe
kara kısmına, 455 askeri fabrikalar ve 125 de-
niz kısmına ait olmak üzere cem'an 1580 ta-
lebinin giyecek, yiyecek ve temin masraf-
ları karşılığıdır.)

- 568 3238, 3704, 3803,
4274, 4357 ve 4459
sayılı kanunlar ge-
reğince ödenecek
bilûmum köy okul-
lariyle enstitüleri
ve köy öğretmenleri
ücret ve masrafları

İaşe:

Her türlü iaşe maddeleri: (Her nevi yağ-
lar, etler, kuru ve yağ sebzeler, kuru ve yağ
meyvalar, ekin, ekmek veya un, hayvan ve
nebat mahsulleri bu mahsullere ait sanat
şubelerinde elde edilen yiyecek maddeleri,
tuz gibi madeni gıdalar) talebe, memur,
eğitmen, usta, öğretici ve müstahdemlerin
iaşe maddeleri, her nevi hayvan ve yemleri,
temizlik malzemesi.

Tesisat ders âletleri ve malzemesi:

Mahrukat, tenvirat, her türlü ders âletleri,
laboratuvar âletleriyle her çeşit malzemesi,
gramofon, plâk, her türlü cins atelyeye
ait alât, makine, vasıta ve malzeme, radyo,
bisiklet, motosiklet, kayak, kızak, motör,
hayvan ve araba, tohum ve tohumluklar,
fideler, fidanlar, her çeşit her cinsten da-
mızlık hayvanlar, her nevi sanat şubelerine
ait makine ve malzeme, askerlik derslerine
ait alât ve malzeme, av silâhları, malze-
me ve makinaları, balıkçılığa, tabaklığa,
kunduracılığa, ciltçiliğe, matbaacılığa,
halı, kilim, tezgâh, bez biçki, dikiş
ve terziilik işlerine ait her türlü mal-
zeme, makine ve alât, kayak ve tezgâh,
her çeşit ders âletlerinin türlü onarılmala-
rı, istihsal âletleri ve vasıtaları hıft ve hay-

vanları, ziraat makineleri ve aletleri, elektrik malzemesi her türlü lâmbalarla malzemeleri, her cins maden, tahta, mukavva ve kâğıt levhalar, her cins kuru ve yağ odunlar, enkaz, her cins kömürler her türlü akaryakıtlar, makine yağları, soba, kalorifer, boru ve dirsek tamirleri, atelye laboratuvar ve sanat, ziraat, tenvirat tesisleri, revire ait tesisler, yatak takımları, mutfak takımları, yemek takımları, dersanelere, bürolara, kütüphanelere, idare odalarına, öğretmen evlerine, ahır, ağıl, kümes, kovan ve tavla tesisi, bunlara ait eşya ve malzeme, yangın tertibatına ait her nevi alet makine ve malzeme masrafları pasif korunma malzemesi ve işleri, sinema tesisleri, matbaa işlerine ait tesisler.

Kitap:

Köy enstitülerine, öğretmen kurslarıyla köy okulu ve öğretmenleriyle öğretmenlerle köylere ilgili kitap, büroğür, resim, tablo, levha, koleksiyon masrafları, gezici ve daimi sinema makinelerinin işletilmesine ve kiralamasına ait masraflar. Gramofon ve plâk, cilt masrafları, talebeye ve öğretmenlere verilecek defter, kalem ve sair yazı malzemesi.

Matbu evrak:

İdarenin her şekline ait her nevi defter, maktubuz, senet ve sair evrak.

İnşaat:

İler türlü inşaat masrafları, tamir masrafları, inşaat malzemesi aletleri, makine ve vasıtaları, inşaatla veya tamirle ilgili tadil ve tehdit masrafları, amele, usta, öğretici ve inşaat dersleri tatbikatına ait her türlü masraflarla, ücretler, yol paraları keşif ve tahlil yevmiye, harcırah ve masrafları, yol inşaatı, alet, malzeme, madde, usta, işçi ve nakil masrafları.

İlağ ve tedavi:

Her türlü tıbbi ecza malzeme ve aletler, cebinlik, tel, hastalanan talebe, öğretmen, memur ve işgillerle öğretmenlerin mevcut kanunlarına göre muayene, hastanelere sevk ve tedavi masraflarıyla ücretleri, ölen talebenin teçhiz ve tekfin, ölü nakli masrafları. Yevmiye ve harcırahlar:

Talebe ve öğretmen harçlıkları, her türlü ücret ve yevmiyeler, nakil ve tayin harcırahları, muvakkat memuriyet harcırahları, amele, usta, usta öğretici, mütehassıs öğretmen, askerlik dersi öğretmeni ücret ve yevmiyeleriyle bunların yol masrafları, köy enstitüleriyle öğretmen kursları, köy okulları teşkilâtıyla köy okullarına yardım meseleleri, köylerin tetkikiyle öğretmenler, köy okulları ve köy okulu inşasıyla ilgili her türlü tetkik, teftiş, kontrol, takip ve tahkik masraflarıyla yevmiye, işçe, ibate ve harcırahları.

Melbusat:

Her türlü yünü, pamuklu, keten ve kenevirden, ottan veya ipekten yapılmış giyecekler, bağlamlar, ayakkabı, terlik ve nalınlar, lastik ve deri çizmeler, üste giyilen pasif korunma malzemesi.

Diğer masraflar:

Talebe ve öğretmen seçim masrafları her türlü müsabaka, yarış, koşu, sergi, ilân, panayır masrafları, her nevi tahmil, tahliye,

		keşif, nakil, harita, kroki, plân, teksir, mukavele ve örnek fotoğraf masrafları, enstitü mezunlarına ve eğitmenlere verilecek her türlü âlet, arazi, yapı malzemesi, hayvan ve makine bedelleri, teçhizat bedelleri, köy öğretmenleri tekaüt ve yardım sandığı, her nevi sigorta masrafları bu fasıldan tediye olunur.
569	Güzel sanatlar akademisi umumî masrafları	Yakacak, aydınlatma, temizlik ve ilâğ, idare masrafı, lâboratuvar, atelye ve canlı modeller masrafı, talebinin müsabaka mükâfatı, talebe harçlığı ve tamir masrafları, telefon tesisatı ve mükâleme bedeli ve talebe tektik masrafı, dersane levazımı, bîlûmum ders âletleri, mefrugat ve demirbaş, elektrik, havagazı ve su tesisatı, kitap, mecmua bedeli ve bunların teclit ve sair masrafları, küçük tamirler, negriyat, mimari tatbikat bölümünün bütün masrafları, giyim eşyası, müzik âletleri satın alınması ve tamir masrafları, nota, nota kâğıdı ve notaya müteallik sair masraflar bu fasıldan verilir.
570	İtîyaseti Cumhuriyet Filâmonik orkestrası umumî masrafları	
571	İstanbul Kandilli rasathanesi umumî masrafları	İdare masrafı, fennî alât ve edevat mubayaa, tesis ve tamir masrafları, telefon tesis ve mükâleme bedelleri, hayvan satın alınması ve yem bedeli, rasathane negriyat masrafı ve ilmi tektik seyahat masrafı, kitap, mecmua bedeli, atelye masrafı ve küçük tamirler, müstahdemlerin giyim eşyası bu fasıldan verilir. (Nakil vasıtası mubayaa ve işletme masrafları.)
572	Preventoryum ve sanatoryumun umumî masrafları	Yiyecek, içecek ve giyim eşyası, demirbaş alât malzeme ve edevat satın alınma ve tamir bedelleri, idare masrafı, nakil vasıtaları mubayaa, işletme ve tamiri, müessese arazisinin işletilmesi mütedavil sermayesi bu fasıldan ödenir.
573	Kütüphaneler umumî masrafları	Kütüphanelerin idare ve tesis masrafları, telefon tesis ve mükâleme bedeli, kitap, mecmua, gazete bedelleri ve hademe elbisesi ve kütüphanelerin nakil ve tevhidî ve yeni eserlerle takviyesi, cilt atelyesiyle fotokopi atelyesi tesis ve levazımı masrafları, kira bedeli, kütüphanelerin tasnif, tesbit ve nakil masrafları, seyyar tesbit komisyonları âzasının zarurî yol paraları, yeni yapılacak kütüphane projeleri için müsabaka masrafı ve mükâfatı bu fasıldan verilir.
574	Müzeler ve âbideler umumî masrafları	İdare masrafı (Müzeler ve anıtları koruma komisyonu dâhil) müzelere alınacak âsarı atika bedeli ve ikramiyesi, hafriyat ve müzelere eser nakli masrafları, arkeolojik araştırmalarla hafriyat ve nakliyata gönderilecek memurların harcırah ve yevmiyeleri, müzelik eşya tamir masraflarıyla etnografiya müzelerine alınacak eşya bedeli, telefon tesis ve mükâleme ücretleri ve hademe ve bekçi elbisesi ve müzelerin eser kataloğ negriyatı, ihtisas kütüphanelerine mubayaa oluncak kitap bedeli, anıtları koruma komisyonu kira, fotoğraf ve malzemesi, vilâyetlerdeki anıtların tamir ve muhafaza masrafı, bu işlerle ilgili istimlak bedeli bu fasıldan ödenir.
575	Yabancı memleketele gönderilecek talebinin tahsil ve yol masrafları	Yabancı memleketlere gönderilecek ve memlekete avdet edecek talebelere maktan verilecek yol masrafı ile aylık ücret, mektep ve lâboratuvar ücretleri ve bu gibi tahsil masrafları tedavi masrafları bu fasıldan ödenir.

F.	M. Tahsisatın Nev'i	Hangi hizmetlere sarfolunabileceği
576	Yabancı memleketlerdeki talebe müfettişliği masrafları	Yabancı memleketlerdeki talebe müfettişliği ve memurları gidiş ve geliş harcırahlarıyla idare masrafları, muhabere, mürasele, mükâleme bedelleri, talebe müfettişlerinin yabancı memleketlerde yapacakları teftiş ve tetkik seyahatlerine ait yol masrafları bu tertipten mahsup edilir.
577	Orta öğretim öğretmenleri kursları bîlûmum ücret ve masrafları	Talimatnamesi mucibince kursların bütün masraflarıyla harcırah ve ücretleri bu fasıldan ödenir.
578	Seyyar sinema satın alınması bedeliyle diğer masrafları	Seyyar sinema satın alınmasıyla buna müteallik bütün masraflar bu fasıldan ödenir.
579	Mesleki ve teknik okullar açılması ve mevcutların büyütilmesi hakkındaki 4304 sayılı kanun gereğince yapılacak hizmetler	4304 sayılı kanunun istilzam ettiği masraflarla bu işlerle ilgili alelûmum harcırahlar bu fasıldan mahsup olunur.
581	Resim ve heyköl sergilerinin açılış masraflarına yardım ile mükâfat ve satın alınacak eserler bedeli	Memleketimizde açılacak bütün sergilerin açılış masrafı, mükâfat ve satın alınacak eserler bedeli bu tertipten ödenir.
582	Milletlerarası kongre, sergi ve müsabakalara iştirak ve ilmî tetkik için gönderileceklerin harcırahlarıyla yol masrafları	Beynelmîlel kongre, sergi ve müsabakalara iştirak ve ilmî tetkik için gönderileceklerin harcırahı, beynelmîlel mesleki öğretim kurumlarına iştirak hissesi ve Cenevre'de milletlerarası terbiye bürosuna âzalık aidatı ve aynı şehirdeki daimî maarif sergisinin Türkiye kısmı için icabeden vesait, malzeme ve eşyanın imali, tedariki ve sevki masrafları ve sergiye gidecek memur ve mütehasıs harcırah ve yevmiyeleri bu fasıldan ödenir.
583	Milletlerarası mesleki öğretim cemiyetine iştirak hissesi	
584	Okul kütüphanelerine alınacak kitap ve mecmua bedelleri ve bunlara ait masraflar	Okul kütüphanelerine alınacak kitap ve mecmua bedelleri ve bunlara ait teclit ve sair masraflar bu fasıldan ödenir.
585	Okul müzesi masrafları	Okul müzesi ve terbiyevî eserler masraflarıyla okul müzesi için satın alınacak eşya bedeli ve katalog negriyatı, eşya ve sergi nakil masrafları ve seyyar sergilerde bulunacak memurların harcırah ve yevmiyeleri, müze temizliği ile malzemesi masrafları bu fasıldan tediye olunur.
586	Yabancı mütehasıslar ücret ve masrafları	Hariçten memleketimize getirtilecek yabancı mütehasıs ve muavinleriyle öğretmen, usta, ve tercümanları ve muvakkaten getirtilecek yabancı orkestra şefi ve virtüözlara mukaveleleri gereğince verilmesi lâzımgelen ücretlerle geliş ve gidiş yol paraları, pasaport ve vize ücretleri, bunların memleket dâhilinde her hangi bir vazife ile geliş, gidiş seyahatlerine ait harcırah ve yevmiyeleri ile ecnebi mütehasısların mukaveleleri mucibince kabul edilen bütün masraflar da bu tertipten verilir.
587	Kamp masrafı	Kampa müteallik bütün masraflar bu tertipten verilir.
588	Devletçe deruhte edilen masraflar	Parasız talebenin pansiyon ücretleri, giyim eşyası, kitap ve sair masrafları, memur çocuklarının pansiyon ücretlerinden yapılacak tenzilât karşılığı bu fasıldan verilir.

- 589 Liseler, orta ve öğretmen okulları tesisat masrafları Yatakhane, mutfak, yemekhane, hamam levazımı, sobalar, aletümüm okul mefruşatı, elektrik tesisatı, bütün dolaplar, masalar, okul bahçesine lâzım olan demirbaş eşya, okul sıraları, hastane alât ve tıbbi edevatı, ilâç, yazı tahtası, pergel ve buna benzer bütün ders âletleri, (Fizik, kimya, tecrübe, biyoloji, beden terbiyesi ve sair derslere ait levazım) nakliye arabası koşum bedelleri ve tamir masrafları, hayvan bedeli, elektrik, havagazi ve su tesisatı ve yangın âletleri, hayvan yem ve levazımı, okul eşyasının bir yerden diğer yere nakli masrafları bu fasıldan mahsup olunur.
- 590 İzmir fuarında açılacak maarif pavyonunun bütün masrafları (İzmir Enternasyonal Fuarında açılacak maarif pavyonunun tesis masraflarıyla satın alınacak her türlü malzeme, kitap ve resimlerin masrafları ve her türlü hazırlık masraflarıyla pavyon için yaptırılacak plân, proje ve her türlü dekorasyon masrafları, bu işler için muvakkuten çalıştırılacak mütehassıs, memur ve müstahdemlerin ücretleriyle harcırahları ve teşhire ait her türlü nakil masrafları.) Bu tertipten ödenir.
- 591 İstimlak ve satınalma bedeli ve masrafları Devlet malı olan veya Devletçe kirasız olarak intifa olunan binaların tamiri ile istimlak ve mübayaa olunacak arazi ve emlak bedeli ile istimlake müteallik sair masraflar bu fasıldan mahsup edilir.
- 592 Staj için yabancı memleketlere gönderileceklerin yol masraflarıyla bunlara her ay maktuan verilecek ücret karşılığı bu fasıldan ödenir.

Nafra Vekâleti

- 608 5 Mütteferrika Resmî ziyafetler, asansör, işaret tesisatı ve motörlerinin cöreyan ve tamir ve işletme masrafları dâhildir.
- 617 1 İstikşaf, etüt, aplikasyon ve istimlak Bu işlere ait tabi ve ilân ücretleri, tapu harç ve masrafları, muhammin ve ehli-vukuf ücret ve masrafları dâhildir.
- 2 Müttemadi tamirler Yol ve köprülerin bakım, ağaçlama ve tamirlerinde ve atelye ve garajlarda kullanılan her nevi işçi ve nakil vasıtalarının bilmüm masrafları ve daimî işçilerin giyecekleri ve bu işlere ait kira ve tesis masrafları, her türlü malzeme, aletler ve eşyanın mübayaa, nakil, tamir ve muhafaza masrafları dâhildir.
- 3 İnşa bedel ve masraflarıyla her türlü makine aletler ve malzeme bedel ve masrafları Yol ve köprülerin ve tesislerinin inşa, imal ve esaslı tamirleriyle her türlü makine, aletler ve malzeme mübayaa, nakil, tamir ve muhafazalarına ait bilmüm masraflar, emanet usulüyle yapılan işlerde çalıştırılan işçilerin ve amele bölükleriyle malûkûmların bilmüm masrafları, tabi ve ilân ücretleri, ağılma töreni masrafları, inşaat dairelerinin telefon tesis ve işletme masrafları ile lüzumu halinde emaneten yapılacak inşaat ve tamiratta kullanılacak amele ve işçilerin işe ve sair gıda maddeleri masrafları bu tertibe dâhildir.
- 5 Nakil vasıtaları masrafları Nakil vasıtalarının işletme, tamir ve garaj masrafları.
- 618 1 İstikşaf, etüt, aplikasyon ve istimlak Bu işlere ait tabi ve ilân ücretleri, tapu harç ve masrafları, muhammin ve ehli-vukuf ücret ve masraflarıyla bu işlerde kullanılacak amele yevmiyeleri,

M- Tahsisatın Nev'i

Hangi hizmetlere sarfolunabileceği

2	İnşa ve tamir masrafları	Küçük su işleri inşa, tamir ve tesisatı için yapılacak masraflarla her türlü makine, aletler ve malzeme mübayaası, nakil, tamir ve muhafaza masrafları, ilân ücretleri ile lüzumu halinde emaneten yaptırılacak inşaat ve tamiratta kullanılacak amele ile işçilerin işe ve sair gıda maddeleri masrafları.
3	İşletme masrafları	3132 sayılı büyük Su İşleri Kanunu haricinde evvelce yapılmış ve yaptırılmakta bulunan barajlar, kanallar, seddeler ve imalatı sınıyenin işletmesiyle mütemadi tamir masrafları, muhafaza ve işletmeleri için istihdam edileceklerin ücretleri, bekçilerle, kanalcı ve savakçıların melbusat masrafları, fidanlıkların tesisi için yapılacak bircümle masraflarla işletme işlerinde kullanılacak amele ve usta yevmiyeleri ve bilümmün nakliye masrafları, işletmeye müteallik tenvir, kuvvei muharrike için sarfedilecek elektrik cereyanı ile müstail maddeler masrafı, elektrik tesisatı bedelleri, teshin ve telefon, tesis ve mükâleme masrafları.
5	Meriç su işleri	Yunanlılarla yapılan itilâfname gereğince sarfedilecektir.
7	Nakil vasıtaları masrafları	İşletme, tamir ve garaj masrafları dâhildir.
8	Konya ovası sulama idaresi işletme, bakım ve tamir masrafları	Tamirhaneler için alınacak her türlü malzeme, aletler, telefon makine ve levazımı ve telefon şebekesinin bakım masrafları ve tathirat işlerinde kullanılacak usta ve amele yevmiyeleri, fidanlıkların idare ve tevsi masrafları dâhildir.
619	1 İstikşaf, etüt, aplikasyon ve istimalâk	Bu işlere ait tabi ve ilân ücretleri, tapu harç ve masrafları, muhammin ve ehlivukuf ücretleri, bu işlerde çalıştırılacak amele yevmiyeleri, inşaatı ikmal ve işletmeye devrolunan hatların istimalâk bedelleri.
2	İnşaat ve işletme malzemesi bedeliyle bu işlere ait her türlü masraflar	Ecnebi mühendis ve mütehassıslarla merkez ve tagra teşkilâtında çalıştırılacak müteferrik müstahdemlerin ücret ve yevmiyeleri, alâtu hendesiye, levazım, melbusat, mefruşat, müteferrika ve eşya mübayaası, tören masrafları, tabi ve ilân ücretleri, kırtasiye masrafları, merkezde otomobil işletme ve tamir masrafları ile telefon mükâleme ve muhabere ücretleri vesair masraflar.
4	2200 sayılı kanuna göre yapılacak Sivas - Erzurum ve Malatya iltisak hatları masrafları	İnşaat, tesisat, amelîyat, tamirat ve ferşiyat, teçhizat, montaj masrafları, lokomotif vagon vesair her nevi makine, alât ve edevatiyle malzeme tahmil, ve teslim, tahliye, tamir müayene tesellüm ve ekspertiz ve sigorta, istar-ya ve ardiye, somaj ücreti, bedel ve masrafları, faiz ve komisyonlar, vergi ve resimler, tazminat, motörlü ve motörsüz nakil vasıtalarının ve inşaat mahallerine konulacak telefonların mübayaası ve işletme masrafları tenvir ve teshin masrafları, kar siperleri ve karla mücadele ve heyelân ve tahkimat masraflarıyla kar tathiratında çalıştırılan amele ve müstahdemine verilecek ısıtıcı, yemek ve içecek masrafları, icar bedelleri, inşaat ve amelîyat mahallerinde bulunan memur ve müstahdemlerin ibate masrafları, malzeme mübayaası ve nakliyatı, 2256 numaralı kanun mucibince gümrüklerce tahsil edilen belediye hisseleri karşılığı hayvan kiralrı ve yem bedelleri ile poz ve amelîyat katarları için Devlet Demiryolları İşletme İdaresine verilecek ücretler, daimi bakım masrafları ve hat güzergâhında zarar göreceklere verilecek tazmi-
5	3262 ve 3813 sayılı kanunlara göre yapılacak Diyarbakır - Cizre ve Elâzığ - Van hudut hatları Bitlis gube hattı inşaat bedel ve masrafları	
6	3879 sayılı kanuna göre yapılacak Zonguldak - Kozlu hattı inşaat bedel ve masrafları	
9	2214 sayılı kanuna göre yapılacak Ereğli İlimanı masrafları	
11	sayılı kanuna göre yapılacak Erzurum - Sarıkamış	

		hattı inşaatı bedel ve masrafları	nat, muvakkat işgal masrafları ve demiryol ve limanlar inşaatına müteferri bilûmum masraflar, demiryol ve limanlar inşaatında çalıştırılacak nafia takımlarının lüzumu halinde emaneten yaptırılarak inşaat ve tamiratla kullanılacak amele ve işçilerin işe vesair bilûmum masraflar.
12		sayılı kanuna göre yapılacak Trabzon limanı inşaat bedel ve masrafları	İş yüzünden mâlûl kalan inşaat memur ve müstahdem ve ameleşi ve bunlardan vefat edenlerin vârislerine verilecek tazminat, mualece, tedavi, hastane, teğhiz ve tekfin masrafları, ray fersiyatı kilometre ikramiyesi.
7		Kaza tazminatı, tedavi, ilâç, teğhiz ve tekfin masraflarıyla kilometre ikramiyesi	Yapılacak inşaat ve esaslı tamirat bedeli ve bu işlerin emanet ve ihale şekillerine göre lüzumu olan her nevi malzemenin ihtiyacı halinde her vakit ve her miktarda evvelden satın alınması ve bu malzemenin muhafaza, nakil ve sair masrafları, Nafia memur ve müstahdemlerinin inşaat ve tamiratın keşif ve murakabe, kabul ve sairesi için vukubulacak seyahatlerine ait harcırahlar, ekşiltmeye çıkarılacak işlerin ilân ve sair ücretleri her yapıya ait levazımı tersimiye ve kırtasiye ile tabına lüzum görülecek evrakın tabı masrafı, Üniversitenin laboratuvar ve klinikleri sabit tesisi ve bu hususta istihdam edileceklerin ücretleri.
620		Yapı ve imar işleri, inşaat, istinlak ve esaslı tamirat masrafları	Ankara şehri lâğımlarının inşaat ve tesisat masraflarıyla bu işlerde istihdam edileceklerin ücret ve harcırahlarıyla usta ve amele yevmiyeleri, alınacak alât ve edevat ve malzeme bedelleri, nakliyeleri, kırtasiye, matbu evrak ve tab'iye ve bilûmum masrafları.
621		Ankara lâğımlarının inşaat masrafları	Ankara'da yaptırılmakta olan Gençlik parkı bilûmum masrafları ve bu hususta istihdam edileceklerin harcırahları karşılığıdır.
622		Ankara Gençlik parkı masrafları	Kitap ve fennî risaleler bedeliyle fennî eserlerin ve haritaların tabı ve teclit masrafları, alâlûmum telif ve tercüme ve Nafia eserleri modelleri için verilecek ücret ve mükâfat, filim mubayaa bedelleriyle muktazi masrafları dâhildir.
624		Telif, tercüme, bası ve neşir masrafları, kitap, mecmua bedelleri ve Nafia sergisi masrafları	Türk Tarih Kurumunun lüzum göstereceği yerlerdeki hafriyatın icrası ve çıkan eserlerin mahallinde tanzim ve müzelerle nakli ve mubayaa edilecek alât ve edevat ve malzeme bedelleri ve müstahdemlerin ücret, yevmiye ve harcırahları ve sair bilûmum masrafları.
628		Hafriyat masrafları	
652	1	Harcırahlar	
	3	Diğer madenler masrafları	
654		Sanat modelleri satın alınması, dağıtılması masrafları	
659		Yazı, neşir ve propaganda masrafları	

İktisat Vekâleti

Havza dâhilindeki ocaklara gidip gelecek memurlar, mühendis ve müstahdemlerin harcırahları bu tertipten verilir.

Ereğli kömür havzasından gayri madenlerde tetkikata memur edilenler tarafından bu tetkikatin icaplarına göre tediyesiyle mükellef kâhıkları amele, hamaliye ve sair masraflar da bu tertipten verilir.

El ve ev sanatlarında kullanılan bilûmum alât ve edevatın mubayaa, tevzi ve sevki, tesisatın inşası ve bunların işletme ve murakabesi için kullanılacak lüzumlu memur ve ustaların ücret ve harcırahları ve bütün işletme, teşhir, propaganda masrafları ve bu hususta yapılacak her nevi yardımlar. (Bu tahsisatın lüzumu kadarı malzeme ve alâtin tedarik, mubayaa ve sevkine sarfedilmek üzere Sümerbanka yardım olarak verilir.) İktisadî ve meslekî mecmualar, kitap, haritalar, telif tercüme ücretleri, tabı, neşir, teclit bedeli ve masrafları, filim ve filim makine mubayaa, ihzar ve kira bedelleri.

istihbarat ve propaganda masraflarıyla bu maksatlara müteferri yardımlar.

Münakalât Vekâleti

- 675 3 Tenvir Telefon tesisatı motorlerinin coreyan, tamir ve işletme masrafları da bu tertipten verilir.
- 676 3 Tenvir Mühim limanlara rekedilecek hava rasadatanı mügir işaret direklerinin elektrik masrafları da bu tertipten ödenir.
- 682 Melbusat Liman reis ve liman kontrol memurlarıyla liman memurlarına ve merakip müstahdemlerine verilecek muşamba, ayakkabı, kaput, şapka ve elbise ile merkez ve taşra odacılarının ve makam otomobili ile diğer nakil vasıtalarında müstahdem şoförlerin ayakkabı ve melbusatı.
- 684 1 Mayın yoketme masrafları Mayınları arama, tarama ve yoketme için lâzımgelen vesait kirası, akaryakıt bedeli, mayın imhasına lüzumlu bircümle malzemenin mubayaa bedeli ve diğer masraflar bu tertipten verilir.
- 686 1 Umumi masraflar Yiyecek, giyecek, yakacak, yatak ve lokanta takımları, ilâçlar, elektrik, su, telefon, çamaşır yıkama, kırtasiye, talebeye yardım ve ilânat masrafları, fabrika malzemesi bedeli, müteferrik masraflar, gemi mürettebat ücretleri, gemiler masrafları, lâboratuvarlar, atelyeler için alât, edevat ve malzeme mubayaası ve bunlara ait her türlü tesis masrafları, mektep binasının 1944 senesinde yapılacak tevsiî inşaat masrafı, kütüphane tesisi, kitap, risale, meslekî mecmua mubayaası ve bunların teclidiyesi, telif ve tercüme ve tabı ücretleri ve sair masraflar bu tertipten verilir.
- 689 Neşir ve propaganda masrafları Meslekî mecmua, kitap, risale, gazete ve harita mubayaa ve abone bedelleriyle telif ve tercüme ücret ve mükâfatları, telif, tercüme ve neşredilecek âsârın tabı, teclit ve sair masrafları, filim ve filim makinesi mubayaası, filim developman ve saire masrafları, istihbarat ve propaganda masrafları bu tertipten ödenir.

Ticaret Vekâleti

- 715 Yazı, neşir ve propaganda masrafları İktisadî ve meslekî mecmualar, gündelik gazeteler, kitap, haritalar, telif, tercüme ve cilt ücretleri, baskı ve neşir bedel ve masrafları, filim ve filim makine mubayaası, ihzar ve kira bedelleri ve istihbarat, propaganda masrafları.

Ziraat Vekâleti

- 740 Zirai mücadele işleri 1 — Leyli talebenin vazifeten mektepte kaldıkları müddetler için muallim, memur ve müstahdemlerin ve imtihanlarda bulunacak mümeyyizlerin ve tatil devresinde klinikleri açık olan mekteplerde memur ve muallimlerin iaa ve ibate masrafları.
- 741 Tarla ziraatı, ıslah, deneme, üretme, temizleme ve tecrübe işleri 2 — Talebenin ders kitapları melbusat yatak, yorgan, komodin, karyola, elbise dolabı ve emsali bilûmum masrafları.
- 3 — Dershane ve yatakhaneye ait bilûmum masrafları.

F. M.	Tahsisatın Nev'i	Hangi hizmetlere sarf olunabileceği
743	Tavukçuluk, ipek böcekçilik ve arıcılık işleri	5 — Muallim ve talebenin tedkik seyahatları ve kamp masrafları, leyli talebenin mektepten mektebe nakil masrafları.
744	Kauçuk bitkileri, ıslah, tecrübe, deneme, üretme ve imal işleri	6 — Talebenin tedavi, yol, cenaze masrafları, hekim ve dış hekim ve veteriner vizite ücretleri. 7 — Kurslara devam edenlere verilecek kitap ve levazım bedelleri
745	Pamuk işleri	8 — Kursları muvaffakiyetle idare ve ikmal edecekler verilecek aynî, nakdî mükâfat.
746	Tohum temizleme evleri umumî masrafları	
747	Veteriner mücadele tahaffuzhane, hastaneler, bakteriyolojihane ve serum müesseseleri ve laboratuvar tesis ve idare işleri	9 — Nebatat ve mahsullere ziyan yapan muzır hayvan, böcek ve hastalıklarla mücadele ve bunların imhası, itlâfı ve tedkiki hastalıklı ve böcekli nebat ve parçalarıyla mahsullerin kontrol, muayene, temizlenmesi için yapılması lâzım gelen bütün masraflar.
748	Veteriner zootekni ıslah ve üretme işleri	10 — Muzır böcek ve hastalıkların bulaşmaması için kal, imha ve ihrak olunacak nebat ve parçalarıyla mahsuller için verilecek tazminat ve bu işler için yapılacak bütün masraflar. 11 — Domuz öldürenlere verilecek para mükâfatı.
749	Merinos işleri	
750	Mektepler ve kurslar umumî masrafları	12 — Muzır hayvanlarla mücadele esnasında ölenlerin ailelerine ve muzır hayvanlarla mücadele mükellefiyetini ifâ sırasında mahbûl kalanlara İcra Vekilleri Heyetince tesbit edilecek miktarda verilecek tazminatlarla yaralananların tedavi masrafları.
751	Yüksek ziraat enstitüsü umumî masrafları	13 — Domuz ve diğer hayvanların etleriyle derilerinden ve sairelerinden istifade maksadıyla müesseseler kurma masrafları.
753	Yazı, tercüme, neşir ve propaganda işleri	14 — Köy eğitmenleri yetiştirme müesseselerinin bîlûmum masrafları.
759	İş ve dış kongreler ve teknik toplantılar umumî masrafları	15 — Makine, alât ve edevat ve alclûmum teçhizat ile fennî levazım ve itlâf edevat ve levazımı ve alclûmum eczayı kimyeviye ve veteriner ilâçları.
760	Ziraat sergi ve meşherleri ve müsabakaları umumî masrafları	16 — Motörsüz nakil vasıtaları ve teferruatı ve yedek edevatı ve hayvanat mubayaası ve tamir masrafları ve hayvan teçhizatı ve müstahdeminin melbusatı ve çoban malzemesi. 17 — Sigorta ve resimler.
761	Hayvan sergileri ve teşvik ikramiyeleri	18 — Zirai makinelerin akaryakıt ve maddenî yağları, harita ve kadastro yapırma ücreti ve buna muktazi malzeme mubayaası, tesisat ve 250 liraya kadar tamirat ve küçük inşaat.
764	Staj için yabancı memleketlere gönderileceklerin harcah ve sair lüzumlu masrafları	19 — Çiftlik, tarla, yoncalık, çayırılık ve bahçe ziraatî müesseseler ve laboratuvarlarının ve çayır ve meralığın ıslah, tecrübe, üretme, yetiştirme ve her nevi tatbikat masrafları. 20 — Telefon tesis ve mükâlemme ve tamir bedelleri.

F.	M. Tahsisatın Nev'i	Hangi hizmetlere sarfolunabileceği
765	Küçük su ve seyyar arteziyen işleri	22 — Nal imaline mahsus demir, kömür ve kauçuk mubayaa bedelleri.
766	Köy etütleri işleri	23 — Erkek ve dişi damızlık hayvanlarıyla tecrübe, serum ve aşı için küçük ve büyük baş hayvanların mubayaaası. 24 — Bilûmum müesseselerinin tohum, ziraat, teşcir, tefcir, yol, kaldırım, kanal, kuyu, cetvel ve arteziyen masrafları. 25 — Hayvan hastalıklarıyla mücadele için her türlü taharriyat, ihtisas, kurs tetkikat, ihtira ve mubayaa masrafları. 26 — Hayvan sağlık memurları mektebi talebesinin tathikat masrafları. 27 — Müesseselerin damızlık nakliye, hizmet, tecrübe, serum ve aşı hayvanlarının yem ve muhtabiye, nallama masrafları. 28 — Suni tohumlamada toplanılan ahali koçlarından ve koruma tedavi banyolarında, aşı, serum ve ilaç tecrübelerinden, enemenen mütevellit ölüm vakalarında verilecek hayvan tazminatı. 29 — Hayvan sağlık zabıtası kanununda zikredilen hastalıklardan itlâf edilen hayvan tazminatı. 30 — Talimatnamesi mucibince yapılan sergilerde yetiştiricilere verilecek sergi ikramiyeleri ve organizasyon masrafları, kırkım, sağım ve banyo masrafları ve yapağı primleri ve 904 sayılı kanun mucibince verilecek mükâfatlar. 31 — Hayvan yemî ziraatını teşvik etmek üzere merinos yetiştiricilerine meccanen verilmesi gerekli tohum mubayaa ve nakliye bedelleri. 32 — Halk elindeki kıvrıkcık koyun ve koçların merinos koç ve koyunlarıyla mübadelesi, banyo ve enemenen telefât vukuunda hayvan sahiplerine verilecek tazminat. 33 — Pamuk tohumu temizleme ve ilaçlama, pamuk çırpılama ve linter ve prese makineleri selektör, traktörler, dinamo ve elektrik makineleri ve bunların yedek parçalarının satın alınması, nakliye, montaj, işletme ve tamir masrafları. 34 — Pamuk tohumu çırpılama, ayırma, tiriyaç, ilaçlama, pamuk tohumu satın alma ve dağıtım, sulama ve varyete denemeleri masrafları. 35 — Ziraat bankasıyla yapılan saf pamuk tohumu tevziinden bankanın uğrayabileceği zararlar karşılığı. 36 — Zirai malûmatın derlenmesinde çalıştırılacak talebe ve işçilerin zaruri yol masrafları ve yevmiyeleri, köy anket defterleriyle köy kütük defterlerinin kâğıt baskı ve ciltleme masrafları, talebe ve işçilere verilecek tıbbî mualece ve her nevi teknik etüd tevazımıyla resim âlât ve edevatı. 37 — Her nevi neşriyat mubayaaası tercüme ve telif hakları her türlü neşriyat ve iatibarat tabı, teksir ve istihsal ve tevzi masrafları, öğretim ve propaganda, resim, film ve plâklarının ve bunları yapacak veya gösterecek her türlü vesait ve tesisatın satın alınması, kiralanması, taşınması ve saklanması için yapılacak her nevi masraflar. 38 — Kanunlarına göre lüzumunda satın alınacak hastalıklı ve böcekli nebat ve parçalarıyla zararlı böcek, yumurta, kurt, tırtıl ve krizalidlerin bedelleri.

- 39 — Dâhilde toplanacak kongre ve teknik toplantıların vekâletçe takdir edilecek bütün masrafları.
- 40 — Örnek olacak işlerde uğraşan köylülere vekâletin emriyle parasız verilecek ufak ziraat alât ve malzeme bedeli.
- 41 — Seyis ve çobanların işgeleri.
- 42 — Su tesisat ve inşaat ve malzeme masrafları.
- 43 — Kauçuk bitkileri için işletme ve ham madde mubayaası.
- 44 — Nakliyat, müteferrika, kırtasiye, mefruşat ve demirbaş, matbu evrak ve defterler, icar, kitap ve faydalı eserler mubayaası, telif hakkı mubayaası, tabı ve tercüme bedelleri, tenvir ve teshin masrafları.
- 45 — Islahı Hayvanat Kanununun 11 ve 15 inci maddeleri mucibince boğa tedarikinde âciz olan köylere parasız damızlık verilmek üzere boğa mubayaası nakil ve işe masrafları.
- 46 — Teknik ziraat ve teknik bahçıvanlık okulları yapı, istimlûk, donatım vesair umumî masrafları.
- 47 — Ziraî muhasebe kursuna tagradan geleceklerin yevmiyeleri ve yol masrafları, muallim ve müstahdemlerin ücretleri ve kursun idare masrafları.
- 48 — Yabancı memleketlere gönderilecek memurların harcırahları bunların ilim ve ihtisaslarını artırmaları veya stajlarını yapmaları için lüzumlu masraflar ile aylıkları verilmek suretiyle gönderileceklerin aylıkları tutarı bulundukları mahalle aîr talebe tahsisatından az olanlara verilecek fark.
- 49 — Enstitü ve lâboratuvarlar fennî alât, levazım ve işletmeleri ve umumî masrafları. Havagâzı kuvveî muharrike, su, fennî alet, levazım tecrübe ve işletme hayvanatı bakım, yem mubayaası bedeli ve masrafları bağ, bahçe masrafları, enstitüler işletmesine taallûk eden bilûmum materyal, tohum vesair umumî ve müteferrik masrafları.

Diğer masraflar:

- 1 - Tıbbî ve baytarî ecza.
 - 2 - Talebe tetkik, tettebbû, resim ve sergiler masrafları.
 - 3 - Usta, çırak ve amele yevmiyeleri.
 - 4 - Merasim ve müze masrafları ve mükâfat bedelleri.
 - 5 - Bahçe, ilân masrafları ve kira bedelleri.
 - 6 - Talebeye aîr kitap, kırtasiye, kamp masrafları.
 - 7 - Su bedeli.
 - 8 - Hizmet hayvanı mubayaası, işe ve bakım masrafları, motörsüz nakil vasıtaları mubayaası, tamir masrafları.
 - 9 - İmtihanalarda bulunacak mümeyyizlerin masrafları.
 - 10 - Talebenin tedavi, yol, teçhiz ve tekfin masrafları.
 - 11 - Resim, tahnit, fotoğraf, camerlık ve mücellithane atelyeleri masrafları.
 - 12 - Hademe melbusatı ve kapların kalaylanması.
 - 13 - Bilûmum müteferrik masraflar.
- İdare masrafları:
Müteferrika, mefruşat ve demirbaş, tenvir ve teshin, kırtasiye, matbu evrak bu tertibe dâhildir.

Mili Müdafan Vekâleti

788	Tersim malzemesi	Bütçeye mevzu fasılların mahiyeti itibariyle hangisi ile alâkadar olursa olsun aleltilak tersim malzemesi ile bu işe ait kırtasiyeye müteallik her nevi maddenin hariçten tedariği.
790	Matbu evrak ve defterler	Tabir ve teclüt malzemesi, alât ve edevat, müstezade maddeler mübayaâ ve tamir bedeli, kitap ve risaleler ve harta tabi masrafları.
800	Tâayinat	Kanun ve nizamnamelere göre Devletçe işi icabeden kimselerin yiyecek ve temizlik ihtiyaçlarına muktazi mahrukattan gayri bütün maddelerin tedarik, imal, istihsal, muayene, nakil, muhafaza, ihzar, tevzi ve sigortasına muktazi bütün masraflarla her türlü tuz mübayaası ve kalay masrafları ve bu işlerde kullanılacak bütün alât ve edevat ve tesisat masrafları, insan ve hayvan hastaneleriyle, revir, eczahane, kimyahanec, dış müesseseleri ve lâboratuvarlarda sarfı lâzım gelen işe müteallik her türlü maddeler, kıta ve müesseselerin aşçı ücretleri.
802	Yem	Kanun ve nizamnamelere göre Devletçe işi icabeden hayvanların işesi için gereken bütün maddelerin tedarik, imal, istihsal, muayene, nakil, muhafaza, temizleme, ihzar, tevzi ve sigortasına muktazi bütün masraflarla bu işlerde kullanılacak bütün alât ve edevat ve tesisat masrafları.
803	Mahrukat, teshin	Kanun ve nizamnamelere göre Devletçe işi icabeden kimselerin ve müesseselerin ve bilûmum askeri binalarla orduvleri ve gazinoların ve fabrikaların, mahrukat tenvir ve teshin ihtiyaçlarına ve ekmek yapmak, yemek pişirmek ve hamam için muktazi bütün maddelerin tedarik, imal, istihsal, muayene, nakil, muhafaza, ihzar, tevzi ve sigortası için yapılacak bütün masraflar. Gemiler rıhtımında iken hariçten alınacak tenvir masrafları, insan ve hayvan hastaneleri ile revir, eczahane, kimyahanec, dış müesseseleri ve lâboratuvarlarda sarfı lâzım gelen bilûmum mahrukatla sıhhi imalâthanelerde muharrik kuvvet olarak sarfedilecek yakacak maddeleri, 2 bin liraya kadar elektrik tesisat ve tamirâtı, bin liraya kadar hamam, ocak, bulaşıkhanec, çamaşırhanec, mutfak tamiri ve arıtma masrafları.
804	Melbusat	Kanun, nizamname ve talimatnamelere göre orduca giydirilmesi icabeden kimselerin ve sıhhi müesseselerin giyecek ihtiyaçlarına muktazi bütün maddelerin tedarik, imal, işletme, temizleme, muayene, muhafaza, ihzar, tamir, tevzi ve sigortasına lüzumlu tekmiil masraflar ile bu işlerde kullanılacak bütün alât ve edevat, tesisat, tenvirat masrafları ve işçi ücretleri ile ambalâj masrafları, kurs ve benzeri ödevlerle yabancı memleketlere gönderilecek erata verilecek sivil melbusat ve teferrûatı.
805	Techizat	Kanun, nizamname ve talimatnamelere göre orduca techiz edilmesi icabeden kimselerin ve sıhhi müesseselerin eşhas ve kıta techizatı ihtiyaçlarına muktazi maddelerin tedariği, imal, işletme, temizleme, muayene, muhafaza, ihzar, tamir, tevzi ve sigortasına lüzumlu tekmiil masraflar ile bu işlerde kullanılacak bütün alât, edevat, tesisat, tenvirat masrafları, işçi ücretleri, ambalâj masrafları, ölenlerin techiz ve tekfin masrafları,

806 Harp levazımı ve teçhizat ve tahkimat bedel ve masrafları

levazım müesseseleriyle ambarlar için yan-
gın söndürme alât ve malzeme masrafları
harp okul ve muadili okulları bitirenlere ve
rilecek teçhizat bedelleri masrafları,

Demirbaş, mîatlı talim ve terbiye malzemesi
ve harbiye ayniyatına dâhil her türlü harp
malzeme ve vasıtalarıyla teferruatının imal,
tamir, alım, bakım, reviziyon muhafaza, iş-
letme, ambalâj masrafları ve tahkimat işle-
rinin icabettirdiği bütün masraflar, tahki-
matla çalışan erlerin yevmiyeleri.

Memleket müdafaasına ait projelerin tan-
zım, tersim, teksir, tab ve muhafazaları için
gerekli bütün masraflar, harbiye ayniyatına
dahil malzeme ve vasıtaların kullanılmasına
gerekli tarifname, defter, cetvel vesâirenin
tabi, teksir ve alım masrafları.

Memleket dışından getirilen harbiye ayniya-
tına dahil malzeme ve vasıtaların nakliye,
sigorta, gümrük ve diğer resim ve masrafları.
Askerî maksatla yapılması icabeden göse, de-
miryolu, köprü, iskele ve rampaların inşa ve
tamir, masrafları, hasta, yaralı, ve cenaze
nakline mahsus nakil vasıtalarının alım
imal, tamir, bakım ve işletmesine ait masraf-
lar.

Bilûmum muhtabiye ve nalbandiye malze-
mesi ile ahır ve tavla hizmetlerinin icabet-
tirdiği her türlü malzeme ve vasıtaların alımı
imal, tamir, bakım, muhafaza ve ambalâj
masraflarıyla kadrosunda nalbant bulunmı-
yan ve civarında bu hususta istifade edile-
cek kıl'a ve müessese olmıyan birlik ve mü-
esseselerin hayvanlarının nallanma ücretleri
Harbiye ayniyatı muhafaza edilen depo,
ambar ve cephaneliklerin 2 500 lirayı geç-
memek üzere yapılacak tamir ve tadil mas-
raflarıyla cephanelik ve depo yollarının in-
şaat ve tamir masrafları.

Hava birlik ve teçekküllerinin nakil ve mu-
habere vasıtaları ve teçhizat ve fabrikalar ile
atelyeleri makine, edevat ve malzeme muba-
yaatı ve bunların işletme masrafları ve ha-
riç atelyelere verilecek imal veya tamir üc-
retleri ve hariçten getirilecek malzeme ve
makinelere nakil ve gümrük masrafları.

Harita Umum Müdürlüğünden, harita, alım
ve kıymetlendirilmesi, fotoğraflama, tersim,
tab'a ihzar ve tabi ile bunların teferruat iş-
leri, tabolunan haritaların orduda kullanıl-
ma şekline getirilmesi ve orduya sevk için
muktazi her türlü makine, alât ve edevat ve
malzeme ile karada, denizde ve havada ça-
lışma vasıtaları mubayaa ve cümlesinin ta-
mir, işletme, bakım ve muhafaza masrafları.

808 1 Torpido, paravan, sis cihazları, su bombaları, denizaltı talim cihazları

Torpido, paravan, sis cihazları, su bombala-
rı, denizaltı talim cihazlarının yeni alınma-
sı ve bunların idamesi için lüzumlu görülen
bütün maddelerin, teçhizat, imal, mu-
ayene, muhafaza, ihzar, mubayaa, nakil ve
sigortasıyla bu alât ve cihazların muhafaza
ve nakillerinde kullanılan her türlü deniz ve
kara vasıtalarının ve tesisatının mubayaa,
yapılması ve tamirleri ve atelyelerin tesis ve
işletme masrafları ve ameale yevmiyeleri ve
bütün bu işlere ait masraflar.

2 Mayın arama, ta-
rama

Bilûmum mayınlar ile digavşık, iping ve âdi
mıknatısı arama, tarama işlerinin ifası için
lüzum görülen maddelerin, teçhizatın, imal
muayene, muhafaza, ihzar, mubayaa, nakil
ve sigorta işleri ile mayın ve digavşık silah-

		jarının muhafaza ve nakillerinde kullanılan her türlü deniz ve kara nakil vasıtalarıyla tesisatın inşa, muayyaa ve tamirleriyle fabrika ve atelyelerin tesis ve işletme masrafları ve amele yevmiyeleri ve mayın, digavsing, âdi miknatisi arama, tarama işlerine ait masraflar.
3	Ağ işleri	Ağ işlerinde kullanılmak üzere lazım görülecek bütün malzemenin, teçhizatın muayyaa, imal, muayene, muhafaza, ihzar, nakil ve sigortasıyla ağ malzemesinin muhafaza ve nakillerinde kullanılacak her türlü deniz ve kara vasıtaları, pist ve tesislerin inşa, muayyaa veya tamirleri ve ağ işleri için lazım masraflar.
4	Mühimmat, tahkimat, top işleri ve muhtabiye	Donanma, müstahkem mevki ve sefer gemileriyle deniz ordusu emrindeki top, makineli tüfek, tabanca, mesafe aleti ve atış cihazları gibi her nevi silâhların, mühimmatın, atış malzemesinin tedarik, imal, istihsal, muayene, nakil, muhafaza, ihzar, tevzi ve sigortasına muktazi bütün masraflarla mühimmatın muhafaza ve nakillerinde kullanılan her cins deniz ve kara nakil vasıtalarının inşa, muayyaa ve tamiriyle idame masrafları ve tesisat masrafları ve mühimmata müteallik bütün masraflar, cephanelik inşa masrafları tecrübe ve atış istasyonlarının inşa, tamir, idame ve tesis masraflarıyla tahkimat ve top işleri ve muhtabiyeve ait lazım görülecek diğer bütün masraflar.
5	Gemi inşa ve tamiri	Gerek deniz fabrikalarında yeniden yapılacak ve gerek yeniden yapılmak üzere diğer fabrikalara sipariş edilecek bilûmum harp ve muavin gemilerle bilûmum deniz vesaitinin ve her nevi havuzların tekne, makine ve bilûmum teçhizat eşyası ile birlikte bilfiil donanmaya teslimine kadar yapılacak bütün masraflar, Deniz fabrikalarının, tamir atelyelerinin tesis, inşa ve bütün malzemesinin muayyaa, tedarik, imal, istihsal, muayene, nakil, kira, muhafaza, ihzar, tevzi, ve sigortalarına muktazi bütün masraflar. Harp muavin sefaîninin ve vasıtalarının tamir ve havuz masrafları ve bunların tamirlerine muktazi keşifnamelerin ihzarına müteallik her nevi fennî alât, edevat ve tersim alâtı ile fabrikaların bütün işletme masrafları ve işçi yevmiyeleri, bekçi ücretleri ve gemi tamir inşası için lazım görülecek sair masraflar.
6	Telsiz, elektrik ve seyir işleri	Gemi ve sahil telsizlerinin inşası, teçhizi, idamesi ve yeni cihazların temini, seyir ait eşyanın tamirleri, yenilerinin temini, fennî aletler deposu, saatçı ustasının ve kullanılacak diğer işçilerin tahsisatı, teknil su üstü muhabere, su altı dinleme, denizaltı dafia cihazlarının montesi, tamiri ve yenilerinin temini, su altı ihbar istasyonlarının inşası ve teçhizi ve idamesi, deniz tesekküllerinin hususi telefon şebekelerinin temini, idamesi ve malzemenin tedariki (P. T. T. ye ait telefonların tesis ve muhabere ücretleri hariç).
808	7 Mütferrik malzeme	Gemi ve mevakiin Vekâletçe musaddak mukannen ve kadrolu malzeme cetvellerindeki temizlik ve bakım masrafları ve bu tertibe dahil eşya ve malzemenin muhafazasına muktazi ambalaj masrafları, (bunun haricindeki mütferrik ihtiyaçlar, atelye eşya ve malzemesi için istilzam ettirdiği fasıllardan tedarik ve tesviye olunur).

	3 Devriçark	Deniz ordusunda her ne maksatla olursa olsun kullanılacak her cins kömür, akaryakıt ve yağlarla su, odun, çıra gibi maddelerin mübayaası, muhafaza, ihzar, nakil ve sigortalarıyla her nevi devriçark maddelerinin muhafaza ve nakilleri masrafları ve her türlü kara ve deniz nakil vasıtalarının mübayaası, tamir, sigorta ve kiralanması ile tahmil ve tahliye ücretleri ve devriçark için lüzum görülecek bütün masraflar.
309	1 İptidai maddeler ve müstehtek malzeme	Askerî fabrikalarda imal, tamir ve ıslah edilecek her türlü siparişlerin iptidai, yarı mamul ve mamul malzemeleriyle fabrikalarda kullanılacak her nevi müstehtek malzeme, işletmeye ait masraflar ve imalâta ait tersim malzeme ve edevatı, fabrika ve tamirhanelerin tenvir ve teshinleri, iş elbiseleri, kurumma levazımı ve teçhizatı, imalâtın tecrübe ve muayene masrafları, alelûmum malzeme ve edevatın gümrük ve sigorta ücretleri ve memleket içi ve dışında hariç fabrikalara verilecek sipariş bedelleri ve masrafları.
	3 Demirbaş	Her nevi makine, tezgâh, alât ve edevat, eşya ve levazım ile bilûmum buharlı, motörlü ve motörsüz nakil vasıtaları, koşum hayvanları, muhabere ve muvasalat vasıta ve malzemeleri, bunların yedek ve tamir parçaları masrafları.
	4 Nakil ücretleri	Yalnız ücreti nakliye olarak sarf edilir. 273 sayılı kanunun şümülü haricinde kalan usta ve amelenin bir taraftan diğer tarafa ızam ve nakillerinde ve sanat mekteplerini ıkmal eden sanatkârların tâyin edildikleri vazîfele-re kadar yalnız yol masrafları.
310	Ecza ve sıhhi malzeme masrafları	Ordunun sağlık işlerinde kullanılan her türlü ilâç, alât, sıhhi malzeme, sıhhi teçhizat, seyyar etüv makinesi, buğu bîdönü gibi tatbîr cihazları ve fennî kitaplar masrafları, sıhhi müesseseler eczane ve lâboratuvarlarıyla sıhhiye depolarına lüzumlu cihaz, makine, malzeme, sabit ve seyyar soğuk hava dolap ve tesisatı, ilâç ve sıhhi malzemenin bakım ve muhafazasına lüzumlu her türlü dolap, banko ve saire ile bunların ambalajlarına muktazi ambalaj malzemesi mübayaası, tamir ve telvin masrafları, Sıhhi müesseselere lüzumlu her türlü yan-ğın söndürme âlet ve malzemesi mübayaası ve tamir masrafları, lâboratuvarlara lüzumlu tecrübe hayvanları mübayaası ve bunların bakım ve muhafazaları için kafes, kümes ve saire mübayaası ve tamir masrafları.
311	Tedavi masrafları	Askerî hastanesi olmayan yerlerde bulunan ordu mensuplarına sivil eczanelerden alınan ilâç, sıhhi malzeme ve sair masraflarıyla memleket hususî idareler, belediyelerle sivil şahıslara ait hastanede tedavi edilenlerin ve sıhhat işleri dairesince yabancı memleketlerde veya memleket dâhilinde hususî sanatoryumlarda tedavilerine lüzum görülenlerin tedavi masrafları.
312	Veteriner ecza ve malzeme masrafları	Veteriner ecza, malzeme, alât, edevat, tecrübe ve serom hayvanları mübayaası bakım ve muhafazasına ait bilûmum vasıta ve hizmetler ve meslekî mahualar ve neşriyat ve askerî veteriner okulu ile meslek gedikli okullarından neş'et edenlere şeref, tergip, teşvik mükâfatı.

813 Hayvan mubayaa ve tazmini

Ordu kadrosuna dâhil her nevi hizmet ve konkur hayvanlarının ve tay deposu taylarının satın alınması vekâlet tay deposunun ziyaat âletleriyle sair malzeme ve eşyanın tedarik ve tamiri, ordu subay ve erlerinin taltimatı dâhilinde temlik muamelesi yapılmış olan zatî hayvanlardan ve ordu hizmetlerine alınan ahali hayvanlarından kanunla muayyen olan hallerde ölen, öldürülen, sakat kalan ve ziyaa uğrayanlarla atlı sınıf subaylarına verilen hizmet hayvanlarının mahsus kanundaki maddeler dâhilinde tazmini, 3563 sayılı kanunun tatbiki, 3634 sayılı Millî Mükellefiyet Kanunu yolu ile ve peşin para ile mubayaa edilecek olan hayvanlara lüzumlu mutabîye (başlık, yular, torba, gebre, kazağı, fırça, kılkolan, belleme) ile yemlerinin konulmasına mahsus çuval, urgan, su kovası mubayaa ve bu hayvanların gerek satın alındıkları yerlerde ve gerek ilk işe merkezlerine kadar taşmaları ve han ücretleri.

814 Gaz ve gazdan korunma masrafları

Koruyucu malzeme masrafı, bilûmum insan ve hayvanı gazdan koruyucu malzeme, cihaz, elbise ve eşya teferruatları, Mamak gazdan korunma evi ve Gaz Komutanlığı emrindeki kimya birlikleri, Gaz Mektebi kursları, komutanlık kuruluşundaki depolar için yapılacak ve komutanlık tarafından yaptırılacak bilûmum tamirat, ilâveler, tesisat, tamirhaneler, Ankara, İstanbul depolarının teshini, yakıcı gazlara karşı ilk tedavi masrafları ve erler nezdinde kullanılacak kutular talim ve terbiye malzemesi masrafı, kimya birlikleri, Gaz Mektebi, gaz kurslarında ve talim ve terbiyede kullanılmak üzere bilûmum gaz, sis atmaya mahsus cihaz ve silâhlar, alev cihazları ve bunların teferruatı yedek aksamı, mermileri gaz temizleyici arazözle arabalar ve saire, talim ve terbiye malzemesiyle umum ordu gaz talim ve terbiyesine yarayan bilûmum âlet, ecza, edevat, cihaz, levha, kitap ve benzerleri, gazdan korunma evine, gaz kurslarına, Gaz Mektebine, Gaz Komutanlığına ait fennî alât ve edevat ve ecza, kitap, risale ile mefrugat, tenvirat malzemesi, tamirat alât ve edevat, tedrisata ait sinema makinesi ve filmleri ve tecrübe hayvanları, bunların işe ve masrafları, Mamak gazdan korunma evinde çalışan amele ile komutanlık depolarında çalışan mütehassıs amele ve ustabağların yevmiyeleri, Gaz Komutanlığı evinin, Gaz Mektebinin ve komutanlığın hizmet kamyon ve kamyonetleri, otomobilleri, arazi kamyonları, razörler, motosikletler ve yedek parçaları, tamir ve işletme masrafları, Komutanlık ile emrindeki tesisler ve teçekküller arasında muhabere irtibatı masrafları, Avrupadan getirtilecek malzemenin nakliyesi, dizbarko, sigorta, gümrük vesaire resimleri ile alınan malzemenin Komutanlık emrindeki Mağka ve Ankara gaz depolarına kadar nakil masrafları, Komutanlık tarafından neşredilecek kitap masrafları.

Gazdan korunma evi, gaz depoları emrinde bulunan nakliye arabalarının âlelûmum tamirat, komutanlığa ait maske fabrikasının âlât, cihaz, silâh ve saire için yapılacağı nümune ve modeller masrafı, kimya ve birlik depolarına ait matbu evrak tabii masrafları, depoların teshini için soba, boru, kalorifer ve sairesinin tamiri masrafları.

F. M. Tahsisatın Nev'i**Hangi hizmetlere sarfolunabileceği****815****Nakil masrafları**

Nakliyatı istihzam eden her türlü canlı ve cansız maddelerin demir, deniz ve havayolları ve kara nakil vasıtalarıyla nakilleri, levazım işlerine ait kara ve deniz vesaiti nakliyesinin mubayaa, tamir ve her nevi malzemesinin mubayaa ve işletme (akaryakıt hariç) ve tamir masrafları ve bunların kaptan, şoför ve müstahdemlerinin ücretleri, tahmil ve tahliyede istihdam edilecek amele ve hamal ücretleri, ardiye, tadili edevat, istalya, garaj, iskele, rıhtım ücretleri, vasıtaların su hasar bedelleriyle vasıtaların her nevi işletme malzemesinin (akaryakıt kapları ve malzemesi hariç) konmasına mahsus garaj, sundurma, depo, seyyar ve sabit tank inşa, tamir ve mubayaa bedelleri.

Sivil ücretlilerden gayri ordu mensuplarının hava tebdili, muayene ve tedavi için Vekâletçe veya sıhhi heyetlerce gönderilmelerine lüzum gösterilenlerin yol masrafı.

Askerî mahkemelere gelecek ve gidecek askerî okullar talebesi ile gedikli erat ve bunların muhafızlarının yol masrafları, yürüyüş halindeki kıtaatın han, konak ve ahır masraflarıyla nakil vasıtaları ve hamulelerinin sigorta masrafları, yalnız deniz ordusunun binek vasıtalarının mubayaa ve tamir bedelleri ve Zırhlı ve motörlü harp, cer ve nakil vasıtalarıyla bunlara ait bilcümle yedek ve iptidai madde ve malzeme mubayaası ve bunlar için muktazi ambalaj ve sigorta masrafı, tamir, bakım ve işletmeye ait tekml masraflar.

Deniz ve Hava Müsteşarlıklarının karaya ait motörlü cer ve nakil vasıtaları ve Askerî fabrikalarla Harita Genel Müdürlüğünün emrindeki bilcümle motörlü vasıtaların ve Millî Müdafaa teşkilâtı, içinde bulunan bilûmum teşekküllerin akaryakıt ihtiyaçlarına (benzin, mazot, motorin, her türlü yağlar) müteallik masrafları (Levazım Dairesinin tenvirat gazı hariç), zırhlı ve motörlü vasıtalarla işletme malzemesinin ve bunları ilgilendiren sair madde ve malzemenin yabancı memleketlerden getirilmesi takdirinde bunların memleket dâhilinde ilk teslim mahalline kadar olan nakliye masrafları.

Akaryakıtları koymağa ve muhafaza etmeğe yarayan kapların mubayaa ve kira bedelleri, işletme malzemesi mevzuatı olarak kullanılan yüzücü duba ve tanklarda müstahdem eşhasın aylık ücretleri. Askerî fabrikalardan yapılacak sipariş bedelleri, elektrik ceryanında ve su istihsalinde ve diğer işlerde kullanılan bilûmum motörler için lüzumlu benzin vesair yağ masrafları.

Ordumuza girmekte olan zırhlı ve motörlü vasıtalara ait tarifname, talimatname vesairenin tabı ve teksir masrafları ile işbu vasıtaların müstelzim bulunduğu bilcümle masraflar.

816**İnşaat, tamirat işleri**

İnşaat, tamirat, istimlâk ve bunlara ait her türlü tesisat masrafları, etüt, proje, keşif, teksir, istinsah ve inşaat eserleri masrafları, mühendis, sürveyan ve daktilo ücretleri, hertürlü inşaat malzemesi, baraka imali, alât ve edevat ve tersim malzemesi ile bunların nakil, istif, muhafaza ve sigorta ücretleri, askerî binaların bakım ve maskelenme

		si, garnizonların ağaçlandırılması ve bakım masrafları, memleket iç ve dışındaki şehitliklerin inşa, imar, bakım ve bekçi ücretleriyle bekçilerin melbusat masrafları.
		Yeni fabrika ve imalâthaneler tesis ve inşası veya mevcut fabrika ve imalâthanelerin tevsi, tamir bedelleriyle imalâtın istilzam ettiği surette fabrika ve imalâthanelerin kendi vasıtalarıyla yapabilecekleri tesisat, tevsiat, ilâvat ve tamirat için lüzumlu olan her türlü inşaat malzemesi mubayaa bedelleri ve aynı tamir ve tevsi için lüzumlu olacak yedek inşaat malzeme mubayaa, demiryolları ve asfalt, çöse ve köprüler inşa veya mevcutlarının tamir ve tevsi ve alelûmum su tesisi ve bunlara müteallik malzeme mubayaa masrafları.
819	Hava meydanları ile yolları ve demoları inşaatı	Meydanlarda çalıştırılacak muvakkat memur ve müstahdem ücretleriyle usta, amele yevmiyeleri ve istimlak ve inşaat ve tesisat bedelleri ve emaneten inşaatla malzeme mubayaa bedelleri ve bu inşaat işleri için mubayaa olunacak bilcümle makine alât ve edevat ve malzemenin bedelleri ile işletme, kira ve nakliyeleri ve bu işler için yapılacak bilcümum etüt ve proje masraflarıyla toprak tesviyesi, meydanların kira bedelleri dahil.
822	Maske fabrikası masrafları	Maske fabrikasının bilcümum işletme, idare ve malzeme ve demirbas masrafları bu tertipten verilir.
823	Pasif korunma masrafları	Pasif müdafaa bakımından talim ve terbiye, tatbikat, manevra, propaganda, neşriyat için her türlü masraflar.
827	Staj ve tahsil masrafları	Staj için ecnebi memleketsiz gönderilecek subay ve memurların tahsisat, harcırah ve sair zaruri masrafları ve okur ücretleriyle dahilde lisan tahsil ettirileceklerin yol ve tedavi masrafları ve tedris ücretleri, dahilde ilim ve fen tahsil ettirilecek subay ve memurların ve askerî talebelerin kayıt ve tedris ücretleri, askerî mühendis ve fen memuru yetistirmek üzere ecnebi memleketsiz gönderilecek talebelerin aylık tahsisatları ile gidiş ve gelis maktu yol masrafları ve mektep lâboratuvarlar tedavi masrafları, tahsil programı mucibince zaruri ve hakiki masrafları ve stajyer okurların teftisi için harcırah ve müferrerlik masrafları, lüzumu halinde ağırlamak kursda öğretmenlik edeceklerin ücretleri, teknik okullarda staj gören subay ve talebelerin tedris ve tersim malzeme bedelleri.
830	Fen, Sanat Umum Müdürlüğü tecrübe ve muayene masrafları	Fen ve Sanat Umum Müdürlüğü ve müessesatın tecrübe ve muayene hizmetlerine müteallik silâh, mühimmat, alât ve edevat muhafaza ve lüzum görülecek nümunelerin tedarik ve mezkûr umum müdürlüğe merbut resimhane, lâboratuvarlara mahsus ecza, yağ, pil ve saire gibi malzeme mubayaa ve verilmiş, ecnebi âsar tedariki ve poligon ve kimya evinde vücutte getirilecek bilcümum tesisat ve vesaiti, poligon namına tedarik ve mubayaa edilen malzemenin mahalline kadar sevki ve bunlara mümasil masraflarla balastik alât ve edevat mubayaa, tecrübe atışlarına mukatazi hedef kâğıdı ve malzemesiyle atış ve muayene defterleri masrafları.
831	Askerî müzeler masrafları	Eşya, âsar atelyelerinin malzemesi mubayaa bedeli, fotoğraf ve tasnif işleri, tenvir masrafları.

D - Cetveli

Muvazenei Umumiye Kanunu: Madde — 13 [Dairelerin barem harici müteferrik müstahdemleriyle nakil vasıtaları kadroları]

Büyük Millet Meclisi

Memuriyetin nev'i	Aded	Ücret
Daktilo	1	120
»	3	100
» (Bütçe En.)	1	100
Serhademe	1	120
» Muavini	2	85
1 nci Sınıf Hademe	6	75
2 » » »	28	60
3 » » »	9	50
4 » » »	17	50
Sığınak Muhafızı	1	60
Şoför	1	170
Şoför (Kamyonların)	1	120
»	1	100
»	1	100
Bahçe Mütchassısı	1	260
Bahçıvan	2	100
»	2	75
Daimi Amele	9	50
Telefoncu	1	60
Kaloriferci	3	75
Sığınak Makinisti	1	100
Makinist	1	100
Elektrikçi	1	120
Marangoz	1	120
Motosikletçi	1	75
Laborant	1	100
<i>Matbaa</i>		
Ser Mürettip	1	170
» » Muavini	1	140
S. 1. Operatör	3	120
S. 2. »	2	100
S. 1. Mürettip	3	100
S. 2. »	1	85
Mürettip Muavini	2	40
Ser Makinist	1	140
» » Muavini	1	120
Makinist	2	100
» Muavini	2	75
Motörcü, Elektrikçi	1	120
Ser Mücellit	1	140
» » Muavini	1	100
Mücellit	1	100
»	1	85
» Muavini	2	75
Kaloriferci	1	75
<i>Mali Saraylar</i>		
Ayniyat Memuru	1	75
Malz. Tef. Depo Memuru	1	75
Elektrikçi ve Elektrik Ly. Depocusu	1	75
Muhafaza Memuru	1	100
»	1	85
Elektrikçi	1	85
» Refiki	1	75
Mefruhat Marangozu	1	100
Ambar (Malz. İnşa)	1	75
Dülger	1	85
»	1	75
Marangoz	1	75
Doğramacı	1	85
Kuşuncu	2	75
Tenakeci	2	75
Suyolcusu	1	50
Garaj Hademesi	2	50
»	1	40
Yorgancı	1	100
»	1	60

Memuriyetin nev'i

	Aded	Ücret
Bekçibaşı	1	85
»	1	75
»	1	60
Bekçi	14	60
»	42	50
Kapıcı	1	60
»	3	50
Bahçıvanbaşı	1	75
»	2	60
Bahçıvan	17	50
»	19	40
Kaloriferci, Motör, İtfaiye İşleri Memuru	1	100
» İtfaiyeci	1	60
» Motörcü	1	60
İtfaiye Mülfreze Erbaşı	1	60
» » Eri	4	50
Nakliyat Şoförü	1	75
Otomobil »	1	85
Telefoncu	8	75
»	1	60
Cıllacı	1	60
Kayıkhanı Bekçisi	1	50
Saatçi	1	50
Sofracıbaşı	1	100
Sofracı	3	60
Rençber	2	40
Boyacı	1	85
Nakkaş	1	100
Kumaş Dokumacısı	1	75
» »	2	60
Kumaş Masracısı	1	50
Dokuma, Ambar, Ayniyat ve Hesap Memuru	1	100
Daktilo	1	60

Divanı Muhasebat

Daire Müdürü	1	140
Kütüphane Memuru	1	85
Müvezzi	1	75
Şoför	1	120
Kaloriferci ve Tamircisi	1	75
Telefon ve Elektrik Memuru	1	85
Odacıbaşı	1	75
Odacı	2	60
»	10	40
»	19	50
Kapıcı	1	75
»	1	60
Gece Bekçisi	2	60
Mahzen Hamalı	3	50

Başvekâlet

Matbaa İdare Memuru	1	170
Abone ve Sevk Memuru	1	100
Müvezzi	3	85
»	1	75
»	1	60
»	1	50
Gece Bekçisi	1	50
Başodacı (aynı zamanda Heyet Vekileye bakar)	1	120
Odacı	1	60
»	9	50
»	7	40
Kapıcı	2	50
Arşiv Odacısı	4	40
Şoför	1	170
»	2	120
»	1	100
»	1	85
Hizmet Kamyoneti Şoförü	1	100
Motosikletçi	2	75
Evrak Sevk Memuru	1	75
Meydancı	2	50
Garaj Bekçisi	1	50

Memuriyetin nev'i	Aded	Ücret
Devlet Şûrası		
Daktilo	5	85
Müvezzi	2	60
Bağodacı	1	60
Odacı	4	50
Odacı	5	40
>	5	30
Kapıcı	1	50
Şoför	1	100
Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü		
Baş Spiker	1	300
Spiker	3	200
>	1	150
Spiker Namzedi	2	100
İdare Memuru	3	125
İmzacı	1	100
Kaşe Tevzicisi	1	170
>	1	140
Ambarcı	2	170
Depocu	1	140
Arşiv Tasnifçisi	1	170
>	1	125
Arşiv Fişçisi	2	120
>	1	100
Kütüphane Tasnifçisi	1	120
Başküpürücü ve Tasnifçi	1	120
Küpürücü	1	100
>	1	75
Yabancı Dil Bilen Steno - Daktilo	3	200
>	4	170
>	1	150
Daktilograf	6	120
>	16	100
>	12	80
Atölye Şefi	1	200
>	2	175
>	1	150
Torna Ustası	1	150
Marangoz Ustası	1	250
Atelye Saz Ustası	1	80
Atelye Kalfası	1	60
Atelye Çırağı	2	200
Bağmalcınist	2	175
>	9	150
Birinci Sınıf Makinist	11	125
İkinci Sınıf Makinist	14	100
Üçüncü Sınıf Makinist	2	150
Antenel	3	120
Şoför	2	100
>	2	60
Garaj Bakıcısı	3	75
Kaloriferci	1	60
Ateşçi	6	75
Müvezzi	6	60
Gece Bekçisi	4	75
Telefoncu	3	60
>	1	300
Baş Fotoğrafçı	1	200
Fotoğrafçı	2	150
>	1	120
Fotoğraf Baskıcu	2	75
Fotoğraf Kalfası	2	250
Filim Operatörü	1	200
>	1	150
>	1	250
>	1	200
Filim Montajcısı	1	125
Filimotekci	2	75
Filim Kalfası	1	200
Filim Makinisti	1	150
>	1	200
Mizanpajcı	3	170
Müşahhîh	2	150
>		

Memuriyetin nev'i	Aded	Ücret
Müşahhîh	2	120
Aboneci	1	100
Bülten Teksir Makinisti	1	100
» » »	2	80
Muakkip	4	75
Başambalajcı	1	100
Ambalajcı	2	75
»	2	60
Baş Bantçı	1	100
Bantçı	4	60
Motosikletçi	3	100
»	1	120
Bisikletçi	4	75
Bahçıvan	2	75
Kapıcı	6	50
Hammal	4	50
Başodacı	2	60
Odacı	20	50
»	34	40
Radjo Türk Musiki Heyeti		
Repetitör Artist	8	400
» » Muavini	8	350
Birinci Sınıf Artist	5	300
İkinci Sınıf Artist	6	260
Üçüncü Sınıf Artist	6	210
Dördüncü Sınıf Artist	10	170
Birinci Sınıf Stajyer Artist	10	120
İkinci Sınıf Stajyer Artist	10	100
Radjo Temsil Kolu		
Birinci Sınıf Artist	1	300
İkinci Sınıf Artist	2	260
Üçüncü Sınıf Artist	2	210
Dördüncü Sınıf Artist	5	170
Birinci Sınıf Stajyer Artist	1	120
İkinci Sınıf Stajyer Artist	2	100
İstatistik Umum Müdürlüğü		
Daktilo	1	100
Birinci Makinist	1	120
Kaloriferci	1	120
İkinci Makinist	1	100
Müvezzi	2	60
Başodacı	1	60
Ambarcı	1	60
Ambarcı	1	50
Gece Bekçisi	1	50
Odacı	4	50
»	6	40
Hamal	1	40
Kaloriferci yamağı (altı aylık)	1	40
Taşıra odacısı	4	40
Devlet Meteoroloji İşleri Umum Müdürlüğü		
MERKEZ		
Telsiz Başmakiniisti	1	170
» Teknisyeni	1	210
» Muhabereci	1	120
» »	1	100
Ressam ve grafiker	1	120
» » yardımcısı	1	75
Yazıcı Aletler İşletme Ustası	1	100
Motörcü Başustası	1	140
Makinist	1	120
Bülten Müstahzırı	1	100
Motörcü	2	85
Şoför	1	85
Müvezzi	1	50
Bekçi	2	40
Hademe	11	40
Kaloriferci ve Rüzgâr Aletleri Bakıcısı	1	50
Bahçıvan	1	75

Memuriyetin nev'i	Aded	Ücret
Daktilo	2	85
»	2	100
Alet Sevkiyatçısı	1	85
Marangoz	2	100
<i>TAŞRA</i>		
Radyoşonda Teknisyeni	1	300
Baş Rasatçı	3	170
Baş Telsizci	3	140
Telsiz Başmakinisti	1	120
Telsiz Makinisti	2	100
Telsiz Muhabereci	1	120
»	3	100
»	3	85
Motörcü Baş Ustası	3	100
Motörcü	6	75
Hademe	26	25
Hademe ve Bekçi	12	30
Rasatçı	2	50
»	12	50
»	23	40
»	41	30
»	50	20
»	24	15
<i>Diyanet İşleri Reisliği</i>		
<i>MERKEZ</i>		
Müvezzi	1	60
Gece Bekçisi	1	50
Başodacı	1	50
Odacı	8	40
<i>VİLÂYETLER</i>		
Daktilo	1	75
Gece Bekçisi	1	50
Müftülükler Hademesi	5	30
»	6	25
»	54	20
»	1	15
Kur'an Öğreticileri	11	40
»	10	30
»	7	25
»	10	15
		<u>Maas</u>
Valiz	10	15
»	261	10
Dersiam	2	30
»	4	25
»	15	20
»	20	15
»	40	12
»	142	10
<i>Maliye Vekâleti</i>		
<i>MERKEZ</i>		
<i>Hususi Kalem</i>		
		<u>Ücret</u>
Daktilo	1	100
Umumi Evrak Daktilosu	1	100
»	2	85
»	3	75
»	4	60
<i>Malî Tetkik Heyeti</i>		
Daktilo (Ecnabi lisan bilmesi şarttır)	1	170
<i>Teftiş Heyeti</i>		
Daktilo	1	100
»	1	75
<i>Hukuk Müşavirliği</i>		
Daktilo	2	100
»	2	85
»	1	75
Takip memuru	2	85
»	1	75
»	1	60
»	2	40

Memuriyetin nev'i	Aded	Ücret
<i>Bütçe ve Mali Kontrol Umum Müdürlüğü</i>		
Daktilo	1	120
>	2	100
>	2	85
>	1	75
<i>Muhasebat Umum Müdürlüğü</i>		
Daktilo	1	100
>	2	100
>	2	85
>	3	75
<i>Merkez Daireleri Muhasebe Müdürlüğü</i>		
Daktilo	2	100
>	8	90
>	7	75
<i>Hazine Umum Müdürlüğü</i>		
Daktilo	1	120
>	1	85
>	1	75
Bankalar Murakıplığı Daktilosu	1	75
Kambiyo Müvezzili	1	80
> Odacı	2	40
<i>Muntazam Borçlar Umum Müdürlüğü</i>		
Daktilo	1	100
>	1	85
>	3	75
Flş Memuru	8	85
>	1	60
<i>Levazım ve Kıymetli Evrak Müdürlüğü</i>		
Daire Müdürü	1	170
Daktilo	2	85
>	1	100
Evrak Müvezzili	1	85
>	6	75
>	9	80
>	10	50
Başmarangoz	1	210
Marangoz	1	140
>	1	120
>	1	100
Doğramacı	2	100
Marangoz Çırağı	1	60
> İççisi	1	75
Marangozhane Makinist	1	100
Makine Tamircisi	1	170
>	1	140
>	1	100
Makine Tamircisi Muavini	1	75
Şoför	1	170
>	1	120
Motosikletli Müvezzi	1	85
Otomatik T. Memuru ve Tamircisi	1	170
> Telefon Memur ve Tamircisi	1	150
Otomatik Telefon Me. Muavini	1	120
Bahçıvan	2	120
> Muavini	1	60
Bahçe Amelesi	2	40
Başodacı	1	85
Odacı	5	80
>	37	50
>	38	40
Kapıcı	1	60
>	4	50
Tasfiyei Hesabat Kapıcısı	1	40
Gece Bekçisi	3	75
>	3	60
Hamal	2	75
>	2	60
>	5	50
>	1	40
<i>Yatakhane ve tathirat için</i>		
Kadın işçi	6	50

Memuriyetin nev'i	Aded	Ücret
<i>Zat İşleri Müdürlüğü</i>		
Daktilo	2	85
>	3	75
>	3	
<i>Darphane ve Damga Matbaası</i>		
Ser Mürettip	1	60
Ser Mücellit	1	170
Çinkograf Ustabaşı	1	170
Ustabaşı	4	170
Galvano Teknisyeni	1	140
Makinist	2	170
>	4	140
Şoför	1	120
İdare Memuru	1	120
Muakkip	1	120
Daktilo	1	85
>	1	100
Kapıcı	1	75
>	2	50
>	1	40
Gece Bekçisi	2	60
>	2	50
Odacı	3	40
>	1	30
<i>Vasıtasız Vergiler Umum Müdürlüğü</i>		
Daktilo	5	100
>	1	85
Teyiz Komisyonu Daktilosu	1	120
>	4	100
>	8	85
>	1	50
>	2	40
>	2	30
<i>Vasıtalı Vergiler Umum Müdürlüğü</i>		
Daktilo	2	100
>	1	85
>	1	75
<i>Milli Emlak Umum Müdürlüğü</i>		
Daktilo	1	120
>	3	100
Daktilo (Vilâyetler için)	3	100
>	2	85
>	2	75
>	1	210
Kalorifer Teknisyeni	1	170
>	4	60
Kalorifer Ateşçisi	10	170
Kalorifer Teknisyeni (Vilâyetler için)	10	60
Kalorifer Ateşçisi (Vilâyetler için)	1	170
Elektrikçi	1	100
>	1	140
>	2	120
>	1	170
Bina Tamircisi	3	85
Belçli ve Korucu (Merkez)	20	75
>	15	60
>		
<i>Tahsilât Umum Müdürlüğü</i>		
Daktilo	1	120
>	1	100
<i>Nafia İnşaat Muhasebesi</i>		
Daktilo	1	85
<i>VİLÂYETLER</i>		
<i>Hukuk Müşavirliği</i>		
Takip Memuru	6	120
>	5	100
>	10	85
>	10	75
>	20	60
>	45	50
>	2	100
Daktilo	3	85
>	5	75
>	10	30
Muhakemat Müdürlükleri Odacıları		

Memurluğun nev'i	Aded	Ücret
Umumi Müfettişlikler		
Maliye Müşavirliği Odacısı	4	30
Varidat		
Kolcu Kantarcı	5	75
»	13	60
»	19	50
»	2	40
Daktilo	9	75
»	12	60
»	99	50
Tetkiki İtiraz Komisyonları Daktilosu	1	100
»	5	35
»	6	75
Tahakkuk Tebliğ Memuru	20	75
»	30	60
»	51	50
»	57	40
Tetkiki İtiraz Komisyonları Odacısı	3	30
İstanbul Av Vergileri Odacısı	3	30
Gece Bekçisi	2	40
Tahsilât		
Tahsil Tebliğ Memuru	41	60
»	80	50
Yaya Tahsildar	50	85
»	51	75
»	130	60
»	139	50
Atlı Tahsildar	153	85
»	152	75
»	722	60
»	297	50
Gece Bekçisi	51	30
Vilâyet ve Kaza Odacıları		
İstanbul Defterdarlığı Evrak Müvezzili	4	50
Başodacı	1	50
Vilâyet Odacıları	179	40
»	216	30
Kaza Odacıları	376	25
Kambiyo Müstahdemleri		
Daktilo	1	85
»	2	60
Müvezzi	1	50
»	1	40
Kambiyo Odacısı	2	40
»	2	35
»	2	30
Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti		
MERKEZ		
Daire Müdürü	1	170
Elektrik ve Telefoncu	1	170
Telefon Santral ve Tamircisi	1	100
»	1	50
Kaloriferci Makinist	1	140
Makinist	1	120
Kaloriferci Yardımcısı	1	75
Kalorifer Ateşçisi (Altı aylık)	2	60
Asansörcü	2	50
Marangoz	1	140
Marangoz Yardımcısı	1	60
Şöför	1	140
Tamirat Ustası	1	100
Tamirat Ustası Yardımcısı	1	50
Bahçıvan	1	120
»	1	75
Bahçe Amelesi	1	50
Müvezzi (Motörlü)	1	75
Müvezzi (Bisikletli)	1	60
Başodacı	1	75
Odacı	2	60

Memuriyetin nev'i	Aded	Ücret
Gece Bekçisi	2	75
»	2	60
Kapıcı	1	60
»	2	50
Meydancı	3	50
»	2	40
Dikici	1	40
Hamal	3	60

VİLAYETLER

Telefoncu ve Elektrikçi	1	120
Elektrik ve Santralci	1	100
Kaloriferçi	1	120
»	1	100
Kalorifer Ateşçisi	1	50
Odacı	25	40
»	30	30

Gümrük Muhafaza Genel Komutanlığı

Depo ve Ambar Memuru	2	120
Atelye Başmakınıstı	2	210
Motörcü	1	170
Muhabere Makinistı	7	120
»	14	100
Deniz Birinci Makinistı	12	120
» İkinci Makinistı	22	100
» Makinistı	24	75
» Motörcü Makinistı	11	75
» Lostromo	4	60
» Yağcı	14	50
» Ateşçi	4	50
» Tayfa	72	50
» Sandalcı	98	40
Üstabaşı	1	120
Elektrikçi	1	100
»	1	140
Demirci	1	85
»	1	100
Kazancı	1	85
Tornacı	1	120
»	1	140
»	2	100
Tesviyeci	1	120
»	2	100
»	1	140
Dökümcü	1	100
»	1	120
Borucu	1	85
Boyacı	1	100
Marangoz	1	140
»	1	120
»	3	100
Kızakçı	1	100
Şöför	1	120
»	33	60
Aşçı	2	40
Başodacı	1	50
Odacı	14	40
»	8	30
Kapıcı	1	50
Armele	1	40
»	1	60
Bekçi	2	50
Hamal	3	50
»	2	40

Dahiliye Vekâleti

MERKEZ

Mütercim	1	125
Daire Müdürü	1	175
Daktilograf	5	75
»	5	60

Memuriyetin nev'i	Aded	Ücret
Muhasebe Muakkibi	3	60
Başodacı	1	75
Odacı	3	60
>	5	50
>	41	40
Kaloriferci	1	140
> Muavini	1	60
Bahçıvan	1	100
> Muavini	1	60
Bahçe Amelesi	2	40
Gece Bekçisi	4	60
Kapıcı	2	50
Telefoncu	1	140
Telefoncu Muavini	1	50
Elektrikçi	1	140
Tamirci	1	120
Asansörcü	2	50
Boyacı	1	100
Şoför	1	120
Daktilo	4	85
Motosikletçi	1	75
Odacı	5	50
Müvezzi	1	50
Yabancı Dil Bilen Daktilo	1	170

VİLAYETLER

Vilâyetler Müvezzileri	1	40
>	6	30
>	59	30
Vilâyetler Odacıları	23	30
>	116	25
Kaza Odacıları	3	25
>	130	20
>	286	15
Nahiye Odacıları	871	5

Umumi Müfettişlikler

Birinci Umumi Müfettişlik

Kalorifer Makinisti	1	100
Kaloriferci Muavini	1	35
Telefon Memuru	1	75
Bahçıvan	1	60
Bahçıvan Yamaşı	1	30
Evrak Dağıtma Memuru	1	40
Başodacı	1	50
Odacı	6	30
>	2	20
Şoför	1	85
>	1	60

İkinci Umumi Müfettişlik

Odacı	1	40
>	5	35
Müvezzi	1	50
Şoför	1	100
Kaloriferci	1	75
Bahçıvan	1	75

Üçüncü Umumi Müfettişlik

Odacı	6	30
Şoför	1	100
>	1	60

Dördüncü Umumi Müfettişlik

Odacı	10	30
Şoför	1	85
>	1	60

Emniyet Umum Müdürlüğü MERKEZ

Daire Müdürü	1	170
Müvezzi	4	50
Odacibaşı	1	60
>	1	50

Memuriyetin nev'i	Aded	Ücret
Gece Bekçisi	3	50
Asansörçü	1	60
Kapıcı	1	50
Odacı	20	40
>	5	50
Makînist ve Silâhçı	1	120
Hademe	8	40
>	11	30
Enstitü Kapıcısı	1	40
Kaloriferçi	1	60
Lisan Muallimi	4	140
Lisan Muallimi	5	120
>	7	90
Daktilograf	2	85
Çamaşırcı	3	40
Ütücü	2	40
Hademe	5	30
Ahçı	1	60
>	3	50
> Yamaçı	2	40
Kaloriferçi	1	120
Elektrikçi	1	120
Bulaşıkçı	1	40
Daktilograf	3	60
Başşoför	1	100
Şoför	1	85
>	1	75
>	2	60

VİLÂYETLER

Daktilograf	1	85
>	2	60
Hademe ve Odacı	14	40
Polis Nezarethane Memuru	1	60
> > >	1	50
Sandalcı	52	50
Odacı	5	40
Hademe	3	35
Hademe	114	30
Şoför	2	85
>	1	60
Makînist	8	75
Atlı Polis Binicilik Talimcisi	3	60
Hademe	3	35
>	9	30
Makînist Muavini	1	50
Tayfa	3	40
Odacı	8	30

Jandarma Genel Komutanlığı

Matbaa Ambar Memuru	1	120
Matbaa Ressamı	1	120
> Mücellidi	2	120
> Makînsti	2	120
> Mürettibi	2	120
> İççisi	3	75
Çamaşırcı	1	35
>	2	30
>	1	25
Başodacı	1	60
> Muavini	1	50
Odacı	25	40
Elektrikçi	2	100
Kaloriferçi	1	75
Terzi Ustası	1	140
Makine Ustası	1	140
Makine ve Elektrik Usta Muavini	1	100
Kundura Ustası	1	140
Kundura Makine Ustası	1	140
Kundura Ambar Memuru	1	120
Meibusaat Ambar Memuru	1	120
Techizat ve Harp Techizatı Ambar Memuru	2	120
Yapı Ustası	1	150

Memuriyetin nev'i	Aded	Ücret
Şoför	16	120
»	1	100
»	4	40
Hamal	22	50
Telsiz Ustası	1	75
Şoför	8	60
»	15	140
Etüv Memuru	1	100
Kaloriferci	2	100
Makine Tamircisi	1	120
Makine Tamircisi Muavini	1	100
Telefon Fen Memuru	1	140
Tornacı	1	120
Firezeci	1	120
Oksijen Kaynakçısı	1	120
Demirci	1	120
Odacı	7	40
»	1	50
Aşçı	20	30
»	22	40

Hariciye Vekâleti

Daktilograf	4	200
»	2	175
»	2	150
»	1	140
»	1	120
»	1	110
»	1	100
»	1	90
»	1	80
»	1	70
»	3	60
»	2	50
»	1	175
Daire Müdürü	1	150
Şoför	1	140
»	1	130
»	1	120
Elektrikçi	1	80
Telefoncu	1	70
Başodacı	12	50
Odacı	10	45
»	16	40
»	1	75
Başmüvezzi	2	70
Müvezzi (Bisikletli)	3	60
»	1	90
Muhasebe Takip Memuru	1	90
Motosikletli Müvezzi	1	80
»	2	60
Hazinei Evrak Muhafızı	2	70
Gece Bekçisi	1	80
Bahçıvan	1	110
Kaloriferci	1	60
Ateşçi	1	300
Kütüphane Memuru	1	140
» » Muavini	1	110
Ambar Memuru	1	

Matbaa

Başmürettip	1	160
Makinist	1	110
Mürettip	1	110
»	1	90
» Yamağı	1	70
Musahhih	1	120
Mücellit	1	110

Hariciye Köşkü

Memuriyetin nev'i	Aded	Ücret
Sofracı	1	100
» Yamağı	1	60
Kapıcı	1	65
Kaloriferci	1	120
Ateşçi	1	60
Elçilik ve Konsolosluk Müstahdemleri [*]	410	2889

Sıhhat ve İğtimai Muavenet Vekâleti
MERKEZ

Fiş Memuru	1	140
» »	2	120
Şef Daktilo	1	100
Daktilo	6	85
»	3	75
Baş Makinist ve Aletler Tamir Mütahhasısı	1	350
Kaloriferci	1	100
Santralci	1	100
Makinist	1	125
Makinist Muavini	1	70
Marangoz	1	100
Bahçıvan	1	80
Müvezzi	2	60
Başodacı	1	75
Odacı	3	60
»	6	50
»	18	40
Motosikletçi	1	85
Kapıcı	1	60
»	1	50
Gece Bekçisi	1	50
Hamal	1	50
Ambalâjcı	1	50
İşçi	1	50
Şoför	1	120

Refik Saydam Merkez Hıfzıssıhha Müessesesi

Şoför	1	100
Daktilo	1	80
Baş Laborant	1	125
Birinci Sınıf Laborant	5	100
İkinci » »	11	85
Sevk Memuru	1	80
Ambalâjcı	1	60
Marangoz	1	100
Baş Bahçıvan	1	85
Bahçıvan	2	50
Kapıcı	1	50
»	1	40
Gece Bekçisi	3	40
Başhademe	1	60
Hademe	16	50
»	30	40
Müvezzi	1	40
Boyacı ve Sıvacı	1	75
Çamaşırcı ve Ütücü	1	50

Serum ve Aşı Şubesi

Aşı ve Danalar Hademesi	1	60
Kuduz Tavşanları Hademesi	1	60

Kimya Tahlil Şubesi

Daktilo	1	75
---------	---	----

Sıhhi Ahırlar ve İmmunoloji Şubesi

Yem Memuru	1	60
Başseyis	1	60
Seyis	5	50
»	5	40
Nalbant	1	60

Memurluğun nevi	Aded	Ücret
<i>Makine ve Atelye Tamirat Kısmı</i>		
Elektrikçi	1	150
Kaloriferçi	1	125
» Muavini	1	75
Ateşçi	2	50
Makineist Muavini	1	80
Cam ve Aletler Tamircisi	1	75
<i>Hıfzısıhha Mektebi</i>		
Lâborant	3	85
Daktilo	1	80
Kapıcı	1	40
Hademe	10	40
<i>Merkez Suma Mücadelesi</i>		
Sıtma Mufettişlik Şoförü	1	100
<i>Kinin Komprime ve Ampulleri İmalâthanesi</i>		
Hademe	2	40
Marangoz	1	100
VİLÂYETLER		
<i>Ankara Nümune Hastanesi</i>		
Müracaat Memuru	1	75
» » Muavini	1	80
Makineist ve Etevcü	1	125
» » » Muavini	1	75
Kaloriferçi	1	125
Şoför	1	100
»	1	80
Bağbahçıvan	1	85
Bahçıvan	1	60
Aşçıbaşı	1	100
Aşçı	2	75
Aşçı Yamağı	5	30
Çamaşırcı	1	75
»	1	60
»	1	40
Baş Terzi	1	75
Terzi	2	50
Boyacı ve Sıvacı	1	100
Marangoz	1	100
Demirci	1	75
Berber	2	80
Lâborant	4	75
»	5	60
Masajcı	2	75
Yetiştirilmiş Hastahakıcı	10	50
Elçacı Kalfası	1	75
Bağhademe	1	75
Hastahakıcı ve Müteferrik Müstahdemler	20	40
» » »	20	35
» » »	20	30
» » »	80	25
Kapıcı	2	50
Namzet Hademeler	25	15
<i>İstanbul Muayene ve Tesellüm Komisyonu</i>		
Daktilo	1	80
Hademe	1	40
<i>İstanbul Sıhhat Müdürlüğü</i>		
Evrak Müvezzisi	1	50
Gece Bekçisi	1	40
Kapıcı	1	40
Şoför	1	80
İstimbet Kaptanı	1	80
Tayfa	2	40
Daktilo	2	60
VİLÂYETLER VE KAZALAR		
Odacı	8	40
»	71	25
»	221	20

Memurliyetin növü	Aded	Ücret
<i>Hıfzıssıhha Müzesi</i>		
Sinema Operatörü	1	100
Kapıcı	1	40
Odacı ve Hizmetçi	7	30
<i>Kuduz Tedavi Müessesesi</i>		
Aşçı	1	70
>	2	50
Makinist	1	100
Çamaşırcı	3	40
Bahçıvan	1	60
Pansumancı	1	50
Hizmetçi ve sairə	1	35
>	17	25
Kapıcı	1	40
Tavşancı	1	50
<i>Küçük Sıhhat Memurlar Mektebi</i>		
Aşçı	1	50
Çamaşırcı ve Utucu	1	50
Berber	1	40
Hizmetçi ve sairə	3	30
>	1	25
>	6	20
Kapıcı	1	40
<i>İstanbul Çocuk Hastanesi</i>		
Lâborant	3	75
Pansumancı	1	50
Eczacı Kalfası	1	75
Makinist ve Etüvcü	1	100
Makinist ve Etüvcü Muavini	1	75
Şoför (Kalöriferci)	1	75
Demirci	1	60
Bağbahçıvan	1	85
Bahçıvan	1	50
Boyacı	1	75
Aşçı	1	85
>	1	50
> Yamağı	1	25
Terzi	1	50
Arabacı	1	50
Marangoz	1	75
Kapıcı	1	40
Yetişmiş Hastabakıcı	5	50
Hizmetçi ve sairə	8	40
>	10	35
>	18	30
>	29	25
Stajyer Hademe	20	15
<i>Nümunə Hastaneləri</i>		
Makinist ve Elektrikçi	1	100
Makinist ve Etüvcü	3	100
Makinist ve Etüvcü Muavini	3	75
Kalöriferci	1	85
Şoför	1	75
Terzi	4	60
Açıbaşı	4	75
Aşçı	5	50
> yamağı	5	25
Arabacı	3	60
Marangoz	4	75
Bahçıvan	1	85
>	2	50
>	2	40
>	1	60
Çamaşırcı	3	40
>	2	75
Lâborant	6	60
>	4	50
Pansumancı	4	60
Berber	4	40
Kapıcı	4	75
Eczacı Kalfası	1	50
İmam və Gəssal		

Memuriyetin nev'i	Aded	Ücret
Demirici	4	60
Boyacı ve Badanacı	4	75
Yetişmiş Hastabakıcı	20	50
Hastabakıcı, hizmetçi ve saire	20	40
» » »	32	35
» » »	64	30
» » »	55	25
Stajyer Hademe	20	15
<i>Zonguldak Hastanesi</i>		
Eczacı Kalfası	1	75
Laborant	3	60
Pansumancı	1	50
Şoför	1	75
Aşçı	1	75
» yamağı	1	25
Terzi	1	60
Kapıcı	1	40
Berber	1	60
Çamaşırcı	1	60
Yetişmiş Hastabakıcı	3	50
Hastabakıcı, hizmetçi ve saire	2	40
» » »	4	35
» » »	4	30
» » »	5	25
Stajyer Hademe	10	15
Bahçıvan	1	75
Marangoz	1	75
Demirici	1	60
<i>İstanbul Emrazı Akliye ve Asabiye Hastanesi</i>		
Dahili İnzibat Memuru	1	80
Baş Laborant	1	80
Makinalar ve Etüvedü	1	125
Şoför	1	100
»	2	85
Mubassır	2	75
»	6	50
Laborant	6	60
Eczacı Kalfası	1	75
Motörcü	1	60
Aşçıbaşı	1	100
Aşçı	3	50
Aşçı yamağı	2	25
Kaloriferci	3	75
Marangoz	1	75
Demirici	1	75
Kalaycı	1	50
Badanacı	1	60
Boyacı	1	75
Terzi	1	75
»	3	60
Çamaşırcı	1	100
»	2	50
»	5	40
Hallaç	1	50
Tenekeci	1	60
Berber	6	50
Elektrikçi	1	85
Arabacı	3	40
Fotografçı	1	100
Baş Bahçıvan	1	100
Bahçıvan	4	50
Hizmetçi ve saire	20	40
» » »	30	35
» » »	40	30
» » »	200	25
Stajyer Hademe	20	15
<i>Manisa ve Elâzığ Emrazı Akliye ve Asabiye Hastaneleri</i>		
Eczacı Kalfası	2	75
Aşçı	2	75
Aşçı yamağı	3	25
Baş Mubassır	2	60

Memuriyetin nev'i	Aded	Ucret
Mubassır	1	50
Elektrik, Telefon ve Motörcü	1	75
Bahçıvan	2	60
Hizmetçi ve sair	7	40
» »	12	35
» »	8	30
» »	38	25
Stajyer Hademe	20	15
Terzi	2	60
Marangoz	2	75
Berber	2	50
Çamaşırcı	2	60
Kapıcı	2	40
<i>Erzincan Hastanesi</i>		
Makinalist ve Etüvücü	1	75
Şoför	1	75
Arabacı	1	50
Aşçı	1	60
Terzi	1	60
Kapıcı	1	40
Berber	1	50
Çamaşırcı	1	40
Yetiştirilmiş Hasta Bakıcı	2	50
Hasta Bakıcı Hizmetçi ve sair	2	40
» » » »	3	35
» » » »	3	30
» » » »	5	25
Stajyer Hademe	5	15
<i>Heybeliada Verem Sanatoryumu</i>		
Lâborant	2	75
Eczacı Kalfası	1	75
Santralci	1	60
Makinalist ve Etüvücü	1	140
Kaloriferci	1	75
Aşçı	1	100
»	2	50
Aşçı Yamağı	2	25
Baş Bahçıvan	1	75
Bahçıvan	1	40
Marangoz	1	85
Boyacı	1	75
Arabacı	1	50
Berber	1	50
Terzi	1	60
Çamaşırcı	2	60
Kapıcı	1	40
Yetiştirilmiş Hastabakıcı	5	50
Hizmetçi ve sair	4	40
» »	7	35
» »	12	30
» »	34	25
Stajyer Hademe	10	15
<i>Kemik ve Mafsal Veremlileri Hastanesi</i>		
Eczacı Kalfası	1	75
Makinalist ve Etüv Memuru	1	100
Şoför	1	85
Aşçıbaşı	1	85
Aşçı	1	50
Kapıcı	2	40
Bahçıvan	1	75
Berber	1	50
Yetiştirilmiş Hastabakıcı	2	50
Hastabakıcı	12	40
Hizmetçi ve sair	16	30
» »	10	25
Boyacı ve Badanacı	1	75
Marangoz	1	75
Demirci	1	60
Elektrikçi	1	85
Çamaşırcı	2	60
Terzi	1	60

Memurluğun nev'i	Aded	Ücret
<i>Antakya Hastanesi</i>		
Lâborant	1	75
»	1	60
Eczacı Kalfası	1	75
Makînist ve Etüvcdü	1	75
Şoför	1	60
Aşçı	1	60
Aşçı Yamağı	1	25
Bahçıvan	1	60
Marangoz	1	75
Terzi	1	60
Boyacı ve Badanacı	1	75
Kapıcı	1	40
Berber	1	50
Çamaşırcı	1	50
Arabacı	1	40
Yetişmiş Hastabakıcı	3	50
Hastabakıcı Hizmetçi ve sair	4	40
» » »	2	35
» » »	4	30
» » »	4	25
Stajyer Hademe	8	15
<i>İskenderun Hastanesi</i>		
Makînist ve Kalöriferçi	1	100
Eczacı Kalfası	1	75
Marangoz	1	60
Bahçıvan	1	60
Boyacı ve Badanacı	1	60
Aşçı	1	50
Aşçı Yamağı	1	25
Kapıcı	1	40
Arabacı	1	40
Yetişmiş Hastabakıcı	2	50
Hastabakıcı Hizmetçi vesaire	5	40
» » »	1	35
» » »	4	25
Stajyer Hademe	2	15
<i>Muayene ve Tedavi Evleri</i>		
Hademe	179	25
<i>Sağır, Dilsiz ve Körler Müessesesi</i>		
Baş Mürebbiye	1	100
Mürebbiye	1	60
Usta	1	125
»	3	100
»	2	75
Terzi	1	60
Berber	1	50
Bahçıvan	1	60
Çamaşırcı	1	50
Aşçı	1	75
Aşçı Yamağı	1	25
Kapıcı	1	40
Hizmetçi vesaire	3	40
» » »	2	35
» » »	3	30
<i>Leyli Tıp Talebe Yurdu</i>		
Elektrikçi	1	80
Daktilo	1	50
Şoför	1	80
»	1	60
Şoför Muavini	2	40
Çamaşır Muhafızı	1	75
Berber	12	40
Ütücdü	12	30
Bahçıvan	1	50
Kûlhancı	4	25
Aşçıbaşı	1	80
Aşçı	2	60
»	4	50
»	2	40

Memuriyâtın nev'i	Aded	Ücret
Hizmetçi vesaire	2	50
» »	2	40
» »	5	35
» »	11	30
» »	90	25
<i>Haydarpaşa Emrazı Sâriye ve İstilâiye Hastanesi</i>		
Makînist ve Ettüvci	1	75
Şoför	1	75
Eczacı Kalfası	1	75
Aşçıbaşı	1	75
Aşçı	1	50
Yetişmiş Hastabakıcı	2	50
Hastabakıcı	12	40
Hizmetçi ve sair	17	35
» »	10	25
Marangoz	1	75
Berber	1	50
Boyacı ve Badanacı	1	60
Kapıcı	1	40
Lâborant	1	60
Kaloriferçi	1	60
Terzi	1	50
<i>İzmir Emrazı Sâriye ve İstilâiye Hastanesi</i>		
Lâborant	1	60
Eczacı Kalfası	1	75
Çamaşırcı	1	50
Berber	1	40
Marangoz	1	60
Makînist ve Ettüvci	1	75
Boyacı ve Badanacı	1	60
Terzi	1	50
Arabacı	1	40
Aşçı	1	60
Yetişmiş Hastabakıcı	2	50
Hastabakıcı	4	40
Hizmetçi vesaire	5	35
Hademe	10	30
» »	6	25
Kapıcı	1	40
<i>Elâzığ Cüzam Hastanesi</i>		
Eczacı Kalfası	1	75
Makînist ve Tephirci (Makînist ve Ettüvci)	1	125
Lâborant	1	60
Kaloriferçi	1	75
Marangoz	1	60
Çamaşırcı	1	50
Boyacı ve Badanacı	1	60
Kapıcı	1	40
Berber	1	50
Aşçı	1	60
Aşçı yamaşı	1	25
Bahçıvan	1	50
Yetişmiş hastabakıcı	2	50
Hastabakıcı hizmetçi ve sair	3	40
» » »	3	35
» » »	3	30
» » »	3	25
<i>Doğum ve Çocuk Bakım Evleri</i>		
Makînist ve Kaloriferçi	2	75
Hastabakıcı	27	40
Aşçı	12	60
» »	12	40
Çamaşırcı	13	50
Yetişmiş Hastabakıcı	10	50
Hastabakıcı Hizmetçi ve sair	6	40
» » »	33	35
» » »	48	30
» » »	84	25
<i>Adana Sıtma Enstitüsü</i>		
Laborant	1	75
Bahçıvan	1	60
Hademe	3	35

Memuriyetin nev'i	Aded	Ücret
<i>Sıtma Mücadele Mintakaları</i>		
Müstahzır	17	60
Şoför	19	85
Hademe	10	35
»	141	25
<i>Trahom Mücadelesi</i>		
Hastabakıcı	75	30
Aşçı	15	50
Hademe	75	25
»	52	20
Şoför	2	85
<i>Cüzam Mücadelesi</i>		
Hademe	4	40
<i>Sûri Salgın Hastalıklar Mücadelesi</i>		
Şoför	1	80
<i>Afyon Karahisar Tephirhanesi</i>		
Makînist	1	90
Hademe	1	25
<i>Ankara Emrazı Zühreviye Hastanesi</i>		
Hastabakıcı	2	35
Hademe	2	30
Çamaşırcı	1	50
Aşçı	1	50
<i>Ankara Deri ve Tenasül Hastalıkları Muayene ve Tedavi Evi</i>		
Hademe	2	40
<i>İzmir Deri ve Tenasül Hastalıkları Muayene ve Tedavi Evi</i>		
Hademe	2	40
<i>Frengi Mücadele Mintakaları</i>		
Müstahzır	6	60
Hademe	22	25
<i>Verem Dispanserleri</i>		
Hademe	2	30
»	10	40
Hastabakıcı	2	50
»	4	40
<i>Etişesğüt ve diğer sıhhat merkezleri</i>		
Şoför ve Kaloriferçi	1	85
Arabacı	9	40
Aşçı	9	50
Hademe	9	30
»	38	25
<i>Sıhhi müze (İzmir)</i>		
Kapıcı	1	40
Hademe	2	30
<i>Çoruh Hastanesi</i>		
Pansumancı	1	50
Eczacı Kalfası	1	75
Makînst ve Etüvcü	1	75
Aşçı	1	60
Aşçı Yamağı	1	25
Bahçıvan	1	60
Marangoz	1	75
Terzi	1	60
Boyacı ve badanacı	1	75
Kapıcı	1	40
Berber	1	50
Çamaşırcı	1	50
Arabacı	1	40
Yetişmiş Hastabakıcı	3	50
Hastabakıcı Hizmetçi ve sair	2	40
»	2	35
»	3	30
»	3	25
»	5	15
Stajyer Hademe		

Memuriyetin nev'i	Aded	Ücret
<i>Ebe Talebe Yurdu</i>		
Aşçı	1	60
Çamaşırcı ve Etüvcü	1	50
Kapıcı	1	40
Hizmetçi	2	35
»	3	30
»	4	25
<i>Elâzığ Hastanesi</i>		
Eczacı Kalfası	1	75
Lâborant	3	60
Pansumancı	1	50
Şoför	1	75
Aşçı	1	75
Aşçı Yamağı	1	25
Terzi	1	60
Kapıcı	1	40
Berber	1	60
Çamaşırcı	1	60
Bahçıvan	1	75
Marangoz	1	75
Demirci	1	60
Yetişmiş Hastabakıcı	5	30
Hastabakıcı, Hizmetçi ve sairre	3	40
»	5	35
»	6	30
»	8	25
Stajyer Hademe	10	15
<i>Bolu Nümune Hastanesi</i>		
Kalorifer, Etüv ve Asansör Memuru	1	100
Ateşçi	1	40
Pansumancı	1	50
Eczacı Kalfası	1	50
Lâborant	1	50
Hastabakıcı	3	40
»	2	30
Başhademe	1	30
Hademe	6	20
Aşçı	1	50
Çamaşırcı ve Utücü	2	30
Kapıcı	1	20
Bulaşıkçı	1	20
<i>Adliye Vekâleti</i>		
<i>Zat İşleri</i>		
Daktilo	1	100
»	4	75
<i>Levazım ve Daire Müdürlüğü</i>		
Daire Müdürü	1	140
Daktilo	1	75
Şoför	1	140
Başodacı	1	75
Müvezzi	1	60
»	4	50
Motosikletli Müvezzi	1	75
Bahçıvan	1	75
Bahçıvan Yardımcısı	1	50
Odacı	20	50
»	21	40
Gece Bekçisi	2	60
Meydancı ve Kapıcı	4	40
Elektrikçi	1	120
Telefoncu	1	75
Kaloriferci	1	120
» Muavini	1	50
Marangoz	1	100
» Yardımcısı	1	50
Asansörçü	2	30
Denkçi	1	60
Hamal	2	50
<i>2556 numaralı kanun nücubince kurulan Merkez Bürosu</i>		
Daktilo	1	100
»	4	60

Memuriyetin nev'i	Aded	Ücret
<i>Temyiz Mahkemesi</i>		
Daire Müdürü	1	120
Şoför	2	120
Mülvezzi	12	60
Başodacı	1	60
Elektrikçi	1	100
Kaloriferçi	1	100
> Muayini	1	50
Telefoncu	1	75
Meydancı	3	40
Gece Bekçisi	2	50
Kapıcı	2	40
Odacı	12	50
>	32	40
<i>Adli Tıp İşleri Umum Müdürlüğü</i>		
Kaloriferçi	1	50
Mülvezzi	1	30
Aşçı	1	30
Kapıcı	1	30
Gardiyan	3	40
>	2	30
Odacı	6	30
Şoför	1	75
Tıbbi Adli Odacıları	7	25
<i>Vilâyet Müteferrik Müstahdemleri</i>		
Mübağır	428	40
Kaloriferçi	1	60
>	1	40
Telefoncu	1	40
Kapıcı ve Gece Bekçisi	1	30
Meydancı	1	30
Odacı	60	40
>	59	35
>	511	25
Gece Bekçisi	6	35
<i>Ceza ve Tevkif Evleri</i>		
Bağgardiyan	12	100
>	55	85
>	60	75
Birinci Sınıf Gardiyan	60	60
>	73	50
İkinci	202	40
Üçüncü	505	30
>	257	25
Arabacı	1	30
Şoför	2	100
>	1	85
>	2	75
Elektrikçi	1	50
>	1	40
Makiniist	1	100
Hademe	1	40
>	3	30
Ruhani Memurlar	3	1
Aşçı	1	40
Aşçı, Çamaşırçı ve Hamamcı	3	30
Harici Hastane Hademesi	11	25
>	8	20
Imam	1	50
>	3	1
Usta	4	85
<i>Tapu ve Kadastro Umum Müdürlüğü</i>		
Mücellit	2	120
>	1	85
> Refik	1	75
>	1	50
>	1	40
Fotosta Memuru (Fotoğrafçı)	1	120
> Refik	1	75
Daktilo	9	75
>	4	50

Memurluğunun adı	Aded	Ücret
»	33	40
»	4	30
Jalancı	8	30
Gece Bekçisi	2	30
Başodacı	1	50
Odacı	1	40
»	16	40
»	17	30
»	60	25
»	58	20
Kapıcı	2	40
Müvezzi (Birisı Bıslıkletlidir)	4	50
»	4	30
Defterci	3	40
<i>Kadastro ve Tapu Tahrir Heyeti</i>		
Daktilo	2	50
»	7	40
Jalancı	20	40
»	28	30
Müvezzi	1	40
Mübaşır	1	50
Odacı	16	30
Maarif Vekâleti		
MERKEZ		
Yabancı Memleketlerdeki Talebe Müfettişliği Kâtipliği [1]	2	7
Yabancı Memleketlerdeki Talebe Müfettişliği Kâtipliği [1]	1	14
Telefoncu	1	75
Tamirat Ustası	1	60
Müvezzi	3	60
Daktilo	1	75
Başodacı	1	75
Odacı	1	50
Gece Bekçisi	1	75
Odacı	34	40
Kapıcı	1	50
Bahçıvan	1	85
Takipçi	1	60
Şoför	1	120
Daktilo	1	100
»	1	100
<i>Neşriyat</i>		
Pedacı	1	100
Mürettip ve Mücellit	1	100
Çırak	1	30
Türk Tarih Kütüphanesi Yardımcısı	1	50
Kütüphane Fiş Memuru	1	60
Sevk Memuru	1	60
Tevzi »	1	60
Takip »	1	60
Mecmua Musahhihi ve İdare Memuru	3	75
Paketçi	4	40
Fotoğrafçı	1	100
» Çırağı	1	40
Araştırmacı	1	75
»	1	60
Müsahhih	2	100
»	2	75
Daktilo	1	75
»	4	60
»	2	85
»	1	30
Odacı	1	40
Müvezzi	1	40
VİLAYETLER		
Müşavirlik ve Maarif İdareleri Odacıları	8	35
Müşavirlik ve Maarif İdareleri Odacıları	65	30
<i>Yüksek Öğretmen Okulu</i>		
Aşçıbaşı (İki Yamağıyle)	1	120
Aşçı Kalfası	1	30
Kaloriferci ve Tamirci	1	100
Hastabakıcı	1	50

[1] Ecnebi olabilir.

Memuriyetin nev'i	Aded	Ücret
Başhademe	1	60
Hademe	2	30
»	7	25
»	14	20
<i>Siyasal Bilgiler Okulu</i>		
Aşçıbaşı	1	120
Aşçı Kalfası	1	60
Aşçı Yamağı	4	20
Başhademe	1	60
Hademe	7	40
»	15	30
»	20	25
Daktilo	1	75
Kalorifer ve Elektrikçi	1	120
Bahçıvan	1	50
Tamirci	1	75
Not Teksir Memuru	1	75
»	1	50
Mücellit	1	100
<i>Gazi Öğretmen Okulu ve Eğitim Enstitüsü</i>		
Kâtip ve Daktilo	1	85
Daktilo	1	75
Lâborant	4	75
Fennî Tesisatçı	1	210
Fennî Tesisatçı Muavini	2	100
Demir İşleri Ustası	1	100
Tahta İşleri Ustası	1	100
Bahçıvan	1	120
Aşçıbaşı	1	120
Aşçı	1	75
Aşçı Yamağı	1	50
Şoför	1	100
Hastabakıcı	1	75
Başhademe	1	60
Hademe	2	50
»	14	40
»	28	30
»	5	20
<i>Güzel Sanatlar Akademisi</i>		
Lâboratuvar ve Ders Aletleri Muhafaza Memuru	1	60
Resim Galerisi Hademesi	4	30
Hademe ve Kapıcı	10	40
»	6	30
»	6	25
Kaloriferci	1	50
<i>Rasathane</i>		
Hesapçı	1	85
»	1	75
Teknisyeni Çırağı	2	60
Kaloriferci	1	75
Bahçıvan	1	40
»	1	30
Bekçi	1	40
»	1	30
Başhademe	1	50
Hademe	2	40
»	2	30
»	2	25
<i>Cumhur Başkanlığı Fîlârmonik Orkestrası</i>		
Salon ve Caz Orkestrası Müzisyeni (ecnebi olabilir)	8	210
Daktilo	1	100
Hademe	2	50
»	1	40
»	1	30
<i>Ankara Devlet Konservatuarı</i>		
Daktilo	1	75
Elektrikçi	1	100
Enstrüman Tamircisi	1	100
»	4	85
»	1	50
İdare Memuru	2	40
»		

Memuriyetin nev'i	Aded	Ücret
Daktilo	1	40
Makyaj Stajyeri	1	75
Hademe	2	40
Daktilo	1	100
Bilet Satıcısı (aynı zamanda daktilo olarak çalışacaktır)	1	100
Malzemeci	1	120
Erkek Frizörü	1	75
Kadın >	1	75
Erkek Terzi (aynı zamanda sanatkarların giydircisi)	1	140
> > > > >	1	100
Kadın Terzi (aynı zamanda sanatkarların giydircisi)	1	140
Elektrikçi (Enstallatör)	1	100
Bilet Kontrolörü	6	50
Gardropçu	4	50
Sahne Gardropçusu	2	60
Sahne ve Atelye İşçileri	4	170
Hademe	1	50
>	8	40
>	2	25
>	8	20
>	6	20
Bahçıvan	1	100
Elektrikçi ve Kaloriferci	1	100
Şoför	1	100
Aşçı	1	120
> Yamağı	1	50
<i>Lise, Orta ve Öğretmen Okulları</i>		
Elektrikçi ve Kaloriferci	1	85
> >	3	75
> >	6	60
> >	4	50
Müteferrik Müstahdem	18	50
Aşçı	3	75
>	3	60
>	5	50
Hademe	25	40
>	350	30
>	601	20
<i>Maarif Matbaası</i>		
Kapıcı	2	30
Gece Bekçisi	2	40
Hademe	1	30
<i>Derleme Müdürlüğü</i>		
Hademe	1	30
<i>Preventoryom ve Sanatoryom</i>		
Eczacı Kalfası	1	60
Kaloriferci	2	85
Elektrikçi	1	100
Demirci (Tamirci)	1	85
Boyacı ve Badanaçı	1	60
Marangoz	1	100
Makinist ve Etüvcü	1	120
Daktilo	1	85
>	1	50
Şoför	1	100
Muayini	1	50
Aşçıbaşı	1	100
> Kalfası	2	50
> Yamağı	3	25
Arabacı	1	60
Bahçıvan	1	100
>	3	60
Terzi	1	80
Kapıcı ve Santral Memuru	1	50
Hastabakıcı	6	40
Laborant	2	40
Başhademe	1	50
Gece Bekçisi	2	50
Hademe	5	40
>	25	30
>	10	20

Memuriyetin nev'i	Aded	Ücret
Kütüphaneler		
Mücellit	1	100
>	1	85
>	1	75
>	2	60
Muhafız	5	50
Hademe	10	50
>	20	40
> ve Bekçi	20	30
İstanbul Arkeoloji Müzesi		
Eski Eserlerin Muhafazası Encümeni Huzur Halkı [1]	4	30
Bilet Memurlarıyla Salon ve Kütüphane Hademeleri	5	40
Eski Eserlerin Tamircisi	1	60
Hademe ve Bekçi	36	30
>	18	25
Kimya Laboratuvarı Hademesi	1	40
Fotoğraf ve Laboratuvar Hademesi	1	30
Topkapı Sarayı Müzesi		
Bahçıvan	1	60
>	1	30
Odacı	4	25
Mücellit	1	100
Marangoz	1	75
Kuşçuncu	1	100
Duvarcı ve Sıvacı	1	75
Türk ve İslâm Anıtları Müzesi		
Fotoğraf ve Duhuliye Memuru	1	60
Hademe	4	30
Hademe ve gece bekçisi	5	25
Hademe	1	50
Vilâyetler müzeleri		
Fotoğrafçı	1	170
> yardımcısı	1	50
Memur	2	210
Müze Hademesi	8	40
> Bekçisi	10	40
>	1	75
Makînist ve Elektrikçi	2	100
Ankara Etnoğrafya Müzesi		
Gece Bekçisi	1	40
Başbekçi	1	50
Hademe	5	30
Müzeler		
Hademe ve Bekçi	1	40
>	8	30
Hafriyat ve Harabe Bekçisi	4	30
>	44	30
>	23	20
>	8	10
Ankara Arkeoloji Müzesi		
Başhademe	1	50
Hademe	2	30
İzmir Müzesi		
Tamirci	1	50
Hademe	5	30
Konya Müzesi		
Başhademe	1	50
Hademe	4	30
Anıtları Koruma Heyeti		
Fotoğrafçı (Ecnebi olabilir)	1	210
> yardımcısı	1	75
Odacı	1	30
Ayasofya Müzesi		
Bilet ve Fotoğraf Satış Memuru	1	60
Hademe	7	30
Bahçıvan	1	40
Gece Bekçisi	1	30

[1] Ayda sekiz içtimayı geçmemek üzere her içtime için maktuan üç buçuk lira.

Memuriyetin nev'i	Aded	Ucret
<i>Hatay Müzesi</i>		
Daktilo ve Kâtip	1	75
Hademe	1	30
Bekçi	2	30
<i>Bursa Müzesi</i>		
Hademe	1	30
<i>Rölöve Bürosu</i>		
Hademe	1	40
>	2	30

Ticaret, Sanat Okulları ve Enstitüleri, Bölge Sanat Okulları, Meslek ve bilûmum Akşam Okulları

İdare Memuru	1	210
>	6	120
>	18	100
>	36	85
>	101	75
>	29	60
Hastabakıcı	9	60
>	1	50
>	11	40
Usta	4	260
>	21	210
>	40	170
>	8	170
>	33	140
>	40	120
>	23	100
>	1	85
>	2	75
Şoför	3	75
Açı (Yamağıyla beraber)	8	85
>	9	75
>	3	100
Kaloriferci	6	75
>	5	60
>	2	85
>	2	50
Bahçıvan	2	75
>	3	60
>	8	50
>	1	40
Hademe	48	50
>	163	40
>	586	30
>	80	20
Sürveyan	10	170

*İstanbul Üniversitesi
İdare Heyeti
Mühassıs Mütahdemler*

Camcı Ustası	1	120
Elektrik Makinisti	1	100
Kartograf Desinatörü	1	100
Elektrik Makinisti	1	85
Marangoz ve Tamirci	1	50
Radyoloji Enstitüsü Yardımcı Makinisyeni	4	50
Dişçi Okulu Teknisyen Yardımcısı	1	100
Lâborant	6	60
>	10	40
Teknisyen	2	60
>	3	50
>	1	40
Elektrikçi	1	50
Başhemşire	3	50
Hademe	19	60
>	45	50
>	113	40
>	178	30
>	63	25
>	217	20
>	31	15
>	3	10

Memuriyetin nev'i	Aded	Öcret
<i>Ankara Dil, Tarih - Coğrafya Fakültesi</i>		
İnzibat Memuru	2	100
Kaloriferci	1	120
Tamirci	1	100
Bahçıvan	1	100
Not Teksir Memuru	1	85
Elektrikçi	1	85
Müstahzır	1	75
Mühassıs Müstahdem	1	75
»	1	85
Kütüphane Yardımcısı	1	50
Ciltçi	1	100
»	1	60
Daktilo	2	100
»	1	85
Müteferrik Müstahdem	1	50
Fars Dili Enstitüsü Okutmanı	1	140
Hademe	2	60
»	7	50
»	18	40
»	2	30
<i>Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü</i>		
Dosya Memuru ve Daktilo	1	100
Hademe	1	30
<i>Uzmanlar</i>		
Fotoğrafçı	1	170
Desinatör	1	170
Kartografçı	1	170
<i>Ankara Hukuk Fakültesi</i>		
Kaloriferci	1	100
Elektrikçi	1	85
Daktilo	2	75
Kaloriferci Yardımcısı	1	60
Aşçıbaşı	1	100
Aşçı Yamağı	2	40
Bahçıvan	1	75
Dosya Memuru ve Daktilo	1	75
Hademe	3	50
»	18	40
»	10	30
»	10	25
<i>Ankara Fen Fakültesi</i>		
Daktilo	2	85
Lâborant	3	85
Makinisyen	1	100
Şoför	1	140
Hademe	7	50
»	5	40
<i>Yüksek Mühendis Okulu</i>		
Ustabaşı	1	140
Atelye Ustası	4	120
»	4	100
»	2	75
Marangoz	2	120
»	2	75
Elektrikçi	1	120
»	1	75
Tesisatçı (Kalorifer ve su)	1	120
Lâborant	1	100
»	2	85
»	1	60
Lâboratuvar Makinisti	1	120
Matbaa Makinisti	1	100
»	1	60
Lâboratuvar ateşçisi	1	40
Kalorifer ve Mutfak Ateşçisi	2	40
Kalorifer ve Mutfak Ateşçisi	2	30

Memuriyetin nevi	Aded	Ücret
Daktilo (Lisan bilen)	1	140
>	2	75
>	6	60
Aşçı	1	120
Aşçı Yamağı	2	40
Başhademe	1	50
Hastabakıcı	1	50
>	1	40
Mutfak ve Sofra Hademesi	4	40
>	3	30
>	5	25
>	5	20
Yatakhane Hademesi	2	40
>	2	30
>	2	25
>	2	15
Bahçıvan	1	50
Kapıcı	4	40
Bekçi	2	40
>	1	30
Lâboratuvar Hademesi	4	40
>	1	30
>	1	25
Okul Hademesi	14	40
>	5	30
>	12	25
>	12	20
>	12	15

Teknik Okulu

Kütüphane Daktilosu	1	85
Öğretim Bürosu Daktilosu	2	75
Hesap İşleri Daktilosu	1	75
Not Teksir Memuru	1	85
Not Teksir Memuru Yardımcısı	1	75
Atelye Şefi	1	210
Elektrikçi	1	170
Demirci	1	140
Torna Frezeci	1	140
Tesviyeci	1	140
Kaynakçı	1	140
Lâboratuvar Ustabaşısı	3	170
Lâboratuvar İşçileri	2	120
Modelci ve Maketçi	1	170
Marangoz	1	100
Kaloriferçi	1	100
Şoför	1	100
Lâborant	2	85
Gece Bekçisi	2	60
Başhademe	1	75
Kapıcı	2	50
Hademe	5	30
>	5	40
>	5	20
Hastabakıcı	1	75
Aşçı	1	120
Aşçı Yamağı	2	40
Berber (Kalfasıyla beraber)	1	75
Bahçıvan	1	75
Bahçıvan yamağı	1	40
Yapı Tamircisi	1	100
Hademe	20	40
>	5	30
>	10	20
Gece Bekçisi	2	60

Yatılı Talebe Kadrosu

Stiyasal Bilgiler Okulu	420
Yüksek Öğretmen Okulu	192
Gazi Öğretmen Okulu ve Terbiye Enstitüsü	600
Öğretmen Okulları	1700
Köy Enstitüleri	16400
Yüksek Mühendis Okulu	350
Teknik Okulu	450

Memuriyetin nev'i	Aded	Ücret
Ankara Devlet Konservatuvarı	200	
Mesleki ve Teknik Öğretim Müsteşarlığına Bağlı Okullar	3000	
Nafia Vekâleti		
Yüksek Fen Heyeti		
Daktilo	1	100
Hususi Kalem Müdürlüğü		
Daktilo	1	120
>	1	100
>	1	90
Şase ve Köprüler Reisliği		
Bağmaktas	1	260
Daktilo	1	90
Demiryollar ve Limanlar İnşaatı Reisliği		
Daktilo	1	120
>	2	100
>	1	85
Mavici	1	75
>	1	60
Bekçi	1	50
Nafia Şirket ve Müesseseleri Reisliği		
Daktilo	1	85
Hukuk Müşavirliği		
Daktilo	1	100
Zat İşleri Müdürlüğü		
Daktilo	1	100
Kayıt Memuru	1	120
Sevk Memuru	1	90
Fiş Memuru	1	90
Malzeme Müdürlüğü		
Daire Müdürü	1	170
Muracaat Memuru	1	100
Daktilo	1	100
>	2	85
>	1	75
Elektrikçi ve Telefon Makinalisi	1	140
Santralci	2	70
Asansörcü	2	50
Kaloriferci	1	120
Ateşçi	1	70
Marangoz	1	140
>	1	75
Tevzi Memuru	6	75
>	1	70
>	2	60
Şoför	1	120
Gece Bekçisi	4	50
Bahçıvan	1	85
Bahçıvan Muavini	1	50
Bahçe Amelesi	2	40
Başhademe	1	75
Hademe	4	60
>	13	50
>	46	40
Neşriyat Müdürlüğü		
Fotografçı	1	210
Desinatör	1	120
Daktilo	1	140
>	1	85
Mavici	1	120
Vekâlet Muhasebe Müdürlüğü		
Daktilo	1	100
Kayıt Memuru	1	120
Takip Memuru	1	80
Tevzi Memuru	1	80

Memurliyetin nev'i	Aded	Ücret
TAŞRA		
<i>Demiryollar ve Limanlar İnşaat Reisliği</i>		
Tesellüm ve Sevk Memuru	1	210
Gümrük Memuru	1	170
Tesellüm Memuru	1	120
»	1	100
Ambar Memuru	2	140
»	2	120
»	1	100
»	1	85
Ambar ve Sevk Memuru	1	120
Mutemet	1	120
»	1	100
Daktilo	1	100
Mavici	1	60
Tevzi Memuru	1	50
Sihhiye Hademesi	2	50
Bekçi	10	50
»	10	40
Odacı	10	40
<i>Şose ve Köprüler Reisliği</i>		
Mutemet ve Ambar Memuru	2	75
<i>Taşra Odacıları</i>		
Odacı	8	40
»	10	30
<i>Nafia Şirket ve Müesseseleri Reisliği</i>		
Daktilo	1	85
<i>Konya Ovası Sulama İdaresi</i>		
Hesap İşleri Heyeti Tahsilatı [1]	4	90
<i>Su Tevzi Müstahdemleri</i>		
Kanal Kolcusu [1]	6	75
Savakçı	1	75
»	5	50
Baraka Bekçisi	4	40
<i>İdare Müstahdemleri</i>		
Telefon Makinisti	1	85
Marangoz Ustası	1	100
Demirçi	1	100
»	1	50
Santral Memuru	1	50
Telgraf Hat Çavuşu [1]	2	75
Odacı	1	30
Gece Bekçisi	1	40
Bahçıvan	1	35
Şoför	1	85
Fidancı	1	50
İktisat Vekâleti		
MERKEZ		
Daire Müdürü	1	170
Şapiroğraf	1	100
Daktilo	2	140
»	5	120
»	10	100
»	5	85
»	5	75
»	5	75
Telefon Makinisti	1	140
Elektrikçi	1	120
Santralci	1	85
Muakkip	1	100
»	1	85
Müvezzi	2	85
Marangoz	1	140
Kaloriferçi	1	100
»	1	85

[1] At mubayan ve besleme masrafları kendisine ait olmak üzere süvari olacaktır.

Memuriyetin nev'i	Aded	Ücret
Bahçıvan	1	100
Asansörcü	1	85
Bağodacı	1	75
Odacı	3	60
»	15	50
»	30	40
Şoför	1	140
Motosiklet Şoförü	1	85
Gece Bekçisi	2	60
VİLAYETLER		
Zonguldak Mıntaka İktisat Müdürlüğü		
Daktilo	1	100
»	1	85
»	1	75
Telefoncu	1	85
»	1	75
Tezkere Memuru	1	60
Mıntaka İktisat Müdürlüğü		
Daktilo	3	85
»	3	75
Odacı	19	40
»	18	30
Kolcu Seyyar	5	60
Kolcu	6	50
Münakulât Vekâleti		
MERKEZ		
Hususi Kalem		
Daktilo	1	100
Teftiş Heyeti		
Daktilo	1	85
Kara Nakliyat Dairesi Reisliği		
Daktilo	1	100
»	2	75
Deniz Nakliyat Dairesi Reisliği		
Daktilo	1	100
»	2	75
Liman Hizmetleri Dairesi Reisliği		
Daktilo	3	75
Su Mahsulleri ve Avcılığı Müdürlüğü		
Daktilo	1	75
Tarife ve Ticaret Dairesi Reisliği		
Daktilo	1	100
Muhabere ve Mürasele Müşavirliği		
Daktilo	1	85
Hukuk Müşavirliği		
Daktilo	2	100
Zat İşleri ve Sicil Müdürlüğü		
Daktilo	1	100
»	2	75
Seferberlik Müdürlüğü		
Daktilo	1	75
Muhasebe Müdürlüğü		
Daktilo	1	85
Levazım Müdürlüğü		
Daktilo	1	85
Neşriyat Müdürlüğü		
Fotoğrafçı	1	260
Levazım Müdürlüğü		
Daire Müdürü	1	140
Elektrikçi	1	100
Marangoz	1	100
Şoför	1	120
»	1	100

Memurluğun nev'i	Aded	Ücret
Müvezzi	2	75
➤	4	80
Vekil Hademesi	1	75
Başhademe	1	80
Sıhhiye Hademesi	1	60
Hademe	10	50
➤	25	40
Kapıcı	2	40
Gece Bekçisi	4	50

TAŞRA

Istanbul Mıntaka Liman Reisliği

Daktilo	1	60
➤	2	50
Motör Makinisti	3	85
➤	3	75
Serdümen	2	50
Telefoncu	1	50
Tayfa	10	40
Odacı	4	30

Istanbul Gemi Muayene, Mesaha ve Tasnif Fen Heyeti

Daktilo	1	60
Odacı	3	30

Istanbul Mıntakasına bağlı Tâli Liman Reislikleri

Motör Makinisti	1	75
Tayfa	2	40

İzmir Mıntaka Liman Reisliği

Daktilo	1	50
Motör Makinisti	1	75
Tayfa	3	40
Odacı	1	30

Mersin Mıntaka Liman Reisliği

Tayfa	2	40
Odacı	1	30

Mersin Mıntakasına bağlı Tâli Liman Reislikleri

Tayfa	3	40
Odacı	1	30

Samsun Mıntaka Liman Reisliği

Motör Makinisti	1	75
Tayfa	2	40
Odacı	1	30

Trabzon Mıntaka Liman Reisliği

Tayfa	2	40
Odacı	1	30

Zonguldak Mıntaka Liman Reisliği

Daktilo	1	40
Tayfa	3	40
Odacı	1	30

Yüksek Deniz Ticaret Mektebi

Hademe	11	30
Ağa	1	60
Kapıcı	1	40

Nakil Vasıtaları

Güverte Lostramosu	1	60
Makine ➤	2	60
Ateşçi	6	50
Tayfa	6	40
Deniz Şoförü	1	75
Güverte Lostramosu	1	80
Hademe	2	30

Komisericlikler

Odacı	1	30
-------	---	----

	Aded	Ucret
Ticaret Vekâleti		
<i>MERKEZ</i>		
Daktilo	3	120
>	9	100
>	8	80
>	17	75
Şoför	1	120
<i>Dış Ticaret</i>		
Ataşelik Daktilosu	4	150
>	10	100
<i>Zat İşleri ve Levazım Müdürlüğü</i>		
Daire Md.	1	140
Telefon Makinisti	1	120
Elektrikçi [*]	2	100
Kaloriferçi	1	75
Başodacı	1	60
Bahçıvan -	1	75
Odacı	20	45
>	20	40
Gece Bekçisi	3	50
Kapıcı	2	45
Evrak Tevzi Memuru	2	75
Motosiklet Şoförü	1	75
<i>VİLÂYETLER</i>		
Mıntaka Ticaret Müdürlükleri Daktilosu	4	100
>	3	80
>	5	70
>	2	60
>	1	50
Odacı	7	40
>	9	35
>	30	30
Ziraat Vekâleti		
<i>MERKEZ</i>		
Daire Müdürü	1	120
Elektrikçi ve Santralci	1	120
Elektrikçi Muavini	1	50
Makinist	1	85
Kaloriferçi	1	140
Evrak Takip Memuru	1	75
Muakkip	2	60
Müvezzi	1	60
>	1	50
Bahçıvan	1	85
Bahçıvan Yamağı	1	35
Odacıbaşı	1	75
Odacı	11	40
>	20	40
>	7	30
Şoför	1	140
Motosikletçi	1	85
Tamirci	1	85
Marangoz	1	120
Telefoncu	1	75
Kapıcı	1	50
Gece Bekçisi	1	50
Odacı	4	60
>	8	50
Daktilo	2	100
Daktilo (Bir yabancı dil bilmesi şarttır.)	1	170
<i>Merkez Lâboratuvarları</i>		
Makinist	1	120
>	1	100
Daktilo	1	75
Başhademe	3	60
Hademe	12	40
>	6	30
Bahçıvan	1	85
Arabacı	1	50

[*] Biri makine tamircisidir.

Memuriyetin nev'i	Aded	Ücret
Marangoz	1	75
Marangoz Yamağı	1	50
Kaloriferci	1	85
Bahçıvan	1	50
Laborant	3	60
Seyis	2	50
<i>Veteriner Servisleri</i>		
Odacı	40	40
»	30	30
»	79	25
<i>Bakteriyoloji, Seroloji ve Hıfzıssıhha Müesseseleri</i>		
Makinist	1	120
Bahçıvan	1	60
Arabacı	2	50
Hademe	30	40
»	5	30
Marangoz	1	75
Laboran	8	75
»	6	60
<i>Teçhizat Deposu</i>		
Sevkiyatçı	1	60
Hademe	3	40
Arabacı	1	50
<i>Zootekni Müesseseleri</i>		
Hademe	10	40
»	5	30
Bakıcı	10	40
<i>Ayır Depoları</i>		
Seyis	25	50
»	58	40
»	30	30
Nalbant	5	60
Başahırcı	5	60
Mürebbi Yamağı	2	75
<i>İnekhane ve Nümunç Ağülları</i>		
Kâhya	5	50
Çoban	35	30
»	10	20
Çiftçi	2	40
<i>Hayvan Sağlık Memurları ve Nalbant Mektepleri</i>		
Nalbantbaşı	1	100
»	1	85
Nalbant	1	85
Başhademe	1	40
Hademe	5	20
Aşçı	1	75
Bahçıvan	1	60
Marangoz	1	60
<i>Hayvan Hastalıklariyle Mücadele</i>		
Süvarî Gardıyanı	40	50
Piyade Gardıyanı	21	40
<i>Merinos işleri</i>		
Şoför	4	75
<i>Pamuk işleri</i>		
Makinist	5	100
» Muavini	19	75
Şoför	6	85
Çırçır Ustası	6	85
Çiftçi başı	3	75
»	3	60
İşçi başı	14	50
Daimî İşçi	10	40
Gece Bekçisi	4	50
Hademe	5	40
Demirçi	1	75
Bahçıvan	1	50
Ambar Hademesi	1	40
Odacı	1	40

Memuriyetin nev'i	Aded	Ücret
<i>Yüksek Ziraat Enstitüsü</i>		
Kütüphane Daktilosu	1	75
Muhasebe >	1	75
> Müvezzi	1	75
Rektörlük Daktilosu	1	100
> >	3	75
Foto Makinisti	1	75
Evrak Postacısı	1	75
Daire Müdürlüğü Daktilosu	1	75
Talebe İşleri >	1	75
Ayniyat Muhasebe >	1	75
Müşavirlik >	1	85
El İşleri Ustabaşısı	1	100
Elektrikçi	2	120
Fizik Enstitüsü Makinisyeni	1	140
Sütçülük Ustabaşısı	1	85
Birinci Sınıf Laborant	7	75
İkinci > >	41	60
Ustabaşı	3	50
Usta	2	35
Orman Fakültesi Daktilosu	1	75
Orman Fıdanlık Ustabaşısı	2	170
Çamaşır Depo Memuru	1	50
Çamaşırcıbaşı	1	75
>	3	40
>	1	30
>	5	25
Şoför	3	100
>	1	75
Gece Bekcisi	3	40
Nalbant	1	50
Orman Fakültesi Aşçısı	1	60
Hastabakıcı	1	75
>	1	60
Başhademe	1	75
Hademe	10	40
>	13	40
>	43	30
>	65	20
Aşçıbaşı (üç yamağıla beraber)	1	120
Aşçı Muavini	1	50
Aşçı Çırağı	10	20
Bulaşıkçı	6	25
Bağgarson	1	85
Garson	10	30
İaşe Muameleât Memuru	1	75
İaşe Ambar Memuru	1	60
Camcılık Atelyesi Şefi	1	120
Camcılık Atelyesi Usta Muavini	2	85
Birinci Sınıf Tekniker	1	100
İkinci > >	1	50
Üçüncü > >	10	40
Dördüncü > >	2	30
İnekçi	1	50
Ahırcı	2	30
Santralci	1	50
Eczacı Kalfası	1	75
Foto Fİl'm Memuru	1	85
Başmürettip	1	140
Mürettip	1	75
>	2	50

Memuriyetin nevi	Aded	Ücret
Matbaa Makinisti	1	85
Cilt Atelyesi Şefi	1	120
» » Usta Muavini	2	85
Enstilatör	1	120
Suculuk Makinisti	1	100
» »	1	60
Birinci Sınıf Bahçıvan	1	210
» » »	1	140
İkinci Sınıf Bahçıvan	1	85
Üçüncü » »	1	75
Dördüncü Sınıf Bahçıvan	3	50
Beşinci » »	5	40
Ütücü	2	30
Örücü	2	30
Berber	1	50
»	1	40
Terzi	1	30
Kapıcı	6	30
Arabacı	6	40
Santralci	1	75
Defterci ve Tasnifçi	2	100
» »	1	60
Bahçeler Mütchassis Memuru	1	100
Ressam	1	100
Tahnit Ustası	1	100
Çiftçi başı	1	60
Usta	1	50
Kır bekçisi	1	50
Soğuk Hava Cihazı Makinisti	1	60
» » » »	1	50
Marangoz ustası	1	120
» »	1	100
Demirci Ustabaşısı	1	120
» Ustası	1	50
Tornacı Ustası	1	60
Tamirci	1	75
Kunduracı Ustası	2	75
Revir yardımcısı	1	50
Kaloriferci	1	60
Muakkıp	1	75
Daimi tarla ve bahçe ameleleri	10	50
Kaloriferci	5	50

Ziraat Servisleri

Mütchassis Ustabaşısı	2	210
» »	4	170
» »	1	100
» »	1	85
» »	3	60
Seyyar Öğretici	1	100
» »	29	60
» »	6	40
Odacı	40	30
»	26	25
»	17	25

Zirai Mücadele

Makinist	1	100
Odacı	8	30
»	8	40

Memuriyetin nev'i	Aded	Ücret
Mücadele Enstitüsü ve İstasyonları		
Fümitatuvar makinisti	1	100
Bahçıvan	3	40
Bahçıvan	1	30
Odacı	1	35
»	7	30
İslah ve Deneme İstasyonları		
Makinist	4	85
»	3	75
Makinist Muavini	2	75
»	6	60
Çiftçi başı	6	85
»	6	75
»	8	60
Dalimî işçi	19	40
»	45	30
Başmakinist	4	100
Makinist Muavini	4	50
Çiftçi başı	3	50
Bahçe Ziraatî İşleri		
Bağcı veya Bahçıvan	9	85
» » »	8	75
» » » yamağı	8	60
» » » »	8	50
Dalimî işçi	25	40
» »	30	30
Zeytinçilik muakkibi	3	60
» » »	4	50
İpekçilik Enstitüsü		
Makinist	1	100
Hademe	1	30
İplikçilik İstasyonları		
Hademe	6	30
Makinist Mektepleri		
Motör Döküm Ustası	1	120
Demirci	1	100
Marangoz	1	100
Tesviyeci	1	100
Tohum Temizleme Evleri		
Başmakinist	5	170
Makinist	20	100
»	150	50
Orta Ziraat Mektepleri		
Bahçıvan	5	60
Bağcı	4	85
Eşcar Bahçıvanı	5	75
Çiftçi başı	4	85
Aşçı	5	75
Demirci	5	60
Marangoz	5	100
Makinist ve Şoför	5	75
Hademe	15	40
»	5	30
»	43	20

Memoriyetin nev'i	Aded	Ücret
<i>Tavukçuluk Enstitüsü</i>		
Tavukçubaşı	1	75
Bahçıvan	1	75
Korucu	1	40
Tavukçu	2	50
Hademe	1	30
Şoför	1	100

<i>Teknik Ziraat Okulları</i>		
Çiftçi başı	3	85
Koyun Kâhyası	3	85
Sığır Kâhyası	3	85
Başbağcı	3	85
Baş Bahçıvan	3	85
Baş Fıdancı	3	85
Marangoz	6	100
Demirci	3	75
Başmakiniist	3	140
Şoför	3	100
Çiftçi	3	75
Kâhya	6	75
»	3	60
»	3	50
Bağcı	3	75
Bahçıvan	3	75
Fıdancı	3	75
Demirci	3	85
Aşçı	3	75
»	3	60
Gece bekçisi	3	40
Çamaşırcı	12	50

<i>Teknik Bahçıvanlık Okulu</i>		
Sığır kâhyası	3	85
Başbağcı	3	85
Baş Bahçıvan	6	85
Baş fıdancı	3	85
Marangoz	6	100
Başmakiniist	3	140
Şoför	3	100
Aşçı	3	60
Bağcı	3	75
Bahçıvan	3	75
»	3	60
Çamaşırcı	6	50

<i>Umumi Müfettişlik Müşavirleri</i>		
Odacı	8	80

<i>Mektepler Talebe Kadrosu</i>		Aded
Yüksek Ziraat Enstitüsü		800
İstanbul Orta Ziraat Mektebi		150
Bursa Orta Ziraat Mektebi		150
İzmir » » »		150
Seyhan » » »		150
Ankara Ziraat Alât ve Makinaları İhtisas Mektebi		60
Seyhan Makiniist Mektebi		60
Teknik Ziraat Okulları		2100
Teknik Bahçıvanlık Okulları		1350
Hayvan Sağlık Memurları Mektebi		90

1944 MALİ YILI BÜTÇESİNİN BASINDAKİ YANKILARI

Esat Tekeli, 10 Mayıs 1944 tarihli 'Ulus' gazetesinde, 'Yeni Bütçemizin Ana Hatları' başlıklı yazısında, 1944 mali yılı bütçesi hakkında şunları yazar:³⁸⁵

“ Bütçe Encümeni, 1944 mali yılı bütçe projesi üzerindeki görüşmelerini bitirdi ve normal ve fevkalâde masraf ve gelir rakamları tespit etti. Meclis dahilî nizamnamesinin takyitleri dairesinde bu rakamların Meclis Umumî heyetinde değiştirilmesi mümkün olsa da yeni bütçemizin simasını şimdiden belirmiş sayabiliriz.

Encümenin kararlaştırdığı tahminlere göre normal masraflar (568.402.387) lira, normal varidat ve hasılat da (568.405.500) liradır. Fevkalade Millî Müdafaa masrafları 382.000.000 lira ve fevkalâde varidat ve hasılat da (384.755.000) liradır. Normal ve fevkalâde masraflar yekûnu (950.402.387) lira ve aynı mahiyetteki varidat mecmuu da (952.481.000) lira tutmaktadır. Bu hesaba göre varidat yekûnu, masraflardan (2.078.613) lira fazla ise de fevkalâde varidat ve hasılât dediğimiz kısmın yalnız (333.075.500) lirası vergi, 51 milyon lirası istikraz ve kredi olduğu için 51-2=49 milyon lira kadar bütçe açığı vardır. Normal ve fevkalâde masraflar yekûnuna göre yüzde 5,1 nispetinde olan bu açık da istikrazla kapanmaktadır.

Harbdışı olan memleketlerin bütçe açıklarına göre bu durumun çok elverişli sayılması lâzım geleceği şüphe götürmez. Vakıa bu müsait durum, bütçe tahminlerinin gerçekleşmesi, yani varidatın umulduğu nispette tahsil edilmesi, masrafların da gene tahminin yukarısına çıkmaması derecesinde tahakkuk edecektir. Fakat varidat tahminleri, içinde bulunduğumuz 1943 mali yılının elde bulunan on bir aylık tahsilât rakamlarına 1942 mali yılının son bir aylık rakamları eklenmek ve önümüzdeki yılın vaziyetleri de imkân nispetinde hesaba katılmak suretiyle yapıldığı için 1944'te ithalâtımız azalmaz veya tahminleri şaşırtacak fevkalâde bir durum hasıl olmazsa normal varidata ve müdafaa vergilerine ait tahminler hattâ fazlasiyle gerçekleşebilir. Fevkalâde varidat arasında sayılan Toprak Mahsul-leri vergisine gelince: Hükûmet projesinde bu vergi için (118) milyon lira tahmin edilmiş iken encümen bunu (120) milyona ve gayri safî olarak (126) milyona çıkarmıştır. Geçen sene bu vergiden (71) milyon lira elde edilmiştir. Fakat bu yıl, verginin tahsil şekli ve nispeti değiştirildiği ve hububain kilosunun şimdilik 22 kuruş üzerinden varidat kaydedilebileceği anlaşıldığı için ilk tahmin encümence hattâ artırılmıştır. Ekim işlerini bilenlerin ifadesine bakılırsa 120 milyon liradan fazla hasılat bile beklenebilir.

³⁸⁵ *Ayun Tarihi*, No.126, Mayıs 1944, 146-147. ss.

Masraflara gelince: Bu seneki Millî Müdafaa tahsisatının yetersizliği hakkında bazı gazetelerde görülen yazılar düzeltilmeğe muhtaç olmakla beraber yalnız fevkalâde masraflar için değil, âdi masraflar için de fiat meselesi, yani fiatların artmaması keyfiyeti bahis mevzuu olabilir. Ancak fiatları tutmak, bir halk menfaati işi olduğu kadar bir hazine ve değişmez gelirli meselesi olduğu için Hükûmetin bu işi sıkı tutacağına şüphe edilemez.

Bütçenin umumî çerçevesi bundan ibarettir. Şimdi Hükûmetin projesine Bütçe Encümeninde eklenen (20.544.462) lira masraf farkına gelebiliriz.

Bu ilâvelerle, son yersarsımına uğrıyan vilâyetlerimiz için (4) milyon lira, memurlara yapılacak aynî yardım için (14) milyon lira, umumî Müfettişlikler bölgelerindeki bazı tesis ve inşaatı için de iki buçuk milyon lira tahsisat verilmektedir. Yersarsımı bölgesine ayrılan dört milyondan iki buçuk milyonu münhasıran halka yardım işlerine sarf olunacaktır. Memurlara yapılacak aynî yardım 14 milyondan ibaret değildir. Bu yardım (35) milyon liraya kadar çıkacaktır. Bütçeye konan (14) milyon lira, bu paranın ilk kısmıdır. Geri kalan (21) milyon 1944 malî yılı içinde varidat fazlasıyla tamamlanacaktır.

Umumî Müfettişlikler bölgelerine iki buçuk milyon lira tahsisi, bu bölgelerin hususiyetini ve ehemmiyetini bilenler tarafından büyük bir memnurlukla karşılanacaktır. Çünkü Fırat'ın doğusunda başarılabilecek mühim kültür ve kalkınma davalarımız vardır. Bu dâvaların büyüklüğü yanında iki buçuk milyon lira pek mütevazı kalsa da, bugünkü dar şartları içinde böyle bir tahsisi de küçümsemek lâzımgelir. »

Kemal Turan, 14 Mayıs 1944 tarihli 'Ulus' gazetesinde yayımlanmış 'Bütçelerimiz' başlıklı yazısında şu değerlendirmeyi yapmıştır:³⁸⁶

« Büyük Millet Meclisi bu hafta içinde Orman ve İnhisarlar Umum Müdürlüklerinin ve geçen hafta Beden Terbiyesi ve Havayolları idarelerinin 1944 malî yılı bütçelerini kabul etti. Bunlardan bir hafta önce ilk kabul olunan bütçe, Hudut ve Sahiller Sıhhat Umum Müdürlüğüne aitti. 1944 Haziranına gireceğimiz malî yılın Devlet bütçesi hazırlanmış olup ancak sekiz gün sonra Meclis gündemine girebilecek ve bu arada daha bazı mülhak idarelerin bütçeleri umumî heyete gelmiş bulunacaktır.

Bütçe konuşmalarında, milletvekilleri bilindiği gibi, rakamların ötesinde daha çok idarenin çalışma tarzını ararlar, yeni dileklerde bulunulur. Ve böylece vekâletlerin veya umumî müdürlüklerin bütçeleri ele alındıkça onlara ait işleri topluca gözden geçirilir. Mesuliyet sahipleri de, bütçe konuşmalarında memlekete Meclis kürsüsünden, millet hizmetlerinin nasıl görüldüğünü, ileriye ait neler düşünüldüğünü anlatmak fırsatını bulurlar.

³⁸⁶ a.g.e., 147-149. ss.

Bütçe rakamlarının kendi encümeninde uzun bir hazırlanış devri vardır. Hükümetin Anayasamıza göre mart başında Meclis'e verdiği bütçe taslağı encümende bazı prensip kararlarına uyularak ilkin tek tek ve sonra topluca uzun incelemelere tâbi tutulur. Masraf rakamlarının her birinin zaruriliği üzerinde durulur, gelir imkânları dikkatle ölçülmeğe çalışılır. Böylece bütçe rakamlarının sıhatli olmaları sağlandığından Meclis Umumî Heyeti, bunlar üzerindeki murakabe hakkını, daha çok hizmetlerin akışına yöneltir. Konuşmalar yapılan veya yapılması faydalı görülen işlere ait olur. İçinde bulunduğumuz haftalarda Millet Meclisi'nin bu tarzdaki çalışmalarını memleket âlâka ile takibedecektir

İkinci Dünya Harbi başladığında, Türkiye 1939 malî yılının dördüncü ayına giriyordu. Harp içinde hazırlanan ilk bütçe 1940 yılınkidir. Böylece Büyük Millet Meclisi bu haftalar içinde dördüncü harp yılı bütçesini konuşmuş oluyor. Harp dışında olan Türkiye'nin, birbiri ardınca son dört bütçesini harp yıllarına göre adlandırmak yersiz değildir.

1939'danberi devletin millî müdafaa hizmetleri hızla ve devamlıca genişledi. Ancak millî müdafaa masraflarının gerçek hacmi bu yıla kadarki hazırlanış şekline göre bütçelerde görülemez. Çünkü bir müddet memleket müdafaasının fevkalâde masraflarını gene fevkalâde gelirlerle karşılamak ve böylece normal bütçelerin sakin çehresi korunmak istenildi. Yoksa her bütçenin hazırlanışında o yılki yurdu müdafaa rakamları göz önünde tutuluyor ve tedbirler buna göre alınıyordu. Dördüncü harp yılı Devlet bütçesine artık oldukça istikrar bulan millî müdafaa rakamları konabildi. Ve böylece masraf yekûnu geçen yıl 486 milyon iken yeni yılda 950 milyonu pek az aşacaktır. Yeni bütçenin gelir rakamları arasında ancak elli milyonluk kadar bir istikrazın yer alacağını Maliye Vekili, Toprak Mahsulleri Maliye Vekili, Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu konuşulduğu sırada söylemiştir. Dördüncü harp yılı bütçesinde ancak elli milyonluk bir istikraza baş vururlarken bazı bayındırlık ve kültür hizmetlerinin de gelişmekte devam edeceği hatırlanmalıdır ve bu şekliyle yeni Türk bütçesini de, fevkalâde membalara muhtaç kalmadan yurdu koruyan hüviyetiyle bir başarı eseri saymalıdır.

Harp içinde olmamakla beraber karşılıklı boğuşan büyük kütlelerin en yakınında geniş bir müdafaa kadrosunun yıllardır masrafına katlanıyoruz. Bu sebeple bütçeler yönünden harp içindeki devletlerle bazı kıyaslamalar yapmakta büyük yanlışlık yoktur. Geçen hafta Avam Kamarasında yeni İngiliz bütçesi konuşuldu. Maliye Nazırı bütçenin yarıdan biraz fazlasının vergilerle karşılanabildiğinden sevinçle bahsetti. "Çok çalışan, az harcıyan ve fazla tasarruflarla devlete ödünç para veren" vatandaşlarına teşekkür etti. Birçok mebuslar, Maliye Nazırından, yılda iki yüz İngiliz lirasına kadar geliri olanların vergilerin-

den bazı indirmeler yapılmasını istediler. Tekaüt maaşıyla veya bütün ömürlerinin biriktirdikleri birkaç paranın geliriyle geçinen ihtiyaçlardan bahsettiler. Bu sınıfın hayat pahalılığından çektiği ıstırapları misalleriyle anlattılar. Fakat Maliye Nazırı şahsi vakalar hesaba katılarak umumî kanun çıkarmanın imkânsızlığını söyledi ve bu gelirleri almak lüzumuna Meclisi inandırdı.

Yeni bütçemizin gelirleri arasında, geçen yıla göre başlıca değişiklik bir kısım kazanç vergisinde olacaktır. İşgal ettikleri binalara göre kazanç vergisi ödeyecek mükelleflerin hakikî kazançlarını önlemek için daha bazı karinelere baş vurulacaktır. Toprak Mahsulleri Vergisinin yeni şekli ise bu sütunlarda anlatıldığı gibi müstahsil için geçen yıla göre fazla külfetli olmayacaktır. Bu haliyle bütçemiz, kendi başına yeni bir pahalılık unsuru sayılamaz. Bu son meselenin hallolunacak zorlukları arasında bütçe bulunmadığına göre, hayatı ucuzlatma tedbirlerinin işleyişini emniyetle bekleyebiliriz. »

Hüseyin Cahid Yalçın, 30 Mayıs 1944 tarihli ‘haber’ gazetesinde yer alan ‘Başvekilin Nutku’ başlıklı yazısında 1944 yılı bütçesi hakkında şunları yazmıştır:³⁸⁷

“ Muhterem Başvekil Saracoğlu, bütçe müzakerelerini neticelendirdikten sonra bir muharebe kazanmış kumandan gibi değil de çetin bir imtihan geçirmiş bir hükûmet adamı gibi muvaffakiyet ve memnuniyetin hisleriyle meşru bir nutuk iradetti. En göze çarpan nokta bundan bir iki sene evvelki durum ile bugünkü mevkimiz arasında yaptığı mukayesedir. Ambarlarımızda 350 bin ton buğday ile kasalarımızda gittikçe artan miktarda altın ve milyonlarca döviz bulunduğunu işittiğimiz zaman, bir fert sıfatile karnımız doymuyor ve cebimiz dolmuyorsa da memleketin umumî seviyesi itibarile kuvvetli ve tedarikli bulunmak manzarası kalbe itimat ve inşirah veriyor. Aynı zamanda, ambarların dolduğu ve bereketli yağmurların devamı ordumuzdaki iyiliği hükûmetin el ile tutulabilir bir surette meydana koyması için imkân temin edeceği ümidini kuvvetlendirmektedir.

Bu seneki bütçemizin yekûnu bizim memleket için gerçekten yüksektir. Fakat bütün masrafların kendi kaynaklarımızla karşılanmış olması hepimizi müftehir ve mutmain edecek bir müşahededir. Şüphesiz ki harp sıkıntıları, maişet darlıkları, pahalılık çok ıstırap veriyor. Fakat bir fert olarak maruz olduğumuz endişelerin üstünde memleketin gelir kaynaklarının umumî surette inkişaf etmesi artık gecikmeyecek normal zamanlarda iktisat mekanizmalarının daha tabii ve iyi faaliyetleri sayesinde memlekette gelişecek refah ve memnuniyet hakkında iyi bir müjdedir.

Yeni bütçenin en itina gösterdiği hizmetleri ordu ile maarif teşkil ediyor. Cumhuriyetin en yüksek tuttuğu iki hedef: Vatanın müdafaası ve tahsil ve terbiyenin köylere kadar girmesi. Başvekil ve diğer hizmetlerin arzu edildiği

³⁸⁷ a.g.e., 161-162. ss.

derecede genişletilmesine imkân bulunmadığına pek mütesessif görünüyor. Bundan hep müşrekiz. Fakat en esaslı gayelere doğru emniyetle yürürken bütün iş-tediklerimizin birden elde edilemeyeceğini takdir retmemek kabil midir? »

Necmettin Sadak, 30 Mayıs 1944 tarihli 'Akşam' gazetesinde, 'Bütçe Münasebetile Başvekil Şükrü Saracoğlu'nun Nutku' başlıklı yazısında, 1944 yılı bütçesi ile ilgili olarak şu değerlendirmeyi yapar:³⁸⁸

“ Sekiz gün süren konuşmalardan sonra Meclis yeni yıl bütçesini kabul etti. Bu münakaşalar esnasında deşilmemiş dert, açığa vurulmamış mesele kalmadı. Sorgular bazan çetin, tenkitler zaman zaman sert oldu. Vekillerden herbiri, yaptığı ve yapacağı işler hakkında uzun malûmat verdi. Nihayet dün reyler verildikten sonra, Başvekil Saracoğlu hükûmetin iç siyasetinin ana çizgilerini bir daha belirtti. Bu kudretli, güzel nutkun memleket eskârında yapacağı tesiri şimdiden tahmin etmek kolaydır. Bütçe, hükûmet işlerinin âdeta el ile tutulur ölçüsü, devlet bünyesinin en göze çarpar sağlamlık alâmetidir.

Bu bakımdan yeni yıl bütçesi Türkiye Cumhuriyetinin yalnız sağlamlığını değil, canlılığını ve ilerleyişini gösteren en değerli vesika hükmündedir. Bu vesikanın neler ifade ettiğini, Cumhuriyet hükûmetinin -içinde bulunduğumuz bu zor günlerde- hangi yolu tuttuğunu Başvekil Saracoğlu, yalnız fikirlere değil, ruh-lara da hitabederek anlatmış bulunuyor, Başvekilin en açık, en heyecanlı sözlerinde -bütün zorluklara, bütün eksikliklere rağmen -devlet bünyesine güvenen, gelecek günlerin daha ferahlı olacağına inanan, iyi niyet ve bol gayretle her der-din çaresi bulunacağına şüphe etmiyen açık yürekli, cesaretli, mert ve devlet adamının iyimserliği okunuyor. Memleketin iki sene önceki hali ile bugünkü durumu arasında Saracoğlu'nun yaptığı kısa mukayese kendisine hak verdirecek kuvvet ve yetkidedir.

Eşi görülmemiş bir dünya harbinin beşinci yılındayız. Çok sıkıntı çekiyoruz. Yoksulluk acısı hudutsuz olan vatandaşlarımızın sayısı artıyor. İnsan ve fert olarak her gün bin bir şikâyet mevzuu bulabiliriz. Bütün şikâyetlere hak vermemek mümkün değildir.

Fakat, nihayet, milletlerin ve memleketlerin hali sadece geçmiş günlerinin saadeti, bolluğu ve ucuzluğu ile mukayese edilemez. Günlük sıkıntılara, çeşit çeşit yolsuzluklara, bazan derin olan acılara katlanırken başka memleketlerin ve başka milletlerin halini gözönünde tutmak gerektir.

Dünya harbinin beşinci yılında sulh içindeyiz. Büyük bir orduyu ayakta tutacak kudreti kendimizde buluyoruz. Maliye Vekilinin bazı tenkitlere karşı anlattığı gibi,

³⁸⁸ a.g.e., 162-163. ss.

gerek borcumuzun miktarı, gerek paramızın kıymeti bakımından Türkiye kadar iyi durumda memleket -harbin içinde olsun, dışında kalsın- yoktur, yahut pek azdır.

Harbin beşinci yılında, Başvekil Saracoğlu kadar, memleketin yarınki işlerini ümitle ve ferahla konuşabilecek bir hükûmet reisine, bu dünya yangını ortasında başka bir yerde rastlamak güçtür. Bundan dolayı da kendisi en samimî tebriklere lâyıktır. »

31 Mayıs 1944 tarihli 'Tasfiriefkâr' gazetesinde, 'Saracoğlu Hükûmetini Tebrik Ederiz' başlıklı başyazıda şu yoruma yer verilmiştir:³⁸⁹

« 1944 malî yılı bütçesi milletvekilleri önünde günlerdenberi devam eden bir hesaplama sonra kabul edilmiş bulunuyor.

8 gün devam eden müzakereler esnasında, başta Maliye Vekili Fuat Ağralı olmak üzere her vekil ayrı ayrı Meclis kürsüsüne gelerek Vekâletlerini alâkadar eden işlerin muhasebesini yapmışlar ve geçen bir yıl içinde görülen hizmetleri ve önümüzdeki sene zarfında sıra bekliyen memleket dâvalarını teker teker sayarak ortaya dökmüşlerdir. Malûm olduğu üzere hesaplama çok çetin olmuştur. Mebuslar, bütçenin hemen her maddesi üzerinde büyük bir hassasiyetle durarak bazan tasvip ve bazan da tenkitlerde bulunmuşlardır.

Netice olarak bütün müzakereler şu hakikati meydana koymuştur. Hükûmet ve onu temsil edenler geçen bir yıl zarfında, ayrı ayrı milletin kendilerine karşı gösterdiği emniyet ve itimada lâyık olmak için imkân dahilinde bulunan her şeyi yapmışlar ve muvaffak olmuşlardır. Bu muvaffakiyet, onlara önümüzdeki bir yıl zarfında omuzlarına yüklenecekleri vazifeleri başarmak için milletin tam bir emniyet ve itimadını kazandırmıştır.

Saracoğlu hükûmetine karşı gösterilen bir itimat Meclisin tam bir bütünlüğe izhar edilmiş, bir muhalif reye karşı 397 reyle ve alkışlar arasında verilmiştir.

Yeni bütçede ve Başvekil Şükrü Saracoğlu'nun Mecliste söylediği kuvvetli nutukta, hükûmeti bu itimada hak kazandıran sebepler açıkça görülebilmektedir.

Dünyanın bugünkü müşkül şartları içinde hükûmetin iç ve dış politikasını muvaffakiyete ulaştırabilmek için nasıl bir azim ve gayretle çalışıldığını bütçenin tetkikle müşahade etmek kabildir.

Fevkalâde ahvâl nazarı itibara alınarak bütçede ordu için hiçbir şey esirgenmemiş ve bütçemizin yarısından fazlası millî müdafaa ihtiyaçlarına tahsis edilmiş olmasına rağmen, geri kalan devlet hizmetleri hiçbir suretle ihmal edilmemiştir. Bilâkis bunların daha büyük bir hızla ileriye doğru götürülebilmesi için lüzumlu olan her çare en ince teferruatına kadar gözden geçirilmiştir. Bunun neticesi olarak en büyük dâvalarımız meyanında olan maarif, sıhhat, nafia, ziraat işlerine daha büyük tahsisat ayırmak mümkün olmuştur.

389 a.g.e., 163-164. ss.

Dış siyasetimizin istinat ettiği kahraman Türk ordusu gibi, onun istinat ettiği umumî devlet hizmetleri de en esaslı bir şekilde ele alınmıştır. Bu arada bütçenin yardım faslında devlet memurlarına karşı ayrılan tahsisat Saracoğlu hükûmetine karşı duyulmakta olan ümit ve sevgiyi bir kat daha kuvvetlendirmiştir.

Bu sebeple, Şükrü Saracoğlu'nun Meclis kürsüsünden, haklı bir gururla söylediği nutku, millet vicdanında yine aynı gurur ve sevgi ile karşılanmıştır.

Bunun en bariz bir delili de, Başvekilin söylediği nutkun mebuslar tarafından sık sık ve heyecan ile kesilerek alkışlanmış olmasıdır.

Yeni malî seneye girerken Başvekilin de işaret ettiği gibi ambarlarımızda bulunan 350 bin ton hububat ve devlet kasalarında biriken 72 milyon liralık döviz geçirdiğimiz yılda muvaffak olduğumuzu gösteren en bariz misallerdir. Bu netice, önümüzdeki yıl için bir kat daha cesaret vericidir.

Dünyanın bu en karışık günlerinde yürürlüğe girecek olan yeni bütçenin başarılı olmasını temenni ederken Saracoğlu ve arkadaşlarına da muvaffakiyetler dileriz. »

Nadir Nadi, 31 Mayıs 1944 tarihli 'Cumhuriyet' gazetesinde, 'Başvekilin Nutku' başlıklı yazısında, özellikle Millî Müdafaa ve Maârif bütçeleri üzerinde durur ve şunları ifade eder:³⁹⁰

« Millî Müdafaa bütçesini kabul ederek şanlı ordumuza selâm, sevgi ve güven duygularını alkışlar arasında bildirdikten sonra, Türkiye Büyük Millet Meclisi, 1944 yılı bütçe kanununu bir ters reye karşı 397 uygun reyle kabul etti.

Bu vesile ile kürsüye gelen Başvekil Saracoğlu, yalnız hükûmetin programını değil, rejimimizin de genel prensiplerini açığa vuran güzel ve kuvvetli bir nutuk söyledi.

Bütçe konuşmaları sırasında söz alan hatiplerin muhtelif konular üzerinde zaman zaman çok şiddetli sayabileceğimiz tenkitlerini gazetelerde okumuştuk. Kendisi ve vekil arkadaşları hesabına bunları bir imtihan sayan Şükrü Saracoğlu, tenkit havasından yılmayan, bilâkis müspet iş çıkarmak uğrunda tenkidden faydalanmasını bilen kıymetli bir adamdır. Onu Meclis ve millet karşısında sempatik yapan başlıca unsurlardan biri de bu samimî ve halkçı zihniyettir.

1944 bütçesinin en büyük kısmını orduya verilen tahsiyat teşkil ediyor. Rejimimizin, aşağı yukarı çeyrek asra yaklaşan hayatında, bu millî bir prensip olmuştur. Hakikaten gerek Kurtuluş Savaşı sıralarında, gerek kurtuluşu takibeden barış yollarında, milletçe en çok alâka gösterdiğimiz konu, ordumuzun her bakımdan daima ileri, daima daha kuvvetli bir duruma yükselmesidir. Bizde or-

³⁹⁰ a.g.e., 164-165. ss.

du, yalnız yurdun bekçisi değil, Türk varlığının temeli, Türk bütünlüğünün timsali, Türk çocuğunun hayat mektebidir. Onun için şimdiye kadar gerek Meclis, gerek hükümet, mümkün olan hiçbir şeyi ordudan esirgememiştir. Bundan böyle de esirgemeyecektir.

Ordudan sonra bütçede en çok ehemmiyet verilen nokta bilgidir. Bunu da rejimimizin temel prensiplerinden biri saymakta artık haklıyız. İstiklâl Mücadelesinin en karanlık bir anında, düşman bizi kalbimizden vurmak niyetile amansız saldırılarına devam ederken, ölmez Şefimiz Büyük Atatürk Ankara'da söylediği bir nutukta, kültür işlerine vermemiz gereken ehemmiyeti yüksek bir sesle ilân etmişti. O zamandanberi baş dâvalarımızın en başında yer alan maarif dâvası, bu yıl, altmış küsur milyonluk bir bütçe ile desteklenmiş bulunuyor. Başvekilin çok doğru olarak işaret ettiği gibi yurdumuzun tabii verim kudretile halkımızın refah seviyesi arasında bir uygunsuzluk vardır, bu sadece bilgi azlığının Başvekil açık konuşmaktan çekinmiyor, hattâ bilgi yokluğunun bir neticesidir. Bu yokluğu ortadan gidermek, hayat kavgasında her Türk çocuğunu, muhtaç bulunduğu maddî, manevî bilgi yükü ile zenginleştirmek için şimdiye kadar olduğu gibi şimdiden sonra da daima artan bir gayretle çalışılacak, bu uğurda elden gelen fedakârlık esirgenmiyecektir. Cumhuriyetin ilânından bugüne kadar geçen zaman, yüreklerimizi en parlak ümitlerle dolduracak derecede başarılı olmuştur. Fikir hayatımızın her alanında bu başarının izlerine şimdiden rastlamaktayız. Maarif Vekili geçen gün otuz bin öğrenciden bahsediyordu. Halbuki bütün okullarımızdaki öğrenci sayısının bile bu rakamı dolduramadığı devirleri hepimiz hatırlarız. Bir zamanlar iki üç bin baskı yapan romanlar muvaffak olmuş sayılıyordu. Bugün altı bin, yedi bin, sekiz bin nüsha basılan ve satılan meslek kitapları görüyoruz. Tercüme faaliyeti yıldan yıla, günden güne artmakta, aydınlık arayan genç kafaların ihtiyacını karşılamağa doğru gelişmektedir.

Millî hürriyetin başlıca iki şartı olan ordu ve maariften sonra bu yıl bütçesinde en büyük ehemmiyetin memurlara verildiğini Başvekil söylüyor. Bu alandaki başarıların şimdiye kadar tatmin edici olmadığını gerek basın neşriyatından, gerek Meclisteki tenkitlerden ve gerek halkın şikâyetlerinden anlıyorduk. Hayat pahalılığı, dar ve değişmez gelirli ailelerin yaşamasını son derece güç bir duruma sokmuştur. Millet işlerinin her sahasında vazife gören, devletimizin yükselmesine hayatlarını vakfeden bu fedakâr insanları, içinde bulundukları tahammülsüz durumdan kurtarmak, Saracoğlunun dediği gibi, yalnız bir hükümet vazifesi değil, aynı zamanda bir devlet vazifesidir. Bununla beraber, şimdiye kadar memnun edici bir neticeye varılamamasından ötürü ümitsizliğe düşmüyor ve bu alanda Saracoğlu'ndan başarılı kararlar bekliyoruz. »

1945 Malî Yılı Bütçesi

1945 Malî Yılı Bütçesi, Maliye Bakanı Nurullah Esat Sümer tarafından 21 Mayıs 1945 günü Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne bir konuşma ile sunulmuştur. Bu bütçe ile bütçe yılı da değiştirilmiş, takvim yılına dönülmüştür. Malî yılın Haziran'dan Mart'a alınmış olması sebebiyle, bütçe gelir ve gider tahminleri de yedi aylık bir dönemi içine almaktadır.

Maliye Tetkik Kurulu üyelerinden Ertuğrul Baydar, 1945 Malî Yılı Bütçesi hakkında şu tesbit ve değerlendirmeyi yapar:

“ 1945 Malî Yılı bütçesi Hükümetçe, âdi ve olağanüstü giderler toplamı 598.834.898 lira, âdi ve olağanüstü gelirler toplamı ise 530.233.000 lira olarak belirlenmiştir. Ancak, bütçe komisyonunda gelir verilerinin son değerlendirilmesi yapılmış ve,

Giderler 603.404.824 lira

Gelirler 537.843.000 lira saptanmıştır.

Dünya savaşının ortaya çıkardığı olağanüstü koşullar nedeniyle gelir tahminlerinin % 89 vergilerle geri kalan bölümü ise iç borçlanma ile karşılanmıştır.

Yeni bütçe'nin yedi aylık giderleri bir önceki yılın aynı dönemine göre 86.183.077 lira fazlalık göstermektedir. Bu tutarın 15.376.000 lirası Maliye, Bakanlığı, 8.395.000 lirası Devlet borçları, 10.424.000 Milli Eğitim Bakanlığı, 15.228.000 Bayındırlık Bakanlığı bütçesine eklenmiş ve diğer bölümü çeşitli bakanlıklara verilmiştir.

Bütçenin âdi bölümünde yer alan giderlerin ayrımı ise şöyledir;

418.936.000 liralık toplam içinde;

a - Kapital, tesis ve ikrazlar 60.521.000 lira % 14.44

b - Dairelere verilmiş hizmetler karşılığı 129.243.000 lira % 30.85

c - Teşkilât ödenekleri 128.745.000 lira olarak % 30.73

Memurlara savaşın ortaya çıkardığı ekonomik baskıyı önlemek amacıyla yapılan zam ve yardım tutarı yedi aylık bütçe dönemi için 77.000.000 lira civarındadır.

Tertibi bütçenin adi bölümünde yer alan devlet borçları 1939 bütçe yılı sonunda 443 milyon lira iken, 1943 bütçe yılı sonunda 1.395 milyon liraya yükselmiş, 1944 takvim yılı sonunda 11 milyon lira eksilerek 1.384 milyon lira olmuştur. Bu borçların 527 milyon lirası uzun vadeli, 857 milyon lirası ise kısa vadeli borçlardır.

Uzun vadeli borçlarımızdan 258 milyon lirası iç borçlar 268 milyon lirası da dış borçlar teşkil etmektedir. Kısa vadeli borçlarımızdan 855 milyon lirası iç borç, 3 milyon lirası dış borçlarımızdır.

Kesin hesaplar,

1943 Mali Yılında âdi gelirlerden 696.350.000 lira, olağanüstü kaynaklardan 335.14.000 lira olmak üzere 1.031.495.000 lira elde edilmiş ve yıl sonunda bütçe emanetine alınan 26.967.000 lira dahil olarak adi gelirlere 543.984.000 lira, olağanüstü giderlere de 487.402.000 lira olmak üzere toplam 1.031.386.000 lira ödenmiştir.

Dış ticaret,

Dış ticaretimizde 1944 yılında da aktif devam etmiştir.

1943 yılında 203 milyon lira olan ithalatımız, 1944 yılında 164.9 milyon lira ve 1943 yılında 257 milyon lira olan ihracatımız 1944 yılında 232.5 milyon lira olarak kapatılmıştır.

Altın mevcudumuz, dış ticaretimizin son yıllarda fazla vermesi sonucu olarak devamlı surette artmıştır. 1943 yılı sonunda 202 milyon lira değerinde 143.5 ton olan altın stoku, 1944 yılı sonunda 276.5 milyon lira tutarında 196.5 ton yükselmiştir. Bu tutara Merkez Bankasında bulunan 52 milyon lira değerindeki serbest dövizleri de eklemek gerekir. »³⁹¹

1945 Malî Yılı Bütçe Kanunu'nun Meclis'te Müzakeresi³⁹²

1. - 1945 yılı yedi aylık Bütçe Kanunu Tasarısı ve Bütçe Komisyonu raporu (1/388) [1]

BAŞKAN - Söz Maliye Bakanınıdır.

MALİYE BAKANI N. E. SÜMER (Antalya) - Muhterem ve aziz arkadaşlarım.

Önümüzdeki yedi aylık devreyi ihtiva eden 1945 bütçesi, bütçe komisyonumuzun selâhiyetli incelemelerinden sonra, aldığı nihaî heyetiyle, yüksek tasviplerine sunulmuş bulunmaktadır.

Bütçenin, bütçe komisyonumuzdaki tetkik tarzı, Yurt, Millet ve Devlet mevzularında görüş ve anlayış birliğinin mümtaz bir örneği olmuştur. Bu münasebetle, her şeyden önce, gerek ödeneklerin ihtiyaçlara en uygun şekilde dağıtılması, gerek gelirlerin tahminindeki itinasından ve umumî surette gösterdiği yakın ve değerli müzaharetten dolayı bütçe komisyonumuza huzurunuzda derin minnettar-

391 Ertuğrul Baydur: a.g.e., 61-63. ss.; Ayrıca bkz.: Mahmut Goloğlu: *Millî Şef Dönemi (1939-1945)*. Ankara, 1974, 344-353. ss.

392 *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: VII, Toplantı: 2, Cilt: 17, Elli sekizinci birleşim, 21.V.1945, 196-234. ss.

[1] 103 sayılı basmayazı tutanağın sonundadır.

lîgını arz etmek isterim. Bu şükran borcunu, severek, ödedikten sonra, maruzatıma, geleneğe de sadık kalarak, kısaca bütçenin rakamını tahlil etmekle başlamama müsaadelerini dilerim.

Bütçenin rakamı:

Sayın arkadaşlarım; 1945 yılı yedi aylık devresi için Hükümetçe teklif edilmiş olan tasarıda âdi ve olağanüstü giderler toplamı (595 834 898) lira, âdi ve olağanüstü gelirler toplamı (530 233 000) lira idi. Bütçe tasarısının Hükümetinizce hazırlanması sırasında içinde bulunduğumuz yılın ancak altı aylık tahsilât rakamları elde bulunduğu için gelir tahminleri bu neticelere göre yapılmış ve giderler bütçesi toplamı da bu tahmin esaslarına göre bağlanmıştır. Tasarının bütçe komisyonumuzda incelenmesi sırasında 1944 yılının on aylık tahsilât rakamları da belli olduğundan gelir tahminleri bu son rakamlara göre yeniden gözden geçirilmiş ve bazı değişiklikler sonunda (7 610 000) lira tutarında bir fazlalık elde edilmiştir. Bu suretle ilk bütçe hazırlıklarından tatmin edilememiş olan bazı ihtiyaçların karşılanması imkânları da hâsıl olmuştur. Bütçe Komisyonumuzda Hükümetinizle mutabık olarak yapılan bu değişikliklerden sonra, bütçenin yüksek tasviplerine sunulan rakamlar şunlardır:

Giderler 603 404 824

Gelirler 537 843 000

Bütçenin tevazünü:

Aziz arkadaşlarım; Millî Ekonomimiz yıllardır, cihanın, belki, bütün tarih boyunca mislini kaydetmediği bir buhranın akislerinden derinliğine ve genişliğine, şiddetle müteessir olmuş ve bu teessür, içinde bulunduğumuz yıl esnasında, yeni bazı sebeplerin inzamamıyla yeniden artmıştır. Millî Ekonominin katlanmakta bulunduğu ağır şartlar altında hazırlanmış ve giderler bakımından da aşağıda kısaca tahlil edeceğim gibi, bazı müsmir maksatlarla ehemmiyetli genişlemeler kaydetmiş olan yeni bütçenin denkleştirilmesi, geçen yıllara kıyasen daha da zor olmuştur. Buna rağmen huzurunuzda sunulmuş olan 1945 bütçesinde âdi ve olağanüstü giderlerimizin % 89 unu vergilerle, geri kalanını da iç istikrazlarla karşılamak mümkün olmuştur.

Bu neticenin alınmasında, bazı gider bütçelerinin fevkalâde kısımlarında mümkün görülen kısıntıların yapılabilmiş olmasının önemli tesirleri olmuştur.

Yüce Meclisin Devlet maliyesini daima sağlam bulundurmak hususundaki değişmez prensibine sadık kalınarak hazırlanmış olan yeni bütçenin takdirlerine lââyık görüleceği ümidindeyim.

Giderler:

Kıymetli arkadaşlarım; Yeni bütçenin âdi bölümündeki giderler toplamını teşkil eden (418 936 000) lira 1944 yılı bütçesinin benzer giderlerinin yedi aylığına kıyasen (86 183 077) lira bir fazlalık göstermektedir.

Bu kabarmadan faydalanan başlıca daireler arasında;

Büyük Millet Meclisi	1 385 000
Başbakanlık	440 000
Basın ve Yayın G. Md.	2 356 000
İstatistik G. Md.	600 000
Adalet Bakanlığı	420 000
Millî Savunma Bakanlığı	2 680 000
Maliye Bakanlığı	15 376 000
Devlet Borçları	8 395 000
Millî Eğitim Bakanlığı	10 424 000
Bayındırlık Bakanlığı	15 228 000
Ekonomi Bakanlığı	2 452 000
Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı	4 917 000
Tarım Bakanlığı	3 000 000
Bütün dâirelerin doğum; ölüm ve aynî yardımlarıyla; askerî ve sivil barem; kanunlarında yapılan değişikliklerin istilzam ettiği masraflar ve Posta, Telgraf ücretlerinin artmasından mütevellit ihtiyaçlar için	14 000 000

Yekûn 81 673 000

Burada müsaadeleriyle, yeni bütçenin tertibi bakımından ihtiyar edilmiş olan bir yeniliğe işaret etmek isterim.

Âdi bölümde yeralan ödeneklerden, harcandıkları zaman, maddi varlıklara inkılâp ederek nesillere intikal edecek olan miktarlar ile, iktisadi cihazlanmamıza yaramak üzere Devlet Teşekküllerine kapital olarak verilen paralar ve çeşitli müsmir işler için Devletçe yapılacak ikrazlar Bakanlıklar bütçelerinde ayrı zümrelerde gösterilmiştir.

Bu suretle bütçede millî eğitim, bayındırlık, sağlık, ekonomi ve tarım sahalarındaki programlarımızın gerçekleştirilmesi için ayrılan ödeneklerin mahiyet ve miktarları hakkında toplu bir fikir edinilmesine imkân verilmiştir.

Milli kuruluş ve kalkınma pogramlarımızın gerçekleştirilmesi için 1945 yılı yedi aylık bütçesine konmuş ödeneklerin toplamı (60 521 000) liradır. Bundan (49 460 000) lira yapı ve tesislere (10 768 000) lira Devlet Teşekküllerine yatırılan kapitallere ayrılmıştır.

Aziz yurdumuzun imarına, ihyasına, cihazlanmasına kısaca, sinesinde muasır şartların bütün icaplarını taşıyan ileri ve mesut bir yurt olmak için kalkınmasına mâtuflarımızın ifadesini teşkil eden bu mahiyetteki ödeneklere bütçelerimizde bundan sonra da en önemli bir yer ayırmak emelinde ve kararındayız.

Sayın arkadaşlarım;

Bütçemizin âdi bölümünde yer alan giderlerin, mahiyet itibariyle, gruplanması şu manzarayı vermektedir:

(418 936 000) liralık toplam içinde:

- a) Kapital, tesis ve ikrazlar (60 521 000) lira olarak % 14.44
- b) Dâirelere muhassas hizmetler karşılıkları (129 243 000) lira olarak % 30.85
- c) Teşkilât ödenekleri (128 745 000) lira olarak % 30.73 nispetindedir.

Yıllardan beri hükmünü sürmekte olan buhran ekonomisinin bir tezahürü olan maiyet darlığı ve pahalılığının Devlet memurları üzerindeki ağır baskısı Büyük Meclisin ve Hükümetin sürekli bir kaygısını teşkil etmiştir, memur vatandaşın bu yükü taşımasını kolaylaştırmak maksadiyle, maaş ve ücretler dışında kanunları gereğince, yapılan çeşitli zam ve yardımların yedi aylık bütçemizdeki tutarı (77 000 000) lira etrafındadır. Bu rakam Devletin memurlarına şefkatinin dikkate değer bir ölçüsünü ifade etmektedir.

Aziz arkadaşlarım:

Mürettebatı, bütçenin âdi bölümünde yer alan Devlet borçları üzerinde de kısaca, durmama müsaadenizi rica ederim.

Genel bütçeden ödenen borçlarımızın 1939 bütçe yılı sonunda 443 milyon lira olan toplamı;

1943 bütçe yılı sonunda, (1 395) milyon liraya yükselmiş 1944 takvim yılı sonunda 11 milyon eksilerek (1 384) milyon lira olmuştur. Bunun (527) milyon lirası uzun vâdeli, (857) milyon lirası da kısa vâdelidir.

Uzun vâdeli borçlarımızdan (258) milyon lirasını iç borçlar, (268) milyon lirasını da dış borçlar teşkil etmektedir. Kısa vâdeli borçlarımızdan (855) milyon lirası iç borç (3) milyon lirası da dış borçtur.

Borçlarımız içinde kısa vâdeli olanlardan bir kısmı Hükümetimizin hususi dikkat ve hassasiyetinin konusudur. Bu kısmın mümkün olan süratle ödeneşi ve

konsolidasyonu mümkün olan dalgalı borçlarımızın sistematik surette izalesi başlıca hedefimizdir.

Muhterem arkadaşlarım;

Âdi ve olağanüstü gelirlerimizin toplamı biraz önce arzettiğim gibi, (537 843 000) liradır. Bu miktar 1944 yılı gelirlerinin yedi aylığına kıyasen (11 962 000) lira fazladır. Bu fazlalık yeni bir vergi ihdası veya mevcut vergilere zamlar yapılması düşünülmemiş olduğuna göre; mevcut vergilerimizin veriminden beklenmektedir.

1944 yılında dolaylı ve dolaysız vergilerimizin bir kısmında, tahminlere kıyasen, bazı artmalar olmuştur.

Buna mukabil, içinde bulunduğumuz yılda baş göstermiş olan sebebler yüzünden dış ticaretimizin ciddi mıkyaasta daralması neticesi olarak gümrüklerimizde alınan vergilerde önemli azalmalar kaydedilmiştir.

Milli ekonominin bu gün arzetmekte olduğu tablo karşısında, yakın geleceğin muhtemel gelişmeleri de göz önünde tutularak bütçe tahminlerinde basiret ve ihtiyatla hareket edilmiş ve fiyatları ihracat vergisine mütehammil olmayan bir çok ürünlerimizin bu vergiden istinası da hesaba katılmıştır.

Sayın arkadaşlarım;

Vergi kaynaklarımızın verimini artırmak için, her şeyden önce, vergilerimizi millî gelirimize ve çeşitli mükellef zümrelerinin kazançlarına göre yeniden ayarlamak ve aynı zamanda da buhrandan normale geçiş devresine ait bir sistem kurmak durumundayız.

Bu zihniyetle vergilerimiz üzerinde girişilen incelemelere devam edilmektedir.

Kazanç vergisinin daha adaletli bir tevziini ve bu suretle daha verimli bir hale getirilmesini istihdaf eden incelemeler son safhasındadır. Yani tasarının yakında yüce kamutayın incelemelerine sunulacağını arz edebilmekten bahtiyarlık duyuyordum. Müstahdemlerden alınan çeşitli vergilerin birleştirilmesi ve nisbetlerinin tedricen indirilerek normal şartlar hadlerine irca'ı da bu tasarı ile sağlanmış olacaktır.

Verimli olmak meziyetine karşı gelir ve yaşama seviyesi ayırmaksızın bütün vatandaşları aynı mıkyaasta teklif altında bulundurmak gibi bir mahzuru da taşıyan ve buhran yıllarında artırılan nispetleriyle yaşama şartlarını az çok zorlamış olan çeşitli istihlâk vergilerinin birleştirilmesi ve nisbetlerinin tedricen indirilmesi düşüncesini gütmekte olan incelemeler de ilerlemektedir. Bu incelemeler sonunda daha sade bir sisteme vücut vermek; aynı zamanda millî ekonominin gelişmesine yardım etmek. Bir diğer taraftan da yaşama zorluklarından bir kısmını giderilmesine hizmet eylemek gibi faydalar elde edebileceğimizi ummaktayız.

Mali mevzuatımıza vermek emelinde bulunduğumuz; mütekâmil heyet içinde Damga Resmi Kanunumuz da ahenkli yerini alacaktır. Hazırlanmakta olan kanun tasarısı yine yakında Büyük Meclisin Yüksek huzuruna sunulacaktır.

Lâyık olduğu önemle mütenasip olarak Meclisimizi daima yakından ilgilen-dirmiş olan “Tahsili Emval Kanunu”nu aynı zihniyetle tadil ve islâh etmek için hazırlanmış olan tasarı da kıymetli incelemelerinize sunulmak üzeredir.

Güven ve sevginize mazhar olmakla ciddi bahtiyarlık duyan Maliye Bakan-lığınız, Yüce Meclisin ilhamleriyle, daima ona lââyık hizmetler başarmağı görev-lerinin üstünü saymaktadır.

Devlet kredisi:

Sayın arkadaşlarım;

Bütçemizin genel gider ve gelirleri arasındaki farkı teşkil eden (65,5) milyon liranın iç istikrazlarla karşılanacağını arzetmiştim. Burada bütçenin “Devlet itibarı” ile ilgili cephesine de kısaca temas etmeme müsaadelerini dilerim. Devlet kredi politikasının ilk muvaffakiyet şartı her şeyden önce; halkın Devlet sözüne ve Devlet icraatına güvenidir. Dört ay önce yapılan (35) milyonluk millî savunma ve (10) milyonluk demiryolu istikrazlarına ait tahvillerin satış süresinin sona ermesinden çok evvel, tamamen vatandaşlarımız tarafından satın alınmış olması bunun en yeni bir tezahürüdür.

Önümüzdeki 7 ay içinde yapılması mukarrer (35) milyonluk millî savunma ve (6) milyonluk demiryolu istikrazlarının da bundan öncekilerin mazhariyetine ereceğinden eminim. (4060) sayılı kanun gereğince bankaların munzam tevdiat karşılıkları ve tekaüt sandıkları mevcutlarının fazlaları ve bankalarla anonim ortaklıkların ihtiyaçları olarak Hazineye yatırılması lâzımgelen paraların, önümüzdeki yedi ay için, derpiş olunduğu gibi en az (20) milyon lirayı bulacağı umul-maktadır. Aynı devrede büyük su işleri için borçlanılacak olan (5,2) milyon lira ise 4649 sayılı kanunun uygulanması gereğidir.

Dünyanın geçirmekte olduğu misilsiz buhranda masraflarını vergi ve istikraz-larla karşılayarak emisyon dan kaçınabilmek her Devletin erişemediğı bir maz-hariyettir.

Yedi aylık bütçede (65,5) milyon liralık istikraza karşılık (60) milyonu aşan bir miktarın millî inşaa ve kalkınma işlerimize ayrılmış olması da bütçemize ayrı bir mana vermektedir. Millî tasarrufun, gelecek yılların kalkınma işlerinde de feyizli iştirâkine güvendiğimizi ve bu arada bu tasarrufun husulünde kıymetli yar-dımlarını gördüğümüz millî bankaların hayırlı rollerinde devam edeceklerinden emin bulunduğumuzu burada belirtmek isterim.

Devlet itibarının mehenk taşını teşkil eden Devlet istikrazları bizde de, son yıllarda Devlet ile vatandaş arasındaki karşılıklı güvenin iftihar verici bir belgesi olmuştur.

Son kesin hesap kanunu:

Yeni bütçenin görüşülmesi sırasında en son yılın kesin hesabı hakkında bilgi edinmek istiyeceğinizi tahmin etmekteyim.

1943 yılı kesin hesabına ait kanun tasarısı miadından altı ay önce Yüksek Meclise sunulmuş bulunmaktadır. Tasarıya göre sözü geçen yıl içinde âdi gelirlerden (696 350 000) lira, olağanüstü kaynaklardan (335 144 000) lira olmak üzere (1 031 495 000) lira elde edilmiş ve yıl sonunda bütçe emanetine alınan (26 967 000) lira dâhil olarak âdi giderlere (543 984 000) lira ve olağanüstü giderlere de (487 402 000) lira olmak üzere ceman (1 031 386 000) lira ödenmiştir.

Katma ve özel bütçeler:

Devlet maliyesi mefhumunun şümülü içinde bulunmakla beraber genel bütçe dışında kalan katma ve özel bütçelerin gider toplamı (155 868 000) lira ve gelir toplamı da (261 801 000) lira tutmaktadır.

Genel bütçeden bazı katma bütçelere yardım olarak verilen ve bu bütçelerin gelirleri arasında yer alan miktar ise (3 466 000) liraya baliğ olmaktadır.

İçinde genel bütçeye gelir getirici tek idare olan Tekel İdaresinin, son yıllarda gelir bakımından önemi inhisar maddelerine konan vergiler dolayısıyla bir kat daha artmıştır.

1945 yılında idarenin hasılatından (56 200 000) lira, millî savunma vergisinden de (51 600 000) lira olmak üzere ceman (107 800 000) lira gelir sağlanması beklenmektedir.

Özel idarelerin 1944 yılındaki gelir ve giderleri (88) milyon liraya, belediyelerin aynı yıldaki gelir ve giderleri de (41,5) milyon liraya varmaktadır.

Zor şartların baskısı altında bu idarelerin malî durumları ciddi zaafırlara uğramış ve her yıl kendilerine genel bütçeden yardımlar yapılması zarureti hâsıl olmuştur.

Bu idarelere 1945 yılı yedi aylık bütçesiyle yapılacak yardımın toplamı (8 936 000) liraya varacaktır.

Darlık şartlarının zevaline kadar bu idarelere genel bütçeden yardıma devam olunması, harp ertesinde de malî durumlarının yeni şartlara ve hedeflere göre yeniden düzenlenmesi gerekeceği kanaati hâkim bulunmaktadır.

Aziz arkadaşlarım; bütçeyi, bir taraftan bir genel politik program, diğer taraftan bu politik programı gerçekleştirme vasıtası olarak taşımakta olduğu mânâlar

bakımından bir görüşe bağlamak için de kısaca mâruzatta bulunmama kıymetli müsaadelerinizi dilerim.

Yurdumuzun inkılâbımızdanberi geçirdiği istihaleler bizi maliyenin realist bir telâkkisine götürmüştür. Bu telâkki Devlet maliyesiyle ekonominin bir bütün teşkil ettiği fikrine dayanmaktadır.

Millî kurtuluşu takip etmiş olan yıllarda Devlet, harplerden ve istilâlardan yeni çıkmış yurdu, kendi mütevazî malî imkânlarıyla yeniden inşaya başlarken, aynı zamanda maliye ile ekonominin işbirliğini de kurmaya başlamış oluyordu. Bu işbirliği Devlet sanayileşme programlarının tatbikiyle yüksek bir olgunluğa varmış ve bildiğiniz gibi, dikkate değer neticeler vermiştir.

Devlet maliyesiyle ekonominin bu bütünlüğünü kurarken edindiğimiz tecrübelerden yurdumuzun yeni inkişâfları bakımından ciddi surette faydalanacağımızı ummaktayız.

Devlet maliyesiyle ekonominin bu münasebetini müşahade ederken, Maliye zaviyesinden millî ekonominin harp sonrası üzerinde de durmak lüzumu kendiliğinden belirlemektedir.

Sağlam bir malî bünyenin aslı şartı, sıhhatli ve verim kabiliyeti yüksek bir ekonomi olduğuna göre, harp sonunda sağlam bir maliye ve sıhhatli bir ekonomi tesis ve idame etmenin çarelerini düşünmek bilhassa bugünün en önemli konusunu teşkil etse yeridir. Harp sonrası malî ve iktisadî işlerimizi iki ana zaviyeden görmek mümkündür:

1. Dış malî ve ticarî münasebetler;
2. Dış münasebetlere ve dış şartlara göre Devlet maliyesi ve Yurt ekonomisi.

Herşeyden önce harp sonrasında milletlerin meşru iktisadî ihtiyaçlarının lâıyk oldukları önemle nazara alınacağını ummakta ve bunu bir taraftan dünya ekonomisinin yeniden gelişmesi, diğer taraftan da insanlık âleminin refahı için zarurî görmekteyiz.

Bu itibarla harp sonrasında milletlerarası para işlerinde emniyet ve istikrar tesis edecek esaslar koymak ve milletlerin iktisadî tamamiyetlerini koruyacak prensipler kabul etmek suretiyle milletlerarası ticarî mübadelelerin kolaylaştırılması ve milletlerarası kalkınma teşebbüslerini insanlık istikbâlinin nefine besleyecek sermayelere seyyaliyet verilmesi tarzında beliren işbirliği zihniyetini benimsemiş bulunuyoruz.

Birleşmiş milletler ailesine katılmış olan Türkiye, bundan böyle harp sonrası dünya işlerini ilgilendiren hareketlere faal bir surette katılmak durumundadır.

İçinde bulunduğumuz günler bakımından dış ticaret münasebetlerimiz; Büyük Meclisin bildiği gibi, durgunluk geçirmekte berdevamdır.

Dünya pazarlariyle yeniden yakın ve sıkı münasebetler kurmak hedefine doğru devamlı tedbir ve teşebbüsler almaktayız. Bunların müsbet neticeler vereceğini umuyoruz.

Dış ticaretimiz 1944 yılında da aktif devam etmiştir. Bilgi olarak arzedeğim ki 1943 yılında (203) milyon lira olan ithalâtımız, 1944 yılında (164.9) milyon lira ve 1943 yılında (257) milyon lira olan ihracatımız da 1944 de (232.5) milyon lira olarak kapanmıştır.

Altın mevcudumuz dış ticaretimiz son yıllarda aktif durumunu muhafaza etmiş olması sonucunda, devamlı surette artmıştır. 1943 sonunda (202) milyon lira değerinde (143.5) ton olan altın stoku, 1944 sonunda (276.5) milyon lira tutarında (196.5) tona yükselmiştir.

Bu rakama Merkez Bankamızın 1944 yılı sonundaki vaziyetine göre mevcut bulunmuş olan (52) milyon lira değerindeki serbest dövizleri de eklemek icabeder. Döviz ve altın mevcutlarımızı tercihan harp sonrasında hızlandırılması mukarrer olan umumî millî kalkınmamızın teknik şartlarının da temin olunabilmesi için dış pazarlardan almak mecburiyetinde kalacağımız tesisler için kullanacağız.

Aziz arkadaşlar;

Harb sonrası bakımından Millî Ekonomimizin, önümüze çetin meseleler koyacağından şüphe yoktur.

Bu meselelerin mahiyet ve tabiatı, içinde bulunduğumuz durumun müşahedesinden belirmektedir.

Arkadaşlar;

Cihan harbi başladığı zaman Türkiye, çözülmesi güç iki veçheli bir mesele ile karşılaşmıştır.

Bu mesele; bir taraftan Millî Savunma hazırlıklarının Devlet maliyesine yüklediği ağır giderleri karşılamak için gereken parayı bulmak, diğer taraftan bu büyük giderlerin fiyatlar seviyesine akislerini önlemek meselesi idi.

Milletimizin buhran zamanlarında her fedakârlığa şikâyetsiz, hattâ severek katlandığı meçhul değildir. Bugün sıkıntı ve şikâyet konusu olan şey; fiyatlardaki yükselişler dolayısıyla eski yaşama düzeninin bozulmuş olmasıdır. Gerçekten arkadaşlar; Millî savunma hazırlıklarının finansmanı ile birlikte meclisinde bildiği çeşitli emirler yüzünden bir buhran ekonomisi muvazenesi sistemi kurulamamış olması, içinde bulunduğumuz durumun başlıca sebebinin teşkil etmektedir.

Fiyatlar meselesi, bugün, bir iç meselemiz olduğu kadar, dış ticaretimizin de ciddi bir konusudur.

Aziz arkadaşlarım; Hem Millî Ekonomi, hem de Millî Ekonominin dış münasebetleri bakımından fiyatlar meselesi, aynı zamanda millî paranın iç ve dış kıymeti gibi hayatî bir davamızı da ilgilendirmektedir. Bu nazik ve hayatî mevzuda bugünden bazı fikirler ileri sürülmektedir.

Arkadaşlarım; Para kıymetine temas edecek herhangi bir kararın ittihaz ve tatbikinden önce bu kıymete tesir eden sebeplerde istikrar temini veya bu sebeplerin izalesi lâzımdır.

Halbuki paramızın bugünkü seviyesine müessir olmuş bulunan sebepler umumî buhran zail olmadığından henüz istikrar bulmamıştır.

Tâyin olunacak kıymetin iktisadî realitelerimize uygun olarak hesaplanabilmesi için millî paranın iç ve dış pazarlardaki iştirâ kudretinin tefavüt nispetinin sahih olarak tesbiti icap eder.

Nihayet Milletlerarası mübadelede tediye vasıtası olan entarnasyonal dövizlerin kıymetlerinde de tegayyürler olabilir ve hatta olmaktadır.

Bu itibarla, her şeye takdimen, iç ve dış münasebetlerimiz bakımından bir vüzuh ve istikrar devresinin müdahalesine ihtiyaç vardır.

Bu müşahadeyi yaparken, davanın, hükümetimizi, gereği gibi meşgul etmekte olduğunu da ifade etmiş bulunuyorum.

Muhterem arkadaşlar; Millî istihsali teşvik, hayırlı bir tedbir olmuştur. Geçen yıl bereketli bir mahsul alınması da halkın ve ordunun yiyecek ihtiyaçlarının tamamen karşılanmasından başka, önemli bir ihtiyat stokunun itharını da mümkün kılmıştır.

Zirai istihsali teşvik ve stok tesis etmek için mubayaa vazifesi almış olan Toprak Mahsulleri Ofisini yüklediği işin çapı ile mütenasip, malî imkânlarla teçhiz etmek meselesi, bazı zorluklar ve mahzurlar doğurmuş olmakla beraber, alınan sonuçlar bu mahzurları büyük ölçüde telâfi eder mahiyettedir. Toprak Mahsulleri Ofisi çeşitli kaynaklardan sağlamış olduğu önemli kredilerden başka bugün stoklarına Hazine kefaletiyle Merkez Bankamızdan temin ettiği (140) milyon lirayı da bağlamış bulunmaktadır. Yeni mahsulün idrak zamanı yaklaşmış olduğuna göre ofisin finansmanı konusu, yeniden ön plândaki mevzularımızın başında yer almaktadır.

Kıymetli arkadaşlarım; cihan bir tarih dönümü yaşamaktadır. Türk Devleti, bu tarih dönümünde, tarihi vazifeler yüklenmiştir. İnkilâbımızın başındanberi çeşitlenerek artmış olan bu vazifeler, barış devrinde daha da genişleyecektir.

Yurdumuzun harpten önce başlamış olan kuruluş faaliyetlerini yeniden hızlandırmak işlerimizin başında gelmektedir. Milletın biyolojik varlığını koruyacak bir sağlık savaşının yanında, halkımızın refahını emniyet altına alacak bir tarım ve sanayi kalkınması, yol ve ulaştırma şebekemizin genişletilmesi, deniz ve hava nakliyeciliği sisteminin millî ihtiyaçlara ve milletlerarası şartlara uydurulması ve bunlarla birlikte, hatta bunlardan önce milletimize benliğini bir daha kazandıracak olan öğretim davası gibi, bir diğerinden önemli büyük işler karşısındaız. Bunların büyük bir kısmını Devlet gerçekleştirecek, vatandaşlara da geniş hareket ve faaliyet sahaları isabet edecektir.

Başarmak zorunda bulunduğumuz bu büyük işler, geniş gelir kaynakları istemektedir. Malî genişliğimiz, millî ekonominin gelişmesine bağlı olduğuna göre, her şeyden önce millî ekonominin genişlemesini sağlıyacak tedbirler gerekmektedir. Bu maksatla millî kalkınma mevzularımızı ihata eden bir proğramın bir an önce hazırlanarak uygulanmasına geçilmesi için ilgili bakanlıklar, Başbakanın emriyle çalışmaktadırlar.

Bütçenin denkliğini ve dış tediyeleler muvazenemizi korumak malî sahada alınacak tedbirlerin başında gelmektedir.

Bir az evvel de arzettiğim büyük işlerin gecikmeden başaşılmasının gerek-tireceği geniş masrafları, bütçenin denkliğini, millî paranın ve vatandaşlar elindeki tasarruflarla sermaye terakümlelerini korumak gibi fedakârlık kabul etmez prensiplerle telif ederek, kısa bir zamanda, sağlamak, maliyenizin nazik bir vazifesini teşkil edecektir.

Bu büyük masraflarını karşılamak için bir taraftan vergi kaynaklarımızın verimini artırmak ve bugün bütçemizde geniş yer alan geçici ve olağanüstü bazı masrafların sebepleri zail olunca, karşılıklarını bu kalkınma gayretlerimizin mevzularına tahsis etmek, diğer taraftan da bu işlerle ödevlendirilecek millî teşekküllerimize geniş krediler temin etmek suretiyle bir yeni finansman metodu tatbik etmek düşüncesindeyiz.

Vakıaların ve ihtiyaçların müşahadesi her işimizde olduğu gibi bunda da Yüce Meclisin yetkili görüşleriyle, Hükümetinizi isabetli kararlara götüreceğinden şüphe etmemekteyiz.

Sayın ve aziz arkadaşlarım; Bütçemizin ana hatları üzerindeki maruzatım münasebetiyle yüksek müsaadelerine güvenerek temas ettiğim konular, yıllardan-beri tesirleri altında bulunmakta olduğumuz dünya buhranının şartlarından ve Yurdumuzun buhran içindeki özel durumundan doğmuştur. Yeni bütçemiz ise bir yandan geniş ölçüde artmış olan Devlet hizmetlerinin bütün gereklerini, diğer taraftan da zorluklar içindeki millet ekonomisini daha büyük sarsıntılardan

korumak ve millî çalışmaları mümkün olduğu kadar geliştirmeye gayret etmek gibi bir çok güç vazifeleri bir arada ihata etmek düşüncesine dayanan bir program olarak tasvibinize sunulmuş bulunuyor.

Maruzatımı bitirirken belirtmek isterim ki, tek emelimiz, dün ve bugün olduğu kadar; yarın da Şerefli Milletimizin, her ve eğemen, medeniyet dünyasında, emniyet, huzur ve refah ile yaşamasını sağlamaktır. (Alkışlar)

A. R. TARHAN (İstanbul) - Sayın arkadaşlar, sayın Maliye Bakanımızın mali işlerimizi iktisatçı zihniyetiyle kavrayan demecini yakın alaka ile dinledik. Kendilerine teşekkür ederim. Bu zihniyeti Büyük Meclise sunulacak kanun tasarılarının ve bunlar arasında 1946 bütçesinin hazırlanmasında ve kanunların tatbikinde, hakim kılmağa muvaffak olmalarını dilerim.

Sayın arkadaşlar,

Grupumuzun da yıllardanberi istediği, malî yılı takvim yılı ile birleştirme işini Büyük Meclisin halletmiş olması sonucu olarak 1945 in kalan yedi ayı için hazırlanmış olan bir bütçeyi görüşmeğe başladık.

Devletin olağan üstü gelir gider ayrı kanunlarda bırakılmayarak genel bütçe içine alınması dileğimiz, bu sene müteakıl bir surette yerine getirilmiş, Devlet Demiryolları istikrazı ile büyük su işleri kredisi de Bütçe içine alınmıştır. Bu suretle - mahallî bütçeler katma bütçeli daireler, ziraî sanâi Devlet kurulları kendi özelliklerinde kalmak üzere - Devletin bütün gelir gideri toplu bir halde gözlerimizin önündedir.

Sayın arkadaşlar,

Yurdumuzu da ezici tesirleri altında tutan Dünya buhranının mühim bir devresi, Mihver Devletlerine karşı Avrupada harbin sona ermesi ile kapanmış oluyor. Bu münasibetle, geçen altı yılda bütçemiz durumlarını gözden geçirmeyi faydalı bulduk.

1944 yılından evvelki bütçelerin olağan üstü kısımları toplu görüşe imkân vermeyecek surette dağınık olmakla beraber, yapabildiğimiz incelemelerden çıkan sonuç şudur:

1939 genel bütçesi giderinin yalnız % 64 ü vergi ile karşılanmıştır. 1940 yılında ise vergi ile karşılanabilen kısım % 40 a düşmüştür. Biliyoruz ki bu yıllarda vergi ile karşılanamayan kısımlar, yalnız istikrazla da karşılanamıyordu. 1941 de vergi ile sağlanabilen kısım % 63 e çıkarılabilmıştır. 1942 de alınan olağan üstü tedbirler ile bütçenin manzarasında çok esaslı bir değişiklik göze çarpıyor: O yıl, giderin % 93 ü vergilerle sağlanmıştır. 1943 bütçesinin vergilerle karşılanan kısmı % 84 dür. Geçen yıl bütçesinin açığı % 5 olduğunu hatırlarsınız: Genel bütçe dışında kalmış olan iki kalem de hesaba alınırsa, bu açık % 7 küsur olarak ifade edilebilir.

Elimizdeki 7 aylık bütçenin açığı ise % 11 dir ve istikrazla, kredilerle karşılanacaktır.

Geçen 6 buhranlı yılın bu tablosu gösteriyor ki Devlet, büyük tehlike karşısında ordusunu vazife başında tutmayı ilk iş bilmiş ve bunu büyük fedakarlıklarla temin etmiştir. Dünyanın en büyük buhranlarından biri içinde geçmiş olan bu devreyi böyle bitirebilmek, Hükümetimiz için, Meclisimiz için ve her türlü fedakârlıklara katlanarak buna imkân veren Milletimiz için, memnunluk vericidir.

Elimizdeki 7 aylık bütçeye gelince, % 11 den ibaret olan açığın istikraz ve kredi ile kapatılması, devam eden buhran şartları içinde elbet bir başarıdır. Fakat, bilhassa buhran şartları devam etmekte olduğu için, her sene istediğimiz ve beklediğimiz tasarruf zihniyetini bu yıl da hâkim görememekle üzülmüyoruz. Tasarruf zihniyeti hâkim olabilseydi, geçen yıl % 7 olan açık, bu yıl % 11 e çıkmazdı; ve bütçe Komisyonunda 7 610 000 lira ödeneklere ilâve edilmezdi.

Bütçede tasarrufun lüzum ve zaruretinin ifade ederken, resmî ve hususi işlerimizde, bütün iktisadî hayatımızda büyük bir derdimiz olan israf üzerinde durmama yüksek müsaadenizi dilerim.

Millî kalkınmamızın en şiddetli, en yaygın düşmanlarından birini israfta görüyoruz. Bu düşmanı, ferdî ve ictimai hayatımızın her sahasında buluruz. İsfraf bu sahalarda bir çok şekillerde görülür; zaman, vasıta imkân israfı şeklinde; idare, teşkilât hattâ kontrol israfı şeklinde; bilgi, iktidar, sây israfı şeklinde; vücut, sıhhat, zihin, idare israfı şeklinde. Herhangi sahada, herhangi şekilde olursa olsun bu düşmanla savaşta, Devlet ve Milletin elele vermesi, selâmetimizin temel şartıdır.

7 aylık bütçe tasarısının genel durumu üzerinde görüşümüzü böylece arzettikten sonra, geçen yıllar bütçe demeçlerimizde üzerinde durduğumuz bazı önemli konuları gözden geçireceğiz ve yurdun en önemli işlerinden bazılarına temas edeceğiz:

Vergi sistemimizi ve metotlarımızı millî gelirden en iyi verim alacak surette iyileştirmeyi hedef tutarak, ona göre, şimdiden bazı vergi kanunlarında düzeltmeler yapmak dileğinde, Bütçe Komisyonu ile beraberiz.

Vergilerin daha iyi tahsilinde en tesirli rolü oynayacak olan hesap uzmanları kanunu çıkmıştır. Maliye Bakanlığımızın, vatandaşın ve Hazinesinin haklarını aynı derecede koruyucu, seciyeli uzmanlar sayısını ihtiyacı karşılayacak dereceye yükseltmek için bütün hizmetini sarfedeceğine eminiz.

Bütün Devlet kadrolarını, sayısı az verimi tam esası üzerine ve iş zihniyeti ile gözden geçirmek işi henüz ele alınmış değildir. Bu işten, yıllardanberi o kadar bahsedilmiştir ki lüzumu üzerinde yeniden durmağa yer yoktur.

Kadroların küçülmesi yüzünden açıkta kalacak vatandaşlarımıza, yurt içinde verimli olabilecekleri sahalarda, iş bulmak kolaylığını gösterebilmenin, bu konuda başlıca kaygularımızdan biri olması tabiidir.

Şunu belirtmek isterim ki mesele, bir bütçe tasarrufu meselesi olduğu kadar hat-tâ ondan ziyade, Devlet mekanizmasını iyi ve tam verimli çalıştırmak meselesidir.

Bugünkü ve yarını emniyet altına alınmış seçkin iki kişinin yapabileceği işi, kifayetsiz, gözü dışarda daha çok kişinin eline bırakmanın mahzurları meydandadır.

Bir kere kadrolarımızı ihtiyacın gerçek ölçüsüne göre kurup işi sağlam ve verimli ellere teslim etmeğe muvaffak olursak, açıkta kalacaklar için ihtiyar edeceğimiz külfet, büyük de olsa geçicidir.

Maliye Bakanlığında bir kısım münhallerin, kadroyu küçülmeye bir hazırlık olmak üzere açık tutulduğunu öğrendik. Suyun başında bulunan Maliye Bakanının bu örneğinden ümitlenmek istiyoruz.

Devlet kadroları bahsinde, bu kadrolarda çalışanları ilgilendiren kanunları da gözönünde tutmamız tabiidir.

İktisadi Devlet Teşekküllerinden her birinin hususi bünyesine uygun Barem Kanunu tasarıları hazırlanmakta olduğunu, memnunlukla iştiriyoruz. Diğer Barem Kanunlarıyla da, teşebbüs sahiplerini teşvik edici, daha iyiye, daha ileriye götürebilecek istidatların inkişafına yol açıcı değişikliklerin hazırlanıp büyük Meclise sunulmasını bekleriz.

Yeni bir memurlar kanunu için, Erzincan Milletvekili Şükrü Sökmensüer ve Mardin Milletvekili Edip Ergin tarafından yapılan teklif, Geçici Komisyonunda incelenmektedir. İki kıymetli arkadaşımızın başbaşa verip bilgi ve tecrübeleri mahsulünü uzun çalışmalarla bir araya getirerek bu kadar önemli bir konu üzerinde kanun teklifine muvaffak olmaları her türlü takdirin üstündedir. Öyle sanıyoruz ki, bu mahiyette bir kanunun tasarısı, Devlet dairelerinden her birindeki uzmanların tecrübeleri ve tebebbuleri mahsulleri bir araya getirilip incelenmek suretiyle, Hükümet tarafından hazırlanmış olmalı idi. Hükümet temsilcileri komisyon görüşmelerine, ellerinde bu yolda hazırlanmış tam bir tasarı bulunmadan katılmaktadırlar. Bu boşluğa rağmen komisyonun - Devlet işlerinin iyi ve zamanında görülmesini ve her gün daha ileri görülmesini gaye tutarak bu gayeye gerçekten hizmet eden memurlara tam teminat verecek - bir tasarımı Kamutaya sunmağa muvaffak olmasını temenni ederiz.

Geçen yıl bütçe demecimizde, yurdumuzda sosyal yardım konusuna da temas etmiştik.

İş kazaları, meslek hastalıkları ve analık sigortaları hakkında bir kanun tasarısı Büyük Meclise sunulmuş ve komisyonca incelenmiştir; Kamutaya gelmek üzeredir. Hastalık, ihtiyarlık gibi diğer sosyal sigortalar da yapılıncâ İş Kanunun sosyal yardıma ait hükümleri yerine getirilmiş ve işçinin işine bağlanmasını sağlayacak, amiller hazırlanmış olacaktır.

Millî yardımlaşma işinin bütün şümüliyle ele alınabilmesi için, her şeyden önce, ihtiyaçların ve bu ihtiyaçları karşılayacak kaynakların, bu işte halka ve Devlete düşecek vazifelerin, nelerden ibaret olacağını tesbite yarayacak esaslı incelemelere, uzmanları tarafından biran önce başlanması ricamızı tekrarlarız.

Büyük Kültür seferberliğimiz, bilhassa ilk ve teknik öğretimde etkisini kuvvetle duyurmaktadır. Her iki öğretim koluna verilen önem ve şimdiye kadar elde edilen başarılar, yarın için büyük ümitler besleten sağlam temellerdir. Aynı ölçüde gelişme imkânlarının orta öğretime de verilmesinin gecikmiyeceğinden eminiz.

Yüksek öğretimin gerçek amacı bulunan ilim ve ihtisas adamlarının yetiştirilmesine hizmet edecek olan (Akademik kariyer) kanun tasarısının biran önce Büyük Meclise sunulmasını beklemekteyiz.

Yüksek öğretim öğrencilerinin okul dışı hayatlarına daha yakın ve daha verimli alaka gösterilmesini; ve yarının temelleri olan çocuklarımızın, eğitim alanında daha kuvvetli yetişmeleri için Bakanlıkça ele alınmış bulunan her çeşit çocuk ve gençlik yayını işinin daha sistemli ve devamlı olmasını; candan dileriz.

Bu yıl içinde Büyük Meclis, Anayasanın ve İç tüzüğün Türkçeleşmiş metinlerini kabul etti. Bu eserleri ile Büyük Meclise, Türk dil devrimini yasalaştırdı. Artık Devlet dilimiz gerçekten Türkçe olmuştur.

Resmî dil, kanun dili, Büyük Meclisin koyduğu anlayış ve ölçüler çerçevesi içinde, onun verdiği örneklerle göre, gelişme yolundadır. Devlet dairelerinin ve memurluklarının adlarını Türkçeleştirmek için Hükümetçe yapılan hazırlıkların da kısa zamanda verimli olacağını umuyoruz. Bütçe Komisyonumuzun yaptığı Türkçeleştirmelerde görülen bazı kelime karıştırma, kabul edilmiş karşılıkların yerine başka kelime kullanma, indî karşılık bulma misallerinin de gösterdiği gibi, kanunlarımızın yazılışında bugün raslanan bazı güçlükleri tabii görmekle beraber, yeni dili kelime ve kullanış bakımından kanunlara uygulamak, ifadeleri birleştirmek ve normallaştırmak işinde yetkili bir heyet çalışmasının faydalı olacağını sanıyoruz. Bütün kanun tasarılarının Danıştaydan geçmesi imkânı sağlanabilse bu iş de oraca en tabii olarak halledilir.

Güzel ve durulmuş bir Türk kanun diline kavuşmanın yolundayız.

Sıtma âfetine karşı açılan olağanüstü savaştan en iyi neticelerin alınmasına temenni ediyoruz. Bütün yurttâ esaslı ve devamlı sıtma mücadelesini sağlayacak olan kanun tasarısının biran önce Büyük Meclise sunulmasını dileriz.

Çeltik Kanunun değiştirilmesi lâzım olduğu ve hattâ yenisi için projeler hazırlanmış bulunduğu, yetkili Bakanlar tarafından yıllardan beri beyan ve tekrar edilmiştir. Buna rağmen tasarı halâ Meclise bir türlü gelmiyor. Mevcudiyeti kabul edilen ve umurun sıhhatine dokunan mahzurlar ise devam etmektedir.

Dar gelirliilerin geçim zorluğu ıstırabı devam etmektedir.

Bu ıstırabı hafifletmek gayesiyle alınmış olan tedbirlerin niçin daha iyi neticeler vermediği hakkında; ve bundan sonrası için daha tesirli ne gibi tedbirler düşünüldüğüne dair; sayın Ticaret Bakanımızın Kamutayı aydınlatmalarını rica ediyoruz.

Gıda yağları sıkıntısının sebeplerini ve bu konuda alınan ve alınacak olan tedbirleri de ayrıca izah buyurmalarını diliyoruz.

İhtikârı tarif ederek takdir mevzuu olmaktan çıkarmak, bazı maddelerin kâr hadlerini ve satış maliyetlerine giren unsurları tesbit etmek suretiyle satış fiyatının bulunmasını sağlamak, kontrol teşkilâtı kurarak malı ve mutavassıtı murakebe etmek, bazı maddeler için dağıtma tedbirleri almak, ordu ihtiyacının bir kısmını Devlet müesseseleri eli ile temin ederek serbest piyasaya bırakmamak gibi tedbirler, faydalı olmuştur. Fakat harp halinin yarattığı iktisadi bir olay olan hayat pahalılığına, gene iktisadi mahiyette olması gereken tedbirler manzumesinin kül halinde mütalâa ve kül halinde tatbik edilmemekte olması, ıstırabın devamına sebep olmaktadır kanaatindeyiz.

Pahalılığın en çok sarstığı Devlet kadroları mensuplarına yapılmakta olan yardımın, en hayati maddelerden olmak üzere her ay aynı olmasını dileriz.

Hayat pahalılığından bahsederken istihsal meselemiz üzerinde biraz durmak isteriz: Bilhassa Devlet işletmelerinde istihsalin, istihsal merkezlerinin mevcut kapasitelerine yükselmesiyle, millî istihsal yekûnunun gelişmesini beklileyebiliriz. Devlet işletmeleri, diğer istihsal sahalarında sarfolunan esas malzemelerin istih-sali ile de iştiğal ettiğinden, bunlardaki istihsal artışı diğer sahalarda feyizli tesirini gösterecektir.

Toprak mahsulleri vergisi hakkındaki yeni kanun eskisine nispetle daha verimli olmuştur. Vazifelerinde titiz olan idareciler, kendi muntkalarında bu kanunun uygulanmasında sızıntıya meydan vermemeğe muvaffak olmuşlardır. Kanunun tatbikinde vâkı olduğunu duyduğumuz şikâyetleri sayın Maliye Bakanımıza bildirdik. Bu verginin uygulanmasında görülen aksaklıkların düzeltilmesini ve mükelleflerin, vergi tahakkukunun bütün safhalarından vaktinde ve doğru olarak haber almalarını sağlayacak tedbirlerin alınmasını rica ettik. Kanun hükümlerinin yurdun her köşesine iyice yayınlanmamış ve mükelleflerce iyice anlaşılamamış olması, bilerek fena tatbik etmek isteyenlerin cüretlerini arttırmış-

tır. Kanun hükümleri üzerinde halkın aydınlatılması için bütçeye bu yıl daha çok ödenek konmuş olmasında isabet vardır.

Her Türk çiftçisini yeter toprak sahibi yapmak gayemize bizi ulaştıracak olan kanunun tasarısı Büyük Meclisçe görüşülmektedir. Bu kanun kabul edilip yürürlüğe girince, hükümlerinin isabetli ve verimli olarak uygulanması, Tarım Bakanlığımızın başlıca dikkat ve himmet konularından birini teşkil edecektir.

Köylerimizin ekonomik yönden teşkilâtlandırılması için tarım kooperatifleri ve birliklerinin kurulması işine hız verilmesi;

İstihsal, kredi, satış için ayrı ayrı kooperatifler yerine tek tip kooperatif esasına gitmek konusunun incelenmesi;

Kooperatiflerin muvaffakiyetlerinde, idareyi ele almış olanların ehliyetlerinin büyük hissesi bulunduğuna göre, ana bankalarca meslek adamları yetiştirilmesi ve bunların hal ve istikballerini temin edici şartların sağlanması;

Yurdumuzdaki büyük ziraat kredisi ihtiyacının yeter derecede karşılanabilmesi için, Türkiye Cumhuriyet Ziraat Bankası öz kaynaklarının bir plân dâhilinde kuvvetlendirilmesi, teşkilâtının da, ekonomik gelişmeleri çeşitli krediye, banka hizmet ve tavassut işlerine ihtiyaç gösteren yerlere yayılması;

Zirai sigortalar kanun tasarısının biran önce Yüksek Meclise sunulması; köylümüzün kalkınması konusunda, dileklerimizdir.

Memleketin yakın geleceğine ait iktisadi meselelerini inceleyip hal çarelerini aramak ve bulmak için, Hükümetçe çalışmalara başlandığı anlaşılıyor.

Bu gibi çalışmalarda, Devlet kadroları dışındaki bilgi ve tecrübe sahiplerinin mütalâalarından da faydalanılması çok yerinde olur.

Türkiye'nin dünya câmiasında, tarihine, varlığına ve yüksek kabiliyetine yaraşır bir durumda yer almasını ve yaşamasını sağlayacak olan ana esasların - Kemalist rejim esasları dairesinde ve Parti programı ile çizilen çerçeve içinde - plânlaştırılmasını ve bu esasların tatbiklerinin de plânlara bağlanmasını zaruri buluyoruz.

Devlet ana dâvalarının, maddî kudretimizin imkân hudutları içinde, en önemli ve en acele işlerden başlayarak, bilgiye ve derin bir incelemeye dayanan ve başarılmaması belirli zamanlara bağlanan bir tertibe ve sıraya konmasının:

Milletin maddî ve mânevi bütün kudretini baş meselelerde teksif ederek bunların biran önce başarılmalarını;

İş ve kudretlerimiz arasında devamlı bir ahenk vücude getirilmesini;

Milletin maddî ve mânevi kuvvetinin, esaslı incelemelere dayanmayan ve ahenkli olmayan bir şekilde kullanılması yüzünden mâruz kalınabilecek israfların önlenmesini;

İşlerin plânlara göre tesbit edilmiş zamanlarda başarılmamasının, milletçe ve Meclisçe murakabe edilmesini ve daha bir çok faydaların elde edilmesini; sağ-
lıyacağını şüphesiz görüyoruz.

Bu plânların, iktisadi hayatımızın nazari ve tatbiki sahalarında kudret ve
liyakatleri teslim edilmiş kimselerden kurulacak bir komite tarafından meydana
getirilmesini zaruri görüyoruz. Bu plânların ahengi bozulmadan tam tatbikleri
işinin de yetkili bir kurulun yüksek murakabesine tevdi, aynı derecede önemlidir.

Esaslı surette ele alınmasının geciktirilmesi caiz olmayan meselelerimizden
biri, iktisadi ve ticari alanda mahsullerimiz ve mamullerimizin maliyetlerini,
hayat pahalılığını azaltacak, yurt içinde ve dışında ticaret gelişmelerine imkân
verecek seviyeye indirmek meselesidir.

Bu konuda alınacak çeşitli tedbirlerin biran önce, Devlet ve müstahsillerimiz
tarafından tatbik alanına konması hayati bir zarurettir.

Bu alanda, tarım uzmanlarımıza düşen ödev büyüktür.

Bugünkü demecimizle bazılarına temas ettiğimiz yurt işlerimizin büyüklüğü
ve içinde yaşadığımız buhran şartlarının türlü gelişme ihtimalleri halinde alınacak
tedbirlerin hayati ehemmiyeti karşısında, Bakanlar Kurulu teşkilâtını - geçen yıl
ileri sürdüğümüz surette veya Hükümet Şefi'nin bulacağı daha isabetli bir şekil-
de - kuvvetlendirmek zarureti hakkındaki kanaatimiz değişmemiştir.

Dünyanın türlü tehlikeler ve ıstıraplarla dolu bir devresinde yurdun umumî
siyasetini muvaffakiyetle idare etmiş ve gelecek malî devrede Devlet programının
esasî olacak bütçeyi sağlam hazırlamış olan Sayın Saracoğlu Hükümetine
güvenimizi ifade eder, güzel başarılar dileriz.

Sözlerimi, kıymetler hazinesi, faziletler timsali Türk milletinin selâmet ve
saadeti dileğini candan tekrar etmekle bitiriyoruz. (Bravo sesleri, alkışlar).

F. F. DÜŞÜNSEL (Bingöl) - Sayın arkadaşlar, bugün müzakeresine baş-
ladığımız 7 aylık bütçenin müzakeresi öyle bir zamana tesadüf ediyor ki, Avrupa
kıtasında, harbe bitmiş nazariyle bakılmaktadır. Böyle bir hengâmede her millet
aşağı yukarı kendi mesaisini düzenlemekte ve gelecek için daha dinamik bir yol
tutmak hususunda lâzım gelen plânları kısmen hazırlamış, kısmen de hazırlamak-
ta bulunmuş bir vaziyettir. Bizim de bütçe münasebetiyle memleketimizin
muhtaç olduğu hattı hareketi esaslı bir surette mütalâa ve tetkik etmekliğimiz
gerekmektedir. Bu vaziyet karşısında en ziyade dikkat gözümüzü çekecek olan
nokta, paramızın istikrar vaziyeti ve bunun hayat pahalılığına inikâsıdır, hayat
üzerinde yapmakta olduğu tesirlerdir. Sayın Bütçe Komisyonu, raporunda, bu
mevzuu esaslı şekilde temas etmiş bulunmaktadır. Bilhassa paranın umumî
vaziyetine tesir eden emisyon konusu üzerinde Bütçe Komisyonumuz esaslı iza-

hat veriyor ve bilhassa şu ibarelerle paranın iştira kabiliyetine tesir yapan, başlıca âmil olan emisyon konusuna iliştiriyor. Bütçe Komisyonu şöyle diyor; “Emisyona gelince, bankanın 4 Mayıs 1945 tarihli vaziyet cetveline göre 973 507 781 lira olarak görülmektedir. Geçen yıl aynı tarihlerde vaziyet 890 milyon lira civarında olduğuna göre ortada önemli bir yükselme vardır. Piyasamızda tedavülde bulunan para miktarının istikrarsızlığının ve devamlı olarak artarak nihayet milyara yaklaşması harp zaruretlerinden gelmiş olsa bile eyimserlikle karşılanacak bir olay değildir.”

Görüyoruz ki, Bütçe Komisyonumuz paramızın mukadderatına esaslı surette tesir yapmakta olan emisyon vaziyetinde bir eyimserlik vaziyeti mütalâa etmenin yerinde olmadığı kanaatindedir. Bundan dolayı bu, her ne kadar acı ise de bu teşhisi Yüksek Meclisin huzuruna getirmek ve meselenin tetkikine imkân bırakmakla Bütçe Komisyonunun yapmış olduğu hizmet cidden takdire değer.

Arkadaşlar; bu emisyon vaziyetiyle beraber aynı zamanda Bütçe Komisyonunun verdiği erkam da, bütçede bu sene için 65 561 824 liralık bir açık olduğu beyan edilmektedir. Bir taraftan emisyon vaziyeti bu iken, diğer taraftan da böyle bir açık mevcut iken, bir takım masarif ile, imara veyahut teşkilâta taallük eden masarif ile, bu vaziyet kâfi derecede sıkıntılı iken, görülüp takdir edilmemesi dahi üzerinde hüznle durulacak bir noktadır. Geçen sene yüksek malûmunuzdur ki, emisyon mevzuu üzerinde Büyük Meclisin huzurunda ehimmîyetle durulmuş ve uzun uzadıya yapılan görüşmeler neticesinde o zamanın Maliye Bakanı tarafından emisyon mevzuunun ehemmiyetle gözönüne alınacağı beyan edilmiş ve hattâ pek de kuvvetle hatırlıyamıyorum; yalnız yine hatırımda kalabildiğine göre, emisyon vaziyetine devam edilmeyeceği ifade edilmişti. Buna rağmen, bir taraftan emisyonu devam edilmesi ve diğer taraftan 66 milyonluk bir açık mevcut iken bir takım teşkilât yoluna gidilmesi, memleketin para durumuna tesir edecek bir takım âmillerdendi.

Sayın Maliye Bakanımızın deminki izahları bunun sebeplerini kâfi derecede açıklamadı. Lâkin kendilerinin yüksek takdir ve muhakemesinden bunu beklerim ki, bu emisyon meselesi ve açık mevcut iken, bir takım teşkilât vesaire ile vaziyetin karşılanması meselesi, memleketin umum malî ve hayati durumu üzerinde çok menfi tesirler yapabilecek âmillerdendir. Arkadaşlar, bugün bu vaziyetin; kısaca arz ve izah ettiğim, şu vaziyetin, memleketin hayatında yapmakta olduğu zararlı tesirler elle dokunulacak şekildedir ve bunların çare, ilâç ve tedbirlerini bulmak zamanı gelmiş ve hattâ gelmekte bulunmuştur.

Çünkü, harbe girmemiş bir memleketin, yapmış bulunduğu büyük masraflara rağmen, bugünkü durumunda hayat pahalılığının memlekette bu manzara ve

vaziyetini arzetmesi ve sabit ve dar gelirlerinin, bilhassa cemiyetimizin büyük bir kısmını teşkil eden bu kitlenin umumî hayat şartlarında görülen ağırlık ve acılık, bu mevzuun artık nazari bir konu olmaktan çıktığını ve memlekette, bilhassa B. M. Meclisinden ilâç ve tedbir isteyen, katî karar isteyen ve Hükümetten azimli icraat isteyen bir mevzu haline geldiğini göstermektedir. Bu işin fazla geç bırakılmasına imkân olamaz.

Bugün yüksek malûmunuzdur ki, hayat pahalılığı hakkında Bütçe Komisyonunun verdiği raporda 1943 te 590 a çıkmış bulunan hayat endeksi 1944 te 458 e inmiş ve hayat pahalılığı endeksi de 471 den 415 e inmiştir, denilmektedir. Bu şu demektir. Yani bizim yaptığımız tediye nin kıymeti ancak âzami olarak verdiğimiz kıymetin 1/4 ü mahiyetindedir, demektir. Şu halde maaş olarak, ücret olarak verdiğimiz paranın eda ve iştirâ vaziyeti şu en mütevazî ve en iyimser hesaba dört misli veya 1/4 olduğuna göre bunun sabit ve dar gelirlerin hayatında ve umumî hayatta yapacağı açık ve zararlı tesirleri görmek pek zor bir şey değildir. Memlekette, vatandaşlarda, memur kitlesinde halk tabakalarında müterakim bir servet olsaydı haydi bu müterakim servetten yediler diyerek bünye üzerinde tahribat yapmadı tezine kail olarak kendimizi avutabilirdik. Fakat bu böyle değildir. Birinci umumî harpte bu millet mazideki müterakim servetlerinden büyük bir kısmını yemiştir. Cumhuriyet idaresi zamanında da uzun bir mazinin yaralarını ancak kapatabilmiş ve bu buhran geniş hazırlıkları, yani müterakim serveti olmadan çıkmış olduğu için bu beş seneye yakın zamandanberi devam eden buhran vatandaşlarımızın büyük bir kısmını ve bilhassa sabit ve dar gelirleri büyük bir hayat tazyiki karşısında bırakmıştır. Bunun neticesi olarak vatandaşlarımızın en kıymetli ve sıhhatlerine en ziyade itina edilmesi lâzım olan elemanlarına, çocuklara bile lâzım gelen gıda verilememiş ve bundan dolayı bugün memleketin bir çok yerlerinde muayeneden geçirildiği vakit üzüntü verecek manzaralar arzilemekte bulunmuştur. Bilhassa çocukları iyi beslemek, şeker yedirmek, yağ yedirmek, et yedirmek ve bu gibi gıdalarla vücutlarını takviye etmek lâzımdır. Sabahleyin bir tek zeytin tanesi vererek çocuğunu işine yollayan bir babanın hissi noktadan geçirdiği buhranı hesap etmekle beraber çocuğun bünyesi üzerinde yapacağı elîm tesiri de hesap etmek gerektir. Şeker bir vakitler 27 kuruş iken bir aralık beş liraya çıkmış olması şekerin hassalarından çocukları haylice mahrum bırakmıştır. Bugün gıda meselesi, sayın Rana Tarhan'ın da buyurdukları gibi, ehemmiyet arzetmektedir. Yağın kilosunu sekiz dokuz liraya kadar almak vaziyetinde kalan bir ailenin yağsızlık yüzünden sıhhat zararlarını gözönüne almamak doğru değildir.

İşte teşrih ettiğim levha bize gösteriyor ki, sureti katiyede emisyon meselesinin hallinde ve paramızın iştirâ kuvvetini gözönüne almakta çok esaslı

düşünmek mecburiyetindeyiz. Sayın Maliye Bakanımız kıymetli mütalâaları esnasında işin bilhassa umumî buhranın neticesine bırakılması gibi bir fikir ve mütalâada bulundular. Kendilerinin malî işlerde gayet esaslı kanaatlerle mücehhez olduğunu ve fazla teşkilâtın, fazla açılmaların memleket bünyesinde yaptığı zararları çok isabetle takdir eden bir kanaate sahip olduklarını bu vesile ile görmekte mübahî oldum. Onun için böyle ciddi ve buhranlı bir zamanda bu husustaki iyi alâkalarına bu memleketin muhtaç olduğu ve kendilerinin esaslı tedbirlerle memleketi koruma ruhuna malik bir şahsiyet oldukları hakkında güzel bir kanaatim vardır. Bununla beraber şunu da ifade edeyim ki, paranın vaziyetini umumî buhranın neticesine tehir etmeği katiyen kabul edemem.

Esaslı şekilde tedbir almak ve vaziyeti mutlak halletmek yoluna doğru götürmek lâzım gelir. Maliye Bakanından muhali isteyecek değilim. Filhakika, geçen sene Maliye Bakanımızın ifade ettikleri veçhile günde ordusuna bir milyon liradan fazla para sarfetmekte olan bir memlekette devam etmekte olan bir buhran karşısında esaslı, çok esaslı tedbirler bulunabilmesinin de kolay olmadığını teslim edecek kadar insaf sahibiyim.

Avrupada harp bitti veya biter göründü. Bunun neticesi olarak her memleket zinde kuvvetlerini istihsal sahasına iade etmek hususunda görülebilecek olan hamleleri bizim de takip edeceğimizi tabii buluyorum. Bununla beraber oralarda böyle bir hareket belirmedikçe bizim, gönlümün istediği nisbette memleketin genç evlâtlarını istihsal sahasına bir an evvel göndermek imkânlarına malik olmadığımızı düşündükçe bunun pek kolay olmayacağını takdir ederim ve bu vesile ile şunu temenni ederim ki dünyanın her tarafında istihsal imkânları gözönüne alınarak, mümkün olduğu kadar zinde kuvvetleri istihsal sahasına iade etme imkânı görüldüğünü, bizim de bu güzel cereyanı takip, hatta bazen kendi ferasetimizle anlıyarak bir an evvel istihsal sahamıza mümkün olduğu kadar elemanları, onun sinesine göndermek yolundaki ümidim kuvvetlidir.

Yalnız bu mevzuu temas etmişken sayın Maliye Bakanımızdan ve Bütçe Komisyonundan esaslı bir ricada bulunacağım. O da Millî Savunma masraflarının gayet sıkı bir surette murakabe altına alınması ve sair Devlet dairelerinde olduğu gibi, her türlü kalemlerde ve her türlü hizmetlerde azami surette tasarrufa riayet edilmesinin en sıkı bir surette ele alınması zaruretidir. Bütçemizin en büyük bir kısmı, en büyük bir kalemi üzerinde sıkı tasarruf tedbirleri, sıkı koruma tedbirleri almak ve sıkı bir surette onları kontrollamak, denetlemek, hiç bir suretle o masrafların kemalile yapılmaması manasına gelemez. Bilhassa bazı memleketlerde görülmüştür ki, bu masrafların sıkı bir surette kontrol edilmesi keyfiyeti, cemiyetlere büyük menfaatler temin edilmiştir. Nitekim israftan bahseden sayın Rana Tarhan'ın dediği üzere, memleketin bütün branşlarında, her yolda, her sahada

Devlet kudretlerinin bu denetleme vaziyetini kemalile yapmasında kati bir zaruret olduğunu da arzederim.

Arkadaşlar, bu hususu ifade ettikten sonra, şunu da arz edeyim ki, bu arzettiğim kısım bittabi biraz güçlük ifade etmekle beraber asıl bunun tehir kabul etmeyen safhaları vardır, meselâ sayın Bütçe Komisyonunun raporunda gayet isabetle teşrih edilen büyük ve mühim bir mevzuu vardır ki, bu mevzuulardan bir misal olarak ele almak daha doğru olur, o da şudur;

Demin iki cümlesini okuduğum ve emisyonu taalluk eden kısma Bütçe Komisyonu devamla söylediler: Bu artış, yani emisyondaki artış, kısmen Tekel Genel Müdürlüğü bonolarından (Geçen yıl 9 500 000 bu yıl 31 000 000) ve daha ziyade Toprak Mahsulleri Ofisi için çıkarılan bonolardan (Geçen yıl 110 000 000, bu yıl 140 000 000) ileri gelmektedir. Toprak Mahsulleri Ofisinin işlerini Bütçe Komisyonu kendisine has dikkat ve isabetle tetkik ederek bu mevzuu Yüksek Huzurunuzda getirmiş olmakla, zannediyorum ki; emisyon dâvasını, bir memleket maliyesinin ve iktisadının en ehemmiyetli bir konusunu Meclisin ıttılainâ arzeyilemiş bulunmaktadır. “Ofis, 1945 yılında piyasadan serbest alımlarla ve aynı olarak alınan vergi ile önemli stoklar yapmıştır. Bunun için Merkez Bankasına 140, Ziraat Bankasına 17, Zirai Kombinalara 9 ve Maliyeye de 76 milyon lira borçlanmış bulunmaktadır. Vergiden doğan borçlardan bir kısmının ödenebilmesi için bazı tedbirlere baş vurulmuş ise de bu yıl bol olacağı umulan yeni mahsulden önümüzdeki aylarda serbest alımlara devam edileceğine göre bir yandan istokların muhafazası bakımından güçlükler çıkacak; bir yandan da finansman için belki emisyonu gidilecektir. Bu itibarla konunun son derece ehemmiyet arzettiği meydandadır.

Her türlü ihtimallere karşı istok yapmak zarureti komisyonumuzca da münakaşa götürmez bir keyfiyet telâkki edilmekle beraber serbest piyasa müdahalelerinin istok yapmak zaruretiyle mi, yoksa himaye maksadiyle mi yapılması ve her iki amaç da nazara alınacaksa bunların ne dereceye kadar mezcedilebileceği ve nihayet istok limitlerinin ne olması lâzım geleceği hususlarında Hükümetçe kesin bir karara varılması gerekli görülmüştür.”

Arkadaşlar hakikaten memleketimizin hububat bakımından geçirdiği sıkıntılar karşısında bugün hepimizin iftiharla telâkki etmekte olduğu kuvvetli bir istok yapmanın bu memleketin hayatî emniyeti üzerinde yaptığı güzel ve büyük tesiri görmemek kabil değildir. Bugün hepimiz için en büyük kaynaklardan biri de budur. Ancak bu malî vaziyet, Toprak Ofisinin bu borçlanma durumu ve bu günkü dünya buhranının şimdi almakta bulunduğu şekiller karşısında yeniden emisyon vaziyetine gidilmemesi için Hükümetçe esash bazı kararlar alınması, hiç

değilse istok mevcudiyeti kadar ehemmiyetli bir keyfiyettir. İstokun elde bulunması yüzünden husule gelecek olan bazı ilk zararlar bir kaç milyon tutsa bile bunun ehemmiyeti ikinci derecede kalır. Fakat bunların Devlet müesseselerine olan borçları bazı şartların inkişafına intizar edilerek tekrar emisyon vaziyetine götürebilirse bunun memleket maliyesine de ve memleketin iktisadiyatına da umumî hayat seviyesinede fiyatlarda vücuda getireceği zarar pek büyük olur. Onun için bendenizce Bütçe Komisyonunun bu mülâhazası yerindedir. Bu Toprak Mahsulleri Ofisinin vaziyetini yakından takip etmekte olan İktisadi Devlet Teşekkülleriyle alâkalı arkadaşlarımızın bilgili kimselerden almakta olduğu malûmat bu istok vaziyetinin esaslı bir şekilde bir karara bağlanmasının gerekli olduğunu tebarüz ettirmektedir. Meselâ vesika usulünün kaldırılmasından bahsediliyor. Bendeniz ona girecek değilim. Fakat şurası muhakkaktır ki, bu sene toprak mahsulleri vergisi vaziyeti de komisyonda esaslı şekilde mütalâa edilmektedir. Bu işi hesaplamakta büyük rolü vardır. Yine Bütçe Komisyonunun, toprak mahsulleri vergisi meselesinde de ehemmiyetle durmaktadır ve orada da bu sene toprak mahsulleri vergisinin aynı vaziyetten kaldırılarak nakdî bir hale getirilmesi vesaire hakkında şu mütalâa yürütülmektedir.

Bu durum karşısında verginin doğrudan doğruya para olarak ödevlilerden toplanması veyahut her defasında hem halk hem de idare için bir çok zorluklar gösteren, toplama giderleri 12 milyon liraya varan bu verginin kaldırılarak buna mukabil müdahale fiyatlarından bir miktar indirilmesi gibi konularda Hükümetçe incelenmeğe değer bir mahiyet arzeder. Bütçe Komisyonunun bu isabetli mütalâasının daha ziyade teşrih edilerek yüksek huzurunuzda kudretle canlandırılmasını gerekli bulmaktayım. Çünkü bu dâvaların Büyük Meclis huzurunda etraflı olarak görüşülmesi ve memleket dertlerine, tam, değilse, bile, kısmen olsun insan kudretinin imkânlarının müsaadesi nispetinde çareler bulunması hepimize düşen ana vazifelerdir.

Arkadaşlar; hepiniz biliyorsunuz ve sayın Ali Rana Tarhan'ın da ifade ettiği gibi, toprak vergisi, kanunun ufak istisnalar bir tarafa, iyi işlemiş ve ambarlara epeyce mahsul gelmiştir. Demin arzettiğim noktaların da bunda tesiri vâkidir. Fakat yakın zamanda mübayaa durmuştur. Bunu da muaheze etmiyorum. Çünkü Devletin elinde bulunan imkânlarla çiftçiyi koruma düşüncelerimize rağmen nihayet bir derecesi vardır. Şunu ifade edeyim ki eğer bu sene mahsul vaziyeti çok iyi olursa endişe daha büyük olacaktır. Zira eğer bu şekilde ve bu vaziyette bu istok elde mevcutken ve emisyonu gidilmemek esası da hepimizce kuvvetlice iltizam edilmekte bulunduğuna nazaran bu sene müdahale vaziyetlerimizle vereceğimiz fiyatlar ne olacaktır? Bu sene vereceğimiz bu fiyatlar karşısında köylünün, müstahsilin umumî durumu ne olacaktır? Bunlar, üzerinde durulması

gereken noktalar. Bendenizin aklımın varabildiği nokta bu kadardır. Daha teknik ve daha esaslı bir şekilde önümüzdeki yıllarda toprak mahsulleri vergisini ay-
nen almak veyahut müdahale fiyatlarında... Bendeniz anladığımı arz ediyorum. Bendenizin müdahale fiyatlarında bir miktar indirilmesinden anladığım şudur ki, müstahsıla vereceğimiz fiyatlar üzerinde durmalıyım bu fiyat yüksek bir fiyattır. Ve müdahaleyi daha az bir fiyatla yapalım diye bir mâna çıkarıyorum. Fakat bunu yapabileceğimizden kendi hesabıma kendi imkânlarım dairesinde endişe ve şüphede-
yim. Binaenaleyh bu vaziyet karşısında bu toprak mahsulleri vergisi mevzuunun umumiyetle istok vaziyetinin, emisyon vaziyetinin Hükümetimizce çok büyük dikkat ve itina isteyen ve bilhassa amelî; katî cesur tedbirler icab ettiren ve dünyanın umumî fiyat vaziyetiyle ayarlanmasını gerektiren bir konu olduğu in-
tiba ve kanaatındayım.

Bu mevzu temas etmişken ve Toprak Mahsulleri Ofisinin istoklarının tas-
fiyesi veyahut bunun ayarlanması ve bunun üzerinde tedbir alınması konusuna temas etmişken, Sümerbank ve Etibank elindeki istoklara da temas etmek ve ay-
nı zamanda Ticaret Ofisi elindeki istoklar hakkında sayın Ekonomi Bakanı ile Ticaret Bakanının açıklamalarını rica edeceğim.

Sümerbank'ın elinde bir istok var mı, yok mu? Bu hakikaten bir mesele oldu. Bir bakımdan istok vardır deniliyor, bir bakımdan da istok yoktur deniliyor.

Bu her ne ise; bunun açıklanması lâzımgelir. Gerçi bunu bilmek mevkiinde olmaklığım lâzım gelir bendenizin. Çünkü Sümerbank Komisyonunda çalışan bir arkadaşınızm. Fakat malûmu âliniz bizim tetkik ettiğimiz vaziyet bir sene önceki vaziyetler olduğuna göre, bu Sümerbank ve Etibankın elindeki istokların dahi yüksek Meclis huzurunda esaslı şekilde ifade edilmesini ve herkesin aydınlatıl-
masını gerekli görmekteyim. Çünkü hakikaten bugün elinde istok yoksa, efendim Sümerbankın elinde dünyanın istoku var, gibi sözler ortadan kalkar, varsa bunun niçin kaldığı ve piyasaya niçin akıtılamadığı esbabı yüksek huzurunuzda teşrih ve tahlil edilir.

Etibankın istoklarına gelince bu da fiyatlar konusuna temas ediyor. Yalnız Sümerbank istoklarına temas ederken demir çelik müessesesinin elindeki piklere de temas etmek isterim. Buna ayrıca bir noktada temas edeceğim için bu istoklar fiyatları konusuna geçiyorum.

Arkadaşlar; bendeniz şu kanaattayım. Altı senedir iktisadi teşekküllerin vaziyetini yakından takip etmem itibarıyla fiyatlar hakkında, elimizdeki stokların fiyatı hakkında bilhassa bugünkü şartlar karşısında cesaretli bir karar almak lüzumunu hissediyorum. Bazı kalem mallarımızı bu Avrupa harbinin cereyanı es-
nasındaki fiyatlar üzerinden satmak için ısrarımız doğru değildir. Gerçi kolay

değildir, bilânçoları, hesapları bunlara göre yapılmıştır. Amma fiyatların mütemadiyen aşağıya düşeceğini ben bildikten sonra bunlar üzerinde katı ve cesur bir karar alarak basiretli bir tacir gibi, muameleyi basite irca etmek, hakikî muhasebe sistemini yaparak hareket etmek lüzumuna kaniim.

Sonra bu kalemler üzerinde yaptığımız stoklar bilmem, normal ekonomi dev adımlarıyla inkişaf ediyor, görüyoruz. Okuyoruz ki, Almanya'da iki buçuk tonluk kamyonları yapmaya başlıyan fabrikalardan bahsediyor, bir çok fabrikaların işletmeye açıldığından bahsediliyor. Bu bakımdan stoklar üzerinde durmak faydalıdır. Bendeniz Bakan arkadaşımızın cesaretle kararlar alarak bu stokları eritmelerini faydalı bulurum.

Ticaret Ofisinin elinde olan stoklara gelince; Ticaret Ofisinin elinde ne gibi stoklar var? Bu stoklar halen düşmekte olan fiyatlar gözönüne getirilerek meselâ bir ay sonra daha ucuz bedelle elden çıkarılacaksa bunların, âcil tedbirler alarak fiyatlar daha çok aşağı düşmeden şu kararsızlık devri devam ettiği müddetçe piyasaya çıkarılmasını ve bu suretle karaborsa ile bir mücadele ihdas edilmesini faydalı görmekteyim.

Sayın Rana Tarhan Devlet dairelerinde yapılması gereken kadro tasarrufları ve iş düzeltilmeleri konusuna temas buyurdular. Bendeniz de aynı mevzuun pek büyük bir ehemmiyet ifade etmekte olduğu kanaatindeyim. Hakikatan bugün idare mekanizmasının esaslı şekilde islah edilmesi lâzımdır. Bizim idare makinesi muhtelif çarklara vazifeyi dağıtarak bir işi, bir kimsenin görebileceği bir işi iki kişiye gördürerek bu suretle mesuliyetleri de dağıtmak neticesine varan bir duruma doğru gitmiştir.

Halbuki bu, bugünün ticaret zihniyetine, iktisat zihniyetine, milletlerin çalışma zihniyetine uygun olmıyan bir tarzdır. Mesuliyeti dağıtmamalı ve tek adama mesuliyet vermelidir ve işin çıkarılmasını da ondan beklemelidir. Bu meyanda, vilâyetlerdeki idare kadrosunda merkeze karşı idarenin, mahallî idarenin imkânlarını ve salâhiyetlerini arttırarak bu suretle merkezle muhitler arasında muhaberatı ve müracaatı azaltmalı ve memleket idaresini daha işlek, daha dinamik ve daha çalışkan bir hale getirmeli. Bunu yapmak için Hükümetin esaslı bir tedbir alması gerekmektedir.

Arkadaşlar; demin Sayın Maliye Bakanı arkadaşımız, memleketi kalkındırmak için esaslı surette düşünülmekte bulunduğunu beyan buyurdular.

Arkadaşlar; memleket nasıl kalkındırılır? Memleketi kalkındıracak malî imkânlar nelerdir? Bunları düşünürken vaziyet üç noktadan mütalâa edilebilir.

Birincisi; memleket vergi ile kalkındırılır. Vergilerin birçok kısımlarına zam olunur. Vergi ile memleket yeni yeni hamlelere sevk edilebilir.

İkinci; hariçten sermaye tedariki, uzun krediler temini suretinde olabilir.

Üçüncüsü de, dahili sermayeden istifade sureti ile olur.

Bendeniz, derhal söyleyeyim ki, vergileri artırmanın katiyyen aleyhindeyim. Bütçeye Komisyonu, kendisini tekrar, tekrar övüyorum, bundan dolayı ferahlık duyuyorum, çünkü işlerimizin böyle geniş idrakli ve memleket dertlerini yakından bilen kafaların elinde olduğunu görmekle rahatlık duyuyorum. Bu bakımdan söyleyeyim ki vergi konusunda arkadaşlarımızın söyledikleri ile tamamen beraberim. Her biri vatandaşın refah ile okuyacağı yazılardır. Bu vesile ile de arzedeğim ki bendeniz, vergilerin katiyen tezyidi taraftarı değilim, hatta tenkisi taraftarıyım. Komisyonumuzu teşkil eden kıymetli maliyeciler buna imkân görmekte-dirler.

Hariçten sermaye tedariki ile uzun vâdeli kredilere bendeniz de taraftarım. Fakat bunlar şimdilik çok penbe ümitler mevzuundadır. Ben, bunun üzerinde durmıyacağım. Bendenizce asıl mesele, dahilî sermayeden istifadedir.

Arkadaşlar, bugün bankalarımızda çok kudretli sermaye mevcuttur. Sermayelerimizi kafi derecede işletemiyoruz. Bunun sebebi nedir? Bunun sebebi, açık ifade etmek lâzım gelir ki, şahsi teşebbüsün, cemiyetin ticaret ve sanayi bünyesindeki ehemmiyeti üzerinde kâfi derecede durmadığımızdan ileri geliyor. Devletçiliğimizin manası, asırlarca geri kalmış olan geri bir manzumeyi suratle ileriye alıp götürmek gayesine matuftur ve bu gayeye ulaşmağa çalışmaktayız. Ancak bunu yaparken bizim gayemizin, bilhassa 3460 numaralı Devlet İktisadi Teşekkülleri hakkındaki kanun mütalâa edilirse iyice anlaşılır ki bu teşekküllerdeki gaye, Devletin önderliği altında bunların teker teker kuvvetlendirip, hususi teşebbüs haline getirmektir. Kanunun mütalâası bu gayeyi açık açık ifade etmektedir. Binaenaleyh bizim, umumiyetle sermayenin teşebbüsü şahsiyesine imkânlar veren bir zihniyetle hareket etmesi lâzımdır. Bunu yaparken malî mevzuatın, meselâ Muamele Vergisi Kanunun, memleketin umumî çalışmasında yapmış olduğu tesirleri de gözönüne almak lâzımdır. Bir taraftan malî mevzuatla teşebbüsü şahsiyeyi engellemiş olan kayıtları ortadan kaldırırken, diğer taraftan da iktisadi sahada elden geldiği kadar teşebbüsü şahsiye büyük bir mevki vermek, bilhassa sınai işlerimizde teşebbüsü şahsi kaynaklarımızda, Bankalarda ve sermayelerde en geniş ölçüde istifade etmek imkânları üzerinde ehemmiyetle durmak lâzımdır.

Son söz olarak arzedeceğim nokta şudur; Devletçe fiyatları indirme hususunda cesaretle hamlelere muhtacız; Arkadaşlar, biliyorsunuz ki memur maaşlarına malûm olan nisbette zammı takip eden şeker fiyatlarına zam keyfiyeti memlekette 1942 senesinin başına kadar sakin giden fiyat hareketini kırbaçladı ve memlekette ondan sonra bilhassa şeker fiyatlarının beş yüz kuruşa çıkarılması keyfiyeti memlekette büyük bir fiyat yükselmesi vaziyetini vücade getirdi. Bu vaziyeti Hükümetin

ele alarak cesaretle hareket etmesi ve fiyatları güvenerek indirmesi hususunda elinde mevcut imkânları kullanmasına kaniim. Şeker vesair inhisar fiyatlarının tenzili, hatta posta ücretlerinin tenzili ve hatta vapur ve tren tarifelerinin tenzili; bunla, korkulmadan, ürkülmeden, cesaretle yapılması gereken işlerdir. Memleketi bir an önce dünyanın normal ekonomisine, normal sistemine doğru götürmemizde bir zaruret mevcuttur. Bugün 12 kuruşa şekerden bahsediliyor. Ben buna inanıyorum. 12 kuruşa şeker olmaz. Amma yüz kuruşa şeker olur. Binaenaleyh imkânları kullanmak mecburiyeti vardır. Bunları artık geciktiremeyiz.

Arkadaşlar, bendeniz her hafta, bir hafta evveline nazaran daha normale giden bir dünya durumu görüyorum. Evet Japonya vaziyeti mevcuttur. Avrupada buharan bitmiş değildir, bilmem sulh müzakereleri başlamamıştır, fakat şurası muhakkaktır ki devamlı bir normale gitme hali vardır. Meselâ İngiltere daha harp bitmeden bir çok silâh fabrikalarını ihracat emtiası yapan fabrikalar haline getirmektedir, bunu yakından takip ediyoruz ve etmeliyiz. Bunlar karşısında bizim de çekinmeden, kaçınmadan, cesaretle memleketimizin muhtaç olduğu ana tedbirleri almaklığımız ve böylece memleketi normal ekonomiye götüren, memlekete daha fazla çalışma imkânı veren ve onu bilhassa istihsal sahasında faaliyete ulaştıran yolda dinamik, cesaretli, kudretli ve aynı zamanda vakit kaybetmekten korkan bir ruhla hamle yapmak mecburiyetindeyiz. Bu sırada bundan daha iyi tutulacak bir yol olduğunu zannetmiyorum. Maruzatım bundan ibarettir. (Alkışlar)

M. M. KANSU (Çorum) - Arkadaşlar; dinlemek lûtfunuzu suistimal etmemek için çok muhtasar söyleyeceğim.

Gerek muhterem Maliye Bakanı ve gerekse bütçe komisyonumuzun raporlarından anlaşılıyor ki bulunan 7 milyon lira fazla varidat zammedildiği taktirde dahi ona karşılık bütçe masraf yekûnu 603 404 824 liradır. Buna karşı 7 milyon lira zammedildiği halde varidat yekûnû de 537 840 000 kûsür liradır. Ara yerde 65 561 824 lira bir açık var demektir. 24 seneden beri bu kürsüden daima denkleşmiş mütavazin bütçe görmeğe alışmış olan ben bu açığı pek hoş görmedim. Fakat malûm olan ahvalin tabiat ve zarureti icabı olarak biz de bu açığı zarurî görmek mecburiyetindeyiz. Bu açığı kapamak için bütçe Komisyonu, bütçe kanunun 3 üncü maddesinde epeyce izahat vermiştir. Burada deniliyor ki adi bütçenin 5 milyonu suya, 5 milyonu da şimendifere verilmiştir. Ve bu 10 milyon lira da uzun vâdeli istikrazlarla kapatılacaktır. Güzel.

Diğer 20 milyon lira da 4060 sayılı kanun mucibince alınacak paralardan. Yani o paralar nedir? Bankalar mevduatından ve ihtiyat akçelerinden, şirketler ihtiyat akçelerinden bu kanuna göre Hükûmete vermiş oldukları paralardan ödenecektir. Bir de olağanüstü bütçenin 35 milyonu da yine kanun mucibince

Müdafaa-i Milliye istikrazından ödenecektir. Yalnız bu ödemeler arasında tasarruf ödemesinin unutulmuş olduğunu zannediyorum. Bence bu ödemelerin en mühim âmili tasarruftur. Müsaade ederseniz size amelî olarak nelerden tasarruf edilmek kabil olduğunu izah edeyim: Evvelâ tehiri hiçbir büyük mahzur doğurmayan bir takım cesim inşaat vardır. Misal; İstanbul'da Şişhane yokuşunda ve Bahçekapı'da koca bir inşaat vardır, binlerce lira harcanıyor. Sordum, bunlar tahsil şubeleridir dediler. Rica ederim arkadaşlar, bütçenin bu sıkışık zamanlarda yüz binlerce lira sarfedilerek bu inşaatların yapılmasına ne lüzum vardır. Bunlar birsene sonraya kalamaz mı?

Bütçede tasarruf edilecek mühim bir kısım da sarfolunmayan paralar meselesidir. Meselâ şunu yapacağım, bunu yapacağım vâhimesiyle bütçeye milyonlar konuyor fakat o paralar senesi içerisinde sarfedilmiyor. Ne oluyor? İşte son aylarda yaptığımız gibi 20 milyonu mütevaciz para başka fasıllara naklediliyor. Eğer geçen sene bu para konulmamış olsaydı demek ki geçen sene bütçesinin 31 milyon noksan olması lâzımgelirdi. Tahminde bu kadar fahiş hata olunca bütçede samimiyet kalmaz.

İkinci bir mahzur daha var, bütçenin sene nihayetinde, son aylarda ekseri dairelerde görüyoruz, para sarfedilmemiş, yeni seneye gelince yanacak diye müteahhitten malı teslim almadan, faturasını alarak para tediye ediliyor. Kimden kime para kaçırılıyor? Bunlar, bütçenin vuzuhuna samimiyetine, hakikatına darbe vuran şeylerdir. Çok rica ederim, muhterem Maliye Bakanından, bu gibi ahvâle meydan verilmemesine dikkat etsinler. Muhterem Rana Tarhan arkadaşımızın temas ettiği gibi, memur meselesi.

Arkadaşlar memur meselesi, keyfiyet ve kemiyet meselesidir. Memur meselesini halledecek kemiyet ve keyfiyet meselesidir. Ne elimdir ki, binlerce maliye memuru varken geçenlerde yaptığımız bir verginin hesabatını tutabilmek için hesap uzmanı diye bir kanun kabul ettik. Şimdi bunun için bütçeye de 15 000 lira koyuyoruz. Demek ki binlerce maliye memuru içinde dört hesap uzmanı bulamadık. Görülüyor ki arkadaşlar, memur meselesinde kemmiyet ve keyfiyet olmadıkça, işlerin iyi gitmesi için istediğimiz kadar teşkilât yapalım, istediğimiz kadar memur toplıyalım iş yine ileriye gitmez. Bir çok zamanlar bu kürsüden söylendi, rica edildi. O zaman memurların adedi 260 bin idi. Şimdi 370 bindir. Daha sonra kaç olacağını Rabbî Taalâ bilir. Denildi ki, hiç olmazsa münhal oldukça yerlerine kimse tâyin edilmesin. Hakikaten arkadaşlar, bir tarihte Maliyede bir tetkiki hesabat diye iki oda vardı. Bir gün geçerken kapısından şöylece baktım. Her birinde 40 - 45 efendi vardı ki kimi uyuyor, kimi düşünüyor kime de gazete okuyordu. Düşünen birisi ahababımdı, çağırdım, ne düşünüyorsun diye sordum. Eve nereden gideyim diye düşünüyorum, dedi. Evet 20 lira maaşla bir sürü zaval-

İlyı oraya toplarsanız tabîî iş görülmez. O ancak maişetini düşünmek mecburiyetinde kalır. Böyle bu kadar çok memura yirmişer, otuzar lira vereceğinize 500 er lira verip de 4 kişi kullanırsanız hiç şüphe yok ki daha iyi olur. Ben bu hususta muhterem Rana Tarhan'ın söylediği mütalâaya iştirak ediyorum.

Sonra bu tasarruf meselesi evet ufak görülür. Fakat arkadaşlar damlıya damlıya göl olur. Biz de bir tenvir teshin ve bir matbaa meselesi vardır. Nedir tenvir teshin? Güneşte aydınlık bir havada gidiniz devaire görünüz böyle elektrik lambaları yanıyor. Rica ederim; ne lüzum var aydınlık havada yanmasına. Lüks müdür, nedir? Oturuyorlar, aydınlık havada 40 mumluk, 100 mumluk lambaları yakıyorlar. Bu büyük bir yekûn tutar. Sonra bazı bakanlıklar güzel güzel kitaplar, eserler neşrediyorlar. En nefis kâğıtlar üzerine basılmış, en güzel resimler ve yazılar. Niçin yapılıyor bunlar? Bakanların yaptığı işleri, muvaffakiyetlerini bize anlatmak için mi? Lüzum yok; biz daima onlarla beraber, daima onların işiyle alâkadar oluyor ve muvaffakiyetlerini takip ediyoruz. O halde kim için bunlar? Halk için mi? Hayır halk için değil. Halk bu kitapları görmez. Gidiniz, görünüz, şurada burada bunlar kese kâğıdı yapılıyor, okka ile satılıyor. Bunlar arkadaşlar mühim bir yekûn tutar. Böyle şeylerin zamanı değil, ne lüzum var? Bir taraftan da bütçede açık var.

Her sene arzettiğim gibi, müsaadenizle bu sene de arzedeceğim. 1934 den beri bugüne kadar 10 milyonu geçen bir masraf edilen fazla memuriyet var: Müfettişi Umumiler, Müfettişi Umumiliklerin esasına muarız değilim. Fakat bugünkü şekilde kalmasında memleket için bir fayda hasıl olmadığından dolayı ya bunlara yeni şekil vermek veyahut da lağvetmek taraftarıyım. Bunu ifade etmek istiyorum. Bunlara tam salâhiyet vermeli. Bu mâruzatıma merhum Başvekil ben de sizinle beraberim. Fakat ne yapalım ki, ahvali malûme hasebiyle bunlara verilecek şekil âtiye terkedilmiştir, buyurmuşlardı.

Arkadaşlar; bu ahvali malûme ne zaman bitecek ve âti ne zaman gelecek? Meçhul... Bu ahvali malûme bitinceye kadar, bu âti gelinceye kadar bunda devam etmekte mana yok. Ya, bunları arzettiğim gibi tam bir salâhiyetle vatana nâfi bir şekle sokmalı; yahut bu şekli ile hiçbir faydası yoktur. Beyhude para vermekten vaz geçmeli.

Benim bir derdim daha var. Her sene söylerim. Müsaadenizle bu sene de arzedeğim. Muhabavaat meselesi. Ben, mubavaatın tevhidine taraftarım. 10 senedir burada söylerim olan şudur. Bir dairenin 20 bin liraya aldığı bir malı öteki daire 10 bin veya 30 bin liraya alır. Bundan iki sene evvel, gayet salâhiyetli bir zat bu beyanatım üzerine bana dedi ki, sizinle beraberim, tamamen vakıdır, falanca dairenin 40 bin liraya aldığı bir malı ben, 20 bin liraya aldım.

Bir mubavaatı tevhit komisyonu yapılır ve bu mubavaa bir elden yapılırsa emin olunuz senede 20 - 30 milyon lira kazanacağımız gibi suiistimallere de meydan vermemiş oluruz. Evvelki harbi umumî içinde malûmu âliniz, birer iâşe komisyonları vardı. Ayda bir biz de ona iştirak ederdik. Bir içtimamızda orduya fasulya, bulgur filân alınacakmış, ordu kumandanı hiddet etti. Ben fasulya, bulgurdan filân anlamam ben askerim, bunu siz siviller yapacaksınız. Rica ederim beni askerimle başbaşa bırakınız. Ben pirinçle bulgurla o kadar meşgul oluyorum ki, askerimle uğraşmağa vakit bulamıyorum. Bu dedikleri hakikaten doğrudur. Binaenaleyh bu iâşe, meselesini bir elden idare edecek olursak hem Hazine müstefit olacak, hem de suiistimal önlenmiş olacak. Tetkike salâhiyettar olan zat bunun tekkinin ele alındığını söyledi amma neticesini bilmiyorum. Yine tasarruftan bahsederken hatırıma gelen ofis meselesidir.

Arkadaşlar; zannederim yalnız ekmek karnesi için iki ayda 500 ilâ 800 bin lira masraf vardır. Senede 10,5 milyon lira eder. Bu karne usulünün muharebe esnasında fevaidi inkâr edilemez. Fakat bugün lüzumsuzdur. Yalnız masraf değil karne suiistimalini de vardır. Bunlara meydan vermemek için bu karne usulünün kalkması zamanın geldiği zannındayım. Ofisten bahsedildi. Bahsedilirken biraz da halinden bahsedelim, hakikaten düşünülecek olursa ofisin vazifesi ağırdır. Hakikaten şumullü bir iştir. Meyve veren ağaca taş atılır. Onun için biz de taş atıp dururuz.

Muhterem encümenin raporunda acı olmakla beraber ofis hakkında çok güzel hakikatler vardır. Bir kerre ofisin en büyük hizmeti istok yapmasıdır. Çok güzel yapmak lâzımdır ve yaptı. Fakat bazı arkadaşlarımızın söylediği gibi bunun parasını 140 milyon Merkez Bankasından, 1.7 milyon Ziraat Bankasından, 9 milyon da Konbinalardan yetmiş altı milyon lira da Maliyeden para almıştır. Pekalâ bu sene ne olacak? Encümenin sorduğu gibi. Bu sene serbest mubayaadan maksat ne olacak istok malları attırmak mı, yoksa himaye mi olacak. Çok mühimdir. Encümen gibi ben de soruyorum. Bu sene bu mubayaa ne ile yapılacak? Cevaben denebilir ki, bizim istok malımız var.

Bunu aynı zamanda paraya tahvil edersek bu saydığım borçlar ödenir. Matteessüf pek ödeyemiyoruz galiba. Çünkü bugün bizim mübayaa fiyatımızı veren kimse yoktur. Tedbir olmak üzere bir şeyler yapılmıştır. Komisyonun da dediği gibi, dahilde serbest satılmış, şu yapılmış, bu yapılmıştır. Aldığımız fiyatla bunları elden çıkarmaya bugün ihtimal görülüyor. Yeni sebepler çıkar da aynı fiyattan verilirse o başka. Bu sene ne olacak? Ya maliye dayanacak, Ofis maliyenin borcunu artıracaktır, yahut yeniden emisyon denilen kâğıt para çıkarmaya mecbur olacağız. Bunlar pek arzu edilir yollar değildir. Benim Ofis işinde ihtisasım olmadığı halde mütehassısların ve erbabının mülhem olarak diyorum ki, bir birlikler vardır. İthalât birlikleri, ihracat birlikleri, şu birlikleri, bu birlikleri. Erbabının

mütalâasına göre bu birliklerin bugün amelî bu kıymeti ve faydası kalmamış imiş. Eğer bunların hakikaten ticarete engel olmaktan başka bir işleri yoksa ve yüzlerce memur, söylendiğine göre, kadrolardan bol maaş almakta iseler bunları bir an önce kaldırmak lâzımdır. Bunlara biraz inanıyorum da. Bu işlerle çok meşgul erbaba vukuf sarîh olan, çok mantiki mütalâalarıyla bunların ticarete hakikaten engel olduğundan bahsediyorlar. Hatta bu noktadan o kadar ileri gidiyorlar ki, meselâ bir ticaret gazetesi Bakanımıza diyor ki; seri halindeki neşriyat hakikate uygun değilse beni mahkemeye verebilirsin. Mahkemeye gitmeğe hazırım diyecek kadar kendisinde cesaret buluyor. Şu halde ortada bir hakikat var demektir. Bu kadar serbest ve ileri yazan bir adam her halde davasında haklı gibi görünüyor. Ben de ona istinaden diyorum ki, bu birlikler fayda vermiyor, bu birliklerin aleyhinde, lehinde birçok zevat ilmi ve amelî mütalâalar serdediyorlar, hülâsa ben yalnız okuduklarıma nazaran izah ediyorum. Ben bunun mütehassısı değilim, katî bir şey diyemem.

Şimdi arkadaşlar; geliyorum Devlet borçlarına, para ve fiyat arzına, vergilere. Bunlar için sizi tasdi etmek ve beyhude söz söylemek istemiyorum. Çünkü hakikaten Bütçe Komisyonunuzun çok kıymetli bir vesika olan mazbatasını bu hususta bizi tenvir edecek çok kıymetli ve esaslı mütalâayı havidir. Sırası gelmişken Bütçe Komisyonumuzun bu seneki mazbatasını muhtasar olmakla beraber her derde parmak koyup, her yaraya el koyup ve az çok ona karşı tedbirler gösterdiğinden dolayı komisyona bütün kalbimle teşekkürlerimi takdim ederim.

Yine arkadaşlar bir iki sözüm var. Bilirsiniz ki varidatı tahsil etmek bir gaye değildir. Bu bir vasıta dır. Devlet, vazifesini ifayı bu vasıta ile yapar. Yani Devlet vazifesini bihakkın, daha iyi ifa edebilmek için bu vasıtanın bize getirdiği paraları çok kıymetli ve elzem olan hidamata sarf ve istimal etmek suretiyle israftan kaçınırsa işte o zaman vazifesini ifa etmiş olur. Binaenaleyh israftan kaçınmak hususunda muhterem Rana Bey ne söylemişlerse hepsine iştirak ederim, hepsi çok yerindedir.

En son söz olarak şunu söyleyeyim ki bizim vekillerimize itimadımız vardır. Bu itimadı daha ziyade artırmak için muhterem bakanlarımızdan memlekete nafi hizmetler isteriz. Allah muinleri olsun. Fakat şunu da son söz olarak arzetmek isterim ki vatandaşın aldığımız on paranın bile telef ve israfına Büyük Millet Meclisi katiyen rıza gösteremez, bunu da unutmamalıdır. (Bravo sesleri, alkışlar)

BERÇ TÜRKER (Afyonkarahisar) - Sayın arkadaşlar, Bütçe günü münasebetiyle yurdumuzu ve dolayısıyla bazı Bakanlıkları ilgilendiren bazı mütalâalarda bulunacağım. Bütçe teferruatını sayın Bütçe Komisyonu ariz ve amik tetkik etmiş ve raporunu yüksek kamutaya sunmuştur.

Bu defa 1945 yılı bütçesini yeni sayın Maliye Bakanı kamutaya sunuyor. Bu bütçe yedi aylık bir bütçedir ve sayın bakanın gayretlerine rağmen muhammen gelirlerle giderler arasında altmış milyonu mütecevaz bir açık vardır ki bu açığı istikrazla kapatmak gerekecektir.

Herşeyden önce yeni Maliye Bakanını tebrik eder ve kendisine başarılar dilerim. Sayın Nurullah Esat Sümer bilhassa malî ve iktisadî işlerde derin ihtisas sahibidir ve bütün ciddî maliyeciler gibi “ye iç fakat israf etme yani ayağını yorganına göre uzat” düsturunu daima gözönünde tutan bir sayın bakandır.

Bunu söyledikten sonra şunu da ilâve etmek isterim ki sayın bakanın elinde bir sihirbaz çubuğu yoktur. Hepimiz kendisine yardım etmeliyiz ki harp senelerinden mütevellit malî vaziyetimiz daha matluba muvafık bir şekle sokulsun.

Genç Türkiye Cumhuriyetinin ihtiyacı pek çoktur. Çünkü Cumhuriyet rejiminin başlangıcından beridir ki memleketimizde de her sahada bir kalkınma gayretini memnunlukla görüyoruz. Ancak bu kalkınma ve imar siyaseti lafla olmaz para ile olur. Bütün Bakanlıklar maliyeden mütemâdi tahsisat talebinde bulunuyorlar. Eski usulle bu talepler ağır vergilerle evrakı naktiye emisyonunun hacmini arttırarak ve borç altına girerek karşılanıyordu. Devlet borçları muazzam bir yekûna baliğ olmaktadır. Bu yekûn bir milyar dört yüz altmış yedi milyon liradır. İşte bütçede azamî tasarruf teminile bu ağır yükün her yıl hafifletilmesi maliyemiz için en önemli bir vazifeyi teşkileder.

İnkâr edilemez ki harp senelerinde Millî Savunma için pek çok paraya lüzum görüldü. Fakat yine inkâr edilmez ki kabili tasarruf ve hayatî müstaceliyeti olmayan bir çok işler de vardı.

Arkadaşlar, harbin sonu gelmiş gibi görünürse de biz müteyakkız ve çok titiz davranmalıyız. Harp bitti diye mübalağalı her işten tevakki etmeliyiz. Mesud yurdumuz dışında hemen hemen bütün memleketler harabe içindedir ve oralarındaki halk aç ve biilâttir. Bu memleketler başta gıda maddeleri olmak üzere bizden her çeşit mal satın almak isteyecekler ve buna mukabil döviz teklif edeceklerdir. Fakat biz eğer bilhassa buğdayımızı, arpamızı, hububatımızı, bakliyatımızı hatta kömürümüzü bol bol ihraç edersek hem atide zuhur edebilecek süprizler önünde tedbirsiz kalmış oluruz hem de hayat pahalılığı denilen badirenin bir kat daha artışına sebebiyet veririz. “İyilik edeceksen en evvel iyiliğini kendine yap derler.”

Denilebilir ki bizim dövize ihtiyacımız vardır. Çünkü ecnebi memleketlerden biz de malzeme getirmeğe mecburuz.

Buna cevaben derhal söyleyeyim ki ihraç edebileceğimiz mallarımız vardır. Meselâ tütün, krom, pamuk, fındık vesaire gibi mallar. Bunlardan hâsıl olan döviz miktarı mahduttur ve hariçten getirtmeğe mecbur olduğumuz külliyetli mal ve malzemenin karşılığı olamaz.

Bayındırlık ve Ulaştırma Bakanlıkları:

Meselâ Bayındırlık Bakanlığının müstacelen yapılması gereken işleri vardır. Yollar ve Limanlar inşası, sulama işleri ve seylaba karşı kanalizasyon işleri, sıtma afetine karşı bataklıkların kurutulması, elektrik teşebbüsleri vesaire.

Ulaştırma Bakanlığının da müstacel işleri arasında şunlar vardır. Dış ve iç ticaretimize yarayacak vapurların mübayaası, demiryollarımızın tesisatı ile muharrik ve müteharrik vasıtaları vesaire.

Arkadaşlar;

Yalnız Bayındırlık ve Ulaştırma Bakanlıklarına ait yukarıda zikrettiğimiz işlerin başa çıkarılması için milyonlar değil milyarlar ihtiyac vardır. Bu işler ne para emisyonlarını arttırmak suretiyle ne de dâhili istikrazlarla halledilebilir işler değildir. İngiltere ile ittifakımız ve dünyanın en zengin bir Devleti olan Amerika ile de dostane münasebatımız vardır. Bu iki büyük Devlet Türkiye'nin iktisadi ve malî kalkınmasını arzu eden dost Devletlerdir. Binaenaleyh bizim kalkınmamız için ithal edeceğimiz ve büyük yekûnlara balığ olacak ithalât malzemelerini kredilerle bize verebilirler kanaatindeyim. Memleketimizin kalkınmasına ve zenginleşmesine yardım edecek olan krediler tedricen tesviye edilebilir. Bendeniz ecnebi sermayesinin memleketimize girmesine taraftarım. O şartla ki, bu sermaye bize hüsnü niyetle ve mâkul şeraitle verilsin.

Sayın Başbakanımız tecrübeli ve dirayetli bir Devlet adamıdır. Değerli Maliye Bakanımız ise Başbakanımızın sağ kolu olarak bu kredi işini başarmak için ne lâzımsa yapacaklarına eminim. Mülâhazam hayalî bir fikir değil samimî bir temennidir. İnşallah muvaffak oluruz ve senelerdenberi beklediğimiz esaslı imar ve kalkınma işleri bütün Bakanlıklar için memnurluk verici surette başarılır. Son günlerde akdettiğimiz Türk - İngiliz Ticaret Anlaşması, hayırlı bir başlangıç olarak, temennimi kuvvetlendirici bir olaydır. Darısı, Türk - Amerikan malî ve ticarî anlaşmasının başına.

Sayın Maliye Bakanımız bir taraftan maliye ve bütçe politikasına mûtaallik meselelerle meşgul olurken diğer taraftan Bakanlığına ait birçok teknik önemli işlerle de uğraşmak vaziyetindedir. Meselâ millî paramızın iştira kudretini yükseltme meselesi, vergiler meselesi gibi. Veriler için şimdiye kadar tatbik edilen usul mükellefin tediye kabiliyetini nazarı itibara almayan bir usuldü. Herhalde vergi tevziinde adalet tesis edilemedi. Maliyemize yeni bir zihniyet girdiğine şüphem yoktur. Bu zihniyet maliyemize yalnız yeni bir teknik değil aynı zamanda yeni ve hayırlı birçok presipler de getirecektir.

Altın stokumuzu gözbebeğimiz gibi muhafaza edelim ve miktarını arttırmağa çalışalım.

Sayın Maliye Bakanımız vergilerimizin verimini ve bununla birlikte Devletin malî kudretini arttırmağa çalışırken dürüst vatandaşların malî, ticari, iktisadi durumunu da gözönünde tutması gereklidir.

Bir taraftan maliyenin kadrosunda ayıklama yaparken diğer taraftan kontrol servisine tecrübeli ve dürüst memurlar istihdamı da lâzım gelir. Yeni kurulan maliye hesap uzmanları heyetinin bu maksada esaslı hizmetlerde bulunacağına eminim. Kontrol işlerimiz o kadar zayıftır ki, suiistimaller başlarken meydana çıkarılmıyor. Suiistimal büyük bir yekûna balığ olduktan sonra meydana çıkıyor. Aksaray Postanesinde kırk iki bin liralık suiistimal vakası meydana gelmiştir. Daha buna benzer bir takım misaller de vardır.

Maliyeye dair kısaca mâruzatımdan sonra diğer Bakanlıklara ait bazı mülâhazalarımı da arz etmek isterim.

Ticaret ve Ekonomi Bakanlıkları:

Şimdi de Sayın Ticaret ve Ekonomi Bakanlarından öğrenmek istediğim bazı teferruat vardır. Bildikleri gibi hayatın pahalılığı bir kısım halkımızın büyük bir sıkıntısını teşkil etmektedir. Bunun sebepleri ve bunlara karşı alınan bazı tebliller malûm olmakla beraber bu sıkıntı azalmış değildir. Sayın Hükümetimizin geçim darlığı çeken vatandaşlara kıymetli yardımlarını şükranla yadedirim. Benim burada söylemek istediğim şudur:

Her ne kadar Millî Korunma Kanununun ahkâmı tatbik ediliyor ve birkaç kara borsacı ve muhtekir ceza görüyor ise de bunların büyük bir kısmı serbetçe iş görüyor. Ne için bütün muhtekirlerin kökü kurutulamıyor? Sonra herhangi bir madde piyasada yok olmuşken aynı madde ve aynı mal "Parayı veren düdüğü çalar" vecizesi mucibince yüksek fiyatla karaborsada bulunuyor. Hariçten bir mal gelir gelmez derhal istifciler bu malları alıp piyasadan yok ediyor ve sonra kara borsa fiyatıyla satıyorlar. Bu gayrimeşru muameleleri niçin menedemiyoruz? Çimento satışı serbest değildir. Halâ formalitelere tâbi tutuluyor. Fiyatlar ise yüksektir. Fabrikalarımızın randımanı, verimi memleketimizin çimento ihtiyacına kâfi gelmiyor mu? Bir de giyim eşyası darlığında, Sümerbank, kumaşlarının fiyatını arttırıyor ve diğer taraftan kumaş ithali tahdit ediliyormuş. Bu doğru mudur? Birdenbire kâğıt buhranı da başgösterdi. Bunun sebebi nedir? İzmit'teki Kâğıt Fabrikası işlemiyor mu?

Son olarak şu zeytinyağı buhranına temas etmek istiyorum. Buna ne oldu? Zeytin ağaçlarımız kurudu mu? Zeytinyağı imal eden fabrikatörler ortadan kayıp mı oldu, ne oldu? Acaba bu işde de müthiş bir kara borsa oyunu yok mudur? Sayın Bakanların lütfkâr cevaplarını bekliyorum.

Tarım Bakanlığı:

Sayın Tarım Bakanı işbaşına geldiktenberi zirai istihsalâtımızda selâh göze çarpıyor, şayanı tebriktir. Ancak kara sapanla öküzlerle çift sürme usulünü tedricen ortadan kaldırarak yerine pulluk ve makine koymak için ne gibi tedbirler almışlardır?

Toprak Kanununun heyeti umumiyesi müzakere edilirken söz söyleyen arkadaşların kıymetli mütalâalarını dinledim. Bu kanun Cumhuriyet rejiminin en önemli inkilâp kanunlarından biridir. Şimdi bu yüksek kürsüden candan temenni ederim ki, bu kanunun ahkâmı tatbik edilirken, tatbik muamelesi ile muvazzaf memurlar, insaflı davransın, adalet ve hakkaniyet prensiplerine göre yurddaşlarla muamele edilsin. Sayın Tarım Bakanı, yüksek bir adalet hâkimliği vazifesini ifa ederse, hepimizin minnettarlığını kazanmış olur.

İçişleri Bakanlığı:

Sayın İçişleri Bakanından küçük bir سوالim vardır. Memleketimizin bilhassa uzak mahallerinle muhtarlar halkı izaç ediyor bir kısmı da pek dürüst hareket etmiyor. Acaba bunların bu hareketleri muntazaman kontrol ettiriliyor mu?

Adalet Bakanlığı:

Sayın Adalet Bakanı daima memleket dâhilinde seyahatler yaparak Adalet makamını ilgilendiren işlere temas ediyorlar. Bu Bakanlığa dair bir iki mâruzatım vardır:

Bazı küçük ve basit hukuki dâvalar vardır ki çabuk neticelenmiyor ve senelerce hükümsüz bırakılıyor. Bu gibi dâvalar bazı şehirlerde ve bilhassa kazalardaki küçük mahkemelerde vukua geliyor. Acaba bunun sebebi nedir? Bazan tam dâva neticeleneceği sırada hâkim değişiyor, yeni gelen hâkim işi yeniden tetkik etmek istiyor ve dâva uzadıkça uzuyor. Küçük ve basit bir âmme dâvası herhangi bir sebeple hükümsüz kaldığı zaman, alâkadarlardan biri Adliye Bakanı nezdinde şikâyetle bulunursa, Bakanlık şikâyetin sebeplerini ve dâvanın ne için sürün-cemede bırakıldığını hâkimden sorup araştıramaz mı?

Çok Sayın Başbakanımız Adalet Bakanı olduğu zaman cürmümeçhut suçlarının mahkeme usulünü ihdas etti ve bu gibi dâvaların hemen rüyeti temin edildi. Küçük ve basit hukuku âmme dâvalarının da çabuk neticelenmesi için hiç bir çare yok mudur?

İşittiğime nazaran bilhassa İstanbul mahkemelerinde birçok dâva dosyaları birikmiştir ve her sene eski dâvalar intaç edilmeden yenileri gelip dosyaları kabartıyor. Acaba Sayın yargıçlarımızın ademi azdır, yahut yeni Adalet sarayı inşa edilmediğinden yer darlığı yüzünden mi müterakim işler hafifliyemiyor?

Millî Eğitim Bakanlığı:

Son olarak Millî Eğitim Bakanlığına dair şunları söylemek isterim:

Yüce Millî Şefimiz bir kültür Başbuğu olarak bilimsizliğe karşı bilhassa ilkokul öğrencilerine dair ilân buyurdıkları nurlu savaşıla milletin minnet ve şükranını kazandılar. Sayın Millî Eğitim Bakanı da Yüce Şefin yüksek direktiflerini harfiyen mevkîi tatbika koyduklarından ve memleketimizde bilgi ve kültürün her tarafa yayılmasını temin etmek hususunda gösterdikleri vatani faaliyetinden dolayı kendilerini tebrik ederim.

Sayın arkadaşlar;

Altı senedenberi bütün dünya alevler içinde yandı ve milyonlarca halk kırıldı ve bir çoğu da ebediyen malûl olarak evlerine döndü.

Ne mutlu bize ki, hakkın inayetiyle başımızda İsmet İnönü gibi Yüce bir Şef bulundu, onun yüksek siyaseti sayesinde aziz yurdumuz cihandaki ateşten kurtuldu. Diğer taraftan Türkiye, müttefikî İngiltere ile, harbin biran evvel sona ermesi için, kendisine terettüp eden vazifeyi ifa etti.

Millet babası muazzez Şefimizin yanlarında bu nurlu durumun gerçekleşmesine çalışanlar da oldu. Bütün bunların önünde hürmetle eğilirim.

İnşallah sulh konferansında cihan barışının temeli adalet ve hakkaniyet prensipleri üzerine kurulur da bütün milletler bundan sonra devamlı saadet ve refah içinde yaşarlar (Alkışlar).

E. SAZAK (Eskişehir) - Arkadaşlar, bendeniz bütçe müzakerelerini bir anonim şirketinin senelik bilânçosu gibi görürüm. Bilmem, ilmi telâkkisi nedir. Elimize bilânçoyu alırız, kâr ve zarar hesaplarını yaparız. İşler iyi gitmiş ise heyeti idareyi ibra ederiz, kötü gitmiş ise değiştiririz. Şimdi, bu cepheden işe başlarken şunu da arz edeyim ki, bu kubbenin altında bulunanlar arkadaş... (İşitilmiyor sesleri). Bu kubbenin altında bulunan arkadaş ne kadar sert söylese, ne kadar idare heyeti gelse, - çünkü maşallâhı vardır, - Türk milletinden hiç bir vakit bu memleketin vahdetini ihlâl edecek bir şahıs çıkacağına kani değilim bendeniz.

Bendeniz eskiden yapılmış işler yok diyecek değilim. Fakat eskiye bakıp da kendimde de bir meskenet yaratmak istemem. Çünkü dünya çok ileri gitmiştir, bizim yapacağımız daha çok işler vardır. Kendim, eski ile kifayet edelim, bu, iyidir dersem miskinlik ve beceriksizlik gibi kötü bir vaziyete girerim. Onu da yapamıyorum, istemem. Onun için yeniye bakalım.

Hükümetin bu kâr ve zarar hesaplarında neden zarara gittiği yerleri mümkün olduğu kadar huzuru âlinizde canlandırmaya çalışacağım.

Mali işler: Bendeniz burada hakikaten nikbinim. Paramızın çokluğu, düşecek ve saire gibi mütalâalar beni müteessir etmiyor. Sebebi, para meselesi mahalli sarf bulmazsa o vakit kıymetten sâkit olur. Şimdi paraya mukabil elimizde verecek mal ve eşya bulundukça o daima kıymetini muhafaza eder ve bütün dünyaya nazaran da paramızın kıymetinin az olmasına bir sebep yoktur. İnşallah sonunu da getirebilirsek bu para kıymet ve kudretli olarak kalacaktır. Yalnız bu, daha iyi olabilirdi. Meselâ, böyle beş, altı harp senesinde, elinde bir çok istihsal vasıtası varken, bakır gibi, krom gibi, kömür gibi, dünyanın can atarak istediği şeyler varken, eğer bunda lâyıkı veçhile çalışıldı ve tam randıman alındı, dersek, çok günaha girmiş oluruz. Ne yaptık? Mümkün olanyerde Hükümete hatırlattık. Bunlar bizim hazinelerimizi altınla doldurdu malî teşkilât ve biz lâyikiyle çalışabilseydik, bundan daha üç misli daha iyi olacağına kaniim. Asker mi yoktu, ne yoktu? 50 - 100 bin kişi oraya hasredemez mi idik? Maalesef, iş tutumumuz, beceriksizliğimiz, her sahadaki hüsnüniyetimize rağmen en iyi işimizi kötülüşe götürmektedir.

Arkadaşlar; bendeniz bütçenin rakamları üzerinde maruzatta bulunacağım. Onu, genç, vakıf arkadaşlar burada rakamları, sağlı, sollu fazla eğri veya hatalı noktalar varsa onlar üzerinde konuşurlar. Çünkü bunu ele alınca, gözünü yum, % 30 memur teşkilâtını, kaldır diyorlar. Hiç tetkike lüzum yok. Gözünü yum, yap. Ne bileyim, mefruşat kısmı Amerika Reısicumhurunda olmıyan bizim müdürlerde var. Bu da olur mu olmaz mı? Artık bunları takdiri âlinize bırakıyorum. Ben, memur % 30 fazladır falan dediğim zaman, Hükümet ve Devlet olarak anladığım şudur. Bunu evvelden düşünsek te olurdu. Bir ferdi sen vazifeye aldın nasıl yol verirsin? Millet demek. Devlet demek, Hükümet demek bir adamın elinden ekmeğini alırken onu yaşatacak şeyi de temin etmek lâzımdır. Bu noktai nazardan fazla olanlar da atılıversin demem amma her gün de büyük zamlar yapmaktayız. Daha yeni bir Matbuat Umum Müdürlüğü teşkilâtı yaptık, hakikaten israfın numunesi olacak kadar fazladır.

Asıl işimiz arkadaşlar, hepimizin içi yanmaktadır, harp sonrası ne olacağız? Bizim yeni hayata intibak etmekliğimiz için bize lâakal 5 sene ister. İşte bu beş seneyi nasıl geçireceğiz? Hükümet bunun üzerinde durmuyorsa yarın da mad-detten ve mânen mesul olması lâzımgelen bir iştir. Biz bunu Hükümete daima hatırlattık. Arkadaşlar, Hükümete diyorum ki, senin geniş bir memur kadron var, bünyene uymıyacak kadar bir şey. Adam yarın şekeri 15 kuruşa verirse sen ne yaparsın, nihayet 30 kuruşa verirsin. Buğdayı ya nihayet 10 kuruş yapabilirsin. Toprak mahsullerinden aldığın 150 milyon un, şekerden aldığın 80 - 100 milyonun hesabı nerede kalacak? İnhisar maddeleri de öyle. Bence en boş yerimiz burasıdır ve dünyayı görüyoruz ki, harp yaparlarken bile sulhu hazırlıyorlar. Bizim bugün, bu sahadaki vaziyetimiz nasıldır? Nasıl götüreceğiz, halkımızı nasıl

yaşatacağız, memurumuza nasıl maaş vereceğiz? Bence, müsbet yol var. Kafamızın yettiği kadar, fazlasını istemiyoruz. Bizim kafamız neye yeterse ki, bir rakam ortaya koymuş değiliz. Meselâ beynelmilel iktisadî müzakerelerde talebimiz ne olacaktır, daha fazla hangi işini bırakıp hangisine ehemmiyet vereceğiz? Böyle şeyler için bir hazırlık yoktur. Her şey affedilebilir amma bu, pek af kabul etmez ve içinden mesuliyetle filân çıkılacak ve ödenilecek bir şey değildir. Binaenaleyh bütün milleti tatmin edecek bir şekilde Hükümetin bu hususta ki teşebbüsünün rakamlarla ifade edilmesini rica ederim. Zati âlilerinin de bilhassa nazarı dikkatlerini buraya celbederim.

Arkadaşlar; iktisadî vaziyette memnunluk verici bir şey yoktur. Uzun süren harp yıllarının âsap üzerinde yaptığı gerginliklere biraz da darlıklar sebep olmuştur. Bu hepimizde vardır. Ekmeği az, yağ bulamayan insanlarda bunun tesiri hakikaten daha acıdır. Bunda bizim kabahatimiz yok mu? Çok azim bir kabahatimiz var. Bu da, başlangıçta ihmal etmiş olmamızdır. Bütün dünyada, harp başladığı vakit Hükümetler ne yapar, ne yapmalıdır diye malûm tedbirlere gitmek varken biz bunu da ihmal etmişiz. Bu tedbirler karanlık şeyler değildir. Bütün dünya tedbirlerini almış ve muvaffak olmuştur. Biz neden yapamadık? Bunları yapılamaz işler diye hâşa kabul edemem. Türk milleti inzibata girmez diye kim demiş? Otobüse binerken gürültü oluyordu, bir demirle herşey intizamına girdi. Elverir ki bu milleti o tarafa sevkedilsin.

Arkadaşlar, ofis muamelâtından bahsettiler. Ofis için bendeniz şahsen rica ettim, bir çok arkadaşlarım da temas ettiler: Bütün bu suüstimaller Ofisin Ziraat Bankasından alınmasından başlar. Ziraat Bankasının muhasebesi, veznadarı vardır. Hükümetten defaatla rica ettim. Hükümete millet söyler, Mecliste biz söyleriz. Halk bizi bir şey söylemiyor ve millet yalnız Mecliste konuşulduğunu zann ediyor. Gelip te Partide konuştuklarımızı dinleselerdi görürlerdi ki, biz Mecliste konuştuklarımızdan daha çetin şeyleri Partide konuşuyoruz. Fakat Hükümette bir vurdum duymazlık vardır. Ne kadar konuşursan konuş... Bizde de bir gayret mi yok, nedir, bu kadar konuştum, sen ne yaptın diyemiyoruz. Şu iş kötü. Onu iyi yapacak bir tertip bulamıyoruz. Bu yola gidilmemenin memlekette yaptığı zarar büyüktür.

Ben ofisin diğer muamelâtını tahlil edecek değilim. Halkın hazmedemeyeceği kadar kötü şeyler oluyor. Halâ bir kilo zeytinden kaç kilo zeytinyağı çıkar ve bu kaç satılır bilmiyoruz, bunlar bir türlü düzeltilmedi. İktisadi işler bir türlü düzene girmedi, ayarlanmadı. Halkın zihninde bunlar kök salıyor birader. Bunları biranevvel düzene koymak lâzımdır. İktisadi işler öyle bir şeydir ki, bir tarafına fesat girerse her tarafı fâsit olur. Düzeni baştan iyi tutmak lâzımdır. Buna rağmen bünyemizin sağlam olduğuna ve hiç bir şeyden sarsılmıyacağına inanarak sıkı

mücadele edeceğiz ve bunu düzeltmeye çalışacağız. Hükümet değişse de yine bünyemize bir şey olmaz. İnşallah değişmez, bu Hükümet devam eder. Amma bizim bu kötü dediğimiz şeyleri de düzeltmesi lâzımdır. Düzeltmezse bu İdare Heyetini muhakkak ibra etmemeliyiz. Tabii Hükümet gidecek diye biz acı konuşmayacak değiliz. Bunların düzenlenmesi için aklımızın erdiği kadar ne lâzımsa söyleyeceğiz.

Arkadaşlar; sanayide ferdi teşebbüsün yolunu açık bırakmamamız zararı, mahsüstür ve ileride çok acı gözükecektir.

Arkadaşlar; Devlet teşkilâtında ne kadar ileri bir dikkat gösterilirse gösterilsin, teşebbüsü şahsinin kâr ve zarar kamçısı olmazsa yani kâr ve zarar mesuliyeti olmazsa Devletin, teşebbüsü şahsiyeden alınan semerenin % 10 unu almasına imkân yoktur. Bunu bütün dünya tecrübe etmiştir. En ileri milletler, bugün memleketlerinin her yönden yükselmesini temin eden teşebbüsü şahsiyeye medyun durlar ve halen, bugün de bunu tatbik etmektedirler. Devlet halkasına bağlanmış insanlar, kafası işlemeyen bu insanlar bu işleri yapamazlar. Bu halkının, Devlet teşekküllerinin içine böyle münevver kimselerin sokulması falan, bundan memleketin zarar göreceğine kaniim ve ileride de daha çok görecektir.

Arkadaşlar; tüccarlara muhtekir diye ceza veriyoruz. Ben sahibi salâhiyet ol-sam ceza vermem. Neden? Başka milletler pahalılığı yüzde üçe, beşe indirmiş. Bir tüccar elinden malını çıkardığı vakit sonra ne ile geçinecek? Memur değil ki, Devlettten yardım görsün.

Geçen tuhaf bir şey olmuş, mahkemede. Fazla fiyatla mal sattı diye birisini mahkemeye götürmüşler. Mahkemede hâkime diyor ki, insafına müracaat ederim, benim ihtikârım Hükümetin ihtikârından % 60 noksan değilse beni idam edin. (Gülüşmeler).

Arkadaşlar; nihayet vaziyeti olduğu gibi görmeliyiz. 10 000 lirası olan bir adamın on sandık da çivisi var vesairesi var. Ne yapsın, yaşıyacaktır. % 2 den fazla kârla satmıyacaksın, satarsan seni şöyle yaparım, böyle yaparım, deniyor. Şimdi bu adam ne yapsın? Kül olarak Hükümet olarak, Devlet olarak tüccar denilen sınıf da memleketin lâzım olan bir uzuvudur diye ele almıyoruz ve bunu hiç düşünmüyoruz. Şu halde bu adamın da yaşamasının çaresini düşünelim. Bir taraftan sanayileşirken Yerli Mallar Pazarlarını habire çoğaltıyoruz. Tüccar denilen insan da nihayet senin bir tebaandır. Kanuna mutidir, varlık vergisini aldığı adamdır. Bu da yaşıyacak. Bu Yerlimallar pazarlarını genişlete genişlete ne olacak, bu adamlar nereden ekmek yiyecek, sonunda ne yapacak? Bunu da Hükümet olarak Devlet olarak emniyet verici açık bir ifade ile anlatmak lâzımdır.

Arkadaşlar, köylü işleri:

Efendimiz köylüler. Köylülere canlıca yaptığımız iş âşarı kaldırmak olmuştur. Bundan ne kadar nefes aldılar, kaç gün sonra ne kadar vergi kondu? Köylüye canlıca iş yapan Saracoğlu Hükümeti olmuştur. Denilebilir ki, son bir iki sene zarfında buğday fiyatlarını o korumuştur. Ama çok geçmeden arkasından, çok nefes almadan Mahsulâtı Arziye vergisi diye yokluk vergisi geldi. Yokluk vergisi diyorum, çünkü bu vergiyi, zarar da etse verecektir.

Orman işleri: Bir orman kanunu yaptık. Aslına kötü demek için insanın deli olması lâzımdır. Ben arkadaşlar, bir vakit bu işde bulundum. Millî Şef, Başbakanlık zamanlarında, bir ecnebiden aldıkları rapordan bahis buyurdular. Raporda o zat ben 30 sene evvel Bursa'dan geçtim, etrafım ormanlıktı, bugün geçtim ormanı bulamadım diyordu. Millî Şef de, demek ki, 30 sene daha geçerse memleketi çöl halinde nesli âtiye bırakacağız buyurdular. Bu kadar güzel ve temiz hislerle çıkan bu Orman Kanunu ne halde? Köylü efendilerimize nasıl tatbik ediliyor; onu arzedeyim: Kanun tamamen tatbik edilirse memleketin dörtte üçünü şümul sahasına alıyor. Bütün Akdeniz sahiliyle Karadeniz ve hattâ Eskişehir'e kadar, bu sahaya giriyor.

Şimdi çalılık olan yerlerde bile tarlalar sürdürülmemeğe başlanmıştır. Dün bize 10 kadar muhtar gelmişti. Davarlarınızı çıkarın demişler. Kardeşim, Hükümet; ormanın lüzumunu ve kudsiyetini yalnız ben anlarım da millet yahut mebuslar anlamaz derse her halde yanılıyor. Bunun kudsiyetini hepimiz anlarız. Amma bir kere memlekete bakın. Asıl mesele şu. Bir adamın elinden ekmeğini alacağım zaman âmme menfaati namına Devlet ve Hükümet olarak o adamı da falan yerde yaşatacağım demekle mükellefiz. Şimdi davarını çıkar, tarlasını sürdürme, o halde kanunu istediğim yerde tatbik et istediğin yerde tatbik etme bu nasıl olur? Arzettiğim gibi memleketin 3/4 ü, bunun içindedir. Buna bir baksak, hem Devletin ormanları muhafaza edilmiş olur, hem de bu adamlar zarar görmekten kurtulmuş olur. Başka hayvan olmıyan yerde keçiye de bıraksak ne olur. Şimdi tarlamı sürdürmüyor, davarımı otlatmıyor. Ondan sonra sen kalkta karşımda Hükümet var de. Denemez canım. Bu, Hükümet işi, Devlet işi değil, zulüm işidir.

Arkadaşlar; bir maarif hamlemiz var. Şu maarif hamlesini yapmıyalım diyecek bir fert tasavvur edermisiniz? Amma ne haldedir bir bakalım? Çiftini sürmekten menedilen, mektep parası diye 100 - 200 lira için davarı, sığırı, yatağı, öküzü satılan insanlar vardır. Sopa yiyen insanlar vardır. Dava mukaddestir, lâf dinlemeyiz diyorlar. Ben Bakandan rica ettim; şu kudsi dava için Allah sana bir fırsat verdi. Ne olurdu, bu adamın kerestesini bedava veriver, bu adamı 300 kuruşa çivi almağa mecbur etme. Ne bileyim Meclisi Aliye böyle bir teklif yapsaydı,

kimse reddetmezdi. Efendi denen köylü biliyor, şehirlerin, kasabaların mekteplerinin Devlet tarafından bedava yapılmasını. Efendi hazretlerinin, ineğinin, yatağının satılarak yapıldığını da biliyor ve bunu idrak ediyor. Buna da ben sana iyilik yapıyorum de ve karşısına çık; bunu kimse yutmuyor.

Arkadaşlar, ben bakıyorum, evet dâvanın aslı gayet kutsi ve memleketi yaşatacak şeyler. Fakat aslı ne kadar kütsi olursa olsun yüzde doksan dokuz muhakkak ki, murakaba, eksilince, en iyi iş en kötüye gidiyor. Benim zannımca bizim Hükümetimiz, arkadaşlar, Meclisten de istifade etmesini bilmiyor. Bilmiyorum vekil olmadık ki o sandalyanın insana verdiği şeyi anlıyalım. (Gülüşmeler). Arkadaşlar şu iş hakkında encümen müzakerelerinde şu şöyle olsa filân diye değil. Meselâ maarif işleri yarım kalıyor, öğretmenlere at veriliyor gelin, köylerde mektepte çocuk okut diyoruz. Bu, kabili tatbik olmıyacak bir şey. Çünkü bilirsiniz ki çiftçiliğin mevsimi belli olmaz. Bakarsınız tam ders sırasında on beş gün devam edecek bir çift işi çıkar. Hizmetçi de tutsa olmaz. Halbuki tarla da sürülmek, ekilmek ister. Bu çıkar yol değildir. Bu öğretmenlerden her birine araziden başka bin, bin beş yüz lira para da vermişler. Kimisi almış, başka yere harcamış, öküz alan da elindeki öküzü satmış. Hepimiz Köy Enstitüsünde yetiştirilecek çocukların köye daha yakın, köy ihtiyacına göre bilgili adamlar olmasını amaç tuttuk. Fakat bu işi ele alırken bunların hepsini birer Atatürk farzettik. Atatürk te bu salâhiyeti alamadı ya. Bunlar, istediğini yapar, istediğini atar. Hakikaten iyi şeyler öğreniyorlar. Hayvan nallamasını, aşı yapmasını, köylüye lâzım olan her şeyi biliyorlar. Bunlar bu müessesenin memleket için verimli olması bakımından mutlaka lâzım. Amma gidilen yol iyi değil. Gezdiğiniz yerlerde görürsünüz ki bu böyledir.

Terbiye işlerinde Vekil Beye de söyledim.

“Anasının yanında kızını kucakladım” diye musiki dersi. Böyle müzik, böyle kültür olur mu?

Arkadaşlar; heyeti muhteremenin, benim aklım ermez demiyerek sıkı murakabemizin bu işleri selâmete götüreceğinden zerre kadar endişe etmiyorum. Aklımız ermez demiyelim. 26 senelik hayatı teşriiyemde daima aklım ermez dediğime, daima nedamet ettim. Meselâ Maarif Emmini yaptılar, maarifçi değilim amma baktım bir merhale daha... Bu hareket yanlış dedim, bağırdım bağırdım hiç olmazsa kafalarına koydum, iki sene sonra değiştirdiler. Ben bunu anlamam, yapamam dersek dünyanın vebali üzerimizde kalır.

Arkadaşlar; bir çok şeyler var. Bunlar hakikaten millet huzurunda konuşulacak şeylerdir. Devlet idarelerinde Kırallık, Padişahlık, şunu yapmış, bunu yapmış nihayet en salim usulü milletin huzurunda, milletin kalbine gidecek

mürakabeyi yapmakta bulmuştur. Nihayet ilgisizliğimizi millet duyarsa bir daha bize rey vermez, kendisini arzu ettiği adama rey verecektir. Tabii bu da bizi kuşkulandırır. Şimdi biz bu işleri sıkı ele alırsak... Bu millet her şeyi yapar.

Arkadaşlar; Devletçiliği biz neye yaptık? Ferdin yetişemeyeceği işler için yaptık. Ecnebi sermayelerine biz husumet ettik, çünkü ecnebi sermayeleri alet ser ve tahakküm olmuştu. Onun için istemedik. Devletçiliği de fertlerin yetişemeyeceği hududa götürdük. Bugün hududu malûm değildir. Ne yapacak? Her yerde yerli mallar pazarları açılmıştır, fabrikalar yapılmıştır. Şahsi teşebbüs ne yapsın? O zekâ o sermaye o enerji ne yapsın? Günah değil midir? Nasıl bırakırsınız bunları bu memlekette? Günah değil midir? Bu iş için arkadaşlar hudut ilân edilmeli. Devlet şu şu işleri yapacaktır, ondan sonra fertler şu şekilde hareket edecek, şunları yapacaktır. Ticaret sahasında ben bakkallık, yerli mallar pazarı diye bir şey yapmıyacağım, ben, şunu şunu yapacağım diye haber vermeli. Evet harp yıllarında bunu yaptım demeli. Fakat senin de hakkı hayatın vardır sen de şundan karnını doyuracaksın demelidir. Bunu yapmazsak bizim Partimizin programına, kongresine, Anayasamıza, memleket menfaatına uygun hareket etmemiş oluruz. Hiçbir kabadayı bunun mesuliyetini üzerine alamaz.

Arkadaşlar; hak denilen şey, hakkı tasarruf denilen şey bir memlekette tezel-züle uğrarsa, o memlekette inkişaf beklenemez. Biz emlâk müstecirleri hakkında da bir kanun yaptık, gayet yerinde idi. Bir takım memur vatandaşları koruduk, yerinde idi. Fakat varlıklı olanların aleyhine müteveccih gibi bir zihniyet... Öyle şeyler varki, dul kadındır, bir evi vardır, yahut mütekaattir, askerdir, vatana hizmet etmiştir, gelmiş evini birisi tutmuştur, amma karşısındaki 200 liraya veriyor. Fakat bu da vaktiyle 30 liraya vermiş. Sayın Ziya Karamursal arkadaşımız uğraştı amma Hükümet duymamazlığa geldi. Adliye Bakanından sorarım, bunun neresi kitaba uyar? Bunu buradan izah etmesini rica ederim.

Arkadaşlar; müfettişi umumilik. Bu hatanın üzerinde ısrar etmenin mânası var mı? Buraya on para dahi versek günahtır. Kötü olmadı, olmadı amma ne faydası oldu? Dahiliye Bakanından emir almadan bir iş mi yapıyor? Bir zat çıksın da müfettişi umumilikten memleket bir santim kazandı desin, eyvallah söyleyebilene. Vilâyetlerin Dahiliye ile olan muamelâtını geciktirmiştir, şudur veya budur. Bu hatalar üzerinde niye ısrar ediyoruz?

Arkadaşlar; kombinalar meselesi; Ziraî kombinalar insana rahatsızlık verecek mahiyettedir. Bu nerede yapılmıştır malûmdur ve buraya yapılan emek, enerji, para, makine, malzeme ferde yapılsaydı bunun lâakal 2 - 3 misli fazla randıman alınırdı. Harp senelerinde şu veya bu hizmeti olmuştur. Ben ona bir şey demiyorum. Eğer bir sene sonra tatili faaliyet etmezse memleket Devlet ne yola gidiyor diye ben de aklımı erdiremem, millet de erdiremez.

Arkadaşlar, bizim bankacı arkadaşımız harici istikrazlardan bahsetti. Hükümet de, bu memlekette nasıl iş tutulur öğrendiğimiz şeylerdir. Eh bu memleketin el emeğe ile dahilde bulunan şeylerde sarfedeceği işler için hariçten para aramak kadar sersemlik bir hareket olamaz. Kendi amelesine vereceği parayı, dahilde tedarik edeceği malzemeyi hariçten almak ancak Osmanlı Hükümetine mahsustu. Ankara Cumhuriyeti böyle şeye girmez. Anlarım, makine alacak, şunu alacak, bunu alacak; münasip vâdelerle bunları yapar. Benim arzetmek istediğim arkadaşlar, bankacı arkadaşımız bilmem bunu bir iş olsun diye mi söyledi. Öyle şey olur mu?

Arkadaşlar; sözlerimi bitirirken şunu kaydedeyim ki; biz büyüğümüzü de sevmesini biliriz, Hükümeti tutmasını da biliriz. Fakat şunu da ilâve edeyim ki, biz çalışmazsak, bu işler yapılamaz. Vebal hepimizindir. Millet vekâletini kullanmazsak hiç bir şey yapamayız. Son sözüm Allah ona göre muinimiz olsun.

H. BAYUR (Manisa) - Arkadaşlar, benden önce, bir kaç arkadaş da söyledi. Bütçeye iktisadî işlerin gelişmesi için, memleketin imarı için oldukça mühim bir yekûn konmasından dolayı memnuniyetimi izhar etmekle söze başlamak isterim.

Ondan sonra, bu bütçenin bir hususiyeti var, aşağı yukarı imara, yapılan işlere ne kadar para ayrılmış ise o miktar para borçlanmak sureti ile elde ediliyor. Yani faydası büyük ölçüde gelecek nesillere ait olan masrafların gelecek nesillere faiz ve resûlmalleri ödenecek şekilde tertip edilmiş. Bu, iyi bir şeydir. Bundan memnuniyetimi belirtmek isterim.

Bu yıl içinde memleketin durumunu kısaca gözden geçirmek istiyorum. Bu sözlerim arasında övmeye olacak, tenkit te olacak. Tenkitlerim övmelerimden fazla ise belki tenkit edilecek şeyler övülecek şeylerden fazla olduğundan dolayıdır. Belki de benim temayülüm odur, belki de tenkit övmekten faydalı olduğundandır. Eden için değil amma edilen için her halde daha faydalıdır. Çünkü onun için bir ikaz ve umumî menfaat için daha faydalıdır.

Bu yıl bütçesinin bir özelliği vardır ki beğenmedim. Bir çok masrafları 12 ye taksim etmişler, 7 ile darbetmişlerdir. Bu benim bölgemi dahi ilgilendiren bir meseledir ve bariz bir şekilde görülüyor. Bazı işler vardır ki, devamlı surette yapılmaz. Meselâ sulama işleri, bunda bütçeye konan para teşrinlere kadar harcanır. Ondan sonra harcanmaz. Şimdi bunun 7/12 koydunuz mu işler gereği gibi yürümiyecek demektir, pek az ölçüde yürüyecek demektir. Bu açıktan açığa bu işin bütçesini tenkis ediyorlar dedirtmemek için kırtasi bir manavra ile tenkisdir. Ben bunu doğru bulmuyorum.

Genel olarak halkın bir yönden büyük bir memnuniyeti vardır. O da dünyayı kasmış kavurmuş olan kasırgaya bizim atılmamış olmaklığımız, bu yangından masun bulunmaklığımızdır. Halk bundan dolayı Hükümete müteşekkirdir. Bundan sonra kesin olarak rahatlık olacak mı, olmayacak mı? Bu bilinemez fakat önemli bir merhale aşılmıştır. Bu işi böylece sağlamamız da olayların gelişmesinin tesiri de vardır, Hükümetin dümen kullanmasının tesiri de vardır. Bu son kısım için Hükümeti övmek gerektir.

Şimdi işlerimize gelelim: Bilhassa ekonomik işlerimizde göze çarpan başlıca yön ihtikâr, vurgun ve hırsızlıktır, bunu belirtmek lâzımdır. Bizim bu savaşı kasırgasından masun bulunmamızdan dolayı Hükümete müteşekkir olanlar dahi demektedir ki, ekonomik işlerde tam bir beceriksizlik gösterilmiştir. Bize varlık içinde yokluk çektirilmiştir. Bu da pek büyük ölçüde kabiliyetsizliğin mahsulüdür.

Çok kerre söyleniyor fakat yine tekrar etmek lâzımdır. Bütün lâflara rağmen memlekette korunan hiç bir unsur hiçbir faydalı unsur yoktur, gidişten istifade eden, gelişen bir unsur varsa muhtekirdir, vurguncudur. Köylüyü koruyoruz denildi, bu yolda yapılmış ciddi bir şey yoktur. Memura yardım ediyoruz denildi. Yapılan ciddi bir şey yoktur. Bütün bu lâflara rağmen köylüye giden mallar, millî fabrikaların yaptığı mallar resmî fiyattan 70-150 kuruş pahalıya satılıyor. Faraza tüccar payı da dahil olduğu halde 130 kuruşa satılması lâzım gelen bir mal, muhtekirin insafına göre bu fiyattan yetmiş ile 150 kuruş daha pahalıya satılmaktadır. Köylere genel olarak 100 ev başına 50-60 metre kumaş gönderilir, bu kimseye yetmez. Fabrikalarımızın yaptığı kumaşların akallı kalilî ancak köylünün eline resmî fiyatla geçer. Bu malların büyük ekseriyeti yani yüzde sekseni karaborsacı yoluyla onun eline böyle yüksek fiyatla geçer.

Bugün köylü mahsulünü eskisine nispetle 3-4 misline satmaktadır. Fakat ihtiyacını 8-10 misline satın almaktadır. Dolayısıyla köylü dahi muhtekirin menfaati uğrunda ezilmektedir. Köy mahsullerini ele alırsak onlar da şehire gittiği vakit en aşağı yüzde yüz muhtekir kârıyla satılmaktadır. Bazı yerlerimiz vardır ki, yiyeceğini kâfi miktarda yetiştiremez. Bizim Ege bölgesi bunlar arasındadır. Daha geçenlerde oradan gelen arkadaşlardan öğrendim, ora köylülerin buğday 40-45 arasında satılmaktadır. Amma yaylalarda 15-20 kuruş arasında buğday satılmaktadır. Buna nakliyesini, şununu bununu da ilâve etseniz yine kâr yüzde yüzdür. Belki bugün kuraklık tehlikesi karşısında yayla buğdayını bu kadar ucuza satmaz. Fakat son günlere kadar satın almakta idi. Tütün, pamuk, üzüm gibi mahsuller yetiştirenler, buğday ekmiyenler buğdayı 40-45 kuruştan alıyorlar. İstanbul'da vesikasız ekmek 40-45 kuruştur. Hepsinde yüzde yüz kâr vardır. Ankara buğday mıntakasıdır, unu 70 kuruşa bulabilirsanız sevininiz. Hakikaten köyden köye, şehirden şehire yüzde yüze yakın kâr alınmakta, köylü de-kentli de soyul-

maktadır. Beslenen muhtekirdir. Hükümet de harbin altıncı yılında buna hiç bir şey yapamamaktadır.

Yağ işi: Ege mintakasının dağlık bölgelerinde yeni gelen adamlardan duyduğuma göre, oralarda 350-400 kuruş arasında en iyi, en halis tereyağını almak kabildir. Buna mağşuş maddeler ilâve edilmek suretiyle sekiz, dokuz liraya satıyorlar. Halbuki bize sattıkları yağın içinde hâlis tereyağı kimbilir ne kadar kalmıştır. Bu da alenen olmaktadır.

Bütçe Komisyonunun raporunda ucuzluk belirtiler vardır deniyor ve bazı rakamlar veriliyor. Bence bunlar tamamen nazaridir. Alış veriş yapan, geçimini sağlayan herkes bahalılıktan şikâyet etmektedir; ama komisyon bu rakamları yazarken bahalılık üzerine hakiki tesiri çok olan ancak belki istatistiklere girmiyor, bazı yönleri gözönünde tutmamıştır.

Meselâ bir ay evvel et piyasadan kalkmıştı. Amma kasaplar tanıdık aşçılara narhtan 100-150 kuruş fazlasına et satardı bu olay hesaba girmez. Hesap yaparken sabit narh üzerinden yaparsınız. Halbuki haftalarca o fiyata et yemek ihtiyacında olanlar bunu böyle almışlardır. Yani vurulan vurulmuş, vuran vurmuştur. Zaman olur ki, pirinç 180-190 kuruşa satılır. Ondan sonra düşer. Bundan da yine vurulan vurulmuş vuran vurmuştur. O zaman pirinç almak ihtiyacında olan o fiyatla almıştır. Binaenaleyh bunlar bu raporda gözükmez. Resmî rakamlara girmez. Bugün yağ 800 kuruşla 900 kuruş arasındadır. Bütçe Komisyonunun raporundaki rakamlarda bunlar yoktur. Genel olarak bu işte denilebilir ki, Hükümet başarılı, yerinde hiç bir tedbir almamıştır. Aldığı bütün tedbirler de yanlış, eksiktir, şudur budur her ne ise aksi netice vermektedir. Bunu tekrar Hükümetin yüzüne vurmak vazifemizdir. Çünkü halk bizim yüzümüze vuruyor. Biz halktan aldığımız bu şeyi Hükümete aksettirmezsek vazifemizi yapmamış oluruz. Bu suretle Hükümete zâhiren fenalık ediyoruz, kızdırıyoruz amma hakikatta iyilik ediyoruz.

Yine komisyon raporuna geliyorum. Raporda amelî olarak pahalılık anıldı diye iki madde gözüküyor. Bunlara o ehemmiyet vermiştir ki yalnız bunları yazmıştır. Bunlardan biri himaye politikasıdır, biri de para miktarının çokluğudur. Komisyon ihtikârın, vurgunculuğun, hırsızlığın üzerinde hiç durmamıştır, bunların pahalılıkta hiç payı yok gibi göstermiştir. Halbuki bence bu kısmın payı da çoktur. Himaye politikasının, para miktarının fiyat üzerindeki tesiri bilhassa nerede görülür? Müstahsilin istihsali üzerinde görülür. Bugün biz müstahsilin istihsal fiyatından şikâyetçi değiliz. Köylünün 15-20 kuruşa sattığı buğdayı karşılığında yapılan un ne fiyata gelirse onu makul bir ticaret pay ödeyerek almaya ben razıyım.

Sümerbank fabrikalarının yaptıkları kumaşların maliyeti ne ise, onun üzerine makul olarak katılan kâr ile onu köylü seve seve, el öpe öpe alır.

Para miktarı vesaire ancak istihsal üzerinde, maliyet üzerinde müessirdir, ihtikârın doğurduğu pahalılık bundan iyidir. İhtikâr üzerinde müessir olan şey Hükümetin gereken tedbirlerin alınmamasıdır ve % 99'da budur. Köylüye bugün kumaşını, şu ve bu gibi ihtiyacını makul fiyatla, yani bunları istihsal eden fabrikaların, müesseselerin maliyet fiyatına gereken kârı ekliyerek satarsınız o 10 kuruşa da buğdayını size seve seve verir. Amma iş böyle değildir. Dolayısıyla en yetkili bir makam bir rapor yazarken acı dahi olsa bunu söylemelidir, bunu bizim gibi sıra milletvekillerine bırakmamalıdır. 30 kişi midir, kaç kişidir, bunların imzaları altına konmalıdır. Onun beyan etmesi başkadır, şunun veya bunun beyan etmesi başkadır.

Bugünkü pahalılıkta hırsızlığın, bilgisizliğin, ihtikârın payı yok mudur ki bu rapora hiç girmemiştir. Şunu güvenle söyleyebiliriz ki eğer Hükümetin ekonomik tedbirleri makul, başarılı ve iyi olsa ve muhtekirlerin kazançları kırılrsa hayat yarı yarıya ucuzlar veyahut ona yakın ucuzlar, tam hesabını veremem, fakat çok ucuzlar. Verdiğim hesaplarda görülüyor.

İ. ARVAS (Van) - 10 tanesi şiddetli ceza giyse mesele kalmaz.

H. BAYUR (Devamla) - Şimdi meselâ sade ve zeytinyağını alalım. Bunların fiyatlarının fırlamasında; bunların karaborsaya intikal etmesinde himaye politikasının, para miktarının tesiri yüzde kaçtır. Hükümetin yanlış tedbirlerinin, ihtikârın, vurgunun, şunun bunun payı yüzde kaçtır. Bunu Bütçe Komisyonundan sormak istiyorum amma, biliyorum ki salâhiyetim var mıdır? Amma bu gayet açık bir şeydir.

Yine bu yılda değişmez gelirliyle, memurlar ve sairenin sıkıntısı berdevamdır. Onlara bir çok şeyler dağıtılmaktadır, amma ancak dağıttık demek içindir. Dağıtılmış olanlar nedir? Sonra 15 lira da aynî yardım parası veriyoruz. Bu ne yapar? % 500 artmış olan bir hayat pahalılığı karşısında ne ifade eder? Bunlardan daha kötü durumda olanlar Vilâyet Hususi Muhasebelerinden maaş alanlardır. Bu gibilere yardımlar eksik oluyor veyahut da geç kalıyor. Meselâ 2,3 yıl önce ayakkabı dağıtıldı. Bunlar bunu alamadılar ve hala da alamamışlardır, sızlanıp duruyorlar. Siz ayakkabıları aldınız, biz övey evlât muamelesi görüyoruz diyorlar. Sonra aynî yardım da öyle. Çok geç kalıyor. Bu geç kalmanın tesirleri büyüktür. Bir ay içinde şuradan buradan, -bakkaldan veresiye mal alıyorlar, borçlanıyorlar. Halbuki peşin para ile alsa % 10-15 daha ucuza alır. Sonra geç kalmanın yine fena bir tesiri olarak o ay ucuza alacağı yerde pahaliya almak suretiyle faiz vesaire gibi külfetlere katlanıyorlar ve borçları artıyor. Bunlar tabii çok mühim noktalar. Bu da memurlar arasında fark ve memnunsuzluk uyandırıyor. Memurlar arasındaki sefalet, hastalık, verem artmakta berdevamdır.

İ. ARVAS (Van) - Tabii, pahalılık devam ederse böyle olur.

H. BAYUR (Devamla) - Ben, bunu tekrar tekrar söylemek mecburiyetindeyim. Bunlar olayların zaruretleri değildir veyahut pek küçük ölçüde öyledir, büyük ölçüde tedbirsizliğimizdir, bizim hepimizin. Yine söylüyorum. Harbe girmiş memleketlerde eğer bin bir harabiye uğramamış ise hayat pahalılığı % 20-30 artmıştır. Biz de ise % 500 artmaktadır. Bu tedbirlerin eksikliğinden ve fenalığındandır. Yine tekrar ediyorum. Bizde bu kadar olur sözü yalandır. Ancak Hükümetin mevkiini korumak için, milleti küçük düşürmeğe matuf bir sözdür. Bizde bu kadar olmaz. Bizde bundan çok daha iyisi olur. Doğru söylemek lâzım gelirse Hükümet bu kadar yapabiliyor demek lâzımdır. Bizde bundan çok daha iyisi olur ve çok daha iyi olmuştur. Ekonomik sahada çok terakki ve kabiliyet gösterilmiştir.

Şimdi 5-6 yıldır değişmez ve dar gelirli kemiren bu dert sahasını, büyük ölçüde büyütmek tehlikesini göstermektedir. Bunun kaplamak üzere bulunduğu ve kaplamağa başladığı ve git gide kaplıyacağı bölgede ihracat mallarımızı yetiştirmek için cihazlanmış bölgelerdir.

Bugüne kadar bu bölgelerin mallarını rakip iki zümre alırdı. Avrupa kıtası ve denizci devletler. Bugün Avrupa kıtasının rekabeti ortadan kalkmıştır. Dolayısıyla ikinciler eski, fiyatı vermemektedirler. Şimdi bu haklı mı haksız mı? Bunun üzerinde bin bir söz söylenir. Amma niye yarar. Bu bir gerçektir, bunu olduğu gibi almak lâzımdır. Şimdi bu ihracat malını yetiştiren bölgelerimiz şu durumla karşılaşmaktadırlar. Bunlar yiyeceklerini dışardan getirirler. Giyeceklerini dışardan getirirler. Yetiştirmek için bir çok levazımı, ilâcı şunu ve bunu dışardan alırlar. Bu aldıkları şeyler eskisine nisbeten kendilerine üç dört misline bazan 10 misli pahalısına satılır. Ve cihan piyasasının bir kaç misli pahalısına satılır. Amma bugün bunlara denmektedir ki sen niye muhtaç isen cihan piyasasından bir kaç misli pahalıya alacaksın amma yetiştirdiğin malı cihan piyasasına göre satacaksın. Nasıl değişmez ve dar gelirli neleri varsa satıp geçinmeğe mecbur kalmışlarsa, nasıl perişan olmuşlarsa bu bölge ahalisi de bu yola girmeye mahkûmdur, eğer Hükümet daha başarılı tedbirler alıp, daha büyük muvaffakiyet göstermezse. Şimdi bu bölge ahalisi ne yapabilir. Yetişmesi uzun yıllara bakan bağlarını, bahçelerini söksünler mi? Bu akla gelebilir. Bunu yapmak isteseler de Hükümet yasak eder. Çünkü bir ağacı veya bir üzüm kütüğünü sökmek için bir çok merasim lâzımdır. Vakaa bunu gizlice yapanlar vardır. Sonra Hükümet bir bağdan yanındaki tarlanın beş misli vergi alır. Ege bölgesinin bir çok yerlerinde verimli şekilde hububat yetiştiremezsiniz. Su basmasından, yağmur fazlalığından ve onun mevsimsiz düşmesinden vesairenden. Bakarsınız üst üste üç sene mahsul vermez. Bir sene iyi olabilir. Eğer arzettiğim cihetlerde bir başarı gösterilmezse o zaman inciri, pamuğu, üzümü yetiştiren adamlar yıkıma mahkûmdurlar. Bu arada bu bölgeyi ilgilendirmesi dolayisiyle bir noktaya daha işaret etmek isterim.

Galiba İngilizlerle yapılan ticaret muahedesi bugün yürürlüğe giriyor. Ajanslarda haberler gördük amma, resmen ilân edilmiş bir nüshasını görmedik. Bu, bütün ticaretimizi ilgilendirir amma ortada resmen bir şey yoktur. Sonra bir söylenti var, tahakkuk edecek mi, etmiyecek mi bilmiyoruz: İngiliz lirasının fiyatı değişecekmiş. Amma bu Londra'da malûmdur. Economist gazetesi şöyle yazmış, bir diğeri böyle yazmıştır. Bunun neticesi nedir? Öğrenebilen mahdud kimseler İngiliz lirası üzerinde muazzam spekülasyonlar yapılmaktadır. Amma bu İngiltere'de malûm olduğu anda biz de malûm olsaydı kimse spekülasyon yapamazdı. Acaip bir şeydir. Bilmiyorum, İngiliz lirasının fiyatı değişiyor mu, değişmiyor mu? Amma söylenmektedir. Bu söylenti karşısında ya Hükümet bunu yalanlamalı idi veya hakikati bildirmeliydi. Yine bunu bildirmesi elindedir. Değişmiyorsa bildirsin. Amma değişiyorsa neden spekülâtorlere meydanı boş bırakmıştır?

Hükümet makinasını elinde tutan kimselere, Hükümetin elinde bulunan istihbarat, kaynaklarına malik olanlara akıl öğretmeğe kalkışmak manâsızlık olur. Yani herhangi birimiz fert olarak ve milletvekili olarak şunu yap bunu yap demek bu sahada biraz güçtür. Çünkü onların elindeki öğrenme ve danışma vasıtaları bizde yoktur, şu yoktur, bu yoktur. Ancak bir nokta üzerinde biraz durmak istiyorum. Gerek Bütçe Komisyonu raporunda gerek gazetelerimizden şu çıkıyor ki, Hükümetin elinde dışarıya satmak istediği önemli bir hububat stoku vardır. Bu stokun dışarıya satılması ve değerinde demiyelim, çünkü malın değeri muayyen bir şey değildir, satınalma fiyatından aşağıya satılması mevzuubahistir. Bu konu üzerinde durmak istiyorum: Bir defa bunu yapmadan önce iyice öğrenmek lâzımdır, bu yılki mahsulümüz ne olacaktır? Normal mi olacak yoksa kuraklık tehlikesi var mıdır? Eğer varsa bu satıştan hazer etmek lâzımdır. Çünkü bugün sattığımızın birkaç misline yarın almak mecburiyetinde kalabiliriz. Bu tehlike bertaraf, dışarayı satmağı düşündüğümüz ve maliyet fiyatından ucuza satmayı düşündüğümüz stokla acaba içeride daha mühim iş göremez miyiz? Acaba bu stokla muhtekirlerin, yiyecek muhtekirlerinin saltanatına ağır bir darbe vuramaz mıyız? Bunun için esas nedir? Demin söyledim, tekrar ediyorum, köyde yetişen yiyecek şehirde onun köyde satın aldığı fiyata uygun bir fiyatla satılmamaktadır. Yani köylüden alınan mahsul mâkul bir ticaret eklenerek satılmamaktadır. Bizim elimizde öyle bir stok varsa niçin bunu bu işe hasretmiyoruz? Bununla demek istemiyorum ki ekmek vesikasını kaldıralım. Bu hububatı serbest piyasaya bırakalım. Bunu yaparsak ne olur bilir misiniz? Tabii benden daha iyi bilirsiniz, saygısızlıktır bu soruyu sormak. Bugün yağ üzerinde, pirinç üzerinde, sebze üzerinde, et üzerinde oynanan oyunlar o zaman bu hububat üzerinde de oynanır. Nasıl ki, Sümerbank fabrikası kumaş verir muhtekir alır o da yüzde şu kadarla fazlaya satar, buğdayı da böyle bizden alır yüzde şu kadar kârla piyasaya çıkarır veya karaborsaya kaçırır. Benim isteliğim bu değildir. Vesika ile verdiğimiz ek-

meği bir kiloya çıkaralım. O zaman bir çokları bazı yiyecek ihtiyaçlarını almak-
tan müstağni kalır. Yapılmakta olan dağıtımları bazı yerlerde halka yapıyoruz,
bazı yerlerde de memurlara yapıyoruz. Bu iki dağıtmayı genişletelim, o kadar
genişletelim ki, muhtekirler kuvvet bulmasın ve soyacak kimse bulmaları imkânı
çok azalsın. Bunu yapabiliriz. Bunu yaptığımız zaman netice ne olur? Normal
döviz membalarımız, yani bize ihracat malı yetiştiren bölgelerimizin yiyecekleri
hiç olmazsa normala yakın bir fiyata alırlar ve dolayısıyla de yetiştirdiklerini nor-
mala yakın bir şekilde satmak imkânını bulurlar. Dolayısıyla halkımızı, değişmez
gelirlilerimizi böyle aç bırakmağa devam ederken hububatı ucuza dışarıya sata-
cağımıza bunu içerde ucuza satarsak hem onları doyurur hem de fındık, pamuk,
üzüm yetiştirenlerimize bunları daha ucuza mal etmek imkânını veririz. Bu ürün-
ler bizim zaten normal döviz kaynaklarımızdır. Bunu yapmazsak, halkımızı bu
durumda bırakırsak çok yazık olur ve vazifemizi yapmamış oluruz.

Şimdi bu ihtikâr ve pahalılık üzerinde sözüm yine devam edecek ya, ihtikâr
işini bırakalım da Hükümet daireleriyle ilgili hırsızlıklar konusuna gelelim.
Kötülükler, hırsızlıklar vesaire vesaire...

Bilirsiniz ki, halkın ağızında pek çok şey dolaşmaktadır. Pek çok ve pek çok,
kimseler kirlenmektedir. Bu dolaşan sözlerin hepsine inanmak hatadır amma bun-
ları da pek büyük ölçüde duymamazlıktan gelmek, şayıdır diye bir tarafa atmak,
tabîî görmek o daha büyük hatadır ve daha yanıltıcı hatadır. Hem bu halin
devamiyle, büyük çoğunluğu, pek büyük çoğunluğa, namuslu olan zavallı
memurlar bir kaç hırsızın; bir kaç namuzsuzun yaptıkları işten dolayı manen
huzursuzluk içinde, töhmet altındadırlar. Bu da yazıktır.

Sonra işlerin maddî ve manevî tahribatını da görmemek hatadır.
Hükümetimizin prestiji, Devletin prestiji, kamutayın prestiji, hepimizin prestiji
bununla ilgilidir. Bu işlerde ve bilhassa büyüklerinde, ciddî ve önemli tetkikat ve
takibat yoktur, maattecessüf. Bir kaç örnek vereyim. Bunlar halkın ağızında daha
katmerli olarak dolaşmaktadır. Toprak ofisini alalım, 1943 muamelelerini alalım,
Bu ofis bir çok hububat mübadelesi yapmıştır. Şu ve bu bahane ile elindeki mısır
yaştır, bozulacaktır, çürüyecektir diye, fasulye ile pırınçle vesaire ile değişmiştir.
Bu değişmelerde resmî fiyatı esas tutmuştur. Amma resmî fiyatla piyasa fiyatı
arasında bazan çok büyük farklar vardır. 20-30-40-50 kuruş farklar olmuştur. Bil-
hassa 43 yılında -bu yılda da vardır- bu değiştirmeler bu şekilde olmuştur.

Ofisin verdiği mal piyasada, çok pahalıya satılandır; mübadele tarıkı ile aldığı
mal piyasada ucuza alınan maldır. İki hububat fiyatı diyelim, ikisinde resmî fi-
yatı 20 kuruştur. Birinin piyasada satış fiyatı 30, ötekini 80 kuruştur. Ofis ne
yapmıştır? 80'e satılanı, 20 kuruştan vermiştir, 30'dan satılanı da 20 kuruştan al-
mıştır. Dolayısı ile bu işi yapan firmaya bu işten mesela kilo başına 50 kuruş kâr
düşmüştür. Şimdi 43 yılında bu nevi kazançlar, bu firmalara bu neviden sağlanan

kazançlar 2,5 milyon liraya yakındır. Yani ofis, bu hububatı piyasaya dökeydi, piyasa fiyatına sataydı; istediği başka hububatı da piyasadan toplayaydı 2,5 milyon lira kâr edecekti.

Bu 2,5 milyon lira firmalara kâr olarak temin edilmiştir, açıktan bir kârdır. Bu pahalılık amilî olmamış mıdır? Toprak Ofisinin hububat satışlarında vesairesinde bu gibi kâr ve zararlar pılançoğa giriyor, buna göre fiyat tesbit ediyor. Bu yazık değil midir? Bu işlerde yalnız, bu madde de 2,5 milyon liralık firmayla sağlanan kâr da kazanç % 60,8'dir. Yani firmaların kazancı muamelenin hacmine göre budur. Yine Toprak Ofisi alalım, 1943'de aşağı yukarı 25 milyon liralık inşaat yaptırılmıştır. Bu inşaatın müteahhitlere bıraktığı kâr % 20,33'dür. Bu pek büyüktür. Bu kârların nasıl şişirildiği de ayrıca malumunuzdur ki, onun üzerinde durmak istemiyorum. Fakat aynı yılda Toprak Ofisi gibi pek geniş sahalarda inşaat yaptıran Sümerbankı alalım. Onu müteahhitlere sağladığı kâr % 9,31'dir. Arada % 11'den büyük bir fark vardır. İki Devlet müessesesi, ikisi de aynı yıllarda inşaat yaptırmış müteahhitlere birisi % 20, 33, birisi % 9,31 kâr sağlıyor 25 milyon lirada aradaki fark olan % 11 küsur kâr 2 750 000 liradan fazla eder. Bu da halkın hububat fiyatında ödediği paralardan verilmiştir. Bunlara ne deniyor biliyor musunuz, içtihat! Bize deniliyor: Bir delilimiz var mıdır ki açıktan iki buçuk milyon lira kazanan firmalar, yabut iki milyon yedi yüz elli bin lira kazanan müteahhitler kimseye bu işten bir para vermişler midir. Bu işe lüzum görülmüş, yapılmıştır, bu bir iştihattır! Bu işlerde önemli bir takip görülmüş değildir. Meselâ Toprak Ofisi 41 dosya kaip olmuş. Bu kaybolan dosyalar tahkikat fezlekesidir. Bir dairede bu kadar dosya birden kaip olur mu? Denilmiştir ki heyet değişmiştir, yeni heyet kayp olan dosyaları bulmuştur amma giden heyet ne oldu. Ona ne yapıldı?

Başka bir örnekten bahsedeceğim. İzmir'de çok konuşulmuştur. Burada da mevzuubahis olmuştur. Önemi ve mahiyeti de, son İzmir'den gelenlerin ve işin içinde olanların anlattıklarına göre, evvela zannettiğimizden daha kötüdür ve daha büyük bir zararı muciptir. Bilirsiniz ki, Hükümet piyasayı tutmak için bazı mallardan mübayaaya yapar. Meselâ tütünden mübayaaya yapmıştır. Bu bahse temas etmeden şunu söyleyeyim ki bu yılki mübayaadan halk memnundur. Bu kadar tenkit ediyorum, bir de övmek için söyleyeyim. Hakikaten böyle bir şeyi araya sokuşturmak için vesile arıyorum. Tekel Bakanlığına ve Ticaret Bakanlığına bu seneki mübayaadan halkın memnun olduğunu söyleyebilirim. Tenkit edeceğim işe geldim; bir kısım tütün mübayaaya yapan, Hükümetle ilgili şirket Türk Limitedidir. Hükümet bana para veriyor, şu fiyattan aşağı düştü mü tütünü satın alacaksın, ta ki müstahsilin tütünü yok pahasına elden çıkmasın diyor. Şirketin bu alışlar neticesinde stok ettiği tütünün küçük bir kısmı kendi malıdır. Kendi parasiyle almıştır. Büyük bir kısmı Hükümetin kendisine verdiği avanslarla alınmıştır.

Yabancı ihracat şirketleriyle bir anlaşma yapılıyor. Tütün vasatı fiyatı şu olacaktır. Siz de şu fiyat üzerinden satacaksınız deniyor. Halbuki bu anlaşma yapıldığı zaman cihan piyasasında tütün mütamadiyen yükselmektedir. Ve herkes tütün aramaktadır. Bir çok maddeler eksilerek spekülasyona mâruz kaldığı halde bazı maddeler yükselerek spekülasyona mâruz kalır. O sırada tütün de bu nevidendir.

Şimdi bu şirketin başında bulunanlar; ben gerek Toprak Ofiste gerek Türk Limitedde bulunan Aliyi, Veliyi kastetmiyorum, fakat bunların başında bulunanlar bir kişi olur, beş kişi olur, bunlar mesûldür.

Bu kimseler Cihan piyasasında yükselme spekülasyonuna mâruz kalan tütünü, üzerinde anlaşılmış olan fiyattan 30 kuruş aşağıya satıyorlar, hem şirketin malını ve hem de Hükümetin malını. Bunu da yaparken Hükümete sorup demiyorlar ki; ey Hükümet senin paranla aldığım şu kadar malı 30 kuruş ucuzuna satacağım, razı mısın? Bunu sormuyor ve mukavele yapıp satıyorlar. Bunlar ucuza satılınca piyasadaki tüccarların içine korku giriyor, onlar da hepsi Türk Limitet Şirketinin sattığı fiyatla satıyorlar. Hepsi değil, büyük bir kısmı. Bu yüzden memleketin zararı 10-12 milyon liradan fazladır ve bu da döviz olarak zarardır. Türk parası olarak zarar değildir, döviz olarak zarardır. Fakat iş bu kadarla da kalmamış, sonra öğrendik ki paniğe kapılmayan tüccarlar tütünlerini 50 kuruş fazlasına satmışlar. Türk Limitedin vazifesi ne idi? Madem ki Türk tütünü yükselmiyordu yükselme spekülasyonuna mâruzdu niçin 30 kuruş noksanına satmıştır? Daha yukarıya satmamıştır? Noksanla değil fazlaya satmalı idi. Nasıl ki sonra satanlar 50 kuruş yukarısına satmıştır. Dolayısıyla bu memleketin yaptığı gerçek zarar 10-12 milyon değil 15 milyona yakındır. Açıktan bir zarardır. Yine ne deniliyor? İctihat. Bir deliliniz var mıdır ki bu işi yapan zatlar 10-15 milyon lira kâr sağladıkları şirketlerden bir şey almışlardır? Yoktur, dolayısıyla olanlar haklıdır, böyle düşünmüş böyle yapmışlardır. Bu bir içtihattır. Bunu yapanlar bu içtihat sahipleri bunların sonra ekseriyetle çekiliyorlar. Fakat işin hacmi o kadar büyüktür ki çekilmeye ne mutlu böyle işten sonra (Gülüşmeler) Hakikaten İzmir'de 10-15 milyon liralık kâr işi herkesin vicdanını kurcalayan herkesin ağzında dolaşan ve bizi küçük düşüren bir konudur. Bunu söylemeyelim denebilir, peki söylemeyelim de ne olacak? Şimdi bu para memlekete, girmede bu döviz yandı. Bu ne demektir? O değerde mal, kumaş, şu bu memleketimize girmede, yahut da vapura yüklendi, fakat devrilerek yolda battı. O gelecek kumaşlarla nice köylüler tatmin edilir ve köylüden de buğday ucuza alınır. Bunlar birbirine zincirlenen şeylerdir.

Şimdi bazı dokuma fabrika müdür ve sahiplerinin ve bazı tüccarların büyük ölçüde ihtikâr vesaire dolayısıyla yargılanmakta olduklarını duyuyoruz. Yargıcın eline düşmüş bir işe karışmak doğru değildir. Bu kimseler arasında suçlusu var-

dır, suçsuzu vardır. Bunu ayırmak yargıçların işidir. Bu babta bir şey söylemeyeceğim. Yalnız bir çoğumuzun bildiği bir olayı hatırlatacağım. Kötülüklerle uğraşmak için encümen çalıştığı sırada bu gibi işler dolayısıyla İktisat Bakanına şikâyet edilmişti. Aynı olaylar değildi amma nihayet aynı çeşitten olaylardı. Ne beklenilirdi? Aman arkadaşlar daha bildiğiniz varsa söyleyiniz, yarın gelin bana yazılı olarak bildiklerinizi verin. Bu beklenirdi. Halbuki nasıl bir muamele ile karşılaştık. 10-15 kişi idik, etrafımızda biraz da seyirci vardı. Aşağı yukarı 20-30 kişi buna şahittir. Haddini tecavüz etmiş kimseler vaziyetine düştük. Gerçi çizmeden yukarı çıkmayın demediler amma hemen hemen onu der gibi bir hal aldılar. Sözümüz kesildi, o kadar oldu ki biz ertesi gün toplandığımız zaman birbirimize sızlandık durduk. Ve dedik ki bu muidi göreceğimiz muamele. Tenkit eden, tenkit edilenin gerçekten velinimetidir. Bir çoklarınız bilirsiniz, bulunmuşsunuzdur. Atatürk kaç defa derdi bir adam bilir, söylemez, kötülüğü görür ikaz etmez, ne yapayım o adamı? Bekler ki o kötülük, yanlışlık yapanı çukura düşürsün. Ne yapayım böyle adamı. Bizim oradaki durumumuz ne idi? İkaz durumu idi. Her halde çok kırıldık, ertesi günü bu gördüğümüz muameleden dolayı çok sızlandık. Eğer o vakit bu işler görülseydi, ikazlar başka türlü karşılansaydı yıllarca süren bu işler belki daha evvel önlenebilirdi.

Şimdi başka bir konuya geçiyorum. Bir ucuzluk konusu vardır. Bir taraftan da ucuzlukla tehdit edilmekteyiz. Bunu belki de acaip göreceksiniz. Böyle pahalılıktan şikâyet edip, sızlanıp dururken nasıl olur da ucuzluktan şikâyet ediyorsunuz?

Arkadaşlar; iki türlü ucuzluk vardır. Birisi muhtekirin fazla kazancının kırılmasıyla temin edilecek ucuzluk. Bundan yarıyarıya bir ucuzluk elde edileceğine kaniim. Bir de müstahsilden maliyetinin aşağısında mal satın almakla husule gelen ucuzlama.

Geçen harpten bir müddet sonra böyle bir ucuzlama oldu. Biz, bu biçim ucuzlama tehlikesine yine mâruzuz ve bu ucuzlama borçlu müstahsil üzerine çökerse, borcunu ucuzlama nispetinde kabartacağı için, bir âfet olur. Şayet hükümetimiz bütün müstakil Devletlerde olduğu gibi pahalılaşmağı makulhadlar içinde tutabileydi % 20-30-40-50 hatta 100 belki bu ucuzlamak âfetinden bu kadar korkmazdım. Bugün ise bir âfet gibi olabilir. Şimdi bu pahalılaşmayı önleyemiyen Hükümet, bu ucuzlamağı tanzim eder de ufak bir âfet olmasını ufak bir sarsıntı yapmasını temin edebilecek midir? Son 5-6 yıllık olaylara bakarak korkarım ki, yapamayacak cevabını vermek gerektir. Bütün temennim yanılmaktır. İnşallah yapar. Tuhaftır; ben, ucuzlamaktan, pahalılaşmadan fazla korkarım. Niçin? Çünkü... Pahalılaşma, müstahsili kısmen olsun teşvik eder, faaliyete teşvik eder. Fakat ucuzlama müstahsili ezdi mi; elinde nakit bulunduranı bir müddet refaha kavuşturur, amma müstahsili ezer. Müstahsil ezilince istihsal düşer, istihsal düşünce, geçen defa olduğu gibi, bütçe düşer. O zaman da müstehlik de perişen olur

dolayısıyla bu daha kötü tehlikedir. Keza hep biliriz. Bundan böyle bu ülkenin gerektiği gibi bağımsız olması için ve fakirlikten kurtulması için sanayiın de gelişmesi şarttır. Bunu geliştirmezsek bir şey yapmış olmayız ve bütün yapacağımız işler ancak sanayiimizi geliştirdiğimiz takdirde mümkün olur. Beş altı yıllık olaylara, harp içinde olan vakalara bakıyorum da, Hükümetin bu sanayi inkişafını iyi idare edememesinden korkuyorum amma İnşallah yanılıyorum.

Ayrı bir konu olarak zeytinyağı ve sağıyağ üzerinde bir iki şey söyliyeceğim. Bu işte alınmış olan yanlış tedbirler, irtikâp edilmiş olan hatalar alınmış olan gazete ve mecmualarda epey yazılmıştır. Bunun işin içinde bulunan kimseler yapmışlardır. Kızgınlıkla yapanlar da vardır. Fakat yazılanlar arasında doğru, hakikate muvafık olanlar da vardır. Ben yalnız iki yön üzerinde durmak istiyorum. Geçen yaz hep duyduk. Hükümet zeytinyağı işini ele alıp düzenliyecektir ve iş yoluna girecektir ve hakikaten de Hükümet bu işi eline almaya kalktı. Fakat sonra zeytinyağı bulunmaz oldu. Ne oldu karaborsaya intikal etti. Arkasından sadeyağ fiyatları da fırladı ve neticede oda bulunmaz oldu. Zaten Hükümetin presdiji türlü sebeplerle darbeler yemişti. Bu defa ki darbe yep yeni ve vazıh bir darbe değil mi? Hükümet elini sürdürdü yağlar yok oldu. (Gülüşmeler). Evet biliyoruz amma bunlar yürekler ağrısı şeylerdir. Bunları söylemekten maksadım mütemadiyen mesulleri tazip etmektedir. Ya çalışsınlar, uğraşsınlar veyahutta çekilsinler. Bunlardan arkadaşlar bizler de mesuluz. Milletvekili olarak bizim de mesuliyetimiz az değildir.

Bu zeytinyağı vesilesiyle söylemek istediğim ikinci bir mesele daha vardır. Yağların ortadan kaybolup, yahut evvelâ fiyatların fırlamasından sonra ortadan kayboluşunda başka amiller de vardır. Bunlardan birisini ele alayım, oda şudur: Hükümet bir çok kimseye bu zeytinyağı için vesika vermiştir. İstihsal mın-takalarına gidiniz şu kadar zeytinyağı alın. Diğer tarafta, müstahsil de yağlarını bunlara satmağa mecbur edilmiştir. Fakat derhal bu zeytinyağları alanlar onları karaborsaya intikal ettirmiştir.

Mademki yağı müstehlike ucuza sattıramayacağız ve kara borsaya intikal ettireceğiz, niçin bunu bir sürü mutavassıta yaptırıyoruz bari bu işi müstahsile bıraksak. Çünkü müstahsil fahiş kazansa dahi bunun iyi bir tesiri vardır, bu istih-sali teşvik eder. Böyle olmuyor, müstahsil kazanmıyor, müstehlik ucuz yağ almıyor ve ortada bir sürü muhtekir zengin oluyor. Dışardan gelen ithalat malları içinde böyle oluyor. Bir tüccar bin bir çareye başvuruyor yabancı ülkelerden mal getiriyor ticaret birlikleri ona el koyuyor, onu şuna buna dağıtıyor. Dağıtma neticesinde bu mal karaborsaya geçiyor. Bu mal bu dağıtış neticesinde karabor-saya geçmeşe, müstehlikin eline geçse âmenna. Böyle olmuyor. Malın küçük bir kısmını müstehlike namuskâr fiyatlarla satıyorlar. Üst tarafını ise kara borsaya intikal ettiriyorlar. Bu işler ve mevzuubahis ettiğim bütün pahalılık bir yandan pek

büyük aydın kütlesinin nazarında Hükümetin prestijinin mütemadiyen düşmesine sebep oluyor bir yandan da yabancı ideolojiler propagandasının en bıslacı müşevviki ve âmili oluyor. Tabîî bu kadar ekonomik sıkıntılı durumda olan adama pek çok telkinler yapılabilir. Ve bu telkinler de böyle bir adama daha kolaylıkla yapılabilir. Halk nazarında Hükümetin ve dolayısıyla Kamutayın prestiji bu suretle azalmaktadır. Bundan başka: “Biz de iş bu kadar olur” propagandası pervasızca yapılmaktadır. Buna karşı birçok kimsenin tepkisi nedir? Mademki bizde bu kadarı yapılabilirmiş demek ki biz madun bir halkmıyız. Bunu Hükümeti tutmak için yapıyorlar. Günahtır, biz böyle değiliz, biz bundan çok iyisini yaparız ve yaptık. Tekrar ediyorum yabancı ideolojilerle mücadele esnasında pahalılık işi daha büyük ölçüde ele alınmalıdır. Bütün bunları söylerken bir şeyi işaret etmek isterim. Biran aklımdan geçirmedi ki, Hükümette olanlar veyahut, en yakın arkadaşları çalışıyorlar. Bunu aklımdan geçirmedi. Bunlar şahsi servet yapıyorlar, bunu da aklımdan geçirmedi. Çok rica ederim, buna inansınlar, bunu hulûsla söylüyorum. Onlara yaranmak için söylemiyorum. Amma çaldırıyorlar. Ya bunu menedecek kabiliyet göstersonlar, yahut çekilsinler. Bu söylediklerim birçok komisyonlarda, Parti toplantılarında, şurada burada söylenmektedir. Amma eğer bizden birçok arkadaş burada alenen bağırarak bunları söylerse, bağırırssa o vakit Hükümet ya ciddi iş görmek mecbureyitin duyar yahut da çekilir. Her halde onun üzerinde büyük bir tazyik yapılmış olur. Bunun için bu. Hepimizin görevidir.

Başka bir konuya geçiyorum. Hükümetin çalışma biçimi ve bazı işlerin Hükümetçe tutumu üzerinde birkaç söz söylemek isterim. Şimdi görüyoruz, bazı Bakanlıklara bol para verilmekte ve bol iş gördürülmektedir. Bunu gayet tabîî görürüm, bundan memnun olurum. Fakat bazı Bakanlıklar içinde görüyoruz ki, en zarurî paralar verilmemektedir. Meselâ bir iki örnek vereyim. Ankara’da bir-Nümune hastanesi vardır. Bu hastanede umumiyetle bir yatakta iki hasta yatar. Bir yatakta iki hasta yatması suretiyle husule gelecek tezezbübü, başta bulunanlar, ne kadar gayyur, ne kadar faal ve ne kadar çalışkan olurlarsa olsunlar, çırpınsalar, bir yatakta iki hasta yattı mı iş çorbaya döner. Bu hastanenin bütün tesisleri, fizyoterapi, elektroterapi, operation dairesi vs. nesi varsa bir hastaneyi hastane yapan ne varsa bugünkü yatakların sayısına ilâve edilecek 500 - 1 000 yatağı da idare edecek vaziyettedir. Oraya eklenecek şey 500 - 1 000 yatağı alacak yatak odaları ve gereken ayakyollarıdır. Bu o kadar pahalı bir şey değildir. Bu kadar çok bina yaparken Hükümet merkezinde beş altı senedenberi bunlar yapılamaz mı idi? 500-700-800 yatak alacak olan bina kaç çıkar? Bugüne kadar yapılmamıştır.

Kendi bölgemle ilgili buna benzer bir konuya geleyim, sulama işlerine. Bir çok yerde başlanmış sulama işleri vardır, durmuştur, yıllardanberidir işlemez, çünkü bitmemiştir. Neticede şurada bir set yıkılır, açılmış kanallar vardır, su geçmez, zamanla dolar, dolayısıyla verilmiş olan paralar da heder olup gitmektedir.

Dibinde su birikir, duman halinde sivrisinek yatağıdır, iki adam boyunda sazlar çıkar, sıtma yatağıdır. Bunlar bitirilemez. Çünkü bu iş için para verilmemiştir. Biz bağırırız, çağırırız, Bakan arkadaşımız gayet nezaketle bizi yatıştırılmaya çalışır, bir çok söz verir, yine bu yıl bazı şartlarla söz vermiştir. Amma içimden ben eminim bu iş olmayacaktır. İnşallah benim bu tahminim yanlış çıkar. Amma yine yapılmayacaktır, yine evvelce harcanmış olan paralar zamanla heder olmakta devam edecek, yine oraları sıtma yatağı olmakta devam edecektir. Niçin başlanılan işler bitirilmiyor? Ta ki harcanmış paralar heder olmasın ve kâr yerine mazarrat getirmesin. Bunlar üzerinde düşününce insan nasıl bir Bakanlar Kurulu bunları düşünemez, bunları yapamaz deniyor, o vakit şu sözler dolaşıyor: Bazı Bakanlar koparıcıdır, tahsisat alıyor. Bazısı yumuşak oluyor, başka türlü izah bulamayınca insan bunu yarı yarıya kabul etmiş oluyor.

Bir iş daha arzedeğim; Gördes diye bir kasabamız vardır, bu heyelâna mâruzdur. Şimdiye kadar bir kaç yüz evi gitmiştir. Yani yavaş yavaş bir kaç yüz metre derinliğinde bir sahadar evler çatlamaya başlar. Arazi çatlar, ondan sonra kayar gider, evlerle beraber. Mühassısların yaptığı tetkikat ve tahkikat neticesinde demişlerdir ki; burada ufak bir zelzele olursa, bütün kent sekiz, on bin nüfuslu kasaba vuuuu diye birdenbire kayabilir. Bunlar bu vaziyette yaşamaktadır. Amma yıllardanberi bunun için ne yapılacaktır karar verilemez. Tabiidir ki yıkılacak şehir başka bir yere alınacaktır. Birisi çıkar şuraya, ötekisi çıkar buraya yapturalım der, bunda hem kanaat, hem de menfaat icabı sözler vardır. Amma yıllardanberi Hükümet bir karar verememiştir. Dememiştir ki ben şu kenti şuraya taşıyorum, şuraya Hükümet konağı, buraya şunu, bunu yapacağım. Biz de yıllardanberi uğraşırız. Herşeyden önce kentin yeniden kurulacak yerine su getirtmek lâzım. Bu yıl yine uğraştık, üyesi olmadığım halde şahsen Bütçe Komisyonuna gittim. Orada haklı olarak bize diyorlar ki, Maliye Bakanı da diyor, bir program getirin, bir şey getirin, ona göre parayı konuşalım. Başta kızdım amma düşündüm, nihayet hakları var. (Gülüşmeler). Hükümet bir plân tespit ve tebliğ etmemiş bulunuyor. Diyoruz ki, istenilen yere 300 000 lira ile su getiriniz, halk ev yapmağa başlayabilsin. Yoksa dağlık arazidir, eşek sırtında, başka vasıta nerede bulsun, su taşıyarak ev yapılabilir mi? Yüzlerce ev yıkılmıştır. Kiremidini, kerestesini bir yerde saklamıştır. Dendi ki, suyu getirmek için 80 kişi ev yapacağını taahhüt etsin. Taahhütname de geldi fakat bütçe bağlandı diye su getirme parası ona konulmadı. İnşallah bu yıl bu su parası verilir ve vatandaşlar da evlerini yaparlar.

Yine Hükümetin acayip çalışmalarından bir örnek. Geçen yaz bizim bölgemizde en çok oradan bahsediyorum, çünkü en çok orasını biliyorum, tabii herkes kendi bölgesinde daha neler bilir, bir çok bağ ve bahçe ilâca muhtaç bir haldedir. Göztaşı, kükürt, macun, şu ve bu. Geçen yaz bunlardan tedarik edilebileni edilmmişti ve zamanında tedarik edilmmişti. Fakat bunların fiyatlarının tesbiti için

bir kaç Bakanlığın birleşmesi gerekiyordu. Bunlar bir türlü birleşemediler. İstih-sal zamanı geldi. İlâçlama zamanı geldi. İlâçlar depolarda duruyordu, hastalık bağlarda tahribat yapıyordu amma bu Bakanlıkların memurları bu depolarda hazır duran ilâcı, bağı harap olan müstahsile satacağı fiyatı tesbit edemedi. Geçen sene-ki felâketin büyük bir kısmı da bu yüzden olmuştur. Üzümler bozulmuş, ilâçlar da satılamamıştır. Bu sene düzeltilmişe benziyor, fakat nazar değmesin.

Başka türlü olaya geçiyorum. Bizim büyük sanayii çabuk kurmamızın başlıca yolu Devletçiliktir. Gerek sanayiin memleketimize olan şiddetli lüzumuna ve gerekse Devletçiliğe inanmış bir arkadaşınızm. Fakat bunun bazı tatbik tarzları vardır ki illellah dedirtmektedir ve halkı soğutmaktadır. Buna bir misal vereceğim. Kendi bölgemdeki soma madenini misal alacağım. Diğer yerlerde de vaziyet belki aynıdır. Bilirsiniz bir kanun vardır. Şu şu şu şeraiti haiz olanları Hükümet ücretle madenlerde çalıştırabilir. Buna göre son vaziyet şudur: Bu kanunun metnine aykırı olarak koordinasyon heyetinden geçirmeden Bakanlar Kurulundan çıkarılan bir kararname ile madenlerde insan çalıştırıyorlar. Fazla olarak bu kararname o bölgelerde de yayınlanmamıştır. Kimse onun metnine vakıf değildir, madene nasıl gidilecek ve kimler gidecek bilmiyorlar. Belki biz fazla bağırdık diye bir hafta önce yayınlanmıştır bilmiyorum. Fakat daha evvel yani bir iki hafta evveline kadar bu yapılmamıştır. Kaçan olur filan diye fazla adam da toplayıp götürülmektedir.

Kanunda “ücretli” tabiri vardır. Amma bu laftan ibaret kalmaktadır. Nasıl bugün değişmez gelirlilere mal dağıtacağız diyoruz ve neticede önemli bir şey dağıtmıyoruz, bunun gibi ücret vereceğiz dediklerimize bir şey vermiyoruz. Kır-kağaç ve Soma kazaları bölgeleri kesif nüfusludur, türlü çeşitli ziraat yaparlar, bütün yıl çalışırlar. Yalnız hububuat ziraatçisi vaziyetinde değildirler. Pamuğu, susamı, tütünü ve sairesiyle bütün yıl çalışmak mecburiyetindedirler. Bu bölgede toprak işçisinin gündeliği 5-7 liradır. Şimdi bu adamları işinden kaldırıp madene götürüyoruz. Kendilerine bir lira civarında bir para veriyoruz. Amma idare diyor ki, ben ona dört lira civarında veriyorum. Çünkü yediriyorum, içiriyorum. Bu nasıl bir neticeye varıyor: Çoluk çocuk sahibi bir adamı alın veya bir memur düşünün, kendisine 120 lira aylığı vardır bu memurun çoluğu, çocuğu vardır. Buna diyoruz ki, sen muayyen bir lokantada yemek yiyeceksin, yemek parası olarak senden ayda 90 lira keseceğim, 30 lira ile sen evinde çoluğunu, çocuğunu besle. Bu adamlar bu vaziyettedir. Ücretin bir manası varsa hiç olmazsa o mühit-te çalışanların ücretine yakın bir ücret verilmelidir. Neden bu böyle oluyor? Çün-kü yedikleri yemek, bütün işlerde olduğu ihtikâr payı verilerek alınmış yemektir. O adam kendi mıntakasinda kendi köyünde çalışırsa hiç olmazsa kendi ekmeğini yer, kendi keçisinin sütünü içer, yağından istifade eder ve dolayısıyla muhtekire muhtekir payı vermeden beslenir. Halbuki buna bir lokanta gösteriyoruz, muh-

tekir payı vererek yemeğe mecbur ediyoruz. Aldığı paranın bu suretle % 75'ini elinden alıyoruz, % 25 ile aileni besle diyoruz. Bunun için o bölgede çalışanlar illallah bu madenden illallah bu yerden diye feryad etmektedirler.

Ferdî haksızlık çoktur. Fakat bunun üzerinde durmak istemiyorum. Orası öyle bir işletmedir ki yolun bir kısmını Soma Belediyesi yapar, amma kömürün tonundan on para yirmi para belediyeye ver derlerse belediyeye vermez. O bakımdan da belediyenin başına belâdır.

Şimdilik bir kelime de öğmek için söyleyeceğim. Bu yıl da iki büyük iş olmuştur. Birincisi ilk öğretim davasının kudretle ele alınması. Tabî bu pek büyük ağızlardan mufassalan söylendiği için benim bunun üzerinde bir şey eklemem manasızlık olur belki küstahlık sayılabilir. Fakat bu hakikaten memleketimiz için, ilerisi için refah getirici kuvvetli bir adımdır. Bunun için hepimiz de elimizden geldiği kadar çalışmalıyız. Şurada burada bir haksızlık olmuş, seviye düşüklüğü olmuş, olabilir. Fakat bu muazzam dava bu gidişle yürürse ülkemizin ilerideki şekli, biçimi çok parlak şekilde değişebilir, bu bakımdan Hükümeti övmek borcumuzdur. (Bravo sesleri).

İkinci övülecek iş dil devrimidir.

Bu da muazzam bir iştir. Bu işi tamamladıktan sonra, bütünledikten sonra kendi kaideleriyle, kendi kelimelerini kullanan, yabancı, kelime ve kaidelerden kurtulan bir dile malik olacağız. Bundan sonra yeni meşhum için yeni bir kelime aradığımız zaman ana dilimizden ve kaidelerimizden bunu bulabileceğiz. Bu da çok övünülecek bir şeydir. Yalnız bunun üzerinde bir şey söylemek gerekir, herkesin söylemesine karışamayız, herkesin yazmasına karışamayız, keza irticalen söylenen sözlerde ve yeni devrede bunları tam uyulmasını isteyemeyiz. Fakat hükümetle ilgili, şu veya bu ölçüde hükümet parası ile geçinen ve yaşayan yayınlarla ve ezcümle, hiç olmazsa radyoda yapılan yayınlarda buna saygı gösterilmesini istemek hakkımızdır. Hâlâ azimet, avdet gibi tâbirler vardır. Yani çoktan kullanılmaması gereken kelimeler hâlâ kullanılmaktadır. Hükümette gerek resmi daireler için gerekse Hükümetle ilgili işler için Türkçenin kullanılmasını sağlamasını istemek hakkımızdır.

Devrimler, inkılâplar ve devrim hamleleri, bir ulusun ileri yürüme, ileri atılma ve gelişme kabiliyetinin örnekleridir, elle tutulur, gözle görülür tecellileridir. Bu bakımdan bu yapılan iki hamle ve daha hazırlanan diğer hamleler hem kendimize güveni artıracak hem de gururumuzu okşayacak şeylerdir. Ancak şunu söylemek lâzımdır. İlerisini geliştirmek, beslemek, güzelleştirmek için çalışırken önünü görmemek, bugünün sıkıntılarını, bugünün yıkımlarını, kuvvetli tabirden çekinmemeli, bugünün sefaletlerini görmeden yürümek tehlikelidir. Bir çok âlimler vardır, göğe bakar fakat ayağı önündeki bir şeye takılır düşer. Onun için böyle halkın geçimini, halkın maddî ve manevî durumunu, şusunu busunu unutmak

doğru değildir. Unutmuyoruz diyeceksiniz. Evet; aklen unutmuyorsunuz, fakat filen, halkın çektiği ıstırapları görüyoruz. Bunları önlemek lâzımdır, bunları çok büyük ölçüde önlemek kabildir. Ve herkes önlenmiş olduğu kanaatını vermek gerekir. Bu herşeyden önce ödevimizdir. Yapılan inkılâp, devrim hamleleri ilerlemek, ileri atılmak için çok iyidir. Fakat bugünü hesap etmemek ve görmemekte çok tehlikeli olur. Bu bakımdan inkılâp hamlalerinden dolayı Hükümete şükranımı bildirmekle beraber, Hükümete diyorum ki, bu yılki çalışma, yılınız, başarılı bir yıl olmamıştır.

BAŞKAN - Emin Aslan Tokat.

E. A. TOKAT (Denizli) - Sayın arkadaşlarım; 7 aylık bütçe müzakeresi münasebeti ile değerli Maliye Bakanımızın samimi sözlerini dinledim. Bütçe Komisyonumuzun etrafı yazılmış ihatalı ve uzağı görür raporunu okudum. Hatip arkadaşlarımın mutalâalarını dinledim. Neticede gördüm ki, hakikaten Devlet ve millet işlerimizin incelenmesi ve denetlenmesi hususunda hepimiz çok samimi bir kaygı ile uğraşmaktayız. Ben, bundan ancak kendi hesabıma mütehasşis oldum.

Bütçenin denk olması, samimi olması gibi vasıfları bakımından işin tafsilâtına girmeyeceğim. Bunu, mütehasşis arkadaşlarıma bırakıyorum.

Yalnız bu vesile ile Hükümetin geçmişteki ve gelecekteki icraatına ait bazı noktalara arkadaşlarım temas etmiş olmakla beraber ben de temas etmeden geçemeyeceğim. Hükümet icraatını içişler ve dışişleri politikası bakımından ikiye ayırırsak görüşebiliriz. İçişler politikasında bazı aksaklıkların ve tenkit edilecek noktaların bulunduğunu görürüz. Bu noktaların tafsilâtına girmeden evvel dışişleri hakkındaki kanaatımı evvelâ burada müsaadenizle tekrar etmek isterim.

Altı yıldanberi dünyayı kasırgalara boğan felâketli devirlerde Devletimizi ve milletimizi bu büyük tehlikelerden koruyarak bugünkü saygı değer mevki getirdiklerinden ötürü Hükümetimize ve Hükümete kıymetli direktifleriyle daima doğru yolu göstermekle irşat buyuran Millî Şefimize buradan yürekten minnetlerimi tekrar sunarım. Demek ki, Hükümetin dış politikasındaki icraatına tamamen taraftar olduğumu minnetle takdir etmiş olduğumu şu suretle arz etmiş oluyorum.

İçişlere gelince; Maliye Bakanımızın endüstri ve tarımsal alandaki harp sonrası kalkınma bakımından vâkı vaitlerden dolayı fevkalâde sevindim.

Harpten sonra hakikaten memlekette umumî mahiyette bir imar ve kalkınma hareketine çabuklukla ve şiddetle ihtiyaç olacaktır. Bu suretle işsizlere iş sağlamak ve sefaleti önlemek gibi büyük bir dava da aynı zamanda halledilmiş olacaktır. Gerek sanayi, gerek ticarî ve zirai bakımdan gayeye erebilmek için Ulaştırma, Bayındırlık, Ekonomi, Tarım ve Ticaret Bakanlıkları arasında koordine bir tarzda kalkınma ve çalışma plânları ve programlarının şimdiden hazırlanması lâzımdır ki hemen harp sonrası başlayınca ilmî bir surette şimdiden hazır-

lanmış bu plân ve programların hemen tatbikatına geçebilelim. Ancak bu suretledir ki memlekette harp sonrasında rasyonel bir çalışma yoluna girilmiş ve istih-sallerimizde maliyeti düşürmüş olabiliriz. Aksi takdirde bundan sonra gümrük duvarlarının indirilmesi ve kaldırılması hususunda tamamen istediğimizi yapamacağımıza göre harici istihsalâta karşı rağbet yapmamıza imkân olamayacaktır.

Binaenaleyh memlekette herşeyden evvel rasyonel mesaiyi tanzim ile maliyeti düşürme konusu önümüze bütün üryanlığı ve sertliğiyle çıkmaktadır demektir. Hükümetimizin harp sonrası plânı hakkında neler hazırlandığını ve bunun anahatlarının ne olduğunu izah ile ifade etmesini isterim. Denk bütçe temin edebilmek için yalnız Maliye Bakanımızın ağzından bir ifade duymak isterdim ki, o da tasarrufa ve tenkihata yer verilmesi konusudur.

Arkadaşlar bugün maatteessüf bu terazi, içindeki sıkleti çekemeyecek dere-ceye gelmiştir. Gerek orduda ve gerek Devlet kadrolarında kendisinden verim al-mak imkânı kalmamış emekli, yaşlı birçok hatta binlerle müstahdem ve memur-ların istihdam edilmekte olduğunu görmekteyiz. Bunlar mademki emeklidirler, istirahat muhtaçtırlar demektir. İstirahat etmelidirler ve yerlerine gençlerin gel-mesine ve bu suretle gençlerin de yetişmelerine imkân vermek lâzımdır. Binaenaleyh bu bakımdan gerek israfatı önlemek, gerek tenkiyat yaparak bütçede matlup tasarrufatı temin etmek için Devlet kadrolarında esaslı ıslahat yapmak zamanı artık gelmiştir.

Binaenaleyh bu hususta Hükümetten ciddi ve çabuk icraat beklerim.

Devletin bugünkü geliri ile bu kadar büyük memur kadrosunu beslemek ve bunların tekaütlüklerinde ikramiyelerini vermek kanunlarımızda tespit ettiğimiz bol bol maaşlarını ödemek çok müşkül olacaktır. İstikbalde bu konuda çok iz-tıraplı günler göreceğimizi tahmin ediyorum.

Binaenaleyh şimdiden Hükümetin bu noktada ihtiyatlı davranmasını ve tasar-rufa ve tenkilâta ehemmiyet vermesini bilhassa çok rica ederim.

Bu vesile ile Hükümetten bir ricada daha bulunacağım. Ben şahsen gerek gez-diğim yerlerde ve gerek burada bazı memur arkadaşlarımızla yaptığım görüş-melerde bu memurların Devletin politikasına, rejime, Hükümetin icraatına ait iş-lerde uluorta tenkit yollu, çekinmeden beyanat yaptıklarını ve bu konularda sert tenkitlerle mütalâalar dermeyeran ettiklerini görüyorum. Devletin aydın zümresini teşkil eden memurlarımızın bu yolda mütalâa beyan etmelerini uygun görmemek-teyim. Hükümetten ve ayrıca orduyu idare edenlerden de rica ediyorum (Çünkü bunlar içinde subaylar da vardır). Memur olan arkadaşlarımız (Devlet bütçesin-den para aldıkları müddetçe) bu vâdide Devletin rejimine, Hükümetin icraatına ait işlerde tenkit yollu mütalâat yürütmekte kendilerini halk ve serbest bul-mamalarıdır. Eğer Hükümetin icraatına ve rejimini, tenkit etmek gibi bir salâhiyet

kendilerinde görmemelidirler görürlerse pekâla istifa ederler resmî işlerinden çekilirler, dışarda, gazetelerde istedikleri gibi neşriyat ve beyanat yapmak suretiyle vazifelerini yaparlar. Binaenaleyh Hükümetimiz bu yolda memurlarımıza tamimleriyle iyi direktifler vermek suretiyle memurların efkârı umumiyei bulan- dıracak surette beyanat yapmalarına meydan vermemeli ve buna mâni olmalıdır.

Diğer taraftan idare edenlerle idare edilenler içerisinde karakter zafından dolayı bilhassa ekonomik alanda maallesef vazifede suiistimal ve yahut ihtikâr yollarıyla fena hareketler görülmekte ve memlekette büyük bir tezebzüb havası yaşatılmaktadır. Ben öyle zannediyorum ki, belki bu işlerin biraz acemisi olduğumuzdan mı her nedense memlekette ilk zamanda alınması icabeden harp ekonomisi usulünün daha evvelden alınıp tatbik edemediğimiz için bu sahalarda işler hâlâ ve tamamiyle aksak gitmektedir. Fakat bugün Avrupa harbi bitmiş olmasına göre artık bundan sonra harp ekonomisi yoluna gitmek imkânsızlığını düşünerek bence, fevkalâde haller icabı alınan bazı fevkalâde tedbirlerin artık kaldırılması suretiyle bu işlerin üzerinden bir sünger çekmek suretiyle memlekette hürriyet ve demokrasiyi canlandırarak normal zamanlarda olduğu gibi tabii hayatı idare etmek, yaşatmak zamanı artık gelmiştir bu hareket faydalı da olacaktır. Bu bakımdan bu mevzu üzerinde Hükümet incelemeler yaparak fevkalâde zamanların icabettirdiği fevkalâde tedbirler; kaldırılmak suretiyle memlekette rekabet alanını açmak ve bu suretle tam demokratik bir hürriyet havasının vatandaşlara bağışlanması suretiyle büyük bir lütüfkârlık gösterilmesini istiyorum.

Bu suretle öyle zannediyorum ki, gerek memurlardaki vazife ve mesuliyet hissi, ve gerek ihtikâr alanında muhtekirlerin münasebetsizlikleri belki ıslah edilmiş olur.

Diğer bir konuya geçiyorum:

Bu son cereyanların içerisinde birçok memurların vazife suiistimalinden dolayı şüphesiz ki, sicilleri kâfi derecede ağır notlar yüklenmiştir. Bunların içerisinde takdir görenler vardır. Binaenaleyh harp sonrası yapılacak işlerin başında gelen diğer bir iş de memur kadrosunun yalnız tenkihi değil, tasfiyesi de gelmektedir. Binaenaleyh Memurlar Kanununun, son zamanda geçici Komisyonunda görüşülmekte olan Memurlar Kanununun biranevvel çıkarılması ve bunun içinde bu bakımdan memleket ihtiyacına ve durumuna göre lâzım gelen hükümler tesbit edilmek suretiyle ilk hamlede memur kadrosunda esaslı bir tasfiye yapmak lâzımdır. Tabii bu suretle iyi takdir görmüş arkadaşları terfih etmek suretiyle de bunların vazife ve mesuliyetlerinde de desteklenerek bunları teşvik ve teşcil etmekte lâzımdır.

Çiftçileri topraklandırma mevzuu etrafında, toprak işleri hakkındaki kanaatimi evvelce arz etmiştim. Bu vesile ile tekrar etmek isterim ki, çiftçiye yalnız toprak vermek büyük amacı temin bakımından asla kâfi değildir. Binaenaleyh çiftçiye

toprak vermekle beraber yeter derece kredi, tohum, ilâç ve donatım vasıtası vesaire dahi verilmesi lâzımdır. Bilhassa çiftçiyi teşkilâtlandırmak, ona kendi hukukunu müdafaa etmek ve vazifelerini serbestçe görebilmek bakımından yetkili hükümlerle teçhiz etmek de lâzımdır. Gerek toprak tasarısında ve gerek önümüzdeki bütçede bu bakımdan yeter salâhiyet ve ödenek rakamları görmemekteyim. Binaenaleyh çiftçinin, köylünün kalkınabilmesi mevzuu gibi mühim bir Devlet davasında bu bütçenin bu kadar kısır gelmesini ben asla tabii görmemekteyim. Hükümetin bu bakımdan ihtiyacı tam mânasiyle karşılayabilecek salâhiyet ve rakamlarla ve zengin tekliflerle biranevvel Meclise gelmesini ehemmiyetle rica ederim.

Bütçenin ana hatları üzerinde temas ettiğim bu konuları bu suretle arzettikten sonra, her Bakanlığın kendi bütçesinin görüşmesi sırasında da başka mütalâalarını arzetmek üzere, bütçenin heyeti umumiyesini kabule şayan görüyorum. Ve Saracoğlu Hükümetine, bilhassa Saracoğlu'na demokratik telâkkilerdeki görüş ve kabiliyetlerinden dolayı tebrik ve teşekkür ediyorum. Kendisine; ağır hafif bu kürsüden ben de dâhil olduğum halde hayli tenkitler yaptık. Bu tenkitlerimizi tam demokrat bir Devlet adamı sıfatiyle, samimiyetle ve hüsnüniyetle telâkki ettiler ve daima önümüzde muhabbetle eğildiler. Hiç bir suretle kendisinden, en ağır tenkitleri yapmış olmama ve daha da yapacağına rağmen bir sitem, bir kırgınlık karşılığı hissetmedim. Bu bakımdan kendilerine hususi olarak buradan ayrıca teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

İ. U. AYKURT (Eskişehir) - Sayın arkadaşlar, huzurunuzda bütçeye tesirli ve millet işleriyle ilgili bir hususu arzetmek için geldim.

Bu benim temas etmek istediğim mesele hakkında arkadaşlarımdan bir kısmı izahatta bulundular. Böyle olmakla beraber gayet kısa olarak yine söylemek istediklerimi arzedeceğim. Eskiden kalma, eskidenberi hepimizce bilinen milletçe tamamiyle anlaşılmış bir derdimizden, Devlet dairelerindeki kırtasiye usulünden bahsetmek istiyorum. Kâğıda çok yer vererek iş görme tarzının daha doğrusu işlerin uzaması fikrimce hakikaten üzerinde durulacak bir meseledir.

Bu kâğıt usulü o kadar yerleşmiştir ki, hem ondan hepimiz şikâyetler ederiz, hem de kökleşmiş bir alışkanlıkla ona dokunamayız. Adeta bizim için bu tabii gibi olmuştur.

Evet, kâğıt usulüne benzer eskiden kalma bir çok şeyler daha vardı, onlardan hep kurtulduk. Onlar hep tarihe karışıp gitti. Şimdi bir çok başarılar ve değişiklikler yaptığımız bu devirde bu kâğıt usulü de artık geçmişe karışmalıdır.

Bankalarımızda ve bunlara benzer müesseselerimizde işlerin kısa usullerle ve daha çabuk olarak pekala yürütmekte olduğunu hemen her vesile ile görmekteyiz. Arkadaşlarım bu kâğıt heyulasını artık yıkıp atmalıyız. Hükümet makinasını,

çarhlarını dolduran bu kâğıtlardan kurtarmalıyız. Bu kâğıt usulü yüzünden kâğıtların masadan masaya, daireden daireye dolaşmasında heyetlerde komisyonlarda kalmasında halkın çektiği zahmet ve onların kaybettikleri vakit hepimizce malûmdur.

İş sahiplerinin üzüldüğünü gören, iş görmek istediği halde elinde salâhiyeti olmayan memurlar da çoktur.

Arkadaşlar bu bahis açılmışken kendimce düşündüğüm bazı çarelerden çok kısa olarak bahsetmek istiyorum. Beni biraz daha dinlemek için lûtuflarını esirgememenizi çok rica ederim.

O halda bu Babîâlden intikal etmiş kırtasiyecilik durumu karşısında ne yapılmalıdır:

1- İlkönce, her dairenin işlerini tesbit etmelidir. Bu tesbit edilen işin nasıl görüleceği hususunu açık ve muayyen bir hale koymak lâzımdır.

2- İşin miktarı iyice tâyin edildikten sonra bu işe yeter adam istihdam etmeli. Yani bu kısaltılmış işi daha az adam görebileceğine nazaran ancak o kadar memur almak lâzımdır.

3- Ehliyetli, milliyet seven, vazifesine bağlı, dürüst ve çalışkan memur seçmek önemlidir.

4- Memura yeter derecede maaş verilmeli ki onu istediğimiz gibi işe zorlayabilelim.

5- Bu hal ve vasıftaki memurlara tam salâhiyet, şık kontrol ve kesin mesuliyet lâzımdır.

6- Tenbelliği, yolsuzluğu görülen memurların kestirme olarak hemen iş başından çekilmesi için iyi âmirlere geniş salâhiyet vermek zaruridir. Bu salâhiyeti iyi kullanmayanları dahi mesul etmelidir.

Böyle olursa ne olacağı malûm. Kâğıt işleri azalacak, kolaylaşacak, dairelerde işler çabuk bitecek, ihmal ve yolsuzluk azalacaktır. Bundan da bir sevinç hâsıl olacaktır.

Eski Başvekilimiz rahmetli Refik Saydam A'dan Z'ye kadar diye bir şey temas etmişti. Bugün daha çok, evvelâ kırtasiye işlerini kaldırmak doğru olur.

Sayın arkadaşlar! burada Meclis, Hükümet birdir, daima beraberiz, millet de şüphesiz bizimle beraberdir. Onun için hangi şey vicdanımıza uygunsa onların muhakkak husule geleceğine emin olmalıdır. Biz tarihten gelen yüksek kabiliyetimizi, ileri görüşümüzü, millî azim ve irademizle birleştirirsek yapamayacağımız hiç, hiç bir şey yoktur. Elbette bu kırtasiye usulünden de kurtulacağız. Sayın Saracoğlu Hükümetinden bu işin gerçekleştirmesini bekleyebiliriz.

Mâruzatım bundan ibarettir.

A. MENDERES (Aydın) - Çok sayın arkadaşlarım; Bütçe Komisyonunun 1945 yılına ait bütçe incelemelerinin ve bu incelemeler sonuçlarını tesbit eden raporların titiz bir dikkat ve kıymetli emek mahsulü olduğunu görmekteyiz. Bunun için Komisyonun sayın reis ve âzalarına, Komisyon sözcüsü ile diğer raportör arkadaşlarımıza teşekkür bir borçtur.

Genel raporun mütalâasının bende, malî durumumuz hakkında maalesef iyimser bir intiba vermemekte olduğunu hemen kaydetmeliyim. Yedi aylık bir devre için yapılan bu bütçede 66 milyon liraya yakın bir açık görülmektedir ki bu bütçe bir yıllık olarak tanzim edilmiş olsaydı açık yekûnu 100 milyon lirayı geçecekti demektir. Tabiidir ki bu açık istikraz yoluyla kapatılmakta olduğundan Devlet borçları yükü bir miktar daha artacaktır. Esasen yıldan yıla artmakta bulunan bu borçlar Hazinesin ödeme takatini zorlayan miktarlara erişmekte bulunuyor. Bu borçlar yalnız millî savunma ihtiyaçlarıyla istihsali arttırma tedbirlerinden ileri gelmiş olsaydı bunların muhasebesini iç rahatlığı ile yapabilirdik. Hiç şüphe yok ki borçların artışının ana sebebi ancak yurt müdafaasından doğan zaruretlerdir. Borçların kabarışında bunun dışında kalan ve geri bırakılmasında hiçbir zarar melhuz olamayacağı gibi bilâkis bunda iktisadî ve malî faydalar bulunan masrafların yer tutmakta olduğunu da görmekteyiz. 1939 yılında yarım milyar raddesinde bulunan Devlet borçlarının 1944 yılında bir buçuk milyara varmış olduğunu görmek iyi bir intiba bırakmış olmuyor. Bunların faiz ve amortismanlarının yıllık taksitlerinin normal bütçenin mühim bir kısmını bel'edecek hacimde olduğu açıktır. Bu takdirde geri kalacak malî kudretimizin ancak mevcut Devlet teşkilâtını idameye yetebilecek miktarı geçmemesi ihtimalleri belirtmektedir.

Diğer taraftan, emisyon miktarı da, Komisyon mazbatasında görüldüğü üzere gittikçe artmaktadır. Bu artış, geçen Mayıs iptidası ile bu yılın aynı tarihine rastlayan bir yıllık müddet içinde 90 milyon liraya yaklaşmaktadır. Emisyon bakımından önümüzdeki yıl için dahi pek iyimser bir durumda olamayacağımız Komisyon mazbatasında belirtilmekte ve bilhassa Toprak Mahsulleri Ofisinin borçlu durumu ve toprak ürünlerimizin fiyatlarını tutmak için yapılacak müdahale alışlarının finansmanı zarureti ile belki de yeniden emisyona gidilmesi ihtimali bulunduğu kaydedilmektedir. Bu halin fiyatlar üzerinde ve dolayısıyla de bütçe üzerindeki menfî tesirleri de malûmdur.

Toprak Mahsulleri Ofisinin nazik durumu üzerinde de Bütçe Komisyonunun önemle durduğunu mazbatadan öğrenmekteyiz. Filhakika Ofisin Hazineye, Merkez Bankasına, Ziraat Bankasına ve Kombinalara 250 milyon lira raddesinde borçlu olması ve yeni mahsul yılına 900 000 tona yakın bir stokla girerken fiyatların muhafazası için yeniden müdahale alımları yapmak zarureti karşısında bulunması durumunu nazikleştirmektedir. Ofisin borçları daha yükselecek, eldeki stok mühim miktarlarda yeniden artacak ve bunların muhafazası ve zarardan

korunması hususu da daha ağırlaşmış demek olacaktır. Ofisin elindeki stokların ihtiyattan fazlasının gelecek seneye devredilmesini önleyecek tedbirlere ihtiyaç olduğu görülüyor. Bu meyanda toprak mahsulleri vergisinin nakde değiştirilmesi tedbiri Ofis yükünün hafiflemesinde önemli sayılabilir. Ancak bu yönde alınacak tedbirlerin içinde bulunduğumuz bahar yağışlarının sonuna bırakılması da ihtiyat-kârlık icabıdır.

Harp bitse dahi daha uzun yıllar memleketimizde genel olarak fiyat seviyesinde önemli bir düşüklük beklenemeyeceği yolundaki Komisyon görüşüne katılmamağa da imkân yoktur. Gerçekten endüstri ve tarım mahsullerimizin himayesi zaruri ve para hacminin önlenmeyen genişlemesi ve şişkinliği bu bahiste ümit verici faktörler değildir. Fiyat seviyesinin yüksekliği ve hayat pahalılığı maliyetlerinin çok yüksek olması neticesini doğurmakta maliyetlerinin yüksekliği ise dünya piyasası ile temasta bir takım külfetli himaye tedbirlerini istilzam eylemektedir. Bu hal ise Hazinesinin ve müstehlikin yükünü ağırlaştırmaktadır. Böylece bir fasit dairenin içindeyiz demek oluyor. Halbuki harbin yalnız Avrupa'da sona ermesi dahi, dış piyasalarda ergeç önemli düşüslere sebep olacaktır. Bu takdirde birçok maddelerimizin maliyetleriyle dış piyasa seviyesi arasındaki farkların daha da artması beklenebilir. Bu yüzden ihracat yapmak imkânlarımız bir kat daha güçleşecek ve yıllardanberi ihtiyaçların şiddetli tazyiki karşısında geniş ithalât yapabilmek ancak altın rezervimizi azaltma pahasına mümkün olabilecektir.

Gerçekten bir takım tezatlar ve zor durumlar karşısında bulunduğumuz bir vakiadır. Vergi verimlerinin azalması karşısında hakikî bir tasarruf yoluna gidildiğini göremiyoruz. Hayat pahalılığını mümkün mertebe indirmek, önce istihsalde, maliyetlerimizi dünya seviyesine doğru biraz olsun yaklaştırmak, sonra da sayısı mühim miktarlara varan memur ve sabit gelirli yurtdaşlarımızın yaşayışlarını az çok ferahlandırmak bakımından acele bir zaruret olarak görülür ki yükselen masraflar karşısında düşen vergi verimlerinin meydana getirdiği açıkların emisyon veya borçların artması yolu ile karşılanmasının bizi aksi istikamete yöneltmesinden haklı olarak korkulur. Aynı sebepler para kıymetinin muhafazası gereğini de güçleştirmektedir. Bu halin, türlü alanlarda yaygın ve geniş inikâsları ise şimdiye kadar olan tecrübelerimiz ile belli ve açıktır.

Komisyonunun önemli gördüğü açık bir tenkidi vergi sistemimizin elverişsizliği üzerindedir. Gerçekten vergilerimizin teklif tevzi ve cibayet usulleri itibarı ile ilmin telkinleri ile içtimai adalet telâkkilerine ve iktisadî gereklere ve gerçeklere uygun olmadığına şüphe yoktur. Acele varidat temini kaygusu ile rast gele hareket etmenin iktisadî bünyemiz üzerindeki ve hattâ içtimai tesirleri bu yoldan elde edilen gelirlerin hacımları ile mütenasip olmayacak ağırlıktadır. Millî gelirimizin vadettiği randumanın, mevcut vergilerimizin temin ettiğinden yüksek olduğu kanaatında keza komisyonla müşterekim. Millî hayat ve iktisadî gelişimi bu

derece sıkımaksızın amme hazinesine daha geniş gelirler temini yolu ile hamle kudret ve imkânlarımızı arttırmakta vergi sistemimizde temelden yapılacak değişikliklerin önemli payı olacağını da sanıyorum.

Bu suretle komisyon mazbatasının objektif bir tahlilini yaparken dokunulan konulara ait şahsi görüşlerimi de katmış bulunuyorum. Kısa olarak ve sadece işaretle iktifa ettiğim bu konularda malî durumumuz komisyon mazbatasında nazik ve dikkatli ifadelerle ve fakat oldukça ağır tenkitlere maruz bırakmaktadır. Bu itibarla komisyon mazbatasını malî durumumuz hakkında iyimser bulmamakta kendimi haklı görmekteyim.

Görülüyor ki takip edilegemekte olan yol uygun yol değildir. Dünya harbinin doğurduğu ve memleketimize yüklediği güçlüklerin yanında bir de kolay tetbirlerin uzun süren düzensizliklere yol açtığını kabul etmek gerektir. Zaruri olmayan zamansız masraflar ileriye bırakılan yükleri artırmıştır. Avrupada harbin sona ermesiyle açılan yeni safhada harp senelerinde sıkılan halkımızın biraz refah getirmek için ve memleketi imar etmek için harpten masun kalmanın sağlaması beklenen hamle kudretimiz bu sebeplerden azalmıştır.

Milyarı geçeceği hesap edilen endüstri programları, çok para isteyen su işleri, endüstri ve tarım mahsullerimizi koruma tedbirleri, demiryollarımız, şoselerimiz, limanlarımız ve türlü bayındırlık işlerimiz, memleket kalkınmasında önemi çok olan masraf plânlarımızı çok geniş malî imkanlara ihtiyaç göstermektedir.

Hiç şüphe yokki Cumhuriyet maddî ve manevî milletimizin ve yurdumuzun çehresini tamamen değiştirecek önemde ve ölçüde eserler vermiştir. Ancak bunlarla yeterlenmeğe imkân yoktur. Çünkü bütün dünyanın ilerleme temposu o kadar hızlanmış ki asırların dünya ile aramıza koyduğu mesafeyi muhafaza etmek dahi çok güçleşmiştir. Halbuki mesafeyi azaltmak ve yetişmek zorundayız.

Vakaa harp esnasındaki askerî masraflarımızın bundan sonra azalacağı ve artacak paraların atıye ait tasavvurlarımızın tahakkukuna tahsis olunabileceği söylenebilir. Ancak korkarım ki bu ümide de fazla bel bağlamak doğru olamayacaktır. Çünkü terhisin sağlayacağı tasarruf harp zamanına mahsus olağanüstü vergilerin kaldırılmasıyla hayli azalmış olacağı gibi dünyada silahların genel olarak azaltılmasının tahakkuku zamanına kadar kudretimizin yetebildiği ölçüde modern bir müdafaa kuvvetini de asla ihmal etmemek zorunda bulunacağız.

Bu takdirde müdafaa masraflarımızın şimdikinden pek daha az olacağı tahmin olunamaz. Diğer taraftan harbin bitmesiyle de memleketimizde fiyatların ve hayat pahalılığının esaslı surette gerilemesi umulamayacağına ve bilâkis bu durumun daha uzun seneler devamı melhuz bulunduğuna göre memurlarımızın sıkıntılı durumunu ele almak gerekecektir. Kadroların her gün genişlemekte olması ve bu yöndeki önüne geçilmez temayül bizi adeta bir çıkmaza götürmüştür.

Mütemadiyen artan maaş ve ücretlerin bu günkü yekûnû harpten evvelki bütçelerin umumî yekûnunu aşmaktadır. Binaenaleyh memurlarımızın hayat pahalılığı nisbetinde terfih olunmaları imkânlarını kadrolardaki bu genişleme istidadına katî çare bulmakla elde etmeğe başhyabiliriz.

Hulâsa arkadaşlarım, bütçenin açık olması Devlet borçlarının yıldan yıla artması; masrafların yükselmesine mukabil vergi verimlerinin düşmesi ve daha da düşmek temayülünü göstermesi, emisyon yapmak zaruretinin ve hayat pahalılığı ile yüksek maliyetlerin hala devam etmek istidadını göstermekte bulunmaları gibi üzücü ve sıkıcı durumlar bütçe hakkında fazla iyimserliğe müsait görülmemektedir.

Yukarıda kısaca temas edilen toprak mahsulleri ofisi ile memurlarımızın sıkıntılı durumu da bunlara ilâve olunabilir.

Bu böyle olmakla beraber dünyada yeni açılmakta olan safhanın icaplarına ve gerçeklerine uyarak yepyeni bir zihniyetle hareket olunduğu takdirde hiç de müsait olmayan bu durum düzeleceği gibi kalkınmamızın bütün alanlarında devamlı ve müddetli plânlarımızın başarı ile tahakkukunu görmek te mümkün olabilecektir. Bütçelerimizin, kalkınma plânlarımızın dayanağı ve kaynağı olduğunu görmeği dilemekteyim.

BAŞKAN - Komisyon namına Halid Nazmi Keşmir.

BÜTÇE KOMİSYONU SÖZCÜSÜ H. N. KEŞMİR (Tokad) - Arkadaşlar; bütçe müzakeresi dolayısıyla söz alan arkadaşlar komisyon mesaisine ve komisyonun mazbatasına temas etmiş oldukları için, Komisyon namına bazı noktaları kısaca tavzih maksadıyla söz almış bulunuyorum.

Evvelâ tasarruf meselesi hakkında birkaç söz söyleyeceğim. Bütçenin hazırlanması, bütçenin komisyonda müzakeresi, hattâ bütçenin yüksek Meclisce kabulünden sonra tatbiki sırasında tasarruf zihniyetinin hâkim olması en esaslı bir kaidedir. Şurasını derhal arzedeyim ki, yedi aylık bütçe Hükümetçe hazırlanırken tasarruf edilebilecek ödenekler üzerinde Hükümetçe ehemmiyetle durulmuş ve bu sahada önemli denebilecek bir tasarruf temin edilmiştir. Bütçe hazırlanırken şu suretle hareket edilmiştir. Geçen sene bütçe ödeneklerinden tasarrufu mümkün olan kısımları üzerinde tetkikat yapılmış ve bu suretle yekûnu 129 milyona varan bir tasarruf temin edilmiştir. Bu tasarruf temin edildikten sonradır ki, kalan bakîyenin 12'de yedisi alınmış ve bugünkü şartlar ve umumî ihtiyaçlar da nazarı itibara alınarak icabeden eklemeler yapılmıştır. Yoksa geçen bütçesinin mihaniki olarak on ikide yedisi alınmak suretiyle bu yedi aylık bütçe vücuda getirilmiş değildir. 129 milyonluk bir tasarrufa mukabil muhtelif bölümlere 89 milyon liralık da bir ekleme yapılmıştır. Aradaki fark 41 milyon liradır ki, küçük görülebilecek bir fark değildir zannederim.

Bütçe Komisyonunca yapılmış olan eklemeye gelince; bu ekleme raporda da belirtildiği gibi bütçenin komisyonda incelenmesi sırasında varidat tahminlerinde yapılan değişiklikler dolayısıyla elde edileceği farzedilen fazla varidatla karşılanmış bulunuyor. Hiç şüphesiz kabil olsaydı da bu varidatı bütçe fazlası olarak muhafaza etmek yoluna gidilseydi tasarruf zihniyetine bir kat daha riayet edilmiş olurdu. Fakat bunun kabil olmaması bazı makul ve meşru sebeplere istinat etmektedir. Evvelâ bütçeden evvel kabul buyurmuş olduğumuz kanunlar icabı olarak bazı ödeneklerin ilâvesi lâzımgelmıştır. Bu meyanda Olağanüstü Sıtma Savaş Kanununun tatbiki için konulmuş olan ödenek vardır ki, bunun yekûnu, yani Bütçe Komisyonunda ilâve edilen kısım 3 300 000 liradır. Bu bir kanuni zarurettendir doğmuştur. Bundan başka bütçenin hazırlanması sırasında nazarı itibara alınması mümkün olmayan bazı zaruri masrafların da komisyonca eklenmesi icabetmiştir. Bütçe hazırlanırken elde 7 aylık varidat vardı. Bu yedi aylık varidata göre ve içinde bulunduğumuz şartlar içinde varidat seyrinin istikametine göre ihtiyatlı birtahmin yapılmış bulunmakta idi. Fakat bütçenin, Komisyonumuzda incelendiği sırada daha geniş bir devrenin neticeleri elimizde vardı ve buna nazaran varidat rakamlarında bazı indirmeler ve eklemeler yapıldı. Netice itibarıyla yekûnun artacağı görüldü ve bu vaziyet karşısında da zaruri olan bu masrafları kabul etmek lâzımgeldi ve nihayet encümenin ilâve ettiği ödenekler meyanında müsmir, faydalı ve sureti umumiyede memleketin iyiliğine matuf olan bir takım işler için kabul edilmiş kısımlarda vardır.

Bir de Komisyonumuzda bu bütçenin Türkçeleştirilmesi meselesi mevzuubahis olmuştur. Bütçe Hükümetten tamamiyle tertip üzere geldi. Araya Anayasa değişikliği ve İktisadî değişiklikleri girmiş bulundu. Buralarda kabul ettiğimiz yeni Türkçe terimleri bütçedeki eski terimlerin yerine ikame etmek zarureti vardı. Bunları yaparken arapçılığı bariz olan bazı diğer kelimelerin yerine de Türkçelerinin ikamesine çalıştık. Fakat bu mesaimizde yüzde yüz muvaffak olduğumuzu iddia edecek değilim. Çünkü esasen bu iş, bir ihtisas işidir. Bundan başka, gerek bütçe müzakeresi, gerek buna inzıam eden diğer işler içinde az çok sıkışık bir zamanda mükemmel bir iş yapmaya imkân da yoktur. Bu itibarla bulunduğumuz Türkçe terimler içinde isabetli olmayanlar da vardır. Takdir Yükses Heyetinizindir. Müzakere sırasında bunların yerine daha iyilerini ikame etmek daima mümkündür.

Şimdi; Bütçe Komisyonunun raporunda mevzuubahs olan emisyon ve toprak ofisi meselelerine geçeceğim.

Arkadaşlar; rapordaki bu bahse temas eden sözleri esas ittihaz ederek burada uzun uzadıya beyanatta bulundular. Bu bakımdan komisyon raporunun bu işlere temas eden kısımlarında bazı açıklamalar yapmak yerinde olacaktır. Emisyon vaziyetinden bahsederken şu noktayı tebarüz ettirmek yerinde olur.

Bu harp içinde Komisyondan içtinap edebilmiş bir tek memleket yoktur. Yalnız geçen harbin tecrübelerinde istifade ederek hemen her memleket fevkalade masraflarını mümkün mertebe normal yollar ile yani vergilerden ve istikrazlardan temin edecekleri paralar ile karşılamak ve bu suretle karşılanması mümkün olmayan kısmı da emisyon ile kapatmak yoluna gitmişlerdir.

Fevkalade şartlar içinde bizim de yaptığımız bundan ibarettir.

Komasyon raporunun bir tarafında belirtildiği gibi şu bir kaç senelik harp devresi içinde maliyemiz, gerek adı, gerek fevkalade masrafları normal gelirler yolu ile karşılamak için büyük gayret sarfetmiş bulunmaktadır ve bununla karşılanmayan kısımları da ister istemez istikrazlarla ve emisyonlarla karşılamak zarureti hâsıl olmuştur. Şunu derhal ilâve etmek lâzım gelirki iki senedir Devlet masrafları emisyona gitmek suretiyle karşılanmış değildir. Ve iki senedir yapılan emisyonlar daha ziyade bazı Devlet iktisadi teşebbüslerini ve bilhassa toprak ofisine finanse etmek zaruretinden doğmuştur. Ve bunu da bir zaruret olarak kabul etmek lâzımdır. Geçen sene ofisin işlerini finanse etmek için çıkarılmış olan para 10 milyon iken bu sene 140 milyondur. Arada 130 milyonluk bir fark vardır. Rapor-da bu fark yanlışlıkla 30 milyon olarak gösterilmiştir, tabî hatasıdır. Bu da tabîî olarak istok yapmak ve aynı zamanda fiyatları mâkul hadde tutmak için müdahale yapmak zaruretlerinden doğmuş bir neticedir. Ve bu zaruretleri de kabul etmek lazımdır. Yalnız komisyonun bilhassa bu mevzuu üzerine temas etmesi bu noktadan değildir. İstok yapmak zaruridir. Önümüzdeki sene de bu siyasete devam edeceğiz. Mahsulun ne şekil olacağı hakkındaki şimdiden katî bir tahmin yapmak kabil değildir. Temenni ederimki bu mahsul geçen seneki gibi bol olsun. İstok siyasetine devam edildiğine göre tabiatıyla bir finansman meselesi vardır. Bu itibarla emisyon vaziyetini bir taraftan göz önünde tutmak diğer taraftan da istok ve fiat işini ayarlamak ve nihayet memleket ihtiyaçlarına göz önünde tutmak ve tedavül hacmini daha ziyade tazyik etmeden bu işi tanzim etmek davası mevcuttur. Bunun üzerinde durulmuştur. Tabiidirki icabeden tedbirleri düşünmek ve almak daha ziyade hükümete teveccüh eden bir vazifedir.

Bu meyanda vergi meselesine de temas edilmiş bulunmaktadır. Raporda da belirtildiği gibi ofis vergiden dolayı Hazineye borçlu vaziyettedir. Mart ayı vaziyetine göre bu rakam 76 milyon liradır. Şimdi toprak mahsulleri vergisinin kısmı âzamı itibariyle aynı bir vergi olması bakımından tahakkuk gerek Hükümet teşkilâtı ve gerek halkçı ve toplama işleri dolayısıyla ne kadar zorluklar arzettiği herkesin malûmudur. Bu kadar külfet ihtiyarından sonra Hazinesinin vergiyi nakden tahsil etmemiş vaziyette kalması üzerinde hakkıyla durulması gereken bir noktadır. Bu bakımdan komisyonda bu mesele görüşülürken hatıra bazı fikir gel-

miştir; çünkü önümüzdeki sene içinde de bir istok bulundurmaya devam edeceğimize göre vaziyette esaslı bir değişiklik ümit etmek doğru olmaz: Ya emis-yona gidilecektir, veyahut verginin nakden tahsili mümkün olmayacak ve bu seneki vaziyet tekerrür edecektir. Bu normal mahsul olacağı mütalâası gözönünde bulundurularak varılmış bir neticedir. Mahsul fevkalâde bereketli olursa o zaman vaziyet büsbütün başkadır. Bu bakımdan vergi üzerinde tavakkuf etmek lüzumu hâsıl olmuştur. Bu, Hükümetçe tetkik mevzuu olarak düşünülmüştür. Yoksa derhal alınması gerekli bir tedbir olarak değil. Yani verginin ya nakten cibayeti veyahut bugün tatbik edilen müdahale fiyatlarından bir miktar indirilerek verginin büsbütün kaldırılması bir tetkik mevzuu olarak komisyonda ortaya atılmış bir fikirdir.

Bütçedeki açık bahsine gelince: Bütçede fiilhakika bir açık vardır. Fakat bu açık bu seneye mahsus değildir, bu sene tekevvün etmiş bir şey değildir.

Geçen seneki bütçede de bütçe açığı bütçenin tertibinde yapılmış olan değişiklik dolayısıyla yine meydana konulmuş bulunuyordu. Binaenaleyh şimdiye kadar bütçe tam bir tevazün içinde idi de bu sene açık gösterdi diye bir-mütalâada bulunmak zannederim ki, doğru değildir. Bu açığın bir kısmı memleket için faydalı ve verimli olacak işlerden ileri gelmektedir ki, bunların istikrazla kapanması mümkündür. Bir arkadaşımızın söylediği gibi istikraz suretiyle bu masrafların gelecek nesillere tahmili de yerindedir. Ancak istikrazın bir kısmı da millî müdafaa masraflarını karşılamak içindir. Bu da bugünkü fevkalâde şartlardan doğmuş bir vaziyettir. Burada bu açık dolayısıyla şunu tebarüz ettirmek-lâzımgelir. Arkadaşların bazıları borçlarımızın yükselmekte olduğunu söylediler. Filhakika bu doğrudur. Borçlarımız, gerek iç ve gerek dış borçlarımız, seneden seneye yükselmekte ve bir buçuk milyara yaklaşmış bulunmaktadır. Yalnız şunu derhal ilâve etmek lâzımdır ki, bu borçların dalgalı olan kısımları tamamen dahildir. Bu bakımdan fazla endişeyi mucip olmamalıdır. Diğer konsolide olan kısma gelince; kısmen dâhili, kısmen haricidir. Bunlar da aşağı yukarı birbirine yakın vaziyettedir. Bu borçların artmasına hiç şüphe yoktur ki, Garp şartları âmil olmuş ve Millî Müdafaa uğrunda yaptığımız masraflar buna müessir olmuştur. Yalnız dahilî ve haricî borçlarımızın artmasına rağmen bizim borçlarımız başka memleketlerle mukayese edildiği takdirde yine bizi endişeye sürükleyecek derecede yüksek değildir.

Fiyat ve pahalılık mevzuunda, komisyonun para faktörü üzerinde durduğu ve bunun dışında daha bazı âmiller bulunduğu halde mevzuubahis edilmediği söylendi.

Arkadaşlar, Komisyon hayat pahalılığı mevzuunu kısaca ortaya atmış bulunuyor ve Komisyonun mütalâası şudur; sureti umumiyede resmî endekslere nazaran hayat ucuzlamasına doğru bir temayül vardır. Bunu tebarüz ettirmek lâzımdır. Yarınki şartlar içinde yani normal şartlar içinde bu temayül daha fazla kuvvetlenecektir. Bunu da bilmek lâzımdır. Fakat bunun haricinde kalan ve az çok daimî bir hal alabilecek olan faktörlerin tesiri devam edecektir. O tesirlerin ne olduğunu da belirtmiş bulunuyoruz. Bu meyanda fevkalâde şartların ortadan kalkmasıyla zail olacak faktörler meyanında ihtikâr faktörünün de bulunduğunu unutmamak lâzımgelir. Yani ihtikâr hatıra gelmemiş değildir. Buna nakliyatın pahalı olması, sigorta primlerinin yüksekliği, bazı maddelerin istihsal ve ithal edilememesi gibi faktörlerle inzıam etmektedir normal zamanlar gelince bu faktörler ortadan kalktıktan sonra tabiatıyla fiyatlar biraz daha gerileyecek fakat devamlı âmiller bulundukça çok mahsus derecede değişmeyecektir. Buna temas edilmiş bulunmaktadır.

Muhtelif âmillerin tesirlerine gelince; hayat pahalılığında bunun ölçüsü ve bunun hesap edilmesi ve riyazî bir katiyetle hayat pahalılığında şu kadar kısmı ihtikâra, şu kadar kısmı anormal harp şartlarına, şu kadarı para faktörüne atfederek bir hesap yapmak pek müşkül bir şeydir ve bunu yapmak için elde de kesin done-ler de yoktur.

İhtikârla mücadele meselesine ve neticelerine gelince; bu, daha ziyade Hükümetçe cevaplandırılacak bir mevzudur. Tabii yeri gelince cevaplanacaktır.

Dışarıya hububat satılması meselesi; Komisyon raporunda temas edilen meselelerden birisidir. Fakat Komisyon bu hususta katî bir fikir beyan edecek vaziyette değildir. Nitekim, raporda da o şekilde ifade edilmiştir. Bugün elde mevcut olan stoktan bir kısmının istimal edilmesi gelecek yıl yapılacak müdahale için dahi bir şart olduğuna göre bu, ya dahilde istihlâki tevsi etmek sureti ile yahut da kısmen dışarıya satmak suretiyle olacaktır. Amma bunun ölçüsü nedir? Dâhilde, ne devamlı istihlâki tevsi etmek imkânı vardır? Hariçte satış imkânları neden ibarettir? Bunu tayin ve tesbit etmek bugün için Komisyonca mümkün görülememiştir.

Yalnız, bu meseleye temas etmekle iktifâ edilmiştir. Maamafih gerek istihlâkin genişletilmesi gerek dışarıya bir miktar hububatın satılması meselesi halli lâzım gelen bir meseledir, ortadadır, tabiatıyla Hükümetçe lâıyk olduğu ehemmiyetle ele alınacaktır.

Zannedersem Komisyon raporuna temas eden sözler dolayısıyla icabeden tav-zihleri yapmış bulunuyorum. (Kâfi sesleri, alkışlar).

BAŞBAKAN Ş. SARACOĞLU (İzmir) - Yeni bütçemizin heyeti umumiyesi hakkında söz söyleyen hatipleri dikkatle takip ettim ve onların sözlerinden istifade edilecek noktaları ve ileride tatbik edilmesi lâzımgelecek yerleri de ayrıca işaret ettim. Yalnız daha şimdiden size söyleyebilirim ki, bu hatiplerin bilhassa sert olan tenkitleri benim iktisadî, malî ve para noktasından işlerime olan emniyet ve itimadî azaltmak şöyle dursun bilâkis takviye etmiştir. Bütçenin heyeti umumiyesi içinde teferruatı addedilebilecek olan yerler sırası geldikçe Vekil arkadaşlarım tarafından cevaplanacaktır. Teferruatı bir tarafa bırakarak, bunlar hakkındaki cevapları sırası geldikçe Vekil arkadaşlarımla vereceğini ve bu cevapların sizi tatmin edeceğine inanarak doğrudan doğruya memleketimizin iktisadî ve malî görüşü hakkındaki kanaatimi bir kaç kelime ile huzurunuzda hulâsa etmek istiyorum.

Arkadaşlar, İstiklâl harbini kazandığımız günden bu harbin başladığı güne kadar olan mevcudiyetimize bir göz atacak olursak orada görürüz ki, İstiklâl muharebesinin istiklâlle hitam bulmasına rağmen istiklâlin en büyük alâmetleri olan bir çok iktisadî ve malî müesseselerin büyük bir kısmının bizim elimizde olmadığını görürüz: Şimendiferler, işletmeler, fenerler, düyünü umumiyeler, rejiler ve bu kabilden daha bir çok imtiyazlı müesseseler... Biz memleketi Cumhuriyete bu şekilde geçmiş gördük. Oradan bu harbe kadar bütün pürüzleri birer birer bertaraf ettiğimiz gibi, mevcut fakrî sefaletle rağmen, mevcut zaruretlere rağmen, bin bir tedbir alarak bunları memlekete maletmekle kalmadık, fazla olarak memleketin şu ve bu köşesine şimendiferler yaptık, fabrikalar yaptık ve bunlarla bugün biz değil yabancılar bile övünebilir bir hale geldik. (Bravo sesleri).

Harpten bugüne kadar olan vaziyetimize gelince; filhakika yürüyüşümüz aynı hızla devam etmedi, edemedi, zaten de edemezdi. Çünkü vatan ufuklarının her tarafında harp tehlikesi ayaklanır ayaklanmaz, bütün varlığımız, bütün mevcudiyetimizi bir tek şeye hasrettik: kuvvetli bir orduyu ayakta tutmak ve Türk Milletinin iradesini her vakit hatırı sayılır bir kudret haline getirdik. (Bravo sesleri). Bunlar arasında diğer işlerimizi de gene tamamen ihmal etmiş değiliz. Bilâkis o işlerdeki kabiliyetimizin ölmemesi için her bütçede imkân dairesinde Türk milletinin umumî seviyesini yükseltmek için, maarif sahasında, iktisat sahasında, maliye sahasında mütemadiyen elimizden gelen tahsisatı ayırmak için gayrimümküne bile başvurduk.

İşte bütün bu darlıklara rağmen elimizden gelen gayreti tamamen sarfetmek için, unutmamak lâzımdır ki zaman zaman bir milyona yaklaşan bir orduyu ayakta tutmak zaruretiyle etmek zaruretiyle karşı karşıya kaldık. Biz bu duyduk ve onlara modern silâhlar bulup teslim büyük ve ağır yükü Türk Milletiyle beraber seve seve taşıırken diğer taraftan da zekâmızın, dirayetimizin, kabiliyetimizin kudret ve

kuvveti nispetinde memlekete faydalı olabilmek için hiçbir fırsatı kaçırmamağa çalıştık. (Bravo sesleri)

Memleketin bugünkü iktisadî ve malî cephesi yakından tetkik edilirse vazihan görülür ki biz bu dar yıllarda bütün bir orduya ve bir çok işleri haklı olarak, ayakta tuttuktan başka mevcutlarımıza ilâveten 110 ton daha altın biriktirdik. Bu suretle bugün Merkez Bankamızın elindeki altınlarımızın yekûnu 200 tona varmıştır.

Ayrıca yine Merkez Bankasının elinde 52 milyon liralık döviz vardır. (Bravo sesleri).

Bu iki rakam yanyana getirilecek olursa bunun bizim eski altın paramızla miktarı (35) milyon altını aşmaktadır.

Arkadaşlar, Saracoğlu Hükümeti bu altınları derleyip, toplayıp topyekûn Merkez Bankasında uykuya yatırmak niyetinde değildir. Bunun bir kısmı Merkez Bankasında kalsa bile üst tarafı, kaybettiğimiz harp yıllarını kolaylıkla yeniden bize kazandırmak için, yapacağımız yeni fabrika ve tesislere sarfolunacaktır. (Bravo sesleri ve alkışlar) Bunun diğer bir kudret kaynağı da ordumuza verilegelmekte olan tehsisattır. Rakamı müsaade ederseniz diğer rakamlarla kıyas edilir bir hale getirmek için yıllık olarak söyleyeceğim. Bir yıllık Millî Müdafaa bütçesi iki rakamdan mürekkeptir.

Birisi 150 milyon liralık rakamdır. İkincisi, fevkalâde dediğimiz, 310 milyon liralık rakamdır. Birinci rakam tesbit edilirken daima gözönünde tutulan şey; harp biter, tabii hal avdet ederse Millî Savunmanın bütçe içinde kalacak rakamdır. Hatırlarsınız bu geçen sene 140 milyon lira idi, bu sene 150 milyon lira olarak tesbit edilmiştir. Çünkü, mütchassisların verdiği izahata göre, bu 150 milyon lira ödenek ile ordunun sulh zamanındaki ihtiyacı karşılanmış olacaktır. Demek ki bizim elimize o altınlardan maada bir de senede 310 milyon liralık karşılık kalacaktır. İşte bu büyük rakamın bir kısmı arkadaşlarımızın bu kürsüden ifade ettikleri ıstırapları bertaraf etmek için kullanılacak, diğer bir kısmı da yine Devlet mekanizması içinde harp zaruretinden dolayı çok sıkıntı çeken müesseselere dağıtılacak ve bir kısmı da mükelleflerin yükünü hafifletmek için kullanılacaktır. Fakat ne de olsa elimizde, hiç değilse, 150 milyon lira kadar bir para bulunacaktır. İşte bu 150 milyon liralık senelik varidat altınlarımızla birleşecek olursa o zaman ümit ederim ki, siz de benim gibi, inanırsınız ki, hakikaten bu memleketin harp yıllarında kaybettiği seneleri süratle telafi etmek için iş kolaylaşacaktır. Bu membalara münhasıran memleketin iktisadî, malî ve sınaî kudretini artırmak için sarfedeceğiz.

Bir de hatiplerin üzerinde durdukları bir mesele; Toprak Ofisi meselesi. Bu sene de çok mahsul olursa ne yapacağız diyorlar. Hakikaten bu sene de çok ve bol mahsul olursa para noktasından çekmiyeceğimiz sıkıntı yoktur.

Fakat bazılarının tahmin ettiği gibi yıl fena gidecek olursa elimizde biriktirmiş olduğumuz bu stok, cihandeğer kıymette bir varlık olacaktır ki bugün yalnız onun sayesinde teneffüs ediyoruz.

Dr. M. GERMEN (Aydın) - Muhakkak.

BAŞBAKAN Ş. SARACOĞLU (Devamla) - Bir zamanlar çekilegelen bolluk ile karşı karşıya kaldığımız zaman çektiğimiz sıkıntıları hep hatırlıyoruz. Hububat öyle bir nesnedir ki eğer bolluk olursa bize vereceği sıkıntı sadece para sıkıntısıdır. Darlık olursa bilâkis elimizde bol para geçecek, Merkez Bankasına borçlarımızı ödeyeceğiz. Fakat, kalbimiz korkulu bir çarpıntı içinde, mütemadiyen dehşetle karşı karşıya kalacağız. İşte böyle günlerde bize nisbeten rahat uyku uyutacak varlık, Toprak Ofisin elinde bulunan 8-9 yüz bin tonluk hububattır.

Bugün Toprak Ofisin ve onun elinde bulunan hububatın yekûnu bizim için büyük bir nimet olduğuna hiç şüphe yoktur. Şayet bolluk olupta hububat derhal düşmeğe başlarsa ne olacak? Arkadaşlar; uzun yıllardanberi yaptığımız büyük iyiliklerden birisi çiftçilerin, hububat yetiştiren kısmının ki, bunlar memleketin en fakir tabakasını teşkil eder, bulundukları seviyeden biraz yukarı doğru kaldırmak olmuştur. İcabederse bundan sonra da Devlet bütçesinden fedakârlık yaparak bu halkı daima biraz daha yükseğe doğru kaldırmak için elimizden gelen gayretin kâffesini sarfedeceğiz. (Bravo sesleri, alkışlar).

Bütçe hakkında söz alan arkadaşlarımdan ikisi mademki daha iyi yapılmıyor, Hükümetin iktidar mevkiini terketmesi lâzım gelir dediler. Arkadaşlar, Saracoğlu Hükümeti her Türk Hükümeti gibi yalnız bir şey için iktidar mevkiindedir. Kendisine düşen vazifeyi hergün biraz daha iyi görmek için uğraşmak, çalışmak. Mevcut arkadaşlarımla ekseriyeti Saracoğlu ile beraber oldukça ben bu vazifeden kaçamam, ben bir tek ekseriyet dahi olsa aynı inan ve imanla vazifemi yapmakta devam ederim. (Bravo sesleri). Çok müteessirim o iki arkadaşımın arzularını tatbik etmek ve onları tatmin etmek elimde değildir. O büyük kudret ve kuvvet Büyük Millet Meclisinin elindedir. Her vakit Meclisle beraber Meclisin emrinde çalışmaya hazır bir Hükümetiniz vardır. (Bravo sesleri alkışlar).

BAŞKAN - Tensip buyurursanız Bakanlar bütçeleri geldiği zaman sorulan suallere cevap vereceklerdir.

O halde tasarının tümünün görüşülmesinin yeterliğini oyunuzda sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Tümünün görüşülmesi yeterliği kabul edilmiştir.

Maddelere geçilmesini kabul edenler... Etmeyenler... Maddelere geçilmesi kabul edilmiştir. »

1945 Yılı Yedi Aylık Bütçe Kanunu Gerekçesi ³⁹³

“ 1945 Yılı Yedi Aylık Bütçe Kanunu Tasarısı ve
Bütçe Komisyonu Raporu (1/388)

S. Sayısı : 103

T. C.

Başbakanlık

Muamelât Umum Müdürlüğü

28.II.1945

Tetkik Müdürlüğü

Sayı: 71-320, 6/454

Büyük Millet Meclisi Yüksek Başkanlığına

1 Haziran 1945'den 31 Aralık 1945'e kadar olan yedi aylık süre için hazırlanıp Bakanlar Kurulunca 8.II.1945 tarihinde Yüksek Meclise arzı kararlaştırılan Bütçe Kanunu tasarısı gerekçesiyle birlikte sunulmuştur.

Başbakan

Ş. Saracoğlu

Hükümetin Genel Bütçe Kanunu Gerekçesi

1945 yılı Genel Bütçe Kanunu tasarısı ve ekleri Anayasanın 95 inci maddesi gereğince 28 Şubat 1945 tarihinde Büyük Millet Meclisine sunulmuştur.

Bütçe yılı başlangıcı Haziran-Aralık 1945 devresine ait olmak üzere yedi aylık Devlet masraflarıyla, karşılıklarını ihtiva etmektedir.

Normal hizmetlerin gerektirdiği giderlerle bunların karşılıkları âdi bölümde; olağanüstü hallere mahsus giderler ve bunların karşılıkları da fevkalâde bölümde gösterilmek suretiyle, geçen sene ilk defa kabul edilmiş olan bu tasnif esası, 1945 yılı bütçesi için de devam ettirilmiştir.

Olağanüstü hallere mahsus olarak muhtelif kanunlarla kabul edilmiş olup, şimdiye kadar âdi giderler arasında yer almış bulunan bazı hizmetlere ait karşılıklar, geçici mahiyetleri gözönünde tutularak, fevkalâde Millî Müdafaa giderleriyle, Toprak Mahsulleri vergisi tahsil masraflarının yer aldığı fevkalâde bölüme nakledilmiştir.

Demiryolları inşaatına ve büyük su işlerine ait olup, karşılıkları ötedenberi istikrazlar veya kredilerden temin olunan giderlere ilk defa olarak bütçede yer verilmiş ve bunların, yine aynı suretle istikraz ve kredilerle karşılanacağı Genel Bütçe Kanunu tasarısında tasrih olunmuştur.

393 1945 Yılı Yedi Aylık Bütçe Kanunu Tasarısı ve Bütçe Komisyonu Raporu, Ankara, 1945, 2-3. ss.

Cemiyet ve Devleti cihazlandıran, karşılığı nesillere intikal edecek olan kıymetlere yatırılan veya İktisadî Devlet Teşekküllerine aynı maksatlarla sermaye olarak verilen paralar, âdi giderler bölümünde, ayrı bir kısımda toplanmıştır ki, yedi aylık bütçe de bu nevi müsmir ve kalıcı giderlerin miktarı (56,3) milyon lirayı bulmaktadır.

Bütçenin, umumî surette gelirleri bakımından arzettiği manzara, içinde bulunduğumuz malî yıl zarfında, millî iktisadiyatımızın, dış münasebetlerimizdeki malûm bazı değişiklikler neticesinde baş göstermiş olan yeni durumdan ciddî surette müteessir olmasının ifadesini taşımaktadır. Filhakika, son aylarda dış ticaretimiz daralmış ve netice olarak ithalât vergilerinde malî yıl başındaki tahminlere nazaran ehemmiyetli eksiklikler hâsıl olmuş ve iktisadî hâdiseler arasındaki içten bağılılığın tabîî bir tecellisi olarak da, bu sahadaki tegayyürlerden diğer sahalarda tesir hissini almış ve bu yüzden de muhtelif vergilerimizin hasılatında beklenmiş olan inkişaf lar yerine duraklamalar ve hattâ gerilemeler kaydedilmiştir. Buna rağmen, hemen söyliyeyim ki dış ticaretimize ve dolayısıyla millî iş hacmimize imkânları vermek emeliyle çeşitli tedbirler alınmış ve bu arada bazı mahsullerimizin ihracat vergisinden istisnası kabul edilerek, yeni bütçemizde küçüm senmiyecek bir yer tutan bu kaynaktan feragat edilmiştir.

Gelirlerdeki bu daralmalar, kısmen bazı masraflarda mümkün görülen tasarruflarla telâfi edilmiş ve bütçenin denkleştirilmesi için, fevkalâde mahiyette, yeni hiç bir teklif ve tedbire gidilmemiştir.

Yedi aylık bütçenin âdi gider bölümünün yekûnu (371 427 799) lira olup, geçen yıl bütçesinin yedi aylığına nazaran (38 674 392) lira fazladır. Bu fazlalık yurdumuzun kültür, bayındırlık, ziraat, iktisat ve sağlık işlerine, cari yıl içinde kabul olunan kanunlar gereğince memurların terfihine ve aynı maksatla hususi idarelerle, belediyelere yardıma tahsis olunarak, ilgili bakanlıkların bütçelerine ilâve edilmiştir.

Bütçenin fevkalâde giderler bölümünün yekûnu da (224 407 099) lira olup, geçen yıl bütçenin yedi aylığına kıyasen (1 573 766) lira fazladır. Bu fazlalık da bütün Devlet dairelerinin olağanüstü masraflarının yeni bütçenin bu bölümünde gösterilmesinden ileri gelmiştir.

Yedi aylık bütçenin âdi ve fevkalâde giderler bölümlerinin genel toplamı (595 834 898) lira; buna karşı âdi ve fevkalâde gelirler bölümlerinin genel toplamı ise (530 233 000) lira olduğuna göre, bütçemizin % 89'u vergilerle karşılanmış demektir.

Aradaki fark, bu yıl olduğu gibi, yine istikrazlarla karşılanacaktır.

Bütçenin âdi giderler bölümünde yer alan masrafların, bir kısmı büyük su iş-leri için (5,2) milyon lira, demiryolu inşaatı için (5,3) milyon lira olmak üzere yapılacak istikrazlarla karşılanacak ve (20) milyonluk bakiyesi de 4060 sayılı kanunun derpiş ettiği kaynaklardan elde edilecektir.

Millî kuruluş ve kalkınma gayretlerimizin büyük mevzularına müteallik olarak bütçemizin âdi bölümler içinde ayrıca gösterilen envestismanların yekûnu, yedi aylık devrede (56,3) milyon liraya balığ olduğu gözönünde tutulursa, bu müsmir masrafların da bir çoğunun vergilerle karşılandığı anlaşılır.

Bütçenin fevkalâde giderler bölümünün vergilerle karşılanmayan kısmı da (35) milyonluk Millî Mûdafaa istikraziyle temin olunacaktır. »

Millî Savunma Bakanlığı Bütçesinin Meclis'teki Müzakeresi ³⁹⁴

« Millet Meclisinin bugünkü toplantısında Millî Savunma Bakanlığı büt-çesinin görüşülmesine başlanması dolayısıyla söz alan General Kâzım Sevük-tekın (Diyarbakır), Tank birliklerinde görev alan subay ve erat hakkında meclise verileceği bildirilmiş olan tasarının neden gönderilmemiş olduğunu, Millî Savun-ma Bakanlığına ait mekteplerde, Millî Eğitim Bakanlığı mektepleri gibi öğren-cilere senede bir defa da olsa sömestr tatili verilmesinin mümkün olup olmadığını sormuştur.

GENERAL KÂZIM KARABEKİR (İstanbul) - Millî Savunma Bakanlığı için istenilen tahsisatın sevinçle kabul edileceğini işaret ederek ikinci dünya savaşın-da dört tarafa saldıran ve yıldırım süratiyle yayılan Alman ordularını Türkiye'ye taarruzdan meneden kuvvetin Türk ordusu olduğunu söylemiş ve demiştir ki:

“Ne dış siyaset, ne iç siyaset, ne şu ordunun mukavemeti, ne bu ordunun mukavemeti, katiyen mevzuu bahis değildir. Zira Almanlar geçen cihan harbinde, içimizde bizimle beraber harbederek Türk Ordusunun kudretini çok iyi görmüş-ler ve kendi ordularınıninkile ölçmüşlerdir. General Kâzım Karabekir, ikinci dünya savaşında Türk Ordusunun gerek talim ve terbiye ve gerek teçhizat bakımından birinci cihan harbindeki durumuna nazaran üstünlüğünü belirtmiş ve subaylarının elinde bulunduğu ve istiklâl savaşı ruhunun ordumuzda bu gün de mevcut bulunduğunu ve bu ruhun ebediyen yaşayacağını ve bu ruhla muvaffak olacağını söylemiştir.

RECEP PEKER (Kütahya) - General Kâzım Karabekir'in, Türk Ordusunun yüce vasıflarını belirtmek için söyledikleri ve samimî iç duygularını temiz bir ter-cüman olduğuna şüphe etmediğim sözlerine kalıbımı basarım.

³⁹⁴ *Ayun Tarihi*, No. 138, Mayıs 1945, 78-81. ss.

Yalnız arkadaşlar, bu kadar ulvî bir meseleye bu kadar duygulu bir insan olarak temas ettiğimiz esnada yaşanan modern dünyanın en büyük hakikatlerinden biri olan hayatî bir noktada hata edersek bundan devletçe ve milletçe büyük zararlar görürüz, kanaatindeyim. (Bravo sesleri).

Muhterem arkadaşlar, eğer sayın General arkadaşımız yalnız fikirlerinin ordumuzun değeri hakkındaki müsbet tarafını ifade buyurup Türk Ordusunun yüce vasıflarını belirtmekle kalsalardı, işin menfî sayılacak tarafına temas etmeden sözlerini bitirselerdik bu babta hiç bir söz söylemek ihtiyacını görmiyecektim. Fakat, Türk Ordusunun, bütün millet hacminde bir büyük kıymet ifade eden Türkiye'nin silâhlı namus ve şeref koruyucusu olarak görmüş olduğu büyük hizmet ancak Türk devletinin siyaset alanında büyük bir kabiliyet göstermesi sayesinde iyi netice vermiştir. (Bravo sesleri, alkışlar). Ve bundan sonra göreceği hizmetler de yine bu şartlar altında şerefimizi yükseltecektir.

Arkadaşlar,

İster tarihin derinliklerinden olsun, isterse daha silâhlarının sesi kulaklarımızda çınlayan son Avrupa harbindeki hâdiseleri göz önüne getirince canlanacak misallerden olsun iyi idare edilmemiş politikalar yüzünden dağlar deviren orduların mahvolmaya mahkûm bulunduğunu anlarız. Arkadaşlar, anlayışımızda eksik olduğunu gördüğüm çok mühim bir esas böylece açıklamakla bir vazife gördüğüme kaniim. Fakat geniş bir hakikatı kısaca bir cümle halinde ifade etmek de istiyorum.

Bir milletin, bir ordunun ne kadar kahraman askerleri olursa olsun topraklarının altında ve üstünde ne kadar büyük modern, kuvvet ve sanayi defîneleri bulunursa bulunsun, bunları ve her bakımdan bezenmiş orduları zamanında hedefine tevcih etmesini iyi taktir etmeyen ve onu lüzumlu olmayan zamanda yanlış istikametlerde felâketli hâdiselere sevkeden bir siyasî idare işlere hâkimse o millet felâketlere mahkûmdur, o millet bedbahttır.

Arkadaşlar, yeni Türkiye Cumhuriyetinin bütün kuvvet ve kudreti bir medenî devletin kuvvet ve kudretinden ibarettir. Medenî bir devlette bütün kuvvetler, devletin iradesine ve siyasetine râmdır (Bravo sesleri). Ancak iyi idare edilen bir siyaset içinde kahraman bir milletin kahraman ordusu kendi vazifelerini kahramanlık ve başarı ile yapmağa fırsat bulur. Politika iyi idare edilmezse bütün bu kahramanlıkların yekûnu sıfır olmaya mahkûmdur. (Bravo sesleri, alkışlar).

Millî Savunma Bakanı General Ali Rıza Artunkal da şu beyanatta bulunmuştur.

Sayın arkadaşlarım,

General Sevüktekin'in sorularına cevap sunuyorum:

Tank birliklerinde çalışan subay ve erler için yüce meclise sunacağımızı arzettiğim tasarı yapılmış ve Maliye Bakanlığına gönderilmiştir. Bakanlar Kurulundan geçtikten sonra yüce meclise sunulacaktır.

İkinci soru, ordu elinde, yabancı ellerle kendi fabrikalarımızdan aldığımız bütün silâh ve malzemelerden bozulmağa müsait hiç bir kısmı açıkta değildir. Diğer ordularda harp vasıtası olarak neler açıkta kalıyorsa, bizde de onlar açıktadır. Diğerlerinin hepsi kapalı yerlerde dir veya örtülüdür. Türk Ordusu bunları kendi canı ve malından daha kıymetli bilerek, iyi muhafazaya çalışmaktadır.

Sömestr işleri: Kanunî bir zarurete dayanmayan sömestr, askerî okullarda yoktur. Sebebi: Bizim askerî okulların hepsi yatılıdır. Ve öğrenciler Türkiyenin dört bucağından gelmiştir. Bir hafta, on gün müddetle bunları Türkiyenin dört bucağına dağıtıp toplamağa imkân yoktur. Bunun yerine talim tatbikatlarına daha genişlik vererek lâzımgelen istirahat verilmekte ve sıhhat dairelerimiz de bunu kâfi görmektedir.

General Karabekirin buyurdukları İstiklâl Savaşı ruhunun, ordu, genel kurmay başkanlığının talim ve terbiyesinin esasını teşkil etmektedir. Esasen Türk erinin talim ve terbiye ruhu, hiç bir zaman azalmamıştır. Her subay arkadaşımız bu ruhu bütün mânasiyle muhitine ve erlerine yaymadıkça göçmiyecektir. Buna inanabilirsiniz. (Bravo sesleri, alkışlar).

BAŞKAN - Millî savunma bütçesinin tümü hakkında başka söz istiyen yoktur. Bölümlere geçilmesini oyunuzda sunuyorum, kabul edenler... Kabul etmiyenler... Kabul edilmiştir.

Millî Savunma Bakanının bu beyanatını müteakip fasıllara geçilmiş ve bütçe kabul edilmiştir. Bu netice üzerine General Kâzım Sevüktekin (Diyarbakır) ve Hüsamettin Tugaç (Ağrı) tarafından aşağıdaki önerge verilmiştir:

Cumhuriyet ordusunun vazifeye olan ihtimam ve gayretine binaen Büyük Millet Meclisinin şükran ve selâmlarının tebliğini arzeyleriz.

BAŞKAN - Önergeyi yüksek oyunuzda sunuyorum. Kabul buyuranlar... Müttefikan kabul edilmiştir. (Sürekli alkışlar).

MİLLÎ SAVUNMA BAKANİ ORGENERAL ALİ RIZA ARTUNKAL (Manisa) - Arkadaşlar, yüce meclis Cumhuriyet ordusuna karşı gösterdiği güven ve itimada lâyık olmağa çalışmakta ve daima da çalışacaktır. Ordu adına derin şükranlarımı arz ederim. Herhangi şartlar dahilinde ve ne suretle olursa olsun vereceğiniz yüksek emirleri canla, başla ve muvaffakiyetle başarmağa hazırız. (Şiddetli, sürekli alkışlar, bravo sesleri). »

“Büyük Millet Meclisinin bugünkü toplantısında İçişleri Bakanlığı bütçesinin görüşülmesi münasebetiyle ileri sürülen mütalâalara karşı İçişleri Bakanı Hilmi Uran aşağıdaki beyanatta bulunmuştur:

Gerek bütçenin umumî müzakeresi sırasında, gerek bugün kıymetli arkadaşlarımızdan bazıları genel müfettişliklerin durumuna temas ettiler. Fırsat düştükçe belirttiğim gibi, genel müfettişler bizde idarî kademeye dahil değildirler. Ve ellerinde bulunan selâhiyetleri bölgeleri dahilinde istimal ederlerken aynı zamanda o bölge dahilinde valilerin selâhiyetlerine de müdahale etmemeye dikkat ederler. Bu itibarla bizde genel müfettişlik yurdun her tarafına şamil bir tesis halinde değildir. Halen hükûmete kanunun verdiği selâhiyetle 4 genel müfettişlik teessüs etmiş bulunuyor. Arkadaşlarım çok iyi bilirler ki, bu dört genel müfettişliğin üçü hudut bölgelerimizde, birisi de yine hudut bölgelerimiz kadar mühim olan ayrı bir bölgede teessüs etmiştir. Hudut bölgelerinde ve hudut bölgesi kadar mühim telâkki ettiğimiz bölgede tesis edilmiş bulunan bu genel müfettişliklerin ödevleri daha ziyade bölgelerin güvenliği meseleleridir. Bu bapta kanun çok kısa ve şamil bir hükmü ihtiva eder.

Bakanlar genel müfettişlere, haiz oldukları selâhiyetten istediklerini verir, der. Kanunun bu hükmüne istinaden müfettişliklerin bidayeti tesisinde tanzim edilmiş bulunan talimatname, arkadaşlarımızın bihakkın ifade buyurdıkları gibi, kendilerine lâzım telâkki edilen selâhiyeti vermemekte idi. Fakat yine daha evvelce de arzettiğim gibi iç bakanlığının evvelâ kendisine taallûk eden selâhiyeti verdiği gibi, son zamanlarda, Bakan arkadaşlarımızın tekmili tarafından gösterilen muvafakat üzerine hemen hemen Bakanların haiz oldukları selâhiyetlerin kâffesi genel müfettişlerimize Mart içerisinde tanzim edilmiş bulunan bir talimatname ile verilmiş bulunmaktadır. Binaenaleyh bugün her Bakanlığın bölge müfettişleri emrinde kâfi derece müfettişleri vardır. Bu müfettişler, Bakanların haiz oldukları selâhiyet dairesinde ödevlidirler. İşten el çektirirler, tahtı muhakemeye alırlar, kanun ve nizamların bihakkın tatbikini temin ederler. Emniyet ve asayiş noktasından jandarma, bütün polis kuvvetleri ve gümrük kuvvetleri üzerinde kâfi telâkki edilecek yetkileri vardır. Bu kuvvetleri nakletmek selâhiyetini haizdirler. Subayları bir taraftan diğer tarafa nakletmek selâhiyetini haizdirler.

Umumî idarede haiz oldukları bu selâhiyetler dışında şimdi kıymetli bir arkadaşımızın temas ettiği mevzua uygun olarak bölgenin hususî idare bütçesine taallûk eden hususâtı da plânlama selâhiyetini almış bulunuyorlar. Binaenaleyh, hususî, idare bütçelerini tanzimine takaddüm eden zamanda bölge müfettişi tek-mil valileri münasip gördüğü bir yerde toplayarak bölgenin müsterek telâkki

edilen mahallî işleri üzerinde plânlar tertibeder. Valiler bunu telâkki ettikten sonra yine umumî meclislerin ihtiyar ve selâhiyetine hiç hâlel gelmeden giderler, bütçelerini tanzim ederler.

Şimdilik genel müfettişlerin haiz oldukları selâhiyyet arzettiklerimden ibaret tir. Hükûmetimiz bilhassa, hududa taallûk eden bu kısımda kendilerinden kâfî derecede istifade ettiği kanaatindedir.

Arkadaşım Recainin, köy durumu ile lâyiki derecede ilgi gösterilmiyor, yolundaki noktai nazarlarına tamamiyle iştirâk ederim. 40 bine yakın köyümüz, 900 küsur bucağımız, 400 ilçemiz vardır. Bu köylerin ihtiyacı ile köy kanununun köylerde tatbik işiyle bucak müdürlerinin ve ilçe kaymakamlarının kâfî derecede ilgilenmesine imkân vermiyen bir vüsattedir. Denilebilir ki idarî teşkilâtımız ve onunla beraber malî teşkilâtımız, adlî teşkilâtımız yurdun bütün köşelerine lâyık olduğu derecede henüz nüfuz etmiş değillerdir. Gerçi ilçenin şu kadar köyü ihtiva etmesi, şu kadar nüfusu ihtiva etmesi şeklinde riyaî bir katiyetle idarî teşkilâtı plânlamak imkânı yoktur. Takdir buyurursunuz ki, iktisadî âmiller bu hususta büyük rol oynar. Fakat bununla beraber köylerin nüfusunun bugünkü miktarı bir ilçe kaymakamının alâka gösterebilmesini mümkün kılacak vüsatten çok aşırı bir haldedir. Fakat arkadaşlar bu niyet bir tahsisat meselesidir. Geçen sene lûtfettiğiniz tahsisatla 16 kaza ve 16 kazadan artan tahsisatla da 16 bucak teşkil ettik. Bu sene yine bütçe komisyonu 125 bin lira tahsis ettiler. Bu tahsisatla 8, 9 ilçeyi yeniden teşkil edecek ve yine bunlardan artacak tahsisatla da bucak teşkil edeceğiz.

Emin Sazak arkadaşım nüfus yazımına temas buyurdular. Bu sene kabul buyurduğunuz kanun nüfus sayımını istihdaf eden bir kanundur. Bununla tedahül etmemesi için ve aynı zamanda tahsisat kifayetsizliği dolayısıyla nüfus yazımı için bu sene bir teşebbüsümüz yoktur. Fakat bu gelmiş, çatmış bir iştir ve bir ihtiyaktır. Son senelerde yurdumuzun nüfus yazımı yapılamamıştır. Bunun en bariz mahsulü bir çok kütüklerin eski harflerle yazılı bulunması ve eski harfleri bilmiyen bir nüfus memurunun vazife yaparken kütükleri okuyamaması keyfiyetidir. Yalnız kütüklerin değiştirilmesi bir milyon liraya ihtiyaç arz ediyor. Biz bu bir milyon lira masrafı bu mahzuru defetmek için yapabiliydik. Fakat yazıma gidildiği takdirde buna bir milyon lirayı tekrar ihtiyar etmek lâzımgeldiği için ve nüfus yazımını da uzun senelere talik etmek niyetinde olmadığımız için, beş milyon lira sarfı istilzam eden bu işi müteakip senelerde yapmak niyetindeyiz.

Mahsulâtı arziye ve kuraklık işlerini diğer Bakanlıklar daha yakından takibederler. Maamafih biz de tabii alâkalıyız. Arkadaşlarımızın arzu ettiği gibi, yeniden bu kanununun tatbikinde daha dikkatli olmaları için vali arkadaşlarıma tamim ederim. (Teşekkür ederiz sesleri). Sevüktekin arkadaşımın Bismil suyu ile kendi intihap dairelerini alâkadar eden hususlarda söylediklerini yakından dinledim. Mümkün olanı yapacağımı arz ederim.

GENERAL K. SEVÜKTEKİN (Diyarbakır) - Efendim, bir sual soracağım. Vaktiyle Siverek iktisadî ilgisiyle Diyarbakıra bağlı iken bir kaç sene evvel Urfaya bağlanmıştı. Bu kaza, güzel yoluyla da Diyarbakıra bağlıdır. Bu kaza ne zaman Diyarbakıra iade edilecektir.

İÇİŞLERİ BAKANİ HİLMİ URAN (Seyhan) - Bendeniz Bakanlığa geldiğim zaman Sivereki Urfaya bağlı olarak buldum. Şimdi kendileri böyle bir arzu izhar ediyorlar. Bununla alâkadar olacağım. (Alkışlar). ”

Adalet Bakanlığı Bütçesinin

Mecliste Görüşülmesi Münasebetiyle

Adalet Bakanı Ali Rıza Türel'in Konuşması ³⁹⁶

“ Sayın arkadaşlarımın Adalet Bakanlığı işleri hakkındaki beyanlarını büyük dikkatle ve ilgi ile dinledim. Bu beyanları, eğer yanılmıyorsam, bir kaç esasa ırca ederek, üç dört zümrede toplamak mümkün olacaktır. Bunun dışında dağınık işlere dair olan mütalâalara da ayrıca teker teker cevap arzetmeğe çalışacağım. Bu beyanların taallük ettiği meselelerden biri, yargıtay ve istinaf meselesini de içine alacak şekilde adli teşkilât meselesidir. Bu mesele mahkemelerimizin bugünkü teşkilât durumu ve bu teşkilâtın memleketin ihtiyaçlarına uygun olup olmadığını, eğer uygun değilse bunun için ne düşündüğümüzü ve bu yolda ne gibi tedbirler almakta olduğumuz noktalarında toplanır. İkinci mesele, binalariyle, insanlariyle, personeliyle ve infaz sistemimizle cezaevleri mevzuudur. Üçüncüsü, bence çok önemli bir konudur. Suçlu çocuklar hakkındaki cezaların infazına dair olan meseledir. Bu meselelerin dışında kalmış noktaları da notlarıma bakarak, birer birer cevaplandırmağa çalışacağım.

Arkadaşlar, hepiniz bilirsiniz ki, adlî teşkilâtımıza hâkim olan sistem tek yargıç sistemidir. Bu, Cumhuriyetten beri devamlı surette bugüne kadar gelen bir gelişmenin bugün vardıgı bir netice olmuştur. Cumhuriyetten evvel ve bir müddet te Cumhuriyet zamanında memlekette toplu mahkeme sistemi esastı. Yalnız mevcut olan yerlerde sulh hâkimleri tek yargıç halinde çalışırlardı. İstinaf mahkemelerinin ilgasile beraber başlayan bu müçtemi mahkemede tek yargıca doğru gidış temayülü bugün istikrar bulmuş bir haldedir. Bunun sebepleri yakından tetkik edilince, görülür ki bu temayüle hâkim olan başlıca sebep, Cumhuriyet, inkılâp adliyesinin yargıçta yeni vasıflar arıyan, yeni kanunların tesiri ve bu kanunlara uygun yargıç sayısının bütün memlekette, memleketin en ücra köşelerine kadar toplu mahkeme kurulması imkânını vermemesidir.

396 a.g.e., 84-91. ss.

İkincisi de en ücra kaza merkezlerine hattâ nahiyelere kadar adaletin götürülmesi ihtiyacıdır. İstinaf mahkemelerinin ilga edilmesiyle kazanılan elemanlardan bu sahada çok istifade edilmiştir. Bir mahkemeyi teşkil eden üç kişilik heyetten üç mahkeme kurulması elbette işlerin süratle görülmesinde, zamandan ve insandan tasarruf olunmasında büyük faydalar hâsıl olmuştur. Bu sayede memleketin en ücra köşelerine kadar hemen bütün kazalara adli teşkilâtı sokmağa muvaffak olmuş bulunuyoruz. Yalnız, arkadaşlarım, hemen arz edeyim ki bu, memleketin adli sahada yapmış olduğu inkılâbın ve yeni kanunların yargıçta aradığı yüksek mektep mezunu olmak, hukuk mezunu olmak vasfını haiz eleman azlığının zarurî bir neticesi olmakla beraber ideal bir teşkilât diye kabul edilemez. Bunu, ilerde eleman arttıkça, sair imkânlar belirdikçe, evvelâ Kâzım Berker arkadaşımın işaret ettiği, sulh yargıcı muavini bulunan yerlerden başlayarak memlekette münferit asliye mahkemesi esasına doğru dönmek lâzım gelecektir. Hakikaten arkadaşlar, bir bakıma göre tek yargıç sisteminin müdafaa edilecek tarafları vardır. Bunun yanında gayri şahsi bir karakter arzetmesi lâzım gelen adaletin teminatını daha iyi sağlaması bakımından toplu mahkemenin ayrı bir önemi vardır. Bu itibarladır ki, gaye ve ideal böyle bir sistem kurmaktır. Ancak bugünkü şartlar içinde elimizde mevcut elemanlar, idarî ve malî imkânlar gözönüne getirilirse böyle bir şey yapmağa imkân olmadığını hepiniz takdir edersiniz. Bu fikri istinaf mahkemelerine de teşmil etmek mümkündür. İşlerin süratle görülmesi zarureti de ortadadır. Binaenaleyh, gerek işlerin hem teminatlı, hem de süratli yürümesi zarureti, hem de bu zarureti karşılayacak elemanın idealimiz olan şekilde mahkemeler teşkiline henüz müsait adette bulunmaması bizi bu idealden henüz uzak bulundurmaktadır. Yalnız şunu derhal ilâve edeyim ki, Cumhuriyet yargıcı kendisinden yeni kanunların istediği vasıfları cami olarak bugün adalet mekanizmasını liyakatle işletmekte ve memlekete adalet tevzi etmektedir. Bunu temin için adli inkılâpla beraber alınmış olan bir çok tedbirler, malûmumuz olan tedbirleri tekrar etmiye lüzum görüyorum. Feyizli tesirlerini göstermiş ve yargıçlarımız, umumiyetle yeni hukuk anlayışına ve yeni dünya görüşüne uygun bir zihniyet ve karakter içinde yetişmişlerdir. Bilhassa karakter kelimesini kasten kullanıyorum. Bir arkadaşım, Şefik Tugay, buna işaret etmişlerdir. Vakıa bu övünülecek bir şey değildir. Her memur, hele yargıç sınıfından olanlar, her şeyden önce karakter sahibi olmak mecburiyetindedirler. Fakat büyük buhran zamanlarının tahripkâr tesirlerine, yargıçlarımız cidden büyük mahrumiyetler ve fedakârlıklar pahasına mukavemet etmişlerdir. Bunu huzurunuzda arzetmekte hususî bir zevk duymaktayım. (Bravo sesleri).

Cezaevlerinin durumu:

İkincisi, cezaevlerimiz konusudur. Cezaevlerimiz diyebilirim ki bize imparatorluğun devrettiği en kötü bir mirastır. Hakikaten eski tabiriyle hapishane

sözüne lâyık olan bu müesseselerin, kısmı azami itibariyle, bugün her bakımdan elverişsiz binalardır.

Yalnız bu sahada eski durumla, yapılmış olan işlerin mukayesesidir ki imkânların yerinde kullanılıp kullanılmadığını gösterecektir. İki mesele vardır. Birisi maziden aldığımız şeyi olduğu gibi muhafaza etmiş olmak vaziyetinde bulunmak, diğeri de ilerleme, değiştirme ve düzeltme yolunda imkânlardan faydalanmak.

Arkadaşlar, bu ikinci işin bu memlekette yapılmış olduğunu açık alınlı ifade edebilirim. Bilhassa on seneden beri bu sahada başlamış olan ıslahat bugün hakikaten çok parlak denilecek neticeler vermiştir ve bize ilerde ceza infazı işinde alacağımız tedbirlerin, tutacağımız yolun ne olması lâzım geleceğini de göstermek bakımından da öğretici bir değer taşımaktadır.

Arkadaşlarım, cezaevlerimiz, iki türlüdür. Bir kısmı eski cezaevleri, bir kısmı da bildiğiniz gibi iş esası üzerine kurulmuş mütedavil sermaye ile işliyen yeni cezaevleridir. Birincilerde çalışma umumiyetle, esas değildir. İkincileri, çalıştırma ve mahkûmu ıslah etme gayesine göre kurulmuştur.

Derhal bir fikir verebilmek için bugün memlekette mevcut 27-30 bin arasında değişen mahkûm ve mevkufun 6 bine yakın bir kısmının yeni cezaevinde çalışmakta olduğunu ifadede fayda görürüm.

Mevkuflar mahkeme ile ilişkileri olması dolayısıyla eski cezaevlerinde çalışıyorlar.

Bu sistemle, tesadüfen ve yahut itiyadı olarak suç işlemiş adamları ıslâh ederek geri göndermek, memlekete kazandırmak suretile manevi bir fayda temin etmek mümkün oluyor. Hem de bunların emeklerini kıymetlendirerek bunları devlete yük olmaktan kurtarmak imkânı elde ediliyor. Aynı zamanda, mütedavil sermaye ile çalışan bu müesseselerin bugüne kadar devletten aldıkları sermaye bir kaç mislini bulmuştur. Biliyorsunuz ki, 935'te bu işe İmralıda başlanmış ve 50 kişilik bir ekiple oraya gidilmişti. Bugün bu müesseseler 13'e baliğ olmuş ve içinde barındırdığı mahkûmlar da 6 bine yaklaşmıştır. Yaptığımız programa göre bu miktarı 10 000'e çıkarmak niyetindeyiz. Yalnız bu müesseselerde gaye, mahkûmun ıslahı olduğu için, ıslâh amacına sağlayacak bir uzunlukta bir ceza ile mahkûm olanların buralara gitmesi zaruridir. Kısa müddetli mahkûmların buralara gönderilmesinde elbette fayda yoktur. Sonra, bazı suçlular ve eski cezaevlerinde iyi hali görülmiyenleri bu cezaevlerinde bırakmak zarureti vardır. Bunun dışında eski cezaevinde iyi halde vakit geçirmiş ne kadar mahkûm varsa yeni cezaevlerinde bunları okutuyor ve bu suretle hem kendilerine ve hem de memlekete faydalı olmak imkânlarını sağlıyoruz.

Eski cezaevlerine gelince, arzettiğim gibi, memlekette bunların adedi 460'ı geçer ve ekseriyeti elverişsiz binalardan ibarettir. Bu gayri sıhhi ve harap

binaların içinde yaşayan insanlar, mahkûm da olsalar, nihayet asgari insanlık haklarına malik oldukları için bunlar hakkında hem sıhhi tedbirler almak, hem de fizyolojik sefaletten onları kurtarmak düşüncesiyle bunların imdadına yetişmek de lâzımdır.

Ayrıca, tifüs hastalığının yayılmasını önleyici tedbir olarak bu müesseselerle ciddi surette uğraşmak lâzım geliyordu. Bu sahada yaptığımız işleri kısaca biledireyim:

1- Bunlardan fakir ve muhtaç olanlardan hepsine çamaşır, ayakkabı ve elbise verilmiştir.

2- Etüvler veya buğu sandıkları göndermek suretiyle bunların çamaşırlarını temizlemek yoluna gidilmiştir.

3- Murakabe edebileceğimiz yerlerde fakir mahkûmlara ekmekten maada sıcak yemek vermek ve bu suretle muhtaç olanları fizyolojik sefalatten kurtarmak imkânları sağlanmıştır.

Hastalıkla savaşta başlıca âmil telâkki ettiğimiz tecrit koğuşlarında mevkurları veya diğer cezaevlerinden nakledilmiş olanları asgari on beş gün müddetle nezarete bulundurmaktayız. Bu, istisnasız bütün cezaevlerinde tatbik edilen bir usuldür.

Bu sayede, arkadaşlar, tifüs yuvası diye bir arkadaşımızın ifade buyurduğu cezaevlerinde tifüs bakımından geçen seneyi gayet rahat geçirdik. Geçen sene memlekette tifüs salgın halinde olmamakla beraber evvelki seneye kıyaslayınca hayli mühim bir yekûn tutan vaka kaydedilmiştir. Buna rağmen cezaevlerinde bir kaç münferit vaka halinde tifüs görülmüş ve derhal alınan tedbirlerle bunun yayılmasının önüne geçilmiştir.

Bu sene Aksaray'da tek bir vaka, Kızılcahamam'da tek bir vaka, Bilecik'te tek bir vaka. Kayseride tek bir vaka, Elazığ'da tek bir vaka ve Toptaş'da tek bir vaka olmak üzere ceman altı vaka görülmüştür. Bunların çoğunun da hastalığı dışardan alarak cezaevine girdiği, tefrih devresi de hastalığın meydana çıkması zamanı gibi karinelerle anlaşılmıştır. Binaenaleyh arkadaşlarım, bu eski cezaevleri imkân ve şartların müsaadesizliğinden dolayı hakikaten fena bir vaziyette olmasına rağmen Cumhuriyet bunları devir aldığı günden beri bir taraftan altı bine yakın mahkûm yeni cezaevine getirilmiş, diğer taraftan da bu binalar üzerinde mevkurlar üzerinde, mahkûmlar üzerinde çalışılarak bunların sıhhi durumları, insanî durumları mümkün olduğu kadar düzeltilmek çarelerine başvurulmuştur. Fazla olarak, arkadaşlardan birkaçı, cezaevleri binaları için konulan tamirat ödeneğine az diye itiraz ettiler. Rakam yalnız bundan ibaret değildir.

Biz cezaevlerinin tamiri için senede 150 000 lira kadar bir para sarfetmekteyiz. Bütçemizde bu ödenek 18 000 lira görünüyor. Bunları ufak tefek tamirler

için kullanıyoruz. Bunun dışında ayrı kaynaklardan hasıl olan para ile arzettiğim gibi, yılda tahminen 150 000 lira harcıyarak bu eski binaları ayakta tutuyoruz. Demek ki, bina tamiri sıhhi tedbirlere başvurmak ve giydirme tedbirleri almak suretile bugün derhal değiştirilmesi, imkânı bulunmayan binalarda oturan mahkûm ve mevkûfların bir dereceye kadar vaziyetlerinin düzeltilmesine çalışılmaktadır. İstikbalde bu konuda yapılması lâzım gelen işleri şöyle düşünüyorum. Memlekette 467 cezaevine ihtiyaç yoktur. Yurtta bir kaç merkezi cezaevi, bölge cezaevi kurulur, bunlar büyük binalar olur, her biri bir kaç bin kişi alır, bütün mahkûmlar buralarda toplanır, çalıştırılır, işe edilir, terbiye edilir ve buralarda cezalarını bitirenler cemiyete ıslah edilmiş vatandaşlar olarak iade olunur. Bu suretle hem idare masrafından tasarruf etmiş hem de çok muhtaç olduğumuz personel bulmak imkânlarını sağlamış oluruz. Bu itibarla bu günkü gibi 467 cezaevini idare için şu kadar müdür, bu kadar gardiyanı kullanmaktansa, hem idareyi, hem de infaz sisteminin tatbikini kolaylaştıracak olan merkezi cezaevleri yapmanın en doğru bir tedbir olacağı kanaatindeyim.

K. SEVÜKTEKİN (Diyarbakır) - Bunları sulh içinde yapsak.

ADALET BAKANİ A. R. TÜREL (Devamla) - Takdir buyurursunuz, bu bugünün işi değil, yarının işidir. Yarınki arkadaşımın ne düşüneceğini bilmiyorum. Ben yalnız şunu arzedeyim ki, bu mühim bir mevzudur ve bunun kanunla veya başka bir suretle prensipleştirilmesi icabeder kanaatindeyim.

Suçlu çocuklar:

Çocuk meselesine geliyorum. Arkadaşlar, suçlu çocuk hakkında bazı arkadaşlarımız fikirler ileri sürdüler ve bazı sualler sordular. Bu konuda Fahri Ecevit arkadaşımız bir prensip meselesine temas buyurdular. Ceza Kanununun 53 üncü maddesine göre, ki bu madde mesuliyeti olmayan küçüklerle aittir. Yani suçu işlediği zaman 11 yaşını bitirmemiş olan çocukların dahi bu müesseselere alınması mümkün değildir, diye sordular. Çünkü ıslahhane bir cezaevi değildir, buyurdu ve bunun dışında bazı mütalâalar ileri sürdüler. Ben topyekûn olarak suçlu çocuklar hakkında fikirlerimi şu suretle arzediyorum.

Arkadaşlar, suçlu çocuk, suçluların içinde, cemiyet için himayesi en ziyade lüzumlu bir varlıktır. O, yarındır, istikbalin belki de büyük adamı olacaktır. Binaenaleyh görenek yahut aile ve cemiyet muhitinin tesiri altında suç işlemiş olan bu çocukların cezalandırılmasından ise ıslah edilmeleri lâzımdır. Bu itibarla bir çok memleketlerde kabul edilmiş olan ıslah sistemine gitmemiz gerekmektedir.

Bizim bugün infaz sistemimizde bir eksik tarafımız olduğunu kabul etmek lâzımdır. Bir taraftan ıslah evine konulacağını âmir olan ceza kanunu, bu çocuklar hakkında büyüklere mahsus olan cezaların indirilerek tatbik edileceğini emret-

mektedir: Ağır hapis cezası, hapis cezası gibi. Halbuki yapılacak iş, kanaatimce ceza mesuliyetinin başlıyacağı yaşı büyültmek ve bu yaşı doldurmadan suç işleyen çocuklar hakkında ıslah tedbirleri almaktadır. Ceza vermek değil, ıslah tedbirleri almaya karar vermek ve bu çocukları gayri muayyen bir zaman için ıslah evlerine koymak. Eğer ağır cezalı bir suç işlemişlerse... Diğer hallerde sorumsuzluk esastır. Bir günlük hapsi gerekli kılar. Bir suç işlenmiş olabilir, çocuk sorumlu ise bu çocuğu ıslah evine koymakta bir fayda yoktur. Binaenaleyh evvelâ sorumsuzluk esası yaşın yükseltilmesi suretile tesbit edilmiş ve o yaşı kadar bir çocuk ağır cezalı bir suç işlemişse ıslahhanelere alınmalıdırlar. Küçük suçlar için başka tedbirler düşünülebilir.

Bu usul Amerikada kabul edilmiş ve 1912 senesinden sonra hemen bütün Avrupaya hızla yayılmış ve o kadar iyi neticeler vermiştir ki karakter itibariyle birbirinden tamamiyle farklı olan memleketler ana esasları muhafaza ederek bu sistemi kabul etmişlerdir. Yalnız her memleket kendi özelliklerine göre sistemde bazı değişiklikler yapmıştır. Biz de bu mesele üzerinde hayli zamandan beri meşgulüz. Bu, çocuk mahkemeleriyle beraber gelen bir mevzudur. Hem çocuk mahkemeleri kurmak hem de bu suçlu çocuklar hakkında alınması uygun infaz ve ıslah tedbirlerini tetkikle epey zamandan beri meşgulüz. Vardığımız netice şudur. Hakikaten ceza kanunumuzda bir değişikliğe ihtiyaç vardır, fakat ayrıca çocuk mahkemeleri de kurmak lâzımdır. Ancak her şeyden önce memleketin gerçeklerini ve imkânlarını göz önünde tutmak gerektir. Bu gerçek ve imkânlar ise maddidir.

Sistem ihtiyaçlarımıza göre, ana hatlarıyla alınır. Tedrice surette büyük merkezlerden başlanarak tatbikatına geçilir. Yavaş yavaş imkân elverdikçe bütün memlekete teşmil edilir. Hulâsa: Çocuk ıslah evleri memlekete girmelidir. Buradaki ıslah evinde bulunan 108 çocuğa, yapılmakta olan ve bir kaç güne kadar bitecek bulunan bina tamamlandıktan sonra yurdun her tarafından getirilecek altı aydan fazla cezalı çocuklar da katılacak ve bu suretle Ankara ıslah evi, bu neviden olan bütün suçlu çocukları içine alabilecek bir hale gelecektir. Bunların yekûnunu bizim resmî malûmatımız 250 olarak göstermektedir.

Hatiplerin diğer sorularına Bakanın verdiği cevaplar:

Arkadaşlar, eğer bu mevzuda noksan bir nokta bıraktı isem tekrar sorulmasını rica edeceğim. Umumî maruzatımı burada bitiriyorum.

Münferit meselelerden, kâtipler hakkında kısaca maruzatta bulunayım. Hakikaten bizim de bir derdiğimiz olan bu hususta temas eden arkadaşlar oldu. Bugün adalet hizmetinde 3000'e yakın başkâtip ve zabıtkâtibi çalışmaktadır. Fakat bunlar hiç bir vakit işlere yetecek miktarda değildir. Yaptığımız hesaplara göre, 4000 kâtibe ihtiyaç vardır. Bu bin kâtibin ilâvesi halinde bunun bütçeye yapacağı tesir bir milyondan fazla olacaktır. Bunu önümüzdeki yıl tahakkuk ettirmek imkânlarını arıyacağız.

Şefik arkadaşımızın şahitler masrafları hakkındaki sözlerine gelince: Bu sene bu bölüme bir yıl hesabiyle 150 bin lira fazla ödenek koyduğumuzu arz etmek isterim.

Başkâtiplerin maaşları 4082 sayılı kanunla arttırılmıştır. Yalnız müddetleri dolmadığı için bu haklardan henüz istifade edememektedirler. Eğer arkadaşlarımın mevzuu bahsettikleri ve umumî esaslar halinde toplanarak cevaplandırıldığı meseleler dışındaki işlere dair mütalealarını dinlemek arzusunda değillerse maruzatımı burada keseceğim.

İ. ARVAS (Van) - Dört senedir bekliyorum, muhterem Bakan, iki kelime de bana lütfediniz.

ADALET BAKANI A. R. TÜREL (Devamla) - İbrahim Arvas arkadaşımız muhtekirleri icabında asmak için kanuna bir hüküm konmasını istiyorlardı. Biliyorsunuz ki idam cezası son millî korunma kanununda kabul edilmiştir. Ve söyledikleri takibat yalnız simitçiye, fırıncıya inhisar etmemektedir.

İ. ARVAS (Van) - Bir tanesinin olsun sallandığını görelim. (Gülüşmeler).

ADALET BAKANI A. R. TÜREL (Devamla) - O benim işim değildir. Bu iş kanunun memur ettiği insanların vazifesidir.

Feridun Fikri arkadaşımın mütelealarından bir noktaya cevap vermek isterim. (Yargıtayda kâğıt kalmamıştır) dediler. Şahsi olarak bana müracaat etsinler. Böyle bir şeyden malûmatım yoktur. (Kâfi, kâfi sesleri).

A. FIRAT (Erzincan) - Erzincan cezaevi hakkında...

ADALET BAKANI A. R. TÜREL (Devamla) - Bu zelzele mıntıkasında yapılmakta olan binalardandır. Ödeneği Bayındırlık Bakanlığına verilmiştir. Bakanlığımız bu işle meşgul değildir. Maamafih kendisinden rica edeyim, şahsen meşgul olayım.

A. FIRAT (Erzincan) - Vermiyorlar, delâletinizi rica ederim.

ADALET BAKANI A. R. TÜREL (Devamla) - Başlanmış olan bir binanın bitirilmesi bizim de emelimizdir.

Y. D. KARSLIOĞLU (Yozgat) - Seyyar hâkimler meselesi.

ADALET BAKANI A. R. TÜREL (Devamla) - Cevap vermek istemiştim. Arkadaşlarımın sabırsızlandığını gördüm. Mühim bir mevzudur. Karslıoğlunun dediğine müsaade buyurursanız biraz temas edeyim. Seyyar hâkim müessesesi, tarihi bakımdan bir ortaçağ müessesesidir. Bugün İngilterede bu müessesenin mevcut oluşu bu memleketin hususiyetlerinden doğmaktadır. Binaenaleyh hem mahkemelerin teşkilâtı, hem usulleri kendi ihtiyaçlarına son derece uygun olmakla beraber kontinana nakledilince aynı neticeyi vermez. Bunun dışında seyyar mahkeme olan memleketi Norveç olarak biliyorum. Ondan başkasını tanımıyorum.

Bu nazari düşünceden başka bizde seyyar hâkim teşkilâtının faydalı olmayacağını ameli olarak arz ediyorum. Neden dolayı seyyar hâkim olamaz? Bir defa elemanımız sabit mahkemelere bile az gelmektedir. İkincisi bu adamları gezdiremeyiz. Gittikleri yerde işleri hazır değilse boşuna vakit geçirmiş olacaklardır. Eğer uzun zaman bir yere uğramazsa fazla iş birikmiş olacaktır. Bu yerlere gitğinde uzun zaman orada kalmak mecburiyeti hasıl olacak ve öteki işler gecikecektir. Nihayet memleketin mevsimlere göre münakale imkânlarını, yargıçların yiye içmelerini, yatıp kalkacakları yeri düşünmek gerektir. Bunlar çözülmesi güç işlerdir. Bütün bu güçlükler ve mahzurlar dolayısıyledir ki, seyyar yargıçlık teşkilâtını ameli bulmuyoruz. Kaza teşkilâtımız günden güne artmaktadır. Geçen sene 16 kaza kuruldu. Bu sene de belki yenileri kurulacak. Bu suretle devlet teşkilâtı halkın ayağına hergün biraz daha fazla gitmektedir. Münakale vasıtaları arttıkça, tekâmül ettikçe, teşkilât ünitesi de küçük yerlerden büyük merkezlerle doğru gitmektedir. Nitekim Fransada böyle olmuştur. Biz de hakikaten kazalara kadar gitmek zarureti vardır. Lâkin daha ileri gitmek ve seyyar mahkemeler kurmak imkânları maalesef bütün arzularımıza rağmen yoktur. (Alkışlar). ”

Millî Eğitim Bakanlığı Bütçesi

Münasebetiyle Milletvekillerinin Konuşmaları¹⁹⁷

“ Büyük Millet Meclisinin bugünkü toplantısında Millî Eğitim Bakanlığı bütçesi üzerinde söz alan Milletvekillerinden Reşat Şemsettin Sirer. (Sivas) - Millî Eğitim sahasında bir çok meselelerin halledilmiş ve bir çok meselelerin de hal yolu üzerinde bulunduğunu, bu arada köy eğitim dâvasının on yıl içinde sağlanması yoluna gidilmiş olduğunu, teknik öğretimin böyle, yüksek öğretimin de aynı suretle gelişmede devam eylediğini işaret demiştir ki:

“İkinci dünya savaşı devri memleketimizde bir takım hamleler yapmak, ileri adımlar atmak için müstesna bir devir olmuştur. Dünyanın başka taraflarında insanlar birbirlerini öldürürlerken memleketimizde devlet ve hükûmet reisi olarak yeni Türkiye yapısının her taşında elinin izi bulunan büyük adam, bu devirden insan yetiştirmek için müsait bir fırsat olarak istifade etmiştir.

Bugünü yaşıyanlar, gelecek nesiller, bundan dolayı bu büyük adama minnettar kalacaktır.”

Hatip sözlerine devam ederek kestirme bir hal tarzı istiyen ve bekliyen bir eğitim meselemiz olarak ortada bir orta okul işi bulunduğunu kasabalar halkının bu büyük yokluğu yerinde olarak duyduğu orta okul meselesinin halledilmesi yurt

397 a.g.e., 91-93. ss.

içinde millî eğitimin gelişmesinde esaslı bir merhale olduğunu anlatmış ve öğretmen kaynakları üzerinde durarak okulların öğretmen ihtiyacını karşılamak için lise mezunlarını alan ve iki yıl okutan pedagoji enstitüsü veya akademileri veyahut da sadece öğretmen okulları ismini taşıyacak yeni tip okullar açılmasının yerinde olacağı mütalعاتında bulunmuştur.

Sivas Milletvekili, orta okul ihtiyacının, köylerde köy okulları kurmak için kabul edilmiş olan şekilde binaların kasabalar ve şehirler halkı tarafından yaptırılması teklifinde bulunarak sözlerine son vermiştir.

GENERAL DURUKAN (Hatay) - Geçen yıl bütçe görüşmelerinde bazı mıntakalarda kurulmalarını dilediği sanat enstitüleri hakkında ne düşünülmekte olduğunu sormuş ve bunların bulundukları yerlerde sağlayacağı verimi bir defa daha hatırlattıktan sonra gezici dikiş ve nakış kurslarının faydalı çalışmalarını övmüştür.

GENERAL Dr. NİYAZİ İSMET GÖZCÜ (İstanbul) - Ankarada tıp fakültesinin açılmak üzere bulunmasından ve bütçeye bu maksatla tahsisat konulmuş olmasından duyduğu sevinci bildirmiş ve bu münasebetle tıp fakültelerinin bu meslekte ayrı ayrı hususiyetler gösteren kısımlar halinde çalışmakta bulunduklarını Ankarada kurulacak olup tıp fakültesinin de Sağlık Bakanlığının emrinde çalışacak sağlık koruyucu hekimler yetiştireceğini işaret eyliyerek Ankara fakültesinin bu sahada başarılar elde etmesini dilemiştir.

İstanbul Milletvekili, köy enstitülerindeki sağlık kollarından sağlık koruyucusu ve köy ebeleri yetiştirilmekte olmasının değerini de kaydetmiş, orta okul ihtiyacının karşılanması hususunda hükûmetin yakın alâkasını rica ederek yurdumuzun kültürünü dış memleketlerde tanıttırmak için Millî Eğitim Bakanlığının ne şekilde müessir olabileceğine ait düşüncelerini bildirmiştir.

GENERAL KÂZİM SEVÜKTEKİN (Diyarbakır) - Diyarbakırdaki lise ve orta okul öğrencilerinin hepsini barındıracak derecede olmadığını ve bu sıkıntılı durumu karşılamak için bir pavyon yapılması, kız enstitüsünün gördüğü büyük rağbet dolayısıyla bulunduğu binanın yanındaki diğer bir binanın satın alınmak suretile genişletilmesi dileklerinde bulunmuştur.

İZZET ULVİ AYKUT (Eskişehir) - Orta okul ve liselerde bina darlığı, öğrenci çokluğu, öğretim eksikliği ve bunların bu devreler öğrencileri üzerindeki tesirlerini anlatmış ve bugünkü imkânlar derecesinde bu sıkıntıların kaldırılmasını mümkün kılacağı mütaleasiyle bu hususlara ait düşüncelerini bildirmiştir. »

Millî Eğitim Bakanı Âli Yücel'in

Millî Eğitim Bakanlığı Bütçesi'nin

Meclis'teki Müzakeresinde Yaptığı Konuşma³⁹⁸

« Sayın arkadaşlarım, Millî Eğitim Bakanlığının işlerinin çok teferruatlı olduğu bir arkadaşımın sükûnetle müzakeresini yaptığımızı söylediği şu oturuşumuzda dahi meydana çıkmış bulunuyor. Bu yıl huzurunuzla takdim etmiş olduğumuz bütçe 51 milyon liradır. Geçen yıl 62 milyon lira idi. Sene içerisinde aldığımız munzam giderlerle 64 milyon 900 bin lira tutmuştu. Bu 51 milyon lira yedi aylık bütçedir. Bunu on iki aya irca edecek olursak, 88 milyon lira eder. Şu halde geçen seneye nisbetle bütçemiz önemle artarak huzurunuzla gelmiş demektir. Geçen yıl her aya 5 300 000 lira isabet ediyordu. Bu yedi aylık bütçenin her ayına 7 300 000 lira isabet etmektedir.

Maliye Bakanı arkadaşımın, bütçenin heyeti umumiyesini sizlere takdim ederken söylediği gibi, fazla olarak aldığımız miktar 10 küsur milyon liradır. Bundan başka 3 milyon lira çocuk zammı, ölüm, doğum, tedavi aynı yardım maaş açığı ve emeklilere ait olan giderlerdir. Bunların içerisinde 878 000 lira öğretmenlerimiz bu sene bazı sektelerle aldıkları aynı yardım paralarını da ihtiva ediyor. Bir de yerinde terfî için kabul buyurduğunuz, kanun mazbatasını olmak üzere 600 küsur bin lira alınmıştır. Bunun haricinde zamlar, yayın, kamp masrafı, İstanbul üniversitesi giderlerine ilâve ve İstanbulda inşasına başladığımız fen fakültesinin bir blokunu daha itmam etmek için aldıklarımızdır. Mühim ilâve 2 900 000 lira ilk, 4 300 000 lira teknik öğretime ayrılmıştır. Bununla aldığımız ilâve giderlerin ilk öğretimle, teknik öğretime verilmiş olduğu meydana çıkar.

İlk öğretime aldığımız 2 900 000 liranın bir milyon lirasını bu sene köy enstitülerinden mezun olup ta köy okullarına göndereceğimiz öğretmenlere aylık ücret olmak üzere vereceğiz. Kalan 1 900 000 lira bunların teçhizat bedelleri, yol paraları ve diğer giderlere taallük etmektedir. İlk öğretim durumumuzu muhtelif vesilelerle meclis içinde ve dışında arzettiğim gibi ciddi bir gelişme göstermektedir. Geçen sene köy enstitülerinden çıkarak köy okullarına verdiğimiz 1996 mezun, ki bunları 1750 okulda vazifelendirmiştik, bunlardan aldığımız neticeler müsbettir. Çalışmaları, vazifelerin uygulanmaları iyidir. Umumî olarak memnunuz. Şimdi bitmek üzere olan ders yılı içerisinde ilk öğretim kadrosu 7177 öğretmen, köy enstitülerinden mezun olmuş 2350 öğretmen, hususî idarelerden paralarını alan 16 106 olmak üzere tek yekûn 25 633'dür. Bu 25 633 gibi yüksek kadrolu öğretim heyeti bir milyon üç yüz bin Türk çocuğunu ilk okulların sınıflarında okutmaktadır. Bu rakam bizim için tahakkuk etmiş hayallerden biridir.

398 a.g.e., 93-108. ss.

Fakat bu hayalle dahi yetinmiyoruz. Çünkü biz nüfusumuzun 20 milyon farzettiğimize göre, ilk kademede 2,5 milyon çocuğu ilkokullara sokup okutmak kararındayız. Bundan bir yıl önceye nisbetle ilk okullardaki öğrenci artımı 300 bindir. Bütçesini yüksek meclise takdim ettiğimiz yılın ders çalışmaları başladığı zaman da yeniden köy enstitülerinden 2047 öğretmen çıkaracağız. 500 eğitmen yetiştireceğiz. Şu halde bu 25 633 rakamına 2 547 ve şehirlerdeki ilk öğretmen okullarından çıkaracağımız 800'ü de katarak 3 347 öğretmeni ilâve etmek lâzımdır. 30 000 öğretmen kadrosuna yakın senelerde varmış oluyoruz. (Bravo sesleri).

Öğrenci sayısına gelince: Onda, artış hiç olmazsa 300 000'e yakın olacaktır. Nitekim bu sene de öyle bir artış olmuştu. O halde 1945 de ilk okul çocuklarımızın bir buçuk milyonu geçeceğini tahmin edebiliriz. Demek 1 600 000'i bulacağız.

İlköğretim konusunda bugünkü durumumuzu aydınlatacak ve iki üç cümle ile ifadesi kabil olacak bir mukayese yapmama izninizi rica edeceğim:

Cumhuriyetin ilânının onuncu yıl dönümü olan 1933 senesinde ilk okulda 563 000 öğrencimiz vardır. O yıl 22 083 mezun verdik. On sene sonra 1943 - 1944 ders senesinde 997 688 öğrencimiz vardı. 74 676 mezun vardık. Öğrenci adedine bakıldığı zaman 563 bininin iki misli olmalı, bir milyonu beri tarafa geçmeliydi. Halbuki öğrenci adedi 997 000 olduğu halde mezun sayısı 22 binin üç misli olmuş, 47 000'i bulmuştur. Önümüzdeki yıl ilk okullar beşinci sınıflarında 112 bin öğrenci olduğuna göre 100 bin mezun vereceğimizi umuyoruz. Bu sayı randımında dikkati çekmeğe değer bir sonuçtur zannederim.

Bir de ettiğimiz masraflar bakımından bir küçük karşılaştırma yapacağım. 1933 yılından ilk öğretim işinin tek kaynağı illerdi. İller bütçelerinde ilk öğretime ayrılmış olan para 12 milyon 633 bindir. Demin de arzettiğim gibi talebe adedi, 568 000 olduğuna göre yuvarlak rakamla bir talebe 22 lira 24 kuruşa mal oluyor. 1943 yılında 18 985 000 lira devlet bütçelerinden, 23 000 000 lira da hususî idareler bütçesinden verildiğine göre, 42 milyon liralık bir yekûn elde ediyoruz. Bu parayı 1 300 000 talebeye böldüğümüz zaman 32 lira 30 kuruş ve her öğrenci başına masraf ettiğimizi görürüz. 1933'de kurma masrafları, malzeme fiyatları, hiç olmazsa üç misli alınacak olursa 22 lira 24 kuruşa mal olmuş olan talebeyi yine hiç olmazsa 60 lira farzetmek lâzımdır. Bugün 32 lira beher öğrenciye masraf ettiğimize göre bunun yarı masraf ile öğrenci yetiştiriyoruz demektir. Kaldı ki biraz önce söylediğim mezun itibariyle verimler mukayese edilecek olursa 1933'te bir mezun 574 liraya mal oluyor, 1943'de ise 554 liraya mal olmaktadır. Mezun verme itibariyle, yani hakikî verim itibariyle 1943 yılı 1933 yılından 20 lira daha ucuz demektir.

Şimdi bütçe umumî heyetinde ve bütçemizin bugünkü konuşulmasında ilk öğretime taallûk etmek üzere arkadaşlarımla söylediği sözleri cevaplandırmaya çalışacağım ve bu suretle ilk öğretim bahsini kapamış olacağım.

Bütçe umumî heyetinde ilk öğretim meselesinin gidişini iyi bulan ve onun için teşkilâtımızda çalışan ve onun başında yüksek itimadımıza lâayık olmayı hayatının bahtıyarlığı bilerek bütün gayretimi gösteren bana ait iltifatlara kalbimden teşekkür ederim.

İlk öğretim meselesinde yüksek meclisinin üyelerinden yalnız Emin Sazak arkadaşımı çok kaygılı görüyorum. Emin Sazak arkadaşım intihap daireleri olan Eskişehir misal göstererek köy okullarının yapılmasında köylülerin çok tazyik edildiğini ifade buyurdular, bazı yerlerde rahatsız edici muameleler gördüğünü söylediler. Bu demeçlerinden sonra kendilerine sordum: Bu nerede olmuş, dövülen vatandaş nerededir? Yerini söylemediler. Öğrenmek için Eskişehir Valisine, alâkadar dairenin müdürü olan arkadaşına telefon ettirdim. Onun verdiği cevap şudur: Böyle bir şey olmamıştır. Okulların yapılması sıkı surette takibedilmektedir. Amma tazyik mevzuu bahis değildir. Hangi köyde ve nerede olmuş, nerede yapılmışsa söylendiği takdirde takibederim ve kanunî icapları yaparım.

Şimdi Emin Sazak arkadaşına soruyorum. Bu tazyik hangi köyde olmuştur? Ne zaman yapılmıştır? Eğitim Bakanlığının da mümessili olan vali arkadaşına söyleyeceğim ve lâzım gelen kanunî takibatı yaptıracağım. Söylemedikleri takdirde vebal benim değil kendilerininindir.

E. SAZAK (Eskişehir) - Listesini veririm, merak etme...

A. ESANBEL (Sivas) - Ver şimdi de kurtul.

MİLLÎ EĞİTİM BAKANI HASAN ÂLİ YÜCEL (Devamlâ) - Arkadaşlar, ben benim yanımda çalışan memurlarınız ve yüksek mülkiye âmirleri mütemadiyen fırsat ve imkân buldukça bu ilk okul meselesinin nasıl gerçekleştğini anlamak için memlekette geziyoruz. Geçen sene millî savunma bakanlığından aldığımız cip otomobilleriyle 1200 köyü bizzat ilk öğretim U. Müdürü gitmiş, gezmiş, görmüştür. Ben şahsen öyle köyler ve öyle köylülere rastgeldim ki, baştan biz bunu nasıl yapacağız diye tazallüm ederlerken yaptıkları binanın üstüne adi kiremit değil, Frenk kiremidi koymak için para toplamış uğraşmış, bulmuş ve koymuşlardır. Köylümüze bu dâva, her dâvamız gibi inanca anlatılınca, insan oldukları için pek güzel anlıyor ve seve seve yapıyorlar. Geçen sene Eskişehir kereste, çivi, hattâ para yardımı yapılmıştır. Bu sene de Eskişehir bütçesine bu mevzuda yardım yapmak için 15 bin lira konmuştur. Arzu ettikleri şeyler yapılmış ve yapılmakta demektir.

Size Eskişehirin bir köyünden eski Ören köyü muhtarı ve iki ihtiyar heyeti üyesinin vilâyete yazdığı bir yazıyı okuyacağım. Bunda denilmektedir ki: 1948 yılında köy enstitüsünden mezun olarak köylerinde vazife alacak öğrenciler için 3800 sayılı kanuna göre 4274 sayılı kanunun 25 inci maddesi gereğince yapılması

icabeden okulun üç yıl önceden haber verilerek inşaatına başlanması lâzımsa da bugüne kadar köyümüze bu yolda bir tebliğ yapılmadı. Bu işlerin yapılabilmesi ve üç sene zarfında bitirilerek mezun olacak çocukların köyümüze gelmelerinden önce inşaatın ikmali için gereken emrin verilmesi hususunun ilgililere duyurulmasını saygılarımızla arz ederiz.”

Bu gösteriyor ki, bir defa kanunlarımızı köylümüz bazı yüksek memurlarımızdan daha iyi anlamaktadırlar. Çünkü onların içerisinde, kanunda öğretmen verildikten sonra geçecek üç sene içerisinde okul binasının yapılacağını zannedenlere tesadüf ettik. Halbuki köylüler diyorlar ki: “948’de öğretmen gelecek bizim köye. 1945’teyiz. Daha henüz bize haber vermediler, hazırlıkları yapıp üç sene sonra gelecek öğretmenin evini kuralım. İlgililere söyleyin.” diyorlar. Bunları kim tazyik ediyor da bu isteklerini âmir makamlara ifade ediyorlar.

Emin Sazak arkadaşımız, köylere verilmiş olan köy enstitüsü mezunlarının kendilerini birer Atatürk zannettiklerini ve hattâ daha salâhiyetli hissettiklerini söylüyor. Biz arkadaşlar, köy enstitüsündeki bu Türk çocuklarını, sizin kabul ettiğiniz kanunlarda yazılı ne vazifeler varsa onları yapmak üzere yetiştiriyoruz. Bu çocukların birer Atatürk olması her halde temenniye değer bir şeydir. Amma Atatürk olmak güç bir şeydir... Biz onları Atatürk’ün parçaları olmak üzere yetiştiriyoruz. “Bravo sesleri, alkışlar” Tekrar ediyorum, bu selâhiyetler kanunlarla verilmiş olan selâhiyetlerdir.

Arkadaşlar, Emin Sazak arkadaşımın oturduğu yerde içini çekmeğe hakkı vardır. Çünkü ilk öğretim dâvası milletlerin rüşünü isbat etme dâvasıdır. İlk öğretim dâvası feodal sistemle kendisini idare etmek isteyenlerin samimî olarak istiyemeyeceği bir dâvadır. “Bravo sesleri.” Öyledir.

İlerlemiş milletlerden birinin parlâmentosunda ilk öğretim dâvası mevzuubahs olduğu vakitte azalardan biri kürsüye çıkıp “Biz bindiğimiz atın insanlar gibi akıllı olmasını istemeyiz” demiş ve böyle diyenler olmuştur.

Bunlar tarihlerde yazılıdır. Sözün kısası, biz ileri millet olmak istiyoruz. Bütün evlâtlarımızı okutmak istiyoruz.

E. SAZAK (Eskişehir) – 20 sene oldu mektepler yapıldı.

MİLLÎ EĞİTİM BAKANI HASAN ÂLÎ YÜCEL (Devamla) – Mesele şahsî değildir. Mesele, meseleleri sosyal olarak almak ve öyle halletmektir. Ferdî olarak alınan meseleler, sokakta bir fıkara sadaka vermek gibidir. Bu gibi hareketlerin zamanı, vakti, modası, kıymeti çoktan geçmiştir.

Arkadaşlar, size bu sözlerimden sonra bir müjdeyi de verebilirim. Emin Sazak arkadaşımın seçim bölgesi olan Eskişehir’de 1949 yılında okulsuz ve öğretmen-siz yedi yaşla on iki yaş arasında bir tane Türk çocuğu dahi kalmamış bulunacaktır. “İnşallah sesleri, bravo sesleri”.

Yine Emin Sazak arkadaşım burada bir türkünün bir mısraını söyledi ve okulda öğretmenin çocuklara bu ayıp mısraı öğrettiğini ifade buyurdu. Evvelce ben-denize de söylemişlerdi. Burada tekrar ettiler. Fakat beni müşkül vaziyete sok-tular. Daha evvel yerini de beraber söylemiş olsalardı onlara derdim ki, böyle ayıp manaya alınabilecek mısralı türkülerini söylemeyiniz. Bu defa güç vaziyette oluşum, Millet Meclisi kürsüsünden söylenen bir şey okulda nasıl söylenmez der-lerse vereceğim cevabın kalmamış olmasındadır.

İlk öğretim meselesinde İzzet Arukan arkadaşımın temas ettiği bir iki nokta var ki, onları da cevaplandırmaya çalışacağım.

Köylerdeki inşaatta fennî kontrol yapacak adamlardan bahis buyurdular. Ken-dileri benden daha iyi bilirler ki Bayındırlık Bakanlığı bile inşaat teknik bürosuna adam bulamamaktadır.

Biz bütün teşkilâtımıza fen adamları bulduktan bütün ihtiyacımız tamam ol-duktan sonra mı ilk okul binalarını yapacağız? Bununla demek istemiyorum ki ilkokul binalarını gayri fennî bir surette yapalım. Küçük bir sarsıntı ile bunlar yıkılırlar. Öyle demek istemiyorum. Yalnız günün ihtiyacını ve o ihtiyaçlara cevap verecek vasıtaları da düşünmek lâzımdır. Adana sahasında yıkılmış olan okulları gittim, gözümle gördüm. Rasathanede bulunan fen fakültesinde çalışan jeolok ve bu işlele meşgul bütün bilgilerle konuştum, aldığım netice şudur: Bir kısım binaların pencereleri üstüne konulmuş olan ağaçlar ufak bir sarsıntı olduğu vakit sağa sola duvarları itmiş ve yıkmıştır. Sordum: Niçin ağaç koydunuz? O sene çimento yoktu, dediler. Hakikaten çimento yoktu arkadaşlar. Çimento bul-mak için, çivi bulmak için ne sıkıntılar çektik. Çivi yapamıyoruz.

Endüstrimiz henüz o hale gelmemiştir. Yaptığımız çimentolar memleketin ih-tiyacına kifayet eder halde değildir. Her şeyimiz tamam olmuş her işimiz mükem-mel işleyen bir memlekette mesul adamlardan istenecek şeyleri bizden istemek belki mümkündür, amma istenilen şeyi yapmak, maalesef, o mümkün değildir. Onun için, bu binaların yapılışında, inşasında deprem bakımından yeniden alın-mış tedbirler vardır, ve bunları mıntakalara tebliğ ediyoruz. Şimdi çimento daha çoktur. Bütün binayı kavrayacak şekilde beton kemer yapıldığı takdirde, netekim öyle yapılmış binalar vardır ve yıkılmıştır. Bunlar da yıkılmıyacaktı, emniyete alınmış olacaktır. Okul binalarının evvelden haber verilmesi için, Arukan ar-kadaşımın buyurduğu cihetlere zannediyorum, deminki istida vesilesiyle söy-lediğim sözler cevap teşkil eder.

Arkadaşlar, geçen seneye nisbetle fazla para aldığımız konulardan ikincisi, teknik öğretimidir. Sizi yormamak için şu kadar söyleyeceğim:

Mevcut erkek sanat enstitülerine ve orta sanat okullarına ilâveten bu sene en az 15 sanat enstitüsü ve okulu, beş tane de yapı usta okulu açacağız. İstanbul'da

Tophane binasını Millî Savunma Bakanlığı lûtfedip bize veriyor. Burada bu sanat okullarından birini açacağız. İkinci teknik üniversite inşaatına da Ankara'da başlayacağız. İstanbul Teknik Üniversitesi inşaatına da devam edeceğiz. Teknik okulu genişleteceğiz. Bu paralar bunlar içindir.

Bütçenin umumî heyeti konuşulurken Müstakil Grup Başkanı Ali Rana Tarhan arkadaşımızın güzel direktifler ve dileklerle bezenmiş olan nutkunu bendeniz de dikkatle dinledim. Bu nutukta Millî Eğitim Bakanlığını ilgilendiren cihetler vardır. İlk öğretim dışında orta öğretim meselesine de temas edilmiştir. Nitekim bugün de Reşat Şemsettin Sıracı arkadaşım aynı davada meseleyi halletmek için konuştular. Diğer arkadaşlarımızın içinde de orta okul isteyenler ve bu meselenin halledilmesini arzu edenler bulundu.

Arkadaşlar; orta okul ve orta öğretim meselesi, ileri memleketlerde de olmak üzere, daima tartışma konusu olmuştur. Halledilmiş, seneleri, programları, kitapları ve hedefleri belirtilmiş, artık üstünde konuşulmaz klâsik hale gelmiş bir müessese değildir. Kaldı ki bizde, açtığımız lise ve orta okulları idare edebilmek için büyük cehitler sarfetmek zarureti olmuştur ve bugün de vardır. Biz bu meseleyi örgüt "teşkilât", canlı eleman "öğretmen", bina ve ders malzemesi bakımlarından esaslı surette tetkik ve programını matbu olarak yaydık. Bu da ilk öğretim ve teknik öğretim gibi bir ana meselesidir. Palyatiflerle halledilir bir keyfiyet değildir. Biz diğer iki ana mesele gibi bunu da hükûmet eline alıncaya kadar boş durmadık. Gazi Terbiye Enstitüsünde 560 talebemiz vardır. Bu sene 200 mezun vereceğiz. Halbuki Gazi Terbiye Enstitüsünün öğrenci adedi 250 idi. Geçen sene müsaadenizle Balıkesir'de açtığımız orta öğretmen okuluna bu sene 100 talebe daha alacağız. Çok isterdim ki Doğu bölgesinde bir yerde de bir orta öğretmen okulu daha açayım. Bu sene buna muvaffak olamadık. Yüksek öğretmen okulunun kadrosunu eskiye nisbetle genişlettik, fakat bu genişlik nihayet 192 talebelik bir kadro içindedir. Öğretmenleri zaman zaman kursa getirip yetiştirmek öğretmenler için az da olsa neşriyat yapmak; bu, şimdiye kadar gerçekleştirdiğimiz hususlardır.

Size şunu emniyetle ifade edebilirim ki orta öğretim duruş halinde değil ilerlemektedir. Bunu arkadaşlarım benden daha iyi bilirler. Çünkü ben bütün intihap dairelerinizi göremiyorum. Oralarda sizler fiili görüyorsunuz. Bütçe komisyonundaki müzakereler esnasında öğretmeni az olan orta okullardan bahsedildiği vakitte verdiğim cevap bu oldu: "Oralardaki öğretmensizlik sade bir eğitim meselesi değil, memleketin umumî durumu, hayat şartları meselesidir" diye maruzatta bulundum. Onun haricinde gerek orta okullarda gerek liselerde kadrolar tamamlanmıştır. Bu bitmekte bulunan ders yılı içinde açık kalmış ders saatleri 300 küsuru geçmemektedir. Bu bizim için bir zamanlar idealdi. – Ancak 333 saat...

Orta öğretim durumunda mükemmeli düşünmek itibariyle ben de arkadaşlarım gibi memnun değilim. Ama devletin malî siması ve onun bize yapacağı yardımlar temin edilmiş olmadıkça, arzettiğim gibi, aldığımız tedbirler nihayet imkân dahilinde olan tedbirler olmaya mahkûmdur. Orta öğretim mevzuunda bir arkadaşımın sorduğu bir küçük noktayı da aydınlatmak istiyorum. O da orta öğrenciler arasında az bir artma vardır. Azalmaktadır. Sebebi; açılmış olan teknik öğretim okullarına bu çocukların gidişidir. Teknik öğretim okullarının birinci sınıflarına, ortaokullara gidecek talebenin üçte ikisi kadar gelen yerler çoktur. Orta okul ihtiyacından daha şiddetli bir ihtiyaç teknik öğretime akmakta ve kaymaktadır. Verim itibariyle biten sene 4852 olgunluk mezunu aldık. Arkadaşlar, 2227 olgunluk mezunu aldığımız vakit orta okullarda ve liselerde şimdikinden daha çok talebe vardı. Şu halde alınan netice bakımından orta öğretimde bir salah ve ilerleme vardır.

Rana Tarhan arkadaşımız, "Akademik Kariyer" kanunundan bahis buyurdular. Bu kanun geçen sene de arzetmiştim, hazırlandı. 2.11.1944 tarihinde bakanlıklara gönderildi. Alınan cevaplara bazı hükümler ve hukuk bakımından bazı mütalealar sardedildi. Yani, biz bakan arkadaşlarımızın hepsi eğitim bakanlığının hazırladığı tasarı üstünde fikir birleştirmiş değiliz. Bu fikir birleştirilmesi olduğu zaman kanun huzurunuzda gelecektir. Bu vesile ile şunu arzedeyim ki, burada gerek komisyonlarda, gerek heyeti umumiye de bir kanun tasarısı nasıl incelenir, tartışılır, münakaşa edilirse, bakanlar kurulunda da fikir sahibi olan arkadaşlarımız mesuliyetlerini sizler gibi bilerek aynı mevzuları o şekilde konuşurlar. Onun için kanunlar kolaylıkla ve süratle huzurunuzda gelemiyor.

Rana Tarhan arkadaşımızın, yardım, bilhassa yüksek öğretimde yardım meselesine temas etmelerini bendeniz de şükranla karşılarım. Çünkü diğer arkadaşlarımın da temas ettiği bu meselede sarıh bir kanaate ve vazifelerin dağıtım bakımından kesin bir inana varılmadıkça bu işi halletmek ve yükün altından kalkmak mümkün değildir. Bendeniz şahsî kanaatim olarak şunu arzedeyim ki, eğitim merciini ve mesul makamını; yardım meselelerini ayırıp öğretim ve eğitim meselesiyle doğrudan doğruya alâkalı kılmak en doğru yoldur. Sosyal yardım meselelerini, eğitim mercilerinden istemek ve bilhassa para bakımından sıkıntıda olan böyle bir merciden istemek, göz göre göre ve bile bile onu başarısızlığa sevketmektedir. Ben sözlerime başlarken bütçemizin arttığını arzettiğim zaman, istediğimiz paraların hiç olmazsa ilk kademesine 1/3'ünü aldığımızı ifade etmiş sayılmalıyım. Yani bu neviden işleri; orta okul meselesi, eski eserlerin onarılması gibi meseleleri vazife olarak programlayıp halletmek için hiç olmazsa huzurunuzda herhangi bir eğitim bakanınız 150 milyon liralık bir bütçe ile gelmelidir.

Bugünkü halimiz: Cumhuriyet Halk Partisi yurdlarında 736 sağlık bakanlığı yurdunda 952, askeri tip talebe yurdunda 683, yüksek öğretimde yatılı olarak 188,

burslu olarak 51, hususî yardım olarak üniversitede 189, tedavi ve kitap yardımı gören öğrencilerin toplamı 3.000 küsurdur. Ayrıca Ankara'dakileri de bunlara katarsanız, 4 bine yakın yüksek öğrenci yardım görmektedir. Bunlardan başka Kızılayın aşocağından yalnız İstanbul Üniversitesi öğrencilerinden 2.600 çocuk yemek yemektedir.

Bunların grosso modo, toplu, yuvarlak olarak masraflarını çıkarttım, altı milyon liranın içindedir. Evet, bu söylediğim yardımlar. Altı milyon liranın içindedir.

Size bir cetvel daha arzedeceğim: Bu koskoca cetvel yüksek öğretimin altındaki ilk, orta, lise, meslekî okullara 1944 yılının dokuzuncu ayının birinci gününden 1945 yılının birinci ayının birinci gününe kadar geçen dört ay zarfında bütün vilâyetlerden, Kızılay, Gençlik Kurulu, Halkevi sosyal yardım kolu, Yardım Sevenler Cemiyeti, Çocuk Esirgeme Kurumu, Türk Maarif Cemiyeti. Okul Himaye Kurulları, hususî okul idareleri, okul sağlık yardım kolları, hususî teşekküller ve şahıslar tarafından yapılmış olan yardımları gösteriyor. Bu dört ayda 212 bin çocuğa 982 bin liralık yardım yapılmıştır. Belki bu 200 bin, iki misli olmamıştır, fakat edilen masraf ikinci dört ayda bunun iki misli olmuştur. Şu halde en az bir buçuk milyon lira da oraya korsanız, demek ki Türkiye'de yüksek ve onun altındaki tahsil derecelerinde bulunan evlâtlarımıza yedi buçuk milyon liralık bir yardım yapılmaktadır. Bu, küçümsenecek bir yardım değildir. Bu vesile ile isimlerini saydığım hayır cemiyetlerine ve şahısların huzurunuzda şükranlarımı arzederim.

Arkadaşlar: Bundan başka C. H. P. yüksek öğretim gençliğini daha rahat yaşama imkânına kavuşturmak için çalışılmaktadır. Esasen bütçesine konulmuş bir buçuk milyon lira ile İstanbul'da bir yurd yapma teşebbüsünde idi. Yapı işlerinin fazla pahalılaşması buna mani oldu. Şimdi yeniden mesele partice ele alınmıştır. Her halde müsbet bir neticeye varılacaktır.

Sirer arkadaşımın burada, orta öğretim davasını halletmek yolunda tavsiye ettikleri hususlar esaslı ve geniş bir projedir. Bu noktada derhal cevap verecek halde değilim. Tetkik edilip neticeye varıldıktan sonra ancak harekete geçilecek bir projedir. Yalnız bina meselesinde ben de arkadaşımınla aynı fikirdeyim. Nitekim şehirlerde ilkokul yapmak meselesinde, burada konuşan bir arkadaşımın söylediği gibi, köylülere ve köylere müvazi tedbirler alınması taraftarıyım. Bu şekilde kanunu hazırladık ve Maliye Bakanlığımıza takdim ettik. Açık ve sarih fikrim bendenizin, şahsen budur.

Eyüp Durukan arkadaşım, dairei intihabiyesine ve onun dışına ait temennilerde bulundular. Geçen sene de bunların bir kısmını söylemişlerdi. Meselâ Karabük ve Kırıkkale'de birer sanat okulu açılması. Bizim programımızda Karabük yoktur. Çünkü Karabük'te vazifeli olanlardan başka oturanlardan mürekkep bir şehir mevcut değildir. Orta okul meselesinde ekonomi bakanı arkadaşımın oradaki özel orta okulu bakanlığa almak zemini ve konusunda konuştuk, müşkülâta uğradık.

Fakat Kırıkkale programımızda mevcuttur, ilk fırsatta bir sanat okulu yapacağız. Gezici kadın kurslarını övdüler. Teşekkür ederim. Sayılarını arttırmamızın peşindeyiz. Bu sene yüz tanesini yeniden açmak istiyoruz. Yatılı lise meselesinde umumî olarak maruzatta bulundum. Mahallî tedbirlerle bu işleri halletmenin daha uygun olacağı kanaatindeyim.

Arkadaşlar, Hatay'a, bütçemizden geçen sene de yardım yapmış idik, bu sene de aynı yardım vardır. Kültür hususiyeti nazara alınarak bu yardıma devam edeceğiz.

Geçen sene köy enstitüsü mezunu olmayan öğretmenlerle, okul binası mevcut olan yerlerde öğretim yapmak isteyen il, buna muvaffak olamadı. Çünkü öğretmen bulup veremedik veya verdiğimiz öğretmen gidip, orada durmadı. Buradan arta kalmış olan parayı, son defa Hatay'a gidişimde valiye söyledim. Bu sene yapılacak okul binalarına yardım için verecektir. Bu suretle Hatay vilâyetinde sıkıntısız olarak ilk öğretim işlerini görmek mümkün olacaktır.

Dörtüyl orta okulu için maalesef söz verecek vaziyette değilim. Hatta Osman Şevki arkadaşımın bütün tehditlerine rağmen kendilerine de söz verecek durumda değilim. Şu halde Beden Terbiyesi bütçesinde biraz şiddetli konuşmak icabedecek demektir.

Şimdiye kadar son beş sene zarfında 25 orta okul açtık. Bu sene de hiç olmazsa 4 veya 5 orta okul açmak istiyoruz. Ama bizleri, yani mesul icra makamında bulunanları, huzurunuzda şu okulu açacağım, şeklinde vaitte bulunmaya alıştırmayınız. Bunu bu vesile ile de rica ederim. Onun için Osman Şevki arkadaşımıza söz vermekten çekiniyorum.

Arkadaşlar, bizde kitap, parasız alınır kanaati ve alışkanlığı vardır. Halkevlerimiz de bu alışkanlığın içine girmek istiyorlar demektir. Halbuki, bendeniz, bütün eğitim teşkilâtında dahi, meselâ bir lise, meselâ bir üniversite fakültesinin alacağı kitabı, eğitim bakanlığının bastığı kitap dahi olsa parasını mülâhaza etmeğe alıştırmak için parasız verdiriyorum. Onun için halkevlerine bu kitapları elbette ben vermek ve pek çok vermek isterim. Ama onlar paralı olarak almağa alışsınlar ve bütçelerine kitap için para koysunlar.

Hatay vilâyeti dahilinde bazı ecnebilere ait binaların, satın alınması için meşgul olduğumuzu zaten Eyüp Durukan arkadaşımız biliyorlar. Neticeyi aldığım vakit ayrıca kendilerine maruzatta bulunurum.

Niyazi İsmet Gözcü arkadaşım, Ankara'da açmayı düşündüğümüz tıp fakültesinin bazı memleketlerdeki tıp fakültelerinde ve diğer fakültelerde bulunan özelliklerden birine sahip olmasını ve bunun için programlarını ona göre yapmamızı tavsiye ettiler. Bendeniz aynı fikirde değilim. Çünkü başka memleketlerdeki fakültelerin ve kültür müesseselerinin özellikleri, program, öğretim

meselesinden değil, oradaki otoriter, ilmî hususiyeti olan bilginlerin mevcudiyetinden dolayıdır. Yoksa, tıp öğretimi, insan vücudu, İstanbul'da başka, Ankara'da başka, Adana'da başka olmadığına göre, tıp tedrisatı da İstanbul'da başka, Adana'da başka, Ankara'da başka olamaz. Hepsinde aynıdır. Programlarda bir değişiklik olacağını zannetmiyorum. Yalnız, tatbikat bakımından memleketin muhtelif mıntakalarındaki muhtelif hastalıkların ayrıca gösterilmesi, bu mümkündür. Bilhassa tıp okulu, yüksek tıp okulu buyurdular, tıp fakültesi tahsiline nisbetle daha az sene tahsilli bir kurum yapmakta, bendeniz de aynı fikirdeyim. Nitekim altı senelik tıp tahsilinin indirilmesi için İstanbul Üniversitesine telkinlerde bulundum. Fakat tetkik ettikleri ve bu fikri doğru bulmadılar. Takdir buyurursunuz ki, bir idarî meseleymiş gibi tıp tahsilini, bakanınız olarak altı seneden, beş seneye indirdim veya dörtten beşe çıkardım demek hafifliğini bendeniz gösteremem.

Gözcü arkadaşım: Sağlık memurları hakkında konuştular ve parasını az koyduğumuz için bunlara üvey evlât muamelesi etmememi ihtar ettiler. Nasıl üvey evlât muamelesi yapabilirim ki, bunu biz doğurduk. Vazife olarak bize verdiniz. Bizim bakanlığımız, bunu tesis etti. Parasını almak için çalıştık. Bütün aldığımız paralar gene sizlerin kabul ettiği kanunlar mucibince alınmış paralardır. Burada tenkid buyurduğunuz açıklarımız vardı, onun için bu kadar para alınıp bu kadar yapılabilirdi. Onun için bu kadar gayretten sonra bunları bana üvey evlât diye vermek, affetsinler, gücüme gider.

Arkadaşlar, ilmin ve bilginin dışarı tanıtılması meselesinde, gene Gözcü arkadaşım ile hemfikir değilim. Bir büro davası ve bir idare ve bir bakan meselesi değildir. Bilginler birbirini bilirler. Tavassut mevzubahis olduğu vakitte ancak bu vazifemizdir. Herhangi bir arkadaş iyi İngilizce veya Fransızca bilmiyorsa gene kendi muhitinden bunu bilenlere verip tercümelerini yaptırabilir. Hamdi Suat merhum ve zannediyorum, Gözcü generalin ya hocalıklarını etmiş veya arkadaşlıklarını yapmıştır. Buluşları basit sarı kâğıtların üzerine yazardı. Meydana getirdiği bu bilim buluşları Avrupa'da, Amerika'da neşredilen kitaplara, broşürlere geçerdi. Bu vesile ile bilginlerimiz de ister bizim bakanlığımız içinde ve ister dışında çalışsınlar ben de kendilerinden çok temenni ederim ki, isimlerini memleket dışı mecmualarda ve bilim müesseselerinin neşriyatında neşrettirsinler ve haklarında yazılar yazdırsınlar. Yabancı dil bilmiyorlarsa tercüme ettirmek için her zaman emirlerine âmadeyim.

General Sevüktekin arkadaşım Diyarbakır'a ait bazı dileklerde bulundular. Onların mümkün olanını yapacağım tabiidir. Sözlerimiz uzadı, onun için ayrı ayrı cevap verip sizleri daha fazla rahatsız etmekten çekiniyorum.

İzzet Ulvi Aykurt arkadaşım demeçlerini pek çabuk okudular ve çok mütenevvi meselelere temas buyurdular. Onun için, samimî olarak söylüyorum tamamiyle takibedemedim. Sözlerini zabıtlardan alır, neler arzu ediyorlarsa onları da tetkik eder, yapılabilecekleri yaptırım.

General Şefik Türsan arkadaşımın kitap meselesindeki dilekleri benim de dileklerimdir. Hattâ ben o kadar ileri gittim ki kitap yazmayı vâdetmiş olan profesörleri bunları yazmadıkları için terfî ettirmedim. Mesele yalnız tabî işi değil, kitabın kendini yazmak da biraz güç bir meseledir. Onun için olacak, hocalarımız çok kitap yazamıyorlar.

Kitap tashihi meselesi; bir defa daha konuşmuştuk, fazla üzerinde durmayacağım. Çünkü bu iş memleketin umumî seviyesi dâvasıdır. Bize düşen eksiklikleri düzeltmek için hususî bir gayret sarfediyoruz. Bu gayreti arttıracağımız şüphesizdir. Yalnız musahhihlerimize barem hududu içinde para verdiğimizde doktor Saim arkadaşımız unutmasınlar. Profesörlük derecesine gelmiş bir zatı 100 - 150 lira ile musahhih yapmak, ne kadar mümkündür kendileri benden daha iyi takdir ederler.

Öğretmenlerin memleket içerisinde gezmesi meselesi için Emin Ataç arkadaşımın bana naklettiği teşekkür, benden daha çok Ulaştırma Bakanı general Ali Fuat arkadaşımaya aittir. Kendilerine bu teşekkürü aynen takdim ediyorum. Çünkü ben rica ettim, onlar da kabul ettiler ve oldu.

Sözümü bitirmeden önce, geçen sene de burada ve bizim bütçeden sonra, evkaf bütçesinin müzakeresi esnasında konuşulmuş olan konuya geleceğim. Hepiniz hatırlarsınız, başbakan da evkaf bütçesi vesilesiyle aynı mevzuda demec-te bulunmuşlardı. Bir defa Nazım Poroy arkadaşımaya şunu arzedeyim ki kendileri kültür meselelerinde konuşmak için en selâhiyetli arkadaşımızdan biridir. Nitekim bizim mesleğimizde de bulunmuşlardır. Beraber Galatasaray'da hocalık etmiştik. Onun için her bakımdan selâhiyetle bu mevzuuda konuşurlar.

Arkadaşlar; 1926 senesinde bir vekiller heyeti kararı çıkmış. Bu vekiller heyeti kararında şöyle denilmiş: "Alelûmum türbelerden haizi kıymet olanlarının emri muhafaza ve idaresi Maarif Vekâletine aittir."

Demek ki, bilûmum türbeler Maarif Vekâletine ait değildir, evkafa aittir. Bu türbelerden haizi kıymet olanları Maarif Vekâletine aittir.

Aynı senenin aynı ayının yirminci gününde tekke, türbe ve zaviyelerin seddi kanunu yüksek heyetinizce kabul edilmiş. Heyeti vekile kararı bu mevzuda, bu kanunun tatbik edilmesi için bir talimatname yapılmasını emretmiştir. O talimat-name yapılmış her vilayette, müftü bir, Maarif Müdürü iki, Evkaf Müdürü üç. Bunlar toplanmışlar, hangi türbeler kıymetlidir, hangi türbe kıymetli değildir, hangi zayıve ve tekkenin, o kanun mucibince, içinde adam oturacak, hangisinde oturmayacak? Bu üç kişilik heyet, tetkik etmiş, tesbit etmiş. İstanbul için ayrıca orada bulunan eski eser âbidat daha çok olduğundan, daha geniş bir heyet yapmışlar. Müze müdürü, müftü toplanmışlar, onlar da tetkik etmişler ve demişler ki İstanbul'da 70 türbe kıymetlidir. Binaenaleyh şu arzettiğim heyeti vekile kararı mucibince 70 türbe Maarif Vekillğine aittir.

Şimdi arkadaşlar toptan size arz edeyim. Bu 70 türbeden 60 ını, eski adıyla Maarif Vekâleti, şimdiki adıyla Millî Eğitim Bakanlığı tamir ve termim etmiş, aynı bakanlık 1937 senesine kadar da nedense, elini bunlara sürmemiş. Evet, 1937 senesinden bu yana 70'den 60'ını tamir etmiştir. Şimdi bilmiyorum, bendeniz bunları söyledikten sonra Nazım arkadaşım nasıl kıyar da bana "bakarız, makarız" der? Olur mu bakarız, makarız?

N. POROY (Tokat) – Esasen bendeniz geçen sene maruzatta bulunmuştum. O zaman cevap verselerdi...

MİLLÎ EĞİTİM BAKANI H. Â. YÜCEL (Devamla) – Müsaade buyurun, bendeniz daha maruzatta bulunacağım, sizi tesliye edeceğim. "Gülüşmeler" Arkadaşlar; fiili olarak gördüm ki ben, üç buçuk milyon lira bir bütçe ile, Evkaf Müdürlüğü bu durumda kaldıkça bu türbeleri tamir edemez haldedir.

MİLLÎ EĞİTİM BAKANI H. Â. YÜCEL (Devamla) – Gittim iki defa, Evkaf Müdürü ile ilgili arkadaşları toplattım, dedim ki bunları tamir ediniz 70'i bize kusura size ait. Ben camii tamir edemiyorum, param yoktur, dediler. O halde, çıkardım hesabı, umumî olarak iki bin türbe var. Bunun 700'ü kıymetli. Bu 700'ü alırız. Bir buçuk milyon lira kadar bir para ile -ki bunu tecrübe gösteriyor- bunları ölümden kurtarmak mümkündür. Onun için Evkaf Müdürlüğüne teklif ettim, türbelerin tamamını Millî Eğitim Bakanlığına alacağız. Bu suretle hem tasnifini yapmak imkânı olacak, hem de gelip sizlerden para isteyeceğim ve bu para ile bunları tamir edeceğim.

R. A. SEVENGİL (Tokat) – Allah razı olsun.

MİLLÎ EĞİTİM BAKANI H. Â. YÜCEL (Devamla) – Osman paşa türbesine karşılık olarak arkadaşımın bulduğu beş bin lira yine aynı cinsten bir kültür dâvası mevzuudur. Afganistan'da bir Türk lisesi vardır. Oraya yardım etmek için bu parayı koyduk. Çünkü bu lisede okumak isteyen Afganlı kardeşlerimiz, Türk çocuklarımız vardır. Gönlnüz razı olur mu ki, bunları kaldıralım.

N. POROY (TOKAT) – Siz, meseleye, umumî surette el koyduktan sonra tabii ısrar edecek değilim. Vâdinize arzı şükran ederim.

MİLLÎ EĞİTİM BAKANI H. Â. YÜCEL (Devamla) – Teşekkür ederim.

İ. ARVAS (Van) – Van'ı da unutma Van'ı...

MİLLÎ EĞİTİM BAKANI H. Â. YÜCEL (Devamla) – Yalnız. Arkadaşlar, bir küçük noktayı işaret etmek isterim, bütün olarak kurtarmağa mecbur olduğumuz 600 grupluk, gerek tarih bakımından, gerek mimarî bakımından kıymetli eser vardır. Bunların bugünkü rayiçle tamirleri 107 milyon lira ister. Meselenin ehemmiyetini, güçlüğü arzetmek için bu emekleri çektik, size birer rakam olarak arz ediyorum. Sözlerim içersinde belki arkadaşlarımın madde madde söylediği benim de madde madde cevap veremediğim emirleri olmuştur. Çok sorular

müteferrik olduğu için notların arasında da belki gözümünden kaçmış olabilirler. Her zaman ihtar ederler, alâkadar olurum.

Bakanlığımızın umumî olarak durumu, daima sizden iltifat görmek itimat görmek oluyor. Biz de buna karşı elimizden geldiği kadar memleketimizin ana dâvası olan milletimizin seviyesini yükseltmek, medenî vasfımızı kuvvetlendirmek meselesine gönlümüzü bütün gayretimizi ve varlığımızı vermiş bulunuyoruz. “Allah muvafaak etsin sesleri, alkışlar.”

Millî Eğitim Bakanımızın demecinden sonra kürsüye gelen Emin Sazak, köy okulları hakkındaki konuşmasından dolayı bakanın sert sözlerine müstahak olup olmadığını sormuş, zengin, gücü yeten, köylülerin okullarını seve seve yaptırdıklarını söylemiş, fakat fakirlerine de kereste, çivi gibi yardımların esirgenmemesi dileğini tekrarlamış, değerli malını satarak okul yapısı için para veren köylünün az olmadığını, kendisinin kudretinin fevkinde olarak 300 kuruşa çivi olarak mektep yapmağa icbar edilirse bunun farkına vardığını, bir taraftan köylüye rahim ve şefik davranırken diğer taraftan bu düşünebilen halka bu şekilde muamele edilmemesi gerektiğini belirtmiş, şehirlerde mektebin bedavaya yapıldığını söylediği zaman bakanın mülâyim davrandığını, biraz muvaffak olmuş arkadaşların çileden çıktıklarını, kendisinde asla mektep düşmanlığı olmadığını, 30 yıl babasının, 15 yıl kendisinin de okul yaptığını, bunu vazife diye üzerine aldığını, bahsi geçen okullar için kerestenin bedava verilebileceğini, bunun 1-2 milyon liradan ibaret bir iş olduğunu, böylece halkın ökülünü ineğini sattırarak şekilde iş yapılmamış olacağını, liste isterlerse tatbik yerlerine gidip kendilerinin bakabileceğini sözlerine ilâve etmiş, köylerde yeni yetişen kafaların memleket için çalışan her hangi birini yoketmek için mi tertip olunduğunu sormuş, “26 senedir bu davalar içindeyim, beyefendi o vakit talebemiydi, hocamıydı, biz o vakit büyük şeyler yapmak için çalışıyorduk, insafsızlık ediyorlar” demiştir.

Emin Sazak, Millî Mücadeledenberi tutulan yolun kül halinde milleti birbirine bağılı olarak memleketi selâmete götürmek yolu olduğunu böyle büyük dâvaların sıkıntısız olmayacağını kabul ettiğini, öküz ve beygir verilen öğretmenlerin hem çiftçilik hem de okutmak işini telif edemeyeceklerini zannettiğini söylemiş: “Beyefendinin nazarı dikkatini celbettiğimden dolayı bana aferin diyeceği yerde, gözünü yumarak, bu vaziyette memlekete muzir adamsın demesi acıyıp bir şeydir” demiş, sözlerinin gazeteye yazılıp yazılmamasının ehemmiyeti olmadığını fakat bundan sonrakiler yazılmasa Millî Eğitim Bakanının verdiği cevabın gazetelere geçmesini bilhassa rica etmiş ve demiştir ki:

“Arkadaşlar, bir çift öküz almış bir öğretmen, çifte gitmiş uğraşiyor, tarlasının taşını ayıklıyacak, pancar ekecek. Bu adam amele tutsa olmaz. Maarif Vekili beyefendiye gider, rica ederim, bu işlerde köylüyü mükellef kılarsak daha hayırlı olur, derim diye düşündüm. Zannettim ki, bir aferin alacağız vekil beyden... Bu

mektep beylikahır mektebidir. Bunu duyursam milletin huzurunda vicdanım rahat edecektir.”

Emin Sazak, şehirlerde, kasabalarda okulların bedava yapıldığını bildikleri için köylülerin kendi okullarını yaparken devletin yardımını ummakta haklı olduklarını, bunları iş zamanında sıkıntıya vermemek gerektiğini bunlara bir kaç milyon yardım edilebileceğini sözlerine ilâve etmiş ve kararı yüksek heyete bırakarak demecini bitirmiştir.

MİLLÎ EĞİTİM BAKANI H. ÂLÎ YÜCEL (İzmir) – Arkadaşlarım, sözlerimin tezyif mânasına gelecek değil bir cümlesi, bir kelimesi, hattâ bir noktası olmamak lâzımdır. Burada söylenmiş bir fikre iştirâk ediyoruz veya etmiyoruz, onu söylüyoruz. Buna tezyif demek, iyi bir politika taktiği değildir. Ben, fikrimi söylüyorum. Emin Sazak arkadaşımı tezyif etmek benim hatırımdan geçmez. Filvaki ben 26 seneden beri politika içinde değilim. Fakat 26 senedenberi fikir hayatı içindeyim. Fikir söyledim fikir söylüyorum Tezyif mânasını almış ise yanlış almıştır.

İ. ARVAS (Van) – Mesele yok.

MİLLÎ EĞİTİM BAKANI HASAN ÂLÎ YÜCEL (Devamla) – Zabıtlar burada okusunlar. Yalnız, benim kendi sözleri içersinde tezyif mânasına alacağım şeyler var, maalesef. E. Sazak diyor ki: “Arkadaşımız azıcık muvaffak olunca çileden çıkıyor.” Nerede konuşuyoruz efendim, konuşuyoruz? Çileden çıkmak ne demektir, azıcık muvaffak olmak ne demektir, işte bunun adına tezyif derler. Yoksa ben kendilerine, hattâ hürmetsiz bir tek kelime söylemedim, ve söylemem.

Sonra bir sınıftan bahsettiler. Demek ki kendilerinin zihninde böyle bir fikir var; çünkü ben sınıf sözü söylemedim. Zabıtlar buradadır. Ben sınıf demedim. Demek ki beyninin içinde sınıf bulunan ben değilim, arkadaşımın kendisidir. Nerede göremiyorum kendisini? Kendisine ben sınıf filân demedim.

Sonra “beyefendi, hocamıydı, talebemiydi?” Bu tarzı ifade, bu millet kürsüsünün tarzı ifadesimidir? Beyefendi hocamıydı, talebemiydi? Böyle mi konuşacağız? Huzurunuzda, Türk milletini temsil eden Büyük Millet Meclisinin huzurunda, beyefendiyi kaldıran sizsiniz. Beyefendi tezyif değil de. Benim adam gibi konuşmam mı tezyiftir?..

Sonra liste: Listeyi versinler derhal alâkadar olurum. Vazifede ve işe taalûk eden bütün meselelerde, bütün arkadaşlarım ne emrederlerse emirlerine âmadeyim. Emin Sazak’ın da. Ama bir politika taktiği ile tezyif etmeden, çünkü tezyif ettiler.

Sonra sınıf demedim, sınıf dediler. Biz sınıf adamı mı yetiştiriyoruz? Ben köylümüyüm? Atatürk köymüyüdü? İnönü köylümüdür? Biz burada bir şehirli veya bir köylü kütleyimi temsil ediyoruz? Arkadaşımız köylü mümessili mi, yoksa Türkiye Büyük Millet Meclisinin bir âzası mı? Biz burada hep millet vekiliyiz.

Hiç bir köylünün veya hiç bir kentlinin tek tek vekili değiliz. Hepsinin birden vekiliyiz. Onun için iyi bilsinler ki bu memleketin ana dâvalarında biz her türlü mücadeleye hazır adamlarız “bravo sesleri” burada konuşuruz, dışarıda da konuşuruz, burada döğüşürüz, dışarda da döğüşürüz. Biz inanmış adamlarız. Biz politikayı şu veya bu meseleyi konuşmak için vesile ittihaz ederek küçülmeğe müsait adamlar değiliz. Söyliyeceğim bu kadardır. “Bravo sesleri”

İ. ARIKAN (Eskişehir) – Muhterem bakan cevap verirken, benim köy evlerinin birer mühendis tarafından kontrol edilmesini istediğim kanaatiyle beyan buyurdular. Halbuki Bayındırlık Bakanlığının ne vaziyette olduğunu hepimiz biliriz. Buna ait cevaplarını, ait olduğu bakan vereceklerdir. Ben bu köy evlerinin inşaat hatalarının ustalar ve kalfalarla kontrol edilmesi lüzumunu söyledim. Yoksa mühendisten bahsetmedim. »

Bayındırlık Bakanlığı Bütçesinin

Meclis'teki Müzakeresinde Söz Alan

Milletvekillerinin Yaptığı Konuşmalar ³⁹⁹

« Büyük Millet Meclisi bugün Şemsettin Günaltay'ın başkanlığında toplanarak bakanlıkların 1945 yılı bütçeleri üzerindeki görüşmelerine devam etmiştir.

Oturumun açılmasını müteakip Bayındırlık Bakanlığı bütçesinin görüşülmesine başlanmış ve söz alan milletvekillerinden;

KEMAL BAYEZİT (Maraş) – Cumhuriyet hükûmetinin bayındırlık işlerine verdiği önemin, neticesi olan güzel eserleri her yerde takdirle görmekten duyulan sevinci işaret etmiş ve yurdun şoseler, demiryolları, köyler ve güzel yapılarla mamurluk yolunda olduğunu söylemiştir. Maraş milletvekili bu yolda çalışmaların üzerinde görüşülen bütçe ile yeni bir eserin, Maraş ile G. Ayıntap'ın şube hatları ile ana demiryoluna bağlanması işinin ele alınmış olmasından dolayı seçicileri adına şükranlarını bildirmiş ve bu hatların yapılması ile bu iki güney ilimizin idarî ve iktisadî ve ekonomik sahada gelişticeğini belirtmiştir.

ABİDİN EĞE (Denizli) – Sulama işlerinin büyük önemini işaret ederek rejimin buna verdiği ehemmiyeti ve son dokuz yıl içinde bu maksatla 121 milyon lira sarfedildiğini, tuğyanı önlemek, bataklıkları kurutmak, yerüstü ve yeraltı akar sularımızdan istifade ederek topraklarımızı sulamağı istihdaf eden bu su politikasının tatbikat safhalarını anlatmış ve bu işte ilgili olan bayındırlık ve tarım bakanlıklarının sıkı işbirliği yaparak sulama işlerimizin en kısa bir zamanda bitirilmesini sağlayacak hususlar hakkında dileklerini bildirmiştir.

399 a.g.e., 109-113. ss.

H. ÇORUK (Kastamonu) – Vilâyetler tarafından bakılmakta olan şoseslerin durumlarını anlatmış, vilâyetlerin birbirleriyle olan umumî yollar ile vilâyetin ilçeleri arasında olan yollardan umumî yolların tamir işleri bitmeden evvel vilâyet içi yollarının yapılmıyacağı hakkında bayındırlık bakanlığı tarafından alınmış olan kararların ilçelerin birbirleriyle, vilâyet merkezi ile olan yol bağıını müşkül bir vaziyete soktuğunu bildirerek devlet yolları hakkındaki tasarının biran evvel hazırlanmasını ve bu hususta bakanın izahat vermesini istemiştir.

Hatip, seçim dairesi içindeki Tosya ilçesinin üç yıl önce vukua gelen deprem-den mühim zararlar gördüğünü hatırlatarak depremden harabolan binaların yerine bazıları yapılmış ise de bunların ihtiyacı karşılamadığı bu arada halkın yaptırdığı iki mektebin ancak bir kısım çocukları çatıları altına alabildiğini diğer bir kısım çocuğun bina yokluğundan okula devam edemediklerini söylemiş ve bir mektep yaptırılması hususunda hükûmetin yardımını dilemiştir.

H. Çoruk, bundan başka halkın parasıyla yapılmış olan memleket hastahanelerinde depremde yıkılmış olması yüzünden büyük bir sıkıntı çekildiğini ve burada bir yenisinin yapılması için yine hükûmet ve kızılây tarafından yardım edilmesinin yerinde olacağını bildirmiştir.

SUAT YURTKORU (Afyon) – Ankara'daki gençlik parkının belediyeye devredilmesinin muvafık olacağı mütaleasında bulunmuş ve bayındırlık bakanlığının en mühim görevlerinden biri olan yol işleri üzerinde durarak devlet yolları kanununun kısa bir zamanda meclise verilmesi ve bunun hazırlanmasında turistik yolların tayin olunması temennisinde bulunmuştur. Turistik yollar konusu üzerinde başka memleketlerde başvurulmuş olan tedbirlerin şekillerini ve bunlardan elde edilen neticeleri geniş bir surette izah etmiş iç ve dış turizmi kolaylaştıracak olan bu yolların memleket ekonomisinde hayırlı tesirler yapacağını belirtmiştir.

N. OSTEN (Giresun) – İkinci dünya savaşının büyük önemini bir daha gösterdiği yol ve limanların, bu önemlerinin barış devrinde de aynı derecede mühim olacağını söyliyerek bu iki konu üzerindeki düşüncelerini ve dileklerini bildirmiştir.

Giresun milletvekili yapılmakta olan bir kısım demiryollarının ray yokluğu yüzünden toprak düzeltilmesi şeklinde kaldığını bunların zamanla dolma ve yarmalarının bozulması ihtimali bulunduğunu işaret ederek biran evvel ray temini çarelerinin aranmasını da hatırlatmış sulama işlerinin yalnız bir tarım işi olmayıp aynı zamanda bir sıhhat işi olduğuna göre, sıtma mücadelesinde ödev almış olan sağlık bakanlığının bu işlerinde bayındırlık bakanlığına vazifeler düştüğünü, sulama işlerinin bu yönden bir düzene konulmasını istemiştir.

Muhittin Taner, elektrik etüd işleri üzerinde durmuş, elektrik fiyatları ile resim ve vergilerinin yüksekliğini işaret ederek bu vaziyetin sanayiimizin gereği

gibi gelişmesinde güçlükler sebepten olduğunu belirtmiş ve bunların azaltılması için yapılması lüzumlu işler üzerinde durmuştur.

FERİDUN FİKRİ DÜŞÜNSEL (Bingöl) – Muhittin Taner'in mütalealarına ve dileklerine iştirâk eylediğini söylemiş ve bu hususta incelemeler yapılmasını istemiştir.

Bingöl milletvekili, bundan sonra İstanbul ve Ankara'da zaman, zaman su sıkıntısı duyulduğunu işaret ederek bu hususta ne gibi tedbirler alındığını sormuş, Van hattının bitirilmesini temin edici tedbirlere başvurulmasını tavsiye ederek seçim dairesindeki bazı yol ve köprülere ait dileklerini bildirmiştir.

İ. TURAN (Kırşehir) – Seçim dairesinde Kırşehir ile Koçhisar arasındaki muvasalayı kolaylaştırmak için Kızılırmak üzerinde yapılacak köprüünün projeleri hazırlanmış olduğu halde henüz tatbik sahasına konulmadığını hatırlatmış ve Kırşehir'i ana demiryoluna bağlayacak dekovil hattının ne vakit yapılabileceğini sormuştur.

DOKTOR CEMAL KAZANCIOĞLU (Çorum) – Demiryolları işlerine verilmiş olan önemin parlak neticelerini belirttiikten sonra ticari, ekonomik ve sosyal bakımdan aynı derecede önemli şoseler işinin henüz başlangıç noktasında bulunduğumuzu işaret ederek yolların bugünkü durumu ve bunların bakım ve yapım işleri üzerindeki görüşlerini ve büyük memleket ihtiyacını karşılamakta faydalı gördüğü cihetleri geniş bir surette izah eylemiştir.

S. ALTUĞ (Erzurum) – Erzurum ve ovasının sıhhi durumunu tehdit eden Karasu bataklığının kurutulması için gerekli işlerin yapılması dileğinde bulunmuştur.

RASİH KAPLAN (Maraş) – Bayındırlık Bakanlığı bütçesi üzerinde görüşülürken, dünya savaşından barışa geçiş günlerinde yurdun en mühim işlerini hazırlama bakımından dileklerde bulunmanın esaslı ödevlerden biri olduğunu söyleyerek limanlar işine temas etmiştir.

Hatip Cumhuriyet hükûmetlerinin başlıca büyük yurt ihtiyaçları arasında buna da elkoymuş bulunduğunu kaydeylemiş ve yurdumuzu çevreleyen sahillerdeki limanlarımızın ayrı, ayrı ve kendi bölgelerinin ticarî ve iktisadî bakımlarına olan ehemmiyetlerini belirtmiş ve bayındırlık bakanlığının Ereğli limanı işini ele almış bulunmasından dolayı memnunluğunu bildirmiştir.

Devlet merkezi kültür merkezi olarak inkişaf etmekte olan Ankara'nın iktisadî bir merkez olarak da inkişafını temin için Akdenize, Karadenize yeni hatlarla bağlanmasının zarurî olduğunu söyleyen Maraş milletvekili, bunlara ait kanun tasarılarının kısa bir zamanda meclise getirilmesini istemiştir.

GENERAL EYÜP DURUKAN (Hatay) – Seçim dairesinde bazı yolların tamiri ve Amuk gölü bataklığının kurutulması hakkında temennilerde bulunmuştur.

Konya milletvekili doktor Osman Şevki Uludağ, sulama işleri Çumra ovası sulaması, Ceyhan barajı vaziyetlerini anlatmış ve Ankara - Konya yolu hakkındaki dileklerini hatırlatmış, İstanbul'un ve Ankara'nın su işlerinin düzenlenmesini istemiştir.

K. BERKER (Urfa) – Seçim çevresindeki ilçelerin yol vaziyetlerini ve vilâyet merkezi ile olan muvasalâdaki güçlüğü anlatmış ve alelûmum yollar işi üzerinde durarak ihale ile yaptırılan yolların kabulü katileri yapıldıktan sonra bozuk olduğu anlaşılarak işler mahkemelere kadar sürüklendiğini işaret ederek bu yolların kabulünde esaslı surette muayene edilmeleri için tedbirler alınması lüzumunu bildirmiştir.

İHSAN YALÇIN (Elazığ) – Bayındırlık bakanlığı bütçesinde yollar için konulmuş olan tahsisat ile maliye bakanlığı için İstanbul'da yapılacak olan bazı binalara ayrılan tahsisat arasındaki musavatsızlığı işaret ederek yol işlerine lâayık olduğu önemin verilmesi lâzım geldiğini, devlet yolları kanun tasarısının geciktirilmiyerek meclise getirilmesini istemiş demir yollarımızın gittikçe artan ve artmakta bulunan gelişmesi karşısında Eskişehir ile İstanbul arasındaki bir hattın bütün bu münakalâtı yeter kudrette olmadığını söyleyerek bu vaziyeti denkleyecek olan şimal hattının yapılmasına başlanmasını istemiştir.

A. BİNKAYA (Kastamonu) – Karabük'ten Kastamonu'ya bir demiryolu yapıp yapılamıyacağını sormuş ve bayındırlık sahasında başarılı işlerle vücuda getirilmiş olan tesislerin filmleri alınarak halkımıza göstermek suretiyle onların bütün bu işler üzerindeki gayretlerinin ve şevklerinin artırılması dileğinde bulunmuştur.

ABDÜLHAK FIRAT (Erzincan) – Uğradığı büyük felâketten sonra Erzincan'ın yeniden kurulması için her taraftan gösterilmiş olan yakın dikkat ve alâkaya maddî ve manevî yardımlara teşekkür ettikten sonra, harbin neticesi olarak malzeme ve işçi fiyatlarında husule gelen yükselmenin yapılacak işlerin tahsis edilen para ile karşılanmasına imkân vermediğini kaydeylemiş ve Erzincan'ın su işlerinin temini, memurin evleri ve şehir civarındaki bataklığın kurutulması hakkındaki dileklerini bildirmiştir.

H. ÜÇÖZ (Tunceli) – Tunceli vilâyetinde başarılı olan bayındırlık işlerinden Çimişkezek halkının istifade edemediğini söylemiş ve bu ilçe halkının kolayca Elâzığ'a gidip gelmelerini mümkün kılmak için Murat suyu üzerinde bir köprü yapılması dileğinde bulunmuştur.

İZZET ARUKAN (Eskişehir) – Yol kanunu tasarısının geciktirilmeden meclise getirilmesindeki lüzumu anlatarak yapı işleri üzerindeki düşüncelerini anlatmış ve bayındırlık bakanlığınca yapılmakta olan bu işlerin elemansızlık yüzünden müteessir olduğunu ve bayındırlık bakanlığı kadrosundan bu gibi elemanların ayrılarak başka yerlere geçişlerinin sebeplerini göstermiştir.

Arukan, ray ve travers ihtiyacımızın bir kısmının olsun Karabük'ten temini mümkün olduğunu işaret etmiş ve bunu sağlayacak hususlar hakkındaki mütalealarını bildirmiştir.

H. KALAÇ (Kayseri) – Saz bataklığının kurutulması işine temas etmiş, ihaleye konduğu halde talibi çıkmayan bu kurutma için yeni bir keşif yaptırılarak fiyat konulmasının ve böylece civarını tehdit eden bu sıtma kaynağının kurutulmasının teminini dilemiştir.

FEVZİ DALDAL (Ankara) – Ankara - Konya demiryolu güzergâhının Beylik köprü ile Pınar başından geçirilerek Cihanbeyli ve Haymanadan geçirilerek Malıköyünden Ankara'ya bağlanmasının her bakımdan gerekli olduğu mütaleasında bulunmuş ve bunun sebeplerini anlatmıştır.

GENERAL KÂZİM SEVÜKTEKİN (Diyarbakır) – Şunları söylemiştir:

Yol vergisi mükellefiyeti kanununa göre para vermiyenler bu ödevi bedenen yerine getirmektedir. Vergi on iki liradır. Bedenen çalışanların sekiz gün çalışmaya mecbur olduklarına ve amele gündeliği üç lira olduğuna göre, arada büyük bir fark vardır. Buna ne gibi bir çare düşünülüyor.

M. AYDIN (Trabzon) – Ahşap travers yerine demir kullanılması yolunda ileri sürülmüş mütalealara iştirak etmediğini bildirmiş, yapılmış olan demiryollarının güzergâhlarının ve merkez olarak bağlanacakları yerin yakınında titiz davranılması lâzımgeldiğini belirtmiştir.

R. GÜRELİ (Gümüşhane) – Yapı işlerinde bakanlıklar arasında, koordinasyon bulunmaması yüzünden inşaat fiyatlarında farklar olduğunu ve bundan zararlar tevellüd eylediğini söylemiş ve bunu önlemek için ne düşünüldüğünü sormuştur.

Milletvekillerinin bu beyanatlarını müteakip söz alan bayındırlık bakanı Sırrı Day, ileri sürülen mütalealara karşılık vermiş, dilekler üzerindeki düşüncelerini bildirmiş ve bakanlığının bayındırlık sahasında başarmış olduğu işler üzerinde geniş malûmat vermiştir.

Bayındırlık bakanının beyanatından sonra maddelere geçilerek bayındırlık bütçesi kabul edilmiş ve yarın toplanmak üzere oturuma son verilmiştir. »

Bayındırlık Bakanlığı Bütçesi Münasebetiyle

Bayındırlık Bakanı Sırrı Dayı'nın Meclis'teki Konuşması⁴⁰⁰

“ Sayın arkadaşlarım, bugün 24 sayın arkadaşımız çok kıymetli mütalcalarla bayındırlık bakanlığınıza yardım etmek ve onun işleri içinde kendisine rehberlik etmek lûtfunda bulundular. Bu alâkalarından dolayı şükranlarımı arz ederken aynı zamanda bayındırlık bakanlığı teşkilâtında çalışan arkadaşlarımın da sarfettikleri gayretlerin yüksek takdirlerine mazhar olduğunu muhtelif vesilelerle ifade etmeleri bizim için büyük muvaffakiyet kaynağı olduğuna itimad buyurmanızı rica ederim. Gene bugünkü alâkadan hız olarak bazı maruzatta bulunmak istiyorum.

Cumhuriyet devrine intikal eden bayındırlık bakanlığı bildiğiniz gibi imtiyazlar ve mukaveleler imza eden ve dağıtan bir teşekkül halinde idi. Bugün 60 yaşını dolduran mühendis mektebi mezunlarının mecburî hizmetlerini yapmaları için dahi çalışacak iş sahaları yoktu. Nihayet bayındırlık bakanlığının bir şoseler dairesi mevcuttu. Cumhuriyetle başlayan bayındırlık bakanlığı henüz teşkilâtını tamamlamış sayılamaz. Cumhuriyetten sonra şoselerde az çok taazzuv eden teknik bilgi ilk zamanlarda ancak ecnebî firmalara bırakılan şimendifer işlerini nafia üzerine aldı. Ve az zamanla bildiğiniz gibi bu iş millî bir varlık halini aldı. Bayındırlık bakanlığı için bildiğiniz ve gördüğünüz ve biraz evvel methini işittiğiniz muazzam tüneller, geçilmez vâdiler dolaşan demiryolları inşaatı mühendislerimiz için normal işlerden oldu.

Fakat bununla da iş bitmedi. 934 senesinde bayındırlık bakanlığında şoseler şubesinde bir büro halinde başlayan bina teşkilâtı 936 senesinde ayrı bir reislik halinde taazzuv etmeğe başladı. Ve bugüne kadar 939 harbi de araya girdiği halde 45 milyon liralık inşaat yaptı. Yer sarsıntısı bölgesine tesadüf eden kısımda dahi bu yapılar zarar görmemiştir. Bu, Türk çocuklarının, yaptıkları işlerde başarabileceklerini gösteren ve bizi ilerisi için çok ümidle dolu bir hale getiren bir başarı olmakla beraber işler bununla da kalmadı.

Memleketin su afeti denebilir ki şosesi ve demiryolu kadar üzerinde çalışılması icabeden ve bunlardan daha menfaat temin edebilecek bir konudur. Çok düşük bir kadro ile başlayan bu iş nihayet 937 senesinde kabul ettiğiniz bir kanunla ana iş olarak ele alındı. Ve kıymetli mühendislerimizin bir çoğu da bilmedikleri bu işin başına geçtiler. 938, etüd ile geçti. 939’da işe başlandı. Harp kendisini gösterdi. 938 senesinde zaten işe başlandığı zaman büyük bir basiret diye telâkki edilebilecek bir hareketle bu işlerin makine ile yapılması, ve bunların müteahhitler tarafından temin edilmesi yoluna gidildi. Bu suretle 54 ekskavatörün memlekete gelmiş olması yalnız su işlerinde değil Millî Savunma Bakanlığının da bazı işlerini ve hattâ diğer bakanlıkların da bazı mühim işlerinde faydalı olmak im-

kânını verdi. Ve nihayet sırası geldiği zaman arzedeceğim gibi su işlerimiz ilerisi için ümidle dolu ve bugünden faydalarını vermeğe başladığına inandığım bırakılmayacak bir konu haline geldi.

Bunun yanında ele alınmış, fakat henüz fiilen bir eserini görmediğimiz ve tanımadığımız bir mevzu daha var. O da muhterem arkadaşım Muhittin Taner'in üzerinde uzun tevakkuf ettikleri elektrik konusudur. Filhakika bugün Ankara, İstanbul, İzmir'de gördüğümüz belediye elektrik idareleri için bir santim ne belediyeden ne de devletten fiilen harcanmış değildir. Bunlar imtiyazlı şirketlerin buralarda vücuda getirdikleri ve bugün kendi hasılatlarla bedellerini ödemeğe çalıştıkları tesislerdir.

Bunun haricinde gördüğünüz elektriklere gelince, onlar da büyük mikyasta ve tam bir tesis halinde sayılmayacak varlıklardır. Büyük Cumhurbaşkanımızın bu seneki nutuklarında işaret buyurdıkları gibi büyük elektrik santrallerinin tesislerine başlamanın zamanı çoktan gelmiş bulunuyor. Şu halde bayındırlık bakanlığı başlıcasını arzettiğim bu mevzuların daha muvaffak bir şekilde ilerlemesini temin etmek için yüksek rehberliğinizden ve yardımınızdan daima faydalanacak ve muhtaç olduğumuz ve varılmasını istediğimiz merhalelere varmak imkânlarını arıyacak ve sizden icablarını isteyecektir. Bu konulardan herbiri milyarlık konulardır. Fakat bunların yalnız birisi üzerinde durmak veya hepsine gelişi güzel para dağıtmaktansa millî servetin ve enerjinin büyük kıymetine dayanarak programlı bir şekilde hepsini ele alarak her bakımdan verimini arttırmak yoluna gitmek daha yerinde olur.

Bugünkü neslin, kanaatimce daha fazla nakdî ve bedenî mükellefiyetler yüklenerek ve daha ağır fedakârlıklara katlanarak bu başarılar, temin edeceğine ve malî kudret ve iktisadî kabiliyetimizi yükselteceğinde şüphe yoktur. Bayındırlık bakanlığının kendi ödevi yanında memleketin umumî varlığını artırıcı ve iktisadî müvazenemize yardım edici sahalarda da çalışmasına devam etmesi lâzımdır. Bu şekilde başlayan ve her gün inkişaf eden bayındırlık işleri harbin başlamasıyla bir fasılâya uğrayabilirdi. Çünkü takdir buyurursunuz ki bayındırlık işleri yalnız ödenek meselesi değildir. Ödenek meselesi yanında malzeme, malzeme yanında elemana, hattâ işçisine kadar kalifiye insanlara ihtiyacı vardır. Büyük Meclisin, istikbali de gözönünde tutarak harp devresinde harp öncesine nisbetle bayındırlık işlerine daha geniş mikyasta ödenek verdiğini hattâ çok kıskandığı emisyonu da bu uğurda sakınmadığını şükranla gördük.

Su işleri için emisyonu gidilmiştir. Diğer işler için istikrazlar da yapılmıştır. Fakat eğer bu ödenek miktarı harcanabilmişse bu bilhassa hepimizin ve hattâ bütün milletin yardımından doğan bir neticedir, denilebilir.

Harp içinde kamyon bulamadık, lâstik bulamadık, çimento bulamadık ve demiryollarından da lâyikiyle istifade edemedik. Bu yolda birçok müşkülâtlarla

karşılaştık. Memlekette işçimizin en büyük gıdası olan buğdayın düşer olduğu tahditler karşısında amele tedarikinde âciz kaldık. Gençlerimiz askere gitmişti. Çocuk ve ihtiyarlarla iş görmek mecburiyetinde kaldık. Amele yevmiyesi 80 kuruştan 4,5 liraya çıktı. Yerli ve yabancı malzeme fiyatları vasatı olarak beş misline çıktı. Kamyon ücretleri bugün dahi yüz yüz elli liradan aşağı değildir. Bu şartlara rağmen bayındırlık bakanlığına verdiğiniz vazifenin ifasını temin için bütün müşküllerle mücadele ederek verilen ödenek mikdarları her sene tamamen harcanmıştır denilebilir. Müteahhitlerle harpten önce bağlanan işlerin o fiyatlarla başarılamaması karşısında yeni fiyatlara intibak ettirmek lâzımgelmıştır. Bu intibakı yaparken bir müddet sonraki o günün gelmek üzere olduğunu ümidediyoruz, fiyatların yeniden azalacağı ümidiyle değişik fiyatlar esasına gidildi ve şantiyelerin tesis ve idame masraflarının artması sebebiyle umumî masrafların ve vergi mükellefiyetlerinin çoğalması nazara alınarak bu masraflar dahil kâr nisbetleri yüzde onbeşden yüzde yirmi beşe kadar çıkarıldı. Fakat pek tabîi olarak bunları 10-20-25 gibi ifade tenzillerini istihkaklardan indirdik. Daha şimdiden işçi ücretlerinin iki buçuk üç liraya kadar indiğini görüyoruz. Tabîi usta ücretleri de o nisbette azalmıştır. Bu vaziyet karşısında ve bilhassa buğday da bol olduğundan, işçinin karnı doyması sayesinde tabiatıyla randıman da artmıştır. Bizim yükseğe çıkan fiyatları indirmek, randımansızlık emsalini kaldırmak ve bundan sonra yapacağımız işlerde de değişik fiyatlara gitmiyerek, yalnız üç beş sene gibi uzun sürece işlerde devlet menfaatini düşünerek, değişik fiyatı kabul etmek gibi yeni bir istikamete girmiş bulunuyoruz. Kâr nisbetlerini yeni işlerde yüzde onbeşe ve müstesna işlerde yüzde yirmiye tekrar indirdik. Bu suretle dahi yıllık işleri yüzde 25-30 nisbetinde eksikçe yapmak imkânını elde etmiş bulunuyoruz. Bu itibarla umudumuz odur ki, harp devresinde çok sarfedip, az aldığımız randımanı, şimdi daha az para ile alabileceğimiz gibi ödeneğin artması nisbetinde de daha çok iş göreceğiz. Maahaza şimdiden arzedeyim ki, yerli malzememiz müstesna, dışardan getirmeğe mecbur olduğumuz malzemede henüz bir serahlığa varmış değiliz. 12 ekskavatör ısmarladık. Bunları uzun zamandanberi gelecek diye bekliyorduk. Henüz yola çıktıklarını öğrenemedik.

Ray için bir senedenberi uğraşmaktayız. Başkanlığın ve Maliye Bakanlığının dövizini temin etmiş olmasına ve yolumuz hazır olmasına rağmen hariçten raylarımızı getirtebilmiş değiliz. Fakat yakın zamanda bertaraf edileceğini ümidettiğimiz bu müşküllerden sonra eğer umduğumuz ve inandığımız gibi bu nevi memleketi teçhiz eden ihtiyaçların dövizleri her ihtiyacın fevkinde bir zaruret olarak kabul edileceğine göre bizim hariçten getirmeğe muhtaç olduğumuz malzeme için hiç bir engel kalmıyacaktır.

Muhterem arkadaşlarımın dileklerini dinledim, arkadaşlarım not ettiler. Zabıtlardan da bunu takibedeceğiz. Hepsî hakkında maruzatta bulunamıyacağımdan

dolayı beni mazur görmelerini rica ederim. İsteklerini yerine getirmek bizim için de bir gayedir. “Doğru, doğru sesleri” Ancak bunu imkânlarımız içinde düşünmek zarureti de takdir buyurursunuz.

Yalnız bazı noktalara da tevcih edilen suallere müsaadenizle sırasile cevap vererek bugünkü işlerimizin her birinin bulunduğu safha hakkında, eğer sıkılmazsam kısaca maruzatta bulunacağım.

Bugün üzerinde çalıştığımız demiryolları, yüksek malûmunuz olduğu gibi, 90 milyon liralık bir selâhiyetle İran ve Irak hattı diye başladığımız ve bugün birisi Diyarbakır diğeri Elâzığ’dan devam eden iki yol ödeneğidir. Bu 90 milyon liraya 40 milyon lira daha ilâve etmek suretiyle bugün bu yetki 130 milyon liraya çıkarılmıştır. Diyarbakır’dan başlayan kısım gene yüksek malûmunuz olduğu üzere, Kurtalan’a vardı ve Kurtalan, bunun son istasyonu haline geldi. İleride, Irak hükûmetile müteakiben hatların birleştirilmesi mevzuubahs olursa, hat ilerliyecek, aksi takdirde bu vaziyette kalarak, burası. Bitlis ve Siirt’e şose ile demiryoluna bağlanmış olarak kalacaktır. Bu hattın şimdiye kadarki kısmının ikmal edilmiş olması dahi büyük faydalar sağlamış ve millî savunma bütçesinde mühim tasarruflar temin etmiştir.

Elâzığ’dan devam edip üzerinde çalışılan kısım takriben 134 kilometredir. Bunun Palu’ya kadar 70 kilometresi tamamen bitmiştir.

18 kilometresi üzerinde ray ferşedilmiştir. Fakat geriye kalan 52 kilometre ray olmadığı için, olduğu gibi beklemektedir. Yalnız beklemekle kalmıyor. Bu 70 kilometreden sonra müteakip yerlere nakledeceğimiz malzeme araba ile nakledilmek mecburiyeti olduğu için geri kalan inşaat bu yüzden pahalılığa maruz kalmaktadır.

Bu rayı dışardan getirmekten başka çaremiz yoktur. Vakıa Karabük vardır, bize ray verecektir ama, onun temin edebileceği ray miktarı bizim ve devlet demiryollarının ihtiyaçlarına nisbetle çok azdır. Onun diğer nevi imalâtı bırakıp ta tamamen ray imaline geçmesi millî menfaatlerimize de uygun görülmemektedir. Ancak bunun için dahi ferromangan bulunamamaktadır.

Kırıkkale vaziyetine gelince, bu müessesemiz ray tesislerini askerî ihtiyaçlara göre değiştirmişti. Bu işi tekrar tetkik edeceğiz. Bu 70 kilometrelik kısmı en kısa zamanda ikmal etmiş olmak için devamlı olarak çalışacağız. 130 kilometrenin geri kalan kısmı üzerinde çalışmalara da devam edeceğiz. Bilhassa burada tünel gibi, köprü gibi zaman alan ve tekniğe ihtiyaç gösteren inşaat üzerinde çalışılmaktadır. Toprak işleri tamamiyle bırakılmıştır. Yalnız Muş’la münasebeti devam ettirmek için servis yolunu inşa etmekteyiz. Zannediyorum ki bu suretle son hattın inşası kolaylaşmış olacaktır. Bu kısmı bitirdiğimiz takdirde diğer kısmın ihalesine geçilecektir. Bundan sonra Muş’a ve Tatvana girmek zor olmayacaktır. Bun-

dan başka, bildiğiniz gibi Erzurum hattı tamam değildir. Bunun ikmali için verdiğiniz 10 milyon liralık selâhiyetle müteahhidine ihale yapılmıştır. Geniş ölçüde teknik tetkikat başlamıştır. İşin başlamak üzere olduğunu söylersem başlayan bir işin elbette muvaffakiyetle neticeleneceğini bilirsiniz.

Muhterem arkadaşlar, bu harp içinde Bayındırlık bakanlığının yeni başlayan bir işinden bahsedeceğim. Bu yeni başlayan iş, liman işidir. Filhakika Marmara havzasında bir çoklarını gördüğümüz muhtelif tip ve sistemlerde yapılan işkeleler, Millî Savunma Bakanlığına verdiğiniz ve oradan bize devredilen ödeneklerle başarılan işlerdir. Tabii bunlar büyük ölçüde işler sayılamaz. Memleket limanlarını demiryollarının bir cüzü olarak tamamlamak mecburiyetindeyiz. Ereğli limanı bunların en başında geliyordu. Bu limanın etüdleri uzun zaman devam etti. Fakat ne harpten önce, ne harp içinde yerli ve yabancı bir istekli çıkmadı. Çünkü harp devrinde bir istekli bu işi alıp başlamak istese, muayyen ve zarurî, makine gibi, vinç gibi, lokomotif gibi, ray gibi, hattâ romorkör ve saire gibi vesaitle mücehhez olması icabederdi. Binaenaleyh bunları ne hariçten getirmek ne de dahilden temin etmek mümkün olmayınca geçen sene verdiğiniz yetkiden ve ödenekten imkân bularak bilhassa Ulaştırma ve Millî Savunma Bakanlıklarıyla bu ciddî mevzu üzerinde temaslarda bulunduk ve bize her ikisi de bütün samimiyetleriyle ellerinde bulunan ve mümkün olan vasıtaları verdiler ve vermektedirler. Bu suretle Ereğli limanı işine başlanmak imkânı sağlandı. Vasıtalar hazır olduğu için bu ayın 28'inde ihale edeceğimizi umuyoruz. Fakat bunun kardeşi ve yine Karadeniz'in mühim bir yeri olan Trabzon'u, ikinci olarak, bunu da aynı vasıtalarla teçhiz edilmeden yapılmasına başlanması, ihalesi, imkânı yoktu. Gene Millî Savunma Bakanlığı, artık kendisine pek lüzumu kalmayan bazı mühim vasıtaları emrimize vermek lûtfunda bulundular. Bu itibarla bu yakın günlerde teşebbüste bulunmak ve diğer vasıtaları da müteahhidin tedarik etmesi çaresi aranılarak Trabzon limanını da önümüzdeki haziran sonunda ihale etmek imkânını bulacağız.

M. AYDIN – Teşekkür ederiz.

BAYINDIRLIK BAKANI SIRRI DAY (Devamla) – Bu suretle liman işlerinin de teknik elemanlarımız yavaş yavaş devlet demiryollarında ve sularında olan başarıyı ve gayreti temin ve tesis edeceklerine göre ümid ediyoruz ki, peyderpey diğer limanların da ele alınarak tamamlanması mümkün olacaktır.

Nitekim İngilizlerle beraber çalışarak vücuda getirdiğimiz İskenderun limanı bizim teknik elemanlarımızın bu işlerde de yetişmesi bakımından faydalar temin etmiştir. Bu meyanda İnebolu, Giresun gibi mevcut limanların tesislerinin ıslâhı için yine Ulaştırma Bakanlığı ile müştereken çalışmak mümkün olacaktır. Hülâsa, demiryolu işimizi limanla beraber bütün ödeneği esasen mevcut selâhiyetlerle senede 17-18 milyon lira olduğuna ve malzeme bakımından henüz iyi bir halde

olmadığımızı göre şimdilik ancak bu işleri yapmak azmindeyiz. 20 milyonluk yetkile başarılmasına müsaade ettiğiniz Maraş ve Gazi Antep şube hatlarına bir an evvel başlamak istiyorsak da bunun için muhtaç olduğumuz yeni ödenek imkânlarını aramaktayız. Diğer demiryolları inşaatına gelince, imkânlar hususunda bunların istikametlerini programlarını yeni kanun tasarisiyle hep birlikte kararlaştırılacağı tabiidir.

Bu itibarla hangi işin ne vakit yapılacağını şimdiden konuşmak faydalı olacağı kanaatinde değilim Demiryolları ve belki de ondan önemli olan bir konumuza arkadaşlarım haklı olarak temas ettiler. Bu konu şoseler mevzuudur. Şose, motörlü vasıtaların çıkmasından beri mahiyetini sistemini değiştirmiş bir iş-tir. Bütün memleketler bunun üzerinde çalışmışlardır. Arkadaşım burada istatistikî rakamlarla ifade etmek suretiyle bizim bu husustaki bilgimizi tasdik etmiş bulunuyorlar.

6 - 8 gün gibi bedenî mükellefiyet veya 4 - 6 lira gibi nakdî mükellefiyet şeklinde tatbik edilegelen bir mükellefiyetle Türkiye'nin muhtaç olduğu en az 45 - 50 bin kilometre yolu yapmağa imkân yoktur. Bu vergilerin değiştirilmesi zarurî ve tabiidir. Ancak bunu istediğimiz şekilde değiştirelim. Bu yaraya merhem olan ve işlerimizi başarmağa imkân veren bir kanun böyle bir mükellefiyete dayanamaz. Ve hiçbir devlet bu ölçüdeki mükellefiyete dayanan bir varlıkla şoselerini yapmamıştır. Bu vergide adaletsizlik vardır. Çalışan kadınlar ve 60 yaşını bitirenler muafırlar gibi bir takım aksaklıkların olduğunu kabul etmek lâzımdır. Fakat geçen gün maliye bakanı arkadaşımızın da demeçlerinde ifade ettikleri gibi birçok vergilerde islâhat yapmak zarureti vardır. Bugün arkadaşlarımın söyledikleri gibi elektrik gibi işler üzerinde de belki bazı vergi islâhatı zarureti olacaktır. Binaenaleyh bunlar kül olarak memleketin vergi mevzuatında yapılacak islâhatta gözönüne alınacak şeylerdir. Bu itibarla 1943 senesinden itibaren bu verginin nakdî kısmının iki misline çıkması suretiyle temin edilen fazla para, hem hususî idarelerin bugün çok müşkül olan durumlarına yani daimî masraflarına karşılık olmak bakımından hem de tahsil edilen paranın yüzde ellisinin yola tahsisi, ve yüzde onbeşinin de hazineye verilmesi suretiyle yol işlerinin az çok islâhı ve tamirine hizmet etmiştir. Bu itibarla vaktiyle bir mükellefiyetin arttırılması hakkındaki kanun tasarısını teklif eden sayın arkadaşım İzzet Arukan'a huzurunuzda tekrar teşekkür ederim. Bu suretle 23 milyon liraya kadar çıkmış olan yol vergisinin bizim yüzde onbeşlerle beraber lââkal yarısının yola verilmiş olduğunu gördük, fakat son sene illere yükletilen bazı ödevler bu yüzde elliye almak imkânını zorlaştırmıştır.

Devlet bütçesine gelince, 931 senesinden itibaren şoselere ayrılan tahsisat 2 milyonun altında idi. Hattâ bazı senelerde bir milyonun altına düştüğü vakidir. Fakat peyderpey yükselen bu rakam harp içinde yedi buçuk milyona hattâ müfet-

tişı umumilere ayrılan paradan 700 bin liranın da buraya tahsis edilmesiyle beraber 8 milyonu aşmış bulunuyor. Bu sene bir arkadaşımız yalnız inşaat miktarını alarak üç buçuk milyon demiştir. Hakikatte yedi buçuk milyon liranın yedi aylığı bütçede mevcuttur.

Harp zamanlarında buna ilâve edilen mikdarlar şunlardır: Millî Savunma Bakanlığı ve Genelkurmayın lüzum gördüğü yolları yapmak için aktarma suretiyle yaptıkları nakdî yardımlar ve bayındırlık takımlarının ödeneği ile özel idarelerden evvelce bir buçuk milyon lira iken bu defa dört buçuk milyona varan yüzde onbeşleri ile yollarımıza senede onbeş - yirmi milyon liralık para harcama imkânını bulduk. Fakat bunu harpten önceki fiyatlara göre iş hacmi itibariyle dörtle taksim gerektir. Bu para ile bugünkü şartlar içinde büyük mikyasta iş yapma imkânı olamamaktadır. Yaptığımız köprüleri evvelce beş tona mütehammil diye düşünürken bugün yirmi beş tona çıkarmak zaruridir. Yolu hattı balâlardan değil en kısa vâdilerden geçirmek icabeder. Binaenaleyh sınaî inşaatı o nisbette arttırmak lâzımdır. Nihayet dokuz metre genişliğinde meyli az, sağlam bir şoseyi harpten önceki fiyatlarla 30 bin liraya yaptığımıza göre harpten sonra fiyatların iki misli olduğunu nazarı itibare alırsak 45 bin kilometrelik yol için iki buçuk milyarı geçen bir para harcanması icabeder. Bu vaziyet karşısında ötedenberi bayındırlık bakanlığının size takdim etmek istediği şoseleri yapmağa imkân verecek bir kanun tasarısının malî imkânlarla ahenkli bir halde huzurunuzda getirmek imkânlarını bulamadık. En son şöyle bir neticeye vardık dedik ki: Bu 45 bin kilometrelik yolda memleketi bir baştan bir başa demiryoluyla birleştiren fasılsız fakat beton ve asfalt değil sağlam bir yol icabında son zamanlarda ucuzca yapabildiğimiz kısmen stabilize bir yol, yaz kış geçit veren ve her türlü vasıtaların geçmesine imkân verecek senede bin kilometre yapılması mevzubahis olsun, bunu askerî mükellefiyetten ve makineden istifade ederek muayyen bir sistem dahilinde yapıldığı takdirde yine senede 30 milyon lira ihtiyaç olduğu meydana çıkıyor. Maahaza arz edeyim ki 15 bin kilometreyi 15 senede yapan bir bayındırlık bakanlığı yüksek heyetiniz ve hele genelkurmayınız istemez. En az bunun çok fazlasını ister. Bu esaslar dahilinde hazırlanan rapor hükûmete takdim edilmiş, muhtelif bakımdan ve malî bakımdan portesi, imkânları, umumî şartları tetkik edilerek bir neticeye bağlanırsa kanun tasarısı hazırlanacak ve yüksek huzurunuzda geldiği zaman elbette ki daha mütekâmil şeklini almış olacaktır.

Bizim şoseler için vilâyetlerden aldığımız paradan bir kısmını gene vilâyetlere yardım etmek üzere kullandığımız tabiidir. Yalnız bu sene yedi aylık ödenek vardır. Bu para ile ancak taahhütlerimizi karşılayabileceğimizden bu sene illere yardım yapmak fırsatını bulamıyacağımızı ve binaenaleyh kendi bütçeleriyle kendi işlerini görmek mecburiyetinde olduklarını yalnız illerin köprüleri veyahut bakanlığın yapmasını üzerine aldığı işleri yapmakta devam edeceğimizi şimdiden bildirdik.

Elimizde 5 bin altı yüz kûsur kilometrelik yol inşaatı ve bakımı vardır. Ona devam edeceğiz. İstanbul'dan Sivas'a kadar ve güneyde İskenderun - Mersin yolları, Edirne asfaltı, bunlardan başka gene elimizde Balya - Çanakkale yolu vardır. Bu şebekenin daha çok genişleyebilmesi şüphesiz malî kudretin daha çok genişlemesine bağlıdır.

Vakıa özel idarelerin bütçeleri bize gelir, programları bize gelir. Biz tasdik ederiz. Fakat söylemeğe lüzum yoktur ki biz kasabaların yollarını yapmayın, köylerin yollarını yapmayın dediğimiz yoktur. Ancak paralarının çarçur olmaması için programlı olsun diye bakarız. Bundan ibarettir.

Yol müteahhitlerinin yolsuzluğu kabul muameleleri ve saire hakkındaki mütalealardan istifade ettim. Bunları önleyici tedbirlerin alınmasına devam ediyoruz. Şimdi vaktinizi almaktan içtinab ettiğim için fazla söylemiyeceğim. Yalnız bu beyandan istifade ettiğimi söylemekle iktifa edeceğim.

Büyük su işlerine gelince: 937 senesinde verilen 31 milyon lira ile bu işlere başlamış olduğumuzu arzetmiştim. Buna bilâhare 50 milyon lira daha ilâvesi suretiyle 81 milyon lira oldu. 81 milyon liralık işin mühim bir kısmının ihaleleri yapılmış, fakat değişik fiyatlarla yapıldığı için, senevî 9 milyon lira ile müteahhitlerin programlarını başarmağa imkân kalmamıştı.

Geçen sene Büyük Meclisin, büyük yardımı telâkki ettiğim 40 milyonluk mütemmim bir kanunla ve bilhassa bu kanunla, âti senelerde ödeme imkânlarını veren bono ihracına selâhiyet vermek suretiyle sekteye uğramak üzere olan su işlerimizin faaliyetine devam edilebilmiştir. Bu ödenekten bugüne kadar sarfettiğimiz paranın mikdarı 61 milyon liradır. Bu 61 milyon liradan 37 milyon lirası bitmiş olan ihalelere ödenmiş olan paradır, 24 milyon lirası da elde bulunan, inşa edilmekte olan işlere ödenmiş olan paradır. Bunun haricinde elyevm taahhüde bağlanmış, fakat fiilen yapılmamış işlere gene bugünkü fiyatlarla 27 milyon ödenek gerekecektir.

Kararımız şudur: Hepimiz biliyoruz, her gittiğimiz, her gördüğümüz yerde kendi canımızın, kendi varlığımızın bir parçası olduğuna göre buralarda bizi istiraba sevkeden su afeti ile karşı karşıyayız. Bu itibarla gerek büyüklerimiz ve gerek herhangi birimiz sudan mustarip olan bir bölgeye gittiğimiz zaman o bölge ihtiyacını karşılamak için iş başlamayı kendimiz için âdeta zarurî bir ödev halinde telâkki etmekteyiz. Böyle olduğuna göre bir program dahilinde çalışmayı ve başlanan işleri bitirmeyi ve yeni ödenekler olmadan hissiyatımıza hâkim olmağa çalışıyoruz. Ancak başladığımız işlerde bunları tamamlıyacak işlerden başkalarına başlamak doğru olmayacaktır. Ama vaziyet yakın bir atide bize imkân ve fırsat bahşederse elbette yeniden programımızı tevsi ederek buna göre imkânlar-

dan istifade yoluna gideceğiz. Bugüne kadar başlamış olduğumuz su işlerinin ikmalinden sonra bunların mütebaki kısımlarını yapmak için daha 25 milyon liraya ihtiyacımız vardır ve bunun karşılığı 120 milyon liraya dahildir. Geriye kalan takriben 8 milyon lirayı da mevcut işlerin vereceği neticeye göre kullanmak istiyoruz.

Su işleri çok yeni başlamış olmakla beraber hakikaten arkadaşlarımın bir kısmının ifade buyurdukları gibi yer yer tetkik edildiği zaman neden bu iş geç kaldı, neden burada bu bataklık vücuda geldi gibi bizi ıstıraba sevkeden olaylar olmakla beraber benim geçen sene yaptığım seyahatte edindiğim intıba gayet iyi olmuştur. Bir çok yerlerde birçok zararlar önlenmiştir. Birçok yerlerde birçok zararlar karşılanmak üzeredir. Sulama yapılan yerlerde, en az bire üç misli fazla mahsul alındığını gözlerimle gördüm ve bunu kendileri de ifade ettiler.

Binaenaleyh dava, büyük ve kutsaldır. Binaenaleyh muhterem arkadaşlarımdan, gezdikleri yerlerde yapılan işler arasında noksan bir şey varsa lûtfen beni ve teşkilâtımızı haberdar ederlerse bu işi daima kovalıyacağız. Bu meyanda başlanmamış işlere mevcutlar bitmedikçe başlayamıyacağımızdan yeni işler açtırmamalarını rica ederim.

Abidin Ege arkadaşımız, sulu ziraatten bahsettiler. Kanunlarımızda zaten derpiş edilmiştir. Sulama işi yalnız bayındırlık bakanlığının değil, aynı zamanda tarım ve sağlık bakanlıklarınınındır da. Bir komisyon kurulmuştur. Müstereken çalışıyor. Hattâ yerlerini tesbit etmiş olsak bile bunun kamulaştırma muamelesinin ikmalî, hazırlanması ve sairesi biraz zaman alırsa bizi bundan dolayı mazur göreceğinizi ümid ederim.

Gediz felâketi büyüktür. Fakat biz, geçen sene Manisa milletvekilleri de söylemişti, o zaman tetkik ettirdiğimiz zaman gördük ki bu Adalar'dan başlayarak denize kadar yer yer ve birbirine muvazi çalışmalarla başarılabilecek ve her bittiği gün bunun ikmalî için yeni bir programla uğraşılacak bir mevzuudur. Hattâ bunu nehir haline koyup Manisa'ya kadar denizden gidelim diyenler de var.

Su mevzuuna şu noktadan da temas edeceğim. Bunu bizi sıkıntıdan kurtaracak bir bilgi olarak arzedeceğim. Bununla beraber çoğumuzun bildiği bir işittir. Bu seneler gerek bizim kanallar, gerek göller ve gerek diğer sular üzerinde gördüğümüz taşkınlıklar bizim kusurumuz değildir. Tabiatın tesirlerindendir. Güneşin lekelerine göre dünya yüzünde hava ve yağmur vaziyetleri seneden seneye değişir. Bunu on bir senelik bir devreye bağlıyorlar, bu devrenin çok yağışlı ve kurak seneleri oluyor, zikzaklı olmakla beraber, aşağı yukarı muntazam bir şekilde devir çiziyor. Birbiri ardınca geçen on bir senelik üç devre ise birbirine aynen uymuyor, ancak kuraklık ve yağış nisbetleri değişiyor. Binaenaleyh bu devrenin sonuna geldiğimiz zaman 33 senelik devreyi tamamlıyoruz. Bugün yağış seneleri

içinde olduğumuz ve bir zaman sonra kurak senelere girmiş olacağımız anlaşıyor. Bizde böyle 40-50 senelik etüt ancak Beyşehirde yapılmıştır. Başka yoktur. Fen adamları halen yağışlı devreyi geçirmekte olduğumuzu bundan sonra kurak devrenin geleceğini kurak devreye gireceğimizi ve 15 sene sonra da en kurak devreye varacağımızı söylemektedirler. Bu itibarla arkadaşlarımla falan yerde şundan dolayı kanal doldu, şu oldu, bu oldu demelerini mübalâğa addetmem. Kusurlarımız varsa söylesinler, memurlarımıza tembih edeyim ve bunların ikmaline çalışayım. Fakat yer yer yağışlı senelerin tesiri altında bataklıkların vücuda geldiği de herkes tarafından görülmüş olmak tabiidir. Kumçayının ele alınmış bir iş olduğunu ve aldığımız 25 milyon lira içersinde mütalea edilmiş bulunduğunu, nihayet beklediğimiz âletler gelmediği için bir iki müteahhidin elinde bu âletlerin bulunduğunu nazarı itibare alarak bu işi eksiltmeye çıkara-acağımızı ve iki milyon lirayı aşan bu işi programımızda düşündüğümüzü arz etmek isterim. Tabii iş bir senede bitecek gibi değildir. Bu ve diğer sular üzerinde olsun, bizim açtığımız kanallarda olsun husule gelmiş mahzurları bertaraf etmek için acele alınması icabeden tedbirleri almakta sağlık bakanlığı ile birleşerek çalışmakta olduğumuzu arz ederim. Nerede bir eksikimiz varsa arkadaşlar haber verdikleri zaman derhal koşacağımıza itimat buyurmalarını rica ederim.

Sulama meselesi ve saire bunların hepsi teferrüata taallük etmekle beraber mühim işlerdir. Fakat vaktinizi almaktan içtinap ettiğim için izahat vermekten çekiniyorum. “Kâfi, kâfi sesleri”.

Arkadaşlar, her gün yüksek ilhamınızdan aldığım cesaretle iddia edebilirim ki bayındırlık bakanlığı istediğiniz şekle gelecek ve istediğiniz ödeneklere kavuşacaktır.

Sözlerime son vermeden evvel teknik eleman meselesine temas etmek isterim. Elimizdeki rakama göre 60 senedenberi gerek yüksek mühendis mektebinde yani bugünkü teknik üniversitemizde, gerek Avrupa’da tahsil etmiş gençlerimiz ve gerek Türkiye’de kapalı ve açık bulunan yüksek teknik okullarımızda yüksek mühendis olarak okuyup mezun olanların adedi 1799’dan ibarettir. Bunun 391’i bayındırlık bakanlığında olmak üzere 1153’ü devlet hizmetindedir. Diğerleri ölen, tekaüt olan, meslekten ayrılan ve müteahhit olarak çalışan arkadaşlardır. Yani bu miktar peyderpey artmaktadır. Fakat miktarın artması karşısında ihtiyaç daha çok genişlemiştir. Meselâ Avrupa’da ihtisasını yapıp gelen İstanbul elektrik idaresinin bugünkü umum müdürü, kendi mesleğinde temiz ahlâkı ve dirayetiyle tanınmış olan elektrik yüksek mühendisi Hulki Erem kendi mesleği dahilinde iş bulamamış ve bir ilde kadastro memurluğunda kalmıştır. Bu misalleri hep bilirsiniz. Bugün manzara aksinedir. Devlet daireleri arasında bile mühendis tedariki

için mücadele halindeyiz. Bu hususta bir buhran vardır. Fakat bu buhranı meşkûr buhran diye tavsif etmek zaruridir. Mühendislerimizden mecburi hizmetleri olanları olsun devlet hizmetinde çalıştırmak, yetiştirmek ve nihayet arada bir boşluk bırakmamağa çalışmak ve çalıştırdığımızı memnun etmek suretiyle işine ısındırmak, bununla beraber Türk gençliğine yakışır bir şekilde feragat tavsiyesinde bulunmak yerinde olur.

Arkadaşlar itimadınıza güvenerek sözlerimi bitiriyorum. “Alkışlar”.

M. AYDIN (Trabzon) – Bir sual Elâzığ hattının 50-60 kilometrelik bir kısmının ikmalî için ray bulunmadığını bahis buyurdunuz. Bu altı sene içinde bir takım kör hatlar yapılmıştır. Buradaki raylar toplanarak bu 50-60 kilometrelik yol pekâlâ yapılabilir. Acaba mümkün değil midir?

BAYINDIRLIK BAKANİ S. DAY (Devamla) – Tetkik edeyim...»

Ekonomi Bakanlığı Bütçesinin Müzakeresinde

Söz Alan Milletvekilleri ⁴⁰¹

“ Büyük Millet Meclisi bugün doktor Mazhar Germen’in başkanlığında toplanarak Ekonomi Bakanlığı bütçesini müzakere etmiştir.

Bu münasebetle söz alan milletvekillerinden;

İSMAİL SABUNCU (Giresun) – Endüstri vaziyeti de gelecekte yapılacak yeni endüstri plânı konuları üzerinde durmuş ve bugünkü fabrikalarımızın çalışma şekillerini verimlerini incelemiştir.

Yüksek mürakabe heyetinin iktisadî teşekkülleri heyeti umumiyesinin son toplantısına verdiği 1943 hesaplarına ait raporları gözden geçirerek mütalealar ileri süren Giresun milletvekili bir kısım devlet işletmelerinin ayrı ayrı durumlarını gözden geçirerek bunlar üzerinde tedkiklerde bulunmuş yeni kurulacak sanayi müesseselerinin şahıslar tarafından kurulmasının temini olmadığı takdirde devlet tarafından yaptırılmalarını istemiştir.

İsmail Sabuncu, bundan başka mevcut fabrikaların evvelce kabul edilmiş olan prensiplere uygun olarak anonim şirketlere çevrilmelerinin doğru olacağını ileri sürmüştür.

GENERAL EYÜP DURUKAN (Hatay) – Maden tetkik ve arama enstitüsüne petrol araştırma işlerini hızlandırmak ve takviye eylemek için sipariş edilmiş olan bir takım malzeme karşılığı olarak iki milyon küsur bin lira tahsisat konulmuş olmasından duyduğu memnunluğu bildirmiş, petrol müştekatı ve benzin ve diğer

⁴⁰¹ a.g.e., 125-127. ss.

maddelerin umumi ve harp sanayiinde, harp vasıtalarındaki büyük ehemmiyetini işaret ederek petrol araştırmaları üzerinde sıkı surette çalışılması dileğinde bulunmuştur.

Memleketimizde Türk tipi bir motorun imâl edilmesindeki lüzumu ve bunu karşılayacak bir fabrikanın kurulması işinin bir hükûmet işi olduğunu ve bunun geciktirmeden yapılması lâzımgeldiğini söyleyen General Eyüp Durukan, böyle bir fabrikanın yokluğundan çekilmekte olan sıkıntıları anlatmış, demiryollarımızın ray ihtiyaçlarının memleket içinde karşılanabileceğini ileri sürmüştür. İkinci dünya savaşına takaddüm eden yıllarda Kırıkkale fabrikalarının ray imalâtı ile Karabük fabrikalarının kuruluşundan sonra burada yapılmaya başlanan raylar hakkında rakamlara dayanarak izahatta bulunan Hatay milletvekili, bu imalâtı bir düzene bağlandığı takdirde her iki fabrikanın dışarıdan demir ray ve teferruatı getirilmesinden memleketi müstağni bırakacağını söylemiş ve bilhassa harp sanayiinde birinci derecede önemi olan kurşun madeninin işletilmesini ve âletlerimizle bakır imalinin sağlanmasını, bir ateş tuğlası fabrikasının kurulmasını istemiş ve bir kısım kimya sanayi müesseseleri üzerindeki düşüncelerini de ileri sürmüştür.

FERİDUN FİKRİ DÜŞÜNSEL (Bingöl) – Devlete ait sanayi müesseselerinin vaziyetine temas ederek devlet iktisadî teşekkülleri kanununun hükümlerine göre bu sanayi müesseselerinin hususî teşebbüsler mahiyetinde birer müessese haline getirilmelerinin esas olduğunu işaret eylemiş ve memleket çapında sanayi davasının ana bir dava olduğunu ve bir memleket sanayileşmedikçe bir sanayi memleketi haline gelmedikçe bağımsızlığının mümkün olamayacağını söylemiştir.

Feridun Fikri Düşünsel, Türkiye'nin geniş ölçüde bir sanayi memleketi olmasındaki zarureti üzerinde durarak bu sanayii kurarken pratik ve emin bir yol bulunması gerektiğini söylemiş ve demiştir ki:

“Bunu vergilerle, bugün elimizde bulunan devlet iktisadî teşekküllerindeki sermaye ile bu davayı başaramayız.”

Bingöl milletvekili, hususî teşebbüsünün, mevcut millî bankalarla diğer bankalarda teraküm eden millî sermayenin, bunlara tam manasiyle emniyet vererek, idarelerine iştirâk ettirerek, pay vererek, bu sanayi işine iştirâk ettirilmesi lâzımgeldiğini ileri sürmüştür.

Bir kısım sanayi mamulâtımız giyim eşyaları, gıda maddeleri mesken darlığı gibi meseleler ve bunların sebep olduğu sıkıntıların izalesini yavaş yavaş mümkün kılabilecek noktalar üzerinde de duran Feridun Fikri Düşünsel, dokumacılara verilen iplikler hakkında izahat verilmesini istemiştir.

DOKTOR C. ÖZELCİ (Malatya) – Kurulmuş ve kurulacak kimya endüstrisi müesseseleri, iplik işi, bakır istihsal ve ihraç fiatı ile buna ait diğer hususlara dair izahat verilmesini istemiştir.

GENERAL KÂZİM SEVÜKTEKİN (Diyarbakır) – Ekonomi Bakanının hükûmetçe Büyük Millet Meclisine izah edilmiş olan ikinci sanayi programındaki fabrika ve müesseselerin kurulup kurulmadıkları hakkında malûmat vermesini dilemiştir.

EMİN ARSLAN TOKAT (Denizli) – Devlet fabrikalarında arzu edildiği derecede bir verim ve rasyonel bir çalışma temin edilmemiş olmasında bunların kuruldukları yerlerin iyi seçilmemiş bulunmasının da başlıca âmil olduğunu işaret ederek bu hususta görüş ve düşüncelerini bildirmiş, savaş sonrası ekonomi işlerimiz hakkında bakanlığın ne düşündüğünü sormuştur.

YAŞAR ÖZEY (Manisa) – Kükürt vaziyeti ve bugünkü fiatları hakkında izahat vermiş, bağcılar için esaslı bir ihtiyaç olan iyi kükürt temin olunmasını istemiştir.

ZİYA KARAMURSAL (İstanbul) – Kömür beyannameleri ve formalitelerinin kolaylaştırıcı bir şekle sokulmalarını ileri sürmüş, iktisadî devlet teşekkülleri murakabe heyeti raporu, Sümerbank fabrikaları satın almak için İstanbul'daki sanayi erbabı tarafından müracaat vaki olup olmadığı hakkında Ekonomi Bakanlığından izahat istemiş ve İstanbul'un balık işi etrafında malûmat vererek bu işin müstacelen düzenlenmesi temennisinde bulunmuştur.

H. KÜÇÜKLER (Balıkesir) – Garp linyitleri mintakasındaki mecburî iş mükellefiyeti meselesine temas ederek bunun tatbikat şekli ve neticelerini anlatmış ve bunun kaldırılması dileğinde bulunmuştur.

İZZET ARUKAN (Eskişehir) – Sanayide kalifye işçinin önemini belirtmiş ve böyle işçi temin edebilmek için onların bugünkü yarınki durumlarını sağlayacak tedbirler alınması tavsiyesinde bulunmuştur.

SUAT KÂĞITÇILAR (Manisa) – Genel sağlık kurumu kanunu gereğince devamlı olarak en az elli işçi kullanan müesseselerin burada iş görenlerin sıhhi korunmalarını sağlayacak ve koruyacak olan vasıta ve elemanları doktorları temin eylemekle mükellef bulunduklarını işaret eylemiş ve bunun tatbikat sahasındaki şeklini anlatarak ekonomi bakanlığının bu işe gerekli önemi vermesini istemiştir.

REBİİ BARKIN (Zonguldak) – Karabük fabrikalarının ekonomik bir çalışmaya mazhar olması için ileri sürülen bazı mütalâaları ve tavsiyeleri kaydederek bu noktaların yerinde olup olmadığının aydınlatılmasını dilemiştir. »

Ekonomi Bakanı Fuat Sirmen'in

Bakanlık Bütçesi Üzerindeki Konuşması ⁴⁰²

“ Büyük Millet Meclisi bugün öğleden önce Şemsettin Günaltay'ın başkanlığında toplanmıştır.

Bağ kükürtleri fiat ve kalitesi hakkındaki soruya karşı bu kükürtlerin Tarım Bakanlığıyla mutabık bulunarak azami tenörde imâl edilmekte olduğunu ve fiatının indirilmesi mevzuunda da hassasiyetle durulduğunu söyleyen Ekonomi Bakanı, geçen sene torbası 12 liraya olan kükürt fiatının bu sene 11 liraya indirildiğini, bundan daha fazla indirmeye şimdilik imkân görülmediğini kaydetmiş ve gelecek yıl içinde ikinci bir indirme imkânı olup olmadığını ciddiyetle araştıracağız mümkün olursa bunu da yapacağız, demiştir.

Ekonomi Bakanı, garp linyitleri işletmelerine amele tedariki için tatbik edilmekte olan mükellefiyet etrafındaki mütalecaya karşı da, garp linyitlerinin durumu ve bunların işletilmesindeki lüzum ve zarureti izah ederek demiştir ki:

“Bu muntakada kömür işlerinde çalışmayı meslek ittihaz etmiş olan işçi adedimiz çok azdır. Bu boşluğu karşılayabilmek için ister istemez orada mükellefiyet usulüne gidilmiş, bu usulün tatbikinden, şimdiye kadar alınan neticelere göre müteaddit islâhlar yapılmış ve en son zannediyorum arkadaşların kısmı azamının da malûmudur, yeniden mükellefiyet usulünde buna tâbi bulunanlar için bazı istisnalar, ferahlık verici esaslar kabul edilmiştir. Ekonomi Bakanınız da bu mevzuda konuşan arkadaşların fikrine tamamen iştirâk etmektedir. Hedefimiz ve gayemiz, bir gün önce bu mükellefiyet usulünü terk etmektir. Bu mevzuda ciddî olarak çalışmaktayız. Ve çok uzun olmayan bir zaman zarfında bu muntaka için buna muvaffak olabileceğimizi de ümidetmekteyiz.”

Memlekette balıklarımızın kıymetlendirilmemekte olduğu yolundaki düşüncelere karşı su mahsulleri işinin bugüne kadar geçirmiş olduğu safhaları kısaca kaydeden Fuat Sirmen, su mahsulleri teşkilâtının Ulaştırma Bakanlığından alınarak Ekonomi Bakanlığına bağlanması hakkındaki tasarı Millet Meclisi komisyonlarında incelenmektedir. Kanuniyet kesbedince bu işe Ekonomi Bakanlığı el-koyacak ve islâhı yolunda çalışacaktır.

Ekonomi Bakanı bundan sonra geçen yıl içinde sanayi kalkınması hamlesi olarak yapılan işlerden bahsetmiş, 1944 senesi haziran ayında, Karabük Sülfrik Asid fabrikası işletmeye açılmış olduğunu ve fabrikanın o tarihtenberi normal bir şekilde çalışmakta, gerek resmî gerek hususî müesseselerimizin sülfrik asid ihtiyacını geniş ölçüde karşıladığını bildirmiştir.

⁴⁰² *a.g.e.*, 128-131. ss.

Bakan, sülfirikasidin 60 bomeli teksif edilmiş kısmını hazırlıyacak olan tesisatta çıkan bazı arızaların sarfedilen gayretler neticesinde düzeltilerek halen bu kısmın da normal bir şekilde çalışmaya başladığını bildirmiş ve yine geçen senenin temmuz ayında Karabük'te süperfosfat fabrikasının da işletmeye açıldığını, memleketin sunî gübre ihtiyacının buradan geniş ölçüde karşılandığını, sunî gübrenin hakikî ihtiyaç sahiplerine en iyi şekilde dağıtılabildiğini sağlamak üzere fabrikamızın bütün mahsulü Tarım Bakanlığı emrine verilmiş olduğunu söylemiştir.

Ekonomi Bakanı sözlerine devam ederek demiştir ki:

“Yine geçen senenin temmuz ayında odun, saman, paçavra selliloz fabrikalarımızı ve ikinci kâğıt fabrikamızı işletmeye açtık. Saman ve odundan selliloz istihsal eden müesseselerimizin geçen seneki faaliyeti olmasaydı, Avrupa ile münasebetimizin kesilmesi neticesi, İzmit'teki kâğıt fabrikamız durma tehlikesine maruz kalacaktı.”

Bakan, bu senenin ilk aylarında da odundan selliloz imâline geçilmiş ve elde edilen sellilozun fabrikada kullanılmaya başlandığını bildirdikten sonra ambalaj kâğıtları dayanıksızlığı hakkındaki mütaleaya karşı da bu cihetin bakanlıkça da malûm olduğunu, selliloz darlığı yüzünden ileri gelen bu bozukluğun izale edileceğini bildirmiştir.

Fuat Sirmen, bunlardan başka, geçen sene zarfında inşası ikmal edilen Sivas fabrikaları arasında tuğla ve kiremit fabrikasının bulunduğunu, bu fabrikanın tuğla kısmının işletmeye alındığını, tuğla imâli cihetine de gidildiğini, kiremit de yakında başlanacağı umudunu bildirmiş, geçen sene eylül ayında temeli atılan ve İzmir'de kurulmasına karar verilmiş bulunan dokuma fabrikası inşaatının da aşağı yukarı bitmiş bir hale geldiğini, bu fabrikada kurulacak olan dokuma tezgâhlarının Amerika'ya siparişleri yapıldığını, bir kaç gün sonra da Taşköprü'de kendir soyma tesisatının temelleri atılacağını söylemiştir. Ateş tuğlası fabrikasının şimdiye kadar niçin kurulmadığı hakkındaki soruya karşı Ekonomi Bakanı verdiği cevapta bu fabrikanın 943'de İsviçre'ye sipariş edildiğini fakat sonradan ticaret anlaşmasında husule gelen muameleler dolayısıyla geri kaldığını, son defa güçlüğü doğuran döviz işinin Bakanlar Kurulu tarafından alınan kararla bertaraf olması üzerine siparişin buna ait muamelenin tekemmülünden on ay sonra yerine getirileceğini bildirmiş ve geçen yıl Kozlu mıntakasında bir yeni kuyu açılması için alınan kararın tatbikat hazırlığının bitirilmiş ve bütün malzemenin memleketimize geldiğini söyleyerek demiştir ki:

“Bu kuyu havzanın istihsalini sağlayacak ve emniyet altına alacaktır. Orada yapılacak olan teknik tesisatla o mıntakanın istihsalini yükseltecektir. Kuyunun inşası her yerde olduğu gibi bizde de uzun sürecektir, ancak üç senede bitirilebilecektir. Murgul bakır işletmemizin bundan evvelki seneler zarfında pey-

derpey İngiltere'den getirilmiş olan malzemesi de toplanmış ve mahalline gönderilmiştir. Bu tesisimizi de gerideki malzeme gelince kurmaya başlayacağız. Bütün bu arzettiklerimizden başka geçen sene zarfında Divrik'teki havaî hattımızın bir çok noksan kısımlarını ve içtimâî tesise taallûk eden işçi evleri ile revir, hastahaneler ve memur evleri gibi bir çok inşaatımız da olmuştur. Bu saydıklarımın heyeti umumiyesi hakkında bir fikir verebilmek için bu mevzularda üç sene zarfında sarfettiğimiz paranın, Etibank ve Sümerbank için 20 milyon lirayı aştığını huzurunuzda arz etmek isterim."

Fuat Sirmen, yeni sınaî hamleleri yapabilmek için gerek ilerde yapılması tasarlanan hususları tayin, gerek bunları işletici müesseselere verilmesi lâzımgelen tahsisat işi üzerinde uzun zamandanberi ciddî bir surette çalışıldığını ve bunun aşağı yukarı sona ermiş ve bu hususta bakanlığımızca hazırlanmış bulunan tasarıların peyderpey diğer bakanların görüşlerine arz edildiğini söyliyerek bunların demiştir: Kısa bir zamanda hükûmetten geçirilip yüksek huzurunuzda sunulacağını arz edebilirim.

Arkadaşlar, geçen sene yaptıklarımızı ve ilerde yapacaklarımız için vaki olan hazırlıklarımızı kısaca işaret ettikten sonra arkadaşlarımın, üzerinde uzun uzadıya durdukları diğer bir konuya geçiyorum. Söz alan arkadaşlar memleketin sınaî kalkınmasında hususî teşebbüs ve sermayenin de buna iştirâkine ileri sürdüler. Ve bir çok kıymetli mütalcalarda bulundular.

Arkadaşlar, Ekonomi Bakanlığının görüşü odur ki, bir memleketin sınaî kalkınması yalnız devlet eliyle istediğimiz hacimde ve süratle yapılamaz. Esasen hepimizin bağlı bulunduğu ve inandığı partimizin programı devletçiliğimizin hududunu ve şeklini tayin ederken burada ferdî teşebbüsü esas olarak kabul etmiştir. Binaenaleyh hükûmetimizin ve Ekonomi Bakanlığımızın bütün icraatına bu zihniyet hâkimdir. Bakan, bu konudaki beyanatına devam ederek, hiçbir hususî teşebbüsü herhangi bir mevzuda sanayi tesis kurmasına Ekonomi Bakanlığınca mani olmadığını, bilâkis sanayide hususî sermayenin ve teşebbüsün büyük rolü olabileceğine kaani bulunan Ekonomi Bakanlığının bu senenin başında sanayi birliklerine, ticaret odalarına gönderdiği bir tamimle devletin yarımın müsait şartlarından istifade ederek memlekette yeni bir sınaî hamle kalkınması yapmak için hazırlıklarını tamamlamaya çalıştığını ve hususî eşhas elinde teraküm etmiş olan servetin yine bunlar eliyle memleketin sınaî kalkınmasına kanallize edilebilmesi için ne gibi tedbirler alınması lâzımgeldiğinin kendilerinden sorulduğunu söylemiştir.

Fuat Sirmen, bu soruya bir çok yerden cevap almadığını, bunların bakanlıkça incelenmekte olduğunu bu incelemelerden sonra icabederse devlet teşkilâtı dışında bulunan ve bu hususta ihtisas sahibi telâkki edilen kimselerin de mütalcalarına müracaat edilerek icabeden tedbirlerin alınması cihetine gidileceğini bildirmiş ve sözlerini bitirirken şunları söylemiştir:

« Cumhuriyet idaresi kuruluşundanberi memleketimizin sınaî kalkınmasını, ileri medeniyet ve refah seviyesine erişebilmemizin ana şartlarından biri saymıştır. Biz, bugün ikinci büyük harbin altıncı yılında buna her zamandan ziyade inanmış bulunuyoruz.

Yarının iktisadî nizamı ve şartları ne olursa olsun, malî imkânlarımız ne kadar dar. Bilgin ve teknik elemanlarımız ne kadar az bulunursa bulunsun sınaî kalkınma hamlelerimize devam etmek niyetindeyiz ve devam edeceğiz.

Çünkü arkadaşlar, milletlerin tam istiklâline kavuşmasının tek yolu budur. Ve yine arkadaşlar, hepimizin en büyük amacı olan Türk milletinin refah ve saadete erişmesi ancak bu yoldan kabildir. Maruzatım bundan ibarettir. »

Sağlık Bakanlığı Bütçesinin Meclis'te Görüşülmesi⁴⁰³

« Millet Meclisinin bugünkü toplantısında Ekonomi Bakanlığı bütçesinin kabulünden sonra sağlık ve sosyal bakanlığı bütçesinin görüşülmesiyle başlanmıştır.

Bütçenin umumî heyeti üzerinde söz alan hatiplerden Gaziantep milletvekili doktor Canbulat, büyük hastahanelere tayin edilecek mütehassıs hekimler işine temas ederek çalışmalar için bir çok imkân ve vasıtalara malik olması itibariyle tabii olarak cazip bir mevki olan bu yerlere gösterilen alâka itibarile mütehassıs doktorların büyük şehirlerde toplanmakta olduklarını söylemiş ve buna karşı bu vazifelere getirilecek olanlarla kariyer akademik esaslarına göre tayin edilmelerini istemiştir. Doktor Canbulat, doğum evlerinin memleket ihtiyacı nisbetinde bütün yurt içinde yayılmalarının başlıca amaç olduğunu söylemiş ve bunun tahakkukuna kadar şehir hastahanelerinde koğuş nüfus ve şubeleri açılmak suretile bugünün ihtiyaçlarının karşılanması dileğinde bulunmuş memleket sağlık davasının yalnız devlet tarafından değil halkın da iştirâkiyle halledilebileceğini işaret ederek, her şehirlinin malî kudreti nisbetinde bir sağlık vergisi ihdasını isteyerek bunun her memlekette böyle yapılmış ve yapılmakta bulunmuş olduğunu bildirmiştir.

DOKTOR ALİ SUHA DELİLBAŞI (Kütahya) – Cumhuriyetin güzel bir eseri olan sağlık bakanlığının kuruluşundaki hamleci vasfının hızını kaybetmekte olduğuna işaret ederek, Milli Eğitim Bakanlığı ile Sağlık Bakanlığı arasında bir mukayese yapmış Sağlık Bakanlığı bütçesinde bugüne kadar olan 1,5 milyon liralık artışa karşı Eğitim Bakanlığı bütçesinin sekiz misli arttığını işaret etmiştir.

Kütahya milletvekili, hususî idareler tarafından idare edilen hastahanelerin güç durumlarını anlatmış bunların sağlık bakanlığı kadrosuna inhalarını istemiştir.

403 a.g.e., 133 - 134; 149 - 152. ss.

İstanbul hastahanelerinin vaziyetlerini de gözden geçiren Ali Suha Delilbaşı, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi tarafından diğer memleketlerden çok farklı olarak geniş bir surette bu hastahanelerden istifade etmekte bulunmalarına karşı şehrin bundan sıkıntı çektiğini söylemiş ve eğer fakülteye yatak lâzım ise bunu Üniversite temin eylemelidir demiştir.

Hatip sağlık memurları ile köy ebeleri işinin memleket sıhhatını koruma bakımından ehemmiyetle ele alınması zarureti ve bunun için gerekli tedbirler etrafındaki görüşlerini bildirdikten sonra gıda maddeleri ve çocuk korunması işi üzerinde de durmuş ve kimsesiz ve fakir çocukların devlet himayesine alınmasının nüfus artışı temin bakımından şart olduğunu söylemiştir.

AKSOLEY (Ankara) – Sosyal yardım sahasındaki yardımın genişlemesini ve yeni sanatoryum tesisini istemiştir.

ZİYA KARAMÜRSEL (İstanbul) – Ankara nümune hastahanesinin durumunu ve hastaların burada gördükleri alâkayı ve burada çalışan doktorlarımızın dikkatini övmüş, Emin Arslan Denizli, yeni sıtma mücadele kanunu ile birlikte çeltik kanununun da getirilmesi ve sıcak su kaynakları kaplıcalar hakkında vekâletçe yapılan tetkiklerin kitap halinde yayınlanması dileğinde bulunmuştur.

DOKTOR URAS (Mardin) – Olağanüstü sıtma savaşında gösterilen dikkat ve alâkadan memnunlukla bahseylemiş sağlık merkezlerinin kurulması yolunda yapılacak hareketin Millî Eğitim davasındaki gibi muazzam bir hamle olacağını söylemiştir.

DOKTOR ÖZETLİ (Malatya) – Memlekette sari hastalıklar mıntakalarına ve buralardaki mücadele işlerine temas eylemiş ve bu arada seçim mıntakasinda sıtma mücadelesi işi ile trahom mücadele işinin de birlikte aynı şiddetle yürütülmesini istemiştir.

.....
Büyük Millet Meclisi bugün saat 10'da başkan Abdülhalik Renda'nın başkanlığında toplanarak Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı bütçesi üzerindeki görüşmelere devam eylemiştir.

İlk olarak söz alan Doktor Saim Ali Dilemre (Rize) doktor maaşlarının azlığına işaret ederek bunların artırılması lâzımgeldiğini söylemiş ve bunun için de Bakanlığın maaş bareminde değişiklikler yapılarak memleketin muhtelif yerlerine tayin olunacak ve ancak o yerde vazife görececek olanlara muvakkaten verilecek bir maaş tayininin muvafık olacağı mütalâasında bulunmuştur.

Rize Milletvekili, doktorların mecburî hizmetleri işinin, yalnız Bakanlığın açtığı yurtlarda yetişenlere değil, bütün doktorlara teşmil edilmesi gerektiğini bildirmiş, ihtisâsın yalnız hastahanelerde yapılamıyacağı, buralarda öğrenilecek şeylerin ancak bazı teknik işlerden ibaret kalacağı, hakikî tatbikat sahasının mem-

leket köşeleri olduğunu işaret etmiş ve yurdun bir çok köşelerinde çalışmakta olan genç doktorların bu hakikî tatbikat sahasındaki başarılarını anlatmıştır.

DOKTOR A. SELGİL (Afyon) – Yurdun sağlığını korumak için ödev alan doktorların azlığını karşılamak yolunda bugüne kadar alınmış olan tedbirleri işaret etmiş ve 945 bütçesinde kabul edilen bir karşılıkla Ankara Tıp Fakültesinin açılması işinin tahakkuk safhasına girmek üzere bulunmasından dolayı memnunluğunu bildirmiştir.

A. Selgil Ankara Tıp Fakültesi yanında bir de Tıp Talebe Yurdu kurulması dileğinde bulunmuş ve yurtlardan çıkanların mecburî hizmetleri işi üzerinde durarak yurttan çıkan doktorların mecburî hizmetlerini ifadan tazminat vererek kaçındıklarını işaret ederek 933'den beri bu yurtlardan çıkarak mecburî hizmetlerini görenlerle tazminat verenlerin miktarlarını bildirmiştir.

Afyon Milletvekili durumu böylece tesbit ettikten sonra: “Bunlar, kendilerinden daha yoksul, daha muhtaç arkadaşlarının yerini aldıktan sonra, para verip hizmetten kurtulmak hakkını haiz değildirler, onlardan vazifelerini yapmalarını beklememiz hakkımızdır.” demiş ve buna ait kanun tasarısının geciktirilmeden Millet Meclisine verilmesini Sağlık Bakanından istemiştir.

Hatip hastabakıcı işlerinde de durmuş ve bu yüzden karşılaşılan güçlüklerin kaldırılmasını sağlayacak tedbirlerin alınmasını, Bakanlığa bağlı hastabakıcı okulu açılmasını temenni eylemiştir.

DOKTOR ALİ SÜHA DELİLBAŞI (Kütahya) – Ankara Tıp Fakültesi açılmasını tahakkuk ettirmek için alınmış olan karardan duyduğu sevinci bildirmiş ve hükümet tabipleri vaziyetine temas eyliyerek bunların bulundukları mahallerde hemen hemen her türlü hastalıklarla karşı karşıya kaldıklarını bu itibarla hükümet doktorlarının ayrı ve hususî bir ihtimamla yetiştirilmeleri lâzımgeldiğini söylemiş, bunların askerî doktorlar gibi, Gülhanede tâbi tutuldukları askerî tababet tatbikatı gibi hususî bir tahsil devresinden geçirilmelerinin zarurî olduğunu, halen Bakanlık tarafından bu gibi vazifedar doktorlar, tâbi tutuldukları kısa devreli kursların kâfi gelemeyeceğini bildirmiştir.

Doktor Ali Süha Delilbaşı, leyli tıp talebe yurdundan çıkan doktorların mecburî hizmetlerini ifa eylemelerini sağlayacak tedbirlerin alınması noktasında ısrarla durmuş ve bütün memleket çapında ihtiyacı karşılayacak bir surette sağlık memuru yetiştirmek başlıca bir amaç olmakla beraber, bunun birden temini imkânı olamayacağını, bu itibarla şimdilik yapılacak işin, memleketin uzak noktalarındaki köylerimizde sağlık memuru temini hususunda ileri sürerek alınması gerekli cihetleri anlatmıştır.

BERÇ TÜRKER (Afyon) – Ankara'nın kanalizasyon meselesi ve alelûmum sıhhat işleri üzerindeki dileklerini bildirmiş ve okullar programına sağlık koruma derslerinin alınmasının muvafık olacağını söylemiştir.

SÜLEYMAN SIRRI İÇÖZ (Yozgat) – Bentderesinde iyi bir düşünce ile yapılmış olan bendin alâkasızlık ve bakımsızlıktan o civarın sıhhi durumunu sarımsan bir vaziyet almış olduğuna dikkati çekmiştir.

GENERAL DOKTOR NİYAZİ İSMET GÖZCÜ (İstanbul) – Bolu ve Yozgat hastahanelerinin Sağlık Bakanlığı bütçesile devlet hastahaneleri arasına alınmasından dolayı memnurluğunu bildirmiş ve yurtlarda yetişen doktorların mecburî hizmetlerini incelemiştir.

İstanbul Milletvekili aynı şartlar altında yetişen askerî doktorların 15 yıl mecburî hizmete tâbi tutulmalarına mukabil, sivil doktorların dört sene mecburî hizmetle mükellef tutulmalarını esasen doğru görmediğini, bunların hizmet müddetlerinin hiç değilse sekiz yıla çıkarılmasını ve bunun yerine getirilmesini sağlayacak tedbirlerin alınması lâzımgeldiğini belirttikten sonra sağlık memuru ve hastabakıcı işleri üzerindeki düşüncelerini izah ederek, hastabakıcı yetiştirmek hususunda daha pratik ve memleket teşkilâtına daha uygun bir usul takibedilmesi lâzım geldiğini, orta mektep mezunlarının girmek istemedikleri bu okullara, ilkokul mezunlarının alınmalarını ve okuma devresinin okutulmak suretile noksan bilgilerinin tamamlanması ve bu okulların yurdun muhtelif yerlerinde açılmalarını tavsiye etmiştir.

General Niyazi İsmet Gözcü, hükûmet doktorlarının bulundukları yerlerde faydalı olabilecek bir şekilde yetiştirilmeleri ve köylere kadar gidebilmeleri için kendilerine motörlü vasıta temini lâzım geldiğini ileri sürmüş ve sonra memleket hastanelerindeki yatak mevcudunun yetersizliğini rakamlara dayanarak anlatmıştır. İstanbul Milletvekili bu boşluğun yalnız devlet bütçesile karşılanmasının güç olduğunu işaret ederek hazırlanmakta olan sosyal sigorta kanununa sağlık sigortası işinin de konulması faydalı olacağı mütalâasında bulunmuş ve yine aynı iş üzerinde, hastalık sandıkları kurulmasının faydalarını anlatmıştır.

Hatip sözlerini bitirirken, altı yıldanberi her şeye rağmen bir milyonluk bir insan kuvvetini ayakta tutmuş olduğumuzu hatırlatmış ve bu kadar büyük bir insan topluluğu arasında herhangi bir epidemik hastalığın çıkmamış olmasının bir tesadüf eseri olmadığını sağlık işlerinde vazife gören teşkilâtların bunda büyük bir hissesi bulunduğunu belirterek doktorlarımızın bu yoldaki hizmetlerini şükranla anmıştır.

DOKTOR CEMAL KAZANCIOĞLU (Çorum) – Da hastahaneler vaziyeti, doktorların mecburî hizmetleri işleri üzerinde durmuş ve bazı ilâçların tevzii meselesinde bu işle mükellef olanların dikkatli hareket etmelerini dilemiştir.

A. BİNKAYA (Kastamonu) – Verem sanatoryumları ve dispanserlerine temas ederek medenî kanunumuzda bu husustaki tesislere ait hükümleri hatırlatmıştır.

Hatip bu işte zenginlerimize büyük ödevler düştüğünü işaret ederek bir çok zenginlerin katılacaklarını kuvvetle umduğu böyle bir teşekkürle Sağlık Bakanlığının önyak olmasını istemiştir.

Bir noktaya işaret etmek için tekrar söz alan Ali Süha Delilbaşı (Kütahya), hususi idareler tarafından idare edilmekte olan hastahanelerin devlet cline alınmak yoluna girilmiş olması karşısında hususî idarelerce bunlar için bütçelerinde ayrılmakta olan karşılıkların da Sağlık Bakanlığına verilmesinin temin olunmasını istemiştir.

Milletvekillерinden sonra söz alan Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı doktor Sadi Kanuk, ileri sürülen mütalâalara karşılık vermiş ve umumî heyeti üzerindeki görüşmeler yeter görülerek bütçenin bölümleri okunmuş ve kabul edilmiştir. »

**Ekonomi Bakanı Fuat Sirmen'in
Bakanlık Bütçesi Görüşmelerinde
İleri Sürülen Görüşlere Cevabı** ⁴⁰⁴

« Muhterem arkadaşlar,

Gerek şimdi, gerek bundan üç gün evvel bütçemizin umumî heyeti görüşülürken söz alan arkadaşlarımla ileri sürdükleri kıymetli mütalâalarına ve temas buyurdıkları meselelerin hepsine ayrı ayrı cevap vermeğe imkân olmadığından dolayı bunları bir araya toplayıp cevaplandırmaya çalışacağım.

Yalnız bu arada söz alan arkadaşlardan biri şahsımı mevzu bahis ederek bazı sözler söyledi. Bu sözlerin huzurunuzda söylenmesi doğru olup olmayacağını ve caiz bulunup bulunmayacağını yüksek takdirlerinize bırakıp bendeniz aynı şekilde şahıslarını mevzu bahis ederek cevap verecek değilim.

Çünkü biliyorum ki bu kürsü şahsî meselelerin konuşma yeri değildir. Kendilerine şahsî olarak cevap vermemekle beraber temas buyurdıkları bütün meselelere maruzatım meyanında cevap vermiye gayret edeceğim.

Arkadaşlar, maruzatımı üç esasa irca ederek arz etmek istiyorum:

Biri, memleketteki hususî eşhasa veya devlete ait olan sınaî müesseselerin ve maden istihsal yerlerinin 1944 senesi zarfındaki umumî manzarası nedir? İkincisi, bu işletmelerin sınaî mamuller maliyetinin ve memleketimizdeki pahalılık vaziyetinin derecesi nedir? Üçüncüsü, yine bu sene içinde sınaî kalkınma hamlesi olarak yapabildiğimiz işler nedir ve bundan sonra yapmayı tasarladığımız mevzular nelerdir? Maruzatımı bu esaslara irca ederek ve bu hususlar hakkında malûmat vererek arkadaşlarımla temas ettikleri noktalara da cevap vermiye gayret edeceğim.

Çok söz alan arkadaşlarım oldu, uzun konuşmalar yapıldı. Eğer kaçırdığım noktalar varsa emir buyururlar, o noktalara cevap vermeye gayret ederim.

Arkadaşlar, gerek eşhasa, gerek devlete ait olsun memleketimizdeki başlıca sınaî müesseseler ve maden işletme yerleri 1944 yılında bir evvelki seneye nazaran, bazı ham madde noksanından ve malzeme noksanından dolayı duraklama ve sıkıntılı vaziyet arzeden bazı hususî müesseseler istisna edilirse, gelişme kaydetmiştir. Bunu ihşaî rakamlardan öğrenebildiğimiz gibi, sanayi müesseselerimizin mütekâsif bulunduğu büyük şehirlerdeki elektrik enerjisi sarfiyatının sanayide kullanılan kısmının artışı da teyid etmektedir. Bu maruzatımın, yalnız, belki sıhhatine karşı yüksek heyetin şüphe edebileceği ihşaî rakamlara dayanmadığını da arz etmek için bunu söylüyorum.

Devlet sanayi müesseselerinin istihsal alanındaki gelişmelerini müsaade buyurursanız geçen seneki rakamlarla bu seneki rakamların kısaca mukayesesini yaparak arzedeceğim.

Evvelâ maden işletmelerimizi ele alıyorum. Taş kömürü istihsalimiz, 1943 senesinde 3 milyon 162.000 tonu bulmuştu. Bu, tuvönan olarak elde edilmiş kömür mikdarıdır. Bunun satılık olarak yani yıkandıktan sonra düştüğü rakam ise 2 milyon 71 bin tondur. 1944 senesinde, 3 milyon 162 bin ton olan tuvönan istihsali 3 milyon 554 bin tona çıkmıştır. Satılık kömür istihsal mikdarı ise 2 milyon 71 bin tondan 2 milyon 383 bin tona yükselmiştir.

Linyit istihsalimize gelince: Linyit kömürleri istihsalimiz yine tuvönan olarak 1943 senesinde 46.000 ton iken 1944 senesinde 595.000 tona yükselmiştir. Bunun da satılık mikdarı 1943'de 414.000 ton iken, 1944'de 533.000 tona çıkmıştır.

Gulemandaki krom istihsalimize gelince: 1943 senesinde krom istihsalimiz roş olarak 60.000 tondur, ince olarak 19.000 tondur. 1944 senesinde bu 67.000 tona çıkmıştır. Ve 1943'de 19.000 ton olan ince istihsalimiz de 27.000 tona çıkmıştır.

Bakır istihsalimize gelince: Ergani'de 1943'de plister olarak 7.000 ton rafine olarak 2.200 ton ki yekûn olarak 9.200 ton bakır istihsal edilmiştir. 944 senesinde istihsal mikdarı 10 bin 50 tona varmıştır.

Kuvarshan bakır işletmesinde istihsalimiz 943'de 495 ton iken 944'de 1.000 tona yükselmiştir. Ve rezervi de bittiği için Kuvarshan'da bakır işletmemiz faaliyetini tatil etmiştir.

Her iki müessesenin geçen sene ile bu seneki bakır istihsal yekûnlarını mukayese edersek, geçen seneki umumî istihsal yekûnu 9.730 iken bu sene 11.050 tona yükselmiştir.

Madenler hakkındaki istihsal rakamlarının mukayesesini burada bırakıyorum. Sınaî müesseselerin evvelki seneye göre, 1944 senesindeki istihsal rakamlarına geçiyorum.

Malatya hariç, doğrudan doğruya Sümerbank'a ait bulunan pamuklu fabrikalarımızın istihsal yekûnları şudur:

1943'de iplik kg. olarak 9.056.170'dir. Mamûl kumaş metre olarak 45 milyon 948.000'dir. 1944 senesinde iplik kg. olarak 9.608.000'e çıkmıştır. Mamûl ise metre olarak 60 milyon küsura çıkmıştır.

Yünlü fabrikalarımıza gelince: Yünlü fabrikalarımızda da 1943 senesinde iplik kg. olarak 3.753.000'den 1944'te 3.800.000'e çıkmış mamûl kumaş metre itibariyle 3.383.000'den 3 milyon 987.000'e yükselmiştir.

Deri, kundura fabrikamızın rakamlarına gelince: 1943 senesinde askerî kundura imalâtımız 900 bin küsur çifti, sivil ihtiyaç için yapılmış olan kunduralar miktarı ise, 179.000'di 1944'de askerî talep azalmış ve Milli Savunmadan istediği rakam tamamen verilmiş olarak 730 bin çift askerî kundura imâl edilmiş, buna mukabil sivil kundura imalâtımız 179 binden 181.000 küsura yükselmiştir.

İzmit selliloz fabrikamızın da istihsal rakamlarını arz ediyim. İcra senesinde mamûl kâğıt miktarımız 1304 ton iken 1944 senesinde bu mikdar 12.583 tona yükselmiştir.

Demir-çelik fabrikasına gelince: Biliyorsunuz ki, Karabük demir-çelik fabrikasının muhtelif üniteleri vardır. Her birinin istihsalâtını ve rakamlarını ayrı ayrı okuyacağım.

Karabük'teki kok fabrikamız, 943'de 182.900 küsur ton kadar istihsal etmiştir. 944'de bu rakam, 208.000 tona çıkmıştır.

Yüksek fırın istihsalimiz 1943'de 55.000 iken 944'de 69.000'e çıkmıştır. Yalnız, burada şunu kaydetmek isterim ki, yüksek fırınlarımızın kapasitesi bu mikdarın çok fevkinde istihsale müsaittir. Pik demiri istihsalimizi, onun sarfı mikdarına göre ayarlamaktayız.

Çelikhanenin istihsaline gelince: 1943'de istihsalimiz 42 bin 748 ton iken, 944'de 60.780 tona yükselmiştir.

Asıl memleketin muhtaç olduğu ve doğrudan doğruya memleket ihtiyacına ve piyasaya arzedilen haddelenmiş mamûl demir tonaj mikdarını da şimdi arz ediyorum:

1943'de 36.228 ton olan haddelenmiş mamûl demir mikdarı 1944'te 41.313 tona yükselmiştir.

Vaktinizi fazla almamak için Karabük'ün diğer tâli mahsullerinin her birinin mikdar yükselişini ayrı ayrı arzetmiyeceğim. Fakat tâli mahsul istihsalimiz de umumî yekûn olarak bir evvelki seneye nazaran büyük ölçüde yükselmeler kaydetmiştir.

Çimento istihsalimize gelince: Memleketin gerek devlet elinde ve gerek hususî eşhas tarafından idare edilmekte olan fabrikaların umumî istihsalâtı 1943 senesinde 200.000 ton iken 944'de 290.000 tona yükselmiştir. Bu arada devlet eliyle işletilmekte olan Sivas fabrikasının istihsali 1944 senesinde 1943'le mukayesesini yapmıyorum. Çünkü doğru bulmuyorum. Malûualinizdir ki Sivas fabrikası 943 senesinde yeni işlemeye açılmış tecrübe devresindeydi. Bittabi 1943'de istihsali bu yüzden düşük olması lâzımdı. Esasen senenin de ortalarında işleme açılmıştır. Onun için bu rakamları vermiyorum.

Arkadaşlar, şimdi huzurunuzda arzettiğim bu rakamların ifade ettiği mâna nedir? Bu mânanın izahına geçmeden evvel şunu da arzetmek isterim ki bu okunan rakamların hepsi sınaî müesseselerin kuruluş tarihlerinden beri vâsıl olunmuş olan rakamların üstündedir. Yalnız bu meyanda, demin de işaret ettiğim gibi, yüksek fırın istihsalâtımız Karabük'ün kurulduğu ilk devrede fevkalâde yüksek olmuş ve fakat bunların saf ve istihlâk mahalli olmadığı için bilâhare istihsalât onları işletecek olan ünitelerin ihtiyacına göre ayarlanmış bulunmaktadır.

Arkadaşlar, devlet sanayi müesseselerinin, bu güzel sayılacak neticeyi hangi yıl zarfında elde ettiğini de biraz düşünmek lâzımdır. Dünyayı kasıp kavuran ikinci cihan harbinin beşinci yılında bu netice elde edilmiştir. Bu yılın hususiyeti bizim için beş rakamında değildir. Bu yılın hususiyeti, bu sene zarfında vukua gelmiş olan olayların göz önüne getirilirse ve memleketimizin dış ticaret münasebetlerinde Avrupa memleketlerine olan bağılılık derecesi nazara alınır ve bu senenin ilk aylarındaki münasebatımızın ne kadar eksikliği ve bilâhare vukua gelen hadiseler dolayısıyla dış ticareti münasebetlerimizin Avrupa memleketleriyle tamamiyle kesildiği nazara alınır bu neticenin, zannediyorum ki kıymeti bir kat daha artar.

Arkadaşlar, bu hâdiselere müesseselerimizin dışardan getirmek zorunda kaldıkları ham maddeleri ve onların normal işlemelerini sağlayacak yarı mamûl ve diğer malzemelerin temin ve tedarikinde yarattığı müşkülât göz önüne getirilirse zannediyorum ki, yüksek heyetiniz de elde edilen bu neticeden memnun kalır.

Arkadaşlar, şimdi memleketimiz için hakikaten hayatî bir mahiyet arz eden ve muhterem arkadaşlarımın üzerinde büyük hassasiyetle durdukları diğer bir meseleye geçiyorum. O da fiyatlarımız ve maliyetimiz. Huzurunuzda, fiyatların nasıl vücut bulduğunu, maliyetlere menfî tesir yapan anasırın nelerden ibaret olduğunu, birer birer arzetmeği zait addederim. Yalnız şu kadarına işaret etmek isterim ki maliyetlerimizin yüksekliğinde, ham madde fiyatlarımızın ve ham maddelerimizin evsafının, nakil ücretlerinin, vergilerin büyük ölçüde tesiri vardır. Alâkalı Bakan arkadaşlarım şüphesiz bu mevzularda yüksek heyetinizi, sırası gelince, tenvir edeceklerdir. Bendeniz bunun dışında kalan diğer işletme masraflarının yüksekliği sebeplerine kısaca temas edeceğim. Bizim devlet sanayimiz,

yalnız iktisadî kalkınma bakımından değil, aynı zamanda memleketin umumî sosyal kalkınması bakımından vazife almıştır.

Cumhuriyet idaresi iş başına geçtiği zaman memlekette sınaî müessese namına hemen hiç bir şey bulmuş değildir. Kısa zamanda büyük hamleler yaptı ve kendi ölçüsünde büyük eserler vücutte getirdi. Bu büyük hamlelere müterafik olarak teknik eleman yetiştirmek, belki aynı ölçüde ve aynı miktarda mümkün olmadı. Elinde sanayi için maliyete mühim bir tesiri olan mütekar, kalifiye işçisi yoktu ve bugün bu mevzuda dahi ihtiyacımız karşılanmaktan çok uzak bulunmaktadır.

Bundan başka bizim maliyetlerin ileri memleketler seviyesine nazaran çok yüksek oluşunun sebeplerinden biri olarak da, huzurunuzda, sanayi müesseselerimiz ölçüsünün ufaklığını zikredebilirim. Bu kısaca işaret ettiğim ve maliyetlere menfî tesiri derkâr olan umumî noktaları söyledikten sonra maliyetlerimizin yükseldiği hakkında kendi fikirlerine tamamen iştirâk ederim. Yalnız şu noktaya yüksek heyetin itimat buyurmasını rica ederim ki, ekonomi bakanlığınız Türkiye'nin yarınki sınaî kalkınmasında ve kuracağı sınaî müesseseleri idame edebilmesinde maliyet meselesinin, hayatî ehemmiyeti olduğuna kanidir. (Bravo sesleri). Maliyetlerimizi düşürmek bakımından mütemadiyen gayret sarfedilmektedir ve edilecektir. (Bravo sesleri).

Pahalılığa gelince: Bazı arkadaşlar esasen maliyetleri yüksek olan müesseselerimize fazla kâr verildiğini ileri sürerek devlet memleketteki umumî pahalılığa önyak olmaktadır, dediler ve bu sözlerini teyid için de kısmen umumî murakabe heyeti raporundan, kısmen diğer bazı raporlardan ve mütalâalardan ve kısmen de dışardan duyduklarından bahsetmişlerdir. Ve bu noktaya ilişmişlerdir. Arkadaşlar, mevzuu bahis edilen hususlar, hükûmetinizin bir murakabe organı olan umumî murakabe heyetinin verdiği raporlar ve buna karşı işletmecî teşekkülünün mütalâasını muhtevî cevabı, rapor ve alâkalı bakanlığının mütalâasıyla birlikte içinde bir çok arkadaşlarımızın da bulunduğu iktisadî devlet teşekkülleri umumî heyetinde ve onun komisyonlarında etrafiyle incelendiği için burada tekrar bu konuya dair uzun boylu söz söyleyecek değilim. Yalnız bir noktaya kısaca işaret etmek isterim ki, devlet fabrikalarının, fabrika satış fiyatı olarak tayin ettikleri bedel içinde bazan yüzde 48'i aşan, yüzde 50-8'i bulan hattâ yüzde yüzü aşan yükselişler olduğundan bahsediliyor. Tek taraflı mütalâa edilirse belki bir iki madde için hakikata az çok yakındır, denebilir. Fakat, hakikata varmak için fabrikanın mamûllerinin heyeti mecmuası üzerinden aldığı kârın vasatisine bakmak lâzımdır. Bazı nevi mamûller vardır ki, ham maddesini teşkil eyliyen kısım için ödenmiş olan paranın o ham madde ile yapılmış muhtelif mamûllere taksiminde hata edilmiş olabilir veya ham maddenin o mamûlû ayrılmış olan kısmına kıymet tayin etmek müşkülâtı olabilir. Faraza: deriden bahsettiler, derinin fabrikaya kaçma malolduğu malûm olmakla beraber bir derinin içinde en iyi kısım ayrılarak ondan

yapılmış olan bir mamûle ham mamûle, ham madde bedeli olarak ayrılacak kısım nedir? Bu daima bıçakla kesilir gibi inceden inceye ayrı ayrı tesbit edilmemiş olabilir. Ve yalnız o kısım alındığı takdirde bunun üzerinden kesilmiş olan kârın miktarı da yüksek gözükebilir. Binaenaleyh, millî fabrikaların almakta oldukları kâr miktarları hakkında tam bir kanaat elde edebilmek için yalnız bu gibilerini değil, umumî olarak imal ettiği mallar üzerinden elde ettiği kârın vasatisine bakmak lâzımdır. Arkadaşlar, bu vasatî çok düşük değildir. Bunu da huzurunuzda itiraf edebilirim. Bugün, devlet elile işletilen fabrikalara tayin edilmiş olan kâr miktarı, mümasıl hususî müesseselere bırakılmış olan kâr miktarının üstünde değildir. Devlet fabrikaları ve mamûllerinin satış müessesesi olan yerli mallarına da mümasıl hususî müesseselere tayin edilmiş olan kârın üstünde bir kâr bırakılmış değildir. Yalnız yine yüksek heyetin malûmudur ki, bazı mamullerin ve bilhassa devlet elinde toplanmış olan pamuklu mensucattan bir kısmının 1943 senesinde fiyatı tesbit edilirken satış fiyatı bir ay evvel arzettiğim şekilde, yâni hususî müesseselerle aynı şekilde taayyün eden miktardan fazla tutulmuş ve aradaki fark millî korunma kanunu hükümlerine göre devlet emrinde bir fona alınmış, bununla maliyetinden aşağı fiyatla satılmakta olan kömürlerden mütevellit zararların kapatılması düşünülmüştür. Bunun teferruatını muhtelif vesilelerle encümenlerde ve iktisadî devlet teşekkülleri umumî heyetinde arzettiğim için burada uzun uzadıya arzedecek değilim. Tekrar ediyorum. Bu kısım ayrı bırakıldığı takdirde sınaî müesseselere bırakılmış olan kâr haddinin üstünde bir kâr, devlet sanayi müesseselerine bırakılmış değildir ve ekonomi bakanlığınız Sümerbanka bu yolda emirler vermiştir ve Sümerbank da bu yolda hareket etmektedir.

Arkadaşlar, maliyetlerimizi düşürme mevzuunda yapacağımız ve yapmamız lâzımgelen büyük işler vardır. İsmail Sabuncu arkadaş, müesseselerimizin bazısında işletme muhasebesinin tamamen teessüs etmemiş olduğunu söylediler. Fikirlerine iştirâk ederim. Devletin elindeki müesseselerin hepsinde iç organizasyonları gönlümüzün arzu ettiği şekle henüz erişememiştir. Fakat şunu da arzedeğim ki bu maksat için geceli gündüzlü çalışılmakta ve mesafe alınmaktadır. Kifayetli eleman noksanlığının yarattığı büyük sıkıntıdan ve istediğimiz evsafı adam bulamamaktan dolayı müesseselerimizin bazılarının iç teşekküllerini gönlümüzün arzu ettiği seviyeye henüz tamamen çıkarmış değiliz. Bu mevzu da hayatî telâkki ettiğimiz mevzulardandır. Arkadaşlarımızın üzerinde ısrarla durmalarına hak veriyorum. Çalışıyoruz, gayret ediyoruz, her halde muvafık olacağımıza eminim.

Arkadaşlar, bu pahalılık meselesini bitirmeden bir noktaya işaret etmek isterim. 1944 senesi zarfında devlet elile imal ve satılan mallar da pek büyük ölçüde olmamakla beraber tenziller yapılmıştır.

Biliyorsunuz, trikotaj ve buna mümasıl bazı kısımlar hariç, hususî ve resmî fabrikalar tarafından yapılmış olan bilûmum pamuklu mamûller devlet elinde ve

onun namına Sümerbankta toplanmakta ve halka ekonomi bakanlığının tayin ettiği paçal fiyat üzerinden satılmaktadır. Bu fiyatlar üzerinde 1944 içinde yüzde 10 nisbetinde bir indirme yapmış bulunuyoruz. Yine doğrudan doğruya köylümüzün ve bazı büyük olmiyan şehirler halkının giyim ihtiyaçlarını karşılayan el dokuma tezgâhları mamûllerinin fiyatında yüzde 7-8'e yakın bir indirme yapılmıştır. Yine 1944 senesi zarfında çimento fiyatında, gerek Ankara, gerek İstanbul fiyatlarında yüzde 8'e yakın bir indirme yapılmıştır. Bundan gayri belki huzurunuzda ayrıca arza değmeyen diğer bir çok tâli maddelerde de indirme yapılmıştır. Karabük demir borularında indirme yaptık. Naftalinde indirme yaptık ve memleket ziraati için yüksek ehemmiyeti olan sunî gübre, amonyum sulfat fiyatlarında ve asit sülfrikte bir miktar indirme yaptık. Hükûmetin ve İktisat Bakanınızın görüşü odur ki, mümkün olan indirmeyi yapmakta devam etmek lâzımdır ve devam edeceğiz. Yalnız yüksek heyetiniz takdir eder ki, bu indirmeler büyük ölçüde birdenbire yapılamaz. Çünkü müesseselerimizin ekserisi zararlı bir fiyatla mal satmağa devam ettiği takdirde bunları yarın kapatmaya mecbur kalırız. Bizim yaptığımız şudur: Bir yandan maliyet fiyatlarımızı indirmeye uğraşırken, diğer taraftan da bunların kaliteleri üzerinde duruyoruz. Aynı zamanda maliyetimize menfi tesir yapan ve yalnız İktisat Bakanlığınızın elinde bulunmayan diğer sebepler üzerinde de hükûmetteki arkadaşlarımızla beraber müştereken çalışmaktayız. 1944 senesi zarfında fiyatlarda yaptığımız indirmeleri arz ederken bir noktaya da, bilhassa işaret etmek isterim, devlet elile işliyen fabrikaların pamuklularında, evsaf iyiliğine doğru büyük ölçüde gidilmiştir. Bir rakamla bunu ifade etmek lâzım gelirse, 1943 senesinde beher santimdeki sıklık derecesi, pamuklu kumaşlar üzerinde arz ediyorum, 14.80 kûsur iken 1944'de 16'ya çıkmıştır. Bunun gerek istihsal edilen mamûl metresi üzerine yapacağı tesir, gerek evsafını iyileştirme bakımından yapacağı tesir takdir buyrulur. Esasen bunu bütün memleket bilmekte ve yüksek heyetiniz de takdir etmektedir. Harp yıllarının zoraki şartları içinde evsafa bakılmaksızın behemehal miktarın arttırılmasına doğru yapılan gayret bugün yalnız miktara değil, evsaf ve fiyata da taallûk etmekte ve bunda az çok neticeler alınmaktadır.

Feridun Düşünsel arkadaşımız, pamuklu mensucat fiyatlarında inme, şeker fiyatlarında bir tenzile gitmek lüzumundan bahsettiler. Pamuklu için geçen sene yaptıklarımızı arzettim. Bununla beraber vazifemizi tamamlamış olduğumuz kanaatinde değilim. Esasen eski senelerden beri birikmiş olan kömür işletmemizin açığı, pamuklu üzerinden aldığımız fon hesabında biriken paralarla kapatılmış vaziyettedir. Fon hesabında biriken miktar, içinde bulunduğumuz sene zarfında kömür işletmesinin bize vereceği açığı kapayıp bizi ihtiyatlı vaziyette bulundurduğu zaman, pamuklu fiyatı üzerinde yeniden bir inişe gitmek niyetindeyiz. Bunda ihtiyatlı olmamızın sebebi fiyat inişi yaptıktan sonra, tekrar yüksek-

liğe gitmek doğru olmadığı ve bunun haleti ruhiye üzerinde fena tesir yapacağı kanaatinde olmamızdır.

Bu sözlerimi pamukluda yapmayı düşündüğümüz indirimi derhal yapacağımı vâdettiğim şekilde telâkî buyurmamanızı da arz ederim.

Umumî olarak arz etmek istediğim şudur ki: Devlet bilhassa kendilerinde topladığı ve kendi müesseseleri marifetile istihsal ettiği malların satış fiyatlarında bir inişe doğru gitme istikametini almıştır. Bunu mamûlün nevine ve o müessesenin umumî vaziyetinin vereceği imkânlarla göre takibedecek ve bunda sizleri memnun edecek bir neticeye varmaya gayret edecektir.

Şeker fiyatlarına gelince: Arkadaşlar, bizim şeker şirketine ayırdığımız hisse, yüksek heyetin de malûmu olduğu üzere, 80 kuruştur. Küpte 81 kûsur, öbüründe de 79 kadardır ki vasatî olarak 80 kuruştur. 80 kuruşla bugünkü fabrika satış fiyatı olan, toz şekerde 180, küp şekerde 200 kuruş arasındaki fark yine yüksek heyetinizin malûmu olduğu üzere şeker istihlâk resmî olarak maliyenin varidat menbalarından birini teşkil etmektedir. Devlet bütçesinde 60 kûsur milyona varan bu rakam üzerinde yapacağı tesir düşünülmeden ve devlet varidatındaki açık miktarının ne olacağı ve bunun nasıl karşılanacağı kararlaştırılmadan şeker fiyatı üzerinde bir inişe gitmenin mümkün olup olmadığını takdir edersiniz. Esasen bunu takdir selâhiyeti yalnız ekenomi bakanlığının da değildir. Hükûmetin kararına bağlıdır. Şirkete bırakılan 80 kuruş o kadar yüksek görülmemek lâzımdır. Çünkü pancara verdiğimiz fiyat yüksektir ve hepinizin malûmudur. 6,6-7 kuruş arasında para vermekle beraber her yüz kilo pancara bir kilo da şeker primi verilmektedir. Bu primin değeri toz şeker üzerinden hesap edildiği için o da 70 para tutmaktadır. Binaenaleyh köylüyü ve pancar müstahsilini himaye bakımından 8 kuruş 30 para bir kilo pancara verilmektedir. Bir kilo şeker 6,5-7 kilo pancardan çıktığına göre, şeker sanayiinin yalnız şekerin ham maddesi olan pancar için ödediği meblâğın miktarı kendiliğinden çıkar. Sonra zannediyorum, şeker şirketine 60-70 bin tondan fazla şeker satış olduğu takdirde bu fazla satılan kısımlar için ayrıca kilo başında şirket hissesinden 6 kuruş indirilmektedir. Bu takdirde şeker şirketine kilo başına verilecek miktar 80 kuruş değil, ondan altı kuruş eksiktir.

Pahalılık ve maliyet fiyatlarının yüksekliği hususunda umumî olarak arzedeceklerim bunlardan ibarettir.

Şimdi arkadaşlarımın gerek bugün, gerek bütçenin umumî müzakeresi sırasında üzerinde hassasiyetle durdukları tevzi işlerimize temas etmek istiyorum.

Arkadaşlar, bugün tevzii Ekenomi Bakanlığı tarafından tanzim edilmekte olan maddeler şunlardır: Gerek Sümerbank fabrikalarının, gerek hususî eşhasa ait olup ta mamûlüne el konan veya ipliği verilip, imal edildikten sonra mamûl şekilde alınan pamuklular ve bu meyanda ipliğini vererek mamûlünü aldığımız çoraplar.

Sonra yine satışında bazı nevilerini serbest aldığımız, yalnız devlet eliyle işletilen müesseselerin yünlü mamûllerinin bazı nevileri. Bundan sonra gerek memleket dahilinde imal edilen, gerekse hariçten ithal edilen bilûmum ipekliler, pamuk iplikleri, beşinci olarak kömür, altıncı olarak çimento ve nihayet son aylar zarfında hükûmet kararile tevzii Ekonomi Bakanlığına tevdi edilen çivi vardır. Bunun haricinde Karabük demir mamûllerinin tevziini yapan, vekâletimizde bir komisyon vardır. Bu komisyon her ayki istihsali resmî devlet daireleri ihtiyacını karşıladıktan sonra bakiye kalan kısım illerin ve diğer sanayi müesseselerimizin ihtiyacına tahsis edilir. Muayyen müddet zarfında kendilerine tahsis olunan malı bunlar almadığı takdirde fabrika tarafından bu mamûller serbestçe satılır. Tevzie tâbi tutulan bu mallardan arkadaşlarımızın en çok üzerinde durduğu pamuklu mensucattır. Bugün pamuklu mensucatin tevzii vazifesile mükellef kaldığımız Yerli Mallar Pazarının bu tevzide tuttuğu yol şudur. Kendi mağazası bulunan şehir ve kasabaların hududu içinde bulunan vatandaşların ihtiyacı doğrudan doğruya kendi mağazası tarafından karşılanır. Bunun haricinde bulunan şehir ve kasabalara ve o meyanda bütün köylerin ihtiyacı ne ise o mıntikalarda eskidenberi müesses ve manifaturacılıkla müştegil ve ihtikâr suçile mahkûm olmamış kimselere o mıntikaların nüfus kesafeti nazara alınarak tayin edilen kontenjanları verilir ve o mıntikalar pamuklu ihtiyacı, arzettiğim evsafı haiz olan manifaturacılar tarafından temin edilir. Bunların kendi ellerine geçirdikleri manifaturaları yüksek fiyatla daha başka mıntakalara satmamaları ve malların doğrudan doğruya halka resmî fiyatla intikalini temin edebilmek için bizim bulabildiğimiz tek çare, üç ayda bir manifaturacılar vereceğimiz bu mamûllerin listesini yapmak ve o listede mamûlun miktarını, evsafını gösterip bu listeyi bulunduğu yer, vilâyetse valiye, kaza ise kaymakama, hülâsa, mahallî idare âmirine bildirilmektedir. İdare âmirine denilmektedir ki, bu manifaturanın mıntikanız dahilinde geldiğini, takib et, tetkik et ve bunu tevsik edici vesikayı manifaturacıya ver. Çünkü tüccar böyle bir vesika getirmediği takdirde ikinci bir defa mal verilmemelidir.

Mağazanın bulunduğu yerlerdeki şehir ve kasabalara tâbi civar köylere gelince, onların da kendi içlerinden bir mümessil göndererek mağazadan köy halkının ihtiyacına yetecek mal almaları sağlanmış bulunmaktadır. Memleketimizdeki köy ve kasabalarımızın vaziyeti göz önüne alınırsa bugün devlet eliyle tevzie tâbi tutulan pamuklu mensucatin bu arzettiğim şekilden daha uygun bir tarzla halka intikalini teminedici bir çareyi biz bulamadık. Bendeniz şahsen bunun daha iyi bir şekilde nasıl yapılabileceğini tayin edebilmek için bu hususta bilgisinden istifade edeceğimi ümitettiğim bir çok kimselere müracaat ettim ve onların fikirlerini aldım. Hattâ bu müracaat ettiğim arkadaşlar arasında yüksek heyetiniz içinde bulunan bazı zevat ta vardır. Kendilerinin ileri sürdükleri fikirleri karşılaştırdık. Ve bize söyledikleri hususları mütalâa ettik. Bugün yapmakta olduğumuz şekilden

daha ileri, daha pratik ve daha müsbet netice verebilecek bir Şekil bulamadık. Yüksek heyetinizden herhangi arkadaş ben bu mevzuda, kendi görüşleri itibarile tenvir etmek ve bana daha ileri olduğunu tahmin ettikleri yollar varsa söylemek ltfunda bulunurlarsa ayrıca kendilerine mteŐekkr kalırım.

Yine pamuklu mensucatin halka tevzii bakımından mhimce olduğu için arzediyorum. Memlekette fabrika imalatı olarak, pamuklu dokuma umumî yekûnu 130 milyon metreye yaklaşmaktadır. El tezghlarına, meslek halinde çalışan el tezghlarına verdiğimiz iplik miktarını da nazara aldığımız takdirde ve memleketimizde bu ipliklerle dokunan mamllerin beher metresine vasatı olarak giden iplik miktarını göz önüne alarak öyle tahmin ediyoruz ki kırk milyonu aşan bir dokuma da bu tezgâhlar tarafından imal edilmektedir.

Ve yine mamllerini bize iade etmiyen ve bazı kasaba ve Őehirlerimizde müessese ve atelye halinde çalışanlar da nazara alınırse ve köylümüzün gerek bizim tevzi ettiğimiz ve gerek kendisinin tedarik ettiği ıkrıklarla, eğirdiği pamuklarla, yaptığı ipliklerle dokuduğu mamuller de göz önüne alınırse öyle tahmin ediyorum ki, bütün Türkiye'nin pamuklu istihsal miktarı 180-200 milyon metreyi ancak bulmaktadır. Bu hususta söz söylemiş olan arkadaşlarımın görüşlerine tamamen iştirâk ediyorum. Bu rakamlar medenî bir milletin ihtiyaını karşılamaktan hakikaten çok uzaktır. Bunu en geniş ölçüde kabul edersek adam başına senede 10 metre pamuklu düşmektedir. Bizim köylümüzün pamuklu dokuma ile hangi ihtiyaçlarını karŐıladıĐı göz önüne alınırse ve pamuklu ile, yalnız i elbisesi değil, aşağı yukarı bilumum giyim eşyası ihtiyaçlarını karşılamak vaziyetinde olduğu düşünülürse halkımızın hakikaten ne kadar az giyindiğini teslim etmek lâzım gelir. Bütün gayretimizle elimizdeki mevcut tesisleri, bu ihtiyaı daha iyi bir Şekilde karşılamak üzere seferber etmiŐizdir. Ve Şimdi huzurunuzda okuduğum rakamlarla aldığımız neticeler bunun delilidir.

Hariçten pamuklu ithali vaziyetini ve bunların ithalinde bahsedildiği gibi mmanaatin vaki olup olmadığını her halde Ticaret Bakanı bütün teferruatile syliyecektir. Benim mevzuumla alâkadar olmakla beraber birinci derecede kendilerine taallk etmektedir. Yalnız Şunu arzedeyim ki, Bakanlık mümessillerinden mürekkep bir heyet gerek pamuklu ve gerek ynl dokuma ithalatı hakkında müracaat vuku bulduğa bu müracaat edenlerin getirmek istedikleri mamllerin evsafı ve yeri bakımından tetkiki yapılmakta ve müsait görülenlere müsaade edilmektedir. Bu arada nazara alınan esas bu mamln hiç olmazsa memleketimiz dahilinde bizim imal ettiğimiz malların fiyatından yüksek bir fiyat arzetmemesidir. Çünkü arkadaşlar, Şöyle deniyor, böyle deniyor diye söylendi. Fakat bizim dahilî fiyatlarımızın çok altında mal imal eden memleketler varsa da dışarda Çayı olan Şekilde bizimkilerle asla kabili kıyat olmayacak Şekilde mal teklif edildiği Şimdiye kadar vaki değildir. Bizimkilere nazaran az çok düşük olanlar olduğu gibi daha yüksek olanlar vardır.

Pamuklu hakkındaki maruzatımı bitirmek için şu noktaya da işaret etmek istiyorum: Miktarının ne kadar yüksek olduğunu huzurunuzda arzetmiş olduğum, meslek halinde işliyen el dokuma tezgâhları mamûllerinin tevziinde tuttuğumuz esas şudur: O imal mıntkasının ihtiyacı önce karşılanacak ve bu ihtiyacın dışındada fazla istihsal varsa serbest olarak Türkiye'nin her tarafından satılabilecektir. Bundan daha ileri bir takyid konmanın doğru olmadığı kanaatindeyiz. Çünkü el-li bine yaklaşan el dokuma tezgâhlarının mamûllerinin kontrolünü yapmak ve onların memleket dahilinde tevziini sağlamak imkânsızdır ve bununla uğraşmanın doğru olmayacağı kanaatindeyiz. Yalnız biz şunu düşündük, her dokuma kooperatifi bulunduğu mıntkanın ihtiyacını karşılamadan mamûlünü başka yere götürmesin. Valilerimiz bu hususta çok dikkat etmektedirler. Bunun neticesinde o mamûller Türkiye'nin hangi yerinde ihtiyaç varsa tesbit ettiğimiz esaslar, tayin ettiğimiz kâr hadleri dahilinde satılmaktadır, Pamukluların resmî fiyatların çok üstünde halka intikal ettiğinden arkadaşlarımız bahsettiler. Bunun cevabını, şüphesiz ki Ticaret Bakanı arkadaşım huzurunuzda verecektir. Onun için bendeniz bu mevzua temas etmiyeceğim.

Yünlülere gelince: Bundaki vaziyet pamukludaki vaziyet değildir. Yünlü kumaşlarda hususî müesseseler tarafından imal edilenler devlet tarafından alınıp tevzie tâbi tutulmamaktadır. Bunların da pamuklular gibi alınması hususunda encümenlerde, komisyonlarda bazı arkadaşlarımızın temennisi oldu. Yaptığımız tetkikatta bunun tatbik kabiliyeti olmadığı neticesini verdi. Teşebbüs etmedik. Devlet eliyle imal edilen yünlülerin miktarı, demin arzettiğim, dört milyon metreye yakındır. Bunların içinde memleketin büyük ölçüde ihtiyacı olan ve fakat miktarı az olan ince, elbiselik kumaşların hükûmetçe satışı tahdidedilmiştir. Bundan gayri mamûllerin hepsi serbest olarak Sümerbank tarafından satılmaktadır. Ekonomi Bakanlığının bu nevi yünlülerin satışında aldığı karar şudur: Yüksek heyet biliyor ki bundan üç beş ay evvel memurlarımıza aynî yardım olarak verilen parayı nakden değil, Sümerbanktan alacakları mallarla yapmayı düşündük. Ve bu malları, yüzde 25 bir tenzilâtla kendilerine vermeyi kabul ettik. Bu satış bitip arkası alındıktan sonra, elimizde kalmış olan miktarı serbest olarak satmak hatıra gelebilirdi, fakat bu takdirde bunların 3-5 kişi tarafından ele geçirilerek yine vatandaşlara yüksek fiyatlarla intikaline meydan vereceğimizi düşündük. Yeni sene imalât programlarını biraz daha geniş tuttuğumuz için, bunların bilûmum dar gelirli vatandaşlara, mütekaatler de dahil olduğu halde, yeniden tevzi ve tahsisine karar verdik. Yerli Mallar Pazarları mıntka mıntka ve her mıntkadaki memur adedine göre ve elindeki mevcut malın miktarına göre yer yer bu tevzie başlamış bulunmaktadır.

İpliğe gelince: Arkadaşlar, pamuk ipliği, biliyorsunuz memlekette çok ihtiyaç olan bir maddedir. Memleketimizin dahili pamuk ipliği fiyatı hariçten getir-

diğimize göre daha düşüktür. Memleketteki ipliğe karşı olan büyük ihtiyaç bunun, dışardaki tabir caizse, karaborsadaki fiyatını çok yükseltmiş bulunmaktadır ve bugün geçimi dar olan mıntıkaların hepsinden Bakanlığımıza karşı iplik talebi yapılmaktadır. Büyük meclisin azaları gerek dairei intihap yerlerini dolaştıkları zaman yazdıkları raporlarda ve gerekse bendenizi şahsen gördükleri zaman mıntıklarına iplik tevziinde daha geniş davranılmasını daima söylemektedirler. İplik dâvasını halletmek için bizim son iki sene zarfında aldığımız birbirini tamamlayıcı kararlar oldu. Evvelce de yüksek heyetinize arzettiğim gibi, muayyen bir tarihte, 941 senesi Şubat ayında tesbit edilmiş olan meslek halindeki tezgâhlara iplik verilmekte ve bundan sonra da iplik talebinde bulunanlar olursa bunlara iplik verilmemektedir. Çünkü her yeni talebi karşılamak lâzım gelirse hakikaten eskiden beri müesses bulunan ve dokumacılıkla geçinen vatandaşları daha sıkı ve daha güç bir duruma sokmak zarureti vardır. Binaenaleyh biz bu kaydı muhafaza ettik. Fakat baktık ki bizden iplik alan vatandaşların bir kısmının tezgâhı sekiz tane, bir kısmının iki, bir kısmının ise bir tanedir. İpliklerin beher paketinin resmi fiyat olarak tesbit ettiğimiz bedelile dokuyana bıraktığımız işçilik ücreti 25 lira kadardır. Sekiz tezgâh sahibine, her tezgâh için üç paket verildiğine göre, 16,20 paket almakta ve her pakette 25 lira kâr ettiğine nazaran 500 lira gelir temin etmektedir. Vatandaşların bir kısmı ipliksizlikten sıkıntı çekerken, bir kısmının da köylerde ve en ücra yerlerde oturdukları halde, böyle yüksek bir kazanç temin etmeleri şüphesiz ki doğru değildir. Onun için aldığımız bir kararla tezgâh adetlerini umumî olarak ikiye indirdik ve eskiden beri bir olanları da ibkâ ettik. Herkese seyyanen ikişer paket iplik vermeği kabul ettik. Bu yola gidince bir miktar iplik tasarrufu temin edilmiş oldu. Bilâhare 944 senesinde aldığımız bir kararla iplik paketi adedini ikiden daha yukarı çıkarmak imkânı oldu. Yalnız bunu seyyanen her mıntika için yapmayı doğru bulmadık. Çünkü bizde iplik alan tezgâhların müesses bulundukları yerlerden bazıları, eskiden beri iplik ve dokumacılıkla uğraşan ve bunu sanat yapan vatandaşlardı. Başka geçim vasıtaları yoktu. Bazı yerlerde ise bir yardımcı sanat halinde idi. Onun için mıntıkları hususiyetlerine ve ehemmiyetlerine göre ayırdık ve derecedik. İlk önce hakikî dokumacı olduğuna ve ondan başka geçim vasıtası olmadığına kanaat getirdiğimiz yerlerin iplik adedini tezgâh başına iki paketten dört pakete çıkardık. Arada üç paketli kısımlar da kabul ettik ve bir kısmını da ikide bıraktık.

Bu, Mayıs ayı başında Haziran kontenjanını verirken de ikinci bir hamle daha yaptık. Bir adım daha atarak beşten başlayarak ikiye kadar sıralamalar yaptık ve bu arada eskiden tevzi haricinde kaldığı, mülkî ve idarî âmillerin yaptığı tahkikatın noksanıyeti anlaşılan yerlerde de yeniden bazı vatandaşların kooperatiflere ithallerine müsaade ettik ve kendilerine iplik tahsisi cihetine gittik.

Kömüre geçiyorum: Kömür istihsal artışını şimdi huzurunuzda okuduğum rakamlarla arzemiş bulunuyorum. Bir arkadaşımız kömür tevziinde tutulan yolun doğru olmadığından ve beyanname vermek için tayin edilmiş olan müddetin kısılalığından bahsetti. Arkadaşlar, halkın teshin ihtiyacı olarak verdiğimiz kömür, malûmunuz olduğu üzere, taş kömürü değildir, kok kömürüdür. kok kömürü istihsal rakamlarımız her talebedene istediği miktarda kok vermeğe müsait değildir. Ankara ve İstanbul'da beyanname usulünü tatbik ediyoruz. Bu iki şehirdeki kömür sarfiyatı çok büyüktür. Talebeden vatandaşların hakikî rakamını bilmeden, ne miktar kömür vereceğimizi evvelden tayin edip bunu karşılayamamak vaziyetine düşmektense ve yine bu arada bir kısım vatandaşların alıp bir kısmının alamaması gibi bir hale meydan vermektense muayyen müddet içinde beyannameler almak ve bu suretle kömür almak isteyenlerin miktarını tesbit ettikten sonra buna göre ne vereceğimizi tayin etmek, zannederim ki, bu meseleyi ileri süren arkadaşım tarafından da kabul buyrulur. Daha doğrudur.

Size, halkın teshin ihtiyacını karşılamak bakımından bu iki şehirde yapabildiğimiz yardımların ne kadar geniş olduğunu arz etmek için müsaade buyurunsanız, bir iki rakam okuyacağım. İstanbul'u arz ediyorum, 942-943 senesi kış mevsiminde 34,771 aileye 44,164 ton kok kömürü verilmiştir. 943-944 kış mevsiminde ise 47,420 aileye 46,629 ton kömür tevzi edilmiştir. Çıktığımız 944 senesinde ise 58,066 aileye 55,618 ton kok kömürü tevzi edilmiştir. Bu rakamların seyri göstermektedir ki halka teshin ihtiyacı olarak vermekte olduğumuz kömür miktarını mütemadiyen arttırmış bulunmaktayız.

Ankara'ya gelince, Ankara'da 942-943 senesinde 21,803 aileye tevzi edilen kömür miktarı da 36.750 tondur. 943-944 senesinde 34,490 aileye tevzi edilen kömür 43,473 tondur. 944-945 senesinde ise 32,960 aileye tevzi edilen kömür miktarı 55,199 tondur. Bütün bu rakamlar göstermektedir ki, halkın teshin ihtiyacını karşılamak için tahsis ettiğimiz kömür miktarında bir genişlemeye gidilmiştir. Kömürün evsafından da bahsettiler. Arkadaşlar, kömür diyince bunları nevilere ayırmak lâzımgelir. İsmail Sabuncu arkadaşımızın bahsettiği kömür, rapordan okuyarak söyledikleri, linyit kömürüdür ve zannediyorum ki, Kayseri fabrikalarına taallûk eden bir iş olsa gerektir. Mevzuu bahsedilen tarih 1943 senesindedir. Linyit işletmelerimizin kuruluş tarihi göz önüne alınınca ve bunun henüz üç beş senelik bir ömrü olduğu düşünülünce, bu geçen seneler zarfında memleketin büyük tehlikelerle karşı karşıya kalması ve memleketin göbeğinde sıkıntılı zamanlarda ihtiyacımızı karşılayabilecek bir kömür işletmesinin kurulması vazife olarak İktisat Bakanlığınca alındığı zaman, bu müesseseyi kısa zamanda büyük ölçüde istihsale gidilmesi vazifesi verilmişti. O zaman kurabildiği ve yapabildiği tesislerin müsaadesizliği dolayısıyla istihsal edilen kömürde kül nisbeti yüksekti. Bugün triplaj işi ikmal edilmiş ve kömürün evsafı büyük ölçüde iyi bir şekle konulmuş bulunmaktadır.

Çimento gelince: Çimentodaki genişliği yüksek heyetinize rakamlarla arz etmiştim. Bundan iki sene evvel çimento diye kıvranmış olan memleket, bugün bir sıkıntı hissetmemektedir. Fabrikalarımızın stok durumu, hattâ bir gün istihsalimizi daha kırmakla karşı karşıya kalmak vaziyetini icabettirir bir mahiyet göstermektedir. Bu, bir yandan istihsalin yüksekliği, diğer yandan millî müdafaanın çimento ihtiyacının azalması neticesidir.

Arkadaşlar, bazı arkadaşlarımız ve bu meyanda Feridun Fikri arkadaşımız stoklarımızın vaziyetinden bahsettiler ve bunun açıklanmasını istediler. Bugün devlet fabrikası mamûllerinin stok vaziyeti bizi büyük endişelerde bulunduracak derecede değildir. Yünlü ve pamuklu stoklarımız, yaptığımız ölçüde faaliyette bulunan müesseselerin stoklarının normal sayılabilecek olan stoklarının üstünde değildir. Bazen tahdide tâbi tuttuğumuz basma ve kaputbezinin tevzie salih bir miktara ulaşabilmesi için satışlarını durdurma neticesi, yükseklikler müşahade edilmektedir. Fakat bu, Mayıs ayı başında Sümerbank Yerli Mallar Pazarlarının müesseses bulunduğú bilûmum şehirlerdeki vatandaşlara seyyanen, memur olsun olmasın, beş metre kaputbezi veya basma vermeyi kararlaştırmış ve bunun tevziatına da geçmiş olduğumuz için elimizdeki basma ve diğer stoklar da süratle erimektedir.

Yünlülerden, ince kumaş olarak herhangi stok sıkıntımız yoktur. esasen onun da, arzettiğim gibi, dar gelirli vatandaşlara ve memurlarımıza tevzii kararlaştırılmıştır. Ve bu tevziata başlanmıştır. Umumî olarak mamûl stoklarda büyük bir sıkıntı, bugün için, var denilemez. Yalnız ilerde fiyat inmesi olacağı veya hariçten çok ucuza mal geliyormuş gibi, şayialar çıktığı için şüphesiz bazan durgunluk olmaktadır. Hükûmetimiz de stokların eritilmesi hususunda muhterem arkadaşlarımızın gösterdiği hassasiyeti daima göstermektedir. Bu, iki bakımdan lâzımdır. Biri memleketimizin pamuklu ve yünlü mamûle büyük ihtiyacı varken bu ihtiyacı bir de stok yaparak arttırmak doğru olmayacağı gibi ilerde herhangi bir sebeple olursa olsun, vukubulacak fiyat tenzili dolayısıyla müesseselerimizi zararlı bir vaziyete düşürmemek için lâzımdır. Bu mevzuda endişe edilecek ve bizi endişeye sevkedecek bir vaziyet halen mevcut değildir. Yalnız bir arkadaşımın temas ettiği gibi elimizde bugün 70 bin ton kadar pik stokumuz vardır. Fakat istihsalimiz o şekilde ayarlanmıştır ki bu miktar artmamaktadır. Ve demin arzettiğim rakamlardan müşahade edildiği üzere çelikhane ve haddehanede istihsalimizin artması da pik sarfiyatını çoğaltmakta, dolayısıye bu stok büyük ölçüde artmaktadır. Bunun ihracı üzerinde dikkatle çalışmaktayız. Yine elimizde bugün devlet müesseseleri malı olarak bakır stokumuz biraz yüksek rakamı bulmuştur. Bunun da harice satılması üzerinde ciddî olarak çalışmaktayız. »

Gümrük ve Tekel Bakanlığı Bütçesi Görüşmelerinde Söz Alan Milletvekilleri⁴⁰⁵

“ Büyük Millet Meclisinin bugün doktor Mazhar Germen’in başkanlığında yaptığı toplantıda Tekel ve Gümrük Bakanlığı bütçesi müzakere ve kabul edilmiştir.

Bu münasebetle söz almış olan General Seyfî Düzgörün (Mardin), Kaçak mücadelesi etrafında neşredilen rakamlar ve malûmatı işaret ederek bu hususta ilgili olanların dikkat göstermekte olduklarını söylemiş ve barış devresi için alınması gerekli tedbirler etrafında dileklerde bulunmuştur.

Feridun Fikri Düşünsel (Bingöl), Kahve ve çay işlerine temas ederek ve gıda maddeleri arasında sayılabilecek olan çayın dağıtım şekli ve fiyatların düzeltilebilecek bir devreye gelindiğini söylemiş ve dileklerde bulunmuştur.

Bingöl Milletvekili, Rize çayları durumu etrafında izahat verilmesini istiyerek sözlerini bitirmiştir.

Milletvekilleri tarafından ileri sürülen mütalâalara karşılık olarak beyanatta bulunan Tekel ve Gümrük Bakanı Suat Hayri Ürgüplü, bütçenin genel görüşmesinde gümrük duvarlarının indirilmesi yolundaki bir temenniye karşılık olarak gümrük tarife kanununda ekonomik ve sosyal bütün değişiklikleri ve yenilikleri yapmak yalnız Gümrük Bakanlığının, iştiğal mevzuuna giren bir iş olmadığını ve tarifelerin yapılmasında, gerek varidat cephesinden, gerek memlekette kurulmuş olan sanayiın himayesi cephesinden muhtelif Bakanlıkların ilgili bulunduğunu söylemiştir.

Harp sonu için hazırlıklar yapan komisyonda bu mevzulara temas edilerek çalışılmakta olduğunu işaret eden Tekel ve Gümrük Bakanı, kaçakçılıkla yapılan mücadele ve işte muhafaza teşkilâtının çalışmalarını öven sözlere teşekkür etmiş ve kaçakçılık durumu etrafında izahat vermiştir.

Kaçak eşyasının memleketimizde ithal ve ihraç kaçağı olarak iki mevzuda toplandığını ve kaçakçılık hadiselerine, daha ziyade cenup hudutlarımızda rastgelinmekte iken son zamanlarda Ege bölgesinde ve odalar sahasında da bazı hareketler görülmekte olduğunu, bu kaçakçılığın ithal eşyası olarak, çay, kahve, kalay, kumaşlar, akaryakıt, çakmaktaşı vesaire. İhraç kaçağının da, koyun, ecza, kırtasiye, elektrik malzemesi, çorap ve diğer çeşitli gıda maddeleri olarak ifade edilebileceğini bildiren Gümrük ve Tekel Bakanı, buna karşı gelmek için alınan tedbirlerin ve muhtelif ilgili teşekküllerle yapılan işbirliğinin iyi neticeler verdiğini belirtmiş ve Millî Şefin bir kaç yıl önce ıstırap verici bir konu olarak tavsif buyurdıkları bu keyfiyetin artık bir ıstırap konusu olmaktan çıktığını söylemiştir.

405 a.g.e., 152-153. ss.

Gümrük ve Tekel Bakanı kaçakçılıkla mücadele teşkilâtının şüpheli kimseleri İstanbul'dan itibaren takibetmekte olduğunu, kaçak bölgelerindeki muhtarların kendi mıntıkalarına giren şüpheli şahıslar ve o mıntıkanın içinde kaçakçılıkla ilgili şahısları tesbit edip bildirmek mecburiyetinde olduklarını, bir mıntıkaya ihtiyaçlarının fevkinde giren maddeler üzerinde gerek şahıslar ve gerekse vasıtalar üzerinde sıkı araştırma yapıldığını, İstanbul'dan kaçak mıntıkasına ve kaçak mıntıkasında çalışan insanların yaptıkları geniş mübayaalar da yine kontrol edildiğini, bu mıntıkaların evlerindeki ve dükkânlarındaki stokların da en sıkı bir şekilde takibedilmekte olduğunu bildirmiştir.

Tekel ve Gümrük Bakanı Suat Hayri Ürgüplü, beyanatına devam ederek, gümrük muhafaza teşkilâtı kadrosu, silâh ve techizatı, motörlü vasıtaları durumu etrafında ve bunlardaki noksanların tamamlanması işinde başvurulacak çareleri ve ilerisi için düşünülen tedbirleri anlatmış ve bu izahatı müteakip gümrükler bütçesi kabul edilmiştir. »

Ekonomi Bakanı Fuat Sirmen'in

Bütçe Müzakereleri Münasebetiyle

İkinci Defa Açıklamada Bulunması⁴⁰⁶

« Büyük Millet Meclisinde Ekonomi bütçesinin müzakeresinde verdiği izahatı takiben Milletvekilleri tarafından ileri sürülen mütalâalara karşı ikinci defa söz alan Ekonomi Bakanı Fuat Sirmen şu beyanatta bulunmuştur:

Muhterem arkadaşlar, yeniden söz alan arkadaşların bahis buyurdıkları hususlara birer birer cevap vermeğe gayret edeceğim. Sözlerime başlarken, dün bahsettikleri halde, maruzatım meyanında temas etmediğim hususlar için mazur görülmeğimi dilerim. Esasen dün demiştim ki, arkadaşların sordukları mütenevvi meselelerden, şayet gözümden kaçmış olanlar bulunursa, kendileri ifade buyururlar, onlara da cevap veririm, demiştim. Şimdi bu vazifemi yapacağım.

Dünkü beyanatım, bir arkadaşım tarafından yüksek meclisinize karşı mesuliyet deruhte etmiş olan Bakanlarınızın, aldığı tedbirler meyanında, şu işleri valilere havale ettim. Onların görmesini istedim. Diledikleri zaman, mesuliyeti valilere devrettiklerinden bahsettiler.

Arkadaşlarım zannediyorum ki icraî işlerinden dolayı yüksek meclise karşı mesul olan tek heyet, Bakanlar Kurulu ve onu teşkil eden mesul Bakanlardır. Bu, malûmdur. Fakat bir Bakan arkadaş şu iş tatbik edilirken mahzurlu netice veriyor, bunu düzeltin, dediği zaman, o Bakan bu işin nasıl cereyan ettiğini anlatırken şu

⁴⁰⁶ a.g.e., 153-167. ss.

kısımının takibi valiye bırakılmıştır, demesi Bakanların mesuliyeti valilere devrettiği mânasını çıkarmıya ne dereceye kadar müsaittir, bunu takdirinize arz ediyorum.

Arkadaşlar, ben dünkü maruzatımda, pamuklu tevziatında, memleketimizin bünyesine en ziyade uygun bur usulü tatbik etmekte olduğumuz kanaatinde bulunduğumu arzettim. Takdir buyurursunuz ki takibedilen usullerin mahzurlu ve faydalı tarafları vardır. Ve bunlar daha ziyade fayda verecek olan yeni bir şekil bulununcaya kadar devam eder. Binaenaleyh bu maruzatımın Sümerbank vasıtasıyla tevzie tâbî tutulan pamukluların aynı fiyatla ve tamamen köylünün eline geçebilmesini sağlayabilmek için tatbik etmekte olduğumuz usulden bahsederken, bu arada valilere düşmüş olan işleri de söylerken burada Bakanın, mesuliyeti valilere devrettiği mânasını çıkarmak ne dereceye kadar doğrudur, onu da takdirinize arz ederim.

Arkadaşlar, ikinci mesele olarak şu noktaya ilişildi, ben, dün dedimki pamuklu, birinci derecede halkın ihtiyaç maddesidir. Bunun en iyi şekilde en ziyade ihtiyaç sahibi olanlara gidebilmesini sağlayabilmek meselesine şahsen dahi büyük ehemmiyet verdim, şahsen meşgul oldum, bu hususta fikirlerinden istifade edilebilecek kimselere danıştım ve bu danıştığım kimseler arasında yüksek heyetiniz içerisinde bulunan arkadaşların da bulunduğunu söyledim. Bütün bu istişarelerden sonra vardığımız ve bulduğumuz neticenin bu olduğunu arzettim. Burada bu söylediklerimden daha iyi bir usul bulup bana veriniz, onu tatbik edelim, mânasını çıkarmak bilmem nasıl mümkündür. Ben bugünkü imkân ve memleketimizin bugünkü şartlarına göre ve dediğim şekildeki istişareleri yaptıktan sonra bulabildiğimiz usulden bahsettım. Belki bunun daha iyisi olabilir, fakat bizim yaptığımız budur, bundan daha iyisinin mümkün olup olmadığının takdirini yüksek heyetinize bırakırım.

Sonra mükellefiyet hususunda kanun dışı memleketler olduğundan bahsettiler. Arkadaşlar, mükellefiyet usulünün bugün tatbik edilen şeklinde kanuna aykırı bir hareket yoktur. Bugünkü hükûmetin değil, Türkiye Cumhuriyetinin kurulduğu günden itibaren hiç bir hükûmetin kanun dışı muameleye tevessül etmemiş olduğu malûmunuzdur. Ve olsa bile, buna yüksek heyetiniz bir an için dahi müsaade etmez. Zannediyorum ki, millî korunma kanununda mevzuu bahsedilen mükellefiyet usulü ile şimdi, bizim gerek havzaya, gerek garp linyitlerinde amele bulmak için tatbik etmekte olduğumuz usulü birbirine karıştırıyorlar. Eğer bugün tatbik etmekte olduğumuz usul, millî korunma kanunu hükümlerine dayanılarak mecburî mükellefiyet usulü olsaydı, buyurdıkları gibi evvelâ koordinasyon heyetinden bu mevzua dair bir karar almak ve ondan sonra bu kararı Bakanlar kurulundan geçirmek lâzımgelirdi. Nitekim, bundan çok seneler evvel, harbin başlamasını takibeden birinci veya ikinci sene zarfında bu yola gidilerek Ereğli

işletmelerine amele temin ve tedarik edilmiştir. Fakat bunun tatbikatı binlerce vatandaşın bu mükellefiyete ademi riayetinden dolayı doğrudan doğruya mahkeme huzuruna sevkedilmeleri ve mahkemeleri hudutsuz işler altında bırakmak neticesini verdiği görülmüştür. Havzaya ve linyit işletmelerine bu yoldan amele temin ve tedariki doğru olmadığı neticesine varılmış ve ondan sonra o usul terk edilmiştir. Bugün tatbik edilen usul nedir. Bu mesele ile yakinen alâkalandıklarına göre herhalde kendilerinin de bilmeleri lâzımgelir. Bugün mevcut kanunların hükümlerine dayanılarak bazı muayyen mıntikalarda muayyen esnan dahilindeki vatandaşlar silâh altına alınmaktadır. Bilvesile yine huzurunuzda arzettiğim gibi bu muameleye tâbi tutulan vatandaşlar askerlik vazifesi gören vatandaşlar gibi muameleye tâbidir. Ancak kendileri devletin ehemmiyetini şimdi arzettiğim, maden işlerinde çalıştırıldıkları için bunlara yalnız nefer tahsisatı verilmesi doğru olmadığı düşünülmüş ve mümasil amele ücretlerine yakın bir ücret verilmesi ve bu suretle hareketin hem kendilerine bir yardım ve hem de hakşinasane bir muamele olduğu düşünülerek bu yolda muamele yapılması kararlaştırılmıştır. Bu esas dahilinde harekette bulunulmuştur. Bu karar niçin tebliğ edilmemiştir? Niçin gizlidir? diye ifade buyurdular. Bu suali bütçe encümeninde, Bakanlığımın bütçesi görüşülürken, diğer bir arkadaşımız sormuştu. Orada etraflı izahat verdim. Bütçe encümenini terkiyeden arkadaşlar hatırlarlar ki. Bu, askeri bir davet olduğundan dolayı zannediyorum ki, neşredilmemiştir. Bu hususta ben, kendimi yüksek heyetinize selâhiyetli ve tam izahat verecek mahiyette addetmemekteyim. Çünkü bunların celp ve daveti, ciheti askeriyece yapılmaktadır. İcab ederse sayın Millî Savunma Bakanı tenvir buyururlar.

Maruzatımın hulâsası budur ki, bu işte kanuna aykırı bir vaziyet yoktur. Buna işaret ettikten sonra, dün söylediklerimi kısa olarak tekrar edeceğim.

Mükellefiyet usulünün devam ettirilmesi niyetinde değildir. Ekonomi bakanlığınız, arzettiğim gibi ilk fırsatta ve mümkün olabilen en kısa bir zamanda bu usulü peyderpey bütün maden işletmelerimizden kaldırmak niyetindeyiz. Ekonomi Bakanlığı bundan iki, iki buçuk sene evvel amele temin ve tedarikinde bugünden daha büyük güçlükler olduğu bir devirde demir işletmemizde de bu usul tatbik edilerek amele temin ve tedariki için kendisine selâhiyet verildiği halde bu selâhiyeti kullanmamıştır. Bugün esasen kullanmaya da lüzum hasıl olmamaktadır.

Sonra, bu şekilde çalıştırılan vatandaşlara verilmekte olan ücretten de bahsettiler. Ya tahkikatları yanlış, veyahut hatırlarında yanlış kalmış olsa gerek, bunlara verilen ücret vasatısının bir lira olduğunu ifade ettiler.

İ. ARUKAN (Eskişehir)- Eline geçen?

H. BAYUR (Manisa)- Eline geçen, vasatı bir lira civarındadır, dedim.

EKONOMİ BAKANI F. SİRMEN (Devamla)- Yedirme ve içirme için sarfedilen masraf içinde de büyük ihtikâr payı olduğundan dolayı bunun da üç ilâ dört liraya çıktığını ifade buyurdular. Bizim resmî kayıtlarımıza göre sarfettiğimiz paranın miktarı ve bunlara iâşe masrafı olarak harcadığımız paranın yekûnu şunu gösteriyor.

Gerek garp linyitleri ve gerekse havzada işçilere verilen vasatî ücret iki liranın üstündedir. Ellerine geçen paranın vasatî miktarı, iki liranın üstündedir. Bunların içinde usta ve teknik bilgisi ileri olanlara 6-7 liraya yakın ücret verilmektedir. Yeraltında ve yer üstünde çalıştırılanlar ayrı ayrı kalorilerde olmak üzere yeraltında çalıştırılanlara dört bin kaloriye yakın, yerüstünde çalıştırılanlar ise 3200 küsür kalori olmak üzere gıda verilmektedir. Bu vatandaşlar bir senede 12 ay mütemadiyen çalıştırılmayıp ikişer ay münavebeye tâbi tutulmaktadır. Ereğli işletmesinde münavebe neticesi olarak köyüne giden ve bilâhare iki ay sonunda iş başına dönenlerin tartılmalarını yaptık. Tıpkı ciheti askeriyede olduğu gibi, askere alındığı zamanlarda nasıl o vatandaşlar tartılıyor ve askerden bırakıldıkları zaman yine bir tartılmaya tâbi oluyorlarsa biz de aynı usulle ameleliğe alındığı sıra ile izinli gittiği zaman ve tekrar döndüğü zaman bu şekilde tartıyoruz ve çalışmaları sırasında kilo kaybediyorlar mı, etmiyorlar mı, diye kontrolümüze devam ediyoruz. Arkadaşlara huzurunuzda şunu temin ederim ki bu şekilde yapılan tetkiklerin bize verdiği netice işlemede bulundukları müddet zarfında bunların ekseriyetinin kilo kaybettiğini değil, kilo aldığını göstermektedir.

HİKMET BAYUR (Manisa)- Soma'da aksi.

E. B. F. SİRMEN (Rize)- Soma'yı ayrıca tetkik eder, arzederim. Arkadaşlar, bu şekilde çalıştırdığımız vatandaşlara ayrıca yardım olmak üzere köylerine döndükleri zaman ve daha ziyade bayramlarımızı da hesaphıyarak bunlara diğer o mıntikalarda oturan arkadaşlardan gayri olarak pamuklu vermekteyiz. Bunları köylerine dönerken, çoluk çocuklarına götürmektedirler.

Bundan iki sene evvel iâşe darlığı çektiğimiz devrede bunlara, gerçi bedelleri kendileri tarafından ödenmek suretile olsa bile, buğday mısır temin ve tedarik edilmekteydi.

Sonra bildiğiniz gibi, son aldığımız kararla Ereğli işletmesinde bunlara senede diş elbisesi olarak ayrıca birer kat elbise, bir kasket, bir çift kundura vermekteyiz.

Hülâsa bu maruzatımla şunu ifade etmek istiyorum ki, memleketin içinde oturdukları mahal itibarile kendilerine istisnai külfetler tahmil ettiğimiz bu vatandaşların yüklendikleri külfetlerin karşılığını mümkün olduğu kadar geniş ölçüde vermeğe gayret ediyoruz.

Ziya Karamürsel arkadaşım, İstanbul'da, halka kışlık teshin kömürü için dağıttığımız beyannameler için tayin ettiğimiz müddetin kısalığına işaret ettiler

ve bu mevzuda dün verdiğim cevapları tatmin edici bulmadılar. Arkadaşlar, zannediyorum ki ben, dün lâzımgeldiği kadar vuzuhla arzettim. Mamafih emirleri üzerine tekrar arz ediyorum, İstanbul şehrinin nüfusu nedir malûmunuzdur.

Bizde bir ailenin vasatı nüfus miktarı gene malûmdur.

Z. KARAMÜRSEL (İstanbul)- Ben umumî bahsettim, İstanbul'dan bahsetmedim.

EKONOMİ BAKANI FUAT SİRMEN (Rize)- İki de arzettiğim şekilde. Bir ailenin her birine kömür vermek lâzımgelirse teshin kömüründe istihsal miktarımız itibarile aile başına 150 kilo mu düşer, bilmem. Halkın yakıt ihtiyacının ehemmiyetini ve bilhassa mangal kömürü ve odun fiyatlarının yüksekliğini nazara alarak mümkün olduğu kadar geniş ölçüde ve daha çok sayıda vatandaşların ihtiyacını temin ettiğimizi söyleyebilirim. Dün okuduğum rakamlar da bunu gösterir.

Vakıa elimizde, geçen seneki miktar malûmdur. Fakat bundan kömür isteyen insanları arasında bir tefrik yapamıyacağıma ve ben kömür istiyorum diyen vatandaşlara içtimaî seviyesi ne olursa olsun, seyyanen muamele yapmak mecburiyetinde bulunduğuma göre, benden önümüzdeki kış mevsiminde yakıt ihtiyacı olarak kömür isteyen vatandaşların miktarını bilmeden, hangi esasa istinaden dağıtacağım kömür miktarını tayin edebilirim. Bunu bir türlü anlıyamıyorum.

Vatandaşlara bu kadar hayatî ihtiyaçlarını karşılayacak olan maddeyi isteyip istemeyeceklerini bildirmeleri için 1 aylık bir müddet tayin etmenin kısa olduğunu asla kabul etmiyorum. Yalnız şunu işaret etmek lâzımdır ki, şayet beyanname için tayin ettiğimiz müddet zarfında o şehirde mukim olmayıp ta bilâhare nakli memuriyet işlerini o şehre intikali dolayısıyla evini o şehre nakletmiş olanlara, senenin hangi ayında olursa olsun bunlara kömür vermekteyiz. Çünkü bu vatandaşlar, tayin ettiğimiz müddet zarfında o zamana kadar oturdukları yerden oraya geleceklerini bilmiyorlardı. Bunun gibi, hastalık ve bu müddet zarfında o şehir içinde ikamet etmekle beraber zarurî sebepler dolayısıyla başka yerlerde bulunanlara, avdet ettikleri zaman, bu mazeretlerini tevsik etmek kayıt ve şartiyle gene kömürleri verilmekte ve beyannameleri kabul edilmektedir. Bundan daha ileri, bundan daha âdilâne bir esasın bulunamıyacağı kanaatindeyim.

Sonra arkadaşım Sümerbank fabrikalarının hususî cıhasa satılacağına dair bazı şayialar olduğundan bahsettiler. Böyle bir şey olmadığını ve hatırımızdan geçmediğini ve geçmiyeceğini huzurunuzda arz edebilirim.

Sonra bir rapordan bahsettiler. Bu raporun hangi rapor olduğunu iyi anlıyamadım. Eğer iktisadî devlet teşekküllerinin umumî heyetinin teşkil ettiği bir komisyonun hazırladığı ve umumî heyette kabul edilen rapordan bahis

buyuruyorlarsa, bunun cevabını biraz evvelki maruzatımda ve yeni imkânların bize vereceği müsaadeye göre sanayi hamlemizi yayarken gerek mevcut teşkilâtta gereken tadiller hususunda, gerek yeni kurulacak sanayi müesseselerini kurma vazifesini vereceğimiz teşekküllerin alacağı hüviyet üzerinde hazırlıklar yaptık, dedim. Ve bu husustaki kanunlar ikmal edildi, dedim. Ancak onlar Bakan arkadaşlarıma sevkedilmektedir. Onların mütalâa ve tetkikatı bittikten sonra yakında Bakanlar Kurulundan geçirilerek huzuruza getirileceğini söyledim.

Durukan arkadaşımız petrol arama işi hakkında izahat istediler.

Arkadaşlar, petrol arama işlerinde ümidimiz devam etmektedir. Memleketimizin bir petrol mıntıkası olduğuna katıyetle inanıyoruz. Ve ancak bu inancımızdır ki, bize bunu bizzat bulmak yolunda gayretler sarfettiriyor ve bulmaları mukabilinde bizden imtiyaz istiyen şirketlere de henüz müsbet cevap vermek vaziyetine bizi yanaştırmıyor. Bugün huzurunuzda müzakere edilmekte olan Bakanlık bütçesine ilâve edilen, tek tahsisat, petrol arama işlerini daha iyi bir surette yapabilmek için muhtaç olduğumuz malzemeyi mübayaa karşılığı olan paradır. Binaenaleyh, arama işlerinde ümitli kaldıkça bu malzemeyi temin ve tedarik edip neticelerini görmedikçe bahis buyurdıkları şekilde bir yola gitmek fikrinde değiliz. Hâlen iki yerde, daha doğrusu, arazî tetkiki noktasını da ele alırsak üç yerde, sondaj yapılmaktadır. Bunun biri Raman dağında yeniden tespit edilmiş olan yerde yapılmakta olan sondajdır. Takdir buyursunuz ki sondaja devam ederken şimdiye kadar olduğu gibi ve her yerde de olduğu gibi, bazı arızalarla karşılaşmaktadır. Ve onların izalesi cihetine gidilmektedir. Bizim için Raman kadar ümitli telâkki edilen bir yer de Beşiri'dir. Bu sene burada da sondaj başlamıştı. Orada da harekete geçilmişti. Yalnız yüksek heyetin malûmudur ki son zamanlarda orada vukua gelen müessif bir kaza neticesi olarak kıymetli petrol mühendislerimizden birisile bir ecnebî mütehassıs ve iki Türk şondörünü kaybetmiş bulunuyoruz. Petrol arama işlerinde, memleketimizde bu gibi kıymetli uzmanlarımızın yetişmediği ve kıtlığı dolayısıyla bu kampın faaliyetini yeniden idame etmeğe imkân henüz bulamadık.

İkinci sondaj işimiz de, Hatay'da devam etmektedir. Hatay'da iki yerde sondaj yapmaktayız. Şimdiye kadar yüksek heyetinizi işgal etmiş bulunan Polatlı'da da arazi vaziyetini esaslı bir surette öğrenebilmek için 350 metreye incek bir sondaja başlanmıştır, o da devam etmektedir.

GENERAL E. DURUKAN (Hatay)- Bir noktanın tashihi için müsaadenizi rica ediyorum. Ben beyanatımda imtiyazdan bahsetmedim. Yalnız diğer fabrikalarımızda olduğu gibi, bir kombinezondan bahsettim. Bu noktanın tasrihini rica ettim. İmtiyazdan bahsetmedim.

E. B. F. SİRMEN (Rize)-Kombinezon nedir? Bilemedim, anlıyamadım.

Gl. E. DURUKAN (Hatay)- Diğer sanayi fabrikalarımızda nasıl yaptıksa öyle bir anlaşmadan bahsettim. İmtiyazdan bahsetmedim.

E. B. F. SİRMEN (Rize)- Yâni aramayı ona vermek mi, nasıl buyurdunuz?

Gl. E. DURUKAN (Hatay)- Bir kombinezon bulmak, imtiyazdan bahsetmedim.

EKONOMİ BAKANI F. SİRMEN (Devamla)- Gene Durukan arkadaşımız motor sanayiinden bahsetti. Geçen seneki bütçe müzakerelerinde de arkadaşımız bu mevzua temas etmişlerdi. Bugünkü mevcut ve mer'î karar motor sanayiini korumak işini Millî Savunma Bakanlığına bırakmış vaziyette bulunmaktadır. Ancak biz, demin arzettiğim gibi yeni sanayi kalkınma plânlarımızda ve bu meyanda ele almış bulunduğumuz ağır sanayi ve makine sanayi tasarımızda bu işin Ekonomi Bakanlığının yapması doğru olduğu neticesine vardık. Ve yüksek heyetinize diğer bir vesile ile de arzemiş olduğum gibi bu proje henüz Bakanlar Kurulundan çıkmış değildir.

Sonra motor sanayiinde şu noktaya da bilhassa işaret etmek isterim ki motor fabrikası diyince bu fabrikanın kurulması bizim ve sizlerin hepsinin istediği müspet neticeyi birdenbire veremez. Çünkü motor fabrikasının kurulması demek, bizim anlayışımıza göre motorün yapılması için lâzım olan bilûmum parçaların memleket dahilinde elde edilmesi demektir. Yoksa motor parçaları dışardan gelip burada montajı yapılacak tesis mahiyetinde kalırsa tabiatile fabrika olmaz.

Gl. E. DURUKAN (Hatay)- Benim böyle bir teklifim yoktur. Hepsi komple olmak şartile arzettim.

EKONOMİ BAKANI F. SİRMEN (Rize)- Arkadaşlar takdir buyurursunuz ki, kuracağımız müesseseler o şekilde kurulmalıdır ki, birbirine bağlı olanları kül halinde ele alıp tahakkuk ettirilmeli ve birdenbire ayrılması mümkün olanların da ehemmiyetlerine ve imkânlarla göre sıralanması lâzımdır. Makine ve ağır sanayide ilk maddeleri verecek olan Karabük fabrikamızın muhtelif üniteleri arasındaki ahengi tesis etmeden ve bizim için hususî vasıfta çelik verecek bir tesis kurmadan ve bunları işleyecek makine fabrikaları kurulmadan bir motor fabrikası kurmağa gitmek, takdir buyurursunuz ki doğru değildir. (Doğru, doğru sesleri).

Biz motor fabrikasını Türkiyede kuracağız dediğimiz zaman şimdi Durukan arkadaşımızın da teyidettiği gibi bu şekil dahilinde hareket ettik. Memlekette bu iş işin evvelden kurulması zarurî olan tesislerin yapılması ve yapmağa mecbur olduğumuz işlerin hudutsuzluğu gözönüne getirilince, motor fabrikasının derhal ve kısa bir zamanda realize edilememesinin sebepleri kendiliğinden meydana çıkar.

Ray meselesine temas buyurdular, Arkadaşlar, Karabük fabrikamızda ray imal edilmektedir. Gerek devlet demiryollarına, gerek Bayındırlık Bakanlığına

hattâ orman işletmeleri için Tarım Bakanlığına dekovil rayı vermekteyiz. Yalnız, dün, huzurunuzda belirttiğim gibi Karabük fabrikaları haddehanelerinin verim kabiliyetleri ve o haddehanelere işlemek için yarı mamûl yetiştiren çelikhanenin verimini arzemiş bulunuyorum. Biz bugün bu ihtiyaçları karşılamak için ray imalini arttırdığımız takdirde diğer nevi demirlerin aleyhine bir vaziyet ihdas etmiş oluruz.

Büyük parçaları ve yüksek tonajı tutan kısım demirlerini yapmak Karabük müessesesinin işine çok gelir. Bu şekilde yapabildiğini yüzde 80 seri halinde ray imali şekline ifrağ etmekten çok memnun olur. Fakat arkadaşlar takdir buyurursunuz ki memleketin bin bir nevi demir ihtiyacı varken, yalnız biri üzerinde mesai teksif etmek, bizi bu fabrikalardan bugünkü şartlar altında aldığımız verimi alamamak durumuna düşürür. Arkadaşıma ray mevzuu üzerinde vereceğim cevap budur. Benim bilebildiğime göre, belki şartların değişmesiyle bu rakamlar çok artabilir, memleketin ray ihtiyacı senede 10-15 bin ton raddesindedir. Yeni yapılacak demiryollarının inşaatı genişlediği takdirde bu miktar da süratle artabilir. Fakat, biz mamûl demir olarak 942 senesinde 30 bin ton, 943 senesinde 36 bin ton, 944 senesinde 41 bin tona çıkabildik. Bunun içinden bu kadar büyük bir rakamı yalnız raya hasredersek, diğer ihtiyaçlarımızı ne dereceye kadar tazyik edeceğimizi yüksek hecetiniz takdir eder.

Bakır tasfiyesi işinden bahis buyurdular.

Arkadaşlar, buyurdıkları tamamen variddir ve yerindedir. Biz bugün plister bakırını, buyurdıkları gibi, askerî ihtiyacın her koluna yarıyabilecek derecede tasfiye edememekteyiz. Bunun için tesisat lâzımdır. Bakırı elektrolize etmek için ucuz ve geniş ölçüde enerjiye ihtiyaç vardır. Bunun nerede kurulması icabedeceğini biz de düşündük ve yeni plânlarımızın içine almışızdır. Yalnız sanayi müesseselerinin kurulmaları, takdir buyurursunuz ki, onlardan evvel veya hiç olmazsa onunla beraber büyük bölge enerji santrallerinin kurulmasına bağlıdır.

Arkadaşlarımın bihakkın üzerinde hassasiyetle durdukları maliyet meselelerine en ziyade müessir olabilecek hususlardan biri de budur. Binaenaleyh elektrolitik bakır yapmağa niçin gidemediğimizin sebepleri bu maruzatımla zannederim ki, açıklanmış bulunur. Asit nitrik için geçen sene de temas buyurdular. Hakikaten asit nitrik memleketin sanayide muhtaç olduğu ana maddelerden biridir. O zaman da arzettiğim gibi kimya sanayii plânımızda bunu birinci olarak ele almağa karar vermiş bulunmaktayız. Kuracağımız azot sanayii için de asit nitrik elde edilecektir. Ve bu, tuttuğumuz ölçüye göre en sıkışık zamanlarda bile millî müdafaanın istediği en geniş ölçüde asit nitriği verebilecektir. Lüzum olmadığı zamanlarda bu maddeden memleketin büyük ölçüde muhtaç olduğu nitroşo denilen sunî gübre yapılacaktır. Bu da yine takdir edersiniz ki, Kütahya ve havalisinde yapılması tekrarrür etmiş olan elektrik santralının yapılmasıyla ancak fiiliyat sahasına

konulabilecektir. Bu mevzu üzerinde ciddi ve esaslı bir surette çalışmaktayız. Yalnız henüz şartların istediğimiz bu büyük tesisleri kurma için lâzım olan makineler ve tesisatı derhal getirmek ve yaptırma imkânını bize vermediğine kısaca işaret etmek isterim. Bundan 4-5 yıl önce mukavelesi yapılmış ve şartlarında tamamen mutabık kalınmış olduğu halde henüz Çatalağzı santralının kurulması dahi temin edilememiştir. Bunun firmasının mensup olduğu memleket hayat memat mücadelesine girişmişti. Şimdi Avrupada harbin bitmesi üzerine yeniden bu mevzuu ele almış ve yakın bir zamanda o firmanın, bu santralin kurulmasının temini için imalâta geçeceğini ümit etmekteyiz. Gliserinden bahsettiler, gliserin memleketin savunması için lâzım olan maddelerden biridir. Yalnız dünkü beyanları sırasında, şimdi hatırlıyorum ki, memlekette gliserin yapmak isteyen bazı teşebbüsler olduğu halde Ekonomi Bakanlığınız bazı formaliteler yüzünden teşebbüslerinin önlediği ve yaptırılmadığından bahis buyurdular. Böyle bir şeyi bendeniz şahsen bilmiyorum, haberdar değilim. Kendileri buradan çıktıktan sonra rica edeceğim. Bu mevzu üzerinde bana bildiklerini söylesinler, ben de işi ciddiyetle tetkik ederim. Yalnız benim bildiğim bir şey vardır ki, İzmir havalisinde bunu yapmış olan bir vatandaş, bendenize gliserinin nümunesini dahi getirdi. Kendisini tebrik ettim ve bu gliserinin bizim istediğimiz tam evsafıta olup olmadığını tetkik etmelerini arkadaşlarımıza söylemiştim. Evvelce de arzettiğim gibi millî sınaî kalkınmasında hususî teşebbüsleri engellemek değil, teşçi etmek ve teşvik etmek vazîfemizdir. Binaenaleyh böyle kendi sermayelerile memleketin hayatî maddelerini yapmak imkânını bulan vatandaşlarımız olursa biz onların arzularını yerine getirmemek değil, bilâkis böyle bir teşebbüse girmek niyetinde olduklarından dolayı kendilerine teşekkür ederiz ve her yardımı yaparız.

Arkadaşlar, Sabuncu arkadaşımız, maliyet meselelerine tekrar temas buyurdular. Maliyet meselelerinde, dünkü beyanatıma ilâve edecek başka bir şey yoktur.

Yalnız temas ettikleri noktaya işaret etmek isterim ki, memleketimizde amele istikrarı her sene biraz daha gelişmektedir. Fabrikalara bağlı ve istikbalini, çocuklarının istikbalini çalıştığı müessesede gören vatandaşların artmasını istiyoruz ve o müesseselerin civarında yerleşmelerini ve teessüs etmelerini arzu ediyoruz. Hakikaten, dün bir arkadaşımın dediği gibi, ana davalardan biri de budur. Biz müesseselerimizde çalışan işçilerimize yardımcı kolumuzu onların o müessesede geçirdikleri müddetin uzunluğuna veya kısalığına göre uzatmaktayız. Bundan oldukça müsbet neticeler alıyoruz ve bu istikamette daha esaslı bir şekilde çalışacağız ve devam edeceğiz.

Gene Sabuncu arkadaşım, Ticaret Bakanlığı tarafından neşredilen konjontür mecmuasındaki bazı rakamların hakikate uymadığından bahsettiler. Buna cevap arz etmek şüphesiz bendenize düşmez, onun için bunu da geçiyorum.

Mamûllerimizin evsafının iyileştiğinden bahsetmiş ve bu meyanda bilhassa pamuklulara da işaret etmiştim. Kendileri bunun varit olmadığını, umumî murakabe heyetinin 943 senesinde yazmış olduğu bir raporu işhadederek söylediler. Arkadaşlar, bugün 945 senesinin beşinci ayını bitirmek üzereyiz. Gerek bundan evvel geçen seneki bütçede ve gerek muhtelif vesilelerle, harbin dar senelerinde sınaî mamûllerimizin, bilhassa pamukluların memlekette pamuklu ihtiyacının genişliği itibarile evsafını ihmal ederek miktara bağladığını söylemiş, kanunun doğru olmadığını da ilâve etmiştim. Şimdi ciddî ve esaslı tedbirler almakta olduğumuzu söyledim.

Netice olarak bu seneki maruzatımda da pamuklu mamûlleri evsafının başlıca miyarlarından biri olan sıklığın 14,8'den 16,5'e çıkarılmıştır dedim. Basma, kaput ve mümasili pamuklu mamûllerinin bundan evvelki senelere göre evsafının iyileşip iyileşmediği hususunu yüksek takdirinize bırakırım.

Yünlü mevzuuna gelince: Bunların bir kısmında hakikaten az olmıyan ârizaları vardır. Bunların bir kısmı yeni dokuma tesisi kurduğumuz Merinos fabrikasına taallûk etmektedir. Şimdiye kadar yalnız iplik yapmakta olan bir müessesenin yeniden ve birdenbire dokuma vaziyetine geçmesinden ileri gelmiştir. Bunlar geçici tesirlerdir. Bu mevzuda da hergün biraz daha ileri gideceğimize biz inanıyoruz.

Sonra Sabuncu arkadaşım, dünkü ve bugünkü beyanatlarında bundan çok evvelki tarihlere tesadûf eden hâdiselere temas buyurdular. Bu arada İzmit'te kurulmuş kâğıt fabrikasının yerinden de bahsettiler. Bunun kuruluş ve tesislerini tavsif ederken bunun, kelimeyi tamamen bulamıyacağım, fensizlik mi dediler, böyle bir şey söylediler.

Arkadaşlar, bizim görüşümüz şudur: Türk çocukları sınaî alanda her sene biraz daha ilerlemektedirler. Şimdiye kadar kurulmuş olan sınaî müesseselerin bu memlekete, henüz tam geçtiğini katiyetle söyleyemeyeceğimiz, harp senelerinde ne kadar ferahlık verdiğini bütün memleket takdir etmektedir. Söylemektedir ve sınaî müesseselerini övmektedir ve hepimiz övmekteyiz. Dünkü maruzatımda arzettiğim gibi, Cumhuriyet idaresi sınaî alanda eski devletten hemen hemen birşey almış değildir. Başlangıçta ve süratli kuruluş esnasında şüphesiz ki bazı hatalar bulunabilir. Bütün bu sözlerimi İzmit fabrikasının yerinin hatalı olduğu kanaatinde olduğum için söylemiyorum. Umumî olarak söylüyorum ve bu mevzuda fikirlerine iştirâk etmiyorum. Bizim bütün gayretimiz ve dikkatimiz o olmalıdır ki şimdiye kadar kurulmuş olan fabrikalarda hatalar varsa, bunların bir daha teker-rürüne meydan vermemek ve onun için gözümüzü dört açmak ve dikkat sarfetmektir. Bundan sonra kurulacaklarda da belki gene hatalar olacaktır. Fakat uzun seneler evvel yapılmış olanları bugün mevzuu bahsetmenin ne gibi bir fayda temin edeceğini takdir edemiyorum.

Arkadaşlar, Yaşar arkadaşımız kükürt fiyatları hakkında söylediğim sözlerin tatminkâr olmadığını söylediler. Arzettiğim gibi, bütün mamûllerimizin fiyatını indirmek hususunda gayret sarfetmekteyiz. Bağcılara ilâç verilirken kükürtün pahalı satılması ne dereceye kadar doğru, dediler. Bu bir mütalâadır. Fakat sanayi müesseselerimizin işletilmesi ve bunların mamûllerinin maliyetleri dununda satılmasını bir an için kabul ettiğimiz takdirde geçende de arzettiğim gibi, bunların kapılarının kapatılması zarureti hasıl olur.

Keçiborlu kükürt maliyetinin fazla yüksek olması sebebini bilvesile yüksek heyetinize arzettiğimi zannediyorum. Keçiborlu kükürt rezervi geçen sene bitmeğe yaklaşmıştı. Ancak bir iki sene çalışacak vaziyette bulunuyordu. Tenörü yüksek kükürtlerin bittiği ve elde mevcut olan kükürtlerin bugünkü tesisle saf kükürt olarak istihsaline imkân olmadığı anlaşılmıştır. Bunun içindir ki orada bir flutation tesisatı yapmak zaruretinde kaldığımızı söylemişim. Evvelki sene yapılan araştırma neticesinde Keçiborlu mıntakasinda gene huzurunuzda bilvesile arzettiğim gibi, yeni ve geniş ölçüde kükürt damarları bulunmuştur. Bu yeni bulunan kükürt damarlarındaki cevherin evsafi, şimdiki tesisatımızla saf ve tenörü yüksek kükürt istihsaline müsait değildir. Gene rezerve miktarına göre orada yeni tesis kurma, yeniden flutation tesisatı yapmak zorundayız. Bu mevzu üzerinde çalışıyoruz.

Bu arada, bağcılarımızın büyük bir ihtiyacı bulunan bağ kükürtünü iki senedenberi yapmaktayız ve her sene bu husustaki istihsalimizi arttırmaktayız. Fiyatlar için söylediğimden başka, yeni bir şey ilâve etmek mevkiinde değilim. Mamafih üzerinde bu kadar ısrarla durduklarına göre, yeniden bu durumu tedkik eder ve ikinci bir indirme cihetine gitmek imkânı varsa onu da yapmağa gayret ederim.

Zannediyorum ki kıymetli arkadaşlarımın bahis buyurdıkları hususların hepsine cevap vermiş bulunuyorum. (Kâfi, kâfi sesleri, alkışlar).

Fuat Sirmen'in bu izahlarından sonra, kürsüye Ali Süha Delilbaşı (Kütahya) gelmiştir. Delilbaşı, Bakanın kömür havzalarında işçiye dört bin raddelerinde kalori sağlıyan gıda verildiği hakkındaki sözlerine dokunarak, kendisinin yerinde yaptığı tetkiklere göre işçilerin bu kaloriyi alamadıklarını, alsalar bile amele için ilmin kabul ettiği kalori ihtiyacının 4500-5000 miktarında olduğunu söylemiştir.

Hikmet Bayur (Manisa)'da, kendisinin sadece garp linyitleri ve oradaki amelenin durumundan bahsetmiş olduğunu, amelenin beslenmediğine dair Hulûsi Küçük ve Dr. Delilbaşının söylediklerine iştirâk ettiğini kabul ettikten sonra kükürt hakkında konuşmuş, Keçiborlu fabrikasından çıkan ve hiç bir işe yaramıyan kükürt cürufunun köylüye 11 liraya verildiğini, Tarım Bakanlığı ne bulursa ve hangi fiyata olursa olsun, kükürt almak zorunda kalınca, ister istemez, buna razı olduğunu söylemiş, Bakan, bu işle meşgul olacağını vadettiğine göre, biraz insaflı davranmasını rica etmiştir.

Bunun üzerine kürsüye yeniden Ekonomi Bakanı Fuat Sirmen gelmiş ve demiştir ki:

Arkadaşlar, bendeniz burada devlet teşkilâtının itimat edilmesi lâzım gelen kayıtlarına istinaden beyanatta bulundum.

Arkadaşlarımın beyanatının da aynı sıhhatte olmasını ve olduğunu takdir ederim ve öyle kabul ederim. Fakat bu rakamlar arasında bir ihtilâf olursa kendileri lütfen zahmet buyururlar, bizim rakamlarımızın neye istinat ettiklerini karşılaştırırız. Eğer müesseselerimin bana verdiği rakamlarda bir yanlışlık varsa, onu mevcut mevzuat dairesinde tecziye ve ıslah ederiz. Fakat bendeniz asla tahmin etmiyorum ki, Ekonomi Bakanlığına, devlet işletmelerinin verdiği böyle kaloriye taallük eden rakamda hata bulunsun. Şimdi bu rakamları okuyorum:

1944 yılı içinde garp linyitleri işletmelerinde çalışan işçilere parasız olarak verilmekte olan yiyeceklerin kalori vasatısı 3484'tür. Bunların yeraltında çalışanlarına daha fazla, yer üstünde açık havada çalışanlara daha eksik kalori verilmektedir. Yer altında çalışanlara verilen kalori miktarı 3759'dur. Yer üstünde çalışanlara ise verilen miktar 3230'dur. Doktor Ali Süha arkadaşım işçilere verilmesi lâzımgelen kalenin 4500-5000 arasında olması lâzımgelceğini söylediler. Bunun doğruluğu şüphesizdir. Esasen Ekonomi Bakanınız iş dairesinde ve onun sıhhi işlerle meşgul olan doktoruna, alâkalı işletmelerin mümessillerini de getirerek devlet sanayiinde çalışan işçilerin katlandıkları iş itibarile muhtaç oldukları kalori nedir ve bunları bütün işletmelere seyyanen tatbik etmek imkânı var mıdır? mevzuu üzerinde bundan çok evvel durmuştuk ve yine o zaman yaptığımız tetkiklere göre, maden işletmelerinde şimdiye kadar ne hususî şirketler tarafından işletilirken, ne de devlete intikal etmiş olduğu devirde 4000 kaloriden üstün gıda verilmiş olduğu görülmüş değildir. Bizim işçilerimizi de mümkün olduğu kadar ileri memleketlerde çalışan işçilere yapılan muamelelere uygun ve aynı muameleye tâbi tutmak için sarfettiğimiz gayretler yüksek heyetin dikkatinden kaçmaz.

Bilirsiniz ki, hususî ve resmî işletmelerde işçilere parasız gıda eskiden verilmezdi. O kendi ücretinden ayırdığı ne ise, neler yerse, onu ne şekilde sarfederse öyle olurdu. Cumhuriyet idaresinin güzel bir eseri olarak evvelâ devlet resmî müesseselerinde parasız aş verme cihetine gidilmiş ve büyük merkezlerde, hususî müesseselerin de bu yolda hareket etmelerini temine tevessül edilmiştir ve onlarda da işçisinin bizim ölçüde olmamakla beraber parasız yemek vermek vaziyeti, az çok temin edilmiştir.

Verdiğimiz rakamların sıhhati hususunda yüksek heyete her hangi bir tereddüt hasıl olmaması için tekrar söz alarak huzurunuza çıkmak lüzumunu duyduğumdan dolayı özür dilerim. (Kâfi, kâfi sesleri). Bakanın bu izahlarından sonra Dr. Ali Süha Delilbaşı, Seçim bölgesinde Tavşanlı havzasının amele işile meşgul olduğunu, fakat saatlerce süreceği için şimdi onları anlatmak niyetinde olmadığını, verdiği rakamların da Bakanlık teşkilâtından alındığını, bu hale göre ya kendisinin, veya Bakanın aldandığını kaydederek sözlerini bitirmiştir. »

